

OMI

O

C

R

PA

MI

I

EN

OMI

O

C

R

PA

MI

I

EN

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM
QUI
AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA
FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;
DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;
CAPITULIS INTRA TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUEJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;
OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM
SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.
EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTII III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —
VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CLXXXIX.

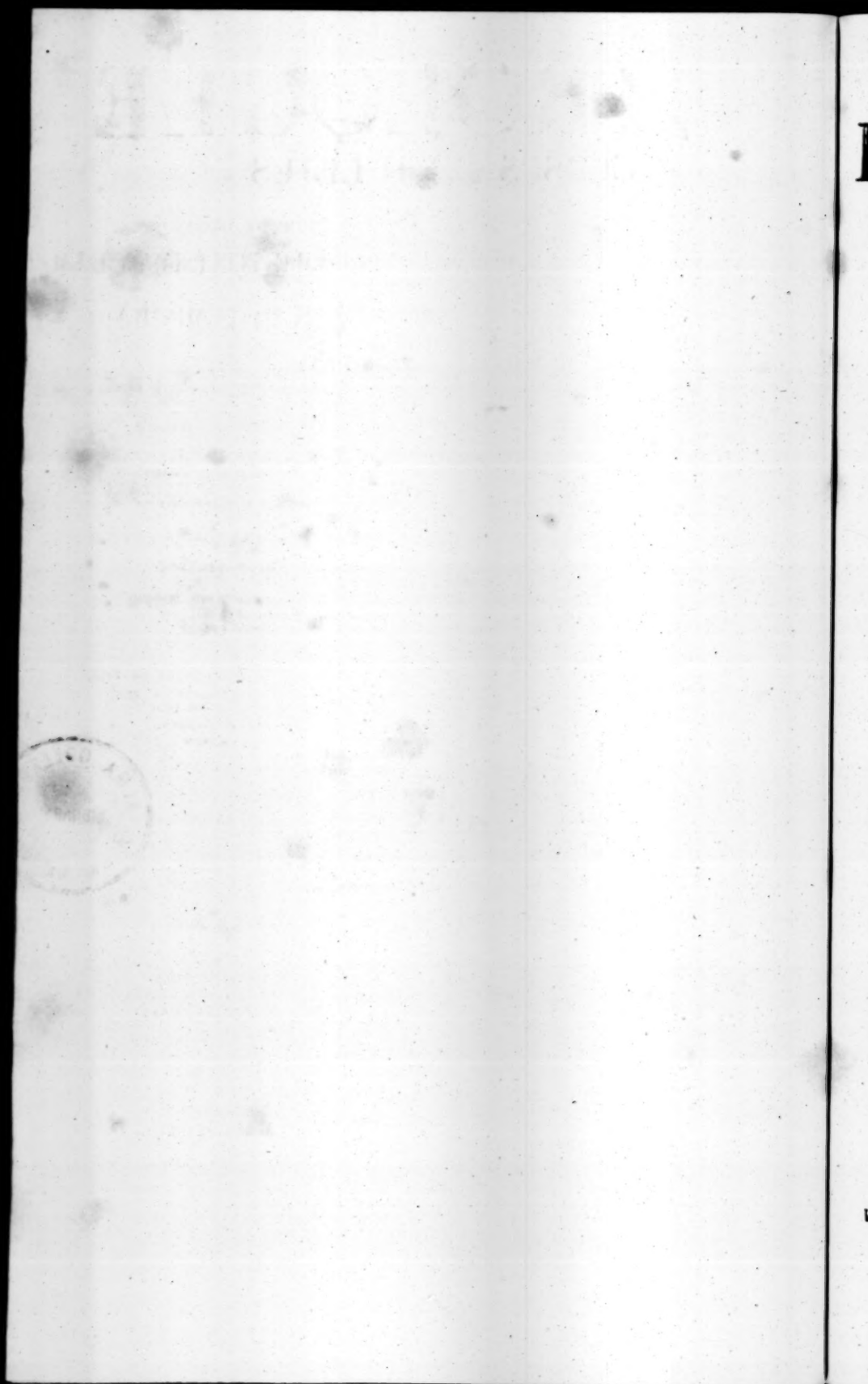
PETRUS VENERABILIS, ABBAS CLUNIACENSIS NONUS. WIBALDUS ABBAS STABULENSIS.
ERNALDUS ABBAS BONÆVALLIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUX.

1854

8029

SÆCULUM XII

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

OPERA OMNIA

ACCEUNT

WIBALDI ABBATIS STABULENSIS

NEC NON

ERNALDI ABBATIS BONEVALLIS

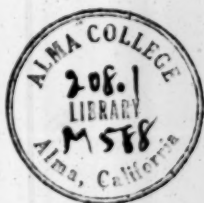
EPISTOLÆ ET OPUSCULA

ACCURANTE J.-P. MIGNE

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS

VENIT 8 FRANCIS GALLICIS

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE

1854

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLXXXIX CONTINENTUR

PETRUS VENERABILIS ABBAS CLUNIACENSIS NONUS.

Epistolarum libri sex.	Col. 61
Supplementum.	471
Diplomata Petri Venerabilis.	485
Epistola ad Petrum de Joanne.	488
Tractatus adversus Judæos.	507
— adversus sectam Saracenorum.	659
— adversus Petrobrusianos.	719
De miraculis.	851
Sermones.	953
Carmina.	1005
Statuta Cluniacensia.	1023
Dispositio rei familiaris Cluniacensis. <i>Kc</i>	1047

ROBERTUS REZENENSIS.

Præfatio in translationem legis Saracenorum, quam Alcoran vocant, ad Petrum Venerabilem.	1075
---	------

WIBALDUS ABBAS STABULENSIS ET CORBEIENSIS.

Epistolæ.	1121
-----------	------

ERNALDUS ABBAS BONÆVALLIS.

De operibus sex dierum.	1307
Commentarius in psalmum cxxxii.	1569
De donis Spiritus sancti.	1589
De cardinalibus operibus Christi.	1609
De septem verbis Domini in cruce.	1677
De laudibus B. Mariæ.	1725
Meditationes.	1733

1.208

2724

PETRUS VENERABILIS

CLUNIACENSIS ABBAS NONUS

NOTITIA HISTORICA

(Gallia Christiana nova, t. IV, col. 1137)

Petrus I Mauricii de Montboissier, cognomento Venerabilis ob eximiam divinarum et humanarum scientiarum cognitionem cum insigni vite probitate conjunctam, inter cœnobiarchas Cluniacenses summo præconio celebrandus venit, qui vetusta æque ac nobili de Monte Buxerio prosapia in Arvernensis editus erat, septimus filius Mauricii domini de Montboissier et Raingardis, postea Marcigniaci sanctimonialis, cujus mortem an. 1154 cum ipse rediret a consilio Pisano, sibi nuntiata docet epist. 17 lib. II. Pii conjuges pie ac religiose filios instituerunt, quorum alter Heraclius fuit archiepiscopus Lugdunensis, Pontius Vezeliacensis et Jordanus Casæ-Dei abbates, Armannus prior Cluniaci, indeque abbas Magniloccensis, et hic Petrus, qui sub B. Hugone religionis magna laude tirocinium posuit, tum prior Vezeliacensis, ac tandem Hugone II defuncto 9 Julii 1122, assumitur in abbatem ætatis anno ferme 50, in octavis Assumptionis B. M. Virginis, die 22 Augusti et a Bisonticensi præsule benedicitur, ut probant ipsius electionis acta ex codice Celsiniacensi, tom. IV ms. Fragmentorum historic., fol. 51, a nostro D. Claud. Estiennot inserta.

Exinde vero Petrus nunquam non se ministrum dignissimum præbuit. An. 1125, IV Nonas Aprilis, Honorius II papa sui pontificatus anno primo, indict. III, insigne privilegium ei concessit, editum tom. X Concil. pag. 910. Ac vicissim hujus sancti abbatis fides ac studium erga sanctam sedem enituit anno 1150, quando Innocentio papæ II in Galliam adventanti misit obviam sexaginta equos aut mulos stratos, quibus papa, cardinales, et qui erant in ejus comitatu libere uterentur, quamvis hujus pontificis æmulus Anacletus fuisset Cluniacensis monachus, et alias electionem suam ad S. Petri cathedram non usquequaque spernendis rationibus tutaretur. Tunc papa per dies undecim Cluniaci mansit, ubi basilicam, quæ adhuc exstat, sub titulo S. Petri consecravit die 25 Octobr., eo ipso quo jam priorem Urbanus II majus altare consecraverat. Anno 1152 habuit capitulum generale, in quo

A numerati sunt ducenti priores, cum quibus decreta quædam promulgavit ad regularem disciplinam jam collabentem muniendam. Insequenti sui regiminis anno XII, ratam habuit permutationem ecclesiæ Montis Martyrum cum ecclesia S. Dionysii in carcere: quo etiam anno, VI Nonas Martii, Innocentius papa II, sui pontificatus tertio, indict. XI, ei diploma protectionis indulsit. Sub eodem pontifice interfuit concilio Romano seu Lateranensi secundo an. 1158, ab ipso subinde pluribus epistolis cohonestatus, 28, 29, 31, 53, etc. Carus etiam fuit successoribus ejus, Cælestino II, qui de sua ipsum electione certum fecit, Lucio II, Eugenio III et Adriano IV, qui ad eundem scripsere. An. 1144, Idibus Maii, Romæ astitit Lucio II bullam danti pro subjectione Dolensis Ecclesiæ erga Turonensem. Idem post biennium omnia statuta numero 76 a se facta per annos 24 in unum corpus collegit, et observari præcepit. Nec dubium est quin ipse sit abbas Cluniacensis, designatus per litteram P. qui cum Brocardo priore Silviniacensi quingentas marchas argenti Aymonis filio Jerosolymam cum Ludovico Francorum rege ituro commodavit, quas Archimbaldus et uxor ejus Agnes comitissa juraverunt super altare S. Maioli, multis præsentibus, se reddituros, an. 1147, ex tabul. Silviniacensi. Petrus quoque non mediocrem a discipulis mutuatur laudem, *gloria patris filius est sapiens*. Duos ex multis appellabo. Algerum canonicum Leodiensem, multis scriptis celeberrimum, ac inprimis tractatu eximio *De sacramento corporis et sanguinis Domini adversus Berengarium*, qui eo ferme tempore, quo Petrus electus est abbas, in eodem cœnobia monasticam vitam amplexus est, ac post decem annos in magna vitæ innocentia et humilitate transactus, obiit an. 1150 vel 1151. Alter est Petrus Abælardus tandem jactatus, quem tandem Cluniaci monachum a Petro abbate susceptum, salutis portum ac tranquillitatis reperisse palam est; quo tempore, inquit Sammarthani, in cœnobia debebant 460 monachi, cum tamen ipse Petrus asserat trecentos tantum existi-

tisse, cum ad regimen accessit, adeoque floruit sub ejus regimine ordo Cluniacensis toto orbe Christiano propagatus, ut etiam in valle Josaphat et in monte Thabor monasteria possideret. An 1153, ind. 1, tertio Idus Junii eidem abbati ad ipsius preces Fridericus, Romanorum, rex diploma concessit, quo tum donatio Balmensis cœnobii, tum aliarum possessionum Cluniacensi Ecclesiæ facta roboratur. Ipse vero Petrus abbas anno seq. ecclesiis Cluniacensibus in Italia constitutis indulgentiam præbuit, teste subscripto Arnaldo Aureliacensi abbate.

Porro non solum moribus et doctrina clarissimus fuit, sed et suis aliorumque scriptis notissimus, uti manifeste declaratur tot elogiis eruditiorum, inter quæ illud Petri Pictaviensis ejus notarii retulisse consentaneum est, ait enim ad ipsum scribens : « Quis unquam Plato subtilius, quis Aristoteles argumentosius, quis Cicero pulchrius aut copiosius aliquando quidquam disseruit ! Quis grammaticus instructor, quis rhetoricus ornator, quis dialecticus fortior, quis arithmeticus numerosior, quis geometricus regularior, quis musicus cantilenosior, quis astronomus perspicacior existit ! sed et si de sanctis patribus aliquid dicere audeamus, vos ab unoquoque quatuor fluminum paradisi, quæ post sanctos evangelistas totum orbem irrigant, aliquid simile reportastis : quia cum Hieronymo velox, cum Augustino profusus, cum Ambrosio profundus, cum Gregorio clarus inceditis. » Vitam Petri abbatis, elogia scriptaque habes collecta, tom. XXII biblioth. Patrum Lugd., pag. 812 et seqq. Quod autem inter præcipuos sæculi sui doctores emicuerit, testes sunt ejus libri contra Judæos, Mahumetanos, Petrobussianos, pro asserenda Christi divinitate, sex libri epistolarum, quibus præter vulgatas adde tres alias magni momenti, quarum meminit vir clarissimus D. Fleury in Hist. ecclesiast. tom. XV. At forte nonnullis mirum videbitur inter illa opera inveniri Alcorani versionem, quam fieri a pluribus doctis viris procuravit, cum in Hispania lustrandis et visitandis ordinis sui monasteriis moraretur. Verum non alio consilio

illam publicavit, quam ut pseudopropheta Mahumedis deliramenta et somnia refutaret, quod et præstitit. Vide Chronicon Alberici ad an. 1143, pag. 301.

Denique functus abbatis præfectura annis 33, mensibus quatuor et quatuor diebus, Cluniaci 1158 beato fine ad superos transfertur Kalendis Januarii ex Roberto de Monte, seu potius prima die anni ex chronico Cluniacensi, apud Miræum in Originibus ordin. S. Bened. pag. 93. Sed annum incēpisse a die Natali Domini illinc patet, quod ibidem, pag. 96 obiisse dicitur ipso die Natalis Domini, sive VIII Kal. Januarii, quo die inter sanctos reponitur in Martyrologio monastico Benedictino. Conditur ibidem ab Henrico Vintoniensi episcopo, fratre Stephani regis Anglorum, juxta altare SS. Jacobi et Philippi; sive, inquit Miræus loco citato, in capite majoris et novæ basilicæ; qui quidem Petrus, ut ibidem notatur pag. 94, ecclesiam Cluniacensem gravi æris alieni pondere oppressam, prudentia et expensis suis, omni fere debitorum allevavit onere; ita ut tam in persolutione debiti, quam etiam in reparandis possessionibus, necessariis etiam rei familiaris comparandis, sicut ex ore ejus audivimus, plus quam septem millia marcharum argenti expendit. Tale ipsius epitaphium legitur in *Bibliotheca Cluniacensi*.

*Patet in hac urna quod non sit vita diurna,
Qualescunque sumus, morte coæquat humus.
Dum Petrus moritur pius abbas, jus sepelitur,
Pax cadit, ordo jacet, flere morique placet.
Ille salus patriæ, mundi decus, arca Sophiæ,
Nescius invidia, vena fuit veniæ.
In Natale Dei sollemnis mane diei,
Mortuus obtinuit plurima qua nescit.*

Præter monachum Pictaviensem, Petri abbatis meminere etiam S. Bernardus Clarevallensis, Sugerius S. Dionysii et Petrus Cellensis abbates, quorum ad eum et hujus vicissim ad ipsos epistolæ plurimæ existant, Robertus de Monte, Matthæus Paris, Baronius in Annalibus, ceterique virorum illustrium scriptores ecclesiastici, qui fusissime proferuntur in notis ad *Biblioth. Cluniacensem* ab Andrea Duchesno editis.

NOTITIA LITTERARIA.

Petrus Mauricius Monboisierius, cognomento *Venerabilis*, ord. Bened., abbas nonus Cluniacensis ab A. 1122 ad 1156. Ejus Vita scripta a Radulfo monacho, ejus discipulo, ad Stephanum abbatem Cluniacensem, prodiit in Edmundi Martene tomo sexto Monumentorum, pag. 1187-1201. In Andreæ autem du Chesne Bibl. Cluniacensi, Paris. 1614, fol. occurrit pag. 589 ejusdem Vita ex veteri Chronico.

Vita Petri abbatis, ex Chronico Cluniacensi, et

pag. 602 Veterum de eo testimonia, S. Bernardi epist. 277 et 283 Roberti de Monte, Matthæi Parisii, Henrici de Gandavo, cap. 29; Nicolai de Clamengis, Joannis Trithemii, cap. 418 de S. E., et II, 123, illustrium Benedictin. et aliorum, inde pag. 607 Petri Pictaviensis monachi Epistola ad Mauritium, Panegyricus versibus elegis dictus in primo adventu Petri abbatis in Aquitaniam secundam, et Invectiva in calumniatorem pag. 616 et tom. XXII Bibl. Patrum Lugd., pag. 820. Epistola altera ad

eundem Petrum, pag. 618 (Lugd. pag. 825), quæ ad ingenii sui monumenta publicanda hortatur.

Operum Mauricii editionem pleniorē emendatiorēque et notis etiā illustratā ejusdem Bibliothecæ Cluniacensis curatoribus debemus, repletam in Biblioth. Patrum Lugd. tom. XXII, in quibus familiam ducunt pag. 621 (Lugd. pag. 826). *Epistolarum libri VI* (vulgati pridem a Petro de Monte Martyrum Paris. 1522, fol.), subjunctis pag. 959 (Lugd. pag. 967) epistolis octo Petri sive ad Petrum, quæ in veteri editione desiderabantur. Epistolas historicas VI ex vulgatis excerptis, atque in Scriptoribus rerum Francorum recensuit Franciscus du Chesne, tom. IV, pag. 458-491.

Epistola ad Petrum de sancto Joanne contra eos qui dicunt: Christum nunquam se in Evangelio aperte Deum dixisse, pag. 966 (Lugd. pag. 970).

Tractatus adversus Judæorum inveteratam duritiem, pag. 983 (Lugd. p. 977), ex edit. Ingolstad. 1546.

Epistola ad S. Bernardum, abbatem Claravallensem, de translatione suā, quā fecit transferri ex Arabico in Latinum (1) sectam sive hæresim Saracenorum anno 1143, cum summa brevi contra hæreses et sectam diabolicæ fraudis Saracenorum, sive Ismaelitarum, etc., pag. 1109 (Lugd. pag. 1050), cum Roberti Retinensis præfatione in librum Alcorani a se translatus pag. 1116 (Lugd. 1053). Adides quæ notavi in delectu argumentorum pro veritate fidei pag. 264. seq. atque infra in Roberto.

Epistola sive Tractatus adversus Petrobrusianos hæreticos, pag. 1128 (Lugd. pag. 1053), ex editione Ingolstad. 1546, 4, quam cum S. Bernardi quibusdam sermonibus et epistolis curaverat Jo. Hofmeisterus.

De transfiguratione D. N. J. C. sermo, pag. 1231 (Lugd. pag. 1080), et in Bibl. Concionatoria Combellisii. Incip. *Hodie, dilectissimi, solito serenior nobis dies illuxit.*

De miraculis sui temporis libri duo, p. 1247 (Lugd. pag. 1087), sæpius etiā seorsum excusi, ut Duaci 1595, 12.

Rhythmī, Prosa, Versus et Hymni, p. 1538 (Lugd. pag. 1125). In his primo loco occurrit carmen elegiacum contra calumniatores carminum Petri Pictaviensis, in quo plures laudat in Ecclesia Latina scriptis et poematibus inelytos. In laudem Salvatoris rhythmus incipit: *A Patre mittitur. Habes hic etiā hymnum utrumque de S. Benedicto et de trans-*

latione S. Benedicti quem exhibent etiā Arno. d. Wion tom. II Ligni Vitæ, pag. 102, et Joannes a Bosco in Biblioth. Floriacensi, pag. 376, nec non Petri Abælardi epitaphium quod incipit: *Callorum Socrates*. Nam alterum, cujus initium: *Petrus in hac petra latitat*, in Biblioth. Cluniacensi et Biblioth. Petrum Lugd. non reperio; habet vero Ludovicus Jacobus de scriptoribus Cabilonensibus, pag. 142.

Statuta congregationis Cluniacensis cum diplomatibus et chartis LXXVI et præfatione satisfactionali sive apologetica, etc., p. 1354 (Lugd. p. 1132).

Totam ipsam Alcorani translationem (2), inquit Andreas du Chesne pag. 1118, *hic attexere, superfluum. Confutavit eam et ipse Petrus Venerabilis libris quinque, quos quia necdum, licet diligenter quæsit, reperiri potuerunt, lector hic etiā desiderabit.* Ex his quos quatuor, non quinque Mauricius scripserat, libros duos primores *adversus nefandam sectam Saracenorum* ex manuscr. codice Aquincensensi, auctoris ævo exarato, edidit Edmundus Martene tom. IX Monumentor., 1121, præmissa epistola Petri Pictaviensis, et argumentis capitulorum libri non modo primi et secundi, sed tertii quoque et quarti, quos nemo adhuc in lucem protulit. Profiteatur Pictaviensis se in transferendo Alcorano socium fuisse Petri Toletani et Roberti archidiaconi postea Pampilinensis.

Sermones III de laude sēpulcri Domini, de S. Marcello papa et martyre, et de veneratione reliquiarum, eidem Edmundo Martene in acceptis referimus tom. V Thesauri Anecdotorum pag. 1419. Et *epistolas quinque* tom. I Anecdotor., p. 406 seq., 416, sicut alias duas Mabillonio tom. III Analect. pag. 481 (edit. novæ pag. 159), *Carmen de virtute*, quod incipit:

Destituit terras decus orbis, gloria rerum, Virtus.

Manuscr. in Biblioth. Paulinæ Lipsiensi, teste Joach. Felleri pag. 299. *Carmen de ritibus missæ* quod sub nomine Mauricii subjunxi primæ editioni Bibliographiæ antiquariæ Hamb. 1713, 4, postea satis comperi auctorem habere Hildebertum Cenomanensem, ut in præf. ad tomum sextum Bibl. Græcæ sum professus. Petri Cluniacensis *Nucleus de sacrificio missæ* post Hildebertum et Rupertum Tuitiensem editus est in editione Romana librorum de Catholice Ecclesiæ officiis ac ministeriis, 1591. fol. et in tomo decimo Biblioth. Patrum Paris., 1644 (3).

(1) Confer Alberici Chron. pag. 301.

(2) De hac infra in Roberto Retinensi.

(3) Nec certe minus verum eundem composuisse tractatum *De sacrificio Missæ*, qui sub Nuclei nomine postremæ Bibliothecæ Patrum editioni additus est. At cum attente considerassemus quæ de missa

scripsit adversus Petrobrusianos hæreticos, l. i. v. epistolæ seu libri particulam esse confestim animadvertimus, inquit Andreas Quercetanus, in admonitione notis *Bibliothecæ Cluniacensis* præfixa.

tisse, cum ad regimen accessit, adeoque floruit sub eius regimine ordo Cluniacensis toto orbe Christiano propagatus, ut etiam in valle Josaphat et in monte Thabor monasteria possideret. An 1153, ind. 1, tertio Idus Junii eidem abbati ad ipsius preces Fridericus, Romanorum, rex diploma concessit, quo tum donatio Balmensis cœnobii, tum aliarum possessionum Cluniacensi Ecclesiæ facta roboratur. Ipse vero Petrus abbas anno seq. ecclesiis Cluniacensibus in Italia constitutis indulgentiam præbuit, teste subscripto Arnaldo Aureliacensi abbate.

Porro non solum moribus et doctrina clarissimus fuit, sed et suis aliorumque scriptis notissimus, uti manifeste declaratur tot elogiis eruditorum, inter quæ illud Petri Pictaviensis ejus notarii retulisse consentaneum est, ait enim ad ipsum scribens : « Quis unquam Plato subtilius, quis Aristoteles argumentosius, quis Cicero pulchrius aut copiosius aliquando quidquam disseruit ! Quis grammaticus instructor, quis rhetoricus orator, quis dialecticus fortior, quis arithmeticus numerosior, quis geometricus regularior, quis musicus cantilenosior, quis astronomus perspicacior exstitit ! sed et si de sanctis patribus aliquid dicere audeamus, vos ab unoquoque quatuor fluminum paradisi, quæ post sanctos evangelistas totum orbem irrigant, aliquid simile reportastis : quia cum Hieronymo velox, cum Augustino profusus, cum Ambrosio profundus, cum Gregorio clarus inceditis. » Vitam Petri abbatis, elogium scriptumque habes collecta, tom. XXII biblioth. Patrum Lugd., pag. 812 et seqq. Quod autem inter præcipuos sæculi sui doctores emicuerit, testes sunt ejus libri contra Judæos, Mahumetanos, Petrobussianos, pro asserenda Christi divinitate, sex libri epistolarum, quibus præter vulgatas adde tres alias magni momenti, quarum meminit vir clarissimus D. Fleury in Hist. ecclesiast. tom. XV. At forte nonnullis mirum videbitur inter illa opera inveniri Alcorani versionem, quam fieri a pluribus doctis viris procuravit, cum in Hispania lustrandis et visitandis ordinis sui monasteriis moraretur. Verum non alio consilio

illam publicavit, quam ut pseudopropheta Mahumedis deliramenta et somnia refutaret, quod et præstitit. Vide Chronicon Alberici ad an. 1143, pag. 301.

Denique functus abbatis præfectura annis 35, mensibus quatuor et quatuor diebus, Cluniaci 1158 beato fine ad superos transfertur Kalendis Januarii ex Roberto de Monte, seu potius prima die anni ex chronico Cluniacensi, apud Miræum in Originibus ordin. S. Bened. pag. 95. Sed annum incæpisse a die Natali Domini illine patet, quod ibidem, pag. 96 obiisse dicitur ipso die Natalis Domini, sive VIII Kal. Januarii, quo die inter sanctos reponitur in Martyrologio monastico Benedictino. Conditor ibidem ab Henrico Vintoniensi episcopo, fratre Stephani regis Anglorum, juxta altare SS. Jacobi et Philippi, sive, inquit Miræus loco citato, in capite majoris et novæ basilicæ ; qui quidem Petrus, ut ibidem notatur pag. 94, ecclesiis Cluniacensem gravæ alieni pondere oppressam, prudentia et expensis suis, omni fere debitorum allevavit onere ; ita ut tam in persolutione debiti, quam etiam in reparandis possessionibus, necessariis etiam rei familiaris comparandis, sicut ex ore ejus audivimus, plus quam septem millia marcharum argenti expenderit. Tale ipsius epitaphium legitur in *Bibliotheca Cluniacensi*.

*Patet in hac urna quod non sit vita diurna,
Qualescunque sumus, morte coæquat humus.
Dum Petrus moritur pius abbas, jus sepelitur,
Pax cadit, ordo jacet, flere morique placet.
Ille salus patriæ, mundi decus, arca Sophiæ,
Nescius invidiæ, vena fuit veniæ.
In Natale Dei sollemnis mane dici,
Mortuus obtinuit plurima quæ nescivit.*

Præter monachum Pictaviensem, Petri abbas meminere etiam S. Bernardus Clarevallensis, Sugerius S. Dionysii et Petrus Cellensis abbates, quorum ad eum et hujus vicissim ad ipsos epistolæ plurimæ extant, Robertus de Monte, Matthæus Paris, Baronius in Annalibus, cæterique virorum illustrium scriptores ecclesiastici, qui fuisse proferuntur in notis ad *Biblioth. Cluniacensem* ab Andrea Duchesne editis.

NOTITIA LITTERARIA.

Petrus Mauricius Monboisierius, cognomento *Venerabilis*, ord. Bened., abbas nonus Cluniacensis ab A. 1122 ad 1156. Ejus Vita scripta a Radulfo monacho, ejus discipulo, ad Stephanum abbatem Cluniacensem, prodit in Edmundi Martene tomo sexto Monumentorum, pag. 1187-1201. In Andrea autem du Chesne Bibl. Cluniacensi, Paris. 1614, fol. occurrit pag. 589 ejusdem Vita ex veteri Chronico.

Vita Petri abbatis, ex Chronico Cluniacensi, et

D pag. 602 Veterum de eo testimonia, S. Bernardi epist. 277 et 283 Roberti de Monte, Matthæi Parisii, Henrici de Gandavo, cap. 29 ; Nicolai de Clamengis, Joannis Trithemii, cap. 418 de S. E., et II, 123, illustrium Benedictin. et aliorum, inde pag. 607 Petri Pictaviensis monachi Epistola ad Mauritium, Panegyricus versibus elegis dictus in primo adventu Petri abbatis in Aquitaniam secundam, et Invectiva in calumniatorem pag. 616 et tom. XXII Bibl. Patrum Lugd., pag. 820. Epistola altera ad

eumdem Petrum, pag. 618 (Lugd. pag. 825), quae ad ingenii sui monumenta publicanda hortatur.

Operum Mauricii editionem plenior emendatoremque et notis etiam illustratam ejusdem Bibliothecae Cluniacensis curatoribus debemus, repperit in Biblioth. Patrum Lugd. tom. XXII, in quibus familiam ducunt pag. 621 (Lugd. pag. 826). *Epistolarum libri VI* (vulgati pridem a Petro de Monte Martyrum Paris. 1522, fol.), sub iunctis pag. 959 (Lugd. pag. 967) epistolis octo Petri sive ad Petrum, quae in veteri editione desiderabantur. Epistolas historicas VI ex vulgatis excerptis, atque in Scriptoribus rerum Francorum recensuit Franciscus du Chesne, tom. IV, pag. 458-491.

Epistola ad Petrum de sancto Joanne contra eos qui dicunt: Christum nunquam se in Evangelio aperte Deum dixisse, pag. 966 (Lugd. pag. 970).

Tractatus adversus Judaeorum inveteratam duritiam, pag. 985 (Lugd. p. 977), ex edit. Ingolstad. 1546.

Epistola ad S. Bernardum, abbatem Claraevallensem, de translatione sua, qua fecit transferri ex Arabico in Latinum (1) sectam sive haeresim Saracenorum anno 1145, cum summa brevi contra haereses et sectam diabolicæ fraudis Saracenorum, sive Ismaelitarum, etc., pag. 1109 (Lugd. pag. 1050), cum Roberti Retinensis praefatione in librum Alcorani a se translatus pag. 1116 (Lugd. 1055). Addeis quæ notavi in delectu argumentorum pro veritate fidei pag. 264. seq. atque infra in Roberto.

Epistola sive Tractatus adversus Petrobrusianos haereticos, pag. 1128 (Lugd. pag. 1053), ex editione Ingolstad. 1546, 4, quam cum S. Bernardi quibusdam sermonibus et epistolis curaverat Jo. Hofmeister.

De transfiguratione D. N. J. C. sermo, pag. 1251 (Lugd. pag. 1080), et in Bibl. Concionatoria Combefisii. Incip. *Hodie, dilectissimi, solito serenior nobis dies illuxit.*

De miraculis sui temporis libri duo, p. 1247 (Lugd. pag. 1087), sæpius etiam seorsum excusi, ut Duaci 1595, 12.

Rhythmi, Prosa, Versus et Hymni, p. 1358 (Lugd. pag. 1125). In his primo loco occurrit carmen elegiacum contra calumniatores carminum Petri Pictaviensis, in quo plures laudat in Ecclesia Latina scriptis et poematibus inclytos. In laudem Salvatoris rhythmus incipit: *A Patre mittitur*. Habes hic etiam hymnum utrumque de S. Benedicto et de trans-

latione S. Benedicti quem exhibent etiam Arnodus Wion tom. II Ligni Vitæ, pag. 102, et Joannes a Bosco in Biblioth. Floriacensi, pag. 376, nec non Petri Abalardi epitaphium quod incipit: *Gallorum Socrates*. Nam alterum, cujus initium: *Petrus in hac petra latitat*, in Biblioth. Cluniacensi et Biblioth. Petrum Lugd. non reperio; habet vero Ludovicus Jacobus de scriptoribus Cabilonensibus, pag. 142.

Statuta congregationis Cluniacensis cum diplomatis et chartis LXXVI et praefatione satisfactionali sive apologetica, etc., p. 1354 (Lugd. p. 1132).

Totam ipsam Alcorani translationem (2), inquit Andreas du Chesne pag. 1118, hic attexere, superfluum. Consultavit eam et ipse Petrus Venerabilis libris quinque, quos quia necdum, licet diligenter quesiti, reperiri potuerunt, lector hic etiam desiderabit. Ex his quos quatuor, non quinque Mauricius scripserat, libros duos primores adversus nefandam sectam Saracenorum ex manuscr. codice Aquincensi, auctoris ævo exarato, edidit Edmundus Martene tom. IX Monumentorum, 1121, præmissa epistola Petri Pictaviensis, et argumentis capitulorum libri non modo primi et secundi, sed tertii quoque et quarti, quos nemo adhuc in lucem protulit. Profiteatur Pictaviensis se in transferendo Alcorano socium fuisse Petri Toletani et Roberti archidiaconi postea Pampilinensis.

Sermones III de laude sepulcri Domini, de S. Marcello papa et martyre, et de veneratione reliquiarum, eidem Edmundo Martene in acceptis referimus tom. V Thesauri Anecdotorum pag. 1419. Et epistolas quinque tom. I Anecdotor., p. 406 seq., 416, sicut alias duas Mabillonio tom. III Analect. pag. 481 (edit. novæ pag. 159), *Carmen de virtute*, quod incipit:

*Destituit terras decus orbis, gloria rerum,
Virtus.*

Manuscr. in Biblioth. Paulina Lipsiensi, teste Joach. Fellero pag. 299. *Carmen de ritibus missæ* quod sub nomine Mauricii subjunxi primæ editioni Bibliographiæ antiquariæ Hamb. 1713, 4, postea satis comperi auctorem habere Hildebertum Ceno-
manensem, ut in præf. ad tomum sextum Bibl. Græcæ sum professus. Petri Cluniacensis *Nucleus de sacrificio missæ* post Hildebertum et Rupertum Tuitiensem editus est in editione Romana librorum de Catholice Ecclesiæ officiis ac ministeriis, 1591. fol. et in tomo decimo Biblioth. Patrum Paris.; 1644 (3).

(1) Confer Alberici Chron. pag. 501.

(2) De hac infra in Roberto Retinensi.

(3) Nec certe minus verum eundem composuisse tractatum *De sacrificio Missæ*, qui sub Nuclei nomine postremæ Bibliothecæ Patrum editioni additus est. At cum attente considerassemus quæ de missa

scripsit adversus Petrobrusianos haereticos, una epistolæ seu libri particulam esse confestim animadvertimus, inquit Andreas Quercetanus, in additione notis Bibliothecæ Cluniacensis præfixa.

VITA PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS IX

AUCTORE

RODULPHO MONACHO EJUS DISCIPULO.

(Don MARTÈNE, *Ampliss. Collect.*, t. VI, col. 1187, ex ms. Silviniacensis monasterii.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Cum ea sit monasterii Cluniacensis prærogativa, ut omnes fere primos abbates sanctos habuerit, eorumque acta a viris gravioribus scriptis consignata passim circumferantur; doluerunt hactenus eruditi omnes, Petri Venerabilis, qui nonus celeberrimum illud cænobium administravit abbas, quique et generis splendore et vite sanctimonia, aut doctrinæ ubertate, vix aliis fuit secundus, res præclare gestas ad hunc usque diem desiderari. Verum hanc jacturam resarcivit tandem antiquus codex Silviniacensis monasterii, in quo Rodulphi monachi hoc de re opus mihi reperisse feliciter contigit.

Fuit autem Rodolphus sancti abbatis quondam discipulus, ipsius etiam in peregrinatione ac cellarum visitatione aliquando socius, ut constat ex cap. 7, ac proinde eorum quæ refert testis oculatus; idque disertis asserit verbis in præmio ubi hæc habet: Non tam præsumptione quam amore, de illius vita scribere aggrediar, quod virorum religiosorum relatione didici, aut ipse vidi. Si mea etiam me non fallit opinio, Rodulfum vitæ Petri abbatis scriptorem eundem esse conjicio cum illo Rodulfo qui anno 1175 Cluniacensis abbas creatus, triennio post dignitati cessit sponte, ac decessit anno 1176.

De Petro vero Venerabili longe plura, ac tanto abbate digna dicturus esset Mabillonius, si sæculum VII Benedictinum, in quo sanctorum qui sæculo XII floruerunt in ordine nostro continentur Acta, absolvere potuisset: at quoniam morte præventus incertum opus reliquit imperfectum, Rodulfi de Petro abbate Cluniacensi lucubrationem interim offerimus.

PROLOGUS.

Sancto Patri et domino suo STEPHANO, Dei gratia A Cluniacensi abbati, frater RADULFUS bonis omnibus fui, nunc et in ævum.

Diu quidem, Pater, silueram, et præ verecundia quod optabam dicere non audebam. Sed conturbatur spiritus meus in me, quod Patris nostri beatæ memoriæ Petri abbatis vita, omnibus sæculis recitanda, ita negligentiae tradita est, quod omnes qui dilexerimus virum et illius virtutes cognovimus, inde merito condemnari debeamus. Quis enim tanti Patris vitam moresque sciens, sine sui ipsius condemnatione tacere potest? Quapropter ego minimus omnium hominum, non tam præsumptione quam amore, de illius vita scribere aggrediar, quod virorum religiosorum relatione didici, aut ipse vidi: majoribus majora relinquens, ut et inde Deus honoretur, et illius exemplo nostra infirmitas roboretur, et Ecclesia de filiorum gratia sublimetur, denique Deus in sanctis suis semper glorificetur, maxime in Cluniacensi Ecclesia. Hæc enim propagine filiorum suorum orbem replevit, et religionis gratia Occidentis filios adornavit, ita ut non esset in orbe terrarum regio, quæ non quæreretur sibi patrem vel patronum de Cluniaco. Est autem locus sanctus, et

A patres semper beati, quia, sicut in multitudine religiosorum præcellit, ita virtutum gratia in Domino gloriatur. Unde angelis et hominibus admirabilis divinæ gratiæ munus ministrat universis. Hoc in quatuor climatibus orbis prædicatur, hoc cælum et terra testatur, hoc omnis sexus et ætas admiratur. Hæc beatos Patres enutrivit, Odonem videlicet, Majolum, et Odilonem, sanctumque Hugonem, qui, quasi luminaria in firmamento cæli, sic in mundo emicuerunt claritatis suæ lumine, hominum tenebras depellentes. Isti suo ductu et exemplo actus reprobos hominum sic destruxerunt, ut angelorum formam in terris representarent, nec solum virtutibus, sed etiam miraculis coruscaverunt. Isti, quia sese spreverunt, spernere mundum docuerunt, et humilitatis suæ disciplinam filiis adoptionis jure paterno reliquerunt. Hos sequitur electio sancta præfati Patris, cujus memoria in benedictione est. Sed priusquam de vita ejus disseramus, de ortu disputandum est, et unde, quis, quantus, qualisve fuerit disquirendum. Sed quia supra vires meas esse video, de Dei gratia mihi præsumendum est, qui docet omnem hominem scientiam.

INCIPIT VITA DOMNI PETRI ABBATIS.

1. *Ejus parentes. Quālis fuerit in claustrō. Eligatur abbas Cluniacensis.* — Nunc itaque ad historiam stylum vertamus, et sacram sacri viri narrationem incipiamus. Sacra igitur proles Arvernorum nobilioribus progenita, patre scilicet Mauricio, matre Raingarde, honestissimis secundum sæculum parentibus processit ad ortum. Mater autem ejus, cum quodam tempore beato Hugoni abbati devote occurrisset, ipso ipsius germinis onerata feto, homo Dei intuens illam, ait: *Fructum ventris tui Deo dicatum et B. Petro donatum, domina, cognoscas.* Cui illa respondit: *Domine, si masculus est, fiat voluntas tua.* Masculum, inquit, eum pro certo noveris esse. Natus autem puer, sicut prædixerat homo Dei, insiguitus est nomine Petri. Deinde, procedente tempore, literis infans a parentibus traditur, et in monasterio Celsiensi (4), sancto iubente, nutriendus recipitur. Cujus qualis fuerit infantia, quantaque assiduitas legendi seu discendi postea rei probavit eventus. Nam ad tantam scientiæ plenitudinem, Dei gratia, in brevi erectus est, quod in ipsa juventutis adolescentia in Viziliacensi (5) monasterio seniorum doctor et custos ordinis constitutus est. Quod cum strenue et religiose tenuisset, et novellam plantationem, secundum formam religionis, sacri eloquii imbre ad plenum irrigasset, promotus est in priorem de Domina (6), in quo non est oblitus scientiam et disciplinam, sed magis et magis in Deum proficiens, in annis juvenilibus assidue meditabatur, quod postea in senectute devotus imple-ret. Lectioni et orationi vacabat, et ita sapientiæ splendore fulgebat, ut amabilis omnibus videretur. Suavis eloquio, decorus aspectu, sermone admirabilis, facundia insuperabilis, benignitate singularis, misericordiæ visceribus affluens, universis compatiebatur. Charitate ineffabilis, gratia inestimabilis, propria bonitate communis omnibus efficiebatur. Quid ergo? Transit Pater Hugo ex hoc mundo ad Patrem, et electus est Pontius in abbatem, qui quatuordecim fere annis Cluniacensibus prælatus, postea quibusdam simultatibus exortus, Romam se contulit, et ibi sua voluntate, summo pontifice renitente, abbatiam dimisit. Post quem electus est Hugo prior de Marciniaco, sed infra breve tempus mortuus est. Tunc Cluniacenses congregati in unum preces Domino funderant, ut eis Deus talem pastorem concederet, qui exemplo et doctrina prodesse

A posset. Peracto itaque jejunio, et gratia sancti Spiritus invocata, de electione tractabant; sed quem Deus præviderat non inveniebant. Convenientibus autem episcopis, abbatibus, prioribus ad electionem Patris, venit et ipse Petrus ex more cum aliis, et qui prius pia contentione pro electione contendebant, illo viso, uno sensu, pari voto, pio desiderio, omnes unanimiter in eum conveniunt. Fit una vox omnium pariter clamantium Petrum esse dignum tanto honore, utpote cui nihil desit in ulla gratia. Hic, inquit, nobilis genere, adornatus moribus, fide devotus, religione purus, humilis et quietus, sapientiæ splendidus, disciplinæ subditus, et per omnia ab ineunte ætate regulariter instructus. Quid moror? Surgunt, irruunt, rapiunt illum, et secundum mandatum Regulæ omnia faciunt. Consuetudine laudibus virum prosequuntur, ducunt ad sedem, et sic ab omnibus dominus et abbas (7) cum gaudio vocatur.

2. *Qualis erga fratres suos abbas exstitit.* — Quomodo vero in abbatiæ regimine se habuerit, et illi noverunt qui ei religionis gratia adhærebant, et nos aliquatenus aperiemus. Nec enim ad omnia illius facta potuimus attingere, sed quædam breviter quæ relatione digna sunt, ædificationis gratia volumus enarrare. Igitur abbas Petrus cæteris prælatus, humilitati studebat et compunctioni, se magis judicans, quam alios reprehendere querens: erat vultu placidus, circa fratres benigne providus, erga infirmos pie sollicitus, ne quis esset in domo Domini qui negligenter tractaretur. Admonebat subditos, ut puritati studerent, et per confessionem semetipsos purificarent. In hac arte Pater singularis erat, et universos pietatis dulcedine superabat. Dicebat enim secundum donum hoc in Ecclesia Dei esse confessionis bonum, quo quasi baptismo sacro omnis anima sanctificaretur. Denique hanc habebat gratiam, ut quicumque ei confessus fuisset illum singulari prærogativa diligeret, et consiliarius amplecteretur et foveret. Unde flebat contra aliorum prælatorum consuetudinem, ut omnes summo desiderio et amore illi confiteri semper optarent, qui noverat et sua et aliorum exhortationis et consolationis medicamine curare et sanare, non detegere aut publicare. Misericordiæ operibus sic inhiabat, ut nullus unquam ab illius ope repulsus sit. Subveniebat oppressis, vestiebat nudos, famelicos reficie-

(4) Gallicæ *Soucilanges*, quod Petrus lib. 1. Mirac. cap. 6 vocat nobile monasterium. Exstat in diocesi Claromontana, estque unus ex quatuor primariis Cluniacensis monasterii prioratibus.

(5) Vizeliacum insigne est in diocesi Eduensi monasterium cui postea præfuit Pontius Petri Vene-

rabilis frater.

(6) Gallicæ *domaine*, haud ignobilis cella Cluniaci in diocesi Gratianopolitana.

(7) Id contigit anno 1122 et quidem in festa Assumptionis, ut ipse refert in libro 11 Miracul. cap. 12.

bat. Habebat autem proprios pauperes, quibus alimenta et vestes semper donabat. Sed et domos leprosorū furtim quasi ab alio fierent, ne sibi ascriberetur, faciebat. Fratribus vero ita communis erat, quod sua petentibus ex toto communicabat. Quadam enim die, cum monachus quidam frigore algeret, et hoc ei insinuatū fuisset, contristari cepit, quia quod daret non inveniebat. Nocte autem eadem cum esset in choro, de fratre nudo cogitabat, quomodo eum vestiret. Tunc signis extra chorū eum vocavit, et clam exuens pelliciam, illum vestivit. Hoc non solum fratribus sed etiam peregrinis et pauperibus impendebat: ita seipsum denudans, ut aliquando et ipse vestibus egeret. Et quia corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia, circa cultum divinum ita invigilabat, quod nullus ei similis inveniebatur in officio pietatis. Ita enim in divinis solemnis erat, et solemniter solemnizabat officiis, ut gratus inde fieret angelis et hominibus, et omnium affectus in se provocaret, secumque traheret circa divina. Hoc enim super omnia in hoc exsilio bonum ei videbatur, ut Deus in sanctis suis solemnizando glorificaretur.

3. *Sacrae lectioni fuit deditus. Circa exteriora etiam sollicitus.*—De charitate fraternitatis quam affectu et effectū prædicabat, et prædicando magis actu docebat, non est meum dicere per singula. Diligebat namque fratres infimo cordis fervore, et unumquemque quasi se ipsum sic nutriebat et incitabat ad amorem divinum. Nullum spernebat vel pellebat, sed ex toto omnes verbis et actibus amore divino invitabat ad veniam. Quia quicumque vere diligit, propriæ conscientiae gratia sublimatur. Fervebat desiderio, ardebat amore, et mundum animi constantia despiciebat. Presentia nihil esse dicebat, de futuris omnes glorificandos asserebat bonis. Docebat etiam illum qui cælestibus vellet inhiare deliciis, nunquam posse ista infima animo appetere. Hic autem in populo Dei mitissimus apparuit, et divinae legis sagacissimus investigator exstitit, adeo ut studio lectionis sanctae suis sibi quæ extraneus rodderetur, et sacris libris totum se dedicans, hauriebat de fontibus Salvatoris, quod postea gratis effunderet. Habebat circa se doctores, a quibus discere quaerendo semper cupiebat, cum ipse mirabilis in scientia ab omnibus haberetur. Non elevabatur, nec se magnum faciebat: sed quasi puer parvulus divina scrutando, votis omnibus assidue discere præoptabat. Docebat suos Pater benignus humilitatem, patientiam, bonitatem, mansuetudinem, et ut cum timore et cum tremore suam conscientiam in puritate custodirent, pietatis gratiam per omnia præferentes, sicut boni filii multiformis gratiae Dei. Quantam etiam circa exteriora sollicitudinem ad-

A hiberit, ex his quæ suo labore monasterio provenerunt perspicuum est. Vehementi enim diligentia ecclesiam non solum ædificavit, sed etiam mire pretiosis ornamentis adornavit, terras ampliavit, et ea quæ necessaria fratribus diversis temporibus erant, ita prudenter ordinavit, ut singulis mensibus, unusquisque de domo sibi credita Patribus ministraret, quatenus hac ordinatione conventus semper in pace maneret. Hoc autem faciebat fratrum quieti providens, ne aliquando penuriam paterentur. In his vero cum esset animus intentus, nec minus interiora curabat, sed ferventi mente fervorem ordinis requirebat. Hinc est quod multa superflua de claustris abstulit, et ea quæ religioni congruebant inseruit: prohibuit minus utilia, honestatem et utilitatem Ecclesiae in omnibus et per omnia semper inquirens.

4. *Innocentio II occurrit eumque Cluniacum adducit.*—Hunc imperatores, reges et principes orbis pio affectu amabant, venerabantur et colebant, et quasi patri et domino adhærebant. Hunc Romana Ecclesia speciali prærogativa honorabat, amplectebatur et diligebat. Hic enim contra omnes hæreses et scissuras Ecclesiae se murum opponebat, et fidei hostes viriliter oppugnabat. Quod mirabiliter claruit tempore schismatis, quod fuit inter Innocentium et Petrum Leonis. Cum enim tota Ecclesia tali modo deperiret, et diversi diversa sentirent, Petrusque monachus (8) suus Romæ sederet, contra spem omnium Innocentio per mare venienti festive occurrit, et sine consilio Gallicanae Ecclesiae, datis sufficienter equitaturis, Cluniacum secum adduxit. Quod reges terræ audientes, mirati sunt quomodo monachum suum in sede positum relinqueret, et extraneum exaltaret: quem tam solemniter suscepit ut orbi universo nota fieret ejus susceptio. Nam ad consecrationem ecclesiae, quam ipse ædificaverat, eum humiliter invitavit, et ut benedictionem compleret obtinuit. Quod cum Gallicana Ecclesia cognovisset, statim in occursum papæ ruunt, et eum sicut patrem venerantur et colunt. Congregat rex concilium, prædicat factum Petri abbatis, dicit impossibile esse tantis initiis contraire. Ducti eum Pater ad curiam regis, et convocatis cum principibus Ecclesiae praelatis, suscipit rex pastorem suum solemnem gloriam, et ut omnes suscipiant, abbatemque Cluniacensem sequantur præcipit. Auditum est hoc verbum in toto terrarum orbe, et quod abbas Petrus fecerat universi mirantur. Hoc rex Anglorum Henricus, hoc reges Hispaniarum, hoc Henricus (9) imperator Alemannorum sequentes ducem fecerunt, et ad unitatem hac occasione redierunt. Pater autem, elevato Ecclesiae pastori devote adhærebat, et illum quocumque ibat prosequabatur, ne quis aliqua

(8) Hinc patet Petrum Leonis monachum fuisse Cluniacensem. Hunc Paschalis papa II diaconum sanctorum Cosmæ et Damiani cardinalem creavit. Anno 1124 legati sedis apostolicæ munere fungebantur in Gallia una cum Gregorio, cum quo tunc de

papatu decertabat, ut supra vidimus in Vita S. Stephani Grandimontensis.

(9) Imo Lotharius qui Henrico successerat ab anno 1125.

occasione ab unitate deficeret. Nam usque ad Urbem cum ipso perrexit, et cum in pace, mortuo antipapa, in sede collocavit.

5. *Ejus scripta.* — Tempore isto diversorum hæreses in Ecclesia pullularunt, et sua perversitate totum Ecclesiæ statum maculaverunt. Quod videns Pater beatus, totis nisibus assurgens, contra omnes verbis et scriptis agere cœpit, et omnes auctoritate Scripturarum superavit. Cujus libri (10), contra eos facti qui tali vitio laborabant, et illos convincent, et nobis doctrinæ scientiam ministrant. Fecit etiam librum contra sectam Mahumet, et omnes ejus adinvolutiones mirabili disputatione destruxit. Sed et epistolæ ejus ad diversas Ecclesiæ personas legentibus plurimum conferunt. Librum quem de diversis revelationibus sive visionibus edidit, quantæ puritatis fuerit vel utilitatis, qui legit intelligat. Sed et alia diversa opuscula ex ipsius scriptis apud nos sunt, ex quibus omnibus quantæ subtilitatis et sapientiæ Pater exstiterit, lector colligere potest.

6. *Virginum monasterium constituit.* — Inter cætera etiam mira et mirabilia quæ fecit homo-Dei, hoc exstat pretiosum, monasterium scilicet virginum, quod ipse constituit, et Lavenna (11) dicitur, quod hodie tantæ religionis et honestatis est, quod omnibus in Arvernia sanctitatis gratia præferunt. Nam nihil commune habent Deo dicatæ sanctimoniales ille cum mundo, nisi quod vivunt. Servant enim paternam institutionem, et ab omni aspectu hominum remotæ, castum Deo templum conservant.

7. *Ejus miracula.* — Nunç itaque redeamus ad illa describenda quæ mortales desiderant, signa et miracula quæ per eum Deus operatus est. Non enim Deus Cluniacum reliquit; sed adhuc magnificat eos qui ei adhærent in veritate. Nam quodam tempore, cum cellas suas vir Dei visitaret, Ruolium (12) venimus, et ibi solemniter humili devotione a filiis suis susceptus est. Eadem nocte prior ejusdem domus usque ad mortem infirmatus est, et cum graviter vexaretur, Patrem vocavit, ei mentis et corporis vulnera denudare cœpit. Sed, ut est mos animi infirmi, quoddam peccatum pro verecundia reticuit. Pater tamen ab his quæ audierat et ab omnibus aliis sancti spiritus auctoritate eum absolvit. Sed cum languor graviter ingravesceret, media nocte cœpit nimium debilitari, et sic ad extrema deduci. Signum morientium pulsatur, currunt omnes, et Pater cum aliis; et cum signis eum mortuum pronuntiassent, Pater tempora tangens adesse vitam designavit. Raptus enim fuerat ad judicium, et ei insistebat turba dæmonum eum fortiter accusantium, et dicentium: *Quia hæc et hæc fecit, et merito debet nobiscum reputari.* Cumque angelus ejus responderet pro illo, et diceret non esse ita; abbati enim suo confessus est. Illi magis ac magis invalescebant, illud crimen

A quod tacuerat crudeliter inferentes. func mater Salvatoris domina nostra virgo Maria cum multitudine angelorum superveniens: *Quid, ait, spiritus maligni, serum meum fatigare nitimini? Nondum venit hora ejus. Redeat et Patri suo confiteatur, et sic veniat ad nos.* Tunc malignorum turba diffugiente, infirmus nobis videntibus ad se rediit; et qui ante mortuus putabatur, Patrem querere cœpit. Apertis enim oculis cunctis mirantibus fortiter clamabat: *Ubi dominus abbas?* Illo vero cathedra surgente, infirmus surrexit, et nobis recedentibus hanc visionem ei enarravit. Post modicum Pater ad nos rediens, tantis fletibus afflictebatur, quod nullus nostrum ad eum accedere audebat. Resumpto autem aliquantulum spiritu: *Filioli, inquit, quanta est misericordia Dei circa nos, et nemo nostrum cognoscit? Frater noster non solum nobis, sed etiam Deo redditus est.* Sequenti die, quia ecclesia illa in qua hoc factum fuerat, in honore B. Virginis Mariæ consecrata tenebatur, jussit Pater sibi altare parari, ut gratias referret matri et Filio ejus super his quæ contulerat illi. Paravit se illo suo more singulari, et celebravit divina nimis solemniter, ita ut universi mirarentur. Post infirmum visitat, absolvit, benedixit, osculatur; et sic eum Christo Jesu et ejus matri commendat. Recessimus, et ecce tertia die mortuus nuntiatur. Tunc Pater graviter ferens quod defuerat, totus in lacrymis resolutus, et projiciens se ante altare, amare flebat. Deinde signa pulsantur, et omnia quæ ad officium pertinent pro illo complentur. Quibus peractis, senior ait: *Oremus, fratres, et hoc attente et sollicitè, pro fratre nostro, quia licet inter prædestinatos reputetur, tamen indiget auxilio vestro.* Venimus Cluniacum, et ibi Frater in capitulo iterum de fratre mortuo incipit sermonem plenum compunctione, plenum lacrymis, plenum devotione. In primis dicit quam devote eum suscepit, quomodo infirmatus, quomodo confessus sit, quomodo id quod sibi verecundiam inferebat reticuit, quomodo raptus, quomodo accusatus, quomodo excusatus, quomodo superveniens mater misericordiæ eum de manibus malignorum eripuit, vitæ reddidit, et ut peccatum quod tacuerat confiteretur admonuit. Iterum luctus, iterum lacrymæ a paternis oculis fluunt, et audientes ad consimilia invitant. *Videtote, ait, fratres, quanta sit gratia Dei, quanta virtus confessionis, quæ dæmones fugat, Virginem invitat ad succurrendum? Frater occasione confessionis salvatus est, et nobis exemplum dedit confitendi, et ut pure confiteamur hoc facto nos admonet. Oremus itaque pro illo attentius, et charitatis visceribus ei compatiatur, pietatis beneficia ei impendendo.* His dictis, post modicum frater præfatus patri apparuit, et quod ab omni pœna fratrum orationibus absolutus esset revelavit.

(10) Præter libros quos adversus Judæos et eos qui dicunt Christum in Evangelio nunquam se Deum dixisse, scripsit adversus Petrobrusianos.

(11) Situm est in diocesi Claromontana.

(12) Ruolium seu Ruelium, Gallice *Rueil*, cella prioratui Charitatis immediate subjecta, exstat in Bria haud procul a Jotrensi abbazia in diocesi Meldensi.

8. *De quodam novitio tentato.* — Aliud factum est in Cluniaco, quod relatione mihi dignum videtur. Frater quidam erat in monasterio, qui diversis cogitationibus agitabatur, et omnis ejus cogitatio in hoc erat, ut de monasterio exiret. Hic quadam die cum secum loqueretur, et usquequaque turbaretur, apparuerunt ei tres monachi in cella novitiorum, quorum unus ita allocutus est eum : *Frater, quid habes? quid cogitas? quid ita turbaris?* Qui ait : *Domine, in hoc monasterio nimis affligor, et tormenta ordinis pati non possum, et ideo exire desidero.* Tunc ille ait : *Ego sum abbas de Crypta ferrata, et, si vis, deferam te mecum.* — *Volo, domine, opto, desidero.* Tunc ille qui putabatur monachus et erat diabolus, assumpsit eum, et supra muros et domos deferens, cum supra curiam cujusdam burgensis transiret, multis clamantibus, illum dimisit. Tunc adductus est ad virum Dei, et rem ex ordine confessus est. Quem servus Dei leniter demulcens, et spiritali consolatione cum delinicens, secum detinuit ita dicens : *Gratias Deo, fili, quia non potuit pars adversa perficere quod voluit, et a cogitationibus tuis deceptus, redditus es sanitati.* Qui ita ex toto postea sanatus est, non solum a tentatione, sed ab inimici impulsione. Multis vixit annis, gratias Deo referens de visitatione celesti quam sibi contulerat divina bonitas. Iste Stephanus nomine in Podio civis ditissimus fuit, ita ut etiam super nummos lectum faceret. Sed contemptis omnibus, Cluniacum se contulit, et habitum religionis assumpsit. Sed ille qui tentat, humani generis deceptor, eorum quæ dimiserat phantasiam ante oculos ponens, in tantam induxit tentationem, ut propria invasione illum secum ad mortem ferre conaretur.

9. *De fratre apud quem in morte inventi sunt tres oboli.* — Nunc itaque, quia Cluniaci sumus, quod factum est in Cluniaco iterum dicamus. Erat quidam frater phthisicus, qui eadem infirmitate ductus est ad mortem. Qui dum lavaretur, invenerunt tres obolos circa ipsum qui eum lavabant, et stupefacti causam retulerunt priori. Qui, convocatis omnibus, quæsit si cui de hoc confessus fuisset, quod cum ab omnibus comperisset non esse factum, doluit, et, accepto consilio, post beatum abbatem qui Virziliaci erat miserunt, consulentes de monacho quid faciendum foret. Qui præcepit ut extra omnem hominum habitationem projiceretur, et absque benedictione et religionis officio sepeliretur. At illi ponentes eum in dolio, extra castra projecerunt. Post multum vero temporis priori claustrali, nomine Hugoni in visione apparens precabatur ut sui miseretur, et domino abbati insinuaret quatenus ei servorum Dei sepulturam concederet, quia sic veniam a Domino consequi posset. Quod cum ille diu dissimularet, aliis duobus apparuit, hoc ipsum quod dictum est assidue repetens. Illi vero tres cum assidua ejus infestatione diu fatigarentur, Patri revelaverunt, et ut fratri mortuo veniam concederet precabantur. At ille timens ne illusio esset, factum distulit. Mortuus au-

tem magis ac magis insistens, nocte ac die eis visibiliter apparens, lamentabiliter querimoniam faciebat quod ei non misererentur. Denique cum Pater nullo modo a sua intentione propter severitatem ordinis flecteretur, tandem Domini Jesu litteras defunctus priori detulit, ut patri et conventui eas ostenderet. Erat autem scriptum monachum veniam debere consequi, qui nullo alio delicto reus tenebatur. Tunc gaudium factum est et lætitia in tabernaculis justorum, et jubente patre, illi tres cum aliis festinanter currunt ad locum ubi jacebat, et cum ut erat ad ecclesiam detulerunt, fractoque dolio, eum ut prima die posuerant integrum invenerunt. Mirantibus autem cunctis de miraculo quod acciderat, in ecclesia posuerunt, et consuetis laudibus illum prosequentes, ut mos est Cluniacensibus sepelire, honoraverunt.

10. *De quodam monacho Celsinensi qui peccatum in confessione celaverat.* — Tempore quodam cum Pater esset apud Celsinias, ubi nutritus fuerat, contulit ei Deus quod minime prætereundum est. Frater quidam in infirmaria circa mortem laborabat, et ut insanus fortiter clamabat : *Morior, morior, morior.* Tunc fratres ad eum concurrentes, quærebant ab eo quæ de causa sic clamaret. At ille miserabiliter dixit eis quod cujusdam equi nigri calcibus conculcabatur, ita quod nullo modo faciem suam ab eo posset abscondere. Qui statim ad Patrem currentes, nuntiaverunt verbum. At ille infirmum visitans, quærit ab eo quid haberet, quod sic fatigaretur : *Domine, inquit, sub pedibus teneor equi nigri qui me devorare conatur.* At Pater signum crucis faciens, et aqua benedicta eum aspergens, consolabatur infirmum; sed ille non minus oppressione diabolica carebat. Tunc Pater toto spiritu concepto, ab illo inquirebat si veram fecisset confessionem : quam ille fecisse se affirmavit. *Nequaquam,* Pater ait : *Si enim vere confessus fuisses, nullo modo malum subjectus esses.* Tunc pius pastor, ovi sub lupo vaganti pie subsistens, diligenter quærebat ut quæ commiserat vere confiteretur. Et cum ille silentium teneret, et quod quærebatur non aperiret, Pater de singulis criminibus ei faciens quæstionem, venit ad illud quod occultaverat. Quod infirmus audiens in lacrymas est resolutus, et Patri investiganti totum quod fecerat confessus est. Facta autem confessione, statim equus ille niger latrinas cursu velocissimo petiit, et infirmum reliquit, Patris præsentiam ferre non sustinens. Quod infirmus videns, gaudio repletus clamare cepit : *Pater recedit equus, recedit diabolus, petit latrinas, et jam non video illum.* Pater autem statim sacrosanctis mysteriis eum jussit muniri, et sic accepta benedictione recessit in pace.

11. *Lampas juxta illum cadens non frangitur.* — Eo tempore, cum Pater ibi moraretur, accidit ei quod non est silentio tegendum. Nam cum quadam die sua illa felici consuetudine divina celebrasset, et post celebrationem ante sanctum altare prostratus

ad orationem jacisset, subito lampas quæ super pendebat, juxta illum cecidit, et ipso nesciente, nec fracturam incurrit nec olei effusionem. Quod videns magister Thomas ejus capellanus, et Petrus de S. Joanne, qui cum eo remanserant, ad alios cucurrerunt, et eis quod factum fuerat miraculum ostenderunt. Pater vero nec quando cecidit, nec quando sublatum est vas agnovit: ita erat intentus orationi.

12. *De muliere pauperrima.* — Cum autem de eadem domo egrederetur, obviam habuit in porta mulierem pauperrimam, quæ eleemosynam sibi dari petebat. Quam ut vir Dei conspexit, paulatim substitit, et Bernardum famulum suum, qui in talibus specialiter ei familiaris adhaerebat, ad se vocari jussit, et, ut pelliciam suam peroptimam pauperi daret, secretius imperavit. Quod cunctis charitatem viri mirantibus, licet occulte fieri voluerit, celebre factum apparuit. Nec miram alicui videatur quod inter miracula opus misericordiæ interserimus, cum ei dictum sit et desuperius revelatum: *Misericordia salvabit te.*

13. *Henricum Anglorum regem a tormentis liberat.* — De rege Anglorum Henrico seniore multis notum est quanta bona Cluniaco contulerit. Hic ad ultimam hominum conditionem deductus, viam universæ carnis ingressus est, et quia potentes potenter tormenta patiuntur, tormentis severioribus addictus est. Contigit autem quadam die ut cuidam militi suo quoniam idem rex quasi vivus super equum nigrum cum magna multitudine secum equitantium obviaret. Quem ut miles vidit, obstupuit, et magna voce clamare cœpit: Nonne tu es dominus meus rex? — *Ego, inquit, sum? — Nonne mortuus es? Vere, inquit, mortuus, et morti æternæ deputatus fuissim, nisi dominus Petrus abbas Cluniacensis cum suis subvenisset; sed quia adhuc ejus auxilio indigeo, per fidem quam dum in sæculo viverem mihi debebas, te conjuro, ut quantocius ad fratres, qui in monasterio Sancti Pancratii (15) habitant, curras, et quid vidisti a me ex parte mea eis dicas, quatenus amico meo patri suo Cluniacensi abati ista per litteras designent, et ut mei memor sit, et a beneficio non cesset, donec me audiat sibi gratias referentem, deprecetur.* Quod ita factum est. Pater vero hæc audiens, et totis viribus ut subveniret assurgens, eleemosynas, missas, tricenaria, et cætera bona, quibus peccatores solent juvari, jussit per totum orbem in suis domibus pro rege augmentari, quoad usque diceret: *Sufficit.* Factum est hoc quoad usque idem rex Patri et aliis multis apparuit, gratias referens de liberatione sua.

14. *Discipulum quartana febre liberat.* — Tempore alio cum Pater Romæ esset, et pro diversis causis ibidem moraretur, unaque præcipue peracta de Viziliacensi ecclesia, dixit ad suos: *Quis ex nobis Cluniacum deferret quod in curia domini papæ ex*

(15) Cella olim insignis in diocesi Cicestrensi a Cluniaco dependens.

(14) Cella est in territorio Matisconensi a Ro-

A jure obtinimus? Tunc omnes acclamaverunt Ade-
marum sacristam dignum esse qui hac legatione fungeretur. Quod ille audiens, respondit: *Nequaquam hoc negotium implere valeo, quia quartanam assidue patior.* Tunc abbas: *Auctoritate, inquit, sanctæ Trinitatis, et virtute obedientiæ tibi præcipio ut Cluniacum absque omni dolore vel tractu febrium pergas.* Sacrista autem patris obedientiam libenter amplectens, Cluniacum pervenit, et quod Viziliaco pater obtinisset auctoritate Romanæ Ecclesiæ demonstravit. Tunc curis gaudentibus cœpit haberi consilium, quis litteras domini papæ Viziliacum debeat ferre. Cum vero omnes asserent illum qui ab Urbe sanus et incolumis virtute obedientiæ redisset, et omnia vidisset et audisset, ire debere, ille consensit, et pro voluntate seniorum pergere cœpit. Tunc mirum in modum febris, quæ per tot intervalla locorum eum reliquerat, ut portam egressus est, eum invasit, et domum redire coegit, et sic virtus obedientiæ comprobata est in infirmitate naturæ. Qui audit, intelligat.

15. *Monachum Cariloci ex revelatione cognoscit veneno mortuum.* — Præterea cum esset in Urbe Pater, accidit ei miraculum relatione dignissimum. Erat quidam monachus, genere nobilis, religione præcipuus, officio prior Cariloci (14), nomine Wilhelmus de Roenna, contra quem invidia diaboli quidam exarserant, ita ut eorum malitia ei per quemdam venenum pararet, et hac factione vitam finiret. Eadem vero nocte et hora qua occisus est, apparuit Patri sedenti in lecto suo post completorium, et sicut solebat religiose et devote Patrem salutavit, et quid accidisset in toto indicavit. Quod homo Dei audiens, mirabiliter contristatus est. Causam tamen diligenter investigabat, et quomodo et a quo tantum scelus perpetratum fuisset inquirebat. Explorabat etiam si confessus fuisset, si esset absque pœna, si communionem suscepisset. Cui ille respondit: *Quia injuste occisus sum, sine pœna sum. Ut autem absolutionem et communionem suscipiam ad vos missus sum.* Hæc omnia cum Pater audisset, eum sicut mortuum absolvit, et ille accepta absolutione recessit. Tunc Pater excitatis fratribus, indicavit eis quod viderat et audierat, et statim cursorem mittens ad locum Cariloci, jussit inquirere de die, de hora, qua mortuus ei apparuit, et si vere mortuus esset. Quod et ita omnia evenisse, ut patri revelatum fuerat, nuntius invenit, et ad eum veraci relatione divulgavit. Illum autem qui hujus maleficii auctor fuerat Pater excommunicavit, et a corpore Cluniacensis Ecclesiæ in perpetuum separavit.

16. *Ejus meritis rusticus serpentem eromit.* — Tempore quo vir beatus ab Hispaniis remeabat, cum in Podio solemniter curiam celebraret, et inter personas ecclesiasticas maximum præ cæteris locum obtineret, venit ad eum quidam monachus, nomine berto Valentiniensis episcopo et Eduardo ejus germano fundata.

Jordanus, de monasterio S. Fidis de Conchis, qui in Aniciensi episcopatu prioratum tenebat in opido Ebais, consilium querens super morbo quod acciderat cuidam rustico suo. Dicebat enim rusticus serpentem corpus suum intrasse, et hac occasione se assidue torqueri, et per singula momenta proximum morti fieri. Quod vir Dei audiens, multum condoluit, et tota mente Spiritum sanctum concipiens, intimo cordis affectu suspirare cepit. *Frater, inquit, hæc nostra non sunt, sed sanctorum Dei. Tamēn quia omnia possibilia sunt credenti, si fidem habeat homo, potens est divina bonitas conferre consilium periclitanti. Quapropter summo diluculo venias tu solus cum solo, et ubi nos videbis ad divina celebranda intrare, illic et tu fideliter sequaris.* At ille hoc audiens, cum magna lætitia ad hospitium recessit, et summo mane ante lucem rediens, ante ostium Patris cum misero excubabat, donec egrederetur. Pater autem piæ promissionis non immemor, cum duobus monachis, Petro de S. Joanne et magistro Thoma, ante lucem surrexit, et ad oratorium Sancti Majoli, ut ibi divina celebraret, perrexit. Celebravit autem missam de Ascensione, et illum qui torquebatur fecit adesse. Cum vero Evangelium legeretur, et ad illum locum veniretur, ubi dicitur: *Serpentes tollent*, miser os aperuit, et serpens caput emisit, quem Pater manu accipiens, et a corpore hominis extrahens, cunctis qui aderant stupentibus, in medium projecit. Homo vero corruens, fere spiritum præ angustia exhalavit: quem Pater, dum divina celebraret, cooperiri jussit. Missæ completa solemnitate, ad infirmum accessit, et propria manu illum a terra elevans, ut peccata sua confiteretur imperavit. Facta confessione, lavit homo aqua et vino os suum, et sic sacrosanctis mysteriis communicans, incolumis remeavit ad propria. Tunc Pater omnes qui aderant super sacrosancta Evangelia jurare coegit, ne alicui hoc factum dicere, dum viveret. Ipse audita autem morte ipsius, Jordanus monachus miraculum, ut factum fuerat, in capitulo

Sanctæ Fidis publice revelavit, et multis aliis hoc factum fuisse pro certo affirmavit.

17. *De ipsius parentibus.* — Hæc breviter dicta sunt de miraculis Patris nostri, non quod multa non essent dicenda, sed nolumus onerare audientes, quia ad alia properamus. Nam iste vir de nobili schemate et honesto ortus, antiquitate parentum declaratum est quantus et qualis fuerit in populo Dei. Denique proavus ejus revelatione divina ecclesiam S. Michaelis de Clusa ædificavit; mater vero numeroso filiorum germine gaudens, Marciniacum se contulit, et ibi in sanctimonia vitam finivit. Pater vero ejus in monasterio Celsiniensi sepultus est. Fratres ejus quatuor ecclesiastici et duo laici fuere, Jordanus abbas Casæ-Dei, Poncius abbas Viziliaci, Armannus abbas Magniloci, Heracleus præpositus ecclesiæ Brivatensis, duo milites Dissutus et Eustachius, quorum nobilitas et honestas toti Arvernici nota fuit. Quid ad nos de genere? Redeamus ad Patrem. Hic enim per xxx annos, ut mihi et aliis multis revelaverat, die Nativitatis Domini finem sibi evenire exorabat. Unde ad sanctos Carthusiæ quos nimio affectu diligebat, semel in anno pergebat, et obnixè precabatur, quatenus pro suo desiderio Altissimum exorarent, ut compleretur tempore certo. Cum autem illi dicerent: *Pater, indica nobis quæ sit petitio tua, ut certius inde valeamus ipsum quem petis orare*, ipse nolebat aperire; sed tantummodo dicebat: *Si servi estis Altissimi, pro confratre vestro orate, ut desiderium meum Deus perficiat.* Cum autem homo Dei ex hoc mundo transisset ad Patrem, Carthusienses Cluniacensibus pro desiderio viri Dei epistolam direxerunt, et quia consummatum fuerat quod tandiu desideraverat, evidentibus indicis declaraverunt. Hic pacis amator in die pacis pacem obtinuit in gloria Dei. Hæc breviter de beato Patre nostro dicta sunt, quia audientibus fastidium inferre nolumus, et ideo plurima prudentioribus scribenda reliquimus.

VITA ALTERA.

(DOM MARRIER, *Bibliotheca Cluniacensis*, Paris. 1614, fol., p. 589, ex anonico Cluniacensi.)

Petrus primus, abbas nonus Cluniacensis, fuit electus in octavis Assumptionis beatæ Dei genitricis Mariæ, et incepit regere anno Domini 1122. Hic Petrus cognomento Maturitii [*al. Mauricii, vel ut quidam volunt, Mauriacen*], ex nobilissimis Arverniciæ magnatibus originem ducens, ab ipsis infantie cunis a parentibus Deo sub monastica observatione militaturus oblatu est, et a sancto Patre Hugone in extremum vitæ suæ monachali benedictione insi-

gnitus. Postea tempore domni Pontii abbatis Cluniacensis prior Viziliacensis factus ordinem strenue rexit. Inde prior de Domina factus, defuncto venerabili viro domno Hugone II hujus loci abbate, a magnis famosisque, qui tunc florebant, hujus loci monachis ac personis religiosus in universo acclamantibus conventu, in abbatem eligitur, et a Chrysopolitano archiepiscopo eodem die benedicitur, cum esset annorum circiter xxx [*al. xxviii*].

Suscepto abbatiæ regimine, humilitatis præcipue A cultor, et sanctimonie magnificus et singularis custos exstitit. Incessus ejus gravis, sermo maturitatis et gratiæ plenus, mores bene compositi, totus jocunda gravitate gravique jocunditate redimitus, omnibus exemplar honestatis et monasticæ gravitatis præferebat. In suscipiendis confessionibus singulari suo tempore gratiam obtinens, in curandis occultis confitentium reatibus speciali callebat solertia, ita ut ipsum solum crederes qui sciret curare sua, et aliena vulnera non detegere et publicare. In corripiendis apertis vitiis plus patris exercuit quam judicis, plus clementiæ quam rigoris, plus misericordiæ quam censuræ. Statura corporis conspicuus adeo, ut inter omnes sui temporis personas vultus venustate, membrorum positione, morum compositione præclarior exstiterit.

Cum vir idem Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis ex Hispaniis rediens in Ancientiensi civitate devenisset rusticus quidam adfuit, qui et serpentem corpus suum intrasse lacrymabili lamentatione deplorabat, et per singula momenta morti proximum fieri. Quod vir Dei audiens, multum condoluit; cui et dixit: *O frater, inquit, hæc nostra non sunt, sed sanctorum Dei tantum, quia omnia possibilia sunt credenti. Ego pro te Dominum exorabo, mane autem facto, idem vir sanctus pie promissionis non immemor, oratorium Sancti Majoli missam celebraturus intravit. Cum vero de Ascensione Domini missam celebraret, illum qui torquebatur adesse constituit. Cum vero evangelium legeretur, et ad illum locum devenisset, ubi dicitur, *Serpentes tollent, miser tunc os aperuit, et serpens caput emisit. Quem Pater, cunctis qui aderant stupentibus, in medium projecit. Homo vero corruens fere spiritum præ angustia exhalavit. Missæ vero solemnitate completa ad infirmum accessit, qui ab epe confessionem suscipiens, et eum sacrosanctis mysteriis communicans, incolorem remisit ad propria.**

Scientia singulari vir vitæ Venerabilis Petrus, abbas Cluniacensis suis temporibus floruit, nullusque sibi major fuit. Quod usque in hodiernum diem multiplicia ejus scripta ostendunt, quæ in processu ipsius inseremus sigillatim, licet in his ordo servetur minime.

Durante tempore suæ administrationis multa scripta edidit vir vitæ venerabilis Petrus noster abbas Cluniacensis. Nam scripsit diversas epistolas cum tanta gravitate et stylo tam excelso, quod alter Augustinus videatur esse insanorum [f. sanctorum] descriptione librorum.

In primis epistolarum liber ejus in sex libros dividitur.

Primus liber continet xxxvi. epistolas.

Secundus liber continet LI.

Tertius liber continet vii.

Quartus liber continet xliii.

Quintus liber continet ix.

Sextus liber continet i: inter quas inseruit tra-

etatum quinque capitulorum distinctione divisum, et omnium quæ dicta sunt, vel dici possunt, argumentorum rationibus adversus Judæorum inveteratam duritiam.

Primum capitulum ostendit quod Christus Filius Dei sit.

Secundum capitulum ostendit quod Christus specialiter Deus esse probatur.

Tertium capitulum ostendit quod Christus non, sicut Judæi putant, temporalis rex, sed æternus sit et coelestis.

Quartum capitulum ostendit quod Christus non, sicut Judæi desipiunt, adhuc venturus sit, sed jam certo et præordinato tempore, ad mundi salutem venerit.

Quintum capitulum ostendit et determinat de ridiculis atque stultissimis fabulis Judæorum.

Inseruit etiam idem Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis librum quem edidit et scripsit contra Petrobrusianos hæreticos, qui dicebant primo pueros baptizari inutiliter, quia credere non possunt.

Secundus error erat, quia dicebant basilicas vel altaria fieri non debere, quoniam Ecclesia Dei, prout affirmabant, unitate fidelium congregatorum constaret.

Tertius error erat, quia dicebant crucem Domini nec adorandam nec venerandam, sed magis confringendam et conculcandam esse.

Quartus error erat, quia dicebant missam nihil esse, nec celebrari debere.

Quintus error erat, quia asserabant vivorum beneficia nihil prodesse defunctis:

Sextus error erat, quoniam dicebat Deo non esse cantandum.

Idem iste Petrus noster Cluniacensis abbas ipso existentes in Hispaniis cum imperatore, transtulit de Arabico in Latinum Alchoranum de lege Mahometi hæretici. Et tamen in Cluniaco scripsit fortissime adversus prædictam sectam. Opus suum dividens in quinque libros, qui libri dividuntur per capitula.

Iste idem Petrus Cluniacensis abbas scripsit de miraculis quæ suis temporibus advenerunt, sive facta sunt. Et de his duo exstant libri.

In primo siquidem libro de xxviii miraculis determinat cum magna et Ciceroniana elegantia, non solum in his operibus suis, verum in omnibus.

In secundo narrat xxx.

Item scripsit idem Petrus sermones quatuor valde utiles et elegantissimos, quorum

Primus de transfiguratione Domini est.

Secundus sermo de laude sepulcri Domini est.

Tertius sermo de sancto Marcello papa et martyte est.

Quartus est inscriptus, In veneratione quarumlibet reliquiarum.

Insuper egregius ille Pater Petrus Venerabilis Cluniacensis abbas scripsit epistolam ad Petrum

de sancto Joanne societatis suæ veteranum, contra eos qui dicunt Christum nunquam se in Evangelii aperte Deum dixisse. Hæc epistola utilis et necessaria, plena instructionibus quamplurimis.

Scriptis idem rhythmum in laudem Salvatoris.

Rhythmum de sancto Hugone.

Rhythmum de S. Benedicto.

Item rhythmum de resurrectione Domini.

Fecit hymnum in honore sanctæ Mariæ Magdalene.

Item alium hymnum in honore matris Domini.

Fecit et prosam de eadem Virgine Maria gloriosa.

Nunc est videndum de gloriosi Patris nostri Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis prudentia erga suorum religiosorum provisionem. Nam in libro quodam statutorum hujus monasterii Cluniacensis ab ipso edito asserit quod, tempore suæ assumptionis in abbatem, in ipso Cluniacensi monasterio erant religiosi plus quam tres centum, sicut ipse testatur. Ipse namque ait : *Notum facio igitur ego frater Petrus, humilis Cluniacensis abbas omnibus istud legentibus, quod quando ad hoc officium ante xxviii annos assumptus sum, magnam quidem Ecclesiam, religiosam et famosam inveni, sed pauperriam, magnarum expensarum, et, comparatis redditibus cum expensis, nullorum pene reddituum. Trecenti erant vel eo amplius fratres, nec centum de propriis sumptibus domus illa procurare valebat. Turba hospitum, semper pauperum infinitus numerus. Congregata de omnibus decanis annona vix quatuor mensibus, aliquando nec tribus, vinum undecunque collectum, nunquam duobus aliquando mensibus, nec uno sufficiebat. Panis pervix, puer et surfureus. Vinum maxime aquatum, insipidum, et vere villum, præter alias et multo cum sænore acceptas expensas. In emendo solummodo annonam et vinum, plusquam viginti millia solidorum Cluniacensis camerarius expendebat. Has angustias ego videns, habito cum sapientibus fratribus, qui tunc vivebant consilio, prout mihi et ipsis rationabile visum est, mesatica per decanias constitui. Et ut conventum Cluniacensem de pane et de fabis, et carum sagimine quidam ex decanis uno mense, quidam tribus hebdomadis, quidam quindecim, quidam ocio diebus, hoc est integro anno procurarent, ordinavi. Et ut super annuatim hæc constitutio servaretur, universorum fratrum assensu et voluntate et in capitulo præcepti et scripto firmavi. Hoc ita ut decretum est, multis postmodum annis servatum est.*

Tempore hujus beati Patris Petri Venerabilis Cluniacensis abbatis, anno videlicet 1151 dedicatio magnæ basilicæ Cluniacensis a domno papa Innocentio secundo facta fuit.

Anno Domini 1153, propter nimiam et effrenatam longe plus solito pessimorum raptorum malitiam, qui præcipue in res Cluniacenses furiose deserviebant, rogatu domni Petri abbatis Cluniacensis, et

A amicorum Cluniacensium, domnus Oddo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, et apostolicæ sedis legatus, domnus Eraclius, Lugdunensis archiepiscopus electus, cum suffraganeis Lugdunensis Ecclesiæ, hoc est Eduensi, Matiscensi, Cabilonensi episcopis, cum comite etiam Burgundionum Wilhermo, comite Cabilonensi altero Guillelmo, Humberto de Bellojoco, Joceranno Grosso, Hugone de Berziaco, Hugone de Scalciaico, et aliis Burgundiæ nobilibus non paucis, conveniunt apud Matisconem in Ecclesia Sancti Vincentii. Qui tractarunt ibi circiter spatium trium dierum de negotiis, et præcipue de pace Ecclesiæ Cluniacensis reformanda, ita quod coram universo clero et populo civitatis prædictæ, decretum est ab eis jam prælibatis dominis ut monachi dicti et laici, et omnes res ad Cluniacum pertinentes, quæ infra terminos Araris, Ligeris et a Rhodano fluminum continentur, additis partibus illarum terrarum, quæ infra Eduensem civitatem et castrum Camonis, quod est ultra Cabilonem, constitutæ sunt, plena et secunda pace maneat. Et quicunque per dictum Cluniacum transientes cum ipsis et rebus ipsorum securi et pacifici permaneant et conserventur. Ita quod prædicti domini de omnibus suis promiserunt prædictos Cluniacenses servare indemnes, tam in rebus quam personis, etiam usque procedere contra taliter malefacientes dictis monachis Cluniacensibus vel rebus ipsorum ad arma et obsidenda castra vel loca, in quibus tales malefactores, se retraxerunt. Et habitatores civitatis Cluniacensis promiserunt ibidem, dum hæc peragerentur, quod quoties essent requisiti de procedendo ad arma, cum dictis nobilibus et dominis, quod irent, etc. Et etiam prælati ex parte eorum contra tales promiserunt similiter procedere, etc.

Tempore insuper hujus prælati Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis, anno salutis humanæ 1155, vir illustris Henricus Wintoniensis episcopus, rogatu dicti domni Petri abbatis, et ab Adriano papa IV, litteris invitatus, simul etiam a rege Franciæ Ludovico Juniore, et omnibus fere Burgundiæ personis et baronibus evocatus, Cluniacum venit, eandemque Ecclesiam gravis alieni ponderis [æris alieni pondere] oppressam, prudentia et expensis suis omnino debitorum alienavit onere, ita ut tam ex persolutione debiti, quam etiam in comparandis possessionibus, necessariis etiam rei familiaris comparandis, sicut ex ore ejus auditum fuit, prolatumque ab ipso, quod plusquam septem millia marcarum argenti expenderit. Pavit enim per annum 460 monachos tunc existentes in dicto monasterio Cluniacensi, ut habetur in libro capituli dicti cœnobii Cluniacensis. Iste Henricus Wintoniensis episcopus fuerat olim hujus monasterii Cluniacensis alumnus et monachus, ac nostrum nostrique cœnobii benefactor singularissimus suis temporibus et maximus.

Anno Domini 1171 præfatus domnus Henricus A Wintoniensis v Idus Augusti obiit.

De religiosis et monachis illustribus tempore venerabilis Patris nostri, Petri abbatis Cluniacensis.

Suscepit vero Cluniacensis Ecclesia, et sæpe, ut dixi, suscepit multorum et diversorum, non in terra, sed in cælo thesaurizantium gazas. Auro igitur et topazio longe chariora Cluniacus a Leodiensi Ecclesia munera suscepit, quando magnificos viros, et summa cum laude ac dulcedine recolendos ad nos venientes, humili collegio Cluniacensi copulavit. Nam a temporibus beati Patris nostri Hugonis usque ad ipsius Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis dies Leodiensis Ecclesiæ Cluniacum tres canonici, Zelon scilicet, Tezelinus et Algerus, magni suis temporibus magistri humilitatisque discipuli venerunt.

Quorum primus, videlicet Zelon, multo tempore pro Ecclesia, ad quam venerat laborans, singulari scientia et prædicabili lingua, non solum audientium mores instruxit, sed et corporalem novæ Ecclesiæ fabricam plus cunctis mortalibus post reges Hispanos et Anglos construxit.

Sequens spiritualibus tantum studiis totum suum hominem occupans, in sancto proposito longævus consenuit. Et prius Cluniaci sub sancto Patre Hugone, dehinc Vizeliaci cum domno Rainaldo abbate ejus nepote, et demum Lugdunensi archiepiscopo degens, laudabilem vitam sancto fine conclusit.

Tertius, Algerus nomine, humilitate, puritate, vitæ totius sinceritate longe præcedentes exsuperans. Unde de isto Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis libro i Miraculorum narrat quod, ut de beato Job dicitur (*Job* i), ipse Algerus vere simplex et rectus, timens Deum, et recedens a malo erat. Sæpe multumque sibi insitisse demones Venerabili Petro abbati suo conquestus est.

Iste Algerus erat subtilis ingenio, facundus eloquio. Ipse namque pro ecclesiasticis negotiis ad diversas personas, et ad Ecclesias multas insignes epistolas conscripsit. Et item inter cætera ingenii sui monumenta duos tractatus edidit ecclesiasticis valde utiles negotiis et Catholicæ fidei.

Quorum primum intulavit De misericordia et justitia, quem tribus divisit particulis: quarum prima temperando justitiæ misericordia, sufficienter agit de malorum tolerantia; secunda, de ecclesiasticis peccatoribus, et eorum canonica correctione; tertia de his qui extra Ecclesiam sunt, et eorum sacrilega communione.

Alium vero tractatum edidit tanto nobiliorem quanto sublimiorem, utpote de re mirifica et necessaria, De sacramento scilicet corporis et sanguinis Domini.

Hoc opus in tres partes dividitur: prima expedite agit de veritate et virtute corporis Christi continens xxii capitula; secunda, de ipsius sacramenti variis quæstionibus, distincta decem capitula;

tertia sub xiv capitulis agit de ministris ecclesiasticis, et extra peccatoribus hæreticis.

Petri Venerabilis jam sæpe nominati abbatis Cluniacensis temporibus Petrus Pictaviensis floruit, vir illustrissimus et doctissimus, qui plures ad Petrum Cluniacensem epistolas scripsit, et multa alia quæ apud nos sunt omnia.

Eodem tempore floruit Richardus, monachus Cluniacensis, origine Pictaviensis, qui magnus historiographus sacræ Scripturæ fuit. Scripsit enim ab Adam chronica usque ad tempora Frederici.

Hugo Catula nobilis miles se promittens monachum facturum, in signum cujus sibi a Petro abbate Cluniacensi comam abscondi fecit, et in hujus testimonium custodiri. Quo facto præfatus Hugo mutato proposito Hierosolymam ire proponens, Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis ipsum ab itinere revocat, et insinuans et demonstrans majus bonum minori præferendum. Nam majus bonum est Deo perpetuo in humilitate et paupertate servire, quam cum superbia et luxu Hierosolymam iter conficere. Quibus a præfato Hugone consideratis, monachus jam sæpe nominati Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis factus est.

Albericus suo tempore Cluniacensis monachus, deinde Hostiensis episcopus, factus est legatus sedis apostolicæ in partibus Hierosolymitanis. Quare scribit Petro Cluniacensi et religiosis ejusdem, ut eum in eorum orationibus pro sua peregrinatione commendatum habeant.

Domnus Natalis, prius Tresbacensis abbas, sit deinde monachus Cluniacensis, dimissa tamen abbatia Tresbacensi. A cujus rei proposito multi ipsum perturbare volentes, præfatus Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis Innocentio papæ humiliter supplicat pro eo domno Natali in quadam epistola ad dictum Innocentium transmissa, sic in fine ejusdem: *Quia, inquit, ergo non alibi quam in sinu vestro, hoc est in Cluniaco, requiescere maluit, providet ei, ut dixi, pietas paterna quietem, quam justo ordine post Marthæ mereatur habere laborem.*

Hugo Turonensis archiepiscopus, cum in infirmitate esset monachus Cluniacensis effectus a clero postulatus est, ut reverteretur unde exierat. Non siquidem requirebatur ut mercenarius, qui videns lupum dimisit oves et fugit; verum pastor, qui pro domo Israel sibi commissa, muris se opponere, et stare in prælio in die Domini consuevit. Qui Hugo de communi schemate cleri, ad Martini sui nigrum habitum conversus est.

Abælardus, Petrus nomine, ab erroribus fidei per Petrum Venerabilem abbatem nostrum, et sanctum Bernardum abbatem Clarevallensem revocatus, quæ antea de fide dogmatizaverat perfide, monachus Cluniacensis factus est. Et deinde mens ejus, lingua ejus, opus ejus semper divina fuisse; semper philosophica, semper eruditoria meditabatur, docebat, fatebatur. Et, sicut de magno Gregorio legitur, momentum aliquod præterire solebat minime, quin

semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret. Lectio ei continua erat, oratio frequens, silentium iuge, nisi cum aut fratrū familiaris collatio, aut ad ipsos in conventu de divinis publicus sermo eum loqui urgebat. Quare ipsum Petrus Venerabilis sollicitè commendans, tale de ipso scripsit epitaphium :

Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum, etc.

Reluxit illis diebus Matthæus vir non obscuri secundum carnem generis, ortus ex Remensi provincia, utroque parente et nobilitate insignito, et mundanis opibus locuplete. Huic in pueritia litteris traditus est. Qui postquam adolevit, in Laudunensi Ecclesia clericale officium adeptus est. Et statim a primis annis, quæ multorum clericorum depravatum morem cum ætate cepit et honestate invalescere, et levitatem vel lasciviam consodaliū fugiens et exsecrans, quod per rarum et in huiusmodi, hominum genere, famosis honestate et religione clericis adhærebat. Inter quos quendam probatoris vitæ clericum, Remensis Ecclesiæ tunc thesaurarium eligens, qui Radulphus nomine, Viridis cognomine dicebatur, ei se specialius religiosa familiaritate devovit. Dehinc eodem Radulpho raptō, et in Remensem archiepiscopum assumpto, non deseruit quem elegerat Matthæum; sed aliquandiu sub ipso Remensis jam Ecclesiæ canonicus perseveravit. Qui postmodum Matthæus monasticam aspirans vitam, ecclesiasticos honores dimisit. Et propter celebrem relationis famam, Cluniacum eligens, apud S. Martinum de Campis monachi habitum suscepit, et congrue. Erat enim idem S. Martini monasterium sub Cluniacensi monasterio, in ordinis, religionis, ac fervoris proposito, pio mundo suo ita consimile, et in tantum conforme, ut velut simulacrum cære impressum, multis aliis ad Cluniacum pertinentibus monasteriis, originalis sigilli imaginem familiariter representet; et exceptis locorum distantis, quæ simul esse non possunt, non diversa, sed prorsus unum sint. Cum itaque ibidem dominus Matthæus in monasterio Sancti Martini per annos septem claustrī ordinem ferventissime tenuisset, iussione abbatis successit in prioratū, priore suo jam defuncto. Qualiter vero, quantumque se jam dictus Matthæus factus prior, imo etiam semper Deo subditis, et quibusque proximis ac remotis exhibuerit, vix explicari posset, tamen quam brevissime exsequamur.

In primis vir Dei exhibebat se Deo, ac substernebat vera cordis et corporis contritione præteritorum actuum, vel negligentiarum poenitudine, mundi contemptu plenissimo, ac pene singulari inter multa millia monachorum in Deum devotionis affectu. Morabatur assidue in claustrō cum fratribus, et post plurimos mundi discursus, pene velut ea, cui adhærebat claustrī columna, sacræ lectionis intentus studio inviolabiliter perdurabat. Vix poterat eum commissi prioratus cura saltem ad horam a

A fratrū collegio segregare, vel ab intentione semel in Deum delixa quolibet mundus occupationis suæ vino retrahere. Cumque sub ducatu ejus fere trecenti fratres, tam intra quam extra monasterium Domino militarent, eisque corporalia subsidia providere vel per se, vel per alios ex officii debito cogeretur, Marthæ quidem importunas exactiones ex toto effugere non valebat, sed tamen toto animæ desiderio Mariæ otio inhiabat.

Talem insuper dominus Matthæus subditis, eisque ad vitæ suæ terminum exhibuit et conservavit, ut non solum quantum ad Deum, sed etiam quantum ad se misericordiam et iudicium eidem Deo secure cantaret. Misericors in subditos erat, necessaria eis pro viribus præparando, et unicuique secundum apostolicam et benedicti regulam, prout opus erat, multo labore quesita largiendo. Mos ei erat infirmorum, pauperum, hospitum, in quantum prioratus officium patiebatur, per seipsum potiorē curam gerere.

Exhibebat Matthæus omnibus communem tam corde quam verbis dilectionis affectum. Et inquantum, salva proposito gravitate, poterat, jocundum se et hilarem quibuscunque alloquentibus offerebat. Ad omnes quidem, juxta Patris Augustini verba, congruum charitatis habebat affectum; ad eos vero quos poterat ejusdem charitatis effectum. Fecerat ea charitatis virtute monasterium suum præ cunctis totius Franciæ monasteriis commune universorum hospitum, et velut generale absque alicujus exceptione cunctorum asylum episcoporum, abbatum, nobilium etiam laicorum quotidianus concursus, monachorum et clericorum agmina, pauperumque nunquam deesse poterat turba; domos universas, hospitia cuncta assidue pene replebat. Suscipiebantur alacriter omnes, nec in suscipiente boni vultus hilaritatem tanta advenientium importunitas turbare poterat. Hinc erat quod inter cæteros principes, qui cum harum et similium virtutum fama excitati diligebant, quique illi de suis multa largiebantur, Lujo vicus rex Francorum, rexque Anglorum Henricus singulari ipsum amore amplectebantur, adeuntem se gaudenter suscipiebant, multo susceptum honore colebant, ad discedentem nunquam fere vacuum remittebant.

D Postmodum Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis dominum Matthæum, habita de ipso tanta fama, ad ordinis adiutorium, suæ vocationis anno primo Cluniacum evocavit, eique statim ordinis et claustrī curam imposuit. Ad cuius rei adiutorium magnum hunc, et vere Christi non segnem operarium, verum insignem, eum ad introitum vir Venerabilis Petrus abbas Cluniacensis expertus est.

Cum itaque jam sæpe nominatus dominus Matthæus tractus ad urbem fuisset, causa schismatis Pontiani erga Ecclesiam Cluniacensem incitati, pacificandi, eo schismate diffinito et penitus absorpto dominus Matthæus redire cum sociis ad propria festinabat. Sed qui nescientem vocaverat

Deus, reditum impedivit, et quia super pauca fidelis fuerat, eum super multa ut expertum dispensatorem promovit. Injungit ei cum honore papa Honorius secundus, majoris honoris et oneris pastorem curam, et eum labori suo socium adhibens in episcopum Albanum consecrat. Profectus ergo dominus Matthæus ad sublimem pontificalis ordinis gradum, et super Ecclesiæ candelabrum ad lucendum omnibus qui in domo Dei erant, magnifice exaltatus, nihil de monacho quorundam more dimisit. Sed sicut de magno Martino legitur, eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu ejus vilitas mansit. Nihil de officiis, nihil de cantibus, nihil de proluxa Cluniacensi psalmodia quarumlibet curarum prætextu reliquit. Servabat in palatio instituta claustrum, et mundo expositus firmo et longo usu, velut innato religionis proposito, a secularium vanitatibus se quasi septo firmo secernebat.

Possent quidem adhuc plura de ipso digna memoria litteris tradi. Verum illud tacendum non est, quod suis diebus parem non habuit sibi. Tandem prima Adventus Domini hebdomada, vir beatus dominus Matthæus Albanensis episcopus, omnimodum jam naturæ defectum post multos labores et certamina ferre non valens, lecto decubuit. Qui ante decessum ejus ab hoc sæculo, gloriam, quam sibi Deus præparaverat, videre meruit. Et finaliter die Nativitatis Domini diem in Christo Jesu clausit extremum. Qui in ecclesia Sancti Fridiani sepultus est.

Gregorium insuper tempore Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis, monachum ejusdem fuisse legimus. Iste Gregorius vir illustris et doctissimus fuit, qui, juxta Hieronymum, studuit semper sacre Scripturæ. Ex quo vitia carnis non amavit. Ipsum mirum in modum Petrus noster Venerabilis abbas Cluniacensis commendat ac laudat. Quod qui voluerit videre, legat in epistola 20, lib. iv Epistolarum ipsius Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis.

Ejusdem Petri Venerabilis Cluniacensis abbatis temporibus fuit monachus Cluniacensis, Raynaldus, archiepiscopus Lugdunensis, qui primo monachus Cluniacensis, deinde abbas Viziliacensis, postremo archiepiscopus Lugdunensis, cujus epitaphium Petrus ipse Venerabilis fecit (15).

De Geraldo, sancte Cluniacensis Ecclesiæ monacho, scribit Petrus Cluniacensis abbas in libro primo Miraculorum, cap. 8, ejus vitam et mores sanctos. Iste in habitu clericali serviebat sancto Hugoni abbati Cluniacensis, a quo tandem factus est monachus in Cluniaco. Cui a beato Patre Hugone propter ejus vitam laudabilem, regimen et administrationem Ecclesiæ Sancti Salvatoris Nivernensis commissa fuit. Tandem a Petro Venerabili abbate Cluniacensi evocatus factus est prior in

(15) Habes infra cum aliquot aliis epitaphiis, inter ejus Scripta.

A monasterio de Altojugo, in quo loco finem vite peregit. In quo siquidem prioratu de Altojugo, dum vigilias observaret, et ne intempestive fratres surgerent sollicitus provideret, frequenter in eadem ecclesia voces ejusdem melodiæ audiebat, et merito, quoniam illorum est audire celestia, quorum aures dedignantur audire terrena. Iste requiescit in dicto loco de Altojugo.

Vir vite Venerabilis Petrus abbas Cluniacensis et alium discipulum habuit, nomine Armanum. Hic itaque dum esset nobilis, et miles dives in sæculo, tractus divino spiritu, ac mundo renuntiare disponens, prius equos et vestes multi pretii, magnamque pondus argenti, et omnia pene sua Cluniacum direxit, et sic pauper et peregrinus Hierosolymam petiit. Ibi Domini adorato sepulcro, et sanctissimorum locorum visione aliquanto tempore recreatus, cum vite terminem, quem sibi summo pere adipisci desiderabat, differri videret, rediit, atque Cluniaco habitum religionis induit. Cum quo et animus ita ab omni mundano affectu mutavit, ut nec omnia bona, nec privata diversarum exercitationum lucra, spirituali cordis ejus ardori satisfacere possent. Non ei dies ad orationem, non nox sufficere poterat. Vix cibo aut somno eo studio indulgebat.

Eidem Armano novitio contigit post Domini Natalem, nocte quæ diem præcedit beati Joannis evangelistæ, ut in cella novitiorum cum aliis novitiis ipse adhuc novitius jaceret, ipse solitis orationibus fatigatus cum se in lectum collocasset, et levi somno solutus, visum tam terribilem vidit, ut omnem humanum terrorem ejus incomparabiliter tremendæ visionis horror excederet. Quare et ecce clamare terribiliter cepit, sicque perseveranter, ut omnes fratres de lectis suis surgere, et ad se undique concurrere cogeret. Qui etiam dominum Petrum Venerabilem advocare coacti sunt. Ex cujus visione, terrore, ac formidine, idem Armannus excitatus somnium quod viderat incipiens contemnere rursus quem dormiens viderat, integre vigilans supra ipsum eundem visum conspexit, tantum in aere sublevatum, quo eum si vellet manu contingere potuisset. Cujus stupendus erat rictus nefandi oris ultra omnem modum horrendi, ut de eo scriptum est: *Per gyrum dentium ejus formido (Job xli)*, unguis longissime recurvi, et se ad rapiendum avidissime exerentes, tota hirsuti corporis habituado quasi in prædam jam jamque rapiendam dirissime infremebat. Et sic eum diabolus diu terrore fatigatum a mente sua excedere coegit, sed Dei misericordia liberatus. Tamen ex terrore illo tantam contraxit debilitatem, ut conventui per triduum interesse non potuerit. Hæc Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis narrat (16).

Fuit et alius, ut de magno Benedicto legitur,

(16) Libr. i Mirac., c. 18.

gratia Benedictus et nomine. Qui priusquam ad monasticalem ordinem venisset, religiosus valde presbyter exstitit, qui apud Cluniacum mutato habitu, verus est factus monachus. Corpus quippe attenuatum, facies macilenta, capilli incompti, ipsaque canitie venerandi, vultus demissus, oculi vix nunquam patentes, os sine requie sacra verba rum-inans, non in terra, sed in cœlo positum, hominem indicabant. Silebat perpetuo, nisi cum eum certa et gravis causa loqui cogerat. Verba ejus brevissima, a nugis, jocis, atque omni prorsus otiositate aliena. Si quando vero de spiritualibus sermo erat, nunquam sine suspiriis, nunquam sine lacrymis fiebat, psalmodia indeficiens, Scripturarum sanctarum nocte dieque meditatio. Propter quod et Psalterium glossatum semper circumferebat quoniam psalmos non perfunctorie, ut quibusdam moris est, sed summa cum attentione atque devotione cantabat. Ubi si quid quod non intelligeret, offendisset, ad glossas statim oculum convertebat. Diem totam psallendo, meditando, noctem vigilando et orando peragebat. Habebat idem Benedictus pro cella domum orationis in turri altissima, atque remotissima, in honore sancti Michaelis archangeli consecratam. Jam si ejus per singula vitam describere vellem, non transeuntur ab illo commemorandum, sed diutius esset immorandum.

(17) Cum idem beatus vir dominus Benedictus infirmitate gravatus in lecto jaceret, respiciens domum infirmorum in ipsa vidit infinitam multitudinem albatum advenire, et paulatim omne domus illius spatium complere. Cumque domum præclarissimis illis spiritibus repletam vidisset, fratrū conventum esse suspicatus, custodem infirmorum bonæ religionis virum, Olgerum nomine, vocavit, eique dixit: *Frater Olgeri, hincine ordo noster est, ut conventus albis indutus in infirmariam veniat? Crede mihi, hodie video quod nunquam retro contigisse audiui. Sed cum frater ille nullum albatum in infirmaria illa esse affirmaret, adhuc in eadem opinione persistens adjecit: Miror valde quomodo hæc dicere potes, cum non pars domus, sed tota ejusdem albatum viris plena sit, et te ipsum, ubi nunc loqueris, ex omni parte iidem circumdant. Tunc tandem intellexit cui hoc dicebat, non hominum illum conventum, sed beatorum esse angelorum. Et parvo intervallo suscepit ut servus Domini Benedictus ab illis quos viderat albatum et gloriosis spiritibus ascitus obiret, beatamque animam eis tradens, ad regna cœlestia, ut dignum est credere, cum ipsis. . . .*

Gaufredus vir nobilis fuit dominus castri, quod Sinemurum vocatur. Postquam multum tempus magnifice in sæculo conversatus est, tractus divino spiritu mundo renuntiavit, atque cum filio et tribus filiabus apud Cluniacum habitum religionis

A induit: ubi sancte ac sine querela diu conversatus, merito religionis atque prudentiæ Marcigniacensium sororum prior effectus est. Quarum curam dum per aliquot annos humiliter et benigne administrasset, more mortalium molestia corporis tractus, defunctus est.

Ipsius Petri Venerabilis tempore fuit Bernardus monachus prior Cluniacensis, totus religiosus, totus erga conventum laboriosus, et Ecclesiam Cluniacensem semper summa cum charitate amplectens. Quem ipse Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis commendans epitaphium de ipso Bernardo tale quod sequitur descripsit.

*Egregius senior cui nil juvenile cohesit,
Bernardus prior hac pausat humatus humo
Hic post militiam cœlestia castra subintrans,
Consenuit, certans hoc in agone diu.
Iste sibi pro te nunquam, Cluniace, pepercit,
Huic sibi nulla dies absque labore fuit.
Sic bene totius pondus tolerando diei,
Nummum promeritum sero reportat ovans.
Hujus, vos fratres, memores estote sepulti,
Nec cadat ex animo quod tegat ossa solum.*

Hujus Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis monachus, et religiosus fuit dominus Radulphus, qui tandem scripsit mores et gesta, ac vitam mortemque ipsius Petri abbatis Cluniacensis.

Verum enimvero omittendum est minime qualiter angelus Domini locum, ubi fratres moriuntur, cruce Christi signaverit. Quod miraculum Petrus ipso Cluniacensis abbas descripsit in hunc qui sequitur modum: « Quoniam antiqui hostis aperta contra Christi milites praelia, » etc. *Integra narratio exstat lib. 1 Mirac. c. 19, quam hic repetere superfluum fuisset.*

C Tempore hujus Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis numerus fere quatuor centum monachorum in Cluniaco redolebat. Quorum quidam habitabant in silvis illi loco proximis, inter quos ipse aliquando Petrus abbas conversabatur cum ipsis fratribus. Eorum enim habitacula sanctorum Patrum monachorum in præfatis silvis erant capellæ devotæ, sicut in capella Sanctæ Radegundis, Sancti Romani super Boutavanum, capella S. Vitalis prope Cluniacum, capella Sancti Joannis de Bosco, et ecclesia de Costa, in quibus locis cum magna devotione Christo militabant.

Ex quibus omnibus supradictis, et ratione quorum ordo Cluniacensis, et ipsius monastica religio extensa, et propagabatur usque ad vallem Josaphat, sepulchrum matris Domini nostri Jesu Christi, ubi Gelduinus monachus Cluniacensis illius vallis monasterii abbas exstitit.

Et item ipsi monasterii Cluniacensis monachi cum monachis, et fratribus habitantibus in sancto monte Thabor, ubi Deus transfiguratus est, sortiti sunt confraternitatem.

Consequenter ipsi Cluniacenses obtinuerunt mo-

asterium, quod Cuntot dicitur, quod est in suburbio Constantinopolis civitatis

Tandem et per successum temporis isti Patres Cluniacenses traxerunt in suam confraternitatem et societatem, ecclesias, collegia, et monasteria usque ad numerum fere cccxiv. Et sub ipsius abbatiæ Cluniacensis subiectione fuerunt tam abbatiæ, prioratus, decanatus, præposituræ, officiaque tam mediate quam immediate eidem subjecta, circa duo millia vel amplius.

Nunc de triumpho Patris domni Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis, quem in schismate Pontii abbatis septimi obtinuit, de versibus Petri Pictaviensis inserendo, pauca dicenda sunt: quem ille stylo nimium prolixo prosequitur (18).

*Jam tibi, Petre, noti celebrantur ubique triumphi,
Jam tibi sub pedibus pars inimica jacet, etc.*

Nunc etiam de glorioso fine Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis dicendum est ex dictis Radulphi ipsius B. Patris monachi, qui vitam et mores tanti Patris descripsit, et ejus mortem.

Anno vero Dominicæ Incarnationis 1157, prima ipsius anni die, reverendus et cum multo amore recolendus domnus Petrus abbas viam universæ carnis ingressus est, et illa hora sancta anima ejus discessit, qua credimus Verbum Dei natum de Virgine matre. Et bene hanc horam ut ascenderet elegit, qui Nato descendenti humiliter semper servivit. Nascente ergo Christo Jesu de Virgine matre in terris, Petrus virgo assumitur in cælis, ut qui gaudium singularis nativitatis devote celebraverit, cum peregrinis quandiu vixerat, modo in hora ejus nativitatis reciperet fructum devotionis in sede æternitatis. Factum est autem magnum miraculum in hac gloriosi Patris venerabilis abbatis Cluniacensis corporis et animæ separatione. Quia cum ipse sanctus migravit a corpore, ut nullum fieret impedimentum divinis officiis sanctæ matris Ecclesiæ, præcipue illius diei, dicta litania ab episcopo, et finitis orationibus, defertur sancti Patris corpus ad locum, ubi corpora mortuorum lavabantur; et ibi vestimentis nudatum glorificati hominis gratia cunctis videntibus et stu-

A pentibus apparebat. Erat enim corpus ipsius mortuum vitro purius, nive candidius, et mirabili quadam pulchritudine cæleste corpus in terrenis adhuc existens. Quis crederet illam sanctam carnem cilicio aliquando fuisse tectam, jejuniis afflictam, meditationibus et contemplationibus sanctis attenuatam, vigiliis maceratam? Erat profecto jam quasi in quadam futuræ gloriæ transformatione splendidissimum sine macula et ruga dotium cælestium præsagium ferens. Osculabantur discipuli caput magistri, suggebant aquam qua lavabatur, et unusquisque quod poterat rapiebat.

Sepultus est itaque beatus Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis in capite majoris et novæ basilicæ, cum magno honore et grandi dolore suorum filiorum, ab illustri et reverentissimo viro Wintoniensi episcopo.

Rexit itaque gloriosus vir Petrus Venerabilis hoc Cluniacense monasterium 34 annis, et quatuor mensibus, cum tribus diebus. Alibi tamen reperi quod rexit 35 annis, et jacet juxta altare S. Jacobi, et retro armaria reliquiarum capsæ omnium sanctorum, juxta portam per quam itur retro chorum a manu dextra, cujus epitaphium sequitur:

*Paret in hac urna quod non sit vita diurna,
Qualescunque sumus morte coæquat humus.
Dum Petrus moritur pius abbas, jus sepeliunt,
Pax cadit, ordo jacet, flere morique placet.
Ille salus patriæ, mundi decus, arca sophiæ,
Nescius invidiæ, vena fuit veniæ.
In natale Dei sollemnis mane diei
C Mortuus, obtinuit plurima quæ meruit.*

ALIUD EPITAPHIUM.

*Tempore Bernardi Clarensis floruit olim
Alvernus patria Petrus Venerabilis abbas,
Hic Cluniacensis, instructor catholicorum,
Contraque schismaticos, Judæos et Mahumetos
Tractatus scribens, nec non volumina multa,
Sermones varios, dictamina prosa metroque.
Nobilis ille fuit, sed moribus altior omni.
Regnans perpetuo, nunc sedibus Omnipotentis
Supplicet assidue pro cunctis religiosis,
Præcipue nobis Cluniacensibus impetret alta
Gaudia cælorum, decurso tempore nostro
Hic Petrus vixit, qui cælo lumina fixit.*

(18) Habentur infra cum cæteris ejusdem Petri Pictav. scriptis.

VETERUM TESTIMONIA DE PETRO VENERABILI.

(Bibl. Clun., p. 601.)

I.

S. Bernardus epistola 277, ad papam Eugenium pro abbate Cluniacensi.

Stultum videtur scribere ad vos pro domino Cluniacensi (19), et ei quasi velle patrocinium ferre,

(19) Petro scil.

PATROL. CLXXXIX.

D quem omnes sibi patronum habere desiderant. Sed scribo, etsi non necessarie illi, satisfaciens tamen affectui dico meo, non alterius; ipso enim quia corpore non possum, prosequor amicum peregrinantem. Quis nos separabit? Nec altitudo Alpium, nec

nivum frigora, nec longitudo itineris. Et nunc præsens sum, in litteris his assistens illi. Sine me poterit esse nusquam. Debitor sum dignationi ejus, per quam dignus habitus sum assumi in id gratiæ. Sed debito ipsa absolvit gratia, quia necessitas in voluntatem transiit. Honorate virum, ut vere honorabile membrum in Christi corpore. Vas est in honorem, ni fallor, plenum gratiæ et veritatis, referendum plurimis bonis. Remittite eum cum lætitia, quam plurimos de suo reditu lætificaturum. Dignemini eum ampliori, ut dignum est, gratia, et ita ut de plenitudine ejus omnes, cum redierit, accipiamus. Sane si quid petierit, in nomine Domini Jesu, non debet apud vos pati difficultatem. Nam si nescitis, iste est qui manus suas extendit ad pauperes ordinis nostri; iste est, qui possessionibus Ecclesiæ suæ, quantum cum pace potest suorum, libenter frequenterque largitur ad victum. In nomine Jesu cur dixerim audite. Si enim petierit (quod suspicor vereorque) dimitti a regimine monasterii, quis illum noscens in nomine Jesu petere putet? Fallor, si non solito timorator, si non seipso melior factus sit, ex quo vidistis eum, quanquam pene ab introitu suo in multis ordinem illum meliorasse cognoscitur verbi gratia, in observantia jejuniorum, silentii, indumentorum pretiosorum et curiosorum.

II.

Idem epist. 285 ad eundem pro Gigniacensibus.

Apud Cluniacum occurrimus Gigniacensibus spe pacis, pro qua laboratum multum, elaboratum nihil. Nam totum quatruiduanum laborem nostrum sola demum secuta est ruina spei, etc. Si quidem abbatia una, ne per singula evagemur, tota destructa est. Cæterum de tantis amissis multa dimittere parati fuimus, cum illi tam minimum obtulerunt, ut venerabilis abbas Cluniacensis, qui affectuosius quam efficacius pro reformanda pace laborabat, nec dignum relatu julicaret. Itaque non provenit compositio, quia reparatio tam ridicula offerebatur. Dicebant autem: Quidam maligni de nostris totum malum fecerunt. Quid ad nos? Ipsi viderint, etc. Denique ipse dominus abbas istiusmodi tergiversationes palam refellebat et convincebat, affirmans juste ab Ecclesia repeti, quod per Ecclesiam amissum esse constabat.

III.

Innocentius papa II in diplomate quodam ms.

Innocentius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio Theobaldo, priori monasterii Sancti Martini de Campis, ejusque successoribus, etc. Eapropter, dilecte in Domino fili Theobalde prior, tuis petitionibus annuentes, Beati Martini monasterium, cui auctore Domino, ex venerabilis fratris nostri Petri abbatis Cluniacensis institutione, præsidet præsentis decreti auctoritate munimus, etc. Datum Laterani per manum Gerardi S. R. E. presbyteri cardinalis ac bibliothecarii, x Kal. Aprilis, Incarn. Dominicæ an. 1142, indiet. vi. pontificatus vero domini Innocentii II, papæ an. xiv.

IV.

Eugenius papa III in alio diplomate.

Eapropter, dilecte in Domino fili Odo prior, tuis justis petitionibus annuentes, beati Martini monasterium, cui auctore Domino, ex venerabilis fratris nostri Petri Cluniacensis abbatis institutione præsidet, quemadmodum cætera Cluniacensis cænobii membra, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, etc. Datum Parisius per manum Hugonis presbyteri cardinalis, tenentis vicem domni Guidonis S. R. E. cardinalis et cancellarii, vi Non. Julii, indiet. x, Incarn. Dominicæ an. 1147, pontificatus vero domni Eugenii papæ III, anno iii.

V.

Petrus ipse Venerabilis lib. II Miracul. c. 12.

Fratres et isto (Hugone II) ita subtracto, novæ electioni diem statuunt, proximis quibusque et remotis, ut ad diem statutum conveniant, indicunt. Congregatur cum quibusdam episcopis et abbatibus, multus monachorum populus, et in octavis Assumptionis beatæ Virginis, utinam sibi melius consulentes, in præsentium scriptorem conveniunt. Mandant jam dicto papæ hujus suæ electionis assensum et ab eo rescriptum hoc quod fecerant confirmari suscipiunt.

VI.

Monachus Clun. anonymus in tractatu De reliquiis S. Stephani protomartyris.

Has vero beati Stephani reliquias, nec non et dentem sancti Baptistæ Joannis dominus ac venerabilis Petrus abbas studio et diligentia, quam erga sacra et divina omnia gerit singulis crystallinis phylacteriis, gemmis et auro pulcherrime decoratis includi honestissime fecit, et unum ad dextram, aliud ad sinistram super altare majus, in catenis argenteis, sicut modo cernitur, appendi mandavit.

VII.

Robertus de Monte in Supplemento ad Chronicon Sigeberti an. Domini 1158.

Calendis Januarii Venerabilis Petrus Cluniacensis abbas ingressus est viam universæ carnis.

VIII.

D. Matthæus Paris Histor. Angl. In Henrico II, sub annum 1155.

Per idem tempus Henricus Wintoniensis antistes præmisso thesauro suo per abbatem Cluniacensem (scil. Petrum); absque licentia regis ab Anglia clam recessit. Quapropter rex tria ejus complanari fecit castella.

IX.

Henricus de Gandavo lib. De illustrib. Eccl. scriptoribus.

Petrus abbas Cluniacensis scripsit ad diversos diversas epistolas, sententiis utiles et verborum venustate placentes. Scripsit etiam visiones et revelationes quibusdam suo tempore ostensas.

X.

Nicolaus de Clamengiis cantor Bajocensis, epist. ad Galitum de Petramala.

Ex recentioribus autem primo Bernardus occurrit, deinde Ildebertus Cenomanensis, Ivo Carnotensis, Odilo, Hugo et Petrus Venerabilis abbates Cluniacenses, Hugo denique et Richardus canonici sancti Augustini Regulæ sectatores.

XI.

Joan. Trithemius, lib. II Virorum illustrium ord. S. Bened. cap. 125.

Petrus abbas Cluniacensis, in Scripturis sanctis eruditus, et secularis doctrinæ non ignarus, ingenio et eloquio clarus, non minus religione et morum integritate, quam scientia venerabilis, scripsit sermones ad fratres utiles et elegantes lib. I De vita solitaria, lib. I, epistolarum ad diversos, lib. I. Scripsit etiam quædam mirabilia, et revelationes varias suo tempore factas, quæ multis habentur. Alia quoque nonnulla edidit, quæ necdum vidi.

XII.

Idem Thritheius libro De scriptoribus ecclesiasticis.

Petrus abbas Cluniacensis, ordinis S. Benedicti, vir in divinis Scripturis jugi exercitatione doctus, ingenio placidus, sermone dulcis atque compositus, et ad persuadendum satis idoneus, conversatione devotus et laudabilis, ac regularis observantiæ zelator insignis, nomen suum scribendo posteris notitians, ad utilitatem legentium quædam devota composuit opuscula, de quibus ista feruntur :

Relationes multorum lib. I.

De conversatione eremitica lib. I. *Suscepi litteras tuas.*

Epistolarum ad diversos lib. I.

Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt.

XIII.

G. Paradinnus, lib. II Histor. Lugdun. cap. 35.

Anno Domini 1157, erat Eraclius archiepiscopus Lugdunensis, frater Petri Venerab. abbatis Cluniacensis, ambo viri excellentes vitæ sanctitate, et litterarum scientia.

XIV.

Chronicum Rerum Burgundionum ad an. 1122.

Post Pontium Hugo fit trium mensium Cluniacensis abbas : et eo mortuo Petrus, cognomento Mauricianus, sive Venerabilis, cujus nonnulla scripta exstant, eidem cœnobio præficitur

XV.

Chonradus Gesnerus in Bibliotheca sua.

Petrus abbas Cluniacensis, ordinis S. Benedicti, scripsit Revelationes multorum lib. I, De conversatione eremitica lib. I, Epistolarum ad diversos lib. I. Ejus epistola ad D. Bernardum Clarevallii

A abbatem de translatione Alcorani, sive Sarrazenorum legis ex Arabico in Latinum, impressa Basileæ apud Joan. Oporinum cum Alcorano.

XVI.

Antonius Possevinus in Apparatu sacro, tomo III.

Sanctus Petrus, cognomento Venerabilis, nobilis Arvernus, abbas Clun. IX, et generalis octavus, die octava Assumptionis beatissimæ Virginis renuntiatus an. 1125; postea functus officio generalatus annos 55, menses 4, et dies 4, obiit Cluniaci plenus virtutum, scientiæ ac dierum an. 1157, octavo Kal. Januar. ibidem sepultus inter altare SS. Jacobi et Philippi, et altare S. Dionysii. Scripsit autem

Revelationes multorum, lib. I.

B De conversatione eremitica lib. I; *Suscepi litteras dilectionis.*

Epistolarum ad diversos, lib. VI.

In quibus inseruit librum contra Judæos, et aliorum contra Petrobrusianos hæreticos. Cum vero degeret in Hispania ex Arabico vertit in Latinum Alcoranum Mahometi, quem Cluniacum reversus confutavit, quinque doctissimis libris, qui et impressi sunt (20). Scripsit etiam

De miraculis sui temporis lib. II,

De transfiguratione Domini,

De laude sepulcri,

De S. Marcello papa et martyre,

De veneratione reliquiarum quarumlibet ser. I.

C Adversus negantes Christum nunquam se in Evangelii aperte Deum dixisse, epistolam uberem atque perutilem ad Petrum de S. Joanne.

De Vita S. Matthæi cardinalis Alban. lib. I.

De diversis monachis epitaphia.

Rhythmos de laude Salvatoris.

— De resurrectione.

— D. S. Hugone abbate.

Hymnos de B. virgine Maria.

— De S. Benedicto.

— De S. Maria Magdalena.

Prosam de ead. beatissima Virgine Maria.

Ejus autem quædam opera Parisiis excusa an. 1522 apud Damianum Hincman : et Ingolstadii apud Alexandrum Vissenhorn anno 1546.

XVII.

Martyrologium monasticum Benedictinum, ad VIII Kal. Januar.

Cluniaci natalis sancti Petri Maurilii abbatis, doctrina et sanctitate clarissimi.

XVIII.

Kalendarium S. Leonorii Bellimontis.

Octavo Kal. Januar. depositio domini Petri Cluniacensis abbatis.

(20) Hos nec vidi, nec reperire potui, quamvis diligentissime quæsierim.

PETRI PICTAVIENSIS MONACHI

PANEGYRICUS

Petro Venerabili dictus, in primo adventu ejus ad Aquitaniam secundam.

(*Biblioth. Clun.* 607.)

EPISTOLA PETRI PICTAVIENSIS

AD DOMNUM PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM.

Domno venerabili et Patri dulcissimo, PETRO sanctæ Clun. Ecclesiæ abbati, PETRUS Pictaviensis peccator et infirmus monachus, filialis in Christo dilectionis affectum.

Sicut præcipere dignatus estis, Pater amantissime, versiculos illos quos olim juvenis, eo tempore quo n.e de luto facis, et de lacu miseriæ eduxistis, in omnipotentis Creatoris, a quo omne bonum habetis, et vestra laude composui, nunc tandem emendatos edidi, et in capite Epistolarum vestrarum ordinate descripsi. Illos autem vestros, quibus æmulatorum nostrorum brutam barbariem potentissime confutastis, ibidem apposui (21). Qui licet aureo suo fulgore argenti nostri pauperculum candorem reverberent, multum tamen animo meo placent, quia contra hostes nostros quasi evaginatum gladium tenent. Si quis autem adversum me indignatur quod nomine meo aliquid intitulare et libris vestris apponere ausus fuerim, sciat hoc non mea præsumptione, sed vestra, cui nefas duco contradicere, jussione factum esse. Ego vero cum in omnibus, tum etiam in hoc vobis obtemperare non dubito, non arrogantiae studio (quam semper a me longe faciat Dominus!), sed obedientiæ devotione, præsertim cum sciam multos probatæ religionis et humilitatis viros, hoc idem de quibuscumque scriptis suis olim studiose fecisse. Quos certe magis in hoc quantulocunque opusculo nostro imitari affecto, quam quosdam nostri temporis scriptores, qui nescio qua vel cautela, vel imperitia ubique nomina sua supprimunt, incurrentes apocryphorum scriptorum vecordiam, qui sive de falsitate, sive de hæresi, quibus ut fertur, sua omnia fermentabant, redargui fugientes, nusquam propria vocabula prætulere. Non ergo me hinc aliquis ante tempus judicare festinet, sed Deo et conscientiae meæ me dimittat, et ipse, si voluerit, Ovidium sine titulo scribat. Vos autem, Pater charissime, filii vestri, quem Christo Domino in secundo baptismo genuistis, indesinenter memorem Deus omnipotens hic et in æternum custodiat. Valete semper in Domino.

INCIPIT PANEGYRICUS.

Plaudite, felices, hilarescite, Cluniacenses,

A Redditus est vobis moribus alter Hugo.
Nobilis ille fuit, magnisque parentibus ortus :
Hunc quoque præclarum reddit origo patrum.
Ille super cunctos, quos excolit ac veneratur
Gallia Lugduni, nobilitate nitet.
Hunc Latæ gentes regum de stirpe potentes,
Arverni populi progenuere duces.
Vatibus antiquis æquatur acumine mentis :
Par illi nostro tempore nullus erit.
In prosa Cicero novus est, in carmine Maro :
Sicut Aristoteles disputat aut Socrates.
Æquiparat primos, superat cum laude secundos,
Qui nos eloquiis edocuerit sacris.
Vix Augustinus subtilius abdita cernit :
Vix hunc Hieronymus ulla docere potest.
B Nil huic Gregorius clare blandeque loquendo :
Nil huic Ambrosius rhetoricando tulit.
De tanto sensu breviter quid sentio dicam,
Ne tibi sim, lector, rusticus, aut nimius.
Musicus, astrilogus, arithmeticus, et geometra,
Grammaticus, rhetor, et dialecticus est.
Sed jam pertimeo succumbere materiei,
Mores egregios dum recitare volo.
Obsecro quid primum referam? succurrite, musæ,
Dicite de tanto carmina digna viro.
Ingenio facili gravitas accedere morum
Raro solet, nec sunt hæc duo sæpe simul.
Inde magis stupeo, quod et in juvenilibus annis
Splendida lux juvenum Petrus utrumque tenet.
C Cui merito laudem recitat studiosa juvenus,
Laus etenim proprie nostra fit ejus honor.
A patre perpetuo datus est lux unica mundo,
Qua duce terrigenæ cœlica regna petant.
Simplicitas in eo simul, et prudentia regnant,
Jugis sobrietas, atque pudicitia.
Maxima virtutum comes illi semper adhæret,
Intus et exterius semper eam retinet.
Lingua referre nequit, quam sit discretus ubique,
Quamque sit ad cuncta congruus officia.
Non opus est multis implere volumina verbis :
Qui brevis et bonus est, ille poeta placet.
Cum bene, Petre, tuos aliquis laudaverit actus,
Alter Virgilius, alter Homerus erit.
Mitis, pacifice, clemens, affabilis apte,
Quam bonus existas dicere nemo valet.

(21) Nos rejecimus inter cæteros ipsius Petri Vener. versus.

Præbeat ergo locum nobis annosa senectus,
 Nec regimen sacrum sola tenere velit.
 Robusti juvenes animi virtute, venite.
 Vos populi sancti, publica cura decet.
 Ille est ad summos qui vos invitat honores,
 Quos sibi primævo sobria vita dedit.
 Hunc, Cluniace, tibi tellus Arvernica misit,
 Qua nihil uberius Gallia nostra tenet.
 Felix quæ tantum meruit producere fructum :
 Pluribus Ecclesiis edidit ipsa Patres.
 Semper clarorum genitrix solet esse virorum :
 Inde tibi datus est Odilo magnificus.
 Prodiit hinc etiam Juliani dulcis alumnus :
 Qui bene Turonicæ præfuit Ecclesiæ.
 Arva tuis scriptis vernant Arverna Sidoni,
 Et veteris linguæ tu reparator eras.
*Quando iterum pro reformanda monasteriorum pace
 advenit.*

Dic mihi, Musa, quid est, quod sic Aquitania plau-
 [dit,

Nec sua gaudia jam dissimulare potest?
 Cur etiam tu, quæ nuper mœrere solebas,
 Nunc hilari facie, carmina læta canis?
 Tempore transacto solummodo flere juvabat,
 Et lacrymis lacrymas addere continuas.
 Ilas etenim solas nobis pius ille reliquit,
 Qui sub Patre Deo spes mea tota fuit.
 Hunc fortasse tibi venturum fama susurrat?
 Felix lætitiæ causa sit ista tuæ.
 Ast ego fallaci non possum credere monstro,
 Quod vix aut nunquam dicere vera solet.
 Quod tamen audit. Jam fertur proximus esse :
 Portat eum pietas, ponite vincla, rei.
 Pictavis, exsulta, quia jam tua mœnia lucent,
 Tæque suburbani nobilis aula loci.
 Quamvis schismaticos habeas, et seditiosos :
 Si pacem quæris, pax tua Petrus adest.
 Angerienses frustra producit enses :
 Omnis conatus vester inanis erit.
 Nescitis, miseri, cui bellica tela paratis ;
 Ille est quem bello vincere nemo potest.
 Vultis scire quibus dux noster vincitur armis?
 Reddite vos illi, mox superatus erit.
 Credite, quæso, mihi, mihi credite, quæso, sodales,
 Vestraque dura pio subdite colla Patri.
 Pacificus venit, nolite repellere pacem.
 Vult iterum vestros conciliare reos.
 Sic memores estis dulcedinis, ac pietatis,
 Quam profugis etiam fratribus exhibuit?
 Sic memores estis doctrinæ spiritualis,
 Quam vobis toties lingua diserta cedit?
 Tunc geminata sacri fulgebant gaudia festi,
 Cum tantus nobis angelus hospes erat.
 Non fuit inter nos sub eodem tempore quisquam,
 In quo non ejus gratia larga foret.
 Certabat pietas fervens in pectore sancto,
 Aut bona dando bonis, aut miserenda reis.
 Quas tibi, summe Deus, laudes, quæ vota rependam,
 Tristitiam placuit cui relevare neam?

A Jam fugiant lacrymæ, suspiria longa quiescant.
 Petrus adest, rediit maxima nostra salus.
 Mittis cum populis iterum, bone Rex, Aquitanis,
 Dum cupis Ecclesiam pacificare tuam.
 Auxiliare tuo, Rex invictissime, servo,
 Ut duplicata tibi lucra reportet ovans.
 Ille tibi de multis placuit, qui signifer esset,
 Militibusque tuis civica jura daret.
 Qui nos instrueret, qui nos in agone doceret,
 Artibus Æthiopes vincere posse sacris.
 Hunc igitur nobis longævo tempore serva,
 Qui multos populos ad tua regna trahat.
 Lucifer in terris cœlesti luce coruscans,
 Porrigere, quæso, pias ad mea verba manus.
 Suscipe dicta tui solita pietate poetæ,
 B Et minimi Petri carmina parva lege.
 Ille tuus minimus ego sum, Petre maxime, Petrus,
 Qui pro laude tibi parvula scripta dedi.
 Tempus erat primum, cum gens Aquitana trium-
 [phum

Fecit in adventu, dux generose, tuo.
 Vix mihi notus eras, nisi quantum partibus istis
 Fama tui radios luminis intulerat.
 Nec poterat certe tam clara lucerna latere,
 Fixit in excelso quam Deus ipse loco.
 Totus ubique tuo fulgebat lumine mundus,
 Et toto celebris ibat in orbe sonus.
 De probitate tua, jam mens tibi nostra vacabat,
 Teque videre mihi maximus ardor erat,
 C Cum subito lætus circumsonat undique rumor,
 Jamque prius præsens fertur adesse Pater.
 Currimus extemplo, læti procedimus omnes,
 Plaudit in occursum sexus uterque tuum.
 Laudibus ergo novis sacra protinus aula resultat
 Nec laicus quisquam tunc sine voce fuit.
 Certatim ruimus sacratos cernere vultus,
 Teque prior nostrum quisque videre cupit.
 O facies hilaris, nec honore severior ullo,
 Quam pia, pulchra, nitens, imperialis eras !
 Clamabant oculi germen regale venusti,
 Quique verecundus pinxerat ora rubor :
 Vestis, et incessus humili de pectore, testes,
 Dicebant mundum te reputare nihil.
 Quid moror ? ingrederis novus intra mœnia pastor
 D Ingrediens offers oscula sancta gregi.
 Longa mihi fuit illa dies, audire volenti :
 Esset in eloquio gratia quanta pio !
 Nam laudata nimis fuerat facundia nobis :
 Sed quis eam digna laude referre potest?
 Audivi, fateor, sed inenarrabile quiddam.
 Audivi linguam principis egregiam.
 Sermo potens, de te non audeo scribere quicquam,
 Ne tenuem calamum tam grave frangat opus.
 Te coram linguæ Cicero rex ille Latinæ,
 Si quid forte velit dicere, mutus erit.
 Tu Socratem vincis, reddis sine voce Platonem,
 Rhetoricos omnes tu trepidare facis.
 Obstupui, fateor, tanta dulcedine verbi,
 Incipiens mecum taliter ipse loqui.

Fama nihil dignum tanto pastore ferebas,
Plus aliquid video vox tua quam eecinit,
O miranda nimis virtus, et gratia regis,
Qui tanto servos ditat honore suos!
Quidquid enim sanctum, vel quidquid habetur ho-

[nestum,

Et quaecunque boni principis esse decet,
Nobilitas, virtus, sapientia, sermo disertus,
Ille sunt, huic homini gratia nulla deest.
Tunc magis atque magis tua me dilectio traxit,
Et totus rapior mox in amore tuo.

Sessio, vox, vultus, incessus, et actio tota,
In te lux hominum, plena decoris erant.
Si residere tibi claustrali more placeret,
Terrebat species relligiosa leves.
Si iucundari privata locutio vellet,
Sermo repellebat tristia cuncta tuus.
Si iucunda forent semoto verba rigore
Semper erant sancto seria mista joco.
Nec dulcedo Patris monachi gravitate carebat,
Nec monachi gravitas absque decore fuit.

Quanta sit in culpis discretio percutiendis,
Quis bene, quis digne commemorare potest?

Cum tu discernis, pietas sic temperat iram,
A te puniri quaerat ut ipse reus.
Soli plectuntur virga graviore rebelles,
Audeat esse tuo si quis in imperio,
Verum quid facio? si linguis mille sonarem,
Non posset calamus cuncta referre meus.

Qui neque tunc potuit, licet hoc tentaverit ipse,
Præsentans magno munera parva viro.

Tantum namque pii fuit in me fervor amoris,
Ut mihi sæpe loquens, talia verba darem.

Quid facis, infelix, et cur tua musa quiescit,
Teque pio dubitas insinuare Patri?

Crede mihi, pius est, non dedignabitur ullum,
Qui se sponte suo voverit obsequio.

Nanquid amor tantus propria mercede carebit?
Aut labor iste tuus nunquid inanis erit?

Sic ego commonitus præsumpsi de pietate:
Et plusquam merui, de pietate tuli.

Suscepit parvum pietas amplissima carmen:
Suscepit servi parvula vota sui.

Quid tibi lux orbis pro tanto munere reddam,
Quod fuit in manibus pagina nostra tuis?

Legerunt oculi paupercula dicta beati:
O quam læta dies exstitit illa mihi!

Ille dies totis a me celebrabitur annis:
Qua Pater et Dominus factus es ipse meus.

Sed cito, prohi dolor! hæc habuerunt gaudia finem:
Tempora lætitiæ parva fuere mea.

Discessit sine me, sine quo mihi vivere mors est,
Discessit Pastor, me remanente, pius.

O mea magna salus, cur me sic deseruisti?
Et cur tam subito perdere te merui?

Cur non illud iter, saltem gradiendo, peregi?
Cur non vel famulus sive pedester eram?

Qualibet et nostro penderet sarcina collo,
Ut possem servis servulus esse tuis?

A Certe nulla meum tardassent aspera cursum
Vicisset miseros hæc via longa pedes.

At nimis infelix, nec tanto dignus honore,
Factus sum vacuus spe fugiente mea.

At tamen abscedens hæc ultima verba dedisti.
Quæ quasi Patris adhuc pignora certa gero:

Petre, recepturus te desero, desine flere:
Transacto modico tempore noster eris.

En ego jam multos transegi flebilis annos,
Et promissa Patris dulcia non video.

Hactenus in lacrymis ex illo tempore vixi,
Nec mea mens ex tunc absque dolore fuit.

Quamvis exstiterint revelantes pectora quidam,
Te memorem nostri qui retulere mihi.

Sis memor ergo mei, precor, o dulcissime rerum,
B Respiciat lacrymas cura paterna meas.

Evigilet pietas, qua semper totus abundas.
Et cujus sentit naufragus omnis opem.

Quid sic ardentem cupiam, si forte requiras:
Nil aliud prorsus quam tuus esse volo.

Me tibi perpetuum devoti tradere servum:
Te volo post Christum semper habere Patrem.

Redde Petrum Petro, minimum, Petre maxime,
[summo:

Sic tibi sit Petrus claviger ille pius.

Sic in te magni sapientia crescat Odonis:
Ordinis ipse viam sic reparare queas.

Lucida Majoli sic in te vita resurgat:
Plurima sic Domino de grege lucra feras.

C In te sic Odilo, magnusque refloret Hugo,
Spiritus amborum sit tibi, Petre, duplex.

*In laude triumphus ejus Romæ habiti contra Pontium
et Pontianos, qui memoratum Petrum ab abbatiâ
dignitate extrudere moliebantur.*

Jam tibi, Petre, novi celebrantur ubique triumphus:
Jam tibi sub pedibus gens inimica jacet.

Jam, Pater egregie, quia victor ab Urbe redisti,
Pontionitarum perfida lingua silet.

Ora proterva canum rabidos posuere latratus:
Sensibus amissis corda maligna stupent.

Non ita sacrilegi contingere posse putabant,
Cum vomerent rigidas ore tumente minas.

Cum sibi plaudentes similem revocasse magistrum,
Criminibus variis libera frena darent.

D Vere nulla potest hominum versutia summi
Judicis æternum vertere consilium.

Salve, magnorum fortissime victor agonom,
Salve, cui Christus ensis et hasta fuit,

Vicisti, dilecte Deo, frustra que profanus
Exeruit vires in tua damna furor.

Ecce, velit nolit, gens impia, turba rebellis,
Cluniacus totus ad tua jussa tremit.

Ecce, velit nolit, regalia sceptrâ tenebis,
Atque triumphator imperiosus eris.

Quid facis, impietas? quid bruto pectore versas?
Quid loqueris? certe nil prohibere potes.

Certe Petrus adest, Petrus abbas Cluniacensis,
Petrus mors vitii, exitiumque tuis.

Cujus dura satis tua sentiet arma libido,

Cujus non fugies plebs scelerata manus.
 Quo regnante nihil poterat regnare superbum,
 Quo duce criminibus jam via nulla patet.
 Iste, licet doleas, licet hoc nullatenus optes,
 Victor magnificus jam sua jura tenet.
 Gens inimica Deo, voluisti, nec potuisti :
 Sed Deus ut voluit, mox etiam potuit.
 Tu reprobare probum reprobata mente volebas,
 Noluit hoc Christus, et tibi posse tulit.
 Cui merito soli grates et munera laudis
 Solvimus ob nostri mira trophæa ducis.
 Qui de tam validis ereptum cladibus illum,
 Alta super populos sceptrum tenere facit.
 Plaudimus ergo tuis, pastor venerande, triumphis,
 Reddimus et summo debita vota Deo.
 Sic probat ipse suos per multa pericula servos :
 Sic inimicus eo præcipitante furit.
 Sic dedit esse malis bonus auctor in ordine rerum,
 Ut pereat reprobis proficit unde pius.
 Vivit enim justo vir iniquus, justus iniquo,
 Ut veterum Patrum pagina sacra docet.
 Læsa quidem modicum respublica nostra videtur :
 Multa sed hæc nobis læsio lucra refert.
 Miro namque modo res contigit, unde nocere
 Se putat impietas, hinc bona multa facit
 Nulla tibi deerat juvenis perfectio, sancte,
 Jam poteras Patres æquiparare tuos.
 Solum restabat, ne lux sub nube lateret,
 Sed toto radios spargeret orbe suos.
 Hactenus Oceanus te noverat, atque tuarum
 Conscia virtutum Gallia sola fuit.
 Dumque sibi soli tantum genuisse patronum,
 Plauderet egregio germine facta potens,
 Est nova causa novi divinitus orta triumphi.
 Quo tibi Romanum jam favet imperium.
 Ipsaque sacra tuas admirans curia vires,
 Totius ad mundi frena regenda vocat.
 Quid Latias urbes, qui Rheni littora, quidve
 Pannonicam gentem proxima regna loquar ?
 Jam tua barbaricos penetravit gloria fines,
 Laudat et indomitus bella peracta Gethes.
 Quemque prius modico certaminis igne probatum,
 Pars sibi terrarum fecerat una ducem :
 Nunc ope cœlesti divinitus hoste fugato,
 Tota triumphantem terra videre cupit.
 Grande lucrum facimus, quia causa schismatis hu-

[jus,

Corruit ex toto perfidus ille draco.
 Cumque caput lubricum sustollere nititur anguis,
 Rumpitur, et moriens atra venena vomit.
 Interiere nigri præstigia sæva colubri,
 Nec patitur monstrum vivere Roma diu :
 Sed mox ancipiti gladio fera colla trucidans
 Defendit Petrum Petrus ab hoste suum.
 Non poterunt ultra sub ovini velleris umbra
 Horrida magnanimi membra latere lupi.
 Omnia quæ fuerant habitu pietatis aperta,
 Sacrilegæ mentis impia furia patent
 Tutius Eridani coluisset fertile litus,

A Et nocet Italicum deservisse solum.
 Hic illum sacri sententia prima senatus,
 Heu ! male vicino truserat exilium.
 Tentavit proprias eremita relinquere silvas,
 Et semel abjecto rursus honore frui.
 O quantos populos rabies vastasset iniqua,
 Ni celerem nobis Roma tulisset opem !
 Quanta diabolico cecidissent agmina telo,
 Plebis et indoctæ quanta ruina foret !
 Unum de magnis subito advenisse prophetis,
 Rursum in occiduis partibus ortus erat.
 Jamque novam sectam vulgaris fecerat error,
 Dum putat hunc aliquem rustica turba Deum.
 Iste novum Moysen, hic Daniel, ille Joannem :
 Alter Eliseum, vel Salomona vocat.
 B Alter eum tenui circumdare brachia ferro,
 Martyriique novum fert tolerare genus ;
 Alter ab humanis epulis omnino sequestrem,
 Non nisi cœlestem sumere posse cibum.
 Quilibet altari nudis assistere plantis,
 Laudat, et innumeras continuare preces.
 At qui majori fuerat phantasmate lusus,
 Clamitat in medio talia verba foro.
 Currite languentes, hominemque requirite san-
 ctum.

Currite, Martinus ecce secundus adest.
 Cui placuit spretis Cluniensibus, ut per arenas,
 Trans mare Tyrrhenum quæreretur ipse Deus
 Nunc igitur rediens, ut pristina jura reposca
 Angelico monitu plurima signa facit.
 C Forsitan ille prior Martinus in orbe revixit,
 Qui solo nutu dissipat omne malum.
 Sed quis tot vana furiosi somnia vulgi,
 Vel ridere satis, vel memorare potest ?
 O quoties, electe Deo, trepidavimus omnes ;
 Utpote quos verus sollicitabat amor ?
 Ne levibus nugis gravitas Romana faveret,
 Verteret et lubricus sobria corda magus.
 Neu doctos etiam Brutos, rigidosque Catones
 Tentaret variis illaqueare dolis.
 Triste quidem dictum, sed maximus ille Girardus,
 Proh dolor ! hæc potuit calliditate capi.
 Quæ foret ulterius spes, si sacer ipse senatus,
 Urbsque Quirinalis tota faveret ei ?
 D Sed procul egregia Deus hoc avertat ab urbe,
 Quæ sub se populos totius orbis habet !
 Nil ibi sacra fides damnosum pertulit unquam,
 Quo fidei magnus sceptriger ille sedet.
 Cujus purpureo fundati sanguine muri,
 Nec sævas hiemes, nec fera bella timent.
 Non impar Paulus eadem quoque mœnia servat,
 Et simul ambo tenent imperiale decus.
 Tantis principibus commissam cœlitus urbem,
 Nullius erroris secta nocere potest.
 Vobis ergo Patres, summique Tonantis amici
 Carminis ac laudis vota referre libet.
 Vos etenim spectat specialiter iste triumphus,
 Quorum pro vestro milite pugna fuit.
 Hic est ille bonus miles quem vos voluistis,

Primum castrensis ordinis esse ducem.
 Sub vestris aquillis juveniles egerat annos,
 Et virtute suos vicerat ipse dies.
 Sæpe ferum sacris hostem contriverat armis,
 Sæpe graves ruerant ipsius ense Gothi.
 Sæpius Æthiopes gelida sub nocte vagantes,
 Sæpe Moabitas depopulatus erat.
 Multoties etiam de regibus Assyriorum
 Retulerat forti clara trophæa manu.
 Denique nullus eum bellorum frangere terror,
 Nulla sibi poterat flectere barbaries.
 Senserat hoc certe vestra experientia, Patres :
 Nil vos in rerum conditione latet.
 Certe vos aliquid juveni vidistis inesse,
 Unde suis posset patribus esse Pater.
 Nescio quid vobis ætate reluxit in illa,
 Cui merito summus conveniebat honor.
 Nec frustra rapitur de tot legionibus unus,
 Qui cum Cæsaribus publica jura regat.
 Archisenatores, quibus orbis Conditor ipse
 Romani imperii frena regenda dedit :
 Non sine consilio cœlesti credo fuisse
 Quod prope civili jam titubante statu,
 Dum veneranda cohors de principe constitando,
 Arcanum vestri consulit arbitrii.
 Sit quasi præcipue regali dignus honore,
 Solus de multis millibus iste placet.
 O quibus æthereas aperire et claudere portas,
 Et secreta Dei cernere cuncta licet !
 Vobis nosse datum est, quænam fuit illa suavis
 Virtus, quæ meriti gratia tanta sui.
 Unde oculis vestris, quos nulla abscondita fallent,
 Sic placuit Petrus, duxque Paterque pius.
 Nam vere felix, omnique colendus honore,
 Judicio vestro qui bonus esse potest.
 Felix, a vobis qui fortior esse putatur
 Omnibus, et summo dignior imperio.
 Inde procul dubio mihi pridem claruit, istum
 Nulla virtutis dote carere virum.
 Nec veluti quosdam erebro affectare videmus
 Sanguinis exigui, quod sibi vena negat.
 Sic habet iste aliquid, perpes cui jure paterno
 Religionis inest, ac probitatis amor.
 Ilas habuisse sui veteres, atavique probantur :
 Ilas habuit, coluit semper uterque parens.
 Nonne Arvernorum clarissima gloria quondam
 Exstitit, et patriæ lumen, honorque suæ
 Divus Mauritius, quem nostra Aquitania raptum
 Defflet adhuc, cum quo decus atque potentia gentis
 Tota sepulta foret, nisi quod generosa remansit
 Progenies, in qua veluti transfusa relucet
 Nullo dissimilis, patriæ virtutis imago ?
 Terge igitur lacrymas, Aquitania : quidquid in illo
 Mortali pro lege viro periisse dolebas,
 Sacra tibi soboles multo cum fenore reddit.
 Nec facile advertas pulchra de conjugæ natos,
 Tam sunt egregii, morumque, an divitiarum
 Fecerit hæredes senior Mauritius. atqui
 Vivere totus adhuc in fratribus Otto videtur.

A Cumque eadem pietas, virtusque simillima Patri
 In septem reliquis miro splendore nitescat :
 Tu tamen inter eos, dux noster et inclyte pastor,
 Splendidus rutilans, ut cætera luceis astra,
 Clara tui generis radiando sidera vincis.
 Felix mater, ave, cui tales edere partus,
 Virgo Maria dedit : tu nostri temporis ævo
 Profers occiduis ingentia lumina terris.
 Cumque alias superes felici germine matres,
 Tu quoque in egregio meruisti vincere Petro,
 Quem pius ille parens hominum rectorque sereneus
 Propterea ad summos conscendere jussit honores,
 Ut bene pro patriis pugnando legibus, omnes
 Antiochi vires bellorum turbine frangat,
 Et renovet nostro Machabæi tempora seculo.

B Vos autem summi qui regna tenetis Olympi,
 Vos, inquam, Patres, ad quos mea Musa recurrit,
 Carmine finito, quid vestra in laude peregi,
 Auxiliatores votorum posco meorum.
 Nunc igitur primum te, cœli janitor alme,
 Qui, tuus ut miles Cluniensia sceptrâ gubernet,
 Præcipitas reprobum sacra de sede tyrannum,
 Per tua in æquoreis vestigia fluctibus olim,
 Per fidei titulos, et per tibi tradita jura,
 Per Latium Romamque tuam, clavesque per illas,
 Quæ possunt reserare polos, et claudere cui vis,
 Perque sacrum quo sic a te est dilectus amorem,
 Ut solus populis ex omnibus ipse placeret,
 Qui dux castrorum fieret princepsque tuorum :

C Obsecro, supplico, postulo, flagito, deprecor, oro.
 Fac meminisse sui Petrum, Petre maxime, Petri.
 Te quoque, Paule sacer, cujus doctrina salubris
 Ecclesiam Christi toto fundavit in orbe,
 Te, vas electum, tuba cœlica, maxime præco,
 Poscimus, exaudi nostri suspiria voti.
 Ambo simul, domini et Patres, succurrite, quæso,
 Ut pius, egregius, mitissimus, atque benignus,
 Cum peragrandi sui longe lateque profusi
 Imperii terras, urbes, castra, oppida, villas,
 Nobilium procerum se-se comitante senatu,
 Dignatus fuerit nostras invisere partes,
 Totaque quam gemino terrarum limite gentem
 Ultimus Oceanus Ligerinaque littora claujunt,
 Ingentes dederit pro tanto principe plausus,

D Ac populorum concurrentibus undique turbis,
 Quisque videre prior vultus properaverit illos,
 Qui desperatas faciunt hilarescere mentes,
 Qui tristes homini possunt dissolvere curas ;
 Tunc mihi magnorum longe post terga virorum,
 Ignoti vulgi numerosa in plebe latenti,
 More suo sacram dignatus tendere dextram,
 Serve meus, dicat, accede, et alacrior esto.
 Non ultra factis promissa implere morabor.

Quando ad Aiam insulam transfretavit.

Dum placet Aienses, pie pastor, visere fratres,
 Obsequium præstant ipsa elementa tibi.
 Totus opertus erat pluviis australibus æther,
 Ut tua vela videt territus imber abit.

Ne tumidae fierent saevae aquilonibus undae,
Mox ut eas intras, ventus et aura fugit.
Multa polum nubes caligine texerat atra :
Te ascendente ratem cuncta serena patent.
O sacer et felix, cui tam gratanter obedit,

A Summa Dei virtus quidquid in orbe creat !
Jam memor esse tui dignare vir inclyte servi,
Obsecro ad effectum jam mea vota trahere.
Fac me posse tuos Clunienses cernere tecum !
Sit honor et virtus, vitaeque longa tibi !

EJUSDEM PETRI AD CALUMNIATOREM.

Scio invidiam, quandiu hoc saeculum steterit, nunquam penitus morituram. Quamvis ergo unde mihi invidetur ego non habeam, quis enim pauperi invidet ? providenda tamen responsio est his qui sanctissimos se arbitantes, nos quasi de vanitate forsitan et adulatione notabunt. Quibus nos apertissime respondemus hanc nostram paginulam non adulationi, sed communi utilitati servire. Audiat igitur noster iste sanctissimus quae sit hujus rei utilitas. Naturale quodammodo et proprium est nobilium et ingenuorum animorum, quanto majoribus laudibus attolluntur, tanto amplius ad probitatem eniti. Et quidem mihi, quod viro reverentissimo, cujus laudes parumper attentare praesumpsi, nulla desit perfectio, luce clarius constat. Sed quia omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum (*Jac. i.*), quoties in aliquo Dei gratiam praedicamus, ad ipsum sine dubio largitorem tota laus ipsa refertur. Scriptum est : *Laudate Dominum in sanctis ejus* (*Psal. cx.*). Quod si opponatur, sanctos post hanc solummodo vitam debere laudari, nos e contra referimus ipsum Dominum Christum Joannem Baptistam adhuc in carne viventem laude praecipua commendasse (*Matth. xi.*), Nathanael quoque ad se venientem verum sine dolo Israelitam vocasse (*Joan. i.*). Item legimus Paulum apostolum discipulos vel coepistolos suos multoties summis laudibus extulisse. Ipse etiam dixit : *Honore invicem praevinentes* (*Rom. xii.*) ; et, *cui honorem, honorem* (*Rom. xiii.*). Sulpitius Severus, beatissimo adhuc vivente Martino, multa de virtutibus ejus scripsit. Celeberrimi Patres Ecclesiae, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Paulinus multis sese alterutrum laudibus honorant. Ex quibus etiam beatus Paulinus jam apud Nolam Campaniae relicta saeculi dignitate presbyter et monachus, in laude magni imperatoris Theodosii librum elegantissimum legitur conscripsisse. Sidonius vir eruditissimus, et ardentissimi ingenii, ex praefecto et consule antiquus Arvernorum episcopus, quantis praconiis omnes pene sui temporis illustres viros efferat, epistolae ipsius tam in metro quam in prosa elegantissimae, intelligentibus testes existunt. Sed et inclytus martyr Cyprianus, quibus laudibus vel papam Cornelium, vel Celorinum lectorem, aliosque sanctos adhuc cum diabolo et mundo pugnautes in suis epistolis prosequatur, clarum est. Fortunatus etiam noster Pictaviensis sive

presbyter sive episcopus, qui satis in poetica claruit, Gregorium Turonicum, plurimosque alios episcoporum sui temporis, regem quoque Sigibertum, quam plausibili panegyrico extulerit, non ignoramus. Tempus mihi priusquam sermo deficiat, si singillatim dicere coepero, quot vel quanti Patres nostri et viri religiosissimi mutuis sese laudibus honorare, commendare, exhortari, non adulationis causa (ut quidam nostrorum temporum imperitissimi, et antiquitatis omnino nescii, somniant) sed quadam humanitatis ac pietatis honestissima consuetudine, studuerunt. Jam vero si ad gentiles philosophos veniamus, quis eo tempore vel historiam vel liquid ad liberalium artium disciplinam pertinens, nisi in laudibus regum aut imperatorum scribebat ? De quorum numerosa multitudine illud mihi occurrit, quod vir gravissimus Tullius in libris De republica scripsit, scilicet principem civitatis gloria esse alendum, et tandiu stare rempublicam, quandiu ab omnibus honor principi exhiberetur. Sufficiant ista invidiae, jamque noster iste sanctissimus erubescens, dominos et Patres nostros debitis laudum praconiis reverenter a nobis excoli atque honorari permittat. Nam qui bene laudabilis est, nunquam de virorum laudabilium laudibus irascetur.

Adversus Barbarum.

Barbare crudelis, homo bestia, livida pestis,
Carpere qui laudes Petri Venerabilis audes,
Non habeo mirum, te nobis frendere dirum.
Nam quod sic saevus, proprium solet esse Suevis
More tuae gentis de nostro carmine sentis.
Quid laus, quid carmen, quid vitae dulce levamen,
Quid pax, quid pietas, quid virtus, quid sit honestas,

Barbare, tu nescis, ideo livore tumescis.
Ergo tace, Cymber, ne te meus obruat imber.
Si non desistis, non solum versibus istis,
Sed multis libris indicam praelia Cymbris :
Et genus omne tuum luet impia crimina tecum.

Epitaphium Gelasii papae secundi.

Vir gravis et sapiens actu, verboque Joannes,
Cum prius ex monacho pro multa strenuitate
Archilevita foret, et cancellarius urbis,
Praesule Paschali meritis ad sidera raptus,
Praemeruit tandem sacram conscendere sedem,
Dignus post primum Gelasius esse secundus.
Sed quia rege fuit non praecipiente levatus,

Horrendum fremuit princeps, et filia dulcis
 More suo profugum suscepit Gallia Patrem.
 Si licuisset ei (pro certo crede,) sub ipso
 Virtus, et pietas, et honestas cresceret omnis;
 Et pax Ecclesiae toto floreret in orbe.
 Nam rapuit mors atra virum, cum pontificatus
 Vix ageret primum pastor venerabilis annum.
 Bina dies jam restabat, cum Cluniacensi
 Dormiit in proprio Romani juris asylo.
 Illic igitur positus dilectos inter alumnos,
 Cum Patribus sanctis requiescit; et optat ut orbis
 Cenditor, et iudex veniat quandoque potenter,
 Et cineres lapsos in pristina membra reformet.
 Felix inde nimis semper Cluniace manebis,
 Quod Pater orbis apostolicusque, summusque sa-
 [cerdos

A Ecclesiae, matrisque tue specialis, apud te
 Transiit ad superos, in te requiescit humatus.
 Nec minus hic etiam felicem credimus illum,
 Cui dedit ipse pius magno pro munere Christus,
 Ut monachi monachum, Patrem quoque pignora
 [chara
 Jugiter aspicerent, lacrymisque rigando sepul-
 [crum,
 Sacris in precibus specialem semper haberent.

Epitaphium Adefonsi episcopi.

Urbs est Hispanae regionis, quam Salamancam
 Indigenae dicunt, hanc ordine pontificali
 Rexit Adefonsus, tumulo praesente sepultus
 Qui de concilio Remensi dum remearet,
 Illic finem fecit pariter vitaeque viaeque.

EJUSDEM PETRI EPISTOLA

AD DOMNUM PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM.

Reverentissimo domino ac dulcissimo Patri suo B
 PETRO sanctae Cluniacensis Ecclesiae abbati, PETRUS
 Pictaviensis peccator et infirmus monachus, quid-
 quid optimo Patri devotissimus filius.

Vidi, Pater charissime, inspexique libellum stu-
 diosius, qui vix aliquo temporis intervallo de manu
 mea recedens, quanto frequentius legitur, tanto
 amplius legentis animum trahit: quanto subtilius
 discutitur, tanto dulcius sapit. Et, o scriptura, om-
 nifaria laude dignissima! quae, ut Flaccus ille
 ait:

Judicis argutum nusquam formidat acumen
 (HORAT. *De art poet.*, vers. 364),

ons sapientiae, ons eloquentiae, ons eruditionis, om- C
 nes ingeniorum nostrorum lucernulas subito coru-
 scantis eloqui fulgore reverberasti. Ego certe me
 haecenus aliquid scire putabam. Jam vero, vir diser-
 tissime, non solum mei similes, verum etiam omnes
 nostri temporis, qui vel valent, vel se aliquid valere pu-
 tant in litteris, in vestri comparatione quid sumus?
 Vere ego cum vestra lucidissima, sapientissima, et
 argutissima dicta respicio, ac deinde ad mea
 inepta, puerilia et insulsa recurro valde quod me
 aliquid unquam scire putaverim, erubesco. Et qui-
 dem noveram jam diu est, universis Galliae nostrae
 philosophis, his maxime temporibus, quibus ad
 occasum cuncta ruunt, sed et ipsa studia, vestri
 acumen ingenii praeminere. Verum ex quo praefat-
 um codicem vidi, non modo istis, quia parum
 est, vestram excellentiam praefero, sed et quibus-
 que anteriorum temporum perfectissimis eam com-
 parare non dubito. Ita quippe omnium liberalium
 disciplinarum scientiam vos assecutum videmus, ut
 nisi ab illo, per quem dona scientiae unicuique dis-
 tribuuntur, cor vestrum occulta inspiratione jugi-

ter illustrari sciremus, hominem pene adhuc pri-
 mævum, (et quod mirabilius est) nostri saeculi aetate
 quo funditus intermissa et emortua cernimus stu-
 dia litterarum, tanta comprehendere potuisse, ul-
 tra quam credi valeat, miraremur. Nam, ut de divi-
 nis litteris taceam, quas utrumque Testamentum
 memoriter retinendo, in promptu semper habetis,
 quis unquam Plato subtilius, quis Aristoteles argu-
 mentosius, quis Cicero pulchrius aut copiosius ali-
 quando quidquam disseruit? Quis grammaticus in-
 structor, quis rhetoricus ornatior, quis dialecticus
 fortior, quis arithmeticus numerosior, quis geome-
 tricus regularior, quis musicus cantilenosior, quis
 astronomicus perspicacior exstitit? Sed et si de
 sanctis Patribus aliquid dicere audeamus, vos ab
 unoquoque quatuor fluminum paradisi, quae post
 sanctos evangelistas totum orbem irrigant, aliquid
 simile reportatis, quia cum Hieronymo velox, cum
 Augustino profusus, cum Ambrosio profundus, cum
 Gregorio clarus inceditis. Expergiscimini ergo, vir
 eloquentissime, et fidelibus conservis doctrinae ci-
 baria, quibus certe cunctis decessoribus vestris
 plenius abundatis, non solum loquendo, sed etiam
 scribendo, erogare studete. Ita quippe non nobis
 solummodo, verum quibusque remotissimis nec
 praesentibus tantum, sed et futuri temporis Chri-
 stianis multum prodesse valebitis, si more Patrum
 vestrorum, prout vobis Spiritus divinus suggeste-
 rit, in sermonibus in epistolis, diversisque tracta-
 tibus, tam praeclari monumenta ingenii postero-
 rum memoriae relinquantis. Ad hoc enim sublimi
 Ecclesiae suae specula sanctitatem vestram provi-
 dentia superna constituit, quatenus per viam Sion
 ad aeternae Jerusalem gaudia festinantes, ab infe-
 stantium Babyloniorum incursionibus defendatis,

omnesque viatores erraticos, ad viæ regię semitam, tota die et nocte non tacendo, reducere valeatis. Date igitur operam, o magnum nostri sæculi decus, o clarum sidus mundo divinitus ortum, ne creditus vobis thesaurus inutiliter lateat, sed magis magisque nummulariis erogatus, perque vestram industriam centuplicatus, nobis et vobis sublimem immortalitatis gradum acquirat. Scio me valde temerarium esse, quia taliter exhortari vos audeo, sed ignoret mihi serenissima pietas, de qua multum præsumo. Nam quia Pater amantissime, jactantiam omni studio declinatis, non mediocriter timeo, ne forte quasi sub hac intentione nimium latere velitis. Providendum est, vir discretissime, ne dum laudari ab hominibus nimium fugitis, ea quibus a bono patre familias fidelis ille servus evangelicus plurimum laudari merebitur (*Matth. xxv.*) omitatis. Considerate, obsecro, quia sancti Patres nostri hujusmodi occasiones inveniendi nihil olim scripserunt, sed quamlibet bonam vitam inertis silentio transegerunt, procul dubio nec tantos Deo populos acquisissent, nec apud nos modo tam celebrem, dulcemque memoriam habuissent. Scribendo autem, et Deo placere meruerunt per duplicem fructum sanctæ prædicationis, et cunctis post se venientibus exemplum præbuerunt piæ imitationis. Inde est quod tantum sui amorem fidelium cordibus impresserunt, dum in eis Deus loquens attenditur, et doctrina sancti Spiritus honoratur. Fit autem divina gratia mirabiliter operante, ut dum charitatem Dei legentium vel audientium mentibus accendunt, ipsi etiam apud fideles Dei causa amoris ejus amabiles et desiderantissimi existant: quodque pia jucunditate admirari possu-

mus, jampridem mortui in suis sermonibus vivant: et cum corporaliter non videantur, spiritualiter quotidie præsentiam suam nobis exhibeant. Verum quid facio ego, majestati vestræ talia persuadendo, et quasi rem difficilem vel alienam a personæ vestræ officio, verborum superfluitatibus extollendo cum scribendi studium speciali prærogativa Clunienses abbates a temporibus antiquis obtineant? Nec certe sola auctoritate compelluntur ut scribant: sed et si non fecerint, sicut degeneres, multumque patriæ formæ dissimiles, necesse est erubescant. De quorum Patribus gloriosissimis solus ille pro exemplo nobis sufficiat, qui et prima civitatis nostræ fundamenta locavit, primusque tantæ reipublicæ princeps, primus tanti cœnobii Pater, primus tantorum in Christo filiorum genitor et nutritor esse promeruit. Odonem dico beatissimum, vite sanctitate præcipuum, doctrina et miraculis gloriosum. Qui quoniam non solum apud nos sed et per omnes pene Latinitatis ecclesias, maxime ob istiusmodi studia celeberrimus esse dignoscitur cunctis successoribus suis hujus officii gratiam jure hæreditario transmisisse suoque principio quasi dedicasse videtur. Quod si quosdam eorum nihil penitus scripsisse objicitis, excusatur Heimardus cum utroque Hugone: quibus videlicet illa eruditionis perfectio defuit. Excusatur Maiolus, quia fortassis ad hoc vacuum tempus non habuit. Vos autem quam excusationem affertis, qui, si ista comparemini, solus inter eos linguam habetis? Orante pro me beatitudinem vestram Deus misericors et omnipotens hic et in æternum custodiat, domine sancte, meritoque venerabilis et dilectissime Pater.

PETRI VENERABILIS ⁽¹⁾ EPISTOLARUM LIBRI SEX ⁽²⁾.

(*Biblioth. Clun., 621.*)

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

Summo Ecclesiæ Dei Pastori, et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO (3), frater PETRUS, ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(1) *Petri Venerabilis.* Petrus hic Arvernus natione, sed quæ de familia creatus non liquet. Mona-

(2) *Epistolarum libri sex.* Harum epistolarum seriem ac dispositionem ordini suo genuino restitui-

(3) *Domino papæ Innocentio.* Hujus nominis secundus, qui electus est anno 1130 et ad quem sæpius alias scribit libris, I, II, III et IV.

D humilis Cluniacensis abbas, devotissimæ humilitatis obsequium.

Dominus Burdegalensis archiepiscopus (4) inter-

chus enim Pictaviensis, Petrus et ipse nomine, cuius opuscula quedam exstant in hac bibliotheca, patrem

mus juxta fidem et testimonium Chronici Cluniacensis. Opera omnia Petri Venerabilis in epistolas, sermones

(4) *Dominus Burdegalensis archiepiscopus,* Gaudfridus, ad quem ep. 12, lib. IV, ubi plura de eo.

cætera bona sua, quæ et ipse non ignoratis, multo A transitum fecit, et de prosperis successibus vestris erga vos fervens amore, per partes nostras nuper nos non minimum lætificavit. Et quoniam ob refo-

ANDRÆÆ CHESNI NOTÆ.

patrem ejus *divum Mauricium* cognominat his panegyrici, quem illi dixit, versibus:

*Nonne Arvernorum clarissima gloria quondam
Exstitit, et patriæ lumen, honorque suæ
Divus Mauritiu? quem nostra Aquitania raptum
Deflet adhuc, cum quo decus atque potentia gentis
Tota sepulta foret, nisi quod generosa remansit
Progenies, in qua velut transfusa relucet
Nullo dissimilis patriæ virtutis imago.*

Nec ab eo longe recedit auctor Chronologiæ Cluniacensis abbatum, cum ait: *Hugone II post tres menses defuncto, electus est vir vitæ venerabilis dilectus dominus Petrus, cognomento Mauricii, nobilis genere, Arvernia oriundus.* Unde sine dubio corrigendi veniunt, et ille qui *Maturitium*, et *Papirius Massonus*, qui *Mauriacum*, velut a *Mauriaco* Arvernæ oppido, nuncupant: sed utrum hoc ejus Mauricii cognomen, quod illi nunc primum restitutum ad veterum S. Mauricii in Arvernia comitum genus referendum sit, pronuntiare nobis non licet, cum utique vir doctissimus, et de antiquitate Gallicæ bene meritus *Joannes Sauro*, Arvernæ et ipse alumnus ac lumen, e nobili *Monboissieriorum* sanguine satum illum asseverare non reformidet, ac gentilitiis etiam ipsorum stemmatibus ad nos missis confideret ejus effligem decorare persuaserit. Quod certe melius adhuc, imo peroptime conveniret ei, si primos illos et antiquos *Monboissieri* vel dominos, vel ut in *Chronico Cluniacensi* legitur, domicellos, aut *Mauricios* olim cognominatos, aut sancti *Mauricii* comites fuisse palam esset. Ut ut se res habeat, patrem ejus cognomine solo notum, *Celsiniani* Arvernæ monasterio post obitum sepultum fuisse; matrem vero, nomine *Raingardam*, postea *Marciniani* sanctimonialis velamen accepisse, laudabiliterque vitæ reliquum ibi peregissee, discitur ex epistola 27, libri secundi. Ex eorum conjugio remanserunt octo liberi, quorum unum *Ottone* vocat *Petrus Pictaviensis*, cum dicit:

*Nec facile advertas pulchra de conjuge natos,
Tam sunt egregii, morumque an divitiarum
Fecerit hæredes senior Mauricius, atque
Vivere totus adhuc in fratribus Otto videtur.
Cumque eadem pietas, virtusque similissima patri
In septem reliquis miro splendore nitescat,
Tu tamen inter eos, dux noster et inclyte pastor,
Splendidus rutilans, ut cætera lucifer astru
Clara tui generis radiando sidera vincis.*

Reliqui illi septem fuerunt, primus, *Hugo*, cujus mentio fit Epistola 39. Libri vi, qui et ipse filias duas habuit *Marciniani* cum avia *Raingarde* Sanctimonialis, nempe *Pontiam* et *Margaretam*. Secundus, *Pontius*, qui memoratur Epistolis 16 libri i, et 17 libri secundi: quique tandem *Vizeliacensis* abbas effectus est, ut ex epistolis 4 libri terti, et 38, libri sexti patet. Tertius et quartus, *Jordanus* et *Armanus* monachi, de quibus epistola 17 libri secundi agitur. Quintus et sextus *Eraclius* et *Eustachius*, qui *Pontii Vizeliacensis* abbas germani vocantur epistola 4 libri terti quorumque primus, scilicet *Eraclius*, quem et aliqui dicunt *Heraculum*, primo *Lugdunensis* canonicus exstitit, ut epistola quinta libri quarti docetur, et ex canonico postea factus est archiepiscopus itidem *Lugdunensis*, quemadmodum alibi plenius ostendimus; secundus autem, videlicet *Eustachius*, unicus quantum ad sæculum pertinet, carnis *Petri* frater remansit, ut in epistola 14, libri sexti manifeste declaratur. Septimus demum ipse *Petrus*, abbas *Cluniacensis* ix, de quo præter monachum *Pictaviensem* ejus notarium, *D. Bernardum Clarevallensem*, *Suggerum* S. *Dionysii* et *Petrum Cellensem* abbates, quorum ad illum, et illius

ad eos epistolæ plures reperiuntur, agunt adhuc *Innocentius II*, Pontifex Rom. in diplomatis variis, auctor tractatus De reliquiis S. *Stephani* protomartyris. *Cluniacum* delatis, *Robertus* de Monte in supplemento *Sigeberti* versus annum 1158. *Matthæus Paris* in *Historia Henrici II*, Anglorum Regis, *Henricus de Gandavo*, lib. De illustribus eccl. scriptoribus, *Nicolaus* de *Claingeis* cantor *Baiocensis* epistola ad *Galiotum* de *Petra Mala*, *Joannes Triethemius* lib. ii, *Virorum illustrium ordinis* S. *Benedicti*, cap. 123, et libro de scriptoribus ecclesiasticis, *Guillelmus Paradisus* lib. ii *Histor. Lugdun.*, cap. 35, *Nicolaus Vignerius* in *Chronico rerum Burgundionum*, *Chonradus Gesnerus* in *Bibliotheca*, *Antonius Possevinus* tomo III *Apparatus sacri*, *Cæsar Baronius* in *Annalibus ecclesiasticis*, *Papirius Massonus* in *Annalibus Francorum*, *Arnoldus Wionius* in *Ligno vitæ* et ad *Martyrologium monasticum Benedictinum*, *Renatus Chopinus* in *Monastico*, et alii. Verum universalis atque mirabilis elogium doctrinæ, qua cunctis cum decessoribus suis plenius abundasse non solum loquendo, sed etiam scribendo testatur *Petrus Pictaviensis*, nequaquam hic omitti debet. Quis unquam *Plato subtilius*, inquit idem *Petrus* ad ipsum scribens, quis *Aristoteles* argumentosius, quis *Cicero* pulchrius aut copiosius aliquando quidquam disseruit? quis grammaticis instructor, quis rhetoricus ornatior, quis dialecticus fortior, quis arithmeticus numerosior, quis geometricus regularior, quis musicus cantilenosior, quis astronomicus perspicacior exstitit? Sed et si de sanctis Patribus aliquid dicere audeamus, vos ab unoquoque quatuor fluminum paradisi, quæ post sanctos evangelistas totum orbem irrigant, aliquid simile reportastis, quia cum *Hieronymo* velox, cum *Augustino* profusus, cum *Ambrosio* profundus, cum *Gregorio* clarus inceditis. Vitam quoque pietatem, sanctitatem, et alias ejus virtutes copiose satis refert *Chronicon Cluniacense*, sed post *Radulphum* tantum monachum, ejusdem discipulum, qui et in epistola quadam de illius obitu scribit ad papam *Adrianum IV* in modum qui sequitur: Recedit autem sanctus iste illa hora de corpore: et credimus Dei Verbum natum de Virgine matre: et bene hanc, ut ascenderet, horam elegit, qui nato descendenti humiliter semper servivit. Nascente ergo Christo virgine de Virgine matre in terris, *Petrus* virgo assumitur in celis, ut qui gaudium singulis Nativitatis devote celebraverat cum peregrinis, quando vixerat, modo et hora ejus nativitatis reciperet fructum devotionis in sede æternitatis. Factum est autem magnum miraculum in hac dissolutione, quia sicut sanctus migravit a corpore, ut nullum fieret impedimentum officiis matris Ecclesiæ, dicta litanis ab episcopo, et finitis orationibus defertur sancti corpus ad locum ubi mortuorum corpora lavabantur, et ibi vestimentis nudatus, glorificati hominis gratia cunctis videntibus et stupentibus apparebat. Erat enim vitro purior, nire candidior, mirabili quadam pulchritudine cæleste corpus terreno adhuc præsignans. Quis crederet illam carnem cilicio aliquando fuisse tectam, jejuniis afflictam, meditationibus attenuatam, vigiliis maceratam? Erat jam quasi in quadam futura gloriæ transformatione splendidissimum, sine macula et ruga, donorum celestium præsagium ferens. Osculabantur discipuli caput magistri, suggestant aquam quæ lavabatur, et unusquisque quod poterat rapiebat, etc. Quare et *Martyrologium monasticum Benedictinum* inter sanctos illum reponere non veretur, ac illi festum diem tribuere ad vii, Kal. Januar. his verbis, *Cluniaci natalis sancti Petri Mauricii abbatis, doctrina et sanctitate clarissimi.* Venerabilis dicitur et a *Frederico* imperatore in

mandam pacem Ecclesiae Dei totam vos operam impendere, omne studium adhibere, nullum laboris periculum renuere retulit, motus sum animo ad vobis scribendum, quia corpore non poteram ad collaborandum. Doleo quidem, et non parum, teste illo quem fallere non possum, contristor, quod sine me labores tantos hoc maxime tempore toleratis, sed fragilitas cerei vasculi mei tanta est, ut, sicut saepe expertus sum, ad Italiae soles prius pene cogatur liquescere quam incipiat apparere. Vidistis ipse, qualiter hac de causa nuper apud Pisas et vobis inutilis, et mihi ipsi importabilis eram, ut nisi cito recedere festinassetem, vitam simul et negotia terminassem. Ea sola et tota causa est, quae me tandiu vobis absentem facit. Quae si aut removeri, aut temperari utcumque posset, nihil me de reliquo a paternis vestrae vestigiis avellere, nulli casus filium a paterno latere abrumperere praevalerent. Interim quod possum facio, et his litteris charitativa praesumptione, et filiali devotione admoneo, ut Ecclesiae Dei onera, quae nostris diebus non humana, sed divina censura humeris vestris imposuit, viriliter supportetis, neque quantalibet laborum diuturnitate fatigemini, quoniam qui in vobis solo spiritu suo universam Ecclesiam univit, et totum pene orbem pedibus vestris subiecit, paucissimos, qui supersunt, inimicos subiciet, et nomen catholicum super omne nomen haereseum et schismatum, ut assolet, attollet. Unde constanter, ut hactenus, vos habete, quoniam nunquam effectu frustrari potest ea oratio

A nihil a Christo, quae omnia in te uno habemus, separare poterit. Sit ubicunque occurrerit habitatio vestra, manebit ubique vobiscum obedientia, et devotio nostra, quoniam et secundum poetam,

... Veiosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit....

(LUCAN. *Phars.*, lib. v, vers. 28-29),

et Petrus in carcere, Clemens in exsilio, Marcellus in catabulo, non minus quam Laterani Ecclesiae praefuerunt, et oves Christi eis ut veris pastoribus obedierunt. Recordamini Ecclesiam semper laboribus crevisse, passionibus multiplicatam esse, tolerantia cuncta resistentia evicisse. Adaugeat vobis spem perfectae victoriae, ipse jam elapsus numerus annorum, quia qui per septem annos feliciter contra Dei adversarios dimicastis, in octava resurrectionis, velut post devictos inferos, Alleluia cantabitis, et Ecclesia quae post Christum suum de torrente in via bibit, propterea exaltabit caput (*Psal. cix*).

EPISTOLA II.

Singulariter venerando et specialiter amplectendo, domino et Patri suo MATTHEO Albanensi episcopo (5), F. PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, quam promisit Deus diligentibus se.

Audiens nuntios vestros, legens litteras vestras, agnoscens indeficientem erga nos amorem vestrum, erubescio quod nihil dignum tanto affectui compensare valeo, nihil tantae charitati sufficiens retribuere me posse cognosco. Nihil plane, quia, etsi universa nostra vobis impenderem, nec sic digna rependerem. Ut enim Salomon ait in Canticis: Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam (*Cant. viii*). Nihil est ergo quantum ad istud omne quod habeo, et ideo nihil in istis meritis vestris condignum invenio. Est tamen aliquid quod non nihil esse videatur. Si charitate non ficta diligens diligitur, hoc certe tam magnum est quam magna et ipsa charitas est. Hanc reverentiae vestrae, prout valeo, integro corde rependo: unde jam aliquid vobis retribuuisse confido. Statum no-

ANDREAE CHESNII NOTAE.

diplomate quodam, his verbis, *Ob reverentiam et petitionem dilecti nostri Petri Venerabilis Cluniacensis abbatis, statutum donationis quod Cluniacensi Ecclesiae de Balmenis canobio collatum est, nos quoque*

sermone, et tractatus dividit monachus Pictaviensis ejus notarius, cum ait: *Nec praesentibus tantum, sed et futuri temporis Christianis multum prodesse valebitis, si more Patrum vestrorum, prout vobis Spiritus divinus suggererit, in sermonibus, in epistolis, diversisque tractatibus, tam praecleari monumenta ingenii posterorum memoriae relinquatis. Ad hoc enim sublimi Ecclesiae suae specula sanctitatem vestram providentia superna constituit, quatenus per viam Sion ad aeternam Hierusalem gaudia festinantes, ab infestantibus Babyloniorum incuribus defendatis, omnesque viatores erraticos ad viam regiae semitam, totam die et nocte non tacendo, reducere valeatis.* Epistolarum autem meminit et ipse Petrus Epist. 35 libri iv, et praefatus ejus amanuensis epistola 7, libri sexti. Sed quot libris distinctae fuerint ab eo, docet unicus

D regia auctoritate corroboramus. Et hoc quidem cognomentum par illi cum Venerabili Beda doctrinae pietatisque existimatio peperisse videtur.

Chronici Cluniacensis auctor, qui et sex tantum memorat, et quot unusquisque comprehendere debeat epistolas annotat. Unde et nos ejus fidem ac testimonium probantes, ob codicis manuscriptorum defectum, illarum omnium seriem ac dispositionem hactenus a Petro de Monte Martyrum et ipso Cluniacensi monacho, qui primus typis excudendas curavit anno 1529, interpolatam, ordini suo vero ac genuino restituere conati sumus. Quod utrum recte, qui ms. possident, optime dijudicare poterunt, et si quid aliter digestum comperient, nos monere, si lubet, non gravabuntur.

(5) *Matthaeo Albanensi episcopo.* De familia Cluniacensium, ad quem etiam lib. ii, epist. 11, S. Bernardus epist. 21, et de quo ipse rursus fuisset lib. ii, *Miraculorum*, cap. 4, 5, 6, et seqq.

stram, super quo sollicitam dilectionem vestram agnovi, a benigno Salvatore benigne atque pacifice disponi noverit, præter quod Hispania morte regis Aragonensis novis motibus turbata, quibusdam monasteriis nostris consimilem perturbationem minatur. Reliqua per fratres nostros Petrum et Beorardum domno pape vobisque nota fecimus. Sed

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(6) Domnus Trecentis episcopus. Hato, vel ut alii scribunt Ato, monachus et ipse Cluniacensis, ad quem idem sæpe postea.

(7) Paratus est dare nobis in Ecclesia sua unam præbendam. Ea certe dedisse constat ex duobus ejusdem Hatonis diplomatis, quorum unum jam descripsimus pagina 1407 hujus Bibliothecæ: alterum e Chartulario Trecentis ecclesiæ depreptum, et beneficio viri docti Nicolai Camuzatii nobis exhibitum, sic habet: *In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Hato divina miseratione Trecentis Ecclesiæ minister humilis, omnibus Catholicæ matris Ecclesiæ filiis in perpetuum. Amicus Sponsi, vicariis Jesu Christi hoc potissimum incumbit, hoc præ omnibus est necessarium, ut sponsam Agni immaculatam, quam sanguine proprio sibi vindicavit, quibus possunt modis conservando studeant creditæ dispensationis honorificare ministerium. Eapropter cum Ecclesia Trecentis in diebus sacerdotii nostri, defectu et indigentia servitorum suorum miserabiliter esset attrita, pie compassi fuimus, non sine multo mærore, non sine multa cordis angustia. Antiqua enim famosioris Ecclesiæ nobilitas data erat in contemptum, gloria in confusione, filiorum frequentia, super quorum assiduitate jucundari consueverat, versa erat in solitudinem forissecus quidem quos habebat canonicos, non quæ Dei, sed quæ suæ erant quærentibus, debiti servitii honorem matri suæ nequaquam reddentibus. Participato itaque cum sapientibus personis consilio, post multas et a compluribus annis protractas canonicorum nostrorum postulationes, statuendo, statim assentes quod fecimus confirmante religioso ac venerabili viro Alberico Hostiensis episcopo, sedis apostolicæ legato: ut qui de cætero in Ecclesia nostra canonicarentur, nisi ad Ecclesiæ servitium stationarios seipsos exhiberent nihil de præbendali beneficio præter 20 solidos annis singulis acciperent, exceptis duntaxat Cluniacensibus, quibus ad præfati legati petitionem in Ecclesia nostra præbendam concessimus. Præterea adficiendo adjicientes prohibuimus ne unquam ulterius quacunque occasione vel pro qualibet persona de communitate fratrum singularis fieret, vel daretur alicui præbenda. Hoc autem totum ut non solum inter præsentem, sed etiam apud futuram posteritatem ponderis sui tenorem irrefragabiliter obtineret; auctoritate Dei, et domini legati, et nostra, voce propria, fratribus universis corde et ore consentientibus, anathematis sententiam in eos promulgavimus, qui quocunque tempore, quocunque modo, quod pietatis intuitu decreverimus permutarent, aut (quod absit!), in irritum revocarent, salva nimirum apostolicæ Majestatis reverentia. Præsentem itaque paginam ad nostræ constitutionis munimentum sigillo domini legati, et nostro proprio, et communi fratrum sigillo confirmantes roboravimus, subscriptis personarum quæ inter fuerunt, et approbarunt, nominibus.*

Signum Domini Alberici legati

S. Hatonis episcopi

S. Theobaldi abbatis S. Columbe Senon.

S. Guillermi de S. Martino

S. Errardi de S. Lupo, et

Hugonis de Criciaco abbatum

S. Balduini Noriomensis decani

S. Odonis præpositi.

S. Manassæ, item Manassæ, Odonis, Falconis archidiaconorum, et

Burdini, Guarneri, Stephani presbyterorum.

A quod eis festinantibus et nois occupatis tunc mandare nequivimus, nunc litteris præsentibus intimamus. Domnus Trecentis episcopus (6), ut nostis charissimus noster, paratus est, ut dicit, dare nobis in Ecclesia sua unam præbendam (7), sicut Carnot vel Aurelianis antiquitus datae sunt (8), ut redditu illius multa, quam non ignoratis. Cluniacensis

S. Petri, Droconis diaconorum.

S. Tegerii, Petri, Guerrici, Hilduini subdiaconorum.

Actum Trecentis in solemnibus capitulis, anno ab Incarnatione Domini 1145.

Gibuinus cancellarius scripsit et recognovit.

Verum postea Stephanus abbas Cluniacensis, præbendam illam Henrico Trecentis episcopo, præfataque Trecentis Ecclesiæ capitulo, consentiente Theobaldo Cluniacensi priore, reddidit; et in recompensationem Henricus comes Trecentis dedit Ecclesiæ Cluniacensi in annuis redditibus XII libras Pruvienses, ut ex sequentibus etiam archivorum Ecclesiæ Trecentis instrumentis palam est. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, ego Stephanus Cluniacensis abbas, venerabili Henrico episcopo et Trecentis capitulo, eorumque successoribus in perpetuum. Dignum est, et officio æquitatis conveniens, transactiones et pacta..... transigentium voluntatibus constituta, ne processu temporis in oblivionem deveniant, fidei committere litterarum. Eapropter præbendam quam Cluniacensis ecclesia in ecclesia vestra habebat, vobis assentiente capitulo [conventu] nostro concedimus, et donamus, et reddimus absque omni reclamacione libere in perpetuum possidendam, et cui volueritis assignandam. Vir autem nobilis, et Ecclesiæ Dei specialiter devotus Henricus Trecentis comes Pulatinus dedit Cluniacensi Ecclesiæ in cleemosynam in annuis redditibus duodecim libras Pruviensis monetæ, utrique Ecclesiæ liberaliter providens..... dum, et Trecentis ecclesia præbendam suam recepit, et Cluniacensis propter hoc nihil amittit, imo et melius de beneficio communiter consequitur, quod et fructuosius et sibi congruentius esse non dubitet. Retribuat ei qui retribuere potest, et qui in causa, imo et causa est, Dominus Deus. Ne autem nihil mutaretur vel deperiret, sigillo nostro munire curavimus, etc. Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1164, regnante Ludovico Francorum rege, anno XXXI regni ejus.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Ego Theobaldus Cluniacensis prior, et totus ejusdem Ecclesiæ conventus, Henrico Dei gratia Trecentis Ecclesiæ venerabili episcopo, et toti ejusdem capitulo in perpetuum. Quoniam quidem..... transigentium pacta et conventiones ne oblivione possint deleri, litteris et sigillis gaudet insigniri, et sic ratum credit esse quod tenet. Nos id quod dominus abbas Cluniacensis Stephanus precibus pii et gloriosi comitis Henrici de præbenda, quam habebamus in ecclesia vestra, fecit, videlicet quod eam vobis reddidit, cui volueritis assignandam, et laudamus et concedimus, et confirmamus: et licet contra consuetudinem ecclesiæ nostræ, amore tamen comitis dicti, sigilli nostri munimine roboramus. Quia autem providentia suæ discretionis sæpe nominandus comes, ne preces ejus nos in aliquo gravare viderentur, apud Sanctam Margaretam de Campana beneficium duodecim librarum, sicut ejus charta continetur, ecclesiæ nostræ singulis annis statuit reddendum, etc. Actum est hoc anno 1165 regnante piissimo rege Francorum Ludovico.

(8) Sicut Carnoti et Aurelianis antiquitus datae sunt. De Cluniacensium in Ecclesia Carnotensi præbenda reperitur, et hoc Alexandri papæ IV rescriptum in Cluniacensi Chartulario, quod ex ceteris

sium fratrum indigentia releveretur. Hoc si secundum Deum fieri potest, rogo ut per vos fiat. Sin autem, nec totum mundum lucrari, quolibet animæ periculo volo. Constantinus presbyter, Cluniacensis hostis, et antiqui schismatis auctor, cumulo malorum priorum etiam recens perjurium adjecit, et die causandi cum Stephano in præsentia nostra suscepta, me inscio, sicut audiui, Pisas profectus est, ut solitis mendaciis curiæ nostræ iudicium subterfugiat. Super quo per vos domino papæ intimari peto, ne presbytero nostro iudicium Ecclesiæ nostræ, a qua nil læsus est, subterfugere liceat. Nam si aliter fieret, et a tam vili persona tantam Ecclesiam deformari permetteret, plusquam ad præsens dicere possim, Cluniacenses suos quod tamen salva maiestatis ejus reverentia dictum sit, perturbaret. Abbas Bonævallis (9) quæ juxta Carnotum est, cum quampluribus honestis et sapientibus viris, ut asserit, Cluniacum venire disponit, si per consilium sapientiæ vestræ licentiam recedendi a domno papa impetrare potuerit. Nostis enim causas, quibus irretitus diu a suis retineri non possit. Unde et super hoc litteras sibi mitti precatur. De statu domni papæ et vestro, quem prosperari tam pro communi utilitate, quam pro vestra requie, avidissime desidero, mihi quod est remandate, ut cognitis quæ circa vos sunt, aut congaudeam, aut collaborem.

EPISTOLA III.

Venerabili et charissimo nostro domno AIMERICO sedis apostolicæ cardinali et cancellario (10), frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Doleo, et non parum contristor, quod sicut negotiis nostris, et quorumdam aliorum expediret, morari vobiscum aliquandiu in curia, corporis fragilitate et contrarii aeris qualitate prohibente, non possum. Sic natura mea universa Italiciæ regionis elementa simul et alimenta sibi nociva quam maxime sentit, ut illuc ire mortem, redire vitam arbitretur. Unde frequentius in causis emergentibus,

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

rimi præsidis Thuani bibliotheca nobis humanissime depositum est.

De præbenda quam habent Cluniacenses in Ecclesia Carnotensi.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui Clun. salutem et apostolicam benedictionem. Justis petentium desideriis, etc. *Vide in Alexandro III, ad an. 1181.*

(9) Abbas Bonævallis. Forsan Hugo, ad quem sanctus Bernardus epist. 351.

(10) Aimerico sedis apostolicæ cardinali et cancellario. Ad quem iterum epist. 54 hujus libri, et divus Bernardus epist. 15, 20, 48, 51, 53, 54, 157, 160, 162 et 181.

(11) Contra Biterrensem episcopum. Biterre Septimanorum civitas ad Obrim fluvium. Usuardus ad xi Kal. Aprilis, Apud Septimaniam civitate Biterris depositio sancti Aphrodisii episcopi et confessoris; Guillelmus Neubrigensis libro secundo, capite 11 Bederensem urbem; Plinius lib. tertio, cap. quarto; et Pomp. Mela libro quarto, cap. quinto, Blyteras Septimanorum; Hildebertus in Vita sancti Hugonis Biterium, et Rigordus libro primo De gestis Philippi Augusti Biterim civitatem opulentissimam vo-

lunt vices meas litteris meis committo, ut per eas expleam quod per me non valeo. Rogo igitur sinceram erga me jam ab antiquo amicitiam vestram, ut in negotio præsentis (quod meum non nisi ex charitate est) ipsa magis quam ego charitas audiat, et probatæ veritati magis quam mihi scribenti credatur. In partibus nostris, quod vos ex parte nosse existimo, sic rerum ordo mutatus, sic pax ecclesiastica inter plurimos perturbata est, ut corporis Christi membra contra se invicem insurgant, et velut si digitus oculum erueret minetur, vel manus pedem abscindere tentet, ita se intestina discordia vastant, et non tam gladiis quam odiis, non tam percussoribus quam cupiditatibus insectantur. Et quod amplius perversum est, minoribus majores, subditis prælati monachis episcopi, sic infesti sunt, ut non sicut pastores gregem pascere, sed sicut vere secundum Evangelium mercenarii (Joan. x), ad lanam tendendam, et lac emulgendum toto adnisi intendere videantur. Hæc querela cum multorum monachorum adversus multos episcopos sit, Anianensis tamen monasterii contra Biterrensem episcopum (11) nuper importabilem querelam accepimus. Quam si per singula explicare tentavero, nimius vel forte tædiosus apparebo. Ad quod vitandum, tacendi consilium assumpsi, pro universis, quæ diffusius enumerare potuissem, breviter deprecans, ut fratres illos ad vos venientes benigne audiat, et exaudiat, et ut spiritualis monastica religionis defensor, Anianense monasterium nobile, et, ut ipse vidi, religiosum, tam pro salute animæ vestræ quam quia sub tuitione apostolica ab antiquo constitutum est, a tantis oppressionibus eruatis.

EPISTOLA IV.

Totius reverentiæ et dignitatis viro, vere sacerdoti Dei, Hugoni Rothomagensium archiepiscopo (12), frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, sanctorum sacerdotum honorem et gloriam.

Mandavit nobis reverenda charitas vestra, in fine

cant. Subest autem archiepiscopo Narbonensi, diciturque vernacule Beziers.

(12) Hugoni Rothomagensium archiepiscopo. Infra lib. vi, epist. 52. S. Bernardus epist. 25, et Arnulfus Lexoviensis episcopus fol. 18, qui et ipsi tale posuit Epitaphium:

Inter pontifices speciali dignus honore

Hic nostræ carnis Hugo resignat opus.

Consignata brevi clauduntur membra sepulcro,

Non tamen acta viri claudit uterque polus.

Quidquid dispensat et compartitur in omnes,

Gratia contulerat præstiteratque viro.

Fecundus igitur virtutum copia fructus

Fecit, et ultra hominem est magnificatus homo.

Tandem post celebris felicia tempora vitæ,

Sustulit emeritum stebelis hora senem.

Par, Martine, tibi consorsque futurus eamdem.

Sortitus tecum est commoriendo diem.

Scripsit autem et idem Sugerio abbati S. Dionysii epistolam unam, et alia etiam multa reliquit suæ doctrinæ monimenta, quorum unum super hæresibus in Armorico tunc scatentibus necdum impressum Alberico Hostiensis episcopo dedicavit epistola

litterarum suarum, quatenus esse charissimi fratris et filii vestri Guillelmi rescriberemus vobis. Nos autem in ultimo quasi de re contemptibili ejus mentionem facere refugientes, in primis, ut dignum est, eum ponimus, quem nequaquam in superno ordine novissimum locum jam tenere speramus. Delatus sancto desiderio suo, et laudabili studio vestro, ad pauperis Martini diversorium, dici non potest quo gaudio exsultaverit, quantas Deo gratias egerit: quod post tam longos terrarum circuitus, ad patris sinum filius, ad nutritoris gremium alumnus reddisset, atque in ejus manibus extremum se fundere spiritum speraret. Hoc gaudium cum venimus, exsultantem invenimus. Adaucta est ei tanta de adventu nostro lætitia, ut jam pene totius incommodi oblitus, seipsum vix caperet, et, nisi lectus, quo decumbere cogeretur, ægrum proderet, vultus et gestuum alacritas sanissimum indicaret. Visitationem se a Deo, datum sibi esse supra quam petiisset aut intelligeret, ad se venientibus, et singulis et omnibus fatebatur. Nihil sibi jam deesse, securum se misericordiam Domini præstolari, vocationem suam non jam timere, sed optare, assidue protestabatur. Quotidiana a nobis visitatione frequentatus, peccata confiteri, Deo gratias agere, fratrum se orationibus commendare non cessabat. In hujusmodi studiis constitutum, cum eum paulatim viribus extenuari, ac magis magisque debilitari cerneremus, a domno Vizeliacensi abbate eum inungi, ac sacri corporis viatico refici fecimus. Deinde Salvatoris adveniente nativitate, post auditam missam sacra rursus communione confortatus, ad diem usque sancti Joannis evangelistæ sensim corpore deficiendo pervenit. Qua die cum post Vesperas more solito ad eum visitationis gratia cum fratribus venissem, valdeque aggravatum vidissem, sumpto ab Ecclesia Dominico corpore, manibus eum propriis cælesti pane cibavi. Post paululum, loqui cessavit. In quo silentio a media nocte inchoato per totam sequentem diem perdurans, vespertina hora nil jam terrenum sentiens, loqui omnibus nobis admirantibus cum quanto poterat clamore hujusmodi verba cœpit: *Domine, miserere, chare Domine, miserere, Domine, misericordiam*, et, ut nobis videbatur, aliquando: *Martine domine, miserere*. In hac diutina et non interpolata misericordiae invocatione, die sanctorum Innocentium, innocens anima nobis omnibus astantibus et orantibus miseras mundi excessit, et, ut dignum est credere, ad misericordiam, quam devote toties flagitaverat, pervenit. Cujus corpus in claustrum infirmariæ ante capellam beate Matris misericordiae a nobis honorifice, ut decebat, sepultum, gloriam resurrectionis inde per Dei gratiam suscitandum, expectat: et interim pro requie spiritus, sui repræ-

sentatione ad intercedendum quoslibet transeuntes invitat. Ad ultimum notum vobis facio clericum, quem in obsequium beato huic fratri vestro dedistis, injunctum officium ita fideliter et devote implere, et, licet alieno servitio, nostram intantum gratiam acquisisse, ut et si omnes ei defuerint, nos deinceps nullatenus possimus deesse. Pro quo sanctitatem vestram rogamus, ut eam fidem experiatur a vivis quam studuit servare defunctis. Scripsit super eo paternitati vestræ beatus ille in extremis agens, cujus ultimis precibus et quasi testamentariis litteris aliquid negare, non dico vestrum, sed nec aliquorum bonorum est.

EPISTOLA V.

Venerabili, et in Christi charitate totis animi visceribus suscipiendo, domino Atoni Trecenti episcopo, frater Petrus humilis abbas Cluniacensis, salutis et dilectionis plenitudinem.

Unde incipiam nescio. Unde exordium faciam. prorsus ignoro. Serenam diem tenebrosa nubila contexerunt, nitentes solis radios caliginosi aeris fumositas obdixit, meridianus fulgor teterrimarum repente umbrarum faciem induit. Rerum natura mutata est, oriens in occasum conversus est, ignis prævalidus subito exstinctus est, funis argenteus ruptus est, amicus ab amico disjunctus est. O amicitia, res inter mortales admodum pretiosa, sed quanto charior, tanto rarior, quo abisti? Quo terras perosa secessisti? Ut quid miseros homines, animorum firma conjunctio, reliquisti? Cur absentia tua cuncta deserta fecisti? Fortassis, ut de columba illa antiqua legitur, non inveniens ubi pes tuus requiesceret, ad arcam redisti, et ab architecto Noe suscepta, diluvii pericula effugisti (*Gen. viii*). Vere, inquam, tu columba æternæ pacis amica, felle carens, nihilque nisi diligere sciens, undas tumultuum, fluctusque discordiarum universam terram obtinentes, horruisti: nullumque in imis requiei locum inveniens, festino reditu ad superos revolasti. Tu Noe mundi fabricatoris manu recepta, cælorum intima penetrasti, et extima cuncta discessu tuo in invicem commovisti. Inde conspirantia in mutuum interitum terrena omnia cerno, inde regna in se consurrexisse conspicio: inde totam mundani corporis molem compagibus dissolutis labefactari passim ac diffuere video. Inde est quod nec proximus proximo, nec amicus amico, nec frater fratri, nec patri filius fidem servat; inde quod omnium necessitudinum jura violantur, inde quod sanguis universarum superficiem jam tinxit terrarum. Sed quid ego de his, quæ extra sunt, conqueror? Quid remota deleo? Quid aliena deploro? Ubi domestica turbantur, quid externa curantur? Qui mihi ipsi convenire nequeo, cui pacem servabo?

ANDRÆ CHESNII NOTE.

brevi, quæ studioso viro domno Martino Mærier accepta referenda sic habet.

Sanctæ Romanæ Ecclesiæ filio Alberico Hostiensi episcopo quamvis sedis apostolicæ legato,

peccator Hugo Rothomagensis utcumque sacerdos. Reverende Pater, etc. *Est epist. dedic. ad librum De hæreticis sui temporis. Vide in Hugone ad an. 1164.*

Si mihi nequam, cui ponus ero? (*Eccli. xiv.*) Sed quorsum ista? Te, te, inquam, respiciunt olim, unanimes amice, aliquando charissime, et juxta Flaccum, non quidem nunc, sed quondam *animæ dimidium meæ* (*HORAT. Od. lib. 1. od. 3. vers. 8.*). Queror itaque me a te impie dimidiatum, non integrum remansisse; queror, quod indissolubile putabam, charitatis te vinculum dirupisse; queror pactum fœderis, in quod mecum juraveras, temerasse. Forte me tecum austerius justo agere respondebis. At ego longe remissius quam debeam, quamque tua in me peccata meruerint, me loqui profiteor. Quod si queris quæ illa sint, et jam dixi, et adhuc replico in uno te omnium malorum reum factum esse, Apostolo teste, qui ait: *Qui totam legem observaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jac. ii.*). Hoc unum charitatem esse, nemo qui dubitat. In hoc uno offendisti, quando nil te lædentem, fidem servantem, sibi que a te servari credentem amicum deseruisti. Sed dices forsitan: Nihil horum quæ objicis agnosco, fidem teneo, charitatem conservo. Esto, fidem tenes, charitatem conservas. Probatio dilectionis, exhibitio est operis. Si ignis est, calet. Si calet, non diu flammam continet. Si diu continuerit, mox ignis esse cessabit. Solebant a partibus vestris ad nos frequentes venire legati, nuntii nuntios prævenire, sequentibus epistolis primæ anticipari, a Trece usque Cluniacum (13) strata publica euntibus ac redeuntibus continuari. At nunc invia facta sunt omnia, impenetrabiles Riphæi montes interpositi, innavigabile Indorum pelagus effusum et quod astringit Scythicum glaciali frigore pontum, accessum prohibent: novum lingue silentium, manibus otium, et dictandi imperitia et scriptorum inopia indixit. Nusquam in arundinetis calami, nusquam in avibus pennæ, nusquam in quadrupedibus pelles. Hæc quia desunt universa, magnus ille tui erga amicum amoris affectus indicari non potest. Nunc igitur quia expectavi, et non sunt locuti (*Job xxxii.*), auscultavi et non fuit qui responderet, prior in verba prorumpo, quoniam etiam infido fidelis esse cupio. Evigila ergo saltem excitatus, revertere vel revocatus, loquere vel interrogatus. Rescribe, non in corde et corde loquens, sed simplici corde quod est, non quod non est, confitens, si amor ille a superno amore derivatus, quo pariter ad beatam vitam aspirare olim cœpimus, adhuc permanet, ut si eum in suo statu manere cognovero, simul gaudamus; si imminutum sensero, ad reintegrandum eundem simul etiam laboremus. Quod si me aliquo insusurrante hanc mutuam, quæ in nobis esse debet, læsisse charitatem suspicaris, paratus sum aut revum diluere, aut quantacunque a te injecta

A mihi verbera fuerint, æquo animo tolerare. Si audacius quam debui forte locutus sum, oro des veniam, quoniam non ex superbiæ inflatione, sed ex amoris præsumptione ista protuli. Nec ut abbas episcopo, sed ut verus in Deo amicus vero, ut arbitror, scripsi amico.

EPISTOLA VI.

Venerabili domino et charissimo Patri ALTONI Trecentium pontifici, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, sanctorum pontificum gloria et honore coronari.

B Spes mutui colloquii, et expectatio diu desideratæ vestræ confabulationis, quam in proximo me adepturum confido, animum post litterarum vestrarum lectionem in verba prorumpere volentem contempnit, aggerem rationum jam comportatum dispersit, fontis venam jamjamque profluere nitentem, velut obice indito, obturavit. Nam vane me laborem impendere, tempus insumere reputavi, si, quod pectoris tui sacrario familiari colloquutione communicare possem, litterario opere notum facere maluissem. Quod nisi mentis meæ conatibus obviam, dicere forsitan myrrhæ et aloes, ut verbis vestris utar, plusquam libras centum non frustra me misisse. Sicut enim talibus remediis amato ne putrescat subvenitur corpori, sic ego languescenti, ne paulatim diffunderet, paravi subvenire amoris. Sed et si amor incorruptus myrrha mea et aloes non eguit, devoti tamen cordis obsequium contemni non debuit. Licet enim de Domini corpore Psalmus Deo dicat: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (*Psal. xv.*), et hoc divina virtute, non aromatica factum fuisse nemo sapiens dubitet, tamen Joseph et Nicodemus, qui talibus unguentis Dominum inunxerunt (*Joan. xix.*), fructum devotionis suæ apud eum minime perdiderunt. Ita et ego unguentis quidem meis etsi nihil inviolato amoris contuli, ea tamen exhibendo affectus mei devotionem ostendi. Nec incongrue, qui mel et favum dulcium sermonum, ut epistola vestra testatur, mittere solebam, nunc austeriorum verborum myrrham et absinthium misi, quia et de Sponsa in Canticis dictum legi: *Favus distillans labia tua, mel et lac sub lingua tua* (*Cant. iv.*). Et de Sponso: *Labia ejus distillantia myrrham primam* (*Cant. v.*). Labia ergo non semper mel, sed aliquando etiam myrrham distillant, quia loquentes pro rerum qualitatibus quandoque dulcia, quandoque mordentia verba dispensant. Exinde delectabile totius epistolæ vestræ iter jucundo animo ac pede libero incedebam, cum subito in funem argenteum offendi, eoque gressibus implicatis pene corruui, et nisi ab amico, non a doloso quolibet extentum intellexissem, exclamare volui: *Et funes extenderunt in laqueum; juxta iter scandalum posuerunt mihi*

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(13) A Trece usque Cluniacum. Trece Campaniæ urbs ad Sequanam, quæ Ptolomæo Augustobona, Marcellino Tricasse, Sidonio Tricasses, et Tricassina civitas epist. 12 lib. vii dicitur. Sed frequentius

Treca tam apud Gregorium Turonensem, Frodoardum et alios veteres, quam apud mediæ sæculi scriptores, Gallice Troyes.

(*Psal. cxxxix*). Putastis enim, quando dixi, funis argenteus ruptus est, me pecuniam cogitasse, et, quia a dando manus vestra cessasset, ruptum funem dixisse. Sed quomodo de verbis meis talis volūis innasci potuerit intellectus, quomodo tam sinceri animi mei dicta opinio vestra tam prave poterit interpretari, non satis mirari sufficio. Pene, pene, ut dignum esset, adversus amicum stomachando dicerem, nisi excedere formidarem: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum* (*Matth. vi*). Non ego, non ego talis, etsi multum inutilis, non ego, inquam, talis qui deserviam mammōne; non ego amicus pecunia redemptus, non ego de illis qui tandem diligunt quandiu accipiunt, qui avaritiam magis quam iustitiam colunt, qui amicitiam propter pecuniam conservant. Non sunt, non sunt tales amicorum nomine honorandi, sed cupidorum ignominia detestandi. Absit, absit a me talium consortium, quos non tantum divina sapientia, sed etiam mundana prudentia execratur! In tales poeta ironice invehitur, dicens:

O cives, cives, quærenda pecunia primum est.

Virtus post nummos.

(*HORAT. Epist. lib. i, epist. 4, vers. 53, 54.*)

Et alibi non jam deridens, sed quod verum est, pronuntians, ait:

Vilius est argentum auro, virtutibus aurum.

(*HORAT. ibid., vers. 52.*)

Gratis venerandam paternitatem vestram et semper dilexi, et in æternum Christi charitate donante diligam, quia, secundum Apostolum: *Non quæro quæ vestra sunt, sed vos* (*I Cor. xii*). Vos, inquam, quæro; de vobis non de pecunia peritura in sempiternum gaudere concupisco, gaudio illo quod juxta Domini sententiam, nemo tollat a nobis (*Joan. xvi*). Quod dum sumus in corpore, dum vacat nobis, dum est tempus acceptabile, dum sunt dies salutis (*II Cor. vi*), providere satagamus. Antequam, ut Salomon ait, rumpatur funis argenteus, et recurat vita aurea, et conteratur hydra super fontem, et spiritus revertatur ad Deum qui fecit illum (*Eccli. xlv*). Ecce quid in fune argenteo intellexi, non scilicet ligamen aliquod, vel metallum, sed præclarum charitatis vinculum, quo anima Jonathæ alligata est animæ David (*I Reg. xviii*), et de quo Apostolus: *Ante omnia, inquit, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quod est vinculum perfectionis* (*Coloss. iii*). Sed quia jam proposita brevitatis, et proximum, ut jam dixi, colloquium finire verba præcipiunt, reprimendus est stylus, ut quod hic minus scribitur, ibi latius disseratur.

EPISTOLA VII.

Venerabili domino et unanimi nostro ATONI Trecentensi episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, quod sibi.

Gaudeo et immodice gratulor non ita me a mente

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(14) A cura Gaicensis monasterii. Quod aliter Dezanatus beatæ Mariæ de Gaya nuncupatur, estque

A vestra excidisse, ut suspicabar. Putabam etenim diutino illo ac monstruoso silentio vestro me posthabitu, et facili mobilitate vestri animi statum a pristinae charitatis stabilitate mutatum. Sed cum nuper missa reverentiæ vestræ amicabilem querelam epistola rescriptum expectarem, ut secundum ejus tenorem de cordis vestri dubio judicarem, prævenit illum non omnino sopita dilectio, seque adhuc spirare paucis quidem sermonibus, sed magnis affectibus indicavit. Quod me, ut dixi, valde lætificatum, et velut ex quadam desperatione in spem reductum, ad rescribendum super his quæ scripsistis breviter animavit. Mandastis siquidem ut charissimum filium nostrum Petrum a cura Gaicensis monasterii (14) absolverem, et eum alio ad D. o servendum dirigerem. Nos vero quoniam magis ex ipsius vos corde quam ex vestro locutum, ipsis etiam litteris indicantibus, cognoscimus, atque ipsius non vestræ voluntati scribendo satisfacisse, vestræ potius voluntati, quam litteris obtemperare decrevimus. Remittimus ergo eum dilectæ paternitati vestræ, quatenus eum non ut annum, sed, ut perpetuum; nec ut tantum vivum, sed ut etiam scripsistis, mortuum priorem in æternum possideatis. Sic ergo eum commendatum habete, ut nec eum rediisse, nec nos eum remisisse pœniteat. Quando ad partes Aquitanicas ivimus, per vos iter agere proposuimus; sed propositum nostrum itineris acceleratione ac temporis brevitate intermittere coacti sumus. Sed, præeunte misericordia Dei, quod tunc non potuimus, in proximo implere curabimus, nec prius parietes domesticos revisemus, quam de mutua in Domino præsentia gaudeamus. Expectabitis ergo alium adhuc nuntium nostrum, per quem certum ad vos mandemus adventum nostrum.

EPISTOLA VIII.

PETRUS humilis Cluniacensis abbas, STEPHANO presbytero jurisperito, salutem.

Longam epistolam fecisti, sed non bene in ea, cum jurisperitus appelleris, rhetoricam conservasti. Quod si ignoranter, indulgendum; si scienter, contumaciæ imputandum. Placandum, non exasperandum judicem in oratione artis regulæ præcipiunt. At contra, litteræ quas misisti impropria sonant, contumelias redolent, minas spirant. Tali suadela nihil unquam nisi ab invitis impetratum est. Precibus, non minis, obsequiis, non contumeliis, solet quod petitur impetrari. Nihil igitur a nobis tali remedio te consecuturum spes. Insipide enim et indocte perorasti, dum eum quem placare etiam commotum debueras, benevolam ante et beneficium irritas. Accede ergo magis ad contra nos insurgentes et adversum nos te non minimis, sicut scripsisti, præmiis invitantes, nec perdas promissum ab aliis lucrum, a nobis non recepturus nisi quod lit-

Cluniacensis ordinis membrum in episcopatu Trecentensi.

teræ promeruerunt, et iustitia dictaverit responsum.

EPISTOLA IX.

Dilecto filio suo magistro PETRO (15). frater PETRUS humilis abbas Cluniacensium, oculum videntem et aurem obediens.

Laboranti tibi, fili dilectissime, in sæcularis literaturæ scientia, et gravi humanorum studiorum fascie onustato misertus, cum nullam labori mercedem, nullum oneri tuo levamen videam, te tempus inaniter consumere ingemisco. Si enim vere philosophanti hic solus et certus finis est, ubinam vera beatitudo consistat agnoscere et agnitam adipisci, ut ea adepta de misero possit esse beatus, nec beatitudo valeat dici cui boni aliquid deest, summum autem bonum beata æternitas est: quis dicere audeat eum philosophari, qui universis laboribus suis non ad æternam beatitudinem, sed ad æternam miseriam tendit? Sudaverunt in hujus beatitudinis inquisitione antiquorum ingenia, et quod altissime reconditum latebat, velut de occultis terræ visceribus multo conatu eruere contenderunt. Hinc artium adinventiones, hinc multiplices argumentationum perplexiones, hinc sectarum in invicem compugnantium infinite dissensiones, quarum aliæ in corporum voluptatibus, aliæ in animi virtutibus beatitudinem constituiebant, aliæ supra hominem querendam esse censebant, aliæ aliud asserentes omnibus contraibant. Hos errare et quod in supernis celabatur, in imis quærere et mendacii confusione mortales in terris falli, Veritas de cælis intuens, eorum miseriæ condolens, de terra orta est; et ut a talibus videri posset, similitudine carnis peccati assumpta, his et similibus malis laborantibus clamavit, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis; et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos (Matth. xi).* Et quia eos profunda veritatis ignorantia teneri vidit, magisterii voce assumpta, subjunxit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inveniatis requiem animabus vestris (ibid.).* Et cum in montem conscendisset, aperte non tantum ubi vera beatitudo invenienda esset, sed etiam qualiter ad eam perveniendum esset edocuit, et omnium beatitudinem investigantium curiositatem compescuit, dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v).* Ecce sine Platonicis meditationibus, sine academicorum disputationibus, sine Aristotelicis laqueis, sine philosophorum doctrinis, inventus est locus et via beatitudinis. Sileat ergo humana præsumptio, audito divino magisterio. Conticescat falsitas, quia docet Veritas. Deserat docentis cathedram homo, quoniam ad docendum residet Deus homo. *Beati, ait, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Quid igitur,

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(15) *Dilecto filio magistro Petro.* Pictaviensi monacho, quem et alibi Petrum a S. Joanne vocat, et amanuensem, sive notarium ac scribam suum

A charissime, scholas oberras? quid et doceris et docere conaris? Quid per millia verborum, quid per multos labores inquiris quod simplici sermone, quod parvo labore, si volueris, assequi poteris? Quid inani studio cum comœdis recitas, cum tragediis deploras, cum metricis ludis, cum poetis fallis, cum philosophis falleris? Quid jam non philosophiæ, sed quod paræ tua dictum sit, tantam stultitiæ operam impendis? Stultitiæ, inquam. Nam et hoc veri philosophi dictum est: *Nonne stultum fecit Deus sapientiam mundi?* (I Cor. 1.) Curre ergo, fili mi, ad propositam tibi a cœlesti Magistro, totius philosophiæ unicum fructum, regni cælorum beatitudinem, quam adipisci non poteris, nisi per veram spiritus paupertatem. Verus enim, ut supra dixi, Magister totius mundi scholæ præsidens, et cathedras falsa docentium evertens, pauperem spiritu dixit esse beatum, quoniam ei esset summa beatitudo reposita, hoc est regnum cælorum. Aggredere viam paupertatis, qua itur ad beatitudinem regni cœlestis. Viam, inquam, aggredere paupertatis, non tantum corporeæ quantum spiritualis, non tantum rerum quantum humilitatis, non tantum carnis quantum mentis. Eris tunc verus philosophus Christi, cum in te stultam fecerit ipse sapientiam mundi. Nam si secundum eundem Apostolum volueris esse sapiens, stultus esto ut sis sapiens, neque te logicæ garrulitatem, physicæ curiositatem, vel aliud quidlibet scire glories, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum. Quia si ipso donante esse merueris, erit de te gaudium angelis Dei, qui gaudent super uno peccatore poenitentiam agente (Luc. xv); erit et sanctis hominibus multa lætitia, quia dum gaudet unum membrum, congaudent omnia membra (I Cor. xii). Erit et mihi super omnia jucunditas, qui te quasi unicum filium suscipiam [excipiam], lacte pietatis alam, gremio amoris confovebo, inter Christi parvulos educabo, inter tironum multitudinem armis cœlestibus armabo et ad spiritualem militiam quantum licuerit animabo, tecumque pariter contra hostem pugnabo. Aderit supernum auxilium, ut in castris cœlestibus pariter militantes hostem vincamus, vincentes coronemur, et veraciter philosophantes, ad philosophiæ debitum finem, beatam æternitatem scilicet, pertingamus.

EPISTOLA X.

Præcordiali filio, magistro PETRO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, amorem veræ sapientiæ.

Si verborum multitudine, quod de te cupio, assequi me posse sperarem, multis chartulas verbis implere satagerem. Sed quia regnum Dei ad quod te invito, non est in sermone, sed in virtute

fuisse docet inferius epist. 25 et 26 et libr. iv epist. 17.

(I Cor. iv), virtus tibi divina est invocanda, virtus animi exerenda, ut quolibet tibi ad salutem obstantia forti adnisi animi exsuperes, et non per latam et spatiosam viam, quæ ducit ad mortem, sed per angustam, quæ ducit ad vitam (Matth. vii), tibi esse gradiendum agnoscas. Quæ arcta incipienti, paulatim proficienti dilatabitur, ut timori amore succedente, quod modo forte desperas fieri posse, te magis animo quam voce cantantem audiam : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cornu meum* (Psalm. cxviii). Viriliter ergo age et confortetur cor tuum, nec mollescat oblectatione rerum cito periturarum, cui promittitur omnimoda iucunditas æternorum. Hoc interim commonitorium, fili mi, multum in Christo, charissime, tecum habe, et me non frustra hæc monuisse, quam cito veniendo ostende.

EPISTOLA XI.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri, domino papa INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem et obedientiam.

Superfluum quidem est, Patrem pro filiis, pastorem pro ovibus, Petrum pro Ecclesia deprecari. Sed quoniam sæpe ab aliis libenter animus audit, quæ etiam per se facere concupiscit, atque ad ea quæ jam facere delectatur, quandoque magis aliorum suggestionibus provocatur; idcirco ego sublimitatis vestræ, etsi humilis, tamen devotus filius, pro Aurelianensi Ecclesia (16) paternam pietatem convenio. Rogo, ut amore crucis Christi, cujus nomine et vexillo eadem Ecclesia singulariter gloriatur, ejus calamitatibus subvenire dignemini, ut quæ passionibus Christi per patientiam, secundum

A Apostolum, communicans (I Cor. i), duris et diutinis tribulationibus fatigatur, vestra pia jam tandem provisione relevetur. Videtur insuper hoc jam superna dispositio velle, quæ corda cleri et populi exitialibiter, ut nostis, hactenus divisi, ut audivimus, sic insperata commutatione univit, ut nec in tanta multitudine reperiatur qui non integro corde domini Heliae venerabilis abbatis Sancti Sulpitii, viri equidem religiosi, prudentis et litterati electionem voluerit (17), laudaverit, confirmaverit. Quoniam igitur longus esse refugio, consulo pariter et deprecor, ut tantis tantæ Ecclesiæ infortuniis finem celerem imponatis, et quod a Deo factum videtur, vos Dei vicarius in isto confirmetis. Sentiant, si placet, sibi apud vos prodesse preces humilitatis meæ et locum quem apud gratiam vestram me habere suspicantur, utrum sic se habeat, laudandi operis effectum monstrate.

EPISTOLA XII.

Venerabili et dilecto nostro domno GUILLELMO Ebre-dunensi archiepiscopo (18), frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Si querela locum inter amicos habere posset, non satis conqueri possem de amico, a quo non dico munus aliquod maximum, sed ipsum mihi colloquium, ipsa esse visio denegata. Quia si hæc merces amicitie est, ferendum patienter est. Aut si forte monachalis humilitas sublimitati pontificali viluit, non secundum gradus diversos mirum est, sed secundum amicitie privilegium magnum miraculum est. Neque enim vetus amor honorum sentit vicissitudinem, qui in omni casuum permutatione integram semper novii amico servare fidem. Igitur si

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(16) *Pro Aurelianensi Ecclesia.* Aurelia Carnutum civitas ad Ligerim, quam Sidonius Aurelianensem urbem primus appellavit epist. 45, lib. viii. Dicebatur enim antea *Genabus*, et qui negant hoc, habent opposita veri vestigia apud Cæsarem et multa alia argumenta, sicut ait vir in omni scientia doctissimus Josephus Scaliger in Notitia Gallicæ. Glaber Rodolphus Aurelianam vocat cap. 5 lib. xi, ubi et hanc ejus etymologiam ac descriptionem exhibet: Fuit namque prædicta civitas antiquitus, ut est in præsentiarum, regum Francorum principalis sedes, regio scilicet pro sui pulchritudine ac populari frequentia, nec non et telluris ubertate, perspicuque irrigatione fluminis. Ex Ligere quippe sibi congruo etiam flumine agnomen habet inditum, diciturque Aureliana, quasi ore Ligeriana, eo videlicet quod in ore ejusdem fluminis ripa sit constituta, non, ut quidam minus cauti existimant, ab Aureliano Augusto, quasi eam ipse ædificaverit, sic vocatam; quin potius ab æmne, ut diximus: quod rectius veriusque illi congruit.

(17) *Heliae abbas* S. Sulpitii electionem voluerit. Henrico I Aurelianensi episcopo defuncto, clerus et populus, antea discordes et divisi, commutatione facta cordium, unanimiter hunc Heliam abbatem S. Sulpitii elegerunt, qui et ab Innocentio II papa, rogante Petro nostro Clun. abbate, confirmatus est et post confirmationem aliqua etiam jura monachis Cluniacensibus apud Hienvillæ Ecclesiam, prioratus S. Martini de Campis membrum, Deo servientibus concessit, ut in hoc ejus diplomate continetur. In

nomine sanctæ et individuae Trinitatis. Notum esse volo omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ curam gerentibus, tam futuris quam presentibus, quod ego Helias, Dei gratia Aurelianorum episcopus, precibus Domini nostri nobilissimi regis Francorum Ludovici, et Gausfridi venerabilis Carnotensis episcopi apostolicæ sedis legati, et archidiaconorum nostrorum, Henrici videlicet prædicti regis fratris et Algrini, concedo monachis S. Martini de Campis apud Hienvillam Deo servientibus, in ipsius Hienvillæ ecclesia, quæ eorum est, duas partes oblationum quæ ad altare capellani offeruntur, vel per manus capellani ipsius recipiuntur et omnes candelas et omnes panes sine parte capellani et duas partes omnium lessorum [gallice, legs] mobilium rerum. Terra vero, si donata vel dimissa fuerit, monachorum erit. Duas etiam partes sponsalium et injuramentorum. Et in Novavillæ Ecclesia, quæ similiter ipsorum monachorum est, medietatem de cunctis oblationibus et annualibus festis duas partes panum et candelarum, sicut jampridem habuerunt tempore prædecessoris mei bonæ memoriæ Joannis. Quod ut ratum et inconcussum permaneat, sigilli nostri auctoritate confirmo, Actum Aurelianis, anno ab Incarnatione Domini 1142, Ludovico Juniore, anno ejus quinto.

(18) *Guillelmo Ebre-dunensi archiepiscopo.* Ad quem et epist. adversus Petrobrusianos hæreticos. Est autem Ebre-dunum Alpium Cotiarum et Maritimarum provincialis, vel archiepiscopalis civitas, Rejensi concilio celebris, quam geographi veteres Ebre-dunum appellant, vulgo *Embrun*.

huic nostræ querimonæ, vobis honestum, nobis utilem vultis finem imponere, quod prius neglexistis, nunc saltem implere curate. Venite ergo ad nos eum præsentis nuntio, ut per istum expietis quidquid ante deliquistis, et quem verbis promisistis, re amicum ostendatis.

EPISTOLA XIII.

Charissimo fratri Odoni (19), frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Deo gratias. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus; præparationem cordis eorum audivit auris ejus (Psal. ix).* Optaveram diu, et multum optaveram qualibet occasione sumpta, charitati tuæ, mi dilectissime, scribere, ut affectus meus qui se tibi, locorum remotione prohibente, manifestare viva voce non poterat, litterarum saltem mortuis figuris insinuaret. Sed duro Ægyptiorum imperio urgente, qui manus meas magis in cophino servire quam scribendi studio vacare docuerunt, qui luteis operibus eas inquinari, non Dei sacrificiis mundari, hucusque coegerunt, non potui quod volui, eaque de causa hactenus contuli. Unde ei nihil dicere per multum tempus coactus sum, cui si semper loquerer, mutus tamen mihi viderer. Ea est causa, quod non ut scribit eruditio tua, aliis alia accipientibus, tu solus a me reportasti silentium, quia omnibus verbis et schedulis chariorem tibi servavi affectum. Qui quoniam diu tacuit, non incuria, ut dictum est, sed violentia fuit. Sed sufflavit vis spiritus tui emortuos cineres pectoris mei et ignes diu consopitos afflatu suo recalcere fecit, dum desideratam dilecti epistolam desideranti, sed non suspicanti transmisit. Accensus est, ea perlecta, animus meus et subito in invisibiles flammæ excusso torpore exarsit, quas quidem utuncque concipere, sed quas nullis iudiciis ad plenum valeam explicare. Irruerat forte eo tempore quo litteras illas accepi, grando negotiorum, et exactores mei acrius solito debita reposcebant, itaque variis expostulationibus urgebant, ut totum me sibi suo arbitrio indicantes, nihil mihi de ipso reliquisse viderentur. Cumque in his constitutus, dilectionis tuæ, ut dixi, litteras suscepissem, dubius, fateor, hæsi et utrum tibi respondere, an exactoribus primo deberem satisfacere, quadam aliquandiu incertitudine fluctuavi. Vicit ad ultimum ratio, et nulli me magis quam tibi charitatis debito debitorem consulta protinus indicavit. Adjuncta est rationi apostolica vox et qualiter debitoribus reddere debita debeamus, ostendit. Quæ licet, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui honorem honorem, reddi præcipiat (Rom. xiii), cum tamen dicit, *Nemini quidquam a debeatis, nisi ut invicem diligatis (ibid.)*, docet omnibus debitis præponderare debitum charitatis. Quia si præponderat, primo solvendum esse declarat. Primo

igitur tibi respondere, primo majus debitum solvere, primo scribenti charitati morem me gerere oportebat. Sed quid dicam? quid loquar? Cupio respondere litteris tuis, et ecce miro modo agitur, quia inde me ad loquendum provocant, inde magis mihi silentium important. Nam quoties, frater charissime, eas lego, toties beatæ animæ tuæ faciem velut in clarissimo speculo intueor et quid animi in transeuntibus, quid studii in æternis geras, omniscarius luce conspicio. Viduo te, velut de sublimi specula Sion, quid in inferioribus Jericho geratur despiciere et mundana omnia fastidientem, de crasso ac fumoso nostro aere in auras ætheris liberas evasisse. Cerno non quidem completum, sed jam jamque complendum esse in te quod Apostolus ait: *Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis secularia? (I Cor. vi).* Et item: *Sancti de hoc mundo judicabunt (ibid.)*. Quoniam his tantum merito de mundo judicare datum est qui extra mundum sunt, qui pedem de ejus mœscupula subdixerunt, qui gratulando cantare possunt cum propheta: *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus (Psal. cxxiii)*. De quibus Salvator: *De mundo non sunt, inquit, sicut et ego non sum de mundo (Joan. xvii)*. Quid plane aliud de te innuunt litteræ illæ? Quid illusores, et illudentes? Quid illitterati pessimi, et litterati peiores? Quid bestia de abyso ascendens? Quid tota series litterarum aliud indicat, quam te ea quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram? (Colos. iii). At ego adhuc super flumina Babylonis sedens et flens, qui in salicibus infructuosius suspendi organa, quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena? (Psal. cxxxvi). Illud in te, charissime, hoc in me dum intueor, perpendo, considero, verba, ut dixi, admit, silentium indicit. Nec de aliis judicare audeo, quia non cum judicibus solum sustineo, sed cum reis supplicium formido. Nec illam in alios ferre sententiam volo, quam ipse evadere quero, ne sim de illis de quibus Apostolus: *in quo, ait, alium judicas, teipsum condemnas (Rom. ii)*. Sed tu, mi dilectissime, qui non ut illi de quibus scribis, pravi illusores sibiipsis, sed mundo et ejus principi, velut avi illusisti, qui bestiam de abyso ascendentem evasisti, qui ejus dentes orbem conterentes contrivisti, colla conculcasti, cornua confregisti; tu, inquam, libere de his loqui, tu secure disputare, tu subtiliter investigare, investigata invenire et inventa poteris diffinire. In te igitur, quæ in me transfudisti, refundo, vice mea te fungi præcipio, stylum quem occupato ingerebas, otioso remitto, quoniam rectius latices a largissimis fontibus, quam ab exustis rupibus expectantur, melius siderum fulgorem incolumes, quam lippientes oculi contemplantur, longe similis intuitum species in aqua pacata, quam turbata formatur. Aperi ergo

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(19) *Charissimo fratri Odoni*. Qui postea S. Martini de Campis prior factus, Theobaldo in episcopum Parisiensem electo successit, ut ex epist. 30, et 41,

libri iv, patet. Unde et addendus venit catalogo priorum Martinianæ Domus, qui cum Martinianis privilegiis excussus est anno 1006.

labia, repleatur os tuum laude, et dic quæ mihi dicenda proponebas, ut, quia amore quietis et silentii spiritualis læ fructum te ad præsens perdimus, Rachelis in te singulari pulchritudine oblectemur. Debet is labor valde tibi esse iucundus, nec a tam fructuoso opere aliquatenus corpus cessare, ut, dum mens divina meditando, manus scribendo, oculi legendo, lingua loquendo, totus homo interior, atque exterior cooperando laborat, holocaustum medallatum Deo offeras, ut qui te totum sæculo subduxisti, integrum te sacrificium Deo impendas. Memento et amicorum in his beatis laboribus, et maxime in sacris orationibus, quia non debent frustrari oratione pia qui tibi junguntur dilectione sancta.

EPISTOLA XIV.

Dilecto fratri THEOTARDO (20), frater PETRUS humilis B Cluniacensis abbas, salutem.

Quid est, ut voce Judæorum utar, quousque animam nostram tollis? (*Jean. x.*) quandiu renitentem trahis? quousque me tenaci catena circumagis? O quam grave dilectionis vinculum, a quo nec reus solvitur, nec innocens expeditur! Fortius hoc omni ære, gravius omni pondere, quia *fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio* (*Cant. viii*). Hac compede victus teneor, hoc pondere pressus aggravor, hac catena quocunque pergo, vincior. Fert ista animus nunquam tui immemor et cum semper regiones regionibus, provincias provinciis commutet, te solum nunquam mutare, nunquam a se repellere valet. Quare hoc? Nunquid a te ducatus? nunquid regna? nunquid mundi gloriam? nunquid montes, ut dicitur, aureos præstatur? Non hoc, charissime, non hoc; non hoc certe a te ami-

ANDRÆE CHESNII NOTE.

(20) *Fratri Theotardo.* Qui et ipse postea sanctæ Mariæ de Charitate prior: infra epist. 30, et lib. ii, epist. 6 et 7.

(24) *Charissimæ sorori domnæ Adæ.* Filia Guilhelmi Conquestoris Angliæ regis, quæ post obitum mariti sui Stephani comitis Blesensis et Carnotensis, apud Marciniacum sanctimonialis effecta est. *Matthæus Paris* in *Guillelmo Rufo*, de filiabus Guilhelmi patris sui loquens: *Tertia*, inquit, *Adela Stephani comitis Blesensis uxor, laudata in sæculo potentis virago, noviter apud Marciniacum sanctimonialis habitum sumpsit.* Alam vocat *Historia dominorum Ambaziensium* his verbis: *Interea Goffridus Calvimontis cum rege Northmanniam veniens, filiam regis, Alam nomine, cum Stephano Carnotensi comite in matrimonio copulavit.* Scribitque illi etiam adhuc in sæculo conversanti dominus Ivo Carnotensis Episcopus Epist. 5, 91, 101, 116, 121, 179 et 187. Et *Hildebertus Cœnonemensis* jam converse gratulatur epist. 63, quod cum Terræ sanctæ divina loca venerari et invisere multum hactenus desiderasset, deum Stephanum conjugem suo defuncto, monasticam vitam in sanctis et divinis cœnobii Marciniacensis officinis est professus.

(22) *De obitu regis Anglorum.* Henrici primi fratris Adæ, summique Cluniacensis benefactoris, qui juxta Rothomagum obiit anno Christi 1135 die prima Decembris.

(25) *Corpus ejus Rothomagum delatum,* etc. Ex dispositione testamentaria, qua cor et cerebrum suum in Pratensi Northm. cœnobio, corpus autem Badingis in Anglia sepeliri voluit. *Guillelmus Neu-*

A cūs animus expectat. Quid igitur? Nosti ipse. Quid loquendo fatigarer? tibi te ipsum remitto. Tu esto inventor, judex et cognitor horum. Et ut aliquid dicam, precare illum pro me, quem, pro posse, veneror et diligo in te. Quem licet meditetur mens mea, licet loquatur lingua mea, longe tamen ab eo deviat vita mea. Redde ergo vicem amico, ut qui nec inter servos laboris tui obliviscitur, insuavi, quod multo facile est, requie tua, constanti semper memoria teneatur. Hæc breviter scripto præmisi, dicturus ipse, Deo volente, in proximo quæ prætermisi.

EPISTOLA XV.

Venerabili et charissimæ sorori nostræ, domnæ ADELÆ (21), frater PETRUS humilis abbas Cluniacensis, salutem et omnem a Domino benedictionem.

Quoniam de obitu semper dilecti nostri domini regis Anglorum (22), nihil adhuc dilectioni vestræ mandavimus, causa hæc fuit, quoniam et multos mæror, quo nondum nos expedire possumus, hoc prohibuit, et tantæ calamitatis nos primos relatores esse, non immerito piguit. Verum, quia si quid scimus, vos scire placuit, noveritis nihil nos aliud adhuc noscere potuisse, quam per octo dies in quadam villa juxta Rothomagum, lecto eum decubuisse, domnum Rothomagensem archiepiscopum ei assidue adhæsisse, munitum ab eo omnibus ecclesiasticis sacramentis, in optima penitentia, et fidei confessione quarto Nonas Decembris de sæculo migrasse. Corpus ejus, sicut disposuerat, Rothomagum delatum (25) et inde a Rotberto comite filio (24) suo apud Radingas (25) tumulandum, An-

brigenis libro primo, capite tertio De rebus Anglorum: *Corpus, inquit, ejus cerebro et intestinis ejectis, salitum, coriisque insutum a Northmannia in Angliam delatum, et apud Radingum in monasterio, cujus ipse devotus fundator largusque ditator exstiterat, sepultum est.* Unde et *Arnulphus Lexoviensis* ei talis epitaphii concinendi materiam hausit:

*Henrici, cujus celebrat vox publica nomen,
Hoc pro parte jacent membra sepulta loco.
Quem neque viventem capiebat terra, nec unus
Defunctum potuit conspeliare locus.
In tria partitus sua jura quibusque resignat
Partibus, illustrans sic tria regna tribus.
Spiritus cælum, cordi cerebroque dicata est
Neustria, quod dederat Anglia corpus habet.
Hinc patres animunque trahens, sed forte apud illos
Editus, hic gladium, sceptrum gerebat ibi.
Quem decedentem cum nox Ætrema Novembris
Solteisset, secuit prima Decembris eum.*

(24) *A Rotberto comite filio suo.* Naturali scilicet, non legitimo, Henricus enim rex geminam tantum ex Mathilde religiosa regina conjugem suam suscepit sobolem, hoc est filiam materni nominis, quam jam nubilem primum Henrico imperatori Romano, postea Gaufrido comiti Andegavensi desponsavit, et filium

(25) *Apud Radingas.* Radingæ, sive Radingum in singulari, monasterium ad Tamesim flumen, quod præfatus Henricus rex in honore beatæ Mariæ construxit anno 1130, et Hugoni cuidam cœnobio Cluniacensi accito regendum sub abbatis nomine commisit.

gliam versus deportatum est. Northmannia tota civilibus et externis jam bellis fremit. De statu regni transmarini, nihil adhuc certi audivimus. Nam qui nobis hæc retulerant, citissime a Northmannia auferunt. Misimus tamen jam cursores duos, unum domno Rothomagensi, alium domno Wintoniensi (26), qui festinanter quicquid de eis et ab eis cognoverint, nobis in proximo renuntient. Pro regis defuncti aeterna salute tanta constituimus, quanta nunquam Cluniaci pro alio constituta sunt. Quid vos pro eo agere debeatis, superfluum est, ut nobis videtur, mandare.

EPISTOLA XVI.

Charissimo in Christo fratri et germano PONTIO (27), frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem, quam sibi.

Conquereris me tui oblitum, germanitatis immemorem, nihil tibi ex multo tempore jam scripsisse, et maiestatem meam humilitatem tuam contemptui habuisse. At ego silentii mei ita justissimas causas reputo, ut vix culpam effugiam, si vel nunc loqui tentavero. Ut enim taceam, quæ optime nosti, mundi tumultus, rerum occupationes, causarum implicationes, quibus me catenis sæpe constrictum vidisti et genuisti, quæ satis a scribendo excusare me possunt; illud modo tantum in lite versetur, quod frater ex Deo, quod germanus ex carne, quod intus ex affectu, a me ut per fuga recessisti, ut dolosus evasisti, ut fur matutinus, ne dicam nocturnus, me contempto, in viso, insalutato fugisti. Fuerat cohabitatio tua mecum fere decennalis; quo toto tempore, quanta inter nos de divinis collata, quam fervens de spiritualibus sermo, quam frequens de præsentium contemptu collatio, qualis de æternorum appetitu cohortatio fuerit et ipse nosti et ego non in toto oblitus sum. Efferbuerat inter nos eo ardore fervor charitatis, ut qui te solo impulsu naturæ cæperam diligere, jam non te nossem nisi ex Deo, et in Deo amare. Erat mihi ad te recursus ab humanis et a marinis fluctibus, in te velut in portu tutissimo quiescebam; et ruinam mundi assidue minitantem, quasi hostis mei interitum prophetantem, lætus audiebam. Miseras tam meas quam aliorum deplorantem, et, *Parce, Deus*, inelamantem, hilaris et aggaudens auscultabam, et non inani vanitate, sed devota charitate eadem inelamabam. Erat turris in qua manebas, mihi turris fortitudinis a facie inimici, de qua in hostium ora frequenter specula jaculabamur et nos ipsos ab eorum jaculis valli nostri munimine tutabamur. Hæc et multa his similia rerum spiritualium instrumenta, qui

A contemptis, qui abiecit, qui calcavit, fidei desertor, amicorum proditor, naturæ contemptor, nunquid litteris meis dignus est? nunquid epistola mea recreandus est? nunquid nuntio meo visitandus est? Est, est, meo iudicio gravi pœna dignus et omni venia indignus. Sed admiscenda est iudicio misericordia et sic demum danda indulgentia, si is qui a nobis contemptor exiit, satisfactorius redierit. Laudo quidem in te amorem pretiosorum martyrum Christi, ad quorum adoranda sepulcra fugisti, quæ ego etsi corpore absens, tamen spiritu præsens tot mentis affectu, colo, suscipio, adoro. Sed eam charitatem spernere non debuisti, pro qua conservanda magni illi testes Dei, præfulgida sidera cœli corpora tradiderunt, sanguinem effuderunt, vitam ipse Creatori omnium impenderunt. Non debuisti, inquam, vivens perdere, quod illi nec mortui perdidērunt. Ne ergo ultra scribas mihi: *Dilige diligentem te*; sed scribe: *Dilige contemptentem te, et ama deserentem, et sequere fugientem*. Scripsisti etiam mihi de tunica transmittenda. Egone illi tunicam mittam qui me non indiget, qui sibi sufficit, qui, secundum Apostolum, jam dives factus est et sine me regnat? (I Cor. iv.) Cur exigit vestem meam, qui deseruit tectum meum? An illa injuria merebitur præmium, cui extremum debetur, supplicium? Hic, hic place excludendum esset: *Parce, Deus*, ubi maxime lædatur iustitia ejus. Sed mittam, mittam tunicam, ne imputetur avaritia; si lex servetur iustitiæ. Eam tamen volo interponi legem, ut ea suscepta, aut domum, ut dixi, redeas, aut nullam ultra tunicam a me, vel pallium quaeras. Et ut me in ultimo non ludo, sed serio loquentem audias, hortor plane ut redeas, quia nunquam contraria contrariis, sed semper similia similibus conveniunt. Monachum monachis, clericum clericis, laicum laicis cohabitare, nec ordines proprios confundere decet, ne foris iuxta poetam,

Humano capiti cervicem pictor equinam,
(HORAT. De art. poet. vers. 1.)

jungere videaris, et mulierem formosam superne in atrum piscem desinere cogas. Nec ego sacros Ecclesiæ ordines, quos unum vera fides, et sincera charitas facit, sibi contrarios dico, sed propter vestium, ciborum, consuetudinum varietatem in eadem domo sibi non congruere iudico. Audio etiam Apostolum dicentem: *In qua vocatione vocatus es, in ea et permane* (I Cor. vi). De orationibus dominis meis tantis, totque sanctis martyribus pro me a tua charitate exhibitis, gratias plurimas ago et ut quandiu ibi

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

filium Guillelmum dictum Angliæ et Northmanniæ heredem, qui dum e Northmannia in Angliam transmitteret anno salutis 1126, luctuoso naufragio submersus est. Verum ex concubinis et pellicibus variis (26) Domno Wintoniensi. Henrico, qui et ipse monachus Cluniacensis fuit, ut alibi pluribus annotabitur.

plures alios in sexu dispari liberos genuit, quorum omnium major Robertus nuncupatus comes Glocestriæ factus est, et ex Sibylla uxore sua multos et ipse natos reliquit.

(27) Fratri et germano Pontio qui postmodum ex monacho factus est abbas Vizeliaciensis, epist. 17, lib. II, et epist. 4 et 6, libri tertii.

foeris et semper fiat, supplex magis corde quam voce imploro.

EPISTOLA XVII.

Summo pontifici et nostro speciali Patri, domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, fidelem obedientiam.

Exsecrabile facinus, puniendum flagitium, inauditum nostris sæculis scelus, de nece eorum qui pro iustitia usque ad sanguinem restiterunt, ad aures pietatis vestræ credimus pervenisse. Dolendum quidem de morte eorum quos sacrilega homicidarum crudelitas innocentes peremit; sed multo magis dolendum quod condignam impietatis suæ poenā, necdum illa, plusquam belluina, crudelitas invenit. Ecce enim qui a conspectu hominum jam perisse debuerant, cruentis mentibus et adhuc sanguinem distillantibus manibus, de impunitate sibi blandiuntur et quasi de bello triumphum reportaverint, unde confundi debuerant, gloriantur. Quorum impunitas arma cæteris ministrat furoris, ut, sicut post Aurelianensem subdecanum ad domnum Thomam Parisiensem, quia prior inultus remanserat, persecutorum gladius se convertit; ita etiam post hunc ad alios transeat, et pari sententia clericos, canonicos monachosque involvat. Quoniam igitur regalis gladius in tales nimium obtusus est, rogamus, et omnes legem Dei zelantes nobiscum deprecantur, ut episcopalis, imo spiritualis gladius, quod est verbum Dei, secundum Apostolum, non sit alligatum (II Tim. ii), ut eo percussi moriantur peccato, vivant autem Deo. Hac de causa nuper in partibus nostris, archiepiscoporum, episcoporum, abbatum ac multorum religiosorum et sapientium personarum congregatæ sunt, et consilio habito in huiusmodi sacrilegos severitatis sententiam protulerunt. Confirmet ergo, si placet, apostolica auctoritas, quod ab eis bene actum est; suppleat, si quid minus severe decretum est, ut et impii debita ultione puniantur, et ab eorum imitatione ceteri deterreantur. De cætero quam reverendæ vitæ sit, quamque fidelis apostolatus vestro domnus Rothomagensis archiepiscopus fuerit, quantumque pro pace vestra laboraverit, non est necesse vos instrui, quem plene de his omnibus instructum credimus. Supplicamus igitur paternitati vestræ, ut ita paci ejus et iustitiæ provideatis, quatenus et Deo possit reddere quod Dei est et Cæsari quod Cæsaris est, ut, si fieri potest, et divinæ censuræ non displiceat et maiestatem regiam non offendant.

EPISTOLA XVIII.

Cum dulcedine recolendo, cum honore nominando, domino et Patri ALTOSI Trecentium episcopo, frater PETRUS Cluniacensium humilis abbas, se ipsum totum.

Ad partes Arvernicas tenaci negotiorum unco, paschalibus adhuc feriis instantibus, tractus, nuntium beatitudinis vestræ, quem Cluniaco direxistis, Silviniaci multis jam diebus me sustinentem inveni.

A A quo cum litteras lætus suscepissem et in eis me de adventu vestro, sicut condixeramus, certificari sperarem, subito pro spe desperatio, pro gaudio mœstitia exorta est, cum eum, cui mox occurrere festinabam et quem jam ad fores meas pulsare credebam, necdum suæ domus limina excessisse cognovi. Cumque excusationibus subsequentibus animi mei molestiam utcumque lenire studerem, diu conatus non potui, quia insufficientes, ut salvo amore vestro irasci liceat, ad omnia inveni. Quid enim? Etsi, ut litteræ sanctitatis vestræ sonant, præcepto domini papæ communis Collecta facta est, si nulli parcere potuit cura exactoris; si propter aridissimam receptorum exiguitatem, in hortum descendens est; si proprii fructus comesti, hoc est, de proprio quod decrat ærario suppletum, nunquid his exactis via exclusa est? aut nusquam postea iter patuit? An quoquam progrediendi nulla deinceps facultas fuit? An omni itinere frequentato, solum Cluniacense iter invisum et velut barbaricis gladiis cruentum, fugiendum visum est? Ita plane, ita hoc iter mihi vitare videmini, ac si venienti latro jugulo immineat, leo insidians secus viam lateat, flammivomo hiatu draco prædam, jam jamque rapturus insistat. Sed estote, estote, inquam, securus; nec latro timendus, nec leo metuendus, nec draco, Deo meque comitante, formidandus est. Sed quid rursus persuadere conor? quid iterum exhortari molior? quid demum meam frustra operam insumere nitor? Spes mea, quæ me sæpenumero fefellit, ne sperare toties negata debeam, vehementer cogit. Sed tamen charitatis, quæ nescit extinguere, ardore denuo suscitata, adhuc clamare non desinit, et quousque optata consequatur, requiescere nescit. Clamoribus igitur continuis ad ostium amici instare deliberat, ut si non eo quod amicus ejus est, propter improbitatem tamen ejus surgat, et det ei [panes] quotquot habet necessarios, (Luc. xi). Unde multo vehementius quam ante institerat, instat; et ut certum adventus vestri tempus designetis, summo opere precatur. Expectat enim vos vestra Cluniacus, quæ nullatenus plene lætabitur, quam præsentibus et spiritualibus vestris benedictionibus repleatur. Esse nostrum, super quo amicitiam vestram sollicitari cognovi, prosperum esse sciatis, tuncque nihil cumulo gaudiorum deesse, cum, Dei gratia largiente, vos nobiscum coniugerit adesse.

EPISTOLA XIX.

Charissimo, et jam speciali amico nostro DULCIANO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Quantum amoris affectum erga vos et olim et nuper maxime corde conceperim, utinam opere parere possem. Agnosceret profecto vestra prudentia quod ignorat, et meritis suis se qualemcumque amicum emisit, ipso rerum experimento probaret. Quem enim non emerent tanta pretia meritorum, tot charismata gratiarum, toties nobis et nostris

impensa congeries beneficiorum? Quem, inquam, A non ad dilectionem vestri allicerent, imo compellerent, prudentia humilis, humilitas sublimis, scientia cauta, dulcedo compta, egregii mores, lingua polita, vita limata? Hæc certe, quæ omnes trahere debent, me quoque iustitiæ instrumenta traxerunt, ut vestri memoriam in pectoris mei arcano altissime recondam, nec eam quolibet casu ab intimis meis avelli permittam. Ea de causa, et vos ipsum mihi quandoque in Christo uniri opto, ut de illorum numero esse possitis, quos juxta Prophetam, *Deus inhabitare facit unanimes in domo* (Psal. lxxvii). Quia si istud ad præsens vos forte difforre plurima impedimenta coegerint, hoc saltem mihi poscenti animus amicus non neget, ut si non vos, tamen alterum vestrum, hoc est unum de filiis, Deo, a quo eum accepit, non tam donet quam reassignet. Si hoc donum per manum meam Cluniacensi Ecclesie feceritis, erit ille mihi in filium, vosque per eum, ut confido, promerebimini Patrem habere Deum. Super hoc quid sitis acturus, nuntio vel litteris suspensum certificate.

EPISTOLA XX.

Dilectissimo, atque in Christi visceribus specialiter amplectendo, fratri Gisleberto (28), frater Petrus humilis Cluniacensium abbas, pro angustia cellæ, latitudinem cæli.

Suscepi litteras dilectionis tuæ, charissime frater, Sabbato sancto Dominicæ sepulturæ et eas, quia prius non potui, altari assidens jam officiis inchoatis perlegi. Nec pœnituit tali eas loco et tempore me legisse, cum earum lectionem multum mihi senserim profuisse. Nam inclusionis et solitudinis tuæ recordatus, me mundo expositum medullitus ingemui et te ei morientem, ne dicam mortuum, gratulans intellexi. Gavisus sum, et de salute tua non mediocriter te esse sollicitum et mei non fuisse oblitum. Exsultavi in Domino, novellam plantationem spem fructus sequentis festinatis jam floribus anteferre; cui et si incrementum dare non potui, rigationis tamen, licet exiguum, ex bono cordis affectu beneficium impendi. Cumque totius epistolæ seriem diligenti oculo non semel perlegens, invenissem me ad scribendum fraternitati tuæ sollicitè admoneri, teque quantalameunque exhortationem meam aridissime esurire, lætatus sum quidem te panis illius, in quo solo vivit spiritualis homo, delectabili esurie cruciari; sed agnoscens a quo hunc peteres, errorem de proposito pietatis nascentem adverti. Si enim verum est quod ait Scriptura, *sapientiam scribe in tempore otii, et qui minoratur actu, ipse percipiet eam* (Eccl. xxxviii), quomodo quidquam ad sapientiam pertinens scribere poterit, cui nullum otium, cui unum et molestissimum tota vita negotium est? Quomodo percipiet eam, qui non solum actu minime minoratur, sed etiam importu-

nissimis rerum sæcularium actionibus magis magisque in dies cumulatur? Quomodo a divinis deliciis jejunos quidquam saporum proximis eructabit, cum juxta vulgare proverbium, amarum os nunquam mel sputare possit? Quomodo dabo quod non accepi, cum dicat Joannes Baptista: *Non potest homo accipere quidquam, nisi ei datum fuerit de cælo*? (Joan. iii.) Tu potius, tu qui omni terreno cares negotio, cælesti abundas otio, lectione continua reficeris, oratione assidua saginaris, cujus sicut adipe et pinguedine repletur anima; tu, inquam, labiis exsultationis deberes esurientem me reficere, sitientem potare, ex superabundante spiritus tui sagina cordis mei ariditatem impinguare. Quia si forte obstinatus, ut cœpisti, instans, etiam invitum loqui compellis, et pro auribus quas tibi adhibere debueram, os aperire, nescio quid tibi congruentius proponere possim quam quod a corde tuo nulla unquam delere queat oblivio, nulla temporum varietas abolere, nulla per Dei gratiam animi mobilitas commutare. Nam quantalibet alia dicta fuerint, labilis memoriæ elapsa complexibus facile evanescent. Hoc tanto difficilius animum fugiet, quanto familiarius ipsis corporis sensibus semper occurret.

Cellam itaque, cujus objectu in medio mundi positus a mundo secerneris, cujus ope intimos vastarum solitudinum recessus penetrasse videris, cujus inclusione, nec remotissima Ægyptiorum deserta æmularis: hanc, inquam, cellam tibi propono, ut secundum antiqui cujusdam Patris dictum, ipsa sola eloquentius omnibus magistris tacendo te doceat. Hanc certe non audire non poteris, quando eam quotidianum salutis tuæ monitorem habebis. *Fuge*, ait quidam Patrum, *homines, et tace, et salvus eris*. (Hieronymus.) Aut scuto, aut pedibus, mors vitanda est. Et Jeremias: *Sedebit solitarius, et tacebit: quia levabit se super se* (Thren. iii). Et David: *Dedisti, ait, metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* (Psal. lxx). Hæc te cella, dilectissime, a facie divini iudicii fugientem suscepit: hæc te secundum Isaiam, quasi fossa humo a facie formidinis Domini venientis percutere terram, abscondit (Isa. ii); hæc velut parvula Segor, a Sodomæ, hoc est, mundi incendiis illæsum servavit (Gen. xix). Hæc Eliæ, quondam Achab et Jezabel per deserta fugienti latibulum præbuit: ubi ille constitutus, vocem Dei sibi familiariter loquentis audivit, ubi non in spiritu, non in commotione, non in igne, sed in sibilo auræ tenuis, hoc est, in subtili et paucis perceptibili spiritus sui inspiratione hominibus eum adesse cognovit (III Reg. xix). Hæc Paulum illum, hujus quod elegisti propositi caput, sexagenaria occultatione celavit et multo tempore alimentis cælestibus pastum, novissime, teste Antonio, ad panem vitæ perpetuo edendum transmissit. Hæc te

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(28) Fratri Gisleberto. Eremitæ, sive incluso, cui sollicitè admonitus epistolam hanc, vel ut Trithemius appellare videtur, librum De conversationis

eremiticæ laudibus scripsit.

mortali huic vitæ, non tantum mortuum, sed etiam sepultum, sui conclusione tibi ipsi assidue repræsentat, et quodammodo tibi atque Colossensibus apostolica voce inelamat: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Coloss. iii)*. Quod licet spiritualiter intellectum, tibi multisque aliis commune sit, si tamen etiam corporaliter cogitetur, tuum pene singulariter hoc tempore sit. Nam etsi plurimi carnalibus actionibus moriuntur, nullus tamen ante carnis mortem, carnis sepulcrum ingreditur. Tu autem, ut vere te mundo ostendens mortuum, ipsum adhuc vivens intrasti sepulcrum.

Sed attendendum tibi est, charissime, et omnimodis satagendum, ut quod de te humana opinio existimat, hoc in te divinus oculus agnoscat. Ingressus es quippe, ut dixi, sepulcrum, ideoque quidquid mundi prius in te vixerat, totum tecum necesse est esse sepultum. Nam nulli sepultura debetur, nisi ei qui jam vita carere probatur. Sicut enim sepulcrum mortuo, sic tantummodo mortuus debetur sepulcro. Alioquin, ut mortuum non sepelire ducitur inhumanum, ita viventem tumulare agnoscitur perniciosum. Oportet ergo ut qui Christo commortuus ei consepeliris, nihil in te mundanum spirare patiaris. Habes quidem septum speluncæ tuæ, quæ a te accessus hominum prohibet; sed adhibe et murum, qui solus malignorum impetus spirituum coercet. De quo Isaias: *Salvator ponetur in ea murus, et æntemurale (Isa. xvi)*. Salvator ergo murus sit tibi impenetrabilis, turris sit tibi inexpugnabilis, foramen petræ, caverna maceræ, quæ in cruce clavis et lancea perforata, tutissimum tibi contra hostes universos receptaculum, sua vulnera præparavit. In quibus constitutus, et eis per patientiam communicans, et ipse ab hostium incursionibus tutus esse poteris, et eos viriliter propellere valebis. Nam sine hoc munimine, nec solitaria reclusio, nec corporalis afflictio, nec ad longinqua transmigratio quidquam prodesse poterit, sed potius ad concertandum acriore adversarios stimulo concitabit. Unde et ipse Dominus, ut non mitigari, sed vehementius instigari solitudine, atque jejuniis inimicum salutis humanæ demonstraret et suos ad ei resistendum præpararet, non priusquam in desertum a spiritu duceretur, nec antequam xl. diebus ac noctibus jejunaret, diabolum ad se tentandum admisit. Testes sunt et Patres antiqui, Antonius, Hilarion, Macarius et cæteri ob solitariam conversationem acrioribus adversarii impugnationibus fatigati. Nam claustralium communiter viventium cohabitatio castrorum ad pugnam ordinatorum multitudini videtur comparari, ubi quisque tanto securius adversus adversarium dimicat, quanto sibi vicinius adiutorium de commilitonis dextera sperat. In illo enim prælio, non solum de tua quilibet præliorum virtute præsumit, sed etiam de aliorum dextra levæque compugnantium viribus, quandoque magis quam de suis confidit. Laborant ibi singuli, et salutis suæ insidantes perimere, et coadiutores modis omnibus defensare. Nec minus

A intelligunt in morte sociorum periculum, quem in vita inimicorum sentiunt detrimentum. At solitudinis singulare certamen tanto periculosius agitur, quanto serius alienum auxilium dimicans præstolatur. Quodque periculo accrescit, non ut in acie fieri solet, multi contra multos, nec ut in duello, unus contra unum; sed inusitato præliandi more, solus contra plurimos et numero et virtute præstantes, dubia sub sorte contendit. Idcirco, ut verbis beati illius et magni Patris Benedicti utar, illorum est hanc vitam arripere, qui bene instructi fraterna ex acie, ad singularem pugnam eremi sola manu, vel brachio divinæ tantum virtutis solatio adjuti utuntur.

B Et ideo oportet, charissime, ut Scriptura loquitur, sollicitum te ambulare cum Deo tuo, magnoque oneri validos humeros præparare (*Mich. vi*), et illas in partes scutum fidei circumferre, in quas intelligis inimicum tela ignea jaculari. Frustra quippe illud dextro lateri tutando adhibebis, si ipse in lævum spicula intorserit. In cassum pectori antepones, si se ipse in terga converterit. Hoc quare dicam, sapienter advertet. Habet hostis adversus unumquodque propositum familiaria tela, nec eisdem contra omnes jaculis utitur, sed variis contra diversos armis armatur. Aliis ille laicos, aliis monachos, aliis subditos, aliis prælatos, aliis otiosos, aliis negotiosos insidiis appetit et multiplici astutia, sed eadem nequitia adversus universos deservit. Inde est quod proprio solitarios, et maxime reclusos, bello persequitur, et velut ad singulare certamen provocatus, singulari in eorum interitum sævitia instigatur. Ingerit eis ex singularitate superbiam, ex otio desidiam, ex taciturnitate multiloquium, ex paupertatis timore avaritiam. Nam magnum et singulare esse, quod solitaria reclusionis professionem elegerit, quod aliorum amplas vias fugiendo, angustissimum iter assumpserit, quod eorum tepiditatem multo spiritus fervore evicerit, quod fere nullum hujus propositi æmulatorem habeat, solitario laudator dolosus insibilat. Item quia, secundum Scripturam, in desideriis est omnis otiosus (*Prov. xxi*), succedente desidia succedunt desideria: totum illud tempus, quod subtractum fuerat occupationibus, D vanis noxiisque impenditur cogitationibus. Irruit præceps agmen multiplicitum tentationum, et velut in vacua et in vacante discurrens domo, turba vitiorum confusis clamoribus universa periturbat. Concluditur intra cellulam mundus universus, et angustum septum vix unius hominis capax, multarum terrarum urbes regnaque complectitur. Fit quietissimum otium, turbulentissimum negotium, et cum nihil corporis sensibus nisi solitudo occurrat, familiari accessu, animæ visibus se mundus cum suis omnibus repræsentat.

Nunc sibi iudiciale tribunal magnus eremita usurpat, nunc episcopalibus infulis caput exornat, nunc multis monachorum millibus præsidet, nunc quilibet alia ecclesiasticæ dignitatis officia pererrat, et

se, cum pluribus prodesse majore animæ suæ lucro potuerit, otiosum torpere deflens, propositique oblitus, omni labore laboriosius ipsa sua quiete laborat. Nec innumera alia longe istis deteriora replico, quæ miserum hominem, postquam semel hostibus terga dederit, exerto in ejus necem gladio persequuntur, nec ante plerumque abstant, quam de sanguine ejus cruentas manus crudeles homicidæ reportent. Sic furentibus intra mentis arcana variarum rerum affectionibus, cum nihil de cogitatis præter vacuam cellulam animæ teneat, præ tædio dormitans, ipsius miserabilis tædii non in Deo, sed in mundo, non in se, sed extra se quærit remedium, pro quo majus incidit detrimentum. Nam quia semel assumptum propositum eremitam deserere pudet, quæritur occasio frequentis alieni colloquii, ut qui multa de se tacens tormenta patitur, aliorum saltem confabulationibus releveretur. Aperitur arcta reclusionis fenestra, et velut ad divinum oraculum confluent examina populorum. Dat responsa divinus propheta omnibus, et quasi de singulis, si tacuerit, sit Deo redditurus rationem, universorum causas audit, examinat et discernit. Ibi plene de diu meditatis animo satisfacit, et sicut post acerbam famem cibo famelicus reficitur, ita ille avidis morsibus confluentium rumoribus satiatur. Obserata quidem est janua, vel forte lapidibus obturata; sed per angustum fenestrellæ aditum recipit, quidquid per ostii latitudinem non admittit. Non intrant certe ad eum concurrentium corpora, sed penetrat et replet omnia, quæ sola animum a recto proposito avocat, corporum cura. Exundat ab ore copia verborum, et longi stillicidio silentii de cisterna dissipata prorumpit. Cumque de multis millibus singuli ejus onustati sermone discedant, solus ille toti, si confluant, orbi, infatigatus leges promulgat. Talibus acedia remediis non curata, sed instigata, fortius ad tempus sopita resurgit, et ut febris acutissima paululum aquæ rigore [frigore] lenita, demum velut ipsa medela sævior ad urendum insurgit. Nec ante quiescere potest, quam ad semel expertum perniciosum remedium redeat, et rursus se sub religionis velamine, tumultuosos verborum occupationibus immisceat. Quia si forte ex sanctitatis reverentia, vel confiteantur homines servo Dei peccata sua, vel consilium ab eo, quia penitentiam dare non potest, requirant, sive se orationibus ejus ex devotione commendent, non solum se jam cælo dignum esse judicat, sed etiam devotorum oblationes suscipere non recusat. In quorum uno, spiritu superbiæ, aliorum se metiens opinione decipitur; in altero, per eandem superbiæ, quæ initium est omnis peccati (*Ecclesiæ* x), ad avaritiæ idololatricam dolose inducitur. Nam qui penuriam professus fuerat, paulatim opes congregat; nec prius desistit quam alienis reatibus proprium penum fariat. Simulat ea colligens indigentiam supplementum, vel si quid suæ necessitati superfuert, indigentium adjumentum. Vult dispensator fieri alieno-

rum bonorum, qui possessionem abjuraverat priorum.

Hæc occasione Dei servus mammonæ efficitur famulus, ut cum se fingit egenorum utilitati prospicere, cupiditati suæ liberius valeat inservire. Ea de causa omnes ad subveniendum pauperibus exhortatur, ut dum Paulus ministrans sanctus esse creditur, Ananias fraudator nullatenus æstimetur. Hoc astu, turgurium pauperis fit regum gazophylacium, solitarii inopia Salomonis opibus antefertur, et de spelunca egestatis Indorum thesauri largissime profunduntur. Post, de cura pauperum ad culmina transfertur ædificiorum. Inde subjecta omnia curiose perlustrat, fundamenta jacit, perpendicularum extendit, structuræ suæ longitudinem, altitudinem et latitudinem studiosus geometer dimetitur; ecclesias ædificat, urbes mœnibus ambit, flumina pontibus obnubit, et se solum destruens, universa construit. Ita solitudinis professor in medio sæculi conversatur, cellula clausus inter frequentias populorum discurrit, nudinas et angiportus sollicitus mercator oberrat, sit ei requies tormentum, sessio labor, silentium pœna, clausura infernus. Sic, sic cæcatus lumine mentis, claususque tenebroso carcere, rursus ad molam inquietudinis redit, utque Samson allophyliis sit quondam fortis (*Judic.* xvi), dæmonibus eremita ludibrium. Hæc tibi, charissime, pauca de multis, sed quæ vehementius consimilis propositi homines perturbare solent, breviter ante cordis tui oculos reduxi, ut contra omnia quidem hostis tentamenta brachium fortitudinis exeras, sed adversum ista professionis tuæ magis familiaria mala, magis cautus existas. Præmissa enim munditia carnisque continentia, de qua vel in modico exhortari te superfluum judicavi, licet nihil intentatum relinquere Satanas soleat, hæc, inquam, præmissa et velut in fundamento virtutum firmiter collocata, quam Apostolus vocat sanctimoniam (*Hebr.* xii), sine qua nemo videbit Deum, paupertatis et veræ humilitatis tibi est fabrica construenda, et quæ ipsius cæli intima penetrent, altissima fastigia erigenda. Nam, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum* (*Matth.* v).

Hæc in Christo tuo, cujus crucem portas, cujus sepulcrum inhabitas, cujus in te resurrectionem expectas, specialiter effulserunt. Hæc in terris Deus homo ambulans, itineris sui vestigia hominibus reliquit; per hæc suis gradiendum esse, cœlestis Magister ostendit. Pauper ille fuit, non habens ubi caput reclinaret (*Luc.* ix); nec is per quem mundus factus est, mundum ingrediens propriam domum, in qua nasceretur, invenit, sed *reclinavit eum mater in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio* (*Luc.* ii). Pauper ille fuit, qui de censu regibus reddendo consultus, cum nihil apud hominem unde illum posset reddere invenisset, ad inexhaustos deitatis thesauros se contulit, et quod de domestica arca non potuit, de ore piscis hamo Petri Apostoli persolvit (*Matth.* xvii). Pauper fuit, qui cum panis

esset angelorum, pane sæpe reficiebatur publicanorum. Pauper ille fuit, quem nunquam seges propria pavit, nunquam vitis ab eo culta potavit, nunquam gregis sui vellus protexit, nunquam pecunia, quæ vel ex innumeris miraculis congregari potuisset, ditavit: qui nec cœnaculum, ubi ultimum Pascha jam passurus cum discipulis manducaret, habuit, sed a patrefamilias mutuavit dicens. *Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?* (Luc. xxii.) Sis et tu hujus Dominicæ paupertatis amator pariter et imitator, neque te propter aliorum necessitates, quantalibet pecunia implices, qui ne pro tuis indigentis implicarieris, omnes a te talium sollicitudinum nodo explicuisti. Faciant sibi qui te consuluerint amicos consilio tuo, imo Domini, de mammona iniquitatis, neque te habeant erogatorem suarum pecuniarum, quem esse existimant contemptorem propriarum. Quia si institerint, dent, si ita volunt, priori tuo, dent fratribus tuis, ut vel ad proprios usus ab ipsis retineantur, aut per manus eorum aliis distribuantur. Sed et si ipsi fratres tui institorem talium te esse præceperint, et de paupertate tua sibi negotiari, non acquiescas, meamque auctoritatem coactioni eorum objice, licet in his nullum sit periculum inobedientiæ, in quibus ratio contradicit justitiæ. Sit cella tua vacua pecunia, repleta justitia, indigens opibus, referta virtutibus, ut quia non est conventio Christi ad Belial, ita exinaniatur rebus terrenis, ut possit in ea cœlestibus locus esse thesauris. Nec ipsius corporis tui te nimium cura sollicitet, ne forte oculus in cœlo deflexum, rursum in terras respicere cogat, et semel corvina cupiditate cadaveri inhærens, ad arcam redire contemnat (Gen. viii).

Præstolare post Deum a priori tuo sobrium victum, et non superfluum vestitum, quæ, juxta beatum Apostolum, ab eo consequens, his esto contentus (I Tim. vi). Sic pauper, et pauper spiritu, pauperem Dominum tuum sequere, ut non tantum de egestate rerum, quantum de spiritus paupertate, hoc est humilitate, in ipso Domino glorieris. Noli ambulare in magnis, neque in mirabilibus super te, quia si te mirabilem putaveris, mirabilem in sanctis suis nequaquam admirari poteris. Nam defixa mens in admirationem creaturæ, nulli modo proficere potest ad considerationem rei increatæ. Pondere enim, quo in inferiora demergitur, ad superna respicere prohibetur. Non tibi blandiatur propria solitudo, nec vilescat aliorum multitudo; sed omnibus te inferiorem et viliorem non solum lingua pronuntia, sed etiam intimo cordis crede affectu. Hoc est plane, secundum Domini sententiam, esse mitem et humilem corde (Matth. xi). Præpone vitam eorum vitæ tuæ, actus eorum actibus tuis, laborem eorum quieti tuæ, opera eorum otio tuo, ut, dum alienos profectus attendis, de propriis operibus non extollaris. Cogita quanta illis non desint quæ tibi adesse non possunt honorum operum exercitia, quorum et si affectum habere valeas, effectum tamen ultra assequi nullatenus possis. Es quidem, et tu

A jumentum Domini, sed clausus stabulo ejus, recubas et ruminas pabula ejus. Sunt illi equi fortes parati in diem belli, in quibus eques cœlestis residens, fortiter expugnat et perimit principem mundi. Aguntur isti freno obedientiæ, concitantur stimulis disciplinæ; anhelii et sæpe latera cruentati viam mandatorum Dei discurrunt, nec, nisi cursu consummato bravium comprehendant, quiescunt. Hi pondus diei et æstus non cellulis clausi, sed sub divo constituti tolerant, jugum obedientiæ forti cer vice sustentant, jacula iracundiæ fortiter ab hostibus et proximis intorta, patientiæ scuto repellunt. Qui nihil sibi de mundo, nec seipsos reservant, et sicut de simulacris legitur: *Oculos habent et non vident, aures habent, et non audient, manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulant, non clamabant in gutture suo* (Psal. cxl). Egentes, angustii, afflictii, quibus interdum virtute obedientiæ, nec ipsa bona operari licet, pro quibus plerumque ac si pro malis operibus pœnas luunt. Super hæc omnia te quiescentem et seriatum mundus adorat, hos laborantes et fatigatos magno contemptus et amaritudinis calice potat. Hos tibi et omnem cujuslibet religionis ordinem antepone, ut cum omnibus te postposueris, omnibus ab inspectore cordium præponi merearis. Nam vocatus es ad nuptias, in quibus si ultimum elegeris locum, audies ab invitatore: *Amice, ascende superius* (Luc. xiv). Sic angelo superbiæ calcato, Christi tui paupertate ditatus, humilitate cœlis altior factus, jam contra præmissum acediæ spiritum armare et eum virili dextera, qua jam dictos prostraveris, elide. Facilis erit ejus subjugatio, frequentes de fortioribus hostibus victorias assecuto. Noli eo instante confugere ad perniciosissima remedia, nec in hac parte morbo morbum curari æstimes; sed ea tibi adhibe medicamina, quæ et lædere nescio et festinata salutem efficaciam reddant.

Oratione ergo primitus, quasi primo et præcipuo bono tam hoc quam cætera mala propellere consuesce, atque in ea totam mentis intentionem defige. Hac orantis corpore quiescente, vincuntur fuertes aeris potestates, hac tentationes validissimæ fortissime superantur, hac infestantes cogitationes ut muscæ importunissimæ abiguntur, hac fugantur spissæ Ægyptiorum tenebræ, hac infulget mentibus lumen invisibile, hac cordis oculus carnali adhuc crassitudine obvelatus cœlestia rimatur, hac ipsum increatum et creatum omnia Spiritum, humanus, prout homini licet, spiritus contemplatur. Huic cœlesti theoriæ te amodo victurum devovisti, propter hanc mundi latitudinem fugiens, angustii te solitaria spelunca coarctasti, ne ab hoc intuitu mundanarum rerum te multiplex visio revocaret, corporis oculis firmos parietes objeisti. Inter quos clausus, nec aspectus hominum reformidans, quanto es ab illis remotior, tanto Deo adesto propinquior. Sejunctus ab aliis illi adjungere, ut qui corpore a corporibus segregaris, spiritu spiritibus conjungaris. Ad hanc singularem orandi gratiam hortatur

Propheta: *Venite, ait, adoremus, et procidamus ante Deum; ploremus coram Domino qui fecit nos* (Psal. xciv). Et Apostolus: *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite* (I Thess. v). Et ipse Dominus: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (Matth. xxvi), et ad cavendas, et ad repellendas tentationes, orationis bonum summum docens esse præsidium, et quia hoc supercœleste donum in terris esse non potest perpetuum. Nam et Joannes apostolus dicit: *Factum est silentium in cœlo quasi media hora* (Apoc. viii), non mense, aut die, vel hora, nec ipsa etiam media, sed quasi media hora, ostendens magnum quidem profectum esse orationis, sed longum esse non posse tempus orantis. Oportet ut orationem meditatio sancta sequatur, in quam velut in pedissequam domina relapsa quiescat, de qua valentior quasi post quietem resurgat. Sed quoniam et ipsa ut tota spiritualis, alio adhuc et inferiore sustentaculo indiget, lectionis divinæ suffragium adhibeat. Quo recreata, clauso quoque libro quod legerit, retractet et diu retracta orationi velut famula subministret. Sicut enim ignis adipe injecto in majores flammæ pabulo pinguedinis suscepto erumpit, sic orationis fervor, meditationis atque lectionis sagina impinguitus, in largissimos divini amoris æstus consurgit. Hæ sunt delicie filiorum regis, hæc mensa a matre Sapientia præparata, hæc cœlestes epulæ, ad quas in plateis clamitans, parvulos, non magnos invitat, dicens: *Si quis est parvulus, veniat ad me*. (Prov. ix). Et deinde: *Venite, comedite panes meos, et bibite vinum quod miscui vobis* (ibid.). Hunc panem, non nisi ab omnibus escis humanis jejunos comedit; hoc vinum, non nisi omni alio potu abstinens haurit, quia qui carnalibus, secundum beatum Gregorium, voluptatibus pascitur, æternarum deliciarum epulis indignus habetur. Sed novi, charissime, quia et ista sunt ardua, nec est cuilibet facile in istis tantummodo studiis vitam transigere.

Sequatur ergo hæc tria præcedentia opus manuum, ut cum spiritualibus rebus defatigata, carnisque pondere a summis in ima dejecta mens labitur, non ad vaniloquia hominum, sed ad beatum corporis exercitium convertatur. Plantari non possunt arbusculæ, rigari nequeunt sata, neque aliquid ruralis operis exerceri, reclusionem perpetua prohibente; sed (quod est utilius) pro aratro convertatur manus ad pennam, pro exarandis agris, divinis litteris paginæ exarentur, seratur in chartula verbi Dei seminarium: quod maturatis segetibus, hoc est libris perfectis, multiplicatis frugibus, esurientes

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(29) *Vascula vinaria, quæ justitias vocant, concavare.* Justitias a scyphis discernit ipse Petrus Venerabilis in libro Statutorum Cluniacensium, cum ait: *Statutum est, ut non eas illis vinariis, quæ justitiæ vocantur, sicut olim facere cogeantur, sed propriis scyphis unusquisque bibat eo tempore quo post Nonam ad potum fratres pergere solent.* Suntque ipsæ puto justitiæ, quæ et justæ vocantur in Char-

A lectores repleat, et sic panis cœlestis lethalem animæ famem depellat. Sic plane, sic verbi divini poteris fieri taciturnus prædicator, et, lingua silente, in multorum populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit. Clausus tenebris speleo tuo, et in codicibus tuis, terras ac maria peragrabis, in publicis ecclesiæ conventibus lectoris ore verbum Dei de sublimi loco speculator inclamabis, in remotis claustrorum et domorum angulis illud idem servus Dei silentibus insusurabis. Professio te eremitam, devotio faciet evangelistam, ut quod per te ipsum non potueris, tuis laboribus promeraris. Animet te ad hoc agendum non parvum laboris præmium, quod pro omnibus consequeris, quibus hoc laudabili studio subvenire potueris. Nam quotquot tuorum voluminum lectione superbiam prostraverint, luxuriam subegerint, avaritiam contempserint, iram domuerint, a quibuslibet malis vel caruerint vel pœnuerint, ut manipuli sudoribus tuis collecti, æternarum frugum tuarum horrea cumulabunt. Et dum cum vita hominis opera ejus finire soleant, et cum deficiente deficere, tu nec mortuus morieris, nec a vita deficiens a bono opere cessabis, quando operibus tuis ad vitam mortuos revocabis. Tantoque tempore etiam post mortem tuam apud Deum extendetur lucrum operum tuorum, quanto, ut ita dicam, durare potuerit vita librorum tuorum. Quod si aut oculorum læsione, aut capitis dolore, aut forte tædiosa assiduitate, vel nequiveris, vel nolueris hoc solo opere manuum esse contentus, aliis quoque operum exercitiis vices alterna, ad comenda vel purganda fratrum capita pectines apta, thecas acuum subtili manu et docto pede torna, vascula vinaria (29), quæ justitias vocant, vel similia concavare, et componere tenta. Sed et si palustria prope sunt loca, mattas, antiquum monachorum opus, compone (30), super quas aut semper aut sæpe dormias; quas quotidianis aut frequentibus lacrymis infundas, quas frequenti genum coram Deo inflexione atteras; vel, ut beatus Hieronymus ait, aut fiscellam texe junco, aut lentis canistrum plecte viminibus. Istis et consimilibus studiorum sanctorum laboribus totum beatæ vitæ tuæ tempus occupans, nec quantumlibet adversariis, quo se immergere valeant, vel in corde tuo, vel in cella tua spatium relinques, ut cum Deus virtutibus suis cuncta repleverit, nullus diabolo, nullus accidiæ, nullus reliquis vitiiis locus supersit. Jam in nocturnis diurnisque officiis, non parva temporis portio consumeretur, quibus tractum et intente, ut soli licuerit, canendis, tanto te majus necesse est stu-

tulario Majoris Monasterii quod est rerum Vindocinensium, charta 28, his verbis: *Locum ei et lectum duarum culcitaram ipsi præbebimus, et unius culcitæ uni homini ipsius. Tres quotidie panes, et quatuor vini justas ipsius duobus, ex pane vinoque tali, quali nos utemur.*

(30) *Mattas antiquum monachorum opus compone.* Sic et epist. 50 libri secundi, *mattam Monachicam*

dium adhibere, quanto non velut gratuitum in his obsequium Deo impendis, sed quasi debitum censum ut servus Domino reddis. Hinc ad sacra redemptionis nostræ mysteria, his universis bonis corde mundato et manibus purificatis accede; et tantum salutis humanæ remedium, te ipsum, secundum Apostolum, prius probans (*I Cor. II*), vel continua, vel frequenta. Invitat te ad hæc ipse decor et opportunitas loci, quem te nuper demonstrante vidi, et, ut dignum erat, laudavi. Ubi tu sacro altari assistens et cui assistas intelligens, mente tunc maxime in cælestibus conversare, et a mortalibus ipso quoque corpore sejunctus, immortalibus et beatis spiritibus totus conjungere. De jejuniis et vigiliis, sive quibuslibet carnis exasperationibus, nulla a quolibet tibi est, ut mihi videtur, lex præfigenda, quoniam et propria complexio, et usus præteritus, et præcipue talium rerum gratia tibi a Deo data vel danda nescitur. Tu tibi, qui omnia intima et extima tua nosti, in talibus præceptor existe; tu tibi eos terminos, quos transgredi non sit necesse, adhibe, hæc ratione sollicitè conservata, ut in his et in omnibus actionibus tuis discretionem virtutum omnium matrem sequaris, quæ idcirco omnium mater dicitur, quia nisi eas ipsa ut filias mater nutrierit, statim cuncta virtutum soboles interibit.

Unde oportet te ita æqua lance vitam tuam moderari, ut ea carni subtrahas, quæ ejus possent militare superbiæ, et ea illi tribuas, quæ tantum necessitati satisfacere possint naturæ. Cui si plus justo concesseris, abundantia insolens super se elevabitur; vel, si justa negaveris, sub seipsam miserrime deficietur. Linguae autem quæ alia regula indicetur, nisi ea quam Propheta sibi a Deo poscit, dicens: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis?* (*Psal. cxl.*) Qui, ut sancti Ecclesiæ doctores dicunt, idcirco labiis suis ostium postulat, ut sicut ostium necessitate tantum aperitur et clauditur, sic oris tui ostium utilitati aperiat, nugacitati vel vanitati claudatur. Aperiat fratribus ad edificationem, claudatur ad obloquentium vel murmurantium detractionem. Aperiat ad exhortationem supervenientium religiosorum, claudatur ad verborum curiosorum; et, ut bre-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

dixit, quæ non tantum a monachis componi, sed et in qua monachi et minus honorati quique tam in collationibus, quam disputationibus et congregationibus publicis sedere consuevi: *Nec mente excidat, inquit loco jam citato, quod episcopo locum abbas, ut dignum erat, in sede propria tribuit, reluctantem sedere coegit: ipse ei in matia monachica, quæ sedi illi contigua erat, assedit. Collatio non de imis, sed de supernis habita est.* Et ante eum sanctus Ambrosius in Epistolam primam ad Corinthios, cap. xiv: *Sedentes disputent, seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas.* Unde et Urbanus quintus rescripto cavisse dicitur, ut scholares Universitatis Parisiensis audientes suas lectiones sederent in terra coram magistris, non in scamnis, vel sedibus elevatis a terra, ut occasio superbiæ a juvenibus secluderetur. Et in

viter dicam, aut audiat aliquid utile, aut dicatur; vel si ista non fuerint, silentii censura a solitario non rumpatur. Et ut hanc viam mandatorum Dei non angustato, sed dilatato, juxta Psalmistam corde, currere valeas (*Psal. cxviii*) et perfectionis ac perseverantiæ virtutem consequi, charitatis oleo lampadem mentis reple, et divini amoris flammam magis magisque quotidianis incrementis in teipso accende, quam nec aquæ multæ extinguere valeant (*Cant. viii*), nec flumina obruere queant. Hæc dilectionis pinguedine dura cordis cervice lenita, jugum præceptorum Dei, quod asperum prius putaveras, fiet suave; onus quod grave tibi videtur, fiet leve. Hæc postquam imbutus fueris, erit tibi cella tua toto mundo latior, jejunium refectio, vigiliæ somnus, opus otium, labor requies. Nec quidquam te gravare poterit, quem spes amorque æternorum velut geminis alis ad cælestia sublevabit. Hanc charitatis latitudinem a supernis derivatam ad proximos usque extende, teque non soli tibi vivere repute; qui pro omnibus, et si non ex officio, tamen ex ea quam dixi charitate, Deo assistere debes. Esto ut Moyses pro populo in his quæ ad Deum sunt (*Exod. xviii*). Funde principaliter pro Ecclesia Dei devotas maxime hoc tempore preces, pro his qui ei præsent, et secundum Apostolum, pro omnibus qui in sublimitate sunt (*I Tim. ii*). Pro religiosis congregationibus, et specialiter pro universis fratribus tuis Cluniacensibus, atque pro singulis, de quibus te unctio Spiritus sancti docuerit, auribus divinæ pietatis importunus adesto, quodque, si præsens essem, facerem, genu flexo deprecor et mei omnium miserrimi memor esto. Sic in cella reclusionis tuæ vivifica clausus sepultura, Jesu Christo, sicut suprascripsi, consepeliaris, atque ut ille Joseph et Nicodemi unguentis delibutus est, tu quoque jam dictis talium virtutum odoribus, ne putrescere sepultus possis, inungeris; quo nectare in cælum usque spirante, sacrificium in odorem suavitatis oblatum in conspectu Altissimi redolebis. In hoc sepulcro, dum advixeris, erit vita tua abscondita cum Christo in Deo, quatenus post carnis mortem resurrectione carnis et spiritus subsecuta, cum Christus apparuerit vita tua, tunc et tu appareas cum ipso in gloria.

Eadem Universitate stramineus ricus nomen adhuc a straminibus hodie retinet, in quibus olim disputaturi scholares, et magisterium in artibus consecuturi sedebant. Quod et Petrarcha libro nono Epistolarum attingere videtur, cum de Gallis loquens, ait: *Et quid oro tot tantarum rerum studiis, quod objiciant habent, nisi forte ut est gens sibi placens et laudatrix sui, unus his omnibus fragosus stramineus ricus objicitur?* Et epistola secunda libri decimi: *Nosti ut in illo surgentis vitæ flore, quem grammaticorum in stramine velut in deliciis egimus, cum semel parens meus, patruusque simul tuus ad Carpentoracensem, quam modo dicebam civitatulam, de mors venissent, patruum ipsum quasi advenam voluntas caput ex vicinitate credo, et novitate rei orta præclarissimum illum fontem Sorgiæ videndi.*

EPISTOLA XXI.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas sinceram dilectionem et fidelem obedientiam.

Si domnum Lugdunensem archiepiscopum (31) venerabilem filium sublimitatis vestræ, mea vel alicujus commendatione apud vos indigere cognoscerem, filiali de vobis confidentia, multa de ipso vel pro ipso facere verba studerem. Sed quia nota vestræ sapientiæ probitas ejus, experta apostolatui vestro fidelitas ejus, abundanter, ut credo, eum commendabilem faciunt, nolui pro illo superflue deprecari qui et pro aliis dignus est exaudiri. Hoc tantum dicendum esse judicavi, ut pro filiis vestris Cluniacensibus, quos benigne fovet, ei, si placet, gratias agatis. Et quia terra nostra, ut nostis, sine rege et principe existens, quibuslibet exposita raptoribus est, ut de pace stabilienda, pro qua satis sollicitatur, magis ac magis satagat, admoneatis. Cito etiam cum gratia, et benedictione vestra remittendum esse et nos oramus et ipsa multiplex regionis necessitas implorat. Nam quanto universæ regioni illi ejus magis est necessaria præsentia, tantominus tolerabilis esse probatur absentia.

EPISTOLA XXII.

Venerabili et charissimo nobis Atoni Trecensi episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutis et dilectionis plenitudinem.

Miror, si in cor tam unanimis amici ascendere potuit, mutuam dilectionem ita a me posthabitam, ut apices vestros viderim et eis nihil responderim. Non est a vestra sublimitate hoc de mea humilitate aliquatenus sentiendum, a quo, ut arbitror, ante poterit vita recedere, quam illa quæ me vobis copulat charitas, in aliquo tepere. Audivi quidem litteras meas a quodam allatas fuisse, sed sollicitè om-

ANDRÆÆ CHESNI NOTÆ.

(31) Domnum Lugdunensem archiepiscopum. Petrum, cui scribit lib. II, epistola secunda.

(32) Fratri Hugoni camerario nostro. Cujus meministi et epist. 38, libri secundi, et ejus obitum deflet Eb. IV, epist. 41.

(33) Destitutio quondam magni Luxoviensis monasterii. Luxovium Burgundiæ cænobiū, quod olim, inquit Chronici Besuensis scriptor, præ cæteris Galliarum atque Burgundiæ monasteriis religione florebat. Verum quis ipsum construxerit, aut quo tempore cæperit, non satis huc usque constitisse videtur. Antiquus enim auctor Vitæ sancti Eligii Noviomensis refert libro primo Dudonem, sive Audonem Rothomagensis archiepiscopum, ejus primum exstitisse fundatorem. Jonas vero sancti Columbanus contemporaneus, et qui vitam ejus scriptis consignavit, affirmat ipsum ab illo, regnante Theoderico rege, conditum, his verbis: *Cumque jam multorum monachorum societate densaretur beatus Columbanus, cepit cogitare ut potiorum locum in eadem eremo quæreretur, quo monasterium construeret. Invenitque castrum firmissimo olim fuisse munimine cultum, a supradicto loco, Bellugas, distans plus minus octo millibus, quod Luxovium prisca tempora nuncupabant. Ibi aquæ calidæ cultu exinio constructæ habebantur. Ibi imaginum lapidearum densitates vicini saltus densabant, quas culta misera-*

nia investigans, nec litteras videre, nec earum latorem potui reperire. Causa igitur non respondendi, melius imputari potuit negligenter mittenti. Nam si congruenter cautela missa fuissent, oculum nostrum minime latuissent. Jam quia stultum est sana curare, integra resarcire, non oportet multa pro dilectione inter nos augenda vel conservanda verba facere; quam et hic crescere, ut æstimo, impossibile est, et quæ a statu suo minui, Dei juvante gratia, nullatenus potest. Aliorum, quæ postmodum scripsistis, responsionem fratri Hugoni camerario nostro (32) injunximus. A quo, quia cum ad partes vestras in præsentem dirigimus, requirite, et auditis.

EPISTOLA XXIII.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem et obedientiam.

Frates Luxovienses nuper ad nos venerunt, scripta paternitatis vestræ nobis deferentes; in quibus et destitutio quondam magni Luxoviensis monasterii (33) paterna pietate a vobis defletur, atque ut in eodem loco de fratribus nostris abbatem et officiales necessarios concedamus, nihilominus nobis injungitur. Per quos nimirum secundum litterarum tenorem omnipotenti Domino ibidem laudabiliter serviatur, et tam nobile monasterium in sui status prærogativam et pristinam integritatem, divina cooperante clementia, reparatur. Quod præceptum delita quidem reverentia suscepimus, sed pro sui difficultate non mediocriter formidamus. Nam, sicut novit sapientia vestra, in negotio religionis facilius possunt nova fundari, quam vetera reparari; quia, secundum beatum Gregorium, hominibus aliter institutis durum valde videtur, in mente veteri nova meditari. Qui enim nova tantum ædificat, eum in veterum destructione non oportet laborare. Qui autem vetera reparare nititur, duplici cura consti-

bili ritque profano vetusta paganorum tempora honorabant, quibusque execrabiles caeremonias litabant. Solæ ibi feræ ac bestię, ursorum, bubalorum, luporum multitudo frequentabat. Ibi residens vir egregius monasterium construere cepit. Ad cujus famam plebs undique concurrere, et cultui se religionis dicare curabant, ita ut plurima monachorum multitudo adunata, vix unius cænobii collegio sistere valeret. Ibi nobilium liberi undique concurrere nitentur, ut spernentes phaleramenta sæculi, et præsentium pompam facultatum temnentes, æterna præmia caperent. Beatus ergo Columbanus cernens undique ad penitentiam medicamenta plebes concurrere, et unius cænobii septa tantam conversantem cohortem absque difficultate non teneri, quamvis mente una et corde uno, tamen conversationi tantæ multitudinis incongruum alium experimento locum quærit, quem aquarum irriguitas adornabat, aliudque monasterium construit, cui Fontanas nomen indidit. Deditque gubernatores præpositos, de quorum religione nihil dubitabatur. Ilis ergo in locis monachorum plebes constitutæ, ipse vicissim omnibus intererat, regulamque quam tenerent Spiritu sancto repletus condidit. In qua qualis et quantæ disciplinæ vir sanctus fuerit, prudens lector vel auditor agnoscit. Et certe verior hæc et rationi convenientior assertio quam prima.

gitur, quoniam illi et veterum destructio et novorum incumbit ædificatio. Super hæc et vestrae Cluniacensis Ecclesie, nos qui rem novimus, valde timemus, ne frequenter, sicut sæpe fit, ad alias Ecclesias translatis fratribus nostris, quod aliis refrigerium, nobis inferat detrimentum. Postposuimus tamen omnia ista, et fratribus supradictis ad nos venientibus abbatem, et officiales necessarios, iuxta quod nobis injunctum fuerat, dare parati fuimus. Sed illi nobis valde damnosa, sibi parum utilia postulantes, acquiescere nostro consilio noluerunt; et sicut dicebant, die constituta pro eodem negotio ad nos reversuri, ad propria redierunt. Hæc ideo reverentiae vestrae notificamus, ut si ulterius in his instare voluerint et de Cluniaco abbatem petierint, nequaquam eligant quod ignorant, sed in nobis, qui melius vultum pecoris nostri agnoscimus, causam constituent. Hoc si fecerint, providebimus nos fideliter tales Ecclesie ministros, per quos omnipotenti Domino in monasterio Luxoviensi, quantum ipse dederit, laudabiliter serviat, idemque locus etsi non ad pristinam integritatem, ad meliorem tamen statum, divina cooperante clementia, reparatur. In hanc sententiam, si placet, et nobis et ipsis rescribite.

EPISTOLA XXIV.

Venerabili, et non fictæ charitatis brachiis singulariter amplectendo, domino et Patri GUIGONI, Carthusiensi priori (54), et cæteris fratribus, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem ad quam suspirant æternam.

Cum exundantem erga vos sincerum cordis mei affectum verborum signis explicare pertento, fateor, in ipso conatu deficio. De aliis quibuscumque assidue tractanti, verborum copia affluit; cum vestri amore et memoria tota repleta sit anima mea, se ipsum querens explicare animus succumbit. Similis sit vasi usque ad summum quolibet liquore repleto, a quo si subito inditum obicem retraxeris, velut de vacuo nil profluere admirando stupebis. Cumque naturali ordine repletionem exinanitio subsequatur, mirum in modum ipsa repletionem exinanitioni exitus denegatur. Sic prorsus mihi vobis sæpe scribere volenti contingit, cum sit nonnulla vel parva dicendi materia; sed, ut dicitur, inopem me copia

A facit. Additur difficultati studium brevitatis, quæ moderni nescio qua innata segnitie delectantur, et conceptus illos brevi cogor compendio terminare verborum, quibus vix sufficeret multitudo librorum. Quando enim explicare potero quomodo a vobis corpore sejunctus, tota vobis mente conjungar, quomodo alibi manens, vobiscum semper maneam, quomodo cum aliis conversans, intra sacri collegii vestri numerum spirituali cohabitatione converter? Quando referre valebo quam gravis mihi sit, teste eo quem fallere non possum, ipsa vestra corporalis absentia; qua si carere possem, non solum miserum quantum ad me nomen abbatis, sed etiam totum cum suis omnibus, mundum exuere nullo modo dubitarem? Quando vel disertissimi cuilibet facultate, etiam si liber sermonibus detur excursus, proferre sufficiam, quanta formidine sub divini iudicii dubio infelix merito mens mea vacillet, cum imminens maxime ex officio periculum nec manendo sapienter valeam evitare, nec fugiendo liceat declinare? Nec adeo sum cæcus, ut non videam, nec adeo insipiens ut non intelligam, nec adeo infidelis ut non credam standum mihi in proximo esse ante tribunal Christi, ut referam secundum beatum Apostolum, quæ per corpus gesserò, sive bonum, sive malum (I Cor. v). Et cum Salomon idem confirmet, dicens: *Cuncta quæ sunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum sive malum sit* (Eccl. xii), terreor vitæ meæ incerto et cogitans infinitum aggerem miseriarum mearum, alto cordis dolore actus suspiro. Attendo gravissimam curarum sarcinam, debilibus humeris impositam; et onus cui via gigantæ possent vires sufficere, cerno pusilli hominuli colla deprimere. Cogor asellus elephantorum castra dorso portare, et cum armis Saulis pro castris Israel contra Goliath puer et rusticus ad bella procedere. Video draconem de cælo projectum, tertiam partem rutilantium stellarum de summis ad ima, cauda trahentem et adversum sanctæ mulieris semen acrius solito præliantem (Apoc. xii). Cumque ille peritissimus perendi artifex, multiformibus insidiis coelestia castra infestet; me ignaro, me infirmo, me timido duce nesciente, non valente, non audente resistere, spem sibi victoriæ de Christi militibus glorians repromittit. Contra quem

ANDRÆ GHESNII NOTÆ.

(54) Guigoni priori Carthusiensi. Infra epist. 12, lib. ii, et S. Bernardus epist. 11 et 12. Quo modo autem et a quibus Carthusiensis ordo suum exordium suscepit, docent ipse Petrus noster libro ii Miraculorum, Petrus Dorlandus in Chronico Carthusiensi, Theodorus Petrus in Bibliotheca Carthusiana, Petrus Sutorius De Vita Carthus. et alii. Ceterum Guigo hic, de Castro, vel, ut Bunderius ait, de Pinu cognominatus, a quibusdam non satis bene Guido dictus, natione Gallus, patria Delphinus, nativitate Valentiniensis, Carthusiæ majoris quintus a B. Brunone Prior generalis exstitit, ejusque honorifica sit mentio lib. iii, cap. 1, Vitæ S. Bernardi. Scripsit vero et ipse plura, nempe Vitam S. Hugonis Gratianopolitani episcopi; quæ Innocentio II papæ dicata reperitur apud Surium, tom. II,

D die 1 Aprilis; meditationes varias et graves, quæ cum Meditationibus D. Guillelmi abbatis S. Theoderici, Cluniacensis ordinis in lucem prodierunt ex typographia Plantini anno 1189; librum De contemplatione necdum excusum; tractatum De veritate et pace, De quatuor gradibus spiritualibus, De laude vitæ solitariae, et epistolas aliquot, quarum nonnullæ reperiuntur in Petro nostro Venerabili. Demum quinquagesimum ætatis agens annum, inquit Sutorius lib. ii Vitæ Carthus. cap. 5, *conversionis vero trigessimum, Prioratus sui vigesimum septimum, vel circiter, non sine sanctitatis opinione spiritum Domino reddidit, anno Domini trigesimo septimo supra millesimum centesimum; ab inchoatione vero ordinis tertio et quinquagesimo.*

nisi cito Michael missus fuerit, accusator fratrum impius praevaleret. Hoc plusquam dicere possum metuens, et horrendum esse incidere in manus Dei viventis sciens (*Hebr. x*), gemino coartor periculo, dum me mihiq; commissos attendo. Nam, sicut beatus Gregorius ait, in illo tremendi iudicii examine, uniuscujusque testimonium vix sibi soli sufficit, quantum sibi et proximo? Quomodo ergo tot millibus ubique terrarum diffusis, quos raro vel nunquam videre datur, ante Christum vivorum et mortuorum justum iudicem adero, quando vix mihi adesse potero? Qualiter, secundum beatum Patrem Benedictum, de numero commissorum rationem reddere praevalero, qui de propriae vitae studio requisitus, mutus forsitan apparebo? Si astra non sunt munda in conspectu ejus, quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis? Quod si hoc ab illo dictum est, qui sic conversabatur, ut divina sententia homo simplex et rectus et timens Deum, ac recedens a malo diceretur, et qui pro suis ita sollicitabatur, ut quotidianas pro eis hostias immolaret, dicens: *ne forte peccaverint filii mei* (*Job xxv*); quid dicit homo dormiens, homo negligens, homo nec sibi nec suis providens? Magnum, magnum pastoralis officii periculum, ad quod velut caeci ad praecipitium, letantes nostri saeculi homines currunt, et gravius ledendi, de summis dignitatum gradibus, in profundum inferni corruunt, et antiquorum gladiatorum more, parvo temporis spatium voluptatibus et superbia saginam nutriunt, quam in spectaculo perditorum diabolo in aeternum devorandam offerunt. Felix et jam beatitudini aeternae participans exoccupatorum otium, quibus libera et absque impedimento in caelum via paratur: qui et hic Deo, si non negligent, facile per invisibilem charitatem junguntur, et statim post carnis funus eidem per ipsam visionis speciem sociantur. A quorum felici requie et quieti felicitate me sejunctum dolens, inter me et ipsos interpositum chaos doleo, sed ad eos transire non valeo. Sed quid dolori meo satisfacere cupiens, aures vestras audiendis, cum Maria, Domini sermonibus occupatas, verborum importunitate repleo? *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo et requiescam?* (*Psal. lrv.*) Quantum tamen ad votum animi mei, elongavi fugiens, et mansi vobiscum in solitudine, exspectans eum qui salvum me faciat a pusillitate spiritus, quae me his de causis exanimat, et tempestate mundana, quae quasi suffocandum undique circumvallat. Misere mini igitur mei, saltem vos amici mei: et sicut ego ista dictando meas vobis lacrymas fudi, ita vos coram piissimo redemptore, vestras pro me dignamini fundere. Misi ad hoc assidue commendandas mentes vestras, secundam cum Salvatoris imagine crucem, ut eum crucifixum pro eo in hoc mundo crucifixi contemplantes, cum illum pro vestra multorumque salute deprecamini, mei quoque in sacris precibus vestris nullo modo obliviscamini. Sit vobis in signum amicorum, qui stat, juxta pro-

PATROL. CLXXXIX.

phetam, in signum populorum (*Isa. xi*), ut sicut Domini vestri memoria a pectoris vestri sacrario nunquam separatur, ita servi vestri misoria, si fieri potest, a vestris affectibus nullo tempore divellatur. Misi et Vitas sanctorum Nazianzeni et Chrysostomi, sicut mandastis. Misi etiam libellum sive epistolam beati Ambrosii contra relationem Symmachi urbis Romae praefecti pagani, qui sub nomine senatus idololatriam in urbem reduci ab imperatoribus postulabat. Qui licet in sua relatione orator acutissimus videatur, ei tamen et prosa et metro tam supradictus venerabilis Pater, quam noster insignis poeta Prudentius potentissime responderunt. Tractatum autem beati Hilarii super Psalmos ideo non misi, quia eandem in nostro codice quam et in vestro corruptionem inveni. Quod si et talem vultis, remandate, et mittam. Prosperum contra Cassianum, sicut nostis, non habemus, sed pro eo ad sanctum Joannem Angeliacensem in Aquitania misimus, et iterum, si necesse fuerit, mittemus. Mittite et vos nobis si placet, majus volumen Epistolarum sancti Patris Augustini: quod in ipso pene initio continet epistolae ejusdem ad sanctum Hieronymum, et sancti Hieronymi ad ipsum. Nam magnam partem nostrarum, in quadam obedientia, casu comedit ursus. Salutat vos totus conventus noster devoto corde, et quidam, quibus loqui licet, corde simul et ore. Inter quos frater Petrus notarius noster, se nominatim scribi rogavit. Omnipotens Deus noster Jesus Christus, qui hic nos univit spirituali cordium affectione, in regno suo nos uniat sempiterna cohabitatione, et non intrans in iudicium cum servis suis, suppleat per gratiam quod deest meritis nostris.

EPISTOLA XXV.

Domino et Patri in Christo reverendissimo abbati Cluniacensi PETRO, dignationis ejus servus et filius, Chartusiensium pauperum iuvilis Guico famulus, perpetua pae gaudere per Christum.

Crucifixum, crucifixus et ipse, etc. Vide in *Guigone Patrologiae* tom. CLIII.

EPISTOLA XXVI.

Speciali mihi amore charissimo fratri et filio PETRO, frater PETRI humilis Cluniacensium abbas, salutem aeternam.

Postquam a nobis, mi charissime, corporali praesentia discessisti, et strepitus mundanos, qui te nobiscum, nosque tecum saepe ab intimis hebescere cogebant, fugiens, ad otium quaecunque te transtulisti, frequenter tibi scribere, atque tam tuum statum addiscere, quam mentis dulcedini tuae notificare proposui. Sed saeculo quod, ut sic loquar, me sibi totum colligavit, nullatenus vel ad dictandum cor, vel ad scribendum manum relaxare volente, id hucusque implere non potui. Haec de causa tandiu tuum esse rescire, tandiu te de me certificare, non tam distuli quam differre compulsum sum. Nunc tandem durissimi domini iugo vix ad horam me fugitando subducens, haec paucula

furtim scriptitando direxi. Congratulor quidem quieti tuæ, adgaudeo paci tuæ, si tamen talis est, unde et tu interim gaudere debeas. Et licet ego in pelago fluctuem, nimumque adversis flatibus ac tumidi maris feris æstuationibus navi conquassata, de vita diffidam, te jam portum tenentem, et iras maris aerisque secura mente ridentem, lætus aspicio. Cujus rei certa argumenta sunt, quod cum te mihi semper adhærere debere, tam multus amor, quo te amplectebam, quam multa utilitas, qua te indigebam, instanter commonerent, supposui tamen velle meum voluntati tuæ, præposui salutem tuam necessitati meæ, prætulit otium tuum negotiis meis. Tu autem nullam huic nostræ benevolentiae vicem reddere curans, quod salvo amicitiae privilegio dixerim, videris tibi vivere, tua curare, ea quæ sunt aliorum, et (quod est deterius) amicorum vilipendere, inventa ut passer domo, reperto ut turtur nido, columbarum miseris gementium, et ungues aquilarum, accipitrumque formidantium pericula, securo animo siccisque oculis sustinere. Sed absit ut sic de corde tuo sentiam, de quo non aliud, quam quod de meo sentire consuevi! Non hoc de corde tuo sentio, non hoc illi impono, quod unanime mihi esse non dubito. Sed quæror quod perturbationibus et angustiis nostris tametsi compatiaris, compati te tamen nullis iudiciis demonstraveris. Potuisti enim, et si non eripere, saltem condolere. Potuisti, et si non subvenire, saltem admonere. Potuisti, et si non sublevare, saltem confortare. Nam si impotentia auxilium subtrahebat, quis verba inhihebat? Si facultas adjuvandi deerat, quis sermonem retinebat? Quis animum a dictando, manum a scribendo prohibebat? An otium tibi defuisse causaberis? An litteras te nescisse probabis? An aliud aliquid obstitisse monstrabis? Nihil certe.

Restabit ergo negligentia. Hanc solam si puni-
tendo objeceris, veniam promereri poteris. Sed parcam pudori, continebo manum, retraham habenas, suspendam stylum, moderabor sermonem, ne ultra quam ratio patitur, in amicum invehar. Do veniam. Faciam ipse quod te non fecisse reprehendo. Volo plenius scire, quomodo te habeas. Nam si bene, si quiete, si libere, quod semper optasti, Deo vacare præveles, si locus ad hoc plene famulatur, si dedisti somnum oculis tuis, et palpebris tuis dormitationem, donec invenias locum Domino, tabernaculum Deo Jacob (*Psal. cxxxi*), gaudebo. Sin aliter, quantum ad locum spectat, aptum, ut arbitror, providebo. Non enim possum non esse sollicitus de salute tua, quam ut meam desidero, et propter quam absentiam tuam omni mihi molestia molestiorem tolero. Laudo enim quod optasti, effero quod tractasti, prædico quod inchoasti. Quia si nondum possum quod potuisti, volo tamen quod voluisti. Quid enim? Quis hoc non vellet? Quis tantum bonum non concupisceret? Quis a tanto malo erui nollet, quo vita perditur, quo mors acquiritur,

A quo Deus expellitur, quo hostis admittitur? Nærum enim, quas fugisti mundanarum implicatio, aut mortem aut vicinum morti periculum inferunt, ita ut nullus fere unquam se his implicaverit, qui horum alterum non incurrerit. Nec multum refert hoc maxime tempore, quo quis habitu, qua quis professione, vel simulatio religionis proposito sese curis exterioribus immisceat, cum omnes pene quicunque occasione ecclesiastica rebus sæcularibus occupamur, non in eis quæ Jesu Christi, sed quæ nostra sunt queramus, gloriam, potentiam, voluptatem, pecuniam, et si qua sunt alia quæ videntur carni commoda, sed multa animæ generant incommoda. Qui non ita saltem terrena tractamus, ut partim terram, partim cælum cogitemus, aut quod B perversum, sed tolerabilius esset, ut minus cælum, magis terram sapiamus: sed (quod est omnino perversissimum) prorsus cælum postponentes, terræ prorsus inhærentes, veraciter fateri possumus: Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra conglutinatorum est in terra venter noster (*Psal. xliii*). Super quibus in infinitum progredi loquendo, ipsa cogente materia, imo miseria, possem; sed quia illa me sæpe deflentem audisti, et quid de hujusmodi sentiam plenissime nosti, supersedendum judicavi; ne extra metas currum agere, et præter viam currere videar, neve cuilibet legenti casu aliquo nota fiant, quæ solum te nosse volui. Veni ergo ad me celeriter, ut tuis amici auribus credere possim quæ chartis plerumque infidelibus committere non præsumpsi.

EPISTOLA XXVII.

Summo pontifici et nostro piissimo Patri domno papa INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem et obedientiam.

Dies tribulationis et angustiae dies hæc, quia secundum prophetam: Venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi (*Isa. xxxvii*). Venerunt nuntii Sennacherib, blasphemantes Deum cæli (*IV Reg. xviii*), irruit Nabuchodonosor, et captavit populum Dei (*IV Reg. xxiv et xxv*); nec defuit Dohec, qui extenderet manum in sacerdotes Domini (*I Reg. xxi*). Lamentabilem historiam cogor retexere, quam præcordiorum dolore interrumpente, lacrymis velim nolim interfluentibus, vix, ut arbitror, potero explicare. Sed quia, prohi dolor! hoc a martyrum temporibus tam inauditum scelus me vidisse contingit, silere cum maluissem, loqui invitum oportuit. Regressi ab uberibus vocantis Ecclesiæ, a concilio pietatis vestræ, ut grex dominicus simpliciter ambulans, luporum morsus incurrimus, et nostris sæculis insolita rabie dispersi, captivati, vulnerari, et rebus omnibus pene exspoliati sumus. Aderat in comitatu nostro non ignobilis, neque ultima pars Ecclesiæ Dei, archiepiscoporum, episcoporum, abbatum legio, monachorum non parvus numerus, archidiaconorum nobilium, clericorum, et religiosarum personarum populus. Horribile spectaculum, tantas tamque necessarias Ecclesiæ

Dei personas videre distrahi, dissipari, vulnerari, A etque gladiis insequentibus ubi per diversa fugari. Episcoporum atque abbatum plurimi ad proxima castra violenter abducti, et quidam eorum post verbera et vulnera barbarica immanitate incarcerationi sunt. Inter quos dominus Remensis, cui nec ætas, nec dignitas adesse potuerunt: post multas injurias et vulnera turri conclusus tenetur. Dominus Petragoricensis similia expertus est. Sed quid ego de singulis quasi solis loquor, cum Bituricensis et

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(35) *Abbatibus etiam Lemovicensi*, etc. Id est Sancti Martialis. Monasterium enim Lemovicense (cujus monachi nunc in seculares canonicos conversi) et monasterium Sancti Martialis, unum atque idem est. Sic et Goffridus Vindocinensis Amblardum Lemovicensem abbatem vocat epist. 22, lib. iv, hoc est Sancti Martialis, vel, ut quidam loquuntur, de Sancto Martiale; Ivo epistola 206, abbatem Carnotensem, id est S. Petri; et ipse Petrus noster infra, Noviomensem, Meledunensem, et Salmurensem, qui ab aliis S. Bartholomæi, S. Petri, et S. Florentii abbates dicuntur. Videndus vir eruditissimus Jacobus Sirmundus in Notis ad præfatum Goffridi locum. Suspicio autem et hunc abbatem Lemovicensem esse vel ipsum Amblardum, de quo jam dictus Goffridus, vel Albertum potius ejus successorem. Rexerunt enim utrique tempore Petri Venerabilis, Amblardus scilicet usque ad annum 1143 et Albertus ab anno 1143 usque ad 1150.

(36) *S. Germani Parisiensis*. Vel ut vulgo dicitur, de Pratis, quod est monasterium a Childberto primo Clodovei magni filio constructum, in honore quidem sancti Vincentii primo, sed cujus postea nomen pro sancti Germani Parisiensis antistitis in eo sepulti nomine commutatum fuit. Nec dubito quin abbas iste Sancti Germani sit Hugo primus, qui prius, ut inquit Aymoini continuator, monachus Sancti Dionysii exstitit, annoque ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi 1145 Dominica die ramis Palmarum de præsentis sæculo migravit.

(37) *Noviomensi*. Id est S. Bartholomæi, quod Balduinus episcopus Noviomis quinquagesimus in summitate montis extra muros civitatis Noviomensis in honore S. Bartholomæi condidit anno 1064, in quo et post obitum sepultus est.

(38) *Burguliensi*. In Andegavensi cespite, ubi et Willelmus Aquitaniae dux, ut prodit Ademarus, edificari jussit ingens cœnobium Burguliense in fundo proprio, una cum matre sua Emma, sorore Odonis Campaniensis, cui præfecit abbatem Theodelinum virum doctrina et sapientia clarum.

(39) *De monasterio Hender*. Forte Dervensi, quod etiam Gallice *Monstierender* appellatur, estque monasterium antiquissimum in Catalaunensi diocesi, cujus initium S. Berchario abbat, Childericoque Franciæ regi tribuitur, ut ex eorum diplomatibus in Promptuario Trecassinarum antiquitatum una cum aliis pluribus et Chartulario cœnobii Dervensis editis liquet. Verum quia singularis humanitatis vir Nicolaus Camuzatus illius auctor Promptuarii, præceptum adhuc Ludovici imperatoris de Dodiniaca curte, quæ pertinet ad hoc monasterium, et vetustum etiam catalogum abbatum qui rexerunt illud a S. Berchario, post editionem suam absolutam recuperavit, ac nobis granatæ et benigne transmisit, ideo ne perirent hic attexere non inutile fore duximus. Sunt igitur hujusmodi.

Præceptum Ludovici imperatoris, de Dodiniaca curte ad monasterium Dervense pertinente.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia im-

Senonensis suis pene omnibus amissis, vix ad Pontem Tremulum tremuli et anhelii pervenerint, et ibi cum Ebredunensi, Trecensi ictu haste de equo dejecto, et inde graviter infirmato, cum Lemovicensi, Atrebatensi, Belicensi, Redonensi, atque aliis episcopis, abbatibus etiam Lemovicensi (35), Vizeliacensi, Sancti Michaelis de Clusa, Sancti Germani Parisiensis (36), Corbiensi, Noviomensi (37), Burguliensi (38), Sancti Sulpitii, Sancti Remigii, Crassensi, Sancti Joannis de Prato, de monasterio Hender (39),

perator Augustus. Si locum, etc. (Vide inter epistolas et privilegia Ludovici Pii, *Patrologiæ* tom. CIV, col. 1204.)

Catalogus abbatum monasterii Beate Mariæ Dervensis.

Sanctus Bercharius abbas Dervensis monasterii, anno Domini sexcentesimo sexagesimo quarto, accepit donum et privilegium a Childerico rege Francorum. Post viginti et unum annos, sancto Berchario de hoc sæculo translato. Synaulius abbas successit anno Verò incarnati DC. L. et xxx et v, tempore Theoderici fratris Childerici, qui fratres fuerant filii.

Anno Verbi incarnati DC. xciii. id est..... Data est abbati Synaulio immunitas et privilegium a Berthoendo Catalaunensi episcopo, rogatu Childerici regis fratris Theoderici jam dicti. Anno dcc. lxix. cepit regnare Carolus Magnus. Anno dccc. xv. Hauto abba Stabellus id est.....

Reparato ordine in Dervensi monasterio commisso sibi a Ludovico Pio filio Caroli Magni, impetravit privilegium eidem monasterio ab eodem rege anno dcccxxxii, idem Ludovicus dedit abbati Hautoni Dodiniacæ Cortæ, id est sanctum Christophorum, et Noramvillam.

Anno dcccxl, Pardulus vicedominus erat Remensis, qui postea fuit episcopus Laudunensis. Hic istam restauravit Ecclesiam, et quamplurima bona donavit huic monasterio. Huic successit Algarus, cui Altinarius abbas. Humfredus, Vulfaudus, qui Fulfraudus præerat huic loco anno dcccxlx. Post quem usque nongentesimum sexagesimum quartum annum per annos ciiii ignoramus qui fuerint successores ejus præter extremos, id est Alardum et Bensonem. Bensonem autem expulso substitutus est dominus Albricus ann. xx; Berencerus, Hino, Dudo, Milo, Brimo, Dudo, Nocherus, Rogerus, Guillelmus, Theobaldus, Gualterus, Jorannus, Ebalus, Raynaudus, Vuiterus, D Eurardus, Nicolaus, Raynaudus, Anselmus, Petrus, Hamricus, Raynaudus, Guillelmus qui nunc est. Post Guillelmum cecessit [successit] Ferricus, qui fecit edificare magnam partem claustrum. Post Ferricum cecessit Jacobus tempore guerrarum Dauriorum, Dieguo, Francio dictus de Sancto Martino et regnavit xii annis. Post Jacobum cecessit Pontius de Mirrevau, qui fecit fieri fortalicium de Sommeveca, et regnavit spatio xxviii annorum. Post quem regnavit frater Symon de Ambonvilla reverendus homo, qui etiam regnavit spatio xxviii annorum. Post ipsum regnavit frater Petrus de Changeyo, et regnavit xvi annos. Post quem regnavit frater Odo de Ficocuria, qui duravit per duos annos et dimidio. Post quem regnavit frater Symon Goiz, juvenis notabilis homo, qui regnavit per xiii menses, mortuus vigente peste epidemiciæ. Post quem successit frater Joannes de Bétiqueyo, qui regnavit tempore processuum dicti monasterii contra homines..... qui regnavit fere xv annis. Post eum successit frater Simon d'Yeuze, qui tempore suo viriliter laboravit in repARATIONE edificiorum ecclesiæ ac augmentatione reddituum, obtinuitque in parlamento sententiam talliæ regis contra homines terræ dictæ ecclesiæ, et regnavit.....

Melundensi (40), Salmurensi (41), et aliis quam plurimis secundo carcere inclusi teneantur? Refertur est burgus ille, et constipatus multitudine sanctorum: quæ velut Hierusalem obsessa a Babylonis, pedem ultra protendere non audeat. Nulli tutus ingressus, omnibus negatur egressus. Nec multa spes in aliquo, nisi in illo qui educit vincium de domo carceris; et in vobis, sanctissime Pater, qui ejus vices in terra geritis. Clamat igitur ad vos sicut ad singulare præsidium, nobilis illa Ecclesiæ Dei portio, et sibi citissime subveniri, sicut filiis a patre precatur. Postulo et ego socius periculorum, per quem vobis ista scribi elegerunt, ut quia tanta pro Deo et vobis eos contingit pericula subire, festinet vestra pietas eorum cito periculis subvenire. Postulo, inquam, quia postulandum mihi est, ne sanctos socios, qui itineri nostro quadam charitatis confidentia adhæserant, contempsisse videar. Nam de meis injuriis plura dicere supersedeo, qui dum cum domino Vizeliacensi (42) abbate armatis hostibus pro pace sociorum obviis occurrissem, primo impetu mula nostra ictu lanceæ confossa, in partem cedere coacta est. Fratres nostri fugati, famuli capti, res pene omnes ablatae. Ego ad proximam villam me conferens, tandiu delitui, donec conductu hospitii nostri ad Pontem Tremulum, quo alii præcesserant, vespertinis horis et ipse perveni. Inde ergo cum sociis vocem querulæ lamentationis emittens, rogo pariter et consulo ne rem tantam parvipendendam putetis: si nomini Christi, si honori vestro, si utilitati Ecclesiæ, aliquando consulendum esse judicatis. Si enim hoc negligitur, quid curabitur? Si rigor justitiæ, si severitas Ecclesiæ in damnis publicis dormit, quando in privatis evigilabit? Precatur nobiscum, et consulit sacer captivitatis conventus, ut non solum in actores nequitie hujus, sed et in toto Lunensi episcopatu apostolicæ vindictæ mucro resplendeat, quatenus eo sublimiter renitente non solum prope positi, sed etiam in

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(40) Melundensi. Jocelino fortasse, qui in Chartulario Sancti Victoris ad urbem Parisiensem abbas Sancti Petri Melundensis dictus, cum Theodorico de Miliaco ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Floriaco, Senonensis diocesis, quam longo tempore sine contradictione sicut laicus hæreditario jure libere et quiete tenerat, in manus Henrici Senonensis archiepiscopi reddidisset, et eam Henricus ecclesiæ Sancti Victoris Paris. et canonicis in ea Deo servientibus donavisset, ac Gilduinum abbatem de illa investivisset; aliquanto post cepit dicere quod ea ad jus Ecclesiæ suæ pertinebat. Unde et iudices delegari pro decisione controversiæ oportuit, cui etiam cum aliis interfuerunt, ac subscripserunt Hato episcopus Trecentensis, Manasses episcopus Meldensis, Sugerius abbas Sancti Dionysii, et Nitalis abbas Resbacensis: qui omnes non solum Petro nostro Venerabili coætanei, sed et ejus ad illos præter Manassem, epistolam leguntur.

(41) Salmurensi. Qui et Sancti Florentii ad Ligerim, ut jam supra notavimus, et forte Guillelmi illius, cui Godfridus Vinocinensis scribit epist. 7, lib. iv successor.

(42) Cum Domino Vizeliacensi, Petro, ut suspicor, cujus ad Sugerium Sancti Dionysii abbatem epistola reperitur, et cui Pontius ipse Petri Venerabi-

A extremis Christianitatis finibus constituti terreantur. Lunensis episcopus nobis in brevi apparet, lunarem eclipsim nimis immature passus est, quem dum per totam dietam nobis lucere credidimus, vix per integram linguam socium habere potuimus. Longus fui, sed, ut audacter loquar, in tanta re longior esse debui. Jam, si quid minus dictum est, sapientia vestra suppleat, et disponat.

EPISTOLA XXVIII.

Pro meritis venerabili, pro affectu erga nos dilectissimo domino BERNARDO Claravallis abbati (43), frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem præsentem, et salutem æternam.

Diu est, frater charissime, ex quo bonæ conversationis tuæ aromata spirituali suavitate fragrantia B intimo cordis odoratu hauriens, teque ante diligere quam nosse, ante venerari quam contemplari incipiens, te videre, te amplecti, tecum de animæ profectibus loqui desideravi. Cujus rei effectum hactenus præstolatus, quod de his charitati tuæ scribere decreveram, distuli. Malui quippe vivo sermone secreta cordis mei tibi aperire, quam hæc schedula calamo percurrente committere. Sed multa terrarum intercapdo, multa negotiorum et tribulationum nobis ingruentium amaritudo, hoc ne contingeret, hucusque prohibuerunt. Faciam ergo necesse est quod permittitur, et modo quo possum, quia isto tantum modo possum, fraternitati tuæ mihi, ut dixi, ante charæ quam notæ, quod me in quibusdam C movet, aperiam. Novi enim te eruditione sæcularium, et, quod est longe utilius, scientia divinarum literarum instructum pariter et ornatum, et relicta Ægypto, Ægyptiorum spoliis et Hebræorum opibus sic ditatum, et de aliorum indigentiam ipse dives permanens supplere, et de dubiis certam ferre sententiam valeas.

Obijciunt itaque nostris, quidam vestrorum (44). Non, inquit, vos regulam, cujus rectitudinem sequi proposuistis, ut ipsis operibus monstratur, D lis frater successit, ut ex epistola 4, libri iii, colligi potest.

(43) Domino Bernardo Claravallis abbati. Infra epist. 29 et 36; lib. ii, epist. 39 et 57; lib. iv, epist. 17; lib. v, epist. 8 et lib. vi, epist. 4, 18, 29, 25 et 46. Est autem Claravallis, monasterium ordinis Cisterciensis, quod anno Domini 1115 fundatum est, ejusque primus abbas fuit sanctus Bernardus, ut notat Casar Heisterbachensis, lib. i Miraculorum et historiarum memorabilium, cap. 1.

(44) Obijciunt itaque nostris quidam vestrorum. Objectiones hæ Cisterciensium ex charta Charitatis quam fecit Stephanus abbas Cistercii tertius depromptæ, sic breviter a Joanne Parisiensi perstringuntur versus annum 1107. Hoc tempore, inquit, facta est charta Charitatis a Stephano Cisterciensi abbate, et aliis xx abbatibus, et auctoritate sigilli apostolici confirmata. Ab illo ergo tempore rejecerunt ab ordine frocos et pelliceas, staminia, capucia, et feminalia, pectina, coopertoria et stramentia lectorum, ac diversa ciborum in refectorio fercula, et sagmina, et omnia quæ puritati regulæ adversabantur abdicarunt, et ecclesiæ, altaria, oblationes, decimas, et sepulturas, et furnos, et molendina, villas et rusticos, quia nec in Vita sancti Benedicti, nec in ejus Regula

aequimini : imo distortis gressibus ignotas semitas, A et devia quæque sectamini. Proprias namque leges ipsi vobis, prout libuit, componentes, has sacrosanctas dicitis, Patrum præcepta pro vestris traditionibus abjecistis, in eadem re (quod monstruosum videtur) magistri et discipuli existitis. Insuper ad augmentum prævaricationis et divinæ irritationis, coram Deo et sanctis ejus voto vos astringitis : quod transgredientes, reos vos violati voti absque dubio ostenditis. Promittitis siquidem secundum Regulam beati Benedicti, vos in castris cœlestibus militaturos, atque juxta ipsius instituta, indeficientem obedientiam servaturos. Hæc promissio. Videamus utrum sic se habeat conversatio.

Et ut per ordinem cuncta aggrediamur, in suscipiendis novitiis quomodo Regulam servatis, cum non nisi post annum, spiritibus si ex Deo sunt probatis, eos suscipi præcipiat; vos autem ipso quo adveniunt, ut ita loquamur, momento, nulla ratione servata, eos suscipiatis? Unde contingit, ut quia incaute recipiuntur, incautius recepti convergentur, et quia ad quod veniunt venientes non intelligunt, jam cæteris sociati, quid agere debeant nesciunt; dumque in stadio more athletarum ante pugnam non exercentur, ad conflictum venientes, cum pugnare debeant, fugiunt, et cum fortiter dimicantes vincere, utpote talium inexperti, facillime vincuntur.

Usum quoque pelliciarum et diversarum pellium qua auctoritate vobis defenditis, cum in eadem Regula nihil de hujusmodi reperitur?

Femoralia sanè de vestiario hos, qui in via diriguntur, accipere, et revertentes ibidem ponere jubet, utique præter illos nulli ea ferre permittens.

De stramentis autem lectorum utrum magistrum sequamini ipsi videte, cum certe plura et diversa, quam Regula præcipiat vobis et supponatis et superponatis.

Ut duo pulmentaria cocta fratribus omnibus sufficiant, et ut tertium de pomis aut leguminibus, si fuerit, unde addatur, in sæpe dicta Regula legitis, an ita teneatis agnoscitis.

Frates transgressores et professionis suæ prævaricatores, illos videlicet qui collum jugo Regulæ subducentes et de monasteriis fugientes ad sæculum revertuntur, usque tertio si reverti et poenitere voluerint, recipi jubet; et si postmodum hoc fecerint, omnem eis reversionis aditum denegari. Sed vos sicut cætera, sic et istud quoque contemnitis, et quotienscumque libet, advenientes contra Regulæ præcepta suscipitis.

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

legebant sanctum Benedictum hæc possedis, nec feminas ejus monasterium intrasse, nec mortuas ibidem sepultas fuisse, excepta sancta Scholastica sorore sua, decimasque dicebant in quatuor partitiones distribui debere, primam episcopo, alteram presbytero et clerico, tertium hospitibus et peregrinis, quartam in restauratione Ecclesiæ. Et quia in hoc monasterio

De jejuniis vero regularibus quid dicemus, quæ sic abjecistis, sic pro velle mutastis, ut vix parvas ipsorum reliquias magis forte humano pudore quam divino timore retinueritis? Nam cum monachis præcipiatur ut a Pentecoste usque ad Idus Septembris, quarta et sexta feria jejunent usque ad Nonam, nisi labores in agris habuerint, aut æstatis fervor nimius fuerit, cumque ab eisdem Idibus usque ad caput Quadragesimæ, ut ad Nonam semper reficiant injungatur, vos e contrario tota æstate omnes ferias pares facitis, et juniorum eandem formam quotidie bis comedendo servatis. Reliquo autem tempore quando vultis jejunando, quando vultis jejunia solvendo, non vos ipsos Regulæ, sed Regulam vobis subjicitis.

Opus manuum, quo sancti Patres eremitæ et antiqui monachi semper usi sunt, quo ipsi apostoli victum sibi et aliis ministrabant, de quo Deus reatum primi hominis hac quoque poena plectens, ait : *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* (Gen. iii). De quo et David : *Labores manuum tuarum quia manducabis : beatus es, et bene tibi erit* (Psal. cxxvii), ita abjecistis, ut nec istæ omnes auctoritates ad operandum vos cogere possint, nec obedientia, quam, juxta Regulam, Deo vos exhibere promissistis, delicatas otio manus de sinu ad opus extrahere valeat.

Nostis etiam inibi præceptum esse ut omnibus advenientibus sive discedentibus hospitibus inclinato capite vel prostrato omni corpore in terra, Christus in eis a fratribus adoretur qui et suscipitur. Non ignoratis et illud jussum : *Aquam in manibus abbas hospitibus det. Pedes hospitibus omnibus tam abbas quam cuncta congregatio lavet*. Sed nec istud tantillum voti vestri contemptores servare curatis.

De ferramentis, et rebus monasterii brevem abbas habere præcipitur; sed vel negligentia habere non curat, vel superbia habere dedignatur.

Ad hæc, cum his, qui ob debitas laudes Deo decantandas ad ecclesiam occurrere non valent, præcipiatur, in loco ubi sunt cum divino timore genua flectere, more vobis solito legibus propriis utentes, et communes contemnentes, cum nec istud valde grave sit, tamen negligitis, et alia quædam inventitia facientes, parvum hoc præceptum sicut et majora vilipenditis.

Mensam quoque abbatis cum hospitibus et peregrinis esse semper jubet, ut videlicet Christum semper habere mereatur, qui dicturum se esse dicit : *Hospes fui, et suscepisti me* (Matth. xxv). Istud

personam monachi qui terras suas possidet, unde et per se, et per pecora sua laborando vivat, non reperebant. Videndi Robertus de Monte, in Supplemento Sigeberti; Caesar Heisterbachensis, et auctor Chronici Cisterciensis hoc anno primum excusi.

quoque tantum et tam leve bonum, quasi pro nihilo ducentes, contemnitis.

Ubicunque sibi obviant fratres, junior a priore benedictionem petere præcipitur, nec apud vos tenetur.

Ad portam monasterii senex sapiens poni iubetur, nec ponitur.

Ut pulsantibus vel clamantibus Deo gratias portarius respondeat, aut benedicat, imperatur, nec observatur.

Illud autem, illud, inquam, omni rationi et auctoritati adversum, quomodo tuemini, quod jam semel stabilitatem et conversionem morum, et obedientiam uno in loco professos rursus alio in loco stabilitatem, rursus conversionem morum, rursus obedientiam vovere, et priorem fidem irritam facere compellitis? Ita quippe, ita inevitabili periculo vobis acquiescentes cingitis, ut ad quamlibet partem se verterint, prævaricatores non esse non possint. Nam si prius votum servaverint, secundi rei tenebuntur. Si secundum, prioris noxa constringentur. Nec soli hoc patientur, sed par catena vos ipsos quo constringet, et fortasse vos durior. Debent enim deceptores, deceptis penas habere majores.

Sed et inde si potestis sufficientem excusationem prætendite, quod contra eamdem toties nominatam Regulam vestram, vestram certe, vestram, vel salvantem vel condemnantem; alterius et noti monasterii monachos, sine permissione abbatis proprii, aut literis commendatitiis, indifferenter suscipitis, et quod vobis nolletis fieri, alteri facitis. Eapropter et respectum fraternæ charitatis amittitis, neque secundum divinum præceptum, quod dicit: *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem (Joan. xv)*, proximum sicut vos ipsos diligitis.

Super hæc omnia, quod omnibus injustum et contra ecclesiastica decreta esse perspicue patet, et unde ab universis juste judicamini, nequaquam relinquere vultis, sed contra totius orbis morem, proprium episcopum habere refugitis. Quod quam sit absurdum, etiam imperitis manifestum est. Unde enim vobis chrisma? Unde sacri ordines? Unde ecclesiarum consecrationes et cæmeteriorum benedictiones? Unde ad postremum omnia, quæ sine episcopo aut episcopi jussu canonice fieri non possunt? Certe in his non solum monachorum, sed et omnium regulam exceditis Christianorum.

Ecclesiarum parochialium, primitiarum et decimarum possessiones, quæ ratio vobis contulit, cum hæc omnia non ad monachos, sed ad clericos canonica sanctione pertineant? Illis quippe, quorum officii est baptizare et prædicare, et reliqua quæ ad animarum pertinent salutem genere, hæc concessa sunt, ut non sit eis necesse implicari sæcularibus negotiis, sed quia in Ecclesia laborant, de Ecclesia vivant, ut Dominus dicit: *Dignus est operarius mercede sua (Luc. x)*. At vos quare hoc usurpatis, cum nihil horum quæ diximus facere debeatis? Et cum

A illum non feratis laborem, cur laboris suscipitis mercedem?

Sed et de sæcularibus possessionibus a volis more sæcularium possessis, quid respondebitis, cum in nullo in hac parte ab ipsis discrepare videamini? Nam castra, villas et rusticos, servos et ancillas, et quod deterius est, telonearia luera, et fere cuncta hujusmodi emolumenta indifferenter suscipitis, non legitime tenetis, contra infestantes modis omnibus defenditis. Unde contra monastici ordinis instituta, causas sæculares religiosi tractant, monachi caudici efficiuntur, accusant et accusantur, testes fiunt, contra Apostolum, judiciis intersunt (*II Tim. ii*), atque sub prætextu juris proprii tuendi, cordibus in Ægyptum revertuntur, incendium Sodomæ a Sodomis jam egressi respiciunt, manum mittentes in aratrum, retro respiciunt, et ideo regno cælorum apri esse non possunt (*Luc. ix*). In his omnibus professionis et voti vestri transgressores vos esse, apertissime ostendimus. Si enim constat Regulam hæc præcepisse, et vos hanc servare vovisse, cum constet hoc vos hactenus non fecisse, patet, ut diximus, non servatæ promissionis vos prævaricatores existere. Nos vero hæc omnia uti præcipiuntur observamus, et ex integro, quidquid in Regula tenenda Deo promissimus, custodimus.

Ad hæc nostri: O, o Phariseorum novum genus, rursus mundo redditum! qui se a cæteris dividentes, omnibus præferentes, dicunt quod propheta dicturos eos prædixit: *Noli me tangere, quoniam mundus ego sum*. Sed ut his quæ in ultimis posuistis in primis respondeamus, dicite, veri observatores Regulæ, quomodo vos eam tenere jactatis, qui nec breve illud capitulum ut ipsis vestris verbis ostenditur, servare curatis, quo dicitur, ut monachis omnibus se inferiorem et villiorem non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu? Hoccine est inferiorem se credere et pronuntiare, aliorum facta deprimere, sua extollere, contemnere alios, sibi magnum videri, cum Scriptura præcipiat: *Cum feceritis omnia quæ vobis præcepta sunt, dicite: Servi inutiles sumus? (Matth. xvii)*. Non justificabitur, inquit Propheta, in conspectu tuo omnis vivens (*Psal. cxlii*). Et Isaias: *Velut pannus menstrualis, omnes justificationes nostræ (Isa. lxiv)*. Et vos sancti, vos singulares, vos in universo orbe vere monachi, aliis omnibus falsis et perditis secundum nominis interpretationem, solos vos inter omnes constituitis, unde et habitum insoliti coloris prætenditis, et ad distinctionem cunctorum totius fere mundi monachorum, inter nigros vos candidos ostentatis. Et certe hæc vestium nigredo, antiquitus humilitatis causa a Patribus inventa, cum a vobis rejicitur, meliores vos ipsis candorem inusitatum præferendo judicatis. De magno tamen illo et admirabili, vereque monacho Martino non legitur, quod albo et curto, sed quod nigro et pendulo pallio processerit. Inde quoque et Regulam, cujus defensores magis quam observatores videri

vultis, valde transgredimini : qua jubente didicistis, A ut de vestium colore aut grossitudine non causentur monachi. Cujus manifestissimi prævaricatores esse convincimini, qui colorem humilitati et abjectioni magis competentem abjecistis, et illum, quo etiam in Scripturis gaudium et solemnitas figuratur (Act. 1), album scilicet, contra jam dicta Regulæ mandata assumistis. Cumque in valle lacrymarum positos, quibus præcipitur, ut semper luctui, nunquam lætitiæ intendant, doceant vestimenta luctum et poenitentiam designantis, vos e contra in miseriis felicitatem, in mœrore gaudium, in luctu lætitiæ, vestium candore monstratis. Sed ne magis injurias verborum verbis ulcisci, quam objectis ex ratione respondere videamur, his quibus vos juste impetere possemus ad præsens omissis, ad ea quæ obiectis taliter respondemus. Et ut eo ordine quo a vobis posita sunt objecta diluamus, dicimus nos in observatione Regulæ, nequaquam devia quæque sectari, sed per omnia ducentis Regulæ rectitudinem sequi. Privatis legibus Patrum traditiones non supponimus, quoniam et ipsæ a sanctis Patribus inventæ sunt, quos Deo placuisse sancta vita et multa miracula testata sunt et testantur, quibus et licuit talia mandare et nobis licet talia observare. Plane licuit, semperque licebit, ut pastores ovibus suis quæ recta sunt præcipiant, et oves pastoribus ut Deo obediant. Voti nostri nos nitimini ostendere transgressores, cujus nos veros sic ostendimus observatores.

Nam in suscipiendis novitiis Regulam omnium servamus, quoniam illum sequimur qui dixit : *Omne quod dat mihi Pater ad me venit : et cum qui venit ad me non ejiciam foras* (Joan. vi). Quem non sequeremur, si eos, qui ad ipsum ab ipso inspirati veniunt, ejiceremus foras. Nemo enim, ait, *potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (Joan. iii). Si igitur quem Pater trahit, et Filius suscipit, ac Spiritus, qui ubi vult spirat, inspirat, expelleremus, quid aliud quam Deo resistere videremur? Certe non tantum venientes suscipere, sed etiam non venientes ad veniendum invitare invenitur, dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. xi). Et de nostri ordinis jugo ferendo subinfert : *Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (ibid.). Et ut nihil fingere, sed totum divinis auctoritatibus videamur firmare, dicite qui non nisi annuum monachum vultis, nunquid illi, cui Salvator dicebat : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et veni, sequere me* (Matth. xix), annum remorandæ conversionis indicebat? Nec refragari potestis totam summam ordinis nostri his brevibus verbis Domini contineri. Nam quid est aliud dicere : *Omnia quæ habes da pauperibus, et, veni, sequere me*, nisi esto monachus? Sed forte dicetis eum hoc non fecisse. Nunquid dicere potestis Dominum hoc non

monuisse? Quod si iste non implevit, implevit ille, qui, cum ei diceret Dominus : *Sequere me*, et respondisset ut ad sepeliendum patrem eum prius ire permitteret, et Dominus addidisset : *Sine mortuos sepelire mortuos suos; tu autem veni, et annuntia regnum Dei, surgens secutus est eum* (Matth. viii; Luc. ix). Nunquid non dicam annum, sed vel diem, aut horam, antequam converteretur, ei indixit : ac non potius remorari etiam pietatis causa volentem, ne moraretur coegit? Et certe sapientia Dei per Salomonem dicit : *Fili, ne tardes converti ad Deum, et ne differas de die in diem. Nescis enim quid superventura pariat dies*. (Eccli. vi). Et ut majora aggrediamur, quosdam apostolorum de mari, quosdam de teloneo, alios de diversis mundi commerciis vocatos cernimus, et illico apostolos videmus. Sed ne hæc magis veneranda miracula, quam imitanda exempla esse dicatis, ad vitam illam primitivæ Ecclesiæ recurrimus, quam esse eam, quæ apud nos servari debet, quis sanum sapiens negare potest? Quæ namque est vita monachica, nisi quæ tunc dicebatur apostolica? Hanc sane et illam eandem esse, ipse beatus significat, cum tractans qualiter debeant fratres necessaria accipere, ait, scriptum est : *Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat* (Act. iv). De proprietariis quoque idem sancit, quod Petrus apostolus tenendum esse decrevit, cum Ananiam et Saphiram propria habere volentes, terribili morte damnavit (Act. v). Ad hanc ergo conversationem, quam siye monachicam seu apostolicam dixerim, nil refert, quicumque veniebat, ab apostolis suscipiebatur, illico cæteris jungebatur, nec per annum, ut apud vos, differebatur. Nunquid his omnibus auctoritatibus non acquiescitis, nec adhuc hominibus aditum venienti ad Deum reserabitis? Sed forte adhuc perstat; et dicitis : Regulam beati Benedicti tenere voluistis. Nos e contra. Nunquid jam dicta a professione exclusimus? Nunquid Regulam servaturos nos novimus et Evangelia negavimus? Nunquid dicta et facta Domini et apostolorum ejus imitari beatus Benedictus prohibuit? Nonne Petrus ait : *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus* (I Petr. ii). Certe Christus omnibus quos vocabat, ut se sequerentur dicebat. Recolite Evangelia, et fere ubique sic invenietis. Sequi autem pro imitari positum a doctoribus nostris accepimus. Super hæc omnia matris charitatis regulam in his et in reliquis, nos sequi profitemur : quæ hoc sibi proprie vindicat, ut quidquid secundum eam sit, rectum, non distortum, æquum, non iniquum, justum, non injustum esse, manifestissimum sit. Ut enim Dominus ait, in ipsa universa lex pendet et prophetæ (Matth. xxii). Et beatus Gregorius : *Omne mandatum de sola dilectione est, et omnia unum præceptum sunt, quia quidquid præcipitur, in sola charitate solidatur. Atque post pauca : Præcepta Dominica, et multa sunt, et unum : Multa per diversitatem operis, unum in radice dilectionis. Hinc beatus Augustinus : Habe,*

inquit, *charitatem, et fac quidquid vis*. Hanc charitatis, ut diximus, Regulam sequentes, novitios, mox ut veniunt, suscipimus: imo etiam secundum Dominum ut veniant invitamus, et implemus quod Joannes in Apocalypsi ait: *Et spiritus et sponsa dicunt: Veni; et qui audit dicat: Veni* (Apoc. xxii). Nec contrarii sumus Regulæ, quoniam charitatis oculus erga salutem proximi apertum habemus. Perpendimus quippe quia, si eum ab ordine nostro tam asperio deterreremus, ad sæculum revertens post Satanam converteretur; et qui ad salutem venerat, in perniciem laberetur. Cujus perniciem reos nos ante subtile examen districti iudicis inveniri formidamus, si quem salvare condescendendo possumus, perditum iri nostra austeritate permittimus. Petracamus et hoc, quia sæpe etiam in vitis bona præstantur. Hoc dicimus quod apud nos sæpe contingere cernimus. Nonnulli huic jugo colla sua submittent, post aliquantum temporis diversis seu tentationibus seu tribulationibus oppressi, ad fæces mundi, quas dimiserant, reverterentur, nisi cogitarent quod semel fecerunt non posse se absque damnatione æterna prævaricari. Qui si aliquando hoc præsumunt, postmodum tamen hoc timore compulsi, ad ovile proprium revertuntur, et quia aliter salvari se non posse cognoscunt, velint, nolint, servant quod voverunt. Ipse quoque beatus Benedictus, quem nobis objicit, pro nobis loquitur: *Sic, inquit, abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salventur*. Sed et Dominus in Evangelio: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* (Luc. xi). Hoc est, si intentio bona fuerit, et cuncta opera recta existant. His auctoritatibus, hac ratione confidimus nos juste agere, et beati Benedicti præceptum, qui in nullo Scripturis divinis contrarius esse potest, in suscipiendis novitiis optime conservare. His omnibus adjungimus illud, quod isto fraternæ charitatis intuitu licet plurimumque magistris Ecclesiæ Dei Patrum instituta transgredi, et ad utilitatem animarum regularum præcepta moderari. Ad hoc enim omnium divina Scripturarum oculus tendit, et hæc ejus finalis causa est, ut sive arguendo, sive obsecrando, sive increpando, sive parcendo, sive corripiendo, sive quocumque modo agendo salus animarum providea-

tur, et homo, ad cujus doctrinam scripta sunt quæcunque scripta sunt, Deo, a quo disjunctus fuerat, iterum conjungatur. De his multa in canonibus ecclesiasticis invenimus, a sanctis videlicet Patribus bene prius sancita, et a subsequentibus juxta rationem temporum, certis de causis mutata, ut est, verbi gratia, de illis qui in hæresim vel in aliquod damnable peccatum et publicum corrumpunt, quos primi canones ad pristinum clericatus vel dignitatis gradum accedere prohibent, sequentes vero, necessariis cogentibus causis, aliquando permittunt. Sic et de presbyterorum filiis, ne presbyteri fiant, et de episcopis ne ad aliam sedem transferantur constitutum est: sed in multis utilitatis gratia non servatum. Papa etiam Gregorius Anglos noviter ad fidem conversos, contra prædecessorum suorum, ac multorum conciliorum statuta, in quinta linea copulari permisit (45). Hæc et multa his similia a quibusdam Patribus statuta, ab aliis certa necessitate vel utilitate immutata, persæpe reperiuntur. Synodus Nicæna secundo capitulo dicit: *Frequenter sive ex necessitate, sive alio quolibet modo, transgredi contigit homines ecclesiasticos canones*. Et sanctus papa Leo: *Ubi, inquit, necessitas fuerit, ad utilitatem Ecclesiæ qui potestatem habet, ea dispenset. Ex necessitate enim sit mutatio legis*. Item Felix papa: *Contemplari oportet, inquit, quod ubi occurrit necessitas, sæpe constitutiones Patrum transgredimur*. Hæc diximus, istis vos expugnantibus exemplis et testimoniis cinximus, ut nullus jam evadendi vobis supersit locus. Cum enim audiat necessitatis, sive utilitatis gratia posse Patres mandata moderari, negabit hominem ad monachatum nisi potest annum posse suscipi? Et quæ major necessitas aut utilitas, animarum salute, potest inveniri? Illa necessitate, illa utilitate, ne dilati pereant, ad nos venientes aliquando sine mora suscipimus. Et quia jam dicto charitatis oculo salutem proximi sic agendo procuramus, nec Regulæ, quæ tantum salutem hominum requirit, nec alicui divinæ Scripturæ contrarium, imo implendo quod volunt, eis in omnibus concordamus.

Post hæc requiritis qua auctoritate usum pelliciarum et diversarum pellium nobis defendimus (46), cum in Regula nihil de hujusmodi reperitur. Sed

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(45) Papa Gregorius Anglos noviter ad fidem conversos in quinta linea copulari permisit. Beda lib. i Ecclesiasticæ historiæ gentis Anglorum, cap. 27. « Interea vir Domini Augustinus venit Arclas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Etherio, juxta quod jussa sancti Patris Gregorii acceperant, archiepiscopo genti Anglorum ordinatus est. Reversusque Britanniam, misit continuo Romam Laurentium presbyterum, et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi accepisse, ac se episcopum factum esse referrent. Simul et de eis, quæ necessaria videbantur, questionibus ejus consulta flagitant. Nec mora congrua questionibus responsa suscepit. » Et paulo post: « Interrogatio Augustini: Usque ad quotam generationem debeant fideles cum propinquis sibi conjugio copu-

lari? Respondit Gregorius: Quædam terrena lex in Romana republica permittit ut sive frater et soror, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam secunda, quam diximus, a se omni modo debet abstinere. » Sed de quinto gradu nihil.

(46) Qua auctoritate usum pelliciarum et diversarum pellium nobis defendimus. Hunc pellium et pelliciarum usum monachis vicissim et laicis communem ab antiquo fuisse jam diximus, et nunc adhuc exemplis aliis ostendemus. Beatus Odo, libro ii

et nos requirimus qua auctoritate ea auferre conamini. Quam cum asferre non potueritis, quod revera non potestis, nos nostras in medium afferemus rationes, et ex his nos nil male agere vestiti pellicii demonstrabimus. Verba igitur Regule in primis dicentiamus, et si nobis pelles abstulerit, illico dimitemus. Audite ergo, unde nos inpetitis. *Vestimenta*, inquit, *fratribus secundum locorum qualitatem* (47), *aut aerum temperiem dentur, quia in frigidis regionibus amplius indiget; in calidis vero minus*. Hæc ergo consideratio penes abbatem sit. Hæc dicens, nullam vestimentis certam metam præfixit, nihil necessitati abstulit, in arbitrio Patris spiritualis totum posuit; et tam in his quam in cæteris similibus necessaria conservans, superflua tantum resecauit. Unde et alibi dicit: *Quod superfluum est, amputari debet*. Apostolus quoque idem confirmat: *Carnis*, ait, *curam ne feceritis in desideriis* (Rom. xiii). Inde beatus Gregorius. Cum carnis curam in desideriis facere prohibemur, in necessitatibus concedimus. Igitur secundum hæc Apostoli præcepta, juxta beati Benedicti supra scripta dicta, secundum illa quæ de Actibus apostolorum alio loco induct, dicens: *Dividebatur singulis prout cuque opus erat* (Act. iv), juxta omnia quoque divinarum litterarum mandata, licet abbati superfluitate recisa, pellicias vel cætera indumenta fratribus largiri, et more boni pastoris ovibus sibi commissis cuncta necessaria providere. Et ne exempla deesse videantur, ipsum Deum primis hominibus post lapsum hujusmodi indumenta delisse legimus. *Fecit*, inquit, *Deus Adam et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos* (Gen. iii). Cum ergo hæc indumenta non pro gloria, sed pro ignominia, non pro deliciis, sed pro poenitentia, non pro honore, sed pro dedecore, Deus eis contulerit, quare vos ac si delicias, et aliquid magnum pelles monachis auferre conamini? Hæc plane hujusmodi

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

Vita sancti Gerdaldi comitis Aureliacensis, cap. 3: « Vestimentis autem pelliceis super vestibus lineis utebatur, quia genus istud indumenti solent clerici vicissim, et laici in usum habere. Duas tamen pelliceas nunquam simul habebat. » De monachis docet additio ad capitul. Car. Magni et Ludovici-regum, cap. 22: « Ut si infra positæ mensuræ quantitate decreverit abbas causa necessitatis quidpiam augeri, in illius maneat potestate. Alioquin hoc omnino provideat, ut camisia duas, et tunicas duas, et cucullas duas, et cappas duas unusquisque monachorum habeat, pelliceas usque ad talos duas, » etc. Et Godfridus abbas Vindocinensis lib. i, epist. 12, ad Calixtum papam: Hoc intersigno præsentem litteras meas esse pater meus agnoscat, quod Armano monacho Romæ pro ejus amore bene servivi; et cum apud Turonum nocte nudatus esset a furibus, non dimidiâ vestem ut beatus Martinus, sed grisiam pelliciam atque varias pelles obtuli patri meo, quem nimia charitate semper dilexi et diligo. » De laicis vero testatur etiam Guillelmus Carnotensis in Vita sancti Ludovici, cum dicit eum, « ex quo prima vice viam arripuit transmarinam, nunquam indutum esse squaleto, vel panno viridi, seu bruneto, nec pelibus variis, sed veste nigri coloris, vel camolin, seu persei. » Unde et apud Ulpianum: « Vestis etiam ex pelibus constabit, cum

A indumenta in exsilio positos patriæ recordari commonent, quæ ab ea expulsi, in sustentanda fragilitate se accipisse recolunt. Sanctos quoque prophetas pellibus usos Apostolus in laude martyrum memorat, dicens: *Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis* (Hebr. ii). Elias namque propheta zona pellicea accinctus fuisse describitur (IV Reg. i). Et de Joanne Baptista Evangelium loquitur: *Erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circumlumbos ejus* (Matth. iii; Marc. i). Beatum Antonium eremitarum Patrem, pellicea usum fuisse legimus. Ilinc et de ipso beato Benedicto legimus in Dialogo: *Eodem quoque tempore hunc in specu latitantem etiam pastores invenerunt. Quem dum vestitum pelibus inter fruteta cernerent, aliquam bestiam esse crediderunt*. Si utique in usu pellium peccatum esse crederent, nequaquam tanti viri, qui omnibus imitandi proponuntur, his uti voluissent. Sed quia inter superflua et necessaria distinguere noverant, superfluis longe remotis, cum et ab ipsis necessariis majoris virtutis merito in multis abstinerent, ista tamen indumenta, quibus utentes monachi non esse dicuntur, sibi retinuerunt, et prophetæ et martyres sancti ea ferentes permanserunt. Sed et illud, quod de tunica et cuculla subsequitur, quam discrete, quam provide, quam charitative dixerit, quantumque a vestræ indiscretionis inhumanitate discordaverit, si nondum perpenderit, tandem animadvertite. *Mediocribus, ait, locis sufficere credimus per singulos cucullam et tunicam: Cucullam in hieme villosam, in æstate puram aut vetustam*. Quod, quæso, hic præceptum? quæ coactio? Quid hic dicitur quod a nobis non servatur? Sufficere credit, non præcipit, nec omnibus in locis, sed mediocribus locis monacho cucullam et tunicam. Nunquid credere est præcipere? Nunquid mediocria loca sunt omnia loca? Hoc mandatum transgredimur, hinc

et tunicas pelliceas nonnulli habeant. » Nec profecto viri tantum, verum et mulieres, tam sæculares quam velatæ, pelibus illis ac pellicis quondam uti consueat. Notitia Mollendini de Cappa in Vindocino siti: « Notum fiat nostrorum posteritati successorum quod Hildiardi uxor Fulcherii de Vindocino emit unum molendinum, in Ledo fluvio in loco qui dicitur ad Cappam situm, ad opus Sancti Martini Majoris Monasterii, de quodam homine Guismando nomine, annuente uxore sua, nomine Emelina, quæ habuit ob hoc primo pelliciam xl solidorum, postea c solidos. » Et statuta vetera Domus Dei Paris: « Sorores habeant singulæ tres camisas, et tres succamas talaris, unum pellicem agnium novum, et suum vetus, si opus fuerit. »

(47) *Vestimenta fratribus secundum qualitatem*, etc. Verba sunt capituli 4 Regule S. Benedicti. Quæ Cassinenses in suo declaratorio interpretantes, addunt, « Qui vero pellicea propter aliquam infirmitatem, seu necessitatem indiguerit, careat rata vestimentorum illo anno sibi contingente. Et hæ pellicæ ad necessitatem, non ad ostentationem aut luxum concedende sunt. In ipsis igitur cavendus est omnis ornatus, ne illis ut liceat loco tunicarum, aut sine tunicis, sed superinduantur illis utentes et tunica præsertim accedentes ad chorum aut refectorium. »

rei arguimur, hinc voti prævaricatores dicimur. Sed si nos pellicis utendo, quoniam de eis Regula recte, prævaricamur, prævaricamini nobiscum et vos, qui simplici flocco et cuculla contenti esse non vultis, et ultra Regulæ metas, quæ nihil de his loquitur, multiplices, et quotquotlibet tunicas induitis, et eas absque aliqua discretione fertis. Si vero responderitis quod quidam vestrorum nostris aliquando responderunt, videlicet hoc vos causa necessitatis agere, respondebimus et nos similiter, necessitate, hoc est frigoris importabili asperitate pellicum monumenta portare. Et si hac ratione immunes vos a Regulæ transgressione videri cupitis, eadem ratione nos Regulæ transgressores non esse, nihilominus declaramus. Cum ergo vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem, aut aeris temperiem, dari Regula jubeat, cum hanc considerationem penes abbatem esse decernat, cum, secundum apostolicam sententiam, dividi singulis prout cuique opus est, præcipiat, cum carnis curam in desideriis Apostolus fieri prohibeat, sed in necessitatibus permittat, licet plane abbati, licet his, quos indigere viderit, necessaria subsidia, seu in vestibus, seu in quibuscunque liberit rebus pro velle ministrare. Nec tantum licet, sed etiam prævaricatæ Regulæ reus existeret, si quod Regula exhiberi egentibus charitative præcipit, non exhiberet.

Femoralia sane eadem ratione necessitatis, munditiæ et honestatis nobis defendimus, recolentes insuper Deum præcepisse ne summus sacerdos sine femoralibus lineis ad altare suum accedere præsumeret, ne si hoc faceret, pœnam mortis incurreret. Et licet cuncta illa sacerdotalia, vel Levitica indumenta, sive ornamenta, Ecclesia Dei moribus magis quam corporibus coaptet, et non litteram mortificantem, sed spiritum vivificantem sequatur, sunt tamen quædam, quæ more illo antiquo adhuc in Ecclesia decoris causa observantur, ut quæ erant futurorum significativa, sint præteritorum repræsentativa: sicut, verbi gratia, quædam in pontificalibus vestimentis morem pristinum imitari cernimus, quæ non ob superstitionis observantiam, sed ob utriusque legis spirituales, ut diximus, consonantiam fieri intelligimus. Nam licet, secundum Apostolum, omnia illis in figura contingerent (I Cor. x), sacramento tamen honestas seu utilitas aliquando conjungebatur. Et quamvis in femoralibus lineis ministris Dei castitas indicetur, tamen honestas velandorum inhonestorum non excludatur, imo sollicitè præcipiebatur. Unde et Apostolus: In-

A honesta, inquit, nostra abundantiori honore circumdamus (I Cor. xii). Hujus ergo rei honestas quidem intelligitur, necessitas autem apertius exponeretur, si de talibus, sicut de cæteris, libere loqui permitteremur. Honestum tamen est, utile est, necessarium est: et ideo contra Regulam, quæ nulla, ut sæpe jam diximus, necessaria interdicit, nec in hoc aliquid agimus.

De stramentis autem lectorum (18) quæ obiectis, miramur quomodo obijcere potuistis. An enim obliiti estis verba Regulæ, quæ dicit: *Lectisternia pro modo conversationis, secundum dispositionem abbatibus sui accipiant?* Unde quod abbatē permittente, nobis et supponimus et superponimus, si superflua desunt, juste secundum Regulam sine aliquo inobedientiæ periculo facimus. Eapropter quoniam argui de prævaricatione non possumus, injuste reprehendentes de non recta reprehensione, rectius reprehendere possumus.

Hinc ad duo pulmentaria quæ intulistis veniamus, et tam de ipsis quam de panis et vini mensura (49), quid Regula dicat videamus: *Panis, inquit, libra una propensa sufficiat in die, sive una sit refectio, sive prandii et cœnæ. Quod si cœnaturi sunt, tertia pars a cellarario reservetur, reddenda cœnaturis.* Ecce qui de iota uno, aut uno Regulæ apice calumnias machinamini, insurgite, irruite, invenistis quid dicatis, quid obijciatis, hic plane nos damnare, hic prævaricatores arguere, hic voti transgressores vocare, sine contradictione potestis. Si enim propensa libra panis in die monacho non suffecerit, si vel modicum supra libram, vel pro libra aliud sumpserit, nisi integram tertiam partem ad opus cœnæ sibi reddendam cellarario non alteri reddiderit, si plus vel minus de libra in prima refectioe comederit, quam ut tertia pars ad servandum residua sit, id est ut nec plus tertia parte, nec minus comederit, quid aliud quam a Deo condemnatur, a paradiso excludimur, ut perjuri et filii perditionis in inferno retrudimur? Quid tamen de illis dicetis qui extra equitant, et necessitate monasterii per diversa cunctes, multo tempore a monasterio absunt? Nunquid semper panem suum trutinare poterunt? Nunquid semper et ubique cellararium monasterii secum habere valebunt, cui quando bis comederint, tertiam partem libræ suæ ad cœnam illam recepturi, nec de alio pane comessuri, commendare valeant? Vere liquantes culicem, et camelum glutientes, decimantes mentham, et anethum et cuminum, et relinquentes quæ sunt graviora legis,

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(48) *De stramentis autem lectorum.* S. Benedictus, cap. 55, Regulæ, « Stramenta, inquit, lectorum sufficiant, matta, sagum, lena, et capitale. » Qui locus a Cassinensibus sic declaratur: « Prælati prohibeant ornamenta lectorum, et præsertim ne circumcirca sint panno lineo aut laneo septa cujusvis coloris et qualitatis, » etc. Et cum monachis usus lineorum interdicator, hoc præcipue in stramentis lectorum servari debet. Licet etiam super sagum,

aut mattam pannum laneum habere, aut lineum grossiorem, qui possit removeri et abluī.

(49) *De panis et vini mensura.* Hanc nos alibi jam explicabimus, et de ea etiam Additio I ad capitulum regum, cap. 25: « Ut ea, inquit, quæ monachi sui habent mensura, sint abbates contenti in manducando, in bibendo. » Et cap. 77: « Ut unicuique fratri in cibo et potu sua mensura separatim detur, et de tota mensura cibi alicui nihil tribuat. »

Judicium, et justitiam, et veritatem (*Matth. xxiii*). Sic quippe sentientes, quid aliud quam Deum verborum venatorem magis quam cordium scrutatorem esse videri vultis? Cumque ad cor semper respicere dicatur, et simplicitate oculi totum corpus lucidum fieri, ipse confirmet (*Luc. ii*), vos e contra, magis eum linguae motus, et sonum omnium auribus communem notare, talia dicentes, sentire videmini. Et cum probetur materiam salutis nostrae propter suam immensam pietatem libentissime perquirere, quod ex multis Scripturarum locis conjicere, imo aperte cognoscere quilibet potest, ut verbi gratia, cum ad Abraham loquens, pro decem Sodomitarum justis se ceteris indulgere promisit (*Gen. xviii*), et viduam duo tantum minuta offerentem laudavit (*Matth. x*), et cum danti calicem aquae frigidae mercedem reddit (*Luc. xv*), et bonae voluntatis hominibus pacem annuntiat (*Luc. ii*), vos e converso velut ei insidiantem ipsum nitimini comprobare. Hoc certe facitis, cum haec et alia Regulae verba, non ut oportet, intelligitis, non ut decet, exponitis. Hoc facitis, cum profitentium verba, magis quam corda, Deum attendere dicitis. Non ita, non ita sensit sanctus, qui spiritu omnium justorum plenus fuisse dicitur, non ita sensit; sed audite quid senserit. Intellectum ejus verba sequentia demonstrant. *Quia si labor, inquit, forte major factus fuerit, in arbitrio et potestate abbatis erit; si expediat aliquid augere, remota prae omnibus crapula, ut nunquam subrepat monacho indigeries, quia nihil sic contrarium est omni Christiano, quomodo crapula, sicut ait Dominus noster: « Vide te ne graventur corda vestra in crapula (*Luc. xxi*). »* Haec dicens, quid aliud quam necessitatem retinuit, vitium amputavit, atque in arbitrio abbatis cuncta hujusmodi esse censuit? Sed et omnia verba ejus de mensura potus tractantis, nonne huic nostrae intelligentiae astipulantur? Quae brevitatis gratia libenter intermitteremus; sed quia his maxime ejus intentio, atque discretio cognosci potest, oportet ut ea ponamus. *Unusquisque, ait, proprium donum habet ex Deo; alius sic, alius vero sic (*I Cor. vi*).* Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur. Tamen infirmorum contuentes imbecillitatem, credimus eminam vini per singulos sufficere per diem. Quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiae, propriam se habituros mercedem sciunt. Quia si loci necessitas aut labor, aut ardor aetatis amplius poposcerit, in arbitrio prioris consistat, considerans in omnibus ne subrepat satiety aut ebrietas, licet legamus vinum omnino monachorum non esse. Sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest, saltem vel hoc consentiamus, ut non usque ad satisfactionem bibamus, sed parcius, quoniam vinum apostatare facit etiam sapientes (*Ecclesi. xix*).

Dicite ergo syllabarum discussores, nonne haec omnia indiscretionem vestram condemnant? nonne sententiam nostram omnimodis approbant? Donorum diversitates diversis a Deo donari dicit, et ideo

A cum scrupulositate mensuram victus aliorum constituit: constituendo tamen nihil praecipit, sed eam mensuram quam ponit, posse sufficere fratribus credit. Si labor, aut ardor, aut qualibet necessitas amplius poposcerit, in arbitrio prioris constituit, superflua et vitiosa tantum more solito rescans, et ideo satietatem, aut ebrietatem caveri in omnibus admonens. De pulmentariis etiam nihil asserendo, nihil praecipiendo, sed totum sub moderatione ponendo, ita scribit: *Sufficere credimus ad refectionem quotidianam omnibus mensis cocta duo pulmentaria propter diversorum infirmitates, ut forte qui ex uno non potuerit edere, ex alio reficiatur.* Si ergo quisquam infirmitatis propriae causa ex duobus illis non potuerit edere, non oportet eum ex tertio refici? Quod si nec ex tertio, non debet ei quartum offerri? Sic etiam diversa diversis pro qualitate infirmitatum, hoc est, prout cuique opus est, superfluitate semper et ubique recisa, non debent charitative impertiri? Hoc sanctus ille intellexit, hoc scripsit, hac de causa nihil aliud de talibus diffinire, nil praecipere voluit; sed pro qualitate locorum, temporum, morum, infirmitatum, et diversorum accidentium, cibos, potus, vestes, et ad extremum universa, tam corporibus quam animabus necessaria, subditis a Patribus dari sancivit, animarum saluti tantummodo intentus, et eam, sive dando, sive subtrahendo, sive parcendo, sive corripiendo, procurare sollicitus. Hoc ostendit omnibus fere in locis Regulae suae, hoc specialiter dicit in capitulo superius dicto, quo tractat si omnes debent aequaliter necessaria accipere. *Sicut, inquit, scriptum est: « Dividebatur singulis, prout cuique opus erat (*Act. iv*). »* Ubi non dicimus, ut personarum, quod absit, acceptio sit, sed infirmitatum consideratio. Ubi qui minus indiget, agat Deo gratias, et non contristet. Qui vero plus indiget, humilietur pro infirmitate, non extollatur pro misericordia: et ita omnia membra erunt in pace. Huic rationi Regulae charitatis, quae ad universa se extendit, et omnia sua rectitudine recta facit, attestatur, ubi beatus Augustinus in libro De moribus Ecclesiae catholicae, contra Manichaeos scribens, dicit: *Continent se igitur hi qui possunt, qui tamen sunt innumerabiles, et a carnibus, et a vino, duas ob causas, vel propter fratrum imbecillitatem, vel propter libertatem suam. Charitas praecipue custoditur, charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coit in unam conspiraturque charitatem. Sciunt hanc commendatam esse a Christo, et apostolis, ut si haec una desit, inania sint omnia; si haec adsit, plena sint omnia. Hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur. Hanc si quid offendit, unam diem durare non sinitur. His et similibus satisfacimus, nisi obstinata voluntas maneat vestra tuendi, et magis disponatis quae vestra sunt litigando defendere quam probate rationi et auctoritati acquiescere. Transeamus ad reliqua.*

Opponitis deinde nos contra Regulam plusquam

tertio fugitivos suscipere (50). Nos vero ad ista : Miramur, valde miramur unde istud novum Evangelium ortum est, quod contra totius orbis fidem dimicat, et spem veniæ peccatoribus interdicit. Dicant qui post trinam prævaricationem reverti volentibus aditum claudunt, cur Christus Petro, postquam ter negavit, non tantum indulgit, sed et pasceñas oves suas tertio commisit, eumque majorum maximum et apostolorum principem constituit. Dicant utrum Scriptura mentiatur, quæ dicit : *Septies audit justus, et resurgit* (Prov. xviii) : Dicant quid eis de verbis Domini videatur, quibus Petro interroganti quoties peccanti fratri deberet indulgere, an usque septies, respondit : *Non dico usque septies, sed usque septuagies septies* (Matth. xviii). Ostendant quomodo intelligunt quod alibi ipse Dominus ait : *Si dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, dimittet et vobis Pater vester celestis peccata vestra* (Matth. vi), nec diffinitum numerum remissionis præfecit, sed indefinite posuit, dans intelligi, quod quoties quis fratri indulserit, toties ei Deus indulgeat. Hinc in oratione quam Ecclesiæ dimisit, addit : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi; Luc. xi). Unde non dubitatur quod quoties quæ nostris debentur dimittimus, toties, ut diximus, nobis debita, hoc est peccata nostra, a Deo dimittuntur. Sed quare exemplis immoramur, cum nullum sanæ fidei lateat, converti ex corde volentibus januam misericordiæ usque ad ultimum spiritum semper esse reseratam; et fontem domus David in ablutionem peccatoris et menstruate (Zach. xiii), per omne presentis vite spatium indifferenter patentem, nulli negari? Verba quoque Regulæ, quæ prave vel parum intelligentes, ista dicere præsumpsistis, in nihilo vobis suffragantur. Et ut pateat verum esse quod dicimus, ipsa ponamus : *Si frater, inquit, proprio vitio de monasterio exierit, aut proleptus fuerit, in ultimo gradu usque tertio recipiatur; iam vero postea sciat sibi omnem reversionis aditum denegari*. Non, inquit, denegatur; sed, sciat sibi denegari. In qua sententia eam nihil præcepti inveniat, non obicem misericordiæ posuisse, sed terrorem temerariis intentasse cognoscitur. Ergo desinite talia loqui, et non Scripturas vestro sensui sed sensum vestrum Scripturis applicate; et converti veraciter cupientes, absque ulla retractione, etiam millies suscipite. Alioquin Deo contrarii et Regulæ adversarii inveniemi.

In jejunis vero Regulam nos optime sequi credimus. Quod si non creditis, exponimus. A Pentecoste usque ad Idus Septembris, sicut ipsi opposuistis, quarta quidem et sexta feria usque ad

A Nonam jejunare præcipimur (51); et aliis diebus ad Sextam prandere. Hanc tamen prandii Sextam continuandam dicit si necessarium fuerit, et in abbatis ponit providentia, ut sic omnia temperet, atque disponat, qualiter et animæ salventur, et quod faciunt fratres, absque murmuratione faciant. Et quia horam illam refectiōis sicut cæteris diebus, ita quoque duabus illis feriis continuandam dicit, hoc est, ad Sextam posse fratres ex necessitate comedere, quia hoc in abbatis providentia ponit, quia sic omnia abbate temperare atque disponere præcipit, ut animæ salventur, quia ut fratres absque ulla murmuratione faciant, quod faciunt, providetur, cum a Pentecoste usque ad Idus Septembris omnem feriam ad Sextam ex præcepto abbatis comedendo continuamus, nil nos offendere credimus, neque a Regulæ statuti deviare existimamus. Ab Idibus autem Septembris usque ad caput Quadragesimæ, secundum Regulam ad Nonam semper reficimus; diebus Dominicis propter universalis Ecclesiæ decreta, et quibusdam duodecim lectionum solemnitatibus exceptis. Dies autem Dominicos etiam apud vos observari audivimus. Quia si nos in jam dictis festivitibus bis comedendo peccavimus, quoniam id Regula non permittit, peccatis nihilominus et vos, qui diebus Dominicis bis comeditis, quoniam nec ipsos a serie jejunii in Regula invenimus exceptos. Si vero honore Domini Dominicis diebus jejunia solventes iuste agitis, et nos Domini et servorum ejus honore, bis in eorum solemnibus comedentes nihilominus iuste agimus.

De opere manuum, quod superioribus capitulis adjunxistis, sufficientissimas habemus rationes: quæ et vestra objecta prorsus invalida demonstrantes, ea longe propellant, et quæ apud nos geruntur, approbent et manu teneant. Et ut hoc apertissime pateat, videamus non tantum quid de opere manuum Regula præcipiat, sed etiam quare illud præcipiat. *Otiositas, ait, inimica est animæ. Et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum: certis iterum horis in lectione divina*. Ecce audistis quia operari jubet: animadvertite, ut diximus, ob quid jubeat. Otiositatem esse inimicam animæ prædicat et ideo ne animæ, cui inimica cognoscitur, nocere valeat, tam lectione quam manuum labore eam excludere satagit. Dicite ergo: Si aliis bonorum operum exercitiis idem potest fieri, non videtur vobis bene Regula servari? Si, inquam, aliis bonis operibus (nam multa alia bona opera præter opus manuum possunt inveniri) occupare semper totius diei spatium monachi possunt, cum ad hoc tantum ne otiosi sint operari præcipiantur, nonne illa agentes a prævaricatione Regulæ omnino alieni perma-

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(50) *Opponitis deinde nos contra Regulam plus suam tertio fugitivos suscipere. De fugitivis recipiendis, præter textum Regulæ, qui legitur cap. 29, exstat et caput integrum in lib. Consuetudinum Cluniacensium.*

(51) *Quarta et sexta feria usque ad Nonam jejunare præcipimur. Additio 1 ad capitul. cap. 18: Ut quarta et sexta feria jejunantes ante Nonam, aut post Nonam, si necessitas fuerit, juxta prioris arbitrium levia opera exerceant.*

nent? Plane ita, certe ita, velint nolint adversarii. Quocunque bono exercitio, otiositate fugata, Regula custoditur, nemo hæc agentium juste transgressor dicitur, calumpnia illata longe rejicitur. Nisi autem essent opera præter rusticationem Deo acceptabilia, nequaquam Judæis diceret Dominus: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (Joan. vi). Si sane corporalia opera spiritualibus exercitiis præferrentur, nequaquam Maria ad pedes Domini sedere, et verba ejus indesinenter audire a cæteris operibus otiosa elegisset, nequaquam sororem suam solam ministrare permisisset, nequaquam Dominus eam optimam partem elegisse dixisset (Luc. x). Ergo si orando, legendo, psallendo, injuncta religiose implendo, vel alia quælibet hujusmodi bona agendo animus occupatur. Regula, ut diximus, perfecte servatur; quoniam hæc operando, monachus non otiosus, sed bene negotiosus in omnibus comprobatur. Et ut aliquid supponamus exemplum, discipulum ipsius beati Benedicti sanctum Maurum, ad has Galliarum partes pro construendis secundum ipsius doctrinam cænobii ab ipso directum, legimus hunc morem in monasterio quod in Andegavensi episcopatu construxerat (52), tenuisse, ut quia eis sine proprio labore cuncta necessaria suppeditabant, omisso manuum opere spiritualibus, ut diximus, exercitiis exercitati, otiosi non essent, sicque sibi nuper a sancto traditam Regulam, bona semper operando, optime conservarent. Quod si se beatus Maurus contra professionis suæ votum agere intellexisset, cum in intellectu hujusce rei nullo modo falli potuisset, nequaquam sic suos vivere permisisset. Qui etiam si voti prævaricator esse non vereretur, et operari manibus, vel resolutione nollet, vel fastu dedignaretur, nec Deus pro ipso tam mira et multiplicia opera operari, nec ipsis mortuis ejus precibus vitam reddere dignaretur. Hinc ad sequens capitulum, cui non esset respondendum, quia nec esset opponendum, veniamus: et inde nos maxime transgressores, ne Cistercienses offendantur, cognoscamus. Sed dicite, qui hæc oppo-

nitis, utrum ludo, an serio hoc dicatis. Nam si ludo, frater a fratre deludi non debuit. Si serio, insulsa interrogatio deberet magis silentio contemni, nisi putaretur ei non posse responderi.

Obijcit nolis, cur omnibus venientibus, sive discedentibus hospitibus, tam abbas, quam cuncta congregatio in terra non prosternitur, vel cunctorum in conspectu omnium hospitem capita non inclinantur, cur aquam in manibus abbas hospitibus non dat, cur pedes hospitibus omnibus tam abbas quam cuncta congregatio non lavat. Affirmatur ab objectoribus monachos salute fraudatos, nisi hæc ut sonnerunt, servare voluerint. Et, o homines puerorum more papilionis sequentes, pugnantes, sed non nos, sed aerem verberantes, inania opponentes, discretionis matris virtutum semitam non sequentes et ideo a rectitudine itineris deviantes, dicite, quæsumus: Voti prævaricatrix, et idcirco æterna salute defraudata judicabitur Cluniacensis, seu alia quælibet congregatio, nisi omnibus advenientibus vel discedentibus hospitibus cum abbate suo inclinaverit, aut ante eos prostrata jacuerit? Damnabitur, nisi pedes et manus hospitibus omnibus laverit? Oportebit igitur, aut conventum in domo hospitum assidue morari, aut hospites in claustris, et fratrum officinis hospitari. Neque enim aliter injuncta poterunt implere, nisi simul detur et manere. Assiduitas quippe advenientium assiduitatem expetet ministrantium. Unde fiet ut quos monachos esse vultis, jam monachi esse non possint, et cum sæcularibus commanentes, nomen monachi et vitam amittant; et dum hoc unum Regulæ mandatum indiscrete servare contenderint, cætera deserant, nec istud etiam obtineant. Sic plane, sic continget, sic eveniet clericis, militibus, rusticis, clientibus, mimis, et diversarum qualitatum hominibus, ipsis quoque, quæ ab hospitali charitate non excluduntur, mulieribus monachi cohabitabunt: et illi singulares, illi mundo mortui, illi, quibus nec ipse communis aeris usus libere hauriri permittebatur, communi hominum conversationi quam reliquerant, iterum commiscebuntur.

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(52) In monasterio quod in Andegavensi episcopatu construxerat. Glannafolio scilicet, ubi sanctus ipse Maurus obiit anno Christi 582 post regiminis annos 40: Unde et monasterium Sancti Mauri in Glannafolio dicitur a scriptore Chronici Cassinensis, cap. 67 libri iv. De eoque refert Odo Fossatensis monachus libro i Miraculorum beati Mauri, cap. 3: quod « Rorigo venerabilis comes, ne per succedenia tempora, habitatorum forte negligentia, a rectitudine regularis transitus exorbitaret, præceptum imperialis edicti a serenissimo imperatore Ludovico ex sacro promeruit scripto, quatenus rectores Fossatensis monasterii, semper providentiam de eodem loco habentes, instantiam sollicitudinis suæ tam loco quam congregationi vigilantem cura in omnibus adhiberent, tales videlicet suæ congregationis eis magistros et præpositos ordinando fratres, quorum nutu et regimine cuncta illic perficienda, et interior et exterior studiose disponerentur. » Verum et ipsis Fossatensibus in hac administratione non bene se gerentibus, tandem Urbanus II papa, sicut est in præfato Chronico Cassin. cap. 48, lib. ix: « pro

negotiis ecclesiasticis in Gallias ingressus, » in Turonensi concilio, ubi et ipse præsidebat, monasterium Sancti Mauri in Glannafolio a Fossatensium monachorum abstractum tyrannide, pristinae dignitati libertatique restituit; sub magisterio tantum Cassinensis cænobii perpetuo mansurum. » Postea Calixtus II, « rogatus a cardinalibus, inquit idem Chronicon, cap. 66: qui secum advenerant in Gallias, et monachis, et ab abbate Girardo, ejusdem confessoris Christi Mauri ecclesiam solemniter dedicavit. In qua etiam corpora sanctorum Antonii et Constantiniani, qui de Cassinensi cænobio ad Gallias cum beato Mauro perrexerant, cum maxima reverentia posuit. » Ac denique « dum possessiones illius monasterii a quibusdam diriperentur, Germaniæ episcopus scripsit, ut directas restituendas curarent. » Et eo etiam prædictus Girardus Cassinensis abbas « concessit fratrum vestiariorum ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Casaliplano, Sancti Benedicti in Pejinari, Sancti Nicolai in Castro, et Sancti Martini, cum omnibus pertinentiis ipsarum ecclesiarum. »

Tanta certe est advenientium fere semper frequentia, ut si omnibus inclinare, vel ante omnes prosterni oporteat, si omnibus manus et pedes abluere, expediat, cum eis ab ortu solis usque ad occasum, ut diximus, fratres omnes esse necessarium sit, et tam in metaneis quam in ablutione manuum et pedum totam diem expendere (53), cum nec multoties ad id operis per omne diei spatium valeant sufficere. Cessent igitur ab omni divino officio, cessent a servandis reliquis Regulæ decretis, cessent ab ipsa refectione corpora non Primam, non Tertiam, non Sextam, non Nonam, non denique Vesperas, non Completorium, non Missas celebrare curent. Hæc omnia pro manuum et pedum ablutione dimittant, et vel muta sit Ecclesia, vel quaerantur qui fratrum in his omnibus suppleant vicem. Nonne hæc ridicula videntur? Nonne talia ipsi insensati detestarentur? Nonne hæc non debere fieri, ipsa bruta animalia vociferarentur? Facimus tamen quod possumus, et per totius anni spatium unaquaque die tribus peregrinis hospitibus manus et pedes abluimus, panem cum vino offerimus, abbate in ordine suo id faciente, nullisque, nisi infirmis, qui hæc implere non valet, exceptis. Sic de Regula quod valemus, implemus, ne reliqua istorum causa dimittimus. Oportet enim, ut Dominus ait, et ista facere, et illa non omittere (Luc. xi). Et quoniam ipsa ratio, etiam nobis tacentibus, clamat et objecta vestra longe projicit, oportet ut ad illa quæ superius posuimus, recurramus, et inde a nobis Regulam integre conservari probemus. Sic, inquit beatus Benedictus, *abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salventur*. Omnia dixit, nihil exceptit. Si igitur pro salute animarum, licet abbati omnia temperare atque disponere, licuit hæc quæ dicta sunt sic temperare, ut et hospitibus nulla necessaria deessent, atque honorifice, charitative et diligentissime susciperentur, et procurarentur, neque ecclesia Dei propriis officiis defraudaretur, aut regularis observantia, vel ad modicum, intermitteretur.

Quia brevem ferramentorum et rerum monasterii abbas non habet (54), eum vel superbum, vel negli-

gentem dicitis. Et quare alio in loco legitur: *Decani tales eligantur* (55), in quibus securus abbas partiat *onera sua*? Non potest, inquam, abbas onera sua aliis imponere, et quod per se multis et diversis implicatus negotiis facere non valet, per vicarios implere? Et quare illud hic ei denegatur quod alibi conceditur? De significanda quippe hora operis Dei loquens, ait: *Significanda hora operis Dei, die noctuque sit cura abbati, aut ipse nuntiare, aut tali sollicito fratri injungat hanc curam, qui aptus sit*. Quod igitur, ut diximus, hic et ubique illi ex necessitate conceditur, cur in jam dicto capitulo negabitur? Novimus certe episcopos sine presbyteris et coadjutoribus esse posse, si soli ad cuncta diocesis suæ utilia potuissent sufficere. Sic et abbatem, cellararium, et infirmarium, et eleemosynarium, custodem hospitium, et pro cæteris officiorum ministris solum esse oportere, si sufficere ad omnia tenenda valeret. Sed quia unum ad universa dispartiri negotia, aut impossibile, aut multum difficile est, plures expedit facere quod unus non valet implere. Hinc Jethro culpans Moysen de talibus, ait: *Elige tibi viros, quos nosti ad hoc utiles esse, et esto tu populo in his quæ ad Deum sunt; illisque leviora permittens, graviora, quæ per alios diffiniri non poterunt, tu diffini* (Exod. xviii). Credidit Moyses sapienti, et sic fecit. Hoc imitatur, et nostros Patres convenit, et ferramenta vel quaslibet res monasterii numerandas, sive conservandas fratribus ad hoc utiles, quando sibi non vacat, committere. Bene ergo sic intellecta Regula servatur

De genuflexionibus regularium horarum quidquid Regula jubet, omnimodis custodimus, et antequam Horam decantare incipiamus, ubicunque sinus cum timore divino genua flectimus. Prohibet hoc aliquando nimis imber, condensa nix, lutulenta tellus: et tunc loco metaneæ, Psalmum, *Miserere mei, Deus* (Psal. i.), decantamus; et tali commutatione, præceptum quod implere non possumus, recompensamus.

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(53) *Et tam in metaneis quam in ablutione manuum et pedum totam diem expendere*. Vir clarissimus Nicolaus Faber Ludovici XIII regis Christianissimi præceptor, sequenti nota locum hunc illustravit. Metaneam, inquit, pro genuflexione ponit hic, et infra pag. seq. « tunc loco metaneæ Psalmum decantamus. » Et in correctione Regulæ Cluniacensis nondum edita, cap. *De genuflexionibus*, cum inquit: « Sed et illa quæ fieri solet » genuflexio, « ab illis qui portanti eucharistiam occurrunt quolibet loco, atque illis metaneis, quæ quotidiano usu in capitulo sunt, et vulgo veniæ nominantur. » Ita etiam Græcos *paravoiæ* vocabulum usurpare adnotavit Anastasius Bibliothecarius in synodum vii, a se versam. Et in ea significatione accipitur initio missæ Chrysostomi editæ Romæ.

(54) *Quia brevem ferramentorum et rerum monasterii abbas non habet*. Brevis, vel breve, quod Græci *πρῆτος* et *πρῆτος* dicunt, est album, sive registrum in quo aliquid describitur. Sic capitul. lib. iii, cap. 82. « Ut non solum beneficia episcoporum,

vel abbatum, abbatissarum atque comitum, sive vassorum nostrorum, sed etiam fisci nostri, describantur in breve. » Et qui Cisterciensibus objectionis hujus adversus Cluniacenses faciendæ ansam præbuit, S. ipse Benedictus cap. 32 Regulæ, « Substantiæ monasterii in ferramentis vel vestibus, seu quibuslibet rebus, provideat abbas fratres, de quorum vita et moribus securus sit, et eis singula ut utile judicaverit, consignet custodienda atque recolligenda, ex quibus abbas breve teneat. » Quem locum Cassinenses sic explicant: « Quilibet officialis intra mensem, a die publicationis suæ faciat inventarium de rebus monasterii quæ pertinent ad suum officium. Et prælatus habeat apud se inventarium universale omnium rerum tam mobilium quam immobilium monasterii ne perdantur. » Inde *brevet* et *bref*.

(55) *Decani tales eligantur*. De quibus et Additio 1 ad capitul. cap. 55: « Ut senior decanus reliquis decanis præponatur, et abbate vel præposito præsentem locum proprium teneat. »

Mensam abbatis nostri, juxta Regulam, cum pauperibus et peregrinis non esse causamini (56); sed juste inde arguimini. Est quippe cum hospitibus semper et peregrinis. Quosunque enim abbas substantia monasterii reficit, nonne mensæ propriæ participes facit? Et certe per Dei gratiam, omnibus pauperibus, omnibus hospitibus sufficiens apud nos pro posse charitas exhibetur, et unicuique congruus honor defertur. Quod si isto modo impleri a nobis Regula secundum vos minime potest, et hoc esse mandatum, ut cum abbate manducent, affirmatur; fit et istud quandoque de honestis personis. Nam indecens credimus ut, præsentē conventu, quarumlibet personarum, non cunctis placitura, incongruentia indiscrete introducatur, et ipsis forte bonis inde scandalum oriatur. Si vero opponitis non in conventu, sed extra conventum mensæ abbatis hospites sociari debere, respondemus hac occasione abbates a fratribus olim se sequestrare solere, et, sub prætextu hospitum, lautioribus sibi et familiaribus epulis indulgere, neque de ovium suarum pastu curare. Et, secundum prophetam (quod salvo mystico intellectu dicimus), quod crassum videbant assumebant, et quod debile erat projiciebant. Et cum limpidissimam aquam biberent, reliquam pedibus suis conturbabant, et gregem Domini turbida et cæmota aqua potabant (*Ezech. xxiii*), hoc est, sibi optime providentes, de cæteris non curabant. Qui quoniam bono præcepto male abutebantur, novo ulcere novum emplastrum superponendum fuit, et præceptum quod aliquando salubre fuerat, salubriore consilio commutandum. Eapropter ut vitium de virtute ortum rursus virtute exstingeretur, cum de communi mensa ad singularem regula transmississet, iterum de singulari ad communem regula rationis et charitatis adduxit [reduxit]. Unde et abbates nostri, nisi infirmitas obstiterit, nobiscum semper comedunt, et aliquando cum hospitibus, quando tales adsunt, aliquando sine illis, a communi tamen mensa nunquam vel raro discedunt, hospitibus autem et peregrinis nihil deesse patiuntur. His de causis nos contra beati Benedicti statuta nil agere credimus, qui pro tempore et personis, ut sæpe jam diximus, hujusmodi mandata abbati contemperanda permisit.

Sequentis capituli, quod proposuistis, facilis et congrua patet responsio. Ubique enim sibi obviant fratres, junior a priore benedictionem petit, *Benedicite*, dicendo, si extra regularia loca fuerit, et humiliter inclinando; sed nihil ore proferendo, si infra officinas regulares sibi occurrerit. Quod si semper loquendo hanc peti debere dicitis, videant discreti utrum superflue locutioni utile silentium

ANDRÆÆ CHESNI NOTÆ.

(56) *Mensam abbatis nostri juxta Regulam cum pauperibus et peregrinis non esse causamini.* S. Benedictus, cap. 56: « Mensa abbatis cum hospitibus et peregrinis sit semper. Quoties tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare, in ipsius sit potestate. »

imponi, an supponi debeat. Superfluum vero idcirco dicimus, quia ad id quod æque bene silentio potest fieri, linguam non esse necessariam, et ideo superfluum [superfluum] existimamus, maxime cum nullius sermonis propter hanc salutationem proficere in Regula facta fuerit mentio. Sed et si hoc, prout vultis, indifferenter concederetur, forte ab aliquibus non plene maturitate fundatis, inania pro utilibus, ludicra pro seriis, maledictiones pro benedictionibus proferrentur. Hoc ne contingat, censura silentii prohibemus: unde his servatis rationibus, a Regula non deviamus.

Ad portam monasterii senem sapientem poni dicitis Regulam præcepisse (57), nec nos hoc facere. Nos autem dicimus: Si portarius nostræ sapientia fuerit, senex autem non fuerit, prævaricata Regulæ rei, et ob hoc inferno digni judicabimur? Quid si et senectutem et sapientiam in eadem persona invenire nequiverimus? An hæc de causa nisi et senex ætate et sapiens moribus, ad portam monasterii non ponetur? Et quid est quod Scriptura dicit: *Canj sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata?* (*Sap. iii.*) Super hæc nisi pulsantibus et clamantibus idem portarius Deo gratias responderit, aut benedictionem vociferatus fuerit, etiam si cuncta alia humanitatis officia advenientibus exhibuerit, tamen secundum vos nihil proderit, nec etiam universa Regula optime in aliis conservata, nisi jam dictus ostiarius Deo gratias celsa voce insonuerit, sufficere poterit ad salutem. Hoc videat ratio, videat veritas, videant veritatis amatores, et nobis tacentibus quod inde sentiunt proferant. Nos autem ad portam portarium cur poneremus, qui nec portam habemus? Portæ quippe nostræ non clauduntur per diem, sed assidue patentes sine personæ discretionem introitum advenientibus præbent. Nec necesse est aliquem pulsare, nec necesse est aliquem clamare, quia non tantum murorum auditum, sed etiam hospitii introitum apertum invenit, et illico recumbens universa parata reperit. Ne cogant vero fratres extra domos proprias manere, sapientem et honestum famulum juxta manere et jacere facimus, qui meridianis horis, sive illis quibus ostia cuncta monasterii ex consuetudine clauduntur, pulsantibus vel clamantibus, non tantum vocis clamore, quantum obsequii exhibitione respondeat. Sic certe, sic agendo, non prævaricatores, sed, pro posse nostro, Regulæ conservatores existimus.

Nunc tandem, nunc ad illa veniamus, quæ cum tanta admiratione protulistis, quæ omni rationi et auctoritati contraria esse dixistis. Illa discutiamus quibus inevitabili periculo nobis acquiescentes dicitis cinctos, ut ad quamcunque patrem se verterint, (57) *Ad portam monasterii senem sapientem poni dicitis Regulam præcepisse.* Regulæ verba sunt hæc, cap. 66: « Ad portam monasterii ponatur senex sapiens, qui sciat accipere responsum et reddere, cujus maturitas cum non sinat vagari. Qui portarius cellam debet habere juxta portam, » etc.

prævaricatores non esse non possint. Hoc certe de illis dicitis qui post semel promissam alibi stabilitatem, conversionem morum atque obedientium rursum alio in loco stabilitatem, rursum conversionem morum, rursum obedientiam sub alio abbate promittunt, atque priorem fidem irritam, quantum in ipsis est, faciunt. His nos subjungimus: Cum pro Regula vos agere dicatis, quare contra eam vos esse monstratis? Et quam nos non tenere arguitis, quare nos ab ipsius tramite sequendo repellitis? Sic enim legimus, ubi, de monachis peregrinis, qualiter suscipiantur tractatur: *Si vero postea, inquit, voluerit stabilitatem suam firmare, non renatur talis voluntas*. Ecce quem ante, utpote monachum, certum erat stabilitatem suam alibi firmasse, si rursum firmare alio in loco voluerit, non prohibetur: quin potius, ne talis voluntas renatur præcipitur. Quem si reatu desertæ primæ professionis teneri cognovisset, certum est quia hoc minime laudasset: certum, quia nullo modo permisisset; certum, quia omnimodis prohibuisset. Neque vero tantum virum, tanta scientia, spiritu quoque prophetiæ ita repletum, ut vix eum aliquid latere posset, in tali tantaque re culpa latere potuisset. Nam cui occulta manifesta erant, manifesta occulta fieri minime potuerunt? Quod si stabilitatem firmare monacho peregrino conceditur, ut in loco quem elegit stabilem se semper esse oportere intelligat, nec ultra inde sibi licere evagari, nihilominus Patri monasterii obedientiam illum promittere expedit, ut habeat cui loco Christi obedire debeat. Conversionem vero morum rursum polliceri quid oberit, cum non tantum bis in professione, sed etiam milies in confessione, tam Deo quam hominibus, quotidie morum conversionem et vitæ emendationem cum præteriorum malorum poenitentia promittere debeat? Si vero stabilitatem, conversionem morum et obedientiam ei post primam promittere licet, licet et professionem facere. Nam quid aliud in professione quam stabilitas, conversio morum et obedientia a monacho promittitur? Quod si hoc monacho peregrino non negatur, quare non omni legitime venienti concedetur? Sed neque timendum ne secunda professione prioris prævaricator judicetur quoniam non diversum, sed idem quod prius promittit. Si enim aliquid priori voto contrarium, aut minus continens Deo promitteret, sine dubio reus existeret. At quoniam idem quod prius promittit, ut diximus, in nullo delinquit, videat tantum ut quod se facturum Deo respondet implere omnimodis satagat. Sed forte opponitis: Quomodo secundam professionem omnem monachum posse facere, et conversionem morum atque obedientiam secundo posse promittere affirmatis, cum non reliqua, sed

solam stabilitatem firmandam, et non ab omnibus monachis, sed a solis peregrinis monachis Regula dicat? Ad quod nos: Quod a peregrinis monachis stabilitas firmari possit, ut ipsi cognoscitis, Regule auctoritate probatur. Quod vero ab omnibus aliis monachis, non tantum stabilitas, sed et conversio morum atque obedientia, hoc est integra professio iterum fieri possit, sumpta ex ipsius Regule verbis ratione probamus. Nam scilicet, juxta Regulam, secundo stabilitatem firmare licet, juxta rationem, secundo conversionem morum atque obedientiam promittere. Quod si prævaricator qui conversionem morum et obedientiam secundo promittit, prævaricatur nihilominus qui secundo stabilitatem firmat. Nam si sequens votum priore quassatur, non in parte, sed in toto quassabitur. Si, inquam, conversionem morum, et obedientiam monachus secundo promittere non debet, quoniam idem alteri jam ante promisit, nec stabilitatem secundo firmare potest, quoniam jam ante se stabilem fore alio in loco firmavit. Sed certum est justum esse quod de stabilitate firmanda Regula mandat. Justum est igitur, quando monasteriis ad monasteria legitime venientes, cum stabilitate etiam conversionem morum et obedientiam, coram ipsorum cœnobiorum abbatibus profiterentur. Sed et si recte peregrinis monachis hoc agere conceditur, non recte cæteris omnibus cum abbatum propriorum concessione venientibus negabitur.

Cur autem noti monasterii monachos sine proprii abbatis permissione, aut litteris commendatitiis suscipiamus (58), aut quam inde rationem præstamus queritis, atque nos in hujusmodi re contra charitatem fraternam agere dicitis. Nos vero sicut defendimus ea quæ recta putamus, sic nunquam excusandas excusationes in peccatis assumere volumus. Scimus namque non debere aliquem alicujus monachum, absque ejus permissione, suscipere, quandiu, ut verus pater filio et ut bonus pastor ovi propriæ, cunctatam animæ quam corpori necessaria, ea scilicet sine quibus nec anima salvari nec corpus potest sustentari, providerit. Quod si horum aliquod defuerit, licet fratri, etiam invito abbate, locum sibi tam inutilem, imo tam noxium et perniciosum deserere, atque suæ animæ interitum modis omnibus declinare, locumque alium in quo hoc quod prius non poterat implere possit querere. Si enim oculus eruendus, si manus vel pes abscedendus est (*Matth. xviii*), si pater, mater, uxor, filii fratres et sorores sunt odiendi ne Christus amittatur (*Luc. xiv*), nihil plane relictum est, cui non debeat salus animarum præponi. Neque enim voti, vel professionis transgressor dici monachus potest, si loco qui votum implere non sinebat dimisso, ad

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(58) Cur autem noti monasterii monachos sine proprii abbatis permissione suscipiamus. Hinc et Goffridus abbas Viudocinensis Pontio Cluniacensi abbati scribens, conqueritur illum quemdam monachum suum Petrum, Goscelini nomine, ad se venientem

retinuisse, cum hoc sancti Benedicti Regula omnino contradicat. Epist. 2 lib. iv, quæ et integra Bibliothecæ huic inserta est. Qualis etiam argumenti est epistola prima sancti Bernardi ad Robertum nepotem suum, qui de Cisterciensibus ad Cluniacenses transierat.

eum in quo votum persolvere queat transmigrat. A
ut cum Propheta dicere valeat: *Reddam tibi rota
mea, quæ distinxerunt labia mea* (Psal. lxy). Ar-
guendus potius esset et dignus morte iudicandus, si
tantæ rei dispendium parvipendens, mortem suam
stulta patientia sustineret. Hanc Ecclesiæ Cluni-
acensis ab apostolica sede concessionem retinet, ta-
liter ad se venientes recipere (59): quod tamen
non ut privatum, aut singulare, sed velut omnibus
commune et licitum obtinet. Ita quippe venientes
non solum illa Ecclesiæ, sed et universa Christi
cœnobia suscipere, retinere atque fovere debent.

His additis et multa invectione extollitis, dicendo
quod proprium episcopum habere refugimus. Nos
vero respondemus istud veritati contrarium oppo-
sita fronte existere, quoniam patet nos proprium
episcopum habere. Quis enim rector, quis verior,
quis dignior Romano episcopo episcopus potest in-
veniri? Nonne ille est quem cæteris præesse non
humana, sed divina auctoritas sanxit? Nonne ille

est, cui dictum est: *Tu conversus, confirma fratres
tuos* (Luc. xxi.) Nonne ille est cui dictum est:
*Tibi dabo claves regni cælorum? Et quodcunque liga-
veris super terram, erit ligatum et in cælis; et quod-
cunque solveris super terram, erit solutum in cælis*
(Matth. xvi.). Hunc unum solum et maximum nos
habere episcopum gloriamur, huic soli specialiter
obedimus: ab hoc solo, si causa (quod absit!)
exigeret, interdicti, suspendi atque excommuni-
cari possemus. Hoc ipsius sanctæ sedis irretra-
gibilis sanxit auctoritas: nec unius tantum, sed
multorum decreta inde apud nostram matricem Ec-
clesiam conservantur. Hæc ipsi ita condiderunt, non
ut hanc, de qua loquimur, Cluniacensem ecclesiam
alteri episcopo prius eam possidenti auferrent, sed
B a fundatoribus, qui eam in proprio alodio constru-
xerant (60) rogati, in propriam retinuerunt, atque
soli Romano pontifici eam in æternum subjacere de-
cernentes, pluribus hoc privilegiis confirmaverunt
(61). Præcepto vero ipsius, quoniam ab ipso utpote

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(59) *Ecclesiæ Cluniacensis ab apostolica sede con-
cessionem retinet, taliter ad se venientes recipere.*
Alexander II papa in diplomate ad sanctum Hugonem
abbatem Clun.: « Decernimus etiam, inquit,
et illius, cuius vice, quamvis indigni, fungimur,
auctoritate sancimus, ut isdem locus omnibus ad
se ob salutem confugientibus sit misericordiæ sinus,
sit totius pietatis et salutis portus. Obteniat in eo
locum justus, nec repellatur pœnitere volens in-
quus. Præbeatur innocentibus charitas mutue fra-
ternitatis, nec negetur offensis spes salutis et indul-
gentiæ pietatis. Et si aliquis eundem locum expetierit
suz humilitatis et salutis gratia, minime a
venia et optata misericordia excludatur, sed oleo
medicamenti salutaris fovendus benigniter colligatur,
quia et iustum sic est ut in domo pietatis et
justo præbeatur dilectio sanctæ fraternitatis, et ad
veniam confugienti peccatori non negetur medica-
mentum indulgentiæ et salutis. Sit autem omnibus
ibi advenientibus causa salutis, hic et in perpetuum
divinæ miserationis et pietatis refugium, et apostoli-
cæ benedictionis et absolutionis præsidium. » Et
Urbanus II: « Hanc etiam vobis prærogativam con-
cedimus, ut quisquis ad vos alieni monasterii mo-
nachus pro vitæ melioratione transierit, licenter
recipiat, remotis prioris loci querimoniis, ut
largiente Domino, salutis quam quærere videtur,
apud vos potiatur effecta. Clericos quoque regu-
lares, quos canonicos vocant, qui vel in locis
suis salvari non possunt, vel pro necessitatibus
ad loca vestra confugiunt, suscipiendi, et ve-
strum propositum *admittendi licentiam imperti-
mur. »

(60) *A fundatoribus qui eam in proprio alodio con-
struxerunt.* Guillelmus scilicet Aquitanorum dux, et
Ingelberga ejus uxor, de quibus ad ipsas foundationis
tabulas jam egimus.

(61) *Atque soli Romano pontifici in æternum
subjacere decernentes pluribus hoc privilegiis con-
firmant.* Quod et nos etiam alibi fuisse docuimus,
et hoc adhuc Gregorii VII papæ rescriptum clarius
ac manifestius demonstrat.

*Exemptio monasterii Cluniacensis, a Gregorio VII
papa sancta Romæ anno 1077.*

« Domnus ac beatissimus papa Gregorius VII,
anno pontificatus sui vii, in basilica Lateranensi,
quæ et Constantiniana dicitur in honore Salvatoris
et beati Joannis Baptistæ, concilium generale cele-
brans, indicto cunctis silentio surrexit, et dixit:

Noveritis, fratres et consacerdotes nostri, imo tota
hæc sancta synodus cognoscat et sciat, quia cum
ultra montes multa sint monasteria ad honorem Dei
omnipotentis et beatorum apostolorum Petri et Pauli
nobiliter et religiose fundata, inter omnia quoddam
illis in partibus habetur, quod quasi peculiare et pro-
prium beato Petro et huic Ecclesiæ speciali jure ad-
hæret, Cluniacense videlicet, ad honorem et tutelam
hujus sanctæ et apostolicæ sedis ab ipsis primordiis
principaliter assignatum, et favente divina clementia
sub religiosis et sanctis abbatibus ad id usque digni-
tatis et religionis pervenit, ut cæteris monasteriis,
quamvis multis antiquioribus, quantum ipse cognosco,
in Dei servitio et spirituali fervore præcellat, et nul-
lum in terra illa, quod ego sciam, huic omnino valeat
adæquari. Nullus enim abbas unquam ibi fuit qui
sanctus non fuisset. Quin abbates et monachi hujus
semper Ecclesiæ filii nullomodo degeneres existi-
erunt, nec curvaverunt genua sua ante Baal et Baalim;
nec Jeroboam, sed hujus sanctæ Romanæ sedis
libertatem dignitatemque imitantes, quam ab origine
traxerunt, nobiliter sibi per successionis seriem au-
ctoritatem servaverunt. Non enim alicui unquam
alienæ vel terrenæ potestati colla subdiderunt, in sola
beati Petri et hujus Ecclesiæ subjectione defensione-
que permanentes. Et idcirco volumus, atque apostoli-
ca auctoritate firmamus et contradicimus, ut nulla
unquam persona, parva vel magna, sive potestas ali-
qua, non archiepiscopus, non episcopus, nullus reg-
um, ducum, marchionum, principum, comitum, nec
D etiam aliquis legatus meus supra illum locum et mo-
nasterium unquam buccam suam aperiat, aliquamve
exerceat potestatem. Verum juxta tenorem privilegii
nostri, et antecessorum nostrorum auctoritatem, et
libertatis immunitatem sibi ab hac sede concessam
integram perpetuamque omnino possideat, et tantum-
modo sub aliis apostolicis ab omni æstu et turbine
impugnationis respiret, et in gremio hujus sanctæ
matris Ecclesiæ, ad honorem omnipotentis Dei, et
beatorum apostolorum Petri et Pauli in perpetuum
dulcissime quiescat. Et ita vertens se dominus
papa ad dexteram partem synodalis conventus,
percunctatus eos dicens: Placet ita vobis? lau-
datis? Responderunt: Placet, laudamus. Vertens
se iterum in sinistram eodem modo interrogavit.
Eodem quoque modo responsum est a sancto
conventu: Placet, laudamus. Post hæc verba stando
in throno pontificali perorata domnus papa se-
dit. »

nimum remoto non valemus: a quolibet Catholico episcopo chrisma (62), oleum, sacros ordines (63), ecclesiarum et cœmeteriorum consecrationes (64), et cætera his similia suscipimus, atque apostolice sedi, cui non obedire nefas est, in his et in omnibus obediunt: et ideo nec monachorum, nec Christianorum regulam (quod nos facere diximus) infringimus. Si autem adhuc perstat et nos male agere jactatis, illum quem obtendimus impetite, et nobis dimissis de his cum ipso agite. Nos enim quia contraire non debemus, obedire volumus, nec de ejus unquam (quod nulli mortalium licitum est) judicio judicare. Hoc non soli Cluniacenses obtinent, sed et quampluribus datum cernimus; et longe ante Cluniacum conditam, multis aliis monasteriis ab eadem apostolica sede concessum videmus. Cujus sedis præsules cum magni sapientia et religione fuerint, et quorundam ex ipsis merita miraculorum quoque fulgore solemniter in mundo clauerint: incredibile est, aut decipi in talibus potuisse, aut contra conscientiam suam talia agere voluisse. Eo namque animo, ac intentione, qua nostrorum temporum apostolici quieti monachorum providentes, ea quæ diximus quampluribus monasteriis contulerunt, antiquiores quoque Romanæ Ecclesiæ præsules simili de causa in multis a jugo episcoporum libera esse monasteria decreverunt. Unde beatus Gregorius in epistola Castorio Ariminensi episcopo: *Luminoso, inquit, abbate referente, plurimis in monasteriis multa a præsulis præjudicia atque gravamina monachos pertulisse comperimus. Oportet ergo ut tuæ fraternitatis provisio, de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis,*

A in Dei servitio gratia illius suffragante, mente libera perseverent. Missas quoque publicas in cœnobio fieri omnimodo prohibemus, ne in Dei servorum recessibus, et eorum receptaculis, ulla popularis præbeatur occasio contentus, quia non expedit animabus eorum. Nec audeat ibi episcopus cathedram collocare, vel quamlibet potestatem exercere imperandi, nec aliquam ordinationem, quamvis levissimam, faciendi, nisi ab abbate fuerit rogatus, quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate, ut, remotis rezeationibus ac cunctis graminiibus, divinum opus cum summa animi devotione perficiant. Item ipse alibi: Visitandi exhortandique gratia ad monasterium quoties placuerit, ab antistite civitatis accedatur. Sed sic charitatis officium illic impleat episcopus, ut gravamen aliquod monasterium non incurrat. Sed et alio in loco: Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere et de eorum perpetua securitate tractare, antea nos officium, quod in cœnobii regimine exhibuimus, informat. Et quia in plurimis monasteriis multa a præsulis præjudicia atque gravamina monachos pertulisse cognoscimus, oportet ut nostræ fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis, in Dei servitio, gratia illius suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea, quæ magis emendanda est, consuetudine, quisque monachis quidquam molestia præsumat inferre, necesse est ut hæc, quæ inferius enumeranda curavimus, ita studio fraternitatis episcoporum debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferre iniquitudo occasio reperiri. Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Jesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(62) *A quolibet Catholico episcopo chrisma.* Paschalis II in litteris Pontio abbati Clun. scriptis, *Chrisma vero, inquit, si opportunitas exegerit, in vestro faciatis monasterio consecrari, vel a quibus volueritis episcopis accipietis.*

(63) *Sacros ordines.* Urbanus II ad Hugonem: *Decrevimus ut nullus episcopus, seu quilibet sacerdotes in eodem venerabili cœnobio, neque omnino in aliquo loco huic subdito pro aliqua ordinatione seu consecratione presbyterorum vel diaconorum, missarumve celebratione, nisi ab abbate ejus cœnobii vel prioribus eidem cœnobio subditis invitatus fuerit, venire ad agendum præsumat. Sed liceat monachis tuis ubicunque positus cujuscunque voluerint ordinationis gradum suscipere ubicunque tibi et illis vestrisque successoribus placuerit.* Et Paschalis itidem II: *Illud etiam libertatis Cluniacensi cœnobio firmum haberi sancimus, ut vestri monasterii monachi, qui ad sacros sunt ordines promovendi, a quibus malueritis episcopis promoverentur.* Imo, quæ prærogativa major adhuc est, Urbanus et ipse papa, quintus nomine, Simoni abbati Clun. et ejus successoribus primam clericalem tonsuram conferendi privilegium concessit anno pontificatus sui quinto, qui fuit Christi 1366 hoc diplomate. *Urbanus episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Simoni abbati monasterii Clun. ad Rom. Ecclesiam nullo medio pertinentis, Matisconensis diocesis, salutem et apostolicam benedictionem. Expositivæ devotionis sinceritas, et religionis promeretur honestas, ut petitionibus tuis, illis præsertim quæ status tui et monasterii Cluniaci ad Romanam Ecclesiam nullo medio pertinentis Matis-*

con. diocesis prærogativam et honores respiciunt, favorabiliter [annuamus]. Hinc est quod nos tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut tu et successores tui abbates dicti monasterii, qui erunt pro tempore, tam in eodem monasterio quam in prioratibus et ecclesiis, sive locis tibi et eidem monasterio immediate subjectis, infra metas tamen exemptionis monasterii ejusdem consistentibus, omnibus et singulis scholaribus volentibus clericali characterem insigniri, qui de locis hujusmodi oriundi fuerint, primam tonsuram clericalem conferre valeatis, constitutionibus apostolicis, et aliis contrariis non obstantibus quibuscunque, tibi et eidem successoribus auctoritate apostolica tenore præsentium indulgemus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis etiam hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avinionæ Kal. Aprilis, pontificatus nostri anno quinto.

(64) *Ecclesiarum et cœmeteriorum consecrationes.* Calixtus II ad Pontium. *Ecclesiarum vestrarum consecrationes, si diocesanis episcopi gratis noluerint exhibere, a quolibet Catholico suscipietis episcopo.* Et Honorius etiam II ad Petrum ipsum Venerabilem, *Ecclesiarum vero seu altarium consecrationes ab episcopis, in quorum diocesis sunt, locorum vestrorum fratres accipiant: si quidem gratis ac sine pravitare voluerint exhibere. Alioquin a Catholico quem malueritis episcopo consecrationum ipsarum sacramenta suscipiant.*

prohibemus, ejus vice huic Romanæ Ecclesiæ præstamus, ut nullus episcoporum aut sæcularium ultra præsumat de redditibus, vel rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis quæ ad ea pertinent, quocunque modo, vel qualibet occasione minuire, vel dolos, vel immissiones aliquas facere. Si ergo illis hac de causa licuit quod in anterioribus canonibus non inveniebatur sancire, plane et istis licitum fuit eadem ratione ea de quibus nos impetitis decernere et constituere, ut sicut illi ex parte, ita isti ex toto, quia sic expedire videbant, monachos ab episcoporum oppressionibus liberarent. Nam quidquid potestatis vetustissimi et primi obtinuerunt, id totum in recentissimos et novissimos transfuderunt. Quod igitur Ecclesia Dei tantis temporibus sub tot et tantis Patribus ratum habuisse cognoscitur, irritum fieri debere quis judicare audeat, nisi qui se sanctis Patribus meliorem tumente superbæ spiritu judicat? De his ita.

Deinde subjungitis interrogando: Quæ ratio vel auctoritas possessiones ecclesiarum parochialium, primitiarum, et decimarum nobis contulerit (65), cum hæc non ad monachos, sed ad clericos canonica sanctione pertineant. Nos vero, sicut in supradictis, sic et in istis Catholicæ Ecclesiæ auctoritatem prætendimus atque ipsius sanctionibus nos parochiales Ecclesias, et idcirco ipsarum primitias et decimas legitime possidere confirmamus. Nam si tribui Levi hæreditas inter fratres suos data non est, ut expeditiones ad Dei cultum et circa divina mysteria redderentur, neque ab eis sæcularibus impedimentis revocarentur, atque ideo primitiis, decimis et oblationibus aliorum alerentur, recte eadem monachis conceduntur, qui, sicut illa tribus, rerum temporalium hæreditate privati sunt, ac divinis servitiis die noctue insistant. Qui namque justius fidelium oblata suscipiunt, monachi qui assidue pro peccatis offerentium intercedunt, an clerici, qui nunc, ut videmus, summo studio temporalia appetentes, spiritualia, et quæ ad animarum salutem pertinent, omnino postponunt? Et qui de suis non curant, quomodo aliorum animas salvare contendunt? Male quippe medebitur alteri, qui suo languori subvenire non prævalet. Et ut Dominus ait: *Cæcus cæco si ducatur præbuerit, ambo in foveam cadent* (Matth. xv). Hoc dicimus, salvo intellectu illo, quo novimus per officium clericorum divinis quidem mysteriis Ecclesiam salvari; sed quorum-

dam talium parum orationibus aljuvari. Quia ergo monachi ex maxima parte fidelium salutem invigilant, licet sacramenta minime ministrent, æstimamus ipsorum primitias, decimas et oblationes, et quæque beneficia eos digne posse suscipere, quoniam et reliqua populo Christiano necessaria a presbyteris et clericis faciunt exhiberi. Ista vero dicendo, nequaquam clericos ab ecclesiarum et ecclesiasticarum rerum possessionibus excludere volumus, sed monachos hæc omnia legitime posse obtinere istis rationibus et auctoritatibus approbamus. Si enim ipsi pro officio baptismatis, penitentiae, prædicationis, ac cæterorum sacramentorum populo exhibitorum de redditibus ecclesiasticis vivere volunt, cur monachi pro orationibus, pro Psalmis, pro lacrymis, pro elemosynis ac multiplicibus bonis, ob salutem populi Deo oblatis, rebus ecclesiasticis et devotorum oblationibus non utantur?

Et ut hæc non a nobis commentata ratione, sed magis canonum auctoritate roborata videantur, eorumdem canonum verba in medium deducantur: Si, inquit (can. xii, q. 2, *Si ep.*) episcopus unam de parochialibus ecclesiis suis monasterium dedicare voluerit, ut in ea monachorum regulariter congregatio vivat, hoc de consensu concilii sui habeat licentiam faciendi. Item: Cum præteritis sanctionibus notissimum habeatur, quæ de rebus parochialium ecclesiarum pars episcopo conferatur, opportune tamen duximus decernendum ut, si episcopus tertiam partem, quam de rebus eisdem sanctione sibi debitam norit, aut ipsi ecclesiæ, cujus res esse patebit, aut alteri ecclesiæ, cui elegit, conferre decreverit, et licitum maneat, et irrevocabile robur ejus sententia ferat. In quo ultimo capitulo, licet suam partem episcopum cuilibet ecclesiæ dare posse dixerit, de tota eum idem posse facere non negavit. Quod plene demonstrat superius scripta auctoritas. Ergo secundum hæc et similia, quæ ob prolixitatem hic ponere recusamus, ecclesiis et eorum universa bona ab episcopis absque venalitate nobis collata, libere, juste, canonice possidemus.

Post ista, peregrina quædam et inaudita nobis opponitis, ut ad hæc prius stupere quam respondere cogamur. Culpatis siquidem, et in nullo a sæcularibus differre dicitis, quoniam castra, villas et rusticos, servos et ancillas habemus (66), et (quod deterius est) telonearia lucra et fere cuncta hujusmodi

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(65) Quæ ratio vel auctoritas possessiones ecclesiarum parochialium, primitiarum, et decimarum nobis contulerit. Agapitus II, pontifex Rom. Aymardo Cluniacensi abbati III, scribens, « Decimas, inquit, quæ olim ad vestras capellas pertinerunt, et per modernam quasi auctoritatem sive licentiam a quolibet episcopo subtractæ sunt, vobis ex integro restitimus. Capellas autem, si aliquæ jam factæ, vel faciendæ inibi sunt, ita manere concedimus, ut vestris ecclesiis nihil ex decimis minuatur. » Item concesserunt, seu confirmarunt potius Urbanus II, Paschalis, Calixtus, Honorius, Innocentius utique

secundi omnes nomine, Eugenius III et alii, quorum diplomata jam in variis hujus Bibliothecæ locis integra descripsimus. Imo et nonnulli Franciæ reges ut Ludovicus Transmarinus, in cujus præcepto de Salustriaco et aliis ad Cluniacense cænobium pertinentibus locis hæc leguntur: « Decimas suas indominicatas ad Hospitale habeant. Ecclesias vero suas cum omnibus decimis, sicut per privilegium Romanum et per scripta episcoporum acquisierunt, teneant et possideant. »

(66) Castra, villas et rusticos, servos et ancillas habemus. Idem Ludovicus in præfato regali præce-

emolumenta indifferenter suscipimus, non legitime A tenemus, contra infestantes modis omnibus defendimus. Additis quod hac de causa proposito, religionis seposito, officium caudiciorum assumimus, accusamur et accusamus, testes ex nobis producimus, contra Apostolum, judiciis intersumus: et idcirco regno cœlorum apti esse non possumus. Congruum autem esset ut ipsi qui proposuistis, ea quæ proposuistis vera esse, non tantum nudis verbis, quibus parum movemur, sed, cui cedere cogimur, Scripturarum auctoritate firmaretis. Sic quippe jus postulat ut qui aliquem impetit, quod objicit probet, quoniam actori probatio semper incumbit. Nos tamen contra hunc iudiciorum morem hic agemus, et vobis parentes, quos sua non posse probare novimus, nostra taliter approbavimus. Scimus quidem Domini esse terram et plenitudinem ejus, orbem terrarum et universos qui habitant in eo (Psal. xxiii). Sed et alibi in eisdem psalmis legimus: *Cœlum cœli Domino: terram autem dedit filiis hominum* (Psal. cxiii). Constat igitur Domini esse cœlum et terram: hominibus autem terram eum dedisse ad tempus, ut si ea bene uterentur, post terram mererentur et cœlum, et quæ sua erant ex potestate, hominum fierent ex ipsius benignitate. Quam misericordissima benignitate et benignissima pietate, licet appendat tribus digitis molem terræ, et libret in pondere montes, et colles in statera (Isa. xi), eandem tamen terram et terrena dona ab eisdem hominibus, quibus ea dederat, suscipit, et, ut ita loquamur, suis sumptibus cœleste regnum emi permittit, nec inde lucrum suum, sed hominum salutem requirit, atque eam, ut proprium quæstum, amplectitur. Hinc est quod cum cibum esurientibus, cum potum dari [sitientibus] præcipiat, prius tamen panem in segetibus, vinum creat in vitibus, fructibus arbores, fetibus animalia onerat. Aquam ipsam, qua replenti calicem atque indigenti danti mercedem repositam esse confirmat (Matth. x), ex fontibus oriri, atque per universa defluere flumina facit, et ad extremum omnia, propter quæ bonam voluntatem largientium remunerat, ipsis largitori- bus primum ipse largitur. Inde Dei Ecclesia tam ex Veteri Testamento, quam ex Novo sumpta auctoritate, cuncta non sibi, sed Deo oblata, ejus vice suscipit, atque inde quosdam suorum qui talibus egent, quique nil in mundo proprium possident, clericos videlicet et monachos, sive pauperes, vel quosunque necessitatem harum rerum pati cognoscit, charitative sustentat. Unde monachi (nam de his tantum nunc sermo est) cuncta fidelium oblata, sive in mobilibus, sive in immobilibus suscipiunt, atque orationum, jejuniorum et cæterorum bonorum instantiam benefactoribus recompensant.

Sed quia de rerum immobilium susceptione in præsentiarum arguimur, de his ad præsens respondeamus. Regulam igitur in primis obtendimus. Tractans quippe de novitiis suscipiendis, ait: *Res si quas habet, aut eroget prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio*. Dicendo ergo *res si quas habet*, nullam rem exceptit. Quod si rem nullam exceptit, nec fundum aliquem, nec villam, nec rusticos, nec servos, nec ancillas, nec aliquid hujusmodi exceptit. Sed constat nihil exceptum esse. Patet igitur hæc, quæ posuimus, excepta non esse. Huic decreto Regulæ consonant beati Gregorii dicta superius descripta quibus interdicit ut nullus episcoporum, aut secularium, præsumat de redditibus vel rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis, quæ ad ea pertinent, quocunque modo, vel qualibet occasione minuere, vel dolos, vel immissiones aliquas facere. Nam interdicendo de his quispiam aliquid minuere, vel in his dolos aut immissiones aliquas facere præsumat, apertissime ostendit redditus, res, cellas, vel villas monachos legitime posse possidere. Nam nequaquam molestari eos de talibus interdicere, si illa eos injuste retinere cognosceret. Et cum terrarum multiplices sint redditus rerumque diversarum diversa varietas comprobetur, cumque villæ sine incolentibus, viris scilicet ac mulieribus, diversarum conditionum esse non possint, nec aliqua in istis beati Gregorii dictis exceptionis determinatio inveniatur, plane sine aliqua exceptione quoslibet redditus, C quaslibet res, quaslibet villas pariterque diversarum conditionum, hoc est vel liberæ vel serviliæ, incolas, monachos recte habere posse ostenditur.

Sed forte oppositis, sine adminiculo harum omnium rerum, ex propriis laboribus et agricultura monachos necessaria sibi providere debere. Hoc vero quam indecens et impossibile sit neminem credimus latere. Et ut primo impossibile demonstremus quomodo fieri potest, ut gens languida, oleribus et leguminibus fere nullas vires corpori dantibus, imo ipsam vitam vix sustentantibus enutrita, et idcirco non parum debilitata, asperissimum ipsis quoque rusticis et bubulcis agriculturæ laborem ferat, et tam duram ruris eversionem et subversionem, aliquando æstus ardore, aliquando imbrium, nivium et frigoris importunitate sociata patiatur? Et qui sibi ipsis ipsum etiam vilem et debilem cibum abstinentiæ causa plerumque subtrahunt, quomodo tanti laboris asperitatem et assiduitatem ferre poterunt? Qui si hæc omnia corporis viribus ferre possent, quando sine aliorum adjumento necessaria victus et vestitus sufficienter sibi parare sufficerent? Post impossibile, indecens quoque ostendamus: Annon videtur indecens, imo in-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

pto. « Homines eorum liberos ac servos nemo sine ipsorum voluntate distingat. Cortes vero quas per præcepta antecessorum nostrorum sive aliorum regum acquisierunt, inconvulsas teneant ac possi-

deant. » Et Agapitus: « Præterea villas omnes quæ pertinent ad idem cœnobium Cluniacense soliditate apostolica roboramus, » etc.

decentissimum ut fratres, qui assidue in claustrum morari, silentio, orationi, lectioni ac meditationi ac ceteris reglæ præceptis et ecclesiasticis ministeriis intentissime operam dare præcipiuntur, his omnibus dimissis, rusticationi et vulgaribus operibus intendant; et qui, ut byssus tabernaculi, interiora sua pretiositate et subtilitate, hoc est celestium subtili contemplatione ornare debuerant, ut cilicium extrinsecus positum, ventorum impulsiones, imbrum inundationes et universas aeris perturbationes, hoc est mundanorum operum nimias occupationes, eos ab intimis extra trahentes, sustineant? Quod quoniam et indecens et impossibile, ut diximus, esse probatur, necessario alia, quibus sine multa indigentia ordini suo studere valeant, monachis vos permittere oportebit. Quod si permittere non placuerit, nos, sanctorum auctoritate permittente, ea obtinebimus. Audistis sane superius beatum Gregorium hæc monachis concessisse; audite etiam et dedisse. Sic namque in ejus Vita legitur: *Ubi Gregorius liberam disponendarum rerum suarum nactus est facultatem, sex monasteria in Sicilia fabricans, sufficientibus fratribus cumulavit. Quibus tantum prædiorum contulit, quantum posset ad victum quotidianum Deo illic militantium sine indigentia suffragari.* Sed et de beato Mauro ita legitur: *Beatus vero Maurus altera die ad invensum recipiendumque fiscum, quem isdem rex ad ipsum contulerat monasterium, est egressus. Et alibi: Per idem tempus Clotarius Andegavis veniens, viro Dei ad monasterium se ire velle mandavit. Cui cum a viro Dei ut veniret remandatum fuisset, paucis secum assumptis, ire perrexit. Cumque venisset, tradidit ad ipsum locum fiscum regium, qui blazon nuncupatur. Villam etiam quæ Longuscampanus dicitur, ibidem auctoritate regia delegavit. Beatum nihilominus Columbanum fere universa, quæ molachos habere improbatis, habuisse invenimus, multosque alios sanctos monachos, quorum merita multis et magnis miraculis divinitus approbavit, quorumque memoriam solemniiter Ecclesia recolit.*

Et ut his, quæ præmisimus, aliquid adhuc rationis adjungamus, quis non judicet rectius, melius et utilius esse, ut cuncta illa superius sigillatim posita illi possideant, quos assumptus ordo et religionis propositum cogit legitime possidere, quam illi qui et negligentia et minoris propositi securitate sibi a Deo concessa, non tantum salubriter regere contemnunt, sed etiam incongruenti circa ipsas res amore et incauta ordinatione seipsos interimunt? Nam quandiu a secularibus obtinentur, uti fere et in omnibus cernimus, seculariter disponuntur. At postquam ad religiosos eorum [earum] jus transferitur, si non solo nomine, sed et ipso effectu religiosi sunt, profecto a religiosis religiose tractantur. Et ut, verbi gratia, nominatim aliqua subjungamus, si castrum aliquod monachis detur, jam castrum esse desinit, et esse oratorium incipit. Nec ultra

A quisquam exinde adversus corporeos hostes in corporali acie dimicat, sed spirituales spiritualibus jaculis propellere consuescit. Itaque sit ut quod ante diabolo militabat, jam Christo militare incipiat, et quod ante fuerat spelunca latronum, domus efficiatur orationum. Eandem rationem de rusticis, servis et ancillis afferre possumus, qua monachos ista similiter legitime posse possidere, optime comprobamus. Patet quippe cunctis, qualiter sæculares domini rusticis servis et ancillis dominantur. Non enim contenti sunt eorum usuali et debita servitute; sed et res cum personis, et personas cum rebus sibi semper immisericorditer vindicant. Inde est quod præter solitos census, ter aut quater in anno, vel quoties volunt, bona ipsorum diripiunt, innumeris serviitiis affligunt, onera gravia et importabilia imponunt; unde plerumque eos etiam solum proprium relinquere, et ad peregrina fugere cogunt, et (quod deterius est) ipsas personas, quas tam caro pretio, hoc est suo Christus sanguine redemit, pro tam vili, hoc est pecunia, venditare non metuunt. Monachi vero, tametsi hæc habeant, non tamen similiter, sed multum dissimiliter habent. Rusticorum namque legitimis et debitis solummodo serviitiis ad vitæ subsidia utuntur, nullis exactionibus eos vexant, nihil importabile imponunt; si eos egere viderint, etiam de propriis sustentant. Servos et ancillas, non ut servos et ancillas, sed ut fratres et sorores habent, discretæque ab eis pro possibilitate obsequia suscipientes, nihil gravaminis eos incurrere patiuntur; sicque secundum apostolicum præceptum: *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes existunt (I Cor. vi).*

Præscriptis ergo auctoritatibus et rationibus, jam ut credimus, ipsis quoque cæcis claret non solum juste, sed etiam laicis justius monachos supradicta habere posse. Telonearia autem lucra cur prohibemur habere, cum ea sæculi principes legitime inveniantur tenere? An non legitime tenere videntur quæ Apostolus eis a subditis reddi præcipit, dicens: *Cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal? (Rom. xiii.)* Legitimum sane nobis videtur quod, cum ubique terrarum fiat, ab Ecclesia Dei, quæ nihil injustum patitur, non reprehenditur. Nemo inde excommunicatur, sed nec aliquis in causam vocatur. Quod cum ipsi absque alicujus contradictione, sicut et cætera sui juris obtineant, quare non similiter ea ecclesiis et monasteriis Dei largiri, quare non et monachi sicut reliqua, sic et ista ab illis recte suscipere valeant? Si vero beatum Matthæum opponitis de teloneo a Domino vocatum, post ad illud, utpote ad injustum officium, non fuisse reversum, cum Petrus et alii apostoli piscari periti, atque inde similiter a Domino vocati, postmodum inveniantur piscati fuisse, atque ob hoc piscationem justam esse probasse, respondemus hoc in nullo partem vestram juvare, neque nostram in aliquo infirmare, quoniam non exactiones violentas, quas Matthæus reliquit, sed justas censuum consue-

tudines, quas Ecclesia recipit, nobis defendimus.

His omnibus additis, et monachos caudicos esse causamini. Tria ergo obiectis, et accusatores, testes ac iudices eos fieri prohibeatis. Hæc vero tria sigillatim perscrutemur, et utrum sic constet ut dicitis subtiliter indagemus. Accusatores itaque, sive actores in propriis causis, quæ lex, quæ ratio monachos fieri prohibet? Si enim ea quæ prædicta sunt, monachis concesseritis, necessario oportet ut et istud concedatis. Nam si præcesserit rerum mundanarum possessio, consequens erit ut contra instantes possidentium sequatur et actio. Alioquin si calumniatoribus et invasoribus sua exponere voluerint, mox possessores esse desistent. Quod si et istud egerint, offensam mox largitoris Dei incurrent, quoniam illa quæ juris ipsius fuerant, alienis relinquentes tacendo, nec invasoribus resistendo, ei auferre non timent. Hoc ne proveniat, ne Ecclesia Dei, quæ justè possidet, impis diripientibus perdat, ne servi Dei amissis propriis egeant, et ideo Deo servire nequeant, licet monachis causas proprias honeste, simpliciter, religiose, absque litigio injurias quas patiuntur vindicari potestati exponere, et non ut ultionem de adversario; sed ut quæ ab adversario ablata sunt recipiant, ut monachos decet querere. Si vero ad hæc dicitis debere monachos secundum canonica instituta per advocatos causam suam agere; nec nos huic auctoritati contrahimus, si tamen advocati semper adesse potuerint, per quos causæ ipsorum bene, quantum justitia permiserit, defendantur. Quod si aliquibus præpeditibus causis (nam frequenter hæc solent accidere), advocatos habere non valuerint, videtur ante per monachos id debere fieri quam rem ecclesiasticam permittamus auctori. Testes autem veritatis monachos quis esse prohibeat, cum, innumeros sanctos Dei conspiciamus tam constantissime testimonium veritatis perhibuisse, ut nulla mors, nullus corporis cruciatus silentium eis imponere quiverit; unde et martyrum, hoc est testimonium nomen meruerunt; et Joannem Baptistam legamus venisse in testimonium, *Ut testimonium perhiberet de lumine* (Joan. 1), et Dominum ipsum audiamus in Evangelio dicentem: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Patrem* (Joan. v); atque de Spiritu sancto: *Cum venerit Paracletus, ille testimonium perhibebit de me* (Joan. xv); et de apostolis: *Et vos testimonium perhibebitis* (ibid.). Ista posuimus, ut ostendamus monachos non celare, imo, secundum congruentias causarum et temporum, veritati testificari debere, quia, juxta quod quidam sapientium olim dixit, æquum non est mentiri et veritatem abscondere. Cur etiam a judiciis arceantur, cum Apostolus dicat: *Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia?* (I Cor. vi.) Et sicut ipse alibi ait: *Spiritualis judicant omnia, et ipse a nemine judicatur* (I Cor. ii). His igitur universis auctoritatibus et rationibus, quæ obiectis, cassamus; quod tenemus approbamus;

sed vestra improbare nolumus, quamvis in quibusdam valeamus.

Hoc tamen reducere ad mentem charitas vestra debet quod divina mandata, partim mobilia, partim sunt immobilia. Divina vero mandata diximus, non solum ea quæ per seipsam in carne divinitas apparet hominibus tradidit, aut ea quæ per apostolos teneri constituit, sive illa quæ ante susceptam carnem per patriarchas vel prophetas mandavit, sed etiam illa, quæ post apostolos apostoli viri apostolica vestigia secuti, unanimi multorum Catholicorum consensu servari præceperunt. Idem enim divinus Spiritus, qui priorum Patrum cordibus se infundens, humanæ saluti congruentia per eos dedit præcepta, per hos quoque, qui recentiores videntur, hominum salutem operari, salubria jubendo, non destitit. Per diversos igitur præcones Domini verba edita veneramus, in diversis organis ejusdem spiritus flatum agnoscimus. Horum ergo præceptorum, ut diximus, quedam pro ratione causarum et temporum mutantur, quedam se mutari nulla ratione permittunt. Et ut ea quæ ultima dividendo fecimus, quia digniora sunt, exponendo prima faciamus. De immobilium numero dicimus esse; nam cuncta non vacat colligere, illud maximum et primum dilectionis Dei mandatum, secundum quoque huic simile de proximi dilectione; sed et humilitatis, castitatis, et veritatis præcepta, quibus licet similia multa sint alia, hæc tamen ad elucidandum quod volumus nobis sufficere credimus. Ista namque nulla inveniuntur ratione, nulla unquam dispensatione immutata. Quis enim catholicorum Patrum, ne Deus ex toto corde, ex tota anima et ex tota mente diligeretur præcepit, vel parum quid mandato huic detrahit? Quis proximum non ut seipsum a se diligendum esse negavit? Quis vel in modico superbire indulgit? Quis fornicari, quis mentiri, quis furari, quis rem proximi concupiscere unquam permisit? Patet ergo hæc et multa talia esse prorsus immobilia. Inter illa vero, quæ moveri dispensative possunt, Patrum auctoritatem sequentes, ea esse dicimus quorum pleraque in ecclesiasticis canonibus invenimus, quæ sicut pro communi totius vel propria alicujus Ecclesiæ utilitate, cum non existent, inventa sunt, sic rursus pro communi totius vel propria alicujus aut gentis, aut Ecclesiæ salute, prævia in omnibus charitate mutata sunt. Et quia nec ista omnia facile numerari possunt, sufficiant illa quæ in superiori hujus opusculi parte posuimus. Quæ, quoniam jam scripsimus, iterum scribere recusamus. Nam qui nosse voluerit, ibi scripta reperiet.

Ad hoc autem nos ita ponere legentes noverint, ut ostendamus ea Regule decreta, quæ nos prævaricari dicitis, inter ista quæ mobilia vocamus ponenda, atque ideo, cum charitas præcipit (cui in omnibus obediendum est), absque illius prævaricationis timore movenda. Quid enim coegit Regulam de non transferendis episcopis a præcedentibus Pa-

tribus datam immutari, nisi melius providens Ecclesiis charitas? Quid hæreticos et criminosos, post condignam de criminibus pœnitentiam, quod primi Patres prohibuerant, Ecclesiis Dei præfeci, nisi multorum saluti consulens charitas? Quid presbyterorum filios episcopari, contra sanctorum apostolorum antiqua decreta, aliquando jussit, nisi eorundem personarum utilitatem Ecclesiæ utilem esse judicans charitas? Quicq̃ Anglis conjugia indulsit, a quibus cæteros inhibuit, nisi novellæ eorum fidei timens charitas? Quid multa in hunc modum vetusta præcepta mutavit, quid nova instituit, quid nunc ista, nunc illa mandavit, nisi pro moribus, temporibus, locis, nunc generaliter, nunc specialiter, semper tamen humanæ salutis sollicitè inserviens charitas? Cum igitur sub jure charitatis omnia canonica mandata, imo secundum Domini sententiam universa lex contineatur et prophetæ, quis vestrum dicere audebit beati Benedicti Regulam charitatis dominio non subjacere? Quomodo charitati Regula subdita non est, a qua per sanctum illum condita est? Si enim sine charitate condita est, sine Deo condita est. Deum vero esse charitatem Joannes apostolus dicit: *Deus charitas est* (I Joan. iv). Sed et si sine Deo facta est, sequitur quia jam nihil est. Nam Deus Christus ait: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Quod si hoc credere errare est, sequitur ut charitati velut doctrici Regula cedat, ac se pro dominantis arbitrio regi permittat. Nam si præter eam quidquam sibi vindicare voluerit, nihil jam se sequentibus proderit. Sed forte adhuc ad priora recurritis, et dicitis: Quoniam beati Benedicti Regulam vos servare vovistis, oportet ut vota reddatis. Ad quod nos: Si millies istud iteraveritis, id millies a nobis responsi accipietis. Regulam vovimus, charitatem a voto non exclusimus. Si charitatem exclusimus, Regula dici non potest quod vovimus. Si enim rectitudo Regulæ desit, Regula jam constare non poterit. Rectitudo autem Regulæ, charitas est. Si ergo charitas excluditur, rectitudo excluditur. Si rectitudo excluditur, restat ut tortitudo sequatur. Si tortitudo sequitur, necesse est ut Regula destruat. Simul quippe rectum et distortum consistere nequeunt. Jam Regula destructa, quid vos sequi profiteamini judicate. Aut enim Regulam cum rectitudine, aut sine rectitudine tortitudinem vos sequi oportebit, id est aut cum charitate Regulam, aut sine charitate Regulam retinere necesse erit. Sed sicut nebulam impossibile est teneri, sic sine charitate patet Regulam a nemine posse servari. Unde constat quod, quando non facta charitate quam Apostolus damnat, sed vera quam ipse celebriter collaudat (I Cor. xiii), proximo aliquid impendimus, beati Benedicti Regulam absque ullo errore sequimur, quoniam aliter de ea sentire nihil est aliud quam errare. Nec Regulam igitur sine charitate vovimus, nec eam sine charitate, ut hac ratione probatur, tenemus. Tenemus itaque Regulam. Tenemus eam plane hac ratione, etiam in omnibus illis,

A propter quæ nos eam prævaricari, in tota vestra invectione dixistis.

Cujus invectionis capitulis singulis licet superius sigillatim responderimus, nunc tamen universaliter respondemus, quia in novitiis quos infra annum suscipimus, Regulam optime conservamus, quoniam charitate providemus, ne cum fervore spiritus ad Deum venientes liceat Satanæ ad sæculum, imo ad interitum retrahere. Unde ejus tentationibus longum dare tempus nolumus, nec diu protrahi pugnam permittimus, quoniam periculosa est pugillis infirmi congressio cum robusto, incauti cum dolo, ejus qui tertiam partem stellarum cœli trahere dicitur in terram, cum homine in terra posito; illius qui ipsi invictæ divinitati, et prius in cœlo et postea in terra resistere conatus est, cum vase fictili, concite ab illo, nisi Deus juverit, conterendo. Ex ore itaque ejus cibum rapere quærimus, ac, secundum Job contere molas iniqui, et de dentibus ipsius auferre prædam contendimus (Job xxix). Et quia, ut præfati sumus, charitate hoc facimus, Regulæ per charitatem conditæ, atque animarum tantum salutem, quoquomodo, non uno secundum vos modo quærenti, in nullo contrarii sumus. Nam et nos cum expedire videmus, illo uno vestro modo libenter utimur, hoc est annum ad novitiū susceptionem integrum expectamus. Aliquando post dimidium annum cæteris illum fratribus aggregamus. Multoties non tantum mensem aut hebdomadam, sed nec biduum præstolamur. Semper tamen quod animabus utilius esse perpendimus, facere non differimus. Sic charitatem sequentes, Regulam sequimur, Deo obsequimur. Vestibus vero pellicis eadem charitatis Regula nos ideo vestit, ut corpus a frigore, anima defendatur a murmure. Quanvis in hoc capitulo ipsius Regulæ datum de vestibus præceptum, ac simpliciter, ut ponitur, susceptum, nobis ad hujusmodi vestes habendas sufficiat. Quod quia nos jam plene supra ostendisse credimus, nunc iterare refugimus. Femoralia quoque, necessitudini et honestati consulendo, quæ nulla necessaria prohibet, cuncta honesta amplectitur, sæpe dicenda charitas nobis concessit. Unde regulariter nos ea habere cognoscimus. In stramentis lectorum, si qua ex necessitate addita supposita vel superposita nobis sunt, certum est quia ex charitate sunt, et idcirco regularia non esse veraciter dici non possunt. Nam nos uti semper in superioribus diximus, superflua modis omnibus detestamur, contra Regulam esse dicimus, amputanda penitus proflitemur. Absit enim ut de charitate virtutum omnium fonte purissimo cœnum vitiorum nos velle deducere quisquam suspicetur, quia juxta Apostolum, *Non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati!* (I Cor. xiii.) Et quia omnia suffert, et omnia sustinet (ibid.), videant utrum eam habeant qui non solum malorum malitiam ferre nequeunt, sed nec fratrum indigentiam sustinere, vel necessaria ministrando eam supplere, cum possint, nolent.

Hoc eodem charitatis scuto ab impugnanti-
 lectibus in cunctis subsequentibus capitulis nos mu-
 nimus : quod certe tantæ soliditatis ac fortitudinis
 est, ut nullo quantumlibet valido irruentium impetu
 penetrari valeat. Hoc et in pulmentariorum obje-
 ctione obtendimus, eoque nos, si mediocri et ne-
 cessaria pro infirmitatibus et qualitatibus fuerit ad-
 jectio, bene munimus. Hoc in fugitivorum multiplici
 susceptione utimur, ne scilicet non suscepti, ad
 porcorum siliquis revertantur, et quam evangelicus
 ille fugitivus, patre propitio reperio evasit, fame
 consumpti male pereant. Hoc protecti, ab opere
 manuum meliora ei opera præponendo quiescimus,
 quoniam ut de multimodo spiritualium operum exer-
 citio taceamus, nullo, nisi insano, contradicente,
 melius est orare quam arborem secare, testante
 Apostolo qui dicit : *Corporalis exercitatio ad modi-
 cam utilis est, pietas autem ad omnia* (I Tim. iv).
 Illinc est quod non omnibus advenientibus hospiti-
 bus pedes abluimus, non ante omnes prosternimur,
 quoniam incongrua pedum ablutione nolumus mo-
 lestare, quos charitas in omnibus præcipit latifi-
 care. Sed nec frequentie hospitum numerus fratrum
 plerumque sufficeret, ut omnibus pedes ac manus
 abluere absque reliquorum præceptorum detrimento
 prævaleret. Quod quia charitate mutatum, aliquando
 apud nos fit, aliquando non fit, irregulare non est. Sed
 quid universa, quæ supradicta sunt, percurrentes, le-
 ctiori forte lædium generamus? Sic de jejuniis, sic de
 mensa abbatis cum hospitibus et peregrinis, sic de
 ferramentis vel rebus monasterii, sic de universis, ut
 cuncta breviter explicemus quæ in superioribus ob-
 jecta sunt, quibus et tunc latius respondimus, cha-
 ritas per Patres nostros, prout temporibus et mo-
 ribus ac locis congruere vidit, dispensavit, neque in
 his voluntatibus vel voluptatibus hominum, sed
 æternæ eorum salutis inservire studuit. Hoc sane
 uno ea quæ justa esse defendimus injusta monstrare
 potestis, hoc uno nos victos vobis victoribus cedere
 compelletis, si quæ lege charitatis nobis defendi-
 mus, ad charitatem non pertinere rationibus certis
 ostenderitis. In his enim omnibus, ut sæpe jam di-
 ximus, ea solum protectrice tuti, hostibus cunctis
 inexpugnabiles permanemus. Nam quia, secundum
 Dominum, *Hæc est in qua universa lex pendet et pro-
 pheta* (Matth. xxii), et, secundum Apostolum, *Ple-
 nitudo legis ac finis præcepti est* (Rom. xiii), omnem
 legem plenam, omne præceptum finitum, hoc est
 perfectum ea dispensante existere, quis Catholico
 sensu audeat negare?

Sed forte vos ad ista : Sic Regulam charitate vos
 mutasse dicitis, ac si sine illa a sancto illo conditam
 affirmare velitis. Quod si sentitis, certum est quod
 erratis. Quomodo enim condendo Regulam chari-
 tate carere potuit qui spiritu omnium justorum ple-
 nus fuit? Si vero hoc sentire ac dicere refugitis, cur
 quod charitate a tanto viro institutum fuerat mu-
 tare contenditis? An fortasse vestram charitatem
 ejus charitati præponendam esse judicatis? An illum

oculum, qui sub momento temporis totum mundum
 collectum conspiciere potuit, videndi et providendi
 acumine vos vincere posse putatis? Si igitur, ut di-
 ximus, Regulam sanctus condere sine charitate nul-
 lomodo potuit, patet quod a nemine mutari debuit.
 Quapropter aut injuriam sancto, ejus scripta mu-
 tando et superordinando, facietis, aut, eum vene-
 rando, præceptis ab eo datis in omnibus obediatis.
 Super hæc ipsum nomen Regulæ quomodo stare
 queat ignoramus, si non eam ut Regulam et præviam
 sequimur; sed ad placitum inflectimus ac mutamus,
 et, ut sic loquamur, regula Regulæ facti, non eam, ut
 diximus, sequamur, sed ipsam nos sequi cogamus. At
 nos econtra. Optimos certe beati Benedicti vos defen-
 sores ostenditis, cui defendendo majores injurias ir-
 rogatis. Injurias vero irrogatis, quando sic eum ten-
 tatis laudare, ut laudi aliorum sanctorum videamini
 detrudere. Neque enim sancti crescere de aliorum im-
 minutione volunt, ut aliorum detrimentum, ipsorum
 videatur incrementum. Hoc namque apud illos quos
 charitas unit, contingere solet. Sed ut quod dicimus
 manifestius fiat, interrogamus. Sanctis illis, quos præ-
 decessorum Patrum statuta mutasse supra diximus,
 licuit ea mutare an non? Si dixeritis : Non licuit,
 respondemus : Male igitur egerunt quicumque priora
 decreta mutaverunt, male egit illicita concedens
 Anglis matrimonia sanctus Gregorius; male egit
 mutans Catholicam synodum Catholica synodus;
 male egerunt quamplures et noti sanctitate Romana
 sedis præsules, aliorum sanctorum pontificum Ro-
 manorum præcepta mutantes, male egit ipse Paulus,
 sibi quæ ipsi exstitit contrarius, quando quod prius
 Timotheum discipulum circumcidendo fecerat, post-
 modum ad Galatas scribens, terribiliter prohibuit
 dicens : *Ego Paulus dico vobis, quoniam, si circum-
 cidamini, Christus vobis nihil proderit* (Gal. v). Hoc
 concessit, quod justum putabatur injustum depre-
 henditur; qui sancti hactenus fuerant sancti esse
 cessabant; Ecclesia tanto tempore errorem secuta,
 errasse judicabitur, et nunc tandem, vobis prædi-
 cantibus, ad semitam justitiæ reducta, vera sequi
 incipiet. Si hoc dicere superbum et blasphemum
 judicatis, sapienti consilio prima eos mutare po-
 tuisse statuta dicetis, aut forte (quod solum super-
 est) tacebitis. Sed si taceritis, Phariseorum vos
 usos consilio monstrabit, qui nec fateri veritatem
 volentes, nec eam impugnare valentes, interro-
 gati a Domino de Joannis baptismo, utrum de
 cælo esset, an ex hominibus, silentium elegerunt
 (Matth. xxi). Quod si tacere refugientes, hoc
 quod modo præmisimus responderitis, eis scilicet
 licuisse, istis vero non licuisse, interrogamus cau-
 sam. Responderitis Romanos pontifices, tam pro in-
 signi et nota sanctitate qua præditi erant, quam pro
 totius Ecclesiæ regimine sibi commissio hoc agere
 potuisse; concilia quoque Catholica ob collectorum
 auctoritatem et sanctitatem idem meruisse; nostris
 autem, quia similis sanctitatis et auctoritatis non
 sunt, similia non licuisse. Si sanctitas et auctoritas

in causa est, et hæc illis sanctis dispensandi priorum statuta licentiam contulerunt, conferent hanc et nostris, quos sanctitas et, forte similis sanctos effecit; par quoque pro commissis a Deo officiis auctoritas eis non deficit.

De sanctitate, rectos mores Deumque ipsum testem habemus, qui eos sibi placuisse, et viventibus ipsis, et etiam mortuis, miraculorum multorum ostensione declaravit. Testis est et Ecclesia, eorum inter Patres sanctos memoriam recitando et festa solemniter celebrando. Parem vero auctoritatem pro sibi commissis a Deo officiis eos habuisse diximus, quoniam licet majorem aliis Ecclesie Patribus Romani pontifices, hoc est etsi per omnem Ecclesiam Petri auctoritatem habeant, parem tamen in hoc ii, quos defendimus, habent, ut sicut Romani præsules omni, et sicut alii pontifices singulis Ecclesiis præsent, ita isti monachis suis pari per omnia potestate et auctoritate principantur. Nam licet Romanus præsul aliorum errores corrigere speciali potestate valeat, habent tamen illi suam super suos integram potestatem, et, culpis remotis parem in præcipiendo, ut diximus, auctoritatem. Et si ita est (quod plane ita est), constat, si non est aliud quod objiciatur, quia plenam Patres nostri in mutandis pro salute commissorum Regule quibusdam, quæ pro tempore datæ sunt, observantiis, potestatem habuerunt, quamvis eorum sanctitatem ad hoc probandum afferri nulla coegerit necessitas. Quid enim? Et si sancti non fuissent, magistri esse desisterent? Anne modo, nisi sanctus fuerit, Ecclesie præesse poterit? An necesse semper erit miracula consulere, ut qui præferri cæteris debeat, possimus agnoscere? Et quid est quod Dominus ait: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei. Omnia quaecunque dixerint vobis, servate; secundum opera vero eorum nolite facere* (Matth. xxiii.) Dicendo enim secundum opera vero eorum nolite facere, non sanctos, sed sceleratos eos fuisse ostendit; nam nullo modo eorum opera imitari prohibuisset, si bona esse cognovisset. Quæ quia imitari prohibuit, certum est quia mala esse judicavit. Patet ergo quia etiam malis rectoribus omnis a subditis exhibenda obedientia est.

Ex quibus colligitur quia, etsi sanctitas supra dictis Patribus deesset, auctoritas sola prælationis ad exhibendam eis obedientiam sufficeret. Licuit ergo eis etiam, sanctitate remota, subditis suis quæ dicta sunt imperare; licuit et subditis imperata servare. Sed adhuc vestrum responsum poscimus. Dixistis, pro insigni et nota sanctitate et pro commissi a Deo regiminis auctoritate, sanctis sequentibus priorum sanctorum statuta licuisse mutare. Quæ ratio insufficiens nobis videtur. Quomodo enim sanctitas et auctoritas subsequentium sanctitati et auctoritati præjudicare potuit præcedentium? Quomodo sane sanctitas [sanctitas] sanctitati, auctoritas auctoritati, absque alterutriusque sanctitatis et auctoritatis detrimento quidquam auferre potuit? Auferre vero dici-

mus, cum quod priora constituit sequens commutat. Quod autem de præcedentium decretis subsequentium mutavit auctoritas, aut melius prioribus, aut deterius fecit. Si melius, non plene bona fuit priorum institutio. Unde sequitur deterius fuisse. Si deterius fuit, deteriores institutores habuit. Si vero subsequentes deterius priorum instituta mutaverunt, constat quia ipsi deteriores fuerunt. Apparet ergo priores vel posteriores Patres, nisi defendantur, laudis incurrere detrimentum. Aut enim priores optima instituerunt, et mutari optima a subsequentibus non debuerunt; aut si mutantes mutando juste egerunt, patet quia illa optima non fuerunt. Jam error institutionum in caput redundat instituentium. Ut enim ait Scriptura: *Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis* (Matth. xii). Si ad ista aliqui charitatis scuto sanctos a culpa defendere volueritis, Dei nos gratia juvante nec vos ipsos defendere prævalebitis. Sed quousque audiamus, respondere quid possumus? Sine hoste quippe pugnare, nihil est aliud quam aerem verberare. Restat igitur charitas. Hæc si hunc nodum solvere volueritis, citissime, facillime, rectissime poteritis. Hæc est enim, ut sæpe diximus, in qua universa lex pendet et prophetæ. Hæc est quæ plenitudo legis et finis præcepti est. Hæc est quæ, ut Apostolus ait, *diffusa in cordibus sanctis per Spiritum sanctum qui datus est eis* (Rom. v), diversis temporibus per diversos sanctos diversa loquens, ipsa non varia, non divisa, non multiplex, sed simplex, stabilis, inconcussa, semper eadem perduravit. Ut enim materfamilias, tota domus propriæ utilitati intenta, quosdam famulorum ad terram bobus exercendam, quosdam ad fodiendam vineam, alios in silvam ad ligna cædenda mittit, alios ignem succendere, alios aquam afferre jubet, hunc ad nundinas commercii causa dirigit, illum cur piger sit increpat, istum de strenuitate collaudans ad meliora hortatur: ipsa tamen, quamvis diversa sint quæ præcipit, diversa non efficitur, nec diversitas jussionis diversitatem facit utilitatis, quoniam ad unum quiddam et simplex, hoc est ad domus utilitatem, omnis illa officiorum varietas se colligit, et illud unum innumera ministeria operantur; nec reprehendenda est, si huic istud, et illi aliud præcipiat, quia, ad unum illud quod præmisimus perficiendum, multa illa præcipit, nec sibi adversa, quia est diversa, judicanda: sic charitas, quoniam ad domus Dei tantummodo utilitatem cuncta jubet, sibi adversari non est dicenda, sed per quoscunque, et quodcunque, et quandocunque jusserit, est absque retractatione sequenda. Nam et si diversa mandata per diversos nuntios diversis temporibus ab illa data sunt, adversa tamen non sunt in mandatis, nuntiis et temporibus: quædam quidem videtur diversitas, sed quia divinæ voluntati et humanæ salutis universa famulantur, nulla in his potest esse adversitas, quæ cuncta ad hoc unum dispensat ignorans falli charitas. Et sicut contumax, et damnandus servus judicaretur, si dominæ aquam afferri

præcipienti responderet : Quia heri præcepisti ut ligna de silva succidens, domum deferrem, jam ulterius nec aquam deferam, nec aliquid alterius ultra operis agam, sed semper ad silvam vadam, et ibi ligna succidens domum deportabo : et illa dicente : Illud heri fuit necessarium, et ideo iussi : jam quia necessarium non est, fac istud quod modo necessarium est ; illoque præcipientis reverentiam ac domus utilitatem parvipendens, nullo pacto obedire vellet, imo ad augmentum contumaciae conservos aquam deferre volentes prohiberet. Sic judicandus est qui magistræ charitati, omnia, licet diversa et diverso tempore per diversos, ad Ecclesiæ tamen utilitatem cuncta præcipienti, obedire refugit. Sic plane iudicandi sunt qui iubenti charitati, et modis omnibus salutem tantum hominum querenti, ut novitios infra annum, cum viderint expedire, suscipiant, ut vestes necessarias fratribus largiantur, ut magis spirituali quam corporali exercitio occupentur, ut multa his similia de animarum tantum salute solliciti faciant, respondeant : Quia olim hæc mandata per sanctum Benedictum tradidisti, illa mutari non patiemur, neque tibi aliquando de his obediemus. Qua dicente, tunc temporis ad tolerandos labores fortior erat natura hominum, utpote sæculo valentior ; nunc vero mundo senescente et jam morti proximo, quidquid in mundo est elanguit, et ideo pleraque tunc necessaria modo facta sunt contraria, quod nunc necessarium est facite. Non enim est meum aut huius temporis sic novitios deterrere, ut dum volo per annum probare, sequatur reprobare. Non est, inquam, meum cibi, et potus, atque vestitus, vel cæterarum rerum indigentiam, pro diversitatibus infirmitatum, regionum ac temporum non supplere, ne, dum non reddo homini quod suum est, non possit ipse reddere Deo quod ejus est. Superba superstitione salutaribus monitis obtemperare dedignantur, nec contenti a jure charitatis se solum subducere, alios ei parere cupientes, qua valent instantia, suæ tentant transgressioni sociare. Sic vos, o Cistercienses, agere sic charitati resistere ; sic nec Regulam, pro qua vos certamini objeceratis, probamini tenere. Sed redeamus ad quæstionis vestræ solutionem. Quam ut lucidius solve possimus, ipsam rursus quæstionem solutioni, sed brevioribus verbis præponamus.

Dixistis : Aut sine charitate beatus Benedictus Regulam, aut cum charitate condidit. Sed sine charitate eum illam condidisse, nemo vestrum audeat affirmare. Quia per charitatem igitur eam non negatis conditam. Jam quia per charitatem condita constat, mutanda non fuit. Si mutanda non fuit tenenda fuit. Aut ergo mutando injuriam sancto infertis, aut tenendo ei in omnibus obeditis. Et nos adhuc : Quia per charitatem Regula condita est, constat quia ideo mutanda non fuit, non constat. Imo, quia per charitatem condita est, sequitur quia mutanda fuit. Et ut hoc pateat, charitatis officium requiratur. Et quod est charitatis officium ? Unum et solum charitatis officium huma-

nam salutem modis omnibus querere. Hoc ejus esse officium ipse Dominus, hoc apostoli, hoc omnes sancti ejus clamant. Justum esse quidquid illa præcipit, omnes, ut sæpe jam diximus, divini libri testantur. Et quod majus argumentum ? In ipsa universam legem, et prophetas pendere Dominus dicit. Hanc plenitudinem legis et finem esse præcepti Apostolus testificatur (*Rom. xiii*). De hac beatus Augustinus ait : *Si hæc una desit, inania sunt cuncta ; si hæc sola adsit, plena sunt omnia*. De hac et ipse alibi : *Fructus autem totus est charitas, sine qua nihil est homo, quidquid aliud homo habuerit*. Atque alio in loco : *Habe charitatem, et fac quidquid vis*. Igitur ut saluti humanæ consulat, facit quidquid vult. Quod si ei licet quidquid vult facere, licuit Regulam facere, licuit et mutare. Nec injuria sancto facta dicenda est, quia non ab alio mutata est, sed ab ea, quæ diffusa in corde ejus per Spiritum sanctum, qui datus erat ei, ipso in condendo Regulam tanquam organo usa est. Et quia non æmulatur, non inflatur ; non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt (*I Cor. xiii*), ii qui ea pleni sunt nihil horum sciunt. Et quia æmulatione, inflatione, ambitione carent, indignari nesciunt. Injuria ergo sancto facta non est, quia suam charitatis Regulam pro temporis illius congruentia fecit : ac postquam utile fore vidit, quod fecerat immutavit, quodque servari decuit de eadem Regula reservavit. Sicut ergo non esset consequens dicere injuriam notario factam, si quod prius scripserat, vel ab ipso, vel ab alio immutari dictator certa de causa faceret, quam causam forte ipse solus nosset : sic nec sequitur beato Benedicto factam injuriam, si vel cuncta vel aliqua eorum, quæ per eum charitas scripserat, vel per ipsum, si sic voluisset, vel per alium quia sic voluit, ratione premissa mutavit. Sed nec indignum est sancto charitatis vocari notarium. Joannes enim in Epistola sua Deum charitatem vocat (*I Joan. iv*). Et Gregorius sanctus in Homeliis ait : *Spiritus sanctus amor est*. Amor vero charitas est. Ergo Spiritus sanctus charitas est. Non est igitur ei indignum Spiritus sancti esse notarium. Nam et ejus notarii prophetæ omnes fuerunt. Non dedecet autem eum similem esse prophetis. Si igitur sancto illi Regula immutata ab immutantibus injuria facta est, et prioribus quos supra memoravimus sanctis a subsequentibus, et eorum decreta mutantibus injuria facta est. Et ut majora dicamus, legi ab Evangelio, Moysi a Christo injuria facta est. Quod si idcirco nec Moysi, nec legi, nec canonicis statutis, nec alicui divino mandato, nec his per quos ipsa mandata promulgata sunt, aliqua est facta injuria, quoniam per Spiritum sanctum, quem charitatem esse probavimus, quid saluti hominum per diversa tempora congrueret provisum est ; et licet quædam in mandatis sint mutata, et ipsa mandata per mutatos sint data, ipse tamen mutatus non est, quia incommutabilis est, patet quia Regula sancti Benedicti in quibusdam suis capitulis, absque ipsius injuria, vo-

bis, quamvis invititis, concedentibus, mutata est. Per charitatem namque mutata est, per quam Verbum caro factum est, ut ait Apostolus: *Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos Deus, Filium suum misit in similitudinem carnis peccati* (Rom. viii).

Quia igitur mutata sunt quaedam in Regula, charitas fecit; et quia absque injuria sancti mutata sunt, charitas fecit. Nec putet aliquis quod nos iustificare volentes, ista dicamus. Non enim nos iustos videri volentes hæc dicimus, sed Patrum nostrorum instituta a vero non deviare, et eos, qui illa, ut ab eis præcepta sunt, servaverint, non errare, tam ratione quam divinis auctoritatibus comprobamus. Nobis ergo transgressionis nevo a vobis obiecto purgatis, jam pro vobis agite, et ab ipsius Regule prævaricatione vos, si potestis, immunes monstrate. Prævaricari quippe vos Regulam dicimus, quando ejus rectitudine non servata, hoc est, charitate, quæ plenitudo legis ab Apostolo dicitur (Rom. xiii), neglecta, vestrae potius voluntati eam in plerisque inservire cogitis. Unde in quibus Regulam sine charitate servatis, ut ex præcedentibus colligitur, non jam Regulam, sed rectitudine remota tortitudinem servatis. Ad ista forte vel verbis, vel cogitatu respondetis. Et ubi nos a præceptis Regule charitatem excludere dicitis? Ubi animarum saluti providere negligitis? Et ubi nos animarum saluti providere negligimus? Ut exempli causa aliqua ponamus. Nonne animarum salutem, atque idcirco charitatem negligitis, quando fratribus necessaria negatis, quando eos frigore usu pellicearum nerato affligitis, quando hac violentia (nam multi vestrum hoc inviti sustinent) eos vel ad murmurationem, vel ad fugam compellitis? Sed et si sunt aliqui, qui hoc quoquomodo sustineant, procedente tempore corrupto corpore morbis, sanitatem frigore perdunt, et languidi sæpe perpetuo farti, Deo servare nequeunt. Sic certe discretiva charitate relictæ, in murmurantibus, fugientibus et languentibus, animarum saluti providere negligitis. Hoc quoque vestrum propositum nos magis mirari faciunt ipsius verba Regule, in quibus monachos pellicii uti non esse prohibitum, etiam negligenter legentes advertere possunt. Sicut enim superius, quando de hoc capitulo agebamus, diximus, nulla prohibitio, nullum præceptum ibi super hac re legitur, cum potius ut pellicias monachi habeant, ibi præcipiatur. Nonne cum Regula dicit: *Vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem, aut aerum temperiem dentur, quia in frigidis regionibus amplius indiget, in calidis vero minus, et hæc consideratio penes abbatem sit*, pellicias et cætera indumenta necessaria duntaxat fratribus largitur? Si hoc secundum Regulam aeris qualitas, hoc est regionis frigiditas poposcerit, præcepto Regule eas dari debere dicimus. Nam quod regionis poscit frigiditas, poscit necessitas. Quod necessitas, hoc plane et charitas. Jam si quis dicit charitati non cedendum, Deo utique judicat contradicendum. Dei igitur et

A Regule mandato contradicit, qui monachos pellicii uti non debere dicit.

Sed adhuc fortasse opponitur: Licet hoc Regula non jubeat, monet tamen ut monachos ad meliora transeat. Bene certe dixisti, monet. Nam plane monet, non præcipit. Quod si tantum monet, non compellit. Qui enim monet ut fiat quod vult suadet. Sed qui præcipit, ad faciendum quod præcipit præcipiendo compellit. Suadet itaque regula meliora, non ad ea violenter compellit. Cur ergo vos compellitis quod compellere Regula non vult? An forte sanctiores illo, qui eam composuit, estis? Unde, inquam, tanta vobis auctoritas? Dicit Apostolus: *Vellem omnes homines esse sicut meipsum* (I Cor. vii).

B Et Dominus in Evangelio: *Non omnes capiunt verbum istud. Qui potest capere, capiat* (Matth. xix). Et alibi cuidam: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus: et veni, sequere me* (ibid). Nihil certe horum præcipiendo, sed commonendo. Et cum hic mos sit omni divinæ Scripturæ, ut quandoque quæ præcipienda sunt præcipiat, quandoque illa, quæ magis ardua videt, moneat, vos hanc ejus Regulam scilicet designantes, ad quod tantum monitis provocandi essent, eos cogere non formidatis. Sed et mihi videtur quod ad pellicias non ferendas non solum non cogendi, sed nec monendi sunt, in his duntaxat regionibus, monachi. Quomodo enim inde aliquem monere debeo, unde illum ad deteriora lapsurum vel novi vel timeo? Si enim proximum

C ut meipsum diligo, ejus saluti in omnibus, ut propriæ, consulere debeo. Nam aliter, non eum ut me diligo. Et hæc certissima charitatis regula est, ut quod fratri video esse necessarium, non prohibeam, non eum ad ferendum incongruum, et noxium laborem violenter impellam; sed si valeo, omnia, quibus indiget, ei studeam impendere; si non valeo, ejus necessitati compatiendo, pietatis studio noverim condescendere. Quid vero prosit sine charitate corpus laboribus conficere, Apostolus docet dicens: *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I Cor. xiii). Et ne prohibere eos, qui non compulsi, sed sponte carnem suam quibuslibet austeritatibus pro Deo domare contendunt, videamur, agnoscant legentes, non hoc nos ista dicendo intendere, nec a bono spontaneo aliquem velle revocare, sed ne inviti ad illa cogantur quæ sui propositi non sunt, vel quæ nociva sunt, præcedentibus auctoritatibus prohibere. Sicut enim eos, qui oblectamenta mundi fugientes, ejus aspera ob majus meritum discrete amplectuntur, omnino scimus esse laudandos, sic illos, qui alios ad id, quod non proposuerunt, et quod non expedit violenter cogere volunt, dicimus non esse prorsus audiendos. Hæc tibi, frater charissime, epistolarum brevitatem rerum necessitate supergressus scripsi, in quibus aliorum verbis meum quoque intellectum expressi. Nam præter austeritatem verborum, quæ ad partium latentem similitudinem designandam posui, reliqua

omnia ut edita sunt intellexi. Erit amodo tuum, si aliter senseris, et hoc quoque mihi tuo per omnia revellare, ut re diligenter discussa, et per te maxime diffinita, et eorum qui super hac re scandalum patiuntur dubietas auferatur, et charitas, quæ revera in multorum cordibus et linguis quotidie lædatur, longe remota omni invidiæ rubigine confirmetur.

EPISTOLA XXIX.

Venerabili et intimo mihi domino BERNARDO abbati Clarevallensi, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, sinceræ charitatis affectum.

Revertenti mihi nuper de Pictaviensi pago, Lingonenses canonici (67) occurrerunt, et nil tale suspicanti, unum ex fratribus nostris, cum universo clero et populo Ecclesiæ suæ, se in episcopum concorditer et canonice elegerunt, Lugdunensi metropolitano id consulente et confirmante, dixerunt. Institerunt toto nisu, tam precibus suis quam mandatis et litteris domini Lugdunensis, ut, quia monachus noster erat, quod de eo fecerant et ipse confirmarem. Illi aliquandiu, nolens carere utilitate personæ, concessi ad ultimum, cedens importunitati rogantium. Sic a me quod petierant impetrantes, præterito beatæ Dei Genitricis festo, apud Anicium regalem curiam, cui ipse necessitate, non voluntate interfui, adierunt; et a domino rege Francorum, electum suum, quantum in ipso erat, confirmari rogaverunt et obtinuerunt. Nam audita rex electione, et visa quæ forte tunc ad me venerat persona, quod de ea Lingonensis Ecclesia fecerat, collaudavit, et de regalibus, sicut solet fieri, manu propria solemniter investivit. Cumque ita clerici, populi, metropolitani, ipsius quoque, ut dixi, principis in hanc unam sententiam, in hunc unum electum vota convenerint, quosdam Lugdunenses voluntatem vestram a communi omnium proposito, nescio quibus rumoribus avertisse, et contra id quod factum fuerat irritasse, ante paucos dies accepi. Quod ut comperi, maluissem super his præsens cum præseente conferre quam litteris cogitata mandare. Hoc quia et remotio vestra, et mea non interpolata negotia impediunt, facio quod possum, quia quod volo non possum. Non sane miror, nec mirandum est, si bono viro mala audita displicuerunt; sed advertendum fuit, quia sicut vera, sic et falsa esse potuerunt. Unde priusquam id cognosceretur, non erant vel tribunalibus iudicium, vel cathedris pontificum inferenda. Cogitandum fuit (quod tamen apud unanimis amici aures familiari querela depono) hunc de quo sermo est, vestræ Cluniacensis Ecclesiæ monachum et dilecti vobis abbatem esse filium. Attendendum fuit personas illas, a quibus hoc quod vos movit, dilectio vestra accepit, jurata ad verum Cluniacum bella, tanta animositate ex ali-

quanto tempore suscepisse, ut nec linguas ab injuriis, nec manus a sacrilegiis continere potuerint. Videndum fuit si fidem prudentiæ vestræ illorum maledicorum verba facere debuerunt, quorum os locutum est vanitatem (*Psal. CLIII*), impudenter mentiendo, et dextera eorum dextera iniquitatis, irreverenter innocentes monachos verberando.

Quapropter tantis tamque manifestis inimicis credere, tantis tamque manifestis hostibus fidem dare, nec vestrum, nec aliquorum bonorum est. Credite magis domesticis quam extraneis, notis quam ignotis, amicis veridicis quam inimicis maledicis. Credite mihi, qui et domestici, et noti et amici apud vos nomine glorior; qui etsi a communi mendacio, quo omnis homo mendax est, immanis esse non possum, absit tamen ut ibi non caveam mendacium, ubi cavere possum! Conveni ipse hominem, audito quem supradixi rumore, et quæ dicebantur proponens, ne veritatem diffunderetur paterne rogavi, admonui, adjuravi. Dixi me non ut perfidum mysterii rectorem, sed ut fidum commissorum custodem ad conscientiam ejus velle accedere, nolle me patefactis animarum vulneribus illudere, sed mederi. Adjeci quidquid ad eliciendam veritatem utile occurrere potuit, nec dissimulavi intima parietis, acutæ interrogationis fossorio perscrutari. Post quæ omnia id responsi accepi, nunquam se amictu mendacii cor suum mihi velasse, nunquam velare proposuisse; certum se esse quod, si mentiretur mihi, mentiretur et Deo; de fide commissorum nil se dubitare; eorum quæ dicebantur ita se esse immunem, ut, si velim, injecta omnia securissime sacramento expurgeret. Novi ipse a quibus, et quare et qualiter verba illa, quæ scandalum vobis pepererunt, exorta, aucta, disseminata fuerunt. Quæ si vobis per me ipsum libere colloqui licuisset, ad unguem exposuissem; et quam tenebrosa abyssus, perspicuam mentis vestræ faciem, caligosa [caliginosa] mendacii nubes offendere conata sit, ad liquidum indicassem. Quod, cum potero, faciam. Interim amplectendam mihi semper dilectionem vestram rogo, et per eam, quæ nos in domo Dei unanimis fecit, obsecro, ne natio mendacii Cluniacensis congregationis corpus deformare, non dico velitis, sed nec patiamini, quoniam non hoc illi uni ascribere, sed nobis, et singulis, et omnibus imputare, pudor ipse objectæ infamiæ compelleret. Quia cum dolet unum membrum, condolent omnia membra, et cum patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (*I Cor. XII*). Nec aestimet sanctitas vestra, me ad defendendum monacho nostro episcopandi gradum hoc dicere, quoniam episcopari monachos nostros, nec novum, nec admirabile nobis est, cum tot, ut ipse nostis, de Ecclesia illa, famosa Ecclesiarum fulserint et ful-

ANDRÆ CHIESNI NOTÆ.

(67) *Lingonenses canonici*. Lingonæ, seu Lingones civitas provinciæ Lugdunensis I quam veteres geographi *Andomatunum Lingonum*, chronicon S. Be-

nigni Divionensis, civitatem *lingonicam* et Frodoardus *lingonum urbem* appellant.

geant sidera, sed quia malum nomen diffamari super filia Israel, nec verus Israelita facere, nec verus Israelita potest sufferre. Quod si Lingonensi Ecclesie multi sæculares clerici, quorum nec multa religio, nec multa scientia eminebat, episcopali nomine non tantum patiente, sed etiam laudante Ecclesia olim principati sunt, quid indecens, si religiosæ Ecclesiæ religiosus, sapiens, litteratus monachus, inde in pontificem Lingonensem electus est, unde episcopales, archiepiscopales, patriarchales, et ipsa omnium vertex Ecclesiarum apostolica et Romana sedes, Patres sibi assumere consueverunt? Quod si forte, ut totum quod sentio exhauriam, monachi monachos, religiosi religiosos, Cistercienses Cluniacenses verentur, et minus de illis, de quibus magna confidere deberent, confidunt, purgetur ista suspicio, et omne animal consimile sibi diligere, eique magis adherere, natura ipsa docente, discat. Unde si in animalibus tantum natura prævalet, in hominibus, et hoc monachis, non tantumdem auctor naturæ valebit? Diliget ergo, si monachus fuerit, Lingonensis episcopus Cistercienses et cæteros monachos, quia diligendo majus sibi lucrum, non diligendo majus sentiet detrimentum. Nec noster monachus aliud audebit quam nos facere diligendo videbit.

EPISTOLA XXX.

Honorando et sæpe nominando THEOTARDO meo, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, totum quod est.

Memoria tua semper, ut nosti, mihi suavis et grata dum occurrit (quod pene assidue fit), cor meum spinis curarum dilaniatum, vepribus sollicitudinum exasperatum, ut hausta pigmenta, ut unguenta fragrantia sic leniunt [lenit], sic refovet [refovet], ut me jam me non esse sentiam, et eum qui fueram oblitus, in virum alterum me mutatum gaudeam. Quid fiet ergo? quid fiet, charissime, in re illa quam spe felici sustinemus? in vita dico immortalis et beata, quando in hac mortali, et misera, plenaque vomituum sordiumque humanis mentibus innasci hoc adhuc infelicitum affectibus inesse potest. Quid fiet, quando anima sanctorum, ignoto illius supernæ dulcedinis pastu, sicut adipe et pinguedine replebitur, quando adhuc jejuna et squalens macredine, imo, juxta Evangelium, fame male periens (*Luc. xv*), tantopere, tantillo gustu lætatur? Quid fiet, quando illi, supra quam felices inebriantur ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis ejus potabuntur, quoniam apud eum est

A fons vitæ (*Psalm. xxxv*), si guttula illius abundantiam huc delapsa hoc operatur? Hæc tamen est, dilectissime, qua te, ut nosti, semper dilexi, semper colui, semper tibi etiam absens adhæsi. Hæc est, quæ magnis spatiis, multis temporibus, a me sejunctum, nunquam ab animo meo avelli passa est, quæ animæ meæ conspectibus te frequenter, imo pene continue, ingerens, nunquam absentem esse permittit. Hæc est, quæ toto hoc anno cor meum assidue stimulans, et diurnæ absentiae tuæ impatiens, ad scribendum charitati tuæ quotidie invitat: quæ nisi curarum obice, sæpe repulsa fuisset, antequam plures dies cogitata implexisset. Facit ergo, etiam nunc vix permissa, quod potest, et dilectum absentem requirens, dormientem suscitans, venire differentem invitans, monet, hortatur: et quia differentem huc usque sustinuit, etiam ex imperio præcipit, ut vel antequam ad Montem-Pessulanum (68) iter aggrediar, vel postquam reditum cognoverit, statim venire festinet. Et quia novum casum fratrum Luparciaci (69) morientium audiui, volo ut maturius, imo quam citius poteris, iter acceleres, et usque ad proximam Dominicam Septuagesimæ, tuam nobis Cluniaci præsentiam exhibere non omittas. Non autem idcirco quod plus solito nunc tibi timeam, aut mori jam te plusquam soleam formidem, maxime cum nec mortem alicubi fugere, utique mortalis, possis, et longe amplius tibi exspectanda, exoptanda, quam fugienda sit, sed ut videam Aaron meum, stantem inter mortuos et viventes (*Num. Cxvii*), et istis quidem curæ, illis autem sepulture operam impendentem. Veni ergo, veni: et ne te leviter invitari æstimes, iterum dico: Veni.

EPISTOLA XXXI.

Venerabili et dilectissimo domino, Bethlehemitico episcopo, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Frater quidam montis Thabor, ut dicebat, monachus, habitu peregrini nuper ad nos veniens, de beatitudine vestra bona plurima nobis retulit, et inter omnes Orientis ecclesiasticas personas, Cluniacensis monasterii vos singularem amicum referens, animos omnium nostrum, ad diligendam et amplectendam reverentiam vestram magnifice incitavit. Quem enim non incitaret, quem non ex intimis commoveret, non cujuscunque, sed Bethlehemitici episcopi, in humiles et remotos pauperes Christi, ab ejus spiritu excitata dilectio? Bethlehemitici, inquam, episcopi, præsepis Domini custodis, illius præsepis ad quod custodiendum vix justus Joseph et virgo

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(68) *Antequam ad Montem-Pessulanum.* Mons Pessulus, vel Pessulanus, quem et aliqui montem Puellarum dicunt, præclara Volcarum urbs, in quam anno 1536, episcopatus a Magalona proxima insula translatus est, assensu Francisci primi Francorum regis.

(69) *Et quia novum casum fratrum Luparciaci.* Luparciacus, vel ut aliqui rectius scribunt, Luperclacus, burgus Nivernensis diocesis, in quo priora-

tus ordinis Cluniacensis in honore SS. Gervasii et Protasii constructus, cujus et aliquando dominus Gelduinus, ex nobili stemate Puteacensium procedit, post voluntariam in Cluniacense cœnobio paupertatem arripit, prior factus est, ut ex actis delationis reliquiarum S. Stephani protomartyris in Cluniacum tempore Pontii abbatis patet, vulgo *Leury-le-bourg*.

Maria admissi fuerunt, illius quod æterna maiestas mortali carne induta, et ad humanos oculos prodians primum elegit, et in quo præ omnibus terræ locis, cœli Rex primitus requiescere voluit, sicut legitur, *Reclinavit eum mater in præsepio* ? (Luc. II.) Gratias igitur illi, cui nato in Bethlehem gloria in altissimis Deo ab angelis cantatum est, qui inter homines bonæ voluntatis vos computans, charisma pacis illius, quæ omnem sensum exsuperat (Philipp. IV); cordi vestro inspiravit, et ut etiam ad longe positos, charitatis latum mandatum nimis, per immensa terrarum et pelagi spatia extenderetis, animavit. Hoc nos experti sumus, qui in occiduo et pene ultimo orbe, hoc est Cluniaci, positi, Orientalium specierum fragrantiam sensimus, et in odore unguentorum, hoc est, pretiosarum virtutum vestrarum, velut adolescentule, hoc est infirmiores, currere cœpimus. Curremus ergo, nec nisi comprehenderimus, currendo deficiemus, donec per affectum, quo currimus, ad domum non transeuntem, sed æternam in cœlis, pertingamus, ubi non tantum de inchoata, sed jam de consummata dilectione et perpetua cohabitatione in Christo letantes, ei vobiscum sempiternæ cohæreamus. Sit ergo sublimis mater Bethlehem, Cluniacensi filie in sempiternum conjuncta, ut quod corporali nequeunt visione, hoc spirituali et sincera expleant dilectione.

EPISTOLA XXXII.

Summo Ecclesiæ Dei pastori, et nostro speciali Patri, domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, filialem in Christo dilectionem.

Apostolicæ majestati vestræ humilitas mea sæpe scribens, et sæpe rescribens, auribus vestris totius mundi audiendis vocibus occupatis, procax aut nimia esse formidat. Sed solet paterna pietas non solum verbosantem sed aliquando etiam delinquentem filium tolerare. Quem interdum ut corrigat, pro excessibus verberans, non potest tamen ipsa inter verbera non amare. Inde, sumpta audacia, pro domno Lugdunensi archidiacono paternam benignitatem filialis præsumptio rogat, licet quantum ad ipsum nulla petitionis præsumptio, sed justa videatur esse precatio. Meretur hoc, ut sæculare loquar, honestas personæ ejus, meretur hoc erga sublimitatem vestram obedientia et famulatus ejus, meretur hoc circa vestros sedulitas et devotio ejus. Honestas personæ ejus, quia inter Lugdunenses constitutus, non quidem ut Job in terra Hus, sed pro modulo suo, si tamen maximis liceat minima comparare, ut Stephanus diaconus inter condiaconos, ita hic ejusdem nominis archidiaconus, inter cano-

nicos prudentiæ et honestatis vexillum sublimius extulit, et eo tempore, quo apud hujusmodi homines omnia pene corrupta sunt, insigne clericalis ordinis inviolatum servavit. Quis enim unquam ejus vitam infami aliquo nomine fœdavit? Quis ejus honestatem inhonesta aliqua suspicione, ne dicam accusatione, tentavit? Quis ejus a puero conversationem, quod perrarum est, aliquo susurro, non dico probro, sollicitavit? Meretur hoc, ut dixi, obedientia et famulatus ejus, quia, ut aliis omissis, de instanti tempore loquar, pene solus, imo solus, injunctam per legatos vestros in Lugdunensi Ecclesia apostolici præcepti servavit obedientiam, et quod jam non accusans dico, solus universorum vitavit contumaciam. Meretur hoc circa vestros sedulitas et devotio ejus, quibus omnes vestros, et specialiter Cluniacenses, quos specialius vestros credit, amplectitur, juvat, defendit. Non tantum vero illos, sed quoscunque nota aliqua religionis religiosos esse præsumit, colligit, sustinet, obsequitur, domumque vel domos suas, non solum hospitium, sed eorum esse asylum, assidua pene eorum receptione vel procuratore, demonstrat. Ista omnia sanctissimo Patri bonum filium, etiam absque commendatione mea, scio quia gratum exhibent; sed utinam testimonio meo, quod videndo et audiendo perhibeo, gratiorem paternæ pietati exhibeant! Est ei causa coram Patre cum quibusdam, quos quia et ipsum nostis, non est necesse inde sapientiam vestram instrui, maxime quia ejus vos vicarium esse cognoscitis, qui reddet unicuique secundum opera ejus.

EPISTOLA XXXIII.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem et obedientiam.

Magna materies multa me loqui cogeret, sed auribus majestatis vestræ importunus, aut nimius esse formido. Eapropter, dilectæ et diligendæ paternitati vestræ humiliter suggero, litteras nuper a vobis mihi directas, me filium vestrum, et totum semper vobis subditum et devotum conventum, quoniam insolita et damnosa præferebant, graviter vulnerasse. Insolita, inquam, et damnosa præferebant, quia decimas, quas usque ad hæc tempora, per ducentos et eo amplius annos vestra Cluniacensis Ecclesia indifferenter ab omnibus suscepit, et indifferenter omnibus reddidit, auferebant. Insolita, inquam, et damnosa præferebant, quia quod vere nunquam de quolibet parvo Cluniacensis Ecclesiæ membro factum audivimus, in magno monasterio Gigniaco (70) post quadraginta dies divina offi-

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(70) In magno monasterio Gigniaco, Gigniacum monasterii Clun. membrum, de quo et S. Bernardus epist. 283 ad Eugenium papam : « Apud Cluniacum, inquit, occurrimus Gigniacensibus spe pacis, pro qua laboratum multum, elaboratum nihil. Nam totum quadriduanum laborem nostrum sola demum secuta est ruina spei. Si quidem abbatis

una, ne per singula vagemur, tota destructa est. » Et ipse Petrus Venerabilis infra, epist. 55 : « Jam de sententia super Gigniacenses absque vocatione, absque audientia prolata, quid dicam, non invenio. Nam nunc primum in monachos Clun. excommunicationis vel interdicti sententia ab apostolica sede promulgata est. »

cia propter repetitas parochiæ suæ decimas interdiebant. Et cum a sanctis prædecessoribus vestris multis privilegiis confirmatum sit, ut fratres Cluniacensis, non solum omnium parochiarum suarum decimas (71) absque alicujus contradictione susceperent, sed etiam quas propriis excolebant sumptibus retinerent : noluerunt tamen uti hac potestate, scientes scriptum esse : *Væ illi per quem scandalum venit* (Matth. xxiii). Unde humiliter ac modeste decimas tam rusticorum quam mancipiorum suorum, non solum monachis, canonicis, sed etiam quibuslibet clericis, presbyteris, militibus raptoribusque persolvunt. Cumque ipsi universis debitas, atque indebitas decimas, vel quælibet alia pacifice reddant, cur non et ab aliis quiete suscipiant? Dedit ipse Cisterciensibus fratribus, teste domino Clarevallensi abbate, quibusdam in locis decimas, sed tanta jam est, per Dei gratiam, ipsorum et aliorum religiosorum ubique terrarum in circuitu nostro numerositas, ut si omnibus decimas indulserimus, jam decimam fere numeri nostri partem perdamus. Nam si brevitatis pateretur, ostenderemus quamplura monasteria nostra ita a diversis religionibus circumsepta, ut ad duas vel unam leucam, unum vetus quinque vel septem novis monasteriis sepiatur. Quæ in parochiis nostris, et cum assensu, et sine assensu nostro contra jus canonicum constructa, majorem partem jam parochiarum nostrarum obtinent. Quibus omnibus si decimæ concedantur, oportebit ut nostri, aut, sicut dixi, numerum suorum minuant; aut forte in quibusdam locis loco pariter et domibus cedant. Rogat igitur, venerabilis Pater, fidelis et semper subiecta majestati apostolicæ congregatio vestra, ut ab amore paterno novi filii veteres non expellant, quoniam et si novi diligendi, non tamen propter novos, nisi promeruerint, sunt veteres abjiciendi. Recordamini quantum ab antiquis in populo Dei primogenitis deferretur, ut nisi Esau primogenita vendidisset, nunquam ei licet sanctior Jacob in primogenitorum dignitate, non dico præferretur, sed nec etiam conferretur. Si ergo primogeniti suus, dignum est ut quod non vendidimus, pro junioribus non perdamus. Si aliter res processerit, quod salva Patris gratia dico, aut sua mecum Ecclesia retinebit, aut sine me hucusque juste possessis carebit. Nostis ipse cor meum, cujus, utinam! vel hac, vel qualibet occasione non subitum, sed antiquum compleatur desiderium. Unde iteratis precibus precatur universitas filiorum vestrorum, rogo et ipse qualiscunque tamen vester, ut si aliud ad præsens non placet, sententiam saltem interdicti usque ad Pascha Domini differatis, quatenus infra

A hoc spatium sapientes fratres ad vos mittere, et per eos tam de his quam de aliis vobiscum agere possim.

EPISTOLA XXXIV.

Venerabili fratri et dilectissimo amico, domno AIMERICO apostolicæ sublimitatis cardinaliet cancellario, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Cum naufragium imminet, nusquam tutius quam ad portum; cum pericula formidantur, nusquam salubrius quam ad amicum recurritur. Eapropter quoniam ventis et regione propellentibus navis nostra naufragium perpeti reformidat, vos potissimum elegit, cui et pericula nota facere, et per quem contraria universa valeat evitare. Quod si multa materies multiplicare me verba coegerit, rogo vos, patienter ferte, quia nemo potest breviter dicere, quod verborum multitudo vix valet explicare. Possunt quidem quandoque multa breviter dici, sed ubi brevitatis sententiarum pondera non extenuat, non ubi intellectui multa necessario intelligenda defraudat. Invaluit et seguitia modernorum, quæ mox superfluum vocat, quidquid cum ejus desidia non concordat. Non sic apud antiquos, quorum si sapientia vestra recordari voluerit, etiam longissima nostra novissima reputabit. Accepi litteras a majestate Patris, humilitati meæ transmissas : quæ si, ut mihi soli missæ sunt, me solum læderent, facilis unius hominis lesioni consolatio subveniret. At nunc in communem monasterii nostri interitum litteræ militant, quæ tanto amariore videntur, quanto præter solitum apparuisse probantur. Nam quæ olim mel et lac a paternis uberibus filiis profundeabant, meo nunc tempore, quod humili corde, sed non sine intimo dolore dico, myrrham absinthiumque propinant. Quod si propter peccata mea (quod non discreto), tempestas hæc contra Christi naviculum, quam ipso committente perita manus illius regit, insurrexit, ut voce prophætæ utar : *Tollat me, et mittat in mare, tantum cesset mare a naufragantibus* (Jon. i). Quid enim? Nonne illa est, de qua nunc agitur, Cluniacensis Ecclesia, illius, cui Deo auctore præsidet, dicta et credita præ totius mundi subditis Ecclesiis singularis filia? Nonne illa est, qua etsi quælibet alia gradu ecclesiastico celsior, nulla tamen inventa est in Patris gratia prior? Nonne illa est, quam summi Ecclesiæ Dei pastores, sancti ejus prædecessores, a primo, ut dicitur, fundationis lapide velut in gremio suo foverunt (72), dilexerant, auxerunt, provexerunt? Nonne illa est, quam fovendam, diligendam, augendam, provehendam, ab illis officio suscepit, verbis promisit, in ge-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(71) *Ut fratres Clun. parochiarum suarum decimas.* Supra epist. 28.

(72) *Nonne illa est Clun. Ecclesia, quam summi Eccl. pastores a primo fundationis lapide in gremio suo foverunt.* Willelmus Aquitanorum dux in testamento de constructione Cluniaci, Ludovicus

Transmarinus Fr. rex in præcepto De Salustriaco et aliis ad Cluniacum pertinentibus locis, Urbanus II in Libertate Cluniacensis cœnobii, et alii Rom. pontifices, quorum diplomata jam alibi descripta sunt.

nerali capitulo confirmavit? Sed hunc novo ordine de luce tenebræ ortæ sunt, dies in noctem mutatus, serena cæli facies in horrendam tempestatem conversa. Et ne forte suspicemini me hæc velle verbis exaggerare, noveritis me amico in veritate loquentem, non solum ad exaggerandum nihil dicere, sed ipsum aggerem perturbatarum cogitationum vix posse explicare. Novi ipse cor meum, novi et sacri conventus plusquam dicere possum mœstificatum animum, quoniam ea isto tempore audierunt, quæ nunquam ante audita nullo pacto sperare potuerunt. Quando enim solo arbitrio, sine iudicio, quælibet non dico Clun., non dico Ecclesia, sed saltem vilis muliercula suo jure ab apostolica iustitia spoliata est? Quando res aliena aliis absque illorum, cujus est assensu, vel voluntate concessa est? Quando de aliorum bonis violenter extortis, grata Deo oblatio facta est? Hoc præcipiunt nobis litteræ apostolicæ, ut a monachis vel canonicis regularibus decimas non accipiamus, cum nos monachis, clericis, canonicis regularibus, et, si dici posset, sæcularibus, monialibus, militibus, raptoribus etiam persolvamus. Nec de illis decimis loquor, quas de agricultura sua rustici seu agricolæ reddunt; sed de illis quas fratres nostri propriis manibus, vel sumptibus excolunt. Inde habent Cluniacenses plura et vetera: unde Cistercienses singularia et nova se dicunt habere privilegia. Sed scientes sententiam Domini: *Væ illi per quem scandalum venit* (Matth. xviii), nolunt uti potestate concessa, ne existentes origo et causa scandalorum, digni iudicentur ut suspendantur mola asinaria in collo eorum, et demergantur in profundum maris.

Sed aiunt quidam de alieno munifici: Hi pauperes sunt, illi divites. Debent ergo divites pauperibus subvenire. Et recte. Sed attendant quod ait Salomon: *Ubi multa divitiæ multi et qui comedunt eas* (Eccl. v). Et quia quandoque ditior est pauper in tugurio, quam rex in solio, quia ille si satur est, jam nullius eget; iste multis millibus dum providere non sufficit, mendicat. Novit mundus, in quos usus Cluniacus redditus agrorum, in quos pecunias, in quos decimas, in quos quæ habet expendat. Requirit prius et conferat diligenter curiosius indagator Cluniacenses, et Cistercienses redditus cum expensis, et demum de divitiis vel paupertate sententiam ferat. Sed esto. Pauperes illi, divites isti. Agatur iudicio. *Non accipies*, inquit lex æterna, *personam*

A pauperis, nec honores vultum potentis (Levit. xix). Item in Exodo: *Pauperis quoque non misereberis in iudicio* (Exod. xxxiii). Si misericordia impendenda est pauperi, nunquid irroganda est injuria a paupere? Si danda est ei elemosyna, nunquid excedenda est ab eo rapina? Monstruosum prædæ genus, si laborent divitiis sancti pauperes extorquere, quod pessimi divites pauperibus solebant auferre. Nec blandiantur sibi illi fratres nostri, si hæc propriis manibus non faciunt, quia non ascendit in montem Domini, nec stat in loco sancto ejus tantum innocens manibus, sed mundo corde (Psal. xiv). Unde qui verbis de corde prodeuntibus aliorum manus exagitat, alienum se ab eorum opere nulla dissimulatione excusat. Contuli ego, dum ex charitate rogaverunt, quasdam eis decimas; sed aliud est quod sponte Deo offertur, aliud quod violenter auferitur. Fuisset utique tolerabile certis hoc et paucis locis concedere; sed tanta est per gratiam Dei multiplicatio novæ segetis, ut si, velut illi exigunt, novis veteres coguntur cedere, antiquos labores oporteat deperire. Dilexi ego, et semper diligere volo fratres illos, sicut mihi nostra et ipsorum congregatio attestatur, sed attendendum eis est, si servi Deo sunt, ne eorum occasione, vel (quod peius est) studio, charitas virtutum omnium perfectio et finis lædatur. Nam, ut quod verum sentio dicam, tale inde scandalum præparatur, quod nostro quidem tempore incipere, sed nostra nunquam ætate valeat terminari. Non unde obedientia subtrahatur, sed unde, quod majus est, charitas perimatur. Perimatur dico, non lædatur, quia vere non tantum apud nostros sed apud universos, in quos decretum hoc prolatum est, non solum lædatur, sed etiam extinguatur. Novit prudentia vestra Ecclesiam Dei unguento, non cauterio indigere, baculo sustentandam, non impulsu præcipitandam esse, maxime hoc tempore, quando viribus exhaustis magna pars ipsius membris trementibus nutat, et late jam patente scandalorum campo, dies instare videntur, de quibus Dominus ait in Evangelio, *ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (Matth. xxiv). Jam de sententia super Cigniacenses absque vocatione, absque audientia prolata, quid dicam, non invenio. Nam excerpta tempestate, quæ per domnum Pontium excitata est, nunc primum in monachos Cluniacenses excommunicationis, vel interdicti sententia ab apostolica sede promulgata est (73). Sed et

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(73) Nunc primum in monachos Clun. excommunicationis vel interdicti sententia promulgata est. Unum ex præcipuis Cluniacensium privilegiis ab apostolica sede quondam impetratis reperitur, ut nullus episcopus vel sacerdos in eorum loca vel in eos excommunicationis aut interdicti sententiam ferat, Alexander II papa in rescripto ad Hugonem abb. Clun. « Interdicimus autem sub simili anathematis promulgatione ut isdem locus sub nullius cuiuscumque episcopi vel sacerdotis deprimat interdicti titulo, seu excommunicationis vel anathematis vinculo. Non enim patitur sanctæ sedis apo-

stolicæ auctoritas, ut nullius cuiuscumque personæ obligatio proscindatur a se cuilibet concessa liberalis libertas, neque ipsius loci fratres ubicunque positi cuiuscumque episcopi maledictionis vel excommunicationis vinculo teneantur astricti. Inhonestum enim nobis videtur ut sine nostro iudicio a quoquam anathematizetur sanctæ sedis apostolicæ filius, veluti cuiuscumque subjectæ Ecclesiæ discipulus. » Et Urbanus etiam II ad eundem Hugonem scribens: « Porro sicut a beate memoriæ papa Gregorio in Romana synodo, et a nobis nuper in Placentina statutum est, presentis privilegii aucto-

illud, quod in eadem Domini nostri epistola continetur, quasdam sibi litteras fraudulenter extortas, non parvum mihi et his, qui audierunt, stuporem, ingessit.

Quis enim fraudem hanc fecerit, quis extorserit, quis tanti criminis auctor fuerit, cum diu inter nos quaeremus, invenire non potuimus. Hoc tantum recole me a sancto Ambrosio cursorem domino papae, et vobis misisse, atque per eum scriptum huiusmodi capitulum, sicut ex eadem, quam misi, membrana postea collegi, in haec verba transmississe. Ut monachis de Miratorio (74), qui decimas auferunt fratribus nostris Gigniacensibus, et a potentibus faciunt eos deprecari [deprædari], scribatur, ut decimas reddant. Cujus hic, rogo, fraus esse potuit? Si cursoris, mirum est, quod tantillus homulus, tantos orbis iudices fallere potuit; si capituli, neque hoc minus mirum: nam cum fraus dicatur, quando studio fallendi falsitas prætenditur, veritas occultatur, quomodo fraudulenter litteræ extortæ sunt, quæ nihil veritatis, studio fallendi occultaverunt, quæ falsitatis prætulerunt? Quod si quilibet hoc Patris nostri auribus insusurravit, tunc ei dignum erat credere, quando eo præsentem, qui scripsit, falsi eum aliquid conscripsisse potuerat comprobare. Ante autem de indiscussis sententiam ferre, quid est aliud quam solo arbitrio absentem damnare? Non se putabant nostri tale apud suum dominum meritum reposuisse, pro cuius obedientia et servitio dicuntur se, suaque pene omnia expendisse. Sed ne jactare propria videar, ista interim conscientiae ipsius dimitto, pro universis quæ numerare possem deprecans, ut Ecclesia sibi a Deo commissa, et si non augmenta, saltem nulla quæ non meruit, sentiat detrimenta. Memor sit propriis se manibus illam Ecclesiam consecrasse, quod ejus prædecessores nonnullos valde certum est præoptasse. Quam si diminuerit, videbitur destruxisse

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

ritate decernimus, ut nulli sit archiepiscopo, nulli episcopo, nulli apostolicæ sedis legato facultas, sine certo Romani pontificis præcepto, adversum vos, aut vestrum cœnobium excommunicationis aut interdictionis proferre sententiam. Imo et ipsis abbatibus Clun. aliquando concessum malefactores ac deprædatores rerum suarum, si ad satisfactionem compelli non possent, in provincia præsertim Lugdunensi, candelis etiam accensis excommunicare. Sic enim Innocentius papa: « Nos, inquit, monasterium vestrum contra molestationes indebitas speciali volentes libertatis privilegio communire, ad exemplar felicitis reordinationis E. papæ prædecessoris nostri præsentium auctoritate statuimus, vobisque benignius indulgemus, ut universos malefactores vestros, et hominum vestrorum, qui de provincia fuerint Lugdunensi, si eorum episcopi et Ecclesiæ prælati a vobis tertio requisiti eos ad satisfactionem vobis congruam exhibendam non duxerint compellendos, licitum vobis sit, vestrisque successoribus illos candelis accensis auctoritate apostolica excommunicationis sententiæ atque interdicti subijcere. quos tandiu nuntietis excommunicationis et interdicti vinculo innodatos, donec de perpetratis excessibus satisfecerint competenter; et si delicti qualitas hoc exegerit, ad apostolicam

A quod visus fuerat construxisse. Insultabant, quod jam ex parte cœperunt nobis inimici ejus, quorum multitudo ubique, et si non aperte contradicit, tamen aperte odit, nec cessabant dicere quod solent dicendo frequentare: Ecce, Cluniacenses, habetis papam vestrum, quem vobis spreto monacho vestro elegistis. Talem spem talis digne sequitur merces. Sed quia, charissime, magni, quam semper in vobis habui, amoris fiducia me diffusius forte quam debui loqui compulsi, rogo ne miremini, quoniam et magnum Ecclesiæ nostræ super hac re murmur, et lingua, quæ deerat, mediatoris nuntii, me tanta imprimere chartis verba coegit. Nunc igitur ea spe, qua vobis post dominum papam universa Ecclesia Dei, et specialiter Cluniacensis innititur, laborate obsecro, ut in melius sententia commutetur, quia miram sapientibus videri non debet, si homini tantis totius mundi curis in diversa distracto, quilibet sua quaerens subripere potuit; sed valde mirum videbitur, si postquam perniciosum cognoverit, tantus pastor ovibus non providerit. Quod si præcursus aliud non placet, sicut eum litteris propriis rogavi, illius novi interdicti asperitatem usque ad proximum pascha differat: quia usque ad tempus illud mittere ad eum, etiam antequam ista audirem, nuntios idoneos proposueram. Sed tempus præfixum tam breve est, ut nisi cito cum indulgentia nuntius remittatur, Gigniacense monasterium in ipsa Domini Nativitate (quod vix sine lacrymis dico), divinis officiis careat, et corda fratrum nostrorum nunquam delendus sævæ amaritudinis dolor iaurat. Has familiares litteras illi tantum post vos, rogo, videant, qui negotium nostrum non impedire, sed pro viribus studeant adjuvare.

EPISTOLA XXXV.

Charissimis et venerabilibus fratribus nostris, domno abbati Cisterciensi (75), Clarevallensi, Pontiniensi,

D sedem cum litterarum vestrarum testimonio venerint absolventi.

(74) *Ut monachis de Miratorio.* Cujus et abbatem consanguineum suum vocat epistola ult. libri vi, his verbis, « De consanguineo meo abbate Miratorii mirando et admirabili, quid dicam, non invenio. »

(75) *Domno abbati Cisterciensi.* De primis ordinis Cisterciensis initiis nemo melius quam Cæsarius Heisterbachensis lib. i Miracul. cap. 1: « In episcopatu, inquit, Lingonensi situm est cœnobium, nomine Molismus, fama celeberrimum, religione perspicuum, viris illustribus nobilitatum, possessionibus amplum, virtutibus clarum. Et quia divitiis virtutibusque diuturna non potest esse societas, viri nimirum sapientes, et virtutum amatores, alius intelligentes, licet honeste in præfato cœnobio viverent, minus tamen ipsam quam professi fuerant, Regulam qualiter observarent considerantes, habito inter se communi consilio viginti et unus monachi una cum patre suo Roberto, unanimi assensu, eodem spiritu venerunt in locum horrois et vastæ solitudinis, nomine Cistercium, ibi vivere cupientes de opere manuum suarum secundum Regulæ præceptum. Anno igitur Dominicæ Incarnationis 1099, venerabilis Hugonis Lingonensis Ecclesiæ episcopi,

et aliis (76) in Christi nomine congregatis, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem et veram in Domino dilectionem.

Quo affectu, dilectissimi, inter omnes religionis professores universitatem vestram semper dilexerim, quo honore veneratus sim, quibus, quod non improperans dico, beneficiis quosdam vestrum, pro posse et tempore, persecutus sim, novit testis et conscius meus in excelsis, novit et integra ubique terrarum posita nostrae Ecclesiae congregatio, noverunt, et si non omnes, tamen multi vestrorum, quos aut per me ipsum agnoscere, aut quorum notitiam aliis mediantibus quolibet modo accipere praevalui. Causa hujus mea erga vos dilectionis, non retributio percepti, vel spes percipiendi alicujus temporalis commodi fuit, sed ille totius negotii origo et materies exstitit, quem quia in se non poteram, in vobis talibus officiis excolebam. Venerabar in vobis novae institutionis fervorem, laboris instantiam, victus parcimoniam, vestitus vilitatem, et alia innumera monastici propositi sonantia humilitatem. Amplectebam totius animi brachiis sanctorum exercitia operum, et bonum nominis vestri odorem inhians hauriebam, nec aliquem sinistra de vobis interpretantem pacatus audire volebam. Non eram contentus ista solus de vobis sentire, sed vester praedicator effectus, nostris et alienis conversationis vestrae praeconia praedicabam, et privatim ac publice mul-

tis laudibus quae vestra sunt efferebam, etiam aversos ad vestrum amorem multorum animos convertebam. Et quia per gratiam Dei cum invidia tabescente iter non habui, dederat ipse efficaciam sermonibus meis, et fratrum nostrorum corda ille qui facit utraque unum (Ephes. ii), ita unitate spiritus sui vobis unierat, ut sicut fide, sic et charitate, jam non duae, sed una congregatio credi posset. Instabam ego augendo et confirmando amori, ut salus, quae sine charitate servari non potest, illaesa maneret, et signum discipulatus Christi in nostris appareret, quo suos discipulos ab alienis distinguendo docuit dicens, *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinvicem* (Joan. xv). Gaudebat, ut credo, de concordia nostra ordo coelestis, et evangelistae pacis, pacis spiritus hominibus bonae voluntatis collectabantur (Matth. xiii). Sed non tulit invidus hostis aliorum se diutius felicitate torqueri, et inimicus homo semini divino nocturnum superseminavit zizania (Luc. ii). Jecit inter nos polum discordiae, ut recedente una et sola charitate, universa virtutum genera minore labore valeat effugare, et praeciso honorum omnium capite, membra simul omnia cogantur interire. Sic plane, sic fecit, quando ne a vestris decimae Cluniacensibus fratribus, vel aliis redderentur, et hoc privilegio apostolico firmaretur, nescio quibus, quia scio non omnibus, persuasit. Quis enim credat hoc vobis

ANDREAE CHESNII NOTAE

et tunc sedis apostolicae legati, atque religiosi viri Walteri Cabilonensis antistitis, nec non et clarissimi principis Odonis ducis Burgundiae, consilio et auctoritate roborati, in praedicto loco abbatiam construere coeperunt. Et quia coenobium, de quo exierunt, constructum fuerat in honore beatae Dei genitricis Mariae, tam ipsi quam eorum successores de eodem novo monasterio propagati, omnes suas ecclesias in honore ejusdem gloriosae Virginis censuerunt esse dedicandas. Robertus igitur abbas Molismi primi Cisterciensis ordinis innovator exstitit; et licet non multo post monachis Molismensibus cum instantia suam abbatem requirentibus, jussu secundi Urbani, consensu Walteri Cabilonensis episcopi reductus sit; attamen quia sanctitatis tante fuit, ut etiam post obitum in sanctorum numero collocari meruerit, nec ejus bulla canonizationis, quam Honorius III decrevit in Chronico Cisterciensis nuper edito, reperitur, illam humanitate D. Nicolai Camuzatii Trecentensis canonici nobis suppeditatam hic attexere peropportuum judicavimus. Est autem hujusmodi: « Honorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbatibus et conventui Molismensi salutem et apostolicam benedictionem. Cum olim per litteras et nuntios vestros supplicassetis instantem, adjuti testimoniis et intercessionibus plurimorum, ut sanctae memoriae beati Robertum, cujus corpus in vestra requiescens Ecclesia multis et magnis miraculis coruscabat, sanctorum catalogo ascribere deberemus; Nos, ne in tanto negotio videremur uti aliqua levitate, tam de vita ipsius quam de miraculis per venerabiles fratres nostros Lingonensem et Valentiniensem episcopos mandavimus inquiri: cum ad id ut aliquis habeatur sanctus in Ecclesia militanti, necesse sit ut et verae fidei, quae per dilectionem operatur, sua merita cum perseverantia finali praecedant, et clara miracula subsequantur, nec alia sine aliis

plene sufficient ad indicium sanctitatis, eo quod nonnulli faciunt opera sua, ut videantur ab hominibus, et nonnunquam angelus Satanæ se in lucis angelum transfigurans hominibus frequenter illudit, sicut de Magis legitur Pharaonis. Cum itaque inquisitores praedicti nobis super his plene rescripsissent veritatem, quia licet nobis quaedam miracula quae post mortem fecerat intimarint, de his tamen quae in vita fecisse dicitur fidem plenariam non fecerunt; nos ne precibus vestris videremur omnino deesse, concedimus vobis ut eum tanquam sanctum in vestra Ecclesia venerantes, ejus apud Deum suffragia fiducialiter imploretis. Datum Laterani vi Idus Januar. an. vi. »

(76) *Claravallensi, Pontiniensi, et aliis.* « Primae Cistercii propagines, inquit praefatus Caesarius, Firmitas, Pontiniacum, Claravallis, Morimundus. Istarum quatuor domorum abbates tante auctoritatis sunt, ut abbatem Cisterciensem visitent simul, et singillatim ab eo versa vice visitentur. » De Claravalle jam diximus supra. Nunc de Pontiniaco quaedam addere sufficet ex Roberto Sancti Mariani monacho, qui de ejus fundatione et abbate primo sic in Chronologia sua loquitur: « Anno 914, Pontinacense coenobium fundatum est in alodio Hildeberti canonici Antissiodorensis matris ecclesiae, eodem Hildeberto rogante sub Umbaldo venerabili episcopo tunc Antissiodoro presidente. Hujus coenobii primus abbas exstitit dominus Hugo vir religionis eximiae et praecipue honestatis. » Nec alienum fortassis a veritate fuerit, hunc Hugonem ipsissimum esse Pontiniensem abbatem suspicari, cui Petrus noster hic, ut et sanctus Bernardus, epist. 33 scribit, cum praesertim idem Bernardus Claravallensis abbas, ad quem etiam haec Petri epistola dirigitur, una quoque cum dicto Hugone scribat et Honorio papae epist. 46 et 49, et Odoni Majoris-Monasterii abbati in calce epistolarum Ivonis Carnotensis episcopi.

omnibus persuasum? Quis, inquam, credat semel mundo mortuos, ei iterum vivere velle? Quis credat sanctum collegium vestrum luxur et sæculi delicias pro Christo sprevisse, et nunc pro egestate, sordibus et miseriis litigare? Sed non debent, aiunt quidam ex vestris, laborum nostrorum decimas alieni accipere. Parco longissimis et ex divinis auctoritatibus congestis responsionibus, quæ epistolari brevitate facile comprehendere non possunt [possent]. Hoc tantum infero antiquis modernisque patribus filios justitiæ ordine subdi: et quod Ecclesiam constat salva fide et charitate hactenus tenuisse, periculosum, si mutetur, existere. Patrum temporibus decimas, non tantum laici, sed Ecclesiæ Ecclesiis, monasteria monasteriis, et de rusticorum operibus, et de propriis laboribus persolvunt.

Si igitur horum metas exceditis, quid nisi maledicis detrahendi occasionem datis? Sed de lucro res agitur. Quod certe, quod lucrum putatur, ubi et fama læditur, et charitas periclitatur? Nam, ut quod verum est, fratribus et amicis fatear, hoc uno verbo velut uno jaculo amicorum pariter et æmulatorum pectora terebrastis, et episcopos, clericos, abbates, monachos, ipsos etiam ad quos pervenire potuit, laicos, adversum vos unanimiter concitastis. Nec potuit Satanas nequitie suæ utilius invenire consilium, quam ut eos, quos mundus admirabatur, ne admirans imitaretur, nota cupiditatis inureret, et alios lesionis suæ dolore stimulatos, ab eorum amore revocaret. Sed angit nos, iniqui alii vestrorum, paupertas. Et ubi est quod Dominus ait: *Vae illi per quem scandalum venit. (Matth. xviii)* Et iterum: *Expedi ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris? (ibid.)* Ubi est, quod ait Apostolus: *Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem? (I Cor. viii.)* Nonne et hæc vox vestra esse deberet: Non manducabo ex decimis his in æternum, ne fratrem meum scandalizem? Et Apostolus quidem ne idolothya manducasse putaretur, hæc dicebat. At vos quid dicitis, quos, ut salvo fraterno amore loquar, illicita comedere non fert dubietatis opinio, sed judicii certitudo? Sed forte dicitis hanc scandalorum sententiam nostros magis arguere, qui quod eis superfluit, nolunt pauperioribus erogare. Concedo, quod ditiorum copia aliorum debet inopiam sublevare. Sed quis nostrum, vel vestrum ditior, an pauperior sit, nec tempus est querendi, nec facultas disserendi. Hoc tantum interrogo. Si ditior non vult pauperiori propria tribuere, pauperior debet ditiori sua auferre? Quis magis videtur injustus, dives parvus, an pauper violentus? Quis majore dignus est supplicio, retentor propriorum, an raptor alienorum? Sed hæc ego, dilectissimi, non amaro animo dico, sed sicut fratres meos charissimos moneo. Nec tantum ad hæc scribenda me coegerunt lucra decimarum, quam damna animarum. Quæ enim vobis vel nostris ultra spes in laboribus, quæ in jejuniis, quæ in vigiliis, quæ in

A castitate, quæ in elemosynis, quæ in aliis sacrarum operum exercitiis, remota, ut supra dixi, charitate esse poterit? Quid memorem apostolica verba, quæ semper mente tenetis? Quid replicem, quæ assidue ruminatis? Nostis, quid Apostolus de linguis hominum et angelorum, quid de facultatibus erogatis in pauperes: quid de trahendo corpore ita ut ardeat (*I Cor. xiii*), quid ipse Dominus de munere ad allatrem oblato dicat (*Matth. v*). Hæc ideo brevissime tango, ut cum ista, quæ digniora sunt, absque charitate nihil esse probantur, reliqua omnia quæ inferiora sunt, nihil penitus sine illa valere monstrentur. Et ne diu longioribus epistolis aures sanctitatis vestræ detineam, legatione sanctus gregis mei oro pariter et consulo, oro ut supplex, consulo ut amicus, ut in causa ista, quæ nunc agitur, decimarum, vobis pariter et nobis consulatis, vobis ne infamiam, nobis ne violentiam inferatis, et ne nobis simul, ac vobis charitatem Christianarum animarum unicum remedium auferatis. Nihil sacer conventus vester poterit consultius invenire, quam si charitatem, quæ Deus est, inter nos non permittis interire.

EPISTOLA XXXVI.

Charissimis et venerabilibus fratribus in Christi nomine apud Cistercium congregatis, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem, ob quam convenerunt, æternam.

Relatum mihi est a pluribus quod litteræ quas præterito anno charitati vestræ mea humilitas destinavit, quosdam vestrorum læserint, et a stabilitate non jam novitiæ, sed antiquæ dilectionis eorum animos paulum commoverint. Quæ postquam didici, ferre non valui: ut tanta tandiu inter nos habitata charitatis dulcedo, quibuslibet occasionibus, vel in modico amarescat. Unde iterato præsentem epistolam mitto, ut, si ita est ut audivi, lesionem, quam prima intulit, sequens medeat, et glutino sancti Spiritus diversa conjungente, quantalibet nostrarum scissura mentium uniatur. Viderint primæ illius epistolæ lectores, quo eam spiritu legerint, quo sensum ejus interpretati sint. Novi ego me (quod tamen sine fastu aliquo dictum accipite) non superbiæ, sed humilitatis, non discordiæ, sed pacis, in dictando spiritum habuisse, et teste eo quem fallere non possum, charitati quam in cordibus nostrorum, decimarum illarum occasione, periclitari videbam, eo modo providere voluisse. Et quia, *Vae peccatori, dicitur, terram ingredienti duabus viis (Ezech. ii)*, nolui, juxta Prophetam, in corde, et corde loqui (*Psal. xi*), nec coram amicis, inter quos omnia nuda esse debent, duplicitalis velamine cor velare, ut dum nodum sine tegmine sapientia vestra videret, communis congregatorum consilio ad dissolvendum efficacius laboraret. Hæc tota fuit causa scribendi, quæ si tunc ignota aliquos scandalizare potuit, nunc saltem me manifestante relecta, opto, et precor, ut fratribus charissimis ad plenum satisfacere possit.

Quiesco enim et quiescam in vobis, delector et delectabor in vobis; etiam læsus non discedam a vo-

A bis. Quod tamen tantopere cupio servare vobis, servate nihilominus et nostris et nobis.

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA PRIMA.

Petrus humilis Cluniacensis abbas, nec nominanda
faci hæresum.

Licet bestialis insipientia, profunda stultitia, et omnimoda ineruditio tua erraticos sensus tuos contemnere, nec saltem villi responsione dignos esse persuadent, sunt tamen duo, quæ ad tibi respondendum, animum erga te nauseantem instigant. Unum, quo gregis mei infirma curare, contracta solidare, perditam requirere, debilia confortare præcipior; alterum, quo consociatas tibi simplices oviculas diutina cohabitatione tabe tua infectas esse formido. Non quod talis sis, cui fidem accommodare aliquis, aut possit, aut debeat, sed quia tuo illo insulto, et ridiculoso eloquio, sicut nullum attrahi potuisse confido, sic forte incautis aliquibus te materiam illicita cogitandi talibus naniis dedisse, non nego. Unde vel te, si legere volueris, et intelligere valueris, scriptura hæc brevis ad salutem, a qua excidisti, revocare poterit, vel ab aliis conceptam forsitan scandalorum materiam amputabit. Vetustissima hæc tua hæresis est, et ab Apollinari quodam erroneo antiquitus adinventæ. Quæ mox, ut spirare visa est, Patrum est validis rationibus et innumeris auctoritatibus suffocata. Quas quia nec ad manum habere, nec forte intelligere bruto pectore posses, hunc tibi brevem, satisque, ut æstimo, cuilibet clarum confeci tractatum, ut aut meo, si fieri potest, labore a tam scelestæ opinionis respicias, aut si in reprobum sensum datus es, absque meo discrimine pereas. Et ne ultra rem differam, velut scarabeus de veteri putredine creatus mussitas, et stridore dissonæ aures fratrum exasperas, dicens Salvatorem nostrum humanam non habuisse animam, cum in eo carnis humanæ non neget naturam. Monstruosum quidem hoc tempore de fide disputare, quando jam princeps mundi de mundo ejectus est, quando jam dominatur Christus a mari usque ad mare, quando jam omnes docibiles Dei facti sunt, postquam secundum Isaiam: *Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientis* (Isa. xi), postquam Satanas diuturno tempore paganis impugnantibus, hæreticis disputantibus fidem Christi persequens, ita pharetram nequitie suæ exhausit, ut nulla, qua eam lædere possit, ei jam sagitta supersit. Ita ejus omnibus resecta est fraus, sic maligni spiritus dolus ad lucem sancto Spiritu prodenter perductus, ut simplices quique dolosissimo illi quasi avi illudant, et ille fortissimus jam nec dignus a viris superari, juxta beati Job verba, *ancillis Dei ligatus, et subditus ingemiscat* (Job xl). Quod si te, aut servum Dei, aut ancillam talia suggerens

invenisset, sicut ab aliis, sic a te labore victus, facili recessisset. Sed quia te neutrum, hoc est nec virum, nec feminam reperit, ut jumentum vilissimum incustoditas mentis tuæ fores effringens, a stabulo Samaritani fur nocturnus abegit, et per vallium concava, per montium aspera cursitare violenter coegit. Ea de causa dum te ad gregem, a quo aberrasti, reducere satago, præsumptuosus forsitan fio, dum eam fidem, quæ super Christum Dei vivi Filium fundata, prophetarum vocibus prædicta, apostolorum ministerio tradita, martyrum sanguine consecrata, gentium plenitudine, angelorum congratulatione est celebrata, meis velut rudem firmare rationibus quæro. Sed excusabit, ut credo, temeritatem meam charitas, quam, si de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta procedit, nulla poterit temerare iniquitas. Audi ergo jam, et si homo es, humanos saltem indue animos, ut si ea, quæ Dei sunt, non potes, vel ea quæ tua, id est hominis sunt, advertas.

Hominem te esse, ut credo, agnoscis; ex quibus substantiis constes, intelligis. Dei Filium ad terras descendisse de cælis, et hominem assumpsisse, nec ipse diffiteris. Hominem, inquam, eum ad salvandum hominem factum, ut et nos te credere dicis. Cum hæc ita sint, tua te credulitate convenio: Hominem Dei Filius assumens, totum an dimidium assumpsit? Respondes: Dimidium. Rursum interrogo: Hominem Dei Filius salvans, totum an dimidium salvavit? Respondes: Totum. Vide jam saltem bovinis oculis, in quod te barathrum nefanda professio projecit. Dicis Filium Dei hominem dimidium, hoc est solam carnem, absque rationali anima induisse; totum vero hominem, hoc est simul animam et carnem, salvasse. Et quæ ratio, ut interim auctoritates Scripturarum taceam, o hominum stolidissime, quæ, inquam, ratio patitur, ut quod non assumpsit, Salvator salvaverit, cum tota ratio salvationis fuerit veritas assumptionis? Nam nihil humanitatis divinitas assumpsit, nisi quod salvare disposuit; nec rursum aliquid salvare disposuit, nisi quod assumpsit. Paria sunt hæc duo, nec ab alterutro sejungi possunt, dum nec natura salvatur, nisi quæ suscipitur, nec e converso suscipitur, nisi quæ salvatur. Unde tuam satis mirari non possum insaniam, et animum altissima stoliditate sepultum, qui cum corpus et animam humanam a Christo salvanda fatearis, solam cum carnem suscepisse contendis. Elige tibi horum alterum quod volueris, quia quidquid elegeris, pari a me laqueo constringeris. Quoniam quidquid hominis a Deo est susceptum, totum necesse est esse salvatum; vel quidquid salvatum,

totum necessario oportet fuisse susceptum. Sed scio quia hoc ultimum eligis, ut non omnia quidem hominis suscepta, sed omnia dicas esse salvata. Si ergo secundum te omnia salvata sunt, secundum me omnia suscepta sunt. Nam si nihil salvatum est, nihil susceptum est. Si aliquid salvatum est, aliquid susceptum est. Si totum salvatum est, totum susceptum est. Sed te etiam, ut dixi, concedente, totum salvatum est. Igitur, velis nolis, invincibili ratione cogente, totum susceptum est. Quod si totum susceptum est, anima dignior pars hominis exclusa non est. Dignior, inquam, carne anima est. Sine qua quid aliud caro, quam truncus inutilis est? Et ut melius intelligas quam perverse desipias, scrutare quid carni, quid animæ Creator utriusque indiderit : et tunc forsitan quod volo suggerere apparebit. Distinguens quippe Auctor naturæ rerum visibilibus et invisibilibus partes, multiplicem rerum creaturarum infinitatem sub speciebus tantum quatuor coarctavit, ut quibusdam essentiali, aliis vitam, melioribus sensum, optimis largiretur rationem. Quæ tria sequentia et potiora animæ, primum, solum et vilius carni humanæ concessit. Fecit ut esset anima vitalis, sensibilis, rationalis, cum nihil carni præter luteam originem, et membrorum corporatum congruentem harmoniam tribuerit. Cumque ab humo ejus materiam sumens, hominem in principio sic orsus esset, nihilque humana caro nisi otiosam essentiali retineret, *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* (Gen., ii.) Quo facto, collatum est carni ab aliena, quod ex propria substantia non habebat, ut vivere, sentire, atque uti ratione ad omnia posset, sine qua non solum ista non habere, sed nec etiam illam suam vilem diu integram conservare materiam valuisset. Nam quid carnalis remota spiritali substantia valeat, ipsa humana caro spiritu absente declarat. De quo si non meis rationibus, tuis saltem, ut puto, obtutibus credes. Quomodo ergo fieri potest ut ad salvandum totum hominem Deus hominem assumens, partem, quæ minima est hominis, assumpsit, et eam, quæ excellentissime major est, dereliquerit? Quo certe ordine fieri potuit ut summa contemnerentur, infima susciperentur? Qua ratione fieri potuit ut natura, quæ per se, nec ratione intelligere, nec sensu sentire, nec qualibet vita vivere potest, summæ illius majestatis capax esse valuerit, cum constet quod nulla creatura Creatoris susceptibilis esse possit, nisi eum et intellectu agnoscere, et amore diligere, et spontaneo valeat obsequio venerari? Et cum secundum Scripturam, non corpus, sed *Anima justi sedes sapientiæ* esse dicatur, nec nisi per imaginem suam, quæ non in corpore, sed in anima humana est, Deus in sanctis hominibus sedere, ambulare, inhabitare, gratia mediante scribatur, quid de homine illo sentiendum est, quem non ut alios sanctos sola gratia replevit, sed in quem, secundum Hieronymum, tota divinitatis unda se contulit, et in quo secundum Apostolum, *Omnia*

A plenitudo divinitatis inhabitat (Coloss. ii), et ipsa personaliter totus Deus totum hominem de massa hominis assumptum replet. Nunquid ita apud rationale animal ratio sopitur, ut gratiam Dei non nisi rationali anima mediante hominibus credat infundi : ipsum autem Deum remota anima brutæ carni in sempiternum personaliter fateatur uniri? Sed quid ego ad ea, quæ forte non intelligis, declaranda laboro? Attende ipsum hominem quem confiteris : et ex verbis tuis te condemnari agnosces. Hominem certe Salvatorem esse fateris. Quod si hominem fateris, cur hominem negas? Cur in eodem verbo, tibi te contrarium non advertis? Hominem enim, ut dixi, fateris, et hominem negas. Negas plane hominem, dum animam negas. Quando namque stulte, ut aliquid secundum te dicam, hominem sine anima vidisti? Aut igitur ostende mihi sine anima hominem, aut si Christum dicis hominem, ex carne et anima eum fateri hominem. Nisi enim æquivoce dicatur, quando solum nomen commune est, ut cum dicitur, aut pictus, aut sculptus, aut synecdochice, ut exanimis homo, nulla ratione vocare poteris hominem, quem anima subtracta facis semihominem.

Vide ergo quam apostatico spiritui te hucusque deludendum præbueris, quantisque te nesciens diabolicæ impietatis laqueis implicaveris, ut eam in Christo neges substantiam, qua remota, non pars tantum fidei adimatur, sed tota simul humanæ restaurationis veritas perimatur. Si enim Christus animam humanam non habuit, aut belluinam habuit, aut ipsa divinitas (quod te sentire persensi) vitalis et sensibilis spiritus officia explevit. Quod utrumque ita consimili absurditate horrescit, ut qui alterutrum de Christo senserit, Christianus jam esse non possit. Quod si eum belluinam habuisse animam dixerò, belluam quantum ad animam fuisse fatebor. Belluam vero Christum dicere, quis vel infidelium auditus poterit tolerare? Hoc concessò, et bellua Christus erit, et sicut bellua humana ratione carebit. Quod si humana ratione caruerit, quis nostræ fidei veritatem, quis salutis humanæ spem, quis cœlestium litterarum auctoritatem defensabit? Ait enim Evangelium : *Jesus proficiebat sapientia, D* *et ætate et gratia apud Deum et homines* (Luc. ii). Ait item : *Jesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est a Jordane* (Luc. iv). Et propheta : *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isa. xi). Et alius : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis* (Psal. xlv). Item et Petrus apostolus : *Quem unxit, inquit, Deus Spiritu sancto et virtute* (Act. x). Et ætatis quidem incrementis, naturæ ordine paulatim corpus animatum et sensibile augeri, anima quoque bruta, quoniam vitalis et sensibilis est, ipsorum mutorum animalium corporibus confert. Quæ si et in Christo fuit, idem carni ejus præstare potuit. Sed nunquid

sapientia et gratia apud Deum et homines proliferare potuit? Nunquid Spiritu sancto plena ab Jordane reversa est? Nunquid spiritum sapientiæ, intellectus, consilii, fortitudinis, scientiæ, et pietatis, et timoris Domini super bestialem animam requiescisse; et eam tantis gratiæ donis replevisse fatebimur? Nunquid, juxta Prophetam, unctam oleo letitiæ, hoc est, secundum apostolum, Spiritu sancto et virtute præ consortibus, id est præ cunctis electis hominibus dicemus? Oportet sane ista quæ dixi, et innumera alia quæ prætermisi, aut carni, aut animæ, aut deitati Salvatoris tribuere. Nam nihil in Christo præter hæc tria fuisse quisquam hæreticorum ausus est, vel potuit commentari. Sed carni soli ista dare quis poterit, quæ non dico sanctum Spiritum, sed nec aerium spiritum, ut supra dictum est, per se suscipere idonea est? Quis vero deitati profectum sapientiæ et gratiæ seu aliarum virtutum augmentum tribuet, quæ nec detrimentis minui, vel quibuslibet incrementis potest augeri, nisi qui in cælum os suum ponens, impie in Deum blasphemus est? His duabus substantiis exclusis, remanet de qua agebam bestialis anima. Hanc autem quis non videat charismata ista non potuisse percipere, quam certum est omni ratione carere? Nam quæ temporalium causas rerum non potest discernere, multo magis æternarum et divinarum impos et incapax probatur existere. Quod si nec caro sola, nec bestialis anima, nec deitatis substantia donâ illa spiritus in se suscipere, natura contradicente potuit, consequens et necessarium est, ut ea rationalis anima, carni conjuncta susceperit. Jam anima belluina a Salvatore explosa, restat ut divisionis supra factæ reliquam partem prosequar. Et ne exciderit, ipsam divisionem, quam sæcularis disciplina disjunctam vocat, replico. Dixi : Si Christus animam humanam non habuit, aut belluinam habuit, aut ipsa divinitas vitalis et sensibilis spiritus officia explevit. Sed quia belluinam non habuit, ut puto probatum est. Jam quod deitas animæ officia non expleverit, probandum est. Nam si deitas animæ officia in Christi corpore explevit, vitale et sensibile corpus effecit, hoc est vivere et sentire caro Christi a deitate percepit. Ut enim vivat et sentiat, confert, ut sape dictum est, omnis anima corpori. Dedit igitur vice animæ, ut viveret et sentiret, deitas corpori Christi. Quæ si ita se habent, cum anima per corpus, et corpus ex anima sentiat et patiatur, jam quidquid caro Christi passa est, oportet et deitatem simul passam fuisse. Jam quam late pateat campus blasphemix, quilibet, etiam me tacente, advertere potest. Quia enim, ut dictum est, quidquid sentit caro vel patitur, anima per eam sentit vel patitur, necesse est ut deitas, quæ vicem animæ tenere dicitur, per carnem sentiat et patiatur. Patiatur igitur deitas mœrores infantix, labores pueritiæ, esuriet panis, sitiet fons, fatigabitur virtus, laborabit requies, tristabitur gaudium : et ad ultimum tormentis durissimis impassibilis torquetur, æternus de-

asciit, vita morietur. Et hæc omnia quidem Deum, sed per hominem passum, Catholici confitemur. Aliud est enim, ex adjunctione unius personæ Deum in homine humana passum dicere, aliud in natura impassibili aliquid doloris, aut injuriæ pati potuisse. Quod ille astruit, qui Deum pro anima in humano corpore exstitisse dicit. Et quoniam apertis immorandum non est, compendio res terminanda est. Aut enim in carne assumpti hominis Deus pro anima fuit, et ideo passionibus humanis succubuit; aut si hoc sentire impium et detestabile est, eam Christi caro animam, quæ absque deitatis injuria humana passa sit, habuisse credenda est. Et quia bestialem non habuisse probatum est, non nisi rationalem habuisse confitendum est. His de rationali Salvatoris anima rationibus præmissis, quæ aut mentibus, ut credo, rationabilibus satisfacere, aut bestiales animos cæteris ostentui facere valeant, jam ea quæ in divinis dogmatibus principalem obtinet locum, Scripturarum auctoritas proferatur, ut gemino, rationis scilicet et auctoritatis remedio, vel si infidelis fuerit rationi necessario cedat, vel si fidelis, sacris auctoritatibus acquiescat.

Mirum sane, unde surda hæresis aliquando emergere potuit, cum sicut carnem, sic et animam Salvatoris, prophetica, evangelica, apostolica vox ita pari et pene continuo clamore loquatur, ut vel aures non habere, vel eas more venenatæ aspidis obturasse, eam non exaudiens videatur. Nonne David in ipsius Christi persona loquens, ait : *Non derelinques animam meam inferno* ? (Psal. xv.) Et : *Erue a fratre Deus animam meam, et de manu carnis unicum meam* (Psal. xxi) : quæ verba sunt de ejus passione; et : *Anima mea illi rivet* (ibid.) : quod est de resurrectione; et : *In manus tuas commendo spiritum meum* (Psal. xxx) : qui utique spiritus in homine non nisi anima est; et Isaïas : *Pro eo quod tradidit in mortem animam suam* (Isa. xliii); et Jeremias : *Foderunt foveam animæ meæ* ? (Jer. xviii.) Nonne in Evangelio Dominus mentionem animæ suæ pene semper assiduam, dicens : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam* (Joan. x); et : *Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam, et iterum sumo eam* (ibid.); et : *Nunc anima mea turbata est* (Joan. xii); et : *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi); et : *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. xv); et : *Animam meam pono pro ovibus meis* (Joan. x.) Et cujus memoria universa enumeret? Sufficiunt hæc, et superabundant, ut et animam Christum habuisse, et eam rationalem fuisse cæcis quoque palpantibus demonstraretur. Et ut ea, quæ principalia, hoc est evangelica sunt, magis assumam, quando turbatam et tristatam animam suam Salvator dicit, deitatem, in quamurbationis vel tristitiæ accidentia cadere non possunt, pro anima fuisse negat; quando potestatem se habere ponendi ani-

niam suam et sumendi dicit, irrationalem nullo modo existere potuisse declarat. Irrationalem quippe animam moriendo ponere bruta animalia possunt; resumere vero eam, quoniam post corpus nulla ejus substantia est, omnino non possunt. Spiritus enim post carnem deficiens, non habet jam ad carnem reditum, quia communem moriens habuit cum carne defectum. Proprium est igitur irrationalium spirituum nunquam extra proprium corpus subsistere, sicut rationalium nec post corpus unquam deficere. Quædam namque imago vel similitudo deitatis rationali substantiæ a Creatore indita est, quam vel beatam, vel miseram, semper tamen necesse est esse æternam. Quæ quia in bestiali spiritu non est, cum suo corpore pariter eam interire necesse est. Unde anima a bono Pastore pro ovibus in mortem posita resumí non posset, si post mortem non exstitisset; nec post mortem subsistere potuisset, si rationalis ut homini non fuisset. Quid vero aliud et illa vox crucifixi Domini, quam præmissam in Psalmo supra posui, quid plane aliud indicat, cum ait : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*? (Luc. xxiii.) Nunquid non paucis verbis universas talium errorum opiniones uno velut impulsu præcipitat, unoque gladii ictu cervicem erectam in communem perniciem secat? Neque enim in manus Patris commendavit spiritum, qui nihil post mortem existeret, nec deitatem commisit, quæ nil minus, nil majus recipiens, parque per omnia Patri commendatione non indiget. Quæ spirituum, hoc est, bestialis et divini, opinione seposita, restat ut spiritum, videlicet animam rationalem, in manus Patris commendasse, et eum, juxta Evangelium, inclinato capite tradidisse (Joan. xix), credatur. Sed et si ad apostolicum symbolum sermo recurat, omnis Christiana lingua Dominum Jesum Christum mortuum, et sepultum, et ad inferna descendisse fatetur. Qui quoniam in carne non descende-

rit, tridua corporis indicat sepultura. Nec quia in sola divinitatis natura, invicta ratio manifestat. Prudentia quippe, non potentia, percussisse superbum scribitur : quem sola potentia percussisset, si damnatum archangelum percussurus, in sola deitate ad inferos descendisset. Oportebat autem, et hoc æternum consilium exigebat, ut superbus mundi princeps a natura quam vicerat superandus, jactantiam dolosæ suæ victoriæ sepe victus amitteret; et sicut de eo humana caro per Christum in terris triumphaverat, ita et apud inferos per ipsum humana anima triumpharet.

EPISTOLA II

Venerabili et in Christi corporis membris plurimum præcellenti, domino PETRO sanctæ Lugdunensis Ecclesiæ archiepiscopulo (77), frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, spiritum consilii et fortitudinis.

Ex quo, venerabilis et dilectissime mihi, excellentiam sublimitatis tuæ mea humilitas agnoscere meruit, tenacissimo dilectionis glutino, ut te non ignorare credo, mea anima tibi adhæsit. Sicut vero ea, quæ neminem fallit, conscientia mihi attestatur, dilexi in te non antistitis dignitatem, non divitis divitias, non potentis potentiam; non eam, quæ te circumstare poterat, quamlibet rerum temporalium affluentiam; non illa, inquam, omnia dilexi, quæ videbantur esse circa te, sed ea tantum quæ agnoveram, et quæ sola diligenda erant in te. Dilexi certe in te, erga divina animi puritatem, erga humana morum honestatem, amorem veræ sapientiæ, in episcopali fastigio sinceræ mediocritatem vitæ. Isis et consimilibus animi tui multis et magnis virtutibus illectus, etiam cum longo positus esses tecum eram, neque a te saltem minimo temporis spatio divelli poteram. At postquam de Vivariensium colle (78) ad Lugdunensium montem (79) te divina dispositio transtulit, atque

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(77) Domino Petro sanctæ Lugdunensis Ecclesiæ archiepiscopulo. Cui scribit et infra epist. 18 ubi Petrum Lugdunensis Ecclesiæ patriarcham appellat. Fuit autem ex Vivariensium Ecclesia translatus ad Lugdunensem anno 1151 et aliquanto post in ultramarina peregrinatione fato cedens, ut Guillelmus Tyrius et ipse archiepiscopus asserit, Falconem in archiepiscopatu successorem habuit, sancto Bernardo Clarevallensi teste, qui papæ Innocentio II rescribens epist. 172 hæc ait : « Dominus de cælo prospexit super matrem nostram Lugdunensem Ecclesiam, qui decedenti piæ memoria Petro archiepiscopo, virum optimum Falconem decanum in omni pace substituit. »

(78) At postquam de Vivariensium colle. Vivario Albensium (Vel Eluensis, a, qui et Helvii dicuntur), civitas ad Rhodanum, Viviers : cujus mentio fit in Notitia provinciarum Galliæ sub provincia Viennensi prima, his verbis, *civitas Albensium, nunc Vivario*. Sic enim habent libri manuscripti, non ut in impressis corrupte legitur, *Civitas Albensium, hoc est, Belisio*. Nec prætereundum quod a paucis hactenus annotatum est, episcopi Vivariensis sedem primo fuisse apud *Albam Helviorum*, quæ hodie *Aubenas* vocatur in Vivariensi diocesi Ptolomæo,

Ἀλφειοῦ ποταμὸν ἑλκεῖσθαι Albangusta Helicociorum, id est Helviorum, Sidonio Albensis urbs epist. 12, lib. vi. Sed ea tandem a Vandalis destructa, sedes episcopalis Vivarionem, sive Vivarium translata fuit. Unde et utrumque quantum ad episcopatum Paschalis II, papa confudit, cum ad Guidonem archiepiscopum Viennensem scribens, ait : *Alba quæ et vivarium dicitur*. Vivarii porro meminerunt et Gregorius Turonensis lib. x, cap. 24, qui *Vivariensem Avenicamque urbes graviter a lue inguinaria devastatas* refert; et Usuardus ad Cal. Maias, ubi, *In Galliis territorio Vivariensi beatum Andeolum subdiaconum recoli* testatur, quem ab Oriente sanctus Polycarpus ad prædicandum verbum Dei miserat.

(79) Ad Lugdunensium montem. Lugdunum Galliarum urbs in colle sive monte sita, quam Gregorius Turonensis, « nono decimo imperii Augusti anno conditam (a Lucio Planco) posteaque illustratam martyrum sanguine nobilissimam nuncupatam, » manifestissime se reperisse testatur lib. i Hist. Franc. cap. 18. Verum Plutarchus et longe ante Lucium Plancum conditam, et ab alia verisimiliore causa Lugdolon primo denominatam fuisse docet lib. de flaviorum et montium nominibus, his verbis :

de sublimi sublimiorem fecit, cœpisti quidem esse propinquior loco, sed utinam nequaquam disjunctior animo! Quod me dixisse minime miretur, quam in te veneror sapientia tua, quoniam non ex affectu conquerentis, sed ex cautela locutus sum præmonentis. Licet enim prudentiam tuam non facile moveri quibuslibet susurrationibus noverim, neque te arundinea mobilitate circumferri sciam, tamen quia scriptum est: *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv), et versu, qui jam in proverbium versus est, dicitur:

Unda cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo, præcavendum tibi arbitror, ne labiis iniquis et linguae dolosæ insibilationibus, quibus frequenter inquietaris, aurem non dico corporis, quod aliquando non agere non potes, sed aurem cordis, quod semper potes, inconsiderate accommodes. Fraudulento quippe obsequio sæpe tales corda dominorum sollicitando circumveniunt, et consulenti specie deterius inimicis famulando inimicantur. Deterius plane inimicis, quia ut optime novit sapientia tua, multo facilius externus quam internus, multo levius remotus quam admotus, longe promptius atrox quam blandus hostis vitatur. Illius namque tantominus potest nocere crudelitatis, quanto minus ei præbatur credulitas. At istius tanto magis nocet tecta sævitia, quanto major sæviendi sub amoris velamine ei datur licentia. Hæc ideo dicere volui, ut charissimi mei erga mutui amoris custodiam fieret solertior diligentia: nec eam a proposito suo revocare posset cuiuslibet detractoris invidentia. Si enim verum est quod Apostolus ait: *Charitas nunquam excidit* (I Cor. xiii); et illud quod in Canticis eanticorum legitur: *Aquæ multa non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam* (Cant. viii); et inter nos hanc hucusque constat charitatem fuisse, certum est quia nec excidendo lapsum incurrere poterit, nec multitudine aquarum, hoc est hominum mala immurmantium, flamma ejus exstingui, nec instantia quorumlibet velut forti fluminis violentia

A obrui. Apertius autem exponere, quid suspicando ista præmittere voluerim, nulla me ratio cogit, quia et tui ingenii subtilitas hoc facile advertere potest, et me eorum, qui inde notati scandalizari possent, pudori vel iræ consulere oportet. Sufficit hoc nosse, me istis omnibus ad hoc unum tendere, ut charitate illa, quæ diversa conjungit, ita quod jam esse cœpimus, uniti permaneamus, ut nec diversitas locorum, nec scissuræ cordium, nec divisiones linguarum, nec varii eventus rerum, unitatem nostram, qua vere in Deo unimur, dividere valeat, aut mundi mobilis et transituri instabilitas à sui eam stabilitate ac firmitate convellere. Ad hoc sane unum et solum, singulariter et præcipue hanc inter nos charitatis unitatem firmari concupisco; ut ejus utilitatem non solum ad salutem nostram, sed etiam ad multorum aliorum referre studeamus. Nam si, ut eam nomino, hoc vere illa virtus est, quæ charitas dicitur, non tam suæ, quam aliorum saluti invigilare, et pro ea omnimodis laborare debet; quia, ut omnibus notum est, de ea ab Apostolo dicitur: *Charitas non quærit quæ sua sunt* (I Cor. xiii). Quod cum omnibus imminuat, ut debitores mandati, quo eis præcipitur, *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (Levit. xix; Matth. xxii), omnibus æque ut sibi consulere debeant maxime hoc eis incumbit, quibus specialiter aliorum cura commissa est, quibus quasi pro ovium, filiorum, civium custodia, pastoris, patris, speculatoris nomen impositum est. Inter quos sancta paternitas tua non minimum, imo magnum & præcipuum Dei dispositione obtinet locum, ita ut in omnibus Christiani populi spiritualibus principibus nullum omnino habeat majorem, nisi sanctæ et summæ sedis apostolicæ præsulum. Magna, inquam, et vere præcelsa, totaque celestis est dignitas episcopalis officii; nec minus magna et vere timenda, totaque terribilis formido episcopalis periculi. Tibi enim, ut bene recolit pastoralis sollicitudo tua, per Ezechielem a Domino dicitur: *Fili hominis, speculatorem dedi tibi domui Israel* (Ezech. iii). Et item

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

« Adjacet Arari mons Lugdulus ideo sic dictus, quod cum Momorus et Atepomarus et Saserone imperio dejecti, ex oraculo urbem super eo condere vellent, fundamentis effossis ex improvise corvi apparentes, expansis alis, quæ circumcirca erant arbores occupaverunt. Unde Momorus augurandi peritus urbem Lugdolon nominavit. Lougon enim patria eorum lingua corvum sonat, doulon vero excellentem teste Clitophone lib. xiii, rerum conditarum. » Ac certe dubito num et adhuc melius a vocibus *Lougon*, corvus, et *dunum*, quod prisco Gallorum sermone montem, sive locum editionem significat, *Lugdunum* derivari possit. Dico^rus enim Sicalus, qui et a Lucio Planco restauratam potius quam conditam innuit, *Lougoudunum* olim, et prius, id est veteri lingua Gallica *montem Corvi* vocatam fuisse declarat lib. xvi, cum ait: *ἵνα τε μὲν ὑποτυπώσῃ καὶ τοῦτο τ' ἀκαυγῆσαι, ἐκίλευσαν αὐτοὶ τοὺς ἐκ Οὐλίνης τῆς Ναρβησσίας, ὑπὸ τῶν Ἀλλοβόρων ποτὶ ἐκπιστόντας, καὶ ἐξ τὸ μεταξὺ τοῦτο Ῥοδανὸν καὶ τοῦ Ἀρῶντος, ἡ συμμίγνυνται ἀλλήλοις, ἰδρυσίντας συνοικίσαι, καὶ οὕτως ἐκείνη ὑπομεινέσῃ, τὸ Λουγούδουνον μὲν ὑπομεινέσῃ,*

« ὡς δὲ Λούγδουνον καλούμενον, ἔκτισαν. Id est Ac ne quid sinistri suspicarentur (nempe Lepidus, et Lucius Planco) facinusque aliquod perpetrarent, jussi sunt a Senatariis, qui quondam Vienna, quod est Provincia Narbonensis oppidum, ab Allobrogibus expulsi, ad confluentes Rhodani Ararique fluviorum conseraderant, urbem condere. Itaque illi subsistentes *Lugdunum*, quod olim *Lougoudunum* [vel *Lugdunum*] vocatum fuit, edificaverunt. Quanquam et Eriacus Sancti Germani Antissiodorensis monachus, aliam adhuc hujus nominis etymologiam affert, lib. iv De Vita jam præfati sancti Germani, *Lucdunum*que quasi *lucidum* montem a Gallis dictum fuisse contendit his verbis:

In Lugdunenses æquis processibus arces

Vexit Arar, Rhodano se se sub manibus abdens,

Lugduno celebrant Gallorum fame nomen

Impositum quondam, quod sit mons lucidus idem.

Sed utcumque se res habeat, ex notatis palam est, et *Lugdunum* urbem antiquiorem esse L. Planco, et Petrum nostrum aptissime *Lugdunensium montem* pro ipsa urbe *Lugduno* posuisse.

Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (ibid.); et rursum : Si speculator viderit gladium venientem, et non clamaverit, et venerit gladius, et tulerit aliquem : sanguinem ejus de manu speculatoris requiram (Ezech. xxxiii); et per Jeremiam : Ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut evellas et destruas, disperdas et dissipes, et ædifices et plantes (Jer. i). Possem similibus testimoniis infinitum opus contexere; sed quia sapienti et cuncta hujusmodi cognoscenti loquor, oportuit de multis pauca proponere.

Sed quorsum hæc omnia? Ut excitetur pastoralis sollicitudo tua ad subveniendum Ecclesie Dei sub tua cura laboranti, maxime hoc tempore, quando instant tempora periculosa ante ab Apostolo prædicta (II Tim. iii); quando omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi (Philipp. ii), quando inter multos mercenarios vix aliquis pastor invenitur, quando salute gregis contempta, absque labore pastoralis mercedibus inhiant, quibus Deus exprobrat per prophetam : Lac comedebatis, et lanis operiebamini, gregem autem meum non pascabatis (Ezech. xxxiv); et item : Væ pastoribus, qui pascabant semetipsos (ibid.), et rursum : Ecce ego super pastores, et liberabo gregem meum, ne sit eis in direptionem, et non pascant ultra pastores semetipsos (ibid.). Vere mercenarii, non pastores, qui de mercedibus gregis impinguati et ornati incedentes, gloriosi et sublimes apparentes, salutaris, honorari, et ab hominibus vocari Rabbi gaudentes, secundum Domini sermonem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis amantes (Matth. xii), vident lupum in ovium interitum venientem, et fugiunt, cernunt pestilentiosi aeris corruptione infectas oves deperire, nec succurrunt; mutua tæbe consumi, et tacent, diversis mortium generibus interire, et rident. Sed quia non est propositi operis, aut officii mei contra tales nunc agere, reprimendum est sermo, et tecum potius quod cœperam peragendum. Ad hoc enim te credo tali tempore in sublimi Ecclesie specula a Deo constitutum, ut aliis tacentibus, tu pene solus quæ Dei sunt mundo inclamas; ad hoc inter duces spiritualis prælii constitutum, ut aliis fugientibus, tu cum paucis hostem devineas; ad hoc non tantum episcopi, sed primatis, vel patriarchæ nomine (80) insignitum, ut non tantum populo te majorem, sed etiam ipsorum principum te principem agnoscas, et universis magis prodesse quam præesse studeas. Accingere igitur gladio super femur tuum, potentissime (Psal. xlii), accendatur velut ignis zelus tuus, recor-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(80) Non tantum episcopi, sed primatis, vel patriarchæ nomine. Primatum nomen a primis provinciis ortum habuit, quarum metropolitani primates fuerunt reliquarum ejusdem nominis provinciarum. Et sic Lugdunensis archiepiscopus post varias cum Senonensi contentiones, tandem a Gregorio VII,

A dare Phinees, Eliæ, et Jesu Christi quorum unus luxuriantes gladio peremit (Num. xxv); alius superbos cœlesti igne exussit (III Reg. xviii); tertius avaros flagello de templo eiecit (Matth. xxi). Hæc sunt certe tria illa quæ Joannes apostolus in Epistola sua commemorat. Omne, ait, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi (I Joan. ii). Quæ licet secundum hanc apostolicam vocem, totum mundum communi peste infecerint in patriarchatu tamen tuo, sed maxime in provincia, sive in propria, quod magis tibi timendum est, diœcesi, quasi specialem sibi sedem visa sunt constituisse, atque innumerabiles lethali morbo occupasse. Sed quid ego de militibus, quid de popularibus referam, cum videam clericos, et, quod mihi gravius est, nostros, hoc est, monastici ordinis viros, propositi ani oblitos, etiam laicis inhiantius, quæ reliquisse videbantur rursus appetere, a tabernaculo Dei et a Moyse ductore ad Pharaonem et Ægyptum redisse : ea quæ vomuerant, ut immundissimos canes avidissime resorbuisse; et qui ut aurum in domo Dei fulgere debuerant, ut vile lutum se per omnes plateas omnium pedibus conculcandos prostravisse? Nonne de talibus Jeremias lamentari cogitur, et dicere : Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii, in capite omnium platearum? (Thren. iv). Et item : Filii Sion inclity et amici auro primo quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli? (ibid.).

Hoc plane fere de universis provinciæ tibi a Deo commissæ monachis ac monasteriis loquor, qui ut salva gratia bonorum, qui inter eos commorantur, dixerim, se dicunt monachos esse, et non sunt, sed sunt synagoga Satanæ (Apoc. ii). Quid enim illi sibi de monacho, præter nomen et habitum, vindicant? Ubi enim in eis vel est, vel apparet monachi humilitas? Ubi charitas? Ubi illa, quæ beatos facit, paupertas? Ideo autem dixi, quæ beatos facit, quia ea paupertate, quæ miseros facit, cum summo opere ditescere cupiant, magnopere laborant. Et juste equidem. Sicut enim inquirentes Dominum non deficiunt omni bono (Psal. xxxiii), ita relinquentes eum omni necesse est abundare malo. Dicunt hujusmodi homines se monachos, hoc est, singulares et unicos in mundo esse, cum turbis et tumultibus hominum corde et opere misceantur. Affirmant se apostolica, hoc est communi vita degere, cum præter victum atque vestitum cætera omnia eis communia sint. Sed magnum, si ecclesia, si refectorio, si dormitorio communi utantur, ut non corda canentium, sed ecclesia una sit; non cibi comedentium, sed refe-

primas quatuor Lugdunensium provinciarum, hoc est Lugdunensis, Rothomagensis, Turonensis et Senonensis declaratus ac pronuntiatus est, ut ex ejusdem Gregorii epistolis 35 et 36 lib. vi constat. Qua de re jam nos etiam alibi quædam diximus.

clorium commune sit; non vestes dormitorii, sed dormitorium idem sit. Concedo et ego magnum hoc apud tales esse. Sed utinam vel hoc servetur! Utinam plane vel hoc conservaretur, ut vel in eisdem omnes domibus habitarent, et non sibi ad convivendum, sive ad commanendum, aliorum et a suo ordine alienorum domos eligerent! Taceo quæ sequuntur, non tantum eis parcens quantum pudori meo, qui talia proferre erubesco, et sancto nostri ordinis nomini consulens. Qui quamvis nulla immundorum contagione maculetur, tamen a minus eruditis et talium infamia scandalizatis nomen Domini blasphematur. Unde et de his Scriptura loquitur: *Vae his per quos nomen Domini blasphematur* (Isa. xlii). In quo namque non propter istos nomen Domini blasphematur, qui in hypocrisi omnem sanctitatem mentiri volentes, sed jam non valentes, quia occulti esse non possunt, publici apostatæ sunt, qui secundum figuram mulieris prostitute divaricant pedes suos omni transeunti, et perversa obedientia inclinant dorsum malignis spiritibus, præcipientibus incurvare ut transeamus? Fluxi, instabiles, præcipientes, superbi, cupidi, avari, quorum professio prævaricatio, quorum stabilitas pervagacitas, morum conversio est a Deo aversio, quorum obedientia contumacia, quorum claustrum totus orbis; quorum Deus venter, quorum abbas propria voluntas, quorum jugum nullum, quorum mortificatio est omnimoda carnis oblectatio. Hi loca Deo sacra male vivendo temerant, domum orationis speluncam latronum faciunt (Matth. xxi); ibi perditis operibus diabolo non vitulos aut arietes, sed animas suas sacrificant, dicentes se nosse Deum, factis autem negant. Isti sunt ligna infructuosa, inutiliter terram occupantia, digna succidi, digna comburi, pessimi coloni vineæ, fructum in tempore suo reddere contemnentes, et hereditatem filii in injustitia detinentes. Faciendum est eis, quod patrefamilias malis agricolis fecisse Evangelium loquitur: *Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis* (Matth. xxi). Ita a te, qui hujus patrisfamilias vices obtines, talibus faciendum est, ut si fructus justitiæ de Domini vinea Domino reddere noluerint, nequaquam ejus hereditatem eos occupare patiaris. Hæc enim mala ad cumulum perditionis eorum in tantum inveterata obducto callo induruerunt, ut jam nec correptionis verba audire nec etiam quælibet durissima disciplinæ verbera sentire possint. Squamæ quippe sunt in corpore leviathan, de quibus dicitur: *Una uni conjungitur, et nec spiraculum quidem incedit per eas* (Job li). Una alteri adhærebit, et tenentes se nequaquam separabuntur.

Sed hanc diabolici corporis pessimam unitatem atque duritiam, durior verbi Dei gladius dividere, acutior spiritalis pharetræ sagitta penetrare poterit. Cujus gladii memorat Apostolus: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi). Et de sagitta propheta: *Posuit, inquit, me sicut sagittam*

A electam, in pharetra sua abscondit me (Isa. lxi). Hanc sagittam, videlicet te, venerabilis atque amatissime Pater, in pharetra consilii sui Deus ab æterno usque ad hæc tempora abscondit, et nunc de arcu fortitudinis suæ ad conterendos inimicos suos, ut credimus, emisit, et gladium hoc est, verbum suum in ore tuo posuit, quod secundum Apostolum non est alligatum (II Tim. ii), et de quo dicitur: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine* (Jer. xlviii). Hoc gladio, juxta Psalmistam, dividuntur linguæ impiorum et iniquitates et contradictiones in civitate (Psal. liv). Sanctifica ergo rursus manus tuas Domino, quæ semel sanctificatæ sunt in sacerdotio, quia secundum beatum Gregorium, nullum gratus offertur Deo sacrificium, quam zelus contra peccatum. Pudeat generositatem sanctæ animæ tuæ provinciam tibi commissam, ecclesiastica dignitate omnibus Gallicanis Ecclesiis superiorem, et religione esse inferiorem. Ut enim cernere datur, per totam Occidentis plagam, et maxime intra hanc nostram Galliam, religiosa loca, et quæ nunquam fuerant frequentissime oriuntur, et quæ inveteraverant renovantur. In Lugdunensi vero provincia e contrario, et nova fere nulla orta sunt, et vetera jam pene nulla sunt. Fuerit hoc tempori et strenuitati tuæ a Deo reservatum, ut si nova condere non est facultas, saltem ad vetera renovanda adsit totus nixus atque voluntas. Habebis ad hujus rei adjutorium, totum, quale esse potest, posse meum, et illum qui tibi ad omnia sufficit Deum. Sit tuum ejus accepta gratia incipere: erit illius opus suum a te ceptum perficere. Licet igitur hoc opus valde arduum esse non ignorem; de Dei tamen gratia et tua probitate confidens, hortor, supplico, moneo, et per omnipotentis Jesu Christi misericordiam obtestor, ut tam bonum, tam Deo placens, tam salutiferum studium, nullæ a corde tuo curæ pellere valeant; sed maneat in mente tua radix sanctæ intentionis, quousque ad optabilem fructum gloriöse prodeat actionis. Nam nec mihi desunt innumerabiles rerum temporalium sollicitudines, pro quibus tuam necessario, ut moris est, sollicitare possem beatitudinem. Sed non est nunc mihi super auro et argento questio: non est super injuriis, depredationibus, exustionibus, et variis ac multiplicibus rerumstrarum damnis, ad aures majestatis tuæ solita interpellatio. Illud unum, illud singulare, illud præcipuum, et sæpe dicendum, sæpe rogandum, oro, rogo, obsecro, ut huic divinæ rei, cui nihil humanum non dico præponi, sed nec componi debet, cuncta supponas; et teipsum etiam, si necesse fuerit, ut bonus pastor pro tanta tantarum ovium salute impendas. Paratus sum et ego, ad quem non ex cura, sed ex charitate hoc pertinet, nec meis nec mihi pro hac Dei causa parcere; nihilque in præsentī remunerationis sperans, non tantum mea, sed et meipsum impendere. Hæc certe tota et sola ad te scribendi causa fuit. Cæterum tibi videendum, ne frustra fuerit. Oro ergo in fine epistolæ mihi dulcissimam et totis visceribus ample-

etendam dilectionem tuam, ut, semotis aliquantulum occupationibus, amici litteris in hoc quoque pro te solliciti locum tribuas, et eis vel horam ad studiose legendum provideas. Repende, inquam, nunc meo labori vicem, ut quod ego immodicis curarum distensionibus impredientibus vix potui scribere, tu inter tuos quotidianos tumultus studeas legere. Nec deterreat a lectione prolixitas, quam justa, ut ipse agnoscis, peperit necessitas.

EPISTOLA III.

Summo Ecclesiae Dei pastori, et nostro speciali Patri domino papae INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, fidelem obedientiam.

Non satis verbis aperire valeo quantum pro insito mihi vestrae paternitatis amore de rescien-^Bto statu vestro solliciter, quantumque a partibus vestris audire, quod cor meum laetificet, exoptem. Quid autem amplius cor meum laetificare poterit, quam si prospere, si pacifice, si triumphaliter vos degere audiero? Ut enim quod apud me sentio dicam, hoc in me desiderium ita omnibus aliis, quae in corde humano esse possunt, desiderii dominatur, ut excepto illo quo coelestia desiderantur affectu, hic omnium, ut dictum est, desideriorum affectibus principetur. Nec mirum si sic ardentem finem laborum vestrorum, exopto, cum propter hoc unum a principio apostolatus vestri nullum pro modulo meo subire laborem recusaverim, in nullo quo expediret mihi vel his, quae commissa mihi erant, pepercim, et (quod forte majus his omnibus est) nunquam fidelior, quod^C ipse melius novi, ut vere Patri filius esse potuerim. Nam inter studia partium, inter divisiones cordium, inter schismata tam nostrorum quam extraneorum, seu prope seu longe constitutorum, exerto semper gladio, quantum personae aut officii mei qualitas patiebatur perstiti, nec illum unquam a sanguine etiam charissimorum, cum necesse fuit, prohibui. Quoscumque mihi et Cluniacensi Ecclesiae qualibet amicitia junctos, reges et principes, nobiles et ignobiles, magnos et pusillos agnovi, hos majestatis vestrae pedibus subdere, per me ipsum sive per alios loquendo, scribendo, mandando, terrendo, mulcendo, pro posse non distuli. Sed quia non ad hoc ceppi, ut opera mea, si qua erga vos recta fuerunt, jactem, compescendus est stylus, et hoc tantummodo dicendum, quoniam haec idcirco tetigi, ut agnosceret sapientia vestra me jure pacem vestram desiderare, pro qua non parum contigit laborasse. Est et illud, quod non solum me, sed et omnes ad hoc optandum movere debet: quod universorum et totius Ecclesiae pax de pace vestra pendet, quae sicut generaliter, paucis schismaticis exceptis, vos in summum pastorem assumpsit, ita sine vestra requie nunquam requiescere poterit. Cujus laboribus, quos pro Christo et pro vobis sustinet, quod salva sublimitatis vestrae reverentia dixerim, non parum gratiae debetis, quia sicut illa vobis filialem, ita vos ei paternum impendere decet amorem. Et, sicut mihi videtur, omnes quidem praecepto Dominico

A sunt diligendi, sed, juxta quod vita vel actus eorum exigit, in amoris discretionem aliis alii sunt praefrendi. Hoc ad quid inferam, attendat paululum vestra nobis super aurum et topazion chara paternitas. Nam inter illos, quibus magis debitor totius amoris et beneficii est charitas vestra, domnum Albanum episcopum hucusque existimavimus. Quid enim ille pro vobis fecerit, quid pertulerit, quid perdidit, quam fidelis in regno Ecclesiae, cui praesidetis, ingrediens, et egrediens, ad imperium vestrum fuerit, supersedeo referre, cum et sapientiae vestrae hoc bene notum sit, et tam diutina infirmitas, imo ipsa mors, cujus januis vix tandem reductus est, satis indicare possit. Quae omnia eum propter immensos labores et assiduos per totum pene mundum procurus et excursus pertulisse, ob vestra nisi fallor, servitia omnibus manifestum est.

Cum igitur se totum vobis impenderit, cum nota universis religio ejus, cum scientia ejus, cum virtus corporis ejus ab exordio praesulatus vestri non nisi vobis militaverit et militando pene defecerit, non satis ego vester, ego inquam vester, et qui mecum hoc noverunt mirari sufficimus, quod non dicam maximum pro tam magnis servitiis beneficium, sed nec modicum, quando maxime postulavit, meruerit habere rescriptum. Tunc certe (quod prorsus subdita et humili, et idcirco audaci mente dicimus) tunc plane omnino clausa sunt ei viscera misericordiae et responsionis vestrae, quando ipse vobis ut Patri aperuit omnia intima conscientiae suae. Tunc vere exsiccata est fontis ubertas, quando magis exposcebat rigari terrae ariditas. Debut, ut mihi videtur, plus amoris mereri nudata conscientia: non debuit propter ablatum cordis velamen pristina imminui gratia. Ut enim quod jam vulgare factum est referam, si inter amicos omnia nuda, inter talem Patrem et talem filium nulla secreta debuerunt esse velata. Quae si ipse aliis, non vobis soli revelasset, Patris forsitan commotio justa fuisset. At cum non nisi illi, cui nihil talium celare debuit, cor suum denudavit, non iram, sed gratiam, ut videtur, amplio-^Drem promereri debuit. Haec, Pater charissime, me breviter vobis scribere, filialis, et idcirco fidelis, compulsi affectus, ne qui de vobis magis merentur, minus consequi videantur, et ea de causa quam plures a vestro servitio deterreantur. Consulo igitur, si tamen consilium meum inter sapientiorum, non tamen forte fideliorum, consilia admittendum censetis, ut episcopum vestrum, collateralem vestrum, fidelissimum vestrum, quem multum exacerbare ex hoc, nisi sapientia indignationem compri-meret, potuistis, lenire quam cito remissis litteris studeatis. Recolite nullum unquam nimium amari potuisse, recolite nullum unquam plus justo amicis abundasse, recolite quod ait Salomon: *Amici sint tibi multi (Eccl. vi)*. Et ideo nunquam talibus vos satis abundare credatis: maxime hoc tempore, quando, ut ipse quotidie experimini, abundavit iniquitas, et refriguit charitas multorum. Paraverat ipse

postquam convaluit, suscepto a vobis mandatore redire ad vos; sed postquam de silentio illo vestro accepit, ignorans quid illud portenderet, et ipse silere proposuit. Rumpatur ergo infructuosum, quod nunquam fuisset, silentium, et aut eum cum illo, quem vos et eum decet, honore ad vos redire facite; aut apud nos, hoc est intra Gallias, ad destruendos schismaticos, et causam vestram, quæ et Dei est, manutenendum, quod vobis et Romanæ Ecclesiæ plusquam ad præsens propter festinantiam dicere possumus expedit, potestative, quousque vobis illum revocare placeat, remanere facite. Utinam daretur auribus vestris otium, quod quia ad præsens non habent, cogimur ori nostro etiam valde necessarium rerum imponere silentium! De hac igitur re et de pace vestra, quam omnimodis desidero et desideranter exspecto, remandate quod est, ut aut si est, gaudeam, aut si nondum plene est, qualiter adimpleatur, quidquid possum et etiam meipsum impendam. Hoc insuper rogo, ut causa nostri Romanum morem de retinendis diu nuntiis infringatis, et quamecito cursorem nostrum cum rei postulata certitudine ad nos remittatis.

EPISTOLA IV.

PETRUS humilis Cluniacensis abbas, GILONI olim Tusculano episcopo (81).

multa quidem dilectioni vestræ loqui enormitas materię imperat: sed stylum se diffundere volentem, epistolarum, et maxime modernarum, modus, ne etiam in necessariis diffultat, coangustat. Qui si a propositis et necessario conceptis non cohiberetur, non jam epistola, sed liber conficeretur. Quis enim non videat quanta sit loquendi materia, imo lugendi, charissimum fratrem, et, ut sic dicam, uterinum, a visceribus unicæ matris non cum parvo ejus dolore avulsum, sic lapideum permanere, ut nec suæ separationis recordari, nec matris doloribus compati, nec confratrum charitate revocari, nec respiciendum quibuslibet incantationibus videatur animari? Tantumne valet peregrinæ mulieris amor, ut meretricia oblectamenta, sponsæ castis amplexibus præponantur? An tanti pendendi sunt cives Babylonice confu-

A sionis, ut civibus pacificæ Hierusalem præferantur? An calix aureus Babylonis, quo potantur reges terræ, dulcior ad sorbendum visus est, quam Kilo Christi, de quo ipse ait: *Calix meus inebrians quam præclarus est (Psal. xxi)*. Ad quid ista? Ut pæce vestra loquar, quoniam tam præclarum membrum Ecclesiæ Dei ad præsens ab ea separatum dolemus, quoniam tam dilectum fratrem a confratribus diijunctum lugemus, quoniam a Romana et Catholica Ecclesia episcopum, quoniam a Cluniacensi ejus monachum descivisse videmus. Sed forte vos ad hæc, nos errare, nos deviare, nos deceptos esse inclamabitis. Nos vero quid? Ut longa disputatio conquiescat, ut infinitarum argumentationum obiecto conticescat, ut ambitio, cupiditas, sacrilegium, simonia, perjurium, vis armata, homicidia, quæ pro parte non vestra, sed papæ vestri militant, ut hæc, inquam, omnia, et adhuc deteriora, si qua esse possunt, seponantur, hoc unum attendite, hoc inspicite, hoc considerate: Ubi Ecclesia esse existimanda sit, quæ in omnibus mundi nationibus esse credenda est, in angulo urbis Romæ, an in toto orbe, in particula Aquitanie, an in mari usque ad mare; in paucissimis et pene nullis hominibus, an in omnibus quæ sub cælo sunt gentibus? Aut enim nobiscum est Ecclesia, et ovile, in quo sunt oves veri pastores, de quibus ipse: *Oves meæ vocem meam audiunt (Joan. x)*, vestrumque ovile non oves, sed hædos ad sinistram ponendos continet. Super quibus vobis exprobrat Ecclesia dicens: *Pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum (Cant. i)*; aut si vobiscum est, heu! multum regnum Christi arctatum est. Si, inquam, vobiscum est Ecclesia, falsa est vox Patris Filio promittentis; *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. ii)*. Falsa est vox Prophetæ: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ (Psal. lxxi)*. Falsum est et illud quod ait: *Omnes gentes quas-cunque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum (Psal. lxxv)*. Falsa certe ista omnia, si tam parva ejus hereditas et possessio facta est, ut non nisi Petri Leonis turres, et comitis Pictaviensis (82) paucas munitiunculas possideat. Si hoc verum est, jam Christus quod

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(81) Giloni olim Tusculano episcopo. Cui scribit et infra epist. 30 hujus libri. Fuit autem primo Cluniacensis monachus, deinde factus episcopus Tusculanus cardinalis, Petri Leonis partes adversus Innocentium II, schismaticæ fovit, et ab eo versus Girardum episcopum Engolismensem missus, plurimos etiam in Aquitania motus excitavit, ut docet Guillelmus abbas. lib. II Vitæ S. Bernardi, cap. 6. Unde et Joannes Parisiensis in Memoriali hist. ad annum 1136: « Laborabat, inquit, eo tempore sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis provincia, et non erat in tota Aquitania qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus, qui, persuadente Girardo Engolismensi episcopo, et stillante in cor ejus semina disensionis, factus erat schismatis defensor et auctor. Hic Girardus misit ad Petrum Leonis ut ei legationem conce-

D deret, et ipse ei jurata fidelitate obediret. Insuper et principem terræ, et quoslibet posset, ad ejus imperium inclinaret. Gavius est homo perditissimus locum se invenisse in quo dilataret malitiam suam, annuitque cito ac libenter, misitque ad eum Gilonem Tusculanum episcopum cardinalem, qui solus de Romanis cum Petro Portuensi ei adhæserat. Ab his duobus violenter expulsus a sede sua Guillelmus episcopus Pictaviensis vir honestus et Catholicus, et pro eo alius quidam nobilis genere, sed degeneris fide intrusus est. Similiter in Ecclesia Lemovicensi intruserunt Radulfum quemdam Doracensem, qui non multo post cadens resupinus de equo in via plana, uno tantum lapide ultore infixo capiti ejus, et quassato cerebro expiravit. »

(82) Et comitis Pictaviensis. Willelmi, qui et Aquitanie dux, Alienoræ pater.

assumpserat deponat, et qui jam possessione quolibet regulo inferior factus est, regium quoque nomen amittat; nec eum quilibet vocare Regem regum, vel Dominum dominantium audeat. Si hoc verum est, jam Christus gratis mortuus est, qui tam paucissimos morte sua lucratus est. Hoc ideo dicendum putavi, ut agnoscat eruditio vestra, periculosissime vos opinionem vestram totius mundi sententiae præponere, magisque superbae obstinationi paucorum, quam devotæ unanimi multorum acquiescere. Cum enim et canonica decreta hoc habeant, ut majori et saniori parti in omni negotio cedendum sit, qui tantis numero, tantis scientia, tantis sanctitate non cedit, non sapientia, sed insania agi erendus est. Plura hinc dici possent, sed sapienti, quod vos et fuisse scimus et futurum esse confidimus, pauca sufficiunt. Revocat igitur vos communis mater Ecclesia, revocat quodammodo affectuosius, quæ iterum vos Christo peperit, Cluniacensis Ecclesia, parata vos iterum piis ulnis excipere, parata dulcius quam fecerat fovere, parata omne pro vobis onus subire, parata vos rursum Christo, Ecclesiae, ac domino papæ restituere.

EPISTOLA V.

Dulcissimo ac piissimo Patri nostro domino P. abbati, frater THEOTARDUS prior de Charitate indignus, totusque conventus, quidquid devotissimi filii.

Si condignas vestrae paternitati gratias referre possemus, pro immensis beneficiis quæ nobis immeritis servis vestris exhibere dignamini, dignum utique esset, ut hoc omnimodo studeremus. Sed quoniam plene et efficaciter non possumus, saltem tantæ gratiæ debitores nos esse fatemur. Quomodo vero vestris respondere valemus beneficiis, cum pro nobis vestris exiguis servis tantum feceritis, quantum vix aut nullomodo faceretis pro magnis dominis? Ut tamen vestra cognoscat benignitas, beneficiorum nos esse memores, et teneri debitores, ipsa ex parte memoramus, quamvis rependere non possumus. Cellularium nostrum, et nos omnes in illo summo suscepistis cum honore, exhibuistis dilectionem, et optimam dedistis mulam, dilectionis probationem. Misistis nobis dominum Petrum, exemplar cordis vestri ad nos, qui cor vestrum cordibus nostris inferret, et sua præsentia, quantum vobis placet, nos lætificaret. Ad cumulum denique tantæ pietatis dedistis nobis magnæ martyris magnas reliquias, magnum thesaurum, magnas divitias: quæ nobis sunt super aurum, et lapidem pretiosum multum. Pro his omnibus, illi, a quo est omne bonum, et beatæ Mariæ, et vobis, dulcissime Pater, quantum possumus, referimus gratias. Noverit enim vestra paternitas quod et nos et burgenses nostri magnam ex his habemus consolationem, et magnam de vestra sancta dilectione certitudinem. Benedictio Domini et vestra super nos, et super omnes filios vestros. Quod debuissimus ponere in principio, in fine ponimus. Iterum gratias agimus de hoc quod nobis promisistis, festivitatem beatæ Mariæ apud nos vestra præsentia

A honorare. Unde de his, et de exteris vestrum nosse vestrumque velle nobis remandate, præsertim si possemus vos invenire Cluniaci usque ad festum sancti Petri, quia, si potuerimus præparare novitios, ad benedicendum mitemus.

EPISTOLA VI.

Venerabili atque intimo nobis Domino Theotardo priori, ac dilectissime nobis conventui de Charitate, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, totius salutis, gratiæ et benedictionis plenitudinem.

Legimus et relegimus intenti litteras vestras, quæ tanto cor nostrum gaudio exhilarabant, quanto vos lætificatos sonabant. Cur enim non lætificaret nos vestra lætitia, quibus illud totum debemus quod possumus; et cum et de illis, quibus longe minus quam vobis debemus, nobis præcipiatur scilicet gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus? (Rom. xii.) Nam ut verbis apostolicis utar, quod est gaudium meum atque corona, nonne vos ante Dominum? (Philipp. iv.) Quæ licet meis erga vos, ut illius erga illos laboribus non debeatur: spem tamen, quam non dat boni operis effectus, poterit forsitan sperare bonæ voluntatis affectus. Et si enim multa non conferimus, si quid tamen in nobis multum dilectionis esse potest, multum diligimus. Adjuvat, et accendit non mediocriter ignem hujus amoris vestra charitas, quando quod proprie bonorum filiorum est, quod salva ea reverentia, quæ piæ prioribus sanctorum debetur, dixerim, patris etiam parvæ munuscula pro magnis ducitis, quando non datum, sed dantis affectum consideratis, quando ex modica scintilla vos multum flammare monstratis. Conservet in vobis, et adaugeat hunc charitatis affectum vera charitas Deus, quo ei et hic adhæreatis per spem, et in æterna vita conjungamini per speciem charissimum fratrem nostrum Petrum, quem de latere nostro ad vos direximus, ut partem cordis nostri commendatum habere, ut quem ante pro vobis quasi simpliciter dilexistis, jam pro nobis, si potest fieri, dupliciter diligatis. Festum summorum apostolorum Petri et Pauli nos Cluniaci facturos, et beatæ Dei Genitricis assumptionem, quia vos velle cognovimus, apud vos esse celebraturos per Dei misericordiam confidimus.

EPISTOLA VI.

Sincera charitatis visceribus conforendo, fratri THEOTARDO priori de Charitate, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, in Spiritu sancto discretionem adipisci spiritum.

Scribis mihi sæpe, charissime, et frequentes nuntii sibi invicem succedunt, quos ad me cum deprecationibus dirigis, ut te a cura quam tibi imposui absolvam, et secundum quod dicis, Deo absque occupationis onere servire permittam. Objicis naturæ imbecillitatem, ætatis intemperantiam, morborum incommoditatem. Detrimenta multa pati domum tibi commissam, te talia patiente, nec ad negotia sufficiente, denuntias. A me exigis quod a te impossibilia exigo, et quod humeros tuos, ad ea ferenda quæ

ferre non valent, compello affirmas. Agnosco ego querelas, non corvino, sed columbino de corde prolatas : ideoque neque illis moveor, neque injuriis, ut a quibusdam, qui non ea quæ Dei sunt sapiunt, solet fieri, ad injuriose respondendum accendor. Te tantum advertere ea quæ dicturus sum rogo. Quod prorsus facere non poteris, nisi obstinatæ voluntatis appetitum freris. Non enim capax veri consilii animus esse poterit, nisi velle suum utilitati propriæ ratione subdiderit. Sunt sane sapienti multo magis appetenda amara salutifera, quam dulcia mortifera. Præponenda contristans utilitas, supponenda noxia voluntas. Hoc ad quid dicam attende. Audio quidem te de difficultate pastoralis officii conquerentem, sed video te ipsum tibi causas ipsius difficultatis inferentem. Video te, inquam, contra impositum officium, contra obedientiæ virtutem contra matrem virtutum charitatem, et ideo contra salutem tuam agere. Dum enim ætati non parcis, dum assiduo labore te conficis, dum corpus morbis innumeris conquassatum magis ac magis indiscrete vivendo conteris, universa hæc quæ a me tibi sunt objecta incurris. Sic namque te habendo, contra impositum officium agere comprobaris, quia sicut quotidie cernitur, succumbunt jumenta oneri quibus non datur victus necessarius operi. Fortissima etiam quæque animalia deficiunt, si et labor diutius protendatur et laboris nullum levamen subsequatur. Clamant sancti doctores nostri perimendum hostem, nutriendum civem. At tu ex adverso hostem perimere nequis, dum hostem pariter et civem extinguere conaris. Nam non erit qui hostem opprimat, si civis succumbat. Non penitus abrumpi, sed retorqueri caput immolatæ avis ad pennulas lex jubet (*Levit. v.*). Tu autem lege Dei contempta, ad abrumpendum caput a corpore toto conatu laboras. Sed non suscipit Deus holocaustum, quod contra legis suæ decreta cernit oblatum. Suggestit diabolus Christo, ut se perimeret, dicens : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* (*Matth. iv.*). Sed noluit spontaneo præcipitio interire, qui tamen venerat pro mundi salute animam ponere, ut doceret utiliter quidem carnem esse mortificandam, sed non more homicidarum crudeliter perimendam. Nemo, ait Apostolus, *carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam* (*Ephes. v.*). Sicut, inquit, Christus Ecclesiam. Nutrit quippe Christus et fovet Ecclesiam, non malitiam; justitiam, non impietatem; naturam, non iniquitatem. Ostendit Apostolus Christum sequendo, ita se fovere Ecclesiam, dum discipulo, cui inter cætera dixerat : *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate* (*I Tim. iv.*), quia stomachum dolebat, postmodum ait : *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates* (*I Tim. v.*). Sic post Christum summus doctor Ecclesiæ, ut etiam corpori sobrie provideret, discipulum admonerat, non interitum violenter compellebat. Cui et ille obedivit, et

laboriosum prædicationis et ecclesiasticæ administrationis officium, non fugitando, nec reclamando, sed manendo et persistendo explevit. Posses et tu, qui de impossibilitate causarum, injunctum officium implere, si, ut discipulus veritatis, acquiesceres obedire. Si, inquam, præcepto patris obedire, si fratrum charitati velles obtemperare, et crimen inobedientiæ effugeres, et impositum regiminis quantumlibet grave onus, ferre prævaleres. Nec mireris me crimen inobedientiæ nominasse, cum multis hoc criminibus propheta præferat dicens : *Quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare, et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere* (*I Reg. xv.*). Mandavi quippe sæpius, ut propter nimiam, quam ipse fateris, morborum incommoditatem, a conventu, aliorum infirmorum more, paululum secedens requiesceres; nec fecisti. Jussi, ut paulo remissioribus alimentis uteris; nec obedisti. Præcepi, ut dispositioni fratrum, quorum erga te charitatem exuberare gaudebam, quantum ad infirmitatis tuæ levamen pertinebat, obtemperares; nec audisti. In quo fraternæ charitatis contemptu, non parum te deliquisse, si bene perpendis, recognosces. Remota enim paternæ jussionis auctoritate, quod de cordibus fidelium ac pie viventium subditorum etiam prælatis charitas præcipit, non est aliquo modo contemnendum. Quod si sit, non ille, qui charitatis verba proferre videtur, sed ipsa, quæ verba eadem profert, charitas spernitur. Quam qui spernit, eam nullo modo habere probatur. Jam vero charitatem non habenti quid prosit jejunium, vel quælibet corporis exasperatio ab Apostolo audi : *Si, inquit, tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero nihil mihi prodest* (*I Cor. xvi.*). Abstine ergo a carnibus, abstine a piscibus; abstine, et si volueris, ab omnibus, afflige, verbera, contunde jumentum tuum, non dederis somnum oculis tuis, non dormitent palpebræ tuæ, noctes vigiliis, dies laboribus transige, velis nolis, audies Apostolum, etiam si tradideris corpus tuum ut ardeat, nihil tibi prodest (*I Cor. xiii.*). Jam hoc non est servum Domino servire non posse, sed nolle : imo ad majorem contumeliam, ante velle mori quam obsequi, ante interire quam servire, prius a facie ejus fugitando delitescere quam servitutis onera tolerare. Sed jam quia finire verba festino, revoca, quæso, dilectissime, ab hac intentione animum tuum, in brevissimo certamine pro sempiterna requie desudando contendere, noli ut piger servus in terra talentum abscondere; sit tibi pro tanta, si perstiteris, reposita mercede permodicus vitæ præsentis labor. Et ut laborando durare possis, interdum requie labores alterna, ut non, sicut hucusque fecisti, obstinate laborando, ad laboris defectum, sed discrete operando, ad laboris profectum, quod forsitan non diu differetur, pervenire contendas.

EPISTOLA VII.

Nobilissimæ regum et nostræ societatis amico SIGVARDO Norregiæ regi, frater PETRUS humilis Clu-

niacensium abbas, in præsenti feliciter, in futuro A ad præsens ferte dispendii jacturam, quia quod, ut diximus, modo sentitis damnosum, juvante Domini gratia, quandoque experiemini lucrosus.

EPISTOLA IX.

Summo Ecclesie Dei pastori, et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilia Cluniacensium abbas, humilem obedientiam et devotum obsequium.

Multa interpositarum terrarum longinquitas, quæ multo spatio nos a vestra pternitate separat, cogit nos prolixiores, quam aures vestræ pati consueverunt, quandoque litteras dirigere. Nam si in proximo vos haberemus, frequens inquietudo negotiorum ad vos se sperans habere posse recursum, compendiosior in verbis existeret. Sed quia et multarum spatiis terrarum et plurimorum, quod magis veretur interpositionibus gladiatorum, se ad vos rursus penetrare posse pene desperat, si importunior in referendo magis cogitans quid cura illi debeat paterna conferre, quam quid in sua relatione eam tædeat audire. Ideo venia danda est prolixitati si quod suum est, non negatur necessitati. Audivi, et in litteris domino Albanensi episcopo directis legi sublimitatem vestram eidem mandasse, ut ad vos reditum acceleraret et suam vobis præsentiam exhiberet. Pervenit hoc et ad aures multorum, de vestra pace et salute non parum sollicitorum qui omnes eo dilectionis voto, quo vobis astricti sunt, valde mirantur tale a vestra majestate processisse decretum, quod si bene perpenderit, vestris utilitatibus prosit nihil, obsit plurimum. Et, ut taceam, quod nisi per inimicorum manus, in ejus captivem vel necem vestri causa paratas, et ad vos iter non sit, quid etiam si pervenire integer posset, in medio bellorum imbellis, quid in medio armatorum facturus et inermis? Magis iste quia sacerdos Dei est, manuum ad Deum cum Moyse extensione, quam alieni sanguinis effusione, et iram Domini avertere, et Amalec superare consuevit (*Exod. 14*). Quod si longe melius Moyses in monte orationis secretum dante, quam in campo bellis patente hostes populi Dei superare prævaluit et episcopus vester, vere quidquid hostis insibilet vester, multo magis et vobis Patri suo, et universæ Christi Ecclesie orationibus et consiliis nobiscum, quam tumultibus et præliis vobiscum proscipere valeret. Videtur hoc non solum insipientiæ meæ, sed et plurimorum sapientium, et religiosorum virorum sapientiæ, de quibus et Dominus Clarevallensis abbas, qui totum se, ut nostis, negotiis vestris impendit, eidem domino Albanensi coram Vizeliacensi et Pontinensi abbatibus se valde dolere, quod ad partes illas a vobis accersiretur, dixit. Super quo tam ego quam plures partium nostrarum personæ sapientiæ vestræ scribere proposuimus; sed ab ipso do-

EPISTOLA VIII.

Dilectis filiis et fratribus nostris de Norantona (85), frater PETRUS humilia Cluniacensium abbas, salutem, gratiam et benedictionem.

Cum omnes ad Cluniacensis congregationis corpus pertinentes communi charitatis debito diligamus, vos inter reliquos speciali quodam affectu complectimur. Et licet locum vestrum corporali aspectu nunquam viderimus, intuitu tamen veræ dilectionis, vos non tantum quotidie, sed et continue intuemur. Facit hoc bonæ conversationis vestræ fama, sed specialiter Thomas ille vester, imo noster, quo et si personaliter caretis, pro eo tamen nos et nostra omnia possidetis. Est enim nobis intimus, et tantum in Christo charissimus; ut cum innumera Cluniaco sæpe vestra Anglia munera miscrit, nihil unquam isto gratius aut charius obtulerit. Non igitur gravet vos ejus absentia quia plurimum, cum tempus fuerit, vobis ipsis apud nos poterit conferre præsentia. Quod si sapienter negotiamini, ibi merces vestras debetis exponere, unde majora lucra suo possitis tempore reportare. Patienter igitur tanti

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(85) *Fratribus nostris de Norantona*. Noranthona, prioratus orl. Clun. in Anglia, qui et forte *Prioratus de Arenthoua* vocatur in Catalogo Beneficiorum

a Clun. cænobio dependentium, estque subditus prioratui Beate Mariæ de Charitate.

mino Albanensi prohibiti, propositum dimisimus. Festinat enim jussionem vestram, in quantum licuerit, totis viribus adimplere. Unde et diversos tanti itineris labores, adhuc diutina illa infirmitate satis debilis aggredi, et Italiam magis bellorum tumultibus, quam montium rupibus exasperatam penetrare disposuit. Serenate igitur, obsecro erga tantum tamque vobis utilem ac fidelem virum, si quod vel leviter fuit animi vestri nubilum: talemque vos ei exhibete, qualem eum erga vos pro certo cognovimus esse. Et sicut aliis litteris fidei ausu admonui, ita et adhuc moneo, ut si quid forte austerius littere, quas sæpe mittit, in auribus vestris sonuerint, æquo animo accipiat, magisque dulcem scribentis affectum, quam scriptorum elementorum verba signetis. Meliora sunt enim, ut me melius nostis, vulnera diligentis quam fraudulentis oscula (*Prov. xxvi*); salubriorque mordens pietas quam mulcens iniquitas. Nec magnitudini vestre indignum est dicere quod de utroque hoc genere hominum maximus ille rex et Propheta dicebat: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum: sed, Corripiet justus in misericordia, et increpabit me (Psalm. cxl)*. Quod ille quidem non facit, sed morem habens in corde et corde non loqui, pium vobis servat affectum in mente; sed quod sibi videtur, severiore demonstrat sermone. Hunc eum loquendi morem habere, longe vobis durius non absens litteris, sed præsens verbis sæpe in faciem ipse expertus sum; sed cor unde illa procedebant cogitans, æquanimiter omnia passus sum. Quis enim non ferat, imo quis non gratias agat non publice arguenti, sed secreto quasi in cubili cordis commonenti, seu corripienti charitati? Non tamen ille scribens vel loquens quidquam imperat ut dominus, sed quæ dicenda sunt humiliter suggerit ut subjectus. Venientem ergo ad vos vel prope vos episcopum vestrum, eo, quo nostis apud Deum, et apud homines honore dignum, si placet cum honore, et maxime cum illo, quem a vobis promeruit, amore suscipite ut et illi quod justum est retribuat, et alios hoc exemplo magis magisque ad vestrum obsequium accendatis. Sed ne in partibus Italicis hoc tempore, quo in Christi messe pauci sunt operarii, otiose immoretur, oramus, ut si placet, cum ad nostras Gallias remittatis, ubi quanto notior, tanto nobis vobisque poterit esse utilior. Ibi quantam vestri habuerit auctoritatem, tantam ibi vestram operari poterit utilitatem.

EPISTOLA XI.

Singulariter venerando, et specialiter amplectendo, domino et patri suo MATTHEO Albanensi episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, quam promissit Deus diligentibus se.

Christianorum nobilissimus orator Hieronymus, in quadam sua epistola: *Multa, inquit, in orbe monstra generata sunt, Centauros et Sirenas, Viulas et Onocritales in Isaia legimus, Job Leviathan et Behemot mystico sermone describit, Cerberum et Stym-*

A phalidas, aprumque Erimantium narrant fabula poetarum, triforem Gerionem Hispaniæ prodiderunt, sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis et eloquentissimis abundavit. At cum: tanti viri testimonio experti talium prodigiorum nostra semper a sæculis Gallia fuerit, heu! nostris diebus superscriptis omnibus longe informius monstrum peperit. Felicia priora sæcula, quæ ne tam pessimo setu deturparentur, diu sterilia permanserunt! Sed nostra tempora miseranda, quæ infanda fecunditate detestandam sobolem profuderunt. Habuit ætas illa, licet fabulose, Evandrum Cari peremptorem, Herculem Cerberi alligatorem, Hydræ eundem multorum caputum detruncatorem. Portentum vero noviter apud nos exortum, sicut non est qui vinciat, ita non est qui exstinguat. Ita omnes qui invisum prodigium, mox ut apparuit, suffocare debuerant, enervati sunt, ut vel nihil mali actum vel nihil novi ortum esse, suo silentio fateri videantur. Sola pene in vestro solito justitiæ zelo, ultima in vestris viribus spes remansit: quas tanto majores huic negotio adhiberi oportet, quanto magis de vestro auxilio omnium nostrum intentio pudet. Et quia hoc quasi procæmio satis, ut credo, intentum [attentum] vos reddidi, ne diu suspensum teneam, queror ego, queruntur fratres nostri omnes, ad quos hoc pervenire potuit, queritur totus monachicus ordo, et communem injuriam pari querela deplorat. Expulsos a sedibus suis Monachos Viridunenses, clericos pro eis intrusos, sua deseruisse, aliena occupasse sola vi, nullo iudicio, in messem proximorum falcem misisse, et propriis cultoribus esurientibus eorum avidissime fruges devorasse. Et quod majus ostentum? Quod detestabilius monstrum? Quod portentuosius prodigium? Solebant clerici diversorum ordinum, canonici diversarum professionum, et quid de minoribus agam? ipsa Ecclesiæ cacumina, episcopi dico, consueverant pontificalem dignitatem pro abjecta monachorum vilitate commutare, et de summis ecclesiasticorum honorum gradibus, ad humilem se hujus propositi ordinem inclinare. Nostis et ipse, in quanto apud antiquos Patres ordo iste honore fuerit, non ignoratis quanto studio eum apostolica sedes præ cæteris Ecclesiæ institutionibus coluerit, non latet quantos Deo fructus feracius aliis Christi segetibus protulerit. At nunc nescio quo iudicio præjudicium passus nec sua retinere jam prævalet, cum aliena sua facere in melius commutando soleret, contemnitur, expellitur, conculcatur, et jam nec laicali consortio dignus habetur. Quodque nec de furibus sit, antequam audiat, condemnatur; antequam sub iudice de culpa agatur, proscribitur, ante reatum cognitum, ut reus addicitur; sed ut adversarii aiunt, fuerint propter mala sua monachi expulsi, expellendi, arrogaverit sibi fama consentiens iudiciale decretum; quid etiam personis peccantibus sanctus ordo peccavit? Quid, aliis delinquentibus, justitia promeruit? Cur cum reis

innocentia condemnata est? Cur malis monachis A
secundum quosdam expulsi, monastica institutio
expulsa est? Ut quid sattem malis illi boni mona-
chi non succedebant? An quia nusquam tales in-
veniri poterant? O quam innumerabilis monacho-
rum turba, per supernam gratiam nostris maxime
diebus multiplicata, universa pene Gallica rura
operuit! urbes, castella, oppida implevit! quam
varius vestibus, institutis, Domini Sabaoth exerci-
tus, sub una fide et charitate, in ejusdem mona-
stici nominis sacramenta juravit! Aut ergo omnes
isti pro expulsis introducendi expulsores defue-
runt, aut tanta multitudine eis in nauseam versa,
inopes eos, ut dicitur, copia fecit. Et ne diu eccle-
siasticis negotiis occupatas beatitudinis vestrae au-
res detineam, rogamus instanter, et nobiscum B
Dominus Catalaunensis episcopus (84), ac multae
aliae nostri ordinis personae deprecantur, ut detis
operam abstergere ab ordine nostro tantae dedecus
ignominiae, ne reverentia semper huic professioni
ab apostolica sede conservata, vobis domino
papae assidentibus depercat, neve tanta, si
inulta remanserit, injuria risum inimicis mona-
stici ordinis praebet. Nec miremini me vehemen-
tius de ista quam de propriis sollicitari causis,
cum communia bona semper maluerim praeferre
privatis.

EPISTOLA XII.

*Beatissimis, et singulariter honorandis ac nominan-
dis dominis ac Patribus Carthusiensibus, domno C
Guicomi priori, et ceteris fratribus, frater Pe-
trus humilis Cluniacensis abbas, aeternam
a piissimo Salvatore Jesu Christo salutem, et a
consolatore Spiritu plenissimam recipere consola-
tionem.*

Audita, dilectissimi, et vix credita apostolici nu-
meri, et coelestis collegii vestri tam subita et inopi-
nata imminutione, fateor, quasi in exstasi raptus diu
stupui. Occurrebant mihi, et quasi violenter cordi
meo se immergebant, hinc rei novitas, illinc aby-
sus consiliorum Dei; hinc pretiosa in conspectu
Domini mors sanctorum ejus, illinc mortis ejusdem
ex humano affectu dolor: qui, etsi sanctorum fune-
ribus non debetur, ex diligentium tamen cordibus
ipsa vi dilectionis extorquetur. Sed, cum per ali-
quot dies ista mecum reputans, et quasi cum ami-
cis beati Job in terra sedens ac moerens conticuis-
sem, statui dilectioni vestrae mihi super aurum et
topazion charae scribere, atque statum animi vestri
modo quo poteram rescire. Neque enim permitte-
rem epistolam meam me praevinire, si adeundi
sanctitatem vestram mihi aliquatenus facultas data
fuisset. Sed, cum universorum consonaret sententia,
obstante immenso nimium aggere, neminem ad vos
equitem posse ingredi, peditem me posse pergere
desperavi. Nam revera, si vel illud fuisset possibile,
non recusassem etiam hoc cum magno labore ten-

tare. Unde licet quam citius potero hoc me factu-
rum confidam, hunc tamen nuntium quasi subsecu-
turi praecursorem vobis interim mitto. Et quamvis,
secundum vulgare proverbium, stolidissimum vi-
deatur humeris ligna ad silvam deferre, et aqua
urceo allata mare infundere, nihil tamen diffusa in
cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui datus
est vobis, charitas potest contemnere, quod ex ejus-
dem charitatis videatur fonte descendere. Hortor
igitur et obsecro, ac mecum quae Cluniaci Domino
Christo servit, et vobis ex corde compatitur, tota
fraternitas deprecatur, ne casum hunc cordi appo-
natis, ne inde plus justo doleatis, ne justorum
morte, qua magis gaudere debetis, vos ipsos multis
aliis confectos laboribus afficiatis. Nam, si res bene
perpenditur, non est quod vobis dolorem importet,
sed est plane quod ingentem laetitiam subministret.
Quis enim dolor illis debetur qui dolorem evase-
runt? quae lacrymae, qui lacrymarum omnem mate-
riam exuerunt, qui ad vitam illam pervenerunt de
qua in Apocalypsi Joanni vox de caelo ait: *Abster-
get Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et
mors non erit ultra, neque luctus, neque dolor?*
(Apoc. xxi.) Quid, inquam, illis dolendum est, qui
quod diu desideraverunt, nunc tandem consequi
meruerunt? Quid sane illi viventes exoptabant, nisi
quod Apostolus de se dicit: *Cupio dissolvi, et esse
cum Christo?* (Philipp. i.) Nam quis viator prolixum
iter laboriose peragens, et eodem itinere ad deside-
ratam requiem tendens, tam stultus est, ut nun-
quam ad requiem pervenire, nunquam asperrimum
vix laborem velit finire? Quis agricola tam durus,
ut hieme urgente, pluvii ingruentibus, aestu ser-
vente, terram tantum proscindere, semina serere,
nunquam fructus exoptat percipere? Quis negotia-
tor terra marique saepe latrones perpressus, semper
pavidus, semper suspectus, multa multis flag-
gella vel vulnera passus, non toto affectu animi
tantis malis carere, et multo cum lucro patriam
parentesque revisere concupiscat? Quis haeres a
patre constitutus, non omnis mentis aditus ad con-
cessam haereditatem pervenire ambiat? Sic plane,
dilectissimi, sic vere et absque dubio sic, sic de
istis mortuis vestris, imo et nostris mortuis est sen-
tiendum, credendum, dicendum quia et, secundum
Evangelium, finita arcta via, quae ducit ad vitam
(Matth. vii), perducti sunt ad vitam quae dicit: *Ego
sum resurrectio et vita* (Joan. ii); et agriculturae la-
bore cessante, juxta Psalmistam, qui *seminaverunt
in lacrymis, jam in gaudio metunt* (Psalm. cxxv); et
similes negotiatori querenti bonas margaritas
(Matth. xiii), multum de negotiatione sua etiam
morientes lucrati sunt, qui unam pretiosam marga-
ritam omnia vendentes emerunt, utpote quibus vi-
vere Christus erat, et mori lucrum (Philipp. i), et
boni filii ad haereditatem benigni patris moriendo
pervenerunt. De qua Propheta: *Cum dederit, inquit,*

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(84) Dominus Catalaunensis episcopus. Gaufridus, ad quem infra epist. 43.

PATROL. CLXXXIX.

dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini (Psal. cxxi). Unde oportet, ut ait Apostolus, *non contristari vos de dormientibus, sicut contristantur qui spem non habent (I Thess. iv),* nec quasi infelicibus eis condolare; sed quasi, ut vere est, jam sempiternae beatitudinis toto animo congaudere, quia et valde incongruum videtur, sociis vestris in superna letantibus, vos pro eis deorsum dolere. Si quis tamen dolori locus esse potest, hic tantum videtur, quod eis quiescentibus vos adhuc laboratis, quod eorum cursu jam consummato vos anhelantes curritis, quod eis jam victoriarum palmam tenentibus, vos adhuc in certamine desudatis. Sed huic cogitationi facilis occurrit consolatio, quia quod illis jam contulit gloriam, vobis proficit ad coronam. Hoc enim camino, quo illi omni decocta rubigine splendent, sunt, vos etiam non inferius, quia nec eis mitius, imo fortasse durius, quoniam prolixius purgamin. Nam, etsi cum eis mortui non fuistis, mortis eorum gladio animas vestras pertranseunte, mortem nequaquam morientes tolerastis: quam idcirco durioris sensistis, quia cum deficientibus ipsi deficere non potuistis. Fecit hoc Dominus ut vos probaret, ut vos volis etiam in hoc conflictu fortes aut infirmos ostenderet, ut virtutem vestram mundo ostendendo, infirmos roboraret. Nam quos ante mundus noverat in pace fortes, hos Dei gratia largiente agnoscit in bello constantes. Libet arduanti erga vos affectus mei desiderio se per verba diffundere; sed negotiorum importunitas, ne nimis diffuset, cogit multa brevare. Quapropter, quoniam superno iudici ea via tentationis vos ex parte aggredi placuit, qua Job justus tentatus est, et quia tanti vos habuit celestis censura, ut ad tanti viri flagella perferenda vos idoneos iudicaret, jubeat in subversione cellarum et oppressione fratrum, omni cordis tranquillitate clamare, quod ille a vento deserti domo subversa, et filiis ac filiabus ejus ruina exstinctis, adorans dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job i).* Aderit Dominus, qui non permittit aliquem tentari supra id quod potest (I Cor. x), ut suo tempore aliis in duplum restituit, sicut ad illum incolumes filii et filiae, ita ad vos nunc exincti fratres revertantur, atque a vobis nunquam dissociantur.

ANDREAE CHESNI NOTÆ.

(85) *Domno Henrico Wintoniensium episcopo.* Henricus hic, ad quem idem saepius infra, quartus Stephani majoris comitis Blesensis, et Adalæ majoris Guillelmi Conquestoris natæ filius fuit, quem mater, inquit Guillelmus Neubrigensis lib. i, Rerum Anglie. cap. 4, « ne soli sæculo genuisse liberos videretur, apud Guillelmum tonsaruit. » Postea vero cum Henricus I rex Angliæ unicam comitis Bono niensis filiam, ad quam tota spectabat hereditas, Stephano nepoti suo, qui frater erat Henrici jam dicti, copulasset, ac ei plurima in Anglia collargitus fuisset, « fratri » etiam « ejus Henrico Cluniacensi monacho dedit abbatiam Glastoniensem, ac postmodum episcopatum adjecit Wintoniensem. » Verum annis aliquibus elapsis, Henricus II et ipse rex Anglorum infensus illi, causam dedit, ut præmisso thesauro suo, quemadmodum loquitur Mathæus Paris, per

Ab di, in æternum conjungantur. Lætificate igitur nos, non parum vobiscum lætificatos. Quod continuo fiet, si vos mœstiam deposuisse quam citius nobis innouerit.

EPISTOLA XIII.

In cathedra seniorum collaudando, venerabili et dilectissimo domino, domno HENRICO, Wintoniensium episcopo (85), frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, post honorem pontificii stola gloriæ induit.

Magna multumque amantibus tædiosa terræ marisque interstitia, quæ vestram Britanniam a nostra Celtica Gallia diviserunt (86), sicut a mutua visione, sic a familiari colloctione nos hactenus diviserunt. Unde ego metuens ne diuturna divisio corporum divisionem quoque pariat animorum animi mei addita, quæ verbis non potui, litteris vobis communicare decivi. Nam recordatus pristini amoris, et illo cum tempore perire formidans, quo maxime isdem mutui vestræ charitatis affectus pluribus proficere posset, quando multorum post Deum salus de utriusque nostrum moderamine pendet, ignem diu sub cinere consopitum ne in toto deficiat, quo possum flabello suscitare contendere. Expectavi quidem, et diu suspensus sustinui, si forte aliquid jucundum a vestris partibus audire mererer; sed, ut aliquid vel ludendo dicere liceat, frustra a vestro occidente mihi solem oriri sperabam, incassum marinos turbines nostri diei obscura serenare credebam, superfluo a lateribus aquilonis austrinis flatibus frigora nostra posse tepescere suspicabar. Sed fortassis, et hunc nostrum ludum dignitas vestra non æquo animo acceptabit. Quid igitur faciam? Si seria dixerim, gratus non ero. Si allusero, nec sic placebo. Si questus fuero, asper vilior. Si accessero ut laudator, notabor ut adulator. Quod ergo placendi consilium? Quod, nisi quod ipse dederitis? Date, date, siquam, consilium, et jubentis mandata mea statim sequetur obedientia. Arbitror tamen, et etiam me scire confido, quid super his vestra mihi præceptura sit sapientia. Et hoc unde? Quoniam, sicut impossibile est lucem tenebras generare, sic fas non est sapientem aliquid sapientiæ contrarium juber. Inde certum mihi est quod nec alludentem, nec querulum, nec adulantem (quæ

Abbatem Cluniacensem Petrum, absque licentia regis ab Anglia clam recederet anno 1155. Quapropter rex tria ejus complanari fecit castella. Porro scribunt ad eum et S. Bernardus epist. 95 et Joannes Sarisburiensis epist. 247, memineruntque etiam ejus Joannes Paris. in memoriali Histor. Necrologium S. Martini de Campis, Paris. et Chronicon Cluniacense.

(86) Quæ vestram Britanniam a nostra Celtica Gallia diviserunt. Imo et a reliquo orbe. Unde Virgilius:

Et penitus toto divisos orbe Britannos
Cur autem Britannia dicta sit illa Oceani insula, quæ nunc Anglia et Scotia vocatur, late docet vir doctissimus Guillelmus Cambdenus in descriptione Britannicæ, et nos post eum nuper in Historia Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ pluribus adnotavimus.

supra posui me esse) censebitis, sed veri fidem amici a me vobis servari mandabitis. Fateor, jam quasi ab ore vestro prolatum verbum suscipio, et hoc me servaturum, si mihi idem reponsum fuerit, modis omnibus repromitto. Teneor jam sponsione mea, et ipse mihi libens quæ nunquam excutiam, vincula injeci. Fidem veri amici me vobis servare promisi. Quod si ita est, falsi amici perfidiam me expedit testari. Falsus vero amicus essem, si in corde et corde loquens, aliud mente tegerem, aliud ore proferrem. Unde, quia inter amicos omnia nuda, nihil ultra illi tegere disposui, cui omnia etiam intima revelare proposui. Familiari ergo ausu conqueror excellentiam vestram citius iusto dudum adversum me commotam fuisse, et pro re levissima fixam amicitiae gravitatem mobili facilitate commovisse. Nostis ipse quid hoc fuerit, quod hac de causa reticeo, quia nec memoria dignum esse iudico. Hoc non dico vile vel leve, sed nihil prorsus fuisse ostenderem, si litterarum prolixitatem propter legentis fastidium non vitarem. Quod igitur nec gravi causa exstante fieri debuisset, nulla præcedente materia factum est, et cor magni illius et singularis amici in contrarium versum est. Unde qui nil talium merueram, multa pertuli; et quem intimum amicum credebam, ex insperato hostem persensi. Hostem autem voco non mala inferentem, sed bona denegantem, non inimicitias effectum ostendentem, sed affectum amicitiae subtrahentem. Nec ego replico frequentes querelas, quibus aures legatorum nostrorum in Angliam transfretantium implere consuevis; nec monstruosa illa, quæ apud Charitatem in nos commissa sunt, memoro : quorum ipse altor, non defensor, vel certe mediator esse debuistis. Ista, inquam, et si qua sunt alia, taceo, ne quem mihi laboro placare, videar forsitan provocare. Ad hoc solum tota querela mea concurrat, quod me anno præterito per multum temporis in Anglia morante, vobiscum pene jugiter adherente, habere vos sinistri aliquid adversum me minime dixistis, et hoc tamen in corde continuistis. Multæ de multis inter nos conferebantur, hoc profundo silentio tegebatur. Nihil aliarum rerum a nobis familiaris sermo vester abscondebatur : hoc nescio quid medians mens vestra summo studio in intimis recondebatur. Impendebantur a liberalitate vestra innumera mihi nostrisque beneficia; sed hoc unum, quod pro munere duceremus, tenax celabat conscientia. Et quid multa? Oportet ut materiam verborum fertilem brevis sermo coarctet. Sit iste, si placet, mutuarum finis querelarum. Indulgeo ego prior absque aliqua poena, multa quæ in me non jure commissa sunt. Indulgentiam et mihi, etiamsi non peccavi, postulo.

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(87) *Cluniacum melius quam Wintoniam possidete.* Wintonia Britannicorum Belgarum civitas, Ptolemæo et Antonino *Venta Belgarum*, Nechamo et quibusdam aliis *Guintonia*, Britannis etiamnum *Czer Gwent*, Saxoniis antiquis *Wintancester*, et

A Pœnam vero peccatorum pro velle sumendam, potestati vestræ concedo. Scio regii sanguinis animi, cum se vicisse cognoverit, tunc multo magis victum. De cætero me et totam Cluniacum melius quoque quam Wintoniam possidete (87); et nostræ amodo pater patriæ, rector, abbas et episcopus estote.

EPISTOLA XIV.

Intimo amico suo, domno STEPHANO (88), frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem quam sibi.

Anima mea jam de vestra, ut de se sollicita, pro salute illius meditando, loquendo, scribendo, requiescere nescit. Cœpisti, charissime, cœpisti currere, non desistas. Omnes currunt, sed unus accipit bravium. Sic curre, ut comprehendas (I Cor. ix). Vide ne latro malignus impediatur iter tuum. Non enim tu de Jerusalem in Jericho descendere, sed de Jericho ad Jerusalem cœpisti ascendere. Sed, ut ait quidam :

Facilis descensus Averni,
Sed revocare gradum, superasque evadere auras,
Hic labor, hic gemitus [opus]....
(VING. *Æneid.*, lib. vi, vers. 126 et seq.)

Istud ad quid? Ut sapienter advertas ad vitia demergentia in interitum ponam esse humanam naturam; ad virtutes sublevantes ad cælum difficulter se attollere humanam segnitiam. Nam fugiens laborem, appetens requiem, supponit brevem parvumque laborem doloribus perpetuis; præponit voluptatem horarum delectationibus sempiternis. At non ita amator æternorum, non ita auditor apostoli dicentis : *Et mundus transit, et concupiscentia ejus* (I Joan. ii). Sed, quia multa de his tecum contuli, et plura in proximo collaturum me spero, longam epistolam jam facere nolo. Maxime vero, quia jam spiritum Dei tibi locutum sensi, et cor tuum plene tetigisse cognovi. Hoc tantum cave ne gratiam ejus in vacuum accipias, nec eundem spiritum a Deo tibi datum exstinguas. Veni ergo ad me cito, sicut et tecum condixi, et postmodum remandavi, ut si qua adhuc de his sunt dicenda dicantur, et quæ implenda impleantur. Hac prima hebdomada Quadragesimæ, et sequenti, me Cluniaci dilectio tua inveniet.

EPISTOLA XV.

Charissimo amico nostro domno HUGONI Catulæ (89), frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et multum amorem.

Magno dilectionis affectu, quo erga vos teneor, compulsus, non possum de salute vestra non gaudere, et de periculo non dolere. Nostis qua catena non mihi, sed Deo, imo, quod verius est, mihi pro-

Anglis hodie *Wintchester*.

(88) *Amico suo domno Stephano.* Clerico Lugdunensi.

(89) *Hugoni Catulæ.* Militi, cujus meminit et Chronicon Cluniacense in Petro I.

pter Deum strictus teneamini, cum nullo cogente, sed spiritu Dei inspirante, corpus et animam vestram coram testibus in manu mea mysteriis celestibus consecrata posuistis, vos ipsum in monachum pro arbitrio meo tradidistis, in signum redditionis comam a me præcidi et servari voluistis, habitum religionis die constituta Cluniaci vos susceperunt jurastis. Et nunc, ut audio, contra divinum sententiam, quæ dixit: *Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua* (Matth. v), et contra Prophetam, qui ait: *Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea* (Psal. Lxv), Jerusalem ire disponitis. Sed quis sapientem in tantum posse desipere credat? Credat, credat qui voluerit, ego me penitus credere diffiteor. Indignum est ut de tanto tamque gravi et veraci amico ea a me credantur, quæ de quolibet scurra credere vix quilibet posset. Sed quia, licet sapienti, laico tamen, et militi loquor, debeo his quæ versari in corde vestro rationabiliter videntur respondere. Fortassis enim apud vos dicitis: Quæ vita, quod opus, quæ conversio sepulcro Domini potest componi? Ad quod si quis ierit, quid simile facere poterit? Ad quod ego: Minora pro majoribus bonis possunt dimitti, pro minoribus autem majora, vel pro paribus paria nunquam debent immutari. Majus est vero Deo perpetuo in humilitate et paupertate servire quam cum superbia et luxu Jerosolymitanum iter conficere. Unde, si bonum est Jerusalem, ubi steterunt pedes Domini, visitare, longe melius est cælo, ubi ipse facie ad faciem conspiciatur, inhare. Qui ergo quod melius est promittit, quod deterius est, pro meliore compensare non potest. Nam si cuilibet centum promissis solidos, salva sponsione ducentos potestis reddere; sed solos quinquaginta sine prævaricatione nullo pacto valeis exsolvere. Tractate ista sapienter, et cave ne unde Deo placere festinatis, inde graviter ei displicere incipiat. Rogo igitur ut cum præsentium latore vero amico vestro venire acceleretis, ut quod his literis nolo mandare, vivo vobis sermone valeam intimare.

EPISTOLA XVI.

Charissimis et honorandis fratribus nostris, prioribus obedientiariis, et aliis per diversas terrarum partes diffusis, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et æternam a Domino benedictionem.

Si vestræ charitatis affectus, si viscera pietatis, si ubera misericordiæ erga me qualemcunque servum vestrum et ministrum vigent, nunc precor experiar. Unde absens corpore, præsens spiritu, pedibus san-

ANDRÆE CHIESNII NOTÆ.

(90) *Marciniacensis monacha Raingarda.* De qua et ipse fuisse epistola sequenti, et epistola etiam 20, ubi Raingardis professione Marciniacensis monacha, officio celleraria nuncupatur.

(91) *Ut tricenarius missarum ei persolvatur.* Sic et præfata epist. 20: « Et ut in abbatis, et aliis diocesis vestræ congregationibus, ei per vos tricenarius missarum persolvatur, et aliqui pauperes reficiantur. » Et Heloisa epist. 21 lib. vi: « Mihi quoque singulare quoddam velut amoris et sinceritatis pri-

titatis vestræ toto me cordis affectu prosterno, et, ut a vobis audiri merear, quantis possum precibus implo-ro. Ancilla Dei carnalis mater mea, spiritualis soror vestra, Marciniacensis monacha Raingarda (90), post diuinam et optimam cum sanctis sororibus conversationem, secundum Domini voluntatem, vii Kal. Julii commune debitum mortis in sancta confessione exsolvit. Quæ, quoniam dimissis omnibus ad vos specialiter de sæculi naufragio confugit, et in vobis totam spem salutis suæ reposuit, non solum meis precibus, sed et ipsius devotioni debetis, ut animæ illius ad æternum translate judicium succurratis. Orat ergo et per filium mater, et pro matre filius, ut tricenarius missarum ei per loca ubi possibile fuerit, persolvatur (91), et xii pauperes reficiantur. Reliqui sacerdotes duas pro ejus requie missas decantent, absque officio, et missa generali, quæ juxta morem agitur, et exceptis his quæ charitas Dei diffuderit in cordibus vestris, per Spiritum sanctum, qui datus est vobis.

EPISTOLA XVII.

Charissimis fratribus et filiis, JORDANO, PONTIO, ARMANNO, frater PETRUS, humilis et indignus fratrum Cluniacensium abbas, fraternum ut fratribus, paternum ut filiis dilectionis affectum.

Investiganti mihi diutissime, et sollicitè huc illucque circumductis oculis disquirenti, quibus communicare cordis mei secreta, vel apud quos animi nuper conceptum dolorem exponere, et, si fieri posset, etiam deponere valerem, nemo justius occurrit quam vos, quibus et eadem causa mœrendi, et communis est mecum materies mœrorem solandi. Adhibete animos, et affectus ubi ubi dispersos pariter congregate; nec legendum negligenter patetis, cui non solum vestra studia, sed etiam vosipsos debetis. Non debet aliqua cordium vestrorum portio rei, de qua nunc agitur, quibuslibet impedimentis deesse, per quam vos divinitatis dispositio perduxit adesse. Regresso mihi nuper a Pisano concilio, post multa quæ in illo itinere incommoda provenerunt, omni mœrore tristior nuntius occurrit, et alternas confabulationes, quæ de evasione periculorum, de incolumitate sociorum, de aliis prosperis eventibus, ut mos est, cum gaudio proferebantur, repentino suo adventu turbavit. Nam inter loquentes taciturnus assistens, inter lætantes nubilum mœroris indicem vultum prætendens ad me propius accessit, et funereas litteras mihi nihil talium suspicanti ingressit. Ego, utpote qui nuntium domesticum agnoscerem, et unde esset scirem, et a par-

vilegium donastis, tricenarium scilicet, quod mihi defunctæ conventus Cluniacensis persolveret. » Item Necrologium Sancti Martini de Campis: « Scilicet habitatores hujus loci, præsentis et superventuri, quod domnus Matthæus, hujus Ecclesiæ prior, constituit in communi sedens capitulo, annuente domino abbate Pontio Clun., et per succedentia tempora omnibus annis celebretur tricenarium missarum pro duobus antecessoribus suis hujus loci prioribus, domno scilicet Theobaldo, et domno Urso. »

tibus illis nihil mihi sinistri nuntiari posse præsumerem, velut securus epistolam a notis missam suscepit, et quasi optima referentem citato eam oculo percurrere cœpi. Cumque præmissa salutatione adsequentia festinarem, subito quasi trabea mole repulsus hæsi, velut saxo caput percussus obstupui, sicut acri vulnere telo transfixus ingemui, quando beatæ matris meæ celerem, et velut furtivum de mundo recessum, littera silenter loquente cognovi. Tunc nimia doloris vi pectus urgente, et litteris antequam eas perlegerem lacrymarum nimietate humefactis, a loco, quem jam exosum habebam, cito surrexi, et secretiori petens aliquanto liberius gemitu, et fletibus impatienti ad horam animo satisfeci. Inde cum ultra modum mœror procederet, meoque jam contempto imperio, etiam a magnis B quæ aderant personis consolari renuerem, nox supervenit, et quod alii non poterant, quiete sua doloris quantulumcunque magnitudinem sedavit. In crastino dilectam animam pio Redemptori commendaturus, ad altare accessi; et sacrificium spiritus contribulati salutari hostiæ adjungens, repropitiari ejus excessibus divinam clementiam imploravi. Aderant in comitatu nostro venerabiles et præcipuæ dignitatis viri archiepiscopi, episcopi, abbates, sapientes clerici, religiosi monachi, Remensis, Rothomagensis, Trecentis, Constantiensis, Sagiensis, et alii quamplurimi de diversis partibus terrarum congregati. Hi supradicti concilii occasione itineri nostro indissolubiles socii adhæserant, et ab eadem synodo mecum pariter redibant: horum benigna C consolatione, et maxime illorum reverenda societate compulsus, ne mœstitiæ meæ nubilo tantorum virorum serena jucunditas offuscaretur, violenter tandem me mihi metipsi subegi, et verum comprimens mente dolore, fallacem sciens sociis [sanctis] hilaritatis repente vultum exhibui. Qua mea permutatione et ipsi mutati, qui prius cum dolente doluerant, me consolatum rati gaudenti pariter adgaudere cœperunt. In hoc simulatio alacritatis gaudio, postquam quod reliquum erat viæ spatium emensum est, ipsis, ut decebat, Cluniaci solemniter exceptis, ego Marciniacum, vale dicens eis, velociter profectus sum. Nam et hoc mihi stimulos adaugebat, et quasi sævius inflicto vulnere D conscientiam cruentabat, quod illud lumen meum me invito, absente, insalutato, extinctum fuerat. Unde quod dum adhuc spiraret, saltem in extremis, heu! videre non merueram, jam subtractum ab oculis, clausumque sepulcro, vel lacrymis rigare quærebam. Veni ergo, et magnum illum ac sacrum ancillarum Dei gregem, mœstitia mortis ejus pene cum ea sepultum inveni. Fuerat illa cum cœlesti illo sanctorum sororum collegio per viginti fere annos sic conversata, ut sicut earum singultus, gemitus luctusque fatebantur, pene maluissent ei commori quam ea subtracta vivere. Mugiebat Ecclesia beatæ Virginis matris, ad quam primitus pro more orandi causa diverti. Mugiebat, inquam, et velut

A exitum omnibus immineret, suspiriis illarum et singultibus respondebat. Putabam me solum filiali tantam matrem affectu diligere; sed, dum eas attenderem, omnes ejus cogebam filias judicare. Augēbant ipsæ luctu suo meum mœrorem, et dum eam gratis solo pietatis affectu deslerent, quid ego naturæ, quid Deo deberem, docebant.

Tandem luctuosa oratione finita agendam incepti, et velut tunc defungeretur, quia prius non potueram, tunc universa de more complevi. At ubi ad commune colloquium ventum est, explicare non possum tantam piarum ingeminationem querelarum. Nam ut innumera taceam, quæ nec referre, nec recolere facultas est, hæc se matrem, illa filiam, ista sororem, ea famulam se amisisse testabantur. Dicebant hanc tristimum fuisse solamen, infirmarum robur, debiliū baculum, indigentium auxilium, et ad postremum necessitudinum omnium supplementum. Obmutuerant diversa negotia causarum, nec de ipsis quotidianis necessitatibus tractabatur. Una totum monasterium lingua defunctam Dei famulam loquebatur. Nec ista tantum in sacri loci penetralibus agebantur, exteriora quoque et adjacentia omnia consimili querimonia murmurabant. Pauperes, quibus semper pro posse munifica fuerat, vitæ subsidia sibi periisse gemeabant. Circumposita sanctimonialium pauperrima loca, quibus sæpe conferre consueverat, quod sibi subtrahere solebat, velut suam matrem familias deflebant. Milites ipsi et laici, quibus pro officio respondere et servire cogebatur, jam se Marciniacum nescire dicebant. Sed quid multa? Induerant universa mœroris vultum, et tota facies monasterii tenebroso quodam pallore horrebat. Non cessabat tamen sacer conventus ab oratione, et Deo singulari, Deo omnes dilectam animam commendabant. In crastino capitulum ingressus, priusquam pene os ad loquendum aperirem, iterato gemitu cuncta protinus impleverunt, et quicquid a me utcumque dictum est, totum uberrimis lacrymis perfuderunt. Absolvi tandem pro officio matris animam, quam ipse lacrymosum Amen respondendo, ad vitam absque dubio perduxerunt æternam. Indo cum universis ecclesiam ingressus, salutaria rursum pro ea sacramenta obtuli: ac postmodum ad ejus sepulcrum accedens, super venerandum corpus solemnem cum oratione absolutionem dedi. Cumque et animæ requiem, et corpori ad vitam implorassem resurrectionem, beatæ matri infelix filius vale dixi, et sic ab illa non animo, sed corpore tantum recessi.

Exacta itaque Marciniaci triduanæ mœstitiæ sepultura, tertia jam die velut de morte resurgens, animam resumpsi, ac loco egressus, vobis, o charissimi mei, hoc communis matris lamentabile epitaphium scribere decrevi. Elegi vos ex millibus, quibus mecum collacrymandi eadem possit esse affectio, quibus non dissimilis mecum probatur esse conditio. Volo igitur unius matris filios secum pariter ejus funus deslere, ne qui flere noluerit, ejus

se indicet filium non fuisse. Nolo, nolo ut luctui nostro se quilibet importunus consolator innisceat, vel apostolicum testimonium velut pro se faciens prætendat, quo ait : *Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini (I Thess. iv).* Quod si dixerit, respondebo Apostolum hunc istis intellectum abstulisse, et quod dixit sub distinctione protulisse. Nam postquam dixit, *non contristemini*, subiicit, *sicut et ceteri qui spem non habent (ibid.).* De infidelibus ergo, non de fidelibus sermo erat, qui putabant cum corpore animam interire, qui dicebant nulla post mortem meritis præmia superesse, qui carnis resurrectioni consueverant derogare. Flebant illi mortuos desperantes resurrecturos, flebant charissimos, nunquam se eos existimantes in æternum visuros. Ea de causa fletus spei Christianæ contrarius apostolico mandato desiccandus erat, infidelis tristitia a fidelium cordibus expellenda, fides resurrectionis vehementius commendanda. At non noster talis fletus, quem fundimus, non futurorum desperatione, sed naturæ compassione. Non noster talis dolor, quem generat non fidei defectus, sed nulla lege prohibitus mutæ germanitatis affectus. Hoc fletu antiqui iusti carnis proximos defunctos fleverunt, hoc dolore magni patriarchæ charorum suorum funera prosecuti sunt. Hinc de Isaac dicit Scriptura : *Introduxit Rebeccam in tabernaculum Saræ matris suæ, et intantum dilexit, ut dolorem, qui ex morte matris acciderat, temperaret (Gen. xxiv).* Quis ergo nos, charissimi, prohibeat super pia sanctæ matris morte dolere, cum audiat tantum Patrem de proptæ matris occubitu doluisse? Quid si et pii patris piissimus filius Joseph in medium adducatur, de quo legitur, quod mortuo Jacob ruit super faciem patris flens et deosculans eum? (*Gen. l.*) Cujus corpus cum de Ægypto tulisset, in terra Chanaan humasset, adjunctis fratribus et Ægyptiis comitantibus planctu magno atque vehementi septem diebus exsequias celebravit, Chanaanæis dicentibus : *Planctus magnus est iste Ægyptiis, locoque nomen imponentibus, planctus Ægypti (ibid.).* Sed nec ille singularis inter primos Patres rex et propheta David nobis deerit, qui sciens quod naturæ deberet, cum prius admirabili charitate extinctos inimicos planxisset, fratricidam, et insuper patricidam filium aperto capite lugebat, dicens : *Absalon fili mi, fili mi Absalon, quis mihi tribuat ut ego moriar pro te? (II Reg. xviii).* Sed quid istos velut solitarios replico, cum omnium veterum mos fuerit ex naturæ benignitate descendens, quoslibet affines vel majores de medio factos [functos] defflere, et publico luctu eorum exsequias celebrare? In quo societatis humanæ, quædam reverenda concordia commendabatur, quæ piis mentibus esset quoddam desolationis solatium, et ad æterna disquirenda magnum ex defectu præsentium incitamentum. Hoc affirmat et liber Sapientiæ in quo dicitur : *Fili, super mortuum*

A produc lacrymas; et velut dira passus incipe piorare (Eccli. x: xviii).

Non est ergo contrarium fidei, non dissonans ab Ecclesiæ moribus, si super piorum funera pii homines pia intentione compunguntur, et quo ipsi demigraturi sint, velut quodam præludio perloquuntur. Nam in eo quod alios mortuos plorant, se quoque mortales factos deplorant : a qua misera mortalitate se per Christi gratiam erui, et ad beatam immortalitatem perducì huiusmodi oratione exorant. Quod si ad Evangelium stylus transferatur, apparebit non frustra dictum beatæ Virgini matri : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius (Luc. ii).* Qui ejus animam non pertransisset, nisi ineffabiliter quodam humanitatis affectu, de morte Dei et sui Filii doluisset. Quæ licet non dubitaret mortem Filii sui esse vitam mundi, eum tamen dire doluit morientem, quem mire noverat a morte homines eruentem. Maneat ergo inter nos, o dilectissimi mihi, occultus nostræ deplorationis affectus, et his exemplis beatos matris cineres defflames; sique jam delectabile quod fuit lamentabile, ut quæ nos vivens peperit cum dolore ad præsentem miseriam, jam carne mortua pariat cum jucunditate ad sempiternam gloriam. Pariet, inquam, animas precibus, quæ, ut dixi, nostram carnem peperit cum doloribus : sique illi hoc ad singulare refrigerium, cum eos, quos ex se mundo protulit, cælo quoque secum intulerit. Audeo et de ipsa hoc dicere, ne quis hoc me temere judicet affirmare, quoniam et conversio ejus a mea opinione in nullo dissentit, et conversatio ipsius mecum nihilominus per omnia sentit. Talis enim exstitit, quæ, in quantum homini cognoscibile est, et sibi sufficere, et alios debeat adjuvare. Veniat ergo tantæ feminæ conversatio admiranda in medium, ut ea cognita me vera dicere cognoscat, et animos moestitia exasperatos jucunda lectione et mutua collatione leniat. Erit hoc absentis et defunctæ matris quædam vivax præsentia, et imago verorum amula a cordis nostri penetralibus non recedet, qua nec post occasum vobis occidere, nec post tumulum valeat interire. Cogit ipsa rei utilitas, de qua agitur, non silere, ne si dicenda tacuero, tantam vobis materiam videar invidere. Non debet alicui nostrum aliquid fieri singulare quibus non solum charitas, sed etiam natura totum voluit esse commune. At ego nec claritudinem possessionis, nec quantamlibet in ea commendandam suscepi gloriam carnis : quarum illa rerum multis superior, paucis inferior erat, sed devotum Deo animum, mundi contemptum, cælestium appetitum. Ad quæ ut compendiosum transitum faciam, cum in flore seni adhuc recubans, juncta esset viro, alligata mundo, ad ea velut captivus ad libertatem, vinctus ad solutionem, exsul ad patriam suspirabat, et se conjugali vinculo præpeditam, hominibus ignoto, Deo cognito mentis angore defflebat. Ea de causa cum cives civitatis illius cui inhiabat, vel ad quam suspirabat, forte occurris-

sent, adorabat, suscipiebat, colebat, et abjecta omni domestica et mundana cura, se totam in eorum affectus et obsequia transfundebat. Suscipiebantur monachi, trahebantur eremita, et omnes habitu vel fama religionis ornati, passim ad hospitandum, etiam cum resisterent, cogeantur. Non audebat jam quilibet talium per terram ejus juri subditam commeari, quin ad eam diverteret, et uno die vel pluribus apud ipsam manendo, devoto erga divina animo satisfaceret. Flebat remotis arbitris coram notæ sanctitatis viris, et profundos gemitus profundeabat, quod a lege viri nondum soluta, servire sæculo cogeretur, aliorum curam gerere, sui negligere, exterius tumultibus implicari, interius occupationibus impediri, præsentia amplexu, futura

A contemnere, et iram sibi in die iræ malis intumeris thesaurizare.

Hæc dicens provolvebatur ad genua sanctorum, et velut cum Maria peccatrice, pedes eorum lacrymis abluibat. Orabat eos, ut pro se ad fores æternæ misericordiæ instanter pulsarent, quatenus quæ per se audiri non merebatur, eorum precibus median-
tibus audiretur. Producta est eo usque talis intentio, nec a cæpto cursu potuit fatigari, donec famoso illi Roberto de Brussello (92) ad se venienti, et secum aliquandiu moranti, impulsa violento æstu animi se in monacham ignorante viro redderet, ut eo defuncto, vel concedente, statim ad fontem Ebraudi (93), si superviveret, demigraret. Fecit hoc, et timori Dei, quem conceperat, velut inferiori mole

ANDRÆE CHESNI NOTÆ.

(92) *Famoso illi Roberto de Brussello.* Variant auctores in hujus Roberti cognomine. Guillelmus enim Neubrigensis Robertum de *Arbusculo*; Tabule abbatie Sanctæ Mariæ de Bosco, vulgo de Rota, diocesis Andegavensis, cujus et primus abbas existit, de *Arbricel*; Chronicon Sancti Albini, de *Arbrissellis*; codex Cenomanicus Epistolarum Gosfridi Vindocinensis, qui et illi scribit epist. 47 lib. iv de *Arbrussello*; Gaufridus denique monachus in Vita sancti Bernardi Pontivensis de *Arbrissello*, et *Arbressellensem* cognominant. Interfuit autem is concilio Pictaviensi, quod anno 1100 celebratum est, et cæteris prælatis ob furem Guillelmi ducis fugientibus, solus cum præfato Bernardo constans et immobilis perstitit, ut jam dictus Gaufridus apposite docet his verbis: « Per idem tempus duo cardinales Joannes atque Benedictus, apostolicæ sedis legatione fungentes, ad urbem Pictavim concilium convocarunt, in quo cxi. Patres adfuerunt, qui Philippum regem Francorum propter Fulconis consulis Andegavensium uxorem, quam in adulterio tenebat, anathematis vindicta percusserunt. Qua excommunicatione comperta, Guillelmus dux Aquitanorum qui aderat, totius pudicitie et sanctitatis inimicus, timens ne similem vindictam pro consimilibus culpis pateretur, nimio furore succensus, jussit omnes illos deprædari, flagellari, occidi. Quod ministris suis facere incipientibus, pontifices et abbates omnes huc illucque diffugiunt, et ut temporalem vitam retinerent, tuta latibula quærere contendunt. At vero Bernardus, atque Robertus Arbressellensis, qui concilio intererant, fortissimi justitiæ propugnatores, ac totius iniquitatis et injustitiæ expugnatores, aliis turpiter diffugiuntibus, ita immobiles constantesque perstiterunt, ut nec ab incepto excommunicationis desisterent, sed pro Christo mortem vel contumeliam pati gloriosissimum ducerent. Et quamvis eis persecutores mortem non intulerint, isti, quantum in ipsis fuit, martyrium pertulerunt. » Commendat et ejus in prædicationibus faciundiam ac virtutem titulus abbatie de Rota xv sic: « Noscant posteri et præsentis qualiter ecclesia de Arbrissel fuit data ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Rota cum omnibus appendiciis suis, etc. Roberto de Arbrissel viro magnæ auctoritatis et infinitæ religionis verbum Dei per diversa loca seminante multi ad suscipienda grana tanti seminis convenire, » etc.

(93) *Statim ad fontem Ebraudi.* Monasterium sanctimonialium celeberrimum in Pictaviensi pago, quod Sugerius Ebraudi, Hildebertus et sanctus Bernardus Everardi, et Joannes Paris. *Evardi fontem* appellant: fuitque paulo post annum 1100 conditum, ut nota: Chronici Tironensis scriptor his ver-

bis: « Anno Domini 1100, Henrici imp. xlv Philippi regis xl, concilium Pictavis celebratur: nec multo post abbatia Fontis Ebraudi in Pictavensi diocesi fabricatur. » Primus autem ejus conditor existit prædictus Robertus de Arbrissello, qui et monialibus vitæ religiosæ leges in duos hodie distributas libros præscripsit. Unde et Guillelmus Neubrigensis lib. i Rerum Anglic., cap. 15: « Robertus, inquit, de Arbusculo cognominatus, famosissimum illud monasterium de Fonte Ebraudi construxit, et regularibus disciplinis informavit. » Et Guillelmus alter Malmesburg. lib. iv De reb. Angl.: « Petri Pictaviensis episcopi fuerunt contemporanei et in religione socii Robertus Arbreisel, et Bernardus abbas Tyronensis (a). Quorum primus omnium hujus temporis sermoneatorum famosissimus et profundissimus, tantum non spumea, sed mellea viguit eloquentia, et hominibus certatim opes congerentibus illud egregium sanctimonialium condidit monasterium apud Fontem Ebraudi, in quo tota sæculi voluptate castrata, feminarum Deo dicatarum, quanta nusquam multitudo in Dei ferve obsequio. Nam præter cæterarum illecebrarum abdicationem, quantum illud est quod in nullo loco loquuntur nisi in capitulo, proposita a magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio, feminae pronæ sunt ad mussitandum frivola. » Quam institutionem attingit et Chronicon Sancti Albini, cum ait: « Anno 1116 obiit Robertus de Arbrissellis, v. Kal. Martii. Iste fuit fundator monasterii Fontis Ebraudi. » Fundatorem enim dixit, quem alii institutorem, præfatus Malmesburiensis *Magistrum*, et Codex Cenomanicus Gaufridi Vindocin. *Procuratorem sanctimonialium de Fonte Ebraudi* nominant. Et hæc quidem institutio sive fundatio facta est nuntio et auctoritate Petri Pictaviensis episcopi, qui postea, » sicut refert Gaufridus in Vita Sancti Bernardi Pontivensis, « exsilium pro justitia usque ad mortem sustinuit, ejusque vitæ sanctitas mirabilis existit, ut post ipsius obitum miraculorum etiam attestatione patuit. » Cæterum tantæ fuit ab initio religionis is locus, ut et ab ipsomet papa, Calisto scilicet II, consecrari meruerit anno 1119; et etiam Sugerii abbatis Sancti Dionysii tempore, qui pro sanctimonialibus ejus ad Eugenium papam scribit, et cum in partibus illis in scholis esset noviter inceptum fuisse testatur, « pro Dei voluntate fere usque ad quatuor, aut quinque milia ipse jam excrevisset. » Mentionem quoque faciunt ejusdem honorificam Hildebertus epist. 79, sanctus Bernardus epistola 200, Jacobus de Vitriaco cap. 20 Histor. Occident., et Guillelmus Tirus lib. xiv, cap. 1.

(a) Corrupte *Turonensis* in excosis, et apud Guill. Neubrug corruptius adhuc *tyrociniū* pro *Tyronio*, Gallice *Tyron*.

superiorem adjugeas, beata spe Domini misericordiam expectabat. Et ne conjugem, cui idem quod sibi debebat, tanto charismate fraudare videretur, eum adit, occulta detegit, secreta pandit, horrenda aeternae mortis mala intentat, optanda vitae aeternae gaudia commendat, praedicat fallacis mundi contemptum, obsecrat celerem ab eo recessum. Tandem tanti dux femina facti, ad hoc maritum impellit, ut, Deo sibi vitam largiente, congruo tempore se cum ea velle renuntiare sponderet. Quod si alterutrum prius obire contingeret, superstes statim votum utriusque compleret. Nam nec ipse in toto expertus divini timoris vixerat, fide singulari vigens, orationes frequentans, sepulcra sanctorum annuatim disquirens, eleemosynis insistens, hospitum indiscreta susceptione, ultra quam dici possit, exsultans. Ille inter conjuges pacto firmato, cum innumeris et maxime praeliis utriusque devotioni obviandis res protraheretur, supervenit iocundioris dies, quo conjugis de vita sublato, sicut turtur socio viduata remansit, in quo casu qualiter se habuerit, quam virili tantum infortunium animo tulerit, quam fidelem se viro conjugem (quod perrarum est, etiam post mortem) ostenderit, si narrare incipio, deficio; si aggredior, vincor; si conor, deficior.

Credite, charissimi, vereor verba mea, et cogitans quae dicenda, et qualiter sint dicenda, pene acceptum desero. Sed quid agam? Ignorantia prohibet, amor impellit, materia deterret, charitas affortatur, pondus premit, natura instigat. Sed meo hic iudicio magis timenda est inutilis taciturnitas, quam quaelibet incompta loquacitas. Diceatur ergo utrunque, quod prope nefas esset silere. Decumbente illo, assidebat lecto immota, suique oblita, nihil nisi ejus salutem meditabatur. Ad quam procurandam totis mentis facibus ardebat, a qua ne vel in modico infirmantis intentio avocaretur, ab omni cura corporali ejus primo animum absolvit, testamentum eo praesente composuit, lites diremit, haeredes instituit, castra divisit, et ad unguem universa perfecit. His ita ordinatis, ut animae sae jam liber a corporalibus consuleret, velut de quadam docentis cathedra me audiente admonebat, ut conscientiam scrutaretur, peccata confiteretur, sua pauperibus et monasteriis largiretur, tremendum esse Dei iudicium, multam ejus misericordiam, spiritui absolutionem, corpori provideret, dum adhuc viveret, sepulturam. Intonabant clamoribus omnia, luctu et lacrymis universa miscebantur, confusae populorum voces caeli altissima quatiebant,

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(94) *Corpus ejus Celsinianas detulit.* Celsinianas, quæ et Celsinæ, et Celsanicae dicuntur, vulgo *Sau-cillanges*, unus e primariis ordinis Clun. prioratus, in Arvernâ, quem cui Cluniacenses debeant, ostendit Agapitus papa II, his ad Ademarum Clun. abbatem verbis: « Similiter censemus de Celsanicis alodo quondam Hecfredi comitis, quem filius noster Stephanus justa lance causam examinans, pro omnium remedio Christianorum prælibato (Cluniaco) dele-

A filiorum corona, familiae multitudo, nobilium earterra mæsta gemebat, sola mulierem excedens sicca oculis virili constantia perdurabat. Judicabat satius esse occupare animum utilitate morientis quam sociari populi fletibus, inutiliter abjecta ratione dolentis. Unde postquam confessione munitum, corpore Christi refectum, monachili cucullo indutum, gaudens pariter et mœrens præmisit, corpus ejus, innumera hominum præcedente et subsequente multitudine, Celsinianas detulit (94), ac eum monachis inter monachos ut monachum tumulandum contradidit. Ita terræ terram commendans, et velut quoddam depositum suo tempore restituendum committens, ad procurandam requiem spiritui totam operam convertit, et amoris stimulis agitata, universa perlustrat, provincias oberrat, ecclesias visitat, monasteria circuit, exhaurit in pauperes aerarium, facit sibi amicos de mammona iniquitatis, nefas putat, si quem nisi munere donatum relinquit. Orat pro defuncto, orat et pro seipsa, ut et illi peccatorum remissio, et sibi detur a peccatis conversio.

Ordinat interea fugam, et mundo novis rursum relictis gressus ejus impedire querenti, spe remanendi data, beata fraude illudit. Nam magnis amicis monentibus ut demum nuberet, posse se magnarum opum et potentiae copulam inire, majores rerum successus in promptu adesse, ita respondit: *Et quidem facio quod consultis, et quam in brevi potero, nosros thalamos iterato nupta intrabo.* Tali responso velut alia curantem diabolus deludens, et condigno talione fallaciae principem fallens, præclam quam ille jam faucibus se continere credebat hæc furari et subripere qua poterat arte curabat. Celat ergo imo in pectore salutis suæ arcanum, et quasi raptoribus thesaurum abscondit, ut ab omnibus posset esse tutum quod omnibus maneret occultum. Sed quia aliquorum agenda egebat auxilio, duobus tantummodo mysterium aperit, quorum nota fides et constantia credenda eis omnia suadebat. Uni, qui laicali licentia vivebat, omnem ut strenuo fugæ apparatus committit; alii probatae religionis monacho spiritualia secreta prodit. Constituitur dies, quo de Ægypto exeat, quo gravi diu fasce depressa, a jugo Pharaonis colla subducatur. Sustinentur spe libertatis jam leviora Ægyptiorum onera, et opera lutosa in brevi commutanda feruntur. Expectatur novum Pascha, quo abjecto fermento malitiæ et nequitiae epulari liceat in azymis sinceritatis et veritatis (I Cor. v). Et, o quanta interim dissimulationis arte mentem vultu velabat! quanta de se sæculo promittebat! quam hilarem se, etiam plus solito, quibuslibet exhibebat!

gavit loco. » Unde et Petrus quoque Venerabilis lib. 1. Miraculorum, cap. 6, « Celsinianas nobile Cluniacense monasterium » vocat, et pag. 1411 hujus Bibliothecæ, privilegium exstat integrum Wilhelmi comitis Arvernæ. « De concordia inter ipsum et præfatum domnum Petrum abbatem Cluniacensem, super Mauziacensis et Celsinacensi monasteriis. »

Videbatur se totam sæculo devovisse, et nunc magis quam ante secularibus commodis inhiare. Sed in abscondito Deo canebat : *Domine, ante te omne desiderium meum : et gemitus meus non est a te absconditus* (Psal. xxxvii). Appropinquabat optatus dies, et fervens spiritu animus requiescere nesciebat. Nocte itaque diem mundi ultimam præcedente, Nicodemus æmulans nocturna advenit, et (o inaudita devotio!) sepulcrum conjugis adiit, et clam universis, præsentem tantum jam dicto monacho, se contra illud projecit, et, lacrymarum fonte laxato, largis illud imbribus inundavit. Deslebat in conspectu pii conditoris primo defuncti excessus, deplorabat et proprios infinito cum mœnore reatus. Satiato dehinc post multum noctis spatium luctuosos planctibus animo, ad confitendum conversa, ordiri ab initio et narrare universa conjugis, et deinde propria peccata seu crimina cœpit, et confitendo ad medium usque fere noctem processit. Loquebatur velut ore defuncti, et quasi commutatis personis in conjugem vir pœnitebat.

His ita expletis, et veteri peccatorum facie penitus exinanita, obsecrat ut se omnium criminum ream, sacerdos et vicarius Christi, cui vulnera animæ suæ patefacerat, duris medicinæ legibus subdat, et apud Marciniacum perpetuo pœnitentiæ carcere claudat. Hunc enim supranominato fontis Ebraudi monasterio prætulerat, quoniam et venerabilis Robertus, cui se devoverat, jam vitam mortalem excesserat, et post primum claustrum ingressum morē illarum sanctimonialium extra pedem protendere nefas ducebat. Horrebat plane saltem cernere, quod ei jam cœno deformius sordebat; et non superbo, sed superno animi fastu terrena omnia ut abjectissima contemnere incipiebat. Ideo præ cæteris locis sacris Marciniacum elegit, ubi velut columna cœlesti apta ædificio, immobilis perpetuo permaneret, et proprium præ oculis semper habens sepulcrum, ut mortuam se continua lamentatione desleret. Nec timuit mutata sponsonis notam, quando mutati loci occasio ejus exstitit aucta devotio. Nam licuit ei locum eligere, ubi Christo tenacius posset inhaerere. Suscepto dehinc a monacho, quod ipsa sibi paraverat gravis pœnitentiæ iugo, a terra mente simul et corpore surgit, et ipsis nocturnis tenebris celans opera sua, ac conjugi sepulto ultimum vale dicens, ab ejus sepulcro ipsa tam jamque sepelienda reces-

sit. Electo deinde sapientium quorundam et nobilium comitatu, ut consueti more ea quæ mundi sunt sapere videretur, velut Cluniacum itura, et sanctos fratres pro viro rogatura, patrium solum deserit, et alienos fines peregrinando ingressa, Cluniacum, sicut dixerat, contendit. Quo devota perveniens, et quantum sibi ac loco congruere judicabat, de suis largiens, impletis omnibus quæ proposuerat, festina redit, et votis iter prævenientibus, tandem Marciniacum, inde paradisum ingressura, ingreditur. Suscepta est immenso fratrum et sororum gaudio, qui nescientes quid animo gereret, ut novam hospitam multo eam honore colebant. Erat tunc domus illa valde rebus necessariis attenuata, utpote quæ fere centenarium sororum numerum continebat, et quoslibet advenientes indifferenter propriis sumptibus procurabat. Erat et angusta loci possessio, et redditus agrorum vix parvo numero sufficiebant. Tunc et sub domino Gaufrido Semmurensi (95) erat Gerardus loci sollicitus procurator, de cujus devota et sincera conversatione in libro Miraculorum primo plenius memoravi. Is sicut erat totus divinis operibus et sacris cœlestibus celebrandis perpetuo occupatus, quibusdam virtutum viris, quos ipse noverat, sibi associatis, aures misericordis Domini precibus impleverat, ut domum suam visitaret, et sibi servientibus necessaria provideret. Hic quodam die dum altari astans, missam de more celebraret, sicut ipse, Christum verbi sui testem adhibens, affirmabat, vocem ad se delapsam audivit in hunc modum : *Quod petisti, noveris te consecutum*. Inde, cum nocte more solito cubitum isset, aspexit, ut referebat, in somnis, et ecce columba niveo candore decora ad eum accessit; et supra atque in circuitu volitans, eum ad se capiendam quodammodo volatu domestico invitabat. Quam ille manu comprehensam, gaudens Hugoni sororum priori (96) offerebat. At ille lætus eam suscipiens, fractis, ne avolare posset, alarum remigiis, lignea cavea includebat. Hæc qui referente Gerardo audiverunt, de ipsa interpretati sunt : quæ vera fuisse ipse rerum exitus indicavit. Nam superveniente die sacri loci penetralia introgressa, convocato monasterii priore, accersitis sororibus, adhibitis etiam ad insperatum spectaculum sociis, hæc ad eos orsa est :

Diu, charissimi, communi lege vivendi socios nos mortalis vita habuit, et ab ipsis infantia cunis ad

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(95) Tunc et sub domino Gaufrido Semmurensi. Fratre nimirum sancti Hugonis abbatis Clun., de quo et idem Petrus, lib. i Mirac., cap. 26 : « Gaufridus, inquit, vir nobilis, dominus castri quod Sinemurum vocatur, postquam per multum tempus magnifice in sæculo conversatus est, tactus divino spiritu mundo renuntiavit, atque cum filio et tribus filiabus apud Cluniacum habitum religionis induit. Ubi sancte et sine querela diu conversatus, merito religionis atque prudentiæ, Marciniacensium sororum prior effectus est. Quarum curam dum per aliquot annos humiliter et benigne administrasset, more mortalium molestia corporis tactus defunctus est. »

(96) Hugoni sororum priori. Qui Gaufrido jam dicto successerat, et post Pontium etiam abbas Cluniacensis electus est, ut refert et præfatus Petrus noster lib. ii Miracul., cap. 12, his quæ sanctitatem ejus mire commendant verbis : « Illi (fratres Clun.) post præceptum accepto consilio, totius religionis ac religiosæ opinionis virum Marciniacensium sororum priorem venerabilem Hugonem sibi pari assensu in abbatem eligunt. Suscepit sanctus ille, licet valde renitens, quod imponebatur, sed vix quinque elapsis mensibus ex hac luce migravit, et sicut longa ejus in sancta conversatione vita meruerat, ut merito creditur, ad meliora transivit.

aurum jam fere senile perdidit. Percurrimus omnia, A lustravimus oculis universa, probavimus quaecunque gratiora premittere potuit, nec aliquid horum quæ coram cernuntur, curiosa sagacitas intentatum reliquit. Divitiarum copia, parentum turba, amicorum populus, alti sanguinis decus, ampla potestas, carnis voluptas, superbia vitæ, nil in terris extra se quærere sunserunt. Nihil ergo in imis ultra nobis restat quarendum. Invenimus quidquid terra promittere, quidquid reddere potest. Sed videte si ista nobis sufficere possunt. Multum viximus, sed sic est, quasi nec momento temporis rixerimus. Plura habuimus, sed quæ jam habita transierunt, nostra jam dicere nullo pacto valeamus. Carnem oblectavimus, sed nec quamlibet parvas reliquias delectationis tenemus. Nunquam igitur ista nos satiant, sed quanto magis his inhiante rescimus, tanto magis nos jejunos sui saturitate dimittunt. Unde quærenda sunt alia alibi remedia, quæ esuriem reficere, sitim extinguere, egestatem valeant propulsare: instigat ad hæc infida mundi amicitia, quæ illos tantum accipit quos in se spem posuisse cognoscit. Et, ut de proximo exempla sumantur, quid conjugi nostro tanta de vobis merito, qui vobis arma, qui equos, qui pecunias, qui terras largiebatur: vos fidi, vos intimi, vos præcordiales amici, saltem sine corporalibus expensis defuncto retribulistis? Quem pro ejus æterna regnie exorastis? Quem sanctorum adistis? Quem monachorum rogastis? Quam vel modicam elemosynam erogastis? Cumque respondissent se vero nihil horum fecisse, C adject: Doctores, ait, mei effecti estis, et quid agere, vel quid cavere debeam, judicastis. Non potero a vobis amodo exspectare quod tanto vestro domino et amico vos video denegasse. Stultum esset in homine ultra spem ponere, cum nec in amicissimis spem quilibet valeat invenire. Agendum mihi est pro meipsa, nec in alio spes propriæ salutis reponenda, ne forte, dum alienum otiosa præstolor auxilium, per meam culpam amittam divinum. Laboret corpus, dum vivit, et pro seipsa Deum anima exoret, ne si prius defecerit, non sit qui pro mortua interpellat. Et ut brevi fine multa concludam, et vobis quod hucusque celavi, aperiam nunquam ostii limina, quod videtis, excedam, nunquam me mundus sub divo videbit, nunquam ab hac, quam mihi elegi, ulterius exeam sepultura. Ad hæc illis insurgentibus, et quasi in amentiam subito mœrore versi essent, domui ruinam, si retineretur, inelamantibus, indeque ad lacrymas conversis rursum ait: Post tempestatem quies, post pluviam serenitas redit; et post fletus vestros risus more nobis noto succedet. Interim vos redite ad sæculum, ego coram vobis jam vado ad Deum.

Et hæc dicens, comitata sororibus claustrum ingreditur, et crine amputato, veste mutata, corde gaudente, columba jam dealbata a domino Hugone priore secundum visionis tenorem, in caveam includitur, et sanctis mulieribus beata jam mulier associatur. Gaudet erepta de Babylonis fornace, et de igne in refrigerium introducta, atria Domini ingres-

A sam se esse letatur. Discurret jam letabunda per gramina paradisi, et in loco pascenæ collocata super aquam refectionis educatur. Carpit ut ovis Dominica avidis morsibus amœnos flores, et pingua prata oberrans, antiquam famem copioso pastu compensat. Congregat in brevi multarum opes virtutum, nec patitur in via mandatorum Dei aliis seignior inveniri; sed æquans nova velocitate priores, festinat veteres citatis gressibus anteire. Ac primo se omnibus humilitate subjicit, ancillam fatetur, famulam exhibet, quia secundum Dominum, non venerat ministrari, sed ministrare (Matth. xx). In qua virtute ita omnibus complacebat, ut nihil de affectu defraudantes, toto eam cordis amplecterentur complexu. Quid vero de cordis contritione, et de quotidiana confessione, de continua lamentatione memorare potero, quando nec Ninivitis in contritione, nec David in confessione, nec Maria in lamentatione inferior apparebat? Nec primo tantum conversionis tempore, ut quibusdam moris est, ista egit, sed toto, quoad vixit, ævo, corpus labori, cor pœnitentiæ. oculis lacrymis dedicavit. Erant illi lacrymæ suæ panes die ac nocte, ita ut sæpe spiritualiter diceret animæ suæ: Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? (Psal. xlii.) Et consolando subjiciebat: Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, et Deus meus (ibid.). Testabantur sorores ita eam plerumque fletibus affici, ut pene videretur exanimari. Prosternebatur in corpore in conspectu piissimi Redemptoris humilis ejus ancilla, et cum aliquando flexis genibus oraret, violento æstu animi in terram, etiam cum nollet, dejiciebatur. Tanta erat in ea vis spiritus, ut animo ad cœlestia raptis, quandoque impos proprii corporis videretur. Occultabat se tamen quantum poterat, sed, dum semper Ecclesiam occupat, sola semper esse non poterat. Vigiliis insuper et jejuniis immanem corpori persecutionem indixit, et in tantum his et aliis laboribus vires et carnes exhaustis, ut carnibus exinanita, cute ossibus adhaerente, mihi post aliquot annos Marcinicum advenienti, ut filio mater alludens, secreto diceret: Gratias Deo, quia superflua mundi amisi, veteres carnes, quibus sæculo servieram, perdidi. D Jam novas induam, quibus nova Deo obsequia impendam. Psalmos quos et in sæculo didicerat, assidue decantabat. Cum igitur omni studio spirituali theoriæ intenderet, et animum omni virtutum propectu, quotidianis incrementis ad cœlestia sublevaret, ad Martine eam ministerium transtulerunt, et propter singularem industriam cellerariam esse monasterii præceperunt. Nam non erat illa columba seducta, non habens cor (Ose. vii); sed erat columba super rivulos aquarum (Cant. v), simplicitatis evangelicæ lacte lota, et serpentis non malitia, sed prudentia prædita. Retulerat de Ægypto spolia Ægyptiorum, quæ Hebræis fratribus impenderet, et quibus Deo in deserto hujus peregrinationis serviret.

Unde obedientia compellente, invita de claustro

odueitur, et curam sororum suscipere cogitur: in A quo officio qualiter ministraverit, vix a me explicatur. Agebat eo studio curam universorum, ut amore mater, obsequio ancilla omnium diceretur. Exercebatur ardor dudum conceptæ charitatis, et ignis in ejus pectore diu occultatus in flammis prorumpere gostiebat. Oportebat ut quæ Deum ex toto corde in silentio diligere didicisset, se quoque secundum Domini mandatum diligere proximos eis obsequendo probaret. Servabat tenaci memoria nomina singularum, et velut de libro quotidie proferebat, cum nominare aliquam quolibet earum necessitas exigebat. Scripserat in mente sua, quo unaqueque corporali incommodo laborabat, et morbos earum vel qualitates sollicita adnotaverat, ut posset unicuique absque errore subvenire, cum nihil eam talium contingeret ignorare. Noverat eas ut nobiles et delicatas, ut fragiles et infirmas, pro sexu, pro loco, pro usu multis egere: et ideo mentem, ne quid eis deesset, multo sollicitabat angore. Occupabat omnium servilium cura officiorum, et ancillarum Dei se famulam esse gavisa, vilia quæque ministeria procurabat. Variabat in corde suo diversas apparatus ciborum, et talium inexpertæ, coquinæ disciplinam addiscere cogebatur. Huic assa, illi elixa; salsa isti, insulsa alteri providere, sollicita circa frequens ministerium satagebat. Præparabat ipsa, coquebat ipsa, inferebat ipsa; et ut nil sibi de mercede periret, nihil sibi de labore imminui patiebatur. Collegerat uno suo in corde animos singularum, et quid unaquæque magis affectaret agnoscebat, effectu operis omnium affectibus consonabat. Cumque saepe paupertas charitatis ejus divitiis non responderet, tristabatur, dolebat: et quia satisfacere universis pro voto non poterat, magno tormentorum supplicio torquebatur. Et cum a non habente multa exigenterent, secundum Regulam patientiam servabat in corde, mansuetudinem referebat in sermone; nec inanis ab ea recedere poterat, quam mentis hilaritas ad verborum jucunditate replebat. In qua virtute ita præcellebat, ut sorores omnes ea defuncta attestarentur, nunquam per viginti fere annos, quibus inter eas conversata est, verbum aliquod durum ab ejus ore vel leviter se audisse. Sic semper hilaris, semper jucunda, non solum nihil nubilum præferebat, sed, etsi quas tristitiæ nebulas in perturbatis mentibus aliquando offendisset, sereno verborum lumine exturbabat. Habent hoc proprium sanctæ mentes, ut semper in spirituali gaudio conversentur, et non in seculo, sed in Deo exultantes, implent quod Apostolus ait: *Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete* (Philipp. iv). Quod non frustra ab Apostolo ingeminatum, si quis attendit, intelligit. Nam, sicut nequam homines pessimi corde tenebras in vultu prætendunt, et quo demigraturi sint furiosorum verborum horrore præloquantur, sic sanctæ animæ gloria felicitis conscientiæ serenatæ, et spe futurorum honorum adgaudentes, nil nisi lætum sapere, nil nisi jucundum loqui noverunt. Ita famula Dei, di-

scens a Christo mitis esse et humilis corde, et audiens ab eo: *Beati mites* (Matth. v), et a Propheta: *Diligit mansuetos Dominus* (Psal. cxlvi), cordis humilitati et verborum mansuetudini operam dabat, et ancillis Domini sui, ut de beata Cæcilia legitur, sicut ovis argumentosa deserviebat. Et licet ita in verbis suis omnibus complaceret, nihil tamen ludicrum, nihil otiosum ab ea proferebatur; sed eum linguae loquendi modum imposuerat, qui et regulam non excederet, et omnibus satisfaceret.

At cum ad quarumlibet rerum collationem aut sponte aut vocata accedebat, tunc vere erat sentire quid intus gereret, vel quid apud se sedula cogitatione versaret. Nam, ut quod sentio fatear, superabat quoscunque vidisse me recolo gravitate simul et sanctitate verborum, ut, si eam audires, non mulierem, sed episcopum loqui crederes. Totus sermo ejus sacro sale conditus, nihil insipidum exhibebat, totus de cælo pendeat, totus presentium contemptum, amorem invisibilium præferebat. Nec poterat diu, quando secretius agebatur, de talibus siccus sermo haberi; sed mox quo spiritu loqueretur, affluentes lacrymæ prodeuntes prodebant. Nam recolo quoties, me Marciniacum veniente, super filii velut super patris genua flevit, ream se clamans, absolutionem postulans, mundi mala deflens, desiderio Christi anhelans. Inde cum se in terram prosterne- ret, et ego eam debita reverentia elevare conarer, non assentiebat, sed immota permanens, ac si nunquam ante penituisset, novis rursus lamentationibus penitebat. Gemebat incolatum suum prolongari, et, ut cito finiretur, votis, precibus, genitibus implorabat. Inter hujusmodi verba, cum me simul filium et patrem vocaret, a patre pro officio absolvi rogabat, filium materno animo, singulari sapientia instruebat. Cumque jam recedere tempus urgeret, hoc semper vale novissimum erat: *Fili, sancto Spiritui et beatæ matri Virgini te commendo*. Hoc quippe etiam in seculo, semper in usu habuerat, et ita os suum assuescebat, ut, præ cæteris sacris verbis, sanctum Spiritum et beatam Virginem nominans frequentaret. Et merito hæc duo loquens conjungebat, ut ex quo conjuncta sunt, nunquam divisa fuisse ipsa sua locutione doceret. Jam ut ad D priora regrediar, cum quidquid apud se virium, quidquid scientiæ, quidquid studii erat, Deo et domesticis sororibus impenderet, nullo modo tamen hospitum et pauperum obliviscebatur, hos honorifice suscipiens, istis sollicitè providens, ut nec illis congrua, nec istis deessent necessaria. Cura tamen propensior circa pauperes erat, quorum egestas in corde mulieris sanctæ præponderabat, ut quos major premebat indigentia, major illis adniberetur præ aliis diligentia. Ea de causa si quid de commissis obedientia superesse poterat, in usus eorum devoto expendebat. Erogabantur frequentes elemosynæ, vestes pro posse parabantur, et aut emebantur novæ, aut veteres sororibus subreptæ dabantur. Omnibus, secundum Evangelium (Luc. vi), potentibus

absque quaestione, quidquid cibi vel indumenti undeque corraderet poterat tribuebat. Quosdam vero quos et filios ludens vocabat, quotidiano victu et sumptibus reficiebat. Pausabat in eis mens dedita Deo, et velut ab antiquis mundi laboribus requiescebat, nunc tandem reputans invenisse se locum Domino, tabernaculum Deo Jacob (*Psal. cxxx*). Quidquid enim in pauperes dispergebat, sibi totum coagregari gaudebat, sciens proprium esse lucrum quod ab aliis credebatur substantiae detrimentum. Sed quid his plura? Ita de universis magnae materfamilias curam agebat, ut sororibus ministrans Martha, hospitibus serviens Sara, pauperibus pie providens Tabitha crederetur. Sic femina virtutis abnegans semetipsam, tollens crucem suam et sequens Christum, quidquid sibi olim in saeculo vixerat, totum vivens aliis expiabat. Vivebat, inquam, Deo, vivebat proximis, Deo ad obediendum, proximis ad obsequendum, ut pro modulo suo voce Apostolica dicere posset: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (Gal. ii)*. Cumque difficile sit mentem fusam per diversa facile se recolligere posse, et contractus terrenis actibus pulvis non leviter a mentis oculis abstergatur, hoc in ea admirandum apparebat, quod ab exterioribus ad interiora rediens, nunquam se ab intimis recessibus judicabat. Succedebat illico profundum verbis silentium, hilaritatis civilitas caelesti gravitate permutabatur; post publica negotia fletus uberes exundabant. Mirabantur haec mihi referentes sorores, animum tam subito ad varia permutari, nec posse tantis occupationibus a suo proposito in aliud derivari. Efferebant in ea Marthae negotiis nihil otio Mariae detrahi, nec Mariae quietem Marthae laboribus impediri.

His studiis ita sibi omnium animos unierat, sic sui affectum in universorum cordibus collocaverat, ut mero [miro] eam amore diligentes, matrem illam monasterii nominarent. Sed quandiu, o anima, verbis immoraris? Quandiu quod tandem dicendum est differs? Scio quid refugas, novi quid dubites, adverte quid verearis. Times audire mortuam, cuius vitam, si fieri decuisset, etiam hic optasses aeternam. Metuis exstingui lucernam tuam, ne invisae tenebrae luce fugata succedant. Horrescis in absinthium mel converti, diem in noctem mutari formidas, cuius te dulcedo reficere, cuius te claritas solebat illustrare. Quae si de aliis tanta meretur, quanta de te eam aestimas promereri? Quid enim illa in terris adeo coluit? Quid ita dilexit? Quid in humanis affectibus tibi non dico contulit, sed saltem aequavit? Et erant certe illi alii filii, sed in amore materno collati videbantur alieni. Fuerat illa tui non semel tantum mater: quae multo cordis angore te parturiebat frequenter. Instabant, inquam, ei frequentes partus, et quotidiano ad omnes casus tuos pavore innovatis te rursus doloribus pariebat. Sollicitabatur assidua cura, et tibi totum cogitatum impendens, sui saepius obliviscebatur. Metuebat omnia tibi, neque aliquid satis tutum esse putabat.

A Suspensebat animum ad omnes eventus rerum, et rumores etiam optimos formidabat. Quocunque regressum convertere audiebat, ad regiones quoque exteras clausa sequebatur. Si ad Britannias transfrestasti, si Italiam penetrasti, si Romam adisti, tecum maria enavigavit, Alpium horrenda cacumina, Appennini profunda exsuperavit, pericula universa subivit, et ad omnes asperos casus comes in remota permansit. Officii onera tu quidem sentiebas, sed illa sustinebat. Tu portabas, sed illa supportabat. Tu humeros supposebas, sed illa vires precibus ministrabat. Discurrebat, satagebat, orabat singulas, orabat omnes, ut pro te satagerent, pro te misericordis Domini misericordiam implorarent: debere hoc eas charitati, debere tibi, debere sibi; charitati ex mandato, tibi ex debito, sibi ex obsequio. Hoc sororibus, hoc fratribus, hoc advenientibus indefesse dicebat, et omnes absque discretionem longo amplius pro te quam pro se exorabat. Super hoc toto conatu ipsa precibus incumbebat: et omnes coram Deo animi vires exhauriens, viscera sua pro te Domino lacrymans effundebat. Canonem precum ipsa sibi praefixerat, ut si forte alia intermitterentur, illud pro salute tua quotidie Domino solveretur. Suggesterunt saepe, si bene recolis, sorores, ut eam a lamentationibus compesceres, et a nimia pro te sollicitudine inhiheres. Quod et fecisti, sed nihil prohibendo profecisti. Quomodo ergo hanc morientem videbis? Qualiter hanc defecisse narrabis? Quo spiritu expirantem cernere, quibus verbis salutare, quibus lacrymis ad defendendum tantum fuit sufficere praevaleris?

Veniendum tamen est ad rem, et sors communis patienter excipienda, donec ipsa creatura liberetur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei (*Rom. viii*). Quiescebat nocturnis horis post diurnum laborem ancilla Dei fatigata in lectulo, et ad laborem acrius resumendum artus labore solutos somno fovebat. Et ecce conspicit decori vultus feminam sibi astare, et ut sequeretur, nutu et signo manus vocare. Evigilans illa, et aliquam sororum fuisse, quae se ad nocturnas laudes suscitasset, existimans, surgit; et velut inertiae suae irata, citato apparatu ad ecclesiam festinare disponit. Sed oculis huc illucque conversis, cum omnes in circuitu jacentes videret, errasse se cognoscens, rursus caput ad dormiendum deponit. Quae mox ut primum sensum sororis attigit, eandem quam prius personam, eodem quo prius ordine se vocantem videt. Unde rursus expectata, eandem quae primum cogitare incipiebat. Sed tertio in se reversa, tertio sopori reddita, tertio a formosa visitatrice est, ut sequeretur, vocata. Additum etiam, ut sub celeritate veniret, neque ultra in veniendo moras faceret. Inde, cum demum tertio evigilasset, sensit jam in seipsa signum vocationis, et illico morbo correpta, sororibus se defungi mandavit. Fit statim universarum concursus ad eam, et luctuoso gemitu illam ex omni parte circumdant. Concurrent velut ad matrem

illie, et quasi cum ea defungi deberent, damnum, ut dicebant, irreparabile lamentantur. Non poterat quisquam consolari afflictas, et mœror infinitus nunquam finire posse putabatur. Jacet illa immota in medio mœrentium, et, licet moriens, integro sensu animi perdurat. Colloquitur sororibus, confitetur peccata, petit absolvi, absolvitur ab omnibus, expectat firma spe Dominum suum quando reverteretur a nuptiis, nec aliquid sacrorum salutarium intermittit. Viguerat in ea ardens fidei fervor, ut pene secundum Dominum, grano sinapis potuisset æquari (*Matth. xvii; Luc. xvi*): qui nec longo vitæ cursu veterascere, nec gelidæ mortis incursu potuit refrigescere. Inde sua postulatione oleo sacro inuncta, Christi corpore ad æternitatem resecta, humilitate munita, confessione secuta, crucem cum Domini imagine sibi deferri rogavit. Qua allata, ad iteratos gemitus concitat monasterium. Adhibet ori suo Dominicam effigiem, et pedes ejus lingua allambens, vultui suo tota virtute corporis imprimit. Adorat Salvatoris passionem, et ejus mortem ac vulnera salutem conferre adjurat. Nullam sibi gloriam, nullam spem superesse salutis, nisi in cruce Domini sui, omnibus audientibus proficitur. Cumque expleta oratione, circumstantes a vultu ejus imaginem Domini amovere tentarent, accensa calore fidei ait: *Quid vultis auferre Dominum meum? Permittite eum mihi, quandiu vivo, ad quem statim sum moriens transitura.* Ita non imaginem, sed ipsum Christum in cruce illa se videre reputans, ab amplexu ejus divelli non poterat. Tandem infirmitate simul et oratione fatigata, corporis viribus sensim deficientibus, tertia jam die, ex quo morbo correpta fuerat, ad extrema pervenit.

Agebatur tunc solemnī more Nativitas præcursoris Domini, et, licet in luctibus, attulerat auspicia gaudiorum. Nam, quia ipse summus præco æterni gaudii fuerat, congruum erat hanc e die de luctibus ad gaudia transigrare, de qua voce angelica dictum fuerat: *Et multi in nativitate ejus gaudebunt* (*Luc. i*). De quorum numero, ut crederetur, in Nativitate illius defuncta est, in ejus nativitate gaudium multis ab angelo promissum est. Illa ergo die, quæ vere ei dies fuit, qua ad sempiternam diem transiit, jacebat pene exanimis Christi ancilla et omni corporis virtute emortua, solius spiritus detrimenta non noverat. Vigeat in ea solus defecto corpore animus, et in cœlestibus mente suspensa, horam qua Dominus domus veniret expectabat. Ei jam eo appropinquante, visum est sororibus, ut eam a lecto levatam in cinere et cilicio componerent. Cumque manus ad hoc faciendum aptarent, *Sinite, ait, et me paululum sustinete.* Et cum eam dimisissent, conversa ad Dominum: *Novi, inquit, piissime Redemptor, quo corpus hoc deferatur, et quo anima sit transferenda ignoro. Habet corpus, Domine, suum ad præsens in terra hospitium; anima autem, o benigne Jesu, o æterne Salvator, ubi hac nocte hospitabitur? Quis eam suscipiet? quis occur-*

A ret? quis consolabitur? Quis a morte, doloribus, mœroribus liberabit? Quis locum, vitam, quietem, post tot mundi labores, providebit? Nullus, ait, nisi tu, pie Jesu Salvator meus. Longe fient a me omnes proximi mei, nec potero invenire refugium, nisi apud te, Deus meus. Tibi ergo quod creasti committo, tibi me omnium malorum ream confiteor, a te misericordiam, quam diu expectavi, nunc postulo, et in manus tuas corpus et animam meam commendo. Jam nunc, inquit sororibus, me accipite, et quo portare volebatis deserte. Tunc velut ab initio in novos fletus et lacrymas universis commotis, sublevata est, et in cinere et cilicio, exsul, inops, humilis Christi ancilla reposita est. Inde post modicum, hora, hora illa qua pius Redemptor pro mortuorum vita moriens B inclinato capite tradidit spiritum, mitis ejus famula placido sine transivit ad Dominum. Testatique nobis sunt qui adfuerunt, jam exanimi corpore, glorificati hominis vidisse se gloriam. Vultus ejus luce clarior renitebat; et quæ in aliis perimit, in ipsa decorem mors vitalis adauxit. Sed mirabitur forte aliquis, cur ea quæ de magno Martino dicta sunt, mulieri longe impari adaptaverim.

Quæ si quis cogitaverit, advertat quanta in Scripturis canonicis leguntur, quæ de Christo principaliter dicta, ad corpus sanctorum, cui [cujus] ipse caput est, referuntur. Hæc quia innumera sunt, ea singillatim referre nolo, sed eum ad Scripturarum latitudinem remitto. Recolat quanta in martyrum natalitiis, quanta in confessorum festivitibus de prophetis, de psalmis, de Evangelio recitentur, quæ ita servis congruunt, ut Domino nihil minuant. Noverit non indignari Dominum de indiscreta cum servis communione verborum, quibus ipse universa pene nomina sua imposuit, et quæcunque audivit a Patre nota eis fecit. Et ne peccatores justis æquari scandalizetur, sciat non de meritis, quæ omnibus incerta sunt, sed de miraculis, quæ universis nota sunt, parem me ferre sententiam. Quid enim? Et si mortuos Christus suscitavit, si leprosos curavit, si cæcos illuminavit, si demones effugavit. si et alii mortuos suscitasse, leprosos curasse, cæcos illuminasse, demones effugasce creduntur, Christo propter similia opera componi dicuntur. Non est injuria, sed laus nominis Dei, cum non in uno, sed in multis mirabilis dicitur Deus in sanctis suis. Et ne in hoc faciei miraculo solus putetur justus esse Martinus, accedat et peccator Theophilus, qui, ut scriptura apud plures jam usitata narrat, post quadraginta dierum pœnitentiam, Christi corpore suscepto facie refulsit ut sol. Unde quid mirum si post multorum annorum pœnitentiam et commendabilem vitam, beatæ femine vultus inusitato candore enituit, cum post paucorum dierum contritionem tantis criminibus deturpata facies, ut sol fulgore prævaluit? Potuit hoc in nostri temporis muliere Christus facere, quod in illius temporis peccatore Theophilo et justo Martino voluit demonstrare. Quod si res ipsæ consimiles sunt, quid rerum ipsarum consimilia verba a

me reformidanda sunt? Ergo similiter dicatur quod non dissimiliter actum esse probatur. Nec ideo pares judicari videbuntur, quia paritatem non facit similitudo miraculorum, sed aequalitas meritorum. Enituit ergo visibili splendore spiritus ipse visibilis emortui corporis vultus, et quod ad regionem lucis filia lucis migraverit, caro facta lucida demonstravit. Exinde circa beatæ mulieris exsequias sanctæ congregationis obsequia quæ explicare sufficiet? Apparebat vere in eis magnum quoddam exemplar amoris æterni, et status supernæ Jerusalem in illo ancillarum Dei officio præmonstrabatur. Fervebat arder spiritu Dei inspirante conceptus, et ab ubertate domus Dei rivulus charitatis in eas derivatus, pietatis uberibus profluebat. Non valebant satiare animos psallendo, flendo, orando. Et licet hic corpore remansissent, toto eam affectu ad peregrinam euntem comitabantur. Implorabant Dominum ne frustraretur ab expectatione sua, et ut ejus longos gemitus pius Redemptor consolaretur, supplicatione assidua precabantur. His sacris studiis noctem proximam diei continuantes, sequentem quoque lucem præcedentibus adjunxerunt. Qua tandem die frequentatis pro ejus æterna requie sacris oblationibus, cum sanctæ cores vigiliis, psalmodia, orationibus ac lacrymis fatigatæ vix subsistere prævalerent, delata ad tumulum est, et grata Deo, chara hominibus, vivens Christo, mortua mundo, Christiano pro more sepulta. Reverserunt morientes sorores, secum eam a tumultu cordibus referentes. Quam, licet in sepulcro exanimem reliquerint, apud se eam vivere, dum vivunt, perpetuo consilientur.

Jam ego vobis, o sanctissimæ sorores, quid pro tanta mihi impensa gratia reddere, quid pro tanto munere rependere, quid pro tantis beneficiis retribuere digne valebo? Nam servastis animam meam mihi, eripulistis eam a morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu. Liberastis me de laqueo venantium, et a verbo aspero. Facta estis domus passeris, petra refugium herinacis. Hæc, inquam, omnia mihi fuistis, quando illud lumen meum a tenebris fugiens excepistis, quando flamma sacri pectoris vestri tandiu, ne exstingeretur, fovistis, quando magis ac magis æterni amoris fomite id accendendo, nunc tandem æterno lumini jam lumen individuum adjunxistis. Manet vobis in cælo repocita etiam hujus beati operis vestri merces, nec benignus Salvator erga salvatam peccatricem studiorum salutarium obliviscetur, quia qui ministratum salutis corporæ calicem aquæ frigidæ perire non posse fatetur (Matth. x), multo magis salvandæ in perpetuum animæ tantam a vobis operam impensam, perditum iri nullatenus patietur. Gaudent angeli Dei super uno peccatore pœnitentiam agente (Luc. xv), qui tamen nondum a corpore mortis hujus liberatus, adhuc cum carne peccati et nequitia mundi et angelis apostaticis, incertus de belli exitu pugnat. Gaudete et vos, dilectissimæ, quibus de pœnitentia peccatricis vestræ certissima gaudendi

A materia datur, cujus ad eos fines pœnitentiam prævia gratia perduxistis, ut jam non sit unde ei time-
re, sed unde congratulari sæcura lætitia debeatis. Det augmenta lætitiæ vestræ, quia in vobis speratis quod in ipsa tenetis, quoniam pro certo consimile certamen laborum similitudinem quoque pariet præmiorum. Ecce sepulta jacet in conspectu pietatis vestræ humilis Dei ac vestra ancilla; et, licet exanimis ac silens, vivo tamen ac multo, si advertitis, clamore hortatur. Offert assidue seipsam vobis, ingerit oculis vestris cineres suos, et ut sui recorderimini, et vestri non obliviscamini, ut soror sororibus, mortua mortalibus inclamat. Ostendit quid ipsa nunc, quid post paululum vos; ubi corpora vestra humanda, quo spiritus sit migraturus commendat. B Cernitis quotidiano intuitu sepulcra vestra, et hospitium mortalis naturæ coram semper intuemini, ubi, quandiu mors dominatur requiescere, et unde morte absorpta speratis resurgere. Sit ergo hic vestre contuitus vobis sermo continuus, et ad concupiscenda oculo nisi perpetua, ipse vos temporalium, quem cernitis, defectus inflammet. Seruntur interim velut in horto arborum semina, sic in sacro cœmeterio vestra corpora, quæ, secundum Apostolum, vivificari non possunt, nisi prius moriantur, nec resurgere nisi occidantur, nec revirescere nisi putrescant (I Cor. xv). Oportet plane illa putrescere, ut possint revirescere; arcescere, ut possint florere; occidi, ut possint resurgere; mori, ut possint vivere. Toleranda est hiems præsentis vitæ, et nivium imbriumque magnanimiter asperitas sustinenda, quandiu arborum fructuosa amœnitas latet, quandiu nondum apparuit quid eritis, quandiu vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Coloss. iii). Veniet tempus, quando, aere serenato, gelidis tempestatibus ver æternum succedet, cum Sol nunquam occisurus exoriens, splendore tenebras, calore frigora universa propellet, et incognito terris lumine mundum, natura stupente, perfundens, veteri nocte deturbata, novam et continuam diem adducet. Tunc tempore mirabili tellus fetata in novos flores ac fructus semina corporum vestrorum erumpere coget, cum corruptile hoc incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc affectu et re ipsa D tabitis quod voce ac fide cantatis: *Flores apparuerunt in terra nostra* (Cant. ii), quando Sponso cum ardentibus lampadibus occurrentes, ad nuptias nunquam finiendas intrabitis. Tunc et cum Propheta gratulando dicetis: *Et resloruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei* (Psal. xxvii). Erit enim tunc voluntaria, non coacta confessio, quando, juxta alium psalmum: *Voluntarie sacrificabitis Domino, et constitebimini nomini ejus quoniam bonum est* (Psal. lxxiii). Ubique enim fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ (Matth. xxiv): quia, cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (Coloss. iii). Et vos, quibus hanc epistolam scripsi, fratres mei, tantæ matris filii, erubescite degeneres videri; sed a qua sum-

pasis vite hujus originem, ab ipsa in vos derivate a
caelestis, cui vos a puero devovit, amorem. Quæ fuit
mater corporum, sit rursus genitrix animorum, ne
qui ei consimiles estis corporibus, dissimiles (quod
absit) inveniamini moribus. Parturiat vos exemplo
et precibus, donec formetur Christus in vobis, ut
per eam illum habere mereamini Patrem, per quem
ipsam meruistis habere et matrem.

EPISTOLA XVIII.

*Domino venerabili et Deo digno pontifici, PETRO
Lugdunensis Ecclesiæ patriarchæ, frater PETRUS,
humilis Cluniacensium abbas, merito pontifici
cælesti cathedra sublimari.*

Quod dulci affectu vestri memoria menti meæ
impressa sit, et velut diligenti sculpturæ imagina-
tione formata, utinam sic intellectualibus animi
tui oculis esset apertum, sicut in mentis meæ reces-
sibus latet oculum. Sed, quoniam nemo scit homi-
num quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui
in ipso est (I Cor. ii), et incommunicabile manet
hominibus humanæ mentis arcanum, nec tu cordis
mei abdita liquido cognoscere, nec ego ea ad ple-
num quolibet nisu valeo explicare. Spiritus tamen
ille, qui, secundum Apostolum, scrutatur omnia
etiam profunda Dei (I Cor. ii), novit me eo tibi
uniri amore, ut te etiam Lugduni constitutum me-
cum ubique circumferam; nec possis aliquo terra-
rum interjecto abesse, quem singularis dilectionis
continuata recordatio mihi semper facit adesse.
Unde fit ut de longinquo siam proximus, de remoto
contiguus, de diviso conjunctus, de sejuncto inhæ-
rens, quatenus nullo jam modo inter nos abinvicem
sejungere valeat odiosa regionum longinquitas,
quos firmis nexibus jungit inseparabilis animo-
rum propinquitas. Hoc remedio meam de absentia
tua moestitiam longe positus consolari renuo. Diu
enim absens factus, et jam consolari soleo; sed
jam juxta constitutus eo modo te videre non parum
esuriens, diebus jejunii hoc meum jejunium solvere
decevi. Eapropter precor beatitudinem tuam ut,
hac instanti Quadragesima, diem mihi locumque
colloqui designes, ut et desiderio meo satisfaciam,
et de communi utilitate, quantum in me fuerit, to-
cum aliquid agam. Lætatus sum quippe in his quæ
dicta sunt mihi pastorem sollicitudinem tuam
non ex toto consopitam de pace gregis sibi commissi
prudenter tractasse, et de repellendis ab ovium
incursione lupis, non solum divina, sed etiam hu-
mana virtute, in quantum episcopo fuit licitum, co-
gitasse. Quod quam laudabile sit, quamque Deo
gratum, nullus ignorat, et propheta prædicat: *Quam
pulchri, ait, super montes pedes annuntiantis et præ-
dicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis sa-*

lutem! (Isai. lii; Nahum. i.) Quæ quamlibet de
æterna pace dicta sint, nihil tamen refert et de
præsenti hoc intelligere, quæ est quoddam vesti-
gium et imago pacis æternæ. Super qua in hac no-
stra misera regione est singulariter satagendum,
quæ intantum bonis principibus destituta, raptoribus
exposita, filiis Belial, id est sine jugo, est referta,
ut hoc de ea dici possit, quod de Israelitarum terra
scriptum legitur: *In illis diebus non erat rex in
Israel, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur
hoc faciebat (Judic. xvii)*, quamvis nostrates non
quod rectum, sed quod sibi pessimum videtur, hoc
tota aviditate faciant. Spondeo igitur huic glorioso
tuo inceptui, et beato oneri me, nisi ipse prior de-
feceris, totos humeros suppositurum, et omnem pro
eo, si necesse fuerit, laborem subiturum. Ad hoc
cum præsentibus litteris mitto annulum aureum in
signum amoris, pretiosi et ignoti generis lapidem
continentem; atque in se aliquid quod sit pretiosius
ipso habentem. Nam omnem sanguinis fluxum ex-
siccare dicitur. Habe ergo missa propter mittentem
chara, et intellige charitatem tuam mihi desiderabi-
lem super aurum et lapidem pretiosum multum, et
dulciorem super mel et favum. Nec a pontificali
dextera annulus recedat (97), ut mei memoriam
continue cordi tuo inesse assidua sui representa-
tione compellat.

EPISTOLA XIX.

*Unanimi dilectione diligendo, singulari honorificentia
honorando Domino HENRICO Wintoniensi episcopo,
frater PETRUS, humilis fratrum Cluniacensium ab-
bas, præsentis prosperitatem et æternæ salutis
beatitudinem.*

Expertus damna diuturni silentii, jam simile re-
fugio; et qui, ne in verbis excederem, tacere elege-
ram, silentia jam ipsa formido. Eapropter et nun-
tium vix adhuc a vobis reversum sinceræ dilectioni
vestræ iterum cum litteris retransmitto. Et quamvis
mutuum colloquium iter prolixum, et maxime mare
interpositum, nobis invidet, non poterit tamen
Oceanus minaci facie sua, saltem amicabilem lit-
terarum bajulos impedire, nec truci fluctuum suo-
rum terrore pacis prævios retardare. Inde univer-
sam rerum naturam superare decevi, ut nec hiemis
aspera, nec æstatis torrida, nec aquarum profunda
frequentes litteræ vereantur, et resistentia dilectioni
nostræ victa se quoque ipsa elementa loquantur.
Ita plane, ita aggere litterarum, et turbine nuntio-
rum, si qua in vobis adhuc residua est, duritiam
obruere deliberavi, ut semel immenso aggestu se-
pulta ad perturbandam nostræ pacis concordiam
nusquam in æternum aspiret. Sed et quod Salomon
de amico ait: *Limen ostiorum exterat pes tuus*

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(97) *Nec a pontificali dextera annulus recedat.* An-
nulus, unum e præcipuis pontificum insignibus.
Chronicon. Clun.: «Gregorius VI Odilonem Lugdun.
instituentem episcopum ordinari, misit ei pallium et
annulum. Sed sanctus Dei humilitati studens, re-

nuit hoc penitus; pallium tamen et annulum reti-
nens, pontifici qui dignus esset, reservavit. » Quod
idem refert Glaber Rodolphus lib. v Histor. Franc.,
cap. 4.

(*Eccli. vi*), quia per me non valeo, per meos Deo donante implere curabo. Agnosco in me, si tamen et apud alios ita est, amicitiae consuetudinem, ut quanto magis me amicus frequentat, tanto magis in corde meo fervor ipsius amicitiae crescat. Est et quoddam vestigium amoris aeterni, ut qui plus eo accensus fuerit, plus satiatur; et qui magis satiatu fuerit, multo amplius accendatur. Firmus ergo amoris nexus, indissolubilis catena nos longe ab invicem remotos uniat, nec eam, ut puerili levitate aranearum telas detrahentium loquacitas ventosa disrumpat. Recordetur, et caveat sapientia vestra Sapientiae proverbium, quod *princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios* (*Prov. xix*). Absit vero ut vos verba mendacii libenter audire credam! Non, inquam, hoc credo, sed ad cavenda multiformia adulantium sive obsequentium verba, singularem industriam vestram sollicitam esse desidero. Est enim lingua, ut Scriptura loquitur, inquietum malum, plena veneno mortifero (*Jac. iii*). De quo Propheta: *Venenum aspidum sub labiis eorum* (*Psal. xiii*), omnibus, sed maxime his qui in sublimitate sunt, inimicans. Quod eo magis debet studium sollicitare cavendi, quanto majorem, si talibus acquiescant, habent facultatem nocendi. Quod si veris rumoribus commoveri tutum non est, quantum falsis credendo conturbari periculosum est? Unde de Roberto pacis corruptore, et pessimo inimicitiarum satore, qui seminavit dolores, sed nondum mensusit eos, vos consulere volui, a cuius sanguine, reverentia et amore vestri ductus, hucusque gladium continui. Qui non inter quoslibet, sed inter me et vos, ut comperi, zizania seminavit, nec adhuc tamen ut inimicus homo judicari promeruit. Super quo vestram mihi voluntatem remandate. Monachum vobis, non cursorem misissem, nisi sacram in proximo iterum molestare cavissem. Bis ergo jam suscepto cursore nostro, remittite et vos, saltem semel, nuntium vestrum. Solent enim Marcianicum venire, Lugdunum adire, provinciam penetrare, et ultra citraque universa lustrare, solamque Cluniacum velut Scyllaeos canes aut confragos scopulos declinare. Sed jam non imputo quod a mea vestraque memoria deletum esse confido. Et, ut paucis multa comprehendam, sic de nobis ac nostris praesumite, ut nulla de his diffidentiae vestigia sentiam remansisse.

EPISTOLA XX.

Dilectissimo domino et intimo amico, domno HENRICO venerabili episcopo, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, praesentem ad aeternam salutem.

Sicut languenti corpori medicinae remedia adhibere necessarium est, ita jam plene curato ingerere superfluum, imo aliquando noxium est. Unde ego dum putavi mutuum, quem adinvicem habueramus, amorem vel in modico laesum, dissimulare non posui quin ad curandum eundem verborum multorum antidota propinarem. At nunc constanter manente

A in nobis amoris firmi proposito, et indissolubili charitatis vinculo utrinque firmiter alligato, parcendum verbis videtur, ut quae per gratiam Dei nihil in corde vestro praeteritorum simile possunt curare, nequaquam sinantur mentem multis utilitatibus occupatam sui multitudine onerare. Quid enim ad amorem augendum, vel confirmandum loquerer, cum vestrum erga nos affectum magis opera quam verba testentur? Quid germano nostro nuper ad vos venienti, quid quotidianis nuntiis, quid ipsis cursoribus, honoris, gratiae, beneficii impenderitis, nec ipsi ad plenum referre, nec ego vobis condignas aliquo modo gratias valeo agere. Quid et illud operum vestrorum sublime cacumen praedicem, quod vasa domus Domini directa a Babylonis regali largitate ut Cyrus, sacerdotali sollicitudine ut Esdras, ad templum revocastis (*I Esdr. i, vii et viii*); et Christum, quem velut iterum crucifigendum vestri temporis Iudaei suis vestibus spoliaverant, eodem rursus tegmine revestitis? Conspicit ipse, ut credo, piis misericordiis suae oculis intentionem vestram, et licet necesse non habeat quolibet indumento contegi, delectatur tamen sancti devotione obsequii, quoniam qui sanctorum mulierum, cum necesse non habuerit, mortuorum pretiosum susceptum unguentum (*Joan. xi*), jam mortuus et suscitatus in cruce suae, vestrum non recusabit, quod illo unguento pretiosius est, aurum. Sed nos quantum ad vos, nihil tanto amoris dignum, nihil tantis beneficiis congruum rependere possumus, nisi hoc quod quidquid sumus vestrum est, quidquid scimus vestrum est, quidquid possumus vestrum est. Ostendit hoc in omnibus Ecclesiae nostrae conventibus super universos amicos et benefactores nostros, secunda post dominum regem Angliae mentio vestra, singularis in omnium fratrum orationibus memoria vestra, specialis et pene quotidiana apud Deum et homines commendatio vestra. Et quia mihi, ne prolixus vobis fierem, ad praesens interdixi, breviter dico, ne quidquam sibi longa terrae marisque discrimina de remotione vestra lucentur, sed amorem, quem nobis laborat subripere terrarum longinquitas, cui non ulla [nulla] corporum spatia praedjudicant, in nobis et uniat et consolidet charitas. Post ista novit amicus et sollicitus de nobis animus, nos et rempublicam nostram bene valere, optime vigere, quamvis non in me, in nostris tamen per Dei misericordiam pristinae religionis, charitatis, et famae fulgorem nitere, me Pisas profectum multa perpesum, cito Iisae, citius rediisse, ibi infirmatum celerius quam sperassem sanatum, multa tulisse, pauca retulisse, in omnibus tamen, propitiantem, Domino abundare. Ea omnia plenius et securius Deo vitam largiente mandabimus. Nam plerumque infidelitas chartarum propriis dominis plusquam proditoria lingua nocuit. Ad finem, ut melius inseat animo, sanctum beate matris nostrae funus charissimo et sublimi amico commendo, et ut in abbatis et alii diocesis vestrae congregationibus ei per vos tricena-

rius missarum persolvatur, et aliqui pauperes reficiantur, humiliter postulo. Obiit viii Kalendas Julii, die scilicet sancti Joannis Baptistæ. Nomen ejus Raingardis, professio Marciniacensis monacha, officium cellaria.

EPISTOLA XXI

Venerabili et amantissimo domino nostro, domno HENRICO, Dei gratia Wintoniensi episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem et seipsum.

Materiam scribendi non habeo, sed ad semper scribendum magna mihi estis ipse materia. Unde si plus justo forte frequentibus epistolis vos inquieto, mirum videri non debet, cum et amor verbosus tacere nesciat, et inexhausta loquendi materia deficere prorsus ignoret. Satisfacio, ut possum, hac arte desiderio meo, ut cui quotidie, si facultas daretur, præsens, colloqui vellem, nuntiis vel sponte quæsitis, vel casu inventis, quod implere non valeo, recompensem. Inde est quod per istum fratrem nostrum monachum vestrum aliquid scribere volui, cui nullam, ut dixi, materiam habere scribendi. Erit vestrum amodo in necessariis non silere, cum videatis me multo vestro amore impulsam, in superfluis non posse tacere.

EPISTOLA XXII

Charissimo filio PETRO, frater PETRUS humilis frater Cluniacensis abbas, per boni filii servitum benigni patris hereditatem.

Post colloquium Aquitanici principis (98), quem calice Babylonis inebriatum, Christi calice potare non potuimus, nec schismatico sapore, quo nimium imbutus est, Catholico antidoto exhaurire, regressum magis quam processum pluribus ex causis utilem judicans, retroredire disposui. Non ea tamen via qua veneram regrediens, sed per ultimos Andegavorum, Cenomanorum, atque Northmanorum fines iter faciens, totoque pene occidentali Oceani littore peragrato, in Franciam cum sociis meis me recepi, atque Parisius adorandam Salvatoris Nativitatem exegi. Ibi ergo positus, et tui recordatus, imo nunquam vel brevissimo temporis spatio oblitus, quanto tuam, cum adest, jucundius amplector præsentiam, tanto molestius tolero absentiam. Ad hanc molestiam aliquantulum pro ratione temporis leniendam, de locis campestribus tibi in sublimi montis vertice constituto scribere volui, ut tali saltem remedio, et te mihi mente dum hæc legis præsentiore exhibeas, et quantum inter meorum humilitatem camporum, tuorumque altitudinem montium differat, sollicitus advertas. Tu quippe in monte positus libero cælum oculo contemplaris, ego in imis constitutus, et de illorum jam pene numero existens, qui juxta Prophetam, *introbunt in inferiora terræ* (Psal. Lxii), non nisi late patentes campos, et largissimis spatiis rura diffusa

A intueor. Tu ipso loci situ mundum subjectum pedibus calcare videris; ego pedibus universorum substratus, cum Psalmista defleo, dicens: *Concedebant me inimici mei tota die* (Psal. lv). Tu silvarum densitate circumseptus, in alto velut in profundissima valle absconderis; ego flantibus undique ventis expositus quo flatuum violenta impellit diversitas, quasi præceptus actus arripior. Tu vix terram gressibus tangens, mentis conatu in superna suspenderis; ego stabili planta terræ inhaerens, proh dolor! assidue vestigia pulvere sædo. Et, o utinam tenui et cito abstergendo pulvere gressum fedarem, et non me totum luto sæcularium negotiorum, necessitate aut aliquando etiam voluntate, immergerem! Si quando immergor, utinam vel statim emergerem, ac Deo cum Propheta cantarem: *Eripe me de luto, ut non infigat!* (Psal. Lxviii.) Sed non quia miseriae meas lugeo, idcirco tuæ felicitati invideo. Non invideo, inquam, sed congaudeo, quoniam bonorum vitam etsi imitari nequeo actu, pio tamen semper institui colere affectu. In montibus igitur tuis nostrarum vallium recordare, quoniam et Moyses in montem Dei conscendens, populi in campestribus constituti oblitus non est, sed pro eo Domini misericordiam instanter deprecatus est (Exod. xxxii). Et licet ei semper in montibus familiarior cum Deo fuerit collocutio, tamen pro his qui in inferioribus remanserant, frequentior fundebatur oratio. Interminabatur quidem per legislatorem populo Deus dicens: *Si quis tetigerit montem, morte morietur* (Exod. xix). Sed tamen ne moreretur populus, in monte principaliter agebatur. Quid sane Moyses in monte solus agebat, hoc omnium in vallibus constitutorum saluti proficiebat. Ipsi quippe ascendit, ipsis xl diebus jejunavit, ipsis legem digito Dei in tabulis scriptam accepit, ipsis veniam sacrilegii multis vix precibus impetravit; ipsis non solum montis solitudinem, sed etiam propriam vitam, quantum in ipso fuit impendit. Sic et Dominus atque Salvator post salutarem prædicationem, post corporum humanorum curationem, post multiplicium miraculorum operationem, in montes conscendebat, sicut Evangelium loquitur: *Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare* (Matth. xiv).

D Et rursum: *Subiit ergo in montem Jesus, et ibi morabatur cum discipulis suis* (Joan. vi). Et secundum quod alibi legitur: *Noctibus quidem in monte Oliveti morabatur, diluculo autem in templum veniens docebat* (Luc. xxi). Sed et quod hoc assidue faciebat, evangelista Lucas indicat, dicens: *Egressus, ibat secundum consuetudinem suam in montem Olivarum* (Luc. xxii). In ipsa etiam montis solitudine, non cum aliis, sed remotum ab aliis orasse, alius evangelista confirmat; qui eum dixisse discipulis memorat, dicens: *Tunc ait discipulis suis: Sedete*

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(98) Post colloquium Aquitanici principis. Guillelmi, qui Petri Leonis partes adversus Innocentium II turbatur. Qua de re plura sanctus Bernar-

dus epist. 126 ad episcopos Aquitanie, et Guillelmus abbas, lib. II Vitæ ipsius sancti Bernardi, cap. 6.

hic donec vadam illuc et orem (Matth. xxvi). Et Lucas sequitur : *Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis, et factus in agonia prolixius orabat* (Luc. xxii). Licet ergo tantopere secretum orationis peteret, non pro se tamen, sed pro persecutore populo orabat dicens : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (ibid.). Non enim ne pateretur orabat, qui ut pateretur advenerat, sicut ipse paulo ante dixerat : *Propterea veni in horam hanc* (Joan. xii); sed ne passione sua, qua mundus salvabatur, gens Judæorum perfida damnaretur. Semper vero eum non pro sua, sed pro mundi salute orasse, qui eum Salvatorem et Agnum Dei esse qui tollit peccata mundi intelligit, nullatenus ignorat.

Quia ergo, fili charissime, in montis consensu ac solitaria conversatione, juxta tibi collatam gratiam, Dominum et ejus famulum imitaris, in cæteris quoque prout poteris imitare, ut sicut ego bonæ voluntati tuæ solitudinis quietem providi, ita tu meis laboribus aliquod orando levamen provideas. Affectui enim, quo te in Christi charitate toto animi nisu, ut nosti, complector, non solum orationes tuas, sed ut Paulus Philemoni ait : *Te ipsum debes* (Phil. i). Quid enim mihi non debeas, cui vix aliquem amando sequavi? Quid mihi non debeas qui nec mihi ipsi plusquam tibi unquam debere volui? Nec mirandum, si tantum de me potueris promereri, cum moribus et conversationi tuæ condigna vix retributio valeat inveniri. Quo enim aut quanto pretio, ut de cæteris virtutibus tuis taceam, mihi vel moribus meis consimilem vel conformem potero aliquando mercari? Si Scripturarum sanctarum libuit abdita rimari, te semper paratissimum reperi. Sæcularis litteraturæ scientia, gratia tamen, aliquid conferre complacuit, promptum et perspicacum inveni. Si de mundi contemptu, et cælestium amore sermo fuit, qui cæteris frequentius et familiaris inter nos versabatur, in tantum verba tua a terrenis sejuncta nil mortale sonabant, ut jam mihi dicere videreris : *Ut non loquatur os meum opera hominum* (Psal. xvi). Quæ me ab humanis occupationibus redeuntem, atque aquilonari frigore congelatum, velut austrini flatus tempore sic resolvebant et ita in divinum amorem spiritus calore liquabant, ut etiam hinc a Psalmista dici posset : *Emitte verbum tuum, et liquefaciet ea. Flavit spiritus ejus, et fluent aquæ* (Psal. cxlvii). Et ego cum sponsa in Canticis cantare : *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est* (Cant. v). Erant mihi universa fastidio, onerosa omnia sentiebam, velut sub gravi fasce pœnæ succumbens gemebam. Illis sociatus de quibus in Job legitur : *Ecce gigantes genuit sub aquis* (Job xxvi). Nulla uspiam requies, nullum a quolibet levamen, donec ad te reditum ipsa mihi necessitas indicebat. At postquam aliquantulum secreti tecum nancisci poteram, ac breviter saltem miscere colloquia, quasi multo pabulo confortatus, viribus innovatis ad laborem acrior insurgebam, implebasque divinum illud mandatum : *Si videris asinum*

A proximi tui succubuisse in via, non pertransibis, sed sublevaris cum eo (Exod. xxiii). Tuo certe studio, secundum beatum Gregorium, quasi anchoræ fune, ne in alta pelagi contrariis flatibus abriperer, retrahebam, et littori proximus, licet etiam ibi multum fluctuans inhærebam. An mente excessit, de mundi multiplicibus miseriis frequens illa et fervens collatio? An menti, ut dicitur, tradita est illa propriorum periculorum lacrymosa deploratio? An memoriæ sublata est, terrena omnia fugiendi, et soli Deo vacandi toties repulsa intentio? O quoties clausis januis, nullo nobiscum admissio mortalium, illo tantum teste qui de se cogitantibus, aut conferentibus nunquam deest, formidolosus sermo habitus est de cordis humani cecitate atque duritia, de diversis peccatorum laqueis, de variis dæmonum invidiis, de abyso judiciorum Dei, quam terribilis sit in consiliis super filios hominum, quod quibus vult, miseretur, et quos vult, indurat, et quod nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, de incerta et formidabili vocatione nostra, de dispensatione salutis humanæ per incarnationem Filii Dei ac passionem facta, de tremendo ultimi judicii die, de incomprehensibili divini examinis severitate qua in perpetuum malos punit, de inenarrabili misericordia qua æterna bonis præmia reddit! Horum, et similium a mundano strepitu semota collatio, mihi quodammodo in medio hominum eremum referebat, et Domini tabernaculum representabat : ad quod a mundi tumultibus, veluti Moyses a Judæorum lapidibus (Exod. xvii; Num. xx), confugiebam. Fatigatus litibus hominum, et forensium disceptatione causarum, hic quiescebam. Sollicitatus in modica rei familiaris cura, et confectus multiplici dissensione, hic recreabar. Molestatus prædonum irruptione, nostrorum interfectione, varia locorum depopulatione, hic mœroris animum commutabam. Nævos de sæculi sordibus contractos hic diluebam, et fermentum azymis sinceritatis et veritatis contrarium hic expurgebam.

Et quid multa? Vere, secundum Isaiam, hoc tabernaculum mihi erat in umbraculo diei ab æstu, et in securitatem et in absconsionem a turbine et a pluvia (Isa. iv). Nec hoc solum domi, sed quocunque gressum converterem, te mea vestigia comitantem habebam. Hoc nobis pariter per diversa terrarum spatia gradientibus, nec solis ardor, nec gelidus Boreas, nec ventorum turbines, nec nimbose dies, nec lutosa tellus, nec aspera montium, nec devexa vallium abstulerunt. Ubique quiescentibus paululum magni maris fluctibus, hoc nobis mansit secretum. Ita te in omnibus unanimum habebam, ita quod in me advertebam in te cognoscebam, ut in te uno et pene solo illam veræ amicitiae diffinitionem expertus sim, idem scilicet velle et idem nolle, ut nunquam mihi potuerit placere, quod tibi displicebat, nec displicere quod tibi placebat; et juxta id quod dictum a quodam legitur, non duobus corporibus duæ, sed una utrique corpori videretur in-

esse anima. Quia si tantus in nescientibus Deum A esse potuit amoris affectus, ut non substantias confundendo, sed voluntates uniendo, hoc dicere possent, quid mirum, si charitas Dei, quæ diffunditur in cordibus hominum per Spiritum sanctum, in eos nos univit, qui facit utraque unum (*Ephes. iii.*), quique Patri de discipulis ait : *Ut sint unum sicut et nos?* (*Joan. xvii.*) Sed jam tempus est querela rum, ut quod diu parturivi, nunc tandem pariam. Nam tu, tu, inquam, in hanc charitatem offendisti, tu divinam unitatem divisisti, tu pactum cœlestē rescidisti, quando amicum amicus, intimum intimum, et ut jam pro imperio loquar, prælatus subditus, magistrum discipulus, abbatem monachum, ne dicam dominum servus, reliquisti. Sed et si servum vocarem, in quo excederem? Regula enim præcipit, ut omni obedientia monachus se subdat majori. Si omni, tunc et servili : sed omni, igitur servili. Servus ergo meus es. Conqueror itaque servum meum dominum fugitantem, latibula quærentem, sequi renuentem, servire nolentem. Imitando certe Dominum et Deum tuum, obedientiam usque ad mortem promisisti; sed hanc nec usque ad modicum laborem servasti. Descendit ille obediens de cœlis ad terram, tu refugis ire de terra ad terram. A summo cœli egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus (*Psal. xviii.*); tuus nec de Algidio monte Christi causa egressus, nec brevi itinere exacto, ad ipsum potest esse regressus. Non sane tantis te putabam montium nivibus opprimi, ut charitatis ignem in te patereris exstingui. Sed dicit : Obedientiæ ego limitem non excessi, quia patris permissione remansi. Sed tu non eam spontaneam accepisti, sed extortam importunis precibus rapuisti. Hoc plane non fuit obedire. Quid ergo est obedire? Ut monachorum lex loquitur, propriam relinquere, et magistri voluntatem implere. Unde in eadem Regula scriptum est : *Secundus humilitatis gradus est, si quis propriam non amans voluntatem, desideria sua non delectetur implere, sed vocem illam Domini factis imitetur, dicentis : « Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me »* (*Joan. vi.*).

Voluntas igitur præcipientis magis quam verbum, affectus magis quam vox, intellectus magis quam sonus vero monacho observanda sunt. Sed dixisti : Ego quidem manebo, sed Deum pro vestra salute exorabo. Sic et Saul, perverse Deo sacrificare magis quam obedire eligens et cupiditatem suam ejus voluntati præponens, audivit a propheta : *Nunquid vult Deus holocausta et victimas, et non potius ut obediat voluntati ejus?* (*I Reg. xv.*) Constat igitur, quia præpositorum voluntati obediendum est; et tunc demum est vera et salubris obedientia discipuli, cum, sua postposita, non tam vocem quam voluntatem sequitur magistri. Nam quando importunitate, seu pusillanimitate sua contrarium voluntati magistri discipulus extorquet præceptum, non ipse magistro, sed magister ei obedisse dicendus

est. Sic ego tuæ voluntati obediens, quem nolle pergere vidi, ut remaneres concessi. Tu ergo ordinem pervertisti, tu caput in caudam mutasti, tu præpostero gradu me ultimum, te primum constituisti, dum patrem filius, dum magistrum discipulus, dum abbatem monachus sequi contempsisti. Ecce me laborante, tu quiescis; me vigilante, tu dormis; me clamante, tu taces; me pugnante, tu vacas; me orbem lustrante, tu in tuo monte resides. Non sic bona femina Ruth, quæ socru Noemi, cui diu adhæserat, valde instanti, ut ad suos reverteretur, respondit : *Ne adverteris mihi, ut relinquam te, et abeam. Quocunque perrexeris, pergam; ubi morata fueris, et ego morabor. Quæ te morientem terræ suscepit, in ea moriar, ibique locum accipiam sepulture.* *Hæc mihi faciat Deus, et hæc addat, si non sola mors me et te separaverit* (*Ruth. i.*). Sed fortasse mulier tibi videbitur ethnica, nec admittenda in testimonium. Est tamen illa cujus Vetus Scriptura, et Evangelium honorifice meminit, et de cujus germine Dei Filium humanam carnem suscepisse scribit. Veniat tamen et ille alienigena quidem natione, sed vir virtutis laude merito inter viros ponendus, Ethai videlicet Gethæus, qui, relictis patriis erroribus, magno illi regi David adhæserat, ejusque socius indivisus erat. Cui regem a facie patricidæ filii fugientem cum multa sociorum manu præcedenti, et ad pugnandum pro ejus salute parato, ipse rex ait : *Revertere, et habita cum rege, quia peregrinus es, et egressus de loco tuo. Ubi venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi? Revertere, et reduc tecum fratres tuos. Ostendisti gratiam et fidem* (*II Reg. xv.*). Et respondit Ethai regi, dicens : *Vivit Dominus, et vivit dominus meus rex, quoniam in quocunque loco fueris, domine mi rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus* (*ibid.*). Et ait David Ethai : *Veni, et transi* (*ibid.*). Sed quid illam mulierem, hunc autem et illum alienigenam dixi, ac si hoc pro tua causa faciat, et non magis rationi mex inserviat? Quanto enim in illa sexus infirmior, quanto utriusque a Deo cultus ante remotior, tanto fides, et charitas utriusque laudabilior. Sed illorum laus tuam imminuit laudem, illorum fides tuam notat infidelitatem, illorum fervor tuam condemnat teporem. Hoc namque nurus socru, hoc miles regi, quod monachus non servat abbati. Cogebantur illi ab ipsis dominis reverti, sed eos relinquere, nec in magnis periculis volebant; tu orantem, ne deseratur, Dominum, desertor pariter et contemptor, non audis. Video Eliam jam jamque rapiendum, et equis curribusque igneis per altissima aeris spatia in cœlum sustollendum cum Elisæ iter agere, eique dicere : *Sede hic quia Dominus misit me usque Bethel* (*Reg. ii.*); et secundo : *Sede hic, quia Dominus misit me in Jericho* (*ibid.*); et tertio : *Sede hic, quia Dominus misit me usque ad Jordanem* (*ibid.*). Cui tertio audio respondentem prophetam : *Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te* (*ibid.*). Quem quia, ut verus magistri amator discipulus deserere

noluit, et eum ad cœlestia sustolli conspexit, et ut ejus spiritus in se duplex fieri posset, obtinuit. Ait, inquam, Elisæus Eliæ. *Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te (ibid.)*. Tu autem mihi quid? Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non sequar te. Sed fortassis ideo sequi contemnīs, quia me sicut Eliam in cœlum posse rapi desperas. Quod si hæc causa est, rogo ne desperes. Rogo, inquam, ac moneo ne desperes, quoriam hæc tota et sola simul gradiendi nobis causa est, ut non solus ego sicut Elias, sed tecum pariter in cœlum rapiar. Ecce plus quam Elias Elisæo, plus ego tibi, si volueris, spondere audeo. Raptus est ille solus mirante et clamante discipulo, raperis tu mecum omni conspiciente populo. Miraris forte quod dico, et me quasi insanum loqui suspicaris. Sed non insanio, quia quod dico apostolico testimonio confirmo. *Rapiemur*, ait, *in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv)*. Quod Dominus ipse confirmat. *Mittet*, inquit, *Filius hominis angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum (Matth. xxiv)*.

Si ergo de electorum numero esse studuerimus, ab electis angelis congregabimur, et in nubibus obviam Christo in aera non divisi, sed juxta Apostolum, simul rapiemur; nec reversuri ut Elias, sed semper cum Domino erimus. Ideo, ut supra dixi, hæc tota nobis causa est, domi vel extra, in itinere vel ubique simul manendi, ut hic pariter Domino serviamus, et illuc pariter rapti ei in æternum convivamus. Sed novi quod ad hæc dicturus sis. Patria, ad quam nunquam redire disposui, ne te sequar adversatur. Ad quod ego, Abraham quidem jussu Dei patriam deseruisse (*Gen. xii*), nec ad eam postmodum rediisse concedo. Quod tamen Job in terra Hus, quæ patria ejus erat, vir simplex et rectus, et timens Deum, et recedens a malo fuerit (*Job i*), non ignoro. Lot in Sodoma, cujus tamen non indigena, sed colonus erat, aspectu, et auditu justum fuisse ab apostolo Petro audio (*II Petr. ii*), Magos ab Oriente ad pueri Jesu præsepe venientes, et eum cum oblatione munerum, ut regem, Deum, et hominem adorantes, licet per aliam viam, tamen in regionem suam regressos fuisse lego (*Matth. ii*). Quod si Abraham, quem supra posui, objicis, dico eum, utpote perfectum virum, in infidelis patriæ desertione sibi nihil timuisse, sed infirmiori posteritati sapienter providisse. Timebat enim ne progenies ejus a Deo electa inter idololatrias, et moribus corruptos conversaretur, atque a cultu divino malorum exemplo paulatim revocaretur. Unde suis in se quid sequi deberent, ostendens, nec ipse ad dimissam patriam reverti voluit, nec filium illuc reduci permisit. In quo quid de subsequentibus fieri vellet, ostendit, præcipiens servo suo: *Cave ne unquam filium meum reducas illuc (Gen. xxiv)*. Constat ergo quia non sibi, sed posteris providebat, qui tantopere illuc reduci filium prohibebat. At tu, quibus

A provides filiis, qui ita patriæ reditum perhorrescis? Si utique bonis detestanda patria esset, nec Job, ut jam dixi, in sua mansisset, nec Magorum devotio ad eam redisset, nec ipse Dominus snis miraculis illustrasset. Non patria igitur, sed mores patriæ, si mali sint, a bonis fugiendi sunt. Quod si salvo sanctitatis proposito, licet in patria manere, quanto magis et transire? Sed forte adhuc perfectorum hoc esse causaberis. Qui ergo ad perfectionis propositum vocatus es, de imperfectione tractabis? Qui juxta Apostolum, te in ante extendere debes, retro redibis (*Philipp. iii*)? Qui quotidiano profectu teipso major fieri debes, inferior eris? *Estote*, ait Dominus, *perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est (Matth. v)*. Laudo plane, quia laudabile est, si parentum, si amicorum, si cognatorum tibi est aspectus formidini, si verba gravia, si mora suspecta, ne affectu carnali quantumlibet a recto proposito aspectu commoveant, verbis inclinent, mora detineant. Laudo vere sollicitam a malis cautelam, sed non laudo etiam in bonis pertinacem sententiam.

Quod si ista te terrent, si adherentes domesticos, velut impugnantes adversarios reformidas (sunt enim inimici hominis domestici ejus [*Mich. vii*]) erige tarrim Sion contra faciem Damasci, assume armaturam Dei, in qua possis universa tela inimici ignea extinguere (*Ephes. vi*). Si periturarum rerum cogitatio in mente submurmurat, æternarum eas delectatio compescat. Si ausus fuerit serpens vel parentum ore quidquam insibilare, non solum non audiat, sed mox capat nequam virili robore conteratur. Si peste inhabitatoris, qua te inficere volebant, ipsos, si dici debeant, amicos, vel parentes, adhuc infectos videris, non ante absistas quam eos salutarī admonitione purgatos saluti restituas, ut vasis pessimi hostis direptis, de ipso nobilem coram Deo triumphum reportes. Decet enim, ut non te illi debilem, sed tu eos fortes; ut non te illi carnalem, sed tu eos spirituales; ut non te illi terrenum, sed tu eos cœlestes efficias. Studendum ergo tibi est, non ut imperfectum in fuga confidere, sed ut perfectionis filium imperfectis domesticis virtutis exempla præbere. Non enim fugienti, sed permanenti, non credenti, sed resistenti, non succumbenti, sed vincenti victoriæ laurea datur. Vellem et ego, si facultas daretur, nec fallaciter teipso conscio vellem. Vellem certe, secundum Isaiam, meipsum abscondere in fossa humo a facie formidinis Domini (*Isa. ii*), qui in proximo venturus est percutere terram, et querere mihi locum, non solum spirituales, sed etiam corporales in foramine petræ, in caverna maceriæ. Sed si non datur, vel quousque detur, æmulemur, eum, qui inter populorum frequentias, et regales epulas, et auratos parietes, dicebat: *Ecce elongari fugiens, et mansi in solitudine (Psal. lvi)*. Et velut intra septa montium, sic intra arcana cordium nobis solitudines ædificemus, ubi a veris mundi con-

temporibus vera tantum eremus invenitur, ubi nullus externus admittitur, ubi mundanorum tumultuum turbo, fragorque sopitur, ubi sine ullo corpore vocis sono in sibilo auræ tenuis vox Deiloquentis auditur.

Ad hanc, fili dilectissime, solitudinem, dum sumus in hoc corpore, et peregrinarum a Domino, in medio quoque turbarum positi, assidue recurramus; et quod in extremis orbis finibus quaereremus, in nobismetipsis (nam et regnum Dei intra nos est [Luc. vii]) inveniamus. Ibi solitarium adepti silentium adoremus, et procidamus ante Deum; plore-mus coram Domino qui fecit nos, effundamus coram illo corda nostra, et, ut ait beatus Hieronymus, nostras pariter, mundique miseras lugeamus. Est quippe nobis multa lugendi materia, ut quæ propria sunt, taceam, quod mundus in maligno positus est, quod instant tempora periculosa, quod abundavit iniquitas et refrixit charitas, quod vere nunc deficit sanctus, quod diminutæ sunt veritates a filiis hominum: quod omnes declinaverunt, simul inutilis facti sunt, quod non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, quod quotidie perditii homines Judaica rabie crucifigunt sibi-metipsis Filium Dei et osientui habent, quod sine intermissione thesaurizantes sibi iram in die iræ, assidua igni æterno seipso-pabula subministrant. Et quis universa enumeret? Ista et his similia intentiore intuitu conspicientes, atque intra mentis eremum coram Domino descentes, ut carbo carbonem, alter alterum accendamus, ne fons ille misericordiæ semper patens super nos se contineat, obsecremus, in domo luctus cum sapienter moerentibus, non in domo convivii cum stultis epulantibus esse eligamus, ut et nobis a Domino dicatur: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem video vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. xvi). Ecce autem dum hæc scribo, luctui nostro congruens luctuosus nuntius supervenit, et cum uberibus lacrymis memorandum illum, illum Gerardum nostrum, nostrum plane nostrum, a nobis recessisse, et, ut quod vere sentio dicam, non de vita in mortem decidisse, sed mortem vita commutasse narravit. Quod ubi repentina relatione cognovi, ut in re inopinata fieri solet, aliquandiu hæsi. Dehinc cum coram fratribus vix voce ad hoc sufficiente absolvens, interiore me igne urgente surrexi, et ecclesiam petens mox agendam incepit. Ubi ejus dulces funus, quamvis absentis, et tarde cognitum, multis, ut dignum erat, lacrymis prosequens, et vigilia Epiphaniæ Domini sacri corporis et sanguinis pro eo ipse hostiam offerens, piam animam piissimo Redemptori, cui semper adhæserat, commendavi. Ut enim cætera ejus bona taceam, quæ proprium et prolixum exposcerent, tractatum: in quo rectius Domini promissum implebitur, dicitis: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi): Et rursum: *Ego sum panis vitæ qui de cælo descendit: si*

A quis manducaverit ex noe pane, vivet in æternum (ibid.), quam in hoc nostro mortuo, qui, quoad vixit, panem hunc vitæ, hoc est corpus Domini sui, pene quotidie semper ad vitam suscepit? Vivit, inquam, vivit in æternum qui cum bonæ conscientiae testimonio semper manducavit panem, qui dat vitam in æternum.

EPISTOLA XXIII.

Venerabili et intimo nobis domino, et patri HEINRICO Wintonien. episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Multa quidem, et magna a vestra magnificentia nobis, et vestris Cluniac. impensa beneficia, multas et magnas merito exigunt gratiarum actiones. Sed illud unum nuper collatum, sui magnitudine jure alia, licet magnifica, transcendit, et excellentius benignæ mentis vestræ affectum nobis commendat. Quis enim vel hebes non videat quanta in corde ingenuo vis dilectionis exstiterit, quæ disruptis mordacibus curis, postpositis regalibus negotiis, tantis reipublicæ vestræ implicationibus intermissis, sublimitatem vestram ad invisendos humiles, et devotos filios vestros Cluniacum traxit? Lætatus sum supra modum istud audiens, sed tristatus sum supra modum, tanto me hospiti occurrere non posse cognoscens. Nec me plane retinere ab itinere potuissent, quælibet, vel quantalibet nostra negotia. Quod enim huic negotio par? Sed sola me detinuit, quam præcavere non potui, ignorantia. Tam tarde quippe ad me pervenit vestri adventus certitudo, ut secundum dies, quos a cursore accepi, nullo pacto nec in Nivernensi comitatu consensui vestigia vestra valerem. Ea de causa cum jam abruptis universis provincialibus retinaculis, non tam ire quam discurrere ad vos usque voluissem, impossibilitate cogente ultra quam dicere possim mœstus remansi. Unde quia per me non potui, per quos possum dilecti iter prosequor, et per fratrem Drogonem socium nostrum sapientem, et vobis, ut aestimo, notum, singulari Domino et amico, quæ scribere non flevit, mando.

EPISTOLA XXIV.

Venerabili domino, et patri charissimo HEINRICO Wintonien. episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem et se totum.

Volenti sæpe mihi scribere vobis, et cor meum hoc saltem remedio, amico communicare occurrit quod alibi nusquam. Impatiens enim animus, et se verbis indicare gestiens, loqui æstuat, et veretur: æstuat, ut se aperiat; veretur, ne displiceat. Timet ne, si multum taceat, alienus; si multum loquatur, videatur importunus. Ita sit, ut et loqui, et tacere pariter reformidem. Sed malo quandoque in verbis excedere, quam quæ dicenda sunt, reticere. Hoc dixi, ut frequentibus, quas mitto, litteris, viam faciam; et ad eas sæpe legendas, etiam pigritantem amicum oculum vestrum aperi-am. Eligo magis verbosus amicus permanere, quam

aeternus sensim ab amore languere. Et ne ultra vel me scribentem, vel vos legentem suspendam, illud unum, illud singulariter, illud prae omnibus, et super omnia hac vice omnium rogo, et per eam salutis vestrae spem, quam in vestra Cluniaco habetis, obsecro, ut Ecclesiae illi vestrae, cui post Deum animam vestram commisistis, corpus etiam non negetis. Erit hoc largitatis vestrae donum omni nobis munere charius, quod omnibus Anglicis thesauris gratius accipiemus, si in hoc vos munificum senserimus. Decet Cluniacum corpus vestrum (99) saltem post spiritum possidere, ut cui vos in monachatu vovistis, ei post functum sacerdotium vos reddatis. Congruum est, ut locus ille carni vestrae sepulcrum provideat, qui toto mundo devotius, animae vestrae perpetuis requiem precibus providebit. Super his commune rescriptum instantem postulamus, et nobis ac capitulo mitti rogamus. De cetero fratrem Duranum, et ejus universa negotia vestrae magnificentiae commendamus: quem quia gratiam co-

ram vobis invenisse audivimus, eum ad praesens ad Angliam destinamus. Specialiter autem de manerio centum marcarum vos rogamus (100), ut sicut illud dono quidem regis, sed maxime vestra benevolentia et studio Cluniacus possidet, ita qualiter in pace semper possidere valeat, provideatis.

EPISTOLA XXV.

Charissimo domino, et patri venerabili HENRICO Wintonien. episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Lætatus sum in his quae dicta sunt mihi. Solebam olim conquiri de silentio vestro, quod dignationis vestrae litterae circumpositis quibuslibet misse, me solum praeteribant; nunc quas possum gratias ago, quoniam et epistolae saepe exultant, et nuntii laetificant. Nuper enim et quidam ignotus mihi clericus Antissiodori, et prior Montis-acuti (101) Cluniaci, praesente conventu tam amicalia et magnifica retulerunt, ut ferventes jamdudum in amorem vestrum universorum animos

ANDREAE CHESNI NOTAE.

(99) *Decet Cluniacum corpus vestrum.* Anno 1155 Henricus hic Wintoniensis episcopus, tam his quam aliis Petri nostri abb. Cluniac. et Adriani papae litteris invitatus, simul etiam a R. Fr. Ludovico Juniore, atque ab omnib. fere Burgundiae primoribus evocatus, praemisso thesauro suo per dictum Petrum abbatem Clun. absque licentia regis ab Anglia Cluniacum venit, eandemque Ecclesiam gravi debitorum onere sic constitutam, ut vix amplius respirare posset, et hoc thesauro suo, qui maximus erat, omnino relevavit, et acquitavit conventum in quo erant tunc temporis ccc fratres et ultra. Quos etiam omnes per annum et diem pavit, et ex integro refecit, et calices notabiles pro missis quotidie celebrandis, nec non et quendam pannum sericeum maximi valoris ac pulcherrimum dedit Ecclesiae. Multa quoque aedificia nova fecit, et alia non pauca reparavit. Et haec omnia beneficia per eum facta propriis missionibus et expensis taxata fuerunt tunc ad summam xl millium librarum, vel ut alii scribunt ad vii millia marcharum argenti. In quorum memoriam et recordationem perpetuam, Rodolphus abbas Clun. ejus nepos, cum consilio et assensu Patrum monasterii statuit ut futuris temporibus extunc, vi Idus Aug., anniversarium pro eodem Henrico hora capituli ibidem ab Armario pronuntiaretur, et eodem die inciperetur more solito, et in crastino quilibet sacerdos celebraret unam missam, et novitii vii psalmos, et conversi centum *Pater noster* dicere tenerentur, et in praefato capitulo ejus beneficia recenserentur, et pro eodem missa quolibet die in altari Sancti Thomae ad crucem celebraretur.

(100) *Specialiter autem de manerio centum marcharum vos rogamus.* Henricus primus, rex Anglorum, Rothomagi degens anno 1131, in praesentia Innocentii II papae, astantibus viii cardinalibus, xi archiepiscopis, iv episcopis, iii abbatibus, maxime sancto Bernardo Clarevallensi, et etiam comitibus Anglicis, permultis denique aliis nobilibus viris, donavit monasterio Clun. centum marcas argenti monetæ Anglicæ, singulis annis, easque assignavit, videlicet lx marcas in banca sen teloneo London et xl in teloneo Lincoln. Cujus donationis hæc reperiuntur etiam in Chartulario Clun. litteræ.

De centum marcis in Anglia.

Henricus rex Anglorum, archiepiscopis, episco-

pis, abbatibus, comitibus, vicecomitibus, et omnibus fidelibus suis per Angliam constitutis, salutem. Sciatis me dedisse et concessisse Deo et ecclesie Beati Petri Clun. centum marcas reddere quoquo anno in Anglia, scilicet lx marcas de redditibus meis London. de firma civitatis, et xl marcas civitatis Lincoln. Ita quod ministri mei de illis civitatibus qui firmas meas tenuerint, afferent secum hanc pecuniam ad scaecarium meum ad festum sancti Michaelis, et ibi eam liberabunt nuntio Sancti Petri. Si vero non fecerint ministri, eadem fiat Sancto Petro de pecunia praedicta iustitia, quæ fiet de firma mea propria. Hanc itaque donationem meam concedo, et illi ecclesie in perpetuum obtinendam corroboro, et regia auctoritate confirmo cum illis, quorum signa manibus propriis subscripta. Has autem centum marcas singulis annis reddam eis de thesauro meo, et post decessum meum a successoribus meis recipient, sicut superius annotatum est. Hanc etiam donationem meam confirmo et corroboro, et papa Innocentius precibus meis confirmavit, et quoniam eam imminueri vel infringere praesumpserit, eum anathematis vinculo praeligavit.

« Signum Henrici regis.

« S. Math. imperatricis filiae suæ. »

Reliquorum signa desunt.

D Postea vero Stephanus rex, Henrici successor et nepos, bonorum ejus actuum ex debito subsecutor ac devotus imitator, quod praefatus Henricus avunculus suus in denariis Ecclesiae Clun. jam dictæ contulerat de thesauro suo, hoc ipse eidem ecclesiae in stabilitate terræ redditibus in perpetuum assignavit, et manerium suum de Ledecomb, quod de proprio dominio suo erat, pro illis centum marcis argenti ipsi Ecclesiae in sempiternum donavit et concessit, anno 1136 ut ex ejus etiam litteris, pag. 1398, hujus Bibliothecæ transcriptis liquet. Et hoc quidem est *Manerium centum marcarum*, pro quo Petrus noster abbas Clun. Henricum Wintoniensem episcopum rogat, « ut sicut illud dono quidem regis, sed maxime sua benevolentia et studio Cluniacus possidebat, ita qualiter in pace semper possidere valeret, providere dignaretur. »

(101) *Et prior Montis-acuti.* Hujus nominis prioratus duo in familia Cluniacensi, unus in Francia subditus prioratui Celsinarum, alter autem in Anglia, qui nullo medio pertinebat olim ad Eccle-

multo magis accenderent, et calentes vehementius A
 ignirent. Extulerunt corda audientium in sub-
 lime, et tanti muneris largitori medullatum om-
 nes sacrificium obtulerunt, qui cor vestrum ele-
 menti manu ad eorum humilitatem diligendam
 inclinavit, et fortem columnam, cui specialius
 tota domus ejus Cluniac. innitatur, erexit. Et ne
 longus siam, iteratis per præsentium latores pre-
 cibus rogo, ne in his quæ per fratrem Durannum
 rogavi, repulsam patiar, ut in loco illo locum ve-
 stro corpori eligatis, cui cæteris devotius animam
 devovistis.

EPISTOLA XXVI.

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto
 filio PETRO abbati Cluniacensi, salutem et
 apostolicam benedictionem.

Super sollicitudine atque diligentia, etc. Vide
 inter epistolas Innocentii II, Patrologiæ t. CLXXIX,
 sub num. 280.

EPISTOLA XXVII.

Summo, et nostro speciali patri domino papæ INNO-
 CENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas,
 salutem et obedientiam.

Gratias quas possum ago, quod paterna pietate
 filio pepercitis, et fragili complexionis meæ, ne in
 via deficerem, providistis. Cui condescensionis non
 debeo videri ingratus, quia jure exiit hæredem,
 qui non est munificus in hereditatis datorem. De-
 creveram per præsentium latores mittere digna
 Patri, et Ecclesiæ laboranti, etiam in temporalibus
 subvenire. Sed quia per me ipsum hoc facere dis-
 ponebam, distuli. Mandate igitur, si placet, locum
 ubi congrue usque ad Pascha Domini, aut ipse si
 potuerit, aut alii certe nuntii nostri vos invenire
 valeant. Per quos rursum et vos invisere, et Ec-
 clesiæ necessitatibus valeam subvenire. Interim
 esse vestram et statum pacis, mihi et nostris non
 parum nosse cupientibus, per istos remandate.

EPISTOLA XXVIII.

Summo pontifici, et nostro speciali patri domino papæ
 INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis
 abbas, obedientiam et amorem.

Rumor ad nos usque pervenit, quod quidam pa-

ternitatis vestræ auribus importuni existant, ut
 dominus Vizeliacensis abbas de Vizeliacensi monas-
 terio ad Lingonen. Ecclesiam, de abbate in epi-
 scopum transferatur. Hos ne audiat, et nos roga-
 mus, et ipsa ratio implorat. Nec tantum implorat,
 sed, ut audacter et veraciter loquar, imperat et
 compellit. Imperat plane et compellit, quia cum
 jure majestas Apostolica omnibus dominetur, soli
 tantum rationi subijci gloriatur. Qualem ille faciem
 loci illius auctoritate vestra a nobis ibi positus in-
 venerit, qualem jam reddiderit, ne longum faciam,
 vos quidem audistis, sed nos cognovimus; vos forte
 nostis, sed nos melius. Super aridum et caligosum
 montem levatus in signum, ita eum pinguem reli-
 gione, sic eum luminosum bono nomine reddidit,
 ut in partibus nostris Vizeliacus, excepta Cluniaco,
 in nostri ordinis studiis nullum patiatur habere
 priorem (102), vereque etiam de ipso dici possit:
*Mons conculcatus, mons pinguis: mons in quo placi-
 tum est Deo habitare in eo (Psalm. LXXV).* Quodque
 valde difficile, et ideo mirum est, labore hujus
 nec turba ibi secretum, nec clamor silentium, nec
 strepitus ordinem, nec mundus monachis potest
 auferre quietem. Unde vestræ sapientiæ providen-
 dum est, ne longo tempore et multo labore parta
 bona, momento depereant, quia et domus diuturno
 sudore constructa, una die destrui, et arbor multis
 annis vix ad fructum procreta, subito eradicari,
 et puer magna nutricum cura, tandem in virum
 perductus, uno potest ictu occidi. Hoc de Vizeliaco
 abbate sublato, provenire timemus. Quod si cum
 ratione, et auctoritas juvare non potest, recorda-
 mini primam curam debere vos vestris, et audite
 Apostolum dicentem: *Operemur bonum ad omnes,
 maxime autem ad domesticos fidei (Gal. vi).* Et qui
 suorum curam negligit, et maxime domesticorum
 (I Tim. v), non est meum sequentia adjungere, nec
 Patri apostolico, saltem de Apostolo aliqua duriora
 proferre. Scitis ipse quid sequatur. Hoc ideo dixi,
 quia etsi Lingonensis Ecclesia vestra, mul-
 to magis Vizeliacensis vestra, multo magis Cluni-
 acensis vestra. Quod igitur magis vestrum est, au-
 ctoritate et ratione magis a vobis diligendum et

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

siam Cluniacensem. Ideoque dubitari posset cujus-
 nam prior hic de quo Petrus noster, nisi et Henrici
 Wintoniensis in Anglia episcopi memoria, et episto-
 læ etiam ipsius materia ac subjectum de Anglico agi
 facile persuaderent.

(102) Vizeliacus, excepta Cluniaco, in nostri ordi-
 nis studiis nullum patitur habere priorem. Henricus
 dux Burgundiæ, sicut refert Chronicon Divionense,
 « audita fama religionis eximii Patris Willelmi, »
 Sancti Maioli Clun. abbatis discipuli, tuncque San-
 cti Benigni Divionensis abbatis, « commisit ei ab-
 batiam Verzeliacensem pene ad nihilum redactam,
 ut ab ipso restitueretur in pristinum statum. Quod
 et fecit auxiliante Deo. » Postea sanctus Hugo, Clu-
 niacensis et ipsemet abbas eam iterum reformavit,
 ut hæc anonymi qui vitam ejus etiam scripsit, ver-
 ba testantur. « Quis, inquit, Beate Mariæ Magda-

lenæ Vizeliacensem ecclesiam ad ordinis regularis
 pristinum reduxit statum, nisi iste vir beatus? »
 Unde et Romani pontifices illam Cluniacensibus
 abbatibus commiserunt, et sub eorum quoque dis-
 ciplina, licet antiquiorem, stare præceperunt, ut
 ex Paschalis II litteris anno 1103. Altardo abbati
 Vizeliacensi scriptis liquet, quæ licet prolixiores,
 dignæ tamen sunt ut et propter substantiam, et pro-
 pter institutum hujus operis, in eo integræ legantur.
 Sic ergo se habent in Chartulario Cluniacensi.

« PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, di-
 lecto fratri ALTARDO, abbati Verzeliacensis cœnobii,
 ejusque legitimis successoribus in perpetuum. Quia
 documentis apostolicis, etc. Vide inter epistolas et
 privilegia Paschalis II, Patrol. t. CLXIII, sub
 num. 83.

conservandum est. Quod tunc fiet, si domino ablate in locum proprium restituto, nullum adversa suadentem audieritis.

EPISTOLA XXIX.

Venerabili et dilectissimo mihi domno BERNARDO Clavavallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, valere semper in Domino.

Quantum reverentiæ, quantum amoris tibi anima mea in penetralibus suis conservet, novit ille quem in te veneror et amplector. Feci hoc, etiam dum adhuc absentia tua, vultum corporis tui mihi invidens, abscondebat, quia jam fama velocior corpore, beate animæ tuæ faciem, oculis mentis meæ modo quo poterat, inferebat. At ubi quod diu negatum fuerat tandem sum assecutus, et phantasmata somniorum veritate succedente evanuerunt, adhesit anima mea tibi, nec ab amore tuo ultra divelli potuit. Ita charitas tua totum me sibi deinceps vindicavit, ita virtutes tuæ et cogniti mores rapuerunt, ut nihil mihi de me quod tuum non esset, relinquerent, nihil tibi de te non meum esse permitterent. Mansit in me constanter ex illo tempore, et utinam sic in te maneat Christi causa coepta, mutua charitas, quæ sola, quia nunquam excidere novit, morem suum, quantum ad te pertinet, in me optime conservavit. Cumque hanc omni auro chariorem, omni gemma clariorem, in sinu meo reposerim, in thesauris absconderim, miror quod tanto tempore, non qualia vellem indicia, hujus a te mihi custoditæ charitatis acceperim. Ago quidem gratias, quod sæpe per quoslibet salutationibus missis, non penitus te amici oblitum signasti. Sed queror, quod certiora per litteras indicia hactenus non dedisti. Certiora dixi, quia nescit charta impressum mutare sermone, cum loquentium lingua, addendo, vel demendo, injunctam mutet sæpius veritatem. Unde, quia ut electus præliator, paratus in diem belli, pro Ecclesiæ Dei periculis, dextra, ut læva uteris, et per arma justitiæ a dextris et a sinistris contemnis, nuntios meos, quos domno papæ dirigo, ex parte amicitiae tuæ secure committo, quoniam qui alienorum causis assistis, tuorum negotiis deesse non poteris. Per quos, ut querela mea sopiatur, esse tuum, ac reditum, et statum domni papæ, non solum legatis meis, sed et litteris tuis committe. Utinam et te a curia laboriosa, et me a cura periculosa expeditum, ut semper optavi, nunquam mutandus unus locus retineret, una charitas uniret, unus Christus susciperet.

EPISTOLA XXX.

Frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, GILONI, utinam fratri, spiritum consilii et timoris Domini!

Silerem, non loquerer, quiescerem, non scriberem, si charitas spreta spernere, si læsa potuisset dolere. Sed quoniam, juxta Scripturam, et item secundum eandem, omnia suffert, non potui, vel contemptus contemnere, vel læsus ulcisci. Non

A quo tanti fastigii virtutem, humilitati meæ inesse, vel jactem, vel suspicer, sed quia mihi conscius sum, eam tibi etsi non servasse, tamen hactenus servare voluisse. Attestatur huic erga te affectui meo, et qualitas temporis ipsius: in quo cum ipsa charitas vix apparere auderet, simulacrum charitatis se mentiri charitatem nullomodo potuisset. Hoc et Salomonis illa sententia: *Non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus* (Eccli. xii). At e diverso me et bonis tuis nunquam adfuisse, et malis nunquam defuisse, si recolis, agnoscis. Hic plane, hic secundum meam, et fortasse etiam secundum sapientum sententiam: hic, inquam, est integer veræ amicitiae modus, si non magis prosperis quam adversis amici amicus communicat; si mala ejus, non minus quam propria sentiat. Hanc erga te, licet non habuerim, habere tamen, ut dixi, conatus sum: quam in tantum habui, in quantum habere nisus sum. Hanc læsisti, quando te a nobis separasti. Hanc sprevisi, quando invitatus, rogatus, adjuratus, redire contempsisti. An non læsisti, quando a Christiani orbis corpore membrum perutile, hoc est, teipsum; infandi schismatis gladio præcidisti? An non læsisti, quando ab universali Ecclesia Christianus, et a Romana episcopus, et a Cluniac. monachus recessisti? An non læsisti pariter et sprevisi, quando præcisionis tuæ dolore stimulatus, et idcirco reclamantes, revocantes, retrahentes, me aliosque fratres tuos hucusque non audisti, contempsisti, respuisti? *Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ* (Psalm. lxxvii): defecit vox clamando stylus obtusus, articuli attriti scribendo, periculum multiplex intentatum, preces effusæ, ratio invicta ostensa. Sed nec minæ terrere, nec preces mulcere, nec ratio reditum potuit suadere. Nosti quid Pictavis dictum, quid Gratianopoli, anno proximo præterito, a te mihi ac fratribus, qui mecum venerant, fuerit promissum. Testis est annulus, et fides arctius suo lapide annulo illigata, quam mihi velut subsecuturi obsidem, cum eodem quem dixi, annulo reconstituisti. Sed a me quidem annulus custoditur, a Deo data fides servatur, et adhuc ut fides fidelis appareat, expectatur. Pentecostes tamen illa, quæ in terminum reversionis coram testibus præfixa fuerat, transacta est: et jam anni alterius eadem festivitas in proximo est. Sed forte ea spe, ut tunc inuclias, rem distulisti, qua sperabas ab imperatore Lothario, aut Petro Leonis Innocentio papæ præferri, aut, utroque deposito, in Apostolica sede alium sublimari. At nunc, quid ultra novarum rerum, vel moliri, vel præstolari poteris, quando et Lotharius mortuus est, et Petrus extinctus est, et Innocentius in papam ac summum pontificem, primo ab Urbis parte, postmodum a toto orbe, et tandem a tota Urbe sublimatus est, et tota vanitatis spes, divini oris gladio undique circumcisa est? *Revertere, revertere Sunamitis; revertere, revertere* (Cant. vi). Nec mireris quod te Sunamitem vocavi, quia et

zelo tamdiu obstinatae voluntatis rapior et salutis A
tuae amore instigor. Nam (quod pace tua dictum
sit), Sunamites vere hucusque fuisti, qui a fratribus
et domesticis tuis recedens, apud alienos captivus,
fere per decennium exulasti. Non sinas, ut de
Behemoth legitur (*Job* 1.), cor tuum indurari
sicut lapidem, nec stringi ut malleatoris incudem,
quae quanto frequentioribus ictibus tunditur, tanto
durius in semetipsam repressa densatur. Moveat
cor tuum saltem sero, fraterna totiesque repetita
admonitio; moveat corpus tuum non ad hostes, sed
ab hostibus ad cives et parentes felix transmigra-
tio. Laetabimur magis de reddito quam prius gau-
debamus de possesso: et si non abuti hoc verbo
volueris, eo eris gratior, quo fuisti tardior. Quod
si consilium meum hoc jam non novum sed anti-
quum tibi placet, scripto vel certo nuntio remanda,
ut quia rari amici multique te inimici circumstant,
sicut veniendi consilium, sic, si necesse fuerit, dare
possim et veniendi subsidium. Si aliud (quod a te
Deus avertat!) forte deliberasti, et illud significa-
qua, ut aliquid in fine litterarum mordacis veritatis
adjungam; si et ista contempseris, non poterimus
te plus quam tu diligere, nec jam revocare, si deli-
berasti tam obstinate perire.

EPISTOLA XXXI.

Venerabili, et nobis dilecto GUILLELMO Aurasicensi
episcopo (103), frater PETRUS humilis Cluniacen-
sium abbas, salutem.

Cum sapientem et religiosum vos et fuisse sciam,
et esse non diffidam, mirari non satis sufficio, quod
primitias praesulatus vestri (quae rogo, ea qua di-
cuntur, pace suscipite), tanto studio monachorum
insecutionibus dedicastis. Quos enim religionis
major professio, religiosus magis episcopo commen-
dare debuisset; nescio unde emergente occasione,
duriorum, ut dicitur, praeter caeteris experti sunt ho-
stem, quippe aliis vos magis debuerant sentire pa-
rentem. Et cum Scriptura dicat: *Dominus justus*
concidet cervicem peccatorum (*Psal.* cxxviii), decui-
set, ut mihi videtur, et gladium examinis vestri
prius splendere in colla resistentium impiorum,
quam limari, vel exeri in jugulos obedientium mo-
nachorum. Nec deesse potuissent, prohi! mactandae
mucroni vestro victimae, cum tot pepererit infelix
terrae vestrae fertilitas diversorum graduum sacrile-
gos, schismaticos, haereticos tam occultos quam
publicos, ut si parcere non decrevisset, ante potuis-
set hebescere, quam universos extinguere. Quod si
forte ad illa illibato acumine perdurasset, tunc de-
num justum fuerat converti ad leviam monachorum,
cum fuissent desecta gravia laicorum. Sed quod ma-
gis indecens, ne dicam, turpe est, non de gravibus,
vel levibus vitiis, sed de rebus pecuniariis, inter

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(103) *Guillelmo Aurasicensi episcopo.* Melius *Araus-*
icensi, ab *Arausio* Viennensis secundae civitate, quam
et *Arausicum* vocat Usuardus ad vi Kal. Jun. his
verbis: « In Galliis civitate Arausica, Sancti Eutro-
pii episcopi, cujus Vitam Verus episcopus conscri-

psit. » Gallice *Orange*.
(104) *Frater de Podiolen.* Podiolenum, sive
Podiolanum, vulgo *Piolenc*, prioratus ord. Clun. in
Arausicensi diocesi, cujus ecclesia in honore san-
cti Joannis Baptistae consecrata est.

sanctum episcopum et religiosos monachos, quaestio
veratur. Nec attendit Apostolus episcopis, aut mo-
nachis, sed ipsis laicis, dicens: *Omnino delictum est,*
quod causae sunt inter vos (*I Cor.* vi). Sed quia vos
tam divinarum quam humanarum legum peritum
novi, utpote qui aliquando de his vobiscum publice
et privatim contulerim, recordamini legis divinae,
quae dicit: *Quidquid voristi, reddes pro salute tua*
Domino (*Deut.* xxiii); Et: *Noli transgredi terminos*
antiquos, quos posuerunt [statuerunt] patres tui (*Prov.*
xii). Recolite et illud Romanae legis. Nihil tam juri
naturali conveniens est, quam voluntatem Domini,
volentis in alium rem suam transferre, ratam ha-
beri. Haec idcirco dico, quia cum constet apud nos-
tros, et forsitan vestros, ne dicam apud vos, fratres
de Podiolen (104) ecclesiam Sancti Martini, dono
praedecessoris vestri Aurasicensis episcopi, et con-
cessionem domni Urbani papae, non tantum juris
proprietas, sed et corporali possessione, legali,
quod ipse nostis, tempore possedis, a vobis tamen
nimia, ne dicam injusta et damnosa, ne dicam ca-
lumniosa vexatione, quod nunquam hactenus, fa-
tigantur. Qui cum et instrumenta factae donationis,
et subsecutae, ut ipsi dicunt, et nos vidimus, trans-
actionis ostenderint; quae si probabilia sunt, vicem
testium obtinent; nec si pacem quam persequuntur
apprehendere, nec requiem talibus praecipue ne-
cessariam, a patre filii, ab episcopo monachi, obti-
nere praevalet. Insuper quod de tanto viro credere
valde durum esset, nisi rerum ipse effectus doceret,
apostolica scripta, quae alios juvare consueverunt,
fratribus illis praeter solitum nocuerunt. Quae cum
charitati vestrae, ut audivi, praeciperent, ut in
illa interdicti sententia a vobis in Ecclesiis promul-
gata, manus sibi decisoria reservaretur, octo tantum
diebus obedistis, cui obedientiae annuam inobedi-
entiam rependistis, cum Ecclesias illas, contra praec-
cepta apostolica, divinis officiis vacare fecistis. Sed
quid plura? Parcite, si placet, amicis, fratribus,
filiis, ne gloriae vestrae maculam inferre velitis; et
de ignominia vilium hominum gloriari, et de spoliis
egenorum ditescere cupitis. Quod si non placet,
denuntiate diem, in quo, licet nihil de amico luere-
mur, apostolico examine, et quae vestra sunt reti-
nere, et quae aliena, non vestra esse, quamvis justo
serius cognoscatis. Sed inviti causas intrabimus.
Ad quas nisi unco violenti traheremur, lites ju-
dicio, maxime episcopali, subterfugere,
et gratum voluntati, et congruum esset profes-
sioni.

EPISTOLA XXXII.

Nobilissimo principi, et charissimo amico nostro,
domino AMEDEO comiti et marchioni, frater PETRUS

humilis Cluniacensis abbas, salutem et aeterni participium principatus.

Gloriosus rex Francorum Ludovicus, et ante miserat, et nunc iterum nobis misit nuntios suos: quos et vobis dirigi, et per manum nostram, quod a vobis petierint impleri, rogavit. Qui quamvis per seipsum, ut pote insignis flos et præfulgidum germinis vestri sidus, cuncta quæ voluerit, apud vos debeat obtinere, quia tamen me precum suarum mediatorem elegit, rogo ut sicut ipse hoc per me petendo, efficacius se impetrare confidit, ita vos largiendo, non frustra eum istud sperasse monstretis. Cumque ipse superna gratia, et regni terminos pene duplicando et juveniles annos virtutibus adornando, summa vestri generis gloria sit, non debet aliquam in precibus suis pati repulsam, cui et regia magnitudo, et sanguinis communio cuncta de vobis sperare suadent. Et cum derivato a patre nomine, regis patruus dicamini, decet vos et ejus regno consulere, et ipsi ut filio in omnibus providere. Quod utrumque simul implebitis, si eum in præsentem negotio audieritis. Sed nolui illud his, quas mitto, litteris inserere, quia plenius id ab ore nuntiantis, quam a manu scribentis accipere poteritis. Illoc postquam agnoveritis, quod tamen et jam audistis, oro ne innocenti puero Patrum peccata, ne regina vel regalium aulicorum veteres forsitan culpæ, novo regi noceant, quia juxta divinam prophetæ sententiam: *Non portabit filius iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filii* (Ezech. xviii). Date operam, quod et facere pro cunctis mortalibus natura ipsa compellente, debetis, profectibus et honori ipsius, quoniam et in profectu ejus vos proficere, et honorem ipsius vobis, ut credo, gloriam parere sentientis.

EPISTOLA XXXIII.

Venerabili et intimo nobis domino, Atoni Trecensium episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem quam sibi.

Festinante ad reditum nuntio vestro, et Quadragesimalis temporis opportuna importunitate prohibente, respondere cupil litteris vestris non potui. Potuisssem quidem cuilibet dictanda ingerere, sed

A malui in cor vestrum ex corde meo, quam ex ore alterius mandanda transfundere. Illud quare maluerim, hæc causa est: Habent vina hunc morem ut, de vase in vas frequenter transfusa, a virtute naturali languescant: si recentia hauriantur, vini saporem integre servasse probentur. Sic verba per aures alienas aliorum cordibus committenda, referentium inscitia, incuria, industria, aut non intellectam, aut neglectam, aut depravatam, quandoque augment, mutant, minuunt veritatem. Unde quia certius quisque cor suum quam alter agnoscit, verius seipsum quam alter exponit. Illud ut fugiam, istud ut assequar, proposui semper, quando vacat, amico, cui me totum debeo, non cujuslibet, sed mihi ipsi me exponendo committere ut et falsitatis suspicio tollatur, et dilecto præ cæteris, remotis cæteris per seipsum animus colloquatur. Mandastis quid de ordinibus apud Charitatem factis, novo homini nova verba loquenti respondere deberetis. Ad quod respondeo, non debere veterem et expertum vereri inexpertorum novitatem verborum, quia et frenorum in primis impatiens equus, diuturno cursu paulatim lentescens, nec stimulis ad ultimum proprio jam errore imbutis obedit, et pugil recenti virtute importabilis, infirmiori persæpe collegæ succumbit, et mucro noviter exacutus, vel feriens, vel otiosus hebescit. Ita omnium rerum novarum immoderatus modus se habet, ut ipsa sui novitate sibi et aliis admirandus, in primis serveat, citiusque sperato trespescat. Præstringit oculos corusci instar splendoris, qui sicut se repentinus ingerit, sic vix visus recedit. Itaque noctem illustrat, ut densiores tenebras recedens relinquat. Durandum est ideoque, et novitatis levitas constanter ferenda, quia qui adhuc recenti spiritu fervens, putat omnia sibi licere, cum exhausto pectore nihil potuerit, discet nunc loquax quandoque silere. Proferentur suo tempore nova loquenti de thesauro Romanæ gazæ privilegia nova et vetera: quibus ut monachi Cluniacenses a quo maluerint Catholico episcopo sacros ordines suscipiant (105), apostolica auctoritate decernitur, et omnis contradicens, nisi admonitus resipuerit, ana-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(105) *Ut monachi Clun. a quo maluerint Catholico episcopo ordines suscip.* De hoc Cluniacensium privilegio supra jam aliquid ex variis pontif. Rom. diplomatis attigimus. Sed quia nunc primum aliud omnibus illis antiquius in manus nostras devenit, in quo et idem privilegium; et aliquot etiam alia continentur, ipsum hic integrum subicere non omnino fuerit incongruum. Sic igitur habet:

Diploma Joannis XIX papæ, super elect. domni abb. Clun., ad Odilonem.

« Joannes episcopus, servus servorum Dei, dilectissimo filio Odiloni, abbati monasterii quod dicitur Cluniacum, in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli consecratum, in comitatu Matisconensi situm, et pro te cunctis successoribus tuis abbatibus in perpetuum. Cum omnium fidelium petitionibus et necessitatibus subvenire debeat apostolica charitatis gratia, multo magis his est imper-

dienda ejus beneficii clementia, quos singulariter proprios, et specialiter filios se gaudet habere sancta Rom. mater Ecclesia, et suæ utilitatis gratia et præcedentium Patrum auctoritate egregia, quorum etiam desideriis et votis eo plenius parere debet auctoritatis apostolicæ sublimitas, quo certius constat eos nonnisi illa desiderare et expetere, quæ sunt ad honestatem sanctæ pietatis, et utilitatem veræ religionis. Et quoties in suæ necessitatibus commodis nostrum assensum, et solitæ apostolicæ auctoritatis studuerint humiliter requirere præsidium, ultro benignitatis intuitu nos convenit, et rite pro integra securitate solidare, ut ex hoc nobis quoque potissimum præmium a Conditor omnium Deo in sideris arcibus contribuat. Et ideo postulastis a nobis ut præfatum monasterium apostolicæ auctoritatis serie muniremus, et omnis ejus pertinentia perenni jure ibidem inviolabiliter permanendo confirmaremus, et absque omni jugo seu ditione cujus-

thematis vinculo innodatur. Missem sanctitati vestrae exemplaria eorum, sed quia ille, de quo agitur, nostrum se amicum hucusque, aut exhibuit, aut dixit, non est laedendus amor : qui si est, apparebit; si non est, non latebit. Eapropter proposui ei scribere et de his alterum experiri. Qui si amator est, amici gratia querelam deponet; si non, non vobiscum, sed nobiscum de his aget. Non est justum ut de re, quam nec vobis, nec pro vobis, sed nobis, et pro nobis fecistis, aliquid molestiae sine nobis sentiat. Ero ipse scutum vestrum, quo protectus aut jacula immissa ab hoste non sentietis, aut, nisi, me translixo, sentire non poteritis.

Sed ecce dum hæc paro, velut futurae litis diremptor, nuntius intervenit : et rem de qua agebam, pacis transactione, judiciis exemptam retulit. Dixit : Trecensi cum Antissiodorensi episcopo de pace convenisse, et post collatum de re jam dicta questionem, omnium sopita similitate, pacifice abinvicem recessisse. Quæ utrum sic se habeant, rescribite, ut, si verum est adgaudere; si falsum, ad ea quæ præmissi me celerius valeam expedire. De sequenti quod litteris indidistis capitulo, id responsi accipite. Missus est a festo sancti Martini

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

cunque personæ constabilire nostri privilegii pagina studeremus, propterea tuis, flexus precibus ob interventum domni invictissimi et pii Henrici..... naperatoris Augusti. ejusque remedium animæ, per hujus nostræ auctoritatis privilegium statuentes decernimus, ut cuncta loca et monasteria ad prædictum Clun. cœnobium pertinentia, quæ ab aliquibus fidelissimis Christianis, episcopis, ducibus, seu principibus eidem loco sunt concessa, et ab antecessoribus tuis abbatibus acquisita, Bernone videlicet, Odone, Eymardo, et beate recordationis sancto Maiolo prædecessore tuo, vel quæcunque ad eundem locum pertinere videntur, absque ullius contradictione cum magna securitate quietus debeas possidere, et per te universi successores tui in perpetuum. Necnon sub divini iudicii promulgatione et confirmatione, et anathematis interdictione corroborantes decernimus ut nullus episcopus, seu quilibet sacerdotum in eodem venerabili cœnobio pro aliqua ordinatione, sive consecratione Ecclesiæ, presbyterorum, vel diaconorum, missarumque celebratione, nisi ab abbate ejusdem loci invitatus fuerit, venire ad agendum præsumat. Sed liceat monachis ipsius loci, cujuscunque voluerint ordinationis gradum suscipere, ubicunque tibi tuisque successoribus placuerit. Interdicimus autem sub simili anathematis promulgatione, ut isdem locus sub nullius cujuscunque episcopi, vel sacerdotis deprimatur interdictionis titulo, seu excommunicationis, vel anathematis vinculo. Non enim patitur sanctæ sedis apostolicæ auctoritas, ut ullius cujuscunque personæ obligatione proscindatur a se cuilibet concessa liberalis libertas, neque ipsius loci fratres ubicunque positi, cujuscunque episcopi maledictionis, vel excommunicationis vinculo teneantur stricti. In honestum enim nobis videtur ut sine nostro iudicio, a quoquam anathematizetur sanctæ sedis apostolicæ filius, veluti cujuscunque subjectæ Ecclesiæ discipulus. Si qua vero competens ratio adversus eos quemquam moverit, et hoc aliter determinari vel diffiniri nequiverit, iudicium apostolicum, quod nulli præjudicium prætereundum patitur, super hoc patienter præstetur, et humiliter requiratur. De-

A nuntius Romam, unus ex circumpositis nobis prioribus, quem quia non agnoscitis, nec nomino, idoneus tamen, qui in hebdomada mediam Quadragesimam proxime præcedente, rediit. Dixit se lustrando cellas Cluniacenses, et monasteria nostra cis Appenninum sita, in Italia moram fecisse; indeque usque ad mare Veneticum, omnia peragrando, Romam pro injunctis negotiis summo studio contendere voluisse, nec potuisse; capi monachos, spoliari episcopos, interfici clericos, nec illis religionem, nec istis dignitatem adesse vel in modico posse. Itinera obstructa latronibus, raptoribus campos, gladiatoribus silvas oppletas, ipsumque Latium, singularem olim Romanæ gloriæ sedem, non civibus, sed barbaris et hostibus sævissimis substratum gemere. Cumque sibi interclusa omnia cerneret, meliore usus consilio, misit loco sui fratrem quemdam, olim domni Matthæi Albanensis episcopi capellanum, virum quem et ipse novi strenuum, domino papæ, cardinalibus, et cæteris, qui suerunt, optime notum, utpote qui multis annis in curia moratus, et iter eorum per diversa persecutus est. Huic omnia injuncta injunxit, et illum cum litteris nostris vestrisque direxit. Hunc ante Pascha

C cernimus etiam, et illius cujus vice, quamvis indigni, fungimur auctoritate sancimus ut isdem locus omnibus ad se ob salutem confugientibus, sit misericordiae sinus, sit totius pietatis et salutis portus. Obtineat in eo locus justus, nec repellatur penitere volens iniquus. Præbeatur innocentibus charitas mutuae fraternitatis, nec negetur offensis spes salutis, et indulgentia pietatis. Et si aliquis cujuscunque obligatus anathemate eundem locum expecterit, sive pro corporis sepultura, seu alterius suæ utilitatis et salutis gratia, minime a venia et optata misericordia excludatur, sed oleo medicamenti salutaris fovendus benigniter colligatur. Quia et justum sic est ut in domo pietatis, et justo præbeatur dilectio sanctæ fraternitatis, et ad veniam confugienti peccatori non negetur medicamentum indulgentiæ et salutis. Sit autem omnibus ibi advenientibus causa salutis hic et in perpetuum divine miserationis et pietatis refugium, et apostolicæ benedictionis et absolutionis præsidium. Decernimus præterea, et omnino constituimus ut prædicti loci obeunte abbate non ibi alius cujuscunque personæ violentia constituatur ordinandus, sed ab ipsa congregatione loci, secundum timorem Dei, et institutionem legislatoris Benedicti, Pater qui sibi præesse debeat eligatur, atque ad eum ordinandum qualiscunque illis placuerit episcopus advocetur. Quascunque vero terras nunc tenes, et quas tu tuique successores acquirere poteritis, in perpetuum possidendas concedimus vobis. Si quis temerario ausu (quod fieri non credimus), contra hujus nostræ apostolicæ confirmationis seriem venire aut agere tentaverit, sciat se Domini nostri et apostolorum principis Petri anathematis vinculo innodandum, et cum diabolo, ejusque atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi in æternum ignem concremandum, simulque in voraginem tartareosque chaos demersum cum impiis deficiendum. Qui vero custos et observator hujus nostri privilegii exstiterit, benedictionis gratiam et vitam æternam a Domino consequatur, etc.

Domini, cum ipsius auxilio Domini rediturum exspecto, cuncta reverentiæ vestræ, quæ retulerit, relaturus. Et si quid, quod non credo, perfectionis negotio illi defuerit, demum exsecuturus. Pro Guarino clerico, monachum nostrum præcurrente, satis sobrium vobis Dominus papa mandatum imposuit, ut si libera præbenda pateret, ei daretur; si non, prima quæ occurreret præberetur. Sed quæ vel Cluniaco ipsius domini papæ precibus et præcepto data prius fuerat, non patet; vel quæ filio Odoini, non patet. Et quia præter has duas nulla, ut æstimo, ad præsens residua est, nulla danda est. Cum dehinc alia occurrerit, aut præceptum implebitis, aut a præcepti auctore sententiam immutari rogabitis. Interim, et si ille, ut audiui, Romam redierit, et illud notum facite.

EPISTOLA XXXIV.

Venerabili domino, et suopene solitario amico, Atoni Trecensium episcopo, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, etc.

Magister Gebuinus archidiaconus vester (106), Dominica instantis mediæ Quadragesimæ Cluniacum venit. Interrogatus a me quo tenderet, quæ causa itineris esset, respondit Romam se tendere, causam itineris legationem Lingonensium esse. At ego et vultum nubilum in eo, et Garinum fratrem ejus cum eo attendens, intellexi dolos in vulpe latentes, nec dissimulandum ratus, conveni hominem, et nudi manu sermonis cor velatum retexi. Dixi frustra eum conari contra ictum fluminis, nequidquam vires insumere, posse illum undarum molibus obrui, non posse indomitam vim fluctuum retrorsum cogi. Cedendum vel ratione religioni, vel necessitate fortiori, subditum a prælato, clericum ab episcopo, precibus, non minis; humilitate, non contumacia; vultu supplicis, non voce minaci, præbendam vel quidlibet tale extorquere non posse, impetrare valere. Quod si mallet in incepto persistere quam consulto acquiescere, sciret addi quantaluncunque virtutem meam viribus vestris, priusquam utrumque deficere, quam sinerem constanti justitiæ pertinacem injustitiam prævalere. Hæc audiens, velut telo compunctus, se a me proripuit; nec multum moratus, demum rediit. Dixit se saniozem reverti quam recessisset, profuisse sibi austera, nihilque inellitum sonantia verba; amarum vere cor a vobis se retulisse, sed jam dulcedine amaritudinem commutasse; velle se de cætero præcepto vestro, meo consilio subdi; orare ut mediator existens pacatum jam et obedientem famulum Domino, filium patri, archidiaconum episcopo reformarem; daremque operam, ut talem vos ei restituerem, qualem se vobis amico studio comparassem. Necesse sibi esse

A propter assumptum legationis munus ire quo cœperat, sed fidelem veraciter non phantastice jam factum vobis, non contra vos iturum, fidemque deinceps domi forisque fideliter servaturum. Cumque se id mihi nondum persuasisse sentiret, apprehensa manu mea, indeque osculo petito, ut mos est, in talibus fidem dedit. Rogavit deinde, ut, missis litteris, quæ dicta factave fuerant vobis nota facerem. Sic eo quo venerat die recessit. Sed quoniam, juxta quod dicitur fere

Nusquam tuta fides.

(VIRGIL. *Æneid.* lib. IV, vers. 373.)

cum jam urbem præbendæ illius negotium, nuntium ad urbem præmissem, ante primi reditum, secundum destinavi, qui iter ejus aut anticipet, aut sequatur, ut, si data fides forte vacillaverit, infidelem arguat; si permanserit, testimonium ferat. Præter hæc illud rogo, et consulo, ut, secundum domini papæ mandatum, primam, quæ occurrerit, præbendam Guarino conservetis, et deinceps nondum habita promittere caveatis. Tutius est enim diu dicenda deliberare, quam post dicta pœnitere. Et ne miremini duas vobis simul epistolas mitti, scitote accidentia rerum ita continuata, ut, vis prima elapsa de manibus, causa sequentis succurreret, ac sicut pene simul oportuit scribi, sic simul etiam oportuerit mitti.

EPISTOLA XXXV

Reverendo Patri et excelso in verbo gloriæ, PETRO Dei gratia Cluniacensium abbati, Ato Trecensium Ecclesiæ humilis minister, alter ipse seipsum, et si quid est ultra.

Desiderabilem supernæ consolationis thesaurum in litteris vestris, sancte Pater, inveni, quæ super mel et favum dulces, lactificaverunt spiritum meum, in docendo spiritualem medicum, in operando, cælestem exprimentes philosophum: in quibus charitatis affectus, naturæ facundia, gratiæ redundat disciplina. Vos enim divini, ut credo, non ignarus consilii, tanquam ex Jacob factus Israel, et cogitatis fideliter, et profertis utiliter, et efficaciter adimpletis. Hujus rei gratia, velut umbram æstuans, fontem sitiens, vestram desidero videre beatitudinem. Jucundatur vultus hilaritate confovendus et dulciloquio, lætatur animo vestro informandus exemplo, et utriusque hominis status desiderat videre visionem hanc grandem. Sufficit enim mihi ut videam vos, ut vobiscum sim antequam moriar. Vos quidem, ut pace vestra fatear, alter nostri seculi Joannes videmini, qui doctrinæ fluente de ipso Domini pectoris fonte hausistis: unde his, qui et prope et longe sunt, eructare sufficiatis occulta cælestium mysteriorum, documenta Scripturarum,

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(106) Magister Gebuinus archidiaconus vester. Gebuini hujus meminit et Hildebertus Cenoman episcopus, epist. 53, his verbis: « Porro huic desiderio nostro Jebuinus Trecensis archidiaconus plurimum adiecit, vir moribus et literatura conspicuus. » Et ipse etiam illo Trecensis episcopus in Signo suo

de commutatione et dono de Bussi propter duas Ecclesias, ubi non archidiaconum tantum, sed et cantorem fuisse docet, cum ait: « Hujus rei cooperator fuit filius noster Gibuinus cantor et archidiaconus, ad cujus curam eandem Ecclesiæ spectabant. »

confutationes hæreticorum, ita ut omnes qui audiunt dicant : *Gloria in altissimis Deo, quia propheta magnus surrexit in nobis.* Gaudens igitur gaudeo in Domino, quia religionis vestræ aromata, quæ mihi absenti suaviter et mirabiliter redolent, oleum effusum nomen vestrum, largiente Domino, et oculis inspicere, et ut expressius loquar, manibus merui contractare. Nomen vestrum mihi mel in ore, in aure melos, in corde júbilus. Nomen vestrum melius est quam divitiæ multæ. Unde festivam amabilis personæ vestræ reverentiam, in qua multum Deo complacuit, piæ recordationis amplector desiderio, imo propter indissolubile dilectionis vinculum propriis visceribus alligavi stylo, ut ita dixerim, adamantino. Vos quidem estis vas aureum, vas electionis in domo Domini, speculum et forma vivendi, cujus munda coram Deo conscientia, coram hominibus bona fama, opera recta, verba utilia. Quod totum Deo spectat ad gloriam, vobis ad coronam, nobis et bonis omnibus ad generalem lætitiā. Cujus servitio et devotioni, meipsum, ultra quam credi potest, et expono et exposui. Ideo autem aliquid in vobis laudare præterimus, ne sermo noster adulationem redolere videatur. Sed cogit nos vestræ religionis integritas, sapientiæ gloria, reverentia morum, funiculus triplex qui difficile rumpitur, ita ut in religione discretionem, in sapientia humilitatem, in moribus dulcedinem admiremur. Superest quod dignius est laude, inanis gloriæ remotio : quam sic penitus vacuastis, ut in vobis impletum sit quod dicitur. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Olivam uberem, et speciosam vocavit nomen vestrum Deus. Et tamen ad vocem loquæ grandis, ignis non exarsit in ea, nec combusta sunt omnia fructeta ejus, quia sic virtutes vestras in occulto mentis absconditis, ut odorem inanis gloriæ fugiatis. Prætereo ego minora bona majoribus obumbrata, virtutes vobis communes, et aliis singulares.

In his omnibus, imo in uno horum omnium vulneratis cor meum, nec possunt aquæ multæ hanc extinguere charitatem, quia et si mundani fluminis unda cor meum circummovet, ignis tamen vestræ charitatis assidue et memoriter ardens, fluctus inundantes absorbet. Sed insipiens ego, qui præsumo docere Minervam, qui totus cæcus volo illuminare videntem. Sed hoc facit illa, quæ nescit fucum simulationis, charitas scilicet, quæ jubet me totum exponere vobis. Volo linguam retinere, sed ipsa non permittit, stylum manu dimittere, sed ipsa interdicat. Timeo sermonem prolixum, et incompositum. Sed ipsa dicit : Fac quod vis, quia singulari amico singulariter scribis. Mandastis ut vobis rescriberem

A de abbate Pontiniacensi vel episcopo Antissiodorensi, quid de ordinibus apud charitatem factis sentiret, vel si sermonem rigidum alicujus consilii maleculo domuisset. Dixistis vos scutum meum esse, quo protectus, aut jacula immissa ab hoste non sentirem, aut sine vobis transfixo, sentire non possem. Volo gratias reddere, sed munus gratiam transcendit, et ideo lingua a gratiarum actione quiescit. Verumtamen homo ille, sicut vos audistis, ante bellum arma deposuit : et qui se sibi leonem reddiderat, ad nos se agnum mansuetissimum destinavit, et ante tempestatem, navem submergens, quidquid erat querelæ in pace dimisit. Cognovit quia ratione caret, ut novi antiquis, imperiti magistris rudes præferantur emeritis. Nullam præbendam esse apertam manifestis assertionibus declarastis. Magistro Guarino, juxta consilium vestrum, præbenda conservabitur, nisi ab auctore sententiæ sententia commutetur. Nulli amplius præbendam promittam, quia etsi non lædit promittere, gravat tamen quandoque adimplere. Quod Gebuinum ita servide convenistis, et post eum nuntium mittendo, astutiam astutia prævenistis, divinum fuit consilium, et vestræ sapientiæ certissimum documentum. Eapropter in ore nostro personat gratiarum actio et vox laudis. De nuntio nostro et vestro, qui nunc venit, et alteri injuncta injunxit, laudamus, quoniam aliter fieri non potuisse cognoscimus. Sane expectatur a nobis sicut pluvia in vellus, ut frementium clericorum iram retundat, ut mucrone apostolicæ vindictæ inobedientes coarguat, ut nescientes intelligere faciat quanti sit ponderis apostolica præcepta contemnere, et Cluniacensi nomini derogare. Ipsi enim sunt qui nec Deum timent, nec hominem reverent, illi alieni, sapientes ut faciant mala, bene autem facere nescierunt (*Jer. iv*) : muscæ morientes, quæ perdidit omnem suavitatem unguenti (*Eccli. x*) : muscæ Ægypti (*Exod. viii*), a quibus inquietamur, quæ bibunt sanguinem de aqua factum, quorum omnium primogenita moriuntur, ventus turbinis veniens ab aquilone, nubes excæcans, ignis involvens, mali animo, peiores lingua, pessimi vita. Vos autem, qui cum Domino ascenditis Jerosolymam, clamate ad Dominum clamore cordis altissimo, ut protegat nos sub umbra alarum suarum, donec transeat iniquitas ; et ad nihilum deducat tribulantes nos, qui solus laborem et dolorem considerat. Salutat vos Manasses Rumiliacensis, reverendus filius noster, et singularis amicus vester. Salutat vos Odo archidiaconus nepos meus (107), tam specialiter vester quam singulariter noster. Salutat vos Nicolaus servus vester, qui in dilectione vestra nullam ponit mensuram, sed specialius omnibus vestram

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(107) Odo archidiaconus nepos meus. Cujus et mentionem facit idem Hato Trecent. antistes ejus avunculus in præfato Signo, sic : « Nomine testium qui interfuerunt sub titulari fecimus : Dominus Gaufridus Canotensis episcopus, vir magnæ auctoritatis, bonæ memoriæ, Manasses, Falco, Odo archidiaconus.

nus. Actum Trecentis anno ab Incarnat. Domini 1140. » Et in subscriptione donationis unius præbende quam Cluniacensis assignavit in Ecclesia Trecenti, « Signum Odonis archidiaconi, Signum Manasses archidiaconi, » etc.

assidue representat memoriam. Illic adiutor noster est, et vestri gratia præcipue nos diligit, et diligendo nos custodit. De Ascelino vestram paternitatem rogamus, ut eum nobis remittatis, quia ecclesie Sanctæ Margaritæ (108) super omnes, et necessarius est, et specialis. Rogat hoc mecum Dominus Manasses speciali amore, qui multum vos diligit in veritate.

EPISTOLA XXXVI.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri, domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, obedientiam et amorem.

Rogati rogamus, ut paterna pietas nobilis filie preces exaudiat, et eam eligendi libertatem, quam minoris nominis, inferioris dignitatis, episcopatus, abbatis, canonico et communi jure obtinent, nobili, magnæ, famosæ, Lingonensi Ecclesie, conservari jubeat, ut et ipsi simultatum occasiones amittant, et de pace eis per vos provisa, Deo et vobis gratias agant. Filium ducis Burgundie nostræ, majestatis vestræ clementiam nunc primum advenientem, vobis attentius commendamus, ut eo a vobis amore et honore suscipiatur, quatenus et Lonsæ spei filius, bonum patrem se adiisse gratuletur, et vestro obsequio multo magis in posterum obnoxius reddatur.

EPISTOLA XXXVII.

Singulari reverentia et affectu colendo, domno BERNARDO Claraevallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem et scriptum.

Scripta nuper longiores, nunc breviores litteras mitto. Quæ idcirco elingues sunt, quia in lingua latoris confidunt; nec alia fuit causa illarum, quam ut legentem ad portitorem mitterent, et ab eo exigi quod ipsæ retinebant monerent. Unde dum has perlegitis, a ferente, ut referat quod istæ silent, perquirite: et ab eo, quod nec a me, nec ab eis potestis, audite. Est hic quem loquimur Gebuinus, mihi et vobis notissimus, mihi vobisque, ut credo, charissimus.

EPISTOLA XXXVIII.

Domino et Patri reverendissimo PETRO Cluniacensium abbati, suus BERNARDUS, quod suus.

Visitet te Oriens ex alto, o bone vir, quia visitasti me in terra aliena, et in loco peregrinationis meæ consolatus es me. Benefecisti, intelligens super egenum et pauperem. Absens eram, et absens jam longo tempore, et recordatus es nominis mei, homo magnus, occupatus in magnis. Benedictus sanctus angelus tuus, qui pio pectori tuo id suggessit. Benedictus Deus noster, qui persuasit. Et teneo unde gloriatur apud extraneos, litteras tuas; et illas litteras, in quibus tuam mihi animam effudisti. Glorior, quod me habeas non modo in memoria,

ANDRÆ CHESNII NOTE.

(108) *Ecclesie Sanctæ Margaritæ.* Quæ cella est joris Clun. in Campania, Trecentis diocesis, cognominaturque vulgo de *Mergerie*. Theobaldus comes Campanie in Charta de Merkeleurtie, quam et *Mercurii curtem* vocat Innocentius III papa, pag. 1491

A sed et in gratia. Glorior privilegio amoris tui. Re-fectus sum de abundantia suavitatis pectoris tui. Non solum autem, sed et glorior in tribulationibus, si quas dignus habitus sum pro Ecclesia pati. Hæc plane gloria mea et exaltans caput meum Ecclesie triumphus. Nam si socii fuimus laboris, erimus et consolationis. Collaborandum fuit et compatiendum matri, et ne de nobis quereretur dicens: *Quis juxta me erant de longe steterunt, et vim faciebant qui quærebant animam meam* (Psal. xxxvii). Deo autem gratias, qui dedit ei victoriam, honestavit eam in laboribus, et complevit labores illius (Sap. x). Tristitia nostra in gaudium, et luctus noster versus in citharam est. *Hiems transiit, imber abiit, et recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit* (Cant. ii). Amputatum est sarmentum inutile, putre membrum. Ille, ille iniquus, qui peccare fecit Israel, morte absorptus est, tractus in ventrem inferi. Fecerat quippe, secundum prophetam, pactum cum morte, et cum inferno fœdus inierat (Isa. xxviii). Ideoque, juxta Ezechielem, factus est perditio, et non subsistit in æternum. Alius quoque omnium sicut maximus, ita et pessimus inimicus, abscessus nihilominus est. Et is erat unus ex amicis Ecclesie, sed illis de quibus solet queri et dicere: *Amici mei, et proximi mei adversum me appropriaverunt, et steterunt* (Psal. xxxvii). Si qui restant, cito speramus de similibus idem judicium. Prope est ut revertat ad fratres meos, si vita comes fuerit, per vos, sicut intendo, transiturus. Interim commendando me sanctis orationibus vestris. Salutamus fratrem Hugonem camerarium, et omnes qui circa vos sunt, cum reliqua sancta multitudo.

EPISTOLA XXXIX.

Glorioso principi, et magnifico Constantinopolitane urbis imperatori JOANNI CALO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem ab eo qui dat salutem regibus.

Gratias omnipotenti Regi regum, cujus regnum regnum est omnium sæculorum, qui imperatoriam majestatem vestram super omnes Christiani nominis principes exaltavit, et ad tuendam toto orbe Ecclesiam suam, velut in medio Orientis, Occidentis, Aquilonis constituit. Unde olim Aquilonalibus barbaris, sed et ultimis ac pessimis Christiani nominis inimicis Arabibus, in Occiduas et Meridianas plagas irruentibus, regni vestri partes, et si oppugnari, nunquam tamen expugnari permisit, sed in vos magni illius Romani imperii gloriam nomenque transfudit. Voluit, ut sicut potestas, sic et vocabulum ad vos transmigraret, ac religione mutata, imperio translato, sicut a pagano Romulo Roma dicebatur, sic a Christiano reparatore Constantino vestra urbs Constantinopolis vocaretur. Hanc, ut dixi,

hujus Bibliothecæ, «Capellam, inquit, quæ sita est infra septa grangie, quæ dicitur Merkeleurtis, dedi Ecclesie Clun. ut perpetuo adjaceret ecclesie Sanctæ Margarete, quæ est cella Ecclesie Clun.»

velut metam intransmeabilem, velut invictum obicem, velut præfixum, quem nunquam liceat transgredi, terminum, omnia providens supernus oculus paganis regibus, barbaris gentibus posuit, quo Oriens terreatur. Boreas subdatur, Occidens defendatur. Isto plane regni vestri obice repulsi, et antiqui erroris, si qui supersunt, pagani, et novi hostes Christiani nominis Turci, sedibus propriis contenti, in seipsos reprimuntur, ut nec aliena invadere audeant, et divini brachii virtute manum potentiae vestrae roborante, sua etiam plerumque amittant. Super quibus regali magnitudini nos quidem, licet humiles, gratias agimus; a Deo vero æterna vos decorandum corona, si in his fideliter permanseritis, nec in modico dubitamus. Præter hæc pro Hierosolymitano rege, pro Antiocheno principe, pro universis denique Gallis nostris, fidem vestram et nobilitatem rogamus, ut quia ipsi magnis urbibus, prædiis, parentibus, et locuplete patria, Domini Christi amore dimissis, loca redemptionis humanæ, non altero quam sui sanguinis pretio mercati sunt, et proprio assidue periculo defendunt; vos ejusdem Christi vestri amore eos sustentetis, foveatis, juvetis, ne tanto zelo fidei, tantisque laboribus parta (quod absit!) pereant. Erit illud non tantum merces fidei vestrae, sed etiam tutela non parva imperii vestri, quando sicut vos Aquilonis, sic et illi impetus Orientis obtundent. Fecit hoc inter egregios principes recensendus Alexius pater vester, cui sicut in regno feliciter successistis, sic deest ut in tam bono opere feliciter succedatis. Qui inter multa laudabilia quæ gessit, non passus Græciam suam, sua universa bona includere, ad remotissimos manum beneficii sui extendit, et non solum transmarina, sed etiam transalpina loca copiosis muneribus, et pretiosis ornamentis ditavit. Inter quæ Cluniaco monasterio, omnibus Latinis regibus et gentibus notissimo, eique subdito magno et religioso loco, qui Charitas dicitur, monasterium juxta ipsam regiam civitatem, quod Civitot vocatur, dedit, et in perpetuum abbatis Cluniacensis et prioris de Charitate obedientiæ subjecit. Quod nostris aut mortuis, aut recedentibus, aut expulsis, alieni monachi invaserunt, et jam, ut audivimus, fere per triennium abstulerunt. Oro igitur, et mecum universa Cluniacensis congregatio majestatem, et pietatem regiam deprecatur, ut nobis, et loco de Charitate per harum litterarum latores monasterium ablatum restitui faciat, et pro æterna animæ suæ salute, servos Dei ibidem habituros ab injuriis defendat, et in pace custodiat. Et ut aliquid beneficii spiritualis vobis ista facientibus rependamus, sicut præcessores nostri, ac nos ipsi, reges Francorum, reges Anglorum, reges Hispanorum, reges Germanorum, ipsos imperatores Romanorum, ac vicinos vobis reges Ungarorum confratres et comparticipes omnium beneficiorum Cluniacensis congregationis fecimus, ita sublimitatem vestram, ex parte omnipotentis Dei, et beatissimæ Mariæ semper virginis Dei genitricis, et sanctorum apo-

stolorum, et omnium sanctorum in eisdem spiritualibus beneficiis, plene et perfecte, in quantum licet, suscipimus, ut omnipotens Salvator, et hic temporale regnum vobis adaugeat et conservet, et in futuro cum sanctis regibus vos ad sempiternum perducatur. Amen.

EPISTOLA XL.

Venerabili, et magno pontifici Dei Constantinopolitano patriarchæ, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, æterni pontificii stola indui, et gloria et honore coronari.

Quamvis et terrarum remotio et linguarum divisio, nobis invicem et vultus invident et verba subducant, tamen unus Dominus, una fides, unum baptismus, una charitas et divisa conjungere, et affectus unire, et sermones debent aliquando communicare. Debemus eo glutine uniri in terris, quo nunquam dissociandi coherere exspectamus in cælis, ut illud in miseriis sit nobis refrigerium, quod in beatitudine perfectum erit præmium. Utinam posset in me corpus quod concupiscit spiritus, ut urbem, a cæli rege Jesu Christo et a principe terræ Constantino in Christo fundatam videre, et in ea non ædificia vel ornatus, sed fidem Deo subditorum principum et prophetarum, apostolorum, evangelistarum, ac multorum martyrum, de diversis mundi partibus illuc translatorum, veluti commune cæmeterium videre et adorare possem! Funderem qualescunque preces ad sanctos illos fidei, et spei nostræ Patres magnæque mihi spes consequendæ gigneretur salutis, si quos ejus habui predicatorum, habere mererer et pro ea intercessores. Viderem et optabilem faciem vestram, et in vobis beatos urbis vestrae pontifices veneracer, et ex eorum beatitudine, multiplicem miseriam meam, ut par esset, deficerem. Inirem fœdus nunquam dissolvendum, et in mutuum ac spiritualem amorem, nisi forte sperneretis, jurarem. Orarem præsens quod et absens rogo, ut me et Cluniac. fratrum ovile in vestris populi vestri precibus spirituali charitatis dono susciperetis, quod et a nobis, quod ad nos vel nostros pertinet, pari affectu consequeremini. Rogarem post illa quod et nunc rogo, ut Cluniac. Ecclesiæ et monasterio de Charitate locum, qui Civitot dicitur, juxta Constantinopolim positum restitui juberetis, ac dominum imperatorem, si necesse esset, pro eo restituendo rogaretis. Dedit illum Cluniaco, et monasterio de Charitate, etiam apud nostros magni nominis, et gloriæ imperator Alexius pater ejus: cui sicut in regno, sic multo magis in justitia et pietate, illum deest succedere. Commendamus ergo excellentiæ pontificali monachorum et fratrum nostrorum humilitatem, ut per eos nobis nostra restitui faciatis, quatenus et justitia quod suum est consequi, et a Patre filii mereantur exaudiri.

EPISTOLA XLI.

Charissimo et vere jam venerabili fratri, domus.

ROBERTO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Agro gratias Deo, adgaudeo, charissime, tibi, quod divini seminis, cujus olim in te flores in devotione, frondes in devoto sermone conspexeram, nunc in caelesti, quod assumpsisti, proposito felices, ut fama se habet, sanctorum operum fructus conspicio. Non possum dicere quam laetus audiam qualiter mundani gloriam fastus, quam quidem non in te, sed te in ea sublimiter videre solebam, mentis tuae pedibus contemnendo subjeceris, qualiter luxur undique blandientes, et circumfluentium Babyloniarum flumina voluptatum, deliciis paradisi Dei et torrente voluptatis ejus commutaveris, quomodo quondam loquacis curiae lingua, et regalibus aule pene solus interpret, nunc velut homo non audiens, et sicut mutus non aperiens os suum, negotiosum otium et religiosum silentium elegeris. Monet me (et utinam ad imitandum!) quod felici commercio regem regum, regnum regno, vitam vita, gloriam gloria: sed fallacem veraci, mortalem vitali, fugacem aeterna commutaveris: et misera spe, quam in mundo habebas, deposita, beatam spem, et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, nunquam ab eo fallendus exspectes. Congratulor te duri exactoris iugo abjecto, iugo Christi suavi, et oneri levi colla submisisse, ac de lutosi Aegyptiorum operibus, ad Israelitarum munda sacrificia transmigrasse. Sed ut aliquid admonitionis subinferam, oportet te in hoc divino opere, quod cepisti, sollicitum ambulare cum Deo tuo, ne a fervore incipiens, in teporem convertaris, ne lampas tua in mediis tenebris extinguatur, ne dies in noctem mutetur, quia *Multi vocati, pauci electi* (Matth. xxi, xxii); quia, *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium* (I Cor. ix): quia, denarius diurnus non manet, vel sexta, sed sero redditur (Matth. xx): quoniam, ut saepe audisti, nota illa et superconcupiscibilis aeternitatis merces inchoantibus promittitur, sed perseverantibus datur. Sic igitur ambula ut pervenias, sic curre ut comprehendas, sic pugna ut vincas. Aderit, si perstiteris, agoni tuo supernus inspector, qui conterens Satanam sub pedibus tuis velociter, faciat te feliciter pugnare, feliciter vincere, felicissime coronari. Jam, quod Cluniacum te venire, et locum illum, cui tot per te bona collata sunt, invisere velle audivi, cordis mei ceptum gaudium sic cumulavit, ut si posset charitas quod volebat, multo terrae, marisque spatio emenso, te ab Anglia in Burgundiam, a Radingia Cluniacum, eo, quo id mihi relatum est, momento temporis transtulisses. Hoc quia fieri non potuit, oro ne spiritus bonus semel in corde tuo conceptus, quibuslibet occasionibus extinguatur, ne a tam utili tibi nobisque proposito

ANDREAE CHESNII NOTAE.

(109) *Gaufredus Catalaunensis episcopus.* Hujus nominis primus, cui rescribit et ipse sequenti epistola. Est autem Catalaunum, Belgicae secundae civitas ad Matronam, de qua sic Fulbertus episcopus Carnot: «Ne civitati, vel Ecclesiae Cathalaun-

A animus avertatur, donec quod proxime et opto et spero fieri, tam bonum effectum congruus affectus sequatur. Utinam dies illa mihi luceat, qua te in illa Ecclesia, sicut olim veteri homine indutum, sic tunc novo possim videre ornatum. Collatabitur tibi, quam ex parte tunc vidisti, cohors illa sanctorum, et quondam tantum animo, tunc et habitu ipso factum consimilem, congaudebit. Amplectar, et ego novo gaudio novum militem Dei, et de boni regis, sed mortalis, imo jam mortui aula, ad optimi et immortalis translatus palatia, congaudebo. De sorore, quam ancillis Dei Marciniacensibus te velle sociare, per dilectum filium nostrum Thomam mandasti, laudo laude dignum voluntatem, consulo non differi paratam salutem. Parabo sicut Cluniacum fratri, sic Marciniacum sorori, ut geminata laetitia, non solum de tuo profectu gaudere, sed et de ejus salute valeas exsultare.

EPISTOLA XLII.

Reverendo Patri, et domino suo PETRO Sanctae Cluniacensis Ecclesiae venerabili abbati, GAUFREDUS Dei gratia Cathalaunensis Ecclesiae minister humilis (109), dilectionem filii, voluntariam in omnibus obedientiam subjecti, et devotas sine intermissione orationes.

Ex eo quod filium, imo Aethiopem meum, tanto dulcedinis affectu suscepisti, ut in ipsis gratiae vestrae initiis, ad prioratum promoveritis, penes me conjecturam facio. Si enim tanto honore, tanto affectu suscipitur servus, quanto gloriosius, si occasio se offerret, susciperetur dominus ejus? Sed sentio, sentio sanctitatis vestrae utilem industriam. Quasi in exitu domus meae posuisti eum, ut in omnibus necessitatibus suis, familiare inveniret reclinatorium. Sic soletis beare amicos vestros. Ne otiosi simus, semper alligatis quod portemus. Et Deus scit, paratum est nostrum velle, secundum nosse et posse. Sed hactenus rescribat humilitati meae sanctitas vestra si tertia hebdomada post Pascha inveniam vos Cluniaci, quia Dominica, *Ego sum pastor bonus*, ero Stampis, et inde ad vos desiderio proficisci, nisi grandis infirmitas, vel dominus rex me retinuerit. Benedicat nos Deus, Deus noster. Rescribite quod placuerit; sed magna negotia vestra, si qua sunt, non intermittatis.

EPISTOLA XLIII.

Singulari et intimo mihi domino et amico gratia Dei Cathalaunensis Ecclesiae praeclearo pontifici, domino GAUFREDO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Verum est, verum est quod ait Veritas: *Non colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus* (Matth. vii) Sed et e converso verum est, verum est, non colligunt de vite spinas, aut de ficulneis tribulos. Exper-

rum suum deneget honorem, meminisse vos decet quod in antiquis inscriptionibus Belgicae secundae ipsa civitas a Rhemensis tertium locum habuit, Galliae, Châlons-sur-Marne.. »

tus sum in litteris vestris quod dico : nec de oliva nisi oleum, nec de favo nisi mel, nec de pleno ubere aliud potui haurire quam lac. Dubitandum erat de verbis, nisi ea opera praevenissent. Mercatus est amicus animus non nudo affectu amicos, quibus minus in ore, plus in corde; minus in verbis, plus in rebus indulgere consuevit. Teneo (non excidit) clericum, meo tantum nomine se commendantem, per tot annos a vestra beatitudine domi retentum, tam unice dilectum, tam sollicitè procuratum, tam studiose edoctum. Teneo (non excidit) rursus alium priori recedenti successisse, sicque lar familiare semper a domesticis occupari. Teneo (non excidit) quid de Virdunensi cella quid de illa quam nominare volo, sed non valeo, deliberastis, quid dixistis, quid, quantum ad vos, fecistis. Vos Cluniacensis, imo divini ordinis per totam Franciam primum disseminatorem, auctorem, provectorem : vos inquam inveterati draconis de tot monasteriorum cubilibus expulsores, vos diurni somni, et longi monastici torporis excitatores, hæc et mille talia dum recolo, dum rumino, dum teneo totus et integer in sacrum vestrum amorem flammescō. Inde est quod de duobus vos alterum elegi : quos in non fictæ charitatis vertice, totius Belgicæ Galliæ vestræ amicis præponendos non tantum credidi, sed et publice prædicavi. Quid et illud, quod cum tantæ urbi non solum episcopum, sed et principem necessario vos esse oporteat, nihil de monacho pontifex vindicet, nihil de religione princeps usurpet, nihil de prisco ordine mundus furetur? Cum hæc ita sint, quæ mihi gratia, si filium vestrum, quem et Æthiopem vocatis, ut par erat, suscepi, et apud me aliquandiu pro vobis retinui, et ad vos eo quo scribitis modo remisi? Sed remisi vere filium, non remisi Æthiopem, quia non est ille Æthiops (qui non mutat pellem suam), quam et si fortassis aliquando nigram habuit, a nobis tamen, ut credo, candidam reportavit. Quæ et si adhuc magis candidanda est, date operam ut cerdo vel fullo peritus, quia non tantum pontificali infula caput ornare, sed et virga abbatis indomitum dorsa domare consuevistis. Hic si æque se habuerit, vobis meritum; si secus, a vobis exigam tormentum. Jam quod de adventu vestro significastis, felix illa dies, nullisque æquanda diebus, quæ vos vestramque Cluniacum simul videre meruerit. Sed absit ut sine me videat, et vestram mihi visionem invidet! Adero, et postpositis omnibus, nisi forte inevitabilibus, amico festivo, quod rarum nomen est, solemnis amicus occurrā. Et hoc quidem omni tempore, sed si illo, quod mandastis, adventus vester maturatus fuerit, præsentia mea, ut confido, per Dei gratiam non deerit. In ultimo quoniam, juxta sermonem vestrum, nolo vos otiosum torpere, fratrem domni Garnerii subprioris nostri, charissimi mei, ita vobis commendo, ut cum labore vestro probus, sapiens, litteratus factus fuerit, nobis eum, sicut de altero fecistis, reassignetis, ut semper quod vos spargitis, nos colligamus; quod vos seri-

PATROL. CLXXXIX.

tis, nos metamus; quod vos molitis, nos comedamus.

EPISTOLA XLIV

Honorandis, atque in Christi charitate venerabilibus suscipiendis fratribus, apud Montem Thabor Deo servientibus, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem æternam.

Frater quidam vestræ, ut dicebat, congregationis, nuper ad partes Gallicas et Hispanas, habitu peregrini, orationis, ut asserebat, causa veniens, per nos transitum fecit, et de statu vestro, qui eousque nobis ignotus fuerat, de ordine, de studio religiosæ conversationis vestræ, nos, ut dignum erat, non minimum lætificavit. Adauxit multo magis, imo prorsus univit sanctitati vestræ affectus cordium nostrorum : quod retulit non solum communi fide, non solum monastica professione, sed insuper Cluniacensis ordinis sollicita observatione vos corpori nostro moderno tempore esse unitos. Gavisi ergo sumus in Domino, quod terræ illi sanctæ, a qua salutem fidei et fidere salutis accepimus, aliquid bonorum studiorum, licet non per nos, per nostros tamen refudimus. Gaudere vero debetis et vos, si de semine quod vestitis fruges aliquas, si de virgulto a vobis plantato fructus, quamvis modicos, recipere potuistis. *Debet enim, ut ait magnus Apostolus, in spe qui arat arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi (I Cor. ix).* Fuit et hæc gratia superni largitoris nostræ vestræque Galliæ, nostris vestrisque diebus collata, ut præ cæteris mundi partibus, ante omnes mundi populos et nationes eligeretur per quam sacra humanæ redemptionis loca a iugo impiorum eruerentur, libertati restituerentur, et quæ prius quingentis fere annis, perfidis obstantibus, invia facta fuerant, jam pervia facta, orbis universi populis fidelibus aperirentur. Vos igitur, incolæ regionis sanctæ, sancti montis illius inhabitatores, cujus inhabitationem, transfigurato in eo Domino, princeps apostolorum Petrus, licet nesciens quid diceret, concepivit, cum ait : *Domine, bonum est nos hic esse (Matth. xvii; Marc. ix)*, cujus sanctitatem jam mente sanissimus extollens dicit : *Hanc vocem nos audivimus cum illo in monte sancto (II Petr. i)*; vos, inquam, charissimi, in monte sancto, sancti esse laborate, quoniam et hoc Sanctus sanctorum admonet, et frequenter iterando replicat et inculcat dicens : *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum (Levit. xix, xx)*. Ideo, licet Christianis omnibus generaliter, monachis omnibus specialiter dicatur, vobis tamen quodammodo specialius dicitur, quos non tantum Christiana professio, non tantum monastica devotio, sed et ipsius, ut dixi, sancti loci inhabitatio ad omne opus bonum promptiores exhibere, devotiores reddere, et in his constanter perdurantes beatiores facere debet. Ideo castitati, ideo humilitati, ideo charitati, omnem vos operam impendere convenit, ut nequaquam salutem vestræ opera vestra obvient, et Salvatorem vestrum salvare vos volentem impediunt, quoniam, ut ipsi optime nostis, non sancta loca, sed sancta opera salvant. Et quia

aut omnes, aut multi vestrorum, de cismarinis partibus ad transmarinas migraverunt, considerent animos, videant intentionem, quam hinc illuc trans-euntes habuerunt. Attendant et quam nunc habeant, quia juxta pagani, sed sapientis verbum, *Caelum, non animum mutant qui trans mare currunt.*

(HORAT. *Epist.*, lib. 1, ep. 11, vers. 27.)

Istud ad hoc infero, ut si mutandos agnoscitis pristinos affectus, in melius commutetis, quia, juxta Dominum : *Si oculus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit; si autem nequam fuerit, totum corpus tenebrosus erit* (Luc. xi). Purificate ergo tam recta intentione quam sacris virtutibus oculum cordis, quo Christum in monte suo non jam corporali, ut olim, sed spirituali gloria transformatum, ipsi spirituali immutatione transformati, nunc quidem per spem et amorem, in futuro autem facie ad faciem contemplari mereamini. Nos, ait Apostolus, *transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu* (II Cor. iii); a gloria scilicet fidei ad gloriam speciei, a gloria virtutum ad gloriam gaudiorum, a gloria meritorum ad gloriam retributionum, tanquam a Domini Spiritu, quia spiritualia spiritualibus comparans, docet per Spiritum Dei et hic dari multipliciter gratiarum, et ibi conferri immensitatem gloriarum. Præclaro igitur mente, et ipso nomine luminoso (sonat enim in nostram linguam versum Thabor *lumen adveniens*) huic certe tam splendido monti opera tenebrarum nullo pacto concordant, quia nulla societas lucis ad tenebras (II Cor. vi). Omnes enim illi lucis estis, et illi diei, non estis noctis, neque tenebrarum (I Thess. v). Non debet excidere a corde vestro sacri loci vestri tam celestis et celebris illustratio, quem omnipotens Pater voce, Filius glorificato corpore, Spiritus sanctus lucida nube dedicare voluit. Tota plane divinitatis plenitudo locum illum consecrans, præter universalem salutem, quam omnibus inde providit, vestros quoque dies et tempora ista novissima prævidit. Admonuit tantis miraculis, tam sacris revelationibus tanti loci inhabitatores erga sacra vigilantissimos semper esse debere, nec ad præcepta cœlestis magistri, quibus ab olim subditus est orbis terrarum, surdas aures afferre, de quo in hoc monte vestro omni humano generi imperatum est : *Ipsam audite* (Matth. xvi). Cumque in omnem terram sonus iste exierit, et ipsos remotissimos mundi fines atque extimos angulos penetraverit, ubi primo sonuit clarius resonare, ubi primo auditus est, debet velocius et diutius exaudiri. Sed novi quia hoc facitis, et, juvante gratia Salvatoris omnium, multo magis facietis. Ea de causa mox ut de vobis audivi vos mihi rapiens in cor meum charitate plenissima introduxi, rogans ut quod vobis priore et a nullo invitatus impendo, hoc vos mihi et fratribus, eidem nostro vestroque Domino famulantibus, rependatis. Oretis videlicet pro nobis, orantibus pro vobis, ut fides et charitas, quæ nos hic vobis etiam non visis et remotissimis jungunt, gratia Christi Domini et dono Spiritus ejus,

A in æternum convicturos et collectaturos conjungat. Amodo enim licet sero cognitis, et affectum quem plene possumus omnibus vobis, et effectum quem poterimus omnibus vestris, ut fratribus jam charissimis impendimus. Gratia Spiritus sancti cum omnibus vobis. Amen.

EPISTOLA XLV.

Cum honore nominando, cum amore recolendo, Dei sacerdoti, domno Atoni Trecentium episcopo, frater PETRUS, humilis fratrum Cluniacensium abbas, salutem et vitam beatam.

Scripsistis, nil rescripsi. Misistis, nil remis. Locutus estis, nil respondi. Quare hoc? Ut verbis apostolicis viro apostolico loquens utar : *Quia non diligo vos? Deus scit* (II Cor. xi). Sed mihi quid prodest, si Deus hoc scit, et amicus hoc nescit? Et, o quid dixi! amicus hoc nescit? Quo enim pacto manet amicus, qui diligi se nescit? Aut quomodo stabit illa antiqua amicitiae diffinitio, qua dictum est quod amicitia nihil sit aliud, quam divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et charitate consensio? Quæ consensio, vel, sicut ait quidam doctorum, charitas? Ad minus quam inter duos haberi non potest. Sed neque, juxta Tullium, neque, juxta Gregorium, convenire in una benevolentia vel charitate, duo vel plures poterunt, dum alternos animorum suorum affectus nesciunt, dum ad invicem sensa sua sibi non communicant, dum utrum sese diligant aut odiant, ignorant. Quorsum istud? Quia audivi, inquam, et quod majus est, in vestris litteris vidi; nam certius est vidisse quam audisse, suggestum esse beatitudini vestræ, a nescio quo, ut sic dicam, exmonacho, fervorem erga vos non novitiæ, sed vetustæ amicitiae meæ, vel ex toto frignisse, vel admodum intepuisse. Quod si auditum tantum, non creditum, ago gratias; si auditum et creditum, suscito querelas. Sed quia neutrum mihi certum est, nec gratias ago, nec querelas suscito. Hoc dico primum, non esse me adeo in amicitia inconstantem, non adeo levem, non adeo instabilem, ut quod in hac vita, quam tenemus, et in illa quam speramus, dulcius, honestius, utilius esse cognosco, abjiciam, ut tantam vitæ suavitatem, sola mihi reservata amaritudine, relinquam. Quæ enim, ut Ennius ait, potest esse vita vitalis, quæ non in amici mutua benevolentia consistit? Quid dulcius, quam habere cum quo omnia audeas sic loqui, ut tecum? Non igitur abjecta est, non refriguit; non intepuit mutua inter nos (quantum ad me) amicitia. Sed ut salva mutua charitate liceat conqueri, etsi non intepuit; tamen intepuisse apud vos eadem amicitia visa est, quando etsi falsidici illius verbis creditum non est, quia tamen tanti habuistis illa verba, ut inde mihi scriberetis dubitatum est. Sed de his satis. Quod vero semel, et iterum, et tertio scribenti nihil rescripsi, hæc fuit causa. Primo noxia valetudo corporis, secundo festinantia cursoris, tertio importunitas negotiosi temporis, quod me totum sibi tunc vacare coegbat, silere violento imperio coegerunt. Neque

enim non summa necessitate urgente, posset esse ei tantibus, et pericula nulla pro suo populo recusantibus, victoriam assidue subministrabit, gloriam gloria adaugebit; et post regnum transiens, æternum vobis cum sanctis regibus providebit. Latorem præsentium venerabilem virum, dominum Drogonem Nivernensis Ecclesiæ præcentorem, liberalitati vestræ commendamus, ut si forte necesse fuerit, ita vos munificum sentiat, quo et Deo et vobis gratias agat.

EPISTOLA XLVI

Glorioso et magnifico sanctæ civitatis Jerusalem regi, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salvari ab eo qui dat salutem regibus.

Omnipotenti Regi regum, qui regali solio regni civitatis suæ Jerusalem celsitudinem vestram sublimavit, et glorioso diademate coronavit, gratias agimus, qui vos populo suo principem, Ecclesiæ suæ defensorem, hostibus suis hostem, in tanta, tam sacra, tam nobili, tam famosa urbe constituit, et, quod his omnibus majus est, præcelso ille suo nomine insignivit. Cum enim ipse a Patribus, a prophetis, ab angelis, ab ipsis Judæis, a gentilibus, dictus rex Israel, rex Jerusalem fuerit, vos ejusdem Jerusalem, vos ipsius veri Israel post se, et pro se regem esse voluit: ut secundam personam vestram, et regnum vobis ab ipso commissum, virga æquitatis sit virga regni vestri, ut diligatis justitiam et odia iniquitatem; inimicos autem crucis Christi et nominis Christiani, Turcos dico et Sarracenos, Persas et Arabes, seu quoslibet barbaros humanæ, imo suæ salutis adversantes, regatis in virga ferrea, et eos potenti dextra tanquam vas figuli confringatis. Ad quod viriliter exsequendum, quia armis non possumus, animis prosequimur, quia gladio non valeamus, precibus, ut possumus, bellicos sudores vestros juvare satagimus. Date ergo illi qui vos glorificavit gloriam, ut sicut Christus in sacerdotibus suis quotidie de diabolo ejusque angelis triumphat, sic in regibus Christianis frequentia de gentibus trophæa reportet. Sic enim vobis decer-

et pericula nulla pro suo populo recusantibus, victoriam assidue subministrabit, gloriam gloria adaugebit; et post regnum transiens, æternum vobis cum sanctis regibus providebit. Latorem præsentium venerabilem virum, dominum Drogonem Nivernensis Ecclesiæ præcentorem, liberalitati vestræ commendamus, ut si forte necesse fuerit, ita vos munificum sentiat, quo et Deo et vobis gratias agat.

EPISTOLA XLVII.

Venerabili et charissimo nobis domino patriarchæ Jerosolymitano, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas salutem et orationes.

Quia Jesu Christi Domini gratia illius vos Ecclesiæ sacerdotem constituit, a qua veteris legis et novæ gratiæ sacerdotium cœpit, et Salvator ipse singulari sacrificio Deo mundum reconcilians, sacerdos simul et hostia esse voluit, sicut Ecclesiam, ita et ejus præsulem speciali affectu excolere, speciali reverentia honorare, speciali devotione, si facultas daretur, ei obsequi opto, ambio, desidero. Nec solus ego, sed quancunque ubique terrarum diffusa est, humilis Cluniacensis congregatio, hoc idem, ut dignum est, optat, ambit et desiderat. Quia enim æternus Sol, longe clarius matutino sole, a vestro Oriente nostri Occidentis tenebras illustravit, et a Jerusalem in omnes gentes regni æterni Evangelium prædicari voluit, tanti beneficii debito obligamur, ut non solum sublimitati vestræ, tantæ sanctitatis locis præsidenti, verum etiam cuilibet minimo obsequenti, ubi possumus, serviamus; eos autem quibus impendere hoc non possumus, singulari, ut justum est, affectu excolamus. Nam quia non datur, ordine monastico prohibente, ut illa, illa inquam supercœlestia redemptionis nostræ loca invisere, osculari, lacrymis infundere corporaliter valeamus, nec adorare in loco ubi steterunt pedes Domini, possumus: quod unum restat, effundimus coram illo corda nostra, vos ejus vicarium exorantes, ut pro nobis omnibus ipsi assistatis, et vices nostras, quod communis jubet charitas, suppleatis. Cumque devotione vel officio protrahente vel provocante, salutifera nativitatis, sepulture, resurrectionis, ascensionis loca visitatis, spirituali affectu nos vobiscum ubique ducite, et pro vestris Cluniacensibus Salvatori piissimo supplicate. Hoc ego hoc singuli, hoc omnes pariter supplicamus, et ut involvamus nostri memoriam perpetuo habeatis, corpore absentes, litteris præsentibus rogamus. Addimus hoc precibus nostris, et quo possumus nisu deprecamur, quatenus vestram Cluniacensem Ecclesiam reliquiis sepulcri Dominici, et beate Mariæ, aliisque, quibus vobis visum fuerit, visitetis, ditetis, hono-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(110) Cluniacenses vestri episcopum suum. Bene vestri. Nam Hato Trecentis episcopus, cui scribitur hæc epistola, monachus Cluniacensis fuit, ut ex his etiam Necrologii Arremanensis, cœnobii verbis ap-

paret, «iv Kal. Septembris obiit Hato Trecentis episcopus et monachus Cluniacensis, qui dedit ecclesias de Clareyo, de Follis, et de Anglodura, et alia beneficia huic contulit monasterio.»

retis. Liberet diutius saltem hoc modo vobiscum loqui; sed quia præsens lator ad iter festinabat, oportuit longa interdicti. Quem charitati vestræ ab ipso rogati, attentius commendamus. Est enim multa dignus commendatione, et, ut credimus, aut vobis aut multis vestrorum bene cognitus, dominus scilicet Drogo Nivernensis Ecclesiæ præcentor, qui jam tertio Hierosolymitanum iter aggressus, multis laboribus, spe felici, multam sibi, ut credimus, requiem comparavit.

EPISTOLA XLVIII.

Venerabili et in intimis animæ recessibus recondendo, domino ALBERICO Hostiensi episcopo (111), et apostolicæ sedis legato, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et vitam immortalem.

Peregrinationi vestræ tam longinquæ, tam morosæ anxio corde compatimur et eo, qui solus abdita cordium novit, teste, affectu et desiderio pene vobiscum peregrinamur. Licet enim obedientia et legatio apostolica, ad illas Orientales partes vos transmiserit, et utilitas populi Christiani vos velut exsulem a solo proprio, et a fratribus vestris fecerit, dolemus tamen quod eum, quem solum ordinis et cordis nostri solatium, post illum magnæ et piæ memoriæ Matthæum episcopum in Romano palatio habebamus, quasi amisimus, dum, tantis regionibus interpositis tantoque mari comminante, reditum vestrum vix sperare audeamus. Et cum esse satis potuerit, quod vos Occidens in finibus suis, Romæ diocœ retinens, valde a nobis remotum fecerat, nunc tandem vos Oriens velut violenter rapiens, remotissimum facit: et non solum nuntium, sed nec tenuem de tam intimo fratre et amico famam ad nos saltem per aera volare permisit. Litteras tamen, quas in discessu vestro nobis ab urbe direxistis, suscepi, legi, relegi, et in capitulo omnibus convocatis fratribus, ipse recitavi. Et licet nihil certi exinde de statu vestro audierim, et tunc quando a vobis illæ litteræ susceptæ sunt, et postmodum frequenter dulcem et commendabilem vestri memoriam eidem commendavi. Quod ipsi semper benigne accipiunt, verbisque et precibus, quibus possunt, iter vestrum devotissime comitantur, et ut dilectum ut patrem, ut dominum Christus Dominus sibi restituat, continue deprecantur. Et ut sicut surgente Domino de sepulcro gavisus sunt discipuli eo viso, ita vobis redeunte ab eodem sepulcro, gaudeant, fratres vestri et filii instantanter exorant.

EPISTOLA XLIX.

Singulari Patri et amico suo domino PETRO Dei gratia Cluniacensi abbati, ATO Trecensis episcopus, idem quod sibi.

Ut verbis utar philosophi, principatum amoris locorum spatia dividere nequeunt, temporum incom-

moda separare non possunt. Affectus dominationis tenens et regens imperium, semper diligit, etsi quem diligit videre non possit. Vera enim amicitia oblivionem nescit, interruptionem non patitur. Non accipit ex impossibilitate solatium, neque ex difficultate remedium. Licet imminuant agmina negotiorum, licet tumultuosis obstrepentium vocibus opprimatur, cum illo tamen mente versatur quem diligit, de illo cogitans, gaudens in illo. His amicitiae legibus agitur, ut in vobis gaudeam, assidue cogitem de vobis, vestræ non immemor sanctitatis, in qua multoties susceptus, et consilium et auxilium me gaudeo invenisse. Beatus ego, qui eandem amoris vicem in vobis esse confido: beatior autem, si pro certo sit. Sed est quod amplius dissimulare nequeo, amicitia compellente ut proferam. O Deus! ubi frequentes epistolæ, ubi crebra consolatio, ubi illa solita eloquentia, qua amicum senem relevare solabatis? Sed forsitan calami non inveniuntur, incaustum abest, desunt nuntii, via montuosa est, pericula comitantur. Sed satis dictum est sapienti. Dominus Theobaudus Senonensis archidiaconus hoc unum suspirat, venire ad vos. Negotia nostra, quæ magister Nicolaus amicus vester Romam portavit, melius quam speramus tractata sunt. Beneplacitum vestræ dignationis rescribite, ut sciam quid archidiacono debeam respondere.

EPISTOLA L.

Dilecto et cum amore mihi semper recolendo, domno

ATO Trecensium episcopo, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem quam sibi.

Morem folli habes, charissime, qui spiritus, quo plenus est, emortuum fere scintillam ignescere, et in immensa quandoque flammis erumpere cogit. Sic spiritus tuus, non ut ille aerius, sed ut credo, divinus, non quidem erga te emortuum ignem pectoris mei, sed diu silentio tectum vaporem sermonis mei, sæpe scribendo, sicut folli assidue flando, suscitare nititur, et ad verba solita revocare molitur. Sed nolo, nolo, inquam, hoc æstimet amicus animus; vel tarditatem verborum, defectum iudicet animum. Neque enim, etsi verba interpollantur, igneus ille vigor et cœlestis origo seminis jam ab antiquo concepti, aut exstinguitur, aut consopitur. Nam, juxta Scripturam nostram, aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam (Cant. viii). Sed sicut pene ubique cernitur, infra cli-
bani concava vel fornices deprimentes exstans latet incendium; nec tamen foris lapideis repulsum obicibus ardoris alicujus ostendit indicium. Ita vis charitatis meæ, qua te semper in imo pectoris reconditum teneo, curarum obstaculis, sicut et ipse aliquando vidisti, assidue repressa, inesse quidem, ut est, semper amando potest; sed qualis intus lateat, vix

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(111) Alberico Hostiensi episcopo. Cui et Hugo Rothomagensis episcopus librum adversus hæreticos Armorici dedicavit, uti jam nos alibi notavimus, et de quo sic Chronicon Cluniacense, « Albericus Clu-

niacensis suo, id est Petri abbas, tempore monachus; deinde Ostiensis factus est legatus apostolicus in partibus Hierosolymitanis. »

aliquando per verba se prodere potest. Est et aliud, A quod per aliquanta tempora mihi silentium suasit, et non quidem, ut dixi, ab amore, sed a sermone spiritum tepefecit, quia spem illam, quam de salute tua in ore loquor, ab ore tuo, quando et ubi sicut nosti, acceperam, differri plusquam olim crediderim video, et idcirco eam non quidem evanuisse, sed elanguisse pertimesco. Aut ergo dabis operam, ut spem, quam de te præsumpseram, resumam, aut quod unum possum, semel concepti silentii vincla non solvam. Malo enim me cum fructu intra memet- ipsum concludere, quam otiose me extra memet- ipsum diffundere. Nam quantum sit negotium, silentii otium, expertus agnoscit, maxime cum arbor operum ex radice prodeat et vigeat meditationum. Cur igitur tibi essem infructuose loquax, cum magis B judicari possem, continuis instans surdo clamoribus procax? Ut enim audacter unanimi amico loquar, quis non desperet erga ea quæ sæpe monui profectum tuum, cum circa eadem quotidianum videam defectum tuum? Quis jam annosam quercum, altis jam radicibus innitentem, se evellere posse præsumat, cum molle vimen et recenti adhuc natiuitate tenerum, a domestica humo nulla vis studiosior agricolæ abrumperet potuerit? Sed ut jam non parcam et litteris fidis nota tandem nobis duobus secreta committam, ubi est devotio illa, ubi est affectus ille cælo appropians, imo ipsum cælum, ut jam videbatur, exsuperans, quo te mihi, mihi inquam, imo ipsi, quod magis dicendum est, Deo, non dico in fratrem, sed, ut verbis tuis te familiariter arguam, in filium ac monachum devovisti? Ubi fides data, ubi tempus constitutum, ubi denominata dies, quando te mundum deserere, regnum Dei rapere, abjicere sæcularem fastum, humilem et pauperem Jesum sequi, sublimis adhuc et dives episcopus devovisti? An oculus ille pervigil, et simul omnia integre cernens, quando hæc facta sunt tunc clausus erat? Auris illa cuncta simul et integre audiens, quando hæc vicissim conferebantur absurdue- rat, ut non pro duobus Evangelii vel sæculi testibus, in quibus omne verbum stare dicitur (Matth. xviii), audiantur? An forte irruentibus agminibus episco- palium negotiorum, ista ab animo explosa sunt, et occupantibus aliis cogitatibus locum, ea quasi re- pulsa cesserunt?

Sed ecce redeat, redeat certe ad mentem, fugax, si tamen jam fugata fuerat, memoria; recordetur festivæ Palmarum diei, publici quoque sermonis ad populum, quo a te dies illa solemniter illustrata est, non obliviscatur; memor sit capellæ illius Cluniacensis (112), quæ longe venustior hujus nostræ Burgundię ecclesiis, picturis decentibus decorata, et gestorum Christi clarioribus miraculis insignita, locum nobis secreti colloqui aptissimum præbuit.

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(112) *Memor sit capellæ illius Cluniacensis.* Hoc est beate Mariæ Virginis, quæ et vulgo *Capella abbatissæ* nuncupatur, et a domino Widone Viennensi

Nec mente excidat quod episcopo locum abbas, ut dignum erat, in sede propria tribuit, reluctantem sedere coegit: ipse ei in matta monachica, quæ sedi illi contigua erat, assedit. Collatio non de imis, sed de supernis habita est: aliquandiu, quia res sic exigebat, protracta est. Eousque ad ultimum deducta est, ut redeundi ad nos a vobis indiceretur dies, a nobis susciperetur, susceptus expectaretur, expectatus differretur; et licet te rogante, me concedente, de tempore in tempus dilatus, adhuc tamen a me expectatur, monetur, invitatur. Sed, o quid faciam? Sacerdotem ab altari, pontificem a populo, pastorem ab ovibus, sejungere quæro? Frontem illam auri lamina radiantem, ineffabile nomen Dei gestantem, caput cidari decoratum, rationali pectus, B superhumerali humeros adornatos, veste sacra et gemmata corpus præfulgens, ipsos in totius corporis fabrica ultimos pedes sandaliis indutos: ista, inquam, omnia, et adhuc plura supernum sonantia, et hominem illum his indutum non jam terrenum, sed totum cælestem signantia cælis detrabere, luto adjungere laboro, dum tantam sublimitatem, tantum fastigium humilitati monasticæ sociari ambio, et hominibus, qui omnium peripsema facti sunt, parem fieri concupisco? Novi, novi sacerdotalis ordinis dignitatem, agnosco sublimitatem; sed altio- rem et securiorem his judico humilitatem. Audio Christum dicentem: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei (Matth. xxiii).* Sed recolo eundem adjungentem: *Omnia quæcunque dixerint vobis servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere (ibid.).* Reminiscor et ipsum, in Scribas et legis peritos invehendo dixisse: *Vae vobis, qui tulistis clavem scientiæ. Ipsi non introistis, et eos qui introire volebant prohibuistis (ibid.).* Item eisdem: *Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei (Matth. xxi).* Item ad ipsos: *Vae vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est. Qui autem juraverit in auro templi, debet (Matth. xxiii).* Item: *Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes. Propter hoc, amplius accipietis judicium (ibid.).* Rursus eundem per antiquum prophetam: *Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos (Ezech. xxxiv).* Et post pauca: *Ecce ego ipse super pastores, et requiram gregem meum de manu eorum. Et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem meum, nec pascant amplius pastores seipsos, et liberabo gregem meum de ore eorum et non erit eis ultra in escam (ibid.).*

Quorsum ista? ut attendens, charissime, pontifi- calis ordinis fastigium, attendas et periculum; agnos- cens honorem, agnoscas et laborem; diligens forte gradum altio- rem, formides, sicut ab antiquis dictum est, casum graviorem. Si alliciunt aliqua oblectan-

archiepiscopo dedicata fuit anno 1118 ut ex ipsius dedicationis artis pag. 564 hujus Bibliothecæ posi- tis liquet.

tia, deterreant ab eorum amore longe plura, non solum ubi post mortem sperantur, sed hic etiam, ubi de proximo sentiuntur, pungentia, mordentia, amaricantia. Hæc, inquam, et illa deterreant, hæc et illa iuvitent, ut sancta periculosa fugias, et ad sancta securiora confugas. Quia, ut apertius loquar, sicut sanctis episcopis præparatur in altis superior locus, ita, ut sic dicam, vita et moribus ex episcopis reservatur in imis inferior-infernus. Et ne forte quilibet me ad ista inconsulte monere pontificem aestimet, accipiat non solus ille, sed mundus cum eo universus, sole clariora exempla, quibus non solum regia sed et ipsa pontificalis dignitas, hoc est, non tantum sæcularis, sed et ecclesiastica sublimitas, esse docetur aliquando contemnenda. Hinc de regia vel sæculari Evangelium: *Jesus, inquit, cum cognovisset quod venturi essent ut raperent eum, et constituerent sibi regem, fugit in montem (Joan. vi).* Hinc de pontificali, vel ecclesiastica: *Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu: et erat in desertis, usque ad diem ostensionis suæ ad Israel (Luc. i).* Quod utique de Joanne Baptista, filio sacerdotis Zachariæ dicens: ostendit eum in ordine vicis suæ more patrio et sacerdotium habere potuisse, et illud tamen in fastu, luxu et deliciis, vilitate, jejuniis, solitudine commutasse. Sed si opponatur Joannem Baptistam non adeptum, sed adipiscendum episcopatum fugisse, succurrunt innumera exempla magnorum præsulum, sanctorum abbatum, qui non adipiscendos, sed jam adeptos honores fugientes, docuerunt posteros esse quidem in officio commissio constanter et fideliter standum, sed omni tamen officio, omni gradui, omni dignitati, interno urgente periculo, esse renuntiandum. Sed ne sanctum Justum Lugdunensem episcopum, ut de proximo exempla sumantur, cum multis sanctis coepiscopis, ne sanctum Hilarionem, Sirum abbatem, cum multis sanctis coabbatibus producere molestum sit, mitto legentem ad gesta antiqua sanctorum, ut quæ dico aut nesciens discat, aut sciens, vera me dicere recognoscat.

Non autem hoc dico, ut adeo tibi timeam, aut te salvari in instanti ministerio diffidam, sed quia his nostris pessimis temporibus mundi malitiam viribus excrevisse, hominum inertiam a virtutibus defecisse considero, quia abundantiam nequitie quasi ex adipe prodiisse, justitiam et pietatem velut ex sanguine remansisse video: opto tibi non quod fortius, sed quod quietius; non quod gloriosius, sed securius est, quia, ut ait Pater Augustinus, melius est parvum bonum cum parvo malo, quam magnum bonum cum magno malo. Sed esto, quantum ad animam nihil periculi sit, omnia tuta, omnia secu-

Ara, maneat pastorem pro ovibus copiosa merces in cælis, quid de latratibus canum, quid de insidiis, dolis, fraudibus, circumstantium, cohærentium, servientium? Nonne hæc sentiebat, hæc dolebat ille qui dicebat: *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa? (Psal. cxix.)* Item cum dicebat: *Domine, divide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate (Psal. lrv).* Nonne hæc fugere desiderabat, maxime cum superius dixisset: *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine? (Ibid.)* Nonne per sapientem ait Sapientia: *Melius est ire ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio? (Prov. xv.)* Nonne eadem rursum, *Melius est, ait, sedere in angulo domatias, quam cum muliere litigiosa? (Prov. xxi, xxv.)* Nunquid non hanc mulierem litigiosam, Ecclesiam dico tibi commissam, in quadam sui parte, quotidie, imo continue experiris? Nunquid ad lites ejus et perpetuas contentiones non obscuruisti? An te solum non quassant, quæ audita amicos tuos defatigant? Hinc annui ad urbem Romam itus ac reditus, hinc frequentes legati a Galliis ad Italiam, de Italia ad Gallias, ab ortu solis usque ad occasum, item ab occasu ad ortum, omnia lustrant, quietum inquietant, et cum his qui oderunt pacem pacificum esse volentem, gratis impugnare non cessant. Fugiente ergo sunt ista, ut mihi videtur, amice charissime, non amplectenda: beata quies labori, securitas timori, salus periculis præponenda: ab hostibus ad amicos, ab extraneis ad fratres, imo ad filios et famulos veniendum, qui te ambiunt, qui de te longam famem suam reficere concupiscunt. Expectat te in Cluniaco tua ante paradysum voluptatis, paradysus charitatis (115), ubi lignum vite, ubi amœnitas jucunda, ubi areolæ aromatum consitæ a pigmentariis: quorum aspectu jucundaberis, odore oblectaberis, gustu satiaberis. Rependes et tu vicem filiis tuis, sacris virtutibus tuis, dum humiliando pontificalem majestatem, docebis non superbiere monasticam humilitatem. Quod donec gratia Dei dante, Spiritu Dei inspirante fit, interim rogando supplicat tibi semper devota unitas multitudinis nostræ, ut te eis tandem post longa sæcula representantes, passionis scilicet et Resurrectionis Dominicæ sacratissimos dies sacerdos Dei cum eis peragas, et splendore adventus tui rutilantium dierum lumen adaugas. Reliqua, super quæ scripsit paternitas tua, præcipue de domno Theobaldo, archidiacono, in ore fidei legati posui: quem, quia et meus est professione, et tuus devotione, dilectioni tuæ mihi super omnia pene ista mortalia chare transmittere studiose curavi.

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(115) *Expectat te in Cluniaco tua paradysus charitatis.* Paradysum appellat et Gaufridus abbas Vinocinensis epist. 1, lib. iv, ad Hugonem abbatem Clun.: « Non tribuat, inquit, eis contra locum Cluniacensem, quem secundum paradysum vocare audeo, proclamandi occasionem. » Et Petrus Cellen-

sis epist. 1, lib. ii ad Petrum nostrum venerabilem Hortum Domini dicit, his verbis: « Dinumera stellas cœli, dinumera arenam maris, et dinumerare poteris fructum horti Domini, scilicet ecclesie Cluniacensis. »

EPISTOLA LI.

Charissimo filio NICOLAO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, perpetuam salutem in Domino. ;

Quoniam ex quo te agnovi, bonum et remotum in corde meo tibi semper hospitium reservo, oportet et te aliquando vicem affectui meo rependere, et quod potueris diligenti te compensare. Dominum Trecensem episcopum, quem jam ab antiquo, ut nosti, in summa pectoris mei arce constitui, nescio quomodo factum invisibilem doleo, quem rursus appareat, litteris et precibus directis invito. Tanto enim jam tempore se absentavit, ut cum per Dei et

A sui gratiam se, quod in proximo speramus, representaverit, vereor multum ne illum sine indice non cognoscam, et deleta de corde meo non dilectione, sed dilecti imagine, coram astantibus cum occurrerit, erubescam. Ne igitur hoc contingat, da operam ut maturius veniat, et in hebdomada Passionis et Resurrectionis Dominicæ, mœroris et gaudii, tristitiæ et consolationis, discipulus et episcopus, Christi servos et monachos Christi præsentia visitet, exhortatione suscitet, et tantos humanæ salutis dies non cum populis furentibus, sed cum quietis et humilibus celebret.

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA.

Venerabili et jucunda cordis memoria recolendo domino HENRICO Wintoniensi episcopo, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem quam præparavit Deus diligentibus se.

Ex quo amplectenda reverentia vestra nuper a Cluniaco recessit, muta vobis permansit lingua mea, sed non tacuit de vobis conscientia mea. Siluit allocutio, sed non siluit devotio: tepuit loquacitas, sed non refriguit charitas. Nec mirum. Cum enim omnes pene Cluniacensis ovilis amici, cum omnes provisosores, cum omnes benefactores in vobis uno confluerint, non est mirandum, si per multos olim divisus noster amor ad vos solum concurrerit. Sed quoniam istud apud vos constare certum habemus, non sunt de his multiplicanda verba, neque quod optime nostis fastidiosè replicandum. Illud tamen, quod nunc mihi fuit causa scribendi, requiro, illud summopere mihi vestrisque rescribendum depono, quis regni Anglici, sed maxime quis vester vestrorumque sit status, quæ corporis incolunitas, quæ rerum prosperitas, qualiter nostra quoque loca se habeant, utrum pace lætentur, an adhuc dubia sorte laborent, quæ nostrorum conversatio, quæ sit fama. Ista omnia idcirco a vobis requiro, quia vobis maxime nostra omnia innituntur, et a vobis singulare post Deum, ut nostis, auxilium præstolantur. Fratres nostri, filii vestri pro vobis assidue Omnipotentis misericordiæ affectibus et precibus supplicantes, reverentiam vestram venerando salutant, et ut etiam apud Dominum eorum memoriam habeatis implorant.

EPISTOLA II.

Egregio et sublimiter venerando ALBERONI magnæ Leodiensis Ecclesiæ magno pontifici (114), ac nobili ejusdem Ecclesiæ conventui, frater PETRUS humilis,

(114) Alberoni magnæ Leodiensis Ecclesiæ pontifici. Albero hic sive Adalbero, nomine secundus, ordine vero quinquagesimus nonus inter pontifices Leodienses, ex primicerio Metensis Ecclesiæ factus fuit episcopus anno Christo 1136. « Juvenis qui-

B Cluniacensis abbas, humilisque grex Cluniacensis ovilis, salutem.

Utinam humilitati meæ talis daretur facultas qualis ab antiquo jam data est voluntas, ut amplectendam nobis et omnibus bonis personam vestram, ut sacrum et venerabile Ecclesiæ vobis a Deo commissæ collegium videre, ut jam dudum habeo, non chartis committere, sed ferventissimum charitatis affectum, quem ad vos ore ad os communicare vobis coram positus possem. Cum enim omnibus Christi Ecclesiis, quæ numerositate sua unius et catholicæ Ecclesiæ corpus perficiunt, charitatis compagine honorem simul et amorem debeamus, inter omnes Germanorum Ecclesias, hoc vobis quadam familiari prærogativa debemus, quorum non solum amore provocati, sed etiam frequentibus beneficiis et permaximis muneribus ad mutuam benevolentiam vicissitudinem rependendam, magnifice invitati sumus. Et frequenter quidem a magistris Ecclesiæ Dei, et ab innumeris populi Christiani principibus multa Cluniacense monasterium dona, multa beneficia percepit; sed cum hæc vestris donis, vestris beneficiis, vestris muneribus, comparantur, licet magna sint et pretiosa, vilescunt. Suscepit vere Clun. Ecclesia, et sæpe, ut dixi, suscipit multorum, et diversorum non in terra, sed in cælo thesaurizantium gazas; sed vestra xenia tanto aliorum munera superant, quanto homo pecoribus, quanta sapientia cunctis opibus antecellit. Auro igitur et topazio longe chariora Cluniacus a Leodiensi Ecclesia munera suscepit, quando magnificos viros, et summa cum laude ac dulcedine recolendos a vobis ad nos venientes, humili suorum collegio copulavit. Nam ut alios ante nostra tempora venientes, nobisque vultu incognitos taceam, quando Leodiensis Ecclesiæ memoria apud Cluniacum perire poterit, quæ

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

dem ætate, sicut scribit Ægidius Auræ Vallis religiosus, « sed in signum maturæ mentis canus capillo, et de prosapia Namurcensi » satus, cujus sororis filius Godefridus erat dux Lovanii.

Hezelonem, Tezelinum, Algerum, canonicos (115), magnosque suis temporibus magistros, humilitatis discipulos, et, ut ipsi qui vidimus, attestatur, veros monachos fecit? Quorum primus multo tempore pro Ecclesia, ad quam venerat, laborans, singulari scientia et prædicabili lingua, non solum audientium mores instruxit, sed corporalem novæ Ecclesiæ fabricam, quam aliqui vestrorum viderunt, plus cunctis mortalibus post reges Hispanos et Anglos, construxit. Sequens spiritualibus tantum studiis totum suum hominem occupans, in sancto proposito longævus consensuit, et prius Cluniaci sub sancto Patre Hugone, dehinc Vizeliaci cum domno Rainaldo abbate (116) ejus nepote, ac demum Lugdunensi archiepiscopo, degens, laudabilem vitam sancto fine conclusit. Tertius, cujus vix memoriam sine lacrymis facio, humilitate, puritate, vitæ totius sinceritate secundum meum iudicium longe præcedentes exsuperans, ita meo tempore apud nos vixit, in tantum benigne et sancte conversatus est, ut licet a nobis carne recesserit, spiritu tamen et memoria singulari nobiscum semper, dum vivimus, non esse non possit. Qui et librum De sacramento altaris, auctoritatibus sanctorum Patrum invincibiliter communium, nobis et fidei suæ insigne testimonium, et contra quorundam modernorum, vel imperitiam, vel errorem, singulare præsidium dereliquit. Inspiret igitur omnipotens Spiritus, qui ubi vult spirat, cordibus vestris, ut sanctorum istorum, quos ante oculos mentis vestræ memorans reduxi, vitam et exempla imitemini, qui a vobis, ut dixi, venientes, et more magni patriarchæ de terra, de cognatione, de domo propria egressi, peregrinatione sancta amissam patriam repetierunt, et mundi superbiam in humilitatem, luxum in frugalitatem, divitias in paupertatem, commutantes, ad eam jam per Dei gratiam pervenerunt. Hac ergo recordatione, charissimi, velut quodam charitatis glutino vobis ad-

hærentes, vosque vicissim nobis adhærere rogantes, ut hæc memoria apud vos sit continua, quæ et apud nos est perpetua, precamur. Hac confidentia fiducialiter vos etiam pro locis Cluniacensibus in diocesi vestra constitutis oramus, qua a vobis nos non repelli, sed exaudiri speramus. Specialiter autem pro domino Gerardo priore de Bertreis (117), et domo sibi commissa vestram amicitiam deprecamur: qui non tantum nobilitate generis, qua vobis bene notus est, sed etiam honesta vitæ conversatione, qua a nobis commendandus est, hoc ut credimus, promeretur.

EPISTOLA III.

Illustri et glorioso regi Sicilia, domino et amico ROTGERIO (118), frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem ab eo qui dat salutem regibus.

Per me, ait Dei Sapientia, reges regnant, et legum conditores justa decernunt (Prov. viii). De quorum numero, quia vos esse cælestis censura censuit, eidem supernæ moderationi, quas possumus, gratias agimus, non tantum quia sublimitatem vestram magnis populis prætulit, sed quoniam maxime eisdem populis vos præferendo providit. Inde enim lætamur, inde in Domino gloriamur, inde celsitudinem vestram, etsi vultu incognitam, verè dilectionis brachiis amplectimur, et ut ad honorem nominis sui, ad salutem populi sui omnipotens Salvator vestram regalem potentiam magnificet, et conservet, humiliter et frequenter precamur. Quis enim non gaudeat, quis non totis viribus, si necesse fuerit, collaboret, ut post tantos bellorum et malorum turbines, tam profundæ pacis bonum a Deo per vos Siculis, Apulis, Calabris multisque aliis gentibus collatum, conservetur, augeatur, dilatetur? Quis Ecclesiæ Dei se membrum agnoscens, de tantarum Ecclesiarum tam inconcussa et stabili pace per vos, ut dixi, et restituta et conservata, in Domino non exsultet? Quis audiens clericos, monachos, milites, rusticos, onu-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(115) *Hezelonem, Tezelinum, Algerum, canonicos.* De Hezelone jam ad vitam S. Hugonis egimus. Tezelinum commendat et Chronici Cluniacensis scriptor, quem edidimus. Algerus denique sic et a Petro nostro laudatur Tractatu contra Petrobrusianos hæreticos: «Tertius, inquit, nempe Algerus, ante canonicus et magister Leodiensis, dehinc nostro tempore monachus et presbyter in monasterio Cluniacensi, ubi etiam liber ejus De sacramento altaris habetur, puræ ac devotæ conversationis exstitit.» Ille etiam ut refert alius auctor Chronici Clun. «pro ecclesiasticis negotiis ad diversas personas, et ad Ecclesias multas insignes composuit epistolas, quæ a plerisque summo conservantur et leguntur studio. Erat enim subtilis ingenio, facundus eloquio, in proposito stabilis, et quod his omnibus est pretiosius, existimabatur et erat tam fide quam doctrina catholicus. Jam senex quoque presbyter ordinatus est, et fere per decem annos religiose conversatus, bonam, quam et in clericatu duxerat, vitam felici obitu terminavit.»

(116) *Cum domno Rainaldo abbate.* Hujus memoriam abbas noster honorifico celebravit epitaphio, quod inter alios ejus versus et rhythmos habetur,

(117) *Pro domino Gerardo priore de Bertreis.* Prioratus hic, qui et Beatæ Mariæ de Bertreia dicitur, in diocesi Leodiensi, quorum donatione venerit in jus et subjectionem Cluniacensium, docent ipsius, ad quem hæc epistola dirigitur, Adalberonis Leodiensis episcopi litteræ quæ et ipse pag. 1587 hujus Bibliothecæ Clun. integræ posite sunt.

(118) *Regi Sicilia Rotgerio.* Rotgeri Northmanni, cognomento Bossi, Siciliæ comitis et Apuliæ ducis filio, qui primus, inquit Thomas Fazelus, lib. vii posterioris Decadis rerum Sicularum, «non amplius Apuliæ ducem et Siciliæ comitem se appellari passus, regum nomen provinciis, quibus præerat aptandum, et perennem sui notitiam regio stemmate et principio hoc splendido commendandam curavit.» Quare et, «a suis rex tum Italiæ, tum Siciliæ salutat, Panormi anno salutis 1129, Idibus Maii, in regem Siciliæ unctus et coronatus est.» Nec multo post illi etiam Innocentius papa II «urbem Neapolim, quæ usque ad ea tempora Græcorum imperatori præerat, cum reliquo Terrælaboris, Apuliæ, ac Calabriæ, ad fretum usque Siculum corpore, præter regium titulum concessit.»

stos pecuniis et diversis mercibus mercatores, omneque genus hominum in terra vestra manentium, aut per eam transeuntium tyrannorum, raptorum, insuper ipsorum latronum, omni timore sublato, sua omnia pacifice obtinere, quis, inquam, tanta bona per unum bonum principem tot tantisque hominum generibus impendi audiens, non quas potest Regi regum gratias agat, et ut tali regi regnum ab eo conservetur et augeatur, imploret? Ista me, ut dixi, ad vos amandum, primitus impulerunt: ista ut inter magnos reges, Romanos dico, Francos, Anglos, Hispanos, maximos Cluniacensis. Ecclesie amicos et benefactores, vos quoque admitterem, coegerunt. Ea de causa jam ex multo tempore pro pace, pro honore, pro salute vestra, et apud Deum precatorem, et apud homines prædicatorem me constitui, et ad idem agendum tam de nostris, quam de alienis, quos potui, attraxi. Testis est horum conscientia mea, testis Romanus cancellarius, testis et ipse Dominus papa, quem Pisis, quem Romæ, quem intra Gallias constitutum, præsens verbis, absens litteris, de pace vestra sæpe conveni, et ne inimicis vestris vestram pacem, jusque perturbantibus crederet, et rogavi, et monui. Quod licet diu dilatum, sed nunc tandem ad effectum perductum, nos et omnes quicunque audire potuerunt, pacis amatores lætificat, et ad gratiarum actiones Deo persolvendas invitat. Rogo ergo, et in quantum possum vos, ut charissimum et sublimem amicam admonéo, ut hanc pacem Pastoris vestri, ac summi Ecclesie Dei magistri toto affectu amplectamini, toto adnisi retinere studeatis, quatenus et ipse de vobis, sicut de optimo et speciali filio, et vos de ipso sicut de benigno et singulari Patre, in spiritualibus pariter et temporalibus gaudeatis. Filium nostrum Gaufridum, cum litteris vestris omnem benevolentiam redolentibus ad nos venientem, vobis cum his litteris remittimus, atque tam ipsum quam commissum ei monasteriolum, quod solum adhuc in regno Sicilie vestra Cluniacus habet, regie clementie commendamus, et quia tam se quam locum eundem singulariter a vobis diligere retulit, gratias agimus. Idcirco autem dixi, adhuc solum illud nos in regno Sicilie habere, quia quod non solum diu manere debeat, de tanti amici singulari amicitia omnino præsumo. Nam si hoc Deus cordi regio inspiraret, et per vos in regno vestro de jam facto semine in multam frugem parvum illud principium multiplicaret, cresceret et in corde nostro multiplicande in terra illa monasticæ religionis affectus. Quia sicut bene novit sapientia vestra, spes lucri majoris, majus efficitur fomentum laboris. Lucrum autem majus vocavi, multiplicatæ religionis augmentum, quam major numerus monachorum melius potest servare, quam parvus, quia, ut ait Scriptura sacra: *Vae soli! quia cum ceciderit, non habet sublevantem (Eccle. iv)*; et sicut rursum loquitur: *Frater fratrem adjuvans, sicut civitas for-*

tis et munita (Prov. xviii). Major ergo si fieri posset, fratrum vel locorum numerus, majorem in nobis succenderet propagandæ religionis affectum, quia in eorum multiplicatione majorem sentimus esse profectum. Nec utilior posset accrescere regis gazis thesaurus, quam ille, quem de terris ad cælos translatus præda non diripit, latro non subripit, et juxta sanctum Evangelium, tinea non corrumpit, fures non effodiunt, nec furantur (*Matth. vi*). Animet vos, et ad bene agendum magis magisque succendat, non solum (quod præcipuum est), timor Dei, maximum regnorum omnium robur, sed etiam, quam præmisi, probitatis vestræ fama per regiones hac illaque diffusa, quoniam magnifico regi timore Dei justitiæ colla submittere gloriosum est, et famam optimam velle dilatare utile simul et honorificum est.

EPISTOLA IV.

*Venerabili et charissimo fratri, POSTIO abbati Vize-
liacensi, frater PETRUS, humilis Cluniacensium
abbas, salutem.*

Expectaveram, ut fraternam non quidem senectutem, sed senectuti præponderantem, diuturnam laboris fatigationem, fraternæ juventutis robur exciperet, et non arundineo, sed eburneo baculo assiduè extenuatas vires sudoribus sustentaret. Sed aliter, aliter quam putaverim, cessit; nec equiem quam speravit in fratre, fraternus affectus invenit. Circum eo, satago, sollicitor, angor, hac illaque distractus, tum de propriis, tum de alienis negotiis, non sine magnis animi motibus curiosus. Laborat senior, quiescit junior; et nec affectu, nec ætati deferens, umbra laborantis, ab æstu se abscondit laboris. Sed Deo gratias, reportat de laboribus propriis nobilem laborans triumphum; nec alteri invidens gloriam, solus quam meruit, victoriæ obtinet palmam. Dormienti itaque fratri, nec pro fratre, nec pro fratribus a somno diutino evigilare volenti, indico: tantam tamque diuturnam fratrum guerram, meo, meo, inquam, studio, mea cura, mea inquietudine, prævia et adjutrice Dei gratia conpositam, Eracliumque et Eustachium germanos, sacramentis inviolabilibus in perpetuum sædus amicitiamque juratos. Hæc indicando et velut exprobrando mandavit, ut de pace fratrum meis ad præsens laboribus provisa, mecum gaudeatis; et deinceps de requie vestro studio nobis comparata, nos vobiscum gaudere faciatis. Ut tamen serio aliquid loquar, per filium meum charissimum Guillelmum mihi remandate quo tempore Cluniacum, vel circa venire, et nobiscum loqui possitis.

EPISTOLA V.

*Summo pontifici et nostro speciali Patri domino
papæ INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis Cluni-
acensium abbas, obedientiam cum amore.*

Venerabilis frater noster dominus Natalis, Resba-

censis abbas (119), a paternitate vestra nuper rediens, Cluniacum venit. Qui a nobis, ut decebat, honorifice susceptus, post duos aut tres dies inopinatam nobis voluntatem suam prius coram paucis, dein coram cunctis fratribus nostris aperuit, velle se, scilicet pastoralis sollicitudine deposita, nobiscum quietius Deo servire. Sed nos licet de tanti viri nobiscum cohabitatione valde gavisi, [cum] utilissimam ejus prudentiam ac religionem Cluniacensi Ecclesiae esse sciremus, monuimus tamen ut Ecclesiam, ad quam vocatus fuerat, non desereret, ne forte multiplicia bona, quae et ipse noveram per eum in domo illa sata et multiplicata, ejus absentia deperirent. Cumque hoc et solus et cum sociis saepe monuissem, saepe replicassem, animum tamen ejus a proposita quietis desiderio revocare non potui. Et quia spe et amore aeternorum, ad transuentia oculum mentis, nec ipsa occasione ecclesiasticae administrationis eum ullo modo velle reflectere prorsus cognovi, oro cum fratribus nostris pietatis vestrae servis et filiis, ut jam bonae voluntati ejus paterna benignitate acquiescat, ejusque spirituale ac beatum otium, nec a suis monachis, nec a quibuslibet aliis inquietari ulterius permittatis. Sed nec sapientia vestra aliquem, utilitatem personae ad ejus inquietudinem praetendentem audiat, quoniam licet vestrae Resbacensis Ecclesiae sicut ipse non ignoratis, valde utilis fuerit, Cluniacensi tamen, quae familiaris vestra est, non inutilis esse poterit. Quia, ergo non alibi, quam in sinu vestro, hoc est in Cluniaco requiescere maluit, provideat ei, ut dixi, pietas paterna quietem, quam juxto ordine post Marthae meretur habere laborem.

EPISTOLA VI.

PONTIO fratri, frater PETRUS abbas humilis, salutem.

Alt Paulus Antonio pulsanti: *Nemo sic rogat ut minetur. Nemo cum precibus injuriam facit. Et minaris si non recipiaris, cum moriturus advenieris?* Haec vox mea est. Quod Paulus Antonio, hoc ego Pontio: Rogas et minaris, et cum precibus injuriam facis. Mellitum quidem, sed tamen gladium exeris. Nisi tibi provideam, vindictam de caelo minaris. Sed quia cum Deo litigare nolo, nec tutum mihi est tam valido obviare torrenti, necesse est cedere fortiori, in ejus tu potentia confusus, potentem impotens, fortem debilis, pauper divitem non vereris. Obsecro, parce minis; parcat ut ipse Deus, non tantum mihi, sed etiam tibi, ut cum nobis peperceris, parce tuum facilius mereatur audiri.

EPISTOLA VII.

Venerabili et charissimo fratri GREGORIO, frater

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(119) *Domnus Natalis Resbacensis abbas.* Subscripsit hic litteris Henrici Senonensis archiepiscopi, quibus Gilduinum Sancti Victoris Paris. abbatem de ecclesia Sanctae Mariae de Floriaco Senon. diocesis investivit, et memoratur etiam in actis controversiae Hattonis Trecentis episcopi cum Gislelmo Suessionensi praesule, super finibus discernendis ac determinandis, ubi tamen corrupte Da-

PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, considerare mirabilia de lege Dei.

Gaudeo, et ut dignum est, vehementer exulto, quod inter innumerabiles nostri temporis miseros, pene te solum beatum invenio. Hujus tuae beatitudinis non ego novus praedicator sum, nec a me primum inventa loquor, sed vocem Christi Domini tui in te, qui membrum ejus es, non incongrue transfundo, qua loquitur in psalmis: *In capite libri scriptum est de me (Psal. xxxix)*. Dicit caput, quod verum est de se: *In capite libri scriptum est de me*. Dico et ego, nec falli me credo, *In capite libri scriptum est de te*. Si enim beatus dicitur in capite psalmorum, ejus voluntas in lege Domini, ejus meditatio in lege Domini die ac nocte est (*Psal. i*),

cur ego te beatum non aestimem, non dicam, non praedicem, ejus voluntatem in lege Domini, ejus meditationem in lege Domini, ejus oculos in legendo legem Domini, ejus os in sonando legem Domini, ejus non solum articulos, sed et omnes artus in scribendo legem Domini, nocte ac die persistere, imo desudare video? *Beati*, inquit alius psalmus, *qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum (Psal. cxviii)*. Nonne igitur secundum has sententias, non meas, sed Spiritus sancti, non hominis, sed Dei jure te beatum praedico? Quocunque enim me negotia trahunt, quascunque domos adire, quaecunque penetralia vel recessus domorum penetrare cogunt, Gregorium cum sermonibus, Gregorium cum epistolis, Gregorium cum diversis tractatibus, cum infinita schedarum vel librorum congerie invenio. Istis undique ac semper latera tua ambiri, sinus impleri, gremium gravari assidue conspicio, et monachum longe melius Cluniaci, quam quemlibet philosophum in Academia philosophantem stupeo. Cerno languidos, enerves et miseros orbem terrarum implevisse, non Deo, sed sibi vacare, studia negligere, talentum, juxta magnum Gregorium, in terra abscondere, et secundum alium quemdam, cum loquendo vel scribendo quam maxime prodese possent, veluti pecora inutili vitam silentio transigere. Sed quid est, quod dixi, loquendo, vel scribendo, cum vix etiam legendo sese ad divina studeant animare? At tu non ita, qui juxta

Hieronymum dicentem: *Ama studium Scripturarum, et carnis vitia non amabis*: non solum a te hoc sancto studio carnis vitia exclusisti, sed insuper gratiarum et virtutum spiritualium fruges de praemisso semine in multam messem consurgere coegisti. Utinam certe, utinam sic mea mitigarentur negotia, utinam sic se offerrent otia, ut tecum frequenter talia meditari, talia tractare, et meditata ac tracta-

talibus abbas Resbacensis appellatur. Est autem Resbacense monasterium in Brigeio, sive Bria, vulgo *Resbès en Brie*, quod S. Audoenus Dagoberti regis cancellarius et archiepiscopus Rothomagensis, sub Regula sancti Benedicti fundavit, ut ex cap. 7 ejus Vitae, quae legitur apud Surium die 21 Aprilis, clucet.

ta, possem tibi verbo vel scripto quolibet commu-
nicare! Interim quod instat agatur. Proposui
tria capitula, tresque de tribus ipsius questionum
nodos implicuisti, meque ad dissolvendum ipsos,
velut solutorem idoneum elegisti. Quod quidem
neque in aliis ego sum. Voluntati tamen tuæ, et
charitati, qua tibi astringor, pro posse deesse nec
debeo, nec possum.

Prima propositio tua est, qua te et tecum multos
alios moveri asseris: utrum beatæ Virgini matri,
cui dictum est: *Ave, gratia plena* (*Luc. i*), atque
adjunctum, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus
Altissimi obumbrabit tibi* (*ibid.*), et in qua, juxta
Hieronymum, tota divinitatis unda se contulit,
utrum certe illi in adventu Spiritus sancti die
Pentecostes facto super apostolos, aliquid gratia-
rum auctum sit. Sic enim proponis: Si aliquid grati-
æ supra, quam prius habuerat, accepit, illud ac-
cepit, quod non habuit. Quod si habuit, non acce-
pit. Et addis: Nec tamen credimus, quod hæc ex
aliquo Scripturæ divinæ fonte derivetur opinio. Ac
statim: Si enim totam Actuum apostolorum histo-
riam revolvamus, nihil in ea unde vel levissimam
conjecturam, ne dicam hujus rei argumentum quis
possit elicere, ut arbitror, inveniemus. Nam cum ex
auctoritate evangelica plenitudo omnium gratiarum
fuerit in Maria, in cujus carnem tota se divinitatis
unda contulit, et singulari ac insolita veneratione
ab angelo salutata, gratia plena, Spiritu in eam
super omnem creaturam superveniente, et virtute
Altissimi obumbrata fuerit, mirum atque stupendum
mihi videtur, quomodo alia superveniente gratia
indigerit, quæ Dei Filium in utero virginali de
Spiritu sancto concepit. Confirmandi sane et corro-
borandi, Spiritu sancto adveniente, adhuc infirmi
erant apostoli, adhuc carnales et divinorum sacra-
mentorum, quæ per orbem terrarum fidelium men-
tibus infundere debebant, minus capaces. Et quia
in omnem terram exiturus erat sonus eorum, et in
fines orbis terræ verba eorum (*Psal. xviii*), con-
gruum erat ut omnium linguarum genera cognosce-
rent, ne in nationes gentium missi, linguarum va-
rietatem aliquatenus ignorarent. Nunquid dicendum
est Mariam cum Joseph et puero angelo in somnis
apparente, in Ægyptum profectam, ante hunc so-
lemnem Spiritus sancti adventum, Ægyptiorum
linguam ignorasse? Hæc certe verba tua sunt, quæ
ex epistola mihi a te missa excerpti. Hæc verba et
ex parte videntur querere, utrum aliquid, ut jam
dictum est, plus gratiæ sancta illa virgo et mater
Domini in illo Pentecostes die acceperit, et ex parte
velle astruere quod nihil plus quam ante habebat
acceperit.

Quod, ut absque præjudicio sanioris forte sententiæ
loquar, utrum ita an aliter sit, clarius videbitur; si
gratiæ a gratis secernantur, si majora a minoribus
Spiritus sancti charismata distinguantur. Majora
vero Spiritus sancti charismata dico, quæ ad perfici-
endam justitiam hominis pertinent, ut ea de qui-

bus Apostolus scribit: *Nunc autem manent fides,
spes, charitas, tria hæc. Major autem horum est cha-
ritas* (*I Cor. xiii*). De qua ipse alibi apertius: *Cha-
ritas, inquit, de corde puro, et conscientia bona, et
fide non ficta* (*I Tim. i*). Hæc est illa charitas, non
tantum faciens sed omnino perficiens justitiam: ad
quam ceteræ virtutes justitiæ cooperatrices, velut
ad matrem filię respiciunt, de cujus radice exoriun-
tur, de cujus stipite, velut fructuosissimæ arboris,
ramorum insipitas speciosa dependet. Ibi castitas,
ibi humilitas, ibi veritas, ibi sinceritas, ibi obe-
dientia, ibi omnis justitia. Lege Apostolum, et in-
venies cetera sigillatim exposita. Lege Evange-
lium, et audies Christum: *In hac universa lex
pendet et prophetæ* (*Matth. xxii*). Hoc est charisma,
majus omnibus charismatibus; hæc est gratia, ma-
jor, ut sic dicam, omnibus gratiis. Hæc est, inquam,
illa maxima et superexcellens gratia, de qua Ga-
briel beatæ Virgini ait: *Ave, gratia plena*. Hæc
gratia hanc singularem virginem a tempore pro-
latæ angelicæ salutationis sic plenam vel repletam
esse intelligo, ut ei aliquam creaturarum, sive ter-
restrium, sive celestium præferre nefas sit, conferre
insuper absurdissimum sit. Hæc virtutum universa-
rum gratia, cunctis creaturis excellentius illud om-
nipotentis Creatoris, non tantum spirituale, sed
etiam corporale hospitium impleri et ornari dece-
bat, ut sapientia Dei, quæ se delectari per singulos
dies, quæ se ludere in orbem terrarum, quæ deli-
cias suas esse cum filiis hominum per Sapientem
fatetur (*Prov. viii*); quæ nec delectari nec ludere,
nec deliciarum, nisi in sacris virtutibus, et sanctis
affectibus potest, in hac sancta et supercelesti
Virgine matre sua, præ cunctis hominibus vel angelis
virtutum gratia plena, magis delectaretur, luderet,
deliciaretur. Præ cunctis plane creaturis, et in
terris virtutum gratia exornari, et in cœlis sublimi
gloria illam decuit clarificari, quæ sola inter omnes
creaturas, matris Dei nomine meruit decorari. Nam
cum multi dicantur martyres Dei, cum multi di-
cantur apostoli Dei, cum multi dicantur prophete
Dei, cum multi dicantur angeli Dei, cum multi di-
cantur diversorum ordinum sancti Dei, ipsa sola
dicitur mater Dei. Unde justum erat ut, juxta quod
Apostolus ad Hebræos loquitur, sicut Moyses fidelis
famulus in domo (*Hebr. iii*), sicut Christus unicus
Filius dominans in domo (*ibid.*), sic ipsa ejus mater
virtutibus et gloria toti familiæ post ipsum in ea-
dem principaretur domo. Sicut igitur est in ipsa
singulare, ac super omnia post Deum, nomen ma-
tris Dei: ita est singularis, et super omnia post
Deum in terris, et in cœlis gratia et gloria ejusdem
matris Dei. Unde quantum ad illam gratiam perti-
net, qua per Spiritum sanctum et virtutem Altissi-
mi, utpote conceptricem, genitricem, ac nutricem
omnipotentis Filii Dei, eam decuit purgari, sanctifi-
cari, glorificari, et Pentecostes nihil ei additum
credo, imo absque omni hæsitatione confirmo. Quis
enim sani capitis hoc unquam vel suspicari potuit,

ut quantum ad aliquam partem iustitiæ spectat, post Filii Dei in ipsa conceptionem, et de ipsa natiuitatem, aliqua gratiæ portio ei addita fuerit, cum ipsam ante ista angelus gratia plenam dixerit? Nonne hoc absurdum, imo nefarium esse quilibet etiam valde brutus aduertit, ut concipiens, vel pariens Deum imperfecta fuerit; post conceptionem vero vel partum diuinum ad perfectionem ante non habitam pervenerit? Quis hoc non tantum abiciat, sed non etiam exhorreat? Nihil enim ei usque ad ultimum vitæ mortalis terminum, gratiæ perfectricis accessit quod Deum concipiens et pariens non habuit, quia ex quo gratia plena dicta est, semper eadem gratia plena permansisse, absque augmento aliquo credenda est. Quod si nullo tempore vitæ suæ, post scæpæ dictam conceptionem vel natiuitatem, ei aliquid præfate gratiæ additum est, nec die Pentecostes ipsi in talibus aliquid adjunctum est. Quis enim quod plenum est, nulla ex parte vacuum intelligitur, nihil ei addi potuisse cognoscitur, quæ plena gratia prædicatur. Quid enim virtutum spiritualium ad iustificandam vel sanctificandam animam pertinentium, die illo Pentecostes acciperet, quæ inter cætera hoc in plenitudine evangelizatiæ gratiæ accepit, quod nullus apostolorum vel die jam dicto, vel aliquo vitæ suæ tempore accipere meruit? Nam licet magna et immensa dona apostoli ea maxime die a datore gratiarum Spiritu Dei acceperint, nullus tamen illorum hoc donum meruit, ut in carne mortaliusque ad carnis mortem absque peccato omnino esse potuerit. Hinc verba illa apostoli Iacobi profusa sunt: *In multis offendimus omnes (Jac. iii)*. Hinc et illa Joannis: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. i)*. Hinc et illa magni Apostoli: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum (I Cor. iv)*.

Quod ergo nec die Pentecostes apostoli accipere meruerunt, hoc multo ante Pentecosten tempore, de qua agitur mater Virgo, accepit. Unde Augustinus contra Cœlestium Pelagianum, in libro De perfectione iustitiæ hominis: *Cum de peccatis, inquit, agitur, nullam prorsus de matre Domini volo haberi quæstionem. Unde enim scimus quid ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit, quem conatui nullum habuisse peccatum. Hac ergo sancta Virgine excepta, si omnes sanctos et sanctas, dum hic viverent, congregare possemus, et interrogare utrum essent sine peccato, sine dubio respondissent quod de se Joannes etiam apostolus ait: « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus et veritas in nobis non est (I Joan. i) ».* Hucusque Augustinus. Nullo autem pacto esse potuit, vel debuit, ipsa ratione hoc ipsum vociferante, ut Spiritus sancti sacrarium, Filii Dei reclinatorium, totius deitatis solium, qualibet vel parva peccati nubecula postmodum subintraverit, et cor illud conceptæ deitatis luce præfulgens, aliquis vel modicus tene-

brose cogitationis fugax saltem volatus fuscaverit. Ergo secundum ea quæ præmissa sunt, beatæ matri Virgini, nec die Pentecostes, nec aliquo post conceptionem Filii Dei die quantum ad maiora et supra dicta gratiarum dona pertinet, nihil additum est. Sed sicut ei nihil additum in maioribus confirmo, ita ei aliquid in minoribus forte adauctum, non nego. Quæ sint vero illa minora, et sepe fatus Apostolus docet: *Alii, ait, datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii gratia curationum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum (I Cor. xii)*, et similia. Dicuntur vero minora respectu maiorum supra scriptorum, quia maiora, illa sine minoribus istis saluare possunt. Nam sine sermone sapientiæ vel scientiæ (non dico sine sapientiæ et scientiæ), sine gratia curationum, sine prophetia, sine discretionem spirituum, sine generibus linguarum, sine interpretatione sermonum saluari possum, sine charitate et ei coherentibus sacris virtutibus non possum. Maiora ergo sunt, sine quibus salus non est; minora dicuntur, sine quibus salus integra esse potest. Unde quantum ad illa maiora, ut jam dixi, die Pentecostes adauctum est beatæ Virgini; quantum vero ad ista minora, apostolis quidem omnia data sunt, sed nescio utrum et beatæ Virgini. Decebat enim ut illis, quorum sonus exiturus erat in orbem, sicut et ipse scripsisti, terrarum, et quorum verba perventura erant in fines orbis terrarum, daretur sermo sapientiæ, daretur sermo scientiæ, daretur gratia curationum, daretur genera linguarum, et si qua alia tantæ prædicationis officio necessaria esse iudicavit donorum eorumdem distributor Spiritus sanctus. Adjuncta est eis ab eodem Spiritu Dei animositas cordium, sine qua nihil profuissent universarum genera linguarum. Quid enim prodesset peritia loquendi, si non adesset virtus audendi. Quid plane prodesset multiplex scientia verborum, nisi pelleretur timiditas animorum? Ut igitur fortes et invincibiles animo essent, induti sunt, sicut Christus eis promiserat, virtute ex alto, ne muti coram barbaris gentibus apparerent, et ut ad quod mittebantur prædicare sufficerent, impleta sunt ora eorum omnium quæ sub cælo sunt gentium verbo. De matre autem Domini quid dicetur? Quid dicetur, et de aliis sanctis mulieribus, quas fuisse cum apostolis tempore illius magni adventus Spiritus sancti, quis negare potest? Quis negare, inquam, potest eas tempore illo fuisse cum apostolis, cum dicat Scriptura, quod *Regressi post ascensionem Domini apostoli a monte Oliveti Hierosolymam venerunt, et ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes et reliqui (Act. i)*, et statim subdat: *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus? (Ibid.)*

Neque enim dici potest quod hæc unanimitas orationis discipulorum et mulierum sanctarum dissoluta fuerit usque ad diem illum, quo etiam per si-

gratia visibilia super apostolos et alios credentes, Spiritus divinus descendit. Quod si unanimitas illa et perseverantia orationis, ac loci, usque ad diem illum protracta est, utique mater Domini, et mulieres illae Salvatoris discipulae, cum apostolis et aliis credentibus permanserunt, nec ab ipsis usque ad sacram illam diem donis caelestibus insignem recesserunt. Ibi plane erat jam dicta sancta mater Domini; ibi Maria Magdalene, Jacobi et Salome, et caeterae quae, ut Evangelium loquitur, eum secutae fuerant a Galilaea, ministrantes ei (*Matth. xxvii*). Quid igitur? Accepit sancta illa Virgo et mater Domini, acceperunt et aliae beatae mulieres quae aderant, eam quam apostoli, gratiam, vel munera Spiritus sancti? Acceperunt majorem sanctificationem? Acceperunt majorem, quam habuerunt, cordis constantiam? Acceperunt eandem quam apostoli linguarum gratiam? Et de beata quidem Virgine supra dictum est, et omnino certum est, quod ei nihil ad puritatis, nihil ad sanctificationis, nihil prorsus ad omnium virtutum spiritualium perfectionem accesserit. Nihil enim ei augmenti ad justitiae vel sanctitatis plenitudinem, per illum Spiritus sancti adventum accedere potuit: quam ante conceptum, et in conceptu filii Dei, omnium virtutum sanctificatione et perfectione idem Spiritus adimplevit. Sed nec de aliis bonis mulieribus dubium est, quod eis multa de simili virtutum gratia, ante illum Spiritus sancti adventum deerant: quarum imperfectionem idem Spiritus, qui spirat ubi vult, et prout vult, secundum mensuras sibi tantum notae donationis suae perfecit. Cum enim apostolis ipsis ante diem illum plurima de perfectione defuerint, non mirum si mulieribus illis multa perficienda restabant. Acceperunt ergo illae gratiam, quam prius non habuerant, et sicut in eodem loco cum Christi discipulis facto de caelo repente sono inventae sunt, sic nec ab eadem collata apostolis gratia, quantum ad speciales animi virtutes pertinet, exclusae sunt. Sed quid de miraculis? Quid de linguis diversis? Et ista cum apostolis beata Virgo, ac mulieres jam dictae acceperunt? Et aliorum quidem miraculorum potentiam discipuli Christi, et ante ipsius passionem susceperunt, praecipiente ipso, *infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, daemones ejicite* (*Matth. x*); et post resurrectionem insuper, quando tam de ipsis quam de credituris dictum est: *Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur* (*Marc. xvi*), et reliqua. Omnium vero linguarum gratiam non alio die, vel alio loco acceperunt, sed die Pentecostes, quando simul apostoli et mater Domini, ac saepe dictae mulieres in coenaculo unanimiter in oratione perseverabant. Apostoli ergo et alii discipuli, qui adfuerunt, gratiam illam linguarum ea die acceperunt. Accepit igitur eam beata Virgo? Acceperunt et sanctae mulieres? Sed certa est causa, qua discipulis haec gratia data est. Praedicaturi enim erant, ut supra dictum est, orbi universo Evangelium. Sed nunquid

A ad praedicandum idem Evangelium beata Virgo vel reliquae sanctae feminae missae erant, vel mittendae in orbem universum? Non utique. Mater enim Domini non ad praedicandum verbum Dei, sed ad generandum Verbum Dei electa fuerat, nec ad aliquem gentium hac de causa mittenda erat. Sed nec mulieres reliquae ad simile officium alicubi leguntur destinatae. Non sexum femineum hoc decebat quod virilem, ut ad praedicandum per diversa mitteretur, cum mulieres magis debeant parare aures ad audiendum quam aperire os ad praedicandum, maxime cum Apostolus dicat: *Mulierem loqui in ecclesia non permitto* (*I Tim. ii*). Et rursus de eisdem mulieribus: *Si quid discere vulerint, domi viros suos interrogent* (*I Cor. xiv*).

B Sed dicit aliquis: Nonne quaedam sanctarum mulierum hymnos, vel cantica divina scripserunt? Sed aliud est cantare, aliud praedicare; aliud psallere, aliud evangelizare. Nam sicut virum sana doctrina, sic mulierem decent religiosa cantica. Inde est quod Maria soror Aaron, submerso Pharaone (*Exod. xv*), Debbora occiso Sisara (*Judic. v*), Anna nato Samuele (*I Reg. ii*), haec ipsa Virgo et mater Domini concepto Salvatore, exultasse et cantasse (*Luc. i*) leguntur. Nulla tamen harum vel aliarum mulierum in aliquo textu divino ad praedicandum missa narratur. Sola Maria Magdalene legitur non quidam praedicasse, sed nuntiasse discipulis: *Quia vidi Dominum, et haec dixit mihi* (*Joan. xx*). Mater ergo Domini et reliquae ei adhaerentes sanctae mulieres, quae ad nullam mittebantur gentium, quid necesse habuerunt die Pentecostes accipere a Spiritu sancto linguas omnium gentium? Nam quod in epistola tua legi, quando in Aegyptum cum filio fugit, non ignorasse eam linguam Aegyptiorum, si probatur ex Scripturis, tenendum est; si non probatur, non multum instandum est. Quae enim necessitas fuit scire eam Aegyptiorum linguam, cum nec Judaei jam per totum orbem dispersi, quorum linguae erat, Aegypto defuerint, nec interpretes deesse potuerint? Ut ergo breviter quod sentio exprimam, accepisse eam die Pentecostes gratiam illam linguarum omnium, nec affirmo, nec nego. Non affirmo, quia nullam necessariam vel probabilem causam, qua gratiam illam accipere debuerit, invenio. Non nego, quia fortasse alius invenire poterit, ad quod ego nondum sufficio. Hoc tantum constanter astruo, quod tamen supra jam dixi, beatae Virgini post conceptum Dei Filium, nihil de illis excellentibus sancti Spiritus donis, aliquo tempore, dum mortalis vixit, adauctum. De inferioribus vero nihil superfluum aut indecens additum; sed si quid omnipotentis Filii Dei matrem de talium numero habere decuit, absque deputatione adjunctum. Sive tamen ei de hujusmodi charismatibus, quae die Pentecostes data sunt apostolis, totum aut aliquid datum sit, et majoribus, quae praedicta sunt adjunctum, sive non; non ideo inferiori judicabitur apostolis, nec aliquis ipsorum prae-

pter hujuscemodi dona vel quælibet alia, major ipsa aut par ei esse censebatur. Nam neque Eliseus Eliæ præfertur, quia duplex in eo non virtutum spiritualium, sed miraculorum extrinsecus apparentium spiritus apparuit, nec, ut æstimo, Judas proditor aut Petro apostolo se conferet, quia par ei in miraculis visus est, aut Joanni Baptistæ se istorum signorum fastu præferet, de quo in Evangelio legitur, quia *Joannes Baptista signum fecit nullum* (Joan. x). Hæc mihi de proposita prima questione, absque melioris sententiæ, ut supra dixi, præjudicio, ad præsens videntur.

Secundæ propositionis tuæ hæc summa est. Quæ ratione post conceptum Dei Filium et naturæ humanæ in alvo virginali personaliter unitum, gloriosa illa Maria aliquid in creaturis ignoraverit, et illam, in qua omnes thesauri sapientiæ et scientiæ etiam corporaliter erant absconditi (Coloss. ii), aliquid in creaturis latuerit, cum scriptum sit de quodam sancto (GREGORIUS, de S. Benedicto): *Animæ videnti creatorem angusta est omnis creatura*. Et post pauca subiungit: *Ex gratia itaque superaddita et meriti prærogative, quæ virgo simul et mater Dei meruit existere, etiam in carne posita videtur sua sapientia angelorum scientiam transcendisse, sicut etiam super omnem angelicam naturam credimus eam exaltatam esse*. Si vero secundam divinitatis cognitionem alius alio sit beator, alius alio sapientior, hæc virgo etiam in carne omnibus angelorum ordinibus longe mihi sapientior videtur existisse, cui datum est, non solum in carne præter carnem vixisse, sed ipsum etiam Dei Verbum carnem factum genuisse. Hæc quidem scripsisti, sed ut de eruditione tua confido, non tam tua quam aliena protulisti. Quis enim, ut compendio utar, saltem mediocriter eruditorum ignorat, quod gloriosa illa, ut scribis, et ut verum est, Maria, post conceptum Dei Filium, non dico tantum aliquid vel aliqua, sed etiam multa in creaturis ignoraverit? An non ignoravit multa in creaturis, quæ multa etiam ignoravit in rebus domesticis? An non ignoravit multa in aliis cui necessarium fuit ut Joseph sponsus ab angelo admoneretur, et diceretur ei: *Surge et accipe puerum, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi?* (Matth. ii.) An non potuit multa ignorare in creaturis, cui iterum necesse fuit, ut rursus angelus Joseph in Ægypto appareret, et diceret: *Surge et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri?* (Ibid.) Nam si ipsa hoc et illud prius noverat, et Herodem scilicet quærere puerum ad perdendum eum, et rursus post fugam suam in Ægyptum ipsum præscierat ante defunctum, superflue et tunc hortatus est Joseph angelus ad fugam, et post superfluo commonuit ad reditum. Cur enim angelus sollicitaretur, aut aliquem sollicitaret pro salvando puero, cujus mater omnia nosset, cujus persecutores omnes cognosceret; quorum voluntates, consilia, fraudes, subtili Spiritus scientia di-

agnosceret, quorum vita, quorum obitus ipsam nullatenus latere posset? Dubia sint ista, his tamen, quibus dubitare more quorundam philosophorum de omnibus conceditur. Succedat tamen exemplum, post quod nec ipsis, qui omnia sub utrum ponunt, hæsitare liceat. *Remansit, inquit, puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. Æstimantes autem eum esse in comitatu, venerunt iter diei et requirebant eum inter cognatos et notos. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum* (Luc. ii). Quomodo certe, quomodo opinari potuit bonus animus nihil in creaturis beatam Virginem latere, cum eam latuerit filium Jerosolymis remansisse, cum æstimaverit eum in comitatu esse, cum eo inter cognatos et notos non invento, Jerusalem redierit, et vix post biduum requirendo invenerit? Sed audiat ipsa Virgo, et magis ipsi de seipsa, quam cuilibet incircumspectæ opinioni credatur: *Fili, ait, quid fecisti nobis sic? ego et pater tuus dolentes quærebamus te* (ibid.). Et utique cum dolens per diversa non quæsisset, si ubi esset subtili spiritus indagine cognovisset. Quæ ergo ubi tantus esset Filius ignorabat, quomodo omnia quæ in creaturis fieri poterant cognoscebat? Sed mirum est, ut proponis, quomodo illam in creaturis aliquid latuerit, in qua erant omnes thesauri sapientiæ et scientiæ etiam corporaliter absconditi (Coloss. ii). Sed hæc sententia, quam ex parte nescio quorum proponis, sicut nosti, apostolica est, et non de illa beata et semper nominanda Virgine, sed de ejus Filio dicta est. In illo enim, hoc est Dei et ipsius Filio, vere sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi; unde nec aliquid eum sicut Deum in creaturis latere, nec quidquam eorum quæ in coelis, quæ in terris, quæ insuper apud inferos aguntur, ignorare possibile est. Qui enim solus Creator est omnium, solus est rector et cognitor universorum. Eapropter licet in utero hujus Virginis ille, in quo omnes hi thesauri latebant, etiam, ut dicis, corporaliter latuerit, non tamen ex thesauris illis sapientiæ et scientiæ in ipso absconditis, omnium rerum scientiam, quandiu hic mortaliter vixit, sancta hæc Virgo suscepit. Hoc enim solius Dei est, nec alicui mortalium in hac vita concessum est. Quod vero solius Dei est, participem habere non potest. Unde et ipse per prophetam loquitur: *Gloriam meam alteri non dabo* (Isa. lxi). Et cui per quemdam sapientem dicitur: *Tu solus nosti corda filiorum hominum* (II Par. v). Si quis tamen hanc apostoli de Christo sententiam, gloriæ beatæ Virginis voluerit adaptare, sic saltem hoc faciat, sic erga sanctam Virginem officiosus et devotus appareat, ut regulam fidei non excedat. Attendat et videat quam caute Hieronymus, in talibus de Christo ad ipsam translatis, incedat. Ait enim in quadam re simili: *In Mariam vero totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit*. Statimque adjungit: *Quamquam aliter. Totius enim gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo in*

Mariam venit; quoniam Christus plenus gratiæ et A *mundum collectum vidisse, non legitur omnia quo-*
veritatis in Maria conceptus, de Maria ad homines
processit. Tamen aliter, quia non ipsa plenitudinem
illam gratiæ, quæ in Christo est, quantum ad perso-
nam propriam spectat, suscepit. Aliud est enim in
persona propria habuisse illam plenitudinem gratiæ,
aliud personam illam genuisse, in qua erat illa pleni-
tudo gratiæ.

Sic forte, imo sic plane, ut mihi videtur, dici potest absconditos in Maria thesauros sapientiæ et scientiæ, non quia in ea personaliter, hoc est quantum ad propriam ejus personam pertinet, thesauri illi absconditi fuerint, sed quia sacra illa ipsius viscerum Christum Dominum, in quo vere personaliter erant absconditi, portaverint. Jam sequens illa sententia, quæ quasi ad roborandam opinionem falsam proposita est, quid valeat, prudentia tua advertat. Nam facile est videre, non tantum tibi qui longe difficiliora citissime pervides, sed cuilibet etiam leviter attendenti, quod hæc sententia jam dictæ opinioni in nihilo suffragetur. Primo, quia non ex canone tali est, cui omnimodam fidem præbere cogamur. Licet enim a sancto Gregorio hæc in dialogo prolata sententia sit, non tamen eam debemus fidem quibuslibet scriptis doctorum, quam nos debere novimus summo sanctarum canonum Scripturarum. Nec tantum deferre compellimur post Veteris ac Novi Testamenti paginas alicujus quantumlibet docti et catholici scripto, quantum eidem canonum divino. Unde Hieronymo Augustinus : *Absit, inquit, a sanctitate et sapientia tua, ut eam scriptis tuis velis auctoritatem dari, quæ soli dignitati sanctarum Scripturarum servatur ! Cujuslibet enim Scripturam licet examinare, de scriptis autem illis nulli prorsus permittitur dubitare.* Hoc in epistola Augustini, et si non per eadem verba, eandem prorsus continens sententiam invenies. Præter hoc etiam, si de illo divino canone sumpta esset, nec sic quidem ad probanda præmissa valeret. Quod cuilibet paulo diligentius advertenti statim patebit. Nam quia ait sanctus ille : *Videnti Creatorem angusta est omnis creatura, non inde sequitur quod nihil eum latere potuerit in creatura.* Subjecit enim hanc sententiam verbis illis suis, quibus a sancto Patre Benedicto totum mundum velut sub uno solis radio collectum visum esse jam dixerat. Potuit vero et ille sanctus, et totum mundum simul collectum videre, et potuerunt eum multa, quæ in mundo fiebant, latere. Nulla enim necessitas urget fateri, ut quia totum mundum collectum vidit, simul etiam quæ in mundo fiebant cognoverit. Ipse quippe etiam communis intuitus noster hoc habet, ut de turri, vel monte, vel aliquo sublimi loco multa simul terrarum spatia videamus, cum vix pauca aliqua eorum quæ in spatiis illis aguntur, discernere valeamus. Et licet longe valentior nostro fuerit sancti illius a Deo dilatatus intuitus, in tantum ut, sicut dictum est, totum simul mundum aspicere potuerit ; ubi tamen legitur eum totum

*que eum, quæ in creaturis tunc temporis agebantur, aliquatenus agnovisse. Eapropter nulla est, vel a simili, vel a minori similitudo proposita, ut quia ille totum mundum simul collectum vidisse scribitur, idcirco sancta Virgo mater Domini cuncta, quæ in creaturis, dum in corpore vixit, fiebant, agnovisse credatur. Est adhuc et de hac sententia, quæ forte se discutiendam obtulit, quod dicatur. Nam quod ait ille : *Videnti Creatorem angusta est omnis creatura, verum est, sed in futura vita. Quod enim Creator hic a mortali videri ut est, non possit, testatur illa orbi terrarum nota sententia : Non videbit me homo, et riet (Exod. xxxiii).* Nec tamen idcirco falsam hanc sententiam dico, vel sanctum illum eo temporis spatio, quo assuetam hominum visionem excessit, Creatorem vidisse, prout datum est, nego. Novi namque et alios fuisse, vel esse modos, vel modum videndi Deum ; quo et Jacob eum se vidisse fatetur, cum dicit : *Vidi Dominum facie ad faciem (Gen. xxxii) ;* quo et de Moyse legitur : *Loquebatur Dominus Moyse facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum (Exod. xxxiii) ;* quo et Lxx senioribus Israel apparuit ut scriptum est : *Et viderunt Deum, et comederunt, et biberunt (Exod. xxxiv) ;* quo et Isaïas : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum (Isa. vi) ;* quo et Micheas : *Vidi Dominum sedentem, et omnem militiam cæli assistentem ei a dextris et sinistris (III Reg. xxi) ;* et multa similia. Hinc sunt et illa verba Apostoli : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii).* Hinc et illa Joannis : *Nondum apparuit quid erimus, sed cum apparuerit, videbimus eum sicuti est (I Joan. iii).**

Cum ergo omnes isti Deum non illo futuræ vitæ modo, sed unicuique congruenti modo viderint, sub nullius tamen horum conspectu, omnis creatura coarctata legitur. Potuit in isto Deum vidente fieri quod in aliis Deum videntibus factum non est. Sed quolibet modo vel sancti illi, vel sanctus iste Deum viderint, eo res deducitur, quo nec illi, nec iste in visionibus illis suis totum quod in creaturis gerebatur, visionum suarum tempore cognoverunt. Quod si, ut jam dictum est, in visionibus suis multa eos in creaturis latuerunt, non valet quod allatum fuerat ad probandum, sanctam Domini matrem nihil in creaturis latuisse, nihil eorum, quæ in creaturis suo tempore gerebantur, ignorare potuisse. Quod si cuilibet sanctorum (quod tamen nusquam legitur) datum in præsentem ad horam fuisset, non inde cogemur credere, quia et hoc beatæ Virgini datum esset. Esset enim hoc quoddam miraculi genus, non ad summa et majora pertinentes sancti Spiritus dona, quæ, sicut supra præmissum est, plus omni creatura beata Virgo habuit, sed ad illa media, inter quæ et miracula numerantur, quæ beatam Virginem in carne mortali positam accepisse, nemo in toto canone divino legisse, ut puto, se recolit. Nec idcirco tamen minor facientibus miracula ab aliquo

sanum sapiente aestimari poterit : quæ quod summum et majus est accipiens, talibus, licet Spiritus sancti donis, non eguit. Quod si quilibet pertinacius instans, eam sine miraculis aut minorem miraculorum factoribus esse, aut videri dixerit, dicat et Christum eo Christiano vel esse, vel videri minorem, qui majora quam Christus miracula operatus fuerit. De quo ipse in Evangelio : *Qui credit, inquit, in me, opera quæ facio et ipse faciet ; et majora horum faciet* (Joan. xiv). Majora vero Christo miracula fecisse multos sæpe Christianos legimus. Quos majores eo esse disputandum non est, quia longe longius eo inferiores esse certum est. Jam quia de verbis illis Dialogi, ne ad probanda quæ proposita fuerant valere possint, satis actum arbitror, ad sequentia stylus procedat. In quibus legitur videri quibusdam, quod sæpe dicta Virgo mater Domini etiam in carne posita, sua sapientia angelorum scientiam transcendit, sicut et super omnem angelicam naturam exaltata esse creditur. Et sequitur versus. *Si enim, inquit auctor, secundum divinitatis cognitionem, alius alio fit beator, alius alio sapientior, hæc Virgo etiam in carne omnibus angelorum ordinibus longe mihi sapientior videtur existisse, cui datum est non solum in carne præter carnem vixisse, sed ipsum etiam Deum carnem factum genuisse.* Hæc verba, ut quod verum est fatear, venerabili et charissimæ mihi dilectioni tuæ, non a te quidem, sed per te prolata, et opinionem non tuam, sed quorundam proponenda, in tantum mihi absurda videntur, et de rudi et prorsus incircumspecto corde procedere, quod vix admirari sufficio. Quis enim admirari sufficiat, eum cui ista videntur non discrevisse quod per facile erat, gratiam a gratia, laborem a retributione, meritum a beatitudine? Quid autem dixi gratiam a gratia, laborem a retributione, meritum a beatitudine? Hæc verba non nunc primum a me proferuntur, sed in Evangelio Joannis leguntur. Nos, ait, omnes de plenitudine ejus accepimus, et gratiam pro gratia (Joan. i). Quid est gratiam pro gratia? Accipiunt enim sancti ejus geminam ab ipso gratiam, ita ut ex præcedente gratia sequatur et alia. Primo enim hic accipiunt gratiam operationis, ac pro ipsa alibi gratiam retributionis. Primo hic accipiunt gratiam sanctificationis, ac pro ipsa alibi gratiam glorificationis. Nec enim simul et opus bonum faciunt, et boni operis mercedem accipiunt, neque simul in sanctitate et virtutibus perficiuntur, et virtutum et sanctitatis gloriam assequuntur. Hic enim operantur, ibi remunerantur. Hic sanctificantur, ibi glorificantur. Quantum ergo ad morum puritatem, quantum ad vitæ perfectionem, quantum ad omnium virtutum sanctificationem pertinet, beata Virgo etiam in carne posita, omnem creaturam vel humanam vel angelicam summe transcendit. Quantum vero ad sapientiam, qua quibusdam videtur etiam in carne posita angelorum scientiam transcendisse, mihi prorsus non ita esse videtur.

A Si enim hoc concessero, labori retributionem, merito beatitudinem adjungam, et mercedem illam, gloriam illam, magnificentiam illam, qua universis creatoris post carnis mortem prælata est, eam ante mortem recepisse concedam. Hoc si concessero, omni auctoritate et ratione destitutus, angelis et hominibus ostentui ero. Nam si dixerò eam in carne mortali positam angelorum sapientiam non dico transcendisse, sed saltem sapientiam suam adæquasse necesse erit ut eam adhuc in terris positam, omni miseria mortalitatis exuam, omni incorruptione, immortalitate, beatitudine induam. Nam si in carne, ut dicitur, posita, sapientiam angelorum assecuta est, etiam beatitudinem consecuta est. Neque enim angelorum sapientia sine beatitudine esse potest, quæ idcirco vera sapientia est, quia beata est. Beata autem, non nisi beatitudine est. Beatitudo autem est, ut eam vel definiam vel describam, sine omni molestia totius boni sufficientia.

Hanc autem beatitudinem, gloriosam matrem Domini in hac mortali vita assecutam non esse, quis nesciat? Nam si hanc assecuta esset, adhuc in terris posita omni corporali molestia caruisset, totius boni adepta jucunditate gauderet. Caruisset profecto indigentia, caruisset metu, caruisset dolore, et tandem omni corruptionis vel mortalitatis incommodo. Sed ita non fuisse, auctoritati evangelicæ credentibus, vel rationem ipsam sciscitantibus, advertere per facile est. Licet enim ipsa post Filii Dei conceptionem omni peccato caruerit, dum tamen in carne vixit, pœna peccati non caruit. Pœna vero contraria est beatitudini. Si enim beatitudo est, quæ omni caret molestia, hanc ipsa in carne mortali assecuta non est, quæ in ea multa molestia passa est. Nam si egere non est beatitudinis, si timere non est beatitudinis, si dolere non est beatitudinis, si denique mori non est beatitudinis, tunc ipsa in carne beata non fuit, quæ in ea ista omnia toleravit. An non eguit, quando pariens suum et Dei Filium, reclinavit in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio? (Luc. ii.) An non eguit, quæ pro filio hostias Deo oblatura, quia agnum non potuit, par turturum aut duos pullos columbarum obtulit? (Ibid.) An non timuit, quæ a facie Herodis in Ægyptum fugit? (Matth. ii.) An non doluit, cuius animam moriente Salvatore Filio, iuxta justî Simeonis verba, nimii doloris gladius pertransivit? (Luc. ii.) An non omnes præter peccatum miseria conditionis humanæ experta est? Et quid tandem? Nonne et mortuus est? Hæc omnia certe contraria sunt beatitudini angelicæ, quæ eam assecutam etiam in carne mortali necesse erit dicere, si quis eam angelorum sapientiam vel transcendisse dixerit vel æquasse. Sapientia enim vel beatitudo angelica, in tantum individua, imo sic unum sunt, ut nec eorum sapientia sine beatitudine, nec beatitudo sine sapientia esse possit. Alioquin, quod omnino stolidum et pecuale est sentire, esset eorum aut sapientia misera, aut beatitudo insipiens. Quod quia im-

possibile est, ut vel sapientia quantum in ipsa est A misera, vel beatitudo possit esse insipiens, necesse est fateri angelicam sapientiam semper beatam, vel beatitudinem semper esse indivisibiliter sapientem. Unde, quoniam nullo pacto beatitudinem ab angelica sapientia quilibet secernere potest, si sapientia angelica beatæ Virgini in carne mortali datur, consequenter et beatitudo angelica concedetur. Quæ si ei in illa mortali carne conceditur, jam nec eguisse, nec timuisse, nec doluisse, nec ad ultimum obisse, imo nec hominem eam fuisse dicitur. Datur ergo ei in carne mortali multa et magna sapientia, sed non tanta, quæ vel angelorum sapientiam superet, vel adæquet. Licet enim sublimis illa et supercœlestis Virgo sapientiam Dei, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (*Sap. viii*), amictam carne humana in utero portaverit, genuerit, lactaverit, foverit, nutriverit, non tamen, dum mortalis vixit, eam ut angeli agnovit, vel sicut illi revelata facie, et abjecto velamine comprehendit. Manet enim quod supra scriptum est : *Non me videbit homo, et vires* (*Exod. xxxiii*). Videbant enim eum angeli sicuti est, videbat eum mater Virgo, plusquam ab aliquo mortaliter vivente videri poterat. Videbat ipsa eum plena gratia, plena Deo, plena virtutibus, plena Spiritu sancto et virtute Altissimi, fide et incomparabili divini amoris plenitudine; videbant eum beati illi spiritus non fide, sed re, non ut homo per speculum et in ænigmate, sed facie ad faciem. Videbant eum clarius in ipso gremio Virginis matris, quam ipsa posset videre beata Virgo mater, quia ipsa latentem in carne Deum ineffabili spiritus exultatione gaudens admirabatur, ipsi eum in carne, sicut et ante carnem, nullo carnis obstaculo præpediti cernebant, adorabant, contemplabantur, pasciebantur. Unde hoc non velatæ, sed revelatæ visionis divinæ postu satiati, et contemplatione clarissima summæ sapientiæ plenissime sapientes effecti, beati non esse non poterant, qui in eo, quæra conspiciabant, beatitudinem integram possidebant.

Qui igitur Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam, longe clarius, subtilius, perfectius beata Virgine, dum mortalis vixit, cernebant, nonne ipsa æterna ac summa Sapientia, quam conspiciabant, longe sapientiores beata Virgine erant? Plane sapientiores erant, qui non velatam, ut erat apud matrem, sed revelatam, ut est apud Patrem, videbant. Videbant eam certe sicuti est, et in ea visione singularem nullique in carne mortali concessam sapientiam possidebant ac beatitudinem. Quam jam retinebat plus omnibus sanctis beata Virgo per fidem, spem, et sublimissimam charitatem, qua illi, ut dictum est, fruebantur facie ad faciem. Non igitur eam, quam angeli, beata Virgo, dum in carne viveret, sapientiam obtinebat, quia nondum ut illi, quod postea fuit, beata esse poterat. Nam angelicam ei omnino sapientiam sine beatitudine concedere, sicut est

PATROL. CLXXXIX.

omni auctoritati et rationi contrarium, sic est etiam non mediocriter stultum. Quid esset enim angelica sine beatitudine sapientia nisi, ut sic dicam, dæmonica quædam scientia? Dicuntur enim dæmones scientes, vel scii, quoniam plurima sciunt, sed quia beatitudinem nec re nec spe obtinent, omnino miseri et detestabiles sunt. Sapientes enim eos vocare non possum, licet multa plusquam homines in rerum natura comprehendant, quoniam nec sapientia dici potest, quæ rebus divinis vel æternis non militat; nec eum sapientem, qui sibi divina vel æterna congruis officiis vel affectibus non procurat. Inde est quod et sapientia mundi stultitia dicitur, et sapientes, mundo, non Deo servientes, stulti vocantur. Non habuit ergo B beata Virgo, dum moritura vixit, majorem vel parem sanctis angelis sapientiam, quia nec habere poterat beatitudinem, sine qua eorum sapientia nunquam esse potest, nec habuit dæmonum vel impiorum hominum sapientiam, quæ nec omnino vere dici sapientia potest. Majorem vel parem sanctis angelis non habuit sapientiam, quia nec, ut dictum est, habere potuit beatitudinem quam illi obtinent re. Malorum angelorum vel dæmonum non habuit : quia nec est sapientia, quam ad beatitudinem non referunt, neque re neque spe. Sed plane habuit ingentem, et omni sanctorum mortaliter viventium sapientiæ valde præferendam sapientiam : non eam, quæ more philosophico de creaturis curiose disputat, sed eam quæ C Creatoris cognitionem devote ac sollicitè investigat. Quantumcunque enim intellectus proficiat ad solam creaturarum veritatem perscrutandam, magis scientia quam sapientia dicitur. Ille autem intellectus, qui per creaturas, vel sine creaturis se in agnitionem et amorem solius Creatoris extendit, sapientia vere vocatur. Hanc itaque sapientiam, quæ, cæteris affectibus posthabitis, in solius conditoris et omnium honorum auctoris agnitionem et delectatissimum amorem, adjuncta ipsius Conditoris gratia se totam diffundit, beata Virgo et mater Dei plus omni mortali in carne vivente obtinuit; et ea sapientia summæ sapiens, conditorem suum et omnium, omni mortali creatura excellentius D agnovit, coluit, dilexit et, quantum hic a vivente videri vel comprehendi poterat, licet incomprehensibilem, comprehendit.

Hic mens de istis sensus est, charissime, quod absque præjudicio verioris sententiæ loquor, ut putō catholicus. Sententiæ vero sancti Hieronymi, quas velut ad confirmandam jam dictam pro ipsa opinionem in epistola tua legi, prorsus pro ipsa nihil faciunt; sed vel ad demonstranda virtutum privilegia, quæ mortalis adhuc accepit, vel ad ostendendam sublimem et omnem creaturam superantem ipsius gloriam, quam post carnis mortem percepit, positæ sunt. Sed distinguende sunt a studioso lectore, quoniam quandoque permistum ponere videtur, et gratiam sanctificationis,

qua in terris constituta benedicta, sanctificata, atque ad Deum in carne portandum, gignendum, educandum, idonea facta est, et gloriam sublimitationis, qua post carnis mortem fortassis et resurrectionem decorata, glorificata, et super omnes choros hominum et angelorum exaltata est. Quandoque enim in duobus vel pluribus sibi proximis versibus, quandoque in eodem versu utrumque et pene simul ponit, ita ut aliquando quæ terræ sunt cælo, aliquando quæ cæli sunt terræ, hoc est, ea quæ beata Virgo vel in terris ante, vel in cælis post, accepit, vel totum terræ, vel totum cælo tribuere videatur. Si ergo ubicunque hæc diversa simul posita sint, propriis intellectibus reddita fuerint, error nullus vel dubietas erit, nec aliud pro alio acceptum, confusionem aliquam lectori generare poterit. Inde est, verbi causa, illud, quod in epistola tua de verbis sancti illius positum legi: *Credendum est beatam Virginem ampliora angelis promeruisse virtutum privilegia: et percepisse gratiam, ab angelis etiam collaudatam.* Et illud: *Si mirabilis est eorum virtus et firmitas perpetuitatis, mirabilior tamen in Maria, quam obumbravit virtus Altissimi, ut ultra omnem virtutem angelicam sit quod factum est in ea, et admirabile cunctis sacculis sacramentum. Quæ partim in hac vita, partim in futura, in ipsa et de ipsa impleta sunt.* Porro duo versus qui sequuntur, quorum primus sic incipit: *Ac per hoc etiam angelis exinde major præstatur gratia usque ad finem* C secundi, ubi legitur: *Tanto clarior resultat in gloria,* non de hac, sed de futura intelliguntur. Et, ne longus singula discutiendo flam, reliqua similia sic legenda, intelligenda et distinguenda sunt.

Tertia questio ex ejusdem doctoris de ejusdem sermone beatæ Virginis exorta est verbis, quibus dicit: *Tempus non præjudicasse sacramento uniti hominis ac Dei, ita ut jam esset in illo per unitatem personæ ab initio sæculi, qui necdum erat natus de Maria virgine.* Illis verbis moveri se sagax et circumsperta eruditio tua ideo fatetur, quod eum, hoc est hominem a Deo assumptum, qui necdum erat natus de Maria virgine in illo, hoc est Deo, a quo assumptus est, ab initio sæculi jam per unitatem personæ fuisse affirmat. Pulsas ergo, et singulari nostro tempore vigilantia tua me velut circa italia studia frequenter dormitantem, imo etiam dormientem excitas et non ad legendum tantum, sed et ad intelligendum quæ legero, instigas. Et vere in hoc hujus tractatus loco, sic mihi nunc contigit. Sepe enim, imo pene assidue, in nocturnis ipsis dominæ nostræ officiis hoc legi audieram, nec ita ut nunc adverteram. Sed postquam status studiosi pectoris tui, in emortuum pene, quantum ad istud pertinet, intellectus mei igniculum sufflavit, aliquanto ac subito inde extorto lumine, præcedentes tenebras utcumque fugavit. Vidi namque, prout mihi videtur, verba

A illa sancti illius, præterquam se aliorum sanctorum de hujusmodi re tractatus habeant, aliquod novi sonare, intellectui tamen catholico per omnia concordare. Et quoniam de tanti viri fide et sano intellectu, nusquam nostri temporis vel linguae Ecclesia, saltem in modico dubitavit, utpote quem inter præcipuos fidei suæ defensores, post apostolos et martyres habet, ad defendendum catholicum ejus sensum, minus forte usitatis verbis prolatum, omnem quam possumus operam dare debemus. Neque enim solus es, qui hujusmodi verbis ejus moveris, cum meminerim me ante biennium, vel triennium cum quodam et erudito, et ut creditur religioso, eadem verba prave interpretante, non semel tantum, sed frequenter egisse. Nam sumpta B ex verbis illis occasione, peregrina quedam et pene hæretica magis conijcere quam astruere videbatur, antiquis illis hæreticis fere consonans, qui Salvatorem humanam carnem ante Virginem de cælis attulisse, et suspicati sunt et professi. Quod sanctum illum sensisse nefas est opinari, cum eum ab hac suspitione, et singularis eruditio, et fides probatissima, et maxime ipsa ejus verba non dubia, non obscura, sed certa et clarissima adjuncta his, de quibus agitur verbis, omnino defendant. Ait enim sic in sermone illo, unde verba jam dicta excerpta sunt: *Non quod jam, inquit, Jesus aut Christus esset ex Maria, sed quia in illo unico Filio Dei, jam unitas personæ commendabatur: quæ occulta erat in mysterio.* Quid apertius? Plane, ut vides, negat quod Jesus aut Christus, quantum ad carnem susceptam de Virgine, ante Virginem fuerit. Quis ergo eum quod tam aperte negat, sensisse fatebitur? Sed objicis: Verum est quidem quia hoc negat. Astruit tamen constanter et prædicat tempus non præjudicasse sacramento uniti hominis ac Dei. Est statim evidentiuss. Ita, inquit, ut jam esset in illo per unitatem personæ ab initio sæculi, qui necdum erat natus de Maria Virgine. Ac post aliqua: *Ideo jam Jesus erat in Filio qui populum educebat, et Christus in eo qui tentabatur, quoniam per sacramenti unitatem in Deo fuisse non dubitatur.* Et versu interposito: *Scrutandæ, inquit, sunt Scripturæ in quibus unitas in Christo commendatur personæ, cui non præjudicat tempus, ne unus semper dicatur.* D

Quid ad ista dicitur? Dicit jam fuisse in illo, hoc est in Deo, per unitatem personæ, eum, id est hominem, qui necdum erat natus de Maria Virgine. Dicit jam Jesum fuisse in filio, et Christum in eo qui tentabatur, dicit unitati personæ Christi tempus non præjudicare, ne unus semper dicatur. Quomodo tempus non præjudicabit huic diversarum naturarum unioni, cum divina ab æterno semper fuerit, humana ex Virgine esse cœperit? Quomodo non præjudicabit tempus, ne unus semper dicatur, cum hanc diversarum naturarum, hoc est humanæ et divinæ unionem, nullum præteritum tempus habuerit, sed ex tempore Virginis de ipsa assumpta.

ac Filio Dei unita, unum Deum et hominem et esse A
et dici fecerit? Non re, inquam, sed sacramento,
vel mysterio. Hæc etenim verba ab ipso ponun-
tur, cum tempus non præjudicasse sacramento di-
citur, eum unitatem personæ occultam in mysterio
fuisse fatetur. Sed rursus quæris quod sit hoc
sacramentum, vel quale hic intelligatur mysterium.
Et prorsus, ut mihi videtur, tota hæc quantacun-
que difficultas questionis in verbis istis, vel circa
ea versatur. Cum enim in omni sacramento duo
semper quæri soleant, occultans et occultatum,
signans et signatum, nam et hoc ejus vel diffi-
nitiō vel descriptio notat, sacramentum scilicet
dici cujuslibet sacræ rei signum, quæri potest et
de isto de quo nunc agitur sacramento, quid in eo
occultum, quid manifestum, quid signans, quid
intelligatur signatum. Nam de nomine mysterii
si quæretur, certum est quia in hoc differt a sa-
cramento, quod sacramentum semper aliquid te-
gere dicitur, mysterium tegi, non tegere prædi-
catur, licet aliquando alterum pro altero ponatur.
Hoc est ergo totum quod intellectui legentis hæc
obscuritas nebulam superducit: quod in innume-
ris tam Veteris Testamenti quam Evangelii sacra-
mentis quid pateat, quid lateat statim cernitur:
in isto vero, de quo sermo est, sacramento, quid
pro signo, quid pro signato accipi debeat non vi-
detur. Quæritur enim, ut sicut verbi causa in an-
tiquis sacramentis duo hæc diversa apparent, mare
Rubrum quod videbatur, et Christi baptismus qui
eo mari præsignabatur, agnus paschalis, quem Judæus
comedebat, et Christus quem idem Judæus
occisurus, et Christianus comesturus erat, taber-
naculum quod Moyses, vel templum quod Salomon
construxit, ac nostri temporis Ecclesia, quam
utraque fabrica præsignavit; sicut, inquam, in his
tribus sacramentis duo hæc distincta monstrantur,
sic et in isto distingui quærentur. Nam verbum
mysterii quod similiter ponitur, clarius elucescit,
præcipue cum Apostolus de re simili hoc idem
verbum in Epistola ponat, dicens mysterium tem-
poribus æternis tacitum (*Coloss. 1*). Et, ne diu quod
aliter inveniri non potest quærens, mihi laborem
infructuosum, lectori prolixitatem tædiosam im-
portem, nihil eum aliud sacramenti vel mysterii
nomine intellexisse, nihil aliud distinxisse vel as-
truxisse arbitror, quam ipsum æternum et latens
Deitatis consilium, quod penes eum æternaliter
fuit, sed hominibus temporaliter apparuit. Hoc
indican et verba ipsius, quæ disputationi profusæ
interserit, dicens: *Quod si tibi novum videtur,*
quod pro te hominem assumpsit, noveris quod semper
cum eo et in ejus consilio fuit ut sic fieret;
et nunc quando plenitudo temporis venit, id fa-
ctum est, quod et in Christo semper fuit.

Hoc certe totum est, quantum mihi videre datur,
quod asserit; hoc totum, quo unitatem personæ
Christi ex Deo et homine etiam ante Virginem fa-
ctam docet. Hoc totum quod mysterium vel sacra-

mentum nominat non quod jam ut ipse fatetur,
hoc est ante Virginem, esset Jesus aut Christus
realiter, sed quod jam in immutabili deitatis consi-
lio constabat æternaliter. Sicut enim semper Deus
Verbum apud Deum erat, sic in immutabili et
æterno, ut dictum est, consilio, quod nondum re
subsistebat, Verbum caro factum erat. Quid autem
mirum, si hoc de Christo et ipse sensit, et nos
sentimus, cum de quolibet hoc homine, et de ipsis
etiam creaturis inferioribus sentiamus? Nam de ho-
minibus electis, ait Apostolus, quod et sanctus ille
ad confirmandum quod probare intenderat, adducit.
Qui elegit nos in ipso, hoc est in Christo ante
mundi constitutionem, ut essemus sancti et imma-
culati (*Ephes. 1*). Qui ergo elegit homines antequam
essent homines, et elegit ut essent sancti et imma-
culati, antequam esse possent sancti et immaculati,
quid mirum si ab Hieronymo, imo ab ipso Apostolo
tunc dicitur fuisse Christus, quando nondum erat
unde dictus est Christus? Quid mirum plane, si
hoc dicitur de rationali animante, cum legatur si-
mile quid dictum ab eodem Apostolo de irrationali,
imo etiam de insensibili creatura? Loquens enim
in Epistola ad Romanos de fide Abraham, eamque
magnifice commendans, introducit Deum ei di-
centem: *Quia patrem multarum gentium posui te*
ante Deum cui credidisti, qui vivificat mortuos, et
vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt (*Rom. 4*).
Ergo, juxta istam sententiam, vivificat Deus
mortuos, et vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ
sunt. Quod si Deus vivificat mortuos, imo quod plus
est, secundum aliam Evangelii sententiam, omnes
ei mortui adhuc mortui vivunt (*Luc. 22*), non quod
vere quantum ad carnem vivant, sed quod apud
ejus, per quem victuri sunt, immutabile consilium
jam quasi vivunt, si non solum mortuos, sed etiam
quælibet alia nondum existentia sic vocat velut jam
existerent, quia futurum esse rerum illarum apud
ejus constans consilium jam existit, quid vel valde
mirandum, vel diu disputandum est, si in eadem
persona Deus homini uniendus, jam ab initio sæ-
culi unitus esse dicitur, cum non re ipsa, ut dictum
est, sed firmo ac constanti deitatis consilio, unitio
illa ab æterno facta esse credatur? Nam et inde di-
ctum est: *Qui fecit quæ futura sunt.* Hoc confirmat
et illa sublimis, ac orbi terrarum jam ab antiquo
Evangelii nota sententia: *Quod factum est, in ipso*
vita erat (*Joan. 1*). Neque enim angeli vel homines,
sol et luna, cælum et sidera, mare ac terra, et
quæ infra continentur in verbo Dei substantialiter
vivebant. Nam, si sic in eo viverent, ei cœterna es-
sent. Sed quod factum est, in ipso vita erat, quia
in ejus non mutanda voluntate vel consilio, quid-
quid creandum erat existebat, imo, ut verbo evan-
gelico utar, in illa immutabili voluntate vel consi-
lio, proprium esse sine dubio sortiturum, jam vi-
vebat. Quod si ista omnia in illo verbo Dei hoc
modo vivebant, quare non illa carnis humanæ cum
ipso Verbo Dei unitio, quæ suo tempore fetura

erat, hoc modo jam ab æterno facta non dicitur, non scribetur, non prædicabitur, maxime cum Apostolus dicat: *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis?* (Rom. 1.) Homo enim ille a Filio Dei assumptus, et congruo tempore ei personaliter unitus, ante omne sæculum, ante omne tempus, ante omnem creaturam, Filius Dei prædestinatione æterna factus est, et qui secundum Spiritum sanctificationis in Virgine supervenientem et ei obumbrantem, postquam, juxta

A Apostolum, venit plenitudo temporis, in eadem Virgine essentialiter conceptus, et de ea natus est (Gal. iv), ipse, juxta psalmum, ante luciferum (Psal. cix) jam dicta prædestinatione hac et sempiterno consilio eidem æternaliter unitus est. Si ergo clarius vel verior sententia de verbis propositis non alluxerit, ista interim teneatur; et si tibi, charissime, cui hanc epistolam scripsi, sic visum fuerit, secure lectio sæpe lecta legatur.

LIBER QUARTUS.

EPISTOLA PRIMA.

Suo Trecensi episcopo, frater PETRUS humilis, quod solet.

Ecece rediit rex, Marte succincti duces jam domesticos lares revisunt, apparatus bellicus conquievit, nullus episcopum militare cogit, fervor ætatis qui timebatur fugit, autumnus temperies ad procedendum arridet, messes in horreis reconditæ sunt, musta jam in doliis fervent, nulla domus necessitas, nulla reipublicæ cura, iter amici ad amicum impediunt. Exclusa sunt omnia, quæ obtendi solebant, non veniendi argumenta, solum velle aut nolle, absque negotiorum involucris, absque excusationum operculis, jam nude resectum patebit. Ipse insuper dominus Hugo, qui solus expectabatur comes itineris, vel Vizeliacum, vel Autisiodorum, vel etiam Treccas, si a vobis jussum fuerit, adibit; et si ante præmissus partibus vestris nuntius hoc dixerit, die Nativitatem beatæ Virginis subsequente, ad vos iturus iter arripit, nec quousque vos vestris Cluniacensibus reconsignet, dimittet. Et quia desideriam, imo esuriem vos videndi satis, ut credo, aliæ litteræ loquuntur, taceant istæ, ne forte toties iterata legatio, dum nihil efficit, subtilius insipientibus videatur aut superflua, aut contempta.

EPISTOLA II.

Suo Cluniacensi abbati, suus Trecensis episcopus, idem quod sibi.

De paupere vena ingenii nostri vestris litteris respondere parabam. Repressi tamen me, ne eloquentia vestra pauperiem verborum meorum sepe peliret. Abbas Clarævallensis præsens erat. Carnotensis episcopus domos nostras obsederat. Nicolaus meus, imo et vester, Roma redibat, comes Theobaldus (120) pro negotiis suis instanter et constanter me perurgebat. Et ecce litteræ amici, manus

ANDRÆE CIESNI NOTÆ.

(120) Comes Theobaldus. Palatinus Campaniæ qui perpulchras habet in Chronico Lemovicensi laudes. In eo namque circiter annum 1136 vocalur, « Theobaldus comes Campaniæ, pater orphanorum, et iudex viduarum, cæcorum oculus, pes claudorum, in sustinendis pauperibus singulariter munificus, in construendis monasteriis et erga religiosos quosque incomparabilis largitate. »

(121) Pro domino rege Franciæ. Ludovico VII,

B amici ingredientur. Furor me ipsum omnibus, imo et mihi, et gaudentes oculi desiderata pagina perfruuntur. Obstupui, fateor, et dulcedine litterarum, et extirpatione negotiorum, quæ vos ita ore aureo suppressistis. Vere rediit rex, siluit armorum strepitus, aeris aspiravit clementia, sed messes in horreis reconditæ non sunt, quia eas messorum non invenerunt. Spes fuit in oculis, sed ecce luctus in manibus, quia tempestas a Domino immissa, faciem terræ nostræ vindemiavit. Musta in doliis non sunt, quia vineæ nostræ vix adhuc maturescere cœperunt. Frequens episcopatus nostri necessitas, rei cura familiaris, prohibent ne exeamus. Sed, si negotiis credimus, quando negotia finem habebunt? Eripiam me de corpore mortis hujus, et ibo ad illum, quem diligit anima mea, ut videam voluntatem Domini, et visitem templum ejus. Quinta die ante festivitatem sancti Remigii, domnum Ilugonem Treccis habere volumus, ut cum illo, et per illum, quos videre desideramus, jam tandem videre possimus.

EPISTOLA III.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papa INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, obedientiam et amorem

Si quid minus sapienter dixerò, rogo ut pietas paterna supportet. Nam fortassis ineptum esse poterit, sed indevotum erga vos esse non poterit. Pro domino rege Franciæ (121), magno, nobili et speciali filio vestro, benignitatem apostolicam deprecor, ut quia non solum rex est, non solum magnificus rector Christiani populi est, sed etiam quia opus manuum vestrarum est, quem ad regnum provexitis (122), quem sacris manibus vestris inunxistis, quem Gallis nostris potentiorum patribus regem designastis, si quid forte adhuc ut ætate juvenis inconsulte egit, ei condescendatis, et ejus forte

Juniore dicto, qui filius fuit Ludovici VI, cognomento Grossi.

(122) Quem ad regnum provexitis. Joannes Paris. ad annum 1131: « Hoc anno, inquit, synodus Remis papa Innocentius celebravit, in qua sanctus Bernardus affuit, multisque ad honorem Dei dispositis, Ludovicum filium Ludovici præsentis patre in regem coronavit. »

errorem sapientiae vestrae velamine contegatis. Est enim patris, ut filii, et maxime tanti, et errorem emendet, et honorem conservet. Hoc pro dissidio, quod inter ipsum et dominum Bituricensem archiepiscopum (123) est, dico. Est enim, sicut sensi, res non levis, et, ne de gravi incepto graviorem vergat in exitum, multum cavenda. Spiritus autem consilii, qui spirat ubi vult, qui per vos Ecclesiae suae per totum orbem diffusae assidue consulit, etiam nunc per vos regno Franciae non vili portioni Ecclesiae suae consulat, et tam de his quam de omnibus, unctio ejus cor vestrum edoceat. Nam non est meum ultra procedere, vel sapientiam vestram, cui per Dei gratiam utile consilium non deerit, quid in isto negotio agendum sit, edocere. Praeterea notum facio, Luxoviense monasterium, cui anno praeterito per fratres nostros Cluniacenses providere voluistis, et vere, sed brevi tempore providistis, in deteriorem statum quam prius fuerat relapsum, omni pene monastica religione et observantia destitutum, parum a saecularibus differre, in tantum ut quod priscis temporibus cuncta Galliarum monasteria antebat, nunc pene universa vix a longe sequi videatur. Additur ad hoc malum hebetudo, ne dicam stultitia pastoris, qui ita gregi proprio praest, ut jam fere de abbate nihil ei nisi nomen supersit. Quid plura dicerem? *Omne caput languidum, et omne cor marrens. A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas (Isa. 1).* Provideat Pater filiiis.

EPISTOLA IV.

Summo pontifici et nostro speciali Patri, domino papae INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, obedientiam et amorem.

Magister Petrus sapientiae vestrae, ut credo, optime notus, nuper a Francia veniens, per Cluniacum transitum fecit. Quaesivimus quo tenderet. Gravatum se vexationibus quorundam, qui sibi, quod valde abhorrebat, nomen haeretici imponebant, majestatem apostolicam se appellasse, et ad eam confugere velle respondit. Laudavimus propositum, et, ut ad notum et commune refugium confugeret, admonuimus. Justitiam apostolicam, quae nulli unquam etiam extraneo vel peregrino defuit, sibi non defuturam diximus. Misericordiam ipsam, ubi ratio postulare, sibi occursum promissimus. Venit interim dominus Cisterciensis abbas, et de pace

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(123) Hoc pro dissidio quod inter ipsum, et d. Bituricensem archiepiscopum. Petrum de Castra sine dubio, qui nobili Castrensis in agro Bituricensi familia satus, ab Innocentio II Biturgas missus archiepiscopus electus fuerat, et refragante Ludovico rege, a dicto Innocentio consecratus, ut de eo Guillelmus de Nangiac scripsit.

(124) Heraclium Lugdunensem canonicum, nostrum carne germanum. Heraclius hic frater Petri venerab. quem et alii Eraclium nuncupant, ex canonicatu postea fuit evelctus ad archiepiscopatum Lugdunensem; et in ea dignitate multis a Federico Romanorum imperatore prerogativis, honoribus, ac beneficiis cumulatus ac sublimatus, ut vel hoc

A ipsius et Domini Clarevallensis, cujus causa appellaverat, nobiscum et cum ipso pariter egit. Dedicimus et nos operam paci ejus, et ut ad illum cum ipso iret, hortati sumus. Addidimus hoc monitis nostris, ut si qua catholicas aures offendentia aut scripsisset aut dixisset, hortatu ejus et aliorum bonorum et sapientium, et a verbis suis amoveret, et a libris abraderet. Et factum est ita. Ivit, rediit, cum domino Clarevallensi, mediante Cisterciensi, sopitis prioribus querelis se pacifice convenisse, reversus retulit. Interim a nobis admonitus, magis autem a Deo, ut credimus, inspiratus, dimissis scholarum et studiorum tumultibus, in Cluniaco vestra sibi perpetuam mansionem elegit. Quod nos senectuti ejus, debilitati ejus, religioni ejus congruere putantes, et scientiam ejus vobis ex toto non incognitam, magnae fratrum rostrorum multitudini proficere posse credentes, voluntati ejus assensimus, et, si sic benignitati vestrae bene placitum esset, benigne et cum gaudio nobiscum, vestris ut nostis per omnia, remanere concessimus. Rogo igitur ego qualiscunque tamen vester, rogat devotissimus vobis Cluniacensis conventus, rogat ipse per se, per nos, per praesentium latores filios vestros, per has quas ut scriberem rogavi litteras, ut reliquos dies vitae et senectutis suae, qui fortasse non multi sunt, in Cluniaco vestra eum consummare jubeatis, et ne a domo, quam velut passer, ne a nilo, quem velut turtur, invenisse se gaudet, aliquorum instantia aut expelli aut commoveri valeat, more quo omnes bonos colitis, et etiam istum dilexistis scuto defensionis apostolicae protegatis.

EPISTOLA V.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papae INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis fratrum Cluniacensium abbas, obedientiam et amorem.

Confusus de beniguitate paternae soleo filiali praesumptione etiam remotos et ignotos majestati apostolicae commendare. In quibus quia me saepe exaudiret, de notis et proximis me magis audiendum esse speravi. Unde domnum Heraclium Lugdunensem canonicum, nostrum carne germanum (124), pietati apostolicae de ea confixus, commendo: cui nulla alia urbem adeundi causa exsistit, quam ut Patrem visceret, ejusque animum mul-

dicti Federici praecceptum Arbosii datum anno 1157 evidentissime demonstrat: « In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Federicus, divina favente clementia, Romanorum imperator et semper Augustus. In examine cuncta Dei prospicientis aequale meritum credimus fere dantis et corroborantis. Credimus etiam ad imperialem nostram majestatem pertinere, omnium sanctorum Dei Ecclesiarum, praecipue earum quae specialiter sub jure ac dominio Romani imperii consistunt, commoda considerare, et perpetuo valitura corroboracionis nostrae suffragia eis impendere, si quid est incommodi abolere, ut inter saevientis hujus pelagi procellas secure et intrepide Deo servire, et pro stabilitate imperii nostri divinam misericordiam indefessis precibus va-

tiplicibus filiorum utilitatibus occupatum, sibi arctius conciliaret. Rogo pro eo, nec rogare erubescio, quoniam testimonium præteritæ juventutis ejus maxime inter sæculares, ut dicitur, clericos, nec in precibus confundit, nec aures vestras ab his exaudiendis avergit. Quærat hoc, si placet, diligentia pristina, a Lugdunensi, in qua educatus et magis conversatus est, Ecclesia, quærat et a domino Stephano archidiacono, cui si credi debeat, vos ipsum judicem facio. Suscipiatur ergo, obsecro, in affectu vestro, foveatur in gremio vestro, ut cum se a gratia vestra senserit non exclusum, ea instantius agere studeat, pro quibus et Dei et vestram gratiam sibi multiplicius acquirat.

EPISTOLA VI

Honorandis et diligendis fratribus, domino LIONI abbati, domino STEPHANO archidiacono, et toti sanctæ

ANDRÆÆ CHESNI NOTÆ.

leant exorare. Noverit igitur omnium Christi imperii-que nostri fidelium, tam præsens ætas quam successura posteritas, quantis honoribus progenitores nostri, et divi imperatores Lugdunensem Ecclesiam sublimaverunt, quam largis beneficiis ditaverunt, et quam digne eam nobis successoribus eorum impo-sterum transmiserunt imperialibus dignitatibus fastigiis exaltandam. Venientem itaque ad curiam nostram ejusdem sedis Lugdunensis (quæ antiquis temporibus, vita gentiliū primis flaminibus, vel primis legis doctoribus, cæteris civitatibus præmi-nebat, nunc autem divina religione et imperiali magnificentiā, latius præsidet, et inter omnes Ecclesias Galliarum prima est, et primatus dignitate præfulget) Eracium archiepiscopum et primatem debitā honorificentia suscepimus, et consuetā benevolentia tractatum sicut prædecessorum nostrorum pia ac veneranda sanxit auctoritas, et sicut sacra eorumdem nos informabant monumenta, de universo corpore civitatis Lugdunensis, et de omnibus regalibus, infra vel extra civitatem per totum archiepiscopatum constitutis, quæ tam antiquo quam moderno tempore visa est habere Lugdunensis Ecclesia, plenarie eum investimus. Concessimus itaque præfato archiepiscopo et primati Eraclo, et per eum omnibus successoribus ejus in perpetuum, totum corpus civitatis Lugdunensis, et omnia jura regalia, per omnem archiepiscopatum ejus citra Ararim, infra vel extra civitatem in abbatibus et earum possessoribus, monasteriis, Ecclesiis, et earum appenditiis, ubicunque sint, comitatibus, foris, duellis, mercatis, monetis, nautis, teloneis, pedagiis, castellis, villis, vicis, areis, servis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus, silvis, venationibus, molis, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, campis, pratis, pascuis, terris cultis et incultis, et in omnibus aliis rebus quæ in Lugdunensi episcopatu, ad imperium pertinent. Concedimus quoque et casamenta, tam comitis Savoyæ quam alia omnia de antiquo et novo jure ad Ecclesiam Lugdunensem pertinentia, et in supradictis omnibus sive infra episcopatum vel extra sint, generalem jurisdictionem. Nulla igitur in supradictis omnibus infestatio tyrannorum seviat, nulla potestas ibi per violentiam irruat, nullus comes, aut iudex in his legem facere præsumat præter archiepiscopum et primatem Lugdunensem. Omnis Ecclesiæ possessio pro immunitate habeatur. Sit illa civitas Lugdunensis et totus episcopatus liber ab omni extranea potestate, salva per omnia imperiali justitia. Quatenus ibidem Deo famulantes et primi constructoris memoriam digne celebrare, nosque fautores et corroboratores possint et velint Deo sedulis precibus commendare.

A Lugdunensis Ecclesiæ capitulo, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem.

Præceptum Apostoli est: *Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Hebr. xii).* Item ejusdem mandatum est: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. xii).* Hæc ego et similia sacre legis jussa attendens, fraternæ charitati et paci, sicut mihi conscientia attestatur, omnem jam ab antiquo operam dare disposui. Nec istud dilectionem vestram ex toto fatere arbitror, cum excepto præteriti anni discidio, jam per viginti fere annos nulla inter Lugdunensem et Cluniacensem Ecclesias lis, nullum jorgium, nulla vel parva amicitie læsio Christo corda nostra ad invicem uniente, contigerit. Hanc unitatem temporibus reverendæ memoriæ Hubaldi, Rainaldi. Petri, archiepiscopo-

Cæterum ut Lugdunensis Ecclesia dominum suum imperatorem Romanorum recognovisse se semper exsultet et gaudeat, archiepiscopum ejus ampliori et eminentiori prerogativa dignitatis quæ a nostra imperiali excellentia esse possit, semper videlicet sacri palatii nostri Burgundiæ gloriosissimus exarchon, et summus princeps consilii nostri, et in omnibus faciendis, agendisque nostris præcipuus. Ut autem hæc nostra donatio, et confirmatio perpetuæ firmitatis robur obtineat, præsentem inde paginam conscribi, et bulla aurea jussimus insigniri, annotato signi nostri caractere, et adhibitis idoneis testibus, quorum nomina hæc sunt: Humbertus Bisuntinus archiepiscopus, Ado abbas Sancti Eugendi, Heinricus curiæ protonotarius, Eberhaldus archidiaconus Bisuntinus, Mathæus dux Lotharingiæ, Bertolphus dux de Cenuga, Leopoldus frater ducis Bohemiæ, Udalricus comes de Luceburg, Hugo comes de Tagesburg, Stephanus comes.

C Signum domini Federici Romanorum imperatoris invictissimi.

« Ego Reinaldus cancellarius vice Stephani Viennensis archiepiscopi et archicancellarii, recognovi.

« Datum Arbosii xiv Kal. Decembr., indiet. v, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo septimo, regnante domino Frederico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni ejus sexto, imperii vero tertio. »

Fuit demum et Sancti Justi Lugd. abbas, et sedis etiam apostolicæ per Gallias legatus, ut ipsemet hoc alio præcepto testatur: « Heraclius D. i gratia Lugdunensis archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, omnibus in perpetuum. Noverint presentes et posterius quod nos et Ecclesia Sancti Justi, cui abbas nomine Domino volente præsidemus, concessimus domui de Chasiraco, interventu venerabilis fratris nostri Tarentasiensis archiepiscopi, in perpetuum decimas terrarum quas in parrochia Villarii acquisierunt, vel acquisituri sunt, cum eas agricolarum more incoluerint, retento nobis et Ecclesiæ nostræ Sancti Justi annuali censu, pro uno quoque aratro, duobus sextariis siliginis, in Calamontensi mensura. Testes fuere Guillelmus de Marsiaco, Gaudemaros Brun, Artaudus, Girinus Escoti, magister Berno, Aymo Columbi. Et ut hoc de cætero firmum maneat, sigillorum nostrorum nos et conventus noster auctoritate volumus confirmari. »

« Et hæc ad commendationem germani abbatis nostri, licet forte prolixiora quam illustratio loci requirebat, adnotata sint.

rum, devote conservare studui, et ut a nostris integre conservaretur, pro posse semper effeci. Servavi igitur, et semper, ut dictum est, servare proposui, inter nostros et vestros pacis et concordiae bonum: nec quosdam etiam antecessorum in saepe commovendo animos vestros secutus sum, et ut vinculum hujus charitatis indissolubile maneret, assidue facere nisus sum. Admiror ergo, et adhuc familiarem coram vobis querelam depono, quod pactum pacis, in quod per manus sapientium et religiosarum personarum nondum finito anno convenimus, non quidem omnes, sed quidam vestrum ut mihi relatum est, dissolverunt, et ne apud Villamfrancam domnus Lugdunensis archiepiscopus secundum placiti tenorem, cœmeterium dedicaret, etiam publice prohibuerunt. Quod utrum fieri debuisset, ipsi videte. Ut tamen quicquid ad nos pertinet, verbo et opere impleatur, moneo reverentiam vestram, et ne fastu aliquo me hoc dimittere putetis, etiam rogô, ut morbum discordiæ nuper sanatum nequaquam rursus serpere permittatis, et jam pacem, quam nos vobis non fide servare volumus, vos quoque nobis ex corde servetis. Et ne in quemlibet vel parvum obicem, pes inter nos mutæ pacis offendat; si quid forte de tenore pacti, quod tamen nescimus, restat implendum, parati sumus implere, et omnem, quantum in nobis est, materiam discidiî vel scandali amputare. Non solum enim vobiscum, quos sicut viros ecclesiasticos decet, pacem diligere credimus; sed etiam cum his, qui oderunt pacem si fieri posset, pacifici semper esse vellemus.

EPISTOLA VII.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, obedientiam et amorem.

Verbosus sæpe sum vobis, et sicut timeo, onerosus. Consolatur hunc meum timorem pietas paterna, quæ vix filiis solet irasci: et si irascitur, cito solet placari. Clerus Luxoviensis [Lexoviensis], et populus, et tota simul, ut audiui, Ecclesia destituta morte episcopi sui (125), domnum Arnulfum Sagiensem archidiaconum (126), sibi in pontificem et pastorem elegit, et a domno Rothomagensi, ad quem jure canonico consecratio spectabat, consecrari more ecclesiastico fecit. Eum, inquam, elegit, eum consecrari fecit, non solum quia optimi et singularis inter suos testimonii persona est, non solum quia nobilis

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(125) *Lexoviensis Ecclesia destituta morte episcopi sui.* Joannis, qui decessit anno 1140.

(126) *Arnulfum Sagiensem archidiaconum.* Præfati Joannis nepotem, qui et epistolas plures et egregias scripsit, quas ex Bibliotheca Odonis Turnebi Adriani filii habemus, et post regimen annorum quadraginta tandem episcopatu cessit, ac in cœnobio S. Victoris Paris. ordinem canonicorum regularium S. Augustini professus est, quibus et antea, videlicet anno 1170, ecclesiam B. Petri de Gaceio Lexoviensis diœcesis in eleemosynam concesserat, ut ex ejus super ea concessione litteris palam est.

(127) *Comes Andegavorum.* Gaufridus, cognomento

A litteraturæ est, non solum quia prudentia et strenuitate vobis, ut credo, non incognitus est; sed quia vester specialis filius, et Romanæ Ecclesiæ ab ipsa adolescentia familiaris alumnus est. Nam quis eum Romanæ Ecclesiæ alumnus non agnovit, qui eum audivit? Quis eum non a puero educatum in sinu Romanæ Ecclesiæ non putavit, quicumque eum de illa loquentem advertit? Quis non eum vere vestrum, quantum ad spiritum spectat, filium judicavit, qui ejus non tantum verba audire, sed, quod nostro tempore perrarum est, scripta legere potuit? Quæ, sicut Salomon ait: *non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus* (Eccl. xii), ita eum amicis schismatis tempore prodiderunt, ut pene superfium sit eum nos de fidelitate et amicitia commendare, quem tanti tempestatum et turbinum tumultus, fidissimum et devotum alumnus noscuntur probasse. Prosit ergo Ecclesiæ, quæ eum elegit, quæ illum sibi hæc fiducia pastorem præfecit, quod honestatem in eo, quod scientiam, quod in juvenili ætate morum maturitatem, quod tandem in ejus promotione vestram gratiam concupivit. Prosit, ut ejus electio et consecratio a sede apostolica confirmetur, nec contra eum non solum ejus, sed et totius Ecclesiæ Dei, quæ in partibus illis est, hostis, comes Andegavorum (127) aliquatenus audiat. Quidquid enim dixerit, quidquid sub nomine appellationis a se factæ prætenderit, certum est eum appellasse, non ut gravatum, sed ut gravare volentem; non, ut oppressum, sed ut opprimere cupientem; nec ut iustitia pro se faceret, sed ut iniquitas aequitatem, ut falsitas veritatem vinceret, meditantem. Ne enim episcopus Luxoviensis Ecclesiæ fletet, voluit nequitie suæ moras lucrari, ut pastore absente, non esset qui lupo resisteret, nec esset qui morsibus belluinis ne gregem Dei pessunderent, vel in modico obviaret. Videat hæc omnia sapientia vestra, provideat his omnibus pietas vestra, et, ne tyrannus, ut dicitur, appellatione apostolica non tyrannis, sed indigentibus debita, abutatur, permittat prudentia vestra.

EPISTOLA VIII.

Venerabili domino, domno MILONI Morinorum episcopo (128), frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Quoniam charitatis læsio apud Deum tanti penditur, ut, sicut novit eruditio vestra, nec munus

Plantagenest, Fulconis regis Jerusalem filius, et Henrici II Anglorum regis pater.

(128) *Miloni Morinorum episcopo.* Primo nomine, qui consecratus anno Christi 1151 sedem tenuit usque ad annum 1149, multumque commendatur etiam a Roberto de Monte his verbis: « Anno 1159 florebat Gallicana Ecclesia, per viros religionis ac sapientia illustres, Milonem Morinensem episcopum, humilitatis virtute præcipuum, Aluismum Atrebatensem liberalitate, atque consilio et facundia clarum, Godefridum Lingonensem, Hugonem Antisiodorensem, Josienum Suessionensem, Goffridum Carnotensem, Albericum Bituricensem archiepiscopum scientia litterarum atque consilii prudentia

eum ea ad altare oblatum suscipiatur, nec eleemosynæ suffragentur, nec martyrium prosit, nec peccata dimittantur, imo jam dimissa ad actorem revertantur, non debeo dissimulare, nec animum adversus fratrem, et maxime episcopum commovere, nisi forte justa fuerit zelo justitiæ commotionis materies. Nam pro justitia moveri, non est charitatis læsio, sed æquitatis actio. Vellem, si Deus gratiam largiretur, hunc animum erga omnes habere, vellem hunc etiam et vobis integre conservare. Quod ut melius possim, proposui non occultare animum meum vobis, nec in corde et corde loqui; sed quod me ad commovendum instigat, sicut amico absque ullo doli velamine denudare. Relatum nobis est, si tamen ita est, non a paucis, non a quibuslibet, sed a pluribus et magnis personis vos (quod salva fraternæ pace dico) ordine monastico derogare, data qualibet vel levi occasione frequenter lacerare, in publicis inde conventibus etiam declamare, ejus bona etiam maxima extenuare, leves excessus, qui adhuc ut hominibus, non angelis aliquando subripiunt, sermonibus rethoricis aggravare. Dictum est et hoc in synodo vestra coram cleri et populi multitudine imprecatum vos esse, ut Cluniacensium superbiam Deus destrueret, populoque a vobis injunctum, ut hinc Dominum exoraret. Et utinam misericors Salvator in nobis et nostris, atque in omnibus suis, non solum superbiæ, sed et omnes usque ad solum Satanæ parietes destruat, muros in eis Jerusalem spiritualis construat, indeque omnium bonorum preces exaudiat. Sed, si hoc erat dicendum, non erat deridendum; si erat admonendum, non erat prædicandum; si erat orandum, non erat declamandum. Nam esto. Superbi sumus, rei sumus, peccatores sumus. Sed non tamen erant peccata fratrum in Ecclesia prædicanda, non erant delicta monachorum in exemplum populo proferenda; ne monachos superbos, et maxime Cluniacenses, populus audiens, ad imitandum traheretur, ne superbiam, quam in monachis audiebat notabilem, ideo in se minus damnablem credere doceretur. Non satis idonea ad evitandam superbiam persuasio est, propositum exemplum superbiæ, cum magis contrariis humilitatis et aliarum virtutum exemplis, morbus superbiæ et aliorum malorum ab humanis pectoribus soleat expurgari. Oportuerat, sapientiam vestram, hoc non in Taravancensi populo, sed in Cluniacensi ca-

pitulo prædicare, et ad humilitatis viam, fratrum nostrorum superbiam, ut pontificem decet, sacris persuasionibus revocare. Fuerat hoc ingerendum, sine populis, auribus ipsorum, non sine illis, auribus populorum, ut eos exhortatio corrigeret, non derogatio diffamaret. Non enim de tam diversis et remotis partibus terrarum Cluniacenses fratres audire, nedum exaudire poterant apud Tarvanam episcopum, de eorum superbia disputantem, cum fortassis obtemperassent, si eum audissent se de talibus in capitulo suo, cui bis aut ter interfuit, admonentem. In illo, inquam, capitulo, cui, sicut dixi, bis aut ter interfuit, et ubi superbos illos de amicitia, beneficiorum, argumentorumque promissione, non modicum exhilaravit. Non ita episcopus Augustinus vera vel falsa fratrum mala populo prædicavit, vel in scriptis suis prædicari mandavit, cum dixit: *Ubi oritur peccatum, ibi moriatur, nec ad plures ejus correctio quam notitia extendatur*. Non ita Patres priores et magistri Ecclesiarum Dei, non ita, ut de nostri temporis singularibus viris loquar, domnus Guigo prior Carthusiensis, qui hoc de fonte veræ, non fictæ charitatis hauserat, ut mala cujusque auctori suo tantum nota faceret; bona cujuslibet non ipsi, sed eo absente omnibus divulgaret. Sed unde tamen hæc superbia? Cui episcoporum Cluniacenses fratres resistunt? cui non obediunt? cui non servant? Cui non obedientiam justam, non obsequium pro viribus, non reverentiam præ cunctis pene aliarum congregationum monachis impendunt? Nescio, nescio: Deus scit. Si scirem, non paterer; si nossem, corrigerem. Video res Cluniacenses velut totius reipublicæ Christianæ ærarium esse; de quo omnes hauriunt, quod pene exhauriunt, in quod rari pauca injiciunt, de quo plures multa accipiunt. Sed, quia per gratiam Dei universos pene Latine Ecclesiæ sacerdotes amicos habemus, precamur ut vos quoque inter reliquos propitium habeamus, cui et pauca illa nostra, quæ penes vos habentur, exposita sunt, et plurima alia per diversas mundi partes diffusa, ad obsequendum reverentiæ vestræ, si tamen ita placuerit, parata sunt. Accedit ad hanc querelam familiarem, quod canonicam abbavillæ secularium canonicorum quam comes de Pontivo (129) Cluniacensi monasterio quantum ad jus sæculare pertinet, dedit: etiam episcopos Ambianensis, ad quem ex ecclesiastica cura pertinet, de-

ANDRÆE CHESNI NOTÆ.

clarissimum. » Sunt autem Morini extremi hominum Gallie populi, inquit vetus poeta, sic antiqua Celtarum lingua dicti, quasi maritimi sive maris æcolæ. Mare enim *mor*, et maritimi *morin-eyr* a Britannis Angliæ, qui veterem adhuc Gallo- rum sermonem retineant, hodie quoque vocantur. Eorum civitas *Tarvana* non ita pridem, sed nunc omnino diruta, sedesque presulum Boloniam, urbem ad Oceanum Ammiano Marcellino notam, translata.

(129) Comes de Pontivo. Inter Cluniacensium benefactores, comites Pontivi non magno proximo intervalle fuerunt. Illorum unus hic, qui canonicam

Abbativillæ, celebris agri Pontivensis urbis, Cluniacensi monasterio quantum ad jus sæculare dedit. Alter *Willelmus comes Pontivi et Monstrolli*, qui, prout reperitur in Chartulario Clun., charta 224 anno 1055, et in eleemosynam pro sua anima, et hæredum suorum, conventui S. Petri Clun. perpetuo contulit x millia halecum pariter et concessit, in proprios usus dicti conventus distribuenda, et ad vicecomitatum suum de Abbativilla, quisquis illum, sive ipse, sive alius ad firmam a se teneret, annuatim infra festum B. Andræ apostoli percipienda. »

disset, nisi ei a vobis et a paucis aliis dissuasum fuisset. Sed quid ego hinc de aliis queror? Possum quidem de eis jure conqueri, sed de vobis magis habeo jus querendi. Cum enim et charitas communis, et amicitia singularis, nil contra amicum facere suaderent, excessistis amicitiae metas, et nil vos ledentem amicum læsistis. Cumque sub ditione vestra, secundum spem a vobis datam, incrementa multiplicia speraremus, cessit nobis spes illa in contrarium, ut non solum nihil infra metas episcopii vestri vestra largitas nobis conferret, sed et aliorum donis et largitionibus contraireret. Probat hoc, ut accepi, apud Remorum urbem nuper factus episcoporum conventus, ubi cum dominus Remensis archiepiscopus, Suessionensis, Catalaunensis, Atrebatensis, et alii episcopi, utique magni, sapientes et religiosi viri, in negotio jam dicto assensum darent, solus inter omnes ab omnibus dissentiens appareistis. Quare hoc? Si justa de causa, bene. Si non, ipse videte. Credo tamen in partibus vestris Sanctum Bertinum (130), Abbavillam, Gastum, Romiliacum, et alia urbis contigua loca (131) hoc judicare: quod fratres Cluniacenses episcopalis auctoritas tam facile, tam severe non debeat condemnare. Parco verbis, ne amicum, quem placare contendo, provocare videar. Oro igitur in fine epistolæ, oro ego, deprecantur et nostri, ut quod nobis de amicitia, sicut supra dixi, promisit benignitas vestra, observet veritas vestra. Absit enim ut aliter faciendo quam promittendo sit in sancto ore vestro, est, et non; sed eadem implendo quæ dicendo, sit semper in illo, est!

EPISTOLA IX.

Universali et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, obedientiam et amorem.

Imperator Hispanus (132), magnus Christiani populi princeps, devotus majestati vestræ illius, licet apud pietatem vestram multum possit et posse debeat, tamen, quia inter modernos reges præcipuus

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(130) *Credo tamen in partibus vestris S. Bertinum, etc.* Hoc est abbatiam S. Bertini confessoris in Audomarense oppido, quam S. Hugo Cluniacensis abbas, cum pluribus aliis Flandriæ monasteriis religione illustravit, ut est apud anonymum ejus Vitæ scriptorem, quem Hugoni monacho subjecimus. Et de ea ipsa re leguntur etiam litteræ Roberti Flandrensium comitis anno 1106 date, quas pag. 558 hujus Bibliothecæ jam exscripsimus.

(131) *Romiliacum, et alia urbis contigua loca.* Romiliacum, vel, ut efferunt alii, Rumiliacum, Clun. quoque juris membrum est, quod vulgo prioratus S. Petri de Romiliaco comite, Morinensis ætate superiori, nunc vero Boloniensis diocesis. At quisnam illum cœnobio Cluniacensi subjecerit nondum reperi. Quanquam et in ejus obedientia vel ante Petri abbatis tempora fuisse quodammodo colligi potest ex his Lucii papæ III litterarum verbis, quibus monasterium hoc cum appendiciis suis specialiter munivit: «Locus autem ipse, inquit, scilicet prædictum monasterium de Rumiliaco cum omnibus pertinentiis suis, sicut habitus fuisse cognoscitur, sub Cluniacensis mo-

A amicus et benefactor Cluniacensis Ecclesiæ est, me ad præsens mediatorem et apud vos intercessorem elegit. Pro quo ut exaudiri merear, quod facerem, si præsens essem, nunc absens facio; et me cum omnibus fratribus meis, filiis vestris, qui hoc audire potuerunt, ad pedes pietatis vestræ, non tantum corde, sed etiam corpore ipso prosterno. Oro, ut quorum preces tam paterne, tam benigne, toties et toties vestri gratia admisistis, hac saltem vice nequaquam benignitate solita repellatis. Largitas enim paternæ gratiæ, qua nos pene semper audire soletis, ubique diffusa, ab omnibus audita, trahit multos ad nos, et frequentatis precibus compellit nos fatigare vos. Sed non ego pro rege Hispano, non pro Romano, non pro quolibet mortalium preces funde-

B rem, si id justitiæ repugnare cognoscerem. Unde licet earum rerum, quibus non interfui, testis esse non possim, sapientum tamen multorum, magnorum, probatorum etiam virorum testimonio, non minus quam oculis meis vel auribus credere compellor. Horum itaque omnium attestazione, ex quibus multi clerici, quidam monachi, nonnulli episcopi sunt, electionem Domini Salamantini episcopi in archiepiscopum Sancti Jacobi, ab omni clero, ab omni populo, canonice, pacifice, communiter factam, prædictus imperator per humilitatem meam majestati apostolicæ repræsentat. Et quia illa Ecclesia, ad quam electus est, tanti apostoli corpore gloriosa (133), tot sedis apostolicæ privilegiis sublimata, inter omnes Hispanas Ecclesias caput extulit, nobi-

C lem, prudentem, honestam, probatam personam, præ aliis terræ illius Ecclesiis requirebat. Quam se invenisse tandem in isto lætata, eum sibi, ut dictum est, concorditer in pastorem elegit. Unde, si quis post illam communem et solemnem electionem, alicui proprio commodo inservire volens, ab illo descivit, provideat sollicitudo paterna, ne illi liceat ob privatum lucrum bona publica impedire, vel ea de causa pacem tantæ Ecclesiæ perturbare. Astat igitur, et ad fores vestræ misericordiæ manu nostra nasterii obedientia perpetuo, et subjectione consistat.

(132) *Imperator Hispanus benefactor Clun. Eccl.* Adefonsus, qui præter multas largitiones quibus Clun. cœnobium ditavit, Petro etiam nostro ecclesiam S. Vincentii de Salamanca per manum Guidonis Ecclesiæ cardinalis et legati, dedit, quatenus canonicalem habitum, qui tunc ibi habebatur, in monachalem transverteret, ut ex ejus super ea donatione præcepto, quod in fine huius tonni totum insertum est, apparet.

(133) *Et quia illa Ecclesia tanti apostoli corpore gloriosa.* Compostellana nempe, quæ et Sancti Jacobi apostoli in Gallaciâ dicitur, et ejus in ea corporis præsentia multum etiam ab antiquo gloria tam docet Adefonsus alter ipsius Hispaniæ rex, qui cultoribus tumuli sancti Martini Turonensis rescribens anno 906: «De cætero, inquit, quod conqueritis cujus apostoli tumulus hic penes nos habetur, certissime pernoscite Jacobi apostoli Zebedæi, Barnabæ, qui ab Herode decollatus est, sepulcrum habemus in archis Marmaricis, provincia Gallaciæ.»

pulsat imperator Hispanus, Sancti Jacobi clerus et populus, ut electum suum non sublimiter, non superbe, sed humiliter et mansuete ad vos venientem, suscipiatis, vinculum apostolicæ severitatis, quod modeste pertulit, resolvatis, et, quod potestatis vestræ solius est, translationem ejus de Salamanca ad urbem Sancti Jacobi apostoli concedatis. Et ut apud pium Patrem legati contemplatione, ipsa possit juvari legatio, vobis cognitum et dilectum venerabilem fratrem nostrum Natalem, nuper Resbaci abbatem, paternitati vestræ direximus. Quem quia a Mariæ otio, quod apud nos elegit, invitum et reclamantem nostris viribus non potuimus, ad hoc suscipiendum negotium, cui resistere non potuit, obedientiæ virtute compulimus. Unde, si placet, quem nos exasperavimus mittendo, vos lætificat effectum precibus annuend.

EPISTOLA X.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ INNOCENTIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, obedientiam, et se totum ad omnia.

Dominus Hugo Turonensis archiepiscopus (154) festinans adire majestatis vestræ præsentiam, in ipso devotionis suæ itinere apud Charitatem morbo correptus est. Quo ingravescente, cum jam de vita desperare cogeretur, monachicum ibidem indumentum suscepit, et per manum prioris nostri de Charitate, religionis habitu suscepto, Cluniacensis monachus effectus est. Quod Turonensis Ecclesia audiens, et ne hac occasione pastorem curam relinquere vellet formidans, domnum P. archidiaconem, domnumque Hugonem Nuceriensem abbatem cum aliis ad eum direxit, et ut ad ovile suum pastor rediret, omni studio, tota diligentia, summis precibus rogare curavit. Noluit ille, nec muljorum et magnorum virorum precibus reditum persuadentibus, acquievit. Instantibus illis, nec a cæptis precibus ullo modo desistere volentibus, et hoc tantum respondit nihil se horum prius facturum, quam res vobis innotesceret, et a paternitate vestra quod sibi faciendum esset audiret. Supplicat ergo, quantum potest, nobilis illa et magna Turonensis Ecclesia; supplicamus et nos. Rogat (quod longe præstantius est) ipsa, ut nobis videtur, justitia, quatenus Patrem ad filios, pastorem ad oves, prælatum ad subditos,

A sublimitas vestra, cui omnium Ecclesiarum sollicitudo a Deo commissa est, redire persuadeat, et, si sponte noluerit, etiam invitum compellat. Etenim; ut publica fama testatur, non mercenarius, qui videns lupum dimittit oves et fugit, sed pastor, qui pro domo Israel sibi commissa, murum se opponere et stare in prælio in die Domini consuevit. Sed unde rogo, unde supplico? Supplico quasi pro reo, cui aliquid indulgendum sit, cui commissum aliquid grave donandum sit. Sed, si ego vos unquam agnovi, si dulcem affectum vestrum erga religionis professores, et maxime conservatores adverti, qui de bono melior, de clerico monachus, qui de communi schemate cleri ad Martini sui nigrum habitum conversus est, non indignus ejus, et maxime prius adepti pontificali sede, judicabitur. Redisset quidem, si magnos et sapientes viros audire voluisset, non deterior, sed jam melior factus ad sedem propriam; sed sapienti humilitate expectare inde maluit sententiam apostolicam. Non obsit ergo ei vel Ecclesiæ suæ (quod tamen superflue loquor) quod se totum dispositioni apostolicæ proprio consilio, non alieno submisit; quod Martini, ut dictum est, habitum induit; quod tandem vester, et, ut sic dicam, magis proprie vester Cluniacensis monachus factus est. Placuit sanctitati vestræ in quibusdam aliis, quos nominare possem, episcopis, quod de communi clericorum vestitu, ad canonicalem habitum transierunt: placeat, et placebit, ut credo, quod magnus Turonensis archiepiscopus ad humilem monachorum habitum se convertit, et sic habitum et vitam in melius commutando, pontificali dignitati nihil melior factus detraxit.

EPISTOLA XI.

Venerabili Deique sacerdoti A. Narbonensi archiepiscopo, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Audiens a pluribus dignationem vestram propter exile servitium a nostratibus Remensis concilii tempore vobis impensum, supra meritum gratias nobis existere, ad referendas benevolentiae vestræ gratias per vos ab Hispanis primo redire disposui. Sed quia multiplex curarum distractio propositum immutavit, per vos, ut proposueram, redire non potui. Quia ergo dilecto mihi præsentare non pos-

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(154) Dominus Hugo Turonensis archiepiscopus. Hujus nominis secundus, Hildeberti successor, magnusque etiam, ut hæc epistola testatur, Cluniacensium amicus. Unde et R. Northmannorum ducis et comitis Andegavorum diplomati, terræ centum marcarum in Anglia confirmatorio subscripsisse reperitur. Quod quidem diploma, licet mutilum, quia tamen Petro nostro Clun. abbati dirigi videtur, hic inseuer non absonum fuerit. Est igitur hujusmodi: « Reverendissimo Patri Dei gratia Clun. abbati P. et sanctissimo conventui Clun. R. eadem gratia dux Northmannorum, et comes Andegavorum æternam in Domino salutem. Felicis memoriæ prædecessor noster Henricus rex Anglorum centum marcas argenti singulis annis Cluniacensibus fratribus in elemosyna dabat. Eo etiam decedente pro prædictis

centum marcis est terra prædictis fratribus, » etc., ut in Stephani regis litteris, quæ pag. 1398 habentur. « Illam ergo terram Clun. Ecclesiæ et fratribus ibidem Deo servientibus jure perpetuo possidendam concedimus. Donationem quoque de terra prædicta ab imperatrice factam laudamus et confirmamus. Testes sunt Hugo archiepiscopus Turonensis, Paganus de Claravalle, Guido de Sabolio. » Verum qualiter hæc inter se pro temporis ratione convenire possint, aliorum erit judicium. Porro mentio fit et hujus Hugonis archiepiscopi Turonensis in Historia veteri dominorum Ambaziensium, his verbis: « Goffridus consul Andegavensis, cui magno nihil erat magnum, cum exercitu suo Laudiacho venit, ibique mediante Hugone archiepiscopo pax utrinque (nempe cum Supplicio Ambasiæ domino) efficitur. »

sum personam meam, dirigo epistolam meam : in qua me presentem sentiat, et quod a me audiret, ab ipsa audiat. Relatum mihi est ab amicis communibus, reverentiam vestram episcopalibus negotiis jam usque ad senium detritam, magis magisque in dies atteri; et molestiis curarum irruentium oppressam, solito vehementius fatigari. Cumque in Vita magni Martini scriptum legatur : *Optata est senio post laborem, doleo laborare emeritum*, qui iustis sudoribus missionem promeruit, et, ut mihi dictum est, de Marthæ laboribus ad Mariæ quiescentis transire otium concupiscit. Si tamen (quod salvo amicitie jure loquor), esset animus victor annorum, et cedere nescius senectuti, vererer pontificalem sublimitatem a summis ad ima retrahere, et, ut de pontificatu ad monasticum ordinem transire faceret, invitare. Sed, quoniam locus humilior tutior esse solet, altior vero ruinam semper formidat, fugiendus est, ut mihi videtur, mons patens universis aurarum turbinibus, amplectenda est vallis, nullis aerum subiecta proventibus. Vallis hæc Cluniacus vobis esse poterit, non solum humilitate, sed et situ ipso eandem significante : quæ multos non tantum inferioris, sed etiam vestri ordinis viros, pro Christo humiliatos suscepit, eosque suo tempore ad celestem sublimitatem provexit. Non igitur timeat humiliari in terris, a Deo super celos extollenda anima; nec pudeat eum se submittere hominibus, eum qui tali humilitatione confecti se non dubitat beatis spiritibus.

EPISTOLA XII.

Venerabili et præcordiali amico nostro domno GAUFRIDO Burdegalensi archiepiscopo (1155), frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et sincerum affectum.

Inter varias pectoris mei curas, ingressit se aliquando cogitatio de amicitia, et quem cui amicum vel præponere vel supponere deberem, sollicita perquisivit. Cumque universas animæ latebras perscrutans, abdita universa omni discusso nubilo penetrasset, invenit in amicitia nulli supponendum, pene omnibus præferendum, quantum ad se, illum, illum certe meum Burdegalensem archiepiscopum, quem non dignitas pontificalis, non sublimitas temporalis, mihi in spirituali et vero amico associavit; sed animus terrena spernens, celestibus inhians, mores compositi, prudentia singularis, amicitia constans, et vere Christus ipse ad universa mutui amoris primordia se medium exhibens, indivisibiliter conjunxit. Hoc semper, ex quo Carthusiense iter sanctitatem vestram mihi notam fecit, firmissime cordi meo inhaesit, inhæret, et per Dei gratiam perpetuo inhærebit. Hæc quia præmittenda erant,

(1155) *Gaufrido Burdegalensi archiepiscopo*. Celebres fuerunt hujus nominis duo Burdigalæ archiepiscopi tempore Petri Venerabilis. Uvius qui privilegium a Ludovico Grosso Francorum rege tam pro se quam pro suffraganeis impetravit anno 1157; aliter, qui concilio Balgenciacensi pro dissolutione

A præmisi; nunc quæ ordine sequi debent, suppono. Ago quas possum gratias, quia non imparem in mutui amoris constantia vos inveni, quem de amici ad remotas Hispaniarum partes, et velut ad peregrina tendentis, mandatis precibus tam devotum conservatorem habui. Commendavi ei monasteria nostra, abbatias, prioratus et cellas : et ecce non ejus tantum; sed et omnium nostrum voce attestante, fidissimum etiam in hoc commissio reperi. Redire per provinciam vestram prius quidem disposueram; sed fortuitus rerum eventus, imo (quod verius est) Dei dispositio permutavit. Eapropter nec presentia vestra mihi, ut nostis, charissima frui licitum fuit, nec de propositis Angeliacensis Ecclesiæ, et aliis negotiis vobiscum loqui, vel conferre facultas fuit. Scripsi tamen inde domino papæ, et omnia ei per proprios nuntios notificans, ipsi sanctitatis vestræ litteras destinavi. Oportet autem, sicut novit sapientia vestra, et, ut inter nos tunc conductum fuit, rem secretam esse, ne dum corpus peccati in Ecclesia sancti Joannis destruere querimus, re non suo tempore patefacta (quod Deus avertat) augeamus. Esse nostrum, super quo certificari vult sincera, humilis et sublimis benignitas et dignitas vestra, tale esse cognoscite. Illud quidem præteritum iter nostrum plus honoris quam personam, non dico Ecclesiam decet, habuit, quia, etsi non decuit personam, decuit Ecclesiam; profectus vero temporalis, non quantum cupiditas voluit, sed plus tamen quam meritum exegit. Quod vero ad personam spectat, utinam ospitatem corporis incolumitas spiritus æmularetur! Quod autem ad Ecclesiam respicit, pace super omnia et mutua et generali fruitur, Christoque Domino suo ita ut nunquam, prout videtur, melius humiliter et devote deservit, et pro suo domino et Patre Burdegalensi archiepiscopo, a nobis sæpius, ut dignum est, admonita, clementis Domini misericordiam deprecatur. Constantinum, super quo scripsistis, si hoc utile judicatis, ad quartam leugam revocate, et de universis Cluniacensibus negotiis, non solum ut legatus, sed ut ipse Cluniacensis abbas secure disponite. Nec enim absentem puto ubi vos estis, neque ubi ego sum, vos absens esse potestis. In fine, non tantum pro me et vestra Cluniacensi Ecclesia vos Deum sollicitè exorare rogo; sed et bonos illos partium vestrarum viros, quos ad Christi militiam et servitutem semper accingitis et fovetis, quatenus ut id ipsum faciant deprecemini, magis corde quam verbis imploro.

EPISTOLA XIII.

Nostro Wintoniensi episcopo, frater PETRUS, suus Cluniacensis abbas, salutem et sincerum affectum.

matrimonii Ludovici Junioris et Alienoræ præsedit anno 1150. Utri horum, qui Cluniacensium ambo benefactores et amici, scribat, non omnino certum, nisi forte sequentium epistolarum ad Lucium et Eugenium pontifices, qui ante annum 1150 sederunt, de primo rem esse quodammodo declarant.

niacensium abbas, salutem et totum cordis sui affectum.

Pro Cluniaco rogare soleo, nunc pro Merciniaco rogo. Materia, ut nostis, est multa rogandi. Singularis domus, excellens religio, non tantum mors, sed perpetua sepultura sororum sanctarum: quæ pro Christo suo ante mortem moriuntur, ante sepulcrum sepeliuntur. Præter hæc multarum parentum, et præcipue matris meæ, insuper et vestræ cælestis in loco illo conversatio, felix excessus, beata sepulcra. Ista me ad orandum, vos ad exaudiendum compellunt, ut locum illum semper præ oculis habeatis, semper veneremini, semper colatis. Hæc spe fratrem præsentium latorem, ab illis Dei ancillis ad vos et ad partes vestras directum, oro ut more vestro benigne suscipiatis, audiat et exaudiat. Omnipotens et misericors Salvator noster, cui iugiter, ut possumus, pro vobis assistimus, statuat procellam vestram in auram, et sileant fluctus ejus.

EPISTOLA XIV.

Venerabili et præcordiali amico, domno GUARINO Ambianensi episcopo (136), frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem quam sibi.

Quid dicam? quid loquar? quas tam sincero amico gratias agam? Divisit et vere divisit sapiens dilectio vestra inter amicos et amicos, inter veros et falsos, inter dantes verba et exhibentes opera. Promittunt alii magna magnis meritis amicorum, et nihil solvunt. Nihil promisistis, et nullis erga vos meritis nostris, multa et magna solvistis. Hæc est causa, hæc summa materia, hoc indissolubile vinculum quo vobis astringimur, quo vobis colligamur, quo licet absenti integra totius amoris et affectus nostri viscera vobis refundimus. Nec mirum. Quis enim non summopere trahatur, quis non alligatur, tantis ex parte vestra impensis; nullis, ut dictum est, ex nostra repensis beneficiis? Sed, si plenum sacrificium, si integrum holocaustum offerre Deo disponitis, si caput et caudam simul im-

A molare proposuistis, venite, venite, inquam, ad nos, ut videamus quem diu videre optavimus, et fruamur etiam hic in Christo, quo etiam alibi perpetuo frui desideramus. Hoc per eum, qui dilexit nos, et qui vobis inspiravit diligere nos, non tantum rogamus, sed etiam obsecramus, ut, antequam proxima æstas finiatur, Cluniacus vestra vos videat, et præsentia vestri diu exoptata exhilaretur et gaudeat.

EPISTOLA XV.

Dilecto et per omnia diligendo ac venerando amico nostro, domno SUGERIO, abbati Sancti Dionysii (137), frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem.

O infelix sors hominum, et, si dici fas esset, fortuna miseranda! Video sæpe invitis oculis quos videre nolle. Videre non possum saltem per multa sæcula semel, quos assidue cernere exoptarem. Ad quid istud? Instant et astant mihi sæpe sæculares et duri rerum sæcularium exactores, quos, si possem, ut dixi, summo studio evitarem. Dilectum vero meum illum, illum, inquam, meum etiam antequam meum dilectum abbatem Sancti Dionysii, et ante utriusque abbatiam mihi charum, et post de charo charissimum factum, nec post longa tempora videre possum. Retinet eum Francia, nostræque semper illum Burgundia invidet, ut nunquam illum apud Cluniacum, nisi semel, videre potuerim. De hoc igitur familiarem querelam depono, gratias quas possum agens, quod licet seipsum nobis subtraxerit, beneficia tamen multimoda exhibere non desinit. Attendantur hoc fratres nostri in vestris partibus commorantes, dicentes in causis et necessitatibus suis non modo Patrem monasterii Sancti Dionysii, sed et suum Cluniacenses in vobis invenisse abbatem. Doleo inde tamen, non quia vos semper nobis gratis græcio, sed quia nos nil invenientes quid respondere possimus, vestris beneficiis semper videmur ingrati. Interim rogo, quantum possum, et supplico ut, vel Dei, vel amicitia, vel regni vestri,

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(136) *Domno Guarino Ambianensi episcopo.* Qui et ipse de præcipuis Cluniacensium fratrum benefactoribus non postremus, ut vel ejus de concessione Ecclesiæ domni Petri cum altaribus in Ambianensi diocesi litteræ, pag. 1403 jam descriptæ, docent, vel etiam ex aliis multis in Chartulario Sancti Martini de Campis, nobilis Cluniacensis cœnobii membri, existentibus colligi potest. Inter has habetur una de Wancio, in qua se *Galrinum Albianensis Ecclesiæ ministrum humillimum* nuncupat, atque « se precibus reverendissimi episcopi Suessionensis Goislani et prioris Sancti Martini de Campis confirmare Sancto Martino ecclesiam in honore egregii confessoris et pretiosissimi pontificis Christi Martini in territorio Wangneii sitam, altare de Bonaio, et altare de Curcellis. » Anno 1127. Sunt et aliquæ quibus modo *Guarinus*, modo *Warinus*; et aliquæ demum, quibus *Gaurinus Ambianensis episcopus* inscribitur, qualis est hæc de ecclesia Sancti Gervasii apud Encram: « In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Quia in corpore Christi, quod est Ecclesia, prælati tanquam oculis major vigilantia cura super fideles, et maxime religiosos imponitur, dignum est

ut eis beneficia nostra conferamus, quorum precibus pax nobis et securitas concedatur. Idcirco ego Gaurinus Dei gratia Ambianensis episcopus ecclesiam S. Gervasii de Encra, quæ diu contra apostolica decreta in manu fuerat laica cum peste Simonica, monachis S. Martini de Campis libere et absolute do in cleemosynam cum omnibus appendiciis suis, in præsentia domini Alberici Hostiensis episcopi et apostolicæ sedis legati, et domini Gauslani Suessionensis episcopi, et domini Gaufridi Cathalaunensis episcopi, teste domno Gaurino Ambianensis Ecclesiæ thesaurario, et magistro Rainerio Cathalaunensi archidiacono. Actum est anno incarnationis Verbi 1138. »

(137) *Domino Sugerio abbati S. Dionysii.* Cui scribit et infra lib. vi, epist. 20, et ipse Sugerius illi vicissim epist. præcedente: cui tamen et alias plures nunc primum adjicere dedit codex ms. epistolarum ejusdem, quas vir doctissimus Carolus Labbeus et Bibliotheca nunquam satis laudat præsidis I. A. Thuani, magno, sicut speratur, omnium bono, propediem editurus est.

in ejus ultimis partibus constituti sumus, occasione, in Cluniaco vestra ante proxime futuram hiemem vos videamus. Credo et si veneritis, quia, juxta prophetiam, non tantum in futura vita, de qua hoc dictum est, sed etiam in præsenti gaudium et lætitiā videbitis, et gaudebitis, et lætabitur cor vestrum (*Isa. LX*).

EPISTOLA XVI.

Reverendo Patri et domino PETRO, Dei gratia Cluniacensium abbati, frater BERNARDUS, Claravallis vocatus abbas, scriptum quantulus est.

Hanc jocari libet? Dignantur sane atque amabili-ter, etc. Vide inter epistolas S. Bernardi, Patrologiæ t. CLXXXII, col. 596.

EPISTOLA XVII.

Singulari veneratione colendo, totis charitatis brachiis amplectendo, individuo cordis mei hospiti, domino BERNARDO Claravallis abbati, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem ad quam suspirat æternam.

Quoniam tam dulcibus et jucundis amici litteris, quibus et ipse jucundus et citus occurrere debuissim, tardus rescriptor occurro, mirabitur fortassis solers sanctitas vestra, et segnitiei vel contemptui, ut timeo, deputabit. Sed absit utrumque, nec absit tantum, sed prorsus utrumque abest, cum fere nihil unquam, quantum ad litteras pertinet, vel libentius susceperim, vel studiosius legerim. Tarditatis causa ex parte exstitit lator earum, qui Cluniacum veniens, nec me ibi inveniēns, cum ipse non valde remotus, hoc est Marciani essem, litteras quas ferebat mihi nec detulit, nec misit, sed Cluniaci dimisit. Et ne velut accusare bonum virum videar, credo cum aut quibuslibet negotiis retractum, aut acerrimæ, quæ tunc incumbebat, hiemis austeritate, ne me conaretur adire, deterritum. Moratus sum et ego ibidem, tam nivibus quam negotiis detentus per mensem, et vix in initio Quadragesimæ domum redii. Suscepi tandem a subpriorē, qui traditæ fuerant, litteras illas vestras. Tractus est statim animus, et cum in affectum vestri multum ante caleret, longe amplius per easdem litteras flatu pectoris vestri succensus, nihil ultra frigidum tepidumve sibi inesse permisit. Tractus, inquam, siquæ tractus est, ut quod nunquam, nisi sacrorum reverentia librorum me fecisse memini, perfectam epistolam mox exosculatus sim. Et, ut eos quos poteram, quia tunc non omnes poteram, in vestre charitatis affectum, more mihi solito excitarem, circumpositis quibusque, quod mihi soli legeram relegi, eosque erga vos in majorem dilectionis affectum pro viribus commovi. Recondi statim eas, et argenteis sive aureis, quos pro more mihi a patribus relicto, ad opus eleemosynæ necum ferre soleo, adjunxi. Nec incongrue. Nam super omne aurum et argentum vestra mihi gratia bona, vestra charitas est pretiosa. Rescribere quod animo incederat sequenti die statim volui; sed a quotidiano, imo pene continuo exactore alia reposcente prohi-

bitus, conticui. Imperavi mihi plane silentium, cui resistere non poteram, durissimus imperator, et cura multiplex infinitarum causarum, non uno tantum, sed multis me diebus silere coegit. Transibant quandoque quindecim dies, quandoque integer mensis, quandoque continui menses, quibus scribere semper nitebar, nec imperatore jam dicto permittebar. Rupit tandem importunum vinculum, et, licet ægre, jugum oneris et sceptrum exactoris furtim scriptitando superavi. Ac ne superfluous videar, tantopere excusans tarditatem rescribendi, ipse excusare coegistis, dum dixistis: *Non multum temporis est, ex quo scribens ad vos, coronam vestram debita veneratione salutavi, et non responditis mihi verbum; nec multo ante rursum ex urbe Roma vobis scripseram, et nec tunc quidem vel unum iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispaniis nugus meas denuo vobis ingerere non præsumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scripsisse, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contempsisse, rescribere. Hoc quidem vos. Sed quid ego? Istud plane. Negare, inquam, culpam quam impositis nullo modo possem, si tanto amico primo scribenti rescribere contempsissem. Fateor enim quod primum scribenti verò rescribere debuissim; sed, prout recolere possum, dum in urbe moraremur, scripsi ego prior, rescripsistis posterior vos. Non ergo ad me pertinuit rescribere, qui prior scripseram; sed vestrum fuit rescribere, quia prior scripseram. Et potuissem quidem rescribere etiam rescribenti, sed plena scriptoque meo ad unguem satisfaciens responsio vestra silentium mihi imposuit respondendi. Quod si ita est, culpa mihi imposita me deserens, vos incipit intueri quia inculpabilem culpæ, et sarcinæ alienæ, ne dicam vestra, aggravare humeros fratris innocentis voluistis. Quod vero vice alia idem a me factum dicitis, quia rei memoria menti non inest, responsio deest. Quæ si forte adesse potuerit, aut probabilis excusatio, aut humilis satisfactio deesse non poterit. Sed addidistis: *En in quo pro me faceret justitia. Et ego: Interim juxta causas præmissas pro me facit justitia, quia apud me non invenitur culpa. Jam non, si non parcerem, et læsum, quod de vobis dixistis, amicam me vocare potuissem et læsionis vel injuriarum pœnam merito exigere. Sed parco more meo, sed cuncta etiam non rogatus remitto. Nullarum, ut dixistis, memor sum injuriarum. Nam et hoc ad sequentem materiam pertinet, ut qui notas simulatas de multorum cordibus non ludo, sed serio excludere satago, et ad excludendum vos incitare intendo, prior ipse omnibus indulgeam, et quod ut alii faciant laboro, ante ipse faciam. Sed rursum forte dicitis: Hanc jocari libet? Libet equidem, sed vobiscum. Vobiscum certe, sed non ita cum aliis. Nam, cum quibusdam aliis gravitatem excedere, vanitatem incurrere formidarem. At vobiscum vanitatem non vereor, charitatem, ne labatur, persequor. Unde dulces mihi est semper vobiscum**

loqui, et mellem inter nos charitatis dulcedinem iucundis sermonibus conservare. Caveo enim, quantum possum de illorum fratrum numero esse, qui oderant Joseph in corde suo, nec poterant ei quidquam pacifice loqui (*Gen. xxi*). Utinam et sic (quod non glorians dico) omnes nostri vestrique fratres facerent, et a linea charitatis, qua sola post fidem, et baptismatis sacramentum fratres dicuntur, et qua speciali consanguinitate sibi junguntur, non degenerarent, metuerentque, quod ait Apostolus, *Periculum in falsis fratribus* (*II Cor. xi*). Utinam plane hoc omnes facerent, et cor a cogitatu doloso, linguam juxta psalmum quem frequentant, a verbo aspero custodirent (*Psal. xc*). Videntur ista quæ præmissi magna promittere, et velut ad peragenda maxima se præparare. Sed ne de his illud usitatum dicatur :

Quid tanto dignum feret hic promissor hiatus?

(HOMÆ., *De art. poet.*, vers. 158.)

fateor me non tantum maximam, sed nec magnam, nec modicam habere causam vobis scribendi : earum tamen rerum, quas magnas vel maximas sæculares æstimant, et de quibus se magnos vel maximos fieri posse filii sæculi sperant.

Est tamen magna, et in tantum causas omnes præcellens, ut excellentior omnibus ab Apostolo dicatur (*I Cor. xiii*). Et si ejus nomen quæritur, ab eo charitas nominatur. Hæc mihi tota, et sola causa scribendi fuit, quam me personæ vestræ integram servare confido, quanque nostros vestrosque sibi ad invicem melius solito servaturos, vestro maxime studio non despero. Nam, quantum ad eam charitatem spectat, quam vobis in abditio cordis mei jam ab antiquo reservo, videtur mihi quod aquæ multæ, ut scriptum est, non poterunt eam extinguere, nec flumina obruere (*Cant. vii*). Hoc in quibusdam casibus mihi sæpe expertus videor, quod aquæ multæ non poterunt eam extinguere, nec flumina obruere. Quando enim extingui vel obrui poterit sincerus erga vos et ignitus mei pectoris affectus quibuslibet sinistri rumoris rivulis, cum nec aquæ multæ decimarum potuerint eum extinguere, nec impetus Lingonensium fluminum obruere? Nostis quod dico, nec ob aliud dico, nisi ut constantis in amoris proposito erga vos animi mei insignia recolens, stabilem de cætero me esse posse prudentia vestra præsumat. Præsumo et ego hoc idem de vobis, nec a cordis vestri penetralibus me cujuslibet impulsu posse excludi confido. Sed, cum uterque nostrum pastor dicatur, cum ovilia nostra non parva ovium Christi multitudine sint referta, cum utrique præcipiatur : *Diligenter agnosce vultum pecoris tui* (*Prov. xxvii*), videndum est si pecus nostrum nobis notum est, si valet, si languet, si debile, si robustum, si mortuum certe vel vivum. Nam, cum dilectus ille discipulus dicat : *Qui non diligit, manet in morte* (*I Joan. iii*), quid ego de languore pecudis meæ sollicitor, cum eam jam mortuam esse cognoscam? Si enim in morte manet qui non diligit, in

qua morte manet qui odit? Si in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui detrahit? Ad quid hoc dico? Cerno aliquos, tam de nostris ovilibus quam de vestris, adversum se invicem jurata bella suscepisse, et eos, qui in Domini habitare unanimes debuerant, a charitate mutila descivisse. Video eos de ejusdem Domini esse familia, de ejusdem Regis esse militia, eodem nomine Christianos, eodem et monachos nuncupari. Intueor non solum communis fidei vinculo, sed insuper ejusdem monasticæ regulæ jugo submissos : Dominicum agrum multis, sed diversis sudoribus excolere. Et cum eos, ut dixi, Christianum nomen conjungat, cum monasticæ professio uniat; sola eos mentium nescio quæ occulta, et nefanda varietas separat, et ab illa sincera cordium unitate, in quam videntur congregati, disgregat. Et, o res plena lamentis, nec ullis lacrymarum fontibus digne deflenda! superbum archangelum de cælis projectum rursum cælestia occupasse, et qui in aquilone sedem suam stabilire non potuit, in meridiana, hoc est in splendidiore cæli parte, eam firmasse. Vere ita plane, ita se fecisse gloriatur, quando, expulso eo qui habitat in cælis, et ejus locus non in mutuo rancore, sed in fraterna pace factus est, mentibus hominum professione cælestium, exemplo splendentium, jure tyrannico principatur. Cumque fortem illum, atrium suum diuturna pace custodientem, fortior superveniens vicerit, cum mundi principem foras ejecerit, cum solum ejus, qui rex est aliorum superbiæ, etiam in laicis Christianis everterit, quibus putas planctibus erit dolendum, si eversum in aliis nequitia suæ thronum Satan in monachorum cordibus erexerit? Absit, absit ut ille qui sic a Salvatore enervatus dicitur, ut ipsius etiam ancillis ligetur, ut ipsi a servis ejus velut avi illudatur, in tantum ipso servis ejus et ancillis illudat, eisque ut vilibus mancipiis dominetur. Sed cur sibi adversantur? cur sibi detrahunt? cur ab invicem consumuntur? Veniat, rogo, veniat materies litis in medium; et si quid justæ querelæ adversum se invicem afferre poterint, æquis decernentibus arbitris terminetur. Quid exigis, quæso, frater a fratre? et, ut in duobus nominatis omnium dissidentium varietas comprehendatur, quid exigis, inquam, frater Cluniacensis, a fratre Cisterciensi, vel econverso? Si urbes sunt, si castra, si villa, si fundus, si possessio aliqua terrenâ vel parva, vel magna, si denique aurum, si argentum, si quælibet quantitas vel qualitas pecuniæ, dic, age, propone. Adsunt iudices non iniquitatis, sed æquitatis, omnes hujusmodi lites statim dirimere præparati. Facile pax reformabitur, læsa charitas curabitur, postquam pro talibus vel similibus ortum fuisse tantum cordium discidium cognoscetur. Sed video utrumque vestrum omnia ista abjecisse, nihil vobis in terris residui fecisse, pauperem Christum beata paupertate ditatos vos sequi proposuisse. Non est ergo hic materies quam quererebam. Sed non desistam, non fatigabor, non

quiescam, donec ad fundum inquisitionis veritatis perveniam.

Est fortasse inter vos litis hujus causa diversa consuetudo, varia monastici ordinis observatio. Sed si hæc, charissimi, tanti mali causa est, valde irrationabilis, et (quod salva utriusque vestrum gratia loquor), valde puerilis et stulta est. An non videtur vobis irrationabilis, puerilis, et stulta, quam omnis ratio destituit, et cui omnis sanum sapiens contradicit? Nam, si varia consuetudo, si multiplex rerum infinitarum varietas, Christi servos a mutua charitate divellere debet, quid jam pacis, quid concordie, quid unitatis, quid tandem de lege Christi non solum monachis, sed et omnibus Christianis residuum erit, de qua a magno Apostolo dictum est: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Gal. vi.) Si, inquam, lex Christi, id est charitas, ab omnibus diversos usus sequentibus relinquenda est, nusquam plane ultra querenda est. Nusquam enim inveniri poterit, postquam ab omnibus morem diversum sequentibus exclusa fuerit. Nonne, charissimi, totus orbis terrarum Christi Ecclesiis jam ab antiquo refertus est? Cumque omnem pene numerum excedat multiplicitas Ecclesiarum sub una fide, et eadem charitate Deo famulantium, tanta pene apud eas invenitur varietas usus, quanta infinitas est locorum. Hoc in canticis, hoc in lectionibus, hoc in omnibus ecclesiasticis officiis, hoc in vestitu vario, hoc præter authentica, quæ mutari non possunt, jejuniis, in jejuniis diversis. Hoc in universis similibus, quæ pro temporum, locorum, gentium, regionum varietatibus, a prælati Ecclesiarum, quibus, secundum Apostolum, quantum ad talia pertinet, in suo sensu licet abundare (Rom. xiv), instituta sunt. Relinquent ergo omnes istæ Ecclesiæ charitatem, quia mutaverunt consuetudinem? Cessabunt esse Christiani, quia videntur in diversis usibus varii? Peribit ab his omnibus summum pacis bonum, quia unusquisque modo vario operatur bonum? Non ita sensit vita et verbo doctor Ecclesiæ Ambrosius, qui de jejuniis Sabbati loquens, quod Romæ servari videbat, et Mediolani episcopus factus servari non invenerat, ait: *Quando Romæ sum, jejunium a Romana Ecclesia servatum custodio. Quando Mediolani, morem ejusdem Ecclesiæ sequens non jejunio. Hinc et Pater Augustinus bonæ matris suæ devotionem describens, narrat eam, juxta morem quem apud Africanas Ecclesias teneri viderat, oblationes suas contra Ecclesiarum Italiæ observantiam Mediolani*

A voluisse offerre, sed ab Ambrosio prohibitum fuisse.

Sed quid in istis laboro? Frustra rem patentem multiplicibus testimoniis vel exemplis cingerem, maxime cum nec apud antiquos ipsius Paschalis temporis dissonantia, nec apud modernos ipsius sacrificii Christiani inter Græcos et Latinos nota varietas, charitatem lædere, vel schisma aliquid unitatis gignere potuerit. Testes sunt præcedentis rei Patres sancti, et eorum, quos Ecclesiæ reliquerunt, approbati libri, quod alio tempore Oriens, alio Occidens, alio in eadem Britannia insula Angli, alio Scoti Christiani, scilicet antiquiores, Pascha Domini celebrabant (138). Testes sumus et nos temporis nostri, qui Romanam Ecclesiam, et totam Latinam linguam offerre Deo salutare sacrificium azymi panis videmus, cum Græca Ecclesia, et maxima Orientis pars ac Barbaræ, sed Christianæ gentes, sacrificare de fermentato dicantur. Cum hoc ita sit, nec antiqui, nec moderni propter tam celebres et famosas usuum dissonantias a charitate mutua desciverunt, quia nihil quod fidem vel charitatem læderet, in his omnibus invenerunt: Ad quid istud? Ut si propter varios usus vestri, o fratres, animi variati sunt, si propter diversitatem consuetudinum diversificati sunt, si propter alium, et alium morem ab Ecclesiarum institutoribus vobis traditum, a pacis vel unitatis charitate languerunt, tantorum Patrum tam venerandis exemplis in unum redeant, quæ more sanctorum, qui convalescerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, a charitatis super omnem morbum formidando languore, convalescant.

Sed dicetis: Aliter usum varietas accipienda est in diversis Ecclesiis, aliter in ejusdem ordinis viris. Si Ecclesiarum multarum usus, salva fide et charitate, variantur, mirum non est; sed, si ejusdem propositi et professionis homines non eundem institutionum morem servaverint, mirum est. Estne, inquam, hoc totum quod vos, charissimi, o fratres, dividit? Est hoc totum quod charitatem in vobis lædit? Est hoc totum quod filios pacis inter se pacificos esse non sinit? Si laicus homo cum his qui oderant pacem pacificus erat, monachus homo cum monacho homine nefando duello certabit? Filius lucis filios tenebrarum, ne pacis bonum turbetur, diligit; filius lucis, filium lucis, (quod ad propositum non ad monachum refero), impugnabit? Si hæc certe tota est animorum vestrorum indignatio, si hæc tota charitatis læsio, facile curabitur, sed, si abfuerit obstinatio.

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(138) *Alio Angli, alio Scoti Pascha Domini celebrabant.* Beda, lib. ii Hist. Eccl. Angl., cap. 49: « Misit, inquit, papa Honorius litteras genti Scotorum, quos in observatione sancti Paschæ errare compererat, solerter exhortans ne paucitatem suam, in extremis terræ finibus constitutam, sapienter antiquis sive modernis, quæ per orbem terræ erant, Christi Ecclesiis æstimarent, neve contra paschales computos et decreta synodaliū totius orbis pon-

tificum aliud Pascha celebrarent. » Et cap. 25, lib. iii: « His temporibus questio facta est frequens et magna de observatione Paschæ, confirmantibus eis qui de Cantia vel de Galliis advenerant quod Scoti Dominicum Paschæ diem contra universalis Ecclesiæ morem celebrarent. » Qui autem essent hi Scoti, qui Angli, et unde primum in insulam Britannicam advecti, jam nos post Guillelmum Cambdenum, in Historia Angliæ et Scotiæ docuimus.

Attendite ergo ne lucem sensuum vestrorum propriæ sententiæ amor obnubilet, quia unitatem assequi non meretur quisquis non ipsam, sed quod vult ipse tuetur. Unde rogo ut, absque studio partium et propriæ sententiæ defensandæ, utrum hæc justa discidium causa sit discutatis, et, cum injustam esse cognoveritis, discissos animos uniatis. Nam ecce sub eadem regula uterque vestrum militat, qua speciali militia salutem æternam se quisque vestrum posse consequi sperat. Quod si neuter vestrum spe sua frustratur, nescio quis locus discordiæ, quis discidium, quis oblocutioni superesse jam possit. Dixistis enim mirum esse si ejusdem propositi et professionis homines non eundem institutionum servaverint morem. Ad quod ego: Si ejusdem propositi et professionis homines, non eundem institutionum morem servaverint, et tamen observationibus diversis ad eandem salutem et æternam vitam pervenerint, quid refert? Quid plane refert, quid obest, si vario tramite ad eandem regionem, si multiplici via ad eandem vitam, si multiplici itinere ad eandem, quæ sursum est, Jerusalem pervenitur, quæ est mater nostra? Si enim tu, o Cluniacensis, Cisterciensem, aut tu, Cisterciensis, Cluniacensem in assumpto proposito errare cognosceres, et juxta Scripturam, per viam, quæ videtur hominibus recta, ad interitum tendere provideres, justa, fateor, tibi esset causa fratrem corrigendi, revocandi, aut, si audire te nollit, objurgandi et detestandi. Tunc certe si obloquereris, si contradiceres, si et odires, te juste judicare, te recte agere confiterer, maxime cum de talibus audiam magnum Prophetam Deo dicentem: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi (Psal. cxxxviii).* Gratularer insuper te non surdum esse auditorem Scripturæ dicentis: *Discurrere, festina, suscita amicum tuum; ne des somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ (Prov. vi)*: et illius: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine (Jer. xlviii).* Tunc justas plane odiorum tibi causas esse faterer, et ad debellandos hostes Dei, et eos qui, secundum Apostolum, in hypocrisi faciunt mendacium (*I Tim. iv*), gressus tuos, et ego accinctus zeli gladio comes individuus comitarer. At nunc cum sub eadem [regula] variis, sed sacris, institutis utrumque vestrum de terris ad cælos tendere videam, illius: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine (Jer. xlviii).* Tunc justas plane odiorum tibi causas esse faterer, et ad debellandos hostes Dei, et eos qui, secundum Apostolum, in hypocrisi faciunt mendacium (*I Tim. iv*), gressus tuos, et ego accinctus zeli gladio comes individuus comitarer. At nunc cum sub eadem [regula] variis, sed sacris, institutis utrumque vestrum de terris ad cælos tendere videam, illius: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine (Jer. xlviii).* Tunc justas plane odiorum tibi causas esse faterer, et ad debellandos hostes Dei, et eos qui, secundum Apostolum, in hypocrisi faciunt mendacium (*I Tim. iv*), gressus tuos, et ego accinctus zeli gladio comes individuus comitarer.

Sed exigis adhuc ut quod dixi probem, et quomodo sub eadem regula vel ejusdem regulæ professione, per diversos tramites tuto monachus incedere possit, ostendam. Ad quod mihi perfacilis patet responsio, et auctoritas juncta rationi non deest, posse et te Cluniacensem tuo usu, et te Cisterciensem tuo more, et feliciter per viam mandatorum Dei currere, et felicius ad finem cursui debitum pervenire. Et quia eam, quæ semper in talibus

A præmittenda est auctoritatem præmissi, præmittatur et in hac serie ipsa, nec ratio modico saltem intervallo disjungatur ab ipsa. Sed quid objicis, frater? Dico ejusdem regulæ professores, ejusdem regulæ mandata non similiter observare. Verum est, inquam, quod dicis, ejusdem regulæ mandata in quibusdam capitulis ab ejusdem regulæ professis dissimiliter observari. Sed, ne hujusmodi monachos propter ista reos existimes, ne hac de causa prævaricationis arguere audeas, audi celestem, imo Regis cælorum auctoritatem: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit (Luc. xi).* Audi et Apostolum: *Omnia vestra in charitate fiant (I Cor. xvi).* Audi et patrem Augustinum: *Habe charitatem, et fac quidquid vis.* Audi et ipsum regulæ scriptorem, imo ipsius regulæ dictatorem Spiritum sanctum: *Sic, inquit, abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salventur; et quod faciunt fratres, absque murmuratione faciant.* Et quid clarius, quid apertius, quid lucidius? Nonne ipsa verborum serenitas absque omni prorsus nubilo se esse ostendit, et clarissimam veritatis lucem, remoto omnium nubium velamine mortalibus manifestat? Ecce magister cælestis totum corpus tuum, o frater, simplicitate oculi, hoc est universa opera tua, puritatis intentione, lucida esse docet. Ecce post ipsum summus Ecclesiæ doctor omnia tua in charitate fieri præcipit, ecce maximus post apostolos Ecclesiarum instructor, omnem tibi quæ volueris faciendi potestatem, charitate manente concedit. Ecce ipse, cui inniteris, Benedictus Pater, abbatem sic omnia temperare jubet, ut animæ salventur, et murmur absit: et saluti sub eadem Regula diversa sequentium metuis? Nonne cernis tutissimos ab omni periculo, quorum et quod majus est præcepta a qualibet varietatis mobilitate vel culpa, intentio salvandi animas juxta ipsam Regulam, excusati? Sed jam, ut et ipsa ratio auctoritatibus præmissis in omnibus famulari intelligatur, eique indivisibiliter coherere, subiungantur aliqua de instanti questione capitula, in quibus simplici oculo, sincera charitate, salvandarum animarum intentione, quædam mutata monstrentur. Nam his demonstratis, nihil, ut arbitror, quantum ad præsens negotium pertinet, tibi quærendum relinquam. Simplici namque oculo tu uteris, qui non nisi post annum novitio aditum claustrum aperis, quia, juxta Apostolum et regulæ verba, Spiritum noviter venientis, utrum ex Deo sit, per totius anni spatium perscrutaris. Simplici oculo et tu uteris, qui advenientem infra ejusdem anni metam suscipis, quia eum per tantum temporis dilatam, ad pristinas faeces, et ad prioris vitæ detestanda mala redire formidas. Simplici oculo tu uteris, qui duabus tunicis, et duabus cucullis, vel ejusdem generis paucis additis vestibus contentus es, quia, et si non præceptum, consilium tamen vel existimationem scriptoris regulæ sequi, quam alterius generis vestes addere vel assumere maluisti. Simplici oculo et tu uteris, qui usum mediocritatis

pelliciarum admisisti, quia debilibus, quia infirmis, quia delicatis, quia omnibus, quantum ad frigidiores terrarum partes pertinet, ne murmurarent, ne languerent, ne, rationabili necessitate subtracta, et aliqui a proposito recederent, providisti. Simplici oculo tu uteris, qui non nisi tertio fugitivos revertentes recipis, quia et ipsa Regulæ verba conservare, et a frequenti fuga stultos vel instabiles monachos studes, negato demum reversionis aditu deterrere. Simplici oculo et tu uteris, qui plusquam tertio monachum redeuntem recipis, quia times ne venia denegata, expositus hostibus pereat, et ovem vagabundam lupus, qui et clausas rapere ac dispergere solet, interimat. Simplici oculo tu uteris, qui absque exceptione aliqua regularia jejunia tam ætatis quam hiemis observas, quia et, prout ea tradita sunt, vis conservare et prolixioris abstinence cumulatorem fructum recipere.

Sed quod puro charitatis animo loquor, octo diebus Natalis Domini, Epiphania, Purificatione, qui vere per omnia dies Dominici sunt, jejunia a quibuslibet observari non satis approbo. Simplici oculo et tu uteris, qui et hos dies, quos prædixi, et omnem authenticam duodecim lectionum solemnitate ab hac regularium juniorum consuetudine excipis, quia ipsum Dominum, quia apostolos, quia quosdam alios sanctorum, et sic honorare conaris, et omnium pene religiosorum sic jejunantium morem imitari proponis. Simplici oculo tu uteris, qui opus manuum, secundum Regulæ præceptum, observas, quia et Regulæ obedire, et otiositatem inimicam animæ, secundum ejusdem Regulæ dicta, talibus exercitiis, tam sacris non solum monachicis, sed et apostolicis institutionibus vis cavere, et in quantum facultas datur, juxta Patres antiquos, et vite necessaria providere. Simplici oculo et tu uteris, qui hoc opus manuum ex parte postposuisti, quia non in silvis, nec in desertis, sed in medio urbium et castrorum constitutus, et undique populus circumseptus, nec toties et toties ire ac redire horum causa operum, per promiscuam utriusque sexus multitudinem absque aliquo vel plurimo periculo potes; nec insuper opportuna loca, ubi talibus exerceri operibus possis, plerumque possides. Sed ne inimica religiosus otiositas te vacante locum tibi nocendi inveniat, aut ubi et quando potes manibus operaris, aut ubi non potes, opus hoc manuum operibus divinis per vices variando compensas, sicque ne domum pectoris tui vacantem nequam spiritus sibi vindicat, quibus potes sacris studiis totum vite tuæ tempus occupas. Simplici oculo tu uteris, qui in omnibus advenientibus vel discedentibus hospitibus, inclinato capite vel prostrato omni corpore in terram Christum adoras, eisque universis pedes abluis, quia præcipuum hospitalitatis bonum, secundum Evangelii et Regulæ decreta, summo excolere studio, ut decet, satagis, et tam sanctæ humanitatis exhibitione condignam mercedem tibi vindicare contendis. Simplici oculo et tu uteris, qui

A non ante omnes hospites prosterneris, qui non omnibus pedes abluis, quia impossibile omnino tibi esset ante tantam hospitem multitudinem assidue advenientem semper in terram prosterni, omnibus pedes abluere, in tantum ut si ad ista continue vacare velles, cunctis aliis ordinis tui exercitiis omisis, nec istud solum explere valeres. Et quia quod impossibile tibi esse perspicis omittis, quod hospitum susceptioni necessarium est pro viribus exhibes, eosque quo potes honore prosequeris a jam dictis, quæ explere non vales, simplicitate oculi excusaris. Simplici oculo tu uteris, qui mensam abbatis cum hospitibus et peregrinis semper esse vis, quia et Regulæ obedire et hospitibus tibi humanius deservire videris. Simplici oculo et tu uteris, qui mensam abbatis non semper cum hospitibus, sed semper cum fratribus esse decernis, quia multorum abbatum, ut mitius loquar, profusioni, qui hospitum occasione sibi propitii, suis impii esse solebant, eum ad mensam communem revocando mederis. Simplici oculo tu uteris, qui velut Esdras legem, qui velut Machabæi ruinas templi Dei, sic tu monastici ordinis plurima detrimenta multasque in multis multorum monasteriorum morumque ruinas reparare laboras, et delicatis magis quam necessariis condescensionibus explosis, ad antiqui et primi fervoris morem, nostrorum temporum teporem revocare contendis. Simplici oculo et tu uteris, qui ita et Regulæ et ordinis mandata moderaris, ut secundum ejusdem Regulæ verba sit, et quod fortes cupiant et infirmi non refugiant, ut qui pane non potest, lacte saltem ne vitam perdat, alatur; et qui anhelis cursibus propositum bravium comprehendere non valet, lento saltem pede ad illud pertinere doceatur, quia non minus patriæ inhabitator dicitur, qui ad eam post annum, quam qui post mensem revertitur.

Quod tamen salvo itinerantium diverso labore dico, quia juxta apostolicam vocem; *Unusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem* (I Cor. iii). Habes tu hujus propositi tui Benedictum auctorem, ejus licet scripta, ubi charitas jubet, ipso teste minime sequi cogaris; sequi tamen quia tanto viro congrua visa sunt, devotione laudabili delectaris. Habes, et tu institutionum tuarum eundem Benedictum auctorem, qui ad finem charitatis universa scripta sua redigi præcipit, et animarum saluti quoquo modo, isto vel illo ordine inservire. Habes et Maurum præcipuum inter ejus discipulos discipulum, qui, ab eo missus ad Gallias, aliqua vel multa de ejus regula, eo, quem superscripsi, oculo legitur immutasse. Habes et plurimos post ipsum monasteriorum Patres, quos Spiritu Dei pro temporibus, pro locis, pro personis, ad moderanda sæpeditæ Regulæ scripta actos esse, et vita præcellens, et innumera tam in vita, quam post mortem a Deo per ipsos facta miracula, luce clarius manifestant. Et quid ultra dicam? Simili ratione per reliqua omnia, quæ videntur diversa

capitula currente, simplicem oculum, quem alius A
charitatem, alius salvandarum animarum inten-
tionem nuncupat, ubique reperies, et hoc modo
nihil diversum, nihil dissonum, quia per charitatem
fiunt omnia unum in his quæ varie servari videntur
invenies.

Istis adjicio (quod tamen omnibus patet) nihil
pene talium in Regula præceptum, sed cum condi-
tionis additamento, et abbatis temperamento pro-
latum. Quod etiam si imperative dictum fuisset,
nequaquam simplici oculo, id est charitati evange-
licæ præjudicare potuisset. Talia enim, ut nosti, de
numero præceptorum mobilium sunt, et quando
charitas imperat, absque aliquo transgressionis ti-
more movenda sunt. Nec suspecta esse debet hoc
respectu Regulæ professis Regulæ prævaricatio, quia
Regula illa illius sancti Patris, ex illa sublimi, et
generali charitatis Regula pendet, ex qua et in qua,
juxta Veritatis verba, *universa lex pendet et pro-
phetæ* (Matth. xxii). Quod si universa lex, tunc et
illius Regulæ lex. Monachus ergo Regulam patris
Benedicti profitens, tunc eam vere servat, quando
in servatis vel mutatis quibuslibet ejus capitulis,
charitatis legem ubique conservat. Quid igitur? Si
hæc certe, o fratres, tota mutui erat causa dissidii,
nonne jam vobis prorsus exclusa videtur? Nonne
jam fraterna pace uniri debent corda monachorum,
cum varia illa, propter quæ discissa fuerant, sim-
plex fecerit charitas unum? Nonne multa unum fa-
cit, quæ sub uno monastici ordinis, vel unius Regulæ
proposito, diversa, sed bona sequentes, ad unum sum-
mi boni vel sempiternæ vitæ debitum finem perducit?
Fiat ergo pax, o Jerusalem, in virtute tua, ut sequatur
et abundantia in turribus tuis (Psal. cxxi). Sed ne
forte inveniamur de illis esse qui dicunt: Pax, pax,
et non est pax (Jer. vi); scrutemur si qua adhuc
divortii causa supersit, ne forte nobis dormientibus
ac securis repentinus de caverna sua anguis exsi-
liat, et aliquem ex nostris vel vestris incautus
quiescentem mordeat. Fortassis enim vestes istæ
coloris diversi incentivum discordiæ præstant, et
multiformis varietas vestium varietatem quoque pa-
rit et mentium. Nam, ut pene assidue cerno, et om-
nibus ipsis quoque negligenter intuentibus adver-
tere perfacile est, niger, ut sic dicam, monachus
album fortuito occurrentem obliquo sidere respicit,
albus nigrum vix media oculi parte, et quando se
ingerit, contuetur. Vidi plurimos, nec recordor
quoties, de nigrorum numero, occurrentem quem-
piam album quasi monstrum ridentes, et velut si
chimæra vel centaurus, vel portentum aliquod pere-
grinum oculis ingereretur, voce vel gestu corporis
se stupere signantes. Vidi e converso loquaces prius,
et multa passim occurrentia ad invicem conferentes
albos, nigro quolibet adveniente, subito obmutuisse,
et, velut ab hostibus hostium secreta rimantibus,
silentii sibi remedio præcavisse. Intuitus sum utrius-
que generis hominum linguas tacentes, oculos, ma-
nus pedesque loquentes, et quod voce, ne proderen-

tur, indicare nolebant, gestuum suffragio clarius
inclamasse; vocem mutam, membra loquacia, et
perverso naturæ ordine, lapidibus clamorosos, homi-
nes hominibus taciturnos. Recordatus sum sæpe
taliam videns, illius Salomonici verbi, quo de simili
hominum genere fatetur: *Annuis oculis, terit pede,
digito loquitur, pravo corde machinatur malum, et in
omni tempore jurgia concitat* (Prov. iv). Et, o pessi-
mi angeli et a Deo projecti pravum, et pertinax con-
siliū, qui nolens se solum æternæ paci periisse,
socios sibi suæ perditionis undecunque acquirit; et
ut gloriosiore palma lætetur, cedros vel abietes pa-
radisi Dei, cujus ipse olim colonus exstitit, violento
nequitiae suæ impulsu subruere conatur! Dolet
sibi periisse hæresum palmam, qua priscis tempo-
ribus Ecclesiam Dei scindere consueverat; et videns
se fidem nullo jam pacto lædere posse, Spiritu Dei
eadem fide replente orbem terrarum, ad charitatis
mutuæ læsionem totum conatum convertit. Nam
quia, ut infideles sint, hominibus Christianis jam
persuadere non potest, toto conamine, ne se invi-
cem diligant, elaborat. Jam Arii, jam Sabellii, jam
Novati, jam Donati, jam Pelagii, jam antiquioris
horum execrandi Manichæi, secta perit, jam innu-
merabilium hæreticorum nebula lucem fidei ob-
umbrantes, Dei flante spiritu evanuerunt, et
meram nobis diem omni remota caligine relique-
runt.

Sed his succedens Africus turbo, omnia subito
turbare contendit, et quia fidem prævaluisse cogno-
scit, læsione charitatis pristina damna recompensare
molitur. Sed ut deploratione omissa, ad ea quæ
cæperam stylum reducam, cur tibi, o albe monache,
nigredo fratris tui non mentis, sed vestis, execran-
da videtur? Cur tibi, o niger monache, albedo fra-
tris tui, non mentis, sed vestis admiranda creditur?
Nonne uterque vestrum de ovibus pastoris illius est,
qui dicit: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego
Dominus agnosco eas, et sequuntur me; et ego vitam
æternam do eis, et non peribunt in æternum, neque
rapiet eas quisquam de manu mea* (Joan. x). Et
quis unquam pastor, non dicam Deus, sed vel ho-
mo, de velleribus ovium suarum discoloribus disputa-
vit? quis unquam causatus est? Quis unquam ma-
gis albas quam nigras, nigras quam albas suas esse
oves judicavit? Quis unquam non utrum nigræ vel
albæ, sed utrum nigræ vel albæ de eodem suo
grege essent attendit? Et, o malitia hominum! et o
innocentia pecudum! O constans in sua origine,
creata in brutis animalibus substantia! o perversa
in rationali animante natura! Quis unquam albus
aries nigrum designatus est? Quæ unquam ovis ni-
gra albam detestata est? Nonne communiter, non-
ne pacifice, nonne omnino tranquille, sine omni
multiplicis coloris quæstione, absque omni inque-
titudine caulas pastorales replent? Et quidem ali-
quando aries arietem cornibus impetit, ovis ovem
crebris pulsibus tundit; sed hos vel has non vario-
tas coloris ad pugnam excitat, sed innata cunctis

animalibus ac modo quolibet ira excita provocat. At nunc, ut video, stolidior pecude homo, in honore positus non intelligit; et, quod magis defendum est, monachus homo a charitatis unitate vario variatus colore sese disjungit. Noli, noli, oro te, frater, si ovis Christi esse cupis, vario de vellere causari, quia nullum de ovili suo pastor ille projicit, nisi quem non coloris varietas, sed fidei vel charitatis læsio ab ovium suarum grege secernit. Non, inquam, secernit quempiam ab ovili suo propter colorem, qui de tam semotis regionibus, de tam diversis religionibus, in uno Christianæ fidei ovili Judæum congregavit pariter et gentilem. Hoc fortassis docuit, et patientia illius sancti patriarchæ Jacob, qui decies a Laban immutatam mercedem æquo animo tulit, et nihil differre inter album et nigrum vel varium pecus, eodem boni pastoris animo, et cura multicolorem gregem pascendo monstravit. Et cum dicat Apostolus : *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura* (Gal. v). Et alio loco : *Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythia, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus* (Coloss. iii), quis puerilis animus in tantum desipere potuit, ut vel variarum vestium colorem, vel diversum consuetudinum morem, servata nova creatura in Christo, aliquid, quantum ad salutem, differre putaret? Quod si quantum ad salutem nil refert, cur varius vestium color monachos separat? cur schisma generat, cur animos dividit? cur charitatem lædit? Non est, non est causa aliqua, non ratio ulla, non dico odiendi, non dico dividendi, sed nec grunniendi in istis. Habes tu idoneum defensorem albedinis tuæ, simplicem, ut supra dixi, oculum conscientiae tuæ, quo, ne longo temporis usu niger inductus, putaret non nisi sub atro colore suo monachum esse posse, albam cucullam et tunicam induisti, et quia sub nigrorum habitu innumerabiles hujus ordinis tepefactos a proposito cernebas, ad majorem et novum monasticæ religionis fervorem, hoc batenus inusitato vestium candore excitare arte laudabili voluisti. Habes, et tu non dissimiliter probabilem auctorem nigredinis tuæ, longissimum a patribus traditum consuetudinis morem : quo tutior tibi videris sequendo vetera, quam ad inveniendi nova. Habes uterque utriusque coloris tui inexpugnabilem propugnatricem ipsius communis Regulæ vocem, quæ præcipit ut de vestium colore aut grossitudine non causentur monachi, sed illius coloris aut qualitatis vestibus utantur, quæ est in provincia, qua habitant, vel facilius inveniri, vel levius comparari poterint. Tutatur ergo albedinem tuam ratio supradicta, vel fortasse major, quam nondum novi, aliqua. Tuetur et nigredinem tuam paterna auctoritas, quæ omni rationi æquipollet, et quam inferiorem judicari ab aliquo sanum sapiente non decet. Et cujus Patris exemplum ad hoc afferendum afferre potero? et quem majorem magno Martino re-

A perire valebo? Ille, inquam, ille magnus Martinus monachus et episcopus, nigrarum colorem vestium suis vestibus dedicavit. De qua re sic in ejus Vita legitur. Quem cum nigro ac pendulo pallio circumtectum contigua de latere jumenta vidissent, paululum in partem alteram pavefacta cesserunt. Quod vero monachus fuerit, monasterium quod non longe ab oppido Pictavensi, monasterium quod Mediolani, monasterium quod sibi Turonis construxit testantur. Ecce monachus Martinus, ecce nigris vestibus contectus Martinus. Sed quid et de his Hieronymus in Epistola ad Nepotianum missa scribit? *Vestes, ait, pullas æque ut candidas devita. Monens eum scilicet, ut fastum vel jactantiam caveret, non solum in candidis vestibus, quibus tunc magis sæculares utebantur, sed etiam in pullis, quibus illius temporis religionis professores uti consueverant.*

De his admirandus ille Nolanus episcopus Paulinus, jam dicti Martini, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, contemporaneus ac familiaris, multisque sæpe ab ipsis, sed et a magno papa Gregorio laudibus prædicatus, iter cujusdam nobilissimæ sed ad religionis monasticæ propositum nuper conversæ feminæ describens, sic in epistola Sulpicio Severo directa loquitur : *Vidimus gloriam Domini in illo matris et filiorum itinere. In eo quidem, sed longe dispari cultu. Macro illam et viliori asellis burico sedentem, tota hujus sæculi pompa, qua honorati et opulenti poterant circumflui senatores prosequuntur; carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, et carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente. Sed splendoribus vanitatis prælucebat Christianæ humilitatis gratia. Admirabantur divites pauperiem sanctam, at illos nostra pauperies ridebat. Vidimus dignam Deo hujus mundi confusionem, purpuream, sericam, auratamque supellectilem, pannis veteribus et nigris servientem. Benediximus Dominum, qui humiles excelsos facit, esurientes implet bonis, et divites dimittit inanes. Ecce non solum viri antiquæ religionis, sed etiam mulieres, sanctitatis propositum assumentes, vestibus nigris usæ scribuntur. Nam, ut quod sentio fatear, visum est, ut tibi videretur, magnis Patribus illis nigrum hunc, de quo D agitur, colorem magis humilitati, magis penitentiae, magis luctui convenire. Quibus studius quia totam monachi vitam maxime invigilare oportet, decreverunt ut color moribus, vestes virtutibus, qua possent cognatione jungerentur. Vestes enim candidas magis gloriam quam abjectionem, magis gaudium quam mororem antiquitus designasse. magis etiam Ecclesiæ, ut omnibus notum est, sic interpretantibus, et angelus resurgentis, et angeli ascendentis Domini præcones indicant; ipseque Salvator in illa transformationis suæ gloria vestibus niveis præclarus apparens, ostendit. Inde bonus et doctus vir Sidonius Arvernus episcopus, quorundam vitia mordaci reprehensione irridens, inter alia quibus in eos invehitur : *Procedunt, inquit,**

albatu ad exsequias, pullati ad nuptias, ostendens eos in tantum moribus et actu confusos, ut apparatus funereum nuptiali, nuptialem funereo, per-verso ordine permutarent. Nam qui morem communem temporis illius servabant, non albatu ad exsequias, pullati ad nuptias, sed albatu ad nuptias, pullati ad exsequias procedebant, ut albatu nuptiali gaudio, pullati luctui funereo concordarent. Vidi nuper ipse in Hispaniis constitutus, et admiratus sum, antiquum hunc morem ab Hispanis adhuc omnibus observari. Mortua quippe uxore maritus, mortuo marito conjux, mortuis filiis patres, mortuis patribus filii, defunctis quibuslibet cognatis cognati, extinctis quolibet casu amicis amici, statim arma deponunt, sericas vestes, peregrinarum pellium tegmina abijciunt, totumque penitus multicolorem ac pretiosum habitum abdicantes, nigris tantum vilibusque indumentis se contegunt. Sic crinibus propriis, sic jumentorum suorum caudis decurtatis, seque et ipsa atro prorsus colore denigrant. Talibus luctus dolorisve insignibus, substractos charissimos desolent, et integri ad minus spatium anni, in tali mœrore publica lege consummant.

Hac tanta auctoritate vel ratione tibi colorique tuo, niger monache, satisfacio, nec tamen ideo albi albedinem eodemmodo. Laudaris tu, quia Patrum tuorum sanctum non vis excedere morem; laudatur et ille, quia, vestium in solito candore, sui magis ac magis animi in sancto proposito excitat etiam hoc modo fervorem. Distinguit se quodammodo tali colore, non a communi (quod nefas esset) charitate, sed a multorum hujus ordinis nota omnibus tepiditate. Cum sis igitur sub uno pastore Jesu Christo, cum habites in uno ovili Ecclesiae, cum ex una vivas aeternorum fide et spe, tam tu, albe, quam tu, niger monache, quid de variis velleribus, ut parum austerius loquar, stultissimæ oves causamini? Quid tam nulla, imo tam stulta de causa, contra vos adinvicem movemini? Cur tam puerili occasione primam illam stolam charitatis scinditis? Cur ipsa habitacula separatis? Cur vos ipsos non jam ovino, sed lupino dente mordetis? Cur detrahitis? Cur laceratis? Videte, cavete, ne hoc nomen innocentiae, quo oves nuncupamini, non de illis vos faciat, quas positurus est summus Pastor a dextris, et de quibus ipse ait: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do eis, et non peribit in aeternum* (Joan. x). Sed (quod absit!) inter illas vos constituat, de quibus legitur et cantatur: *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos* (Psal. xlviii). Cernitis adhuc stultam esse causam, de colore disputare? Damnam bilem, fratrem pro colore odire; pessimam, fratri pro colore detrudere. Si tota hæc mutui causa erat discidium, si sola tanti materia divortii, si, inquam, echismatis monastici hæc sola et tota erat occasio nonne hac tam multis rationibus explosa, cordium vestrorum jam vetus scissura unietur? Nonne læsa charitas curabitur? Nonne ad pacis filios evangelica

A pax reverteretur? Satisfacite igitur paci, filii pacis, et cum ea perpetuum fœdus inite, ne forte, si aliter fiat, proferatur, quandoque etiam contra vos diris-sima illa prophete sententia: *Non est pax, dicit Deus meus, impiis* (Isa. xlviii). Et jam Deo gratias, aestimo me quorundam nostri ordinis virorum, antiquas odiorum causas et latebras penetrasse, nec jam ad querendum etiam sollicito cogitatu aliquid superesse. Quod si res ita se habet, neque, tu albe, nigrum, neque, tu niger monache, album, si præs-scripta servare volueritis, infestabis, neque adversus fratrem pro diverso consuetudinum more, vel pro vario tam saepe nominato colore, a statu altissimæ charitatis moveberis. Sed quid dixi? Quomodo mente excessi? Ubi intellectus animi? Unde acies obscurata videndi? Putabam me omnem scandalorum materiam invenisse, arbitrabar me omnes odiorum latebras detexisse. Suspicebam, ut dixi, solam diversitatem consuetudinum, solam varietatem colorum, qualitatem, aut quantitatem vestium, aut escarum, charitatem inter monachos vulnerasse, et tanti mali istam tantummodo causam existere. Cernebam festucam in oculo fratris, sed trabem permaximam, et quercum prævalidam in meo vel ipsius oculo videre non poteram. At nunc clarificato oculo, serenata die, et sole meridiano jam nil latere permittente, video, video, inquam, quod liceat mihi dicere pace omnium, unde tamen certus sum, quod licebit mihi omnium pace bonorum. Nam qui indignabitur, de se, ut ait Hieronymus, dictum fatebitur. Non refugit manum medentis pars sopes corporis, sed quæ se palantis digitis tremens subducit, pestem sine dubio intrinsecus latere ostendit.

Quid est ergo quod exciderat? Dic, dic, inquam, tu, ut mei propositi prius hominem alloquar, dic, o niger monache, da gloriam Deo; et quod in imis cordis tui contra fratrem adhuc latet, denuda. Quis, inquis, pati potest novos homines veteribus anteferi, eorum studia, nostrorum actibus præponi, nostros viliores, illos chariores videri? Quis æquo oculo aspicere potest, mundum ex plurima sui parte a nostro veteri ordine averti, ad ipsorum novum propositum converti, relinqui tritas a sæculis vias, concursus fieri ad ignotas hactenus semitas? Quis patiarur novos veteribus, juniores senioribus; albes nigris monachis anteferi? Hoc, tu, inquam, niger, dicis. Sed tu, albe, quid proponis? Felices nos, inquis, quos longe probabilior institutio commendat, quos beatiores aliis monachis mundus prædicat, quorum opinio, aliorum existimationem, quorum dies, aliorum lucernam, quorum sol, aliorum sidus obscurat. Nos religionis perditæ restauratores, nos emortui ordinis resuscitatores, nos languentium, tepentium, sordentium monachorum justissimi condemnatores. Nos moribus, nos actibus, nos usibus, nos vestibus a cæteris divisi, et veterum teporem ostentui fecimus, et novum nostrorum fervorem præcellere approbamus. Ecce, ecce, vera illa occulit,

sed longe aliis charitati infestior causa, quæ mentium vestrarum unitatem, scindebat, quæ ipsas domos ab invicem secernebat, quæ ad verba detractoria vel maledica linguas vestras persæpe, juxta Prophetam, ut gladium acuebat. Sed retundatur lethalis gladius gladio verbi divini, et ne levi inanis gloriæ vento tantis sudoribus fruges collectæ dispergantur, si sapientes estis satagite. Et, o infelix nimiumque deslenda jactura! si longissimi ævi tui mundissimam continentiam, si invincibilem obedientiam, si jejunia infracta, si perpetuas vigiliis, si tam grave jugum disciplinæ, si tot palmas patientiæ, si, ut breviter multa concludam, tantos tamque innumeros non jam terrenæ, sed cælestis vite labores, per tanta tempora ad stipendium æternitatis, a te per Dei gratiam congregatos, unus nequam serpentis sibilus disperserit, et te solo flatu evacuans, inanem in conspectu summi judicis draco veternus effecerit. Et ubi est quod Salvator hoc morbo adhuc laborantibus discipulis ait: *Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem?* (Luc. x). Ubi est, quod, facta huic simili contentione inter eos, quis eorum videretur esse major, alibi dicit: *Vos autem non sic; sed qui major est in vobis fiat sicut junior; et qui præcessor est, sicut ministrator?* (Luc. xxii). Ubi latet absconditum ab oculis memoriarum, quod excelsus ille et magnus, *cujus, juxta psalmum, magnitudinis non est finis* (Psal. cxlv); et qui, juxta Apostolum, *est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. ix), servis suis non se præferens vel confersens, sed submitbens, sequitur et dicit: *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat?* (Luc. xxii). Corripitur apostolus, ne se præferat apostolo et non corripitur monachus, ne se præferat monachos? Supponitur a Christo magistro, minori discipulo major, inferiori superior, et super Cisterciensem ego Cluniacensis elevari conabor? Submittit se suis discipulis ipse Christus, et super fratrem longe forsitan meliorem tumentem superbia levabit cervicem Christianus, et monachus? Dejicit se majestas, et jactat se infirmitas? Humiliat se celsitudo, et extollitur putredo? Servit Deus, et imperare nititur limus. Et quomodo cecidisti, frater, de gradu regulæ tuæ, quo te conscondisse gloriabaris, ut monachus omnibus se inferiorem, et viliozem non solum sua lingua pronuntiet, sed et intimo cordis credat affectu? Et quid ultra laboro? Non est necesse religiosis, sapientibus, literatis acrius instare, nec, ut vulgo dicitur, Minervam docere, vel ligna ad silvam, vel aquam ad flumina sive mare deferre. Intelligit, agnoscit utriusque vestrum sapientia sicut sine fide, sic et sine charitate impossibile Deo placere; nec aliquem, humilitate abjecta, posse eandem charitatem nisi quolibet retinere. Unde enim humilitas recedit, ibi necessario superbia succedit. Ubi superbia succedit, ibi statim et invidia accedit. Ubi invidia oritur, confestim charitas moritur. Nam neque eum, cui invidet invidus, potest diligere, nec in non diligente charitas aliquo

A modo permanere. Propter ista, unde abest charitas, abest humilitas; et unde abest humilitas, abest et charitas. Hoc docet clare et Apostolus, cum dicit: *Charitas non æmulator, non agit perperam, non est ambitiosa* (I Cor. xiii). Et quia nec etiam alienarum rerum cupida, subdit: *Non quærit quæ sua sunt* (ibid.).

Inflationem ergo omnem, ambitionem omnem, cupiditatem omnem, avaritiam omnem excludit charitas; imo per charitatem, juxta sequentia Apostoli, expellitur tota simul iniquitas. Jam si hanc charitatem, quam legem Christi idem Apostolus vocat, vis frater Cluniacensis frater Cisterciensis, integram conservare, si per ipsam maximos tibi thesauros in cælo recondere, si reconditos conservare, da totam quam potueris operam, et causas non dico eam fugantes, non dico eam perimentes, sed vel parum eam lædentes a te abige; si expulsæ redire voluerint, firmi pectoris redeuntibus ostium claude, et cohabitatricem sempiternam, totis sanctæ animæ tuæ amplexibus retine. Sublevarit te charitas ipsa firmiter retenta ad regna cælorum, quæ nimia ac dulci vi sua inclinavit usque ad terras Regem cælorum. Fidelis inde testis est Apostolus, dicens quod propter nimiam charitatem Filium suum miserit Deus in similitudinem carnis peccati (Rom. viii). Gaudetis perenniter coram Deo charitate, et gaudium tuum (Joan. xvi), sicut ipse promisit, nemo tollet a te, quando erit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv). Quando satiaberis a longinqua esurie tua? Cum manifesta fuerit gloria ejus. Quando cum apparueris similis ei eris et per hanc charitatem ei sempiternæ unitus, videbis eum sicuti est (I Joan. iii).

Jam tandem ad vos, mi charissime, cui præsens epistola mittitur, stylus recurat, ut a quo sumpsit initium, in ipso suam fortassis importunam prolixitatem finiat. Causa mihi scribendi, ut superius professus sum, teste conscientia, sola vere charitas fuit, ut, quantum ad utrumque nostrum attinet, flatu collocationis eam recalescere, et in mutui affectus solitas vel majores flammæ erumpere cogere. Restat ut vos quem lacteam fortemque columnam, cui innititur, monastici ordinis ædificio summa providentia præparavit, et velut rutilum sidus exemplo verboque non solum monachis, sed et toti Latine Ecclesiæ nostrò tempore insigniter lucem donavit, restat, inquam, ut totam quam potueritis huic divino operi detis operam, et unius nominis et ordinis maximas congregationes nequaquam ultra dissidere patiamini. Studui ego semper, ut sanctos illos congregationis vestræ monachos nostris fratribus commendarem, et ipsos illis perfectæ unionis charitatis, si fieri posset, etiam inviscerarem. Hoc publice, hoc privatim, hoc in magnis nostrorum conventibus facere non neglexi, et ut rubiginem illam livoris et zeli contrarii, quæ interiora viscerum latenter rodere solet, eraderem modis quibus potui laboravi. Instate et vos pro magna illa gratia a Deo

vobis collata, agro communi, ut sicut nullus post A vos nostris diebus plura utilia in illo plantasse probatur, ita laudabili studio et industria, omne satis utilibus contrarium avellatur. Expellite sublimi illo et ex Spiritu Dei flammane eloquio ab eorum cordibus, ut mitius loquar, puerilem illam æmulationem, a lingua susurrationem, et loco istorum, velint nolint, fraternam ingerite dilectionem. Non segreget ultra greges vestros a nostris gregibus usum diversitas, colorum varietas; sed a summa unitate derivata, corruta reparans, discissa redintegrans, divisa unificans universa uniat charitas. Sic plane, sic decet, ut quibus est unus Dominus, una fides, unum baptisma: quos continet una Ecclesia, quos manet una perennis et beata vita, eis quoque, juxta Scripturam, sit cor unum et anima una (Act. iv). Misi gemmeo amico salis gemmam, ejus corporalem usum vobis utilem olim audivi, et ejus specialem intellectum suprascriptis necessarium esse putavi. Nam quamlibet mukos et pretiosos apparatus virtutum suarum æterni regis mensæ, si sine fraterni amoris sale intulerint, ut insulsi rejiciuntur, si hoc sale eos condierint, epulæ jam placentes cum offerentibus admittuntur. Nam qui in lege sua nulum sacrificium sine sale suscipit, nullius munus virtutis sine tali condimento sibi placere ostendit.

Misi et novam translationem nostram contra pessimum nequam Mahumet (139) hæresim disputantem quæ dum nuper in Hispaniis morarer meo studio de lingua Arabica versa est in Latinam. Feci autem eam transferri a perito utriusque lingue viro, magistro Petro Toletano. Sed quia lingua Latina non adeo ei familiaris vel nota erat ut Arabica, dedi ei coadjutorem doctum virum dilectum filium, et fratrem Petrum notarium nostrum, reverentiæ vestræ, ut aestimo, bene cognitum. Qui verba Latina impolite vel confuse plerumque ab eo prolata poliens et ordinans, epistolam imo libellum, multis, ut credo, propter ignotarum rerum notitiam perutilitem futurum perfecit. Fuit autem in transferendo hæc mea intentio, ut morem illum Patrum sequer, quo nullam unquam suorum temporum vel levissimum, ut sic dicam, hæresim silendo præterirent: quin ei totis fidei viribus resisterent, et scriptis ac disputationibus esse detestandam ac damnablem demonstrarent. Hoc ego de hoc præcipuo errore errorum, de hac facie universarum hæresum, in quam omnium diabolicarum sectarum, quæ ab ipso Salvatoris adventu ortæ sunt, reliquæ conflu-

xerunt, facere volui, ut sicut lethali ejus peste dimidiis pene orbis infectus agnoscitur, ita quam sit execrandus et conculcandus, detecta ejus stultitia et turpitudine, a nescientibus agnoscatur. Agnosceat ipse legendo, et, sicut arbitror, ut dignum est desolebitis, per tam nefarias et abjectissimas sordes, tantam humani generis partem deceptam, et a Conditor suo per spurcissimi hominis sectam, etiam post Redemptoris gratiam tam leviter aversam. Nec ignoro equidem quoniam scriptura ista, quæ perditis illis in propria lingua prodesse non potuit, in Latinam versa minus proderit. Sed proderit fortassis aliquibus Latinis, quos et de ignotis instruet, et quam damnabilis sit hæresis, quæ ad aures eorum pervenerat, impugnando et expugnando ostendet. Et ut nihil damnabilis sectæ nostros lateret, totam illam illorum legem, quam in propria lingua Alcoram vel Alecyren vocant, ex integro et per ordinem feci transferri. Interpretatur autem Alcoran vel Alecyren, si e verbo verbi expressa translatio fiat, collectaneus præceptorum, quæ, sibi per partes de cælo missa nequam ille confinxit. Feci insuper et quasdam ejus fabulas cum quodam Abdia Judæo et aliis Judæis habitas transferri, quæ inauditis deliramentis, et velut somniorum phantasiis super universa ipsius scripta nefanda sectam etiam pecoribus ostentui faciunt. Sed quia res diffusa est, et propter lingue barbariem ex magna sui parte ad intelligendum difficilis, breviter dico quis iste fuerit, et quid docuerit. Putant enim quidam hunc Nicolaum illum unum ex septem primis diaconibus fuisse, et Nicolaitarum ab eo dictorum sectam, quæ etiam in Apocalypsi nominatur, hanc modernorum Saracenorum legem existere. Somniant et alii alios, et sicut lectionis incuriosi et rerum gestarum ignari, sicut et in aliis casibus, falsa quælibet opinantur.

Fuit autem iste tempore imperatoris Heraclii, paulo post tempora magni et primi Gregorii Romani pontificis, ante annos ferme quingentos quinquaginta, Arabs natione, vilis genere, antiquæ idololatriæ cultor, ineruditus, nullarum pene litterarum, strenuus in sæcularibus, et calliditate multa, de ignobili et egeno in divitem et famosum proventus. Hic paulatim crescendo, et contiguos quosque, et maxime sanguinis proximos insidliis, rapinis, incursionibus frequenter infestando: quos poterat furtim, quos poterat publice occidendo, terrorem sui auxit; et sæpe in congressionibus factus superior, ad regnum suæ gentis aspirare cœpit. Cumque universis pari modo resistentibus, et ejus ignobili-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(139) Misi novam translationem nostram contra pessimam nequam Mahumet hæresim. Translationis hujus meminit et in Summula sectæ Saracenorum, quam ex Alcorano nunc primum editioni huic adjecimus, ubi et rationem reddit quare de Arabico in Latinum sectam illam transferre curaverit, et eam etiam scripto refellere, si magnæ suæ occupationes, permitterent, adjuvante Deo promittit. Quod et quinque libris fecisse testatur auctor Chronici Clu-

niacensis. Verum quia libros hos, quamlibet adhibuerimus diligentiam, nancisci nondum licuit, illorum talem, qui per capita distribui sunt, argumenta, quæ paucis abhinc diebus ad notitiam nostram pervenerunt, ex alio iidem Cluniacensi Chronico dare peropportunitatem hic videtur. (Opusculi adversus sectam Saracenorum duos priores libellos edidit domgnus Martenius, præfixis quatuor librorum capitulis. Vide infra.

tatem contemnentibus, videret se hac via non posse consequi quod sperabat, quia vi gladii non potuit, religionis velamine et divini prophetæ nomine rex fieri attentavit. Et quia inter barbaros barbarus, inter idololatrias et ipse idololatra habitabat, et inter illos, quos, utpote præ cunctis gentibus, tam divinæ quam humanæ legis exsortes, et ignaros, faciles ad se ducendum esse noverat, conceptæ iniquitati dare operam cœpit. Et quia prophetas Dei magnos fuisse homines audierat, prophetam se ejus esse, prædicare jam omnibus cœpit. Interim iudicio illius qui terribilis in consiliis dicitur super filios hominum, et qui miseretur cui vult, et quem vult indurat, dedit Satan successum errori, et Sergium monachum hæretici Nestorii sectatorem, expulsum ab Ecclesia ad partes illas Arabiæ transmisit, et monachum hæreticum pseudoprophetæ conjunxit. Ita Sergius conjunctus Mahumet, quod ei deerat supplevit; et Scripturas sacras, tam Veteris Testamenti quam Novi, secundum magistri sui Nestorii intellectum, qui Salvatore nostrum Deum esse negabat, partim, prout sibi visum est, exposuit, et eum ab idololatria avertens, Christianum Nestorianum effecit. Et ut tota iniquitatis plenitudo in Mahumet conflueret, et nihil ei ad perditionem sui vel aliorum deesset, adjuncti sunt Judæi hæretico; et ne verus Christianus fieret dolose præcavescentes, homini noxis rebus inhianti non Scripturarum sanctarum veritatem, sed fabulas suas, quibus nunc usque abundat, Mahumet Judæi insibilant. Sic ab optimis doctoribus Judæis et hæreticis Mahumet institutus, Alcoran suum condidit, et tam ex fabulis Judaicis quam ex hæreticorum neniis confectum nefariam scripturam barbaro illo suo modo contexit. Quod paulatim per tomos a Gabriele, cujus jam nomen ex sacra Scriptura cognoverat, sibi allatum mentitus, gentem Deum ignorantem lethali haustu infecit, et more talium oram calicis melle liniens, subsequente mortifero veneno, animas et corpora gentis miseræ, prohi dolor! interemit. Sic plane impius ille fecit, quando et legem Judaicam, et Christianam collaudans, nec tamen esse tenendam confirmans, probando reprobis reprobat.

Inde est quod Moysen optimum prophetam fuisse, Christum Dominum majorem omnibus exstitisse confirmat, natum de Virgine prædicat, nuntium Dei, Verbum Dei, Spiritum Dei fatetur, nec nuntium, Verbum, et Spiritum, ut nos, aut intelligit, aut confitetur. Filium Dei dici, aut credi, prorsus deridet. Et de humanæ generationis similitudine vacinus homo Filii Dei æternam nativitatem metiens, vel gignere, vel generari Deum potuisse, quanto potest nisu negat et subsannat. Resurrectionem carnis sæpe replicando astruit, iudicium commune in fine sæculi non a Christo, sed a Deo exercendum esse non negat. Illi tamen iudicio Christum, ut omnium Dominum, ac seipsum ad gentis suæ præsidium adfuturum vœsanit. Inferni tormenta qualia sibi libuit, et qualia adinvenire

A magnum pseudoprophetam decuit, describi. Paradisum non societatis angelicæ, nec visionis divinæ, nec summi illius boni, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (*I Cor. II*), sed vere talem, qualem caro et sanguis, imo fæx carnis et sanguinis concupiscebat, qualemque sibi parari optabat, depinxit. Ibi carni, et omnigenorum fructuum esum, ibi lactis, et mellis rivulos, et aquarum splendentium; ibi pulcherrimarum mulierum, et virginum amplexus et luxus, in quibus tota ejus paradisi finitur, sectatoribus suis promittit. Inter ista, omnium pene antiquarum hæresum fæces, quas diabolo imbuente sorbuerat, revomens, cum Sabellio Trinitatem abnegat, cum suo Nestorio Christi deitatem abjicit, cum Manichæo mortem Domini diffidetur, licet regressum ejus non neget ad cœlos.

His et similibus non acquisitionis, sed perditionis populum imbuens, a Deo plenissime avertit; et ne evangelicus sermo ultra in eis posset habere locum, velut omnia quæ sunt Evangelii et Christi scientibus, cordium eorum aditum ferreo impietatis obice obturavit. Circumcisionem insuper velut ab Ismaele gentis illius patre sumptam, tenendam esse decrevit; et super hæc omnia, quo magis sibi allicere carnales mentes hominum posset, gulæ ac libidini frena laxavit, et ipse decem et octo simul uxores habens, atque multorum aliorum velut ex responso divino conjuges adulterans, majorem sibi velut exemplo prophetico numerum perditorum adjunxit. Et ne ex toto inhonestus proderetur, studium elemosynarum, et quædam opera misericordiæ commendat, orationes collaudat, et sic undique monstruosus, ut ille ait, humano capiti equinam cervicem, et plumas avium copulat (*HORATIUS, De arte poet.*). Qui quoniam suadente jam dicto monacho, ac præfatis Judæis, idololatriam et reliquit, et relinquendam quibus potuit persuasit, atque unum Deum, deorum multiplicitate relicta, colendum esse prædicavit, hominibus agrestibus et imperitis inaudita dicere visus est; et quia rationi eorum hæc prædicatio concordat, propheta Dei primo ab eis creditur, dehinc processu temporis et erroris, in regem ab eis, quod concupierat, sublimatus est. Sic bona malis permiscens, vera falsis confundens, erroris semina sævit, et suo partim tempore, partim et maxime post suum tempus, segetem nefariam igne æterno concremandam produxit. Nam statim Romano languesciente, imo pene deficiente imperio permittente eo per quem reges regnant, Arabum vel Sarracenorum hac peste infectorum surrexit principatus, atque vi armata maximas Asiæ partes cum tota Africa ac parte Hispaniæ paulatim occupans, in subjectos sicut imperium, sic et errorem transfudit. Hos licet hæreticos nominem, quia aliqua nobiscum credunt, in pluribus a nobis dissentiunt, fortassis rectius paganos aut ethnicos (quod plus est) nominarem, quia quamvis de Domino vera aliqua dicant, plura tamen falsa prædicant, nec ha-

ptismati, sacrificio, poenitentiae, vel alicui Christiano sacramento (quod nunquam ullus præter hos hæreticus fecit) communicant.

Quam brevis potui vitam hominis summamque nefandæ legis notavi. Hoc ea de causa feci, ut et rem vobis notam facerem, et ad scribendum contra tam perniciosum errorem animarem. Nam licet, ut supra dixi, hoc perditis illis, ut æstimo prodesse non possit responsonem tamen condignam, sicut contra alias, ita et contra hanc hæresim Christianum armarium habere deceret. Quæ si superflua quilibet causatus fuerit, quoniam quibus resistere debeant talibus armis muniti non adsunt, noverit in republica magni regis quædam fieri ad tutelam, quædam fieri ad decorem, quædam etiam ad utrumque. Nam ad tutelam facta sunt a Salomone pacifico arma, licet tempore suo minus necessaria; præparati sunt a David sumptus, parata et ornamenta, templi divini constructioni, et ornatui deputata. Sed nec illa ejus tempore alicui usui profecerunt, sed in usus divinos post ejus tempora transierunt. Manserunt itaque ista aliquanto tempore otiosa, sed incumbente necessitate, aperuerunt quæ diu vacaverant fructuosa. Nec tamen, ut mihi videtur, opus istud etiam hoc tempore otiosum vocare debeo, quoniam, juxta Apostolum, vestrum est, et omnium doctorum virorum, omnem scientiam extollemem se adversus altitudinem Dei, omni studio, verbo et scripto impugnare, destruere, concutere (*II Cor. x*). Quod si hinc errantes converti non possint, saltem infirmis Ecclesiæ, qui scandalizari vel occulte moveri levibus etiam ex causis solent, consilere et providere doctus vel doctor, si zelum habet justitiæ, non debet negligere. Propono inde vobis Patres omnes, et præcipue Patrem Augustinum, qui, licet Julianum Pelagianum, licet Faustum Manichæum, et verbis et labore suo ad fidem rectam convertere nequiverit, non tamen de eorum errore magna condere contra eos volumina omisit. Sic de reliquis sui temporis, et non sui temporis hæreticis, sic de Judæis, sic de paganis faciens, non solum contra eos sui temporis homines armavit; sed etiam ad nos, et ad posteros omnes maximæ ædificationis et instructionis charisma transmisit. Si igitur reverentiæ vestræ in his laborandi Deo aspirante voluntas adfuerit (nam facultas per ejus gratiam deesse non poterit) rescribite, et mittemus librum quem nondum misimus, ut per os vestrum ipsius laude repletum, spiritui nequitie spiritus benignus respondeat, et thesauros Ecclesiæ suæ gazis vestræ sapientiæ suppleat. Mittite, si placet, per præsentium latorem vel per alium, epistolam illam vestram quibusdam Carnotensibus monachis, ut mihi videtur, missam, respondentem de Regulæ præceptis, et de diversis monastici ordinis usibus, quam Cluniaci semel legi, sed nunquam postea ad relegendum habere potui. Misissem et ego nostram eruditæ dilectioni vestræ, quam contra

A hæreticorum provincialium quædam capitula ante quatuor vel quinque annos scripsi, si ad manum hanc habuissem, ut hanc legeretis; et si quid supplendum esset, aliquo vestro tractatu vel epistola suppleretis. Sed a quodam fratre nostro nuper in Arverniam delata, et ante annum in alio volumine contra ipsos hæreticos a me in Provinciam missa, mitti vobis non potuit. Mittetur autem, postquam eam ex aliquo exemplari rescripsero. Super his omnibus quid vobis videatur, rescribite. Et licet ego impedimentis pluribus præpeditus distulerim, vos, si facultas est, diu differre nolite

EPISTOLA XVIII.

Universali pontifici, et speciali Cluniacensis Ecclesiæ Patri, domino papæ COELESTINO (140), frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, sincerum amorem, et plenam obedientiam.

Benedictus Dominus Deus noster, qui memor verbi sui, in quo nobis spem dedit, more suo nullatenus se oblitum verborum suorum etiam hoc tempore monstravit, quibus suos ab ipsis recedens consolari dignatus est, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii)*. Apparet hoc in innumeris ipsius gratiæ donis, apparet hoc nunc specialiter et in vobis, quem his nostris diebus summum pontificem, animarum nostrarum custodem, totius Ecclesiæ suæ adhuc in terris peregrinantis, hoc est unice columbæ inter corvos gementis præsullem, propitia mortalibus benignitas divina concessit. Non hoc, ut jam nobis relatum est, humanus fastus, non sibi providens humana cupiditas, non Romanus turbo sæpe auditus, orbemque terrarum suo impulsu concutere solitus, effecit; sed adversa pacificans, diversa uniens, discissa redintegrans, spiritus ille, qui ubi vult spirat, velut in sibilo auræ tenuis, juxta verbum Domini factum ad Eliam (*III Reg. xix*), leniter adimplevit. Gavisus sumus audientes ista, et in immensum cor nostrum exhilaratum est; agnoscentes non armis, non turribus, non minacibus agminibus, rem divinam tutari; sed sola misericordis Domini manu, et suavi protectione ad pacem compositam esse. Agnovimus vere quod agnoscendum erat, imperasse Christum ventis et mari, et factam esse insolitam tranquillitatem; statuisse procellam maris in auram, et siluisse fluctus ejus. Et hoc quis non miretur? Quis, inquam, hoc non miretur: a tempore Alexandri secundi papæ, per Gregorium, Urbanum, Paschalem, Gelasium, Calixtum, Honorium, Innocentium, summos Ecclesiæ Dei ac præclaros pontifices, quantum ad eorum promotionem pertinet, ecclesiasticam pacem pertransisse, sed in nullo eorum præter vos quievisse? Nec adeo lapidei sumus ut non sentiamus, nec adeo bruti ut non intelligamus eum, sine cujus nutu ut legitur, *nec passer ad terram, nec folium cadit arboris*, non sine causa, non sine certo inexhaustæ

ANDRÆE CHESHNI NOTÆ.

(140) Domino papæ Celestino. Secundo nomine, qui creatus anno 1144.

sapientiæ consilio, hanc pacem eorum primordiis subtraxisse, vestris contulisse: quam esse illam puto, et hanc vobiscum semper durare confido, de qua Deo in psalmis Propheta: *Secundum multitudinem, inquit, dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam (Psal. xciii)*. Credo enim, et spero in Deo salutari meo, quod qui principiis vestris dedit tam amabilem pacem, dabit et fini suo tempore commendabilem laudem. Lætabitur sub umbra alarum ejus vobis amodo subditus orbis terrarum, et se tantos fidei suæ Patres, apostolicos viros, confessores dico, et (quod majus est) martyres, vel (quod excellentius est), ipsos apostolorum summos Petrum et Paulum, imo ipsum Christum in vobis solo se habere gloriabitur. Gaudebit, et jam ineffabiliter gaudet, licet non numero, tamen virtutibus pusillus grex vester. Cluniacensis; qui obedientiam, qui subjectionem, qui (quod majus est) dilectionem, quia per seipsum non potest, ore meo per has litteras vobis ingerit, et se totum licet absens, sanctitatis vestræ pedibus subicit. Certitudinem electionis vestræ, et collati a Deo apostolatus serio accepi et idcirco tarde rescripsi. Nam diu variante fama, vix in vigilia S. Andree epistolam vestram mihi et conventui missam suscepimus, atque die ipsa publice in capitulo lectam, tam litteratis quam illitteratis, quos conversos vocamus exposui. Audita est vere, et suscepta ab omnibus filiali affectu: quod vobis melius ore proprio, vel nuntiorum, proxime per Dei gratiam indicabo. Habeo enim omnimodam voluntatem veniendi ad vos, et novum quidem Patrem, sed antiquum amicum amore, et honore debito visitandi faciam hoc si congrue potuero. Si non, per nostros, quam proxime vacaverit, Christi juvante gratia visitabo. Commendo interim paternitati vestræ negotium fratris presentium latoris, ut illud benigne, et ad commodum Ecclesiæ ejus, quantum justitia permiserit audiat, et diffiniat. In fine, quas possum gratias ago, quod, sicut mihi relatum est, et in litteris vestris legi, quasdam alias causas beatæ memoriæ prædecessori vestro directas benigne accepistis, sicque definistis, ut in sententia successoris non sit nobis lugenda sancti mors prædecessoris.

EPISTOLA XIX.

Universali papæ, et nostro proprio Patri domino papæ LUCIO (141), frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, cum debita obedientia sincerissimum in Domino amoris affectum.

Postquam a charissima mihi vestra paternitate recessi, quæ injuncta a Patre fuerant, quæ mandata filiis, et servis vestris Cluniacensibus, quæque alia a vobis mihi præcepta, non indevotus filius sollicite, ut decebat, ac studiose cuncta implevi. Sacrificia frequentia, orationes pene continuas, elemosynarum multiformes erogationes, tam Cluniaci

A quam extra, tam per me quam per nuntios, fratribus nostris imposui. Quæ ipsi, auditis litteris vestris, cognito tam ex eisdem litteris, quam ex relatione mea, et sociorum, imulto erga se vestro affectu libentissime susceperunt, ac devotissime peragunt. Astant ergo, et astabunt Deo semper pro vobis, nec tantum Patrem, tam benignum, tam sibi clementem, summum omnium Patri Deo, amodo pro viribus commendare cessabunt. Nam, et hoc ego, quantum potui, impressi cordibus ipsorum, utpote qui licet absentis Patris in me expertæ benignitatis et ultra personam vel meritum meum mihi impensi honoris, oblivisci non poteram. Ut enim coram duobus, quos nemo fallere potest, testibus loquar, Deo scilicet et propria conscientia, præcellit vere, et longe præcellit, quem vobis in intimis animi mei recessibus servo sinceri amoris affectus, omnium prædecessorum vestrorum, quos erga ipsos gerebam, affectibus. Hoc quidem, ut dixi, benignitas, et beneficia vestra nobis impensa fecerunt; sed magis multus, quem in sancto pectore vestro latere adverti, erga divinæ religionis affectus. Sed ne adulari videar, his intermissis ad sequentia veniam. Misi presentium latorem cum litteris istis, ut et nota facerem reverentiæ vestræ quæ dixi, et de statu sublimitatis vestræ, maxime de pace regis Siculi, litteris vestris certificari mererer. Nam, non parum mihi credite, pro pace vestra, ut multum eam exoptans sollicitor. De pace enim vestra, omnium nostrum pax pendet; in requie vestra, nos specialiter vestri Cluniacenses requiescimus, in dolore non fecte, sed veraciter condolemus, quia membra, quæ capitis dolori non compatiuntur, non solum morbida, sed et mortua judicantur. Rescribite ergo nobis, si placet, super illa, ut, si est, prout decet, congaudeamus; si nondum est, pro scientia, pro viribus, vobis et apud Deum et apud homines collaboremus. De cætero precor, ut quia Cluniacensis negotia tanta sunt, ut pene assidue pro diversis oporteat nos paternitati vestræ scribere causis, non hoc moleste feratis, sed, ut specialem et benignum Patrem decet, ea quando mandantur audiat, et exaudiat. Hoc autem a vobis mandari postulo, utrum prout mihi Romæ a maiestate vestra injunctum est, duodecim fratres cum D tertio decimo, qui eis in abbatem præficiendus sit, usque ad festum sancti Andree Romam mittere debeam. Nam hoc vestro iterum suscepto mandato, statim eos ad iter parabo.

EPISTOLA XX.

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO Cluniacensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectionis tuæ litteras, etc. Vide inter epistolas et privilegia Lucii papæ II.

EPISTOLA XXI.

Venerabili, et in Christo plurimum dilectæ sorori

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(141) Domino papæ Lucio. Cælestini successor, qui et ipse nomine secundum eodem anno Cathedram S. Petri conscendit.

ELOÏSSA (142) *abbatissa, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem quam promisit Deus diligentibus se.*

Acceptis litteris charitatis tuæ, quas mihi nuper per filium meum Theobaldum misisti, gavisus sum, et eas mittentis gratia amicebiliter amplexus sum. Volui statim rescribere quod animo insederat; sed impredientibus importunis curarum exactionibus, quibus plerumque, imo pene semper, cedere compellor, non potui. Vix tamen a tumultibus tandem interpolata die, quod conceperam attentavi. Visum est, ut affectui tuo erga me, quem et tunc ex litteris, et prius ex mihi missis xeniis cognoveram, saltem verborum vicem rependere festinarem, et quantum in corde meo locum tibi dilectionis in Domino servarem, ostenderem. Revera enim non nunc primum diligere incipio, quam ex multo tempore me dilexisse reminiscor. Necdum plene metas adolescentiæ excesseram, necdum in juveniles annos evaseram, quando nomen non quidem adhuc religionis tuæ, sed honestorum tamen et laudabilium studiorum tuorum, mihi fama innotuit. Audiebam tunc temporis, mulierem, licet necdum sæculi nexibus expeditam, litteratoriæ scientiæ, quod perarum est, et studio, licet sæcularis, sapientiæ summam operam dare, nec mundi voluptatibus, nugis, vel deliciis ab hoc utili discendarum artium proposito retrahi posse. Cumque ab his exercitiis detestanda desidia totus pene torpeat mundus, et ubi subsistere possit pes sapientiæ, non dicam apud sexum femineum, a quo ex toto explosus est, sed vix apud ipsos viriles animos invenire valeat, tu illo efferendo studio tuo, et mulieres omnes evicisti, et pene viros universos superasti. Mox vero, juxta verba Apostoli, ut complacuit ei, qui te segregavit ab utero matris tuæ, vocare te per gratiam suam (*Gal. 1*), longe in melius disciplinarum studia commutasti, et pro logica

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(142) *Dilectæ sorori Eloissæ.* Quenam et qualis hæc Eloissa, vel ut alii scribunt, Heloysa fuerit, docet Petrus Abælardus in lib. Calamitatum suarum, his verbis: «Erat in ipsa civitate Parisiensi adolescentula quadam, nomine Heloysa, neptis canonici ejusdem, qui Fulbertus vocabatur, qui eam quanto amplius diligebat, tanto diligentius in omnem quam potuerat scientiam litterarum promoveri studuerat. Quæ cum per faciem non etiam infirma, per abundantiam litterarum erat suprema.» Hanc Abælardus ipse, licet clericus et canonicus, deperivit, corrupti, et etiam uxorem duxit. Verum postea dolore reatus sui tactus, transmisit eam «ad abbatiam quamdam sanctimonialium prope Paris. quæ Argentolium appellatur, ubi ipsa olim puella educata fuerat atque erudita, vestesque ei religionis, quæ conversationi monasticæ convenient aptari fecit,» ac ipse quoque sacrum habitum in abbatia S. Dionysii suscepit. Denum aliquanto post «accidit, ut abbas S. Dionysii Sugerius, prædictam Argentolii abbatiam, tanquam ad jus monasterii sui antiquitus pertinentem, quocunque modo acquireret, et conventum sanctimonialium, ubi illa comes sua, jamque in Christo soror potius quam uxor Heloysa prius fuerat, haberet, violenter expelleret. Quæ cum diversis locis exsules dispergerentur, oblatam Abælardus intelligens occasionem, quo suo consuleret

A Evangelium, pro physica apostolum, pro Platone Christum, pro academia claustrum, tota jam et vere philosophica mulier, elegisti. Eripuisti victis spolia hostibus, et thesauris Ægyptiacis per hujus peregrinationis desertum transiens, pretiosum in corde tuo tabernaculum Deo erexisti. Cantasti cum Maria, demerso Pharaone, canticum laudis (*Exod. xv*); et beatæ mortificationis tympanum, ut olim illa præ manibus gerens, novi modulaminis melos usque ad ipsas deitatis aures docta tympanistria transmisisti. Conculcasti jam incipiendo, quod per omnipotentis gratiam bene perseverando conteres, vetusti anguis, ac semper mulieribus insidiantis caput, atque ita elides, ut nunquam ulterius contra te sibilare audeat. Ostentui facis, et facies superbam principem mundi, et illum, qui divina voce vocatur rex filiorum superbiæ (*Job xl. 1*), juxta ipsius Dei ad beatum Job verba, tibi ac tecum cohabitantibus ancillis Dei alligatum (*Job xl*) ingemiscere coges. Et vere singulare miraculum, ac super omnia miranda opera extollendum, eum, quo, juxta prophetam, cedri non fuerunt altiores in paradiso Dei, et cujus summitatem frondium abietes non adæquaverunt (*Ezech. xxxi*), a fragili sexu vinci, et fortissimum archangelum a muliere infirmissima superari. Gignitur tali duello maxima gloria Conditori, infertur e converso summa ignominia deceptor. Exprobratur ei hoc certamine, non solum stultum, sed et super omnia ridiculum fuisse, illum aspirasse ad æqualitatem sublimissimæ majestatis, qui nec breve luctamen ferre prævalet femineæ debilitatis. Sustinet caput cujuslibet victicis illius, merito talis victoriæ, gemmeam a rege cælorum coronam, ut quanto in transacta pugna carne infirmior, tanto in remuneratione sempiterna appareat gloriosior.

Hæc, charissima in Domino soror, vere non adu-

lando, sed exhortando dico, ut magnum, in quo

eratorio, quod in Trecensi pago paulo ante construxerat, ac Paracleto consecratam ejus etiam nomine vocari voluerat, «illuc eam cum quibusdam aliis de eadem congregatione ipsi adhærentibus, invitavit, eoque illis adductis ipsum oratorium cum omnibus ei pertinentibus concessit et donavit, ipsamque postmodum donationem suam assensu atque interventu episcopi terræ Hatonis papa Innocentius II ipsis et earum sequacibus per privilegium in perpetuum roboravit.» Ejus igitur oratorii abbatissa, sive ut idem Innocentius vocat in privilegio suo, quod inter Antiquitatum Tricassinarum pretiosa monumenta locum possidet, priorissa erat Heloisa, cum illi Petrus noster scripsit, in eoque etiam post obitum sepulta tali decorata fuit epitaphio:

*Hoc tumulto abbatissa jacet prudens Heloissa,
Paracletum statuit, cum Paracleto requiescit.
Gaudia sanctorum sua sunt super alta polorum
Nos meritis precibusque suis exaltet ab imis.*

Obiit autem 16 Maii, ut ex codice obituum cœnobii Paracletici patet, in quo et elogium hoc ad illam diem habet: «Mater nostræ religionis Heloisa prima abbatissa documentis et religione clarissima spem bonam ejus nobis vita donante feliciter migravit ad Dominum.»

aliquandiu perstitisti, bonum attendens, ad caute illud conservandum animosior reddaris, et sanctas illas, quæ tecum Domino serviunt, secundum gratiam a Deo tibi collatam, ut in eodem sollicitè agone contendant, verbis pariter et exemplis accendas. Es enim unum de animalibus illis, quæ Ezechiel propheta vidit (*Ezech. 1*), licet sis mulier, quæ non tantum ut carbo ardere, sed ut lampas ardere debes pariter et lucere. Es quidem discipula veritatis, sed es etiam ipso officio, quantum ad tibi commissas pertinet, magistra humilitatis. Humilitatis plane, et totius cœlestis disciplinæ tibi a Deo magisterium impositum est. Unde non solum tui, sed et commissi gregis curam habere, et pro universis majorem universis debes mercedem recipere. Manet tibi certe palma pro omnibus, quia, ut optime nosti, quotquot ducatu tuo mundum mundique principem vicerint, tot tibi triumphos, tot gloriosa trophæa, apud æternum regem, et judicem præparabunt. Sed nec omnino apud mortales insolitum est, feminas feminis principari, nec ex toto inusitatum etiam præliari, ipsos insuper viros ad prælia comitari. Nam si verum est quod dicitur: Fas est, et ab hoste doceri. Et apud gentiles, Amazonum regina Penthesilea cum suis Amazonibus, non viris, sed mulieribus, Trojani belli tempore sæpe pugnasse scribitur, et in populo etiam Dei, prophetissa Debora Barach judicem Israel contra ethnicos animasse legitur (*Judic. iv*). Cur ergo non liceat feminas virtutis contra fortem arinatum ad prælia procedentes, ductrices fieri exercitus Domini, cum et illa (quod quidem indecens videbatur) manu tamen propria contra hostes pugnaverit; et hæc nostra Debora viros ipsos ad bella divina commoverit, armaverit, accenderit? Victo dehinc Jabin rege, occiso Sisara duce, deleto profano exercitu, cecinit statim canticum illa, illudque Dei laudibus devota dicavit. Erit Dei gratia hoc faciente post datam tibi tuisque de longe fortioribus hostibus victoriam, longe tuum gloriosius canticum, quod sic læta cantabis, ut nunquam postea lætari, nunquam cantare desistas. Interim eris ancillis Dei, hoc est, cœlesti exercitui, quod illa suo Judaico populo Debora; nec a tam lucroso certamine, aliquo tempore, quolibet casu, nisi vincendo cessabis. Et quia hoc nomen Debora, ut tua novit eruditio, lingua Hebraica *apem* designat, eris etiam in hoc et tu Debora, id est *apis*. Mellificabis enim tu, sed non soli tibi, quia quidquid boni per diversos, et a diversis collegisti, exemplo, verbo, modisque quibus poteris, domesticis sororibus, seu quibuscumque aliis totum refundes. Satiabis hoc exiguo vitæ mortalitatis

A tempore, et teipsam sacrarum litterarum secreta dulcedine, et beatas sorores aperta prædicatione, quousque, juxta vocem propheticam: *In illa, quæ permittitur die, distillent montes æternam dulcedinem, et colles fluant lac et mel (Joel iii)*. Hoc enim, licet de hoc tempore gratiæ dicatur, nil obstat, imo et dulcius est, ut de tempore gloriæ accipiatur. Dulce mihi esset diu tecum de hujusmodi protrahere sermonem, quia et famosa eruditione tua delector, et prædicata mihi a multis religione tua longe magis allicior. Utinam te Cluniacus nostra habuisset! utinam te jucundus Marciniaci carcer, cum cæteris Christi ancillis libertatem inde cœlestem expectantibus inclusisset! Prætulisses opes religionis ac scientiæ maximis quorumlibet regum thesauris, et illarum sororum illud præclarum collegium, cohabitatione tua clarius rutilare gauderem. Retulisses et ipsa ab ipsis non modicum quæstum, et summam mundi nobilitatem, ac superbium, pedibus substratam mirareris. Cernereres omnigenos sæculi luxus, miranda parcitate mutatos, et sordida quondam vasa diaboli in mundissima Spiritus sancti templa conversa. Videres puellas Dei Satanæ, vel mundo, vel furto substractas, super innocentiam fundamentum altis virtutum erigere parietes, et usque ad ipsa cœli fastigia felicitis fabricæ tacumen producere. Lætaretis angelica virginitate florentes, castissimis viduis junctas, et universas pariter beatæ illius et magnæ resurrectionis gloriam sustinentes, infra arcta septa domorum, etiam corporaliter beatæ spei velut sepulcro jam conditas.

Quæ, licet omnia et fortassis majora, cum tibi datis a Deo collegis habeas, licet forte nihil ad sacrarum rerum studium pertinens tibi addi possit [posset], augeretur tamen augmento gratiarum tuarum, non parvis, ut arbitror, commodis, res publica nostra. Sed quamvis a dispensatrice omnium rerum providentia Dei, hoc nobis de te negatum sit, concessum tamen est de illo tuo, de illo, inquam, sæpe ac semper cum honore nominando, servo ac vere Christi philosopho magistro Petro, quem in ultimis vitæ suæ annis, eadem divina dispositio Cluniacum transmisit (143); et eam in ipso et de ipso, super omne aurum et topazion munere cariore, ditavit. Cujus sanctæ, humiliter ac devotæ inter nos conversationi, quod quantumve Cluniacus testimonium ferat, brevis sermo non explicat. Nisi enim fallor, non recolo vidisse me illi in humilitatis habitu et gestu similem, in tantum ut nec Germanus abjectior, nec ipse Martinus bene discernenti pauperior appareret. Cumque in magno illo fratrum nostrorum grege, me compellente gra-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(143) Magistro Petro, quem in ultimis vitæ suæ annis divina dispositio Cluniacum transmisit. supra epist. 4: « Magister Petrus, inquit, ad Innocentium papam scribens, sapientiæ vestræ, ut credo optime notus per Cluniacum transitum fecit. » Et paulo post: « Dimissis scholarum et studiorum tumultibus, in Cluniaco vestra sibi perpetuam mansionem elegit. » Quæ verba et locum hunc illustrant et simul cum eo testantur magistrum illum Petrum,

Abelardum dictum, qui profanæ sensuum novitatis, a S. Bernardo, Sugerio, et aliis Ecclesiæ Gallicanæ prælati coram Ludovico rege Senonis accusatus fuerat, tandem de suis erroribus austeram egisse poenitentiam Cluniaci: quo et nonnulli Berengarium Andegavensis Ecclesiæ diaconum eodem fere tempore accessisse dicunt, ut ibi monachus effectus de sua etiam hæresi poeniteret.

dum superiorem teneret, ultimus omnium vestitu incultissimo videbatur. Mirabar saepe, et in processibus eo me cum reliquis pro more præcedente, pene stupebam, tanti tanque famosi nominis hominem, sic seipsum contemnere, sic se abjicere posse. Et quia sunt quidam religionis professores, qui ipsum quem gerunt habitum religiosum, nimis esse cupiunt sumptuosum, erat ille prorsus parvus in istis, et cujusque generis simplici veste contentus, nil ultra querebat. Hoc et in cibo, hoc et in potu, hoc et in omni cura corporis sui servabat, et non dico superflua, sed et cuncta, nisi valde necessaria, tam in se quam in omnibus, verbo pariter et vita damnavat. Lectio erat ei continua, oratio frequens, silentium iuge, nisi cum aut fratrum familiaris collatio, aut ad ipsos in conventu de divinis publicus sermo eum loqui urgebant. Sacramenta celestia, immortalis Agni sacrificium Deo offerendo, prout poterat, frequentabat; imo postquam litteris et labore meo apostolicæ gratiæ redditus est, pene continuabat. Et quid multa? Mens ejus, lingua ejus, opus ejus, semper divina, semper philosophica, semper eruditoria meditabatur, docebat, fatebatur. Tali nobiscum vir simplex et rectus, timens Deum, et recedens a malo: tali, inquam, per aliquantum temporis conversatione, ultimos vite suæ dies consecrans Deo, pausandi gratia (nam plus solito, scabie et quibusdam corporis incommoditatibus gravatur), a me Cabilonem missus est (144). Nam propter illius soli amoenitatem, qua cunctis pene Burgundiæ nostræ partibus præminet, locum ei habitum, prope urbem quidem, sed tamen Arari interfluente, provideram. Ibi juxta quod incommoditas permittebat, antiqua sua renovans studia, libris semper incumbere, nec sicut de magno Gregorio legitur, momentum aliquod præterire sinebat, quin

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(144) *A me Cabilonem missus est.* in monasterium videlicet S. Marcelli, quod et ipsum juris Cluniacensis est, et ubi paulo post optimo fine dies suos consummavit. Unde Chronicon archiepiscoporum Senonensium. « Anno Domini 1140 Senonis præsentis Ludovico rege episcoporum et abbatum religiosorum fit conventus contra Petrum Abælardum, qui quadam profana verborum vel sensuum novitate Ecclesiam scandalizabat. Qui ab eis interpellatus ut responderet, de justitia veritus, audientiam apostolicæ sedis appellavit, et sic evadens non multo post Cabiloni ad Sanctum Marcellum obiit. » Post obitum Petrus abbas Clun. epitaphium illi scripsit, quod et inter alios a se compositos versus exstat. Nec tamen propterea corpus ejus aut Cabiloni, aut Cluniaci sepultum, sed in Paracleticum cœnobium Heloisæ curante delatum fuit, juxta quod ipsemet eidem longe ante præscripserat his verbis: « Quod si me Dominus in manus inimicorum traderit, scilicet ut ipsi prævalentes me interficiant, aut quocunque casu viam universæ carnis absentibus vobis ingrediar, cadaver, obsecro, nostrum ubicunque vel sepultum, vel expositum jecerit, ad cœmeterium vestrum deferri faciat, ubi filiaæ nostræ, imo in Christo sorores sepulcrum nostrum sæpius videntes, ad preces pro me fundendas sæpius invitentur. Nullum quippe locum animæ dolenti, et de peccatorum suorum errore desolate tutiorem et salubriorem

A semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret. In his sacrorum operum exercitiis, eum adventus illius evangelici visitatoris reperit, nec eum, ut multos, dormientem, sed vigilantem invenit. Invenit eum vere vigilantem, et ad æternitatis nuptias, non ut fatuam, sed ut sapientem virginem evocavit. Attulit enim ille secum lampadem plenam oleo, hoc est, conscientiam refertam sanctæ vite testimonio. Nam ad solvendum commune mortaliū debitum, morbo correptus, eoque ingravescente, in brevi ad extrema perductus est. Tunc vero quam sancte, quam devote, quam catholice, primo fidei, dehinc peccatorum confessionem fecerit, quanto inhiantis cordis affectu, viaticum peregrinationis, ac vite æternæ pignus, corpus scilicet Redemptoris Domini acceperit, quam fideliter corpus suum et animam hic et in æternum ipsi commendaverit, testes sunt religiosi fratres, et totus illius monasterii, in quo corpus S. martyris Marcelli jacet, conventus. Hoc magister Petrus fine dies suos consummavit, et qui singulari scientiæ magisterio, toti pene orbi terrarum notus, et ubique famosus erat, in illius discipulatu qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi), mitis et humilis perseverans, ad ipsum ut dignum esset credere, sic transivit. Hunc ergo, venerabilis et charissima in Domino soror, cui post carnalem copulam, tanto validiore, quanto meliore divinæ charitatis vinculo adhæsi, cum quo, et sub quo diu Domino deservisti, hunc, inquam, loco tui, vel ut te alteram in gremio suo confovet, et in adventu Domini, in voce archangeli, et in tuba Dei descenditis de cœlo, tibi per ipsius gratiam restituendum reservat. Esto ergo in domino memor ipsius; esto etiam, si placet, et mei, et sanctis sororibus tecum Domino famulantibus fratres congregationis

C arbitror, quam cum qui vere Paraclete, id est Consolatori propriè consecratus est, et de ejus nomine propriè insignitus. » Quod autem præscriptum hoc, sive mandatum ab Heloisæ completum extiterit, docet et Chronici Sancti Petri Vivi scriptor, cum dicit: « Anno 1142 M. Petrus Abaylart canonicus primo majoris Ecclesiæ Senonensis obiit, qui monasteria sanctimonialium fundavit, specialiter abbatiam de Paraclete, in qua sepelitur cum uxore. Canonicus fuit, et post uxoratus. » Quare et ibidem aliud illi positum fuit epitaphium his versibus:

*Petrus in hac urna latitat, quem mundus Homerum
Clamabat, sed jam sidera sidus habent.
Sol erat hic Gallis, sed eum jam fata tulerunt,
Ergo caret regio Gallica sole suo.
Ille sciens quidquid fuit ulli scibile, vicit
Artifices, artes absque docente docens.
Undecimæ Maii Petrum rapere Kalendæ
Privantes logices atria rege suo.
Est satis in tumultu, Petrus hic jacet Abailardus,
Hic soli putuit scibile quidquid erit.*

Et in Necrologio Paracleti de eo quoque leguntur hæc: « 21 Aprilis, anniversarium magistri Petri Abelardi, loci hujus fundatoris, nostræque religionis institutoris. »

nostræ, ac sorores, quæ ubique terrarum pro posse A
suo eidem, cui et tu, Domino famulantur, sollicitè
commenda.

EPISTOLA XXII.

*Universali pontifici, et nostro proprio Patri domino
papæ LUCIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium
abbas, fidelem cum sincero amore obedientiam.*

Sæpe supplicavi, et adhuc supplico, ne occupata
In multis reverentiæ vestræ gravia videantur tam
frequentia scripta mea. Multa enim sæpe emergunt,
quæ me etiam nolentem, et hoc fugere conantem,
importunum esse compellunt. Nam quandoque prop-
ria, quæ multa sunt; quandoque magnorum ami-
corum negotia, quæ negligenda non sunt, importu-
nitatis hujus causa existunt. Inquietudo quorum-
dam Aurelianensium clericorum, quæ Ecclesiam
suam pene destruxit, necdum requiescere didicit.
Non enim zelo justitiæ, non utilitate aliqua reipu-
blicæ suæ, canonici non canonici, fingentes se quæ-
rere quæ Dei sunt, sed (quod omnibus clarum est),
prætextu illo quærentes quæ sua sunt, sicut suam
matrem Ecclesiam lethaliter pœnæ lacerunt, sic
contra suum Patrem et episcopum calcaneum exerce-
runt. Novit vero sapientia vestra quid Deus ipse de
talibus sentiat. Qui, inquit, *maledixerit patri suo vel
matri, morte moriatur* (Exod. xxi; Lev. xx). Quod
si hoc de maledicto dictum est, quanto magis de ja-
ctura? Si hoc de maledicto dictum est, quanto ma-
gis de læsura? Si dictum est hoc de his qui male-
dicunt, quanto magis de his, qui quantum ad se
pertinet, perimunt? Tales, tales sunt, inquam, et
vere tales sunt quidam illius Ecclesiæ, in quantum
fama testatur, non religiosi, sed irreligiosi, si non de
majoribus, sed de inferioribus, non multi, sed pau-
ci. Hi de insectatione Patris sui negotiari volentes,
indeque lucrum quodlibet se consequi posse putan-
tes, dum ipse cum his qui oderunt pacem sit paci-
ficus, vel loquentem, vel tacentem gratias impugnant
(Psal. cxix). Non erubescunt videri paucissimi inter
multos, et soli septem vel octo inter millia tam cleri
quam populi eis contraria prædicantis, mendaces et
garruli apparere. Incitat me ad ista sic scribenda,
magnorum, multorum, ac religiosorum testimo-
nium, quorum quidam nostri sunt, longe autem D
plures extranei. Prævaleat ergo, si placet, et præ-
ponderet tantorum apud vos testimonium, et epi-
scopum vestrum contra raros et mali nominis viros,
qui magis, ut mihi videtur, cornibus ventilandi,
quam auribus audiendi sunt, sapiens justitia vestra
defendat. Suffragetur ei et boni, religiosi, ac singu-
laris inter suos viri, diutina jam cohabitatio: quem
mandato domini papæ Cœlestini, non quidem ex
nomine designatum, sed a nobis pro insigni religione
electum, ei in socium dedimus. Ipse ergo si sic ju-
stum sapientiæ vestræ videtur, super ipso convenia-
tur, ipse requiratur; ipsi quia nullatenus eum men-
tiri velle testificor, magis quam nebulonibus illis
credatur. Valeat sanctitas vestra semper in Christo.

EPISTOLA XXIII.

*RAIMUNDO monacho Tolosano, frater PETRUS humilis
Cluniacensium abbas, salutem.*

Cum caput albescat, tua musa senescere nescit
Nec quia tu canes, hinc minus illa canit.
Albus es, et cantas, albos imitaris olores,
Quorum juncta magis, voxque nitorque placent
Hinc color obtusus, sonus hinc demulcet et aures.
Sic nihil in tota non placet æmnis ave.
Non norat volucres nutrire Garonna coronas,
Littora nunc cujus cantibus implet olor.
Fleverat antiquis viduata Tolosa poetis.
Gaudeat en studium te reparare suum.
Scribis Romanas te cernere velle ruinas,
Si tentare mihi tale placeret iter.
Dum lego forte tui mirandos pectoris ausus.
Obstupui, fateor, conticuique diu.
Non aliter quam si vires humerosque Tiphonis,
Spondeat in lecto febre solutus homo.
Nec secus Hispana quam si tellure creato
Sese testudo cursibus æquet equo.
Nam quis tanta lux taceat miracula ludis
Quod juvenum tentas fortia facta senex?
Alpibus horrendis invicta senecta nequivit
Cedere, vel cæptum jam revocare gradum.
Aeriæ rupes, quæ vincere dura solebant
Pectora, virtuti succubuerunt tuæ.
Militis emeriti, te missio justa decebat,
Et pro præteritis actibus alta quies.
Sed virtus animi nec cano parcere novit,
Et te plus requie bella cruenta juvant.
Ergo veni Romam, non differo, nolo moreris.
Pugnaces animos regna Latina vocant.
Roma sata est bellis, lita sanguine, clara triumphis,
Quæ sibi per tales subdere cuncta solet
Si te robustum splendenti cinxerit ense,
Et te pignantium fecerit esse ducem.
Victrici gladio mox publicus hostis obibit,
Et sibi totus adhuc subditus orbis erit.
Lusimus, et cantus tecum deduximus arcos,
Ne cygnus cunctas rideat orbis aves.
Jam decet ut nostris succedant seria ludis
Et monachi comptus sit gravitate jocus.
Si vires, si posse tibi natura ministrat
Nil iter impedit te comitante meum.
Non eris ingratus, quem novit reddere charum
Fama frequens, studium, vita, senile caput.
Ornabis totam nota probitate cohortem,
Virtutumque viris significet unus eris.
Pulchrior in silvis nusquam frondescit oliva,
Dum candore suo deprimit omne virens.
Si pia te socium mereatur habere juvenus.
Ut laudent Dominum junior atque senex.
Nuper me Robertus ad hæc dictamina traxit,
Per quem misisti carmina multa mihi.
Velle quidem mecum te Romam pergere dicens,
Ut responderem versibus, admonuit.
Ad quæ respondi, tamen ista prioribus addo,
Nullam me certam proposuisse viam.

Si tamen, ut dixi, sors quod puto fecerit esse,
Perpetuus fies ad peregrina comes.

Sed non incuses, si quid fortuna sinistri

Intulerit, cunctos quæ facit esse pares.

Regibus et servis quod vult jubet illa potestas,

Illi subduntur dives inopsque simul.

Cantavi monitus, si vis cantabis et ipse,

Præter avis morem, fuscus et albus olor

EPISTOLA XXIV.

Universali pontifici et nostro proprio Patri domino

*LUCIO PAPÆ, frater PETRUS humilis Cluniacensium
abbas, fidelem obedientiam.*

Juxta velle ac mandatum sublimitatis vestræ,
dirigimus de sinu Cluniacensis claustris hos dilectos
fratres et filios nostros Patri communi, imo nostro
et ipsorum speciali. Commendamus eos apostolicæ
pictati, commendamus, inquam, qui valde commen-
dandi sunt. Causa enim Dei, virtute obedientiæ,
violenter se sibiimetipsis subigunt, patriam solum
deserunt, peregrina adeunt, nec mortem ipsam,
quam Romanus aer nostratibus celeriter inferre so-
let, refugiunt; et, ut sic dicam, quantum ad hanc
Gallorum nostrorum formidinem, velut agni ad vi-
ctimam vadunt. Respicat ergo super eos pio intuitu
paternus oculus, et exsules suos benignis sæpe ad-
monitionibus et congruis auxiliis consoletur. Con-
stituantur, si placet, in uno ex duobus mihi Romæ
a vobis nominatis monasteriis, veteresque ab illo
coloni alibi collandi pellantur. Nam, et juxta Apo-
stoli vocem, *Modicum fermentum totam massam
corrumpit (I Cor. v)*, et ut vestra sapientia novit,
diversi moribus, usibus, affectibus,

Non bene conveniunt, nec in una sede morantur.

Et quia, juxta Magnum Gregorium, durum videtur
in pectore veteri nova meditari, resque pene despe-
rata est, monachum a pravo usu ad meliora instituta
posse converti, cavendum est ne qui corrigi non
possunt corrumpan. Quod si forte quispiam aliquos
ex his, quos misi, ab invicem secernere, et ad alia
loca transferre nisus fuerit, oro ne permittatis, quia
per partes divisi, et nihil proficerent, et fructum
quem simul positi ferre possunt, perderent. Si enim
omnes bini vel terni ad diversa mittendi essent,
alios et aliter elegissem. Sed quoniam a vobis sic
dispositum est, ut ad unius tantum claustris ordi-
nationem, congruos tredecim fratres mitterem, ma-
jorem ex ipsis partem ad tenendum solummodo
claustrum, utilem elegi; quosdam vero in sæcula-
ribus astutiores, ut aliis provideant, disposui, et
jam dictis tredecim, duos qui genere Romani sunt,
pro supplemento adjunxi. Hac de causa, prout mihi
videtur, damnosum est eos ab invicem recedere;

A fructuosum, simul manere. His dictis adjungo, et
tam ex me, quam vice universorum fratrum nostro-
rum supplico, ne labor noster, quem causa Dei,
vestroque præcepto in jam dicti monasterii ordina-
tionem assumpsimus, vestræ Cluniacensi Ecclesiæ
in damnum quolibet tempore convertatur. Hoc
autem præcavere et providere poterit magnitudinis
vestræ prudentia, si donum inde a vobis publica
factum, more Cluniacensi, apostolico privilegio con-
firmetur.

EPISTOLA XXV.

*Summo Ecclesiæ Dei rectori, domino PAPÆ EUGE-
NIO (145), Patri nostro, frater PETRUS humilis Clu-
niacensium abbas, diligentem cum dilectione obe-
dientiam.*

Ex multa dilectionis fiducia, quam semper ha-
bere consuevimus ad apostolicam sedem, soliti
sunt plerique amicorum nostrorum ad nos recur-
rere, et preces suas apostolicæ mansuetudini nobis
mediantibus offerre. Unde hoc tam antiquo usu,
quam jam experta erga nos in expulsiōne fratrum
nostrorum de sancto Saba (146) pastoralis dilectione
ac studio vestro: quos ejectionis suscepistis, desolatos
aluitis, verberatos confovistis, confidenter reve-
rentiam paternam adimus, et pro domino Bisuntino
archiepiscopo, bono Cluniacensis Ecclesiæ amico,
magnitudinem vestram oramus. Accusatur enim,
ut nobis relatum est, a paucis et vilibus Ecclesiæ
suz personis; excusatur et commendatur a pluri-
bus et fide dignis viris, et maxime arctioris religio-
nis et ordinis professoribus. Qui, ut bene credimus,
nullas pro eo preces funderent, in nullo pro ipso
supplicarent, si eisdem precibus suis vel commen-
dationi, justitiam in aliquo obviare sentirent. Exau-
diat ergo, si placet, diligens discretio vestra ipsos,
exaudiat et nos supplicantes pro ipso cum ipsis, ne
facilis et irreverens tribuatur accessus improbis
contra probos, vilibus contra optimos, infamibus
contra viros multis et magnis bonorum testimoniis
fultos. In fine rogamus ut eum nobis in corde ve-
stro locum gratiæ conservetis, quem, velut hære-
ditario jure, apud sanctos prædecessores vestros
possedimus; ut qui eis omnipotentis Domini dispo-
sitione apostolicæ dignitatis successistis officio, eis
quoque erga nos et Cluniacum vestram amore suc-
cedatis et beneficio.

EPISTOLA XXVI.

*Venerabili et in Christo plurimo amplectendo domno
RAINARDO Cisterciensi abbati, frater PETRUS humi-
lis Cluniacensium abbas, salutem et plenum chari-
tatis affectum.*

Grege Domini, oves pascuæ ejus, destitutæ pa-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(145) *Domino PAPÆ Eugenio.* Tertio nomine, qui
creatus est anno 1145.

(146) *Fratrum nostrorum de S. Saba.* S. Sabæ
monasterium, a temporibus sanctissimi papæ Gre-
gorii in religione et honestate fundatum, atque ma-
gnis et amplissimis possessionibus ditatum fuerat.
Sed cum peccatis exigentibus, et pravorum homi-

num abundante nequitia, religio demum elapsa fuis-
set, Lucius papa II illud cum omnibus pertinentiis
ad reformandum, meliorandum et disponendum
Petro nostro abbati Cluniacensi, ejusque successo-
ribus in perpetuum commisit anno 1144 ut ex ipsius
Lucii diplomate constat.

store, per alta montium, per devexa vallium, per aspera viarum, multo sudore pastorem requirantes, in solemnī sancti Spiritus die nuper ad nos Cluniacum venerunt. Compassi sumus, ut justum erat, religiosæ peregrinationi; et multo fatigatos itinere, triduo apud nos hospitari coegimus. Vide eos (quod paucorum est monastici ordinis virorum) non equis, non mulabus, non ipsis saltem asinis vectos, sed pedites et peregrinos summa animi devotione, pro dando, imo, si fieri potest, pro restituendo sibi amisso pastore, ad vos tendere, eaque de causa nullum laborem refugere, nulla pericula devitare. Non sufficit eis, unum vel duos de suis hoc animo vestræ reverentiæ mittere; sed eum, qui contemni non possit, apostolicum numerum præferentes, nihil negari maxime cum non nisi iusta postulent, credunt. Suscipiendi ergo sunt, si placet, benigne a vobis, et prout mihi videtur, audiendi, et exaudiendi sunt, quia juxta Domini verba: *Alienum pastorem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia nesciunt vocem alienorum* (Joan. x). Ago quidem ego, et intercedo pro eis, tractus eorum sancto studio; sed specialiter ad hoc me compellit singularis, quam habeo erga ipsos et locum in quo morantur, dilectio. Nam fratres, nepotes, et pene tota consanguinitatis meæ linea, locum illum a primo foundationis lapide, multo affectu coluerunt; nonnulla etiam de suis, ne dicam multa, vestri ordinis ac religionis intuitu contulerunt. Prosequor ego eorum devotionem, etsi non beneficiis, tamen sinceræ dilectionis affectu. Fuerit in removendo abbate ipso-
rum, severa et cæteris terrorem incutiens, austeri-
tatis vestræ sententia; sit, si grave non est, in resti-
tuendo, discreta providentia. Nam nec capitale, nec peremptorium fuit, unde accusatus est, nec tot in ipso, quæ ex parte bene novi bona (quod amicebiler suggero) condemnanda sunt. Restituatur ergo, si placet, bonis ovibus, bonus pastor, et quia justitiæ satisfactum est, misericordiæ quoque satisfiat, ut quæ multo cum labore et humilitate vos adeunt, multo cum gaudio, atque in Paraleti solemnibus diebus, ad ovile proprium plena cum consolatione redeant.

EPISTOLA XXVII.

Intimo ac jam vetusto cordis mei inhabitatori, domino ac venerabili Atoni Dei gratia Trecensium episcopo, frater PETRUS humilis, Cluniacensium abbas, salutem quam sibi.

Legitur in Salomone: *Vinum novum, amicus novus veterascit; et cum suavitate bibes illud* (Eccli. ix). Quid est hoc? Attende, charissime. Hoc dicit, quod cernitur. Vinum enim, dum recens est, abjecta jam inutili musti dulcedine, bibentem quidem sui novitate allicit; sed velut immatura juventutis violentia, sorbentis gustum compungit. Delectat et exasperat, ac salubre simul et mordax, interna haustu reficit; sed minus dum hauriatur, jucundat. At ubi velut juvenili fervore sedato, veterascere incipit, et leni se sapore quasi miti senectutis sua-

A vitate condire, non solum bonum, sed et jucundum efficitur; non tantum ut salubre, sed et ut delectabile sumitur; et nihil in illo, quod pungat vel mordeat, jam timetur. Lætificat, juxta Scripturam, etiam ad litteram, cor hominis (*Psal. ciii*); et laboriosum cursum vitæ mortalis, indita sibi a rerum Conditore dulcedine consolatur. Sic plane, charissime, sic prorsus in te hoc Salomonicum verbum impleri cōgnosco. Dum novus amicus fuisti, sæpe quidem profuisti; sed nunquam, sicut nunc quando jam senex es, delectasti. Consenuit tecum non defectu, non ætate, sed sola velut temporis antiquitate amicitia; quam secundum præmissam similitudinem, habilius suscipiaris, suavius bibaris, jucundius hauriaris. Austeritate recentis, vel amicitiae, vel ætatis, ne te haurire, ne te in corpus Cluniacense transfundere possem, diu multum obstitisti, resilsti, refugisti. Sed spero, et de illius spiritus, qui, ubi vult spirat, gratia confido, quia quod non dedit amicitiae juvenus, conferet saltem senectus. Novi quid dictum sit Apostolo Petro: *Surge, Petre, occide et manduca* (Act. x). Quod si ego apostolus non sum, Petrus tamen sum. Unde, juxta hoc divinum verbum, non solum te bibere, sed etiam occidere, et manducare concupivi. Veni ergo, veni, nec ultra gladium meum, licet occidendus expavescas; nec dentes meos quamvis ab his attendendus [atterendus], et mandendus, reformides. Sed ne forte verearis, et tantas minas audiens, venire non audeas, noveris me non te, sed in te velle mundum occidere, monachum suscitare, consumere peritura, reformare permansura. Et ne præsumptor judicet quod humilis sublimi, quod inferior majori, quod abbas episcopo talia scribam, talia suggeram, dedisti ipsi mihi, ubi nosti, et sicut nosti loquendi materiam, præbuiisti audaciam. Non ergo vereor de his tecum agere, de quibus tu prior egisti; de his tecum conferre, ad quæ me primitus incitasti. Jam quoniam frequentibus ad amicum epistolis paginas olim multas implevi, cessent verba ut tandem succedant opera, ne videar, aut sim semper sicut æs. sonans, aut cymbalum tinniens.

EPISTOLA XXVIII.

Universali sed speciali Patri, domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, debitam obedientiam et fidele obsequium.

Sicut inter universos filios suos, olim Jacob patriarcha Joseph, singulari ac velut unico amore dilexit, coluit, fovit, sic felicis memoriæ beati prædecessores vestri, vestram Cluniacensem Ecclesiam, sicut beatitudini vestræ non ignotum esse arbitror, præ cunctis pene sibi subditis, ac commissis Ecclesiis, affectuosius dilexerunt; familiarius coluerunt, tenerius confoverunt. Quibus quoniam omnipotentis Dei dispositione, in sede apostolica successistis, oramus, et licet absentes, ipso quoque corpore supplicamus, ut quibus successistis officio, succedatis, si placet, amore, succedatis et benefi-

cio. Nam, ut voce Israelis quondam populi Dei A ntar, sicut obedivimus Moysi, sic obedimus et tibi; tantum sit Dominus tecum, sicut fuit cum Moyse (Jos. 1). Hoc enim ad augmentum gratiarum a jam dictis Patribus nostris, viris vere vita et officio apostolicis, licet immeriti, meruimus ut non tantum pro propriis, et sed pro aliorum, ac quandoque valde remotorum negotiis audiremur, et fere perpetuo benignissime exaudiremur. Hoc filiali presumptione exigimus a Patre nostro, cui obedire, quem diligere, cui obsequi volumus, illo tam antiquo et toti orbi cognito more nostro. Venerabilis vii et sacerdos Dei, dominus Aurelianensis episcopus (147), paternitati vestræ devotus filius, a filiis Belial multa perpressus, et cum his qui oderunt pacem, ut ovis mitissima semper pacificus, ad vos ut ad pacatum portum, et ad tutum pietatis asylum, et nuper confugit, et rursum recurrit, ut virtus ac mansuetudo apostolica, sit ei turris fortitudinis a facie inimici. Scribit et obsecrat pro eo tota pene Gallicana Ecclesia, et ne pontificalis sublimitas ab infamibus et vilissimis personis mendacibus contumeliis appetita, dehonestari permittatur, supplex implorat. Addimus et nos, si tamen alicujus momenti esse possunt, aliorum precibus preces nostras, ut quia non solum episcopali gradu sublimatur, sed et monachili honestate et habitu insinuitur, utrumque pro eo ordinem Pater exaudiat, utrumque in oleo latificet, utrumque honoret, et tot tantisque molestiis innocentiam diu ab improbis fatigatam, cum plenitudine apostolicæ benedictionis et gratiæ, ad sua, suosque remittat.

EPISTOLA XXIX.

Domino et Patri dulcissimo, PETRUS servus exiguus et indignus.

A die gloriosi apostolorum protomartyris, per Dei misericordiam vestrasque orationes aliquantum me sentiens relevatum, non possum tam prope vos esse, et nihil vobis dicere. Prudentium vestrum cum Christi adjutorio paratus sum incipere, si domno priori claustris mandetis, ut pergamenum præbeat, et Bonito ut parare studeat. Gratulor autem non modice, id mihi ex insperato præceptum esse a vobis, quod auxiliante Domino et facere potero, et ex obedientia facere cupio, ut scilicet propter obedientiam me aliquid fecisse, deinceps apud vos gloriari possim. Illud quoque silere nullatenus debeo, quia ex ea hora, quam in festo piissimi apostoli Jacobi, dum majoris missæ solemnia agerentur, frater noster Theobaudus salutationem vestram mihi indigno protulit, ita. pes meus meliorari cœpit, ut sicut ac ipsius apostoli gratia vestraque etiam oratione confido, a vobis salutari idem mihi fuerit, quod salvari. Incolumem vos proxime videamus, domine pie ac desiderantissime

A Pater. Valeant coeremite vestri, et socii omnes domini mei, qui vobiscum silvas incolunt.

EPISTOLA XXX.

Honorando et in Christo filio PETRO, frater PETRUS humilis abbas Cluniensium, salutem.

Scribenti omnino multus esse non debeo. Silvas incolimus, pertasi urbium, rura amamus. Et ut aliquid poeticum addam,

*Jam non mihi turbida regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, ac imbelles Tarentum.*

(Hoc. Ep. l. 1, ep. 7, vers. 44, 45.)

B Emeriti jam sumus, et juvenibus, tibi tuisque similibus bella reliquimus. Armare igitur, et quia per Dei gratiam, ut scripsisti, pes tuus convaleuit, ad prælia præcede, pugna viriliter, viribus hostes subige; et quia jam totus mundus in arma conjurat, tu quoque armatorum numero adjungere. Nam ea de causa, coeremita noster fieri noluisti. Ego tamen quod imputas otium, non prorsus otiosum esse volui. Et, ut iterum verbis illius cujus supra utar :

*Me doctarum hederæ præmia frontium
Diis miscent superis. Me gelidum nemus,*

Tace reliqua,

Secernunt populo.

(Hoc. Od. l. 1, od. 1, vers. 29-32.)

C Nosti quantum me pigeant falsa in Ecclesia Dei cantica, quantumque nugæ canoræ mihi odibiles. Inter quas (nam plurimæ sunt), cum nuper in festo magni patris Benedicti, hymnum præter sententias, metricam legem serièque verborum peroptimum et cantari audirem et cantare cogerer : nimium, sed non tunc primum ægre tuli, et tanti viri veras laudes mendaciter proferri erubui. Nam præter aptitudinem sententiarum, quæ nulla est, ad minus viginti quatuor mendacia, canticum illud citato percurrere animo, in ipso reperi. Non igitur, ut præsumptor, sed ut horum quæ Dei sunt, in hac licet minima parte zelator, sumpta ex magni Gregorii verbis materia, in laude omnipotentis Dei, ipsiusque jam dicti patris, ejusdem metri hymnum composui, tibi, cui mea qualiacunque sint, frequenter ingero, transmisi. Accipe igitur, et si dignum videtur, cæteris, quæ transcribere soles, adjuuge. Nam quod tacere nolo, cum antiquus ille hymnus de tot tantisque sancti viri miraculis vix unum attingat, hic præter spirituales ejus virtutes, duodecim ipsius miracula breviter explicat. Et quia semel cœperam de translatione simul, atque illatione ejus alterius metri secundum, propter tedium cantantium altero breviorē edidi. Quem et mitto. Valē in æternum.

EPISTOLA XXXI.

Charissimo seni, societatis nostræ priori, PETRO Picariensi, frater ARNULFUS, eremita novitius, co-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ

(147) Dominus Aurelianensis episcopus. Fortassis Helias, de quo jam supra. Sedit enim usque ad annum 1146.

eremitarum suorum minimus, salutem mentis et corporis.

Salutatio vestra, quam Patri novorum incolarum eremi, domino abbati nobis exhibendam misistis, mihi sociorum ultimo novissime pene innotuit, et sicut unguentum a capite usque in oram vestimentis, gratiosa descendit. Gratias vobis, quod amore nostri tractus, tam sublimia de nobis existimetis, ut eremitarum nos vocabulo dignemini; et quod studio luendæ utcumque sospitatis timidi assumpsimus, religioni imputetis. Nos enim tanquam rudes eremite, adhuc de crastino cogitamus, nec parum nos religiosos credimus, si de periculo instantis temporis vivi evadimus. Vos vero magis philosophanter eremitam dixerim, qui metu mortis intrepidus, juxta morientes securus vivitis, et ab adventantium turbido incursu segregatus, in vestro sursum cœnaculo solus positus, vobiscum habitatis. At vero quantam nobis vestra eremus, vel potius solitudo invidiam suscitet, scribere utcumque tentaveram; sed epistola domni (148), qua vos beatum dixerim, subito inter scribendum superveniens, et suo illo more verbis philosophicis sublimius intonans, mutum me et elinguum effectum obruit, et tardiorum quam si vobiscum claudicarem effecit. Obmutui igitur. Unum tamen quod mente conceperam, velut alter Heliu comprimere non potui; et, licet oppressus, stylo rustico rudis expressi. Quid illud? Si ad nos cum Augustino vestro de academicis venire dignaremini, otia cuncta diffugerent, et novam strueremus academiam. Quis harum finis nugarum? Ut verum fatear, magis interim vestrum ad nos desideramus adventum, quam nostrum ad vos reditum. Quæ sententia tam communis est omnium, ut etiam vetus hos noster non recalcitret: qui captus amœna jucunditate eremi, jejunos æque ut satur, indefesse ruminat.

EPISTOLA XXXII.

Venerando fratri et charissimo socio PETRO, frater ROBERTUS, quod sequitur.

Præteritæ nuper Dominicæ vespertino crepusculo, cum post eos, qui digni habiti sunt primo videre quæ mittuntur, primo audire quæ in aurem dicuntur, primum mihi contingeret legere litteras vestras, quas antea non audieram, gavisus sum. Erat enim in eis, sicut hoc ipsum quidam ex no-

stris altiore mentis intuitu notaverunt, quod non tantum aures demulcebat auscultantium, sed ora quoque movebat, et mitigabat animos omnium nostrum. Et hoc quid erat, vel quid esse poterat? Illud, inquam, ad quod cantant vel clamant subcella in theatro. De fine litterularum vestrarum loquor, quas domno direxistis: quarum cum principium æ medium multa laude plena fuissent, jocundior tamen artificio lautiorque maturitate finem conclusistis. Dixistis enim: Valeat domnus, sociique ejus et coeremite, qui cum eo silvas incolunt. Itaque domnum eremitam esse insinuastis. Socios autem ejus coeremitas designastis. Pro arido incolatu eremi, humidus et algidas silvas cum grege magistrum delectare non tacuistis. Et hæc unde tibi, o venerande senex! unde hæc tibi, o ministre Christi, o angele Dei, nisi quod angelus senescere, canescere nescit, nec claudicare? Et o, inquam, unde hæc tibi, ut tam alto pectore vel novo forsitan prophetiæ spiritu, præsignares quod necdum scitur, præcantares quod necdum inchoatur, præmonstrares quod sine te fieri vel amari, nemini eorum quos eremo donasti, consulitur? Igitur cum ad nos veneris, nec eremum, nec eremitas inveneris. Triceps namque Parnassus noster, non jam biceps, sicut olim locuti sunt poetæ priores. Hinc Faunos bicornes, inde Satyros saltantes, circumquaque vero strepitus ferarum, suavesque garritus avium habens, nil tale insinuat. Tantum hic sursum cucullatos poetas quære, coloratos nigro monachos mirare, religionis, orationis, lectionis, amatores fratres considera. Nihil fucatum penes hos existimes, nihil admistum vitio formides. Custos etenim virtutum justitia, nihil fluctuare sinit in monte nostro charitate magistra. Et hoc de illis qui montem medium incolunt. Qui vero reliqua duo Parnassi capita occupant, in ipsius familia censentur, quæ perpetuo silentio damnat vocis articulatæ primitias; et quæ eousque religiosa manet, quod nunquam nisi vocata vel excita, respondet. Quod si religiosus es, approba similitudinem; si creditus, solitudinem; si grammaticus et lectionis amator, convictus conditionem. Hæc, frater charissime, penes nos habentur

EPISTOLA XXXIII.

Venerando et charissimo Patri, domino PETRO Sancti Joannis, frater GISELBERTUS, salutem.

Post illas dominorum meorum, quos, si dici li-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(148) *Sed epistola domni.* Id est abbatis sive præpositi. S. Benedictus cap. 63 Regula: « Abbas autem, quia vices Christi agere creditur, domnus et abbas vocetur. » Et beatus Odilo in vita S. Majoli, « et ab omnibus domnus et abba honoratur. » Item postea: « Domnus videlicet et abba Willelmus. » Appellabatur et senior ut passim ex Vita ipsius Odilonis a Jotsaldo descripta liquet. Priores vero nonni dicebantur, ut docet idem S. Benedictus loco citato, cum ait: « Priores juniores suos fratres nominent; juniores autem priores suos nonnos vocent, quod intelligitur paterna reverentia. » Et synodus Aquisgranensis anno 816: « Ut qui

præponuntur, nonni vocentur, hoc est paterna reverentia. » Verum et postea fratres ipsi Clun. domni vocari cœperunt, vulgo dom. Sic enim Cassinenses in suo declaratorio: « Ex nostra, inquit, antiqua consuetudine, ad differentiam mendicantium monachos nostros appellamus domnos, sed affectu fratres. » Et sanctimoniales etiam quæque nonnæ, Gallice nonnains, dictæ sunt. S. Hieronymus ad Eustochium: « Et quia maritorum expertæ dominantium, viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur et nonnæ. » Et Capitul. lib. v, cap. 11: « Similiter et nonnæ velatæ eadem pœnitentia continentur. » Unde et Xiphilinus in Domitiano virgines

ceat, fratres et socios habere merui, nitore præfulgentis eloqui splendidissimas epistolas, reverentie vestrae transmissas; et nos hanc nostram linguæ pauperrima: pauperculam chartulam, solius tantum salutationis vestrae divitem bajulam mittimus. Spero quod satis facile præsumptuosæ rusticitati styli male fabricati, parumque limati veniam dabit. Hoc unde magis timeo, tutum esse rogo, ne videlicet ista litterarum tarditas, de tarditate seu tepiditate minus in me ferventis dilectionis, quin potius ex supposita causa, descendisse credatur. Nostis ipse quod cum sim inter omnes socios meos ætate junior, scientia inferior, merito impar, magis eos subsequi quam præcedere debeo. Itaque cessi majoribus, honorem dedi senibus, nec ante quidquam scribere præsumpsi, donec omnes scripsisse cognovi. Præterea est et alia causa, quia, ut verum fatear, non tam prudenter quam naturaliter mihi semper inhasit, ut etsi non multum velox ad audiendum, sim tamen multum tardus ad loquendum. Ecce, non quia minus diligo, sed propter ista quæ dixi, tardius scribo. Præcedant me socii in loquendo, præcedant in scribendo, nunquam tamen patiar ut præcedant in diligendo. Hæc præmittere necessarium duxi, quo et mora directæ paginæ excusetur, et ea quæ sequuntur, cum majori benevolentia audiantur. Igitur post illa quæ Patri communi singulariter in epistola vestra mandastis, Patris filios, fratres utique vestros et socios salutastis, magnoque illo eremitarum nomine sublimiter honorastis. Agnosco me præfati Patris filium, agnosco me etiam fratris, quamvis senioris, et cujus potius videar esse filius, fratrem adolescentulum, unde nec diffiteor socium: et ideo inter salutatos agnosco me utique salutatum. Sed nunquid sic dicere possum, quod et eremitam me fore cognoscam? Revera, sicut scribitis, silvas incolimus, et sæpe plus sunt nobis familiaria frondea tecta arborum, quam lapidea seu lateritia domorum. Nondum tamen illo modo eremitico facti sumus sicut passer solitarius in tecto. Illum etenim, non tantum circumfusa nemorum opaca densitas, quantum ipsa longe remota mortaliū societas, solitarium faciunt. Nos autem quomodo solitarii sumus, qui postquam hujus eremi vastam solitudinem intravimus, tantam post nos hominum frequentiam traximus, ut magis urbem quam eremum struxisse videamur? Nam ut illam turbam tumultuosam taceam, quæ de tota circumposita regione pro litibus suis, aut fine concordii dirimendis, aut sententia judiciaria limitandis, catterratim confluit, tantam nobis tum transmarinus Oriens, tum transalpinus Occidens legatorum copiam mitti, ut vel cujuslibet magni regis amplissima cura vix responsa dare sufficiat. Unde igitur eremitarum nomen nobis imponitur? An forte dam pes vester rectius ire inciperet, graviorem lingua

A claudicationem incurrit, ut a vero devians, diceret quod non debuit? Enimvero qui lingua labitur, gravius claudicat, quam qui pede tumido terram timide calcat. Esto tamen, ut et veri simus eremitæ, et veraciter eremitarum nomine nuncupemur. Tu igitur bellatore fortissime, miles acerrime, præliator victoriosus, qui tam longo tempore, fraterna ex acie contra rugientis hostis sævitiam fortiter pugnare doctus, tot palmarum insignis gloria, quot adversus ipsum suscipis bella, cur de castris non egrederis? cur illo spiritali gladio tuo non accingeris? cur tandem nobis solitariis non adjungeris, ut contra publicum hostem in eas nobiscum singulare certamen? Ecce te omnes spectamus, omnes adventum tuum desideramus, et si veneris, nos jam novos eremitas, te socios habere probabis.

EPISTOLA XXXIV.

Serenissimo Patri et domino, PETRUS, licet inutilis, devotus tamen servus et filius.

Quoniam, prout video, silvæ vestrae non solum, ut dixeram, eremitas, verum etiam philosophos et poetas, copiose redolent, et ego hujusmodi studia quamvis non assecutus, sequi tamen aliquando desideravi, jam valde trahor, etsi corpore adhuc debili nequeo, animo tamen, et eo, quo utcumque possum, confabulationis genere easdem vobiscum silvas incolere. Unde et aliquid metricum, quod maxime silvis et montibus, mihi quæ olim familiaris fuit, mittere proposueram; sed cum divinus ille C philosophus dicat: *Musica in luctu importuna narratio* (Eccli. xxi), nosque penè quotidie charissimorum funera tractemus, cantare destitui, qui inter tam inscrutabilia Dei judicia vix audeo loqui. Hæc etenim causa præcipue tandem silui, nec dulcibus ac jocundissimis tam vestris quam sociorum venerabilium epistolis, quæ animam meam lætificare non cessant, pro tempore aliquid respondi. Nam pro elegantie dignitate, ut de aliorum litteratissimis et pulchre ludibundis litteris taceam, soli epistolæ vestrae respondere quis poterit? Vere dulcis et pie jocosa epistola, in qua sic vestram de silvestri vel eremitico vocabulo injuriam vindicatis, ut valde sic me peccasse delectet, qui pro verberibus laudes accipio. De hymno autem maximi Patris eremi quid D dicam, qui hucusque hymnum non habuerat, convenientemque suis meritis habere dignatus non est, donec ei a sui ordinis principali magistro, in Cluniacensi eremo factus est? Mihi plane videtur, etsi hoc forte non cogitastis, ut fratribus illis, qui corpus ejus observant, hymni isti mittantur. Credo enim eos libenter cantaturos, proprii loci tam floride descripta miracula, ne solum super aquas currentem Maurum, assidue cantitando, inepto illo et falso, quo jam pertesi esse possunt, carmine, ulterius crucientur. De talibus quam dulce mihi sit semper vobiscum loqui, non ignoratis. Hinc est

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

νόμος appellavit, quas et a reliquo mulierum distincti his verbis: πόλιν δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας νό-

τω ἐποίησεν, καὶ ἔστιν ὅτι καὶ νόμος καὶ γυναικὶς συνήθεια.

quod et modo, et quotiescunque non adestis, solus sum. Et si multa adsint, et totus orbis obstrepat, sine vobis in veritate solum esse me sentio. Sciatis etiam Cluniacum urbem vestram clarissimam, totam unanimiter imperialem ac piissimum vultum vestrum quotidie desiderare, nosque omnes monti et silvæ illi multum invidere, quæ cum assidue videamus, illis obstantibus desiderium nostrum videre non possumus. Sed rursus dum causam, qua ibi estis, subtilius attendimus, absentiam vestram etsi moleste, tamen æquanimiter toleramus. Sanum et incoolumem vos in proximo videamus, et in æternum habeamus, domine Pater sancte. Valeant etiam iterum et vigeant semper vobiscum charissimi socii et comphilosophi vestri, si tamen vel hoc saltem nomine censi dignentur : qui tantopere eremitarum vocabulum, quo eos venerari studueram, respuerunt, ut non impune tulerim, quod non potius illos Faunos Satyrosque vocavi. Tot enim chartas habeo, totque dictis urbanis et ab eremitica simplicitate remotissimis obrutus sum, ut magis ab eremitarum crimine purgare se non potuerint, quam quod tot bene paratas pelles invenire, tantisque unum miserum et claudum senem elogiis lacessere, fortes et juvenes studuerunt. Valeant omnes qui vobiscum sunt in Domino : post hæc quibus anxiam vitam utcunque relevamus ludicra, etiam serio memores invicem nostri, in orationibus sanctis. Ignoscite pauperi chartæ et vili scripturæ, quoniam et propter absentiam vestram, et funera frequentia, pedisque mei aliquantulum adhuc debilitatem, vix aliquid facere libet. Rogo etiam ut hæc chartula mea, et alia minor, quæ tanti solatii nobis materiam præbuit, mihi servetur. Nam et ego epistolas vestras diligentissime amplexor et servo.

EPISTOLA XXXV.

Venerabili et charissimo fratri et filio PETRO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem, gratiam et benedictionem.

Quocunque meum tendat iter, tu tamen semper mecum. Miraculum hoc. Homo clausus ubique discurrentes comitatur, nec ab eis vel puncto temporis abest. Fit hoc mente, non corpore; affectu, non effectû; charitate, non societate. Es quidem otiosus, et nos negotiosi; sed tamen otium tuum non omnino otiosum esse volumus. Quidquid de charioribus nobiscum non serimus, tibi relinque soliti sumus. Libri, et maxime Augustiniani, ut nosti, apud nos auro pretiosiores sunt. Quos vero viles edidi, forte nec minus chari. Inde ergo otium tuum interpolamus, nec omnino feriatum esse volumus, ut aliquem nobis de Augustinianis laboriosi itineris nostri consolatorem dirigas, et epistolas nostras, ac vitam domni Matthæi episcopi (149), quia liber contra hæreticos (150) editus deest, velut proprii cordis conceptus et partus.

ANDRÆÆ CHESNI NOTÆ.

(149) *Vitam domni Matthæi episcopi.* Albanensis, quæ tota libro II Miraculorum habetur.

EPISTOLA XXXVI.

Illustri ac magnifico principi, domino LUDOVICO glorioso regi Francorum, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, feliciter hic regnare, Regemque regum in regno ac decore suo videre.

Licet regis æterni militiam, quam per te regem terrenum, contra inimicos crucis suæ armare disposuit, ad peregrina euntem comitari non valeam, devotione tamen, oratione, consilio et auxilio, quali quantove potero, prosequi concupisco. Nec mirum. Quis enim, vel ultimus Christiano nomine insignitus, ad tantam tamque stupendam exercitus Domini Sabaoth commotionem non moveatur? Quis ad juvandam pro modulo suo, totis animi conatibus, cœlestem expeditionem non accingatur? Renovantur jam nostro tempore antiqua sæcula, et in diebus novæ gratiæ, vetusti populi miracula reparantur. Processit de Ægypto Moyses, regesque Amorrhæorum cum subjectis populis delevit. Successit ei Josue, regesque Chananæorum cum infinitis gentibus Dei jussu prostravit, terramque illam, extinctis impiis, illi tunc Dei populo sorte divisit (Num. XXI, etc.; Josue VI, etc.). Egredeas ab ultimis occidue plagæ finibus, imo ab ipso solis occasu, rex Christianus Orienti minatur, et nefandam Arabum, vel Persarum gentem, sanctam terram rursus sibi subjugare conantem, cruce Christi armatus aggreditur. Magni quidem, et vite sanctitate modernos principes superantes enituerunt illi principes Judæorum, non tamen modo quodam potiores, imo fortassis inferiores videntur hoc rege Christianorum. Delent illi, jussu Dei, vi bellica profanos populos, terrasque eorum vindicant Deo ac sibi. Delebit et iste nutu, jussuque ejusdem Dei, hostes veræ fidei Sarracenos, terrasque eorum subjugare laborabit Deo, non sibi. Implent illi præcepta divina, speque terrene mercedis ex quadam parte militaribus rebus insudant. Exponit iste, et immolat Deo regnum, opes, vitamque ipsam, non ut aliquid terreni rex magnus in mundo lucretur, sed ut post mortalis regni defectum a Rege regum honore et gloria coronetur. Non destituet ergo certa sublimisque victoria regem, magis cœlestibus quam terrenis armis munitum, nec exercitui Dei viventis, quantalibet Orientalis barbaries resistere prævalebit. Quis enim eis resistere possit, qui honores, qui divitias, qui voluptates, qui ipsam cum parentibus patriam etsi omnino relinquentes, Christum suum sequi, ipsi laborare, ipsi pugnare, ipsi mori, ipsi vivere elegerunt? Quis, inquam, potest illius exercitui obsistere in terra, qui dixit de seipso: *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra?* (Matth. XXVIII.) Quam potestatem, licet in homine, quem causa hominum susceperit, a Deo acceperit, hanc tamen ab æterno ut verus Deus habuit. Sed

(150) *Liber contra hæreticos.* Petrobrusianos scilicet et Heinrichianos, de quibus infra.

quid proderit inimicos Christianæ spei, in exteris aut remotis finibus insequi, ac persequi, si nequam, blasphemi, longeque Sarracenis deteriores Judæi, non longe a nobis, sed in medio nostri, tam libere, tam audacter, Christum cunctaque Christiana sacramenta impune blasphemaverint, conculcaverint, deturpaverint? Quomodo zelus Dei comedet filios Dei, si sic prorsus intacti evaserint, summi Christi ac Christianorum inimici Judæi? An excidit a mente regis Christianorum, quod olim dictum est a quodam sancto rege Judæorum? *Nonne, ait, qui oderunt te, Domine, oderam: et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos (Psal. cxxxviii).* Si detestandi sunt Sarraceni, quia quamvis Christum de Virgine ut nos natum fateantur, multaque de ipso nobiscum sentiant, tamen Deum Deique Filium (quod majus est) negant, mortemque ipsius ac resurrectionem, in quibus tota summa salutis nostræ est, diffidentur, quantum execrandi et odio habendi sunt Judæi, qui nihil prorsus de Christo vel fide Christiana sentientes, ipsum virgineum partum, cunctaque redemptionis humanæ sacramenta abjiciunt, blasphemant, subsannant? Nec ad hoc ista dico, ut regalem vel Christianum gladium in necem nefandorum illorum exacuam, quia scriptum de eis in Psalmo divino recolo, loquente sic in Spiritu Dei Propheta: *Deus, inquit, ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos (Psal. lvm).* Non vult enim Deus prorsus occidi, non omnino extinguere, sed ad majus tormentum et majorem ignominiam, ut fratricidam Cain, vita morte deteriore servari. Nam cum Cain, post fraterni sanguinis effusionem, Deoliceret: *Omnis qui invenerit me, occidet me (Gen. iv);* dictum est ei: *Non, inquit Deus, ut æstimas, morte morieris, sed gemens et profugus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua (Ibid.).*

Sic de damnatis damnandisque Judæis, ab ipso passionis mortisque Christi tempore, justissima Dei severitas facit, et usque ad ipsius mundi terminum factura est. Qui quoniam Christi sanguinem, utique juxta carnem fratris sui, fuderunt, servi, miseri, timidi, gementes, ac profugi sunt super terram, quousque juxta prophetam, *misera gentis reliquæ (Isa. x),* jam vocata gentium plenitudine, convertantur ad Deum, et sic secundum Apostolum: *Omnis Israel salus fiat (Rom. xi).* Non, inquam, ut occidantur admoneo, sed ut congruente nequitie suæ modo puniantur, exhortor. Et quis congruentior ad puniendos illor impios modus, quam ille quo et damnatur iniquitas et adjuvatur charitas? Quid justius quam ut his, quæ fraudulenter lucrati sunt, destituantur; quæ nequiter furati sunt, ut furibus, et (quod pejus est) hucusque audacibus et impunitis, auferantur? Quod loquor omnibus notum est. Non enim de simplici agri cultura, non de legali militia, non de quo-

A libet honesto et utili officio horrea sua frugibus, cellaria vino, marsupia nummis, arcas auro sive argento cumulant, quantum de his, quæ, ut dixi, Christicolis dolose subtrahunt, de his quæ furtim a furibus empta, vili pretio res charissimas comparant. Si fur nocturnus Christi Ecclesiam frerit, si sacrilego ausu candelabra, urceos, thuribula, ipsas etiam sacras cruces, vel consecratos calices asportaverit, cum Christianos fugia, ad Judæos confugit, et apud eos damnaibili securitate securus, non solum latibula fovet, sed et quæ sacris ecclesiis furatus fuerit, Satanæ synagogis vendit. Disfrabit vasa corporis ac sanguinis Christi occisoribus corporis, et effusoribus sanguinis Christi, qui et tunc eum inter mortales conversantem quantis potuerunt contumeliis et injuriis affecerunt, et nunc in majestate divinitatis æternæ sedentem, quantis audent verborum blasphemias lacessere non desistunt. Nec sacra illa vasa, quæ penes ipsos, sicut olim penes Chaldaeos, modo quo prædixi captiva tenentur, licet sint insensibilia, injuriarum expertia sunt. Sentit plane in his quæ non sentiunt sibi sacratissimis vasis, Judaicas adhuc contumelias Christus, quia, ut sæpe a veracibus viris audiui, eis usibus coelestia illa vasa ad ejusdem Christi nostrumque dedecus nefandi illi applicat: quod horrendum est cogitare, et detestandum dicere. Insuper, ut tam nefarium furtum, Judæorumque commercium tutius esset, lex jam vetusta, sed vere diabolica, ab ipsis Christianis principibus processit, ut si res ecclesiastica, vel (quod deterius) aliquod sacrum vas, apud Judæorum repertum fuerit, nec rem sacrilego furto possessam reddere, nec nequam furem Judæus prodere compellatur. Manet multum scelus detestabile in Judæo, quod horrenda morte suspendii punitur in Christiano. Pinguescit inde et deliciis affluit Judæus, unde laqueo suspenditur Christianus. Auferatur ergo, vel ex maxima parte imminuatur Judaicarum divitiarum male parta pinguedo, et Christianus exercitus, qui ut Sarracenos expugnet, pecuniis vel terris propriis, Christi Domini sui amore non parcat, Judæorum thesauris tam pessime acquisitis non parcat. Reservetur eis vita, auferatur pecunia, ut per dexteras Christianorum, adjutas pecuniis blasphemantium Judæorum, expugnetur infidelium audacia Sarracenorum. Serviant populis Christianis, etiam ipsis invitis, divitiæ Judæorum, sicut olim cum Deo placerent patres eorum, Deo jubente, sunt eis ad serviendum traditæ divitiæ Ægyptiorum (Exod. ii). Hæc tibi, benigne rex, scripsi amore Christi, tuique atque exercitus Christiani, quia et stultum esset, nec offensa, ut arbitror, divina careret, si sacræ expeditioni, cui juxta congruentem modum impendendæ sunt res Christianorum, multo amplius non servirent pecunie profanorum.

EPISTOLA XXXVII.

Glorioso ac magnifico principi ROTGERIO Siciliæ regi, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, bonorum regum dignitatem et gloriam.

Gratias omnipotenti Regi regum, qui sublimitatem vestram inter universos Christiani orbis reges ac principes, quadam specialis magnificentia gloriæ insignivit, quadam gloriosi nominis fama singulariter exaltavit in tantum, ut cum plures regii nominis habeatis consortes, magnanimitate, prudentia, probitate, nullos aut pene nullos habere inveniamini pares. Indicat hoc Sicilia, Calabria, Apulia, ex non modica sui parte, in quibusdam aliis regionibus, subjecta vobis Italia: quæ cum aut vestra tempora, vel receptacula essent Sarracenorum, vel foveæ prædonum, vel speluncæ latronum, nunc gratia misericordis Dei incitante studia vestra, juvante labores vestros, factæ sunt pacis domicilium, tranquillitatis hospitium, et velut alterius pacifici Salomonis pacificum ac jucundissimum regnum. Utinam, quod secretorum omnium cognitore Deoteste, non adulans dico, utinam, inquam, miserabilis atque infelicitæ Tusciæ partes felici vestro imperio cum adjacentibus provinciis adjungerentur, et res perditissimæ pacifico regni vestri corpori unirentur! Vere non tunc, sicut nunc res divinæ atque humanæ nullo servato ordine confunderentur; non urbes, non castra, non burgi, non villæ, non strætæ publicæ, non ipsæ Deo consecratæ ecclesiæ homicidis, sacrilegis, raptoribus exponerentur. Non pœnitentes, non peregrini, non clerici, non monachi, non abbates, non presbyteri, non ipsi supremi ordinis sacerdotes, episcopi, archiepiscopi, primates, vel patriarchæ in manus talium traderentur, spoliarentur, distraherentur: et quid dicam? verberarentur, occiderentur. Hæc plane universa multaque his similia, tam nefanda, tam execranda, justitiæ regiæ gladio succisa cessarent, ursorum, urporum, luporum ungulæ rapaces languerent, et, ut de beato ac magno viro Job dictum est: *Omnes bestię agri, quæ nunc in prædā insaniunt, pacificæ vobis essent* (Job v). Sed luit adhuc scelerum pœnas, et gemit misera terra sub flagello divino, quia in his omnibus nondum est aversus furor Dei, sed adhuc manus ejus extenta (Isa. v, ix, x). Spem tamen maximam gero, et in Jesu salutari meo omniumque saorum confido: quod multorum id desiderantium pauperum desiderium exaudiet Dominus, et præparationem cordis eorum audiet auris ejus. Sed ne forte quorundam hominum, et ex semetipsis alios metientium corrupta corda, me in corde et corde loqui, aut venditorem olei suspicentur, reprimendus est sermo, ne si casu ad aliquem talium epistola vobis missa pervenit, meditentur inania et suspicentur falsa. Novit enim testis et conscius meus in excelsis, me neque aliter loqui quam sentio, neque ob aliud, ut et notum vobis sit, id me sentire quod sentio, et ut regalis nobilitas vestra magis ac magis animetur ad me-

Alia, agnoscens me ista quæ dixi, multosque mecum sentire. Nam, ut sæpe majestati vestræ mandavi, et verum est, his de causis ante viginti annos, super omnes reges et principes temporis nostri, uno excepto, qui mortuus est, ut pacis amatorem et scelerum vindicem, sinceriter dilexi; et hujusmodi affectum vobis usque ad ultimum diem servare proposui. Hæc de causa in conspectu Romanorum pontificum, regum, principum, majorum sive minorum, hæc atque similia vestra bona semper extuli; et personam vestram, regnumque omnipotenti Deo, religiosisque tam nostris quam aliis congregationibus, studiosissime commendavi. Sed de eis hactenus.

Nunc autem notum fieri volo magnitudini vestræ me venisse Romam, aliquantis hebdomadibus ibi mansisse, finitisque innumeris pene Cluniacensis Ecclesiæ negotiis, ad vos usque transitum facere decrevisse. Sed sicut præteritis annis idem facere frustra conatus sum, sic et modo id incassum volui, quia multiplici cura jam dictæ Ecclesiæ revocante, non potui. Causa mihi veniendi ad vos duplex erat, ut et personam vestram mihi præcæteris, ut præfatus sum, regibus charam, sicut milles optaveram viderem, et necessitates vestri Cluniacensis monasterii vobis incognitas regi specialiter, ut credimus, nos amanti notas facerem. Hoc quia, ut dictum est, per meipsum implere non valui, loco mei probum et sapientem virum, venerabilem fratrem nostrum A. Cluniacensem sacristam, nobilissimæ liberalitati vestræ transmissi, ut quod dicerem dicat, et si vobis non displicet, etiam quod audirem audiat. Clamat ad vos, et pulsat ad ostium amici, vestra Cluniacensis Ecclesia, ut sicut benignitatem vestram ad se diligendum commovit, ita munificentiam vestram ad sibi benefaciendum commoveat. Urget hoc ipsa necessitas, et infinitæ illius magni ac famosi monasterii, ut notum est cunctis, expensæ, quod a primo foundationis suæ lapide ab omnibus solet colligere, quod possit universis effundere. Factum est a sui principio, non solum externorum hospitium, non tantum confugientium asylum, sed, ut sic loquar, publicum reipublicæ Christianæ ædificium. Agit parcius in proprios, profusus in alienos, nec attendit quid possit, sed quid superveniens velit. Ea de causa, nec sua ei, nec aliena sufficiunt, quia longe major est quantitas erogatorum quam liberalitas largitorum. Additur necessitati quod soliti beneficiorum proventus, deficientibus bonis regibus et principibus, defecerunt, quoniam modernis adjacentium terrarum potentibus, etsi benefaciendi nobis adsit voluntas, deest facultas. Inde est quod Cluniacus debitores multos, benefactores habet paucos. Amat, et, ut credimus, multum amat Theutonicus rex, amat Hispanus, amat Anglicus, amat et alius nobis propinquior, rex Francorum Cluniacum, et cum horum et similium erga nos sit amor magnus, est pene amoris effectus nullus. Pares sunt prædecessoribus suis in amando, sed dispares.

in largiendo. Diligunt, juxta Joannem apostolum (quod non detrahens dico), verbo vel lingua, non opere vel veritate (*I Joan. iii*). Et quid multa? Ut verbis Psalmistæ Deo loquentis vobiscum loquens utar: *Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor (Psal. ix)*. Dereliquerunt enim vobis, et velut priscis adiutoribus destitutam, dimiserunt jam dicti reges vobis Cluniacensem Ecclesiam, ut quia ipsi nobis largi esse volunt, sed, ut dicunt, non possunt, vos quia per gratiam summi Regis potestis, oramus ut etiam et velitis. *Thesaurizate ergo vobis, secundum verba Domini, thesauros in caelo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur (Matth. vi)*. Implete, si placeat, effectum aliorum nudum affectum, ut sicut pene omnes nostri sæculi reges et principes, multis, ut supra dictum est, probitatibus vincitis, sic et in isto tam divino, tam fructuoso opere superetis. Si quid minus dictum est, a jam dicto presentium latore, viro prudente, querere et audire poteritis.

EPISTOLA XXXVIII.

Venerandis et charissimis nostris, domno priori Carthusiæ (131), et fratribus cæteris, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, eandem quam sibi salutem.

Agnosco quid vobis debeam, agnosco quod præ cunctis mortalibus religioni deditis, nec Ecclesiæ nostræ voto professionis astrictis, vos semper in Domino charius dilexi, colui, veneratus sum. Feci hoc usque, facio adhuc, faciam quandiu fuerit spiritus in naribus meis. Causa hujus mei erga vos amoris, Christus est: quem quia in ipso personaliter non possum, in vasis ejus, hoc est in vobis, in quibus habitat, ipsum diligo, amplector, honoro. Scripsit mihi reverenda charitas vestra ut quosdam Ambrosianos libros vobis mitterem. Dulce fuit quod mandastis, homini expectanti sæpe a vobis litteris vel nuntiis visitari. Concupiscit quidem hoc semper, sed raro quod desiderat assequitur: facio quod scripsistis, mitto quod mandastis. Sed quibus? Litteræ quas misistis, libros tantum sonabant, sed quibus mitterentur tacebant. Non sic, ut aliquid querelæ familiaris apud familiares deponam, non sic piæ sanctæque memoriæ domnus Guigo prior scribebat, sed epistolari more, salutatione præmissa, affectum benigni cordis congruenter verbis subsequentibus indicabat. Sed fortassis verbosi apud nos esse timuistis, vel ne ipsi verbosi essemus, brevitate tanta monuistis. Cogitastis forte, etsi non dixistis, quod sanctus Job amicis suis: *Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus (Job xvi)*. Sed ut aliquid vel figurate vel in veritate loquar, ad utrumque respondeo, quia quantum ad animi mei affectum attinet, si semper loqueremini, taciturni esse videremini; si semper vobis loquerer, mutus mihi viderer. Mitte per presentium latorem, vel quem-

A libet alium, fidum tamen, vadimonia librorum quos misi, non quod inde major conservandi eos securitas detur, sed ut jussio sancti Patris nostri Hugonis de talibus facta servetur. Valete, memores nostri semper in Domino.

EPISTOLA XXXIX.

Venerabilibus et dilectissimis dominis et fratribus apud Cluniacum omnipotenti Domino servientibus, frater PETRUS, humilis eorum non tam abbas quam servus, totius salutis et benedictionis a Domino plenitudinem.

Audivi, charissimi, et hoc, antequam nuper a vobis recederem, ex parte videram, quod manus Domini tetigit vos, quod flagellum inundans per vos transitum habuit, quod plurima et pretiosa corporis nostri membra, peccatis nostris hoc promerentibus, judicii divini gladius amputavit. Concidunt velut ex magna arbore, vehementi vento impulsī, maturi pariter et immaturi fructus; jamque pene totam subjectam terram lapsu continuo operuerunt. Ruunt super mortuos vivi, et supra sepulchrum sepulchro ipse procumbit. Nulla in qualibet ætate vitæ fiducia, misti senibus juvenes, decrepitis adolescentes, corrunt, ipsique pene pueri centenarios moriendo præveniunt. Dies Domini vere, sicut ipse ait, ut fur in nocte veniens (*Matth. xxiv; I Thess. v; II Pet. iii*), sollicitos quosque et improvidos simul furatur, vixque moriens se mori advertit, quia prius a morte quisque rapitur, quam plene ad seipsum morientis animus convertatur. Minuitur quotidie magnus ille ac celebris, vereque cælestis ovium Christi numerus, et ut dignum est credere, summo Pastori suo in pascuis sempiternæ vernantibus aggregatur. Patimur nos, qui vivimus, et licet ignoremus quandiu, adhuc tamen residui sumus: patimur, inquam, dolenda, totisque lacrymarum fontibus deflenda damna: quod tantorum, tam utilium; tam sanctorum fratrum, apud nos diversisque in locis decedentium, corporali ad præsens societate ac consueto adiutorio caremus. Dolendum quidem omnibus de his est, sed super omnia mihi. Quomodo enim non plus omnibus doleam, ad quem magis ex officio, ad quem magis ex debito pertinet ut doleam? Nam ut de officio loquar, quis Pater tam ferreus, quis tam lapideus unquam esse potuit, ut morientes non dico tot, non dico tam electos, sed saltem unum et abjectum filium mori sine acri dolore multisque lacrymis videat? Et, (ut quod est ex debito subjungam) quis unquam pater adeo filiis debitor esse potuit, ut ego vobis? Quis enim unquam pater in filiis carnalibus tantam obedientiam, quis tam sincerum amorem, quis tanta tamque prompta erga se obsequia reperit, ut ego in vobis? Quis unquam ipsa frequenter docente experientia, tam dulcia de quolibet charissimo sentire potuit, ut ego de vobis? Si Alpes Italicas vel Hispanas transivi, mecum affectu ac mente transistis. Si Romam

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(131) Domno priori Carthusiæ. Basilio, Guigonis successori, cui scribit et infra lib. vi, epist. 40.

(quod sæpe contigit) a livi, indivisibiles mihi socii adhesistis. Si maria transfretavi, mecum animo, mecum devotione, mecum orationibus navigastis. Si infirmari vel leviter cœpi, mecum compassione et multo dolore animi ægrotastis. Sine vobis laborare nunquam potui, sine vobis pericula nulla subire prævalui. Quomodo ergo absque maximo et intimo cordis dolore tam frequenti et pene subita morte rapi de latere meo tot tamque charissimos cernere potero? Qualiter viscera mea abrumpi ab intimis meis absque gemitu videbo? Quomodo tanta non auri vel argenti, sed quod longe omni thesauro charius ac pretiosius est, tantorum fratrum dispendia æquo animo tolerare valebo? Renovata sunt priora sæcula; et ea jam non legimus, sed experimur. Videtur angelus Domini extendisse manum super nostram Hierusalem, sed in omnipotentis Dei misericordia confido, non ut disperdat, sed ut corrigat eam. Utinam in hoc casu, imo æterna Dei dispositione, utinam, inquam, essem David, ut vel in aliquo tantæ cladi occurrere possem, ut ira Domini in misericordiam conversa, diceretur percutienti angelo: *Sufficit, jam contine manum tuam!* (II Reg. xxiv.) Hoc tamen absque nota mendacii eum David dicere possum: *Ego sum qui peccavi, ego qui inique egi* (ibid.). Fortassis et illud: *Isti qui oves sunt, quid fecerunt?* Avertatur, obsecro, furor tuus a populo tuo (ibid.).

Sed quid facio? Qui consolari vos proposueram, desolari videor; qui minuere dolorem vestrum debueram, talibus verbis fortassis exaggero. Non est plane in his lamentationibus diutius immorandum, ne dolori vestro dolorem, ne lacrymis lacrymas superaddere arguar. Prohibet hoc orbi terrarum nota vox apostolica, quæ pro simili charorum morte contristatos admonet: *Non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent* (I Thess. iv.). Et quævis ut liber Sapientiæ præcipit: *Super mortuo producendæ sint lacrymæ* (Eccli. xxxviii.), sunt tamen, ne congruum excedant, ratione media temperandæ. Inhibeo quidem ego vos a lacrymis, quas tamen dum hæc scriberem inhibere non potui. Temperemus tamen metas proprias excedentem dolorem, et hinc animo virili infortunia tanta ferantur: hinc in abscondito, coram Deo tam pro nobis quam pro ipsis fratribus nostris, animas nostras precibus et lacrymis effundamus. Ploremus pro defunctorum requie, ploremus et pro nostra, qui quandoque et fortassis etiam in proximo eos subsequetur sumus, salute. Non potest quisquam nostrum dicere: *Quid est anima mea, in tam magna creatura?* Non curat Altissimus de nobis; nec quando vivimus, nec quando morimur attendit. Huic detestandæ opinioni, non per involucria, sed aperte obviat Apostolus, et dicit: *Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive enim vivimus, sive morimur, Domini sumus* (Rom. xiv.). Et in alio loco: *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur* (ibid.). Et ipse Domi-

nus: *Deus non est mortuorum, sed vivorum. Omnes enim vivunt ei* (Luc. xx.). Nihil sane, ut novit reverentia vestra, in rebus humanis casu fit; nullas mortes vel vitas hominum fortuna confundit. Librantur omnia justo pondere; et, licet abyssus iudiciorum Dei nobis occulta sit, non dubitamus tamen quin per omnia iusta sit. Nullus passerum in terram sine Patre cœlesti cadit (Luc. xii.), et aliquis servorum Dei, absque eodem Patre cœlesti vitam mortalem finit? Capilli capitis nostri omnes numerati sunt (Matth. x), et hi quorum sunt ipsi capilli, apud æternam sapientiam sine numero sunt? Gressus nostros ipsa dinumerat (Job xxi), et vitam mortemque nostram eadem non dispensat? Cum hæc, ut dicta sunt, apud vos constent, charissimi, non est afficiendus ultra modum dolore animus vester, sed ad Deum tota mens, tota intentio, tota devotio attollenda. Est quidem ipse mortificans et vivificans, deducens ad inferos et reducens. Sed absit ut suspicemini quod qui per seipsum homo factus, morte sua mortuos vivificare venit, vos ad ipsum, qui vera est vita, per pœnitentiæ fructum conversos mortificare disponat. Non hoc ea de causa ut fides mea est, facit, sed ut et viventes, defunctorum fratrum mortibus terrens, ad pœnitentiam vehementius accendat, et mortuos, ut splendida horti sui lilia, colligat. Lilia plane candentia castitate, odorifera virtutum exemplis et suavitate. Non vult vos per huiusmodi mortes a se amputare, sed more studiosi agricolæ vineam colentis putare, quia ut in Canticis legitur, *tempus putationis advenit* (Cant. ii.). Advenit tempus, quo servo dicenti: *Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est* (Luc. xiv.), respondeat: *Exi in vias et sepe, et compelle intrare, ut impleatur domus mea* (ibid.). O quot nolentes, ut domus ejus impleatur, intrare compulsi sunt! Quis enim unquam mori voluit? Nec ipse Petrus, cui dictum est: *Cam senueris extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis* (Joan. xxi.). Si nolebat mori, resistente quadam humana formidine, Petrus, quid mirum si eodem timore non vult mori Petri discipulus? Si nolebat mori Paulus qui dicebat: *Nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita* (II Cor. v.), quid mirum si natura et consuetudine tracti formidatis excedere de præsentī vita? Contradicente tamen carnali affectu, et Petrus libenter pro Domino suo mortem crucis amplexus est; et Paulus qui dixerat: *Mihi vivere Christus est, et mōi lucrum* (Philipp. i.), gladio sibi caput desecari jocundissime passus est. Unde juxta quiddam volentes, compulsi sunt Petrus et Paulus mori, compelluntur ad idem ab eodem Patrefamilias nostri, ut impleatur domus Dei.

Suscipienda est ergo cum jocunditate benigna Patris vocatio, quia etsi dura videtur via mortis qua transitur, jocundissima est vita, et perpetua quo pervenitur. Et o tu, Jesu Christe creator omnium, et redemptor tuorum, qui dixisti: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet* (Joan. xi.); et rursus:

Non veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam mundum (Joan. iii), et iterum: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me; et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea* (Joan. x). Tu, inquam, o Jesu Christe, auctor vitae nostrae transitoriae et aeternae, has oves de grege tuo in te credentes, mortuas vel morituras, in aeternum vivere fac. Suscipe eas, benignissime Pastor, nec a lupis eas devorari permittas, neque tradas bestiis animas confitentes tibi. Adesto et tu, beatissima Virgo, Mater ejusdem Salvatoris et Redemptoris nostri, praee omnibus post ipsum in te specialius confidentes ab expectatione sua nullatenus confundi permittas. Sed et vos, summi apostoli Dei, orbis terrae praecipui principes, omnium quidem Christianorum universales, sed nostri speciales Patres, quibus pene continua semper obsequia impenderunt, quibus specialiter a Deo commissi sunt, nonne deficientibus succurretis? Nonne morientibus aderitis? Nonne ab incurso nequam hostium defendetis? Recordamini principatus vestri, nec de numero commissorum vobis, aliquem a principe tenebrarum rapi patiamini. Sentiant quia jam tempus est, quod semper de vobis speraverunt: et cum claves regni caelorum in manibus vestris sint, humiliter et devoto corde cum eis supplicamus, ut admissis aliis, istos nullo modo ab eodem regno excludi sinatis.

Accendite igitur, charissimi, quibus hanc epistolam scribo, igne divino, ut Aaron vel filii Levi, mentium vestrarum thuribula, et orationum sanctorum velut aromatatum fumum in caelum emittite, et stantes inter mortuos et viventes, misericordem omnipotentis Domini majestatem, ipsi corde contrito et humiliato ei facti sacrificium, toto animorum nisu placate. Rediissem ipse ad vos, et quod scribo ore proprio dicere maluissem, et ut sanctus vir ait: *Consolarer vos sermonibus, et moverem caput meum super vos* (Job xvi), nisi caeptum iter versus dominum papam, ad quem certis de causis valde festino, impediret. Si Deo propitio sospes inde rediero, non praeteribo donec videam quos diligit anima mea. Interim quod praesens non possum, absens facio; et pro officio ex parte omnipotentis Dei, auctoris et conditoris omnium, et beatissimae Mariae semper Virginis, genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, et summorum apostolorum Petri et Pauli, omniumque apostolorum, et sancti Benedicti Patris et magistri nostri, et omnium sanctorum, quantum possumus, quantum novimus, corde et ore absolviimus universitatem vestram, sanctumque collegium vestrum Cluniaci vel extra manentium, ab omnibus omnino peccatis, confisi in abundantia gratiae illius, qui in discipulis suis etiam nobis dixit: *Quae liga-*

veritis in terris, erunt ligatae et in caelis; et quae solveritis in terra, erunt soluta et in caelis (Matth. xviii). Valet, viscera mea, et, cum apud Deum memores fueritis vestri, rogo ut non obliviscamini, si placet, et nostri.

EPISTOLA XL.

Venerabili et charissima fratri et amico nostro, domno THEOBALDO, Dei gratia Parisiorum episcopo (152), *frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et sincerum in Domino dilectionis affectum.*

Placuit, charissime mihi, reverentiae vestrae, super multa et magna in mortibus fratrum nostrorum desolatione nostra, nos consolari, et ut ait Job, *compatiendo movere caput vestrum super nos* (Job xvi). Rescripsissem tunc, quando allatae sunt mihi litterae, idem quod nunc, et amabili consolationi quas possem gratias egissem. Sed hoc quia tunc non licuit, non feci; et quia etiam nunc vix licet, vix facio, Prout licet tamen, sollicite de nobis dignationi vestrae gratias ago, quia non cura multiplex, non fastus honoris, non pontificalis apex, vos a Cluniacensi corpore alienavit: quem, juxta Apostolum, *servantem unitatem Spiritus in vinculo pacis* (Ephes. iv), cerno gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (Rom. xii). Et juste. Commune enim damnum communem luctum exigit, ut charorum mortes, quas antiqui multis mensibus, nos saltem paucis defleamus diebus. Flebant illi mortuos suos, nec a fletu multo tempore elapso revocari poterant homines fideles erga vivos amicos, pii erga defunctos. Faciebant hoc aliquando pii erga pios, afficiebantur hoc amoris intuitu, etiam quandoque impii erga impios, et, licet diverso respectu, eodem tamen universi erga mortuos suos detinebantur affectu. Qui ergo pios et impios in exemplum deplorationis habemus, nonne inhumanum vel bestiale est, si tot, si tantos, si tam utiles, si tam necessarios mortuos nostros non deploramus? Faciendum est hoc quidem coram hominibus, sed temperanter; faciendum coram Deo, sed perseveranter. Convertendus est infructuosus dolor ad fructuosas lacrymas, ut quae jam charorum corpora nobis non possunt reddere, animas Deo, quantum poterunt, studeant commendare. Facimus hoc nos aliquando, faciunt hoc nostri saepius: facite idem et vos, si placet, cujus illi mortui veraces amici erant, quem sinceriter diligebant, quem toto affectu colebant. Facite hoc non solum ut monachus, sed quod multo majus est, ut episcopus, id est ut non solum eos propriis precibus adjuvetis, sed insuper subditorum vestrorum orationibus eos Omnipotentis misericordiae commendetis. De reliquo quid mihi dicendum restat, nisi quod Job amissa substantia, filiis et filiabus dixit: *Dominus dedit, Dominus*

ANDREAE CHESNII NOTÆ.

(152) *Theobaldo Parisiorum episcopo.* Fuerat hic Theobaldus prior S. Martini de Campis ordinis Clun. Ex priore factus episcopus Parisiensis anno 1140,

Ecclesiam rexit usque ad annum 1151; et post obitum tandem in monasterio suo sepeliri voluit.

abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job i).

EPISTOLA XLI.

Venerandis et charissimis fratri et filiis nostris, domno Odoni priori (153), et ceteris apud Sanctum Martinum de Campis omnipotenti Domino servientibus, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem, et ab auctore bonorum omnium totius gratiæ et benedictionis plenitudinem.

Quid dicam, quid loquar! Putabam in asperis casibus, et maxime in morte charissimi fratris et filii nostri Hugonis, me vos prævenire posse scribendo, posse prævenire conquerendo, posse prævenire lacrymando, Sed, ut video, et scriptis me prævenistis, et querelis præoccupastis; sed lacrymis tamen non anticipastis. Deslestis funus ejus post mortem ejus, sed ego adhuc viventis, quia morituum non dubitabam, deslevi ante ipsius obitum mortem ejus. Vicistis me scribendo, sed non vicistis lamentando. Lacrymatus sum ego prior, quia prius deficientem vidi, sed prior scribere non potui, quia ab assiduus negotiis, hoc est importunis vitæ meæ tortoribus, permissus non fui. Scribo nunc tandem aliquando permissus, et communis fratris, filii, et amici defectum vobiscum pariter, licet absens, deploro. Habeo materiam deplorationis, quantam vix camelus scriptam sublimibus et fortibus humeris portare posset; habetis vos tantam, quantam et ipsi nostis, et ego ex parte forsitan non ignoro. Ut enim primo de propriis loquar, quis jam a viginti et eo amplius annis, de universis, qui sub cælo sunt, hominibus tam fideliter, tam constanter, tam perseveranter, onera mea a me sibi imposita, et devote causa Dei et mei suscepta, tulit, toleravit, quantascunque habere potuit vires, ea tolerando, et mihi collaborando, consumpsit? Et (ut quæ sunt vestra subjungam), quis illo amplius vel adeo rempublicam vestram dilexit? quis ita coluit? quis tam me quam omnes nostros ad eam diligendam, protegendam, confovendam, ad defendendam animavit? Hæc omnia breviter dicta, quæ si diffusius dicerentur, alio tempore et otio indigenter admovent nos, hortantur nos ut tam dilecti, tam chari, tam unici fratris, filii, et amici, etiam post mortem non obliviscamur; sed, si veri amici fuimus, vel sumus, magis nunc mortuo quam si viveret ostendamus. Deploremus pia compassione funus ejus, prosequamur magis occultis lacrymis et precibus animam ejus, ut cui jam affectum nostrum ostendere non possumus, conridendo vel collatando ostendamus, orando, sacrificando, ac pie pro anima ejus coram Deo collaerymando. Fiat hoc apud vos specialiter pro ipso; fiat et pro priore nostro; fiat, si placet, et pro multis sanctis, religiosis et magnis coram Deo hominibus nuper apud nos defunctis, quorum memoria, sicut bene novi, in benedictione est, quorum recordatio coram Deo non debetur,

sed in memoria æterna erunt, et ab auditione mala per Dei gratiam non timebunt. Unde cessent jam lacrymæ inanes, et inconsiderato dolore extortæ coram hominibus, et succedant gemitus pro salute istorum effusi coram Deo, cum precibus. Valeat sanctum collegium vestrum, Deo acceptum, nobis jocundum, et, Deo propitio, de bono semper in melius provehendum.

EPISTOLA XLII.

Venerabili et charissimo meo, domno DE RUPINUS frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, quæ est in Christo Jesu.

Licet serus rei sequentis scriptor videar, meque ipsum ipse tarditatis accusem, excusat me tamen ex plurima parte, multiplicitum causarum, quæ quandoque, ut fluctus marini, acriter in nos irruunt, inundatio, quibus hoc Paschali tempore plus solito pressus, plus solito sum fatigatus. Nunc tandem aliquantum a curis respirans, dico quæ tacenda non sunt, scribo quæ charitati vestræ notificanda sunt. Quam opportunitatem si prius invenissem, nullum me in hac ad vos relatione priorem existere, nullum me præcedere permissem. Bonus juvenis, dignus amore, dignus memoria, frater noster, filius noster Joannes, quem mihi benigna dilectio vestra commiserat, quemque diu ut optaveram servare non licuit, nuper, hoc est Idus Maii, rebus humanis exemptus, vitam præsentem, ut confido in Domino, meliore mutavit. Novi quia doletis, novi quia hoc ægre fertis. Nec mirum. Optastis enim ei ea de causa vitam prolixiorē, ut eam sibi multisque gauderetis postmodum utiliorē. Sed si d'letis, si ægre fertis, consolamini, quia in his solus non estis. Non estis plane solus in his, quia ut quod verum est amico fatear, vix aliquem a multo jam tempore inter fratres nostros recolo conversatum, cujus conversatio, Joannis conversatione et moribus magis chara, cujus mors magis omnibus fuerit amara. Testatur hoc dolor omnium, testantur et lacrymæ pene universorum, quas eo languente fuderunt, et quas eo moriente multo magis profuderunt. Vix credere potuissem, nisi oculis conspexissem, quod tantum sui affectum nostrorum cordibus imprimere potuisset multorum successu annorum, quem impressit et meruit spatio paucorum dierum. Sperabant de illo ut de bona arbore fructus optimos opportuno tempore carpere, quorum optimam spem floribus benignæ conversationis, et dulcium morum præ cunctis fere claustris nostri juvenibus prætendebat. Sed, proh dolor! aruit fenum, et cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in illo (Isa. xl). Raptus est, ut æstimo, ne forte processu temporis, a bono quod cœperat, malitia mutaret intellectum illius; aut ne fictio, quæ quandoque etiam profunde religiosos depravat, deciperet animam illius (Sap. iv). Non est oblitus juvenis noster pro carnis incommodo salutis suæ, nec mo-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(153) Odoni priori. Sancti Martini nempe, post Theobaldum.

lestia corporis eum ab animæ suæ cura avertere potuit. Nam statim ut sensit gravari se ultra quam sperabat morbo concepto, totum cor, totam operam ad ea quæ post mortem sequuntur convertit. Et licet nondum desperaret de vita, adhuc integro sensu vigente, et ratione animi in nullo diminuta, antiquis et probatis in religione senibus nostris cuncta, ut post ipse mihi retulit, quæ de præterita vita sua occurrere potuerunt, meracissime confessus est. Nec his contentus, cum ei illa sufficere potuissent, mittit ad me nuntios, orat ut venirem, precatur ut eum pro officio absolverem. Eram et ego tunc temporis æger, nec ægros pro more nostro facile visitare valebam. Coegit tandem meipsum, et, licet non adeo, æger tamen ad ægrum accessi. Urgebatur ille graviore solito morbi molestia, sensu tamen integer perdurabat. Quid multa? Velut ab initio cuncta demum replicat, nec ipsa quotidiana et puerilia intermittit. Flebat ita de levibus ac si de gravissimis peccatis, et, quantum poterat, sincerissima ac luctuosa confessione animam corpusque suum benigno Salvatori affectuosissime commendabat. Quodque nullomodo tacendum est, cum in confessione illa gloriøsæ matris Domini occurrisset casu aliquo memoria, jam singultus singultibus, fletus fletibus jungebantur, et confessionis continuatio ad illius nomen, cuius se maxime auxilio salvati sperabat, lacrymosæ devotionis augmento interrompebatur. Item cum morbi importunitas eum conflentem aliquando vehementius aggravaret, *Sancte Spiritus*, inquit, *auxiliare mihi, et si quid de confessione oblitus sum, mihi ad memoriam revoca.* Hoc non semel, nec bis tantum, imo sæpe dicens, docebat me quanta cura quis deberet confiteri majora, cum ipse tanto studio confiteretur etiam minora. Deinde a me absolutus, pœnitentia indicta, confessione fidei, et Dominica oratione me jubente præmissa, biduo supervixit. Quo toto biduo, omni corporis cura abjecta, ad divinam tantum clementiam invocandam totum animum, et quidquid virium habere poterat contulit, atque in hac mentis intentione, diem vitæ ultimum clausit. Moneo igitur vos ut charissimum fratrem nostrum, et ut intimum amicum amicus exhortor, ne communem defectum humanæ naturæ vobis tantum velut peregrinum ac solitarium ascribatis, et cum vos ipsum quandoque mori necesse sit, pro fratris bono, et vere Christiano transitu, vos sicut et cæteri, juxta Apostolum, qui spem non habent, plus nimio affligatis (*I Thess. iv*). Non decet religiosum ut ea illi displiceant quæ Deo placent, quia is, sine cuius nutu nullus passerum cadit in terram, non potuit falli, ut, absque ejus jussione vel permissu, frater Joannes mortuus caderet in terram, et per sepulturæ officium occultaretur in terra. Ad hoc autem

A totum studium vestrum et amorem erga defunctum convertite, ut sicut nos nostrique fere, quantum possumus, translatum ad æterna cum auxiliis spiritualibus quibus possumus juvamus, ita et vos, imo plusquam nos, quia plus potestis, quantum poteritis adjuvetis. Optaveram eum mihi a vobis bonum commendatum, meliorem remittere; sed, ut credo, melius et mihi, et vobis, ipsique contigit, quia quem vobis restituere non potui, Deo, a quo eum maxime susceperam, reassignavi.

EPISTOLA XLIII.

Honorabili et magno sacerdoti Dei, nobisque valde charissimo, domino GAUFREDO sanctæ Carnotensis Ecclesiæ famoso episcopo (154), frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem, et totius in Domino amoris affectum.

B Ut antequam gratias agam, querelas præmittam, amicabiliter conqueror, quod tantus, tam charus, tam antiquus amicus, ut non visum, ut ignotum, ut non probatum amicum me deseruistis, sprevestis, abiecastis. Hoc non paucis diebus, sed multis jam annis fecisse videmini. Nam a concilio Pisano, tempore papæ Innocentii celebrato, cui et vos interfuistis, et ego non defui, nec vestros apices legi, nec nuntios vidi, nec aliquid eorum quæ a partibus amici amicus sperare solet, accepi. Vidi quidem literas, audiavi et quosdam nuntios, sed qui negotia communia afferrent, non qui aliquid de vero amici affectu referrent. Idcirco nihil me ex parte vestra vidisse dico, nihil me audisse profiteor. Nonne ergo merito queror? nonne juste irascor? Dilexit vos, et adhuc diligit anima mea. Et quare? Quia semper in vobis Deum reveritus sum, quia eum semper in vobis colui, quia pro inhabitante habitaculum adamavi. Cum enim omnibus pene Latinis episcopis, aliqua necessitudine, aliqua de causa plus minusve strictus tenear, vobis tamen, licet forte hoc ignoretis, singularem jam ab antiquo inter plura cordis mei receptacula mansionem paravi, et adhuc conservo. Hoc ideo, ut dixi, quia Deum in vobis veneror, quia verum atque sincerum vos semper divinarum rerum cultorem expertus sum. Quando enim labores vestros, quando cursus, quando recursus pro Ecclesia Dei, sponsa Christi, enumerare potero? D Quando religionis amorem, et ejus exquisitum ubique augmentum enarrare valebo? Quando et ipsas sacrarum locorum frequentes visitationes describere prævalebo? Sed hæc, mi charissime, suppressenda sunt, nec in istis maxime plus justo stylum effluere decet. Credo enim, et etiam novi non præstolari vos de piis operibus vestris mortalium favorem, sed æternam mercedem. Hæc tamen ea de causa breviter teligi, ut sciretis, et recordaremini quia et vos diligo, et qua de causa, et dilexi, et diligo. Jam ad gratias religiosæ reverentiæ vestræ

ANDRÆÆ CHESNI NOTÆ.

(154) *Gaufredo, Carnotensis Ecclesiæ episcopo.* Secundo nomine, cui scribit et sanctus Bernardus epist. 55, 56, et 57 fuisseque sedis apostolicæ lega-

tum in Aquitaniam docent Gillelmus abbas libro II Vitæ ejusdem sancti Bernardi, cap. 6, et alii.

agendas non sufficio, quia eas merita nostra superasse cognosco. Quid enim dignum referre possim his, quæ per priorem de Nogenito cognovi? Qui mihi scripsit, quantum amoris affectum erga Cluniacensem Ecclesiam seque specialiter ac suos agnoverit, quantumque hoc non affectu tantum, sed et effectum probaverit? Dixit enim ecclesiam Castriduni (153), quam Cluniacus olim possedisse dicebatur, a canonicis ejusdem Ecclesie, ab advocatione Ecclesie vicecomite, ab omnibus tandem qui aliquid juris in ea se habere dicebant, tam precibus quam vi justitiæ extorsisse, et vestræ Cluniacensi Ecclesie, ejus juris fuerat, reddidisse. Super his quidem gratias ago, sed longe majores, quia in hoc opere quanto affectu vestram, quod iterum dico, Cluniacensem Ecclesiam diligatis, agnosco. Agnovissetis olim, et agnosceretis adhuc, si experiri placeret, si, ut dixi, vos diligo, si dilectionem hanc vere in corde conservo. Et quid his plura dicerem? Verbosus forsitan videri deberem, si non tam diuturno tempore tacuissem. Sed ad tam longi temporis silentium, quod potest videri verbum prolixum? Ergo bone, longæve, et probate senex, et pontifex Dei, memento (quod tamen semper tibi cordi inesse credo) quod nec tua, nec mea diuturna esse potest ulterius in hac vita misera mora. Es quidem tu senior, sed

A nec ego jam juvenis. Quid ergo nobis restat, nisi ut ad summum portificem et episcopum animarum nostrarum Jesum totus sermo noster recurrat, totus animus suspiret, totus homo noster interior et exterior anhelet? Jam pene, juxta verba ipsius, sui nocturnus perfodere domum nostri corporis properat. Jam Dominus domus venire festinat, jam clamor media nocte factus jacentes in lectis excitat, et dicit: *Ecce sponsus venit, exite obviam ei* (Matth. xxv). Quid ergo ultra jam proderit episcopari? quid, ut sic loquar, abbatari? Quid sub prætextu rerum cælestium terrena diligere? Quid sub umbra æternorum peritura, imo pereuntia amare? Sed insipiens factus sum. Videor, ut dicitur, Minervam docere, videor ligna ad silvam convehere, videor flumen maximum lagena aquæ infundere. Sed vere non hoc docens dico, sed hac, licet parva, occasione suscepta, miseriam meam defleo; et quia quo post mortem (quam forte non longe abest) rapiendus sim ignoro, tremesco. Valet in Jesu salutari nostro, domine episcopo et amice charissime; et quia per gratiam Dei vos vobis credo sufficere, mei, qui in nullo mihi sufficio, apud Dominum mementote. Si quid boni spiritualis vel corporalis in Ecclesia nostra est, vestrum est.

LIBER QUINTUS.

EPISTOLA PRIMA.

Dilecto ac venerabili fratri Petro abbati Sancti Augustini Lemovicensis (156) suburbii, frater PETRUS, Cluniacensium humilis abbas, salutem et sinceri amoris plenitudinem.

Vidi literas vestras, et in eis magnum erga nos

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(153) *Ecclesiam Castriduni.* Hoc est ecclesiam Sancti Sepulcri, quam Gaufridus Castriduni vicecomes primus ejus fundator, monachis basilicæ Sancti Dionysii Nogeniti, ejus et ipsum prima fundamenta jecisse diximus alibi, cum omnibus appendiciis suis deservire per testamentum præcepit. Unde et Gaufridus Carnotensis episcopus illam canonicis, advocato ipsius Ecclesie, vicecomiti, et omnibus aliis qui aliquid juris in ea se habere dicebant, tam precibus quam vi justitiæ extorsit, et Cluniacensi ecclesie, ejus juris erat reddidit, ut hic Petrus noster ostendit. Sed nec propterea controversia omnis inter monachos et vicecomitem quievit. Tempore enim Stephani I Clun. abbatis, rursus inter Yvonem Nogeniti priorem, et Hugonem Castriduni vicecomitem recruduit, quamquam et ipsa statim per Guillelmum Carnotensem episcopum, a præfato Gaufrido quartum, terminata fuit, ut ex his notitiæ pacificationis verbis apparet: «Guillelmus Dei gratia Ecclesie Carnotensis electus, etc. Ne processu temporis, aut pravorum astutia controversia inter Ecclesiam Sancti Sepulcri, et vicecomitem Castriduni ad unitatis pacem, et tranquillitatis concordiam diligentis nostre studio reformata, futuris temporibus perturbari valeat, præsentis pagine decreto mandare curavimus. Notum sit igitur omnibus quod controversia, quæ versabatur inter Yvonem priorem de

C affectum animi vestri conspexi. Adverti (quod facile fuit) falsum in parte esse vulgare proverbium, quo dicitur, honoribus mores mutari. Neque enim honor assumptus ab amore nostro, semel olim concepto, vos in aliquo permutavit, nec in aliud, et aliud, quam quod ante fuerat, derivavit. Non estis

Nogenito, et Hugonem vicecomitem Castriduni super assuetudinibus burgi Sancti Sepulcri, qui in burgo eorum quasdam sibi consuetudines vindicabat, ad preces Stephani, venerabilis abbatis Cluniacensis, et præfati vicecomitis postulationem, qui se ratum habituros quod inde statueremus concesserunt, in præsentia nostra sic terminata est, etc.

(156) *Petro abbati S. Augustini Lemovicensis.* Hic Petrus postea fuit abbas Sancti Martialis, Petrique prioris Cluniacensis successor, anno 1154, ut ex Chronologia abbatum S. Martialis discitur. Monasterium vero Sancti Augustini Roricus I episcopus Lemovicensis fundavit, uti Gesta pontificum Lemovicensium testantur his verbis: «Ille Roricus dicitur primo fundasse monasterium Beati Augustini Lemovicis in honore ejusdem sancti, atque canonicos regulares ibidem instituisse.» Sed cum Pipinus rex urbem Lemovicam et ecclesias omnes ibidem existentes funditus evertisset, tandem Turpio, sive Turpinus, Lemovicensis et ipse episcopus, prædictum monasterium reedificavit, ac in eo monachos pro canonicis esse constituit, quos et amplissimis possessionibus ac redditibus dotavit, ut vel ex hoc ejus super ea dotatione testamento, quod viri cum pietate tum doctrina clari Joannis Cordesii benignitati lubens acceptum referri cupio, palam est. «In nomine sanctæ Trinitatis et individue Unitatis, in

secutus quosdam nostri temporis homines, qui de congregatione nostra, aut in abbatias assumpti, aut episcopatibus decorati, ut corpore, sic et mente a nobis diffugiunt, ab amore suorum statum resiliunt, et velut abjecto gravi quantum ad ipsos monastici ordinis iugo, exsultant. Ostendunt quo animo, dum humiles viderentur, Deo servierint, qui data occasione ecclesiastici regiminis, totos se quantum audent Deo subtrahunt, mundo dedicant, et non sicut servi Dei, sed quasi velamen habentes malitiæ libertatem, effrenes et præcipientes, velut jam adepti quod diu optaverant, ubique discurrunt. Suos postponent, alienos sectantur, nec jam vel quo primum venerint, vel ubi manserint, vel unde exierint, recordantur. Non sic tu, ut audio, charissime, non sic plane tu facis, qui nostra tuis negotia semper anteponis, qui pro causis Cluniacensibus terminandum huc illucque discurras, et ad nutum nostrum vel nostrorum, reipublicæ nostræ impugnantibus te ubique audacter opponis. Unde gratias tibi multas agentes, pro certo noveris quod plenam vicem dilectionis tibi rependimus, et locum tibi in recessibus animi nostri optimum conservamus. Valeas semper in Domino et sic impositum

A tibi per Dei gratiam officium exerce, ut sis, et vita carbo ardens, et exemplo lucerna refulgens.

EPISTOLA II.

Reverendo et charissimo amico domno STEPHANO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et sincerum in Domino amoris affectum.

Quod a tempore discessionis vestræ ab urbe, et a sede Viennensi, nihil dilectioni vestræ mandavi, nihil scripsi, neque in illo vel post illud infortunium vestrum vos consolatus sum, noveritis quod non fecit hoc mutare, quam ad vos semper habui, dilectionis obliquo, sed vestra ad partes, quas non satis noveram, remotio. Fama enim frequens, et varia de statu vestro a diversis ad nos relata, nunc vos apud Sanctum Rufum, nunc apud quasdam ecclesias ei subjectas, nunc in quibusdam locis mihi ignotis vos commemorari dicebat. Ad hæc, quotidiana imo continua Cluniacensium negotiorum importunitas, quæ me quandoque etiam mei ipsius oblivisci cogunt, vestri mihi intercludebat memoriam, et me amicum in sua tribulatione consolares, non quidem auferrebat, sed differebat. Tandem licet forte sero ad cor rediens, amico scribo, et ut his de causis super tarditate mea me excusatum habeat,

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

quo omnia facere jubemur. Mundo jam senescente, religio defectum incurrit, et ita irreligiositas seu iniustitia abundat, ut ipsi n. s. qui præ cæteris Domino adherere debueramus, in cuius sorte esse noscimus, simus aliis, juxta prophetam, laqueus ruinæ (Ose. ix), et qui debueramus esse pastores, simus lupi vespertini, completurque in nobis quotidie vaticinium Malachiæ dicentis: Vos recessistis de via, et scandalizastis plurimos (Malach. ii). Et post pauca: Idcirco ego dedi vos contemptibiles esse (ibid.). Et Job ex voce dolentis Ecclesiæ: Ad nihilum redacti sunt omnes artus mei (Job xvi). Jeremias quoque plangit, dicens: Quomodo obscuratum est aurum? Mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum (Thren. iv). Quisquis vero modo non dolet, lumen cordis amisisse convincitur. Dominus enim immutabilis est, juxta quod ipse per præfatum prophetam loquitur, dicens: Ego Dominus, et non mutator (Malach. iii). Lumen vero cordis amisisse probatur quisquis ille sit qui audit quod immutabilis Deus angelo peccanti, primoque homini, et qui adhuc novellus et rudis erat, non pepercit, et sibi credit parci, si in peccatis perseverare voluerit, et surgere per poenitentiam noluerit. Quamobrem ego Turpio Lemovicum omnium episcoporum extimus, de sede, quam mihi Dominus regendam tuendamque immerito committere dignatus est, religionem auferri conspiciens, valde pertui. In memet autem reversus diutius precibus a Domino auxilium petens imploravi, ut, ipso juvante, sancta religio, quæ usque ad nos illibata pervenerat, nostris temporibus non deperiret, sed successoribus inviolata succederet. Incidit deinde mihi Deo optulante consilium bonum, ut credo et confiteor, quatenus claustrum construerem, et ibi fratres boni testimonii aggregarem, qui in commune sine aliqua proprietate degentes, absque ullo strepitu sæculari divinæ servituti incumbere. Hoc vero quod nos, utpote turbis sæcularibus admisti explere nequimus, saltem hi qui intra claustrum morarentur, strenue et absque impedimento carnali peragerent, scriptum est enim, et hoc Apostolus loquitur: Si primitiæ sanctæ, et massa (Rom.

C xi), quod et feci, consentientibus tam nostris consanguineis seu optimatibus Lemovicensi pago degentibus, domno scilicet Aimerico abbate, Aymono abbate, Petro præposito, Bosone archiclavo, Arnulfo archidiacono, Aymone portario; de laicis autem: Hildegario vicecomite, Rainaldo vicecomite, Arcambaldo, Ademaro. Volo autem atque inhiante cupio ut absque inopia, et sine aliqua perturbatione Deo servire studeant. Quod ut decentius fieri possit, do illis villam quæ vocatur Bacalararia, quæ decem in se mansos continere probatur, et unum mansum in Curte Witeziaco in villa quæ dicitur Parciacus, Juxta ipsum autem mansum cedo illis aliam vineam sex in se arpentos continentem, quæ quondam fuit Frotario. De mea vero vinea indominicata cedo illis decimum, de illa scilicet vinea, quæ est sita in prospectu Witeziacensis ecclesiæ, omnia prædicta, superiusque memorata mobilia et immobilia de meo jure in illorum potestate transfundo. Oratorium præterea in quo Deo militans, ipsis committo, ut ipsi prævideant qualiter horæ operis Dei significentur, nemoque eos contristet in domo Dei. Ministerium etiam cantorum, necne lectorum, librorumve, sive omnium quæ ad sacrum mysterium pertinent, vel ibidem Deo offeruntur, ipsis committimus, claustrum, et omnia interiora ejus ipsi prævideant et dominentur. In hoc autem quod ego illis do, vel committo, sive etiam deinceps daturus vel commissurus sum, nullus habeat potestatem nec licentiam dominandi, nisi eis quem sibi, propter Deum et secundum vite meritum, pars humilior præesse poposcerint, post tamen proprium episcopum. Obsecro vos, o successores mei, in Deo et propter Deum, ut hoc testamentum parvitatæ meæ, quod pro remedio animæ meæ, antecessorumque, vel successorum conscribi jussi, nullus vestrum violari præsumat. Sin autem aliter (quod absit) aliquis egerit, ante conspectum divinæ majestatis non cum bonis pastoribus appareat, sed cum lupo rapace, id est diabolo, in inferno sine fine ardeat, sic fiat in eo. Scriptum quippe est: Non transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui (Prov. xxii).

rogo. Non enim de illorum amicorum numero esse A volo, qui tandiu diligunt quandiu accipiunt, qui tandiu amant quandiu sperant. Nolo de illorum numero esse qui dicuntur socii mense, quia secundum ejus qui hoc dixit sapientis verba: *Omni tempore diligit qui amicus est* (Prov. xvii); et juxta eundem: *Non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus* (Eccl. xii), hortor, ergo, volo et moneo ut, quandoquidem hoc de vobis contigit unde dolemus, ad nos et ad vestram Cluniacensem Ecclesiam veniatis, et utrum quod dico verum sit, non per nuntium, sed per vos ipsum experiamini. Tali autem modo vos venire rogo, ut mora vestra nobiscum non sit horaria, sed perpetua. Decet enim hoc personam vestram, ut nullatenus deinceps locis loca mutetis, neque ad quaslibet alias Ecclesias, sed ad illam quæ et magna, et vestra est, vobisque servire, ac per omnia pro posse suo providere, magno affectu parata est, veniatis, et totum vos ei, quæ se totam vobis offert, conferatis. Hoc autem, si sic placuerit, et facultas fuerit, usque ad Domini- cam Quinquagesimæ adimplete. Nam exinde oportebit me versus concilium iter aggredi.

EPISTOLA III.

Nobili viro et amico nostro, domino STEPHANO DE CASTELLO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem et dilectionem.

Cum celeri volatu fugiant omnia, et mundus magnis passibus incessanter ad interitum tendat, non satis de vobis mirari sufficio, quod tam sapiens homo, et tam hactenus providus in perituris, quasi nullam curam de æternis habere videamini. Cumque, ut salva gratia vestra dicam, ætas ipsa longam vivendi spem vobis amodo interdicit, vos e converso quasi nunquam moriturus, radicem cordis in hac misera et fallaci vita a quibusdam fixisse æstimamini. Unde hortor vos ut charissimum amicum, et quod præsens si possem facerem, absens, quantum possum, admonco ne salutem animæ vestræ ulterius in dubio pendere sinatis, sed antequam nunquam reversura recedat, eam totis animi conatibus jam absque mora aliqua rapiatis. Invitent vos ad istud non solum antiqua antiquorum, sed quæ magis invitare solent præsentia modernorum exempla, qui velut ab ipsis Satanæ faucibus pene jam absorpti fugientes, vel Hierosolymitano itinere, vel varia, et subita ad Deum conversione, regno celorum vim inferre, et quasi violenter rapiunt illud. Rapite illud et vos, nec ultra ut hactenus fecistis,

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(157) *Pro monasterio S. Baudilii.* Baudilius subdiaconus et martyr apud Nemausum sub Gothis passus est, corpusque ejus a fidelibus in ipsa urbe tumulatum, et ecclesia desuper ædificata, quæ nomen ejus etiam postea retinuit. Unde et Gregorius Turon. lib. i. Miraculorum, cap. 78: Est, inquit, apud Nemausensis urbis oppidum Baudilii beati martyris gloriosum sepulcrum, de quo sæpius virtutes multæ manifestantur.

(158) *Inter Nemausensem episcopum.* Nemausus, Arecomicorum Galliæ civitas, Melæ, et aliis veteribus, vulgo Nîmes in Viennensi secunda, quæ et

de die in diem differatis, quia juxta Scripturam divinam, *nescitis quid superventura pariat dies* (Prov. xxvii). Relinquitte terrena, antequam vos ipsa relinquant, et si primas partes hostiæ, hoc est vitæ vestræ, Deo nolistis offerre, saltem caudam, id est finem dierum vestrorum, ipsi devote offerite. Si hoc cito a vobis factum fuerit, aderit paterfamilias, qui diu otioso operario suo, hoc est vobis ad undecimam venienti, parem nummum vitæ æternæ, etsi non ejusdem retributionis, ut primis operariis, sero conferat. Nostis quid sancto Hugoni, quid nobis promiseritis, quam spem de salute et conversione vestra, tam per vos quam per nuntios vestros mihi sæpius dederitis. Nec illud ignoratis quid Patres vestri fecerint, et quo se post habitum sæcularem converterint. Parati fuimus semper congrue ad servitium vestrum, parati sumus multo magis et ad istud, quod vobis utilius esse videmus: et quod si distuleritis, periculosum senectuti vestræ fore timeamus. Unctio Spiritus sancti doceat cor vestrum. Fecimus quod nostrum est, et morem amico gessimus. Sed videte, ne frustra.

EPISTOLA IV.

Summo pontifici, et speciali Patri nostro, domino papæ EUGENIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, cum sincero amore debitam obedientiam.

Quando paternitati vestræ scribo, quia aures vestras toti mundo expositas novi, juxta quod materies assumpta permittit, prolixitatem vitare soleo. C Quod si modo hoc non potuero, precor ne paterna pietas id ægre serat. Scripsit sublimitas vestra archiepiscopo Arelatensi, et episcopo Vivariensi ut litem, quæ pro monasterio Sancti Baudilii (157), inter Nemausensem episcopum (158), et Casæ Dei abbatem (159) surrexerat, loco congruo, et die utraque parte advocata, diligenter audirent, et præter diffinitivam sententiam, quam vobis reservari mandastis, cuncta sollicite examinarent, et examinata ad vos nuntio vel litteris referrent. Sed quia, Pater, nequaquam omnia, maxime illa quæ remotiora sunt, nisi ab his, quibus ea nota sunt, certificemini, scire potestis, notum facio quod a multis religiosis sapientibus et fide dignis clericis et monachis, pro certo comperi, adeo alteri parti hos suspectos esse examinatores, ut pene idem sit hoc imponi Arelatensi, quod esset, si imponeretur, episcopo Nemausensi. Et ut me vel ipsos verum dicere sapientia vestra cognoscat, noverit Arelatensem natum in

Narbonensi prima nonnullis.

(159) *Et Casæ Dei abbatem.* Casa-Dei, celeberrimum in Arvernia cœnobium, quod sanctus Robertus Arvernensis et ipse indigena construxit versus annum 1050, ejusque primus abbas exstitit, ut ejus Vitæ scriptor pluribus exponit; et Gaufridus etiam monachus in Vita sancti Bernardi Pontivensis testatur, ubi de Renaudo, sancti Cypriani Pictaviensis abbate loquens: « Hic, inquit, sancti Roberti fundatoris illius monasterii, quod Casa-Dei dicitur, discipulus fuerat. »

diocesi Nemausensi, oblatum a patre dum puer esset, Ecclesie Nemausensi, nutritum a puero usque ad juvenilem ætatem in Ecclesia Nemausensi, canonicum fuisse Ecclesie Nemausensis. Et postquam episcopus Agathensis (160) factus est, et postquam in Arelatensem archiepiscopum promotus est, semper defendisse negotia Ecclesie Nemausensis, semper contra adversarios pugnasse Ecclesie Nemausensis. De Vivariensi vero quid dicam? Licet quantum ad propositum religionis spectat, Cluniacensis monachus sit, et causa Dei ac nostri, in Casæ-Dei justitia claudicare non debuerit, videtur tamen mihi, videtur et omnibus qui rem sciunt, et hoc attendunt, quod quantum ad hanc causam pertinet, magis in eo præponderat affectus carnalis, quam ille qui eum magis nobis ac nostris conciliare debuerat, spiritualis. Fuit enim diu Nemausensis, et ante, et nunc loco proximus, et nunc, et adhuc familiaritate, affinitate, et ipsi Nemausensi episcopo etiam consanguinitate conjunctus. Illis additur quod hanc de se opinionem, hoc est quod vel judices, vel examinatores hujus causæ suspecti sint, ipsi propria confessione non oris, sed quod majus est, operis nuper testati sunt. Nam cum discretio justitiæ vestræ caute præceperit, ut congruo loco, et tempore, utramque partem ante præsentiam suam evocarent, ipsi non ex parte, sed ex toto fines apostolici mandati transgressi sunt, cum non solum de vestro, quod summum est, sed etiam de quolibet rationabili mandato, lex vestra Romana, et authentica dicat: quod mandatarius non debet excedere fines mandati. Ex toto plane mandatum apostolicum transgressi sunt, quia non congruum tempus, et incongruum locum, vel congruum locum, et incongruum tempus, sed utramque pariter, hoc est, et locum, et tempus: non dico tantum incongruum, sed, si dici posset, incongruissimum, abbati et monachis præfixerunt. Locum, quia in urbe, in Ecclesia, in ipsa domo adversarii, sub potestate, sub armis, sub minis, sub terroribus amicorum, affinium, consanguineorum ipsius, causam tractari decreverunt; tempus, quia occupatione totius anni tempore, quando metendis, colligendis, vel congregandis novis frugibus, omnis paterfamilias, maxime hi qui pauperiores sunt, occupantur. De quorum numero, licet magni nominis sit, ex plurima parte abbas Casæ-Dei excipi non potest. Hoc, inquam, tale tempus ad examinandum tantæ rei negotium, examinatores seu judices justissimi elegerunt. Mandato tamen vestro, sicut in omnibus semper facere paratus est, abbas obediens, tam incongruo tempore ad tam incongruum locum, non ut voluit, sed ut potuit, venit. Nam nullum

A legis peritum, nullum advocatum, nisi pene prorsus inutilem, de partibus illis provincie, timore supradictorum hostium vel prece, vel pretio habere prævalens, cum paucis in Burgundia emendicatis patronis, diei constitutæ interfuit; et, licet sub hostibus agens, mandato tamen vestro in omnibus paruit. Questus est coram jam dictis de loco, questus est de tempore, rationem cur quereretur proposuit, sed nihil conquerendo profecit. Data est ei ad agendum altera, nec minus iniqua dies, prælixis est ei, et idem, de quo toties questus fuerat, locus. Unde quia se videt, non jam latenter, sed aperte gravari, ad justitiæ sedem recurrit, ad patrem ab hostibus fugit, apud vos qui Petri, imo qui illius vices in terris geritis, qui facit iudicium injuriam patientibus, querelam tantam deponit. Orat ipse, precatur et universa Casæ-Dei, sicut ipse nostis, non contemnenda congregatio: precor, et ego de sæpe experta majestatis vestræ confidens gratia, ut examinatores hos, vel judices tam aperte, tam sine nube suspectos, ab hac causa removeatis, et vobis, si placet, eam examinandam ac terminandam assumatis. Licet enim sit iter a partibus nostris ad vos usque longinquius, licet sit laboriosius, licet morbis Italicis peremptorium, nihil tamen fratres illos gravare poterit, si unde certi sunt, rem de qua agitur, aut jure retinuerint, aut jure amiserint. Sperant tamen, et valde præsumunt, monasterium, quod tam diutina, tamque quieta possessione ut dicunt, possederunt, quod de paupere, quod de vili, quod de irreligiosa Ecclesiola, comparatione præcedentis egestatis, in divitem, in nobilem, in religiosam Ecclesiam, imo (quod majus est), monasterium, multis laboribus, multis expensis, provexerunt: sperant, inquam, et confidunt, quod justitiæ vestræ iudicio repulsis adversariorum calumniis, sempiternæ eis possidendum concedatur.

EPISTOLA V.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri, domino papæ EUGENIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, cum debita obedientia filialem affectum.

Quidam probi viri, canonici Engolismensis Ecclesie (161), nuper adierunt me, rogantes, ut apud majestatem vestram pro ipsis intercederem, et negotium, quod coram vobis exposituri sunt, vestræ clementiæ commendarem. Quod ego, timens maximis occupationibus vestris tædio esse aliquandiu recusavi, sed tandem eis instantibus assensi. Dicunt, sicut ab ipsis, ut æstimo, auditura est dignatio vestra, defuncto episcopo suo (162) se elogisse, nullo de clero Ecclesie prorsus excepto ab

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(160) Episcopus Agathensis. Agathæ meminit Gregorius Turon. in Histor. Franc. et lib. 1 Miracul., cap. 79; estque civitas Viennensis secundæ, sicut et Nemausus, concilio Alarici, Visigothorum regis, tempore ibi habito gloriosa. Gallicæ Agde.

(161) Canonici Engolismensis Ecclesie. Engo-

lisma, quam et Ansonius Ingulismam, et Gregorius Turon. Eccolismam appellant, Aquitanie secundæ civitas in monte sita, cujus radices Carantonis fluvius subluit.

(162) Defuncto episcopo suo. Lamberto, qui satis cessit anno 1148, et in ecclesia Coronensis monasterii a se fundati sepeliri voluit.

unanimi electione, assensu ut canones præcipiunt honoratorum, et totius populi, idoneam omnino ad officium episcopale personam, præcentorem ipsius Ecclesiæ (163). Electionem, juxta quod ab eis accepi, tam communem, tam concordem, Burdegalensi metropolitano (164) dicunt se canonicè obtulisse, ab eo canonicè confirmatam esse; diem consecrandi ab ipso datam, se ad diem constitutam cum electo suo, et metropolitano promiserat, consecrando venisse, sed consecratorem non invenisse. Quibus de causis præsentiam suam subtraxerit, cur promissa non impleverit, nec ab eo acceperunt, et mihi se adhuc ignorare dixerunt. Provideat ergo, si placet, quod et absque meis litteris faceret, apostolica vestra sublimitas laboranti hac occasione Ecclesiæ, ut sicut vices illius geritis, qui apostolus gentium a Deo factus est, et cui sollicitudo omnium Ecclesiarum imposita est, ita huic Ecclesiæ sollicitudo vestra non desit, ut si electio bene acta est, a vobis confirmetur, et Ecclesia illa, quæ de membris unicæ columbæ, hoc est, universalis Ecclesiæ est, de qua dicitur: *Una est columba mea, una est perfecta mea* (Cant. vi), data sibi a Deo, et a vobis pace lætetur. Hæc sub conditione protuli, quia nec de electo, nec de electione testis esse potui. Unum tamen absque omni pene conditione profero, non videri mihi Burdegalensi metropolitani in hac Engolismensi electione gressus rectos, oculum simplicem, sed magis in ea quærere quæ sunt mercenarii quam pastoris, quæ sua sunt quam quæ Jesu Christi. Et, ut filiali præsumptione loquar, et quæ ab universis pene partium illarum et nostrarum dicuntur, vobis ut Patri nota faciam, vult, aiunt, Burdegalensis ita sibi subdere Engolismam, sicut subdidit Kantonas (165), ut in Ecclesiis illis, non tam habeat episcopos quam ministros, non tam præsules quam sibi in omnibus obsequentes. Hoc est aiunt, ejus propositum, hæc intentio, hæc in istis religio, ut expensis propriis parcat, et suffraganeis episcopis, ut capellanis utens, non suum, sed eorum penus exhaustiat. Hæc, Pater, vobis breviter jñitimaui, ne possint vos in hac parte fallere animi sub vulpe latentes, quia, et virum Dei, qui venerat de Juda, falsus propheta fefellit (*III Reg. xiii*), et ipsi magno prophætæ, et regi David Siba servus Miphiboseth filii Jonathæ mentiundo subrepsit (*II Reg. xvi*). Et licet ego non satis, ut nostis, diligam hominem illum, absit, tamen, absit, inquam, ut in conspectu Dei, et vestro, contra veritatem conscientie meæ, culpam vel prædicem hominem ullum!

EPISTOLA VI.

Venerabili, et dilecto nostro, domino HUMBERTO

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(163) *Se elegisse præcentorem ipsius Ecclesiæ.* Hugonem hujus nominis secundum, qui rexit Ecclesiam Engolismensem ab anno 1149 usque ad annum 1158.

(164) *Burdegalensi metropolitano.* Bertrando

Æduensi archidiacono, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem ab eo qui mandat salutes Jacob.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi (*Psal. cxxi*), quia inspiratus ab eo qui spirat ubi vult, jam cum quibusdam aliis cantare incipis: *In domum Domini ibimus. Repletum est gaudio os meum, et lingua mea exultatione* (*ibid.*); quoniam cum mundanis commodis undique circumfluxu florere videaris, jam quasi aridum mundum cum flore contemnere incipis. Ago inde gratias Deo, age et tu, sine quo nec istud, nec aliquid boni agere prævalles, quia *omne datum optimum, et omne donum perfectum est, descendens a Patre luminum* (*Jac. i*), etc., ut Joannes Baptista ait: *Non potest homo habere quidquam, nisi sit ei datum de celo* (*Joan. iii*), utque Dominus ipse: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (*Joan. vi*). Felix ergo tu, si tamen perstiteris, quem Pater trahit, quem Filius suscipit, cui hanc, de qua gaudeo, voluntatem Spiritus Dei inspirat. Festina igitur, charissime, veni ad invitantem te, Salvatorem tuum; audi salvatricem vocem ejus qua tibi cunctisque loquitur: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis* (*Matth. i*). Audi et illam quæ sequitur: *Tollite jugum meum super vos* (*ibid.*). Recordare et matris sapientiæ, materna voce filium admonentis: *Fili, ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem* (*Eccli. v*). Time et quod subditur: *Nescis quid superventura pariat dies* (*Prov. 27*). Furare diabolo thesaurum sancti desiderii tui, ne forte (quod absit) tibi contingat quod ait Veritas de quibusdam: *Deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant* (*Luc. viii*). Nihil enim tantum Deo placet, nihil tantum diabolo displicet quam bona voluntas: imo, ut verius loquar, nihil Deo placet, nihil diabolo displicet, nisi bona voluntas. Ex qua inter alia, quæ ab ea dirivantur bona, procedit contemptus temporalium, amor æternorum. Ea de causa non est tuta dilatio tibi, ne forte, si nimium procrastinaveris, invidus Satanas sancto ad Deum itineri tuo impedimenti alicujus obicem ponat, et gressus tuos, ne implere possis bonum quod inchoasti, retardet. Fecit hoc de multis, quos nominare, si litterarum brevis pateretur, possem. Addat tibi stimulos veniendi venerabilis ille, et cum honore nominandus, dominus Stephanus, Æduensis episcopus, avunculus, ut audio, tuus, qui spretis parentibus, nobilitate, fastu, divitiis, ipsi etiam episcopalibus infulis abjectis, pauperem Christum pauper secutus est, et in sancta devotione toto mentis affectu perdurans, atque inter manus meas extremum Deo spiritum reddens,

forte, cui successit Gaufridus anno 1150.

(165) *Sicut subdidit Xantonas.* Apud Cæsarem Santones dicuntur, vulgo *Saintes*, Aquitanicæ et ipsa secunda civitas, ad Carantonem sita.

eum veneratione tanto sacerdoti congrua, tam a me quam a fratribus Cluniaci conditus est. Sequere igitur ejus vestigia, qui cum, ut nosti, prædicabilis homo sapientiæ esset, nequaquam sibi ac saluti suæ præ cæteris monasteriis Cluniacum elegeret, nisi magis sibi expedire vidisset. Veni et imple locum defuncti, quia paratus sum non minore te affectu quam ipsum suscipere, non minus tibi et saluti tuæ in omnibus providere. Nec solum te, sed insuper quotquot tecum spiritu Dei tractos adducere volueris, suscipere, diligere, amplecti, fovere. Deceet te ad hoc summo conamine niti, ut non solus, si potueris, sed cum aliorum lucro ad Deum venias, nec in conspectu Domini Dei tui vacuus appareas, quatenus et pro his, quos adduxeris, multiplicius coroneris, quia oportet, sicut Joannes in Apocalypsi sua ait, ut qui audit dicat: Veni (Apoc. xxii).

EPISTOLA VII.

Honorando, et diligendo in Christo Domino THEOBALDO abbati monasterii sanctæ Columbæ (166), in suburbio Senonensi, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem et sincerum dilectionis affectum.

Legi nuper litteras tuas, charissime frater, in quibus adverti magnum inter te, aliosque pene omnes tui ordinis chaos esse firmatum, longe te ab illorum studiis esse divisum. Nam cum, ut dictum est, illorum fere omnium corda, omnium verba, omnium scripta, ea quæ mundi sunt, sapiant, cor tuum, lingua tua, litteræ tuæ longe diversa sapere, et sentire videntur. Indicant hoc illæ, quas, ut præfatus sum, mihi pridem misisti, quæ (ut quod verum est fatear) nil mortale sonabant, nil eorum quæ in frequentissimis aliorum litteris legere soleo prætendebant. Non erat in eis quæstio de questu, non mentio de causis, non de damnis deploratio, non de lucris exultatio. Quidquid in illis a primo apice usque ad ultimum legere potui totum aut tibi commissorum paternam curam, aut quæstiones de scripturis, aut de bonis ad meliora, gratia divini spiritus tibi collatum proficiendi appetitum sonabant. Hanc quippe sententiarum petitionem in lit-

teris illis distinctam agnovi. Primo enim rogasti, ut fratres de Charitate, qui tecum erant, quique veram philosophiam, hoc est, Cluniacensem disciplinam, sic enim philosophiam interpretatus (es), illis tuis tradiderant, in monasterio tuo esse, et vices tuas illic exsequi concederem. Secundo quæsisisti cur unctio infirmorum sola, et hoc apud Cluniacum solummodo, reiteretur, et qualiter somnium Joseph, quo se a sole, et luna et stellis undecim adorari (Gen. xxxvii), hoc est a patre, et matre, et undecim fratribus somniaverat, verum sit, cum mater jam ante principatum ejus defuncta, cum cum fratribus non adoraverit. Tertio postulasti ut consolatoria verba in epistola a me tibi mittenda, vel adde-rem vel intersererem, ac talia, quæ inter tot Hierosolymitani itineris, quod jam Deo vovisti, discrimina de proximo impendemia, ferrent forte præsidium, ac inter amaros casus dulce terra marique solatium. Et ego quidem non sum tanti, ut ad tanta sufficere, ac de tantis tibi me posse congrua satisfacere credam. Quia tamen laudabili ac devoto studio tuo, maxime vero religiosa vita, et fama tua, non nunc primum valde delector, facio hoc, ut possum, quia ut postulasti non possum. Et primo plane capitulo precum tuarum, jam plus factis quam verbis respondi, quia, cuncta quæ de monachis supra scriptis rogaveras, concessi. Esset ergo superfluum, re jam concessa verbis diutius immorari.

Unde ad unctionis propositi quæstionem sermo precedat, et cur apud Cluniacum plusquam semel sacro infirmi oleo inungantur (167), ostendat. Arbitror autem quod qui unctionem infirmorum iterandam non esse, aut cogitat, aut dicit, causam hanc sibi ipsi objicit, cum unctio baptismatis, cum unctio confirmationis, cum unctio sacerdotalis, cum unctio pontificalis, cum unctio ecclesiarum, cum unctio ecclesiasticorum vasorum, simplex sit, cum nullo deinceps tempore iteretur, qua ratione sola infirmorum unctio, non solum apud quosdam geminatur, sed insuper quibusdam infirmis frequenter per diversa tempora in morbum recidentibus nullo

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(166) *Theobaldo abbati monasterii S. Columbæ.* Subscriptis hic litteris Hattonis Trecentis episcopi, quas supra jam integras retulimus, cum de præbenda Cluniacensem in ecclesia Sancti Petri Trecentis ageremus. Est autem S. Columbæ monasterium in urbe Senonensi, cujus ecclesiam Gerardus et ipse ejusdem loci abbas, ac forte Theobaldi istius successor immediatus postmodum a fundamentis renovavit, et ab Alexandro papa III dedicari magna cum celebritate procuravit anno 1163, ut refert autor Chronici Sancti Petri Vivi Senonensis.

(167) *Cur apud Cluniacum plus quam semel sacro infirmi oleo inungantur.* In ea fuerunt sententia Goffridus abbas Vindocinensis, et Yvo Carnotensis episcopus, ut non modo infirmorum unctionem sed nec aliud Ecclesiæ sacramentum iterari posse existimarent. Goffridi verba sunt epist. 49, lib. II: « Et ut cetera taceamus, in hoc ut nobis videtur,

non mediocriter errant, quod unctionem infirmorum, cum a sancta catholica et apostolica sede sacramentum vocetur, et cum nullum sacramentum iterari debeat, iterandum putant. » Yvo vero epistola sequenti: « Unctionem, inquit, infirmorum non æstimo repetendam, quia, sicut ipse asseruisti, secundum institutum apostolicæ sedis, genus est sacramenti. Qui autem sacramenta Christi et Ecclesiæ repetit, injuriam ipsis sacramentis ingerit. » Sed cum ex Theologiæ placitis, ut ibi notat vir doctiss. Jacobus Sirmundus, ea solum sacramenta repeti nequeant, quæ characterem imprimunt, videlicet, Baptismus, confirmatio et ordo, hinc fit ut extremam unctionem, quia ex eo numero non est, iterare liceat, non tantum Cluniaci, sicut hic Petrus noster defendit, sed et ubique tam in diversis morbis, quam etiam in uno eodem, quodcumque morbus ex intervallo sine recrudescit, ut novum vitæ discrimen minetur.

servato numero datur? Qui hoc cogitat, vel qui hoc objicit, attendat non solum unctionum illarum simplicitatem, sed (quod majus est) ipsius simplicitatis scrutetur et intelligat rationem. Ut quid enim jam baptizatus inungitur, nisi ut jam collata, non conferenda baptizato per Spiritum Dei peccatorum remissio demonstretur? Hoc, quia semel factum sufficit, quia semel remissa peccata simplex sacri chrismatis unctio ostendit, iterandum esse, nulla ratio persuadet. Sed cur et illa, quæ ab episcopis fit, confirmationis unctio non iteratur? Non iteratur plane, hac ratione, quia semel Christianus, post baptismum armis Spiritus Dei per illam unctionem advocati contra Sathanæ mundique bella munitus, alio rursum spiritu, vel aliis armis illa simplici unctione muniri non posse monstratur. Et potest quidem segnitie propria, ab hoste his armis depositis vinci, potest et eisdem resumptis iterum hostem vincere, nec tamen ea de causa unica unctio iteranda est, quia quotiescumque hostem superat, non per alium, et alium spiritum, sed per eundem Spiritum sanctum hoc fieri, simplicitate sua unctio sacra designat. Sed cur non iteratur et illa, qua sacerdoti celestia sacrificia sacramento et tractatu manus inunguntur, illaque qua pontificis caput dum ordinatur, largiore chrismatis inundatione perfunditur? Sed nulla est causa hoc rursum agendi, nulla ratio sacerdoti vel pontifici, iterum manus vel caput ungendi. Sacramentum enim, quod semel a Spiritu Dei accipiunt, etiam judicio Ecclesiæ ab officio suspensi vel depositi, nullo pacto perdere, nulla ratione amittere possunt. Indicat hoc ipse communis et publicus Ecclesiæ usus, quæ nec presbyteros post quantumlibet prolixum degradationis tempus officio restituens, iterum consecrat, nec in episcopis de primis sedibus ad alias quandoque translatis unctionis sacramenta iterat. Eadem fere, et de ipsarum rerum insensibilium unctione ratio redditur, quia nec corporalis Ecclesiarum fabrica, nec sacrorum vasorum præparatio, bina vel terna unctio indiget: quæ semel pontificali officio Spiritus Dei benedictione congrua, ac semper dum illa manserint mansura, replet. His de causis, in Dei Ecclesia nulla jam dictarum unctionum unctio iteratur. At de infirmis, alia lex, alia de illorum frequenti unctione ratio demonstratur. Iterari enim, prout mihi videtur, necesse est infirmorum unctionem, quia iterari necessarium est peccatorum, propter quam illa fit unctio, remissionem. Istud indicant et ipsa verba hoc præcipientis Apostoli: *Infirmatur, ait, quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini* (Jac. v). Ac sequitur: *Et oratio fidei valebit infirmum, et allevabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur* [remittentur] *ei* (ibid.).

Cum igitur certum sit causam unctionis hanc esse ut oratio fidei salvet infirmum, ut allevet eum Dominus, ut si in peccatis sit, dimittantur ei, cur non iterabitur unctio, præcedente unctionis causa?

A Nam si æger post semel redditam sanitatem, nunquam deinceps in morbum incideret, si nunquam post primam unctionem in peccata corrueret, fa-teor quod nunquam deinceps unctionem jam dictam iterari fas esset. Quod si rursum infirmatus fuerit, si rursum peccaverit, quæ ratio ut rursum ei alleviatur, ut rursum ei peccata dimittantur, denovo eum inungi prohibebit? Nonne et Apostolus hoc se indicat velle, ut quoties quis infirmatus fuerit, toties inungatur? Nam quid aliud sonant verba illa illius: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ*. Non enim, ait, infirmatur quis in vobis semel, aut infirmatur quis in vobis inducat presbyteros Ecclesiæ semel; sed nulla mentione unius, binæ, vel ternæ unctionis facta, jubet nullo præfixo numero, induci ad ægrum presbyteros Ecclesiæ, fidei orationem fieri, ad allevationem et peccatorum remissionem eum oleo sacro inungi. Non igitur mihi videtur dicendum esse quod Apostolus non dixit addendum esse quod ipse non scripsit, sentiendum quod ipse, ut verba ejus indicant, non sensit. Non videtur plane in illis suis verbis Apostolum, vel sensisse, vel fieri præcepisse simplicem unctionem, cum sciret non tantum semel in varios morbos homines incidere, sed et frequenter in eosdem, vel diversos post adeptam sospitatem recidere, cum nosset, prioribus dimissis peccatis, iterum et iterum, ac multoties, miseros mortales peccare. Nam ejusdem, de quo loquor, apostoli, id est Jacobi, verba sunt. *In multis offendimus omnes* (Jac. iii). Qui ergo prioribus morbis ac peccatis medicinalem unctionem providit, nunquid eam sequentibus morbis ac peccatis negavit? Non est plane hæc apostolica fides, non est hæc apostolica prædicatio, ut vel ægro congrua miseratio, vel pœnitenti peccatorum negetur absolutio. Hæc vero absolutio, quamvis sæpiissime sine cujuslibet unctionis sacramento, tam in ægris quam in sanis ecclesiastico ministerio fiat, non debet tamen ægris cum absolutione unctio sacra subtrahi, quibus juxta intellectum supra scriptum, quotiescumque infirmantur, eam jam dictus apostolus jubet impendi. Nam et hæc sola in toto Novi Testamenti canone invenitur, non more aliarum unctionum a Veteri Testamento mutuata, sed jam in tempore gratiæ, apostolica suasionem et imperio instituta. Unde, quia non in umbra veteris, sed in veritate novi Evangelii, hæc institutio facta est, non alio et alio modo interpretanda, sed sicut tradita, nullis involueris tecta, nullis allegoricis signis velata, a fidelibus intelligenda et observanda est.

Jam ad somnium Joseph, quod proposuisti, stylus accedat, super quo mirari te dicis, quod non sic ad litteram sit impletum, quomodo a patre est interpretatum. Nam cum Joseph in somnis videret se a sole, et luna et stellis undecim adorari, ac pater referentem increpans dixerit se sole, matrem luna, undecim fratres undecim stellis signari, adoratus sit quidem Joseph ab undecim fratribus, non tamen, quia jam ante principatum ejus defuncta fuerat, etiam a matre. Ad quod ego cito respondeo, quia

nec a patre. Nusquam enim hoc legitur. Sed nec benignum, et in sacris litteris laudatum virum debuit, ut a tanto tamque semper sibi dulcissimo patre se adorari permitteret, cum magis pater a filio, jure divino atque humano honorandus esset. Nec ideo tamen dici potest, vel somnium falsum fuisse, vel falso Jacob illud interpretatum esse. Licet enim eum non adoraverit pater, paterna hoc dignitate prohibente; licet non adoraverit mater, morte intercedente; licet, inquam, non adoraverint eum personaliter, adoraverunt tamen, ut a Patribus dictum est, in integra domo vel progenie sua, quæ illum tota adoravit universaliter. Et ne talis propositæ questionis solutio vim inferre litteræ videatur, producat de eodem in quo hæc scripta sunt Genesi libro clarissimum absque aliquo obscuritatis nullo exemplum. Nonne hæc verba sunt patriarchæ Isaac, loquentis Jacob filio suo; *Esto, ait, dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuæ. Dominum tuum illum constitui: et omnes fratres ejus servituti illius subjugavi* (Gen. xxvii). Nunquid aliquando personaliter Jacob Esau dominatus est? Nunquid aliquando personaliter Esau fratri Jacob subiectus est? Nunquid aliquando personaliter ante eum incurvatus est? Relege sacrum illud volumen, et nusquam hoc contigisse, nusquam ab Esau personaliter Jacob adoratum invenies. Imo e converso tibi legenti occurret, Jacob revertenti de Mesopotamia cum uxoribus et filiis et gregibus Esau occurrisse, ipsumque Esau Jacob suppliciter adorasse. Sic enim scriptum est: *Et ipse, id est Jacob, progrediens, adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus* (Gen. xxxiii). Quomodo ergo manebit prophetia jam dicta: *Dominum tuum illum constitui*? Quomodo manebit: *Et omnes fratres ejus servituti illius subjugavi*? Quomodo manebit: *Et incurventur ante te filii matris tuæ*? Non enim aliquando, ut præmissi, Jacob fratri suo Esau dominatus est, vel aliquando Esau ante eum incurvatus est, sed e contrario quando idem Jacob pronus in terram septies adoravit, utique coram fratre suo incurvatus est. Non enim nisi incurvatus in terram septies prosterni, non plane nisi incurvatus, adorare fratrem potuisset. Quid ergo? Falsane tanti patriarchæ prophetia credetur? Videsne quam caute incedendum sit per tot angustas semitas eloquiorum Dei? Similia quippe huic obscuritati sæpe contingunt, quæ, nisi lector prudenter caverit, offenso ad lapidem pede sæpe procumbet. Sic et de arcto propositæ questionis loco, non erit qua exreas, nisi te non ad ipsum Esau, sed ad progeniem ejus convertas. Non enim per se ipsum fratri Jacob servivit, non per se ipsum ante eum incurvatus est; sed vere in posteris suis, hoc est, in gente Idumæorum, posteritati Jacob, hoc est, Judæis, aliquanto tempore subiectus est. Subjectos vero veros aliquando fuisse Idumæos Judæis docet ipsa excussio servitutis. Quam excussionem etiam jam dictus Isaac flenti Esau prædixerat: *Tempus, ait, veniet, ut excutias et solvas iugum ejus de cer-*

A vicibus tuis (I Gen. xxvii). Hoc tunc impletum esse liber Malachim indicat, cum dicit: *In diebus illis recessit Edom, ne esset sub Juda* (IV Reg. viii). Sicut ergo Esau fratri suo Jacob, non in persona propria, sed in successione generis sui servivit, sicut non personam propriam, sed genus proprium; non ante Jacob, sed ante Judæos ejus posteros incurvavit; sic non in persona propria, sed in progenie sua, Jacob pater, et Rachel mater Joseph filium adoravit. Possem similia huic exemplo exempla alia proponere, si non crederem istud unum posse sufficere. Sed quia, ut credo, istud, unum plene illud ad quod firmandum assumptum fuerat, roborat, ad ea quæ restant, sermo procedat.

Quod igitur aliquid vel interseri, vel addi epistolæ voluisti, unde robustior, et ad tolerandos terra marique Hierosolymitanæ viæ labores promptior esses; nescio quid aliud congruentius proponere, nescio quid vehementius ad vires animi reparandas suggerere possim, quam propriæ testimonium conscientie. Hæc enim semper consolatur sanctos in omni tribulatione sua, hæc reddit eos constantes in omnibus laboribus suis, hæc reddit eos victores in universis congressibus suis. Recolunt enim Christum suum dixisse, et certissimam humanis operibus regulam præfixisse, cum per Evangelium suum locutus est: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* (Luc. ii). Unde si oculus tuus, charissime, in hoc negotio simplex est, si intentio tua in hoc itinere pura et sincera est, Veritate, ut audisti, hoc affirmante, totum corpus tuum, hoc est omnia opera, omnes labores, omnes in hoc itinere sudores tui lucidi, non tenebrosi erunt. Credo autem, et ex præteritæ vitæ tuæ optima fama conjicio, isto oculo te tam laboriosum iter aggressum, ut quia Salvatoris tui in hac adhuc vita corporali præsentia cares, eum saltem in sacris illis locis, in quibus natus, conversatus, passus, mortuus ac sepultus est: de quibus resurrexit, de quibus in cælo ascendit, sanctis animi affectibus contempleris. Arbitror plane hac de causa de ultimis Occidentis nostri partibus, ignotas tibi adhuc Orientis plagas intrepide te adire, corpus laboribus, vitam periculis cunctis exposuisse, ut in Nazareth Christi conceptum, in Bethlehem ortum, in sepulcro triduanam sepulturam, in singulis redemptionis humanæ locis, ipsum Redemptorem beatis, ut dictum est, fidei oculis intuearis. Adorabis in loco, ubi etiam corporaliter, juxta prophetiam steterunt pedes ejus (Psalm. cxxxi), nec dissimili affectu, imo certiore fide, ut evangelicæ mulieres, Domini dilectrices, Salvatorem æternæ Patris majestati in cælis assidentem in ejus sepulcro, pio affectu scrutaberis. Non minoris, ut aestimo, pretii apud benignum cordium inspectorem, et justum sanctorum affectuum judicem, ad tam remotas mundi partes erit tua peregrinatio, quam jam dictarum mulierum vel discipulorum, ad Christi sepulcrum de proximo venientium, visitatio. Currebant illi de proximis latibulis ad quæ

confugerant, ad salutarem nuper sepulti Domini specum : curris tu per terræ marisque discrimina ad idem ad quod illi spelæum. Puto quod cursus prolixior, via laboriosior, affectus non inferior, etsi non majorem, saltem parem salvo apostolico privilegio promerebatur mercedem. Quod ut contingere possit, oculus ille, de quo præfatus sum, quo cuncta opera mortalium vel lucida vel tenebrosa sunt, summopere tibi purgandus est, ne levitas, instabilitas, curiositas, quæ frequenter se hujusmodi discursibus immergunt, nisu quolibet illum obscurare, illum obnubilare prævaleant. Cavendum est ne de spoliis forte vincendorum hostium spes lucri subintret, et servum Dei, postposita commissarum animarum cura, huc illicque non jam devotio, sed avaritia vagari compellat. Videndum est ne vanæ laudis amor præcordia tangat, et militarem se ac bellicosum, contra propositum et ordinem, monachus et abbas ostendet. Ab his et similibus oculis mentis purgandus est ne forte, dum ea quæ facimus, qua de causa fiant subtiliter discutere negligimus oculus noster nobis pro luce tenebras ingerat, et totum corpus nostrum tenebrosus fiat. Timendum est ne lampas nostra, dum plena oleo æstimatur, veniente Sponso vacua appareat, et nos a nuptiis felicibus, et æternis excludat. Stultus est, et vere fatua virgo, qui quod ædificat destruit, qui fructus quos collegerat spargit, qui fruges, quibus æterna, ne deficiat, pascitur vita, jam in arca congregatas, ventis furentibus et undique irruentibus prodit. Hoc faciunt superbiæ, hoc vanæ gloriæ, hoc avaritiæ sectatores, quibus de collectis vitæ necessariis, nihil imposterum residui esse potest, dum aut ea ventus vanæ gloriæ per aera dissipat, aut avaritia, ne vel sibi vel cuiquam prodesset possint, manu adunca in imis terræ visceribus occultat. Sed absit ut hoc de sanctitate tua, mi charissime, suspicer, quem nec lucri nec gloriæ, nec levita-

tis, Dei tantum causa, hoc tam sanctum iter arripuisse confido. Nam valde absurdum est, vel suspicari, ut tu, qui jam a multo tempore sacris jejuniis, multis vigiliis, variis carnis cruciatibus te ipsum torquens, Deo cum Propheta dicere potes : *Propter te morte afficimur tota die* (Psal. XLIV), tantos tantoque tempore partos labores, vilissimo vanitatis commercio, stultissime perire permittas. Sed quia ipse hoc voluisti, quia hoc ipse rogasti, ad memoriam charissimi mei, quæ tam fructuoso itineri possent prodesset vel obesse, monstravi. Sit igitur hic finis epistolæ, ut tu tibi ipsi labores tuos sapienter conserves, et me, qui bonorum virorum adjutoriis non parum egeo, bonis tuis, sudoribus tuis, sanctis maxime ad sepulchrum Domini orationibus tuis, studiose, quod valde precor et postulo, adjuves.

EPISTOLA VIII.

Cam honore recolendo ac nominando venerabili fratri Domini Bernardo Clareval. abbati, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem et sinceræ charitatis affectum.

Placuit sanctitati vestræ humilitatem meam consulere quid mihi super electione fratris Heinrici filii vestri videretur (168), utrum eidem assensum præbere deberetis, an non. At vos quidem plenus spiritu consilii et timoris Dei, meo super hoc consilio non egetis, nec necesse vobis est ab aliquo talium qualis ego sum mutare, quod ex collata vobis a Deo gratia, aliis affluenter et nostris coletis accommodare. Quia tamen quid inde sentiam, audire vultis, breviter dico. Si vitæ meritum, quaeritur, magnum est. Quomodo enim non magnum est, cum de tanto tantillum se fecerit, cum regii sanguinis, ut sic loquar, superbiæ, tam robustæ humilitatis pede calcaverit, cum luxus, et pleno cornu fluentes mundi delicias, tormentis innumeris et mille mortibus commutaverit, cum undique arri-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(168) Quid mihi super electione fratris Heinrici filii vestri videretur. De Henrico fratre Ludovici VII, regis Francorum loquitur, qui monachus Clarevallensis sub sancto Bernardo degens, Belvacensis Ecclesiæ pastor et antistes postulatus est, ut vel ex ejus ad Petrum nostrum epistola, quæ sequitur, apertius innotescit. Fuisse autem primo clericum docet præceptum Ludovici Grossi patris ejus, quo monasterium Sancti Guenaldi Corboliensis ecclesiæ Beati Victoris ad urbem Paris. donavit anno 1134. Fuisse et subdiaconum patet ex charta Stephani Parisiensis episcopi de donatione præbendæ unius eidem ecclesiæ Sancti Victoris in seniori Ecclesiæ Beatæ Mariæ; item archidiaconum Aurelianensem ex charta Helicæ episcopi de ecclesia monachorum sancti Martini de Campis apud Hienvillam; abbatem quoque ecclesiæ Beatæ Mariæ Stampensis, ex charta Odonis prioris Sancti Martini de Campis; abbatem Sancti Dionysii de Carcere, ex præcepto Ludovici Junioris, quo ipsam S. Dionysii ecclesiam monachis Sancti Martini de Campis possidendam concessit; abbatem sancti Exuperii Corboliensis, ex alio ejusdem regis præcepto, quo donum illius de præbenda in ecclesia S. Exuperii, canonicis Sancti Victoris factum confirmavit; abbatem denique Sanctæ Mariæ de Medunta, Sanctæ Mariæ de Pisiaco, Sancti Melonis de

Pontisara, et, ut uno verbo absolvam, abbatiarum omnium regaliū abbatem. Quæ dignitas qualis extiterit, ita Joannes Parisiensis explicat ad annum 1149 : « Hoc tempore, inquit, Eugenius papa Henricum fratrem Ludovici regis, monachum Clarevallensem præfecit omnibus abbatibus Franciæ, et erat quoque generalis abbas supra speciales abbates, etc. Post in fine hujus anni factus est episcopus Belvacensis. » Demum ex episcopatu Belvacensi transit ad archiepiscopatum Remensem, anno 1166, eique tam in Aurelian. Ecclesiæ archidiaconatu, quam et in quarundam regaliū abbatiarum cura successit Philippus frater ejus, ut ex pluribus Tabularii Sancti Victoris chartis nobis apparuit. In una enim quæ est Manassis Aurelianensis episcopi, de vineis canonicorum Sancti Victoris in Aurelianensi diocesi, subscribitur *Philippus archidiaconus frater regis*. In alia, vero, quæ est ipsius super annalibus a Ludovico Grosso patre suo conventui Sancti Victoris assignatis, appellatur *Philippus frater illustris Ludovici Dei gratia regis Francorum et ducis Aquitanorum, et per Dei gratiam abbas quarundam regaliū Ecclesiarum, videlicet Sanctæ Mariæ de Stampis, Sanctæ Mariæ de Corbolio, Sanctæ Mariæ de Medunta, Sanctæ Mariæ de Pisciaco, Sancti Mellonis de Pontisara, etc.*

dentem mundum irriserit, cum abnegans semetipsum et tollens crucem suam, Christum morientem secutus fuerit? Si concors electio, de clero vel populo Belvacensi nec unus dissentire dicitur. Si metropolitani, et coepiscoporum assensus, etiam universorum preces vobis, ut comperi, pro confirmando tam sacro opere, frequenter oblate sunt. Si insuper domini papæ voluntas, quantum hoc ei placuit [placeat], ipsius epistola domino Remensi, ut audivi, directa, testatur. Quid ergo restat, vir venerande, nisi ut voluntati Dei, quæ tot indiciis se declarare videtur, vestram subjiciatis, nec ultra Ecclesiam illam laborare, aut in eundo vel redeundo, sua frustra expendere permittatis? Quod si de scientia veluti minus talia experti diffiditis, potens est Deus, qui ei jam dedit magna, etiam præstare majora. Unde in quantum cernere datur, non est ultra procrastinandum, non est ultra differendum; sed cum ad vos magnæ partium vestrarum personæ, quæ, ut mihi relatum est, hac de causa in proximo venturæ sunt, venerint, eos alacriter suscipite, benigne audite, et tam diuturnum desiderium eorum, toties et toties repetitam postulationem ipsorum, causa ejus qui in bonis desiderium suorum, celeriter, quia sic justum est, adimplete.

EPISTOLA IX.

Inter Patres reverentissimo, et inter amicos charissimo, domino PETRO abbati Cluniacensium, frater HEINRICUS, sive jubente, sive permittente Deo, Belvacensis electus, seipsum, et si quod amplius potest.

Parcat vobis omnipotens Deus! Quid est quod fecistis? Sepultum hominem revocastis ad homines,

A et consilio vestro, cui nimium creditum est, expositus sum, et repositus in terribile curarum pelagus, ut me iterum honoris altitudo resorbeat. Nescivi, anima mea conturbavit me, propter quadrigas Amnadab, quas suscepi regendas, regi, non regere opus habens. Manus meas miserunt ad fortia: opus esset fortitudine. Speculator domui Israel factus sum: opus esset prudentia. Sapientibus et insipientibus debitor factus sum: opus esset justitia. Prædicatur populo Dei datus sum: opus esset temperantia, ne forte cum aliis prædicavero, reprobus (quod absit!) inveniar. Sed quæ sunt ista, et quis sum ego? Vel ubi ista, et ubi ego? Domine Pater, et Deus vitæ meæ, imperfectum meum viderunt oculi tui. Domine, vim passus sum, responde pro me, quia sola obedientia coegit me, sine qua, juxta virum sanctum (Gregor.) infidelis quisque esse convincitur, etiam si fidelis esse videatur. Et quia nemo majori fiducia utitur, quam qui ex affectu diligit, nunc vos quasi portionem animæ meæ convenio, deponens apud vos familiarem, et dolentem querelam. Quid vobis visum est, ut litteris vestris ad dominum abbatem missis, faceretis stultitiam meam elevari super candelabrum? Credidisti quidem, Domine, propter quod locutus es, nec fallere, nec falli voluisti, sed non evasisti secundum. Verumtamen quoquo modo factum sit, et quaquaversum vertat exitum rei Dominus Deus noster, ego vester sum, et ad vestrum servitium, si dignamini, præparatus. Me accipite in servum, in amicum, in filium, C et illi sanctæ multitudini, cui Deo auctore præestis, specialem et æternum monachum, ne dicam episcopum, sempiterno fœdere sociate.

LIBER SEXTUS

EPISTOLA PRIMA.

Venerabili, dilecto et diligendo domno ADEMARO abbati Figiacensi (169), frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, et licet læsum, tamen sincerum amorem.

Scripsi semel, scripsi secundo semel scribenti, secundo non scribenti. Miratus sum nihil a vobis rescriptum meæ primæ epistolæ, nihil secundæ. Causam cogitanti, nulla præter unam occurrere potuit. Si quæritis quam æstimem, respondeo non in-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(169) Domno ADEMARO abbati Figiacensi. Figiacum, sive Fiacum, Caturcini pagi monasterium, quod Pipinus Aquitanorum rex a fundamentis construxit, et Stephano papa præsentem mirabiliter consecratum fuit. Sic enim ipse Pipinus in Tabulis fundationis: « Notum, inquit, esse volumus cunctis Christum colentibus, presentibus scilicet et futuris, qualiter locum in convalle Lunantis olim a prædecessoribus nostris in pago Caturcino constitutum, et ab aquis irruentibus jam pene dissipatum. Nos proxima silva in eodem pago, habiliiori loco, cui Fiacum nomen imposuimus, mutantes monasterium

venisse vos ad objecta responsum. Quæ si est, restabat unum, hoc est, confiteri reatum. Inde saltem rescribendi materia esset, inde mihi vestra loqui epistola posset. Confiteor culpam, postulo veniam. Et ut jam serio aliquid agam, bonum est ne differatis ultra venire ad nos, libenter paratos videre vos. Nec obstat itineri vestro querela mea, quia, ut ait Salomon, est regressio ad amicum. Expectabo ego, aut Cluniaci, aut circa, vel in Natale Domini, aut in ejus Epiphania, adventum ve-

vel cætera ædificia a fundamentis ædificavimus: quod præsentem domino Stephano papa mirabiliter a Deo consecratum prospeximus, ubi monachorum turmam sub cultu religionis divina miserante clementia congregavimus, cui auctore Deo venerabilem virum Anastasium abbatem ordinavimus. » Unde et Bernardus Guidonis in Chronica: « Ædificatum est a Pipino Figiacense cænobium, quod tunc dicebatur Fiacum in territorio Cature. cujus oratorium ipsis Stephano papa et rege presentibus est consecratum, prout in gestis antiquis ipsius monasterii plenius continetur. »

EPISTOLA II.

Reverentissimo Patri et amico charissimo PETRO Dei gratia Cluniacensi abbati, frater BERNARDUS Clarevallensis vocatus abbas, in vero salutari salutem.

Utinam sicut præsentem epistolam, ita vobis mentem meam mittere possem! Sine dubio tunc clarissime legeritis quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripserit, quid meis impresserit medullis. Quid ergo? Incipio me iterum apud vos commendare? Absit! Jam pridem conglutinata est anima mea animæ vestræ, et de personis imparibus pares animos fecit parilitas charitatis. Quid enim meæ humilitati cum vestra sublimitate, si non inclinasset dignatio dignitatem? Ex tunc factum est ut utrinque permiscerentur, et mea humilitas, et sublimitas vestra, ut nec ego sine vobis humilis; nec vos sine me sublimis esse possetis. Hæc dico, quia Nicolaus meus, imo et vester, in spiritu vehementi commotus, commovit me, asserens se vidisse epistolam nostram directam ad vos, in qua voces amaritudinis clauderentur. Credite amanti, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo extortum est quod aures vestræ beatitudinis exasperaret. Multitudo negotiorum in culpa est, quia, dum scriptores nostri bene retinent sensum nostrum, ultra modum acunt stylum suum, nec videre possunt quæ scribi præcepi. Parcite hac vice, quia quidquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis. Cætera vobis communis iste filius planius et plenius viva referet voce. Ipsum tanquam me audietis, qui vos diligit non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Salutate nobis sanctam illam multitudinem vestram, et orate ut orent pro puero suo.

EPISTOLA III.

Venerabili præclaro in membris Christi viro, domino BERNARDO Clarevallensi abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, post Deum et in Deo quod est.

Quid dicam? Loqui soleo: sed nunc mutus factus sum. Unde hoc? Quia litteræ vestræ, quæ me eloquentem facere debuerant, mutum fecerunt. Quare? Tanta in illis licet brevibus legi, ut si ad respondendum me effundere conarer, magis taciturnus quam loquax viderer. Sed gravi homini, sed religioso loquor. Agendum est ergo, prout gravitas postulat, prout religio, etsi non mea, tamen vestra efflagitat. Quid enim? Nonne verum est quod dico? Brevis est epistola; sed multa respondendi materia. Fer, rogo, insulsum, si quid secus dixerō quam oporteat. Veræ enim amicitia est, non solum falsa amici suscipere, sed et insula aut condire, aut tolerare. Acepi, ut dixi, ex parte tua litteras, litteras singulares, litteras amorem dulcissimum et honorem, plusquam mihi debitum, prætendentes. Reverentissimum me dicis, Patrem nominas, amicum charissimum appellas. Gaudeo ad ista, sed salva veri-

tate, quæ ex Christo in te defluxit, duo præcedentia nescio, tertium agnosco. Nam reverentissimum me esse ignoro, Patrem quantum ad te me esse nego, amicum et charissimum tuum me non solum ore profiteor, sed et corde agnosco. Ut enim de reverentissimi et amici charissimi nominibus taceam, quorum, ut dixi, alterum nescio, alterum agnosco, de Patris interim nomine hoc tibi, reverende frater, scribo: quod singularis suo tempore, et præclarissimus religionis flos, domnus Guido prior Carthusiensis, mihi quondam scripsit. Scribam ei frequenter, et sæpe cum eo, vel verbis ad invicem collatis, vel litteris familiaribus delectabar, et eum in epistolis meis Patrem nominabam. Toleravit hoc primum, putans me finem facturum scribendi. At postquam me persistere vidit, et frequentibus litteris Patris nomen iterare, in hæc verba sanctus ille tandem prorumpit. Scripsit namque mihi epistolam, in quam inter cætera hoc inseruit: *Unde petimus per eam, qua in nos indignos vestra servant viscera, dilectionem, ut quando nostræ exiguitati vestra scribere dignatur serenitas, ita de propria cogitetis ædificatione, ut infirmitatem nostram periculosa non inflatis elatione.* Ac statim: *Et illud, inquit, præ omnibus ac super omnia quæsumus, et defixis in terram genibus obsecramus, ne utilitatem nostram Patris nomine dignam ulterius aestimetis. Satis et super satis est, si frater, si amicus, si filius appellatur qui nec servi nomine dignus habetur.* Scripsit hoc ille mihi, scribo et ego hoc idem tibi. Sufficit, et multum sufficit, si fratris, si amici, si chari, vel charissimi nomine de te, vel apud te glorier, vel si quid tale aut te decet mittere, aut me decet suscipere. Hoc de præmissa salutatione: Sed quid de sequentibus? *Utinam, inquit, sicut præsentem epistolam, ita vobis mentem meam mittere possem.* Et statim: *Sine dubio tunc clarissime legeretis, quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripserit, quid meis impresserit medullis.* Vere hæc verba salvo majoris mysterii sacramento, sicut unguentum in capite, quod descendit de barba Aaron in oram vestimenti ejus (*Psal. cxxxii*). Vere ista sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion (*ibid.*). Vere etiam sic stillant montes dulcedinem, et colles fluunt lac et mel (*Joel. iii*). Nec mireris quia tam sollicitè attendo, et teneo verba tua. Non enim a qualicunque ore prolata scio, sed ab illius, qui loqui non novit, nisi de corde puro et conscientia bona, et amore non ficto. Novi hoc, inquam, ego, novit et mecum orbis non esse te de illorum numero, qui juxta *Psalmum, Vana locuti ad proximum suum (Psal. xi)*: Non esse te de illis, quorum labia dolosa in corde et corde locuti sunt (*ibid.*). Idcirco quotiescunque placet sanctitati vestræ scribere mihi, non negligenter, non transitorie, sed studiose, affectuose scripta tua suscipio, lego, amplector. Quis enim non sollicitè legeret, non multo cum affectu amplecteretur et ea quæ præmisi, et illa quæ sequuntur? Jam pridem ait: *Conglutinata est anima mea animæ*

vestra (I Reg. xviii), et de personis imparibus pares animos fecit parilitas charitatis. Quid enim mea humilitati cum vestra sublimitate, si non inclinasset dignatio dignitatem? Ex tunc factum est ut utrinque permiscerentur, et mea humilitas et sublimitas vestra, ut nec ego sine vobis humilis, nec vos sine me sublimis esse possetis.

Hujusmodi ergo verba negligenter legenda sunt? Nunquid non debent oculos legentis fixos tenere, cor rapere, animos unire? Videris, mi charissime, qui scripsisti, quid de his sentias. Ego de his aliud sentire non possum, quam quod littera sonat, quam quod a tanto, a tam veraci, a tam sancto homine dictum teneo. Nec, ut ipse dixisti, incipio me iterum apud te commendare. Adhuc juvenes amare in Christo nos coepimus, et jam senes aut fere de amore tamsacro, tam diuturno dubitabimus? Absit! Credite amanti, ut verbis vestris utar, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo extortum est, ut de verbis vestris quolibet modo, si tamen serio expromptis, aliquando dubitaverim. Unde quod in his, de quibus agitur, litteris scripsisti, amplector, servo, custodio. Facilius mihi possent auri mille talenta subripi, quam hæc quolibet casu a corde avelli. Sed de his satis. De reliquo unde me motum prudentia vestra putavit, hoc fuit. Pro negotio, quod vobis bene notum est, cujusdam Anglici abbatis, continebant litteræ vestræ. Quasi, inquit, *subversum sit judicium, et de orbe perierit justitia, et non sit qui eripiat inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum (Psal. xxxiv).* Sed si mihi creditis, sciatis prorsus inde me ita motum esse, sicut de se dicit Propheta, licet ego propheta non sim: *Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum (Psal. xxxviii).* Et rursum. *Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones (ibid.).* Ego quidem in istis offensus non sum. Sed et si offensus essem, multum satisfactum est, quando dixisti: *Multitudo negotiorum in culpa est, quia dum scriptores nostri non bene retinent sensum nostrum, ultra modum acuum stylum suum, nec videre possum quæ scribere præcepi. Parcite hac vice, quia quidquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis.* Parco igitur, et de facili veniam tribuo. Non est apud me, quod humiliter dico, etiam in offensis gravibus, labor gravis, ut ignoscam oranti, dem veniam postulanti. Quod si in gravibus ignoscere labor non est, quanto minor in levibus aut nullis est? De testamento domni Baronis Romani subdiaconi, quod vestra Clarevallensi et Cisterciensi Ecclesie, ex his quæ apud nos deposuerat, moriens fecisse dicitur, factum est, quod a quibusdam personis, qui sibi hoc ab eo injunctum esse dicebant, mihi scriptum est. Volo tamen vos scire, quia sicut quidam, ut puto, testes veridici astruunt, plus vobis in his contulit gratia Cluniacensis abbatis, quam testamentum Baronis. Scio quidem, nec adeo expertus sum divinarum vel humanarum le-

gum, ut nesciam quod per posterius testamentum, et legatum, et fidei commissum, causa mortis rata sunt. Sed lego tamen alibi: *Nihil tam juri naturali conveniens est, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre ratam haberi.* Hoc ideo dico, quia sicut testes præmissi fatentur, quidquid Cluniaci deposuerat, totum Cluniaco dederat, nisi forte eum recipere contingeret, antequam præsentem vitam finiret. Noli tamen hoc uti privilegio, sed quod juxta illorum testimonium, meum esse credebam, vobis vestrisque concessi. De electione Gratianopolitana, contra quam nostri Carthusienses agunt, quid sentiam, in ore charissimi mei, vestrique fidelis Nicolai vobis retegendum diligenter reposui. Ipsum audite, et quod ab ore meo vobis retulerit, absque hæsitatione vel minima, verum esse credite. Si quæ mandanda mente exciderunt, cum memor fuero, charissimo mihi in Christo mandabo. In fine rogo, quantum possum, et supplico, quod jam per quasdam vestri ordinis personas mandavi, ut in hoc tanto sanctorum virorum, qui Cistercii convenerunt, conventu, mei, utique vestri, memoriam faciatis, meque, totumque Cluniacensis congregationis corpus eorum intente orationibus commendetis.

EPISTOLA IV.

Singulari honore recolendo, charissimo nostro domino BERNARDO Clarevallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem quam repromissit Deus diligentibus se.

Breves dies hominis sunt. Fugiant, nec redeunt. Vestigia eorum nulla retrorsum. Labitur miser homo, more fluentis aquæ, cum ipsis, et præcipiti cursu, ad finem quem nescit, excurrit. Eapropter non est dissimulandum, sed festinandum, non est periculosa procrastinatio sustinenda, non est mora libera nobis, quia *nescit homo, ut Scriptura clamat, quid superventura pariat dies (Prov. xxvii).* Obtemperandum est ei et alibi dicenti: *Quodeunque potest manus tua facere, instanter operare (Eccl. ix).* Ad quid istud? Non hoc, venerande et charissime frater, dico, ut te, cujus multiplicia et sancta opera mihi ac mundo nota sunt, velut otiosum ad operandum provochem, vel tarditatis alicujus, ad cœlestia et æterna multis sudoribus festinanti notam imponam. Stultum est enim currentibus in stadio dicere: *Currite.* Sed non est stultum dicere: *Sic currite, ut comprehendatis (I Cor. ix).* Cucurristi hactenus multum, jurante Domino gressus tuos: sed non est cessandum, quousque secure mente dicere audeas, *cursum consummari, fidem servari (II Tim. iv).* Vidcor, ut dicitur, docere Minervam. Verum ego Minervam non doceo; sed ut his, quæ animo insederunt, perficiendis totam, quam poteris, operam impendas, toto nisu adnecere satago. Et ne diu rem protraham, teque plus nimio suspensum teneam, audi quid intendam. Doleo, imo jam ab antiquo dolui, et miseris quibusdam (quod salva bonorum gratia dico) condolui,

quod spectaculum facti mundo, et angelis, et hominibus, quod stulti propter Christum, quod infirmi, quod ignobiles, qui usque in hanc horam et esuriunt, et sitiunt, et nudi sunt, et operantur manibus suis, et pene magnum Paulum ex toto sequuntur, quæ gravia sunt, faciunt, quæ levia, facere nolunt. *Audimus*, ait ille quem diligebat *Jesus, mandata ipsius. Et mandata ejus gravia non sunt (I Joan. v).* Servas quicumque talis es, gravia Christi mandata, cum jejunas, cum vigilas, cum fatigaris, cum laboras, et non vis levia servare, ut diligas. Propter verba laborum ejus, custodis vias duras, per eas fortiter gradiendo, et propter verba eorumdem laborum ejus, non vis custodire viam mollem, per eam leniter et placide incedendo. Castigas corpus tuum, et in servitutem redigis, ne forte reprobos inveniaris, et dulci charitatis lacte vel melle, te ipsum refovere nolendo, reprobos fieri non perhorrescis? Quid prodest tormentis te ipsum absumere, et ad nullum tormentorum profectum absente charitate proficere? Huic tanto fratrum periculo tu subvenire, huic tam noxio animarum morbo, ut charissime, mederi poteris, si gregem congregationis tuæ, imo oves pascuæ Christi, quæ te post ipsum præ cunctis mortalibus suspiciunt, quæ tibi maxime innituntur, corpori societatis nostræ laudabili arte unieris. Mirabere fortassis, quia dixi arte. Sed noli mirari. Profero quod usitatum est: *Ars est artium regimen animarum (Gregor.).* Ars, inquam, tibi necessaria est, si hoc opus tam laudabile, tam salutare, tam Deo gratum implere volueris. Sed interrogas. Quæ? Novit sapientia tua, stultorum esse infinitum numerum; sapientum, finitum et parvum. Nec ignoras alium esse spiritualium oculum, alium carnalium. Recordaris scriptum esse: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei (I Cor. ii).* Ut quid hæc dico? Color varius, habitacula diversa, usus dissimiles obviant dilectioni, contraria sunt unitati. Aspicit albus nigrum, et miratur quasi monstrum. Intuetur niger album, et miratur velut informe prodigium. Exasperant mentem aliis assuetam usibus nova instituta, nec facile potest ei placere, quod non consuevit videre. Hoc tamen apud eos, qui vident in facie, et non attendunt quid versetur in mente. Non ita sic intuentur oculi rationabiles, non illa sic contemplantur oculi spirituales. Vident, intelligunt, agnoscunt nihil in servis Dei differre colorem varium, nihil usum diversum, nihil divisa habitacula, cum juxta Apostolum neque circumcisio valeat aliud, neque præputium, sed nova creatura (*Gal. vi*), et rursus, juxta eundem: *Quia non est Judæus vel Græcus, non est masculus neque femina, non barbarus et Scythæ, non servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus (Coloss. iii).*

Hoc plane tales vident, intelligunt, agnoscunt. Sed quia non omnes tales sunt, et raro inveniuntur quibus hoc cerpere detur, condescendendum est,

A ut mihi videtur, inferioribus, eisque juxta illum qui ait: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificerem (I Cor. ix),* juxta eorum morem, mos est dispensative gerendus. Non dico ut color uniat, hoc est ut de albo niger, vel de nigro albus fiat. Non dico ut vel antiqui usus in novos, vel novi transferantur in antiquos. Nihil horum dico, licet hoc ex parte jure dicere possem. Vereor ne si quod inde sentio dicerem, forte, altera parte offensa, et verba in irritum funderem, et quos in invicem placari desidero, verbis non placentibus irritarem. Utatur unusquisque colore, quem elegit; teneat usus, quibus se salva fide et charitate devovit. Uniantur saltem habitacula, sit indifferens diversorum colorum et usuum cohabitatio, nutriatur et provehatur in servis Dei tali arte charitas, perturbetur et expellatur contraria charitati iniquitas. Fiet hoc vel ex toto, vel ex plurima parte, ut arbitror, si quando antiqui ordinis monachi ad novorum fratrum monasteria vel habitacula venerint; ab ecclesia, a claustris, a dormitorio, a refectorio, seu ab officinis reliquis exclusi non fuerint. Auferetur ab adventibus fratris corde scandalum: ori, ne detrahat, imponetur silentium, quando et suscepti et suscipientis commune fuerit habitaculum, vel hospitium. Recedent vetera de ore ejus quæ dicere, quæ frequentare consueverat. Nunquid ego Judæus sum? Christianum me esse putabam, et pro ethnico reputor. Monachum me credebam, et ut publicanus abjicior. Concivem me aestimabam, et ut Samaritanus expellor. Vere nunc agnovi, quia non contutur Judæi Samaritanis. Et quis potest cuncta similia istis, quæ hac de causa prolata sunt, maledica verba referre? Obstruatur igitur tali charitatis obice os loquentium talia, ne dicam iniqua; consulatur infirmis, quorum se medicum Christus dixit (*Matth. ix*). Caveatur pusillorum scandalum, timeatur mola asinaria, quæ non caventes mergit in profundum maris (*Matth. xviii*). Non timeatur illud, quod nuper apud Claramvallem a quibusdam fratribus mecum inde conferentibus audivi, timere se, ne si adventientes monachi hospites intra claustra sua suscepti fuerint, tam austeritate consuetudinum, quam insolita ciborum asperitate deterriti, inusitata hospitium perhorrescant: ac malint deinceps in talia claustra non ingredi, quam morem tam asperum tolerare. Ad istud ego, quod tunc respondi, adhuc respondeo. Tollatur tantum non ingrediendi scandalum, sit pro more apud vestros constituto hospitium. Sit commune utrisque habitaculum, sit quale aliis apud vos impendi solet obsequium. Sint contenti, qui ingredi voluerint, consuetudine loci quam invenerint. Sequantur in hoc morem apostolicum, sequantur morem discipulorum Christi, quibus ab ipso præcipitur, *edentes et bibentes quæ apud illos sunt (Luc. x).* Hoc si pati recusaverint, non erit jam quid objiciant, non restabit quid dicant. Non poterunt ultra conqueri, extrudi monachos a mo-

nachorum claustris; non poterunt læsam deflere charitatem, vel schisma fratrum claustris apertis, et preparatis ad suscipiendum habitaculis, deplorare. Et licet hoc dicam, licet claustra vestra ingredientibus, contentis, juxta Regulam, consuetudine loci esse debere astruam, sum tamen immemor, nec esse te immemorem, vir venerande, credo, quod in capitulo suscipiendorum hospitem de talibus Regula dicat. Nam post adorationem, post orationem, post lectionem, de susceptis hospitibus subdit: *Post hæc, omnis ei exhibeatur humanitas.* Credo quod hæc verba magis aliquid humanitatis exhiberi præcipiunt hospiti quam civi, advenæ quam indigenæ, peregrino quam colono. Non dixit tamen Regula quod dico, aliquid ei exhibeatur humanitatis, sed omnis ei exhibeatur humanitas. Omnem vero intelligo, non superfluum, sed necessariam; non illam quæ quotidiano more impenditur propriis, sed illam quæ præter solitum major jure hospitii impenditur alienis. Unde mihi videtur quod non solum extra manentibus clericis vel laicis, sed et ipsis claustra ingredientibus monachis, modo omnis, quo intellexi, humanitas est exhibenda. Sed quid dixi, non solum clericis et laicis, sed et ipsis monachis? Imo salvo monachi proposito, plusquam clericis, vel laicis, est exhibenda monachis. Si enim jure præceptum est, *operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (Gal. vi), operandum est bonum ad omnes clericos vel laicos, maxime autem ad ejusdem monasterii ordinis domesticos. Prætulit tunc in illis verbis suis Apostolus Judæis et ethnicis fidei domesticos, id est Christianos, præfero ego a quodam simili, ipsis etiam aliis Christianis monachos.

Non est igitur deterius providendum a monachis, juxta congruam proposito humanitatem, hospiti monacho in claustro, quam hospiti clerico vel laico in exteriori hospicio. Sed non his diu immoror. Habeant tantum monachi quandiu hospites fuerint, monachorum claustra communia; sint contenti, si sic vestris placuerit, vestro quotidiano cibo, ordine, institutis. Ferant, ut dictum est, si ingredi ad vos voluerint, quæ apud vos sunt, quæ apud vos fiunt, quia si ingredi noluerint, murmurare cessabunt. Si non cessaverunt, ratio eos destituet, charitas pro vobis aget. Præveni ego, quod non me efferens dico, verba mea operibus, et prius verba cœpi facere quam docere. Admisi ante quindecim annos universos vestri ordinis fratres, et recipi præcepi, præter Cluniacense claustrum, in omnia claustra nostra, nec de albo vel nigro colore simul in locis nostris admisto curavi, nec curantes, cum multi mihi ne id fieret instarent, audivi. Securus ergo ut faciatis moneo, quod jam feci: ut sicut præter unum, quod præmissum est, loca omnia nostra patent vestris, sic omnia vestra absque diserectione pateant nostris. Si hoc factum fuerit, illud majus claustrum, quod exceptum fuerat, cæteris addam, et ut ipsum quoque vestris omnibus ape-

riatur, præcipiam. Instruatur utraque species fratrum, si non possunt sermone, saltem paulatim frequenti cohabitatione nihil discernendum vario colore, nihil distinguendum diversis usibus, hos inter et illos monachos, quos eadem fides et charitas vere facere debet germanos. Scripsi hoc tibi, mi dilectissime, festinanter, ut festinantius mittere possem, antequam ad diem indictam, quæ, sicut audivi, in festo Omnium Sanctorum futura est, quidam abbatum vestri ordinis tecum conveniant, et cum illis inter cætera de hoc meo capitulo tractans, eos in hanc sententiam, quæ, sicut æstimo, non solum mea, sed et tua est, adducas, et ut a cunctis vestri ordinis fratribus amodo teneatur, ubique teneatur, ubique promulges. Propone eis verba Domini dicentis: *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii). Si volunt ingredi claustra nostra, non prohibeat. Si servitutis debitum ex charitatis mandato ab aliis exigunt, reddant vicem illius exemplo, qui dicit: *Non veni ministrari, sed ministrare* (Matth. x). Si sibi serviri volunt, ipsi quoque fratribus, id est Christi membris, deserviant, ut implcant quod dicitur: *Ex charitate servite invicem* (Gal. v). Sint omnibus omnia communia, non tantum substantia, sed et ipsa habitacula. Unientur paulatim hoc remedio corda discissa, et dum nil inter se discretum viderint, de diversis, ne dicam adversis, inspirante eo, qui ubi vult spirat, unum esse addiscent.

EPISTOLA V

Charissimo fratri et filio NICOLAO, frater humilis (nosti cuius hoc cognomen sit), salutem et sincerum amorem.

Quoniam te non ficta charitate diligo, diu tui immemor esse non possum. Dilexi te quandiu noster colore fuisti; sed et nunc quantum ad me, colore, ut puto, non corde mutato, non minus te diligo. Maluissem te meum quam alterius, sed quia ubique Dei es, meum quoque te ubique reputo. Redde ergo vicem, ut vere te diligentem diligas, quia nec ipse totus cum totis suis viribus mundus ab hoc me proposito avocare potest, nec te quidquam a simili proposito avocet. Nosti quod nihil temporalis commodi præstoler a te, nosti quod nulla alia causa me moverit ad amandum te, nisi ea quæ sola diligenda erat in te. Sed interrogas. Quæ? Quia te litteratum, quia strenuum, quia (quod plus est) religiosum, licet ex tempore non ab æterno esse aut cognovi, aut æstimavi. Sed de his satis. Sequantur reliqua. Scribo epistolam domino Clarevallensi, quam per te illi præsentari volo. Lege illi eam intente ac studiose, et, quantum poteris, exhortare ut quod sola charitatis gratia scripsi, ad effectum perducatur. Insta ei quia propter brevitetatem temporis instandum est, ut in hoc proximo Omnium Sanctorum festo fiat quod opto, et si quos forte obviantes invenerit, in meam, quæ ut puto et sua est, sententiam transire com-

pellat. Fratrem regis (170), quem sincere diligo, A Philippum Leodiensem (171), Galcherium cellarium (172), Garnerium nostrum, Fromundum hospitum custodem, et reliquos, quos melius me nosti, fratres, ex parte nostra affectuose saluta.

EPISTOLA VI.

Charissimo Patri et domino PETRO Dei gratia Cluniacensium abbati frater BERNARDUS Clarevallensis vocatus abbas, salutem et orationes.

Vidi litteras etc. Vide inter epistolas S. Bernardi, Patrologiæ tom. CLXXXII, col. 90.

PISTOLA VII.

Patri suo domino Cluniacen. frater NICOLAUS.

In brevi sicut puto visurus faciem vestram, mitto vobis epistolas vestras. Librum quoque domni abbatis Clarevallensis ad dominum Papam, epistolas etiam duas quas eidem domno abbati et mihi misistis hoc anno. Illud autem non lateat sublimitatem vestram, quia litteræ vestræ multum addiderunt promotioni fratris Heinrici, et libentissime auditæ sunt ad archiepiscopis et episcopis Franciæ, et serenitati vestræ multæ gratiæ redditæ sunt, sicut ego melius et fidelius viva referam voce.

EPISTOLA VIII.

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri HUGONI Viennensi archiepiscopo (175), salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto persona tua, etc. Vide in Eugenio III papa ad an. 1153.

EPISTOLA IX.

Venerabili domino et in Christo dilecto PETRO Dei gratia Cluniacensium abbati, Hugo Viennensis dictus archiepiscopus, salutem et dilectionem.

Quanto propensiore studio vos et vestra diligimus, quantoque de dilectione vestra confidimus, tanto amplius miramur, imo satis mirari nequimus, si a vobis, vel a vestris frequentes adversus nos querimonie ad aures domini papæ, sicut litteræ ejus indicant, prius quam ad nos pervenerint. Si enim in aliquo majestatem vestram nos offendisse præsensissemus, novit Dominus, et ante clamorem et post, nos inde satisfacere paratos. Quod si, ut credimus, et optamus, non a vobis, sed aliunde, falsa suggestionem domino papæ hujusmodi sunt intimata, dilectionem vestram quanta possumus precum instantia rogamus, quatenus ea falsa esse, et nos vobis benevolos et propitios, non infestos, ei denuntiare non differatis.

EPISTOLA X.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis fratrum Cluniacensium abbas, sinceram cum devota obedientia voluntatem.

Non possum quantum volo gratias agere, quod non solum per nuntios sæpe a me reverentiæ vestræ transmissos, sed etiam per alios pro suis negotiis majestatem apostolicam adcentes, quid erga me vel vestram Cluniacen. Ecclesiam animi gratis, ostendere non cessatis. Inde multa exempla habeo, quæ nunc proferre supersedeo. Unum tamen profero, de quo sicut multum amoris vobis debeo, ita vos ejus causa, quod filiali præsumptione loquor, contra illud vel similia cautum esse exopto.

Novit sapientia vestra, et ex Scriptura sancta frequenter recitat, homines in corde et corde loquentes: Qui exacerunt ut gladium linguas suas (Psal. LXIII); et ut rursus idem qui hæc protulit ait: Accerunt linguas suas sicut serpentis, venenum aspidum sub labiis eorum (Psal. CXXXIX). Hos plane, hos tales, magnis hominibus, in magnis occupatis sæpe subripere solere, et pro veris falsa, pro antidoto venenum frequenter ingerere. De talium numero illi fuerunt, qui mentiri non metuentes, auri-bus sanctitatis vestræ tantum mendacii prodigium infuderunt, ut dicerent, et frequentes ad vos querimonias deferrent; quod dominus Viennensis archiepiscopus Cluniacenses monachos nequaquam protegeret, sed impugnaret: et unde memorabili et amplectendo verbo vestro longe positi applicamus, quos propensius diligere deberet, nihilominus inquietaret. De his ergo ista vobis suggerentibus quid dicam? Quid dicam, nisi quod Psalmus, cujus sententias supra tetigi, dicit: Vana locuti sunt, unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde et corde locuti sunt (Psal. XI). Quid dicam, nisi quod et alibi idem horum prolator ait: Mentita est iniquitas sibi (Psal. XXVI). Novit Pater, ut credo, filii cor; novit si recordatur, quæ ei Antisiodori, vel apud Barum secreto suggesti, quod pene idem esset, quantum in libro conscientiæ meæ legere poteram, vobis mentiri quod mori. Unde sciatis me vera dicere, et vobis sicut coram Deo in Christo loqui: quod manus domini Viennensis, in quantum recolere possum, munda sunt a sanguine omnium Cluniacensium; et juxta quod sentio, nisi forte quod non puto fallar, innocens est ab omni Cluniacensi noxa, ex quo Viennensis patriarcha factus est, non solum opere, sed etiam verbo. Si quis ergo ei derogare voluerit, et aliquid de apostolici amoris gratia diminueret, quærat alios, quorum prætextu vel occasione hoc faciat, quam

ANDRÆE CHIESNI NOTÆ.

(170) Fratrem regis. Henricum de quo supra.

(171) Philippum Leodiensem. Qui postea fuit prior Clarevallensis, ut epist. 37 infra scribitur.

(172) Galcherium cellarium. Cui scribitur et infra epist. 38.

(175) HUGONI Viennensi archiepiscopo. Successit hic Humberto primo, privilegiumque a Frederico Romanorum imperatore pro Ecclesia Viennensi impetravit anno 1153, quod exstat in Bibliotheca Floriacensi.

nos; quærat alios quam Cluniacenses vestros, neque velamine falsitatis iniquitatem suam palliare contendat. Nam ut ista, de quibus, ut credo, satègi, dimittam, oro, Pater, ut tanto homini, tam probato, tantæ vitæ, tanti propositi, qui omnes pene dies suos a puero usque ad senium immolavit Deo, sicut omnibus bonis facitis, deferatis, et nullum contra ipsum, nisi de re comperta et probatissima audiat.

EPISTOLA XI.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis fratrum Cluniacensium abbas, cum filiali amore debitam obedientiam.

Præsumens de pietate paterna, soleo vos sæpe, Pater, rogare pro aliis; sed nunc pro illo, qui mihi præ cunctis aliis cordi est, velut pro me altero, majestati apostolicæ supplico. Est autem hic dominus Jordanus, Casæ-Dei abbas. Commendam eum securius apud vos, quia commendabilis est, nisi notari timerem, quia frater est. Hoc tamen breviter et veraciter dico non eum egere commendatione mea apud vos, si mores ejus, si scientiam ejus, si famam ejus, vestra sapientia agnoscere, sicut agnoscimus nos. Adit præsentiam vestram, nullo, ut ab ipso accepi, negotio tractus, nisi sola causa videndi et visitandi vos. Suscipiat eum benigne, si placet, benignitas vestra, mihi non semel tantum experta; suscipiat et ego in ipso, si quem apud vos, quod non diffido, locum gratiæ habeo. Deleatur, si placet, si quid unquam nubium fuit adversus eum in mente vestra; et redeat ad eum illa, pro qua sola usque ad vos peregrinatur, gratia vestra. Quia pro ipso paucis supplico, credo quod non miramini. Caro enim et frater noster est.]

EPISTOLA XII.

Summo pontifici et nostro speciali Patri, domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis fratrum Cluniacensium abbas, cum sincero affectu devotam obedientiam.

Importunus quidem sæpe vobis scribendo sum, sed et ipsam importunitatem frequenter excusando, magis importunus esse formido. Quid igitur faciam? Si tacuero, mihi multisque nocebo. Si locutus fuero, fastidiosus, ut dixi, videbor. Sed de his duobus, alterum eligo. Malo vobis salva pietate paterna loquax vel nimis apparere, quam plurima vobis non celanda tacere. Non pertinet quidem quod dicturus sum, ad proprium negotium. Sed quomodo alienum est, quod vestrum quolibet modo est? Est autem vestrum, totius Ecclesiæ Dei in hac valle lacrymarum peregrinantis causas audire, auditas discutere, discussas iudicio apostolico diffinire. Et licet persona vestra constituta sit super gentes et regna, ut evellat et destruat, et disperdat et dissipet, et ædificet et plantet, tamen quia nec Dens, nec Jeremias propheta, cui hoc dictum est, estis, potestis falli, potestis ab

his, qui ea quæ non Jesu Christi, sed quæ sua sunt quærunt, decipi. Hoc ne fieri possit, oportet ut fidelis, si quis fuerit, filius, quæ sibi nota, vobis forte ignota sunt, Patri fideliter pandat, et, ne hi de quibus legitur: *Venenum aspidum sub labiis eorum* (Psal. cxiii), sinceritatem vestram toxico suo inficere valeant, modo quo potest præmuniatur. Nam non est parvum Dei munus a talibus liberari, maxime cum Psalmus sollemnis dicat: *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa* (Psal. cxix). Sed quid? Forte rursus nimis effluo, quod excusaveram adhuc incurro. Reprimo ergo stylum, et unde multa dicere voluissem, et, ut æstimo, debuisssem, breviter dico ad quid ista præmisi. Una quidem causa est, sola tamen non est. Hanc ad præsens dicam, reliquas suo tempori reservabo. Carthusiensis ordinis et propositi instituta [quantum dilexerim, quantum diligam, quantum veneratus sim, quantum amplectar, noverunt multi: ego vero magis, Deus autem maxime.

Nam si mens mea me non fallit, si conscientia mea mihi quod verum est attestatur, si tandem vera est sententia divina, quæ dicit: *Nemo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est* (I Cor. ii), agnosco me Carthusiensium a triginta jam fere annis, hoc est etiam antequam præesse inciperem, præ cunctis pene mortalibus amasse religionem, coluisse sinceritatem, amplexum esse veritatem. Intellexi, nec me falli putavi, cunctorum Latinorum institutis, eorum propositum præferendum, nec esse eos de illis, qui liquant culicem, et camelum glutunt (Matth. xxiii): hoc est qui irritum faciunt mandatum Dei propter traditiones hominum, et decimantes mentham et anethum, et cuminum (ibid.), et, juxta unum Evangelistam, omnes olus (Luc. xi), dimittunt quæ sunt graviora legis, judicium et misericordiam, et fidem. Non enim præcipue in cibis, in potibus, in vestibus, in laboribus vel similibus regnum Dei consistere putant, licet hæc discretive facta multum eidem regno Dei militent, sed in pietate illa de qua ait Apostolus: *Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ* (I Tim. iv). Epulantur vere sancti illi in mensa sapientiæ, deliciantur in ferculo veri Salomonis, non in superstitionibus, non in hypothesi, non in vanitatibus, non in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis (I Cor. v). Magni ergo sunt, amandi sunt, amplectendi sunt. Et quid dicam? Invitus profero quod sentio, ratione coactus dico quod nolo. Videor tangere arcam Dei, et eam manu præsumptuosa, ut quondam Gza bobus lascivientibus (II Reg. vi), sublevare. Sed non sum præsumptor, non sum, quantum ad hunc casum pertinet, dignus morte ut ille, quia securum me faciunt verba illius qui dixit: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* (Luc. xi). Dicam ergo, nec jam ultra morabor. Audiat Pater æquo animo verba filii, nec in illis

aliquid vaftrum vel subdolum latere existimet. Ut enim aliis litteris sublimitati vestrae nuper mandasse memini, idem esset mihi vobis mentiri quod mori. In causa, de qua adhuc agitur, Gratianopolitanae electionis, videtur mihi, quod Carthusiensis ordinis serenam diem inopinus turbo infecerit, et splendor hactenus crystallinum nubecula nescio unde exorta fuscaverit. Divisa est inter se, et quae usque ad haec tempora specialius aliis unum in Christo fuerat, hac de causa in invicem congregatio sancta compugnat. Hinc Carthusia (174), Excubiae, Durbonum (175), hinc Portae (176), Majorevum (177), Silva (178), Alverium (179), et si qua sunt alia ad sacrum illum ordinem pertinentia loca, velut diversos parietes statuunt, et tam hi quam illi se, juxta prophetam, pro domo Israel ascendere ex adverso et stare in praelio in die Domini profitentur (Ezech. xiii). Dicunt hi, non debere electum episcopari, et causas quasdam, quas non est nunc meum dicere, praetendunt. E converso alii: Quid, inquit, ad vos ista? Carthusiensis ordinis institutio est, mala, si qua noverint, his, ad quos spectat, nota facere, non autem et litigare. Eorum est, simpliciter quod sentiunt dicere, non autem palatia ad causandum intrare. Non est eremi nostrae judiciis astare; non est eorum, qui mortui mundo videntur, in publicis negotiis actores vel defensores existere. Nihil simplicitati nostrae cum astutia saeculari; nec decet ut qui in saeculo cretum elegimus, nunc de eremo ad

A saeculum redeamus. Quod si non decet ut illuc etiam tracti redeamus, decet ut sponte, cunctis nolentibus et reclamantibus, iudicum nos tribunalibus ingeramus? Haec est causa non quidem litis apertae, sed simultatis occultae sanctorum hominum: quae expressius nota Patri fieret, si maiestati vestrae non solo scripto, sed et verbo mihi loqui liceret. Nam sunt quaedam, quae litteris tradere nolo: ea tamen quia scribere non fuit consilii, in ore dilecti fratris nostri et filii vestri Arnaldi vobis intimanda reposui.

EPISTOLA XIII.

Venerandis et dilectis fratribus nostris apud Lemovicis Deo et sancto Martiali ejus et suo apostolo servientibus (180), *frater Petrus humilis fratrum Cluniacensis abbas, salutis, gratiae et benedictionis a Deo plenitudinem.*

B Exsultavit cor meum in Domino, non quidem nunc videns, sed audiens conversationem vestram, et famam ordinis Deo et hominibus claram. Audiavi hoc non modo tantum, sed et frequenter, ab his quibus non credi nefas esset, quia veraces sunt: et quos vestri actus sive boni, sive mali, latere non possent, quia proximi sunt. Gaudeo quidem et de omnibus, de quibus similia audio, sed de vobis ex parte magis, quia magis debeo. Sed dicet vestrum quislibet: Cur magis de nobis quam de aliis? Idcirco, charissimi, magis de vobis quam de quibusdam aliis, quia, juxta verba Petri apostoli: *Positi in medio nationis*

DREÆ CHESNII NOTÆ.

(174) *Hinc Carthusia.* Major nempe, sita in monte Delphinatus prope Gratianopolim. Quem locum donante S. Hugone Gratianopolitano episcopo, incolere cepit S. Bruno cum sodalibus suis anno Christi 1084, ut in Historia Vitae ejus legitur apud Surium, die vi Octobr. Hujus loci prior totius ordinis Carthusiani princeps est, ibique etiam generales ordinis conventus quotannis celebrari solent.

(175) *Durbonum.* Domus Durbonis, sive ut alii scribunt *D'urbonis*, est in provincia comitatus Provinciae, in tractu Massiliensi.

(176) *Portae.* Portarum Domus in provincia Burgundiae fundata fuit temporibus S. Bernardi Clarevall. abbatis, ut ex Petro Sutorio lib. ii de vita Carthus., tract. iii, cap. 5, et ex Chronico Carthus. Dorlandi lib. iv, caput 9, constat.

(177) *Majorevum.* Monasterium Majorevi in eadem exstat provincia, unumque est ex antiquissimis ordinis Carthus. cenobiis.

(178) *Silva.* Domus ejusdem etiam provinciae, vulgo *Sylva Benedicta*.

(179) *Alverium.* Quod et *Arveriae* in plurali numero, in eadem quoque Burgundiae Provincia.

(180) *Fratribus nostris*, etc. Num B. Martialis primus Lemovicensis episcopus apostolus pronuntiandus esset, late tractatum in concilio Lemovicensi sub Aymone Bituricensi archiepiscopo, tempore Roberti Francorum regis. Sed latius adhuc ac diligentius excutere promittit vir eruditionis eximiae Joannes Cordesius. Quare nunc in ea controversia ventilanda diutius non immorabimur. Addemus tantum, hujus S. Martialis cenobium, quod est apud Lemovicis, in iis etiam hoc tempore censum, quae a Cluniacensibus abbatibus reguntur, illisque etiam nomine census quotannis

C centum libras Turon. persolvere solitum fuisse, quemadmodum Petrus tit. S. Marcelli presbyter cardinalis ab Innocentio IV, delegatus pro controversia Clun. abbatis cum abbate et conventu S. Martialis componenda judicavit anno 1246: «Abbas enim et conventus Cluniac. dicebant (ut est in ipsius Petri cardinalis litteris) monasterium Sancti Martialis, et ecclesias sibi subjectas esse sui ordinis, et ad suum monasterium nullo medio pertinere, et super institutione et destitutione prioris faciendi in ipso monasterio Sancti Martialis Lemovic. per ipsum abbatem Clun. et centum et quinquaginta libris Turon. quas dicti abbas et conventus Clun. a praedictis abbate et conventu Sancti Martialis Lemovic. et ab eorum monasteriis pro annuo redditu in perpetuum petebant annuatim; ad hoc abbate et conventu Sancti Martialis in contrarium asserentibus non teneri, etc. Nos autem, inquit Petrus, affectantes bene pacis, et alterationum materiam D amputare volentes, ut a lite et controversiis penitus discedatur, ita pronuntiamus, judicando, arbitrando, diffiniendo, statuendo, et amicabilem componendo inter partes, monasterio Cluniacensi centum libr. Tur. annui redditus in perpetuum in monasterio sancti Martialis Lemovic. assignamus, ad hoc sententialiter condemnantes quod reddat et persolvat dictas centum libras Turon. Parisius in monasterio Sancti Martini de Campis Clun. ordinis in perpetuum annis singulis, in crastino Purif. B. Mariae Virg. priori Sancti Martini de Campis Paris. nomine abbatis Clun. vel alii, qui mandatum abbatis Clun. super hoc ostenderit speciale, qui litteras solutionis factae dabit postquam dicta pecunia integraliter fuerit persoluta, etc. Actum anno Domini 1246, indict. v, xii Kal. Decembr. pontificatus Innocentii papae IV anno IV.»

pravæ et perversæ (Philipp. II), lucetis bono exemplo vestro sicut luminaria in mundo, incolitis terram hanc, nec sectamini terræ vitia. Nam, ut opinio mea fert, a Cluniaco nostra usque ad Pyrenæos illos, qui Gallos ab Iberis dividunt, nullum Cluniacensis vel cujuslibet antiqui ordinis monasterium novi, ubi tam firmiter, tam constanter, tam inconcusse, traditus a Patribus ordo hucusque vigerit, et inter frementes Lëmovicini territorii bestias earumque feroces rictus indefesse instituta servaverit. Ea de causa, ut dixi, de bono nomine vestro, magis quam de quorundam aliorum gaudeo. Ut enim doctor ille, quem nostis, Ecclesiæ dicit: *Magnum est esse bonum inter bonos; sed longe majus est esse bonum inter malos*. Præter hæc, ut nobis sæpe referunt qui hoc experiuntur, monstratis non verbis tantum, sed rebus, non affectibus solum, sed effectibus, non esse vos oblitos Cluniacensis lactis, quo in Dei timore et servitio educati estis, quando fratres nostros ac vestros ad vos pene assidue venientes, tam devote suscipitis, quando eis tam affectuose servitis. A multis hæc audivimus, sed nunc specialius a dilecto filio nostro Rannulfo priore vestro, qui et plus quam nunc dicere velimus boni, nobis vestrisque de vobis retulit, et se causa Dei nostrique multum a vobis diligere affirmavit. Quem, si in Deo diligentes diligendi sunt, non vos poeniteat dilexisse, qui dilectionem suam erga vos, quando nobiscum est, non cessat quibus potest modis ostendere. De cætero, charissimi, sincero affectu precor ac moneo vos in Domino, ut bona, quæ de vobis dicuntur, melioribus incrementis adaugere curetis, quia nunquam servis Dei deesse debet affectus proficiendi, quos semper sollicitus in Dei opere reddere debet timor deficiendi. Nam, ut magnus Leo papa ait, humanus animus sicut semper potest habere quo recidat, ita potest habere quo crescat. Pudeat vos vestrique ordinis omnes, in religionis monasticæ observantia quibuslibet novis inferiores videri, ne, contra Domini verba, sit (quod absit!) discipulus super magistrum (Matth. x); ne de fonte vestro aliis haurientibus, vos sitiatis, ne, de mensa vestra aliis saturis, vos jejuni permaneat. Nostis enim quod fere quidquid religiosi propositi nostri sæculi novi homines habere videntur, a vobis principium sumpsit, a vobis materiam formamque suscepit. Currite igitur non segnius quibuslibet viam mandatorum Dei. Nemo vos in currendo præveniat; nemo bravium bene currentibus propositum vobis subripiat: hocque tam instanter, ut ait Apostolus: *Sic currite, ut comprehendatis* (I Cor. ix). Paci præcipue et obedientiæ opera date, ut, tam in his quam in aliis sacrarum virtutum exercitiis, vobis desudantibus, videant sæculares opera vestra, et glorificent Patrem qui in cælis est (Matth. v). Orantem pro me et pro tota Cluniacensi Ecclesia vel congregatione, charitatem vestram omnipotens Salvator exaudiat, et actus vestros, mores et vitam in beneplacito suo, quod est salus sempiterna, componat.

EPISTOLA XIV.

Dilecto germano, imo filio EUSTACHIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem præsentem et æternam, quam mihi.

Gaudeo, nec gaudium meum ore explico quod cum te unicum, quantum ad sæculum pertinet, carnis meæ fratrem habeam, Deum te timere, Deum revereri, Deum te diligere agnosco. Et quod majus esse posset gaudium animæ meæ? Video undique mundum furentem, video Satanam mundi principem, de mortalibus sicut de avibus ludentem, video cum quotidie, imo assidue, miserrimas animas et flammis ultricibus in æternum pabulum datas ad inferos rapientem. Cerno eum et juxta te, et longe a te, vel gladio, vel peste, vel subita morte, vel quolibet diabolici laquei dolo tot sibi humanarum animarum millia vindicare, ut de illis Christus Salvator et Deus noster dicat: *Multi vocati, pauci electi* (Matth. xxii); et in simili causa: *Amen dico vobis, nemo introrum illorum, qui vocati sunt, gustabit cenam meam* (Luc. xiv). At cum ista a Domino meo audiam, et te tot tantisque malis undique circumseptum agnoscam, non debeo letari si te timor Dei et studium salvandæ animæ tuæ a perditis et perdendis hominibus secernit, et salvatis vel salvandis suorum militum castris adjungit? Quod si te ad ista cogere vel rei familiaris defectus, vel hostium contra te pugnantium profectus, vel fortunæ, ut sic loquar, prosperitati tuæ invidentis temeritas, gauderem quidem esse te de illorum numero, de quibus jam dictus Salvator sub similitudine dicit: *Vade in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea* (ibid.). Nunc vero cum te mundanis bonis, et cunctis, quæ pleno copia cornu plerisque mortalium infundere solet, circumflui videam, et nihil pene de concupitis deesse, longe magis exulto, longe amplius gaudeo, quod animum tuum ad res divinas trahit non temporalium rerum defectus, sed æternarum a Deo conceptus affectus. Fuisti quidem, sed auxilio misericordiæ Dei jam in laboribus hominum non es, neque cum impiis flagellaris, nec tamen ideo tenuit te superbia, nec opertus es iniquitate et impietate tua. Unde, ut jam dixi, nimium nimiumque letor quod prosperitatis laqueus, qui fortes atque constantes in salutis proposito mentes frequenter irretire solet, nodos suos, ne te caperet, ex parte explicuit; et quod istud non ex parte, sed ex toto (quandoque fieri possit, si Deus juverit), spem mihi tuisque certissimam dedit. Sed ut ad rem, pro qua scribere cæpi, veniam, placeat mihi, et hoc multum, quod clerici, de quo scripsisti, somnium ne spreveris, et quod te ad Dei timorem, hac quantalibet prestita occasione, exaceris. Nam licet somnia sæpe vana sint, ita ut de eis Scriptura Christiana dicat: *Non augurabimini, nec observabitis somnia* (Levit. xix); et rursus alia: *Multas curas sequuntur somnia* (Eccle. v); itemque illa Sapientis: *Somnia ne cures* (Jer. xxix), non tamen idcirco universa somnia contemnenda sunt,

quoniam ex eorum significatis effectibus vera saepe A fuisse probata sunt. Habet Ecclesia Dei in libris divinis septem crassas boves Pharaonis septemque macras, septem spicas uberes septemque steriles praëgnasse septem annos Ægyptiacæ fertilitatis septemque sterilitatis (*Gen. xvi*). Habet et subcine-ricium panera visum in somno Gedeoni, hoc est, eundem Gedeonem devolutum in maxima castra Madian, ea Dei virtute cum solis trecentis militibus occupasse, ipsaque usque ad extrema delesse (*Jud. va*). Habet et longe ante in eodem eptatico, in somnis Joseph apparuisse, velut messis tempore manipulos fratrum adorare manipulum ejus, rursumque solem et lunam, ac undecim stellas, adorare seipsum (*Gen. xxxvii*). Idem in Daniele, tam de ipsius Danielis quam de regis Nabuchodonosor somniis quod futura pronuntiarent, ostendit (*Dan. ii et vii*). Sed et in Evangelio, de justo Joseph sponso sanctæ Virginis matris Domini, quod ei angelus Domini cogitanti dimittere eandem matrem Domini in somnis apparuerit, quod ne dimittere prohibuerit (*Matth. i*), quod in Ægyptum eam cum filio duci ac reduci (*Matth. ii*), in somniis præceperit, magnifica illa et celestis Scriptura testatur. Ad quid ista, charissime? Ut intelligas, nec semper esse sequenda somnia, nec semper spernenda. Unde est, et breve quod moneo, ut sive vera sunt quæ a somni auctore feruntur, sive falsa, sive portantur aliquid, sive non, utaris vel veritate, vel falsitate relatoris sapienter, hoc est ut et de præteritis offensis digne Deo pro posse satisfacias, et ne satisfactionem tuam mala quælibet, maxime crimina impediant, studio toto præcaveas. Non autem hæc dico, quod aliquem tuarum partium nobilem, quantum ad hominem adhuc vinclis sæculi retentum pertinere potest, in bonis studiis (ut a multis accepi) præponam; sed quia novi quod quanto fueris cautior, tanto eris melior. Nam si visio, quam priori fratri tuo scripsisti, vera est, et aliquid significans, aut forte vera et nihil præsignans, non invenieris apud Deum contemptor verorum, sicut inventus est rex Sedechias, qui libro misso sibi a Jeremia propheta, in quo multæ minæ adversus eum continebantur, non solum terribis non est, nec mandatis Dei per prophetam sibi missis paruit, sed librum eundem scallo pello scribæ, quod casu occurrit, discidit, et in arula prunis plena projectum incendit (*Jer. xxxvi*). Unde ea de causa brevi tempore post ab hostibus captus est, et avulsis oculis in Babylonem ductus, sub dira captivitate tandem mortuus est. Si vero relator jam dicti somni, qualibet intentione mentitus est (pravum est enim, ut Scriptura ait, cor hominis et inscrutabile [*Jer. xvii*]), si, inquam, mentitus est, et ut olim falsi prophetae, quos Deus voce eorum deridendo assumpta, dicit: *Somniavi, somniavi* (*Jer. xxiii*), falsa confinxit, etiam de falsitate ipsa proficies, quando in cunctis actibus tuis hac occasione, ut dixi, cautior fies. Multi enim revera falsi pseudoprophetae, vel mendaces somniorum

A relatores olim mentiti sunt. Contra quos Deus: *Væ his qui prophetant de corde suo!* (*Ezech. xiii*.) Et rursum alio in loco: *Si quis non dederit in manibus eorum aliquid, sanctificant super eum bellum* (*Mich. iii*). Quorum relationibus si modo quo dixi usus fueris, prodesse tibi multum poterunt, obesse nihil. Age ergo jam, unica spes et pene sola generis nostri, ut sicut strenuus et prudens in sæculo diceris, sic tandem non inferioris strenuitatis, non minoris potentiae, in Deo dicaris. Diffusius loquerer, et multa, quæ penetralibus cordis retineo, in aures tuas infunderem, nisi me tibi ore ad os in proximo loqui, hoc est ante Dominicum Pascha, sperarem. Hoc quia spero, finem nunc loquendi facio. Dominus tecum.

EPISTOLA XV.

B *Venerandis et dilectis fratribus nostris, tam Prioribus quam Custodibus Ordinis, ubicunque constitutis, Frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem, et ab auctore gratiarum gratiam et benedictionem.*

Loquar, an sileam? Aperiam labia, an claudam? Si de illis esse voluero, de quibus dicitur: *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant* (*Isa. iii*), et de quibus irrisorie Scriptura sancta voce stulti populi loquitur: *Loquimini nobis placentia, videte nobis visiones* (*Isa. xxx*); vel de his de quibus rursum ait: *Canes multi, non valentes latrare* (*Isa. lvi*), aut adularum vobis, aut tacebo. Si adulatus fuero, væ illud propheticum incurram, quod in Isaia legitur: *Væ his qui dicunt bonum malum et malum bonum, dicentes tenebras lucem et lucem tenebras, vertentes amarum in dulce et dulce in amarum!* (*Isa. v*.) Si tacuero, formido et illud: *Si non annuntiaveritis iniquo iniquitatem suam, ipse quidem in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram* (*Ezech. iii*). Et illud: *Væ mihi quia taceui!* (*Isa. vi*.) Nec adulari ergo vobis, nec tacere disposui. Utrumque enim, quantum ad id quod dicere intendo, æque periculosum est. Restat igitur de duobus, quæ præmisi, alterum, hoc est, non ut sileam, sed ut loquar. Et quid dico quia restat ut loquar? Imo, ut et loquar, et clamem: *Clama, inquit, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam* (*Isa. lviii*), et reliqua quæ nostis. Loquor ergo et clamo, et ut ipsi, qui præestis aliis, hæc loquamini, et inclametis, admoneo. Nam nec in modico minus vobis quam mihi, si tacueritis, formidandum est, cum sciatis vos vocatos, etsi non in plenitudinem potestatis, tamen in partem sollicitudinis. Et ne ultra quæ dicenda sunt differam, relatum est mihi, et hoc non a vilibus vel levibus personis (quod non absque intimo cordis mœrore dico) nullam jam distantiam esse, quantum ad eum carnum pertinet, inter fratres nostros et laicos, inter sæculares et religiosos, imo, ut expressius loquar, inter scurras et monachos. Dixi nullam distantiam esse inter hos et illos; sed multa, heu! perverso ordine est. Abstinent causa D. i

ipsi mimi vel lixæ a carnibus omni Sabbato, abstinent insuper plerique laicorum omni quarta, abstinent quidam ex ipsis etiam omni secunda feria. At fratres nostri, sancti ordinis, cœlestis propositi, monachi, et hoc Cluniacenses, spreto Deo, abjecto pudore, totum, ut dicitur, annum, nulla præter sextam excepta feria, in absumendis carnibus continuant, nec hoc saltem occulte, sed palam et publice facientes, peccatum suum, juxta prophetam, quasi Sodoma prædicant (*Isa. iii*). Discurrunt de locis ad loca, et ut milvi aut vultures, ulsi vel fumum coquinarum viderint, vel nidorem assæ vel ustæ carnis naribus hauserint, celeriter advolant. Et quia ab ista videntibus pravo eorum exemplo sacer ordo blasphematur, ore illorum nomen Domini ipsi blasphemant. Væ, ait Scriptura sancta, his per quos nomen Domini blasphematur! (*Isa. lxi*.) Deridetur jam a talibus, si quis timore Dei ductus, a tali esu abstinere voluerit, et hypocrita, simulator, ac profanus vocatur. Reputatur ab eis sicut ethnicus et publicanus; cavendum esse ab illo, sicut ab hoste publico, prædicant. Faba, caseus, ova, ipsi etiam pisces, jam in nauseam versi sunt. Solæ ollæ Egyptiorum placent. Assus aut elixus porcus; juvenca pinguis, cirro grillus et lepus, anser ex anserum grege electus, gallinæ, et prorsus omne quadrupes, aut volatile domesticum, sanctorum monachorum mensas operiunt. Sed vilnerunt jam et ista. Assiduitas multa fastidium ingessit. Ad regales et peregrinas delicias transitus factus est: satur monachus, jam non nisi caprea, cervo, apro, vel urso agresti vesci potest. Lustranda sunt memora, venatoribus opus est. Aucupum arte phasiani, perdices, turtures capiendi sunt, ne servus Dei fame pereat. Providendum sollicite ut, quia aliter vivere non potest, ejus omnino desideriis satisfiat.

Quid ergo restat, quando quidem non nisi sexta feria per omnem hebdomadam ab his epulis excipitur, addatur et ipsa, nec illa Christianorum Quadragesima convivia continuata interpolet? Abscedant de medio veris, æstatis, autumnii et hiemis jejunia. Totus et integer annus epulis et gaudiis continuetur, ne forte talium hominum Deus offendatur, de quo et de quibus Apostolus ait: *Quorum Deus venter est, et gloria in confusionem ipsorum* (*Philipp. iii*). Utquid enim hujusmodi monachi absque fructu fatigantur? Utquid absque spe mercedis, sexta feria, Quadragesima, vel reliquis jam dictis diebus, a carnibus abstinent? Quæ enim eis mercedis spes superesse potest, qui non sponte, sed inviti, non voluntarii, sed coacti sanctis illis diebus a carnibus abstinere videntur? Nullus enim, nullus, inquam, mihi persuadet, tales illis diebus, si impune liceret, velle a carnibus abstinere. Relinquant ergo quod inviti faciunt, et sicut a pane illo alieni, de quo in Evangelio legitur: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei* (*Luc. xiv*), et sicut a mensa illa extorres, de qua Christus: *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo* (*Luc. xxi*), non

Amittant interim carnes porcinas, non vaccinas, non quaslibet alias, ipsa sexta feria vel Quadragesima. Totus, ut jam dixi, et integer annus in gaudio et epulis continuetur, ut mœror et tormenta his epulonibus per sæcula perpetuentur. Non sufficiunt jam, ut a quibusdam nostris et hîde dignis accepi, prædia Cluniacensia mensis et convivii prodigiorum nostrorum, in tantum, ut si carnibus et votis eorum devotus minister voluerit satisfacere, terras ipsas et prædia necesse sit vendere. Et, o quicunque es talium conviviorum carnifex, hocce est, quod monachum profitens, Deo votisti? Hocce est, quod coram abbate tuo et fratribus promisisti? Hæcne est Regula, secundum quam te vivere spondidisti? Videamus, videamus, ipsa Regula in medium adducatur, et utrum profitens quod de carnibus profitetur teneat, agnoscat. Carnium, inquit, quadrupedum omnino ab omnibus abstinenceat comestio, præter omnino debiles et ægrotos. Et in alio loco: *Carnium esus, infirmis quoties expedit offeratur. At ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant*. Quid dicis? Monachus sum. Et o utinam! Si ergo monachus es, ubi est hoc quod professus es? Professus es certe obedientiam secundum Regulam sancti Benedicti. Hæc sunt autem de hoc capitulo verba Regulæ quæ audisti. Quid igitur prævaricaris? Quid Deo mentiris? Quid teipsum fallis? Verba tua te condemnant, de ore tuo ut servum nequam te judicant (*Luc. xix*). Chirographum quod scripsisti homines servant, angeli retinent, proponendum tibi in die magni judicii Dei ante tribunal summi et veri judicis Jesu Christi: proponendum, inquam, et legendum, sive ad vitam, sive ad mortem. Et ne tibi recurrere liceat ad id quod soles, ut dicas et hoc capitulum, sicut et alia quædam, a sanctis quibusdam Patribus certa ratione mutatum, respondeo: Aliter est. Si enim de novitiis suscipiendis, si de opere manuum, si de vestibus et quibusdam similibus, a bonis Patribus post sanctum Benedictum, mutatum est, non dubia, sed certa et rationabili causa factum est. Et causa vel ratio, quia his a me in duabus epistolis, olim Domino abbati Clarevallensi directis, studiose descripta est, hic iterare superfluum judico. Si adeo studiosus fueris, ibi plene reperies. At hujus capituli prævaricatio, qua ratione excusabitur? Qua causa sospes et integris viribus monachus carnibus utens, reus non esse monstrabitur? Dic si quid habes, et aliqua vera vel verisimilis ratio est, carnes tibi, si potes, vindica. Non habes, non habes, inquam, ut æstimo, quid dicas. Non habes plane, unde perjuri nævum, ne dicam noxam, expurges. Obviat Regula, contradicit justitia. Et quid dico? Sileat interim Regula.

Veniat post magnum Benedictum et ejus discipulum Maurum summus ordinis monastici in Gallis reparatur, præcipuus Regulæ reformator Odo: Odo, inquam, primus Cluniacensis ordinis Pater, qui emortuum jam et pene ubique sepultum monastici propositi fervorem resuscitare summo conamine

aggressus est. Defecerat suo tempore sanctus, diminutæ erant veritates a filiis hominum : in cunctis pene Europæ nostræ finibus, de monacho præter tonsuram et habitum nihil. Institit ille divino operi pene tunc solus, et Cluniaci prima jacens fundamenta, post hæc illucque religionis semina, quandiu advixit, serere non cessavit. Ille ergo, o frater, primus tuus Pater, quid de carnium capitulo sensit? quid dixit? quid scripsit? Consule librum ejus, relege verba ejus. Invenies inter alia, ad terrorem talium, illum scripsisse quemdam illius corrupti temporis monachum, quadam die, mane ad domum parentum suorum venisse, et ut sibi refectio pararetur quæsisse. Cumque parentes respondissent habere se pisces in promptu, indignatus ille ad nomen piscium, fuste quam forte manu tenebat, gallinam prope astantem percussit, et dixit : *Cur pisces vos habere dicitis? Hæc plane, hæc hodie mihi piscis erit.* Erubescens illi ad verba impudentis hominis, gallinam a monacho ad esum percussam festinanter præparant, igni admovent, assare incipiunt. Cumque diutius assaretur, ille gula instigante impatiens, et velut actus furia, gallinam invadit, offam extrahit, ori injicit. Quam statim attritam dum trahere conatus esset, non potuit, cum rejicere, nec illud prævaluit. Accurrunt omnes, conclamant undique, frequentes ictus collo patientis ingeminant; ut mortis esca rejici posset, toto studio et conatu laborat. Sed nequidquam. Ita via gutturis obturata, spiritu vitali præcluso, monachus ille nec confiteri peccata, nec escam salutarem, hoc est corpus Christi, obstante mortifero cibo, sumere prævalens, in momento extinctus est. Sic tam terribili morte præventus, horrendum esse incidere in manus Dei viventis præsentis et posteros docuit, et esum carnium ad fortes et incolumes monachos non pertinere lucide demonstravit. Hæc est certe, Cluniacen. frater, primi et sancti Patris tui Odonis de carnibus monachorum sententia, hæc doctrina. Sed ne forte dicas, in uno tantum monacho eum hoc vitium condemnare, recole Vitæ ipsius historiam, et quanto studio monachos Sancti Benedicti super Ligerim sibi commissos a carnibus edendis cohibuerit ad mentem revoca. Nam sic ibi legitur : *His præterea diebus cepit eis persuadere ut ab esu carnium recederent, parce viverent, nihilque proprium possiderent.* Et post quædam : *At fratres illi, id ipsum, cui abrenuntiaverant, moliebantur mandando consumere, cum cæteris quæ Pater noster secum detulerat, ut consumptis omnibus, saltem invitus carnem eis edendam concederet. Qua de re indesinenter expetebant pisces.* Econtra pius Pater cuncta illis impendebat competentia, ut ab uno eos cohiberet. A quo uno! A carne utique edenda. Hæc est, inquam, ut dixi, si Cluniacensis es, doctrina Patris tui, hoc ejus exemplum, hoc ejus præceptum.

Aut ergo nega eum Patrem tuum, et comede carnes tuas, aut confitere, et abstine a carnibus non tuis. Dico eas non tuas, si monachus et sanus es.

A Et quid dico, si monachus et sanus es? Plus aliquid dicam : Vide quantum condemnari debeat esus carnium in monachis, cum severissimo a Deo condemnatus fuerit, etiam in Judæis. Dicebant illi : *Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Anima nostra arida est.* Nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi *Man* (Num. xi). Et quid post? *Iratus est*, ait Scriptura sancta, *furor Domini valde. Sed et Moysi intolerabilis res visa est (ibid.).* Quod si Deus iratus est, si Moysi intolerabilis res visa est, quia desiderabat carnem Judæus, nunquid Deo placere potest, nunquid res tolerabilis est, quando contra votum suum comedit carnem monachus? Sed audi formidabile judicium Dei. Licet Deus ea de causa iratus fuerit, licet murmur illud Moysi intolerabile visum fuerit, satisfactum est tamen Judæicæ concupiscentiæ, ut adepti quod male cupierant punirentur, et implerentur in eis tormenta illa sententia qua dicitur : *Dimisi eos secundum desideria cordis sui, ibunt in adinventionibus suis (Psal. lxxx).* Sic plane, sic factum est : *Concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in iniquo. Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum (Psal. cv).* Nam sic eis dictum est : *Sanctificamini, cras comedetis carnes.* Ego enim, ait Deus, *audiri vos dicere. Quis dabit nobis escas carnium? Bene nobis erat in Aegypto. Ut dei vobis Dominus carnes, et comedatis, non uno die, nec duobus, vel quinque aut decem, nec viginti quidem, sed usque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, et vertatur in nauseam : eo quod repuleritis Dominum, qui in medio vestri est (Num. xi).* Ecce impletum est quod concupierant. Comederunt, et perierunt. Audi Moysen : *Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat cibus hujusmodi, et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Vocatusque est locus ille, sepulchra concupiscentiæ. Ibi enim sepepulerunt populum, qui desideraverat carnes (ibid.).* Audi et David : *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit (Psal. lxxvii).* Quid evidentius? Quid terribilius? Audi, corvine monache; nec irascaris quia te sic nomino. In quo enim differs a corvo, in quo a vulture, in quo ab urso, in quo a lupo? Inhiant volucres illæ aut feræ sanguineis dapibus; nec dies a diebus, nec horas ab horis in vescendo discernunt. Sic, ut video, et tu, qui, ut supra scripsi, nullum tempus, nullam diem, nisi quando vi cogeris, a tali esu vacare permittis. Audi, adverte, intellige Judæos, in quos tam dire ultus est Deus carnium concupiscentiam, nequaquam prius vovisse Deo carnium abstinentiam. Qui licet nihil Deo tale voverint, nihil promiserint, tamen quia concupierunt, quia murmuraverunt, quia comederunt, ira Dei ascendit super eos, electi Israel impediti sunt, innumeri interfecti sunt, in sepulchris concupiscentiæ, quia carnes concupierant, sepulti sunt (Psal. lxxvii). At tu qui ob majus meritum, in cælo reponendum, ne carnem sanus co-

mederes Deo vovisti, cujus vox pene assidue coram A Deo Propheta resonat, eique audacter promittit: *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea* (Psal. lxxv), cum pene quotidie initum cum Deo pactum irritum facias, impunitus evades? Vis, imo exis tibi reddi, quod tibi promittitur a proximo, et putas a Deo non exigi quod promittitur Deo? Tacet quidem nunc, sed, ut ipse loquitur, nunquid semper tacebit? Plane quandoque sicut parturiens loquetur, plane, ut se habent verba ejus, *vociferabitur, et clamabit, et super inimicos suos confortabitur* (Isa. xlii). Exiget quia prævaricatus es, exiget quia mentitus es, nec dimittet aliquid usque ad ultimum quadrantem.

Terreant ergo te tot ista, et si nondum a facie Dei projectus es, time quod audis, nec vana vel ludicra putes, quia quod nullus unquam mortalium potuit, nec tu, ut credo, poteris effugere judicium Dei (Rom. ii). Hæc verba non sunt mea, sed Apostoli, imo ipsius, qui in Apostolo loquitur, Christi. *Statue, ut ait Salomon, quando ad mensam accedis, inquam, cultum in gutture tuo* (Prov. xxiii), confige timore Dei carnes tuas, coge illas abstinere a carnibus non tuis. Pomo (quod minus est), non carne, perit et perdidit orbem parens carnis humanæ. Quæ culpa quanta fuerit, etiam parum advertens agnoscit. Nam nisi primus in esu illo reatus fuisset, non tanta Dei Filius ad illum expiandum in assumpta carne tulisset. Sed quid exemplis immoror? Innumera sunt Scripturæ sanctæ testimonia, quæ gulæ intemperiem damnant, quæ quanta inde mala sequantur demonstrant: quæ quibuslibet Christianis, ne dicam monachis, omnino cavendam esse prædicant. Unde qui supra Apostolus: *Non in comensationibus, ebrietatibus* (Rom. xiii). Qui et ostendens, quid inde sequatur, subdit: *Non in cubilibus et impudiciis* (ibid.). Sed forte oppones mihi hædos Isaac, quibus saturatus benedixit filio (Gen. xxvii). Objicies forsitan et corvos Eliæ, de quibus legitur quia deferebant ei panes et carnes mane, et panes et carnes vespere (III Reg. xvii). Ast ego, licet tu patriarcha non sis, libens tibi concedo hædos patriarchæ, si tamen jam satus, benedictiones, quas ille filio, tu mihi quoque dederis. Nec carnes Eliæ abnuam, si vel tu propheta fueris, vel a corvis allatas carnes susceperis. Sed ne nimius in loquendo videar, jam verba finio. Ad quid enim ea ultra producerem? Si te ista non terrent, nec plura, ut puto, terrent. Si te ista non corrigunt, nec, ut æstimo, majora corrigerent. Det ergo Deus ut tibi quæ dicta sunt prosint. Quod si tibi non profuerint, mihi saltem proderunt. Dicam enim Deo, quod Pater Benedictus contemptos a subditis magistros dicturos perhibet. Justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam, et salutare tuum dixi. Ipsi autem contemnentes, spreverunt me.

EPISTOLA XVI.

Magnifico principi, domino ROTGERO regi Sicilia, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem præsentem et regnum sempiternum.

Quantum sublimitatem vestram diligamus, quantum actus vestros prosperari, et in Domino, et in sæculo velimus, novit ille qui novit omnia. Audientes obitum filiorum vestrorum valde doluimus, et tam pro sospitate vestra, quam pro animabus illorum, missas celebrari, orationes ad Deum fundi, elemosynas fieri, in conventu nostro præcepimus. Non solum autem nunc, sed et sæpe diebus solennibus, et majoribus capitulis nostris, inter alios reges, amicos et benefactores nostros, vestri memoriam frequentamus. De cætero notum facimus B regiæ magnitudini vestræ, nos multum dolere de inimicitis, quæ inter vos et dominum regem Theutonicorum, seu imperatorem Romanorum versantur. Multum enim, tam ego quam multi alii, discordiam illam sentimus obesse regnis Latinis et Christianæ fidei propagationi. Nam cum multa, sicut frequenter audivimus, augmenta Ecclesiæ Dei, bellica virtute vestra de terris inimicorum Dei, hoc est, Saracenorum, proveniant, longe, ut credimus, majora provenirent, si firma pax et concordia vos et regem supradictum unirent. Est et aliud quod longe magis accendit animos nostros, et animos pene omnium Gallorum nostrorum, ad amandam et quærendam pacem vestram, illa scilicet pessima, inaudita et lamentabilis Græcorum, et nequam regis eorum de peregrinis nostris, hoc est exercitu Dei viventis, facta proditio. Ut enim juxta quod in mente mea video loquar, si necesse esset, quantum ad monachum pertinere potest, non recusarem mori, si mortem tantorum, tam nobilium, imo pene totius Galliæ et Germaniæ miserabili fraude extinctum florem, justitia Dei per aliquem suorum dignaretur ulcisci. Neminem vero sub cælo principum Christianorum video, per quem tam bene, tam congrue, tam efficaciter, sicut per vos, opus hoc tam sacrum, tam cælo et terræ optabile, posset impleri. Nam per gratiam Dei, quod non adularis dico, juxta quod ex præteritis operibus vestris, et ex verbis multorum conjicio, ad tantum bonum istud perficiendum, D aliis principibus, et animo sagacior, et opibus ditior, et virtute exercitator, et ipso insuper loco propinquior estis. Exsurge igitur, bone princeps: quod voce quidem mea, sed tam meis quam omnium votis dico. Exsurge in adjutorium populo Dei, zelare sicut Machabæi legem Dei, ulciscere tot opprobria, tot injurias, tot mortes, tantum tam impie effusum sanguinem exercitus Dei. Paratus sum ego pro jam dicta pacis causa, mox ut se opportunitas præbuerit, imperatorem supradictum adire, et adhibitis mecum quos potero, totis viribus, omni studio, de pace tam Deo amabili, inter vos et ipsum reformatam et confirmandam tractare. Rescribam Deo volente vobis statim post colloquium quod invenero, et cuncta vobis litteris patefaciam.

EPISTOLA XVII.

Amantissimo Patri, PETRO Dei gratia venerabili Cluniacensi abbati, frater BERNARDUS de Claravalle, salutem, et quas potest orationes in Domino.

Gravem nimis ac miserabilem Orientalis Ecclesiae gemitum, etc. Vide inter epistolas S. Bernardi, Patrologiae, tom. CLXXXII.

EPISTOLA XVIII.

Venerabili, et praeclarae Ecclesiae Dei lucernae, totisque charitatis brachiis amplectendo, domno BERNARDO abbati Claravallis, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem ac se totum.

Litterae, quas mihi sanctitas vestra misit, licet earum materiam prius ex parte non ignorarem, moverunt me, et multum, ut dignum erat, moverunt. Quem enim Christianum, in Christo suo aliquam spem habentem, fama tam lamentabilis non moveret, qua, ut ex litteris etiam domini abbatis S. Dionysii comperi, jam pene ubique divulgatum est fratres Templi, regem Jerusalemitanum, ipsam insuper Dominicam ac salvatricem crucem, in urbe Antiochena cum aliis multis obsessos, ac, nisi manus Domini in brachio extento cito succurrat, omnes in brevi captivos? Quem non moveat, ne forte terra illa sancta, a jugo impiorum tantis Patrum laboribus, tanto Christicolarum sanguine, ante non multam temporis eruta, rursum impiis et blasphemis subdatur? Quem non moveat, si tam salubris peccatorum poenitentium via, quae, ut dignum est credere, innumera peregrinantium millia, a quinquaginta jam annis, inferis abstulit, caelo restituit, nequam Sarracenorum obice obstante claudatur? Absit, absit, inquam, quod adeo in Christianos suos, in populum acquisitionis, coelestis ira deserviat, ut noviter inflicto, et adhuc calenti vulnere, tam acro denovo vulnus addatur, quod sui magnitudine jam, non videatur esse purgatorium, sed peremptorium. Non esset vere reputandus inter membra corporis Christi, quem ex intimis praecordiorum visceribus non moveret tantum periculum, imo tanta clades populi Christiani. Non dico quem non moveret ad compatiendum tantum quod omnibus leve est sed ad subveniendum pro viribus, et ad subeundum etiam quidquid grave est. Si enim in corpore humano manus manui, pes pedi, membrum quodlibet membro cuilibet, si laesum fuerit subvenire non dissimulat, ejusque lesionem non alienam, sed propriam reputat, quanto magis in sacro corpore Christi, quod est ejus Ecclesia, toto nisu, tota virtute, frater fratri, proximus proximo maxime in majoribus periculis, occurrere et succurrere debet? Facit hoc in carne humana unus universa membra vivificans spiritus, facit hoc idem in corpore Ecclesiae unus, qui ejus universa membra vivificat, Spiritus sanctus. Non ergo vegetatur spiritu Christi, qui non sentit vulnera corporis Christi. Monstratur igitur aperte esse tam vos quam quosdam alios vestrarum partium viros de precipuis membris corporis ejus quos adeo movet, quos adeo angit laesio corporis ejus. Apparet inde maxime

PATROL. CLXXXIX.

A verum esse quod dico, quod cum in ultimo occidente, imo in ipso pene occidui oceani littore positus sitis, tot interjectis terrarum spatiis, laboranti in Oriente Christiano nomini, summo quantoque potestis studio succurrere festinatis. Inde est quod apud Carnotum cum domino rege, et aliis Patribus Ecclesiae, ac regni majoribus, die indicta convenire decrevistis, meque sacro illi conventui interesse rogastis. Fateor, quod verum est, quia et excusare adventum meum erubescō, et tamen omnino venire non possum. Inter alia enim quae obstant, in quibus est ab ipso Natali Domini fere continuum corporis mei incommodum, inevitabili de causa antequam aliquid de istis scirem in initio pene Quadragesimae, eadem die qua conventus indictus est apud Carnotum multos ex prioribus nostris nuntio, et litteris venire praeceperam Cluniacum. Causam, ex parte, adventus eorum dixi secreto venerando viro, domino abbati de Fontanel, qui mihi litteras vestras attulerat quam ab ipso, si placuerit, audire poteritis. Rogo ergo, et iterum iterumque rogo, ne hoc aegre feratis, vel cogitetis me in corde et corde loqui: quod non solum loquens vobis caveo, sed etiam semper cavere soleo. Non enim tantum usque Carnotum, hac tanta de causa venirem, sed nec usque ad ipsam, de qua agitur, Jerusalem, si necessitates commissae mihi Ecclesiae paterentur, ire ullo modo dubitarem. Si tamen contingeret alio tempore conventum alium vel in vestris vel in nostris partibus celebrari, nisi rursum inevitabilis causa obstaret, sciat reverentia vestra me libentissime iturum, et cum conventu, et sine conventu tantae rei auxilium pro viribus praebiturum.

EPISTOLA XIX.

Amantissimo domino, et Patri venerabili, Dei gratia Cluniacensium abbati PETRO, SUGERIUS Beati Dionysii abbas, devotas in Christo orationes, amoris et servitii plenitudinem.

Orientalis Ecclesiae calamitatem, etc. Vide in Sugerio, Patrologiae tom. CLXXXVI.

EPISTOLA XX.

Venerando, et praecordiali amico nostro domno SUGERO S. Dionysii abbati, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutis et praesentis et aeternae plenitudinem.

Doleo, et supra quam dicere possum doleo, quia sacro conventui vestro, quem apud Carnotum dominus rex consilio sapientiae vestrae et aliorum sapientum indixit, interesse non valeo. Credite intimo amico, credite vera dicenti, quia vere volo, sed non valeo; et quia non valeo, doleo. Quis enim non doleat se non interesse tam sancto collegio, ubi nullus proprium lucrum, ubi nullus quae sua sunt quaeret, sed quae Jesu Christi? Non enim res qualibet agitur, sed de illa tractatur, quae major nulla, imo quae est omnium maxima. Nonne maxima omnium est providere, satagere, ne sanctum detur canibus, ne loca, in quibus steterunt pedes operantis salutem in medio terrae, rursum pedibus iniquorum pro-

terantur, ne regia Jerusalem a prophetis, ab apostolis, ab ipso omnium Salvatore dedicata, ne nobilis illa totius Syriæ metropolis Antiochia iterum blasphemis, et nefandis hominibus subiciantur, ne ipsa salutaris crux, jam ab impiis, ut dicitur, obsecsa, ut olim a Cosrohe [Cosdroe] capiatur, ne ipsum sepulcrum Domini, quod hactenus, iuxta prophetam, gloriosum toto in orbe fuerat (*Isa. xi*), fortassis ut illi minari solent, radicitus avellatur? Huic ergo tam sancto, tamque necessario tractatui, ad quem humilitatem meam, venerande vir, invitare voluisti, libentissime, ut dixi, interfuissem, si ullo modo potuissem. Quæ iter hoc meum impediunt, multa sunt. Sed inter alia, specialia duo sunt: unum, multiplex incommodum corporis mei: quod a Natali Domini usque ad hoc tempus, pene assidue passus sum; aliud, conventus magnus priorum, quos, antequam de istis quæ mandastis aliquid scirem, in ipso fere initio Quadragesimæ, pro consilio inevitabilis rei, Cluniacum ea die qua conventus vester apud Carnotum indictus est, venire præceperam. Suscipiat ergo, si placet, æquo animo unanimis, et charissima mihi reverentia vestra, non fictam, sed veracem excusationem meam; et apud se, et apud alios, excusatam habeat absentiam meam.

EPISTOLA XXI.

PETRO reverendissimo domino et Patri, ac venerabili abbati Cluniacensium, HELOISA humilis Dei et ejus ancilla, spiritum gratiæ salutaris.

Visitante nos Dei misericordia, dignationis vestræ nos visitavit gratia. Gratulamur, Pater benignissime, et quod ad parvitatem nostram magnitudo vestra descenderit gloriamur. Est si quidem vestra visitatio magna magnis quibuslibet gloriatio. Norunt alii quantum eis utilitatis vestræ contulerit præsentia sublimitatis. Ego certe non dicam enarrare dictu, sed nec ipso valeo comprehendere cogitatu quam utilis, quam jucundus vester mihi fuerit adventus. (181). Abbas noster, dominus noster, apud nos anno præterito xvi Kal. Decembris, missam celebrastis, in qua Spiritui sancto nos commendastis. In capitulo, divini nos sermonis eulogio cibastis. Corpus magistri nobis dedistis, ac beneficium Cluniacense concessistis. Mihi quoque, quam nec ancillæ nomine dignam sublimis humilitas vestra, tam scripto quam verbo, sororem vocare non dedignata est, singulare quoddam velut amoris et sinceritatis pri-

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(181) *Quam utilis, quam jucundus vester mihi fuerit adventus. Fuerat et utilis antea jucundusque sancti Bernardi Clarevallensis abbas, de quo Petrus Abælardus illi scribens: « Cum nuper, inquit, Paracletum venissem, quibusdam compulsus negotiis ibi peragendis, filia vestra in Christo, et soror nostra, quæ illius loci abbatissa dicitur, cum summa exultatione mihi retulit, vos illic diu desideratum causa sanctæ visitationis advenisse, et non tanquam hominem, sed quasi angelum, tam eam quam sorores suas sacris exhortationibus corroborasse. »*

(182) *Placeat vobis aliud sigillum mittere, in quo magistri absolutio contineatur. Sigillum hoc, absolutioem magistri Petri Cabiloni defuncti continens,*

A vilegium donastis, tricenarium scilicet quod mihi defunctæ conventus Cluniacen. persolveret. Indixistis etiam, quod donum illud sigillatis confirmaretis apicibus. Quod itaque sorori, imo ancillæ concessistis, frater, imo dominus impleatis. Placeat etiam vobis aliud mihi sigillum mittere, in quo magistri absolutio litteris apertis contineatur (182), ut sepulcro ejus suspendatur. Memineritis, et amore Dei nostri Astralabii (183) et vestri, ut aliquam ei vel a Parisiensi, vel ab alio quolibet episcopo præbendam acquiratis. Vale. Dominus vos custodiat, et præsentiam vestram quandoque nobis exhibeat.

EPISTOLA XXII.

Venerabili et charissimæ sorori nostræ, Deique ancillæ HELOISÆ, ancillarum Dei ductrici ac magistræ, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutis a Deo, amoris a nobis in Christo plenitudinem.

Gavisus sum, et hoc non parum, legens sanctitatis vestræ litteras, in quibus agnovi adventum meum ad vos non fuisse transitorium: ex quibus adverti, non solum me apud vos fuisse, sed et a vobis nunquam postmodum recessisse. Non fuit, ut video, illud hospitium meum, velut memoria hospitis unius noctis prætereuntis, nec factus sum advena, et peregrinus apud vos, sed civis sanctarum, et domesticus, utinam Dei! Sic sacræ menti vestræ cuncta inhæserunt, sic benigno spiritui vestro omnia impressa sunt, quæ in illo fugaci seu volatilo adventu meo dixi, quæ feci, ut non dicam ea quæ studiose a me tunc dicta sunt, sed nec verbum forte negligenter prolatum ad terram caderet. Ita notastis omnia, ita tenaci memoriæ ex sinceritatis affectu derivatæ commendastis, quasi magna, quasi celestia, quasi sacrosancta, quasi ipsius verba vel opera Jesu Christi. Forte moverunt vos ad illa sic retinenda, verba communis regulæ, hoc est tam nostræ quam vestræ, quæ de hospitibus præcipit, Christus in eis adoretur, qui et suscipitur. Forsitan et illa de præpositis, licet ego præpositus vobis non sim: *Qui vos audit, me audit* (Luc. x). Utinam hæc mihi semper gratia detur apud vos, ut mei memor esse dignemini, ut pro me omnipotentis misericordiam, cum sacro gregis vobis commissi collegio, deprecemini! Rependo, et ego in hoc vobis vicem quam possum, quia et longe antequam vos viderem et maxime ex quo vestri notitiam habui, singularem vobis in intimis mentis meæ recessibus veræ, non fictæ charitatis lo-

et quod a Petro nostro Cluniacensium abbate Paracletum ad Heloisæ postulationem missum epistola sequens testatur, his in codice obituam præfati Paracleti verbis conceptum reperitur. « Ego Petrus Cluniacensis, qui Petrum Abailardum in monachum Cluniacensem suscepi, et corpus ejus furtim delatum Heloisæ abbatissæ et monialibus Paracleti concessi, auctoritate omnipotentis Dei et omnium sanctorum absolvo eum pro officio ab omnibus peccatis suis. »

(183) *Memineritis et amore Dei nostri Astralabii. Is erat filius præfati Petri et Heloisæ, ut ex epistola, sive libro ejusdem Petri, in quo calamitates et miseriae suas describit, aperte constat, et ante nos annotavit vir clariss. Nicolaus Faber.*

cum servavi, donum quod de tricenario vobis prae-
sens feci, absens ut voluistis, scriptum et sigillatum
transmitto. Mitto etiam, sicut mandastis, magistri
Petri absolutionem, in charta similiter scriptam et
sigillatam. Astralabio vestro, vestrique causa nostro,
mox ut facultas data fuerit in aliqua nobilium Ec-
clesiarum praeendam libens acquirere laborabo.
Res tamen difficilis est, quia, ut saepe probavi, ad
dandas in Ecclesiis suis praeendas, variis objectis
occasionibus valde se difficiles praebere episcopi
solent. Faciam tamen causa vestri quod potero,
mox ut potero.

EPISTOLA XXIII.

PETRO venerabili et honorando Dei gratia Cluniacen-
sium abbatii frater PETRUS, humilis pauperum Ma-
jorevii prior vocatus, cum eisdem pauperibus aeternam
a Domino salutem.

Noverit vestrae paternitatis dulcedo, domnum
Petrum Vivianum duos de libris nostris habere,
Glosulas videlicet continuas super Matthaeum, et
beati Joannis Evangelium Glosulatum. Et quia sa-
tis eos retinuit, per annos scilicet viginti circiter,
obsecramus humiliter vestram charitatem, ut di-
gnetur ei praecipere, quatenus sine dilatione illos
nobis procuret reddere. Memorem nostri paterni-
tatem vestram, divina gratia incolumem diu custo-
diat. Sciatis denique quia si essetis abbas alter qui-
libet, et non tam celebris atque famosus, fracti
foederis ac frustratae promissionis, quam de visita-
tione nostra vestra dignatio multoties fecit, aperta
fronte quaereremus satisfactionem.

EPISTOLA XXIV.

Charissimis et magnifice honorandis servis Dei, apud
Majorevum in eremum Christo servantibus, frater
PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem, cui
se totos devoverunt, aeternam.

Cantat Deo Propheta in psalmis: *Quam dulcia
saucibus meis eloquia tua, super mel ori meo! (Psal.
cxviii.)* Possum et ego non mentiens scribere vobis
quod longe dulciora sunt melle verba vel litterae
vestrae mihi. Nam semper supremam arcem pectoris
mei vobis vestrique ordinis viris servavi, instituta
Carthusiensia universarum religionum institutio-
nibus praetuli, a primis pene adolescentiae annis
sincero affectu sacrum religionis vestrae propositum
colui. Unde quando vacare potuit, quaedam anti-
quiora vestri ordinis loca adire frequenter non pi-
gritavi, inaccessibiles pene nivibus, et a glacie al-
tissimas rupes non abhorruui, fratres inter illas mon-
tium, et rupium angustias omnipotenti Domino ser-
vientes, videre, visitare, atque cum eis in Domino
jucundari, dulce habui. Hunc saporem, quo, cum
adhuc testa rudis essem, imbutus sum; diu et per
gratiam Dei etiam hucusque servavi, non quidem
vos videndo, quod ut volui hactenus non potui, sed
vos vestraque omnia charitate non ficta diligendo,
colendo, venerando. Sed de fracto foedere, ac fru-
strata promissione, qua vos visitare multoties, ut
dicitis, promiseram, arguor, et a tantis amicis dure

A convenior. Audio quod si essem abbas alter quilibet,
et non tam celebris atque famosus, aperta fronte de
his digna quaereretur satisfactio. Sed ago gratias
Deo, quia non sum abbas quilibet, sed tam celebris
atque famosus, ut nemo vestrum audeat me aggredi,
nec aperta fronte de fracto foedere, et frustrata
promissione quaerere satisfactionem. Si enim non
tantus, sed alter quilibet abbas essem, certum est
quia impune non evasissem. Quis enim aliter cre-
dat? Nam a tam veracibus non aliter res quam
sermo procederet. Sed tamen ut amicis, et hoc in-
timis satisfaciam, libens majoris nominis fastum
depono, et me abbatibus, licet inferioribus, si ta-
men inferiores sunt, compono. Eligite quem vultis
de toto orbe minorem, et de me ut de illo, si reus
esset, fracti foederis poenas sumite. Parcior tamen,
B et vel parum pro parte mea agam, poena sumenda
est, quia mala fide fractum foedus non est. Obsti-
terunt multa, quae foedus initum, et visitandi pro-
missionem servari non permiserunt, negotia infi-
nita, hiems supra solitum horrida, corporis multi-
plex incommodum, quo plusquam per dimidium
annum natura laborat, nec adhuc plene hostem
tandiu sibi infestum vincere potest. Ea de causa
mitius, ut mihi videtur, puniendus est qui quod
dicit, quod promittit, quod maxime vult, implere
non potest. Habeo inde de re simili mecum, et pro
me agentem magnum Apostolum. Voluit ille venire
ad Corinthios, ut secundam gratiam haberent; vo-
luit et per eos transire in Macedoniam, voluit et
C iterum a Macedonia venire ad eos, et ab eis deduci
in Judaeam. Voluit hoc, sed ut voluit non potuit.
Excusat ipse seipsum, et excusando non tantum
se, sed et me etiam contra vos secum excusat.
Nunquid, ait, levitate usus sum, aut quae cogito,
secundum carnem cogito, ut sit apud me, est et
non? Quis loquitur? Magnus apostolus. Si interro-
ges, quis magnus? Respondeo: Non est interrogan-
dum. Ubi apostolo magnus additur, Paulus intelli-
gitur. Hic ergo apostolus, et magnus, astruit se
non esse levitate usum, si aliquando dixit, est; ali-
quando dixit, non. Intellexit enim semper quidem
servandam esse veritatem verborum; sed non idcirco
minus esse verba veracia, si ea mutari coge-
D ret multiplex varietas diversarum causarum. Quod
et indicant verba sequentia: *Fidelis autem Deus,
quia sermo noster qui fit apud vos, non est in illo,
est, et non; sed est in illo, est (II Cor. i).* Quod
nullatenus veritate salva dicere posset, si verba
simplici ex corde prolata, absque falsitatis nota,
rerum necessitate cogente, mutari non posse videret.
Verum est ergo quod dixi: Veniam ad vos; sed
certa et rationabilis causa me impedivit, ut non ve-
nirem ad vos. Hac ergo de causa non fuit in ore
meo, est, et non; sed fuit in illo, est. Excusatum
ergo me esse arbitror, et nisi plus nimio duri
exactores esse velitis, satisfacisse me aestimo. De
libris a fratre Petro Viviano diu, et praeter volun-
tatem vestram, ut in litteris vestris legimus, recen-

tis, rescribo quod, si Deus permiserit, hominem conveniam, et prout officii mei ratio postulat, ut justum fuerit, vestra vobis restitui faciam. De reliquo, vos Deo, cui servitis; me autem nostrosque ipsi vobisque. commendo. Quod tardius vobis scripsi, nolite imputare negligentiae meae, quae in casu isto non est, sed imputate infinitae importunitati causarum, quae fere semper mihi molesta est. Haec si saltem brevi temporis spatio, ne dicam momento, me mihi vacare permisset, jam oculus vester ante duos aut tres menses epistolam meam vidisset.

EPISTOLA XXV.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri, domino papae EUGENIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, devotam obedientiam, cum filiali amore.

Quoniam apostolica mandata negligenter suscipere vel exsequi, pene crimen iudico, idcirco de quibusdam jam altero ut compari anno, mihi a paternitate vestra scriptis, et injunctis, quia necdum ea exsecutus sum, me hac epistola apud Patrem excusare suscepi. Nec miretur sapientia vestra, tandiu me vobis inde scribere distulisse, quia pene simul, et rei cognitionem accepi, et stylum ad scribendum aptavi. Quam si prius agnoscere licuisset, quod nunc facere coepit manus, exsequi non distulisset. Scripsit ante annum reverentia vestra domno Lemovicensi episcopo, et mihi, ut in exemplari litterarum apostolicarum a quibusdam Brivatensibus clericis (184) mihi oblato legi, quatenus Claromontensem episcopum (185), cum socio jam dicto, die locoque congruo evocatum convenirem, et ut militem quemdam, quem pene per biennium captum tenuerat, redderet, praeberem, et questionem quae de castello Alsone inter quosdam nobiles versabatur, vestra fultus auctoritate terminarem. Addita sunt quaedam alia de episcopo, quae nobis audienda, non diffinienda commissa sunt. Litteras illas clerici ab urbe detulerunt, nec mihi, sed eidem Claromontensi episcopo reddiderunt. Ut autem ipsi mihi testati sunt, hoc ea necessitate fecerunt, quia captivum suum, qui frater unius ex ipsis erat, aliter ab episcopo recipere nequiverunt. Qui statim ut eas habuit, nobis usque ad hanc diem invisibiles fecit. Ea causa est, qua a me apostolica praecepta impleta non sunt. Non enim accepta implere neglexi, sed

A non accepta implere non potui. Idem, et de Lemovicensi episcopo non quidem scio, sed scire me aestimo. Quem ergo haec culpa respiciat qua clarum est, dicere meum non est. Dicam tamen sequentia, quae idcirco tacenda non sunt, quia non uni, duobus, aut tribus, sed multis populis noxia sunt. Arverniam olim tam spatio terrarum, quam multitudine populorum, teste Caesare, et quibusdam aliis historicis, regnum juxta regnorum antiquorum quantitatem fuisse, multis, etsi non omnibus, notum est. Hujus tota pene cura deficientibus regibus, comitibus, magis Christianum populum infestantibus quam defendentibus, ad justum et lenem regimen Ecclesiae, jam a longo tempore conversa est. Huic soli deficientibus, ut dixi, principibus vel infestis, hucusque innixa est, sub hac se tutam ac securam mansisse gavisa est. Episcopi enim, qui ante istum terrae illi jure ecclesiastico principati sunt, et quod suum erat juxta sibi datam gratiam impleverunt, et quod regum vel principum fuerat in defendendo Ecclesiam, juxta quod licuit, suppleverunt. At nunc per viginti fere annos populus ille Dei tantus, tam numerosus, juxta Scripturae sanctae verbum de Judaeis olim dictum, mansit sine rege, sine principe, et (quod solum ei supererat), sine lege (quod pejus est), et sacerdote. Quomodo enim sacerdos dici potest qui, exceptis sacramentis pontificalibus, de pontificis officio, ex quo episcopari coepit, pene nihil implevit? Ubi enim ejus erga gregem commissum vigil custodia? Ubi pastoralis sollicitudo? Ubi perentium et quotidie ad inferos sub ejus conspectu descendentium miseratio? Impugnat assidue alter alterum, acunt pene universi in mutuum eadem gladios, conspirat frater in fratris interitum; castorum Domini, inferioris nominis milites, burgenses, rustici populi, laicorum omne genus de illo clamant quod propheta Dei olim pessimo regi Israel locutus est: Vidi universum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem. Si ab eo de malefactoribus justitia ecclesiastica exigitur, aut negatur, aut venditur. Sed hoc primo tempore. Jam enim non negatur, quia nec quaeritur. Tanta mutari posse in hominem melius, subditis desperatio facta est, ut cum innumeris aërumis universi laborent, totaque dioecesis ejus malis infinitis exuberet, non

ANDREAE CHESNII NOTAE.

(184) *A quibusdam Brivatensibus clericis.* Apud Sanctum Julianum nimirum in Brivatensi Arvernicae Deo servientibus. Est enim et alia Briva cognomento Curretia in Lemovicibus, item Briva super Isaram, quae et *Briva Isarae*, et *Pontisara* nuncupatur, vulgo *Pontoise*. Nomina omnia a prisca Gallorum voce *Briva*, quae secundum nonnullos trajectum vel vadum, secundum alios autem, et forte rectius, pontem significabat. Unde et *Briva Odera* quoque, ubi Oderam, et *Samarobriam*, ubi Somam fluvium olim vel vado, vel ponte potius trajecerant. Et in Britannia majore, cujus habitatores primi veterem Galliarum, e quibus orti fuerant, linguam loquebantur, *Durobriva*, id est fluminis trajectus per pontem, et *Durocobrivā*, id est aquae rubrae trajectus, quae nunc *Dornford* juxta Casterton, et *Hert-*

ford, ab Anglis appellantur.

(185) *Quatenus Claromontensem episcopum.* Episcopus hic antea Nicolaus in margine veteris editionis appellabatur. Sed cum in catalogis episcoporum Claromontensium tam antiquis quam recentioribus, nullus reperitur ejus nominis tempore Eugenii III, pape, cui Petrus noster hic scribit, verissimum opinor quod vir doctiss. Joannes Savaro praeses Arvernorum in Originibus Claromontis civitatis adnotavit, de Stephano nempe rem esse, qui Mercolius sive de Mercolio cognominabatur: hocque ipsum Mercolii cognomen in margine codicis scriptum, ansam praebuisse scriptori, qui fortassis illud non intelligebat, Nicolaum episcopum, pro Mercolio episcopo substituendi.

sit jam fere qui de tantorum hominum numero ejus A
curiam adeat, suas apud eum querelas deponat,
consilium quaerat, judicium vel justitiam exigit:
quorum omnium nihil penes ipsum invenire se
posse non dubitat. Manet otiosus inter negotia in-
finita, vidensque non lupum tantum, sed lupos innu-
meros in sibi commissas oves irruentes, fugit, ut
magnus Gregorius ait, non mutando locum, sed sub-
trahendo solatium. Fugit, et eo fugiente lupi ra-
piunt, et dispergunt oves. Sed fortassis laicos ne-
gligit, et ut remotiores ab ordine vel proposito suo,
contemnit. Fortasse illia contentis monachorum vel
clericorum curam, quibus professione propinquior
est, sibi assumpsit. Sed, o utinam quantum ad
ipsum, clerici vel monachi laicis pares essent! Sed
prorsus non sunt. Nam cum effectum auxilium uni-
versis aequaliter neget, affectum tamen, quantum ex
his quæ in eo videntur aut ab eo audiuntur, longe
majorem laicis quam clericis aut monachis exhibet.
Redeunt illi ab eo contenti ad seipsos, et quia gladium
spiritus, quod est verbum Dei, in ipso alligatum
cernunt, convertuntur ad gladios proprios; et quod
ille sermone pacare posset, hi multo effuso sanguine
pacare non possunt. Habent tamen aliquid consilii,
quando, ut dixi, deserti a suo episcopo seipsos vi
armata ipsi tuentur. Sed quid clericis consilii? Quid
monachis remedii? Carent vere sub tali episcopo,
non tantum divino, sed et humano auxilio: divino,
quia spirituali gladio non defenduntur; humano,
quia sæcularis gladius, quo ipsi uti non possunt,
eos defendere nequit, nec quisquam principum eum
ad ipsos defensandos sibi assumit. Mutata est jam
ex parte a longo tempore, sed nunc nostris diebus
ex toto, apostolica sententia, quam de rege vel
principi Paulus profert, *Non enim sine causa gla-
dium portat (Rom. xiii)*. Quid ergo faciet clericalis
vel monasticus ordo, maxime in terra illa, quan-
tum ad hoc misera, ubi nec ecclesiastica censura
protegitur, nec sæculari gladio defensatur? Taceo
graviora, taceo peremptoria, quæ a multis, ut mihi
videtur, fide dignis ante multos annos audio, et fre-
quenter a referentibus audire non cesso. Quorum
quia testis esse nequeo, relator esse nolo. Audiet,
ut credo, illa suo tempore vestra sublimitas, ab illis
qui ea nobis referunt, et qui coram vobis testificari
poterunt. De cætero, si placet, excellentiæ vestræ
præsentium latorem commendamus, clericum no-
bilem, et in quantum scire possumus, honestum.
Habet enim causam adversus eundem episcopum.
Quæ si justa fuerit, licet non sit necessaria depreca-
tio nostra, rogamus tamen ut ei subveniat clemen-
tia vestra.

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(186) Domino Ebrardo magistro Templi. Militia
Templariorum, vel ordo Militum Templi cæpit in
templo Jerusalem anno 1119, aut circiter sub viro
venerabili et magnanimo Hugone primo magistro
ipsius ordinis, citoque per universam Christianita-
tem quantum ad domos et possessiones mirabiliter

EPISTOLA XXVI.

Venerando viro, mihiq[ue] valde charissimo domino
EBRARDO magistro Templi Dei (186), quod in
Jerusalem est, frater PETRUS, humilis Cluniacen-
sium abbas, salutis, et dilectionis quidquid po-
test.

Quod personam vestram, et sacram sacri Templi
vobis a Deo commissam militiam, inter omnes re-
ligionis professores, quodam proprio ac singulari
affectu semper dilexerim, semper veneratus sim,
novi ego, novit testis, et conscius meus in excelso,
noverunt multi vestrorum, nostis ut credo, nec
dubito quod nostis et ipse. Feci hoc a primordio
institutionis vestræ, quæ cum meo tempore exorta
fuerit, velut rutilum novi sideris jubar mundo illu-
xisse, et miratus pariter, et letatus sum. Nec mirum
hoc. Quis enim aliquam spem æternæ salutis habent-
ium non letetur? quis non totis animi præcordiis
exsultet in Deo salutari suo, militiam regis æterni,
exercitum Domini Sabaoth, ad debellandum princi-
pem mundi, ad expugnandos inimicos crucis Christi,
ex diversis orbis partibus congregatum, ad nova præ-
lia velut e castris cælestibus processisse? Quis non
letetur, quis non exsulet processisse vos non ad
simplicem, sed ad duplicem conflictum, in quo et
contra spirituales nequitias, juxta Apostolum, animi
virtutibus, et contra corporales hostes, corporis
viribus dimicatis? In quorum uno quidquid sancto-
rum monachorum vel eremitarum est assumpsistis;
in altero, omnium religiosorum propositum exces-
sistis. Militant quidem illi Deo, et licet castigando
corpus suum et in servitute redigendo laborent,
tamen corpore a mundi tempestatibus, et maxime a
bellorum tumultibus requiescunt. At vos, ut dictum
est, et fortem armatum eisdem eorum artibus su-
peratis, et contra illa ejus, quæ aperte adversus
Christum producit, infernalica castra, Sarracenorum
dico agmina, pugnando assidue non cessatis. Estis
monachi virtutibus, milites actibus: illud spiritua-
liter implendo, istud corporaliter exercendo. Expo-
suistis pro fratribus animas vitæ, corpora morti,
sudistis jam sanguinem necdum effusum, quem quo-
tidie in bellis Deo offertis fundendum. Estis vere
participes illius summæ et præcipuæ charitatis, de
qua Salvator: *Majorem hac dilectionem nemo habet,
quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*
(Joan. xv). Hæc est causa, qua semper, ut supra
scripsi, singulariter vos dilexi, qua colui, qua vene-
ratus sum. Feci hoc hactenus, et faciam per Dei
gratiam, quandiu fuerit spiritus in naribus meis.
Hac fiducia, qua semper diligens ab eo quem diligit
diligere se sperat, spero et ego a vobis me diligi, et,

dilatatus est, et eorum institutio ac regula etiam a
papa Honorio II et patriarcha Jerosol. Stephano
approbata. Sed, aliis postea causis sedem apostoli-
cam moventibus, in Vienenensi tandem concilio sup-
pressi condemnatique sunt, et eorum possessiones
ac domus Hospitalariis S. Joannis assignatæ.

si quid suggessero, amicabiliter audiri. Nobilis vir, domnus Humbertus de Bello-Joco (187), nuper a partibus transmarinis veniens, ad partes nostras rediit, et cum immensa exultatione ab omni illa terra susceptus est. Aberam ego quidem tunc, tractus negotiis ad alias partes; sed rediens, tantum ubique jubulum de ejus adventu reperi, quantum, nisi vidissem, vix unquam aestimare valerem. Gaudebant clerici, gratulabantur monachi, plaudebant rustici, totusque adjacentium nobis Ecclesiarum chorus velut quoddam novum canticum resonabat. Econverso, raptiores dolebant, Ecclesiarum perversores, monachorum, pauperum, viduarum, orphanorum, atque ignobilis, nec se suis viribus defendere prævalentis vulgi deprædatores, imo oppressores gemeabant, suæque nequitiae obiectum obicem, etsi non aperte verbis, cordibus tamen infandissimis murmurabant. Talis est enim, ut nosse vos credimus, Cluniaco adjacens terra vestra, ut, quia sine rege, sine duce, sine principe est, valde gaudeat, quando aliquam pacis materiam invenisse se sperat. Hanc, quia in isto et per istum ex plurima parte se invenisse confidit, gaudet, ut dixi, et spei suæ gaudium dissimulare non potest. Ostendit jam dictus Humbertus ex quo venit, non frustra id de se sperari, cum et vicecomitem Matiscensem, terræ nostræ matutinum, vespertinum atque nocturnum lupum ita subegit, ut jure, quantum ad hoc pertinet, cum justo Job dicere possit: *Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius aufereram prædam* (Job xxix). Hoc et de multis aliis et cîs Ligerim, et ultra Ligerim positis, parvissimo, hoc est ex quo rediit, tempore fecit. Sperat hoc idem de eo vestra Cluniacus, quæ plus cunctis partium nostrarum monasteriis, vel Ecclesiis, ejus consilio et auxilio eget. Oro ergo, et sicut intimus vester ut nostis, amicus consulo, ut si quam adversus eum de reditu suo ad nos querelam habetis, interim seponatis, et quia sapiens et discretus vir est, ipsum sibi suæque conscientie judicio relinquatis. Credo enim quia magis eum tolerando quam querimoniis irritando, apud eum proficere poteritis. Novi enim, ut puto, animum ejus, et ex ipsius familiari colloquutione adverti, quod Deum timeat, et quod totum, si lucrari posset, mundum animæ suæ saluti postponat. Relinquit eum interim miserræ terræ, et eam ejus ope ac defensione, quibus ultra quam dicere possim eget, aliquanto saltem tempore gaudere permittite. Et hoc militaris officii vestri proprium, atque ad hoc arma sumpsistis, ut Ecclesiam Dei ab instantibus defendatis, et, juxta prophetam, etiam ad litteram ex adverso ascendentes, murum vos pro domo Israel opponatis (Ezech. xiii). Sed forte dicitis: Contra paganos, non contra Christianos arma sumpsimus. Sed quis magis a vobis vel a vestris impugnandus est, Deum nesciens paganus, aut ipsum verbis con-

A fitens et factis contra eum dimicans Christianus? Quis magis persequendus est, ignorans et blasphemans, an agnoscens et impugnans? An non Deum impugnant, an non persequuntur qui Ecclesiam ejus, qui populum emptum sanguine ejus absque ulla, ubi possunt vel audent, personarum, graduum, dignitatum exceptione, deprædantur, cædunt, verberant, quandoque etiam (quod sæpe contingit, perimunt? Non est, non est vere minus defendendus consiliis, imo gladiis vestris, Christianus vim injuste patiens a Christiano, quam esset defendendus eandem vim patiens a pagano. Acquiescite ergo, si placet, consiliis et precibus meis, et virum, in quo pene solo tota spes pacis nostræ consistit, nobis modo quo dixi dimitte. Experimenti utrum utile sit tam ipsi quam vobis consilium meum: quod nullo modo dicerem, si esse quolibet modo intelligerem contra Deum. Credo insuper, et hoc valde opto, quod vobiscum antequam a partibus Galliarum recedatis loquar, et tunc melius verbo quam nunc scripto, quæ de hac re dicenda fuerint, supplebo.

EPISTOLA XXVII.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri, domino papæ EUGENIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, cum devota obedientia filialem amorem.

Preco in exordio, ut placide verba mea auris paterna accipiat, et, si quid forte ex ignorantia secus dixerò quam oportet, benignitas vestra, quæ sapientibus et insipientibus debitor est, animo æquo supportet. Nobilis vir, domnus Humbertus de Bello-Joco nuper a partibus transmarinis rediens, tanta cum exultatione ab universa nobis adjacente terra susceptus est, ut vix hoc credere possem, nisi post a quodam itinere regressus (nam tunc forte absens eram) ipse vidissem. Gaudebant clerici, letabantur monachi, exultabant burgenses, ipsique qui præda raptorum, imo qui cibis luporum esse solebant, rustici, agricolæ, pauperes, viduæ, orphanæ, omneque vulgi genus, ita ut vix se caperent, gratulabantur. Econverso pauperum deprædatores, ecclesiarum destructores, clericorum ac monachorum oppressores, etsi non palam, quia non audebant, apud seipsos gemeabant, fortemque obicem nequitiae suæ oppositum, plusquam dicere possim, dolebant. Est enim misera illa terra nostra, ut novit sapientia vestra, cunctis pene terrarum partibus in hac parte miserior: quod sine rege, sine duce, sine principe, vel defensore existens, exposita est ferarum dentibus, et, ut scriptum est, quod ad litteram nunc accipio, *omnes bestiae agri ludunt ibi* (Job xl). Nam si qui in ea nomen ducum, comitum, vel principum occupant, ita se habent, ac si non ad defensandum, sed ad devorandum populum Dei principarentur. Qui quanto sunt majores, tanto pe-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(187) Nobilis vir, Dominus Humbertus de Bellojoco. Guichardi pater, de quo et epist. sequente, et lib. i Miracul., cap. 28.

jores; quanto fortiores, tanto ferociores impotentum et pauperum oppressores. Eapropter gens avida pacis, et ad eam totis animi votis anhelans, adventum jam dicti Humberti, non aliter quam sibi hac de causa a Deo directi amplexi sunt. Et ne in frustra sperasse viderentur, ex plurima hoc jam parte experti sunt. Nam, ut quod verum novi domino et Patri fatear, ita in adventu suo alteratus apparuit, et in tantum mutatus ab illo quem noveram, ut quantum ad verba ejus vel facta pertinet (nam cordium scrutator non sum), vere cum antiquo illo dicere posset: Non sum qui fueram, et nos de ipso illud divinum, hoc est: *Mutatio dexterae Excelsi* (Psal. LXXVI). Ita in brevi quiddid guerrarum in circuitu nostro fremebat compescuit, ita militum castrensium discordias solo verbo sedavit, ut ejus maxime timore, et inter illos pax reformaretur, et Ecclesiis vel pauperibus, eorum tyrannidem formidantibus, securitas redderetur. Jam nihil mercatorum in stratis publicis, nihil agricolarum in agris hostile metuebant, tota jam pene terra illa, inter Ararim et Ligerim positæ novo quodam pacis lumine perfusa, gaudebat. His tam bonis ei principiis illecta, longe majora et meliora sperabat. Cum in his omnes latarentur, et præcipue Cluniacus vestra, cujus se defensionem totam devoverat, tam pro his quæ videbat, quam pro his quæ sperabat, non minimum exsultaret, ecce subito tristis fama gaudia nostra turbavit, dicens eum non cum plena gratia a vobis recessisse, atque habitum religiosum absque vestra licentia in sæcularem mutasse. Multorum quippe relatione persuasum nobis fuerat, hoc tam assensu vestro quam judicio sedis apostolicæ factum. Quod postquam non sic esse didicimus, nolimus impeditum pacis bonum, et servavimus erga ipsum eum quem debuimus modum. Sed attende, Pater, attende et vide si quomodo salva iustitia, homo tam utilis, et, quantum ad opera principis digna, in partibus nostris pene solus, nobis et paci communi restitui possit. Ut enim quod multi nostrorum sentiunt dicam, si de canonicali, si de monastico, si de eremitico, si de quolibet antiquitus instituto ordine recessisset, jure illum ad illicite dimissa, censura ecclesiastica redire compelleret. At cum non nisi de militia ad militiam transierit, cum gladium, quem contra Saracenos assumpserat, contra falsos Christianos Saracenis deteriores transtulerit, cum ab uxore sua (quod majus est), ut a pluribus et fide dignis accepi, non legitime recesserit; videat sapientia vestra utrum cogendus sit an tolerandus, quousque rei veritas lucide declaretur, et tanta de tanto viro questio judicio apostolico terminetur. Videat certe et recogitet toti Ecclesiæ Dei prælata prudentia, et discretio vestra utrum personæ, quæ, juxta Scripturam, remoto altiore sacramento, etiam ad litteram de duabus una caro factæ fuerant, ita ab invicem secerni possint vel debeant, ut una videatur servire Deo sub religioso habitu, alia serviat mundo sub sæculari vestitu, imo, ut clarius loquar,

una vivat caste, altera impudice: una non jungatur, nisi uni et soli Deo, altera per innumera stupra et adulteria, uni et soli integre et perfecte prostituitur diabolo.

Inde est quod nec nudis, ut andivi, verbis, mulier, quæ ei juncta fuerat, ab aliquo audita est castitatem vovisse, quam etsi solis verbis vovisset, votum tale quid esset? Si plane hujusmodi vota, aut ex odio aut ex levitate, aut ex intentione liberius peccandi facta, viris Christianis, et eorum uxoribus passim indulta fuerint, videat Pater Ecclesiæ quam late pateat perditionis campus, quotque millia virorum ac mulierum avidis faucibus absorpturus sit hac occasione infernus. Unde, licet ut minus sapiens loquar, dando ei consilium, a quo accipere debeo, videretur mihi justum, videretur canonicum, ut aut si vota horum conjugum, rei veritate diligenter perspecta, irrita esse debent, rursum in invicem redire cogentur, aut si stare, uterque Deo sub certo religionis proposito servire compelleretur. Alioquin salvato isto, perditio illo, imo (quod verius est) alterius causa condemnato, illo in sæculo per-eunte, altero nec in religioso proposito se salvare valente, quid proderit unius conversio, ubi utriusque certa sequetur perditio? Quando enim honorabile connubium et thorus, juxta Apostolum (Hebr. XIII), immaculatus servari poterit, ubi unus castitati, alter libidini; unus sanctitati, alter impuritati; unus munditiæ, alter nequitiae operam dabit? Quando et illud servabitur, quod idem Apostolus dicit: *His autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non recedere? Quod si recesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari, et vir uxorem ne dimittat.* (I Cor. VII.) Quid dicis, Apostole? Quid dicis, præcipio non ego, sed Dominus? Nonne quod tu præcipis, præcipit Dominus? Nonne tu ipse dixisti: *An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus?* (II Cor. XIII.) Cum ergo in te loquatur Christus: nonne quod præcipis, præcipit et Christus? Verum est, inquit, verum est. Quod Christus dicit, dico et ego: quod ego dico, dicit et Christus. Sed ne forte mei temporis rudibus adhuc in fide hominibus, minoris pretii mea viderentur verba quam Christi: proposui ab ipso verba ejus, quibus magis auctoritate majoris nominis acquiescere cogentur, boni, sed novi auditores ejus. Est et aliud, unde non tamen rudibus, sed universis hæc dicens consulere volui: ut intelligerent rem, de qua agitur, non a me pro velle dispensandam, sed ut a Domino tradita est, conservandam. Sunt enim quæ dispensare pro velle, juxta rationem possumus: sunt et alia, quæ non ut statuta sunt, dispensative mutare nec possumus nec debemus. De his quæ mutare possumus, sunt quæ subjeci. Cæteris ego dico, non Dominus: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum eo, non dimittat illam. Et si quæ mulier virum habet infidelem, et hic consentit habitare cum illa: non dimittat virum* (ibid.). Et paucis verbis

interpositis, *Quod si infidelis discedit, discedat. Non est enim servituti subjectus frater aut soror in ejusmodi* (I Cor. vii). Quod si in hujusmodi non est servituti subjectus frater aut soror, liberum est Christiano paganam uxorem, aut Christianæ uxori paganum virum dimittere. Liberum est plane his et cohabitare, si voluerint, et ab invicem recedere si voluerint. Idcirco quia ista dispensari possunt, hæc ego dico, non Dominus. Sed Dominus, non ego, præcipit, ubi uterque fidelis, scilicet Christianus est: uxorem a viro non discedere, nec virum uxorem dimittere. Hic plane, hic, inquit Apostolus, dispensatio admit-tenda non est. Nimium præsumpsi, et profusius quam debui loquendo, et velut Patrem ac magistrum docendo. Sed non doceo Patrem filius, non doceo magistrum discipulus. Absit a me tanta præsumptio! Non doceo doctorem, non instruo magi-strum: sed oro, precor, supplico, ut vestra aposto-lica, quæ omnibus invigilat, sollicitudo, nobilis viri salutis, quem valde præmissis de causis periclitari timeo, provideat; et si, ut supradixi, salva justitia fieri potest, terræ nostræ, cui longe magis quam transmarinæ necessariæ est, benigne illum dimit-tat. Ibi enim pro uno et solo, apud nos autem pro decem millibus computabitur.

EPISTOLA XXVIII.

Summo pontifici et nostro speciali Patri, domino pa-pæ EUGENIO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, debitam cum filiali amore obedientiam.

Multi sæpe audit a multis prælata orbi terrarum vestra apostolica sollicitudo: quæ quandoque bona sunt, quandoque mala, quandoque optima, quando-que pessima. Sed nunc in partibus nostris tale quid contigit, de quo vere illud Scripturæ dicere possu-mus. Nunquam sic apparuit in Israel (Judic. xix).

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(188) *Aureum ecclesiæ phylacterium.* Hieronymus in Mattheum cap. 23. « Pictaciola illa Decalogi, inquit, phylacteria vocabant, quod quicumque habuis-set ea, quasi ob custodiam et munimentum sui ha-beret. » Et Capitul. lib. vi, cap. 72: « Ut nec a cle-rico phylacteria, nec ab ullo fiant Christiano. » Phy-lacteria, id est cingula vel fasciæ, sicut interpre-tatur S. Augustinus sermone De martyrib. et phy-lacteriis; et sic etiam Addit. II, cap. 48, accipi videtur.

(189) *Ecclesiasticum judicium.* Id est purgationem sive probationem vulgarem, quæ non una, sed mul-tiplex. Aut enim per jusjurandum, aut per aquam ferventem vel frigidam, aut per ferrum candens seu vomeres ignitos, aut per pyram vel ignem accensum, aut denique per bellum sive duellum fiebat. Et hanc quidem utramlibet subire paratus, omni lege legali se probaturum innocentiam obje-ctæ rei profitebatur, ut ex his Hilgodi cum Dadone placiti verbis in Chartulario Majoris Monasterii, quod est rerum Vindocinensium, existentis, appa-ret. « Convenerunt itaque ipse Hilgodus, et dom-nus Severus monachus noster, et prædictus calum-niator, Dado scilicet, apud castrum Rainaldi ante multos barones, et ibi paratus fuit Hilgodus pro-bare omni lege legali, nec Dadoni, nec alii cuiquam se dedisse vel vendidisse terram illam, nisi S. Mar-tino et monachis ejus. » De jusjurando chartula-rium idem in Notitia auctoramenti Fulconis Vin-

Brivatensis Ecclesia juri apostolico, nullo alio epi-scopo mediante, subjecta, juxta propriæ institutio-nis morem, magna et nobilis diu permansit; sed ab aliquanto tempore, ab antiquo et bono proposito degenerans, dictum etiam sibi a propheta fatetur: *Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua* (Isa. i). Plurima sunt quæ osten-derent verum esse quod dico, nisi plus nimio vobis longus esse timerem. Hoc tamen breviter dico nefa-rium opus, quod nuper in illa Ecclesia contigit, vi nisi merito malorum præcedentium accidere po-tuisset, ut, juxta Joannis apostoli revelationem, qui in sordibus est, sordescat (Apoc. xxi). Sed jam rem ipsam Pater audiat. Aureum ecclesiæ phylacte-rium (188), fur, nescitur quis, nuper furatus est. Au-ditum est a clericis. Cumque olim civitas plena in-dicii, ordine judicario et canonico rem inquire, examinare, ac censura ecclesiastica terminare de-buisset, posthabito Deo, abjecta fide, spreto non solum canonicali, quod nomen eis tantum super-est, verum etiam Christiana religione, ac si non esset Deus in Israel, miserant ad consulendum Beel-zebub, Deum Accaron (IV Reg. i). Qui qualiter ab eis consultus sit, qualiter eis responderit a præ-sentium latore, vel ab ejus sociis plenius audietis. Nec enim, ut ex auditis collegi, minus fuit ma-gnum illud, a quo ea se audisse dixerunt, consu-lere, quam Moloch Moabitum dæmoni sacrificare. A quo responso accepto, imposuerunt præsentium latori commissum sacrilegium. Negavit ille; nec scelus admisisse, vel in aliquo esse conscium, con-stanter, et, ut credo, veraciter protestatus est. Ad-didit paratum se esse, die ab eis constituta eccle-siasticum judicium (189) subire, et quidquid inde discernent exsequi. Et ne de his quæ se facturum

docinensis comitis pro terra Montis-Hidulfi: « Qui mox, nimirum Gaufridus comes Andegav. audita causa, Fulconi respondit probaturum se eidem etiam jurejurando, si vellet, quod terram illam tota nobis integritate et ipse reddidisset. » Et in notitiæ ca-lumnia super Hildradum servum, et filios ejus. « Et cum ille, Guillelmus Hildradi filius, contenderet illum, patrem suum, fuisse colibertum, quadiavit ei domnus Ascelinus, monachus Majoris Monasterii, jurare quod ille servus fuerit, non colibertus. Quod jusjurandum fecit ei fieri per unum hominem ejus-dem familie, nomine Alcherium de villa-Rebla apud Rupes-Episcopi. » De aqua fervente, sive frigida, Hinemarus adversus Hincmarum Laudun.: « Præ-fati homines, quia non liberæ conditionis sunt aut cum aqua frigida, aut cum aqua calida inde ad judi-cium Dei exirent. » Item Yvo Carnotensis epist. 74, ubi multa vir doctus Juretus in eam rem, et Pithæus etiam vir alter undecunque doctissimus in Glossario. De ferro candenti, sive ignito, Hildebertus Cenoma-nensis epist. 17 et præfatus Yvo epist. 205. Quorum testimoniis accedit et hoc ex Chartulario jam supra memorato, charta 122. « Hujusmodi autem infra se obtinet privilegium, scilicet alodium de Regniaco, ut si forte incolarum ejus aliquis in aliquo excedit, unde aut bellum faciendum, aut solitum candentis ferri judicium sit deportandum, vel alio quolibet modo quo peccari potest delinquitur, non ad alium quolibet pertineat judicare de his, sed qui domi-

epi-
tutio.
ed ab
posito
etur :
tum
sten-
vobis
nefa-
rix,
po-
qui
jam
acte-
Au-
a in-
erere,
de-
non
per-
non
Deel-
liter
pre-
etis.
ma-
su-
are.
ium
nec
on-
Ad-
ele-
nde
um

spondebat, vel in modico dubitare posset, seipsum usquequo cuncta perficeret, eis in obsidatum dedit, pecuniam suam resque omnes sacramento eis obligavit, satisfactiones etiam, tam parentum suorum quam multorum amicorum, supradictis adjunxit. Indicta est causæ agendæ vicesima dies. Præceptum est ut ad diem illam sic præparatus veniret, quatenus ignis præjudicio, non iudicio, se, si posset ab objecto crimine expurgaret. Adjunctum est ab eisdem scire se quidem quod imperabant, non esse canonicum; sed canonicorum conventum nullo ei modo alio crediturum. Ventum est ad diem. Rogus maximus exstructus est (190), per cujus medium pedes transiret, probaturus suam super objecto crimine innocentiam, si tamen intactus evaderet. Compulsus ille tam vehementi perversorum, ne dicam impiorum, hominum violentia, quod cocebant concessit, atque se per ignem transiturum, constantia resumpta promisit. Rogavit hoc solum, ut virtus et justitia omnipotentis Dei, exorcismi more, super pyram (191) illam flammeam invocaretur, et ut aliquando factum audierat, in nomine ipsius benediceretur. Quod optimi et pii iudices prorsus negarunt. Perstat adhuc ille, et etiam per non benedictum ignem, conscientie, ut arbitror, testimonio confusus, transiturum se spondet. Quod verentes illi, ne forte opere quod dicebat impleveret, missis ministris ignem jam paratum destruunt, ac, nequitia inaudita, nec modo quem ipsi proposuerant, eum purgari permittunt. Invadunt statim omnia

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

nas et possessor est alodii, est et per ipsum distributor et iudex forisfacti, cuiuscunque generis sit, et legis emendationem exigit, ita ut si iudicium illud apud S. Amandi ecclesiam fuerit deportatum, non tamen pro hoc de eo aliquid ad alium pertineat nisi ad ipsum. » Et charta 37 quæ est de piscatoria Aquæ Glandessæ. « Nosse debetis Rainaldum de Castro-Guntherii eo tempore quo tenebat in Turonia castrum-Rainaldi, calumniam nobis fuisse piscariam Aquæ Glandessæ. De qua reportato calidi ferri iudicio per hominem nostrum Haimonem de Boeieto, probatum est contra illum consuetudinem esse antiquam omnium incolentium terram illam, in aqua illa piscari quodcumque velint. » De bello sive duello dicemus ad librum I Miraculorum. De pyra denique sive igne accenso postmodum. Addamus tantum hic, ex præcedentibus omnibus auctoritatibus elici quodammodo posse, non alios fere quam servilis conditionis homines offerri solitos ejusmodi probationibus, quæ demum et ipsæ per summos pontifices Stephanum V, Innocentium III, Honorium III et alios, ut animabus periculosæ multumque damnosæ prohibita sunt.

(190) Rogus maximus exstructus est, per cujus medium pedes transiret. Purgatio per ignem triplex : per rogum seu pyram, per prunas, per ferrum candens, vomeres, aut quid simile. De ferro jam dictum est in præcedenti nota. De prunis exemplum existat apud Gregorium Turon. qui Briccium Sancti Martini Turonensis in sede successorem, illarum iudicium pro removenda stupri calumnia subivisse refert; et aliud fere simile legitur in Vita sancti Guillelmi abbatis, de Dacia vulgo dicti, qui contra calumniatores quosdam verum sanctæ Genovefæ virginis caput in capsula sua reclusum asseverans, id ipsum se per ardentis clipei iudicium probaturum publice protestatus est. Rogum denique cujus hic

A ejus, et, ac si re justissime iudicata, reoque clare convicto, nihil ei prorsus de rebus quas ipsis, ut supradictum est, obligaverat, derelinquunt. Quid faceret tot, tantis, tam inauditis violentiis oppressus homo? Nihil illi jam reliqui erat. Unum quod habuit, unum quod potuit, fecit. Ad illud unum præcipuum et singulare oppressorum præsidium confugit : illud unum et ultimum miserorum asylum, apostolicum dico auxilium, elegit, tabernaculum scilicet, quod est in umbraculum dici ab æstu, et in securitatem, et in absconsionem a turbine et a pluvia (Isa. iv). Ista, Pater, in vobis, et de vobis sperans, ubi præsensit ad rapinam bonorum suorum falsos, imo nullos iudices inhiare terminum vel obicem apostolicæ appellationis interposuit, quam, ut putabat, non liceret eis transgredi. Sperabat enim eos non ausuros quod ausi sunt, non dicturos quod dixerunt, non facturos quod fecerunt. Sed frustra hoc speravit, quia spes ejus frustrata est eum. Quos enim mitiores futuros inde speraverat, longe ferociores invenit. Nam post factam appellationem, tota illa rerum ipsius rapina ab eis facta est, quæ supra a me conscripta est. Addita est insuper verborum contumelia, quæ apud imperatores sæculi reos majestatis faceret, et pœna ad minus capitali puniret. Sed quamvis Ecclesia non habeat imperatoris gladium, habet tamen super quoslibet minores, sed et super ipsos imperatores imperium. Unde ei sub figura prophetici nominis dicitur : Constitui te super gentes, et regna, ut evellas et de-

C sermo, multi probandæ innocentie causa reperiuntur ingressi, nempe Petrus Massiliensis suspectus de hæresi apud Paul. Æmilium, lib. iv Histor. Franc. Poppo Danus presbyter in fidei Christianæ probationem, apud Crantzium, lib. III Metropol. cap. 43, et Saxonem lib. x Histor. Danorum, et alii quoque de quibus Martinus Delrio lib. IV Disquisition. magic., cap. 4, quest. 4, sect 3. Sed quæ Blasius Melanesius de Petro Florentino archiepiscopo narrat in Vita Joannis Gualberti prætereunda non sunt, quia locum hunc Petri nostri luculenter illustrant. « Præfigitur, inquit, locus et dies, quo istud fieri debebat, ut si qui velint possint coram intueri. Locus præfixus est in monasterio Septimi. Dies fuit quarta feria primæ hebdomadæ Quadragesimæ. Modus probationis fuit ejusmodi, ut in loco publico duæ lignorum strues juxta se fierent, quæ obtinerent in longum decem pedes, in latum quinque, in sublime quatuor et dimidium; inter utraque vero strues semita interesse, longitudine brachii prunis ardentibus constricta, per quam unus ex monachis transiret. »

(191) Justitia Dei exorcismi more super pyram.

Exorcismus hic qualis esset, idem Blasius docere videtur ubi supra cum ait : « Itaque sunt litanie et aliæ preces a monachis dictæ, sacrificium solemniter celebratur ab abbate illius instituti, clericis et monachis adjuvantibus. Ubi ventum est ad Agnus Dei, unus ex monachis fert aquam sacramentum ad aspergendum, alius thuribulum thuris incendi causa, tertius faculas ad ligna inflammenda, quartus imaginem crucifixi. Invocatur a cunctis Dominus Jesus Christus, et sanctissima Mater ejus pleno ore, ut veritas declaratur. » Referunt et formulas exorcisandæ aquæ calidæ Juretus, Pithæus, et Delrio locis jam citatis.

Qui
ita
am
bis
ca-
Et
ret
ei
ii,
od
es-
nd
a,
e-
nt
i-
d,
us
s.
n-
u-
a
e
e,
a
t
a

struas, et disperdas et dissipes, et aedifices et plantes (Jer. 1). Qua de re si non potest occidere, potest evellere. Si non potest occidere, potest destruere. Dixit plane, ut audiui, Brivatensis abbas, appellanti clerico, quid appellas? Quid nobis papam opponis? Tantis papa implicitus est, tantis involutus negotiis trans Rhodanum, quod nunquam cogemur respondere ei cis Rhodanum. Hæc, Pater, omnia, ut scripsi, accepi; a talibus tamen, quorum religioni, maturitati, veritati credere compulsus sum. Fortassis et vos, si illos audiretis, et agnosceretis, crederetis quod credidi, diceretis quod dixi. Ut ergo jam et meis verbis, et vestris auribus, ut dignum est, parcam, oro, obsecro, supplico, ut causam pauperis, sed prudentis et in pluribus utilis, ut me agnovisse existimo, clerici, vobis assumatis, et contra potentes et violentos adversarios defendatis. Nostis enim, quod sedes vestra sedes est illius cui dicitur: *Justitia et iudicium præparatio sedis tuæ* (Psal. LXXXVIII); et cui rursum: *Justitia plena est dextera tua* (Psal. XLVII); et de quo iterum: *Qui facit iudicium injuriarum patientibus* (Psal. CXLV). Quod si alteri quam vobis loquerer, adderem illud Isaïæ: *Quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam; et venite, et arguite me, dicit Dominus* (Isa. 1). Quæ universa congruo effectui religio et sapientia vestra mancipabit, si præposito, qui majoris in Ecclesia illa nominis est, si abbati, si Odiloni de Magone, si Joanni de Cornone, si tandem et illis, qui tanti sacrilegii, imo idololatriæ participes fuerunt, auctoritas vestra præceperit, ut clerico ablata omnia in integrum restituant, et post restitutionem, super tam nefanda, quæ eis obijciuntur, die data, quod justum fuerit facturi et executuri, præsentiam suam vobis exhibeant. Hoc enim super omnia et clericus rogat, et nos precamur, ne alicui præter vos iudici causam istam terminandam committatis. Quod cum factum fuerit, cum res sub iudicio maiestatis vestræ constituta, recordamini quid Helias profano regi dæmonem consulenti et ægrotanti dixerit: *Quia hoc fecisti, de lectulo, super quem ascendisti, non descenderis, sed morte morieris* (IV Reg. 1). Quare hoc ultimum adjunxerim, intelligit sapientia vestra.

EPISTOLA XXIX.

Forti ac splendida monastici ordinis, imo totius Ecclesiæ Dei columnæ, domino BERNARDO Claravallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem quam repromisit Deus diligentibus se.

Si liceret, si Dei dispositio non obstaret, si in hominis potestate esset via ejus, maluissem, charissime, beatitudini tuæ nexu indissolubili adhærere, quam vel principari inter mortales alicubi, vel regnare. Quid enim? Nonne regnis omnibus terrenis præferri a me deberet grata non solum hominibus, sed et angelis ipsis cohabitatio tua? Concivem te illorum si dixerò, licet nondum spes in rem transierit, per misericordis Dei gratiam mendax non ero. Si plane mihi datum fuisset, usque ad ul-

timum spiritum tecum hic esse, daretur fortassis post hac, ubi et esses, etiam perpetuo esse. Quod enim currerem nisi post te, tractus odore unguentorum tuorum a te? Quod quia semper non datur, utinam vel sæpe daretur! Et quia nec illud est, utinam saltem frequenter videam missos a te! Et hoc quia raro contingit, volo, ut vel in proximo sanctitas tua amantem se per suum Nicolaum usque ad octavas Domini mecum mansurum visitet, in quo vester, ut mihi videtur, ex parte, et meus ex toto spiritus requiescit. Videbo te, sancte frater, in illo, audiam te per illum; et quædam, quæ secreto nota fieri volo sapientiæ tuæ, mandabo per ipsum. Sanctæ animæ tuæ, sanctisque sub regimine tuo omnipotenti Domino servientibus, me nostrosque quantis possum viribus, quanta possum devotione, commendo.

EPISTOLA XXX.

NICOLAUS SUO, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, salutem et æ.

Si meus es, ut dico, si opinio mea non me fallit, licet homo sub potestate sis, mando tamen, et omnino volo ut venias. Distuli diu mandare hoc, cum id tamen in animo fixum haberem, non quia dissimulabam, sed quia tempus congruum expectabam. Sum enim semper, ut nosti, instabilis etiam in statu, ignorans quandiu quolibet in loco mansurus, quando vel quo inde sim recessurus. Unde quia saltem nunc quodam corporis infortunio, Cluniaci usque ad Christum natum manere cogor, veni, nec dissimules, quia fortasse si differres, me ibidem usque ad terminum nescio quem invenire non possem. Qua de causa tantum instem, cum veneris exponam. Domino abbati tuo aliis litteris, ut te mihi dirigat, nil rogans, velut pro imperio mandavi. Historiam magni Alexandri Augustinum nostrum contra Julianum, si tamen jam vester ex illo correctus est, et si qua alia bona habueris, tecum defer.

EPISTOLA XXXI.

Domino et Patri dulcissimo PETRO, Dei gratia Cluniacensis abbati, frater BERNARDUS Claravallis vocatus abbas, salutem ab eo qui mandat salutes Jacob.

Quid facis, o bone vir, etc. Vide inter epistolas S. Bernardi, *Patrologiæ tom. CLXXXII.*

EPISTOLA XXXII.

Magno sacerdoti Dei egregio archipræsuli Rothomagensis Ecclesiæ HUGONI, frater PETRUS, humilis Cluniacensis abbas, stola jucunditatis indui, et corona pulchritudinis adornari.

Soleo plerumque plurima, quæ miranda videntur, mirari, et ea scripto sæpe, prout videtur congruum, commendare. At nunc non quælibet alia, sed meipsum (quod magis mirum est) miror. Miror plane me tandiu vobis permansisse mutum, cum præter vos fere omnes alii me sibi hactenus non senserint taciturnum. Scripsi et scribo frequenter aliis, quibus nec ita ut vobis mente adhæreo, nec cis illum, quem vobis in intimis animi recessibus

ortassis
e. Quo
nguen-
datur,
st, uti-
Et hoc
sancti-
que ad
in quo
x toto
in illo,
o nota
psum.
e tuo
osque
tione,

sium

fallit,
om-
cum
dissi-
bam.
sta-
rus,
sal-
us-
nec
dem
pos-
ex-
nibi
lli-
tra-
est,

lu-
llis
tes

as

a-
lis
et

r,
-
a,
r
n
r
e

tam dulcem, tam sincerum, tam sublimem veri-
amoris locum reservo. Debuisssem plane, quod me
neglexisse non parum pœnitet, qualescunque libros
meos epistolis vobis missis implere, et rescriptis
a vobis velut gemmeis floribus adornasse. Exunda-
bat dives materia scribendi, nec rerum verarum
inopia falsa vel adulatoria fingi cogebat. Quid enim
magis vel rapere cor meum ad amandum, vel mo-
vere manum ad scribendum poterat, quam tam
sancta, tam benigna, tam longæva in sancto propo-
sito a primis fere adolescentiæ annis usque ad se-
nilem magis labore divino quam annorum numero
fractam ætatem perseverantia vestra? Quid magis
movere poterat, quid magis movere debebat, quam
illa jam antiqua, cujus vos non immemorem esse
credo, mihi et vobis paucis paucisque aliis nota re-
rum Cluniacensium recordatio? Non excidit mente,
qualiter primo juventutis vestræ tempore, inter an-
tiquos illos reipublicæ nostræ senatores, vos in-
signem viderim. Non excidit quantum eruditio et
religio vestra sacrum illum ac magnum Cluniacen-
sium ovium gregem decoraverit, quam splendide
præ cunctis pene aliis in ordinis commissi custodia
effulserit. Taceo, nec vivens oblivisci potero, quod
a cœpto sanctæ religionis proposito, in diversis ec-
clesiasticorum honorum gradibus, vultus vestri non
sunt in diversa mutati, sed tam apud nos quam
semotus a nobis, prior, abbas, summusque tandem
pontifex Dei, merito virtutis ac scientiæ bonus
semper, juxta Apostolum, odor Christi in omni
loco fuistis (II Cor. II). Non estis reveritus in causa
Dei potentes tyrannos, nec ipsos magnos magni-
que nominis reges; sed quantum in vobis fuit, Ec-
clesiam Dei super gentes et regna ab eo constitu-
tam, cuilibet mortalium indecenter ancillari, æquo
animo nunquam tulistis. Præter hæc teneo et illud,
quod nulla cura, nulla magnarum rerum quant-
cunque distensio, memoriam nostri, amorem vestræ
Cluniacensis Ecclesiæ, aliquo tempore, qualibet oc-
casione, a corde vestro avellere potuit. His de
causis, si fieri posset, et hoc dispositio divina per-
mitteret, mallem vestra quam mortalis cujuslibet
non solum frequenter, sed et continue uti præsen-
tia, ut vobis colloqui, vobiscum in Domino jucun-
dari, imo quod super omnia optarem, quodque
utriusque nostrum professio exigit, cogitando de
ipso, loquendo de ipso, disputando de ipso, in
mensa sapientiæ, quæ vobis non est ignota, assi-
due deliciari. Hoc quia non semper nec sæpe da-
tur, utinam vel raro daretur! Quod saltem ulti-
mum, quia de duobus primis despero, ut a vobis
impleatur, summopere postulo. Postulo, inquam,
ut desiderabili præsentia vestra, meo vestrorum-
que filiorum Cluniacensium desiderio in brevi satis-
fiat, quia justum est ut satisfaciatis in hac parte
desiderio, ut dixi, filiorum vestrorum, gratia illius
qui implet in bonis desiderium suorum. Et ne forte
dicat vel cogitet quisquam justius est ire abbatem
inferioris ordinis ad archiepiscopum superioris or-

Adin, quam econverso, respondeo: Justum est
dignum est. Sed non posset sequi abbatem ille, cu-
jus causa maxime hæc dicta sunt, totus grex suus,
et poterit absque grege suo longe facilius visitare
abbatem episcopus solus. Valeat sancta et tota jam
cœlestis, frater charissime, beatitudo tua. Airdalium
clericum, natura nostratem, beneficio vestratem,
ex parte mea monete, ut quod mihi promisit, nil
ultra moratus persolvat. Quod promisit, hoc est
cantus prosæ a me in laude Matris Domini anno
altero factæ, et cantus responsorii, de eadem mate-
ria a me similiter compositi, quod sic incipit:

Christe Dei splendor, qui splendida cuncta creasti.

Hos cantus, quando Cluniaci fuit, se in brevi pro-
misit missurum, necdum misit. Monete, aut cogite
ut impleat quod promisit, ne forte Arverni hominis
mendacium, Arvernus innocentibus, quod me esse
negare non valeo, imputetur.

EPISTOLA XXXIII.

Patri suo domino Cluniacensi, frater NICOLAUS.

Indica mihi quem diligit anima. Quando veniam
et apparebo ante faciem tuam, quando videbo te,
quando consolaberis me? Consolaberis, inquam,
quia consolatio abscondita est ab oculis meis, do-
nec videam et desideratam et desiderandam præ-
sentiam tuam, et tristis est anima mea usque ad te.
Minime quidem deserit me quocunque iero dul-
cissima tui memoria; sed quanto memoria dulcior,
tanto absentia molestior est. Absit autem ut me
consoletur illa verisimilis, sed non vera sententia!
Præsentiones, inquit, sunt qui se animis, quam
oculis intuentur, et plus est corde connecti quam
corpore. Quasi vero conspectus et conversatio non
habeant aliquid vivæ voluptatis, quæ non potest
absentibus provenire. Sed hæc, sicut arbitror, ex
ratione, non ex affectione locutus est ille Romanæ
eloquentiæ splendor, cum quo eloquentia nata est,
et educta in lucem. Tullius hic est, de quo et dictum
est, quia quæ studio informaverat, actu urgebat,
arte exsequeretur, pectus in linguam facillima
transferens facultate. Quid facio? Evagatus sum a
negotio meo, nec disgressio, sed transgressio est
quod feci. Quis mihi recompensabit, quod non vidi
pariter duo illa magna luminaria, et in firma-
mento cœli, videlicet loco illo quem elegit Dominus
ex omnibus locis terrarum, ut esset nomen suum
ibi? Irascor occupationibus meis; quibus factum
est, non ut non vellem, sed ut non possem, et
etiam ut nescirem. In causa fuit causa fratris tui,
domini mei Vizeliacensis abbatis, ad quam ex præ-
cepto tuo oportuit me pugnare ad bestias, ut non
prævaleret homo. Additus est, juxta prophetam,
annus ad annum, evolute sunt solemnitates (Isa. I),
et dies pro anno datus est mihi, ex quo non vidi,
non dicam dominum, sed dilectum. Cedit quippe
fastus, cum accedit affectus, et personalis reveren-
tia deperit, cum cœperit familiaris amicitia per-
orare. Honoret sane qui horret, qui stupet, qui me-
tuit, qui miratur; vacant hæc omnia penes amau-

tem. De te autem jam mihi pridem persuasum est A hoc, cujus altitudo adæquata est, cujus singularitas associata est, ita ut exemplo esse possit et his qui fuerant in exemplo. Cujus autem culpa est, quod tandiu fraudatus sum desiderio meo? Mea non est, tam propter infirmitatem, quam propter occupationem, quæ mihi a te fuit injuncta. Nunquid tua? Absit! Duplici enim epistola et provocasti me et evocasti, scribens Patri meo in hæc verba: *Mitte mihi Nicolaum tuum, in quo tuus, ut mihi videtur ex parte, et meus ex toto spiritus requiescit.* O vocem amoris, vocem, cui vicem ego rependere non possum omnibus diebus vitæ meæ. Si inveni gratiam in oculis tuis, si te tangit aliqua recordatio Nicolai tui, scribe Patri meo per nuntium tuum, et priori nostro, et Gaucherio tuo (horum enim omnium negotiis intricatus et implicatus sum) ut in sancto Pascha mittant me ad te, ita ut noverim virtutem de stylo, imo stylum de virtute exisse, quia desiderio desideravi hoc Pascha manducare tecum, amantissime Pater. Ita autem fiat, ut aliquot diebus liceat mihi commemorari tecum, et si non satiari, saltem refocillari præsentia tua. Confiteor enim, et si necesse est, profiteor, quia pene nihil aliud libet, dum non præsto est quod multum libet. Rescriptum autem litterarum illarum, quas mittes, mitte mihi secreto; et tunc si potero perferam ad te Alexandrum magnum, referam Augustinum tuum, et quæcunque bona manus mea poterit invenire. Nunc appareat totum illud gratiæ, quod habeo in oculis tuis. Sanctissimæ animæ tuæ commendo me quia tuus fui, tuus sum, tuus ero quandiu fuero, in visceribus Jesu Christi. Per præsentium latorem communica mihi de verbis illis cælestibus et dulcibus, ut interim speculum videam, donec videam vultum. Si in Pascha non potest evenire quod mando, saltem post Pascha. Scio ego quod dominus abbas dixit tibi ne mandares me sine necessitate, sicut et mihi dixit; sed necessitas est, et summa necessitas te videre, quamvis in multis occupatus sim. Quid plura? Præcipe ut veniam.

EPISTOLA XXXIV.

Suo charissimo NICOLAO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Legi melleas litteras a te mihi, charissime, missas, quibus festinanter vel negligenter respondere, impium et amori mutuo inimicum putavi. Timui ne alienus et festinans ad reditum cursor, non plene, nec ut vellem, jussa exsequeretur. Unde hunc statim fere ut litteras illas accepi, cum brevibus istis remis. Mittam evestigio proprium, qui nil negligere de injunctis audeat, teque ac domnum Clarævallensem, quocunque pes vester ierit, prosequatur. Dabo operam ne vel frustra scripseris, vel ipso domno abbati rursum ut nuper contigit, de tuo ad nos tandiu optato adventu, incassum rescribam.

EPISTOLA XXXV.

Venerabili et cum honore debito nominando domino

BERNARDO de Clarævallis abbati, frater PETRUS, humilis fratrum Cluniacensium abbas, salutem quam repromisit Deus diligentibus se.

Si de amico, et tanto licet conqueri, queror, et ei quod a quibusdam cuidam dictum est, dico. Pater, et si rem grandem dixisset tibi amicus, certo facere debueras. Quanto magis quia nunc scripto, nunc verbo, dixit, rogavit, ausuque familiari præcepit: *Mitte Cluniacum Nicolaum tuum?* Nec nego tamen rem grandem, sed iter grande non est. Quid si tu tantum semel mihi scripsisses, mitte ad me hunc vel illum, aut plures? Quid ego? quid ego, inquam, facerem, nisi quod soleo? Soleo quippe non solum roganti cedere, sed et imperanti obedire. Sed quæris causam. Nunquid non illa sufficit, videre dilectum? Tuus quidem est, sed dilectus mihi est. An non placet tibi, si diligo quæ tua sunt? An non placet tibi, ut eum, quem tu, ut arbitror, multistorum tenerius diligis, ipse affectuosius diligam? Et quæ major probatio veræ amicitiae, quam amare quod amicus amat? Diligo eum causa tui, diligo et causa sui: causa tui, quia tibi obsequitur; causa sui, quia a tempore domini Tricentis episcopi, multis hoc meritis promeretur. Nihil hactenus pro illis omnibus ei retribui, nisi quia semper in Domino eum sincere dilexi. Cumque alii obsequia obsequiis, beneficia beneficiis soleant rependere, nonne ultra omnem modum ingratus viderer, si absque sumptibus, si absque expensis, solam saltem gratiam amanti negarem? Hanc ut saltem verborum signis non ex toto erga illum evanuisse probem, mirum est, si saltem semel in anno, hunc videre, huic loqui, cum hoc de Scripturis aut sanctis aut philosophicis, quibus usque ad summum refertus est, in Domino deliciarî quæro? Si de Deo, si de divinis, de summe utilibus animæ causis loqui, non conferre otiosum est; Nicolai ad nos otiosus adventus est. Si amorem personæ tuæ cordibus nostrorum inserere, si quæ vestri ordinis sunt omnibus commendare, si tandem universitatem vestram corpori congregationis nostræ charitatis glutino unire otiosum est; Nicolai ad nos otiosus adventus est: Eructat cor ejus semper nobis de vobis vestrisque verbum bonum, quarit bona genti suæ, rogat ea D quæ ad pacem sunt Jerusalem. Hæc sunt ludicra otiosa, vel vana Nicolai apud nos. Cur ergo, mi charissime, unus saltem mihi per meisem non conceditur, cum ego Petrum, cum Robertum tibi sanguine proximos, cum Garnerium, cum quosdam alios tractus amore tui tibi non mense uno, sed perpetuo concesserim? Quot ego abbates, quot monachos, alios, ne dicam alienis Ecclesiis, litteris tuis vel consiliis victus concessi? Nec me pœnitet amico cessisse, cui et adhuc in pluribus paratus sum cedere. Sed justum est ut et ipse vicem reddat, justum, ut semper sibi cedenti, et ipse aliquando cedat. Est istud magis lucrosus vestris quam nobis, quia nullo post te, venerande vir, nullo, inquam, interprete efficacius ad persuadendum apud nos per-

orare poterunt, nec copiosius hamo aliquo in mari vel flumine Cluniacensi piscari. Sed recolo quid mihi nuper sanctitas tua Cluniaci constituta dixerit. Ad quid vultis Nicolaum? Respondi: Non est tale quid, non est magnum. Sed fateor, mi charissime, da veniam, si excessi; magis indignantis quam (quod verum est) confitentis verba fuerunt. Duplex vere tunc fui, nescio quo casu, quod esse saepe non soleo, duplex plane tunc fui in verbo. Aliud tunc corde servatum est, aliud lingua depromptum est. Ita certe mens tacita suggestit. Quid quod vis toties profiteris? Fortassis ut jam bis, ita et nunc tertio petitus frustreris. Rogasti, nec auditus es. Quid iterum preces funderes? Respondere volui quod cæcus fab utero Phariseis: *Dixi vobis et audistis. Quid iterum vultis audire?* (Joan. ix.) Respondere hoc volui, sed nolui. Ecce confiteor. Prosit quod confessus sum. Prosit quia veritatem falsitatis tegmine non velavi. Prosit ut quia, sicut dicitur, inter amicos omnia nuda, dolum núbilo pectoris tectum coram amico nudavi. Dico, prosit. Sed ad quid? Ut horreis tuis aliquid mei causa demas? Ut cellariis aliquid subtrahas? Ut de argenti aurique thesauris, etiam si adessent, quidquam imminuas? Quid ergo? Ut Nicolaum mittas. Nec nunc tantum, sed et quando post hæc petiero. Nam cavebo, si potero, ne quid postulem quod jure negandum sit, vel quod tibi, ne dicam mihi, in aliquo obsit. Fiat ergo mihi, fiat quod volo, ut hoc Pascha proximum Nicolaus apud nos faciat, et more suo cor vestrum nobis, vobisque nostrum rediens a nobis refundat.

EPISTOLA XXXVI.

Suo charissimo NICOLAO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem quam tibi.

Quid dicam? Tædet animam meam vitæ meæ. Quare? Quia non quod volo, hoc ago, sed quod odi, illud facio. Datum est mihi hoc, et nescio si desuper, ac velut inseparabile accidens fere a puero mihi inhæsit, ut pene semper impellar ad hæc quæ nolo, et repellar ab his quæ volo. Et licet hæc dicam, non sum tamen de illis qui non sunt contenti sorte sua, qui propria fastidiunt, aliena ambiunt. Non sum de illis de quibus quidam satis notus,

O felices [fortunati] mercatores! gravis annis Miles ait.
(HORAT. Sat. lib. 1, sat. 4, vers 4, 5.)

Et iterum:

*mercator navem jactantibus austris,
Militia est potior.*

(Ibid., vers. 6, 7.)

Non, inquam, sum de his, vel similibus, qui semper anxie mentis, aut dubiæ, universos in requie, se solos in labore versari causantur. Quod si forte animus noxiis inhiaret, agerem gratias sepienti vias meas spinis, obstruenti maceria. At si bona, si utilia optantur, quare non dantur? Si volui silere, oportuit me loqui. Si volui vacare, oportuit laborare.

A Si cælo quandoque defigere oculum libuit, statim illum ad terram temporalium cura retraxit. Quorsum ista? Quia sic de te, sic de te, inquam, charissime, hactenus mihi contigit. Volui, imo toto corde optavi, te semper mecum esse, nec datum est. Volui saltem saepe, nec concessum est. Manet adhuc pertinax in hoc odioso statu fortuna, et quæ variare vires non cessat, contra morem suum invariabilis perseverat. Sed credo Deo, quia rumpetur male fixa stabilitas, et qui meam de te esuriem satiare nequeo, saltem hanc brevi tempore jucundo ac dulci tuo colloquio relevabo. Vere jucundo, vere dulci. Nam si talis est stylus tuus, qualis est animus tuus? Si talis littera tua, qualis lingua tua? Non es enim, non es talis, quales quidam loquaces stylo, muti eloquio, vel e converso profusi loquentes, muti scribentes. Et si conferre minorem majoribus licet, non solum tuum sequeris Tullium Tullianus, scripsisti, quod pectus in linguam facillima transferebat facilitate, sed quod est dignius, imitaris Apostolum apostolicus. Dicebat ille dici de se: *Epistolæ graves sunt et fortes, præsentia corporis infirma, et sermo contemptibilis* (II Cor. x). Dicebat hoc, sed aliter se facturum promittebat. *Quales, inquit, sumus absentes, tales erimus et præsentis* (ibid.). Utrumque igitur fuit in Apostolo, et vivax spiritus in Epistola, et vivificans sermo in lingua. Utrumque hoc et in te æqua lance natura polivit, utrumque et superaddita gratia condidit, ita ut præter vim quamdam vivo innatam sermoni, nil ultra citraque, nil plus minusve, ipse acer et æmulus scrutator inveniat. Ut quid et ista? Quia traxit, fateor, quia non parum traxit, imo rapuit cor meum epistola tua, illa plane epistola, quæ ex abundantia cordis locuta est, quæ de multo adipe, et pinguedine amoris processit. Quam cum scriberes, ut de illo tibi noto dictum est, non quidem calamum, sed pennulam in mente tinxisti. Stillabat, dum legeretur mihi, illa plane dulcedinem, et cordi meo infundebat per verba singula lac et mel. Cogitabam ea similitudine, quam verum esset, quod a David Deo dictum est: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo!* (Psal. cxviii.) Si adeo dulce eloquium hominum, quanto magis divinum? Si adeo dulcis terrena guttula, quam dulcior cælestis imber? Si adeo mentem lenit ros humani sermonis, quanto magis delinit torrens voluptatis? Multa similia ex his conjiciebam, et totum, quod scripsisti, ad divina et æterna transferebam. Sed quid his plura? Taceant interim litteræ, sed ipse statim pro litteris veni. Credo quod jam non teneberis, nec, ultra iter tuum ad nos, Patris tui charissimi mei sententia remorabitur. Scripsi ei de te quod ipse videbis. Scripsi priori, scripsi Galcherio, Ante Pascha præstolor te, ut in Pascha habeam te. Est, est nobis cœnaculum grande, stratum, ubi Jesus, ut jam præmandavit, comedet Pascha cum discipulis suis, ad quod ego invito te.

EPISTOLA XXXVII.

Honorando et dilecto fratri domno PHILIPPO Clara-val-

lis priori, frater PETRUS, humilis Cluniacensium A
abbas, salutem et amorem.

Ait Salomon : *Vinum novum, amicus novus. Vetera*
rascant, et cum suavitate bibes illud (Eccli. ix). Sic tu
mihi frater esse videris. Ago gratias Deo, quod no-
vus amicus es. Spero in ipso, quia veterasces in
amicitia; et qui adhuc novus placeas, multo magis
veterascens placebis. Nam quanto sincerus amor
prolixior, tanto suavior esse solet. Placuit semper
mihi, ex quo te vidi, esse tuum; et mores placidi
et benigni ut te multum diligerem suaserunt. Jube
igitur amodo quod volueris, obedire parato. Sed et
tu jure amicitiae, imperanti obedi. Rogo dominum
abbatem, ut mihi ante festum Nicolaum suum ac
tuum mittat. Fac apud ipsum ut quod postulo fiat.

EPISTOLA XXXVIII.

Charissimo fratri et filio GALCHERIO, frater PETRUS,
humilis Cluniacensium abbas, plenam a Salvatore
salutem.

Quia jam non novus, sed multorum annorum
amicus es, non laboro apud te in loquendo; nec ad
id, quod intendo, longa insinuatione utor. Nam qui
amicus est, non exspectat preces, sed velle amici.
Quod ut agnoscit, statim implere laborat. Velle
meum est, ut frater Nicolaus nobiscum Pascha faci-
at. Jam quod volo agnoscis. Tuum est amodo, ut
non frustra velim, neque frustra scripserim. Rogavi
inde dominum abbatem; si necesse fuerit, roga
et tu.

EPISTOLA XXXIX.

Neptibus charissimis et filiabus dulcissimis, MARCA-
RITÆ et PONTIÆ, frater PETRUS, humilis Cluniacen-
sium abbas, quidquid est salutis et gratiæ.

Legi litteras a vobis scriptas mihi, in quibus in-
commodo meo compatimini, et non spiritali suf-
fragio tantum, sed et arte physica mihi mederi co-
namini. Ago gratias sollicitudini piæ, et affectum
filialem ea, qua decet, benigna dulcique mente
complector. Sed miror unde Jesu Christi scholasticæ
Hippocratis scholas redolent, unde merces Babylo-
nicas Jerusalem filiae mercate sint. Non contemno
quidem adjumenta medicinalia, corruptæ plerum-
que naturæ medertia, maxime cum legam medici-
nam ab Altissimo creatam (Eccli. xxxviii), Chri-
stumque dicentem audiam : *Non egent qui sani sunt*
medico, sed qui male habent (Luc. v). Accuso tamen
hostes naturæ, interfectorices carnis propriæ, cruci-
fixas cum crucifixo, rursus de vita, rursus de re-
mediis vitæ, rursus de statu corporum cogitare. An
mente excidit verbum solemne Agathæ virginis :
Medicinam carnalem corpori meo nunquam exhibui?
An illa tantum ancilla Christi? an illa tantum
sponsa Christi? Nonne et vos ancillæ? nonne et vos
sponsæ? Et martyr illa quidem et virgo, longe vobis
præstantius, longe vobis sublimius. Sed non ab-
horret ab ipsa vestrum propositum, quando et sui
generis martyrio Deo servitis, et virgineo flore cœ-
lestium camporum speciem decoratis. Lætor plane,
lætor non parum, mihi credite, filiæ : si de pro-

pagine mea, si de sanguine meo, sublimes ille toto-
que orbe celebres virgines, Agatha, Agnes, Fides,
ac reliquæ, ipsaque (quod longe dignius est) Virgo
virginum, vos pedissequas quandoque habuerint,
ego quidem, ut dixi, si illæ vos famulas, ne dicam
socias, habere dignatæ fuerint, gaudens gaudebo in
Domino, et exultabo in Jesu salutari meo. At vos,
o meæ, ut sic dicam, virgines, o ancillæ, imo regis
æterni sponsæ, si tamen non de fatuis, sed de pru-
dentibus virginibus fueritis, cum talium vos socias
esse contigerit, quanto gaudio tripudiabitis, quanta
lætitia exsultabitis! Quæ jucunditas illa, miseris
mortalibus ignota, qua torrente voluptatis ipsius
potatæ insatiabili satietate ab illo, apud quem est
fons vitæ, post hæc tam densas, tam odibiles Ægypti
tenebras, in lumine ejus videbitis lumen? Quid erit
tunc, quid fiet tunc apud vos, quando post Marci-
niacensem carcerem, in liberum puri ætheris fulgo-
rem evaseritis, et in illa quæ sursum est Jerusalem,
quæ est, juxta Apostolum, mater nostra (Gal. iv);
et corde exsultante in Deum vivum,
dixeritis, cantaveritis : *Sicut audivimus, sic vidimus*
in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri?
(Psal. xcvm.) Quid erit, quando cœlorum rex Jesus,
pro brevi continentia et sanctitate, clementi dextera
alluserit puellis suis, ancillis suis, virginibus suis?
Quanta illa, quamque incogitabilis felicitas, ut alios
taceam, ipsis summis apostolis in vita illa, quam
promisit non mendax Deus, non ubique Christum
sequentibus, et vos cum utriusque sexus choro
virgineo, Agnum Virginis filium virginali fiducia
sequi quocunque ierit? Fulgebunt quidem illi, ut
sol in regno Patris sui, et sicut stellæ lucentes in
perpetuam æternitatem, longe majorem, longe ce-
lestiorem pro meritis sui generis gloriam obtinebunt.
Non poterunt tamen adæquari vobis in hac parte,
nec illud privilegium, quod sola felix virginitas pro-
meretur, licet inæstimabiliter rutilans sanctorum
innumerabilium legio possidebit. Hinc Augustinus
noster (De virg., l. i, c. 27-30) : *Pergite itaque, sanc-*
ti Dei, pueri ac puellæ, mares ac feminae, cælibes
et innuptæ, pergite perseveranter in finem, laudate
Dominum dulcius, quem cogitatis uberius. Speratis
felicius, cui servitis instantius. Amate ardentius, cui
placetis attentius. Lumbis accinctis et lucernis arden-
tibus, exspectate Dominum quando veniat a nuptiis.
Vos affertis ad nuptias Agni canticum novum, quod
cantabitis in citharis vestris. Non utique tale, quale
cantat universa terra, cui dicitur : « Cantate Domino
canticum novum, cantate Domino, omnis terra (Psal.
xcv). » Sed tale nemo poterit dicere nisi vos. Sic enim
vos vidit in Apocalypsi quidam, præ cæteris dilectus
ab Agno, qui discumbere super pectus ejus solitus
erat, et bibeat, et eructabat mirabilia super celestia
Verbum Deum. Ipse vos vidit duodecies duodena
millia sanctorum citharædorum, illibatæ virginitatis in
corpore, inviolatæ veritatis in corde. Et quia sequimini
Agnum quocunque ierit, scripsit ille de vobis (Apoc. xiv).
Quo ire putamus hunc Agnum, quo nemo eum sequi, vel

audcat, vel valeat, nisi vos? Quo putamus eum ire? A bitur si perstiterit Margarita mea. quod non meretur Magdalena Maria. Quare hoc? quia non patientia, non humilitas, nec ipsa charitas, non quælibet alia virtus soror dicitur angelorum, sed virginitas. Hinc beatus Hieronymus: « Bene angelus ad Virginem mittitur, quia semper est angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cælestis. Unde in carne angelicam gloriam acquirere, majus est meritum, quam habere. Esse enim angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis: dum hoc obtinere viribus nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura. » Hinc rursum Augustinus (*De virg.* l. i, c. 53, 54, 56): « Ecce jam tales estis, quia et tales esse debetis. Hæc addita virginitati, Angelicam vitam hominibus, et cæli mores exhibent terris. Si ergo nuptias contempnistis filiorum hominum: toto corde amate speciosum forma præ filiis hominum. Vacat vobis, liberum est cor a conjugalibus vinculis. Inspecite pulchritudinem amatoris vestri, cogitate æqualem Patri, subditum etiam et matri, in cælis dominantem, et in terris servientem, creatorem omnia, creatum inter omnia. Illud ipsum quod in eo derident superbi, inspicite quam pulchrum sit, internis luminibus inspicite vulnera penditis, cicatrices resurgentis, sanguinem morientis, pretium credentis, commercium redimentis. Hæc quanti valeant, cogitate: hæc in statera charitatis appendite, et quidquid moris in nuptias vestras impendendum habebatis, illi impendite. Bene quod interiorum vestram pulchritudinem quærit, ubi vobis dedit potestatem filias Dei fieri. Non quærit a vobis pulchram carnem. Non est qui de vobis quisquam mentiatur, et faciat sævire zelantem. Videte cum quanta securitate ametis, cui displicere falsis opinio- nibus non timetis. Vir et uxor amant se, quoniam vident se; et quod non vident, timent in se. Nec certi gaudent ex eo quod in manifesto est, dum in occulto suspicantur plerumque quod non est. Vos in isto quem oculis non videtis, et fide conspiciatis, nec habetis quod reprehendatis: nec eum metuistis, ne falso forsitan offendatis. Si ergo magnum amorem conjugibus deberetis, eum propter quem conjuges habere nolulistis, quantum amare debetis? Voto vobis figatur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce. Totum teneat in animo vestro, quidquid nolulistis occupari connubio. Parum vos amore non licet, propter quem non amastis et quod liceret. Sic amantibus mitem et humilem corde, nullam vobis superbiam pertimesco. »

Inde et sanctus Ambrosius (*De virg.*, l. i, c. 8): Vobis autem, virgines sanctæ, speciale præsidium est, quod pudore intemerato sacrum Domini serratis cubile. Neque mirum, si pro vobis angeli militant, quæ angelorum moribus militatis. Meretur eorum præsidium castitas virginalis, quorum vitam imitatur. Et quid pluribus exsequar laudem castitatis? Castitas etiam angelum fecit. Qui eam servavit, angelus est; qui perdidit, diabolus. Hinc etiam nomen accepit. Virgo est, quæ Domino nubit; meretrix, quæ deos

Quantas, filias, quanta virginitatis est laus! Mere-

bitur si perstiterit Margarita mea. quod non meretur Magdalena Maria. Quare hoc? quia non patientia, non humilitas, nec ipsa charitas, non quælibet alia virtus soror dicitur angelorum, sed virginitas. Hinc beatus Hieronymus: « Bene angelus ad Virginem mittitur, quia semper est angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cælestis. Unde in carne angelicam gloriam acquirere, majus est meritum, quam habere. Esse enim angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis: dum hoc obtinere viribus nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura. » Hinc rursum Augustinus (*De virg.* l. i, c. 53, 54, 56): « Ecce jam tales estis, quia et tales esse debetis. Hæc addita virginitati, Angelicam vitam hominibus, et cæli mores exhibent terris. Si ergo nuptias contempnistis filiorum hominum: toto corde amate speciosum forma præ filiis hominum. Vacat vobis, liberum est cor a conjugalibus vinculis. Inspecite pulchritudinem amatoris vestri, cogitate æqualem Patri, subditum etiam et matri, in cælis dominantem, et in terris servientem, creatorem omnia, creatum inter omnia. Illud ipsum quod in eo derident superbi, inspicite quam pulchrum sit, internis luminibus inspicite vulnera penditis, cicatrices resurgentis, sanguinem morientis, pretium credentis, commercium redimentis. Hæc quanti valeant, cogitate: hæc in statera charitatis appendite, et quidquid moris in nuptias vestras impendendum habebatis, illi impendite. Bene quod interiorum vestram pulchritudinem quærit, ubi vobis dedit potestatem filias Dei fieri. Non quærit a vobis pulchram carnem. Non est qui de vobis quisquam mentiatur, et faciat sævire zelantem. Videte cum quanta securitate ametis, cui displicere falsis opinio- nibus non timetis. Vir et uxor amant se, quoniam vident se; et quod non vident, timent in se. Nec certi gaudent ex eo quod in manifesto est, dum in occulto suspicantur plerumque quod non est. Vos in isto quem oculis non videtis, et fide conspiciatis, nec habetis quod reprehendatis: nec eum metuistis, ne falso forsitan offendatis. Si ergo magnum amorem conjugibus deberetis, eum propter quem conjuges habere nolulistis, quantum amare debetis? Voto vobis figatur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce. Totum teneat in animo vestro, quidquid nolulistis occupari connubio. Parum vos amore non licet, propter quem non amastis et quod liceret. Sic amantibus mitem et humilem corde, nullam vobis superbiam pertimesco. »

Inde et sanctus Ambrosius (*De virg.*, l. i, c. 8): Vobis autem, virgines sanctæ, speciale præsidium est, quod pudore intemerato sacrum Domini serratis cubile. Neque mirum, si pro vobis angeli militant, quæ angelorum moribus militatis. Meretur eorum præsidium castitas virginalis, quorum vitam imitatur. Et quid pluribus exsequar laudem castitatis? Castitas etiam angelum fecit. Qui eam servavit, angelus est; qui perdidit, diabolus. Hinc etiam nomen accepit. Virgo est, quæ Domino nubit; meretrix, quæ deos

facit. Nam de resurrectione quid dicam, cujus præniam jam tenetis? « In resurrectione autem neque nubunt, neque ducunt uxores: sed erunt sicut angeli Dei in cælo (Matth. xxii). » Quod nobis promittitur, vobis præsto est, votorumque nostrorum usus apud vos est. De hoc mundo estis, et non estis in hoc mundo. Sæculum vos habere meruit, tenere non potuit. Quam præclarum est autem, angelos propter intemperantiam suam in sæculum cecidisse de cælo: virgines vero propter castimoniam in cælum transisse de sæculo! Beatæ virgines, quas non illecebra sollicitat corporum, non colluvio præcipitat voluptatum. Cibus parcimonie, potus abstinencie, docent vitia nescire, qui docent causas nescire vitiorum. Item idem Ambrosius (De virg., l. i, c. 8). « Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus (Cant. iv), » eo quod in hortis hujusmodi impressa signaculis imagine Dei, sinceri fontis unda resplendat, ne volutabris spiritualium bestiarum sparsa cæno turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut hortus furibus inaccessus, ritem redolet, flagrat oleam, rosam renidet, sic in vite religio, in oleo pax, in rosa pudor sacratæ virginittis inoleant. Hic est odor, quod Jacob patriarcha flagravisset, quando meruit audire: « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni (Gen. xxvii). » Nam licet plenus omnibus fere fructibus fuerit ager patriarchæ sancti: ille tamen fruges majore virtutis labore genuerit, hic flores. Accingere itaque virgo, et si jus hujusmodi tibi, ut hortus aspiret, prophetici eum claude præceptis: « Pone custodiam ori tuo, et ostium circuitus latius tuis (Psal. cxl); ut etiam tu possis dicere: « Sicut malum inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius, quam desiderabam, sedi: et fructus ejus dulcis gutturi meo (Cant. ii). — « Inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam (Cant. iii). »

Post ista tam sublimia, ac dulcia sanctorum verba, audite, mihi charissimæ, excelsi rominis ac famæ Hilarium, ipsam carnalem filiam suam ad virginittatem, tam corporis quam animæ conservandam, proposita quadam veste divina, ac margarita cælesti, toto conamine invitantem, atque exhortantem:

Anno primo, ait sanctus Hilarius (Epist. ad filiam), vestem vidi. Vidi, filia, vidi, quod eloqui non possum. Nunquid non ait sericum secundum subtilitatem ejus spartum erat? Nunquid candori ejus nives comparatæ non nigrescunt? Nunquid aurum juxta fulgorem ejus non lividatur? Ipsi enim multi colores ejus, amœna cuncta vincebant: et nihil prorsus poterat ei comparatum æquari. Post quæ vidi margaritam. Qua visa, statim concidi. Non enim potuerunt oculi mei sustinere tantum ejus colorem. Nam nec cæli, nec lucis, nec maris, nec terræ species, pulchritudini ejus poterat comparari. Hæc quidem Hilarius filię. Sed adhuc in fine omnium veniat magnus Cyprianus Carthaginensis, cunctis præcedentibus æqualis officio, par magisterio, major martyrio.

A Ait enim (De habit. virg.): Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior gloria, major et cura est. Flos est ille ecclesiastici gæminis: decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis. Læta indoles laudis et honoris, opus integrum atque incorruptum Dei: imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter florens Ecclesiæ matris gloriosa secunditas, quantoque plus copiosa virginittas numero suo addit, gaudium matris augecit. Ad has loquimur, has hortamur: affectione potius quam potestate. Æquales enim sunt angelis Dei, cum sint filię resurrectionis. Quod futuri sumus, jam vos esse capitistis. Vos resurrectionis gloriam in isto sæculo jam tenetis. Per sæculum sine sæculi contagione transitistis, cum castæ perseveratis, et virgines, angelis Dei æquales estis. Tantum maneant et durent solida et illæsæ virginittas, et ut caput fortiter, et jugiter perseveret. Quomodo portavimus imaginem ejus, qui de cælo est: portemus et imaginem ejus, qui de cælo est. Hanc imaginem virginittas portat, portat integritas, sanctitas portat, et veritas. Porant disciplinæ Dei memores justitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore. Ad omnem toleranciam fortes, ad sustinendam injuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles: fraterna pace unanimes, atque concordantes. Quæ vos singula, o bonæ virgines, observare, diligere, implere debetis: quæ Deo et Christo vacantes, ad Dominum, cui vos dicastis, et majore, et meliore parte præceditis. Profectæ annis, junioribus facite magisterium. Minores natu, præbeatis comparibus incitamentum. Hortamentis vos mutuus excitatio, æmulis virtute documentis ad gloriam provocate. Durate fortiter, spiritualiter pergitis, pervernite feliciter: tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginittas honorari.

Isti, charissimæ, de quorum libris velut de pratis florentissimis hos amœnos flores excerpti, de summis sacerdotibus Dei sunt, doctores Latinæ Ecclesiæ, imo nisi multiplex diversarum linguarum barbaries obstaret, totius Christiani orbis existunt. Horum vobis margaritas ostendi, horum ex aliqua parte super aurum et topazion pretiosos et concupiscibiles thesauros coram vobis effudi. Superest, ut quod gratis offertur, ardenti animo suscipiatis, summo studio et cautela servetis, meque de salute vestra plus cunctis mortalibus sollicitum, cum angelica virginittate, altissima humilitate, sublimissima charitate Jesu Christo, ut ancillæ, imo ut ejus sponsæ amabiles factæ fueritis, vobiscum gaudere faciatis. Recordamini beatæ matris meæ, sanctæ aviæ vestræ, recordamini, inquam, quanta fide, quam ignoto ac de supernis concepito charitatis fervore, vos adhuc puellulas, nec inter dexteram vel sinistram discernere valentes, mundo furata fuerit, diabolo subtraxerit, Deo obtulerit, sanctis sororibus adjunxerit. Metuebat illa, sicut ab ore ejus sæpe apud Marciniacum audivi, ne forte ab hac misera valle lacrymarum, nutu vocantis Domini

ante raperetur, quam vos de laqueo venantium ereptas videret: antequam in schola virtutum numero sanctorum adjunctas superstitēs sibi relinqueret. Respexit benignus Salvator ex alto humilitatem et preces ancillae suae, et ille qui replet in bonis desiderium suorum, et qui voluntatem timentium se facit, ejus desiderium tandem implevit. Sociavit vos choro virgineo, corpore. Videte, videte ut et sociaverit mente. Non sunt quidem omnes vobis cohabitantes virgines carne; sunt tamen, ut ait Pater Augustinus, *virgines fide*. De quibus solemnī die Natalis Domini solemniter clamat: *Ubi jam non potest esse a concubitu caro integra, sit in fide virgo conscientia, secundum quam virgo est omnis Ecclesia*. Juxta quem sensum, tam de virginibus quam de continenter sancteque viventibus apostolica tuba frequenter intonat: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi)*. In hoc choro virgineo feliciori sorte constitutae, hoc est, non solum spiritu, sed et corpore illibatæ, juxta monita eorum, quos prae-misi, sanctorum, vitam vestram disponite, mores componite, bonum certamen cerate, cursum a teneris annis inchoatum, instanter eundo, feliciter consummate. Imitamini sorores vestras et matres, cum quibus Deo servitis. Specialiter vero quam commemoravi felicem aviam vestram, quæ vos ad Deum præcessit, et quæ ut eam sequamini, non solum dum viveret, sed et nunc etiam mortua invitat. Date mihi, obsecro, vocem magni Apostoli, ut possim unicuique vestrum securus dicere quod ille Timotheo discipulo scripsit. Gaudio impleor, recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum non quidem, ut ille ait, in avia tua Loide, et matre tua Eunice, sed in avia tua Raingarde, et in patre tuo Hugone, certus sum autem, quod et in te (II Tim. i).

EPISTOLA XL.

Charissimo meo et unice amplectendo, domno BASILIO servorum Dei Chartusiae priori, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem, cui se devotit, æternam.

Nuper in procinctu Romani itineris constitutus scripsi vobis ac fratribus ab Herbins monasteriolo nostro, quod ad vos jam perlatum credo, et tam propositum adeundi vos, quam causam, quæ ad remanendum compulsi nos, litteris indicavi. Scripsi tunc generaliter, scribo nunc singulariter. Scribo ab ipsis Alpium faucibus, et excuso, quod in litteris illis nominis vestri, vel officii mentionem solito more non feci, oblivio sola in causa fuit. Hanc, ut arbitror, mihi ingressit itineris festinantia, et navis ad transferendum nos ultra Isaram flumen parata. Volo tamen te, charissime, scire, affectum illum meum, quo montana vestra adire decreveram, magis causa te visitandi, quam locum licet sanctum videndi fuisse. Illum enim ac fratres alios, et a multis jam annis sæpe videram; te vero ex quo istud arduum et cœleste propositum assumpsisti, nun-

PATROL. CLXXXIX.

A quam visitaveram. Non fueram, nec sum inmemor quanto me semper affectu colueris, quam de devoto ac sincero animo ab ipsis adolescentiæ tuæ annis, ad divina anhelaveris, quam frequenter eo spiritu Cluniacum tuam, et vere tuam visitaveris, quanto insuper tempore in ipso clauistro fratribus nostris tuisque adjunctus Deo militaveris. Placuit dehinc spiritui illi, qui ubi vult spirat, ut te de virtute ad virtutem proveheret, et ascensiones in corde tuo disponens, de bonis ad meliora, de altis ad altiora transferret. Statuit, et per gratiam suam perseveranter statuet supra petram pedes tuos, et dirigit in viam mandatorum suorum gressus tuos. Constituit te in gradu illo vitæ, quo altior aliquis, aut vix, aut nusquam apparet. Ea de causa te invisere, et profectui tuo, quo violenter regnum Dei rapere contendis, proposueram congraudere. Decreveram renovare tecum antiquas illas et sanctas felices memoriae domni Gildonis prædecessoris tui mecum sæpe habitas collationes, quibus velut scintillis ab ejus ore prodeuntibus accendebar, et omnium pene humanarum rerum oblivisci cogebam. Contulisses tecum et de quibusdam hoc in tempore necessariis, quæ nec chartis committere, nec multorum auribus credere volebam. Hæc quia, charissime, ad præsens non dantur, precare instanter Omnipotentis misericordiam, ut saltem in posterum concedantur. Iter meum sociosque itineris, ut speciali et intimo amico commendo: quod tanto majoribus auxiliis eget, quanto majoribus hoc hiemali tempore periculis formidabile est. Fratrem Petrum de Wapingo olim in Christi militia, ut ipse vidi, tironem, nunc veteranum, fratremque Gaufridum, qui tanto tempore bonum certamen certavit, jamque pene cursum consummavit, ex parte mea oro ut affectuose salutes, meque nostrosque ipsorum sanctæ vitæ, ac precibus intente commendes. Nescio enim, si quis alter primi illius mei temporis miles adhuc superstes sit. Similiter et illum nobilem carne et spiritu Otmarum conversum de Valbo-neis, omnesque pariter quando simul convenerint saluta.

EPISTOLA XLI.

Domno venerabili, sincera quoque affectione reverendo patri PETRO sanctæ Cluniacensis Ecclesiae benignissimo abbati, frater BASILIUS, et qui cum eo sunt fratres Chartusiae, salutem et pacem a Domino sempiternam.

Vere hic est affectus antiquæ et firmiter plantatæ dilectionis vestræ. Qui enim expeditiores, propter nivis impedimentum ad nos transire vix possunt. At affectuosam erga nos devotionem vestram, nec personæ dignitas, nec longi itineris onerosa retinet gravitas. Pro incepto labore gratias agimus, pro non subeundo preces effundimus. Novimus effectum novimus conatum. Maneat, qui solet amor, quandoquidem gratissima visitationis vestræ frustramur lætitia. Quam etsi ad præsens non habemus, de futuro per Dei gratiam non desperamus. Præstabit id

qui abstulit, opportuno tempore Deus. Quam licet multum Domini et fratres mei desiderent, ego te ex debito avidius esurio. Nonne enim sum ego ille, quem pauperem et inopem non spernebatis; sed amabatis, fovebatis, et ad opus suave religionis piis studiis instruebatis? Cluniacensis. ordo, Cluniacensis. disciplina, Cluniacensis. amabilis et honorabilis conventus, ut vere fatear, me semper ad meliora et arctiora provocavit, pro certo etiam et adhuc provocat. Quid enim? Potest avelli ab homine, cujus anima Deo subjecta est, chori, claustrum, dormitorii, rectorii Cluniacensis, cæterarumque nobilium officinarum omni homini æmulanda disciplina? Sed non omnes vident quod vidi ego. Non omnibus notum, quod mihi patuit. Gratias Deo. Quid plura? Vester sum, fui, et ero in æternum, quia vere et vos Christi Domini estis. Servate orationibus quod sacris ædificastis exemplis. Domum Chartusie, et omne propositum nostrum quaecunque sit, sanctis intercessionibus vestris commendamus, benignissime Pater.

EPISTOLA XLII.

Summo pontifici et nostro speciali Patri domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, devotam cum filiali amore obedientiam.

Relatum est mihi, Pater, quod quidam monachorum Bremensium adeant majestatem vestram, causa insimulandi abbatem suum apud vos. Quid dicturi sunt, nescio. Unum me scire confido, quod nihil poterunt rationabile prætere, unde paternam commotionem mereatur incurrere. Vidistis ipse nuper hominem, sed, ut puto, mihi plenius ejus esse notum est, utpote illius quem pene puerum suscepimus, quem educavi, cujus conversationem bonam, cujus famam integram, tam in Cluniaco quam extra, multis jam annis probavi. His de causis, hoc merito, ego quidem eum aliquantis et magnis prioratibus prætulimus, vos vero ut accepi, simili fama eum vobis commendante, magnæ abbatiæ prætulistis. Magnæ dico, possessionibus, sed parvæ, miseræ, et ruinosæ, habitatorum, ut mitius loquar, erroribus. Vidi ipse hoc ex parte, in procinctu veniendi ad vos constitutus, quando ab eodem invitatus abbatem, Natalem Domini hoc anno in eadem abbazia celebravi. Vidi monasterium pene tugurium, vidi locum parum a solitudine distantem, vidi omnia velut ab initio, non solum innovanda, sed a primo etiam lapide fundanda. Monachos nobis quidem devotos, sed velut novitios de novo instruendos. Facile mihi fuit ex fructu arborem cognoscere, de habitaculis habitatores judicare. Hi nondum exuti veteri homine, neque induti novo, quoniam a vestro abbate coguntur in pectore veteri nova meditari: malunt esse oves absque pastore, et requiescere in facibus suis quam contraire voluptatibus aut voluntatibus solitis. Hæc est causa, qua id quod dixi aggressi sunt, ut percusso pastore dispergantur oves gregis. Nove-

rit autem sanctitas vestra quod, exceptis paucissimis magis ex monachis quam monachis, omnes ei quoscunque in partibus illis audire potui, laudabile testimonium ferunt, dicentes eum religiosum in spiritualibus, prudentem in temporalibus. Provide ergo ei, si placet, ut filio vestro, et abbati vestro, ne quod plantavit manus vestra, inimicus homo eradicet, ne gloriatur impia pars, et dicat: *Prevalui adversus eum* (Psal. xii)

EPISTOLA XLIII.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, filialem amorem et debitam obedientiam.

Importunitatem, qua frequentibus litteris, patrem fatigo, sæpius excusavi. Excusavi plane; sed urgentibus causis importunus esse non cesso. Indulge, Pater, si placet. Vides quia tam in his quam pene in omnibus aliis non quod volo, hoc ago; sed quod odi, illud facio. Memorem esse credo paternitatem vestram quod de nobili viro, domino scilicet Guidone de Domna, vobis Signiæ verbum fecerim, et ut causa pro qua interdicti sententiæ se subiectum esse dolebat, in partibus nostris justè examinanda, diffinienda, mandato vestro personæ idoneæ committeretur, rogaverim. Responsum mihi est a benignitate vestra Viennensem metropolitanum, qui auctor illius negotii fuerat, mandatum a vobis in proximo venturum, a vobis super his conveniendum, audito eo congruum illi questionem vos finem impositurum. Rediens ergo a vobis, et per Italiam jam proximus Alpibus iter faciens, audiivi eum festinato ad vos tendere, et jam urbi proximum esse posse. Unde et ego festinanter cursorem post ipsum ad vos cum litteris presentibus misi, orans ut, si potest fieri, aut antequam a vobis recedat, causam jam dicti nobilis viri sapientia vestra more, quo solet, diffiniat; aut sicut præsens rogavi, in provincia Viennensi, vel Lugdunensi, si cui placuerit, terminandam committat. Et ne forte miretur sagax prudentia vestra me velut rem alienam mihi superfluo assumpsisse, noverit non esse hanc rem alienam, sed propriam, quia ille cujus est, non alienus, sed noster est. Noster est amor, noster et genere, noster et beneficio: Amore quantum ad se, genere quantum ad suos, beneficio quantum ad utrosque. Quantum ad se, quia nos nostraque præ cunctis mundi monasteriis diligit; quantum ad suos, quia patres, avi, et atavi ejus, idem fecerunt; quantum ad utrosque, quia tam ipse quam illi monasteria, ab eisdem fundata et Cluniaco tradita, multis et magnis possessionibus atque redditibus ditaverunt. His de causis, negotia ejus non peregrina reputo, sed domestica; non aliena, sed propria. Et quoniam is de quo vos sollicito, et super quo majestati apostolicæ preces effundo, absens est, nec facile militaris homo, et sæculo innumeris curarum catenis astringi-

etus, vos adire potest, verba ejus mediantibus A litteris istis breviter prolata, si placet, audite. Dicit credere se, uxorem, super qua arguitur, sibi legitime ac juste nupsisse. Vivit quidem altera, cui primo conjugali fœdere vinctus dicitur, sed illam nunquam suam fuisse conjugem astruit. Causam, imo causas, quibus cōjux ejus nec fuerit, nec sit, nec esse possit, tales proponit: Primam, quia contradicente suo Gratianopoli episcopo, illam accepit; secundam, quia infra annos nobiles existenti, nec assensum canonicum præstare valenti, adhæsit; tertiam, quia consanguinitatis linea ei proxime junctus est; quartam, quia rem conjugii nullo unquam tempore vel momento cum ipsa, quamvis multum voluerit, ullo modo habere valuit: quintam, quod sicut hanc primam contradicente omnino ut dictum B est, episcopo suo accepit; sic istam, volente, concedente, imperante, imo pene compellente eodem pontifice admisit; sextam, quod in reditu vestro a Galliis ad Italiam, in montanis Jurensibus inter pontem Arleium et Villam Juniam ei præcepistis, ut sæpe nominato domno Viennensi archiepiscopo in omnibus obediret, indeque salutem suam non dubiam, sed certam speraret; septimam, quod priusquam hæc omnia discuterentur, postquam tam per se quam per alios religiosos vel sæculares viros, judicium justitiæ paratum se esse subire, non semel tantum, non bis tantum, episcopo suo, et dixit, et mandavit: ab ipso interdicti sententiæ submissus est. Æstimat vir jam satis dictus, quodlibet ex his C capitulis unum, et semotis aliis, solum ad divortium inter se et illam primam mulierem non conjugem, faciendum, plene sufficere posse. Quanto magis omnia simul? Videat hæc omnia, et discutiat Pater universalis: et qui curam paternam universis Ecclesiæ filiis debet, animæ, nec de inferioribus, nec de vilioribus sibi commissæ provideat, et aut coram se, ut jam dixi, si fieri potest, rem ipsam diffiniat, aut probis partium nostrarum viris, si placet, diffiniendam committat. Dolet enim multum homo, et quod vix, aut nunquam cuilibet antecessorum suorum contigit, interdicti ecclesiastici [sententiam] se incurrisse, vere ut Christianus ultra quam de laico sit credibile, deflet. Vidi ipse, et verax apud Patrem testimonium fero, quia dum D die quadam inter castrum de Visilia, et castrum de Domna, mecum iter faciens de his ageret, subito in tam amarus fletus et singultus erupit, ut etiam nos, et quosdam nobiscum, qui proximi equitabant, in fletus et lacrymas commoveret. Moveant ergo viscera paterna absentis, et nobilis filii lacrymæ, qui, et sicut fidelis Christianus dolet sibi ecclesiasticæ communionis gratiam subtrahi, et de uxore dimittenda vel retinenda, re ad examen procedente, paratus est præcepto apostolico et ecclesiastico obedire

EPISTOLA XLIV.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis, Clunacensis abbas, filialis amoris, et obedientiæ quidquid potest.

Placentinus clerus, consules et populus, quia benignæ paternitati vestræ ad præsens displicet, multum et multum dolens, placeret super omnia, quæ in terris sunt, volens, elegit me sicut advocatum sibi, sperans, quod mediante me preces suæ apud Patrem facilius admittantur, et fortassis etiam exaudiantur. Facit hoc ex gratia, quam credit mihi servari penes vos, æstimans non ex toto frustrari vota sua, adjuncta suis precibus deprecatione mea. Quod utrum ita sit, utinam sic experiar nunc in assumpta causa, sicut vestri gratia sæpe expertus sum tam in propria quam in aliena! Sum eis debitor, tam charitate communi quam dilectione singulari. Novit hoc, ut arbitror, sapientia vestra, et ad aures majestatis vestræ, ut puto, pervenit quod ante quinquennium, quando videndi et visitandi vos gratia Romam pergebam, super injuria mihi, imo et vobis a marchione Opizone illata fecerint, quantum inde doluerint, quanta vi fugitantem et latibula querentem bestiam de fovea sua ad publicum protraxerint, quidquid sorbuerat totum usque ad obolum revomere compulerint, satisfacere jam ipsum quam sceleris socios, pro arbitrio meo, vellent nollent, coegerint. Fecerunt hoc, ut dixi, non soli mihi, quia quod factum est filio, factum est et Patri. Ea de causa de ingratitudine merito condemnarer, si pro ipsis, ubi causa rationabilis exigit, qualiscunque pretii preces meas indignationi paternæ opponere formidarem. Dicunt, dicunt isti, quorum causam assumpsi, et hoc, ut ab eis accepi, sacramento probare parati sunt, se nihil eorum, super quibus arguuntur, ad injuriam majestatis vestræ fecisse, nihil in æternum facere proposuisse. Sed dicitur eis episcopum a suo Ravennate metropolitano domini papæ insuper præcepto consecratum; et suscipere noluistis; quodque est deterius, nunquam vos eum in perpetuum suscepturos juramento firmastis. Ad hæc illi: Metropolitanus noster, non Ravennas, non Aquileiensis, non quilibet alter, sed Romanus pontifex est. Probamus hoc innumeris testibus, probamus Placentinum electum a multis retro sæculis, a summo et universali præsule, non ab alio consecratum. Producimus inde pro exemplo, præter antiquiores, Urbanum secundum, Calixtum secundum, qui electis nostris consecrationis manum imposuerunt, et exemplo suo, quid posteris servandum esset, lucide ostenderunt. Servetur urbi nostræ concessa a tantis pontificibus dignitas, et parati sumus facere vel subire quidquid apostolica si forte in his deliquimus, imperaverit majestas. Hæc, Pater, Mi. Ego vero his subjungo: Miserere, Pater, miserere tantæ urbis, nulli fere in Italia secundæ. Miserere tanti populi, qui si aliter egit quam debuit, paratus est juxta

præmissa obedire, et cuncta imperata servare. **A** non alteri; Romanæ Ecclesiæ, non Ravennati, vel cuilibet alii conservetis.

EPISTOLA XLV.

Summo pontifici, et nostro speciali Patri domino papæ EUGENIO, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas, devotam obedientiam cum filiali amore.

Si Dei dispositio paternitati vestræ me proximum loco fecisset, optassem et omnia a me facta vobis referre, et de faciendis vobiscum consilium inire. Nunc remotus opto sæpe facere quod semper non possum. Unde notum facio benignitati vestræ, quid post regressum meum a vobis factum sit de castro, quod super ipsum, ut ita dicam, Cluniaci caput, Hugo Discalceatus edificabat (192), contigerit. **B** Questus fueram inde, ut nostis, apud vos: et vestra providentia duro anathemati illud submiserat. Rediens igitur, inveni non tantum inchoatum, sed et fortibus jam muris cinctum, et excepta lapidea turri, cuius jam materiam pene totam jam dictus Hugo congregaverat, lignea interim jam erecta, fere ex integro consummatum. Inveni et nostros villam quamdam juris nostri, quæ Clarummane dicitur, castro illi valde proximam fossatis, et munitionibus ambisse, et prout brevis temporis permiserat, communitam, castro Hugonis pro castro opposuisse. Inveni universos adjacentes nobis, milites, castellanos, ipsos insuper comites et duces Burgundiæ nostræ, velut aureæ, ut dicitur fortunæ inhiare, et quasi argentei fumi nidore attractos, ad arma sumenda nostros undique concitare. Dicebant multa, amicorum condolentium, vel consultantium specie: quæ ego audita, in quam partem vergerent, advertens, aurem eis pacificam, velut bene consulentibus exhibebam. Instabant et multi ex nostris, sed quo spiritu, ipsi viderint, asserentes credendum esse prudentibus viris, qui cum amici essent, et in re militari assueti, non hortarentur ad inutilia, nec suaderent dissuadenda. Aderant e converso longe plures his, affirmantes nihil unquam lucratam esse Cluniacum militaribus armis, aut recordem, aut hostem esse, qui monarchis pugnare suadeat, qui cucullatum gladio præcingat, pro admirabili habendum prodigio, si tale monstrum ad bella procedat. Ridendos esse, et subsannandos esse ab orbe terrarum, hujusmodi milites vel athletas nec jam illuc velle venire sæculares ad suscipiendum religionis habitum, quem ab ipsis religiosis jam viderent depositum. Præter hæc damna innumera inde posse oriri, cum brevi

(192) Quid factum sit de castro, quod Hugo Discalceatus edificabat. Chronicon Cluniacense pacificationem hujus contentionis refert in annum 1153, ubi et Hugonem hunc de Scalciaco cognominat. Et de ea etiam, aut simili tale pontificis Alexandri rescriptum legitur in chartulario Cluniacensi, quod et ipsum Hugonem de Scalceo nuncupat, vulgo de la Chauz.

Alexandri papæ confirmatio de pace jurata inter Clun. Ecclesiam, et comitem Forensem, et Euronos

de terra. Et remissio penitentiarum unius anni illis qui servaverint ipsam pacem

Alexander episcopus servus servorum Dei dilectis filiis nobilibus viris, Hugoni de Bellojoco et filiis ejus, comiti Forensi, vicecomiti Matiscomensi, Jo. Grosso, Hugoni de Berz, Hugoni de Scalco, et cæteris, qui Clun. Ecclesiæ pacem juratam conservaverint, salutem et apostolicam benedictionem.

Et præsentis vitæ commodum, etc. Vide in Alexandro III ad an. 1181.

tempore bellica clades, etiam longe majores quam Ecclesia illa habeat redditus, possit assumere, et consumendo paulatim in se ipsa deficere. Ad ultimum homines aliis assuetos studiis, bellicarum artium prorsus ignaros, hostibus callidis, et in his a lacte educatis, non nisi prædam vel escam existere. Hæc ut sanioris consilii esse claruerunt, mediante Hugone de Berziaeo, et quibusdam aliis militibus, ex parte autem nostra, fratre Enguizone præcipue, et quibusdam aliis instantibus, concordia hujusmodi facta est. Deiecit ipse castrî constructor, et diruit ab ipsis fundamentis, suis vel suorum manibus castrum, seque nunquam deinceps aliquid ibidem ædificii facturum juramento confirmat. Dat insuper et montem ipsum Ecclesiæ. Addit et juramento, se a castro Buxerie usque Cluniacum, in aliquo prorsus loco, munitionem aliquam nunquam ulterius esse facturum. Interdicit et hoc cunctis hæredibus suis, et instrumentum istud continens, auctoritate et testimonio Lugdunen. Archiepiscopi et coepiscoporum ejus, Guil elmi comitis, et aliorum terræ illius nobilium, sese facturum spondit. Nos autem his de causis, dedimus ei ducentas et viginti libras. Hæc præcipue ea de causa facta noverit sublimitas vestra, quia memores consilii quod nobis dedistis, malimus in pacis condictionibus expendere multa quam sub dubia belli forte consumere infinita.

EPISTOLA XLVI.

Insigni et singulari nostri temporis viro, domno
BERNARDO Clarevallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas salutem æternam.

Quoniam sanctitati vestræ, mihi tam dulciter, tam benigne scribenti, tot diebus rescribere distuli, nolite mirari. Irruerat forte tunc tantus negotiorum turbo, tantaque causarum congeries me undique suffocabat, ut non dicam scribere, sed vix mihi vivere tunc liceret. Exundabat, disrupto obice, immensa vis aquarum: quas, Romanum iter, me absente paulatim congregans, stagni more aliquandiu continuerat, in præsentem largissime profundebat. Exclamare tunc merito poteram: *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam (Psal. lxxviii)*. Hæc fuit causa qua illi, cui me totum debeo, debitum respondendi, paucis licet diebus, subtraxi. Nunc tandem respirans, occurro, ut possum verbis, tanto tanti amici affectui, post verba in proximo, per Dei gratiam occursurus et ipse. Magnificavit vere Dominus facere nobiscum, et ut verba illa vestra, humanum pene os excedentia sonant, prosperum fecit iter nostrum, et gratia sua, studio vestro, precibus vestrorum, duxit et reduxit incolumes: tribuit nobis secundum cor nostrum, et implevit petitiones nostras. Facta sunt nobis etiam ad litteram prava in directa, et aspera in vias planas. Alpes ipsæ gelidæ, et perpetuis nivibus condemnati scopuli, illius sui antiqui horrores pene oblii sunt. Aer

ipse, qui, ut post reditum nostrum accepi, nostræ se Galliæ, hibernis mensibus importunior solito nimis imbris præbuit: quinque solis diebus exceptis, toto, quo in Italia demoratus sum, tempore, tam terreno itinere quam fluviali (nam aliquantis diebus ac noctibus Padus nos navigantes detinuit) jucundum se semper ac serenum exhibuit. Lutasas vias, quibus maxime angî, imo cunctis id minantibus infigi verehamur, fere lapideas siccitate invenimus. Fratres quosdam itineris socios, puræ ac simplicis vitæ viros fluctibus mersos, et jam jamque extinguendos, ab ipsis ut sic loquar, mortis faucibus, vivos recepimus. Ipse plus solito audax, dum pontem quemdam, quia peditem ire pigebat, conscendere eques conarer, ultimos mulæ meæ pedes tenacissimo retrahente luto, in subjacentem eidem ponti quamdam abyssum pene prolapsus sum. Sed Dei virtute mulæ vires addente, subito me cum eadem super pontem inveni, sicque præter timorem, nihil triste passus, evasi. Quid multa? Talis non in cundo, talis in redeundo, non fortuna, sed gratia assidue comitata est, ut nihil mihi, nihil nostris præter votum contigerit, excepto defectu, vel morte bestiarum, de quibus Deo cura non est. Laeta plane in via cuncta reperi, sed lætiora apud Patrem inveni. Bonum illum habui in principio, meliorem in processu, optimum in fine, imo (ut quod verius ex corde haurio fatear) optimum semper. Cumque vultus ille illius, in quo vere apostolicus vigor et forma reuecet, pro varietate causarum, personarum, et eventuum mutaretur, et aliis atque aliis nunc jucundum, nunc nubilum discretissime sese præbet, mihi tamen nunquam in diversa mutatus est. Qualem veniens reperi, talem recedens reliqui. Notabam, sæpe austeriorem vel mœstior, quam frequenter induere aliis de causis cogebatur, speciem; ipsum aut privatim, aut publice me alloquente, de judicis forma in patris gratiam commutare. Præferabar omnibus etiam majoribus gradu, nec patriarchalis dignitas, cum etiam Ravennas adesset, præire meipsum plerumque impellente sinebatur. Senatui Romanorum, episcoporum, vel cardinalium, non tantum adjungebar, sed et quandoque adjungi cogebar. Excluebantur universi non Romani a Romanis consiliis: solus aut pene solus ad mysteria jurata vocabar. Ista in publico. Jam secretiora, et remota ab aliis colloquia, quis explicet? Dico, dico quod verum est. Nemo me putet aliter loqui quam sentio. Ut aliquid arrogantius dicam, hoc apud me fas non est. Nunquam amicum fidelior, nunquam fratrem sincerior, nunquam Patrem purior in hujusmodi colloquiis expertus sum. Auris patiens ad audiendum, lingua prompta et efficax ad respondendum, non ut major minori, sed ut aut par pari, aut quandoque ut inferior superiori. Nihil fastus, nihil dominium, nihil majestas; sed totum sibi hominem æquitas, totum humilitas, totum ratio vendicabant. Si quid ibi vel alibi petii, aut

indultum est, aut rationabiliter, ita ut queri non possem, negatum.

Hæc dicens non glorior, sed vestra vota in me per ipsum impleta declaro. Et novum quidem non est, Cluniacense monasterium in qualicunque pastore suo a summo pontifice honorati; sed novum est nihil sinistri in ejus actu, nihil in verbis, nihil in ipso gestu erga ipsum potuisse notari. Videram eum primo anno apostolatus ipsius Romæ, post videram Cluniaci, videram Antissiodori, videram Catalauni, videram Remis, videram alibi: sed talis nunc apparuit, quasi nunquam vidissem. Qualem deinde totius Romanæ curiæ erga me ac nostra statum invenerim, succincte refero, aut amicorum fidelium, ut dulcissimorum fratrum, ut ex mero, et sincero corde, quantum agnosci potuit, familiarium. Vestri omnes, maxime singularis ille vir dominus Hostiensis, non minus, non inferius mihi astitit, quam vobis si præsens essetis astaret. Ad illum explicandum, quia brevis sermo non sufficit, parco litteris, sed per Dei gratiam cum præsens fuero, non parcam verbis. Hortatur dehinc textus epistolæ dulcis et sanctæ, tempus et opus esse, ne reddam retribuentibus mihi mala; monet ut nunc illi qui voluerunt, sed non potuerunt aliud agere, experiantur clementiam nostram, et affectus Patris filios recedentes resignet visceribus suis. Instat ut sentiant nos in gremio sedis apostolicæ plus Patris quam judicis invenisse, et gladium jam ad percipiendum exertum, in vaginam pietatis esse repositum, et reliqua in hunc modum. Ad hæc ego: Non est, non est hic labor difficilis, aut insuetus apud me. Natura ipsa satis ad indulgendum me provocat, usus ipse indulgendi instigat. Assuetus sum pati, assuetus et indulgere. Declarat hoc, quod tamen non superbe jactito, de Pontiano schismate, in quod cum innumeri declinaverint, ac nefanda, et in ordine monastico inaudita fecerint; nunquam gladium meum, nunquam mucronem, nunquam framæam experti sunt, vix unquam asperum ab ore meo verbum audierunt. Feci hoc tunc, feci et postea sæpe, et si non de tam gravibus, tamen de gravibus, et juste forsitan nisi tolerantia intercessisset, graviter puniendis excessibus. Facio et adhuc frequenter, nec, ut sic dicam, facere hoc assidue cesso. Sed quid? Nunquid ita semper? Nunquid semper misericordiam Deo cantabo, et nunquam judicium? Nunquid universæ viæ Domini, misericordia tantum? Nonne et veritas? Nunquid semper prohibebit quilibet miles Dei gladium suum a sanguine? Si hoc, non tantum rex, sed et miles ejus frustra gladium portat. Frustra et leguntur verba illa, orbi Christiano nota: *Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa* (Rom. xiii). Si autem male feceris, time. Sed dicet quispiam: Ecclesia non habet gladium, Christus illum abstulit, cum Petro dixit: *Converte gladium in vaginam. Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit* (Joan. xviii). Verum est, inquam, verum est. Non habet Ecclesia

A gladium regis, sed habet virgam pastoris. De qua Apostolus: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis?* (I Cor. iv.) Et quid dico, habet virgam? imo habet et gladium, secundum eundem: *Et galeam salutis assume, et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi). Hic gladius si quieverit, si semper latuerit, si nunquam exertus, nulli unquam terrori fuerit, quid erit? Multiplicabuntur forte, juxta Salomonem, contra remissam manum bestię agri, nec juxta ejusdem amici Job verba, pacificæ erunt illi. Et quid faciet pravorum perversitas, quos in malis suis deteriores reddit impunitas?

Transeo Phineem, prætereo Heliam, taceo Machabæos, quos diros scelorum ultores legit et cantat B Ecclesia. Virum illum, mitissimum super omnes homines, qui morabantur in terra, propono. Nomen ejus quis nesciat? Is cum tantus virtute mansuetudinis facit, Dei suasque injurias ulcisci, horribili mortis exemplo non timuit. Res notissima diu protrahenda non est. Quid loquerer Samuelem pro inimicis orantem? quid David toties, et toties hostibus nequissimis parecentem? Et ille tamen manu non aliena, sed propria, pinguisimum regem Amalechitarum in frusta condidit, et iste non in solo mysterio dixit: *Persequar inimicos meos, et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant* (Psal. xvi). Persecutus est enim hostes, sæpe etiam realiter, et comprehendit, nec conversus est donec deficerent. Quid ipse Salvator, quid plane ipse pius C Jesus egit? Flagella quidem pertulit, sed et flagella intulit. Mercatores in loco mercationi incongruo illicite mercantes, de templo Dei non per ministros, sed per seipsum verberando ejecit, quando discipuli de ipso dictum in psalmo recordati sunt: *Zelus domus tuæ comedit me* (Psal. lxxviii). Quorsum ista? videor, ut dicitur, Minervam docere, guttulis Rhodanum infundere, ad nenus ligna convehere. At nihil horum ego facio. Quid ergo? unum est quod intendo, unum quod specialissimo et sanctissimo amico suggero. Credit forte vel existimat, dum hæc legit, beatitudo tua, me super hujusmodi homines insanire, et velle tormentis eorum vel suppliciis saturari. Non fui, non sum, nec esse possum tortor D eorum qui, licet fratribus suis maligne detrahendo, susurrando, obloquendo, multum deliquerint, licet carnes eorum dente canino laniaverint, ipsa sua viscera unguibus propriis discerpserint, corpus Ecclesiæ suæ in quibusdam ejus membris, nequiter, ut ego rovi, laceraverint, habeant, si sic volis utile videtur, veniam, ne mereantur præmium. Horum uno si beneficio abuti noluerint, provocari poterunt ad melius, altero deterreri poterunt, ne cadant in deterius. Sed dicitur: Non erit plena charitas si non, nocuerit, sed ea erit integra, si profuerit. Eia. Velim nolim, perfectus esse compellar. Ero (quod non putaveram), perfectus, sicut Pater meus cælestis perfectus est. Non ulciscar in hostes, imo beneficiam hostibus. Praferantur,

priñcipentur, regnent, sed sine me. Sine me quomodo? Habeant dignitates. Habeant honores, si dici debet, monasticos a me, sed non circa me. Habeant extra positi, et res meas, et etiam, si merentur, cor meum; non ambiant latus meum. Nulla, ut nostis, et ut ait ille quem nostis, ad nocendum efficacior pestis quam familiaris inimicus. Proverbium est, etiam vulgatum: *Primo falli incommodum est, secundo stultum, tertio turpe*. Et ut aliquid divinum subinferam: *Amici*, ait Salomon, *sint tibi multi, consiliarius unus de mille* (Eccli. vi). Videor ex parte loqui ut filius sæculi, cum, teste Deo, non multa mihi sit cura de sæculo. Esset vero fortassis, vel parva, vel nulla, si permitterent filii sæculi. Sed quia ipsi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua, utinam mihi daretur simplicitas columbæ ad illorum vitandam nequitiam, et serpentis prudentia ad precavendam malitiam! De his ita ad præsens.

De reliquis quæ hanc materiam sequuntur, sacri oris vestri verbis, quid dicam? Non invenio, non sufficio. Sufficio tamen non quidem ad respondendum, sed ad rependendum tanto amori totum, et integrum mei animi vel cordis affectum. Occurram, occurram certe, ubi vobis vel vestris visum fuerit: occurram inquam servo meo, ut a vobis habeo, vel apud Divionem, vel apud ipsam Claramvallem. Agnosco enim, et vere agnosco quod dixistis, quia quantum peperero vobis, parcam et mihi. Munus quod pro magno vos habiturum scripsistis, vobis concessi, donec optabili colloquio perfrui merear. De Germano quod magis innuistis quam dixistis, facio quantum valeo. Cætera dici expectatæ reservo. De subpriore ea, quæ subjunxistis, ut legi, non modice miratus sum. Conveni statim hominem, et cuncta fere quæ de eo vobis suggesta fuerant, ab ipso falsissima esse audiui. Veritus sum meorum sibilos serpentium, ne similia his, quæ hoc anno profuderunt, vestris auribus insibilassent. Et vere major pars materiei, quam epistola vestra continet, ab ipsis infusa videtur. Hi licet paucissimi, et ut putant, secretissimi, odiunt quod diligo, diligunt quod odio. Sed hoc quidem gratis, ut psalmus ait (Psal. LXVIII): et Salvator meminit. Diligo ego hominem illum, quia longe plusquam appareat prudens est, utilis est, necessarius est, fidelis est. Hæc forte ultimum, et solum in ipso oderunt. Scripturus est ipse vobis, excusaturus quod non fecit, nec negaturus quod fecit; satisfactorus per omnia si quid vel in modico vos offendit. Credite viro, qui, sicut novi, fide dignus est. Valet.

EPISTOLA XLVII.

Fratri NICOLAO, frater PETRUS humilis quod solet.

Ut absque præmio loquar, quid plane, quid est? Et tu ille es, cui dicatur: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* (Matth. xiv.) Sed nec ego Christus sum, nec tu Petrus es. An, bone vir, ut cum stomacho loquar, me putasti alium esse factum? Ergone tam firmas radices fixerat opinio mei amoris erga te, ut

A quem in fortissimam quercum evasisse credideram, vix in vimen tenerrimum coaluisse agnoscam? An forte putasti, cum mutatis regionibus mutasse me et animum, et infectum peregrini aeris tactu, ut aliquid fabulosum interseram, Circe medicaminibus de homine bestiam factum, in monstrum aliquod erupisse; cum dicat quem nosti:

Cælum non animum mutant, qui trans mare currunt?

(HORAT. lib. i, epist. 11, v. 27.)

Non adeo, non adeo in me prævaluit Romanum vel Campanum litus, ut quod eram me oblivisci cogeret, et non in melius, sed in deterius commutaret. Mirum esset, si longo tempore hoc: magis autem mirum, si in tam brevi efficere potuisset. Sed non est ita. Non sum quidem qui fueram, sed corporis, quod momentis singulis in omnibus fit, alteratione, non animi mutatione. Quod si forte, quia silvi, mutatus esse credor, credatur idem, et quando loquor, quia non semper loquor: credatur et quando dormio, quia non semper dormio, et sic de reliquis corpori vel animo accidentibus. Sed non fuit causa silendi, imminutio diligendi. Quod silui, quod per tam longum iter de tam longo itinere nihil tibi, charissime, si tamen hoc te esse adhuc non dubitas, scripsi, factum est, non quia nolui, sed quia non potui. Quid poteram positus in itinere scribere, qui vix poteram vivere? Vivere dico, non quod, Deo gratias, amicis, fratribus ac filiis tam orantibus quam studentibus, aliquid mihi præter votum contigerit, sed quia integra pene semper die equitanti, media nocte edenti, valde mane surgenti, in agone continuo desudanti, quis animus ad meditando, quæ lingua ad dictandum, quæ manus ad scribendum parare se poterat? Hæc præter alia multa quæ commemorare longum est, impedimenta, et Transalpinum et Cisalpinum mihi silentium indixerit. Fuit et illud, quod domno abbati actuum meorum vel eventuum primam notitiam, ut par erat, ante omnes alios reservabam. Jam et si post reditum aliquandiu silui, mirum non est, sed quia adhuc loqui potui, valde mirandum est. Quomodo istud? Læta quidem, jucunda, et ardentia cuncta reperi, et præter devotum clericorum, et laicorum occursum, fratrum, quod mihi magis cordi erat, tam vocis canticum quam cordis jubilum inveni. Lætabar in eis, et non in me, sed in Domino gloriabar, quod pium et valde ducem animorum suorum affectum erga me qualemcunque pastorem suum oves non meæ, sed Christi, non solum canticibus, sed et lacrymis ostendebant. Mirabar vix quinque mensium absentiam meam in tantam amoris flammam ex occultis subito prodisse, ut mirum videri posset, si quinquennii mora tantam parere potuisset. In his constitutus, vixque quadridui metas excedens, statim post lilia gaudiorum, spinas intravi negotiorum. Inundaverunt aquæ super caput meum, et pene dixi perii. Invocavi mox nomen Domini, unde necdum submersus sum; quem erit a modo tuumque ac meorum, ne submergat. Aquæ

istæ populi fuerunt, et gentes, ab Italia (195), Germania, Hispaniis, Anglia, ab ipsa nostra Gallia Cluniacum dirivata, ibique simul per totam illam absentiam meam, in immensos causarum cumulos congregata. Hæc ut me præsentem senserunt, ac si in caput meum conjurassent, quæcunque diu continuerant profuderunt. Feci quod potui, et evasi ut potui; hæc qui non advertit, qui non recogitavit, qui non consideravit, quid meruit? Sed indulgebo, dabo veniam, prosequar morem meum. Nolo in uno reo mansuetudinem meam perdere, quam in multis millibus soleo conservare. Jam vero in itinere meo super quo certificari rogasti, quid egerim, quid dixerim, quid invenerim, ad litteras, quas domino Clarevallensi facio, per eas de his omnibus instruendum te mitto. Ibi cuncta leges, ibi cuncta reperies. Scripsi ei, ut ostendat eas tibi. De consan-

(195) *Gentes ab Italia*, etc. Sic et anonymus qui vitam S. Morandi Cluniacensis monachi scripsit. Ad Cluniacum, inquit, tunc tanquam ad commune pietatis asylum confugiebat quasi universus orbis pro suorum spiritali instauratione locorum. Hinc effusa spiritualium virtutum nardo impleta est tota mundi domus ex odore unguenti, dum religionis monasticæ fervor, qui illo tempore pene refrigerat, illorum virorum exemplo studioque recaluit. Gallia, Germania, transmarina quoque Britannia hoc testatur. Hispania, Italia, totaque Europa fate-

tur, plena monasteriis ab eis aut noviter fundatis, aut ab antiquo senio reparatis, etc. (194) Ad explendum epistolarum hujus libri sexti numerum, quæ computantur in *Chronico* Cluniac. Desiderari videntur hic adhuc tres, nisi forte quis illas tres, ad Petrum de S. Joanne, et adversus Petrobrusianos, quæ tractatus potius quam epistolæ censentur a pluribus, et quas se jungendas nos docuit idem *Chronicon*, eis adnumerandas existimet. B ipsa nocte quidam Philippus juvenis, quem a Castello Canino nuper illuc misisti, desperatione cujusdam penitentiae sibi per epistolam vestram injunctæ ductus, turrem ecclesiæ ascendit, et se querentes fratres lapidibus obruere voluit. Tandem nos ad ecclesiam ivimus, et in fide eum vocavimus: aliter enim descenderere nolebat, et quare hoc fecisset inquisivimus. Ille autem dixit se a domno Ildino priore Castelli Canini de confessione sua detectum, et pannos suos, quos ei dimisit patruus suus prædecessor ejusdem Ildini, qui postmodum ex abbate Vizeliacensi factus est

AD LIBROS SEX EPISTOLARUM PETRI VENERABILIS SUPPLEMENTUM.

PETRI VEN. ET VARIORUM AD IPSUM EPISTOLÆ.

NUNC PRIMUM IN UNUM COLLECTÆ.

I.

Epistola R. abbatis Vizeliacensis ad Petrum abbatem Cluniacensem. — Misericordiam ab eo flagitat pro Philippo quodam monacho irreligioso.

(Circa an. 1125.)

[MARTENE, *Thesaur. Anecdol.*, I, 366, ex autographo in archivis S. Mansueti.]

Reverendissimo Domino P. Cluniacensi abbati frater (195) R. Vizeliacensis abbas salutem et benedictionem.

Cum apud Luperciacum hospitati fuisset, in

(195) Is est Raynaldus frater Petri Venerabilis Lugdunensis archiepiscopus.

C ipsa nocte quidam Philippus juvenis, quem a Castello Canino nuper illuc misisti, desperatione cujusdam penitentiae sibi per epistolam vestram injunctæ ductus, turrem ecclesiæ ascendit, et se querentes fratres lapidibus obruere voluit. Tandem nos ad ecclesiam ivimus, et in fide eum vocavimus: aliter enim descenderere nolebat, et quare hoc fecisset inquisivimus. Ille autem dixit se a domno Ildino priore Castelli Canini de confessione sua detectum, et pannos suos, quos ei dimisit patruus suus prædecessor ejusdem Ildini,

qui postmodum ex abbate Vizeliacensi factus est

in morte sua sibi ablatus ab Ildino conquestus est, cum sui panni satis tenues et vetusti ante nos allati fuerint: pro quibus misericordiam vestram flagitamus, ut et ipsum fratrem Philippum ab onere quod portare nescit in tam parvo conventu allevietis, scilicet a custodia et ab abstinence vini et generalis, et ut pannos suos sibi dimissos recuperet obsecramus.

II.

Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis pro Rodulfo de Perrona benefactore ordinat missas ac preces tum Cluniaci tum in toto ordine celebrandas.

(Circa an. 1140.)

[*Spicil.* edit in 4°, tom. XI, p. 552.]

Ego frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas nota facio legentibus ea quæ sequuntur. Comes Rodulfus de Perrona, filius Hugonis Magni, fratris Philippi regis Francorum, magnus amicus et benefactor exstitit hujus in qua omnipotenti Deo servire optamus sanctæ Cluniacensis Ecclesiæ. Hic post reliqua bona opera sua, quibus Deum sibi propitiare dum incolomis viveret, laborabat, jam infirmus et morti proximus præcedentibus aliquid majus adjunxit. Nam monasterio de Crespeio, quod antiquitus in eodem Crespeii castro constructum fuerat, et Cluniacensi Ecclesiæ subditum erat, tam in terris quam in terrarum redditibus, tanta largitus est, ut redditus annui terrarum illarum, mille solidorum quantitatem excederent. Præter hæc et multa alia quæ diversis ad Cluniacum pertinentibus monasteriis delegavit, etiam ipsi Cluniacensi monasterio quingentas argenti marcas jure testamentario donavit. Quæ ipso jam vita exempto paucis post diebus Cluniacum allata sunt, et Cluniacensi conventui publice in capitulo præsentata.

Nolentes ergo, imo vitantes tantis beneficiis ex toto apparere ingrati, communi consilio et precipibus precipimus ei duo tricenaria fieri, tres missas ab unoquoque sacerdotum cantari, ter septem pœnitentiales psalmos a cunctis aliis non sacerdotibus dici; per universa monasteria ad Cluniacum pertinentia, ubi ordo tenetur, tricenaria celebrari, ab aliis sacerdotibus tricenaria non facientibus duas missas absque exceptione aliqua celebrari. Super hæc omnia, quod raro cuilibet conceditur, datum est ei et anniversarium solemne, sicut uni post imperatores et reges de majoribus amicis et benefactoribus nostris. Ut autem sciatur cujusmodi sit hoc anniversarium, die qua illud celebrandum est, fiet pro eo generale officium in conventu cum missa similiter publica; fratres universi sacerdotalis ordinis Cluniaci morantes, eadem die missam pro ipsius salute celebrabunt, alii psalmum *Miserere mei Deus* dicent, et tredecim pauperes reficientur. Annuale insuper missarum, hoc est anno integro quotidiana missa pro eo celebrabitur. Facta sunt ista ut omnipotens

A miserator per immensam misericordiam suam ejus misereatur, et a sorte impiorum ereptum, cum numero suorum associet, et felicis ac sempiternæ vitæ participem facere dignetur. Amen.

III.

Epistola Petri abbatis Cluniacensis ad Diethelmum presbyterum. — Monasterium de Thierbach diocesis Basileensis ordini Cluniacensi aggregat.

(Anno 1142.)

[*MARTENE Thes. Anecd.*, I, 395.]

Venerabili presbytero domno DIETHELMO, et omnibus in parochia de Sultz commorantibus, frater PETRUS Cluniacensis abbas, salutem.

Quando primo novam plantationem de Thierbach inchoastis, et in subjectionem esse Cluniaci destinastis, vos ipsos omnium fratrum Cluniacensium orationibus incorporastis. Quocirca nos eundem locum ulterius permanere in dominio Cluniaci prædicti privilegio stabilimus, et nulli alteri ecclesiæ subiacere, nec aliud contra privilegium valere præcipimus. Omnes ergo eodem loco bona facientes, nos participes omnium bonorum omnium fratrum Cluniacensium constituimus, et confratres nostros facimus, et in morte et in vita pro eis orare decernimus, ut Deus eos ab omnibus peccatis absolvat. Amen.

: Datum Cluniaci anno millesimo centesimo quadragesimo secundo, tertio Nonas Martii.

IV.

Epistola Petri venerabilis ad Odonem Belvacensem episcopum. — Petrus monachus Cluniacensis fit abbas S. Luciani.

(Anno 1147.)

[*Gall. Christ. nov.*, t. X, col. 256.]

O[doni] Dei gratia Belvacensis Ecclesiæ venerabili episcopo et ejusdem Ecclesiæ canonicis, et conventui B. Luciani, frater P[etrus] abbas Cluniacensis, salutem et dilectionem.

Quamvis grave sit nobis fratres nostros aliis concedere monasteriis, petitioni tamen vestræ, intuitu charitatis assensum non negavimus, et fratrem Petrum, quandiu abbas fuerit ecclesiæ B. Luciani, liberum et absolutum concedimus. Valet.

V-VII.

Petri Venerabilis ad Sugerium abbatem epistolæ tres.

(Exstant inter epistolas Sugerii numm. 31, 126, 127. Vide *Patrologiæ* tom. CLXXXVI.)

VIII.

Epistola Sugerii abbatis S. Dionysii ad Petrum Venerabilem.

(Vide *ibid.*, sub num. 164.)

IX-XI.

S. Bernardi ad Petrum Venerabilem epistolæ tres.

(Vide S. Bernardi epistolas 148, 149, 267 *Patrologiæ* tom. CLXXXII.)

XII.

Epistola Petri Cellensis ad Petrum Venerabilem.

(Exstat lib. II epist. Petri Cellensis, epist. 1.)

XIII.

Epistola Petri Venerabilis ad Hugonem abbatem de Tribus Fontibus. — Ad petitionem S. Bernardi donationem facit monasterio Trium Fontium (106).

(Anno 1150)

[MARTENE *Anecd.* t. I, col. 407, ex chartario Clun.]

Dilecto et venerabili fratri HUGONI abbati de Tribus Fontibus ejusque successoribus regulariter substituendis frater P. humilis Cluniacensis abbas in perpetuum.

Nihil magis convenit et personæ et Ecclesiæ nostre, quam querere quæ ad pacem sunt, et sub charitatis concordia, reliquos ordines qui ubique terrarum nobis et nostris junguntur, dulciter confovere. Præcipue autem illos qui de Cisterciensi ordine exierint, specialiter domum Clarevallensem, singulariter ejusdem loci abbatem charissimum nostrum, et quæ ad ipsum pertinent volumus omnimodis conservare. Inde est quod ecclesiam de Tribus Fontibus primogenitam filiam Clarevallensis monasterii adversus filios nostros monachos Sanctæ Margaritæ et illos de Baudo Villari, ne aliqua querela amplius de vicinitate terrarum inter eos oriat, præsentis privilegii pagina communimus. Donamus enim prædicto monasterio de Tribus Fontibus ad petitionem charissimi nostri Clarevallensis abbatis, et confirmamus quidquid habebamus a parte Trium Fontium usque ad fontem qui dicitur Berar Sarcum : ita ut a prædicto fonte sit meta et linea via Roberti Hispaniæ, usque ad Caladium de Rocheriis, quæ est via ultra veterem capellam, et ultra viam Salmariam ; et inde usque ad territorium de Clanseniaco : ita ut præfati monasterii de Tribus Fontibus sit, quidquid est infra terminos istos sine omni custodia, ad annum censum decem solidorum Pruviniensis monachæ, qui reddentur singulis annis in die Ascensionis Domini domui de Baudo Villari. In hac autem terra monachi de Tribus Fontibus in plurimis locis habebant tertiam partem, qui et dederunt nobis quamdam partem quam habebant extra fontem Berar Sarcum, videlicet quidquid ibi habebant : ita tamen factum est hoc, quod monachi nostri de Baudo Villari excellent ibi terram quam excolere solebant, vallem illam quæ est inter veterem capellam et prædictum, et in longum usque ad Caladium viam quam supradiximus, et nihil amplius. Quod si terram illam dimiserint monachi, non poterunt eam dare, nisi monasterio de Tribus Fontibus. Habebunt etiam ibi usuarium memoris in omnibus ad proprietatem domus suæ, et communem pasturam in omnibus finibus Trium-Fontium, ad omnia pecora sua ; et monachi de Tribus-Fontibus similiter, in omnibus finibus eorum et ad omnia pecora sua. Ne autem hoc aliqua temporum vetustate vel alicujus hominis perversitate aut mutaretur aut deperiret sigilli nostri impressione firmavimus.

(106) Trium Fontium insigne monasterium ordinis Cisterciensis in diocesi Catalaunensi anno 1117 fundatum.

A Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1150.

XIV.

Epistola Petri Venerabilis ad R. priorem S. Benedicti. — Permittit electionem abbatis.

(Circa annum 1150.)

[MARTENE, *ibid.*, col. 408.]

Venerandis et dilectis fratribus nostris R. priori et aliis apud S. (197) Benedictum Deo servientibus, frater P. humilis Cluniacensis abbas, salutem, et a Domino benedictionem.

Vidimus litteras dilectionis vestræ, et nuntios audivimus, denuntiantes nobis obitum domni Willelmi abbatis vestri, in quibus et illud legimus, quod videlicet licentiam, gratiam, et benedictionem, ad eligendum abbatem, expetitis a nobis, qui monasterium vestrum in honestate atque religione regere valeat, et in temporalibus atque spiritualibus, optulante Domino, ad meliora provehere. Ad quod rescribimus, quod venerunt cum domno Honesto abbate, et ejus socio, quos nobis misistis : quorumdam Romanorum pontificum privilegia ostendimus, eaque coram ipsis ex parte legimus, scilicet Gregorii papæ VII, Urbani II, Paschalis II, Gelasii II, Callixti II, Honorii II, Lucii II, in quibus aperte continetur modus, quo obeunte abbate vestro, ad abbatis alterius electionem procedere debeatis : quem si in vestra electione, ut decet, servaveritis, nos id sicuti et justum est, libenti animo vobis concedimus. Et ut ad hujusmodi electionem faciendam, in nomine Domini procedatis, non solum volumus, sed etiam prorsus hortamur. Quod si forte, juxta quod a jam dictis legatis vestris accepimus, reverendi patris nostri domni Eugenii papæ mandatum, vel decretum aliud continens, quod nos tamen nunquam vidimus, vel accepimus, habetis ; nos voluntati ejus, mandato, vel decreto, in nullo contrahimus, neque vos ab implendo ejus præcepto, vel jussione, in aliquo impedimus. Spiritus consilii et timoris Domini sit et nunc et semper vobiscum. Amen.

XV.

Epistola Petri abbatis Cluniacensis ad R. abbatem Moisiaci. — Mandat ut fratres beatæ Mariæ Deauratæ justitiam faciant canonicis S. Stephani Tolosani.

(Circa annum 1150.)

[MARTENE, *ibid.*, col. 409, ex chartario S. Stephani Tolosani.]

Venerabili et dilecto fratri domno R. abbati Moisiacensi, frater P. abbas Cluniacensis salutem et dilectionem.

Præpositus S. Stephani Tolosanæ sedis, de fratribus S. Mariæ Deauratæ querimoniam in concilio fecisset, si non illum compescuissemus, promittentes eidem justitiam de prædicti loci fratribus. Mandamus itaque vobis, ut fratres ipsos cum canonicis

(197) In monasterio scilicet S. Benedicti ad Padum, quod Cluniaco subjectum confirmavit Honorius papa II in epistola ad Cluniacenses.

judicium justitiæ faciatis subire, et quod æquitas A
judicii dictaverit, ita teneri ac prosequi, ut non sit
unde merito querimoniam debeant facere; sic enim
illis promissimus, et sic fieri volumus ac præci-
pimus.

XVI.

*Litteræ Petri abbatis Cluniacensis, de societate inita
inter Cluniacenses et Resbacenses monachos.*

(Anno incerto.)

[MARTENE ubi supra, ex ms. Resbacensi.]

Universis sanctæ Cluniacensis Ecclesiæ fratribus
ubique terrarum constitutis, frater PETRUS Clunia-
censis abbas, salutem, gratiam et benedictionem.

Pia et cognita opinio probatæ religionis domni
Natalis Resbacensis abbatis nobis persuasis, quate-
nus eum ejusque congregationem nostræ, id est Clu-
niacensi congregationi, nostramque Resbacensi, quo-
dam familiarium orationum vinculo visceribus Chri-
sti incorporaremus. Noveritis ergo nos ei ejusque
fratribus per omnia loca nostra concessisse capitu-
lum, et cum brevis alicujus defuncti Resbacensium
fratrum ad nos venerit, generalem missam in con-
ventu et officium habeat. Ipse vero dominus Natalis,
ejusque successores in locis nostris capitulum tene-
bit, in refectorio ad scillam sedebit, post obitum
suum in Cluniaco tricenarium habeat. Hoc ita ob-
servandum statuimus.

XVII.

*Petri abbatis Cluniacensis Epistola ad Venetos sena-
tores. — Ad ineundam suffragiorum societatem.*

(Anno incerto.)

[MABILL. *Analect.* ed. in fol., p. 159.]

Dilectissimis nobisque plurimum devotis dominis
L. V. D. B. PETRO L. atque Basilii germanis fra-
tribus Fr. P. C. F. S. indignus cum omni congre-
gatione Cluniacensi totius salutis, totius bonitatis,
totius benedictionis plenitudinem.

Bonorum omnium inspiratori cunctorumque om-
nipotenti largitori Deo, qui vestris cordibus tam
devotum erga nos nostramque congregationem tam
ardentissimæ charitatis inspiravit fervorem, grates
immensas reddimus. Etenim, cum apud Venetiam
orationis beati Marci et visitationis fratrum gratia
essemus, non valemus vestræ devotionis vestrique
obsequii largitatem exprimere. Sed quoniam valde
inhumanum est tanti beneficii esse immemores, ut
cætera omittamus, illud dicere et memoriæ man-
dere volumus, qualiter vestræ dilectioni statuere
et confirmare placuit, ut vos annuatim centum li-
bras candidi incensi Deo et beatis ejus Petro et
Paulo atque eorum Cluniacensi Ecclesiæ ob vo-
strorum detis remissionem peccatorum. Quamob-
rem nos constituimus propter vestrorum qui de-
cesserunt, tam marium, quam feminarum paren-
tum indulgentiam peccatorum, ut omni anno in
crastinum transitus sancti Benedicti fiat generale
officium cum missa, atque ab omnibus sacerdoti-
bus missa cantetur, et a cæteris psalmi secun-
dum morem nostri ordinis. De cætero omnipo-

tens Deus vos benedicat. et ad vitam perducatur
æternam.

XVIII.

*Ejusdem Petri abbatis Cluniacensis Epistola ad Car-
thusienses. — Ejusdem argumenti.*

(Anno incerto.)

[MABILL. *Analect.*, ibid.]

Ego frater PETRUS, humilis Cluniacensium ab-
bas, nota facio cunctis ista lectoris quæ sequun-
tur.

Fratres Carthusienses quam signatæ et famose
religionis fuerint semper, innumeris per orbem dif-
fusis miraculis clarum est. Ea de causa a primis
promotionis nostræ ad hoc officium annis, et etiam
antea, adhæsit anima mea illis, et super omnes
B religiosæ professionis congregationes, exceptis com-
missis nobis semper eos et dilexi et veneratus sum.
Non minorem autem ipsi jam ante annos xxx dilec-
tionem, et ubi eis possibile fuit, operis vicem no-
bis rependerunt. Unde a nobis assensu fratrum in
capitulo Cluniacensi constitutum est, ut obeunt
fratre Carthusiensis ordinis, fiat pro ipso apud
Cluniacum officium et missa in conventu: singuli
autem sacerdotes unam missam, alii vii psalmos
vel septies *Miserere mei Deus* dicant: in cæteris vero
prioratibus Cluniacensis congregationis officium
publicum cum missa persolvatur. Statutum est
etiam, ut nomina eorum, postquam defuncti fuerint,
post fratres nostros defunctos in memoriali defun-
ctorum scribantur, tam in Cluniaco quam in cæte-
ris locis nostris.

XIX.

Carthusiensium epistola ad Cluniacenses.

(Anno incerto.)

[MABILL. *Analect.* ibid.]

Nos indigni et humiles pauperes Christi qui in
eremo Carthusiæ propter amorem nominis Jesu
consistimus, et cæteri præpositi nostri priores cum
fratribus suis, nota facimus posteris ista quæ se-
quuntur.

Domnus Petrus Cluniacensis Ecclesiæ abbas, a
primis promotionis suæ annis quantum nos dilexe-
rit, quanta charitate nobis strictus fuerit, et nos
experti sumus, et multis manifestum est. Fratres
D quoque ejusdem sanctæ congregationis, tam an-
tiquiores, quam moderni, ex quo domus Carthusiæ
sumpsit exordium, semper nos dilexerunt, et in
Christo Jesu multum venerati sunt, pluribusque
beneficiis nostram paupertatem sustentaverunt. Unde
ne ingrati simus tantæ dilectioni, pro modulo no-
stro (pauci enim numero sumus) ut aliquid tamen
secundum possibilitatem nostram et morem no-
strum offeramus, congregatis nostris quibuscun-
que præpositis prioribus, et recitatis litteris quas
præfatus abbas nuper detulerat, ex voluntate et
animo, et sententia ipsorum in communi capitulo
constitutum et confirmatum est hoc quod sequi-
tur. Pro domno Petro abbate Cluniacensi, quando
eum obire contigerit, in cunctis nostri ordinis

domibus, excepto anniversario, quod in nostro Martyrologio scribitur, idem et par officium fiat, quod pro priore vel professo fieri consuevit. Pro cæteris vero totius ordinis Cluniacensis defunctis, præter privatas orationes semel in anno generale officium, tam de missa, quam de agenda in conventu celebrabitur: a singulis quoque sacerdotibus pro eisdem defunctis singulæ missæ, a non sacerdotibus pro eisdem defunctis unum psalterium, a laicis trecentæ orationes Dominicæ persolventur (198).

XX.

Petri Venerabilis præceptio seu constitutio de Balmensi monasterio.

(Anno 1151.)

[MABILL., *Annal. Bened.*, t. VI, p. 500.]

Ego frater PETRUS, humilis fratrum Cluniacen-

(198) 1. Varias spiritualis societatis formulas huc retuli, tum quia pleraque illustrium virorum sunt, tum ut sumpto inde argumento, ejusmodi societatum originem, progressum, ritusque illustrarem. Etsi enim rem attigerint nonnulli auctores, quedam tamen observata haud indigna prætermis-
sisse mihi videntur, de quibus hic agere aliquid operæ pretium duxi. Fluxit vero mos iste ex persuasione ecclesiasticæ communionis, et ex usu diptychorum, quæ olim in sacris obtinebant, ut symbolum istius communionis. Duplex in eis ordo erat, vivorum et mortuorum, quorum nomina inter ætra recensentur. Diptychorum exemplo inventum est apud monachos necrologium seu liber de mortuis, in quo ascripta sunt nomina fratrum, benefactorum, et eorum qui ex condito in societatem admissi erant. Hi ex nomine, quo quisque mensis die obierat, recitabantur post Martyrologii et Regulæ lectionem ad Primam. Dicebantur conscripti in *Regula*, seu in *Martyrologio*, aut in *libro ritæ*. Hinc dicti *Frates conscripti* apud Sanctum Gallum.

2. Ritus iste invaluit apud nostros jam inde ab ineunte sæculo sexto. Testes litteræ Theodilanzæ seu Theodetrudis matronæ, quæ ob donationes Dionysiano cænobio factas postulavit, ut *nomen suum in libro ritæ conscriberetur*, anno XLIII Chlotharii regis. Idem eodem tempore postulat Bertichramnus episcopus Cenomannensis in suo testamento. Insignis hæc de re locus eodem ævo exstat apud Bedam in epistola ad Eadfridum episcopum et ad congregationem Lindisfarnensium monachorum, prosaicæ S. Cuthberti Vitæ præfixa, in qua præmioli vice sibi viventi orationes deponit, insuper hæc addit: *Sed et me defuncto pro redemptione animæ meæ, quasi pro familiaris et vernaculi vestri, orare, et missas facere, et nomen meum inter vestra scribere dignemini. Nam et tu, sanctissime antistes, hoc te mihi promisisse jam retines: in cujus etiam testimonium futuræ conscriptionis, religioso fratri nostro Gudfrido mansionario præcepisti, ut in albo vestræ sanctæ congregationis nomen nunc quoque nomen apponeret.* Ita rogatu Caroli M. Alcuinus ab episcopis synodi Francofurtensis in communionem suffragiorum admissus est.

3. Hæ singulorum hominum societates erant: sed quando primum congregationes seu monasteria cum aliis perpetuis ejusmodi societates inierint, non adeo liquet. Mihi vero nihil super his occurrit antiquius, quam epistola 24 S. Bonifacii ad Aldherium abbatem, in qua petit orari pro dormientium fratrum animabus, quorum nomina gerulus hñrum, inquit, litterarum demonstrabit. Dux sunt aliæ ejusdem argumenti epistolæ inter Bonifacianas, quarum

unam abbas, notum facio tam eisdem fratribus, quam cunctis legentibus ea quæ sequuntur.

Balmense monasterium, a sancto, ut tama est, Columbano fundatum, diu non sub ipso tantum, sed et post ipsum diutius in sanctæ religionis proposito a sancto fundatore suscepto tempore non parvo perseveravit. Adeo autem tam constantem sui perseverantiam in his sacris studiis exhibuit, ut tam apud Luxovium et Lirinum præcipua prius monasteria, quam etiam in tota pene Gallia religione monastica languescente, in sola Balmensi ecclesia fugaces ejus reliquæ longo post tempore velut ex propriis sedibus expulsæ resedissee viderentur. Testis est horum quæ dico, cum multo amore et honore nominandus sanctus Pater noster Odo, qui ab ultimis pene occidentis finibus causa explorandæ religionis egressus, cum multa monaste-

una Cinehardi episcopi ad Lullum, numero 74, altera est Dodonis abbatis Hornbacensis ad eundem Lullum seu Lullonem Moguntinum antistitem, quæ epistola inter Bonifacianas est ordine 84, in qua Dodo cum sua S. Petri congregatione monachorum ita loquitur: *Igitur cum salutationis officii humiliter prece deposcimus, ut istam familiam Christi et adnati Petri in vestra commemoratione semper habeatis: et ipsi pro omnibus amicis vestris, tam episcopis et eorum clero, quam abbatibus et eorum monachis, seu abbatissis et Deo dicatis, in ista congregatione S. Petri oratores vestros, tam vivos, quam defunctos, in vestra mercede commemorare facialis, ut in sacris orationibus illorum eam assidue memorare debeant, quatenus per illorum suffragia olim optatam adire mereamur patriam paradisi.* Similiter vos deprecamur, ut omnium amicorum vestrorum nomina, tam viro-
rum, quam defunctorum, per præsentem fratrem nostrum Saganaldum, per breve ad nos dirigere facialis, ut ipsos, sicut de aliis fratribus nostris facimus, ita in nostris assidue orationibus ipsos memorare debeamus. Hisce litteris instituta est spiritualis orationum societas cum ecclesia Moguntina, et cum iis omnibus, quos ipsa in suam communionem cooptaverat, et quidem non modo in gratiam mortuorum, sed etiam vivorum.

4. Brevia seu breves illi, de quibus agit epistola, rotuli erant, in quibus sociorum nomina ultro citroque per gerulos mittebantur. Horum brevium exempla suppeditat Hæftenus in *Disquisitionum monasticarum* tom. II, pag. 793. Generales unius anni breves illi erant, id est unius anni mortuos continentes: sed quando itineris difficultas non obstat, singulares pro unoquoque mittebantur. Moris vero erat, ut ex iis, ad quæ ejusmodi seculæ mittebantur, monasteriis remitteretur versus lugubres in funus personarum nemine insignium, qui versus Tituli appellabantur, ut *Titulus S. Remigii*, etc.

5. Itaque a sæculo maxime octavo vulgata est in ecclesiis ac monasteriis ejusmodi orationum communio, qualis est una in *Spicilegio* tomo IV, inter monachos Dionysianos ac Remigianos anno XXV Ludovici Pii eo pacto inita, ut talis inter eos ferretur charitatis et tanta vis dilectionis maneret, ac si in uno (si fieri possit) conversarentur loco. Deinde ut quando aliquis ex ipsis corporis nexibus absolutus a sæculo migrasset, unusquisque eorum infra triginta dies psalterium plenus compleret, ac sacerdotes missas eidem psalterio congruentes pro eo celebrare starent, et tres vigiliis, id est primo et septimo atque tricesimo die, communiter pro eo peragerent. Si vero quidam ex eis, inquit, aliqua corporis incommoditate occupatus fuerit, mox ut nobis nuntiatum fuerit

ria per diversas constituta regiones circuisset, non invenit ubi requiesceret pes ejus, nisi apud Balmam: ubi congruum votis suis ac sanctis desideriis locum inveniens, exiit ibi veterem hominem cum actibus suis, et induit novum qui secundum Deum creatus est.

Processu dehinc temporis a Willelmo magno et nobili Aquitanorum duce ad fundandum novum monasterium in Maticensi episcopatu, valle quæ Cluniaca dicebatur electa, eaque cura Bernoni Balmensi abbati ab eo imposita, proventus est de monacho in Cluniacensem abbatem jam dictus pater Odo; qui de Balma Cluniacum translatus, Cluniacensis ordinis prima fundamenta jecit: eaque non super arenam, sed super petram constituens, tam per se quam per sibi succedentes sanctos ordinis nostri patres cœptum sanctitatis ædificium, ut nunc datur cernere, per omnipotentis Dei gratiam usque ad ipsa pene fastigia cœli provexit. Sed ut inter innumera de talibus exempla superbientibus mortalibus ostenderetur, non solum hominem, sed nec aliquid in mundo humanum esse posse diuturnum, verumque esse quod de ipso homine verax scriptura loquitur, nunquam in eodem statu permanet; et illud, summisque negatum est stare diu, a longo bene diu servatæ religionis proposito jam dictum

omni die, quousque convalescat, aut ab hac luce discedat, unusquisque quinque psalmos pro eo sollicitus compleat. Denique ut nomina defunctorum illorum inter nomina nostrorum defunctorum inserantur, ut sicut pro nostris, ita etiam pro illis quotidie Deo sacrificium offeratur. Præter hæc litteræ societatis inter Gallenses et Augienses monachos tempore Caroli Magni initæ addunt semel in anno commemorationem omnium defunctorum pro annuali singulorum, et quidem xviii Kalend. Decemb. quo die etiam nunc a nobis celebratur, præter solemnem omnium defunctorum memoriam, quæ S. Odiloni originem suam refert acceptam.

6. In superioribus formulis hæc fere pro unoquoque mortuo persolvuntur: missæ, vigiliæ seu agendæ mortuorum, psalmorum aliquot per certos dies recitatio, vel orationis Dominicæ; præbendæ seu annonæ in pauperes erogatio, sive per totum annum in dies, sive per continuos triginta dies. Nihil de oratione seu salutatione angelica, nihil de communione sacra. Quippe necdum ita tritus erat salutationis angelicæ usus, nec prorsus communio in gratiam multorum, quæ his temporibus ubique recepta est. Quidni vero id fieri possit, quando operum merita in alium conferri possunt? Unde Gregorius Nazianzenus cum Eulalio scripta schedula paciscitur, ut Eulalius secum jejuni, Gregorius cum Eulalio silentii meritum communicaret. Neque porro quisquam inficias ire debet, ubiorem meriti portionem refundi in eum, qui ex conducto suffragiorum communionem obtinuerit, quam in alium, qui pro generali ratione ecclesiasticæ communionis eadem participat. Sicut orationis, quam quilibet ab alio impetraverit, virtutem peculiariter meretur, quam qui pro unitate corporis mystici ejusdem orationis sit particeps.

7. In cathedralibus ecclesiis ejusmodi societates etiam in usu erant. Moguntinæ ecclesiæ exemplum superius retulimus. Fulbertus Carnutensis episcopus aliud de sua Ecclesia addit in epistola 110 ad Lexoviensem pontificem, ex qua eum ad relaxandas circadas hortatur his verbis: *Optamus etenim potius,*

A Balmense monasterium, quo casu nescio, paulatim concidit, et a summis ad ima defluxit.

Prætereo casum, qui nostri temporis hominibus nimium notus est, et qui indignitate sui scripto ad posteros transmittendus non est. Et ut ad rem, propter quam breviter ista præmisimus, cito accedamus; temporibus meis destitutum omni pene monastici fervoris proposito locum sæpe nominatum, Balmense dico monasterium, pater noster domnus Eugenius papa III mihi ex insperato commisit; et ut curam quam possem ad istud in melius reformandum adhiberem, litteris suis rogavit, pariter et præcepit. Præcepit etiam et insuper privilegio apostolico sanxit, quatenus idem locus Balmensis, non abbatæ, sed prioratus nomine, Cluniacensi semper monasterio subesset. Fecit autem hoc ea de causa, ut labor noster vel sollicitudo illi loco adhibita certius [al., citius] ac liberius in fructum optatum prorumperet, et ad finem congruum remotis omnibus obstaculis facilius perveniret. Confirmavit hoc idem Chrysopolitanus, qui et alio nomine Bizuntinus vocatur, archiepiscopus domnus Humbertus, in cujus diocesi locus ipse continetur, laudante hoc et confirmante in mea præsentia universo capitulo suo, et hoc ipsum attestante charta, quæ in Cluniaco continetur signata sigillo suo. Non defuit huic ne-

non parvo tuæ ipsius utilitatis amore ducti, in albo felicitis ordinis benefactorum nostrorum te recenseri: ut cum pro illis, tum etiam pro te jage. Domino sacrificium offerentes, ac humanitatis tuæ beneficia coram illo recitantes, dignum te libro quoque vitæ cœlestis inseri prædicemus. Sed præ cæteris insigne exemplum est in actis Aldrici episcopi Cenomanensis, qui in synodo anni 840 orationes pro se instituit, ejusque exemplo qui synodo aderant, pro suis confratribus in anno duodecim cantare missas cum oblationibus et reliquis orationibus singuli promiserunt: et quodcumque, inquit, nostrum unusquisque decesserit, decanus nomina de suis junioribus conscripta in nostra per singula tempora synodo deferat, et unusquisque nostrum pro illis missas compleat duodecim cum oblationibus, et reliquis orationibus, et vigiliam cum novem psalmis et totidem lectionibus et responsoriis, una cum matutinali synaxi (Laudes vocamus) fideliter pro defunctis fratribus peragat. Hæc in tomo III Miscellaneorum Baluziano, pag. 148. Deinde subsequuntur missæ tam pro vivis, quam pro defunctis: ubi in secretis orationibus mentio fit de dyptychis vivorum ac mortuorum.

8. Denique prætermittendum non est id quod legere memini in litteris societatis, anno 927 initæ inter canonicos ecclesiæ Laudunensis et Sancti Remigii monachos, eo videlicet rationis tenore ut cum quilibet utriusque congregationis divina vocatione hominem exuerit, omnes hoc audito mox ad tactum signorum ecclesiam adeant, communiterque exitum pro illo decantent, ac veluti ibidem præsens frater obierit, animam ipsius Deo precibus commendent. Postea vero quatuor vigilias ejusdemque numeri missas, primi scilicet, tertii, septimi, ac trigesimi diei, decantent, omnesque simul integrum canendo psalterium. Nomen quoque fratris in catalogo defunctorum annotetur, sacro altari tempore sacrificii superponendum. Hæc erant dyptycha, quæ ob oculos sacerdotis tempore sacrificii ob memoriam ponebantur.

gotio voluntas et assensus comitis Burgundiae Willelmi ipsius monasterii advocati, cuius non solum assensu, sed et instinctu omnia gesta sunt. Ostendit hæc charta, quam armarium Cluniacense continet, sigilli ejus impressione signata. Hoc monasterium ego frater Petrus, humilis fratrum Cluniacensium abbas, jam dicti domni Eugenii papæ III imperio, archiepiscopi ecclesiæ Bizuntinæ assensu, domni Willelmi comitis rogatu, ut jam dixi, regendum suscipiens, multum in eo laboravi; multa, ut tam in spiritualibus quam in temporalibus proveheretur, expendi; et tandem brevi tempore matrem inveteratam in juvenem et formosam Cluniaci filiam, gratia Spiritus sancti, magis magisque in dies decorandam converti. Unde quia dicente Domino juxta unum evangelistarum, dignus est operarius cibo suo; et juxta alium, dignus est mercede sua; vellem, si omnipotenti Domino placeret, aliquem hujus laboris mei fructum, non hic, sed alibi percipere, et horarum laborem mercede perpetua compensare. Præcipio itaque, et constituo, ut die, qua viam universæ carnis me ingredi Domino placuerit, et commune mortis debitum solventem quo jussit evocare; a priorie Balmensi, quicumque ille fuerit, refectio fratribus, tam in conventu, quam in infirmaria, more majorum et solemnium procurationum, de bono pane et fabis, vino bono, optimis et magnis piscibus; vel, si congruum tempus fuerit, quantum ad infirmos splendide de carnibus magnifice exhibeatur. Præter hoc, constituo, ut eadem die centum pauperes de pane, vino et carnibus; vel publicæ abstinence diebus, de cibis tempori competentibus plenissime reficiantur. Hoc per Dei gratiam post obitum meum annuatim semper: quando autem vixero, exhibeatur jam dicta refectio absque aliqua imminutione fratribus et pauperibus 1x Kal. Novembris, hoc est in vigilia dedicationis majoris et novæ ecclesiæ, quam felicitis memorie domnus Innocentius papa II nostro tempore, postulatione et studio dedicavit. Quid pro anima mea vel viventis, vel mortui ea die fiat, non est meum præcipere, et nihil inde instituo: quia hoc sollicitudini et charitati fratrum nostrorum relinquo.

Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1151 die Circumcisionis Domini, lectumque est in capitulo Cluniacensi audientibus universis fratribus, idemque approbantibus eisdem confirmatum (199).

XXI.

Indulgentia data Ecclesiis Cluniacensibus Italiæ a Petro abbate Cluniacensi.

(Anno 1154.)

[BALUZ., *Miscell.*, ed. in-fol., t. IV, p. 18.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo centesimo quinquagesimo quarto, tertio die

(199) Hanc Petri Venerabilis constitutionem Fredericus imperator post duos annos litteris suis confirmavit (*vide infra*), et post eum Adrianus papa IV,

A mensis Maii, indictione secunda. Quoniam qui alicui sedi præsidet, sibi et suis subditis diligenter prævidere oportet. Infirmantibus enim membris, non convalescit caput. Ideoque ego Petrus Dei gratia sanctæ Cluniacensis Ecclesiæ, communicato consilio, cunctis Ecclesiis nostræ ditioni subditis per universam Italiam constitutis remittimus atque perdonando statuimus quatenus nec nobis nec alicui nostro successoris neque alicui nostræ congregationis personæ ab hinc usque ad duodecim annos cream vel aliquid exactionis in prædictis Ecclesiis facere liceat præter nostram nostrorumque nuntiorum procuracionem et annualem censum, quem nobis debent colligere prior Pontidensis et prior Cremonensis. Quod etiam ideo disponimus, quia præfatæ Ecclesiæ trecentas libras denariorum Mediolanensium veterum, quatuordecim libras, et quinque solidos minus persolverunt, quos in Longobardiæ partibus debebamus. Si quis autem nostræ congregationis contra hoc nostri statuti præceptum insurgere vel infringere præsumperit, nullo modo prænominatæ Ecclesiæ eum recipiant, neque illi aliquid impendant. Quod ut verius credatur et diligenter ab omnibus observetur atque in Dei nomine prouorem obtineat vigorem, manu propria subter firmavimus et sigilli nostri impressione insigniri atque a quibusdam de majoribus confratribus subscribi præcipimus.

Actum in Ticinensi civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

Ego Petrus Cluniacensis abbas subscripsi.

Ego Arnaldus Aureliacensis abbas subscripsi.

Ego Petrus olim prior Silviniacensis subscripsi.

Ego Eravizus camerarius domni abbatis subscripsi.

Ego Balchius prior Gaixæ subscripsi.

Interfuerunt Simeon Sagunen, Rufinus filius Georgii Sartoris, Laprandus de Rubonibus, Guilielmus Januensis, Jacobus Castaneus, Frasso, testes.

Ego Mignonus notarius sacri palatii interfui, et rogatus a prædicto domno Petro abbate hoc statutum scripsi.

XXII.

Epistola prioris Argonensis ad Petrum abbatem Cluniacensem.

(Anno eodem.)

[BALUZ., *Miscell.*, *ibid.*]

Sanctissimo Patri domno P. venerabili abbati G. Argonensis cœnobii prior simul cum omnibus suis fratribus humillimam in Christo obedientiam.

Quia divina opitulante clementia, Pater egregie, sanctarum cogitationum immissionibus fovemini, ex affluentem sinu vestræ misericordiæ ac pietatis quotidie, non solum spiritaliter, sed etiam corporaliter educari flagitamus. De domo itaque Quintianensis

quorum in litteris monasteria et ecclesiæ quæ a Balmensi monasterio pendebant exprinnuntur.

cænobii vestræ jocunditati notificare quod verum est, succincte tamen, non incongruum duximus. Obtemperando utique caritativæ doctrinæ in exordio fratrem nostrum Gisilbertum tibi direximus : qui, Deo favente, licet cum multo sudore, quasi ex nihilo in tantum laboravit ut apud Cluniacum honestus famulatus potest haberi. Quique ibi Deo et vobis obediendo a quodam laico apud domnum Rolandum in multis accusatus est, ex quibus aliquid veritatis nihil adhuc experti sumus, quem domnus Rolandus apud cænobio Sancti Pauli præcepit morari. Sed ille frater sub occasione consiliandi de

A hac re cum priore Sancti Gabrielis absque licentia Cremonam ivit; a qua cito reversus, regulariter susceptus est. Ex vestro autem præcepto Pontidensis prior in arctam custodiam suscepit ad ferendam lanternam. Igitur, misericordissime Pater, ego et omnes fratres nostri, quia dimittendo sæculum apud nos monasticum habitum suscepit, ad pedes vestros prostrati, supplicando vestram clementiam postulamus quatenus, eum absolvendo, ad nostrum redire faciatis claustrum. In quo Pontidensis prior minime gravatur. Valet.

PETRI VENERABILIS

DIPLOMATA.

(*Bibliotheca Cluniacensis*, p. 1395 seq.)

I.

Charta Ambroniensis.

Ego frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas cunctis istud legentibus notam fieri permutationem volo, quæ facta est inter nos, et domnum abbatem et fratres Ambronienses. Placuit enim et statutum est ab utraque parte, ad utilitatem, ut credimus, et illorum et nostram, ut Ambronienses deinceps perpetuo jure possideant quod habere solebamus in capella de Chalomonte, scilicet tertiam partem, et vineam unam Amberiaci, et alias duas Saisiriaci, et alias quasdam terræ particulas ibidem constitutas. Ipsi vero nobis eodem modo concedunt quidquid juris habere solebant, ad Patris scilicet capellam, et totum jus parochiale, sepulturas, oblationes, decimas, et vii sextaria annonæ, quæ solebant accipere in area nostra. Omnia quoque quæ justis permutationibus esse noscuntur, mutua vicissitudine nos ipsis, ipsique nobis, ab omni calumnia vel contradictione salva conservabunt. Quod ut perpetuo ratum permaneat, sigillo nostro pariter, et domni abbatis Ambroniensis confirmari decrevimus, et apud nos et ipsos scripta conservari.

II.

Charta Petri dicti Venerabilis abb. Clun. IX super Ecclesia Sancti Dionysii de Carcere.

(Anno 1133.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Diligens præcedentium Patrum providentia et studiosa nihilominus sagacis providentiæ eorum solertia, alumna pacis, amica concordie, præsentium futurorumque consulens utilitati, hoc instituit, hoc prævidit, hoc inspirante Deo decrevit, ut quoties aliquod præcipuum agitur, vel Deo servientibus memoria dignum confertur beneficium, litterarum te-

B stimonio et scriptorum privilegio roboretur, quod memoriæ tenacius commendetur. Cujus constitutionis doctrinam divinitus editam, ego Frater PETRUS abbas Cluniacensis subsequens, actionem illam salutariter inter piissimum regem Francorum Ludovicum, et ejus uxorem Adelaidam reginam, eorumque filios, ac priorem Sancti Martini de Campis domnum Theobaldum, et conventum solemniter peractam, de Ecclesia videlicet Montis Martyrum, et de ecclesia Sancti Dionysii de Carcere, approbo et concedo, utque nostris temporibus et futuris firmiter habeatur, inviolabiliter teneatur, rata conservetur, indissolubili scripto præsentis confirmo.

Sunt autem hæc quæ ego et conventus concessimus, ecclesia videlicet libera, eo duntaxat modo quo monachi nostri tenebant, et decima ad eandem ecclesiam pertinens, cum vineis et terra arabili cum uno hospite apud Parentiacum, cæterisque appenditiis quæ ibidem Deo servientes possederant. Addimus præterea ecclesiam de Sancto Martyro cum vineis Adam, et Morelli culturam, culturam etiam quam domnus Mattheus prior comparavit a Warnerio de Portu.

Actum Parisiis apud Sanctum Martinum de Campis, anno ab Incarnatione Domini 1133, indictione xiv, residente in apostolica sede papa Innocentio, Ludovico rege Francorum, et domni Petri Cluniacensis abbatis anno duodecimo.

III.

Charta Petri abbatis Cluniacensis ecclesia de Morsulimis.

Venerabili domino et charissimo RICHARDO Constantiensi episcopo frater PETRUS humilis Cluniacensis abbas salutem et orationes.

Concordiam quæ inter abbatiam et monachos

D

Montisburgi, et filios nostros W. priorem, et monachos S. Cosmæ de Ecclesia Morsalinarum facta est, fraternitatem nostram noveritis confirmasse, videlicet ut monachi Montisburgi duas partes decimæ frugum de omni terra quam habent monachi S. Cosmæ in Morsalinis habeant, et teneant, et in recognitionem x solidos Andegavenses vel Rothomagenses priori et monachis S. Cosmæ annuatim reddant. Ipsa vero ecclesia, et impositio sacerdotis, et ea quæ ad altare et cœmeterium pertinent, priori et monachis S. Cosmæ libere et quiete remanebunt: Ut autem hæc conventio inter ipsos rata et inconcussa maneant in æternum, sublimitatem vestram deprecamur, ut chartam vestram eis inde faciatis, et eorum concordiam auctoritate vestra confirmetis. Valeat paternitas vestra.

IV.

Alia charta ejusdem Petri abb. super eadem ecclesia.

Venerabili et dilecto nostro domno WILLELMO ab-

bat Montisburgi, omnique conventui, frater P. humilis Clun. abbas salutem et orationes.

Litteras dilecti filii nostri Wilhelmi prioris S. Cosmæ vidimus et audivimus. Concordiam vero quæ inter abbatiam vestram et ecclesiam S. Cosmæ de ecclesia Morsalinarum facta est, fraternitatem nostram noveritis confirmasse, videlicet ut duas partes decimæ frugum de omni terra quam habent monachi S. Cosmæ in Morsali in perpetuum habeatis, et teneatis, et in recognitionem x solid. Andegav. vel Rothomag. priori ejusdem loci reddatis. Ipsa vero ecclesia, impositio sacerdotis, et ea quæ ad altare et cœmeterium pertinent, priori S. Cosmæ et monachis libere et quiete remanebunt. Ut autem hæc conventio rata et inconcussa maneant in æternum, præsentis litteras sigilli nostri auctoritate munitas vobis destinare curavimus. Valete.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

EPISTOLA AD PETRUM DE JOANNE

Contra eos qui dicunt Christum nunquam se in Evangeliiis aperte Deum dixisse.

Bono et pacifico seni, fratri et filio PETRO, frater PETRUS, humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Paucis admodum transactis diebus, dum tecum more meo, de quibusdam non ex toto superfluis conferrem, nescio unde occasione sumpsa, sermo incidit de Salvatoris deitate. Quem dum ad alia, et ipsa utilia tendens, cito finire proponerem, audiui a te, quasi transeunter, quod non transeunter accepi. Dixisti te a quibusdam fratribus, et, ut tunc mihi visum est, ab ipsis sociis lateri meo adherentibus audisse Salvatorem nusquam in Evangeliiis se aperte, hoc est sine involueris, Deum vocasse. Adidisti etiam eos, non negligenter, sed intente ac diligenter totius evangelici textus seriem, hac de causa scrutatos fuisse, nec alicubi hoc se legere potuisse. Et quamvis fratres illos, a quibus ista audieras, nec tu mihi nominaveris, nec ego qui essent, querendo perstiterim, quia tamen, etsi inutilis opilio, vultum pecoris mei non ex toto ignoro, credo eos qui hoc dicunt, non trahi infirmitate fidei, sed amore ac studio hactenus ignorata sciendi. Nam quoscunque apud me recolo, qui de his vel similibus tractare, discutere, vel solvere aliquid possint, litteratos scio,

exercitatos video, religiosos agnosco. Unde absit a me ut aliquid sinistri, maxime in talibus de ipsis suspicer, quos et eruditio doctos, et gratia, quæ in ipsis hactenus vacua non fuit, ut sæpe expertus sum, tam in fide quam in vita, solet semper reddere cautos. Sed quia semel sermo ortus est de re super omnia saluti nostræ necessaria, justum est, prout mihi videtur, exsequi quod inde sentio, ne forte si neglectum fuerit quod auditum est, dubietas aliqua in aliquorum cordibus, ut solet in talibus contingere, oriatur. Utiliusque fuisset rem silentio suppressam fuisse quam deductam in medio indiscussam reliquisse. Notum est, nec aliquem in talibus exercitatum latet, communem et publicum hostem Satanam, ne a mortalibus vera deitas, aut agnosci, aut coli posset, summo semper nisu, toto conamine laborasse, et non solum tempore gratiæ, non solum tempore legis Mosaicæ, sed et ab ipso primorum hominum exortu, ad evellendam de humanis cordibus fidei sinceritatem, semper acerrime institisse. Inde est quod ante famosum diluvium, illo, qui primus cepit invocare nomen Domini (Gen. iv), cum paucis ex eadem stirpe sequentibus excepto, et post us-

que ad Moysi tempora, præter quosdam magnos et A notos patriarchas, jam extincta apud miseros mortales summi ac veri Dei notitia, tetrīs multiplicium errorum tenebris obvolutus totus orbis horrebat. Succedente dehinc tempore, miserta majestas summa pereuntis creaturæ, largiorem quidem solito benignitatem, dando legem Judæis, ostendit. Sed, sola illa gente ad veræ Deitatis cultum vocata, alias universas in erroris jam antiqui face reliquit. Tandem non ultra in ira sua continens misericordias suas (Psal. LXXVI), misit Filium suum, effudit Spiritum suum, et non jam partim aliquas, sed quidquid usquam gentium est, ad unius Dei universorum auctoris et rectoris agnitionem largissima miseratione vocavit. Hunc veritatis splendorem, quia nec primo, nec medio, nec ultimo tempore obscurare ex toto nequam ille potuit, quantum a moderatrice omnium Deitate permissus est, impugnare non cessavit. Claret hoc ante Salvatoris adventum, in prophetarum infestationibus, quos ipse magnus Apostolus ludibria, verbera, vincula, et carceres expertos, lapidatos, sectos, tentatos, egentes, angustiatos, afflictos, in occisione gladii mortuos non tacet (Hebr. xi). Apparet et inde maxime quod Christianæ gratiæ diebus, quamvis fortis victus a fortiore, quia arma sua auferri, et spolia distribui a victore cernebat, orbem fere totum contra veræ Deitatis agnitores commovit. Inde est quod non solum multorum millium, sed et innumerabilium legionum Christianorum sacro cruore totius terræ superficiem pessimus et pertinax persecutor respersit. Quo nec sic prævalente, imo multo magis tot mortibus veræ fidei agnitione crescente, quod manu hostili non potuit, fraterno explere schismatē attentavit. Exceverunt ea de causa ab illo suscitati diversorum nominum, et sectarum errores, unicam spem humanæ salutis auferre conantes. Incedebant quidem vario ac devio tramite, sed ad eundem finem conversæ pene tendebant, et aut cum phantastico, ut Manichæi, aut cum vero, ut Ariani, Christi corpore, veram Christi deitatem negabant. Non curabat Satanas quidquid quolibet tempore de Deo homines opinarentur, tantum una vera, et sola salvans deitas negaretur. Hoc se solummodo querere, ad hoc se tantum niti luce clarivis demonstrabat, quoniam et ante Christum et post, pro multorum et falsorum deorum earumque cultu, contra unius et veri Dei cultores tam acriter et constanter pugnabat. In illis enim humanam perniciem amplectebatur, in hoc humanam salutem persequabatur. Utitur adhuc eodem astu; et cum pene mediam orbis partem Saracenis mediantibus occupaverit, docet eos Christum sic prædicare omnium meliorem et maximum, ut tamen prorsus denegent Deum. Hanc falsam deorum pluralitatem contra veram unius deitatem, sicut ab ipsa paradiso incipiens induxit, primis hominibus dicendo: *Eritis sicut dii* (Gen. i): sic in fine perficere molitur, quando per vas illud perditum, quod singulariter possessurus est, hoc est An-

PATR. L. CLXXXIX.

tichristum, adversabitur et extolletur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus (II Thess. ii). Infelix verè, et æternaliter projectus a facie Dei, qui longissimæ nequitiae merito indurabitur sicut lapis, et stringetur quasi malleatoris incens (Job xli); in tantum insanus et cæcus, ut qui statim ut factus est, dixit: *Ero similis Altissimo* (Isa. xiv), mox in immane chaos infernalis putei submergendus dicat: *Ero major Altissimo*. Quorsum hæc? Ut advertat lector eo certius intelligendam, eo firmius retinendam veram Christi in Christo deitatem, quo magis eam hostis veretur, quo magis persequitur, quo magis eam Christi fidelibus et servis semper auferre molitur. Non ignorat plane ille nusquam nisi in Christo hominis constare salutem. In ejus utique deitate a qua salvatur, et ejus humanitate per quam salvatur. Unde non curat, ut dictum est, quantuncunque sublimia de Christo homines sentiant, tantum verum Dei Filium et Deum non credant. Nam remota ab illo divinitate, quid plus salutis posset homini conferre Filius hominis, quam quilibet alter filius hominis? Jam absque dubio non religiosum, imo sacrilegum esset, quemquam in illo ponere spem salutis, qui, deitate semota, nec Salvator dici posset, nec quemlibet salvare valeret. *Maledictus enim*, ut ait Scriptura, *homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum* (Jer. xvii). Hoc veneno corruptor humanæ naturæ, illos, quos superscripsi, moderni temporis Saracenos, et imbuti, et infecit, dum eos Christum, et natum de Virgine, et missum a Deo, et Verbum Dei, et Spiritum Dei, juxta suum intellectum, prædicare docuit, sed illum nec Deum esse, nec mortuum persuasit. Advertebat enim impius, alia universa frustra credi, frustra prædicari, fide deitatis ac mortis Christi in cordibus humanis extincta, nihilque jam salutis superesse mortalibus, quos nec deitas Christi salvaret, nec mediatio carnis assumptæ redimeret.

Jam, ut ad id redeam propter quod ista præmisi, respondeat auctoritas vel doctanti, vel querenti utrum Christus absque involucris, aut aliquo tegmine se Deum nominet, et ubi hoc in Evangeliiis scriptum legatur. Videntur enim mihi inde maxime moveri ista quærentes, quod ita perspicue, ita solemniter Christum, vel discipulis, vel Judæis loquentem se Deum vocare in Evangeliiis non legunt, sicut in Heptatico frequenter audiunt, ut et illud in Genesi, loquente Deo patriarchæ Jacob: *Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac. Terram, in qua dormis, tibi dabo, et semini tuo* (Gen. xxviii). Et rursus idem alibi: *Ego sum fortissimus Deus patris tui, noli timere, et descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi* (Gen. xlii). Et in Exodo: *Locutus est, inquit, Deus cunctos sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis* (Exod. xx). Et paucis interpositis: *Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in*

Filiis in tertium et quartam generationem (Exod. xx), et multa in libris illis similia in hunc modum. Et quidem exempla et testimonia, quibus de vera Christi deitate libri tam Veteris Testamenti quam Novi dispersi sunt, in medium producere superfluum iudico, quia fidei, quia docto, quia his assueti loquor. Plurimam inde tam in prophetis quam in apostolicis litteris leguntur, innumera insuper tam Græcorum quam Latinorum, aliarumque gentium volumina veræ Christi deitati verax testimonium ferentia repertiuntur. Sed prohibet illa producere causa proposita. Quia non queritur nunc utrum Christus Deus sit, sed utrum se ipse Deum dixerit. Nam si hoc in questione, ut olim, versaretur, pateret nobis multiplicitum responsionum campus immensus, et pelagus Scripturarum vere deitatis Christi testimoniis exundans, levi negotio nobis per Dei gratiam deesse non posset. Nec mihi multus super his, etiamsi ad hæc idoneus essem, labor instaret, quoniam lectorem non ad mea super his scripta legenda invitarem, sed ad magna Patrum volumina quondam de istis ab eis condita, statim transmitterem. Istud, quoniam ad rem de qua agitur, omnino non spectat, ad id sermo redeat, cur Salvator, sicut his, quos præmisi, videtur, non se more illo in Evangelii Deum nominat, quo in veteribus, ut præmissum est, litteris vocat. Et ne diu suspensum lectorem teneam, hoc absque præiudicio verioris ac clarioris sententiæ dico : Deum quidem Dei Filium prophetice voces, de Judæorum stirpe carnem sumpturum, ac de sacra Virgine, tempore ante sæcula præordinato, nasciturum frequentissime prædixerunt, et ea quæ prædixerant scribendo posteris reliquerunt. Non potuit tamen Judaicus animus tanti sacramenti, tam singularis rei capax existere, nec summam maiestatem ad hæc infima et mortalia quandoque humiliari, aut velle, aut posse senserunt. Metiti [mensi] sunt immensæ illius maiestatis altitudinem ex proprii cordis superbia, illumque inexhaustæ bonitatis fontem, ex insita humanis pectoribus non tam naturali quam corruptæ naturæ duritia. Hoc plane, hoc tam Judæis quam cunctis superbis commune fuit, hoc ad credendam susceptæ a Deo carnis dispensationem obstetit, quia nec humiliari usque ad humanam in se suscipienda aliquando Deum posse suspicati sunt : imo hoc vel fateri, vel sentire, ut nefas maximum refugerunt. Senserunt Christum a prophetis prædictum, non quidem Deum, sed regem magnum, aliis Judæicæ gentis regibus multo maiorem, longe potentiorum, longe sapientiorum, longe iustiorum futurum, latius cunctis præcedentibus regibus imperaturum, et more non divino, sed humano, in terra tantum, non in cælo et terra, ut universorum Dominum regnaturum. Hunc eorum intellectum, hanc pene totius gentis illius opinionem Sapientia Dei, jam carne induta non nesciens, condescendit mentibus infirmis, et sicut lacte carnis susceptæ, ante solidum deitatis cibum eos lactare voluit, sic paulatim, non subito, nec velut ex

A insperato, eis latentis in homine veræ suæ deitatis notitiam infudit. Et quia Sol erat, et vera illa lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1), noluit luminis immensi fulgore ægris mortalium oculis subitus apparens obtundere, sed nube carnis opposita, sobrietate verborum prætenta, ad speculandum, et suo tempore pervidendam hactenus ignoratam mortalibus deitatis lucem, spiritualem eorum intuitum confovere. Ea de causa, non ut primo tempore fecerat, se statim ut prædicare cœpit, solemniter illo more Deum vocabat, sed ægris medicus pro tempore se conformans, ac velut inductionibus, vel insinuationibus utens, a minoribus ad majora eos gradatim erudiens promovebat. Formabat ita verba, ut inquantum non solum veracem, sed et ipsam veritatem decebat, et scandala infidelium temperaret, et fidelibus atque intelligere valentibus, non minus quam tempore legis Mosaicæ se Deum clamaret. Hinc est quod, juxta Matthæum, congregatis Pharisæis interrogavit eos quid eis videretur de Christo, cujus filius esset. Illisque respondentibus : *David*, statim subjunxit : *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis ? Si ergo David in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est ? Matth. xxii.* Sed quid illi ad ista ? Evangelista non tacet : *Nemo, ait, poterat respondere ei verbum (ibid.).*

C Vides, lector, quare non poterant respondere ei verbum ? Hic plane, hic claret sole clarius quod præmisi. Nonne carnem aperte quod Messiam, id est Christum promissum sibi nunquam gens illa, præter quosdam magnos et paucos, Deum animadvertit, Deum sensit, Deum esse credidit ? Non poterant Pharisæi jam dicti, licet legis doctores, respondere ad interrogata verbum, quia Christum nec senserant, nec intelligebant Deum. Hoc enim solo respectu, hoc certe et non alio, poterat dominari David Christus filius, non quia erat homo sicut ille, sed quia erat Deus, quod non ille. Cesserat huic prærogative humanus usus, et paterna dignitas in hoc uno, et solo Dei Filio defecerat, quia non solum David juxta carnem, sed etiam Dei secundum deitatem erat Filius, utique et ipse Deus. Hoc Pharisæi, licet in lege sæpe legerent, sed non intelligerent, non poterant propositæ questionis nodum solvere, non poterant verbum quodlibet rationabile respondere. Ea de causa silentium elegerunt, ea de causa respondere non potuerunt. Nonne ergo tibi videtur, absque tegmine, absque involucris, sicut præmiseras, Christum se in hoc loco confessum Deum ? Confessus est plane se Deum, sed ita ut, sicut dictum est, et scandalum infirmorum nondum tam sublimia capientium vitaret, nec intelligere valentibus quod Deus esset celaret. Inauditus enim hoc erat apud homines, et ab intellectu communi adhuc omnino abhorrebat aliquem mortalium, vel sentire, vel credere Deum. Ostendit hoc et ipse publicus error, quo largissimo tempore orbis pene totus, et

obrutus, et oppressus est. Nam licet quosdam hominum, unus et veri Dei apud homines intellectu cultuque amisso, error jam dictus post mortem deificasset, eosque deos fuisse, et credere, et credi voluisset, nullum tamen eorum, dum viveret, aut Deum credidit, aut credi voluit. Nam nec Saturnus, Jupiter, Mercurius, aut Mars vel Juno, Venus aut Minerva, et innumeri alii aliaque, dii vel deæ dum viverent, crediti sunt; sed eis jam e vita casu diverso subtractis, divinus honor ab hominibus longe a facie Dei projectis exhibitus est. Causæ, quibus rationabiles hominum mentes tam irrationabili stultitia falli vel fallere potuerunt, ut tam leviter et absurde deos ex hominibus factos crederent, studiosis lectoribus in promptu sunt. Quod, quia ad rem propositam non pertinet, transeo. Nam constat quod viventibus jam dictis non diis, sed pestibus humanis, nullus eis ab hominibus divinitatis cultus impensus est. Legitur solus Alexander, Persis jam et Medis atque ipsis Indis cum ultimo Oriente subactis, in tam vanam et insanam proliis superbiæ, ut divinos sibi honores exhiberi partim suaderet, partim cogeret; et quosdam non acquiescentes, sed irridentes, ut Calisthenem philosophum cum quibusdam aliis, etiam prius tortos necaret. Abhorrebat enim, ut jam dixi, et semper hoc abhorruit humanus animus, non ferens dici deos, quos homines cernebat, nec altitudinem divinam humilitati humanæ posse congruere æstimabat. Quam deitatem, licet, ut dictum est, post eorum mortem eis inesse credidissent, nullatenus tamen, dum viverent et cum eis conversarentur, hoc sentire vel credere potuerunt. Hoc vero fortassis, quia quodam humano more, licet errore magis affici solet plerumque animus et moveri ad admirandum, aut honorandum absentes quam præsentem, mortuos quam viuentes: quia apud hujusmodi mentes vilescebat solent præsentia, et magis optari et amari absentia. Hic mos et apud paganos legis divinæ expertes erat: nec Judæis eadem sacra lege instructis deerat.

Hujus Salvator conscius, eo loquendi genere verba Deitatem ipsius humanis intellectibus commendantia temperabat, ut sicut dixi more sapientis magistri mentibus, aut nullius, aut pusillæ fidei eorum, quantum decebat, fugiendo scandalum, consuleret, et claris intellectibus, nihil de suæ deitatis veritate subtraheret. Hoc indicant lucide et verba illa ipsius, quibus in festo Encæniorum, id est Dedicationis templi, ambulans in porticu Salomonis Judæos allocutus est. Nam tunc eum ipsi circumdantes dicebant ei: *Si tu es Christus, dic nobis palam* (Joan. x). Quibus ille non statim respondit: Christus ego sum, sed dixit: *Loquor vobis, et non creditis. Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me* (ibid.). Quod testimonium? Testimonium quod Christus esset, testimonium quod Dei Filius esset, testimonium quod Deus esset. Nullum enim horum ab altero separari poterat. Nam si Christus erat, necessario et Dei Filius. Si Dei Filius, necessario et

A Deus. Christus enim non Judaico sensu homo parvus, sed vero et Christiano intellectu, homo simul erat Dei Filius et Deus. Nam a prophetis talis prædictus est, ab apostolis talis prædicatus est. Talem se et ipse in his propositis verbis ostendit, talem absque dubio declaravit. Apparet hoc, et perspicue approbatur quod se Christum confessus fuerit, quando jam dictis Judæis dicentibus: *Si tu es Christus, dic nobis palam*, respondit: *Loquor vobis, et non creditis*. Tunc plane, licet hoc nomen, quod est Christus, tacuerit, Christum se intelligi dedit, quando, ut dixi, interrogantibus respondit: *Loquor vobis, et non creditis*. Nam quid est aliud loquor vobis, et non creditis, nisi loquor me Christum, et non creditis? Quod vero et Dei Filius esset, verba subjuncta probant. *Opera*, inquit, *quæ ego facio in nomine Patris mei* (ibid.). Nec enim Patrem suum Deum diceret, nisi et ipse Dei Filius esset. Quod vero et Deum se probaverit, indicant et illa opera, de quibus operibus testatus est: *Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me*. Non enim erant opera illa humana, sed divina. Imo, ut clarius dicatur, non erant, vel esse poterant tantum hominis, sed Dei simul et hominis, et quia Dei, idcirco hominis. Non erat plane ipse Christus, ut illi de quibus legitur: *Nolite tangere christos meos* (Psal. civ), sed erat Christus unctus, juxta hominem, a Deo, oleo exultationis præ consortibus suis (Psal. xlv). Non erat Dei Filius, ut illi de quibus scribitur: *Filius genni et exaltavi* (Psal. i), nec ut illi de quibus apostolus Joannes: *Charissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus* (I Joan. iii). Non erat, inquam, Dei Filius, ut illi per gratiam, sed erat Dei Filius per naturam, teste ipso Patre, et de cælis clamante: *Hic est Filius meus dilectus* (Matth. xvii). Et quia per naturam erat Dei Filius, utique, certa ratione cogente, erat etiam Deus. Non enim poterat ex essentia Patris gigni, aut procedere, nisi quod erat ipse. Et ideo ex Deo genitus erat, veritate indubia cogente, et Deus. Huic ejus deitati opera, quæ faciebat, verax testimonium ferebant. Nam non erant ejus opera similia operibus hominum, non erant ejus miracula paria propheticiis miraculis. Non erant certe paria, quia longe excellentius erant D majora. Miranda quidem opera, et miracula quamplurima fecerant ipsi, sed ut homines, quod datum fuerat, erogabant, nihil ex se faciendo, sed quæ faciebant a Deo precibus impetrando. At ejus opera non ex aliena, sed ex propria procedebant virtute, utpote, qui nihil precibus, ut alterius egens auxilio, operabatur, sed totum quod aut in spiritualibus, aut in corporalibus remediis mortalibus impendebat, majestatis potentia largiebatur. Hoc modo opera sua, vel miracula ab aliorum hominum operibus, vel miraculis secernebat, non solum ipse faciens, ut Deus, quæ voluit, sed etiam aliis eadem, faciendi potestatem largiens, prout voluit Perhibebant ergo tali modo opera ejus testimonium de ipso, quod Christus, quod Dei Filius, quod Deus

esset : et hoc etiam ipso tacente non obscurius quam loquente, Judæis, gentibus, cælo quoque et terræ clamabant.

Illis et similibus verbis, ut supra dictum est, et deitatis suæ veritatem intelligere valentibus clarissime commendabat, et ne subitus fulgor infirmos adhuc illorum illius temporis hominum intellectuales oculos magis obscuraret quam illustraret, eadem sua verba modis congruentibus temperabat. Hoc idem et totus sequentium verborum textus indicat, qui talis est : *Sed vos, inquit, non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me ; et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea (Joan. x).* Cujus enim voces istæ esse possunt, nisi Dei ? Cujus, nisi illius, qui per prophetam antiquum dixerat : *Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo illas sicut visitat pastor gregem suum ? (Ezech. xxxiv).* Cujus vox esse poterat, nisi Dei, *Ego vitam æternam do illis ?* Cujus vox esse poterat, nisi Dei, *Non peribunt in æternum ?* Cujus vox esse poterat, nisi Dei : *Non rapiet eas quisquam de manu mea ?* Quis enim vitam æternam dare potest suis, nisi Deus ? Quis, ne pereant in æternum, salvare, nisi Deus ? Quis tam fortis, ut nemo possit eas eripere de manu ejus, nisi Deus ? Vides, lector, quam clare sub ovium nomine se Deum illum fatetur, qui vitam æternam suis dat, qui ne in æternum pereant salvat, de cujus manu, hoc est de cujus potestate, nullum suorum posse rapi, nullum alienorum posse rapere affirmat. Sed procede, et lege reliqua : *Pater meus quod dedit mihi majus omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei (Joan. x).* Et statim : *Ego et Pater unum sumus (ibid.).* Quid clarius dicere potuit, unde se verum Deum probaret ? Si quod Pater ei dedit, majus omnibus est, quod utique dedit non largiendo, sed gignendo, quid sublimius dici potuit ? Si nemo potest rapere de manu Patris tui, et idcirco nec de ipsius, quia ipse et Pater unum sunt, hoc est unius et paris deitatis. Quomodo vel qualiter se apertius Deum fateri poterat ? Senserunt hoc Judæi, et quod in verbis illius senserant, professi sunt. Nam primo quasi contra blasphemum sustulerunt lapides, ut lapidarent eum. Respondente vero Jesu : *Multi bona opera ostendi vobis a Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis ? (Ibid.)* Responderunt : *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia : et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum (ibid.).* Non ergo intelliget fidelis Christianus, quod intelligere potuit blasphemus Judæus ? *Lapidamus, inquit, te, quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Non credebant quidem illi, imo credere abhorrebant ipsum esse Deum : tamen advertebant et sentiebant quod ipse se diceret Deum. Et quamvis tam clare se professus esset Deum, ut increduli illi verbis illis irritati ad eum lapidandum lapides sustulissent, providens tamen illorum saluti, quos ex ipsis salvandos præsciebat, eorumque scandalo

A discretive medens, alteri quod ab æterno providerat tempori, et alteri se modo passionis servavit, hæc verbis quæ dixerat addens : *Nonne scriptum est in lege vestra : Ego dixi, dii estis ? Si illor dixit deos, ad quos sermo Dei factus est : et non potest solvi Scriptura ; quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis : Quia blasphemamus, quia dixi : Filius Dei sum ? (Ibid.)* Quid agis, lector ? Nonne vides quod jam sæpe dixi ? Opposuit nubem non valentibus tantum ferre splendorem. Compescuit interim eos, et eorum insanum tumorem sedavit, præferendo quod agnoscebant, multos in sacra Scriptura per gratiam vocari filios Dei, et hoc velamine pro tempore texit, quod suo tempore iam ipsis quam mundo detexit, non adoptivum, sed naturalem se esse Filium Dei. Et ne videretur timore negasse quod de veritate propriæ Deitatis supra professus fuerat, repetit et affirmat quod dixerat. Nam sequitur : *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia in me est Pater et ego in Patre (ibid.).* Ecce rursum opera tam Patris quam sua commendat. Ecce rursum eos ad vim eorum attendendam transmittit. Monet intente, ut ex operibus agnoscant auctorem, et, quia ea nullius esse poterant, nisi Dei, Deum esse qui talia operatur, advertant. Non decet autem te, qui hoc legis, oblivisci propositi hujus, imo oportet ut firmiter teneas proposuisse me ex ipsius Salvatoris verbis, ejus ostendere deitatem, causa illorum qui dixerant, vel dicere possent nusquam eum in Evangeliiis se sine tegmine, sine involucri Deum vocasse. Non nego quidem eum aliquando verba sua veræ deitatis suæ attestantia rationabili tegmine, causis quas præmisi, velasse. Sed dico cum tegmen illud, quo quandoque verba illa sua velare videtur, non oculis Christianorum, si bene attendunt, sed Judæorum ; non fidelium, sed infidelium visibus prætendisse.

Utroque ergo modo, id est aut quando ea dispensative tegit aut quando ea sine tegmine profert, credendum est, intelligendum est universorum providisse saluti. Illis, ut dictum est, providendo ne de intempestiva luce magis tenebrosi fierent ; istis aperte monstrando quid de eo sentire deberent. Inde est et illud, quod veniens in partes Cæsariæ Philippi interrogabat discipulos suos dicens : *Quem dicunt homines esse Filium hominis ? (Matth. xvi.)* Ad quam ejus interrogationem discipuli alii responderunt, quid de eo homines opinarentur. Ipso vero instante, et non aliorum opinionem, sed eorum confessionem exigente, respondit Petrus quod orbis terrarum notissimum est. *Te, ait juxta unum evangelistarum, dicimus Christum Dei (Luc. ix) ; juxta alium, tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi).* Cujus tali professioni quid responderit, quanta fidem illam ac verba fidei illius laude prosecutus est, quis ignorat ? Non dixit tamen : Verum est quod credis, verum est quod confiteris, quia ego vere, ut dicis,

Filius Dei vivi sum. Nunquid ergo minus aliquid dixit, nunquid aliquo hic verborum tegmine usus est, quando subjunxit: *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis (ibid.)*. Quis hebes aut obtusi animi homo dicere potest minus aliquid dixisse Christum, quando confessorem illum ejusdem confessionis causa beatum dixit, quando istud eum non accepisse a carne et sanguine, sed a Patre cœlesti affirmavit, quam si dixisset: Ego sum Christus Filius Dei vivi? Quid et de verbis sequentibus? Nonne et quando addidit? *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portas inferi non prævalent adversus eam (ibid.)*, quando tanto præconio professionem illam extulit, quando super hanc ædificaturum se Ecclesiam suam prædixit, nonne veræ deitatis suæ idem testimonium tulit, quale ferret, si dixisset: Sum vere Christus Filius Dei vivi? Non ergo dicatur obscurum quod absque involucris aut tegmine, etiam tardissimis mentibus perspicuum est. Confessus est enim et hic aperte se Dei Filium. Et quia Dei Filium, cogente auctoritate ac ratione præmissa, etiam Deum. Nec enim poterat ille, qui non ex gratia, sed ex ipsa deitatis substantia, ut jam dixi, erat Filius Dei, esse aliud quam Deus.

Jam, ut ad alia istis similia celer transitus fiat, veniat Samaritana mulier, et quid inter verba tanta, tamque mystica, quæ fatigatus ex itinere, et sedens super fontem, cum ea contulit, de se professus fuerit, subdatur: Hinc enim omnis nebula caligo recedit: hic absque tegmine quid de se sentiat, aut nos sentire doceat, profert. Nam dicente muliere: *Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus, et cum venerit, ille annuntiabit omnia (Joan. iv)*: subjunxit ille: *Ego sum, qui loquor tecum (ibid.)*. Quid ultra, inquam, quæreretur? Dixerat illa: *Messias venit, qui dicitur Christus*, statim ille: *Ego sum, qui loquor tecum*, Christum igitur se esse Christus confessus est. Et quia Christum, plane, juxta præmissa, et Dei Filium et Deum. Accedat et ille famosus cæcus, et a nativitate cæcus. Redditi sunt ei imo magis dati a Christo oculi, quos natura negaverat, modo illo omnibus noto. Hic post datum lumen corporeum, adaucta gratia etiam confessor factus, ut sacra historia loquitur, projectus est foras. Et sequitur Evangelium: *Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras, et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? (Joan. ix.)* At ille more suo cautus, et ratione ducente providus, illi, cum qua loquebatur, æternæ Sapientiæ non insipienter respondit: *Quis est, Domine, ut credam in eum? (Ibid.)* Qui mox audire meruit: *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est (ibid.)*. Ecce plane responsio absque velamine. Qui hoc velatum credit, quid relatum putabit? *Qui loquitur, inquit, tecum ipse est (ibid.)*: Quis est? Utique Filius Dei, de quo illum interrogaverat, quando dixit: *Tu credis in Filium Dei?* Ecce iterum se Christus Filium Dei professus est nude,

A clare, absque involucris, absque velamine. Hæc ille ante cæcus, tunc videns agnovit, et post lumen corporis addito lumine mentis, respondit: *Credo, Domine. Et procidens adoravit eum (ibid.)*. Quis ergo non videat quod cæcus jam videns vidit? Quis non agnoscat quod agnovit? Agnovit Dei Filium, agnovit et Deum. Nam nec aliter in eum crederet, nisi Deum sentiret; nec quod solummodo insigne divini cultus est, eum procidens adoraret. Nec illud mente excidat, quod dicente alibi ipso: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. v)*; subdit evangelista: *Propterea, inquit, magis quærebant Judæi eum interficere, quia non solum, solebat Sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo (ibid.)*. Hinc Pater Augustinus (*Tract. 16 in Joan. c. 5*): *Ecce intelligunt Judæi quod non intelligunt Ariani. Ariani quippe inæqualem Patri Filium dicunt, et inde hæresis pulsa de Ecclesia. Ecce ipsi cæci, ipsi interfectores Christi intellexerunt tamen verba Christi. Non eum intellexerunt Christum, nec eum intellexerunt Filium Dei, sed tamen intellexerunt in illis verbis quia talis commendaretur Filius Dei, qui æqualis esset Deo. Ecce, juxta verba Evangelii, ecce juxta verba Augustini, ipsis etiam Judæis advertentibus, et propter hoc interficere eum quærentibus, Christus Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Non alter hoc dicebat de ipso; sed ipse hoc affirmabat de seipso. Quid? Quod Patrem Deum haberet, quod æqualis esset Deo. Illis quiddam simile, et in alio loco. Nam dicente ipso Judæis: *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris (Joan. viii)*; illisquo respondentibus: *Tu quis es? (ibid.)* ait: *Principium, qui et loquor vobis (ibid.)*. Et quedam sequentia. Quibus verbis addit evangelista verba sua: *Et non cognoverunt, inquit, quia Patrem eis dicebat Deum (ibid.)*. Inde consequenter et se Dei Filium, et, juxta supra scriptas rationes, etiam Deum.*

Accedant istis æque grandia, aut forte majora. Ait quodam in loco, disputans cum Judæis: *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis: Quia Deus noster est: et non cognovistis eum. Ego autem novi Deum (Joan. viii)*. Ecce hic non solum Patrem suum Deum esse dicit; sed etiam quis Deus sit, ostendit. Sunt enim, sicut ait magnus Apostolus, vel falsos deos gentium, vel magnos et sanctos homines intelligentes, aut utrumque simul proferens, dii multi, et domini multi (*I Cor. viii*), de quibus et Psalmus: *Deus deorum Dominus locutus est (Psal. xlix)*; et: *Deus stetit in synagoga deorum (Psal. lxxxv)*; et: *Quoniam Dominus, excelsus, terribilis, rex magnus super omnes deos (Psal. xlii)*, et multa in Scripturis similia. A quorum numero Deum illum, quem Patrem suum nominat, excipit, quando Judæis de illo dicit: *Quem vos dicitis: Quia Deus noster est. Deus enim Judæorum, ab omnibus qui tunc erant vel sicubi adhuc esse possunt, excipitur*

ais gentium, vel terrarum. Omnes, enim inquit Judæus Propheta, *dii gentium dæmonia: Dominus autem celos fecit (Psal. xcy)*. Et in alio psalmo: *Deus noster, Deus salvos facienti, et Domini, Domini exitus mortis (Isa. lxxvii)*. Et nunc, Domine, *plastes noster es tu, nos vero lutum; et fictor noster, et opera manuum tuarum omnes nos (Isa. lxxiv)*. Et versu interposito: *Ecce respice, populus tuus omnes nos (ibid.)*. Et Elias: *Domine, ait, Deus Abraham, et Isaac et Israel. Ego servus tuus, et juxta præceptum tuum feci omnia verba hæc (III Reg. xviii)*. Et idem idololatræ regi: *Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, a quo posses interrogare sermonem, idcirco de lecto, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris (IV Reg. i)*. Et Jeremias Domino dicenti: *Prophetam in gentibus dedi te, ait: A, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum (Jer. i)*. Istitis et aliis innumeris Scripturarum testimoniis, ostenditur quod solus ille Judæorum Deus verus, et solus Deus sit, de quo Christus, ut dictum est, Judæis loquitur: *Quem vos dicitis: Quia Deus noster est*. Illum plane, qui tunc dicebatur Deus Judæorum, qui et tunc et nunc dicitur, et est Deus universorum; Christus Patrem suum hic nominat, seque sic loquendo ejus Filium declarat. Sed tene, lector, constanti memoria, quod sæpe jam præmisi, quia quoties Salvator se in Evangelii Christum vocat, aut confitentium sententias laudat, toties se Dei Filium et Deum clamat. Sic et quoties se Dei Filium dicit, toties nos, quod Christus et Deus sit, instruit. Christus enim necessaria ratione Dei Filius est, quia ab illo Dei Filio humana caro suscepta est: et rursum Dei Filius Deus est, quia, ut dixi, ex Patre, qui Deus erat, natus est. Qua veritatis copula id te sentire volo, toties se Christum professum esse Deum, quoties se professus est aut Christum, aut Filium Dei. Hoc modo, hac de causa, eum sic se nominasse, Deum intellige, quando, ut præmissum est, Judæis dixit: *Est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis: Quia Deus noster est*. Vigilo enim contra illos qui dicunt vel sentiunt Christum quidem esse Deum, sed nusquam in Evangelii se clare professum Deum. Jam illud quod paulo post subdit, quia non dissimile est, advertendum est. Nescio enim si clarius alicubi veritatem deitatis suæ Christus commendaverit, quam cum, altercantibus contra eum Judæis, postea quæ præmissa sunt, paucis verbis intersertis, adjunxit: *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est (Joan. viii)*. Commotis vero ad ista Judæis, et dicentibus: *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? (ibid.)* nil moratus adjunxit: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum (ibid.)*. Quid verius, quid clarius, quid ad probandam veram ejus divinitatem apertius? Quinquaginta annos, imo nec quadraginta adhuc habebat, et ante Abraham se dicebat. Quis autem universo-

rum hominum, qui post Abraham nati sunt, ante Abraham esse potuit? Utique nullus. Nam nec corpora humana, quæ post Abraham nata sunt, ante Abraham fuere, nec animæ corporibus mixtæ, quæ post Abraham creatæ sunt, ante Abraham esse ratione aliqua potuerunt. Sed nec caro ipsius Christi, nec anima illa carni admista ante Abraham esse potuit. Si igitur, nec corpus, vel anima cujuslibet hominis post Abraham exorti, nec caro vel anima ipsius Christi post Abraham nati, ante Abraham esse potuit, quomodo verum esse censebitur quod Veritas tam robusto propuntiandi modo affirmat: *Amen, amen, dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum?* Unde, quia non Judæis, ut ipse tunc, sed Christianis nunc loquor, luce clarius est quod nec carne, nec anima Christus ante Abraham fuit, sed deitate: qua sola vere non solum ante Abraham, sed et ante omnem creaturam est. Illa est enim illa Dei Sapientia quæ loquitur: *Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terra fieret (Prov. viii)*.

Dico autem hoc, salvo intellectu illo, quo juxta Hieronymum, tempus non præjudicavit sacramento uniti hominis ac Dei, ita ut jam esset in illo per unitatem personæ ab initio sæculi, qui necdum natus erat de Maria virgine. Non tamen antequam nasceretur de Maria virgine, aut conciperetur in Maria virgine, Dei Filius substantialiter homo erat, sed quadam ineffabili sacramenti unitate, etiam ab æterno Deus simul, et homo erat. Quod quibusdam verbis de eadem re interpositis, idem doctor affirmat. « Non quod jam, ait, esset Jesus, aut Christus natus ex Maria, sed quia in illo unico Filio Dei, jam unitas personæ commendabatur, quæ occulta erat in mysterio. Ergo juxta præcedentia, non tibi videtur idem dixisse Christum, quando dixit: *Antequam Abraham fieret, ego sum*, quod diceret, si dixisset, Deus ego sum? » Placeo nihil aliud, prorsus nihil aliud. Nam si, ut longe ante præmisi, hoc ita nude dixisset, sicut olim ante hominem susceptum Moysi et quibusdam aliis dixit: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. iii)*; si hoc, inquam, absque aliquo verborum temperamento dixisset, quis illorum hominum ferre potuisset? Longe enim tunc patientius ferre poterant invisibilem, aut de supernis, aut de quibuslibet aliis locis mirabiliter intonantem: Ego sum Deus, aut patrum vestrorum, aut cœli et terræ, aut similiun, quam hominem visibilem humiliter, inter superbos homines commorantem, si more illo se Deum diceret, si modo illo deitatem suam, hominibus id capere non valentibus, absque congruo verborum tegmine declararet, imo ut congruentius dicam, fastidientibus cibum vitæ ingereret. Et si ergo verba congruenter temperavit, nunquid idcirco se Deum minus dixit, qui ante Abraham se esse asseruit? Scrutentur ergo qui de his dubitant, scrutentur, inquam, studiosius Scripturas, et tam in his, quæ posui, quam in pleris-

que, quæ conticui, invenient Salvatorem frequenter se Christum dixisse, Dei Filium pronuntiassse; et unde omnia ista orta sunt, se modis, quos præfatus sum, Deum lucide prædicasse. Nonne se lucide Deum pronuntiavit, quando Lazarum resuscitaturus, Martha dissuadenti ne lapis a sepulcro tolleretur, dixit: *Nonne dixi tibi quia si credideris, videbis gloriam Dei?* (Joan. 11.) Nonne et prius se clare Deum pronuntiaverat, quando sororibus ipsius Lazari per nuntios dicentibus: *Domine, ecce quem amas infirmatur*, respondit: *Infirmus hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam?* (Ibid.) Nonne se clare Deum pronuntiavit, quando sublevatis oculis in cælum: *Pater, dixit, sicut dedisti ei, loquens de seipso, potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam* (Joan. xvii). Nam nec potestas omnis carnis, nisi ad Deum pertinet, nec ad quemlibet dare vitam æternam, nisi ad Deum pertinet. Quæ potestas sit ei data a Patre, aut secundum deitatem gignendo, aut juxta humanitatem, quam assumpserat, conferendo, non potest esse, nisi Deus, qui potestatem hanc obtinet, non potest esse nisi Deus, qui eis, qui sibi dati sunt, vitam largitur æternam. Quid et de sequentibus verbis dicam? *Hæc est, inquit, vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Ut cognoscant, ait, te, et quem misisti Jesum Christum, solum verum Deum* (ibid). Quid clarius Joannes ejus apostolus in Epistola sua scribit de ipso, quam hic ipse loquitur de seipso? *Scimus, ait, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus Deum verum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita æterna* (I Joan. v).

Quid ultra quæretur? Cur jam verbis istis auditis disputabitur? Se ac Patrem solum verum Deum dicit, se ac Patrem solum verum Deum esse affirmat, se ac Patrem solum verum Deum, non silentio, non in aurem, sed coram universis, qui sacræ et ultimæ, quandiu mortalis fuit, cœnæ intererant, pronuntiat. Quid et de versu prope posito dicetur, *Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum claritate quam habui priusquam mundus esset apud te?* (Joan. xvii.) Claritatem autem apud Patrem, priusquam mundus esset, habere non posset, juxta quod homo est. Nam priusquam mundus esset, homo non erat, non ergo juxta hominem, qui non erat, claritatem apud Patrem habere poterat. Restat igitur, ut juxta quod Deus erat, claritatem illam habuerit, quia, ut dictum est, juxta hominem habere non potuit. Quid ergo hæc verba, *Antequam mundus esset*, eum esse indicant? Utique Deum clamant. Agnosce ergo et hinc eum esse Deum, de quo constat quod priusquam mundus esset, erat apud Deum. Nec resilire ab hoc sensu illo alio intellectu coneris, quo legitur clarificatum Filium a Patre priusquam mundus esset, hoc est præordinatum et prædestinatum, ut suo tempore, hoc est,

A post hominem susceptum glorificaretur et exaltaretur illa clarificatione de qua Apostolus loquitur: *Dedit illi Deus nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum* (Philipp. ii). Quæ licet in tempore facta fuerit, tamen propter prædestinationem, qua necesse erat illud contingere, quod prædestinatum erat, priusquam mundus fieret, claritatem illam, quæ nondum erat, sed futura erat, habuisse dicitur, habuisse scribitur. Sed non propter hunc intellectum sensus prior excluderetur, quia Christus, priusquam mundus esset, et apud Patrem erat, et Deus erat. Nonne ista sufficiunt, quæ dicta sunt? Nonne et clare et frequenter se Deum pronuntiat? Nonne et clare et frequenter, sicut hominem et adhuc mortalem inter mortales constitutum decuit, veritatem deitatis propriæ, et singulis, et pluribus, et omnibus, et discipulis, et turbis, et ipsis præcipue invidis, et semper sibi detrahentibus Phariseis fatetur? Hæc universa, non propheta, non Apostolus, non quilibet alius de ipso, sed ipse, hoc est ipse Verbum Dei, ipse Christus, ipse Dei Filius, ipse Deus de seipso dicit, de seipso pronuntiat, de seipso affirmat. Evigilent ergo, et clarius solito in lucem invisibilem deflegant oculos, qui forte minus diligenter attendentes, minusque evangelica secreta rimantes, nusquam Christum aperte et absque involucris se Deum pronuntiasse dicebant. Quibus ad probandum quod non ita est, forte quæ dicta sunt, sufficiunt. Sed audiant adhuc ipsum loquentem, et discipulis in cœna jam dicta dicentem: *Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum? et in me creditis* (Joan. xiv). Audiant hinc, non jam meam sententiam, sed sensum, imo verba ipsius beati Patris Augustini (Tract. 68 in Joan., c. 14): *Ne mortem, ait ille, tanquam homines timerent, et ideo turbarentur, consolatur eos, et Deum se esse contestans. « Creditis, inquit, in Deum? et in me credite. » Consequens est enim ut, si in Deum creditis, et in me credere debeatis. Quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. Credite in Deum, et in eum credite, cui natura est, non rapina, esse æqualem Deo* (Philipp. ii). Quod, hoc est, utrum et Deus esset et æqualis Deo, D doceat rursus et ipse in ipsa jam positis passionibus: *Adjuro te, ait princeps sacerdotum, per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei*. Respondit enim, juxta Matthæum: *Tu dixisti* (Matth. ii); juxta Lucam: *Si vobis dixero, non credetis mihi. Si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis* (Luc. xxi). Juxta Marcum vero, quem idcirco ultimum posui, quia clarius ejus responsionem exprimit, respondit: *Ego sum* (Marc. xv). Et sequitur, juxta Matthæum: *Verumtamen dico vobis: Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus cæli*; juxta Marcum, nulla etiam dictione mutata, ita: *Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli*; juxta Lucam vero, ita.

Ex hoc erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Cum ergo audias quod interrogatione pontificis per Drum adjuratus ut diceret si ipse esset Christus Filius Dei, juxta duos evangelistas non negaverit, juxta tertium aperte se Christum et Filium Dei responderit, dicens: *Ego sum*, quid dices? Nonne etsi omnia alia, quae praemisi, testimonia vel exempla, quibus ipse et Christum, et Dei Filium, et Deum se esse professus est, deessent, nonne, inquam, istud sufficeret? nonne plene tam tibi quam quibuslibet aliis inde forte dubitantibus satisfaceret? Nam hoc, ut nosti, querebas, hoc exagebas, ubi se in Evangelis Christum diceret, ubi se Dei Filium, et maxime Deum nominaret. Ecce audis eum principi sacerdotum, si ipse esset Christus Dei Filius interroganti, non per involucria, sed aperte et sine tegmine respondentem: *Ego sum*. Qui ergo se Christum et Dei Filium esse respondit, utique simul et Deum se professus est. Nam, sicut saepe supra dixi, quod idcirco toties iterum, ne longa disputatione mentem fugiat, non potuit se confiteri Christum aut Dei Filium, quin confiteretur et Deum. Qua ratione istud supra dictum est. Jam postquam dixit: *Ego sum*, quibus statim verbis se Deum esse confirmet, attende. Videbitis, ait, *Filium hominis a dextris sedentem virtutis, et venientem in nubibus caeli*.

Quid evidentius maximi apostoli, Petrus et Paulus, deitatem ejus praedicantes, scribunt in Epistolis suis de ipso, quam ipse hic loquitur de seipso? Quorum prior: *Per resurrectionem*, ait, *Jesu Christi qui est in dextera Dei* (I Pet. i); et sequens: *Christus Jesus qui mortuus est, imo qui resurrexit, qui est in dextera Dei* (Rom. vii). Idem et Marcus: *Et Dominus*, inquit, *Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in caelum, et sedet a dextris Dei* (Marc. xvi). Nonne isti in his verbis idem dixerunt quod ipso, quando ait: *Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et videbitis in nubibus caeli*? Ecce quod saepe, ut dixi, certis de causis ante vitaverat, jam scandalum Judaeorum non vitat; sed magis, ut de passione ejus impleant, quod ante conceperant, verae deitatis suae verax testimonium ferens, quodammodo instigat. Jam enim hora illa venerat de qua, priusquam caperetur et ligaretur, dixerat: *Haec est hora vestra, et potestas tenebrarum* (Luc. xxii). Unde jam nihil dissimulandum censebat, nil veritatis occultandum judicabat: qui post noctem illam die sequenti crucifigendus et moriturus, rem, propter quam in mundum venerat, instanter adimplere satagebat. De qua eadem die judici Pilato assistens, ait: *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati* (Joan. xviii). Veritati ergo testimonium perhibuit, quando, quod dictum est, dixit. *Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus caeli*. A dextris autem virtutis sedere, cujus est, nisi Dei? Venire in nubibus caeli, et hoc in mundi fine, sicut alibi legitur, cum virtute

magna et majestate (Matth. xxiv): cujus est, nisi Dei? Deus ergo est qui sedet a dextris virtutis, Deus est qui venturus est in nubibus caeli cum virtute magna et majestate. De qua virtute ac majestate, in qua venturus est judicare vivos et mortuos, dicit et ipse alibi: *Neque enim Pater judicat quemquam; sed, judicium omne dedit Filio* (Joan. v). Quibus dictis subdit causam dati sibi judicii: *Ut omnes*, ait, *honorificent Filium, sicut honorificant Patrem* (ibid.). Honorificandus est enim Dei Filius, sicut Pater honorificatur, quia, praeter humanam substantiam, qua homo est, idem est quod Deus est. Pater enim Deus est, unde et Dei Filius Deus est, quod Pater est. Ergo omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem, id est credant, intelligent, et fateantur eum Deum sicut et Patrem. Haec universa, quibus verum Deum se esse professus est, dicit Christus de seipso, non quilibet alter de ipso. Post ista omnia, quae, dum adhuc mortalis esset, de seipso protulit, et quibus se vere Deum esse docuit, succedant et alia, quibus, jam vicem a morte factus immortalis, eandem quam prius, et sicut prius, suam deitatem commendat, seque verum Deum esse confirmat. Intrans enim ipsa sua resurrectionis die ad discipulos januis clausis, post geminam pacis annuntiationem, qua his eis dixerat: *Pax vobis* (Joan. xx), insufflavit, et dixit eis: *Accipite Spiritum sanctum* (ibid.). Accipere autem Spiritum sanctum illi non poterant, nisi ab eo daretur. Dedit autem quando dixit, *Accipite*. Dare vero ille non posset, nisi Deus esset. Spiritus enim sanctus Deus est, nec dari nisi a Deo potest. Unde sequitur, quia ille a quo dari potuit, Deus est. Deum ergo se esse docuit, quando ut dictum est, discipulis dixit: *Accipite Spiritum sanctum*. Quem, sicut ipsa, ut dixi, resurrectionis suae die, adhuc inter eos positus dedit, ita die Pentecostes, hoc est quinquagesimo a resurrectione, jam in ipso altissimo deitatis solio constitutus, longe solemnius et profusius, ut promiserat, misit. Promiserat autem quando in sermone sacrae cenae, de quo quaedam supra excerpti, eidem discipulis ait: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis* (Joan. xv), et sequentia.

Quando ergo eum se missurum promisit, quia nil Veritas fallaciter promittere potuit, Deum se esse, qui Deum se mittere perhibebat, professus est. Et quando eum in terris dedit, et quando de caelis, ut dixerat, misit, Deum se testatus est. Quando vero et illud adjunxit: *Quorum remisistis peccata, remittentur eis* (Joan. xx), quomodo se apertius Deum profiteri potuit? Nam remittere peccata, vel dare potestatem quibuslibet remittendi peccata, non nisi solius Dei esse, non solum Christianus fatetur, sed et olim infidelis Judaeus testatus est. Dicente enim Christo mulieri peccatrici: *Remittuntur tibi peccata* (Luc. vii), ceperunt quidam ex simul accumbentibus, sicut evangelista testis est, dicere inter se: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?*

(Luc. vii.) Et alio loco, cum paralytico diceret: *Fili, remittuntur tibi peccata* (Marc. ii), dicebant quidam: *Hic blasphematur. Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* (Ibid.) Vere enim ab illo solo peccata remittuntur, contra quem solum peccata committuntur. Nam quomodocunque deliquero, in ipsum pecco qui peccare prohibuit: in ipsum delinquo, qui ne delinquerem, præcepit. Inde sunt et verba illa magni quidem iusti, sed et magni aliquando peccatoria. Nam post quædam gravia peccata, quæ commiserat, pœnitens sic Deo loquitur: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci* (Psal. l.). Sicut ergo ad solum Deum pertinet peccata quæ inhibuit punire, sic ad ipsum solum spectat, tam peccata quam pœnam peccatorum remittere. Quando ergo ait peccatrici, aut paralytico: *Remittuntur tibi peccata*, se vere Deum esse perhibuit. Quando etiam (quod majus est), eandem remittendi peccata potentiam hominibus contulit, multo magis se Deum esse docuit. Idem quoque eadem die Paschæ, qua resurrexerat, post illa quæ dicta juxta Lucæ Evangelium, eisdem discipulis dixit: *Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma* (Luc. xxiv.). Pœnitentia enim et remissio peccatorum veraciter in nomine ejus prædicari non posset, nisi ille, in ejus nomine prædicabatur, Deus esset, quia non nisi in nomine Dei peccatorum remissio conferri peccatoribus potuisset.

Quid dicam et de verbis illis tam solemmibus, tam præclare illius deitatem commendantibus, in quibus Mathæus suum finit Evangelium, et in quibus ego proposui finire sermonem istum? Undecim, ait, discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus, et videntes eum adoraverunt. Quidam autem dubitaverunt (Matth. xvi). Hæc enim ipsius post resurrectionem revelatio, singulari quadam gloria inter alias eplendidijs fulget, quia nulla aliarum, ut ista, ab ipso prædicta legitur. Dixerat quidem ipse adhuc passurus, discipulis: *Vado, et venio ad vos* (Joan. xiv.). Et rursum: *Iterum autem videbo vos* (Joan. xvi.). Sed nullam illarum visionum, præter istam, singulariter prædixerat, nullam specialiter designaverat. De hac vero in ipsa jam pene passionem constitutus, Zachariæ prophetae usus testimonio (Zach. xiii), ait: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam* (Marc. xiv.). Hoc idem angelus cum maximo terræmotu de cælo descendens, mulieribus quæ ad sepulcrum venerant, dixit: *Cito euntes dicite discipulis ejus quia surrexit, et ecce præcedit vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis* (Matth. xxviii.). In hac ergo singulari visione illis undecim discipulis in monte apparens, ita locutus est: *Data est mihi omnis potestas, in cælo et in terra* (ibid.). Audis? Quid clarius mihi, quid tibi, quid mundo dicere potuit, unde veræ sue

deitati testimonium daret, unde se Deum esse probaret? *Data est mihi*, ait, *omnis potestas in cælo et in terra*. Cujus vox hæc esse potest, nisi illius de quo legitur: *Omnia quæcunque voluit fecit Dominus in cælo et in terra* (Psal. cxxxiv.). Quis enim potestatem habere potest in cælo et in terra, nisi Deus? Quis quæcunque facere voluit facere potuit in cælo et in terra, nisi Deus? Quod si te forte movet, quod dicit sibi datum esse hanc potestatem, quæso, non moveat, quia certa est causa quæ te istud movere non debet. Si enim hoc, juxta quod Deus est, sentire volueris, potestas hæc ei data est, quando a Patre Deo æternaliter genitus est. Si vero hoc, juxta quod homo est, hic accipere malueris, quod forte hic propensius sentiendum est, intellige hanc potestatem homini datam causa ineffabilis unionis illius, qua deitate simul et humanitate in unam Christi personam conveniente, sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. De qua potestate homini illi data, habes Patris verba in psalmo loquentis ad filium: *Postula a me et dabo tibi et gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. ii), juxta hoc donum a Deo homini datum dicere Christus potuit: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*. Elige ergo quod mavis. Nihil enim eligere poteris, quod idem non sonet. Nam aut secundum deitatem æternaliter, aut secundum humanitatem temporaliter data est Christo omnis potestas in cælo et in terra. Quolibet ergo ex his modo sibi potestatem in cælo et in terra datam dicat, Deum se fateatur, Deum se prædicat. Et quid sequitur? *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (Matth. xxviii.). Hoc splendore quid clarius?

Miror ego et sæpe, multumque miratus sum antiquos hæreticos Arianos hoc non sensisse, hunc tam clarum veritatis splendorem cernere non potuisse. Hoc enim solum si spiritu Dei adjuti videre prævaluissent, omnes illas tam tetri erroris tenebras a suis omnino mentibus expulissent. Neque enim gradus illi, quos in Trinitatis unitate cæci illi homines faciebant, locum in cordibus eorum habere potuissent, si verba hæc sapienter advertissent. Nam cum dicerent verum et summum Deum solum esse Patrem, minorem Patre Filium, minorem Filio Spiritum sanctum, imo creaturas Filium et Spiritum sanctum, non hoc crederent, non hoc dicerent, si in nomine cujuslibet creaturæ salutis humanæ summam constare non posse adverterent. Quando enim creatura creaturam salvat? quando a morte eripit? quando vitæ, maxime æternæ, restituit? In Deo enim, ait David, *faciemus virtutem* (Psal. lxxi); et: *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* (Psal. lxxi) et: *Deus noster, Deus salvos faciendi* (Psal. lxxviii.). Non advertabant miseri idololatrias se factos, quando, juxta se, nomina creaturarum divino nomini adjungebant, et post Dei nomen in rerum creaturarum nominibus homines baptizabant. Hoc faciebant, prave in-

telligendo quod dictum est : *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Sed quia in creaturæ nomine nefas est baptizare, restat ut Filius, sicut et Pater, Deus sentiatur; restat ut et Spiritus sanctus, sicut et Pater et Filius, Deus absque dubio advertatur. Tunc ergo Christus vel Dei Filius se vere Deum confessus est, quando sicut in nomine Patris, ita et Filii, hoc est sui ipsius, ac Spiritus sancti, omnes gentes baptizari præcepit, dicendo : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Jam illud, quod in ultimo additur : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii); non minus præcedentibus sententiis Deum ipsum declarat. Quomodo enim esse posset cum suis usque ad consummationem sæculi, postquam ad cælos ascendit, postquam humanam substantiam usque ad paternum solium provexit, nisi Deus esset? Non enim ex quo ascendit, corpore cum discipulis fuit, quia carnis illa substantia ex sui natura eodem tempore diversis in locis esse non potuit. Quid ergo aliud restat, ut Veritatis verba veracia esse probentur, nisi hoc, ut quia secundum

A quod homo est, esse non potuit, juxta quod Deus est cum discipulis suis usque ad consummationem sæculi fuerit? Verum ergo Deum, sicut ante adhuc passurus, sic jam ultra non moriturus se prædixit, quando discipulis dixit : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Nunc, charissime, et cui jam a longo tempore adhæsi, unanimis frater, epistolam hanc, quam tibi quidem, sed aliorum gratia misi, suo tempore fratribus, quos de his, quæ præmissa sunt, dubitare audieras, ede, et quod Christus non solum verus Deus sit, quod illis clarum est, sed et quod verum se Deum sæpius professus fuerit, opportune suade. Hæc enim sola mihi fuit causa istud scribendi, non ut illos instruerem Christum verum Deum esse, quod necesse non habent; sed ut illis ostenderem se frequenter in Evangelio multis modis, diversis locis et temporibus se vere Deum professum, unde eos dixisse audieram, quod nusquam hoc absque involucris et tegmine legere potuissent. Legant ergo et intelligant, scrutentur et videant Jesum Dominum modis illis, quos præmisi, frequenter se dixisse Christum, frequenter se vocasse Dei Filium, frequenter se pronuntiasse et Deum.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

TRACTATUS

ADVERSUS JUDÆORUM INVETERATAM DURITIEM.

PROLOGUS.

Vos ego, vos, inquam, ego convenio, o Judæi, qui usque in hodiernum diem negatis Filium Dei. Quousque, miseri, veritati non creditis? Quousque Deo repugnatis? Quousque corda ferrea non emollitis? Ecce toto pene orbe jam ab antiquo Christum agnoscente, vos soli non agnoscitis, cunctis gentibus ei obtemperantibus, soli eum non auditis, omni lingua eum confitente, soli eum negatis, aliis eum videntibus, audientibus, intelligentibus, vos soli cæci, surdi, lapidei permanetis. Cæci plane oculis, surdi auribus, lapidei cordibus. Nec novum istud apud vos est. Legit hoc ubique mundus, et frequenti lectione recitat: Deum Moysi de vobis dicentem: « Cerno quod populus iste duræ cervicis sit. Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos: et deleam eos (Exod. xxxii). » Itemque vobis: « Populus duræ cervicis es. Semel descendam in medio tui; et delebo te (Exod. xxxiii). » Legit rursum Moysen vestrum, imo nostrum, sic vos arguentem: « Novi, ait ille vobis, contentionem tuam, et cervicem tuam durissimam. Adhuc vivente me, et

C ingrediente vobiscum, semper contentiose egisti contra Dominum. Quanto magis cum mortuus fuero! » (Deut. xxxi.) Legit et singularis excellentiæ Isaïam prophetam, cui Deus de vobis: « Excæca, inquit, cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claudere, ne forte videant oculis, et auribus audiat, et corde intelligat, et convertatur, et sanem eum (Isa. vi). » Legit et audit Stephanum suum, quem vestri, o saxeæ gens, lapides primum post Christum testem Christi fecerunt (Act. vii). Legit certe, et audit eum plenum Spiritu sancto, obstinationis nequissimæ in vobis spiritum increpantem: « Vos incircumcisi cordibus et auribus, vos proditores et homicidæ, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri (ibid.). » Sed nunquid hoc semper? Nunquid semper, hoc tantæ duritiæ merito, universo orbi terrarum ostentui vos facietis? Resipiscite, resipiscite nunc, tandem redite, ut ait alter propheta vobis, o pravificatores, ad cor (Isa. xlvi). Redite ad cor, nunc saltem, quando justo Altissimi judicio, non solum a cœlesti, sed etiam a terrena, quam solam sem-

per amastis, gloria excidistis. Adverte in vobis rebus ipsis impletum quod Christus, quem negatis, patribus vestris dixit, et de vobis, nisi resipiscatis, prædixit: «Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (Matth. xxi).» Ablato ergo cælesti, ablato jam a diuturno tempore, ipso regno terrestri, agnoscite cujus impietatis merito hoc vobis contigerit. Agnoscite tam diræ damnationis vestræ causam hanc esse quod Christum, quem tanto ante tempore venturum cantastis, legistis, prædicastis, venientem non agnovistis, non suscepistis, non coluistis, imo illo detestabili more vestro, sprevistis, subsannastis, occidistis. Sed quid? Si converti disponitis, non terreamini, quia occidistis. Non est ille avidus ulciscendæ mortis suæ, si secuta fuerit correctio conversionis vestræ. Oravit ille quondam juxta hominem quem assumpsit pendens in cruce pro ipsis crucifixoribus suis (Luc. xxiii), et non solum dum pateretur oravit, sed et postquam a morte surrexit, eidem jam penitentibus et conversis, indulxit. Non fuit immemor mortem se pertulisse pro vita hominum, et quos derisores et occisores habuit, eos conversos prompta et vere largissima, et quæ super omnem hominem est, divina miseratione suscepit. Non deerit eadem infinita largitas vobis, nec ea, quæ universum pene mundum collegit, paucitatem vestram, si eam non repellitis, a numero salvandorum repellat. Credite legi vestræ, non alienæ; credite prophetis, non alienis, sed vestris; credite Scripturis non alienis, sed propriis. Cur saltem hoc non movet? Cur non movet hoc, quod totum robur fidei Christianæ, quod tota spes salutis humanæ ex vestris litteris originem habet? Cur non movet, quod patriarchas, quod prophetas prænuntiatores, quod apostolos prædicatores, quod summam ac supercælestem Virginem matrem Christi, quod Christum ipsum auctorem salutis nostræ, qui et expectatio gentium a propheta vestro dictus est (Gen. xlix), non de barbaris gentibus, non de quibuslibet nationibus, sed de genere vestro, de stirpe magni Abraham descendentes, suscepimus? Remitto ergo vos ad vestri generis homines, remitto ad proprias, quas a Deo accepistis, Scripturas, et ex his testimonia profero, quibus cedere, quantalibet lis Judaica compellatur. Non ignoro autem quod ex aliqua parte nobiscum sentitis, ex plurima vero pertinaciter dissentitis. Sentitis nobiscum quod Christum a prophetis multifarie multisque modis prænuntiatum asseritis. Dissentitis quod eum Dei Filium non creditis, quod Deum negatis, quod aliorum regum more, temporaliter regnatorum, quod non jam venisse, sed venturum affirmatis. Eo igitur ordine quo proposita sunt a nobis contra vos, capiula jam dicta exsequenda sunt.

CAPUT PRIMUM.

Quod Christus Filius Dei sit.

Audite ergo, Judæi, et ex Scripturis vestris Christum, vel juxta vos Messiam, esse agnoscite Filium Dei. Veni ergo imprimis, eximie prophetarum Isaia, et genti nec tuo tempore nec nostro, veritati cre-

amenti, rursum sua verba proponere. Dic quid Deus de Filii sui æterna generatione dixerit: Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus. Nunquid ego, qui generationem aliis tribuo, sterilis ero? ait Dominus (Isa. lxi). Quid clarius, o Judæi, ad probandam generationem Filii Dei? Si enim Deus genuit, quantum ad illum quem genuit, necessario Pater est; et Filius Dei, quantum ad illum qui genuit, necessario Filius est. Sed nolo vos, non credo vos, tam stulte, tam insensate desipere, ut æternam Deitatis generationem carnali generationi, aliqua vel tenni similitudine comparare nitamini. Absit a vobis, absit ab omni intellectu tam asininus animus, ut æterna, ut ineffabilis, ut incogitabilis omnipotentis Patris generatio, omnipotentis Filii nativitas alicui terrenæ vel usitatæ generationi, seu nativitati, modo quolibet comparatur! Si quid tamen præter corporalium generationum similitudines, de tam ineffabili re, ab aliquo simili trahi potest, sic Dei Filius de Deo dicitur genitus, sicut lumen de lumine, radius a sole, splendor ab igne. Hoc breviter dixerim, o Judæi, ne vel vos intelligatis, vel nos intelligere putetis insulse vel bestialiter, nativitatem Filii Dei. Unde hoc propheticum testimonium cogit vos, non juxta quod homo est, sed juxta quod Deus est, intelligere et confiteri Christum esse Filium Dei. Nulli enim hoc homini, nulli hoc angelo, nulli hoc prorsus creaturæ congruit, ut vel genitus a Deo, vel Dei Filius, quantum ad deitatis naturam pertinet, sentiat. Quod si hoc nulli creaturæ in quantum creatura est, congruit, soli hoc Christo, qui in quantum Deus est, de Deo natus est, convenit.

Sed succedant prolato testimonio lucidiora exempla, et Christum Dei esse Filium, sole clarius manifestetur. Dic, o David propheta Dei, rex populi tunc Dei, pater secundum carnem Filii Dei: dic si Christum sentis esse Filium Dei: Ego, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (Psal. ii). Dic et quod sequitur: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te (ibid.). Quid ad ista, Judæi? Ecce ex persona Christi loquens, dum ipsum regem a Deo constitutum dicit, Christum fatetur, unctum prædicat, hominem affirmat. Dum Deum ei dixisse subdit: Filius meus es tu, ego hodie genui te, deitatem ipsius, qua naturaliter est Dei Filius, indicat. Sed negatis, subsannatis. Dicitis verba illa non ad Christum, non ad quemlibet alium, sed ad ipsum tantummodo David pertinere, qui super Sion olim vestram, super Jerusalem montem, olim sanctum, a Deo rex constitutus sit. Dicitis eundem David a Deo vocari filium, vocari genitum, non quia vere Dei Filius, vel a Deo genitus fuerit, sed quia sanctis moribus, multis ei placens virtutibus, nomine hoc honorari meruerit. Sed non fugit nos, o Judæi, non fugit nos sensus iste, intellectus iste, quo etsi non hic, tamen alibi sæpe homines a Deo vocari filios legimus. Scimus hoc dictum Pharaoni de patribus vestris: Fi-

lius meus primogenitus Israel. Dimitte filium meum, ut sacrificet mihi (Exod. 1). Et juxta quemdam prophetarum: Et puer est Israel, et dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filium meum (Ose. 12). Hoc licet magis de Domino nostro voce prophetica dictum sit, qui Herodem secundum hominem in Aegypto fugiens, inde congrua tempore a Patre Deo vocatus est, accipitur tamen hoc et de illo a quo carnis propagationem trahitis populo. Qui quondam in Aegypto de paucis patribus in magnum populum adductus, diu moratus, valde oppressus, ad Deum clamans exauditus, indeque vocatus, filii nomine a Deo honoratus est. Ac juxta Isaiam, congruenter de vobis: Filios genui, et exaltavi; ipsi autem spreverunt me (Isa. 1). Non fugit nos, non fugit nos etiam intellectus ille, non solum homines gratia aliqua, merito aliquo, vel Dei filios, vel a Deo genitos dici; sed in super ipsa quoque insensibilia, hujusmodi nominibus signari. Unde est illud: Quis est pluviae pater, vel quis genuit stillas roris? (Job xxxviii.) Item: De cujus utero egressa est glacies, et gelu de caelo quis genuit? (Ibid.)

Nolite ergo, nolite putare, o Judaei, ista tam lucida videre non potuisse Ecclesiam Dei. Videt hoc, discernit hoc. Discernit similia nomina in rebus dissimilibus dissimiliter intelligenda esse, nec uno tantum vel eodem modo, licet idem sonantia, semper intelligi oportere. Habetis hoc in innumeris Scripturarum vestrarum exemplis, habetis eadem nomina non idem semper signantia. Et quando possent haec sigillatim proferri? Sed verbi causa, ponantur aliqua, ut ex his paucis facile possint colligi plura. Certe caput, oculus, auris, manus, brachium, pes nomina sunt, aliquas corporis partes proprie significantia, quae tamen et ipsa ad alia saepe trahuntur diversa. Stare, sedere, jacere, dormire, vigilare, ambulare, volare verba sunt, accedens aliquod proprie designantia, quae tamen et ipsa ad alia diversa ducentur signanda. Et quia etiam mediocriter doctis ista clara sunt, exemplis non egent. Hoc ergo modo, nomen generationis cum in Deo accipitur, non semper idem, sed quandoque longe diversa designat. Monstrant hoc lucide testimonia prophetica quae praemisi, quibus generatio longe diversa significare docetur. An non tibi, o Judae, videtur differre generatio illa, de qua scribitur: Filios genui, et exaltavi; ipsi autem spreverunt me, ab illa, de qua dicitur: Quis est pluviae pater, vel quis genuit stillas roris? vel ab illa, unde legitur: De cujus utero egressa est glacies, et gelu de caelo quis genuit? Puto te non ita obsurduisse, non ita desipuisse, ut quod cunctis clarum est, tibi soli obscurum sit, quod cunctis lux est, tibi soli tenebrae sint. Nam patet universis magnam, non parvam, certam, non ambiguum, in hoc quod dictum est, generationis nomine, diversitatem inesse. Dicitur enim Deus generare homines diligendo, fovendo, provehendo, salvando; dicitur generare pluviam, stillas roris, glaciem, gelu, volendo, creando, producendo, con-

stituendo. Sicut igitur in hoc uno generationis nomine, tam varia et discreta signari, jam ut aestimo, vides: sic in eodem nomine, abstersa veteri ab oculis tuis caligine, aliud quiddam longe sublimius intueri, inquam, et quod non nisi Deo demonstrante potes, respice; et in verbis illis, quae legis: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego genui te, nec hanc nec illam, quae praemissa est, generationem, sed naturalem de essentia Patris, Filii Dei nativitate intellige. Nam sicut omnipotens Creator pater dicitur pluviae, genuisse dicitur stillas, glaciem et gelu producendo, sicut pater dicitur Israel, sicut genuisse dicitur filios fovendo; sic Pater scribitur unigeniti Filii sui, sic eum genuisse praedicatur, non aliunde, non ex nihilo, sed ex propria substantia proferendo. Ad hoc credendum, o Judaei, licet vos non nisi ejusdem Patris et Filii spiritus trahere possit, si tamen Scripturis sacris, ut decet, deferatis, si eis pertinaciter, si more vestro Judaico non repugnatis, rationi saltem sequenti cedetis. Quid enim sequitur? Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae (Psal. 118). Ecce hoc, si potestis, David illi olim super Judaeos regnanti adaptate. Injunctum est ei, ut postularet dari sibi gentes in hereditatem, et terminos terrae in possessionem. Et quia injunctum est, eum non obedisse putandum non est. Postulavit ergo, et, ut praemissum fuerat, datae sunt ei gentes in hereditatem, et termini terrae in possessionem. Sed quae gentes? Fortasse secundum vos, Philisthaei de quibus scriptum est: Tulit David frenum tributi de manu Philisthinorum (II Reg. viii). Fortasse et opinio vestra esse potest, Syria Damasco adjacens, de qua legitur: Et erat Syria Damasci, David serviens sub tributo (ibid.). Fortassis, juxta tortuosam interpretationem vestram, filii Ammon, vel quaedam circumpositae gentes, quas bello domuisse scribitur (II Reg. x). Sed relegite, scrutamini sollicite Malachim vestrum, et invenietis repressisse quidem David Philisthaeos, sed non subjungasse: servisse illi ad tempus Syriam Damascenam (II Reg. xxi et xxxiii), sed non multo elapso tempore rebellasse, ac statim in ipsa Damasco reges superbos ac potentissimos successisse; filios vero Ammon, seu reliquos quos separaverat, statim respirasse (III Reg. xx): et toto tempore, quo gens Judaica reges habuit, proprios reges usque ad ipsam patrum vestrorum transmigrationem Babylonicam habuisse (IV Reg. iii).

Non ergo ad David illum illa Dei verba facta sunt, quia nec istae, nec illae praeter Judaeos gentes ei in hereditatem datae sunt. Sed quid ad hujus divini versus ultima verba dicetis? Postquam enim dixit: Dabo tibi gentes hereditatem tuam: statim subjecit: et possessionem tuam terminos terrae. Terminos, inquit, terrae. Qui sunt termini terrae? nonne ubi terra terminatur, ibi inhabitatio humana finitur? Dati sunt ergo illi David hi termini terrae in possessionem. Si isti termini terrae David in possessionem

dati sunt, et totis orbis terrarum ei in possessionem datus est. Hoc si ita est, Indi, Persæ, Galli, Germani, Scythæ, Afri, et tandem quicquid gentium orbis continet, ei in possessionem datum est. Videtis adhuc tam notum et absurdum ipsis etiam pecoribus inconueniens? Cur non sentitis, miseri, juxta verba Apostoli nostri, litteram vos occidentem? (II Cor. iii.) Cur pene soli in orbe non sequimini spiritum vivificantem? (Ibid.) Nunquid orbi terrarum David ille dominatus est, cujus regnum satis brevi Syriæ particula coarctatum est? Querite ergo, querite alium, ad quem ista Dei verba facta sint, et cui gentes in hereditatem termini terræ in possessionem dati sint. Et quem alium invenire poteritis, nisi Christum? Quem alium, quam illum, quem hucusque negastis, Dei Filium? Illum plane, illum Christum, illum Dei Filium, illum Jesum, in cujus nomine, velitis nolitis, flectitur omne genu, coelestium, terrestrium et infernorum (Philipp. ii), illum qui dicit: *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra* (Matth. xxviii), ad quem vox Patris facta est: *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Psal. ii).

Sed procedat sermo ad alia etiam his clariora, et ipse David quid adhuc de ipso Dei filio sentiat, audiat. Introducit enim Dominum cuidam Domino suo loquentem, et inter alia dicentem: *In splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix). Quis est iste Dominus, quem alter Dominus ante luciferum genuit? Currite, o Judæi, cogitate, satagite, desudate, corrodite ungues, pervertite et hanc, si potestis, sententiam, et tam divinum et admirabile verbum more vestro in aliud et aliud derivate. Hic plane vos figere pedem, hic nobiscum manum conserere, hic vel aliquid rationabile respondere, vel, sicut olim Patres vestri, Christo psalmi hujus principium eis proponente, obmutuerunt, obmutescere vos necesse est. Illi quidem, ut dixi, primo psalmi versu sibi proposito conticuerunt; vos fortasse patribus sapientiores, huic, si valetis, nostro versui respondere: *Ex utero ante luciferum genui te*. Quis est iste Dominus David, qui ab alio ejus Domino ante luciferum genitus est? Ostendite, ostendite mihi Dominum David ab alio, ut dictum est, Domino genitum, et hoc ante luciferum. Ostendite eo tempore, quo hæc verba prolata sunt, præter Deum, tanti regis dominum regem aliquem, prophetam aliquem, magnum aliquem, et ut brevi sermone multos concludam, a primo Adam usque ad novissimum, qui in fine sæculi nasciturus est, filiorum Adam. Investigate, si vultis, et ipsa coelestia, et de diversis sanctorum spiritum ordinibus, qui usitato nomine angeli vocantur, David mihi Dominum invenite. Nam licet quidam Patrum priorum, apparentes sibi angelos dominos vocaverint, non sunt tamen angeli hominum domini, nec subjiciuntur quantum ad naturæ dignitatem, dominatui ipsorum, qui ad æqualitatem creati sunt angelorum. Quod si hoc modo nullus angelus alicui hominum dominatur, claret quod nullus angelorum a David do-

A minus nuncupatur. Sed neque angelos ex utero Deus genuit, sed eos, sicut et alias creaturas, omnipotenti voluntate creavit. Hunc vero, cui loquitur, non se creasse, sed ex utero asserit genuisse. Unde quia præter Deum, nec in angelicis spiritibus, nec in humana propagine, hic Dominus David inveniri potest, vel psalmum vestrum divinum esse negate, vel aliquem, quem Dominum David credere ratione compellamur, proferte. *Ante luciferum*, inquit, *genui te*. En rursum vobis angustiae, en rursum laqueus, en rursum fovea, in quam insana vestra cæcitas corruat, præparata. Hinc plane nullus vobis patet egressus; nisi ab eo educamini qui eduxit vinetum de domo carceris, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit (Apoc. i). *Ante luciferum genui te*. Quis est hic lucifer? Si dixeritis sidus illud esse quod, quia aliis sideribus præter principalia clarius rutilat, atque inde velut majorem ferens lucem, lucifer dicitur, respondeo: Ante luciferum illum nullus hominum creatus est. Nostis enim, Moysæ indicante, quod quarto die cum stellis aliis sidus illud creatum est (Gen. i). Homo vero post, hoc est sexta die, factus est. Nulli ergo hominum a Deo dictum est: *Ante luciferum genui te*. Sed nec alicui angelorum hoc dictum est, quoniam præmissa ratione cogente, hoc non nisi Domino David dictum est. Nullus vero angelorum, juxta eandem rationem, David Dominus est. Constat igitur, quia nec alicui angelorum dictum est: *Ante luciferum genui te*. Quod si Luciferum postquam archangelum esse dixeritis, cui sumpta ab hac stella similitudine, sub Babylonici regis nomine Propheta Isaias loquitur, *Quomodo cecidisti, Lucifer, de celo, qui mane oriebaris*? (Isa. xiv.) Respondeo: Ante Luciferum illum non solum nullus hominum factus est, sed nec ullus angelorum conditus est. Sc enim se habent de illo verba divina ad Job: *Ipse est principium viarum Dei* (Job xl). Quod si principium viarum, hoc est, operum Dei est, nullum opus Dei ante ipsum creatum est. Si vero nihil operum Dei ante ipsum creatum est, nec alicui hominum, nec alicui angelorum dictum est a Deo, *Ante Luciferum genui te*. Nam non puto adeo vos esse amentes, ut de ipso Babylonico rege, vocabulo Luciferi designato, dictum a Deo suspicemini, *Ante Luciferum genui te*. Nec enim aliquid magni sermo divinus diceret, si quod omnibus notum erat, David ante Babylonicum regem genitum narraret.

Nunquid ergo, o miserrimum genus hominum, tam perspicua non ceruistis, tam clara non videtis? Aperite tandem oculos, reserate aures, et soli cæci in mundo apparere, soli surdi inter mortales remanere erubescite. Nolite tandiu ostentui fieri orbi terrarum, nolite tam diuturnis sæculis vos fabulam exhibere. Advertite Dominum David non nisi Deum esse potuisse, agnoscite ipsum David Dominum suum non nisi Deum vocasse. Et quia primo Dominum dixit, et statim alium Dominum nominavit, intelligite non posse esse alium et alium, nisi Pa-

trem et Filium. Hunc ergo Dominum Patrem in psalmi jam dicti principio introducit loquentem Domino Filio, quando dicit: *Dixit Dominus Domino meo*. Nam, juxta præcedentia, quia nullus in creaturis David invenitur Dominus, ut non nisi Creator ejus dicatur Dominus. Et quia nomen Creatoris, nomen Dei, idem significant, Dominus David Creator est, Dominus David Deus est. Huic ergo Domino David, huic Creatori, huic Deo alius Dominus, utique et ipse Creator, utique Deus dicit. Quid dicit? *Sede a dextris meis*. Et cui hoc a Deo dici potuit, nisi Deo? Cui, inquam, a Deo dici potuit, *Sede a dextris meis*? nisi illi qui tantæ dignitatis exstitit, ut ei possit a Deo dici: *Sede a dextris meis*. Et ubi tanta dignitas inveniri poterit, quæ consensu Deitatis digna esse possit? Quæ plane natura tantæ erit dignitatis, ut mereri valeat solum deitatis? Nulla certe, o Judæi, nisi divina, et quæ propter divinam hoc meruit in solo Christo humana. Quod si quemlibet alium in sede Dei præter Deum, electio vestra sive de celestibus, sive de terrestribus creaturis collocare potest, indicet, proferat, demonstret. Sed non poterit, non prævalebit, quia nullum recipit parem deitas, nisi Deum; nullum thronus deitatis suscipit, nisi Deum; nullus Patri Deo adæquatur, nisi Dei Filius, et ipse cum eo Deus. Et quidem par est Patri et Filio utriusque Spiritus; sed non dirigitur vox ista Patris ad ipsum, quia non est a Patre genitus. Huic vero, cui dictum est: *Sede a dextris meis*; et istud adjunctum est: *Ex utero ante luciferum genui te. Ex utero*, inquit, ut eum non ex aliena, sed ex propria Dei essentia natum agnoscas. *Ante luciferum*, ut ejus etiam nativitatem, ante omnem creaturam esse advertas. *Genui te*, ut non ex aliqua materia factum, non ex nihilo creatum, sed a Patre æternaliter genitum intelligas. Ecce qui in prima quadriformis partitionis parte, non aliud Christum probare proposueram nisi Dei Filium, nunc, o Judæi, divini hujus psalmi virtute probavi et Deum. Sed dicetis: Psalmus, quem contra nos protulisti, et quem ad probandam Domini tui deitatem, in medium adduxisti, nil agit pro parte tua, nil juvat propositionem tuam. Non enim prolatus est in persona David, sed ex persona Eliezer servi Abrahæ, scriptus est David. Cujus psalmi, hic sensus est. *Dixit Dominus, id est Deus, domino meo, Abrahæ: Sede a dextris meis*. Magnum, o Judæi, ut et ipsi fatemur, apud Deum meritum Abrahæ, magna et multiplex apud ipsum prærogativa Abrahæ. Magnum meritum, quia credidit Abraham Deo (Gen. xv); magna gratia, quia reputatum est ei ad justitiam (ibid.). Magnum meritum, quia præcipiente Deo extendit manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium; magna gratia, quando ei inhibito ne filium occideret, dictum est: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, et multiplicabo te sicut tellus cæli, et sicut arenam quæ est in littore maris*

(Gen. xxii). Magnum vere, et non simplex tantum, sed multiplex apud Deum meritum Abrahæ; magna, imo et omnibus donis ei a Deo collatis major illa singularis gratiæ excellentia, quæ ei promissum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (ibid.). Sed nunquid tanta, ut ei a Deo injunctum sit, *Sede a dextris meis*? Nunquid tanta, ut, sicut ante non multa dictum est, quod Dei est singulare, fieret Deo hominique commune? Homini dico tantum, quod Abraham fuisse scimus, non homini simul et Deo, ut Christum esse novimus. Nunquid ergo huic, qui nihil plus homine erat, a Deo dictum est: *Sede a dextris meis*? Ubi est illud quod solum, ne in Christum Judæus credat, Judaicum cor retrahit, contemplatio humilitatis humanæ, indigna, ut dicitis, consortio majestatis divini? Ubi est zelus ille Dei quidem, ut Apostolus noster ait, *sed non secundum scientiam*? (Rom. x.) Nonne propter hæc verba quæ Abrahæ ascribitis, Stephanum primum martyrem nostrum continentes aures vestras velut ad blasphemiam, et stridentibus dentibus velut in yndictam. homines sacri semper sanguinis avidi lapidatis? Quid dixit Stephanus de Christo? *Video cælos apertos, et Jesum stantem a dextris Dei* (Act. vii). Quid dicit Judæus de Abraham? *Dixit Dominus, id est Deus, domino meo, Abrahæ, sede a dextris meis*. Quid est quod pati non potuistis, tunc saltem semel audire Jesum stantem a dextris virtutis Dei; et nunc quotidie pati æquanimitè potestis audire Abraham sedentem a dextris Dei? Nolite, nolite, quæso, consortem Deo dare, nisi Deum, nolite in sede divina aliquem constituere, nisi Deum. Hoc si conceditis, quod nequaquam hactenus negare consuevistis, falsa sunt verba in persona Eliezer prolata, *Dixit Dominus, id est Deus, domino meo, Abrahæ, sede a dextris meis*. Nec solum falsa esse quæ dicta sunt ostendunt, sed et cuncta psalmi sequentia lucide idem declarant. De quibus est proximè sequens versus: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix). *Sede, inquit Deus, secundum vos, o Abraham, a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, hoc est, donec subjiciantur tibi inimici tui. Et quos hostes, dum viveret, habuit Abraham? Scrutare, Judæe, totum textum sacri Canonis tui, et, nisi fallor, non dico plures, sed nec unum invenire poteris hostem Abrahæ. Homo enim justus, licet in terra gentilium commoraretur, religione tamen sua, sobrietate sua, sapientia sua sic inter malos bonus, sic et inter eos qui oderant pacem erat pacificus (Psal. cxix). Inde est quod in Canone Hebraico, inimicum ei aliquem existisse, nec Christianus legere potuit vel poterit, nec Judæus. Quod si dixeritis pugnasse eum cum cccxviii clientibus contra reges, qui Sodomæos vicerant, et Lot filium fratris sui captivaverant: eumque raptores vicisse, Lot liberasse, spolia multa ab hostibus revexisse (Gen. xiv), respondeo: Nec reges ad prælium causa Abrahæ processerunt, nec causa Abrahæ Lot fratris ejus filium ceperunt.

Causam qua reges adversum reges, quatuor scilicet adversus quinque in bellum concitati sunt, Scriptura refert. Hoc est, quia quinque reges quatuor regibus aliquandiu servierant; et tunc servitutis legem probrosam reputantes, servire nolebant. Hæc causa fuit, qua inter victos inventus Lot, a victoribus captus est: ipseque Lot causa exstitit, qua cum jam dictis raptoribus Abraham congressus est. Claret ergo quia nec isto modo invenire poterit Judæus inimicos Abraham, de quibus fingere possit dictum ei a Deo: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Quod si inimicos Abraham invenire non potuerit, nec tertium psalmi versum super eo exponere poterit. Hoc est: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion (Psalm. cix);* eique dictum a Deo: *Dominare in medio inimicorum tuorum (ibid.).* Nam quia Judæis loquens, medullam sacri psalmi, quam fastidiunt, tangere prohibeo et circa inutilem litteræ corticem, quem solum pecudum more rodere solent, morari compellor. Dicitur juxta brutum intellectum vestrum, dicite qua ratione homini benigno, homini pacifico, qui semper ferme inermis legitur, a Deo dictum sit: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Quomodo emissæ est a Domino virga virtutis Abraham, quæ ei ad pugnandum necessaria non erat. Quomodo dictum est ei a Domino: *Dominare in medio inimicorum tuorum,* qui nulli erant? Sed trans eo et ad quartum: *Tecum principium.* Quod est istud principium cum Abraham? An principium cœli et terræ cum Abraham? An aliquarum creaturarum principium cum Abraham? *In die virtutis tuæ.* Quæ est ista dies virtutis Abraham, quæ est ista dies, in qua principium jungatur virtuti Abraham? *In splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te.* Qui sunt hi, Judæe, splendores sanctorum, in quibus ante luciferum genitus est Abraham? Sed non his pene ineffabilibus immoror, quia non a Christiano de Christo, sed a Judæo de Abraham, si potuerit, exponenda sunt. Et quid sequitur? *Juravit Dominus, et non poenitebit eum (ibid.).* Quid est quod juravit Dominus? Quid est quod jurasse non poenitebit eum? *Tu es, inquit, sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech (ibid.).* Nunquid Abraham sacerdos? Nunquid Abraham sacerdos, et in æternum? Nunquid, et sacerdos, et in æternum, et secundum ordinem Melchisedech? Nam si Abraham sacerdos secundum ordinem Melchisedech, quare cum esset uterque paris officii, paris ordinis, paris dignitatis, benedici se ab ipso pertulit? quare panem et vinum obtulit? quare decimas ei ex omnibus quæ ceperat dedit? (*Gen. xiv.*) Hæc universa, Judæe, super Abraham, si potes, expone. Sed credo, imo scio, imo affirmo quod nec tu, nec tota pariter congregata synagoga Satanæ, verba ista tam sacra, tam divina, tam omnem hominem excedentia, nec de homine Abraham, nec de quolibet tantum homine exponere poterit. Falsa est igitur expositio Judaica, mentiens hæc a Deo dicta Abraham, et vera est expositio Christiana, affirmans hæc dicta esse a Deo cui-

libet homini, sed Jesu Christo Deo simul et homini: Deo, inquam, et homini. Et ut magis ac magis, si non ad credendum, saltem ad irascendum Judæum commoveam, quod audire refugit sæpe dicendo, non solum homini et Deo, sed, sicut sæpe dictum est, homini et Deo, simulque Dei Filio. Et quid tantopere nomen Filii Dei refugit Judæus, cum hoc libere ac constanter confiteatur paganus? Nonne enim paganus Nabuchodonosor? Et quid iste ad ostium fornacis suæ accedens dicit? *Nonne, inquit, tres viros misimus in medium ignis compeditos? Ecce, inquit, species quarti similis Filio Dei (Dan. iii).* En Filium Dei rex ethnicus prædicat, et Judæus negat. Confiteatur rex sine lege Dei Filium Dei, et homo educatus et doctus in lege Dei diffutetur et abjicit Filium Dei. Sed ille Dei Filius qui ab illa Babylonica salvavit confessores pueros, fornace sine dubio infernali negatores sui torquet sine fine Judæos. Auctoritatibus ergo præmissis, vel negante vel consistente Judæo, Christus Deus est, Christus Dei Filius est.

Sed audite adhuc unum, post illa quæ præmissa sunt, vestri Salomonis de Dei Filio testimonium. Ait enim in Proverbiis: *Quis ascendit in cælum, atque descendit? Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis colligavit aquas quasi in vestimento? Quis suscitavit omnes terminos terræ? (Prov. xxx.)* De quo verba ista, o Judæi, nisi de Deo accipi possunt? et quidem ascendere in cælum atque descendere, vel angelis sanctis, vel quibusdam beatis sanctorum spiritibus congruere posse videtur. Sed non de angelis non de sanctorum spiritibus hæc dicta verba sequentia probant. Probant, inquam, verba sequentia, non hoc dictum de quolibet spiritu, non dictum de qualibet creatura: sed de ipso omnium spirituum, imo omnium rerum creatore Deo, cum subditur: *Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis enim spiritum in manibus suis, hoc est, in potestate sua continet, nisi ille de quo ait Job: Quem docere voluisti? nonne eum qui fecit spiramentum? (Job xxvi.)* Cui certe adaptari poterit: *Quis colligavit aquas quasi in vestimento,* nisi ille de quo in eodem Job libro legitur: *Plante Deo concrevit gelu, et rursum latissimæ funduntur aquæ? (Job xxxvii.)* De quo dici potuit: *Quis suscitavit omnes terminos terræ,* nisi de illo de quo psalmus canit: *Tu fecisti omnes terminos terræ, astatem et ver; tu plasmasti ea? (Psalm. lxxiii.)* Non igitur Salomon vester de quolibet ista, non de Deo sensit, non de quolibet, nisi de Deo protulit. Audite ergo sequentia: *Quod nomen est ejus, aut quod nomen Filii ejus, si nosti? (Prov. xxx.)* Quid agitis, Judæi? Ecce exquirat Salomon nomen Dei, exquirat velut ineffabile nomen Filii Dei. Nequaquam plane sapiens ille nomen Dei Filium habentis exquireret, si eum Patrem esse non crederet. Nequaquam nomen Filii ejus investigaret, si Dei Filium esse aliquem non sentiret. Sensit ergo Salomon quod hucusque non sensistis; confessus est, quod hucusque negastis, et Deum Patrem esse quem Fi-

lium habere testatur, et Filium ejus esse quem sub nominis investigatione Dei Filium esse fatetur. Quid verbis istis clarius? quid luce hac splendidius? Nonne hoc solo Salomonis testimonio, o Judæi, etiam remotis aliis vos urgentibus Scripturarum testimoniis, necesse est vos confiteri Filium Dei? Nam nec inde quilibet insidiandi vobis angulus uspiam patet, unde hoc singulare nomen Filii Dei conemini pervertere, plurali nuncupatione filiorum Dei. Ea enim, quam prætereunda Scriptura videtur, inquisitio nominis Dei, et inquisitio nominis Filii Dei, excludit pluralitatem filiorum Dei. Nam neque sancti angeli, neque justi homines, quos, ut supra dictum est, aliqua excellenti gratia Dei filios Scriptura sancta nominat propriis, ubi necessarium fuit, nominibus caruerunt, vel jam imposita adeo tecta fuerunt, ut ea tantopere Salomon admiretur, et admirando tanta diligentia investigare credatur, ut dicat: *Quod nomen est ejus, aut quod nomen Filii ejus, si nosti?* Sed nec aliqua ratio patitur, ut post illud, quod de eo tam solemniter protulit, quando dixit: *Quod nomen est ejus*, de aliquo hominum sive aliquo angelorum dictum sentiat, quod sequitur: *Vel quod nomen Filii ejus, si nosti?* Jam quippe nomen angelicum vel humanum, divino nomini adequari videretur; jam nomen creaturæ par Creatori fieri diceretur. Est autem nomen Dei super omne nomen, ut nostis, nec minus ineffabile, nec minus incomprehensibile, quam ipse Deus. Nec enim aliud est Deus, aliud nomen ejus; sed tam ipse quam nomen ejus, hoc est idem simplex et summus Deus præfertur omnibus operibus ejus. Hinc est quod Scriptura hæc, quæ dicit: *Quod nomen Filii ejus, si nosti?* non solum Dei Filium prædicat, sed etiam eundem Deum esse demonstrat. Nulla namque ratione nomen Filii Dei pari diligentia ut nomen Dei exquireretur, nisi et ipse quoque Dei Filius Deus esse monstraretur. Nomen ergo Patris, et nomen Filii, quod pari sublimitate exquiritur, pari quoque deitate præditum esse docetur. Aut ergo proferte mihi aliquem alium, o Judæi, quem certa auctoritate vel ratione compellar credere et confiteri, non ex plurali filiorum Dei numero, sed unicum esse Filium Dei: aut suscipite Christum nostrum, qui tot auctoritatibus, tot rationibus, probatus est et Deus, et Filius Dei.

CAPUT II.

Quod Christus specialiter Deus sit.

Sed postquam Christus litterarum vestrarum, o Judæi, auctoritate, Dei esse Filius ac Deus probatus est, fortassis adhuc solita improbitate instabit, et aliis divinitatem ejus exemplis vobis monstrari clarius exigetis. Et quid, inquam, clarius ostendi potest? Quid in rebus mandatis luce clarius? quid sole fulgentius? Cæcis tamen et lux nox est, et sol tenebræ sunt. Sic vobis, sic plane vobis, Scripturarum sacrarum claritas splendet, ut quæ alios illuminant, vobis lucere non possint; quæ aliis fulgent, vobis obtenebrescant. Cui enim, præ-

ter vos, non sufficeret, ad Christi deitatem comprobendam, tam lucidum divini psalmi, quod præmissum est, testimonium, *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*, et reliqua? Cui præter vos, non sufficeret, ad Christi deitatem comprobendam, tam splendida Salomonis sententia, qua nomen Filii Dei, sicut ipsius Dei exquirens, ostendit, non solum Christum esse Dei Filium, sed etiam Deum? Cui, præter vos, non sufficeret sola ipsa ratio, qua quia Christus auctoritatibus sacris Filius Dei esse ostensus est, eadem quoque Deus esse probatus est? Et hoc quo modo? Audite. Si enim Dei Filius est, aut naturaliter, aut tantum vocaliter Dei Filius est. Sed, ut supra posui, vocaliter tantum, non naturaliter gratia aliqua, vel merito aliquo, dicti sunt quidam angelorum, dicti sunt quidam hominum, filii Dei: Quidam angelorum, ut in libro Job: *Quadam die cum venissent Filii Dei, ut assisterent coram Domino* (Job 1); quidam hominum, ut per Ezechielem loquitur Deus: *Habui eas, et pepererunt mihi filios et filias* (Ezech. xxiv). Christus vero quia ante omnem creaturam ex ipsa Patris essentia genitus esse supra probatus est, naturaliter Dei Filius est. Quod si naturaliter Dei Filius est, atque non aliud quam Pater est. Pater autem Deus est. Non igitur aliud Filius quam Deus esse potest. Nam, ut de ipsa carnali generatione, licet longe impar, aliquod tamen exemplum trahatur, sicut genitus de homine homo est, sicut genita de ave avis non nisi avis est, sicut accensum de lumine lumen non nisi lumen est, sic natus de Deo Deus, non nisi Deus est. An non sufficit hæc sola ratio vobis? Succedant ergo rationi et alia Scripturarum vestrarum exempla, et ad probandam Christi veram deitatem, de ipso legislatore vestro Moyse evidens testimonium proferatur.

Accede ergo, sancte Moyses, tu, inquam, singularis amice Dei, tu quem ipse Deus ex nomine se nosse dicit, tu qui in velamen Judæis datus es, sed nobis revelatus es: accede non jam ad populum Dei, sed contra hostes Dei, et expone tam nobis quam ipsis, deitatem Filii Dei. *Plait, inquit, Dominus super Sodomam et Gomorrhæm sulphur et ignem a Domino de cælo* (Gen xix). Quis est iste Dominus, o Judæi, qui ab alio Domino pluit sulphur et ignem de cælo? Audistis jam dicentem David: *Dixit Dominus Domino*, audite et Moysen dicentem: *Pluit Dominus a Domino*. Nelite confugium facere ad angelos qui præcesserant, qui sero Sodomam venerant, qui mane Lot cum uxore et filiabus de Sodomis abduxerant. Jam abierant, jam recesserant, jam ad quod missi fuerant impleverant. Nullus eorum Dominus dici potest, quia uterque angelus, uterque nuntius dicitur: quia uterque non Dominus, sed minister vocatur. Missi sunt illi in ministerium, ut Lot justum educerent, ut eum ab impiis secernerent, non ut (quod suum non erat), deitatis seu dominationis nomen assumerent. Nec movet nos quod eos Lot Dominus vocat, quod ado-

rat, quod precatur. Mos est iste humanus, ut quandoque a paribus pares, quandoque a minoribus majores, Domini honoris causa vocentur. Mos fuit antiquus et modernus, ut præter illum singularem adorationis cultum, quo Deitas honoratur, invicem se homines quodam venerationis genere, vel ex parte supplices, vel toto corpore prostrati, adorent. Mos est communis neminem latens, quo et mutuas preces pro quibuslibet causis homines sæpe frequentant, et sibi mutuo, quæ rogantur indulgent. Legitur: sæpe hoc sanctos homines fecisse, et talibus obsequiis, vel apparentes angelos, vel se invicem honorasse. Hoc modo, non illo, quo Divinitas adoratur: hoc, inquam, usitato humanæ venerationis obsequio, Lot illos angelos adoravit, dominos vocavit ac deprecatus est. Nam quod angeli fuerint non Deus, non domini, sed ministri, declarant ipsorum verba ad Lot: *Delebimus, inquit, locum istum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino, qui misit nos ut perdamus illos (Gen. xix)*. Qui ergo missi sunt ut perderent locum, utique non domini, sed ministri mittentis Domini sunt, licet non solum per bonos, sed etiam per angelos malos, lesiones vel plagæ diversæ hominibus inferri legantur. Probatur hoc de ipso Job; probatur et de illis de quibus scribitur: *Misit in eos iram indignationis suæ: indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos (Psalm. LXXVII)*. Sed nec illud movet quod unus ex illis qui apparuerant angelis ait: *Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem, pro qua locutus es (ibid.)*. Illic enim velut angeli metas excedens, Dei personam sibi assumere videtur, ut ille, quem Abraham loquentem eadem Genesis Scriptura introducit, dicens: *Ecce angelus Domini de cælo clamavit: Abraham, Abraham (Gen. xxii)*. Et versu interposito: *Nunc cognovi quia times Deum, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me (ibid.)*. Sed tamen Abraham, non propter angelum, sed propter Deum filio suo non pepercerat. Videtur ergo in his verbis personam Dei eundem sibi angelum assumpsisse, vel Deum in angelo locutum fuisse. Sic fortassis et hic. Sed sive hoc sit, sive non, angeli apparentes Lot angeli, ut dictum est, fuerunt, non Deus; ministri, non domini; servientes, non imperantes; obsequentes, non dominantes. Ex his apparet quod de nullo eorum dictum est: *Pluit Dominus a Domino*. Nam angeli non dicuntur domini, administratorii spiritus non dicuntur domini: sed ille tantum, ille vere, ille summe dicitur Dominus, qui patribus vestris, o Judæi, per Moysen locutus est: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est (Deut. vi)*. Ille certe est Deus unus, ille est Dominus unus, de quo Apostolus noster, quamvis vos ei non credatis, loquitur: *Unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia (I Cor. viii)*. De hoc Patre Domino, de hoc Filio Domino, hæc vestra Scriptura loquitur, cum dicit: *Pluit Dominus a Domino*. Pluit plane Dominus a Domino, Filius a

PATROL CLXXXIX.

A Patre, Deus a Deo, qui sicut habet, ut a Deo Deus sit, sicut habet ut a Domino Dominus sit, sic ab ipso essentialiter habet, ut remuneret justos, puniat peccatores, glorificet bonos, condemnet profanos. Quod et tunc fecit, quando pluit super Sodomam et Gomorrhæm sulphur et ignem a Domino de cælo. Nam nec verba ista, pluere, ningere, tonare, et similia, alicui creaturæ congruunt, sed ad solum creaturæ auctorem spectant, qui facit ista quando vult, prout vult, et producit. Hoc sonant et verba libri Regum: *Dedit Dominus voces et pluvias in die illa (I Reg. xii)*. In Psalmis etiam ad litteram legitur: *Intonuisti de cælo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam (Psalm. xvii)*. Et in Exodo: *Cunctus populus audiebat voces et lampades, et sonitum buccinæ montemque fumantem (Exod. xx)*. Adverte igitur, o Judæi, Christum in Scripturis vestris Dominum ac Deum vocari. Nolite ipsum negare Dominum, nolite negare et Deum, ne forte ut super illos impios, sic et super vos blasphemus pluat sulphur et ignem a Domino de cælo, et impleatur in vobis quod legitur in psalmo: *Pluit super peccatores laqueos ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum (Psalm. x)*. Sed forte dicetis Christum quidem vocari Dominum, prout tibi videtur; ex Scripturis affirmas, atque ut inde illum etiam Deum fateamur, cogere vis. Sed intermisso aliquandiu hoc Domini nomine, ex eisdem Scripturis etiam Deum aperte vocari ostende. Et faciam hoc plane, si vos auditores, imo si, quod totum est, intellectores habuero.

C Audite ergo rursus sæpe nominatum, ac sæpe nominandum David vestrum, imo multo magis nostrum. *Sedes, ait, tua, Deus, in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (Psalm. xliii)*. Quis loquitur? Secundum nos Deus Pater, secundum vos ipse David. Cui loquitur? Secundum nos Deus Pater Filio suo, secundum vos ipse David regi filio suo. Sed intermisso ad præsens nostro intellectu, juxta hunc vestrum psalmus exponatur. Videatur si verba ista regi Salomoni, vel alicui ex posteris ejus, sive cuilibet, præter Christum, alteri congruere possunt. Loquitur, inquam, juxta vos, ut dictum est, Salomoni filio suo David, vel alicui ex consequentibus: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi*. Et certe præcedentia vel subsequencia psalmi verba pervertere, et more vestro, in alios vel alicui intellectus fortassis intorquere potestis. Sed de verbis istis quid? Quo sensu, quo astu, qua nimium nimiumque desudata interpretatione, sacra hæc verba cuilibet mortalium, præter Christum, adaptare valebitis? *Sedes, inquit, tua, Deus*. Qua ratione, quo ausu a propheta homo vocatur Deus? Sed dicetis: Moysi locutus est Deus: *Constitui te deum Pharaonis (Exod. vii)*. Et addetis: Scriptum in Psalmis: *Deus stetit in synagoga deorum; et in medio deos dijudicat (Psalm. lxxxi)*. Nec illud omititis: *Ego dixi: Dii estis (ibid.)*. Et nos, o Judæi, novimus

ista. Clara sunt, aperta sunt, latere nos non potuerunt. Vocantur illi dii, non quod aliqua deitas in eis fuerit, sed quia principatu aliquo, dignitate aliqua, vel sanctitate, quibusdam aliis a Deo praelati fuerint. Nostis hoc et ipsi quia non quod dii erant dii a Deo vocati sunt, sed quoniam excellenti gratia a Deo aliis praelati sunt. Sed non isto sensu iste, cui David loquitur, Deus ab ipso vocatur. Indicat hoc quod sequitur: *In sæculum sæculi. Sedes, ait, tua, Deus, in sæculum sæculi.* Nullus enim regis, nullius terreni principis sedes manet in sæculum sæculi. Contradicite, si potestis, et ostendite sedem alicujus mortalis manere posse in sæculum sæculi. Sed non potestis, resistit natura, reclamatur mundus, denegat omnis homo. Necesse est ergo ut fateamini sedem hanc non cuiuslibet regis esse posse, sed ipsius tantum Dei; hunc autem Deum non alium esse quam ipsum, de quo agitur, Christum. Nam et hoc sequentia versus hujus declarant. Nulla namque mutata persona, eidem Deo loquitur: *Virga directionis virga regni tui.* Ac statim: *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Si ergo unctus iste Deus est, utique Christus Deus est. Quem enim nos unctum, quem vos Messiam, hunc plane tam nos quam vos Christum dicimus, Christum prædicamus. Lingue tantum diversæ sunt, sensus linguarum idem est. Sonus duplex est, intellectus unus est. Deus ergo iste unctus Christus est, et unctus. Id est Christus Deus est. *Unxit te, inquit, Deus, Deus tuus.* Attendite, Judæi. Non semel tantum illum vocat Deum. Deum illum prius vocaverat, quando dixit, *sedes tua, Deus.* Nunc rursum vocat illum Deum, cum dicit, *unxit te Deus.* Quod enim sequitur, *Deus tuus*, jam alius casus est. Nam quod primo dicit, *Deus*, vocativus est; quod secundo, nominativus est. Ac si diceret: O Deus, unxit te Deus: Videtis adhuc, non semel tantum, sed bis, in duobus continuis versibus, a tanto propheta Christum tam lucide, tam præclare vocari Deum? Confitemini ergo, confitemini licet sero, Christum Deum, quem summus prophetarum vestrorum tam splendide prædicat Deum: Nec qualemcunque, sed talem, cujus sedes, juxta eundem prophetam, permanet in sæculum sæculi. Sed quis est et ille Deus, a quo unctus est iste Deus? Sic enim lego: O Deus, unxit te Deus tuus. Agnovistis unctum Deum, agnoscite et ungentem Deum. Vide, si tamen datum fuerit vobis, quod hactenus videre non potuistis. Advertite nunc tandem necessario alterum oportere esse qui ungit, alterum qui ungitur. Alter tamen iste, et alter ille, Deus a propheta vestro vocatur. Nam et qui ungitur, Deus dicitur; et qui ungit, Deus vocatur. Quid laboratis? Nusquam patet fuga. Scriptura vestra est quæ recitatur; propheta vester est qui loquitur, imo Dei sunt verba quæ loquitur. Obmutescite igitur, et divina virtute undique, angustati intelligite nunc saltem, Deum et Deum esse non posse alium, nisi Patrem et Fi-

lium. Patrem, qui, sicut probatum est, in aliis Scripturæ locis loquitur Filio: *Ego hodie genui te.* Filium, qui eundem Patrem invocatur, sicut ipse Pater de eodem Filio alibi ait: *Ipse invocavit me, Pater meus es tu (Psalm. lxxxviii).* Ab hoc Deo Patre unctus est Deus Filius, unctus est Christus, non in quantum Deus est, sed in quantum homo est. Quantum enim ad Dei naturam pertinet, nihil Filio Deo potest addi a Patre Deo. Cui quantum ad eandem divinam essentiam spectat, nihil Deus Pater potuit conferre donando, qui simul omnia contulit, eum æternaliter et ineffabiliter generando. Sed vere contulit multa, vere dedit multa humanæ naturæ susceptæ a Filio suo, qua mediante projectus a facie Dei, ejectus de paradiso Dei, factus de servo pessimus hostis Dei, Deo rursum redditus et conjunctus est homo. Unctus est igitur a Deo Patre Deus Christus, in quantum homo est, oleo, non illo quo apud vos olim reges ungebantur, sed oleo lætitiæ, oleo gratiæ, qua et homo ille a Deo assumptus, eadem assumptione deificatus est, et mundus totus Deo reconciliatus, glorificatus et salvatus est. Sic ergo, sic, non Judaico errore, sed Christiano more legite, intelligite, exponite: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi, et: Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.*

Et licet ista ad probandum Christi deitatem brutis etiam pectoribus sufficiant, veniat tamen vel propheta vel propheticus homo in medium, Jeremiæ propheta notarius, seu collega Baruch. Veniat, et quamvis de alterius, tamen de prophetico Jeremiæ corde, spiritum hauriens, quid de Christi deitate sentiat, velut prophetæ consecratis, non per involucria, sed nude ac lucide aperiat. Hic certe post multa, quæ de Deo præmiserat, subdit: *Hic, ait, Deus noster est, et non æstimabitur alter ad ipsum. Hic invenit omnem viam disciplinæ, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch iii).* Quid clarius? quid apertius? Deum vocat. Quem? qui invenit omnem viam disciplinæ. Quam viam? Illam scilicet, quam dedit Jacob puero suo, et Israel dilecto sibi. Et quam viam disciplinæ dedit Deus Jacob vel Israel, nisi præcepta quæ primis patribus vestris tradidit, nisi legem quam per Moysen dedit? Hic plane Deus, qui omnem viam disciplinæ invenit, qui eam per Patres, qui maxime per Moysen Israeli dedit: *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Solvite hoc, exponite alio, si potestis, modo, qualiter Deus, qui legem per Moysen Israeli dedit, in terris visus est; exponite qualiter cum hominibus conversatus est. Sed forte respondebitis: Visus est Deus Jacob, conversatus est cum Jacob, quando, ut Scriptura loquitur, vir quidam luctabatur cum eo usque mane, et de quo ipse Jacob dixit: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Gen. xxxii).* Dicitis forsitan hoc modo in terris visum Deum a pluribus. Addetis, ut puto, quod tunc Deus ab hominibus visus est, et cum hominibus conversatus est, quan-

do Moyses in montem ascendit, et quadraginta diebus cum Deo fuit, quando Deus de monte Sinai, populo in inferioribus constituto, corporali vel audibili voce insonuit (*Exod. xx et xxiv*). Sed, ut breviter objecta destruiam, nec Jacob, nec Moyses, nec populus, nec aliquis, ipso Deo teste, Deum videre potuit. Recolite sic Deum locutum Moysi: *Non videbit me homo, et vivet* (*Exod. xxxiii*). Si ergo isti in carne vivebant, Deum videre non potuerunt. Sed crēdo quod conceditis eos, de quibus sermo est, in carne vixisse. Necesse est ergo vos concedere quod nullus eorum Deum videre potuit. Sed vere quasdam imagines Dei personam praeferentes viderunt; quasdam voces sonumque corporeum, non ex essentia, sed praecepto Dei prolatum, audierunt. Nam quod ipsum Deum non viderint, quod vocem illius divinae et incircumscriptae essentiae non audierint, non solummodo probat hoc quod praemisi: *Non videbit me homo, et vivet*, sed et illud quod de populo Israel legitur in Exodo: *Descende*, ait Moysi, et *contestare populo, ne forte velint transcendere terminos ad videndum Dominum, et pereat ex eis plurima multitudo* (*Exod. xix*). Et post aliqua: *Sacerdotes autem et populus, ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos* (*ibid.*). Quomodo ergo dicere poteris, o Judae, Deum tunc in terris visum, et cum hominibus conversatum, quando sic prohibeat non transcendere terminos ad videndum se, quando interitum transgressoribus minabatur, quando non solum de populo, sed et de ipsis sacerdotibus dicebat: *Non transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos*. Non ergo illo tempore in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Quo igitur tempore? Quo, nisi illo, quando, juxta Evangelium nostrum, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan. i*), et, juxta verba Sapientiae, quae Salomon vester scripsit, dicentis: *Deliciae meae esse cum filiis hominum?* (*Prov. viii*.) Sapientia Dei, carne induta, conversata est cum filiis hominum? Tunc ergo vere, tunc, non ante, nec post, Deus ille vester, qui invenit omnem viam disciplinae, et qui dederat eam Jacob puero suo, et per Moysen Israel dilecto suo, in terris visus est et cum hominibus conversatus est. Manet tamen sententia suprascripta: *Non videbit me homo, et vivet*. Non enim mortalibus invisibilis Deus, qui, juxta Apostolum nostrum, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (*II Cor. v*), interitis visus est; sed secundum hominem quem induerat, quo immensam majestatem suam tlexerat, vere et absque dubio in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Hunc plane ab hominibus visum, inter homines conversatum, vocat homo propheticus Deum, non Deum alienum, sed suum, sed vestrum, sed omnium Judaeorum cum dicit: *Hic Deus noster, et non estimabitur alter ad ipsum* (*Baruch iii*).

Quid amplius? Nonne jam plenissime vobis satisfaciunt tot divina testimonia, quod Christus, quem colimus, quem praedicamus, Deus noster, Deus

A vester, Deus universorum sit? An vultis adhuc et alia proferri testimonia? Infinita equidem sunt illa, nec brevi opere explicari possent, quae magis multis voluminibus egerent. Sed quantum proposita brevis patitur, audite post alios quos audistis, non solum virum propheticum, sed prophetarum maximum Isaiam. Redi ergo ad nos, magne Isaia, et qui Christum ab aeterno Dei esse Filium prodideras, etiam in terris de virgine natum Deum esse Judaeis declara. Judaei quidem sunt, et lapidei sunt; et sicut ipse expertus es, non auditores prophetarum, sed proditores et interfectores sunt; dic tamen, loquere, fac quod tuum est, ut vel credant tibi Judaei, et convertantur; vel si credere noluerint, juxta psalmum suum avertantur retrorsum, et confundantur (*Psalm. B xxxi*). Non poterit optimo successu carere divina secreta reserans sermo tuus, quem si spreverit Judaeus, audiet Christianus; si abjecerit paucitas incredulorum, suscipiet et venerabitur infinitas orbis terrarum. *Parvulus*, ait, *natus est nobis, filius datus est nobis* (*Isa. ix*). Quid post? Hoc commune est. Multi enim parvuli nascuntur hominibus, multi filii a Deo dantur hominibus. *Factus est principatus super humerum ejus*. Et hoc multorum esse potest. Multi enim in terris et principati sunt, et principantur. *Et vocabitur nomen ejus admirabilis*. Hic jam parvulus, quem dixeras, filius quem nominaveras, a communi aliorum principatu secernitur. *Consiliarius*. Et hic, magnum quiddam et singulare innuitur. Sed prosequere. *Deus*. Audistis, Judaei? Parvulus iste natus, Filius iste datus, super cujus humerum principatus factus esse dicitur, qui et admirabilis scribitur, qui consiliarius nominatur, etiam Deus a propheta vocatur. Quid ultra quaeritis? Quid vel missitare poteritis? Erubescite, miseri, erubescite; et veritati tam lucidae, tam splendidae, quia saltem vos repugnare non posse cernitis, acquiescite. Isaia magnus homo, magnus propheta, plenus Deo, amicus Dei, notus vobis, notus mundo, hoc dicit: *Vocabitur nomen parvuli, admirabilis, consiliarius, Deus*. Sed attendite et sequentia: *Fortis*. Jam hoc omnibus clarum est, quia qui Deus est, et fortis, et auctor fortitudinis, et Dominus virtutum est. Sed quid post? *Pater futuri saeculi*. Quis loquitur? Propheta. Ubi loquitur? Utiq; in hac vita, utiq; in hoc saeculo. Quid est ergo quod dicit, *Pater futuri saeculi*? Plane non hujus, in quo vivebat, in quo loquebatur. Nam illud saeculum praesens erat. Ergo de alio, non de praesenti saeculo dicit: *Pater futuri saeculi*. Et quod illud saeculum? Certe mortalibus invisibile, certe sempiternum. Et illius saeculi quis Pater esse potest, nisi Deus? Cum enim nec hujus visibilis et transituri saeculi aliquis recte dici possit Pater, nisi Deus, longe minus illius invisibilis et aeterni quisquam dici Pater potest, nisi tantum Deus. Necesse est igitur ut qui Pater futuri saeculi dicitur, Deus quoque esse credatur. Quod si forte Judaica versutia, parvulum illum, illius saeculi dictum Patrem dixeritis, in quo, quia regnabiturus erat,

Pater ejus dictus est. Quod quia nondum erat, utique futurum erat; nec sic valebit, nec sic stare poterit Judaicus sensus. Intellectum enim hunc praecedentia prorsus destruunt. Hoc quomodo? quia Deus vocatur. Nullum autem terrenum regem, nullum temporalem principem Deum esse potuisse vel posse et ipsi fatemini. Unde etiam juxta intellectum vestrum, sequitur quod qui Deus dictus est, rex temporalis vel princeps hujus saeculi a propheta dictus non est. Hoc si verum est, Pater futuri saeculi, de hoc instanti saeculo dictum non est. *Princeps pacis*. Nec istud nisi de Deo accipi potest. Nam amator pacis, amicus pacis, sectator pacis, filius pacis, et his similia, homo quilibet dici potest. Princeps vero pacis, pater pacis, auctor pacis, non nisi Deus accipi potest. Revolvite paginas sacras, et, si non fallor, non nisi Deo nomina haec adaptari videbitis. Hoc quia verum est, non nisi Deus a propheta princeps pacis dictus est. Ille plane, ille certe princeps pacis dictus est, qui sic paci principabatur, ut eam suam diceret, ut illam velut propriam suis discipulis, jam jamque passurus ac moriturus, donaret, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv). Illic, inquam, vere princeps pacis est, qui etiam postquam a mortuis resurrexit, discipulis apparens, hoc eodem pacis nomine prima voce solemniter usus est, dicens: *Pax vobis* (Joan. xx). Nec latet nos (quod vos forte ignoratis) septuaginta Interpretes, quos vester Josephus refert, a pontifice Eleazaro ad transferendas de lingua Hebraica in Graecam Scripturas sacras, Ptolemaeo regi Aegyptiorum directos, sex ista tam sublimia nati parvuli nomina reticuisse, et pro illis, magni consilii angelum transtulisse. Sed fecerunt illi hoc, ut auctores tam vestri quam nostri referunt, ne regi jam unum Deum colenti scandalum facerent, neve illum qui noviter cultum idolorum abjecerat, rursus objecta hominis Christi deitate, dum tanti mysterii altitudinem penetrare non posset, non tam erudirent quam perturbarent. Sed hoc, sive alio animo, hoc illi fecerint, quid ad vos? Si non habent nomina illa Graeci libri, habent Hebraei. Si non habet ea Graecus, habet Hebraeus. Relegite Isaiam, scrutamini verba ista, et non verbis meis, sed litteris vestris credite; non libris alienis, sed propriis acquiescite.

His praemissis, procedite ad sequentia: *Multiplabitur ejus imperium* (Isa. ix). Cujus imperium? Parvuli supradicti. Quid sequitur? *Et pacis non erit finis*. Et hic fugite gressum, Judaei. Quod est hoc imperium, quod ita multiplicandum scribitur, ut pacis ejus non sit finis? Quis est parvulus iste, quis est filius iste, cujus imperium non solum prolixum, non solum diuturnum dicitur, sed insuper aeternum esse praedicatur? Hunc, si potestis, nodum solvite, hujus quaestionis vinculum expedite. *Multiplabitur ejus imperium, et pacis non erit finis*. Et quod est, vel cujus est tanti imperii solium? *Super solium*, inquit, *David, et super regnum ejus* (ibid.). Percur-

rite, numerate universos reges de stirpe David, ab ipso David vel Salomone filio ejus usque ad ultimos prolis Davidicae reges: Joachim dico vel Sedechiam, quorum primus regno deposito, sponte se Babylonis tradidit (IV Reg. xxiv). Alter vi bellica ab eis captus, erutis oculis, in Babylonem captivus ductus est (IV Reg. xxv). Videte, utrum alicui ex illis Scriptura haec conveniat. Non utique ut cernitis, ut perspicuum est, alicui ex ipsis congruit. Nec ipsi bono regi Josiae, cui quidam ex vestris ut olim audivi, sacra ista verba, quae praemissa sunt, somniantes applicare contendunt. Sed nunquid Josias Deus? Nunquid princeps pacis? Nonne pacem regni ejus, citissimus finis secutus est? Nonne et ipso brevissimo tempore regnans, in campo Magdolo, a rege Aegyptiorum Necho interfectus est? (IV Reg. xxiii.) Nonne eo interfecto, cum vita ejus et pax imperii ejus finita est? Nam, paucis annis elapsis, secuta est urbis vestrae vasitas, templi Dei exustio, Judaeorum captivitas, et in Babylonem transmigrationis. Falsissimum est ergo et stolidissimum haec prophetica verba super Josia exponi. Ridiculum prorsus est, nec humanis auribus tolerandum, vel de Josia, vel de quolibet Judaeorum, vel aliquarum gentium rege, ista quae non nisi Deo et Deo Christo adaptari possunt, sentire. *Super solium*, inquit, *David et super regnum ejus*. Quid ad ultimum? Ut confirmet illud et corroboret in iudicio et justitia amodo et usque in sempiternum. Et ista, cui, nisi Deo: cui, inquam, nisi Deo congrunt? Quis certe alicujus regni solium confirmare, quis corroborare potest in iudicio et justitia usque in sempiternum? Nunquid homo? Sed nunquid ille qui aeternus non est, regni sui solium confirmare in sempiternum potest? Nonne clarum, nonne perspicuum etiam caecis est non posse aliquid in sempiternum confirmari ab aliquo, nisi a sempiterno? Quia ergo his obviari non potest, quia tam lucidae veritati nec Judaeus, nec ethnicus, nec Satan quilibet contraire prevalet, certum est quia parvulus tot divinis vocibus designatus Deus, non alius quam Christus noster est. Unde constat quod Christus, verus et sempiternus Deus est. Aut enim dabis mihi alium parvulum, dabis alium filium, de quo haec omnia accipi possint, aut, si non potes, quod vere non potes, parvulum istum, filium istum, super quo tot divina scribuntur, nullum alium necessario sentire cogaris, quam Christum Dominum nostrum. Qui more humanae aetatis parvulus, more nascendi, sed hoc admirabili et unico, Virginis filius secundum deitatis naturam, assumptae humanitati perpetuo unitam, admirabilis est, consiliarius est, Deus est, fortis est, princeps pacis est, pater futuri saeculi est. Cujus imperium, infinito universarum gentium numero assidue multiplicatur, cujus regni pax nunquam finitur, cujus solium non multis solum annis ut mortalium regum, sed ut Regis aeterni, in sempiternum confirmatur ac roboratur. Sed novi, Judaei, quia tot tantisque auctoritatibus pressus,

vinci potes, obrui potes, credere adhuc fortasse A non potes. Quare hoc? Quia hominem Deum credere confunderis, hominem Deum confiteri erubescis. Vilescit in corde tuo conditio humanæ naturæ, indignam eam æstimas nomine vel honore majestatis divinæ. Contemplaris hujus humilitatem, intueris illius sublimitatem. Videntur tibi non posse congruere tam alta tam humilibus, tam sublimia tam abjectis, hoc est, humana divinis. Hæc certe tota causa est, qua incredulus permanes, qua Deo resistis, qua nec ipsis Scripturis tuis, Christum esse Deum toties et toties protestentibus, credis. Et putas, o insipiens, quod cogitatio sublimitatis divinæ et humilitatis humanæ Christianam sapientiam fugerit? Vere, inquam, ad tam sublime et ineffabile Dei opus, Christianus obstupescit, nec tam singulare deitatis miraculum admirari sufficit. Sed aliud est mirari et credere; aliud est mirari et contemnere. Miratur Christianus, et illuminatur; miratur Judæus, et exæcatur. Miratur Christianus, et de solitario miraculo Deum singulariter laudat; miratur Judæus, et blasphematur. Non sequitur in admiratione tantæ rei prophetarum suorum cautela, qui et futura scientes et prædicentes, non ea spernebant; sed admirando et prædicando, etiam ad illa pavebant. Cujusdam ex ipsis verba sunt hæc : *Domine, audiui auditum tuum, et timui : consideravi opera tua, et expavi (Habac. iii).* Quid timuit? quid expavit? Audi : *Domine, opus tuum (ibid.)*. Quod opus? Fortassis fabricam mundi. Sed huic opinioni contradicunt verba sequentia : *In medio, inquit, annorum vivificavit illud (ibid.)*. Et certe cæli et terræ opus, sive illorum quæ infra sunt, jam ab antiquo facta fuerant, jam juxta partium congruentem differentiam vivificata erant.

Est igitur aliud opus, quod hic timet, quod expavescit, quod in medio annorum vivificari rogat. Nec solum vivificari rogat, sed etiam notificandum esse prædicit, cum subdit : *In medio annorum notum facies (ibid.)*. Quære, Judæe, quod possit esse hoc opus, quod Habacuc propheta miratur, et quod tantopere impleri precatur. Certe universa apud Judæos olim facta miracula vel miranda opera prophetam istum præcesserant. Nec aliqua ex illis quæ in Canone vestro legentes, admirari soletis, residua erant. Aut igitur opus aliud tam mirabile, pro quo adeo propheta sollicitari debuerit, impletum vel implendum ostende; aut si non vales, opus tam timendum, tam optabile, in Dei Filio, quando pro salute hominum hominis naturam assumpsit, consummatum agnosce. Hoc opus, quia cunctis operibus Dei excellentius esse vidit, et admiratus est, et extimuit. Et ne putaretur nolendo vel refugiendo timuisse, etiam impleri rogavit. Hoc est plane opus, quod et alienum esse a Deo, et tamen Deum ipsum opus operaturum, secretorum Dei frequentior reserator Isaias non tacet. *Ut faciat opus suum, inquit, alienum opus ejus (Isa. xlviii)*. Ut operetur opus suum, peregrinum est opus ab eo. Nam quod opus

Dei adeo alienum fuit a Deo, quantum illud, quo personaliter homo junctus est Deo? Nam quod cælum, terra, mare, et quæ infra continentur, creata sunt ab ipso, non fuit alienum opus a Deo. Quod miracula minora vel maxima, quolibet tempore facta sunt ab ipso, non fuit alienum opus ab eo. Quia vero homo infimus summo junctus est Deo, tunc vere, tunc solum opus illud alienum fuit ab eo. Hoc est et illud opus, de quo Jeremias : *Quousque deliciis dissolveris, filia vaga? Faciet Dominus novum super terram (Jer. xxxi)*. Quod novum? Quid enim novum super terram? Ait enim Salomon : *Nihil novum super terram, nec valet quisquam dicere : Ecce hoc recens est (Eccl. i)*. Quod ergo est hoc novum? *Mulier, ait, circumdabit virum (Jer. xxxi)*. Hoc si potes, Judæe, Judaice expone. Quo enim modo potest mulier circumdare virum, ut novum sit? Si enim manibus vel brachiis, hoc novum non est. Si infantem, quem gestat utero, circumdare dicitur corpore materno, nec hoc novum est. Quolibet modo circumdare posse dicatur femina virum, prorsus novum non est. Necesse est tamen, ut vides, si verba prophetica conservantur, aliquam feminam sic virum circumdare, ut novum esse possit. Quod quia in usu humano invenire non prævalet, ad divina te oportet confugere. Oportet te, inquam, ad divina confugere, et eum quem Virgo de solo Spiritu Dei concipiens Emmanuel, quem Latinus *Nobiscum Deus* vocat, id est Deum factum hominem, virgineo utero circumdans portavit, mecum pariter confiteri. Ad quid ista? Ut videns Christianos, cernens ipsos prophetas Dei, hoc singulare opus Dei, quo Deus propter homines homo fieri dignatus est, ob sui celsitudinem timere, admirari, venerari, desinas esse incredulus, cesses esse blasphemus. Nec retrahat te a fide, nec revocet a spe salutis tuæ quod res magna est, quod supra te est, quod ineffabilis et incogitabilis est. Nam sicut a prophetis tuis audis, alienum quidem fuit opus a Deo, quantum ad diversitatem naturarum pertinet, Deum hominem fieri; sed non fuit alienum misereri. Quod enim Deus hominem in se suscipiendo, hominis misereri deberet, addit verbis superscriptis jam dictus propheta, dicens enim : *In medio annorum notum facies (Habac. iii)*, adjunxit : *Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis (ibid.)*.

Cur ergo tibi usque ad incredulitatem mirum est, si Deus per hominem, quem suscepit, hominis miseratus est? Vide ac recogita quod hoc opus Dei, tam alienum, tam peregrinum, ab eo non retraxit magnos illos homines Dei a fide, non coegit ad blasphemiam; sed sustulit in admiratione, commovit ad devotionem. Sentiebant illi de majore gratia magis Deum diligendum, magis glorificandum. Noverant non inde homines scandalizari debere, unde magis obnoxii sunt; non inde ad injurias debere prorumpere, unde magis debitores sunt. Quid enim deerat laudi divinæ, nisi assumptio humilitatis humanæ? Quod enim celsus, quod maximus, quod

omnipotens esset, certum erat quod humilis homo fieri dignaretur: nemo præter magnos illos crederet. Quis enim hoc cogitare, quis suspicari posset, quod tantus tantillum, quod maximus parvum, quod æterpus mortalem, quod majestas immensa vermen, ut sic loquar, humanum in seipso susceperet, et in Deum proveheret? Hoc opus ejus, quia est super omnia opera ejus, non ad irritandum, non ad blasphemandum, sed ad ipsum inde sublimius admirandum, laudandum, glorificandum, te debuit trahere præ cunctis operibus ejus. Hoc plane opus ejus, ut dictum est, Judæe, licet inter omnia opera ejus excellens et præcipuum sit, mirum est quod te ad tam obstinatam incredulitatem commovit. Cur enim ad scandalum commovet hominem, quia Deus hominibus loqui voluit per hominem? Relege Exodum, et de rubo vel flamma rubi invenies Deum Moysi collocatum (*Exod. iii*). Revolve et consequentes libros, ac de aureo propitiatorio, quod erat inter duo cherubim, reperies ipsum consulentibus sæpe responsa reddentem. Nec mente excidat quod per aëria angelorum corpora, frequenter Deus patribus apparuerit, frequenter etiam locutus sit. Sed nec rubus, nec flamma ejus, nec aurea illa propitiatorii tabula, nec corpus aerium, ad momentum ab angelis sumptum, homini paria sunt. Excellit homo, ut nosti, tam his quam cunctis terrestribus creaturis; nec ille cujus causa illa facta sunt, et cui a Deo omnia subiecta sunt, inferior vel par ipsis modo quolibet fieri potest. Quod si minor, nec par est, utique major est. Credis ergo de minori vel per minorem creaturam, Deum hominibus loqui potuisse, et non credis per majorem eisdem hominibus loqui voluisse? Si de rubo, si de propitiatorio, si de aëre insensibili, mortalibus responsa dedisse creditur, cur per assumptam rationabilem animam et carnem sensibilem mortalibus locutus fuisse negatur? Et quamvis corpora illa, de quibus vel per quæ locutus est, non eo modo ut hominem assumpserit, non sibi ut naturam humanam in æternum unierit, non ea ut hominem assumptum deificaret, tamen qui de rubo vel propitiatorio auditis est, qui per aerium corpus locutus est, ipse per terrenum, sensibile, et animatum corpus hominibus apparuit, hominibus corporali et audibili voce insonuit. Esto ergo jam, Judæe, Judæus, non perfida obstinatione, sed veraci confessione, ut qui fateris Deum de inferioribus, aut per inferiores creaturas tuis locutum patribus, confitearis eundem per assumptam majorem, hoc est humanam naturam, et apparuisse et locutum esse hominibus.

Sed fortassis adhuc scandalum pateris, et ne Deum sordibus humani corporis involvi vel pollui sentire cogaris, incarnatum, seu de virgine datum, confiteri refugis. Vereris, ne si confessus fueris incarnatum, confiteri quoque compellaris suscepta carne pollutum, et vel corporalibus, ut dictum est, vel spiritualibus peccati sordibus inquinatum. Times insuper blasphemus videri, si Deum laborasse, si

A esurisse, si sitisse, si flevisse, si tandem passum, si mortuum, si sepultum fuisse senseris, si credideris, si professus fueris. Sed stultus est hic timor tuus, inanis prorsus est hæc formido vel suspicio tua. Non ita, non ita, Judæe, cæcus est Christianus oculus, non sic desipit Christiana sapientia, ut vel carnis humanæ sordibus, vel animæ humanæ sceleribus, incontaminabilem credat inquinari, impassibilem pati, immortalem mori vel communi universorum more, eum qui omnium est mortuorum resurrectio, juxta quod æstimas, sepeliri. Novit, et communi Christianorum suorum ore fatetur, Deum, quantum ad divinam majestatem spectat, nec carnis facibus inquinari, nec humanis peccatis pollui, nec poenis vel miseriis condemnatæ naturæ posse affligi. Et ut hoc tibi aliqua ex rebus visibilibus similitudine tracta clarius ostendam, nunquid lux ipsa siderum, vel diurna solis, vel nocturna lunæ, aut nubibus oppositis adumbrata, aut liberis radiis serenata, cum quælibet etiam valde sordida vel sordientia loca illustrat, inquinari potest? Nunquid si millies, gladiis vel securibus vehementi adnisi per inane actis, ferri vel scindi videatur, lædi aut vulnerati potest? Nunquid vel attacku rei sordidæ sordere, vel qualibet ferri sectione dolere potest? Tali modo Deitatis essentiam nunquam et nusquam inquinari, nunquam et nusquam vulnerari, nunquam et nusquam quidpiam tormenti vel doloris posse pati, Christianus et corde credit ad justitiam, et ore confitetur ad salutem (*Rom. i*). Inde est quod Dei Filium humanam carnem adjuncta anima, ex virgineo utero assumentem, ac postmodum in ipsa humana substantia inter homines conversantem, non solum quibuslibet carnis vel spiritus sordibus, non potuisse pollui prædicat, sed et ipsam quam assumpsit naturam, et eam de qua illam assumpsit Virginem, ab omni prorsus facie peccati emundasse confirmat. Inde est quod nec cum esuriente carne Deum esurisse, nec cum sitiante sitisse, nec cum flente flevisse, nec cum patiente passum, nec cum moriente mortuum, nec cum sepulta sepultum, non quantum ad unius personæ ex diversis substantiis unitatem, sed quantum ad uniuscujusque substantiæ proprietatem pertinet, D intelligit et fatetur. Remove ergo, Judæe, stultitiæ scandalum de corde tuo, separa bestialem intellectum a mente tua, quia non obsistit veræ Christi deitatis vera carnis humanæ susceptio, quia non inquinatur, non patitur, non humiliatur Deus propter assumptum hominem, sed mundatur, glorificatur, et exaltatur homo propter se assumentem, imo deificantem Deum. Et quidem ista, quæ præmissa sunt, quod Christus verus Deus sit omni homini, præter saxeam, sufficere possunt.

Attamen, ut plurimo sententiarum aggere nefandum serpentis caput non solum conteratur, sed etiam sepeliatur, accedat et Michæas, et quid de Christi deitate sentiat, dicat. Non timuit ille impium regem Achab, nec timore ejus vel gratia veritatem

reticuit. Faciat nunc idipsum contra impios Judæos, nec lapides illos, quibus lapidei homines prophetas Dei solent obruere, reformidet. *Et tu, inquit, Bethlehem Ephraïm, num parvula es in millibus Juda? Ex te mihi egrediatur, qui sit Dominator in Israel (Mich. v).* Ecce, sancte propheta, dicis ex Bethlehem egressurum, hoc est, in Bethlehem nasciturum, atque inde processurum Dominatorem Israel. Sed dominatores Israel multi fuerunt, multi et adhuc esse possunt. Exprime hoc apertius, et distingue hunc Dominatorem Israel a cæteris dominatoribus Israel. *Et egressus, inquit, ab initio, a diebus æternitatis (ibid.).* Quid agitis, Judæi? Quem ex omnibus regibus vestris, quem ex universis dominatoribus Israel invenire poteritis, cujus egressus esse potuerit ab initio, a diebus æternitatis? Cujus enim egressus dici potest ab initio, nisi Dei? cujus dies æternitatis dici possunt, nisi Dei? Illius absque dubio egressus ab initio. illius processus a diebus æternitatis est, cujus nativitatis est in Bethlehem de matre Virgine temporalis, et de Patre Deo ante omnem creaturam exortus exstitit sempiternus. Illius plane egressus, a diebus æternitatis est, qui sub nomine Sapientiæ loquitur in libro Sapientiæ: *Ab æterno ordinata sum, et ex antiquo, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram. Necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant. Ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ (Prov. viii).* Hujus ergo Sapientiæ, hujus Filii Dei, qui secundum carnem in Bethlehem natus est, secundum deitatem egressio a patre ab initio, a diebus æternitatis est. Quod si quemlibet, o Judæi, alium, de quo ista dici possint, habetis, proferite. Sed non habetis. Ergo si prophetæ vestro creditis, istum vos necesse est suscipere. Post illum, ille qui ad tempus visus fuerat recessisse, manu fortis David redeat, et cui nunquam ullus inimicorum resistere potuit, jam sibi inimicos factos Judæos debellet. Cessit et periit lapide ejus ictus Philisthæus: cedat et pereat jactu sacrorum verborum ejus, pejor Philisthæo hostis Judæus. *Deus, inquit, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Psal. xlixi).* Quis loquitur, Judæi? Respondetis: David. Cui loquitur? Deo. De quo loquitur? De rege ac filio regis. Et quis est iste qui et rex est, et filius regis? Respondetis: Salomon. Et additis: Hoc indicat psalmi, quem proponis, titulus, qui talis est: *Psalmus David in Salomonem.* Ergo secundum vos, de Salomone filio suo loquitur David in hoc psalmo.

Videamus igitur si omnia psalmi hujus Salomoni congruunt. Et ut intermittam aliqua, quæ Judaica interpretatione Salomoni aliquo modo coaptari posse videntur, respondete: *Et permanebit cum sole et ante lunam in generationes generationum (ibid.).* Salomoni quo sensu adaptabitis? Quomodo permanere potuit cum sole, qui non nisi quadraginta annis regnavit? Nonne quotidie solem in cælo cernitis? Nonne Salomonem ante duo millia annorum

A defecisse agnoscitis? Aperite, aperite oculos, et, ut dixi, aspiciite solem in cælo, recolite Salomonem positum in sepulcro. Quomodo igitur Salomon permansit, vel permanere potuit cum sole? Attendite, et ante lunam. Et hoc nonne longe absurdius? Nonne luna non tantum ante Salomonem, sed et ante omnem hominem creata est? Nonne ille Salomon filius David, non solum post patrem, sed et post multas mortalium generationes natus est? Quomodo ergo permansit vel permanet cum sole, quomodo permansit vel permanet ante lunam, in generationes generationum? Sole, ut dictum est, adhuc permanente, ante plurima tempora mortuus est, et luna jam existente, post multa sæcula natus est. Sed tam claris diu immorandum non est. Percurrite psalmum, et versu interposito legite: *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis (ibid.).* Sed hoc utcumque juxta vos stare potest. Sed quomodo stabit quod sequitur, *donec auferatur luna? (ibid.).* Nonne adhuc luna permanet, et abundantia, quæ tempore Salomonis in regno tanto Judæorum fuerat, eo mortuo cum eo extincta est? Quod utrum verum sit, audite: audite Scripturam vestram, in medio Regum libro loquentem. *In quinto, inquit, anno regni Roboam, ascendit Sesac rex Ægypti in Jerusalem, et tulit thesauros domus Domini, et thesauros regios, et universa diripuit. Scuta quoque aurea quæ fecerat Salomon, pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea (III Reg. xiv).* Et ne unum tantum testem de Canone vestro super hoc produxisse videar, relegite Dabrehiam vestrum, et si quid dissimile his, quæ proposui, in eo æmulus oculus vester legerit, mendacii me arguite. Refert jam nominatus uterque liber, in anno quinto regni Roboam abundantiam Salomonicæ pacis extinctam. Extinctam, inquam, rege Ægypti Sesac cum mille ducentis curribus et lx millibus equitum, ac vulgo, cujus non erat numerus, in Judæam superveniente, extinctam, eo cum Libyco exercitu Trogoditis et Æthiopicis civitates munitissimas in Juda capiente, extinctam, vel, ut mitius loquar, interruptam, illo sublati thesauris domus Domini et domus regis, cunctisque supra scriptis cum opima præda in regnum proprium concedente (II Par. xii). Quod si quinto anno regni Roboam filii Salomonis ista facta sunt, falsum est quod de psalmis veridicis Salomoni adaptare voluistis. *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna.* Nam justitia et ante ipsum ex parte, et post ipsum maxime orta est, et pacis abundantia, quæ diebus ipsius blandius Judæos demulserat, quinto anno Roboam filii ejus extincta est (III Reg. xi). Taceo discessionem decem tribuum a Roboam; taceo bella pene continua inter utrumque regnum, quod peccatis Judaicis promerentibus de simplici duplex factum fuerat, hoc est, Judæe et Israel. Continua vero vel pene continua ab ipso videlicet Roboam rege Juda, usque ad Salmanasar regem Assyriorum. Sub quo ne lis tam diuturna prolixius extenderetur, ipso decem tribus de

duodecim Hebrææ stirpis tribubus captivante factum est. Hæc si vera sunt (quæ vera non esse nulla, quantalibet illa fuerit, Judaica perversitas negare potest), claret videntibus, perspicuum est et cæcis non esse dictum a spiritu prophetico de illo vestro Salomone: *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis*. Et istud quia illi Salomoni congruere non posse perspicuum est, legite versum sequentem: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* (Psalm. LXXI). Et quis non videat hoc ad Salomonem pertinere non posse? A quo mari usque ad quod mare dominatus est, cujus regnum brevibus Syriæ terminis coarctatum est? Quod si dixeritis, a lacu Asphaltico, quod juxta idioma linguæ vestræ, mare vocatur, ad quod quantum ad situm Palæstinæ occidentale dicitur, et a nobis Tyrrenum vel Mediterraneum vocatur, illum regnasse, breviori quam fuerit spatio regnum ejus arctabit. Locus etenim ille in medio Galilææ est; et ipse Salomon a rivo Ægypti, qui ultra lacum illum aliquo dierum spatio interjacente fluit, usque ad maris Mediterranei proxima loca, regnasse dicitur. Non igitur terminus regni ejus fuit a mari usque ad mare. Sed nec a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Dicuntur enim termini orbis terrarum, ubi fluitur orbis terrarum. Sed universis gentibus notum est Salomonem illum, non solum dominatum non fuisse usque ad terminos orbis terrarum, sed longe infra brevius terræ spatium regnasse, quam multos reges orbis terrarum. Innumerabiles enim olim reges fuerunt, qui cum non regnarent super universum orbem terrarum, angustias illius Salomonici regni vicerunt multa amplitudine regnorum suorum. Clarum est ergo cunctis quia non est dominatus Salomon ille a mari usque ad mare, neque a flumine usque ad terminos orbis terræ. Procedite hinc, et duobus tantum versibus intermissis, tertium legite: *Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei* (ibid.). Nunquid illi Salomoni? Non, non, non, clamat orbis terrarum. Nam non dico pauci, sed nulli uspiam regum Salomonem adorasse leguntur. Quod omnes gentes ei servierint, nec resistendum est, quia quod non servierint sole clarius est. Percurrite psalmum, et vel legite, vel audite, quod post paucos versus sequitur: *Sit nomen ejus benedictum in sæcula* (ibid.). Cujus nomen? Juxta vos, Salomonis. Relegite omnem Scripturarum sacrarum seriem, et vix aut nusquam de alicujus hominis nomine hoc [vel simile] quid dici: *Sit nomen ejus benedictum in sæcula* (ibid.), invenietis. De solo enim Deo, de solo nomine Dei hoc Scriptura dicere consuevit, ut est illud: *Benedictum nomen majestatis ejus in æternum* (ibid.); et: *Nos qui vivimus, benedicimus Domino* (ibid.); et: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facis mirabilia solus* (ibid.). Et his multa similia. Unde hoc quod dicitur, *Sit nomen ejus benedictum in sæcula*, non de illo Salomone, tantum homine, sed de aliquo plusquam homine accipi necesse est. Hoc lucide in-

dicat quod sequitur: *Ante solem permanet nomen ejus*. Hoc est, *Sit nomen ejus benedictum in sæcula*, quod est, *Ante solem permanet nomen ejus*. Nunquid Salomonis nomen ante solem permansit? Nunquid Salomon solem præcessit? nunquid ante ipsum creatus est? nunquid ante ipsum nominatus est? Videtis adhuc non solum impium, sed et blasphemum esse, quemlibet ista de Salomone sentire? Nec vos prætereant sequens versiculus, *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ* (ibid.). In quo? In Salomone? Non decet nos manifestissimis immorari, quod me, quod omni disputatore taceant, falsissimum esse facillimum est comprobare. Quid post? *Omnes gentes magnificabunt eum* (ibid.). Quem? Salomonem? Nec hic tempus occupandum est, quod nec esse, nec fuisse, universis notum est.

Quærite ergo, o Judæi, quærite alium, de quo ista omnia possint intelligi, de quo divinum psalmum scriptum esse possit aperte probari. Et quem invenire poteritis? Nullum certe, nullum plane, nullum, etiam si pennis ad astra volare possetis, quam Christum Dominum nostrum, Deum nostrum, velitis colitis, etiam Dominum vestrum, Deum vestrum, De ipso ista scribuntur, ista sentiuntur, ista prædicantur. Hoc quomodo? Quia nulli possunt aptari, nisi homini Deo. Non soli homini, nec soli Deo, sed, ut dictum est, non separatim, sed simul homini Deo. Nullus autem nisi Christus inveniri potest simul Deus et homo. Sed psalmi verba supra scripta nulli congruere possunt, nisi homini Deo. Non igitur de quolibet alio prolata sunt, nisi de Christo. Et hoc demonstrandum est: *Deus, inquit, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (ibid.). Qui ergo filius regis est, vobis etiam hoc consentibus, utique homo est. Et nostri quidem, per regem et filium regis, Christum nostrum intelligunt, qui in quantum Filius dicitur, Dei Patris unicus est; in quantum judicium et justitiam a Deo accepit, hominis Filius est. Sed cedo ad præsens intellectui vestro, et de filio David hoc scriptum esse concedo. Nam si de filio David hoc dictum est, utique de homine hoc dictum est. Sed quod nec de Salomone, nec de aliquo filiorum David, qui ei in regno temporaliter successerunt, sequentia psalmi, quæ præmissa sunt, intelligi possint, jam probatum est. Unde necesse est alium quem inveniri, qui juxta hunc vestrum intellectum, quo psalmi hujus primum versum exponitis, David filius sit, et de quo non pars psalmi, sed integer psalmus possit exponi. Sed nolite laborare, nolite frustra cor vestrum diverticula falsa querendo angere. Est Christus noster, est, inquam, solus Christus noster secundum carnem filius David, hoc est, de stirpe David. Sic enim et vos vocatis filios, non solum eos qui a patribus suis geniti sunt, sed et illos qui post plurimas successiones de ipsorum progenie exorti sunt. Hoc ergo modo Christus David, sive hominis filius est, et de ipso secundum hominem jam dictus versiculus scriptus est. Sunt et alii quædam, quæ juxta hoc quod homo est,

in ejusdem psalmi serie scripta sunt. Quæ quoniam Salomoni, ut supradixi, adaptare conamini, excludunt vos, repellunt vos ab hoc sensu testimonia jam prolata. Ea, quia de quolibet tantum homine accipi nequeunt, de Christo homine ac Deo ista vos accipere cogunt. Nam vere in quantum Deus est, *permanet cum sole*, quia nullus ei finis est; *permanet et ante lunam*, quia et omnem creaturam præcedit, et nihil eo prius est, *Orta est in diebus ejus justitia*, quæ omnes in se credentes justificat; et *abundantia pacis*, quæ pacis filios futuræ paci sociat: et hoc donec auferatur luna, id est donec finiatur humana mutabilitas, et succedat beatæ pacis æternitas. *Dominatur a mari usque ad mare*, quia infra orbem oceani, quo tota terra cingitur, non solum per deitatis potentiam, sed et per fidem Christianam, aut ex toto, aut ex parte, in omnibus linguis et gentibus dominatur. Hoc ipsi cernitis, hoc ipsis oculis et auribus comprobatis, et a flumine, utique alio nullo quam Jordanis, a quo suum baptismum inchoans, et in universas gentes diffundens, pervenit dominando, usque ad ultimos terminos orbis terræ. *Adorant eum omnes reges terræ* (ibid.), qui aut ex maxima parte, syneodochice omnes intelliguntur, aut quia etiam ipsi ethnicorum reges, eum ut omnium, post Deum, maximum venerantur. *Omnes gentes serviunt ei* (ibid.), quia præter vos, qui ab hoc nomine gentium a Propheta exclusi estis, omnes gentes aut universaliter, aut particulariter in ipsum credunt, ipsi serviunt, ipsi obsequuntur. Et nomen ejus benedictum in sæcula, ut Dei, ut Redemptoris, ut Salvatoris: 'quod et ipsi ab omni lingua quotidie frequentari, continue benedici, assidue celebrari auditis. *Ante solem permanet nomen ejus*, quia omne creatum absque aliquo principio antecedit nomen deitatis et majestatis ejus. *Benedicuntur in ipso omnes tribus terræ*, quia quæ usque ad ipsum Christum primi parentis maledicto subjacebant, per ipsum benedici et salvari meruerant. *Omnes gentes magnificant eum*, omnes utique, omnes pro certo, magnificant eum, omnes omnino, præter Judæum. Qui quoniam de numero istarum gentium non est, et a benedictione omnium trium orbis terræ exclusus est, et ne cum omnibus gentibus ipsum magnificare mereatur, repulsus est.

Quia igitur hæc aliter accipi nequeunt, quia verax Scriptura non nisi hoc sensu stare potest: necesse est vos, o Judæi, linguam blasphemam mutare, necesse est tot tantisque auctoritatibus pressos, Christum non solum hominem, sed et Deum verum amodo confiteri. An non sufficiunt tot tantaque, ut Christum nostrum consteamini Dei Filium, consteamini et Deum? Superfluum jam videri posset plurima quæ restant, de lege aut prophetis, adhuc exempla proferre. Quod si vestra vel vobis viluerunt, vel magis aliena testimonia placent, audite et de medio gentium prophetantem Sibyllam, ut etiam per os gentilis femine spiritus Dei contemnat inimicos Dei. Solet hic idem spiritus Dei hoc

A aliquando facere, et lingua gentili prophetica vel divina proferre. Fecit hoc per Job justum, non Judæum, sed Idumæum. Fecit et per impium Balaam, qui inter alia, quæ prædixit futura, etiam solemnem et notam de Christo protulit prophetiam, *Videbo eum*, inquit, *sed non modo; intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob, et exsurget virga de Israel* (Num. xxiv). Et post quædam: *Heu! quis victurus est, quando ista faciet Deus?* (Ibid.) Quid ergo de Christo dixit Sibylla? Quale Christi deitati testimonium præbuit? Audite, et mulieri falsorum deorum nomina execranti, Christique deitatem tam constanter et aperte fatenti, credite. De Christi enim passione inter plurima, quæ prophetice dixerat, loquens, hæc ait: *In manus infidelium postea veniet. Dabunt autem Deo alapas manibus incestis, et impurato ore expuent venenata sputa. Dabit vero ad verbera simpliciter sanctum dorsum, et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod Verbum, vel unde venit, ut inferis loquatur, et corona spinea coronetur. Ad cibum autem fel, et ad sitim acetum dederunt. Inhospitalitatis hanc monstrabunt mensam. Ipsa enim insipiens, Deum tuum non intellexisti, ludentem mortalium mentibus; sed spina coronasti, et horridum fel miscuisti. Templi vera velum scindetur, et medio die nox erit tenebrosa nimis in tribus horis; et morte morietur. Tribus diebus somno suscepto, et tunc ab inferis regressus, ad lucem veniet primus, resurrectionis principio revocatis ostenso. Hæc Sibylla dixit de Christo, multa ante Christum tempore. Cujus verba suscipienda non esse dicere non poteritis, quia, licet carnis propaginem non traxerit a populo Dei, eadem tamen sensit et professus est, quæ continet et fatetur lex Dei. Audebitis ergo, gens misera, deinceps Christum negare Deum, cum audiat et per prophetas vestros, et per gentilium ora, non idola, sed unum Deum colentium, tam aperte, tam lucide, tam præclare, nec semel tantum, sed millies vocari Deum? Jam natum et cælo ac terræ imperantem negabitis Deum, cum necdum natum, cum ante multa sæcula, tot veraces testes, toties et toties fateantur Deum? Negabitis Deum, quem et in Evangelio Christianorum, et in templis profanis paganorum, ipsi quoque dæmones, quibus jam deteriores facti estis, vi divina fatebantur Deum?*

CAPUT III.

Quod Christus non sicut Judæi putant, temporalis rex, sed æternus sit et celestis.

Sed quia jam de his satis esse potest, tertio aprofate divisionis loco, adversus alium stultissimi erroris vestri spiritum, sapientiæ divinæ sermo procedat, et quantum in hac parte decipiatis, ostendat. Etenim quia Christum a prophetis regem vocari auditis, quia regnum ejus in Scripturis legitis, putatis eum temporalem regem futurum, et more David, Salomonis, seu aliorum regum, in Jerusalem, Judæa, vel Galilæa temporaliter regnaturum. Somnatiæ eum super terrenum solium David secessurum,

gentibus omnibus, aut pene omnibus imperatorum, A Judeos a tanta tamque diutina captivitate liberaturum, de universis eos locis aut nationibus revocaturum; et undique congregatos, ad illam vestram, cui soli semper bruti homines suspiratis, antiquæ repromissionis terram reducturum. Proponitis inde vobis innumera Scripturarum exempla, et quidquid in eis de talibus longe alio intellectu dictum est, depravato sensu ac terrenarum rerum amore sepulto, ad id quod solum desiderare consuevistis, bestialiter retorquetis. Pascitis, infelices, animas vestras inani spe, et, dum pertinaciter terrenis bonis et pereuntibus inhiatis, cœlestia, quæ incessanter cunctis præter vos gentibus a Christo assidue et promittuntur et dantur, abjicitis. Rapiunt alii quotidie regnum cœlorum, vos sæces solummodo carnales, semper cruditi amare, frustra præstolamini regnum terrarum. Inde est quod ea quæ de æterno Christi regno propheticiis vocibus prædicta sunt, huic vanæ spei vestræ coaptare conamini, ut illud Jeremæ: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium et iustitiam in terra (Jer. xliii).* Et de reducenda captivitate vestra, post pauca: *Et non dicent ultra: Vivit Dominus qui eduxit filios Israel de terra Ægypti; sed: Vivit Dominus qui eduxit et adduxit semen domus Israel de terra aquilonis, et de cunctis locis in quibus dispersi erant, et habitabunt in terra sua (ibid.).* Hæc quidem de Jeremia proponitis. Sed et simile quiddam de Ezechiele proponere potestis: *Ecce ego, dicit Dominus, assumam filios Israel de medio nationum ad quas abierunt; et congregabo eos undique, et adducam eos ad humum suam. Et faciam eos in gentem unam in terra, in montibus Israel, et rex unus erit omnibus imperans (Ezech. xxxvii).* Et infra: *Et salvos eos faciam de universis sordibus suis in quibus peccaverunt, et mundabo eos. Et erunt mihi populus, et ego ero illis Deus, et servus meus David rex super eos, et pastor erit unus omnium eorum (ibid.).* Sunt et alia plura similia istis, quæ sicut splendore suo vos illustrare potuerunt, sic culpis vestris hoc promerentibus, carnales oculos vestros lumen spirituale non ferentes excæcaverunt.

Quandiu igitur, o Judæi, hic bovinus intellectus cordibus vestris insederit, nec Scripturas Dei videre, nec Christum agnoscere, nec a falsitate averti, nec ad veritatem converti, conatu aliquo poteritis! Abjicite ergo, si mihi creditis, sensum, cum quo semper non sensati, sed insensati apparebitis, et sumite intellectum, quo veritatem agnoscere, quo Christum suscipere, quo regem et regnum, non quale sentitis, sed quale sentiunt Scripturæ, mereamini adipisci. Hoc si non vultis, sed in insaniam solita permanere decernitis, et magis Scripturas sensui vestro applicare, quam sensum vestrum Scripturis inclinare disponitis, audite eas vobis resistentes, et perverso intellectui vestro contraria proponentes. Ac primum quicumque es inter profanos hos acer-

rimus disputator, procede, exere vireas, et Deo loquenti, si potes, repugna. Vis certe Christum carnalem regem, Christi regnum præstolaris terrenum. Responde ergo Deo, per prophetam loquenti: *Dicite filia Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus (Zach. ix).* Quis est rex iste? Forte David, forte Salomon, forte aliquis præteritorum regum Juda vel Israel. Sed non potes, o Judæe, hoc dicere. Quare? Quia hoc prohibet tempus prophetæ. Et quis est hic propheta? Zacharias. Et quo tempore fuit hic Zacharias? Post omnes reges Juda, post universos præteriti temporis reges Israel. Nam tempore Darii factum est ad ipsum verbum Domini, sicut narrat series prophetiæ ipsius. Darius vero hic, Chaldaici regni cum Cyro subversor, et captivitatis Judaicæ, quæ per Nabuchodonosor facta fuerat, dimissor exstitit. Omnes autem reges Israel vel Juda, ante illam Babyloniam captivitatem regnaverunt. Constat igitur quia de nullo eorum, qui jam et præcesserant, et defecerant, dictum est: *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.*

Quod si mihi Aristobulum quemdam opposueris, qui longo post Zachariam prophetam tempore, diadema Judaici regni sibi imposuit, respondeo non hoc de illo sensisse prophetam, qui, contra fas Deique præceptum, cum sacerdotio et regnum invasit. Quod quia eo indignus erat, vix anno uno obinuit. Nec enim poterat diu principari, qui a Deo pro tam illicita re meruit reprobari. Si vero Herodem proponas, nec de illo hoc dictum esse manifestum est. C Propheta enim sic loquitur: *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Sed Herodem, non Judæum, sed alienigenam fuisse, non mansuetum, sed inmitem, ferocem, crudelem, uxoris, filiorum insuper occisorem exstitisse, historico ipsorum Judæorum Josepho scribente, certum est. Si vero allos ejus filios, Archelaum, Herodem, vel cæteros patrii regni tetrarchas objicias, notum est, jam dicto historico referente, Archelaum stultum regem regno pulsum ab Augusto, apud Viennam consenuisse; Herodem vero cum Herodiade sua, a Caio Augusti tertio successore exsilio damnatum, in Hispaniæ partibus infelicem vitam miserabili morte finisse. Notum est et cæteros, qui non toti Judæorum regno, sed certis partibus principati sunt, vix usque ad excidium Jerusalem, et totius Hierosolymitani regni perdurasse, et tandem Vespasiano et Tito totam illam terram vastantibus, vario exitu interiisse. Sed forte, ut etiam novum risum de te toti mundo exhibeas, in illo nostri temporis asinino rege prophetiam hanc completam dices, qui in Africæ partibus, contra novi nominis regem, videlicet de Merroch, insurrexit. Qui causa nefandæ, hoc est Mahumeticæ sectæ, illius perditæ gentis infinitam multitudinem sibi adjungens, cum ante plebeius esset, paulatim in majus pessimo profectu profecit, ac sæpe cum jam dicto rege dimicans, frequenter superior in præliis factus est. Et quoniam primis proventus sui diebus, ut facilius sibi stultum populum simulata humilitate conciliaret, asino insidere solitus erat, asinorum

rex vulgo vocatus est. Talem hujus famam cum Judæi acceperissent, statim in spem animos exerunt, et plures ex ipsis regem illum suum, quem super asinum ascensurum propheta jam dictus prædixerat, venisse dixerunt. Quid agis, o Judæe? Nonne erubescis? nonne confunderis hæc dicta a tuis? Talis est spes tuorum, tam vana, tam stulta, tam ridiculosa expectatio Judæorum. Quis digne poterit tantam perditorum hominum insaniam deridere? Exscrutandi erroris hominem, dolosum, crudelem, non aliquorum hominum tantum, sed multorum populorum occisorem, regem mansuetum, regem mitem, regem benignum, Judæi interpretati sunt. Cur saltem non attenderunt, quod nec de terra, nec de regno quod quondam fuerat Judæorum, nec de ipsa saltem ultima stirpe processerat Judæorum? Vides certe quam longe projecti sunt hujusmodi homines a facie Dei, qui nullo cujuslibet labore, quæ vera sunt, qui tam leviter sequuntur quæ falsa sunt. Et quoniam ea solum de causa, ut prodigiosos homines ostentui facerem, hoc inserui, succedant sequentia. Nam, his omnibus exclusis, constat de nullo horum a Deo per prophetam dictum filie Sion, hoc est, Judæis: *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam.*

Quem vero regem hic promissum accipis, vel accipere potes, nisi Christum? Nam jam, dictis regibus exclusis, nullus alter rex superest, de quo ista prophetam dixisse possit probari, nisi Christus. Unde necesse est invictæ veritati te cedere, et non de quolibet alio rege, sed de Christo, filie Sion dictum esse: *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus*: sed, ut supra præmissum est, regem vis Christum carnalem, temporalem, more magnorum regum in sublimi solio residentem, purpura, gemmis auroque renitentem, divitiis exuberantem, hostes sibi armis et viribus subjicientem, latius cunctis Judæorum, vel gentium gentibus imperantem. Sed non talis rex Christus, non tale a propheta dicitur regnum Christi. Hoc quomodo? Audi. Mox enim, ut propheta præmisit: *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus*, addidit: *Ipse pauper; et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ* (Zach. ix). Attende, Judæe, expergiscere, intellige prophetam tuum. Quid dicit? *Ipse pauper, et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ*. Quis est iste, et rex, et pauper? Quis est iste, et rex, et ascendens super asinam? Quis est iste, et rex, et ascendens super pullum asinæ? Quid regi et paupertati? Quid regi et asinæ? Expone, quomodo rex secundum te ditissimus, pauper a propheta dicatur? quomodo non super superbum et spumeum equum, sed super asinum et pullum filium asinæ ascensus scribatur. Nam equis, vel saltem mulabus, vel burdonibus veli, regum ac potentium est; asinis vel asinabus, pauperum et egentium est. Dic ergo, loquere, junge juxta intellectum tuum, regem et pauperiem, abundantiam et penuriam, sublimitatem et vilitatem. Sed non potes. Procede ergo, et lege sequentia: *Disperdam quadrigam ex Ephraim, et equum de*

Jerusalem, et dissipabitur arcus belli (ibid.). Quis est iste rex tam pauper, ut paupertate multa cogatur ascendere super asinam et pullum asinæ? tam pacificus, ut in adventu suo disperdat quadrigam ex Ephraim, et equum de Jerusalem, et dissipet arcum belli? Quem regem adeo in regno suo florentem, et securum invenire poteris, ut multa pacis securitate quadrigas et equos abjiciat, et arcum belli, hoc est, omnia bellica instrumenta contemnat? Non est hæc, non est hæc pax alicujus regis, vel regni terreni. Relege ipsius Salomonis tempora, et invenies eum non solum quadrigas, equos, arma bellica, quæ reperit, de Jerusalem vel Israel non abjecisse, sed potius in immensum modum auxisse. Quod ergo a tam pacifico rege, in tam pacato regni ejus tempore factum non est, aliquando ab aliquo rege terreno posse fieri credendum est? Sed prosequere: *Et loquetur pacem gentibus, et potestas ejus a mari usque ad mare; a fluminibus usque ad fines terræ* (ibid.). Quid et hic dices? Compara rursum jam dicti regis paupertatem, et hanc quam legis ipsius potestatem. *Pauper*, ait, *iste dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad fines terræ*. Et quæ est tam monstruosa paupertas, quod iste pauper dicitur, qui dominatur a mari usque ad mare? Quæ ista tam prodigiosa potestas, ut dominans a mari usque ad mare adeo pauper sit, ut cogatur ascendere super asinam, et pullum filium asinæ? Sed quid toties replico quæ clarissima sunt? Non est mirum. Judæo loquor, surdo loquor, saxeo loquor. Aut igitur, Judæe, inveni mihi regem pauperem, inveni mihi dominantem a mari usque ad mare, et egestate nimia ascendentem super asinam et pullum filium asinæ: quod non potes; aut suscipe Christum nostrum regem, et dominantem a mari usque ad mare, quia Deus omnipotens est; pauperem et ascendentem super asinam et pullum asinæ, quia verus homo est: quod solum potes. Qui cum esset Deus, non tantum homo propter homines, sed propter eosdem, pauper homo factus est. Hoc, quomodo asinam ascenderit, quomodo sedens super eam vel pullum ejus, ad filiam Sion, hoc est vestram tunc Jerusalem, in proximo passurus venerit, lege Evangelium nostrum, et per illud absque involucris probare poteris veridicum fuisse prophetam tuum.

Sed forte more tuo lucem fugiens, tenebras quærens, veritatem explicari ab errore nolens, falsitate implicari dæmonico, quo ageris, instinctu eligens, dices: Quid me super rege et asina urgere vis? Quid mihi regem et pullum asinæ objicis? Nonne multi potentes, nonne multi divites, asinis vel asinabus, asinorum vel asinarum pullis vecti leguntur? Nonne liber Judicum refert Jahir Galaaditem, qui judicavit Israel viginti et duos annos, habuisse triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum? (Judith x.) Nonne ex eorumdem Judicum numero legitur Abdon filius Aelæ Pharatonites, habuisse quadraginta filios, et triginta ex eis nepotes, ascen-

dentes super septuaginta pullos asinarum? Nec potes negare filios vel nepotes tantorum iudicum, qui de toto Israelis populo iudicabant, eique ante reges regum vice principabantur, divites fuisse, nec, inopia compellente, ad iter agendum asinarum pullis usos fuisse. Hoc si verum est, non valet obiectio tua, qua contra nos agis, non posse ex verbis propheticiis quemlibet terrenum accipi regem, ac simul super pullum asinae ascendentem. Ad quod ego: Nolo, inquam, conqueri, te super his a me urgeri. Urgeo, urgeo plane, imo et perurgeo, ut advertas procul esse a sensu prophetico intellectum tuum, quo et regem temporalem quaeris, et cum super asinam vel pullum ejus ascensurum non diffiteris. Nec tibi suffragari poterunt centum, quos enumerasti, filii vel nepotes iudicum Israel, quos ad hoc adduxisti, ut et divites fuisse ostenderes, et quia pullis asinarum quo libuit deveci sunt, non esse verum, quod de rege nostro probare intendimus, comprobares. Et novi equidem, nec adeo immemor sum sacrae Scripturae, vel usus humani, multos potentes ac divites vectos esse, vel vehi potuisse asinabus, vel pullis earum. Recordor certe magni patris tui Abraham, qui et dives fuisse legitur, et asinum sibi stravisse. Quod dives fuerit, habemus testem Damascus servum ejus, cujus erat cognomen Eltezer. Verba ejus sunt loquentis ad Laban, et ad reliquos consanguineos generis Abraham. *Servus, inquit, Abraham sum, et Dominus benedixit domino meo valde. Magnificatusque est, et dedit ei oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos et asinos (Gen. xxiv).* Haec, inquam, quae prolata sunt, ostendunt quod dives fuerit. Quod vero asinum sibi straverit, audi et de eodem, de quo ista sunt, Genesis libro. Nam quando a Deo immolatione filii fides ejus tentata est, legitur: *Igitur Abraham de nocte consurgens, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et Isaac filium suum (Gen. xxii).* Noveram haec antequam de his tecum, Judae, agerem. Noveram, et Axam filiam Caleph divitis hominis, asino insidentem suspirasse, ac dixisse patri: *Terram australem et arentem dedisti mihi, juncge et irriguam (Judith i).* Sed nec illa, quae a te objecta sunt, nec illa quae objectioni tuae a me adjuncta sunt, in aliquo, saltem in modico tibi suffragantur. Obijcis filios iudicum divites fuisse, et tamen asinabus insedissee. Addo et ego velut pro parte tua agens Abraham divitem asinum sibi stravisse, divitis hominis filium super asinum resedissee, nec tamen ex propositis te aliquid sensui tuo consonans effecisse. De nullo enim horum legitur, de nullo scribitur quod rex fuerit, quod pauper exstiterit, quod paupertate multa super asinam vel pullum ejus ascendere ad iter agendum compulsus fuerit. Aliud est, aliud plane est, si antiquorum divitum quisquam, vel usu temporis, vel fortuito motu animi, qui velut ex adipo divitiarum prodiens, familiaris esse divitibus solet, asino interdum, aut saepe vehi voluit. Aliud, utrum

A quilibet antiquorum vel modernorum rex simul et pauper, cogente, ut dictum est, paupertate, talibus vehiculis usus intelligi possit. Quocunque ergo te converteris, non patet exitus. Aut enim fateberis regem, et removebis pauperem; aut si pauperem dixeris, regem nominare non poteris. Quod utrumque, ut veraciter fateri possis, ac celestis Scripturae sensui consonare, abjice Judaicum animum, obstrue os blasphemum, et assumpto Christiano intellectu, Christum regem aeternum ex deitate, pauperem hominem ex assumpta pro hominibus humanitate, et corde crede ad justitiam, et ore confitere ad salutem (Rom. x).

Sed fiat hinc rursus transitus ad Isaiam. Audi quid simile et ipse dicat. *Ecce, inquit, intelliget servus meus, et exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde (Isa. lxi).* Quis loquitur per prophetam? utique Deus. *Ecce, ait, intelliget servus meus.* Sed multi sunt servi ejus. Ab illis tamen hunc distinguit, cum dicit. *Exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde.* Sed multi a Deo exaltati sunt et elevati, et sublimis facti, quomodo ergo a multis istis servus iste Dei secerneretur? Procede: *Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum (ibid.).* Quid tanto prophetae respondebis? Judae? Mendacem eum nec audes cogitare. Verum est ergo quod dicit. Respondes: Verum plane. Quis est igitur servus iste Dei, exaltatus, elevatus et sublimis valde. Cujus econtrario aspectus inter viros inglorius est? cujus forma sine gloria inter filios hominum est? Quære, labora, dic si quid potes. Lego tamen adhuc: *Iste asperget gentes multas. Super ipsum continebunt reges os suum (ibid.).* Quis est hic rursus, qui dicitur aspergere gentes multas, et super quem dicuntur reges continere os suum? Certe ille idem, qui dictus est exaltatus, et elevatus, et sublimis factus. Et quis iste tantus, tam potens, tam magnus, ut et gentes multas aspergat, et super ipsum contineant reges os suum? Plane non solum magnus, sed maximus, non solum potens, sed potentissimus, cujus magnitudinem reges paventes, cujus potentiam admirantes, continent ora, loqui non audent, exspectant velut majoris nutum, sustinent velut dominantis imperium. Hic tamen ille est cujus aspectus inter viros inglorius dicitur, cujus forma inter filios hominum abjecta praedicatur. Quæris fortasse quid respondeas, et qualiter mentiri, et celeste oraculum in perversum interpretari possis, laboras. Sed nusquam patet tibi aditus angustias evadendi, neque lux celestis Aegyptiorum tenebris offundi vel fuscari potest. De quo enim regem, de quo principum, haec tam diversa, tam contraria interpretari poteris? Quis est ex omnibus quos fingere vales, exaltatus et inglorius, elevatus et inglorius, sublimis valde, et inglorius? Quis est hic tantus, tamque tremendus, ut coram ipso reges loqui non audeant, cujus tamen formam filii hominum contemnant? Et quia novi te nihil super

his sacra verbis, quo sensum istum rationabiliter pervertere valeas, inventurum, compelleris vi rationis ad nos redire, et quis iste sit, de quo tam contraria scribuntur, inquirere. Merito, sicut et inter hæc prophetica verba scribitur, multi super hunc, de quo tam varia dicuntur, obstupuerunt; sed non omnes, sicut tu, increduli permanserunt. Obstupuerunt quidem miraculum singulare, sed ipso stupore suo, non omnes quidem, sed multi conversi sunt ad Christum Dei suumque salutare. Hunc quippe, non alium, hunc plane Christum nostrum, non alterum, intellexerunt exaltatum, elevatum, et sublimem valde factum; et rursus aspectum ejus inter viros ingloriorum, et formam ejus contemptibilem inter filios hominum; exaltatum, elevatum, sublimem valde factum, quia, ut ait Apostolus noster: *Deus in homine quem assumpserat, eum exaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum* (Philipp. 11). Aspectum ejus ingloriorum, et formam contemptibilem inter filios hominum: quia, ut idem præmisit, *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (ibid.). Super ipsum continent reges os suum, quia summi reges vel principes orbis, ora ad silendum claudentes, aures ad audiendum aperientes, audiunt eum ut principem principum, obtemperant ei ut Regi regum, obsequuntur ei ut Domino dominorum.

Unde quia de nullo mortalium ista dici, quia in nullo hominum tam contraria reperiri possunt, Christum nostrum in verbis istis necesse est te sentire, agnoscere, suscipere. Nec illud quod fortasse objicere posses, præterire nos potuit, multos regum vel principum prius magnos et sublimes fuisse, ac postmodum a principatus potentia, vel regni gloria, diversis casibus excidisse. Sed recordare quia sermo de Christo est, quem tu nunquam miserum, sed felicem, nunquam subditum, sed dominantem, nunquam inglorium, sed gloriosum futurum esse contendis. Quod ut excludatur, ut in Christo non temporale regnum, sed æternum intelligatur, ut non humana, sed divina gloria in eo advertatur, ista proposita sunt. Nam credo te non adeo insanire, ut hæc prophetica verba, ab ipsius prophetæ tempore, super aliquo regum Juda, vel cujuslibet gentis rege coneris exponere. Sed fortassis hæc vel regi Manasse, filio Ezechiae captivato, ac postmodum in regnum restituto, vel Josiæ ab Ægyptiis interfecto, vel Joachin, sive Sedechiae in Babylonem ductis, Judaica versutia coaptare conaberis. Hi enim soli de regibus Juda, post tempore hæc prædicentis prophetæ, a regni gloria videntur excidisse. Sed frustra id conaberis. Nunquid enim Manasses rex impius, servus Dei dicitur? Nam hoc præmissum est: *Ecce intelliget servus meus*. Nunquid idololatra, nunquid profanus, nunquid ille qui, ut legitur, multo nimis sanguine innoxio implevit Hierusalem usque ad os (IV Reg. 21), servus Dei dicitur? Et vocatur quidem alio in loco Nabuchodonosor rex

A pessimus servus Dei, non quia bonus fuit, sed quia voluntati Dei, licet non laudanda voluntate, contra gentes impias dimicans, deservivit. Sed Manasses, licet poenituerit, servum Dei Scriptura Dei non nominat, nec quod aliquid militaris exercitii Deo impenderit, narrat. Non igitur Manasses servus Dei dictus est. Inde apparet quod Scriptura hæc de ipso prolata non est. Sed nec ipsi, nec Josiæ, nec reliquis verba tam sublimia, tam solemniter prolata, totiesque repetita congruunt, ut exaltati, ut elevati, ut valde sublimes dicantur. Nam licet reges fuerint, superant tamen verba prophetica eorum magnitudinem, superant sublimitatem. Nec illud etiam alicui eorum convenit quod sequitur: *Sicut obstupuerunt super te multi* (Isa. 11). Quis enim obstupesceret, rege quolibet exaltato, ac post humiliato, elevato, et dejecto, sublimato, et de sublimitate deposito? Hoc enim usitatum est, hoc de regibus et potentibus consuetum. Non autem de re solita obstupescere homines solent. Rem igitur illam, super quam obstupuisse multi a propheta dicuntur, singularem, mirabilem, inusitatum esse necesse est. Hoc si verum est, nec de captivatis, nec de occisis, nec de quolibet infortunio affectis regibus, vel cujuslibet dignitatis hominibus, hoc dictum est. Sed et illa quis non videat, nec istis, nec aliquibus Judæorum regibus convenire: *Iste asperget gentes multas, et super ipsum continebunt reges os suum?* (Ibid.) Et ne illa, quæ clara sunt, frequenti replicatione obscurentur, breviter dico. Si de nullo regum Israel, vel Juda, si de nullo prorsus Judæorum, qui usque ad hæc nostra tempora fuerunt, Scriptura hæc intelligi potest, tunc de nullo alio, nisi de Christo a prophetis prædicto, accipi potest.

Restat igitur ut hæc prophetica voces de Christo tantum accipiantur. Nec tamen de Christo a vobis fallaciter exposito, sed de Christo a nobis veraciter intellecto. Non de Christo temporaliter dominante, sed de Christo æternaliter imperante. Non de Christo regnante more regum in terris, sed de Christo more Dei præsidente universis quæ in terris sunt, et in caelis. Qui et servus Dei a propheta scribitur, quia exinanivit semetipsum, formam servi accipiens (Philipp. 11), et sublimis valde, omni creaturæ præsidens, et inglorius, ignominiosæ passioni se sponte submittebat. Qui aspergit gentes multas, quas ubique baptizari sacra baptismatis unda præcipit. Super ipsum continent reges os suum, quia ubique ei non tantum aliorum, sed et ipsorum regum tumor obedit.

Adverte ergo, Judæe, quod dicitur, intellige Scripturam quæ loquitur, crede Christo qui prædicatur, erubescere tuam incredulitatem, imitare gentium fidem, de quibus idem propheta statim subdit. *Quia quibus non est narratum de eo, videbunt, et qui non audierunt, contemplati sunt* (Isa. 11). Hinc ad ea quæ sequuntur festina, et licet id plene ostenderit quæ præmissa sunt, Christi regnum carnale, vel temporale, nec fuisse, nec fu-

torum esse, rursum ex sequentibus agnosce. Et ut prolixitatis, quantum materies assumpta permittit, tedium fugiam, quidquid in Isaia legi:ur, a versu illo, cujus initium est: *Quis credidit auditui nostro (Isa. LIII)*, usque ad illum cujus est principium: *Lactare, sterilis, quæ non paris (Isa. LIV)*, totam tibi propono. Credo quod de nullo alio multa illa prolata sentis, nisi de Christo. Cui enim congruere potest quod propheta ait: *Brachium Domini cui revelatum est, nisi Christo? Cui congruere potest, Generationem ejus quis enarrabit, nisi Christo? Cui convenire potest, quod iniquitatem non fecerit, nec dolus fuerit in ore ejus, nisi Christo? Cui adaptari potest, Justificabit ipse justus servos meos multos, et iniquitates eorum ipse portabit, nisi Christo? De quo credi potest: Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum, nisi de Christo? Hunc enim tantum; de quo tanta dicuntur, non de communi quorumlibet hominum numero, sed supra omnem hominem esse, quis non videat? Da enim mihi, si potes, præter Christum, aliquem qui brachium Domini, hoc est virtus Domini, dici debeat. Da quemlibet, cujus generatio non enarrari possit; da hominem qui iniquitatem non fecerit, nec dolus fuerit in ore ejus; da quempiam qui ipse justus existens, alios multos justificet, et iniquitatem eorum portet. Da si quem habes, qui oblatus sit, quia voluerit, et non aperuerit os suum. Nam quamvis tu Christum tuum non intelligas, nisi hominem, sunt tamen ex parte ista, quæ dicuntur, supra hominem. Vide enim, et non Judaice, sed juste judica, utrum brachium Domini, hoc est, virtus Domini homo, et tantum homo accipi possit. Deus enim virtus hominis, non homo virtus Dei dicitur. Hæc plane vox, hominis ad Deum est. *Domine, in virtute tua letabitur rex (Psalm. xx)*. Quod si rex qui alios potentia et dignitate præcellit, virtus Dei non est, imo spe in virtute Domini letatur, claret quod is brachium Domini dicitur, non solum inferioribus; sed et ipsis regibus principatur. Cum vero audis *Generationem ejus quis enarrabit?* nonne intelligis quod ejus generationem ab humana et communi secernit? Et quidem solius Dei est nosse, qualiter corpus humanum ex suscepta materia compingitur in utero matris; sed tamen patet omnibus quo usu generatio carnalis procedat. Quod igitur omnibus notum est, quod neminem latere potest, singulare et velut inenarrabile facit propheta. Non ergo tibi videtur quod ille, cujus generatio in tantum ab humana secernitur, ut etiam inenarrabilis dicatur, non solum homo, sed et supra hominem est? Si vero verbum propheticum, etiam de illa sublimiore, et æterna Dei Patre generatione accipiat, multo magis inde Christus, non solum homo, sed et supra hominem esse probabitur. Nam illa de Patre generatio multo plus admirabilis, longe amplius inenarrabilis, quam illa de Virgine est. Quid inde conjicis, quid aestimas, cum audis de eodem*

A dicentem prophetam quod iniquitatem non fecerit, nec dolus fuerit in ore ejus? An recordaris verborum illorum: *Non est mundus super terram a peccato, nec infans unius diei?* Qui ergo iniquitatem non fecit, in cujus ore dolus non fuit, non tibi videtur hominem excessisse, non tibi videtur supra hominem esse? Attende et illud: *Justificabit ipse servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit.* Qui ergo justus dicitur, qui justificare multos scribitur, qui iniquitates eorum portare prædicatur; quod solius Dei est, vide si solummodo homo, et non plus homine, juste intelligi, credi, vel accipi potest. Hoc cui obscurum est, absque alicujus sapientis contradictione, non homo, sed pecus est. Illud quoque quod legis, B *Oblatus est, quia ipse voluit*, nonne communem hominum numerum excedis? Quis enim hominum sponte moritur? quis volens occiditur? Hæc idcirco præmisi, ut quidquid propheta in serie jam dicta loquitur, non nisi de Christo accipi posse credatur. Constat enim quia hæc de homine dicuntur. Sed quia hominem illum, supra hominem esse necesse sit, ex jam dictis colligitur. Nul- C lus autem hominum præter Christum, supra hominem invenitur. Et quoniam tu, Judæe, nullum Christo majorem esse posse confirmas, quia unum hominem majorem aliis, te tuus propheta cogit fateri, necesse est ut hunc, qui major cunctis dicitur, non nisi Christum sentias. De Christo igitur hæc universa dicuntur. Et quia hæc universa de Christo dicuntur, restat probare quod propositum fuerat, utrum regnum Christi terrenum et temporale esse, ut tu, Judæe, arbitraris, existimandum sit.

Percurre ergo prophetam: *Non est species ei, neque decor. Et vidimus eum, et non erat aspectus. Et desideravimus eum despectum, et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus ejus, ei despectus. Unde nec reputavimus eum (Isa. LII).* Quid hic regium sonat? Quid hic regale videtur? Ubi aurum? ubi purpura? ubi gemmea corona? Ubi argenteum solium? ubi potentia et fastus imperantis? Non est ei species, non est decor, non est aspectus. Desideratur tamen despectus, novissimus est virorum, vir est dolorum, vultus ejus absconditus est, nec ipse reparatus est. Prosequere, et non cuncta, sed quedam, brevitatibus gratia excerpe. Et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Et post aliqua: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* Et paucis verbis interpositis: *Qui absconditus est de terra viventium.* Et tandem: *Tradidit in mortem animam suam et cum sceleratis reputatus est.* Quid dicis, Judæe? Nonne obstupescis? Coactus es jam vi rationis ista de Christo sentire. Ubi ergo in his universis, temporale regnum ejus invenis? Ubi gloriam regnantis advertis? Nunquid languores ferre, dolores por-

tare regnare est? Nunquid putari leprosum, putari a Deo percutsum, putari humiliatum, regnare est? Nunquid vulnerari, occidi, tradi in mortem, cum sceleratis reputari regnare est? Taceo reliqua. Quid agis? Nondum Christi regnum, terrenum, vel temporale esse non posse, cognoscis? Cognoscis plane, si homo es. Et quia hoc clarum est, claris diu immorandum non est. Audi ergo ipsum in his opprobriis constitutum, ad hæc vulnera, ad hanc occisionem ductum, in mortem a seipso traditum: *Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis (Joan. xviii).* Desine ergo jam Christum temporalem regem, regnum ejus terrenum putare. Nam non conveniunt, nec simul esse queunt, sublimitas et abjectio, gloria et ignominia, potentia et imbecillitas, regnum et interitus. Intellige Christum non hoc usitato regum more regnare, sed coelo, et terræ, ac toti creaturæ, non solum ut regem, sed ut Deum ac Dominum imperare. Agnosce regnum ejus, non paucorum annorum quantitate, sed omnium sæculorum beata infinitate gaudere, a quo semper excluditur negator Judæus, ad quod semper admittitur Christum confitens Christianus. Nec ignoro equidem quid in synagogis Satanæ auribus perditorum serpens vestitus insibilet, non me latet quæ tam lucidæ veritatis angustis coarctatis nequam magistri auditoribus venena infundant. Dicunt enim, prout a quibusdam audiui, circa Vespasiani tempora, suum Christum natum, et Romam nescio qua arte translatum. Ibi eum a canibus dilaceratum et corrosum, in cryptis vel specubus subterraneis latere, et corrosione illius dolores ac vulnera pro peccatis vel iniquitatibus Judaicis tolerare, indeque dictum est: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* Victurum autem, et hos dolores in illis terræ visceribus toleraturum, donec disposito a Deo tempore inde exeat, et Judæos de universis gentibus congregans, ad primum suæ repromissionis terræ locum reducat; tunc impleri omnia quæ de Judæorum futura felicitate a prophetis prædicta sunt; tunc illum suum Christum multis gentibus imperaturum, tunc pacem absque alicujus inquietudinis timore futuram, tunc eos in summis deliciis et gloria victuros affirmant.

Hunc olim cuidam ex ipsis, magno suorum doctore, in habitu mendici et miseri apparuisse testantur. Cumque is, cui apparuerat, tantam apparentis vililitatem ac deformitatem abhorreret, mutatum subito in speciosi hominis formam, vestesque villissimas in pretiosa indumenta conversas. Jactant insuper una manu eum mox prætendisse lapidem sapphirum, altera jaspidem, et ei, cui apparebat, dixisse: Quid miraris? En ego, en ego, ille vester Christus tam diu a vobis expectatus, in proximo est ut veniam, prope est ut

A appaream. Reducam enim vos de omnibus gentibus, congregabo de universis terris; et adducam vos in terram vestram. Tunc implebitur in vestra Jerusalem quod scripsit Isaïas: *Paupercula tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris. Et ponam jaspidem, propugnacula tua (Isa. liv).* En sapphirus, in quo fundanda est Jerusalem, en jaspis, de quo vestræ civitatis sunt propugnacula construenda. O consolatio! o spes amplectenda! o felicitas, absque scrupulo expectanda! O humani generis facces! talia vos leniunt, talia mulcent, talia pro Christo Antichristum vobis præstolari suadent? Vere Satanas de vobis, ut homines de simiis, ludit; vere ut jumentum villissimum, como stultitiæ quo vult, trahit; vere ut pater mendacii, multa vobis promittit, ut cuncta subtrahat; somnia dat, ut res auferat; fabulis pascit, quos Christo pane angelorum hominumque defraudat. Et quid dicam? Deficiunt verba ad tam profundam stolidorum hominum stultitiam confutandam. Ecce caninum Christum nobis profertis, et qui a Judæis occisus erubescitis, canibus hoc imponitis. Nec istud nos diffitemur. Vere a canibus, vere ab immundis, vere ab oblatrantibus corrosus, ut dicitis, et, ut nos fatemur, occisus est Christus. Audiatur ipse Christus in psalmo: *Circumdede runt me canes multi, concilium malignantium obsecit me. Foderunt manus meas, et pedes meos (Psal. xxi).* Nonne canes fuistis, quando canum more sanguinem sitistis, ac nimia rabie pene linxistis, dicentes: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Psal. xxvii).* Nonne latrastis, quando iudici scelus vestrum exsecrantis, et declinare conanti toties et toties inelamastis: *Crucifige, crucifige eum? (Joan. xix.)* Sed ut de his canibus, a quibus rabiei vestræ similitudo tracta est, loquar, numquid a canibus ad mortem quilibet duci potest? Nam loquitur de Christo Isaïas: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* Ducere enim hominum est, non canum; ducere hominum est, non bestiarum; ducere rationalium est, non irrationalium creatorarum. Patet ergo quia non ab hujusmodi canibus, sed a Judæis longe his deterioribus, Christus ad occisionem ducendus a propheta prædictus est. Et quoniam fere idem est, vel adversus nugacissimas fabulas, et primo auditu contemptibiles se quemquam disputando effundere, vel inane aerem crebris ac validis ictibus feriendo vires lassare, sufficiat quod dictum est. Ad illud redeat sermo, propter quod de Judaicis fabulis, quibus plus cunctis erroneis hominibus abundat, istud assumptum est. Est autem illud quod probare sermo intenderat, imo quod jam tam auctoritate quam ratione probaverat Christum temporalem regem intelligi non debere, Christi regnum terrenum, et finiendum accipi non oportere.

Sufficere quidem possunt omni homini ad hujus rei certitudinem quæ præmissa sunt. Sed quia cum Judæo, qui nescio utrum homo sit, mihi sermo est,

adhuc aliqua addenda sunt. Nescio plane utrum Judæus homo sit, qui nec rationi humanæ cedit, nec auctoritatibus divinis et propriis acquiescit. Nescio, inquam, utrum homo sit, de cujus carne nondum cor lapideum ablatum est, cui non datum est cor carneum, in cujus medio nondum positus est divinus Spiritus, sine quo ad Christum nunquam converti potest Judæus. Redi ergo ad certamen, Judæe, et quod Christus rex temporalis, quod Christi regnum terrenum, vel transitorium esse non possit, auctoritatibus propriis, non alienis adverte. *Potestas ejus*, ait Daniel, *potestas æterna, quæ non auferetur; et regnum ejus, quod non corrumpetur* (Dan. vii). Cujus ejus? Nonne Christi? Si dubitas, attende præcedentia. *Aspicebam donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit. Vestimentum ejus quasi nix candidum, et capilli capitis ejus, quasi lana munda. Thronus ejus, flammæ ignis. Rotæ ejus, ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus. Millia millium ministrabant ei* (ibid.). Et paucis verbis interpositis: *Aspicebam ego in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat. Et usque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum: et omnes populi, tribus ac linguae ipsi servient* (ibid.). Et statim quod præmissi, subjunctum est, *Potestas ejus, potestas æterna, et reliqua. Quis est hic Antiquus dierum? Quis est hic qui quasi Filius hominis in nubibus cæli veniebat? Quis est qui usque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectu ejus oblatum est, et cui jam dicta omnia data sunt? Dic, Judæe, si quid habes. An poteris per Antiquum dierum quemquam fingere, nisi Deum? An quemlibet dare poteris, cui millia millium ministrent, cui decies millies centenas millia assistant, nisi Deum? Rursum quem intelliges quasi Filium hominis, venientem cum nubibus cæli, nisi Christum? Quem ad Antiquum dierum pervenisse, et in conspectu ejus oblatum, nisi Christum? Cui datam potestatem, honorem, et regnum et cuncta quæ sequuntur, nisi Christo? Scrutare per singulos homines infinitam humani generis massam, et vide quis ex universis filiis hominum possit intelligi tantus, tam sublimis Filius hominis. Cumque de aliquo hoc necesse sit accipere filio hominis, attende si præter Christum, talis tantusque quisquam dici possit Filius hominis. Memento simul, et illorum quæ supra concessisti, nullum de filiis hominum esse posse Christo majorem. Attende et illud quod a hæc verba prophetica de alio quam de Christo tensesis, jam alium Christo majorem fateberis. Nam necesse est ut homo cui tantus honor a Deo confertur, major omni homine esse credatur. Hoc inconveniens si fugere vis, urgeris, ut, exclusis aliis, de solo hæc dicta confitearis. Probatum est ergo, ut mihi videtur, hunc Filium hominis nullum alium a quolibet sentiri debere quam Christum. Christum autem secundum nos Redemptorem et Salvatorem nostrum Jesum; secundum te, illum quem, ut jam*

A dictum est, patres tui inaniter somniaverunt, et quem deridenda tua, tuorumque expectatio, frustra præstolatur. De hoc igitur Christo dictum est: *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur; et regnum ejus, quod non corrumpetur*. Sed potestas æterna, regnum incorruptum in terris esse non potest. Audi psalmum tuum Deo loquentem: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt* (Psalm. ci). Si cælum perit, si terra perit, ubi Christus rex temporalis et terrenus regnabit? Si terra deficit, regis terreni potestas, quomodo æterna esse poterit? Si terra, in qua, juxta intellectum tuum, regnaturus est, finitur, quomodo regnum ejus non corrumpetur? Aut ergo fac ne terra pereat, ut regnum Christi tui in ea semper subsistat; aut, si cum pereunte terra et regnum ejus perit, scio te longe esse ab intellectu prophetæ, qui de Christo dicit: *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur; et regnum ejus, quod non corrumpetur*.

Ausculata rursum et Ezechielem, simile quid dicentem: *Habitabunt, ait, super terram, quam dedi servo meo Jacob, in qua habitaverunt patres vestri. Et habitabunt super eam ipsi et filii eorum usque in sempiternum, et David servus meus princeps eorum in perpetuum. Et percussam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis* (Ezech. xxxvii). Quid et ad ista dices? Expone mihi David, expone et perpetuum principatum David. Nonne ante quingentos fere quam ista dicerentur annos, David mortuum legis? Quomodo ergo ille, cujus regnum jam præcesserat, qui illud morte finierat, principaturus, quomodo regnaturus dicitur? Nam et in eadem verborum serie, ab eodem propheta, qui nunc princeps dicitur, rex quoque paulo ante vocatur: *Et erunt, ait, mihi populus, et ego ero eis Deus, et servus meus David rex super eos, et pastor unus erit omnium eorum*. Quis est, quis est iste David, qui a propheta isto post multos mortis David annos nato, et princeps, et rex, et pastor unus regni Judaici futurus dicitur? Sed novi quia de nullo hoc, nisi de Christo, quantalibet Judaica perversitas interpretari potest. Quia enim Christus de stirpe, imo de ipsa domo et familia David nasciturus erat, quia more David, licet plusquam David, et aliter quam David, in judicio et justitia, omnique æquitate, super populum suum, quem a peccatis et hostibus cunctis salvat, regnaturus erat, David dicitur et populo suo principaturus scribitur. Unde Jeremias: *Non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, et David regi suo, quem suscitabo eis* (Jer. xxx). Quomodo in perpetuum? Quomodo in sempiternum? Ita enim, ut dixi, ibi scriptum est: *David servus meus, princeps eorum in perpetuum*. Et continuo. *Percussam illis fœdus pacis, pactum sempiternum*. Si carnale regnum intelligis, si terrenum principatum expectas, dic qualiter in terra non æterna, in mundo finiendo, David iste regnare poterit.

Quod cum præsentia ista finienda sint, quod

æterna esse non possint, audi et alium prophetam: *Non erunt, inquit, in memoria priora, neque ascendent super cor (Isa. lxxv).* Quod si non erunt in memoria priora, si non ascendent super cor, utique regna terrena, utique principatus mortalium, non solum non permanebunt, non solum non subsistent, sed nec erunt in memoria, nec ascendent super cor. Hoc quoniam irrefragabile est, quoniam his contradicere invicta veritatis ratione obvianti non potest, miror si amodo temporalis regni cogitatio, si deinceps terreni principatus, quantum ad Christum spectat, expectatio in cor tuum ascenderit, si te præpedire ab intelligendo vero, et æterno Christi regno potuerit. Et ut multiplici ratione victum Judaicum cor desipere jam cesset, et sapere incipiat, dic utrum resurrectionem humanæ carnis credas, utrum confitearis. Sed novi quia credis; novi quia confiteris. Hoc enim, et a tuis tam antiquis quam modernis doctoribus habes, et hoc te credere, aperta et multiplex divinæ Scripturæ auctoritas cogit. Unde habes in Psalmis: *Caro mea requiescet in spe (Psalm. xv).* Quod si in spe, certe aut alia, aut resurrectionis. Sed in qua alia spe caro requiescere potest, nisi resurrectionis? Quid enim aliud caro mortua sperare potest, quam vivificationem? Quid exanimis, nisi animationem? Quid ea, quæ jam cecidit, nisi resurrectionem? Requiescit igitur humana caro in spe resurrectionis. Habes et in Isaia: *Veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus (Isa. lxxvi).* Lege illam, in qua hoc scriptum est: prophetiæ partem, et invenies prophetam ibi sensisse, etiam carnis resurrectionem. Unde et de impiis post pauca verba subdit: *Et erunt usque ad satietatem visionis, omni carni.* Qui impii usque ad satietatem visionis omni carni esse non possunt, nisi omnis caro tunc viveret, nisi omnis caro animata esset, nisi videndi tormenta malorum, etiam per carnis oculos potestatem haberet. Habes, et in Ezechiele: *Ecce ego aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulcris vestris, populus meus, et inducam vos in terram Israel (Ezech. xxxvii).* Et in Job: *In novissimo, ait, die, de terra surrecturus sum; et in carne mea videbo Deum (Job xix).* Hinc scio quod resurrectioni carnis contradicere nequeas. Sed illam resurrectionem casus præcedit, illam vivificationem mors prævenit, illam corporum animationem exanimatio præit. Quod quia negare non prævalet, maxime cum hoc quotidie cernas, die quibus Christus carnalis rex tuus, cunctis jam mortuis imperaturus, dic quomodo et ipse mortuus jam mortuis dominaturus est. Dic super quos regnaturus, ipso et omnibus in fine mundi extinctis, dic, inquam, quibus tunc principaturus est. Nam regnum ejus perpetuum, principatum ejus, sicut a propheta audisti, necesse est esse æternum. Has angustias evade, si potes, de hoc laqueo educ pedem, si prævalet. Aut enim in terreno Christi tui regno, æternitatem absque ulla interpolatione ostendes, aut si finem mundi, et rerum corporalium cum ipsis ho-

minibus defectum negare non potes, nobiscum non in terris, sed alibi æternum Christi regnum intelliges. Nec ad ea, quæ carnis resurrectionem sequuntur, confugere te permittam, ut vel in illis Christi tui regnum futurum somnare audeas. Quandiu enim carnale ejus regnum intellexeris, tandiu Scripturæ sanctæ auctoritate, a regno tam instanti quam futuro pariter excluderis. Quod enim tam stolidum pecus, præter Judæum, inveniri poterit, quod post carnis resurrectionem, carnalem vitam, carnalem regem, carnale regnum sentiat? Hoc dicens, humanæ carnis veram essentiam non excludo, sed statum carnis longe alium futurum esse demonstro. Hoc si tu in facie carnis et sanguinis eductus, qui carnem posuisti brachium tuum, capere non potes, quid ad me? Audi Scripturam, et non meam, sed ejus sequere sententiam. Audi, et ne vel post ipsam universalem humanæ carnis restaurationem, Christi regnum, quale aliorum regum solet esse, suspicere, adverte: *Non erit, inquit Isaïas, tibi sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te. Sed erit tibi Dominus Deus tuus, in lucem sempiternam (Isa. lx).* et alibi: *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te (Isa. lxxiv).* Et Zacharias: *Veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo; et erit in die illa: non erit lux, sed frigus et gelu. Et erit dies una, quæ nota est Domino; non dies, neque nox (Zach. xiv).* Quid ad ista dices? Finge, si quid potes. Ostende terræ Jerusalem regnum, Christi tui carnale imperium, absque sole vel luna, absque die vel nocte. Dic utrum de regno illo sic intellecto sentire valeas, quod dictum est: *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te [his qui diligunt te].* Si nullus oculus, præter divinum, videre potuit ea quæ præparata sunt diligentibus Deum, nunquid tuus? nunquid alius? Vides ergo quam breviter, quam lucide, omnem carnalis regis, imperii terreni, gloriæ mundanæ cogitatum condemnat! Nam in his tam paucis verbis, non solum Jerusalem terrena, non solum Judæa vel Galilæa, non solum, quod plus est, Syria tota, in cujus parte Judaicum regnum olim viguit, sed et ipse totus orbis terrarum excluditur, et ne in toto ipso Christi regnum, vel sanctorum ejus glorificatione sentiri valeat, prædicatur. Quod si nec in hac finienda vita, nec in illa, quæ hanc sequitur, æterna, Christi regnum, quale sentire consuesti, invenire prævalet, emolli inveteratam duritiem, abjice cor lapideum, assume cor carneum, et Christum nostrum in hoc mundo per deitatis invisibilem potentiam, per fidem et gratiam, in futura vita regnare cognosce per manifestam gloriam. Certe si cum homine, non cum pecude, mihi sermo est, inspicere diligenter; et, si Dei gratia juverit, advertes legis, prophetarum, totiusque Canonis tui finalem causam nullam aliam esse quam beatam, quæ sanctis promittitur, æternitatem. Quid enim? Tot tantaque, tam insolita, tam miranda, tam prædicanda opera, solummodo pro brevi, pro misera, pro mortibus innumeris sub-

jecta vita, a Deo facta esse æstimas? Nunquid decem famosis plagis Ægyptus percussa, Pharaon cum suis submersus, quotidiana per quadraginta annos manna pluvia, columna nubis per diem, et ignis per noctem, carnes coturnicum imber, latex de caule, Jordanis divisio ac refluxus, obedientia solis, mortuorum resuscitatio, tam solemnibus juncta oraculis prophetarum miracula, multaque similia, nunquid, inquam, ista omnia, pro tantillo, imo pro tam nulla carnali ac misera vita facta sunt? Nunquid ut tu tantum, Judæe, ventrem escis variis et carnibus farcireas, ista facta sunt? Nunquid ut tu tantum inebriareris, et inebriatus sterteres, ista facta sunt? Nunquid ut tu tantum voluptatibus operam dares, libidinibus diffueres, ista facta sunt? Nunquid ut tu tantum divitiis abundares, auro, argento, multisque thesauris arcas impleres, superbo dominantis fastu super subjectos te extollereres, ista omnia facta sunt? Absit, absit hoc ab humanis mentibus! longe sit ab animis rationis capacibus! procul recedat a cunctis Deum scientibus!

Non suscipit hoc ratio, contradicit et ipsa justitia, ut homo, qui cunctis irrationalibus creaturis a Creatore prælatus est, licet de quibusdam hoc contingat, in universis generis sui comparetur jumentis, et similis fiat illis. Nam si ita esset, si hæc bona carnalia solummodo Deus homini conferret, quid plus bove, quid asino, quid quolibet verme vilissimo, homo miserrimus possideret? Ab æterno enim ad æternitatem creatus, quamvis culpæ suæ merito ad tempus eam amiserit, spem tamen recuperandi non perdidit. Hinc est quod lactans te velut puerum Deus, et carnalibus beneficiis ad spiritualia, temporalibus paulatim nutriendus ad æterna, bona tibi transitoria primo tempore contulit, ut his inductus, legem Dei servare disceres, et inde proficiens, ad speranda atque amanda celestia et æterna transires. Hæc æternitas, illorum tam sublimium miraculorum causa existit, ut populus ille rudis, hinc beneficiis illectus, inde mirandis operibus provocatus, Conditori obedire consuesceret, et ad beatam æternitatem, a qua contumax exciderat, obediendo rediret. Et quia novis hominibus in ipsius mundi novitate exortis, et divinarum rerum omnino ignavis, simul omnia profundenda non erant: rarius æternitas hæc in Pentateucho vel Heptateuco legitur, frequentius a prophetis commendatur, frequentissime, imo assidue per Christi Evangelium prædicatur. Sed quousque Evangelio acquiescas, non est rationabile de Evangelio contra te rationem proferre. Sed audi tuos, quos non audire non potes. Audi ipsum Jacob magnum Patrem, et patriarcham tuum, audi eum benedicientem Joseph filio suo: *Benedictiones, ait, patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum ejus, donec veniret desiderium collium æternorum (Gen. xl. ix)*. Audi et ipsum Moysen, quid simile dicat, benedicens tribui Joseph: *De benedictione Domini, terræ ejus (Deut.*

A xxxiii). Et paucis verbis interpositis: *De vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum (ibid.)*. Qui sunt hi colles æterni? Nam æternos colles, vel æternos montes, nostra hæc terra non habet. Si enim ipsa, ut supra scripta ratio comprehendit, peritura est, quomodo colles ejus æterni esse poterunt? Si ipsa tota perierit, quomodo pars ejus subsistet? Pereunte ergo terra, perituri sunt et colles. Inde est quod colles ejus æterni dici non possunt. Qui sunt igitur colles æterni? Quandiu terrenus fueris, quandiu in terra æternos colles quæsieris, non invenies. Attolle animos, quære super cælos. Ibi non solum colles æternos, sed etiam perpetuos montes invenies. De quibus psalmus: *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis (Psal. xxv)*.

B Qui sunt hi, non est meum docere. Contra hostem ago, non discipulum instruo. Si credideris, intelliges. Si non, nec ista, nec alia Dei sacramenta cognosces. Recordare quid item David de hac æternitate loquatur: *Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui (Psal. cxxxvi)*. Sed sicut de collibus dixi, annos æternos finiendo in tempore reperire non poteris. Quod enim tempus finiendum, quod anni hominum defecturi sint, et ipse alio loco, Deo loquens, indicat: *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient (Psal. ci)*. Quod non diceret, non hoc quasi aliquid singulare proponeret, si annos humanos non deficere sciret. Hoc indicant et præcedentia verba, quibus res humanas perituras esse monstraverat, quibus res divinas semper mansuras subjunxit. De hac æternitate, non infra hoc cælum et hanc terram futura, audi et Isaiam: *Sicut cæli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus: Sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum (Isa. lxxvi)*. Quæ verba, et hoc cælum, et hanc terram transitoria docent, et novi cæli ac novæ terræ nomine, novum futuri sæculi statum designant. Quæ Deus facit stare coram se, quia qualem statum post finem mundi cuncta sortitura sunt, non ut prius jam amittent, sed eum perseveranter ac sine fine retinebunt. Percurre universos prophetas, et hanc æternitatem frequenter prædicari, solemniter commendari invenies.

C Averte igitur animum a transeuntibus, separa cor a perituris, et hujus felices æternitatis Christum nostrum auctorem et regem credere, et in hoc ejus regno æterno, fide Christiana, et operibus fidei ascribi labora. Talem enim regem Christum Christiani intelligimus, in talem credimus, talem adoramus, et ad ejus tale regnum, pro gratia et viribus pertingere festinamus. Ad hoc regnum nos quidem Judæos tali pacto invitamus. Sed ipsi quantum in eis est, nos, omnesque de gentibus ortos repellunt. Dicunt enim sibi tantum Deum locutum, sibi legem datam, ad se missos prophetas; Christum insuper post omnes mittendum, ejusque regnum non nisi ad Judæos pertinere, affirmant. Sed sicut stultum fuit putare, pro rebus solummodo præsentibus et perituris, Deum tanta tamque miranda opera fe-

cisse, sic non minus stolidum et pecuale est, sentire, universitatis auctorem gentibus postpositis, de Judæis tantum curasse, nullique præter ipsos spem ad vitam respirandi dedisse. Non ita sensit, cui de omnibus cura est, Deus, nec tam arctis limitibus suam misericordiam clausit, ut paucillum tumultuosæ, ac sibi ingratiæ gentis eligens, gentium infinitatem abjiceret, et velut ad se non pertinentes, per errorum devia ad perditionis profunda perpetuo delabi permetteret. Decebat eum, qui omne mortalium genus condiderat, omnium congruo tempore misereri, et Judæis nequitia propria urgente repulsis, plenitudinem gentium ad salutem larga benignitate vocare. Quod si more tuo, Judæe, etiam contra ista garrire præsumis, et peculiarem te a Deo vocari populum jactas, audi rursum Scripturam tuam, et non te solum a Deo electum, vel vocatum agnosce. Relege versum psalmi tui, Deo loquentem: *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine (Psal. lxxxv).* Nunquid deinceps de te solum Deum curare jactabis? Prædicat gentes adoraturas Deum. Nec solum hoc, sed et omnes gentes. Et ut nulla gens ab hoc intellectu excipi possit, quamvis sufficeret quod dictum est: *Omnes gentes, addidit, quascunque fecisti.* Certum est autem omnes gentes factas a Deo, nec aliquam posse reperiri non factam ab ipso. Nulla ergo gente excepta, omnes gentes venturæ, omnes gentes Deum adoraturæ scribuntur. Unde habes, et in psalmo: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ. Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium (Psal. xxi).* Nonne hoc solum psalmi testimonium, etiam sine aliis, ad gentium vocationem demonstrandam sufficit? Audi et inter multa similia Deum per Isaïam: *Quæsierunt me qui antea non interrogabant; invenerunt qui non quæsierunt me, et dixi: Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum (Isa. lxiiv).* Quid dicis? Vides Deum festinantem, ut ad gentem se non invocantem transeat? Properantis enim, et valde festinantis verba sunt: *Ecce ego, ecce ego.* Et vere jam sic factum est, vere jam sic impletum est. Invocans sola voce Deum, Judæus reprobatus est, gentium populus Deum nesciens electus est. Attende utrumque, attende, inquam, utrumque, et audi apertissime per Malachiam, et Judæos reprobari, et gentes eligi: *Non est mihi voluntas in vobis, ait Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda (Malach. i).* Sed hoc tempore Malachiæ non erat. Nam totus tunc orbis, præter paucos Judæos, non Creatori, sed creaturæ serviebat; non Deo, sed idolis sacrificabat. Quod ergo tempore illo factum non est, tempore aliquo implendum fuit. Præsens quidem tempore in prophetia legitur, sed futurum intelligitur. Hunc vel si parum doctus es, Scripturarum tuarum esse morem agnosces. Quod igitur illo tempore

A prædicentis prophætæ non fuisse probatur, hoc istis Christianæ fidei diebus impletum agnoscitur. Magnum est plane nunc, magnum est vere nomen Dei, et Christi ejus in gentibus, et ab ortu solis usque ad occasum, omnis lingua confitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philipp. ii*). Sed et de hoc quod subditur, *in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda*, quid dicam? Quid dicam et inde, munus non suscipiam de manibus vestris? Nonne templum vestrum jam ab antiquo subversum est? nonne altare suffossum. nonne sacrificia subtracta? nonne holocausta sublata? Hic certe lis Judaica deficit, hic prorsus cervicosis indurata succumbit. Vides, Judæe, quod negare non potes, vides quod more tuo aliter, et aliter interpretari non prævalet. Vide ergo et illud, quomodo in omni loco offertur Deo oblatio munda. Vide exstructas per universum orbem Christi ecclesias, altaria in omni loco sacrata, Agnum Dei, quem in cruce peremisti, in eisdem ecclesiis super eadem altaria omnipotenti Patri incessanter pro mundi salute offerri. Cernis in his omnibus hæc prophetica verba completa, hoc est, *Munus non suscipiam de manibus vestris*; et illud: *In omni loco offertur nomini meo oblatio munda.* Cessa igitur amodo tam insulse desipere, ut spretis aliis te solum electum dicas, abjectis aliis te solum assumptum æstimes, cum e diverso audias eum, te spretio, alios elegisse; te repulso, alios advocasse; te abjecto, alios assumpsisse. Ut igitur et hoc capitulum suo fine concludam, aut Scripturas temporale Christi regnum abnegantes abjice, aut, si non audes, regnum Christi nostri sempiternum suscipe.

CAP. IV.

Quod Christus, non, sicut Judæi desipiunt, adhuc venturus sit; sed jam certo et præordinato tempore, ad mundi salutem venerit.

Quantum jam et pene ultimum contra te, Judæe, mihi bellum restat; de quo mihi qui priores contulit, facilem, ut æstimo, palmam dabit. Non deerit mihi, ut spero, ad te perimendum, si vivere nolueris, gladius Goliæ, quo te prostrato, in plenam tui perniciem utar, ut blasphemum caput mucrone, quo contra Deum accinctus processeras, resecem. D Hac enim, quæ sola pene restat, pugna finita, ultra spirare cessabis: hoc prælio consummato, nunquam et nusquam mutire audebis. Est autem causa, unde hic præsens conflictus agendus est, hæc. Dico ego Christum a prophetis prædictum jam venisse: negas tu, et dicis: Non; sed esse venturum. Dico ego: Venit; dicis tu: Veniet. Incumbit ergo mihi ut quod proposui probem. Et ne diu differam, ne diu te suspensum teneam, audi: audi, inquam, non quemlibet prophetam, sed ipsum magnum prophetarum Patrem, magnum prophetam, imo magnum patriarcham Jacob. Audi illum, de cujus progenie ac nomine gloriaris, a quo Israel diceris, a quo, utinam sicut nomine, sic et re vir Deum videns voceris! Si ergo vir videns es, vide, intellige, adverte

quod dicit: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est. Et ipse erit expectatio gentium* (Gen. xlix). Ein, quid ultra quærentur ambages? quid subterfugia? Non est qua evadas. Nam si hoc de Christo dictum est, aut sceptrum mihi regale de Juda, sive de Judæe femoribus ducem ostendes, aut Christum jam venisse concedes. Sed quod de Christo dictum sit, nullus, ut æstimo, Judæus contradicit. Contuli aliquando de hoc sermone cum quibusdam Judæis, qui hunc non de alio quam de Christo prolatum sentire, atque in hanc sententiam omnes Judæos convenire dixerunt. Quid si quis ex illo perfidorum numero, tantæ prophetici sermonis evidentie se resistere posse desperans, de quolibet altero istud interpretari voluerit, irritò fallendi labore victus deficiet. De quo enim præter Christum, tam singularia, tam solemnia verba accipi possunt? De quo prophetarum præter Christum, de quo regum præter Christum, accipi potest, *donec veniat qui mittendus est*? De quo intelligi potest, præter Christum, *ipse erit expectatio gentium*? Cum enim omnes prophete a Deo sint missi, quis erit iste de quo singulariter dictum est, *donec veniat qui mittendus est*, nisi Christus? Noverat certe sanctus patriarcha hoc missionis nomen commune esse omnium prophetarum.

Quod ergo commune esse sciebat, hoc de uno specialiter proterebat. Cujus missio, nisi major prophetis missionibus esset, non eam ut singularem singulariter protulisset. Quam quia singulariter protulit, cum, quem mittendum esse dixit, majorem omnibus missis vel mittendis ostendit. Majorem vero cunctis mortalibus Christum, etiam tu, Judæe, fateris. Constat igitur quia quod de illo, qui major est omnibus, dictum est, non nisi de Christo, quem et ipse prosteris majorem, accipiendum est. Quis vero, præter Christum, dici potuit expectatio gentium? Non est parvum quod profertur, non est parvum de quo res tanta profertur. Magnum, cunctisque majorem hunc esse necesse est, qui a gentibus expectari dicitur, qui futurus expectatio gentium prædicatur. Non est plane de vulgo, non est de communi hominum numero, in quo et Judaicus principatus defectum, et gentium salvandarum expectatio sumit exordium. Vide, Judæe, ne forte idem sit, qui a patriarcha dicitur expectatio gentium, et a propheta stare scribitur in signum populorum. Hæc quippe verba sunt Isaie: *In illa die radix David, qui stat in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur* (Isa. xi). Quem ergo Jacob a gentibus dixit expectandum, hunc Isaïas ab eisdem gentibus dixit adorandum. Scrutare totum textum divinæ Scripturæ, et de quolibet Judæorum vel gentium regē, de quolibet Judæorum vel gentium principe, talia vel similia dicta esse ostende. Sed scio quia deficiēs, novi quia præter Christum, nullum, cui ista congruere possint, invenies. Et quia hoc perspicuum est, ad

proposita revertere; et qui Christum nondum venisse asseris, juxta patriarchæ tui sententiam, sceptrum de Juda, vel ducem de femoribus ejus ostende. Ad hoc quippe te cogit prophetica vox. Aut enim, ut dictum est, Christum venisse, nobiscum fateberis; aut si venisse negas, regem vel principem de tribu Juda demonstrare cogeris. Nam, ut nosti, per sceptrum, quo regum solummodo insigniri solet dextera, rex; per ducis nomen, inferioris dignitatis princeps; per femur Judæ, posteritas ejus signatur. Produce igitur mihi de propagine Judæ regem, aut, si hoc non potes, saltem ostende ducem. Sed non ego, ut aliquid ridendum ponam, regem illum suscipiam, quem quidam tuorum apud Narbonam Galliæ urbem, alii apud Rothomagum se habere fatentur. Non ego, inquam, quemlibet in Gallia, quemlibet in Germania, quemlibet in Italia, seu in remotis Orientis, Africæ, aut Aquilonis partibus, vel ubilibet habitantem Judæum, pro rege Judæorum suscipiam. Non suscipiam Judæum pro rege Judæorum, nisi habitantem et regnantem in regno Judæorum. Judæorum antiquum regnum illud esse non ignoras, ubi David, ubi Salomon, ubi reliqui Judæorum reges olim regnaverunt: ad quod tu invectus jam gemitu suspiras, et a quo te exsulem, nunquam finiendis lamentationibus deploras. Nolo mihi nomen regis inane præterferas: nolo etiam si de ipsa tribu Juda ortus sit, quemlibet mihi de tuis objicias. Nolo solo nomine regem, nolo nec de ipsa stirpe, sine regni potentia, regem. Et, o animæ variis Satanæ phantasias delusæ! quæ, quia de rebus non possunt, de rerum vanis nominibus gloriantur. Sequuntur umbras corporum, nihil solidum præ manibus habentes; et dum more canum fluviales imagines captant, escam, quam jam dentibus pressam [prensam] mandere poterant, oris inconsulto hiatu amittunt. Nunquid pro felice miserum, nunquid pro indigena captivum, nunquid pro rege suscipere debeo servum? Nam non dico regem, non dico ducem, saltem vel unum in toto orbe mihi absque servitutis probro ostende Judæum. Quæ enim gentes Judæis non imperant? Quibus populis Judæi non serviunt? Quod genus hominum non eos ut vilissima mancipia conculcant? Vere sicut olim eis in Deuteronomio interminatus est Deus, cum quantum ad religionem, cunctorum populorum caput existerint, nunc in causam omnium gentium conversi sunt (Deut. xxviii). Qui nihil sibi tutum alicubi arbitrantur, etiam non metuenda timentes, atque ad omnes rerum eventus suspensi, ut fraticida Cain, vagi et profugi sunt super terram. Pendet assidue, ut in jam nominato libro scriptum est, vita eorum ante ipsorum oculos, et multa vi formidinis tremefacti, non credunt vite suæ (ibid.).

Dabis ergo mihi, Judæe, de talium numero regem? Dabis pro rege exsulem? Produces pro rege servum? Propones pro duce mancipium? Dices in talibus adhuc manere prophetiam: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femoribus ejus*? Et quo-

niam clarum est quod, absque regia dignitate, vano regis nomine gloriari puerile ac stultum est, si facti non vis Christum jam venisse, cum regio nomine regalis quoque potentiae regem ostende. Si non poteris, saltem ducem Judæorum exhibe. Sed quoniam, Christo adveniente, et regni gloria, et ducatus potentia prorsus apud Judæos periit, intellige Christum venisse, quem Jacob mittendum, quem autem multum jam temporis a Deo credimus, et dicimus missum. Et missum quidem jam docui, quo vero tempore docui, nondum probavi. Sed hoc lucide prophetia præmissa demonstrat. Eo quippe tempore Christum dixit mittendum, quo sublatis regibus vel ducibus, principatus esset Judaicus auferendus. Rimare ergo necum generationis Judæ seriem, et quando regnum vel ducatum tribus Judæ cessasse cognoveris, tunc Christum venisse agnosce, tunc adora, tunc suscipe. Quamvis autem ipsum Judam, dum viveret, digniorem fratribus existuisse, quamvis tribum ipsius insigniorem cæteris fuisse quibusdam privilegiis Scriptura non taceat, regnum tamen ejus, vel principatus, a David maxime cœpit, et ad Christi usque tempora perduravit. A David ergo primo rege tribus Judæ numerare incipe, et quod exinde sceptrum de Juda, et dux de femore ejus non deferret, agnosce. Discurre per singulos, et Salomone, Roboam, Abia, Asa, numeratis, per subsequentes usque ad Joachim, vel Sedeciam, ultimum ante captivitatem Babylonicam tribus Judæ regem, perveni. Inde per Salathiel, et ejus filium Zorobabel, templi Dei reparatorem, primumque post regiam dignitatem de tribu Juda ducem, ac per eos, quos Judaicæ antiquitatis relator Josephus et ipse Judæus describit, usque ad Herodem cursum continua. Cumque universos duces illos, qui populo Judaico, toto illo tempore principati sunt, de tribu Juda propaginem traxisse cognoveris, vide quod in jam dicto Herode, non tantum regnum, sed et ducatus de eadem tribu defecerit. Si legisti, recole; si non legisti, lege et disc, toto illo tempore, quod a Zorobabel usque ad Herodem medium existit, nunc ducum, nunc regum, frequentius vero pontificum nomine, de prædicta tribu Judæ descendentes, principatum Judaicum obtinuisse.

Quod si dixeris eos qui principati sunt a Zorobabel usque ad Herodem, non posse ex historiis liquido comprobari originem de tribu Juda traxisse, respondeo: Etsi hoc ex historiis aperte non colligitur, tamen ex jam dicta prophetia, quæ cunctis hujusmodi historiis præcellit, lucide comprobatur. Licet enim Josephi vel aliorum historiae, de qua Judæorum tribu prædicti principes genus traxerint, nominatim non expresserint, tamen quod non affirmant, nullatenus negant. Supplet ergo plenissime quod deest historiis prophetia, quia longe majori fide dignus est Spiritus Dei in prophetia loquens, quam scriptor quilibet, more humano quæ sibi videtur describens. Quod ergo scriptor historiae tacuit, Spiritus dixit; quod illi defuit, Deus supplevit. Ut ergo

A dictum est, a Zorobabel usque ad Herodem, nunc ducum, nunc regum, nunc pontificum nomine, Judæis, ex tribu Juda genus trahentes principes præfuerunt. Qui licet illicite pontificatum, quod scilicet Levi filiis lege debebatur, ambitiose invaderent; Judæis tamen toto illo tempore, hoc vel illo dignitatis nomine principati sunt. Nam quando Persis vel Macedonibus, quorum imperio subiacebant, prohibentibus, nomine vel fastu regio uti non poterant, vel simplici ducatu, vel sacerdotii honore, Judæis præsidebant. Horum si vis etiam nomina nosse, audi. Zorobabel principi Judæ, Joachim filius Jesu sacerdotis magni, qui in Aggæo propheta legitur, pontificii honore successit. Illic Eliasu, Eliasu Jojada, Joiadæ Joannes, Joanni Judas, Judæ Onias, B Oniæ Eleazarus, Eleazaro alter Onias, Oniæ Simon, Simoni tertius Onias, Oniæ in principatu absque sacerdotio Judas Machabæus, Judæ, et in ducatu et in sacerdotio, ejus frater Jonathas, Jonathas in utroque Simon frater utriusque, Simoni Joannes, Joanni Aristobulus. Illic primus post Sedeciam diadema regium assumens, et honorem sibi pontificalem retinens, uno tantum, ut supra dictum est, anno, populo præfuit. Aristobulo Alexander, ut ille rex pariter et sacerdos, successit. Post quem etiam Alexandra uxor ejus principata est. Dehinc duo jam dicti Alexandri et Alexandræ filii, in pontificatu Hircanus, in regno Aristobulus successerunt. Aristobulo a Pompeio Romano consule victo ac vincito, C Romamque transmissio, Herodes a Judæ vel Judæorum genere prorsus alienus, interfecto jam fratre Aristobuli Hircano, jussu Romani senatus, regnum Judæorum obtinuit. Crede tuo Josepho, qui ipsum Herodem, ex patre Idumæo, qui Antipater dicebatur, matre Arabica, quæ Cypris vocabatur, progenitum scribit. Quo Herode regnum Judaicum obtinente, Christum natum non solum vox evangelica prædicat, sed jam dicti Josephi historia, ac multorum tam Christianorum, quam paganorum relatio certa declarat. Ab illo ergo Herodis tempore usque ad hunc, in quo ista conscripsi, millesimum centesimum quadragesimum quartum annum, adhibito omni conatu tuo, saltem ducem unum, ne dicam regem, vel de Juda, vel de qualibet Judæorum tribu,

D si potes, ostende. Nonne idem tuus refert Josephus, quod defuncto Herodi primo, Archelaus ejus filius in totius Judaici regni principatum, Romani Caesaris præcepto, successit? Nonne illo amoto, alii ipsius Herodis filii, vel sanguinis proximi, in idem regnum per tetrarchias, vel divisiones, multiplices successerunt? Nonne et hi omnes, a nativitate Christi usque ad vastum et ultimum Hierosolymitanæ urbis totiusque Judaici regni excidium, vix annis sexaginta principati sunt? Exinde postquam terra illa, olim a Deo data Judæis, Judæos universos velut inutilia pectoris purgamenta exspuit, eosque per universum orbem terrarum disseminans, pedibus omnium gentium concalcandos exposuit. Nosti quod non solum ad regnum vel principatum aliquem aspirare, sed

nec etiam ab ignominiosa servitute respirare modo quolibet potuerunt. Quid igitur restat? Hoc plane. Aut enim, ut supra jam dictum est, sceptrum regium vel ducatus honorem, ex Judæ progenie adhuc permanere monstrabis; aut, jam ablato scepro de Juda ac duce de ipsius femore, Christum jam venisse fateberis. Nec id solum. Nam necesse est te, aut cuncta quæ divinis libris vel veracibus historiis protuli, rationabiliter improbare, aut, si hoc non potueris, Christum sub Herode rege natum fuisse fateri. Sed vere, et, ut etiam lippientibus et cæcis oculis clarum est, nulla Judaica perversitas, nulla cujuslibet erroris insania tam robustæ veritati resistere potest. Concidat igitur rigida cervix, obmutescat lingua blasphemæ, et mundi Salvatorem Christum, non quasi eum, qui nondum venit, venturum exspectet, sed sicut eum, qui jam claro adventus sui lumine mundum irradiando perfudit, adoret. Quid de his omnibus tibi videtur, Judæe? An tanto divinarum sententiarum aggere, Judaicum in te cor nondum obrutum est? An quidquam damnandæ perfidiæ adhuc superest? Sum fortasse aliis nimius, dum tuam suspectam habens duritiem plus forte justo videor in loquendo profusus. Tendat ergo ad finem oratio, et in ultimo prophetarum rem diu productam concludat. Veni ergo post alios, et tu nulli precedentium prophetarum inferior Daniel, et quid de Christi adventu tibi a Deo per Gabrielem revelatum sit, prome. Explica cuncta involucra, declara obscura, resera clausa. Coge Judæos confiteri quod negatur, et non eis solummodo Christum venturum, sed et ipsum quo venturus erat tempus enarra. Et ne ipsorum obstinate tergiversationi aliquid diffugium pateat, vel locus uspiam causandi supersit, ipsos eis a tempore tibi ostensæ visionis usque ad Christum enumera. Audite ergo, Judæi, prophetæ Dei, et cum lapillis vel ipsis manuum vestrarum digitis, a Daniele usque ad Christum annos propheticos computate. Nolite jam ultra citraque Christum querere, certissimum adventus ipsius annum tenere.

Audite igitur Gabrielem, Danieli loquentem: Daniel, animadvertite sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur sanctus sanctorum. Scito ergo, et animadvertite ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt. Et rursus ædificabitur platea et muri, in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus qui eum negaturus est. Et civitatem, et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas. Et post finem belli, statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium,

A et in templo erit abominatio desolationis. Et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio (Dan. ix). Quid agitis, Judæi? Ecce non solum annum adventus Christi, sed et passionis ac mortis ejus tempus vester propheta describit. Nec istud tantum, sed et quidquid vobis ex illo tempore contigit. Quod civitati vestræ, quod sanctuario, quod toti Judaicæ stirpi usque in hodiernum accidit; prædicere vel describere non omisit. Redite ergo ad annorum numerum, et ab hac Danielis visione usque ad Christum, non solum tempus, et ipsum, in quo natus est, accipite annum. Sed ne forte moderni relatoris verba vobis vilescant, accipite eundem numerum non a moderno, sed ab antiquo, et doctissimo viro Tertulliano. Cui, licet de nostris fuerit, non credere non poteritis, cum ex principum tempore, et veracium historiarum fide, ab eo veritati cedere coacti fueritis. Audite ergo ipsum: Unde, inquit (Lib. cont. Jud., c. 8), ostendimus quia Christus venit intra septuaginta duas hebdomadas? Numera a primo anno Darii, quoniam ipso tempore ostenditur Danieli visio ipsa. Dicit enim ei: « Intellige et conjice a prophetatione sermonis respondere me tibi hæc. » Unde a primo anno Darii debemus computare, quando hanc vidit visionem Daniel. Videamus anni quomodo impleantur usque ad adventum Christi. Darius regnavit annis decem et novem; Artaxerxes, quadraginta unum; Ochus, qui et Cyrus, annis viginti quatuor; Argus, anno uno; alius Darius, qui et Medus nominatus est, annis xii; Alexander Macedo, annis xii. Deinde post Alexandrum, qui et Medis et Persis regnaverat, quos devicerat, et in Alexandria regnum suum firmaverat, quando et nomine suo eam appellavit, post eum regnavit illic in Alexandria Soter annis xxxv; cui successit Philadelphus, regnans annis xxxviii. Post hunc Evergetes regnavit annis xv; deinde Philopator, annis xvii; post hunc Epiphanes, annis xxiv; item alius Evergetes, annis xvii; Soter, annis xxxviii; Ptolemæus, annis xxxviii; Cleopatra, annis xx mensibus v. Item Cleopatra conregnavit Augusto annis xiii. Post Cleopatram, Augustus aliis annis xiii imperavit. Nam omnes anni Augusti fuerunt numero lvi. Videmus autem quoniam in quadagesimo et primo anno imperii Augusti, qui post mortem Cleopatrarum imperavit, nascitur Christus. Insuper vixit idem Augustus, ex quo natus est Christus, annis xv. Et erunt reliqua tempora annorum in die nativitatis Christi in annum Augusti xli post mortem Cleopatrarum anni ccccxxxvii, et menses v. Unde adimplentur lx hebdomades et dimidia, quæ efficiunt annos ccccxxxviii, menses sex in die nativitatis Christi. Et manifestata est justitia æterna, et unctus est Sanctus sanctorum, id est Christus, et signata est visio et prophetia, et dimissa sunt peccata, quæ per fidem nominis Christi omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem signari visionem et prophetiam? Quoniam omnes prophetæ nuntiabant de ipso quod esset venturus, et pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per adventum ejus, pro-

pterea signari visionem et prophetiam dicebat, quoniam ipse est signaculum prophetarum omnium adimplens omnia quæ retro propheta nuntiarunt. Post adventum enim et passionem ejus, jam non visio, neque propheta est, qui Christum nuntiet esse venturum. Et post paululum : Videamus, inquit (ibid.), quod alia vii et dimidia hebdomades, quæ sunt subdivisæ in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sint impletæ. Post Augustum enim, qui supervixit post nativitatem Christi anni xv efficiuntur. Cui succedit Tiberius Cæsar, et imperium habuit annis xxii, mensibus vii, diebus xxviii. Hujus nonodecimo imperii anno patitur Christus, annos habens quasi xxxiii, cum pateretur. Item, Caius Cæsar, qui et Caligula, annis tribus, mensibus septem, diebus xiii. Tiberius Claudius annis xiii, mensibus vii, diebus xx. Nero, annis octo, mensibus ix, diebus xiii. Galba, mensibus vii, diebus xxviii. Otho, mensibus iii, diebus v. Vitellius, mensibus viii, diebus xviii. Vespasianus, anno i imperii sui debellavit Judæos, et sunt anni numero quinquaginta duo menses sex. Nam imperavit annis xi. Atque ita in diem suæ expugnationis, Judæi impleverunt hebdomades septuaginta prædictas a Daniele.

Quid jam, o Judæi, errori vestro, quid obstinationi nefandæ, imo quid insanix condemnandæ reliqui est? Ecce numerum annorum exponente ac distinguente veraci et docto viro, cernitis ab anno, quo hæc visio prophetæ revelata est, usque ad ultimam civitatis ac regni vestri eversionem, infra septuaginta hebdomades, hoc est cccxc annos consummatam prævaricationem, finem accepisse peccatum, deletam iniquitatem, adductam justitiam sempiternam, impletam visionem et prophetiam, et unctum Sanctum sanctorum. Hoc quomodo? Proferte, si quid habetis, et ostendite quando, aut qualiter, vel per quem, infra hoc præscriptum tempus, hæc tanta, tam admiranda, tam amplectenda completa sint. Dicite quo modo consummata prævaricatio sit, quomodo peccatum finem acceperit, quomodo infra eundem terminum adducta sit justitia sempiterna, quomodo impleta visio et prophetia, et tandem quis fuerit, qui eo tempore prædicatur unctus, Sanctus sanctorum. Et quidem diebus, sicut supra alterius sententiæ causa dictum est, fuerunt quidam, qui cum diademate, quod assumpserunt, fortassis etiam regiam sibi unctionem adhibuerunt. Primus Aristobulus, dehinc ejus successor Alexander. Rursum alter Aristobulus, ac postmodum Herodes vel Archelaus. Sed nunquid Aristobulus, Sanctus sanctorum? Nunquid Alexander, Sanctus sanctorum? Nunquid Archelaus, Sanctus sanctorum? Nonne, ut refert sæpèdictus Josephus, horum omnium scelerata exordia, deterior processus, ac pessimus exitus secutus est? Nemo ergo ex istis Sanctus sanctorum. De nullo ergo istorum, propheta ab angelo dictum est quod ungendus est Sanctus sanctorum. Necessè est ergo vos infra has lxx hebdomades alium querere, de quo di-

ctum possit accipi, ungatur Sanctus sanctorum. Necessè est insuper vos, aut ostendere qualiter eodem tempore peccatum finem acceperit, qualiter justitia sempiterna adducta, qualiter visio et prophetia impleta sit; aut, si hoc non potestis, ab aliis querere quomodo factum sit. Nihil igitur restat, nisi ut unctum Sanctum sanctorum, Christum Dominum nostrum intelligatis, qui unctus secundum hominem ab omnipotente Patre est oleo exultationis, et Sanctus sanctorum est, quia præ consortibus suis. Nec enim illi sicut aliis sanctis ad mensuram est, datus Spiritus (Joan. i), ut Sanctus sanctorum esset. Nec id tantum, Sanctus sanctorum esset, sed ut insuper sanctificandos omnes eodem suo quo infusus est spiritu sanctificaret.

Quando vero finem accepisse peccatum, quando deletam iniquitatem infra hebdomadas sæpèdictas accipere poteritis, nisi vel quando ab ipso per baptismum suum omnium baptizatorum, vel baptizandorum peccata laxata sunt, vel quando ab eo discipulis dictum est : Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittentur eis? (Joan. xx.) Quid et de tam lucida passionis ac mortis Christi prænuntiatione dicetis? In quo enim clarius apparet mortem Christi evangelista referens quam propheta prædicens? Post hebdomades, inquit, lxx occidetur Christus. O miseranda perfidorum surditas! o detestanda impiorum cæcitas! Cur ad tantum propheticae vocis tonitruum non expergisceris? Cur ad tantum angelici solis fulgorem oculos non aperis? Audis angelum loquentem, vides prophetam scribentem : Post hebdomades lxx occidetur Christus. Quid agitis? Quid dicitis? Ecce per lxx annorum hebdomades, id est per quadringentos nonaginta annos, liber vobis daretur vagandi excursus; post lxx occidendum Christum et angelus dicit, et propheta scribit. Sexaginta ergo ac duabus præmissis, quid de lxx hebdomadibus superest? Octo utique. Urget igitur vox prophetica, ut infra illas octo hebdomades, Christum passum, Christum confiteamini occisum. Sed de illis octo, dimidia hebdomada, juxta jam nominati auctoris computum, ipsa nativitatis Christi die completa est. Restant igitur septem, et dimidia. In quarum enuntiatione sumpto ab eadem Christi nativitate principio, complentur hebdomades quatuor, additis quintæ hebdomadis annis quinque, et dimidio, id est ætatis Christi usque ad ipsius passionem, annis triginta tribus et dimidio. Superest ergo de hæc quinta hebdomade annus et dimidius, transacta Christi passione. Quo anno et dimidio adjunctis duabus, quæ de septem superscriptis supersunt hebdomadibus, sunt anni xv et dimidius. Quibus xv annis et dimidio, ad lita media illa, quæ post vii supererat, hebdomade, continente tres annos et dimidium, sunt anni xix. Unde perspicuum est harum vii hebdomadarum ac dimidiæ numerum sic completum, et Christum infra easdem hebdomades, xix annis ejus passionem subsequentibus passum.

Si ergo adnumerentur hæc vii hebdomades et dimidia, infra quas Christum possum probavimus, quas etiam exordium habere ab ipsa nativitate Christi die diximus : si, inquam, hæc vii hebdomades et dimidia, cum aliis lx duabus et dimidia, quæ Christi nativitatem præcesserunt, annumerentur, septuaginta hebdomadarum ab angelo Gabriele, vel propheta Daniele prædictarum, summa implebitur, infra quas, secundum præmissam temporum distinctionem, consummata est prævaricatio, finem accepit peccatum, deleta iniquitas, adducta iustitia sempiterna, impleta visio, et prophetia, et unctus Sanctus sanctorum. Infra quas insuper, et ille Sanctus sanctorum, qui unctus, hoc est Christus dicitur, occisus est, et Judaicus populus, qui cum ore blasphemio negavit, ab eo reprobus est. Hoc si tibi obscurum videtur, audi idem apertius.

Impletis, ut jam dictum est, ab anno hujus prophetice visionis, usque ad Christi nativitatem lx duabus hebdomadibus et dimidia, nonne de septuagenario hebdomadarum numero septem hebdomades et dimidia supersunt? Negare non potes. Et quot anni in septem hebdomadibus et dimidia numerantur? Utique lxi et dimidius. Nam certum est quod sicut semper hebdomades dierum, sic in hac prophetica visione, per septenarium numerum hebdomades computantur annorum. Summa igitur septem hebdomadarum et dimidiæ, complet annos quinquaginta duos et dimidium. Hi ergo quinquaginta duo anni et dimidius, a die nativitate Christi, usque ad integram septuaginta hebdomadarum completionem supersunt. Numera igitur, Judæe, quam subtilius poteris, et invenies infra hos lxi annos et dimidium, triginta jam, et tribus annis elapsis, et dimidio, Christum passum : imo, ut propheta tuus loquitur, occisum. Triginta ergo tribus annis et dimidio, subtractis de quinquaginta duobus et dimidio, remanent anni decem et novem. His decem et novem annis post Christi passionem seu mortem completis, integer septuaginta hebdomadarum a Daniele prædictarum numerus invenitur, et infra has unctus Sanctus sanctorum : infra has idem unctus, id est Christus occisus, infra has deleta iniquitas, manifestata iustitia sempiterna, impleta visio, et prophetia sole fulgentius declaratur. Quod si adeo historicarum peritus es, ut obicias Tertullianum annos Claudii Caesaris omnino reticuisse, et in annorum illius temporis numero a quibusdam aliis historicis diversum esse, respondeo. Nihil hoc ad propositam rem. Dissident a passione Domini in annorum numero, prout libet, historici, cum constet lucide probatum juxta sæpe dictam Danielis prophetiam, infra septuaginta hebdomades Christum natum, Christum passum, deletam esse iniquitatem, apparuisse iustitiam sempiternam; et prorsus universa salutis humanæ sacramenta in ipso et per ipsum completa. Sed licet hoc dicam, licet quoddam falsum exemplar de

A principali Tertulliani libro exceptum, annos Claudii Caesaris in annis Caesarum, ut quondam legi, reticeat ipse tamen auctoris liber, ubi nullus Caesarum ab Augusto usque ad Vespasianum et Titum intermissus est, sicut nullum eorum, ut sibi invicem successerunt, numerando excipit, sic integrum quibus imperio præfuerunt annorum numerum caute describit. Unde quia semper purior est aqua fontis quam rivi, magis credendum est sollicito ad veritatem investigandam auctori quam negligenter aliena transcribenti culibet exceptori. Ut igitur, o Judæi, ad debitum positarum sententiarum finem citius accedam, oportet vos, necesse est vos, aut alium unctum, alium Sanctum sanctorum, alium plane Christum, eo jam dictarum hebdomadarum tempore, eo earundem hebdomadarum anno occisum ostendere, aut nostrum unctum, nostrum Sanctum sanctorum, nostrum Christum, redemptorem et Salvatorem suorum, non a quibuslibet, sed a patribus vestris eisdem diebus crucifixum, et ipso tormento crucis occisum, nobiscum suscipere. Et quia probatum est post quinquaginta duas hebdomades, infra septuagesimam Christum occisum, quia et ipsa hebdomada, qua occisus scribitur, ostensa est, et ipse, quo occisus est, annus declaratus est, nolite, nolite, si sanum sapitis, alium ulterius Christum querere; nolite alium exposcere.

Adverte et illud quod sequitur in prophetia, et in ea quidem prædictum, sed clarius in vobis impletum legitur : *Non erit ejus populus, qui eum negaturus est (Dan. ix)*. Vere jam non estis ejus, vere quandiu inveterata insania in vobis manserit, non eritis ejus. Non eritis ejus, non eritis, ut olim, proprii; sed estis et eritis alieni, sicut de vobis in psalmo Deus loquitur : *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt et claudicaverunt a semitis suis (Psalm. xvii)*. Et impletum est in vobis, quod talibus in nostro etiam Evangelio ipse minatur : *Qui negaverit me coram hominibus, negabo eum coram angelis Dei (Matth. x)*. Negastis enim quando occidistis, negastis eum quando lapidem, qui jam actus est in caput anguli (*Psalm. cxvii*), reprobastis, negastis eum quando judici dicenti : *Regem vestrum crucifigam?* (*Joan. xix*) respondistis : *Non habemus regem nisi Cæsarem (ibid.)*. Hinc agnoscite prædictum de vobis ab angelo, dictum a propheta : *Non erit ejus populus qui eum negaturus est*. Nec prætereat vos illud quod statim subdit : *Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas. Et post finem belli, statuta desolatio*. Nonne hæc omnia patres vestri experti sunt? Nonne hæc omnia propriis oculis contemplati sunt? Nonne statim his septuaginta hebdomadibus finitis, veniens Romanus populus cum duce Vespasiano, ejusque filio Tito, regnum Judaicum destruxit? Nonne urbes universas evertit? Nonne ipsam regni vestri caput Jerusalem, et ejus sanctuarium dissipavit? nonne succendit? nonne ad solum usque di-

ruit? Nonne universum Judæorum populum vario diversarum miseriarum exitu condemnavit? Nonne præter innumeros alios, in ipsa vestra principali urbe Jerusalem tempore obsidionis inventos tricies centena millia, aut occidit, aut captivavit? Hæc vastitas finis fuit civitatis vestræ, finis fuit sanctuarii vestri. Hunc finem, juxta prophetica dicta, statuta desolatio secuta est. Sed fortasse desolatio brevis, desolatio paucorum annorum. Non, non. Et quid dico, non? Audite prophetam ipsum, audite angelum prophetæ loquentem: *Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*. Non erit, inquit, brevis, non erit parvi temporis, non erit aliarum desolationum similis. Non erit similis oppressioni Ægyptiacæ, non erit similis captivitati Babylonice, non erit similis Assyriorum, vel Macedonum, sive quarumlibet gentium subjugationi. Nam omnes illas aliqua post non multum temporis secuta est relevatio. Hanc vero novissimam desolationem, per mille jam ac centum annos, nulla saltem parva secuta est consolatio. Et quid dico, non est secuta? Dico quod plus est, imo nullo unquam deinceps tempore sequetur. Audite intente prophetam: *Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*. Usque ad quam consummationem? Usque ad quem finem? Utique usque ad consummationem rerum, usque ad finem mundi. Quid igitur adhuc Christum phantasticum somnias? Quid adhuc Christum falsum, imo nullum speratis? Quid libertatem terrenam, adhuc vobis reddendam suspicamini? Quid ad repromissionis antiquæ veterem terram reditum præstolamini? Audite, capite, advertite Gabrielem loquentem, Danielem scribentem: *Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*.

Probatum est igitur, o Judæi, ut arbitror, quadridaria divisione, Christum a prophetis multipliciter prædictum, aut prædicatum, Dei Filium intelligi oportere, nec Dei Filium more quorundam hominum, qui propter aliquam a Deo sibi datam gratiam, filii Dei dicti sunt, sed propter ipsam naturalem ex essentia Patris generationem esse Dei Filium. Probatum est ipsum Dei Filium esse etiam Deum. Nec de numero illorum deorum, de quibus legitur: *Deus deorum, Dominus locutus est (Psal. xlix)*; sed vere sicut lumen ex lumine, sic Deum verum de Deo vero. Probatum est eundem Christum nullo modo terrenum vel carnalem regem sentiendum, nec regnum ejus temporale credendum. Nam ostensum est non congruere terrenum principatum Deo, non convenire peritura æterno. Probatum est Christum jam venisse, nec eum qui jam venit quasi qui non venerit, a Judæis vel quibuslibet aliis expectandum esse. Cum ista omnia, o Judæi, et auctoritatibus sacris, et rationibus invictis probata sint, quid sustinetis? Si Scripturis vestris fidem datis, auctoritatibus cedite. Si rationales aut rationabiles estis, rationi acquiescite. Quod si etiam curiosi, quia, juxta Apostolum nostrum, *Judæi signa petunt (I Cor. i)*, miraculis hæc universa confirmantibus

A credite. *Nolite jam extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui adversus Deum iniquitatem (Psal. lxxiv)*. Nolite de miraculis legis vestræ tempore factis gloriari, nec ea vel aliqua de causa Evangelio Christi præponere. Magna quidem, et multa fuerunt Judæicæ legis miracula, sed longe majora, et incomparabiliter plura miranda Christianæ fidei opera. Nam ut de miraculis ipsis, quæ numero comprehendere non possunt, taceam, ipsos miraculorum factores a principio Christianæ gratiæ usque ad nostra tempora quis explicet? Quis explicet tot tantosque, ab ipsis Domini Christi diebus per totum orbem diffusos, qui divinis ac stupendis operibus superbam mundi cervicem calcarunt, eamque humilitati Christianæ fidei subdiderunt?

B Confer Moysen tuum, Judæe, non dico Christo, sed saltem, si audes, ejus apostolo Petro, et videbis quis cui in talibus præponi debeat, quis quem potentibus miraculis exsuperet. Diviserit ille, Deo jubente, Rubrum mare, pluerit manna de nubibus, produxerit aquam de rupe, et quædam similia, magna quidem, sed pauca. Sed quid ista ad Petrum? Taceo quod dæmonibus imperaverit, quod mortuos suscitaverit, quod universa morborum genera, non solum jussu, sed et sola corporis sui umbra sæpe curaverit, quod miranda omnia quæcunque voluit, et prout voluit, fecerit. Ea tantum, quæ per innumeros discipulos ad diversas mundi partes causa ferendæ fidei directos operatus est, quæ memoria recolligere, quæ lingua poterit effari? Nam non dico

C paucos, non dico multos, sed dico populos ipsos a pestibus variis ereptos, a morbis diversis curatos, mortuos non solum triduanos vel quadriduanos, sed quadragenarios, discipulorum Petri virtute suscitatos, solem fixum, montes translatos, maria scissa, calcatas vias, elementa victa, quando enarrare sufficiam? Sed fortassis solum Petrum inter apostolos signis talibus emicuisse putabis. Non hoc Petro soli dictum est, ipsis omnibus duodecim ejus co-apostolis a Christo injunctum est. *Infirmos, ait, curate, mortuos suscite, leprosos mundate, dæmones ejicite (Matth. x)*. Et item: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici (Luc. x)*. Ac supra: *Nolite D gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur (ibid.)*. Et alibi: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, et dixeritis monti: Transi in mare, transibit (Matth. xvii)*. Nec sublimis ista tantaque miraculorum potestas duodecim solis apostolis, vel his qui ei mortaliter in carne adhæserunt data est. Audi quid de universis vere credentibus a Christo jam passo, mortuo, ac suscitato dicatur: *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, et bene habebunt (Marc. xvi)*. Non est, Judæe, numerus Christianorum signorum, non est numerus mirandorum Christianæ fidei operum. Infinitus plane est numerus operum, infinitus

numerus operantium. Præter Moysen, Josue, Ge-
deonem, Samsonem, Samuelem, Isaiam, Eliam,
Eliseum, Jonam, miris operibus insignitos, paucos
habet lex tua, innumerabiles miraculorum exhibito-
res fides habet et habuit Christiana. Quid igitur
ultra susurras? Quid mussitas? Da tandem, da
manus Christo, quem Dei Filium, quem Deum,
quem regem æternum, quem jam certo, et longo
ante prædicto tempore venisse, tot auctoritatibus
sacris, tot rationibus indubiis, tot tantisque prodi-
giorum signis probasti. Noli ultra conqueri legem
Mosaicam a Christo mutatam, quia sicut Deus est,
qui illam dedit, ita Deus est qui hanc evangelicam
teneri mandavit. Non alter, et alter Deus, alter il-
lam, alter istam; sed idem ipse Deus Christus,
qui priorem illam antequam per carnem homini-
bus appareret, Judæis tradidit; ipse jam factus
homo, ut hanc secundam novam et ultimam ob-
servarent, universis tam Judæis quam gentibus
imperavit. Qui si Deus est, utique quod præcipit
tenendum est. Sed auctoritatibus, rationibus ac mi-
raculis Deus esse probatus est. Sequitur ergo, ut
quod dixit ratum habeatur; quod præcepit, ut Dei
præceptum, servetur.

Si igitur Deo contraire refugis, necesse est te
Christi Dei mandata suscipere, necesse est te ejus
suavi, ut ipse loquitur, jugo, colla diu multumque
olim superba submittere (*Matth. xi*). Non erit tibi, si
Christum Deum agnoscis, ultra nobiscum invete-
rata quæstio, non vetusta velut spretæ legis tuæ
querela, quod circumcisionem Christianus abjiciat,
quod Sabbatum contemnat, quod legalibus sacrifi-
ciis non inserviat. Videbis et intelliges licuisse Deo
congruentia singulis temporibus dispensare, et
nunc ista, nunc illa, aliis et aliis; nunc singulis,
nunc pluribus, nunc omnibus pro sibi soli ad inte-
grum nota ratione personarum, causarum, tempo-
rum dispensare. Advertes, si bene perspexeris,
Deum non solo Christianæ gratiæ tempore nova
mandasse, cum agnoveris eum ab ipso humanæ
creaturæ principio, Scripturis tuis attestantibus,
similia sæpe fecisse. Nonne nova, et quæ ante non
dixerat, dixit, quando peccantis hominis reatum
puniens, ait: *Maledicta terra in opere tuo, in labo-
ribus comedes eam cunctis diebus vitæ tuæ* (*Gen. iii*),
et reliqua? Nonne nova, et quæ ante non legitur
permisisse, concessit, quando post deletum diluvio
mundum, Noe locutus est: *Omnes pisces maris ma-
nu vestræ traditi sunt, et omne quod movetur et
vivit erit vobis in cibum* (*Gen. ix*). Et statim: *Quasi
olera virentia tradidi vobis omnia, et excepto quod
carnem cum sanguine non comedetis?* (*Ibid.*) Qui et
novam legem, de qua usque ad tempus illud reti-
cuerat, promulgans, adjunxit: *Sanguinem enim
animarum vestrarum requiram de manu cunctarum
bestiarum, et de manu hominis. De manu viri, et fra-
tris ejus, requiram animam hominis. Quicumque fu-
derit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.
Ad imaginem quippe Dei factus est homo* (*ibid.*)

A Nonne nova, et de quibus prorsus ante siluerat,
præcepit, quando Abraham patri nostro secundum
fidem injunxit, dicens: *Hoc est pactum quod serva-
bitur inter me et vos, et semen tuum post te. Cir-
cumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumci-
detis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis
inter me et vos* (*Gen. xvi*), et cætera quæ sequun-
tur? Nonne nova, et quæ per tot sæcula celaverat,
mandavit, quando Sabbatum, quando initia men-
sium, quando solemnitates multiplices, quando sa-
crificia multiformia, et, ut breviter multa conclu-
dam, quando totum corpus legis, de qua magis su-
perbire quam ædificari soleis, verbo scriptoque
per Moysen patribus vestris dedit? Et quis facile
cuncta enumeret quæ divinitas salutis hominum
consulens, non simul, sed paulatim vel universaliter
vel particulariter, per multos non eodem, sed
diversis temporibus, servari mandavit?

B Si ergo toties Deus ante hominem Christum ho-
minibus novæ ac diversa mandavit, quid mirum si
idem Christus in eadem persona homo simul et
Deus, quæ magis diebus istis congruere mortalibus
vidit, præcepit? Sed fortasse dices: Nova quidem
sæpe Deum præcepisse probasti. Sed legem ad ulti-
mum per Moysen datam, mutandam et finiendam
esse nec probasti, nec probare potes. Probo, in-
quam, ac primum Isaiam propono: *Quo mihi mul-
titudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus?
Plenus sum. Holocausta arietum, et adipem pin-
guum, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum
nolui* (*Isa. i*). Et infra: *Incensum abominatio
est mihi. Neomeniam, et Sabbatum, et festivitates
alias non feram. Iniqui sunt cæus vestri. Kalendas
vestras et solemnitates vestras odivi anima mea*
(*ibid.*). Sed forte irati atque indignantis Dei verba
hæc esse dices, nec universa ista eum reprobare,
nisi causa peccatoris tunc populi contendes. Sed
audi eum nulla præmissa irarum causa, loquentem
in psalmo: *Non accipiam de domo tua vitulos, ne-
que de gregibus tuis hircos* (*Psal. xlix*). Et post
quædam: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut
sanguinem hircorum potabo?* (*Ibid.*) Quibus sacrifi-
ciis reprobatis, quid malit, vel quid eis præferat,
subdit: *Immola Deo sacrificium laudis* (*ibid.*), et
sequentia. Audi et Malachiæ testimonium, quod
superius alia de causa proposui: *Non est mihi vo-
luntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus
non suscipiam de manu vestra* (*Malach. i*). Audi et
illud, qui refragari non poteris, et, quo probato,
obmutescere compellers. Audi certe Deum polli-
centem se nova præcepta daturum, et testamen-
tum vetus, testamentum Mosaicum novo et æterno
Christi testamento immutaturum. *Ecce dies veniunt,
dicit Dominus, et disponam testamentum domus
Juda, non secundum testamentum quod dedi patri-
bus eorum, quando apprehendi manum eorum, ut edu-
cerem eos de terra Ægypti; sed testamentum novum
disponam eis, dando leges meas in mentibus eorum,
et in cordibus eorum scribam eas* (*Jer. xxxi*). Qui et

superbiam vestram de talibus gloriantem humilians, et confundens per Ezechielem loquitur : Ego dedi eis præcepta non bona, et judicia in quibus non vivant; et pollui eos in muneribus meis, cum offerrent omne, quod aperit vultum, propter peccata sua (Ezech. xx). Quid igitur? Nonne omni die clarius probatum est quod nova mandata frequenter mundo Deus tradidit, et ipsam Moysi legem mutandam esse prædixit? Hoc agnosce, Judæe, factum per fidem Christianam, impletum per legem Evangelicam, et tandiu viguisse testamentum vetus transitorium, quousque perveniretur ad novum et æternum.

Sed ut acutiore, prout tibi videtur, sagitta Judaica pharetra exhauriatur, produc jam illam, et quantis poteris viribus, in nostram, ut summe exoptas, necem emitte. Et quid est, inquis, illud, quod tam frequenter in lege nobis data Deus iterat, quod tam sæpe replicat, legem ipsam nullo unquam tempore finiendam, quod præcipit sacrificiis, cultibus diversis omnique ritu ibi descripto a nobis perpetuandam? Quid est certe, quod de agni immolatione præcipientis Dei verba leguntur in Exodo : *Habebitis hanc diem in monumentum, et celebrabit eam sollemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno?* (Exod. xii.) Quid est et illud, quod de eadem re in eodem libro proxime scribitur : *Custodi verbum istud legitimum tibi, et filiis tuis usque in æternum?* (Ibid.) Nonne et liber Leviticus idem astruit? Referens enim, et distincte proferens multiplicia de diverso sacrificiorum genere mandata Dei, interserit hæc : *Tollet sacerdos pugillum similæ quæ conspersa est oleo, et totum thus quod super simlām positum est, adolebitque illud in altari in monumentum odoris suavissimi Domino* (Levit. vi). Et quibusdam interpositis subdit : *Legitimum sempiternum est in generationibus vestris, de sacrificiis Domini* (ibid.). Rursus post aliquanta : *Vinum, et omne quod inebriare potest, non bibetis, tu et filii tui, quando intratis tabernaculum testimonii, ne moriamini, quia præceptum est sempiternum in generationes vestras* (Levit. x). Item cum de primitiis seggetum Deo offerendis idem liber Leviticus ageret, addit : *Eodem die, quo manipulos consecraverat, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum Domini. Et libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ similæ conspersæ oleo in incensum Domini, odoremque suavissimum. Liba quoque vini quarta pars hin* (Levit. xxiii). Ac versu intermisso : *Præceptum est, inquit, sempiternum in generationibus, cunctisque habitaculis vestris* (ibid.). Et post pauca : *Faciatis, ait, et hircum pro peccato, duosque agnos anniculos in hostias pacificorum. Cumque eleveritis eos sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum ejus* (ibid.). Ac statim : *Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum. Omne opus servile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis et generationibus vestris* (ibid.). Hunc sequens liber Numeri, quiddam

A simile ad legis nostræ æternitatem pertinens subiungit : *Die Sabbati offeretis duos agnos anniculos immaculatos, et duas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio, et liba quæ rite funduntur per singula sabbata in holocaustum sempiternum* (Num. xxviii). Nec multis interpositis, de sacrificiis primæ die mensis septimi agens, ait : *Offeretis et hircum pro peccato, qui offertur in expiatione populi, præter holocaustum Kalendarum cum sacrificiis suis. Et holocaustum sempiternum cum libationibus solitiis, eisdem caeremoniis offeretis in odorem suavissimum incensum Domino* (Num. xxix). Cum ergo toties, et toties legis nostræ æternitas commendetur, quid mutam esse asseris, quid prædictum fuisse quod mutaretur affirmas? Sed audi adhuc expressius de libro Deuteronomii testimonium, et ex illo saltem, nullo eam tempore mutari debuisse vel debere, cognosce. Loquens enim Moyses in jam dicto libro patribus nostris, hæc ait : *Ponite hæc verba mea in cordibus et in animis vestris, et suspendite ea pro signo in manibus, et inter oculos vestros collocare. Docete filios vestros, ut illa meditentur* (Deut. xi). Et quibusdam intermissis : *Ut multiplicentur, inquit, dies tui, et filiorum tuorum, in terra quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret eis quandiu cælum imminet terræ* (ibid.). Quid his evidentius ad legis nostræ perpetuitatem demonstrandam dici potuit? Audi et de eodem Deuteronomii libro mandata legislatoris Moysi, et ex his utrum saltem in aliquo lex nostra mutanda sit, adverte. *Non addetis, ait, ad verbum quod vobis loquor, neque auferetis ex eo* (Deut. iv). Et illud alibi in eodem libro, post multiplices quæ præcedunt maledictiones, velut in clausula earumdem maledictionum subjunctum : *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit. Et dicit omnis populus : Amen* (Deut. xxvii). Verum est, Judæe, verum est plane, ut video, quod de te tuisque ait Apostolus noster : *Quandiu legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum* (II Cor. iii). Verum est et illud quod Christus non vester, sed noster, post lumen cæco nato donatum, ait : *In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant* (Joan. ix). Nam ecce oculi vestri Deum olim videntes excæcati sunt; gentium oculi usque ad Christi tempora clausi, ab eo aperti sunt. *Tenentes, inquit, omnes legem nescierunt me* (Jer. ii). Tenet certe legem Judæus, et Deum ignorat; legit eandem Christianus, et ex ea Deum agnoscens adorat.

Sed redi ad proposita, Judæe. Objecisti quiddam fortius objicere potuisti, unde legem Mosaicam perpetuam debere esse ostenderes, et unde quod de mutatione ejus dictum fuerat velut invincibili ratione quassares. At ego interrogo : Sententiæ, quas ad legis tuæ æternitatem comprobendam ex Pentateuchō objecisti, a Deo per Moysen prolatae sunt? Utiue respondes, a Deo. Inde prosequor : Sententiæ quas ad legis tuæ immutationem demonst-

dam ex prophetis protuli, a Deo per ipsos prolata sunt? Nec istud, ut aestimo, imo, ut optime novi, negas. Hoc si ita est, quanta in verbis divinis, juxta tuum intellectum, appareat dissonantia, manifestum est. Et ut clarius eluceat quod dico, de objectis a te sacrae Scripturae testimoniis, unum pro omnibus, hoc est, omnium vice assumam. *Habebitis*, inquit Deus, de immolatione agni paschalis agens, *hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno* (Exod. xiii). Assumo et de his quae a me ex adverso proposita sunt, vice universorum, unum de Jeremia testimonium: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et disponam testamentum domui Juda, non secundum testamentum quod dedi patribus eorum, quando apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Sed testamentum novum disponam eis, dando leges meas in mentibus eorum, et in cordibus eorum scribam eas* (Jer. xxxi). Audisti, Judae. Vide, attende, verte omne rete in facies, et contrahe quidquid sive animis sive arte vales. Negare non potes, imo hoc ut et ego fateris illud a Deo per Moysen, istud ab eodem per Jeremiam prolatum. Fac ergo, fac, inquam, si vales, ne ille, quem fidelem legis in verbis suis (Psal. cxliv), de quo frequenter et legis et cantas, quod perdat omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v); ne plane et ipse in verbis suis mendax appareat, ne mendacibus, quos ipse perdere scribitur, associetur. Hanc enim rem tam nefariam, tam blasphemam, de illo etsi non advertis, sentire videris. Et quid dica: sentire videris? Imo hoc aperte profiteris, quando hinc Deum legem perpetuam dedisse, hinc eundem quod finienda esset, praedixisse fateris. Elige certe, elige de duobus quod volueris alterum. Nam si verum est quod de legis, juxta Judaicum intellectum, aeternitate per Moysen dixit, falsum est quod de ejus immutatione per Jeremiam praedixit. Si verum est quod juxta Jeremiam mutanda fuerit, falsum est quod juxta Moysen eam Deus perpetuam esse praeceperit. Quod quia de Deo sentire impium, ut nosti, ac detestabile est, aut dissolve, si potes, objectum nodum sensu Judaico; aut, si non potes (quod vere non potes), acquiesce sano ac veraci intellectui Christiano.

Audi ergo jam, nec doceri erubescas, quia super omnia stultum est malle errare quam discere, malle propriis tenebris obfundi quam lumine, licet alieno, profundi. Adverte [non potuisse Deum verba sibi contraria vel in invicem adversa proferre, ut hinc legem, quam tradebat, juxta tuum intellectum, aeternam esse diceret: inde rursum finiendam esse praediceret. Non plane ut aeternam, sed plane ut finiendam legem tibi tuisque tradidit. Quomodo certe, quomodo legem traderet non finiendam in mundo, cum suis omnibus vel Judaeis vel gentibus suo et certo, quod Deus novit, tempore finiendi? Quomodo, inquam, lex data est absque fine, in orbe qui non caret fine? Quomodo lex aeterna data est non

aeternis? quomodo data est, non solum paulatim morituris, sed quandoque omnino defecturis? Nam si, ut longe supra simili de causa praemisi, caelum et terra, juxta psalmi tui verba, peritura sunt (Psal. ci), cui non pateat, quod nec sacrificia Judaica, nec ritus multiplices, nec universa tandem in lege illa jussa vel descripta superesse poterunt? Sed forte de verbo causaberis, forte tuo more sono littere adhereris. Contendes pertinaciter vocari in Scriptura illa legem perpetuam, vocari legem aeternam. Sed recordare, si audisti; discere, si non didicisti, aeternum non semper intelligi absque termino, perpetuum non semper accipi absque fine. Haves hoc in libro Regum secundo. Factum est, inquit, in nocte illa, et ecce sermo Domini ad Nathan dicens: *Vas et loquere ad servum meum David: Haec dicit Dominus: Nunquid tu aedificabis mihi domum ad habitandum?* (II Reg. vii.) Et aliquantis versibus interpositis: *Suscitabo inquit, semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus. Ipsa aedificabit domum nomini meo. Et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum* (ibid.). Et post quaedam: *Fidelis erit domus tua, et regnum tuum usque in aeternum, ante faciem meam, et thronus tuus erit firmus jugiter* (ibid.). Quid ad haec dicis? Nonne jam intervenisti sempiternum cum termino? nonne intervenisti aeternum cum fine? *Stabilio*, inquit, *thronum regni ejus usque in sempiternum*. Cujus ejus? Plane, juxta Judaicum, hoc est, carnalem intellectum tuum, Salomonis, vel ei in regno Judaico succedentium regum. Vides adhuc hoc sempiternum ante saecula multa finitum? Finitum vero est, ipso adventu Christi Domini nostri, ex quo et a quo temporalis thronus filiorum David subversus est, nec ultra in sempiternum restaurandus est. Quid et de sequenti, quod propositum est, testimonio dicis? De illo, inquam, testimonio: *Fidelis erit domus tua, et regnum tuum usque in aeternum*. Nunquid domus David, id est potestas David, fidelis Deo mansit post ipsum, et hoc in aeternum? Nonne adhuc vigente regno Davidicae stirpis in Juda, adeo quorundam regum infidelitas vel perversitas notatur, ut de quibusdam eorum verax Scriptura testetur: *Tot annis ille vel ille regnavit, fecitque quod malum est* D in conspectu Domini? Nunquid fidelis Deo Joram? nunquid fidelis Achar? nunquid fidelis Sedecias? Nunquid in Manasse filio Ezechiae idololatra profano detestando, domus David vel regnum ejus Deo fidele permansit? Et ubi est jam illud tuum, contra quod ago, aeternum? Nam si aeternum, quomodo non dico quandoque, sed quomodo tam cito finitum? Quid ultra jam exiges? Audis stabilendum thronum David usque in sempiternum, cum ante mille annos cessaverit. Audis fidelem futuram domum ejus usque in aeternum, cum, ut memoratos praeteream, in ipso Salomone ejus filio idola colente fidelitas illa quae vocatur aeterna defecerit. Et ut, multiplici auctoritate, aeternitatem saepe pro finito tempore ex libris non alienis, sed tuis, poni convincam, audi

quid simile de eadem re Deo decantet ipse David. Introducens enim Deum de se loquentem, sic ait : *Ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli* (Psal. lxxxviii). Et infra post aliquot versus : *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit* (ibid.). Et statim : *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum* (ibid.). Et quid necesse est etiam ista sigillatim notare? Certum enim est, patens est, negari non potest, verbis illis, quæ leguntur : *Ponam in sæculum sæculi semen ejus*; vel illis : *Semen ejus in æternum manebit*; aut illis : *Thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum*, nequaquam æternitatem signari infinitam, quam et ex parte videmus finitam, et ex toto novimus finiendam. Ex parte videmus finitam, quia regnum et temporalem thronum filiorum David, a longo, ut jam dictum est, tempore subversum cernimus; et ipsum semen, hoc est, successionem David, saltem cum ipso mundi termino finire, nemo qui dubitet. Et hæc quidem exempla, quæ ad probandam æternitatem finitam, de Regum libro et psalmis protuli, de semine David, de regno seminis David, Christiano sensu de Christo accipimus, eoque intellectu sicut thronum, id est regnum ejus terrenum negamus : sic non temporale, sed absque ullo fine æternum omnimodo affirmamus. Sed quia tecum ago, qui ab intellectu isto longe es, tuo te sensu convenio, et æternitatem infinitam in verbis illis accipi non posse ostendo. Æternum enim, hoc est, infinitum non potest dici regnum, quod jam perii; semen David, id est successio regnantium post David perpetua dici non potest, quæ non subsistit.

Vis adhuc, Judæe, plura his testimonia, quibus æternitas non, ut sic dicam, semper demonstretur æterna? Audi post illa quæ audisti, quid Moyses tuus, imo magis noster, de vendito in servum Hebræo præcipiat. Nam præmissis quibusdam, quæ, quia ad rem de qua agitur non pertinent, præmitto, subdit : *Sin autem dixerit : Nolo egredi, eo quod diligat te, et domum tuam, et bene sibi apud te esse sentiat; assumes subulam et perforabis aurem ejus in janua domus tuæ, et serviet tibi usque in æternum* (Deut. xv). Audi et aliud de eodem libro Deuteronomii, de quo et istud præcedens assumptum est. Scribens enim Moyses iudicium sacerdotum, a populo, et ab his qui offerunt victimas, adjungit istud : *Ipsium enim, ait, elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, ut stet et ministret nomini Domini ipse, et filii ejus usque in sempiternum* (Deut. xviii). Simile huic et in Paralipomenon primo reperies : *Separatus est, inquit, Aaron, ut ministraret in sancta sanctorum, ipse et filii ejus in sempiternum, ut adoleret incensum Domino, secundum ritum suum, ac benediceret nomini ejus in perpetuum* (I Paral. xxiii). Sed nunquid semper necesse mihi erit toties et toties vel reserare quæ aperta sunt, vel illustrare quæ clara sunt?

A Quid est quod dixi? Mirum certe videtur, sed verum est. Nam quæ cunctis aliis patent, tibi soli clausa sunt, quæ cunctis aliis clarent, tibi soli obscura sunt. Claret enim cunctis, notum est universis servum Hebræum nec aure perforata, nec aure illæsa domino suo servire in æternum, nec sacerdotem electum a Deo, vel filios ejus Deo ministrare potuisse in sempiternum. Nam et servo moriente, necesse fuit ei, ut sic loquar, mori servitium; et, deficiente sacerdote, vel filiis ejus eorum necessario oportuit delicere ministerium. Ex his universis conjice, adverte, intellige verba hæc, *æternum, perpetuum, sempiternum* non semper poni ad designandum aliquod infinitum, sed aliquando ad demonstrandum temporale aliquod et finitum. Inde est et illud, cui vel resistere, vel in contrarium pervertere si poteris, vere cuncta sane intellectu insane interpretari poteris. Audi ergo canticum ipsius Moysi, Aaron, Mariæ totiusque gentis tuæ, quæ Israel vocabatur. Notum est canticum, non tantum tibi tuisque, sed etiam orbi terrarum. Transmisso enim jam Rubro mari, Pharaone submerso, Ægyptiis extinctis, laudibus divinis hoc a cantantibus additum est : *Dominus, inquit, regnabit in æternum et ultra* (Exod. xv). Nunquid hoc æternum pro infinito accipitur? Si pro infinito accipitur, ut quid ei ultra additur? Infinitæ enim æternitati quid addi potest? Quid plane, quid ultra illam est? Aut igitur remove hoc ultra, et intellige hic æternitatem infinitam, aut si illud ultra remove nolueris, accipe illud quod ibi legitur æternum, licet valde prolixum, tamen pro finito positum. Quia ergo aliter hinc exire non potes, quia aliter pedem de hoc laqueo educere non prævalet, agnosce hoc, de quo agitur, æternum, pro immensa licet finita temporis quantitate scriptum; sed cum illi additur ultra, oportere intelligi absque ullo fine vel termino sempiternum. Præter has sacras ac supra positas auctoritates, est non solum divinus, sed etiam humanus et communis mos iste loquendi, quo non infinitas, sed quædam major minorve temporis prolixitas designatur. Hunc modum ab universis pene assidue frequentari, etiamsi negligenter aurem loquentibus admoveris advertes. Quis enim loquentium in verbis frequenter hoc non iterat : Semper te dilexi, semper te diligam; semper illum audivi, semper audiam, semper hic pauper erit, semper et hic dives, semper ille mentitur, semper hic loquitur, semper hic tacet, et mille similia? Cumque in propria sua significatione, hoc, de quo loquor, acceptum, nil minus significet quam æternum infinitum, qui tamen illud proferunt, nullam in eo intelligunt infinitatem, sed, ut supra dixi, longam plus minusve, sed tamen finitam, temporis quantitatem. Hinc est illud Latini nostri :

Serviet æternum, qui parvo nesciet uti.

(Nonav. Epist., libr. i, epist. x, v. 41.)

Hinc et illius :

..... Sedet, æternumque sedebit
Infelix Theseus.
(Virg. Æneid., lib. vi, vers. 618.)

Quo versus fine sequentisque principio, licet ejus quaedam mala æterna, hoc est sine termino, prolator intellexerit : quod tamen æternum, hoc est, absque fine sessurus esset, omnino non sensit. Inde magnus ille apud Latinos :

Vix e conspectu Sicula telluris in altum,
Vela dabant læti, et spumas salis ære ruebant,
Cum Juno æternum sericans in pectore vulnus,
Hæc secum : Mene incerto desistere victam!
(Ibid., lib. i, vers. 34-37.)

Item, idem :

..... Tanton' potuit compellere motu
Jupiter æterna gentes in pace futuras?
(Ibid., lib. xii, vers. 503, 504.)

Sed prolator horum versuum, nec vulnus in pectore Junonis contra Trojanos iratæ, æternum absque termino sensit, nec gentes futuras in æterna, hoc est, infinita pace mansuras, quod fieri non poterat, intellexit. Sunt adhuc plura de his exempla, sed, ut æstimo, sufficiunt ista. His omnibus, Judæe, probatum est, ad legis tuæ infinitatem probandam, frustra te tot æternitatis nomina produxisse, cum constet et auctoritatibus sacris et humani usus exemplis, æternitatis nomine non semper res infinitas, sed quandoque etiam finitas signari. Sed forte tu ad hæc : Æternitatis quidem nomen, quandoque pro finito tempore accipi, ex præcedentibus probas; sed quod aliquando etiam pro infinitate accipitur, non negas. Non nego, inquam, sed prorsus confirmo. Ergo, inquis, utrumque concedis, hoc est, quod æternitatis nomen quandoque pro finito accipitur tempore; quandoque etiam pro infinitate. Verum est, inquam. Si igitur, inquis, verum est, quod pro utraque significatione, hoc est finita vel infinita, æternitatis nomen sæpe ponatur; unde cogis, unde probas quod ad legis Judaicæ infinitatem ostendendam a me prolata testimonia magis finita esse debeant quam infinita? Probo, inquam, et ad istud concedendum necessario argumento impello. Quod ut brevius fiat et clarius, redeant rursum ad medium illa duo quæ superius posita sunt, unum a me, aliud a te. A me verba Jeremiæ, a te verba Moysi. Jeremiæ illud est : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et disponam testamentum domui Juda, non secundum testamentum quod dedi patribus eorum, quando apprehendi manum eorum, ut educerem eos terra Ægypti. Sed testamentum novum disponam eis, dando leges meas in mentibus eorum, et in cordibus eorum scribam eas* (Jer. xxxi). Moysi illud est : *Habebitis, inquit Deus de immolatione agni paschalis agens, hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno* (Exod. xiii). Hæc duo, ut supradixi, ex adverso sibi invicem opposita, et, juxta intellectum tuum, omnino

A contraria sunt. Quod enim una ex his duabus sententiis affirmat, altera negat. Affirmat Moyses æternam, hoc est, juxta te nunquam finiendam legem. Affirmat Jeremias mutandam, hoc est, aliam non juxta modum vel ritum prioris dandam. Vides adhuc alterum ex his duobus stare non posse? Vides nisi aliter senseris, aut Moysen fallacem, aut Jeremiam? Unde ne tam solemnes et famosi veritatis ministri mendaces appareant, necesse est aut Jeremiam sic exponi, ut legis juxta tuam sententiam infinitas monstretur, aut Moysi verba sic accipi, ut quod de mutatione legis Jeremias protulit, verum esse probetur. Sed in Jeremiæ verbis quis Judaicus, quis Christianus etiam valde perspicax, ac lynceus, ut dicitur, oculus, aliud quam dictum B est rimari poterit? Quid aliud sentire quam quod absque nubilo, absque tegmine, absque figurarum involucribus produnt? Produunt utique hoc, manifeste denuntiant hoc, quod non juxta testamentum a patribus datum dispositurus esset Deus aliud testamentum. Quod plane novum vocat, quia vetus præcesserat. Quid ergo aliud, quid certe aliud in testamento veteri accipere poteris nisi Judaicam legem quæ præcesserat, et in testamento novo Christianam, quæ secutura erat? Cum hoc ita sit, cum in his Jeremiæ verbis nihil aliud quam quod dictum est intelligi possit, nec in aliam quamlibet partem quolibet astu Judaico retorqueri, cogaris, Judæe, ad Moysi transire sententias, et illa æternitatis vel perpetuitatis nomina, quæ præmissa sunt, non pro infinitate, sed pro finito tempore esse posita tecum sentire. Hoc modo accipe dictum illud quod de agno paschali proposuisti, hoc modo de multiplici sacrificiorum varietate, hoc modo de Sabbati cultu, hoc modo de ipsa, quæ, ut noster Dominus dicit, non a Moysæ est, sed ex patribus circumcisione. Hoc modo, inquam, intellige, hoc modo expone, ubicunque in consiliis legis tuæ locis æternitatis nomen scriptum inveneris. Cumque ibi æternum pro finito tempore intellexeris, nec Moysen Jeremiæ, nec Jeremiam Moysi contrarium invenies, et legem, quam finiendam esse Jeremias prædixit, finitam agnosces. Finitam dico, ut quidam magnus ex nostris ait, non quantum ad modum agendæ vitæ, sed quantum ad modum significandæ vitæ. Nam quantum ad modum agendæ vitæ pertinet, quod lex vetusta Judæis, hoc et Evangelium Christianis imperat, et unusquisque nostrum pro gratia et viribus servare contendit. Nam : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum* (Levit. xix); et : *Non habebis deos alienos coram me; et : Honora' patrem tuum et matrem; et : Non occides, Non mæchaberis, Non facies furtum, Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium; et : Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt* (Exod. xx), et similia rectæ fidei, honestis mori-

lus, ac sanctæ vitæ congruentia, sicut Judæo præcepta sunt, sic et Christiano præcipiuntur. Unde quantum ad hunc modum agendæ vitæ, lex de qua agitur finita non est. Quantum vero ad modum significandæ vitæ, prorsus finita est. Nam circumcisio carnalis quæ spirituales præsignabat, Sabbati requies, quæ aliud innuebat, sacrificia quadrupedum, volucrum, similitæ, vini, olei, et similia, quæ unicum et supremum Christianorum sacrificium præmonstrabant, sicut umbra corpori, sicut signans signato, cesserunt. Unde quantum, ut dictum est, ad illa omnia collum gentis duræ cervicis prementia, ab illo, qui dixit: *Jugum meum suave et onus meum leve est* (Matth. xi), populo libertatis indulta sunt, et ne jugo jam inutili gravaretur, omnino finita. Quod si tantopere hoc, de quo sermo est, æternitatis verbo oblectaris, et eo legem tuam absque fine adhuc probare conaris, muta intellectum, et absque fine invenies æternum tuum. Muta, inquam, intellectum, et quod ego fateor de testamento novo, fateri et tu de veteri. Dico ego testamentum a Christo datum, et novum esse et æternum. Novum, quia tuum antiquius est. Æternum, quomodo? Nunquid baptismus a Christo constitutus æternus est? Nunquid sacrificium ab ipso suis traditum æternum est? Nunquid et alia sacramenta Christianis tradita æterna sunt? Nunquid et multa alia Evangelii mandata æterna esse possunt? Non sunt æterna, quia sicut de tuis dixi, cum mundo finienda sunt; et tamen sunt æterna, quia æternorum præparativa sunt. Finiuntur illa, sed vita, ad quam ducunt, non finitur æterna. Dic ergo, sed dic ex fide, crede ad justitiam, consistere ad salutem tuam taliter posse accipi legem esse æternam, quia hujus Christianæ gratiæ prævia et præmonstratrix existit, quæ sola vere per Christum ad vitam beatam et æternam perducit. Hoc solo sensu æternum legis tuæ, de quo egisti, potest intelligi absque fine, nullo autem alio, nisi cum fine.

Sed ne quid objectorum a te indiscussum vel indiffinitum remaneat, accipe et contra illa ultima tua responsum nostrum. Opposuisti nobis Moysen loquentem inter cætera patribus tuis: *Ut multiplicentur, inquit, dies tui, et filiorum tuorum in terra quam juravit patribus tuis, ut daret eis, quandiu cælum imminet terræ* (Deut. xi). Ad quod ego: *Quandiu cælum imminet terræ, promissa est, juxta intellectum tuum, stirpi Judaicæ possessio terræ illius, quæ partim per Moysen, partim per Josue, primis illis Judæis distributa est. Sed adhuc tamen cælum imminet terræ, et Judæis jam a multo tempore terra illa ablata est. Sed dices: Hoc idcirco, quia mandata sibi a Deo tradita neglexerunt. Et quid hoc, inquam, ad me? Vere fateor, quod quia mandata Dei neglexerunt, imo quia semper Deo rebelles et contrarii exstiterunt, quia idololatræ, quia profani, quia prophetarum occisores, quia ad implendam mensuram patrum suorum, ipsius*

A Christi salvatoris mundi, et condemnatoris sui, nequissimi crucifixoires fuerunt, a Deo projecti, et tam ab illa terra, quam ab omni prosperitate mundana et felicitate æterna exclusi sunt. Nam illud quod addidisti præcepisse Moysen: *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, neque auferetis ex eo* (Deut. iv), nonne mirum et mirum valde est, quod hoc quasi per te faciens opponis? Quis enim nostrorum aliquid unquam addidit ad verbum legis tuæ? quis aliquid dempsit? Imo servamus libros intactos, servamus incorruptos, et sicut per Moysen scripti, et per fidos interpretes ad universarum gentium linguas de Hebraica translati pervenerunt, ita ut dictum est, conservantur. Nihil eis additur, nihil imminuitur. Habet ergo Latinus, habet Græcus, habet barbarus de libris illis quidquid, tu, Judæe, habes. Scribimus quod scribis, legimus quod legis, sed scripta vel lecta non ex toto intelligimus, ut intelligis, non ex toto accipimus ut accipis. Sequeris tu quandoque in illis litteram mortificantem, sequor ego semper in illis spiritum vivificantem. Rodis tu corticem, edo ego medullam. Nec litteræ tegmen ubi est abjicio, nec littera tectum salutis mysterio contemno. Hoc modo litteram accipiens, auctorem litteræ spiritum magis sequens, nihil, ut dixi, ad verbum legis tuæ adjicio, nihil demo; sed magis Judæum nec legis suæ litteram sequentem, nec spiritum divinum in littera agnoscentem arguo, corripio, ac veritati ac quiescere nolentem condemno.

C Post hæc duo sic absoluta, de tertio et in tribus ultimo nobis minaris, et nisi Judæi efficiamur, divino maledicto nos esse subiectos ostendere conaris. *Maledictus, inquis, qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit, et dicit omnis populus: Amen* (Deut. xxvii). Hoc maledictum, o Judæi, non super Christianos est, sed super vos et super filios vestros. Neque enim, nos Christiani, ex gentibus de Judæis fuimus, nec jugum legis Judaicæ nobis impositum est. Subjecta fuerunt colla populi duræ cervicis, qui aliter domari ad serviendum Deo non poterat, præceptis legis Mosaicæ; erecta est in libertatem tempore congruam per Christum nostrum cervix fidei Christianæ. Ea de causa nihil ad se pertinere Judaicum maledictum Christianus intelligit, quia sicut mutata tempora, sic et mutata præcepta cognoscit. Sed quia modo, quo superius dictum est; aut agendæ scilicet vitæ, aut significandæ, legem vestram nostram credimus, nostram dicimus, necesse est nos ejus maledictiones cavere et benedictiones optare. Cavemus autem, imo omnino vitamus ejus maledictiones, si juxta ejus decreta vitam agimus, hoc est, non concupiscendo, non occidendo, non furtum faciendo, non falsum testimonium perhibendo, et reliqua similia observando, quæ et vetus scriptura servari præcepit, et novæ gratiæ Evangelium teneri multo magis imperavit. Vitamus ejus maledictiones, si non significans, sed signitatum, hoc est si non carna-

lem circumcisionem, si non carnale Sabbatum, si non carnalia sacrificia, sed spirituales virtutes, quæ illis carnalibus sacramentis designatæ sunt, observamus.

Hoc igitur utroque modo vel agendo quæ aperte præcepta sunt, vel implendo quæ sub sacramento velamine sunt, non subjacet legis maledicto Christianus, falsoque se impetum a Judæo demonstrat, dum his modis in sermonibus legis se permanere declarat. Non ergo tangit illum vel in modico maledictio illi a te objecta, Judææ; sed te potius respicit, tibi se totam ingerit, qui nec spiritu libertatis, ut Christiani, in sermonibus legis tuæ permanes, nec ipsa servili et carnali conditione, ut primi Judæi, eos opere ex maxima parte adimpleres. Adverte igitur non Christianum, ut jam dictum est, sed te, illi maledicto quod ei objecisti subjectum, de quo Moyses: *Maledictus omnis qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit, et dicit omnis populus: Amen.* Illis universis eo res pervenit, ne ultra audeas legem per Moysen datam, juxta intellectum quem hactenus habuisti, credere perpetuam, nec audeas profliteri æternam. Agnosce hoc, inquam, factum per Christum, qui auctor Novi et æterni Testamenti, multa in eo præterquam se uetus antiquus habuerat, auxit, minuit, ac mutavit. Auxit, quando dixit: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum* (Matth. v.). Et addidit: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. Qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio* (ibid.), et sequentia. Rursum: *Audistis quia dictum est antiquis: Non machaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam machatus est eam in corde suo* (ibid.). Ac deinde: *Audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis. Ego autem dico vobis, non jurare omnino* (ibid.). Ac postmodum: *Audistis quia dictum est, oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo. Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram* (ibid.), et reliqua, quæ lectio Evangelii nostri indicat: *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habetis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (ibid.), et reliqua, quæ celestis illa Scriptura recitat. Quando hæc Christus præcepit, utique supra legis antiquæ præcepta, plurima auxit. Minuit vero, quando per apostolos suos in quibus loquebatur, ea quæ subscripta sunt constituit. Nam sic se habet eorum Epistola: *Apostoli et seniores fratres, his qui sunt Antiochiæ, et Syriæ, et Ciliciæ, fratribus ex gentibus, salutem* (Act. xv.). Et versu interposito: *Visum est, inquit, Spiritui sancto et nobis, nihil ultra vobis imponere oneris quam hæc necessaria, ut abstinere vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et*

fornicatione. A quibus custodientes vos, bene agatis (ibid.). Quando hæc pauca servari mandavit, de multiplicitate legalium præceptorum multa immiuit. Mutavit autem, quando pro circumcissione baptismum, pro Sabbati otio requiem a peccatis, pro innumeris panum, similæ, vini, quadrupedum, volucrium sacrificiis solum purum, innocentem, immaculatum agnum Dei, hoc est seipsum omnipotenti Patri pro universorum salute quotidie offerri constituit. Jussit ista, et quia Deus esse probatus est, auctoritate divina quæ voluit imperavit, et quæstiones infidelium de mandatis suis dubitantium amputavit. Hoc enim inter alia Judæis mirantibus, et stultissime conquerentibus, quod verbo curando multorum incommoditates Sabbatis operaretur, respondit: *Filius hominis Dominus est, etiam Sabbati* (Luc. vi.). Qui vero Sabbati Dominus est, utique Deus est. Non enim nisi Deus, Dominus Sabbati esse potest. Unde constat quod qui Dominus et Deus Sabbati est, Dominus et Deus circumcisionis est, Dominus et Deus sacrificiorum, imo omnium rerum est. Sicut ergo licuit omnium rerum Domino et Deo, quando voluit non existentia creare, quando voluit jam creata in alias et alias species commutare, sic ei licuit arcanis, sibi soli notis justitiæ causis, leges nondum datas hominibus, quibus voluit, et tempore quo voluit proponere, et rursus quibus voluit et quando voluit, easdem augere, minuire, vel mutare.

Quiesce igitur, Judææ, de mutatis per Christum Moysi legibus scandalizari, quia idem Deus qui per hominem Christum hominibus apparuit, quando voluit præcepta legalia prius non existentia promulgavit, quando voluit eadem jam tradita commutavit. Nec deinceps per illam tantummodo veterem et jam finitam legem justificari quemlibet potuisse asseras, cum et ante illam, et ejus tempore præter illam, et etiam post illam, justos vocari multos invenias. Nonne, ut ad priora sæcula redeam, absque circumcissione, absque Sabbati cultu, absque aliquo legis vestræ sibi imposito ritu, Abel cordis innocentia et simplicis sacrificii puritate Deo placuit? (Gen. iv.) Nonne absque circumcissione, absque Sabbati cultu, absque multiplici legis nostræ onere, ambulavit Enoch cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus? (Gen. v.) Nonne absque circumcissione, absque Sabbati cultu, absque multiplici legis Judæicæ onere, de magno viro Noe scriptum est: *Noe vir justus et perfectus in generatione sua fuit, et cum Deo ambulavit* (Gen. vi.). Nonne et ipsi Deus loquitur: *Te vidi justum coram me in generatione hac*? (Gen. vii.) Quid dicam et de ipso de quo præcipue gloriari soletis, patre Abraham? Nonne et de ipso absque omnibus illis præmissis, Sabbato legalibus præceptis, ante ipsam quoque circumcisionem, dictum est: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam*? (Gen. xv.) Quid et de posteris ejus Isaac, sive Jacob, et reliquis usque ad Moysen? Nonne et ipsi sola circumcisionis, sed maxime justitiae

tiae observantia, absque reliquis omnibus legis post datæ decretis, Deo placere, et ipsi duo cum antecedente se Abraham, singulare ac gloriosum patriarcharum nomen merueri? Hoc quidem ante legem. Jam vero lege data vel proxime danda, video Job non Judæum, sed a Judæorum genere pene alienum, absque circumcisione, absque Sabbati cultu, absque omni legali instituto, voce divina simplicem, rectum, timentem Deum, recedentem a malo vocari. Cerno et Balaam, absque circumcisione, absque multiplicibus Moysi præceptis, Deo colloqui, Deo obedire, Dei afflatu multa salutis humane famulatura prædicere (Num. xxiv). Qui licet ceciderit, licet casum suum et præviderit et prælixerit, ex eo tamen quo casum suum memorat, ante eundem casum se stetisse declarat. Unde licet in justitia non permanserit, auditor tamen sermonum Domini non nisi ex aliquo justitiæ merito esse meruit. Conspectio et regum plurimos, intueor alienigenarum gentium non paucos, ipso legis tempore absque circumcisione, absque Sabbati cultu, absque Moysiæ institutis, Deum colere, justitiam sectari, absque eadem justitiæ conservatione justificari. Qui quamvis in canone Judaico non legantur, ex veracibus tamen historiis tales fuisse probantur. Sed quorsum ista? Ut cernens ante legem atque sub lege, sine legis operibus multos Deo placuisse, gloriari velut de legis tuæ singularitate desinas, et vetustum, quod inde assumpsisti, jactantiæ supercilium deponas. Nec propter hoc solum, sed ut insuper advertas, quod sicut et ante legem et sub lege, sine legalibus observantiis, titulo justitiæ plurimos conspicias honorari, sic et post legem non solum plurimos, sed et universos sola Christiani Evangelii gratia, posse intelligas justificari. Hoc quippe est novum illud testamentum, de quo jam supra audisti Deum et prophetam loquentem: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et disponam testamentum domui Juda, non secundum testamentum quod dedi patribus eorum, quando eduxi eos de terra Ægypti (Jer. xxxi). Aut igitur ostende aliud testamentum datum a Deo, non secundum illud vestrum testamentum quod datum est ab eo, aut suscipe hoc nostri Evangelii testamentum, quod vere datum est ab ipso. Quod non est secundum illud, quia est plusquam illud; non est secundum illud quia illud terrenum est, istud cœlestis; non est secundum illud, quia illud temporale; istud vero est absque dubio sempiternum. Non quod Scriptura illa Evangelii data a Christo, vel quæ in eo præcipiuntur, manere debeant in æternum, sed quod gloria, quæ a Christo promittitur servantibus Evangelium, nullo rationabiliter obviante, maneat in æternum. Simili argumento, et cuncta, quæ supra de Christo diffusius sunt dicta, concludo. Aut enim alium, de quo universa illa veraciter accipi possint, necesse est te producere, aut omnia de Christo nostro esse dicta, nobiscum sentire.*

Sed forte objicis: Etsi ego nullum, cui supra
PATROL. CLXXXIX.

A scriptæ prophetiæ voces congruere possint, producere valeo, quæ me tu ratione Christum tuum potius, quam quemlibet alium in illis prophetiis vocibus intelligere cogis? Magna utique, magna, inquam, ratione ad hoc sentiendum te ego compello. Sed antequam ratio illa ponatur, auctoritas præcedat. Interrogas cur magis de Christo nostro quam de quolibet alio cuncta illa supradicta accipiam, et cur te ad ea suscipienda compellam. Idcirco plane Christum nostrum, non alium, in omnibus illis prophetiis vocibus intelligo, et intelligendum suadeo, quia de ipso, non de alio verba illa prolata agnosco, vel ut verbi causa, aliqua de innumeris ad ipsum pertinentibus excerpam, de nullo alio, nisi de illo intelligi potest, quod propheta tuus dicit, et quod B Ecclesia nostra frequentat: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isa. n). Nulla enim virgo vel concepit, vel conceptura est, vel peperit, vel paritura est filium, nisi super cœlestis et perpetua virgo Maria Jesum Christum Dominum nostrum. De nullo alio nisi de illo accipi potest: Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel (Num. xxiv). Non enim cometes, qui regna mutare dicitur, vel quodlibet præfulgidum sidus, Christo nostro secundum carnem de Israel exsurgente ortum est, sed stella sideribus cunctis splendorior, ipsiusque solaris fulgoris æmula non cujuslibet, sed ipsius tantum nativitatem præagens eluxit. De nullo alio hominum nisi de illo accipi potest: Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris (Ezech. xxxvi). Ipse enim non alius aquam mundam, et omnia inquinamenta peccatorum mundantem super omnes effudit, quando discipulis præcepit: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii). De nullo alio nisi de illius tempore accipi potest. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum (Isa. xxxv). Ejus enim tempore, ejus virtute, ejus præcepto tam per ipsum quam per innumeros alios idem donum ab ipso accipientes cæcis visus, surdis auditus, claudis gressus, motis lingua reddita est, et infinita omnium generum vel specierum miracula facta sunt. De nullo alio, nisi de illo accipi potest: Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, et livore ejus sanati sumus (Isa. liii). Nullus enim præter ipsum vulneratus invenitur propter iniquitates hominum, nullus livore nisi ipsius, sanitas restituta est hominibus. Nullus præter ipsum oblati est, quia voluit; nullus præter ipsum sicut ovis ad occisionem ductus est, quia voluit. De nullo alio nisi de illo accipi potest: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv). Ut enim ait Petrus apostolus noster, loquens sicut et ego Judæis (Act. ii); nec David qui hic loquitur, nec aliquis hominum vel sanctorum sepultus, præter eundem Christum nostrum, carnis evadere potuit corruptionem. De nullo alio nisi de illo accipi potest: Vivi-***

ficabit nos post duos dies, die tertia suscitabit nos (Ose. vi). Nam nullus mortuus præter ipsum triduana sepultura quiescens, ipsa die tertia cum carnis propriæ resurrectione, et tunc plurimos sanctorum suscitavit, et in fine sæculi omnes pariter, tam bonos quam malos, vel ad vitam, vel ad mortem perpetuam suscitabit. Sed nec de quolibet alio idem propheta subjunxit: *Quasi diluvium preparatus est egressus ejus (ibid.)*. Egressus quippe ejus de sepulcro ad immortalem vitam, quasi diluvium fuit; quia ipsi ante solem primo lucis initio resurrexit, sicut et Evangelium nostrum, et ipse in psalmo loquitur: *Exsurgam diluvio (Psalm. lvi)*. Nec hoc solum, quia transituræ resurrectionis suæ luci sempiternam adjunxit, et ea vetustas mortalium tenebras illustravit. De nullo alio nisi de ipso accipi potest: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Psalm. lxxvii)*. Nec enim sola divinitas proprie in altum ascendere dici potest, quæ semper tam in alto quam in imo, et ubique est. Sed et de illo, juxta verba Apostoli, nostri dictum est: *Ascendit*, quia primo descendit in inferiores partes terræ, indeque humana carne assumpta, *Idem qui descendit, ipse et ascendit super omnes celos, ut adimpleret omnia (Ephes. iv)*. De nullo alio nisi de illo dictum est: *Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt (Isa. xi)*. Quod magis videndo propriis oculis quam aures præbendo scriptis propheticiis advertere potes. In ipsum enim Christum nostrum, qui de stirpe Jesse ortus est, sicut tibi totus terrarum orbis indicat, gentes sperant, ipsum deprecantur, ipsum adorant. De nullo alio nisi de ipso dictum est: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum (Job xix)*. Redemptor enim non potest dici, nisi qui redimit. Job vero nullus redemerat, nullus redempturus erat, nisi hic Dei Filius, hic de quo sermo est Christus. Quem pro redemptione sui ac mundi pretium corporis et sanguinis sui daturum præsciens, Redemptorem suum vocat, Deum nominat, et eum in sua carne jam resuscitata in die novissimo se visurum affirmat.

Hæc universa et multa similia, quia de nullo alio nisi de Christo accipi possunt, de ipso dicta credimus, in ipso atque per ipsum excepto hoc uno et ultimo, quod in mundi defectu implendum restat, impleta novimus, et ut eadem credant ac sentiant, Judæis incredulis suademus. Audisti, Judæe, qua auctoritate, imo quibus auctoritatibus, cuncta illa, quæ præmissa sunt, de nullo alio nisi de Christo dicta credat et intelligat Christianus, audi et qua ratione cui vel libens vel invitus cedere cogatur Judæus. Et quia major ratione hoc tibi persuaderi poterit, quam divinis illis immensis et infinitis miraculis? Quis enim humano intellectu vicens non videat quod tot tantæque a Christo, et per Christianos facta miracula, fieri nullo modo possent, nisi vi tute divina? et ille quidem se Dei Filium, se Deum,

A se regem æternum, se Christum a prophetis prædictum esse fatebatur. Quæ si falsa essent, non solum nulla eum signa prosequerentur, nulla eum miraculorum efficacia comitaretur, sed potius (quod vel cogitare scelus est), ut mendax, blasphemus et impius damnaretur. Ac cum ista omnia de se prædicaverit, cum ista de se credentes velut omnipotentes miraculorum operatores effecerit, sicut et ipse loquitur, omnia possibilia credentur (Marc. ix), clarum est, perspicuum est quod quidquid de se credi docuit, absque saltem minima dubitatione credendum est; quidquid præcepit fieri, absque refractione aliqua servandum est. Sed ut quidquid posset objicere, ipse mihi objiciam, dices fortassis miracula illa aut nulla fuisse, aut magica. Si dixeris nulla fuisse, si dixeris ea ficta a nostris, cito respondeo, tunc te sermone convenio: Si miracula, quæ a Christo vel per Christianos facta dicuntur, quia non vidimus, nulla vel ficta esse asseris, et nos quoque ea quæ per Moysen, Josue, vel reliquos Judæos facta leguntur, quia non vidisti, nulla vel ficta esse asserimus. Nullam enim tu majorem afferre potes certitudinem de Judaicis miraculis, quam nos de Christianis. Nam sicut tu libros habes Judaicos, in quibus illa inscripta sunt, sic et nos libros habemus Christianos, in quibus ista relata sunt. Hæc ergo ratione aut nega Christiana miracula, et nos negabimus Judaica; aut confitere Christiana miracula, et nos fatebimur Judaica. Sed quia tu signis illis, licet non visis, sola librorum a patribus traditorum lectione fidem accommodas, cogeris ut et nos libris a majoribus nostris nobis traditis fidem præbere concedas; et insuper quia nos tuis assentimus, ut quoque nostris assentias. Credimus nos prophetis tuis, crede et tu apostolis nostris. Crede autem hac ratione, quod quidquid illi de Christo et ad Christum pertinentibus rebus futurum esse dixerunt, hoc totum isti mundo impletum, absque diminutione aliqua ostenderunt. Non igitur hoc modo Christi miracula nulla esse, non hoc modo ficta esse a nostris, probare poteris. Sed rursus nulla esse vel ficta, quo alio modo probare valebis, cum non partes orbis quaslibet, sed ipsum pene orbem universum legibus Christianis subjectum esse videas? Jacet jam substrata Christo mundi superbia, et totus mundanæ gloriæ fastus, damnati ab hominibus, et crucifixi ignominie servit. Adorat crucem ejus, quam prius videre horrebat; et quod ante stultum putaverat, nunc omni sua sapientia longe sapientius esse non dubitat. Potentiam illam suam, qua cuncta terrena domare consueverat, Christo, qui Dei est virtus, agnito, infirmam cognoscit, et ex ipso qui Dei sapientia est, suam metiens, eam ut stultam contemnit. Quomodo igitur Christianæ, ut sic loquar, insipientiæ sapientiam suam, infirmitati fortitudinem suam, ignobilitati nobilitatem suam, ignominie gloriam suam sponte subjecisset, nisi mirandis, stupendis, et ante inusitatis operibus hoc ei persuasum esset? Constat ergo falsum esse quod

objectum est, Christiana miracula nulla esse vel A ficta.

Sed forte adhuc Judaica subterfugia quærens, oppones. Quid vis cogere, mundum non nisi miraculis in Christum credere potuisse, cum ante Christum pene totus, imo aliquo tempore totus idololatricæ servierit; nec ad illam idololatriam signis aliquibus, sed errore proprio conversus fuerit? Concedo, inquam, sine signis, præter quædam vana ac dæmonica, quibus quandoque, licet raro, conceptus error, in stultorum hominum cordibus fovebatur, mundum aliquando succubuisse, sed eo tempore detestando, cultui manus dare cepisse, quo noviter a Deo in parentibus primis, de paradiso ejectus, in hanc erroris ac cæcitatæ vallem exsul a facie Dei projectus est. Ubi merito iniquitatis suæ paulatim auctoris sui oblitus, vi tamen innatæ rationis, divinitatem alicubi esse non incertus, sed ubi esset quærenda ignarus, eam vel in laudatis hominibus, vel in eorum imaginibus, vel in pulchris ac suis usibus commodis creaturis quæsit, et sic pro Creatore ea quæ ille creaverat divinitatis cultu colere assuevit. In honore enim humanæ naturæ cum esset, non intellexit, sed tam in divina cognitione, quam in propria conversatione, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. xlviii). Nosti ipse, si tamen Scripturarum tuarum sollicitus inspector fuisti, verum esse quod dico, nec aliam causam tanti erroris fuisse, nisi quod sopita in eo ratione, ac nulla, quæ rationem ejus suscitare posset, adhuc data lege, dixit ut insipiens in corde suo: *Non est Deus* (Psal. xiii). Unde mirum non fuit, si pars mundi, aut totus mundus eo tempore facile decipi potuit. At e converso Christi vel Christianorum jam eruditæ temporibus, lege Judaica ante duo milia fere annorum data, philosophicis scholis, et tam divinarum quam humanarum rerum studiis ubique ferventibus, ac tam naturali lege quam scriptis legibus vigore humani ingenii vel scientiæ reflorente, impossibile fuit falli homines, et ita universaliter Christianæ fidei se submittere, et fidem, mores, ac vitam ad unius hominis imperium, absque immensis prodigiis et signis, in aliud et contrarium commutare. Non igitur valet quam proposuisti objectio.

Sed vereor attritæ frontis notam cunctis duritiem, D ne solita impudentia rursus procedat, et dicat: Si Christiana tempora jam erudita nec falli, nec sine miraculis credere potuerunt, quid quod, post Christum quingentis annis elapsis, Mahumetica hæresis consurrexit, et tam nefaria secta, nullis parta miraculis, tantas orbis partes infecit? Nonne illa tempora, eruditione obstante, tanto errori cesserunt? Ad hoc primum respondeo aliud esse partes orbis, aliud totum orbem cuilibet errori cedere: et idcirco aliter de particulari errore, aliter de universali sentiri debere. Nullum enim, præter humani generis principia quæ supra tetigi, tempus fuit, aut futurum est, quo tenebræ luci, quo veritas non sit admista errori; et quamvis, juxta Evangelium nostrum, lux

in tenebris luceat, et tenebræ eam non comprehendant (Joan. i), et si non sunt uniformia, sunt tamen contigua. Partes ergo aliquas, ut dictum est, mundi, error aliquis inficere potest, totum mundum non potest. Potuit ergo, sicut et alii multi errores, aliquas mundi partes inficere: totum non potuit occupare. Fides vero Christiana, non more errorum, particulas vel partes mundi sibi subdidit, sed, ut veritas a summa veritate, quæ Christus est, derivata, totum sibi orbem subiecit. Totum vero orbem dixi, quia licet gentiles, vel Saraceni super aliquas ejus partes dominatum exerceant, licet Judæi inter Christianos et ethnicos lateant, non est tamen aliqua vel modica pars terræ, non Thyrreni maris, nec ipsius Oceani remotissimæ insulæ, quæ vel dominantibus vel subjectis Christianis non incolantur, ut verum esse appareat quod Scriptura de Christo ait: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos terræ* (Psal. lxxii). Vel illud apostoli nostri: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur* (Philipp. ii). Si igitur Mahumeticus error aliquam terrarum partem post legem a Christo datam corripuit, quid ad proposita? Multæ enim hæreses post legem Moysi surrexerunt in populo Judæorum, multæ post Christi Evangelium ortæ sunt in orbe Christianorum. Licet igitur tempora, in quibus hæresis hæc consurrexit, erudita fuerint, non tamen in toto orbe, sed in aliqua ejus parte, pestis illa convaluit, et mare, ut jam dixi, aliarum hæresum, velut magni corporis membrum aliquo corrupto humore infecti. Unde nulla est comparatio hujus diabolicæ falsitatis ad divinam Evangelii veritatem, quoniam illa quosdam, quamvis multos, hæc autem modo quo dictum est, obtinuit universos. Sed tu his Christianis temporibus deceptos illos nequam deceptorum sine miraculis credidisse opponis, et hoc ad nostrā evacuanda miracula affers. Inducis a simili, sic istis eruditæ temporibus sine miraculis potuisse decipi Christianos, sicut eisdem eruditæ contigit tam miserrime falli absque miraculis Saracenos. Sed non valet inductio, enervis prorsus est hæc similitudo. Nam probo, eisdem eruditæ temporibus et Saracenos sine miraculis errori cessisse, et Christianos Christo absque miraculis necessaria non credidisse. Impossibile enim fuit, vel hos de quibus sermo est, vel quoslibet alios, doctis illis temporibus absque aliqua certa causa vel illiciente, vel compellente, ab inveterato vel innato usu potuisse averti, et ad insolita et nova converti. Causa autem ad nova illa vel illiciens vel compellens, nisi fallor, alia nulla exstitit, nisi aut auctoritas, aut ratio, aut miracula, aut vis, aut voluptas, vel simul omnia, vel horum aliqua. Sed quod supra miracula pro ratione pono, nunc rationem a miraculis disjungo, nemo miretur. Ibi enim idcirco dixi vim rationis miracula obtinere, quoniam sicut ratio ad aliquid credentem mentem rationabilem trahit, sic miracula ad id quod persuadere intendunt, vice rationis compellunt. Hic autem ea ad invicem separo, unicuique

quod suum est reddo, ut et nomine rationis, intellectus rationabilis, vel mente tacitus, vel verbis expressus sentiatur, et miraculorum vocabulo, mirandorum operum insignis potentia exprimitur.

Hæc igitur duo sic accepta, et jam dictis tribus adjuncta sunt, ut præmissum est, quinque, auctoritas, ratio, miracula, vis et voluptas. Harum causarum, quæ perditos illos ad suscipiendum novum errorem, vel illicere potuerunt, vel compellere, perscrutare. Remove igitur prius quæ erroris illorum causa ipsis testibus non fuerunt. Nam quod ratio eos nulla illexerit, testes sunt ipsi, testis et erroris ipsius magister. Ait enim in libro suo nec nominando, Deum sibi introducens loquentem : *Si quis tecum disceptare voluerit, dic te faciem tuam ejusque sequaces ad Deum convertisse, quod agendo tam legum scientes quam illitterati bonam legem sequuntur. Sin autem, tuum est, mea præcepta gentibus solummodo patefacere.* Item : *Si quis tecum de lege certamen inire voluerit, dic ei anathema, et iram Dei talibus solummodo comminare.* Vel iterum : *Nolite disputare cum legem habentibus. Melior est enim cædes quam lis : et plura hujusmodi.* Quod vero nec miraculis aliquibus eos provocaverit, sic iterum quasi Dei voce sibi loquitur : *Tu quidem nequaquam ad eos cum Dei miraculis manifestis venies, quoniam ea velut odiosa ac sibi contraria rejiciunt.* Item : *Nisi sciremus eos tibi non credituros, sicut nec aliis crediderunt, daremus tibi signa et prodigia ;* vel sæpe idem repetit. Hæc duo idcirco necessario removen- tur, quia hoc ipsum, ut dictum est, tam ipsi quam hæresis eorum auctor fatetur. Remanent igitur causæ, quibus probantur decepti, auctoritas, vis, et voluptas. Auctoritatem nomino, non eam quæ divina esse potuerit, sed eam quam divinam esse, mendax et fallens auctor confluit, et quam ab auctore mendaci et fallente, pro divina, seductus ab eo populus stultus suscepit. Vim dico, de qua in jam dicto libro idem præsumptor loquitur : *Non sum missus, nisi in virtute gladii.* Item ad suos : *Quousque potentiores omnibus efficiamini, prædatores et expugnatores estote. Et nisi me prophetam a Deo missum confessus fueris, diripiam omnem substantiam tuam, uxorem, et filios tuos, ac filias captivitati subjiciam, et te ipsum interficiam.* Et multa in hunc modum. Hoc namque tam ipse, dum vixit, quam principatus ejus successores fecisse leguntur, et velut hoc sibi ex divino mandato injunctum servantes, quos potuerunt violenter armis et viribus, sectæ nefariæ subjecerunt. Voluptatem dico, cui maxime nequam deceptor frena laxavit, cui præcipue, sicut omnibus notum est, gens miseranda inservit. Leguntur inde multa ab eo conscripta, in quibus sunt et ista : *Deus, inquit, leviter vobiscum agit, quoniam in fide Saracenorum nihil est aliud quam tranquillitas et requies, et non vult Deus a vobis quod difficile est, sed quod facile.* Item : *Tunc comedes, et bibes, et concumbes per totam noctem, usquequo discerni pos-*

sit fenum album a nigro. Item : *Sint tibi uxores ad minus quatuor. Concubinarum vero, quantumcunque potueris, vel mille talia.*

Proflentibus ergo libris et actibus ipsorum, auctoritate, vi et voluptate, ad suscipiendam exsecrandi nominis sectam, aut illecti, aut compulsi sunt, ratione vel miraculis non sunt. Vides, Judæe, quod erudito tempore aliis de causis gens illa seducta est miraculis non est? Vides illud, propter quod istud velut a simili induxeris quod Christianus orbis absque signis immensis ad Christum conversus non est. Hoc enim similiter, non solum probabili, sed necessario argumento ostendam. Propono ergo tibi easdem, quas jam proposui, causas, et ex eis necessario Christiana miracula proba. B *Re-deant igitur ad medium, auctoritas, ratio, miracula, vis et voluptas.* Harum vel omnes vel aliquæ, ad suscipiendam fidem Christianam, orbem terrarum aut illuxerunt, aut compulerunt. Sed sicut superius factum est, removeantur illa, quibus mundus ad nomen Christianum suscipiendum nec illectus nec compulsus est : Auctoritate illectus non est, quia licet Moysacum vel propheticam auctoritatem, sicut vere divinam nunc veneretur, non tamen antequam in Christum crederet, eam venerabatur. Agnovit quidem, postquam ad fidem Christianam conversus est, cuncta quæ in Christo vel ejus Ecclesia completa cernit, Scripturarum illarum auctoritate prædicta ; sed, antequam converteretur, C ignorabat ea spiritu prophetico prænuntiata. Non acquiescebat Scripturis illis, utpote peregrinis, nec Judæorum legem aliquid ad se pertinere putabat. Non igitur litterarum illarum auctoritate ante factum est ut in Christum crederet, sed quia prius in Christum credidit, earundem Scripturarum auctoritate suscepit. Sed nec ex paternis traditionibus, nec ex majorum suorum auctoritate ad fidem hanc converti potuit, a qua semper toto nisu, libris, minis, ac poenis, quandiu concessum est, eum error antiquus retraxit. Hinc manifestum est quod nulla cujuslibet auctoritate mundus ad fidem Christi conversus est. Sed nec ratione, quia, ut ipsa doctrina Christiana loquitur, cum apud eam magnum sit meritum fidei, non habet ea fides meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Et quidem quædam in ea humanam sequi rationem videntur, juxta quam ait suis apostolus : *Parati omni poscenti vos reddere rationem de ea quæ in vobis est spe* (I Petr. iii) ; sed sunt longe plura, quæ nullo mentis intuitu comprehendere, nulla humanorum ingeniorum vivacitate valeant penetrari. Scrutati sunt magni quidam sæcularis philosophiæ magistri, per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei, et pene cuncta quæ de divina majestate Christianus prædicat, curiosus philosophus investigat. Inde est quod ut quidam nostrum ait : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. i), et quædam sequentia, sicut evangeli-

sta sic et philosophus (200) scribit, sed *Verbum A* caro factum est (*ibid.*), nullo mentis acumine comprehendit. Nam altissimam humilitatem, qua Verbum Dei dignatum est caro fieri, superbus animus comprehendere nescit. Sola illud humilium devotio, spiritus, Dei gratia ducente intelligit. Unde et Salvatoris nostri verba sunt Patri Deo loquentis: *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Matth. xi*). Sunt inde et illa magni Apostoli nostri verba, qui reprobato Judæos, qui electas a Christo gentes cernens, et causam intelligere volens, nec valens, exclamat: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* (*Rom. xi*).

Constat igitur, Judæe, ipso Christo et apostolis ejus confitentibus, orbem terrarum ad fidem Christianam, humana non esse ratione conversum. Sed nunquid vi, ut eandem Christi fidem susciperet, ab aliquo compulsus est? Hic plane diu immorandum est. Non est, inquam hic immorandum, ut ostendatur homines ad suscipiendam Christianam legem, a nullo fuisse compulsos. Nullatenus enim compulsi sunt ut susciperent, qui mille modis coacti fuisse probantur, ne susciperent. Inde terrores, inde tormenta, inde carceres, inde ignes, inde gladios passi sunt; nec tamen universa mortium genera perpeñentes, ab illa deterri, aut retrahi potuerunt. Testis est infidelis mundus, totas malitiæ suæ vires diu contra eos frustra insumens, testis et ipsa tellus Christiano sanguine ubique infecta, et martyrum Christi sacris corporibus adopena. Non est igitur mundus vi aliqua ad fidem Christi compulsus. Sed nunquid voluptate illectus est? Et quid voluptuosus, Judæe, in lege Christi? Nonne ipse suis dixit: *In mundo vressuram habebitis?* (*Joan. xvi.*) Nonne Apostolus ejus ait: *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur?* (*II Tim. iii.*) Nonne quidvis uspiam voluptatis esse potest gladius Christi? nus præcidit? Affluunt hic quam plurima evangelicæ legis exempla, quæ, ne tædium legentibus importem, prætereo; et tantum de multitudine illa, quædam brevitatis causa excerpo. Voluptuose et superflue vult homo carnalis epulari, voluptuose et superflue bibere, inebriari. Contradicit Christus, et dicit: *Videte ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc. xxi*); et apostolus ejus: *Non in comessationibus et ebrietatibus* (*Rom. xiii*). Voluptuose et libidinose vult homo carnalis vivere, non solum actui, sed et cogitatu voluptuoso Christus obviat, dicens: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo* (*Matth. v*), et in alio loco: *Sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum celorum* (*Matth. xix*). Et admonendo alibi: *Sint lumbi vestri præcincti* (*Luc. xii*). Et Apostolus: *Non in cubilibus et impudiciis* (*Rom. xiii*). Et item idem: *Fornicatio et omnis immunditia non nominetur in vobis* (*Ephes. v*). Voluptate spiri-

tuali vult carnalis homo in inimicum ulcisci, resistit Christus et dicit: *Ego autem dico vobis non resistere malo* (*Matth. v*). Voluptate habendi tractus, vult carnalis homo avare congregare pecunias, terret Christus, et dicit: *Non potestis Deo servire et mammonæ* (*Matth. vi*), et rursum: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra* (*ibid.*); et alio in loco: *Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (*Luc. xiv*). Voluptate gloriandi vult carnalis homo superbe aliis seipsum præferre, monet Christus et dicit: *Qui major est in vobis, fiat sicut minor, et qui præcessor est, sicut ministrator* (*Luc. xxi*), et item comminans: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (*Luc. xiv*); et: *Videbam Satanam, sicut fulgur de celo cadentem* (*Luc. x*).

B Vivendi appetitu vel timore pœnarum inconsulto, vult homo carnalis ledendo justitiam, mortem fugere, tormenta vitare, hortatur Christus, et ait: *Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes* (*Matth. v*); et de re simili: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, et post hoc non habent amplius quid faciant* (*Matth. x*). Claret igitur quod nulla mortalis vitæ, vel rerum voluptate, ad credendum Christo, mundus illectus est. Restant ergo quæ medio supradictarum causarum loco posita sunt miracula. Si enim verum est quod nulla gens ad tenenda nova et insolita, nisi aut auctoritate, aut ratione, aut miraculis, aut vi, aut voluptate possit illici vel compelli, certum est quia Christianus orbis, ad tenendam novam sibi et insolitam Christi legem, absque aliqua harum causarum non potuit illici, vel compelli. Sed verum est quod nulla gens, absque aliqua ex istis, ad nova suscipienda potuit illici vel compelli. Constat ergo quod orbis Christianus, absque harum aliqua, ut in Christum crederet, nec illectus est, nec compulsus. Sed rursus probatum est quod nec auctoritate, nec ratione, nec vi, nec voluptate ad Christum conversus est. Claret igitur quod solis ad suscipiendam Christi fidem miraculis, sola gratia spiritus provocatus est.

Sed ne responsiones meæ tuis objectionibus non suo ordine obviare putentur, breviter replico quod objecisti. Dixisti enim: Miracula, quibus mundum ad fidem Christi conversum dicis, aut nulla sunt, aut magica. Sed quod falsum sit nulla fuisse, imo quod verum sit multa et magna exstitisse, jam plene, ut æstimo, probatum est. Quod vero magica non fuerint, adhuc probandum est: Christi enim vel discipulorum ejus miracula, ut ex subjectis patebit, magica nullo modo esse potuerunt. Instas igitur mihi, Judæe, ut et hoc ostendam. Ostendo, inquam, magica esse non potuisse, sed fuisse divina. Nam magicam nullus discere vel tradere consuevit, nisi litteratus et doctus. Apostoli vero et primi discipuli Christi, quantum ad artes vel disciplinas liberales vel magicas attinet, omnino illitterati et indocti fuerunt. Sic enim de ipsis majoribus discipulis

(200) Plato scilicet, ut dicit August., lib. vii *Confess.*

apud vos legitur: *Videntes Judæi Petri constantiam et Joannis, comperto quod homines essent sine litteris et idiotæ, cognoscebant eos, quia cum Jesu fuerant* (Act. iv). Hoc quidem et eorum officium, quo pauperem vitam transigebant, demonstrat. Nam quatuor ex ipsis apostolis, id est jam dicti duo, additis Andrea et Jacobo, piscatores, telonearius alter; reliqui ex aliis vilibus officiis, Christo ignobilia mundi ut superba destrueret eligente, assumpti fuerunt. Patet ergo quia magica, quæ sine litteris, aut non, aut vix disci vel tradi potest, nec ab ipsis, nec a Christo accepta, nec aliis per ipsos tradita est. Sed ne forte illitteratos nostri temporis histriones, vel mimos, qui quibusdam præstigiis oculos intuentium fallere consueverunt, mihi opponas, addo quod magica, aut cum litteris, aut sine litteris tradita, non breve, sed longum ad discendum tempus requirit. Exigit plane, non solum dierum vel mensium, sed multa etiam annorum plerumque propter sui difficultatis spatia, quibus rudis discipulus Sathanæ disciplinis paulatim imbui possit, et ex pessimo profectu tandem doctus evadere. Hoc prolixum ac nefariæ arti necessarium tempus, apud Christi discipulos, quando, Judæe, reperire valebis? Non enim multorum quantitate annorum, non mensium, nec saltem dierum, eos ad mira opera facienda, a Christo erudiri necessarium fuit, quos Verbi, quod ipse erat, æterni virtute, ut ea pro velle facere possent, subito et velut in momento instruxit. Hinc in Evangelio nostro, licet tu ei non acquiescas, scriptum est: *Convocatis Jesus duodecim discipulis ejus, dedit eis potestatem spirituum immundorum, ut eicerent eos, et curarent omnem languorem et infirmitatem* (Matth. x). Et idem eisdem: *Infirmos, ait, curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eijcite* (ibid). Et quæ mandata his breviora? Quam breve, in quo tam pauca verba prolata sunt, tempus? Nonne hoc non solum, ut dictum est, annos, non solum menses, sed nec hebdomadam, nec diem, nec horam ipsam integram occupat? Constat igitur quod magica ars, tam operosa, tanti studii, tam prolixi laboris, hoc tantillo tempore, nec tradi a Christo, nec disci potuit a discipulis. Quod si forte et istud, quia in Evangelio legitur, non verum, sed fictum esse contendis, vide, conjice, adverte, quia si aut scriptis aut verborum præceptis tradita a Christo Christianis ars magica fuisset, nullo modo totius orbis Christianorum multitudinem hoc latere potuisset. Non posset tanto universorum consensu diu ars nefanda celari, nec tam diversarum gentium vel linguarum, magni, eruditi, religiosi, Deumque timentes Christiani homines, falli se tam diuturno tempore diabolica arte, ipsisque ethnicis execranda, sivissent.

His præcedentibus duo adhuc subjungo, quibus Christiana miracula non solum probabilibus, sed et necessario magica non fuisse ostendo. Ac primum illud propono, quod magica prodigia semper falsa sunt ac fallentia. Nihil verum exhibent, nihil solidum

præstant, fallunt sensus humanos, et dæmonico ministerio fingunt esse quod non est, videri quod non videtur, audiri quod non auditur. Imitantur auctorem suum, ut sicut ipse mendax est et pater ejus (Joan. viii), sic ab eo progenita magica proles, nihil verum, sed falsa cuncta pretendat. Hinc non homines, sed falsas imagines hominum; hinc non quadrupedes vel volucres, sed falsas imagines quadrupedum vel volucrum; hinc non repentia, sed falsas imagines repentium, humanos sensus occultis præstigiis fallens exhibet. Hinc fontium, hinc fluminum, hinc arborum, hinc rerum omnium phantasmata, magica potentia humanis visibus representat. Æmulator in his Sathanas more suo superba invidia, auctorem nature, ut sicut ille et nova quæ vult creat, et jam creata in alias quas vult substantias, vel species commutat, sic iste fallendi artifex, quia veraciter creare non potest, saltem creatarum falsa simulacra ad stultos homines decipiendos confingat. Prodit vanitatem talium præstigiolorum, inconstantia phantasmatum confictorum: quæ statim ut apparent, more nebulae, vel fumi, recessu fugaci protinus evanescent, et quam nihil etiam dum viderentur essent, oculis subito subtracta demonstrant. At e converso Christi miracula, hujus diabolice falsitatis prorsus ignara, divina se esse, non inania et falsa confingendo, sed solida et vera exhibendo, ostendunt. Non enim phantasticum, sed verum mare Christus pedibus absque ejuslibet navis medio instrumento calcavit (Matth. xiv); non in phantasticum, sed in verum et bonum vinum aquas mutavit (Joan. ii); non phantasticos, sed veros oculos cæcis aut restituit aut donavit; non auditum simulatorium, sed naturale surdis; non simulatoriam, sed veram multis loquelam concessit; non fallaciter, sed veraciter leprosos curavit; non fallaciter, sed veraciter demonia de humanis corporibus expulit; non fallaciter, sed veraciter universos hominum languores curavit, mortuos quoslibet suscitavit; et tandem non ut propheta quilibet, non ut magus aliquis, sed ut Deus et Dominus totius creature, cuncta quæ voluit fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis (Psal. cxxxiv). Nec solum ea fecit, sed insuper eandem miraculorum potentiam cunctis in se vere credentibus, quod non nisi Deus potest, concessit. Nam quicumque vel ante ipsum vel post miranda quolibet fecisse leguntur, creduntur, affirmantur, non propria, sed aliena virtute ad ea facienda usi sunt; non humana, sed divina potentia operati sunt. Inde rest quod ea facturi, preces semper ad Deum præmittunt, et eisdem precibus impetrata, illa, quibus famosi facti sunt, miracula faciebant. Unde legis de Moyse, quamvis tacente, antequam Rubrum mare divideret, antequam Pharaonem submergeret, dictum a Deo: *Quid clamas ad me?* (Exod. xiv.) Leg's et Eliam antequam vel mortuum suscitaret, vel igne cælesti sacrificia Deo oblata consumeret, vel triennem siccitatem pluvis irrigaret, orasse, genu flexisse,

nihilque horum, nisi præmissa oratione fecisse (III Reg. xvii et xviii). Sic et de cæteris. Nullus enim eorum aliquid talium operum ex se facere potuit; sed quando fecit, ea a Deo ut fierent impetravit. Quod si ex se nihil facere potuit, utique nec aliis hoc præstare prævaluit. Si vero objeceritis dixisse Eliseum Eliæ: *Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me (IV Reg. ii)*, recole quid ei Elias responsum sit, et agnosces quod nihil ex se præstare potuit. Nam quando dixit: *Si videris quando tollar a te, erit quod petisti; si autem non videris, non erit (ibid.)*, ostendit alienum esse, non proprium; Dei esse non suum, vel miracula facere, vel potestatem hujusmodi operum cuilibet dare. At Christus non ut Moyses, non ut Elias, non ut quilibet prophetarum miracula, velut non sua virtute præmissis precibus fecit, sed ut Deus, quamvis et homo, et ea quando voluit propria divinitatis potentia operatus est; et quibus voluit, largitate divina, ut idem facere possent, largitus est.

Ex his universis, Judæe, apparet non magica, non phantastica, non falsa vel inania esse miracula Christi, quibus ad fidem Christianam mundus conversus est, sed divina, veracia, solida, utilia. Quod autem dixi utilia, iterum diligenter attende. Est quippe illud ultimum de duobus illis, quæ supra jam proposueram, et ex quibus Christi miracula non magica esse vel falsa, sed divina ac veracia me probare, non probabili tantum, sed et necessario argumento promiseram. Sola enim vere utilitas miraculorum Christi, etsi cuncta supradicta deessent, ad idem probandum sufficeret. Nam clara, certa, indubia mirandorum operum probatio est ipsa eorum utilitas, et utrum ex Deo sint an non, et negligenter attendentibus manifestatur. Quidquid enim a Deo in terris de talibus fit, saluti hominum militat, quidquid a Satana de similibus fit, curiosæ vanitati inseruit. Discernit et dividit prorsus a diabolicis signis divina miracula, utilitas humana, qua semper vacua sunt prodigia diaboli, cui soli semper inserviunt miracula Christi. Quid enim prodest, mortalium, non dico æternis, sed saltem presentibus commodis, aerius magorum volatus, phantasticus fluminum cursus, risus imaginum, signa ætatum, umbrarum prælia, momento temporis constructa mœnia, altissimæ turres erectæ, urbes maximæ velut in somniorum phantasiis constructæ, et prorsus his similia, universa Satanae fallacia fallentiaque signa? Quod vero dixi magica signa nec presentibus hominum commodis prodesse, sicut intelligo, sic a lectoribus intelligi volo. Novi enim magos vel dæmoniorum prodigiorum quolibet vanissimos sectatores, dum vel occulta, quæ dæmonibus ex naturæ subtilitate, aut longissimo usu nota sunt, curiosis vel cupidis hominibus referant, vel visus eorum inanibus et fumeis simulacris pascunt, multa quandoque lucrari, et vel sibi, vel his a quibus ad hæc agenda instigantur plurima sæpe commoda comparare. Non de his ego com-

A modis ago, nec lucra hujusmodi, inter humanæ salutis presentia saltem commoda numero. Sunt quippe ista magis nocentia quam proficentia, magis perdetia quam salvantia. Non ago, inquam, de turpibus ac nefandis magorum aut mimorum velis assentantium vanis artibus comparatis commodis, sed de illis miraculis quæ aut æternæ animarum salutis famulantur, aut quorum saltem remediis corpora humana curantur. Quis enim æger istis Satanae fallaciis fallentibusque signis unquam curatus est? Cui misero talibus remediis subventum est? Cui nisi populari risui talia apta sunt? Quid nisi stultorum oculos pascunt?

B Sed proferes mihi magos Ægyptios, eosque signa signis similia Moysi, coram Pharaone fecisse propones. Sed recordare Moysi miracula veracia, non phantastica, ut magorum, fuisse; memento populi Dei utilitati, qua prorsus carere signa magica, inservisse. Fecit Moyses signa, intulit jussu Dei plagas Ægyptiis, ut et rebellis Deo populus cum rege perfido juste puniretur, et gens tunc a Deo electa misericorditer salvaretur. Sed non eadem vel similibus causa portentorum, nulla profectum humanorum intentio in ipsis, quia ea non pro salute vel cujuslibet utilitate facta sunt, sed pro sacrorum æmulatione signorum, et pro ostentanda artis doctæ peritia conficta sunt. Caruere magica præstigia divinorum signorum utilitate, semota sunt omnino divina miracula a damnabili curiosorum hominum vanitate. Vides adhuc, Judæe, distantiam inter signa et signa, miracula et miracula, prodigia et prodigia? Discerne amodo (quod fortasse hactenus nesciebas), et quæ ab humana salute vacare cognoveris, intellige falsa; quæ eidem famulari didiceris, agnosce divina. Nonne advertis nec cæcum unum, nec surdum, nec mutum, nec languidum aliquem a mago quolibet et peritissimo unquam curatum, ne dicam mortuum suscitatum? Defecit circa ista omnino dæmonica potentia pariter et voluntas, quia nec velle eis unquam adfuit mortalibus consulendi, nec potestas aliqua fracta reparandi, vel corrupta medendi. At Christus, et per eum mundo tradita Christiana fides, istis et aliis infinitis et mirandis operibus nihil, nihil aliud prorsus intendit, ad nihil aliud operam totam impendit, nisi ut et hic corpora curarentur, animæ justificarentur, et post præordinato ab ipso ante omnem creaturam tempore, totus et integer homo ab omni morte, corruptione, vel miseria ereptus, beatitudini perpetuo angelicæ jungeretur. Et quia hoc, veritate undique coarctatus, negare, Judæe, non potes, quia plane miracula Christiana non nisi soli humanæ salutis famulari probatum est, constat ea non esse fallacia, sed veracia; non esse magica, sed divina. Agnosce igitur geminæ, quam supra posuisti, objectioni tuæ plene responsum. Quod enim nulla esse vel ficta Christi miracula dixeras, constat falsum esse, quia probatum est multa fuisse. Quod dixeras magica, claruit

verum non esse, quia probatum est divina omnimode existisse.

Sed quid ego te ex præteritis Christi miraculis, Redemptorem nostrum, vere Christum et Deum esse convinco, cum ex mei temporis miris operibus, facilius vel negantem convincere, vel conflentem valeam confirmare? Prætermitto per millenarium annorum numerum, primo Christi, dehinc apostolorum, vel aliorum discipulorum, qui ei mortaliter adhuc viventi adhærebant, innumera ac præcelsa miracula; sepono infinitas per universum orbem martyrum Christi legiones, agmina confessorum, et utriusque ordinis sacerdotum, greges monachorum, phalanges eremitarum, quorum non modica pars cœlestibus signis, dum viverent, effulsit. Hos, inquam, omnes prætereo, et quidquid mirandorum operum mortaliter viventes gesserunt intermitto. Ad eorum busta vel sepulcra venio, et quid beatitudinis vel gloriæ apud omnipotentem et benignum auctorem suum spiritus eorum interim possideant, ex ipsorum sacris cineribus ostendo. Revolve, Judæe, et intente relege omnes tibi olim traditos veteris et sacri Canonis libros, et præter Elisei, ac cujusdam prophete alterius ossa, usque ad Christi nostri passionem et mortem, per aliquem Judaicæ legis mortuum, quantumlibet sanctum, mira aliqua facta demonstra. Hoc quia non vales, converte oculos a legalibus, ut sic loquar, defunctis, ad evangelicos mortuos, quanta Christus, per Christianorum aorum cadavera, vel jam pene nullos cineres, operatus fuerit intueri. Aspice populos orbis terrarum, ad ejuslibet olim contemptibilis Christiani concurrentes sepulcrum; et ab illis sæpe, qui quondam atrocibus tormentis perempti fuerant, periculorum auxilia, omniumque incommodorum remedia postulantes. Adverte eos, citius quam quilibet posset a juventute audiri, frequenter a mortuis exaudiri, et a templis Christi, ipsorumque receptaculis, optata beneficia reportare. Nolo multum labores. Aperi tantum oculos, et vide illos, qui cæci ad sacra ingressi fuerant, videntes exire, surdos auditu, claudos gressu, mutos sermone restituto regredi, et tandem ægros universos, deposito apud eos molesto languore, letari. Cerne ipsam, quam semper exosam speciali odio habuisti, super cœlestem, ipsoque sole splendidiorem æternam Virginem matrem Christi; conspice, quamvis liventi oculo, salutarem, quam hucusque maxime execratus es, crucem Christi. Agnosce apud loca in memoria ipsorum vel honore familiaris dedicata, frequentius ac solemnius ista vel majora fieri, ut unde magis scandalizaris, inde maxime confundaris, et ut ea quæ apud te majore vilescunt ignominia, majore præ cæteris decorentur gloria. Concurrent ad eadem loca inter innumeros diversis miseris affectos, horrendo ac tetro igne adusti, et sui multitudine Ecclesias illas implentes, infra breve spatium, non solum tantum bini vel quaterni, sed sæpe et quinquageni, vel centeni curantur. Vidi ipse quamdam, naso prius

A usque ad intimas faciei radices ab illo pestifero igne pereso, visione nocturna eo ad integrum recuperato gaudentem. Vidi et alios qui multorum veracium testimonio, diu vel semper cæci fuerant, virtute divina lumine restaurato, videntes. Vidi et alia. Sed quanta sunt illa ad illorum comparationem, quæ a veracibus et fide dignis viris accepi, vel ab eis qui viderunt, vel ab his qui a videntibus acceperunt? Inter quæ et apostoli Jacobi peregrinus, fraude dæmonica a semetipso occisus, ab eodem apostolo aliquantulum post mortem interpositis diebus suscitatus; et quid exutus corpore vidisset, et quod sancti illius meritis ad corpus redisset narravit. Fugiant mentem multiplicia Christi miracula, moderno tempore facta, tantaque, ut si et antiqua deessent, ad integrum Christianæ fidei robur sufficere possent.

Sed dices fortassis Christianorum de Christo testimonium te admittere nolle. Quæro causam. Respondes unamquamque sectam sibi favere, et de talibus vel similibus falli vel fallere posse. His ego subjungo: Si quis tam malus est ut alios fallat, nunquid tam nequam esse potest ut seipsum fallere velit? Illi vero seipsos fallerent qui de miraculis Christi, dicentes se vidisse quod non viderunt, audisse quæ non audierunt, satagerent aut se inde in fide Christiana confirmare, aut ad idem alios prodigioso mendacio provocare. Quod genus fallendi, universis id mecum conclamantibus, nec esse unquam potuit, nec esse unquam poterit. Puto autem, quod nec Satanas seipsum fallere velit cum tamen auctor falsitatis et pater sit (Joan. viii). Quod si pater falsitatis et mendacii, quamvis fallere semper cupiat, falli non vult, longe minus proles ipsius, nec ab aliquo, nec a se ipsa falli vult. Præter hæc, quicumque vel mentitur, vel fallit, aut timore amittendi quod habet et amat, aut spe adipiscendi quod non habet et amat, mentitur et fallit. Sed qui miracula Christi nostro tempore facta, se vidisse vel audisse dixerunt, nequaquam vel si non dicerent, aliquid amittere timuerunt, vel quia dixerunt, luctum inde aliquod speraverunt. Claret igitur quod non nisi vera dixerunt. Sed quid ego admiranda opera Christi, per diversas mundi partes facta, sigillatim Judæo explicare laboro, cum innumera quidem, sed longe pauciora pluribus mihi nota sint? Longe certe plura sunt notis ignorata miracula: ea tamen quæ indubia certitudine teneo, quæ libri quantitas, quæ voluminis magnitudo capere posset? Sed seponantur ista, et suo temporis vel volumini reserventur. Unum solummodo in fine operis cœlestis ac publicum Christi opus tibi, Judæe, propono: quod negare non poteris, quod orbe toto conclamante, ne tua te taciturnitas addicat, confliteri cogeris. Audisti miracula discipulorum Christi, audisti miracula matris Christi, audisti miracula crucis Christi, audi et sublimè miraculum sepulcri Christi. Non poteris de isto dicere hoc confluisse Christianos, cum habeat testes ipsos

et ethninos et Saracenos. Nullus enim fere uspiam est in toto orbe terrarum Christianus, nullus ethnicus, nullus paganus, quem istud lateat, qui istud ignorare, aliqua locorum remotione, quamvis longissima, possit. Visitat misso de cœlis annuo lumine Christus sepulcrum suum, et non qualibet alia, sed ea qua in ipso jacuit die, superno illud fulgore illustrat. Ostendit de morte sua vitam, de tenebris spelæi sui lumen mundo infulsisse æternum, ut spernens ejus mortem perfidus confundatur Judæus, et fidelis salvetur in eadem totam spem suam constituens Christianus. Occupabant ante hos quinquaginta annos, hostes Christi cum ipsa divina et regia Jerusalem, templum et sepulcrum Christi, et ei principatu nefario dominabantur. Excubabant eideam sepulcro Domini pauci orientalium gentium Christiani, et raris occidentalibus admistis, amore Salvatoris, impiorum durissimum jugum patienter ferentes, salutari specui servebant. Instabat sacratissimo loco, Saracenorum illorum violenta custodia, et non solum ab obsequentibus, sed et ab advenientibus, multo cum labore peregrinis, ac ferventi ad sepulcrum Redemptoris sui desiderio tractis perfidorum immanitas tormentis, ac verberibus quod poterat emungebat. Non cessabat et tunc lux cœlestis in tenebris impiorum lucere, et de supernis et igne visibili refulgente in terris, Sabbato sancto Paschalem resurrectionis Dominicam præcedente, Salvatoris irradiabat sepulcrum. Tenebant Persicos arcus Ægyptii, et vel ludo, vel serio angelum, ut dicebant, divini ignis bajulum jactis Æthiopes sagittis transfigere minabantur. In tantum certe incredulorum animos tanta evidentia tam sublimis miraculi evincebat, ut quod negare non poterant, licet nefandis ausibus, confirmarent. Si negaveris ergo, Judæe, quod de hoc tanto miraculo fatentur Christiani, nunquid negare poteris quod inde confirmant totius orientis vel meridiei ethnici, ac Saraceni? Inflamavit olim Deus super munera justi Abel, super hostiam vero impij Cain non inflamavit (*Gen. iv*). Misit ignem de cœlis super holocaustum magni Eliæ, non misit super sacrificia Baal dæmoni præparata (*IV Reg. xviii*). Sic plane, sic, o Judæe, hoc nostro tempore idem Deus inter Judæorum vota et Christianorum sacrificia discernit; reprobat hostias vestras, quas jam per longissimum tempus nec esse permisit; suscipit holocaustum Christianum, quando locum illum, in quo quondam mortuus jacuit Agnus ille qui semetipsum obtulit immaculatum Deo, tantis ignis divini miraculis, annuo recursum honorat. Ut igitur breviter, o Judæe, diffusius dicta recolligam, tam multiplici Scripturarum auctoritate, quam evidenti miraculorum ratione agnosce probatum esse, tene certum esse Christum Dominum nostrum, non adoptivum, sed essentialem esse Dei Filium, non nuncupativum, sed verum esse Deum; non temporalem, sed regem esse æternum; non quasi eum, qui nondum venerit, exspe-

ctandum, sed sicut eum, qui jam præscripto tempore venit, suscipiendum et adorandum.

CAPUT V.

De ridiculis atque stultissimis fabulis Judæorum.

Talmud

Videor mihi, Judæe, tot auctoritatibus, tantis rationibus satisfacere me ut arbitror super his, quæ in quæstione proposita fuerant, omni homini. Quod si omni homini, tunc et tibi, si tamen homo es. Hominem enim te profiteri, ne forte mentiar, non audeo, quia in te extinctam, imo sepultam, quæ hominem a cæteris animalibus vel bestiis separat, rationem, agnosco. At testatur mihi de his et psalmus tuus, ubi hominem in brutum animal verum deplorat: *Homo, ait, cum in honore esset non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal. xlviii*). Hoc licet de universali homine, hoc est, de genere humano dictum, juxta quemdam intellectum, accipi possit, de te tamen hoc specialiter, de te hoc singulariter, in quo omnis ratio obruta est, dictum esse negare non potes. Cur enim non dicaris animal brutum? cur non bestia, cur non jumentum? Adhibe tecum bovem, vel, si mavis, asinum, quo nihil in pecoribus stolidius est; et simul cum eo quæcunque dici possunt ausculta. Quid referet, quid distabit inter auditum tuum et asini? Audiet, nec intelliget asinus; audiet, nec intelliget Judæus. An ego hoc primus dico? Nonne hoc idem ante multa sæcula dictum est? Nonne hoc idem sublimis propheta tuus testatur? *Aure, inquit, audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non perspicietis* [*percipietis*] (*Isa. vi*). Unde quamvis te jumentum vel bestiam esse his sacris auctoritatibus plene probatum sit, quamvis hoc in præcedentibus quatuor capitalis, etsi tu his motus non es, et a me sufficienter ostensum sit, addatur tamen et quintum capitulum, quo in lucem productum, non solum Christianis, sed et toti terrarum orbi patefactum, te vere jumentum esse, nec me, dum istud affirmo, veritatis limitem in aliquo excessisse. Produco igitur portentuosam bestiam de cubili suo, et eam in theatro totius mundi, in conspectu omnium populorum ridendam propono. Profero tibi coram universis, o Judæe, bestia, librum tuum, illum, inquam, librum tuum, illum Talmuth tuum, illam egregiam doctrinam tuam, propheticiis libris et cunctis sententiis authenticis præferendam. Sed miraris, cum Judæus non sim, unde hoc mihi nomen innouit, unde auribus meis insonuit? Quis mihi secreta Judaica prodidit? quis intima vestra et occultissima denudavit. Ille, inquam, ille, ille Christus, quem negas, illa veritas denudavit falsitatem tuam, discooperuit ignominiam tuam, quæ loquitur: *Nihil opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur* (*Matth. x*). Illo certe libro tuo monstrabitur, illo lucide ostendetur quam justo Dei judicio datus sis in reprobam sensum, cum nullo humanorum studiorum labore assentire velis clarissimæ veritati, et tam facile acquieveris tenebrosissimæ falsitati.

Implicata sunt in te, tuosque similes verba Apostoli nostri, qui dicit: *Mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati* (II Thess. ii). Mirum plane, et pene incredibiliter mirum non credere homines, ut dictum est, credidit et apertissimæ veritati, et credere incredibili falsitati. Sed e converso mirum non est, si recedente omni prorsus lucis vestigio, densæ olim Egyptiorum tenebræ ab Ægypto fugatæ Judaica corda occupant, quia, juxta veracem Scripturam, *non est contentio Christi ad Belial, nec aliqua societas luci cum tenebris* (II Cor. vi). Sed jam tenebræ ipsæ nudandæ sunt, et electa Scriptura tua Talmuth in medium proferenda. Quæ secundum te tuosque similes tanta est, tantæque celsitudinis ac dignitatis, ut Deus nihil aliud faciat in cælo, quam legere assidue Scripturam illam, et de illa cum sapientibus Judæis qui eam composuerunt conferre. Sed quid faciam? Si huic insanix, vel cæteris similibus respondere cœpero, pene et ipse insanus videbor. An non judicaretur insanus, qui homini vel insaniam patienti, vel impulsu dæmonis furioso, quando aliena vel absurdissima loquitur, responderet? An non furiosus videretur, qui cum hujusmodi homine, in quo tota ratio sepulta est, nihilque nisi inania et stolidia proferente, velut rationaliter disputare conaretur? Sic plane, sic de me credi posset, nisi me ab hac stultitia certa ratio excusaret. Illa certa ratio, qua etsi non omnibus Judæis hac mea disputatione prodesse, tamen fortassis aliquibus proficere potero. Licet enim a Deo ad præsens merito iniquitatis suæ projecti sunt, nec revocandi, nisi quando juxta prophetiam, præmissa gentium multitudine, reliquæ Israel salvæ fient (Isa. x), colligit tamen interim aliquando superna miseratione, et a massa perditæ segregat quosdam, licet raros, apud quos hæc mea responsio vel disputatio utilitatis effectum forsitan non carebit. Qui facilius jam dictis longo tempore apud Judæos infecti, ad Christi Ecclesiam transeuntes, tali antidoto plenius defæcari poterunt, et hac lectione, peste, qua imbuti fuerant, expurgari. Audi ergo, Judæe, tuam tuorumque insaniam, et quod deterius est, blasphemiam. Nam quam supra tetigi furiosorum insaniam, pœna peccati est, sed peccatum non est. Blasphemia vero, non solum intolerabile peccatum est, sed et quantum ad hanc tuam pertinet, præcedentium peccatorum pœna est. Neque enim tam pessime desipuisses, nisi tuis tuorumque Patrum præcedentibus peccatis vel criminibus hoc meruisses. Deus, inquis, nihil aliud facit in cælo quam legere assidue scripturam Talmuth, et de illa cum sapientibus Judæis, qui eam composuerunt, conferre. Ac primum interrogo. Ut quid legit Deus in cælo? Ut doctior fiat, ut discat quod ante ignorabat, vel ut recorderetur eorum quæ oblitus fuerat? Omnis enim lector his de causis legit, ut vel discat quod ante ignorabat, vel recorderetur eorum quæ oblitus fuerat, vel

ex lectione aliquem instruat, vel oblectet, vel arguat, et si qua sunt alia, ad lectionis proprietatem pertinentia.

Sed ut quod primum posui proponam, nunquid Deus ut discat legit? An ei aliquid scientiæ vel sapientiæ deest? Nonne de ejus non solum magnitudine, sed et sapientia legitur: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* (Psal. cxlvi). Nonne et in eisdem psalmis ei a Propheta dicitur: *Omnia in sapientia fecisti* (Psal. cviii). Nonne rursus eidem Deo idem propheta: *Ecce, Domine, tu cognovisti omnia novissima et antiqua* (Psal. cxxxviii). Quia si omnia novissima et antiqua, hoc est omnia ultima et prima cognoscit, utique quæ media sunt non ignorat. Nam et de illis sequitur: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (ibid.). Sed ne putes hunc Dei librum Talmuth tuum esse; dic, si potes, utrum omnes homines vel qui fuerunt, vel qui sunt, vel qui futuri sunt, in libro tuo illo scripti sint. Hæc sunt enim verba psalmi: *In libro tuo omnes scribentur*. Sed certum est quia nulla arte, nullo conamine, hoc ostendere prævalet, quod in illo tuo, de quo agitur libro, omnes scripti sint. Non igitur Talmuth Judaicum esse potest liber ille, de quo dicitur: *In libro tuo omnes scribentur*. Audi et bonam mulierem Suzannam, quæ, licet non sit de Canone tuo, fuit tamen de populo tuo. Audi eam, utrum Deus aliquid ignorare possit, in oratione propria proflitemem. *Domine, ait, qui nosti omnia antequam fiant* (Dan. xiii). Qui si omnia antequam fiant novit, utique ea postquam facta sunt non ignorat. Non igitur ut aliquid discat Deus, legit Talmuth. Sed nec ut aliquorum recorderetur, legit Talmuth. Audi prophetam tuum: *Nunquid, ait Dominus, potest mulier oblivisci filii uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui* (Isa. xlix). Recordare et versus illius, cujus oblitus esse videris. *Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea* (Psal. cxxxvi). Sed fortassis objicies: Hoc Deus multo quo erga patres nostros movebatur affectu dixit. Nec ego hoc, Judæe, nego. Sed si dilectio antiquorum Judæorum fecit, ut hoc diceret, non tamen fecit, ut etiam concedente, ut hoc mentiens diceret. Verum est ergo quod patrum vestrorum oblivisci non poterat; verum est quod civitatis vestræ Jerusalem oblivisci non poterat. Sed nunquid, præter Judæos, quorumlibet aliorum oblivisci poterat? Nonne Job, qui de Canone tuo est, Deo loquitur, dicens: *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris* (Job x). Qui ergo universorum memoriam in corde suo celat, utique nullorum obliviscitur, utique omnium assidue recordatur. Nam si aliquo momento temporis universorum memoria apud ipsum periret, non eam in corde suo eo quo periret temporis intervallo celaret. Nemo enim celare dicitur quod non est, sed quod est. Clarum est igitur intellectui non

aliquorum, sed omnium, nullo pacto nullorum. A hominum, nullarum rerum, Deum immemorem esse posse.

Sed opponis quod in Genesi scriptum est: *Recordatus est ergo Deus Noe, et cunctorum qui erant cum eo in arca, et adduxit spiritum super terram, et imminutæ sunt aquæ* (Gen. viii). Opponis et illud: *Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens* (Psal. lxxvii); et subjungis: Quid ergo sibi vult quod dicit: *Recordatus est Deus Noe*; et: *Recordatus est quia caro sunt*, si Deus nullarum rerum obliviscitur, nullarum recordatur? Interrogo et ego: Nunquid Deus oblitus fuerat Noe, oblitus fuerat et omnium qui erant cum eo in arca, antequam adduceret spiritum; et imminuerentur aquæ super terram? Nunquid oblitus fuerat ejus, cujus arcam inter universos turbines, inter ventorum furentium flabra, inter elementa rupta lege nature in invicem acerrime compugnantia, sub imbribus inordinate confluentibus, super immensum abyssi pelagus, inter ista, inquam, omnia, absque rectore, absque velis, absque gubernaculis, absque omni prorsus humanæ artis adminiculo, per integrum fere annum gubernavit? Videtur mihi, Judæe, imo quod majus est, apud me minime constet, constat et apud omnes qui Judæi non sunt, quod nullo modo potuit Deus oblivisci eorum, quorum se oblitum non esse, tam manifestis indicibus declaravit. Vide et tu, vide ac judica, sed juste, utrum inter tot tantaque navigationis usibus repugnantia, arca Noe per unum totius orbis pelagus, absque divina manu sine arte humana enatare potuit, cum nec aretum fluvium brevis carina absque multo labore nautarum enavigare vel transmeare possit. Hoc si tibi clarum est (quod nulli præter te obscurum est), cogeris confiteri non ideo dixisse Scripturam Deum recordatum fuisse Noe, quod ejus vel ad punctum oblitus fuerit, sed quod humanum loquendi morem sacra servans Scriptura, post aliqua, quæ præmisso Noe nomine de qualitate diluvii subjunxerat, qualiter de tantis periculis a Deo erutus sit, congruenter meminit. Confiteri ergo ratione cogente, nullo tempore Deum Noe, vel eorum qui cum ipso in arca erant, oblitum fuisse. Confiteri et illud, quia cum dicitur: *Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens*, non notari Deum oblivionis, sed commendari miserationis. Quomodo enim credi potest oblitus fuisse gentis illius, quos præter sublimia ac frequentia miracula, et continuis signis ac beneficiis illustrabat? Taceo quod Rubrum mare eis diviserit, quod aquam de rupe produxerit, quod quibusdam aliis signis semel tantum factis eos clarificaverit. Nunquid non ab exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro, usque ad divisum Jordanem per annos quadraginta celesti manna quotidie præter Sabbatum de supernis fonte eos pavit? columna nubes per diem; ignisque per noctem, quando tabernacula figerent, quando erigerent, to-

tius itineris mensuram et quantitatem per invia et deserta absque errore continue demonstravit? Non potest ergo dici vel ad modicum eorum oblitus, quorum se memorem assidue fuisse, non interpolatis, sed signis (quod majus est) continuis ostendebat. Non igitur, ut aliqua eorum, quæ oblitus fuerat, ad memoriam reduceret, tuum Talmuth Deus in cælis, o Judæe, vel legebat, vel legit. Unde lucidum est quod neque ut discat, neque ut recordetur Deus, vel illius vel alicujus lectionis eget. Sed nec ut instruat sicut magister discipulos, nec ut oblectet sicut tragædi et comædi populos, nec ut arguat sicut satirici reprehensores profanos. Sed quid de istis loquor? Ridicula sunt hæc, nec auditu ferenda, nisi tu invitum me loqui, quod vel cogitare exhorreo, profunda stultitia tua, Judæe, urges. Succedant ergo reliqua.

Legit, inquit, Deus in cælis librum Talmuth. Sed cujusmodi librum? Si talem quales quotidie in usu legendi habemus, utique ex pellibus arietum, hircorum, vel vitulorum, sive ex biblis vel juncis orientalium paludum, aut ex rasuris veterum pannorum, seu ex qualibet alia forte viliori materia compactos, et pennis avium vel calamis palustrum locorum, qualibet tinctura infectis descriptos. Et, o miser, tantæ necessitati Omnipotentis sapientiam addixisti, ut necesse sit ei ad discenda vel ad recordanda quælibet, schedas vilissimas consulere, et a pellibus vel biblis intelligentiam mendicare? Quomodo a Judæorum libris aliquid discere potuit, qui Judæis legem digito, hoc est Spiritu suo in tabulis lapideis scriptam dedit? Quid potuit discere ab aliquo libro Judæorum, cum ipse sit auctor et legislator eorum? Sed rursum fastidio tam abjectissimis næniis respondere, sed quia tu tam sapiens his credis, non possum tacere. Nihil, inquis, aliud facit Deus in cælo, nisi legere scripturam Talmuth. Hoc jam discussum est. Et quid sequitur? Et de ea cum sapientibus Judæis, qui eam composuerunt, conferre. Magna plane Judæorum dignitas, multa excellentia, quod scripturam a suis compositam Deus in cælis dignatur legere, et de ea cum sapientibus Judæis conferre. Sed quare confert Deus de scriptura illa cum sapientibus Judæis? Ut doceat, aut ut discat? Collationis quippe humanæ mos est, ut qui de re aliqua cum aliquo confert, aut doceat, aut doceatur, aut ut exercitator, promptior, aut segnior ad aliquid agendum reddatur. Conferens ergo cum Judæis Deus de libro jam dicto, fit collatione sua doctior, fit exercitator, fit promptior, fit segnior? Responde quod mavis. Si fit collatione sua doctior, si exercitator, si promptior, contradicis prophetæ tuo, qui dicit: *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* (Isa. xl.) Contradicis et illi qui ait: *Quem docere voluisti? Nonne eum qui fecit spiramentum?* (Job xxxvii.) Vide ergo, considera, attende quia frustra collatio illa in cælis a Deo cum Judæis fit: imo quod nunquam fit, cum Deus consiliarium, cum doctorem habere non possit.

Quando enim dictum est, *quis consiliarius ejus fuit*? non est quæsitum ut ostenderetur quis esset, sed, ostensum quod non esset. Sic et quando dictum est, *quem docere voluisti, nonne eum qui fecit spiramentum*? monstratum est admirando, nullo modo Deum ab aliquo posse accipere documentum, cum ipse cunctorum viventium creaverit spiramentum. Quomodo enim quis Deum poterit docere, sine quo nec potest spirare? Quomodo Deum docebit sapientiam, sine quo nec ipsam potuisset habere vitam? Quod si absque Deo non potuisset habere vitam, quomodo Deo conferet sapientiam? Falsum est igitur, toto mundo iudice, Deum in cœlis assidue legere scripturam Talmuth, et de ea cum sapientibus Judæis conferre. Sed jam Scriptura admirabilis, a sapientibus Judæis composita, in medium proferatur, et quantum sapientiam illius universi, ipseque Deus vere admirari debeant, videatur.

Aliquando, inquit Talmuth, conferentibus Judæis cum Deo de eadem scriptura, incidit quæstio de diverso genere leprarum, quæ in libro Moysi continentur, et de alopecia, et de quibusdam aliis infirmitatibus. Ubi cum Deus diceret alopeciam lepram esse, illi autem econtra negarent, et fortiter disputando ei contradicerent, nec possent ullo modo concordare, post longas contentiones et jurgia gravissima, in hoc convenerunt, ut quidquid inde rabbi Nehemias diceret, hoc pro vero haberetur. Erat autem rabbi Nehemias adhuc vivens in sæculo, quem scilicet Judæi magnum et sanctissimum super omnes magistros suos fuisse asserunt. Præcepit ergo Deus angelo percutienti ut cito animam ejus ejiciens in cælum perduceret. Qui veniens invenit eum legentem Talmuth, supradictam scilicet scripturam, quam Judæi adeo sanctam dicunt, ut nemo, dum eam legerit, mori possit. Mox ergo ut rabbi Nehemias angelum mortis vidit, ad quid venisset interrogat. Dixit se pro ejus anima venisse. Ille vero exhorrescens, et mori timens, adjuravit eum terribiliter per ipsum Deum, et per sanctam scripturam Talmuth quam, legebat, ne in eum mitteret manum, quia nullo pacto adhuc mori vellet. Angelo autem dicente quia melius erat illi esse cum Deo in cælo, et cum sanctis Judæis, et delectari in cœlestibus, et ut permitteret animam suam educi, nullatenus acquievit, legens assidue Talmuth, ne posset interfici. Reversus itaque angelus, hæc Deo narravit, dicens rabbi Nehemiam nullo modo mori velle, et assidue Talmuth legere, unde nihil ei facere posset. Ego, inquit Deus, dabo tibi consilium: Redi cito ad eum, et fac super caput ejus in aere turbinem magnum, et quasi commotionem grandinis et lapidum, ut, dum tremefactus oculos a lectione Talmuth averterit, sic animam ejus rapere possis, et huc adducere. Rediit angelus, et ita fecit ut Deus præceperat. Mox autem ut anima rabbi Nehemie in cælum evecta, Deum in throno sedentem, et cum Judæis de prædicta quæstione disputantem vidit, magna voce clamare capit: *Munda est, munda est. Hoc est, victus es, o Deus, in quæstione a Judæis, quia alopecia non est*

A lepra sicut dixisti, sed munda infirmitas. Tunc Deus aliquantulum erubescens, et contra testimonium tanti viri nihil dicere audens, sic Judæis secum disputantibus alludendo respondit, NAZA HUNI BENAI, hoc est: Vicerunt me filii mei.

Jam ego tecum, Judæe, non ago. Non sufficio, non prævalco; non invenio verba congrua ad tantam insaniam confutandam. Succedat loco mei, propheta tuus, imo jam non tuus, sed noster Isaïas: Quid dicis contra Judæos, maxime prophetarum? Audite, inquit, cælum, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios genui et exaltavi; ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui. Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filii sceleratis! Deliquerunt Dominum, blasphemerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum (Isa. 1). Cum tanta dicas ex persona Dei contra tui temporis Judæos, o propheta, cum tam acriter inveharis, cum tam sublimiter in impios declames, quando adhuc ex parte Judæi in Deum recta fide credebant, quando eum confitebantur, quando assidue duas hostias immolabant, quid de istis diceres, si ista audires? Quid diceres, si audires affirmare Judæos Deum in cœlis cum mortuis Judæis velut cum paribus disputare? Quid diceres, si audires de generibus lepræ, aliam Dei, aliam Judæorum fuisse sententiam, Deum asserere alopeciam lepram esse, Judæos econtra negare, et disputando fortiter Deo contradicere? Quid diceres, si audires hæc de causa in cœlis post longas Judæorum cum Deo contentiones, et jurgia gravissima, utriusque partis assensu ad litem hanc dirimendam, electum judicem rabbi Nehemiam, qui super hac quæstione inter Deum et Judæos decisoriæ sententiam promulgaret? Quid diceres, si audires præcepisse Deum angelo, ut animam adhuc in carne viventis Nehemie sibi ad hoc judicium faciendum afferret, illumque ne ad moriendum ab angelo cogi posset, assidua lectione Talmuth seipsum defendisse? Quid diceres, si audires extortam tandem ab eo divina fraude animam, et in cœlos evectam, cum Deum in throno sedentem, et adhuc cum Judæis de jam dicta quæstione disputantem offendisset, statim clamare cœpisse Deum in propositione sua mentitum, et a Judæis superatum? Quid diceres, si audires victum Nehemie sententia Deum erubuisse, si audires contra judicium tanti judicis nihil ausum dicere fuisse, si audires etiam Judaicam victoriam ore proprio confessum fuisse, dicendo: Vicerunt me filii mei? Credo quod non posses patienter audire Deum vocari insipientem, vocari mendacem, doceri ab hominibus, hominum judiciis subdi, fraude humanas animas a corporibus evellere, et tot non solum Deo, sed et cullibet sapienti vel bono viro incongrua, et indigna de Deo proferri. Audis enim eum a Judæis insipientem vocari, quando dicunt de fuisse illi scientiam discernendi inter varietates hu-

manorum morborum; idque eos negare omnipotenti Deo quod concedunt cuilibet medico. Insipientem plane vocant in ea parte, qua ei scientiam subtrahunt. Quid ergo inde tu dicis? Audio te certe huic Judæorum sententiæ more tuo libera voce resistantem, cum dicis: *Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terræ, non deficiet neque laborabit, nec est investigatio sapientiæ ejus* (Isa. xl.). Audio et Job: *Nudus est inferus coram illo, et nullum est operimentum perditioni* (Job xxvii.). Nam si tanta est sapientia Dei, ut dicis, ut non sit ejus investigatio, hoc est, ut a nemine investigari possit, certum est quia nil eum latet. Quod si nil eum latet, nec cujuslibet morbi species eum latet. Sed, juxta tuam sententiam, cui non credere nefas est, nil eum latet. Mentitur ergo Judæus, qui dicit jam dictam morbi speciem, utrum lepra esset an non, Deum latuisse. Rursum si nudus est inferus coram Deo, si nullum est operimentum perditioni coram illo, non potuit hoc eum latere quod dicit Judæus eum latuisse. Si enim inferus, hoc est omnia quæ apud inferos sunt vel fiunt, nuda sunt in conspectu ejus, nunquid aliqua eorum, quæ in terris sunt vel fiunt, operta esse possunt oculis ejus? An dæmonicos spiritus et humanas animas, quæ apud inferos detinentur, et quæ circa eas aguntur, videt; homines autem adhuc in terris positos, et in carne viventes, et quæ in ipsis vel erga ipsos geruntur, ignorat? Hoc quia fieri non potest, quia plane fieri non potest, ut aliquid Creatorem in creaturis lateat, quia quod fecit factor ignorare non potest, iterum dico, te idem mecum pariter affirmante: Mentitur Judæus, qui ausus est dicere Deum aliquid ignorasse.

Et quid dicam? Cum Judæo prius agebam, sed nunc ad te, sancte propheta, verba converti. Quare? Quia confundor loqui surdo, loqui insano, loqui jumento. Sed tecum, si non dedignaris, de his mejuvat agere; quem novi de similibus, et si non adeo insanis, dum viveres, semper egisse. Plenus tu spiritu Dei, eorum amentiam detestaberis. Zelo aliquo Dei, licet longe post gradiens, detestabiliorem quam tuo tempore fuerat, eorum perfidiam, verbis quibus possum execror. An non est ultra omnem modum execrabile quod præmisi? Nec minus execranda, omni execratione digni subjungunt. Non sufficit eis simplex blasphemia, volumina maxima infinitis in Deum blasphemis impleverunt. Congregaverunt ab aliquantibus millibus annorum, in condemnatis peccatoribus vastum impietatum pelagus; et ab ore venenati serpentis nefanda per tantum temporis venena colligentes, quantum possunt, quantum audent, ea quotidie in Deum profundunt. Dixerant Deum insipientem, dicunt et mendacem. Nonne mendacem dicunt, quando fatentur eum de languore supra scripto dixisse quod non est, et negasse quod est? Sed destruit hoc ratio, destruit auctoritas, destruit et sapientia, quæ loquitur per Salomonem: *Veritatem*

A meditabitur guttur meum, et labia mea detestabuntur impium (Prov. viii.). Justi sunt omnes mei, non est in eis pravam quid neque perversum. Recti sunt intelligentibus, et æqui invenientibus sapientiam. Et quæ est hæc sapientia, quæ loquitur per Salomonem? Nonne ipse Deus? Plane ipse Deus. Non enim sicut aliud erat Salomon, et aliud sapientia ejus: sic aliud est Deus, aliud sapientia ejus. Nam etsi absque sapientia esset Salomon, esset tamen Salomon. Non autem Deus absque sapientia esse potest, quia non est aliud ipse, aliud sapientia ejus; sed quod est Deus, hoc est et sapientia ejus. Unde vel si dicatur Deus, vel si nominetur sapientia ejus, idem est, quia et Deus sapientia, et sapientia Deus est. Deus ergo loquitur: *Veritatem meditabitur guttur meum, et labia mea detestabuntur impium*. Veritatem ergo, non mendacium, meditabitur guttur Dei, detestantur impium, non justum, labia Dei; sed nullum rectius, quam vos, o mendaces Judæi, qui mendacem conamini asserere sapientiam Dei. Et quia etiam justus, et verax homo plerumque et si non ex injustitia, tamen ex inscientia fallitur, quandoque insuper ex subripiente injustitia mentitur, subdit Scriptura: *Justi sunt omnes sermones mei, non est in eis pravam quid neque perversum* (ibid.). Si ergo non aliqui, sed omnes sermones Dei justus sunt, si non est in eis pravam aliquid, si non est perversum aliquid, falsum est, o propheta, quod Judæus dixit, quando Deum mendacem vocavit. Et sequitur: *Recti sunt intelligentibus, et æqui invenientibus scientiam* (ibid.). Non est igitur mirum, si non sunt recti omnes sermones Dei Judæis, quia non sunt recti non intelligentibus; nec est mirum, si non sunt æqui eisdem Judæis, quia non sunt æqui non invenientibus scientiam. Unde quia non intelligent, quia non inveniant scientiam Judæi, non possunt eis recti videri omnes sermones Dei. Perdes, ait Psalmus Deo, omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v). Videte, miseri, quoniam a Prophetæ colloquio ad vos redire compellor. Videte, inquam, miseri, in quantum vosipsos barathrum projecistis, quando per scripturam nefandam, cui creditis, Deum mendacem vocastis. Si enim perdit Deus omnes qui loquuntur mendacium, et ipse Deus loquitur mendacium, utique perdit Deus etiam seipsum. Hoc quis ferat? quis toleret? quis patietur? Et quoniam si manifestissimis diu immeratus fuero, aerem frustra verberare videbor, procedam ad sequentia. Nonne hæc jam dicta fabula tua, o Judæe, postquam insipientiæ, postquam mendacii notam Deo imposuit, etiam eum discipulatum hominum subdidit? Nonne discipulatum hominum subdidit, quando didicisse eum a Nehemia quod ante nesciebat dixit? Portentosa sunt hæc, et ultra omnes larvales figuras stupenda. Miror, admirans hæreo, mirari non sufficio qualiter hoc humanus animus fingere, qualiter humana manus scribere, qualiter humanum os potuit, vel ausum est proferre. Timeo ipse talia loqui, etiam contradicens, et tu non times

talia loqui, etiam affirmans? Vereor ego ista proferre etiam ad instructionem, et tu non vereris ista meditari; scribere, dicere, ad tuam, tuorumque perditionem?

Exsequatur tamen sermo quod cepit. Dicis, ut dixi, doceri Deum ab hominibus, æternum mutare sapientiam a mortalibus, cœlestem a terrenis, summam sapientiam ab insipientibus. Audi num resistant, aut cedant tam perverse opinionioni omnes scripturæ tuæ, non profanæ, sed sacræ. Contra profanas enim ex sacris ago, impiis litteris ex divinis resisto. Audisti superius de re simili, justi viri Job testimonium, quo Deum contra nefandam hanc sententiam tuam defendit, cum dicit: *Quem docere voluisti? Nonne eum qui fecit spiramentum?* (Job xxvi.) Audi et simile de psalmis exemplum, quo spiritus Dei contra te tuosque invehitur, quo inauditam hanc de Deo opinionem detestatur. *Intelligite*, ait, *insipientes in populo, et, stulti, aliquando sapite* (Psal. xciii). Quibus verbis vehementius indicare posset commoti et indignantis affectum? *Insipientes*, inquit, *intelligite, stulti aliquando sapite*. Quid post? *Qui plantavit aurem; non audit, aut qui fixit oculum, non considerat?* (Ibid.) Quid deinde? *Qui corripit gentes, non arguet, aut qui docet hominem scientiam?* (Ibid.) Hoc est: *Qui corripit gentes non arguet; aut qui docet hominem scientiam, non arguet?* (Ibid.) Audistis istud ultimum, Judæi? Docet, juxta psalmum vestrum, Deus hominem scientiam, non docet homo Deum scientiam. Utar et ego verbis divinis contra vos: *Insipientes, intelligite, stulti, aliquando sapite*. Quid volo vos intelligere? Quid volo vos sapere? Rursus dico quod non docet homo Deum scientiam, sed docet Deus hominem scientiam. Hoc si verum est, non docuit Nehemias vester, quem hominem fatemini, Deum scientiam. Non sufficit hoc solum propheticum verbum, Judæe, sepositis aliis infinitis idem sonantibus testimoniis, ad probandum quod non possit ab homine Deus doceri? Novi quia sufficit. Sed audi adhuc: *Omnis*, ait quædam Scriptura tua, *sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum* (Eccle. i). Quod si omnis sapientia a Domino Deo est, sapientia vel scientia Judæorum, qua noverant alopeciam lepram non esse, ab ipso erat. Quod si ab ipso erat, utique ejus erat. Quæ si ejus erat, quod illi sciebant, ignorare non poterat. Sed hoc ita est, negare non potes. Falsum est ergo quod putasti, fabulosum quod credidisti. Et ne forte objicias (si tamen hoc objicere nosti) non esse jam dictam sententiam de summo Judaicarum litterarum Canone, redi ad psalmos, et vide quid alibi de re simili sentiant. *Mirabilis*, ait Propheta ille, *facta est scientia tua ex me* (Psal. cxxviii). *Ex me*, inquit, juxta idioma Hebraicum; *supra me*, juxta intellectum Latinum, hoc est, plusquam possim intelligere, plusquam possim capere, facta est mirabilis scientia tua. Et quid amplius? Et quod dixerat exponit, et quod non dixerat addit: *Confortata est, et non po-*

A tero ad eam (ibid.). Vide, o Judæe, cum tantus vir, tantus rex, tantus propheta, scientiam Dei mirabilem supra se esse dicat, cum confortatam esse affirmet, cum se non posse ad illam pertingere astruat, Nehemiæ tui scientia non solum scientiam David transcendet, sed et ipsius Dei scientiam superabit? Credo quia non audebis Nehemiam illum regi David conferre, ne dicam præferre. Quod si non andes eum conferre regi tuo, quomodo eum præferes Deo tuo? Cessa ergo desipere, et ridendam vesaniam a corde tuo projice. An non erubescis, quod de nefandis argueris? Non erubescis, quod jam dictum Nehemiam etiam judicem Deo dederis? Non erubescis, quod eum qui justus Judex a Propheta dicitur (Psal. vii), qui, juxta eundem, judicat orbem terræ in æquitate et populos in veritate sua (Psal. lxxvi), judiciis humanis submiseris? Si humanos oculos habes, non corporis, sed animi, respice, intueri, adverte, quia si vera est sententia prophetica, qua dixit Deum judicaturum orbem terræ et populos ejus in æquitate et veritate, falsum est quod hominis judicium imploraverit, falsum est quod se ei subdidit. Sed forte objicies: *Judicabit, dixit Propheta, non judicat: futurum tempus posuit, non præsens*. Unde quia adhuc judicium illud futurum erat, quando illud dictum est a Propheta, potuit interim judicari ab homine. Sed si hoc dixeris, si nomine futuri temporis te ab hoc impedimento expedire volueris, audi Deum judicem etiam præsentis temporis, audi præteriti, audi simul et futuri. Descendente Deo ad perdendos Sodomitas et Gomorrhæos, occurrens ei Abraham, ait: *Nunquid perdes justum cum impio? Absit a te ut rem hanc facias, et occidas justum cum impio, fiatque justus sicut impius! Non est hoc tuum. Qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium* (Gen. xviii). Recognoscis, Judæe, nomen Abraham? Scio quia recognoscis, et super omnia, ut arbitrator, hominum nomina, tenacius mente retines. Præferes ergo tuum Talmuth verbis Abraham? Quid dixit Abraham? *Qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium*. Ecce præsens tempus ponit Abraham, cum dicit. *Qui judicas omnem terram*. Istud tamen præsens, et præteritum intellectui continet, et futurum. Hoc enim sensit Abraham cum dixit, *qui judicas omnem terram*, quod omni tempore Deus judicaret omnem terram. Talis sensus est et in psalmis: *Qui sedes super cherubim* (Psal. lxxix); et: *Qui facis angelos tuos spiritus* (Psal. ciii); et: *Qui regis Israel, intende* (Psal. lxxix); et: *Dominus regit me* (Psal. xxii), et in multis similibus. Neque enim tunc solum quando hoc dictum est, sedebat Deus super cherubim, vel spiritus suos faciebat angelos, vel regebat Israel, vel regebat David, et non ante, nec post, imo et tunc, et ante, et post. Hoc sensit David, quando ista protulit; hoc sensit Abraham, quando dixit: *Qui judicas omnem terram*. Est igitur verbum hoc de quo agitur, in hoc loco in sono præsens, in intellectu præteritum, præsens et

futurum. Si ergo verum est quod Abraham dixit, Deum omnem terram omni tempore judicare, falsum est quod fabula finxit eum, aliquo tempore terreni hominis judicium subisse. Sed credo quod Abraham mendacem dicere formidabitis. Quod si hoc formidaveris, si eum mendacem dicere nolueris, utique Deum humanis judiciis addictum negabis. Vis adhuc præcedentibus addi aliquid? Fiat si vis, licet ex superfluo. Esto, magnus fuerit Nehemias ille tuus, sapiens, doctus, imo, ut asseris, legis doctor. Nunquid major illo de quo ait alia scriptura Canonis tui: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus?* (Job xxvi.) Quæ et paucis versibus interpositis subdit: *Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram, numerus annorum ejus inestimabilis* (ibid.). Vide ergo quod, licet magnus, secundum te, legis doctor Nehemias, non tamen major Deo, vel par ei, quia nullus similis est ei in legislatoribus. Vides et illud, quia, quamvis sapiens iuxta quod asseris fuerit Nehemias, non tamen in scientia major Deo, vel par illi, quia, ut verax Scriptura loquitur, Deus vincit scientiam nostram, hoc est, omnem humanam sapientiam. Jam illud quod ausa est commentari nefaria scriptura, Deum dolis, quia aliter non poterat, obistente lectione Talmuth, Nehemiæ animam extorsisse, et sic ad faciendum inter se Judæosque judicium, ad cælos per angelum exisse, quis ferat? Ac primum, quis præter Satan docere, quis præter Judæum audire, ne dicam credere tam absurda potuit, quod lectio Talmuth Dei potentia præjudicare, quod fabulosa infernalis libri recitatio voluntati vel mandato Dei obsistere posset? Nunquid enim sanctior, o Judæe, liber ille tuus quinque libris Moysi? Nunquid sanctior libris prophetarum? nunquid melior? nunquid dignior? Et Moyses tamen legislator et lector mortuus est, et prophetae librorum suorum scriptores et lectores mortui sunt. Non potuit tutari a morte aliquem ex ipsis librorum tam sacrorum lectio, et potuit lectio Talmuth, ne moreretur Nehemias, Dei obviare judicio? Vere præ maxima libri potentia, quæ a communi universorum sorte, qua in uno homine omni homini dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii), quoslibet se legentes potens est excipere. Sed quia hoc nugacissimum esse constat, ad dolos divinos venio.

Redeunte angelo ad Deum, et dicente Nehemiam nullo modo velle mori, et ea de causa assidue Talmuth legere, unde nihil ei facere posset, ego, inquit Deus, dabo tibi consilium. Redi cito ad eum, et fac super caput ejus in aere turbinem magnum, et quasi commotionem grandinis et lapidum, ut dum tremefactus oculis a lectione Talmuth averterit, sic animam ejus rapere possis, et huc adducere. Rediit angelus, et ita fecit ut Deus præceperat. O consilium divinum! o consilium, quo egens consiliorum Deitas nullum melius invenire potuit! Nonne, ut aliquid ludicri subjungam, Deoque melius quam ipse sibi consuluerit consulam, nonne certe aptius fuisset,

A inevitabiles humani corporis necessitates, quibus a lectione Talmuth retrahi cogereetur expectare, quam ad derisorios dolos confugere? Nam quantumlibet pertinax in lectione esse disponderet, et si non alia, comedendi tamen vel saltem dormiendi necessitas, post biduum triduumve, etiam omnino mutum a lectione averteret. In quo temporis spatio angelus ad eum occidendum missus, non dico unam tantum ejus animam rapere, et quo vellet deferre, sed etiam mille vel plures hominum animas ab eorum corporibus eruere posset. Fecit hoc olim angelus Dei, Ægyptios percutiens, et sub una fere noctis hora, innumera primogenitorum millia occidens (Exod. xi). Fecit et simile quid sub rege Assyrio, quando in castris ejusdem centum octoginta quinque millia, brevi nocturni temporis momento dormientes vigilantes peremit (IV Reg. xix). Facere potuisset hoc idem, quando Nehemias ne moreretur, lectione jam dicta contra Deum pugnabat. Congruentius plane fuisset comedenti vel dormienti animam eripere, quam grandinis vel lapidum turbine, a lectione tam sancta, et sacratissima lectorem pertinacissimum abstertere. Sed forte non poterat pati moras Deus, et litem gravissimam questionis propositæ, citata sapientis hominis sententia, finire properabat. Magna vere necessitas jurgia celestia pacificandi, ne forte diu protracta, majora processu temporis fierent, et Deo in ipsis celestibus hostes publicos excitarent. Hoc ne contingeret provisum est, ut Nehemias qualibet arte festinanter accersiretur, et per ipsum inter Deum atque Judæos pax perdit reformaretur. Non arbitror tamen Deum de terris talem ad cælos judicem evocatum fuisse, si præscisset ejus judicio se inferiorem. Judæosque in lite diu protracta futuros esse superiores. Nam non pepercit ei Nehemias, non adulatus est; sed statim ut raptus a corpore cælos ascendit, Deumque in throno sedentem conspexit, plane ut constans et veritatis amator, nulliusque personam in judicio accipiens, condemnatricem Dei sententiam protulit, dicens de specie morbi, quam Deus lepram putaverat, dixerat, contenderat, munda est, munda est. Cujus verbi repetitio hoc in sensu habet. Certum est, fixum est, in propositione tua victum te a Judæis Deus, quia eos vera dixisse, te constat mentitum fuisse. Quid igitur restat, Judæe? Quandoquidem hominem sapientiorum Deo invenisti, quandoquidem judicem Judici universorum dedisti: descendat Deus de sede, cedat meliori, cedat sapientiori. Hoc, inquam, necesse est. Si enim quisquam sapientior Deo inventus est, utique qui Deus putabatur, Deus nec erat, nec est.

Sed non sufficit Deum condemnatum judicio Nehemiæ, nisi condemnetur et propria confessione. *Lata, inquit, sententia, erubuit Deus, nihilque contra tanti viri testimonium dicere ausus, ludendo respondit: NAZA HUNI BENAI, hoc est: vicerunt me filii mei.* Quid restat? Homini judicio victus, rubore indice victus, professione propria victus, quid moras facit

in solio omnipotentiae Deus? Depositus est a Judæis Deus, projectus est a Judæis, nec omnipotens, nec omnia sciens probatur a majoribus, eoque sapientioribus Judæis. Et novi quidem quia plusquam furiosa, vel demonica verba ista non essent auctoritate vel ratione refellenda, sed condigna, si posset fieri, subsannatione et execratione conspuenda. Sed quia ista a vobis, o gens perditā et perdenda, creduntur, dicuntur, scribuntur, quis taceat? Quis manus, nedum verba contineat? Cum enim jam per mille et centum annos sub pedibus ingemiscatis, quos super omnia oditis, Christianorum, ludibrium facti non solum eorum, sed et ipsorum Sarracenorum, omniumque simul gentium ac dæmonum, quis continet manus nostrorum a sanguine vestro, nisi præceptum illius, qui vos abiecit, et nos elegit, Dei, dicentis per Prophetam vestrum: *Ne occidas eos?* (Psal. LVIII.) Vult enim servari vos non ad honorem, sed ad opprobrium: non ad vestrum commodum, sed ad mundi spectaculum. Vult servari vos, ut fratricidam Cain, qui cum Deo increpanti eum post effusum fraternali sanguinem, diceret: *Omnis qui invenerit me, occidet me* (Gen. IV), audivit: *Nequaquam fiet ita. Sed maledictus eris super terram, et vagus, et profugus eris super eam* (ibid.). Sic vos maledicti, sic vagi, sic instabiles estis super terram, post effusum a vobis sanguinem Christi, quantum ad carnem fratris vestri, quantum ad deitatem Domini vestri, ut quod morti deterius est, in presenti longo opprobrio hominibus, in futuro sempiterno sitis ludibrio dæmonibus. Hæc certe universa meretur nequam cor vestrum, meretur blasphemum os vestrum, quod non solum continue homines maledicta evomit, sed et in ipsum Deum impia ac nefanda profundit. Quid enim adeo impium, quid ita nefandum, ut illud quod a vobis dicitur: *Mendax est Deus, victus est Deus, erubuit Deus professus est se victum Deus?* Sed quod mendax non sit supra probatum est. Quod vero erubescere non possit, cui præter vos obscurum est? Reatum enim aliquem, errorem aliquem, excessum aliquem fateri videtur quicumque erubescit. Nam nisi hæc, vel similes causæ præcesserint, impossibile est quempiam erubescere. Vides adhuc, athleta meus, quid dixeris, quam superbe, quam nequiter, quam stolide in cælum os tuum posueris? Reatum, excessum, errorem Deo ascribere, quid est aliud quam furere? *Existimasti inique, ait Deus, quod ero tui similis? Arguam te, et statuiam contra faciem tuam* (Psal. XLIX). Qui ne uni tantum Judæo loqui videretur, omnes simul reprobos Judæos arguit, cum subdit: *Intelligite hæc, qui obliviscimini Deum, ne quando rapiat, et non sit qui eripiat* (ibid.). In quo versu, jam dictam Nebemæ vestri fabulam percutit, imo (quod majus est) destruit. Dixistis enim Deum Nebemæ animam angelico ministerio rapere voluisse, sed ei Nebemiam ipsum lectione Talmuth, ne illam rapere posset restituisse. Unde sic vos increpat, sic fabulam vestram falsissimam esse demonstrat. *Intelligite,*

*inquit, hæc qui obliviscimini Deum. Quid verius? Nunquid non oblitii fuistis Deum, quando tam indigna de Deo sensistis? Idcirco volis dicitur, intelligite hæc qui obliviscimini Deum. Sed quid vos hortatur intelligere? Nequando rapiat, et non sit qui eripiat. Nolite, inquit, falli, nolite seduci, nolite putare Nebemiam vel aliquem cum animas rapere disposuerit, ei posse obsistere. Confirmat hoc alio alterius psalmi versu. Ubi cum dixisset: *Vovete et reddite Domino Deo vestro munera* (Psal. LVII), adjunxit, cui Deo: *Terribili* (ibid.), inquit. Ac statim: *Et ei qui aufert spiritum principum* (ibid.). Sed forte spiritum principum tantummodo aufert, non autem aliorum. Audite non solum de principibus, sed et de universis Job Deo loquentem: *Scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere* (Job X). Non iste vel ille de manu tua potest eruere, sed nemo prorsus de manu tua potest eruere.*

Claret ergo sæpe dictum doctorem vestrum animam suam de manu Dei arte qualibet nunquam eruere potuisse. Sed ut supra posui, quando Deum, o Judæe, erubuisse dicis, vel reatum, vel errorem, vel excessum eum incurrisse fateris. A quibus si eum auctoritatibus vel rationibus defendere volueris, superfluum vel nimis forsitan apparebo. Quis enim reatum, errorem, excessum, Deum posse incurrere sentiet, nisi forte insipiens, qui dixit in corde suo: *Non est Deus?* (Psal. LII.) Timeo et illud mihi dici quod Job respondit amico: *Cujus adjutor es? Nunquid imbecillia? et sustentas brachium ejus, qui non est fortis?* (Job XXVI.) Nam pene idem est in tam claris laborare, quod solem, serena die orbem fulgentibus radiis illustrantem, claris oculis et vigilantibus digito demonstrare. Idcirco quæ omnino perspicua sunt, etiam si ea Judæus objiciat, brevi vel nulla responsione prætereunda sunt. De talium numero sunt et illa, quæ finis fabulæ continet, cum Deum victum asserit, cum ipsum victum fuisse ore proprio confessum esse fingit, quando eum dixisse mentitur: *Vicerunt me filii mei*. Quis enim præter Judæum nesciat hoc nulla egere contradictione? Nulla sane eget contradictione, quod falsum esse notum est omnibus perspicua veritate. Cui enim obscurum esse potest virtute vel sapientia non posse Deum vinci ab aliquo, cum totus orbis eum ab antiquo audierit dicentem: *Cui assimilastis me, et adæquastis me, et comparastis me, et fecistis similem?* (Isa. XLVI.) Et post pauca: *Recordamini prioris sæculi, quoniam ego sum Deus, et non est ultra Deus; nec est similis mei annuntians ab exordio novissima, et ab initio quæ necdum facta sunt, dicens: Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet* (ibid.). Et quamvis, ut dictum est, Deum ab his derisorii ineptiis defendere superfluum videatur, ne quis tamen Judæos semel tantum errasse, vel blasphemasse (quod tolerabilius esset) existimet, causa est ut alios eorum de re simili errores ad publicum sermo producat. Nam facile in his tam

multiplicibus blasphemis lector advertere poterit, A quam longe projecti sint a facie Dei qui tot, tam indigna, tam absurda sentire vel credere potuerint de sublimissima et incomprehensibili majestate Dei. Nam præter illa, quæ præmissa sunt, dicunt, et in suis, imo Satanae synagogis docent quod, quando Deus firmamentum hoc quod oculis nostris conspiciendum est fecit, non illud ex integro perfecit, sed cujusdam magni foraminis spatium in septentrionali ejus parte imperfectum reliquit. Causam autem cur hoc fecerit, valde congruam et rationabilem reddunt: Affirmant enim hac providentia istud eum fecisse, ut si quando procedente tempore aliquis exurgens, Deum se esse, Deoque æqualem diceret, Deus illi jam dictam firmamenti imperfectionem objiceret dicens: Si Deus es, ut ego, fac saltem ex parte quod feci et ego. Feci ego majores firmamenti partes, fac et tu si potes hanc, quam imperfectam ego reliqui partem.

Quid ultra queror, o Judæi, vos spirituum oculo non agnoscere spiritualia, cum nec ipso corporali agnoscatis corporalia? Certe corporale est firmamentum, corporales et ipsi vestrae carnis oculi. Quid ergo causæ est, ut hoc clausum sit solis Judæicis, cum pateat præter vos totius orbis oculis? Videt plane præter vestrum omnis oculus, nec in aëriali, nec in meridiana, nec in aliqua sui parte imperfectum, sed omnibus suis partibus integrum firmamentum. Redarguit ipse aërialis semper super terram rutilans axis, tantum vestri commentum mendacii, qui axi meridiano nunquam visibus humanis apparenti oppositus, nihil in illa cæli plaga imperfectum, universorum, ut dictum est, oculis, exceptis Judæicis, manifestat. Hoc quia orbe judice notissimum est, ad longe deteriora blasphemiarum ludibria transitus fiat. Asseritis enim Deum semel omni die irasci, et hoc robusto, ut putatis, psalmi testimonio, affirmare conamini. *Deus iudex justus, fortis et patiens, nunquid irascetur per singulos dies?* (Psal. vii.) Et, o bestia, jam nec litteram scripturarum vestrarum, quam solam sequi videbamini, assequentes, nunquid hoc affirmative vel enuntiative dictum est, et non potius modo interrogativo negando prolatum? Nam sic dictum est: *Nunquid irascetur per singulos dies?* tanquam dictum esset, non irascetur per singulos dies. Relegite vestrum Hebraicum idioma, et ita se habere sensum litteræ illius, si cæcitas Judaica non obstiterit, agnoscetis. Licet enim sinus Latini, nihil tamen nos veracium Scripturarum vestrarum latere potuit, quos multorum in utraque lingua peritorum eruditio copiosa instruxit. Taceo quod tam insulse, hoc est humano more, Deum irasci putatis. Quod si hoc sentitis, utique mutabilem affirmatis. Si enim usitato hominum modo nunc irascitur, nunc pacatur, nunc gaudet, nunc tristatur, nunc obliviscitur, nunc recordatur, et reliqua similia nostro more aut facit, aut patitur, propheta vester mentitur, qui de mutabilitate cæli ac terræ, Deique stabilitate disputans,

PATROL. CLXXXIX.

A ait Deo: *Ipsi, hoc est cæli et terra, peribunt, tu autem permanes* (Psal. ci). Et post pauca verba: *Mutabis eos et mutabuntur; tu autem idem ipse es* (ibid.). Si ergo Deus permanet, si non mutatur, utique nec essentia, nec affectu mutatur. Possetis enim forsitan objicere non mutari Deum essentia, sed mutari affectu; non mutari naturaliter, sed mutari accidentaliter. Quod utrumque removel, utrumque excludit, etsi millies id negetis, Scriptura, cum dicit: *Tu autem permanes*; et cum dicit: *Tu autem idem ipse es*. Non igitur more nostro Deus nunc irascitur, nunc pacatur.

Additis supra illa quæ jam dicta sunt, cum prima diei hora irasci; causamque iræ redditis talem, quod in illa hora, hoc est prima, reges iniquitatis exsurgentes, diademata sibi imponunt, et solem adorant. Adjungitis quod ipsius horæ, qua irascitur, punctum nemo noverit unquam, nisi Balaam filius Beor. Additis, et congruum ei in hac scientia socium datis, gallum scilicet, quem affirmatis solum cum Balaam jam dictæ horæ punctum agnoscere. Quid loquar? Ut supra fassus sum, nescio quid satius sit respondere tam ineptissimis næniis, an tacere. Nam respondere superfluum, tacere videtur incongruum: Superfluum, quia res proposita stultam se absque tegmine prodit; incongruum, quia tacere, cum ad respondendum ea proposita sit, non expedit. Et ut primo positus sermo primus occurrat, quæ auctoritas docuit, quæ ratio persuasit ut crederetis Deum et irasci, et quotidie irasci, et prima diei hora irasci? Quis enim authenticus legislator hoc dixit? quis propheta scripsit? quis eorum, qui in toto divino Canone vestro leguntur, hoc docuit? Proponite aliquem de universa illa multitudine veterum sanctorum, qui hoc vel scripserit, vel docuerit, vel saltem senserit, et concedo. Quod si auctoritas vos destituit, nec ejus robore, quæ dicta sunt a vobis munire potestis, vel ratione aliqua tam prodigiosam fabulam defendite. Quod si nec istud habetis, quid restat? Quid restat, inquam, nisi ut stultissimi homines cum derisoriiis fabulis suis, cælo ac terræ, angelis et hominibus ostentui fiant? Quis enim non videat, remota causa, effectum constare non posse? Sed incumbit ut dicam quid nomen causam, quid vocem effectum. Nam, si causam removeve potuero, et effectum pariter removebo. Causam dico, o Judæi, eam, quam ipsi proponitis, quod scilicet prima diei hora reges iniquitatis exsurgentes, diademata sibi imponunt, et solem adorant; effectum, quod ista videns Deus prima diei hora fieri, eadem prima diei hora irascitur, et quia quotidie istud hora eadem videt fieri, quotidie irascitur. Qui sunt reges isti iniquitatis, qui nunquam tertia hora diei, nunquam quarta, nunquam quinta, nunquam sexta, nunquam alia aliqua, sed semper prima diei hora diademata sibi imponunt, et solem adorant? Vere studiosissimi ac præcipui cultores iniquitatis, qui nullis regnorum suorum negotiis, nullis impediementis retrahi possunt: quin et quotidie, et eadem hora,

20

et diademata sibi imponant, et solem adorent. Pacifici omnino reges, regnaque pacatissima, quæ nihil adversi timentia, nullis domesticis aut civilibus vel extraneis tumultibus pulsata, quietissimo otio perfunguntur, et cultui profano irrequieti insistent. Plane, ut olim dictum est, aurea sæcula, quæ tam concupiscibile ac prolixum otium regibus suis præstant, ut, positis armis, sepositis curis, religioni propriæ in tantum devoti deserviant, ut inter tam diuturna temporum spatia, nec unam diem, nec eandem diei horam prætereant. Et quidem quosdam Orientis reges olim solem adorasse audiui; sed quod quotidie, quod semper prima diei hora, ignoro. Sed rectius possem dicere quia scio, quod nec quotidie, nec semper prima hora diei. Bellicosi enim fuerunt, et pene semper in armis: unde nec sacris execrandis quotidie inservire, nec eandem diei horam semper servare, ipsa ratione docente valerent. Sed quid de antiquis regum erroribus et cultibus loquor, cum hoc non de præterito tantum tempore, sed magis de præsentis et continuo Judaica fabula dicat? Non enim de transactis sæculis, sed de instanti tempore fabula loquitur, dicens quotidie prima diei hora reges iniquitatis exsurgere, diademata sibi imponere, et solem adorare. Hoc de his nostris diebus sentire quam incircumspectum, dicere quam mendosum sit, leviter attendens advertet. Non est enim jam rex in Oriente, non est in Occidente, non in Meridie, non in Aquilone, quibus quatuor plagis totus orbis describitur, qui non dico prima, vel sexta, sed vel qualibet diei aut noctis hora, solem adoret, non est qui creaturæ Creatoris cultum exhibeat. Nam de regibus Christianorum, de regibus Saracenorum, qui vel Christiani vel Saraceni, toti pene mundo imperant, de his, inquam, quod solem non adorent, certum est, de quibusdam aliis, licet paucissimis, qui adhuc quibusdam paganis gentibus principantur, nunquam auditum est. Unde jam satis probatum constat, quod nullus regum nostri temporis solem adorat. Hoc quia verum est, mentitur Judaica fabula, quæ dixerat solem quotidie prima diei hora, a quibusdam iniquitatis regibus adorari. Si enim jam nullus regum aliquo tempore solem adorat, certum est quia nec quotidie, nec prima diei hora adorat. Quod si nulla die, nulla hora, aliquis regum solem adorat, falsum est et illud, quod Judæus subjunxerat punctum primæ horæ, qua Deus irasci consueverat, Balaam sive gallum agnoscere. Neque enim Balaam sive gallus scire possunt punctum horæ illius quæ non subsistit, neque hora diei illius dici potest, quæ in nullo cursu temporis est.

Exclusa igitur causa, excluditur et effectus, quia non habet jam Deus unde irascatur, cum nullus regum in orbe terrarum cultor solis inveniatur. Falsa sunt ergo omnia quæ ab adversa parte proposita fuerant, vel quod Deus quotidie irascereetur, vel quod reges iniquitatis sibi diademata imponeant, et solem adorent. Jam cur tanta de vobis

A Balaam et gallus meruerint, et Judæi, præ cæteris hominibus et avibus Dei, miror et interrogo. Interrogo, inquam, cur tanta de vobis meruerint, ut, his tantum duobus, nullisque aliis præter hos duos, iræ divinæ cognitionem, ipsiusque horæ, qua Deum irasci dicitis, notitiam tribuere voluistis. Magna plane prærogativa, maximum privilegium Balaam et galli, quo et ille omnes homines, et iste superat omnes aves. Mirum certe nobis, mirum est et universis præter vos, qui, quoniam cuncta miranda dicitis, nihil jam mirari potestis, si Balaam Moysi, si Davidi, si Salomoni, si Isaïæ, si cunctis prophetis, si tandem cunctis sapientibus et divinis hominibus in sæpeditæ horæ cognitione præfertur. Nonne mirum si Balaam ei præfertur, de quo Deus ad Aaron et Mariam: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum; at non talis servus meus Moyses, ore enim ad os loquar ei, et palam, non per ænigmata et figuras Dominum videt?* (Num. xii.) Nonne mirum si et illi præfertur, qui Deo loquitur: *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi?* (Psalm. l.) Nonne mirum si et illi præfertur, ad quem Deus: *Dedi tibi, inquit, cor sapiens et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit nec post te surrecturus sit?* (III Reg. iii.) Nonne mirum si, et illi in cognoscendis secretis Dei Balaam præfertur, qui et Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et seraphim stantia super templum, et alis suis Dei faciem ac pedes velantia cernere, et sanctus, sanctus, sanctus clamantia audire potuit? (Isa. vi.) Sed forte idcirco omnibus his vobis præferendus videtur, quia et aliqua vera prædixit, et cum asella sua confabulatus est (Num. xxi). Sed nunquid celsiora, nunquid diviniora, nunquid plura prædixit quam propheta? Nunquid quia semel cum homine verbis humanis asina locuta est, præfertur tantis tamque mirandis signis, quæ Moyses operatus est? Sed ut in aliquo vobis satisfaciam, ne forte me semper hostem esse causemini, concedo quod etiam inferioris meriti vel propheta, vel divinus, vel ariolus Balaam aliquid, singularis gratiæ præ cæteris, licet majoris meriti viris, meruerit. Habuit ergo hanc gratiam, ut hoc: am vel punctum iræ divinæ cognosceret. Hanc gratiam habuit, sed quandiu Deo placuit. Sed nunquid postquam displicuit? Nunquid habuit hanc gratiam, postquam Deo displicuit? postquam dictum est ei ab angelo Dei: *Perversa est via tua, mihiq; contraria?* (Num. xxi.) Postquam rediens ad populum suum dedit contra populum Dei perversum consilium postquam a patribus vestris, o Judæi, non ut propheta Dei honoratus est, sed ut in Deum impius, et ut hostis publicus interfectus est? Credo, quod non hic adeo desipitis, non adeo ratione humana caretis, ut impios homines maxime post mortem Dei secretis vel consiliis interesse credatis. Hoc si verum est, quod Balaam iræ divinæ horam vel punctum quotidie possit agnoscere, falsum est. Jam

quod gallum consiliis divinis admiscetis, quod secretorum Dei conscius dicitis, videat mundus, judicet orbis terrarum. Videat et judicet, si ad secreta vel acta divina agnoscenda gallus admittendus est, ad quem vix aliquis hominum unquam admissus est. Sed quia mos Judaicus est abuti semper Scripturis, sicut ad quotidianam iram Dei ostendendam illo supradicto psalmi versu abusi estis: *Deus iudex justus, fortis et patiens, nunquid irascitur per singulos dies?* (Psal. vii.) Fortassis et ad galli vestri singularem sapientiam demonstrandam, versu illo libri Job abutimini, quo dicitur: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, aut quis dedit gallo intelligentiam?* (Job xxxviii.) Hic forte robor vestrum constituistis, hanc velut fortissimam Judaici sensus turrim, expugnari non posse presumitis, hinc galli præcellentem intelligentiam, intellectibus cunctorum hominum antefertis. Sed si inde præferendus est gallus cunctis avium, pecorum et hominum intellectibus, quia de eo legitur: *Quis dedit gallo intelligentiam?* Quid sentietur de sensu bovis, quid de intellectu asini, de quibus propheta scribit: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui?* (Isa. i.) Quid dicitur de miranda quarumdam avium solertia, de quibus alter propheta ait: *Turtur et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui?* (Jer. viii.) Quid ut de majorum animalium diversis ac miris intellectibus taceam, quid, inquam, de apicula, tam sagaci labore et industria mella conficiente? Quid de ipsa nullius pene corporis formica sentietis, dicetis, quam Salomon vester adeo prædicat, ut ad ejus discendam sapientiam etiam homines mittat? Quid certe de illa scribit? *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et discite sapientiam* (Prov. vi), et reliqua. Sed quæ est hæc galli vestri intelligentia? Ut prætermittam spiritualem intellectum, qui ad vos non pertinet, quibus non est datum nosse mysterium regni Dei. Hæc plane galli, de quo Scriptura loquitur, intelligentia est quod omnes cernimus, quod assidue videmus, ut cantibus suis vel diu intermissis, vel frequentius iteratis, in nocturnarum profundis tenebrarum, proximum lucis adventum se quadam naturali et insita intellectus vivacitate sentire denuntiet. Nunquid quia hoc potest, quia hoc intelligit, statim ad consilia Dei agnoscenda, statim ad ignotam cunctis mortalibus iræ divinæ horam eum admittetis? statim galli intelligentiam cunctorum, non solum hominum, sed et ipsorum angelorum sapientiæ præferetis? Præferantur ergo similiter istis omnibus volucres, quas supra exempli causa commemoravi, turtur, hirundo, et ciconia; præferantur bos et asinus; præferantur apes et formicæ, et quæcunque animalia aliquid præ cæteris ad quamlibet intelligentiam pertinens spirituale, naturæ propriæ inditum habere videntur. Admittantur statim et usque ad tertium cælum, quo Apostolus noster, etsi non creditis, raptus est (II Cor. xii), rapiantur, nec

A volucrum, aut quadrupedem ultra aliquid in divinis mysteriis lateat, postquam aliquid cujuslibet intelligentiæ proprium jure naturæ sibi præ cæteris vindicare potuerit. Sed credo nullum esse rationale animal, non solum in cælis, non solum in terris, sed nec apud inferos, qui hunc Judaicum sensum non expuat, non derideat, non exsecratur. Sufficiant ergo ista de istis, et ut propheta vester ait, ad verborum abominationes et blasphemias longe majores his videndas (Ezech. viii), quia tot nefandis diu immorari tædet, celer transitus fiat.

B Dicitis et in cœlesti illa et veracissima scriptura vestra Talmuth legitis Deum quotidie semel in die plorare, et ab ejus oculis duas prodeuntes lacrymas in magnum mare decidere, et has illum affirmatis esse fulgorem, qui tempore nocturno cadere videtur de stellis. Fletus quoque ipsius, quem Deo ascribitis, causam Judæorum captivitatem esse dicitis. Quin etiam propter dolorem, eum ter in die, ut leonem rugire, et ea de causa cælum pulsare pedibus more calcantium in torculari asseritis. More insuper columbæ, quemdam susurrii sonitum dare, et quaque vice caput movere, et dolentis dicere voce. *Heu mihi! heu mihi! Ut quid domum meam in desertum redegi, et templum meum cremavi, et filios meos in gentes transtuli? Heu patri, qui transtulit filios suos! et heu filiis, qui translati sunt de mensa patris sui!* Dicitis etiam quod quidam doctorum vestrorum hanc audierint vocem in quadam ruinoso loco, propterea quod tanquam prurientes invicem collidat pedes, et more dolentis manibus plaudat; et quia quotidie orat, ut misericordia ejus sit super iram ejus, et ut eat in populo suo in misericordia. Quid expectas, lector? quid præstolaris? Putas me de istis acturum contra Judæos? Absit ut de istis contra illos agam! Absit ut canibus impudentissimis et porcis spurcissimis, velut rationis capacibus respondeam, et eos super his aliqua cujuslibet responsione dignos ostendam. An responsione mea, vel cujuslibet digni sunt qui velut tantummodo ad blasphemandum Deum nati, in pabulo igni æterno dati sunt. Qui, etsi eos canes vel porcos vocavi, in nullo excessi. Nam, licet per hæc animalia in sacris Scripturis carnalis immunditia soleat designari, quæ tamen mala carnalia non superat, tanta tamque toties repetita blasphemia! Nolo ergo contemptor esse verborum Domini mei, ut margaritas divinas talibus bestiis conculcandas exponam (Matth. vii). Quod licet in superioribus, fecisse videor, fuit tamen causa, quam et ipse præfatus sum, ut etsi non omnibus, etsi non multis, saltem paucis, quos aliquando ad Deum converti videmus, Judæis, qui hac peste aut imbuti fuerunt, aut imbuti potuerunt, mea hæc scriptura prodesset. At quoniam inauditis intoleranda succedunt, non est dignum ut sic agatur cum ista dicentibus, quasi cum hominibus ratione utentibus. Sunt equidem eorum infinitæ fabulæ, et traditiones a lege Deprorsus alienæ, de quibus in Evangelio Dominus

Pharisæis. *Reliquistis, inquit, mandata Dei propter traditiones vestras* (Matth. vii, 15). Longe tamen tolerabiliores sunt illæ, quæ etsi multa absurda dicunt de hominibus, aut de humanis rebus, res tamen divinas libitas servantes non tangunt. Sed prorsus illæ execranda, illæ nullomodo sunt toleranda, quæ in tantam prorumpunt insaniam, ut ea de Deo audacter prædicent, quæ aures humanæ vix tolerant. De quarum traditionum numero et istud est, quod recitatum est. Quis ergo hæc dicentibus vel respondere debeat, vel dignetur? Quis respondere dignetur blasphemæ, stultæ, et impiæ voci, quæ Deum dicit quotidie semel in die plorare, duas ejus lacrymas in magnum mare decidere, ter in die, ut leonem, rugire, ut iratum, imo pene furem, pedibus cælum crebris ictibus pulsare, ut columbam gemere, ut indignantem caput movere, ut acriter anxium invicem manus pedesque collidere, ut misere dolentem dicere: *Heu mihi! heu mihi!*

Responderem tamen, ut superius feci, si in omnibus his vel parum quid sani intellectus haberent, si vel fletum, vel rugitum, vel gemitum, vel dolorem, quæ juxta litteræ sonum horrenda Deo blasphemia ascribunt, si, inquam, aliquid horum juxta Scripturæ sacræ sensum exponerent. Nam licet fletum divinum, licet columbinum, quantum ad Deum, gemitum nusquam in veteri Scriptura me legisse recorder, lego tamen rugientem, lego dolentem, lego vociferantem: et quod magis mirum esset, si sanus intellectus deesset, lego sibilantem, lego stridentem. Rugientem, ut in Amos: *Dominus de Sion rugiat, et de Jerusalem dabit vocem suam* (Amos i); dolentem, ut in libro Judicum: *Clamaverunt filii Israel ad Dominum, qui doluit super miseriis eorum* (Judic. x). vociferantem, ut in Isaia: *Vociferabitur, et clamabit, et super inimicos suos confortabitur* (Isa. xlii); sibilantem, ut in eodem: *Sibilabit Dominus musca quæ est in extremo fluminum Ægypti, et apī quæ est in terra Assur* (Isa. vii); stridentem, ut in Amos: *Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum feno* (Amos. ii). Si in aliquo horum vel similium (nam multa similia in sacris Litteris de Deo dicta inveniuntur) si plane in aliquo horum Judaicus sensus Christiano, vel si hoc abhorrent, rationabili intellectu consonaret, responderem adhuc, ut prius feci Judæis, nec cum ipsis loqui de talibus designarer. Sed, cum nec metaphoram, nec allegoriam, nec aliquid de usitatis et multis loquendi modis, per quos omnia ista digne Deo adaptantur, Judæi suscipere velint, sed solam in his litteram occidentem intelligant; quid loquerer? Quid Deum a stulto fletu, quid ab insano rugitu, quid a misero gemitu, quid a reliquis monstruosis et furiosis illi objectis moribus inaniter excusarem? Quis enim nesciat sanum sapiens, vel saltem non ex toto desipiens, fletum, rugitum, gemitum, et reliqua quæ jam dicta sunt, portentuosissima, in Deum cadere non posse, divinamque naturam prorsus ab istis omnibus existere alienam? Quis igno-

ret naturam incorpoream, simplicem, incircumscriptam, ab omni corporalium elementorum complexione, vel compositione longissime segregatam, cui nec capitis, nec corporis, nec quorumlibet humanorum membrorum ulla similitudo vel distinctio est, ab his omnibus quæ illi detestandus Judaicus error importat, esse immunem. Nam quis flet sine oculis? Quis rugit, sine voce? Quis manus pedesque collidit, si non habeat? Quis tandem absque quorumlibet membrorum instrumentis officia membrorum exercet? Taceo furem irascentis, tristitiam dolentis, miseriam clamantis: *Heu mihi! heu mihi!* Taceo quod Judaica sapientia omnipotentem fecerit impotentem, quod solvere volens diuinam Judæorum captivitatem non possit, quod idcirco flet, idcirco rugiat, idcirco mugiat, idcirco gemat, idcirco doleat, idcirco manus pedesque collidat. Nam, heu mihi dicere Deum, quis unquam excogitare, quis asserere ausus est, præter Judeum? Lego quidem eum dicentem per prophetam: *Deus! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis* (Isa. i). Sed illud heu, licet prolatum a Deo, non est Dei, sed hominum; non est Dei, sed ejus inimicorum.

Videant ergo inimici Dei, quam absurda imputent majestati Dei. Nam heu mihi dicere, non est nisi miseri; heu mihi dicere, non est nisi propriam miseriam deflere. Judæus igitur cum heu mihi dicere Deum dicit, utique Deum miserum esse dicit. Miscrum autem Deum, non solum vocare; sed præter Judæum, quis non exhorreat cogitare? Et vere miserum genus hominum, vere gens de capite conversa in caudam omnium gentium, qui Deum, quantum ad deitatis essentiam, sibi velut hominem fingunt, qui eum per humanorum membrorum divisionem distinguunt, qui ipsis quasi humanis membris officia humana distribuunt; qui non solum humanos, sed etiam belluinos gestus, rugitus et gemitus Deo ascribunt. Non hoc sensit de Deo Moyses eorum, non hoc dicit, non hoc in ultimo Pentateuchi sui libro scriptum reliquit: *Non vidistis, ait ille Judæis, aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Deus in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub cælo volantium, atque reptilium quæ moventur in terra, sive piscium qui sub terra moventur in aquis, ne forte, oculis elevatis ad cælum, videas solem et lunam, et omnia astra cæli, et errore deceptus adores ea et colas, quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerio cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt* (Deut. iv). Et quid potuit apertius dicere stulto populo, et ad omne nefas cogitandum et credendum semper parato? Unde potuit homines illos apertius monere, ne idololatræ fierent, ne aliquam in Dei natura imaginem, aut similitudinem masculi vel feminæ, jumentorum vel avium, reptilium vel piscium, solis, lunæ, vel arstrorum crederent? Negavit plane in his verbis, nec prorsus intelligi permisit Deum masculum esse vel feminam,

jumentum vel avem, reptile vel piscem, solem, lunam, vel astra. Non autem Moyses prohibuisset Judæos facere horum sculptam similitudinem aut imaginem, si talem divinæ naturæ cognosceret veritatem. Quod quia prohibuit, nullis horum animalium vel animantium, solis, lunæ, vel astrorum naturis, Dei naturam similem intellexit. Quæ ergo auctoritas, aut ratio constat Judæo, ut Deum quantum (ut jam dictum est, ad Dei naturam spectat) hominem fingat, ut humana membra ei ascribat, ut humanos, sive belluinos, gestus vel affectus ei assignet, ut eum sicut leonem rugire, sicut columbam gemere dicat? Recordentur miseri, ea de causa Deum præcepisse, ne aliquam quorumlibet animalium similitudinem artifices tabernaculi sub Moyse, artifices templi sub Salomone, vel in tabernaculo texerent, vel in templo simul aut tabernaculo, sculperent, funderent, pingerent, fabricarent, exceptis duobus seraphim quæ in similitudine quidem ex parte facta sunt hominum, sed ad memoriam et reverentiam angelorum, ut hoc saltem aspectu communiti, intellexerint duri Judæi Deum præferendum esse, non solum terrenis hominibus, sed cælestibus etiam virtutibus. Recolant et ipsum æneum serpentem fabricatum jussu Dei a Moysis (*Exod. xxi*), longoque postmodum tempore reservatum, fractum a bono rege Ezechia (*IV Reg. xviii*), ne Judæi qui nulla pene vera credebant, cuncta pene falsa vera esse putabant, Deum quandoque serpentem esse crederent, cui jam ipsi ab aliquanto tempore ut Deo crederant, eique ut Deo hostias immolaverant. Excluso igitur a Deo omni corpore, omnique corporearum rerum similitudine, credo propositam Judaicam fabulam jam ex integro interisse. Natura enim, cui cum rebus corporeis nihil commune est, cui impotentia, dolor, miseria, ascribi non potest, ab omnibus etiam reliquis rerum corporalium affectionibus libera est. Falsum est igitur, quidquid de talibus a blasphemis Judæis supra propositum est. Sed jam a lectoris colloquio ad Judæum redeo, ut qui de obiectis Deo blasphemis, quia indignum videbatur cum eo agere nolui, de magnis quidem, non tamen ad Dei naturam pertinentibus erroribus, more solito cum eo agam. Dic ergo Judæe, illud quod de Og rege Basan Talmuth tuum refert, verum esse putas? Novi quia non soiam putas, sed et plusquam legalia vel prophetica verba, verum esse credis. Veniat ergo illud quaecunque sit in medium, et clarissima, veritate præfulgeat, videatur.

Og rex Basan, ait Talmuth, videns ingentem exercitum Israel, sexcenta scilicet et quatuor millia, et quingentos viros a triginta annis et supra exceptis mulieribus et parvulis, qui supputari non poterant, molem inaudite magnitudinis capiti suo imposuit, et cum ea expeditionem totam prosternere voluit. Hoc eo meditante upupa avis minima moli ipsi superesset, et tandiu rostro suo eam contudit, donec foramine magno juxta quantitatem capitis ejusdem regis facto, moles caput transiliens, super ipsius re-

gis humeros inscendi: quo facto, mole eadem super ejus humeros insidente, et regis capite supra molem eminente, ne eam ultra posset deponere, subito adacti dentes longissimi prohibuerunt. Quod Moyses intuens, cujus corpus decem rubiorum fuit, et totidem virgæ suæ longitudo habuit, erexit se in morem salientis decem cubitis super terram, ut eum virga percuteret in aliquo loco corporis. Qui, cum in tantum saltu elevatus esset a terra, virgæ tamen summitas, qua eum intendebat percutere, nequaquam ultra attingere potuit: quam ad eum nodum, quo crura pedum jungitur, et vulgo cavilla vocatur. In quo cum Og regem Moyses percussisset, continuo cadens expiravit. Hæc est certe nobilis fabula vestra. Sed videte quantum stultiores, vel sapientiores sitis omnibus gentibus. Finxerunt quidem multi antiquorum gentilium, multas et varias de diversis rebus fabulas, sicut Æsopus apud Græcos, Naso apud Latinos. Finxerunt vere multa et ridenda, sed ea nec ipsi auctores fabularum, juxta id quod scripsere, senserunt; sed vel rebus physicis, vel moribus humanis ea adaptari voluerunt. Inde est quod Atlantem cælum sustinere, Typhæum gigantem et centimanum, hoc est centum manus habentem, montes montibus imposuisse, ac de summo eorum contra cælum Jovemque pugnasse dixerunt. Quem post diutinam contra cælestes deos pugnam, fulminibus Cyclopi a Jove jactis depositum, ac prostratum, non tamen interemptum, magnam Siciliæ insulam, ne denuo ad conserenda cum diis prælia resurgere posset, ei impositam, indeque frequentem terræmotum insulæ accidere, eo quod rursus resurgere et contra Deos pugnare nitatur, asseruerunt. Sic et Orpheum miris cantibus, et inaudita citharæ melodia, quod post se silvas currere mobiles, amnes stare coegerit; Herculem adversus hydrum multorum capitum pugnasse, sed pro uno capite ab eo præciso, centum subito capita orta esse, ac tandem Græco igne immisso, monstrum illud cum Lerna palude, in qua morabatur, cremasse scripserunt. Hinc et filium Solis Phaetontem, male currus paternos regentem, pene orbem succendisse; filiam ejusdem Solis Circem in lupos, leones, et tigrides, diversique generis bestias, herbis, et carminibus socios Ulyssis mutasse; draconem pervigilem, vellus aureum arietis asservantem, homines in deos, feminas in stellas, vulpes, gallos, lepores, anseres, reliquasque bestias vel aves, humanis verbis invicem loquentes, multaque in hunc modum ridenda litteris tradiderunt. Sed, licet hæc dixerint, licet hæc scripserint, longe tamen aliter, ut dictum est, ita et senserunt, et ab aliis sentiri et intelligi voluerunt. Homines enim erant, et rationabiles, et, licet a cultu divino remoti, quæ nondum mundus comprehendere poterat, sapientes. Quem eorum in talibus fabulis intellectum, clare per singula exponerem, nisi plus justo opus hoc protrahere, et ad rem propositam hoc non pertinere viderem. Unde valde mirum non esset, si et vos Judæi fabulas haberetis

et earum intellectum in aliquam rem veracem et utilem convertoretis. Nam habet hoc ipsa pagina verax et saneta, quæ quandoque aliqua narrat, quorum quidem textus juxta litteram falsus est, sed eorum intellectus verax et necessarius est. Inde in libro vestro, qui Judicum dicitur, legitis quod Ierint ligna, ut ungerent super se regem, et quod locuta fuerint ad olivani, et ficum, et vitem, et ad rhamnum (*Judic. ix*). Quod juxta litteram verum non esse quicumque ligna loqui non posse novit, agnoscit. Quod tamen juxta re veritatem, quæ ab insensibilibus fructetis a quodam simili tracta est, quicumque talem usum locutionis in omni Scriptura frequentari non dubitat, advertit. Hinc doctus in his intelligit per vitem, et olivam, et ficum, fructuosa arbusta, filios Gedeonis; per rhamnum infructuosum et asperum, Abimelech fratricidam signari. Hic sensus, et in aliis divini Canonis vestri parabolis sæpe invenitur, ut est illa quam post commissum a David in uxore Uriæ adulterium Nathan propheta ei proposuit. Non enim verum fuerat ad litteram, quod ei ipse dixerat, vel de divite et centum ovibus ejus, vel de paupere et una ove ipsius, vel quod dives centum ovibus suis pepercisset, et de una pauperis ove violenter sublata, hospiti suo cœnam parasset (*II Reg. xii*). Verum tamen fuit, quod propheta in verbis illis senserat, David divitem, Uriam comparatione regis pauperem, unam illius ovem ejus uxorem, peregrinum hospitem regis concupiscentiam, de ove hospiti cœna paratam mulierem illius concupiscentiæ prostitutam. Multa similia in hunc modum.

Si sic, o Judæi, fabulas vestras interpretemini, si sic eas sapienter intelligeretis, si sic eas utiliter exponeretis, etsi non laudarem, non mirarer: Non laudarem, quia extra sacrum Canonem vestrum quidquam vos pro authentico suscepisse, vel suscipere non approbo; non mirarer, si aliqua præter legem, præter prophetas, sive alios vobis antiquitus traditos divinos libros, ad quamlibet utilem instructionem, etiam fabuloso velamine tecta vos approbare viderem. At cum his omnibus careant fabulæ vestræ, cum nihil prorsus in eis utile lateat, sed totum stultum, totum impium, totum blasphemum appareat, non est in quo vobis parcere debeat stylus meus, quia nec parcat et ipse Deus. Superant enim Judicæ fabulæ omnes fabulas sæculorum, quia quod a sæculis auditum non fuerat, hoc Talmuth Judaicarum fabularum sacer textus enarrat. Et, o stupenda Judicæ gentis a Deo aversio! qui ea sub cultu divino, cui se deservire putant, de Creatore ejusque natura sentiunt, quæ nec ipsi idololatræ unquam credere vel fingere potuerunt. Completum est in vobis et de vobis, o perditia gens! quod Apostolus natura vester, doctrina noster, de talibus dicit: *Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaccervabunt sibi magistros prurientes auribus. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* (*II Tim. iii*).

A Ecce verè tempus illud, in quo hanc Apostoli sententiam completam cernimus. Ecce tempus, in quo sanam doctrinam vos non sustinere videmus. An dicetis vos sustinere sanam doctrinam, qui lege Dei et prophetis abjectis, peregrinas nannias cœlestibus verbis præferitis? Sed hoc facit pruritus aurium vestrarum, quo fastidientes usitata, inaudita amatis, et antiquorum pertæsi, novos vobis magistros coaccervastis. Vere coaccervastis, vere magnum acervum magistrorum fecistis, ita ut pene nullus videatur numerus veterum, ad comparationem magistrorum novorum. Sed quorum magistrorum? Non utique salutis, sed perditionis, non veritatis, sed falsitatis. Unde et sequitur Apostolus: *Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur*. Nonne sic? Vere sic. A veritate, toto mundo teste, auditum avertistis, ad fabulas autem, ut dixeram, conversi estis. De quibus est et illa, quam tractandam præmiseram, *Og scilicet regis Basan*. Quid enim magis fabulosum, mendosum, derisorium dici potest, quam quod solius ejus pedis solam altitudinem triginta cubitorum fuisse et legitis et creditis? Hoc quomodo? Quia longitudinem corporis Moysi decem cubitorum, longitudinem quoque virgæ ejus decem cubitorum, ipsum Moysem, quando summitate virgæ gigantem in junctura cruris, ac pedis percussit, a terra decem cubitis saltu elevatum fuisse assertitis. Ea de causa decem cubiti corporis Moysi, decem cubiti virgæ Moysi, decem cubiti saltus Moysi, simul juncti triginta cubitos faciunt, excepta ea longitudine extensi brachii, quæ inter caput ejusdem, et inferiorem virgæ summitatem, quam manu tenebat, denotari potest. Hoc si verum est, secundum humani corporis usitatam mensuram, solum crus ejus a pede usque ad suræ principium, ut minus dicam, centum et quinquaginta cubitorum exstitit. Unde nec dubium est quod eadem sura, quæ crure longior est a genu usque ad femoris juncturam, juxta naturalem, ut dixi, corporis dimensionem, ad minus ducentorum cubitorum fuerit. Inde, si juxta dimensio usque ad summitatem spinæ, quæ collo adheret, procedat, plusquam ducentos et triginta invenies: et hoc præter colli et capitis magnitudinem, in quibus non minus octoginta reperies, qui simul juncti septingentos cubitos, decem minus, perficiunt.

Videtis igitur, Judæi, quod, juxta hanc non nostram, sed vestram dimensionem Og regis Basan statura, usque ad sexcentos nonaginta cubitos in longum processerit, juxta quam etiam latitudo ejusdem usque ad centum viginti pervenit. Quis ergo præter vos tale monstrum unquam invenire potuit? Quis, inquam, præter vos commentari potuit, hominem longum sexcentis nonaginta cubitis, et latum centum viginti cubitis? Contra quam vestram insaniam quia non est diu disputandum, sed ridendum, cum tam clara sit, ut nec cæcos lateat; illud unum tantum propono. Creditis Moysi? Novi quia creditis. Quandoquidem ergo Moysi creditis, quare tam

absurdam rem contra verba Moysi credere potuistis? **A** insedit. In rebus ineffabiliter mirandis, quid magis Scribit quippe ipse in libro Deuteronomii, quem librum, si Judæi estis, nescire non potestis. *Solus, inquit, Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, et quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus (Deut. iii).* Solet autem semper lectus longitudine ac latitudine major esse jacente. Qui ergo lectum gigantis illius novem cubitis longum, et quatuor latum esse dixit, utique aliquid eum minus lecto in longitudine et latitudine habuisse ostendit. Patet ergo quod rex ille nec integris novem cubitis longus, nec integris quatuor cubitis latus exstiterit. Sed concedo quod nihil ei de longitudine novem cubitorum, neque de latitudine quatuor cubitorum defuerit. Nunquid longior, aut latior lecto proprio fuit? Credo quod hic lis Judaica conquiescit. Falsum est igitur, quod tantæ proceritatis hominem illum fuisse dixistis. Nec minus illud falsum est quod Moysen ipsum decem cubitis longum fuisse dixistis. Non enim velut pro monstro inusitato scripsisset, quod lectus Og gigantis novem cubitorum fuisset. Nam si ipse decem cubitorum fuit, qua ratione lectum hominis novem cubitorum mirari videtur? Magis enim jure mirari debere videretur, seipsum hominem decem cubitorum, quam lectum alterius hominis novem cubitorum. Verum, ne istud diutius quam oportet, protraham, sic finio. Si Moysi, lectum Og regis Basan novem tantum cubitos habuisse, dicenti creditis, credo quod non eum lecto suo majorem esse potuisse dicetis. Sed, ut jam dixi, novi vos in hac parte credere Moysi. Certum ergo vobis amodo esse debet, non sexcentorum octoginta, sed novem ad plus cubitorum sæpe nominati gigantis staturam fuisse. Et ut sequentia fabulæ attestam, quomodo potuit, licet majoris corporis, quam nostra sint, homo, tam insolite et invisæ magnitudinis molem capiti suo imponere, ut jactu ejus sexcenta et quatuor millia armorum, et quingentos viros Judaici exercitus, exceptis innumeris mulieribus et parvulis, se prosternere posse putaret? Ad hoc enim splendendum, ut aliquid ipse fabulis vestris simile dicam, aut Olympus ei in aera sublevandus, aut noster mons Jovis, licet quantum ad illam transmarinus, ejus capiti imponendus, vel Taurus Ciliciæ, vel aliquis montium Armeniæ, quæ ipsi magis proxima erat, esset sine dubio radicitus eruendus. Qui et si spem victoriæ in mole illa posuerat, frustra tantum exercitum contra Moysen et populum Dei pugnaturus produxerat. De quo exercitu ait ipse Moyses: *Occurrit eis Og rex Basan, cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai (Num. xxi).* Sed ecce moles tanta, ecce tam maxima regio capiti imposita. Quid post? Quid dicit post optima Scriptura? *Upupa, inquit, avis minima, moli ipsi insedit et tandiu rostro suo eam contudit, donec foramine magno, juxta quantitatem capitis ejusdem regis facto, moles capu: transiliens, super ipsius regis humeros*

insedit. In rebus ineffabiliter mirandis, quid magis mirer, non invenio. Quid enim plus aut minus mirari debeo upupam avem parvulam, rostro minore tantam molem ad perforandum aggressam, tandiu eam tutudisse, donec foramen in ea gigantei capitis capax faceret, an hominis illius patientiam vel virtutem, qui tantam molem suo capiti insidentem, tandiu supportarit, donec avis modica brevi rostro, paulatim invalidis ictibus, tam enormis corporis, tam spissam duritiem penetraret? Et hoc adeo, donec juxta quantitatem regii capitis, facto foramine, moles jam super caput consistere non valens, naturali pondere lapsa, miseri hominis diffusioribus humeris, quos, quantum ad eorundem, latitudinem angustiore foramine transire non poterat, ne infra laberetur, retenta est? Et quid sequitur? Quo facto, mole eadem super ejus humeros insidente, et regis capite supra molem eminente, ne eam ultra posset deponere, subito adaucti dentes longissimi prohibuerunt. Et lego quidem non Judaicam, sed paganam fabulam, quæ dentes draconis satos, et de his Thebæos populos, non inermes, sed armatos, cum galeis, loriceis, clypeis, et ensibus, et omni militari armatura ornatos esse confinxit. Sed, ut supra dixi, in his et similibus pagani fabulas, non res gestas se scripsisse non dubitabant, nec eas veras esse, sed aliqua rerum jam gestarum eas significare credebant pariter et decebant. Nam, quod de draconis dentibus gentem jam dictam exortam esse dixerunt, venenosi et furentis animantis similitudine, pertinacem et infractum in malitia populum intelligi voluerunt. Quod armatum ex terra processisse, bellicosum et in armis semper futurum esse signarunt. Si tale quid dentes gigantis vestri post lapsum super ejus humeros molem, o Judæi, signassent, sicut supra præmissi, ferendum utcumque esset. At, cum nil mysticum in divinis, cum nil significativum in rebus humanis, sicut nec aliæ fabulæ vestræ, hæc fabula, vel in cortice, vel in medulla contineat, quid dicam? Quid dicam videns hominem, quem vere somno profundæ stultitiæ sepulti somniastis, molem, imo regionem maximam super humeros ferentem, de capite supra eminente, immensæ magnitudinis plusquam apri more dentes protendentem, nec humeris infra prohibentibus, nec dentibus supra obviantibus, eam deponere valentem? Sed cur tanta juxta vos miracula tacuit Moyses? Cur tacuit tanta, qui licet multa et magna scripserit, tamen multa minora scripsit? Cur tacuit upupam parvam, fragili rostro sæpe fatam molem, tam spissam, tam duram penetrasse? Cur tacuit adauctos gigantis dentes? Cur tacuit quod eum solus aggressus fuerit, quod stupendo saltu a terra elevatus fuerit, et eum levi tactu virgæ ad terram dejecerit, prostraverit, extinxerit? Mirum quod ille qui eandem virgam coram Pharaone, virtute divina in draconem mutavit (*Exod. vii*), qui eadem aquas Ægyptias in sanguinem vertit (*Exod. xiv*), mare divisit, aquam de rupe produxerit (*Exod. xvii*), hoc tam in-

signe miraculum reticuit. Non hoc certe reticuit, quasi nolens scribere quod factum est; sed reticuit, sicut nolens scribere quod nunquam factum est. Non reticuit vitando scribere quod verum est, sed nolendo scribere quod falsum est. Et quid dico nolendo? imo quod nunquam fuerat, quod inauditum erat, scribere non valendo. Et quia per singula digne hoc execrari nulla lingua sufficit, festinet sermo ad similia. Audiant nostri, o Iudæi, sacramenta vestra, penetrent profunda mysteria vestra, ut reveletur cunctis sapientia vestra. Audiant sequentia pretiosi libri Talmuth:

Fuit apud Iudæos vir quidam, qui apud ipsos nuncupatur Josah Ben Levi, quod nos dicimus Josue filius Levi, vir, ut aiunt, religiosus ac timens Deum, libro huic ab infantia sua, usque ad decrepita ætatem vacans, ut sic mortem posset effugere. Quod, cum videret Dominus, volens animam ejus auferre, ut cum Iudæis amicis Domini omni vita sua Talmuth studentibus congratuletur, angelo percutienti præcepit ut illuc iret, et illius animam auferret. Statim angelus gaudens jussioni Domini paret. Venit, ac supra tectum domus illius non longe ab eo stetit. Elevatis autem Josue oculis cum eum videret, quod pro anima illius venerit, statim cognovit. Et ait: Quid quæris? Pro anima, inquit, tua me misit Dominus. At ille ait: Frustra te misit Dominus, cum ego Talmuth revolam, et legam. Sed conjuro te per librum istum, ut non potestatem habeas tollendi animam meam. Reversus autem angelus, nuntiavit hæc Domino. Revertere, inquit ad eum Dominus, et dic ut veniat, gaudeat, epuletur nobiscum; et sibi huc melius fore quam illuc cognoscat. Reversus angelus, quid Dominus præciperet, nuntiat. Nuntianti autem Josue respondit se nullomodo jussioni Domini parere, nisi sibi petitionem quam ab eo postulasset, concedere vellet sub sædere. Quod cum Domino retulisset quod ceteret, quamvis invitus, concessit. Angelus autem quod Dominus concessisset, cito nuntiat. Quod audiens Josue, dixit se claustra inferni et paradisi in vita sua velle intrare. Ascende, inquit angelus, super me, et ducam te quocunque volueris. Non ascendam, inquit Josue, neque vadam tecum, nisi mihi gladium dederis; timeo enim ne me in via interficias. Dedit autem statim gladium. Et cum ascendisset dixit: Quo vis ducam te? Respondit: Ad claustra inferni, ut postea delecter in visione paradisi. Quo deductus, plurimas vidit gentes, ex omni natione, quæ sub cælo est, Christianos, Amorrhæos, Jebuseos, Hevæos, et Hethæos, et Pherezæos, Moabitas, Ammonitas, Arabes, ac Philisthæos. Reges quoque Pharaonem, Seon, Og, et omnes alios qui interfecti sunt a Josue, Jabim, et ducem ejus Sisara; Eglon, qui interfectus est ab Aioth; Nabuchodonosor, et Holophernem ducem ejus. Quorum damnationis causa cum ab eo sigillatim quæreretur, dixit Josue: Cur Christiani damnati sunt? Ait: tu nescis? respondit: Scio, sed a te audire desidero. Ait: Quia credunt in filium Mariæ, et non observant legem Moysi, et maxime, quia non credunt

A Talmuth. Causam damnationis cæterarum gentium, vel regum, longum est enarrare; sed tantum hæc est causa, quia non credunt Talmuth, vel quia oppugnaverant filios Israel. Erat autem Pharaos prostratus jacens in inferno; caput subter [super] limen portæ inferni tenens, cujus portæ cardo fiebat ipsius oculus. Porta autem ad introitum animarum circumquaque vertebatur super oculum ipsius. Interrogavit vero Josue, cur tantam pateretur penam. Ad quem angelus: Quia afflixit filios Israel in terra Egypti, et post afflictionem persecutus est usque ad mare. Visis omnibus tormentis, quæ in inferno fiebant: Duc, inquit, me ad paradisum. Fertur autem paradisus undique muro vallata. Ad quam cum eum deduxisset, tali loco posuit, ut vix videre paradisum posset. Duc me, inquit Josue, altius. Oculi enim mei obcæcati, et sensus hebetati sunt ex fumo inferni. Duxit eum superius aliquantulum. Ad quem Josue: Nisi me super murum posueris, ita ut loca delectabilia et animas sanctas videre valeam, scias quod non petitionem meam compleveris. Posuitque eum super murum. Qui intro prospiciens, plurimas vidit sanctorum animas, patriarcharum, prophetarum et aliorum, quorum facta Deo in vita sua placuerant. Quorum inter cæteros filiam Pharaonis excellentissimo throno residentem vidit. Interrogavit ergo Josue quo opere, quo servitio tantum præmium meruisset. Dixitque angelus: Eo quod Moysen a morte servavit, et nutriti, et eum sapientia Egyptiorum docuit (Exod. ii). Postea, cum plurimos vidisset alios, qui præ cæteris honorabantur, interrogavit quare tantam gloriam meruissent. Respondit quia isti sunt viri, qui ex corde suo inrenerunt et composuerunt Talmuth, et successores eorum, qui studuerunt Talmuth. Dixitque angelus ut de muro descenderet. Respondit: Adhuc magis videre volo. Quod cum dixisset, per murum se infra cum gladio projecit. Clamavit autem angelus ad eum: Decepisti me. Respondit: Sis deceptus, an non, non curo. Dixit, ut quam citius exiret. Ille vero, cum juramento se non inde amodo exiturum respondit. Quem cum vidissent qui paradisum incolebant, mirati sunt hominem vestitum, vivum, sic paradisum introisse cum gladio. Quo cum sedem non reperisset, stetit, et ad filiam Pharaonis accessit. Surge, inquit, vade, ecce pater tuus ad portam est. Surrexit velociter, et ad portam properavit. Josue vero sedem illius statim arripuit. Cumque illa patrem suum non invenisset, reversa est, et Josue ait: Cur mihi mentitus es? Non inquit, mentitus sum; pater enim tuus ad portam inferni est. Cur, inquit, mihi locum meum subripuisti? Ait: Quia sicut mihi Dominus concessit, et meus amodo erit. Interea angelus, ad Deum reversus, quod acciderat nuntiavit. Dominus autem ut cito exiret præcepit. Et cum hoc ei angelus ex parte Dei imperasset, ait: Per ipsum Deum, et per sanctum Talmuth, quia hinc ulterius non exibo. Cumque hoc ejus juramentum angelus retulisset, revolvetur, inquit Deus, tota bibliotheca, et si unquam pejerasse repertus fuerit, oportet ut exeat. Sin autem, concedendum est

ei ut maneat, vel propter ejus religionem, vel quia semper studuit Talmuth. Revoluta est bibliotheca, eumque mentitum fuisse vel pejerasse non est inventum. Unde Dominus, ut inde ulterius non exiret concessit. Accessit autem ad Josue angelus, et gladium ab eo quæsit, quo homines, ubicunque eos invenisset, occidere consueverat. Responditque Josue non se illi gladium redditurum, nisi sibi jurasset ut sic homines non interficeret amodo. Reversus angelus ad Dominum, quid Josue diceret, nuntiavit. At Dominus ejus petitionem fieri, et si invitus voluit. Reddiditque Josue angelo tali conditione gladium.

Longa fabula lecta est, et quæ vel per oculos legentium, vel per aures audientium, eorum ora risu, eorum corda subsannatione replere potuit. Quis enim risum continere, quis subsannationem reprimere potest, audiens ab hominibus, quæ nec ab ipsis audire posset demonibus? Cui enim unquam mortalium, quod in hac vita posset non mori, aliquis persuasit, vel persuadere conatus est? Cui dixit: Lege aliquid, dic aliquid, fac aliquid, et non morieris? Hæc vos, o Judæi, hominibus conamini persuadere, et supra nominata nefanda scriptura, jam vestris persuasistis? Affirmatis enim nullum morti posse subijci, qui litteram libri Talmuth meditetur, aut legat. De quorum numero istum, de quo fabula textitur, creditis fuisse. Josue scilicet filium Levi. Sed quid ego totam fabulam per singula persequens, lectori forte prolixitate superflua tedium importarem? Non igitur cuncta prosequar, sed aliqua ex hac spinosa congerie decerpens, in æternam flammam cum suis auctoribus merito concremanda projiciam. Unde principium hujus fabulæ intermittendum censeo, quia quod hic de hoc Josue filio Levi legitur, idem pene de rabbi Nehemia, in hujus quinti contra vos, o Judæi, capituli fabula prima narratur. Non est igitur responsio iteranda, quæ contra similes nugæ fortassis ad unguem superius est descripta. Nam quod uterque ne moreretur, lectione Talmuth Deo ejusque angelo restiterit, similis fabula est. In hoc tamen dissimilis, quod ad illum occidendum Deus fraude prævaluit, hunc autem velut astutiorem, multis licet exquisitis dolis, decipere non potuit. Illum, ut supra scriptum est, terrore aerii turbinis a lectione Talmuth semovit, sicque in illo intervallo ejus animam rapuit. Istum in lectione pertinacem, et contra divinas et angelicas insidias circumspectum, cum nihil ei assidue Talmuth legenti facere posset, vivere invitum permisit. Unde ille velut securus angelo percutienti, atque dicenti: Pro anima tua tollenda misit me Dominus, respondit: Frustra te misit Dominus cum ego Talmuth revolam et legam. Unde conjuro te per librum istum, ut non habeas potestatem tollendi animam meam. Et quamvis Deus per eundem angelum remandaverit, ut veniret, gauderet, epularetur cum eo, quia melius esset ei apud ipsum, quam in mundo; non potuit tamen falli homo sapiens, nec fraudibus dirinis in aliquo cessit. Sciens autem

A Deum avidum mortis suæ, timensque ne quandoque et ipsum quolibet ingenio, sicut Nehemiam fefellerat, falleret astutissime Deo invito, dolosque non præcavente, paradisi sibi habitationem providit. Exorta namque a Deo conditione tali, quod nullo modo ei in moriendo pareret, nisi sibi petitionem, quam ab eo postulare vellet, concederet, dixit se claustra inferni et paradisi antequam moreretur velle invisere. Hoc quale sit, qualiter infinitam Dei sapientiam humanis dolis evincere potuerit, videant lectores. Nam ego nihil inde agam. Frustra enim et superfluo hoc facere, ut puto, viderer, si Deum Josue potentiorum, si sapientiorum, si meliorem ostendere laborarem. Nam non æstimo adeo inertes esse, et stultos lectores, qui de his sermonem meum exigant, qui me talibus nuntiis respondere debuissent dicant. Sed accedo ad id quod sequitur:

Ascende, inquit angelus, super me, et ducam te quocunque volueris. Non ascendam, inquit Josue, neque vadam tecum, nisi mihi gladium quem portas dederis. Timeo enim ne me in via interficias, Dedit autem statim gladium. Et cum ascendisset ille super angelum, dixit angelus: Quo vis ducam te? Qui ait: Ad claustra inferni, ut postea delecter in visione paradisi. Et de istis quid dicam? ubi sunt humeri, ubi dorsum, ubi corpus angelicum, super quod homo ille ascendit: quo, veluti jumento ad inferni horrenda, et paradisi amœna videnda subvectus est? Ubi sunt et ipsæ angelicæ alæ, sine quibus, quia nunquam eos pictos cernitis, idcirco his eos nunquam carere putatis? Nunquid hi, qui ab omni elementorum natura, quantum ad propriam essentiam attinet, juncti sunt, qui omni corporum complexione et forma carent, corpora corporibus terrenorum animalium similia, vel partes corporum habere credendi sunt? Non utique hoc credent homines, etiam si hoc putaverint bestię. Sed, etsi angelus paratus obedire Deo, corpus quale eum habere putatis, o Judæi, aptare voluit ad Josue subvehendum, non tamen ille incautus exstitit ad ascendendum. Noluit plane super angelum ascendere, nisi gladium, quem ferebat, redderet: ne eum in via forte interficeret. Cautissimus nimium, ut dixi, homo, et ad cavendos dolos angelicos sagacissimus, qui metuens ne forte contra pactum, quod cum eo Deus fecerat, aliquid insidiarum per suum angelum adversus eum moliretur, non ei se credidit, donec gladium ab eo suscepit. Quo accepto, velut, securus, quod jam ab eo non posset interfici, super nobili, plusquam hominem deceat, jumentum ascendit. Hæc si ita se possint habere, dicant legentes, judicant audientes. Sed procedo: Angelico vehiculo ductus est ad inferna, ductus est ad cernenda paradisi amœna. Et quid post hæc? Quo, id est prius ad infernum deductus, plurimam vidit gentes ex omni natione, quæ sub cælo est, Christianos, Amorrhæos, Jebusæos, Hethæos, et Phereæos, Moabitas, Ammonitas, Arabes, et Philisthæos. Reges quoque Pharaonem, Scon, Og, et

omnes alios qui interfecti sunt a Josue, Jabin et ducem ejus Sisara; Eglon qui interfectus est ab Aioth; Nabuchodonosor, et Holofernem ducem ejus. Sed hic vos, o Judæi, interrogo, qui hos reges et has gentes illi olim terræ vestræ inimicas et contiguas in inferno vidit, Gallos, Iberos, Afros, Germanos, Dacos, Noricos, Scythas, et ut nec orientales præteream, Persas, Indos, et reliquas orbis gentes cur prætermisit? Nunquid eorum ingentem multitudinem in inferno non conspexit? Nonne de talibus Ezechiel propheta vester dixit: *Ibi Elam, ibi Assur, et omnis multitudo ejus, in circuitu illius sepulcra ejus (Ezech. xxxii), et multa similia?* Sed forte non habuit tam perspicacem oculum, ut propheta, ut posset cuncta corporalibus oculis cernere, quæ vidit spiritali intellectu propheta. A qua opinione nec ego dissentio. Sed qui potuit multos externos ibi videre, cur non potuit et multos domesticos ibidem agnoscere? Qui Christianos, quos imprimis nominat, illic conspexit, quare Dathan et Abiron, rebellem Core, et omnem congregationem ejus, quos terra absorbit, ducentos viros, quos ignis cœlestis in deserto exussit, innumera millia Judæorum, quos diverso tempore vel pro idololatria vel pro diversis criminibus ira superna consumpsit: hos, inquam, omnes gentis suæ homines, vel saltem aliquos horum, summus ille paradisi atque inferni scrutator cur in inferno non recognovit? Et certe illi absque aliqua quæstione in inferno erant, de quibus Scriptura sacra in libro Numeri loquitur: *Et descenderunt viventes in inferno operii humo (Num. xvi).* Quid plane causæ fuit, quod proprios indigenas ibi videre non potuit, et Christianos alienigenas tam clare cognovit? Sed cur, o Judæi, a vestris doctoribus confictum sit, non indiget expositore. Sed prætereunda causa tantæ damnationis non est: *Cur, inquit Josue ad angelum, Christiani damnati sunt? Ait angelus: Quia credunt in filium Mariæ, et non observant legem Moysi et maxime quia non credunt Talmuth.* Possem et ego ab aliquo interrogatus, cur Judæi omnes a temporibus Christi nostri, exceptis illis, qui in eum crediderunt, in inferno sint veracius respondere: Quia non credunt in filium Mariæ, et non servant ejus Evangelium, et maxime quia assidue blasphemant ipsum. Nec mihi multus labor esset dicere vera dicenti; nec tibi, Judæe, multus labor est ea dicere falsa fingenti. Facile dico ergo istud, facile dicis et tu illud. Sed cujus nostrum sententia verior sit, hic non ago, quia superius egi. Egi hoc in præcedentibus quatuor capitulis, quibus Christum nostrum, et Dei Filium, et Deum, et regem non temporalem, sed æternum, et non, ut putatis, venturum, sed jam venisse auctoritatibus innumeris et rationibus probavi. Ea si, ut a me expressa sunt, vera sunt, imo quia sunt, falsum est quod dixistis, Josue vestrum vidisse Christianos in inferno, quia credunt in filium Mariæ, et non observant legem Moysi, et quia non credunt Talmuth. Procedo ad sequentiâ visionis:

A Erat autem Pharaeo prostratus, jacens in inferno, caput subtus limen portæ inferni tenens, cujus portæ cardo fiebat ipsius oculus. Portæ autem ad introitum animarum circumquaque vertebantur super oculum ipsius. Et, o miseri homines! nam, quia mira semper audio, exclamare, vel declamare sæpe compellor: miseri, inquam, homines, nihil ne unquam, nisi bestiale sentietis? Nihil unquam, nisi quæ in terris didicistis, apud superos vel inferos esse posse credetis? Cur non capitis, quia sicut longe distat a corporibus natura spirituum, sic et longe refert a statu corporalium, esse spiritualium rerum? Neque enim talis ibi lux qualis hic; tales ibi tenebræ quales hic; talis ibi requies qualis hic; tales ibi pœnæ quales hic; tales ibi domus, tales ibi portæ quales hic; et prorsus cuncta, excepta substantiarum veritate, alterius generis, alterius qualitatis quam hic. Et ut reliqua taceam, quæ ad præsens negotium non spectant, sicut alius est carcer ille infernalis quam iste, ita et longe aliud quam iste. Nam carcer humanus, aut ex lapidibus construitur, aut ex lignis, aut ex qualibet terrena materia. Fiunt in eo portæ firmissimæ, ut aditus pateat intrandi, et clausis facultas non pateat exeundi. Nunquid hoc de infernali carcere Deus timet, ne forte aliquis clausorum absque ejus voluntate exeat, ut hæc cautela aditum ejus portis obstruxerit? An animæ, an angeli, vel boni vel mali, illius essentiae sunt, ut per corpora non nisi remotis corporibus transire non possint? An nisi porta illa, de qua agitis, infernalis aperiatur, non potest animabus vel demonibus liber ad illa loca esse introitus vel exitus? Vere pauperissimi intellectu, qui ratione consulta advertere non potestis, quod valde alterius qualitatis sint incorporea quam corporea, quod nihil corporale spiritibus obstrare possit: quod etiam quando undique clausis ostiis, in domo jacemus, per ostiorum, fenestrarum, ipsorumque murorum corpora, spiritibus sicut per ipsum aera, iter ad nos pervium sit. Hoc cum verum sit, cum nihil corporeum obstrare spiritibus possit, cum de Deo dicatur: *Non est qui de manu ejus possit eruere (Job x),* removeatur ab introitu inferni vestra non necessaria porta, surgat et Pharaeo de sub limine, et qui per tot sæcula, tam gravis portæ cardinem, tormento tam horribili, oculo solo sustinuit, nostra misericordia liberetur. Sed audiamus causam tanti tormenti:

Quia, inquit angelus, afflixit filios Israel in terra Ægypti, et post afflictionem persecutus est eos usque ad mare. Exhinc parum videmini scrutati esse scripturam illam; nam non solus ille Pharaeo, qui in mari perierat, afflixit filios Israel in terra Ægypti; nam et alter Pharaeo eosdem ante afflixerat, de quo ait verax illa Scriptura: *Post multum temporis, mortuus est rex Ægypti. Et ingemiscentes filii Israel propter opera vociferati sunt (Exod ii).* Sed forte in hoc distinguitis istum ab illo, quia dixit angelus, et persecutus est eos usque ad mare. Verum nunc tandem exeamus de inferno vestro, et venia-

mus ad paradisum nostrum. *Fertur*, inquit Talmuth, *paradisus undique muro vallata*. Et bene videndum est enim incolis paradisi, ne sicut gens super gentem, et regnum contra regnum sæpe consurgere solet, gens aliqua adversus ipsam forte consurgat. Quod si contigerit, armis primo longe, deinde si adeo prævalere potuerit, ne usque ad ipsum paradisum accedat, muro repellenda est. Removeatur ergo cherubin et flammeus gladius, quem ad custodiam paradisi, ejecto Adam posuerat Deus (Gen. iii). Quid enim ibi faciat cum ad muniendum paradisum murus ille sufficiat? Qui si forte etiam cum muro necessarius est, maneat; et saltem muri adjutorio sanctos paradisi incolae hostili metu liberet. Et nos quidem Christi morte eum remotum credimus, et flammeum gladium jam sanguine ipsius extinctum. Sed quid inde? Revertatur ad custodiam, ut ejus circuitu sancti illic quiescentes securiores reddantur. Succedat jam fraus extollenda, et hominem invito Deo paradisum incolentem totus mundus admiretur. *Bajulus hominis angelus, coactus ex pacto, quod ille cum Deo fecerat, eum ad paradisum deduxit; et primo longius, deinde propius, tandem super ipsum paradisi murum, dolos callidi hominis præcavere nescius deposuit. Cumque multas quæstiones de his qui paradisum incolebant quosque jam proximus videbat, super murum constitutus angelo faceret, illoque ei de singulis congruus responderet, angelum verbis mutui a mente sua advocatum fefellit, seque illo ejus custodiam negligente, eum gladio mortis, quem ei angelus crediderat, subito de muro paradisi in paradisum dejecit. O stultum angelum! o sapientem hominem! Angeli in sapientia superare homines solebant; nunc homines angelos superant. Cur homini, quem semel ac bis dolosum esse expertus fuerat, rursum credidit? cur ne se deciperet, ne de se risum populis præberet, stultissimus omnium angelorum angelus non præcavit? Ecce toties deceptus angelus, ecce toties deludens angelum homo. Doluit tandem angelus vix ad cor reversus sese delusum, et homini jam paradisum eo invito possidenti, non levi voce, sed sicut valde commotus solet, vociferans dixit: Decepisti me. A quo congruum auditur responsum: Sis deceptus, an non, non curo. At angelus præcipiendo subjunxit, ut quam citius exiret. Juravit ille, seque per idem juramentum inde deinceps non exiturum respondit. Quem cum vidissent qui paradisum incolebant, mirati sunt hominem vestitum, vivum, sic paradisum introisse cum gladio. Et quid dicam? Dicat quisque quod potest. Ego jam me nil dignum de his dicere posse profiteor. Lego quidem in Evangelio Christiano, cui vos, o miseri, non creditis, quod regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (Matth. xi). Sed nunquid armis? Nunquid fraudibus? Nunquid mendaciis? Non. Quomodo ergo? Penitentia, humilitate, continentia, veritate. A quibus virtutibus longe iste alienus, tamen in paradisum labitur, paradisum possidet, paradisum retinet. Hoc, quomo-*

A do? Volente Deo? Imo nolente, imo contradicente. Sed forte assentiente angelo, imo dolente, imo reclamante, imo ne fieret quantis poterat vocibus prohibente. Talis ergo homo, invito Deo, invitis angelis, invitis hominibus, paradisum possidet. Hoc quale sit, dicant alii. Nam ego ad reliqua proporo. Hoc tamen unum dico, mirum non esse, si coloni paradisi hominem vestitum, vivum, gladiumque tinentem, paradisum introisse mirati sunt. Ex quo enim Adam inde ejectus est, nullum in carne viventem, nullum nec ipsum antequam ejiceretur Adam, vestitum humanis vestibus, nullum cum gladio incolam ejas esse posse didicerant. Sed sequantur alia:

Homo sic paradisum occupans, cum sedem ibi, sit Talmuth, non reperisset, stetit, et ad filiam Pharaonis accessit. Quæ eadem excelsum in paradiso mernerat, quia Moysen a morte servaverat, quia nutritierat, quia omni sapientia Ægyptiorum doceri fecerat. Ad hanc ille accessit, et dixit: Surge, vade; ecce pater tuus ad portam est. Surrexit velociter illa, et ad portam properavit. Josue vero sedem illius statim arripuit. Cumque illa patrem suum non invenisset, reversa est, et Josue ait: Cur mihi mentitus es? Non, inquit, mentitus sum, quia pater tuus ad portam inferni est. Cur mihi, inquit, locum meum subripuisti? Ait: Quia sic mihi Dominus concessit et meus amodo erit. Hunc dolum quis dolebit? Non ego certe dolebo. Doleat si vult filia Pharaonis. Doleat se fuisse tam stultam, tam improvidam, ut cum doceri fecerit Moysen omni sapientia Ægyptiorum, ipsa tamen ab inferioris sapientiæ homine quam fuerit Moyses, si tamen hoc vos, o Judæi, conceditis, se tam facile deludi permisit, et sedem suam, quæ in paradiso sibi data fuerat, tam levi persuasionem amisit. Prosequor quæ sequuntur: Interea angelus ad Dominum reversus, quid acciderat nuntiavit. Dominus autem ut cito exiret, præcepit. Ad quem angelus: Per temetipsum et Talmuth se non inde exiturum juravit. Revolvatur, inquit Dominus [vitæ illius], bibliotheca. Quod si unquam vel perjurium vel mendacium incurrit, exire eum oportet. Sin autem, concedendum est ei ut maneat, vel propter ipsius religionem, vel quia semper studuit Talmuth. Revoluta est bibliotheca, et eum mentitum fuisse vel pejerasse non est inventum. Unde Dominus ut inde ulterius non exiret concessit. Quia tam frequenter ironicæ locutionis modum iterò, forte aliqui lectorum, qui in talibus docti sunt, admirabuntur. Mirabuntur etiam fortassis, quia non omnibus nugis istis per singula velut ex ratione respondeo. Et quid aliud agere possum? Quid aliud facere debeo? Respondi quibusdam superioribus fabulis, et eas partim auctoritate, partim ratione confutavi. Hoc autem idcirco, ne si semper hoc modo, quo nunc frequenter utor, uterer, aliquis simplicium lectorum me nihil aliud in his contra Judæos habere quid dicerem, æstimaret. Nam, nisi hæc ratio coegisset, nunquam auctoritatem aliquam contra eos in hac disputatione produxissem.

Ostendissem tantummodo quo dixi eis respondendo non esse eos dignos rationabili responsione, sed sola et summa præ cunctis fabulosis hominibus derisione. Hæc est ratio, qua frequentius quam usitatum est, non velut ex ratione, sed quia hoc præ cunctis mortalibus meruere, ironice eis respondeo.

De illo autem genere fabularum, quibus sic respondendum videtur, et ista est, quæ præ manibus est. Quid enim aliud quam risus et derisio hanc fabulam decet, quæ dicit stultum angelum a sapiente homine delusum, postquam se deceptum vidit, cum homo ille jam invito Deo paradysum possideret, ad Deum reversum, nuntiasset quid accidisset? Nescius plane rerum gestarum Deus ignorabat quid accidisset. Necessarium ergo fuit ut angelus ab ipso missus, ad ipsum reverteretur, ut quod acciderat nuntiaret. Nam forte tunc Deus oblitus erat sapientie suæ, qua novit omnia etiam antequam fiant. Quod si antequam fiant, nonne et quando fiunt? Perierat et illa sapientia, de qua scriptum est: *Omnia in sapientia fecisti* (Psal. ciii). Perierat et eadem, de qua dictum est: *Sapientiam Dei comprehendentem omnia quis investigabit? Arenam maris, et pluviam guttas, et dies sæculi quis dinumerat?* (Eccli. i.) Nunquid doctos ejus qui paradysum suum dolose furatus fuerat, ignorare poterat? Ad quid ergo angelus ei quod jam gestum fuerat nuntiavit? Sed quia audivimus quomodo desipiat Dei sapientia, videamus et quomodo langueat potentia. *Dominus autem*, inquit, *ut cito exiret, præcepit*. Fraude, ait, ubique te delusit. Fraude omnia quæ locutus est dixit, fraude se in paradysum meum deiecit. Sed nihil ei prosit quod fecit, nihil apud nos fraude lucratur, exeat, recedat, paradysum nostrum nobis homo dolosus dimittat. *Ad quem angelus. Per temetipsum*, inquit, *et Talmuth se non inde exiturum juravit*. Hoc est. Quid est, Domine, quod loqueris? Præcipis ut de paradiso homo ille egrediatur. Sed hoc impossibile est. Impossibile est ut verbum tuum ejus verbo prævaleat, ut sententia ejus tuo imperio commutetur. Homo tantæ virtutis est, ut ei te cedere oporteat; tantæ veritatis, ut ejus veritas tuæ veritati jure prævaleat. Nam per temetipsum et Talmuth se non inde exiturum juravit. Necessè est ergo ut quia per temetipsum juravit, contra temetipsum facias, et verbo tuo sermonem ejus præponas. Adhuc amplius: Nam juravit et per Talmuth. Si temetipsum despicias, Talmuth tibi servandus est. Si contemnis quod juravit per temetipsum, non potes contemnere quod juravit per Talmuth. Major est enim Talmuth quam tu. In tantum enim major est Talmuth quam tu, ut etiam si præcipias mori homines, Talmuth resistat; si mittas angelos tuos ad rapiendas hominum animas, Talmuth resistat; si accersit aliquis a te per quoslibet nuntios, Talmuth resistat, neque eum venire permittat. Istis de causis major est Talmuth quam tu. Unde huic frustra præcipis ut de paradiso exeat, cui Talmuth præcipit ut non recedat. Verum

A est, ut ait Dominus angelo, quod dicis. Non potest homo ille exire de paradiso, etiam me præcipiente, nisi Talmuth permittat, nisi et post jussionem meam eum exire concedat.

Sed, quoniam aliud consilium non est, *revolvatur vitæ illius bibliotheca. In qua si inventum fuerit quod unquam pejeraverit, vel mentitus fuerit, exire eum de paradiso oportebit. Sin autem, concedendum est ei ut maneat, vel propter ipsius religionem, vel quia semper studuit Talmuth*. His respondebo. Dignus est, ut supra dixi, Judæus, tam pessimus hostis Dei et meus, mea responsione? Dixit ille prius infatigatam Dei sapientiam, dicit nunc enervatam Dei potentiam. Quid est ergo quod dicit Scriptura sancta; *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ?* (Psal. lxxi.) Sed forte a mari usque ad mare, hoc est, in hac terra nostra dominatur potestas ejus; sed non pervenit usque ad nobis incognitum paradysum ejus. Verum, si inde questio oritur, indesolvi potest, si paradysus in terra esse probatur. Sed in terra esse probatur, dicente Scriptura: *Plantavit Dominus Deus paradysum voluptatis a principio* (Gen. ii). Et apertius deinde, quod in terra, imo terra fuerit: *Produxit Deus de humo*, inquit, *omne lignum pulchrum visu et ad vascendum suave, lignum etiam vitæ in medio paradisi* (ibid.). Quod si de humo ligna illa produxit, utique de terra produxit. Nam humus, licet aliud nomen habeat, non nisi terra est. Terra autem de qua producta sunt ligna illa, paradysus est. Igitur paradysus et terra, et in terra est. De terra vero Psalmus dicit: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra* (Psa. cxxxiv). Si ergo paradysus est terra, et Deus facit omnem voluntatem suam in cælo et in terra, utique et in paradiso facit voluntatem suam, quia est terra. Falsum est ergo quod Judæus dicit hominem illum non obedisse voluntati et præcepto Dei, volentis et præcipientis ut de paradiso exiret. Falsum est quod nominis divini interpositione et libri Talmuth additamento se, ne egredi compelleretur, defendisset. Sed forte verum est quod sequitur, Deum præcepisse ut bibliotheca vitæ illius revolveretur, ut, si in ea nunquam perjurium, aut mendacium incurrisset, diligens lector perscrutaretur. Si pejerasset vel mentitus fuisse ex scriptura illa convinceretur, de paradiso expelleretur. Sin autem, maneret, nec ab aliquo deinceps se de paradiso expelli posse metueret. Revoluta est bibliotheca, eumque a perjurio et mendacio excusavit. Eo merito, paradisi colonus Deo concedente remansit. Non poterat Deus rerum gestarum recordari absque libro, nec fugax ejus memoria absque suffragio librorum vel pellium revocari. Ideo processit edictum ut vitæ hominis illius bibliotheca revolveretur. Sed, si in gestis hominis unius Dei memoria languit, quomodo in gestis cunctorum mortalium retinendis vigere poterit? Quæ pelles sufficient? Quæ sæcula non deficient? Et scio quidem, et hoc ex libro Judaico habeo Salomonem dixisse: *Cuncta quæ fiunt*

adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum, sive malum sit (Eccl. xi). Sed nunquid ex libris? Nunquid cuncta illa hominum facta in libris relet, aut ex libris proferet? Itane perit, vel peribit Dei memoria? Et quis est qui in quodam libro vestro per quemdam sapientem loquitur: *Memoria mea in generationes sæculorum?* (Eccl. xxiv.) Nonne Deus? utique Deus. Nec innumeras, et similes revolvo sententias, æternæ Dei memoriæ testimonium dantes, quia hæc sola, etsi non Judæo, cui nihil sufficit, tamen omni homini præter Judæum sufficit.

Quid de reliquis sequentibus? Revoluta est bibliotheca, et quia relectum est, eum nec pejerasse, nec mentitum fuisse, homini adhuc in carne mortali viventi ne ultra moreretur, indultum est, et ne unquam deinceps de paradiso egredi compelleretur, concessum est. Magnum meritum hominis, universis absque dubio vestris patriarchis et prophetis præferendi, cui hoc datum est, quod non potuit mereri David; de quo in Melachim vestro scriptum est: *Dormivit David cum patribus suis* (III Reg. ii), quod non potuit mereri Moyses de quo in Deuteronomio dictum est: *Mortuus est Moyses servus Domini, et sepelivit eum Dominus* (Deut. xxxiv), quod non potuit mereri ipse Abraham, de quo Genesis: *Mortuus est Abraham senex, et plenus dierum* (Gen. xxv). Non hoc senserunt antiqui Judæi, neque ipsi impietatis vestræ præseminatores. Nam dicente Salvatore nostro Judæis patribus vestris: *Amen, amen, dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem, non videbit in æternum* (Joan. viii), longe tamen alio quam illorum vel vestro intellectu responderunt: *Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est et propheta, et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum? Nunquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et prophetae mortui sunt* (ibid.). In tantum certe homines illi, licet impii, execrati sunt hunc intellectum vestrum, quo dicitis hominem illum fraudibus a Deo extorsisse, ne moreretur, fraudibus extorsisse, ut, etiam invito Deo, ipsi in carne mortali viventi habitatio in paradiso perpetua concederetur. Pœniteat ergo vos, quod tamen frustra dico, hoc credidisse, hoc dixisse, cum audiatis, videatis, patres vestros Deo et Redemptori nostro, in re, quam ille tamen aliter sentiebat, tam aspera respondisse. His licet valde mirandis præmissis, plus adhuc miranda succedunt. Homo ille, tali jam fraude Deo, ut jam dictum est, invito, paradisum possidens, quia magna sibi bene processerant, majora molitur. Non sufficit ei nobiliore se vehiculo, quam Elias in cœlum raptus fuerat (IV Reg. ii), in paradisum subvectum esse, cum ille curru igneo in cœlum, hic cœlesti angelo in paradisum delatus sit, non sufficit quod, Deo victo, ejus paradisum victor incolet; non sufficit quod hoc privilegium meruerat, ut solus inter mortales mortem effigere

A potuerit. Illecebre optimo rerum gestarum successu, etiam alios omnes immortales facere conatur. Nam, repetente angelo quem commendaverat gladium, quo homines ubicunque eos invenisset, ut ait urbana scriptura illa, sive in via, sive in macello, occidere consueverat, respondit. Quid? Respondit plane Josue se gladium ei non redditurum, nisi ei juraret quod homines ea ulterius non occideret. Pius vere homo, et mortalibus assidue morientibus compatiens, eisque ne ultra mori possent, benigne prospiciens. Idcirco gladium mortis instrumentum reddere noluit, nec angelo mortis humanæ avido in repetitione illicita cessit. Delusus toties angelus ad Deum rediit, quid respondisset Josue, nuntiavit.

B At Dominus ejus petitionem fieri, etsi invitus, concessit. Reddiditque Josue tali conditione angelo gladium. Hic inter multa quæ querenda sunt, hoc unum requiro. Cum angelus adeo stultus fuerit, ut dolum hominis callide gladium mortis ab eo extorquentis cavere non potuerit, cur ab eo illum ultra repetiit? Nunquid gladio illo jam ita perduto, alterum fabricare non poterat? Nunquid divina potentia adeo eget, ut si aliquid stultitia fatui nuntii perditum fuerit, nihil ultra simile recuperari possit? quæ necessitas compulit, ut a oloso homine fraude sublatum gladium emendicaret, cum multos, ut puto, gladios fabricare potuisset? Nunquid uno semper et ferreo gladio, boni vel mali angeli, præcepto divino hominum occisores, semper uti consueverunt? Lego angelum tot Ægyptiorum primogenita una nocte percutientem, ut in tota et maxima Ægypto, non esset domus, ubi non esset mortuus (Exod. xi.) Lego et de exercitu regis Assyriorum centum octoginta millia, sed brevi spatio, vel momento, jussu divino esse extincta (IV Reg. xix). Lego, et quædam alia istis similia. Nunquid hi omnes, uno tantum et solo Dei gladio interfecti sunt? Et quid facerent illi angeli, qui tunc tanta hominum millia peremerunt, si jam gladium occisorium perdidissent? Unde vel quo instrumento perimere tot populos, gladio perduto, potuissent? Satis bene præcautum est eis, ne prius Josue divini gladii præceptor nasceretur, quam omnes præscripti eodem gladio perimerentur. Nam, si ante præreptus esset, implere Dei imperium angelus mortis minister, gladio sublato, non posset. Quo tamen gladio a temporibus Josue, postmodum tam innumera hominum millia jussu Dei perempta sunt? Quo, inquam, gladio, priore perduto cesa sunt? Hic respondete, Judæi. Hic arctant vos, sed non nunc primum, a quibus nunquam eruendi estis, angustia. Aut reddite Deo gladium, quem male Josue vester subripuit, ut homines pro velle suo more solito occidere possit; aut si hoc non facitis, de mortalibus immortales facite et ne ultra mortem timeant universos monete. Sed, ne forte nolitis mirum, vel falsum videatur, hominem tali, ut dictum est, modo immortalem factum, paradisu

incolere, vultis consolari nos, et ad credendum nobili et veraci exemplo provocare. Dicitis credi debere quod sic Josue paradisum obtineat, cum Eliezer quoque servus Abraham, similiter morti substractus, etiam cælum, quod majus est, possideat. Hoc qualiter contigerit, sic libro sæpe nominato docente narratis :

Post meridiem Isaac ad meditandum egressus in campum obrium habuit servum Eliezer, de Mesopotamia, quo eum Abraham miserat, cum Rebecca reversum. Cumque interrogasset Rebecca servum, quis esset cui obviaverat, hic est, inquit, dominus meus Isaac. Quo audito Rebecca, juxta veracem Scripturam nostram operuit se linteis, ac de camelo celerime descendit (Gen. xxiv) ; juxta falsam vero vestram in descensu illo signa virginitatis amisit. Ventum est ad copulam. Non agnitis vir signis virginitatis in conjugē, aggressus est culpā servum quod uxorem suam, ut proditor corruperit. Hoc illo cum juramento negante, ait Isaac : Utinam sic cæli visione fruereris, prout verum est quod fateris ! Hoc ait dicit Isaac, statim Eliezer in cælum sublatus est. Quis ergo ultra audebit negare verum esse quod de Josue dicitis, quando tantum quid de servo Abraham profertis ? Quia absque dubio constat quod Eliezer immortalis cælum obtineat, quis vobis obviare, o Judæi, audebit, quod Josue vester paradisum incolat ? Absque aliqua prorsus deinceps quæstione credatur, quod tam valido et indissolubili exemplo probatur. Credatur et illud quod creditis, collectis jam ab universis mundi partibus, et in vestra vestræ repositionis terra, congregatis a vestro Messia Judæis, impleri illud, quod olim Abraham Deus promiserat : *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam, quæ est in littore maris* (Gen. xxii). Hoc autem, ita ut unaquæque mulier unoquoque die unum filium pariat, et sic per unius tantum anni spatium trecentos sexaginta et sex filios generet. Magna fecunditas, et cita multiplicatio seminis Abraham. Non tamen tanta, etsi omnis mulier a prima Eva usque ad ultimam, quæ in fine mundi futura est, omni sæculi hujus die unum infantem pareret, quanta est vel stellarum cæli, vel arenæ maris. Infelices vere mulieres, quæ, si maledictio divina in feminas prolata permanserit, sicut quotidie parient, sic acerrimo illo parientium dolore quotidie torquebuntur. Puto quia mallent nunquam concipere, quam cum tam scribis ac frequentibus doloribus parturire, vel parere. Quid tamen fiet de capitulo illo legis, quo præcipitur ut mulier masculum pariens quadraginta, feminam octoginta diebus a copula viri absteineat ? (Levit. xii.) Sed transeo. Talibus enim non semper immorandum est. Nec illud tamen ex toto præterire decevi, in quo sapienter et caute Scripturas sanctas vobis interpretari datum est. Volo enim a vobis audire, quomodo illum psalmi vestri versum exponatis, quo dicitur : *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, dedisti dona hominibus* (Psal. lxxvii).

Ascendisti in altum. Quis ascendit ? Moyses, ut dicitis. Ascendit in cælum ex jussione Dei. Videntes eum angeli, voluerunt interficere. Moyses tremefactus clamavit ad Dominum. Quod audiens Dominus, comminatus est angelis. Ut quid, ait Dominus, servum meum vultis occidere ? Seditionem contra me facitis. Erubuerunt angeli, et dixerunt : Non seditionem facimus, sed dolemus quod homo terrenus et pollutus cælum ascendit. Non, inquit Dominus, immundus et pollutus est, quia antequam cælum ascenderet, et ab immunditia eum sanctificavimus. Conqueruntur adhuc non solum de hoc sancti angeli, verum etiam quia legem sanctam et immaculatam prius dedit Deus hominibus pollutis, quam sibi, quibus deberet primum dari. At Dominus : Vos contra præcepta mea stulte agitis. Hic namque nulla perpetratur vitia, nulla flagitia. Non ergo hic lex est necessaria, sed hominibus, qui homicidia et adulteria, et cætera mala agunt. Tunc angeli pacem cum Moyse staterunt, et ei de sapientia sua dimidiam partem ad majus dederunt, « Cepisti captivitatem », id est sapientia angelos exspoliasti, et cælum ; « dedisti dona hominibus », id est, sapientiam illam dedisti filiis Israel ad terram descendens. Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum (ibid.), id est, gentiles et Christiani non credunt Dominum habitare in Moyse. Quid deriderem ista ? Quid detestarer ? Quid concularē ? Statim, imo plenissime, ipsa ex se ipsis quam deridenda, quam detestanda, quam conculcanda sint, declarant. Declarant et illud, quomodo talibus doctoribus, tam subtiliter, tam veraciter Scripturas sacras exponentibus credendum sit.

Quid dicam de clavibus Core ? Quas tanti numeri dicitis fuisse, ut trecentos camelos illis clavibus oneratos, vixque immensum illarum onus ferentes, in deserto, ubi Moyses ductor Hebræorum erat, habuerit ; quæ, ut levius ferri possent, non ex ferri, vel ex ligni, seu alia qualibet materie, sed de vaccarum siccis coriis factæ fuerant. Quæ claves solos thesauros prædicti Core, in specubus vel antris diversis repositos asservabant. Ditissimus omnium hominum homo, cujus pecunia toti generi humano per infinita sæcula sufficere posset ! Sed lugenda perditio tantorum thesaurorum, quoniam cum Dathan et Abiron, et aliis rebellibus, ipse etiam Core cum filiis et filiabus, cum ipsis tabernaculis, omnique substantia nutu divino absorptus est.

Quid dicam et inde, unde similis fabula præmissa est ? Quod scilicet cum filii Jacob patrem suum mortuum ad sepulcrum deferrent, filii Esau similiter patrem suum defunctum ad idem sepulcrum deferentes, cum magno comitatu eis occurrerunt, et lites maximas pro vindicando sibi sepulcro hinc inde consueverunt. Quid et inde, quod Dan filius Jacob montem ascenderit, quod tantæ magnitudinis lapidem, quantæ erat totus exercitus Esau, de monte præciderit, quod ipsum capiti suo imposie-

rit, ut uno lapidis jactu totum illum prosterneret? Quid et inde, quod rediens, cum jam utrumque exercitum concordem invenisset, ingentem illam molem in mare projecit, cujus magnitudine repulsum mare terminos suos excesserit, duasque excessu suo civitates subverterit, Phitom et Ramesses? Quas post quadringentos fere eversionis annos, ut aliquid simile veri dicere videamini, Pharaon, ut dicitis reedificavit, et in earum reedificationem, patres vestros duris luti, et lateris operibus afflixit (Exod. 1). Infinita sunt hæc, nec longissimo tempore explicanda, si velim similes Judæorum nœnias persequi, et ad unguem universa referre. Quis enim tantis voluminibus nugarum, quibus armaria sua jam pene a duobus millibus annorum perdit homines impleverunt, respondere, et singula velut ex ratione posset refellere? Et posset quidem quantum ad rationem pertinet, respondere his etiam quilibet valde brutus, nec in inveniendis, parvo saltem opus esset labore; sed vix tempus sufficeret, nec omnino rationabile esset. Quæ enim ratio permittit ultra modum protrahi de talibus sermonem, quæ omni disputatore tacente, omnis humanus animus intelligit falsa, sentit ridenda, agnoscit execranda? Festinet ergo stylus ad finem, nec ultra diu differat.

Unde immensa congerie similium fabularum, velut multo pulveris aggere ventis tradita, unam tantum de filia Jeremiæ, et ejus filio, fabula replicabo; et sic opus Judaicum, imo contra Judæos Christianum, per Christi gratiam consummabo. Sed quomodo loquar? Quibus verbis utar? Indicit pudor silentium, et ne inhonesta proferas, minus in verbis honestus videar, pertimescit. Confunditur turpia ingerere auribus pudicorum, audire sancta et cœlestia assuetis infundere tam nefanda veretur. Sed quid? Deponat inconsultum ruborem Christianus et sobrius sermo, et impios inhonestos redarguens, saltem in his erubescere cogat. Facit hoc sæpe Deus in lege prima, et in secunda id ipsum non tacet. Et quia homines a malis vix nominandis corrigere cupit, ipsa etiam magis ignominiosa prohibendo proponit. Facit hoc et Apostolus noster, ut notum est orbi terrarum, vixque de his quæ in mortalibus corrigenda cernebat, aliquid licet turpissimum intactum reliquit. Unde nec ego istud intentatum relinquam, ut magis ac magis inimici Christiani nominis confundantur, et quam execrandi sint, qui tam execrandis credunt, etiam post præmissa sole clarius videatur.

Quodam tempore, inquit, cum juvenes, ut asolet fieri, mistim balneis uterentur, libidinose se ipsos attrahentes, sperma virile in aquam fundebant. Quo cum necessitate itineris tractus, propheta Jeremias venisset, illosque talia operantes videret, indoluit, et eos increpans, quod scelus nefarium operarentur, clamabat. Illi hæc audientes, ut idem quod ipsi faceret, et verbis hortabantur, et vi compelebant. Cum ille primo renueret, et se ante mori

A velle, quam ista operari diceret, tandem ab eis coactus assensit, et in aquam, ut illi sperma effudit. Cumque diu illud in aqua mansisset, accessit filia Jeremiæ, quæ lavacris illis forte intererat, et casu spermati obviens, muliebri receptaculo illud excepit, statimque gravida facta est. Venit tempus parienti, et peperit, et vocavit nomen ejus Bencera. Hic mox, ut natus est, loqui exorsus, panem calidum et carnem pinguisimam, butyrum et mel petiit. Quod cum mater miraretur: Cur, inquit, talia petis, cum lac deberes accipere? Magis, inquit, tales cibi mihi placent, quam lac tuum. Hoc sapientissimis hominibus cum mater ejus ostenderet, et ad puerum videndum vocaret plurimos conflictus disputationis inter se habentes, omnes devincebat puer. Quod mater ejus magis stupens, ait: Quid est, fili, quod agis? Unde tibi tanta sapientia? Unde tibi tot modi disputationis, cum litteras non didiceris? Filius sum, inquit, Jeremiæ. Quod qualiter acciderit, narravit. Quid dicam, lector? Nunquid de istis et contra ista, me aliquid loqui, vel os aperire necesse erit? Audio a Judæo quod nec a diabolo audire possem. Superat ille mendaciis suis mendacii principem, et eum, qui non solum mendax, sed et pater et magister mendacii est, pene filium ac discipulum facit. Et quidem ille ut ait noster Apocalypsis, accusator fratrum nostrorum accusans eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte (Apoc. xii). Accusat eos aliquando veraciter, accusat eos aliquando mendaciter. Sed nunquid tam mendax est in accusationibus fratrum Satanas, ut Jeremiam de fornicatione ante conspectum Dei accuset, ut eum velut fornicatorem arguere coram summo Judice auderet? Sed nunquid coram hominibus? Nec illud puto. Quomodo enim hoc auderet? Quomodo plane auderet illum vocare fornicatorem, dicere immundum, de cujus munditia et sanctitate audit Dominum loquentem ad ipsum: Priusquam te formarem in utero novi te; et antequam exires de vulva, sanctificavi te? (Jer. 1.) Audit hoc plane diabolus, quamvis non audiat Judæus. Scit pro certo, quamvis non desit ei voluntas fallendi, si de his mentiri vellet, neminem sibi contra divina oracula crediturum: et idcirco ne impudenter mendax appareat, minusque inde homines fallere possit, malitiæ suæ, non quidem sapienter, sed dolose providet. At non ita Judæus, qui ut in nullo sibi aliquis acquiescat, totum se plusquam diabolicis mendaciis consecravit. Nihil plane jam reliqui sibi fecit, ut ei præter authentica verba, etiam si qua vera quandoque proferret, aliquis credat. Nec hoc mirum de tanto mendace. Nam, quod longe minus est, semel in judiciis falsa allegans, vel semel falsus testis inventus, et ab actionibus repellitur, et a testimoniis removetur. Quod ergo fit de semel mentiente, non debet fieri de semper mentiente pariter et fallente? Mentitur etenim Judæus, quando quod falsum est astruit; fallit, quando alios mendaciis suis, licet hoc raro contingat, seducit. Sed credo quod nullum Judæus nisi

Judæum in hoc de quo agitur sermone fallere possit, nec ipsum, quem similibus fabularum somniis imbutum, suum olim discipulum Machumeth. Nullum vero fallere poterit, ut vel credat, vel tenuiter suspicetur, tantum virum, tantum prophetam Dei usque ad sanguinem, usque ad mortem, pro veritate, pro justitia, contra mendaces, contra impios, non alios quam Judæos certantem, tam immane scelus incurrisse, vel ad illud perpetrandum, terrore aliquo, violentia aliqua, compelli potuisse. Maluisset prius Ægyptios lapides Judaicis manibus jactos perpeti, nec quod postea pro veritate passus est, ne immundis juvenibus assensu aliquo sociaretur, pati differre. Non adeo excors factus fuerat, ut qui a puero Dei confabulatione dignus apparuit, jam juvenis vel maturus tantam gratiam negligeret, et criminis aliqua sorde, seipsum divinæ familiaritatis prærogativa fraudaret.

Non ille quamlibet ætatum differentiam munoamque ab omni crimine innocentiam aliquo tali nævo sedavit, cui dicenti : *Ecce nescio loqui, quia puer ego sum*, a Deo responsum est : *Noli dicere quia puer sum, quoniam ad omnia quæ mittam te ibis; et universa quæ mandavero tibi loqueris (ibid.)*. Ac deinde : *Ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipas, et ædifices et plantes (ibid.)*. Nunquid iste a Deo, etiam adhuc puer, mitteretur? nunquid universa quæ sibi mandanda erant locuturus pronuntiaretur? nunquid gentibus et regnis ad evellendum et destruendum, et rursus ad plantandum et ædificandum præficeretur, si talis a Deo futurus, qualem eum, o Judæi, facitis, prævideretur? Sed ubi et hoc legitis eum habuisse filiam? Aut ergo proferte non ex nugis solitis, sed ex Scripturis sanctis eum habuisse filiam, aut ego ex eisdem divinis scriptis proferam eum nec filiam habuisse, nec filium. Sed, ut æstimo, deficietis. At ego non deficiam. Ait namque Dominus ad Jeremiam : *Et tu non accipies uxorem, nec generabis filios et filias (Jer. xvi)*. Relegite librum ipsius prophetæ. Ubi postquam hoc legeritis, aut si nesciatis discite, aut si obliiti eratis recolite Jeremiam prophetam non habuisse uxorem, nec generasse filios vel filias. Non potuit enim tantus vir, tam studiosus divinarum præceptorum servator divinum mandatum negligere, et post interdictum vel uxorem accipere, vel filios et filias generare. Nam de alia muliere quam de uxore eum filium vel filiam generasse quis asserere audebit, nisi qui eum incontinentem et turpem probare contenderit? Et puto, quia nemo, præter Judæum audebit. Quod si nec uxori, nec cuilibet mulieri, Jeremias quolibet unquam tempore mistus est, utique sicut nec filium, ita nec filiam generavit. Recedat ergo filia hæc, quam, o Judæi, Jeremiæ dedistis, de medio, et alium sibi patrem requirat. Sed forte non fuit ei ad generandum necessaria sexuum conjunctio, ejus seminis, juxta vos, tanta vis exstitit, ut etiam eo longe remoto, sicut hic contigisse dicitis, et gravidare

A posset et generare. Cui vestro turpissimo mi aculo, quod scilicet semen effusum in aquam nec elementi liquiditate dissolvi potuerit, nec generativam virtutem amittere, non disputando respondeo, sed conspuendo. Jam reliquis [relictis] prophetæ pueri miraculis, quod natus statim loqui cœperit, panem calidum, carnem pinguissimam, butyrum et mel petierit, quod comederit, quod sapientes homines disputando vicerit, imo quod nihil horum lecerit, jam absque excusatione stolidum esset velle probare. Quid enim probaret aliquis eum ista nec dixisse, nec fecisse, quem certum est nunquam fuisse? Quod ut certum habeatur, adhuc istud unum ad eandem fabulam pertinens adjungo : *Audiens Nabuchodonosor hujus prædicti pueri tantam famam, misit ad eum mille viros armatos, quorum unusquisque militem unum deferebat super unguem digiti sui, volens cognoscere utrum verum esset quod de eo ferebatur, et ut ad se veniret mandavit. Qui venire rennuit, sed leporem ad eum misit, et quæcunque ab eo querere volebat, vel interrogare, in fronte leporis scripsit. Quod videns Nabuchodonosor, hunc esse omnibus sapientiores cognovit. Hæc fabula licet non de Talmuth, non tamen de minoris auctoritatis libro, quam est Talmuth apud Judæos, excerpta est.*

Hæc sunt mysteria vestra, o Judæi, hæc intima sacramenta, hæc sapientia, omni sapientiæ etiam divinæ præferenda. Vere nunc apparet in vobis impletum quod sæpe supra nominatus Isaias jam non vester, sed noster propheta, inter multa similia de vobis ait : *Ova aspidum ruperunt, et telas aranæ texerunt. Qui comederit de ovis eorum morietur, et quod confotum est, erumpet in regulum. Et tela eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis (Isa. lxx)*. Non sunt ova quæ fovetis ovis gallinarum similia, ut vel per se sint utilia ad escam, vel inde aliquid volatile humanis commodis aptum procedat; sed sunt ova aspidum, quæ a vobis rupta, et mortifero vos impietatis veneno inficiant, et tandem, quod juxta sæculi finem futurum est, omnium impiorum regem Antichristum, velut omnium venenatorum animantium principem regulum, diu a vobis male fota producant. Ad talem fructum pessimo talium doctrinarum tempore diu mortiferum ovum fovistis, ut et vos ruptum perimat, et ad ultimum, ut dictum est, supremum inde malitiæ germen toti noxium mundo erumpat. Non sunt tela vestre, in quibus longo tempore laborastis, telis textricum vel textentium similes, ut inde vestis aliqua, vel operimentum quodlibet fieri possit. *Non sunt plane, juxta prophetam, in vestimentum, neque operiemini ex eis*. Quare? Quia in cunctis operibus vestris, in universis laboribus vestris, in omni contextu impiarum doctrinarum, nihil mortalibus utile perfecistis, quia telas aranæ texuistis. Vere irritus, vere cassus labor tantorum sæculorum, in quibus a prophetarum tempore, id est, ex quo propheta in Israel non apparuit, nihil aliud texuistis, nihil aliud operati estis, nulla alia doctrina libros Judaicos im-

plestis, nisi blasphemia, sacrilega, ridiculosa, et falsa. Pugnastis tanto tempore contra divinos libros diabolicis libris, et cœlestem doctrinam infernalis putei fumo suffundere et offuscare laborastis. Nisi estis irretiti telarum vestrarum retibus, animalia stulta et aves incircumspectas dolosis laqueis aucupare conati estis. Sed non est tale, non est tale vestrum commentum, non est illius artis vel virtutis Judaica textura, ut quadrupedem vel avem saltem ultimam illaqueare valeat. Non viriles vel muliebres telas orditi estis, non viriles vel muliebres perfecistis, sed juxta veridicū prophetam, in jam dictis et similibus fabulosis naniis, araneorum solummodo telas texuistis. Quæ multo longoque labore compactæ, nimia fragilitate sui, nullum præter Jūdæum velut muscam vilissimam fallere vel capere poterunt. Ut ergo huic jam quinto contra vos capitulo tandem finis congruus imponatur, breviter præce-

A dentia replico. Libris divinis prius, postmodum fabulosis, contra nos agere nisi estis. Libris divinis vos vicimus. Fabulosos nullius momenti esse ostendimus. Quid igitur restat? Hoc, scilicet ut, fabulosis abjectis, divinos sic intelligatis, ut in eis et ex eis Christum, hoc est, juxta vos, Messiam, non fallacem, sed veracem; non venturum nisi ad iudicium, sed eum qui jam venit, qui jam de Virgine nativitate sua, absque aliquo peccato in mundo conversatione sua, cœlesti prædicatione sua, divinis miraculis suis, non vili, ut putatis, sed pretiosa morte, resurrectione, ascensione sua mundum ad æternam vitam prædestinatum redemit, salvavit, glorificavit, credatis, adoretis, glorificetis. Credo enim jam vos tantis testibus, tantis rationibus ita obrutos confutatosque esse ipsa veritate, ut nihil ultra repugnare, nihil quærere debeat.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

EPISTOLA DE TRANSLATIONE SUA

Qua fecit transferri ex Arabico in Latinum sectam, sive hæresim Saracenorum, anno 1143.

Singulari veneratione colendo, totis charitatis brachiis amplectendo, individuo cordis nostri hospitio, domino BERNARDO Clarevallensis abbati, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem, ad quam suspirat, æternam.

(201) Mitto vobis, charissime, novam translationem nostram, contra pessimam nequam Machumet hæresim disputantem. Quæ nuper, dum in Hispaniis morarer, meo studio de Arabica versa est in Latinam. Feci autem eam transferri a perito utriusque linguae viro magistro Petro Toletano. Sed quia lingua Latina non ei adeo familiaris, vel nota erat, ut Arabica, dedi ei coadjutorem doctum virum dilectum filium et fratrem Petrum notarium nostrum, reverentiae vestrae, ut æstimo, bene cognitum. Qui verba Latina impolite vel confuse plerumque ab eo prolata poliens et ordinans, epistolam, imo libellum multis, ut credo, propter ignotarum rerum notitiam perutilem futurum perfecit. Sed et totam impiam sectam vitamque nefarii hominis, ac legem, quam Alcoran, id est collectaneum præceptorum, appellavit, sibi ab angelo Gabriele de cœlo collatam miserimis hominibus persuasit, nihilominus ex Arabico ad Latinitatem perduxit, interpretantibus scilicet viris utriusque linguae peritis, Roberto Retenensi de

C Anglia, qui nunc Papiilonensis Ecclesiae archidiaconus est, Hermanno quoque Dalmata, acutissimi et litterati ingenii scholastico. Quos in Hispania circa Iberum astrologicae arti studentes inveni, eosque ad hæc faciendum multo pretio conduxit. Fuit autem in hoc opere intentio mea, ut morem illum Patrum sequeretur, quo nullam unquam suorum temporum vel levissimam, ut sic dicam, hæresim, silendo præterierunt, quin ei totis fidei viribus resisterent, et scriptis atque disputationibus esse detestandam ac damnablem demonstrarent. Hæc ego de hoc præcipuo errore errorum, de hac facie universarum hæresum, inquam, omnium diabolicarum sectarum, quæ ab ipso Salvatoris adventu ortæ sunt, reliquæ confluerunt, facere volui: ut sicut ejus lethali peste dimidius pene orbis infectus agnoscitur, ita quam execrandus et conculcandus detecta ejus stultitia et turpitudine a nescientibus agnoscat. Agnoscetis ipsi legendo, et sicut arbitror, ut dignum est, deflebitis, per tam nefarias et abjectissimas sordes tantam humani generis partem deceptam, et a Conditore suo per spurcissimi hominis sectam nefariam, etiam post Redemptoris gratiam, tam leviter aversam. Specialiter autem vobis ista omnia notificavi, ut et tanto amico studia nostra communicarem, et ad scri-

(201) Huic fere similis est pars epistolæ 17 libri iv.

PATROL. CLXXXIX.

lendum contra tam perniciosum errorem illam vestram, quam nostris diebus vobis Deus singulariter contulit, doctrinæ magnificentiam, animarem. Nam licet hoc perditis, ut æstimo, prodesse non posset, responsionem tamen condignam, sicut contra alias hæreses, ita et contra hanc pestem Christianum armarium habere deceret. Quam si superfluum esse quibusdam visum fuerit, quoniam quibus resistere debeant, talibus armis immuniti non adsunt, noscitur in republica magni regis quædam fieri ad tutelam, quædam fieri ad decorem, quædam ad utrumque. Nam ad tutelam facta sunt a Salomone pacifico arma, licet tempore suo minus necessaria. Præparati sunt a David sumptus, parata et ornamenta templi divini constructioni et ornatui deputata. Sed nec illa ejus tempore alicui usui profecerunt, sed in usus divinos post ejus tempora transierunt. Manserunt itaque ista aliquanto tempore otiosa; sed incumbente necessitate apparuerunt, quæ diu vacaverunt, fructuosa. Nec tamen, ut mihi videtur, opus istud etiam hoc tempore otiosum vocare debeo, quia, juxta Apostolum, vestrum est et omnium doctorum virorum, omnem scientiam extollentem se adversus altitudinem Dei, omni studio, verbo et

A scripto impugnare, destruere, conculcare (II Cor. x). Quod si hinc errantes converti non possunt, saltem infirmis Ecclesiæ, qui scandalizari et occulte moveri levibus etiam ex causis solent, consulere et providere doctus, vel doctior, si zelum habet justitiæ, non debet negligere. Propono inde vobis Patres omnes, et præcipue Patrem Augustinum. Qui licet Julianum Pelagianum, licet Faustum Manichæum verbis et labore suo ad fidem rectam convertere nequiverit, non tamen quin de eorum errore magna contra eos volumina conderet omisit. Sic de reliquis sui temporis, et non sui temporis, hæreticis, sic de Judæis, sic de paganis faciens, non solum contra eos sui temporis homines armavit, sed etiam ad nos, et ad posteros omnes maximæ ædificationis et instructionis charisma transmisit. Si igitur reverentiæ vestræ in his laborandi Deo aspirante voluntas fuerit (nam facultas per ejus gratiam deesse non poterit), rescribite, et mittemus librum, quemadmodum misimus..... ut per os vestrum ipsius laude repletum, spiritui nequitie spiritus benignus respondeat, et Ecclesiæ suæ thesauros gazis vestræ sapientiæ suppleat.

SUMMULA QUÆDAM BREVIS

Contra hæreses et sectam diabolicæ fraudis Saracenorum, sive Ismaelitarum.

Summa totius hæresis, ac diabolicæ fraudis sectæ Saracenorum, seu Ismaelitarum, hæc est. In primis, primus, et maximus ipsorum execrandus est error, quod Trinitatem in unitate deitatis negant. Sicque dum in una divinitatis essentia trium personarum numerum non credunt, in unitate numerum evitantes, dum ternarium numerum, inquam, omnium formarum principium atque finem, sicque rerum formatarum causam et originem atque terminum non recipiunt, Deum licet ore constantes, ipsum penitus nesciunt. Ipsi autem devii, ipsi variabiles, principium varietatis, et alteratis [alteritatis] omnis, videlicet binarium solum in unitate continentur, scilicet ipsam divinam essentiam et ejus animam. Unde Deum pluraliter loquentem introducit suum Alcoran, quo nomine legem suam nunciant. Et interpretatur Alcoran ex Arabico, Collectio præceptorum. Illi autem cæci Deum Creatorem Patrem esse negant, quia secundum eos nullus fit pater sine coitu. Christum itaque, licet ex divino Spiritu conceptum, Dei Filium esse non credunt, nec etiam Deum, sed prophetam bonum, veracissimum, omnis mendacii atque peccati immunem, Mariæ filium, sine patre genitum, nunquam mortuum, quia morte non est dignus. Imo cum illum Judæi interficere vellent, de manibus eorum elapsus,

C ascendisse ad astra; ibique nunc in carne vivere in præsentia Creatoris, usque ad adventum Antichristi. Quem, dum venerit, Christus idem gladio suæ virtutis interficiet, et Judæos residuos ad legem suam convertet; Christianos autem, qui jam a longo tempore legem ejus atque Evangelium perdiderunt, tum propter ejusdem discessum, tum etiam propter apostolorum atque discipulorum mortem, legem suam perfecte docebit. In qua omnes Christiani, sicut et illi primi discipuli, salvabuntur. Cum quibus simul et omnibus creaturis, seraphim, quem ipsi dicunt archangelum unum, sonante buccina, morietur et ipse Christus, postea resurrecturus cum cæteris, et ad judicium suos ducturus, eisque auxiliaturus, sed nequaquam judicaturus. Deus enim solus judicabit; prophætæ vero et legati singuli cum suis, et pro suis, intercessores aderunt et auxiliores. Sic enim docuit eos miserimus atque impiissimus Machumet, qui omnia sacramenta Christianæ pietatis, quibus maxime homines salvantur, abnegans, jam pene tertiam humani generis partem, nescimus quo Dei judicio, inauditis fabularum deliramentis diabolo et morti æternæ contraxit. De quo, quis fuerit, et quid docuerit, propter eos qui librum istum lecturi sunt, ut scilicet quod legerint, melius intelligant, et quam detestabilis tam vita quam

doctrina ipsius exstiterint, scient, dicendum videtur.

Putant etiam quidam hunc Nicolaum illum, unum ex septem diaconibus primis exstitisse, et Nicolaitarum ab eo dictorum sectam, quæ et in Apocalypsi Joannis arguitur (*Apoc. 11*), hanc modernorum Sacerdotum legem existere. Somniant et alii alios, et sicut lectionis incuriosi, et rerum gestarum ignari, sicut et in aliis casibus falsa quælibet opinantur. Fuit autem iste, sicut etiam Chronica ab Anastasio Romanæ Ecclesiæ bibliothecario de Græco in Latinum translata apertissime narrat, tempore imperatoris Heraclii, paulo post tempora magni et primi Gregorii Romani pontificis, ante annos quingentos fere et quinquaginta, Arabs natione, vilis genere, antiquæ primum idololatriæ cultor, sicut et alii Arabes tunc adhuc erant, ineruditus nullarum pene litterarum. Strenuus in singularibus, et calliditate multa, de ignobili et egeno in divitem et famosum proventus. Hic paulatim crescendo, et contiguos quosque ac maxime sanguinis propinquos insidiis, rapinis, incursionibus frequenter insistendo, quos poterat furtim, quos poterat publice occidendo, terrorem sui auxit. Et sæpe in congressionibus factus superior, ad regnum suæ gentis aspirare cœpit. Cumque, universis pari modo resistentibus, ejusque ignobilitatem contemptibus, videret se hac via non posse consequi quod sperabat, quia vi gladii non potuit, religionis velamine et divini prophetæ nomine rex fieri attentavit. Et quia inter barbaros barbarus, inter idololatrias et ipse idololatra habitabat, atque inter illos quos, utpote præ cunctis gentibus, tam divinæ quam humanæ legis expertes et ignaros, faciles ad seducendum esse noverat, conceptæ iniquitati dare operam cœpit. Et quoniam prophetas Dei magnos fuisse homines audierat (*Rom. 11*), prophetam ejus se esse dicens, ut aliquid boni simularet, ex parte illos ab idololatria, non tamen ad Deum unum, sed ad suæ, quam parturire jam cœperat, hæresis fallaciam traducere conabatur. Cum interim, judicio illius ovi terribilis in consiliis dicitur super filios hominum, et qui miseretur cui vult, et quem vult indurat, dedit Satan successum errori, et Sergium monachum, hæretici Nestorii sectatorem, ab Ecclesia expulsum, ad partes illas Arabiæ transmisit, et monachum hæreticum pseudoprophetæ conjunxit. Itaque Sergius conjunctus Machumet quod ei deerat supplevit, et Scripturas sacras tam Veteris Testamenti quam Novi, secundum magistri sui Nestorii intellectum, qui Salvatore nostrum Deum esse negabat, partim, prout sibi visum est, ei exponens, simulque apocryphorum fabulis eum plenissime imbuens, Christianum Nestorianum effecit. Et ut tota iniquitatis plenitudo in Machumet conflueret et nihil ei ad perditionem sui vel aliorum deesset, adjuncti sunt Judæi hæretici. Et ne verus Christianus fieret, dolose præcaven-tes homini novis rebus inhianti, non Scripturarum veritatem, sed fabulas suas, quibus nunc usque

Abundat Machumet, Judæi insibilant. Sic ab optimis doctoribus Judæis et hæreticis Machumet instructus, Alcoran suum condidit, et tam ex fabulis Judaicis quam ex hæreticorum naniis confectam nefariam Scripturam barbaro illo suo modo contexit.

Quod paulatim per tomos a Gabriele, cujus jam nomen ex sacra Scriptura cognoverat, sibi allatum mentitus, gentem Deum ignorantem lethali haustu infecit, et more talium, oram calicis melle liniens, subsequente mortifero veneno, animas et corpora gentis misera, proli dolor! interemit. Sic plane ille impius fecit, quando et Christianam et Judaicam legem collaudans, neutram tamen tenendam esse confirmandans, propriando [probando], et repropriavit [reprobos reprobavit]. Inde est quod Moysen optimum prophetam fuisse, Christum Deum majorem omnibus exstitisse confirmat, natum de Virgine prædicat, nuntium Dei, Verbum Dei, Spiritum Dei fatetur; nec nuntium, Verbum, aut Spiritum, ut nos, aut intelligit, aut fatetur. Filium Dei dici, aut credi, prorsus deridet. Et de humanæ generationis similitudine vaccinus homo Filii Dei æternam nativitatem metiens, vel gignere, vel generari Deum potuisse quanto potest usu denegat et subsannat. Resurrectionem carnis sæpe replicando astruit. Judicium esse in fine sæculi non a Christo, sed a Deo exercendum esse non negat. Illi tamen judicio Christum, ut omnium post Deum maximum ac seipsum ac gentis suæ præsidium adfuturum, vesanit. Inferni tormenta, qualia sibi libuit, et qualia adinvenire magnum pseudoprophetam decuit, describit. Paradisum non societatis angelicæ, nec visionis divinæ, nec summi illius boni, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (*I Cor. 11*); sed vere talem, qualem caro et sanguis, imo fæx carnis et sanguinis concupiscebat, qualemque sibi parari optabat depinxit. In carniū et omnigenorum fructuum esum, ibi lactis et mellis rivulos, et aquarum splendendum, ibi pulcherrimarum virginum et mulierum amplexus, et lux, in quibus tota ejus paradisus finitur, sectatoribus suis promittit. Inter ista omnes pene antiquarum hæresum feces, quas diabolo imbuente sorbuerat, revomens, cum Sabello Trinitatem abnegat, cum suo Nestorio Christi divinitatem abijcit, cum Manichæo mortem Domini diffidetur, licet regressum ejus non neget ad cœlos.

His et similibus non acquisitionis, sed perditionis populum imbuens, a Deo plenissime avertit. Et ne evangelicus sermo ultra in eis possit habere locum, velut omnia quæ sunt Evangelii et Christi scientibus, cordis eorum aditum ferro impietatis obice obturavit. Circumcisionem insuper velut ab Ismaele gentis illius primo sumptam, tenendam esse docuit. Et super hæc omnia, quo magis sibi allicere carnales mentes hominum posset, gulæ ac libidini frena laxavit, et ipse simul

decem et octo uxores habens, atque multorum aliorum uxores, velut ex responso divino, adulterans, majorem sibi, velut exemplo prophético, numerum perditorum adjunxit. Et ut non ex toto inhonestus proderetur, studium eleemosynarum, et quædam misericordiæ opera commendat, orationes collaudat. Et sic undique monstruosus, ut ille ait (HORAT., *De art. poet.*), humano capiti cervicem equinam et plumas avium copulat. Qui, quoniam suadente jam dicto monacho ac præfatis Judeis, idololatriam ex toto et reliquit, et relinquendam quibus potuit persuasit, atque unum Deum, deorum multiplicitate relicta, colendum esse prædicavit, hominibus agrestibus et imperitis inaudita dicere visus est. Et quia rationi eorum hæc prædicatio concordabat, propheta Dei primo ab eis creditur. Dehinc processu temporis et erroris in regem ab eis, quod concupierat, sublimatus est. Sic bona malis permiscens, vera falsis confundens, erroris semina sevit, et suo partim tempore, partim et maxime post suum tempus segetem nefariam igne æterno concremandam produxit. Nam statim Romano languescente, imo pene deficiente imperio, permittente eo per quem reges regnant, Arabum vel Saracenorum hac peste infectorum surrexit principatus. Atque vi armata, maximas Asiæ partes, cum tota Africa, ac partem Hispaniæ paulatim occupans, in subjectos sicut imperium, sic et errorem transfudit. Hos licet hæreticos nominem, quia aliqua nobiscum credunt, in pluribus a nobis dissentiunt, fortassis rectius paganos aut ethnicos, quia plus est, nominarem. Quia quamvis de Domino vera aliqua dicant, plura tamen falsa prædicant, nec baptismati, sacrificio poenitentiae, vel alicui Christiano sacramento, quod nunquam ullus, præter hos hæreticos fecit, communicant. Summa vero hujus hæresis intentio est, ut Christus Dominus, neque Deus, neque Dei Filius esse credatur; sed licet magnus Deoque dilectus, homo tamen purus, et vir quidem sapiens et propheta maximus. Quæ quidem olim diaboli machinatione concepta, primo per Arium seminata, deinde per istum Satanam, scilicet Machumet, protracta, per Antichristum vero ex toto secundum diabolicam intentionem complebitur. Cum etiam dicat beatus Hilarius Antichristi originem in Ario exstitisse, dicit quod ille cepit, unum [verum, vel Verbum] Filium Dei Christum esse negando, et creaturam esse dicendo, Antichristus tandem nullo modo illum Deum, vel Dei Filium, sed nec etiam bonum hominem fuisse asserendo consummaturus est. Merito impiissimus Machumet, inter utrumque medium, a diabolo provisos ac præparatus esse videtur, qui et Arianismum quodammodo supplementum, et Antichristi peiora dicturi apud infidelium mentes maximum fieret nutrimentum. Nihil quippe ita contrarium humani generis inimico, sicut fides incarnati Dei, per quem præcipue ad pietatem excitamur ex sacramentis cælestibus renovati, Spiritus sancti

A gratia operante, illuc, unde nos deiecisse gloriabatur, ad visionem scilicet regis et patriæ nostræ, ipso rege et conditore nostro Deo ad nostrum exilium descendente, nosque ad se meritum revocante, iterum redire speramus. Hanc pietatis et divinæ dispensationis finem pariter et amorem, simpliciter ab initio in cordibus hominum molitur extinguere. Hanc etiam in principio adhuc nascentis Ecclesiæ, si tunc permittetur, subtilitate versutissima, et pene hoc eodem modo quo postea gentem istam infelicissimam seducere permissus est, eradicare tentavit. Dicit etiam beatus Augustinus Porphyrium philosophum, postquam a Christianitate miserabiliter apostatavit, hoc in libris suis quos adversus Christianos edidit retulisse, quod scilicet oracula Deorum consuluerit, et de Christo, quid esset, interrogaverit. Responsum vero a dæmonibus fuisse, quod Christus quidem bonus vir fuerit, sed discipulos ejus graviter peccasse, qui ei divinitatem ascribentes, rem, quam ipse de se non dixerat, conflinxissent. Quæ sententia pene iisdem verbis in istis fabulis invenitur sæpissime. Quanta autem hæc diaboli subtilitas exstitit, ut de Christo aliquid boni diceret? de quo si ex toto male dixisset, nullatenus jam sibi credi sciebat, non curans quidquid Christus putaretur, dummodo divinitas, quæ maxime salvat homines, in illo non crederetur. Si quis plenius vult intelligere, legat xviii librum ejusdem Patris Augustini, et xix De civitate Dei, et i De consensu evangelistarum. Ibi enim, si boni ac studiosi ingenii est, conjiciet pro certo et quid diaboli tunc machinatus sit facere, sed non permissus; et quid tandem, occulto judicio permittente, in hac sola miserissima gente fecerit relaxatus. Nullo enim modo tales fabulas, quales hic scriptæ requuntur, aliquis mortalium, nisi diabolo præsentia cooperante fingere potuisset. Per quas post multa ridicula, et insanissima deliramenta, hic præcipue omni modo Satanæ intendit perficere, ne Christus Dominus Dei filius, et verus Deus humani generis esse Conditor et Redemptor credatur. Et hic est vere, quod per Porphyrium tunc persuadere voluit, sed per Dei misericordiam ab Ecclesia eo adhuc tempore Spiritus sancti fervente primitiis exsufflatus, tandem miserissimo homine isto Machumet, et, ut fertur, a multis, arreptitio et cadente, quasi instrumento et organo sibi aptissimo usus, proh dolor! gentem maximam, et quæ jam pene dimidia pars mundi reputari potest, secum in æternam perditionem dimersit. Quod quare isti permissum sit, ille solus novit, cui nemo potest dicere: Cur ita facis? et qui de multis vocatis paucos electos esse dixit. Unde ego magis eligerem contremiscere quam disputare. Ista breviter prænotavi, ut qui legerit, intellegat. Et si talis est, qui contra totam hæresim istam scribere et velit et possit, cum quali hoste pugnaturus sit agnoscat. Erit fortasse adhuc, cujus spiritum Dominus suscitabit, ut Ecclesiam

Dei a magna, quam inde patitur, ignominia liberet. Quia scilicet cum omnes sive antiquas, sive modernas hæreses usque ad nostra tempora res pondendo confutaverit, huic soli, quæ super omnes alias tam in corporibus quam in animabus infinitam humani generis ruinam dedit, non solum nihil respondit, sed nec quid tanta pestis esset, aut unde processerit, inquirere saltem vel tenuiter studuit. Nam et hæc tota causa fuit, qua ego Petrus sanctæ Cluniacensis Ecclesiæ minimus abbas, cum in Hispaniis pro visitatione locorum nostrorum, quæ ibi sunt, demorarer, magno studio et impensis totam impiam sectam, ejusque pessimi inventoris execrabilem vitam de Arabico in Latini

num transferri, ac denudatam ad nostrorum notitiam venire feci, ut quam suspecta et frivola hæresis esset, sciretur, et aliquis Dei servus ad eam scripto refellendam sancto inflammante Spiritu incitaretur. Quod quia, proh dolor! jam pene hujusmodi studiorum sanctorum ubique in Ecclesia tepefacto fervore, non est qui faciat (expectavi enim diu, et non fuit qui aperiret os, et zelo sanctæ Christianitatis moveret pennam et ganniret); ego ipse, saltem si magnæ occupationes meæ permiserint, quandoque id aggredi, Domino adjuvante, proposui. Simpliciter tamen, a quocunque altero melius quam a me deterius, hæc fieri gratum haberem.

K C ROBERTI RETENENSIS

659, 677.

PRÆFATIO

IN LIBRO LEGIS SARACENORUM, QUAM ALCORAN VOCANT, A SE TRANSLATO.

Ad domnum PETRUM abbatem Cluniacensem.

Domino suo PETRO divino instinctu Cluniacensi abbati, ROBERTUS Retenensis suorum minimus, in Deo perfecte gaudere.

Ubi sæpius atque serio [sero] percepi, qualiter quantumve tuus animus solius et totius boni studiosus sitivit sterilem paludem Saracenæ sectæ nondum visæ fertilem efficere, suumque puteum exhaurire, propugnaculaque prorsus diruere, ego peditis tantum officio prævii functus, vias et aditus diligentissime patefeci. Quis enim gressum dilatabit? Quis non citissime curret, ut hostis errorem, ipsumque victum, semetipsum autem tenere sententiam ubique firmam atque victricem agnoscat? Latinitas tamen omnis huc usque, non dicam perniciosius incommodis ignorantia negligentiae pressa, suorum hostium causam et ignorare et non depellere passa est. Tua vero pervigil providentia, sanctissimos et præelectos Ecclesiæ doctores semper aspiciens, hoc nullatenus noluit. Cum illum itaque Patrem atque doctorem, cujus omnis hereditas omni pro sua facultate venalis statuatur, ut discipulus atque filius imiteris, nusquam alias reflexus, speravi me, licet omnium tuorum minimum, tuam gratiam promereri posse, si mundani somni militiæque voto postposito, tuis studiose nutibus invigilarem. Unde quanquam te velut alumnum, et hæredem sapientiæ cohors sapientium circumflua constipet, suas manus tuis nutibus benigæ conferens, quorum conventu me minime dignum adhuc sentio, vestrum tamen munusculum, puteum præsignatum pandens, saltem

semel non oblique tuus perspicax intuitus, quæso, dignetur aspicere. Quanquam enim in effragili fultum ingenio plura præcesserunt incommoda, tum hinc eloquii penuria, illinc scientiæ tenuitas, tum id quod [ad] nil agendum est efficacius, socordiae videlicet negligentiaeque mater desperatio, multiplex ob translationis nostræ vilem et dissolubilem ac incompaginatum materiam, pro sui modo prorsus, Arabico tantum semoto velamine, tuæ majestati præbendam, non minus tamen obnixè tuum obsequium aggressus sum, confusus nil effectu quassari, quo tuum votum igne divino plenum aspirat. Lapides igitur et ligna, ut tuum deinde pulcherrimum, et commodissimum ædificium coagmentatum et indissolubile surgat, nil excerpens, nil sensibiliter, nisi propter intelligentiam tantum, alterans, attuli, Machumetique fumum, ad ipsius tuis foliis extinctum, et puteum ad illius exhaustum tuo vase, ignisque vestri tuo ventilabro fomentum atque fervorem, nostrique fontis eductu tuo discursum, patefeci. Jus igitur exigit ut hostium castrum, imo caveam delendo, puteum exsiccando, cum tu sis dextra mundi pars optima, eos religionis acutissima, charitatis manus largiflua, tuorum munimen corroborares, tela diligenter acuas, fontemque suum fortius emanare, suæque charitatis vallum protensius atque capacius efficias. Si quis me utilitatis et incompositionis rerum atque verborum arguat, licet juste forsitan, obsecro tamen, ut cesset, sciens meum nunquam hic fuisse propositum floribus venenum tegere, remque vilem et abicien-

dam deaurare. Quod et animi tui lux admirabilis, A proœmium fastidium generet ipsi finem impono, tibi quæ cœlesti, cœlum omne penetranti, cœlestis munus voveo, quod integritatem in se scientiæ complectitur. Quæ secundum numerum, et proportionem atque mensuram cœlestes circulos omnes et eorum quantitates et ordines et habitudines, demum stellarum motus omnimodos, et earundem effectus atque naturas, et huiusmodi cætera diligentissime diligentibus aperit, nunc probabilibus, nonnunquam necessariis argumentis innitens.

Totam ipsam Alcorani translationem hic attexere superfluum. Confutavit eam et ipse Petrus Venerabilis libris sequentibus.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

ADVERSUS NEFANDAM SECTAM SARACENORUM

LIBRI DUO, *qui supersunt.*

(Edidit D. MARTÈNE, *Ampl. Collect.* t. IX, col. 1119, ex manuscripto codice Aquicinctensi, auctoris ævo conscripto.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Ea est celeberrimi Cluniacensis monasterii prærogativa, ut primos omnes abbates et scientia et sanctitate illustres habuerit, quorum exemplo, non minus quam industria et zelo, per ducentos circiter annos integra in eo ilibataque viguit regularis disciplinæ observatio. Primus ab ea deflexit qui S. Hugoni successerat Pontius abbas: at qui ipsi successit Petrus Mauritiu, vulgo Venerabilis dictus, vir natalium splendore, doctrina et pietate vix cæteris impar, inflicta ab eo ruina statim reparare curavit. Nec solum ordinis monastici, sed ipsas etiam Ecclesiæ maculas delere sollicitus, præcipuos ejus hostes eruditissimis scriptis strenuissime impugnavit. Nam et Judæos singulari libro confutavit, atatis suæ hæreticos prostravit scripto adversus Petrobrusianos egregio tractatu. Sed nec insensissimos Christiani nominis adversarios, Mahumetanos dictos, reliquit intactos. Eapropter anno 1141 profectus in Hispaniam, omnem adhibuit curam, ut lex ipsorum (Alchoranum vulgo appellant), Latinam converteretur in linguam, advocatis ad hoc negotium tribus Arabicæ linguæ peritissimis viris, Roberto Kecenensi, Armano Dalmata et Petro Toletano, quibus, ut versio ipsa omnibus esset numeris absoluta, quartum addidit Saracenum, Mahumet nomine, utpote patriæ linguæ magis gnarum, nullis omnino pecuniarum expensis parcens. Et quia minus familiaris erat illis lingua Latina, dedit etiam eis adiutorem doctum virum, dilectum filium et fratrem Petrum notarium suum, quem idem esse existimo cum Petro Pictavino, *cujus hic in limine quatuor librorum habes capitula.*

Reverso in Gallias venerabili abbati præcipua fuit sollicitudo procurata a se translationem ad summum amicum suum S. Bernardum transmittendi, ut ad scribendum contra tam perniciosum errorem collatam ei divinitus doctrinæ magnificentiam animaret. Petri epistolam, anno 1145 datam, habes in Bibliotheca Cluniacensi, pag. 1109; Bernardi ad eam responsum hactenus desideravimus. Sed neque atiquid unquam, eo de argumento, ab illo tractatum fuisse apparet, relicta abbati Cluniacensi hac provincia. Igitur morem illum Patrum secutus, quo nullam unquam suorum temporum vel levissimam hæresim silendo præterierunt, quin ei totis fidei viribus resisterent, et scriptis ac disputationibus esse detestandam ac damnabilem demonstrarent, egregium opus aggressus est, *cujus capitula librorum quatuor ipsi præstituerat Petrus Pictavinus, tametsi iis se minime passus est astringi.* Totam Petri Venerabilis lucubrationem libris quinque distinctam fuisse asserit Andreas Quercetanus, eosque plurimum a se perquisitos nequaquam reperiri potuisse dolet. Nos eo paulo feliciores adeo desiderati operis duos priores libros offendimus in per vetusto codice Aquicinctensi auctoris ævo eleganter exarato, ubi exstant ad calcem epistolarum ejus: quos interim, dum reliqui possint reperiri, eruditissimis lectoribus hic exhibemus.

CAPITULA PETRI PICTAVENSIS

AD DOMNUM PETRUM ABBATEM

Unico et singulari Patri et domno suo, domno A abbati Cluniacensi PETRO, filiorum ejus exiguis PETRUS, gaudere semper in Christo.

Dum semper omnia more vestro philosophice agitis, satis competenter mihi et patienti, et multis passionibus digno, passionem legendam misistis. Gratias dulcedini vestrae, quod hac saltem occasione epistolam vestram et salutationis paternae gratiam teneo, quibus interim absentiae vestrae, quae mihi semper gravissima est, molestiam multo levius fero. Verumtamen postquam intellexi vos habere in proposito ad Angliam (201*), ducente Domino, transfretare, valde sollicitior factus sum pro vobis et pro sociis et pro toto itinere vestro, ac prospero ad nos reditu, omnipotenti Deo, prout ipse largitur, preces et vota supplicationis offerre. B Sed et illos quos devotiores et in sanctis orationibus novi studiosiores, ut idem faciant deprecari studeo, et magis atque magis Christo donante studebo. Spiritus sanctus dirigat iter vestrum, et consilium vestrum, et de reditu vestro ad nos plenum faciat gaudium nostrum. Mitto vobis capitula quae Joannem perdidisse mandastis, et credo quod multo distinctius ordinata sint quam ante. Siquidem ita modo praenotata sunt, sicut agere coepistis, vel si tamen vobis videtur deinceps acturus, estis contra illos vere inimicos crucis Christi. Ex multa vero fiducia qua ingenium vestrum novi, si quid addere vel mutare praesumpsi, et hoc vobis ita placuerit, maneat; sin autem, vestrum est corrigere quod erraverimus. Capitulum etiam quod est ibi de uxori- C bus turpiter abutendis, non vos ullo modo scandalizet, quia vere ita est in Alchorano, et sicut ego in Hispania pro certo, et a Petro Toletano, cujus in transferendo socius eram, et a Roberto Pampilonensi nunc archidiacono audiui, omnes Saraceni hoc licenter, quasi ex praecepto Mahumeth, faciunt. Volo autem quod sic isti confundantur a vobis, sicut confusi Judaei et provinciales haeretici. Solus enim vos estis nostris temporibus, qui tres maximos sanctae Christianitatis hostes, Judaeos dico et haereticos ac Saracenos divini verbi gladio trucidastis, et matrem Ecclesiam, non ita orbatam vel desolatam bonis filiis ostendistis, quin adhuc, Christo propitio, tales habeat, qui possint omni poscenti rationem reddere de ea quae in nobis est spe et fide, et humiliare omnem arrogantiam et superbiam dia-

(201*) Duplicis in Angliam profectionis meminit Petrus Venerabilis in lib. II Miraculorum, cap. 52, atque in una saltem diu moratum fuisse testatur in

A boli extollemem se adversus altitudinem Dei. Salus et prosperitas et omne bonum vobis in primis, sociis quoque vestris et nostris domno Hugoni Anglico, et Joanni qui perdidit capitula, Bartholomaeo nostro, domno Constabulo, Godefrido, Girardo, Alemanno, si tamen vobiscum est, et cæteris omnibus. Ignoscite, quaeso, tarditati et infirmitati meae, quia novit Dominus, cum multum voluissem, gravi totius corporis et maxime solita pedum debilitate constrictus, non ante potui vobis hæc mittere. Scripsi enim hæc omnia etiam in majore libro, timens ne et ipsa perdantur in via, sicut perditæ sunt capitula; quod valde laboriosum fuit.

Explicit epistola.

CAPITULA LIBRI PRIMI DOMNI PETRI

ABBATIS CLUNIACENSIS,

Contra sectam nefandam Saracenorum.

I. Prælocutio ad Saracenos admonens et excitans eos, ut patienter audiant, et rationabiliter intelligant quæ sequuntur.

II. Quam stulte ac ridiculose dicunt Judæos legem suam perdidisse, et modo nonnisi falsatam et mendosam habere.

III. Qua ratione hæc illorum opinio stulta et vana esse probatur.

IV. Quod quia similiter Christianos Evangelium et scripta apostolica perdidisse asserunt, quomodo facillime refelli possit monstratur.

V. Quod non potuisset Christianos latere falsitas Evangeliorum, maxime cum per universum orbem diffusi, multaque linguarum varietate divisi, idem prorsus Evangelium omnes habeant, nec ab illa unius et ejusdem Evangelii veritate aliqui hoc tempore Christiani dissentiant.

VI. Quod si falsatum esset Evangelium, nec tot linguarum ac gentium homines, tamque studiosos ac sapientes hoc latere potuissent, nec seipsos ipsimet nudato mendacio falli permisissent, nec relicta veritate, falsa pro veris, incerta pro certis tenuissent.

VII. Quod ex parte illa qua Evangelium suscipiunt, necessario eos illud etiam ex toto suscipere debere probatur.

CAPITULA LIBRI SECUNDI.

I. Quod Mahumeth dici vel credi propheta non debeat his de causis.

II. Quod raptor fuerit, istudque ex sequentibus comprobatur.

III. Quod homicida insuper et parricida multorum fecit.

IV. Quod proditor fuerit, incautos et dormientes sæpe jugulans.

V. Quod adulter nefandus exstiterit, adulteria perpetrare sibi a Deo concessum in Alchorano suo dicens.

epistola ad Henricum Wintoniensem episcopum, qui fuerat monachus Cluniacensis, lib. II, epist. 15.

VI. Quod insuper rem Sodomiticam atque turpissimam docuerit, præcipiens in Alchorano suo, et velut ex persona Dei sic loquens: « O viri, mulieres vobis subjectas ex quacunque parte vobis placuerit parate. »

VII. Quod sæpissime in Alchorano suo sibi contrarius sit, modo negans, modo affirmans illud idem quod ante negavit.

VIII. Quod legislationem ejus nulla miracula commendaverunt, cum Moyses antiquæ legis lator, et Christus Novi Testamenti conditor multis et magnis miraculis leges quas dederunt, divinas et sanctas esse firmaverint.

CAPITULA LIBRI TERTII.

I. Quod Mahumeth miracula facere non potuerit ex supradicta ejus nefanda vita probatur.

II. Quod ipse in Alchorano suo fateatur signa sibi a Deo data non esse.

III. Quam frivola, imo quam nulla sit ratio, quam ibi prætendit, quare scilicet miracula non faciat, introducens Deum sic sibi loquentem: « Nisi sciremus eos tibi non credituros, daremus tibi signa et prodigia. »

IV. Quod inde etiam sibi contrarius sit, quando et prophetam se nominat, et tamen signa sibi data non esse affirmat, cum prophetia maximum signum sit.

V. Quod necesse sit eum in altero horum duorum mentiri, quia si propheta fuit, signa prophetica accepit; si signa non accepit, propheta non fuit.

VI. Quod lux, ut fabula genituræ et nutrituræ ipsius habet, inclusa costis Adæ, indeque costis Noe, et sic per successiones usque ad ipsum nulla unquam fuerit, sed est omnium risu dignissima.

VII. Quod eum prædixisse dicunt successuros sibi in regno, primo Abubarcharum, secundo Aomar, tertio Odmen, quarto Hali, et quædam alia saltem esse monstraretur et ipsius historici qui hoc referi relatione.

VIII. Quod rursus prophetam eum esse non potuisse, ex Evangelio Christi, uti ex aliqua parte credunt, comprobetur.

CAPITULA LIBRI QUARTI.

I. Quod verbum Domini dicentis in Evangelio: « Lex et prophetæ usque ad Joannem (Luc xvi), » non de omnibus prophetis dicta sunt, sed de illis tantum qui universalem mundi salutem, quæ per Christum facta est, ante Christum prædixerunt.

II. Quod et post Joannem vel Christum alii propheta fuerunt, vel forte futuri sunt, qui non illa magna et singulariter salutem humanam operantia, sed quædam ad quasdam proprias gentes, terras, vel personas pertinentia, prophetico spiritu prædixerunt, vel fortassis prædicturi sunt; quorum exempla multa tenemus.

III. Quod nec de istis, nec de illis Mahumeth fuerit, qui nec salutem quæ per Christum facta est, cum longe post Christum fuerit, prædixit, nec aliqua saltem minima ad prophetiam pertinentia dixit.

IV. Quod istud ex Alchorano ejus ostenditur, in qua nihil prorsus propheticum scripsit, cum nulla hoc habeat ratio, eum scilicet alicubi prophetice dixisse. Et hoc in illa sua, juxta illum, sublimi et sola scriptura tacuisse, ubi cum se prophetam dicat, nulla tamen prophetia narrat.

V. Quod tota scriptura Mahumeth nihil aliud sit quam sæces horridæ, et reliquæ sætidæ hæresum ante quingentos quam ipse nasceretur annos, ab universali sacrosancta totius orbis Ecclesia damnatarum atque sepulchrarum, maxime autem Manichæorum, et apocryphorum scriptorum, præcipueque Thalmut exsecrandi libri Judæorum, quas scilicet Saraceni hæreses, quia veraces historici et gesta ecclesiastica non legunt, nec legere sciunt, nec ipsa tempora, nec ipsas hæreses fuisse aliquando audierunt; et ideo istum Satanam quasi mira et nova dicentem animales et miseri susceperunt.

VI. Exhortatio et admonitio, ut saltem hoc ultimo tempore, quando jam finis sæculi prope est, ad veram et sanctam Christianitatem veniant, diaboli fabulas et deliramenta respuentes, atque in crucem Christi et mortem, in qua sola vera et tota hominum salus est, per sacri baptismatis ablutionem credentes.

Expliciunt capitula libri quarti.

INCIPIT PROLOGUS DOMNI PETRI

ABRATIS CLUNIACENSIS

IN LIBRO CONTRA SÆCTAM SIVE HÆRESIM SARACENORUM.

I. Contra sectam nefariam nefandi Mahumeth enim Spiritus sapientiæ (ibid.), imo (quod plus esse non dubito) quia de Ecclesia illa sum cui Salvator promisit: Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum (Joan. xiv). Sed causa forte scribendi quaeritur, quæ ne superfluous scriptor videar, proponenda est.

2. Causa scribendi hujus operis. — Antiqui scriptores adversus hæreticos. — Causa plane scribendi hæc mihi fuit, quæ multis et magnis Patribus existit. Non potuerunt illi pati quamlibet vel parvam jacturam fidei Christianæ, nec adversus sanam doctrinam insanientem multiformium hæreticorum vesaniam toleraverunt. Caverunt esse muti, ubi loquendum erat, advertentes, imo plenissime scien-

tes non minus se addicendos in subtili apud Deum statura iudicii de infructuoso, vel (quod majus est) de damno silentio, quam de verbo otioso vel noxio. Ideo epistolis, ideo libris, ideo diversis ac robustis tractatibus obstruxerunt os loquentium iniqua (*Psal. LXXII*), et omnem, juxta Apostolum, Satanæ altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei (*II Cor. x*), loquente per eos Spiritu Dei, prostraverunt, calcaverunt, destruxerunt. Transeo antiquos ipsa antiquitate minus famosos hæreticos, Basilidem, Appellem, Marcionem, Hermogenem, Cataphrigas, Eucratitas, Montanum cum Prisca et Maximilla feminis insanis, Novatianum, Eunomium, multaque alia Christiani nominis monstra. Horum vesaniæ obvii restiterunt illorum temporum magni doctique homines Agrippa, Justinus philosophus et martyr, Theophilus Antiochenus episcopus, Apollinaris Gerapolitanus episcopus, Philippus Cretensis episcopus, Musanus, Modestus, Ireneus nostræ Lugdunensis Galliæ famosus episcopus et martyr, Rodon Asiannus, Milciades, Apollonius, Serapion, Hippolytus, Victorinus, Rethicius Æduorum episcopus, pluresque alii nobis ignoti. Et hos prætereo. Ad præcipuas diabolicæ pravitatis pestes, quibus maxime Satanæ Ecclesiam Dei inficere et velut robustioribus machinis subvertere conatus est, venio : Dico autem Manichæos, Arianos, Macedonianos, Sabellianos, Donatistas, Pelagianos, omniumque ultimos Nestorianos et Eutychianos. Horum primi Manichæi universa Testamenti Veteris volumina C adijcetes, prophetas respuentes, ipsum Evangelium ex parte suscipientes, ex parte contemnentes, duo boni malique principia constituebant. Deum cum gente tenebrarum pugnasse, ne vinceretur, partem sui frugibus, carnibus, herbis, arboribus, cunctisque hujusmodi miscuisse, liberandam paulatim post eum talium ructibus humanis, mortem Domini phantasticam, resurrectionem falsam, multa que talia magis reticenda quam dicenda, prodigiosi et per inanissimas fabulas aberrantes homines delirant.

3. *De Arianis.* — Ariani, fertilior aliis seges diaboli, ponentes in cælum os suum, linguaque eorum transeunte in terra (*Psal. LXXII*), unius veri ac summi Dei Patris, Filii, ac Spiritus sancti divinitate pro D velle abutentes, Patri tantum deitatem asserebant, Filium ac Spiritum creaturis connumerabant. Dicebant Filium maximum esse creaturarum, Spiritum sanctum Filio inferiorem, sed aliis creaturis majorem.

4. *De Macedonianis.* — Macedoniani et ipsi insani cum Arianis hæresim dividebant, Filium verum Deum Patrique coessentialem fatentes, Spiritum sanctum ab utriusque deitate separantes.

5. *De Sabellianis.* — Sabelliani, omni se velut nimis molesta Trinitatis questione exuentes, unam tantum in deitate personam sub tribus nominibus intelligendam esse putabant.

6. *De Donatistis.* — Donatistæ, ex sacris libris

A sub-persecutione persecutoribus traditis sumpta occasione, astruebant, exploso toto orbe a salute, non nisi in Africa Ecclesiam esse posse, contra Christum dicentem : *Oportebat Christum pati et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus penitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem (Luc. XXIV).*

7. *De Pelagianis.* — Pelagiani gratiæ Dei, qua sola salvamur, superbi et pessimi inimici, subtilius aliis hæresibus acuebant linguas suas sicut serpentes (*Psal. CXXXIX*) et veneno aspidum latente sub labiis eorum (*Psal. XMI*), inter multiplices de hac materia blasphemias, substantiam quidem humanam a Deo, bona autem humana liberi arbitrii causa ab ipsis hominibus esse dicebant.

B 8. *De Nestorianis.* — Nestoriani, horum penultimi, deitatem a Christo Deo et homine removebant, negantes esse Deum, profitentes hominem purum.

9. *De Eutychianis.* — Eutychiani ultimi in supra scriptis, cum sint Nestorianis contrarii, non tamen minus impii, in sententia dispares, in perfidia pares, sicut illi Christum verum Deum, sic et isti negabant verum hominem. Dicit Nestorius : *Homo tantum est Christus.* Dicit Eutyches : *Deus tantum est Christus.*

10. *Adversus istos hæreticos qui scripserint auctores.* — Et ut eo ordine quo hæreses propositæ sunt, destructores quoque hæresum proponantur, contra Manichæos primus aut pene primus, libro disputationis edito, egit Archelaus Mesopotamiæ episcopus. Post eum Serapion et ipse episcopus egregium librum composuit et edidit. His tempore junior, sed longe sensibus et eloquio major, magnus Augustinus succedens, libris potentibus, tam contra Faustum quam contra Fortunatum Manichæorum principes editis, nefandam hæresim expugnavit. Contra Arianos, quantum ad scripta pertinet, primum lego ad prælia processisse armatum fide et eloquio Eustachium Antiochenum episcopum, qui postquam contra Arianum dogma multa composuit, exsul Constantii imperatoris præcepto a sede et patria factus, proprium exsilium gloriosa et constanti confessione moriens decoravit. Post hunc lego Marcellum Ancyranum episcopum, multa adversus eosdem scripsisse volumina. Lego et Alexandrinum Athanasium non solum laboribus, non solum verbis, sed et scriptis Arianos urgentem, et contra Valentem et Ursacium Arianorum patronos integrum librum scribentem. Hilarium vero Aquitanum episcopum vere sanctum et omni scientia doctum virum, quis nesciat duodecim adversus Arianos confecisse libros? Quem lateat unus ejus libellus ad Constantium imperatorem Arianum, quem viventi obtulit, et alius in eundem, quem post mortem ejus scripsit? Est et alter quem adversus jam dictos Valentem et Ursacium edidit. Scripsit et Victorinus rhetor famosus, contra Arianorum magistrum Arium libros more dialectico. Egit et de eodem contra eosdem libris duobus Didymus

Alexandrinus. Obtulit et apud Mediolanum Gratiano principi Maximus philosophus et episcopus, insignem de fide adversus Arianos librum. Contra Macedonianos supra scripti quidem libri adversus Arianos editi sufficiunt. Nam sicut Patris et Filii, ita et Spiritus sancti deitatem tam in substantia quam in maiestate, quam Macedoniani diffitebantur, commendant. Sed ut etiam libris adversus eorum errorem specialiter dedicatis confutarentur, scripsit jam dictus Didymus de Spiritu sancto librum unum. Composuit et Basilius Cæsareæ Cappadociæ episcopus de eodem Spiritu sancto volumen. Edidit et Gregorius Nazianzenus de eadem materia librum alterum. Sed et Ephrem Edessenzæ Ecclesiæ diaconus edidit de eodem Spiritu sancto Syra lingua volumen. Contra Sabellium licet specialia opera non invenerim, quicumque tamen resistunt Arianis, quicumque repugnant Macedonianis, universi pariter contradicunt et Sabellianis. Dico (quod plus est): Non solum contra ipsos agunt Catholici; sed ipsis quoque Sabellianis resistunt heretici. Dicit Sabellius unam esse personam Trinitatis, negat hoc Catholicus, negat Arius, negat Macedonius. Sufficit ergo ad condemnationem Sabellianorum Catholicorum consensus atque hæreticorum. Contra Donatistas universus quidem orbis, cuius hostes sunt, conclamat; sed speciales adversus eos sex libros conscripsit Optatus Afer episcopus Milevitanus. Supremo certamine eos verbis scriptisque debellavit noster et vere noster Hipponensis Augustinus. Contra Pelagianos eorumque auctores Pelagium, Cælestium et Julianum Campanum ultimos fere vitæ suæ annos scribendo libris insignibus dedicavit idem qui supra maximus et summus Latinorum doctor Augustinus. Contra Nestorianos et eorum auctorem Nestorium secunda synodus Ephesina congregata est, in qua et Nestoriana hæresis condemnata, et Nestorius auctor hæreticus adjudicatus, et a Constantinopolitano episcopatu expulsus est. Contra Eutychem et ab eo dictam Eutychanam hæresim nobiles tam sensibus quam stylo dignas memoria epistolas scribit sanctus et primus hujus nominis papa Leo, vir magnus fide, scientia, eloquio. Hujus pastorali studio sexcenti fere apud Chalcedonem episcopi congregati, Nestorium cum suis, Eutychem cum suis a Christi corpore, hoc est ejus Ecclesia præciderunt, et nisi qui supererant respicerent, perpetuo anathemati tradiderunt. Contra Jovinianum nuptias virginitali æquantem, contra Elvidium perpetuam matris Domini virginitalitem negantem, contra Vigilantium sanctorum mortuorum corpora vel reliquias contemnentem, consummate scientiæ presbyter Hieronymus insignia more suo splendenti sermone volumina edidit, et quantum detestandi essent ostendit. Hi quidem Nestorium tempore præcesserunt, sed sectam sui nominis nullam facere potuerunt.

11. Nullum esse errorem adversus quem non debeant scripta fieri. — Fecit hoc semper et facit Ec-

clesia Dei, et vepres spinasve satis Dominicis inimicas studiosa rucicolarum suorum manu exstirpat; non cessit quolibet tempore hostilibus jaculis indefessum robur sanctorum; sed vires virtute, astutiam sapientia superans, et scuto fidei suos ab hostium furore protexit, et in eorum perniciem fulminantia spicula vehementi nisu intorsit. Non potuit pati venenosi sibilos serpentis cælestibus oraculis prævalere, nec recte fidei viam ad beatam aeternitatem ducentem, pravis errorum semitis ad inferos retorqueri. Hæc, inquam, hæc plane tota ac sola sanctis illis causa fuit scribendi, pro qua in hostes Christianæ salutis non solum verbis librisque invecti sunt; sed nec suis nec sibi, nec ipsi tandem vitæ propriæ pepercerunt. Hæc eadem est et mihi. Nec debeo, licet longe illis inferior et impar, minus zelari pro Ecclesia Dei, sponsa Christi, quam ipsi, cum tam mihi quàm illis una fuerit vel sit fides, unum baptisma, unus Deus, una, quam illi jam obtinent, et ad quam nos suspiramus, vita æterna. Sed forte quibusdam erroribus obviandum et de quibusdam silendum. Non hæc opinio apud Patres. Ostendit hoc Hippolytus, inter multa alia opera sua, scribens de Pascha adversus omnes hæreses. Monstrat hoc et Barthesanes clarus olim scriptis variis in Mesopotamia apud suos, qui, ardens ingenio et in disputatione vehemens, scripsit infinita adversus omnes pene hæreticos, qui ætate ejus pullulaverant. In quibus teste Hieronymo clarissimus ille est et fortissimus liber, quem Marco Antonino tradidit. Affirmat idem et Victorinus, non ille quem præmisi, sed Pitabionensis episcopus et martyr, qui Græca Latinaque lingua instructus, adversus omnes præcedentium vel suorum temporum hæreses scripsit, nullamque contra universas scribens negligendam esse monstravit. Quem utrum in scribendo imitari posterī debeant, non solum doctrina, sed et martyrio, quem ad extremum pro fide quam defenderat passus est, lector advertat. Astruit hoc Epiphanius sanctus et famosus Salaminæ, quæ in Cypro insula est, episcopus, scribens nihilominus adversus omnes hæreses libros, eosque legendos totius orbis Ecclesiis tradens. Nulla est igitur his sanctorum exemplis docentibus hæresis negligenda, nulla est tantis magistris instruētibz silentio prætereunda. Confutandus est omnis error, omnis pravus et fidei adversus intellectus corripiendus, et, si potest fieri, corrigendus. Exhibenda est Christo ab his quibus ab ipso commissæ est Ecclesia absque macula et ruga, ut possit audire ab illo: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (Cant. iv).

12. Sed maxime adversus Mahumeticum qui valde dilatatus est. — Si ergo nulla hæresis quolibet tempore orta immunis a gladio spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi), esse potuit, nunquid tutus ab illo Mahumeticus error erit? An forte ut nullum aut parvum Christiana lingua transibit? An forte ut innoxio vel minus noxio parcat? Et quæ unquam,

o lctor, hæresis adeo Ecclesiæ Dei nocuit? Quis A
 nequam error adeo rempublicam Christianam ve-
 ravit? Quis in tantum terminos ejus rescidit? Quis
 tanta massa perditorum numerum infernalem ad-
 auxit? Occupavit Ariana pestis, maxima prædicatorum
 hæresum, quasdam aliquandiu partes terrarum,
 easque lethali haustu Satana propinante infecit.
 Adjunxit nequitiae suæ quosdam reges Gothorum,
 duosque (quod majus est) Romani principes orbis,
 Constantium et Valentem corruptit. Transiit de solo
 barbarico in Pannoniam, indeque ad Italiam trans-
 migravit, unde pulsa meridianam partem Galliae,
 Aquitaniam dico, invasit; sed, rege Francorum
 Clodoveo fugante, tandem in Hispaniis vi bellica
 subactis resedit. Ibi vix centum annis exactis, ac
 rege Gothorum qui genti hæreticæ imperabat, ad
 Catholicam fidem spiritu Dei agente converso defe-
 cit. At Mahumeticus furor ab Ismaelitis Arabibus
 sumens exordium, Persas, Medos, Syros, Armenos,
 Æthiopes, Indos, et reliqua Orientis regna, ipsam-
 que in tribus orbis partibus maximam Asiam pene
 totam corruptit, et vel a Christianismo avertens, vel
 a quibuslibet antiquis erroribus, ad perditionem ho-
 minis sectam convertens, subtraxit Christo, substravit
 diabolo. Hinc non miti ratione, sed violenta incur-
 sione, toto fere, ut dictum est, armis Oriente sub-
 acto, Ægyptum, Lybiam, Africamque universam
 profanæ religioni subiecit. Et sic duabus mundi
 partibus occupatis, nec tertiam quæ Europa voca-
 tur, Hispania pervasa, Christo vel Christianis suis
 integram dereliquit. Et quid dicam ultra? Nec si
 universas a Christi tempore per mille et centum
 annos diabolico spiritu suscitatas hæreses nume-
 raveris, simulque collectas velut in statera appen-
 deris, adæquari huic poterunt, nec pariter omnes
 tantam æternis ignibus materiem iniecisse inve-
 nientur.

13. *Errorès Mahometi an hæreses dici debeant.* ---

Quæ ergo nullam vel parvam hæresim intactam
 præterit, nunquid hunc omnium errorum maximum
 errorem torpens vel muta Christiana lingua transi-
 bit? Sed forte dicet vel cogitabit quisquam: Illis
 olim hæresibus respondit Ecclesia, quæ, ut Joannes
 apostolus ait: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex*
nobis (1 Joan. ii); at error iste nec nobis exiit, nec
 ex nobis fuit. Christianis enim de Ecclesia, hoc est
 Christi corpore, quolibet errore tractis vel reced-
 entibus, Patres suprascripti responderunt, alienos
 et extra Ecclesiam vagantes errores silendo con-
 temperunt. Quibus et hic error connumerari po-
 test, qui nec, ut dictum est, de Ecclesia exiit, ne se
 de Ecclesia exiisse, ut aliæ hæreses erroris non hæ-
 resis nomine satis ostendit. Non enim hæresis dici-
 tur, nisi exiens de Ecclesia et agens contra Eccle-
 siam. Ad hæc ego fateor, hoc, inquam, et ipse,
 Christianos pertinaciter contra quamlibet rectæ
 fidei partem agentes, jam ab antiquo usitato nomine
 dici hæreticos, eo quod prave sentiunt vel fatentur,
 vocari hæresim. Sed utrum Mahumeticus error

hæresis dici debeat, et ejus sectatores hæretici, vel
 ethnici vocari, non satis discerno. Video enim eos
 hinc hæreticorum more de fide Christiana quædam
 suscipere, quædam abjicere; hinc ritu pagano, quod
 nulla unquam hæresis fecisse scribitur, facere pa-
 riter et docere. Nam cum quibusdam hæreticis,
 scribente sic in Alchorano suo impio Mahumeth,
 Christum quidem de Virgine natum prædicant, ma-
 jorem omni homine ipsoque Mahumeth dicunt, sine
 peccato vixisse, vera prædicasse, mira fecisse affir-
 mant. Spiritum Dei, verbum fuisse fatentur, sed nec
 spiritum Dei aut verbum, ut nos aut intelligunt aut
 exponunt. Christi passionem aut mortem non solum,
 ut Manichæi, phantasticam, sed nullam prorsus
 existisse vesaniunt. Hæc quidem et similia cum
 hæreticis sentiunt, cum paganis autem baptisma
 abjiciunt, sacrificium Christianum respuunt, pœni-
 tentiam cunctaque reliqua Ecclesiæ sacramenta de-
 rident.

14. *Sive hæreses sive paganorum deliramenta*
sint, debent impugnari. --- Elige igitur quod malue-
 ris, aut voca hæreticos propter hæreticum sensum,
 quo partim cum Ecclesia sentiunt, partim dissen-
 tiunt; aut dic paganos, propter excedentem impie-
 tatem, qua omnem hæresim erroris professione
 impia vincunt. Si hæreticos dixeris, probatum est
 supra omnibus hæreticis vel hæresibus obvian-
 dum; si paganos vocaveris, probo idque Patrum aucto-
 ritate ostendo, non minus et illis resistendum. Ad
 hoc affirmandum redeat ad medium supra nomi-
 natus Justinus philosophus et martyr. Hic pro de-
 feudenda Christi religione plurimum laboravit, in
 tantum ut Antonino quoque principi et illis ejus
 et senatui librum contra gentes scriptum daret,
 ignominiamque crucis non erubesceret, et alium
 librum successoribus ejusdem Antonini Marco An-
 tonino Vero et Lucio Aurelio Commodo. Est et
 ejus aliud volumen contra gentes, ubi etiam de
 demonum natura disputat. Item est et quartum
 adversus gentes, cui titulum prænotavit *Elegeos*.
 Est et dialogus contra Judæos, quem habuit ad-
 versus Tryphonem principem Judæorum. Sequatur
 hunc ad hoc astruendum Apollinaris urbis Ilia-
 polis, quæ est in Asia, episcopus, qui non solum
 imperatori Marco Antonino Vero insigne volumen
 pro fide Christiana dedit, sed et alios, quinque ad-
 versus gentes libros conscripsit. Edidit et Luglu-
 nensis Irenæus contra gentes volumen. Scripsit et
 Miliciades contra gentes Judæosque libros alios,
 composuit et Apollonius Romanæ urbis senator sub
 Commodo principe ac Severo, insigne contra paga-
 nos volumen, quod, rationem fidei suæ reddens, in
 senatu legit, ac post lectionem ejusdem senatus
 sententia pro Christo capite truncatus est. Succes-
 sit his Arnobius rhetor sub Diocletiano principe,
 scripsitque adversus gentes, quæ illis temporibus
 publice legebantur. Confecit et Methodius Tyrius
 episcopus libros contra Porphyrium paganum phi-
 losophum, contra eundem, et Leodicenus episco-

pus Apollinaris styllum exacuit, et triginta libros condidit. Non defuit assertioni huic supra nominatus ac saepe nominandus Athanasius Alexandrinus episcopus, hic non solum contra Arianos speciales hostes suos scripsit, sed et adversus gentes duos libros edidit. Sequatur hunc et Eusebius Emisenus episcopus, elegantis et rhetorici ingenii homo, hic innumerabiles, ut legitur, libros confecit, ex quibus præcipui sunt adversus Judæos et gentes. His universis nulli supradictorum doctrina inferior, imo forte superior Augustinus succedat, et libris notissimis viginti duobus De civitate Dei editis, non tantum contra hæreticos, qui de Ecclesia exeunt, sed et contra paganos ac Judæos, qui in Ecclesia nunquam fuerunt, contraque omnes omnino errores congruo tempore verbo scriptoque agendum esse doceat.

15. *Ut adversus Mahumetanam legem scribi posset, Petrus abbas Alchoranum ex Arabico in Latinum curavit converti.* — Sive ergo Mahumeticus error hæretico nomine deturpetur, sive gentili aut pagano infametur, agendum contra eum est, scribendum est. Sed quia Latini et maxime moderni, antiquo studio pereunte, juxta Judæorum vocem, varias linguas apostolorum olim mirantium, non nisi linguam suam noverunt, in qua nati sunt, cujusmodi tantus error esset, agnoscere nec dicam tanto errori obviare non poterant. Unde concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exarsit ignis, indignatus sum causam tantæ perditionis Latinos ignorare, et ipsa ignorantia nullum ad resistendum posse animari; nam non erat qui responderet, quia non erat qui agnosceret. Contuli ergo me ad peritos linguæ Arabicæ, ex qua procedens mortiferum virus orbem plusquam dimidium infecit, eis ad transferendum de lingua Arabica in Latinam perditū hominis originem, vitam, doctrinam, legemque ipsam quæ Alchoran vocatur, tam prece quam pretio, persuasi. Et ut translationi fides plenissima non deesset, nec quidquam fraude aliqua nostrorum notitiæ subtrahi posset. Christianis interpretibus etiam Sarracenum adjunxi. Christianorum interpretum nomina: Robertus Kece-nensis, Armannus Dalmata, Petrus Toletanus; Sarraceni Mahumeth nomen erat. Qui intima ipsa barbaræ gentis armaria perscrutantes, volumen non parvum ex prædicta materia Latinis lectoribus ediderunt. Hoc anno illo factum est quo Hispanias adii, et cum domno Aldefonso, victorioso Hispaniarum imperatore, colloquium habui, qui annus fuit ab Incarnatione Domini 1144.

16. *Susceptus labor quid prodesse possit.* — Sed forte adhuc aliquis: Quid proderit fastidientibus cibos ingerere? quid confert aspidi surdæ et obturanti aures suis disputatione multiplici insonare? Nam homines contra quos agere disponis, alieni sunt, barbari sunt, non solum moribus, sed et lingua ipsa, nil sibi Latinisque commune esse fatentur. Quomodo igitur audiet, ne dicam exaudiet

A Arabi Latinum, Persa Romanum, Æthiops vel Ægyptius Gallum? Videndum est ne frustra labor insumatur, cavendum ne utili opere relicto, superfluo tempus teratur. Ad quod ego: Poterit, inquam, quod scriptum fuerit in eorum linguam transferri, poterit Christiana veritas in litteras Arabicas vel quaslibet alias commutari; sic potuit nefandus error ad Latinorum notitiam meo studio transmigrare. Sic Latinum opus in peregrinam linguam translatum, proderit forsitan aliquibus, quos ductrix ad vitam gratia Deo lucrari voluerit. Sic ex litteris Hebraicis Vetus Testamentum, sic præter Evangelium Matthæi, ex Græco Novum in universas totius orbis linguas transfusum, mundum Deo subjecit, et per Christianam fidem ab inferis revocans, cælo restituit. Sic plurima alia Patrum opera et Latinus a Græco mutuavit, et Græcus a Latino accepit. Nec defuit inter alias multiplices orbis linguas nobis ignotas hæc sermonum ad invicem commutatio, de quibus fere, ut de apostolis, dici possit: *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* (Paal. xviii). Quod si forte hæc de qua agitur Scriptura aut interpretes non habuerit, aut translata non profuerit, habebit saltem Christianum armarium etiam adversus hos hostes arma, quibus aut se muniat, aut quibus, si forte ad certamen ventum fuerit, inimicos confodiat. Occurret fortasse volumen editum cogitationibus oculis nostrorum, quibus scandalizari possunt, aliquam apud impios illos esse putantes pietatem, et apud mendacii ministros aliquam credentes esse veritatem. Jungitur huic rationi auctoritas non parva, quæ etsi jure in talibus præire debeat, nil tamen obstat, si in re proposita rationem sequatur.

17. Scripserunt quoscunque præmisi et plures quos reticui contra hæreticos, Judæos vel ethnicos diversa magna, et mira opera, nec tamen scribentes quibus prodesse possent aut elegerunt aut præscierunt. Cumque nec elegissent neque præscissent quorum saluti labores proprii inservire deberent, non tamen idcirco vel animum a studendo, vel linguam a dictando, vel manum a scribendo vacare permiserunt. Non attendit Græcus scriptor Latino non posse prodesse Græcitatē, non cogitavit Latinus Græco frustra legi Latinitatem, non meditatū est quilibet quantumlibet barbarus sed Catholicus adversus quoslibet errores agens frustra se scribendi laborem assumere, quia non posset opus suum, nisi in varias linguas translatum, hominibus peregrini sermonis prodesse. Noverant, certi erant quod Spiritus sanctus ubi vult spirat (Joan. iii); sed scire non poterant quos, quando, vel quantum inspirat. Sciebant non esse aliquid neque qui plantat, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (I Cor. iii). Eapropter rigando, plantando ut boni servi quod suum erat implebant; quod Dei erat Domino dimittebant. Hos qui sequi voluerit, æstimo, imo affirmo, quia non errabit. Quod si et ipse fecero,

certus sum quia non errabo. Non errabo plane si simplici oculo fecero quod meum est, et Deo, ut dixi, servavero quod suum est. Non poterit certe, non poterit omnino labor causa Dei assumptus evadere absque fructu; si autem conversis profuerit, aut hostibus obstiterit, aut domesticos munierit, aut saltem horum scriptori pax bonæ voluntatis hominibus repromissa non defuerit. Sequatur ergo in

A nomine Domini Jesu dilati operis exordium. In fine addo, quia novi et certus sum insolita in talibus prolixitate me consuetas prologi metas aliquantulum excessisse, sed ut excusatum me lector habeat, sciat hoc importunis objectionibus disputantium contigisse, quibus ne brevis viderer, forte justo prolixior aliis exstiti.

INCIPIT LIBER PRIMUS DOMNI PETRI

ABBATIS CLUNIACENSIS

ADVERSUS NEFANDAM HÆRESIM SIVE SECTAM SARACENORUM.

Petrus Venerabilis ex amore Mahometanorum hunc librum aggreditur. — In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, unius omnipotentis et veri Dei, Petrus quidam, Gallus natione, Christianus fide, abbas officio eorum qui monachi dicuntur, Arabibus Imaclis filiis, legem illius qui Mahumeth dicitur servantibus.

1. Mirum videtur, et fortassis etiam est, quod homo a vobis loco remotissimus, lingua diversus, professione sejunctus, moribus vitæque alienus, ab ultimis Occidentis, hominibus in Orientis vel meridiei partibus positus scribo, et quos nunquam vidi, quos nunquam forte visurus sum, loquendo aggredior. Aggredior, inquam, vos, non, ut nostri sæpe faciunt, armis, sed verbis, non vi, sed ratione, non odio, sed amore; amore tamen tali, qualis inter Christicolæ et a Christo aversos esse debet; tali qualis inter apostolos nostros et illius temporis gentiles, quos ad Christi legem invitabant, exstitit; tali qualis inter ipsum Creatorem et rectorem omnium Deum, et illos quos, dum adhuc creaturæ non Creatori servient, a cultu simulacrorum vel dæmonum per suos avertit. Amavit plane ipse illos, antequam ipsi illum amarent; agnovit, antequam agnoscerent; vocavit, dum adhuc contemnerent. Contulit bona facientibus mala, misertus est perentibus sola gratia, eosque sic eripuit a miseria sempiterna. Habet hoc ab ipso Ecclesia Christianorum, ut sicut ille, ut ait Christus noster: *Solem unum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Matth. v), sic illa et in ipso amicos et propter ipsum diligat inimicos. Succedit huic Christianæ auctoritati ratio evidens, qua omne animal, ut ait quidam, diligit simile sibi. Probatur hoc inde, quod cum sub hoc genere, quod est animal, universæ quadrupedum, volucrum, vel quorumlibet talium species contineantur, familiarius sibi est unumquodque animal in propria specie, quam in universali genere. Apparet hoc in domesticis, claret et in ipsis agrestibus bestiis, quæ

B aut semper aut sæpe ab illis, quas a se natura discevit, abhorrent; easque quas similes sibi aut conformes sentiunt, consecantur. Quæ si, ut assolent fieri, contra se invicem qualibet de causa felle moto concertant, redeunt tamen cito, sedato motu, ad pacem, nec oblivisci quod factæ sunt prolixiore tempore possunt. Cumque inter infinitas, quæ, ut dictum est, sub animali continentur, species, etiam homo sit, et quod nulla alia animalium species habet, etiam ratione præditus sit, longe amplius cogitur diligere similem sibi, ratione suadente, quam ille natura trahente.

2. *Mahmetanos ad salutem invitat auctor.* — Hæ sunt causæ quibus vos Christianus diligere, quibus vobis salutem debet optare; harum altera divina, altera humana est. In illa præcepto divino obedit, in hac naturæ propriæ satisfacit. Hoc modo ego de innumeris et inter innumeros servos Christi minimus, vos diligo, diligens vobis scribo, scribens ad salutem invito. Non ad salutem filiorum hominum, in quibus, juxta verbum David, *non est salus* (Psal. cxlv), quia juxta eundem, *vana est salus hominis* (Psal. lxx), sed ad illam de qua idem: *Salus autem iustorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis* (Psal. xxxvi). Quæ psalmorum verba ea vobis de causa propono, quia psalmos a Deo David fuisse datos, a vestro Mahumeth audio. Loquens enim Abdæ Judæo, sic ait: *Unum quidem Deus, duo vero Adam et Eva, tria vero Gabriel, Michael, Seraphiel; quatuor lex Moysi, psalmi David, Evangelium, et Alfurchan.* Item: *Nec enim simul descendit super me verbum Dei, quemadmodum simul data est lex Moysi, psalmi David, et Evangelium Christo.* Invito vos ad salutem, non quæ transit, sed quæ permanet; non quæ finitur cum vita brevi, sed quæ permanet in vitam æternam. Hanc consequi, hac tempore a Deo præstituto frui mortalibus quidem datum est; sed non nisi illis, qui de Deo quod est, non quod non est, sentiunt; qui eum non juxta cordis sui phanta-

amata, sed sicut ipse se coli et vult et præcipit, colunt.

3. *Illorum legem impugnare volentes audire nolunt.*

Innatum est homini nolle falli et inquirere veritatem.

— Ad ista vos : Absit ut aliter sentiat intellectus noster ! absit ut aliter se habeat professio nostra ! Nos nihil de eo somniavimus, nihil prorsus confluximus, sentimus de ipso, fatemur de ipso, non juxta figmenta corporis nostri, sed juxta quod tradidit nobis missus ab ipso propheta noster. Ille cum sit ordine ultimus in prophetis, et velut signaculum omnium prophetarum, et legis divinæ non auctor, sed lator, non Deus, sed nuntius ; mandata cœlestia a Deo per Gabrielem sibi missa, nihil plus minusve continentia accepit, accepta patribus nostris nobisque servanda tradidit. Hæc servamus, hæc custodimus, his animas, his corpora, his vitam mortemque nostram dicavimus. Et, o homines, homines inquam, non solum natura rationales, sed et ingenio et arte rationabiles, utinam mihi hic intellectuales vestrorum cordium aures præbeatis ! Utinam superstitionis obstinatione remota, quæ subinferre præparo, audiat. Audiat ideo dico, quia quod valde mirum est, si tamen verum est, nullum contra morem vobis assuetum, nullum contra patrias vestras leges agere volentem, nullum contra ritus ab ipso quem supra nominavi vestro propheta vobis traditos disputare quærentem, vos velle audire audivi. Et non solum vos hoc a nullo velle audire accepi, sed ut ipsa loquendi primordia lapidibus aut gladiis, vel quolibet alio mortis genere obstruatis, vobis lege præceptum ab Oriente vestro ad Occidentem nostrum fama diffusa fatetur. Videte igitur, viri, juxta scientiam sæcularem prudentes ; videte, inquam, et remoto obstinate voluntatis obice, subtiliter considerate utrum mos iste probabilis sit, utrum ratione aliqua subnixus esse possit. Non vult aliquis hominum, qui non tantum natura rationales, sed et vivaci mentis acuminæ rationabilis est, non vult plane in rebus temporalibus falli, non vult certa pro incertis accipere, ut delusus cujuslibet astu vel imprudentia, quod verum est falsum putet, quod falsum est verum existimet. Non cedit in hac parte cuiuslibet necessitudini, nec alicui super his charissimo acquiescit, non amicis, non sanguinis affinitate conjunctis, nec ab ipsis quibus arctiori amoris vinculo jungitur conjugibus, se scienter decipi æquanimiter pati potest. Cumque multoties multa et maxima carni ac spiritui molesta, amicorum causa ab amicis patienter ferantur, istud tamen homini natura indidit, ne se falli ab aliquo, quantumlibet proximo aut amico, pacto quolibet patiat. Scrutamini universa officia mortalium et artes ipsasque liberales ; sed et ipsas quæ serviles dicuntur attendite, utrum aliquis studiosorum sæcularem scientiam amantium, de ipsis vel in ipsis se falli velit, et non magis earum veracem ac certam notitiam ab eruditoribus sive magistris accipere. Hoc indicato, præcipue ipsius terrenæ

A sapientiæ studium, cui percipiendæ cum hi qui Græce, philosophi, Latine, amatores sapientiæ vocantur, summo conamine inhiarent, ac pro ingeniorum varietate, de ipsa diverse sentirent, laxabant libera frena sermonibus, et pro majori minorive acumine rationis, in medium quæ senserant proferebant, innumeris disputationum modis ad veritatem earum rerum quæ in propositis quæstionibus versabantur, pertinere laborabant. Non obstruebant ora eorum quos studiosos inquirendæ veritatis credebant, imo magis de oppositis disputando, certatim se aliosque omni loquendi genere ad laudabile studium accendebant. Hic Græcorum, hic Latinorum, hic Persarum, hic Indorum aliarumque gentium sapientibus mos hoc propositum semper fuit, ut et ipsi scrutandæ rerum veritati semper insisterent, et ad idem inquirendum, examinandum, definiendum frequentibus studiosos collationibus animarent. Quis jam eorum ingentem multitudinem, qui inter reliquos in investiganda rerum veritate maxime floruerunt, enumeret ? Famosa et sollemnis est eorum notitia apud nostros, qui rerum creaturarum veritatem ac virtutem non tacendo, nec ad tacendum ora hominum obstruendo, sed loquendo ac disputando de naturæ occultis eruerunt ; et quæ absque duto certa ac vera esse repererant, tam sui temporis hominibus quam posteris tradiderunt.

4. *Non ergo negligenda inquisitio veritatis, sed maxime circa divina. Sola falsitas quærit tenebras, ac proinde falsa lex Mahumetana.* — Cum igitur omnis rationabilis mens rerum creaturarum veritatem agnoscere cupiat, illiusque veritatis agnitionem ad commodam suam convertere optet, et quod tacendo consequi non valet, quærendo ac disputando assequi velit, nunquam increatæ rei verax cognitio negligenda est. Nunquid quousque qui eam non capit intelligat, inquirendum, disputandum, examinandum non est ? nonne longe acrioribus stimulis ingeri mens humana debet ad agnoscendam increatam essentiam, quam ad investigandam creatam naturam ? Videatur quid de his duobus alteri præponderet, quid magis commodis humanis inserviat ; hoc inquam videatur, et tunc cuius magis cognitioni animus humanus insistere debeat agnoscetur. Volo plane rerum ad præsens visibilibus vim sive virtutem agnoscere, ut in aliquo mihi, dum hic mortaliter vivo, ut aliquid huic meæ transitorie peregrinationi auxilium vel commodum ferant. Ad quid autem rem increatam et super omnia creatam, cunctaque creata regentem agnoscere quæro, nisi ut et hic viventi congrua vitæ huic subsidia donet, et post mortem hanc æternaliter ac feliciter vivere præstet ? Quæ vero est natura hæc, quæ substantia vel essentia ? nonne illa quæ communi universarum gentium more, juxta proprietatem uniuscujusque linguae, Deus creditur, Deus dicitur ? Est igitur illa natura Deus, illeque solus increatus est qui solus Creator est, qui solus rector omnium,

qui solus præsentium et æternorum bonorum auctor et largitor est. Videte igitur, vos, videte, inquam, vos quibus scribo, et juxta psalmum David, cui, ut credo, non discrevit: *Iuste judicate, filii hominum* (Psal. LVII) utrum de creatura disputandum sit, de creatore tacendum, utrum libera loquendi facultas dari debeat quærenti de infimis et fugitivis bonis, et obstrui debeat os quærentia et agentis de summo et æterno bono. Liber ad cuncta mihi poterit esse discursus, loqui volenti de universis creatis, et statim ut de ipsorum Creatore agere voluero, lex Mahumetica os obturabit, aut si quid forte contra eam dixerō, vix primis verbis elapsis caput secabit. Estne hoc legis alicujus præterquam vestræ? vere nullius, plane nullius. Dirigite oculos huc illucque ab ortu solis usque ad occasum, ab austro usque ad aquilonem, universarum gentium leges, ritus ac mores scrutamini, et sicubi simile quid cautum vel traditum reperire poteritis, coram producite. Non sic, non sic, ut interim de aliis taceam, lex Christiana, non sic quidam de magnis Christi apostolis jubet. *Parati, ait, estote omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide et spe* (I Petr. III). Quid certe, quid portendit mos hujusmodi? quid sibi vult lex talis, quæ prohibet audiri contra vos disputantem? quæ pati non potest ratione prævia contra vestros, ut creditur, errores agentem? Nonne videtur vobis hoc omni plenum pudore? non cernitis hoc omnimodo refertum dedecore? Liberam semper frontem virtus habet, non quærit angulos, velari dedignatur, obscura fugit, clara cunctisque patentia quærit. Sola falsitas agnosci timet, discuti veretur, latibulis gaudet, produci in publicum ut mortem formidat. Quare hoc? quare, inquam, veritas lumen, falsitas appetit tenebras? hæc plane causa est, et nulla alia prorsus, nisi ea quam Christus noster in Evangelio suo, quod ei præter Mahumeth vester et dixit et scripsit, de bene agentibus et mala facientibus profert: *Omnis, ait, qui male agit, odit lucem; et non venit ad lucem, ne arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta* (Joan. III). Certe verba hæc verba veritatis sunt, verba sunt plane illius quem Mahumeth vester, de quo paulo ante scripsi, immensis laudibus effert, quem in diversis sui Alchoran locis nuntium Dei, Verbum Dei, Spiritum Dei fatetur, quem sine peccato vixisse, quem majorem omni homine, etiam seipso, non negat. Qui si absque peccato, juxta illum, in terris conversatus est, mendax pro certo non est; nam si notam mendacii non cavisset, utique non parvus, sed magnus peccator fuisset. Ejus verba sunt illa quæ præmissi: *Omnis qui male agit odit lucem, et qui facit veritatem venit ad lucem*. Ad quid istud? contra morem reprobum, contra legem inauditam, quæ non licere vult quod omnibus licet, quæ agere contra se ex ratione volentibus auditum et auditum intercludit. Nam si mos ille, si lex illa

A veritatis est, quid timet ad lucem venire, ut manifestum fiat quia in Deo vel a Deo sunt facta? Sed quid frustra longos circuitus de re cunctis nota facerem? Ilicirco plane absque dubio mos ille, lex illa toties nominata odit lucem, diligit tenebras, non fert arguentem, non patitur contradictorem, ne arguatur falsitas ejus, ne nota fiat orbi terrarum doloso silentio tecta nequitia ejus.

5. Proinde ridicula est lex Mahumetana. — Attendite jam et super his, et recolite verba illius vestri, ut putatis, prophætæ, quam frivola sint, quam enervia, quantum omni robore veritatis ac rationis carentia: *Si quis, ait ille, Deum sibi introducens loquentem, tecum disputare voluerit, dic te faciem tuam ejusque faciei sequaces ad Deum convertisse. Quod agendo tam legum scientes, quam illiterati, bonam legem sequentur; sin autem, tuum est mea præcepta gentibus solummodo patefacere. Item: Si quis tecum de lege certamen inire voluerit, dic ei anathema, et iram Dei talibus solummodo comminare. Et iterum: Nolite disputare cum legem habentibus; melior est enim cædes quam lis. Quæ sunt, quæso, hujusmodi verba? Ergone rationalis animus in tantum asinina stoliditate sepelitur, ut more bruti animalis illius, quolibet vel quantalibet onera sibi imposita patienter ferat, disceptare de his non audeat, inquirere utrum bona an mala, utrum utilia an noxia sint non præsumat? Si hoc concessero, necesse jam erit circumferri me omni vento doctrinæ, ac more arundinis flatu quolibet agitatæ, hæc illacque inflecti, cedere omni errori, acquiescere cuilibet falsitati, nihil certi tenere, bona malis, vera falsis indiscrete confundere. Quid plane hoc concessio distabit inter hominem et pecus? Quid inter humanum animum et belluinum spiritum? plane nihil quantum ad stultam obedientiam; sed rursus multum quantum ad diversam naturam. Non enim jam homo jumentis comparabitur, sed jure pecude stolidior judicabitur; non contradicit ejuslibet imperio pecus, quia caret rationabili animo, et acquiescit rationalis animus, contradicente rationis judicio; quia non est datum judicium pecori, indiscrete cunctis imperantibus cedit, cui inter bonum et malum, inter verum ac falsum discernere naturale est, his etiam quæ damnanda judicat, villior pecude factus, obedit. Miror nec mirari sufficio, quomodo hoc a peritis et doctis hominibus extorqueri ejuslibet astu potuit, ut crederent verba quæ præmissi a Deo esse prolata, cum nihil prorsus in eis nisi stultum, nisi crudele, nisi insanum invenire vel negligens vel studiosus lector prævaleat.*

6. Nam quid est hoc: *Si quis tecum disceptare voluerit, dic te faciem tuam ejusque faciei sequaces ad Deum convertisse*? Si ergo, ut teipsum alloquar, o Mahumeth, si certe mihi tecum de lege tua, utrum justa an injusta sit disceptare volenti, nihil aliud responderis, nisi te faciem tuam ejusque faciei sequaces ad Deum convertisse, credam te vera dixisse? credam te verum prophetam Dei fuisse? cre-

dam legem quam genti tuæ tradidisti a Deo tibi traditam esse? Vere me plusquam asinum, si assensero; vere plusquam pecudem, si acquievero. In quo enim mihi te veraciter aliquid dixisse vel in modico fidem facis, si te faciem tuam ad Deum convertisse, vel a Deo aversisse asseris? Sed et quod, obsecro, monstrum est, quod tibi dixisse Deum adjungis: *Quod agendo tam legum scientes quam illiterati bonam legem sequentur?* quid agendo? Si dixeris faciem tuam te ad Deum convertisse, propter hoc igitur tam legum scientes quam illiterati legem tuam quam bonam dicis sequentur. Sed quid rem aperte ridiculosam persequor? Hunc præcedentem sequatur et alius versus. Scribis enim Deum adjecisse: *Sin autem, tuum est mea præcepta gentibus solummodo patefacere.* Quid est hoc? Dixeras Deum dixisse quod si ea quæ præmissa sunt, diceres, tam legum scientes quam illiterati bonam legem sequerentur. Quid est ergo quod addidisti: *Sin autem, tuum est mea præcepta gentibus solummodo patefacere?* Facis primo Deum loqui modo enuntiantis, et nunc subinfers verba dubitantis: enuntiantis enim modo locutus est, quando dixit: *legem scientes vel sine litteris bonam legem secuturos;* dubitantis vero, quando dixit: *Sin autem.* Quod si enuntiative locutus est, cur omnes tam scientes quam illiterati tuam legem non sequuntur? Quod si dubitabat tibi credituros, quare dixit omnes legem tuam secuturos?

7. Sed sequitur et aliud quod præmissi capitulum: *Si quis tecum de lege certamen inire voluerit, sic ei anathema, et iram Dei talibus solummodo comminare.* Et hoc cui non liceat? cui plane hominum hoc non facillimum sit? Quod præceperis dicere mihi, hoc idem non prohibeo et ego dicere tibi. Sicut tibi leve est, ut mihi tecum de lege tua certamen inire volenti dicas anathema, ita mihi perfacile est ut, te mecum de lege mea agente, si acquiescere nolueris, dicam tibi anathema. Si leve tibi est iram Dei mihi, nisi tibi credidero, comminari, ita et mihi vel cuilibet facile est eandem iram Dei, nisi mihi acquieveris, comminari pariter et imprecari. Estne igitur justum, estne rationabile ut, nulla mihi auctoritate proposita, nulla ratione præostensa, credam tibi, acquiescam legi tuæ, si nihil mihi aliud, nisi anathema dixeris, si nihil aliud quam iram Dei comminatus fueris? Sed, quia ejus ponderis hæc tua verba sint brutis etiam pectoribus patet, procedo.

8. *Soli Judæi et Christiani legem proprie a Deo acceptam habuerunt. Cur Mahomet suos noluerit disputare cum legem habentibus.* — Nolite, inquit, disputare cum legem habentibus, melior est enim cædes quam litis. Et hoc infernale consilium quis non videat? Nolite, inquit, disputare cum legem habentibus. Qui sunt legem habentes? Prout obscura illius hominis intelligere possumus, legem habentes nulli sunt alii quam Judæi vel Christiani. Nam oculorum acie huc illucque diducta, nullos alios in orbe

legem habentes, quando hæc ab illo dicta sunt, vel tunc fuisse, vel adhuc esse video quam illos quos præmissi, Judæos scilicet aut Christianos. Hi plane, non alii, legem prius acceperant; acceptam juxta suos habitus vel intellectus tenebant. Judæi legem datam per Moysen, Christiani legem datam per Christum. Nam pagani, vel vestrae stirpis Saraceni, qui vestrum Mahumeth præcesserant, legem prius accepisse dicendi non sunt. Nulla enim vel paganis ab aliquo lex data fuerat, quos solus error falsis, nec nunc dicendis hominum opinionibus infecerat; nec Saracenis, quia necdum legis vestrae lator, ne dicam auctor superscriptus advenerat. Quod si quis forte opposuerit quasdam legum sanctiones Græcis, aut Latinis, vel quibuslibet aliis gentibus traditas, sicut olim Solonis leges Græcis, sicut quorundam Latinorum sapientium Romanis; respondeo legibus illis non esse cautum vel traditum quid de Deo crederent, quo ritu vel modo eum colere deberent; sed tantum non mandato divino, sed hominum consilio provisum qualiter suam rempublicam unaquæque gens regeret, quo ordine pacis vel belli tempore vitam transigeret, ne si abque alicujus certæ legis limite bestiali more vivere conarentur, mala bonis, justa injustis passim permiscendo, confunderent, ne ipsi vel eorum respublica in tanta rerum perturbatione diu persistere possent. De divinis vero nullus apud eos sermo, nisi qui omni auctoritate et ratione destitutus, et aut ex ridiculosis fabulis, aut ex stultis hominum deliramentis, aut fraudulentis demonum oraculis originem trahens, non ad veram deitatis cognitionem vel cultum homines duceret, sed idolis, vel quibuslibet rebus creatis pro Creatore ad colendum propositis, ab ipsa plenissime et omnino miserrime averteret. Ea de causa hujusmodi homines legem habentes dicendi non sunt, quam a Deo non acceperunt, sed ipsi sibi ritum vendi, vel Deum colendi, prout libuit, confixerunt. Soli ergo Judæi vel Christiani ante Mahumeth, vel ejus tempore, legem habentes dicendi sunt, quam non a se inventam, sed a Deo traditam acceperunt. De his igitur mihi videtur dictum ab eo: *Nolite disputare cum legem habentibus.* Cur hoc ab isto dictum? cur ne cum legem habentibus disputarent ab eo præceptum est? Si de veritate legis suæ confidebat, quare suos disputare prohibuit? Si diffidebat, cur ea quæ sui non possent defendere scripsit? Sed noverat aut ipse, aut (quod pace vestra dictum sit), qui per eum loquebatur Satanæ, legis Judaicæ vel Christianæ tantum esse robur, tam stabile fundamentum, ut non dicam humanis verbis, vel rationibus obrui, sed nec vi bellica, nec armorum fremitu, nec tormentis dirissimis, seu mortibus quibuslibet impulsu vel in modico posse mutari. Expertus fuerat illius primæ legis tempore Judæorum in Machabæis constantiam, evangelicæ gratiæ diebus in martyribus tolerantiam, non posse prævalere æternæ sapientiæ humanas rationes, invictæ virtuti non posse resistere mortalium languidos et enerves co-

natus. Eapropter qui mundanam sapientiam, qui humanam virtutem legibus divinis jam subtractam cernebat, quomodo sibi lite proposita de victoria suae partis blandiri poterat, vel saltem primos disputationum ictus perferre? Destitutus itaque omni resistendi praesidio, confugit ad fugam, et qui nihil rationabile vel ponere vel objicere poterat, elegit silentium.

9. *Non ratione, sed gladio agi voluit.* — Sed ne ex toto adversae parti cedere videretur, pro ratione arma assumpsit, et, furiosorum more, nulli dans interroganti responsum, ad lapides, fustes, vel gladios se convertit. His armatus agentem contra se impetit, imo priusquam agit, pene priusquam agere incipiat, velut ex improvise irruens fera crudelis, exstinguit. Talem tam justum, tam rationalem disputationibus finem vester propheta Mahumeth, o Agareni, imponit, tam aequa sententia inter partes sibi adversas discernit; tale iudicium usque ad sua vel vestra tempora saeculis inauditum laudabilis arbitri profert. Nam, ut praemisi, haec ejus verba sunt: postquam enim dixit: *Nolite disputare cum legem habentibus*, subdit: *Melior est enim caedes quam lis.* Et quid dicam? Deficiunt verba ad tantam absurditatem, tam bestialem crudelitatem, tam nefandam nequitiam confutandam. Vere avida humani sanguinis bestia Satanas hoc invenit, per hunc, velut per organum sibi congruum, hoc efflavit, cujus lingua velut penna vel calamo usus, tam inhumanum et immane facinus et dixit et scripsit. Sciebat fabulosam et nugacissimam, ut in suo loco probabitur, sectam aliter diu stare non posse; non ignorabat erroneum dogma velut aranearum telam levi negotio dissolvendum, si libera contra illud agere volentibus via pateret, si praedicatoribus verbi divini more antiquo adversus eam disputare liceret. Non erat immemor olim in omnem terram eorum sonum exisse, et in fines orbis terrae eorum processisse verba, qui missi a Christo, verbum aeternae vitae ubique disseminaverant, et totum fere mundum ad agnitionem veritatis perduxerant. Intelligebat nulum eorum, qui per eos crediderant, credere potuisse, nisi prius audiret quod credere deberet, nec audire hoc posse, si praedicator careret. Nam sicut ait quidam magnus Apostolus noster: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi* (Rom. x); non potuisset fides Christiana in hominum mentibus oriri, non audita praedicatione; nec audiri praedicatione potuisset absque praedicator. Et quia subtilis ad fallendum et perdendum perditus angelus maximo se fraudandum lucro noverat, sicut olim se fraudatum dolebat, si auditus audiendi sermonis Dei daretur, nec dubitabat se a cordibus deceptorum expellendum, si ille admitteretur, interposuit ferreum, quem de profundo nequitiae consilio hauserat, obicem quem nullus transgredi posset. Fecit hoc ut atrium suum, proh dolor! jam magnum, in pace custodiens, securius possideret, ut qui auditio verbo

PATROL. CLXXXIX.

A salutis salvari poterat, tali arte auditu subtracto, in aeternum periret.

10. *Lites et caedes damnat Ecclesia, sed magis caedes.* — Propter haec omnia prolatum est ab ille vestro toties nominato verbum tam solemniter exsecrabile: *Melior est caedes quam lis.* Et lites quidem etiam Christiana lex improbat, juxta quod praemisus noster Apostolus docet: *Servum, ait, Dei non oportet litigare* (II Tim. ii); damnat enim talium litium animosas contentiones, quae sunt non causa veritatis inveniendae, sed procaci studio propriae sententiae defendendae. Improbat plane, ut dixi, Christiana sobrietas superbas ac furiosas lites, docens discipulum sapienter et modeste vel quae proponenda sunt proponere, vel quae objicienda sunt objicere. Non approbat tamen, ut ille vester propheta, caedes, nec dicit: *Melior est caedes quam lis.* Utrumque enim malum esse docet, utrumque damnabile esse non tacet. Sed cum utrumque ipsius iudicio improbetur, magis tamen horum alterum damnat. Non dicit: *Melior est caedes quam lis*, vel, *melior est lis quam caedes*, quia non recipit comparisonem, quod omnino malum est adjunctum rei quae omnino bona est, vel e converso. De duobus enim bonis vel de duobus malis comparatio fieri potest, non de altero bono et altero malo, vel de altero malo et altero bono. Non igitur, ut dictum est, Apostolus noster dicit quod Mahumeth vester astruit, meliorem esse caedem quam litem, vel litem quam caedem, sed caedem longe pejorem. Et quae mens parum, ne dicam multum rationabilis, hoc verum esse non videat? disquirite universarum gentium iudicia, et quidquid usquam terrarum sol videt scrutamini utrum leges humanae, in aliis multis diversae, in hoc uno non convenient, quo longe majori poena plectitur injustae caedis reatus, quam injuriosae litis excessus. Mirum si et leges vestrae, quas prudentes secundum carnem non ignoramus, in hac tam iustissima causa non concordant, quod natura ipsa etiam verbis tacentibus praedicat, majorem injuriam majori poena puniendam, majorem jacturam majori ultione damnandam. Quod si ita est, meliorem esse caedem quam litem falsum est; sed litem malam, caedem longe pejorem verum est. Quod si forte intellectus illius in eo quod dixit: *Nolite disputare cum legem habentibus*, nec antiquos paganos rerum quarumlibet inventores excepit, longe deformius et diffidentius hoc ab illo scriptum est, quando etiam cum illis, quorum leges nulla divinitatis auctoritate, nulla veritatis virtute subnixae, coram processerant, disputare ausus non est. Quid igitur restat? Deponite tantum dedecus, neque vos tam turpi nota deinceps inuri patiamini, qua putatur in tantum vos diffidere de propria secta, in tantum eam omnirationis robore destitutam, ut ne dicam sponte, sed nec provocati in publicum prodire audeatis, aut cum quolibet vel minimo contradictore disputationum manum conserere.

11. *Ex charitate loquens hortatur ut saltem au-*

diatur. — Et qualiter nobis vel orbi, partis vestræ, si qua esse posset, iustitia vel veritas innotesceat? qualiter vobis et vestris lux fidei Christianæ infulgebit, si nec vos vestra qualiacunque sint proponitis, nec nostra à nostris auditis? Et licet non ignoremus quod vestræ vobis sufficere videantur, quod plenam vos deitatis notitiam habere credatis, quod tam nos quam omnes alios aliarum vel alienarum legum sectatores præter vos errare arbitremini, audite tamen quæ proponenda sunt, cum pace, nec in hoc ab universarum gentium vel legum more tolli dissentiat, maxime cum liberum vobis sit, disputationibus cunctis et allegationibus finitis, quæcunque dicta fuerint aut probare aut improbare, aut suscipere aut respuere. Et quia causa salutis vestræ me ad hæc scribenda impulit, nec quia ignotissimi et remotissimi eratis, charitas quam, non ut erga Christianos, sed ut erga ethnicos habeo, silere me permisit, debetis et vos hanc saltem huic charitati meæ vicem, ut si his quæ dicenda sunt nolueritis acquiescere, saltem non recusetis audire. Non deserat et illud tenax vestrorum ista legentium vel audientium memoria, ut quia in rebus dubiis non potest agnoscere quod verum est, nisi prius destruat quod falsum est, necesse mihi erit et contra vestrum legislatorem, et contra ipsius legislationem verbis materiei congruentibus agere, quia non parva veritati injuria fieret, si vel in sententiis vel in sermonibus contra iustitiam relator parceret falsitati.

12. *Christianorum exemplum qui Judæos etiam contraria prædicantes audiunt. Hac ratione reges et principes Christianæ veritati adhæserunt.* — Non igitur statim moveamini, non statim, ut sic loquar, insanialis, et ad lapides, ut supra dixi, aut gladios concurratis. Imitemini saltem in hoc nostros, qui cum frequentem cum Judæis, quorum inter ipsos plurima multitudo subjecta moratur, sermonem conserant, et multa ac pene universa fidei Christianæ contraria ab ipsis audiant, non in furiam commoventur, nec velut contra blasphemos in eorum necem insurgunt, sed audiunt patienter, respondent sapienter; neque hos ut hostes salutis suæ statim perimunt, sed æquanimitè, si forte aliquando convertantur, expectant. Hunc modum et erga innumeros ipsius vestri generis ac vestræ legis captivos, quos in præliis sæpe capere solent, conservant, et sola ad proprium solum redeundi facultate subtracta, linguæ libertatem non adimunt. Et ut ipsi nobis aliquid velut ex vestra parte opponamus, quod quia forte ignoratis, ipsi opponere non possetis, legitur in lege Judæorum quæ et Christianorum est, sed sic a nobis intellecta ut intelligenda est, Deum præcepisse occidi blasphemos, qui aliquid ad Deum pertinens verbis vel factis impiis temerare audent. Sed non juvat in hoc vel in modico partem vestram, quia legis illius auctorem, præter paucos paganos, verum Deum esse nullus jam in orbe dubitat; quod vero sæcta vestra ex Deo non sit, omne præter vos uni-

versarum quæ sub cælo sunt gentium genus affirmat. Justum igitur est ut quos blasphemos creditis, interim occidere differatis, quousque indubio veritatis examine cognoscatur prophetam vestrum a Deo missum, legem vestram a Deo datam fuisse, sicut ille qui blasphemos præcipit occidi, verus Deus probatur existere. Tali modo, tali consideratione, non furiosa sed sollicita, non præcipiti sed modesta, universæ gentes totius orbis, reges ac principes Christi nuntios susceperunt, susceptos audierunt, et licet diu multumque conati resistere, tandem rationi, tandem perspicuæ veritati, imo spiritui Dei illustranti cesserunt. Inter quos, ne nimius sim, innumerabiles dimitto, regnum quoddam in ultimis Occidentis partibus, ac pene extra orbem constitutum, vobis propono ac regem ipsius, Ethelbertum nomine, qui pene vestro Mahumeth contemporaneus exstitit, in exemplum produco.

13. *Quomodo Angli fidem susceperunt.* — Britannia prius ab antiquis Britonibus regnum illud dicebatur, sed, ab Anglorum gente nomine derivato, nunc Anglia vocatur. Gens illa ante quingentos annos de partibus Saxonie egressa, magnas illius insulæ partes (nam insula est magno mari Oceano circumsepta) in bellica obtinuit, atque in ea sibi regnum constituit. Erat hæc gens antiquis idololatriæ erroribus adhuc irretita, et cultum Creatoris creaturæ impendens, longe ab ipso sejuncta. Misertus est tandem benignus Conditor erroris gentis, et per summum Christianorum magistrum, Romanum dico pontificem, qui Gregorius dicebatur, a morte eam eripuit, et sempiternæ vitæ adjunxit. Is enim divino tactus spiritu, ad evangelizandum illi genti Christi Evangelium, electos misit discipulos, in quibus primus erat vir quidam sanctus, nomine Augustinus, per quorum verba et insignia opera rex cum integra gente ad fidem Christi conversus, et Christianorum numero fideliter adjunctus est. Sed quomodo nuntios sibi missos suscepit, quid post causam adventus sui reddidit eis responderit, quid egerit, qualiter se erga eos habuerit, quia ad causam de qua agitur multum, imo ex toto pertinet, audite; verba vero ipsa ex antiqua Anglorum historia excerpta hæc sunt: *Eo tempore rex Ethelbertus in Cantia potentissimus erat, qui ad confinium usque Humbri fluminis, quo meridiani et septemptriales populi Anglorum dirimuntur fines, imperium protenderat. Est autem ad orientalem Cantie plagam Thanetos insula non modica, id est magnitudinis, juxta consuetudinem estimationis Anglorum, milliarius sexcentorum, quam a continenti terra secernit fluvius Wantsumii, qui est latitudinis circiter trium stadiorum et duobus tantum in locis est transmeabilis, utrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo applicuit servus Domini Augustinus et socii ejus viri, ut ferunt, fere quadraginta. Acceperunt autem præcipiente papa Gregorio de gentis Francorum interpretes centum, mandaveruntque regi se venisse de Roma ac nuntium ferre optimum, qui*

sibi obtemperantibus æterna in cælis gaudia et regnum sine fine cum Deo vivo et vero sine ulla dubietate promitteret. Qui hæc audiens, manere eos in illa quam audierat insula, et eis necessaria ministrari, donec videret quid eis faceret, jussit. Post dies ergo venit ad insulam rex, et residens sub divo, jussit Augustinum cum sociis ad suum ibidem advenire colloquium. Caverat enim ne in aliquam domum ad se introirent, veteri usus augurio, ne superventu suo si quid maleficæ artis habuissent, eum decipiendo superarent. At illi non dæmonica, sed divina virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo portantes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, litaniasque canentes, pro sua simul et eorum propter quos venerant salute æterno Domino supplicabant. Cumque ad jussionem regis residentes, verbum ei vitæ una cum omnibus qui aderant ejus comitibus prædicarent, respondit ille dicens: Pulchra sunt quidem verba et promissa quæ assertis; sed quia nova sunt et incerta, non his possum assensum tribuere, relictis eis quæ tanto tempore cum omni Anglorum gente servavi. Verum quia de longe huc peregrini venistis, et ut ego mihi videor perspexisse, ea quæ vos vera et optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis, notumus molesti esse vobis; quin potius hospitio vos benigne recipere, et quæ victui vestro sunt necessaria ministrare curabimus. Nec prohibemus quin omnes quos potestis fidei vestræ religionis prædicando societis. Dedit ergo eis mansionem in civitate Dorobernensi, quæ imperii sui totius erat metropolis, eisque, ut promiserat, cum administratione victus temporalis, licentiam quæque prædicandi non abstulit. Sic rex iste, sic innumeri alii aliarum gentium reges nuntios Christi suscipiebant, susceptos omni humanitatis et honore colebant. Decet vos hoc idem facere; aut si non ex toto illos imitari disponitis, saltem si quid commodi vel salutis vobis afferant, audire pariter et probare.

14. Cum multa ex Judaicis et Christianorum scriptis acceperit Mahumet, miratur cur non omnia. Lex Judaica et evangelica cum ex Deo sit, tota sancta est et tenenda. — Jam ad proposita sermo festinet, et primo contra pessimum hostem Dei adjutus spiritu Dei ad prælium accingatur. Sed priusquam comminus manus conserere assueta ratio præliandi suadeat, præmiuo quod præmittendum est, quæro quod quærendum est. Ex quo ab aliquot annis lex Mahumetica de lingua Arabica in patriam, id est Latinam, meo studio translata est, mirari non desino, nec satis mirari sufficio, quâ ratione propheta ille vester suo Alchoran quædam de Hebraica, quædam insuper de Christiana lege excerpta admiscuit, et cum magni se pro viribus utrique genti hostem exhibeat, velut Judæus aut Christianus, plurima quæ scribit legis eorum auctoritate confirmat. Si enim his quæ nostra sunt credit, utique in quantum credit, nullo rationabiliter resistente, nobiscum sentit. Quod si ex parte nobiscum sentit, cur non omnibus quæ nostra sunt assentit?

A Si acquiescit Judaicis vel Christianis scriptis ex parte, cur non acquiescit ex toto? Cur monstruosum se exhibet recipiendo ex Scripturis nostris quod vult, et rejiciendo quod non vult? Nam lego eum introducetem in illo suo libro nomina vel gesta illorum, quos litteræ Hebraicæ sonant; cerno eum nominantem quos Scripturæ Christianæ memorant: De illis quasi excerptos video, Noe, Abraham, Lot, Jacob, Joseph, Moysen, Pharaonem, David et quosdam alios; de istis Zachariam, Elizabeth, Joannem Zachariæ filium, Mariam, Jesum vel Christum Mariæ filium, Gabrielem Zachariæ vel Mariæ loquentem, Joannis exortum, Christi nativitem ex Virgine, et quædam alia. Cum igitur, ut dixi, quædam ex jam dictis Scripturis excerpterit, cur non aut Judæus factus est cuncta Judaica suscipiendo; aut Christianus, Christiana ex integro volumina approbando? Cur bonam dixit legem Judaicam, quam non sequitur? cur Christianum Evangelium prædicat, quod vituperat? aut enim pravæ sunt hæ Scripturæ et abjiciendæ sunt, aut veraces et prædicandæ sunt. Nam longe alia lex est divinorum verborum quam humanorum; alia longe ratio legis divinæ quam traditionis humanæ. Nam si in quarumlibet gentium legibus quædam juste decreta sunt, sæpe tamen contingit quod contra regulam æquitatis aliqua vel forte plurima sancita sunt. At non ita prorsus, non ita in lege cœlesti, nec sic in supernis oraculis, quolibet tempore, quibuslibet datis. Etsi enim ab humanis ingenis rationabiliter ratione utentibus verâ aliqua proferuntur, potest fieri ut, quia homines sunt, quandoque raro, quandoque sæpe fallantur. Unde in Psalmis, quos jam dictus propheta vester David traditis asserit, legitur: *Omnis homo mendax* (Psal. cxv). Illa autem æterna majestas quæ Deus est, a quo omnis veritas, imo qui etiam essentialiter veritas est, sicut lux in tenebras non potest mutari, sic vel sono audibili vel inspiratione intelligibili creaturis rationabilibus loquens nescit mentiri. Inde constat quod cuncta mortalibus ab ipso tradita et per eos scripturæ mandata, vera sint, certa sint, indubia sint. Ex his colligitur quod si litteræ Judaicæ vel Christianæ, imo, ut verius dicam, sensus earum a Deo ad homines processit, et ab illo ipsis traditus est, ut veraces, et velut rivus a fonte veritatis derivatus, non ex parte ut vester propheta facit, sed ex toto suscipiendæ sunt, honorandæ sunt. Cûr ergo legislator vester partim has Scripturas approbat, partim reprobât, partim suscipit, partim abjicit? Nam, sicut dictum est, si divinæ sunt, non ex parte, sed ex toto suscipiendæ sunt; si divinæ non sunt, non ex parte, sed ex toto reprobandæ sunt. Aut ergo suscipiat has scripturas sicut divinas, aut servet Alchoran suum, aut si divinas esse negaverit, auferat ea quæ inde assumpsit de Alchoran suo: imo justiore assumpto consilio, auferendo falsa quæ de falsis scripturis assumpserat, falsificet simul et auferat eorum causa ipsum totum Alchoran suum;

15. *Veterem ac novam Scripturam corruptam fuisse contendunt Mahumeti sectatores.* — Ad hæc aliquis vestrum : Libros Judaicos vel Christianos divinos fuisse non nego; sed sicut a primis auctoribus conscripti sunt. Sed novi processu temporis diversis casibus illa prima volumina perisse, ac postmodum a quibusdam Judæis Judaicos, a quibusdam Christianis Christianos reparatos fuisse, qui primorum librorum velut originalem veritatem ignorantes, tam ex variis præcedentium relationibus quam ex proprii cordis conjectura, libros qui nunc a Judæis vel Christianis habentur, prout libuit, condiderunt, ac vera falsis, falsa veris permiscentes, omnem eis veritatis constantiam abstulerunt. Hæc de causa libris hujusmodi, quibus utraque gens instante tempore utitur, fidem non adhibeo, hæc de causa falsatos vel corruptos affirmo. Electa sunt tamen a Deo et tradita prophætæ nostro quæ vera esse constabat, atque ab illo scripturæ legis nostræ admista. Ista per illum legislatorem nostrum Deus inter verum falsumque discrevit, mittendo ei per totos ea quæ ex ipsis scripturis vera esse noverat, non mittendo quæ falsa esse sciebat.

16. *Refelluntur.* — Et, o prudentes juxta carnem viri! unde istud probatur? unde probatis, inquam, quod proponitis, unde ostenditis libros prius veraces a sequentibus vel Judæis vel Christianis corruptos? Et gratias quidem Deo, quod aliquando veraces fuisse asseritis; in hac enim parte nobiscum sentitis, in hac parte Judæis concordatis. Sed ad probandum, ut dictum est, quod falsati fuerint, quam auctoritatem, quam rationem, quibus cedere compellamur, affertis? Et certe juxta legem divinam et secundum illam, quæ universarum gentium leges aut jura scripta superat, Romanam, dico, agentis probatio semper incumbit. Creditis et proponitis libros divinos Judaicos a Judæis, Christianos a Christianis processu temporis casibus variis esse corruptos; sed quia ut absentes scribenti respondere non potestis, proponam ipse mihi, nec segnius quam vos, vestra quibus innitimini volumina percrutabor. Nullo vestrum, ut arbitror, resistente, universis scripturis vestris juxta vos sublimius et velut vertex omnium supra memoratum Alchoran vestrum existere prædicatur. Illud enim est quod de cælis a Deo missum, et non simul, sed paulatim ac per partes mense qui apud vos Ramazan dicitur, prophætæ vestro a Gabriele traditum affirmatis. Ipsum igitur ab illo suo principio, quod est : In nomine Domini pii et misericordis, te sanctificando omnium gentium Dominum, omnium regem, omnium Deum jugiter atque suppliciter exoro, .psum, inquam, summæ legis vestre ex integro librum revolvite, et si aliquid de falsatis libris Judaicis aut Christianis vel a Deo vel a vestro propheta dictum eruere inde poteritis, coram proferte. Scrutamini et alios, licet longe inferioris auctoritatis, qui apud vos leguntur aut habentur libros, et aut breve aliquod verbum, aut saltem iota unum,

A corruptas a quibuslibet quolibet tempore scripturas jam dictas significans nobis proponite. Sed non sumus adeo ignari aut expertes litterarum vestrarum, nec lingua Arabica adeo se subdere potuit cognitioni Latinæ, ut aliquid earum rerum quæ ad causam assumptam pertinent, nos latere potuerit, et utrum litteræ vestræ in aliqua parte sui nostras falsatas esse contineant, nobis licuisset ignorare. Habet gens nostra plurimos in utraque lingua peritos, qui non tantum ea quæ ad religionem vel ritum vestrum pertinent, ex vestris litteris sollicite eruerunt; sed etiam quantum ad liberalia vel physica studia spectat, armariorum vestrorum intima penetrarunt. Ea de causa tam ex translatis litteris jamque Latinis, quam ex ipsis Arabicis cognoscimus, nec Alchoran vestrum, nec librum Abdiæ Judæi, nec genealogiam Mahumeth, nec quælibet alia legem vel legislatorem vestrum sonantia volumina, scripturas Hebraicas vel Christianas quolibet tempore aliquo casu falsatas esse, vel in modico memorare. Cum hæc ita se habeant, cum litteras nostras vel Judæorum, ut sæpe dictum est, aliquando falsatas esse libri vestri in nulla sui parte contineant, unde hæc opinio vobis? unde fama hæc? quo auctore traditio tam falsa, imo tam nulla processit? Mirum enim et supra quam dicere possim mirum est, homines, ut supra jam scripsi, quantum ad temporalia et humana prudentes, quantum ad æterna et divina tam hebetes, ut cernere non possint non esse cuilibet traditioni credendum absque examine, non esse acquiescendum famæ vulgaris absque certo et fide digno auctore. Et prorsus quidem stolidum est dubio auctori cedere; sed super omnia brutum est absque ullo auctoris nomine inani tantum stultarum plebium fama vulgata tenere. Hæc enim jam sola superesse videtur, qua omnino insulse, imo imprudenter, opinamini divinos libros prius casu perditos, postmodum falsitate veritati admista, prout novis scriptoribus libuit, reparatos.

17. Sed jam veniat traditio famosa in medium, et quibus casibus libri toties nominati perierint indubia veritate ostendat. Ac primum qualiter Judæi legem a Deo sibi datam cum prophetiis et aliis coherentibus libris amiserint, ordine congruo servato declaret. Nam notum est orbi Judaica volumina multo tempore Christiana præcessisse; evangelica vero sive apostolica longe post ab evangelistis et apostolis descripta. Unde justum est ut eo ordine quo perierunt, perisse; eo ordine quo falsata dicuntur, falsata esse probentur.

18. *Quibus ineptiis probent Mahumetani legem Judaicam fuisse corruptam.* — Dimissi, aiunt, regis Persarum indulgentia a captivitate Babylonica Judæi, atque ad Palestinam suam redire permitti, libros divinos, quos secum dum captivi tenerentur habuerunt, asino inposuerunt : et sic cum promiscua multitudine iter aggressi sunt. Et quia, ut mos est multitudinis iter agentis, quidam velocius, quidam tar-

dijus incedebant; diversisque itineris necessitatibus ad plurima distracti, nunc his, nunc illis occupantur, asinum divinæ legis latorem incautius observaverunt. Cumque primi ab ultimis longo viæ spatio discreti negligenter incederent, brutum illud animal, rectore jam carens, utque hujusmodi animalia solent, lasciviens, relicto itinere, devia secutum est; quod paulatim procedens, et nunc per plana cursitando, nunc montana conscendendo, a suis segregatum, cum nemo sequeretur, disparuit, talique casu cum lege Dei quam ferebat, periit.

19. *Refelluntur.* — Hæcine est, o viri, fama? hæcine est traditio qua constat apud vos legem Judaicam perditam, libros propheticos amissos? Et qualiter, qualiter, inquam, persuaderi potuit circumspectis hominibus Judæos a captivitate jam dicta redeuntes, tam incuriosos, tam desides, tam indevotos erga sacra sua, quæ sola, amissis aliis omnibus, eis supererant, existere potuisse? Jam enim ante septuaginta annos dum captivarentur, eversa urbe, succenso templo, arca Dei perdita, aureis, argenteis ac æreis multi ponderis vasis, quæ Deo sacra fuerant, cum captivato populo in Babylonem translatis, nihil sacrorum suorum redeuntibus, præter legem et vasa regali dono sibi restituta supererat. Quomodo igitur aut verum aut verisimile videri potest, homines ardentissimis animis ad patriam festinantes, et erga religionem traditam toto nisu flagrantem, legem Dei, de qua tota spes eorum pendebat, et de qua sola apud alios vel proximos vel remotos mundi populos gloriabantur, sic neglexisse, sic animali vilissimo imposuisse, sic nec uno de tot millibus saltem sequente incustoditam dimisisse? Et ubi erant vel quo declinaverant mirristri? ubi Levitæ? ubi qui de captivitate redierant sacerdotes? et si nobilium vel vulgarium multitudo mistim vel sparsim incedens, cui servandæ legis cura imposita non fuerat, legiferum asinum, non attendens quo diverteret, subsecuta est, aut præcessit; videtur esse consequens, ut ad id electi universi pariter alias diverterent, nec saltem unum de multo custodum numero ad servandam legem, imo, ut sic dicam, totam spem suam reliquerint? Quis enim facile equum vel jumentum quodlibet suum sic absque omni custodiæ cura negligit?

20. *Plura fuisse apud Judæos legis exemplaria.* — Sed esto (sit quod non fuit) aberraverit asinus, et in via sequens disparuerit, amiserit stultus et iners populus asinino errore legem, perdidit tali casu, imo tanto infortunio sacra illa, quæ jam dictum animal tunc ferebat volumina; nunquid nusquam in toto orbe aliud ejusdem legis volumen, vel penes Judæos, vel penes alios aliquos remanserat? An inter tot millia Judæorum, vel qui de Chaldaea ad Syriam redibant, vel qui per plures ac diversas orbis partes vel captivati vel fugati fuerant, nullus erat qui eandem legem in alio transcriptam volumine haberet? Et certe si aut divinis aut aliis veracibus historiis credere non refugitis, ante illam quæ

a rege Chaldaeorum, qui Nabuchodonosor dicebatur, de Judæis facta est, captivitatem, a regibus Assyriorum decem stirpis Judaicæ tribus in Medos et Persas aliasque orientis gentes translatae sunt. Nunquid tanta gens, imo tot populi, quibus lex illa Dei communis erat, nullos legis tam famosæ libros secum, dum transferrentur, tulerunt? Et quæ gens qualibet lege scripta vivens, uno et solo volumine contenta est? Quomodo innumeris gentibus per multiplices urbes, per vicos, per castra, per villas diffuse manentibus, multamque terrarum partem occupantibus, unum tantum legis suæ volumen sufficere posset? An non omnes ubique gentes non solum in singulis civitatibus, sed pene in singulis et modicis villis, legis cui se devoverunt, singula aut forte plurima volumina retinent? Nonne ipsi de quorum lege agitur Judæi, per totam Europam ac per alias mundi partes sub Christianis manentes, non solum milleni aut centeni, sed etiam sexageni aut quinquageni uno in loco simul habitantes, legem integram, prophetas omnes, aliosque Hebraicæ linguæ libros nobis nostrisque in Synagogis suis quotidie ostendunt, commodant, offerunt? Vix plane apud nos viginti simul morantes absque libris hujusmodi inveniuntur Judæi. Nonne simili modo et apud vos? Scrutamini in partibus illis, in quibus eos vestro dominio subjecistis, et me non falsa loqui, ut arbitror, agnoscetis.

21. *Sacra volumina in omnibus urbibus conservantur.* — Fuerat et iste mos eorum, dum antequam a diversis gentium regibus captivarentur, adhuc quasdam partes Syriæ sibi a Deo concessas cum sua illa metropoli Jerusalem incolebant, ut non tantum in urbe illa, in qua sola eis Deo sacrificare licebat; sed etiam in cunctis aliis urbibus suis, et fere in universis ditionis suæ castellis et burgis tam legis quam aliorum librorum volumina conservarent. Nam nec aliter, ut ratio consulta declarat, tam profuse legis doctrinam discere vel memorie tradere, maxime tanti numeri populi possent, nisi in multis ac diversis locis manentibus et multitudo librorum adesset, et multorum magistrorum solertia non deesset. Non enim fieri poterat, ut ter tantum in anno totus ille populus, Dei præcepto ad principalem urbem ad orandum et sacrificandum conveniens, paucissimis diebus, quibus ibi morabatur, lege Dei instrui, et quantalibet doctorum instantia, angustia temporis prohibente, plene posset doceri. Habebant igitur plurima loca, habebant plurimi in locis diversis manentes, integrum legis divinæ et aliorum voluminum corpus; sicque tam in illis Syriæ partibus, quam in aliis per orbem diffusis regionibus, lex Dei ab innumeris conservata perire non poterat.

22. *Saraceni ipsi plura etiam sui Alchorani exemplaria habent. Librum legis perditum non fuisse probatur ex Esdra.* — Sed quid loquor de Hebræis? quid dico de aliis gentibus? quod leges quibus vivunt, sive a Deo traditas, sive ab ipsis inventas,

non uno in loco contineant, sed per loca aut quibus dominantur, aut in quibus morantur, diffundant? Vos, vos, inquam, convenio, Alchoran vestrum traditum, ut dicitis, a Deo Mahumeth vestro, sola Meccha ubi jacet continet? Nulla hoc Arabiæ alia civitas, nulla Ægypti, nulla Africæ, nulla orientaliū civitatum vobis subditarum, nullum earum castrum, nullus vicus, præter Meccham, Alchoran illud habet? Credo, nisi monstruose pertinaces esse velitis, et veritati notissimæ repugnare, tam vestro quam universarum gentium exemplo, concedetis Judæos nullo tempore fuisse contentos simplici Scripturarum suarum volumine, nec pro fabuloso et mendoso, imo nullo bruti animalis errore, legem Dei in illo Judæorum a Babylone reditu potuisse perire. Affuebat enim ex diversis partibus orbis, unde resumī nō deerat facultas, unde rescribi ex innumeris exemplaribus posset. Quod quia rationaliter negari non potest, procedat sermo ad sequentis, et Judæos post illum suum a Babylone reditum libris legis divinæ caruisse demonstrat. Sic enim in libro Esdræ, qui de numero Judaicorum voluminum est, legitur: *Congregatus est omnis populus, quasi vir unus, ad plateam, quæ est ante portam Aquarum, et dixerunt Esdræ Scribæ, ut afferret librum legis Moysi, quam præcepit Dominus Israeli. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram omni multitudine virorum et mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi: et legit in eo in platea, quæ erat ante portam Aquarum, a mane usque ad medium diem, in conspectu virorum ac mulierum et sapientium; et aures omnis populi erant intentæ ad librum (II Esdr. viii). Et versu interposito: Et aperuit Esdras librum coram omni populo, et benedixit Esdras Domino Deo vocæ magnæ. Et respondit omnis populus: Amen (ibid.). Nunquid Esdras qui de illorum numero captivorum erat, quorum, ut dictum est, incuria lex Dei, juxta vestrorum opinionem, perierat, legem falsam tam subito considerat? cumque et ipse vir justus et sapiens in eodem volumine prædicetur, nullaque vel ipsi vel populo spes nisi in Domino tunc fuerit, quis sani capitis vel suspicari audeat ab eo legem Dei corruptam, et in totius populi conspectu ad legendum productam? Sed quia apertissime falsis diu immorandum non est, actu producantur certa indicia, quibus legis divinæ liber vel ab Esdra, vel a quolibet alio falsatus probetur, aut ridicula et impulsiva a patre mendacii procedens opinio reprobetur.*

23. Si lex falsata fuisset, impossibile esset eam ab omnibus et semper recipi, nullo advertente. — Sed iterum, et iterum ad mirandum commoveor, nec satis tam prodigiosa admirari sufficio, quo Satanæ astu hominibus ratione utentibus persuaderi potuit ut aut crederent, aut putarent libros, tanto tantorum seculorum testimonio veraces, tamque a plus quam duobus millibus annorum ubique per orbem diffusos, cujuslibet falsatoris arte potuisse corrumpi. Quid enim? nunquid etsi constaret, juxta vestram

A suspicionem, ab aliquibus falsariis falsatos, constaret absque veritatis examine ab orbe susceptos? Itane aliquando sensus humanus obrutus? sic ratio sepulta fuit, ut non discerneret quod susceperet? imo (quod longe amplius mirandum est!) tantæ falsitati in universis præter vos linguis et gentibus assentiret? Qualiter per mille fere annos, dum adhuc lex illa Dei, ut creditis, incorrupta maneret, a nullis præter Judæos suscepta est et falsata, usque ad ultimos mundi terminos per universos populos diffusa est? Sed quæ in voluminibus illis falsitas notari potuit? in quibus suis partibus? in quibus versibus primus legis illius liber qui Genesis vocatur, veritate mutata, falsitate admista corruptus apparet? in quibus B Exodus? in quibus Leviticus? in quibus liber Numeri? in quibus Deuteronomium? nam in his quinque summa Judaicæ legis consistit. In quibus falsati apparent Jesu Nave, Judicum et Ruth libri, qui prioribus quinque adjuncti, Græco sermone Heptateucus vocantur? An forte in historica relatione? an in legislatione? Si de historia, hoc est de rebus gestis ab ipsa cœli et terræ creatione usque ad eorundem librorum finem quæstio est, nonne pene omnia, ut tibi leguntur, Mahumeth in Alchorano suo Deum sibi fingens loquentem fatetur? Hoc de cœli et terræ creatione, hoc de Adam et Eva, de paradiso, de nemore paradisi, de arbore prohibita et serpente, de expulsionem a paradiso Adam et Evæ, de Cain et Abel, de Noe et arca, de diluvio, de Abraham et Jacob, de Joseph, de Moyse et Aaron, de Pharaone et Ægyptiis, de Israel et maris Rubri transitu, de proluxa illius populi per deserta peregrinatione, de terra Chanaan Israeli promissa et tradita, ac ut dictum est, pene de omnibus quæ libri illi referunt, licet multis subtractis, multis mutatis, multo insuper aggere mendaciorum admisto, illo suo barbarico et prodigioso loquendi more plurima narrat, si de legislatione per Moysen, et inde similiter multa subtrahens quædam memorat. Cumque ex plurima parte Hebraicorum voluminum veritati attestetur, nec, ut supradixi, vel in modica sui parte falsata dicat, unde vobis hæc innasci potuit opinio, quam non accepistis a magistro? longe rectius, longe rationabilius hæc cogitare potuistis, hæc loqui debuistis. Etsi nobis notæ sunt Hebraicæ vel Christianæ Scripturæ, tamen ex hoc conjicimus veraces esse, quia plurima, ut ibi scripta sunt, in lege nobis tradita propheta vester approbat, nulla vero vel ibi vel alibi improbat ex his omnibus quæ supra scripti; nec perditos, nec falsatos Hebraicos libros fuisse, aut necessario aut probabili argumento concludo. Si quædam, ut apud Judæos scripta sunt, velut divino ad se facto responso, suæ vestraque legi Mahumeth inserit, nec reliqua vel perditæ vel falsata astruit, nec vestrum aliquis quod de perditis vel falsatis eisdem Scripturis vel suspicamini vel proponitis, probare potest: constat eas absque quolibet vel minimo mendacii nævo, sicut a primis suis

auctoribus editæ sunt, firmissimam summamque, ut divinas veritates, arcem tenere. Sed nec in Alchoran vestro, nec in aliis quibuslibet sectæ vestræ quidquam de his legitur; nihil aliunde a vobis unde probari possit Judaicos libros aut perditos aut falsatos affertur.

24. *Si lex falsa est, Alchoranum rejicere necesse est, plura ex lege continentem.* — Clarum est ergo, falsis objectionibus ac suspicionibus longe rejectis, sæpe dictas Scripturas non partim, sed ex toto esse veraces. Certum est, nullo jam resistere prævalente, esse divinas. Iis ita se habentibus, addo quod supra jam tetigi, necessario vos aut Scripturas Hebraicas ex integro suscipere, aut Alchoran abjicere. Cum enim, ut jam dixi, multa in illo volumine sicut in Judaicis libris habeantur, si falsati dicuntur, quæ aut inde sumpta, aut sicut ibi posita sunt, falsa omnino vel dubia esse probantur. Quod si falsa vel dubia in illa vestra lege scripta sunt, cuncta prorsus quæ liber ille continet, aut falsa aut dubia sunt; nam nec ex falsatis libris aliquid potuit sumi nisi falsum et dubium; nec sicut ibi aliquid poni nisi falsum aut dubium. Sed constat, ut sæpe dictum est, plurima aut inde sumpta, aut quantum ad sensum pertinet, sicut ibi leguntur, in Alchorano posita. Constat igitur hac ratione legem illam, illam, inquam, legem vestram, quam de cælis missam gloriari soletis, non solum ex parte, sed totam ex integro falsam vel dubiam. Quod si falsum vel dubium Alchoran vestrum vel dicere vel credere refugitis, urgente vos undique certa quæ nec fallit nec fallitur veritate, fateri cogemini libros illos, unde a Mahumeth vestro plurima vel sumpta, vel quantum ad sententiam, sicut ibi leguntur, legi vestræ inserta sunt, non ex parte, sed ex toto veraces; non ex parte, sed ex toto divinos.

25. *Christianorum libri etiam sunt admittendi.* — Hoc concessio, non solum Judaica volumina absque ulla mendacii nota ut divina suscipietis, sed hac eadem per omnia ratione etiam Christianos libros pariter admittetis; nam et de illis, ut supra memoravi, plurima eidem legi vestræ a jam dicto vestro legifero admista sunt, et pene toti illius voluminis corpori ipsius inserta: quæ si, ut ex falsatis libris assumpta, reprobanda sunt cum eis modo quo supra, et omnia illa, quibus adjuncta fuerant, condemnanda sunt. Quod si et istud vitatis, simili imo eadem qua prius rationis connectione libris Christianis eandem quam Judaicis auctoritatem confertis. Et licet hoc negari non possit, licet brevi compendio Christianos libros veraces et divinos esse claruerit, veniat tamen et in medium procedat opinio, qua et ipsi perdit, qua falsati a vestris aut omnibus, aut quibusdam traduntur.

26. *Mahumetanorum deliramenta de perditis et falsatis Christianorum libris.* — Romanorum, inquit, principum tempore, qui acriter Christianos exiliis, proscriptionibus diversisque mortium generibus diutissime persecuti sunt; qui et ipsa eorum volumina

edictis publicis exuri ubique jusserunt, tam Evangelia quam apostolorum Actus vel Epistolæ perierunt. Rescripti vero postmodum sunt ac reparati, ut Christianis libuit, qui longa annorum seria interposita illis succedentes, nec a primis librorum auctoribus utique quidquam acceperant, nec libros ab ipsis conditos, utpote prius, sicut dictum, successos, viderant.

27. *Refutantur, ac primo non perditos fuisse demonstratur.* — Et hoc est totum? hoc est, inquam, totum quod prætenditis, hoc est totum ac solum unde evangelica vel apostolica scripta perisse, unde falsata esse assertitis? si hoc est totum, eadem qua supra contra vos via incedo, eodem respondendi modo quæ proposuisti nullarum virium, imo prorsus enervia esse ostendo. Fateor quidem Romanos principes, qui toti Europæ, qui toti Africæ, qui maximis Asiæ partibus cum adjacentibus, vel in Oceano vel in Tyrrheno mari insulis dominabantur, trecentis annis pene continue Christianos ubique jam diffusos nunc acrius nunc remissius persecutos esse. Fateor quemdam ex ultimis persecutoribus, qui et Diocletianus vocabatur, qui et ferocius et diuturnius aliis eos aggressus est, publico sanxisse edicto ut per universas sibi subditas regiones ipsa paschali sacratissima die Christianorum ecclesiæ subverterentur, librique incenderentur. Hoc certe, ut dixi, velut pro parte vestra favens fateor. Sed in quo istud pro vobis? Et si edictum hoc ab illo principe per imperii Romani amplitudinem promulgatum est, si ex parte vel fortassis ex toto, quantum ad ecclesiarum eversiones spectat, impletum sit, et hi qui inventi sunt libri combusti sunt, nunquid uno illo casu Christianorum universa volumina perierunt? An nemo in tot tantisque populis per maximum illud imperium diffusis exstitit, qui audito regio edicto, aliquos ex tam innumeris libris absconderet, nemo qui igni subduceret, nemo qui servaret? Et certe, quod probari ex historiis veracibus potest, vix in tam famoso et diffuso regno, vix erat civitas, vix municipium, vix villæ aliquæ, quæ non haberent Christianorum multitudinem admistam paganis. Inter quos per urbes singulas episcopi, presbyteri, diaconi, clerique non immodicus numerus Christianis populis præsidebant, et sacros Christianæ legis libros cum aliis sibi creditis cælestibus sacris ac sacramentis summa et singulari cura servabant. Itane ergo omne propositum Christianæ religionis in eis perierat? Itane amor divinorum sacrorum in eis defecerat, ut cum corpora sua ignibus, gladiis, omnisque generis mortibus pro servanda lege Dei exponerent, ipsam legem Dei pro qua mori non differebant, sic universaliter negligerent? Et quid de Persis ac Mediis? quid de Æthiopibus et Indis? quid de ipsa vestra Arabia? quid de aliis regnis quæ sibi Romana [respublica] subjugare non potuit dicitis? nam cum in omnem jam terram, discipulis Christi ubique clamantibus, sonus evangelicæ prædicationis exisset, nullumque pene orbis

angulum Christianis per omnes gentium linguas diffusis lateret, perierunt vel perdita sunt etiam apud illos Christiana volumina? perit Evangelium? perierunt apostolica scripta? nullusne populus, nullae linguae, nulla Christianorum regio Christianos libros sicut a primis suis praedicatoribus acceperat, ne possent perire, servavit? Sed servatum est, servatum est plane ab innumeris gentibus Christianis ut ab evangelistis traditum est Evangelium, servata per successiones certissimas apostolica scripta, et usque ad tempora nostra transmissa. Et ut de remotioribus minusque nobis cognitis mundi partibus taceam, habet Latina Ecclesia a Petro, habet Graeca a Paulo, habet Europa tota ab utroque sibi tradita Evangelia, sibi commissa apostolica scripta. Illi cum summi et praecipui in discipulis Christi fuerint, alter edoctus ab illo corporaliter, alter invisibiliter, incipientes a Jerosolymis usque ad ultimos Occidentis terminos, aliquando simul, aliquando separatim, nunc per se, nunc per suos Evangelium Christi verbo praedicaverunt, scriptumque posteris tradiderunt, Petrus Evangelium Marci quod ipse probaverat; Paulus Evangelium Lucae, quod ille in partibus Graeciae scripserat. Nec defuit Joannes, alter ex discipulis Christi, ab eo dum adhuc cum hominibus moraretur electus et doctus. suum quod scripserat Evangelium minoris Asiae Christianis populis tradens. Sed nec Matthaei quod prior scripserat Evangelium eismarinis partibus et populis a jam dictis apostolis traditum perire potuit: quod festinanter ubique transcriptum atque diffusum, multorum populorum solertia conservavit. Haec sibi ab apostolis jam dictis mox et sicut scripta fuerant tradita, praeter innumeras alias, omnium mundi Ecclesiarum Romana Ecclesia caput per succedentes nobisque ex scriptis notissimos apostolicos pontifices, a Petro incipiens usque ad haec nostra tempora, custodivit, falsumque prorsus et inane esse quod perisse a vestris aut creduntur aut dicuntur, ostendit. Sic et de apostolicis scriptis: a Luca jam dicto apostolorum Actus, a Petro Epistolae duae, a Joanne tres cum Apocalypsi sua, a Paulo partim de Italia, partim de Graecia scribente, Ecclesiisque per diversas urbes mittente Epistolae quatuordecim, primis in Christum credentibus traditae sunt, et tam in Romana quam in caeteris urbibus per sibi succedentes fidelium generationes usque ad nos summo, ut dictum est, studio conservatae. Restant de novo Christianorum canone duorum apostolorum Jacobi et Judae Epistolae duae, hoc est una Jacobi et alia Judae. Haec licet in Asia majore scriptae, cum oriente vestro nostrum quoque occidentem eodem pene tempore penetrarunt, aliisque statim adjunctae ab eisdem quos nominavi, eo quo caetera studio sunt conservatae. Inde ad manus nostras cunctorumque fidelium nunc viventium devenerunt, servandae a nobis ac posteris nostris, quandiu caelum imminet terrae.

28. Sed neque corruptos. — His ita praemissis,

A quid restat? quid restat plane nisi hoc? necesse est eos qui ex vestris credunt vel opinantur libros Christianos perisse, aut certa ratione ostendere perditos, aut cedentes praemissis tam probabilibus causis, fateri a Christianis esse servatos. Jam si constat quod non perierint, constat quod nec falsati fuerint. Cum enim sicut ipso frequenter quotidiano usu experimur, etiam a paucis conditum secreti cujuslibet mysterium, levitate humana impellente, diu tectum manere nequeat, verumque sit proverbium Gallorum nostrorum: *Quod sciunt duo, sciunt omnes*, qua arte, quomodo libri per orbem diffusi, tantaque tantorum, ut dictum est, solertia conservati, falsari potuerunt? An totus simul Christianus orbis tam profanae falsificationi assensit? An corrumpi sic universaliter libros suos Christiana ubique sapientia passa est? nullusne ex tantis Christicolarum populis, primis librorum suorum corruptoribus restitit? Si enim corrupti sunt, primo ab uno, sive a paucis, vel forte a multis sibi invicem consentientibus corrupti sunt. Nam quomodo id aliter fieri potuisset, nisi corruptio haec a paucis coepisset? Coepit ergo corruptio haec a paucis, quia nec aliter, ut dixi, subripere potuisset, vel fortassis a pluribus, sed nunquid a totius orbis populis? Nunquid simul universi, aut libros quos acceperunt corruerunt, aut corruptoribus primis cesserunt? Itane omnes aut per se falsando, aut falsatoribus subito vel paulatim cedendo, aeternam salutem suam, quam soli illi libri praedicant, prodiderunt? An posset fama tam generalis falsitatis occultari, cum, ut praemissum est, vix aliqua secreta etiam a paucis, interpositis ipsis fidei sacramentis, possint celari? An forte et totus mundus tunc falsitati assensit, et totus nunc nec tenuem famam tam universalis falsificationis accepit? Omnia plane monstra, cuncta portenta exsuperat orbem terrarum libros suos corrupisse, et corruptos nescisse. Sed forte hoc ad solos Saracenos pervenit, et ad solos Christianos pervenire non potuit. Fortassis alienorum librorum vel perditio vel corruptio eis patuit, quae tantis temporibus Christianos latuit. Aliena Saracenis nota sunt, propria Christianis ignota sunt. Sed quid ultra? quid ultra vel inanissimis nugis vel nugacibus hominibus respondendum est? Quod sine tegmine frivolum et falsum cernitur, quid tantopere stylus persequitur? Claudat modo quo supra ea quae praemissa sunt ratio, nec enervia velut fortia diutius insectetur. Aut proba quicunque hoc adstruis vel opinaris, certis rationibus libros Christianos falsatos, aut si non habes quid e converso afferas, crede veraces, crede divinos: nam nec universaliter potuere falsari, Christianorum nemine reclamante, nec si falsati essent, latere potuisset Christianos omnes in orbe, quod, quantum ad infinitos Christiani nominis populos, factum esset ab orbe.

29. Saraceni non possunt Evangelium falsificare, nisi falsificent et Alchorannum. — His quae de Hebraicis libris jam dixi, adjungo non posse vos fal-

sare Evangelium nostrum, nisi pariter falsificetis et Alchoran vestrum. Nam si falsum est Evangelium, illa quæ ut in Evangelio leguntur, si in Alchorano habentur, falsa vel dubia sunt. Quod si illa falsa vel dubia sunt, et totus libere cui illa admiscuntur falsus vel dubius est, clarum est enim quia de libro falsato nihil assumi potuit, nisi falsum aut dubium. Quod si legem illam vestram falsam aut dubiam credere vel dicere nefas putatis, Evangelium vel evangelicas Scripturas veraces esse et divinas, ratione cogente, inviti sive spontanei affirmatis. Affirmatis vero, si admistas vestro Alchorano evangelicas sententias veras esse dicitis. Nam, ut sæpe jam dictum est, aut reprobatis ipsis, liber cui insertæ sunt reprobat; aut approbatis, pariter approbatur. Hac ratione cogimur eos et credere et fateri Hebraicos, ut præmissum est, libros cum nostris, id est Christianis, esse veraces pariter et divinos: veraces, quia jam claret eos nævo mendacii expurgatos; divinos, quia, teste legislatore vestro, et lex Hebraica Moysi data est, et Evangelium Christo a Deo traditum est. Hac consequentia necesse est vos, quantum ad divinum canonem spectat, prorsus ut Hebræos, Hebraicos libros suscipere, et ut Christianos evangelica sive apostolica volumina probare. Ea de causa vos præmonitos et præmunitos esse denuntio, quod ubi in processu propositi operis et sermonis opportunum fuerit, ex his quæ jam necessario ut divina tenetis vos aggrediar, et sicut

A ex concessis fieri ratio disputandi suadet, falsitatem, qua, exceptis Judæis, præ cunctis mortalibus irretiti et obruti estis, ut potero, impugnabo, et scuto veritatis protectos, Deo juvante, pro viribus expugnabo. Sed quia evangelica et apostolica scripta nostra dixi, Judæorum vero volumina nostra esse non scripsi, nemo vestrum æstimet Hebraicos libros Christianos non esse, quia non minus suscipit Christianus legem Moysi vel prophetas, quam Evangelium aut apostolorum Gesta vel Epistolas. Ab eodem enim Deo, cunctarum rerum visibilibus et invisibilibus conditore, utriusque gentis canonicas Scripturas, diversis temporibus utrique populis traditas, Christianus et corde credit ad justitiam, et ore confitetur ad salutem. Et licet hi inter se valde dissideant, suscipit tamen Christiana universitas intellectu quo debet Judaica scripta, et ea, ut maximum robur ac fidei nostræ fundamentum, honorat. Hæc interim dicta sint, ad probandum, o Saraceni, ex ipsa lege vestra cui creditis, Litteras Hebraicas aut Christianas veraces esse ac divinas, nec earum veritati obviare posse humana figmenta, quas non solum veritas invicta commendat, sed et ipse qualiscunque legislator vester sacras esse modo quem præmisi confirmat. Quod autem sæpèdicta lex vestra omni prorsus veritate destituatur, ipseque ille, plane ille nec propheta fuerit, nec Dei nuntius, sed seductor et profanus sequentia declarabunt.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

1. *Ismaelitas hortatur ad audiendum quæ dicturus est.* — Jam quia, o Ismaelitæ, præmissis quæ præmittenda erant, contra summum religionis vestræ robur agendum est, continete, ut præmonui, gladios, seponite lapides, aperite aures, et si quid prudentiæ saltem humanæ in vobis est, deposito pertinaci ac puerili vincendi studio, intentis animis quæ sequuntur audite. Utile poterit hoc esse vobis, et si gratia Dei vestri misereri voluerit, summe necessarium ut intente scrutemini, sollicite perquiratis, perquirendo advertatis, cui vos ipsos, cui salutem vestram, non dico tantum hanc fugacem et transitoriam, sed illam quæ huic succedit æternam; cui, inquam, corpora et animas vestras credideritis, nisi forte, juxta famosum prophetam Isaiam, sit mendacium in manu vestra, ne forte pro veritate falsitatem, pro justitia iniquitatem, pro cultu divino diabolicum sacrilegium teneatis. Dicit ille loquens de idololatriis: *Nescierunt, neque intellexerunt. Obliti sunt enim, ne videant oculi eorum, et ne intelligant corde suo. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt neque sentiunt, ut dicant: Mendacitatem ejus, hoc est arboris, combussi igni, et coxi*

C *super carbones ejus panes: coxi carnes et comedi, et de reliquo ejus idolum faciam? Ante truncum ligni procidam? Pars ejus cinis est. Cor incipiens adoravit illud, et non liberavit animam suam, neque dixit: Forte mendacium est in dextera mea. Memento horum, Jacob et Israel, quoniam servus meus es tu (Isa. xlv).* Potest hoc idem et vobis contigisse. Idololatræ quidem, ut audivi, non estis, nec ligna, vel lapides, aut hujusmodi talia adoratis, sed quid? quid, inquam? quid? Quid prodest vobis creaturam pro Creatore non suscipere, si non datur Deum, ut se coli et vult et præcipit, colere? Scrutamini ergo, nec longævo jam errore imbuti scrutari dedignemini, utrum quod hactenus credidistis falsum sit. D quod huc usque falsum putastis verum sit. Sapientum est, etiam si pudeat, emendare errata; stultorum est fatuo pudore non corrigere etiam ab orbe damnata, et ut pertinacem et perdentem vos verendum, si datum fuerit, erroneæ saltem multitudinis contemplatione, a vestris cordibus abigatis, ne solos vos errasse suspicemini, propono tam de alienis quam de nostris exempla, qui multiplicibus errorum monitis, ut a via veritatis recederent, ab

hoste pulsati non cesserunt, imo innumeris per devia errantibus et pereuntibus, soli a præstentio rectæ fidei tramite non recesserunt.

2. *Multis exemplis ostendit eos potuisse falli.* — Videte, disquirite sollicite præterita sæcula, et quot, quantis, quam multiplicibus errorum laqueis ab ipso primo mortalium parente, angelò apostata, qui Satanas dicitur, instigante, usque ad hæc vestra tempora genus humanum implicitum fuerit, si sapitis attendite. Ultus est Deus in sceleratos, qui tempore patriarchæ Noë fuerant, ut etiam Alchoran vestrum fatetur, et totam illam progeniem, quæ a cultu divino recesserat, terramque universam non tolerandam iniquitate repleverat, ulticibus undis exstinxit. Successit dehinc, exsiccatis terris donoque divino securitate reddita, soboles priorum nequitia præcedentibus non inferior; et, cultu divino abjecto, imo ut verius loquar, nec cognito, Creatoris honorem creaturæ contulit, indeque ad idolatriam progressa, tam religione profana quam vita nefanda, iniquitatum cumulis terræ superficiem universam respersit. Excepti sunt paucissimi iusti, sola Dei gratia ab universali perditorum massa discreti, et sic rara luce in densis et ubique diffusis impiorum tenebris lucente, princeps tenebrarum orbem totum juxta Evangelium, quod Christo nostro datum Mahumeth vester scripsit, heu! usque ad Moysi tempora, ut atrium suum diuturna et mortifera pace possedit. Illustrata est dehinc lege divina per jam dictum prophetam Moysen, una et sola de cunctis gentibus a Deo electa gens, et omnibus aliis in erroris jam antiqui tenebris relictis, præceptis a Deo datis et per ipsum promulgatis, subiecta est et ab impiorum communi perditione sejuncta. Non destitit tamen profanus et pertinax hostis, etiam post legem datam gentem illam a cultu divino avertere, et damnatæ ac relictæ idolatriæ nequitiasque nefandis et actibus execrandis gentilium artibus dolosis tentando, illiciendo, seducendo rursum adjungere. Miserta est tandem perentis hominis benigna deitas, et ad auxilium miserorum Veritas orta de terra, hoc est Christus de Virgine natus, processit, et cælesti lumine suo tepetris paulatim discussis, orbem perfundens, Evangelium regni æterni, cujus ipse, ut suo loco probabitur, rex erat, ubique diffudit. Cernitis in gentes universas diffusum Evangelium ejus, et fidem Christi in cordibus universorum, Judæis ex toto et vobis ex parte exceptis, fervere. Non defuerunt tamen nomini Christiano multiplices exortu in cordibus Christianorum errores, quos verax et veritatis sequax Ecclesia Dei statim ut sensit repulit, statim ut advertit damnavit. Ad quid istud in hoc hujus libri principio? ut sicut dicere coeperam, cogitetis et recogitetis non solum illos, quos præmisi, paganos, non solum Judæos, non solum Christianos hæreticos, sed etiam vos potuisse falli, potuisse decipi, potuisse tenebras pro luce, falsum pro vero, seductorem pro propheta, et, ut Judæi circa

A mundi finem facturi sunt, Antichristum pro Christo suscipere. Et ne ultra res differatur, jam non eminus jacula emittenda, sed cominus manus conserenda sunt, cum pace tamen, ut supra dixi, non cum furore; cum ratione, non cum insania; cum æquitate, non cum iniquitate, ne forte non videamur veritatis amore investigare quod verum est, sed studio partium defensare quod falsum est.

3. *Illorum somnia de modo acceptæ a Deo sum legis.* — Dixi superiori et proximo libro: Invito vos ad salutem non quæ transit, sed quæ permanet; non quæ finitur cum vita brevi, sed quæ permanet in vitam æternam. Hanc consequi, hæc tempore a Deo præstituto frui mortalibus quidem datum est, sed non nisi illis qui de Deo quod est, non quod non est sentiunt; qui eum, non juxta cordis sui phantasmata, sed sicut ipse se colit et vult et præcipit, colunt. Ad ista vos respondistis: Absit ut aliter sentiat intellectus noster! Absit ut aliter se habeat professio nostra! Nos nihil de Deo somnavimus, nihil prorsus confinximus, sentimus de ipso, fatemur de ipso, non juxta signimenta cordis nostri, sed juxta quod tradidit nobis missus ab ipso propheta noster. Ille cum sit ordine ultimus in prophetis et velut signaculum omnium prophetarum, et legis divinæ non auctor, sed lator, non Dominus, sed nuntius, mandata cælestia, a Deo per Gabrielem sibi missa, nihil plus minusve continentia accepit, accepta patribus nostris nobisque servanda tradidit; hæc servamus, hæc custodimus, his animas, his corpora, his vitam mortemque nostram dicavimus.

4. *Mahumet non posse dici prophetam. Prophetia quid sit. Moysen vere fuisse prophetam.* — Audite ergo, quia jam tempus est, cui animas vestras, cui corpora, cui mortemque vestram dicastis; attendite, si tuto in loco spem vestram constituistis, si doctrinæ salubri, si vero prophetæ Dei et nuntio credidistis. Prophetam eum vocatis, nuntium Dei dicitis. Concedimus quod vero Dei prophetæ credendum est, quod vero Dei nuntio acquiescendum est; sed videatur, ut dixi, utrum vere Dei propheta fuerit, utrum vere nuntius Dei sit. Ad quod advertendum, quid prophetia sit, quid dicatur videte. Ait primus et summus in apostolis Christi apostolus Petrus, cujus nomen cum toti orbi notum sit, vos ignorare non credimus, cujus ex parte vitam, cujus mortem, cujus in orbis capite quæ Roma vocatur sepulcrum, ut arbitror, non ignoratis. Non voluntate, inquit, humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines (II Petr. 1). Ex his illius apostoli verbis sic recte vel describere vel definire prophetiam possumus: *Prophetia est rerum ignotarum aut de præteritis aut de præsentibus aut de futuris non humana inventione, sed divina inspiratione facta prolatio.* Sed nominis etymologia magis ad futura respicit, quam ad præterita vel præsentia: quia tamen

eadem virtute divina qua revelantur futura, nota quandoque fiunt et præterita et præsentia, horum etiam duorum temporum revelatio vocatur prophetia. Ex prophetiæ definitione et prophetam possumus diffinire : *Propheta est qui res ignotas aut præteriti temporis aut præsentis vel futuri, non humana cognitione edoctus, sed spiritu Dei inspiratus, mortalibus manifestat.* Prophetiam præteriti temporis retexit Moyses, quando dixit in principio creasse Deum cælum et terram, creasse lumen, fecisse cælum firmamentum, et illud medium posuisse inter aquas superiores et inferiores, produxisse ex terra herbam virentem, et proferentem semen, et lignum pomiferum faciens fructum; fecisse solem, lunam ac reliqua astra, tam ex aquis pisces et volatilia quam ex terra quadrupedia et reptilia produxisse; creasse tandem hominem ad imaginem et similitudinem suam, ac dedisse ei comparem similem. Hæc verba prophetica fuerunt, non de præsentis vel futuro tempore, sed de præterito, quæ propter hoc maxime se probant esse prophetica, quia, ut quidam magnus de nostris ait : *De illo tempore locutus est homo, quando non erat homo.* Probatur idem ex præsentis temporis prophetia esse propheta, sicut legitur in uno ex quinque libris Moysi qui Numeri dicitur. Absorptis enim ultione divina maximo hiato terræ rebellibus Moysi, Core, Dathan et Abiron, cum tabernaculis suis et universa substantia, eaque de causa murmurantibus contra ipsum Judæis, eumque occidere molientibus, fugit ille ad tabernaculum Domini. Cumque jaceret coram Deo prostratus in terra, dixit ad Aaron fratrem suum, summum tunc Dei pontificem : *Tolle thuribulum, et hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, ut roges pro eis.* Jam enim egressa est ira a Domino et plaga desavit (Num. xvi). Præsentis ergo temporis prophetia tunc ejus spiritus illustratus est, quando in tabernaculo Dei prostratus jacens, quid in remota et diffusa multitudine ageretur agnovit. Statimque sequitur eadem Scriptura : *Quod cum fecisset Aaron, et cucurrisset ad mediam multitudinem, quam jam vastabat incendium, obtulit thymiama, et stans inter mortuos ac videntes, pro populo deprecatus est, et plaga cessavit, fuerunt autem qui percussi sunt quatuordecim millia hominum et septingenti absque his qui perierant in seditione Core (ibid.).* Hoc idem, ut dixi, de præsentis tempore est prophetia. De futuro autem tempore quis ex facili ejus prophetica verba enumeret? Præscivit et prædixit, indicante sibi Deo, decem famosissimis plagis Ægyptum percutiendam, non simul, sed separatim; non una die, sed pluribus et diversis diebus; nunc per aquas versas in sanguinem, nunc per ranas implentes omnia, nunc per sciniphes, nunc per muscas diversi generis, nunc per gravissimam animalium pestem, nunc per pulverem Ægyptum operientem, nunc per grandinem igni mistam, nunc per locustam operientem superficiem terræ, nunc per tenebras

horribiles et palpabiles, nunc per mortes primogenitorum, quando in tota terra Ægypti non erat domus, in qua non esset mortuus. Secuta est maxima et ultima, dans cunctis plagis præcedentibus finem, plaga, hoc est Pharaonis ipsius in mare submersio, et totius exercitus ejus, nullo evadente, perditio. Præscivit et prædixit jam dictorum rebellium terribilem interitum, præscivit et prædixit prophetam a Deo in Israel suscitandum, quem qui non audiret exterminaretur de populo suo; præscivit et prædixit quamplurima alia per totum Pentateuchum suum, hoc est per quinque quos supra nominavi libros suis in locis digesta. Hæc universa singillatim antequam fierent prophetico spiritu plenus Moyses jam dictus prædixit, seque vere prophetam Dei esse ipsis verborum effectibus declaravit. Hoc idem ante ipsum quidam, ut Enoch, Noë, Jacob et Joseph : post ipsum plurimi, ut Samuel, David, Isaias, Elias, Eliseus, Jeremias, multique alii orbi notissimi,

5. *Mahumetum non posse dici prophetam.* — At Mahumeth vester, o Agareni, unde propheta a vobis probabitur? An quia quæ erant prius ignota mortalibus revelavit præterita? An quia quæ alios latebant indicavit præsentia? An quia quamlibet parva et vilia præsentis et prædixit futura? Unde hoc, inquam, ei ut propheta dicatur? An quia ipse sæpe in Alchorano suo se prophetam nominat? Si prophetam se nominat, ostendat quid propheticum dixerit, quid propheticum fecerit. Ostendite et vos ipsi mihi, qui eum prophetam creditis, qui eum prophetam dicitis, unde propheta præteritorum, unde propheta præsentium, unde propheta rerum futurarum appareat. Revolvite sæpe nominatum Alchoran vestrum, scrutamini totum textum illius vestræ cœlestis, ut putatis, scripturæ. Relegite ac recensete ab illius libri prima Azoara, hoc est oraculo, quod intitulatur *De bove, octoginta quinque verborum*, ac transitum facientes per Azoaram *De gente Joachim, ducentorum verborum*, ac per alias per totum nefandi illius operis corpus diffusas usque ad Azoaram centesimam vigesimam tertiam, quæ in ultimo posita libro, illi finem imponit, cursum celerem continuate; probate, ex jam dicta illa vestra sublimi scriptura, eum saltem unum et solum verbum propheticum protulisse. Et ubi magis, si propheta fuit, eum se ostendere prophetam decuit, quam in libro cœlitus, ut scribit, per tomos allato, sibi quæ a Deo per Gabrielem transmissio? Ubi se magis ostendere prophetam debuit, quam in libro cui super omnia inhæretis, cui totam fidei vestræ summam credidistis, cui salutem vestram, cui, ut supra scripsi, corpora vestra et animas devovistis? Quæ causa esse potest, ut Deus eum prophetam nominet, et a Deo, ut dicit, propheta vocatus, nulla prophetica prædicet? Quis unquam præcedentium prophetarum a Deo propheta dictus est, ipse tamen nulla prophetica locutus est? Non sic Moyses, ut supra dixi, noster; non sic Isaias, ejus pene totus

liber nil nisi propheticum sonat, nil nisi aut de A
proximo, aut de longinquo ventura prænuntiat.

6. *Isaia vere propheta fuit.* — De proximo, sicut illud quod regi Judæorum Ezechiae egrotanti, ac jam de vita desperanti ait : *Hæc, inquit, dicit Dominus : Ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos, et de manu regis Assyriorum eruam te et civitatem istam, et protegam eam (Isa. xxxviii).* Quod et factum est, nam et sospitati redditus, annis post ea quindecim supervixit, et de manu regis Assyriorum erutus est, tam ipse quam regia civitas ejus Jerusalem, interficiente Deo sub unius nocturnæ horæ spatio de regis blasphemi exercitu centum octoginta quinque millia, et a Deo protectus est, nullo regum, nulla gentium adversus eum toto vitæ ipsius tempore prævalente. Sic et pro quibusdam aliis ab eo prædictis et proxime expletis, Dei propheta fuisse probatus est. De longinquo sicut Babylonis a Persis et Medis facta et ab ipso prædicta vastatio, sicut soluta a rege facta ante annos septuaginta a rege Chaldæo captivitas : cujus etiam Cyri nomen subtili prophetiæ oculo ante annos fere trecentos et præscivit et prædixit, sicut post multa tempora jam dictæ Babylonis omnimodam, ut nunc cernitur, destructionem, quam et in solitudinem redigendam, et pro hominibus monstruosorum animalium et venenatorum serpentium habitaculum futuram non tacuit. Rursus de longinquo Christi nativitatem, cum dixit : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium (Isa. vii)*, quod verum esse ipsi quoque affirmatis. Baptismum salutare quod ab ipso traditum est Judæis et gentibus, cum Deum introducens loquentem ait : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos (Ezech. xxxvi)*; Christi miracula cum ait : *Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut servus claudus, et aperta erit lingua mutorum (Isa. xxxv).* Christi passionem ubi dicit : *Sicut oris ad occisionem ductus est, et tradidit in mortem animam suam; et cum sceleratis reputatus est (Isa. liii).* Et quid his plura de tanto propheta eloquar? Quæcunque de Christo, quæcunque de Christianorum sacramentis, quæcunque de Judæorum reprobatione et gentium vocatione, quæcunque de statu post ipsum præsentis Ecclesiæ et fide futuri provenisse cernitur tam clare spiritu Dei illustratus prædixit, ut, juxta cujusdam sapientis olim verba, magis videatur præterita texere quam futura prædicere.

7. *De Jeremia.* — Sic post Isaiaem et Jeremias, cui postquam a Deo dictum est : *Prophetam in gentibus dedi te (Jer. i)*, prophetam Dei se vere esse multis non tantum post mortem, sed etiam dum adhuc viveret, indicis declaravit. Post mortem ex septuaginta annorum numero, quo toto tempore, ut jam dictum est, Judæi Babylonica captivitate detenti sunt, cujus captivitatis relaxatio, ut supra scripsi, ab Isaia prædicta est, sed numerus annorum

ab eo expressus non est; quem quia a solo Jeremia expressum, ac post mortem ejus impletum, et legimus et scimus, prophético cum hoc spiritu prædixisse, indeque vere eum prophetam Dei fuisse clarum est. Sic et quando ab Isaia prædictam illam Babylonicam desolationem etiam ipse prædixit, sic et quando de Christo et ejus genitrice prælocutus est : *Faciet Dominus novum super terram : Femina circumdabit virum (Jer. xxxi)*; et multa in hunc modum. Ante mortem, cum regem Chaldæorum ad Syriam venturum; cum per principes suos Jerusalem obsessurum, ac post annos paucissimos eam capturum, et Judaicum populum legis divinæ contemptorem captivaturum et præconatus est, ut prædixerat, impleta contemplatus est. De quibus propheticis verbis et illud fuit : nam universa recolligere et ad medium reducere refugio, ne forte ista lecturis plus nimio proluxus videar. Illud, inquam, de similibus exstitit, quod regi Sedeciae ab ipso ad secretum colloquium evocatus atque interrogatus : *Estne verbum a Domino ?* respondit : *Est; in manu regis Babylonis traderis (Jer. xxxvii).* Cumque ille subjunxisset : *Judæos qui transfugerunt ad Chaldæos, ne forte tradar in manibus eorum et illudant mihi*, respondit ille jam secundo pro re simili evocatus : *Non te tradent. Audi, quæro, vocem Domini, quam ego loquor ad te, et bene tibi erit, et vivet anima tua. Quod si nolueris, iste est sermo quem ostendit mihi Dominus. Ecce omnes mulieres, quæ remanserunt in domo regis Judæ, educuntur ad principes regis Babylonis, et omnes uxores tuæ, et filii tui educuntur ad Chaldæos, et non effugies manus eorum, sed manu regis Babylonis capieris, et civitatem hanc comburet igni (Jer. xxxviii).* Noluit rex vel timuit consilio prophético acquiescere, et expertus est quidquid prædixerat illi propheta.

8. *De Ezechiele.* — Sic Ezechiel, ut multos et multa præteream de eadem Sedeciae captivitate, licet longe positus in Chaldæa, quæ in Judæa futura erant, et quæ jam pene fiebant, absens corpore, præsens spiritu prædicens ait : *Nunquid qui dissolvit pactum effugiet ? Vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in loco regis qui constituit eum regem, cujus fecit irritum juramentum, et solvit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur (Ezech. xvii).* Et in sequenti prophetiæ serie : *Et omnes, inquit, profugi ejus cum universo agmine gladio cadent, residui autem in omnem ventum dispersentur, et scietis quia ego Dominus locutus sum (ibid.).* Hæc, ut propheta ille præfatus est, sic omnia contigerunt, rege Sedecia ab hostibus capto et captivato, ac deinde in Babylone mortuo, cunctisque profugis ejus cum universo agmine gladio cadentibus, residuisque in omnem ventum dispersis.

9. *De Daniele.* — Sic et Daniel ex toto libri sui textu tam de proximo quam de longinquo futura prædicens, se clare Dei prophetam indicat, de quo ipsius proluxo volumine hæc pauca excerpseri. Ait ille

cuidam regi Chaldo qui Nabuchodonosor dicebatur, et sub cuius ipse debebat imperio, somnium sibi proponenti, et interpretationem postulanti: Domine mi, somnium his qui te oderunt, et interpretatio ejus hostibus tuis sit: Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cujus altitudo pertingit ad cælum, et aspectus illius in omnem terram, et rami ejus pulcherrimi, et fructus ejus nimius, et esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiae agri, et in raxis ejus commorantes aves cæli; tu es rex, qui magnificatus es, et invaluisti, et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad cælum, et potestas tua in terminos universæ terræ. Quod autem vidit rex vigilem et sanctum descendere de cælo, et dicere: Succidite arborem et dissipate illam: attamen germen radicem ejus in terra dimittite, et vinciatur ferro et aere in herbis foris, et rore cæli conspergatur, et cum feris sit pabulum ejus, donec septem tempora commutentur super eum. Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi, quæ supervenit super dominum meum regem: Ejicient te ab hominibus, et cum bestiis et feris erit habitatio tua, et fenum ut bos comedēs, et rore cæli infunderis: septem quoque tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum, et cuicumque voluerit det illud. Quod autem præcepit ut relinqueretur germen radicem ejus, id est arboris, regnum tuum tibi manebit, postquam cognoveris potestatem esse cælestem. Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum, forsitan ignoscet delictis tuis (Dan. iv). Cum hæc universa prophetico illustratus spiritu prædixisset, post unius tantum anni spatium impleta esse non tacet. Omnia, inquit, hæc evenerunt super Nabuchodonosor regem. Post finem mensium duodecim in aula regis Babylonis deambulabat rex, et ait: Nonne hæc est Babylon magna quam ego ædificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei? Cum adhuc sermo esset in ore regis, vox de cælo ruit: Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex: Regnum transiit a te, et ab hominibus te ejicient, et cum bestiis et feris erit habitatio tua. Fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit det illud. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, ex hominibus abjectus est, et fenum ut bos comedit, et rore cæli corpus ejus insectum est, donec capilli ejus in similitudinem aquilarum crescerent, et ungues ejus quasi avium. Igitur post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum levavi, et sensus meus redditus est mihi, et Altissimo benedixi, et viventem in sempiternum laudavi et glorificavi, quia potestas ejus potestas sempiterna, et regnum ejus in generatione et generationem, et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt. Juxta voluntatem enim suam facit, tam in virtutibus cæli quam in habitatoribus terræ, et non est qui resistat manui ejus, et dicat ei: Quare fecisti? In ipso tempore

A sensus meus reversus est ad me, et ad honorem regni mei decoremque perveni, et figura mea reversa est ad me, et optimates mei et magistratus mei requisierunt me, et in regno meo restitutus sum, et magnificentia amplior addita est mihi. Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico, et glorifico Regem cæli, quia omnia opera ejus vera, et viæ ejus judicia, et gradientes in superbia potest humiliare (ibid.). Sic et regi Balthasar jam dicti regis successor, cum ab eo de scriptura parietis consultus esset, respondit quod de instanti, hoc est eadem qua loquebatur nocte futurum erat. Sic multa maxima et mira, tam de proximo quam de longinquo, ut dixi, tempore propheta ille prædicens, se vere Dei nuntium, se vere Dei prophetam rerum prædictarum effectibus declaravit.

B 10. Sic et tempore Roboam filii Salomonis regnantis super duas tribus Judaici populi, veniens quidam vir vere propheta, cujus nomen reticetur, ad quemdam alium regem idololatram, decem ejusdem gentis tribubus imperantem, dum eum super altare sacrificantem idolis invenisset, ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succundunt, et ossa hominum incendet super te. Deditque in die illa signum dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, et effundetur cinis qui in eo est. Cumque audisset rex sermonem hominis Dei quem inclamaverat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus ejus quam extenderat contra eum, nec valuit rex eam retrahere ad se. Altare quoque scissum est, et effusus est cinis de altari, juxta signum quod prædixerat vir Dei in sermone Domini, et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem Domini Dei tui, et ora pro me, ut restituatur manus mea mihi. Oravit vir Dei faciem Domini et reversa est manus regis ad eum, et facta est sicut prius fuerat (III Reg. xiii). Ecce quam magna propheta hic, et de longe post futuro tempore, et de instanti prædixit. De longe post futuro, cum post ducentos ad minus annos nasciturum regem etiam nominat dicens: Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine (ibid.). De instanti cum dicit: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, et effundetur cinis qui in eo est (ibid.); altare enim statim ut loqui cessavit, scissum est, et effusus est cinis ejus.

D 11. De Elia et Eliseo. — Sic Elias, sic Eliseus, sic innumeri alii, quos præ multitudine piget referre, plurima et magna prædixerunt, quorum veracem in omnibus prophetiam res absque diminutione, ut prædictum fuerat, implere docuerunt. Et ut aliqua etiam de his quos nominavi prophetica proferam, impletum est quod Elias idololatæ populo comminans prædixerat: Vicit Dominus, si erit, hoc est non erit, ros aut pluvia, nisi juxta oris mei verbum; nam triennio et sex mensibus, omni rore imbreque suspenso, tandem ad preces ejus et cælum dedit

pluviam; et terrā dedit fructum suum. Impletum est et illud quod cuidam regi Judæorum propheticæ prædixerat: *Quia, inquit, misisti ad consulendum Beelzebub Deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, a quo posses interrogare sermonem: idcirco de lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris* (IV Reg. i.). Impletum est et aliud quod quidem non ipse, sed filii prophetarum de ipso non semel tantum, sed bis de Eliseo ejus discipulo dixerunt: *Nunquid nosti quia hodie Dominus tollet dominum tuum a te?* (IV Reg. ii.) Quibus ille bis interrogatus, bis respondit: *Et ego novi, silete* (ibid.), quod impletum esse et curus igneus et equi ignei magistrum et discipulum dividentes, ipseque Elias per turbinem raptus in cælum ostenderunt. Quid et de Eliseo? duplicem in se spiritum Eliæ fieri poposcerat, sed licet illa res, teste eodem propheta, ad impetrandum esset difficilis, quod postulaverat impetravit. Sed quando ejus propheticus spiritus et mens rerum, tam præsentium quam futurarum, sollicita indagatrix et veracissima pronuntiatrice explicabitur? Sponderat ille leproso regis Syriæ principi purgationem a lepra; cumque ut curari posset Jordanicis fluentis intingui mandaverat, obedierat ille, licet prius de mandatis indignans, consilio servorum, et obedientia mandato prophetali exhibita, salutem concupitam meruerat. Tactus est pestifera et miseris mortalibus nimium assueta cupiditate Giezi puer ejus, et quod gratis a Deo per prophetam datum fuerat, multo argenti ac vestium pretio vendicare visus, lepram principis jam curari simul cum opibus illicitè concupitis, leprosus ipse subito factus, sibi protinus vindicavit. Non latuit hoc licet absentem prophetam, nec se hoc latuisse reverso ad se puero indicavit. Ait enim illi: *Unde venis, Giezi? qui respondit: Non ivit servus tuus ququam. Et ille ait: Nonne, cor meum in præsentem erat, quando reversus es homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, et accepisti vestes ut emas oliveta, et vineta, et oves, et boves, et servos, et ancillas; sed et lepra Naaman adhærebit tibi et semini tuo in sempiternum* (IV Reg. v.). Subditque Scriptura: *Egressus est ab eo leprosus quasi nix* (ibid.). Ecce non fallax, sed verax propheta, non falsus, sed verus nuntius Dei, curandum leprosum et præsciit et prædixit, et factum est; avarum servum lepra curati hominis respergendum et præsevit et prædixit, et factum est.

12. *Quam longe ab his fuit absimilis Mahumetes.* — Quid simile, o Agareni, tot tantisque tam maximis prophetis vester ille, ille plane ille vester propheta, saltem de re qualibet vili et modica aut præsciit aut prædixit? Proponatur liber ejus, revolvatur Alchoran ejus, sublimis illa et cœlestis, juxta vos, ut dixi, scriptura, nulla Azoara excepta, per verba singula replicetur, præcedat ille ad publicum tantorum propheta populorum, et se aliquid, ut dictum

A est, vile vel modicum propheticæ prædixisse, ex libro quem suis reliquit ostendat. Sed redeat adhuc Eliseus: *Rex Syriæ*, ait quædam Hebraica et Christiana Scriptura, *pugnabat contra Israel, consiliumque intit cum servis suis dicens: In loco illo ponamus insidias. Misit itaque vir Dei Eliseus ad regem Israel dicens: Cave ne transeas per locum illum, quia ibi Syrii insidiis sunt. Misit itaque rex Israel ad locum quem dixerat ei vir Dei, et præoccupavit eum, et observavit se ibi non semel neque bis. Conturbatumque est cor regis Syriæ pro hac re, et convocatis servis suis ait: Quare non indicatis quis prætor mei sit apud regem Israel. Dixitque unus servorum ejus: Nequaquam, domine mi rex, sed Eliseus propheta qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quæcumque locutus fueris in conclavi tuo* (IV Reg. vi.). Audistis? præseiebat et prædicebat spiritu prophetico plenus propheta regi Israel Syrorum insidias, nec uspiam oculum illum invisibilem aliquo astu hostium acies effugere poterat. Penetrabat subtilis ille et perspicax propheta intuitus remotis terrarum, profunda vallium, abdita silvarum; intererat secretis propheticus auditus consilii; claustris vel portarum repagulis repelli non poterat, cubiculis regalibus non deerat, cuncta quæ hostiliter et callide longe positi adversarii machinabantur regi suo propheta, nuntiis semper intercurrentibus, indicabat.

13. *Nihil unquam prædixit.* — Quare ergo propheta, juxta vos, tam famosus, aliqua saltem modica prophetiæ scintilla in tam frequentibus suis contra hostes expeditionibus, sibi ne dicam alteri non consuluit? Quare cum sæpe victus de præliis fugerit, se vincendum ab hostibus non præscivit? quare non prævidit et præcavit in quodam suo procinctu; cui ipse interfuit, unum sibi de inferioribus dentibus dentem excutiendum, labrum præcidendum, vulnera fronti et faciei suæ ab hostibus inferenda? Sed quid exspecto, o Ismaelite, aut a vobis aut ab ipso proferri ex jam dicto Alchoran, hoc est lege vestra, aliquid prophetam vestrum prophetiæ prædixisse, ne dicam aliqua ex prædictis, ut ab eo prædicta sunt contigisse. Quid enim ex prædictis ab eo provenire potuit, de quo clarum est quod nihil prædixit? Sed forte opponet vestrum aliquis, et producat ad medium, velut magnum quiddam, scripturam aliam genealogiam ejus, actus quosdam ipsius, et prælia continentem; in qua legitur eum prædixisse duodecim de gente propria vel familia, quæ Chorra dicebatur, singillatim sibi invicem succedentes, se mortuo principaturos, ex quibus tres primos nominasse scribitur, Eubecaram, Aornar, et Odmen; sed nec sic, nec sic prædesse poterit parti suæ diabolica fraus, nec pro splendore tenebras, pro lucis angelo Satanam fuligineum ingerere prævalebit. Et quis nobis, o Agareni, quos causa assumpta cogente toties nomino, ad probandum hunc de quo agitur prophetam Dei non fuisse. Quis, inquam, aptior ad hoc probandum inveniri poterit, quam ipse quem Dei prophetam dicitis? Si plane

ipse se negaverit prophetam, nunquid ipso resistente eum dicetis prophetam? hoc quomodo? audite. Et si aliquis in vobis rationabilis intellectus superest, advertite. Et ne diutius vos protrahens plus nimio suspensos teneam, audite ipsum loquentem in Alchoran vestro: cui scripturæ ab aliquo contradici nefas putatis. *Quidquid, ait, inveneritis pro me scriptum, conferte illud cum Alchoran, et si ei non concordaverit, scitote quia innocens sum ab illa scriptura, et non est mea.* Conferatur ergo scriptura jam dicta cum isto Alchoran, et videatur utrum concors cum illa aut discors ab ipsa sit. Dicit illa, ut jam dictum est, eum prædixisse duodecim viros de stirpe vel gente sua, quæ Chorais vocabatur, principatui suo post se singillatim principaturos, quorum primos tres, ut præmissum est, nominat. Hoc quidem scriptura illa, ab alio quam ab ipso edita; ipse vero non alius econtra: *Quidquid inveneritis pro me scriptum, conferte illud cum Alchoran, et si ei non concordaverit, scitote quia innocens sum ab illa scriptura, et non est mea.* Non concordat autem cum Alchoran, quoniam totus ipsius libri textus, nihil ab eo propheticè dictum sonat, nihil de futuris eum prædixisse scribit. Nulli ergo magis, ut judicia, tam ecclesiastica quam Romana, imò tam divina quam humana fatentur, et ratio ipsa docet; nulli, inquam, magis quam de se confesso credendum est. Postponantur igitur ex tantæ dignitatis, quantum ad vos, libro, undecunque occurrentia scripta supponantur, quia teste Mahumeth vestro, si qua scriptura, ut ejus utar verbis, non concordaverit Alchoran suo, innocens ab illa, et non est ejus. Nonne ista, o viri, sufficiunt ad comprobandum eum non esse prophetam? Sed succedant his alia, et impium, imo perditissimum hominem ab omni prophetica gratia, etiam ipso fatente, procul exclusum declarant. Introducens enim velut poetico figmento nequam et mendax homo Deum sibi loquentem, sic in Alchoran ait:

14. *Alchoran continet falsa.* — Tu quidem nequam quam ad eos cum Dei miraculis manifestis venies, quoniam ea velut odiosa atque contraria rejiciunt, et veritati ad eos venienti contradixerunt. Et rursum: *Nisi sciremus eos tibi non credituros, daremus tibi signa et prodigia.* Quid dicam? quis digne mirari? quis effari? quis congruis verbis irridere tantam hominis stultitiam, imò insaniam potest? Et ut ad ipsum, de quo agitur, verba convertam: Hæcne tot causa est, o Mahumeth, qua sine miraculis missus a Deo ad homines venisti, quoniam et velut odiosa atque contraria rejecturi erant, et veritati ad eos venienti contradicaturi? Hæcne, inquam, causa est, qua signa et prodigia tibi data non sunt, quia præsciebat Deus eos tibi non credituros, quia nec alii crediderunt? Si hoc tibi a Deo, ut dicis, dictum est, falsa est plane, falsa est absque dubio præscientia Dei. Quomodo enim, juxta hæc quæ proponis, falsa non est præscientia Dei, si præscienti homines tibi etiam cum signis et prodigiis misso non credi-

turos, cum sine miraculis, signis, et prodigiis nugacissimis fabulis tuis populi multi crediderint, sectæ nefariæ acquieverint, infernali doctrinæ tuæ seipsos nil morati subdiderint? Et cui hoc commentum tuum, cui plane non appareat enerve, fragile, testum? Elige certe, elige de duobus quod malueris, aut dic Deum in præscientia sua errasse, die mentitum esse, quod tibi non credituros homines etiam cum signis et prodigiis dixerit, cum tibi Arabes, Persæ, Syri, Ægypti, multaque pars Afrorum etiam sine miraculis crediderit; aut si fateri vereris Deum errasse, Deum mentitum esse, aufer falsa, aufer blasphemam de libro tuo, imo, quod sanioris consilii est, damna ut erroribus, ut mendaciis, ut blasphemis respersum totum Alchoran tuum.

15. *Signis et miraculis crediderunt a Deo inspirati homines.* — Sed quid est et illud quod postquam Deum inducis tibi loquentem, quod præmisi: *Nisi sciremus eos tibi non credituros*, addis: *sicut nec aliis crediderunt*? qui sunt isti quibus homines non crediderunt? An forte Moyses? An forte ipse Christus? non occurrunt alii, non occurrunt plane alii, de quibus hoc te sensisse, de quibus hoc te dixisse conjicere possim. Sicut hi summi et soli legislatores in orbe, Moyses Judæorum, Christus universarum gentium. Moyses venit cum signis et prodigiis, Christus multo magis cum signis et prodigiis. Credidit Moysi visis signis et prodigiis Judæorum populus. Credidit Christo ejusque apostolis visis maximis et innumeris miraculis mundus. Qui sunt ergo de quibus dixisti: *Sicut nec aliis crediderunt*? Istis enim miracula facientibus crediderunt a Deo inspirati homines, tibi sine signis vana et falsa loquenti, a te decepti crediderunt homines. Falsum est ergo oraculum tuum, quod tibi a Deo dictum finxisti, nec illis credidisse, nec tibi credituros homines.

16. *Mahumeti testimonio probat eum non fuisse prophetam.* — Sed redeo ad illud, quod probare proposui, tuo te testimonio prophetam non esse. Quando enim signa tibi a Deo data non esse affirmas, utique te prophetam negas. Quid enim insignius prophetia? quid signum majus prophetia? quid enim rectius signum, quid prodigium, quid miraculum vocatur quam aut præterita, quantum ad homines, ignorata referre, aut præsentia reserare, aut futura prædicere? Cum ergo de præclaris quæ a Deo dantur signis prophetia sit, cum tibi signa a Deo data non esse prædicas, prophetam utique te esse negas. Aut igitur profiteri signa tibi a Deo data esse, et propheta permanere; aut si tibi signa data non sunt, propheta esse desine. Urget enim undique te coarctans ratio, ut si, sicut dictum est, signa tibi data esse negaveris, prophetam te pariter diffitearis; si data tibi dixeris, necesse est ut Deum mendacii arguas; necesse est ut quod mendaciter scripsisti corrigas. Et quia monstruosa verba tua et hactenus inaudita pene obstupescere me cogunt, quis, o miser, ex universorum collegio propheta-

rum sic se dixit prophetam, ut tu? sic se voluit A
 credi prophetam, ut tu? Vitabant illi ut veri et
 humiles servi Dei gloriam magni nominis, et cum
 vere Dei prophetæ essent, prophetas se dicere, salva
 quantum poterant veritate, se dicere refugiebant.
 Unde quidam ex ipsis qui Amos vocabatur, dicen-
 tibus sibi: *Noli prophetare in Bethel, neque stilles*
super domum idoli (Amos viii), respondit: *Non sum*
propheta, et non sum filius prophetæ, sed puer ar-
mentarius ego sum, vellicans sycomoros (ibid.). Et
 Joannes, quem propheta vester Baptistam nomi-
 nare refugit, sed Zachariæ filium, dicit multa quæ
 tam ipsum, quam parentes ejus in Alchoran suo
 laude extollit, dicentibus sibi invidis Judæorum sa-
 cerdotibus et Levitis: *Propheta es tu? respondit:*
Non sum (Joan. i): qui tamen vere prophetæ Dei
 erant; sed prophetas se non esse, alio qui ad vos
 nunc non pertinet, quandia infideles estis, intelle-
 ctu, salva veritatis suæ professione, dicebant. Re-
 liquerunt tamen in libris suis, de quibus dubitari
 non posset, signa prophetica, ut quæ prædicebant,
 aut impleta ipso suo tempore demonstrabant, aut
 implenda, ut apud posteros postmodum claruit,
 declarabant. At vester ille, et quod satis admirando
 frequentare non possum, ille prophetam se dicit,
 Deum in scriptis suis se vocantem prophetam in-
 troduct, et cum pene usque ad nauseam se Dei
 prophetam dicat, affirmet et replicet, nihil de fu-
 turis loquitur, nihil propheticum sonat, nihil a se
 non solum prædictum vel impletum ostendit, sed
 ne: implendum prædicit. Taceo illa quæ de para-
 diso voluptuosa, vel de inferno phantastica pro-
 mittit, in quibus ante non potest apparere propheta,
 quam ab illis qui in paradiso vel in inferno fue-
 rint probentur impleta. Non fuit ipsi, nec esset mihi
 si vellem, difficile, me vocare prophetam; non esset
 difficile scribere et scripto inducere Deum me voca-
 re prophetam; non esset difficile prædicare me
 hominibus Dei prophetam. Possem fingere quæ
 vellem de his quæ post finem mundi, et post rerum
 occasum, aut futura sunt aut non; nec possem de
 mendacio argui in hac vita, prædicando ea quæ
 futura sunt, aut non post hanc vitam.

47. Sileat ego commentum diabolicum, et, sicut
 supra dixi, fragile, enerve, ac testuum, quia pro-
 pheta credi non potest prædicando ea quæ post
 mundi hujus finem futura sunt, nisi se probet pro-
 phetam in his et ex his quæ ante mundi finem
 sunt. Assumat, si vult propheta credi, testes pro-
 phetæ suæ, non ex mortuis, sed ex viventibus;
 non ex his quæ post mortem implenda promittat,
 sed ex his quæ ante mortem impleta ostendat. Hoc
 modo, hoc tali tamque evidenti argumento, credit
 Christianus populus suis, non quia tantum prophe-
 tas se dixerunt, sed quia prophetas se esse
 evidentibus signis, claris miraculis, ipsisque
 ab eis rerum prædictarum effectibus, absque ali-
 quo dubietatis vestigio comprobarunt. Aut ergo ta-
 libus indiciis te, o Mahumeth, ostende prophetam;

aut si hoc non potueris, desine te, o damnate at-
 que damnaande, vocare prophetam. Et licet quæ
 præmisi sufficere possint ad demonstrandum longe
 te esse a prophetica gratia; aggrediar tamen velut
 ab altero exordio ista legentibus ostendere te non
 esse prophetam.

18. *Prophetarum alii boni, alii mali dicuntur. Qui*
boni. — Prophetarum vel qui fuerunt vel qui di-
 cuntur, alii boni, alii mali. Bonorum alii prædicentes
 universalia, alii particularia. Malorum alii fallaces,
 alii veraces. Sunt præter hos qui non prophetæ, sed
 vulgari nomine divini dicuntur, ut augures, arioli,
 aruspices, magi, sortilegi. Prosequatur ergo stylus
 eo ordine singulorum distinctiones, ut propositæ
 sunt. Boni sunt, quorum vita laudabilis, quorum
 prophetia vel prædicatio verax, de quorum nume-
 ro sunt, quos supra scripsi, Moyses, Isaïas, Jere-
 mias, Ezechiel, Daniel, multique alii. De his et
 ipse Christus, qui quamvis cunctorum prophetarum
 Dominus ubi Deus sit, tamen quia multa
 prophetica dixit, propheta vocatus est. Testatur
 hoc Evangelium, quod ei datum, o Saraceni, fate-
 mini, sicut tibi de illo a turbis dictum legitur: *Pro-*
pheta magnus surrexit in nobis (Luc. vii); et sicut ipse
 de ipso: *Non capit perire prophetam extra urbem.*
 Qui tam vitæ quam prædicationi suæ verax, ut de-
 cebat, testimonium ferens, in eodem Evangelio
 Judæis secum altercantibus ait: *Quis ex vobis*
arguet me de peccato? (Joan. viii.) Nullus enim eam
 de peccato arguere poterat, qui sine peccato erat.
 Istud quidem de vita; sed et de prædicatione quid?
 Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? (Ibid.)
 Nam nihil nisi quod verum erat, Veritas proferre
 poterat. Est igitur ipse cum aliis bonis prophetis,
 et etiam super alios bonus propheta.

19. *Qui mali prophetæ.* — Sed mali prophetæ
 qui sunt? quorum vita reproba, quorum prophe-
 tia vel prædicatio falsa. Tales erant tempore Eliæ
 illi, qui in libro Regum Israel et Judæ leguntur
 quadringenti quinquaginta prophetæ Baal, et item
 quadringenti lucorum, quos idem Elias oblatum
 Deo sacrificium ignique cœlesti absumptum, suo
 jussu a populo comprehensos, ad torrentem Cison
 multo zeli divini ignitus fervore pertrahi fecit, ut
 pessimos idololatrias interfecit.

20. *Bonorum alii universalia prædicunt.* — Bono-
 rum prophetarum, ut dixi, qui universalia, hoc
 est ad universos pertinentia prædixerunt, hi sunt
 ex parte, quos supra nominavi, cum cunctis pene
 aliis qui boni prophetæ dicuntur, quorum, ut præ-
 misi, vita laudabilis est et prædicatio verax. Ad uni-
 versos enim pertinet, quod ab illis de Christo præ-
 dictum est, qui, ut ait in Evangelio magnus quidam
 justus: *Positus est in ruinam et in resurrectionem*
multorum (Luc. ii); cujus vita, cujus prædicatio,
 cujus mors, cujus resurrectio, cujus a cœlis egres-
 sio, et ad ipsos regressio, credentibus ad vitam, incre-
 dulis ad mortem facta sunt. Ipsius tandem in fine sæ-
 culi universale et ultimum judicium, perpetuas sede

toti mortalium massæ, ante crenendam mājesta-
tē ejus vi divina collectæ, distribuet pro meritis
singulorum, unumquemque aut igni perpetuo tra-
dens, aut vitæ secum sempiternæ restituens. Hoc
modo et cuncta reliqua quæ in verbis illis vel libris
prophetiis leguntur, ad omnes non ad quosdam
pertinentia, sive in bono sive in malo accepta, illos
respiciunt, quos universales prophetas nominō.

21. *Alii particularia.* — Particulares illos dico, qui
non illa quæ ad universos pertinent prædixerunt, sed
qui ea quæ ad quosdam populos vel ad quæ quādam
nominatim expressas personas pertinebant, propheti-
co spiritu prælocuti sunt. De quibus est Jonas, qui ad
gentilem tantum Ninivitarum populum a Deo missus
est, licet illa ejus missio universarum gentium vocatio-
nem præsignaverit, licet quod mersus in mare, quod
voratus a pisce, quod in ejus ventre manens illæ-
sus, quod incolumis et a bellua et a mari evadens actu
non verbo salvatricem Christi mortem, eique a morto
cunctis miracula perferendam resurrectionem pro-
phetaverit. De istis est et Samuel, qui non universa-
lia, sed quædam ad quosdam specialiter pertinentia
prædixit, ut Heli sacerdoti de his quæ pertinentia
erant posteris domus ejus, ut Sauli primo regi
Hebræorum, prius de asinabus Cis patris sui per-
ditis et inventis, post de regno ejus ad proximum
et æmulum transferendo, ac de quibusdam aliis,
vel ad solam gentem Judaicam, vel ad quasdam cer-
tas personas pertinentibus causis. De his et ille
ejusdem temporis propheta, qui ejus a Scriptura
sacra non expresso proprio nomine vocatur Vir Dei,
et qui post multa quæ jam dicto Heli ventura præ-
dixerat, id etiam addidit: *Hoc, inquit, erit tibi signum*
quod venturum est duobus filiis tuis Ophni et Phine-
nee; in die una morientur ambo (I Reg. ii) : quod
et factum est. De his est et ille quem eadem Scrip-
tura tacito nomine prophetam nominat, et quem
cuidam regi Israel de rege Syriæ victoriam conse-
cuto inducit loquentem : Vade et confortare, et scito
et vide quid facias; sequenti enim anno rex Syriæ
ascendet contra te (III Reg. xx). Rursus eidem regi
alter sine nomine propheta : Hæc, ait, dicit Do-
minus, quia dixerunt Syri : Deus montium est Do-
minus et non Deus vallium, dabo omnem multitudinem
grandem hanc in manu tua; et scietis quia ego sum
Dominus (ibid.) : quod, et sicut prædictum fuerat,
septima statim die impletum est. Nam, inito He-
bræi contra Syros prælio, percusserunt de ipsis
centum millia peditum in die una, fugeruntque
qui reliqui erant in civitatem, cecidit murus super
viginti quinque millia hominum qui remanserant.
Hæc a jam dictis prophetis prædicta, non luerunt
universalia, sed aut de singulis gentibus, aut de cer-
tis personis, et de propriis ipsarum proventibus
præostensa. De his est et magnus Elias, de his
ipso, quantum ad miracula spectat, non inferior
Eliæsus, quorum alter, ut supra dixi, regi Ocho-
sia mortem minatus est, illeque, ut prædictum
fuerat, mortuus est; alter alteri regi, qui Joas

PATRUL. CLXXXIX.

A dicebatur, frequentes de rege Syriæ triumphos
prædixit, quod et sic contigit, et quædam similia
ab ipsis quibusdam prædicta, et, ut dictum fuerat,
adimpleta.

22. *Post Christum non fuere universales prophetæ.*
Plures fuere particulares. — Sunt igitur hi quos
præmissi, multique quos reticui, de illorum nume-
ro, quos quia non ea quæ ad omnes, sed quæ ad
quosdam spectant, prophetico prædixerunt spiritu,
particulares dico prophetas. Sed distinguendum est
inter hos et illos, et caute ac sollicitè advertendum
universales, hoc est ad universos pertinentia prædi-
centes, jam a Christi tempore nec potuisse nec
deinceps usque ad mundi finem esse posse propheta-
tas. Nam quidquid ad commune mortalium vel
ipsius mundi statum aut defectum, quidquid ad re-
ligionem veracem aut fallacem, quidquid ad debitos
et universales honorum aut malorum fines spectat,
totum a jam dictis, qui universales dicuntur propheta-
tæ, prædictum est, et ab ipsis ad doctrinam et me-
moriā posterorum litteris traditum est. Quod
ex maxima jam parte impletum, ex toto in sæculi
fine implendum servatur. Unde cessantibus, et in
Joanne, quem nos Baptistam, vos filium Zacha-
riæ dicitis, nec nos ejus filium esse negamus, om-
nino, inquam, apud gentem Judaicam deficientibus
prophetis, quæ sola usque ad Christum divinæ le-
gis cultrix exstiterat, illud tantum prophetiæ ge-
nus cessavit, quod ad statum universalem perti-
nebat, quia universis ad id spectantibus plene præ-
missis necessarium jam non erat. Non fuit igitur
Mahumeth vester, ut dicitis, signaculum propheta-
rum, hoc est ultimus in prophetis; sed Joannes
Baptista, de quo Christus in Evangelio, juxta vos,
sibi dato ait : *Lex et prophetæ usque ad Joannem*
(Luc. xvi). Prophetæ plane illi qui ad omnes perti-
nentia prædicent, non illi qui aliqua personalia
prophetarent. Illos enim qui personarum aut tem-
porum varios eventus post Joannem Baptistam pro-
phético spiritu prædixerunt, in diversis temporibus
ac diversis mundi partibus, frequenter habuit et
experta est Ecclesia Christi, sicut Paulum aposto-
lum, qui multa de futuris et impleta et implenda
prædixit. Impleta, ut in nobis et in Judæis, quando
dixit : Erit tempus cum sanam doctrinam non susti-
nebunt (II Tim. iv); et in eodem versu : A veritate
auditum avertent, ad fabulas autem convertentur
(ibid). Nam claret orbi præter vos et ipsos, quod
tam vos quam ipsi, ut suo loco probabitur, a veri-
tate auditum avertistis, et ad fabulas hunc conver-
tistis, a veritate Christiana vos ad fabulas Mahu-
meth, Judæi ad fabulas Talmulh. Implenda vero
prædixit, quando revelandum hominem peccati :
Filius perditionis qui adversatur et extollitur supra
omne quod dicitur Deus aut quod colitur (II Thess.
ii), eumque in templo Dei sessurum, quem nos An-
tichristum dicimus, scripsit. Sic et alios ex aposto-
lis, sic plurimos ex aliis eorum discipulis, qui et
prophetæ dicti sunt, et prophetas se esse rerum

23

prædictarum effectibus ostenderunt. De talibus et ille fuit qui Agabus vocabatur, qui zona Pauli Jerusalem euntis, suos pedes alligans, ait : *Virum ejus hæc zona est, sic alligabunt in Jerusalem* (Act. xxi). Qui brevi tempore elapso, cum urbem illam adisset, captus a Judæis, alligatus a tribuno, flagellatus a Romanis, veridicum fuisse prophetam illum ostendit. Et quis hujusmodi prophetarum numerum, qui post Christum inter Christianos tam vita quam prophetia splenduerunt, explicet?

23. *Quidam universales et particulares fuere prophetæ.* — Si loquerer fidelibus et Christo credentibus, pateret campus immensus. Quando enim vel a me vel a quolibet explicari posset tanta prophetarum, non universalia, ut præmissi, sed singularia, ut dixi, a Christo usque ad nostra tempora prædictorum numerositas? Si eorum singillatim nomina vel numerum, qui in parte hujus prophetiæ gratiæ claruerunt, ex veracibus gestis collecta retexere vellem, fidem dictis, ut arbitror, adhibere refugeretis. Quomodo enim prophetis Dei credere possetis, qui necdum Deo ipsi creditis? Sed scio hunc esse intellectum vestrum, hanc esse professionem vestram; vos vero Deo et in verum Deum credere. Sed utrum hoc verum sit, subsequens et vos per Dei spiritum devincens ratio declarabit. Interim rem propositam sermo rationi famulans prosequatur. Erat autem sermo ille, erat ratio illa, qua de universalis prophetiæ modo, distinctione præmissa, de sequenti, hoc est singulari vel personali prophetiæ modo juxta propositam partitionem agebatur. De illo, inquam, plane prophetiæ modo, quo singularia, ut dixi, prædicuntur, non quo universalia prophetantur. Nam ille, ut sic loquar, universalis prophetiæ modus ab ipsa pene primi hominis creatione exortus est; sed in Joanne, ut dixi, consummatus est. Particularis vero aut personalis et ante Joannem et post multis datus est, et adhuc fortassis pluribus dandus. Hæc gemina discretionem prophetiæ gratiæ descripta, ad universales simul et particulares prophetas sermo redeat, et qui sint ex scriptis de-
clare.

24. *Ut Isaias.* — De istorum numero rursus Isaiam produco, qui sicut universalia prædixisse præstentis est, sic quod etiam singularia ad quasdam gentes, vel personalia ad quasdam personas pertinentia prædixerit probandum est : ad quasdam gentes, ut illud quod contra Babylonem, quod contra Moab, quod contra Damascum, quod contra Ægyptum, quod contra Idumæos, quod contra Arabiam, quod contra Tyrum, ut lectio libri ejus indicat, prophetavit; ad quasdam personas, ut illud quod de rege Assyriorum Sennacherib, quod de rege Judæorum Ezechia, quod de quibusdam aliis, sicut ibi diffusius legitur, prophetavit.

25. *Jeremias.* — Sequitur hunc et superscriptus Jeremias, qui modo eodem sicut multa ad universos pertinentia prædixit, ita et singularia vel personalia pleraque non tacuit : singularia quarumdam

gentium, ut ea quæ contra Palæstinos, ut ea quæ contra Moab, ut ea quæ contra filios Ammon, ut ea quæ contra regna Azor, ut ea quæ contra Elam, ut ea quæ contra Babylonem prophetico plenus spiritu prophetavit; personalia, sicut quando regem Sedechiam a Chaldeis capiendum et captivandum prædixit, sicut quando Ananiæ cuidam falso prophete sic minatus est : *Non, inquit, misit te Dominus : Et tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus : Ecce mittam te a facie terræ, hoc anno morieris; adversus Dominum enim locutus es* (Jer. xxviii). Sic et quando quibusdam duobus ait : *Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel, ad Ahab filium Culia, et ad Sedechiam filium Amasia, qui prophetat vobis in nomine meo mendaciter : Ecce ego tradam eos in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et percutiet eos in oculis vestris* (Jer. xxvii).

26. *Daniel.* — De his universalibus simul et personalibus est Daniel, qui, ut longe supra præmissi, utroque charismate plenus, et quæ ad omnes et quæ ad quosdam solummodo pertinebant, sæpe præfatus est. Ad omnes, ut quando somnium regis Chaldaei, cujus idem rex immemor factus fuerat recitans, quid præsignaret prædixit. Viderat ille statum ejus caput aureum, cujus pectus et brachia argentea, cujus venter et femora ærea, cujus crura ferrea, cujus pedes partim ferrei partim fictiles, præsignabant maxima mundi regna sibi invicem successura, varios habitura processus pariter et provetus, quæ per mutuas successiones in tantum sui diuturnitatem portenderent; donec percussa lapide absciso de monte sine manibus, deficiente mundo, finirentur et ipsa. Rursus ea quæ ad omnes, ut ultima pars prophetiæ ejus indicat; quæ si quis vestrum legerit inveniet. Quæ vero ad quosdam, ut ea quæ ab ipso prædicta sunt regi Nabuchodonosor, ut et illa quæ regi Balthasar. Est igitur Daniel, ut duo supramemorati, non universalis tantum vel personalis, sed simul universalis et personalis propheta.

27. *Hebræorum prophetas audire debent Ismaelitæ.* — Sed, quia Hebræos prophetas vobis sicut Judæis propono, mirabitur forsitan aliquis vestrum. Sed, ut desinat mirari, audiat sequentia : Hebræi quidem jam dicti prophetæ sunt, sed, licet Hebræi sint, etiam vestri sunt. Sed, dicetis : Nostri quomodo? Quid enim Arabs ad Hebræum? Quid Ismaelita ad Judæum? Et multum plane : primo quod Ismael et Isaac fratres fuere, licet ille de Agar ancilla, iste de libera Sara; secundo, quod præter consanguinitatis lineam et linguam tam in notis litterarum quam in eloquio pene communem, etiam singulari et antiquo circumcisionis signo velut ab utriusque gentis patre Abram derivato, vos ipsos ab universarum gentium aut innatis usibus, aut traditis legibus secrevistis; tertio, quod Hebræos aut Christianos de quibus agitur, prophetas, ut divino Spiritu inspiratos, et prophetica gratia plenos, a

vobis suscipi debere evidentibus et invictis in suprascripto libro rationibus monstratum est, quas ad integrum reassignare, et velut de novo litteris tradere, si præcedentibus aures sollicitam adhibuistis, superfluum est. Quod si forte aut ut rerum de quibus agitur instantium contemptores negligenter audistis, aut communi quæ pene omnes præter studiosos occupat desidia, lecta vel audita oblivioni lethargicæ tradidistis, replico breviter quæ supra diffusius dicta, si tanta vobis salutis vestræ cura est, recolligere poteritis. Ex quibus prophetas Judaicos aut Christianos, de quibus longus sermo præcessit, vestros etiam esse, vosque eisdem ut vestris credere debere, si remota, ut suprascripsi, perspicuæ veritati renitens obstinatio fuerit, omni fugata nubium caligine ratio indubia declarabit. Et quid dico declarabit? imo jam declaravit, et nisi infidelibus loquerer, et his qui a Deo prorsus alieni sunt, sæpe dicta iterare refugerem. Sed ferat stylus omnia patienter, et hæreticis aut ethnicis hominibus, salva fidei et veritatis constantia, morem gerat.

28. *Aut ex eis nihil debent inserere Alchorano suo.* — Quid exis a me, Ismaelita? unde prophetas meos, tuos esse comprobem? unde ex verbis ipsorum velut a te concessis contra te pugnem? habeo plane, habeo multa. Quæ? audi. Cur accipis aliquid de libris meis, qui longe tuis antiquiores sunt, cum ego Christianus, tu hæreticus, ut dixi, aut ethnicus sis? Quid mihi et tibi? Nihil ego assumo de libris tuis, quare tu furaris aliquid de libris meis? an æmulacris mea? an forte Christianus vis fieri? et o utinam! o utinam plane! utinam relicto errore stulto, mortifero, carente omni ratione, destituito omni veritate, evanescente per inania phantasmatum et inaudita nugarum, ad Deum verum convertaris, Christum Dei virtutem et sapientiam agnoscas, et a nefandi et turpissimi hominis laqueis erutus, possis cantare cum David rege et propheta, cui psalmos a Deo datos nequam ille scripsit: *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus (Psal. cxxiii)*. Hoc si dissimulas, dimitte mea, serva tibi tua. Nihil meis libris intersero de Alchoran tuo. nihil scriptis tuis admisceas de Evangelio meo. Relinque mihi Moysen meum, dimitte prophetas meos, noli misturam prodigiosam et a nullo rationabili animo ferendam conficere, ut vel infernalibus scriptis cælestis oraculi verba interseras, vel ea nefandarum admistione fabularum, et undique circumposito agere mendaciorum deturpes; et qua ratione, imo qua insania, de falsis, ut credis et prædicas, Hebraicis aut Christiapis libris quædam illi tuo, ut existimas, de cælis misso Alchoran miscuisti? qua mente Judaica, ut putas, vel Christiania mendacia veraci scripturæ tuæ inseruisti! nam, si libri nostri mendaces sunt, et quæ inde excerpta sunt falsa sunt; quod si excerpta falsa sunt, et scripta quibus inserta sunt falsa sunt. Sed verum est quia inserta sunt Alchoran tuo. Certum est igitur quia, falsitate

A illi admista, falsum est et ipsum Alchoran tuum, nec in parte tantum, sed in toto falsum; nam, etsi forte aliqua ibi vera sunt, falsorum admistione corrupta sunt, nec jam fide digna sunt. Nunquid non ita se habent universarum gentium judicia? ubique per orbem lex ista viget, si vel in verbo uno falsus testis inventus fuero, nec in veris audiar, nec in veris fidem merebor. Hac justitia reprobis Alchoran tuum, hoc æquitatis iudicio non ejus aliquas partes, sed ex integro condemno totum Alchoran tuum. Elige tibi, ut longe supra posui, de duobus alterum. Aut propter falsa quæ ex libris, ut dicis, falsis assumpta et libro tuo inserta sunt, Alchoran abjice; aut, si nolueris, Hebraicos et Christianos libros ex quibus illa sumpta sunt veraces fateri. Et quia non patet uspiam via quæ has angustias evadere aliter possis, credo te magis eligere nostros libros fateri veraces, ne quæ hæctenus lege paterna servasti, cum ipso ipsius legis auctore simul universa expiarent. Quod si hanc partem elegeris, libris sæpe jam nominatis, hoc est Hebraicis et Christianis, ut Scripturis propriis fidem dabis. His de causis Hebræos tibi prophetas proposui et proponam, sicut Hebræo Christum, et Christi discipulos ut Christiano; unde, cum probare aliquid intendo, sicut ex concessis, sicut ex his quibus jam acquiescis, ut ratio docet, exempla produco.

29. *Mahumeth neque universalem neque personalem fuisse prophetam.* — Et quoniam jam communes nobis vobisque, o Agareni, libri jam dicti facti sunt, ad cæpta sermo recurat, et qua de causa tot prophetarum exempla coram produxerit, indicet. Mahumeth legislatorem vestrum prophetam vel Dei nuntium non fuisse ex superioribus plene quidem probatum est, sed adhuc ob majorem evidentiam ista lecturis conferendam juxta præmissas divisiones probandum est; nam, ut supra scripsi, prophetarum vel qui fuerunt vel qui dicti sunt, alii boni, alii mali: bonorum alii prædicantes universalis, alii particularia; alii de eisdem simul universalis et particularia vel personalia, quos nominatim ad medium deduxi et quæ de tripertita prophetica gratiæ distributione gratia quemque contigerit, sigillatim expressi. Hoc ea de causa, ut tu quicumque Mahumeth prophetam nominas, quicumque eum prophetam affirmas, ostendas et aut auctoritate aut ratione probes eum, aut de universalibus esse prophetis universale aliquid, aut de particularibus particulare aliquid, aut de personalibus personale aliquid prædicendo fuisse prophetam. Sed quid frustra laborem insumerem? quid in vanum certarem? Invitavi et invito, provocavi et provoco; ut respondeas qua vi, qua ratione, quo figmento, veraci vel fallaci, hominem hunc, o tu Arabs, prophetam esse credis, prophetam esse dicis. Prædixitne aliqua, unde particularis, ad quosdam non ad omnes pertinentia prædicens, possit dici propheta? Prædixit aliqua unde non ad quosdam pluraliter, sed ad quosdam personaliter,

vera aliqua priusquam fierent prophetizans possit probari propheta? Sed quid errori tuo pertinacius militans, et saluti tuæ contrarius, quæ salutis sunt refugis, quæ perniciose sequeris? Dic, dic, jam si quid habes, ostende Mahumeth tuum ex aliqua prædictarum divisionum parte aut prophetam esse universalem aut particularem, aut simul utrumque, aut personalem, hoc est non ad universos, vel ad multos, sed ad quosdam pertinentia prophetantem. Sed quid agis! quid me suspensum tenes? dic si quid habes, ut iustificeris. Hæc quidem verba Dei sunt, sed et post ipsum et cum ipso etiam mea sunt; si quid magnum, si quid saltem vile vel modicum prophetico spiritu dictum vel scriptum ex Alcoran tuo toties et usque ad tedium nominato proferre potes, profer, enarra. Invenisne, ut supra jam dictum est, in toto illo libro tuo iuxta te sacro, iuxta nos execrando, aliquid ab illo tuo propheta prophetice dictum de præteritis, aliquid de præsentibus, aliquid de futuris? Nam in hac, ut præmissum

est, trina distinctione totius prophetice gratiæ summa consistit. Nam quæcunque prophetice prædicuntur, aut sunt, ut dictum est, de præteritis, aut de præsentibus, aut de futuris; sive sint illa quæ dicuntur universalis, particularis, vel personalis, vel de instanti tempore, vel prope vel longe post futuro prædicta. In quibus ergo prophetice gratiæ divisionibus tam subtiliter et diligenter exquisitis prophetam tuum, o Arabs, contra quem ago, invenire poteris? Sed refugio objicere quæ jam objeci, nam nec universalem, nec particularem nec personalem eum esse prophetam probavi, nec de præteritis aliqua revelasse, nec de præsentibus aliqua demonstrasse, nec de futuris aliqua prophetasse ostendi. Si hæc ita se habent, non est hic tuus vel alicujus, ut dicebas propheta, sed, ut ex præmissis colligitur, nihil prorsus propheticum dixisse vel scripsisse legitur, non est igitur propheta.

(Desunt duo libri quos invenire non potui.)

Bruis

PETRI VENERABILIS

CLUNIACENSIS ABBATIS NONI

EPISTOLA SIVE TRACTATUS

ADVERSUS

PETROBRUSIANOS HÆRETICOS ⁽²⁰²⁾

PRÆFATIO.

Dominis et Patribus, magistris Ecclesiæ Dei, Arelatensi, Ebredunensi archiepiscopis, Diensi et Wapicensi episcopis, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem et obsequium.

Scripsi nuper epistolam reverentiæ vestræ contra

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(202) Tractatum hunc epistolam vocat ipse Petrus Ven. ep. 17 libri IV; sed et librum etiam nuncupat ac ostendit separatim ab aliis epistolarum libris editum ep. 35, ad Petrum, notarium suum, his verbis: «Dirigas epistolas nostras ac Vitam D. Matthæi episcopi quia liber contra hæreticos editus deest.» Bis autem solummodo quod sciam liber hic ante nostram hanc editionem excusus est, Parisiis semel anno 1525 cum reliquis epistolis, et semel Ingolstadt scorsim anno 1546.

(203) Contra hæreses Petri de Bruis, Petri hujus, qui Petrobrusianis hæreticis nomen dedit, neque

C hæreses Petri de Bruis (203) disputantem, sed innumeris et magnis negotiis a dictando animum, a scribendo stylum retardantibus, huc usque mittere distuli. Mitto nunc tandem eam prudentiæ vestræ, ut per vos hæreticis, contra quos scripta est, et etiam

apud illorum temporum historicos, neque apud illos etiam qui tunc, aut paulo post hæresum et hæresiarcharum iudices texuerunt, ulla mentio reperitur. Alfonsus a Castro primus, ut opinor, post auctorem nostrum, ejus meminit lib. III, v, baptisma, hæres. v; scribitque Gallum ex provincia Narbonensi fuisse. Quanquam et Bernardus Guidonis asserit Calixtum II papam anno 1120, VIII Id. Junii celebravisse concilium Tolosæ cum cardinalib. archiepiscopis, et episcopis et abbatibus provinciæ Gothiæ, Gasconiæ, Hispaniæ et ceterioris Britanniæ. In quo concilio inter cætera quæ gesta sunt, in eodem fuerunt damnati

Catholicis, quibus forsitan prodesse poterit, innotescat. Vobis eam mitto, quoniam in partibus vestris, aut circa easdem, stulta illa et impia hæresis more pestis validæ multos interfecit, plures infecit; sed gratia Dei concitante et adjuvante studia vestra, a vestris regionibus sese paululum removit. Migravit tamen, sicut audivi, ad loca satis vobis contigua, et a Septimania vestra (204), vobis persequentibus, expulsa, in provincia Novempopulana (205), quæ vulgo Gasconia vocatur, et in partibus ei adjacentibus, sibi foveas præparavit. In quibus nunc se timore occultans, nunc de ipsis audacia assumpta prodiens, quos potest decipit, quos potest corrumpit, et nunc istis, nunc illis lethalia venena propinat. Vestrum est igitur ad quos præcipue tam ex officio, quam ex singulari scientia in partibus illis cura Ecclesiæ Dei spectat, et quibus ipsa velut fortibus columnis maxime innititur, vestrum est, inquam, et a locis illis, in quibus se latibula invenisse gaudet, et prædicatione, et etiam, si necesse fuerit, vi armata per laicos exturbare. Sed, quia majorem operam eos convertendi quam exterminandi, adhibere Christianam charitatem decet, proferatur eis auctoritas, adhibeatur et ratio, ut si Christiani permanere volunt, auctoritati; si homines, rationi cedere compellantur. Proderit eis fortassis ad ista, si attendere voluerint, ea, quam vobis contra ipsorum errores scripsi epistola; et si contentiosi et pertinaces esse nolunt, fortassis ea studiose perlecta, licet valde desuperint, a tanti erroris stultitia respiscere poterunt. Quod si in reprobum sensum dati fuerint, et magis desipere quam sapere, perire quam salvari, mori, quam vivere elegerint, satisfaciet forsitan lecta epistola occultis aliquorum Catholicorum cogitatibus, et mentes eorum aut ab ignoto hominibus fidei languore sanare, aut contra eos, quorum lingua a Propheta gladius acutus dicitur (*Psal. lvi*), præmunire poterit. Hoc enim quod in ultimo posui, major mihi fuit causa scribendi, ut et si hæreticis scriptura illa prodesse non posset, Ecclesiæ tamen Dei aliquibus utilitatibus inserviret. Nam istud, sicut sapientiæ vestræ notum est, per retroacta sæcula semper facere consuevit, ut de tot tantisque hæresum varietatibus, quæ ejus sinceritatem frequenter fermentare conatæ sunt, nullam unquam silentio præteriret, sed ad cautelam sui, et ad perpetuam omnium instructionem auctoritatibus sacris et etiam rationibus, omnium hæreticorum blasphemias expurgaret. Quod ego, licet de minimis corporis Christi, hoc est ejus Ecclesiæ membris,

A ista scribendo facere nisus sum, ut quod scripsi, hæreticis, si fieri posset, prodesset; Catholicos, in quorum manus incideret, contra nefandum dogma vel similia, cautiore redderet. Et quia prima erroris dogmatis semina a Petro de Brui per viginti fere annos sata et aucta, quinque præcipue et venenata virgulta prodixerunt, contra illa maxime, ut potui, egi, ut circa ea se animus et verba intentius occuparent, in quibus major fidei læsio, majus monstrabant esse periculum. Unde, quoniam opus ipsum diffusius est, nec vobis circa plurima Ecclesiæ negotia occupatis, longum forte legendi spatium datur; breviter capitula illa replico, et contra quos errores longa illa illius epistolæ series agat, ostendo.

B Primum hæreticorum capitulum negat parvulos, infra intelligibilem ætatem constitutos, Christi baptismo posse salvari, nec alienam fidem posse illis prodesse, qui sua uti non possunt, quoniam, juxta eos, non aliena fides, sed propria cum baptismo salvat, Domino dicente: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi).*

Secundum capitulum dicit templorum vel ecclesiarum fabricam fieri non debere, factas insuper subruí oportere, nec esse necessaria Christianis sacra loca ad orandum, quoniam æque in taberna et in ecclesia, in foro et in templo, ante altare vel ante stabulum invocatus Deus audit, et eos qui merentur exaudit.

C Tertium capitulum cruces sacras confringi præcipit et succendi, quia species illa vel instrumentum, quo Christus tam dire tortus, tam crudeliter occisus est, non adoratione, non veneratione, vel aliqua supplicatione digna est; sed ad ultionem tormentorum et mortis ejus, omni dedecore deonestanda, gladiis concidenda, ignibus succidenda est.

Quartum capitulum non solum veritatem corporis et sanguinis Domini quotidie et continue per sacramentum in Ecclesia oblatum negat, sed omnino illud nihil esse, neque Deo offerri debere decernit.

Quintum capitulum sacrificia, orationes, elemosynas, et reliqua bona pro defunctis fidelibus a vivis fidelibus facta, deridet, nec ea aliquem mortuorum vel in modico posse juvare affirmat. His quinque capitulis, prout Deus dedit, in illa sanctitati vestræ a me missa epistola respondi; et qualiter perfidorum impietas, aut converteretur, aut con-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

hæretici et depulsi ab Ecclesia omnes qui, religionis speciem simulantes, Dominici corporis et sanguinis sacramentum, baptisma parvulorum, sacerdotium, et omnes ecclesiasticos ordines, et legitimarum damnabant fœdera nuptiarum. Quas quidem omnes hæreses ut a Petro de Brui inventas et disseminatas, et per Henricum ejus successorem propagatas insectatur hoc Tractatu Petrus noster.

(204) *Et a Septimania vestra, id est Gothia, sive Linguadocia, sicuti jam alibi explicavimus.*

(205) *In provincia Novempopulana. Quæ et Isidoro Aquitania tertia nominatur, a novem populis sive civitatibus Auscensi archiepiscopo subditis sic dicta. Vulgo nunc Vasconia, sive ut idem Petrus vocat Gasconia, Gascogne.*

funderetur, et etiam piorum credulitatis firmaretur, utcunque satagi.

Sed post rogum Petri de Bruis, quo apud Sanctum Ægidium zelus fidelium flammam Dominicæ crucis ab eo succensas, eum concremando ultus est, postquam plane impius ille de igne ad ignem, de transeunte ad æternum transitum fecit, hæres nequitie ejus Heinricus (206) cum nescio quibus aliis doctrinam diabolicam non quidem emendavit, sed immutavit, et sicut nuper in tomo, qui ab ore ejus exceptus dicebatur, scriptum vidi, non quinque tantum, sed plura capitula edidit. Contra quæ animus accenditur rursus agere, et verbis demoniacis divinis sermonibus obviare. Sed, quia eum ita sentire vel prædicare nondum mihi plene fides facta est, differo responsionem, quousque et horum quæ dicuntur, indubiam habeam certitudinem.

A Quod si forte inde per causæ inquisitionis vestræ sapientiam certificari mererer, darem quam possem operam, ut mortis calix, quem miserrimi hominum consimilibus miseris propinant, qui jam ex aliqua parte exhaustus est, per innovatas responsiones omnino residuis sacibus exhauriretur. Interim, si placet, epistolam ad utilitatem legentium editam, et per vos his quibus necesse fuerit tradendam, sicut tempus et locus se obtulerit, notam facere, ut, sicut dixi, aut aliquos hæreticorum, contra quos scripta est, corrigere, aut catholicos, pro quibus scripta est, in his et similibus, cautiore reddere valeat. Si cui vero eam transcribere placuerit, hanc etiam minorem epistolam loco præfationis antepone non omitat, quia in hac totius illius magni operis et causa et materia breviter indicantur.

INCIPIT EPISTOLA.

Præclaris et in Christi corpore plurimum honorandis Dei sacerdotibus, GUILLELMO Ebredunensi, ULDRICO Diensi, GUILLELMO Wapincensi, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem.

Quoniam inter omnes totius provincie Septimanie, seu Alpium maritimarum episcopos, religione, scientia, eruditione ac pastoralis sollicitudine divina dispositio specialiter per vos pontificale cacumen exornat, insedit animo reverentiam vestram et singulari præ cæteris semper affectu excolere, et motus animi mei vobis familiaris aperire. Moveri me nullo temporalium rerum commodo, nullo ad præsens incommodo suspicemini, sed illam motus hujus totam causam esse sciatis, quæ et vos sæpe numero movit, et propter quam vestra pastoralis sollicitudo non parum hactenus laboravit. Unde gratias Deo, qui laborem vestrum non omnino irritum fecit, sed sicut ipsa rerum experientia docet, inimicos fidei Christianæ, et idcirco hostes salutis humanæ, vestris sudoribus pene delevit. Pene, inquam, delevit, quoniam nuper per dioceses vestras iter faciens, sicut ex plurima parte erroneum dogma cum suis auctoribus a provinciis illis expulsum reperi, ita nonnullas ejus reliquias, in multis, sed occultis, non tam defensoribus quam susurratoribus inveni. Inveni contritum colubri caput, victrici rursus calcaneo insidiari, et nefandum guttur in necem hominum reparata venena frequentibus si-

B bilis præ sagari. Quod in talibus exercitatis animis vestris non est aliquatenus contemnendum, quia multo citius rebus pessimis quam optimis incrementa succedunt, longe facilius et feracius zizania diaboli quam triticum Dei in ejus agro sese dilatat. Nec quia semel devictus creditur, velut nil ultra ausurus hostis pertinax contemnat, quoniam secundum poetam,

Victorem a victo superari sæpe videmus;

et febrem diuturno medicorum labore ab ipsis medullis exclusam, acrius irrepsisse, et plerumque animam extorsisse, parva languentis seu medentis incuria, sæpius experti sumus. Oportet quidem (quod non docens, sed consulens dico), C adversus multiformes luporum insidias pastorem oculum vigilare, et ne in aliquo grege Dominicus lædatur, irrequieto studio satagere. Sed longe studiosius morsus ille ab ovili Christi est repellendus, multo vehementius dens ille belluinus pastoralis baculo conterendus, qui oves ejus non querit laniare, sed jugulare, non crus frangere, sed strangulare. Hæc est illa non qualiscunque læsura, sed ipsius totius salutis jactura, quam illi præ aliis incurrunt, qui ab itinere rectæ fidei aberrantes, per devia errorum in barathrum profundæ perditionis ruunt. Si res agitur de adulterio, si de furto, si de perjurio, si de fraude, si de homicidio, si

ANDRÆE CHESNII NOTE.

(206) *Hæres nequitie ejus Heinricus.* De quo et S. Bernardus epist. 240 ad Hedefonsum S. Ægidii comitem, et Mathæus etiam Paris, historiographus Anglicus, ad annum Christi 1051 his verbis: *Circa dies istos, pullulante perversa doctrina Henrici cujusdam hæretici, et maxime Wasconia, suscitavit Dominus spiritum puellæ junioris in illa provincia ad illam hæresim confutandam, quam contra articulos*

fidei prædicabat. Jacebat enim puella in unaquaque septimana per triduum absque voce, sensu atque flatu; et postmodum ad se reversa, dicebat B. Mariam orare pro populo Christiano, et B. Petrum docuisse se fidem orthodoxam. Et sic de fide Catholica sapienter disputabat, et præcipue hæresim Henrici convincens, plures ab eo seductos ad sinum sanctæ matris Ecclesiæ revocavit.

certe de quolibet alio crimine lis exorta fuerit, fide integra permanente, ad vitam aditus per eam patebit. Nam si, secundum Scripturam, justus ex fide vivit (*Ilabac. ii; Rom. i*), peccator ad vitam per fidem redibit. Nec obesse illi poterunt quantalibet suscepta vulnera, cui vita fidei, quæ per dilectionem operatur, fuerit reservata. Inde vulneratus a latronibus curari potuit (*Luc. x*), quia non ex toto mortuus, sed post vulnera peccatorum, fidei vita vivus remansit. Qui si et fidem cum operibus perdidisset, curationis spes ulterius nulla fuisset. Novi equidem quod et infidelis etiam post apostasiam sæpe fidem resumit, sed, dum infidelis permanet, quo post pericula recurat, non habet.

Hinc filii Edom Jerusalem persequentes, dicunt: *Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea* (*Psal. cxxvi*). Exinanitur enim vas quodlibet liquo- re suo, sed non usque ad fundamentum, quando peccator quilibet, etsi, malis supervenientibus, bonis prioribus diminuitur, usque ad fundamentum tamen fidei non vacuatur. Quod si et illud exhauritur votis jam hostilibus adimpletis, immun- dis spiritibus Deo prorsus Jerusalem vacuata repletur. Liberet in laude fidei diutius inmorari, ut et maxima ejus utilitas, et pessima ei detrahentium impietas clarius eluceret, ut quanto ea laudabili- or, tanto ei contradicens hæreticus damna- bilior appareret. Sed quia Scripturarum campi ejus ubique floribus respersi sunt, reprimendus est stylus, ne si in superfluis moratus fuerit, ad nec- cessaria tardus veniat. Superfluum verò idcirco dixi de laude fidei disputationem, quia quod omni- bus pene fidelibus notum est, velut de re ignota diutius tractare superfluum est. Quis enim tam surdus ut non audierit? quis tam lethargicus ut non meminerit, Christum in Evangelio frequentibus fidem laudibus extollemem, et pene assidue, infir- mis peccatoribus, ac singulis dicentem: *Fides tua te salvum fecit* (*Luc. vii*) et discipulus: *Si habueritis fidem, dicetis monti: Transi, et transiret* (*Matth. xvii*); et iterum: *Habete fidem* (*Marc. xi*), dicitur et Petro: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* (*Matth. xiv*); et: *Qui non credit, jam judicatus est* (*Joan. iii*); et: *Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum ipse faciet* (*Joan. xiv*). Quis litte- ratus non a puero audivit Apostolum clamantem: *Sine fide impossibile est placere Deo* (*Heb. xi*). Et Psalmistam: *Omnia opera ejus in fide* (*Psal. xxxii*). Et Isaiam: *Si non credideritis, non permanebitis*. (*Isa. i*.) Quis tonitrua Apostoli ad Hebræos obtu- rata aure transire potuit, quibus fide testimonium consecutus fuisse senes, fide aptata esse sæcula verbo Dei, fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulisse, fide Enoch translatus non videret mor- tem, fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, aptasse arcam in salutem domus suæ, fide Abraham obedisse et Isaac obtulisse, cum tentaretur, et universos quicunque fuerunt ab initio sæculi usque ad tempus gratiæ sanctos, per fidem

A devicisse regna, operatos justitiam, adeptos repro- missiones, copiosissime narrat? (*Heb. xi*.) Quosdam vero ex ipsis fide obturasse ora leonum, exstinxisse impetum ignis, effugasse aciem gladii, convalescere de infirmitate, fortes factos in bello, alios ludibria et verbera, vincula et carceres expertos, lapidatos, sectos, tentatos, in occisione gladii mortuos, alios circuisse in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiatos, afflictos, et reliqua (*ibid.*) Post quæ om- nia ita laudem fidei concludit. *Et hi, ait, omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissiones, Deo pro nobis aliquid melius providente ne sine nobis consummarentur* (*ibid.*) Et post quædam: *Curramus, inquit, propositum iter, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum* (*Hebr. xii*).

B Hæc breviter, venerandi Patres et sacerdotes Do- mini, de sacræ fidei laude atque profectu, non tam explicavi quam commemoravi, ut ex paucis istis plurima doctis mentibus vestris occurrant, et quan- tum malum tanto bono neglecto sequatur, adver- tant. Quod vos jam plus nimio expertos esse, nul- lum fere occidui orbis angulum latet, quando ad injuriam Divinitatis et contemptum sacræ legis, novo et apud Christicolæ inaudito scelere, in par- tibus vestris populi rebaptizati, ecclesiæ profanatæ, altaria suffossa, cruces succensæ, die ipso Passio- nis Dominicæ publice carnes comestæ, sacerdotes flagellati, monachi incarcerati, et ad ducendas uxores terroribus sunt ac tormentis compulsi. Et harum quidem pestium capita, tam divino auxilio C quam Catholicorum principum adjutorio a vestris regionibus exturbastis; sed supersunt, ut jam dixi, membra, lethifero adhuc, sicut ipse nuper sensi, veneno infecta, ad quæ curanda Dei est misericor- dia invocanda, et vestra medicinalis diligentia adhibenda. Quod fortassis fieri poterit, si post alia sapientiæ vestræ concilia, in quantum licuerit, auctoritas religionis, ratio curiosis non defuerit. His enim duobus omnis tam divinarum quam hu- manarum rerum quæstio solvitur, ut jam non homo, sed bestia dici possit, quisquis auctoritati vel rationi non cedit.

Eapropter, quoniam veritatis discipulis apostolica voce præcipitur, ut parati sint reddere rationem D omni poscenti de ea quæ in nobis est, spe et fide (*I Petr. iii*), visum est mihi ratione, et maxime auctoritate, cui præcipue fides innititur, hæreticis calumniis respondere; ne, si nemo responderit, jac- cent vel æstiment erronei homines, non consilio, sed respondendi inopia Catholicos siluisse. Et qui- dem doctis jam et eruditis in fide Christiana nostris temporibus, magis contemptui habenda, quam re- sponsione digna, hæresis nefanda videretur, nisi et publica pericula et animarum damna, et pertinax erroris ipsius jam per viginti annos perseverantia, non dissimulandam, sed increpandam, convincen- dam ac detestandam admonerent. Incitat magis ad hæc, et velut adjectis dorso stimulis acrius instigat fama nuper relata, quod scilicet anguis lubricus

de regionibus vestris elapsus, imo vobis prosequentibus expulsus, ad Narbonensem provinciam sese contulerit, et quod apud vos in desertis et villulis cum timore sibilabat, nunc in magnis conventibus et populosis urbibus audacter prædicat. Putabam Alpes gelidas, et perpetuis nivibus operos scopulos incolis vestris barbariem invexisse, et dissimilem terris omnibus terram dissimilem cæteris omnibus populum creavisse. Itaque agrestibus et indoctis hominum moribus, peregrinum dogma facilius irrepsisse. Sed hanc opinionem meam ultima rapidi Rhodani littora, et circumjacens Tolosæ planities, ipsaque urbs vicinis populosior expurgat (207), quæ adversus falsum dogma tanto cautior esse debuit, quanto assiduitate frequentantium populorum, et experientia multiplicium doctrinarum doctior esse potuit. Suscepit enim, quod non improperans, sed condolens, non bonis detrahens, sed malis a malis suis extrahere cupiens dico; suscepit, inquam, nobilis ex se, ignobilis ex errore civitas, contra Christum Antichristi præambulos, et obliata divini lactis, quo imbuta, quo euvtrita, quo in robur virile provecta est, aquas furtivas dulciores, et panem absconditum suaviorem judicavit. *Non est recordata, juxta prophetam, dierum adolescentiæ suæ (Thren. i), nec tantorum testium Christi se fusis cruoribus fidei Christianæ testificantibus acquievit, sed facta est quasi mulier fastidio augens pretium, quæ super virum suum inducit alienos.*

Et, o oves Christi, hæcine de vobis meruit Pastor vester, qui posuit animam suam pro vobis? Hæcine de vobis meruit, qui relictis nonaginta novem ovibus in deserto, venit quærere et salvum facere quod perierat? (*Luc. xv.*) Ista de vobis sanguine suo lucratus est, ut dimisso bono Pastore, lupis rapaciter vos dissipantibus adherereatis? Sed quid ego vos oves nomino, nisi forte ut illos, de quibus dicitur: *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos? (Psal. xlviii.)* Nam, si vere simplicitas et obedientia ovium Christi in vobis perseverasset, a lupis refugeretis, ad Pastorem confugeretis, impleretur in vobis vox ipsius Pastoris dicentis: *Oves meæ vocem meam audiunt; et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea (Joan. x).* Qui et de lupis vel mercenariis: *Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, neque audiunt vocem alienorum (ibid.)* Et, o miseri quicunque estis homines, qui omni veritate et gravitate vacuati, vanitate et levitate omnem paleam et stipulam supergressi, circumferimini omni vento doctrinæ (*Ephes. iv*), et ad singula novarum spiramenta aurum, nil solidum vel stabile habentes, ut sidera,

A secundum Judam apostolum errantia (*Jud. xiii*), per errorum passim inania raptamini. Si mortis periculum et ultima necessitas vos urgeret; si cruentus persecutor ignibus, gladiis, et tormentis, ut olim, excogitatis instaret; si ipse, cujus est adventus in omni virtute, signis et prodigiis mendacibus (*II Thess. ii*), qui aureis aggeribus sanctorum paupertatem, qui sæculi luxibus frugalitatem, qui tormentis constantiam, qui miraculis fidem, longe alius ferocius persecuturus est, urgeret, quid vos? Quid vos, inquam, quid vos tunc ad illa? Qui ad levis auræ spiritum arundinea fragilitate move-mini, quando tantos turbine, annosas etiam quercus, et elatas in cælum abietes avellentes, immoti pateremini? Quando vos pro Christo vestro sapientibus Græcis, potentibus Romanis, crudelibus Persis, prodigiis Antichristi temporibus resisteretis, qui non multis gentibus, sed duobus tantum hominutionibus, Petro de Bruis, et Heinricho ejus pseudoapostolo tam facile cessistis? Quorum nulla vos sapientia convicit, nulla potentia subegit, nulla tormenta terruerunt, nulla vel magica tormenta de-ceperunt. Sed facti estis velut *columba seducta non habens cor (Ose. vii)*, et velut bos ductus ad victimam (*Prov. vii*), qui jam jamque immolandus bruto pectore ad mortem velut ad pascua pingua currit. Verum, quia zelus domus Dei, et tam leviter desertus a Christianis Christus me paululum digredi, et aliquantum extra metas currum agere coegit, ad propositum stylus recurat, et quod diu parturivit, nunc tandem pariat. Vos igitur, vos, quos supra nominavi, magistri errorum, et cæci duces cæcorum, faeces hæresum, reliquæ schismaticorum, vos ego, inquam, seductorum seductores convenio, et ut de latibulis vestris ad publicum nostrum prodeatis invito. Non habet, ut vulgo dicitur, veritas angulos, nec lumen sub modio vult latere, nec ea quæ Catholica dicitur, amat fieri singularis, quia quæ per totum mundum Christi præcepto diffusa est, mundi partibus contenta non est. Venite a maritimis Septimaniæ ad vocem vos vocantis Ecclesiæ, et si quid, ut ipsi dicitis, pro ea, vel, ut nos credimus, contra eam assertis, edicite. Agam et ego econtra, non ut aliis sapientior, sed forte ut effrenatior, paratus pro modulo meo veritati quæ innouerit cedere, falsitati obviare.

Prima propositio novorum hæreticorum.

Mittens, inquiunt, Christus discipulos suos ad prædicandum, ait in Evangelio: *Ite in orbem universum, prædicate Evangelium omni creature. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi).* Ex his Domini verbis aperte monstratur nullum, nisi crediderit et baptizatus fuerit, hoc est, nisi Christianam fidem habuerit, et baptismum perceperit, posse

ANDRÆ CHESNI NOTÆ.

(207) Hanc opinionem meam Tolosæ planities expurgat. Expurgatam ab hac Heinricianorum hæ-

resi Tolosam docet et sanctus Bernardus epist. 241 multis verbis.

salvari. Nam non alterum horum, sed utrumque A pariter salvat. Unde infantes, licet a vobis baptizentur, quia tamen credere obstate ætate non possunt, nequaquam salventur. Otiosum igitur et vanum est, quando eo tempore homines aqua perfunditis, quo carnem quidem eorum a sordibus humano pro more ablucere, sed animam a peccatis minime mundare potestis. Nos vero tempus congruum fidei expectamus, et hominem postquam Deum suum agnoscere, et in eum credere paratus est, non, ut nobis imponitis, rebaptizamus, sed baptizamus, qui nunquam baptizatus dicendus est baptismo, quo peccata lavantur, lotus non est.

Responsio contra id quod dicunt hæretici parvulos non posse baptizari.

Et, o dicti homines, insipientibus et indoctis B nunc tandem quod intelligere hactenus non poterant exponentes, itane desipere præterita sæcula, ut tot millibus parvulorum per mille et eo amplius annos illusorium baptisma tribuerent, et a Christi temporibus usque ad vos, non veros et Christianos, sed phantasticos crearent? Sicine cæcatus est orbis terrarum, tantaque hucusque caligine involutus, ut ad aperiendos oculos suos, et ad tam diuturnam noctem illustrandam, post tot Patres, martyres, pontifices, et universarum Ecclesiarum principes, vos tandiu expectarit, et ad corrigendum longum errorem suum, Petrum de Bruis et Heinricum ejus assecram, velut apostolos novissimos elegerit? Itane usque ad novos sæculi reparatores mundus periit, et apud filios lucis et veritatis omnia in tenebris et falsitate gesta sunt, ut cum pene omnes nostræ ætatis vel memoriæ in infantia baptizati sunt, et Christianum nomen assumpserint, ac congruo tempore in diversis gradibus Ecclesiæ prælati sint, nullus episcoporum episcopus, nullus presbyter, nullus diaconus, nullus clericus, nullus monachus, nullus, ut sic loquar, ex tam innumerabili numero saltem Christianus fuerit? Nam qui Christi baptismo baptizatus non, fuit, Christianus non fuit. Si Christianus non fuit, nec de clero, nec de populo, nec de Ecclesia esse potuit. Quod si ita est, quanta absurditas sequatur manifestum est. Cum enim tota Gallia, Hispania, Germania, Italia, ac universa Europa a trecentis vel quingentis fere annis nullum nisi in infantia baptizatum habuerit, nullum Christianum habuit. Si nullum Christianum habuit, nec Ecclesiam habuit. Si Ecclesiam non habuit, nec Christum habuit. Si Christum non habuit, certum est quia periit. Periere igitur patres nostri, quia in infantia non potuerunt Christi baptismate baptizari. Peribimus et nos, qui vivimus, qui residi sumus, nisi post Christi, etiam Heinrici baptismate baptizemur. Detrahentur de supernis cælorum usque ad ima infernorum innumerabiles sancti, quos in infantia baptizatos, et vita sanctitate, et mundus testimonio, et divinitas miraculis commendarat. Efficientur collegæ demonum, qui erant socii angelorum, et qui jam pro piis laboribus æternam perce-

perant vitam in mortem subito ruent perpetuam. Dies festi nostri convertentur in luctum, Sabbata in opprobrium, honores in nihilum. Quis ista ferat? quis audiat? quis non aut aures obturet, aut in vos hæresiarchas cum toto quem damnare laborent, mundo insurgat?

Sed venite, venite, inquam, ad me vos, cum quibus mihi sermo est, venite et respiscite a tanto prodigio, magisque eligite ab Ecclesia Dei discere vera quam per erroris spiritum docere falsa. Discite parvulis nostris nullatenus fidem, qua salventur, desse, quia non possunt dici filii infideles, pro quibus intervenit matris Ecclesiæ fides. Sed scio quia hoc deriditis, et aliena fide alium posse salvari, cum multa inter rusticos et imperitorum greges subsannatione negatis. Ad quam vestram brutam et impiam hæresim refellendam, innumera mihi doctorum ecclesiasticorum testimonia suffragantur, sed vestra auctoritas et sapientia tanta est, ut eos coram producere non præsumam, maxime cum didicerim Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, Leonem, Gregorium et cæteros judicio majestatis vestræ esse damnatos. Cumque Latinos omnes et a cathedra doctorum, et a regno cælorum excluderitis, nescio si Græcis vel alterius linguae hominibus peperceritis. Quod si forte vel illi sobrietate vestri examinis peremptoriam sententiam evadere potuerunt, mihi quid? Quantum ad præsens negotium spectat, aut parum aut nihil prodest, cum homo tantum Latinus, peregrinæ linguae, quam ignoro, testimoniis, quibus vos aut convertere possim aut convincere, uti non valeam. Viderint Catholici hujus operis lectores, quid pro solo isto, quod nunc commemoravi capitulo, mereamini, qui Ecclesiam Dei armis suis spoliare, et inter hostes inermem constituere decrevistis, imo quantum ad vos, jam telis et gladiis hostilibus exposuistis. Sed, quoniam non invehendi, sed disputandi ad præsens contra vestros errores officium suscepi, reprimendus est sermo, et vobiscum auctoritate pariter et ratione agendum. Unde, quia sanctis Ecclesiæ doctoribus fidem præbere dedignamini, ad purissimum rivulorum omnium fontem mihi est revertendum, et de evangelicis, apostolicis, seu prophetis dictis, testimonia, si tamen vel illa suscipitis, sunt proferenda. Videndum est, utrum hi, qui tantis orbis terrarum magistris non cedunt, saltem Christo, prophetis, vel apostolis acquiescant. Hoc ideo dico, quoniam nec ipsi Christo, vel prophetis, aut apostolis, vos ex toto credere fama vulgavit, ipsique majestati Veteris ac Novi Testamenti, quæ jam ab antiquo totum orbem subdidit, vos detrahare, si tamen verum est, indicavit. Sed, quia fallaci rumorum monstro non facile assensum præbere debeo, maxime cum quidam vos totum divinum Canonem abjecisse affirmant, alii quædam ex ipso vos suscepisse contendunt, culpares vos de incertis nolo, sed necessario totum Canonem, qui ab Ecclesia suscipitur, vos suscipere debere certis auctoritatibus proba-

Prooatio totius Novi Testamenti ex Evangelio.

Si enim, quod omnes affirmant, Evangelium etiam tantum suscipitis, necessario, ut dictum est, et reliqua omnia suscipietis. Nec enim potestis Evangelio credere, et de his, quæ idem Evangelium suscipit, dubitare. Et, quoniam totus textus celestis oraculi, quo Deus aut per se, aut per alios hominibus locutus est, in Veteri et Novo Testamento consistit, veniat primo ad medium Novum Testamentum, non quia prius est, sed quia dignius est. Quod idcirco Testamentum dicitur, quia, sicut Vetus vituli morte et sanguine dedicatum est, ita Novum morte et aspersione sanguinis Jesu Christi consecratum est. Ejus principium sanctum est Evangelium, cui, sicut Catholici, sic et vos, ut fama consonans probat, integram fidem, et debitam reverentiam exhibetis. Eapropter eo tam apud vos, quam apud nos in sua divina et stabili dignitate manente, ad evangelicos et apostolicos libros sermo transeat, eosque ex ipso Evangelio evangelicos ut dixi et authenticos comprobet.

Horum primus liber Actuum apostolorum est, quem vere totum evangelicum, et post Evangelium præcipuæ auctoritatis esse, cum multa undique consonent, hinc in primis et maxime ostenditur, quod non alium quemlibet, sed ipsum evangelistam scriptorem habuisse probatur. Nam ille cæteris studiosior humanitatis Christi relator Lucas eum conscripsit. Fatetur hoc ipse in ipsius libri exordio, cum scribens Theophilo, ad quem et Evangelium ante scripserat, ait: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere, usque in diem, quæ præcipientis apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est (Act. i).* ejus primi sermonis, hoc est Evangelii exordium, tale est: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum quæ in nobis completæ sunt, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis, visum est et mihi assensu a principio omnia diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem (Luc. i).* Hoc, ut dixi, primi sermonis ejus exordium est. Finis vero talis, qualem eum in secundo sermone se dixit fecisse: *Usque in diem, inquit, quæ præcipientis apostolis per Spiritum sanctum quos elegit, assumptus est.*—*Eduxit, inquit, eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum, et ipsi adorantes reversi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, et erant semper in templo laudantes et benedicentes Deum (Luc. xxiv).* Ecce et stylus idem utriusque libri quo scribit, et persona eadem cui utrumque librum scribit, et eadem materia de qua utrumque scribit, luce clarius demonstrant qualiter eadem sit persona quæ utrumque conscribit. Eandem vero dixi materiam, quoniam, sicut Christum in cælum assumptum in fine Evangelii sui narrat, sic de eadem Assumptione quæ omiserat

A in Evangelio, in hoc suo secundo et ultimo sermone perfectissime supplet. Nam paululum retro rediens, et a Christi resurrectione incipiens, et quæ dixerat, iterat, et quæ non dixerat addit. Sed mirari non sufficio, unde dubietas hæc quibuslibet Christianis animis, et saltem mediocriter doctis innasci potuit, cum liber iste, sicut omnibus eum legentibus patet, licet non nominetur Evangelium, ejus tamen omnia evangelica sint. Nam post expositos in Evangelio actus, et verba Jesu Christi et ejus multa in Evangelio promissa, hic completa esse ostendit, et inde ad narrandos actus et sermones apostolicos transit. Quod si aliquis tam stultus, aut infidelis, vel pertinax est, ut verbis ejus non dico qualemcumque, sed integram et robustam fidem adhibere detrectet, ostendat, ut primo de prima ipsius libri serie loquar, ubi vel quando adventus Spiritus sancti super apostolos promissus a Christo impletus sit, ubi eum in igne descendisse, ubi universarum linguarum eis gratiam contulisse, ubi tam solemnem non solum a tota totius mundi Ecclesia, sed et ab ipsis apostolis celebratam diem Pentecosten celebrari debere legerit, cum nisi libro huic auctoritas tribuatur, non dico Judaica veteris legis, sed Christiana novæ legis Pentecosten perierit. Et ubi erunt verba veritatis tam frequenter prædicentis discipulis et promittentis: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me? (Joan. xv.)* Ubi est quod in eodem Evangelio de eodem Spiritu dicit: *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia? (Joan. xiv.)* Ubi est quod eos consolans ait: *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos? (Joan. xvi.)* Ubi est quod item ait: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum Spiritum veritatis? (Joan. xiv.)* Ubi quod per alium evangelistam eosdem discipulos admonet: *Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv).*

Si, inquam, sicut dixi, liber iste abjicitur, et hæc universa promissa Christi irrita videbuntur, oportebit ergo aut veritatem fallacem fateri, quod vel cogitare, nedum dicere, nefas est; aut ubi vel quando, tanta, tam solemnis, tamque frequenter repetita promissio impleta sit, demonstrare. Necesse erit et illud probare qualiter apostoli et cæteri discipuli Christi præceptum ejus illud ultimum, et generale implere valuerunt, quo eis jussum est: *Ite in orbem universum, prædicantes Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi).* Necesse erit, inquam, probare, qualiter simplices idiotæ absque litteris, et unius tantum, hoc est Hebraicæ linguæ homines, et in ipsa pene elingues, tam multis, tam diversis, tam barbaris universi orbis linguis injunctum a Christo regni æterni Evangelium prædicare potuerint. Quibus signis sensa sua alienis sensibus communicare valuerint, si linguarum gratia eis a

Spiritu sancto collata negatur, si nobile illud Novi Testamenti miraculum contemnitur, si libro, ubi hæc scripta leguntur, non creditur? Negatur plane hæc collata apostolis gratia, quando Scripturæ, quæ sola illud continet, renuntiatur. Nam, qui libro illi absque exceptione se non credere dicit, et cunctis quæ liber continet contradicit. Quod cum ita sit, dicant negatores Scripturarum, utrum silentio mundus ad fidem conversus sit. Nam quibus gentium linguas auferunt, eis utique ne gentibus prædicent, silentium imponunt. Frustra igitur Christus ad prædicandum Evangelium diversis linguis et populis discipulos misit, si eos, ut prædictum est, elingues transmisit. Et quid est quod ait Psalmus : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum?* (Psal. xlviii.) Quid est quod ipse Christus ait : *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine?* (Matth. x.) Quid est quod alibi idem ait : *Oportet Evangelium prædicari in toto mundo, et sic veniet consummatio?* (Matth. xxiv.) Aut igitur negate Pentecosten Christianorum, negate Spiritum sanctum ea die apostolis infusum, negate linguarum gratiam ab eodem Spiritu eadem die ipsis collatam : aut, si hoc refugitis, Scripturam ista referentem suscipite, et Ecclesiæ Dei, a qua hactenus descivistis, amodo concordate.

Et licet hæc, quæ dicta sunt, ad vos convertendos aut contemnendos sufficiant, redeat tamen parum stylus retrorsum, et de eodem libro Mathiam locum proditoris apostolica electione complexse, et duodenarium numerum a Christo institutum, implexse demonstret. Quod ubi alibi factum esse legatur, ubi duodecimus iste apostolus sorte divina undecim apostolis annumeratus, præter hunc librum inveniat, si potestis, dicite : si non potestis, quod credimus credite. Nullatenus enim auctoritas vel ratio patitur, ut apostolicus a Christo electus, ut dixi, numerus mutilatus vel imminutus permanserit, maxime cum ipse apostolis dixerit : *Sedebitis super sedes duodecim* (Matth. xix.). Qui, cum super duodecimam sedem sacrilegum Judam sessurum non esse prævideret, utique non ei successurum, nisi Mathiam prædicebat, eique apostolicum solium præparabat. Quod si forte opponitis thronum illum duodecimum, ad quem electus proditor Judas fuerat, Paulo apostolo collatum, ne tantus apostolus apostolico throno carere videatur, respondete : Paulo in duodecima sede collocato, cum non nisi duodecim sedes a Christo promissæ videantur, quis Barnabæ, Timotheo, Silæ, multisque aliis prioris Ecclesiæ apostolis sedes fabricare poterit? Non est in tantum artificii sui omnipotens artifex oblitus, ut præter illas duodecim sedes mille etiam, si necesse fuerit, non valeat præparare. Nam, neque soli illi, qui dicuntur apostoli, cum Christo mundum iudicaturi sunt, dum quicumque mundum vere contempserit, ad mundum, quem contempsit, cum Christo et apostolis iudicandum veniat. Unde colligitur, et indubia ratione proba-

tur, Mathiæ, de quo agitur, apostolo promissæ duodecimæ sedi imposito, non inferiorem maximo apostolorum Paulo præparatam, super quam in Christi iudicio sedeat ; et nullo inferior mundum cum Christo iudicet. Necesse enim ut, si plusquam duodecim iudices ad iudicandum venturi sunt, etiam plusquam duodecim sedes multiplicatis iudicibus præparandæ sint. Oportebit ergo vos aut Mathiam apostolum negare, aut librum, in quo solo apostolatam meruisse legitur, suscipere. Veniat et primus Novi Testamenti martyr Stephanus, quem in summa post apostolos auctoritatis arce, ut præcipuum testem Christi, ab ipso tempore Christi ejus Ecclesiæ constituit, cujus vitam, doctrinam, exempla, miracula, passionem, cum nulla præter hanc Scripturam historia referat, aut negare illum saltem fuisse, aut Scripturam hanc ut divinam suscipite. Sed quo ausu negabitis, cum videatis nomen, famamque martyris terra marique diffusam, nullumque in toto orbe angulum, nec inter ipsos infideles remansisse, ubi non nomen protomartyris Stephani resonet, aut cum veneratione apud Christicolas, aut cum admiratione apud ethnicos? Hoc Græcus, hoc Latinus, hoc barbarus, hoc Oriens, hoc Occidens confitetur. Occidens dico, cujus ex maxima parte principales Ecclesiæ hujus martyris nomine, et moderno, et ab ipso pene apostolorum tempore, imo, ut fertur, ab ipsis apostolis consecratæ, satis, supraque satis indicant non contemnendam, non falsam, non apocrypham esse illam Scripturam, cujus relatione sola, tantam dignitatis eminentiam apud universos martyr ipse obtinuit. Quæ, si negatur, honor, fama, simulque nomen tanti tamque famosi martyris annullatur.

Necesse est igitur, ut præfatus sum, aut toti mundo martyrem susipienti contradicere, aut Scripturam, per quam solam nomen meritumque martyris eidem mundo innotuit, suscipere. Post hos ad roborandam magis magisque libri evangelici dignitatem, veniat apostolorum novissimus, sed omnium post Petrum apostolorum maximus Paulus, et magis ostentui habendos quam saltem audiendos, tam divinæ historiæ contradictores ostendat. Cujus nomen fama cum cælum pariter ac terram impleverit, cum ejus maxime laboribus et doctrina, magnum illud ac toti orbi dominans Romanum imperium Christo subjectum sit, cum universum mundum ejus excellentior, clarior, ac sublimior prædicationis tuba, ad ipsum a quo aversus fuerat, mundi dominum converterit, cum ejus nomen non magis apud homines famosum, quam apud dæmones formidolosum sit, teste illo qui exorcistis dicebat : *Jesum novi, et Paulum scio : vos autem qui estis?* (Act. xix.) Dicite, vos, dicite, inquam, hujus, quod sæpe nominavi, voluminis negatores, unde hunc tantum tamque sublimem Apostolum habetis, qui librum, a quo pene solo ejus notitiam mundus habet, negatis. Ubi enim, vel in quo alio libro textum ejus conversionis, persecutionis, prædicationis, le-

gists, vel legere potestis? ubi eum cæcatum, illum, baptizatum, totius mundi apostolum constitutum, regibus, regionibus, Judæis legatum directum, dicente Domino ad Ananiam : *Vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram regibus et gentibus, et filiis Israel?* (Act. ix.) Ubi plane ista omnia præter hunc librum legistis, audistis, invenistis? Ubi ejus vincula, flagella, naufragia, discursus, discrimina, pericula, fructus maximos periculorum, gentes innumeras ad Christum per ipsum conversas, nisi aut in hoc libro reperistis, aut de ipso ab aliis audistis? Sed quid de illa illius cum Judæis et gentibus apud Hierosolimam, quantum ad hunc librum spectat, ultima pugna, ubi in ipso templo comprehensus, verberatus, alligatus, cum ipsis vinculis ad urbem caput orbis, cujus apostolus erat, a tribuno ad præsidem, a præside ad Cæsarem missus est? Nam æquum erat ut maximæ urbi maximus apostolus mitteretur, cujus miraculis et doctrina ex non minima parte in ipsa urbe Roma Romanis conversis, prædicatione expleta, passione impleta, ab ipsa Urbe velut in orbis vertice ejus corpus perpetuo servaretur, et hæretica perfidia apostolum vel apostolo non credentium tam insigni testimonio convinceretur. Ecce universa hæc cogunt, ac violenter compellunt, quamlibet obstinatum perfidiam vestram aut contra tanta divina et humana testimonia tantum apostolum abjicere, aut eum apostolum et ejus historiam veracem confiteri. Nec illud omnino transeundum, vel negligenter prætereundum est quod Petrus, Jacobus, Joannes, ac cæteri apostoli persecutiones in Evangelio a Christo promissas, hic singulariter experti esse legentur, dum dicit de eis illa Scriptura : *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digne habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (Act. li). Hic etiam, quod nusquam alibi legitur, circumcisioni servandæ, Sabbato colendo, sacrificiis et observantiis veteribus Spiritus sancti auctoritate finem imposuerunt. *Visum est, inquit, Spiritui sancto et nobis, nihil ultra vobis oneris imponere, quam hæc necessaria, ut abstinere ab immolatis simulacrum, et a sanguine et suffocato et fornicatione, a quibus custodientes vos bene agetis* (Act. xv). Ecce non solum gentiles, sed et ipsos ad fidem Christianam conversos Judæos, a carnali observantia legalium præceptorum exonerant, et qua auctoritate Judæos si ad Christum conversi fuerint, Ecclesia non circumcidat, ostendunt. Cum ergo auctoritas hæc, nusquam nisi hic præter Apostoli Epistolas, quibus forte non creditis, inveniatur necesse jam vobis erit, aut Judæos conversos circumcisioni et cæteris legis decretis subdere, aut libro, cujus lectio hoc prohibet, canonicam auctoritatem annuere. His universis auctoritatibus, vel rationibus ostendimus, imo compellimus, sæpèfatto Actuum apostolorum libro, vos dignitatem authenticam amodo exhibere, neque ultra Ecclesiæ Dei de eo non suscipiendo, vel in modico contraire.

A Hinc ad ejusdem apostoli Pauli, Jacobi, Petri, Joannis, Judæ apostolorum Epistolas vel libros, in quibus scriptura Novi Testamenti finitur, sermo transitum faciat, et eas evangelicæ ac canonicæ dignitatis congruis auctoritatibus vel rationibus probet. Et quia Pauli Epistolæ non solum majoris voluminis, sed et sublimioris doctrinæ sunt, licet non sic ordinentur in Canone, in hac tamen nostra disputatione eas cæteris anteponat. Quod ex præcedenti libro primum probetur, ut quia ipse jam canonicus factus est, eas canonicas faciat; et non inferiore, sed eandem prorsus, quam obtinuit, auctoritatem eis conferat. Sed hoc fortasse cærius ostenditur, si hujus et illarum verba non dissimilia, sibi que invicem attestantia, proferantur. Nam, quod in B illo suo libro Lucas de Paulo refert, hoc Paulus in Epistolis suis, diversis Ecclesiis et populis scribens, confirmat. Scribit Lucas, ut supra dixi, Pauli persecutiones, conversionem, prædicationem, miracula, passiones. Fatetur eadem de se et Paulus, et pene quidquid de eo evangelici hominis volumen replicat, idem totum apostolica Scriptura narrat. Et, ut aliqua ad reliquarum rerum evidentiam testimonia proferantur, quod Lucas de persecutione ab eo facta ait : *Saulus adhuc spirans minarum et cædis in discipulos Domini* (Act. ix), et reliqua : hoc Paulus : *Qui prius, inquit, fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus* (I Tim. i); et item : *Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (II Cor. xv). Quod Lucas de ejus conversione : *Domine, quid me vis facere?* (Act. ix.) et Dominus ad eum : *Surge et ingredere civitatem, et dicetur tibi quid te oporteat facere*; hoc Paulus : *Cum autem complacuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ et vocavit per gratiam suam, ut revelaret in me Filium suum in gentibus* (Gal. i), et reliqua. Quod Lucas de ejus prædicatione : *Ingressus Paulus in synagogas prædicabat Jesum* (Act. ix); et item : *Loquebatur quoque gentibus et disputabat cum Græcis* (ibid.), et mille talia; hoc Paulus : *Ab Hierusalem usque in Illyricum replevi omnia Evangelio Christi* (Rom. xv). Quod Lucas de ejus miraculis : *Tacuit autem omnis multitudo et audiebant Barnabam et Paulum narrantes, quanta fecisset Deus signa et prodigia in gentibus per eos* (Act. xv); hoc Paulus : *Non enim audeo, inquit, aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus, inobedientiam gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti* (Rom. xv). Item in alia Epistola : *Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, signis, et prodigiis, et virtutibus* (II Cor. xii). Quod Lucas de ejus laboribus, carceribus, lapidationibus, plagis, naufragiis, vinculis, insidiis, et multimodis mortium generibus; hoc Paulus : *Plus ego in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter* (II Cor. xi), et reliqua, quæ series Epistolæ enumerat. Quæ et ipse enumerarem, nisi frequenti Ecclesiæ lectione, pene

omnibus nota crederem. Hæc pauca de multis.

Cum ergo tanta evidentiâ evangelistæ et apostoli verba conveniant, ut quod ille historico, hoc iste epistolari stylo gestum referat, et uterque tam concors sibi invicem veritatis testimonium perhibeat, quid ultra quæritis? Nonne sufficientem auctoritatem evangelicus liber apostolicis litteris conferre videtur? Sed quid de singulari fama, et celebri eandem Epistolarum auctoritate dicetur? Nonne sua cœlesti, et quæ super hominem est, doctrina, ad eum verticem dignitatis illa Epistolarum Scriptura provecta est, ut post Evangelium, cæteris Veteribus ac Novis Scripturis clarius per totum mundum resonet, firmus credatur, solemnus recitetur, devotius audiatur? Nonne apud ipsos prædecessores vestros, antiquos dico hæreticos, tanti habita est, ut ex tam multiplicibus præteritorum sæculorum hæresibus, nulla unquam hæresis hanc temerare ausa fuerit? Hoc non Apelles, non Cerinthus, non Montanus antiquiores, hoc non Arius, non Novatus, non Sabellius recentiores hæretici, nec ipse cæteris detestabilior Manichæus, qui cum inanissimis fabulis intentus, in cogitationibus suis evanuisse, et cum toto Veteri Testamento ipsum ex maxima parte Evangelium abjecisset, apostolo tamen Paulo, et scriptis ejus se credere non negabat, ejusque Epistolas cum honore suscipiebat. Sed quid de hæreticis loquor? Nonne et ipsos paganos, imo et eos qui inter illos magis studere sapientiæ videbantur philosophos, hæc apostolicarum Epistolarum, ut legitur, lectio percellabat? Nonne ipsi Paulo famosus ille philosophus Seneca dixit nullas se credere suffecturâs ætates ad litterarum illarum altitudinem capiendam? Nonne et illa crudelis bestia Nero, his eodem philosopho recitante auditis, mirari se dixit, unde homini, ut dicebat, indocto, tanta scientia inesse potuit? Hoc certe, hoc solum vestra mendacia veritatis subiecit, hoc vires omnes hæretici corporis enervat, ut in quo tota totius mundi Ecclesia, et ipsorum etiam qui extra Ecclesiam sunt, pars consentit, ab illo paucorum et pene nullorum hominum temeritas aliqua dissentire non audeat. Si autem quod tantis auctoritatibus munitum est, etiam ratione roborari quæritis, audite: Evangelium, ut supra dixi, vos suscipere, fama consonans est; alias Canonis divini Scripturas vos aut renuere, aut dubias dicere certum est. Sed interrogo vos: Epistolas apostoli Pauli et aliorum apostolorum, ut interim de aliis divinis libris taceam, cur non suscipitis? Respondetis: Quia non adeo certa nobis earum est auctoritas, ut fidem eis dare velimus. Et non videtur vobis certa earum auctoritas, cum apostolicæ dicantur, et ab eis scriptæ credantur? et hic dicitis: Si constaret certa auctoritate, vel ratione eas apostolicas esse, nobis suscipere esset necesse. Sed, si dicuntur vel creduntur apostolicæ esse et non sunt, a nobis suscipiendæ non sunt. Quod si talibus dicuntur, et creduntur esse apostolicæ, quibus sicut ipsis apostolis credi debeat,

A quid? Quid inquam? Nonne a vobis, hoc probato suscipiendæ erunt? Suscipiendæ plane.

Sed ubi invenietur, cui, sicut ipsis apostolis, credere debeamus? Invenietur plane. Et, ne vos suspendam, Ecclesiam dico, cui sicut ipsis apostolis, vos prorsus credere debere affirmo. Item fortasse dicitis: Et quæ est ista, quam dicis, Ecclesia? Quid vos, inquam, ignorare hoc nomen dicitis, cum id vobis olim nimium nimiumque notum fuerit, cum ejus corporalem fabricam destrueretis? Tunc enim vos dicebatis, idcirco Ecclesiarum ædificia destruere, quod nomen Ecclesiæ non structuram parietum, sed congregationem fidelium signaret. Quod si aut oblitus estis, aut scire vos dissimulatis, breviter exponam. Dicitur Ecclesia, ut ipsi dixistis, congregatio, sed non avium, non pecorum, sed hominum. Nec omnium hominum, sed fidelium, bonorum, justorum. Quod si aliqui inter bonos illos mali, inter justos injusti, aut latent, aut patent, non idcirco minus Ecclesia dicitur. Hæc est illa quæ, innumerable multitudine per totum orbem Christi Domini sui præcepto diffusa, usque ad nos pervenit, nec minus quam olim totum mundum, ut cernitis, replet. Huic, sicut dixi, vere, ut ipsis apostolis, credere debetis: cui Christus ipse, quantum ad hoc spectat, non minorem contulit auctoritatem. Nec dico, ut apostolico labore satam et auctam Ecclesiam apostolis æquem, sed dico, quod ejus testimoniis sicut apostolicis absque ulla contradictione acquiescendum est. Quod si et hinc evangelicam auctoritatem vultis, audite Christum dicentem: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Sed usque ad consummationem sæculi apostoli in sæculo non manserunt. De Ecclesia ergo intelligendum est, quæ usque ad consummationem sæculi in sæculo futura est. Item: *Ego rogabo Patrem, et alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum* (Joan. xiv), non utique cum solis apostolis, sed cum Ecclesia ventura, cui rogatu Filii Dei a Patre Deo datus est Spiritus Dei, ut maneat cum ea in æternum, in hac vita consolando, in futura glorificando. Sed, ne forte dicatis hanc meam expositionem non Christi intellectum esse, audite eum in alio evangelista: *Non pro his, inquit, rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te: ut et ipsi in nobis unum sint, et mundus credat quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus* (Joan. xvii). Videtis Dei Filium non pro apostolis tantummodo Patrem rogare, sed et pro eis qui adhuc, quando hæc loquebatur, credituri erant per verbum apostolorum in eum? Et qui sunt illi? Nonne hæc, de qua loquimur, Ecclesia? Qui enim alii in Christum credunt et credituri sunt, nisi hæc quæ vocatur Ecclesia, hoc est in Christum credentium congregatio? Quos omnes non propter varia tempora dividit, non propter diversa loca separat; sed om-

nes, præcedentes scilicet et sequentes, unum esse vult; nec aliter, sed tam solemniter sicut Pater in ipso, et ipse in Patre est. Quos non paucos, sed innumerabiles esse ostendit, quando subdit: *Ut mundus credat quia tu me misisti*. Non debet ergo credi testimonio Ecclesie, cui indivisibiliter Christus cohabitavit usque ad consummationem sæculi? Non debet credi testimonio Ecclesie, cum qua Spiritus sanctus inseparabiliter permanet, non hic tantum, sed in æternum? Non debet credi testimonio Ecclesie, quæ unum cum Patre et Filio est, sicut Pater in Filio, et Filius in Patre, cui eam claritatem Filius Dei dedit, quam accepit a Patre? Non debet credi testimonio Ecclesie, de qua, hoc est de electis et prædestinatis, dicitur: *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me a constitutione mundi?* (Joan. xvii.) Quomodo ergo potuit, non dico tanto, sed saltem parvo tempore, quomodo, inquam, potuit tantum errorem tanto tempore sequi? quomodo potuit plusquam per mille annos et falli et fallere Ecclesia, cum qua verax Pater, cum qua Veritas, Filius, cum qua Veritatis spiritus perpetuo mansit? Sed, cum hoc omnino impossibile sit, colligitur quod ejus traditionibus omnibus, sicut apostolicis, omnimoda ab omnibus fidelibus fides exhiberi debeat. Si enim doctrina vel traditio Ecclesie ab apostolis suscepta est, si eadem a Christo in apostolos derivata est, constat quia verax et a veritatis filiis suscipienda est. Sed quod hanc apostoli a Christo susceperint, nulli dubium est. Quod autem Ecclesia ab apostolis, auctoritate pariter et ratione probatum est.

Sequitur ergo quia doctrina vel traditio Ecclesie ab omnibus suscipienda est. Debetis igitur credere testimonio Ecclesie, si non vultis permanere hostes Christi et Ecclesie. Hæc autem Ecclesia attestatur Epistolas, de quibus agitur, apostolicas esse, idque sibi a præcedentibus Patribus, et ipsis viris apostolicis traditum se fixe et immobiliter retinere. Sed respondetis: Testimoniis quidem evangelicis resistere non possumus, sed hoc nos. dubios reddit, quod nullum, nec in tota, de qua sermo est, Ecclesia, more testium testimonium asserentium invenire valeamus: testibus enim, non testimoniis credendum esse, lex ipsa sæculi jubet. Testium vero officium est, audita vel visa, non ab aliis sibi narrata, testificari; testimoniorum autem mos est ab aliis sibi narrata referre. Ecclesia vero cui inniteris, et ad cujus dignitatis eminentiam comprobendam, tot et tanta testimonia affers, non vice testium, sed testimoniorum utitur, quia non visa vel audita, sed ab aliis sibi tradita narrat, et libris, de quibus agitur, non quod sciat, sed quia credit, canonicam auctoritatem dat. Ecce, ecce, nunc tandem foveam vobis fodistis, in quam statim præcipitandis estis. Vincula fabricastis, quibus alligandi estis. Laqueum tetendistis, quo primiciandi

estis. Si enim hoc verum est quod attulistis, non tantum libros, quos nos defendimus, sed et ipsum Evangelium, quod suscepitis perdidistis. Nam, si non nisi visis et auditis assentiendum est, non solum libris aliis, sed nec ipsi Evangelio credendum est. Dicite enim vos primi, et pro Evangelio quod tantum superest vobis, agite utrum aliqua quæ in Evangelio legitis, aut de Evangelio creditis, oculis videritis, auribus audieritis? Ut enim, innumeris omis-
Bsis, hæc breviter objiciam, in quibus tota Evangelii summa consistit, audistis vel vidistis archangelum Gabrielem, Filii Dei conceptum, Spiritus sancti adventum, matri Virgini nuntiantem? Vidistis vel audistis Christum natum, pastores invisentes, Magos adorantes? Vidistis vel audistis Christum baptizatum, prædicantem, solemnia illa miracula facientem, eandem prædicationem discipulis injungentem, eandem mirandorum operum potentiam eisdem conferentem? Et quid multa? Vidistis vel audistis passum, crucifixum, mortuum, sepultum, resurgentem, ascendentem? Vidistis vel audistis, quod nondum factum est, sed futurum est, et licet in Evangelio cui creditis, nescio tamen si creditis, omnes mundi mortuos resurgentes, Christum judicantem, infernum hiantem, cælum reseratum, impios in combustionem æternam, pios in vitam æternam intrantes? Et ubi est quod tenebatis? Evangelium habebatis, sed, eo jam perduto, Christum amisistis. Nam, si Evangelium non habetis, nec Christum habetis. Si Christum non habetis, Christiani non estis. Ecce fovea, ecce vincula, ecce laqueus, quæ vos ad vestram perniciem jam præparasse dixeram. Hoc modo Evangelium cum Christo sublato, etiam omnes prophetae, omnes apostoli de medio facti sunt, eorumque universa opera, universa Scriptura, cum ipsis pariter deleta sunt. Necesse igitur jam vobis erit, aut libris, quos proponimus, abjectis, Evangelium, ut dixi, Christum, Christianam fidem, spem salutis et vitæ æternæ abjicere; aut, libris nostris susceptis, Evangelium et Christum, atque enumerata omnia conservare. Cum enim non ex visis, neque auditis, sed ex Ecclesie et Patrum traditione, hæc universa mundus credat, speret, diligat, nec vos ex visis vel auditis, sed ex ejusdem Ecclesie, et eorundem Patrum traditione, Evangelium teneatis, quod nullomodo negare potestis, invicta ratione cogente, aut quod simul absque aliqua exceptione ab eadem Ecclesia nobis pariter et vobis traditum est, suscipietis, et Evangelium cum Epistolis apostolorum et libris omnibus, quos negabatis, retinebitis; aut, nostris libris abjectis, Evangelium pariter, quod solum vobis remanserat, amittetis. Quo amisso, non jam nobis ut Christiani hæretici, sed sicut ethnici et publicani eritis. Hac ratione Pauli, Jacobi, Petri, Joannis, Judæ, cum ultima ejusdem Joannis Apocalypsi, in Novi Testamenti Canone susceptis, imo eadem Nova ac Veteri Scriptura eadem ratione firmissime roborata, ad Veteris Testamenti libros, sigillatim discutiendos et

Evangelica atque apostolica auctoritate firmandos, A
transitus fiat.

Probatio totius Veteris Testamenti ex Evangelio.

Evangelium enim toti Veteri Instrumento testi-
monium dat, et ejus insuper auctoritatibus ea ipsa,
quæ prædicat, confirmat. Nonne Christus in Evan-
gelio auctoritatem Veteris Testamenti sua auctori-
tate firmavit, quando post resurrectionem discipu-
lis omnibus apparens dixit: *Oportebat impleri omnia*
quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis et psalmis
de me? (Luc. xxiv.) Nonne eandem indissolubili
vinculo confirmavit, quando eisdem discipulis suis
aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas? Nonne
eamdem confirmavit, quando duobus discipulis in
Emmaus euntibus dixit: *O stulti et tardi corde ad*
credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! B
(ibid.) Et quid ultra exigitis? An non sufficit vobis
tanta tamque clara auctoritas qua Christus legi
Moysi, qua prophetis, qua psalmis, non confuse, sed
distincte testimonium perhibuit, quando primo legi-
s, deinde prophetarum, ad ultimum psalmorum
scripta de se, et in se impleri oportuisse docuit? Sed
licet, quod præmisi, ad Veteris Scripturæ auctori-
tatem confirmandam plene sufficiat, profero tamen
de eodem, cui creditis, Evangelio, quamvis ex su-
perabundanti sigillatim testimonia divinis libris at-
testantia, quibus auditis non solum eos divinos cre-
datis, sed insuper vos de ipsis vel in aliquo dubi-
tasse erubescatis.

Et, ut a capite eorumdem sacrorum librorum incipiam,
recolite si non meministis, libro Geneseos
Christum testimonium dantem, et ad confirmanda
verba sua, de eo testimonia plurima proferentem,
Sicut, inquit, *fuit in diebus Noe, ita erit adventus*
Filii hominis. Edebant, et bibebant, uxores ducebant,
et dabantur ad nuptias, usque in diem qua intravit
Noe in arcam, et venit diluvium, et perdidit omnes
(Luc. xvii). Item: *Sicut factum est in diebus Lot,*
emebant et vendebant, plantabant, ædificabant. Qua
die autem exiit Lot a Sodomis, pluit ignem et sul-
phur de cælo, et omnes perdidit (ibid.). Hoc et ini-
tium Evangelii secundum Malthæum affirmat, et
eidem libro testimonium dat, quando librum ge-
nerationis Jesu Christi per Abraham, Isaac, et Ja-
cob, Judam et Phares, qui omnes ex eodem Gene-
si libro sumpti sunt, congrua narratione contexit.
Accedite inde ad Exodum, et audite Christum con-
tra Sadducæos eodem libro testimonium assumen-
tem: *Quia, inquit, resurgant mortui, Moyses osten-*
dit secus rubum, cum dicit Dominum Deum Abra-
ham et Deum Isaac, et Deum Jacob (Luc. xx). Item
de eodem: *Patres vestri manducaverunt in deserto*
manna, et mortui sunt (Joan. vi). Nam liber ille
ante omnes alios narrat, Deum xl annis pluisse
manna Hebræis (Exod. xvi). Rursus in ipso: *Os*
non comminuetis ex eo (Exod. xii; Joan. xix). Et
item apostolus: *Neque idololatræ efficiamini, quem-*
admodum scriptum est. Sedit populus manducare
et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. xxxii). Venite

dehinc et ad Leviticum, et audietis Christum le-
proso, quem mandavit, dicentem: *Vade, ostende te*
sacerdoti, et offer munus quod præcepit Moyses in
testimonium illis (Levit. xiv; Luc. v). Inde ad li-
brum Numeri gressum extendite, et audietis Chri-
stum Passionis suæ de eo testimonium et similitu-
dinem assumentem: *Sicut, ait, Moyses exaltavit*
serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium ho-
minis (Num. xxi; Joan. iii). Et Apostolus: *Neque,*
inquit, tentemus Christum, sicut quidam eorum ten-
taverunt, et a serpentibus perierunt. Neque murmu-
raveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et per-
ierunt ab exterminatore (Num. xxi; I Cor. x). Ac-
cedite et ad ultimum Pentateuchi, hoc est legis Mo-
saicæ librum, qui Deuteronomium, id est secunda
lex, dicitur, et audietis de ipso plurima Christum
in Evangelio testimonia producentem. De quibus
illa sunt, quæ diabolo tentanti respondit: *Scriptum*
est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo
Dei (Deut. viii; Matth. iv). Et item: *Scriptum est:*
Non tentabis Dominum Deum tuum. Ac deinde: *Va-*
de, Satana: scriptum est enim: Dominum Deum tuum
adorabis, et illi soli servies (ibid.). Et illud: *Domus*
mea domus orationis vocabitur (Matth. xxi; Luc.
xix). Videtis adhuc non esse repudiandos libros,
quos sic Christus approbat; non esse mendaces vel
apocryphos, de quibus Veritas testimonium pro-
fert; non esse abjiciendos, de quibus verba sua ip-
sum Verbum æternum, ipsa Dei Sapientia commu-
nit? Sequantur post hos et alii divini et prophetici
libri, quorum primus est ille qui dicitur Jesu Nave,
cui auctoritatem dat ipsum et proximum quod ab
Evangelio auctoritatem meruit, Deuteronomium. In
eo enim scriptum est: *Præcepit Dominus Josue filio*
Nun, et ait: Confortare, et esto robustus. Tu enim in-
troduces filios Israel in terram quam pollicitus sum,
et ego ero tecum (Josue. i). Dant ei auctoritatem et
psalmi, qui, sicut supra dixi, de Christo, eodem
Christo teste, scripti sunt, et ei veritate prophetica
testimonium ferunt. Nam in eis scriptum est: *Et*
ejecit a facie eorum gentes, et sorte divisit eis terram
in funiculo distributionis (Psal. lxxvii). Item in eis-
dem psalmis: *Mare vidit et fugit, Jordanis con-*
versus est retrorsum (Psal. cxiii). Et versu interpo-
sito: *Quid est tibi mare, quod fugisti? et tu Jorda-*
nis, quia conversus es retrorsum? (ibid.). Fugit enim
mare virtute Dei per Moysen (Exod. xiii); Jordanis
conversus est retrorsum, eodem Deo operante, per
Josue (Josue iii). Quod nusquam, nisi in ipso, de
quo agitur, Jesu Nave libro, legitur. Sed et alibi in
jam dictis psalmis, licet in figura, dictum legitur.
Memor ero Raab, et Babylonis, scientium me (Psal.
lxxxvi). Quod ipsum Evangelium non figurate, sed
historice confirmat: *Naasson, inquit, genuit Sal-*
mon; Salraon autem genuit Booz de Raab (Matth. i).
Quæ Raab in solo isto libro legitur, nuntios Josue,
exploratores scilicet terræ Chanaam, abscondisse,
et astu seu consilio suo, ad eum qui miserat, sal-
vos remisisse; et ob hoc salutem cum domo integra

et consortium Israëliti populi meruisse (Josue II). Sequitur hunc Judicum liber, quem canonicum facit proximus, et præcedens eum, de quo egimus, liber, qui supra scriptis testimoniis jam de Canone esse probatus est. Sic enim in eo scriptum est: *Servivit Israel Domino cunctis diebus Josue et seniorum, qui longo post eum rixerunt tempore, et qui noverant omnia opera Domini quæ fecerat in Israel* (Judic. II). Utique principes et judices, qui post eum Israeli principati sunt, designans. Huic Judicum libro et sæpe nominati psalmi auctoritatis testimonium dant, cum alienigenas et in illo judicum tempore oppressores populi Dei ex parte enumerant. Nam, sic in eis legitur: *Simul adversus te testamentum disposuerunt, tabernacula Idumæorum et Ismaelitarum, Moab et Agurem, Gebal, et Ammon, et Amalec, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in adiutorium filiis Lot. Fac illis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson. Disperierunt in Endor, facti sunt ut sterces terræ. Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebec et Salmanna* (Psal. LXXXII).

Quod si et Apostolus consulatur, cujus verbis omnibus vos fidem integram dare, sicut supra probatum est, necessitas ipsa compellit, audietis eum in Epistola ad Hebræos inter alios Patres, fidem Judicum istorum prædicantem, et eidem libro auctoritatem canonicam dantem, cum dicit: *Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barach, Samson, Jephthæ, qui certe, antequam reges Judæis præessent, eisdem Judæis non regum, sed judicum nomine præfuerunt* (Hebr. II). Dehinc parvus, sed ab ipso Evangelio confirmatus liber Ruth sequitur, sicut in genealogia legitur Salvatoris. Booz inquit, genuit Obeth ex Ruth (Matth. I). Quæ cum alienigena esset, qualiter viro Judæo juncta sit, liber tantum ille exponit, qui, sicut dictum est, canonicam auctoritatem ab Evangelio meruit. Hinc ad Samuelis et Regum libros stylus festinet, et credentibus pariter atque incredulis, eos non tantum prophetica, sed et evangelica auctoritate firmissime subnixos esse demonstret. Nonne solo principio Evangelii quantalibet vel quantumlibet munita resistentium hostium machina evertitur, cum per totum orbem evangelica ac cælesti voce legitur: *Liber generationis Jesu Christi filii David?* (ibid.) Nam, cum Filius Dei filius David esse prædicatur, quid sublimius vel ipsum David extollit, vel de eo scriptam historiam commendat? Sed licet magnum sit ad commendandam personam, et de eo scriptam historiam quod evangelista Jesum Christum David filium esse narrat, majus tamen, imo maximum est, quod idem Dei Filius ejus se filium confirmat. Nam interrogans Phariseos, cujus Christum filium dicerent, respondentibus illis David, proposuit de divinitate Christi ænigma: quod, quia illi non intelligentes solvere non potuerunt, ut Evangelium loquitur: *Nemo poterat respondere ei verbum* (Matth. XXII).

A Non, inquam, ad plenissimam librorum illorum auctoritatem sufficit, quod de tanto viro tam sublimi rege, tam divino propheta tota pene series eorum respersa est, vel quod tota genealogia Salvatoris ab ipso David sicut in Evangelio, sic in eisdem libris usque ad Babylonis transmigrationem descripta est? An necesse erit ipsa verba Salvatoris in medium producere, et de ipsis auctoritatem illorum firmare? Sed quid fatigat nos impudens aut imprudens temeritas? Ad eam igitur magis magisque confundendam et confutandam, veniant, veniant, inquam, salvatricis Veritatis verba, et perdidicis, nisi resipuerint, mendacibus de libris veracibus testimonia proferant. Nonne quando pueri in templo clamabant *Hosanna filio David* (Matth. XXI); et Pharisei Christo dicebant: *Audis quid isti dicunt* (ibid.); ipseque eis respondebat: *Nunquid legistis? Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* (Psal. III; ibid.), et puerorum verba confirmabat, et se David filium esse docebat, et David extollebat, et libris, qui gesta ejus continent, auctoritatem canonicam conferebat? Audite tamen eum etiam testimonia de eisdem libris proferentem, et inde magis magisque eorum auctoritatem commendantem. Nam discipulis ejus euntibus Sabbato per sata, ac vellentibus spicas, et manducantibus, Phariseisque dicentibus: *Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere Sabbatis* (Marc. II; Luc. VI), respondit: *Nonne legistis quid fecerit David quando esuriit et qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus?* (Ibid.) Item in alio loco eisdem Phariseis: *Dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, cum facta esset fames magna in terra, quando clausum est cælum annis tribus, et mensibus sex; et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarephta Sidoniæ ad mulierem viduam* (Luc. IV). Et multi leprosi erant sub Eliseo propheta in Israel, et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus (IV Reg. IV; Luc. IV).

Ecce ista omnia de libris Regum veritas protulit, et ideo eos veraces esse ostendit. Currat inde sermo ad prophetas, ac primo evangelico propheta Isaie ipsum Evangelium testimonium ferat: *Venit, inquit, Jesus Nazareth ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die Sabbati in synagogam. Et surrexit legere, et traditus est illi liber Isaia propheta. Et, ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, et prædicare captivis remissionem et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et dicit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Cæpit autem dicere ad eos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris* (Isa. LXI; Luc. IV). Item de eodem libro alius evangelista: *Jesus, inquit, sciens recessit inde, et secuti*

sunt eum multi, et curavit eos omnes. Et præcepit eis ne manifestum eum facerent, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce puer meus quem elegi, in quo bene complacuit anime meæ. Ponam super eum spiritum meum, et iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Arundinem quassatum non confringet, et lignum fumigans non exstinguet, donec efficiat ad victoriam iudicium, et in nomine ejus gentes sperabunt (Isa. XLII; Matth. XII). Item alius evangelista: Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ prophetæ impleteretur, quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est (Isa. LIII; Joan. XII)? Et item: Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcavi oculos eorum, et induravi cor eorum, ut non videant oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo (Isa. VI; Joan. XII). [Nonne putatis istum suscipi debere, quem Christus ita suscipit, cujus librum legit, cujus verba prophetica in se impleta esse ostendit, cujus evangelistæ tam frequentibus et multiplicibus testimoniis utuntur, cujus verbis prophetis sua evangelica tantopere affirmant?

Sequitur Jeremias, quem vere prophetam et cujus verba ut prophetica suscipienda esse Evangelium non tacet. Nam interrogante discipulos Domino quem dicerent homines esse Filium hominis, responderunt: Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis (Matth. XVI). Rursum de proditoris Judæ projecto argento, et inde agro figuli in sepulturam peregrinorum a sacerdotibus empto, ait evangelista: Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: Et acceperunt xxx argenteos pretium appetiati, quod appetiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus (Zach. XI; Matth. XXVII). Cui testimonio simile quiddam et in Zacharia invenitur. Et de interfectione innocentium puerorum ait idem evangelista: Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam: Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus. Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt (Jer. XXXI; Matth. II). Ezechielem etiam canonicum apostolica Pauli verba faciunt, qui in Epistola secunda ad Corinthios ex eodem propheta introducit Deum loquentem: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus (Ezech. XI; Cor. VI). Et in Epistola ad Romanos usus verbis ejusdem prophetæ quasi suis idem Apostolus ait: Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est (Rom. II), subaudi in eodem propheta (Ezech. XXXVI).

Danielem quoque inter prophetas vos suscipere, ejusque scripta esse prophetica negare, eadem vos et sæpe nominata evangelica auctoritas cogit: Cum, inquit Christus in Evangelio, videritis abominatio-

nem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat (Dan. IX; Matth. XXIV).

Post hos magnos et velut principales prophetas, procedamus simul et ad XII qui minores dicuntur, non inferiori auctoritate, sed librorum quantitate, et universos non simul, neque confuse, sed sigillatim et distincte canonicos esse probemus. Et ut eo ordine quo a Patribus ordinati sunt, et quo ab Ecclesia recitantur singuli proferantur, proferat misericors Salvator in Evangelio contra immites Phariseos de Osee propheta misericordiæ testimonium. Euntes, ait, dicite quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium (Matth. IX, et XII). Quod propheta ille ita intulit: Quia misericordiam volui et non sacrificium, et scientiam Dei plusquam holocausta (Ose. VI; Matth. IX). Et Apostolus de eodem: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: Non plebs mea eos; ibi vocabuntur filii Dei (Ose. II; Rom. IX). Sed et de Joel, qui hunc sequitur post effusionem Spiritus sancti a Christo in Evangelio discipulis promissam, et die Pentecostes exhibitam, ait Judæis Petrus apostolus in Actibus apostolorum: Hoc est quod dictum est per prophetam Joel: Erit in novissimis diebus, dicit Dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filię vestræ. Juvenes vestri visiones videbunt et senes vestri somnia somniabunt (Joel. II; Act. II), et reliqua quæ prolixitatis causa non scribo. Amos prophetæ qui huic jungitur, libet ille Regum sæpe dictus, et evangelica auctoritate firmatus, testimonium dat. Nam quod in hoc propheta factum, in libro illo legitur prædictum. Sic enim ait iste: Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum, eo quod trituraverit in planstris serreis Galaad; et mittam ignem in domum Azazel, et devorabit domos Benadab, et conteram vectem Damasci (Amos. I). De his in libro Regum sic loquitur ipsi Azaheli Eliseus propheta: Scio, inquit, quæ facturus es filiis Israel mala. Civitates eorum munitas igne succendes, et juvenes eorum interficies gladio, et parvulos eorum elides, et prægnantes divides (IV Reg. VIII). De Benadab quoque et Damasco, et malis Azahelis, quibus pene attrivit Israel, plene ibidem legitur. De Abdia etiam ait idem Apostolus in I Epistola ad Corinthios: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo (Abd. I; I Cor. I). De Jona vero quis non audivit, quis non imo pectore recondidit, quod Salvator in Evangelio mortem et resurrectionem suam naufragio, et evasioni ejus comparans, ait Judæis: Signum non dabitur vobis nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ, tribus diebus et tribus noctibus (Jonas. II; Matth. XII). Et rursum: Viri Ninivitarum surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia peniten-

tiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plusquam Jonas hic (Jonas iii; Matth. xii). Quæ autem inter omnes de Christo prophetias, Michæ prophetia in Evangelio clarius resonat, quam nato Christo in Bethlehem, principes sacerdotum et Scribæ populi Herode interrogante, protulerunt: *Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda. Ex te mihi egredietur qui sit Dominator in Israel, et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis* (Mich. v; Matth. ii). Veniat post hos et Nahum propheta, cujus testimonio Apostolus in Epistola ad Romanos utitur: *Quam speciosi, inquit, pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* (Rom. x.) Licet paucis mutatis verbis, iste dicat: *Ecce super montes pedes annuntiantis et evangelizantis pacem* (Nahum. i). Quod testimonium Isaias pene eisdem verbis, sed tamen uno eodemque versu protulit (Isa. lii), quia non multiplex vel diversus, sed unus et idem Spiritus est, qui per Isaiam et Nahum, et per omnes locutus est prophetas. Unde quia per eundem Spiritum idem uterque locutus est, hoc de utroque testimonium ab Apostolo sumptum est.

Cui vero in toto orbe Habacuc prophetæ auctoritas non innotuit, cum et frequenter legatur, et libenter audiat translatus ab angelo per cinctum capitis de Judæa in Babylonem, ibique Danieli in lacu leonum clauso, prandium quod messoribus paraverat exhibuisse? Quod si istud juxta beatum Hieronymum, quia in Hebraicis libris non legitur, insufficiens videtur, veniat more suo Apostolus, eumque divinum et veracem non pseudopropheta esse, sumpto de eo testimonio comprobe, sicut in Epistola ad Romanos et illa ad Hebræos dicit: *Sicut, inquit, scriptum est, utique apud hunc Prophetam: Justus autem ex fide vivit* (Habac. i; Rom. i; Hebr. x). Sed et tam de Sophonia, qui post hunc venit, quam de Isaiâ, Apostolus in Epistola ad Romanos: *Reliquiæ, inquit, filiorum Israel salvæ fient* (Rom. ix). Sophonias autem sic eandem sententiam suis verbis explicans: *Sperabunt, ait, in nomine Domini reliquiæ Israel*. Isaias autem sic: *In veritate reliquiæ convertentur* (Sophon. iii), *reliquiæ, inquam, Jacob, ad Deum fortem* (Isa. x). Jam vero Aggæo prophetæ, ipsa evangelica veritas testimonium dat, cum ait: *Post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel* (Matth. i). Ad quem Zorobabel missus a Deo iste propheta, ait: *Confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Jesu fili Josedece, sacerdos magne, et confortare, omnis popule terræ, dicit Dominus exercituum, et facite, quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum* (Agg. ii). Nam mittebatur propheta Domini, ut confortaret principem et populum, ad construendam, quam Chaldaei destruxerant, domum Dei. Sed et Apostolus in Epistola ad Hebræos, ad confirmanda magna quædam, de quibus tractabat, nobile de textu ejus testimonium profert: *Adhuc, inquit, unum modi-*

cumque, et ego commovebo cælum et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet Desideratus cunctis gentibus (Agg. ii; Hebr. xii). Hinc ejus socium Zachariam ordo ipse librorum et temporis conjungat, cujus testimonium Evangelium solemniter proferens ait: *Exsulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem. Ecce Rex tuus venit tibi justus et Salvator. Ipse pauper et ascendens super asinam, et pullum filium asinæ* (Zach. ix; Matth. xxi; Joan. xii). Et Dominus ipse in eodem Evangelio proximus passioni, ejusdem prophetæ verba assumens, ait discipulis: *Scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves* (Zach. xiii; Matth. xxvi). Item de eodem propheta Evangelium: *Videbunt in quem transfixerunt* (Zach. xii; Joan. xix).

B Ultimus in ordine duodecim prophetarum sed auctoritate non inferior, Malachias sequitur. Cujus prophetæ pene prima verba Apostolus in Epistola ad Romanos festive commemorat dicens: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (Malac. i; Rom. ix). Et Salvator ipse, in Evangelio de Joanne Baptista loquens, turbis et discipulis ait: *Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam* (Malac. iii; Matth. xi). Quo testimonio Salvator usus, ostendit non esse repudiandum quem ipse non in occulto, sed in publico judicaverit suscipiendum.

Hinc ad Job mirabilem, et licet non Judæum, sed gentilem, ore tamen Dei excellenter laudatum sermo decurrat: et post prophetas viro prophetico, vox apostolica testimonium ferat. Dicens enim Apostolus: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum* (I Cor. iii), subjunxit: *Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum* (Job. v; ibid.). Quod certe non de alia Scriptura quam de libro Job protulit. Ezechiel quoque, quem jam authenticum esse probavimus, justitiæ Job mentionem faciens, ejus libro attestatur, ex persona Domini loquens: *Si pestilentiam immisero super terram, et effudero indignationem meam super eam in sanguinem, ut auferam ex ea hominem et jumentum; et Noe, Daniel, et Job fuerint in medio ejus, vivo ego, dicit Dominus Deus, quia filium et filiam non liberabunt, sed ipsi justitiam suam liberabunt animas suas* (Ezech. xiv).

D Jam vero psalmorum auctoritatem, licet superius plene ostenderim, quia tamen series divinatorum librorum hoc in loco eos obtulit, addantur adhuc ex Evangelio testimonia majestati eorum magis magisque attestantia. His Salvator sæpe utitur, et cum ad credulitatem verborum suorum nullius testimonio egeat, ea tamen de psalmis, ut supra dictum est, sæpe confirmat. Hinc est illud, quod, sicut prædixi, Phariseis objecit: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabillum pedum tuorum* (Psal. cix; Matth. xxii). Sed et illud inde est, quod post parabolam vineæ et hæredis interfecti, et homicidarum perditionis, eisdem Phariseis dicentibus: *Malos male perdet* (Matth. xxi), respondit: *Nunquam legis: Lapidem quem*

reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput A anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? (Psal. cxvii; *ibid.*) De his et Evangelista testimonium assumens, dignitatem eorum corroborat, cum dicit: *Hæc omnia locutus est Jesus ad turbas in parabolis; et sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum est per Prophetam: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi* (Psal. lxxvii; *Matth.* xiii). Et quia psalmodum auctoritas, tam his quam innumeris aliis testibus et testimoniis, velut a summo cæli cardine fulget, post David et psalmos ejus ad Salomonem et libros ejus stylus festinet, ejusque Sapientie Christum in Evangelio attestantem ostendat: *Regina, inquit, austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquam Salomon hic* (III Reg. x; *Luc.* xvii). Libris quoque ejus idem Salvator testimonium reddidit, cum in die magno festivitatis stans in templo clamabat, dicens: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat* (Joan. vii). Et de libris Salomonis sumpto testimonio: *Qui credit in me, inquit, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*ibid.*). Et Apostolus in Epistola ad Hebræos, de Proverbiis quedam assumens, ait: *Fili mi, noli negligere disciplinam patris tui, neque fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, castigat. Flagellat autem omnem filium quem recipit* (Prov. iii; *Hebr.* xi). Itemque idem de eisdem Salomonis libris, in Epistola ad Romanos: *Mihi vindictam, et ego retribuam* (Eccli. xxviii; *Rom.* xii). Sed et Regum liber, quem, sicut superius ostendi, in arce canonica Christus constituit, eidem Salomonis singulari sapientie ac sæpe dictis ejus libris testimonium reddit Salomoni, ut est illud: *Dedit Deus sapientiam et prudentiam Salomoni multam nimis, et latitudinem cordis quasi arenam, quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium, et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus. Sapientior Ethan Ezhraitæ, et Eman, et Chalcal, et Dordan, filiis Maol* (III Reg. iv). Libris vero ejus, hoc est Proverbiis, Ecclesiasti, Carminibus, id est Canticis canticorum, et reliquis, tale testimonium dat: *Locutus est, ait, Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque millia; et disputavit super lignis, a cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete. Et disseruit de jumentis, et reptilibus, et volucribus et piscibus* (*ibid.*).

Libro quoque illi, qui Hebraice Dabrehaiaimin, Græce Paralipomenon, Latine Verba dierum dicitur, sæpe nominatus Regum liber attestatur, eique parem sibi auctoritatem tribuit, dum ad eum se legentes frequenter transmittit. Tractans enim et narrans acta regum Juda et Israel, fere de omnibus subdit: *Reliqua vero sermonum illius, vel illius regis, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda, vel in libro Verborum dierum Israel?* (II Paral. xlv). Esdræ etiam volumen, maximus pro-

phetarum Isaias, canonicum comprobatur, cum ea quæ ipse ante multa sæcula prædixit, hic facta esse ostendit. Ait enim Isaias, Deum introducens I quentem: *Qui dico Cyro: Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem: Edificaberis; et templo: Fundaberis* (Isa. xlii). Et subsequenter: *Hæc dicit Dominus christo meo Cyro* (Isa. xlv). Et quibusdam de ipso Cyro interpositis, ad ipsum Cyrum Deus verba convertit, eique loquitur: *Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conteram, et rectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum* (*ibid.*). Subditque causam, cur tantam ei potentiam conferat: *Ut scias, ait, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum Deus Israel, propter servum meum Jacob et Israel electum meum* (*ibid.*). Ut scilicet septuagenariam Babylonie captivitatem absolvat, et populo Israel ab eo ad patriam remisso, urbem Jerusalem, et templum a Chaldeis destructum, rursus ædificari et fundari faciat, sicut præmissum testimonium confirmat, quo ait Deus: *Qui dico Jerusalem: Edificaberis; et templo: Fundaberis. Hæc omnia sic impleta, liber Esdræ seriatim exponit, totumque inde historie suæ textum contextit. Quam civitatis et templi reedificationem post lxx captivitatis annos, et Jeremias prædixerat, sicut legentibus clarum est. Prophetiam igitur Isaiæ et Jeremiæ Esdras suo tempore completam narrat, quod in solo ejusdem libri principio satis apparet. In anno, inquit, primo Cyri regis Persarum, ut completeretur verbum Domini ex ore Jeremiæ, suscitavit Deus spiritum Cyri regis Persarum, et transduxit vocem in universo regno suo, etiam per Scripturam dicens: Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, et ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa. Quis est in vobis de universo populo ejus? Sit Dominus Deus illius cum ipso. Ascendat Jerusalem, quæ est in Judæa, et ædificet domum Domini Dei Israel. Ipse est enim Deus, qui est in Jerusalem. Et omnes reliqui in cunctis locis ubicunque habitant, adjuvent eum viri de loco suo, argento, et auro, et substantia, et pecoribus, excepto quod voluntarie offerunt templo Dei, quod est in Jerusalem* (I Esdr. i). Ultimus in agiographis, hoc est sanctæ Scripturæ libris, sequitur liber Esther, cui auctoritatem aliorum agiographorum auctoritas confert. Si enim illi ab Hebraica veritate originem trahentes hunc socium, et paris auctoritatis in eodem Hebraico Canone habuerunt, sequitur, quia nullo eorum librorum excepto, omnes pari modo suscipi debuerunt. Sed non solum Christianis, sed et ipsis Judaicis litteris attestantibus, omnes juxta superscriptum ordinem libri, a libro Job usque ad hunc, de quo agitur, librum Esther, eo scilicet non excluso, sed addito, paris auctoritatis sunt.

Igitur absque distinctione aliqua, omnes æqualiter suscipi debuerunt. Quod quia ita est, cum Christus, apostoli et prophete auctoritatem præceden-

tibus, et huic libro paribus libris suis testimoniis dederint, indubia ratione cogente, huic quoque libro dignitatem similem contulerunt. Restant post hos authenticos sanctæ Scripturæ libros, sex non reticendi libri Sapientiæ, Jesu filii Sirach, Tobie, Judith, et uterque Machabæorum liber. Qui etsi ad illam sublimem præcedentium dignitatem pervenire non potuerunt, propter laudabilem tamen et pernecessariam doctrinam, ab Ecclesia suscipi meruerunt. Super quibus vobis commendandis, me laborare opus non est. Nam si Ecclesia alicujus pretii apud vos est, ejus auctoritate aliquid, saltem parum quid, a vobis suscipiendum est. Quod si (sicut Judæis de Moyse Christus dixit) ejus Ecclesiæ non creditis, *quomodo verbis meis credetis?* (Joan. v.) Ecce qui non nisi soli Evangelio vos credere dicebatis, jam rogo ut non nisi soli Evangelio credatis. Nam sicut in primis dixi : Si soli Evangelio creditis, necessario toti huic quod auditis, Veteri Instrumento credetis. Fert enim Evangelium omnibus, quos supradixi, testimonium, eisque auctoritatem canonicam dat, cum sermones suos eorum sermonibus confirmat. Sed forte dicetis non de omnibus præcedentibus libris sumpta ab Evangelio testimonia. Sed nunquid non ab Evangelio sumuntur, quæ ab his libris, a quibus idem Evangelium testimonia producit, trahuntur? Nunquid non verax et canonicus liber ille judicabitur, qui ab eo cui veritas testimonium perhibet, veritatis laudem meretur? Si, inquam, prophete et psalmi non tantum a seipsis, sed etiam ab Evangelio canonicam auctoritatem obtinent, cur non et eis libris quibus testimonium ferunt, eandem tribuere valent? An forte Evangelium prophetis vel psalmis testimonium ferendo non fallitur, et prophete vel psalmi aliis testimonium ferendo mentiuntur? Nonne et ipsa sæcularia testimonia hoc habent, ut qui laudabilis probatus fuerit, etiam alios laudabiles esse suo probare testimonio possit? Hac ratione libros ex libris, præcedentes exsequentibus, sequentes ex præcedentibus, divinos, canonicos, authenticos esse probamus; et eorum auctoritate, juxta Apostolum, omnem scientiam extollentem se adversus altitudinem Dei abjicimus, destruimus, conculcamus (I Cor. x). Hoc modo cum omnibus his, de quibus egimus, libris credideritis, soli, ut dixistis, Evangelio credetis. Probatis igitur ex Evangelio, cui soli credebatis, reliquis libris Novi Testamenti, et ex ipso Novo Testamento, omnibus libris Veteris Testamenti authentica auctoritate attributa, jam id unde vobiscum coeperam, spiritu Dei prævio exsequendum est.

Sequitur in ordine probatio præmissi primi capituli.

Et quia ex quinque propositis capitulis, illud primum erat, quod de parvulorum baptismo disputat, ad idem sermo redeat, ut tam isto quam cæteris evangelica, apostolica atque prophetica auctoritate, quia jam his non valetis resistere, confirmatis, error hæreticus conquiescat. Hoc certe videndum est,

A si fide, quod negatis, alterius, alter salvatus est. Regulus in Evangelio pro sanitate filii rogans, audit a Domino : *Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Jesus, et ibat* (Joan. iv). Et quid sequitur? *Jam autem eo descendente servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes : Quia heri hora septima reliquit eum febris* (ibid.). Quid deinde? *Cognovit ergo, inquit, homo, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus vivit* (ibid.). Centurioni pro puero paralytico deprecanti, post laudatam egregie fidem ipsius, ait idem Salvator : *Vade, et sicut credidisti, fiat tibi* (Matth. viii). Et mox subditur : *Et sanatus est puer in illa hora*. Archisynagogo, pro filia morti proxima deprecanti, ait : *Crede tantum, et salva erit. Ad quam post paululum ingressus, et jam mortuæ manum tenens, dixit : Puella, surge. Et surrexit, et jussit illi dari manducare* (Marc. v; Luc. viii). Alteri pro demoniaco filio exoranti, ait : *Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti* (Marc. ix). Et ille : *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (ibid.). De quadriduano Lazaro Marthæ dicenti : *Domine, jam sætet; quadriduanus enim est* (Joan. ii), inquit : *Nonne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* (Ibid.) Mulieri Chananæ, pro filia exoranti, ait : *O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis* (Matth. xv). Et sequitur Evangelium : *Et sanata est filia illius ex illa hora* (ibid.). Sed forte dicetis : Cum de animabus baptizatorum parvulorum sermo sit, utrum per baptismum a peccatis mundentur, quid nobis corporum sanitates opponis? Juste, inquam, quoniam qui aliena fide aliorum corpora curata demonstro, ab eodem animarum et corporum Conditor, aliorum fide, aliorum animas purgari ostendo. Nefas est enim credere ut, relictis animabus, corpora Salvator salvaverit, cum et maxime animarum Salvator dicatur, et gratia animarum omnis ab illo inter homines celebrata fuerit curatio corporum. Tamen nec istud mihi Deo donante deerit, ut sicut carnem, sic et spiritum humanum ab ipso, problem fuisse salvatum. Quod doctorum sanctorum verbis ostenderem, nisi accepto a vobis libello repudii, de medio recessissent. Docebat aliquando turbas Christus in domo, et Verbum Dei ipsum verbum Dei mortalibus prædicabat. Venerunt quidam, attulerunt hominem paralyticum in lecto jacentem. Cumque, ut ait Evangelium, non possent illum inferre præ multitudine hominum, ascenderunt super tectum, et per tegulas submiserunt eum in medium ante Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit : *Remittuntur tibi peccata* (Matth. ix; Marc. ii; Luc. v). Cumque super hoc verbo quidam scandalizarentur, dixit : *Ut sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit, et abiit in domum suam* (ibid.).

Quid vos ad ista? Ecce hoc non de Augustino, sed de Evangelio protuli. Cui cum maxime vos credere dicatis, aut aliorum fide alios tandem posse salvari concedite, aut de Evangelio esse quæ posui,

si potestis, negate. Ecce reguli fides non pro se, sed pro filio rogans auditur. Centurionis fides non pro se, sed pro puero humiliter interveniens, non tantum auditur, sed et singulari laude effertur. Archisynagogi filia, non sua, sed patris fide resurgit. Dæmoniacus non sua, sed patris fide curatur. Martha quia credit, Dei gloriam resurgente Lazaro videt. Chananæa non pro se, sed pro filia male a dæmonio vexata orans, audit: *Fiat tibi sicut vis*. Fide illorum qui attulerant Christus paralyticum non tantum curat, sed etiam peccata ei remittit; plenaque misericordia Salvator non dimidium, sed totum hominem salvat. Unius, inquam, fidelis fide, tanta aliis Christus impartit, et totius Ecclesiæ fides baptizatis parvulis nihil valebit? Et quid est quod supra scripti dixisse Dominum: *Omnia possibilia credenti*? Quid est et illud quod alibi ait: *Si quis non habuerit in corde suo, quodcumque dixerit, fiat, fiet ei*? (Matth. xi.) Quid et illud: *Amen dico vobis, quia quidquid orantes petitis, credite quia accipietis, et fiet vobis*? (Matth. xvii.) Quid et illud notissimum: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti: Transi in mare, et transibit*? (Ibid.) Si omnia certe uni credenti possibilia sunt, universo orbi, pro parvulis baptizatis credenti et oranti, impossibilia esse non possunt. Credit regulus, et salvatur filius ejus. Credit Martha, et suscitatur Lazarus. Credit mundus, et salvatur parvulus. Credit pater, et surgit filia. Credit Chananæa, et a dæmonio purgatur filia. Credit Ecclesia, et a peccatis mundatur anima. Credit centurio, et non solum puer ejus curatur, sed et fides ejus Israeli præponitur. Credunt paralytici delatores posse a Christo ejus curari corpus, et curatur ejus et anima et corpus. Credunt quotidie parvulorum delatores pro eis, et dum perfunditur visibili baptismate corpus, mundantur a peccatis animæ invisibili virtute spiritus. Et quis potest universa his similia de Evangelio colligere? Orat astantium fides pro febricitante socru Petri Dominum, qui stans super illam imperat febris et dimittit eam. Et quid sequitur? *Cum sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum, et curabantur* (Marc. i). Neque hic in tanta infirmorum multitudine, aliquorum propria fides manifeste monstratur, sed eos ad salutis largitorem adducentium credulitas aperte commendatur. Videtis igitur non tantum paucos, quos supra memoravi, diverso tempore infirmos, sed etiam multos momento temporis aliena fide a Christo sanatos [salvatos]. Jam si post Evangelia ad apostolorum Actus sermonem convertam, occurrit primus apostolorum Petrus, qui rogatu discipulorum, fide ac precibus viduarum, Tabitham mortuam suscitavit (Act. xi), et ipse post modum de Herodis custodia et catenis, Ecclesiæ fide et oratione exivit (Act. xii). Quantum plane fides aliena aliis prodesse valeat, Jerusalem plateæ indicant, in quas, ut Scriptura illa ait: *Multitudo credentium virorum ac mulierum ejiciebant infirmos, et ponebant*

in lectulis et grabatibus, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis (Act. v). Et subdit: *Concurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros et vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes* (ibid.), non utique tantum propria, quantum afferentium fide populo- rum. Salvator, ait Apostolus, *vir infidelis per mulierem fidelem, et salvatur mulier infidelis per virum fidelem* (I Cor. vii). Quod si viri fide infidelis mulier, et mulieris fide infidelis vir salvatur, cur viri pariter et mulieris fide, utriusque filius non salvabitur? Si illi gemina constricti catena, mutua fide solvuntur, cur originali solum nexu compeditus, quantum ad se innocens parvulus, utriusque parentis et totius, ut dixi, Ecclesiæ fide non solvitur? Alioquin, secundum hunc etiam intellectum, filii eorum immundi essent (I Cor. vii). Nunc autem sancti sunt. Immundi enim essent, si nullum parentem, vel pro parentem haberent, quo mediatore sacramentis fidei imbui, et ab immunditia peccatorum expurgari valerent. Si vero ad Vetus Testamentum accedam, ostendam unius Abraham fide gentem maximam a Deo electam, assumptam, salvatam; unius Moysi fide et precibus, eandem sæpe a morte ereptam; unius David fide et devotione, tribum et genus ipsius aliis tribubus et toti genti prælatam; Samuellem, Isaiam, Jeremiam, Danielem, et cæteros fide et conversatione sua, infidelis populi incredulitatem et pravitatem supportantes; Job sanctum pro filii fide et quotidianis hostiis Deo supplicantiem; Machabæos pro populo Dei fideliter præliantes, et omnes omnino utriusque Testamenti Patres hoc studuisse, ut perfectione fidei et charitatis suæ, imperfectiones imperfectorum perficerent, et quod aliis doerat, ipsi supplerent.

Jam igitur ipsam vestram propositionem ratio perscrutetur. Dixistis: *Nec baptismus sine propria fide, nec propria fides sine baptismo aliquid potuit. Neutrum enim sine altero salvat*. Ad quod ego: Quod baptismus aliquando sine propria fide salvare possit, sapientibus arbitror persuasum. Quod vero propria fides aliquando sine baptismate salvet, auctoritate vel ratione existimo persuadendum. Legimus martyres plurimos passionis interventa præoccupatos, ad baptismum pervenire non potuisse, et ante lavacrum salutare, ferventi fide morti pro Christo animas exponentes, de vita excessisse. Quid ergo vos, doctores egregii, qui evangelicorum verborum veneratores ad ista dicetis? Nunquid cum omni temeritate vestra etiam martyres sanctos condemnare audebitis? Nunquid præclaros cæli incolas de supernis descendere, et apud inferos exsultare cogetis? Parcite, inquam, parcite, saltem istis; nec Christum Belial, nec lucem tenebris, nec sanctos impiis commiscere velitis. Hoc si non placet, audite Christum dicentem: *Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo* (Marc. xiii; Luc. xii); et: *Qui odit animam*

suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam (Joan. xii); et: Beati eritis cum vos oderint homines, et persecuti vos fuerint (Matth. v); et: Gaudete in illa die, et exsultate; ecce enim merces vestra multa est in cælo (Luc. vi). Et unum de senioribus, in Apocalypsi Joannis apostoli, loquentem: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus (Apoc. vii), et reliqua. Cum enim in omnibus sentiis istis nihil Christus de baptismo loquatur, necesse est ut sola fidei passione, qui baptizari non quidem contempserunt, sed non occurrerunt, salventur. Nam nec illos, quos se hic contententes coram Patre suo Christus constituitur, aut qui odientes animam suam, id est contemnentes mortalem vitam, in vitam æternam eam custodiunt, hoc est æternaliter vivunt, vel beatos illos, quos odium homines et persequuntur, sive quorum in cælo multa merces esse dicitur, vel qui sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus, qualibet audacia a regno cælorum, ut credo, excludere præsumetis. Quod si forte ad istud, quoniam cuncta de vobis blasphemia suspicari cogimur, temeritate solita proruperitis, ut Christi et Evangelii ejus negatores, non jam nobis sicut hæretici, sed, ut supra dictum est, sicut ethnici et publicani eritis. Si vero istud vitatis, necesse est vos Christo et ejus Evangelio credere, et sine corporali baptismo, sola fide ac martyrio martyres, eo quo dixi modo, salvari valere. Neque enim stolas immundas habere potuerunt, qui eas in sanguine Agni, et ab immunditia laverunt, et a peccatorum nigredine dealbaverunt. Jam si hoc conceditis, propria fide absque baptismo aliquos posse salvari dicetis. Quod si propria fide absque baptismo aliquos posse salvari dixeritis, cur non baptismo absque propria fide aliquos posse salvari credetis? Si martyres fide propria absque baptismo salvantur, cur parvuli baptismo, absque propria, ut dixi, fide non salvabuntur? Aut enim secundum novam hæresim vestram, sine propria fide et baptismo nullus salvabitur; aut si propria fide, absque baptismo aliquis salvatur, consequenter baptismo, absque propria fide, aliquis salvabitur. Paria quippe sunt, nec præponderare sibi invicem possunt, quoniam et conjuncta eadem operantur, et disjuncta non dissimiliter prædicantur. Si ergo secundum ea quæ proposita sunt, alterum sine altero salvat, quassatur vestra propositio, qua dixistis: *Neutrum enim sine altero salvat.*

Quod si Judaico more omnino litteræ adhærere decrevistis, quæ, nisi caute accipiatur, etiam in Evangelio occidit, exponite hujus saltem capituli quod proposuistis præcedentia. Sic enim se habet littera: *Ite in orbem universum, prædicate Evangelium omni creaturæ* (Marc. xvi). Eia! prædicandum est igitur omni creaturæ, juxta sonum litteræ, tam rationali quam irrationali, tam sensibili quam in-

sensibili. Prædicandum est cælo et terræ, soli et lunæ, mari et aeri, avibus et pecoribus, herbis et arboribus, lignis et lapidibus. Prædicandum est absque ulla discretione omni omnino mundanæ creaturæ, ne Christo non obediat, qui præcepit prædicari Evangelium omni creaturæ. Quid hoc insanius? Neque enim, ut æstimo, ita sensum perdidistis, ut aliis quam hominibus Christum Evangelium prædicasse vel prædicari voluisse credatis. Quod si ita est, jam sonus litteræ sequendus non est, sed sane atque catholice suscipiendus et exponendus est. Aut enim secundum doctores Ecclesiæ, quos, ut dixi, nefando ausu abjecistis, quia omnis creaturæ aliquid habet homo, omnis creaturæ nomine signatur homo; aut eo locutionis notissimo et usitato modo, quo totum pro parte accipitur, et quo pene assidue ipsum vulgus utitur, tota massa totius creaturæ, solus qui Evangelio salvandus erat, declaratus est homo. Nam quis in loquendo hunc modum non quotidie frequentat, imo continuat; totum perdidisti, totum confudisti, totum reparasti, totum salvasti, omne bonum facis, omne bonum fecisti, omnes te requirunt, omnes te amant, cum ille qui hoc dicit, et ille qui dicitur, simul intelligant, hoc non universaliter, sed particulariter dici? Scit plane et loquens et audiens, nec totum quidquid est ab uno homine perditum, nec totum confusum, nec totum reparatum, nec totum salvatum, nec omne bonum ab illo uno factum, nec ab omnibus illum unum requiri, nec ab omnibus amari; sed nomine universitatis quamdam intelligit excellentiam partis. Hinc et similes locutionum modos ab humana consuetudine tractos, et sæculi sapientes, poetæ et philosophi, et divini scriptores, prophete et apostoli, conservaverunt. Isto Christus usus est, quando dixit: *Prædicate Evangelium omni creaturæ*. Jam si istud conceditis, quod non concedere nisi negato Evangelio non potestis, soli homini prædicandum esse Evangelium necessario concedetis. Hoc concessio, a littera occidente ad spiritum vivificantem transibitis, et non semper sonum litteræ, sed magis quandoque sensum litteræ sequendum esse advertetis.

Ad quid ista? quoniam si istud attendere, si sensum vestrum Scripturis, non sensui vestro Scripturas inclinare; si cum timore, non cum tumore, ad eas intelligendas accedere maluissetis (neque enim parvum quid vel commune negotium est eas intelligere, cum resurgens Christus a mortuis, non quibuslibet, sed apostolis aperuerit sensum ut intelligerent Scripturas (Luc. xxiv); si istud, inquam, aspernati non fuissetis, nec novam hæresim condere, nec vos ipsos famosos hæresiarchas constituere, vobis aliquatenus libuisset. Sed nec illam, quam sæpe iteravi, Evangelii sententiam, de qua hæc vestra hæresis orta est, errori vestro ancillari, et humanæ perditioni servire cogeretis. Sicut enim corpus Domini indigne sumentibus, sic verbum Domini prave intelligentibus mortem operatur æter-

nam. Quam et vos seductores, et a vobis seducti, A nisi respiscatis, pariter incurristis, quando contra unicum Ecclesiæ baptismum, homunciones miserimos rebaptizastis. Ad tam immane quippe scelus, quid vos aliud quam perverse accepta Evangelica sententia impulit: *Qui non crediderit, condemnabitur?* (Marc. xvi.) Putastis enim teneri parvulos isto vinculo, ut quia credere non valebant, nec eis aliquid baptizari valeret. Sed non ita est. Ostendunt hoc ipsa sacra verba; ostendunt non cæcis, sed videtibus; ostendunt humilibus, non superbis. *Ite, ait Dominus, in orbem universum, prædicate Evangelium omnis creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur (ibid.).* Terrent verba ista contumaces, non condemnant innocentes. Feriunt iniquitatem, brutam non accusant ætatem. Perimunt contemptores gratiæ, non condemnant simplicitatem naturæ. Hoc indicat verbum quod dicitur, *prædicate*. Quomodo enim parvulis prædicandum est Evangelium, quod non intelligunt, nuntiandum quod non percipiunt, intimandum quod non advertunt? *Quomodo, ut ait Apostolus de majoris ætatis hominibus, invocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* (Rom. x.) Si utique credere non possunt qui non habent prædicatorem, nec credere possunt qui non habent credendi ætatem. Quod si illi a culpa perfidiæ excusantur, propter prædicatoris absentiam, excusantur et isti, propter minus accommodatam prædicationi infantiam. Nam si *fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei (ibid.)*, non potuit esse fides, ubi non fuit auditus, nec auditus esse potuit, ubi non sonuit verbum Christi. Impedit quidem a salute non baptizatos parvulos peccatum originale, propellit multo magis ab ea, superadditum actuale, sed sprete fidei reatus, quam quia non audierunt, neque spernere potuerunt, neutros prævalet condemnare. Justus est enim Dominus, et justitias dilexit (Psal. x), qui nunquam ab aliquo exigit quod non commisit, nec compellit etiam indebita solvere, qui sæpe solet maxima etiam debita indulgere.

Temperate igitur nimiam, quam assumpsistis, severitatem, neque justiores illo videri velitis, cujus omnes viæ misericordia et veritas (Psal. xxiv), neque parvulos excludatis a regno cælorum, de quibus ipse dicit: *Talium est enim regnum cælorum (Matth. xix).* Valde enim indecens et impium est ut hoc negemus parvulis Christianorum, quod concedimus parvulis Judæorum. Scelestem plane est non tribuere hoc tempori gratiæ quod datum est adhuc filiis iræ; perversum est ea privilegia dare populo servitutis quæ negantur filiis libertatis. Neque enim lex Evangelio, vel Moyses Christo præponderare potuit, cum ille ut fidelis servus, hic, juxta Apostolum, ut unicus fuerit filius in domo (Hebr. iii). Circumcidebantur præcepto divino octava die Hebræorum parvuli (Levit. xii), et purgabantur peccato originan. Quæ ibi fides puerorum? Quis erga

suscepta sacramenta intellectus eorum? Quæ divina cognitio? Quæ oris professio? Ubi estis qui parvulos Christianos damnatis? Salvantur parvuli Judæorum sacramento circumcisionis, et non salvantur parvuli Christianorum sacramento baptismatis? Credit Judæus, et a peccato mundatur filius ejus; credit Christianus, et a simili reatu non solvetur filius ejus? Nulla est fides in parvulis Christianorum, sed nec est aliqua fides in parvulis Judæorum. Salvantur tamen aliena fide cum suscepta circumcisione; salvantur et isti aliena fide cum suscepto baptismo. Quæ ergo vobis ultra vox esse poterit? Nunquid tantæ auctoritatis mole oppressa unquam deinceps mussitare audebit? Si homines estis, rationi cedite: si Christiani, auctoritati acquiescite; si videntes, lumen agnoscite; si cæci, etiam in tenebris palpate. Tam evidens sane est veritas vos convincens, ut non tantum probari; sed, si velitis, etiam possit palpari. Viceni baptismi circumcisionem tenuisse omnibus notum est. Quod enim baptismus in Evangelio, hoc in Veteri Testamento circumcisio conferebat: nisi, quod regnum cælorum non statim circumcisis aperiebat. Servabatur hoc illi, qui educit vincum de domo carceris, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit (Apoc. iii); qui solus erat Expectatio gentium, et qui rex erat regni cælorum (Gen. xlii). Mutatum est, Christo adveniente, sacramentum sacramento, et ab auctore gratiæ jugum legis levatum, ut sicut carnis pœna carnis culpam expiabat, sic absque carnis vulnere, levis aquæ aspersio peccata purgaret. Adauctum est superna largitate collatum beneficium, ut sicut circumcisione totus populus Judæorum, ita Christi baptismo totus salvetur orbis terrarum. Unde quia non potuit umbra corpore, figura veritate, aliquo pacto excellentior apparere, necessario vos oportet confiteri, Christianorum parvulos salvari baptismo, cum fateamini Judæorum parvulos salvari circumcisione. Et quia, secundum Apostolum, *sine fide*, vel in circumcisione, vel in baptismo, *impossibile est placere Deo (Hebr. xi)*, quoniam, juxta psalmum tricesimum primum, *omnia opera ejus in fidē*, quia parvulus Judæorum non potuit salvari fide propria, salvatus est aliena; et quia parvulus Christianorum non potuit salvari fide propria, salvatur quotidie aliena. Sacramento igitur circumcisionis, et aliena fide salvabatur Judæus, sacramento baptismi, et aliena fide salvatur per Christi gratiam Christianus. Falsum est ergo quod proposuistis: *Nec baptismus sine propria fide, nec propria fides sine baptismo salvat.*

Et ut multo aggere sententiarum nefanda sententia obruatur, audite adhuc apostolicam tubam, tanto sonitu inclamantem, ut cum in omnem terram sonus ejus exierit, valde sit mirum si aures vestras præterire potuit. Disputans enim de reata primi Adæ mundum condemnante, et de justitia secundi Adæ mundum salvante, ait inter cætera in Epistola ad Romanos: *Si enim unius delicto mors*

regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae ei donationis, et iustitiae accipientes in vita regnabunt per unum Jesum Christum (Rom. v). Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in justificationem vitae. Et in Epistola ad Corinthios prima: *Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum* (I Cor. xv), et: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (Ibid.). Quid nunc? nonne jam obstructum est os loquentium iniqua? An hoc uno et solo apostolico telo caninum guttur confossum, unquam deinceps latrare audebit? Mortem dicit regnasse per unum, accipientes vero abundantiam gratiae in vita regnare per unum Jesum Christum; per unius hominis delictum, omnes homines condemnatos; per unius iustitiam, omnes homines justificatos; in Adam omnes mortuos, in Christo omnes vivificatos. Attendite, et perdentem vos perniciam deponite. Omnes dicit, nullum excipit. Universaliter loquitur, non particulariter. Non est hic figura de qua superius egi, qua totum pro parte accipitur. Quam ut hinc excluderet, similitudinem addit: *Sicut, ait, in omnes homines in condemnationem, sic in omnes homines in justificationem vitae. Et sicut omnes moriuntur, ita omnes vivificabuntur* (Rom. v). Unde, juxta verbum et intellectum Apostoli, sicut omnes condemnari, sic omnes justificari; et sicut omnes mori, ita omnes necesse est vivificari. Cogit enim similitudo, ut quod de damnatis accipitur, hoc de justificatis accipiat; et quod de mortuis creditur, hoc nihilominus de vivificatis credatur. Sed nec vos praecedentem particulam negatis, omnes scilicet homines absque ulla exceptione in Adam mori, omnes condemnari. Quod si, et secundum vos, et secundum Apostolum, omnes in Adam condemnantur, omnes moriuntur, secundum eundem Apostolum, omnes in Christo justificantur, omnes vivificantur. Nam verum est quod dixit, sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in justificationem vitae: et verum est quod dixit: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*.

Quod si ita est, sicut per unius delictum omnes homines condemnati, ita et parvuli homines condemnati. Et sicut per unius iustitiam omnes homines justificati, ita et parvuli homines justificati. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita parvuli omnes moriuntur. Et sicut in Christo omnes vivificantur, ita et parvuli omnes vivificantur. Haereticum est ergo et impium excludere baptizatos parvulos a numero salvandorum: haereticum, quia contra rectam fidem; impium, quia contra pietatem. Et ne vel parvus insidiis vestris angulus relinquitur, dictum est omnes quidem parvulos in Adam mori, nullos nisi in Christo vivificari. Neque enim parvuli Judaeorum ethnico- rum, vel eorum qui Christianae dispensationis fidem vel sacramenta contemnunt, salvantur, quia in

A damnatione sua remanent, non subveniente Christi iustitia; et in morte, non eos resuscitante Christi vita. Quod aperte monstrat quando dicit, per unius iustitiam omnes justificari, et apertius quando dicit in Christo omnes vivificari. Cum enim omnes parvuli in Adam condemnentur, nisi in Christo justificentur, pereunt. Et cum in Adam moriantur, nisi in Christo vivificentur, nullo modo a morte resurgunt. Non habent ergo iustitiam parvuli, nisi in Christo justificentur, neque vitam, nisi in Christo vivificentur. Sed si sacramentis a Christo institutis eis subventum fuerit, iniusti non remanent, quia secundum praemissas auctoritates, per unum Christum omnes homines justificantur; neque mortui perseverant, quia in Christo omnes vivificantur.

B Aut ergo negate hanc condemnationem et justificationem, mortem et resurrectionem omnium hominum esse, et excludetis parvulos; aut si omnium esse conceditis, inter omnes necessario admittetis et parvulos. Admittetis, inquam, parvulos, quos, ut ipse beatus Apostolus inter salvandos admitteret, inter damnandos primo constituit. Sic enim, decebat, ut propheticum Apostolum, etiam post tanta tempora, nascitura haeresis non lateret, eamque non tantum communibus jaculis, sed et singulari spiculo terebraret. Nam sic ait: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae* (Rom. v). Qui sunt qui non peccaverunt? Nonne de ipsis parvulis ait sermo divinus: *Non est super terram sine peccato, nec infans unius diei*? (Job xiv, iv, juxta LXX.) Nonne et ab ore magni illius hominis in ora omnium Christianorum derivatum est. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*? (Psal. l.)

C Et quid necesse est rem patentem multis testimoniis cingere. Utique nullus absque peccato, si nec infans unius diei absque peccato, nec in ipso matris utero conceptus infans absque peccato. Nam cum dicit, *in iniquitatibus conceptus sum*, non solum iniquitatem parentum concipientium notat, sed et concepti peccatum a parentibus tractum poenitendo commemorat. Nec enim inde sibi misereri Deum rogaret, ubi peccati miseriam non recognosceret. Ergo cum nullus absque peccato esse possit, actuale autem peccatum in parvulis inveniri non possit, quoniam omnis quicumque peccat, aut originaliter aut actualiter peccat, parvuli qui actualiter peccare non potuerunt, utique originaliter peccaverunt. De illis ergo dictum est: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt*, hoc est qui non peccaverunt peccato actuali, sed peccaverunt peccato originali. Hanc originem a primo homine tractam, et in omnes homines transfusam docet, cum subdit: *In similitudinem praevaricationis Adam*. Non enim propria praevaricatio parvulos reos facit, sicut ipsum praevaricatorem Adam, sed similitudo praevaricationis Adae. Quia igitur regnat mors etiam in parvulos qui non

peccaverunt, dic, sancte Apostole, utrum hi parvuli in regno mortis sint perpetuo permanzuri, an inde aliquo alicujus suffragio eruendi? Nam cum loqueris de damnatione omnium hominum, non sine causa addidisti etiam damnationem parvulorum hominum. Ego, inquit Apostolus, idcirco tam magnos quam parvos homines ostendo in Adam impios, ut in Christo ostendam justificados (Rom. v). Ostendo in Adam damnatos, ut in Christo ostendam salvatos. Ostendo in Adam mortuos, ut in Christo ostendam vivificatos. Ostendo damna pristina per Christum non solum reparata, sed et superabundante gratia, etiam beneficia adaucta. Non enim sicut delictum, ita et donum. Si enim unus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia et donum Dei in gratia unius hominis Jesu Christi, in plures abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. Nam judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem (Ibid.). Et ne sigillatim hæc apostolica verba discutiens, legentibus plus justo prolixus esse videar, breviter dico hanc summam apostolicorum esse verborum, magis scilicet abundasse Christi gratiam ad salvandum, quam peccatum Adæ abundaverit ad damnandum. Illius enim culpa totam stirpis suæ propaginem in ipsa radice corripuit, et universam simul humani generis massam originali tantummodo valere stravit. Christi autem justitia, donum et gratia, non solum ab illa originali, quæ sic vocatur, peste, qua ille mundum infecerat, sed et ab omnibus peccatis actualibus quæ mundus addiderat salvavit.

Ea de causa Apostolus parvulorum, qui non peccaverunt, mentionem facit, et eos massæ peccatrici admiscet, ut qui inter damnatos per Adam numerantur, inter salvatos quoque per Christum pariter reputentur. Ei cum superabundans salvatrix gratia non solum originalia mundi mala remiserit, sed etiam actualia indulerit, quisquis Apostolum legit, intelligat parvulos, simplici vinculo astrictos, insolubiles non manere, cum duplicis culpæ catena cæteros non potuerit retinere. Hoc mundus discat, hoc hæreticus sapiat, hoc catholicus recognoscat, a Salvatoris populo, qui salvat populum suum a peccatis eorum (Matth. 1), ipsa ratione cogente, parvulos peccatores non posse excludi, cum, infra amplissimum ejus misericordiæ sinum, meruerint etiam magni peccatores admitti. Et, o quanta diversitas inter benignitatem et malitiam, inter pietatem et impietatem, inter Christum benigne parvulos suscipientem, et hæreticos impie parvulos repellentes. Fecerunt olim non quidem tale quid, sed simile quid, parvulos a Christo repellendo, Christi discipuli: sed ne facerent, sunt a magistro correpti. Offerebant, ait Evangelium, quidam illi, hoc est Christo, parvulos, ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus (Matth. xix; Marc x). Nunc jam, Domine Jesu, nunc jam bone magister, doce verbo: imo, ut plus audeam, os-

tende exemplo utrum parvuli non propria fide ad te venientes, sed aliena tibi oblati, a te sint suscipiendi, ut Ecclesia tua docet, an repellendi, ut novorum hominum temeritas jubet. Discipuli certe tui, ut Evangelium tuum loquitur, comminabantur offerentibus; sed tu comminantes quomodo accepisti? Quod cum videret, inquit, Jesus indigne tulisti (ibid.). Quia ergo discipuli tui comminabantur parvulos offerentibus, indigne tulisti; sed quid comminatoribus illis dixisti? Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos. Talium enim regnum cælorum (ibid.). Hoc quidem dixisti, sed quid fecisti? Complexans, inquit Evangelium eos, id est parvulos, et imponens manus super illos, benedicebat eos (ibid.). Quid vos ad ista crudeles parvulorum expulsores dicetis? Ecce quia a se repellebantur parvuli, indigne tulit Jesus, ut sinerentur parvuli venire ad se, et non prohiberentur, præcepit Jesus, talium esse regnum cælorum dixit Jesus. Complexabat eos Jesus, imponebat manus suas super eos Jesus, benedicebat eos Jesus. Nunquid ultra innocentiam puerilem, non virili constantia, sed pertinaci malitia a Christo repellere audebitis? Nunquid ab amplexante parvulos Christo, ab imponente super parvulos manus Christo, a benedicente parvulis Christo, invito ipso Christo, parvulos avelletis? Videat Ecclesia, judicet orbis terrarum, quibus magis obserandum sit regnum cælorum, vobis, qui contradicitis verbis regis cælorum, an parvulis, de quibus ipse rex ait: Talium est enim regnum cælorum.

Contra reliqua capitula Petrobrusianorum.

Si de his satis est, ad sequentia nefandi Evangelii, secundum vos, jam veniat et qualiter optimi Christiani Christi sui Ecclesiam ædificare studeant videatur. Vos enim non tantum fidem Ecclesiæ illasam esse non sentitis, sed ipsa quoque ædificia suffodere laboratis. Et cum Christus dicat: Super petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi); et Petrus: Et vos tanquam lapides rivi superædificamini (I Petr. ii); et Paulus: Sicut sapiens architectus fundamentum posui (I Cor. iii); et David: Fundamenta ejus in motibus sanctis (Psal. lxxxvi); et mille talia, vos et tantorum opificum spiritualia opera, et ipsorum latiorum sudore elaboratos parietes, pari ruina, unoque virtutis vestræ impulsu, simul subruere conamini. Nam nec fidem Ecclesiæ, ut dixi, illasam, nec muros integros diu tolerare potestis. Prædicatis enim templa superfluo fabricari, cum Ecclesia Dei non constet multitudine sibi coherentium lapidum, sed unitate congregatorum fidelium. Dicitis crucem Domini honorandam vel adorandam non esse, quoniam species, quæ Dominicorum cruciatuum et mortis instrumentum fuit, abjicienda, non veneranda; ignibus concremanda, non stultis supplicationibus res insensibilis invocanda est. Assertitis corpus Domini in sacramento altaris Ecclesiam non habere, et quidquid

in eo a sacerdotibus sit, inane prorsus et absque aliquo veritatis effectu, quoniam Christus non futuris Christianis semper, sed praesentibus tantum discipulis illud semel dedit. Affirmatis vanum esse orare vel quidquam boni facere pro defunctis, quia eos vivorum bona juvare non possunt, qui totum meritum suum, cui nil addi possit, secundum quando hinc transiere, tulerunt. Additis irrideri Deum cantibus ecclesiasticis, quoniam qui solis sanctis affectibus delectatur, nec altis vocibus advocari, nec musicis modulis potest mulceri. Currat ergo juvante Deo stylus per singula, et eo quo proposita sunt ordine sigillatim cuncta discutiat. Agnoscetis vos ostensis auctoritatibus, si quidem respicere potueritis, aut nimium cæcos qui tantam lucem videre, aut nimium stultos qui tam aperta intelligere, aut nimium pertinaces fuisse, qui tantis testibus credere non potuistis.

Contra id quod dicunt basilicas vel altaria fieri non debere.

Ecclesiam Dei unitate fidelium congregatorum constare, et vos, ut audio, dicitis, et omnibus clarum est. Locorum autem sacrorum ædificia fieri non debere, et facta subrui oportere, vos quidem affirmatis; sed nos, toto mundo nobis adjuncto, contradicimus. Et ne putetis terrore magni nominis veritati, si qua apud vos est, me vim inferre conari, audite, cui maxime Christiana subditi colla oportet, auctoritatem. Ut igitur ea qua sacra Scriptura edita est serie testimonia proficiantur, Noe post diluvium ædificasse; altare Domino, ac super illud obtulisse sacrificium, Deumque odoratum odorem suavitatis (*Gen. viii*); Abraham quando præcipiente Deo Isaac filium suum immolare voluit, altare prius constraxisse, ac desuper ligna composuisse (*Gen. xxi*); Jacob, erexisse lapidem in titulum, et fudisse oleum desuper, ac dixisse: *Vere Dominus est in loco isto, et non est hic aliud nisi domus Dei et porta cæli* (*Gen. xxviii*); Genesis in divinarum litterarum primordio narrat. Exodus quoque ne exercitui Dei sacer locus ad orandum vel sacrificandum deesset, quod solum in procinctu constitutis congruere poterat, tabernaculum portatile ex multis speciebus divino præcepto a Moyse compositum, et a Deo etiam visibiliter consecratum memorat (*Exod. xl*). Postquam vero terra Chanaan et aliarum gentium hostibus extinctis, ab Hebræis possessa est, cum innumeris abundarent civitatibus et castellis, non nisi primum in Silo, ad ultimum in Jerusalem, ad orandum vel sacrificandum Dei præcepto convenire poterant. In quibus tantum locis, testante Scriptura, tabernaculum pellium et cortinarum mansit, quousque templum lapideum ei successit. Quod cum ædificare David rex cogitasset, contra hunc vestrum nostris diebus exortum errorem ante tot sæcula disputans Deus: *Quia hoc, inquit, cogitasti, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans. Sed non tu ædificabis mihi domum, quia vir sanguinum es; sed filius qui egre-*

dietur de utero tuo, ille ædificabit mihi domum (*III Reg. viii*). Bene, ait, fecisti, hoc ipsum mente pertractans. Quid ipsum? Deo scilicet ædificare templum. Quod si bene fecit David etiam tantum cogitando ædificare templum Deo, male fecistis vos etiam tantum cogitando destruere templum Dei. Si, inquam, bene fecit ille, optando templi Dei constructionem, male facitis vos in corde versando sacrorum templorum eversionem. Quod si malum est, saltem hoc cogitare: quanto magis prædicare? Si malum est cogitare, quanto magis cogitata implere? Si malum est mente de ruina ecclesiarum tractare, quanto magis diruere? Si mala est destructionis cogitatio, quanto pejor ipsa destructio? Quod Christo Judæi pro crimine objecerunt, hoc Christiani Judæis pejores novo sacrilegio commiserunt. Accusabant illi falso dixisse Dominum: *Ego destruiam templum hoc manufactum* (*Marc. xiv*), accusamus nos veraciter vos non solum dixisse, sed et scelestis manibus templa Domini destruxisse. Non fuit leve, etiam apud iniquos, quemlibet templo Dei ruinam minari, quam nostri temporis et nominis homines ecclesiis ejus non timuerunt inferre. Videte, videte templi Domini destructores, quid destruendo commisistis, cum ab ejus constructione inhibitu magnum regem et prophetam David videatis? Ille, ille certe inhibitus est, de quo divina voce dictum est: *Inveni David virum secundum cor meum* (*Act. xiii*); et qui dicere potuit: *Ab omni via mala prohibui pedes meos, et omnem viam iniquam odio habui, et dilexi mandata tua super aurum et topazion* (*Psal. cxviii*). Quod si tanti viri manus ad construendum templum Dei admitti non meruerunt, nunquid vestrae manus ad destruendum impune parare se potuerunt? Sublevare voluit inclinatam arcam Dei Oza, et periit (*II Reg. vi*); et vos toto conatu Ecclesiam Dei Israel subvertere queritis, et salvi eritis? Si occisus est qui sustentabat, nunquid vivet qui præcipiat? Advertite studiosi templorum subversores, quam contrarius vos Deo spiritus agat, qui opus ejus evertere, qui fabricam jussu ejus erectam conamini destruere. Jussu autem ejus erectam prioris templi fabricam, et supra audistis, et adhuc recolite. *Non tu*, ait Deus ad David, *ædificabis mihi domum, sed filius tuus quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo.*

Et ne putetis solius constructionis Deum fuisse auctorem, videte sanctificatorem. Perfecto enim templo cum multiformi ornatu a Salomone, et inducta arca Dei a sacerdotibus in locum suum, ait eadem verax Scriptura: *Factum est, cum exissent sacerdotes de sanctuario, nebula implevit domum Domini. Et non poterant sacerdotes stare, et ministrare propter nebulam. Impleverat enim gloria Domini domum Domini. Tunc ait Salomon. Dominus dixit, ut habitaret in nebula* (*III Reg. xiii*). Et ut sanctificati a Deo templi ipso teste utamini, audite eum apparentem Salomoni, et dicentem: *Exaudi orationem et deprecationem tuam, quia deprecatus es coram me.*

Sanctificavi domum hanc quam edificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum : et erunt oculi mei, et cor meum ibi cunctis diebus (III Reg. ix). Judicate ergo, cui magis credendum sit, Deo templi sui constructionem præcipienti, an vobis destructionem suadentibus; Deo consecranti, an vobis profanantibus; Deo congruum locum ad preces et sacrificia designanti, an vobis absque templis et sacrificiis Christianos esse iubentibus. Vere antiqui erroris novi reparatores, qui Deum non in templo suo, sed Baal in omni colle excelso, et sub omni ligno frondoso coli præcipitis, cum agros et nemora sanctificatis ab eo locis præponitis. Qui quantum hoc ei contrarium esset ostendens, non nisi in loco quem se ad hoc elegisse dixit, sacrificia offerri voluit. In quo ter in anno totius gentis conventus fieri mandavit, ubi et Deum adorarent, et vota solverent, et quæ de lege dicenda erant audirent. Et quamvis secundum Salomonis orationem, Deus domo non egeat, quem cælum et cœli cœlorum capere non possunt (*III Reg. viii*), et juxta Psalmum David dicentis : *In omni loco dominationis ejus benedic, anima mea, Domino (Psal. cii)*, ubique adorandus sit, in tantum tamen singulare voluit habere privilegium domum sibi singulariter dedicatam, ut ibi precantibus populis gratiam majorem infunderet, et preces efficacius exaudiret. Unde ad commendandam gratiam et dignitatem novi Christianorum sacrificii, quod dum animales et superbi fueritis non capietis; non nisi in loco illo ad hoc, ut dixi, electo, sacrificia fieri permisit, in tantum, ut pro magno delicto imputet Scriptura etiam bonis et laudatis regibus Judæ, quod cum idola et eorum cultum omnino in regno proprio annullassent, in excelsis tamen, in aliis scilicet locis quam templo subjectum populum, non quidem idolis, sed Deo ipsi sacrificare permisissent. Inde culpans unumquemque eorum Scriptura, dicit : *Verumtamen excelsa non abstulit. Adhuc populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis (IV Reg. xii)*. Sic non cultum, sed locum culturæ culpando ostendit Scriptura, noluisse Deum passim ubique sacra illius temporis celebrari, quibus et certos ministros deputare, et certum locum voluit dedicare. Ad hunc Judæi omnes multique gentilium, ad hunc magni reges et prophete vel jussas hostias, vel vota Deo propria oblaturi veniebant. Ad quem utrum rex Ezechias, post aggritudinem esset ascensurus, invisam sæculis omnibus solis retrocessionem a Deo per prophetam Isaiam in signum accepit (*IV Reg. xx; Isa. xxxviii*). Hunc a rege Chaldaeorum destructum principes Zorobabel et Salathiel, sacerdotes Esdras et Jesus, prophete Aggæus et Zacharias repararunt (*I Esdr. i*), rursumque ab Antiocho profanatum. Machabæi sanctificaverunt (*II Mach. ii*). In hoc finis legis et initium Evangelii Christus, puer adhuc a parentibus oblatus, ritum omnem implevit, et quid reverentiæ sacris locis debeat, prius tacens exemplo, quam docens verbo clamavit (*Luc. ii*). Et ne in

aliam partem pertinacia qua cœpistis, etiam istud interpretari velitis, legite Evangelium, et videte quoties in Pascha, in Scenopegia, in Encæniorum solemnitate, Hierosolymam veniens in templum ascenderit, qualiter ibi verbum vitæ, quod ipse erat, populis palam prædicaverit, sedens juxta gazophylacium offerentes Deo munera, et maxime viduam laudaverit (*Marc. xii; Luc. xxi*), offerri munus quod præceperat Moyses curato a se leproso præceperit (*Matth. viii*), accedentes ad se in templo cæcos et claudos, locum divinis miraculis honorando, curaverit. Recolite et illud, quo solo velut ariete tota insani dogmatis vestri machina subvertitur. Illud, inquam, recolite, quid jam proximus passioni fecerit, quando facto flagello de funiculis, vendentes et ementes de templo eiecit, cathedras vendentium columbas evertit, et Deuteronomii assumpto testimonio increpans dixit : *Scriptum est : Domus mea, domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum (Matth. xxi; Marc. ii; Luc. xix)*.

Ad quid tot ista ? Ut tandem pudeam vos stultissimi erroris, quem nec Judæus, nec paganus, nec Christianus alter, præter vos, invenire potuit. Vult enim omnis religio locum, ubi sacra sua venerari, et ubi familiarius institutis suis valeat deservire [inservire]. Hinc Judæi in templo Dei, hinc pagani in fanis, licet profanis, tantum hostias immolabant. Hinc Christiani usque ad vestra tempora, a Deo institutas, quas subvertere quæritis ecclesias habebant. Quocirca dum in his permanseritis, merito extra numerum omnium hominum eritis, qui in his, legibus omnium repugnatis, et expulsi a fidelibus, nec apud infideles latibulum invenietis. Redite ergo, prævaricatores ad cor (*Isa. xvi*), et qui diu desipuistis, jam tandem sapere incipite. Videte Deum templi sui fabricam erigentem, erectam sanctificantem; prophetas diruta restaurantes, restaurata consecrantes; Christum ipsum templi Dominum, templum cœlesti verbo et sublimibus miraculis honorantem, negotiatores de illo verbis et verberibus eliminantem, domum Dei, domum Patris sui, domum orationis esse dicentem. Nolite ultra destruere quod Deum ædificare cernitis, nolite profanare quod eum dedicare videtis; nolite contemnere quod eum honorare conspiciatis. Intelligite Deum Christianorum Deum fuisse Judæorum qui sicut tunc sine templo esse noluit, ita nunc sine Ecclesiis esse non vult. Quod si queritis quare tunc non nisi unum a Judæis, nunc vero multa sibi a Christianis fieri templa veli : patet ratio, quia uni et circumpositæ genti templum unum de proximo sufficebat; et ne demonum sacrificiis, quæ ubique fiebant, paulatim illectus jungeretur, prono ad idololatriam populo prospiciebat. Est et illud sublimius, si tamen judaizando figuras non abjicitis, quod illo uno templo, una Ecclesia, illius unius templi sacrificiis, unicum Ecclesiæ sacrificium designabatur. Quod cum sit, remota veteri multiplici-tate, unum non nisi in una Christi Ecclesia fieri

potest, quoniam locus veri sacrificii extra Catholicam Ecclesiam non est, quia unus Dominus, una fides, unum baptisma (*Ephes. iv*); una Ecclesia, una hostia.

Hæ sunt causæ quæ ad præsens occurrere poterunt, cur uno tantum templo a Judeis colebatur, quia Christianis nunc innumeris, quantum ad ædificia pertinet, ecclesiis honoratur. Quæ si sufficiunt, bene. Si non, aperiatur vobis sensum intelligendi Scripturas, ut agnoscatis, secundum Apostolum, omnia illis in figura contigisse, et scripta esse ad correctionem nostram (*I Cor. x*): quæ sicut multos a suis erroribus correxerunt, utinam et vos a vestris corrigere possint! Cur vero post illam Judaici templi unitatem, hæc Christianarum ecclesiarum multiplicitas orta sit, ex supradictis lucide demonstratur. Unum enim templum, quod uni populo sufficebat, universo iam mundo sufficere non potest. Impletum namque est, quod Ecclesiæ per Isaiam dictum est: *Ne parcas, longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida. Dilata locum tentorii tui (Isa. liv)*. Dilataberis ad orientem et occidentem, ad aquilonem et ad austrum. Inde et Malachias: *Non est mihi, ait Dominus, voluntas in vobis, neque accipiam sacrificium de manibus vestris. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco offertur nomini meo oblatio munda (Malach. i)*. Quam prophetæ sententiam ad unguem exsequens Dominus, ait Samaritanæ in Evangelio: *Mulier, venit hora quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem (Joan. iv)*. Et post quadam: *Venit hora quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate (ibid.)*. Quid clarius, quid manifestius, quid apertius requiritis? Ecce in Judæorum reprobatione et gentilium electione sacrorum, de quibus agitur, locorum quæstio solvitur; et quod uni sacrificiorum templo multa oblationum loca succedere debeant, evidenter monstratur. Et o in diversis temporibus mirabiliter consonans prophetæ Christianique præsagium! Quod enim ille ait: *Non accipiam sacrificium de manibus vestris, hoc iste, venit hora quando neque in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. Et quod ille: In omni loco offertur nomini meo oblatio munda; hoc iste: Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Ecce hora, de qua Dominus dixerat: Venit hora, quando, sicut oculis cernimus, neque Judæi Ierosolymis, neque Samaritanæ in monte suo: quæ tantum loca sacra putabant, ritu antiquo adorant, quia non accipitur a Deo sacrificium umbratile, succedente veritate, nec necessarius est agnus, aries, aut vitulus, cum pro omnibus unus sufficiat immolatus Christus. Hoc certe est tempus, quando veri adoratores adorant Patrem in spiritu et veritate, quando non in uno tantum, sed in omni loco offertur nomini ejus oblatio munda. Quæ quia munda est, oportet et loca, in quibus offertur, mundari. Quod tunc fit, cum spiritu sanctificationis per humanum*

A ministerium sanctificantur loca, ac de communibus sunt divina; et invocato nomine Domini, ejus solum ibi habitatio præparatur, cujus singularis essentia consortem habere non patitur.

Mundantur ergo prius loca, et sic in mundatis locis offertur nomini ejus oblatio munda. Sic in hoc tempore Christianæ gratiæ, secundum hanc propheticam vocem, et in omni loco offertur nomini ejus oblatio munda; et non nisi in certis sanctificatisque locis offertur illa oblatio. Cum enim de utriusque Testamenti sacrificio agens Apostolus dicat: *Necesse est, exemplaria quidem verorum his mundari, ipsa vero celestia melioribus hostiis quam istis (Hebr. xi)*. Quis sani capitis vel suspicari possit interiores hostias, quibus exemplaria verorum mundantur, non nisi in sacris locis; meliores vero hostias quibus ipsa celestia mundantur, passim in non sacris licere offerri? Ibi bos non nisi in sacro templo mactatur, et hic Agnus Dei in nemore vel agro, domo vel foro, stabulo vel taberna immolabitur? Ibi ad pecudum cruorem effundendum tanta cura tabernaculum vel templum jussu Dei construitur, ornatur, consecratur; et sanguis Jesu Christi, qui, ut ait Joannes apostolus, dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (*Apoc. i*), nec apud redemptos locum merebitur? Præparat ingenti cura servilibus sacrificiis templum Judæus, et non parabit liberatrici hostiæ Ecclesiam Christianus? Damnatur ibi, qui extra designatum locum vel Deo obtulerit sacrificium, et impunitus esse poterit, qui in loco alieno finem omnium sacrificiorum immolaverit Christum? Sed scio, ut supra dixi, quia et hoc nostrum sacrificium continentis, et prorsus nunc in Ecclesia esse negatis. Contra quam hæresim me superius agere promisi, et suo loco, Deo adjuvante, promissa exsequar. Interim etsi non ad sacrificandum, ad orandum tamen templa vel ecclesias fieri debere negare non poteritis, cum et in Pentateucho et in Evangelio, hoc est, in Veteri Testamento et Novo, audiat Dominum dicentem: *Domus mea, domus orationis est (Isa. lvi; Matth. xxi; Luc. xix)*. In qua domo constitutus matri, se querenti et conquerenti, respondit: *Nesciebatis, quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? (Luc. ii)*. Qui et duos homines ascendisse in templum ut orarent, et unum exauditum, alterum reprobatum, narrat (*Luc. xviii*). Et Lucas Evangelista Annam usque ad annos octoginta quatuor viduam, in templo jejuniis et orationibus nocte ac die servisse commemorat (*Luc. ii*). Agnoscite ergo saltem domum orationum, ut postea cognoscatis et sacrificiorum.

Quod si de his etiam apostolicum testimonium queritis, audite Joannem scribentem septem Ecclesiis quæ sunt in Asia (*Apoc. i*); et Lucam in Actibus apostolorum, sicut incrementa Ecclesiæ, sic et nomen Ecclesiæ celebrantem. Qui etiam in Evangelio testatur apostolos post ascensionem Domini in templo semper fuisse laudantes et benedi-

centes Deum (*Luc. xxiv*). Petrum quoque et Joannem in Actibus apostolorum ad horam orationis nonam, non forum petentes, sed in templum ascendentes (*Act. iii*). Recolite etiam Epistolas apostolorum, et ipsius Pauli, diversis Ecclesiis missas. Si vero appellatione Ecclesiarum spirituales magis fidelium congregationem quam corporalem structuram significari dixeritis, videte quid Paulus Corinthios corripiens, dicat : *Convenientibus*, inquit, *obis in ecclesia, audio scissuras esse, et ex parte credo* (*I Cor. xi*). Et post pauca : *Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* (*ibi i.*) Quidam enim Corinthiorum escas suas, quibus domi vesci potuissent, ad Ecclesias deferabant, et ubi Dominicam tantum cœnam comedere deberent, domesticos cibos edebant; et ditiores qui sibi parare poterant, pauperibus qui non poterant, pudorem inferebant. Et rursum Apostolus : *Convenientibus*, inquit, *obis in anum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumat ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est* (*ibid.*). Ecce non tantum conventus Ecclesiæ, sed et structura ecclesiæ his verbis aperte monstratur. Locus plane ad conveniendum certus, et sacratus monstratur, in quo Dominicam solummodo cœnam licere manducare Apostolus dicit, et a quo Corinthiorum cœnas sive convivia duris increpationibus repellit. Inde illos de schismate arguit, inde Ecclesiæ Dei contemptores, inde præsumptores vocat. Unde et epulones illos ad domos proprias remittit, cum dicit : *Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum?* ut scilicet in suis domibus illis cibis utantur, quibus absque reatu in domo Dei uti non poterant. Docet summus post Christum Ecclesiæ magister domorum, et domorum distantiam; et quid domui divinæ, quid humanæ conveniat more suo lucide manifestat. Non patitur crimina carnis in domo Spiritus celebrari, sed vult Christianos in domibus suis communes cibos edere, in domo autem Domini Dominicam tantum cœnam manducare. Instruit eos ut, sicut in illis victum corporis, sic in ista victum animæ querere discant; et sicut in illis vitam mortalem, sic in ista vitam sibi provideant sempiternam. Imitatus est magistrum discipulus Christum, in quo loquebatur Christus. Et sicut ille templum Dei noluit esse domum negotiationis, sic iste ecclesiam Dei non est passus fieri domum comestionis. Sic ille negotiatores, hic repellens comestores, docent et sacra fuisse loca illa, in quibus nec vitæ humanæ necessaria exer-

A cere licebat, et semper Christianis talia providenda, in quibus solum orationis negotium fiat, et in quibus Dominicam tantum cœnam manducare liceat.

Jam si cum Christianis mihi sermo est, Christo et ejus Apostolo vos credere oportebit, et sacrorum ædificiorum non jam ruinam, sed ædificationem; non detrimenta, sed incrementa querere auctoritas invicta compellet. Insulsa sane et bestialis hæresis unde exoriri poterit, non satis mirari sufficio. Ita enim omni auctoritate vel ratione destituitur, vel nisi simplicium animarum periculum cogeret, contra tam viles nœnias vel os aperire animus nausearet. Quid enim? Nunquid per viginti quinque annos, quibus Romæ Petrus apostolus sedit, absque templo vel ecclesia, id est orationis domo, vel parvo saltem oratorio fuit? Nonne ut gestorum veracium series narrat, si tamen præter divinum Canonem gestis aliquibus assensum datis, primus ipse princeps apostolorum Petrus, in urbe orbis capite templum Christo inter innumera gentilium templa construxit; et juxta quod beatus et magnus papa Leo nobili sermone pronuntiat, trophæum crucis Christi Romanis arcibus invexit? Nonne et nos ipsi Romæ positi frequenter vidimus in cryptis antiquissimis oratoria et altaria, quali eo tempore fieri poterant: quæ ab eodem apostolo constructa et sanctificata, sicut per successionem fama consentiens, ac celeberrima protestatur, in monumentum tantæ sanctitatis fidelibus ostenduntur, et ab eisdem fidelibus dulcissime ac devotissime deosculantur? Nunquid apud Arelatem, quam necdum per Dei gratiam vester sordidus error infecit, Pauli apostoli discipulus Trophimus, de cujus fonte, ut papa Zosimus scribit, omnes Galliæ fidei rivulos acceperunt, semper in campo aut in foro prædicavit, baptizavit, oravit, et nunquam domum orationis vel ipse habuit, vel alios habere instituit? Et unde tot sancti successores ejus hoc præsumere ausi sunt, quod ille non docuit, a quo fidei rivulos acceperunt? Sed ut de primis Galliæ nostræ apostolis, quos vestra impia fatuitas, et fatua impietas, hactenus scire non meruit, aliquid plenius dicam, sicut ipsa testatur antiquitas, a sanctis viris nobis relictæ tradunt historiæ: non solum nos, verumetiam omnes Christiani populi, pusilli cum majoribus, senes cum junioribus, vestram insaniam irridentes, certissime tenent: quod Ireneus Lugduni, Crescens Vienne, Ursinus Biturigis, Paulus Narbonæ, Saturninus Tolosæ (208), Austremonius Arvernus, Martialis Lemovicis, Burdegale, et Pictavis, Fronto Petra-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(208) Saturninus Tolosæ, Parisiis Dionysius, etc. Quo tempore pontifices hi cum Gratiano, Martiale, Stremonio, Paulo et Trophimo missi fuerint in Galliis, etiam nunc a multis controversitur, licet Gregorius et ipse pontifex Turonensis, antiquissimus historiæ Franciæ scriptor, Decio et Grato Coss. hoc est anno Philippi imper. vi missos apertissime testatur ex his Vitæ sancti Saturnini verbis: Sub Decio et Grato consulibus sicut fidei recorda-

tione retinetur primum ac summum Tholosana civitas sanctum Saturninum habere ceperat sacerdotem. Hi ergo, inquit, missi sunt, Turonicis Gratianus episcopus, Arelatensibus Trophimus episcopus, Tolosæ Saturninus episcopus, Arvernus Stremonius episcopus, Lemovicinis Martialis est destinatus episcopus. Et de Saturnino quidem in simili quoque sententia est vetus auctor, qui librum primum Vitæ sancti Genulphi scripsit. Nam ejusdem libri cap. 9: Illis,

goris, Eutropius Xanctonis, Garianus Turonis, Julianus Cenomannis, Parisii Dionysius, Senonis Potentianus et Savinianus, Belvaci Lucianus, *Ædæ* Andochius, Lingonis Benignus : et quis omnes gloriosissimos fidei nostræ Patres, et apostolos enumerare sufficiat? Isti certe, isti, ubicunque nomen Domini annuntiaverunt, statim idolorum delubra, prout fas fuit, evertentes, aut novas ecclesias fundaverunt, aut ipsa templa in ecclesias converterunt, adeo ut hodieque in plerisque locis, sicut ipsi nostris oculis inspeximus, ecclesiæ vel basilicæ ab eis constructæ, altaria manibus eorum fundata et consecrata, in memoriam antiquitatis et sanctitatis eorum a fidelibus populis reservata monstrantur, quamque ridendi et detestandi sitis omnibus hominibus, quadam viva voce loquantur. Et ut ad orientem et cæteras mundi partes transitum faciam, quis Illyricum, Græciam, Scythiam, nisi Paulus et Andreas? quis Asiæ maximas partes nisi Joannes et Philippus? quis Persica regna cum proximis gentibus, nisi Simon et Judas? quis Indicas partes, et solis ortui contiguas terras, nisi Thomas et Bartholomæus? quis totam Æthiopiam, nisi Matthæus, primi et novissimi apostoli Christi, vetustæ superstitionis templa destruentes, novæ gratiæ ecclesiis impleverunt? Ita universi veteris et novæ legis auctores unanimi studio vobis adversantur, ut necesse vobis sit, aut tantis testibus acquiescere, aut sine Christo, prophetis et apostolis, Christianos fallaciter permanere.

Contra id quod dicunt, crucem Domini nec adorandam, nec venerandam, sed magis confringendam et conculcandam esse.

Hinc ad defendendam crucem Domini contra secures vestras et gladios sermo festinet, licet jam non nisi tardus accedere possit. Prævenitis sceleratis operibus celeritatem verborum, et profundis in religionem odiis, quod vel cogitare scelus fuerat, insigne nostræ fidei tollere attentastis. Quod tunc factum est, quando ad inauditam divinitatis contumeliam, magno de crucibus aggere instructo, ignem immisistis, pyram fecistis, carnes coxistis, et ipso passionis Dominicæ die Paschalem Dominicam præcedente, invitatis publice ad talem esum populis, comedistis. Sic sacris lignis sacrilegos ignes alentes, credo juxta prophetam Isaiam, cum idololatriis dixistis: *Vah! calefactus sum, vidi focum (Isa. XLIV)*. Ita ignibus calefacti, carnibus impinguati, medulla-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

inquit, *Decii temporibus alii etiam a sede apostolica æque Gallias directi traduntur. Ex quibus præstantissimus atque sanctissimus Saturninus urbis Tolosæ primus episcopus fuit. Quod autem ad sanctum Dionysium pertinet, Hilduinus abbas sancti Dionysii, longe postea, nimirum regnante Ludovico Pio imperatore et rege Francorum, primus Areopagitam illum sancti Pauli discipulum fuisse rationibus et argumentis multis probare nisus est, uti refert Petrus Abelardus in historia Calamit. suarum. Quem imitatus Hugo Sancti Martialis Lemovicensis abbas, sanctum et ipse Martiæm unum ex apostolorum discipulis exsistisse contestari voluit, et ut loquitur*

A tum vos ipsos sacrificium non Deo, sed diabolo obtulistis, et sicut de prævaricatore populo Moyses dicit: *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit; incrasatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo (Deut. xxxii)*. Recessistis plane et vos, si acquiescere non vultis, crucem negando, a Deo salutari vestro, a quo nullo pacto salutem consequi poterit quisquis crucem, in qua maxime salus est constituta, contempserit. Credo astu hæretico hoc vos consilium invenisse, imo nequitie principem per proprios vernulas fallaciæ suæ optime providisse, ut hoc uno jaculo, si vulnus incautis indigere posset, levi negotio, non tantum sospitatem, sed et vitam auferre valeret. Nam sublato de medio crucis nomine, ubi crucifixi mentio remanebit? Subtracto crucifixi vocabulo, ubi mortis vel passionis recordatio permanebit? Ablata mortis vel passionis memoria, quæ redemptis spes salutis, evacuato redemptionis pretio, supererit? Sed novi dolere vos vices sociorum et homines hæreticos, dæmonum injurias velle ulcisci. Fugantur apostatæ spiritus apparente crucis signo, et superbi angeli, qui contra ipsam invictam majestatem caput erigere nisi sunt: isto, quod sic contemnitis, abjectionis indicio, ut nebula matutini solis radiis discussa, vaneunt. Hac vos permoti injuria, jurata contra crucem Domini bella suscepistis, et homines nequiores dæmonibus eorum pati dedecora non potestis. Non potestis certe quod odiunt diligere, quibus et in hac vita mores, et in futura ignes, nihil adversum, nihil diversum esse designant. Moribus ergo modernis, et ignibus æternis concors parilitas, nil nos mirari faciunt, si et quod volunt vultis, et quod nolunt respuitis. Sed quos minamur ignes forsitan vos non terrent, quoniam, juxta Isaiam, pepigistis fœdus cum morte, et cum inferno fecistis pactum (*Isa. xxviii*). At secundum eundem, fœdus vestrum cum morte dissipabitur, et pactum vestrum cum inferno non stabit. Nam, ut poeta ille ait:

Nulla fides regni sociis,

et ut Christus in Evangelio: *Omne regnum in seipsum dirisum, desolabitur (Matth. xii; Luc. ii)*. Unde quoniam commune cum dæmonibus regnum delegistis, solvetur cito male parta concordia, et impiorum pax diuturna esse non poterit, quia non est pax, dicit Deus meus, impiis (*Isa. xlviii*). Fiet igitur lignum vitæ vobis lignum mortis, ut quos semel

Ademarus in Commemor. abbatum Lemovic. in Francia collationem fecit cum rege Roberto, et archiepiscopo Bituricensi Gausleno, et cum multis episcopis et sapientibus Franciæ de ejus apostolatatu. Sed ut in sancto Dionysio gradum sistamus, rem omnem paucis terminat Martyrologium vetus Romanum, quod Heribertus Rosweldus vir in antiquitate peritissimus nuper emulgavit. Areopagitam enim Athenis, Parisiensem vero Lutetiæ diversis et temporibus et diebus passos enarrat. Quod tamen et eruditissimum Sauronem diffusius adhuc ampliusque disquisitionum quia speramus, ideo plura dicere nunc superselemus.

de ejusdem sacri ligni frustis succendistis focos, vobis perpetui perseverent; et sicut ipsis vos immortales, sic illi vobis inextinguibiles permanebunt. Sed ne moram faciam, spiret jam serpens sibilis sua, et quibus diu tumet venena profundat. Stultum est, inquit, et profanum adorare vel venerari crucem, quia lignum quod Christi membra torsit, magis est conterendum vel comburendum, quam venerandum vel adorandum. O præclara sapientia! o ratio de intimis eruta philosophiæ! Non digno supplicio cruciatus Dominicos vindicatis, nec tantum scelus congrua ultione damnatis. Mors Domini non est horario expianda tormento, injuria Conditoris non nisi poena perpetua est punienda. Non est necesse repetitis ictibus retundi secures vestras, nec feriendo membra lassare. Extinguite ignes succensos, congestum aggerem crucium dissipate: est qui ulciscatur injurias suas. Creator ipse qui passus est, impiam crucem se torquentem torquebit; et cum Herode ac Pilato, Juda vel Caipha, eam in gehenna retrudet. Erit eis commune supplicium, quibus fuit par reatus: et quia Deo simul tormenta intulerunt, pariter in inferno ardebunt. Sic plane, sic justum est ut, qui de morte Dei cæli arguitur, non minore quam inferni supplicio puniatur. Hac justitia quid contumeliæ vel indignitatis Deo homini materia fuit, condemnandum est. Inde loca ipsa passionis exsecranda, civitas evertenda, sepulcrum eruendum, in quo licet quieverit, Deo tamen sepeliri injuria exstitit: mors ejus insuper detestanda, passio conculcanda, et, ut breviter multa dicam, tota salvatricis humilitatis dispensatio contemnenda. Ut quid sic loquor? ut, tanta vobis absurditate objecta, erubescatis, et nulla poena vel contumelia dignam esse rem, in qua culpa non potest cadere, cognoscatis. Inesse enim culpa non potest, ubi ratio non est. Ratio vero non nisi in animali est. Sed crux animal non est, unde in ea ratio non est. Et quia in ea ratio non est, neque culpa, ut dixi, est. Quod si culpa nulla in ea est, nec reatus mortis Christi ei imputandus est. Hoc si verum est, non erat ei velut pro poena culpæ, inferenda contumelia; non erat cadenda securibus, non ignibus concremanda. In cruciatibus enim vel morte Salvatoris, prava tantum voluntas pravorum hominum condemnatur, quia solus creaturæ rationalis affectus, Creatoris gratia adjutus vel desertus, semper aut remuneratur aut condemnatur. Excusatur ergo hac gemina ratione crux a reatu cruciatuum, quia ubi sensus non fuit, nec assensus criminis esse potuit; et quia reliqua passionis loca ob salutarium poenarum quam contrahere non potuerunt, culpam, nec vos ipsi, ut æstimo, nec quilibet judicat exsecranda. Male igitur factum est, quando innoxium lignum quasi nefandi sceleris obnoxium, præsumptuosis manibus vestris contractum est, male quando injustis ignibus combustum est. Sed vos adhuc:

Si quis, o viri, laqueum quo patris guttur fregisset gladium quo amicum vel fratrem necasset vobis

Afferens, honorare vel adorare vos illa moneret, nonne in monitorem, si facultas daretur, toto motu animi insurgeretis? nonne oblata aut flammis absumeretis, aut quo fieri posset modo, pessumdaretis? Ista cum in Capitolio senatorum, quales vos aggregare soletis, de consulari vel regio tribunali, declamatorio ore gestuque terribili vobis proferre moris sit, adducto statim in sententiam vestram eruditissimorum illorum conventu, invictæ orationi subito acclamatur, altis omnes vocibus cognitæ tandem per vos veritati adgaudent, conflantur immensa in crucem odia, ad vindicanda crucifixi tormenta contra crucem gladiis et ignibus universi armantur. Et quis unquam præter vos, o asinina stoliditas! paternam necem vel fratrum sanguinem a laqueis vel gladiis, et non magis a suspensoribus vel necatoribus [interfectoribus] exegit? Quis unquam, præter vos, in vindictam sanguinis laqueos combussit, gladios confregit? Quis unquam præter vos, peremptoriis instrumentis, et non potius perimentibus implis iratus est? Quis unquam præter vos, adversus arma, et non magis adversus armatos armatus est? O tempora! o mores, qui talia vel audire potestis! Indignabor prostrato exercitu contra tela inimicorum, et perempto patre, adversus gladios bella suscipiam. Irascar, occiso fratre, telo perimenti, et, suspensio amico, in laqueum stomachum commovebo. Luent facta inimicorum res innocuæ, et pro sceleribus impiorum innocens creatura damnabitur. Inferetur poena non sentienti, et brutæ rei contumelia irrogabitur. Dessecabitur [dissecabitur] illa gladiis, nec dolebit; comburetur ignibus, nec curabit; deformabitur ludibriis, nec erubescet. Pascetur his tormentis inimicus animus, et egregia vindicta satius, a furore concepto paulatim detumescet. Exardescet odium nostrum contra gladios hostium, et, adepta victoria, sicut hostes perimi, sic istos necesse erit confringi. Non sic, ut aliquid auctoritatis addam, non sic famosus ille pugnator David fecit. Non, inquam, exsecratus est vel confregit Goliath gentilis gladium, quem adversum se ille produxerat, quo elatus, agminibus Israel exprobraverat, acies Dei viventis blasphemaverat; sed eo armatus et tunc caput inimicum abstulit (I Reg. xvii), et post, eundem de sanctuario a sacerdote accepit (I Reg. xxi). Qui nec inter sacra reponeretur, nec a propheta in usum belandi acciperetur, si, juxta vestram sapientiam exsecrandus vel confringendus judicaretur, nec diceretur de illo: *Du mihi illum; non enim est hic alius similis illi (ibid.)*.

Sed et de Juda Machabæo optimo Hebræorum duce, verax Scriptura commemorat quod deletio pagano exercitu, gladium Apollonii ducis a se intercepti abstulit, et erat pugnans in eo omnibus diebus (I Mach. iii). Sic certe Christus, o hæretici, sic plane Christus, cruce sua contra mundi principem usus est. Produxit ille procedens ad singulare certamen contra Christum crucem Christi, qua eum occideret; sed diabolico astu divina sapientia per-

mutato, cruce, qua eum appetiit, eadem excruciatu
est; et morte, qua eum exstinxit, eadem ipse occi-
sus est. Tunc impletum est quod in psalmo quon-
dam presbyteri saepe cantastis : *Converietur dolor
ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus
descendet (Psal. vii).*

Sed liceat et mihi in conventum vestrum illum
intrare, et plebeculae a vobis deceptae, juxta dece-
ptorium idioma locutionis vestrae, pauca proponere.
Si quis, o viri, laqueum vel gladium praee manibus
habens vobis diceret : Ecce laqueus quo suspensor
patris vestri suspensus est; ecce gladius, quo neca-
tor fratris vestri vel amici charissimi necatus est :
confringite, comburite, dissipate. Quid vos? Nun-
quid ista suadenti crederetis? nonne hujusmodi ho-
minem aut insanire, aut inimico animo agi judica-
retis, qui vos et insensibilia torquere, et in res vio-
late pietatis vindices exardescere admoneret? Sic
isti non veritatis, sed erroris; non salutis, sed per-
ditionis vestrae magistri faciunt, qui crucem Domini,
per quam ille, qui, secundum Evangelium cui se
credere dicunt, homicida erat ab initio (*Joan. viii*),
peremptus est, vos confringere, comburere et per-
dere persvadent. Sic vere isti faciunt, qui Patrum
vestrorum, qui vestri, qui ipsius Christi, quantum
ad corpus, interfectorem diabolum ulcisci cupiunt,
ut ipsi fatentur, dum crucem, per quam maxime ille
periiit, tantopere perire concupiscunt, cum instru-
mentum, quo ad salutem vestram Salvator usus est,
ipsa cogente ratione, magis suscipiendum quam
confringendum, venerandum quam comburendum,
exterminare contendunt. Et, o justitia, rem, ut
dixi, absque reatu damnare! o ultio, rem insensibi-
lem tormentis subijcere! effundere furorem in trun-
cum aridum, et in lignum nil sentiens nefanda odia
exaurire. Ista ratione nimium Christo fideles, Chri-
stiani contra cruces Petri et Andreae zeli gladio ac-
cingentur; craticula Laurentii, licet ferrea, suis
ignibus comburetur; lapides Stephani in calcem con-
vertentur; aequulei, laminae, ungulae, flagella, catenae,
vincula, carceres, compedes martyrum, ne quod fece-
runt ab istis patiantur, fuga celeri evanescent. Hac
lege quaecunque molesta sunt humano corpori, hu-
manis odiis digna erunt, infestas inimicorum ma-
nus ubi occurrerint non evadent. Tali modo adver-
sus ignem urentem, aerem corrumpentem, aquam
suffocantem, terram collidentem, nostra indignatio
succendetur, solem aestate ferventem, gelu hieme
torquens abominabitur. Et quia nihil corporeum
est, quod non misero homini reatu suo quolibet
modo vertatur in poenam, totus homo contra totum
mundum omni adnitu consurget, et totis viribus,
ubi facultas data fuerit, habitaculum suum ipse ha-
bitator destruet. Sed forte vos animosam Cyri regis
arrogantiam aemulati, imitari proposuistis, qui ab-
sorptum maximo flumine, qui Ganges dicitur, dilec-
tum equitem ulcisci cupiens, exarsit in flumen, et
pervium se pedibus facturum comminans, imple-
vit promissa. In trecentos enim et eo amplius alveos

tumentes undarum moles dispartiens, superbiam flu-
minis superbus imminuit, et per plures tramites
unius magnitudinem derivans, navalem vix pompam
dignantem, siccis, ut dixerat, pedibus fluvium mea-
bilem fecit. Sed ille, licet insano zelo, mortem mi-
litis sui vindicare voluerit, tamen ne et alii simili
casu affecti morerentur providit. At vos econtra,
Qui cum certum tenentis in morte Christi, quae per
crucem acta est, vitam universorum consistere, dum
crucem de medio auferre vultis, vitae omnium invi-
detis. Cernitis adhuc solemne et pecoribus ipsis tam
notum inconveniens? Videtis non mereri poenam res
sine culpa, tormenta insensibilibus non inferenda?
Videtis quia et injuste poena innocenti, et stulte tor-
menta irrogantur non sentienti?

Quae cum ita sint, si libet vobis tantopere Redem-
ptoris vindicare tormenta, quaerite reum qui mereri,
et sensibilem qui possit illatam poenam sentire.
Cumque in tota visibili creatura solus simul, et reus,
et sentiens apparuerit homo, agnoscetis tandem vos
bestialiter desipuisse, et apri vel ursi more, elapso
venatore in venabulum inaniter morsibus et ungui-
bus desaevisse. Agnoscelis certe innocuas creaturas
injuste et ridicule belluino dente vestro vexatas,
cum nec poenam sentire potuerit nisi sensibilis, nec
damnari debuerit nisi culpabilis. Apparebit vobis,
ut dixi, solus reatui, et ideo jure tormentis subditus
homo, quem solum et juste pro commissis arguere,
et a quo solo debitam vindictam merito reposcere
possitis. Quo facto, nec universitas creaturae insen-
sibilis vel irrationabilis indignationem vestram pro
quibuslibet hominum molestiis incurret, et crux
Domini ignes vestros et gladios, sub quibus trema-
bat, hac ratione compellente, evadet. Evadet, in-
quam, ut innocens culpam, evadet ut insensibilis
poenam, et de morte Christi jam non ut rea damna-
bitur, vel ut sensibilis punietur; sed suas lineas
repetente justitia, et qui delinquere potuit investiga-
bitur, et non nisi qui deliquit condemnabitur. Ea
aequitate, cum, sicut praemisi, solus inter mundanas
creaturas inventus fuerit delinquere potuisse homo,
ille tantum damnabitur qui hujus tanti criminis
reus apparuerit homo. Sic plane, sic exigit lima ve-
ritatis, ut sicut omnem non reum salvat justitia, sic
omnem injustum damnet injustitia. Inde cum non
omnem hominem, sed quosdam hominum, reatus
suppliciorum seu mortis Dominicae reos ostenderit,
aliis indemnatis ipsi damnabuntur, aliis impunitis,
illi tantummodo, quos prava voluntas reddidit no-
xios punientur. Nec ipsi etiam omnes punientur,
quia mutatis quidem affectibus ad Christum conver-
si, justitia ejus a culpa mundati, et morte ejus,
quam ipsi intulerant, sunt a morte erepti. Ad quid
istud? ut videntes vere reos Dominicorum crucia-
tuum ortem et digna supplicia, poenitentiae remedio
evasisse, videntes, inquam, aliquando etiam reos
homines salvari, nunquam ream crucem Domini
erubescatis damnare. Quae cum ita sint, non val-
et parabola vestra, quam ad condemnandam crucem

Domini, rusticissimis et imperitissimis hominum A quisquiliis proponere soletis. Nam secundum ea quæ proposita sunt, nec laqueus pro fracto gutture patris succendendus, nec gladius pro perempto fratre vel amico fuerat confringendus. Unde si ista pro ultione patris, amici vel fratris non fuerant pesundanda, nec crux Salvatoris velut pro vindicta sanguinis ac mortis ejus confringenda fuerat, vel comburenda. Quoniam, ut sæpe jam dictum est, nec delinquere potuerunt, quia erant irrationabilia, nec rursum delinquere vel sentire, quia erant insensibilia.

Stultissime igitur et prave factum est, quando crux Domini, quæ nil deliquerat, nil sentiebat, tormentis subacta est. Hæc invicta ratio salutari ligno injuste quidem a vobis factam contumeliam ostendit; sed nondum honore, quo illud colimus, dignum probavit. Veniat ergo auctoritas, succedat et ratio, et crucis lignum non jam contemptibile, sed gloriosum, Catholicis pariter et hæreticis declaret. Veniat igitur primus in Canone, primus et in nostra oratione Moyses, signet agni sanguine in modum crucis Hebræorum ostia, et superliminare domus, et utroque poste linito, ingressum Angeli percutientis prohibeat (*Exod. xii*). Mittat deinde in deserto lignum hujus ligni præmonstrativum in aquam, et eam de amara dulcem, de inutili potabilem faciat (*Exod. xv*). Rursus percutiat virga bis silicem (*Exod. xvii*), Judæo bis inelamante, *Crucifige* (*Joan. xix*), et exeant de percussa silice, hoc est, crucifixo Redemptore, aquæ largissimæ, quæ totum mundum baptismate et doctrina abluant, et populum ac jumenta, salutaris scilicet verbi longa siti deficientes, astutos pariter ac stultos reficiant. Colligat et vidua de Sarepta duo ligna, et aptet ea in crucem, qua per ignem passionis panem vitæ decoquat, cui et oleum sancti Spiritus addat, quibus tandiu sustentetur, donec famelico præsentis vitæ temporis saturitas æterna succedat (*III Reg. xvii*). Dehinc in Ezechiele propheta frontibus virorum gementium et dolentium super iniquitatibus, Thau littera imprimatur (*Ezech. ix*), ut eo signo ab aliis discreti, mortem evadere possint. Intelligatur hoc elementum præ omnibus Hebræis litteris non frustra ad signandas frontes assumptum, cum tali nota D crux non jam præmonstretur, sed exhibeatur, qua quicumque insigniti fuerint, a mundi interitu soli eruantur. Quibus jam communis interitus obesse non poterit, quos et damnata fletibus iniquitas, et divina per crucem subveniens pietas, ab aliorum morte secernit. Ista si vos de hæresi ad Judaismum transitum facientes, in alios intellectus distorquere, distortis sensibus volueritis, respondete quæ necessitas signari postes domorum agni sanguine, notari frontes hominum nota jam dicta coegerit. An non posceat aliter vel illi angelum percussorem, vel isti gladium ultorem evadere? Erraret forsitan cælestis vindicta, nec inter Hebræos et Ægyptios, inter justos et peccatores discernere posset, nisi et illos

PATROL. CLXXXIX.

non esse Ægyptios in ostiorum postibus legeret, et hos a damnatis impiis discernendos frons signata doceret? Et quid est quod ibi tinctura sanguinis cunctis Ægyptiorum coloribus antefertur, cum sanguinis litura vix ad momentum, aut colorem conservare, aut quid infecerit valeat demonstrare? Quid est quod non solum superliminare, nec soli postes, sed et superliminare et postes signantur? Quid est quod et sanguine, ut dixi, signantur, et non nisi sanguine agni signantur? Hæc quia superfluo jussa vel facta, nec Christianus audet dicere, nec Judæus, aliquid, præter quod tunc videbatur, ea præterdente nec Christianus negabit, ut arbitror, nec Judæus. Et quia cum Christianis, licet malis, nunc mihi sermo est, et cum iis qui se maxime Evangelio credere dicunt, nil credo congruentius ad hoc ænigma dissolvendum afferre poterunt, quam agnum illum esse, de quo Joannes Baptista in Evangelio: *Ecce agnus Dei* (*Joan. i*); et propheta: *Sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum* (*Isa. lxi*). Immolatum agnum ad vespem, occisum Christum in fine sæculi. Unde Apostolus: *Pascha nostrum immolatus est Christus* (*I Cor. v*), et unde Davil: *Elevatio manum mearum sacrificium vespertinum* (*Psal. cxi*). Sanguinem agni, de quo Apostolus: *Si sanguis hircorum et taurorum inquinatos sanctificat, quanto magis sanguis Christi?* (*Hebr. ix*.) Qui quoniam in ligno fusus est, ligni postes eo liti sunt. Et quia in cruce dextra ac sinistra, superiorque pars intincta est.

Sed nec inferior ad perfectum modum crucis exprimendum defuisset, nisi non conculcandum sanguine Testamenti æterni, Spiritus Dei, qui loquebatur hoc, silentio declarasset. Cur etiam littera illa præ cæteris litteris vel notis omnium gentium, ad signandas frontes gementium et dolentium electa est? Dicit Judæus, dicat hæreticus, si quid potest. Cumque vel tacuerint vel in commentis suis uterque defecerint, dicat Catholicus prophetam volentem prædicere salvandos a communi interitu Christianos, signandos esse signo crucis, non potuisse apertius exprimere, quam ipso signo crucis. Hoc non in qualibet corporis parte, sed in ipsa fronte depinxit, ut neque de opprobrio Christi cum Judæis erubescamus, neque cum hæreticis crucem ejus non jam contumelie, sed honoris insigne, abjiciendam vel concremandam judicemus. Nam et hæc littera, quæ Thau dicitur, formam crucis habens, non tantum apud Hebræos, sed etiam apud Græcos, et nomen retinet et figuram conservat. Et apud Hebræos quidem, quod ab initio habuerat, nec nomen nec figuram mutavit. Apud Hebræos vero licet formam mutaverit, vocabulum tamen hucusque servavit. Si causa mutati elementi quæritur, in libris ecclesiasticis et Hebraicis invenietur. *Ascendit, ait Scriptura, Esdras de Babylone, et ipse scriba velox in lege Moysi* (*I Esd. vii*). Velox non sensus vel nomina Hebraicarum litterarum mutando, sed aptiores et ad scribendum habiliores characteres inveniendo.

Servabatur, teste beato Hieronymo harum linguarum doctissimo, forma hujus litteræ apud Samaritanos adhuc suo tempore, et forte adhuc vel apud ipsos vel apud quoslibet conservatur. Nam mutantibus Judeis litteras suas, gens illa elementa, quæ a Judeis acceperat, mutare noluit, sed sicut ei primo tradita fuerant, litterarum signa et nomina illibata servavit. Verba vero sancti Hieronymi, si tamen ea suscipere dignamini, in commentario super prophetam Ezechielem ita se habent: *Antiquis, ait, Hebræorum litteris, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau littera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, et frequenti manus impressione signatur. Hoc beatus Hieronymus. Militat ergo fidei nostræ, et non parum crucis gloriam hoc propheticum elementum extollit, quod non ab Esdra licet magno homine, vel ab alio quolibet, sed ab ipso et maximo legislatore et scriptore Moyse inventum et traditum est. Nam de Christo, teste ipso Christo, Moyses scripsit (Joan. v). Unde quia juxta beatum Apostolum, omnia in figura contingebant illis (I Cor. x), sicut totum corpus legis Christum sonabat, sic et istud elementum legis Christi crucem prædicabat. Nec tantum prædicabat, sed et ipsa forma visibili legentium oculis ingerebat. Ingerebat, inquam, littera hæc forma sua legentium oculis Christi crucem, prædicabat et nomine suo Christi in cruce passionem. Nam cum Thau lingua Latina consummatio dicatur, nonne jam hoc nomine suo Christi vocem ultimam in cruce sonabat, qua dixit: Consummatum est? (Joan. xix.) Nonne universa de Christo ante prædicta, per Christi crucem implenda et consummanda esse, hoc suo nomine testificata est? Nenne, juxta Apostolum, quæ in cælis et in terra sunt, pacificanda esse per sanguinem Filii Dei (I Col. i), qui in cruce fusus est, hoc suo nomine apertissime demonstrat?*

Illud quoque huic intellectui servit, quod hæc littera nec prima nec media, nec quolibet modo interposita, sed ultimo loco in litterarum Hebraicarum ordine scribitur, ut formam crucis habens littera, dum finem præcedentibus litteris ponit, Christum sacramento mortis suæ, quam in cruce passus est, prioribus sacramentis finem perficientem per crucem imposuisse declaret. Sic littera prophetica et cruci Christi ejusque passioni famulans, cum vel forma vel nomine Hebræos, Græcos, Latinosque occupaverit, quid aliud quam per tres principales linguas omnibus linguis et gentibus Christum per crucem principatum signavit? Signavit plane Christum per crucem dominatum orbi terrarum, sicut et Apostolus ipse confirmat, dicens: *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philipp. ii). Quæ cum ita sint, quis non*

A videat non solum non esse contemnendam, imo maxime honorandam crucem Domini, cum ipse Spiritus Domini, qui locutus est per prophetas, tanto eam honore dignam judicaverit? Judicavit plane multo eam dignam honore, quando tanto ante crucem tempore, nec Hebræos ab angelo interfecitore, nec fientes justos ab impiorum interitu, absque ejus signo salvavit. Judicavit multo eam dignam honore, cum ejus signum non in abscondito vel obscuro, sed in aperto et in lumine posuit, quando eo et ostia, ut dixi, domorum, et frontes hominum, quæ magis se intuitum conspectibus offerunt, insignivit. Judicavit per cruces ostiorum, totam sibi per crucem mundi domum cessuram. Ostendit per cruces frontium, totum sibi hominem per crucem vindicaturum. Cum ista ad gloriam crucis magna sint, accedant adhuc majora, et de Novi Testamenti corpore exempla vel testimonia crucis gloriæ famulentur. Ad quam absque reclamazione approbandam more suo Apostolus veniat, et garrulis stultis, solo adventus sui terrore silentium imponat. Audite saltem eum vos, qui nos audire deligamini, et contra tubam cælestem, si audetis, rauco vestro murmure mussitate. Audite amicum crucis, inimici crucis, et quid de vobis sentiat diligenter advertite: *Multi, ait, ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et fens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum (Philipp. iii).*

C Quid ad hæc, miserrimi hominum, dicitis? Flet Apostolus ante tot sæcula interitum vestrum. Flet nondum natos inimicos crucis Christi. Flet gloriam vestram versam in confusionem. Flet, et vos rideatis: plorat, et vos gaudetis: dolet, et vos lætamini. Quare hoc? quia juxta flentis Domini vocem, in hæc die vestra, quæ ad pacem vobis; nunc autem abscondita sunt ab oculis vestris (Luc. xix). Sed patent oculis apostolicis, et quis finis inimicos crucis Christi sequatur, denuntiat: *Quorum, ait, finis interitus. Infelix sors vestra. Habent alii, secundum eundem Apostolum, fructum suum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (Rom. vi). Habetis vos gloriam in confusionem, finem vero interitum sempiternum. Quod si tanta meruerunt, qui non, ut vos, cruci Christi inimicabantur, sed quia quædam cruci, id est mortificationi spirituali contraria et faciebant et dicebant, inimici crucis dicuntur, quid vos mereri potestis, qui non tantum sacris virtutibus, quæ per crucem signantur, adversamini, sed et ipsum crucis nomen crucifixi cultoribus auferre conamini? Sublata enim, ut supra dixi, cruce, ubi erit crucifixus? Crucifixus recedente, quis erit vester Deus? ille certe, de quo subdit: *Quorum Deus venter. Credo Apostolum in spiritu prævidisse ventres vestros carnibus igne crucium coctis distentis, et idcirco optimum vobis Deum ventrem instituisse, ut qui crucem incendiendo crucifixum abnegastis, ventrem pro ipso Deum jam saturi haberetis. Hinc laudes crucis qui cepit perficiat, et post deploratam**

injuriā doctor summus Ecclesiæ gloriā ejus aperiat. Absit, inquit, mihi gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi (Gal. vi). Puto quod non contumeliis vel incendiis dignam judicat, quam sic gloriosam prædicat, ut alibi quam in ipsa gloriari, alibi quam in ipsa gloriam suam constituere, nefas ducat. Absit, inquit! non contingat! nunquam sit! longe fiat a me hæc meditatio, hæc voluntas, hæc cogitatio! Quæ ut intentionis meæ finem, laborum meorum requiem, passionum mercedem, totam illam, quam exspecto gloriam, alibi quam in cruce Domini ponere, aliunde quam a cruce Domini recipere velim. Non quod cruci, quantum ad crucem pertinet, aliud quam cruciatum inesse intelligam; sed quia cruciatu crucis mihi salutem, ignominiam crucis gloriam, morte crucis vitam mihi a Christo datam agnosco. Inde est quod et glorior in infirmitatibus meis, non propter infirmitates ipsas, sed ut habitet in me virtus Christi (II Cor. xii).

Hunc apostolicum intellectum et beatitudines evangelicæ probant, cum beati pauperes, et beati qui lugent, et beati qui esuriunt, et beati pacifici, et qui persecutionem sustinent, appellantur (Matth. v), non quod pauperes, aut luctus, aut esuries, aut patientia beatos faciant, sed quia regnum cælorum pauperibus, consolatio lugentibus, saturitas esurientibus, Dei filiatio pacificis datur. Sic et de cæteris. Unde sicut virtutes hæc quæ, licet torqueant, tamen glorificent, non sunt contemptibiles, sed gloriosæ, ita crux Domini, quamvis eum torserit, quia tamen torquendo gloriam peperit, gloriosa esse promeruit. Idcirco gloriatur in cruce Apostolus, et non in ipsa gloriantes, de quibus et vos estis, invehendo notat. Glorior, inquam, in cruce, et eam gloria dignam prædicat, dum rursus in Epistola ad Ephesios, Christum reconciliasse ambos, hoc est, Judæum et gentilem in uno suo corpore, Deo per crucem, et interfecisse inimicitias in semetipso asserit (Ephes. ii). Glorior in cruce, et eam gloria dignam prædicat, quando in subsequentibus flectere se genua ad Deum Patrem dicit, ut inter alia, quæ eis dari possint, det eis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit crucis ejusdem latitudo, longitudo, sublimitas et profundum (Ephes. iii). Videtis Apostolum summum post Christum Christianorum magistrum, tot tantisque testimoniis suis omnino et per omnia sensui vestro contraria sapere, prædicationi vestræ dissona prædicare? Cernitis eum non tantum crucifixum, sed et crucem ejus maximis salutis humanæ mysteriis tantopere adaptare? Adveritis formam ejus, quæ adeo vobis contemnenda videbatur ut flammis digna judicaretur, quanto ille celestium arcanorum scrutator honore dignam existimaverit, dixerit, scripserit? Non ille aut partem ejus aliquam, aut totam simul, sed sigillatim ac studiose partes universas crucis enumerat, et non minus mysticis sacramentis, quam ipso Christi crucifixi corpore gravidam velut multiplici fructu vitæ, arborem signat. Vocat latitudinem lignum in trans-

A verso positum, in quo Dominicæ manus fixæ fuerunt; longitudinem illud, quod ab ipso protenditur usque ad terram, in quo pedes ipsius confixi sunt; sublimitatem illam ligni partem, quæ supra caput ejus eminebat, titulum causam ejus continentem inscriptum habuit; profundum quod in imis occultatum, oculis penetrari non poterat. Hæc sunt crucis partes, quas describit. His illa crux Dominica constans, has magnis sacramentis ditatas [at. plenar] affirmat. Inde genua flectit, inde ut hæc illi possint apprehendere supplicat, inde, ut dixi, latitudinem, longitudinem, sublimitatem et profundum crucis non odiosa hominibus, sed pretiosa esse debere declarat. Quod si partes crucis apostolico testimonio laudabiles sunt, credo quod ipsa tota crux, quæ ex illis partibus constat, non contemnenda, sed laudanda et honoranda est. Hoc si ita est, non solum a contumeliis vestris crux Domini libera debere esse monstratur, sed et laudibus, et gloria digna esse probatur. Quod si forte queritis, quid latitudo ab Apostolo proposita, quid longitudo, quid sublimitas, quid profundum, mysterii contineant, non est hoc hujus loci exponere, quia non docentis supra vos, sed disputantis contra vos officium assumpsi. Sed si de impietate ad pietatem mutatis in melius studiis, converti volueritis, poteritis et vos hoc comprehendere cum omnibus sanctis, ut non blasphemando, sed humiliter et modeste petendo accipiat, querendo inveniatis, ac pulsando aperiatur vobis.

C Post Apostolum veniat et Dominus apostolorum, et quid erga crucem suam animi gerat, exspectantibus nobis aperiat. Non puto cruciatibus crucis aliquem eo magis debere irasci, cum ipse tantum his non alius tortus fuerit, et cum pœnas vel præmia dispensare, non alicuius, sed ipsius proprium sit. Audite ergo post alia de cruce etiam crucifixi sententiam, et ejus saltem judicio, vel honore, vel contumelia dignam credite. Venturum se in fine sæculi ad discutiendam vel judicandam mortalium facta, in Evangelio denuntians: *Virtutes, inquit, cælorum movebuntur, et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo* (Matth. xxiv). Quid, rogo, hic dictum signum Filii hominis potatis? Nunquid ipsum Filium hominis? Sed signum non est res eadem, cujus est signum. Aliud est enim signum, aliud illud cujus est signum. Unde non potuit esse signum Filii hominis, quod est ipse Filius hominis. Quid ergo erit? Cogitate, querite, vestigate. Quod erit tanti pretii, tantæ gloriæ, tantæ sublimitatis signum, ut tunc appareat in cælo, quando ipse Filius hominis cum virtute multa et majestate descendet de cælo? Sed quid laboratis? Nolite levitatem ventorum, vanitatem umbrarum, phantasmata somniorum, distortas persequi semitas errorum. Abjicite mendacia, in quibus nihil stabile, assumite veritatem, in qua nihil est mobile. Illud, illud est signum Filii hominis, quod eum magis declarat esse filium hominis. Quid vero eum adeo declaravit esse filium hominis

quam mors, quam nullus unquam evadit filius hominis? Quam quia in hac, de qua sermo est, cruce, Christus pati voluit, licet esse Filius Dei, filium tamen se esse hominis, per crucem moriendo signavit. Signando verum Filium hominis dicitur crux vere signum filii hominis.

Huic verbo evangelico et evangelicus propheta Isaias congruit, cum dicit: *Et levabit Dominus signum in nationibus (Isa. v)*. Sed et quod idem propheta subiungit: *Et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor ventis (Isa. xi)*. Videte quam apte huic evangelico capitulo conveniat. Nam cum dixisset Dominus: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in caelo*, uno versu interposito ait: *Et mittet Filius hominis angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabit electos ejus a quatuor ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum (Matth. xxiv)*. Sic certe, sic non solum in sententia, sed et in verbis propheta et evangelista conveniunt. Quod enim ille, *Levabit Dominus signum in nationes*; hoc iste, *Apparebit signum Filii hominis in caelo*. Quod ille, *Congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor ventis*; hoc iste, *Mittet angelos suos cum tuba et voce magna et congregabit electos ejus a quatuor ventis*. Nisi quod propheta magis de primo Christi adventu hoc dicere videtur; Evangelista vero de secundo hoc apertissime dicit. Sed sive in primo, sive in secundo, signum levatum in nationes crux est, et apparens signum Filii hominis in caelo crux est. Quæ, quia et hic in signum a Christo levata, nationes orbis ad fidem salutis æternæ a quatuor ventis congregat; et in ultimo Christi iudicio ad eandem æternam salutem et gloriam a quatuor ventis, hoc est de toto mundo, electos in caelo apparens convocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, prædicatur. An dignum est ut quam ad salutis humanæ causam commendandam caelum exhibet terra respuat? An dignum est ut eam homines abiciant quam angeli honorant? An non honorant, quando, commotis ad iudicium cœli virtutibus, ipsam mundo iudicando secum pariter repræsentant? Nam qui dixit: *Virtutes caelorum movebuntur*, ipse subdidit, *et tunc apparebit signum Filii hominis in caelo*. Cumque, ut dictum est, hoc signum crux Christi sit, cum virtutes caelorum, hoc est, ordo totus caelestium spirituum desuper veniens apparuerit, tunc et ipsa pariter in caelo fulgebit. Fulgebit in caelo, ut discant terrigenæ non posse sibi consensum esse ad cælos, nisi per ipsam; et agnoscant filii hominum, non nisi per ipsam se posse fieri socios angelorum. Non est igitur honoranda ab hominibus, quæ angelicum eis honorem præparat? Non est glorificanda a mortalibus, quæ immortalem eis gloriam præstat? Non est ut vitalis et salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et plane, velint nolint hæretici, vitalis, quia vitam; salutifera, quia salutem; honorabilis, quia honorem; amabilis, quia amorem; admirabilis, quia

A admirationem; felix, quia felicitatem; nobilis, quia nobilitatem; beata, quia beatitudinem; gloriosa, quia gloriam præstat æternam. Qui ergo crucem odiant, quia Dominum torsit, diligant eam, quia non solum nobis, sed et ipsi gloriam peperit. Peperit ei gloriam, de qua ait Apostolus: *Vidimus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum (Heb. ii)*. Peperit, inquam, gloriam crux Crucifixo, sicut et alibi idem Apostolus ait: *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum (Philipp. ii)*; et reliqua, sicut superius in alio loco posuimus. Hanc quia gloriam huiusmodi illi a Deo assumpto peperit, et nobis insuper vitam et gloriam æternam contulit, gloriosa esse promeruit.

B Cum ergo irrefragabili auctoritate et invicta ratione honoranda, collaudanda, glorificanda crux Christi a Christianis esse probetur, quod et adorari debeat, sicut a quibusdam hæreticis negatur, sic utrum fieri debeat, a quibusdam Catholicis quaeritur. Hoc autem pro intellectu quem nobis Dominus dare dignatur, pro facultate quam ipse largitur, videndum atque discutiendum est. Est honor, qui creaturæ impenditur; et est honor, qui tantum Creatori debetur. De honore, quem sibi invicem rationalis creatura exhibere debet, scriptum est: *Honora patrem tuum et matrem tuam (Exod. xx; Matth. v)*; et: *Honore invicem prævenientes (Rom. xii)*; et: *Regem honorificate (I Petr. ii)*; et: *Presbyteri maxime qui in verbo laborant, duplici honore digni sunt (I Tim. iii)*; et: *Honorable connubium in omnibus (Hebr. xiii)*, et mille talia, quæ secundum personarum, graduum, officiorum diversitatem, vel magis vel minus observari jubentur. De honore, qui Deo tantum exhibendus est, ait Scriptura: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli serries, et non erunt tibi dii alieni [alii] præter me; et non facietis vobis sculptile atque conflatile; neque ponetis in ignem ut adoretis ea (Exod. xx; Deut. vi)*; et: *Honora Dominum de tua substantia (Prov. iii)*; et: *Gloriam meam alteri non dabo, neque laudem meam sculptilibus (Isa. xlii)*, et alia sexcenta, in quibus juxta quod dicitur in libro Sapientiæ, incommunicabile nomen et solitariæ deitati singulariter servitus exhibenda aperte monstratur. Quæ secundum beatum Patrem Augustinum, ut significantius exprimitur, Græce latría dicitur, et Latine Dei cultus vocatur. Ad hanc divinam servitutem, ad hunc Dei cultum pertinent et sacrificia, quæ ante legem a patriarchis facta sunt, quæ in lege a Moyse instituta sunt, quæ in tempore gratiæ a Christo præcepta, et a Christianis usque ad finem sæculi observari ab ipso iussa sunt. Ad hunc Dei cultum pertinet et verbum hoc adorationis, de quo agitur; sed tunc proprie, quando adorans Deum tantum auctorem et rectorem suum esse intelligit, quando eum ut Deum agnoscens sicut Deum glorificat, et gratias agit, quando totam spem suam in eo constituens, necessaria universa se ab ipso solo accipere credit, quando auxilium

suum non a quolibet montium, hoc est, sanctorum vel quorumlibet aliorum, sed a Domino qui fecit cælum et terram, esse, omni remota ambiguitate confidit. Hanc servitutem, hunc cultum sibi debitum, hoc, ut dixi, incommunicabile nomen, nec celestibus spiritibus, nec terrenis hominibus, nec alicui creaturæ, nec ipsi omnium creaturarum beatissimæ matri suæ ac virgini, Creator largitus est, quia sicut ordine ipso creationis, Creator creaturæ, quam creavit, merito justaque præferitur, sic decebat ut prælatio ipsa aliquo signo congruo signaretur. Signatur igitur prælata creaturis deitas sacrificiorum, signo signatur isto, signatur multiplici, quod nunc agitur, Christiani populi sacramento. Hoc quicumque sibi arrogare concupivit, et illud quod habebat amisit. Hinc primus archangelus, quia similis Deo esse conatus est, sicut fulgur de cælo cecidit. Hinc Adam illum per damnatorum sobolis suæ, quia deceptæ conjugii acquievit, Deitas respuens socium, de paradiso eiecit. Hinc et illos, qui latrari, quam cultum diximus, idolis exhibebant, Scriptura Christiana idololatras vocat, et sicut divini honoris et ordinis perversores condemnat.

Hujusmodi deitatis honorem nec ipse homo a Deo assumptus habuisset, nisi cum eo una eademque persona fuisset. Sed quia ipse dicit: *Cælum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum (Isa. lvi)*; et Psalmus præcipit: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est (Psal. xcvi)*. Terram corporis nostri in Dei Filio adoramus, neque ut aliquid ab ipso remotum, sed ipsi ita unitum, ut salva naturarum proprietate, idem quod ipse sit, honore Deo debito veneramur. Adoramus igitur hac adoratione Christum, non tantum Dei, sed et hominis filium; adoramus et crucem, imo in cruce ipsum, qui Deus et homo est, crucifixum. Neque quantum in ipso est, aut lignum colimus, aut lignum adoramus, quia manet sententia: *Dominum Deum adorabis, et illi soli serves (Matth. iv)*. Sed dum crucem me adorare dico, crucifixum Dominum Deum meum esse, meque illi soli servire debere profiteor. Huic intellectui et illud attestatur, quod non solum crucem Domini, sed et passionem ejus, mortem, et resurrectionem et his similia Catholica Ecclesia laudabili devotione se adorare pronuntiat. Sed mortem Domini, passionem, resurrectionem, atque ascensionem ejus esse præterita, nec jam existentia, omnibus certum est. Fuerunt enim illa temporaliter Deo hujusmodi accidentia, quæ sicut illi cum prius non inessent, cum tempore advenirent, sic et cum tempore abscesserunt. Nam certo et finito temporis spatio moriens, certo et finito resurgens, certo et finito ascendens, docuit illa præterisse, se autem in perpetuum permanere. Unde illa sicut jam non existentia, adorari, ut dictum est, non possunt. Sicut igitur illa non adorari, certa nullius substantiæ vel subsistentiæ ratio prohibet, quod tamen rationabilis ex devotione usus exigit, sic crucem Domini, quam ex se non adorandam

A esse auctoritas præcipit, ratio docet, ex Christo et in Christo ipsam, imo magis Christum in ipsa venerandum et adorandum esse, Deo prorsus subditus et devotus Christicolarum affectus invenit, servavit, instituit. Etenim cum dico mortem Domini, resurrectionem Domini, ascensionem Domini adoro, non aliud quam mortuum Dominum, resurgentem Dominum, ascendentem Dominum, imo Dominum qui mortuus est, Dominum qui resurrexit, Dominum qui ascendit, adorare me profiteor. Simili intellectu cum ante crucem humiliatus prosternor, eum qui in ipsa olim pro requie nostra tortus, pro vita nostra mortuus est, ut Deum et Dominum, cui hoc soli debetur, adoro. Idcirco autem hoc privilegium cruci Dominicæ datum est, ut in creaturis sola post filium hominis, qui et Filius Dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte Domini, quam in cruce passus est, finem summamque salutis humanæ constitutam esse sciamus, et nequaquam more infidelium de cruce, ac morte ejus non erubescere, certis ac præcipuis humilitatis indicii doceamus. Quia enim, sicut a bono viro dicitur, nihil nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset, nec confitentes confessores, nec testificantes martyres, nec nuntiantes apostolos, nec prænuntiantes prophetas, nec ministrantes angelos, nec ipsam, summi regis reclinatorium, summi Dei sacrarium, matrem ejus scilicet ac virginem adoramus, quoniam etsi per omnes illos salus jam dicta suis modis administrata est, per nullum tamen eorum nisi per crucem consummata est.

C In cruce ergo et per crucem consummata est, in qua inclinato in mortem capite a Christo dictum est: *Consummatum est (Joan. xix)*. Adoramus igitur eam præ cæteris propter salutem, quæ præ cæteris electa est ad salutem. Adoramus eam, ut dixi, præcipuo humilitatis indicio, ne cum Judeis, quibus scandalum (*I Cor. i*); ne cum gentibus, quibus stultitia (*ibid.*); ne cum hæreticis, quibus insania videtur, sapere videamur. Hoc præcipuo humilitatis indicio, mundi præcipuam salvatricem Christi humilitatem commendamus, quam nemo principum hujus sæculi novit (*I Cor. ii*), et quæ abscondita est a sapientibus et prudentibus, et revelata tantum parvulis (*Matth. xi*). Commendamus eam quando maxime indignitati, crudeli tormento, publicæ ignominie colla submittimus, et mundum elati hominis superbia condemnatum, hac humiliati Dei humilitate salvatum, crucem ejus humiliati adorantes, prædicamus. Sed est et alius adorationis modus, qui, licet eodem nomine quo et ille divinum cultum significans vocetur, non tamen eo nisi humana, et, ut supra dictum est, hominibus impendenda reverentia signatur. Hoc magnus ille patriarcha Abraham adoravit populum terræ, filios videlicet Heth (*Gen. xxiii*). Hoc Lot testimonio quoque Petri apostoli justas subversores Sodomorum angelos adoravit (*Gen. xix*; *I Petr. ii*). Hoc fratres Joseph eum prostrati in terram (*Gen. l*). Hoc Josue principem militiæ Domini angelum (*Josue v*). Hoc propheta Nathan David re-

gem (*III Reg. 1*). Hoc fortassis etsi malus Nabuchodonosor prophetam Daniele adoravit (*Dan. 11*). Neque enim credendum est sanctos homines vel sanctos angelos cultum Deo tantum debitum aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Unde clarum est modum hunc non esse adorationis divinæ, sed venerationis humanæ; nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam et communem exhibitionem honoris. Sed speciale illud omnem creaturam refugit; generale istud tam Creatori quam creaturæ rationali inservit. Nam irrationali honorem vel modicum exhibere, et auctoritas prohibet, et ratio dissuadet. Cum tamen vel sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus vel vasis, seu quibilibet talibus rebus honor deferatur, non quia sunt insensibilia, pulchra, suavia, pretiosa, vel quolibet modo corporaliter hominibus accommoda, fieri creditur; sed quia Deo vel sanctis ejus perpetuo cum eo victuris, in his honor congruus exhibetur. Si igitur et hoc modo crux Domini adoranda, id est honoranda suscipitur, nec impium est nec erroneum, sed pium et saluterum: pium, quia a rectæ fidei tramite non discordat: saluterum, quia salutem piis adoratoribus, seu veneratoribus comparat. Licet ergo isto vel illo modo crucem Domini adorare, ut in illo non tam ipsa quam Deus adoretur, in isto non tam ipsa quam Deus honoretur. Illo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno auctor ejus. Illo cultus divinus ipsi Deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor, per eandem crucem eidem Deo, cui debetur omnis honor et gloria, impendatur.

Contra id quod dicunt, missam nihil esse, nec celebrari debere.

Post baptismum negatum, post cruces exustas, post templa destructa, ut nihil sacrum puniendi vestra temeritas intemperatum relinquit, quarto jam loco ad ipsum crucifixum, et templorum Dominum et baptismi largitorem, se extendit, et non tantum quæ ejus sunt, sed et ipsum Ecclesiæ suæ auferre molitur. Negat corpus Christi et sanguinem divini Verbi virtute vel sacerdotum ministerio confici; totumque inane ac supervacuum esse quidquid in altaris sacramento altaris ministri agere videntur, affirmat. Sed quia vestrorum nolo relator esse verborum, ipsi vestra proponite, quodque de his seducto a vobis populo prædicare soletis, lectoribus nostris et auditoribus aperite. Verba vestra, quæ ad nos pervenire potuerunt, ista sunt: *Nolite, o populi, episcopis, presbyteris, seu clero vos seducendi credere, qui sicut in multis, sic et in altaris officio vos decipiunt, ubi corpus Christi se conficere, et vobis ad vestrarum animarum salutem se tradere mentiuntur. Mentiuntur plane. Corpus enim Christi semel tantum ab ipso Christo in cæna ante passionem factum est; et semel, hoc est tunc tantum, discipulis datum est. Exinde neque confectum ab aliquo, neque alicui datum est.*

A Audite quicumque aures ad audiendum habetis, audite doctrinam invincibili ratione subnixam. Audieram novorum apostolorum sententiam, et quia tam nova est, ut hos primos prædicatores habuerit, expectabam eam magnis auctoritatibus muniti, validis rationibus roborari. Sed ecce portentuosus sermo, et humanas non tam penetrans quam terebrans aures, sic audacter et nudus omni ratione, destitutus omni virtute, se nobis non occulte, sed palam ingressit, ut vel Delphicus Apollo paganis, vel Moyses Judæis, vel Christus Christianis, responsa dare videantur. Quorum verba, quia apud cultores suos divina credita sunt, aut creduntur, ratione non egent, quoniam auctoritate plenissima vigent. Ubi enim deitas creditur, ratio non queritur. Sufficit **B** ipsa sibi, nec rationem de operibus suis seu verbis, reddere compellitur, quam nihil injuste agere, nihil absque ratione posse præcipere, certum tenetur. Sic doctores isti, sic, inquam, audacissimi hostes Christi, veneniferum dogma orbi Christiano propinant, et absque compage auctoritatum, absque nervis rationum, nugas suas, nugaces homines vestris, o auditores, sensibus infuderunt, ac si eis fidem dare, velut sacris oraculis, cogeremini. Quod si nullius divinitatis sibi conscii hæc et ita protulerunt, patet quia hæc et ita proferentes, sine sensu dæmonico non fuerunt. Sed jam ad ipsos verba revertantur, et non divino spiritu admonitis, sed dæmonico instigatis; imo ipsi per eos loquenti maligno spiritui, benignus sapientiæ spiritu respondeat, et non liberet maledictum a labiis suis. Venite ergo, venite, vos, cum quibus mihi communis campus est, pugiles mei; et post ictus, quos intulistis, eam, quam potero, vicem referte. Aderunt testes pugæ nostræ, ipsi qui circumsteterint pugnatores; aderit et supernus inspector, qui non vires, sed causas pugnantium examinans, more suo non nisi justitiæ palmam dabit. Si hæresis hæc vestra Berengarianis limitibus contenta esset, quæ veritatem quidem corporis Christi, sed non sacramentum vel speciem aut figuram negabat, facile me hujus capituli labore expedirem, et non dico ad Ambrosium, Augustinum, Gregorium, antiquos et sanctos Ecclesiæ doctores, quos abjecistis, sed ad moderni temporis doctos et **C** Catholicos viros, Lanfrancum, Guilmundum, Algerum vos mitterem, si saltem vel hos non pro majori auctoritate, sed pro temporis vicinitate et domesticæ cognitione, dignaremini legere, vel patere mini audire. Quorum alter archiepiscopus Cantuariensis, alter episcopus Aversanus, tertius ante canonicus et magister Leodiensis, dehinc nostro tempore monachus et presbyter in monasterio Cluniacensi, ubi etiam liber ejus habetur, puræ ac devotæ conversationis exstitit. Horum primus de veritate corporis et sanguinis Christi, quæ sacramentorum velamine tegitur, bene, plene, perfecte; sequens melius, plenius, perfectius; ultimus optime, plenissime, perfectissime disseruit, adeo ut nihil etiam scrupulosissimo lectori querendum reliquerit. Isto-

rum libri si a vobis legerentur, et lecti intelligerentur, vos vere a stulta pertinacia respicere cogere, utpote qui multos errantes revocaverunt, multos dubios instruxerunt, multos etiam fideles in rectæ fidei regula confirmaverunt. Isti, inquam, libri vos et corrigere, et ad respiciendum cogere possent, si ut supra dictum est, nihil deterius Berengarianis hæreticis sentiretis. Sed quia, ut dixi, errorem errore, hæresim hæresi, nequitiam nequitia superastis, non tantum veritatem carnis et sanguinis Christi, sed et sacramentum, speciem ac figuram negatis; et sic absque summi et veri Dei sacrificio, ejus populum esse censetis.

Eapropter sicut novus languor nova medela curandus, sic novus error novo opere confutandus est. ut quod a magnis viris fuerat præteritum, quia nec auditum, quia nunc primum sonuit, nequaquam remaneat indiscussum. Respondet ergo vobis, o hostes Dei, Ecclesia Dei se neque absque sacrificio esse, nec illo suo sacrificio aliquid aliud quam corpus et sanguinem sui Redemptoris offerre. Offert quidem illa Domino Deo suo sacrificium spiritus contribulati, de quo Propheta: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Psal. l.)*. Offert sacrificium justitiæ, de quo idem: *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ (ibid.)*. Offert et sacrificium laudis, de quo qui supra, *immola Deo sacrificium laudis (Psal. xlix.)*. Sed longe acceptabilius offert sacrificium, eum scilicet, qui, juxta Apostolum, per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, ut emundaret conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi (*Hebr. ix.*). Offert Agnum Dei qui tollit peccata mundi (*Joan. i.*), qui nec immolatus moritur, nec divisus minuitur, nec comestus consumitur. Offert ipsum pro seipsa, qui se obtulit pro ipsa, et quod ille fecit semel moriendo, hoc illa facit semper offerendo. Sed quia novi hæc magis dicenda esse fidelibus venerantibus, quam infidelibus irridentibus, recondantur interim margaritæ, ne a porcis conculcentur (*Matth. vn.*), et cur sacrificare Deo cæli terrigenas prohibeatis, quanto nisu potestis, astruite. Cumque hoc sit cultus divini et subditi Deo animi præcipuum, et ab ipso Deo constitutum indicium, afferte, si qua pro vobis sunt, quæ nulla, ut credo, sunt, cur servos Domino, homines Deo, Conditori condita, Redemptori redempta, famulari non vultis, eique soli debitum et ab istis exhibendum venerationis genus reddi, quantis potestis nequitie viribus, non sinatis. An forte, quia parum emolumenti presbyterium vestrum, dum ut presbyteri ministraretis, vobis afferebat, profanare, pessundare, et distrahere cuncta ecclesiastica mysteria, et ministeria deliberastis? Ut quia pueros baptizare pigebat, eorum baptismum negaretis, quia laboriosum erat cruce dolare, crucifixos pingere vel sculpere, ideoque eos incenderetis, quia sumptuosum erat ecclesias fabricare, eas destrueretis, quia non ad votum parochiani vestri nummis vel cereis manus vobis et sinus farciebant,

A altaris sacrificium annullaretis? An quia alter vestrum de Ecclesia, quam tenebat, scit ipse quare ejectus, alter monachum deserens apostata factus est, injurias illatas ulcisci cupientes, ut Porphyrius philosophus a Christianis cæsus, in Christum blasphemus, in Christianos seductores et impii esse proposuistis? An quia tenebræ vos ignobilitatis tegebant, ut antiquus ille templi Dianæ succensor, de obscuris clari, de ignotis noti, de contemptibilibus famosi, astu non sensu, audacia non virtute, iniquitate non probitate, fieri delegistis? Sed retineatur impetus indignantis animi, ne illo nimium effluente proposita differantur.

Dicite, quæso, cur sacrificia Christiana vobis Christianis, si tamen hoc estis, non placent, cum signo sacrificiorum semper suos Deus ab alienis secreverit, cum divinam servitutem ab humanis obsequiis hoc signo discreverit, cum honorem Creatori singulariter debitum ab eo honore quo se invicem rationalis creatura prævenire, juxta Apostolum, debet (*Rom. xii.*), hoc maxime signo distinxerit. Recolite antiqua sæcula, generationem sanctorum ab Adam usque ad Christum discutite, invenietis aut nullos aut raros absque ritu sacrificiorum Deum coluisse, quia quicumque justitia Deo placebant, statim eum sacrificiorum veneratione colebant. Videbitis certe primum illum et justum Abel Deo munera offerentem, Deum super ejus munera inflammantem (*Gen. iv.*); Noe post diluvium, novi sæculi primordia sacrificiis dedicantem (*Gen. viii.*); Abraham post vaccam triennem, capram triennem, et arietem trium annorum, turturem quoque et columbam, quæ Deo obtulit (*Gen. xv.*); etiam filium colligatum in altari super struem lignorum, ad immolandum collocasse, sed ne vota compleret, ab ipso, qui hoc præceperat, prohibitum fuisse (*Gen. xxii.*). Post Abraham offerentem et Isaac oblatum, videbitis et Jacob motum visione Dei et angelorum, in divinitatis, quam viderat, honorem, erexisse lapidem, et fudisse oleum desuper, ac dixisse: *Vero Dominus est in loco isto, et hæc domus Dei est, et porta cæli (Gen. xxviii.)*. Cognoscetis et in terra Hus, hoc est inter gentiles, qui non erat similis suo tempore super terram, simplicem et rectum Job diluculo consurgentem, et pro singulis filiis holocausta offerentem, dicentemque: *Ne forte peccaverint filii mei (Job i.)*. Procedetis inde usque ad magni Moysi tempora, et totam Hebræorum stirpem, de qua Salvator, cui repugnatis, secundum carnem nasciturus erat, invenietis a Deo per Moysen sacrificiorum diversis ritibus et innumeris substratam; et pro peccato, et pro dilecto, pro purgatione, pro emundatione, boum, vitulorum, agnorum, ovium, arietum, hircorum, turturum, columbarum, diversorum quadrupedum et volucrum, hostias pene assidue offerentem, in tantum ut, juxta quod Apostolus ait, sine sacrificiis et sanguinis effusione non fieret remissio peccatorum (*Hebr. ix.*). Legite Leviticum, si tamen vel ejus nomen vobis notum est,

imo legite totum Pentateuchum, qui lex proprie dicitur, totamque Veteris Testamenti seriem recensete: quæ docebit quod ignoratis, sanctis regibus, ducibus, prophetis, sacerdotibus, Deum per sacrificia frequentia responsa dedisse, eique hostias eorum gratas acceptasque fuisse, aut fumo quo adumbrabat, aut nebula qua tegebat, aut igne quo absumebat, aliisque indiciis declarasse. Hinc in Salomonis dedicatione et sacrificio, quando ovium centum millia, boum viginti millia oblata sunt, per nebulam gloria Domini implevit domum Domini (*III Reg. viii; II Par. v, vii*). Hinc super Eliæ holocaustum cœlestis flamma descendens, non solum bovem oblatum, sed et ligna altaris et lapides usque ad cinerem consumpsit, talique signo acceptum Deo Eliæ sacrificium monstravit (*III Reg. xviii*). Hinc in consecratione eremitici tabernaculi, legitur: *Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud; nec poterat Moyses ingredi tecum fœderis, nube operiente omnia, et maiestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat (Exod. xl)*. Quod profecto tabernaculum, non nisi ad adorandum Deum, et sacrificandum ei ab ipso Deo per Moysen constructum, erectum et sanctificatum fuerat. Hinc Isaias in visione, quamvis spirituali, solii excelsi et elevati, post alata seraphim et clamantia: *Sanctus, sanctus, sanctus, commota sunt, inquit, superliminaria cardinum a voce clamantis, et domus impleta est fumo (Isa. vi)*.

Habetis, si advertitis, antiquorum sacrificia in tantum Deo placuisse, ut non solum ipsa, sed et loca in quibus fiebant, construeret, benediceret, consecraret; et constructa, benedicta, consecrata, fumo, nebula, igne, aliisque, ut dixi, indiciis glorificaret. Neque enim sacrificia propter templum vel altare celebrantur, sed templum et altare propter sacrificia construuntur, consecrantur, ornantur, glorificantur. Ipsa vero sacrificia ad illum tantummodo referuntur, cui soli absque alio comparticipe exhibentur. Hæc enim sacrificiorum servitus, hic soli deitati deferendus honor, hic divino tantum nomini exhibendus cultus, omnem pro Creatore respuit creaturam, quia sicut incommunicabilis est maiestas cui offertur, sic omnem respuit communionem etiam quod offertur. Signatur hac servitutis proprietate soli Deo subditus homo, ut nihil supra se iuxta originis suæ conditionem nisi Deum intueatur, a quo solo initium, et in quo indeficientem finem se habere cognoscens, ut auctori, rectori, remuneratori subdatur, obediatur. Signatur hoc exteriori obsequio interior animi affectus, qui nullatenus agnosceretur, nisi signis extrinsecis indicaretur. Signatur hoc officio utraque hominis substantia subjecta Deo, ut cum illa devotione Deum amplectitur, ista operatione Deo famulatur, totus homo ei subjectus esse monstretur: et ut veraciter dicere possit: *Nonne Deo subjecta erit anima mea? (Psal. lxi.) Et: Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum tuum*

A (*Psal. lxxxi*). Idecirco nulli creaturæ, non dico inanimatæ, nondico insensibili, non dico irrationali, sed nec ipsi rationali et beate, sacrificiis honorari concessum est. Non angelo, non homini, nec ipsi altissimo ordini seraphim hoc datum est, quia signum quod inter mortales Conditorum a conditis secernit, merito semper incommunicatum permansit. Noverant hoc beati apostoli Barnabas et Paulus, qui volentes sibi sacrificare Lycaonios cum detestatione prohibuerunt; et quia hostias jam paraverant, vestimenta sciderunt (*Act. xiv*). Sciebant hoc nulli concessum, sciebant etiam minaciter ab ipso Deo prohibitum, qui tam de his qui non Deo sacrificant, quam de his quibus sacrificant, per Scripturam suam ait: *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli; et: In diis Ægypti faciam ultionem. Et de utrisque: Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis (Psal. cxiii)*. Nam superbi et a Deo refugæ spiritus divinitatem Deo invidentes, sibi usurpantes, ut cæcos homines, et longo exsilii sui tempore Dei factos immemores, plene a Deo averterent, quod solius Creatoris, ut dictum est, erat, creaturæ exhiberi persuaserunt, et tam sibi quam mortuis hominibus sacrificia publica instituerunt. Et ut majoribus contumeliis imaginem Dei ad ejus dedecus deludendo subjicerent, etiam creaturis irrationalibus miseros homines servire coegerunt. Itaque in rationali animante rationem sopierunt, ut canibus, volucribus, bestiis repentibus servientes, et quibus prælati fuerant, se sponte subdentes, nec homines se esse recordarentur. Unde Apostolus: *Mutaverunt, inquit, gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum et serpentium (Rom. i)*. Nec his contenti, ad ignobiliora eos traxerunt, et servos eos etiam insensibilibus effecerunt. Inde liber Sapientiæ: *Etenim, ait, in erroris via diutius erraverunt, deos æstimantes hæc quæ in animalibus sunt superæcua, infantium insensatorum more viventes. Propter hoc tanquam pueris insensatis, iudicium in derisum dedisti (Sap. xii)*. Et item: *De his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex; sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, aut lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt (Sap. xiii)*.

His omnibus decepti homines Dei gloriam tribuebant, eaque cultu divino ac sacrificiis honorabant, contra eum qui dixit: *Gloriam meam alteri non dabo, neque laudem meam sculptilibus (Isa. xlii)*. Quorsum ista? ut videntes patres antiquos et omnes priorum temporum iustos, Deo per justitiam et sacrificia placuisse, ut attendentes Deum sibi soli ea fieri præcepisse, ut audientes eum diis alienis sacrificantes eradicasse, agnoscentes, inquam, per sacrificia maxime, Deo deitatis honorem a sanctis omnibus, sæculis omnibus exhibitum, concedatis quod hactenus prohibuistis, et debitum Deo sacrificiorum munus offerre nostri sæculi homines per-

mittatis. Ut quid enim prohibentur filii sequi patres suos? Cur quos fide imitantur, præcipuo fidei signo imitari non sinuntur? An forte Judæorum sacrificia Deus approbat, et Christianorum reprobat? Nonne magis circa eorum sacra nauscat, dicens per Isaiam : *Plenus sum, holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui?* (Isa. 1.) Nonne et per alium Prophetam ait : *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos?* (Psal. XLIX.) Nonne et per Malachiam loquitur : *Non est mihi voluntas in vobis, et munus non suscipiam de manu vestra?* (Mal. 1.) Quod dicens, non sacrificia illi temporis data respuit, sed pravam vitam ea offerentium arguit. Unde et per Isaiam subdit : *Manus enim vestra sanguine plenæ sunt* (Isa. 1). Mirum valde si præcipuus, ut jam dictum est, deitatis cultus Deo nostro tempore non deferretur, qui omni ante nostra tempora tempore, summo studio, sollicita devotione frequentabatur. Mirum si Christiani a sacrificiis uni Deo offerendis arcerentur, cum patriarchæ, prophetae, Judæi, gentiles, fideles ab ipso Deo ipsi Deo sacrificare cogantur. Mirum nunc primum de mundo divina auferri sacrificia, cum nunquam mundus in retroactis generationibus suis absque sacrificiorum sacris fuerit. Nam nec in profundis ignorantiae et nequitiae suae tenebris ita a Deo periit, ut non haberet aliquos, etsi paucos, qui et per justitiam Deum colerent, et per sacrificia eum se colere demonstrarent. At nunc si novam vestram doctrinam mundus exaudiat, faciet quod nunquam fecerat, et more captivati illius populi, sedebit absque lege, absque rege, absque sacerdotio, absque ephod, et theraphin. Cumque Deo sacrificare cessaverit, et ipse Dei esse cessabit. Erit his temporibus gratia, quod nunquam fuit nec tempore ire, ut, Christianis Deo sacrificare cessantibus, cultus qui semper in mundo fuerat, omnino de mundo pereat, et qui Deum ritu suo colens, Deo esse subditus probatur, cultum ejus abiciens, absque aliquo Deo prorsus esse videatur. Nam cum sint in nostris diebus quatuor in mundo præcipuæ diversitates sectarum, hoc est Christianorum, Judæorum, Saracenorum et paganorum, si Christiani non sacrificant, jam nullus in mundo sacrificat. Judæi enim, more suo bovinis oculis omnia intuentes et nec in profundis legis Dei onera ferentes, non fructum capientes, nusquam sacrificant, quia Jerosolymis tantum dicunt esse locum, ubi per sacrificia Deum honorare et adorare oportet. Quam quia eis contrario per mille et centum annos, inhabitare prohibiti sunt, sacrificare desierunt. Saraceni, ab omnium seductorum sublimissimo seductore seducti, et inter Judaicam et Christianam legem submergendi fluctuantes, circumcisionem suscipiunt, lavacris frequentibus utuntur, certis horis die, certis nocte, orationi, maxime post cibum et potum, ut fertur, incumbunt luxui omnino frena relaxant.

* Cumque his et innumeris superstitionibus tota

A pene Orientalis et Africana regio ab illo nequam Mahumet decepta, per quingentos et fere quinquaginta annos inserviat, et Christum Deum flatu, ut aiunt, divino, natum de Virgine, sancte vixisse, vera docuisse, mira fecisse fateantur, de sacrificiis apud nos nec præcepta aliqua habentur, nec aliqua licet parva ab eis pro sacrificio offeruntur. Omnipotentem tamen Deum rerum omnium conditorem se adorare dicunt, cui tamen, ut dixi, nullos sacrificiorum ritus exhibent. Pagani, licet pauci et orbi terrarum incogniti, cum in aquilonis extremis finibus, atque sub gelido axe lateant, et loca, ut fertur, Mæotidis paludibus vicina inhabitent, quoniam ignorant ipsos idolorum errores, et nomina, ritus, sacrificia incognita habent, equos, asinos, porcos, gallos vel quodcunque mane de lectulo surgenti occurrerit, toto illo die præ Deo adorant, sicque non perpetuos, nec saltem annuos, sed, ut ita dicam, deos diarios vel horarios colunt. Et cum flendi homines ignominiosius aliis a diabolo his et multis modis nobis ignotis deludantur, sacrificia tamen nec Creatori nec creaturæ exhibent; sed quod innatus error docuit, absque omnium sacrificiorum notitia custodiunt. Cum ergo nec apud Judæos, nec apud Saracenos, nec apud paganos sacrificia observentur, si nec Christianis conceduntur, signum illud singulare deitatis, quo ab initio, ut jam dixi, divina servitus ab humana secernitur, periit; cum in nulla gente, in nulla parte orbis terrarum inveniri jam possit. Sed forsitan minus Deo obnoxia sunt moderna tempora quam priora, ut honorem, quem antiqua sæcula Deo exhibuerunt, solvere isti contemnant. Et juste. Juste, inquam, juste, quæ majora acceperunt, minora reddere debent; quæ numerosiore summa debiti cstringuntur, minimam quantitatem solvere compelluntur, et contra Jesu Christi vocem quæ dicit : *Cui minus dimittitur, minus diligit* (Luc. vii), et contra opinionem Simonis Pharisei dicentis; quia is donatorem debiti plus diligit cui plus donavit : unde dictum est : *Recte judicasti* (ibid.). Contra has Domini et Pharisei sententias, minus Deo debet Christianus quam Judæus, minus tempus apostolicum quam propheticum, minus totus orbis substratus voci evangelicæ quam unus populus subjectus legi Mosaicæ. Et ubi est Salvator gentium illis promissus, nobis exhibitus; illis oblatus, nobis natus; illis ablatus, nobis datus? Ubi est sanguis Testamenti æterni, qui ab illis ad nos defluxit, qui per illorum fistulam ad nos decurrit, qui limosam, per quam currebat, derelinquens canalem, nos de limo factos et canali suppositos, ab omni limo et sorde purgavit? Ubi est, secundum Apostolum, *mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus; nunc autem manifestum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitiis gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus spes gloriæ* (Coloss. i). Ubi est, juxta eundem, *virtus sacramenti Dei temporibus æternis taciti?* (Ephes. iii.) Ubi velum templi scissum, et quæ diu velata fuerat

revelata? Ubi regnum cœlorum, de quo rex cœlorum: *Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquabit enim regnum cœlorum?* (*Matth. iii.*) Nunquid hæc tam felicia tempora, et, ut verbo poetico utar, aurea sæcula, quibus Pater mundi misertus, quibus Filius pro munlo oblatas, quibus Spiritus Altissimi mundo infusus, quibus mors exstincta, quibus vita reddita, quibus iustitia reparata, quibus resurrectio præparata, minus aliquid prioribus sæculis Deo debent? Non plane, non toto mundo conclamante, non minus ei debent, cui non solum ex conditione, sed, quod charius est, ex redemptione, et se et quæ jure possunt omnia debent. Quod si omnia, tunc et sacrificia.

Ratione igitur necessaria cogente, quæ auferre Catholicis volebatis, necessario, o hæretici, sacrificia reddetis. Reddetis ea ratione, reddetis ea, quod apud nostros robustius est, auctoritate non ficta, sed veraci; non terrena, sed cœlesti; non humana, sed divina. Irritatus Deus diuturnis malis Judaici populi, quibus et in Deum impii et in homines erant iniqui, nec ferens ultra promissiones spirituales ac cœlestes a terrenis et carnalibus conculcari, elegit eis successores, qui quod illi respuebant susceperent, qui quod nolebant vellent, qui vine fructum redderent temporibus suis. Elegit pro uno populo omnes gentes, pro paucula Syriæ universum orbem terrarum, atque per Filium suum, hujus magni consilii Angelum, legem suam, cultum suum, sacrificia ei tradidit; et eo mediante mundum a morte eripiens, immortalis vitæ restituit. Hæc ut absque scrupulo aliquo vera esse crederentur, et suo tempore susceperentur, per nuntios suos multifarie multisque modis prælixi. Et quis universa enumeret? Sed quod ad cultum, de quo agitur, pertinet, audite David in spiritu Dei loquentem: *Omnes, ait, gentes quasunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine* (*Psal. lxxxv.*); et: *Adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei* (*Psal. lxxi.*); et: *Omnes gentes plaudite manibus* (*Psal. xlvii.*); et: *Regnabit Deus super gentes* (*ibid.*); et: *Dicite in nationibus: Quia Dominus regnavit* (*Psal. xcxy.*); et centum similia. Sed hoc de adorando Deo. Item de sacrificando: *Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem; afferte Domino gloriam nomini ejus. Tollite hostias et introite in atria ejus* (*Psal. xxviii.*); et *Isaias: Veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus* (*Isa. lxxvi.*); et *Malachias: Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; et, in omni loco offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum* (*Mal. i.*). Et quid ultra vobis, o bruti homines, restat querendum? Nonne videtis sicut regem, sic sacra, sic sacrificia, sic cultum omnem divinum, a Judeis ad gentes translatum? Etsi non eodem ritu celebrantur apud nos sacra, sunt tamen sacra; si non eodem ordine constant sacerdota, sunt tamen sacerdota; si non de eisdem

A rebus sunt sacrificia, sunt tamen sacrificia, quia aïo quidem modo, sed non alii Deo sacrificia celebrantur, sacerdotia ordinantur, sacrificia exhibentur. Cessate ergo, cessate jam insanire, quia nulla auctoritas, nulla ratio patitur, ut minus Deo honoris deferant Christiana tempora quam Judaica, quoniam quæ plus munerum acceperunt, non minus, sed magis obsequi debent eorumdem munerum largitori. Unde, vere dignum et justum est ut qui ei hoc gratiæ tempore aliis, sed non inferioribus ritibus famulantur, eum hoc supremo et divino sacrificiorum cultu devotius venerentur. Jam quia per Dei gratiam constat Christiana sacrificia non tollenda, utrum talia esse debeant qualia offeruntur nihilominus est videndum. Sacrificium Christiani orbis non multiplex est, sed simplex; non plura, sed unum, quia sicut in toto mundo unus tantum est populus Christianus qui illud offert, et unus Deus cui offert, et una fides per quam offert, ita et ipsum unum est, quod offert. Cessit pluralitas Judaicarum hostiarum unitati victimæ Christianæ, quæ quia non poterat perfectum facere servientem multiplicitate sua, provisa est a Deo hostia, quæ offerentes mundaret, sanctificaret, perfectos faceret simplicitate sua. Bos, vitulus, aries, agnus, capra, hircus carnibus et cruore implent altaria Judæorum; solus Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, altari superponitur Christianorum.

Audite non me, sed Apostolum Dei: *Pascha, inquit, nostrum immolatus est Christus* (*I Cor. v.*). Hoc est, Pascha Judæorum est immolatus agnus. Pascha vero nostrum, hoc est Christianorum, est immolatus Christus. Hoc ergo unicum Christianorum sacrificium, Christus est. Hoc sacrificium Christiano tempori servabatur. Hoc, inquam, servabatur tempori gratiæ, quod congruum non fuerat, dari in tempore iracundiæ. Habuit bovem Judæus, habet Christum Christianus; cujus sacrificium tanto Judaicis victimis excellentius est, quanto Christus bove major est. Congrua tunc fuit servilis hostia servis; servata est nostris diebus liberatrix victima jam filiis et amicis, quibus in Evangelio dicitur: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum* (*Joan. xiii.*) et: *Jam non dicam vos servos, sed amicos* (*Joan. xv.*). Respersus est textus divinæ legis innumeris testimoniis, quod multiplicitas antiquarum hostiarum hanc unam Evangelii hostiam designabat. Et quia impossibile erat sanguine agnorum et hircorum auferri peccata (*Hebr. x.*), ipsa lex, quæ multa illa mandaverat, omnes ad hanc unam victimam trans mittebat. De hac David: *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum* (*Psal. cxl.*); et *Isaias: Oblatus est, quia ipse voluit* (*Isa. liii.*); et *Petrus: Non auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Jesu Christi* (*I Petr. i.*); et *Paulus: Hoc fecit semel se offerendo Dominus Jesus Christus* (*Hebr. vii.*). Sed scio nomine oblationis, sacrificii, victimæ, holocausti et similium passionem ac mortem Domini

designari, nec vos hoc unquam negasse audiui. Et ideo his nominibus mors ejus signatur, quia sicut morte animalium oblatorum peccata purgari dicebantur, sic morte ipsius totius mundi peccata tolluntur. Et quia dicit Apostolus: *Semetipsum obtulit immaculatum Deo* (Hebr. ix). Dicitur ipse offerre seipsum, quoniam non coactus, sed sponte tradidit in mortem animam suam. Deo vero seipsum hoc modo obtulit, quia mors aeterna hominis non nisi temporali morte Dei et hominis dissolvi poterat. Benignus enim Deus, cujus universæ viæ misericordiae et veritas (Psal. xxiv), sic existens justus ut non desinat esse misericors, sic misericors ut justus semper permaneat, in rebus, quas creavit, nec etiam mala, quæ non creavit, inordinata esse permisit. Unde peccatum hominis, quod velut aliunde in regnum ejus se non juste immiserat, juste ordinans, peccatorem damnavit, ac sempiternæ felicitatis profugum, miseriæ ac morti aeternæ contradidit. In tantum quippe reus factus fuerat, ut omnino culpa ejus in regno ejus ordinatissimo inordinata remaneret, si minore quam aeterno supplicio Dei justitia peccatorem puniret. Nec jam justitia dici posset, quæ meritis condigna non redderet. Ea de causa propago humani generis in radice corrupta, sicut vitium, sic et ejus damnationem ab origine traxit, et tota simul per longa sæcula lege justitiæ morti aeternæ subjacuit. Misertus tandem Deus essentiali bonitate sua perditio homini, et cum salvare volens, sed nisi juste nec volens nec valens, dum in aeterno consilio suo quaereret qualiter misero salva justitia, misereri valeret, hoc potissimum occurrit, quo et justitia servaretur, et homo liberaretur, et gratia augeretur, et Deus glorificaretur.

Misit itaque Deum Filium ad filios hominum, ut humanam naturam induens, et humanis vitiis medens, in carne assumpta, non peccatum, sed penam peccati, mortem scilicet corporalem susceperet: et ita simplici sua illius duplam, horaria sua illius sempiternam excluderet. In qua dispensatione, misericordia misereretur, justitiæ nil detraheretur, dum pro aeterno supplicio hominis temporale supplicium Dei et hominis, pro aeterna morte hominis temporalis mors Dei et hominis ei offerretur. Quæ tanti ponderis in ipsa ipsius justitiæ lance esse cognoscitur, ut ad juste ordinanda mundi peccata longe magis præponderet mors transitoria filii Dei, quam aeterna filiorum hominum. Plus plane redditum est justitiæ quando Christus mortuus est, quam sit recompensatum quando homo damnatus est. Habet ergo justitia quidquid suum est, quia Dei Filius pro peccatis hominum mortuus est. Ita justitia quæ diu salutis humanæ obstiterat, tandem misericordiæ cessit, et quæ per aliquot millia annorum diverso itinere incesserant, misericordia et veritas in via (quæ Christus est) obviaverunt sibi; et quæ velut sibi adversæ fuerant homine condemnato, eo jam salvato, justitia et pax se osculante

sunt (Psal. lxxiv). Sic, juxta Joannem Baptistam: *Agnus Dei tulit peccata mundi* (Joan. i). Sic juxta Petrum Apostolum: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, cujus, juxta prophetam Isaiam, livore sanati sumus* (I Petr. ii; Isa. lxxxviii). Hoc est nostrum sacrificium, hoc legis evangelicæ, hoc Novi Testamenti, hoc novi populi holocaustum: quod tunc semel in cruce a Dei et hominis Filio Deo oblatum est; et quod semper in altari ab ipsius populo offerendum, ab eodem præceptum et institutum est. Non enim aliud tunc oblatum est, aliud nunc offertur, sed quod dictum est, *semel Christus obtulit* (Hebr. vii, ix), hoc semper Ecclesiæ suæ offerendum reliquit. Et quia jam expeditior via se præbuit, per quam liberior sermo ad ostendendum et confutandum stultissimum errorem decurrat, audite non me, sed Dominum; non Christianum, sed Christum; non hominem tantum, sed Deum. Audite eum; quem qui non audierit, exterminabitur de populo suo. Dic, Domine Jesu, Deus noster, Salvator noster, Sacerdos noster, Hostia nostra. Dic, responde adversariis testamenti tui, qui volunt rescindere quod statuisti, eradicare quod plantasti, destruere quod constituisti. Dic, forsitan acquiescent tibi qui Ecclesiæ tuæ resistunt, verebuntur faciem tuam qui tuis irreverenter obviant, et si oves tuæ sunt, vocem tuam audient? (Joan. x.) Ignosce et mihi præsumptuose interroganti, sed tamen pro Ecclesia tua, columba tua, sponsa tua, quam isti violare conantur, zelanti. Plane isti Redemptorem te negant, qui pretium redemptionis humanæ, quod nobis delicti, corpus dico tuum, redemptis auferre contendunt. Volunt rursus vincere a te olim solum nodum captivitatis, dum largitorem respuunt libertatis.

Dic ergo, Domine, testator novi et aeterni testamenti, utrum testamentum hoc unius diei, sicut isti dicunt, esse volueris, an potius aeternum esse creveris. Audiant isti non me, sed te, ut convertantur non ad me, sed ad te. Quid ergo? In cæna ultima, quam cum discipulis tuis vetus Pascha novo commutans celebrasti, accepisti panem, gratias egisti, fregisti, dedisti discipulis tuis. Sed quid dixisti? *Accipite; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur* (Luc. xxii). Et quid addidisti? *Hoc facite in meam commemorationem* (ibid.). Similiter et calicem postquam cœnasti, dicens: *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (ibid.). Audistis? Nolite fieri simulacra, quæ oculos habent, et non vident, aures habent et non audiunt (Psal. cxiii; cxxxiv). Audistis hoc non a quolibet doctore, sed ab illo, de quo Pater clamans præcipit: *Ipsam audite* (Matth. xvii; Marc. ix; Luc. ix). Audistis eum dantem corpus. Sed quod corpus? Sunt enim corpora cælestia et corpora terrestria; et quidquid visui, auditui, olfactui, gustui, tactui hic subjacet, corpus est. Unde ne quis putaret animalis cujuslibet, aut hominis cujuslibet hoc esse corpus, ad

excludendum omne aliud sensibile, vel insensibile corpus, postquam dixit: *Accipite, hoc est corpus*, adjunxit, *meum*. Suum ergo, non alterius corpus discipulis dedit. Rursus ne forte alicui cogitatio occulta subreperet [subriperet] potuisse creare in manibus suis corpus, quod suum quidem esset, sed tamen quod ipse erat, non esset, addidit, *quod pro vobis tradetur*. Ac si diceret: Nolite dubitare, nolite hoc vel illud vobis fingere, nolite aliud et aliud cogitare, quia hoc est corpus, non alterum, aut alterius, sed meum; non permutatum, vel noviter creatum; sed quod pro vobis tradetur, pro vobis crucifigetur, pro vobis morietur. Sic et de calice: *Hic est*, ait *sanguis*. Non bovis aut arietis, non agni aut ejuslibet hominis, sed meus, non alius, vel nova creatione productus, sed qui pro vobis fundetur, flagellis provocatus, clavis extortus, lancea excusus. Quid ad demonstrandam veritatem corporis et sanguinis Domini dici potuit clarius, lucidius, manifestius? Nonne et longe ante passionem commendans magnificum et salutare sacramentum, discipulis et Judæis sæpe dicebat: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi)? et: *Panis quem ego dabo, caro mea est?* (ibid.) et: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus?* (ibid.) Hoc quare? ut si nomine corporis circa diversa corpora cogitando vagaris, audito carnis nomine, ab innumera corporum multiplicitate revoceris. Rursus audito nomine Filii hominis, non alterius alicujus carnem existimes, nisi illius, qui cum esset Dei Filius, singulari gratia, solitaria operatione factus est hominis filius. Unde quia tenacissime recolendum, quia unice amplectendum est, tantum tantæ misericordiæ opus, tacito sæpe nomine Filii Dei quod per se est, nomen filii hominis frequentat quod pro nobis est. Idcirco vocat carnem, ne quodlibet corpus putetur; idcirco filii hominis, ne alterius quam suæ æstimetur. Sed forte impossibile putatur ut vel panis in carnem, vel vinum commutetur in sanguinem. Fortassis et hoc cogitatur, illius unius corporis Christi finitam satisque modicam quantitatem morsibus totius mundi per tanta sæcula non posse sufficere. Hoc enim est, quod quondam Perengarium dixisse audivi. Nam forte Andegavis constitutus, et de hoc corporis Christi sacramento cum quibusdam agens: *Si, inquit, corpus Christi tantæ fuisset magnitudinis, quantæ turris hæc que in conspectu nostro immensa mole attollitur, a tot totius orbis populis comestum, ante multa jam annorum spatia defecisset. Quantum per-versus, tantum perversa locutus!*

Sed quid respondendum est eis qui nihil volunt Deum posse, nisi quod possunt, nihil scire nisi quod sciunt, nil agere nisi quod agunt? Quid respon-detur eis, qui æternæ sapientiæ altitudinem, qui divinæ virtutis omnipotentiam sic coarctare nituntur, ut si eis assensus præbeatur, sapientia Dei et omnipotentia pereunte, Deus jam Deus esse non

A possit? Quid dicetur surdis, et audire nolentibus, prophetam clamantem: *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* (Isa. xl.) et in alio loco: *Quæ est via sapientiæ, aut quis locus intelligentiæ? abscondita est ab oculis omnium viventium* (Job xxviii). Et alius: *Quis transfretavit mare et adduxit eam, et attulit super aurum electum?* (Baruc. iii.) Nonne a mari usque ad mare, et ab ortu solis usque ad occasum, totus mundus insonat: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in celo et in terra, in mari, et in omnibus abyssiis?* (Psal. cxxxiv.) Et quis universa enumeret? Sed aspice teipsum quicumque supernis miraculis non credis, o homo; attende prius sapientiam et virtutem tuam, et deum incipe pensare divinam. Certe gradus faciens B in creaturis suis Deus, et alias aliis præferens, alias aliis subdens, omnem tibi corpoream creaturam subdidit, et ratione quod nulli corporeæ substantiæ præstiterat insignivit. Unde virtute plurimas, sapientia universas exsuperas. Quantis enim repentinis, volucris, quadrupedibus, potentia superior sis, agnoscis. Quod terrenis omnibus scientia antecellas, non dubitas. Prælatas es ergo mundo, sed prælatas est tibi Conditor mundi. Prælatas est tibi sapientia, prælatas est tibi potentia: Sapientia, quia tua maximis angustiis coarctatur; illius vero *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. ix); potentia, quia tua quotidie et multiformiter succumbit; illius, ut dictum est, *quæcunque voluit fecit*. Esto ergo Deo tuo, quod est jumentum tuum tibi. Non nititur illud perscrutari secreta tua, non coneris temerare arcana Dei tui. Nescit illud quomodo disponas iter, qualiter ordines bellum, quos primos, quos medios, quos ultimos in certamine constituas, quo consilio post multum sanguinem paci acquiescas, quomodo rei familiari, domui, conjugii, natis, familiæ, ne egeant provideas. Et ut majora, quia sic res postulat, aggrediar, ignorat quo tempore semina seri, quo sata et aucta meti debeant, quo vites plantari, quo putari et purgari oporteat, quid ver, æstas, autumnus, et hiems invicem commune, quid proprium habeant. Non advertit qualiter mentis vivacitate non tantum terrena, sed et cælestia comprehendas; Lunæ, Solis, Mercurii, Veneris, Martis, Jovis, Saturni, quæ sunt antiquæ superstitionis vocabula, aliorumque siderum cursus, loca, tempora distinguas; annorum, mensium, dierum, horarum, particularum, punctorum quantitates et spatia dijudices; qualiter calore, frigore, humore, siccitate, vel dilatent, vel contrahant, vel humectent, vel desiccant res humanas, rationis subtilitate discernas. Non disputat de cogitationibus tuis, non de verbis tuis, non de operibus tuis. Judicat non intellectu, sed natura aliquam tibi concessum esse, quod ipsi penetrare non liceat. Et idcirco quamvis nihil horum intelligat, non murmurat, non recalcitrat, non sibi universa pandi ratione expostulat; sed tibi domino obediens imperanti, absque questione his quæ jubentur ob-

temperat. Docet, ut de vilioribus animalibus loquar, asinus tuus, quid te velit facere Dominus Deus tuus, ejus si secreta penetrare volueris, ejus jumentum esse non poteris, de quo psalmus, *ut jumentum factus sum apud te* (Psal. lxxii). Serva ergo Deo tuo quod tibi vis servari ab asino tuo, neque altiora te quaesieris, vel fortiora te perscrutatus fueris, sed ea cogita semper quæ Deus præcipit, et in multis operibus ejus ne fueris curiosus (Eccli. iii). Et sicut item Salomon ait: *Comede mel quod sufficit, ne forte satiatus evomas illud* (Prov. xxv), quia secundum eundem: *Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria* (ibid.) Itemque: *Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerant* (Cant. v); et juxta David: *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (Psal. lxxiii). Hæc omnia majestati Dei superbiam tuam, sapientiæ Dei stultitiam tuam, virtuti Dei infirmitatem tuam ut dignum est subiiciunt, neque aliquid contra ipsum stultum loqui, vel non audendum audere permittunt.

Sed licet auctoritatibus et ratione obstructum jam debeat esse os loquentium iniqua, ne insipientiam vel imbecillitatem creaturæ Creatoris sapientiæ, vel virtuti audeant comparare, subjiciantur tamen exempla, quibus, si omnino bestię aut impii non sunt, eorum non solum auribus, sed et oculis satisfiat. Vide igitur, quisquis in sacramento Ecclesiæ panem in Christi carnem, vinum, in ejus mutari sanguinem, aut non credis, aut dubitas, quia vel de voluntate ejus, vel de potentia, vel de utroque diffidis. Nulla enim res alia te vel ad non credendum, vel dubitandum impellit. Aut enim voluit et non potuit, aut potuit et non voluit, aut neque voluit, neque potuit. Sed quod voluerit, si Evangelio credis, dubitare non potes. Nam in sui memoriam hoc fieri non præciperet, si hoc fieri noluisset. Quod vero potuerit, si propheta credis, certum tenebis. Nam si omnia quæcunque voluit fecit, utique et hoc, quia voluit, fecit. Voluit ergo et potuit, ut panis in carnem suam, et vinum convertatur in sanguinem suum. Et quia voluit et potuit, idcirco et fecit. Si enim Deus omnipotens est, et Christus Deus est, sequitur quia ad convertendum panem in corpus suum, et vinum in sanguinem suum, omnimode sicut et ad universa potens est. Et quamvis omnipotentia Dei cuncta hostilia munimenta dissolvat, sequantur tamen, ut dictum est, exempla, quibus etiam brutæ pecudæ acquiescere cogantur. Quid, inquam, dicis, qui veritati tam lucidæ contradicis? Non credo, ait ille; dubito, dicit iste, quod panis altaris in carnem, vinum convertatur in Christi sanguinem, quia alterius generis substantiam in alterius substantiæ genus converti, mihi novum atque insolitum est: novum, quia nunquam factum est; insolitum, quia nunquam visum est. Si recolere, inquam, volueris præcedentia tempora, quod dixisti novum, vetus esse reperies; quod dixisti insolitum, usitatum esse cognoscēs. Relege, ut ait Ambrosius, virgam Moysi mutatam in serpentem, recole

A aquas Ægyptiacas mutatas in sanguinem: et si agnoveris diversas substantias virgæ et serpentis, aquarum et sanguinis, ab opinione male concepta resipisce. Nec poteris dicere magica illa fuisse figmenta, quia nec Deus erat, ut magister magicarum artium Satanas, nec Moyses ut Jamnes et Mambres. Licet enim illi dracones fecerint, aquas mutaverint, muscas majores profluxerint, ad minores tamen muscas, hoc est ciniphes, deficientes dixerunt: *Digitus Dei est hic* (Exod. viii). Non enim quæ faciebant, vera erant, sed phantastica, quia non res veras, sed earum imagines humanis oculis potentia magica ingerentes, hominibus imperitis et infidelibus illudebant. Quæ vero per Moysen a Deo fiebant, non falsa erant, sed vera; non imaginaria, sed realia, quoniam et ab auctore veritatis veracia, et a patre mendacii mendacia signa fieri oportebat. Idcirco et falsus anguis magorum fuit; et verus serpens, et verus cruor a Moysen de virga et flumine mutatus exstitit. Recole et Salvatoris illud primum et singulare totique mundo notissimum miraculum, quo aquas in vinum non phantasticum, sed verum et bonum mutavit, teste architricino, qui dixit sponso: *Servasti vinum bonum usque adhuc* (Joan. ii).

Hujus generis miraculis, Veteris ac Novi Testamenti initia, Omnipotentis providentia ideo insignivit, ut contra utriusque legis majestatem se agere cognosceret, quisquis res in res, hoc est substantias in substantias, virtute divina posse mutari negaret. C Post Moysi et Christi tam solemnia et nota miracula, perhibeat mundus ipse testimonium veritati, et ad hoc ostendendum nives et grandines, nubes et elementa producat. Arguat incredulos, et jam eos non auribus credere, sed oculis cernere dubitata compellat. Ostendat alia atque alia ex aliis atque aliis multimode et multiformiter assidue creari, imo ex creatis in alias, et alias creaturas mutari. Doccat ætiam puritatem quotidie in nubium crassitudinem densari, nubes ipsas pene assidue defluere in imbres, mollescere in nives, durari in grandines, flammari in ignes et in his omnibus diversas ex substantiis substantias, varias ex speciebus species, non tantum videntibus ad cernendum, sed etiam cæcis ad palpandum creari. Descendat hinc de cælis ad terram curiosus oculus, et miracula quotidiana, quæ non miratur, obstupescat. Videat quam sit stulta incredulitas, quam cæca dubitatio vel non credere, vel dubitare panem in Christi carnem, vinum mutari in ejus sanguinem, virtute divina, cum per eandem multa sæpe commutentur in aliud, in rerum natura. Nonne corallius lapis de igne fit lapis, cum diversa sit substantia ignis et lapidis? Nonne reguli pulvere æs in aurum mutatur, quæ duo licet in metalli nomine conveniant, in natura tamen valde disparia sunt? Nonne phoenix quingentorum annorum, ut dicitur, avis, inter aremata succensa moriens, de solo pulvere reviviscit, cum alia pulveris, alia jam sit substantia avis? Et ne forte ista inusitata vel incognita sibi esse causeatur, attendat usu-

tatissima et quotidiana; et sic, etiam si negligenter attenderit, dubitare cessabit. Et ut melius suis manibus quam alienis operibus acquiescat, de feno vel silice notissima arte diversissimæ naturæ vitrum conficiat; sique, ut sic dicam, non divina, sed sua i miracula admiretur. Cernat liquidissimum et fluidum aquæ elementum, brumali apud nos; omni autem tempore apud Noricos et Scythas, in glaciale testam tenacissime congelari, in Alpibus etiam et multis terrarum partibus usque adeo obdurari, ut de aqua lapis fiat, et crystallus dicatur, quæ est glacies multos durata per annos. Consideret de eodem crystallo vel vase vitreo et perspicuo aqua repleto, cum solis radio opponitur, contra complexiones elementorum, ignem exire, cum crystallus frigidus et siccus, aqua, quod plus est, frigida et humida, ignis calidus et siccus esse probetur. Intueatur ipsum simul orbem terrarum, qualiter de hoc infirmi et infirmo terræ elemento tam diversa in substantiis, varia in qualitatibus, in coloribus multiformia, in virtutibus multiplicia, jussu Conditoris assidue procreantur: quæ si per singula considerentur, victus rerum infinitate ante considerator quam consideranda deficit.

Sed quid ad comprobandam veritatem de pane mutæ carnis, et de vino mutati sanguinis Christi, exemplis humoror, cum quotidie ipsum, de quo agitur, panem in humanam carnem converti, vinum in humanum sanguinem mutari videam, itaque hoc manifestum sit ut ad hoc asserendum non fidem consulere, sed oculos aperire necesse sit? Testis est mundus, testis est omnis homo, maxime cum sine hac mutatione panis in carnem, et vini in sanguinem, nec unus possit subsistere homo. Sunt quidem multi qui absque pane, sunt item plures qui absque vino vitam mortalem transigunt; sed longe pauciores illis, qui semper pane, interdum vero et vino utuntur. Idcirco propter maiorem partem totum significari volui, cum dixi absque mutatione panis in carnem, et vini in sanguinem, nec unum posse subsistere hominem. Re enim vera major pars humani generis pane principaliter vivit, vino solemnus utitur: quod et omnes homines facerent, nisi quibusdam in regionibus frigidis vites, in frigidioribus fruges, terrarum sterilitas ademisset. Hoc tamen certum est, omnes homines nisi infra annos sint, aut validudine teneantur, aut uti, aut posse uti pane et vino. Sed qui infra annos sunt, aut contraria validudine detinentur, non possunt quidem per imbecillitatem, sed possunt tamen per naturam. Hoc igitur aut illo modo, pane et vino utitur omnis homo. Unde in omni homine natura operatur, quod de solo Christo homine, aut scrupulosi dubitant, aut infideles non credunt. In omni plane homine per digestionem congruam natura operatur, quod de Christo solo homine per consecrationem divinam fieri dubitatur. Operatur sane natura per digestionem in corpore humano, ut panis in carnem, vinum convertatur in sanguinem, dum (sicut sciunt hi qui

A vel leviter rerum humanarum scientiam attigerant, defecatiorem, ac puriorem suscepti cibi, vel potus partem a faculenta segregans, singulis corporis membris ad nutriendam, confovendam, adaugendam carnis et sanguinis substantiam impertit, ignobiliorum, nec corpori necessariam partem, per egestionem ordinatam respuit. Fit igitur hoc modo omnibus notissimo de pane caro, de vino sanguis, et hoc non in uno homine, sed in omni homine: nec in uno tempore, sed in omni tempore. Quare ergo non creditur, quare dubitatur Deum hoc posse per virtutem, quod potest natura per digestionem? An potuit illud Deus dare humanæ origini, et non potuit restaurationi? An potuit illud constituere creans hominem, et non potuit hoc facere redimens hominem? B An debuit illud fieri cum homo a Deo plasmatus est, et non debuit cum homo a Deo susceptus est? Cesset ergo infidelitas, sanetur dubietas, quia omnipotens verbum Dei, per quod omnia facta sunt, sicut quotidie facit ut, per comestionem et digestionem humanam, panis in carnem et vinum vertatur in sanguinem multorum filiorum hominum, sic quotidie facit ut, per consecrationem et virtutem divinam, panis et vinum commutetur in carnem et sanguinem suum, hoc est unius Filii Dei et hominis, non multorum filiorum hominum. Qui enim dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt (*Psal. xxxii*), quæ potentia facit hoc universaliter in aliis, eadem potentia facit hoc singulariter in seipso, ut mutatio substantiarum, quæ hominibus solebat conferre mortalem vitam, nunc C eisdem hominibus, sed fidelibus conferat sempiternam. Sed quid mirantur homines Deum facere aliquid de aliquo, cum in principio creaverit cuncta de nihilo? Nam longe majus est, ut dicunt sancti Patres Ecclesiæ, non subsistentia creare quam ex subsistentibus alia et alia formare.

Sed forte aliquis e contra: Non potest quidem negari res in res multis modis converti, sed in his quando substantiæ in substantias mutantur, species quoque pariter convertuntur. In hoc autem sacramento, etiam si substantia mutetur, forma tamen non mutatur. Et possem quidem dicere fastidiosissime ista requiri, cum totam omnipotentiam sibi vindicare velit impotentissimus homo, et totam sapientiam insipientissimus homo, maxime cum certa ratio sit, et pene omnibus manifesta, cur mutata substantia, non mutetur pariter et forma. Sed quia necesse est talia cuncta pati, ut hominibus tertii cæli arcana rimantibus satisfiat; dentur et inde exempla, ut sicut ostensum est mutari in rerum natura species cum substantia, sic etiam ostendatur mutari aliquando substantias non mutata pristina forma. Et ne sit necesse ad inquirenda peregrina exempla qualescunque vires animi fatigare, de quibusdam suprascriptis, et ad præcedentia probanda prolatis, exempla trahantur. Ex quibus invisibilium fides rerum visibilium exemplis, vera esse, ut creditur, ipsis corporis sensibus demonstratur. Consule ergo ipsos carnales oculos tuos

quicumque carnem Christi sub sacramento panis, quicumque sanguinem Christi sub sacramento vini latentem miraris, et non mutata panis ac vini specie ipsarum rerum mutatum in aliud naturam stupescis : consule, inquam, oculos tuos, et, licet indignum sit, eorum iudicio juxta ipsa visibilia veritati invisibilium acquiesce. Aspice aquam in glaciem commutatam, glaciem in crystallum alteratam, et cernes in his aperte substantias permutari, formas substantiarum seu species reservari. Annon vides glaciem ex aquæ frigore obduratam, glaciem ipsam in crystallinum lapidem eodem diutius continuato rigore permutatam, substantiam in aliud, quam fuerat translata, formam pristinam conservare? An non cernis præter glacielem duritiam, præter lapideam firmitatem, quantum ad speciem vel perspicuitatem jam dicti elementi pertinet, nihil utique substantiæ detractum? Non vides hic in testam vel lapidem commutatam priorem substantiam, illic formæ vel speciei prioris claritudinem conservatam? Quod si curiosius quod dico, cognoscere libuerit, admove manus, acue oculos, simul coram positis aqua, glacie, vel crystallo : quæ tamen non de limosa vel lutea, sed de lucida et defæcata aquarum stilla concreta fuerint, cum aque perspicua cuncta perspexeris, agnosces tactu mutatum esse substantiam, agnosces visu reservatam esse pristinam formam. Quod si hæc tria seorsum posita, ad probandam, quæ dico, non tibi integre satisfecerint, jam ea seorsum noli ponere, sed ipsam glaciem vel crystallum fluidæ aquarum puritati, vel integra, vel fracta commisce; et cum eandem claritatem lucido lapidi, quam fluido elemento inesse perspexeris, substantiam mutatam intellige, originalem formam agnosce. Hinc Hieronymus noster, quem ne vester esset, o hæretici, respuistis, in libro xv super Isaiam, cap. lrv : *Portæ autem istius civitatis, de lapide sunt crystallo, qui sculptur variis modis, quo lapide nihil purius est. Denique vehementissimis Alpium frigoribus, et inaccessis soli speluncis concrecere aquæ dicuntur in crystallum, et tactu quidem lapidem, visu aquas esse.*

Simile quoddam in Orientalibus Hispaniæ partibus rerum natura profert exemplum, imo quantum ad remotiorem hominum cognitionem proponi miraculum, quod prius audiens vix credidi; sed post, quod audieram videns, dubitare non potui. Exstant in regionibus illis salita, ut ita dicam, vel salsa montana, quæ pro saxis vel rupibus lapideum sal continent, sicque perlucidum, ut quia gemmeam pretiosorum lapidum claritatem æmulatur, salis gemma vocetur. Quod tam perspicuitate quam utilitate, marino, puteali, omnique sali præpositum; de montanis illis multo labore ab incolis eruitur, et remotis quibusque pro magno munere datur, aut pro magno lucro venditur. De quibus montibus cum diutius rusticorum labor luci avidus, multam lucidi illius lapidis quantitatem eruerit, et eruendo fossas multas eo sale inanes reliquerit, processu

A temporis pluviali inundatione fossarum illa vacuitas repletur, ac repleta post paululum in naturam illius, cui admiscetur, lapidis commutatur. Tali recompensatione effossus mons pene annuatim damna illata restaurat, et quidquid de lapide amisit, aqua in lapidem conversa compensat. Fit ergo celestis aqua lapis terrenus, quæ licet naturalem molliem in lapideam duritiam commutans, in alienam substantiam transeat, formam tamen priorem et speciem, sicut de crystallo supra dixi, conservat. Sed sicut de omni glacie, nec de omni crystallo, hæc dixi : sic nec de omni montis illius lapide hoc dico, sed de illo qui non de cænosa, sed de limpidissima concretus aqua, originis suæ claritatem etiam in aliud mutatus non mutat.

B Addatur et aliud non contemptibile, imo rei, de qua agitur, satis congruens de aceto exemplum, ut quod in sacramento passionis Christi, utpote ad aliquid necessarium, non deficit, in sacramento quoque corporis Christi, de quo sermo est, utique ad aliquid utile non desit. Apparet enim in illo quædam, etsi non substantialis, tamen accidentalis mutatio, quia dum ex naturali vel dulci mero, innaturali acredine assumpta accescit, non substantiam, ut dixi, sed qualitatem commutans, accidentia sola permutat, speciem priorem reservat. Nam quod erat prius calidum et siccum, una qualitate mutata, fit frigidum et siccum. Unde si visus iudicio acquiescatur, non nisi vinum naturale credetur. Si gustus accedat, acetum innaturale probabitur. Quæ ergo causa vel non credendi, vel dubitandi tibi, o cælestium arcanorum scrutator, jam remanet, cum quod de altaris sacramento credendum fides interior imperabat, exemplis indubitatis sensus exterior non jam credere, sed dubitata cernere compellat? Fit de aqua glacies, de glacie lapis; fit rursus de eadem aqua salitus vel salsus, ut supra dictum est, lapis, in his omnibus substantia mutata, specie reservata. Fit de vino acetum qualitate, ut dictum est, mutata, specie reservata, voluntatis divinæ jussu sic operante : et non poterit de pane caro, de vino sanguis Christi fieri substantia, ut in illis permutata, specie reservata, omnipotentis Verbi Dei, per quod omnia facta sunt, voluntate sic et imperio ordinante? An omnipotens ad illa potens creditur, et ad ista impotens iudicabitur? An natura naturæ auctore potentior ad illarum rerum substantiam permutandam, et speciem reservandam censebitur; et ipsius naturæ Conditor ad substantiam panis et vini in aliud quam fuerat permutandam, et speciem quæ habuerant reservandam, infirmior æstimabitur? Et quia hoc sacrum et salutare sacramentum aliud esse videtur, et aliud est, per virtutem Verbi divini substantia, ut jam sæpe dictum est, mutata, specie reservata. De mutatione, quæ proposita sunt exempla, sufficiant. Sed de his adhuc aliqua proponantur, quæ in rerum natura aliud esse videntur, et aliud sunt. Nonne cum vino perfunderis, vel illud gustu hauris, tactus renuntiat, gustus affirmat esse

illud frigidum et humidum, cum in sui complexione vel natura, nullo experto contradicente, sic calidum et siccum? Nonne cum remum, virgam, vel baculum, vel quælibet similia aquæ immitis, eam, quæ infra aquam est, partem, visus fractam esse renuntiat; natura tamen quæ fracta esse videntur, integra, vel infracta conservat? Nonne cum vultum proprium vel alienum, cum solem vel lunam, cælum vel sidera, picturam vel corpus aliquod speculo lucido vel aquæ quietæ opponis, cuncta opposita in his tibi videre videris, cum nihil in his, quantum ad rerum veritatem pertinet, nisi speculi vel elementi corpora videas? Quod si licitum est, de illicitis artibus aliqua ad sacra cœlestia probanda proferre, nonne mechanica vel magica ars, quadam indulta a Deo potentia, humanos oculos præstringens, quod non est esse mentitur, et quod est non esse fatetur? Nonne etiam ipsa somnia sopitis exterioribus sensibus humanas animas assidue fallunt, dum pene incessabiliter infinitas imagines, et phantastica ludibria eis ingerentes, velant dormientibus ea quæ sunt, et prætendunt ea quæ non sunt? Quia igitur vinum aliud esse videtur, et aliud est (nam cum tangitur, vel gustatur, videtur esse frigidum et humidum, quod non est; et non sentitur calidum et siccum, quod est); quia remus aquæ immersus fractus videtur esse quod non est, et integer non videtur esse quod est; quia corpus speculo vel aquæ oppositum corpus esse videtur quod non est, et non videtur quod est; quia magica vis, occulta arte phantasticam diversarum imaginum infinitatem oculis ingerit quæ non est, et rerum veritatem talibus tegumentis celat quæ est; quia somniorum visio non sensibus corporis, sed ipsi animo omne corpus per multiplicem visionem representat quod non est, et talibus involucribus tegit illud quod est, quid mirum si omnipotentis misericordia Dei, misereri miseri hominis et hoc modo disponens, in altaris sacramento panis et vini speciem humanis sensibus reservat, ut appareat in ipso sacramento panis et vinum quod non est, et lateat oculos carnis caro et sanguis quod est?

Possent dari de his et alia innumera exempla; sed quia longus esse refugio, nec ad assumptum propositum hoc pertinet, sufficiant quæ dicta sunt. Quæ si cui non sufficiunt, consulat et perlegat de hoc sacramento magnorum voluminum conditores. Quod si forte nec ipsi curiosi animo satisfecerint, nescio quid aliud utilius persuadere possim, quam ut, si Christianus est, Christianæ fidei colla submittat, et, si intelligere non potest, secundum sacræ Scripturæ præceptum, credat ut intelligat (*Isa. vii*). Quia in his crassis tenebris ignorantiae humanæ, non fides intelligentiæ fructus, sed intellectus fructus Edei est; solvat ei omnes dubietatis nodos, de qua superius egi, potentia Dei. Quia incredulitati nihil reliqui esse potest, ubi Omnipotens mortalibus consulens, sic voluit, sic potuit, sic præcepit, sic fecit, cuius voluntas ratio, cuius omnipotentia

A indeficiens, cuius præceptum miseratio, cuius opus misericordia est. Sed quia de his jam satis esse potest, ad ea, quorum causa ista tetigimus, revertamur.

Agite ergo, o socii certaminis, quod cœpetis, et, ne mente exciderint, quæ dicta fuerant iterate. Et quia de veritate sacrificii Christiani sufficientia, ut credo, dicta sunt, dicite cur idem sacrificium, hoc est, ut jam dixi, corpus et sanguinem Redemptoris cæteris invidentes, discipulis qui cœnæ Domini illi famosæ et ultimæ ante passionem interfuerunt, tantum et nunquam postea nisi tunc datum concedatis. Quod si differtis, sicut nunc usque distulistis, probo nec illis tantum, nec nunc tantum hoc datum, sed fidelibus cunctis largum munus a largitore omnium munerum, usque ad consummationem sæculi præparatum. Sed ineffabiliter admiror, et admirans obstupesco, unde opinio hæc inناسci hominibus Evangelio Dei, ut dicunt, credentibus potuit, cum Christi verba huic novæ heresi contraria sic ibi posita sint, ut si ea dubia vel obscura putantur, nulla ejus eloquia, vel præcepta certa, vel perspicua esse videantur. Quid enim certius, quid clarius dici potuit contra eos qui corpus Christi et sanguinem per sacramentum tunc tantum facta, tunc tantum data astruunt, quam quod ipse Christus discipulis suis præcepit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem?* (*Luc. xxii.*) Nam postquam dixit, *Accipite et comedite*; hoc est corpus meum; et: *Accipite et bibite*; hic est sanguis meus (*ibid.*): statim quod dixi, adjunxit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Quomodo ergo potest dici semel tantum factum, et semel presentibus datum sacramentum, cum nullum apostolorum excludens, nullum tempus excipiens, Christus dixerit: *Hoc facite in meam commemorationem?* Quomodo igitur audet hæreticus dicere: Nolite hoc facere, cum Christus imperet, dicens: *Hoc facite?* Hoc plane non aliud, hoc idem quod accipitis ad comedendum, quod sumitis ad bibendum, corpus scilicet meum et sanguinem. *Hoc*, inquam, *facite in meam commemorationem*. Quid ultra? quid ultra certe quaeritis? Ecce hoc solum et brevissimum verbum, multa et prolixissima erroris verba destruit, ut nisi ex superabundanti non sit ulterius necesse quaerere, unde nequam hostis debeat interire. Non enim solummodo dixit: *Accipite et comedite*; vel: *Accipite et bibite*, sed addidit: Quod accipitis et comeditis, quod accipitis et bibitis, *hoc facite*. Si hoc ita est, falsum est quod a vobis, o hæretici, dictum est, tunc tantum hoc sacramentum a Christo datum, tunc tantum ab Apostolis susceptum, quia quod fecit, eos facere præcepit; quod eis distribuit, hoc eos aliis distribuere voluit. Sed fortasse his qui præsentibus tunc erant, et a Christo ista audiebant, non aliis hæc hujus sacramenti conficiendi et dispensandi potestas data est. Quod si verum est, apostolis tantum, et his qui a Salvatore audierunt, præceptum est: *Ite in orbem universum, prædicare*

Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi), nec docere A omnes gentes, nec baptizare alicui post apostolos licuit. Sicut enim dictum est : *Ite, docete, baptizate, prædicate*; sic dictum est : *Hoc facite*. Unde quicumque post apostolos prædicavit, docuit, baptizavit, quia nulli alii quam præsentibus tantum a Christo jussum fuerat, male fecit, quia nec ejus doctrina Christi fuit, nec ejus baptismus Christi fuit. Nam quod a Christo præceptum, aut suasum non est, constat quia Christi non est. Sicut enim dicit Apostolus : *Quomodo prædicabunt nisi mittantur ?* (Rom. x) sic etiam quomodo baptizabunt nisi injungatur ?

Quia ergo nihil in præceptis istis, vel similibus a Christo discretum est, aut date omnia hæc solis tunc præsentibus, et auferetis sequentibus cum baptismo, et altaris sacramento totum Evangelium, aut si baptismum et Evangelium sequentibus concesseritis, necessario et altaris sacramentum concedetis. Si enim, ut dictum est, nulla discretio in præceptis istis facta est, aut simul omnia præsentibus tantum jussa sunt, et sequentes exclusi sunt, aut si sequentibus aliquid horum præceptum est, constat quia et totum injunctum est. Aut igitur dabitis solis illis altaris sacramentum, et auferetis baptismum; aut si istis dederitis baptismum, velitis nolitis, dabitis et altaris sacramentum. Sed quid operosæ disputationi operam impendo, cum tanta de facili suffragetur auctoritas, ut, ea apparente, statim vana loquens conticescat impietas? Quid enim? Nunquid apostolus Paulus cœnæ illi Dominicæ, de qua loquimur, interfuit? Nunquid quando discipulis dictum est : *Accipite et comedite; hoc est corpus meum*; et : *Accipite et bibite; hic est sanguis meus*; et : *Hoc facite in meam commemorationem*, præsens adfuit? Quid tamen in Epistola prima ad Corinthios dicit? *Aucite : Calix, inquit, benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* (I Cor. ii.) Nunquid et ipsi Corinthii cœnæ illi jam dictæ interfuerunt? His tamen ait ipse Apostolus : *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum* (I Cor. x). Videtis Apostolum post ascensionem Domini ad fidem conversum, calici benedictionis benedicere, eundemque calicem communicationem sanguinis Christi vocare? Cernitis eundem panem frangere, et ipsum panem participationem corporis Christi dicere? Auditis Corinthios posse quidem calicem Domini bibere, sed non cum calice dæmoniorum? Posse mensæ Domini participes esse, sed non cum mensa dæmoniorum? Nec apostolus tamen Paulus consecrans corpus et sanguinem Domini, cœnæ Domini interfuit; neque Corinthii idem corpus et eundem sanguinem de mensa Domini accipientes, eidem cœnæ interfuerunt. Sed parum est audire de fractione cælestis panis loquentem, nisi videatis et frangentem. *Una die, ait beatus Lucas in Actibus*

apostolorum, cum convenissemus ad frangendum panem, et Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum (Act. xx). Et quibusdam interpositis : *Ascendens, inquit, Paulus, frangensque panem et gustans, satisque allocutus usque ad lucem, in crastinum profectus est* (ibid.). Sed sive hoc, quod ultimum posui, de cœlesti, sive de communi pane dictum sit, videte, ut dixi, Apostolum, videte Corinthios, qui cœnæ illi, de qua agimus, non interfuerunt, et tamen corpus et sanguinem Domini acceperunt. Quod si non tantum de Apostolo et Corinthiis, sed de universis auctoritatem apostolicam vos convincentem audire vultis, auscultate : *Quicumque, ait, manducaverit panem vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (I Cor. x). Et consequenter : *Probet autem, inquit, seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (ibid.). Quid vos ad ista? Quicumque, inquit, manducaverit, quicumque biberit. Non hic vel ille, sed quicumque. Et probet seipsum homo, non tantum Corinthius homo, non Romanus homo, non Græcus homo, non Latinus homo, sed homo. Et quid aliud quam omnis homo? Nam quod indefinite posuit, quid aliud quam infinitum hominem ostendit? Ostendit igitur non unum hominem, sed omnem hominem, quia in singulari hominis numero, pluralitatem intelligi voluit omnium hominum. Quod si ita est, imo quia ita est, error impius non tantum mortuus, sed etiam sepultus est. Si enim constat hoc non de quolibet homine, sed de omni homine ab Apostolo dictum, falsum est quod a vobis dictum est, de his tantum qui cœnæ Domini interfuerunt hoc dictum. Sed verum est, auctoritate apostolica hoc docente, non hos tantum, de quibus conceditis, sed quæcunque, hoc est, omnem hominem posse manducare panem Domini, et bibere calicem Domini, hoc est secundum eundem Apostolum, corpus et sanguinem Domini. Igitur falsum est quod dixistis, illos tantum qui cœnæ paschali interfuerunt, potuisse accipere corpus et sanguinem Domini.

Et licet in hoc quod probatum est de omni homine, probatum sit et de omni tempore, audite tamen utrum hujus sacramenti conficiendi et sumendi potestas illi tantum tempori, quo cœna illa celebrata est, data sit. Loquens enim idem Apostolus de hoc D sacramento, et inde fidem pariter et mores instruens, introducit Christum discipulis dicentem : *Hoc facite quotiescunque sumitis, in meam commemorationem* (ibid.). Et subjungit Apostolus verba sua, et dicit his quibus loquebatur : *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat* (ibid.). Quid dicitis ad hæc, qui dicitis semel tantum hoc factum et datum sacramentum? Dicitis vos semel tantum, dicit Christus et Apostolus ejus, non semel, non bis, non ter, aut quater, non centies, aut milles tantum, sed quotiescunque. Multa diversitas inter semel et quotiescunque. Hic numeri principium, ibi numerus omnem superans numerum. Hic singularitas, ibi multiplex infinitas. Sed, ut dixi, vos dicitis semel,

Christus et Apostolus ejus quotiescunque. Unde videndum, nec multo conamine opus est, cui melius credendum sit, vobis an Christo, hominibus an Deo, veritati an mendacio? sed quid multa? Audistis hoc corporis et sanguinis Christi sacramentum omni fidei homini datum, audistis absque numero datum: audite et omni presenti tempori datum. Quotiescunque, ait Apostolus, manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Suffecerat, Apostole Dei, ad confundendam et destruendam novam hæresim, quod dixerat Christum dixisse: Hoc facite quotiescunque sumetis, in meam commemorationem. Suffecerat quod ipse Domini tui verba sequendo, exponendo subjunxeras: Quotiescunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Sed quid adjunxisti? Donec veniat. Quis veniat? An forte mors Domini? Non. Nam hoc et tu apertissime negas, cum dicis: Christus resurgens ex mortuis jam non moritur (Rom. vi). Quis ergo veniat? certe ipse Domini, quem nominaveras, cum dixisti: Mortem Domini annuntiabitis. Sed quando veniat? Quando, nisi quando venturus est judicare vivos et mortuos, sicut ipse prædixit, et Ecclesia ejus credit? Sed et hoc quando? Quando juxta quod et ipse dicit, venerit in fine sæculi in majestate sua, et omnes angeli cum eo (Matth. xxv). Donec ergo veniat in fine sæculi, dedit hoc sacramentum corporis et sanguinis sui fidelibus per omne tempus hujus sæculi, id est usque ad consummationem sæculi. Obmutescat ergo hæresis quæ dicebat datum hoc esse tantum in cœna Domini. Si enim usque ad consummationem sæculi, non tantum in cœna Domini, sed cogentibus predictis auctoritatibus datum est usque ad consummationem sæculi. Non igitur tantum in cœna Domini.

Jam illud quod non modo ab incredulis opponitur, sed et a fidelibus quaeritur, cur hoc sacrificium toties iteratur, cum Christus semel in cruce oblatum ad tollenda totius mundi peccata sufficiat, maxime cum non hic aliud, et ibi aliud, sed hic et ibi idem prorsus sacrificium, hoc est, idem Christus offeratur, videndum est. Si enim illud in cruce suffecit, superfluum hoc in altari videtur. Sed non est superfluum, quia certa de causa a Dei Filio, qui est, juxta Apostolum, Dei sapientia (I Cor. i), factum et traditum est. Quæ sapientia, quia summe rationabilis, imo totius rationis fons et perfectio est, nihil agere, nihil jubere irrationabiliter potuit. Unde cum hoc dixit, cum hoc sacramentum suis tradidit, non absque certa ratione, ut certum est, fecit. Quæ sola ratio omnibus satisfacit, quicumque Christum hujus sacramenti auctorem, Deum et Dei esse sapientiam credunt. Placuit tamen largitori tanti muneris causam reddere tantæ largitionis. Quam causam, dando ipsum sacramentum aperuit. Nam postquam dixit: Hoc facite, statim addidit, in meam commemorationem. Ilac est ergo causa sacramenti, commemoratio Christi. Noverat Salvator quid fece-

rat, quid facturus erat propter hominem; noverat singulare opus quod gesserat induendo hominem, noverat stupendum quod gesturus erat moriendo propter hominem. Sciebat hoc se opere salvaturum hominem, sed absque hujus operis dilectione nullum salvari posse hominem. Sciebat quia humanitatis et mortis suæ opus, sicut super omnia opera sua summe celebratum, sic mortalibus, pro quibus flebat, summe erat commendandum. Commendandum erat, utpote cujus caro pro illis torquebatur, cujus anima pro ipsis tristabatur, cujus novissime mors illorum vitæ ministrabatur. Hoc certe solemniter commendandum erat, ut Christus diligeretur, dilectus haberetur, habitus nunquam perderetur. Sed hæc ejus dilectio ab hominibus servari non poterat, memoria pereunte; nec fugax memoria diu retineri valebat, nisi signo congruo apparente. Ne igitur a corde fugeret quod maxime cordi inesse oportebat, signo rei congruente veluti fune insolubili colligata est cordi memoria: quo fortiter vinciente, semper redemptus redemptionis pretium cogitaret, indeque Redemptori agens gratias, fide quæ per dilectionem operatur, nequaquam se ingratum tantæ gratiæ demonstraret. Et posset quidem mentibus humanis hujus rei utcumque absque signo visibili inesse memoria, sicut multarum rerum tam divinarum quam humanarum recordatio, fama, lectione, doctrina, in eis, aut gignitur, aut conservatur; sed quia, juxta quemdam,

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus,
(HORAT., De art. poet., vers. 180, 181.)

et res tanta erat, ut ad eam cogitandam, amandam, amplectendam, non segniter, sed insigniter humani animi movendi essent; dignum et justum fuit ut humanitatis et mortis Christi memoria non tantum audiretur per aures, sed etiam visu per oculos juvaretur. Ea de causa signum hoc a Christo propositum est: quod ita signum est, ut sit tamen idem quod signat. Ille autem contra veteris sacrificii multiplicitatem, quæ [quod] in nullo erat idem quod signabat, præter hoc quod illud sacrificium erat, et istud sacrificium est; et illud Deo offerebatur, et istud eidem Deo offertur. Signabat vero hoc nostrum nostri temporis sacrificium, sed non erat hoc quod istud, quia illud umbra, hoc corpus; illud figura, hoc veritas; illud de cadaveribus et cruore animalium, hoc de corpore et sanguine Filii Dei. Idcirco non erat idem quod signabat. Sed istud nostri sacrificii signum non aliud, sed ipsum est, quod signat. Ita vero est idem quod signat, ut quantum ad corpus, id est ad veritatem carnis et sanguinis Christi pertinet, sit idem quod signat. Neque enim ibi Christus, ut olim, dolores aut mortem patitur, cum tamen immolari dicatur. Dicitur autem immolari, cum licet inviolabiliter in altari frangitur, dividitur, comeditur, cum his et quibusdam aliis signis, in quantum fieri potest, mors Domini maxime representatur. Unde sicut dixi, quantum ad veritatem

corporis et sanguinis Christi pertinet, est idem A quod signat, quam tamen maxime signat. Maxime autem dixi, quia hoc apertissime Apostolus dicit in versu, quem supra commemoravi: *Quoties, ait, manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Quare hoc? quare non similiter, o Apostole Dei, dixisti, incarnationem Domini, natiuitatem Domini, circumcisionem Domini, baptismum Domini, vel quod majus videretur, resurrectionem Domini, ascensionem Domini, quando dixisti mortem Domini? Quare illa, quæ gloriosa videntur, dimisisti, et quod erat ignominiosius elegisti? Ut, inquit, ostenderem in morte Domini singulariter constare salutem mundi, ut ostenderem istud opus ejus præponderare omnibus operibus ejus, ut ostenderem tormento illo requiem, ignominia illa gloriam, morte illa mortuis redditam vitam. Ita plane, ita juxta Apostolum, quando manducatur panis Domini, id est corpus Domini, quando bibitur calix Domini, id est sanguis Domini, annuntiatur, hoc est repræsentatur mors Domini quam passa est in cruce, non alia, sed eadem quæ præsens est caro Domini, qua fusus est non alius, sed idem qui sumitur sanguis Domini. Quod cum fit, ad hoc utique fit, ut mens longe vehementius excitata corporis Domini susceptione, quam posset excitari verbi Domini admonitione, in amorem ejus, quem non tantum audit, sed etiam videt et suscipit, inardescat; et videns Verbum, carnem factum, ut habitaret in nobis, habitans etiam corporaliter et in se, oblivisci jam nullatenus possit, quem fide credit, amore amplectitur, manu contrectat, ore suscipit. Quem quondam pro se mortuum ipsa susceptione recolens, et morte illa vitam sibi paratam agnoscens, a mortis operibus abstineat, et sic eadem Christo Domino suo immortaliter jam viventi in sempiternum convivat.*

Hoc igitur Ecclesie sacramentum, quoniam sic assilua sui repræsentatione memoriam innovat, fidem auget, spem roborat, charitatem confirmat; non superfluum, sed valde [al. summe] necessarium est. Eapropter, ut dictum est, Dominus hoc in sui commemoratione fieri jussit. Ea de causa mortem Domini isto sacramento denuntiari Apostolus docuit, ut Christi ac mortis ejus memoria avelli de cordibus humanis, nulla mundi inquietudine, nulla temporum prolixitate valeret. Quæ memoria amorem excitans, de animi recessibus mala omnia effugaret, virtutibus universa repleret, sicutque quotidie per hoc sacramentum innovans redemptionem, quotidianam pœnitentibus peccatorum gigneret remissionem. Solvit quidem et plene tollit peccata mundi Agnus Dei in cruce immolatus; nec tamen ideo, ut dixi, superfluum est in altari oblatum. Et ut in teipso hoc dicas, adverte quicumque hæc legis, teque ipsum interroga, quando magis movearis, si tamen quod prosteris firmiter credis, utrum quando dicitur: Christus olim inter homines apparuit; an quando dicitur: Christus nunc

inter homines conversatur; quando dicitur: Olim in cruce pependit; an quando dicitur: Nunc in altari offertur: utrum, inquam, te magis moveat, et ad admirandum et amandum, accendat ejus prædicata absentia quam demonstrata presentia? Sed scio quia non dissiteris quod verum est, magis humana corda moveri presentibus quam absentibus rebus, quia istis plerumque non creditur, de illis vel in modico dubitare animus non sinitur. Moveatur igitur magis ad præsentem quam ad absentem, moveatur magis ad visum quam ad auditum Christum, moveatur ad admirandum, moveatur ad amandum: quo amore, amanti generatur remissio peccatorum. Cui quantus erga Christum amor est, tanta est et indulgentia, ipso Domino attestante, qui de peccatrice Maria sic ait: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum (Luc. vii).* Et cum rursus scriptum sit: *Charitas operit multitudinem peccatorum (Prov. x; 1 Petr. iv),* quantam multitudinem peccatorum operit charitas in Christum, si tantam operit charitas in proximum? Non est ergo, ut dictum est, superfluum Christi corporis et sanguinis sacramentum, quo vivacior memoriam excitatur, quo ferventior dilectio provocatur, quo plenior peccatorum remissio comparatur. Non est superfluum, quia non tantum per id quod Deus est, sed etiam per id quod homo est, nobiscum est usque ad consummationem sæculi. Non est superfluum, quia qui per corpus suum redemit nos, per idem corpus suum reficit nos; ut redempti per corpus ejus et relecti corpore ejus, nutriamur et pascamur humanitate ejus, donec satiæmur deitate et gloria ejus. Inde est quod in speciebus humano victui et vite magis congruentibus, hoc sacramentum constituit, ut agnoscerent advertentes, per speciem quidem panis terreni, sed per veritatem panis celestis, non mortalem quam solet ille, sed vitam datam hominibus immortalem. Unde solitario et stupendo miraculo, latet in illo sacramento quod est, et patet quod non est; ne cruda carne, ne vivâ et maxime humana vesci homo contra usum et naturam refugiat: quod olim quidam etiam ex discipulis exsecrantes, nec quod inde a Domino dictum fuerat capientes, dixerunt: *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? (Joan. vi.)* Sed non est durus, imo lenis et suavis sermo, quia etsi hominis Christi caro comeditur, non tamen læsi aut detruncati, non imminuti aut mutilati, non nolentis neque dolentis, sed volentis et consulentis caro comeditur, et sanguis bibitur, ipso, juxta beati apostoli Andreæ verba, in suo regno, integro, intacto, inviolato, immortali, incorruptibili, imo specioso, glorioso, adorando permanente, et mortales per jam immortale corpus suum ad eandem immortalitatem perducen- te. Non est ergo durum, crudele, sed pium, et amabile, quia non nolens, neque coactus; sed volens et spontaneus hominibus carnem suam ad manducandum, sanguinem ad bibendum dedit. Nec ir-

rationabile, quia unde peccatoribus venia, inde largitori tantæ gratiæ debetur et gloria. Manet tamen tecta veritas et carnis et sanguinis honesta panis et vini specie, ut et usui humano condescendatur, et fides exerceatur, et meritum augeatur. Inde est quod sacramentum, mysterium, species et figura vocatur, quia intra hoc quod exterior forma nuntiat, virtus divina verum corpus et sanguinem Redemptoris occultat.

Sed adhuc carnalis animus, et nondum plene ab humana consuetudine defæcatus, objicit et dicit: Verum quidem corpus et sanguinem Redemptoris sub panis ac vini specie in altaris sacramento dari fidelibus scio, sed cur ad manducandum vel bibendum detur, si liceat querere, quero. Nam si ad honorandum, si ad adorandum tantummodo daretur, quæstio non esset. Sed quia etiam ad manducandum datur, animum nondum perfecte sublimia sapientem movet. Quem enim non moveat, sicut quondam illos Christi discipulos movit, contra humanum morem, contra pietatem, carnem Christi vel sanguinem, imo Deum et hominem ab hominibus, magistrum a discipulis, dominum a servis, Christum a Christianis, manibus frangi, dentibus atteri, et velut escarum more communium devorari? Hæc, inquam, qui objicis, sicut ipse fateris, a primis Christi discipulis Christo objecta sunt, quando ab eis dictum est: *Durus est hic sermo. Et quis potest eum audire?* Hæc a Judæis incredulis, et de hac re litigantibus, dicta sunt: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* (Ibid.) Hæc certe quæstio non nova, sed antiqua; non recens, sed vetustissima est: quæ sicut in ipsis Christianæ fidei fundamentis exorta est, sic non a quolibet doctore, sed ab ipso Salvatore, ut sanctum Evangelium loquitur, extincta est. Cumque simul ac pene eodem momento et ortum habuerit et occasum, nimium rudis Christianus videtur qui talibus quæstionibus ante mille annos sepultis movetur. Quia tamen nihil contemnendum est, quod vel fidem ledere, vel ad scandalum quorumlibet possit corda movere, ferat hoc etiam æquanimiter quæ omnia sufferi, charitas, ut membrorum Christi per ejus patientiam sanetur infirmitas. Nam et hoc Salvator ipse, medicus videlicet cælestis, de talibus infirmis faciendum esse docuit, quando rudibus adhuc discipulis et propter hujusmodi verba scandalizatis, non aspere corripens, sed benigne admonens, dixit: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam* (Joan. vi). Quibus brevibus verbis totum hoc ænigma, si attendas, sole clarius sapientia Dei dissolvit, quia spirituali lumine carnalium cogitationum nebulas effugavit. Si, inquit, videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam. Hoc est, quia me hominem inter homines videtis, nihil de me adhuc, quan-

tum ad hoc sacramentum spectat, plusquam de alio homine sentire potestis: et ideo carnaliter sapientes, velut per frustra concisam carnem meam vobis velle dare creditis. Sed postquam in cælum ascendero, postquam hanc carnem, de qua agitur, adhuc mortalem, in Deum glorificavero, tunc intelligetis quia spiritus est qui vivificat, hoc est verba mea spiritualiter accepta vivificent; caro autem non prodest quidquam, quia carnaliter intellecta, mortificant. Dabo enim carnem meam hominibus, non more cadaverum detrucandam, minuendam, consumendam, quia sic accepta caro mea non prodesset quidquam; sed dabo eam absque dolore dividendam, absque imminutione partiendam, absque consumptione comedendam, quia spiritus est qui vivificat: et quia sic intellecta et accepta caro mea vitam non mortalem, sed æternam percipientibus donat. Sed adhuc urges et dicis. Et si data est caro Christi hominibus immortally et inviolabiliter ad honorandum, ad adorandum, quare ad comedendum? Quod enim honorari, quod adorari debeat, fidelibus omnibus certum est; quod autem et comedi, quia comestione ratio non videtur, profecto admirabile et super omnia stupendum est. Fateor plane et ego, fateor et omnis sanus sapiens hoc super omnia miracula stupendum et admirabile esse. Sed nunquid tu, qui rationem tanti sacramenti exis, cuncta reliqua sacramenta Dei ratione comprehendis? Nonne sola voluntas Dei omni humana ratione rationalior est? An non intelligis hoc voluntatem Dei esse quod rationem, cum omnis voluntas Dei sit ratio, et omnis ratio sit ejus voluntas? Nam sicut ejus voluntas non potest esse irrationalis, et ita et ratio non potest non esse illius voluntatis. Cum hæc ita sint, omni rationi et rationali menti sufficit voluntas ejus, etiam non exposita ratione voluntatis ejus. Unde in hoc sacramento sicut et in cæteris, sufficit voluntas et præceptum ejus, cum constet nec summam sapientiam errare, nec summam rationem aliquid irrationaliter agere posse. Sufficit ergo, et omnino abundanter sufficit ad rationem Christum Dominum hominibus carnem suam ad manducandum et sanguinem suum ad bibendum dedisse. Sed licet, ut dictum est, sit contra rationem, Dei cognita voluntate, ejus querere rationem, ne tamen hic Catholicis deesse, vel eos latere putetur, quod de tanti sacramenti ratione institutor Deus aperit, aperiat.

Dat plane carnem suam, dat sanguinem suum, non solum ad honorandum, non solum ad adorandum, sed etiam ad manducandum et bibendum Christus hominibus, ut sicut absque carnali cibo et potu nullum mortalium mortalem et miseram vitam posse transigere cernitur, sic absque ista spirituali esca et potu neminem immortalem et beatam assequi posse credatur. Quomodo enim melius, quomodo apertius commendare potuit mundo se esse vitam hominum, quam exemplo il-

larum rerum in quibus est vita hominum? In cibo enim et potu, vita est omnium hominum, atque inter multiformes escas et pocula, quibus vita sustentatur hominum, principalem locum obtinent panis et vinum: quibus salubrius et solemnius vita quotidie recreatur, et reformatur hominum. Unde has solennes et ad vitam temporalem hominum conservandam principales substantias, ad vitam sempiternam hominibus restaurandam, Dei sapientia fortiter suaviterque disponens omnia (*Sup. viii*), assumere voluit eaque de causa in illarum specie carnem suam ad manducandum, sanguinem suum ad bibendum hominibus dare decrevit. Ostendit in istis, et longe clarius hoc sacramento quam verbis edocuit, non esse aliam vitam æternam hominum, nisi seipsum, dum, similitudine eorum escæ carnalis, ad escam eorum et potum spiritua-lem nihil aliud dare voluit quam seipsum. Nam dicit: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan. xiv*); itemque cum ait: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan. xvi*): vitam eum esse æternam discunt homines audiendo. Sed cum dicit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (*Joan. vi*). Itemque cum ait: *Panis quem ego dederò, caro mea est pro mundi vita* (*ibid.*): vitam eum esse hominum sempiternam discunt homines comedendo. Comedendo ergo melius quam audiendo discunt eum homines suam esse vitam immortalem, sicut escis corporalibus suam enutrient vitam mortalem. Ut ergo non tantum verbis discerent, sed etiam familiariter factis sentirent homines, se mori perpetuo sejunctos a Christo, se non posse semper vivere nisi conjunctos et unitos Christo, ad similitudinem escæ et vitæ carnalis accipiant corpus Christi, bibunt sanguinem Christi: non ab alio data, non ab alio suscepta quam ab ipso Christo, qui eorum post hanc vitam futurus est esca, hoc est vita et beatitudo æterna. Hoc ut ostenderet, ut propier hoc carnem suam ad manducandum, sanguinem suum ad bibendum omnibus se dare velle signaret, ducta ab eremito manna similitudine, ait in Evangelio Judæis se de suo manna jactantibus: *Non Moyses dedit vobis panem de cælo; sed Pater meus dedit vobis panem de cælo verum. Panis enim Dei est, qui descendit de cælo, et dat vitam mundo* (*ibid.*). Panis enim ille non cælestis fuerat, sed aerius, hoc est de aere, Deo ibi eum creante, delapsus, licet aer improprie cælum dicatur, ac propter hoc manna inde delapsus, panis cælestis vocetur. Sed non fuit tamen illud manna panis cælestis, sed est Dei Filius de cælo descendens, ut ipse fatetur, panis cælestis, qui, etiam antequam de cælo descenderet, panis, hoc est vita erat angelorum, et postquam de cælo descendit, panis, hoc est vita factus est hominum. Unde se non mortuum, sicut manna fuit, sed vivum panem vocat, quia illud mortuum reficiebat moritura corpora Judæorum; iste autem

panis vivus in æternum victuras animas reficiat Christianorum. Quod autem effectus ipse vivendi, quem panis vivus præstat, in præsentem non confertur, sed in futuro differtur, hæc est causa, quia sacramentum quidem corporale est, quia verum corpus et verus Christi sanguis est, sed res sacramenti, id est salutis, quæ sequitur effectus spiritualis est. Ideo ipsum sacramentum, hoc est esca corporis Christi, et potus sanguinis Christi, licet sint corporalia, hoc est vere corpora, dicuntur tamen spiritualia, hoc est, spiritualiter effectum salutis operantia, sicut docet Apostolus de Patribus loquens: *Omnes eandem escam spiritualement manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualement biberunt* (*I Cor. x*). Quod quia neque de manna Judaico, neque de aqua ex petra producta senserit, sed de Christo, hoc est ejus corpore et sanguine, de quo et Moyses scripsit, scripsit, clarissime demonstrat, cum addit: *Bibebant autem de spirituali sequente petra: petra autem erat Christus* (*ibid.*). De petra ergo, quæ eos secutura erat, id est de Christo qui post eos venturus erat, hoc dixit. Qui spiritualement escam et spiritualement potum, hoc est corpus suum et sanguinem vitam æternam hominibus spiritualiter conferentem, in sacramento sæpenominato donavit. Quod tantæ virtutis fuit, ut non solum Christum sequentes, sed etiam ab initio mundi ipsum præcedentes fideles, non quidem corporaliter sicut post illum universi, sed tamen spiritualiter sicut universi: *Omnes eandem escam spiritualement manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualement biberunt*, hoc est eundem salutis effectum, quem post Christum Christiani, eundem et omnes illi de Christi corpore et sanguine reportarent.

Idcirco, ut jam dictum est, omnes, tam primi quam ultimi, ad corpus Christi et ad salutis æternæ mysterium pertinentes, omnes omnino eandem escam spiritualement manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualement biberunt. Ut igitur vita æterna spiritualiter et invisibiliter mundo in præsentem collata, corporaliter et visibiliter in futuro conferenda signaretur, data est caro Christi sub specie panis ad comedendum, datus est sanguis Christi sub vini forma hominibus ad bibendum, ut sicut pane et vino ad vitam mortalem principaliter homines utuntur, sic ad vitam immortalem, quæ est ipse Christus, corpore Christi et sanguine hic spiritualiter, postmodum vero tam spiritualiter quam corporaliter in æternum pascantur. Claret igitur ratio non solum in futuro, quando intrandum est in sanctuarium Dei, et intelligendum in novissimis eorum (*Psal. lxxii*), sed etiam in præsentem, quando adhuc sub nubilo cuncta fiunt; claret, inquam, cur non tantum ad honorandum, non tantum ad adorandum, sed insuper ad manducandum carnem suam et bibendum sanguinem suum Christus Christianis, Dominus servis, Deus hominibus dare voluit. Nemo ergo opponat impietatem velut læsi vel comesi Domini, nemo crudelitatem velut truncati vel dolentis

corporis, nemo stultitiam velut homines humanam carnem absque ratione edentes, quia non est impium ubi omnis pietas, non est crudele ubi nulla passio, non est irrationabile ubi summa sapientia, quæ de sectione sua nullum dolorem, de participatione sua nullam imminutionem, de comestione sua nullam patitur consumptionem: imo comedentibus æternam inde providet et præparat reparationem, quatenus et in hoc sæculo et in futuro panis et vita sit hominum, qui semper beatorum panis est et refectio angelorum.

Contra id quod dicunt, vivorum beneficia nihil prodesse defunctis.

Quinto dehinc et ultimo capitulo, jaculum adversariorum amento hæretico intortum, quod in perniciem Ecclesiæ jam advolat, scuto veritatis falsitati opposito repellendum est. De quo Propheta: *Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno, a sagitta volante (Psal. LXXII)*. Excrevit enim malitia perflorum, et quasi ex adipe iniquitas eorum prodiit, cum non solum vivorum saluti, sed etiam mortuorum spei invident, et universorum communes et publici hostes effecti, non tantum vivos occidere, sed et ipsos mortuos, si possibile esset, rursus extinguere moluntur. Instant mortalibus, ut cito moriantur; mortuis ne ad vitam respirare audeant, aditum intercludunt. Non parcunt miserandæ hominum sorti, et post ærumnosam vitam denuo sub divino judicio laborantibus humanis speciebus, velut nunquam morituri misereri desciunt, et vere impii, quia absque pietate Christum pietatem benigne commendantem, ut surdi audiunt: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v)*. Quam quia aliis nec affectu retinent, nec effectu exhibent, non ut beati, sed ut miseri, nunquam eam consequuntur. Liberales certe homines, et de suo munificentissimi judicandi, qui nec de alieno dapsilitatem fieri, æquis intueri oculis, vel tolerare aliquatenus possunt, et divitiis bonitatis Dei ac patientiæ ignorantes, qui secundum Apostolum, *dives est in omnes qui invocant eum (Rom. x)*; et, juxta alium, *dat omnibus affluenter, et non improperat (Jac. i)*, leges divini largitati præscribunt, et ne mortuis liber inter mortuos misereatur, cælestis censuræ judices interdiciunt. Hoc faciunt quando altaris sacrificia, oblationes, orationes, eleemosynas, vel reliqua bonorum bona vivorum bonis mortuis prodesse non posse contendunt, et Ecclesiæ Christi tam celebrem, tam antiquum ab ipso Christo, imo ante Christum ab ejus cultoribus observatum morem, universo orbe reclamante contemnunt. Unde quam non contemnendus, imo quanto studio hic error refellendus sit, etiam negligenter attendentes advertere possunt. Quis enim, o Catholici lectores, non advertat Satanam, cujus cogitationes, juxta supradictum Apostolum, non ignoramus (*II Cor. ii*), hoc cogitasse, ut tot bona a tantis bonis assidue per orbem pro mortuis facta, hoc astu averteret, et juges elemo-

synas, continua sacrificia, irrequietas orationes, et his similia, quæ et vivis comparant meritum, et defunctis requiem, consilio infernali auferret? Sed spiritus consilii ejus dolos retegens et vultum fallaciæ nubilo opertum denudabit, et Ecclesiæ suæ magis lucrosam quam damnosam ejus exstitisse tentationem monstrabit. Nam quod magnus Apostolus ante multa sæcula ait, *oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant (I Cor. x)*, hoc non solum Patrum temporibus, sed etiam nostris diebus experimur, quia sicut semper extrinsecus hostium persecutionibus dilatatur, sic intestinis falsorum fratrum tentationibus magis magisque purgatur. Dilatabitur ergo, non angustabitur; purgabitur, non inficietur auxilio divini Spiritus Ecclesia, cum illud "quod ab adversa parte opponitur studiosius discutitur, subtilius investigabitur, perfectius invenietur, robustius defensabitur.

Et ne diu differam, quid est, o hæretice, quod proponis? Non, inquit, prodesse possunt bona vivorum mortuis, quia translatis e vita nec augeri queunt merita, nec minui, quia extra vitam hanc non potest jam locus esse meritum, sed retributionum; nec ab aliquo potest sperare mortuus, quod dum in sæculo esset, non obtinuit vivus. Idcirco inaniam dico quæcunque a vivis pro mortuis fiunt, quia dum mortales per mortem universæ carnis viam ad statum futuri sæculi transcunt, secum totum meritum suum, cui nihil possit adjici, ferunt. Novit, inquam, universa Ecclesia Dei, et ego qualiscunque ejus alumnus non ignoro sapientiam Dei per Salomonem dixisse: *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum sive malum sit (Eccles. xi)*; et Apostolum: *Unusquisque onus suum portabit (Gal. vi)*; et: *Oportet nos stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque prout gessit in corpore, sive bonum sive malum (II Cor. v)*; et David: *Duo hæc audiri: Quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique juxta opera sua (Psal. lxi)*; et Christum Dominum: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opus ejus (Matth. xvi)*. Novi plane ista, et adhuc plura, nec quam dixi Ecclesiam fallere potuerunt tanta tamque clara testimonia, nec tam cæcus esse potuit totus mundus, ut non posset cernere quod potuit videre rarus hæreticus, unumquemque scilicet ex suis operibus aut justificari, aut condemnari. Vidit certe ista, nec ad videndum multo conamine opus fuit. Vidit quidquid tu videre potuisti, sed quidquid ipse vidit, tu hæretice, non vidisti. Vidit fines beatitudinis ac miseriæ sempiternæ ex vita mortalium pendere, unde pro ejus qualitate agnovit omnipotentis misericordiam, aliorum piis operibus, etiam post mortem mortuis subvenire. Nam etsi aliena videntur viventium opera, ut tamen mortuis prodesse valerent, mortuorum, dum viverent, sunt meritis comparata. Idcirco nec aliena esse judicanda sunt, quæ mortuorum præ-

cedentibus meritis propria facta sunt. Orat ea de causa Ecclesia pro requie vel gloria membrorum suorum ad statum vitæ alterius translatorum, et quos fide ac charitate ad membra Domini sui pertinere cognoscit, a fructu suorum bonorum operum non excludit. Non excludit eos, imo, ut dignum est, plenissime admittit, ut sicut objectos a facie Dei concordans justitiæ Dei a memoria sua abjicit, sicut perfectos coram facie Dei, certa de misericordia Dei auxilio suo non indigere cognoscit: sic laborantes sub judicio Dei, confusa de divitiis bonitatis Dei, quibus potest modis juvare contendit. Habet inde auctoritatem ex verbis Domini Dei sui, a quo per Evangelium audit remitti peccata non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Quando enim de blasphemia Spiritus loquens ait: *Qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro* (Matth. xii; Luc. xii), ostendit veniam quidem peccatorum in hoc sæculo semper dignis concedi, remissionem tamen pœnarum quas peccata exigunt, in futuro sæculo aliquando differri. Quæ secundum nobis occultas dispensationes justitiæ et misericordiæ Dei, piis operibus bonorum vivorum, aut tempore breviantur, aut qualitate mitigantur, aut remedio bonorum, sed imperfectorum mortuorum. Quos bonos vocavi, quia non excidunt a salute; imperfectos, quia indigent purgatione. Quæ purgatio ab æterna damnatione secernens, aut per occultum Dei judicium reis illis pro qualitate reatum exhibetur, aut per inexhaustam ejus bonitatem Ecclesiæ sacrificiis, orationibus, elemosynis et his similibus recompensatur, quia manet verax veritatis sententia remitti peccata, hoc est pœnam peccatorum, aliquando in hoc sæculo, aliquando in futuro.

Sed jam latissimis Scripturarum exemplis utamur, quibus sole clarius elucescat, non damnosam, sed lucrosam nobis hæreticam propositionem fuisse, probando quod non solum bona vivorum mortuis, sed etiam bona mortuorum vivis; et bona vivorum vivis, et bona mortuorum mortuis et olim profuerint et quotidie prodesse vel proficere possint. Ad quod asserendum ipse in primis auctor et salvator hominum Jesus Dominus veniat, cujus adhuc inter homines viventis bona vivis, mortui mortuis, vivi mortuis, mortui vivis profuisse nulli dubium vel obscurum, sed certum et perspicuum est. Quando enim ejus bona numerari poterunt, quæ, cum adhuc mortalis inter mortales viveret, eisdem mortalibus non tantum spiritualiter, sed etiam corporaliter profuerunt? Spiritualiter autem dixi, cum mulieri peccatrici diceret: *Fides tua te salvam fecit, vade in pace* (Luc. vii); cum paralytico: *Fili, remittuntur tibi peccata* (Matth. ix); cum de Zachæo: *Hodie salus domui huic facta est* (Luc. xix); quando conversus respexit Petrum (Luc. xxii); quando latroni ait: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii); et alia quingenta. Corporaliter vero dixi, cum leproso diceret: *Volo, munda te, et statim mundata est lepra*

ejus (Matth. viii); cum aliis decem leprosis signul occurrentibus præciperet: *Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et dum irent mundati sunt* (Luc. xvi); dum cæco nato juberet: *Vade ad natatoria Siloe, et lava: et ille abiit, et lavit, et vidit* (Joan. ix); cum alii cæco diceret: *Respice, fides tua te salvum fecit, et confestim vidit* (Luc. xviii); quando accesserunt ad eum multi cæci et claudi in templo, et curavit eos omnes (Matth. xxi); quando sole occidente omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant eos ad ipsum et curabantur (Marc. i; Luc. iv); quando præcepto ejus exibant dæmonia a multis clamantia, et dicentia: *Quia tu es Filius Dei* (Luc. iv), et mille similia, tam per se quam per discipulos facta. Hoc ergo modo bona viventis Domini vivis profuisse monstravi. Bona autem mortui Domini mortuis profuisse quis dubitat, quicumque in symbolo Christiano credit et confitetur passum sub Pontio Pilato, crucifixum, mortuum, sepultum, descendisse ad inferna. De quibus innumerabiles sanctorum animas eruens, et beatitudini æternæ restituens, implevit quod sollemnis prophetia prædixerat: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne* (Ose. xiii); et quod alius: *Deus ultionum, Dominus Deus ultionum libere egit* (Psal. xciii); quodque Apostolus, qui constitutus est, inquit, a Deo *judex vivorum et mortuorum* (Act. x).

Sed quid mirabile, si mortuus Dominus morte sua mortuis fidelibus subvenerit, cum exinde mortuis seu morituris usque ad consummationem sæculi Christianis omnibus, ad vitam præordinatis (quod est mirabilius) eadem morte quotidie subveniat? Bona ergo mortui Domini mortuis hominibus hoc modo et profuisse et prodesse monstravi. Viventis autem Domini bona mortuis profuisse, unde clarius quam ex ipsa mortuorum resurrectione probatur? Nonne hoc illa trina et notissima mortuorum resurrectio attestatur, puellæ in domo (Matth. ix), adolescentis in porta (Luc. vii), Lazari de sepulcro? (Joan. xi.) Nonne et illud jam viventis quia a morte resurgens, tam insolitum, tam nobile, tam famosum miraculum idem confirmat, quando eo, ut dixi, resurgente, et immortaliter jam vivente, multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt? (Matth. xxvii.) Nec mirum hoc etiam si viventis virtute mortuorum corpora surrexerunt, quando ejusdem viventis dicta omnia, facta omnia ad resurrectionem non tantum corporum, sed etiam (quod primum est) animarum omnium fidelium hominum profecerunt. Ostensum est igitur viventis Domini bona mortuis profuisse. Sed ad supplementum omnium demonstretur mortui insuper bona viventibus potuisse prodesse. Ad quod non expectata responsione mea, totus orbis terrarum conclamat, vociferans se bono mortis Domini a morte æterna ereptum, saluti redditum, vitæ perpetuæ restitutum. Hoc duodecim apostoli, hoc septuaginta duo discipuli, hoc quingenti fratres, quibus simul

resurgens apparuit, hęc innumera multitudo credentium vel non credentium, qui, dum ipse temporaliter carne mortuus esset, ipsi etiam temporaliter in carne vivebant. Hoc, inquam, omnes isti attestantur: quos, ut dixi, in corpore mortali viventes, in corpore mortali eodem tempore mortuus salvavit, et ipsis viventibus bona mortis suę profuisse monstravit. Quę cum ita sint, nullo sani capitis, ut æstimo, reclamante, bona viventis Domini vivis, mortui mortuis, vivi mortuis, mortuis vivis profuisse probatum est.

Sed quoniam, ut dignum erat, hoc in Domino Salvatore, velut in capite corporis sui, quod est Ecclesia, ostensum est, subsequenter in eodem corpore ejus, hoc est fidelibus ejus, prout ipse dederit, ostendendum est. De ipso enim Salvatore, ad quem singulariter pertinebat ut ejus vita vel mors salutem viventium et mortuorum impenderetur, nullus fidelium dubitare permittitur. De reliquis vero, quod scilicet bona vivorum mortuis prodesse valeant, et hi heretici negant, et quidam etiam Catholici dubitare videntur. Propter quos maxime hoc demonstrandum est, ut hereticus, si fieri potest, fidem quam abiecit resumatur, et Catholicus in fide quam consuetus nequaquam ultra languescat. Et ut eo ordine quo de Domino illa superius ostensa sunt, eodem quoque ista inferius de servis fidelibus ostendantur, probandum est bona vivorum vivis, bona mortuorum mortuis, bona vivorum mortuis, bona mortuorum vivis et profuisse in præteritis sæculis, et posse prodesse usque ad consummationem sæculi, etiam in futuris. Quando autem dies sufficere poterit, si undique occurrentia et certatim se ingerentia exempla profundere voluerit, demonstrando bona vivorum vivis profuisse, et invicem se bonos omnes mutuis beneficiis adjuisse ante legem, sub lege, sub gratia, in Heptatico, in prophetis, in psalmis, in Evangelis, in apostolorum Actibus et Epistolis, in omni ad ultimum lege divina, tam ea quę dicitur vetus, quam ea quę dicitur nova? Sed quia non est necesse cuncta hujusmodi de Scripturis eruta in unum colligere, quę sufficiant proponantur, quibus quę proposita sunt robustissime defendantur. Proposita autem sunt, quod bona viventium vivis prodesse possint. Et possem quidem dicere ad remotiora secedens, Abraham pro Ismaele (Gen. xvii), Isaac pro sterilitate Rebecę (Gen. xxv), Jacob pro nepotibus (Gen. xlviii), Moysen pro Judæis (Exod. v), eundem contra Amalec (Exod. xvii), contra Dathan et Abiron, contra plures rebelles et seditiosos (Num. xvi): hos, inquam, magnos patriarchas vel pro aliis vel contra alios deprecantes et exauditos fuisse, David precibus suis a morte populi angelum avertentem (III Reg. xxiv); Samuelem paulo superiorem eidem Judaico populo dicentem: *Absit a me peccatum hoc ut cessem orare pro vobis* (I Reg. xii); Isaiam et Jeremiam prophetas, tam precibus quam meritis, Ezechiam et Josiam reges, ab eadem gente sæpe iram commoti Domini

avertisse. Præter hos innumerabiles alios, quos brevitate studio intermitto, possem producere, qui virtute sua infirmitatem, qui justitia sua iniquitatem, qui bonis suis mala priorum temporum supportabant, et Deum iniquitates hominum ferire disponentem, quasi vim inferentes, supplicationibus retrahebant.

His ergo dimissis, ad nostra evangelica tempora veniendum est, in quibus maximum in apostolis, ut sæpe dictum est, Paulum sermo producat, et ex eo maxime viventium bona viventibus prodesse ostendat. Ait enim in Epistola sua Romanis: *Testis mihi est Deus, qui servo in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis* (Rom. x). Item Ephesiis: *Flecto genua mea ad Patrem Domini mei Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitiarum gratiæ suę virtutem corroborari per spiritum ejus* (Ephes. iii), et reliqua. Item Colossensibus: *Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi, ut manifestem illud ita ut oportet me loqui* (Coloss. iii). Rursus in jam dicta Epistola Romanis: *Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Hierosolyma sanctis* (Rom. xv). Item ad Timotheum: *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo* (I Tim. ii). Hinc Jacobus postquam dixit: *Confitemini alterutrum peccata vestra* (Jac. v), addidit: *Et orate pro invicem, ut saltemini* (ibid.). Quod fieri debere prophetico testimonio comprobatur, cum Eliam introducit orasse ut non plueret super terram, et non pluisse annos tres et menses sex; et rursus orasse et cælum dedisse pluviam, et terram dedisse fructum suum (III Reg. xvii). Quid ultra? quid ultra certe, aut me loquendo, aut te, o lector, fatigarem legendo? Ecce his paucis plenissime, his brevibus exemplis largissime monstratum est, bona vivorum vivis, juxta quod gratia divina dispensat et utriusque partis meritum postulat, et olim profuisse, et, ut dictum est, semper, dum hic vivitur, posse prodesse. Dum enim Paulus Romanorum in suis orationibus memoriam facit; dum pro Ephesiis ad Deum genua flectit, dum rursus Romanos per Jesum Christum et per charitatem Spiritus sancti obsecrat ut adjuvent se in orationibus ad Deum; dum Colossenses monet ut orationi instent, orent etiam simul et pro ipso; dum Timotheo loquitur obsecrare se ut fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro regibus et omni-

bus qui in sublimitate sunt; nec tantum pro illis, sed sicut præmittit, pro omnibus hominibus; dum Jacobus hortatur duodecim tribus quæ sunt in dispersione, et in illis totius mundi fideles, ut orent pro se invicem, subditque causam, ut salventur; dum Eliam etiam pro impiis orasse et exauditus fuisse memorat: quid, inquam, in his omnibus tantis tamque solemnibus sacræ legis testimoniis! quid certe aliud docetur quam omnia Christi membra, omne sibimetipsis auxilium invicem ferre, pro invicem orare, et ut lex Christi, quæ charitas est, impleri valeat, alterum alterius onera (*Gal. vi*), vel spiritualia vel corporalia, spiritualibus aut corporalibus subsidiis portare debere? Jam sequentis particule probatio, unde melius quam ex præcedentis probatione probatur? Sacris enim auctoritatibus multipliciter probatum est, viventium bona viventibus, si digni sunt, posse prodesset.

Inde ergo colligitur mortuorum hominum bona mortuis hominibus, si et ipsi digni sunt, ad salutem seu ad malorum levamen posse proficere. Cum enim bonorum viventium oratio viventibus profuerit, cur eorumdem vel similitum mortuorum deprecatio mortuis prodesset non poterit? An apud piissimam majestatem plus possunt viventes iusti, minus mortui iusti? An majoris apud Deum pretii sunt preces bonorum viventium quam bonorum supplicationes mortuorum? Nunquid excellentioris meriti sunt apud Dominum suum sancti in corpore constituti, et inferioris mortalitate exuti? Nunquid majoris gradus vel gratiæ sunt adhuc in carne positi, et minoris jam Deo conjuncti? Non hoc, non hoc, inquam, ratio vel justitia patitur ut, quando debent esse robustiores, fiant infirmiores; quando debent esse potentiores, sint impotentiores; quando debent esse perfectiores, sint imperfectiores; quando solet talibus adaugeri gloria, minuitur gratia; quando supernæ largitatis erga tales dona solent ineffabiliter accumulari, quæ prius collecta fuerant, videantur auferri. Potuit certe Paulus orare pro Romanis, genua flectere pro Ephesiis, dum in misera carne viveret: et, ut par est credere exauditus est, et nunc omni miseria exutus beatitudini sempiternæ conjunctus, pro eisdem vel quibuscumque libet digne deprecabitur, et non exaudietur? Oravit, ut dictum est, Elias pro pluvia tollenda, oravit et pro eadem reddenda in corpore manens; nec precum effectu vel in modico frustratus est, dum exutus corpore fuerit (nam adhuc in corpore vivit); pro quibuslibet dignis tamen orabit, nec quod oraverit obtinebit? Rogant apostoli Dominum pro Chananea dicentes: *Dimitte eam, Domine, quia clamat post nos: et audiuntur* (*Matth. vi*). Orant Martha et Maria ut resurgat frater earum Lazarus; et Christo eas exaudiente resurgit (*Joan. xi*). Hoc, inquam, sanctæ mulieres sanctique discipuli adhuc miseri obtinuerunt; si quid dignum petierint, jam beati non obtinebunt? Facta est oratio ab Ecclesia adhuc peregrina ad Deum pro

A Petro, ut de carcere erueretur, et misso angelo ereptus est (*Act. xii*): orabit jam conjuncta Ecclesia Deo, ut pro aliquibus obtinendis audiatur, et non exaudietur? Et certe rationi huic auctoritate sua eadem Ecclesia attestatur, mortuis videlicet aliorum mortuorum bona posse prodesset, dum quotidie per universum mundum cum signo fidei exeuntes de corpore et somno pacis dormientes mortuos suos, perfectioribus mortuis, hoc est, sanctis martyribus aliisque summe justis commendat, quos scilicet jam mortuos mortuis aliis non commendaret, nisi mortuorum in bonis perfectorum bona bonis mortuis, sed imperfectis posse prodesset consideret. De qua ecclesiastica consuetudine, nec Catholicus dubitasse, nec hæreticus inventus est illi aliquando restitisse. Adjuvat ista et libri Machabæorum lectio, quæ sicut in sequentibus loco proprio clarius exponetur, summum sacerdotem Oniam, magnumque prophetam Jeremiam jam mortuos orasse et exauditos esse pro viventibus introduci (*II Mach. xv*). Cum igitur et viventes pro viventibus orare præcipiantur, et mortui pro viventibus exauditi esse legantur, cur mortui mortuis posse prodesset sanctis supplicationibus dubitantur?

Quod si quis forte opposuerit bona mortuorum idcirco mortuis prodesset non posse, quoniam in statu illo futuri sæculi non est locus bonorum vel malorum meritum, sed bonarum vel malarum retributionum. Respondeo esse quidem hic locum meritum, ibi retributionum, sed sicut malorum et malorum varietatem distingui, sic bonorum et bonorum diversitatem oportere discerni. Sicut enim diverso respectu voco malum quod est peccatum, et malum quod est pœna peccati: de quo primo malo ait Propheta: *Peccatum meum coram me est semper. Tibi soli peccavi et malum coram te feci* (*Psal. i*); de sequenti vero Deus ipse: *Ego Dominus faciens pacem et creans malum* (*Isa. xlv*). Itemque: *Si est malum in civitate quod Dominus non fecerit* (*Amos iii*), sic diverso intuitu voco bonum opus ejus, voco bonum mercedem ejus. De quo primo bono præcipit homini Scriptura sacra: *Fac bonum* (*Psal. xxxvi*); de sequenti vero dicit: *Credo videre bona Domini* (*Psal. xxvi*). Primum ergo bonum meritum est, secundum bonum merces meriti est. Primum bonum laboriosum est; sequens bonum delectabile est. Primum bonum amaritudinis est, sequens bonum dulcedinis est. Primum bonum cum miseria temporali est, sequens bonum cum felicitate æterna est. Primum ergo bonum in præsentem tantum vitam exercetur, sequens bonum in futura perpetuo retinetur. Illud igitur bonum meritum comparans, quod laboris; amaritudinis et miseriæ esse dixi, a sanctis vel jam beatis omnino removeo; illo vero quod delectabile, quod dulcedinis, quod felicitatis æternæ bonum vocavi, eos tantummodo frui affirmo. Nec enim ultra beatos illos esse pauperes oportebit, nequa-

quam esurire corporaliter vel sitire, nequaquam flere vel gemere, nequaquam persecutionem pro iustitia pati eis ultra necesse erit, et his similia bonum, ut dixi, meritum comparantia : sed tantum excellentius bonum, quod mercedem præcedentium bonorum vocavi, eis deesse non poterit, quod beatus ille quicumque fuerit coelicola, æternaliter obtinebit. Hoc est bonum illud quod beatitudo vocatur, cuius beatitudinis vel præcipua, vel tota causa est, Conditoris contemplatio, amor, delectatio. Quæ contemplatio amori, ut dixi, Creatoris adjuncta, totam illam rationalem et beatam creaturam implebit, eamque ex integro sibi vindicans, ad infatigabilem laudem Creatoris æternaliter animabit. Inter quæ bona sua, quandiu necesse fuerit, etiam hoc bonum habebit, ut in miseria temporalis adhuc laborantibus conservis benigne subveniat, et meritis felicibus, non miseris lamentationibus eos ad suæ beatitudinis consortium pertrahat. Eapropter affectus quo mortui pro mortuis Deo supplicant, non de miseria est, sed de beatitudine, non de laboriosis supplicationibus huius vitæ, sed de rivo in eis derivato charitatis et beatitudinis sempiternæ.

Hoc igitur modo mortui perfectiores pro imperfectioribus supplicant, quando Deum non sicut in hac vita miseris gemitibus, sed sanctis affectibus, sicut vitam illam decet, pro dignis exorant. Non enim eos in precibus necesse est laborare, quorum sancta merita vel affectus non potest æterna sapientia, quæ illa contulit, ignorare, non potest summa benignitas non exaudire. Nec enim ipse Dominus tales illis affectus conferret, si eos exauditurus non esset. Hoc igitur modo bona mortuorum mortuis posse prodesse, et auctoritas docet, et ratio persuadet. Ista, inquam, bona sanctorum non minuent beatitudinem, sed aliorum, ut dictum est, juvabunt imperfectionem. Nec vocabitur bonum adangens meritum, sed dicitur bonum remunerans meritum. Jam si hinc auctoritas Scripturæ vel a credentibus vel a dubitantibus quaeritur, juvante eo qui adiutor est in opportunitatibus (*Psal.* 11), deesse non poterit. Deesse certe non poterit, ut, non solum ratione supra scripta, non tantum Institutione ecclesiastica, sed etiam auctoritate divina undique nostra vallata assertio, nullum casum trepidans, immota consistat. Adducatur authenticus et evangelicis testimoniis roboratus liber, qui dicitur Regum, in medium, et mortuorum bona mortuis, ut sæpe dictum est, posse prodesse mirando ac jucundo exemplo confirmet. Veniat ad hoc astruendum magnorum et mirandorum operum patrator magnus ille et nominatus Eliseus propheta, super quem Eliæ spiritus requievit, qui ejusdem eundem tanti prophætæ spiritum, eo ad sublimia curru et equis igneis raptò, duplicem accipere meruit (*IV Reg.* 11). Huius certe Elisei non viventis, sed jam mortui et sepulti ossa mox ut portuum alium contigerunt, utrum bona mortuo-

rum mortuis prodesse valeant, ostenderunt. Quidam enim, ait Scriptura illa, *sepelientes hominem, viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver in sepulcrum Elisei. Quod ut tetigit ossa Elisei, revixit homo, et stetit supra pedes suos (IV Reg. xiii).* Quid mirabilius, quid clarius ad rem, de qua agitur, affirmandum, præscia cunctorum Divinitas ostendere potuit? Unde lucidius mortuorum bona mortuis posse prodesse, cuncta providens æterna sapientia monstrare valuit? Quis unquam nobile hoc miraculum considerans, quod mortuorum bona mortuis prodesse valeant, non dico contradicere, non dico mussitare, sed vel in modico dubitare poterit? Idcirco autem hæc aperta miracula alterius temporis hominibus a Deo demonstrata sunt, ut omnium temporum homines instruerentur, et quid credere, quid agere deberent, non tantum verbis divinis, sed etiam rebus mirabilibus admonerentur. Hoc autem corporale beneficium, a mortuo propheta mortuo homini collatum, docet Deum non solum corporalibus mortuorum hominum beneficiis quæ ipse contulit mortuis aliis succurrere, sed et spiritualibus bonis eorundem mortuorum mortuis aliis, sicut adjuncta iustitiæ misericordia postulat, spiritualiter subvenire. Cum hæc itaque tam magnis auctoritatibus, tantis rationibus, tam firmiter innitantur, procul explosa omni dubietate, mortuorum bona mortuis prodesse posse luce lucidius demonstratur.

Hinc ad tertiam divisionis nostræ particulam defendendam, quam solam hæretici nostri impugnant, de qua sola hoc nostrum quintum capitulum exortum est, Spiritu Dei causam suam defendente, procedendum est. Est autem hæc, qua Dei Ecclesia bona vivorum mortuis posse prodesse, et verbis docet, et quotidianis, quæ mortuis exhibet, misericordiae operibus confirmat. Quam ejus consuetudinem et nobis ab eadem Ecclesia traditum morem, vos o hæretici, cum quibus præcipue de hac re mihi sermo est, nulla ratione temerare potestis, quia rationi longe superscriptæ, et argumento invincibili resistere non valetis. Quæ vero sit illa ratio, quodve illud argumentum, ne mente exciderit, breviter replicabo. Superius enim dixistis nullos vos libros, nullas traditiones Ecclesiæ ab Ecclesia præter Evangelium suscipere, sed illi tantum, hoc est Evangelio, fidem vos firmissimam conservare. Ad quod ego respondi : Si indifferenter ab Ecclesia tam Evangelium quam alios libros, quos canonicos dicimus, cum aliis authenticis traditionibus suscepistis, indifferenter aut omnia suscipere, aut omnia respuere debetis. Quod enim indifferenter ab Ecclesia tam nobis quam vobis traditum est, aut indifferenter totum suscipiendum, aut totum rejiciendum est. Sed Evangelium rejiciendum esse vos non conceditis. Quia ergo Evangelium rejiciendum esse non conceditis, quidquid cum Evangelio ab eadem Ecclesia, quæ Evangelium tradidit, traditum est, invicta ratione cogente a vobis suscipiendum est. Traditum autem ab ea,

quam dixi, Ecclesia, in Ecclesia invenistis, ut divinis sacrificiis, sacris orationibus aliisque pietatis operibus, fideles in carne viventes, alios cum signo fidei et spei Christianæ carne exutos, juvare studeant, ut quod bonæ quidem eorum vitæ, sed imperfectæ defuit, de superfluyente Conditoris pietate pie præsumentes, supplere contendant. Quod quia sic vobis ab Ecclesia jam dicta sicut Evangelium traditum est, prorsus tam a vobis quam ab universis sicut Evangelium suscipiendum est.

Succedat tamen sacrorum librorum auctoritas, et tam Canonis divini quam aliorum voluminum ei coherentium et ab Ecclesia traditorum clarifluus sonus, et erroris tenebras luce sua discutiat, et surdis hominibus aures hactenus obturatas aperiat. Ac primo omnium Machabæorum liber secundus in medium adducatur, ex quo famosissimam lectionem et in sacrificiis divinis, quæ assidue per totum mundum pro mortuis offeruntur, quotidie frequentatam, contradictor hæreticus audiat, et audiens pietatis verba pie per orbem terrarum ubique resonantia, inter innumerabiles pios pietati divinæ pro mortuis supplicantes, pene solus impius esse erubescat. Audiat a fortissimo Juda factam collationem duodecim millium drachmarum, missasque Hierosolymam ut ibi offerrentur pro peccatis quorundam in bello paulo ante acto mortuorum: quorum peccatum tam grave describitur, ut vix venia dignum inveniat. *Sequenti die*, ait Scriptura illa, *venit cum suis Judas ut corpora prostratorum tolleret, et cum parentibus poneret in sepulcris patrum. Invenierunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum quæ apud Jammam fuerant, a quibus lex prohibet Judeos. Omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse. Omnes itaque benedixerunt justum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta; atque ita ad preces conversi rogaverunt, ut id quod factum erat delictum oblivioni traderetur (II Mach. xii).* Tam grave, inquam, erat delictum, ut donaria idolorum invenirentur sub tunicis interfectorum. De hoc tam gravi delicto Judæi fideles ad preces conversi, rogaverunt utique Deum, ut id quod factum erat delictum, oblivioni traderetur. Rogant ergo fideles Judæi Deum pro delictis tam gravibus defunctorum, ut quod fecerant oblivioni traderetur; et non rogabant fideles Christiani pro defunctis in spe bona fidelibus eundem Deum, ut eis nondum plene laxata peccata remittantur? Rogaverunt hoc illi adhuc in tempore iræ, et non rogabant hoc isti in tempore gratiæ? Obtulit Judas, quia ad offerendum misit duodecim millia drachmas argenti pro peccatis mortuorum Judæorum: et non offeret noster Judas, id est pietatem tenens et confitens Christianus, super aurum et argentum incomparabiliter pretiosum Christi corpus et sanguinem pro peccatis Christianorum mortuorum? Bene ille et religiose de resurrectione cogitabat, bene et religiose considerabat quod hi optimam haberent repositam gra-

tiam qui cum pietate dormitionem acceperant Judæi: male et irreligiose cogitant qui considerant quod eandem et meliorem habeant repositam gratiam hi qui cum pietate dormiunt Christiani? Non prorsus, non quia, ut bona illa Scriptura subsequitur, *sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur (ibid.).*

Adjungatur huic Machabæorum exemplo totus divinus et evangelicus propheta Isaias, cujus veritatem vel dignitatem superfluum est efferre, cum apostoli, cum evangelistæ, cum Salvator ipse eum inveniantur frequentissime legere, prædicare, et verba sua ejus sermonibus roborare. Loquens quippe Judaico populo, ad quem missus erat, eosque corripiens et instruens: *Cum dixerint, inquit, ad vos: Quærite a pythonibus et a divinis qui stridunt in incantationibus suis: Nunquid non populus a Deo suo requirit pro vivis ac mortuis? (Isa. viii)* velut si diceret: Cum dixerint ad vos deceptores ut ea quæ tantum a Deo requirenda sunt, quærantur contra Deum a pythonibus et a divinis, qui more talium incantando stridunt et sibilant, respondete: Nunquid non populus? hoc est, Nunquid non est hic mos omnium populorum, ut a Deo suo quem colit, requirat ea quæ quærenda sunt, sive pro vivis, sive pro mortuis? Eapropter non ut vos dicitis, quæremus ista a pythonibus et a divinis, sed more omnium populorum, qui a Deo suo requirunt tam pro vivis quam pro mortuis quæ requirenda sunt, et nos similiter faciemus, a Deo nostro requirendo, si qua quærenda sunt, pro vivis, vel, si qua quærenda sunt, pro mortuis. Nonne vides, quicumque hæc legis, prophetam Isaiam apertissime prædicare Deum a populo suo requirendum, id est consulendum esse tam pro vivis quam pro mortuis? Quod si consulendus, si orandus est Deus, tam pro vivis quam pro mortuis, quid respondent qui dicunt non esse orandum pro mortuis? An illud concessum fuit uni populo Judæorum, et nunc negatur Christiano orbi terrarum? Docetur populus ille, ut respondeat seductoribus inquirendum vel deprecandum Deum pro vivis ac pro mortuis, et non docebitur populus Christianus conculcandos esse hæreticos, qui negant Deum orandum pro mortuis? Quod si dixerint in aliquibus exemplaribus non haberi, *nunquid non populus a Deo suo requirit pro vivis ac mortuis, sed pro vivis a mortuis*, hoc est pro vivis hominibus a mortuis simulacris? Respondeo dictum quidem et illud, si tamen ita est, ad exprobandum idololatris, qui quod pro salute vivorum sive defunctorum ab uno et vero Deo tantum quærendum erat, a falsis et innumeris, secundum ipsos, diis quærebant, secundum quod Ochoziæ regi dicitur: *Quasi non esset Deus in Israel misisti ad consulendum Beelzebub deum Accaron; idcirco de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris (IV Reg. i).* Dico, inquam, ad deridendos idololatrias hoc dictum fuisse, sed quod a

Deo vero populus ejus salutem vivorum seu mortuorum querere debeat, prophetam sensisse. Hoc qui studioso legerit intelliget, et erroneis hominibus ista negantibus contradicet. Nam et quod sequitur, ad legem magis et ad testimonium, ostendit de his et similibus legem divinam ejusque testimonia consulenda; hisque magis quam pythoniis vel divinis esse credendum. Sed et illud quod additur: *Si non dixerint juxta verbum, hoc non erit eis matutina lux (Isa. viii)*, comminatur negantibus vel contradicentibus hæreticis, si non dixerint juxta verbum hoc, hoc est consulendum vel orandum esse Deum pro salute vivorum ac defunctorum, non esse eis matutinam lucem, hoc est nunquam eos perventuros ad mane æternum, de quo postquam Propheta dixit: *Ad vespertum demorabitur fletus (Psal. xxix)*, subdidit, *et ad matutinum lætitia (ibid.)*.

Sed transeat a Propheta sermo ad Apostolum, ut quid de his sentiat summus post Christum magister Ecclesiæ, more suo non tantum discipulis, sed et dyscolis istis aperiat. Tractans quippe in Epistola ad Corinthios prima de mortuorum resurrectione et eam multipliciter astruens: *Alioqui, ait, quid faciunt qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgunt, utquid et baptizantur pro illis? (I Cor. xv.)* Baptizabantur enim tunc temporis quidam bona, sed non sana voluntate pro mortuis non baptizatis, æstimantes baptismum, quod, dum viverent, non perceperant, si pro ipsis vivi baptizarentur, mortuis posse prodesse. Quod Apostolus sic de hoc eorum opere loquens temperat, ut baptismum tale non approbet, et baptizatorum voluntatem collaudet. Non approbat sane alterius baptismum alteri viventi vel mortuo quantum ad baptismum spectat posse prodesse, sed plane intentionem illorum baptizatorum approbat et confirmat, qui bonis operibus vivorum, mortuos posse juvari, hujusmodi opere, hoc est, tali baptismo, videbantur sentire. Abjicit igitur Apostolus quod abjiciendum esse, auscipit quod suscipiendum esse cognoscit, ut non quidem baptismatis opere quod unicum est, sed omni alio bono opere quod multiplex est, mortuos a viventibus posse juvari admoneat. Hinc sententiam quam præmisi, tam constanter in resurrectionis assertionem pronuntiat, et ut melius commendat iterat, cum dicit: *Alioqui quid faciunt qui baptizantur pro mortuis?* et statim: *Si omnino mortui non resurgunt, utquid et baptizantur pro illis?* quasi diceret: Si non est resurrectio, quid prodest bonum opus, vel bona pro mortuis vivorum intentio? Quid prodest pro mortuis bona voluntas vivorum, si mortem carnis non sequitur resurrectio mortuorum? Quid prodest pro mortuis bonum viventium opus, si ad vitam sempiternam post communem casum, humanum non creditur posse resurgere corpus? Sed quia hoc patet, quod mortui resurgunt; neque hoc latet, quod mortuis bona viventium prodesse possunt. Quia hoc clarum est, quod bonum

A resurrectionis reservatur carni humanæ; et hoc perspicuum est, quod bonum orationis, quo a viventibus Deo pro mortuis supplicatur, animæ nihilominus reservatur humanæ. Quia hoc constat quod corporalis substantia aut de cadavere, aut de pulvere, aut de nihilo reparabitur; et illud certum est, quod interim spiritualis substantia bonis vivorum operibus adjuvabitur. Si enim omnino absque spe reparationis humana natura deficeret, sicut non esset unde repararetur, ita non esset unde adjuvaretur. Sed quoniam per resurrectionem constat eam in melius reformandam, non quidem per baptismum, sed per alia bona viventium opera, si pro ea facta fuerint, eam certum est adjuvandam. Illic plane hic sensus, hic intellectus est apostolicus: cui qui concordat, Catholicus; qui ab hoc discordat, hæreticus esse probatur. Hinc enim et sequitur: *Utquid et nos periclitamur omni hora? Quotidie morior per vestram gloriam, fratres (ibid.)*.

Vides, lector, Apostolum periculis suis quotidianæ mortis suæ paria fecisse baptismata eorum qui baptizabantur pro mortuis, hoc est, bona quæ faciebant vivi pro mortuis; non quidem quantum ad dignitatem, qua incomparabiliter opera sua illorum operibus præcellebant, sua opera eorum operibus paria fecit; sed quantum ad argumentum probandæ mortuorum resurrectionis spectabat, facta sua et illorum æquavit. Dixit enim inaniter baptizari vivos pro mortuis, si mortui non resurgerent; dixit inaniter se periclitari omni hora, si mortui non resurgerent; inaniter quotidie se mori, si mortui non resurgerent; inaniter se ad bestias pugnasse Ephesi, si mortui non resurgerent; et frustra hæc omnia vel similia facta fuisse vel fieri, si mortui non resurgerent. Quod si mortui resurgerent, neque se ista omnia frustra pati aut facere neque vivos qui pro mortuis baptizabantur, quantum ad intentionem, ut supra dictum est, pertinet, frustra pro mortuis baptizatos esse, quia et illa sua opera non tantum viventibus, sed et mortuis proderant, et aliorum viventium bona, quæ pro mortuis pie fiebant, absque dubio mortuorum saluti proficiebant. Huic argenteæ columnæ, hoc est splendide et forti apostolicæ sententiæ, operis D hujus ædificio firmiter innixi, et quod vivorum bona, si digni fuerint, mortuis prodesse valeant, inde probato, ad Actus ipsius apostoli et aliorum apostolorum sermo transiliat, et, adjuvante eo cuius causa agitur, de libro illo non Evangelio, sed evangelico, quod ex aliis astruit, verum esse ostendat. Vivebant certe in carne duo magni et summi apostoli Petrus et Paulus. Quorum primus, ut breviter dicam, viduarum precibus et lamentis Tabitham mortuam (Act. ix), alter lapsum de fenestra Eutychem (Act. xx), miseratus casum studiosi erga verbum Dei adolescentis, suscitavit. Vivebat, inquam, in carne Petrus; mortua erat quantum ad carnem Tabitha. Hoc ne quis dubitet, sancta illa Scriptura testatur. *Factum est, inquit, in diebus i-*

lis, ut infirmata, scilicet Tabitha, moreretur. Quam cum lavissent, posuerunt in cœnaculo. Quid dē Petro? Petrus, ait, ponens genua, oravit. Et post pauca: Cum vocasset, inquit, sanctos ac viduas, assignavit eam vivam (Act. ix). Quid de Paulo? Quidam, inquit, adolescens nomine Eutychus, ductus somno occidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus est mortuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus ait: Nolite turbari. Anima enim ipsius in eo est. Et versu interposito: Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime (Act. xx). Ecce vivens Petrus, ecce absque dubio mortua mulier. Ecce vivens Paulus, ecce absque dubio mortuus adolescens. Quia tamen Petrus ponens genua oravit, resurrexit mortua mulier. Et quia super hunc Paulus incubuit, eumque complexus est, resurrexit mortuus adolescens. Quid ultra queritur? Quid negatur vel dubitatur viventium bona defunctis posse prodese, cum tam sublimibus exemplis doceatur tantorum apostolorum precibus præscriptos mortuos surrexisse? Quis jam vel mussitare audebit frustra Ecclesiam pro mortuis orare, cum videat summos magistros ejus, et animas mortuorum ab oculis judiciorum Dei sedibus invisibiliter revocare, et ipsa eorum corpora visibiliter suscitare? Sufficit, sufficit plane, et hæreticis negantibus, et Catholicis dubitantibus, hoc etiam si aliud non esset exemplum, juste et Ecclesiam orare pro mortuis; et si hoc præcedens vita mortuorum exigit, ejus pias preces vel opera posse prodese mortuis.

Sed ne hæc gratia illis tantum magnis apostolis collecta videatur, accedant et inferiores, et eis similitum operum potestatem a Christo concessam, ipsum Evangelium jam loquatur. Accedant non tantum certe duodecim apostoli, sed et LXXII discipuli: et inter cætera quæ præcepta sunt, audiant a Christo: *Mortuos suscite* (Matth. x). Et ne his etiam solis tam mirandorum operum potentia data videatur, attendant hi cum quibus mihi sermo est, non specialem aliquorum, sed generalem universorum super his sententiam Domini: *Qui credit, inquit, in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet* (Joan. xiv). Ad quid istud? Ut ostendam mortuorum resuscitandorum potestatem non solum

A cisse cognoscatis, bona viventium mortuis posse prodessen equaquam aut vos, hæretici, negabitis, aut vos ultra, Catholici, dubitabitis.

Quod si opponitis in veteri Scriptura de Elia et Eliseo, in libris novæ gratiæ de Petro et Paulo tantummodo quod mortuos suscitaverint inveniri, respondendo in Canone quidem plura his exempla non legi, sed verba vel præcepta Domini, quæ præmissi, sufficientissime pro exemplis debere haberi. Quid enim? nunquid quando legitur Christus imperasse discipulis: *Mortuos suscite*; quando legitur de omnibus credentibus dixisse: *Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet*, non creditur resurrectionem multorum mortuorum per discipulos prædixisse? Nam si ab eis mortui suscitati non sunt, aut B quod præcepit Christus discipuli neglexerunt, aut quod præcepit non impleverunt. Sed ut ad unguem prosequar tergiversantes, concedo eos mortuos non suscitasse, sed affirmo quod vos, hæretici, negare non potestis, suscitandorum mortuorum potestatem plenissimam accepisse. Quod si acceperunt, revera aut uti, aut non uti potuerunt. Qui si ea usi sunt, mortuos suscitaverunt. Si ea usi non sunt, non quidem suscitaverunt, sed suscitare mortuos potuerunt. Horum quodlibet concedatis, quod affirmamus negare non potestis. Nam si mortuos suscitaverunt, utique præcepto Domini et bonis suis precibus suscitaverunt. Si non suscitaverunt, eodem ejusdem Domini præcepto, et eisdem bonis suis precibus suscitare potuerunt. Hoc quia constat, sicut C si mortuos suscitassent, bona eorum mortuis profuissent: ita et si non suscitaverunt, bona tamen eorum si voluissent, mortuis prodese potuerunt. Istis omnibus eo res pervenit, ut in accepta potestate suscitandorum mortuorum, sive suscitaverint mortuos, sive non suscitaverint, hoc ostendatur præcipulis sancti Evangelii testimoniis, bona quolibet viventium posse prodese mortuis. Sed falsum est tamen talem mortuorum resurrectionem Christum et præcepisse et prædixisse, et præcepta et prædicta impleta non esse. Multi enim et innumerabiles Christi discipuli exstiterunt, qui per universum orbem terrarum, inter alia infinita et stupenda opera sua, ea quæ a Christo de suscitandis mortuis jussa sunt D servaverunt, quæ prædicta fuerant impleverunt. Quibus cœlestibus et mirandis operibus, sapientiam mundi stultam facientes, potentiam mundi Deo subijcientes, a morte æterna homines eruerunt, vitæ sempiternæ, quam amiserant, restituerunt. Et quis eos enumerat? *Dinumerabo eos*, ait ille, *et super arenam multiplicabuntur* (Psalm. cxxxviii), quia a nullo mortalium numerabuntur. *Opera*, inquit Christus, *quæ ego facio, qui credit in me, faciet, ut inter alia mirabilia, quia ego suscito mortuos et ipse suscitet: Et majora, inquit, horum faciet*. O excellens gratia! o superabundans benignitas! Majora Christo Christianus faciet, majora Salvatore salvatus operabitur, majora Deo homo implebit. Quare hoc? *Quia ego ad Patrem vado* (Joan. xiv), quia a mundo cor-

paraliter recedo, quia mortalibus oculis præsentiā meam subtrahō, ne putet mundus quod cum præsentiā mea subtrahatur ei et gratia mea, ne aestimet me sui oblitum, quia se videt corporaliter derelictum, ne arbitretur me ex toto hinc abiisse; quia videt humanā formā in cœlum secessisse: Idcirco maiorem gratiā terris infundo, idcirco aliū Paracletum meis mitto, qui maneat cum eis in æternum (*ibid.*), qui eos doceat omnem veritatem (*Joan. xvi.*). Idcirco maiorem plenitudinem spiritualium munerum, idcirco maiorem efficaciam mirandorum operum eis largior, ut et de mea visibili absentia consolentur, et ad ardentē exoptandam æternam meam præsentiā multipliciter animentur. Ideo qui credit in me, non solum opera quæ ego facio et ipse faciet, sed et maiora horum faciet. Nam, ut de cæteris admirandis hominibus et mirabilibus eorum operibus taceam, nunquid non Eucharis, ab apostolo Petro ad prædicandam Germaniam directus, maiore miraculo quam Christus mortuum suscitavit? Suscitavit Christus quatrīduanum Lazarum, suscitavit Eucharis a Petro directus quadragenarium mortuum. Jacuerat exanimis Lazarus in sepulcro quatuor diebus; fuerat et hic mortuus in sepultura xi diebus. Maiora igitur fecit Eucharis quam Christus, sed quia hoc voluerat et dixerat ipse Christus. Quod quidem et de multis aliis dicere possem, sicut verbi gratia de sancto Frontone Petrogorensi et Maurilio Andegavensi episcopis. Quorum primus cum et ipse ab eodem sæpe dicendo Petro apostolo ad partes Aquitanicas mitteretur, Georgium socium jam ultra decem dies in via mortuum, per ipsius apostoli baculum de morte recepit. Alter vero longe post apostolorum tempora, puerum quem propter hoc etiam postea Renatum vocavit, septem annos integros jam in monumento habentem, excellentissimo miraculo suscitavit.

Quid hoc ad proposita? Ut ostendatur Christum hoc præcepisse, ut per vivos mortui resurgerent, et inde doceatur bona vivorum mortuos proculdubio juvare posse. Hæc de sacro Canone, præter id quod de Eucharis, Frontone, sive Maurilio, propter celebrem eorumdem sanctorum famam posui, maxime contra hæreticos, qui non nisi Canoni se dicunt credere, dicta sufficiant. Nam propter Catholicos, qui sanctos Patres et Ecclesiæ Dei doctores debita reverentia suscipiunt, ponenda mihi videntur ex eorum dictis et factis aliqua exempla et testimonia, ut qui fortasse hactenus eos minus studiose legerunt, amodo studiosius legant, eosque contra hanc etiam hæresim, ante multa sæcula vigilasse cognoscant. Propter Catholicos autem dixi, quia in quibusdam regionibus, etsi non multi, aliqui tamen esse dicuntur: qui etsi huic præmissæ veritati aperte, ut hæretici, non contradicunt, ex his tamen quæ cum aliis conferunt de ea dubitare se probant. Quorum ad hoc dubitatio dicitur processisse, ut consulti de his ab aliis tepide respon-

A deant, et tam in sacrificiis Deo pro mortuis offerendis, quam in elemosynis erogandis, et in cæteris pietatis operibus more ecclesiastico exercendis, aut deficiant, aut languescant. Istos nec hæreticos vocare debeo, quia in his nec publice, nec pertinaciter Ecclesiæ resistunt. Sola enim pertinacia, Ecclesiæ doctrinæ resistens, hæreticum facit; nec secure fideles nominare audeo, quia erga statuta ecclesiastica languere vel tepere conspicio. Sunt equidem innumerabiles et diversissimæ diversarum Ecclesiarum ad unam catholicam pertinentium consuetudines, ut pene tanta sit varietas usuum, quanta multiplicitas Ecclesiarum. Sed non damnat aliquem diversa institutio, quæ et veræ fidei inservit, et charitatis compaginem non dissolvit. Ubi vero aut fides B læditur, aut charitatis unitas periclitatur, si occulte sit, damnable est; si publice, damnable simul et hæreticum est. Istud ad hoc intuli, ut qui bona vivorum mortuis, qui digni sunt, prodesse denegat, non ad eam, quam præmisi, bonorum usuum varietatem, sed ad communis fidei læsionem pertinere cognoscat. Et quia hoc ad læsionem fidei pertinet, sicut publica pestis hæretica expellenda, sic occulta languentium passio, si poterit fieri, remediis medicinalibus est curanda. Medicinalia autem remedia, Patrum catholicorum exempla et monita dico, ut quæ hæreticis prodesse non possunt, a quibus non audiuntur, prosint vel istis a quibus suscipiuntur. Nam non parvum vel in regno cœlorum vel in Ecclesia Dei locum doctores tenent Ecclesiæ Dei, cum C vel de regno cœlorum, vel de Ecclesia Dei dicat ipse Deus: *Qui fecerit et docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum* (*Matth. v.*); et Apostolus in Epistola ad Corinthios, in sublimi, hoc est, tertio post apostolos et prophetas gradu, eos constituit, cum dicit: *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum* (*I Cor. xii.*). Audite igitur quicumque talium aliquid animo versatis, audite magnos sanctos, et post apostolos et prophetas præcipuos doctores Ecclesiæ; et si filii eorum estis, patribus; si discipuli, magistris acquiescite. Nec quamlibet acutos, quamlibet subtiles intellectus vestros præpostero ordine eorum velitis sensibus anteferre, quia, ut Veritas ait, *perfectus omnis erit, si sit sicut magister ejus* (*Luc. vi.*). Nos tamen quoniam, prout res ipsa patitur, brevitati operam damus, nequaquam de omnibus qui in Ecclesia celebre nomen doctorum obtinent, et quos vel Græcos, vel Latinos testes habere possemus, exempla posuimus. Sufficere namque debere iudicavimus, si illorum tantum qui in arce Latinitatis, cujus linguæ homines sumus, auctoritate et scientia cæteris eminent, testimonia producamus.

Beatus ergo Ambrosius Mediolanensis episcopus, quem, sicut de ipso antiquitus dictum legitur, *ne irimicus quidem unquam ausus est reprehendere*, in sermone quem De obitu magni Theodosii impera-

toris ad populum habuit : *Dilexi*, inquit, virum, qui *A* me in supremis suis ultimo spiritu requirebat. *Dilexi*, et præsumo de Domino quod suscipiat vocem orationis meæ, qua prosequor animam piam. Et post aliqua : *Conteror corde*, quia ereptus est vir, quem viz possumus invenire. Sed tamen tu solus, Domine, invocandus es, ut eum in filiis repræsentes. *Da requiem, Domine, perfectam servo tuo Theodosio, requiem illam quam præparasti sanctis tuis. Illo convertatur anima ejus unde descendit, ubi mortis aculeum sentire non possit, ubi cognoscat mortem hanc non naturæ finem esse, sed culpe.* Item post modicum : *Dilexi*, inquit, et ideo prosequor eum usque ad regionem vivorum; nec deseram, donec fletu ac precibus inducam virum, quo sua merita vocant, in montem Domini sanctum. In libro autem, quem De consolatione Valentiniani et Gratiani imperatorum scripsit, orans pro ipso Valentiniano in bona fide defuncto : *Ne, quæso, ait, Domine, a fratre sejungas, nec jugum hoc pie germanitatis abrumpe. Dona patri filium, fratri germanum suum, quorum utrumque imitatus est : alterum fide, alterum devotione pariter atque pietate.* Et post aliqua : *Et hæc*, inquit, adhuc intercessionem adscisco, cui remunerationem præsumo? *Date* manibus sancta mysteria, pio requiem ejus poscamus affectu. *Date sacramenta celestia. Animam piam nostris oblationibus prosequamur. Extollite, populi, mecum manus in sancta, ut eo saltem munere, vicem ejus meritis rependamus.* Non ego floribus tumulus ejus aspergam (Cant. 1), sed spiritum ejus Christi odore perfundam. Spargant alii plenis lilia calathis, nobis Christus est lilius : hoc reliquias ejus sacramento, hoc ejus commendo gratiam. Nunquam ego piorum fratrum separabo nomina, vel merita discernam. Scio quod Dominum commemoratio ista conciliet, et copula ista delectet. Dehinc post plurima : *Beati*, inquit, estis ambo, si quid meæ orationes valebunt. Nulla dies vos silentio præteribit, nulla inhonoratos vos mea transibit oratio. Nulla nox non donatos aliqua precum mearum contextione transcurrat. Omnibus vos oblationibus frequentabo. Idem in libro primo De excessu fratris sui Satyri : *Fleverunt*, ait, pauperes, et, quod multo pretiosius est multoque uberius, lacrymis suis ejus delicta laverunt. *Illæ* sunt lacrymæ redemptrices, illi gemitus qui dolorem mortis abscondunt. Ille dolor, qui perpetuæ ubertate lætitiæ, veteris sensum doloris obducit. Item in fine libri ejusdem : *Tibi*, ait, nunc, omnipotens Deus, innoxiam animam commendo, tibi hostiam meam offero : cape propitiis ac serenis fraterno munus, sacrificium sacerdotis. In secundo autem libro : *Nos quoque ipsi*, inquit, natales dies defunctorum obliviscimur, et eum, quod obierint, diem celebri solemnitate renovamus. Et in eodem post aliqua parentes ad eleemosynas pro defunctis filiis faciendas exhortans : *Nec tu*, inquit, perdidisti hæredem, quem adjuvas cohæredem. *Habes qui tibi repræsentet hæredem. Da pauperi quod debetur hæredi*, ut non solum maternæ aut patriæ senectutis, sed etiam vitæ propriæ sit superstes. Plus successoris tuo

A mortuo relinques, si portio ejus non ad luxum presentium proficiat, sed ad pretium futurorum. Ecce magnus et per totum orbem Christianum nominatus Ambrosius, non solum orare et eleemosynas facere pro defunctis fidelibus docet, sed etiam ipse orat, sacrificia offert, lacrymas fundit, et, ut idem hic fatetur, anniversaria celebrat quatenus tanta sacerdotis Dei tuba hæretica impietas increpata ulterius mutire non audeat.

Gloriosus vero, ac post Paulum apostolum singularis magister Ecclesiæ Augustinus, cum Paulini quæstionibus de cura pro mortuis agenda responderet, inter alia multa, quæ ibi ad hujus rei assertionem valde probabilia, diserta atque fortissima scripsit : *Genere*, inquit, vitæ, quod gessit quisque per corpus, efficitur ut prosint vel non prosint quæcunque pro illo pie fiunt, cum reliquerit corpus. Ita fit ut neque inaniter Ecclesia, vel suorum cura, pro defunctis quod potuerit religionis impendat; et tamen ferat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit. Dehinc post pauca : *Cum itaque*, inquit, recolit animus, ubi sepultum sit charissimi corpus, et occurrit locus, nomen martyris venerabilis, eidem martyri animam dilectam commendat recordantis et precantis affectus. *Qui videlicet affectus, cum defunctis a fidelibus charissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est his qui, cum in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt.* Nec sunt prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendæ pro omnibus in Christiana et catholica societate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum suscepit Ecclesia, ut quibus ad ista desunt parentes aut filii, aut quicunque cognati vel amici, ab una eis exhibeatur pia matre communi. Et si non possit religiosus animus, ubi eligit humare quem diligit, nullo modo tamen debet a supplicationibus necessariis in ejus commendatione cessare. Nec æstimemus ad mortuos, pro quibus curam gerimus, pervenire, nisi quod pro eis sive altaris, sive orationum, sive eleemosynarum sacrificiis solemniter supplicamus. Quamvis non pro quibus fiunt omnibus prosint, sed eis tantum, a quibus, dum vivunt, comparantur ut prosint. Sed quia non discernimus qui sint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere, ut nullus eorum prætermittatur, ad quos hæc beneficia possint vel debeant pervenire. In libro quoque Enchiridion, quem ad Laurentium scripsit : *Neque negandum est*, inquit, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ quæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt qui, cum viverent, hæc sibi ut postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus ut non requiratur ista post mortem, nec tam malus ut ei non prosint ista post mortem. Est et talis in bono, ut hæc non requiratur. Et est rursus talis in malo, ut nec his valeat adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari..... Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt ad-

versa sententiæ, qua dictum est : « Omnes enim A
astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquis-
que prout gessit in corpore, sive bonum, sive malum
(Rom. xiv; II Cor. v); » quia etiam hoc meritum
sibi quisque, dum viveret, comparavit, ut ei possint
istæ prodesse. Cum ergo sacrificia, sive altaris, sive
quarumcunque eleemosynarum, pro baptizatis defun-
ctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum
actiones sunt, pro non valde malis propitiationes
sunt; pro valde malis, etiam si nulla sunt adju-
ncta mortuorum, qualescunque tamen vivorum con-
solationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc
prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior
fiat ipsa damnatio. Sed et in libris Confessionum
quid de hac re tantus homo Dei senserit, cum vi-
tam et obitum beatæ matris suæ narraret, lucidis-
sime expressit, inter alia sic referens : Cum ecce,
ait, corpus elatum est, imus, redimus sine lacrymis.
Nam neque in eis precibus quas sudimus cum offerre-
tur pro ea sacrificium pretii nostri, jam, juxta sepul-
crum cadavere posito, flevi. Deinde in fine orationis
quam pro eadem matre defuncta in eodem libro af-
fectuosissime fudit : Inspira, inquit, Domine meus,
Deus meus, inspira sennis tuis, fratribus meis, filiis
tuis, dominis meis, quibus et voce, et corde, et litteris
servio, ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare
tuum Monica famulæ tuæ, cum Patricio quondam
ejus conjuge, per quorum carnem introduxisti me in
hanc vitam. Meminerint cum affectu pio parentum
meorum in hac luce transitoria, et fratrum meorum
sub te patre in matre catholica, civium meorum in
æterna Jerusalem, cui suspirat peregrinatio populi
tui ab exitu usque ad reditum; ut quod illa a me po-
poscit extremum, uberius ei præstetur in multorum
orationibus, tam per confessiones quam per orationes
meas.

Quid autem beatus et magnus papa Gregorius de
hoc vel scripserit, vel dixerit, vel ipse in suo mona-
sterio Romæ fecerit, quoniam et Vita ejus, et Homi-
liæ, et Dialogus ejus, ab innumerabilibus minusque
etiam eruditissimis ac simplicibus fratribus, quotidie ac
pene sine intermissione et recitantur et audiuntur,
et leguntur, et intelliguntur, non nobis videtur ne-
cessarium per singula enarrare. Verumtamen Pau-
linum beatissimum Nolanum episcopum, quem et D
ipse magnus Gregorius Patrem antiquum nominat,
et de quo rem mirabilem ac singularem in suo Dia-
logo refert, qui etiam supradictorum patrum Am-
brosii et Augustini contemporaneus, notusque ac
familiaris exstitit, nullatenus intermittam; et quid
in suis epistolis, quas ut vir, teste præmisso papa
Gregorio, exterioribus quoque studiis eruditus ad
diversos scripsit, de beneficiis quæ pro defunctis
fidelibus in Ecclesia fiunt senserit, verba ipsius po-
nendo edisseram, ut videlicet tantorum quatuor
sanctorum et episcoporum, id est Ambrosii, Angu-
stini, Gregorii, Paulini testimonio, vice quatuor
evangelistarum, qualem ab antiquo sententiam de
hoc unde agimus, universalis Ecclesia teneat, vel

tenere debeat, tam futuris quam presentibus Chri-
stianis, auctoritate clarissima elucescat.

Ait igitur antiquus et nobilis Paulinus, in epistola
ad Delphinum Burdigalensem episcopum, suum sci-
licet spiritualem in baptismo patrem, rogans eum
orare pro quodam fratre suo carnali defuncto, qui
moriens minus provide, quantum ad animam, res
suas disposuerat. Breves, inquit, sanctæ affectionis
tuæ litteras, magno affectu nobis copiosas, in toto
quo desideravimus corde suscepimus. Sed quia omni
rei tempus est, nunc in tempore contristationis, tem-
pus etiam breviandi sermonis esse visum est. Contris-
tatos autem nos vehementer satemur, non tam de
obitu corporali fratris nostri, quantum de negligentia
ejus spirituali, qua relinquendarum istic potius cu-
rarum quam providendorum illic remedium mem-
or, posthabenda præposuit, et præponenda postha-
buit : quem oportuerat et illa potiora pro se cu-
rare, et hæc temporalia pro filiis non prætermi-
tere. Unde petimus ut paterna affectione huic no-
stro dolori compatiens meminisse digneris, et
illum quondam spiritualem tibi filium gratia Dei
fuisse progenitum, et ideo tuæ specialiter curæ hanc
esse causam, ne pietatem tuam quæ nobis filiis glo-
riabatur, dilapidata hæreditariæ portionis substantia
confundamus, sed potius ut orationibus tuis condone-
tur tibi, ut et illius animam vel de minimo sanctilia-
tis tuæ digito distillans refrigerii gutta respergat, et
nobis dum tempus est, recurrentibus ad te, divina
misericordia te interveniente succurrat. Idem in epi-
stola ad Amandum episcopum, de eadem, et pro
eadem re : Sermo, ait, vester dulcedinem simul ac vi-
gorem verbi celestis tenet, et nobis ministrat, ut nos
etiam vestræ prudentiæ sale condiamur. Et ideo nos
quoque imitabimur in hac epistola parcimoniam ser-
monis vestri, et si plenitudinem sensus non valemus
imitari, hoc tantum respondentem, quod præcipua
cum hæc scriberemus cura nobis erat, ex recenti do-
lore fraternæ divulsionis : quem etsi temporaliter ab
hoc sæculo sciamus assumptum, tamen ea verius cau-
sa obisse lugemus, quia ex his quæ gesta ab ipso in
finem vel ordinata sunt, peccatis magis nostris quam
vobis congrua egisse perspeximus, ut mullet ad Do-
minum debitor transire quam liber. Ob hoc impense
rogamus, ut quasi frater, quod nobis in Domino esse
dignaris, unanimis fratres juvenis, et hanc meritis
fidei tuæ mercedem accumules; ut pro eo infirmitati
nostræ compatiaris, et orandi labore conspires : ut
miserator et misericors Dominus, qui facit omnia
quæ vult in celo, et in terra, et in mari, et in aby-
ssis (Psal. cxxxiv), refrigeret animam ejus stillicidiis
misericordiæ suæ per orationes vestras. Quia sicut
ignis accensus ab eo ardebit usque ad inferos deor-
sum (Deut. xxxii), ita procul dubio etiam ros in-
dulgentiæ ejus inferna penetrabit, ut roscido pietatis
ejus lumine in tenebris ardentibus æstuantem refrigeren-
tur. Ora et pro nobis, ne in peccatis nostris moriamur.
In epistola vero quam ad Pamachium urbis Romæ
senatorem, super uxoris obitu consolatoriam scri-

psit, prædicans ac summis laudibus efferens quam A in pauperes pro requie defunctæ conjugis eleemosynam prædictus senator erogare studuerat : Veniam, inquit, ad prædicationem operum tuorum, et ad pios actus de lacrymarum sanctitate [siccitate] transibo. Sua enim cuique parti debita persolvisti, lacrymas corpori fundens, eleemosynam animæ infundens. Vere conscius veritatis, et filius lucis. Ubi mortem sciebas esse, flevisti, ubi vitam credis, operatus es; vacuis inaniam, vivis viva dependens. Dehinc post multa talia et his similia, epistolam in laude pii operis claudens : *Habes, inquit, jam in Christo magnum tui pignus, et ambitiosum suffragium : conjugem scilicet, quæ tibi tantum gratiæ in cælestibus parat, quantum tu illi in terris opulentæ suggeris. Non illam, ut dixi, cassis lucibus honorans, sed viciis muneribus accumulans, quibus illa nunc gaudet. Jamque illi hujus operis tui usus in fructu est, cujus adhuc tibi munus in semine. Jam honoratur tuis illa meritis, jam pascitur tuis panibus et affluit tuis opibus. Non eget alienæ manus digito refrigerari, propriis ipsa digitorum suorum roribus, id est dextræ tuæ operibus infusa. Non æque ampla dote nubentem locupletaveras, ut nunc ditificas quiescentem. Quantam tunc partem tuorum munerum cepit, cum eo solo quod poterat induere frueretur? Nunc quantumcumque contuleris, totum simul omnium sensuum voluptate dives anima possidebit. Beata cui tam numerosa apud Christum suffragia sunt, et cujus caput tam multiplex ambit illustrium corona gemmarum, non alienis intexta floribus, sed domesticis corusca luminibus!*

Nec certe sanctum presbyterum Hieronymum nobis ullo modo deesse patiemur, ut scilicet singularis eloquentiæ spiculis, sicut olim antiquorum, sic etiam nostri temporis hæreticorum pectora venenata transfodiat. Qui cum ad eundem supra nominatum Pamachium senatorem, eodem tempore et super eadem causa, consolatoriam epistolam scriberet, eleemosynam pro defuncta conjuge factam solito eloquii splendore multipliciter extollens, inter cætera sic ait: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, et dolorem pectoris his officiis consolantur. Pamachius noster sanctam, favillam ossaque veneranda eleemosynæ balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus sovet cineres quiescentes, sciens scriptum: Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum (Eccli. iii.).*

Hæc igitur, et his similia sancti doctores Ecclesiæ dicentes, quid aliud quam bona vivorum mortuis prodesse, luce clarius ostendunt, et impiam hæresim divini verbi gladio trucidantes, etiam nostrorum quorundam, quos supra tetigimus, circa pietatem languentium somnolentiam reprehendunt? Caveat ergo quisquis est, ne nimium sibi ipsi justus, contra hanc pietatis et misericordiæ doctrinam, non sine Spiritus sancti auctoritate tantis ante nostrâ tempora sæculis ac universa Ecclesia unanimiter susceptam, et pia consuetudine roboratam,

ulterius cogitare vel disputare audeat, ne et aliorum erga defunctos fratres misericordiam, sua nimis restricta justitia impediatur, et cum ipse forte indigne existat. Beati enim, sicut longe superius a Domino dictum commemoravimus, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur (Matth. v).

Hinc ad partitionis nostræ ultimam particulam stylus festinet, et sicut bona vivorum mortuis posse prodesse ostendit, sic mortuorum bona viventibus proficere posse, demonstrat. Refert præmissis secundum Machabæorum liber, bellicosum illum, Deoque fidelem Judam Machabæum, cum Nicanore pagano principe dimicaturum, oratione divina et constanti ad pugnam exhortatum esse socios; et inter cætera somnio dicto belli præcedente viso, ad spem victoriæ multo magis animasse. Erat autem, ut Scriptura loquitur, hujusmodi visus: *Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum, et benignum, verecundum visum, modestum moribus et eloquio decoratum, et qui apuero in virtutibus exercitatus sit, videbat manus protendentem orare pro omni populo Judæorum. Post hæc apparuisse et alium virum ætate et gloria mirabilem, et magni decoris habitudinem circa illum. Respondentem vero Oniam, et dixisse: Hic est frater amator, et populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo et universa sancta civitate, Jeremias propheta Dei. Extendisse autem Jeremiam dexteram, et dedisse Judæ gladium aureum, dicentem: Accipe sanctum gladium, munus a Deo, in quo dejices adversarios populi mei Israel (II Mach. xv).* Quo ergo exemplo, quod bona mortuorum viventibus prodesse valeant, clarius elucere potuit? Nonne tibi videtur quicumque hæc legis, visionem hanc bono viro illi Judæ Machabæo idcirco ostensam, ut more consueti per tempora Judaica docerentur tempora Christiana? Nunquid non advertis divinam arcem sapienter suis omni tempore providentem, ea visione et suis Judæis eo tempore victoriam de hostibus contulisse, et suis Christianis nostro tempore triumphum de resistentibus providisse? Ecce orat justus, et jam pro justitia Jerosolymis occisus sacerdos Onias; ecce orat sanctus et pro veritate in Ægypto lapidatus propheta Jeremias. Orant certe justii isti jam mortui Deum pro Judæis adhuc viventibus, et non est credendum preces sanctorum mortuorum posse prodesse viventibus? Necesse est ergo ut aut cedatur libro qui divinus esse creditur, et in eo suscipiantur ista; aut si Ecclesiæ sumpta auctoritate iste rejicitur, in illo rejiciantur et ista. Sed si Ecclesiæ auctoritati istum suscipienti defertur, necessario a fidelibus suscipietur. Quod si admissus fuerit, in illo etiam dicta visio admittetur.

Sed forte aliquis hoc somnium fuisse, et ut vana somnia contemnendum esse causabitur. Non aego plane, sicut sæpe vana somnia, sic sæpe esse etiam contemnenda. Nec immemor sum Sapientiæ quæ dicit. *Multas curas sequuntur somnia (Eccli. v).*

Nec mente excidit Deuteronomii præceptum, quo dicitur : *Non augurabimini, nec observabis somnia* (Levit. xix). Sed sicut non semper vera, ita non semper falsa; sicut non semper approbanda, ita non semper reprobanda somnia esse confirmo. Quod profecto nemo sanæ mentis negabit, quicunque Pharaonis (Gen. xli) et Nabuchodonosoris (Dan. ii, iv) regum, quicunque Joseph de Genesi (Gen. xxxvii) et Joseph de Evangelio (Matth. i) recordatus fuerit. Scrutetur insuper omnem historiam veteris et novæ legis, et si vel unum in ea somnium vanum esse invenerit, cuncta absque exceptione somnia vana esse dijudicet. Sed forte effectus victoriæ non est subsecutus, ideoque visio contemnenda. Non ita est. Victus est enim in crastino a populo Dei paganus exercitus, et aureo gladio præclarum victoriæ triumphum signante, cum ipse prostratus, caput ejus truncatum, dextera superba præcisa, lingua blasphema evulsa, et frustatum in pastum avibus data. Et licet propositum exemplum ad ostendendum quod mortuorum bona viventibus possint prodesse, plene sufficiat, accedat tamen et apostolicæ revelationis, quæ Græce Apocalypsis dicitur, dignius testimonium, et inde mortuorum querelas de viventibus factas, et a Deo in æternum vivente exauditas, veridica relatione demonstret. Cum aperuisset, inquit, *Agnus sigillum quintum, vidi sub altare Dei animas intersectorum, propter verbum Dei, et propter testimonium quod habebant, et clamabant voce magna dicentes : Usquequo, Domine, sanctus et verus, non judicas, et vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* (Apoc. vi.) Et quid sequitur? *Datæ sunt illis singulis stolæ albe* (ibid.) Sed quid responsum est? *Dictum est illis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleantur conservi eorum, et fratres eorum qui interficiendi sunt sicut et illi* (ibid.). Cernis, lector, dilatas quidem, sed exauditas a Deo querelas martyrum sanctorum? Mortui tamen erant illi qui querebantur, vivebant de quibus querebantur. Unde ut illi mortui ostendantur, animæ intersectorum clamasse dicuntur. Et ut isti viventes præbentur, habitantes in terra vocantur. Mortui ergo qui de viventibus conqueri potuerunt, pro viventibus si voluerint rogare non potuerunt? Licebit eis conqueri, et non erit licitum deprecari? Vindictam sanguinis poterunt exigere, et pro mitiganda scelerum vindicta non poterunt exorare? An eam libertatem orandi quod justum fuerit amittent sancti in cælo, quam nec perditus dives perdidit in inferno? Ardebat ille in flammis infernalibus, et pro parentibus, qui adhuc in mundo vivebant, orabat; ac licet dignus non fuerit exaudiri, potuit tamen pro eorum salute Abraham deprecari. Indicat hoc responsio Abraham ad ipsum, quod, quamvis justum non fuerit ut ille audiretur; non tamen esset contra justitiam ut pro viventibus justus quilibet precaretur. Non enim dixit ei: Tace, orare non debes, non es exaudiendus, nec etiam audiendus; sed rationem reddens petenti ut

A mitteret Lazarum in domum patris sui, ut testaretur fratribus suis, ne et ipsi venirent in locum illum tormentorum, subjunxit: *Habent Moysen et prophetas, audiant illos* (Luc. xvi). Ac si diceret: Si Moysen et prophetas audiunt, non venient in locum hunc tormentorum. Cumque ille repeteret: *Non, Pater, sed si quis ex mortuis iterit ad eos, penitentiam agent* (ibid.); rursus eum ratione repelleus Abraham, ait: *Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexit, credent* (ibid.).

Non exaudivit ergo Abraham divitem deprecantem, quia exaudiendus non erat, sed quia hanc ratione, non imperio repulit, quod aliquando pro viventibus exaudiri possent mortui, indicavit. Scio equidem, nec adeo brutus sum, ut tam aperta non videam, tam clara non intelligam, alio modo hic positos, alio hinc translatos sanctos Deum pro aliis deprecari, quia hic in orantibus pro salute aliorum sanctis, est pietas juncta miseriæ, ibi misericordia nihil detrahens gloriæ. Communicat justus hic quodammodo aliorum miseriis, quando misericorditer orat pro miseris; sed postquam miseria commutatur in gloriam, non potest fundi miseranda oratio, quam comitatur incommutabilis beatitudo. Non est igitur necesse eos genua flectere, non lacrymas fundere, non fundendo verba multiplicia laborare, qui in civitate illa, quæ propter singularem pretiositatem auro mundo, quæ propter lucifluam perspicuitatem vitro mundo comparatur (Apoc. xxi), sicut pii affectus Deo noti sunt, sic eos Deo exaudiente, sola sui representatione quibuslibet dignis subveniunt. Qui quoniam jam nihil velle possunt, quod a Dei discordet justitia, statim pro aliis eorum exauditor misericordia. Hoc igitur modo non misero, sed beato, ibi sancti orant pro aliis, ubi eorum oratio sanctum est desiderium, ubi precum exauditiō est indultum beneficium. Hinc illa cœlestis, et beata a spiritu Dei in Ecclesiam derivata est consuetudo, ut quos vere sanctos et Deo conjunctos æstimat, adhuc in præsentī agone desudans Ecclesia, ut sibi subveniant, interpellat. Inde assidue preces, inde frequentes litanie, inde continuata supplicatio: quibus omnibus non solum Deum repropitiari sibi supplicat, sed et sanctos, ut impetrare hoc eis mediantibus possit, exorat. Hac sua auctoritate et sancta consuetudine, cui ab antiquo orbis universus nullo contradicente cessit, hoc admonet, nec præcipit, hoc suadet credere, bona scilicet mortuorum viventibus posse prodesse, dum se suosque in carne viventes beatis mortuis assidue non desinit commendare. Intelligit Christo suo docente instructa, mortuos illos quibus supplicat, Deo vivere, cum audit eum sumpto de Exodo testimonio in Evangelio dicentem: *Deus non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei* (Exod. iii; Luc. xxii). Recordatur et sanctos antiquos, mortuorum meritis Deum viventibus repropitiari postulasse, sicut in eodem pro idololatra populo Deum deprecans Moy-

ses dicit : *Quiescat ira tua, Domine, et esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac et Israel servorum tuorum (Exod. xxxii).* Ecce Moyses bonis meritis Abraham, Isaac, et Israel mortuorum Deum populo repropitiare contendit et obtinet : et quod bona mortuorum aliquando viventibus possint prodesse, docet. Accedat huc et ipsa vox Domini, dicatque Salomoni peccanti : *Quia habuisti hoc apud te, et non custodisti pactum meum, et præcepta mea quæ mandavi tibi, disrumpens scindam regnum tuum, et dabo illud servo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum. De manu filii tui scindam illud. Nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo, propter David servum meum, et Jerusalem quam elegi (III Reg. i).* Itemque per Ahiam Silonitem prophetam : *Non auferam regnum de manu ejus, sed ducem ponam eum cunctis diebus vite sue, propter David servum meum quem elegi, qui custodivit mandata mea, et præcepta mea (ibid.).* Et versu intermisso : *Filio autem ejus dabo tribum unam, ut remaneat lucerna David servo meo cunctis diebus eorum me, in Jerusalem civitate quam elegi, ut esset nomen meum ibi (ibid.).* Et quis tam lucidæ veritati recalcitrare audebit? Ecce peccanti, imo quod omnibus peccatis deterius est, idololatræ Salomoni justitia patris mortui regnum reservat, et ne cunctis diebus vite ejus saltem imminuat, excusat. Filium quoque ejus, totamque in æternum progeniem, ne ex toto a regno decidat, defendit; eique regiam et perennem potestatem, præcelsis meritis etiam delinquenti conservat. Et quæ sunt merita illa? *propter David, ait Deus, servum meum quem elegi, qui custodivit mandata mea et præcepta mea.* Ecce quia custodivit David mandata Dei, et præcepta Dei, non solum sibi profuit, sed et filiis et hæredibus suis regalem, ut dixi, potentiam apud Deum, etiam peccantibus ipse mortuus conciliavit. Exclusa est ergo dubietas, et sacris oraculis infidelitas omnis explosa, ut si patriarchis, si prophetis, si Deo ipsi creditur, quod mortuorum bona viventibus prodesse valeant, a nullo ulterius dubitetur.

Veniat tamen in tribus illis nominatis pueris Hebræis medius Azarias; et quid in fornace Babylonica constitutus, eamque potenti virtute exsuperans de his senserit, attestetur. *Ne quæsumus, inquit, Domine, tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, et ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum (Dan. iii).* Ecce hi in tanto periculo positi, igneis globis et flammarum volumine circumsepti, horrendam mortem suam non de proximo expectantes, sed præsentem intuentes, nullum sibi tutius refugium, quam sanctorum mortuorum merita credunt, eisque non tantum sibi ab ignibus ereptionem, sed et sibi, et toti generi suo ab instanti captivitate et miseriis implorant liberationem. Et ut ostenderet Deus bonorum mortuorum merita,

A vivorum posse pericula mitigare : tam fide sua quam meritis sanctorum mortuorum, quos invocaverant, et illos illasos cum vestibus intactis ab ignibus eripuit, et quid de mortuorum meritis vivi sentire deberent, monstravit. Idem et boni qui tunc temporis in Judæa erant Judæi, fratribus suis per Ægyptum constitutis, in exordio superscripti Machabæorum libri, sic mandant. *Bene faciat, inquit, vobis Deus et meminerit testamenti sui, quod locutus est ad Abraham, Isaac, et Jacob servorum suorum fidelium (II Mach. i).* Ac si diceret : *Ut vobis viventibus Deus bene faciat, meminerit bonorum illorum mortuorum, Abraham, Isaac, et Jacob, et tam pacto testamenti sui quam meritis ipsorum, dei vobis cor ut colatis eum, et faciatis ejus voluntatem corde magno, et animo volenti. Adaperiat cor vestrum in lege sua, et in præceptis suis, et faciat pacem. Exaudiat orationes vestras, et reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo.* Ista certe omnia bona vobis viventibus illorum mortuorum bonis meritis faciat, et quod bona mortuorum sæpe viventibus prodesse possint, ostendat. Habentur his quæ posui exemplis, in sacris Litteris multa similia; sed quia hæc legentibus plene sufficere posse putavi, ne insuper plus nimio multiplicata tedium generent, ea ponere recusavi. Auctoritate igitur, quæ maxime in divinis præcellit et ratione, quæ tam in divinis quam in humanis bonum a malo, justum ab injusto, verum a falso discernit, sufficiens probatum, et tam hæreticis quam Catholicis persuasum esse arbitror : quod sicut partitionis præmissæ membra se habent, bona vivorum vivis, bona mortuorum mortuis, bona vivorum mortuis, bona mortuorum vivis aliquando possint prodesse, næ juste vel rationabiliter hoc aliquem posse negare.

Quæ cum ita sint, et ego, teste conscientia mea ad utilitatem Ecclesiæ Dei, cui quod possum debeo, hoc scribere decreverim, utpote in cujus gremio ab utero educatum me esse scio, et sub cujus fidei atque charitatis alis me salvandum, et ad ea quæ spero quandoque sublevandum esse confido, rogo lectorem, moneo auditorem, ut quod pro utilitate, ut dixi, Ecclesiæ scribere volui, utiliter legant, salubriter audiant. Ad quid hoc dixi? quia ut ipse expertus sum, sicut sunt quidam nimium diffidentes, ita sunt quidam nimium confidentes; ita ut et illi desperatione sua, et isti nimia, ut sic dicatur, apæ sua, vel periclitari, vel prorsus a salute excidere videantur. Nam sicut illi contra quos ego, hæretici bona vivorum mortuis nullo modo prodesse astruunt, sic isti quos noto, nimium, si dici potest, Catholici, de bonis, quæ ab Ecclesia viventium pro mortuis sunt, inordinate præsumunt. Adeo autem quidam talium inordinate præsumunt, ut confidentes in his vel precibus piis, vel operibus bonis quæ a viventibus pro mortuis sunt, ipsi a præcium et operum bonorum fervore tepescant; et quod ad universorum salutem institutum est, in suam decepti perniciem vertant. Ibi plane de antidoto venenum, de sa-

lute exitium, de vita mortem, stulto sibi commercio amunt, et cum Apostolus dicat : *Expectantes beatam spem* (Tit. II); et : *Spe salvi facti sumus* (Rom. VIII), cum spe salvari debuerint, contra spem spe pereunt, quia qualiter uti spe debeant, non attendunt. Non attendunt sane, quod non alienis bonis, sed propriis operibus, præcedente et comitante gratia, vita principaliter acquiritur æterna. Principaliter autem dixi, quoniam tanta viventis propria saltem debent esse merita, ut ei jam mortuo prodesse debeant aliena. Prodesse vero non poterunt, nisi tanta fuerint viventis bona, ut eis tam iuste quam misericorditer vita debeatur æterna. Nam si ad vitam æternam gratia Dei, et subsequentibus meritis prædestinatus est, utique in libro vitæ ascriptus est. Quod si in libro vitæ ascriptus est, juxta Salvatoris verba, Filius Dei, et filius resurrectionis est (Luc. XX). Hoc quicunque obtinet, fide, quæ per dilectionem operatur (Gal. V), hoc obtinet. Fide ergo et dilectione hoc eum dum vivit, oportet agere, ut ad filios Dei et hæredes pertineat vitæ æternæ. Hoc postquam habuerit, si in hoc statu ex hac luce migraverit, poterunt quamlibet aliam ejus imperfectionem multimoda viventium bona perficere, ea quæ purganda remanserant purgare, et ad expiandas, vel levandas gravioris purgationis penas, et ad eradendam omnem reliquorum peccatorum rubiginem adjuvare. Nam preces vivorum omnimode perditam mortuorum substantiam restaurare non possunt; deformatum vero speciei decorem, integra permanente substantia, reformare possunt. Perditam autem substantiam mortuorum, perditos pro suis criminibus homines; deformatam vero speciem vocavi, imperfectos peccatis levioribus homines. Dixi substantiam perditam non posse restitui, hoc est damnatos homines, nullo viventium bono salvari. Dixi deformatum speciei decorem posse reformari, hoc est reos non de criminalibus, sed de venialibus peccatis mortuos, per viventium bona velocius saluti posse restitui. Sciat ergo mortuus, tunc sibi viventium bona posse prodesse, si ex vita præterita meruerit particeps esse vitæ æternæ. Tunc enim quæcunque illum ad eam adipiscendam adhuc impediunt, et orationibus et piis operibus vivorum removeri per largam Dei misericordiam poterunt. Quod si, dum hinc exivit, ad eos qui hereditatem capiunt salutis pertinere non meruit, jam de viventium bonis sibi blandiri non poterit : qui, dum viveret, infra prædestinatorum numerum computari non studuit. Ne igitur male diffidat, vel insuper etiam pejus confidat, dum vivit et licet, hoc promereri laboret, ut si hinc imperfectus transierit, mereatur alienis operibus adjuvari, imo (quod melius est) ea vivus agere studeat, ut mortuus viventium bonis non egeat.

Contra id quod dicunt Deo non esse cantandum.

Jam vero ad illud quod addunt hæretici, irrideri scilicet Deum cantibus ecclesiasticis, quia qui solis

piis affectibus delectatur, nec altis vocibus advocari, nec musicis modulis potest mulceri, ad tales, inquam, nœnias respondere animus nauseat, quia quod nec brutis hominibus negantibus, sentire brutum et stolidum est; hoc velle velut ex ratione refellere, pene indissimiliter stultum est. Unde quia sapientia præcipit : *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis* (Prov. XXVI), ex parte lingua taceat; et quia rursus imperat : *Responde stulto juxta stultitiam ejus, ne sibi sapiens esse videatur* (ibid.), quæ reticenda non sunt, breviter eloquatur. Sed nunquid, o stultissimi hominum, qui hæc dicitis, non erubescitis, quod ab exordio tam profusæ disputationis nostræ usque ad instantem finem, quidquid ab ore vestro exivit, et auctoritate vacuum et omni apparuit ratione destitutum? Sic enim in vanum verba funditis, sic in ventos et nebula verba jactatis, ut more dementium, os ad verba aperire tota sit utilitas, ratio tota aerem percussisse. Nunquid, obrutissimi, quando hoc cogitare cœpistis, vel dicere inchoastis, nulla mentibus vestris ex innumeris auctoritas divina occurrit? Cur saltem psalmi, qui ab omni clero Ecclesiæ Dei, et maxime a presbyteris, quod ipsi fuisistis, frequentantur, quando hoc cogitastis, dixistis, prædicastis, aliquando non occurrerunt? Nonne in eisdem sæpe aut pene assidue legitis, et remota altioris mysterii majestate, etiam ad litteram dictum advertitis, si sapitis, si sentitis : *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus* (Psal. xcvi). Et iterum : *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit* (Psal. xcvi). Et rursus : *Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis* (Psal. xlv). Et in eodem : *Psallite Deo nostro, psallite : psallite regi nostro, psallite : quoniam rex omnis terræ Deus. Psallite sapienter, et bene psallite ei in vociferatione* (Psal. xxxii), et mille talia? Hoc quidem de cantu vocis humanæ. Quid de instrumentis variis et diversa modulatione? Quare quæ toti orbi notissima sunt, vobis solis occurrere non potuerunt? Nam de instrumentis musicis et corporalibus ait in eisdem psalmis vox divina : *Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi, in tubis ductilibus, et vocæ tubæ cornæ* (Psal. xcvi). Et iterum : *Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio et cithara. Laudate eum in tympano et choro, laudate eum in chordis et organo. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis* (Psal. cx), et mille similia. Nunquid qui hæc dixit, qui scripsit, qui hæc instrumenta præcipue composuit; qui sonuit, qui cantavit, dicendo, scribendo, sonando, cantando Deum irridere voluit? Nonne ipse primæ legislator Moyses, tubas argenteas ad bellandum, ad quiescendum, ad castra levanda, ponenda, ad insonandum coram arca Domini, in deserto, in tabernaculo, in jubileo, fieri mandavit? (Num. x.) Nonne tam ipse quam sacerdos Aaron, nonne jam dictus rex ac propheta David, nonne Salomon, nonne

Esdras, nonne multi sanctorum regum ac prophetarum musica instrumenta fecerunt, millia cantorum instituerunt, ipsimet ea sonuerunt, cantaverunt, saltaverunt? Nunquid autem hæc omnia ad irridendum, contemnendum, subsannandum Deum fecerunt? Non, inquam, stulti, non ad ista, sed ad laudandum, adorandum, honorandum, glorificandum. Quod si talium cantantium, psallentium, organizantium, etiam apud homines manifestam utilitatem quaeritis, audite quod, ut puto, nescitis, in sacra Scriptura talibus modis daemones effugari, morbos mitigari, Deum advocari; et per hæc eum consultis hominum respondere, et postulata præstare. Ait enim supra nominata Regum Scriptura: *Igitur quandocunque spiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat David citharam, et percutiebat manu sua; resocillabatur Saul, et levius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus (I Reg. xvi).* Audistis David cum cithara psallentem, audite coram Eliseo psaltem canentem. Nunc, ait Eliseus, adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini et ait: *Hæc dicit Dominus: Facile per alveum torrentis hujus, fossas et fossas. Hæc enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, neque pluviam, et alveus iste replebitur aquis; et bibetis vos, et familie vestrae, et jumenta vestra. Parumque hoc est in conspectu Domini. Insuper tradet etiam Moab in manu vestra, et percutietis omnem civitatem munitam, et omnem electam, et universum lignum fructiferum succidetis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, et omnem agrum egregium operietis lapidibus (IV Reg. III).* Dum igitur coram Saul citharizabat David, recedebat ab eo spiritus malus. Dum coram Eliseo canit, psaltes, advocatur Spiritus sanctus. Ille enim tunc per Eliseum responsa dabat, qui per omnes prophetas loqui consueverat. Cantu ergo musico fugatur spiritus malus, cantu musico advocatur Spiritus sanctus. Et poterat quidem Deus absque cantu hujusmodi sonoque musici instrumenti, et morbo regis mederi et dare responsa prophetæ, sed quia voces pie cantantium, et sonos religiose organizantium benigne susciperet, et inter alia divina obsequia hæc quoque devote exhibita approbaret, tantorum prophetarum tam sublimibus exemplis voluit indicare. Et ut hujusmodi cantium religiosorum servitutem, non solum in lege priori, sed et in sequenti Evangelio sibi placere monstraret: cantantibus in templo pueris, *Hosanna filio David (Matth. xxi)*, et inde Phariseis indignantibus, eique dicentibus, *audis quid isti dicunt? (ibid.)* reprehendens æmulantium Phariseorum indignationem, laudans puerorum cantantium devotionem, etiam ex Scriptura respondit: *Nunquid non legistis: Ex ore infantium, et lactentium perfecisti laudem? (Ibid. et Psal. viii.)* Quia ergo ultimæ et insulsæ hæreticorum objectioni, et breviter, ut aestimo, et plene responsum est, atque, ut credo, totius præscripti erroris machina invicta Dei virtute subversa est, ad vos, o sancti episcopi et sacerdotes Domini, quibus hanc epistolam scripsi, verba converto: et

ut tam hæreticis quam Catholicis pro quibus scripsi, studiose hoc notum faciatis, exoro. Vere enim, vere zelus domus Dei, et tantarum animarum perditio, me ad hæc scribenda impulit, ut sicut in exordio epistolæ præmisi, more Ecclesiæ Dei, quæ semper hæreticas calumnias hoc maxime modo repressit, auctoritas religionis, ratio non deesset exigentibus curiosis. Quod vero post hæreticos, etiam terræ vestrae Catholicis scripturam hanc per vos manifestari rogavi, hæc causa est, quoniam nuper in partibus illis, et per dioceses vestras iter faciens, hæreticos quidem publicos, vobis maxime expellentibus, ad alia licet proxima sola demigrasse; sed tamen in eisdem vestris regionibus non parva semina reliquisse cognovi, quæ si neglecta fuerint, in frugem inimicam exurgere, et sicut prius fecerunt, Dominicam segetem zizaniorum more non parum lædere poterunt. Est et illud, quod hoc remedio occulti etiam bonorum Catholicorum cogitatus, si potest fieri, purgandi sunt: qui etsi hæreticis calumniis non acquiescunt, scandalizari tamen inauditis questionibus possunt. Ne igitur aut ora hæreticorum blasphemis, aut corda Catholicorum facile talibus scandalis pateant, ut et illa tali obice obturentur, et ista tali medela, si fieri potest, sanentur, scripturam hanc, velut parvum fidei meæ pro fide munusculum, Jesu Christo Domino meo obtuli, et per vos Ecclesiæ ejus intimandam trans misi. Nec enim per aliquos rectius, justiusve hoc fieri debere putavi, quam ut per dispensatores tritici, hoc est verbi divini, quod ipsi estis, hæc qualiscunque sacri verbi mensura, familiæ vobis a summo Patrefamilias commissæ erogetur, et pro tempore singulis vel omnibus imperiatur. Decet enim apostolicos viros apostolicam præceteris doctrinam tueri, ut qui cælesti gratia dispensante, apostolis officio successistis, fidem apostolicam præcipuo studio defendatis. Nam ille idem Christus, qui per apostolos, dum viverent, peregrinanti Ecclesiæ suæ providit, vos ipsorum loco ad ei providendum vestro tempore præparavit. Unde quoniam non solum communi charitate, quod ad omnes, sed etiam singulari officio, quod ad solos episcopos pertinet, Ecclesia Dei vobis commissæ si languet, curanda; si errat, revocanda; si tepet, accendenda; si nutat, confirmanda; si cadit, reicienda; si dubitat, instruenda; si aliquid necessarium ignorat, a vobis edocenda est. Idcirco vos singulariter ad hanc Scripturam Ecclesiæ Dei commendandam elegi, quos officio ad hoc constitutos, quos sapientia ad hoc idoneos, quos labore ad hoc exercitos esse cognovi, ut terram quam ab hæresi nequissima spiritu Dei vestrisque sudoribus expurgastis, ne adversus eam putridæ [putidæ] reliquæ reviviscere queant, summo studio defendatis. Erit hoc apud benignum bonorum omnium remuneratorem episcopatus vestri insigne, cum adversus oves boni Pastoris vobis ab ipso commissas luporum rabies vestra instantia non potuerit prævalere.

PETRI VENERABILIS

CLUNIACENSIS ABBATIS NONI

DE MIRACULIS LIBRI DUO.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

Cum inter Spiritus sancti charismata gratia miraculorum non parvam obtineat dignitatem, utpote quæ tantam in se continet utilitatem, ut maxime per illam et mundus ab infidelitatis tenebris liberatus, et æterno lumine veritatis donatus sit; et adhuc in multorum fidelium cordibus, quibus aliquando hoc videre datur, per eam fides augeatur, spes crescat, veritas confirmetur, indignari sæpe soleo, cur ea quæ nostris temporibus proveniunt, cum non sit qui ad illa acerbenda animum applicet, quæ prodesse legentibus manifestata poterant instructuoso silentio tecta disperiant. Unde quoniam nullum ad hæc nisi me cogere poteram, malui quolibet stylo ea aggredi, non pavens de præsumptione tantæ rei iudicari; et, ut ante a quodam dictum est, ad tam utilem rem explicandam me magis esse volui quam neminem. Et ne diu suspensum lectorem teneam, a digniori parte incipiens, quæ de corpore Domini moderno tempore facta miracula ad me pervenire potuerunt, narrare incipiam;

CAPUT PRIMUM.

De Miraculo quod in Arvernico territorio contigit.

Erat in Arvernico territorio rusticus quidam habens alvearia, in quibus examina apum melleam favorum dulcedinem conficere solent. Quas jam dictus rusticus aut evolare, aut emori, aut aliquo easi sibi deperire pertimescens, usus pravo sortilegorum consilio, qui diabolica operatione, etiam de beneficiis Dei maleficia facere consueverunt, et (quod est dictu intolerabile) ipsis quoque divinis sacramentis per artes magicas abutuntur, accessit ad ecclesiam, et sumpto a sacerdote (ut mos est Christianorum) corpore Dominico, illudque ore retinens, nec glutire volens, ut jam doctus fuerat, ad unum de jam dictis alvearibus, in quo apes continebantur, accessit, atque foramini, quod in eo erat ore adaptato, sufflare cepit. Nam dictum sibi

A fuerat quod si corpore Domini ore retento apibus in vase constitutis insufflaret, nulla deinceps moreretur, nulla recederet, nulla deperiret; sed omnibus integre conservatis, de augmento fructus multo amplius quam ante gauderet. Fecit igitur ut dictum est, et ore applicito statim ad interiora toto conatu mittebat. Cumque avidus lucri anhelitum protrahens vehementer sufflaret, ipso linguæ et aeris impulsu jactum Dominicum corpus juxta vas illud ad terram corruit. Cum ecce omnis illa apum multitudo de intimis egressa, ad corpus Domini sui reverenter accurrit, atque in morem rationabilium creaturarum de terra sublevatum, habitaculis suis cum multa veneratione, homine illo conspiciente, induxit. Quod cernens homo, aut negligens aut parvipendens quod acciderat, ad alia agenda, ad quæ domestica cura eum vocabat, gressum convertit. Sed dum iter ageret, repentino, et, ut ipse post narrabat, intolerabili timore turbatus, se nequiter egisse tandem mente sanior cogitare cepit. Unde compunctus, imo vi interna compulsus, mox retro pedem tulit, atque in vindictam sceleris sui apes, quarum vitam opere nefario conservare voluerat, superinjecta multa aquæ violentia, enecavit. Quibus extinctis, dum intima favorum, quos sibi recondere et conservare volebat, rimaretur, ecce, (mirabile dictu!) conspiciit corpus Dominicum, quod ex ejus ore lapsum fuerat, in formam speciosissimi pueri, veluti cum recens nascitur, immutatum, inter favos et mella jacere. Ad quod miraculum, ut dignum erat, stupefactus intremuit; sed quid inde agere deberet aliquandiu hæsitans, hoc apud se invenit consilium, ut eum in manibus accipiens, ad ecclesiam deferret; et quia sibi exanimis videbatur, nullo sciente, solus Deum puerulum tumularet. Quod dum aggressus esset, eumque in manibus sumens ad ecclesiam, quasi secreto tumulandum, portaret, subito ab indigne ferentis manibus invisibiliter ereptus, disparuit. Quæ nu-

per gesta, ipse quidem ita per ordinem proprio A presbytero, presbyter autem suo Claromontensi episcopo, ille vero mihi, ego quoque omnibus istud legentibus scribendo intimare curavi. Nec vero tanti piaculi ex toto in posterum dilata ultio fuit, sed in brevi locus ante populosus, vario casu habitatore pereunte, in solitudinem redactus est.

CAPUT II.

De quodam presbytero divina mysteria indigne tractante.

Item in Teutonicis partibus presbyter quidam, dum religiosam agere vitam videretur, et pene quotidie sacra missarum solemnia celebraret, dumque sibi minus caute provideret, hostis antiqui insidias incurrit, et in turpem, sed occultam peccati foveam, carnis delectationem delapsus est. Sanctimoniam namque quamdam dum inprimis gratia visitationis adiret, ad postremum assiduitate colloqui et in cauta familiaritate allectus, miserabili casu in illam incurrit. Qui cum post lapsum ad cor redire, et quam cito resurgere debuisset, propriis facibus delectatus, diu converti distulit, et peccatum peccato adjungens, usum peccandi fecit, sicque longum funem, quo arctius stringeretur, assidue peccando contexuit. Cumque in luto scelerum volutaretur, non verebatur tamen ad altare Domini irreverenter accedere, et sacramenta redemptionis nostræ, missam frequentius celebrando, temerare. Quod cum longo tempore abjecto Dei timore agere non formidaret, iram pariter et misericordiam Domini, ut subjecta declarant, erga se mirabiliter persensit. Nam cum et scelus non desereret, et sacra divina impuris manibus, ut sæpe dictum est, attrectaret, contigit quadam die dum usque ad perceptionem sacri corporis Christi, totam de more missam explicasset, jamque se ad sacramenta ipsa sumenda pararet, repente caro Christi cum sanguine, tam immundum ultra non ferens habitaculum, ab ipsius jam pene tenentis manibus evanuit. Admirans ille et obstupescens, ab altari citissime missa finita recessit. Cumque indignationem Domini, tam evidentis signi ostensione, circa se commotam agnosceret, volens tamen hoc certius comprobare, secundo missam aggressus est. Cui universa ut prius peragenti, cum ad sumenda sacramenta ventum esset, simul omnia ut prius subtracta sunt. Jam vero ut dignum erat in metum, et trepidationem non modicam perductus, ut de toties repetito miraculo jam absque ulla hæsitacione certissimus redderetur, tertio quoque quod jam bis contigerat, attentare veritus non est. Sed cum omnibus ut ante peractis, jam sollicitior quæ apposita erant oculis observaret, et manibus contrectaret, osque ad sumendum aptaret, subito oculis, manibus, et ori, tertio invisibiliter sublata disparuerunt. Tandem igitur tam evidenti miraculo tremefactus presbyter, se pessime egisse, seque terribilem iram

Domini incurrisse absque ulla dubitatione cognoscens, cor mutavit, et qualiter evadere a tanto periculo posset, sollicitus cogitare cepit. Ultimum ergo peccantibus remedium poenitentiam esse sciens, ad eam toto corde confugit, et proprium episcopum adiens, ei cuncta quæ fecerat, quæque contigerant cum multis lacrymis patefecit, impositumque sibi ab eo laborem poenitendi, toto animi nisu tam devote quam constanter exercuit. Jejuniis namque et vigiliis, verberibus etiam et variis cruciatibus, iumentum lascivens, hoc est corpus suum, secundum Apostolum, castigans, qui concupiscentias suas sequendo reprobis factus fuerat, eas in seipso damnando, electorum numero adjungi laborabat. In qua corporis ac cordis contritione multo tempore emenso, cum ejus mentem de venia presumere securior jam conscientia suaderet, adiit episcopum, et quid egerit indicans, utrum ut ante consueverat ad sacra accedere auderet, consuluit. Qui nondum plene Deo reconciliatum metuens, ut adhuc poenitentia insistere, admonuit, quatenus dignis poenitentia fructibus Deo exhibitis, purgator et securior, congruo tempore altaris sacramenta non ad iudicium, sed ad salutem percipere posset æternam. Acquievit ille salubri admonitioni, et ad propositum poenitentia reversus, tota carnis ac spiritus virtute, ad fores divina pietatis pulsabat, et spiritu contribulato lacrymisque indeficientibus iram Domini in misericordiam converti cogebat. Quid multa? Longo rursus temporis spatio in hac poenitudine transacto, ad episcopum rediit, eique ut patri secreto cuncta pandens, ut sacramentorum esse particeps mereretur, humiliter deprecatus est. Cujus conversionem jam Deo acceptam tam ex his quæ ab eo audierat quam ex his quæ in eo videbat confidens, ut sacerdotale officium aggrediretur, assensit. Quod ille de Domini bonitate et conscientia testimonio confusus, non jam presumptione, sed devotione implere curavit. Accedens itaque ad altare totumque, se lacrymis et contritioni cordis immolans Deo, usque ad pereceptionem sacramentorum universa rite peragens, pervenit. Et ecce novo et inaudito nostris duntaxat sæculis miraculo, trium ante dictarum missarum panes, qui indigne sumere volenti sublatis fuerant, cœlitus allati sunt, eoque jam divino iudicio ad hæc sumenda digno facto, ante eum super altare positi apparuerunt. Cumque etiam oculos in calicem admovisset, conspexit pene usque ad summitatem sanguine repletum, et illarum missarum detrimenta ad istius provenisse augmenta. Admirans igitur et toto hominis interioris júbilo Deo gratias agens, suamque poenitentiam susceptam, ac Domini majestatem placatam agnoscens, certus factus est de Domini misericordia, et qui unum apposuerat quatuor panes, imo unum Christi corpus et sanguinem cum multa ut dignum erat, exultatione percepit. Hoc quoque præfatus Claromontensis episcopus mihi retulit, in præsentia plurimorum

CAPUT III.

De illo qui Dominicum corpus retinere non potuit (209), nisi prius facta confessione.

Sed et illud quod apud eundem locum [Karum-locum] de re simili contigit, silendum non est. Erat ibi juvenis mundanæ vanitati deditus, et, ut in illa ætate homines solent, voluptati frena relaxans. Cui cum diu deserviret, contigit eum super quadam mirata muliere infamæ nota aduri. Cumque per aliquantum temporis hac suspicione apud vicinos quosque teneretur, accidit, ut incurreret tantam ægritudinem quæ de vita ejus homines cogeret desperare. Qui cum lecto decumberet, et jam jamque morti proximus fieret, invitatus est ad eum more ecclesiastico presbyter, ut ejus confessionem susci-
peret, et ei morienti viaticum salutis humanæ præberet. Cum vero venisset, hortari eum cœpit et com-
monere instanter, ut peccata sua confiteri non erubesceret, crimenque illud unde specialiter infamatus fuerat, salubri confessione manifestaret. Ac-
quievit ille, et confiteri scelera sua studiose aggressus est. Quod dum explesset, et rursus super præfato crimine a presbytero interrogaretur, mentitus est, dicens se inde nullatenus reum esse. Cum-
que presbyter diutina hominis infamia, suspicione actus, ab inquisitione non desisteret, ait ille. *Sic, inquit, hoc Domini corpus quod attulisti ad salutem suscipere merear, sicut hujus rei quæ mihi obicitur aliquando culpam non incurri.* Hac presbyter respon-
sione credulus redditus, Dominicam ei commun-
ionem jam securus tradidit. Qua ore suscepta glut-
iendi virtus agro protinus ablata est. Nam cum paulo ante quibuscumque etiam grossioribus cibis facilis esset ad ima descensus, hoc parvissimum corporis Christi fragmen, non dicam stomachum, sed nec etiam guttur vel paululum attingere potuit. Hoc
sentiens ille, niti quantum potuit cœpit, ut illud glutire valeret. Quod dum multoties conaretur, et frustrari semper suos conatus cerneret, coactus ipsa glutendi impotentia, juxta lectum quo decum-
bebat illud expuendo projecit. Cujus rei eventu valde territus, presbyterum qui discesserat ad se revocari rogavit. Rediit ergo presbyter, et infirmum
revisens, cur se revocasset quæsit. At ille spiritu Dei agente punctus, confessus est se male egisse, se Deo mentitum fuisse, verumque quod ante negaverat, esse. Quem cum multo gemitu pœnitentem et satisfaciendum, is qui advenerat pres-
byter intuens, compassus facienti et merore confecto, eum ut moris est, absolvit, atque rursus Dominico corpore refecit. Quo suscepto, cum tanta illud libertate glutivit, ut vere tunc appareret, non casu, sed virtute divina, ne ante hoc suscipere posset, prohibitum fuisse. Post hanc igitur reatus confessionem, et corporis Christi perceptionem paulu-

A lum supervivens, in pace quievit. Hoc non a duobus tantum aut tribus testibus didici, sed a priori jam dicti loci, honesto et fide digno viro, et fratribus ejusdem monasterii, ac multis aliis quorum quidam se hoc vidisse, alii a presbytero se audisse testati sunt. Et quia de confessione sermo incidit, quanta in ea sit animarum utilitas, alio adhuc exemplo monstrare curabo.

CAPUT IV.

De obitu fratris cujusdam, et ad ultimum facta confessione (209').

Ad monasterium Sancti Joannis Angeliacensis, quod in Xantonensi pago situm est, presbyter quidam, Gilbertus [Gerbertus] nomine, ad conversionem venit, atque ibi per aliquantum temporis
B quoad vixit, devote conversatus est. Contigit autem, non multo temporis elapso, eum ex infirmitate quam incurrerat ad extrema venire. Cumque sicut mos Christianorum est, et maxime monachorum, in substrato cilicio et cinere a fratribus compositus jaceret, atque horam vocationis suæ expectaret, fratres monasterii ut ejus exitum orationibus commendarent venerunt, et eum undique psallendo circumsteterunt. Qui cum ut defungeretur expectarent, ecce subito resumpto spiritu et apertis oculis, acclamare cœpit professionem fidei quæ quotidie decantatur, hoc est : *Quicumque vult salvus esse, et cætera.* Et cum prius idiota et imperitus litterarum
C fuisse ab omnibus agnosceretur, ita distincte et aperte singula proferebat, ut a nescientibus, si forte adessent, peritissimus in talibus exstitisse crederetur. Qua de causa omnes qui astabant stupefacti, eventum rei admirabantur. Qui cum diu admirantes hæsisset, tandem prior, Gregorius nomine, cui præ cæteris hoc incumbabat, vir bonæ religionis, intelligens cum aliquid in occulto vidisse, ad eum se inclinavit, et quæ causa clamoris esset, vel si quidquam quod eos lateret vidisset, interrogavit. Ad quod ille : *Vidi, ait, personam reverendæ formæ, candidi habitus et venerandæ canitie, paulo ante vas cum aqua offerre, mihi que dicere : Noveris causam adventus mei ad te hanc esse, ut pedes tuos qui inquinati sunt abluam, et eis ablatis totum te mundatum reddam.* Cumque admirari me super
D his quæ dicebat cerneret, adjecit : *Non nosti, ait, ad purgationem tui hanc aquam esse necessariam, qui tale quod ipse nosti crimen commisisti, quod de industria celans, nulli hactenus revelare voluisti ? Unde scias te nullatenus posse salvari, nisi quod perniciose celaveras, salubriter studeas confitendo manifestare. Deus vero multa sua misericordia, neque pro tanto etiam reatu te perire permittens, ad sensus corporeos te redire permittit, ut de tanto crimine confitendo pœnitere, et pœnitendo salutem consequi merearis. Hac igitur de causa et a vobis abfui, et ad*

ANDRÆE CHESNI NOTÆ.

(209) In ms. S. V. *De quodam infirmo qui corpus Domini non potuit glutire.*

(209') Al. *De quodam fratre, qui peccata sua studeo celavit.*

res redire permissus sum. His ita dictis aliis remotis A
prioriorem advocans, peccatum illud ei confessus est.
A quo hujus et omnium peccatorum suorum abso-
lutione suscepta, sequenti die, prima hora diei, as-
tantibus et orantibus fratribus, læto vultu, hono-
sine quievit. Hoc non ab alio, sed a monacho ejus-
dem monasterii, Lecto nomine, qui hæc omnia vi-
derat et audierat, agnovi. Hic enim postea Clunia-
cum gratia devotionis veniens, scriptor noster et fi-
lius in Christo charissimus fuit.

CAPUT V.

De alterius cujusdam ficta confessione.

Erat (210) pene eodem tempore frater quidam in
monasterio quod in Francia apud Turrim super
Maternam (211) sub jure nostro est, cui cura ejus-
dem loci commissæ fuerat. Qui diuturnæ ægritudi-
nis necessitate coactus, Radulfum tunc abbatem
monasterii Catalaunensis propter medelam tam ani-
mæ quam corporis, quarum ille rerum non ignarus
erat, ad se venire rogavit. Ad quem ille charitate
provocatus venire non distulit : et veniens mox
ægrum visitare curavit. Cumque non mediocriter
eum gravari infirmitate cerneret, hortari eum ad
constitendum cœpit. Quod ille se libenter agere pro-
fessus, confiteri peccata sua, sed non in simplici-
tate spiritus, aggressus est. Nam graviora et morti-
fera stulto pudore reticens, quotidiana tantum et
quæ levia videbantur, timore Dei postposito fateba-
tur. Qua palliata confessione completa, corpus Do-
minicum sibi afferri deprecatus est. Quo allato, et
præsumptuoso ore suscepto, cum diu multumque
illud trajicere conaretur nec valeret, cum vino quod
susceperat frustra omnia comminuti corporis Chri-
sti in vas, quod ori ejus suppositum fuerat, refun-
dere coactus est. Hoc casu, imo divino judicio ab-
bas qui advenerat permotus, et ægrum non plene
confessione purgatum ratus, rursus eum admonere
cœpit, ut si aliquod facinus reticuisset, vera sibi
confessione revelare non erubesceret. Qui et hortatu
ejus et divino instinctu compunctus, ad cor rever-
sus est, et quicquid pestis intus latebat evomens,
crimina quæ ante lethali pudore celaverat, vitali et
vera confessione, non jam fecte, sed veraciter corde
contrito et humiliato patefecit. Cumque omni face
iniquitatis per antidotum poenitentiae purgatus fuis-
set, et vera confessione per abbatem prædictum
absolutionem meruisset, eucharistiam quam prius
rejicere compulsus fuerat allatam devote suscepit,
et absque ulla difficultate ut sanctissimus aliquis de-
glutivit. Et ut de miraculo omnis dubitatio tollere-
tur, qui particulam corporis Christi quam deglutire
non potuit rejicere per frustra compulsus fuerat,
post confessionem non solum corpus Domini, sed

etiam cibos alios absque ullo impedimento susce-
pit. Sic igitur confessione, absolutione, sacramenti
susceptione frater ille in Domino confortatus, tribus
postea tantum diebus supervixit, et sic defunctus
est. Hoc ab eodem Radulpho abbate cognoscens,
cunctis legentibus vel audientibus communicare cu-
ravit.

CAPUT VI.

De illo qui per veram confessionem liberatus est a diabolo.

Addendum jam videtur, illud non contemnendum
miraculum quod ipse cum pluribus, ut sequentia
docebunt, conspexi. Causa fuit satis omnibus illius
temporis hominibus nota : qua cum pluribus nostro-
rum Romam adiit. Rediens inde, Romanas febres
satis acerbæ mecum retuli. Pro quibus curandis
fuit consilium, ut patrium solum et nativum repe-
terem aerem. Ea de causa Gelsinianas nobile Clu-
niacense monasterium petii, atque ibi totam qua-
dragesimam, longe molestiorem febrium ardoribus,
quam jejuniorem laboribus transegi. Interea dum
in sequestrata domo, toto illo tempore decumberem,
ecce cujusdam fratris infirmi in inferiori et proxima
domo jacentis clamoribus pene continuis excipior,
et de die in diem magis magisque molestor. Vocife-
rabatur sane in primis quæcunque turbato morbis
animo confuse occurrere poterant. Ad postremum
vero hoc unum semper et solum, absque aliqua in-
terpolatione, toto adnusu inelamabat : *Et o fratres,*
quare non succurritis ? Cur non miseremini ? cur non
removetis a me maximum et terribilem, ut verbo ip-
sius utar, runcinum istum, qui posterioribus pedibus
contra me versis, calcibus caput meum conquassat,
faciem dissipat, dentes conterit ? Remove te domini,
remove te eum ; rogo vos per Dominum, remove te eum.
Et conversa voce ad eum, quem in forma equi con-
spiciebat, dæmonem cunctis audientibus loqueba-
tur. Verba autem ejus quantum imitari valeo, di-
cturus sum : *Per Dominam meam sanctam Mariam*
matrem Domini, et per sanctos apostolos adjuro te,
ne me torqueas, sed me in pace dimittas. Fuerat au-
tem idem frater ante conversionem milles secundum
sæculum strenuus, mihi in monastico ordine
per multum temporis satis notus bonæ vir fidei, et
in quantum hominibus notus esse poterat honestæ
conversationis. Pertuli utcunque voces has per to-
tam fere quadragesimam : quo toto tempore, nec
ipse a clamore cessavit, nec mihi propter infirmita-
tis incommoditatem, eum adire facultas fuit. In hu-
jus autem clamoris continuatione, Paschalis advenit
solemnitas. Qua transacta, cum jam aliquantulum
convalescens, adhuc tamen æger ad ægrum accessi,
et quid sibi in tam diuturna vociferatione vellet, re-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(210) Al. Erat pene eodem tempore in monasterio
quod apud Turrim super Maternam est, quidam fra-
ter, cui cura ejusdem monasterii a Cluniacens. ab-
bate, cujus juri subditum est, commissæ fuerat.

(211) Apud turrim super Maternam. Monasterium

nempe Cluniacensis juris in honore S. Genesii con-
secratum ; quod quibus acceptum referre tenantur
Cluniacenses, docent archiepiscopus Remensis, charæ
pag. 1589 et 1590 hujus Bibliothecæ jam exscri-
ptæ.

quisivi. Ad quod ille respondit : *Runcinus ille, ille certe, ille mihi intolerabiliter molestus est. Vultum meum assiduis ictibus conerit, et inter hæc ostendebat quasi digito locum, murum scilicet cui ipse adhærebat. Interea videntibus quam plurimis qui mecum astabant, cœpit caput huc illucque convertere, et quasi a ferientis ictibus subducens, nitebatur illud in pulvinari vel desubtus abscondere. Miserabamur hominis angustius, nihil aliud præstare valentes.*

Afferri itaque benedictam aquam præcepi, infirmum ipsum, et locum quem ostendebat eadem aspersi, post aspersionem vero, utrum dæmonem illum adhuc videret, quæsi. Qui se illum et videre, et solita ab eo pati denuntiavit. Sed ne miretur aliquis benedictæ aquæ aspersione dæmonem non fugatum, agnoscat, tabe interius latente, unguenta exterius adhibita nihil proficere posse. Talem autem voco lethale peccatum, quod quandiu in interioribus ejuslibet laterit, nullius exterioris sacramenti perceptio ei prodesse poterit. Quod in præcipuis Ecclesiæ sacramentis, videlicet baptismo et corpore Domini, aperte ostenditur. Si enim malitia interiore manente salvare ista possent, nec Judas post acceptum cum aliis discipulis corporis Christi sacramentum laqueo se suspenderet, nec Simoni Mago jam baptizato Petrus diceret : *Non est tibi pars neque sors in sermone isto. In felle enim amaritudinis et obligatione peccati, video te esse (Act. viii).* Sicut enim sacramenta fidei, ita et opera fidei servari Christus præcepit, ut in hoc eodem baptismatis sacramento agnoscere datur, quod institutor ejusdem sacramenti declarat. Qui enim dixit : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii)*; ipse subjunxit : *Docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis (ibid.).* Utrumque ergo mandavit, utrumque servari voluit, neutrum sine altero ad salutem sufficere posse monstravit. Sic æger iste et aqua salutarî potuit aspergi, et tamen propter occultam, ut post apparuit, peccati labem, non potuit a dæmone liberari. Quod statim ut adverti, eum ut studiose præteritam vitam suam perscrutaretur, et si quid noxium maxime de gravioribus in ea recognosceret, confiteretur, hortatus sum. Hoc postquam concessit, remotis aliis et duobus tantum mihi adhibitis, ante illum consedi, et cruciculam ligneam cum imagine Domini, ut magis ad constituendum animaretur, donec omnia consummata sunt manu tenui. Confiteri ergo cœpit : et confitendo aliquandiu processit. Et quia multa infirmitas ordinem verborum ejus aliquando perturbabat, juvabam eum interdum, reducendo ei ad mentem quæque animo occurrere poterant. At illè modico meo adjutorio confestim resumpto ordine, quod cœperat, exsequebatur. Cumque plurima explicuisset, et jam ad alia explicanda pergeret, ecce rursus avertere faciem et huc illucque convertere, atque, ut jam dixi, sub pulvinari aliquando nitebatur abscondere. Cumque

A quærerem quid ille in compositus gestus sibi vellet, ecce, ait, domine, ille qui semper mihi adest runcinus solito acrius instat, et toto nisu calcibus dentes, ac totum caput meum conerit. At ego : *Insta ergo et tu, frater : malignus spiritus est, impedire festinans salutem tuam, quem, si perstiteris, vinces.* Mox ille ad propositum confessionis reversus, devotius quam cœperat confitebatur, nihil quod occurrere posset, tam de seculari quam de monastica vita præteriens. Cum ecce subito in ipso narrationis progressu, nova quærela exoritur, et vox infirmi mecum loquentis ad *nescio quem alterum* dirigitur. *Quid, inquit, me impedis? Quid verba mea interdicas? Aut dic quod dicere volo, aut me dicere sine.* Cum vero interrogarem cui vel quare ista loqueretur, respondit : *Astat capiti meo vir prorsus incognitus, a quo omnia quaecunque male gessi, narrari audio; sic tamen illa memorat, ut me illa proferre non sinat : vera quidem dicit, sed me ea volentem loqui impedit.*

Ego et hunc dæmonem esse dicens, ne a proposito desisteret, exhortabar. Ille autem denuo ad priora rediens, ad finem cœpta perducere nitebatur. Sed mirum erat spectaculum cernere quoties ille verba mutare coactus, nunc mihi peccata sua confitens loquebatur, nunc de dæmonibus aliquando verbis, aliquando verberibus os ejus obturare laborantibus, conquerebatur. Quandoque namque runcinus sibi calcibus os contundere, quandoque assidentem capiti suo dæmonem verba intercidere, multo cum gemitu et suspiriis fatebatur. Fere enim, nisi fallor, quadragies hæc confessionis interruptio a dæmonibus facta est. In tantum pertinax hostis et more sibi solito humanæ perditionis avidus, mecum pariter et cum illo certabat. Productum est hoc nostrum prælium, ab hora diei prima usque ad horam tertiam. Tunc plane hora illa qua maxime se hominibus infundere Spiritus Dei solet, ejusdem Spiritus auxilio vicimus. Vicimus nos, inquam, sed rectius ille vicisse dicitur, sine quo malus spiritus nunquam vincitur. Vicit certe nequam hostem divina miseratio, et egregiam præteritæ vitæ suæ memoriam atque animositatem proferendi, fratri in extremis iam agenti concedens, perfectam ei purgationem per plenam confessionis satisfactionem largitus est. Et miranda, sed multo magis veneranda atque diligenda supernæ pietatis erga miseros affluentia, quæ ante fratrem istum mundo excedere non permisit, donec quod vere obstare ei ad salutem æternam posset, per pœnitentiæ et confessionis remedia indulsit. Quantæ vero memoriæ in confessione fuerit, ibidem etiam tunc probavi. Dixit enim se ante plures annos altare benedictum eidam fratri commisisse. Unde hac occasione utrum bene memoria urget, per pœnitentiæ cupiens, altare illud a fratre quem nominaverat perquiri feci. Quod post inquisitionem, ab eodem, cui commissum fuerat, mihi allatum est. Confessione ergo completa, fratres advocans, ægrum, ut moris est, absolvi,

pœnitentiamque pro eo fratribus, si ille defungere-
tur, indixi. Quam absolutionem multa cum devo-
tione frater ille suscipiens, crucem sibi a me obla-
tam supplex adoravit, atque salutiferæ passioni Do-
mini animam corpusque suum intentissime com-
mendavit. Illis omnibus expletis; coram cunctis
tam monachis, quam laicis qui astabant, interrogo
quid de runcino illo sæpe nominato, de quo toties
questus fuerat diceret; vel si eum adhuc, ut prius,
videret. At ille, quasi cum multo timore elevans
caput, et oculos velut jam jamque feriendus ad lo-
cum solutum dirigens; indeque ad alia vicina loca
circumducens, subito gaudio obortis lacrymis ait :
Per animam Patris mei non comparet. Cumque et de
illo pessimo consiliario, qui capiti ejus tandiu ad-
hæserat, requirerem, etiam ad eundem locum ubi
ante illum conspexerat, intuitum reflectens : *Et iste,*
ait, *abscessit.* Gratias omnes toto corde egimus Deo,
qui salvat sperantes in se. Exinde vero studiosius
eum observari, propriis deputatis custodibus, man-
davi. Nec fuit, qui postea eum saltem in modico
clamantem audiret, cum antea fratres in illa domo
jacentes, ejus fatigati clamoribus quiescere non va-
lerent. Interrogans frequenter a fratribus et etiam
a famulis, utrum aliquid illorum videret quæ prius
viderat, nihil triste se videre, nihil prorsus mole-
stie pati affirmabat. A meipso de istis postea inter-
rogatus, omnia sibi læta et pro voluntate esse re-
spondit. Toto illo die cum subsequenti nocte postea
supervixit, sequenti circa sextam in pace vitam fi-
nivit, bonam spem salutis suæ et exemplum veræ
pœnitentiæ nobis derelinquens.

CAPUT VII.

Quomodo dæmones aqua benedicta fugati sint.

Quia vero [al. et quia] in serie hujus miraculi
narravi, aquæ more ecclesiastico benedictæ asper-
sione, dæmones causa latentis peccati minime effu-
gatos [fugatos], ad rem pertinere videtur, quid de
eadem rei in eodem Celsiniensi monasterio contige-
rit, in medium proferre. Venerat ad eundem lo-
cum infirmitate carnis urgente laicus quidam, et
ut fieri solet monachico habitu a fratribus indutus,
sæculo renuntiaverat. Faciunt hoc multi etiam in
extremis constituti, qui, licet eorum quos nulla
corporis molestia ad hoc impellit laudem minime
consequi videantur, numero tamen monachorum,
si ex corde convertantur, ante æterni judicii, oculos
nullomodo excluduntur. Et quamvis majoribus me-
ritis majus debeat et præmium, nummum certe
quem a prima hora diei in vinea Domini laboran-
tes meruerunt, ad undecimam quoque venientes
acceperunt. Nec enim præjudicat modus conversio-
nis devotioni cordis, nec quaeritur apud Deum qua
ex causa quisque conversus, sed post conversionem
qualiter fuerit conversatus. Sed nec quantitas diu-
turni vel parvi temporis attenditur, ubi solus finis
operum remuneratur. Suscepit ergo hoc modo
jam dictus vir, et ad domum infirmorum delatus,

A per aliquot dies inter vitæ mortisque confinia labo-
rabat. Nocte itaque obitus sui diem præcedente, in
lecto jacebat, et velut morte jam proximus a duo-
bus famulis per vices sibi succedentibus custodieba-
tur. Et quoniam subsequens narrandi ratio eorum
nomina proferri cogit, unus ex his Stephanus, alter
Olivus dicebatur. Illa igitur noctis vigilia qua jam
a nominato Stephano asservabatur, eundem sibi
invigilantem famulum æger ille vocavit. Qui cum
ei astans quid sibi vellet quæsisset : *Qui sunt, in-*
quit, rustici isti deformes et rostrati, quos huc con-
fluere et paulatim totam hanc domum implere video ?
Ad quod cum famulus respondisset neminem in
domo illa haberi, se tantum cum socio ei excuba-
re, admirans ille adjecit : *Non cernis,* ait, *tetros*
homines omne jam hujus domus spatium complevisse,
quorum horrenda species et rostris longissimis facies
exacutæ, terrorem mihi non parvum important ? Tunc
dum famulus intellexit, ut sæpe postmodum ipse
mihi narravit, non hominum, sed malignorum spiri-
tuum hanc esse frequentiam. Unde alta voce socium
Olivum, ut surgeret inclamans, vas quod forte cum
aqua benedicta in proximo dependebat, fide plenus
arripit, et sanctificatum elementum huc illuc-
que confidenter aspergens, omnia illius habitaculi
loca infundit. Hoc dum faceret, clamare ille forti-
ter cœpit : *Eia, inquit, eia ! fac quod facis : insta,*
perurge adversarios, quoniam ecce velut a facie gla-
dii fugientes summa cum celeritate exire contendunt ;
et quia moras patiuntur, in alter utrum impingentes,
primos hi qui sequuntur, violenter impellunt. Quo
ille audito, instare acriter, et aqua benedictionis, fi-
lios maledictionis a domo excludere contendebat.
Quibus penitus, ægro qui hoc solus cernebat testi-
ficante, exclusis, et ille a dæmonum infestatione
liberatus est, et quantum ad similia valeat salutaris
aquæ cum fide aspersio, demonstratum est. Die
vero subsecuta, fratribus hujus visionis relatione
lætificatis, in bona confessione novus ille monachus
obiit, et in illa dæmonum fuga susceptam a Deo con-
versionis suæ devotionem omnibus persuasit.

CAPUT VIII.

De Gerardo puræ et simplicis vitæ monacho.

Jam incidenter, sed necessario his interpositus,
ad proposita me reverti assumpta [principaliter
materies cogit. Unde illa quæ de magnifico et su-
per cœlesti Christi corporis sacramento miracula
adhuc dicenda sunt, ultra differenda non sunt. Fra-
ter quidam cum honore nominandus, cum dulcedine
recolendus Gerardus nomine, magni illius Clunia-
censis monasterii magnus et ipse vitæ merito mona-
chus fuit. Illic a pueritia in clericali habitu ad pe-
des memorandi sancti Patris Hugonis educatus, vir-
tutum ejus imaginem multa ex parte in ipso expre-
ssam ostendit. Nam, quod non parum difficile est, in
medio sæculi constitutus, et in igne non adustus,
juveniles annos absque castitatis naufragio evasit
[al. exegit]. Coetaneorum quippe lasciviam innato

putore abhorrens, maturis clericis sive monachis adhærebat. Quorum cohabitatione ad potiorum honestatis amorem informatus ad ecclesiastica quoque officia frequentanda et amanda paulatim instituebatur. Unde contigit ut, optimo usu cum tate sensim convalescente, tantum erga divina amorem conciperet, ut præ cæteris virtutibus, hic activa ejus semper animum possideret. In his et hujusmodi studiis toto pene adolescentie tempore decurso, a jam dicto beato Patre Hugone in monachum susceptus est. Qui habitu religionis indutus, sæculum se exuisse, bonis et propemodum perfectis actibus demonstravit. Puræ et simplicis monachi vitæ, vere, secundum Domini dictum, *Israelita in quo dolus non est* (Joan. 1), injuriarum immemor patientiam conservabat: quem si irasci contingeret, paulo post iratum fuisse graviter pœnitebat. Nil simulare noverat; sed qualis interius existerat, talem se exterius demonstrabat. Ad os ejus si accederes, statim quæ dico vera esse comprobares. Divinarum rerum saporem quem a puero imbiberat, sic tenaciter conservabat, ut ejus pene universa verba vel facta diligenter considerantibus, nil aliud quam cœlestem fragrantiam redolerent. Ecclesiasticis officiis ita devotus insistebat, ut nec labor diurnus, nec requies nocturna eum in his aliquando reddere ægrem valerent. Grave se incurrisse reputaret delictum, si vel somno coactus, vel cogitationibus advocatus, de proluxa Cluniacensium psalmodia unum saltem versum intermitteret. Cumque nihil psalmodum, nihil reliquorum officiorum os ejus præteriret, intellectum quoque quem poterat dictis adhibebat, et Deo jugiter immolans sacrificium laudis, juxta Apostolum, spiritu et mente psallebat (I Cor. xiv). Religiosa etiam in exterioribus strenuitate elegantior pollebat: cujus rei gratia in multorum prioratum administratione et subditis utilis et omnibus quibus innotescere poterat charus erat. Obedientiæ singularis conservator tanto eam affectu colebat, ut nefas duceret si vel in modico nutum jubentis excederet.

Expertus sum ipse magnam in hac virtute ejus constantiam: cui cum sæpe gravia, et quæ aliis vix injungere auderem, facillime imponerem, alacriter injuncta suscipiebat, et alacrius adimplebat. Romam quodam tempore pergens, illo illisque iter meum comitantibus, Senam quæ de præcipuis Thulsiæ urbibus est hospitandi causa diverti. Die sequenti maturius hospitari cupiens, ante lucis exitum iter arripui. Cumque jam duo fere milliaria ex urbe progressus peregissem, subito post nos vocem currentis equitis velut a longe audivi: eaque audita substiti. Qui cum ad nos se sustinentes pervenisset, insidias nobis in via a duce Conrado quorundam instinctu parari narravit, eaque de causa redditum persuasit. Quo impetrato, ego quidem cum sociis retro redii; Gerardum vero (quoniam promptior eo ad obediendum non aderat) ad dominum papam exigente necessitate direxi. Recedens ille a

A nobis, nondum plene sex viæ, ut arbitror, milliariibus expletis, insidiantes incurrit. A quibus comprehensus, rebus omnibus ablatis ad desertam et præruptam montium violentè abductus est. Ubi in altissimi turri conclusus, multaquæ incommoda perpessus, postquam pericula carceris evasit, se aliquid propter obedientiam passum fuisse, gavisus est. Super omnia vero salutarium altaris sacramentorum amorem, corpori virtutum suarum velut quandam verticem imposuerat: quo vehementi cordis adnisi in alta sublato, ipsa quoque cœli intima penetrabat. Quis enim facile referre valeat quam claro ille fidei oculo Jesum Dominum sub velamine sacramentorum non velatum admirabatur, sed revelatum contemplabatur? Nullam intellectui ejus species exterior caliginem inferebat sed velut cum apostolis in terra gradientem, cum beata Virgine in cruce pendentem, cum Maria Magdalene a mortuis resurgentem, intuitu spiritali cernebat. Contulerat ad hoc sacri corporis et sanguinis Christi mysterium totam spem suam, et quotidiana pene oblacione pro suis ac totius mundi peccatis filium patri sacrificans, se quoque ipsum multa cordis devotione et lacrymarum profusione pariter immolabat. Videres eum assistentem altari, profundo plerumque fletu totum concuti, verba singulifido interrumpi, gravibus pectus suspiriis urgeri cerneres, ut intelligi daretur prorsus ab humanis alienatum, ad divina sublevatum, non tantum mente sed ipso pene corpore sic in cœlestibus conversari, ut de illo etiam a Domino dictum videretur: *Qui manducat carnem meam, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Et qui manducat me, et ipse vivit propter me* (Joan. vi). Et alibi: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (ibid.). Quam vitam ne quis putaret temporalem, rursus ait: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum* (ibid.).

Illis Domini nostri promissionibus, vitam in his se sumere certus æternam, insatiabili, ut sic dicam, aviditate, pane cœlesti noster hic Gerardus inhiabat, et beatam animæ suæ esuriam pastu quotidiano recreabat. Istis bonorum operum exercitiis a prima juventute ad ultimam usque fere senectutem perductis, tandem dignus habitus est, cui aliquid secretorum suorum Dominus revelaret. Quod in his corporis et sanguinis sui mysteriis ideo singulariter agere voluit, ut et eorundem sacramentorum veritatem ostenderet, et hunc de quo loquimur, non frustra in his spem suam posuisse monstraret. Unde et animi ejus affectionem sibi bene acceptam fuisse ostendit, quando eum, congruente ejus devotioni miraculo, tam magnifice decoravit. Testis hujus tam admirandi miraculi ipse est, cui utrum credi debeat vita præcedens et finis subsequens declarat. Non tamen horum spontaneus relator exstitit; sed a me secreto adjuratus, quod prius quasi subalterius nomine dixerat, sibi revelatum fuisse indicavit. Et ne aliquis in corde meo scrup-

pulus remaneret, licet de verbis ejus simpliciter prolatis in nullo dubitarem, quod de visione aperuit, nominis Dei et Christianæ spei interposita testificatione confirmavit. Extorsit tamen a me prius secreti fidem; ut quoad ipse viveret, alto illud silentio conservarem. Sed eo jam a vita præsentis morte carnis exempto, oportet ea propalari ad Dei gloriam quæ ille dum vixit, ad sui voluit celari cautelam (212).

Habetur in Cabilonensi episcopatu villa quæ Bel-lus mons dicitur, ad jus Cluniacensis monasterii spectans, ubi in honore beatæ Dei genitricis et Virginis est ecclesia, ob ejusdem singularem memoriam, singularem ut a multis comperi, orandi dans gratiam. Sunt ibidem et domus parvæ paucis ad manendum monachis satis congruæ. Erat tunc ibi circa natalem Domini jam dictus venerabilis Gerardus, et stullis suprascriptis infatigatus instabat. Advenerat Circumcisionis Dominicæ sacratus dies, et ille nocturnis vigiliis devote expletis, ad diurna se officia devotius implenda parabat. Ventum est ad missam, et more suo vestibus sacris exterius paratus, interius spiritu et fide repletus, ad altare accessit. Cumquo cæteris expletis ad Canonem pervenisset, et verba divina panis et vini substantiam in Christi carnem et sanguinem commutanti consummasset, paululum ante Dominicam orationem forte oculos ad sacra ipsa convertit. Et ecce stupeo referens, formam quidem panis quem altari imposuerat non vidit, parvum vero puerulum manibus et brachiis more infantie gestientem pro eo conspexit. Hæsit itaque conspiciens debito timore turbatus et nesciens quid ageret, ad inusitatum et cœleste spectaculum tremens admirabatur. Legi olim quiddam his quæ refero simile, sed dignatio aliquid nostro miraculo voluit addere, propter quod nullum huic inveniretur æquale. Nulla enim ætas præterita hoc conspiciere meruit, quod nostris diebus auctor horum sacramentorum Deus Gerardo nostro videntum concessit. Nam dum hoc stupidus miraretur, convertens oculos ad latus altaris, conspiciit mulierem honestissimæ formæ, et ut intellectu conceperat, beatam semper Virginem ejusdem Dei pueruli matrem, diligenti eum et velut materna custodia multa cum reverentia observantem. Juxta quam d

A catum fuerit gaudium, qualiter cor ejus, et caro ejus exsultaverunt in Deum vivum, nec ego scribere, nec ille mihi potuit referre. Additur adhuc inaudito miraculo testimonium angelicum, et eum quem altari videbat assistentem, audit sibi angelum dicentem. Verba ipsa mihi ab eo sæpe relata, nihil plus minusve continentia, dicturus sum: *Quid*, inquit angelus, *miraris? hic puer quem conspicias, cælum gubernat et terram*. Illis dictis, cœlestis visio abscessit. Post hoc dum rursum oculos ad salutaria sacramenta reduxisset, infantem jam videre non potuit: Sed panis speciem ut prius fuerat, altari superimpositam vidit. Hoc tanto miraculo dignus habitus, et eodem Christi corpore quod conspexerat satius, missam supernæ gratiæ muneribus donatam ille Dei presbyter consummavit (212). Et ne forte venerandus vir tanta visione minus dignus ab aliquo fuisse putetur, quiddam non quidem huic miraculo simile, sed tamen non vile per hunc gestum, referendum esse videtur.

Regebat aliquando, quod Nivernis habemus, Sancti Salvatoris monasterium sibi a sancto Patre Hugone commissum. Orta est lis inter eum et quemdam suum præpositum, pro qua, die agendi constituta, ad causam uterque convenit. Affuit multitudo nobilium, clericorum et monachorum non parvus numerus, vulgarium vero constipatio universa replebat. Assedit prior Gerardus inter medios, reliqui eum undique ambierunt. Venit et cum suis præpositus, contra illum causam acturus. Aderant electi iudices, qui utriusque actione audita, litem judiciario ordine dirimerent. Rem de qua agebatur nulla nominare necessitas cogit, erat tamen ecclesiastica, multumque usibus monasterii necessaria. Hanc ille, quem dixi præpositus, quoniam valde lucrosa videbatur, summo studio sibi vindicare conabatur. E regione Gerardus non acquiescebat, quoniam ad jus sibi commissum monasterii hanc pertinere sciebat. Data est Gerardo loquendi copia, et coram cunctis qui aderant, ut religiosum decebat, causam suam aperuit. Qui postquam finem dicendi fecit, is qui ei adversabatur falsa esse quæ ab eo dicta fuerant, exclamavit. Jussus post hæc a iudicibus venire et ea quæ dixerat comprobare, propius accessit, et iterans quæ dixerat, cœpta temeritate se vera dicere confirmabat. Cumque instaret, rursum ei iudices præceperunt, ut secundum morem regionis illud quod ipsi vocant gadium [vadium] (213), rei videlicet ab eo

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(212) In ms. S. V. aliud hic incipit cap. cum hoc titulo: *Narratio primi miraculi eidem ostensi*.

(212*) Aliud item cap. hic incip. in ms. S. V. sub hoc titulo: *Item miraculum de eodem monacho*.

(213) Illud quod ipsi vocant gadium. Optimus hic ipse sibi noster Auctor interpres cum subiungit, rei videlicet ab eo probandæ argumentum, manu propria ejusdem Gerardi prioris manu poneret. Gadum enim sive wadium, erat et inde nos adhuc vernacule gage dicimus, erat arrha vel arrhabo donatio-

nis, aut etiam futuri duelli. Narratio translationis corporis S. Germani, quo die Pipinus rex fiscum Palatium cum appendiciis suis omnibus abbatæ S. Vicentii Paris. dedit, Et ponens, ait, wadium suum super tumulum: Accipe, inquit, o beatissime Germane, villam nostram Palatium cum omnibus appendiciis suis, tibi familieque tuæ hactenus inimicam, amodo autem et deinceps perpetuo profuturam. Unde et verbum gadiare factum est, id est gadium sive wadium dare, sicut ex his calumnie super

probandæ argumentum, manu propria in ejusdem Gerardi prioris manu poneret. Qui velut ex bona conscientia audacter gadium in manu ejus ponens, ait : *Hujus, ut dixi, rei ego testis sum, aliis quoque testibus vel duello id ipsum probaturus* (213^a). Sed quia, ut scriptum est, falsus testis non erit impunitus, postquam hæc verba protulit, cunctis qui ad audiendam causam illam convenerant cernentibus, resupinus ruit et illico expiravit. Tremefacti omnes surrexerunt, et rem a Deo judicatam videntes, nihil ultra judicare præsumperunt. Nam quidam ex illis prius etiam miserum illum pro certo mentiri noverant, plurimi suspicabantur, nec vero universi pariter cognoverunt Deo hunc mentitum fuisse, quem ejus judicio post prolatum mendacium tam subito contigit interisse. In hoc miraculo licet ultrix mendacii divina veritas magnifice clauerit, cujus tamen meriti Gerardus videri posset, injuriam ejus vindicando monstravit (214).

Manebat alio tempore in loco Cluniaco proximo, qui Altumjugum vocatur. Sumpsit autem idem locus nomen ab altitudine, qua omnem circumja-

A centem terram transcendit. Est enim mons altissimus elevatus in vertice montium; ipsas sæpe nubium globositates, quando humida qualitate gravatæ ad altiora conscendere nequeunt, sub se conspiciens, unde et Italiae Alpes videri et maxima pars subjectæ Galliae possit ostendi. Elatus ergo multo in aera spatio mons, et silvarum densitate circumseptus, ventis inclementioribus continue patens, nivibus diuturnis expositus, ascensu et descensu difficilis, popularem habitationem a se longe removit, et remotiora querentibus nil ultra se querere sui solitudine persuasit. Unde et monachos tantum ad manendum suscepit, quos nec multos esse sui ariditate permisit. Hunc locum Gerardus per diversas mundi partes obedientia compellente diu fatigatus, circa finem vitæ suæ velut emeritus missione a me impetrata, suscepit. In quo cum paucis fratribus et ipsis Deum timentibus, divinis operibus solito studiosius occupatus, orationi insistebat, lectioni vacabat, frequenti sacrorum verborum collatione ad divinum amorem vehementius se accendebat. Sobrio victu contentus, si quid forte in his aliquando

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

Hildradum servum in Chartulario Majoris-Monasterii verbis palam est : *Et cum ille ostenderet illum fuisse colibertum, quadiavit ei dominus Ascelinus jurare, quod ille servus fuerit, non colibertus.*

(213^a) Duello id ipsum probaturus. Duelli, quod et ipsum bellum dicebatur, exempla varia reperiuntur apud antiquos, et etiam nova quædam vulgavit vir eruditionis eximie Jacobus Sirmundus in notis suis ad Gaufridum Vindocinensem abb. Sed quia de duello monachorum cum secularibus hic agitur, nos adhuc nihilominus alia quædam, et ipsa forte nova, de thesauris veteribus ad locum illustrandum proferemus. Et primo, Robertus rex in præcepto de Vicaria Anthoniaci : *Ille vero, inquit, nempe Pipinnellus Guarini militis vicarius, ad judicium veniens nullo modo resistere valuit propter rationabilem contradictionem servorum S. Vincentii et S. Germani, qui legali conflictu duelli erant resistere parati.* Item Ludovicus VII in privilegio quod canonicis S. Genovefæ super servitute hominum de Rodoniaco concessit : *Nos autem secundum consuetudinem regni Francorum judicavimus, ut quia homines hospicetum et colonatum Ecclesiæ cognoscebant, et liberos se dicentes servitutem negabant, in curiam abbatis, cujus erant hospites, irent, et ibi Ecclesia si eos habere vellet, per duellum servos esse suos approbaret.* Hoc duelli conflictu calumniam propulsare, vel jus aliquod defendere parati, quadium dabant adversæ parti, quod et ipsum *quadiare*, et *arrhamire* bellum sive duellum dicebatur, id est arrham sive sponsionem dare, coram judice vel in curia promittere sive cavere de pugna vel conflictu. Sic enim monachi S. Martini, Charta ix : *Pro his rebus, inquit, acquietandis, arrhamivimus bellum in curia Vindocinensi, causæ nostræ fidentes, et ad hoc provocati.* Verum cum in eundem pugnae dies statutus adesset, ab amicis nostris qui tunc aderant submoniti sumus, ut pace potius tantæ discordiæ finem imponeremus. Et Charta clxx : *Stephanus Cambacanis de Ferraria abnegavit se esse servum S. Martini, et de hoc arrhamivit bellum contra nos.* Intra terminum autem quod bellum fieri debebat, recognovit se male egisse, venit in capitulum Majori-Monasterii, et dedit recognitionem suam, scilicet secundum consuetudinem imposuit super caput suum quatuor denarios, et per illos tradidit se sancto Martino. Die sic data, duelloque per

judicem aut curiam senioris adjudicato, pugnaturi conveniebant in campum, ubi et sæpe regionis proceres assistere consuevi. Quod docet Hervæus Malsectus in charta de Verreriarum Ecclesia, quæ spectabat ad monachos Sancti Dionysii de Nogento Retrodi, his verbis : *Adjudicatum est Lancelino reddere equum monachis cum lege sua auditis rationibus ex utraque parte, et tamen testantibus comite et proceribus veritatem quam audierant, semper negavit sicut ante negaverat : unde adjudicatum duellum inter monachos et Lancelinum.* Quidam enim famulus monachorum, nomine Ingelricus, filius Ragenaudi Jocularii appellavit Hugonem filium Ausgerii ex parte Lancelini, quod audierat hoc quod Lancelinus negabat, et ipse negavit. Sed quia ipse debilis erat corpore, sicut dixerunt qui eum cognoscebant, quidam nepos ejus nomine Guiteclinus, dedit vadimonium duelli judicio curiæ pro eo, et venerunt in campum ad faciendum duellum. Cum venissent usque ad sacramentum, proceres qui ibi aderant, Robertus scilicet dapifer comitis, et cognatus ejus, et Robertus de Bellomonte, et Haymericus de Villereio nepos domni Hugonis, et alii proceres qui ibi aderant, quamvis scirent veram esse causam monachorum, laudaverunt priori et monachis qui ibi aderant, ne consentirent fieri bellum, etc. Unde patet et sacramentum a pugnaturis ante congressionem præstari solitum fuisse. Sed et quibus armis ipsi plerumque, quos campiones a campo nominabant, vernacule *champions*, uterentur, aperiant rursus monachi Santi Martini in Notitia de Molendino Fulberti cum aiunt : *Fulbertus de Lavarzino, qui census illum notatici dum esset in sæculo annis multis reddiderat, et nunc noster monachus factus erat, defendi fecit contra illum, nempe Constantium de Radenaco, per quemdam nostrum hominem, scuto et baculo cum campione ipsius Constantii decertantem, pro palo illo census nec se unquam relididisse, nec esse jure reddendum.* Quod et ille vellet nollet quandoque recognovit, et omnem in perpetuum reclamationem illius palatici, superato in ipsa decertatione suo campione, gesserit, bellumque injuste assumptum prout placuisset Alberico de Monteauro, sub cujus hæc acta sunt iudicio, legaliter emendaturum se spondit.

(214) Item de eodem monacho, idem ms.

deliquerat, paritate præsenti expiabat. Curis omnibus mundi hujus exutus, tanto spiritualibus desideris Deo fiebat propinquior, quanto ab humanis actionibus factus erat remotior. Ecclesiasticis officiis semper quidem, ut supra dixi, devotus exstiterat; sed tunc eis maxime totis mentis affectibus et corporis viribus devotissimus insistebat. Altaris sacris pene jugiter assistens, illud suum totius mundi singulare præsidium, corpus scilicet et sanguinem Redemptoris, inenarrabili mentis devotione, et quotidiana missæ celebratione super omnia percolebat. Diurno tempore sic consummato, nocturnas quoque vigiliis observabat, et ne intempestive fratres surgerent, sollicitus providebat. Quas semper aut sæpe ipse præveniens multam noctis partem lacrymis et orationibus exigebat. Quo tempore frequenter in eadem Ecclesia voces cujusdam cœlestis melodix se audisse et mihi retulit, et quibusdam aliis qui postea id mihi dixerunt, narravit. Nec mirum. Illorum enim est audire cœlestia, quorum aures dedignantur audire terrena. Tanto enim magis sensus humani quæ supra se sunt percipiunt, quanto minus his quæ infra sunt dediti fiunt. Tali Gerardus certamine certans, tali vitæ suæ cursui indefessus insistens, tandem palmam victoribus debitam, bravium perseveranter currentibus promissum adeptus, beato in eodem loco fine quievit. Qui a vita præsenti subtractus, vitæ se jam æternæ participem, non multo post mortem suam elapso tempore, aperte monstravit, et veram esse Apostoli sententiam qua dicit: *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metit* (Gal. vi), in seipso comprobavit. Nam quia, ut sæpe jam dixi, totam spem suam in corporis et sanguinis Christi sacramento, cum bonæ conscientix testimonio collocaverat, ostensum est per eum jam defunctum aliud de sæpe nominando sacramento miraculum, quo et spes ejus non irrita fuisse probaretur, et fides audientium firmaretur.

(214*) Nondum post obitum ipsius dimidius fluxerat annus, cum fratri cuidam, quem quia adhuc superest, nominare nolo, visio memoranda apparuit. Videbat, et ecce dæmon, parvi et nigerrimi Æthiopis specie assumpta, lecto ejus astabat. Qui portentosa deformitate terrorem conspicienti intentans, manuum formam per aurium foramina emittebat, igneam linguam de barathro putidi oris ejectam, in immensum protendebat, qua totum corpus fratris illius lingendo, se carnes ejus prorsus consumpturum esse dicebat. Tremens ille ad aspectum dæmonis, nil aliud quam mortem jam jamque absumendus præstolabatur. Cumque intolerabili horrendæ visionis terrore turbatus nihil ultra remedii se habiturum speraret, ecce Gerardus constanti animo et splendido, ut frater ille asserebat, vultu ei astitit,

A et Æthiopem illum manibus comprehensum ad terram elisit, ac guttur nefandum viriliter pede compressit. Qui dum fortiter captivum hostem premeret, ille velut ex violenta compressione, nec nominandum caput ad instar magni cacabi inflans, lingua flammigera, quasi aratro terram proscinderet, circumposita comburebat. Cujus spectaculi horrore jam pene extra se factum, prædictum fratrem Gerardus alloquitur: *Vis, inquit, a dæmone hoc liberari? Ad quod cum frater velle se omnibus modis respondisset, adjecit ille: Si, inquit, vis liberari, perge ad abbatem, et ut quemdam fratrem cui fabrilis officium est ad se accersiat, et ex mea parte dicito, a quo sollicitè inquirat utrum aliquando de veritate corporis et sanguinis Domini dubitaverit, et quid ei ad tollendam eandem dubitationem ostensum fuerit, et qualiter fides ejus illa revelatione confirmata sit. Quæ postquam cognoverit, litteris mandare studeat, quoniam sicut fratri illi profuit hoc vidisse, ita multis proderit audivisse. Placet enim Deo conversatio fratris illius, nec pati voluit hujusmodi tentatione labores illius deperire. Hæc si abbati te dicturum promiseris, continuo ab hoc dæmone liberaberis. Quo rursum spondente, Gerardus dæmone in fugam compulso, fratrem ab ejus infestatione eripuit. Qui a somnio consurgens, postquam ad se rediit, tandem se vere mortem evasisse testatus est [lætatus]. Pauci post hoc transierant dies, et frater cui hoc ostensum fuerat ad me veniens, cuncta quæ supra retuli narravit. At ego nullam adhuc fidem somnio præbens, de fratris illius qui indicatus fuerat totus relatione pendebam. Quem ad me non nomine, sed artis ac vitæ indicio manifestatum accersiens, utrum aliquid dignum memoria de corpore Domini vidisset, secreto quæsi. Qui cum aliquandiu velut peregrinatione (215) attonitus siluisset, me in virtute obedientiæ ne sibi ostensum verbum absconderet præcipiente, tandem universa aperuit. Longo, ait, tempore super hujusmodi re antiquus hostis fidem meam tentando vehementer aggressus est, et pene ab statu suo, nisi gratia Dei juvisset, concussit. Quam tentationem multum, et supra quam dicere possim mihi molestam cum diu tolerarem, et ea de causa quantumlibet in religione laborem meum me amisisse putarem, cumque jam in desperationem labi me pusillanimitas cogeret, ad beatam Dei Genitricem ultimam spem contuli, et vi a tanto malo miseram animam meam eriperet, totis animi nisibus rogare cepi. Necdum ab inceptis precibus quindecim exacti fuerant dies, et ego ante majus altare majoris Ecclesiæ mihi astare videbar. Super quod velut unius anni puerulus residens, me ad se accedere præcipiebat. Cumque illi appropinquassem, ut panem sanctum, quem manu prætendebat, ore susci-perem, admonebat. Quod ut explevi, adjecit: *Accipe,**

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(214*) Quomodo isdem monachus post obitum cuiusdam apparuit, idem mis.

(215) Al., interrogatione. N. Faber, peregrina oratione.

ait, me, et in brachiis tuis per hujus Ecclesiæ spatium defer. Hoc egolice cum multo timore aggressus, eum in manibus suscepi, et ab ipso altari usque ad extremum chori exitum, multa cum reverentia portavi. Ab illo die ita cor meum omni qua vexabatur tentatione vacuum est, ut nec vestigium in eo præteritæ conturbationis remaneret, fidemque salutaris sacramenti inconcussa stabilitate retineret. His a fratre illo auditis, ultra de visione dubitare non potui; quando sic in omnibus concordēs utriusque revelationis relatores inveni. Nam quicquid ille prior de fratre altero a Gerardo audierat, hic totum ultimus suo ipsius testimonio confirmabat. Cumque præcedens, nihil de sequentis cogitationibus sciret, ac subsequens prioris visiones penitus ignoraret, alter alterius revelatione penitus fidem fecit, quia et ille hujus tentationes aperuit, et iste illum vera vidisse ex sua confessione omnibus patefecit.

CAPUT IX.

De his quæ in Cluniaco, et circa contigerint.

Illis quæ ad reverentiam divinatorum sacramentorum, et ad confessionis veræ sinceritatem pertinent prælibatis, ad reliqua, quantum ad morum ædificationem spectat non minus utilia, adjuvante nos Domino transeamus. In primis vero visionibus sive revelationibus defunctorum, quæ a diversis cognoscere potui, ut potero, explicabo. Hæc enim nostris maxime temporibus frequenter provenire dicuntur. Nam et defunctorum effigies vivis apparere, eisque persæpe multa vera atque probata nuntiare, a quam plurimis et fide dignis viris affirmantur. Talium autem rerum narrationem non ingratam fore legentibus existimo, præcipue illis qui futuræ vitæ amore præsentem fastidiunt, et ad illam recta fide ac piis operibus pervenire contendunt. Horum namque multa est recreatio, et in præsentibus miseriis, in quibus quotidie ingemiscunt, maxima consolatio, quando de patria a qua in hac peregrinatione exsulant, et ad quam inhiant suspirant, aliquid quod eorum fidem ac spem magis ac magis excitet, audiunt. Audivi detalibus multa a multis, in quorum narratione nullum temporis ordinem servo, quia nec illum ex narrantium verbis aperte colligere potui, nec si potuissem servare curavi. Quæ namque utilitas est in hujusmodi re nosse, quid prius quidve posterius gestum sit, dum vere constet quod fuerit? Multo enim magis gesta temporum quam tempora gestorum inquirenda fecit. Videtur vero mihi congruum ut de proximo incipientes ad remotiora pergamus, et id-

A circo ea quæ in Cluniacensi monasterio vel circa contigisse audivimus, primo ad medium deducamus. Est autem Cluniacense monasterium, religione, disciplina, severitate, fratrum numerositate, omnique monastici ordinis observatione, toto pene orbe notissimum (215'), singulare ac commune peccatorum refugium; per quod multa inferis damna illata et regnis cælestibus quamplurima lucra collata sunt. Ibi innumere hominum multitudines, graves mundi sarcinas ab humeris suis abjicientes, suavi Christi jugo colla submiserunt. Ibi omnium professionum, dignitatum et ordinum personæ fastum luxumque secularem, in humilem et pauperem monachorum vitam commutaverunt. Ibi ipsarum Ecclesiarum venerabiles patres, etiam ecclesiasticorum negotiorum onera fugientes, tutius quietiusque vivere, magisque subesse quam præesse elegerunt. Ibi contra spirituales indefessum luctamen et implacabile [al. impacabile, vel implacabile] quotidianas victoriarum palmas Christi militibus præstat. Hujus loci habitatoribus, continua concertatione carnem spiritui subjicientibus, vere, secundum Apostolum, *Christus vivere est, et mori lucrare* (Philipp. 1). Hinc effusa spiritualium virtutum nardo, impleta est tota mundi domus ex odore unguenti (Joan. xii), dum religionis monasticæ fervor, qui illo tempore pene refrigerat, illorum virorum exemplo studioque recaluit. Gallia, Germania, transmarina quoque Britannia hoc testatur, Hispania, Italia, totaque Europa fatetur, plena monasteriis ab eis aut noviter fundatis, aut ab antiquo senio reparatis. Ibi monachorum collegia, in morem cælestium agminum per ordines suos Deo assistentia, cum aliis sanctarum virtutum exercitiis, divinis laudibus die nocteque ita insistent, ut de eis quoque a propheta dictum possit intelligi: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii). Sed quid aliquas mundi partes numero, cum de nostro ultimo Occidente usque ad ipsum Orientem fama hæc pervenerit, nec aliquem Christiani orbis angulum latuerit? Hæc namque est vinea, hi sunt palmites, qui veræ viti Christo inhærentes, et a patre agricola purgati, secundum evangelicam sententiam multum fructum D asserunt (Joan. xv). De hac vinea in Psalmis legitur: *Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus* (Psal. lxxix). Quod licet de Judæorum Synagoga ex Ægypto translata, et maxime de præsentī Ecclesia dictum sit, nihil tamen ob-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(215') Cluniacense monasterium religione, disciplina, severitate toto pene orbe notissimum. Multiplices sunt laudes quas Cluniacensium cœnobio pontifices et reges in chartis, et antiqui quoque scriptores in libris suis tribuunt. Appellat enim ipsum Paschalis II, religionis monasticæ suis temporibus speculum in Gallia, documentum; Ludovicus VII: Nobilissimum membrum regni sui; Riquinus episcopus Tullensis, summi Patrisfamilias universalem domum, et curiam in qua Deo sacra resultant præconia;

auctor Vite: S. Majoli, nobile, amicum salutis, et amicum monasticæ religionis; Goffridus Vindocinensis, secundum paradisum; Petrus Cellensis, hortum Dei; Hildebertus in Vita S. Hugonis, lavacrum animarum; Petrus Damianus epist. ad eundem Hugonem et monachos Clun. Spirituale campum ubi cælum et terra congregitur, ac velut arenam certaminis, ubi spiritualis more palæstræ caro fragilis adversus potestates aereas colluctatur; Trithemius denique, Monasterium toto orbe famosum.

stat, ut et de hac Cluniacensi Ecclesia quæ illius A universalis non inferius membrum est, intelligatur. Liberet hic diutius immorari, sed, quoniam ad propositum opus hoc non pertinet, et tanta materies brevi atque ad alia festinanti non potest explicari sermone, necesse est ut, istis ad præsens intermissis, ad ea quæ de mortuorum revelationibus sunt exsequenda, ut promissimus, accedamus.

CAPUT X.

De Stephani, qui Blancus dicebatur, apparitione mirabili (216).

Quod vero [nunc] in primis dicturus sum, ab illis mihi personis relatum est, quorum testimonio non minus quam mihi ipsi credere compellebar. Vita enim vel conversatio eorum hoc exigebat, ut non magis propriis oculis quam eorum relationi, absque dubitatione aliqua, fidem accommodarem. Ili ergo mihi hoc retulerunt fuisse apud Cluniacum quemdam fratrem, qui Bernardus Savinellus dicebatur. De quo referebant quod, licet aliquando in quibusdam leviter se haberet, correptus tamen, ut regularis disciplinæ moris est, multaque tam verborum quam verberum opprobria passus, patientissime tolerabat, seque mitem post flagella vultus et operis alacritate exhibebat. Is nocte quadam dum fratres in ecclesia nocturnas Deo laudes decantarent, de choro ubi cum aliis psallebat egressus dormitorium petiit. Cujus gradus dum conscenderet, repente Stephanum, qui vulgo Blancus vocabatur, olim monasterii Sancti Egidii abbatem (216'), qui ante paucos dies de vita excesserat, obvium habuit. Quem cum primo aspectu non cognoscens quemlibet alium esse crederet, quæ proposuerat festinabat. At illa imago defuncti, quæ apparuerat, prior in verba prorumpens: Quo pergis? inquit. Sta, et quæ dicturus sum audi. Frater vero miratus et indignans, quod quasi contra regulam nocturnis horis et loco non congruenti talia monachus loqueretur, ejus voces nutibus quibus poterat, compri- mebat. Sed, cum abbas ille defunctus, qui non ut taceret, sed ut loqueretur, advenerat, magis ac magis instaret, compulsus ejus importunitate frater substituit, et quis esset vel quid sibi vellet quæ- sivit. Et ille: Sum, inquit, Stephanus dictus Sancti Egidii abbas, qui in multis et ante abbatiam et post- modum deliqui, pro quibus modo penas acerbassum patior, ab illis per ineffabilem Dei misericordiam, si mihi subsecutum fuerit, quam citius erueudus. Oro ergo te ut Dominum abbatem, et omnes fratres mea- functus legatione deprecis, quatenus apud omnipotentem Deum pro mea liberatione preces effundant, et

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(216) Al. Qualiter Stephanus quondam abbas S. Egidii cuidam fratri post mortem apparuerit.

(216') Monasterii S. Egidii abbatem. Monasterium hoc unum ex plurimis quæ S. Hugo Clun. abbas reformavit, et in Cluniacensium etiam familiam cooptavit. Sic enim anonymus qui Vitam ejus scripsit: Quis, inquit, beatorum confessorum Martialis et Egidii ecclesiam religionem restauravit, nisi iste vir

me quibus poterunt modis a tantis malis eripere sat- agant. Cumque frater respondisset se quidem quod ipse [ille] rogabat facturum, nullum tamen suæ relationi crediturum, is qui loquebatur defunctus, adiecit: Ut nemo de his quæ a te referenda sunt in aliquo dubitare possit, noveris te infra hos octo dies de hac vita migraturum. Quod postquam eis prædixeris, subsequens rei effectus te vera dixisse demon- strabit. Dixit hoc, et statim ab oculis ejus evanuit. At vero frater ille a dormitorio ad ecclesiam re- diens, multumque mortis denuntiatione non imme- rito sollicitatus, noctem in hujusmodi meditatione transegit. Facto mane, priori primitus, deinde vene- rabili ac sancto Patri Hugoni, ad ultimum magno ac reverendo fratrum conventui quæ sibi injuncta fuerant patefecit. Quod postquam ad omnium aures pervenit, sicut humanorum ingeniorum usus est, de eadem re fere semper diversa sapere, alii qui- dem credebant, quamplures ficta esse affirmabant: universi tamen mortis illius quam frater denuntia- verat indicium per illud ab omni dubitatione pur- gandi, expectabant. Et ecce sequenti die relator visionis morbo corripuit, sensimque deficiens ad extrema pervenit. Qui usque ad ultimum spiritum constanter quæ dixerat affirmans, infra dies supra- dictos bono fine quievit, sicutque morte sua veritatis nuntium se fuisse comprobavit. Fratrum ergo con- gregatio, post obitum relatoris de visione certifi- cata, tam pro abbate defuncto quam pro ejus nun- tio multimodas inenarrabili misericordie Dei sup- plicationum hostias obtulerunt, et sacris orationi- bus, eleemosynarum largitionibus, maxime autem salutaris sacrificii oblationibus pro æterna requie totis viribus institerunt.

CAPUT XI.

De simili apparitione Bernardi (217), qui Grossus dicebatur.

Consimile huic, imo pene idem de Bernardo cog- nomento Grosso (218) miraculum, ab eisdem quos supra memoravi relatoribus accepi. Hic namque nobilitate et potentia sæculari illustris, munitiones quasdam Cluniacensi monasterio proximas possi- debat, multaque mala eadem loco atque aliis cir- cumpositis ecclesiis inferebat. Qui tandem mutato D spiritu, malis suis finem imponere deliberans, ad supradictum venerabilem Patrem Hugonem venit, atque pro peccatis suis orationis causa Romam se velle pergere indicavit. Unde, si reditus permittere- tur, sæculo se renuntiaturum, ac monachum Clu- niaci futurum esse spondit. Perrexit itaque Ro- mam, ubique apud summorum apostolorum ac plu-

beatus?

(217) Al. De Bernardi cognomento Grossi mirabili post mortem apparitione

(218) De Bernardo cognomento Grosso. Grosso- rum, qui et Braceduni domini, mentio multa repe- ritur in Chartis Cluniacensium; quarum et aliquas jam in hac Bibliotheca descripsimus

timorum martyrum gloriosa corpora, orationibus atque elemosynis vacans, satisfactione qua poterat præteritæ vitæ crimina expiabat. Exacto vero taliter in urbe quadragenario dierum numero, qui proprie ad agendam penitentiam indici peccatoribus solet, Roma egressus est, et ad patriam regrediens, Sutram usque pervenit. In qua civitate, quæ satis urbi proxima est, dum moraretur, finem vitæ morbo dudum concepto ingravescente suscepit. Ibi a sociis, prout in peregrino solo licere potuit, honeste curatus ac tumulatus est. Non multi postmodum fluxerant anni, et cuiusdam villæ quæ Cluniacensi juri subdita est, præpositus, per silvam quæ castello de Uscella proxima est, media die iter agebat. Hoc autem castellum ipse Bernardus noviter construxerat, unde sæpe raptores erumpentes, quæcunque poterant undequaque deprædabantur. Dum ergo, ut dictum est, iter ageret, repente eundem Bernardum obviam habuit. Quem cum mulo insidentem, ac pellibus vulpinis et novis indutum vidisset, recordatus defunctum extimuit: compresso tamen timore utrum esset qui videbatur, vel cur venisset, quæsit. A quo tale responsum accepit: *Me, ait, noveris esse Bernardum, quondam hujus regionis dominum. Multa certe, ut omnibus hic manentibus notum est, in sæculo positus mala egi, pro quibus modo multa patior. Sed præ omnibus torquet me castelli illius juxta positi ædificatio, quod sicut ipse nosti a me nuper ædificatum est. Quia tamen circa finem vitæ meæ malorum meorum me penituit, eternam quidem effugi damnationem, sed multo adhuc adjutario ego ad plenariam liberationem. Ea de causa ob implorandam misericordiam ad abbatem Cluniacensem, venire permissus sum. Cujus comitatum dixi prosecutus, quoniam præcedenti hebdomada apud Ansum hospitatus est, nocte inter obsequentes et famulos mansi. Unde rogo ut eum adeas, atque ut mei misereatur sollicitè deprecetur. Cumque homo illi cui loquebatur requireret, cur vulpina veste amictus esset, respondit: *Hanc vestem mihi olim recentem emi, et eadem die qua ea primum indutus sum, cuidam illam pauperi dedi. Quæ sicut nova data est, ita semper nova permanet, atque in pænis inenarrabile mihi refrigerium præbet. Post hæc verba, ille quidem qui apparuerat disparuit, alter ea quæ injuncta fuerant implere acceleravit. Nam ad beatum virum ad quem missus fuerat veniens, ei per ordinem cuncta narravit. Qui benigne defuncti mandata suscipiens, plenus charitatis spiritu multa elemosynarum, multa divinorum sacrificiorum auxilia laboranti sub æterno judicio animæ impendit. Per quæ, ut dignum est credere, et a suppliciis ille liberatus, et fidelium requiet, pro modo supernæ dispositionis adjunctus est. Neque enim ratio patitur, ut spiritus ille in abditissimis judiciorum Dei reconditus, ad homines ob sui liberationem redire permissus sit, et nulla reductum ejus utilitas subsequuta sit. Frustra quippe commissus videretur. Sed neque sacramentis, neque**

A sacrorum operum exercitiis se adjuvari petisset, si ea sibi prodesse minime agnovisset. Qui, quoniam talibus sibi auxiliis subveniri rogavit, et illa ad subveniendum efficacis, et se illorum subventionem dignum esse monstravit. Homini autem illi cui hæc visio apparuerat, supradictus abbas sanctus, mortem proximam esse prædixit. Cum enim hujusmodi defunctorum manifestationes nostris sæpe temporibus provenirent, vix aliquis mortuo collocutus, mortem longiore tempore distulisse narratur. Unde iste et visionis horrore, et sancti admonitione provocatus, statim sæculo reuñtiavit, et factus monachus, intra paucos dies terminum vitæ suscepit.

CAPUT XII.

B *Quanta semper invidia diabolus adversus Cluniacum fremuerit.*

Licet in præcedenti de revelationibus defunctorum quæ in Cluniaco vel circa contigerunt, me dicturum promiserim, tamen quia plura alia non minus digna memoria in illo famoso monasterio nostra ætate provenisse dicuntur: non incongruum arbitror, si et illa nostro sermone ad utilitatem legentium proferantur. Ut enim supra tetigi, antiquus hostis non parum illius cœnobii disciplinam ac divinorum operum studium semper æmulatus est, multisque indiciis invidiam suam erga loci ipsius habitatores fervere monstravit. Quæ si per singula ut ad me pervenire potuerunt enarrare tentarem, et magno volumine legentibus forte vel audientibus tædium incenterem, et ipse longe a proposito deviarerem. Quis enim explicare valeat quanta improbitate cœlestia illa castra semper vel sæpe invaserit, quam infestus semper Christi militibus sibi repugnantibus fuerit, quam frequentes impetus violenter irrumpere volens dederit? More quippe suo interiore civem, id est spiritum extinguere querens, quas poterat tentamentorum machinas exterius admovebat, et ab intimis se repulsum dolens quanta valebat extra prælia commovebat. Unde proprio furore cæcatus, cum semper invisibiliter omnibus instaret, aliquando quibusdam etiam visibiliter apparebat. Et nesciens quid boni de malo suo Deus facere decrevisset, unde gregem Domini destruere quærebat, inde invitum eum multoties ædificabat.

CAPUT XIII.

D *De fratre quem sub abbatis specie decipere voluit.*

Hinc fuit illud quod cum aliquando frater quidam, Joannes nomine, natione Italicus, regularis disciplinæ severitatem fastidians, etiam fugere de monasterio cogitaret: ipse ei diabolus abbatis specie assumpta se obtulit. Nam duobus dæmonibus in specie monachorum se comitantibus, fratri in quodam secreto monasterii loco soli residenti, multaque secum volenti, opportunum fallendi tempus invenisse se credens apparuit, eique assidens dixit: *Ego, frater, modo huc hospitandi causa diverti, sed casu te conspicies, agnovi multa te sollicitudine laborare, mul-*

tosque in corde tuo cogitationum æstus versare. Quorum causa licet quibusdam referentibus mihi ex parte nota sit, si tamen eam plenius indicaveris, potero forsitan utile tibi dare consilium. Unde quis sis et quare mæstus sis, amico quærenti expone. Cumque frater illo ignoto, ut putabat, homini secreta cordis sui aperire formidaret, et se tantummodo natione Italicum esse respondisset, dæmon, qui monachus videbatur, adjunxit : *Et ego ipsius regionis abbas sum, et tibi bene in omnibus auxiliari possum. Novi enim, licet tu reticeas quod abbas monasterii hujus, et cæteri male te tractant, neque ut dignum esset honorant, insuper multis sæpe injuriis et contumeliis vexant. Unde admoneo ut tibi consulas, et locum hunc omnimodis perniciosum derelinquens, mecum recedas. Paratus sum enim te ab his malis eripere, et ad abbatiam meam, quæ Cripta Ferrata dicitur, perductum, omni te ibi honore sublimare. Ad hæc frater respondit : Ego hinc exire nullo modo possum, quia et clausura monasterii prohibet, et fratrum me multitudo circumdat. Tunc diabolus : Nec ego, inquit, quandiu hic fueris, te in aliquo juvare potero. Sed fac qualibet arte, ut septa monasterii transgrediaris. Quod postquam feceris, ego statim adero, teque ad locum meum, ut dixi, perducam. Sed misericors Deus, qui non permittit nos tentari supra quam ferre possumus (I Cor. x), non ultra passus est hostem procedere, sed sicut scriptum est, qui fecit illum applicavit gladium ejus. Quando namque agebatur, fratrum conventus in refectorio ex consuetudine hora cœnandi residebat. Qua expleta, a priore secundum morem uno ictu scilla percussa est. Quo sono audito, mox dæmon qui abbatem se fingeat, actus divina virtute, a fratre cui loquebatur se abripuit, et præcipiti cursu ac maximo impetu ad latrinas quæ proxime erant tendens, vidente fratre jam dicto in earum se inferiora demersit. Sic plane misericordia Dei, et fratrem a nequissimi hostis tentatione eripuit, et immundum spiritum per condignum ejus immunditiæ locum a domo sua expulit.*

CAPUT XIV.

De illo qui dæmones auditit flagitia sua jactantes.

Alio quoque tempore alter quidam frater lignorum artifex nocturnis horis, in loco aliquantulum ab aliis sequestrato jacebat. Quem locum ut in monachorum dormitoriis moris est, lampas accensa illustrabat. Dum ergo ille in lecto nondum soporatus jaceret, conspexit immanem vulturem, immensi corporis onus vix aliis pedibusque ferentem, velut ex labore anhelum occurrere, et contra lectum ejus astare. Quem dum frater admirans intueretur, ecce duo alii in hominum specie dæmones advenierunt, et vulturem illum, imo dæmonem ita affati sunt :

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(219) *Trinorchium misit.* Oppidum ad Sagonam, quod olim in tres partes dividebatur, scilicet in *Trenorchium castrum, Tornutium villam, et cellam S. Valeriani*. Gallice, *Torrans*. Estque ipsum credo

A *Quid, inquit, hic agis? Potesne hic aliquid operari? — Nihil, ait, possum, quoniam et crucis protectione, et aquæ aspersione, et psalmodum insusuratione ab omnibus repellor. Tota quippe hic nocte laboravi, frustra vires meas insumpsi. Unde nihil agere prævalens, huc fatigatus deveni. Sed vos iter vestrum mihi narrate, et si quid vobis prosperum cessit, intimate. — Nos, aiunt, de Cabilone venimus, ubi militem quemdam Gaufredi de Donziaco, cum uxore hospitis sui in adulterium labi compulimus. Item per quoddam monasterium transeuntes, magistrum scholæ cum uno puerorum fornicari fecimus. Sed tu iners quid agis? Surge, et hujus saltem monachi, qui nos aspicit, pedem, quem inordinate extra lectum tetendit, abscinde. Quod ubi dixerunt, ille dolabro ipsius*

B fratris quod sub lecto latebat arrepto, in ictum totis viribus insurrexit. Sed dum frater elevatam super se vidisset securim, timore actus pedem retraxit, et sic dæmonis ictus effectu frustratus, in ultimam lecti partem delapsus est. Quo facto statim maligni spiritus disparuerunt. Frater vero qui hæc viderat, sæpe dicto Patri Hugoni mane festinus universa retulit. Qui ad rei certitudinem explorandam Cabilonem atque Trinorchium misit (219), et subtiliter quæ a dæmonibus dicta fuerant investigans, veridicos fuisse mendacii ministros invenit. Sed dicet aliquis : Cum maligni spiritus malitiæ subtilitate longe humanæ astutiæ calliditatem superent, utpote quos naturæ levitas nulla corporis mole depressa, ad omnia expeditos, longaque rerum experientia sagaciores reddit, quomodo nequitie suæ consilia seu opera, audientibus hominibus, produnt? An non perpendunt, patefactis insidiis suis a quantis eorum laqueis sæpe homines sint eruti, et quoties ipsi earumdem sint insidiarum effectu frustrati? Quomodo ergo, audiente fratre supradicto, et ea mala quæ fecerant aperuerunt, et cur alia, quæ optabant, facere non posse dixerunt? Ad quod respondendum quia, licet multa eis insit nocendi facilitas, et prompta ad fallendum voluntas, occulta tamen Dei dispositione ita miris et incomprehensibilibus modis in ipsa sua falsitate plerumque falluntur, ut humanæ salutis, cui sponte semper infesti sunt, invicti quandoque deservire cogantur. *Comprehendit quippe, ut scriptum est, vera sapientia falsos sapientes in astutia eorum (Job v); ut unde fallere volunt, inde fallantur, et unde perimere cupiunt, ipsi potius perimantur. Utitur eis sane more prudentis patrisfamilias ut malis servis, qui, cum nullo ad serviendum amore moveantur, servili tantum terrore dominicis imperiis obsequuntur.*

Unde, aliquando scientes, aliquando nescientes, semper autem nolentes, ea quæ ad hominum pertinent salutem operantur. Quod autem semper no-

Tinnurtium, ejus meminit Spartianus in Severo his verbis : Multis interim varie gestis in Gallia princeps apud Tinnurtium [Trinorchium] contra Albinum felicissime pugnavit Severus.

lentes operentur, omnibus certum est. Quod vero aliquando scientes Evangelium loquitur, ubi ait: *Exibant autem demonia a multis, clamantia et dicentia: Quia tu es Filius Dei* (Luc. iv). Nam credere Christum esse Filium Dei ad salutem hominum pertinere, demones ista clamantes non ignorabant. Sed, quia hanc confessionem non fidei devotio proferebat, sed tormentorum acerbitas extorquebat, ipsi indicant dum subjungunt: *Venisti ante tempus torquere nos* (Matth. viii). Nolentes ergo pariter, et scientes salutis humanæ præcones fiebant. In Actibus quoque apostolorum quando per energumenum dæmon clamabat: *Jesum novi et Paulum scio* (Act. xix), utique nolens et veritati attestabatur, et quod audientibus prodesse poterat fatebatur. Rursus in Evangelio, rogante legione dæmonum, et dicente ad Dominum: *Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum* (Marc. v); et propriam impotentiam testabantur, qui nec porcis nisi permissi dominari poterant, et homines a se pessimis videlicet hostibus salutis suæ fugere, atque ad Salvatorem suum confugere, talibus verbis inviti scientesque monebant. Quod vero aliquando nescientes ea quæ hominibus prosunt operentur, innumera quidem sunt exempla sanctarum Scripturarum, sed tamen hoc specialiter, beati Job tentatio et Domini passio manifestant. Nam neque Job Satanæ tentasset, si ejus se vincendum patientia præscisset, nec Judæos ut Dominum crucifigerent instigasset, si morte illius se multo magis damnandum, mundumque salvandum prævidisset. Nam et Apostolus divinæ Incarnationis et passionis mysterium absconditum dicit a sæculis, quod nemo principum hujus sæculi cognovit (I Cor. ii). Ita ergo, ut dictum est, aliquando scientes, aliquando nescientes, semper tamen nolentes nequam spiritus supernæ sapientiæ acti dispositionibus, aut loquentes aliquid aut operantes, sive latentes humanis oculis sive coram apparentes, utilitatibus humanis inserviunt. Unde quando Dei ordinatione aliquibus apparentes vel faciunt aliqua vel loquuntur, manet quidem in eis avida nocendi voluntas, sed eam legibus suis subactam, refrenat quæ cuncta moderatur potestas. Quidquid enim furiant cuncta subvertere quærentes aeris potestates, sapientia tamen vincit malitiam, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter (Sap. viii). Inde namque sapientia fortiter pertingere a fine usque ad finem dicitur, quia sapientia æterna hostium versutias sapienter capit, et virtus invicta eorum fortitudinem subigit. Certum est igitur quod, quando supradicto fratri apparentes, ea quæ jam memorata sunt retulerunt, aut scierunt quid boni inde futurum esset, aut nescierunt. Divinæ tamen voluntati, et aliquorum saluti nolentes inservierunt. Hoc ad ea quæ de insinuatione dæmonum dicta vel forte dicenda sunt interserui, ut nemo consilia seu opera sua eos quasi sponte prodere miretur, quoniam non ipsorum hoc opus, sed divinæ dispensationis est consilium, quæ ad ampliorem nominis

A sui gloriam etiam malis bene utitur, et de ipsorum malitia, multam erga suos benignitatem operatur. Quomodo enim humana infirmitas tanto hosti resistere posset, de quo dicitur: *Non est potestas super terram quæ comparetur ei* (Job xli), nisi se contra tam robustum adversarium, ille qui Dei virtus dicitur, pro nobis opponeret? Quomodo depressa in imis humanæ mentis stoliditas, tot dolositatis ejus versutias cavere valeret, nisi ille qui Dei Sapientia vocatur eas nobis detegeret? Quos ejus dolos seu conatus, quibus sancto Cluniacensi conobio sæpe irrequietus insituisse, aliquantus revelationibus manifestatus est, dignum videtur, ut cæperam exsequi.

CAPUT XV.

B Quid beatus Hugo narraverit in capitulo vigilia natalis Domini.

Mo est ejusdem monasterii Nativitatem Salvatoris cæteris solemnitatibus singulari affectu devotius agere, et cantuum melodiis, lectionum prolixitatibus, cereorum multiplicium accensionibus, et (quod longe præstantius est), speciali devotione, multaque lacrymarum profusione cum angelicis spiritibus alacriter solemnizare. Qua temporis revolutione redeunte, fratres more solito se suaque omnia paraverunt, et ecclesias ornando alique monasterii loca aptius componendo, intus et extra festivi apparere satagebant. Supererat adhuc beatus ille ac venerabilis Pater Hugo, ultimo senio morti quidem corporeæ, sed et vitæ post mortem æternæ vicinus. Qui jam instante ipsa solemnitate, capitulum ubi fratres convenerant ingressus, hæc ad omnes protulit verba: *Noveritis, fratres, Jesum te: ignum Salvatorem nostrum suæ nativitatis vestraque liberationis solemnibus interesse disposuisse, vestraque devotionis obsequium multo cum gaudio præstolari. At contra sciat is nequam hostem, vestrae felicitati iridentem, laborare quatenus aliquas tenebrarum suarum nebulas, tanto, si possit splendori intermisceat, tantæque festivitatis gloriam saltem quantumcunque imminuat. Frater enim, ait, quidam (se utique dans intelligi) hac ipsa nocte vidit ipsius misericordiam matrem, perpetuam [al. perpetue] Virginem, Filium, quem præsentii nocte genuit, dulcissimo gremio continere, eique sanctorum angelorum multitudinem, cum immenso lumine astare. Lætabatur autem idem Deus puer, et immenso gaudio exultabat, atque cordis lætitiâ gestu gloriosi corporis et ipsarum plausuum munus demonstrabat. Et conversus ad matrem, aiebat ad illam: Cernis, mater, noctem quæ imminet mæ Nativitatis gaudiis illustrandam, in qua et prophetarum oracula et angelorum præconia renovabuntur, et meo de te exortu omnia simul caelestia atque terrestria lætabuntur? Ubi est nunc hostis damnati perfidia, ubi ejus potestas, qui ante hoc singulare gaudium mundo dominabatur? Quo ille impudens audito, de latibulo suo egressus a longe se præsentabat, et ignominiose deturpatus, cum multo planctu atque ejulatu ut admitteretur orabat. Quod eo voto dicebat, ut tantæ*

claritatis gaudia quibus incidebat, suo more vel in aliquo offuscare valeret. Et si, ait, in nulla ecclesie parte admittor, in aliquo saltem reliquarum officinarum loco suscipiar. Vade, ait Filius Virginis, furcifer, et ne te mea potentia præjudicatum lameris, tenta quod poteris. At ille solutus, arcum capituli petiit, et ingredi conatus non potuit. In tantum namque et se tumidum, et capituli introitum angustum invenit, ut nullatenus intrare valeret. Vere vetusta superbiæ peste inflatus, per humilem aditum transire non poterat, quia non idem aditus superbum erectum, et humilem capit inclinatum. Inde ad fratrum dormitorium gressum convertit, et phantasiis solitis eos se posse inquietare confidens, introire tentavit. Sed eadem grossitudine sua ab ostio repulsus recessit. Postremum [postremam] ad refectorium nocendi spem contulit, ibi propter aliquantam corporum curam, majorem suspicatus mentium incuriam. Ibi etiam tot obices divinorum ex lectione verborum, tot trabes ex devotionibus auditorum, tot repagula offendiit ex charitate sibi servientium, ut nullo modo ultra procedere prævalens, retro cogeretur redire. Sic quoque ab omnibus monasterii officinis rejectus, a conspectu piissimi Redemptoris et gloriosæ Virginis matris, cum ea qua dignus est confusione, pestifer ille recessit. Cauti igitur estote, et immensas gratias omnipotenti ac misericordissimo Salvatori agite, qui et nequissimum hostem a vobis expulit, et ipse nobiscum [al., vobiscum] festum suum celebraturus remansit.

Hæc a sancto viro fratribus dicta, furentium adversus locum ipsum malignorum spirituum ostendunt nequitiam, ac Domini eundem protegentis clementiam. Qui nequam hostes, quamvis universis generaliter insidiarentur, noviter tamen conversis amplius infesti instabant. Dolebant quidem veteranorum profectibus invidentes, sed tironum superaddita conversione, quasi recenti suscepto vulnere, acrius indignabantur. Et velut longi temporis desperatione, prioris prædæ spolia postponentes, contra ea quæ ab oculis rapiiebantur, longe vehementius accendebantur. Hinc adversus novitios bella valida commovebant, hinc tentamentorum diversis telis armati, totis eis conatibus insistebant.

CAPUT XVI.

De fratre qui dæmones vidit quasi religiose incedentes.

Et ut de illis aliquid dicam, quæ nostro tempore contigerunt, vidi ego quam plurimos varias mihi erga se dæmonum insidias exponentes. Nec ea dico quæ spirituali bello ex vitiorum suggestionibus gerebantur, sed quæ quasi in aperto certaminibus campo, non parvo utrorumque sudore fiebant. Exsuperans quippe abundantia malitiæ hostis, cum nihil intus tentando proficere valeret, in iram vehementius exardescibat. Ei invisibiliter se victum dolens, si saltem visibiliter cum militibus Christi congregiendi, in aliquo posset esse superior, attentabat. Unde fuit illud, quod frater quidam mihi retu-

lit, vidisse se innumerabilem dæmonum turbam per domum illam quæ Cella novitiorum dicitur, transeuntem. Jacebat autem nocte quadam ante matutinas [al. matutino] in lecto, et nescio quid de Psalmis secum meditabatur. Cum ecce, dormientibus cunctis, conspexit nefandum illud collegium in monachorum speciem commutatum, ab ostio quod capiti suo imminerebat procedere. Qui capitulis [capitiis] induti, religionis schema simulantes, seriatim et quasi cum multa gravitate incedebant. At ille quid esset intelligens, atque ut in talibus fieri solet, non parum perterritus (nam semper malignorum spirituum visionem terror comitatur) quantum potuit, sub eo quo tegebatur operculo caput abscondit; sed ad exitum rei pervidendum, parum quid spatii oculis dereliquit. Quos diligenter quid essent facturi observans, conspexit omnem illum Satanæ exercitum, per domum illam fratrum quiescentium transeuntem, nihil suum in ea operari potuisse, sique per domum latrinarum, proximam sibi quæ satis competentem, exitum habuisset.

CAPUT XVII.

De Algero sene religioso.

Frater quoque alius, nomine Algerus, vere ut de beato Job dicitur, simplex et rectus, timens Deum, et recedens a malo (Job 1), sæpe multumque sibi institisse dæmones mihi frequenter conquestus est. Ut enim plura [plurima] de his quæ mihi retulit præteream, referebat se aliquando in jam dicta novitiorum domo multis aliis circumjacentibus dormire. Visum est vero ei quod signum in ecclesia more solito ad nocturnas laudes fratres excitans pulsaretur. Surrexit ergo, et campanam, ut videbatur, fortiter resonantem audiens, ad ecclesiam festinabat. Cumque per eandem domum in qua jacebat transiret, lectos fratrum undique circumspiciebat, et alios jam surrexisse, alios se ad surgendum parare videbat. Sed cum domo transmissa in claustrum proximum devenisset, signi sonitus qui ex vicinitate multo magis audiri debuisset, omnino defecisse visus est. Suspensus autem tarditate sua signum sonare desiisse, omnesque se ad ecclesiam anticipasse, festinantius gradiebatur. Cum vero in majus claustrum pervenisset, pro luminarium claritate, quæ ex consuetudine hora surgendi omnia illustrant, tenebras offendit. Sed et cum ad ecclesiam appropinquasset, portas quas patentes invenire solebat, clausas reperit. Ibi quoque admota aure si forte psallentium voces audiret, summum ubique silentium advertit. Admirans itaque et quia ecclesiam ingredi non poterat, ad dormitorium suum regressus, quos prius surrexisse conspexerat, omnes jacentes et dormientes invenit. In se ergo reversus, dæmoniacam fuisse illusionem agnovit, qui nullum tempus a malitia sua vacare patientes, cum divina dispositione a majore nocendi possibilitate arcantur, in minoribus quibuslibet exercentur. Nam toto nisu naturæ humanæ inimicantes, cum animabus nocere nequeunt, ipsis sal-

tem corporibus, prout possunt, molesti existunt. Unde plerumque ita monachos in somnis inquietant ut horis somno congruentibus amissis, cum vigilare debent dormiant, et sic sanctorum lucra vigiliarum amittant. Harum inquietudinum multorum multoties querelas accepi, quorum alii opertoria sua noctibus, dum dormirent, subrepta sibi atque longius projecta a demonibus dicebant, alii subripere volentibus violenter eadem tegmina se extorsisse, nonnulli dum in remotioribus naturae satisfacerent, eos sibi derisorie astitisse affirmabant. Præterea quosdam nocturnis horis, aliis quiescentibus sancta orationum furtiva quærentes, et eadem causa claustrum et ecclesias peragrantes, multis aliquando terroribus appetebant, ita ut in æorum aliquos visibiliter irruerent, et ad terram verberando prosternerent.

CAPUT XVIII.

De Armano novitio, quem diabolus in specie ursi perterrit.

Vidi ipse quemdam fratrem, Armannum nomine, qui dum esset nobilis et dives miles in sæculo, tactus divino spiritu, ac mundo renuntiare disposens, prius equos ac vestes multi pretii, magnamque argenti pondus, et omnia pene sua Cluniacum direxit, et sic pauper atque peregrinus Hierosolymam petiit. Ibi Domini adorato sepulcro, et sanctissimorum locorum visione aliquanto tempore recreatus, cum vitæ terminum, quem ibi summopere adipisci, ut ipse mihi post retulit, desiderabat differri [al. deferri] videret, rediit, atque Cluniaco habitum religionis induit. Cum quo et animum ita ab omni mundano affectu mutavit, ut nec communia bona, nec privata diversarum exercitationum iura spirituali cordis ejus ardori satisfacere possent. Non ei dies ad orationem, non nox sufficere poterat; vix cibo aut somno, eo studio indulgebat. Admonitus a me sæpe, ut parcius in talibus se haberet, quoniam modum excedere videretur, nimio animi fervore non acquiescebat. Contigit igitur [al. ergo] post Domini Natalem, nocte quæ diem præcedit beati Joannis Evangelistæ, ut in supra memorata cella novitiorum, cum aliis novitiis ipse adhuc novitius jaceret. Et ecce clamare terribiliter cepit, sicque perseveranter, ut omnes de lectis suis surgere, et ad se undique concurrere cogeret. Venerunt ergo, et eum aliena loquentem invenerunt. Inde ad me, ubi jacebam, multorum sit concursus. Qui quoniam propter regulare noctis silentium loqui non poterant, nutibus nescio quid mirum contigisse ostendebant. Surrexi et ad fratrem patientem cum ipsis perveni. Quem turbatum et vociferantem, et velut maniacum furentem inveni. Perseveravi cum fratribus ante illum usque ad exortum diei, in quo spatio aliqui pro eo Domino supplicabant, omnes autem non minimum pro ejus passione dolebant. Jam vero aurora instante, paulatim clamare cessavit, et ita demum astantibus fratribus obdormivit. Post paululum autem, experefactus, jam mecum modeste

A loqui cepit. Cumque eum interrogarem utrum sciret quid passus esset, vel quæ causa tanti, et tam incompensati clamoris fuisset, respondit: *Solitis orationibus fatigatus, cum me in lectum collocassem, et levi somno solutus essem, ursum tam terribilem mihi incubare persensi, ut omnem humanum terrorem ejus incomparabiliter tremendæ visionis horror excederet. Jam autem eadem formidine a somno excitus, quasi somnium quod videram contemnere incipiebam. Sed rursus quem dormiens videram, integre vigilans supra me ursum conspexi, tanto in aere spatio sublevatum, ut manu si vellem eum contingere possem. Tunc vero eam quæ apparebat speciem, quis enarrare sufficiat? Rictus nefandi oris ultra omnem modum horrendi, ut de eo scriptum est: « Per gyrum dentium ejus formido (Job XIV). » Ungues longissime recurvi, et se ad rapiendum avidissime exerentes; tota hirsuti corporis habitudo, quasi in prædam jamjamque rapiendam durissime infremebat. Ego quid aliud, quam me continuo in frusta discerpendum, et devorandum suspicarer? Hoc me diu terrore diabolus fatigatum, a mente mea excedere, sicut vidistis, coegit. Jam misericordia Domini liberatus, et quid, vel a quo ista passus sim agnosco, et liberatori meo quas possum gratias ago. Hæc frater ille mihi et omnibus qui astabant, ut dicta sunt, narravit. Et quia multam ex terrore illo contraxerat debilitatem, conventui per triduum interesse non potuit, sed, eo peracto, ad priora contra malignos spiritus certamina ex debilitate valentior insurrexit.*

CAPUT XIX.

Quod angelus Domini locum, ubi fratres defunguntur, cruce Christi signaverit.

Quam [Quoniam] antiqui hostis aperta contra Christi milites prælia, in illo memorabili loco exacta, et ab eis subacta narravi, dignum est, ut ipsarum victoriarum palmas quibusdam etiam aperte collatas ostendam, ut quemadmodum adversus beatos homines malignorum spirituum monstravi invdiam, ita de ipsis sollicitam sanctorum angelorum demonstrem custodiam. Nam quos ab illis tentatos, ab istis sæpe jussu Dei compertum est glorificatos. Igitur, sicut de innumeris hostium congressionibus quemdam retuli, sic de multis cœlestium visionum miraculis pauca narrabo. Teutonicus quidam, Eppo nomine, a sæpe dicto beato Patre Hugone in monachum susceptus, toto quo postmodum vixit tempore, religiose conversatus est. Qui appropinquante hora vocationis suæ, infirmitate correptus, in domum infirmorum secundum morem delatus est. Erant ibi et alii fratres, morbis et ipsi diversis laborantes. Quorum quidam ceteris morti proximiores, ultimur pene spiritum naturæ succumbente trahebant. Inter eos frater jam dictus, valetudine ingravescente et ipse ad extrema perductus, inter vitæ mortisque discrimina agonizabat. Adhuc tamen sensu et verbo integer, conspexit infandam demonum turbam cum titillationibus igne fumigantibus irruentem, per domum illam infirmorum furioso ubique impetu discurrere.

Qui cum ita bacchantes huc illucque verterentur, ecce beati apostoli de cœlestibus advenientes, perterritos fratres ne timerent blande hortati sunt, et mox gloriosa sui adventus præsentia, latrunculos illos effugaverunt. Verba vero loquentium sanctorum ab astantibus audiebantur, sed personæ minime cernebantur. Sic domo Dei apostolica præsentiā ab immundis spiritibus emundata, cœlestis visionis gloria augmentatur, et beatis apostolis sancti angeli conjunguntur. Habetur autem in domo media locus, unius corporis capax, ad hoc aptatus ut fratres ibidem in cinere et cilicio compositi, extremum Deo inde spiritum reddant. Hunc locum frater hujus visionis conspexit, quodam inconsiderato timore ita abhorrebat, ut nullatenus ei se appropinquare pateretur. Dum ergo ea quæ dicta sunt contempleretur, respexit viditque angelum Domini manum in sublime porrigentem, signo sanctæ crucis locum eundem signasse. Quo facto, visio ab oculis ejus subtracta est. Jam omni a corde ejus stulto timore sublato, post paululum se in loco eodem reponi fecit, sique animam suam sanctis qui apparuerant, alacriter tradidit.

CAPUT XX.

De fratre, nomine Benedicto, qui moriens multitudinem albarum vidit.

Fuit et alius, ut de magno Benedicto legitur, gratia Benedictus et nomine, cui parem in sacris studiis nescio si unquam viderim. Ille priusquam ad monasterium in ordinem venisset, religiosus valde presbyter exstitit, in tantum ut vix ei aliquid ante monachum de monacho deesset. Sed, sicut sanctorum virorum mos est, ut bona quæ faciunt pro nihilo ducentes, ad majora toto desiderio conscendere semper intendant, mutato apud Cluniacum habitu, verus factus est monachus. Jam, si ejus per singula vitam describere conarer, non transeunter de illo commemorandum, sed diutius esset immorandum. Nec capitulum breve illum explicaret, cuius sanctæ conversationi vix liber integer sufficere valeret. Quod, quia suscepti operis necessitas prohibet, sit hoc leve saltem beati viri monumentum, ne tam vix tamque perfecti monachi nostris temporibus exemplum ex toto cum eo videatur esse sepultum. Nam quis istis pessimis temporibus, quando, juxta Psalmistam, *defecit sanctus, et diminutæ sunt veritates a filiis hominum* (Psal. ii), cœlestibus adeo studiis intentus exstitit? Quis tam plene mundum, omniaque mundana calcavit? Quis ita generaliter universa a se genimina vitiorum extirpans, agrum mentis suæ omnium virtutum suavis atque odoriferis graminibus sevit? Nam quia, ut Apostolus ait, coram Deo in Christo loquimur (II Cor. xii), ipsum ante quem loquimur testem adhibeo, me non aliter loqui quam sentio, viro videlicet isti nullarum propemodum virtutum perfectionem defuisse. Quando enim humilitas ejus, qua se universis submittibat et quia se secundum regulæ præceptum omnibus inferiorem et viliorē credebat,

A explicabatur? quando ejus charitas, qua frater omnes ita amplectebatur, ut non sibi, sed omnibus pro mediocritate officii vivere videretur, alicujus sermone declarabatur? Quando ejus patientia exponetur, qua singulariter præditus esse videbatur? Namque propter excellentem justitiæ zelum, quo cum cæteris bonis suis contra negligentium fratrum delicta accendebatur, de illorum numero erat, quos propter majorem disciplinæ cautelam, circuitores monasterii beatus Benedictus esse præcepit. In quo ministerio cum nulli parceret, et majores minoribus quantum ad vitiorum reprehensionem spectat, absque ulla personarum discretionē æquaret, multas a quibusdam, quia inferre verbera non audebant, verborum injurias tolerabat. Recordor ego sæpius falsis aut quasi nullis accusationibus in communibus fratrum conventu a talibus impellitum, innumeris vicibus quasi reus existeret in terram prostratum, cum nihil prorsus deliquisset, culpabilem se tantummodo respondisse. Hunc enim morem habebat, ut quodcumque culparetur, nunquam fere culpam diffunderetur. Silebat perpetuo, nisi cum eum certa et gravis causa loqui cogeret. Verba ejus brevissima, a nugis, jocis atque omni prorsus otiositate aliena. Si quando vero de spiritualibus sermo erat, nunquam is sine suspitibus, nunquam sine lacrymis flebat. Psalmodia indeficiens, Scripturarum sanctorum nocte dieque meditatio, propter quod et psalterium glossatum semper circumferebat, quoniam psalmos non perfunctorie, ut quibusdam moris est, sed summa cum attentione atque devotione cantabat. Ubi, si quid quod non intelligeret offendisset, ad glossas statim oculum convertebat. Diem totam psallendo, meditando, noctem vigilando et orando peragebat. Nam vix brevissimo spatio, etiam hiemalium noctium prolixitatibus, in lecto quiescebat. Quando enim ad altaria occulte confugere poterat, quiescendi necessitate vix aliquando lecto retinebatur. Quando vero propter communis observantiam ordinis lecto deesse non audebat, magis eo ad sedendum quam ad jacendum utebatur. Sed erat etiam ipsa sessio non otiosa, quando raro oculi a lacrymis, nunquam vero lingua a psalmodia cessabat. Innumeris confectum suppliciiis corpus, toto pene vitæ suæ tempore ciliciis asperrimis exasperare consueverat. Habebat idem beatus vir pro cella domum orationis in tugri altissima atque remotissima, in honorem sancti Michaelis archangeli consecratam, qui devotioni ejus præ cunctis monasterii locis specialius famulabatur. In hac divinæ theoriæ totus nocte dieque intentus, mente cuncta mortalia transcendebat, et cum beatissimis angelis internæ Conditoris visioni pene jugiter assistebat. Hæc indeficientium orationum, hæc assidue inundantium lacrymarum, hæc durissimorum flagellorum, hæc quotidianorum sacrificiorum, sola quidem testis tunc affuit; sed ea tamen nobis prorsus celare non potuit. Nam sancti inter abdita latibulorum opera sua semper celare laborant, sed ea, si homines

taceant, lapides clamant. Jam si ad habitum corporis ejus stylus convertatur, solus ipse sufficientia loqui judicabitur. Corpus quippe attenuatum, facies macilenta, capilli incompti ipsaque canitie venerandi, vultus demissus, oculi vix unquam patentes, os sine requie sacra verba ruminans, non in terra, sed in cœlo positum hominem indicabant. Huic plane non surdo auditori Apostolus loquebatur: *Quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (Coloss. iii). Poterat et ipse cum eo dicere: *Nostra autem conversatio in cœlis est* (Philipp. ii). Sed, quia ut supra dixi, propositum meum fuit, non omnia, quod mihi impossibile fuisset, sed quedam de ipsius sancta conversatione narrare, ne omnino beati viri memoria sopiretur, his breviter præmissis, ad gloriosum finem ejus sermo convertatur.

Is igitur in omni virtutum exercitatione vitæ suæ cursu peracto, corporis incommoditate, brevi ad extrema deductus est. Fuit autem tempus illud Paschale, quo, transacta jejuniorum quadragesima, purgatorem gregem suum et velut maturiorem segetem Christus inveniens, multos ex hac luce subtraxit, et sicut electa grana horreis cœlestibus recondidit. Multi namque illo tempore levi morbo pulsati, quasi nutum vocantis Domini illico sequebantur. Inter quos iste vir Domini, ut dictum est, ægitudine decumbens, postquam et sacri olei unctione, et salutari Christi corporis perceptione, atque communi fratrum absolutione, ad iter cœlestis scandendum idoneus factus est, advenit dies laboris ultima, mercedis prima. Jacebat vero in lecto, et lampadem plenam oleo, id est conscientiam plenam virtutum testimoniis habens, Sponsum expectabat, et, ut arbitror, cum Apostolo dicebat: *Gloria nostra habere testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. i). Respicens ergo, vidit infinitam multitudinem albatum advenire, et paulatim omne domus illius spatium complere. Cumque domum præclarissimis illis spiritibus repletam vidisset, fratrum conventum esse suspicatus, custodem infirmorum bonæ religionis virum, Otgerium nomine, vocavit, eique dixit: *Frater Otgeri, hiccine ordo noster est, ut conventus albis indutus, in infirmariam veniat? Crede mihi, hodie video quod nunquam retro contigisse adivi. Vere, licet corpus beati viri suis viribus destitutum fuisset, mentis tamen vigor, et zelus domus Dei, sicut semper fuerat, adhuc in eo vigeat. Sed, cum frater ille nullum albatum in infirmaria illa esse affirmaret, adhuc in eadem opinione persistens, adjecit: *Miror valde quomodo hoc dicere potes, cum non pars domus, sed tota eisdem albatis viris plena sit, et te ipsum, ubi nunc loqueris, ex omni parte iidem circumdant.* Tunc tandem intellexit cui hoc dicebat, non hominum illum conventum, sed beatorum esse angelorum. Qui ad hoc absque dubio de supernis descenderant ad concivem suum, qui sem-*

A per mente cum eis conversatus fuerat in terris, ut per ipsam spiritus sui præsentiam, eis sempiternæ cohabitaret in cœlis; et qui per speculum et in ænigmate (I Cor. xiii), secundum Apostolum, hic Dei desiderabilem vehementer esurierat speciem, manifestata ipsius gloria satiatus, videret cum facie ad faciem (ibid.). Parum intervalli successerat, et servus Domini ab illis quos viderat albatis et gloriosis spiritibus accitus obiit, beatamque animam eis tradens, ad regna cœlestia, ut dignum est credere, cum ipsis pervenit. Sed, ne quis temere me hoc affirmare suspicetur, quod quasi absque purgatoriis pœnis ejus animam ad cœlos evectam dixerim, intelligat nulla eos purgatione indigere, in quibus nihil purgandum constat remanere. Quod quia nemo B negare potest utrum iste sic purgatus fuerit, fortassis inquirere festinabit. Ego vero, quantum hominibus cognoscere datur, dico istum sic in hac vita per gratiam Dei animum suum diversis sanctorum operum exercitiis emundasse, ut nihil in eo mundandum crediderim remansisse. Nam si hoc de multis etiam sine martyrio conceditur, quare non et de isto concedatur? Cujus enim crimina nulla, cuius veniales etiam culpæ vix aliquando deprehendi poterant, tot cruciatibus corporis sui, tanta sacrorum studiorum instantia, ne ignibus futuri sæculi torqueretur, expiari non potuit? Potuit plane. Nequaquam enim ultrices scelerum flammæ experiri debuit, qui in se omnium concupiscentiarum C fervorem compescuit. Nec penalis in eo ignis, quod decoqueret invenit, quem ignis divinus ad purum usque purgavit.

CAPUT XXI.

De Turquillo, (220) priore Marciniacensium sororum.

Alter etiam frater, Turquillus nomine, vir nihilominus in omni virtutum sinceritate et veritate probatus, ab adolescentia usque ad ultimam senectutem jugum monastici ordinis mansuetissime portans, ipsa miti et humili corporis et vultus sui specie, quiddam cœlestis prætendens, curam sororum Marciniacensium a me sibi injunctam agebat. Quam, cum per aliquantum temporis religiosissime administrasset, carnis ingruente incommodo, ad D solvendum commune mortis debitum appropinquare cepit. Cumque illum in cinere et cilicio positum, fratres undique circumstarent, repente ab eis spiritu raptus obmutuit. Qua de causa frater quidam ex his qui astabant, Unfredus nomine, honestæ vir conversationis, ausu familiaritatis qua præ cæteris ei semper adhaeserat, ad eum se inclinavit, et si aliquid spiritualium rerum vidisset, quæsivit. Ad quem ille his verbis: *Vidi, ait, Dominam, et dulce consortium ejus.* Hoc cum non vulgaribus, sed ita, ut expressi, verbis Latinis dixisset, parvo interveniente temporis spatio, defunctus, est. Et quia de Marciniaco mentionem feci, miraculum quod ibi di-

ANDRÆE CHESNI NOTÆ.

(2.0) In ms. S. V. *De quedam, qui raptus e corpore gloriam Dei vidit.*

vina virtute aliquando contigit, nullo modo tacendum est.

CAPUT XXII.

Miraculum (221) quod in eodem Marciniacensi monasterio contigit.

Est idem locus inter alia sanctimonialium sancta loca singularem gratiam obtinens et velut inter fulgentia cœli sidera quodam suo proprio fulgore præfulgens. Ibi nobilium mulierum multitudo, et quæ de ipsius regii sanguinis sublimitate descendunt, spernunt divitias, honores contemnunt, calcant superbiam, luxuriam subigunt, Christique sequentes pauperiem, proprio mundum cum principe vincunt; de quarum numero plurimæ virorum morte destitute, secundas iterare nuptias refugerunt, aliæ incolumes maritos deseruerunt, quædam ab omni carnis corruptione immunes, angelicum virginitatis honorem carnalibus voluptatibus prætulērunt. Omnes tamen in commune, viri constantia femineam molliem supergressæ, non solum mundana omnia, sed et seipsas sibi subjugant, opere manuum, psalmodia, oratione assidua fletuque indeficiente aut præteritæ vitæ nevōs abluunt, aut meritum cumulos augere contendunt, cunctaque prorsus visibilia contemnentes, ad amorem invisibilium certatim semetipsas accendunt. Inter quæ universa bona sua, singulâ pene et ante inaudita gratia, perpetuo se carcere damnant, ita ut, postquam semel facta secundum regulatâ professione, corpori monasterii sociatæ fuerint, nunquam qualibet necessitate non dico septa murorum, sed nec ipsas in quibus commorantur regulares domos, transgrediantur. Hanc ipsæ sibi idcirco more aliarum sanctimonialium equitandi vel deambulandi licentiam præcepto abbatibus suis interdixerunt, ne aliqua occasione vel mundus in eis videat quod concupiscat, vel ipsas aliquid noxium saltem in excursu videre seu audire compellat. Nam eum quem a mentis suæ intuitu prorsus abegerunt, ipsis quoque corporalibus oculis videre contemnunt (222). Sic enim juxta Apostolum, mundus eis mortuus est, et ipsæ mundo (*Gal. vi*) quod nunquam qualibet occasione ab aliquo videri possunt, quia ab ipso ingressu quo ad religionem suscipiuntur, velo quod eis ex more imponitur oculos habent velatos, et facies circumtectas, ipsum velum quasi pro sudario usque ad diem obitus in memoriam et præparationem exitus sui circumferentes. Eapropter claustrum salutari conclusæ, et, ut sic dicam, vitali obrutæ sepultura, pro præsentî coarctatione, sempiternam latitudinem, pro sepulcro, beatam resurrectionem expectant. Unde prius mori quam egredi, ante occumbere quam limen designati ostii transgredi elegerunt. Quod tunc apparuit, quando in circumpositis villæ domibus, casu, quodam tempore ignis exarsit. Fe-

A rebantur in sublime globi flammaram, et exustis circumquaque omnibus [domibus], sanctorum illarum habitaculis appropinquabant. Tollitur in altum clamor populi, ne sacræ domus comburerentur, magis quam de propriis damnis solliciti. Fit concursus omnium ad muri eas ambientis propugnacula, et super domorum tecta conscendentes, totis viribus obviam ire ignibus parant. Arentem materiam quam super inveniunt longe projiciunt, convectam certatim aquam flammis injiciunt, nihil quod ad igneam vim repellendam possit valere, intentatum dimittunt. Sed nequidquam. Aer enim vento commotus, multiplicatas vires ignibus dabat, et fumum flammeo vaporî admistum, vultibus atque oculis defensantium inferens, ne defenderent prohibebat. Cumque aliquandiu restitissent, victi tandem violento elementorum conflictu, tecta relinquunt, et se passim ad terram præcipientes, non jam domos, sed propria corpora salvare contendunt. At ignis obstaculo remoto libere omnia pervagatur, et partem ædificiorum sibi propinquiorem invadens, horrissonō strepitu, maximas lignorum moles consumit. Cum [al. tum] vero luctuosa universorum vox confuso clamore omnia replet, et totius ignari consilii, nil nisi extremum ancillarum Dei exitium præstolantur. Erat tunc forte in loco Lugdunensis Ecclesiæ archiepiscopus venerabilis Hugo (223), multa morum probitate et religiosa conversatione a domino papa Urbano cunctarum ferme Galliarum constitutus legatus. Ad quem velut ad patrem omnes confugiunt, et, ut in perturbatis rebus fieri solet, anxie ab eo consilium exposcunt. Precantur præcipue, ut inclusis sanctis mulieribus exitum persuadeat, neque tantum ovium Christi gregem ignibus pastor perire permittat. Motus archiepiscopus, cursim claustrum ingreditur, omnesque sub celeritate congregans, summa instantia ut periculo cedant, hortatur. Cumque illæ omnino renuerent, et prius se posse mori quam propositum infringere constantes affirmarent, ait episcopus: *Auctoritate beati Petri et domini papæ, cujus vice fungor, atque ex abbatibus nostri [restrî] obedientia vobis præcipio ut ad præsens hinc exeatis neque vos cum habitaculis vestris hic incendio concremari sinatis.* Ad hæc quædam maximæ [magnæ] nobilitatis et singularis conversationis soror, Gisla nomine, quam et ipse multoties vidi, spiritu et fide succensa, respondit: *Nos, Pater, timor Dei et præceptum abbatibus nostri, ut ignem æternum evadere possemus infra hos quos cernis limites usque ad mortem permansuras inclusit. Unde nullo pacto fieri potest ut aliqua necessitate præfixos nobis pœnitentiæ terminos saltem pedis passu transgrediamur, nisi ab illo qui in nomine Domini in hoc nos inclusit loco solvamus.* Noli ergo, domine, si placet, hoc

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(221) In eodem ms. *Quomodo ignis divina virtute extinctus sit in Marciniaco canobio.*

(222) Hanc integram clausulam ex ms. addidimus.

(223) *Lugd. Eccl. archiepiscopus Hugo.* De quo et Yvo epist. 18 et S. Anselmus ep. 11 lib. II, et epist. 24 et 125 lib. III.

anungere, quod nobis agere non licet, sed sicut nos ignem præcipis fugere, ita magis igni ut a nobis fugiat virtute Christi Domini nostri armatus injunge. Ad quam mulieris fidem stupefactus archiepiscopus, ac subito et ipse fide repletus, foras exiit, et coram cunctis qui aderant flammam intuens, ac lacrymis ora perfusus, ait: In nomini Domini, et per virtutem fidei hujus, quæ nunc locuta est, mulieris, recede, ignis pestifer, ab ancillarum Dei habitaculis, nec damna aliqua ultra inferre præsumas. His a pontifice verbis prolatis, sicut mihi testificati sunt qui viderunt, repente immensitas flammarum invisibili virtute repressa, velut ferreo muro obstante ultra procedere non potuit, et absque ullo humano subsidio, absque aliqua pluvie gutta incredibili celeritate semetipsam exstinxit. Sic magnifico atque inasperato miraculo, sanctarum propositum mulierum sibi bene acceptum esse, divina pietas comprobavit; et veræ fidei merito, omnia possibilia credenti, sicut in Evangelio promiserat, demonstravit.

CAPUT XXIII.

De defuncto milite, qui ter apparuit cuidam presbytero.

Memini me superius promisisse quod visiones sive revelationes defunctorum, quas in Cluniaco vel circa contigisse audieram, primo ad medium deferrem; et sic illis, quæ de proximo cognoveram præmissis, pedetentim ad remotiora stylum transferrem. Quod quidem ut institueram agere cœpi, sed aliis de eodem loco narrandis miraculis invitatus, aliqua non minoris, ut credo utilitatis interserere volui. Quibus explicitis, jam ad ea quæ proposuerat stylus ordinate recurram. Superest adhuc in Viennensi pago presbyter, Stephanus nomine, vir inter multos sui ordinis viros honestatis et religionis fama præcellens qui mihi ea quæ dicturus sum vera esse fide interposita coram multis, qui mecum erant fratribus, retulit. Quæ quia se vidisse dicebat, ipsum introduco loquentem, ut non ad me, sed quasi ab ipso qui mihi primo retulit, audiat. Miles, ait, quidam de castello Moras, Guido nomine, in prælio vulneratus, indeque domum reportatus, ad extrema peruenit. Ad quem cum lecto decumberet, proprius ejus episcopus, Viennensis scilicet archiepiscopus Guido, qui postmodum Romanæ sedi præfuit (224), visitandi gratia venit, atque pastoralis sollicitudine, ut peccata sua confiteretur, admonuit. Aderam et ego, ad quem cura illius post archiepiscopum spectabat, et quem secum ad illam confessionem audiendam retinuerat. Confessus est æger fideliter peccata sua, quantum ei ad confitendum memoria suffragari potuit, atque a domino archiepiscopo solemniter absolvi meruit. Qui paucis

A interpositis diebus defunctus est, et juxta quamdam Cluniacensis juris ecclesiam, Mantulam nomine (225), tumulatus. Contigit post hæc non multo tempore et pro juxta silvam, quæ supra dicto castro de Moras adjacet, meridianis horis me iter agere, cum ecce subito quasi immensi exercitus strepitum post tergo mea audio. Cujus timore perterritus, contigam silvam occultandus ingredior. Cumque in condensa silva me immergens, tali, ut putabam, in loco reedissem, unde videre transeuntes, nec videri a transeuntibus possem, multo armorum agmine prætereunte, astitit repente coram me miles quem supra defunctum commemoravi equo insidens, scuto pectori anteposito, hastæ militari innixus. Quem ut vidi primo, exhorui. At ille me perterritum intuens: B Noli, ait, metuere, quia non ad incutiendum tibi timorem, sed ad rogandam misericordiam huc veni. Pro peccatis meis dira tormenta patior, et maxime pro duobus quæ, dum cætera confiterer, oblitus sum. Horum unum hoc est, quod olim cum quibusdam aliis militibus cæmeterium quoddam, in quo quamplurimi vulgarium ob majorem securitatem se ac sua contulerant, infregi, ac bovem unum rustico cuidam violenter abstuli. Item, terræ quæ mei juris non erat, injustas exactiones imposui, quas ab inhabitantibus multo tempore mihi reddi coegi. Rogo ergo ut fratrem meum Anselmum adeas, eumque ex me deprecis quatenus ablata vice mea restituat, eisque quibus injurias intuli pro me satisfaciat. Quod si C fecerit, a pœnis quas patior absque dubio liberabor. Sed novi ego fratris duritiam, et quod tibi ista referenti nullatenus acquiescet. Sit ergo, quod dicturus sum tam tibi quam illi in signum, ut de rei certitudine nulli vestrum liceat dubitare. Scis ipse pecuniam, quam in arca repositam habebas, et qua ad Sanctum Jacobum ire disponebas, hanc cum domum redieris, invenies furto sublatam. Apparui insuper antequam ad te venire, Guillelmo noto tibi militi de castello Moras in ipsa domo sua, a quo universa quæ tibi nunc a me dicta sunt, postquam requisieris, audies.

Dixit hæc, et statim ab oculis meis evanuit. At ego timore cumulatus, et quia cum mortuo verba contuleram de vita diffidens, inde quam citius potui, recessi. Domum ut veni, arcam meam fractam, et pecuniam, quam dixerat, sublatam inveni. Militem cui se locutum indicaverat adii, et ab eo cuncta quæ dicta fuerant, vera esse cognovi. Fratrem autem defuncti adire facultas non fuit, quia per dies aliquot absens exstitit. Interea dum, quoddam die re familiari urgente, iter agerem, diverti in amœnum locum secus viam, ubi salicum magna multitudo quasi ejusdam silvæ secretum annula-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(224) Vienn. archiep. Guido, qui postmodum Rom. sedi præfuit. Sub nomine nimirum Calixti II, anno 1118.

(225) Quamdam Clun. juris ecclesiam Mantulam.

In Viennensi diœcesi, quam et prioratum S. Petri de Mentula vocat Catalogus beneficiorum Clun. ordinis, vulgo Menthe.

batur. Ibi ergo paululum requiescere volens, con-
sedi. Nec mora conspicio jam dictum militem arma
solita preferentem, mihi astare. Cumque ego du-
plicato timore turbatus, in verba prosilire tentarem,
prior ille : *Ha ! inquit, domine Stephane, quam bonum nuntium quem pro salute mea fratri dirigere, vos elegi ! Putabam eisdem vos mihi compati, sed ut video, quomodolibet me habeam vos non curatis.* At ego, multo magis adaucto timore, ut potui respondi : Non, inquam, dissimulando quæ rogaveras distuli, sed quia fratrem cui me direxeras non inveni. Jam vero, ut discesseris absque mora aliqua ad eum ibo, et quæ primo rogaveras indicabo. Obsecro tantum, ut celeriter discedas, quia valde cor meum tui visione turbatur, neque me tecum diutius consulari patitur. Nihil, ait, tibi formidandum est, quia, ut jam dixi, non ut ego tibi noceam, sed ut tu mei miserearis ad te venire permissus sum. His dictis, disparuit. Ego autem multa formidine compulsus, et nequaquam ultra legationem injunctam disferre audens, ad sæpe nominatum fratrem defuncti cum milite, cui se revelaverat accessi, eique euncta per ordinem quæ frater mandaverat narravi. Ille vero ut homo, totus mundo deditus, aut non credens aut parvipendens quæ a me audiebat, respondit : *Quid ad me de anima fratris mei ? habuit ille sua quandiu vixit. Quare non pro se his quibus injurias intulerit, satisfacit ? Videat sibi. Ego peccatorum ejus pœnitentiam agere nolo.* Hoc ab illo accepto responso, discessimus. Pauci dies transierant, et ego in domo mea solus residens, ea quæ videram necum mente versabam, cum ecce subito sæpe nominatus defunctus non jam in equo, sed pedes, non armatus, sed inermis mihi assistere visus est. At ego nimio terrore fere in amentiam versus, in hæc verba prorupi : *Ex parte omnipotentis Dei et omnium sanctorum ejus, adjuro te, quicumque es spiritus, ut discedas, meque tantis terroribus exagitare desistas.* Et ille : *Quia, inquit, taliter de adventu meo turbaris, scito quia me ulterius in hoc sæculo non videbis.* Adhuc tamen tertio me tibi Deus apparere voluit, ut quod per fratrem nequeo, per te consequi merear. Debes et tu, si bene perpendas, plus fratre mei misereri. Ille enim frater carnalis, tu Pater in Deo fuisti spiritualis. Et ego : *Faciam, D* quam, et ipse pro te quod potero, festinato tantum, oro, discede. Post quæ verba, statim ab aspectu meo subtractus est. Mox ego inde discedens, ad rusticum, cujus se bovem abstulisse dixerat, ivi, eique bovis ipsius pretium reddidi. Nam, et quis esset dixerat, et ubi maneret indicaverat. De sequenti autem negotio, quoniam vires meas excedebat, nihil agere prævalui. Collecta tamen presbyterorum multitudo, in dicta die, solemnia Dei offerri sacrificia feci, eleemosynasque pauperibus pro posse distribui, multosque tam clericali quam monastici

A ordinis viros, ut pro eo Domino supplicarent oravi.

CAPUT XXIV.

De Guidone [Vridone] Gebennensi episcopo (926).

Post hanc quam præfatus sum visionem, Gebennensis episcopus Guido in medium adducatur, et quid huic miraculo simile de eo contigerit, exponatur. Fuit hic magnæ secundum sæculum nobilitatis, et ideo multo plus quam episcopum decuisset, vitæ dissolutioris. Nam, cum esset frater Aimonis ejusdem urbis comitis, tam sæculari generositate quam ecclesiastica dignitate confusus, potentia atque divitiis undique circumfluit, plus mundo quam Deo, magis carnalibus quam spiritualibus actionibus inserviebat. Cumque multa agenda negligeret, nec facienda faceret, misericordiæ tamen operibus toto adnitu instabat eleemosynam largiter egen-
B tibus distribuens, esurientes reficiens, nudos vestiens, querelas afflictorum patienter audiens, et multis, pro posse, benigne subveniens. Ecclesiasticas personas, et maxime quos religiosiores esse audiebat, magnifice honorabat, monachis præcipue totum cordis sui affectum impendebat. Quibus non solum venerationis obsequium, sed multa et de rebus propriis conferebat. Inter quos singulari amore fratres Cluniacenses amplectebatur, et eis ob spem æternæ mercedis plurima largiebatur. Nam, ut reliqua taceam, quæ eis vir nobilis liberaliter contulit, sexaginta et eo amplius ecclesiarum redditus, diversis ad Cluniacum pertinentibus monasteriis in
C perpetuum dedit. Hoc modo temporalis vitæ cursu transacto, in bona confessione, cum peccatorum pœnitundine ac cordis contritione, sicut mihi testati sunt qui adfuerunt, ab hac luce recessit. Hunc post mortem diverso modo plurimis apparuisse quidam referunt. Quarum visionum quia certum auctorem invenire non valui idcirco dubia scribere recusavi. Unam tantum de omnibus elegi, quam propter rei probatæ fidem, dignam hic inseri judicavi.

Successor ipsius episcopus synodum Gebennis vix anno post ejus decessum exacto celebrabat. Veniebant ad eandem synodum presbyteri more ecclesiastico, inter quos quidam boni testimonii presbyter properabat. Hic in itinere casu, imo divina
D voluntate a sociis aliquanto spatio separatus, obvium habuit jam nominatum defunctum episcopum. Qui cum insolito occurru turbatus aliquandiu hæsisset, tandem utrum esset qui videretur defunctus episcopus, ab eo quæsit. Quod vere esse respondente, presbyter adjecit : *Et quid est, ait, domine, vel qua causa te mihi cum sis mortuus risibilem fecit ? Ad quem episcopus : Clementia, inquit, divina, ut meæ necessitati subvenias, me tibi apparere permisit. Novi enim te ad synodum properare. Oro ergo ut sacrum coiventum aleas, eorumque me orationibus studiosè commendes.* Laboravi enim, et multa a tempore mor-

ANDRÆE CHESNI NOTÆ.

(926) Ms. a. 11. quomodo post obitum suum apparuerit

ais meæ tormenta sustinui. A quibus in proximo erui potero, si eorum orationibus merear adjuvari. Dic ergo episcopo et cum eo congregatis, ut omni die concitiffi psalmum, « Miserere mei Deus, » mihi simul omnes decantent, et communi absolutione universi animam meam Deo commendent. Sacrificiis insuper salutaribus atque eleemosynis, dicinam maiestatem pro requie mea propitiare contendant. Noverint autem me ad agendam penitentiam Cluniacum iturum, et inde ad eandem peragendam Hierosolyman transiturum. Hæc omnia cum eis dixeris, nomen tantum meum ultimo die synodi dicendum reservabis. Quæ postquam dixit, ab oculis colloquens evanuit. Presbyter vero cui hæc commissa fuerant gressum accelerans, ad synodum venit, et universa episcopo fideliter coram omnibus exposuit. Cumque multos credere, quosdam autem dubitare videret, Evangelii codicem offerri rogavit, et ut cunctis fidem faceret, iurejurando quæ dixerat confirmaturus, manum constanter super sacrum volumen extendit. Quem omnes ad ea probanda absque dubio paratum videntes, eum ne juraret compescuerunt, et qui antea dubitaverant, omnem a corde suo dubietatis scrupulum abiecerunt. Sed et alter ex insperato testis surrexit, qui hæc eadem omnia a defuncto episcopo sibi dicta universis admirantibus confirmavit. Unde et bonæ oves mandata olim pastoris sui benigne suscipientes, cuncta quæ mandaverat devote impleverunt, et plurima ex abundante cordis sui charitate, spontanei addiderunt. Hoc ab illis mihi personis dictum est qui omni fide digni synodo memoratæ interfuerunt, et ea quæ dixi, referentibus eisdem relatoribus audiverunt.

CAPUT XXV.

De quodam presbytero terribiliter mortuo (227).

Jam nunc subjungenda est, non ante mortui, sed morientis presbyteri terribilis et multis nota visio, quæ audientium mentes digno timore concutiat, et ad cavendam æternæ mortis mala, velut vehementi sollicitudinis igne accendat. Apud castrum Liziniacum, quod in Pictavensi pago situm est, nuper quidam presbyter erat, qui sacerdotalis ordinis supercælestem dignitatem, miserrimæ vitæ conversatione deturpans, non ad animarum quibus præerat curam, sed ad carnis suæ voluptatem explendam, sacro ministerio utebatur. Qui, juxta prophetam, lac gregis sui comedens, et ejus se lanis operiens (*Ezech. xxxiv*), absque ulla spe æternorum, mercedibus mercenarii avidissime pascebatur. Mundissimam atque omnia mundantem Christi carnem et sanguinem in altaris sacramento frequenter officio non devotione sumebat, nec ab immundis tamen carnis operibus sese cohibebat. Cumque ut sus immunda multo tempore in cæno luxuriæ versaretur, et sui ipsius fœtoribus delectaretur, territus conscientiæ malo, sicut aliquando et mali ad

A horam compunguntur, familiaritatem quorundam bonorum virorum expetiit, et abbati Bonæ Vallis ac fratribus ejusdem monasterii se in amicitia specie tenus copulavit. Qui longo tempore eum de vitæ emendatione commouentes, et ut sæculo renuntiaret assidue exhortantes, nihil ab eo impetrare præter inanem spem aliquando potuerunt. Nam libenter quæ dicebant audire se fingens, et semper eos de conversione suspendens, de societate sanctorum illorum gloriabatur, nec admonitione vel exemplis eorum a malis retrahebatur. In his itaque aliis perditæ atque perdendæ vitæ suæ actibus perdurans, et obstinatione impia iram sibi in die iræ thesaurizans, in morbum incidit, quo post aliquot dies ingravescente, ad extrema pervenit. Adierat eum visitationis gratia prior jam dicti monasterii, atque cum eo per aliquantum diei spatium, ipso quoque rogante permanserat. Et ecce nocte superveniente, cum cunctis discedentibus solus lecto ejus assideret, clamare terribiliter æger illè ad priorem cœpit: Succurre, ait, succurre. Ecce duo supra omnem feritatem expavescenti leones in me impetum faciunt, hianti ore ac rictu feroci per frusta discerpturi, me totum consumere volunt. Deprecare cito Dominum, ut ab his eripiar, antequam morsibus eorum consumar. Dicebat hic et tremebat, ac velut devoraturus fugiens, timore defecto corpori vires addente, retrò cedebat. Prior vero vocis illius ac gestus terrore turbatus, non sine multo et ipse timore erat. Ad preces tamen ipsa necessitate impellente conversus, pro misero illo, ut poterat, Dominum exorabat. Quo orante mutata voce æger: Bene, inquit, bene. Recesserunt crudeles bestię, et per orationes tuas jam ultra nusquam apparent. Et quia usque ad ultimum spiritum semper compos sui exstitit, nec ut quidam morientium solent vel in modico sensu imminutus fuit, conversus ad priorem, loqui cum eo de quibuslibet veluti sanissimus cœpit. Cumque tam de his quam de aliis multa inter se verba conferrent, horæ fere unius spatio elapso, rursus inclamare longe terribilius quam primo exorsus est: En, inquit, en ignis de cælo ut torrens inundans descendit, et super hunc lectum meum veniens, jam jamque me in favillam usque comburet. D Festina, adjuva, ora, si forte et ab hac morte eripi valeam.

Et hæc dicens, manibus et brachiis opertoria sublevabat, eaque velut aliquid juvare possent, invisibilibus ignibus turbatus opponebat. Sed nequidquam. Non enim corporalia tegmina a spiritualibus incendiis tegere poterant, quem cælestis vindictæ impia opera exponebant. Prior adaucto timore, de novo ad orationem convertitur, et quantum in tali casu possibile erat, Domini misericordiam deprecatur. Illo ut supra orationi instante, post paululum, patiens gratulationis vocibus preces ejus interruptit di-

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(227) Al. in ms. qui peccata sua celans terribiliter mortuus est.

cens : Quiesce, jam ab igne tutus sum. Nam dum super A
me, ut dixi, cum impetu descenderet, interpositus
est linteus, usque ad quem ignis pervenit, sed eum
transire non potuit. Jam et ab isto periculo ereptus,
oro ne a me discedas quousque quis istorum finis fu-
turus sit agnoscas. Tunc prior qui tam timore quam
hospitandi necessitate recedere volebat, substitit,
et ab oratione surgens, rursus ei assedit. Cum-
que eum tantis terroribus anxium consolaretur,
et uterque ad invicem ut prius colloqueretur, subito
egrotus ad invisibilia raptus obmutuit. Prior eum
raptum ab humanis intelligens, rei exitum præstola-
batur, cum ecce post multum noctis spatium, homo
ad se rediit, et miserabiliter ingemiscens, ait :
Ha! ha! ad iudicium æternum raptus sum, et heu
miser! æterna morte damnatus sum. Traditus
sum horrendis tortoribus igne inexstinguibili cum
diabolo et angelis ejus perpetuo cruciandus. Ecce,
ecce, ignita sartago plena bullienti adipe, quam
coram me tormentorum ministri detulerunt, eamque
ad me frigendum undique succenderunt. Et cum
prior orationi sicut jam bis fecerat, tertio quoque
incubisset, ille ait : Cessa, cessa pro me orare, nec
pro illo ultra fatigeris, pro quo nullatenus exaudieris.
Priore vero dicente : Frater, redi ad cor, et mi-
sericordiam, dum adhuc vivis a Deo require, ille
ajecit : Putas, ait, me ut insanum loqui? Non insa-
nio, sed sana mente quæ dixi confirmo. Et cucullam
prioris manu tenens, eum interrogavit : Nonne
hoc quod manu teneo cuculla tua est? Quo respon-
dente : Est, adjuuxit : Sicut hæc vestis cuculla
est, et sicut hoc quod substratum mihi est palea
est, sic et hoc quod coram cerno ignita sartago est.
Et dum hæc loqueretur, gutta invisibilis ignis de
illa quam dicebat sartagine exiens, in manu ejus
prioris vidente cecidit, et (mirabile dictu!) eum
et carnem usque ad intima ossis consumpsit. Tunc
ille acri cum gemitu : En, inquit, indubia rei
probatio. Nam sicut ista quam vides de sartagine
prolapsa gutta, carnis partem consumpsit, sic con-
festum totum me ignea vorago consumet. Priore ad
ista stupente, iterum dixit : Ecce sartagine ipsam
ministri infernales proprius afferunt, et ut me in illam
inijciant, jam jamque manus adaptant. Et post modi-
cum : Ecce linteam in quo jaceo undique concurrentes
accipiant, et me in ignitam sartagine, æternum fri-
zorum projiciunt.

Hoc velut ultimum vale, mox ut priori, atque his
 qui ad hoc horrendum spectaculum convenerant,
 dixit, subtracta voce ac reflexa cervice, puniendum
 spiritum condemnatis spiritibus tradidit. Tantis ve-
 ro terror omnes invasit, ut illico universi auge-
 rent, neque aliqui in domo ubi cadaver mortis [mor-
 tui] remanserant, remanere auderent. Facto mane
 miserum cadaver sepulture mandatum est. Post
 aliquot autem dies, cum ad universos circa posi-

tos hæc tam terribilis fama pervenisset, rei veri-
 tatem probare volentes, tumulum aperuerunt, at-
 que fossam illam quam in manu adhuc viventis
 presbyteri gutta prænuntia damnationis fecerat, in
 mortui cadavere invenerunt. Quæ omnia, secun-
 dum quod beatus Gregorius dicit, nullomodo pro-
 pter se infelix presbyter vidit, cui nihil visio ipsa
 profecit; sed quanta cautela sacerdotale officium
 administrandum, quam reverenter divina mysteria
 tractanda superna per eum dispositio demonstra-
 vit. Quis enim ad ista non obstupescat? quis tam
 metuendam divinæ animadversionis sententiam non
 contremiscat? Quis jam in istis non fidem invis-
 ibilium concepisse, sed ipsa invisibilia corporis
 sensibus ex multa parte subjecta esse non cogno-
 scat? Facit hoc pia Conditoris miseratio, qui cer-
 neus corporalium rerum objectu, interiorum men-
 tis humanæ oculum exæcatum, quædam de spi-
 ritualibus rebus etiam per carnem quibusdam in-
 notescere præstat, ut ad amanda sive timenda in-
 visibilia hoc saltem remedio vel admoneat, vel
 compellat. Quid enim apertius ad fidem fidelium
 instruendam, quam hominem in carne viventem,
 et hic integra mente colloqui cum hominibus, et
 ibi spiritualia cernere cum spiritibus? Quid sane
 leones tremendi, quid flammeus torrens, quid ignita
 sartago aliud quam de veritate rerum invisibilium
 nullatenus dubitare, et horrendum esse in manus
 Dei viventis incidere, male securos admonebant?
 Neque enim credendum est alibi quam in præsentī
 sæculo quarumlibet ferarum genera commorari,
 aut, ubi nulla metallorum materia est, ferreas
 sartagines fabricari. Sed, quia terror supplicii futu-
 ri, non nisi per verba usitata vel per expertarum
 rerum imagines, hominibus adhuc in carne viventi-
 bus potest ostendi, placuit Deo per tales corporum
 similitudines ostendere quid exute corporibus ani-
 mæ, pravis exigentibus meritis, cogantur tolerare.
 Quæ licet antiquioribus miraculis Patrum tempori-
 bus demonstrata sint, voluit tamen etiam nunc di-
 vina miseratio nobis revelationibus priora confir-
 mare, et eos qui vetera despiciunt, velut negligenti-
 æ somno torpentes, recentibus impulsionebus ex-
 citare. Cujus supernæ admonitionis contemptores,
 tanto se majore in Dei iudicio cumulo damnationis
 operiunt, quanto graviore reatu non solum antiqua,
 sed et ante oculos posita contemnunt. Et, quia ad
 fidei et morum ædificationem, varia a diversis au-
 dita et probata nostrorum maxime temporum mi-
 racula scribere cordi insedit, nolui aliqua negligere
 quæcumque auditoribus meo iudicio posse videban-
 tur prodesse.

CAPUT XXVI.

De Gaufrido Sinemurensi domino (228).

Gautredus vir nobilis, dominus castri quod Sine-
 murum vocatur, postquam per multum tempus ma-

ANDRÆE CHESNI NOTÆ.

(228) Al. De apparitione nobilis viri Gaufridi de
 Sinemuro. Et in ms. S. V. De priore Marciniacen-

sium sororum, quod post obitum suum cuidam sorori
 apparuerit.

gnifice in sæculo conversatus est, tactus divino Spiritu, mundo renuntiavit, atque cum filio et tribus filiabus apud Cluniacum habitum religionis induit. Ubi sancte ac sine querela diu conversatus, merito religionis atque prudentiæ Marciniacensium, quarum superius mentionem feci, prior effectus est. Quarum curam dum per aliquot annos humiliter et benigne administrasset, more mortalium molestia corporis tactus, defunctus est. Cujus simplicis et beatæ conversationis dulcem retinentes memoriam sorores multis lacrymis ejus funus prosecutæ sunt, eumque in ecclesia sepelientes, longe melius in cordium suorum aditibus condiderunt. Qui non post multos obitus sui dies, cuidam sororum multæ mortificationis, quæ Alberea dicebatur, in somnis apparuit, eique dixit : *Agnoscis me ?* Quæ cum trepida voce, ut post ipsa referebat, respondisset, dominum Gaufrédum priorem suum sibi videri, adjunxit ille : *Sum equidem quem dicis, et, ut ea quæ circa me sunt tibi nota faciam, ad te directus sum. In hora exitus mei, maligni spiritus cum horrifico sonitu irruerunt, et me velut agmine facto undique circumdederunt. Cumque ad eorum aspectum territus, jamjamque me ab eis rapiendum suspicaret, subito beatus Petrus apparuit, et illud dæmonum collegium præsentia sua proturbans, ait : Quid huc ad istum, nequam spiritus, advenistis ? — Noster est, inquit, et nostra dum in sæculo vixit, opera fecit. — Sed pro his, inquit, omnibus ex corde pœnituit, et quod majus est sæculo renuntiavit. Et dum plurima hostis opponeret, et apostolus universa quæ dicebantur vera ratione purgaret, ad hoc tandem victus inimicus prorupit : Unum, ait, superest quod nullo cassari argumento potest. Vestibus ac telis, quæ undecunque ablundæ ad castrum de Sinemuro deferuntur, novas exactiones imposuit, quas nec ipse nec aliquis post eum removit. Manente ergo peccato, necesse est manere et pœnam peccati. Ad quod apostolus : Nihil, inquit, excipiens, pro omnibus peccatis suis monachus factus est, et idcirco absque dubio in partem salutis vocandus est. Hoc dicto, hostibus in fugam coactis, me ab eorum terroribus liberavit. Superest ut filio meo Gaufrédo, qui mihi in sæculari hæreditate successit, hæc nota facias, et ut pravam exactionem ad priorem reducat consuetudinem, ei ex mea parte dicas. His dictis accessit. At nominata soror, dominam Adelam regis Anglici sororem, prius Blesensem comitissam, nunc humilem Christi ancillam adiens, ei universa narravit. Quæ jam dictum Gaufrédum accersiens, utrum aliquid novæ consuetudinis telis ac vestibus quæ sub castro abluebantur pater ejus imposuerit, requisivit. Quod cum vere, ut defunctus dixerat, ab eo cognovisset, non illusoriam, sed veram fuisse visionem agnovit quam a veraci et hic ante nesciente relatrice audivit, et quam subsequentis, qui rem noverat, testimonium confirmavit. Et hæc ea-*

dem mihi fuit causa istud scribendi, ut licet inter miracula solas vigilantium revelationes scribere proposuerim, illas tantum dormientium visiones stylus iste non abhorreat, quas circumstantium rerum ratio certa confirmat. Rogavit certe, et ex defuncti patris mandato filium admonuit, ut nocivum exactionis usum removeret, et ne sibi quoque in peccatum reputaretur sollicitus provideret. Quod utrum fecerit, non satis mihi cognitum fuit. Quid vero illis qui dormientium visiones despiciunt, respondendum sit, non multo labore opus est. Facile enim occurrit unde et risus illudentium reprimat, et non omnino hujusmodi revelationes contemnendas esse tardis etiam intellectibus aperitur.

CAPUT XXVII.

De milite mortuo qui apparuit Humberto Belio-
censi (229).

Adjungatur supradictis visionibus recentior, et pene sub ipsis oculis nostris facta revelatio, de qua si quis dubitaverit, nescio cui jam miraculo credere possit. In tanta enim claritate acta est, tam solemniter a fideissimis testibus propalata, ut qui hoc obscurum putaverit, nihil de reliquo clarum reperire in consimilibus valeat. Anno quo in Hispaniam profectus sum res contigerat, quam tanta celeritate stylus prosecutus est, ut cum ipsa in Lugdunensi diocesi post Natalem Domini proveniret, ego hanc eodem anno in Hispaniis ante Pentecosten memoriarum scribendo mandaverim. Hoc eadem causa præmisi, ne vetustate temporis corrupta rei fama putetur, cujus certitudinem Cluniaci suscipiens, quia ante non potui, in Hispaniis, ut dictum est, scripturæ mandavi. Est in Matisconensi episcopatu castrum quod Beljocus dicitur : quod tam sui nobilitate quam prudenti dominorum strenuitate, pene omnia adjacentia castra præcellit. Hujus dominium Guicardus hæreditario jure suscipiens, eos quibus successerat patres, licet strenuos viros, sæculari potentia famaue excessit. Qua magis ad mundanum fastum quam ad divinum obsequium utens, ut de talibus sæpe videmus, dies vitæ suæ ex maxima parte vanitati et mundanæ superbæ impendendo, multoque labore velut aranearum telas texendo, consumpsit. Tandem, diuturno morbo a Deo correptus ipsaque diuturnitate de vita diffidens, Cluniaci meo tempore monachus factus est. Ubi corde humiliato, pœnitentia et confessione Christiana, quantum datum fuerat, Deo satisfaciens, orationibus se sanctorum fratrum committens, paucis diebus advixit, atque ad ultimum peregrini itineris viatico, hoc est sacro Christi corpore suscepto, diem vite ultimum clausit. Huic in paternâ hæreditate filius ejus Humbertus succedens, adolescentia et divitiis velut fortibus catenis mundo astrictus, spatiosas sæculi vias damnosa libertate

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(229) Al. De Gaufrédo milite occiso qui nobili viro Humberto de Bello-loco non dormienti, sed rigilanti post mortem visibiliter apparuit.

aliquandiu effrenis incessit. Quem corrigere, atque ad rectum salutis iter bonitas divina reducere volens, ostendit ei unde et ipse salvari, atque alii a consimilibus possent actibus deterreri. Nam quodam tempore contra quosdam qui in Forensi pago (250) ei adversabantur armis commotis, cum exercitu contra eos processit, atque in conflictu constitutus, unum ex strenuis militibus suis Galfredum de Iden, ictu lanceæ confossum amisit. Prælio dirempto, ad sua quisque vel fugiens vel persequens recessit. Necdum plene duo menses transierant, et ecce jam dictus miles, quem interfectum retuli, cuidam alteri militi de Ansa, qui Milo vocabatur, per silvam eidem castro contiguam sine socio euitanti, se obvium obtulit. Ad cuius subitum conspectum dum miles obstupisset, et timore non modico turbatus, utrum fugere an subsistere sibi satius esset, meditaretur, mortuus qui apparuerat, prior in verba prorupit :

Noli, ait, timere, neque effugere mediteris, quia non ut ego tibi noceam, sed ut tu mihi prodesse studeas, ad te venire permissus sum. Ad te enim præ omnibus veniendi licentiam accepi, quoniam tam amore quam fideliter mihi nuper in sæculo astrictus, inuncta tibi a me aliis fidelius exsecuturus videris. Rogo igitur ut legationem n.eam Humberto de Beliocho deferas, atque vice mea, quæ tibi dixero ei denunties. Mortalem ego vitam levitate ejus invitatus, gladio ut nosti amisi, et ne ad beatam vitam transire merear, negligentia ejus etiam nunc promerente retardor. Nam ad prælium ubi vivendi finem feci, non satis justa de causa cum eo veneram, nec a diris cruciatibus quos pro peccato illo et aliis innumeris malis meis patior, aliquid beneficiorum spiritualium levamen accipio. Sed quid mirum si obsequiis meis et morti meæ sibi impensæ ingratus apparet, cum nec de requie patris sui qui suam æternam pro ejus temporali quodammodo neglexit salutem, semel vel in modico curare demonstret? Nam, cum ille pro multis quæ ei injuste acquisivit, pro innumeris malis quæ diversis ecclesiis et maxime Cluniacensi intulit, specialiter vero pro castello et terra de Aia, crudelia patiatur tormenta, ipse absque aliqua pœnarum ejus contemplatione letatur, et his pro quibus ille nunc miserrime ingemiscit, ipse quotidie splendide epulatur. Misereatur ergo mei, misereatur et patris, ne forte, si modo nobis miseris misereri noluerit, miserrum et ipse numero celerius adjungatur. Nam, si miserrum celebratione, elemosynarum largitione, bonorum firorum apud Deum intercessione nos juvare studuerit, et celeriore nobis salutem parabit, et seipsum debito quo nobis astringitur liberabit. Quod si tibi aut non crediderit, aut non obtemperaverit, ne-

A cesse jam mihi eris per memetipsum eum adire, atque ei ut hæc adimpleat instare. Scias autem multum jam mihi profuisse, factam nuper Lugduni in synodali conventu publicam absolutionem, unde talium et consimilium tam ardentem deprecor subventionem.

Dixit hæc, et statim a conspectu ejus evanuit. At miles sollicitus de inunctis, ac veritus ne, si dissimularet, aliquid infortunii eum sequeretur, Humbertum adit, et quæ audierat cuncta referens, nihil de mandatis abscondit. Humbertus vero, tantæ tamque apertæ visionis legatione audita, condigno timore perterritus, et ad audita pavebat, nec tamen auditis congruam diligentiam adhibebat. Verebatur magis more hujusmodi hominum promissum defuncti adventum, minorem de salute ejus animo gestabat affectum. Unde solus noctibus jacere formidans, familiares ne se casu aliquo solum relinquerent, admonebat. Et ecce parvo tempore emenso, jam dictus defunctus, quem tormenta invisibilia compellebant, nutu divino communicare verba mortalibus permissus, ei mane jam clara die in lecto jacenti, ac vigilant, sese visibilem demonstrat. Nam lecto ejus assidens, et formam quam habuerat, vestitum quo usus fuerat, lethale vulnus quod die mortis susceperat, velut adhuc recens pectore ac dorso prætendens, mirantem ac parentem Humbertum sic est allocutus : Quia, inquit, nuntium a me tibi missum audire noluisti, ad te ipse Dei permittente misericordia veni. Cum enim te mihi maximum debitorem vita mea tibi impensa fecerit, ac benignum in malis maximis subventorem misericordia facere debuerit, tu nec mihi subvenis, nec saltem parvo spiritualis beneficii adjumento, crudelia quæ patior tormenta mitigare contendis. Super hæc, et patrem tuum miserandis pœnis atque ineffabili miserie subjectum, post tergum projecisti, et cum ille maxime tui causa torqueatur, nullis ei pietatis visceribus condescendis? Ingemiscit ille in tormentis crudelibus, nec curas : torquetur, et exultas ; patitur, et lætaris. Displicent ista benigno Deo, et pene jam in necem tuam sententiam dictavit, ubi, quia his quibus maxime debitor es misereri dissimulas, qualiter misereri debueris, patiundo similia experieris. Sed distulit solita bonitate justitiam, et ne expeditioni comitis Amedei, ad quam ire festinas intersis, me tibi denuntiare permisit. Nam, si illuc abieris, possessa pariter et vitam amittes. Consule ergo tibi, miserere et nostri, nec ultra spiritualium bonorum levamen nobis impendere differas : ubi et tibi salutem et nobis requiem, Conditoris clementia mediante provideas.

Dum ergo ita mortuus miles Humbertum alloqueretur, et ille longa confabulatione jam securior red-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(250) In Forensi pago. Forenses olim Segusiani erant, quos et Forinates aliqui dicere malunt, a Foro nimirum Segusianorum oppido, cujus et inscriptio vetus in muro templi juxta viam publicam posita meminit hoc modo :

NUMINI AUG.
DEO SILVANO.
FABRI TIGNEAR.
QUI FORO SEGUS.
CONSISTUNT
D. S. P. P.

ditus, ad respondendum vel ad interrogandum verba pararet, ejus consiliarius Wichardus de Marziaco, strenuus in secularibus miles, ab ecclesia matutino tempore rediens, supervenit. Qui mox ut limen domus ubi vivo mortuus colloquebatur attingit, mortuus qui apparuerat statim disparuit. At Humbertus condigno pavefactus timore, mortui militis petitioni ei aliquatenus subveniendo ex parte satisfacit, seque poenitentiae causa Hierosolimam iter aggressurum, et sepulcrum Domini visitaturum professus est. Haec ad edificationem fidei et morum scribens, quibusdam haereticis vel erroneis nostri temporis hominibus, beneficia ecclesiastica mortuis fidelibus posse prodesse vel negantibus vel dubitantibus, ad viam veritatis et Ecclesiae doctrinam reditum persuadere volui; neque tamen spe talium subsidiorum vitam mortalem sub negligentia transigendam, talibus tamque lucidis exemplis admonere decrevi. Ecce enim superna pietas quae miserum in inferno sepultum audire noluit, pro fratribus rogantem, si quis ex mortuis ierit ad eos poenitentiam agent, sed mentis eorum duritiam praenoscens respondit: *Si Moysen et prophetas non audiant, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent* (Luc. xvi): eadem, inquam, divina bonitas nostris diebus, non quidem corpus mortuum suscitavit, sed mortui corporis spiritum vel imaginem viventibus apparere, eosque ad poenitentiam et ad sibi subveniendum admonere et deprecari permisit. Cesset igitur jam noxius error, spiritus fidelium precibus et bonis Ecclesiae juvari non credens. Excitetur quoque ignava seguities, aliorum post mortem bonis dormitando salvari confidens, sciatque pro certo quia nisi quem opera condigna saluti praecesserint, eum post transitum aliorum subsequencia bona salvare non poterunt. Sed, si talia ejus opera fuerint ut gratia Dei comitante damnationem aeternam merito evadere debeat, si quid de reliquo imperfectionis remanserit, tam sanctorum mortuorum meritis quam viventium fidelium beneficiis expiari poterit.

CAPUT XXVIII.

Item de alterius apparitione in Hispania (231).

Et quia semel Hispanias ingressi sumus, quod in eisdem partibus de re simili contigisse ibidem constituti audivimus, praetereundum non est. Est in Hispanicis partibus nobile et famosum castellum, quod et propter congruum situm, et fertilitatem adjacentium terrarum, et multitudinem inhabitantium incolarum, quibus rebus, proxima castella ex-

superat, ut aestimo, non incongrue Stella vocatur. In hoc castello quidam Burgensis fuit, qui Petrus Engelberti vocabatur. Hic strenuitate famosus, et saecularibus rebus abundans, totam usque ad senium fere vitam in saeculo duxit. Tandem tactus ab illo, qui spirat ubi vult, saeculo renunciavit, atque in monasterio quod apud Nazaram [Nazaran] (232) sub Cluniacensi jure et regula constructum est, habitum monasticae professionis suscepit. Quo, cum ego post duos annos conversionis ejus pervenissem, audivi eum memorandam visionem narrasse, cujus quidem fama ad nos ante pervenerat, sed quis esset ejus relator non dixerat. Hoc cum accepissem, ubi esset tantae visionis relator sollicitus inquisivi, atque eum in quadam cella Nazarenensi monasterio subdita satisque contigua, commorari audivi. Ad quem locum cum me itineris necessitas perduxisset, vidi hominem, cui et aetatis maturitas, et morum gravitas, et cunctorum attestatio, ipsaque nivea canities, fidem integram constanter praebere suadebant. Omnem tamen dubietatis scrupulum tam a corde meo quam a cordibus omnium excludere volens coram venerandis episcopis, Olorensi et Oximensi, coram sociis nostris, multae religionis et scientiae personis, ac quibusdam aliis eum convenit, et quod Veritas perdat omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v) ostendens, multa quae similia ad eum ne mentiri deterrendum adjungens, ut quod certum de visione illa sciebat narraret, non solum admonui, sed etiam in virtute obedientiae, quam mihi ut monachus abbatii subditus debebat, injunxi. Ad quod ille quod adhuc prorsus nos omnes latebat adjiciens: *Ego, ait, istud quod a me quaeritis ab alio non accepi, sed ipse propriis omnia oculis vidi*. Quo audito, multo magis exhilariti sumus habentes jam non alienorum verborum relatorem, sed rei ipsius certissimum inspectorem. Unde magis magisque ad quaerendum instigati, et ad audiendum intenti, moram pati ultra non potuimus, sed ut quod viderat enarraret, eum omnes compellere cupimus; volo autem eum loquentem introducere, ut quicumque hoc legitis, vel auditis, non solum sensum verborum, sed et ipsa verba ab ejus ore vos putetis audire:

Tempore, inquit, quo rex Aragonensis Alfonsus, regnum majoris Alfonsi Hispaniarum regis jam mortui obtinebat, contigit ut contra quosdam qui in regione, quae Castella dicitur, ei repugnabant exercitum commoveret, et ut de singulis regni sui domibus, singuli illuc pedites vel equites dirigerentur,

ANDREÆ CHIESNII NOTÆ.

(231) Al. De apparitione cujusdam defuncti in Hispania.

(232) Apud Nazaram sub Clun. jure. Monasterium hoc quoniam Ecclesiae Cluniacensi donaverit, Aldefonsus Hispaniarum rex, qui et ipse donationem confirmavit anno 1177 aperte demonstrat his verbis: «Ego Aldefonsus, Dei gratia rex Hispaniae, pro aeterna retributione et salute animae meae, nec non et parentis nostri illustrissimi regis Sancii, et matris meae reginae Blanchae, et omnium parentum meorum

reque, concedo et confirmo Deo, et beatis apostolis Petro et Paulo, et Ecclesiae Cluniacensi, atque omnibus abbatibus et monachis, ibi Deo sub Regula beati Benedicti in perpetuum servientibus, ecclesiam Beatae Mariae de Nazara, quam praedecessores mei reges, scilicet Aldefonsus felix memoriae rex, atque avus meus imperator bonae recordationis Aldefonsus et pater meus rex Sancius vobis dederunt, et perpetuo jure atque regali sanctione duntaxat Ecclesiae Cluniacensi donaverunt et confirmaverunt.

edicto sanciret. Eo præcepto coactus, unum ex mercenariis mercede mihi servientibus, Sancium nomine, ad exercitum destinari. Paucis post diebus decursis, omnibusque qui expeditioni illi interfuerant, ad propria redeuntibus, ipse quoque domum reversus est. Non longo deinceps tempore elapso, more humano morbo correptus, nec diu cum morbo luctatus, defunctus est. Inde post quatuor fere menses ex quo e vita recessit, dum apud Stellam in domo mea hiemali tempore juxta ignem in lecto jacerem, subito jam dictus Sancius circa mediam noctem mihi adhuc vigilanti apparuit. Qui igni assidens et carbonem quasi ad calefaciendum vel ad clarificandum huc illucque revertis, multo magis se mihi cognoscibilem demonstrabat. Erat autem nudus et absque omni vestitu, excepto parvo vilique tegumento, quo velut inhonestiora corporis obvelabat. Quem cum vidissem : Quis, inquam, es tu ? At ille humili voce : Ego sum, inquit, Sancius famulus tuus. Quid, inquam, hic agis ? — Vado, inquit, Castellam, iterque meum multus exercitus comitatur, ut ubi deliquimus, ibi et delictis penas debitas exsolvamus. Et cur, inquam, huc divertisti ? Est, inquit, mihi spes venire, et si misereri volueris, celerioremi mihi requiem comparare poteris. Quo, inquam ? Quando, inquit, nuper expeditioni, quam nosti, interfui hostili invitatus licentia, ecclesiam quamdam cum quibusdam sociis invasi, quæ intus inventa sunt diripi, vestimenta insuper sacerdotalia mecum rediens asportavi. Pro quo specialiter diris penis subactus affligor, et remedium a te sicut a Domino meo, quantis possum precibus, imploro. Nam poteris mihi subvenire, si beneficiis spiritualibus me studueris adjuvare. Rogo insuper dominam meam uxorem tuam ex mea parte mea functus vice deprecari, nec octo solidos, quos pro servitio meo, mercenario jure mihi debebat, reddere jam moretur, et quod necessitatibus carnis, si adviverem, reddidisset, animæ meæ longe amplius his egentibus erogando eos pauperibus largiatur. Jam ego tali ejus colloctione multo magis animatus : Quid, inquam, de concive nostro Petro de Jaca nuper defuncto actum est ? Rogo ut, si quid de illo nosti, aperias. Illum, ait, opera misericordiæ, frequenter quidem, sed maxime præteritæ famis tempore pauperibus impensa, beatorum requiei adjunxerunt, et vitæ æternæ participem effecerunt. Cumque eum tam prompte et facile mihi respondere audissem, adjeci : Et de Bernerio alio concive nostro, ante parvum tempus similiter ut nosti defuncto, aliquid tibi notum est ? Illum, inquit, infernus possidet, quia ad dirimendas lites et judicio terminandas huic villæ prælatus, multa sæpe muneribus aut gratia illeceus injuste judicavit, et quia quidam pauperi viduæ quodam tempore baconem unum qualecunque vitæ ejus subsidium crudeliter auferre non timuit. Tunc longe amplius ad majora quærenda animi fervore succensus, adjunxi : De rege nostro Alfonso ante paucos annos defuncto, tibi aliquid notum esse potuit ? Ad hæc quidam alius in fenestra capiti meo proxime superposita residens : Noli, ait,

A hoc ab isto quærere quod ignorat, quoniam recens ejus ad partes nostras adventus hoc ei notum fieri nondum permisit. Mihi vero, cui a die obitus mei quinquennalis cum hujusmodi spiritibus mora, plura quam isti noviter nota fecit, quod de rege quæriss, ignotum esse non potuit. At ego rursus novæ vocis auditu attonitus, ac videre cupiens vocis auctorem, converti oculos ad fenestram, adjutusque lunæ splendore, quæ lumine suo omne tunc domus spatium clare illustrabat, conspicio hominem in inferiori fenestræ margine residentem. Quem in eodem habitu, quo alium videram, cernens : Et tu, inquam, quis es ? Ego, inquit, hujus quem aspicias socius sum, et Castellam cum isto et multis aliis proficiscor. Et tu, inquam, de rege Alfonso, ut dicebas, aliquid nosti ? Novi, inquit, ubi fuerit, sed ubi modo sit nescio. Nam aliquandiu tormentis acerbis inter reos excruciatum postmodum a Cluniacensibus monachis inde sublatus est. Exinde vero quid de eo factum sit, prorsus ignoro. His dictis ad socium qui igni assidebat verbo convertens ait : Surge, et jam iter incaptum peragere incipiamus. Ecce enim jam omnes vias, quæ intus vel extra castellum sunt, subsequens nos exercitus sociorum implevit, et jam multis velocissime prætergressis, ubi festinanter eos sequi debemus, urgemur. Ad hanc vocem Sancius surrexit, et flebili voce quod prius regaverat ingeminans : Rogo, inquit, domine, ne mei obliviscaris, et ut dominam meam conjugem tuam, quatenus quod corpori debebat miseræ animæ meæ restituat, oro sollicitus exhorteris.

His dictis, statim uterque disparuit. At ego meæ conjugem juxta me in lecto dormientem, citata voce exsuscitans, priusquam ei quod videram vel audieram narrarem, interrogavi utrum aliquid Sancio communi nostro mercenario pro mercede deberet. Qua respondente quod ego nondum ab aliquo nisi a mortuo audieram, se videlicet eidem Sancio adhuc octo solidos debere, nequaquam ultra dubitare potui, cui fidem omnimodam et mortui relatio, et mulieris confirmatio conferebant. Facto mane, octo illos solidos a conjuge accipiens, et de meo quod congruum visum est addens, pro ejus qui apparuerat salute, pauperibus distribui, et sacrarum missarum adjutoria, ei a sacerdotibus mea prece et studio impensa, ad pleniorum peccatorum ejus remissionem adauxi, hanc tam claram et commendabilem visionem, velut verbum e verbo exprimens, ad edificationem fidei et morum tam modernis quam posteris fideli scripto transmisit, et quanta cautela mortalibus necessaria mortuorum ipsorum testimonio declaravi. Non parum autem, imo maxime veritati hujus visionis attestatur, quod a mortuo dictum est Alfonso regem a Cluniacensibus monachis sublatum; et a tormentis consimilium reorum ereptum. Nam quod omnibus pene Hispanis et Gallis populis notum est, idem rex Cluniacensis Ecclesiæ magnus amicus et benefactor exstitit. Ut enim innumera alia pietatis opera eidem monasterio ab eo impensa

taceam, magnificentissimus et famosus rex censualem se regnumque suum Christi pauperibus ejusdem Christi amore fecerat, et tam a se quam a patre suo Fredelanno constitutum censum, ducentas quadraginta scilicet vini [at. ivri, sed melius, auri] uncias (233) singulis annis Cluniacensi Ecclesie persolvebat. Præter hæc duo monasteria in Hispaniis ex proprio construxit (234), alia a quibusdam aliis personis construi permisit, et ubi construerentur adjovit: in quibus Cluniacenses monachos ponens, et unde omnipotenti Deo regulariter servire possent, regia liberalitate affluenter largiens. Et pene mortuum monasticæ religionis fervorem ex parte in Hispaniis reparavit, et sibi hoc studio post regnum temporale, regnum etiam sempiternum, uti dignum est credere, comparavit. Obtemperavit benignus Re-

gis æterni præcepto faciens sibi amicos de mammona iniquitatis, a quibus amicis finita regni villicatione, secundum jam dictæ visionis tenorem, et a pœnis ereptus, et in æterna tabernacula susceptus est (Luc. xvi). Quid enim magis illi misericordie justitiæ congruere potuit, quæ reddidit unicuique juxta opera sua, quam ut ab his eripi videretur quibus subvenerat, ab illis ei misericordia impenderetur quibus miserus fuerat, ab his beatæ vitæ restitueretur quorum in miseriis præsentibus vitam largis subsidiis sustentaverat? Vere non fallax vox de cœlis a Joanne audita: *Opera mortuorum sequuntur illos* (Apoc. xiv), quod in isto non rege apparuit, quem per opera misericordie velut per eos quibus impensa est, a tormentis eripuit, et requiei beatorum spirituum sociavit.

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(233) A patre suo Fredelanno ducentas quadraginta scilicet auri uncias. Huic loco lucem affert Hildebertus in Vita sancti Hugonis ubi ait: « Hildefonsus Hispaniarum rex a Sancto fratre suo captus in vinculis tenebatur. Quo audito abbas orationi pro rege præcepit instare, memor dilectionis ejus patris Fredeleidi, qui Cluniacense monasterium iuvit sibi astrinxerat beneficio. » Et post pauca: « Sic Hildefonsus in regno restitutus, ne intercessoribus suis ingratus aliquando videretur, duplicato censu paterno, ducentas auri uncias Cluniacensi cœnobio quotannis disposuit assignari.

(234) Duo monasteria in Hispaniis ex proprio construxit, in quibus Clun. monachos posuit. Horum monasteriorum unum Sancta Agatha, de qua tale

reperitur in Chartulario Cluniacensi præceptum: « Fredelannus Dei gratia Hispanorum rex, dilecto consilio civitatis Roderici, salutem et plurimam dilectionem. Noscat dilectio vestra quod ecclesiam Sanctæ Agathæ dedi et concedo monasterio de Cluniaco, et isti monacho ejusdem monasterii, nomine Ato, ut de monasterio et pro monasterio Clun. eam obtineat, et illi monasterio et non alii de illa obediat et obedientiam faciat. Volo et mando etenim annuatim pro censu tribuat octo morabitimos monasterio Clun. et totum terminum suum cum aldea Sancti Felicis cum toto suo termino prædicta ecclesia Sanctæ Agathæ habeat in pace, et sine omni adversatione. Val. »

LIBER SECUNDUS.

PROLOGUS.

Quoniam ad roborandam fidem et mores instruendos miracula nostro tempore gesta, quorum indubia cognitio datur, scribere proposui, post ea quæ præmissa sunt, alia quoque legentibus, vel audientibus non minus, ut credo, utilia, adjungenda sunt. In quibus, ut supra jam dixi, nullum temporis ordinem servo, nullius generis miracula rito, sed sicut ea, vel olim didici, vel quotidie a diversis et fide dignis discere possum, scripturæ commendo. Doleo enim, et supra quam multis forte credibile sit, torpori multorum irascor; qui cum scientia, litteris, atque eloquio abundant, miranda omnipotentis Dei opera, quæ sæpe in diversis terrarum partibus ad instructionem Ecclesiæ sunt, memoriæ posterorum mandare scribendo pigritantur. Et cum antiquus mos fuerit, non solum apud primos Christianæ fidei Patres, sed etiam apud gentes, ut quæque digna memoria litteris traderent, isti nec Christianorum, nec paganorum studia imitantes, universa suis temporibus accidentia, quæ succedentibus non parum possent esse utilia, languentes animo perire permittunt. Cumque dicat Deo divinus psalmus:

B « Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua (Psa. cxliv); » hoc est laudare de omnibus operibus tuis, quomodo de illis operibus Deus laudabitur quæ nesciunt? Quomodo ab his, qui ea non viderunt, sciuntur, nisi dicantur? Quomodo in memoria recedentium et succedentium temporum permanere poterunt, nisi scribantur? et cum omnia sive bona, sive mala, quæ vel volente vel permittente Deo in mundo fiunt, ipsius glorificationi, et Ecclesiæ ædificationi inserere debeant, si ea homines latuerunt, quomodo de his aut Deus glorificabitur, aut Ecclesia ædificabitur? Ad tantum autem jam instructuosa hujus silentii segnitie pervenit, ut quæcunque in Ecclesia Dei, sive in regnis Christianis, a quadringentis, vel quingentis ferme annis facta sunt, universa pene nobis et omnibus ignota sunt. Tanta enim apparet distantia nostrorum temporum et priorum, ut quæ ante quingentos, quæ vero exinde ipsis quoque diebus nostris acta sunt, prorsus ignota sint. Inde est quod historiis antiquis, ecclesiasticis gestis, libris multiplicis doctrinæ Patrum instructiones et exempla continentibus, abundamus; eorum au-

tem quæ temporibus nobis contiguis contigerunt, nescio si vel unum habemus. Scrutabuntur priores illi verum utilium diligentissimi, etiam apud remotas gentes et ignotas linguas, si quid inde dignum et humanis commodis inserviens, possint eruere. Unde Ægyptii Græcorum, Græci Latinorum, Latini Græcorum et Hebræorum sive aliarum gentium linguas et scientiam studiose indagantes, invicem sibi, quæ necessaria cognoscebant, variis scriptis diversisque translationibus communicabant. At e converso, Latini nostri non solum nulla peregrina rimantur, sed nec sibi proxima cognoscere vel aliis ea scripto vel verbo commendare dignantur. Sed redeat sermo ad proposita, et secundum vires a Deo datas, si quid dignum vel utile invenire potuerit, ad Dei laudem vel profectum legentium roderis vel posteris manifestet.

CAPUT PRIMUM.

De oppressore ecclesiarum, qui visibiliter raptus a diabolo et per aera subreptus est, stupentibus qui aderant universis.

Primum igitur ad terrorem et correctionem malorum principum, quod Matisconi gestum est profatur. Insolita quippe res, et præter quam tunc omnibus, ut puto, sæculis inaudita, ibidem contigisse, omnium pene indigenarum celebri, et publica relatione narratur. Est autem eadem Maticus in finibus regni Francorum, quod a Teutonicorum vel Romanorum imperio Arar fluvius a Lotharingia sumens initium, Rhodanusque in mare Mediterraneum habens profluvium disternat. Quæ Maticus a quibusdam oppidum vocata, a quibusdam urbis nomine honorata, in primatu Lugdunensi, quintæ sedis obtinet locum. Hæc, quantum ad jus ecclesiasticum, Lugdunensi primati, quantum ad jus sæculare, Francorum regi subditur. Hujus urbis principatum quodam tempore sub nomine comitis (255) quidam obtinens super personas et res ecclesiasticas exsecrandam tyrannidem exercebat. Longe enim exsuperans aliorum prædonum nequitiam, non solum ex parte ecclesiarum substantias diripiebat, sed redditus earum omnes cum suis possessionibus sibi tyrannica violentia subjugabat. Nam canonicos de ecclesiis, ipsos etiam monachos de monasteriis suis ejiciens, terras omnes, redditus omnes et quæcunque eis ad hujus vitæ subsidium a majoribus data fuerant, inimisericorditer abstulit, juriq; proprio mancipavit. Ostenduntur adhuc ab incolis antiquarum ecclesiarum ruinæ, ex quibus ipse sacræ religionis cultores ejiciens, venerabilia loca, omnipotenti Deo religiose servientium multitudine referta,

A in eremi solitudinem redegit. Ita se totum Deo subtrahens, mundo dedicans, gehennæ et tremendorum Dei judiciorum oblitus, ut evangelicus ille iudex, nec Deum timebat, nec hominem verebatur (*Luc. xviii*). Cumque diu concessa potestate abusus, quotidie seipso deterior fieret, nullaque jam spes correctionis ejus existeret, iram adversum se omnipotentis Dei jam non revocandam commovit, atque in se dirissime expertus est Scripturæ sacræ sententiam dicentis: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* (*Hebr. x*). Et quia nequitia ejus non occulta, sed publica, non cum timore, sed cum audacia Deum provocaverat, non latenter, sed publice; non tantum invisibiliter, sed etiam visibiliter, terribile factus est tyrannis principibus in exemplum. Nam cum solemnī die Matisconi in proprio palatio resedisset, eumque multitudo tam militum quam diversi ordinis circumstaret, repente ignotus homo equo insidens per ostium palatii ingressus, omnibus conspicientibus et admirantibus, usque ad ipsum equitando pervenit. Cumque ei astaret, se ei velle colloqui dicens, ut surgeret ac se sequeretur, non tam movuit quam imperavit. At ille invisibili potentia constrictus, nec jam resistere valens, surrexit atque usque ad ostium domus processit. Ubi equum paratum inveniens, eumque ab eo consendere jussus, ascendit. Cujus statim habenas ille arripiens; statim cum velocissimo cursu per aera ferri, cunctis conspicientibus, cœpit. Cumque immenso ejus clamore ac miserabili ejulatu tota civitas commota ad tam invisum spectaculum concurrisset, tandiu eum per aera currentem attoniti conspexerunt, quandiu naturali oculorum acie eum subsequi potuerunt. Qui cum eum diu: *Succurrite, cives, succurrite*, vociferantem audirent, nec juvare valerent, substractus tandem visibus hominum, æternus (quod meruerat) factus est socius dæmonum. Ab hoc tam horrendo spectaculo universi ad propria recedentes, sicut supra dixi, horrendum esse incidere in manus Dei viventis, exemplo inaudito et miserabili didicerunt. Hoc ita fuisse post communem, ut dixi, omnium famam, quiddam non quidem tam mirabile, sed tamen mirum nostris diebus accidens attestatur. Nam ille, de quo supra scripsi, traditus diabolo comes,

B
C
D dum cum socio maligno de palatio, uti dictum est, egrederetur, post ostium muri palatio illi proximi transitum habuit. Quod ostium cives, ob tante rei horrorem et memoriam posteris commendandam, lapidibus obturaverunt. Quod nuper Ogerius Wilhelmi comitis præpositus, renovare cupiens, et pro-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(255) *Hujus urbis principatum quidam obtinens sub nomine comitis.* Guillelmus scilicet, Maticconensis comes, Alamandus a quibusdam cognominatus, de quo narrat hic Petrus Venerabilis illam tragediam, quod a dæmone fuerit in æthera sublatus, nec unquam postea comparuerit, eo quod ecclesiasticorum, et maxime Cluniacensium, bonis infestus esset. Et hoc quidem, licet fabulam ab ipsis Cluniacensibus monachis actam conflictamque Ludovici

Grossi tempore Bugnonius et Paradinus arbitrati sunt, attamen et aliquid non absimile jam antea contigisse Guillelmo vel alteri vel eidem, Maticconensi comiti, narrat Ademarus in Chronie. Aquitanorum his verbis: « Willelmus cognomento Buccauncta comes Masticconensis, quoniam monachos Cluniacensis cœnobii vexabat, censura ab abbate percussus, gressum movere cum ambulare vellet non potuit. »

pter quædam quæ publico, vel privato usui necessaria videbantur, pervium facere volens, conductis quodam die operariis, obicem lapidum ab ostio removebat. Erat autem et ipse, pro posse suo, acer ecclesiarum persecutor, et, ubi parva occasio occurrebat, res earum nisibus diversis vexabat. Dum igitur hic operi jam dicto instaret, ecce invisibiliter a diabolo raptus, ac videntibus qui aderant multo in aera spatio sublevatus, sed confestim dimissus, corruit, ejusque corpore graviter colliso, brachium quoque illius subita illa ruina confregit. Quod videntes socii, rursus foramen ostii, quod aperire cœperant, lapidibus obturaverunt, et ad perennem utriusque prodigii memoriam clausura perpetua damnaverunt.

CAPUT II.

De illo qui terra obrutus, per sacrificia et orationes Ecclesiam ab angelo pascebatur.

Illud quoque quod salvatrici hostiæ, hoc est sacrosancti corporis et sanguinis Christi sacramento, non parvum nostris diebus testimonium dat, præcedentibus adiungendum est. Est in Gratianopolitano episcopatu locus in vasis subterraneis plurimum ferri habens, quod multo incolarum et rusticorum sudore assidue eruitur, ac fornacibus coctum et expurgatum, per circumjacentes terras fabris ferrariis, vel quibuslibet pro lucro venditur. Inde et villa, quam iidem homines incolunt, Ferraria nuncupatur. Solent autem huiusmodi homines, dum terræ abdita fodiendo perscrutantur, spe majoris lucri longius procedere, et per subterraneos specus pertinaciter majorem ferri materiam perscrutari. Huic operi dum quodam tempore quidam rusticus indefessus instaret, et intima terræ viscera fodiendo acriter rimaretur, repente maxima moles terræ delapsa, aditum per quem ingressus fuerat, obturavit. Quia tamen fodiendo longius processerat, et multum post se spatii exhausta terra inane reliquerat, mortem evasis, et velut in domo clausa ac validis munitionibus undique circumsepta, egredi quidem non potuit, incolumis tamen permansit. Sed tenebris tam tenebrosi carceris circumseptus tam omni evadendi sublata, ac velut in amplo sepulcro sepultus, mortem ipsam adhuc vivens jam se cernere æstimabat. Quem jam per aliquot dies non apparentem, uxor sua mortuum credens, ad animam ejus spiritualibus beneficiis adjuvandam conversa est. Unde per annum integrum omni hebdomada unam ei missam celebrari a sacerdotibus faciens, et pro eo panem et candelam offerens, salutari sacramento, ut mos est Ecclesiæ, animæ, ut putabat, defuncti mariti subvenire satagebat. Una tamen in anno hebdomada exstitit, qua mulier aliis intenta negotiis, missam ut proposuerat, marito providere neglexit. Et ecce totius anni pene emenso tempore, rursum fossores metalli officio assueo irrequieti instantes, ad locum, in quo jam dictus rusticus adhuc vivens latebat, paulatim fodiendo perveniunt. Quorum dum voces et malleorum sonitus jam ap-

A propinquantium rusticus inclusus audisset, quantis potuit nisibus vociferari cepit. Cujus illi vocem audientes, et, utpote artis illius periti, hominis subterranei esse cognoscentes, sese invicem cohortati sunt, et ad eum tandem post multum fossionis laborem pervenerunt. Quem accensis luminaribus curiose circumspicientes, illum esse quem anno jam præterito ibidem obrutum esse sciebant, agnoverunt. Admirati, et pene (ut dignum erat) tantæ re novitate stupefacti, quomodo illic tantum vivere potuisset instantissime inquirebant. At ille respondit: *Isto quem non removistis terræ obice foramini per quod intraveram objecto, cum hoc carcere quem videtis retentus fuisset, atque aliquantisper diebus sine cibo et lumine permansissem, subito mihi jam pene*

B *deficienti cum pane simul et lumine quiaam astitit, qui me confortans, et ad cibum capiendum admonens, tetras tenebras illas candela quam ferebat clarissime illustravit. Eo pane per spatium septem aut octo, ut mihi videbatur, dierum refectus, totidem diebus ea candela illustratus, et famis periculum evadebam, et hujus fossæ tenebras evitabam. Post septem vero vel octo dies, rursus ille qui prius cum recenti pane et renovato lumine adveniebat, eaque mihi dimittens, confestim recedebat. Hoc per unius, ut mihi videbatur, anni excursus, æquo pene temporis intervallo nunquam facere destitit, excepto unius hebdomadæ spatio, quo mihi præsentiam suam munusque solitum, nescio qua de causa, subtraxit. Quo tempore fame, et tenebris valde excruciatum sum, quousque*

C *rursum benignus ille vitæ meæ conservator rediit, et simili subventionem vitam meam jam morti proximam reparavit. Hoc illi ab eo audientes, et quid pro illo uxor ejus per totum illum annum fecerat ad mentem revocantes, cuncta ei protinus exposuerunt. Deinde hominem de cavernis illis subterraneis educientes, uxori propriæ, vicinis omnibus et populo ad tantum spectaculum undique concurrenti (mirum dictum!) post annuam sepulturam incolumem reddiderunt. Qui simul congregati, et quod ille de se narrabat subtilius examinantes, eisdem diebus panem, quo reficiebatur, candelam qua illustrabatur, ei in illo specu oblata fuisse invenerunt, quibus mulier pro ejus requie et missam celebrari faciebat, et sacerdoti missam celebranti, panem simul et candelam offerebat. Glorificantes ergo Dominum, et non minus quam pro mortuo suscitato, ut vere dignum erat, gratias agentes, quantum recta fides Deo placeat, quantum fidelium oblationes, vel sibi, vel aliis prosint, quantum super omnia salutem salutaris hostia Deo oblata dignis operetur, luce clarius agnoverunt.*

CAPUT III.

Excusatio quare scriptor horum in narratione rerum gestarum non potuerit tempus et ordinem observare.

Quod sæpe supra fassus sum me in relatione horum miraculorum nullum temporis ordinem servare, nullius generis miracula vitare, fixum ac stabile apud lectorum memoriam esse desidero. Tunc enim nulla temporum, quæ forte videri posset et a-

fusione, vel permistione turbari poterunt, quando me non temporum seriem, sed rerum quolibet tempore gestarum veritatem observare cognoverint. Servassem tamen tempora ipsa cum rebus gestis, si eo ordine, utrumque simul a relatoribus accepissem. Sed quia quandoque quæ prius facta fuerant, ultima didici, quæ posterius acta, in primis accepi, necessitas mihi facta est, non eo tempore quo res gestæ sunt, sed eo tempore eas scribere quo relatæ sunt. Inde est quod superius quorundam bonorum monachorum bonos actus describens, ejusdam boni et magnificæ vitæ monachi gesta præterii. Nam post aggressum illud opus, aliquantis jam transactis annis, ea ex parte a quibusdam dignis fide audiivi, et quæ de illo per me ipsum ipse agnoveram, illum ejus finem expectans, quia adhuc in carne vivebat, in quo omnis laus secure canitur, scribere distuli. Jam vero illo feliciter humanis rebus exempto, et Deo, cui semper devotus adhaeserat, (ut dignum est credere) conjuncto, tempus est aliqua de eo scribendi, et posterius sanctam benedicti hominis memoriam commendandi.

CAPUT IV.

De ortu et adolescentia bona domni Matthæi episcopi Albanensis (236).

Fuit autem hic non obscuri secundum carnem generis, ortus ex Remensi provincia, utroque parente et nobilitate, ut dictum est, insignito, et mundanis opibus locuplete. Hic in pueritia litteris traditus est, et postquam adolevit, in Laudunensi Ecclesia clericalis officium adeptus fuit. Hic statim a primis annis contra multorum clericorum depravatam morem, cum ætate cœpit, et honestate invalescere, et levitatem vel lasciviam consodaliū fugiens et exsecrans, quod perrarum est in hujusmodi hominum genere, famosus honestate ac religione clericis adhærebat.

CAPUT V.

Qualiter venerabili Radulpho Remorum postea archiepiscopo adhererit.

Inter quos, quemdam probioris vitæ clericum, Remensis Ecclesiæ tunc thesaurarium eligens, qui Radulphus nomine, Viridis cognomine dicebatur, ei se specialius religiosa familiaritate devovit. Dehinc raptō eodem Radulpho, et in Remensem archiepiscopum assumpto (237), non deseruit quem elegerat, sed probatum vita ac prudentia hominem, reli-

giosus ac prudens juvenis prosequens aliquandiu sub ipso Remensis jam Ecclesiæ canonicus perseveravit. Gaudebat ejus societate religiosus episcopus, nec inferiorem ei amoris vicem rependebat. Cernebat in eo quod in se cognoscebat, et velut imaginem virtutum suarum in ipso amplectebatur. Ut enim quidam sapiens ait: *Similitudo morum concordiam efficit animorum*. Et vere, nunquam enim dissimilia sibi convenire potuerunt, nec in una sede diversa morari. Nam dissimilitudine discorhærentia, si quis sine aliquo simili adjungere tentat, frustra laborem insumit. Statim enim ab invicem resiliunt, nec nisi per aliquod simile ac medium, ut dictum est, conjungi possunt. Hoc enim in elementis, hoc in corporibus, hoc in moribus, hoc prorsus in rebus omnibus constat, et luce clarius est. Sic bono episcopo bonus canonicus, bonorum morum vitæque honestæ congruentia conjunctus, paulatim per quotidiana incrementa, ad majorem religionis ac sanctæ conversationis amorem promovebatur.

CAPUT VI.

Quomodo ad monasticam vitam aspirans, ecclesiasticos honores dimiserit.

Inde actum est ut divinus ignis, pectoris ejus de scintilla exortus, in flammam prorumpere gestiret, et non jam sub illo canonicali, imo pene sæculari ac fallaci tegmine, sed sub vero ac sincero monachorum ordine Deo servire proponeret. Videbat institutis illis clericorum nihil prope religionis inesse, multa ibi simulari, pauca in veritate geri, ambitione, cupiditate, æmulatione cuncta inturbari, et sub tonsura vel habitu clericali, rectius mercenarios quam canonicos posse vocari. Hæc et his similia mortis genera in eis abhorrens, et velut de medio Babylonis, juxta vocem prophetæ (*Isa. XLVIII*), fugere querens adit episcopum, et familiare sibi colloquium ab eo indulgeri rogat. Quo impetrato denudat quidem ex parte animi secreta, sed ex majore sub silentio tecta reservat. Timebat enim ne si cuncta episcopo se diligenti proderet, dilectione qua ei tenebatur obstrictus, ejus conatibus idem episcopus contraireret. Et noverat quidem episcopum omnino virtutum suarum desiderare profectum, sed velut membri alicujus a corpore divulsionem, ejus a se timere discessum. Hæc ergo de causa quidquid de sæculi abrenuntiatione proposuerat reticens, reliqua pandit, et se canonicales reddi-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(236) Ms. add. *monachi Cluniacensis.*

(237) *Radulpho in Remensem archiepiscopum assumpto.* Robertus de Monte in *Chronico*. ad annum 1114: « In Remensi, inquit, metropoli post Manassem illustrem virum, exturbato Gervasio Radulphus successit, qui Viridis cognomen habuit. » Et Yvo epist. 190, ad Paschalem II, papam: « Notum esse volumus excellentie vestræ, quia ego et dominus Theobaldus Beati Martini monasterii Paris. prior, audientes miserabilem et mirabilem Remensis Ecclesiæ desolationem ausu familiaritatis opportune et importune regem Francorum interpellavimus, quatenus prædictæ Ecclesiæ expulso invasore Gervasio pacem resti-

tueret, et domnum Radulphum ejusdem Ecclesiæ metropolitanum in gratiam suam receptum eidem Ecclesiæ præesse concederet. » Sugerius in *Vita Ludovici Grossi*, et Aymoini continuator lib. v. c. 50, Radulphum appellant, adduntque gravissimas cum Ludovico rege inimicitias incurrisse, quod absque ejus assensu electus et intronisatus fuerat in sede Remensi. Lisiardus quoque cap. 36 *Vite sancti Arnulfi* meminit ejusdem sub nomine Radulphi Viridis: quo nomine scribitur adhuc et a Nicolao monacho in *Vita Godefridi Suessionensis episcopi* lib. iii, cap. 21.

tus minus canonicè acceperat confirmat. Timere se ne a patre divite, et sæculari homine, pretio vel prece indecenti, redditus ecclesiastici, qui gratis dari et accipi debent, sibi provisi fuerint, atque cum subsidio corporali æternus interitus comparatus. Et nescisse quidem se tales contractus, neque accersitum fuisse ad hujus modi commercia. Formidare se tamen sola fama ad se perlata, ne solo nomine Christianus dicatur, et rerum veritate Simonis discipulus approbatur. Debere Patrem salutis filii providere, et ne casu aliquo ovis de numero gregis sibi crediti pereat, satagere. Et ut, inquit, *finem dicendi faciam, et quod hucusque in corde meo latuisti, retegam, præbendas omnes, redditus ecclesiasticos omnes quocunque modo mihi datos in manum vestram revundo, et omnibus prorsus ecclesiasticis, non spiritualibus, sed corporalibus, mihi hucusque collatis beneficiis, abrenuntio.* Hæc episcopus a juvene audiens, et innumeros senes ac decrepitos multa animi devotione eum exsuperasse gaudens, in lacrymas est resolutus, eumque ne id faceret, et ne pro culpa incerta ecclesiasticis beneficiis renuntiaret, hortatus est. Non acquievit ille, sed in incepto proposito constanter perseverans, quod cœperat, perfecit. Renuntians ergo tali occasione ecclesiasticis negotiis, imo cunctis sæcularibus causis, ab episcopo ei valediciente, eumque ad alia sua negotia mittente, recessit. Nec diu moratus est, sed quod de sua æterna salute conceperat, adimplere celeriter prope-
ravit.

CAPUT VII.

Quod propter celebrem religionis famam Cluniacum eligens, apud Sanctum Martinum de Campis monachi habitum suscepit.

Cogitans vero quo diverteret, vel ubi conceptum religiose vivendi propositum adimpleret, Cluniacum elegit. Audierat namque, ab illo suo Remensi archiepiscopo, et ante episcopatus officium et post, Cluniacense monasterium prædicari. Audierat eum Cluniacensis ordinis modum et morem multis laudibus extollentem; adverterat eum Cluniacenses institutiones multis ac diversis religiosorum institutionibus præferentem. Conjecerat non leviter in his posse falli hominem doctum in divinis, expertum in humanis, qui pene nihil divinarum longo usu subtili meditatione ignorare poterat, qui pene nihil mundanæ scientiæ, ne dicam sapientiæ intentatum reli-

quærat. Hujus ergo credulus verbis, religioni, quam eum maxime approbare audierat, se consociare decrevit. Sed quid faceret, inquam, fervens et devota anima, quæ adeo divino igne incanduerat, ut conceptam rem diu differre, mortem putaret? urgebat eum ut celeriter vota compleret spiritus, sed longe aberat Cluniacus, longe aberat, longum iter intererat. Timebat ne tanto temporis spatio tentatori indulto, a nequam hoste vinceretur, et conceptus spiritus casu aliquo exstingueretur. Unde quia vel ideo timebat, vel quia secundum quemdam cupienti animo nihil satis festinatur, Cluniacum quidem matrem, quia remotior erat, tunc non adiit, ad Cluniacensem tamen filiam, quæ propior erat, hoc est, Sanctum Martinum de Campis (258), gressum convertit. Et congrue, est enim idem S. Martini monasterium, suo Cluniacensi monasterio in ordinis, religionis ac fervoris proposito, pro modo suo ita consimile et in totum conforme, ut velut simulacrum cere impressum, multis aliis ad Cluniacum pertinentibus monasteriis, originalis sigilli imaginem familiaribus repræsentet, et exceptis locorum distantis, quæ simul esse non possunt, non diversa, sed prorsus unum sint. Ad hoc ergo Cluniacense monasterium Matthæus, non quidem de telonio, sed de gradu, imo casu canonico a Christo vocatus venit, et se a domino Theobaldo priore (259) in monachum suscipi rogavit. Gavisus est prior, et, ut solet in desperatis rebus fieri, præ gaudio serio eum hoc dicere non credebatur. Persuasit tandem ei ut crederet se ad hoc venire, et ut cito susciperetur cœpi instare. Hora erat secundum ordinem Cluniacensem incompetens, nec in illa aliquem pro monacho venientem suscipi fas erat. Monuit prior Theobaldus Matthæum ut sustineret, et horam congruam, qua id pro more in crastino fieri posset, præstolaretur. Respondit ille se pati non posse dilationem, habere se socios, quibus si res quoquomodo innotesceret, jam deinceps quod volebat effectui mancipare non posset. Victus prior ratione, victus juvenis devotione, victus maxime tanti lucri, si ei non cederet, amissione, libens cessit quod rogabatur. Ingressus capitulum convocat omnes, reserat causam. Lætantur universi, rogant id cito fieri. Festinanter adducitur, conspectibus omnium præsentatur. Voto et petitione propria, exiit veteri homine, induitur novo, regulæ monasticæ subditur,

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(258) *Ad Cluniacensem filiam...* S. Martinum de Campis. Monasterium hoc ab Henrico primo Francorum rege conditum, Philippus et ipse primus ejus filius Hugoni Cluniacensi abbati concessit ad reformandum. Quod et fecit, et pro canonicis monachos institutionis ac ordinis Clun. in eo posuit, ut post regales etiam chartas in hac Bibliotheca jam transcriptas adnotat Aymoini continuator, lib. v. Histor. cap. 48, his verbis: « Illo in tempore rex Philippus, admonitus divina inspiratione ab ecclesia Beati Martini de Campis clericos Deo et altari minus honeste ibi servientes removit, et eundem locum jurisdictioni monasterii Sancti Petri Cluniacensis tribuens, ibidem monachos in-

stituit, sancto Hugone præfatum monasterium, Cluniacense videlicet, regente. » Unde et Joannes Parisiensis ad annum 1507: « Circa hoc tempus, inquit, fundatus est Parisius prioratus Sancti Martini de Campis ab Hugone Cluniacensi abbate, quem rex Philippus, et post eum Ludovicus Grossus filius ejus, et alii principes Franciæ multis et magnis possessionibus ditaverunt. » Et Historicus alter anonymus, qui Philippo Ludovici Pii filio rege vixit: « Iste Philippus rex ab ecclesia Sancti Martini de Campis clericos removit, et Cluniacenses monachos ibi ad Deo servendum instituit. »

(259) *A Domino Theobaldo priore.* Primo nomine, de quo Yvo epist. 190.

corpori monasterii, quantum tunc fieri potuit vel debuit, associatur. Parvo temporis spatio emenso, Cluniacum venit, quod ei de professione scripta, vel de monachi usitata benedictione defuerat, a Cluniacensi abbate eo ibi benedictio suppletur, et jam integer corde, ore, habitu ac vita monachus, sibi jam pene de monacho nihil deesse, in Domino gloriatur.

CAPUT VIII.

Qualem se in prioratu erga Dominum [Deum] exhibuit.

Remissus præcepto abbatis sui ad monasterium S. Martini cum per annos septem claustrum ordinem ferventissime tenuisset, jussione ejusdem abbatis successit in prioratum, priore suo jam defuncto, et sicut de bono viro spes certa suadet credere, ad beatæ vitæ statum translato. Ubi qualem quantumque se Deo, subditis et quibusque proximis ac remotis exhibuerit, vix a me explicatur. Ut quando [tamen] hæc tria quæ proposui, sigillatim exsequar, exhibebat se Deo ac substernebat vera cordis ac corporis contritione, præteritorum actuum vel negligentiarum penituntia, mundi contemptu, plenissimo ac pene singulari, inter multa millia monachorum, in Deum devotionis affectu. Morabatur in claustris assidue cum fratribus, et post plurimos mundi discursus, pene velut ea cui adhærebat claustrum columna, sacræ lectionis intentus studio immobilis perdurabat. Vix poterat eum commissi prioratus cura, saltem ad horam a fratrum collegio segregare, vel ab intentione semel in Deum delixa, quolibet mundus occupationis suæ unco retrahere. Cumque sub ducatu ejus fere trecenti fratres, tam intra quam extra monasterium Domino militarent, eisque corporalia subsidia providere, vel per se, vel per alios ex officii debito cogeretur Marthæ quidem importunas exactiones ex toto effugere non valebat, sed tamen toto animi desiderio Mariæ otio inhiabat (*Luc. x*). Hinc commune claustrum ut dictum est commune oratorium, communes fratrum domos elegerat in quibus velut Moyses in tabernaculo a Judæorum lapidibus, sic ipse a mundi tumultibus, tutior permaneret (*Exod. xxxiii*). Et quia cum Propheta hanc unam a Domino petierat, ut non tantum in cælis; sed etiam in terris habitaret in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ (*Psal. xxvi*), quia maluerat abjectus esse in eadem domo Dei quam habitare in tabernaculis peccatorum (*Psal. lxxxiii*), libens morabatur in illa. Ibi frequenti lectione, assidua meditatione, ferventissima oratione Deo se commendans et uniens, si qui fuerant, præteritæ vitæ nævos, fortasse non multos, expiabat, et piorum studiorum in cælis thesauros quotidianis virtutum incrementis in dies recondebat. Non relinquebat partem aliquam theoriæ intactam, sed jejuniis, vigiliis ciliiciisque asperis corpus edomans, silentio, psalmodia et his quæ dicta sunt studiis, de veteri in novum hominem totus mutari, et sic a vetustate mundi in novitatem Christi ple-

num prope modum transitum facere satagebat. Sacrificiis super omnia divinis et sacris cælestibus totus intentus erat: quæ non frequenter solum, sed quotidie Deo offerens, omnes quidem dignos, sed congregationis propriæ fratres specialiter, sibi vero commissos specialius, illo salutari et ineffabili sacramento, divinæ clementiæ per dies singulos commendabat. Imitabatur sicut in quibusdam aliis, sic et in hac divini sacrificii quotidiana oblatione justum Job. Da quo, cum dictum esset: *Consurgens diluculo offerebat holocausta per singulos (Job i)*, subauditur filios, post modicum additur: *Hoc faciebat Job cunctis diebus (ibid.)*. Sic iste cælestis sacrificium, et ea hora qua Job, hoc est mane quando poterat, et quotidie sicut Job, pro se, pro subditis, pro universis ad Christi corpus pertinentibus, et hoc remedio indigentibus offerebat. Quis jam explicet bonam illam animam omnium affectuum terrenorum oblitam, carnem ipsam fere excedentem, ad cælos multa in specie raptam? quis suspiria? quis gemitus? quis non lacrymas, sed lacrymarum imbres usque ad ipsum quidem terræ descendentes, sed usque ad summum Deitatis fastigium conscendentes? qui plane animam illam Esther vocare beatam, cujus a prima die monachatus usque ad ultimum vitæ exitum crimina nulla, bona multiplicia et continua, oblatio Agni immaculati, qui tollit peccata mundi, per viginti fere annos quotidiana? Talem quidem se Deo exhibebat. Sed qualem subditis?

CAPUT IX.

Qualis erga subditos fuit.

Talem se plane subditis exhibuit, talem usque ad vitæ terminum conservavit, ut non solum quantum ad Dominum, sed etiam quantum ad se, misericordiam et judicium eidem Deo secure cantaret. Ut enim mihi boni, et veraces fratres testati sunt, qui ei multo tempore convixerunt, et ipse ex plurima parte expertus sum, et misericors in subditos, et justus super omnes pene sui temporis Cluniacensis congregationis priores exstitit, et hujus misericordiæ vel justitiæ multa diebus suis et post, exempla reliquit. Misericors in eos erat, necessaria eis pro viribus præparando, et unicuique secundum apostolicam et Patris Benedicti Regulam, prout opus erat, multa labore quæsita largiendo. Pauper erat domus sibi commissa rebus, licet vere multis dives esset virtutibus. Quæ necessitas, quia sæpe graviter instabat, et cor ejus angore et corpus multo semper labore fatigabat: hæc de causa aliquando proximos, aliquando remotos reges et principes adibat, et eorum donis et muneribus, servorum Dei frequenter indigentiam recreabat. Mos ei erat quandiu domi morabatur, ex præcepto quidem regulæ, sed maxime ex dono Dei derivatus, infirmorum, pauperum, hospitum, in quantum prioratus officium patiebatur, per seipsum potiore curam gerere. Cumque eum recedere instans aliquod negotium urgeret, fratres vel in capitulo vel extra convocans,

præmissa inde multa exhortatione, hanc eis curam, hoc velut proprium officium curiosissime commendabat. Nec solum circa hæc tria hominum genera misericors ejus animus occupatur. Incolumes ipsi, et hi maxime qui labori conventus devote instabant, misericordis pastoris curam frequenter experiebantur. Nihil eis fere deerat ad victum, nihil fatigatis ad requiem, nihil pusillanimitate succumbentibus ad consolationem. Omnibus et absque exceptione, et cum congruente discretione pater erat. Jam vero discreto rigori justitiæ ejus, et multi alii, et nos cum illis qui hæc vidimus, verax testimonium ferimus. In tantum enim negligentibus de maxime damnabiliter peccantibus indignabatur, ut corde, verbis et vultu interiore zeli Dei flamma urgente inflammatus, in eorum prorsus interitum, si nesciretur, insurgere crederetur. Si attenderes, nihil Phinees insolito vulnere libidinosos percellens, nihil Elias igne cælesti idololatrias consumens irreverenter peccantibus plus eo irasci viderentur. Unde et delinquentes, Cluniacensi more, prout justum videbatur, sanguinolentis verberibus castigabat, ferro, compedibus, et diversi generis vinculis coercerat, tenebroso plerosque carceri mancipabat; fame valida et siti carnis ac spiritus superbiam conterebat: aliquando quoque, quod semel tantum, quia sic oportuit, fecisse dicitur, sepultura perpetua cohibebat. Hoc tunc fuit, quando cuidam spiritualiter mortuo, caveam subterraneam velut sepulcrum paravit. In quo cum concludens, arte illa sua, qua fratrem viventem spe vitæ immortalis quasi mortuum sepelierat, ad hoc pervenit, ut qui super terram vivere non poterat, jam sepultus vivere disceret. Hoc factum est, quando frater ille velut sepultus ad vitam rediit, ipsa sepulcri sui corporalis imagine pavefactus, ad vitam spiritualem et æternam, a qua peccando alienus factus fuerat, pœnitendo rediit. Nam licet obstinatus valde ante fuisset, frequenti tamen patris et fratrum admonitione, ac sui simul sepulcri exhortatione, ut dictum est, malis omnibus, et maxime illis pro quibus inclusionem meruerat, ex corde renuntiavit, et in humilitate ac contritione spiritus perseverans, diem ultimum clausit. Tale fratris spiritualiter mortui et resuscitati sepulcrum, a sepulcro Lazari corporaliter resuscitati, fortassis, imo prorsus non dissentit, quia Lazarus hunc de quo sermo est designans, vocatus de sepulcro suo, vitam rursus morituram; iste de suo ab eo Domino per Matthæum suscitatus, vitam meruit sempiternam. Hoc justitiæ zelo fervens, et totus, ut sic dicam, ignitus famam hujus sui fervoris ubique sparserat, et negligentes vel fluxos non solum subditos, sed etiam quoslibet alios proximos vel remotos solo Matthæi nomine deterrebat. Exertum semper, ut olim cherubim (Gen. iii), in necem scelerum flammeum gladium præferebat, nec eum a sceleratorum sanguine aliquando prohibebat. In hac virtute ita præcelluit, ut et domum sibi commissam a longe majorem solite

A religionis statum perduceret, et multa circumposita monasteria, vel abbatias, quæ a totius monastici ordinis fervore languerant, adjutus quorundam bonorum virorum auxilio in optimum religionis conversationis propositum reformaret. Talem se, ut dictum est, Matthæus habuit ad subjectos. Sed qualem se exhibuit ad alios proximos vel remotos?

CAPUT X.

Qualis erga omnes proximos vel remotos exstiterit.

B Exhibebat omnibus communem tam corde quam verbis dilectionis affectum, et, in quantum salva propositi gravitate poterat, jucundum se et hilarem quibusque alloquentibus offerebat. Ad omnes quidem, juxta Patris Augustini verba, congruum charitas habebat affectum, ad eos vero quos poterat ejusdem effectum. Fecerat ea charitatis virtute monasterium suum, præ cunctis totius Franciæ monasteriis, commune universorum hospitium, et velut generale, absque alicujus personæ exceptione, cunctorum asylum. Episcoporum, abbatum, nobilium etiam laicorum quotidianus concursus, monachorum et clericorum agmina, pauperum quæ nunquam desse poterat turba, domos universas, hospitia cuncta assidue pene replebat. Suscipiebantur alacriter, nec in suscipiente boni vultus hilaritatem, tanta advenientium importunitas turbare poterat; cujus cor virtus illa, quæ nescit querere quæ sua sunt, sed quæ aliorum, plenarie possidebat. Expendebat in his pietatis sumptibus, non solum omnia sua, sed et quæ mutuo accipere poterat, multo sæpe cum scenore aliena. Nam ut omnibus ad monasterium confluentibus obsequi, ut omnes procurare, ut omnibus satisfacere posset, extendebat se supra se: nec vires proprias vel quantitatem facultatis attendens, pene ad impossibilia semetipsum cogebat. Cumque plerique abbatum vel episcoporum, quorum ego nonnullos agnosco, marsupiiis plenis, imo, ut sic dicam, exundantibus gazophylaciis, vix vel buccellam pauperi præbeant, vel raro hospitalium aperiant, hic e converso juxta Apostolum, velut nihil habens et omnia possidens (II Cor. vi), negare cuilibet, etiam quæ deerant, nesciebat. Inde attenuata domo, exhaustis omnibus, ipsis etiam, ut hospitibus satisfaceret, sæpe monachis esurientibus, multo animi angore sollicitabatur. Sed rursus recolens illud propheticum: *Inquirentes Dominum non deficient omni bono* (Psal. xxxiii), etiam de subsidiiis corporalibus dictum et illud Domini: *Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus aut quid bibemus* (Matth. vi)? et aliud: *Hæc omnia adjicientur vobis* (ibid.), reformabat animum ad spem, et totum in Domino jaciens cogitatum, velut plenis horreis, vel cellariis exsultabat. Nec frustrabatur diu spe sua, nec ille qui volatilibus cæli, quæ nec serunt, nec metunt (ibid.), providet servorum, suorum obliviscebatur. Providebat eis sæpe invisibilis provisor, per reges ac principes ministros suos, atque rerum suarum, non dominos, sed horarios dis-

pensatores; providebat, inquam, eis sæpe necessaria, et multa frequenter mittebat. Aderat plerumque pauperie valida angustatis, ac multo ære alieno oppressis, ex improvviso emergens pleno copia cornu et mororem in gaudium, egestatem in abundantiam subito transferebat. Sic, sic magnificus retributor facere consuevit, ut quæ talibus officiis expenduntur, velut sibi credita plusquam fidelis in commisso, eadem non tantum duplicata, sed etiam centuplicata quandoque restituat. Hinc erat quod inter cæteros principes, qui eum harum et similium virtutum fama excitii diligebant, quique illi de suis multa largiebantur, Ludovicus rex Francorum, rexque Anglorum Henricus, singulari ipsum amore amplectebantur. Adeuntem se gaudenter suscipiebant, multo susceptum honore colebant, ac discedentem nunquam fere vacuum remittebant. Hoc maxime jam nominatus magnus ille rex Henricus faciebat; qui sicut universo pene orbi terrarum notum est, cunctos sui temporis Christianos principes prudentia transcendit, operibus evicit, largitate superavit. Hujus Matthæus gratiam, gratia virtutum suarum familiariter meruerat. Nam eum sæpe adiens, ab eo obsequiis honoratus, ac donis regis oneratus, lætus ad fratres regrediebatur, eorumque de inopia patientiam, hujusmodi remediis consolabatur. Ita bonus vir prius Deo, deinde propter Deum omnibus complacens, omnibus gratus, et sibi omnes talibus vitæ vel virtutum studiis devinxerat, et, secundum Apostolum, pro modo suo omnibus omnia factus (I Cor. ix), omnibus complacebat. Sicut igitur in supra scripta divisione præmisi, Deo primum, deinde subditis, post etiam quibusque aliis proximis vel remotis talem se Matthæus exhibuit, tale sui exemplum et sui temporis, et post futuris monachis omnibus dereliquit.

CAPUT XI.

Qualiter a domno Petro abbate Cluniacum evocatus, ordinem rigidissime retinuit.

Eo tempore contigit nescio qua Dei voluntate vel permissione ad Cluniacensis congregationis regimen, quod non dupliciter, sed simpliciter profero, me indignissimum assumi, et tantarum numero, tantarum merito ovium Christi curam, inutilem et improvidum prorsus opilionem assumere. Et quia famam hujus de quo sermo est, ante hoc officium hauseram, et ea de causa eum jam ex parte notum et familiarem habebam, ad ordinis adiutorium, et ad impositæ curæ supportandam sarcinam, ipso statim primo vocationis meæ anno Cluniacum evoravi. Astrinxim eum mihi fortiore nec unquam dissolvendo amoris vinculo, eique statim ordinis et claustris, cujus, ut jam dictum est, ferventissimus erat amator, curam imposui. Succerevant paulo ante in magno illo et nobili monastici ordinis agro, rescanda vel potius evellenda, utilibus satis contraria, et quorundam quos nominare nolo, culpa vel desidia, nam ex majori parte jam vita excesserunt, plurima exstirpanda exorta fuerant. Ad hujus rei

A adiutorium magnum hunc et vineæ Christi non se-gnem operarium, ut jam dixi, accersens, insignem vere eum adiutorem expertus sum. Nam noxia vel superflua quæque in cibis, in potibus, in moribus quam maxime persequens, licet ea de causa multa nunc reticenda passus fuerit, ea tamen ad congruum finem, etsi non statim, Deo præcipue, meque cum quibusdam aliis pro viribus juvante, perduxit. Nec idcirco tamen curam monasterii jam dicti deposuit, quoniam a me, quia sic res exigebat, et Cluniaci ordinem tenere, et domui jam dictæ providere co-actus, non obedire non potuit. Erat quippe talis, qui non unius tantum virtute dexteræ, sed et ipsa sinistra, sicut de quibusdam Scriptura sacra refert, pro dextera uti nosset (*Judic. xx*). Et recte: justi enim hominis est, nunquam sinistram habere, sed semper ea quæ sinistra, hoc est adversæ partis sunt, in dexteram, hoc est rectam convertere. Sic expertam hominis virtutem, non uni tantum, sed gemino oneri portando sufficientem, utrumque ejus humerum supposui, atque ut secundum eam quam in ipso cognoscebam gratiam, fratribus suis aliquantulum abinvicem semotis, labore suo proliceret providi. In hoc statu, aliquanto tempore decurso, postquam certa et utilis causa exegit, dato ei apud Cluniacum ordinis successore, ad Sancti Martini monasterium, ut prius regendum, eum remisit.

CAPUT XII.

De schismate Cluniacensi per Pontium, qui abbas fuerat, concitato.

C Dehinc non plenis, ut mihi videtur, duobus annis transactis, insurrexit nota illa contra Christi naviculani, hoc est Cluniacensem Ecclesiam, horrenda tempestas, et velut civile bellum in republica nostra ubique terrarum exarsit. Quod ne priores carpere videar, quantum ad præsentem materiam pertinet, succincte describo. Dominus Pontius Cluniacensis post S. Patrem Hugonem nullo interjecto abbate successor ejusdem patris ultimo tempore, de monasterio Sancti Pontii Cluniacum veniens, nova facta professione, more talium de aliis, vel de alienis monasteriis venientium, Cluniacensis monachus factus est. Hic valde juvenis, a fratribus Cluniacensibus spe bonæ indolis ejus inductis, in abbatem electus, magno illi et famoso viro, jam dicto Patri Hugoni successit. Qui primis assumptionis suæ annis, satis modeste ac sobrie conversatus, procedente tempore mores mutavit, et multis ac diversis casibus vel causis, fratrum pene universorum animos exasperando, eos paulatim contra se concitavit. Dissidentes illi ab eo, et quod multa mobilitate vel levitate animi, nullis bonorum consiliis acquiescendo, ut dicebant, res monasterii perundaret, inter se nunc pauci, nunc plurimi, tandem pene universi murmurabant. Mansit tamen res aliquandiu tecta inter eos, nec ad aures sæcularium per decennium fere pervenit. Prorupit tandem eoque lis occultata diu, ut non solum ad circumpositos, sed insuper ad remotissimos quousque hujus dis-

ensionis malum pertingeret, et ipsas summi pontificis, ac Romanæ curiæ aures impleveret. His rumoribus domus Pontius provocatus, indignationis impetum, quem in alios fortassis derivare debuerat, in seipsum retorset, et Romam velut præcipiti cursu adiens, ut curæ pastoralis sollicitudinē solveretur, dominum papam instanter oravit. Præerat tunc Romanæ Ecclesiæ, regii sanguinis nobilitate insignis, sed moribus, probitate, ac liberalis animi magnificentia longe insignior, qui prius Viennensi Ecclesiæ præfuerat, Calixtus papa secundus. Is in primis, abbatem Pontii voluntati et petitioni, omnis exhortationis nisu resistens, postquam eum non posse deflecti a proposito vidit, ab omni cura Cluniacensis Ecclesiæ, ut postulabat absolvit. Absolutus inde, ejusdem papæ permissione Apuliam petiit, indeque mari transmissa Hierosolymam, semper, ut proposuerat, ibidem mansurus, pervenit. Papa fratribus Cluniacensibus quod factum est mandans, ut sibi Patrem eligerent, auctoritate apostolica præcepit. Illi post præceptum, accepto consilio totius religionis ac religiæ opinionis, virum Marciniacensium sororum priorem venerabilem Hugonem sibi pari assensu in abbatem eligunt. Suscepit sanctus ille, licet valde renitens, quod imponebatur, sed vix quinque elapsis mensibus, ex hac luce migravit, et (sic longa ejus in sancta conversatione vita meruerat, ut merito creditur,) ad meliora transivit. Fratres et isto ita subtracto, novæ electioni diem statuunt, proximis quibusque et remotis, ut ad diem statutum conveniant, indicunt. Congregatur cum quibusdam episcopis et abbatibus multus monachorum populus, et in octavis Assumptionis beatæ Virginis (utinam sibi melius consulentes!) in præsentium scriptorem conveniunt. Mandant jam dicto papæ hujus suæ electionis assensum, et ab eo rescriptum, hoc quod fecerant confirmans, suscipiunt. Mansit deinde aliquot annis res Cluniacensis in pace, et velut sepultis prioribus malis, optimo quietis ac honorum proventuum successu florebat. Tandem jam dictus Pontius transmarinæ habitationis pertæsus, rediens ab Oriente, Occidenti tenebras contra morem invexit. Qui ut Italiam attingit, divertere Romam volens, in Ravennatum partibus, hoc est in episcopatu Tarvisiano, sedem sibi constituit. Ibi monasteriolo constructo, parvoque in eo tempore demoratus Gallias repetiit. Explorata demum absentia mea, nam forte tunc in secundæ Aquitanie partibus Cluniacensibus negotiis insistebam, fingens se Cluniacum nolle venire, paulatim tamen appropin-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(240) *Venerabili sene Bernardo priore.* Bernardus hic Pictavius natione, elegans moribus, opere strenuus, domui sibi commissæ prudenter providens, ut inquit idem Petrus noster Venerabilis infra cap. 32, qui et ipsi post mortem epitaphium scripsit.

(241) *Lugdunensi primate Hubaldo.* Gozeranni successore, quem aliqui Humbaldum, alii Humbertum, vel Umbertum appellant; estque ille ipse H. archiepiscopus Lugdunensis, cui scribens Inno-

A quabat. Dehinc quibusdam fugitivorum sibi adjunctis, armisque vulgariis quos sibi asciverat constipatus, Cluniacensibus portis improvisus advenit, quibus effractis et venerabili sene Bernardo priore (240), fratribusque aliis ubique dispersis, cum promiscua illa armorum multitudine, ipsis quoque mulieribus irruentibus claustrum ingressus est. Ingressus occupat statim omnia, et eos quos reperit minis, terroribus, ac tormentis in suæ fidelitatis cogit sacramenta jurare. Nolentes aut expellit, aut duro carceri mancipat. Convertit statim manum ad sacra, et aureas cruces, aureas tabulas, aurea candelabra, aurea thuribula et quæque alia multa et multi ponderis vasa invasit. Rapiet et ipsos calices maxime sacros, nec thecis vel scriniis aureis sive argenteis, multorum martyrum ac sanctorum ossa continentibus parcat. Conflat ex his et similibus auri pondus immensum, et eo circumpositos milites vel quoslibet auri cupidos ad bellum raptorem invitat. Illis protectus circumpositas monasterii villas et castra invadit, ac sibi barbarico more religiosa loca subdere moliens, ignibus, et ferro quæ potest cuncta consumit. Abstinet a nulla bellorum specie, rapinis rerum, cædibus hominum, per conductos sacro auro milites ubique desævit. Consumitur ab ipso initio Quadragesimæ usque ad Kalendas Octobris, tota in hujusmodi prælii æstas, nec saltem paucis diebus a tanta malorum calamitate respirat. Manebat jam dictus Bernardus prior, et nobiles religiosi ac magni viri extra Cluniacum, ubi poterant, et in locis tutioribus, a tantorum incurso hostium, sese pro viribus defensabant. Sic in sancta illa et famosissima Cluniacensi domo, occulto, sed justo Dei judicio, Satan ad tempus laxatus furebat. Sed juxta librum beati Job, qui fecit eum applicuit gladium ejus (Job xl.), et congruum tantis malis finem, brevi imposuit.

CAPUT XIII.

De fine scandali Cluniacensi, et sapientia domini Matthæi.

Decesserat jam e vita superscriptus venerandus papa Calixtus, nec se inferiorem papam Honorium acceperat successorem. Hic tantæ Ecclesiæ tantos tumultus audiens, misso de latere suo legato, domino scilicet Petro cardinali, Pontium et Pontianos, qui tunc sic vocabantur, omnes, adjuncto sibi Lugdunensi primati Hubaldo (241), terribili anathemate condemnavit. Data tamen postmodum die, utramque partem ad subeundum in præsentia sua tanti dissidii judicium litteris apostolicis evocavit.

centius II, papa, pro sanctimonialibus Marciniaci, testatur et illas ab eo foveri et diligere. Litterarum initium est: « Innocentius servus servorum Dei, venerabili H. Lugdunensi archiepiscopo, salutem et apostolicam dilectionem. Fraternitati tuæ litteras pro sanctimonialibus de Marciniaco a nobis transmissas, » etc. Et statim postea sequitur: « Quod autem præfatas sorores, sicut accepimus, foves et diligis, gratum habemus, et nos quidem earum jura ipsis volumus illibata servare. »

Obtemperat statim pars cuncta nostrorum, et inter A innumeros monasteriorum priores causa cujus hæc interjecta sunt jam dictus venerandus Matthæus advenit. Adest et Pontius, licet invitus, cum suis, et denominata die, ut judicium subeat, advocatur. Præcipitur tamen, ut quia excommunicatus nec agere, nec judicium canonice subire potest, prius satisfaciatur, et satisfaciendo, se vinculo quo jure vinctus fuerat, solvat. Mittuntur a papa nuntii, et ex parte mittentis, ut de tantis malis satisfaciatur, jubent. Respuit ille, nec se ab aliquo viventium anathematis vinculo vinciri posse affirmat. Solum esse Petrum in cælis, præter quem nulli hoc licere fatetur. Commoto multo magis tali ejus responso domino papa, totaque simul inde urbe turbata, non solum excommunicatum, sed et schismaticum cuncti proclamant. Et quia, ut dictum est, nisi solutus ad judicium admitti non poterat, a suis qui cum eo venerant, utrum quod ille volebat, ipsi saltem satisfacere vellent, responsum missis dominus papa nuntiis querit. Qui statim pro ejus imperio paratos se esse respondent. Intrantergo palatium nudis pedibus cuncti, et reos se in conspectu universorum fatentes, protinus absolvuntur. Absoluti, causam ingrediuntur, nihil quod vel sibi, vel illi pro quo agebant, suffragari posset, intactum relinquunt. Assumit sibi ex parte alia vocem universorum venerandus Matthæus, et sapienter de tota causa perorat. Surgit statim auditis partibus papa, et tota Romana curia sibi adjuncta, ad rem examinandam C in partem secedit. Moratur diu, redit cum cunctis post aliquas horas ad sedem, ut inventam ex consilio sententiam ferat, Portuensi episcopo jubet. Fert ille jussus sententiam, et ut ipsa ejus verba referam: Pontium, inquit, in vosorem, sacrilegum, schismaticum, excommunicatum, ab omni ecclesiastico honore vel officio, sancta Romana et apostolica Ecclesia in perpetuum deponit, et Cluniacum, monachos vel cuncta ad idem monasterium pertinentia, abbati qui in præsentiarum est, cui injuste subtracta fuerant, restituit. Data sententia, uniuntur qui divisi fuerant, et velut in momento, redintegrato Cluniacensi corpore tantus tamque diutinus malorum turbo sedatur. Irruit post paucos dies, tam in victos quam in victores, Romanus ille pestifer morbus, et pene omnes tam monachos quam famulos in brevi prosternit. Invadit vix elapso mense et dominum Pontium, paucisque diebus interjectis exstinguit. De cujus fine epistolam mihi a supradicto beate memorie papa Honorio directam, si forte ejus notitia utilis judicatur, adjungo: Honorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Petro Cluniacensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem. Præ-

terito mense Decembri, Pontius viam universam carnis ingressus est. Qui quamvis de malis Cluniaco illatis, sæpe commonitus penitentiam agere noluerit, nos tamen pro reverentia ejusdem monasterii, cujus monachus fuerat, eum honeste sepeliri fecimus. Data Laterani. Ille quidem morbo Romano aliquandiu fatigatus sic moritur. Non parci idem morbus et mihi, et plusquam per dimidium annum, igne vix tolerando adurit. Non evasissem, ut credo, sociorum casum, nisi et fratrum oratio, et medicinæ cura a quodam sapiente clerico, multo mihi studio impensa, juvisset. Evasi tandem, Deo propitio, ac per ipsius gratiam maximus ille religionis locus, a sui generis pessimourbationis et schismatis morbo nira celeritate convaluit, atque ad pristinum et fortassis ex parte meliorem religionis, famæ vel rerum statum pervenit. Digressus videor a proposito. Sed quia rem, ut mihi videtur, non reticendam, et pro futurorum cautela perutilem, a subsequentium memoria perire timebam, occasione domini Matthæi inventa, cujus maxime præ cæteris studio tantum malum sopitum est, dicenda silendo præterire timui. Redeat ergo stylus ad ipsum, et quæ de ipso restant, ut cœperat, exsequatur.

CAPUT XIV.

Quomodo in episcopum Albanensem assumptus sit, et quam sancte in eo sese habuerit.

Causa jam dicta tractus ad urbem, ea sic diffinita, redire cum sociis ad propria festinabat (242). Sed qui nescientem vocaverat Deus, reditum impedit, et quia super pauca fidelis fuerat, eum super multa, ut expertum dispensatorem promovit (Matth. xxv). Injungit ei cum honore nominandus papa Honorius, majoris honoris et oneris pastorem curam, et eum labori suo socium adhibens, in episcopum Albanum consecrat. Profectus ergo ad sublimem pontificalis ordinis gradum, et super Ecclesiæ candelabrum, ad lucendum omnibus qui in domo Dei erant magnifice exaltatus, nihil de monacho quorundam more dimisit, sed sicut de magno Martino legitur, eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu ejus villitas mansit. Nihil de officiis, nihil de cantibus, nihil de proluxa Cluniacensi psalmodia, quarumlibet curarum prætextu reliquit. Servabat in palatio instituta claustrum, et mundo expositus, firmo et longo usu, velut innato religionis proposito a sæcularium vanitatibus se quasi septo firmissimo secernebat. Cohibebat se intra se nunquam magis negotiosus quam cum solus erat. Præferbat cunctis operibus suis omnibusque sanctis studiis, sacrificandi Deo illum suum quotidianum usum, a quo nec rei familiaris cura, nec multiplex occupatio, nec ipsa continua post sum-

ANDRÆE CHIESNII NOTÆ.

(242) Hoc capituli initium longe prolixius in ms. sic: Dehinc contigit ut quibusdam causis contra Christi naviculam, hoc est Cluniacensem Ecclesiam, insurgentibus jamdictus venerandus Matth. inter innumeros monasteriorum Cluniacensium priores ad

Urbem tractus, et tandem per Dei gratiam et ejus Matthæi maximo præ cæteris studio, causis ad honorem Dei et Ecclesiæ Cluniacensis diffinitis redire cum sociis ad propria festinabat.

munum pontificem, omnium Ecclesiarum sibi imposita sollicitudo eum retrahere poterant. Conquererebatur inde sæpius papa, et aliis ad curiam mane ex more convenientibus, ipsi ad horam tertiam vix occurrenti, quod plus nimio esset monachus, velut improperebat. Nec hoc tantum Romæ, sed etiam ubique terrarum studiose servabat. Utebatur sæpe æstivis diebus acriore Italici solis ardore, quod matutinas in his sacris studiis occupans horas extrahi ab Ecclesia circa sextam quandoque horam vix poterat. Et quia non solum simplex religiosa innocentia, sed et prudens erat singulari sapientia, mittebatur sæpe a magistro, ad diversas partes orbis terrarum, et vices apostolicas in partem ab eo vocatus sollicitudinis prudenter administrabat. Nec juxta modum gratiæ a Deo sibi collatæ, inferior in hac parte erat David, de quo Scriptura sacra loquitur, quod ad imperium regis ingrediens et egrediens, in toto illo regno fidelis existerit, cum ille in illo Judaico, hic in longe sublimiore Christianæ reipublicæ regno, totas animi et corporis vires consumendo, fidelis fuerit.

CAPUT XV.

Quod cum adhuc prior esset, pecunias a Judæis mutuari prohibuit.

Et quia fidelitatis vel fidei ejus extollendæ causa de Judaico regno mentio facta est, quod mente exciderat ad hoc probandum pertinens, referatur. Hoc enim in ipsis et de ipsis Judæis probari contigit. Accesserat, ut supradictum est, noviter ad prioratus Sancti Martini curam administrandam, et inter cætera negotia debita monasterii ipsi a fratribus proponebantur. Requirens ille creditores, quosdam ex ipsis Judæos esse cognovit. Statimque ad fratres ista sibi referentes conversus: *Et quid, inquit, hoc vobis quod Christiani et monachi a Judæis et impiis mutuas accipere pecunias voluistis? Quæ enim conventio Christi ad Belial, aut quæ societas luci ad tenebras? vel fidei cum infidele?* (II Cor. VI.) *Ite, ait, ite, et hujus improbandæ societatis vinculum, pecunias illas solventes, festinanter dirumpite, et Judæis ulterius in ratione dati et accepti, mutui vel depositi, vel cujuslibet commercii communicare nolite vel cavete.* Ad hæc cum illi responderent, non posse se, monasterii paupertate cogente, a mutandis Judæorum pecuniis abstinere: *Absit, inquit, absit, nec unquam deinceps sermo iste de ore vestro procedat! Quo enim vultu, quæ conscientia, ad altare Salvatoris Christi accedere, quæ fronte ad colloquium piæ matris ipsius venire tentabo, cum blasphemis hostibus ejus blanditus fuero? Quomodo pessimis inimicis ipsorum amicus effectus, ipsis placere valebo? Quomodo illo ore, quo pecuniarum vel cujuslibet rei causa, eis blanditus fuero, ipsos invocare vel deprecari audebo? Videte igitur ne de his ulterius questio fiat. Solvite cito quicquid eis debetis, et velut æterna lege præfixa, ab universis eorum commerciis deinceps abstinete.* Sic fidei zelo devotus homo repletus, et contractus illos inhibuit, et quid

A amoris in intimis cordis sui, Christo Domino suo servaret, ostendit.

CAPUT XVI.

De schismate Romanæ Ecclesiæ, et quam viriliter catholicam partem defenderit.

Hanc suam erga Christum et ejus Ecclesiam fidem, maxime illo tempore probavit, quando schismaticus furor, contra unius columbæ, hoc est, ejusdem Ecclesiæ unitatem altare profanum erexit. Divisa erat, imo discissa, Romana prius, dehinc tota Latina Ecclesia, et primo ex magna sui parte, vi et pecunia intrusum Leonis filium sequebatur. Restitit ille cum quibusdam sociis fortiter, et quod non plantaverat Pater cælestis, eradicare totis viribus contendebat. Ea de causa cum pontifice suo, imo cum communi papa Innocentio, urbe expulsus, multaque justitiæ causa perpressus est. Inde per Tiberim mare ingressus, ad Gallias venit. Ubi primum ab eodem domino papa Innocentio, Cluniacensi nova et majore consecrata ecclesia, ac gemino concilio, alio Claromonti, alio Remis celebrato, totam (excepta parte Aquitanie) Galliam, Hispaniam, Angliam, Germaniam, sibi inno Christo, studio præcipue Matthæi papa jam dictus univit. In quibus partibus dicitur Matthæus cum ipso commemoratus, per Alpes ad Italiam Pisas usque, ubi et prius aliquandiu manserat, cum eodem regressus est. Occupabat adhuc sedem apostolicam Leonis filius Petrus, et Leonini catuli contra partem catholicam sæviebant. Permittebat hoc Christus, et qui Antichristum, schismaticorum omnium caput in templo Dei sedere permissurus est, et suos exulare, et sedem Petri a non suis occupari sinebat. Eapropter mansit reliquo vitæ suæ tempore Pisis cum Innocentio papa Matthæus, nec ei usum vel sedem propriam revisere facultas data est. Quo toto tempore, in nullo retrocedens, semper seipso melior virtutum profectu fiebat, et sacris semper studiis occupatus, quanto fini propinquior, tanto virtutibus exercitior apparebat.

CAPUT XVII.

De fine ipsius miris insignibus glorioso.

De quo ejus fine aliqua subdere, quia jam rei series vel processus admonet, differre ultra non debeo. Possent quidem adhuc plura de ipso digna memoria litteris tradi, sed quia hoc occupatio prohibet, illud saltem. in quo suis vel nostris diebus parem non habuit, tacendum non est. Non ignoro equidem, suis illis nostrisque diebus bonæ vitæ multorum bonorum finem optimum successisse, sed quantum ad aures meas pervenire potuit, nullius jam dicto tempore transitum miris insignibus sic contigit claruisse. Missus fuerat Benedictus vir a domino papa pro pace reformanda Mediolanum, et maximam post Romam Italiæ urbem, unitati Ecclesiæ, a qua per Anselmum schismaticum defecerat, reddere festinabat. Dedit cito Deus optimum successum ejus labori, et multos Liguriæ populos, a pace catholica aversos, matri Ecclesiæ

mira celeritate restituit. Consummato dehinc, ut olim Martinus, ecclesiasticæ pacis negotio, nutum statim in se advertit vocantis, et fluxu ventris interioribus dissolutis, virilis corporis paulatim destituebatur. Passus ante fuerat huiusmodi incommoditatem Cluniaci per annum, et gravi dysenteria liquefactus, multis fratrum pro eo fusi Deo precibus, vix mortem evaserat. Correptus est itaque, ut dixi, eodem morbo, et tam labore itineris quam ardore solis (nam tempus tunc æstivum instabat) eo invalescente, ad defectum naturæ cœpit urgeri. Reversus est tandem Pisas, et per aliquot menses, vir animosus cum hac invaletudine luctabatur, Nolebat, licet ægritudine valde cogeretur, lecto decumbere, nolebat de labore solito quidquam intermittere, nolebat corpori suo vel in modico parcere. Tolerabat constanter apostolicæ curiæ labores, causis ecclesiasticis nunquam deerat, fratrum se subtrahere utilitatibus nesciebat. Divina obsequia, quibus, ut supradictum est, se totum a puero dedicaverat, irrequietus frequentabat. His totum more suo se impendebat, ut, quantum ad illa, sic eger esse nesciretur, sospes et alacer putaretur. Orationes continuæ, oculi assidue in lacrymas defluentes, psalmodia utpote Cluniacensis, totum pene diei noctisque tempus occupans, cui cor, cui linguam, cui opera, cui tandem se totum devovisset, id monstrabant. Illud autem, illud, inquam, singulare suum refugium, quod omni fere vitæ suæ tempore, insatiabili desiderio perpetuaverat, altaris deo sacrificium, nulla vis morbi, nulla debilitas, ut vel una die intermitteretur, cogere poterat. Pugnabat cum morbo, singulari devotione pertinaciter, et, ut de jam dicto suo Martino legitur, pro modo vel posse suo, invictum ab oratione spiritum non relaxabat. Productum est hoc ejus salubre certamen, ab idibus Julii usque ad Kalen. Decembris: quo toto tempore, artus languore solutos, violenter spiritui servire coegit, nec alicujus suasu, ab his divinis vel similibus sacris operibus revocari potuit. Tandem prima Adventus Domini hebdomada, omnimodum jam naturæ defectum ferre non valens lecto decubuit. Et cum jam non valde remotum mortalis vitæ suæ finem instare sensisset, advocat fratres sibi obsequentes, vocat et famulos, et benigne illos alloquens et consolans, adjungit: *Oro vos, inquit, fratres et filii, ut quia me in proximo recessurum a rebus humanis intelligo, valedicatis ex parte mea, et affectuose salutetis, in primis dominum meum et patrem Cluniacensem abbatem, priorem et subpriorem, Hugonem camerarium, et Arbertum sacristam, totumque simul fratrum nostrorum Cluniacensium conventum, abbatem Vizeliacensem Albericum, et priorem de Charitate. Specialiter autem intimos et præcordiales filios meos, apud Sanctum Martinum de Campis Deo servientes, quos ego prout melius potui, in Dei servitio educari. Hæc benedictus vir dicens, non solum quantum in Deum,*

A sed etiam quantum in fratres et filios haberet adiectum, ostendit.

CAPUT XVIII.

De visione quam vidit de ipso prior Sancti Zenonis.

Non multos vero ante dies, prior monasterii Sancti Zenonis, quod Pisis constitutum est, videbat in somnis eum, de quo agitur, habitu monachali indutum, eique puerum venustæ formæ, qui etiam regis filius dicebatur, adstare. Præferebat autem idem puer manibus librum, auris litteris scriptum. Quem cum aperuisset, venerabili illum Matthæo offerens, ut legeret, suadebat. Cumque ille responderet quid sibi lacri de lectione illa proventurum esset, adjecit puer: *Percipies, inquit, hujus libri lectione, omnium linguarum notitiam.* Qui postquam legit, interrogatus a puero, Hebraica lingua, Hebraice respondit. Sciscitatus et Græca respondit eadem. Et puer: *Sicut, inquit, in his duabus te peritum probasti, sic universarum diversitatem linguarum te noveris assecutum.* Dixit hoc, et statim ei regale palatium, mirabili pulcherrimæque structura insigne, monstravit, et ut ingrederetur præcepit. Cumque ille se quia imparatus esset, ingredi non posse respondisset, adjecit puer: *Vade, inquit, et ut ingredi possis, cito te parare festina.* Cessit ille in partem, et universis tam sacerdotalibus quam pontificalibus indumentis se cito componens et ornans, ad puerum statim reversus est. Cum quo et alios innumerabiles angelici decoris pueros inveniens, ad designatum palatium accessit, et omnibus læta ac sublimi voce cantantibus: *Alleluia, Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu:* in illud ingressus est.

CAPUT XIX.

De visione alterius fratris.

Advenerat penultima Adventus Domini hebdomada, et frater alius de alio Sancti Michaelis monasterio, quod itidem Pisis est, conspexit similiter in somnis venerabilis vitæ Joannem prius Camaldulensem priorem, deinde episcopum Ostiensem, velut ad se venire. A quo cum quæsisset dicens: *Quo vadis, domine?* ille respondit: *Pisas venio, ut fratrem meum Albanum episcopum assumam, et numero nostrorum adjungam. Scias autem, quod octavo Kalendarum Januarii, ad nos venturus et nobiscum perpetuo mansurus est.* Has visiones, imo ad meritum hominis declarandum revelationes, earum inspectores sicut ante ejus obitum viderunt, sic et ante quibusdam, et insuper illi qui hæc mihi retulit, bono et fide digno viro retulerunt.

CAPUT XX.

Quomodo demones signo crucis a se fugaverit, et de infatigabili ejus ad Deum intentione.

Successerat jam nox Dominicæ proxime præcedentis nativitatem Domini, et benedictus vir morlo diutino fatigatus, quiescentibus sociis in lecto decumberebat. Et ecce subito velut in perturbatam vocem prorumpens, circumjacentes vocavit. Quibus astantibus, horribile malignorum spirituum turbam

sibi apparuisse, seque valde terruisse, narravit. Ita, inquit, mihi conspicui fuerunt, ut mirum mihi sit, si nos latere potuerunt. Qui signo quidem crucis a me facto, pavescenti, statim disparuerunt, pessimas tamen intolerandi fetoris reliquias recedentes reliquerunt. Festinanter ergo cancellarium domini papæ accersite, et ut ad me venire festinet, rogare. Factum est: et cancellario religioso et sapienti viro post paululum venienti, rursus quod viderat narrat. Qui sapienter eum ne timeret hortatus, et communem omnium etiam valde bonorum de sæculo migrantium, huic esse transitum dicens, simulque rei congruentia adiungens, bonum virum benigne in Domino confortavit, et ad expectandum bona spe exitum suum, religiosis sermonibus animavit. Urgebatur ille magis morbi gravedine ad extrema, nec, ut jam dictum est, suspensio prorsus in celum corde, a divinis officiis vel operibus avocari poterat. Non noverat, juxta Psalmum, os ejus jam loqui opera hominum (Psal. xvi), nec aures ejus humana audire patiebantur. Si quis ei sermonem de rebus transitoriis asserebat, cum nullum prorsus responsum redderet, non audisse putabatur. Si vero quis de spiritualibus sermonem coram eo proferret, statim illic convertebat auditum, et velut nihil patiens, paratissime respondebat. Quotiescunque ad eum episcopi, quoties monachi, quoties religiosi clerici, quoties ipsi socii accedebant, toties et unicuique suum *Confiteor Deo*, quod in monachatu pro more didicerat, proferebat. Confitebatur sic omnibus, absolvi postulabat ab omnibus, commendabat se omnibus, sicque licet sancta anima, juxta quod scriptum est, ut sanctus sanctificetur adhuc (Apoc. xxi), confessione, oratione, fratrum absolutione magis sanctificari contendebat. Protraxit ista usque ad ultimum vitæ spiritum, nec optimus diuque protractus devoti animi usus, eo vel parum spirante, deficere potuit.

CAPUT XXI.

De revelationibus ante mortem illi ostensis, et de gloria quam sibi præparatam vidit.

Ostendit benignus Salvator antequam ille ex toto deficeret, hæc ejus opera, hæc ejus studia sibi placuisse, et quo pro his post mortem demigraturus esset, ex parte monstravit. Jacebat ille in lecto, nocte jam secundam feriam præcedente, et nocturnas laudes parum ante tempus, quia sic ipse jusserrat, socii decantabant. Et ecce circumsonante undique psalmodia, subito ille rapitur, et a sensibus humanis alienatus, ipsa vultus immutatione cognoscitur. Instant fratres acrius divinis officiis, et velut tunc defungi deberet, expectant. Arripit frater Pontius multa ei diu propter honestos mores familiaritatis conjunctus; arripit, inquam, Evangelium, et ei assidens Passionem Domini secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam devote recitat. Cumque his perlectis, finem legendi fecisset: *Et ubi est, inquit ille beatus vir, Passio Domini secundum Joannem? Si placet, fili, lege et*

illam. Vere beatus vir, totusque ut supra dixi, spiritu et mente divinis intentus, qui nec raptus ad invisibilia, et corporeis sensibus pene emortuis sacrarum rerum oblivisci poterat. Perlecta igitur et illa quarta secundum Joannem Passionis Domini lectione: *Retribuat, inquit, tibi omnipotens Deus, fili, cuncta quidem a te mihi semper impensa beneficia, sed specialiter hoc in æterna retributione servitium. Noveris autem pro certo me mortuum fuisse, atque ad invisibilia et celestia raptum. Esto ergo securus, me amodo hac nocte minime moriturum. Vade igitur interim, et quiesce. Redibis autem mane facio ad me, et tunc miranda quæ vidi narrabo.* Indieto tempore, rediit ad eum jam dictus frater cum sociis. Cumque, psalmis primæ diei horæ decantatis, tempus jam loquendi adesset, ait ad socios (verba autem ejus ab eo Latine prolata, nihil addens, mutans, vel minuens dicturus sum): *Ite, inquit, ad dominum cancellarium, et dicite ei, ut dicat domino papæ quatenus hic veniat, et ejiciat me de sepulcro isto, in quo jaceo. Et certe ipse libenter hoc faceret, si sciret lectulum qui mihi præparatus est. Non fuit enim lectulus tantæ pulchritudinis, tam miræ suavitatis, sicut ille qui mihi præparatus est. Ego autem mortuus in ista nocte fui, et fui ante Dominum meum Jesum Christum, vidique beatam Mariam matrem ejus, et ipsum, qui concessit mihi locum ad pedes suos, ibique sededo. Cumque fratres, quibus ista narrabat, eum rogarent, ut rerum quas viderat, statum, modum, vel beatitudinem indicaret. Et quis, ait, o fratres, hoc posset? quis certe posset bonum illud, felicitatem illam, illa ineffabilia, et mortalibus incognita bona narrare? Non est, non est plane aliquis mortalium, qui hoc posset. Servatur, inquam, inter innumera, quæ ibi conspexi, disciplinæ reverentia singularis, cunctaque ibi ad unguem ordinata subsistunt. Et cum post ista paululum conticuisset: Pænitet, inquit, me, non quæsisse a Domino quid de illa sua Cluniacensi domo facere decreverit, vel quid de statu illius penes ipsum sit. Respondente vero fratre supradicto ad hæc non esse curandum, si hoc tunc a mente ejus exciderit, quia ipse Deo astans, pro eadem domo eum precaturus esset, ille adjecit: *Et vere, inquit, ac libenter hoc facturus sum, ipsumque pro illa, totis animi affectibus deprecabor.* Ecce vere mens hominis, semper quidem, sed nunc maxime dedita Deo, a qua post summum illum et præcipuum divinitatis affectum amor fratrum suorum et cura nec in ultimis excidere poterat. Eadem die ad vesperum vel vespeream, adiit eum visitationis gratia, magnæ et probatæ religionis vir, Guilelmus Prænестinus episcopus, et more bonorum infirmitati ejus compatiens, eum consolabatur. Cui venerabilis Matthæus inter cætera retulit: *Veni, inquit, hac nocte ad me vir reverendi vultus, multa, ac venusta tam capitis quam vestium albedine decorus. Videbatur autem mihi esse de incolis eremi. Qui me de hac domo educens, pratum insigne traduxit, indeque ante Dominum adduxit. Vernabat autem**

pratum illud, per quod tractatus sum, amantitate singulari, nec aliquid ei jucunditatis deesse videbatur. Ibi arbores omnigenis fructibus gravidæ, ibi rura graminibus viridissimis ac floribus super omnem decorem pulcherrimis depicta; ibi quidquid visu delectabile, quidquid olfactui odoriferum, quidquid sensibus univ ersis jucundum. De quo si quis vel florem unum obtinere mereretur, omnibus vitæ suæ diebus sanior, omnibus alacrior, omnibus felicior existeret. Recedente ergo ab ipso jam dicto episcopo, venit eadem visitandi causa et Joannes Cluniacensis monachus tunc domini papæ capellanus, post vero Perusinus episcopus, et cum eo similiter colloqui cœpit. Cui cum diceret videri sibi quod in proximo moriturus esset, respondit ille: *Non hac certe, non hac nocte moriar. Datum enim mihi est a Domino ut ea die qua ipse de Virgine natus ad homines venit, eadem ego ab hominibus recedens, ad ipsum ejus præria misericordia pergam.* Vere misericors Dominus, vere servorum benignissimus consolator, vere, juxta canticum Moysi, servorum suorum miseretur (*Deut. xxxii*). Non obliviscitur consolari eorum diuturnos labores, nec eorum obsequia sibi devote impensa contemnit. Vere secundum quod ipse ait, quemadmodum mater consolatur filios suos, sic et ipse non solum in futura vita, sed etiam quandoque in ista consolatur, delinit, lætificat servos suos, ut hic gaudia sequentia prægustantes, ineffabili dulcedine trahantur, et adhuc in corpore positi, toto illic animi desiderio rapiantur. Nolu it enim magnam illam multitudinem dulcedinis suæ quam abscondere solet timentibus se (*Psal. xxx*), a Matthæo nondum a corpore mortis liberato ex toto abscondere, nec ea quæ daturus erat, omnino post mortem differre. Præmisit inde signa aliqua etiam ante mortem, ut ipse ad ea speranda vel amanda, multo magis animaretur, et quale illius apud ipsum meritum esset, ignorantibus proderetur. Mansit ergo beatus vir, tam præclaris revelationibus recreatus, alacrior usque ad extrema, et in Domino confortatus, suam illam horam ultimam exspectabat.

CAPUT XXII.

Quomodo [Quam] sancte et gloriose, natalis Domini die, prima lucente aurora, de hoc mundo transierit.

Jam vero ipsa natalis Domini vigilia, transcurtis more suo devote tam nocturnis quam diurnis officiis, jamque vespertina hora instante, Dominicum corpus sibi rogat asserri. Quo allato, Audite, inquit fratribus, confessionem meam, et fidei meæ hic et in æternum testes adestote. Confiteor, ait, hoc sacrum Salvatoris mei corpus, illud vere et essentialiter esse, quod de sancta Virgine ab ipso sumptum est, quod pro mundi salute in cruce pendit, quod in sepulcro positum est, quod tertia die a mortuis resurrexit, quod in cælos ascendit, quod venturum est judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem. Per ipsum credo incorporari ei, et fieri unum cum ipso, et habere vitam æternam. Hoc dicens, refectus coram

A fratribus, eodem salutari Christi corpore, per carnem illam, quæ dat vitam in æternum, ad æternitatem futuram idoneus factus est. Cumque prima sacræ noctis vigilia advenisset, et signa totius urbis ad nocturnas laude pulsari audisset, statim tota mente ac voce, in vocem exultationis prorumpens, qua poterat voce, quo poterat gestu lætitiæ, *Christus natus est nobis, Gloria in excelsis Deo*, sociis et omnibus inclamabat. Angelico vero hymno, sicut ad missas canitur, ex integro decantato, reliqua circumstantibus ad quæ non sufficiebat dimisit. Animo tamen ad illas sacras Dominici Natalis laudes suspensus, quoties in cantibus, quoties in lectionibus, beatæ Virginis matris Domini nomen legi vel cantari advertebat, toties oculis sursum levatis, tot es manibus in cælum extensis, ubi mens ejus conversaretur, quo sancta illa anima raperetur, monstrabat. Jamque nocturnis laudibus consummatis, dum sacerdos astans sacro altari, missam quæ dicitur de Nocte cantaret, erexit se nisi quo potuit, et javante se quodam fratre, quia vires ad standum dederant, in lecto resedit. Conversusque ad Dominicam crucem quæ coram erat, velut si in ipsa Salvatorem, ut olim crucifixum, conspiceret, ait: *Jam, o misericors Salvator, tempus est, ut quod promissum i adimpleas, et tuo instante Natali, a vita mortali migrandi, et ad te, qui vita es æterna, transmigrandi, licentiam concedas.* Hoc ultimo verbo postquam cunctis sermonibus suis finem dedit, in lectum reclinatus, indeque post modicum ad cilicium cinere conspersum, a fratribus translatus est. Saep autem eosdem fratres ante rogaverat, ne se casu aliquo, nisi in cinere et cilicio Christiano more mori permitterent. Timebat enim ne qualibet infirmitatis ejus compassione ducti hoc prætermitterent, vel negligerent. In quo, sicut et in aliis, Martini sui exempla et verba sequi nitebatur, qui, sicut omnibus notum est, discipulis moriens prædicabat non debere Christianum nisi in cinere mori. Ubi et Matthæus a suis vel fratribus vel discipulis collocatus, horam vocationis suæ ultimam sustinebat. Qua jam instante, dum noctis tenebræ in lucem verterentur, et a monachorum in eadem ecclesia constitutorum conventu ad secundam missam cantaretur, *Lux* D fulgebit hodie super nos, Matthæus vere monachus et pontifex Dei, densas Ægyptiorum, hoc est mundi hujus, tenebras deseruit, et per mortem carnis ad sempiternam lucem et vitam pervenit.

CAPUT XXIII.

De exsequiis ejus celeberrimis, et tumulatione honorabili in basilica S. Frigidiani [Frigidiani].

Fertur statim justu corpus a devotis viris in claustrum monachorum, et Cluniacensi more psalmodia undique decantatur. Abluitur, ut se habet communis mos, et, secundum quod ipse jusserat, suo quo nunquam a monacho caruerat cilicio prius, dehinc monachali cuculla vestitur. Adduntur a fratribus sacerdotalia et pontificalia indumenta, et his sacerdos et pontifex Dei, ut dignus [dignum] ornatur.

Accurrit accepto nuntio et ipse summus pontifex Innocentius, atque cum ipso episcoporum et cardinalium totaque Romanæ Ecclesiæ vel curiæ plenitudo. Congregatur pene tota urbs Pisana; et illud cernere, illi obsequi, omnibus suis negotiationibus anteponunt. Osculantur plurimi manus vel pedes jacentis, et se sanctificari tali contactu vel osculis non irrita fide confidunt. Consueverat urbs illa multo quæsitâ labore marina negotia aucupari, et a remotis Africæ vel Orientis partibus pretiosa quæque convehere. Impleverat sinum suum congestis undique multarum gentium mercibus, et inde cunctis pene Italiæ urbibus ditior effecta gaudebat. Suscipit tandem universis Ægyptiorum opibus præferendam missam sibi ab ultimis Galliæ finibus margaritam, eamque se longe quam prius ditiores esse letatur. Ostendit in isto mortuo quantum præponderent terrestribus thesauris coelestes gazæ, quantumque opes Christi, etiam post mortem, opes viventium antecedant. Jacebat ille exstinctus, neque aliquid in mundo vel possidebat, vel sentiebat. Venerabantur tamen eum viventes, reverebantur potentes, efferebant laudibus locupletes. Discernunt etiam amatores mundi, et ipsis obsequiis quæ sanctis impendunt dijudicant, quantum subiaceant terrena cœlestibus, humana divinis, fugitiva sempiternis. Servatum est corpus venerandi hominis toto illo die Natalis Domini, et psalmis ac Deo fuis precibus frequentatum. Sequenti die, hoc est in festo magni illius martyris Stephani, obtulit pro ejus æterna requie jam dictus papa Innocentius solemne Deo sacrificium, et devote supernam pietatem pro pontificis laborum suorum participis requie imploravit. Fecerunt idem et episcopi qui forte tunc aderant, et simul omnes fuis Deo precibus, euntem ad peregrinam coepiscopum deduxerunt. Tandem circa horam diei sextam, præmissis omnibus Christianæ sepulture ceremoniis, astante insuper clero et populo civitatis pene universo, in ecclesia Sancti Frigidiani olim Lucensis episcopi, quæ Pisi habetur, vir vita, morte, famaque venerabilis ad sepulcrum delatus, ac tumulatus est. Septem deinde annis exactis, cum ad Urbem proficisceretur, causa reformandæ pacis inter Pisanos et Lucenses, specialiter tamen ejus tractus pia recordatione, Pisas adii. Secunda dehinc adventus mei ad illam urbem die, cum sociis ad charissimi mei sepulcrum accessi sacros cineres, ut dignum erat, visitans et honorans, salutarem pro eo hostiam obtuli. Et licet ejus meritis multo magis me juvari posse contiderem, omnipotenti tamen Creatori, ac benignissimo Redemptori, unanimem mihi, dum viveret, hominem, quantis tunc datum fuit precibus et fletibus commendavi. Requiescat ergo per immensam ipsius Omnipotentis misericordiam in perpetua pace fidelis, devota

A et accepta Deo anima, fruaturque perenniter fructu bonorum operum suorum, nec obliviscatur apud Deum se diligentium fratrum et filiorum suorum. [Amen.]

CAPUT XXIV.

De quodam malo monacho pessime mortuo.

Post illa miranda operâ vel signa, quæ ad legentium vel audientium spiritualem ædificationem supra præmissa sunt, sequatur et istud, quod post universa illa me comperisse contigit. Nec solum me post illa hoc comperisse contigit, sed insuper post illa omnia provenisse accidit. Fuit in monasterio Lehunensi Ecclesiæ Cluniacensi subjecto (245), frater quidam, nomine et habitu monachus, sed vita et moribus monasticæ conversationi et sanctitati non parum adversus. Hic strenuus et perspicax in humanis, hebes et obtæcatus erat in omnibus fere divinis et ad monasticum propositum pertinentibus rebus. Corripiebatur sæpe a priore suo et a religiosiis fratribus in jam dicto monasterio cum eo simul morantibus, et multa propter excessus suos frequenter tam verborum quam verberum sponte vel invitatus proba ac injurias tolerabat. Videbatur aliquando in eo proficere spiritualium cura medicorum, et specie tenus conversus a pravis studiis putabatur. Sed, parvo interjecto tempore, non solum in nullo melior, sed insuper, omni spreto cœlestis medicinæ labore, seipso deterior apparebat. Producta est hæc ejus pertinacia multo tempore, nec alicujus studio finire potuit, quousque, eo indurato, ille qui attingit a fine usque ad finem fortiter (*Sap. viii*) congruum tam diuturnis malis finem imposuit. Depositus erat ab exteriorum administratione merito culparum suarum, et invitatus ac murmurans regularibus claustris septis retinebatur. Non potuit tandem pati tam odibilem sibi claustram, et diabolico dolore stimulatus carceris sui injurias in priorem vel fratres suos casu aliquo refundere gestiebat. Erant prope ipsam ecclesiam horrea, ad reconduendas fruges monasterii præparata. Concluserant intra eadem prior ac fratres suum pene totius anni victum, et tam ad esum quam ad potum sibi ex ipsis frugibus necessaria præparaverant. Nam quia terra illa parum vini fertilis est, non solum panem ad edendum, sed et cervisiam ad bibendum, ex ipsarum frugum succo conficere soliti erant. In hæc fratrum victualia nequam ille exarsit. Et arbitratus mala quæ pro sceleribus suis a fratribus perpressus fuerat, damnis eorum se eis optime recompensaturum, igne horrea prædicta succendere parat. Unde claves claustris nocturnus furatus, de claustris egreditur, et, universorum absentia explorata, occulte ignem horreis injicit, sic quod ad claustrum nullo sciente regressus. Jamque fratres, matutinis pro more finitis

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(245) In monasterio Lehunensi Eccles. Clun. sub-
jecto. Monasterium hoc, Ambianensis diocesis, est
unus de tredecim decanatibus ordinis Clun. qui

dantur in beneficium, appellaturque vulgo decana-
tus Sancti Petri de Lehuno in sanguine terso, Gallice
Lihons-en-Santerre.

laudibus, ad strata propria reversi fuerant, et ecce A immissus a monacho ignis paulatim succrescens, in manifestas subito flammās erupit. Exclamat ille sacrilegus primus, et velut innocens et inscius facti, quasi ad exstinguendum cum aliis accurrit. Laborantibus tamen cunctis, et ad flammās exstinguendas pro posse occupatis, respicit ille nec adjuvat, et velut ultioni congratulans, otiosus spectator assistit. Non tulit hoc in longum divina censura, nec, ut de similibus solet, tantum nefas in posterum punire distulit. Mox enim eum percutienti angelo tradens, invisibili gladio peremit, cunctisque qui aderant videntibus, morte præsenti pariter et æterna frustravit. Fratres tam subita et horrenda ejus morte perterriti, elisum ad terram jamque exanimem in manus suscipiunt, atque ad ablucendum pro more deferunt. Jamque illo ad lavandum nudato, clavem quam paulo ante furatus fuerat, eum nefanda manu adhuc tenentem reperiunt. Placuit ita Deo, et ad corrigendos pertinaces in malo homines, sic disposuit. Nam cum vitali spiritu recedente, mos sit universa corporis membra dissolvi, manum mortui hujus ad retinendam clavem, quam ad tantum scelus perpetrandum furata fuerat, tenacem reddidit. Fecit hoc ne vindicta tanti sceleris casui deputaretur; fecit, ut virus ejus notum fieret, ut majore miraculo seipsum nequam ille quod vivens noluerat, mortuus proderet, et ut omnes ad quos tam pessimi criminis fama pertingeret, a consimili opere deterreret. Jam dictæ igitur clavis et aliarum, quas nunc reticeo, rerum indicii de tanti mali auctore certificati fratres, cadaver illud, cujus animam jam inferus possidebat, utpote furis, sacrilegi, incendiarii, excommunicati a consortio sanctorum corporum expulerunt, et procul extra Christianum cæmeterium projecerunt.

CAPUT XXV.

De visione quam ego Romæ positus vidi.

Licet autem propositum meum sit, ut in narrandis hujusmodi miraculis, aut nunquam aut raro somnia admittam, quia frequenter aut falsa sunt aut dubia, quoddam tamen somnium inter hæc quæ

narro miracula, quia fide dignum videtur, admisi. Nam, ut sanctus Pater noster Odo in Vita sancti viri Geraldii scripsit, somniorum visiones non semper sunt inanes. Probat et ipsum, ut cunctis notum est Evangelium : *Audite ergo somnium meum quod vidi* (Gen. xxxvii). In primordiis pontificatus domini papæ Eugenii, ad visitandum tam ipsum quam communem matrem Romanam Ecclesiam, Romam adii. Illuc perveniens, apud cardinalatum Sanctæ Mariæ Novæ, quod, juxta antiquum Romuli templum constructum est, hospitium suscepi. Ibi dum nocte quadam quiescerem, ecce vir venerandæ vitæ dominus Guillelmus, qui nuper de vita excesserat, mihi dormienti visus est in somnis astare. Et quia frequenti narrationi hoc necessarium est, quis iste, vel cujus vitæ fuerit, quo insuper eventū ex hac vita migraverit, breviter inserendum est. Fuit hic juxta carnem nobilis, juxta spiritum longe nobilior, a primis adolescentiæ annis religionis amator, in quam, quandiu advixit, hoc est fere usque ad senectutem, bonis meliora semper addendo, profecit, angelicæ monachus munditiæ, singularis in pauperes et desolatos misericordiæ. Zelo Dei contra negligentes, et maxime contra graviter delinquentes totus igneus, exceptis nocturnis et occultis vigiliis, dimidiam partem diei quotidianis orationibus et lacrymis pene semper occupans. Et licet hæc principaliter de eo scribam, quia in his hic specialius effulsit, non tamen sola hæc de ipso vel in ipso commendo. Nam quantum facultatis et scientiæ in eo fuit, juxta morem et modum Cluniacensis ordinis ac propositi, sacris semper etiam aliarum virtutum exercitiis invigilavit. Hoc merito, et quia præter hæc quæ dicta sunt in exterioribus administrandis multam a Deo sibi collatam gratiam obtinebat, multis eum et magnis monasteriis diverso tempore ut res exigebat, præfeci. Unde Ambertæ, Carolo, Celsinaniis, Silviniaco, ipsi tandem Cluniaco, a me in priorem prælati, indeque in abbatem Moysiensem assumptus (244), ubique jam dictarum virtutum signa impressa reliquit. Casu dehinc interveniente quem nominari nulla necessitas cogit, dans locum iræ, a loco illo recessit, et Clu-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(244) In abbatem Moysiensem assumptus. Moysi- D acium Caturcini pagi cænobium, et ipsum quoque Cluniacensi cænobio subjectum a Clodoveo rege quondam fundatum est, a Ludovico Pio Caroli Magni filio restauratum, ac tandem, anno 1180, in præsentia pontificum Auscenis provinciæ dedicatum, ut ex his antiqui lapidis in templo positi versibus apparet :

*Idibus octonis domus ista dicata Novēbris,
Gaudet pontifices hos convenisse celebres,
Auxius Ostundum, Lactoræ dedit Rugmundum,
Convena Willelmum, direxit Aginna Willelmum
Jussit et Eraclium non deesse Beorra benignum,
Elloreus Stephanum concessit, et Adura Petrum
Te, Duranne, suum, nostrumque Tolosa patronum,
Respiratur Fulco Simonis dans jura Cadurco :
Miradem lustris apponens ter duodenis,*

PATROL. CLXXXIX.

*Virgineum partum dabit orbi tunc venerandum,
Hanc tibi, Christe, Deus, rex instituit Clodoveus
Auxit munificus posthac dominus Ludovicus.*

Exstat autem et Innocentii papæ privilegium in Chartulario Clun. quo continetur ipsum abbati monasterii hujus Moysiensis Cluniac. ordinis, Caturcensis diocesis beneficiæ suæ manibus ampliatis, favore ordinis usum Pontificalium concessisse. Sed ne gratia impensa subditis, gravis esset eorum superioribus vel infesta, aut filii per honorem eis exhibitum superbirent contra matrem, precibus abbatis et conventus Clun. inclinatum, inhibuisse quoque, quod abbates qui eidem Moysiensi et aliis Clun. ordinis monasteriis de cætero præessent, donec abbati Clun. obedientiam fecissent, pontificalibus non uterentur.

niacum rediit. Ubi aliquanto tempore, camerarii, hoc est fratrum procuratorio officio functus, ad ultimum, ad prioratus administrationem earum loco remissus est. Illic assuetis religionis et disciplinae studiis toto conatu intentus, dum nulli prorsus in causa Dei parceret, zelo, ut jam dixi, iustitiæ totus ignitus, a quodam nequissimo, qui sibi provenire timebat quod de aliis delinquentibus ab eo fieri cernebat, insidias passus venefica fraude exstinguitur. Talem vitæ terminum sortitus bonus vir, regno cælorum dignus factus est, conjunctus illis ut iustum est credere, de quibus Christus veritas ait : *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v).* Unde quia non solum propter iustitiam jam persecutionem passus est, sed etiam (quod majus est) propter iustitiam mortuus est, merito dignus iudicatur regno cælorum.

Fraus ergo qua tantus vir vitæ subtractus est, quibusdam indicibus antequam Romanum iter aggredere, ad me delata, in quæstionem versabatur. Sed itineris acceleratio quæstionem impediens, ad finem rem perducere non permisit. Ita interim de tam nefanda re anxius et dubius, propositum iter incepti, et Romam, ut suprascripsi, perveni. Ibi loco, tempore, modo, quo dictum est, venerabilem Guillelmum mihi astare conspicio : quem cum viderem valde gavisus surrexi, et multo cum affectu amplecti eum, et osculari cœpi. Licet autem altus sopor exteriorem sensum officia occupasset, vigeat tamen velut in vigilante memoria, meque dormire dormiens non ignorabam. Nec illud mente exciderat illum qui videbatur in somnis videri, nec eram immemor ante non multum temporis mortuum, et dolo, quem supra scripsi, exstinctum. Quodque magis mirum est, et illud nescio qua vi occulta naturæ statim menti occurrit, non posse mortuum diu cum vivente morari, nec prolixum sermonem miscere. Unde priusquam recedere virtute invisibili cogeretur, interrogare illum festinanter de quibusdam decrevi. Quæ tamen ut non phantastica, sed verax quæ apparebat visio videretur, nequaquam prius præmeditatus fuero, sed tunc ea dormiens nutu ut arbitror Dei noviter menti occurrentia, cogitare incipiebam. Quatuor ergo quædam, quæ nescio unde dormienti occurrebant, interrogando ei proposui. *Quomodo, inquam, vobis est domine prior, vocans eum non ex proprio nomine, sed ex officio ?* Ad quod ille breviter, ut fuerat semper brevilocus, ac bis vel ter ex more verba replicans, respondit : *Multum, ait, mihi bene est, multum mihi bene est.* Huic primæ interrogationi secundam subjunxi : *V distis adhuc Dominum ?* Et ille : *Assidue video, assidue video.* His duabus, et tertiam addo : *Estne, inquam, certum quod de Deo credimus, estne absque dubitatione, vera fides quam tenemus ?* — *Nihil, ait, ita verum, nihil ita certum.* Et quarto : *Verum est, aio, quod fama refert, verum est quod multi opinantur, quosdam quos ipse non ignoratis fraude sua*

ac veneficio vos occidisse ? — *Verum est, inquit, verum est.*

His dictis, et ipse disparuit, et ego evigilans ea quæ videram recolere et admirari incipiebam. Interim dum hæc agerem, et visa memoriam commendarem, rursus somno opprimor, et sicut in hiemalium noctium prolixitatibus nam dies Adventus Domini tunc instabant, iterum caput ad dormiendum compono. Nec mora adest qui supra, et se eodem modo quo prius ostendit. Occurro et ego ille non segnius quam ante, et visionis præmissæ omnino immemor, amplecti eum et osculari, ut prius cœperam. Quid multa ? Nihil plus minusve in animo meo, nihil plus vel minus in ore meo, in hac secunda visione fuit quam in prima fuerat. Eadem quæ supra interrogo, eadem quæ supra audio, de statu suo, de visione Dei, de certitudine Christianæ fidei, de morte sua, ordine quo præmissi a me interrogatus, eadem nec pauciora respondit. Huic tamen secundæ visioni, in fine aliquid additum est. Mox enim ut dixit se vere dolo falsorum fratrum exstinctum, in fletus amarissimos, ut mihi in somnis videbatur, prorupi, et quia jam de facto non dubitabam, tantum nefas insatiabilibus lacrymis deplorabam. In fletibus istis evigilans, oculos humectos genasque meas recentibus lacrymis tepentes inveni. Ut vero hujus visionis vel somnii indubia veritas commendaretur, regressus ab urbe, atque ad Galliam nostram rediens et Cluniacum perveniens, quæ de morte sancti viri suspicatus fuero, ipsius nefarii parricidæ publicæ confessione vera fuisse probavi. Quem gehenna dignissimum, quia gladio, laqueis, ignibus, vel extremis nefandorum suppliciis, ecclesiastica pietate prohibente, punire non poteram, exilio perpetuo quod pene solum licuit, infernalem proditorem damnavi. Nam sacrosanctis Evangeliiis adhibitis, compulsus est in publico Cluniacensi capitulo me præsentem jurare quod, transactis tribus sili a me præfixis mensibus, nunquam deinceps intra terminos universam Galliam concludentes maneret, sed extra illos locum salutis suæ aptum requireret, et in invento loco Deo pro peccatis suis digne satisfaceret. Hæc suprascripta visio licet in somnis apparuerit, idcirco mihi fide digna videtur, quia et dormientis tam integra in tantis, ut dixi, memoria, et iterata ac per omnia primæ similis secundæ visionis, præter illud quod in ultimo exceptum est, forma, atque ipsius detestandi hominis publica confessio, non falsam, sed veram eam, ut arbitror, omnino demonstrant.

CAPUT XXV

De visione fratris Enguizonis.

Subjungatur et huic visioni altera, quæ quamvis in somnis ut illa apparuerit, veram tamen fuisse, ipse rei exitus comprobavit. Venerat Cluniacum meo tempore conversionis causa nobilis vir, Enguizo nomine, et ut in primordiis suis erga divina magis exerceri assuesceret, quiescendi ad serviendum

Ecclesie in ecclesia suscepit. Ubi dum quadam nocte dormiret, videt quemdam olim commilitonem suum, qui Petrus dicebatur de Rocha, quod castrum in Gebennensi diocesi situm est. Defunctus vero fuerat jam dictus miles in Hierosolymitano itinere ante non multum tempus, sed ejus obitum supra nominatus frater penitus ignorabat. Nondum enim vel tenuis fama mortis ejus ad eum pervenerat. Visus est ergo ei, ut dixi, jam dormienti in specie illa, qua cum in saeculo videre consueverat. Gavisus est frater, et, ut optime notum ac familiarem, cum alloqui familiariter coepit. *Quid est, inquit, quomodo te habes? — Ego, ait ille, in transmarino itinere quod te, ut nosti, conscio capti, defunctus sum.* — Et frater: *Quid est ergo et de sociis qui illud iter tecum aggressi sunt? — Illi, inquit, et illi jam de vita excesserunt, illi vero et illi adhuc supersunt.* — *Quomodo, inquit, tibi est in statu illius vitae, ad quam transisti? Ad hæc ille: Bene, ait, mihi est, quia misericordiam quam a Deo speraveram, jam consecutus sum. Obest tamen adhuc multum, et obstat plenitudini salutis meæ, quod proximo tempore antequam Hierusalem pergerem, sacerdotem Ecclesie de Seconiaci, quamdam a me decimam exigentem, per vineam quamdam fugavi, et in exitu vineæ irreverenter percussi. His frater auditis: Et quid, ait, de me tibi videtur? Potero consequi salutem quam spero? — Salvaberis, inquit, sed ante salutem multa et gravis patieris.* His dictis, is qui apparuerat miles disparuit. Frater a somno evigilans, cuncta quæ viderat vel quæ audierat, mihi statim mane retulit. Rogavit insuper, ut liceret ei partes illas de quibus miles ortus fuerat, et in quibus ea de presbytero acta fuerant adire, et utrum vera an falsa esset visio jam dicta probare. Nam sicut mortem militis nullus ei ante militem nuntiaverat, sic nec de sociorum ejus morte aut vita, sic nec de fuga presbyteri, seu militis percussione quidquam vel modicum prius audierat. Accepta ergo regulari more licentia, Gebennensis territorii partes adiit, ibique a notis et veracibus personis cuncta quæ a mortuo audierat, vera esse agnovit. Nam et quod de presbytero actum fuerat, tam ab illo quam ab aliis didicit, et paucos post dies, mortem militis et eorum quos mortuos ille nuntiaverat audivit. Quæ postquam parentibus defuncti innotuerunt, bono usi consilio quod in presbyterum ille deliquerat, ipsi pro eo digne satisfaciennes presbytero, expiaverunt. Et quia tam certis iudiciis verax fuisse præfata visio probata est, a me ut non dubia, sed ut certa, inter cætera miracula conscripta est.

CAPUT XXV

De cujusdam pueri vigilantis visione mirabili.

Et de mortuorum quidem apertis manifestationibus licet multa superius dicta sint, unum tamen adhuc addere volo, quod nuper compertum tacendum non esse videtur. Nam anno, quo hæc scripsi, illud contigerat. Vigilia Natalis Domini, nocte scilicet qua Sanctificamini hodie cantatur, jacebat

A apud Carum locum puerulus quidam monachus ante sacros matutinos in fratrum dormitorio et nescio quid meditans dormire non poterat. Et ecce post aliquantum processum noctis aspexit et vidit venerabilis vitæ fratrem, Achardum nomine, qui ejusdem monasterii prior fuerat, et ante paucos annos vita excesserat, per gradus dormitorii ascendentem sibi appropinquare. Erat vero jam dictus puerulus fratris ejus filius. Venit ergo, et in scamno ante lectum pueri constituto resedit. Erat cum illo et venerandus ille dominus prior Guillelmus, et ipse similiter defunctus, quem mihi Romæ in somnis apparuisse supra retuli. Neutrum tamen illorum, dum viverent, puer viderat, sed ex his quæ ab eis audivit absque ulla eos ac si vidisset dubitatione cognovit. Morati sunt et collocuti adinvicem aliquandiu, puero audiente, quousque domino Guillelmo recedente, solus frater Achardus ante illum, ut dictum est, sedens remansit. Qui ad puerum conversus, hortatus est eum ut surgeret, et ad mira quædam videnda, usque ad fratrum cœmeterium cum eo procederet. Respondit ille, timore qui eum invaserat, patru sui familiari colloctione jam ex parte sedato, non posse fieri quod monebat, sub custode se esse, timere ne si eum aliquis præter morem egredientem videret, dira flagella subiret, nec ipse inter multiplices plagas sibi adesse valeret. Ad hæc illo dicente, nihil sibi esse timendum, credendum esse patru, optime se ne quid mali ei inde contingeret provisurum, salvum et incolumem ducturum ac reducturum, adductus est puer in sententiam, et surgens, ac se regulari more induens, præcedentem secutus est. Duxit autem eum per claustrum majus, in claustrum infirmorum, indeque usque ad cœmeterii ostium. Quo aperto, statim ulterius processerunt. Et ecce conspicit puer totum cœmeterii ambitum viribus innumeris refertum, ac supra sedes illas viros monastico schemate indutos sedere. Dixerat autem illi patruus et sibi inter alias sedem servari, in qua statim aliorum modo veniens resideret. Indicaverat etiam querelam in conventu illo de se futuram, propter quam necesse esset se exsurgere, et ad vocantis judicium properare. Monuerat insuper ut in illo examinis intervallo eandem puer sedem occuparet, nihilque metuens sibi usque ad reditum conservaret. Quod et sic factum. Ingressus namque frater Achardus cum puero conventum illum, mox in sede sibi parata resedit. Ortus est statim clamor, et a quodam circumsedente querela deposita, quod idem frater tardus illi suo conventui occurrisset. Surrexit ille confestim, et ad satisfaciendum more monastico in medium processit. Quo facto, puer, ut monitus fuerat, surgens constanter in sede eadem resedit. Obtinet autem medium cœmeterii locum, structura quamdam lapidea, habens in summitate sui quantitatem unius lampadis capacem, quæ ob reverentiam fidelium ibi quiescentium totis noctibus fulgore suo locum illum sacratum illustrat. Sunt et gradus per quos ille

ascenditur, supraque spatium duobus vel tribus ad standum vel sedendum hominibus sufficiens. Ibi sedem cuiusdam magni et reverendi iudicis, supraque ipsum sedentem puer dum conspiceret, vidit jam dictum fratrem Achardum ante ipsum velut pro satisfactione prostratum. Quid dixerit, quid ei responsum fuerit, intelligere licet multum nisus, non potuit. Clare autem idcirco cuncta videre poterat, quia quedam maxima claritas absque subsidio humanorum luminum, totum illud illius cœmeterii spatium illustrabat. Modico temporis intervallo transacto, sæpe nominatus frater ad locum proprium rediit, et puero sibi cedente, atque ad ejus pedes residente, sedem suam recipit. Parum intercesserat, et ecce puer conspicit totum conventum illum de sedibus suis exurgere, et non ad illam, per quam ingressus fuerat, portam, sed ad aliam quamdam tendentem, ad exitum festinare. Antequam tamen egredierentur, conspexit multum ignem, proxime ante ipsam portam accensum. Per quem, ut referebant plurimi ex illo agmine transeuntes, alii diu in illo morabantur, alii cito transibant. Hæc tandiu vidit, quousque portam illam omnes excesserunt. Remansit autem post tantum spectaculum, solus puer cum patruo. Quem patruus, ut promiserat, per viam qua venerat reducens, cum eo fratrum dormitorium ascendit, eumque usque ad lectum proprium prosecutus, statim disparuit. Hanc visionem quia auditam prius ab aliis, et postea ab ipso puero fallere nesciente, fide dignam judicavi, ad legentium utilitatem vel cautelam, sicut et præcedentia, ne mente exciderent, scribere volui.

CAPUT XXVIII.

De institutis Carthusiensium (245) monachorum.

Et quia propositum meum in narrandis miraculis, de quo jam frequenter lectorem instruxi, tale est, ut absque aliquo temporis præiudicio, non attendens quid quando factum sit, sed quando mihi relatum sit, ad Dei gloriam et legentium edificationem, quæ pro certo vera esse comperi describam, trado legentibus quæ ante paucos dies didici. Sed antequam ea scribere exordiar, quædam ad rem pertinentia illis propono. Servatur in Burgundiæ partibus inter omnes Europæ nostræ monastici ordinis professiones, professio quædam, multis aliis ejusdem monastici propositi sanctior et cautior, instituta nostro tempore a quibusdam Patribus, magnis, doctis et sanctis, magistro Brunone Coloniensi, magistro Landuino Italico, ac quibusdam aliis vere magnis, ut dixi, et Deum timentibus viris. Qui quorundam antiquorum monachorum tepiditate, negligentia ac desidia prædocti, sæculo abrenuntiare volentes, cautius sibi

A suisque in via Dei-sectatoribus consuluerunt, et vigilantiori oculo, ordinem contra omnes pene Satanae insidias circumspicere instituerunt. Nam ut contra superbiam, quæ, juxta Scripturam, initium est omnis peccati (*Ecclesi. x.*), et contra ejus nefandam sobolem, invidiam dico, ambitionem et vanam gloriam, ac si qua sunt alia, ordo ab eis institutus, quantum, juxta eorum scientiam, homini erat possibile, armaretur, vestes vilissimas (246), ac super omne religionis propositum abjectissimas, ipsoque visu horrendas assumpserunt. Quantitate enim breves et angustæ, qualitate ita ut vix aspiçi possint hirsutæ et sordidæ, nullum gloriandi vitium se posse admittere indicant. Et novi quidem quod etiam in sordido habitu diabolus quod suum est quærit, et humilitatis vestibus quandoque texturam superbiæ interserit. Sed tamen jam dicti justi et Deum quærentes viri, in quantum potuerunt, ne princeps mundi per superbiam aut superbiæ familiam in se vel suis sibi locum invenire posset, summo studio providerunt. Cupiditatem insuper quæ radix malorum omnium dicitur (*I Tim. vi.*), vel avaritiam quæ idolorum servitus vocatur (*Ephes. v.*), ne mihi [nimis] venenosa virgulta quolibet tempore procedere [producere] posset, ita radicitus avulserunt, ut certos terminos (247) juxta locorum suorum fertilitatem aut sterilitatem, in circuitu cellarum suarum majores minoresve præligerent, extra quos etiam si totus eis offerretur mundus, nec saltem quantum pes humanus occupat, terræ spatium acciperent. Ea etiam de causa, animalibus vel pecoribus suis, certum quem transgredi fas non esset, terminum instituerunt, bobus scilicet, asinis, ovibus, capris, vel hircis. Et ut non esset eis quandoque necessarium, vel plus terræ, quam dictum est, possessioni suæ addere, aut numerum jumentorum suorum vel pecorum augere, duodecim tantum monachos (248) cum xiii, priore, ac decem et octo conversis, paucisque mercenariis, nullo prorsus superaddito in sui ordinis monasteriis esse perpetuo decreverunt. Præter ista ad edomandum jumentum corporis sui, et ad subigendam juxta Apostolum, legem membrorum suorum, repugnantem legi mentis suæ (*Rom. vii.*), duris carnem ciliciis semper exasperant, continuatis pene acribus jejuniis corpora affligunt, extenuant et desiccant. Inde est quod pane furfureo semper utuntur, vino adeo aduato, ut merito magis villum quam vinum dicatur. Ab omni carniū esu, tam sani quam ægri, in perpetuum abstinēt. Pisces nunquam emunt, sed forte ex charitate datos accipiunt. Die Dominico et quinta feria tantum, caseum vel ova ad vescendum admittunt. Tertia feria ac Sabbato, aut legumine aut olere cocto utun-

ANDRÆÆ CHESNII NOTÆ.

(245) *De institutis Carthusiensium.* Quæ sequuntur notulae decriptæ sunt ex impresso Codice V.C. Nic. Fabri, cujus in obitu litterati omnes summam se jacturam passos in perpetuum testabuntur.

(246) *Vestes vilissimas.* At nunc Carthusianis am-

ples et mundissimæ sunt.

(247) *Ut certos terminos.* Possessiones plurimæ, et longe lateque diffusæ.

(248) *Duodecim tantum monachos.* Et fratrum numerosa turba, ingensque familia.

tur. Omni secunda, quarta et sexta feria, pane solo A et aqua contenti sunt. Semel in die semper comedunt, exceptis octo diebus Natalis Domini, octo diebus Paschæ, octo diebus Pentecostes, Epiphania Domini, repræsentatione ejus, hoc est Purificatione sanctæ Mariæ, Annuntiatione Domini, quando Paschali tempore provenit, Ascensione Domini, Assumptione ac Nativitate jam dictæ sacræ Virginis matris ejus, et exceptis festis duodecim apostolorum, sancti Joannis Baptistæ, sancti Michaelis, sancti Martini, et illo quod in Kalen. Novembris celebratur, festo Omnium Sanctorum. Super hæc omnia, more antiquo Ægyptiorum monachorum, singulares cellas perpetuo inhabitant. Ubi silentio, lectioni, orationi, atque operi manuum, maxime in scribendis libris irrequieti insistent. In eisdem cellis debitum regularium Horarum, hoc est Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Completorium, signo Ecclesiæ commoniti, Deo persolvunt. Ad Vesperas et Matutinas in ecclesia cuncti conveniunt. Ibi que non perfunctorie, ut quidam, sed intentissime oculis in terram demissis, cordibus cælo infixis, Deo preces, Deo gratiarum actiones persolvunt, totumque suum tam interiorem quam exteriorem hominem, habitu, voce, vultu, rebus visibilibus excedentibus, spretis cunctis aliis intentum, imo affixum esse ostendunt. Ab hoc more excipiunt illos festivos dies qui supra scripti sunt, in quibus bis comedunt, et in quibus more monachorum non per cellas, sed simul habitantium, non solum omnes regulares Horas in ecclesia decantant, sed et in refectorio tam post Sextam C quam post Vesperas, nullo sospite excepto, communiter edunt. Quibus tantum diebus antiquorum eremitarum æmulatione (249) ne ab aliis sacris operibus, licet dignitate inferioribus, impediuntur, salutare omnipotenti Deo pro salute sua ac mundi sacrificium offerunt, quod ex usu jam veteri tracto nomine, quia Deo mittitur, Missa vocatur. His sacris diebus, qui singulari privilegio a Domino vel ejus Resurrectione Dominici dicuntur, ac sæpe dictis ipsis vel sanctorum ejus solemnitatibus missas celebrant. Diebus quibus eis legumine uti licet, illud ipsi ad mensuram acceptum, sibi aptant et coquant. Hoc vero tunc, quando non communiter in refectorio, sed quando eos in cellis suis solos comedere eremitica institutio præcipit. Vinum nullo tempore, ante mensam vel postea sumunt. Sed si quis tunc sitim passus fuerit, aqua ei, non vino, uti licet. His, ne tam sanctam institutionem omnino muti præteritis videremur, breviter præmissis, ad miracula per quosdam ex ipsis nostro tempore facta, procedendum est. Hæc enim in toto isto opere principalis, ut sæpe jam dixi, fuit mihi causa scribendi, hoc est, miracula ubilibet vel quolibet tempore facta ad præsentium vel posterorum memoriam transmittendi.

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

249) Quibus tantum diebus antiq. eremitarum æmulatione. At nunc quotidie et sacrificium offe-

CAPUT XXIX.

De quooam fratre Carthusiensi, qui mira vighans vidit.

Multa quidem in sacro ordine miracula contigisse, a pluribus accepi. Sed quia ipsius humilitatis virtute, qua semper servi Dei miranda opera sua quanto possunt nisu occultant, vix aliquid ex his prodere alicui voluerunt, rara, imo rarissima, quibus omnimoda fides accommodanda esset, ad me miracula pervenerunt. Quæ tamen absque dubio certa comperi, tacere nec volo, nec proposui. Fuit ex eorum numero, non quidem monachorum, sed conversorum conversus quidam, humilis genere, juvenis ætate, sed moribus generosus et vitæ sanctitate proventus. Hic toto studio, obedientiæ, humilitati, mortificationi, omnem quam poterat operam adhibens, mundum sibi, seque mundo non solum crucifixerat, sed etiam sepelierat. Amori divino, et specialiter memoriæ Matris Domini, ita se totum devoverat ut a bonis viris ipsum vitamque ejus cognoscentibus, nihil scire judicaretur, nisi Christum Jesum et hunc crucifixum (I Cor. II), sacramque ipsius crucifixi matrem, ac perpetuam Virginem, humanæ salutis singularem post Domini amatricem, Mariam. His studiis a conversionis suæ principio coëptis, magis ac magis insistens, et in hac nostra, juxta Psalmum, lacrymarum valle, de virtute in virtutem proficiendo (Psalm. LXXXIII), ascensiones in corde suo disponens (ibid.), antiqui et communis hostis invidiam contra se velut novam ac specialem concitavit; nec jam occulte, sed palam, quantum perditus ille perditionis humanæ sit avidus, ex seipso monstravit. Jacebat quadam nocte in cella, sibi, ut talium mos est, ad laboris solamen et orationis secretum designata. Et ecce in multo jam processu noctis ipsi, adhuc vigilianti et cælestia meditati, dæmonum turba in specie porcorum agrestium apparuit. Furebant ubique per totam cellam, et discursu insano, rictu horrendo, dentibus longissimis ac velut in necem ejus exacutis, pavefactum ac trementem hominem circumstabant. Sudabat ille, ut mihi relatum est, præ timore, et quasi jam jamque a bestiis discerpendus, nil nisi mortem ultimam præstolabatur. Talia eo patiente adauctus est metus, et quemdam enormis magnitudinis hominem, ut ex cordis sui judicio sibi videbatur, dæmonum principem, cellam illam in qua ista fiebant, conspicit intrantem. Qui primo ingressu suo conversus ad porcos: Quid, ait, segnes facitis? Cur jam hunc non rapuistis? Cur non discerpistis? — Quod dicis, inquit porci, magno cognatu facere nisi sumus, sed cuncta tentantes, nil facere potuimus. — Ego, inquit ille, jam faciam, quod vos desides facere non potuistis. Quo dicto uncum ferreum longis ac recurvis unguis terribilem; minaci manu protendens, atque ad virum Dei rapiendum, imo ad discerpendum adaptans, cum nimio terrore

runt, et Horas Canonicas es in commune convenienter decantant.

pene mente excedere coegit. Sed Deus, cui bonus A
vir ille sæpe supplicando dicebat : *Ne nos inducas
in tentationem, sed libera nos a malo*, tentationem
tam duram non est passus ultra procedere, sed
multa misericordia, quæ semper suis providet, edu-
xit eum a tentatione, et liberavit a malo. Mox
enim ut nequam ille manum, ut dictum est, ad eum
rapiendum, et uncum, ut videbatur, ferreum ad
eum discerpendum extendit, statim omnipotentis
Fillii Dei Mater, Mater vere, ut dicimus, misericor-
diæ, in qua ille, sicut dictum est, totam spem suam
post Deum posuerat, visibiliter adfuit, ac virga levi
manu prætensa : *Quomodo, inquit, huc detestandi
venire ausi fuistis ? Non est, non est hic vester ; nec
jam contra eum in aliquo prævalere poteritis.*

Dixit, ac dicto velocius, totum illud infandum
collegium ut fumus evanuit. Perstitit illa post dæ-
monum fugam, cum homine adhuc tremente, eum-
que his verbis consolata est : *Placet, inquit, quod
facis, tuique animi devotionem Deo mihi gratam
esse noveris. Fac ergo quod facis, et de his ad me-
liora perseveranter proficere stude. Et ut tibi ali-
quid singulare in mandatis tradam, stude vilibus
excis, complectere abjectas vestes, operi manuum de-
votus insiste.* His animatum hominem virgo relin-
quens, cælum repetiit. Istud de hoc bono viro mira-
culum, aliud isto non inferius sequitur. Rusticus
quidam pauper, sed paupertate devotionem fidei
ejus non impediens, se bonis illis viris, de quibus
sermo præmissus est, in amicitia junxerat, eisque
non minimum familiaris erat. Diligebant enim illi
in ipso, non solam, quæ quantum ad animæ salu-
tem spectat nihil prodest, rerum pauperiem, sed
beatam spiritus paupertatem, de qua Dominus :
*Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum
celorum (Matth. v).* Ea de causa eum quanto erga
Deum devotionem sentiebant, tanto ut magis fami-
liarem sibi associabant. Inde contigit ut duos ejus
filios et parvulos susciperent, et in religione sancta
patris post Deum maxime causa educarent. Horum
unus, non multo post tempore elapso defunctus,
alterum superstitem dereliquit, quem religiose edu-
care et instituere volentes, supra dicto bono viro,
cui mira quæ præscripti ostensa fuerant, ejus cu-
ram committunt. Nec segnis ille mandatorum exse-
cutor, puerum commendatum suscipit, enutrit, ac
sacro religionis lacte, quo ipse educatus in viriles
annos evaserat, eum imbuens, nil rerum terrestrium
sapere, nihil eorum quæ in terris sunt diligere,
brevis edocuit. Cælum mente conspiceret, cælestibus
inhicare, ad Christum cæli ac terræ Deum ac Domi-
num, totis animi viribus anhelare, quæ sursum sunt
querere, non quæ super terram, ubi Christus est in
dextera Dei sedens (Coloss. iii), juvenem sibi credi-
tum bonus doctor edocuit. Edoctus ille ab eo, in
vanum laborasse doctorem suum, ut quidam indi-
ciplinati faciunt, ostendit ; sed ut a quodam satis
noto dictum est, recens testa semel cælesti sapore
imbuta, odorem inde contractum non diu tantum, ut

A ille ait, sed semper quoad vixit servavit. Sed pla-
cuit Deo, ne puer tam bene educatus, tam sancte
edoctus, diu particeps mortalium fieret, vel aliquem
de ipsorum diuturno consortio nævum contrahere-
rent. *Raptus est igitur, ne malitia mutaret intelle-
ctum, aut ne fictio, quæ quibusdam etiam religiosis
quandoque familiaris esse solet, deciperet animam
ipsius (Sap. iv)*

Præveniens ergo in moriendo discipulus magi-
strum, bonam quidem spem salutis suæ, sed cum
eadem spe magnum illi ac pene intolerabilem de
morte sua dolorem reliquit. Acceperat quippe illum
a priore suo, ut jam dictum est, ad educandum,
sed ejus bonos mores sanctamque intentionem in-
tuens, admirans et amplectens, eum non solum ut
commendatum, sed ut filium unice diligebat, atque
idcirco ejus tam celerem, imo quasi fortivum de
mundo recessum, pene assidue dolendo deflebat. Eo
tractus affectu orabat continue pro ipso, psalorum
quidquid noverat Deo quotidie profundeabat, nec sa-
tiari orando, psallendo, merendo, pro ipsius anima
poterat. Cumque hæc tam devoti animi sui tam pia
studia, nullo fere tempore intermitteret, nec ab his,
quantum facultas dabatur, cessaret, volens Deus
hominem suum aut a tam duro labore relevare, aut
cujus meriti vel ipse, vel puer illius esset ostendere,
dignum fecit eum visione cælesti, qua et ipse con-
solaretur, et quid de ipso, vel puero sentiendum
esset, legentibus, sive audientibus proderetur. Per-
noctabat aliquando sub divo bonus vir, ut sæpe fa-
cere consueverat, ac spiritum cælo intentum ab
orationis labore vel studio, ut de magno Martino le-
gitur, non relaxabat. Cumque defixis non solum
mentis, sed et corporis oculis in cælum, Deum ut
homini erat possibile super æthera, quæ visui cor-
porali obstant contemplaretur, ecce subito per
medium, velut per medium discissi aeris lux longe
omni corporea luce clarior ei de supernis infulsit,
eumque ac loca sibi circumposita splendore im-
mense perfudit. Et ut servi sui votis, ille qui volun-
tatem timentium se facit, satisfaceret, conspiciet et
dilectum puerum, imo in Deo Filium suum, de cæ-
lis cum eadem luce descendere, atque usque ad se
latum et radiantem venire, et in insueta visione
D gaudio simul et timore turbatus, hærebat. Ad quem
is qui apparuerat puer : *Quid, inquit, turbaris ? An
non agnoscis filium tuum ? Redi ad animam, et me-
cum ut solitus eras loquere. Sed ut ea quæ circa me
aguntur tibi aperiam, noveris multum profuisse mihi,
quod me tam tenere Dei causa dilexisti, quod morti
meæ tam benigne compassus es, quod pro me tam sol-
licitas et continuas Deo orationes fudisti. Amodo per
Dei gratiam noveris me ad illum statum pervenisse, et
sicut tu hactenus mihi profuisti, sic ego tibi amodo
apud ipsum prodesse valeam.* Dixit hoc, et statim
unde venerat paulatim eo conspiciente regredi cæ-
pit. Referebat autem illi hujus visionis inspector,
quod dum a se discederet, cælumque conscenderet,
non aversa facie, vel huc illucque conversa, ut vale

facientes solent, recessit, sed sicut ei collocutus facie ad faciem fuerat, sic semper ad se converso vultu ad superna tendens, tandiu permansit, quousque ut de Martino jam dicto legitur, patente celo receptus, videri ultra non potuit. Quæ visio, in hoc forte visioni illi præponderat, quod Severus Sulpitius illam sicut ipse perhibet, licet matutinis horis leviter dormiens, tamen dormiens vidit, hanc autem iste non dormiens, sed vigilans, sub divo positus, atque orationi toto corde intentus, conspexit.

CAPUT XXX.

*De miraculo cereorum Romanorum in ecclesia
Matris Domini.*

Illud quoque nobile et jucundum miraculum, quod ante flures annos compertum, jam pene cum tempore mente elapsum fuerat, memoriæ sequentium mandare, ultra non differam. Habetur Romæ patriarchalis ecclesia in honore perpetuæ Virginis matris Domini consecrata, quæ vulgari sermone Sancta Maria Major vocatur. Major autem idcirco, quia post Lateranensem Sancti Salvatoris ecclesiam, major dignitate non solum Romanis, sed et totius orbis Ecclesiis est. Huc pontifex apostolicus in præcipuis ac summe festivis diebus, id est Natali Domini, Pascha atque Assumptione jam dictæ gloriosæ Virginis, cum celebri processione more Romano coronatus pergit, ibi stationem facit, ibi totius urbis clero ac populo assistente, solemne Deo sacrificium offert, et sacros dies quanto potest colit honore. Ibi præter ipsum et coadjutores ejus septem episcopos, ac cardinales presbyteros nulli missam celebrare fas est. Ibi quam inauditum miraculum non solum semel contigerit, sed etiam jam a multo tempore annuatim in festo supra nominato Assumptionis proveniat, dicendum est. Mos est Romanorum festum illud Assumptionis Matris Domini inter universas anni festivitates præcipuo honore colere, speciali devotione venerari. Unde est quod, inter plura devoti animi sui erga præcelsam Virginem signa, certos maximos faciunt, et eos ante paratos vigilia festivitatis ad nominatam ecclesiam deferunt, atque vespertina hora, vel circa accendunt. Pondus tamen eorum æqua lance pensatum domi retinent, ut sequenti die solemni missa peracta, eos rursum pensantes quantum de quantitate eorum ignis absumpsêrit, judicante statera cognoscere valeant. Manent ergo Romanorum cerei, a vespertinis, ut dixi, horis, usque ad sequentis diei sextam vel nonam horam in ecclesia Matris Domini, ad honorem utriusque accensi, et festivæ missæ solemnis consummatis, singuli a propriis dominis ab ecclesia reportantur. Referens quisque cereum suum, mox ut domum pervenit, geminas lances præparat, imponit uni cereum, alteri pondus hesternum. Attendit diligens inspector, quantum de cerei prius appensa quantitate possit deesse, et vespertinas, nocturnas, diurnasque horas quibus continue cereus arsit, numerans expectat quid sibi de

A imminutione primi ponderis statera renuntiet. Et ecce (mirabile dictu), nihil minus quantum ad pondus pertinet, post tam prolixam cerei sui exustionem, sollicitus ille appensor, et spectator invenit, sed quasi nihil consumptum sit, totum quod Deo et ejus Virgini matri devotus incenderat, se accepisse miratur. Hoc tam nobile et ante nusquam auditum miraculum, ad commendandam mortalibus gloriam Matris Domini, non in quolibet ignoto vel humili loco, non in qualibet, vel quantalibet civitate, sed in ipsa urbe orbis capite, non semel tantum, ut dixi, sed assidue recursu annuo, divina pietas et potentia operatur. Facit hoc ut et frequentia miraculi augeat admirationem, ædificet fidem, accendat charitatem; et locus tam celebris nulli patiatur esse occultum, quod cœlestis providentia, tam famosi loci occasione pluribus, ne dicam omnibus, fieri voluit manifestatum. Magnum quidem fuit prophetice temporibus quod ad viduam Deo mittente Eliam, hydria farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminutus, juxta verbum Domini quod locutus fuerat in manu Eliæ. Magnum fuit quod Elias magnus propheta Dei pastus est cibo Dei, corvis ministrantibus sibi jussu Dei panes et carnes mane, et panes et carnes vespere. Magna fuerunt illa tempore iræ, non sunt minora ista tempore gratiæ. Magna fuerunt illa tempore Mosaicæ legis, non minora sunt ista, tempore christianæ et evangelicæ legis. Non defuerunt prophætæ panes et carnes ministratæ a corvis mane et sero, non defecit eidem paucillum farinæ et olei per tres tantum annos et dimidium, non defecit, nec deficit in magno festo Matris Domini post tam diutinam die noctisque, ut dictum est, consumptionem, oblata Deo cereorum quantitas, non solum per tres annos et dimidium, sed jam per centum et eo amplius annos, usque ad hanc nostram ætatem, et quantum deinceps Deo placuerit.

CAPUT XXXI.

*In Sylviniaco per sanctum Majolum puer mortuus
restituitur vitali alimento.*

Addatur et illud, quod fere cunctis miraculis præferri solet cujusdam Sylviniacensis pueri a morte per sanctum Majolum Christi virtute in jam dicto loco facta resuscitatio. Is etenim sanctus, sicut pene cunctis Galliarum populis notum est, ut magnus vita, sic miraculis et dum mortalis viveret, et post mortem maxime insignis exstitit. Hac miraculorum gratia, in tantum jam per centum quadraginta et duos annos, hoc est a tempore mortis suæ claruit, ut post sanctam Dei Genitricem, nullum sanctorum in tota Europa non in hujusmodi operibus parem habeat. Testantur hoc innumeri diversis morborum generibus pressi, qui ad sepulcrum ejus divinam clementiam ipsius meritis sibi misereri precantes, exauditi sunt. Inter quos et mulier parvum habens filium, infra hos septem annos, similem, imo majorem per ipsum Dei misericordiam experta est. Nam cum jam puer ille plus quam triennis es-

set, contigit cum morbo correptum extinguere. Indoluit acriter mulier affectu tacta materno, ac doloris nimii stimulis agitata, totam vim animi non tam ad fictum muliebriter, quam ad fidem constanter convertit. Excitata namque mirandis operibus, quæ non solum frequenter ad sepulcrum sanctissimi confessoris facta audierat, sed etiam plerumque viderat, in spem animum erexit, et sibi ab eo posse reddi filium, non irrita fide præsumpsit. Unde statim surgens, non ad preparandam funeri sepulturam festinat, sed mortuo puero inter brachia sumpto ad ecclesiam properat. Quo cum citatis gressibus velut moræ impatiens pergeret, interrogata a multis quid ferret, et quid sibi vellet, hoc unum omnibus responsum dabat: *Filius, inquit, meus est, quem mortuum sancto Majolo defero, ut illum mihi restituat.* Mirabantur audientes de tam insolita re tam constans mulieris responsum, et eventum rei jam solliciti præstolabantur. Venit tandem mulier ad sancti sepulcrum cum parvulo, et cum ante altare fide plena deposuit. Mira astantium expectatio. Noverant quidem, ut dictum est, et quandoque viderant, multos ibi sancti virtute curatos, sed a morte redivivum nec ipsi viderant, nec a patribus acceperant. Attenti ergo tam monachi quam laici ad tantum spectaculum, nutum Omnipotentis, ejusque beneplacitum sustinebant. Mansit puer exanimis ab hora diei prima (dies enim tunc æstivi erant) usque ad horam nonam. Tunc tandem oculos aperuit, ac matrem, quæ proximo loco ei assederat, eumque materna custodia asservabat, tenui ut puer voce vocavit. Surrexit mater attonita, et non sola ad eum accessit. Hunc viventem et loquentem quem mortuum deposuerat, cum multis qui aderant cernens, spe sua, pietate sancti se frustratam non esse agnovit. Fit statim lætus clamor in populo, et voces altissimæ ad Dei laudem, et S. Majoli præconium resonant. Accurrunt fratres meridianis horis regulari more in lectis quiescentes, totaque Sylviniacus, nulla pene licet villa sit Galliarum urbe plebium numerositate inferior, audito tam felici nuntio, in momento advolat. Repletur tam clamoris quam devotis lætantium vocibus ecclesia, et cernentes viventem, quem mortuum reliquerant, vix se ipsos præ gaudio capiebant. Obtulit dehinc devota mulier puerum sancto, et quia sicut ab utroque parente primam, ut sic loquar, vitam acceperat, sic a sancto Majolo tam insigni miraculo secundam resumpserat, auctoritate materna sancti Majoli filium decrevit perpetuo nuncupari. Ne vero legenti, vel audienti superesse aliqua de tanto miraculo dubietas possit, noverint me antequam hæc scriberem, bis Sylviniacum venisse, et tam a matre quam a pluribus et fide dignis testibus, dum id sollicitè inquirerem, ea accepisse.

CAPUT XXXII

De confessione cujusdam fratris Cluniacensis tandem facta domino abbati veraci et devoto.

Jam aliam de utilitate confessionis visionem, præ-

ter illas quas longe supra narravi, quia multo post tempore accidit, non præteribo. Eo enim anno quæ de Anglia secundo redii, illud me audisse contigit. Quod ne menti excideret, eodem anno litteris tradidi. Regressus a jam dictæ Angliæ partibus dum Cluniacum tendens per Franciam iter agerem, ad quoddam monasterium Cluniacensis ordinis quod Radolium vocatur, et ad Charitatem pertinet, hospitandi causa diverti. Præsidebat tunc eidem loco more prioris frater quidam, Bernardus nomine, Pictavus natione, juvenis ætate, elegans moribus, opere strenuus, domui sibi commissæ prudenter providens. Detinebatur tunc valida febris, tamque gravi, ut lecto assidue decumbere cogeretur. Veni ergo, et tali morbo cum gravatum inveni. Accessi statim facta regulari oratione ad ipsum, et qualiter se haberet sollicitè perquisivi. Respondit ille, quod clarum erat, nec aliquem cernentem latere poterat, multum se incommodo jam dicto gravari. Monui pro officio, ut quandiu compos sui erat, conscientiam scrutaretur, peccata confiteretur, nec aliquid ad salutem animæ pertinens intermitteret, sed confessione, devotione, oratione, ad iter peregrinum secure explendum, se toto quo posset conamine pararet. Acquivit monitis libens, et semotis aliis me tantum coram eo residente, confiteri devote aggressus est. Expleta, prout tunc datum fuit, confessione, feci quod meum erat, et ægrum confitentem Christiano more absolvi. Injuncta vero ei congrua, juxta quod ab ipso audieram et mihi visum est, poenitentia, die sequenti ad ipsum rediturus recessi. Facto mane, ut proposueram, redii, et remotis astantibus, secreto eum de similibus, ut prius feceram, admonebam. At ille, ut potuit corpore; totus autem mente ad me conversus: *Peccavi, ait, domine, et valde peccavi, quod de hesternâ confessione, quam pure facere debuissem, de industria quædam subtraxi. Ea de causa ad judicium hac nocte vocatus, mira et tremenda videre coactus sum. Astabat quodam in loco multitudo hominum tetri coloris, horrendæ formæ, quorum deformitatem vix visus humanus tolerare poterat. Allatæ sunt ab eis lancee geminæ, in quarum una animam meam, in alia opera mea cernebam. Accusabant me undique, et quandoque vera, quandoque falsa plurima more suo proferebant. Æstuabam constitutus in arcto, nec tot, ut videbatur, millibus hominum innumera objicientibus, præ timore respondere poteram. Cumque diu hujusmodi litibus et accusationibus me ad omnia suspensum ac tremementem vexasset, occurrit tandem formosus, ut videbatur, vir, et in medio astantis, turbis insanientibus, imo ut animo conceperam dæmonibus: Quid, inquit, quæritis? Non est iste plane, non est iste de vestris. Eripuit, eripuit eum certe de manibus vestris, ea quam hesterno die abbati suo fecit confessio. — Non sic est, inquiunt, non sic est, ut dicis. Novimus enim, et bene consilii sumus quid dixerit et quid retinuerit. Tacuit pro certo quædam, quorum sibi ipse conscius est, non oblivione inductus, sed deliberatiene seductus. Cum*

igitur bonus ille defensor meus protatam licet a mendacibus veritatem negare non posset, nec tamen me deserere vellet, consumpsi in immenso labore ac formidine totam hanc noctem. Qua transacta, aurora, ut credo, dante diei principium, expergefactus ad me redii. Nunc quia plene intelligo multam mihi a Deo hac visione impensam misericordiam, ut fateri me velit, quod tacere decreveram, detegam Deo cuncta ex integro, tibi que, Pater, nec ultra meam animam parata salute fraudabo. His dictis ad constituendum rursus conversus, quid

A quid exhauriendum reliquerat totum per Dei gratiam exhaustit. Expleta veraci et devota confessione, absolvi pro officio fratrem et oleo sacro inunctum, Christi corpore ad æternam vitam obtinendam refectum, Deo et fratrum precibus intente commendavi, sicque valefaciens ei, cum sociis recessi. Dehinc ut Cluniacum veni, paucis interjectis diebus, ejus decessum audiens, et sibi debita quæ ad animam pertinent beneficia a fratribus sollicitè reddi rogavi, et plura supra debitum addidi.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

SERMONES.

SERMO PRIMUS.

DE TRANSFIGURATIONE DOMINI.

(Bibliotheca Cluniacensis, p. 1231.)

Hodie, dilectissimi, solito serenior nobis dies illuxit, quando cæleste lumen in terris emicuit, quando vera lux mortalium tenebras illustravit, quando divinus fulgor humanis sæculis se visibilem etiam corporaliter demonstravit. Hodie æternus Sol, carnez infirmitatis paululum remota caligine, per mortale adhuc corpus novo et stupendo miraculo mirabiliter radiando effulsit. Hodie Verbum caro factum, carnis ejusdem sibi unitæ deificationem, vultus et vestium clarificatione ostendit. Hodie vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre (Joan. 1) rose delapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria. Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui, ipsum audite (II Petr. 1). Hæc est gloria Unigeniti a Patre, cum Pater Unigenitum recognovit, cum eum ignorantibus revelavit, cum eum divinis operibus suum esse Filium demonstravit, cum singulariter hodie clarificavit, cum ab adoptivis eum discernens suum proprie esse filium, de cælis clamavit, dicens : Hic est Filius meus dilectus (Matth. 11). Hic est, inquit, Filius meus. Sunt quidem mihi et alii multi filii per gratiam, sed meus iste Filius est per naturam. Sunt ex tempore, est iste ante tempora. Sunt alii facti, est iste genitus. Qui sic est genitus, ut sit et unigenitus. Et idcirco unigenitus, quia de mea substantia, et non plures; sed ipse unus est genitus. Hanc gloriam quasi Unigeniti a Patre Joannes vidit, cum ex Deo Deum cognovit, cum et ipsum in gloria transformatum conspexit, et Patrem de Filio homines instruente audivit. Ideo ait : Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre. Vidit ipse, viderunt et alii. Audivit ipse, audierunt et alii. Nam et Petrus dixit : Hanc

B vocem nos audivimus, cum essemus cum illo in monte sancto (II Petr. 1). Quæ utrum viderint, utrum audierint, etiam sancti evangelistæ Matthæus, Marcus, et Lucas testantur : Assumpsit, inquit, Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem, et duxit illos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos (Matth. xvii; Marc. ix; Luc. ix). Tertius enim tantæ visioni testis Jacobus additur, quia secundum ejusdem Domini sententiam : In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum (Matth. xviii). Tantum igitur verbum, tanta visio, tam excellens negotium trium et summorum apostolorum confirmandum erat testimonio. Bene ergo Salvator tres assumit discipulos, ut deitatis Trinitas quæ apparebat, ternario discipulorum numero signaretur. Apparuit quippe ibi Pater in voce, Filius in glorificata carne, Spiritus sanctus in lucida nube : Ecce, ait, nubes lucida obumbravit eos (Matth. xvii). Vere nubes Spiritus sanctus : Nubes, quia ab æstu carnalium voluptatum mentes quas obumbrat refrigerat, quia imbre superno quas aridas invenit fecundat; lucida, quia suo fulgore obscura tenebrarum illustrat. De ejus nubis obumbratione et Virgini matri dicitur : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. 11). Videte, fratres, gloriam solemnitatis, videte opus Trinitatis, videte mysterium resurrectionis. Et quare dixi, resurrectionis? Clamat Pater, radiat Filius, obumbrat Spiritus sanctus. Vident hoc apostoli, sed non nisi post octo fere dies. Sic namque, ait Lucas evangelista : Post hæc verba fere dies octo, et assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem (Luc. ix). Nostis, qui Scripturis sacris animum applicastis, quod senarius numerus malorum præsentium passionem, septenarius animarum requiem, octonarius carnis designat resurrectionem. Nam et sexta die homo

conditus ad laborem nascitur, et Christus probra, flagella, crucem et mortem patitur, et septima a laboribus vacare Deus præcepit, ipseque in assumpta carne liber a passionibus in sepulcro quiescit; et octava resurgens spem nobis resurrectionis et immortalis vitæ contulit.

Hinc igitur non plene post octo dies, sed fere post octo dies, id est nondum transacto octavo die, sed adhuc existente, coelestem Magistri visionem discipulis manifestat; ad spem resurrectionis æternæ informat, sperare de se quod in ipso vident exemplis melius quam verbis suadet. Propter hoc facies refulsit ut sol, et vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix. Matthæus et Marcus ita scripserunt: *Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem* (Matth. xvii; Marc. ix). Quare Lucas post octo fere dies, isti post sex dies transfiguratum Dominum dixerunt? Sicut jam dictum, creationi mundanæ sex dies in initio deputati sunt, unde omne tempus præsentis vitæ operationi aptum designant. Nam sicut illis tantum sex diebus Deus omnia operatus est, et sic ab omnibus requievit, ita istis sex ætatibus quæ a mundi initio usque in finem extenduntur, hoc est toto quo hic vivitur tempore, quasi una die, operibus quibus æterna acquiritur requies, insistendum est. De quo die ait ipse Dominus: *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est. Venit nox in qua non potest operari* (Joan. ix). Post sex igitur dies discipuli Domini gloriam ejus contemplantur, quia illi æterna tantum Dei visione digni erunt qui istis sex diebus illud Sabbatum præcedentibus non neglexerint, qui operibus divinis insisterint, qui hanc diem sibi ad operandum datam vocando in noctem obscurari non sinerint. Oportet ergo illos sex dies laborando integros transire, et Deum deorum in Sion, et Regem in decore suo videre. Unde bene duo evangelistæ post sex dies dixerunt. Lucas vero post octo fere dies dixit, quia sicut premissum est, præcedente sex dierum in hac vita labore, subsequente in Sabbato sanctorum animarum requie, veniente in octava carnis resurrectione, rapiuntur sancti in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erunt (Thess. iv). Non igitur post octo, sed fere post octo dicit. Qui ergo fere post octo dies dixit, nondum finitum octavum diem dicit. Nondum igitur finito, sed adhuc existente octavo, seipsum glorificatum Dominus discipulis ostendit. A die namque promissionis, quia dixit: *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo* (Luc. ix), usque ad diem redditionis quod promissum fuerat, annumerato primo illo promissionis et ultimo redditionis, octo dies cognoscuntur. Duobus autem illis remotis sex tantum exstitisse probantur. Nihil ergo dissonum evangelistæ, sed omnia consona, omnia convenientia in horum dierum tam historia quam significatione dixerunt: *Assumpsit eos, inquit, et duxit in montem seorsum* (Matth. xvi).

Si Domini transfiguratio sanctorum est futura resurrectio, quid mons excelsus, nisi, superna habitatio? Quid quod seorsum ducuntur, nisi illorum est ad ipsam consensio? De quo monte, et de qua ascensione ait Propheta in Psalmis: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* (Psal. xiv.) Item in alio psalmo: *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus?* (Psal. cxiii.) Recte ergo a Christo in montem discipuli ducuntur, quia post resumpta jam immortalia corpora, ab imis ad sublimia, ab humilibus ad excelsa, a terrenis ad celestia sancti ab ipso sublevantur, et ei nunquam ab eo dissociandi in æternum sociantur. Tunc vere ducuntur seorsum, quia commista tritico ultra zizania non latebunt, sed ab angelis messoribus ad comburendum in fasciculos alligabuntur; triticum autem Domini jussu seorsum in ejus horreum recondetur. Tunc vere ducuntur seorsum, quando secundum similitudinem sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congregantis, eligentur in consummatione sæculi boni pisces in vasa, mali autem foras mittentur. Tunc vere ducuntur seorsum, quando in illa resurrectione, in illo ultimo discrimine, Filius hominis, cui omne judicium dedit Pater, separabit bonos a malis, sicut segregat pastor oves ab hædis.

Sed qui sunt, fratres, qui in montem excelsum seorsum dicuntur, Petrus, Jacobus, et Joannes? Nullus ergo ducitur, nisi Petrus, Jacobus et Joannes. Quare? Nomina ipsa perquirite, et causa protinus apparebit. Petrus enim agnoscens, Jacobus supplantator, Joannes Dei gratia interpretatur. Congruunt autem nomina auctoribus. Quis namque melius Christum agnovit quam Petrus? Qui ipsi interroganti quem discipuli sui eum esse dicerent, respondit: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi). Et alio in loco: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei* (Joan. vi). Agnovit ergo Petrus Dominum, unde agnoscens jure vocatur. Quis vero sapientius mundum supplantavit quam Jacobus, qui mundano questui cum patre et fratre piscando intentus, mox ut a Christo de navi vocatus est, corporalem in spiritalem, transitorium in æternum, mundanum in divinum questum mutavit, et de piscatore piscium piscator hominum fieri meruit. Mundi ergo supplantator non immerito Jacobus dicitur. Quis autem rectius Dei gratia vocabitur, quam Joannes, qui in tantum ejus gratia donatus est, ut inter alia ipsius gratiæ insignia, Virginis matris filius et minister ipsius commendatione fieri meretur, qui supra pectus ejus recumbere, qui deitatis arcana, quantum homini licere potuit, mundo revelare; qui præ cæteris a Magistro diligere, qui quasi proprio quodam vocabulo discipulus quem diligebat Jesus vocari dignus fuit. Apparet ergo quod qui tam excellenter Dei gratiam consecutus est, Dei gratia consequenter vocatus est.

Unde quoniam ista dona in eis singulariter effulserant, specialiter ad videndam Dei gloriam in montem assumi meruerunt, neque alios, nisi quales fuerint, ad talem gloriam contemplantam in futura resurrectione assumendos esse docuerunt. Nullus namque assumetur nisi Petrus, Jacobus et Joannes, hoc est nisi agnoscens, supplantator, et Dei gratia. Qui vult ergo tunc assumi, fiat Petrus, agnoscat necesse est Dominum suum, agnoscat necesse est seipsum; agnoscat eum Creatorem, agnoscat se creaturam; agnoscat opificem, agnoscat se opus; agnoscat Dominum, agnoscat se servum; agnoscat justum, agnoscat se iniquum; agnoscat sanctificatorem, agnoscat se peccatorem; agnoscat Redemptorem, agnoscat se redemptum. Ne dicat ut Pharaö: *Nescio Dominum* (Exod. v), ne forte et sibi cum aliis in fine dicatur: *Amen dico vobis, nescio vos* (Matth. xxv). Sed totis viribus annuitur hæc omnia fide agnoscere, quia *sine fide impossibile est placere Deo* (Hebr. xi); et quia *justus ex fide vivit* (Hebr. x), ut sit de ovibus boni pastoris, de quibus ipse ait: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego Dominus agnosco eas* (Joan. x). Et de quibus alibi: *Et cognosco meas, et cognoscunt me meæ* (ibid.). Et de quibus Apostolus: *Cognoscentes Deum, imo cogniti a Deo* (Gal. iv). Et quoniam non sufficit fides agnitionis, absque opere dilectionis, nam otiosa est fides, nisi adsit talis fides quæ per dilectionem operatur (Gal. v), sit Jacobus ut supplantet supplantare volentem, decipiat decipere cupientem, diabolum, mundum, peccatum. Diabolus quippe tenet, mundus illicit, peccatum occidit. Unde quia delectando vult fallere, fallendo necare, cauti dolum discamus vitare, ut deprehensa prudenter blandi hostis nequitia, cum Apostolo possimus dicere: *Non enim ignoramus cogitationes ejus* (II Cor. ii). Quibus agnitis et Dei virtute devictis, miles Dei de hoste pessimo gloriose supplantans eum triumphabit, et cum Propheta cantabit: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis* (Psal. xliii). Istis duobus adjungendus est et tertius Joannes, ut rimator cælestium visionum advertat nihil se potuisse aut posse, nihil se digne credere aut operari absque Dei gratia, sicut ipse Deus fatetur in Evangelio loquens discipulis: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Quod apostolus Paulus confirmat: *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit* (I Cor. xv). Et Psalmista: *Deus meus, misericordia ejus præveniet me; et misericordia tua subsequetur me* (Psal. lvm). Quod si misericordia Dei universa bona hominis prævenit et subsequitur, nullum bonum hominis absque gratia ejus esse posse cognoscitur. Sic Petrus fide Deum agnoscens, sic Jacobus sanctis eum operibus deluso mundo glorificans, sic Joannes, quod in fide et operibus habet, non a se, vel ab alio, sed ejus gratia, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum (Jac. i), se accepisse cognoscens, et gratias

A agens, nullo alio admissio divinæ gratiæ secreta soli contemplari merentur. Hi tantum ad æternæ resurrectionis gloriam pervenire, hi in montem excelsum conscendere, hi transfiguratum in majestate Christum videre poterunt, quoniam *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ* (Philipp. iii), quando occurrerimus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv). Tunc multo melior atque perfectior Petro aderit cognitio veritatis, quia sicut Deus per prophetam ait: *Non docebit vir fratrem suum, et vir proximum suum, dicens: Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum* (Jer. xxxi). Tunc Jacobus supplantator, et victor vitiorum gloriosior apparebit, quia nequaquam ultra terra corporis nostri spinas, et tribulos carnalium voluptatum germinabit; quæ absque ullo in æternum belli periculo a sanctis possidebitur, sicut dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Matth. v). Tunc enim fiet sermo qui scriptus est: *Ab sorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus?* (I Cor. xv). Tunc Dei gratiam longe excellentius Joannes obtinebit, quia sicut ipse scripsit: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia* (Joan. i), pro gratia actionis, gratiam retributionis; pro gratia operationis, gratiam glorificationis. Sed et illud ab hac intelligentia non dissentit, quod princeps apostolorum, quod pastor singularis ovium Christi, quod summus post Christum magister Ecclesiæ Petrus, quod Boanerges, id est filii tonitru, Jacobus et Joannes, ut hæc viderint electi sunt, ut et Petri auctoritas ad hoc testificandum dignior fide videretur, et tota Ecclesia in summo Pastore suo, ad videndum Deum sublevanda signaretur et intonantem de cælis Patrem audientes Jacobus et Joannes congruenter filii tonitru vocarentur.

Propter omnia ista assumptis solummodo Jesus Petrum et Jacobum et Joannem, et duxit eos in montem excelsum seorsum et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix (Matth. xvii). Quid tu ad ista, o homo? An surdis hæc auribus audis? An tanta tui Conditoris beneficia ingratus prospectas? An non ita erga te sollicitam Divinitatem stupendo miraris? Te, cum non esses, gratuita bonitate, ut sempiternæ illi adhærendo beatus esse posses, creavit; tibi cælum, terram, mare; tibi omnia quæ in eis sunt, tibi universam molem mundi fecit atque subjecit; tibi, quod his omnibus longe excellentius fuit, æternæ morti subdito et inter mundi mala innumera deficienti, natus in tua carne, passus et mortuus est. Et ut salutaribus domini et Dei tui ... nitis credere non differres, mirandis operibus sibi a te dari fidem coegit. Inde est quod cæcos illuminavit, quod leprosos mundavit, quod omnes hominum morbos curavit, quod ipsos quoque mortuos suscitavit, quod super tumentis

marinarum undarum moles illapso gressu deambulavit, quod elementis imperavit, quodque hanc eandem miraculorum potentiam omnibus in se vere credentibus concessit. Hinc est quod hodie, ut dixi, in carne corruptibili transformatus, tuum quoque corruptibile incorruptionem, tuum mortale immortalitatem induere posse monstravit. Nam sicut ipse facie refulsit ut sol, ita te posse fulgere ostendit, ubi ait : *Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris sui (Matth. xiii)*. Si igitur justus fueris, fulgere et tu sicut ipse poteris. *Facta est facies ejus sicut sol*. Quid mirum si facta est facies ejus sicut sol, cum ipse sit sol? Quid mirum si Solis facies facta est ut sol? Sol erat, sed sub nube latens, et tunc nube remota ad modicum refulgens. Quid est nube remota? Non carnis, sed carnis infirmitate ad momentum sublata. Hæc est nubes, de qua propheta ait : *Ecce Dominus ascendit super nubem levem (Isa. xli)*. Nubes caro tegens divinitatem; levis, nullam ferens iniquitatem. Nubes, celans divinum fulgorem; levis, in æternum et ipsa levata splendorem. Nubes, quia ut in Canticis legitur : *Sub umbra ejus quem desideraveram sedi (Cant. ii)*; levis, quia caro est Agni qui tollit peccata mundi. Quibus sublatis levatur mundus in alta celorum, nullo jam pressus pondere peccatorum. Hæc carnis nube tectus Sol, non iste sol qui oritur super bonos et malos, sed Sol justitiæ qui oritur tantum timentibus Deum. Hæc certe carnis nube adoperta lux, quæ illuminat omnem hominem, hodie resplenduit, hodie ipsam carnem glorificans, et deificatam ostendens apostolis per seipsum, et per apostolos mundo revelavit. Hujus solis contemplatione, et tu beata Civitas, in æternum perfrueris, quando descendens de cælo a Deo parata, sicut sponsa viro ornaberis. Iste Sol ultra tibi non occidet, sed idem semper manens perpetuum mane serenat. Iste Sol jam nulla nube tegitur, sed indefesse rutilans assidua te luce jucundat. Iste Sol non jam tuos oculos reverberat, sed ad se videndum confortans, divino fulgore delectat. Iste Sol nullam eclipsim patitur, quia fulgor ejus nullo tuo dolore interruptitur. *Nam non erit ultra, neque mors, neque luctus, neque dolor, neque clamor, quæ obscurare possint a Deo tibi datum splendorem, quia sicut Joanni de cælo dictum est : Hæc prima abierunt (Apoc. xxi)*. Iste est Sol, de quo per prophetam dicitur : *Non erit tibi sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te; sed Dominus Deus tuus erit tibi in lucem sempiternam (Isa. lx)*. Hæc est tibi lux sempiterna, quæ de Domini facie refulget. Audis Domini vocem, audis ut sol fulgentem Domini faciem; in facie per quam quisque cognoscitur, ejus agnitionem, in fulgore agnoscendum intelligite illuminationem. Hic enim fide a te creditur, ibi ipsa cognoscitur. Hic intellectus capitur, ibi comprehenditur. Hic vides per speculum et in ænigmate, ibi autem videbis facie ad faciem (I Cor. xiii). Tunc cum vere sicuti est agnoscens æterno hujus Solis splendore sempiternæ

A irradiaberis, feliciter illuminaberis, excellentissime illustraberis. Tunc ita vultu Domini super te resplendente implebitur quod optaverat ante Propheta, dicens : *Illuminet vultum suum super nos (Psal. lxxvi)*.

Sed quomodo vultus ejus illuminabitur, qui nunquam lumine caruit, qui ipsum lumen est, quod illuminat omnem hominem? Non, inquam, illuminabitur vultus Dei in se, sed illuminabitur super te, super te illuminabitur, quia tibi lucebit, tibi fulgebunt, tibi splendeat. Propterea distincte protulit hoc Propheta, dicens : *Illuminet super nos*. De hoc lumine et alibi ait : *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt (Psal. lxxxviii)*.

Hic ergo vultus est facies Domini, quæ ut sol in monte resplenduit, quæ ut sol in cælo fulgebit. In cujus vere agnitionis lumine perpetuo ut dictum est exsultabis. In cujus lumine insatigabiliter ambulabis. In cujus lumine perpetuum lumen videbis. Propter hoc ait Evangelium : *Facta est facies ejus ut sol, et vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix (Matth. iii)*. Qui Christi vestimentis nisi proxime illi fide et moribus adhærentes signantur? Qui licet non sint quod ipse, sunt tamen ubi et ipse. Unde et alibi Patri ait : *Pater, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum (Joan. xvii)*. Sunt autem alba ipsa vestimenta sicut nix. Non enim tanta faciei claritas aliquid circa se obscurum recipit. Fulget facies, nitent vestimenta. Quo nitore? Tanto fulgori congruo. Et quis nitor tanto fulgori congruit? Quis nix niveus? Quid namque solē fulgentius, quid nive candidius? Hoc candore nitent necesse est vestimenta; sed candor vestibus multo studio et labore acquiritur. Non possunt plane vestes ad candorem congruum pervenire, nisi igne coquantur, aqua abluantur, herbarum succo inficiantur. Hæc tria sicut sunt necessaria carnis indumento, ita sunt adhibenda Christi vestimento. Dixi vestem Christi esse fideles Christi. Quis est ergo huic vesti necessarius ignis, quæ est aqua, quæ sunt herbe? Ignis est ille comburens noxia, illuminans tenebrosa. Quis ille? De quo Joannes : *Ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos Spiritu sancto et igni (Joan. i)*. Quis vero iste sit ignis ascensurus in cælum Dominus discipulis indicat, dicens : *Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto (Act. i)*. Iste igitur ignis est Spiritus sanctus. Quæ aqua? Baptismatis, et lacrymarum. De baptismatis aqua Dominus in Evangelio, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, etc. (Joan. iii)*. De lacrymarum aqua Psalmista : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. vi)*. De utraque alius propheta : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris (Ezech. xxxvi)*. Igne ergo spiritus accenduntur corda, fervescunt in Deum desideria, curritur primo ad baptismum, fervet aqua ad vestem mundandam ignis ardore;

sanctificatur et ista ad animam purgandam spiritus virtute. Alluitur aqua illa quidquid sordium animæ adhæserat, redditor homo novus, albis novisque induitur vestibus, ut et ipse in spiritu candidatus, et renovatus, aptus appareat in Christi corporis vestimento. Hæc vestis sic mundata, si postmodum inquinetur, non aqua baptismatis, quæ non novit nisi semel mundare, sed secundo lacrymarum fonte purganda est, qua et Petrus negationis maculas abluit, et Maria Domini pedes rigando, vitiorum flammam exstinxit; et Dominus ipse sororum lacrymis Lazarum ipsorum fratrem mortuum suscitavit. Sed sicut primus fons sine spiritu nihil potest operari, ita nec secundus sine illo quidquam valet impetrare. Quod enim sine spiritu nihil sit illud, innuit Dominus, qui cum dixisset: *Nisi quis renatus ex aqua et spiritu* (Joan. iii): Postmodum nullam aquæ faciens mentionem, adjunxit: *Quod natum est ex spiritu, spiritus est* (ibid.), auctorem illius regenerationis ostendens spiritum, et sine spiritu nihil esse aquam nisi frigidum et humidum elementum. Quod vero poenitentiae lacrymæ non nisi ex eodem spiritu fundi possunt demonstrat Apostolus dicens: *Ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus* (Rom. viii).

Agnovimus ignem, agnovimus aquam, vestem Christi purificantem, et rursus inquinatam mundantem. Perquiramus et herbam huic operi necessariam. Quæ ergo esse poterit, nisi illa de qua ait Propheta: *Asperges me hyssopo, et mundabor?* (Psal. li.) Et quare illam præ cæteris elegit? Quia est herba humilis, non petit alta, fastidit celsitudinem, amplectitur humiliationem. Quod igitur habet illa ex natura, hoc mundandum oportet habere ex gratia. Sicut enim nullum per aquam mundat Spiritus, nisi poeniteat, sic nullus poenitet nisi qui se humiliat. Est ergo herba humilitas, qua per aquam et spiritum omnis deletur iniquitas. Istis mundari necesse est vestem Christi; istis purgari expedit indumentum Domini. Istis candidari oportet velamentum illud, quo Dei Filius in claritatis divinæ majestatem transformatus ornandus est. Et tu igitur, qui Christo adjungi exoptas, labora, exerce teipsum, castiga corpus tuum et servituti subice; ablue quidquid fœdum, quidquid immundum, quidquid tegumento corporis Christi indignum est, et remotis vitiorum omnibus infortitatibus niveum tibi virtutum adhibeto candorem dicens Deo cum Propheta: *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (ibid.). Nec mireris, si nondum gloria hujus beati candoris in te manifestatur. *Quoniam per fidem ambulamus, non per speciem*, etc. (II Cor. v.) Scimus quia nondum apparuit quid erimus; sed cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii); et: *Cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria* (I Coloss. iii). Hoc innuens Marcus ait: *facta sunt vestimenta ejus alba, qua-*

lia fullo super terram non potest candida facere (Marc. ix). Super terram quippe hæc gloria acquiritur, sed non super terram redditur. In cælo igitur, non in terra, expectanda sunt ista, in resurrectione, non in mortalitate accipienda sunt ista, quando qui promeruerunt, erunt sicut angeli Dei in cælo, quando suos sibi ut vestimentum aptabit Christus ad gloriam et decorem, quando implebitur quod per Prophetam dictum est: *His omnibus velut ornamento vestieris* (Isa. xliix). Huic tamen Christi indumento, unde candor accidit videte. *Quælia inquit, fullo non potest facere*. Notis frequenti fullonis percussione, assidua conculatione vestibus addi candorem. Fullonis ergo concussio est superbiorum qua sanctos contemunt despectio, de qua Propheta in Psalmo: *Multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, et despectio superbis* (Psal. cxxii). Ejus ergo continuata percussio est iniquorum, qua eos quotidie atterunt, persecutio. Sed hac compressione, hac persecutione, licet multum in præsentem affligantur, ad Domini tamen ornamentum eisdem suis proficientes, candidantur, et ut in regni manifestatione Regi suo, ut regia byssus adhæreant, adaptantur. Unde et de iis dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v).

Et ecce apparuerunt Moyses et Elias cum eo loquentes (Matth. iii). Apparent Moyses et Elias cum Christo, junguntur lex et propheta Evangelio. Alloquuntur præsentem quem ante prædixerant absentem: *Et narrabant, ait evangelista, excessum ejus quem habiturus erat in Jerusalem* (Luc. ix). Agnosce quod non idcirco excessum suum Domino narrabant, ut eum docerent quod ignorabat, qui nihil ignorare poterat, sed ut illos esse adverteres, de quibus ipse Dominus post excessum et resurrectionem suam discipulis dixit: *Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege et prophetis de me* (Luc. xxiv). Quod enim Moyses de eo scripserit, testatur ipse loquens ad Judæos: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit* (Joan. v). Quod vero Elias primum ejus adventum sublimiter prophetando præcucurrerit, certum est. Sed quod secundum sublimius præcursurus sit, vox Dei per prophetam loquens indicat: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis* (Malac. iv). Et Dominus ad discipulos: *Elias venturus est, et ipse restituet omnia* (Matth. xvii).

Apparent, inquit, Moyses et Elias cum eo. Attendite, fratres, magnum sacramentum. Attendite, et admiramini novum miraculum. Videte cur præ cæteris Patribus et prophetis, in hac cælesti visione hi specialiter Domino adjungantur. Scriptum est de Moyse: *Erat Moyses vir mitissimus inter omnes qui morabantur in terra* (Num. xii). Cujus admirabilis mansuetudinis quis melior quam

ille Judaicus populus erit assertor? Quem cum ipse jussu Dei per terrifica signa de Ægypto eductum pedestri itinere per mare transduxisset, cum super litus maris divina virtute extinctos inimicos ostendisset, cum eum per tantum temporis in deserto manna cœlesti pavisset, aqua sæpe de petra producta potasset, carnibus vento famulante allatis saginasset, pro eis innumeris se mortibus objecisset; post ista, inquam, omnia, quid ab illis gratiæ meruerit audistis. Congregati pariter in eum irruerunt, contumeliis plurimis eum affecerunt, lapidibus impetierunt, confugere ad tabernaculum Domini compulerunt. Qui nisi potenter a Deo creptus fuisset, rursusque dubio ab impiis peremptus interiisset. Cumque frequenter ab illis similia pateretur, et Deus interitum perversæ gentis pro his et innumeris malis suis minaretur, pro eis ultioni se opponebat, et ne hi qui eum perdere querebant perirent, quantum poterat, sagitabat. Nam dicente Deo: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam* (Exod. xxxii), respondit: *Si dimittis eis peccatum, dimitte, sin autem, dele me de libro quem scripsisti* (ibid.). Audistis Moysi mansuetudinem, audite et Eliæ severitatem: Regis idololatricæ et populi nimis impietatibus provocatum cœlo aquas religavit, et ne reproba tellus secundaretur, tribus annis et dimidio pluviam verbo suspendit, dicens: *Vivit Dominus, si erit ros, aut pluvia nisi juxta oris mei verbum* (III Reg. xvi). Quadringentos prophetas Baal cum trecentis aliis ad flumen deductos interfecit. Quinquagenarios duos cum quinquaginta suis igne cœlesti consumpsit, ad utrosque dicens: *Si homo Dei sum, descendat ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos* (IV Reg. xi). Multum ergo ille mansuetus, multum iste severus. Deo ergo isti Patres, alter mitissimus, alter immitissimus apparent cum Domino. Quare? quia, *misericos et miserator Dominus* (Psal. cii); quia, *justus Dominus, et justitias dilexit* (Psal. x); quia *universæ viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. xxiv); quia *misericiordiam et judicium cantat Domino Propheta* (Psal. c); quia *misericiordia, quæ Christus est, et veritas obviaverunt sibi; justitia et pax osculatæ sunt* (Psal. lxxxiv). Misericors ergo misericordem, justus justum designat. Unde et congrue Scriptura non prius Eliam, et postea Moysen, sed antea Moysen, et postmodum Eliam ponit, non tantum attendens ordinem temporis quo alter alterum præcessit nascendo, quantum modum rationis, quo ille istum prævenit significando. Moyses enim primum, Elias secundum Domini signat adventum. Venit quippe primo cum misericordia, venit cum mansuetudine, quia venit Salvator, venit Redemptor, venit Liberator, sicut ipse Nicodemo ait: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* (Joan. iii). Hinc et discipulis alio in

A loco indignantibus quod eum quidam hospitio suscipere noluisset, et dicentibus ei: *Vis dicamus ut ignis descendens de cœlo consumat eos* (Luc. ix). Sicut Elias fecit? Respondit: *Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare* (ibid.). Et Zachæo inter cætera: *Veni enim Filius hominis quærere et saluum facere quod perierat* (Luc. xix). Cujus salutis cum se auctorem divinis operibus demonstraret, cum omnium languores curaret, mortuos suscitaret, quamplurima aliâ infideli populo etiam temporaliter bona conferret, et (quod nunquam Moyses potuit) æterna promitteret, et in se credentibus daret, ab ingratis et perditis nefando anu alienigena, demonium habens, homo vorax, potator vini, amicus publicanorum et peccatorum vocatus, lapidibus sæpe ut Moyses impetitus, ad ultimum crucifixus, pro crucifixoribus orans Patrem dicebat: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii). Ecce Moysen nostrum mansuetum, ecce mitem, ecce misericordem, ecce omnibus indulgentem.

B Videte nunc Eliam, aspiciate justum, intuemini terribilem, tormenta peccatoribus inferentem. Pertimescite ignem, non centum solummodo homines, sicut tunc, sed totum mundum comburentem. Hunc homo Dei Elias, hoc est Filius hominis, Jesus, in majestate sua de cœlis adjudicandum veniens, si super impios deponet, quando *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit* (Psal. xlxi); quando *ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida* (ibid.); quando *advocabit cœlum desursum, et terram discernere populum suum* (ibid.); quando *in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur* (Isa. xl); quando *vociferabitur et clamabit, et super inimicos suos confortabitur* (Isa. xlii). De quo suo adventu ipse in Evangelio; Tunc si quis vobis dixerit: *Ecce hic est Christus, aut ecce illic, nolite credere; sicut enim fulgur exiit ab oriente, et paret usque in occidentem; ita erit adventus Filii hominis* (Matth. xxiv). Et post pauca: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo, et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna et majestate* (ibid.). Et Joannes in Apocalypsi: *Et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt et plangent se super eum omnes tribus terræ* (Apoc. i). Qui igitur, ut dictum est, in primo fuit mitis Moyses, in secundo apparebit Elias; qui in primo humilis, in secundo sublimis; qui in primo despectus, in secundo tremendus; qui in primo occultus, in secundo manifestus; qui in primo mansuetus, in secundo severus; qui in primo judicatus, in secundo iudex; qui in primo Salvator, in secundo non solum Salvator, sed etiam condemnator. Redditum est nunc Moysi quod ei longe ante fuerat promissum. Qui cum flagrabat spiritu dicens: *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, audivit: Invenisti gratiam in conspectu meo, et te ipsum novi ex nomine; sed non poteris videre faciem meam. Non enim ti-*

debit homo, et vivet; sed dum transiero, videbis posteriora mea (Exod. xxxiii).

Quæ sunt, fratres, Dei posteriora? Videte quæ sunt anteriora, et sic videbitis posteriora quæ sunt. Quid enim Dei antèrius est, nisi illud, quod omne quod est posterius est? Quid namque est antèrius ipso Deo? quid non posterius illa substantia cui dicitur: *Ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix)*; et quæ loquitur: *Ante colles ego parturiebar: Adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ (Prov. viii).* Et quæ ita erat in principio apud Deum, ut omnia per ipsum facta sint, et sine ipso factum est nihil? Quibus utique rebus a se factis ipsam anteriorem, ipsas necesse est esse posteriores. Creator enim creatura antèrior; creatura Creatore semper est posterior. Antèrior ergo est creatrix substantia, posterior creata natura. Nunquid Moysi quærenti videre Creatorem, loco magni muneris pro Creatore moles totius creaturæ indifferenter videnda promissa est? Absit! Non enim omnis, sed quædam creatura ei pro magno videnda promissa est. Hæc est, inquam, illa singularis creatura. Hæc est, inquam, illa singularis humanitas, quæ in utero Virginis, absque ulla peccati corruptione, ab ipso Deo suscepta, et Verbo Dei unita non jam creatura, sed Creator pro unius cum ipso unitione personæ vocatur. Quæ quia secundum modum Creatoris, et secundum ordinem temporis, quo, juxta Apostolum, in consummatione sæculorum, ad destructionem peccati apparuit, Deo posterior est, posteriora Dei Moysi ante promissa hodie ostensa sunt. Nam sicut probatum constat, Dei anteriora ante omnia existens et divinitas, Dei posteriora postmodum assumpta humanitas. Hujus humanitatis hodiernam glorificationem Moyses intuens, quod promissum fuerat, sibi redditum gavisus est, nec immerito. Agnoscebat enim quod ante prædixerat, et se mundumque salvandum ejusdem humanitatis humilitate gaudebat. Unde et sibi olim dictum recolebat: *Cum pertransiero ridebis posteriora mea.* Cum pertransiero inquit. Quid namque tunc aliud Christus in mundo, nisi quemdam transitum faciebat? Non enim ut hic maneret, sed ut hinc transiret, advenerat. Transibat quippe de morte ad vitam, transibat de corruptione ad incorruptionem, transibat de humilitate ad glorificationem, transibat de mundo ad Patrem, sicut evangelista ait: *Sciens Jesus quia venit ejus hora ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos (Joan. xiii).* Et post pauca: *Exivi a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (Joan. xvi).* Et in Psalmis: *Singulariter sum-ego, donec transeam (Psal. cxl).* In hoc transitu Moyses Jesum vidit, quia adhuc secundum carnem mortali adhuc corruptibili, licet ad tempus tunc glorificato, cum eo in mente apparuit. Et quid miraris quod Moyses Jesum in carne deificatum vidit, cum prior Moysè: *Abraham et exultavit ut videret diem ejus, vidit et gavisus est? (Joan. viii.)*

A *Visi sunt, inquit Lucas, Moyses et Elias in majestate (Luc. ix).* In majestate tam Christi quam sua visi sunt. Quia cum glorificato et ipsi glorificati sunt: Ille ut Deus, isti ut homines; ille ut Dominus, isti ut servi; ille ut unicus, isti ut adoptati. Sed quid adhuc Moyses et Elias cum Christo apparentes significent, videte. De Moysè namque sicut de aliis Scriptura loquitur quod mortuus sit. *Mortuus est, inquit, Moyses servus Domini, sepelivit eum Dominus (Deut. xxxiv).* De Elia vero quod non mortuus, sed equis igneis raptus sit (*IV Reg. ii*), et quod adhuc vivat, et suo tempore moriturus sit testatur (*Malach. iv*). Qui vero per mortuum Moysem, nisi mortui; et qui per vivum Eliam, nisi vivi signantur? Videntur ergo hi duo in figura resurrectionis cum Domino, ut ostendant vivos et mortuos in ipsa resurrectione judicandos a Deo. Quod Apostolus confirmat in Epistola dicens: *Dominus in jussu et in voce archangelis et in tuba Dei descendet, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquamur, rapiemur simul cum illis in nubibus obriam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv).* Quod quamvis de electis tantum vivis et electis mortuis dicere videatur, alibi tamen tam de electis quam reprobis, vivis et mortuis, hoc aperte denuntiat dicens: *In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut vivorum et mortuorum dominetur (Rom. xiv).* Merito ergo de vivis et mortuis judicat, quia mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram (*Rom. iv*). Respondens autem Petrus dixit Jesu: *Domine, bonum est nos hic esse, si vis faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum (Matth. xvi).*

C Quid est, Petre, quod loqueris? Ut quid terrenum tabernaculum quæris? Quid hic eum remanere exoptas, cum migraturus advenit? Quid illi qui habitat in cælis habitaculum temporale procuras? Non ad hoc venit ut domum in terra susciperet, quia habere noluit ubi caput reclinaret. Non ad hoc venit ut tu ei in terris habitaculum construeres, sed ut ipse tibi in cælis locum præpararet. Non ad hoc venit ut a te constructam hic domum inhabitaret, sed ut te post se ad præparatam quæ sursum est sublevaret. De qua ipse discipulis dixit: *Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum veniam, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis (Joan. xiv).* Ubinam ipse est, te oportet esse, non ubi tu vis, eum decet remanere. *Bonum est, ait, nos hic esse: ubi, quæso, mors? Ubi passio? Ubi mundi redemptio? Ubi resurrectio? Ubi in cælos ascensio? Ubi est quod ait Propheta: A summo cæli egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus? (Psal. xviii.)* Si enim tecum, ut tu optas, remanserit, nec ista omnia propter quæ implenda venerat, adimplebit, nec illuc, unde venerat, redibit. *Bonum est nos hic esse.* Si bonum est, Petre, ut dicis, hic esse, longe melius est quo frueris in patria. Si bona est momentanea jucunditas, multo melior

æterna felicitas. Si te delectat Christi ad tempus glorificata humanitas incomparabiliter excellentius delectabit ejus æternaliter conspecta divinitas. Illa inquam divinitas, in quam desiderant angeli conspiceret (*I Petr. 1*), a qua nunquam intuitum patiuntur avertere, quæ mundis corde promittitur, et eis in fine quandoque reddetur. Hac et tu perfrueris, sed sicut pro te Christus, ita et pro Christo ante patieris. Oportet enim te primum ejus fieri socium passionis, ut sic postmodum ejus possis et consolationis. Ibi ipse te suosque in æterna tabernacula suscipiet. Ibi vere non ut hic, tria tabernacula, Christo, Moysi, et Eliæ, sed unum tabernaculum Patri, et Filio, et Spiritui sancto, te ipsum præparabis, quando erit Deus omnia in omnibus (*I Cor. xv*); quando, secundum Apocalypsin, tabernaculum Dei erit cum hominibus, et habitabit cum illis (*Apoc. xxi*); quando ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus (*ibid.*).

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos, et ecce vox de nube dicens: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui: ipsum audite* (*Matth. xvii*). Huc venite, gentes, huc occurrite, populi; huc accedite, universi; huc properate, infideles, et convertimini, hic adestote, fideles, et erudimini. Voluistis certificari de Dei Filio, jam non dubitetis tanto accepto testimonio. Præmissi sunt ad hoc testificandum patriarchæ, subjecti sunt prophætæ, qui hunc per Spiritum venturum viderunt, et antequam nasceretur mundo annuntiaverunt. Viderunt et apostoli, non jam ut illi tantum per spiritum, sed per carnem viderunt, in qua non jam nascentium, sed natum viderunt; non prædicaturum, sed prædicantem viderunt; divina opera facturum, sed facientem et universa quæ de eo dicta fuerant, et propter quæ venerat, adimplentem. De quibus, ut dictum est, Petrus et Jacobus ab eo in montem ad hoc videndum ducti fuerunt. Sed et Joannes, qui Verbum, quod ab initio fuit, se non solum vidisse, sed et manibus contrectasse fatetur dicens: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ* (*I Joan. 1*). Adfuit et Moyses ab inferis, advenit et Elias a superis, ut cognosceretis Christo Dei Filio in Elia coelestia, in apostolis terrestria, in Moyse inferna testimonium dare, ipsamque esse quem in assumpta carne Deus exaltavit, et cui dedit nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum (*Philipp. ii*), neque esse aliud nomen sub cælo datum in quo nos oporteat salvos fieri (*Act. iv*). Audistis horum testimonium, audite et illius, cujus in creatoris majus inveniri non potest. Majus, inquam, illius testimonio, nullius hominis inveniri testimonium potest, quia nec illo major in omnibus hominibus inveniri potest Joannis dico qui missus est a Deo in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum (*Joan. 1*). Illius certe testimonium est: *Qui habet*

A sponsam, sponsus est (*Joan. iii*), et: *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti* (*Joan. 1*); et: *Qui incredulus est Filio, non habebit vitam, sea ira Dei manet super eum* (*Joan. iii*); et: *Ecce Añus Dei, qui tollit peccata mundi* (*Joan. 1*); et: *Ego vidi, et testimonium perhibui* (*ibid.*). Hoc est, inquam, testimonium magni Joannis, quo majus, ut dictum est, in hominibus inveniri non potest.

Habet tamen Christus, ut ait ipse Christus, testimonium majus Joanne (*Joan. v*). Et quia majus Joanne, non jam humanum, sed divinum; non ab homine, sed a Deo; non de terris, sed de cælis. Hoc est illud quod hodie de nube insonuit: *Hic est Filius meus dilectus*. Et quid ultra exigitis? Ecce patriarchæ, ecce prophætæ, ecce apostoli, ecce viventes, ecce defuncti, ecce mundus et inferus, ecce qui super omnia est, ipse Deus, ipse auctor luminis, ipse fons deitatis, ipse glorificati Filii Pater de cælis clamat: *Hic est Filius meus*. Audistis de illo testimonium prophetarum, audistis de illo testimonium apostolorum, audistis de illo testimonium Joannis: audite et meum de illo testimonium: *Hic est Filius meus*. Si credidistis hominibus, multo magis credendum est vobis Deo dicenti: *Hic est Filius meus*. Si credidistis aliis de Filio meo, multo magis mihi ejus Patri credere debetis, a quo audistis: *Hic est Filius meus*. Novi enim quem genui, quia, *nemo novit Filium nisi Pater* (*Matth. xi*), novi quem generavi, novi quem de meipso protuli, novi quem non de nihilo, quem non aliunde, sed de mea substantia produxi Deus Deum, Creator Creatorem, omnipotens omnipotentem, invisibilis invisibilem, incomprehensibilis incomprehensibilem, immortalis immortalē, æternus æternum, omnia sciens omnia scientem, omnia continens omnia continentem. Neque enim aliud esse potuit a me genitus quam ego sum, a quo est genitus, et ideo: *Hic est Filius meus*. Non me fallit caro suscepta, sicut falluntur qui non vident nisi extra. Non me fallit quam carnitis humanitas, quam creavit mea, quæ omnia creat, divinitas, quam suscepit hujus Filii mei obediens humilitas, qua redditur mortalibus olim amissa æternitas. Hanc feci, non genui. Quia tamen illi sempiternæ unita est quem genui, nihil dividens, nihil discernens, sed hominem assumptum a Deo assumptione ipsa deificatum ostendens, indifferenter dico, quod hic est Filius meus. Non Moyses Filius meus, non Elias Filius meus, non Petrus, Jacobus, aut Joannes Filius meus, sed hic est Filius meus. Et ut sciatis quod non illi, sed iste est Filius meus, hanc vocem Petrus et Jacobus et Joannes audientes concidunt; Moyses et Elias abscedunt, quia hanc vocem ad se non pertinere cognoscunt. Jesus solus nec concidit, nec abscedit, quia Filium meum se solum verum esse ostendit. Nolite, inquam, in aliquo de illorum testimonio qui hunc præcesserunt, et hunc Filium meum esse dixerunt, dubitare, quia ecce ego illis attestor, quod hic est

Filius meus. Credite et ipsi de se testimonium danti A et dicenti : *Si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio unde venio, et quo vado (Joan. viii).* Credite et Spiritui sancto, de quo et ipse Filius discipulis ait : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, ille testimonium perhibebit de me (Joan. xv),* ut in nostra Trinitate nihil diversum, nihil sentiat esse discretum; sed quod unus personæ facit singula proprietates, in hoc tota communiter cooperari intelligatur Trinitas. Propter ista omnia, scitote quia hic est Filius meus. Et si forte aliquos huic veritati contradicere audieritis, ne scandalizemini, ne moveamini, ne quolibet falsæ doctrinæ vento circumferamini, quia ut vos probemini, illi excitantur, ut vos purgemini, illi accenduntur. Sed vobis purgatis illi extinguuntur, vobis splendentibus illi obscurantur, vobis vivificatis illi moriuntur, vobis coronatis illi perpetuo puniuntur. Nolite ergo illis credere, nolite falsitati acquiescere; sed meæ incommutabili veritati credite, et absque dubio agnoscite quod hic est Filius meus. Neget infidelis et dicat : Non est Filius Dei. Ego Deus Pater ejus dico : *Hic est Filius meus.*

Merito igitur negantes falsitatem, confitentes veritatem, audietis et credetis quod *hic est Filius meus.* Et addidit, *dilectus.* Dilectus est mihi, quia dilectum genui, quia nec gignere potui, nisi dilectum, nec sic aliquid diligere sicut genitum. Nam sicut nobis est natura singularis, sic est ejusdem naturæ singularitas dilectionis. Sicut est Filius mei de me singularis generatio, ita est et mea ad ipsum singularis dilectio. Et ideo licet suo modo diligam quod creavi, tamen hunc super omnia diligo, quem genui. Unde *hic est Filius meus dilectus*, est adhuc propter hoc specialiter dilectus, quia per ipsum erga miseros mortales mea ira comescitur, mea indignatio sedatur, mea illos condemnans sententia commutatur. Et ideo eorum in nos, quæ frigerat, dilectio reaccenditur, amor excitatur, affectus provocatur, ita ut eos pudeat vitæ veteris, et convertantur a via erroris, et per viam hominem Filium meum perveniant ad vitam, hoc est ad ipsum Deum, Filium meum. Et quoniam sic adversos homines a dilectione mundi trahit post se, ad dilectionem mei, sine qua nunquam est Filius meus, nec esse unquam potest servus meus. Ideo est Filius meus dilectus, ideo impletur illud quod ipse me Patrem orans dixit : *Ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, et ego in ipsis (Joan. xvii).* Sic plane dilectio, qua Filium dilexi, in hominibus fuit, quia ad hoc eum dilexi, ut alios vocaret. Ad hoc eum dilexi, ut vocatos justificaret. Ad hoc eum dilexi, ut justificados magnificeret. Et quia taliter hac dilectione per ipsum et alii salvantur, quoniam prior eos diligens, ipse quoque ab eis diligitur. *Est hic Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quod de isto nunc dico, de nullo dicere potui, quoniam in nullo præter istum mihi bene complacui. Non in illo patre

omnium Adam, quem optimum creaveram; quem quia in illo mihi non complacui, de paradiso eieci (Gen. iii). Non in illis, sicut naturam, ita et vitium de eo contrahentibus, de quibus quia mihi in eis non complacui, dixi : *Pœnitet me fecisse hominem. Delebo hominem quem creavi a facie terræ (Gen. vi).* In nullo certe eorum mihi complacui, et ideo universos diluvio delevi. Sed nec in aliquo subsequentium mihi complacui, quia omnes beneplacito meo resistentes in inferna demersi. Quod si quilibet inter eos me fide agnovit, operibus coluit, in illo quidem mihi complacui, sed non adeo ut in isto bene mihi complacui. Nam sicut fuit in illo quolibet justo, in quo mihi complacui, ita fuit in quo non complacui. Quia etsi viam justitiæ pro posse servavit, ab ipsa tamen in aliquo deviiavit. In quo etsi mea multum vivit gratia, subrepsit tamen ei aliquid ex corrupta natura. At in isto qui omnia mandata servavit, qui in nullo a justitia deviiavit, qui, ut ipse dixit, ea quæ mihi placita sunt, semper facit, non tantum complacui, sed et bene complacui. In illis quippe, quæ semper contraria justitiæ operati sunt, in nullo unquam mihi complacui; in illis vero quæ ex maxima parte servaverunt, sed tamen in aliquo limitem ejus excesserunt, non bene quidem propter negligentiam, sed tamen in illis complacui propter servatam justitiam; in isto autem et complacui, et bene complacui, propter integre servatam innocentiam, et propter summe conservatam justitiam. Iste namque est, de quo ante per prophetam dixi : *Ecce puer quem elegi, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea (Isa. xlii).* Unde licet beneplacitum sit Deo, super timentes eum, tamen iste est in quo sibi complacuit anima mea, præ omnibus timentibus Deum. Cognoscite ergo quia *hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Quoniam hic est Filius meus, non adoptivus, sed proprius; non temporalis, sed æternus; non inferior, sed æqualis; non aliunde, sed consubstantialis. Quoniam hic est dilectus æternaliter, quia mihi dilectus unicus singulariter, quia mihi multos filios congregat dilectus generaliter, quia hic est mihi in quo bene complacui in innocentia, bene complacui justitia, bene complacui superabundanti gratia. Idcirco, o homines, quos huc usque propter mala vestra contempsisti, quos propter scelera nimia exosos habui, quos ita ut nunc, meo colloquio huc usque dignatus non fui, ipsum audite, ipsi credite, ipsi in cunctis quæ vobis dixerit, acquiescite. Gratias tibi, summa Trinitas, gratias tibi, vera unitas, gratias tibi, sola bonitas, gratias tibi, benigna deitas, gratias tibi agit homo humilis factura tua, sublimis imago tua, gratias tibi agit, quod eum perire non pateris, quod eum de massa perditionis eripis, quod viscera misericordiae tuæ super eum largiter fundis. Immolat tibi pro posse suo hostiam laudis, offert incensum devotionis, libat holocausta jubilationis. Mittis, tu Pater, Filium; venis, tu Fili, per carnem in mundum; ades et tu, sancte Spiritus, in

concepiente Virgine, ades per columbam in Jordane, ades in nube in monte. Cooperaris, tota Trinitas, Deus indivisibiliter, salutem humanam, ut homo se salvatum agnoscat per virtutem divinam. Idcirco confitetur tibi, o summe Pater, homo salvatus, et a te per Filium liberatus. Confietur tibi, quod illum, quem signaculum tuæ similitudinis feceras, justus perire pateris, et sibi pereunti misericors compateris. Nam vides eum ut fulgur cum sociis de cælo cadentem, nec curas; vides hominem de paradiso ejectum, et revocas. Dicunt illi Filio tuo: *Venisti ante tempus torquere nos (Matth. xiii)*; dicit de homine idem Filius tuus: *Venit Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat (Luc. xix)*. Torquentur cælestes angeli, et taces; ne cum eis torquantur homines de cælo clamas: *Hic est Filius meus i quo mihi bene complacui; ipsum audite*. Iterum atque iterum gratias tibi, quod ad nos dilectum Filium tuum misisti, et cum nobis magistrum dedisti. Hodie, inquam, nobis eum perfecisti, hodie eum gloria et honore coronasti, hodie eum super opera manuum tuarum constituisti, hodie omnia sub pedibus ejus subiecisti (*Psal. viii*). Nam per oves, et boves, et pecora campi, terram et quæ in ea sunt, per pisces maris, mare et quæ in eo sunt, omnia scilicet corporea et incorporea ei subdita ostendisti. Vel per pecora, terrenos terrenis inhiantes; per pisces, nunc summa petentes, nunc ad ima corruentes; per volucres, in cælestibus conversantes signasti. Gaude, pretiosa portio creaturæ cæli, letare, quia non vultuisti in conspectu Dei, quoniam tibi datus est magister Filius Dei. Noli ultra sequi viam erroris, a qua te revocat præceptum doctoris. Esto docilis auditor, quia perfectus est tibi datus præceptor. Ne contemnas tantum doctorem, ne experiaris sui contemptus ultorem. Acquiesce in terra docenti, ut conregnare possis in cælo sedenti. Neque enim alter ibi Regis obtinere poteris gloriam, nisi hic audias Magistri doctrinam. Nam qui ibi Rex apparebit excelsus, hic primum apparuit Magister benignus. Magister apparuit, sicut ipse cælestis magister discipulis ait: *Non vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus (Matth. xxiii)*. Hunc tibi hodierna die Magistrum dedit Pater, quando de

A cælis clamavit: *Ipsam audite*. Audite, inquit, eum, ut Filium meum, audite eum ut vere Deum, audite ut summum doctorem, audite eum ut vitæ largitorem. Audistis olim serpentem, et amisistis paradisum; audite nunc Salvatorem, et possidete cælum. Audistis hostem, et incurristis mortem; audite vitam, et redite ad vitam. Est enim vera vita iste Filius meus, quia est ut ego et ipse verus Deus. Credidistis tunc illi falsam promittenti divinitatem, credite nunc isti veram danti felicitatem. Audistis callidum deceptorem, audite benignum præceptorem. Audistis pessimum proditorem, audite piissimum Redemptorem. Audistis nequam peremptorem, audite æternum Salvatorem. Obturastis tunc aurem veritati, et reserastis falsitati. Occlusistis eam summae benignitati, et aperuistis impiæ malignitati. Datur vobis adhuc locus respiscendi, proponitur adhuc via obediendi, ut per eam pateat aditus ad vitam revertendi. Interdicta vobis est in paradiso arbor scientiæ boni et mali, sed non acquievestis, et effecti estis de bonis mali. Vultis certe experiri quid esset malum. Ecce experti estis quantum sit malum non obedire. Melius, inquam, fuerat solum nosse bonum, ut non esset quod timeretur malum. At quia quid sit malum sentiendo experti estis, agnoscite saltem infelici experientia quantum sit malum inobedientia, quam juste sequatur tanta miseria. Miseria certe amissæ incorruptionis, amissæ immortalitatis, amissæ æternitatis. Quam si vultis vitare, tanta bona si vultis recuperare, huic, quem hodie vobis Magistrum constituo, obedire carate. Huic absque contradictione acquiescite, hunc in omnibus, ut Filium meum dilectum, audite. Hunc audite, quia qui non audierit illum, ut ait Moyses, exterminabitur de populo suo (*Deut. xviii*). Qui vero, ut ait David, obauditu auris obaudierit ei, in memoria æterna erit, et ab auditione mala non timebit (*Psal. cxl*), quando eis dicitur: *Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv)*. Sed potius cum sanctus latus audiet: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (ibid.)*, in quo suo Domino in æternum conjunctus exsultabit et gloriabitur, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO IN SERMONES TRES SEQUENTES.

(MARTÈNE, *Anecd.* tom. V, col. 1417.)

De Petro Mauricii nono Cluniacensi abbate, vulgo Venerabili appellato, deque ejus scriptis pluribus agit Andreas Duchesne in Bibliotheca Cluniacensi, in qua opera illius omnia quæcunque reperire potuit, typis mandari curavit. Contextens autem operum illius catalogum, atque inter alia recensens ejus sermones, hæc habet: Item scripsit idem Petrus sermones quatuor valde utiles et elegantissimos, quorum primus de Transfiguratione Domini est; secundus sermo de laude sepulcri Domini est; tertius sermo de S. Marcello papa et martyre est; quartus est inscriptus: In Veneratione quarumlibet reliquiarum. Ex quatuor hisce sermonibus unicum de transfiguratione Domini habes in bibliotheca Cluniacensi, aliis ab Andrea Duchesne frustra quæsitis, reliquos tres publica luce haudquaquam indignos reperimus inter schedas Mabillonii; tertium vero et quartum in veteri codice Cluniacensi auctoris ætate exarato, in quo lectiones ad nocturnas vigiliis recitandæ continentur. Hinc colligimus sermones illos olim Cluniaci in divinis officiis decantatos fuisse.

SERMO II.

IN LAUDEM SEPULCRI DOMINI.

Conceptum, ait Scriptura divina, sermonem tenere quis possit? Non parvum enim, fratres charissimi, tempus effluxit, ex quo in laudem divini sepulcri se effundere animus studeat, et salutarem locum in quo Salvatoris caro quievit, devotis pro posse præconis attollere concupiscit. Hoc quia commissi munus officii hactenus impedivit, adjuvante eo cuius causa agitur, ad solvendum tandem diuturni affectus debitum, ut poterit accingatur. Attollant alii celsis pyramidibus busta majorum et splendenti marmore, operosisque saxis mortuorum suorum cineres exornari contendant, nos antrum incorruptionis, et speluncam de cuius septis infernus expugnatu est, usque ad cæli fastigia, de terris elevatum fidelibus obsequiis honoremus. Ostendant illi erga mortuos suos sculpturis lapidum et picturis parietum animorum suorum affectus, nos erga mortuum nostrum qualem in intimis animæ nostræ geramus amorem, ipsam animam et laudibus et lacrymis effundendo monstremus. Spargant illi sepulcra corruptione horrentia diversorum generum flore, nos sepulcrum de quo incorruptio ex vita exorta est castitatis liliis, humilitatis violis, rosis passionum, devotionum pigmentis, orationum aromatibus aspergamus. Mereatur hoc a nobis, et plus quam etiam possumus, locus ille beatus meretur, quia qui granum frumenti in terra cadens ac mortuum præ cunctis terrarum locis suscipere meruit, panem nobis vitæ sempiternæ de se resurgente providit.

Noverat terra peccante homine a Deo in primordiis sæculi maledicta, noverat plane post latam mortis sententiam, qua dictum homini est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii), ad mortem, ad corruptionem homines suscipere, noverat substantiam hominis suscipere, noverat substantiam ex se ad immortalitatem et incorruptionem creatam et ad suam originem propriæ culpæ merito redeuntem, a statu pristino annullare. Aperiebat ex se ortis et ad se per mortem revertentibus sinum suum ad corrumperendum, nusquam ad conservandum. Aperiebat sinum suum, ut ad cognatam terram terrenus homo videret, nec quidquam in illo de membrorum lineamentis a Deo creatis vel in modico remaneret. Aperiebat, inquam, sinum suum omni carni, non, sicut dictum est, ut conservaret, sed ut putrefaceret, ut carni molliem, ut ossium duritiem, ut humoris temperiem, ut totius demum humani corporis compaginem resolveret, et ad informem ex qua sumptum fuerat materiam redire compelleret. At nunc primo de numero filiorum Adam unum et solum inter mortuos universos mortuum suscepit, in quo jus generalis corruptionis periisset, et legem omnibus mortuis impositam evanuisse mirata est. Mirata est certe terra servare se illasam a corruptionis miseria unius tantum hominis corpus, miratus est infernus liberum inter mortuorum spiritus spiritum non solum nihil timere, sed in ipsis et de ipsis spiritibus

A libere omnia agere. *Deus enim ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit* (Psal. xciii). Hæc est enim, hæc est summa causa, o homo, qua in Christo salutari tuo exsulare, qua sepulcrum in quo pro vita tua ipse mortuus requievit, præcipuo affectu excolere, singulari reverentia præ cunctis orbis totius locis venerari debes. Nam benignus Salvator ad te, qui ab ipso perieras investigandum, de supernis ad ima descendens, non solum te in terris errantem, sed etiam in sepulcris sub terra latentem in ipsis quoque inferis, debitas divini contemptus penas luentem quæsit. Quæsit, inquam, et invenit, et de hoc sepulcro mortuorum omnium sepulcra concutiens, ad immortalē vitam, a qua exciderant, per corpus suum corpora mortuorum reparavit, et suorum animas a tenebrarum locis per beatam animam suam summæque majestatis potentiam ad lucem liberam revocavit. Sic te in se de sepulcro resuscitans, de cinere redintegrans, de corruptione restaurans, et tanti beneficii largitione sepultum ad crucem et tanti benefactoris reclinatorium sepulcrum cælesti honore dignum esse probavit.

B Honoramus quidem, ut justum est, præsepe in quo Dei mater et Virgo natum Deum puerum reclinavit, sed excellentiori gloria veneramus sepulcrum, in quo multis magnisque laboribus perpensis post crucem et mortem pausavit. Involvit pannis maternas affectus suum et Dei Filium, dum eum in præsepe reclinaret, involvit eundem cum aromatibus in sindone munda sanctorum Joseph et Nicodemi devotio, dum eum de cruce depositum in monumento exciso in lapide sepeliret. Magno quidem ille locus dignus est honore, qui cælestem Regem ad hostium prælia de supernis descendentem suscepit; sed majore gloria sublimandus est ille qui eum jam de hostibus triumphantem excepit. Magno dignus est honore, qui Salvatori mundum salvaturo gremium suum aperuit; sed majore dignus est præconio, qui eidem sinum suum ad quiescendum, mundo jam ab eo salvato, expandit.

C Et novi equidem res insensibiles laudes ex se non mereri, quia sola ratio creaturæ Creatori voluntati sponte obtemperans laudis gloriam promeretur. Inde vel soli sancti angeli vel sancti homines a conditis laudem, a Conditor merentur gratiam, quam liberum voluntatis arbitrium, quo a Deo averti poterant, ab ipso inspirati, ad ejus obsequium converterunt; sed hoc modo, hoc est suo merito, laudamus sepulcrum Domini, sed quia electum ad suscipiendum corpus Domini, suscipiens ab ipso sanctificatum est corpore Domini; non solum enim angelos vel homines Deo placentes sanctos dicimus, sed etiam loca a Deo sanctificata sancta vocamus. Hinc templum Domini sanctum, hinc templi sanctiora vocata sunt Sancta sanctorum. Hinc de ipsa urbe Jerusalem dictum est: *Tunc assumpsit eum*, id est Christum, *diabolus in sanctam civitatem* (Matth. iv, 13). Hinc alibi in sancto Evangelio scriptum est: *Multa corpora sanctorum qui dormierant,*

surrexerunt, et venerunt in sanctam civitatem (Matth. xxvii). Hinc vasa quibus Patres antiqui Deo ministrabant, in quibus diversi generis sacrificia offerebant, sancta dicta sunt. Hinc ipsæ vestes leviticæ et sacerdotales, sed maxime pontificales sanctæ vocatæ, loquente Domino ad Moysen : *Facies vestem sanctam Aaron et filiis ejus, ut officio fungantur mihi* (Exod. xxviii). Hinc super omnia hæc altare Dei et arca ejus sancta esse monstrata sunt, ut ipse Ozias ad sacrificandum quidem Deo, sed illicite ad altare accedens, statim leprosus factus sit, et Ozias etiam pro officio arcam sustentare volens, mox a Deo in conspectu omnium interfectus sit. Inde est quod in hoc tempore, o Christiane, non uni templo Dei, quod solum in mundo erat, sed innumeris Dei templis per totum orbem diffusis, vasis etiam et vestibus sacris eadem reverentia debetur et deferitur, quia idem Deus, qui illud unum templum, et quæ in eo continebantur, et illi uni genti sufficiens, etc., elegerat et sanctificaverat, ipse multa millia templorum necessaria multis millibus populorum, et quæ in his continentur, et eligit et sanctificat : quod non facit merito aliquorum ipsorum locorum, sed causa in se credentium sibi quæ obsequium populorum. Unde non solum divina colentes, sed insuper loca ubi familiariter divina coluntur et sacramenta salutis hominum necessaria dantur, et suo tempore apud Judæos consecravit, et nostro tempore usque ad finem sæculi consecrare non desinit : unde sicut et ipsa crux Domini non aliquo suo merito, sed quia in ejus corpore dedicata est, sancta dicitur, ita et sepulcrum Domini non aliquo suo merito, sed quia ab eodem corpore Christi, quod in eo requievit, consecratum est sanctum vocatur. Si igitur templum Dei ad preces Deo fundendas constructum sanctum dictum est, nonne sepulcrum in se continens templum Dei, id est Christum, in quo Deus erat mundum reconcilians sibi, qui de seipso dicit : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud* (Joan. ii), multo magis sanctum est ? Si altare Dei, cadavera animalium Deo oblata suscipiens, sanctum est, nonne sepulcrum Domini, in quo corpus Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, Deo oblatum requievit, multo magis sanctum est ? Si arca Dei, in qua erat lex Dei et virga Aaron et manna de cælo, sancta dicta est, nonne sepulcrum Domini continens in se corpus Domini, in quo Verbum Dei, in quo virga aequitatis, in quo panis vitæ referre latebat, multo magis sanctum est ? Quia ergo sepulcrum istud Domini, non solum sicut alia sancta loca, sed etiam plusquam illa sanctum est, idcirco majorem omnibus illis ab universis laudem meretur, ut non tantum locus, quia tum ipsum sanctificans omnium locorum sanctorum sanctificator Deus, a nobis et ab omnibus glorificatur. Ea igitur causa est laudandi sepulcrum Domini, ut quidquid de eo dicitur, solum referatur ad honorem sepulchri Domini : unde non solum templo, non so-

lum aræ, non solum præsepi Dominico sepulcrum Domini præponitur, verum etiam absque ulla exceptione sacris omnibus locis antefertur.

Sed quid locorum salutarium, quem ob Salvatoris meruerunt gloriam, honorem discernens præsepi Domini sepulcrum Domini præfero ? Alius aliquid aggrediendum est, ut secundum quamdam similitudinem matris Domini sublimior gloria appareat sepulchri Domini. Præparatus est ille virginallis uterus per Spiritum Dei ad suscipiendum adventum nascituri Filii Dei. Præparata est ejusdem sancti Spiritus providentia salutaris specus, ad conferendum passione laceratum corpus resurrecturi Filii Dei. De illa supercælesti Virgine matre, et ejus sponso justo Joseph scriptum est : *Antequam conciperent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto* (Matth. i), quia nullus ad illum deitatis palatium temerator accesserat, nullus unquam accessurus erat. De isto salutari Salvatoris hospitio scriptum est : *In quo nondum quisquam positus fuerat* (Luc. xxiii), quia nullius mortui corporis corruptela fœdaverat. De illo ad mortalem vitam mortali adhuc morte amictus tanquam de thalamo sponus Salvator egrediens orientalis portæ virginalia sigilla illibata servavit, de ista corruptione jam in incorruptionem transfusa, morte in victoriam absorpta, corpus suum sepulcro clauso et signato eduxit. Istitis rationibus magna gloria præsepi Domini, major gloria sepulchri Domini ipsi gloriæ contigua matris Domini esse probatur ; et hoc insuper evangelicis testimoniis et miraculis declaratur. Dignum enim erat ut non solum regalis aula virginalis uteri, quæ prima venienti ad homines Deo congruo domicilium præparavit, et quæ gratia superna ac merito singulari ei complacuit, cœlestibus miraculis illustraret, sed etiam rationis et sensus expertia loca ad suscipiendum Dei Filium humana carne amictum præparata, sublimibus miraculis sacra esse monstrarentur. Video namque angelum Gabrielem de cœlis a Deo missum illi beatæ Virgini colloquentem, eam inaudito prius venerationis genere salutantem, adventum Spiritus sancti, conceptum Filii Dei cœlesti præconio nuntiantem, et quanto dignus esset honore ille cœlestis regis thalamus indicantem. Video deinde festum ac terribilem angelum cum turbine maximo descendentem, super revolutum a monumento Domini lapidem sedentem, custodes impiorum solo sui adventus terrore percellentem, sanctis mulieribus etiam sepulto Domino obsequi cupientibus, eum a mortuis surrexisse, ut prædixerat, nuntiantem. Cerno ad augmentum stupendi miraculi duos angelos non jam extra, sed intra septa venerandi sepulchri residentes, ubi positum fuerat corpus Jesu. Intueor et Magdalenam Mariam impatienti Christum amore suspirantem, secundo intus insipientem, ab eisdem angelis audientem : *Mulier, quid ploras ?* (Joan. xx.) Audio rursus angelos non tantum ad gloriam nati Domini, sed etiam ad decus sepulchri Domini

ni pastoribus loquentes : *Hoc vobis signum : invenietis infantem pannis involutum et positum in præsepio (Luc. ii).* Audio non dissimiliter non solum ad laudem sepulchri Domini, sed etiam ad decus sepulchri Domini, angelum beatis feminis dicentem : *Jesum quaeritis Nazarenum crucifixum ; surrexit, non est hic (Marc. xvi).* Et statim : *Ecce locus ubi posuerunt eum (ibid.).* Videtis, fratres, nascituri Domini habitaculum Virginem, nati Domini diversorium præsepe, sepulchri Domini reclinatorium, sepulchrum angelicis præconiis, cælestibus, honoribus insigniri, et hospitii honore quantum ipsa hospitii humanis hospitii honorari debeant angelicis officiis indicari. Magnus quidem et in creaturis excellens honor est Matris Domini, et tamen etsi non componitur, tamen proxime adjungitur honor sepulchri Domini ; sed, sicut supra dictum est, licet magnus esse debeat honor præsepi Domini, ratione tamen et miraculis indicantibus, longe excellentior est gloria sepulchri Domini.

Hujus gloriæ, ut dictum est, cum angeli attestentur, Dominus quoque angelorum adveniat, et ad gloriam sepulchri sui prophetarum suorum testimonia et exempla perducatur. Judæis enim tentantibus et curiosa malignitate signa quaerentibus, quid responderit audistis : *Generatio, inquit, mala et adultera, signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus (Matth. xii).* Non dabitur, inquit, eis, nisi signum Jonæ (ibid.). Quod signum? Non enim fuit signum, quia absorptum consumere non potuit; non fuit signum, quia in ventre ejus præda quam sorbuerat descendit; sed fuit signum, quia in intestinis innumeris bellæ constitutum virtus superna a corruptione servavit. Non fuit signum si a vasto piscis corpore minoris corporis propheta absorptus est, sed fuit signum, quia nec absorptus mortuus est, nec sepultus corruptus est. Hoc ergo signum Jonæ Judæis datum est, quando Christus ab eis impie occisus, a piis hominibus pia voluntate ei obsequentibus in sepulchro positus est. Datum tum hoc est et concessum fuit impiis Judæis, ut ad implendam mensuram patrum suorum, exigente hoc iniquitate eorum, post prophetas quos illi occiderunt, isti Christum post servos quos illi peremerunt, isti Dominum post sanctos homines quos illi exstinxerunt, isti Sanctum sanctorum, imo ipsum in humana carne apparentem Dominum occiderent, et quia erat mortuus, et egere sepultura videbatur, non obsequendo, sed persequendo sepelirent. Dandum erat hoc signum de terra signa de cælo quaerentibus, quia cælestes homines signis cælestibus decorandi terreni ac terrena sapientes pro impietatibus suis terrenis erant miraculis arguendi. Arguendi, inquam, erant sublimissimo sed de terra facto miraculo, ut Christo quem velut hominem occiderant, velut impotentem in sepulchro clau-

serant, sicut Dominum resurgentem, sicut omnipotentem de sepulchro, eo clauso et signato, exeuntem aut confluentes salvarentur, aut negantes punirentur. Non enim, sicut de Jona dictum est, signum fuit, quia Christus mortuus est, sed quia in ejus morte mors omnium extincta est. Non fuit signum, quia sepultus est, sed quia claustris sepulchri non nisi triduo retentus est. Non fuit signum, quia sepulchrum carne mortuus intravit, sed quia de sepulchro ad immortalem vitam carnem propriam reparavit. Non fuit signum, quod more omnium mortalium mori se ac sepeliri permisit, sed quia contra morem omnium corpus suum, ut dictum est, ad æternam vitam reformans, suos omnes etiam qui futuri erant, in se de sepulchris propriis eduxit, et ad beatam vitam quam amiserant reformavit. Ita vitali sepulchro suo mortuorum omnium sepulchra vivificans, ea non tantum corruptionis conservatoria, quantum incorruptionis præseminaria esse voluit, quia, juxta Apostolum, *seminatur corpus animale, surget corpus spirituale; seminatur in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in infirmitate, surget in virtute (I Cor. xv).*

Sic erit, ait Christus, Filius hominis in corde terræ: erit, inquit, in corde terræ. Convertite animos ad cognoscendum cor terræ, quicumque corda, ad intelligendum habetis, convertite, inquam, corda, ad cor, et videte sublime latens in isto corde terræ mysterium. Videte æternam Dei sapientiam non solum fortiter, sed etiam suaviter omnia disponentem, non personas solum humanæ incarnationi ministras, non modum tantum eidem restorationi congruum elegisse; sed etiam loca humani generis salutis aptiora ante sæcula providisse. Poterat quidem omnipotens auctor salutis hujus ad operandum hoc opus suum ultimos recessus indicere, extremos fines Gallie, meridiei torrida, aquilonis gelida, vel quælibet alia spatiosi orbis loca eligere, sed quia fructus salutis hujus ad omnes æqualiter pertinebat, nec salvare mundi partem, sed totum simul mundum disposuerat, maluit non in angulo orbis, sed in medio orbis; non in parte terrarum, sed in medio terrarum æquis velut spatiis contiguo redemptionis opera exercere. Commune enim opus, communem locum exigebat, ne, si in remota aliqua terrarum parte fieret, tardius ad salutem suam qui esset remotior perveniret, tardius etiam ipsa ad longe positos se diffunderet, nec tam facile sonus ejus in omnem terram exiret; sed electus est medius et communis locus in orbe terrarum ad diffundendam communiter et festinanter salutem orbi terrarum, et ut nemo sibi vindicaret, ut proprium, quod erat absque ulla exceptione generaliter universorum. Ille est plane medius ille orbis locus, quem Salvator cor terræ nominat, et in quo se requieturum ad instar Jonæ prophetæ requie tridua declarat. Illud certe, illud redemptionis sepulchrum proprie cor terræ, id est medius mundi locus vocatur, licet et ipsa urbs Jerusalem, imo tota illa

quæ promissionis terra dicebatur, intelligi congruenter isto cordis nomine possit. Nam sicut cor humanum vel cujuslibet animalis medium corporis cui in terra illa, in qua Patres antiqui fidei Christianæ conversati sunt, in medio circumposita mundi loco constituta videtur. Unde universaliter tota illa terra patrum sanctorum, specialiter ipsa urbs Jerosolyma, in qua sunt Sancta sanctorum, specialiter vero sepulcrum Domini, cordis terræ nomine designatur, in quo requievit Sanctus sanctorum. Quia vero ab ipsa urbe Jerusalem disseminandum erat in omnes gentes Evangelium regni cælorum, et ille adfuit qui ait : *De Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem (Isa. ii)*, et ipse in Evangelio post resurrectionem suam indicat Rex cælorum : *Quoniam, inquit, sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati et resurgere a mortuis die tertia, et prædicare in nomine ejus penitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Jerosolyma (Luc. xxiv)*.

Sed unde probatur Jerosolymam vel Jerusalem medium obtinere locum in universo orbe terrarum? Posset equidem suffragari nobis in hac parte, etiam ea quæ vocatur philosophica ratio, sed non indiget laici ratione humana ea assertio quæ roboratur auctoritate divina, quæ ut absque nubilo cognoscatur, adveniat clarum prophætæ Ezechielis testimonium, quo Spiritus Dei de jam dicta Jerusalem loquens, vera esse quæ dicimus approbavit. *Ista est, ait, Jerusalem, in medio gentium posui eam et in circuitu ejus terras (Ezech. v)*, de quo medio et maxime in prophetiis David nihil sacramentorum salutarium more suo intemperatum relinquere volens, Deus, ait, *rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ (Psal. lxxiii)*. Non, inquit, in angulo orbis, non in qualibet parte terrarum, sed in medio terræ Deus noster et rex operatus est salutem. Et quidem in omni parte tam proxima quam remota operatur Deus noster et rex sæculorum salutes, quia in omni loco et in omni tempore, secundum decreta æterni consilii sui, homines et jumenta salvat sed tempore ante sæcula ad hoc præordinato in hoc de quo medio agitur terræ operatus est, non particularem, sed universalem salutem ille qui mandat salutes Jacob. De Jacob enim ait vero, non per philosophiam, licet fallere volentis Balaam, erit qui damnabitur. Videte ergo, charissimi vos, inquam, sacrarum rerum studiosi, vos qui meditationi divinæ intenditis, vos qui verbo Dei assiduam operam datis, quorum cibus et victus, non adeo est panis terrenus, quantum ille de quo Scriptura prophetica : *Panem angelorum manducavit homo (Psal. lxxv)*, et de quo Salvator ipse : *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi (Joan. vi)*.

Videte et scrutemini Scripturas, in quibus non sicut Judæi maligni putatis, sed sicut benigni Christiani pro certo agnoscitis vos vitam æternam habere. Videte qualiter pene omnes justī, quibus paginæ sacræ justitiæ testimonium reddunt, hanc

A de qua sermo est terram, in medio, ut dictum est, terrarum omnium constitutam, ipsam, inquam, non aliam incoluerunt. Oportebat enim ut per quinque millia annorum mundo in maligno posito, atque a principe tenebrarum occupato, terra illa in qua Dei Filius nasciturus pro salute sæculi erat, non ab impiis Dominum contemnentibus, sed a piis colentibus incoletur, et sic cultu divino sanctificata, justitiæ operibus ab injustorum actibus segregata. Itaque ab immundorum sordibus emundata Conditoris ac Reparatoris adventui idonea exhiberetur. Unde eam, ut dictum est, ab initio usque ad Christum, justī pene omnes incoluerunt, et quod aliquid factum et magnum, singulare et insolitum rector sæculorum de ipsa vel in ipsa quandoque vellet facere, continua sui inhabitatione innuerunt. Inde ipsius primi parentis omnium Adæ de paradiso expulsi, ubi per tanta quibus vixit tempora, conversatio fuerit in canone non legitur, sepultura tamen mortui ubi fuerit non tacetur. Loquens vero Scriptura de civitate Hebron, quæ prius Arbe dicebatur, nunc autem alio vocabulo nuncupatur, ait : *Ibi Adam maximus inter Enacim situs est (Josue xiv)*, forsitan erubescis?

Si vis ergo aliquid retribuere sepulto Domino, quia pro te jacuit mortuus in sepulcro, esto et tu sepulcrum ejus, ut et in te non tantum triduo, sed perpetuo maneat et vigeat memoria ejus. Absconditus apud te in fide firma, charitate perfecta, lateat Jesus Christus, qui, licet sicut tunc in sepulcro positus, non appareat conspectibus humanis, pateat tamen manens apud te conspectibus divinis. Sit vita tua, juxta Apostolum, abscondita cum ipso Christo in Deo, ut cum ipse vita tua apparuerit, tunc et tu appareas cum ipso in gloria (Coloss. iii). Assumat anima tua personam, speciem et amorem sponsæ illius formosæ, quæ in cantico amoris vulneratæ charitatis verba deprimens, loquitur : *Dilectus meus mihi et ego illi, qui pascitur inter lilia (Cant. ii)*. *Dilectus, inquit, meus mihi et alteris, quia Dei Filius non cælo et terræ, non soli et luce, non angelis ipsis, nec cuilibet creaturæ, sed mihi homo factus, mihi passus, mihi mortuus, mihi sepultus est, mihi resurrexit, mihi ascendit, mihi in hoc sæculo passionem in imitatione, in alio vitam in resurrectione, ascensum ad cælos in sua ascensione, regnum in suo regno præparavit. Ego autem illi, id est in illum solum, non in alium sperando illum, non alium vel aliud amando, ejus in omnibus mandatis obediendo, totam meam substantiam quam creavit ejus obsequiis impendendo, pro illo, etiamsi causa vel tempus se obtulerint, moriendo. Qui pascitur inter lilia, quia dilectus meus cui cuncta bona placent, inter universa quæ placent, singulariter delectatur pudicitia, delectatur purificata conscientia, delectatur sequestrata a sordibus immundorum actuum vita. Filius enim Virginis et Agnus sine macula est, et ideo non potest habitare in corpore subdito peccatis, quia, ut de Spi-*

ritu ejus legitur, *effugit fictum et aufert se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, et corripitur a superveniente iniquitate* (Sap. 1). Loquere et cum eadem sponsa in eodem Cantico: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi* (Cant. 1). Licet enim dulcis sit, et omnem dulcedinem superans dilectus meus, licet abscondat magnam multitudinem dulcedinis suæ timentibus se (Psal. xxx), tamen ne sæculo oblecter, ne voluptate hujus vite pertrahar, ne forte peccata peccatis addendo, ne eis putrescam, ne male insuper opinionis fetorem multiplicatis malis in proximos vel remotos diffundam, erit mihi myrrha amaritudinis dilectus meus, ut timoris ejus et amoris recordatione a malorum putredine incorruptam cōservet, ut delectationem noxiam vi sua removeat, et ab omni inordinato amore carnem, ab omni superfluo affectu animam illibatam custodiat. Et quia, secundum divinam sententiam, non parva, sed magna est humana malitia (Gen. vi), et, juxta apostolicum verbum, ubi abundat iniquitas, reflorescet charitas (Rom. v), non parva quantitas myrrhæ, sed *fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi* factus est (Cant. 1), quia multa gratia ejus contra multam malitiam, multa timoris ejus amaritudo, contra multam carnis et sanguinis intemperiem, multa ejus virtus contra tanta vitia mihi necessaria est, qui *in ter ubera mea commorabitur* (ibid.). quia a memoria pectoris vel cordis mei, quod inter ubera etiam in corpore meo medium sibi locum vindicat, nullo unquam tempore separabitur. Imitabor et in hoc sepulchrum ejus quod velut in medio terræ positum continuit corpus ejus, retinendo in corde meo, quod quasi inter ubera mea medium est, perpetuam memoriam ejus. Sic a me spiritualiter et firmiter semper retentus et velut in sepulchro sepultus, inter ubera commorabitur mea, necum semper versabitur, nullo unquam a me, ut dixi, tempore separabitur. Vere non separabitur ullo tempore, quia, apertis rebus omnibus aliis et abjectis, Jesus mihi vita, Jesus mihi victus, Jesus mihi requies, Jesus mihi gaudium, Jesus mihi patria, Jesus mihi gloria, Jesus mihi omnia erit, quantum potero, hic per spiritum et amorem, quousque possim, illic ubi promittitur, eum contemplari facie ad faciem, hoc modo, si in te ipsum susceperis, si ei talem in morte tua quietem paraveris, non mortale sed vitale, id est vitam continens, ejus sepulchrum efflueris.

Hoc exemplum sepulchri Domini sano in te intellectu refundens, felicius eo lapide Christo requiem preparabis, feliciorem etiam suscepti Christi exitum promerebis. Nam lapis ille in quo Salvator corpore requievit, nullam aliquando mercedem accipiet. Te autem, si modo quo dixi in te Christum sepelieris, paradisi excipiet; non ille gratiam, quia non habet meritum, tu gratia et merito obtinere poteris regnum cœlorum. Substantia illius lapidis in nihilum quandoque redigetur, substantia corporis tui etsi ad tempus annullari videatur, communis tamen resur-

rectionis temporis in integrum reparabitur. Non enim propter aliquam utilitatem ejus Creator omnium et Salvator suorum in saxo insensibili per carnem pausare disposuit, sed propter æternam salutem tuam in eo ad tempus requiescere voluit. Cujus requietionis ea sola et tota causa fuit, ut sicut ipse post innumeras passiones et crucis mortem jam non patitur, jam non moritur, nec passio, nec mors ei unquam deinceps dominabitur, ita et tu, postquam ejus vitale sepulchrum fueris, et eum modo quo dictum est, dum vivis, continueris, misera hac vita exacta, jam non patiaris, jam non moriaris, nec in sepulchrum illud lapideum in frustra vel nihilum redigaris, sed de putredine, vel de cinere, vel de nihilo reparatus, ad æternam resurrectionem immortalis jam et beatus cum Christo reformeris.

Sed quid nobis salvatricis speluncæ arcana admirantibus, et de evangelicis apostolicis et etiam prophetis libris ad ejus gloriam testimonia proferentibus, tu maxime prophetarum tandiu, Isaia, taces? dic, non ultra reticeas, sed sicut Salvatoris gloriæ in omnibus famularis, ita sacri sepulchri ejus gloriam, sicut spiritus ejus te docuit manifesta: sicut enim nos de virga et flore, de Virgine et ejus partu, de Christo et ejus passione, de Judæorum reprobatione et gentium vocatione, sicut, inquam, nos de istis et omnibus fidei nostræ mysteriis docuisti, sic de magnificentia sepulchri Domini quid sentire debeamus insinua. *In illa die*, inquit Isaia, *radix Jesse, qui stat in signum populorum, et ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulchrum ejus gloriosum* (Isa. u). Audite, populi universi, audite, gentes diffusæ in orbe terrarum, attendite, linguae et nationes diversæ, quæ vos posthabitis putatis, quæ contemptu huc usque dignas existimastis, attendite et gaudete non oblitum vestri vestrum Creatorem, in ira sua misericordias nequaquam ultra continere volentem, et non solum illis parvi numeri Judæos, sed et vestræ multitudinis infinitatem salvare misericorditer jam volentem. Audite divinum prophetam, imo præcipuum in prophetis ad vos ante multa sæcula propheticum oculum convertentem. Videte Spiritum Dei, qui ubi vult spirat (Joan. iii), eum inspirantem, et vestram salutem per Salvatorem implendam ante non pauca, ut dixi, tempora predicentem: *In illa, ait, die radix Jesse, qui stat in signum populorum*, et quidem radix Jesse. Antequam hæc prophetia proferretur, fuit David, fuit Salomon, fuit Roboam, fuit Abia, et reliqui. Postquam autem prolata est, fuit Josias, fuit Joachim, fuit Zorobabel, fuit Salathiel, et usque ad Christum plurimi; nullus tamen eorum in signum populorum positus est, donec oriretur ille de eadem radice Jesse qui in signum omnium populorum positus est. Hunc enim, sicut ipse loquitur, Pater signavit Deus (Joan. vi); signavit utique, ut esset in signum. Sed ad quod signum signavit eum? ut scilicet in altissimum crucis signum more serpentis anei elevatus in medio castrorum non

Judaici tantum populi, sed totius mundi sublimiter exaltatus, omnium oculos ad se converteret, omnium animos ad se traheret in morte sua quam in cruce pertulit; totam omnes spem suam ponere admoneret, et sanando omnes infirmitates eorum, remittendo omnia peccata eorum, aperiendo etiam universis diu clausa regna cœlorum, secundum prophetiam magni patriarchæ Jacob se esse eum qui mittendus erat, se esse eum qui expectatio gentium dictus fuerat, demonstraret. Hoc enim signum levavit ipse in nationes, ut congregaret profugos Israel, et dispersos Juda colligeret a quatuor ventis. *Ipsam, ait, gentes deprecabuntur (Isa. xi).* Quid hoc verbo clarius? quid hoc sermone lucidius? quid hac prophetia manifestius? quid expectatis eam, o gentes, ut obscuram exponi, cum nec ab ipsis cæcis ubilibet per totum orbem constitutis non possit non videri? Nonne vos ipsi, qui ab omnibus Veteris Testamenti prophetis gentes vocatæ estis, Jesum Christum radicem Jesse in signum sublimi vobis positum assidue deprecamini? quamvis enim vobis a Deo electis paucitas Judæorum nimis impietatibus et exosa facta repulsa sit, quamvis aliqua pars vestri, quia gratiam Dei quam susceperant abjecerunt a nequam Mahumet seduci permissa reprobata sit, vos tamen, vos aut in libertate, aut sub corporali infidelium servitute, quod nihil vestræ salutis æternæ obest, per universum orbem diffusi, redemptorem vestrum ubique in signum salutis levatum attendentes, deprecamini, et impletam in vobis magni prophætæ Isaïæ prophetiam letamini; letamini, inquam, tam felicitis præconii in vobis prophetiam impletam. Exsultate et magnum David regem et prophetam suo illum testimonio confirmantem, atque spiritu Deo loquentem. *Omnes, ait, gentes quascunque fecisti venient et adorabunt coram te, Domine (Psalm. lxxxv).* sed quascunque fecisti. Sed quare dixit quascunque fecisti? Nonne omnes terrarum populos vel gentes ipse fecit? Nonne dicit alio in loco Scriptura sancta: *Tu enim fecisti cælum et terram, et quidquid cæli ambitu continetur? (Isa. xxxvii.)* Sicut enim nullus alius Creator omnium gentium est, sic nullus alius Salvator omnium gentium esse potest. In omnibus ergo gentibus, quas ille fecit, vos estis. Idcirco eum deprecamini, idcirco in nomine ejus genuflectitis, idcirco eum non solum oratis, sed etiam ut Deum, ut auctorem naturæ vestræ et reparatorem salutis vestræ adoratis, et eum hæc faciendo nomine et re, Jesum, id est Salvatorem vestrum et omnium esse probatis.

Et erit sepulcrum ejus gloriosum. Istius qui radix Jesse dicitur, istius qui in signum populorum ponitur, istius quem gentes deprecaturæ scribuntur. Istius, inquit, sepulcrum erit gloriosum. Audite, amatores gloriæ mundanæ, audite, qui in umbris fugacibus, in floribus marcentibus, in ventis inanitas gloriari soletis. Audite qui gloriam vestram in fragili potentia, in labili pecunia, in caduca su-

A perbia ponere consuetis. Videte omnem hanc gloriam vestram ad sepulcrum hominis mortui transferri, et illud omni humanæ voluntati vel jactantiæ anteferri. Sic enim Christus Dominus perversitatem mundi regula justitiæ castigavit, ut quod ipsi pro magno habebant, ipse vile et abjectum contemnendo monstraret; et quæ ipsi ut vilia conculcabant, ut horrenda fugiebant, ipse ea patiendo perferenda ac præferenda his esse cranibus judicaret. Ideo superbiæ, ideo divitiarum, ideo reliqua omnia quæ in mundo amantur contempsit. Ideo vitam ipsam carnalem pro qua conservanda omnes in quantum possunt laborant, neglexit. Ideo mortem suam illi præposuit, ideo in sepulcro, quod omnes prout possunt fugiunt, voluntarius requievit. Unde et de eo gloriosa opera tam in cælis quam in inferno faciendo gloriosum esse debere ostendit. Gloriosum de eo inferos spoliando, gloriosum de eo cælestia rescando, gloriosum de eo mortem destruendo, gloriosum de eo immortaliter resurgendo, gloriosum de eo ad vitam immortalem per suam resurrectionem mortales homines reformando, gloriosum insuper ad ipsum sepulcrum suum orbis terrarum populos convocando, convocatos suscipiendo, susceptos justificando, justificatos salvando, et in salutem eorum quos ad mortem peccatorum et inferi liberat, quos ad justitiæ et felicitatis æternæ vitam resuscitat, se mortis ac vitæ Dominum comprobando.

Quid enim aliud, o gentes, ad sepulcrum ejus venientes speratis? Quid aliud ab ejus sepulcro referre optatis? Quid aliud laboris præmium? Quam aliam periculorum mercedem diversarum mortium, quas ad illud euntes assidue patimini, cursusque vestri quod aliud quam istud bravium expectatis? Quid plane vos aliud ab ignotis Orientis finibus, a remotis Occidentis partibus, ab ultimis Austri Aquilonisque recessibus ad sepulcrum quondam hominis mortui congregat, et tam diversarum terrarum et linguarum tantos populos ad unius lapidæ speluncæ angustum receptaculum coadunat? Quid vos, o Galli Germanique populi, quid aliud vos Daci et Norici barbarie virtuteque feroces, quorum alii terreno, alii marino itinere sacrum locum bellicis sudoribus, fuso cruore, sed præclara victoria a jugo Persarum et Arabum eruisitis? Quid aliud, inquam, mercedis pro tantis laboribus sustinuistis? Quærebatis sepulcrum, sed non in eo, sicut olim bonæ mulieres vel apostoli, quærebatis sepultum. Noveratis mortuum illum, qui olim in eo quieverat, in cælis residere, noveratis eum jam non de illo sepulcro, sed de sede majestatis divinæ angelis et hominibus imperare. Noveratis non jam mortuum, sed viventem, non jam Judæis vel Romanis subjectum, sed sibi omnia deitatis potentia subijcientem. Noveratis non jam sepulcro vel inferno teneri, sed de locis cælestibus toti terræ, ipsique inferno dominari. Quoniam vos non latere poterat in nomine Jesu omne genu flecti, cælestium, terrestrium et infernorum, omnemque linguam debere confiteri quia

Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philipp. II), nec esse aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat eos salvos fieri (Act. IV). Ista omnia scientes ad sepulcrum Dei et Domini nostri et Creatoris et Redemptoris vestri, non ut hostes, sed ut creatura, ut servi, ut redempti venistis, piis gladiis ab impiorum sordibus cælestis munditiæ locum et habitaculum expurgastis, et ne ultra nequam servi dilectis filiis veniendi ad Patris tumulum aditum possent intercludere providistis. Sic faciendo, sit sepulcro Salvatoris nostri, o salvatæ gentes, animas vestras, animas efferendo, vestra corpora immolando, nullatenus quidem aliquid dignum pro tantis ab eo vobis impensis beneficiis retribulistis, sed tamen, si facultas data esset, vos velle retribuire designastis, impletam in vobis istis operibus solemnem prophetam: Isaïæ prophetiam monstrastis, qua ante multa sæcula de vobis sollicitus Deus, et salutis vestræ, quam ipsi apud se ab æterno absconderat præscius, per jam dictum prophetam ait: *Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, in Lydiam tendentes sagittas, Italiam et Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam, et annuntiabunt gloriam meam gentibus, et adducent omnes fratres meos de cunctis gentibus donum Domino, in equis et in quadrigis, et in lecticis, et in mulis, et in carrucis, ad montem sanctum Jerusalem, dicit Dominus (Isa. LXVI).* Quod licet in fide Christiana a vobis et patribus vestris per apostolicum ministerium susceptum impletum sit, tamen multo magis impletum est, quando amore Christi Domini et Dei vestri gloriosum ejus sepulcrum per vos a perfidorum dominio liberatum est, in quo vestræ devotionis fructuoso affectu, quia sepulcrum Domini vitæ vestræ præpositum, quia pro eo infortunis universis vos exposuistis, quia nulla pro eo pericula expavistis, quia pro eo horrenda supplicia, ipsamque mortem constantissime contempsistis, quia omnem vestram mundique gloriam ejus gloriæ subjecistis. In his sane omnibus, secundum præmissæ prophetiæ tenorem, quæ dixerat: *Erit sepulcrum ejus, id est Christi, gloriosum (Isa. XI), gloriosum illud esse super omnia terrenæ habitationis loca declarastis.*

Sed quid ego quasi solum hominis gloriam ad glorificandum sepulcri Domini locum propono, cum sicut Salvator de seipso dicit: *Ego habeo testimonium majus Joanne, nos de gloria sepulcri Domini habere possimus testimonium majus omni homine?* Majus plane omni homine testimonium est, quod

A non de terris, sed de cælis est. Majus omni homine testimonium est, quod non ab homine, sed a solo Deo est. Majus omni homine testimonium est, quod non de imis locis natum est, sed de supernis locis exortum est. Accedite huc, cum quibus mihi sermo est, omnes populi terrarum, et ad gloriam sepulcri Domini, singulare et a prima sæculi origine inauditum et invisum videte, et obstupescite fieri miraculum in orbe terrarum. Audistis miracula prophetarum, audistis miracula apostolorum, audistis ipsius Salvatoris adhuc inter homines viventis miracula, audistis innumerabilem ejus discipulorum infinita et miranda opera, quibus et Dei cognitio mortalibus se efficacius infundit, et bonorum hominum merita divina bonitas aliquando patefecit. Sed jam non dicam audite, sed dicam attendite, videte, accedite, et considerate, qui signum hoc admirabile ad gloriam sepulcri sui in tempore isto non auribus vestris obtulit, sed oculis vestris ingessit; ingessit, id est ingerit oculis vestris ignem (250) cælestem, eoque sepulcrum suum non semel, sed annuatim honorat. Innuat, imo aperte clamat quanto illud homines honore colere debeant, cum tam præclara et cælos præbere obsequia videant. Mittitur a Patre lumen de cælis lumen ad terras, et a sepulcro Domini corporales tenebras fugans, lumen quod illuminat omnem hominem ibi quondam latuisse, inde quondam surrexisse clarius omni luce demonstrat, fortius omni argumento confirmat, fugat de tenebris hominum, quos tamen ductrix omnium ad vitam gratia irradiat, omnes dubietatis tenebras, nec fidem quæ in Christo est vel in modico vacillare permittit, dum tantæ novitatis signum non nisi a Deo posse fieri cernitur, nec nisi veritati veritas, quæ Deus est, testimonium posse ferre cognoscitur. Supplet plenissime nobile miraculum antiquorum miraculorum locum, nec istud attente considerans, ea post istud sibi necessaria ad roborandam fidei gratiam judicabit. Quid enim si tu qui ad roborandam fidem tua signa requiris a prophetis Christum prædicantibus, ab apostolis Christum prædicantibus, ab innumeris quoque aliis ejus discipulis cæcos illuminari, surdis auditum restitui, mutos loqui, leprosos curari, dæmones expelli, morbos omnes auferri, mortuos suscitari, montes transferri, atque alia diversi generis omnem numerum excedentia signa fieri non vidisti? Nunquid non alienis, sed tuis oculis signum hoc admirabile, et pene omnibus preferendum ab eodem signorum auctore, ad ejus sepulcrum fieri non vidisti? Quod si forte quia non aderas non vidisti, nunquid ab innumeris qui vide-

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(250) Insigne hic designat miraculum, quod olim singulis annis contingebat in sepulcro Domini, ubi in vigilia Paschæ ignis divinus de cælo descendens omnibus videntibus ecclesiæ lampades accendebat: cujus quidem miraculi testes sunt Bernardus monachus, qui anno 870 Hierosolymam profectus, illud a se visum refert in suo Itinerario, vetus Pontificale Ecclesiæ Pictaviensis ante annos 800 manu

exaratum; Rodolphus Glaber, l. IV. Hist., c. 6; Leo Ostiensis, Chronici Casinensis, lib. III, c. 3; Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi, auctor Historiæ belli sacri, tom. I; Musci Italici Mabillonii, n. 102; Guillelmus Malmesburiensis, lib. IV De regibus Anglorum; Chronicon Andrens. Spicil. tom. IX; et Chron. Fontanense, ibid., tom. X.

Judaici tantum populi, sed totius mundi sublimiter exaltatus, omnium oculos ad se converteret, omnium animos ad se traheret in morte sua quam in cruce pertulit; totam omnes spem suam ponere admoneret, et sanando omnes infirmitates eorum, remittendo omnia peccata eorum, aperiendo etiam universis diu clausa regna coelorum, secundum prophetiam magni patriarchae Jacob se esse eum qui mittendus erat, se esse eum qui expectatio gentium dictus fuerat, demonstraret. Hoc enim signum levavit ipse in nationes, ut congregaret profugos Israel, et dispersos Juda colligeret a quatuor ventis. *Ipsam, ait, gentes deprecabuntur (Isa. xi).* Quid hoc verbo clarius? quid hoc sermone lucidius? quid hac prophetia manifestius? quid expectatis ram, o gentes, ut obscuram exponi, cum nec ab ipsis caecis ubilibet per totum orbem constitutis non possit non videri? Nonne vos ipsi, qui ab omnibus Veteris Testamenti prophetis gentes vocatae estis, Jesum Christum radicem Jesse in signum sublimis vobis positum assidue deprecamini? quamvis enim vobis a Deo electis paucitas Iudeorum nimis impietatibus et exosa facta repulsa sit, quamvis aliqua pars vestri, quia gratiam Dei quam susceperant abiecerunt a nequam Mahumet seduci permisa reprobata sit, vos tamen, vos aut in libertate, aut sub corporali infidelium servitute, quod nihil vestrae salutis aeternae obest, per universum orbem diffusi, redemptorem vestrum ubique in signum salutis levatum attendentes, deprecamini, et impletam in vobis magni prophetae Isaiae prophetiam letamini; letamini, inquam, tam felices praeconii in vobis prophetiam impletam. Exsultate et magnum David regem et prophetam suo illum testimonio confirmantem, atque spiritu Deo loquentem. *Omnes, ait, gentes quascunque fecisti venient et adorabunt coram te, Domine (Psal. lxxxv).* sed quascunque fecisti. Sed quare dixit quascunque fecisti? Nonne omnes terrarum populos vel gentes ipse fecit? Nonne dicit alio in loco Scriptura sancta: *Tu enim fecisti caelum et terram, et quidquid caeli ambitu continetur? (Isa. xxxvii).* Sicut enim nullus alius Creator omnium gentium est, sic nullus alius Salvator omnium gentium esse potest. In omnibus ergo gentibus, quas ille fecit, vos estis. Idcirco eum deprecamini, idcirco in nomine ejus genuflectitis, idcirco eum non solum oratis, sed etiam ut Deum, ut auctorem naturae vestrae et reparatorem salutis vestrae adoratis, et eum haec faciendo nomine et re, Jesum, id est Salvatorem vestrum et omnium esse probatis.

Et erit sepulcrum ejus gloriosum. Istius qui radix Jesse dicitur, istius qui in signum populorum ponitur, istius quem gentes deprecaturae scribuntur. Istius, inquit, sepulcrum erit gloriosum. Audite, amatores gloriae mundanae, audite, qui in umbris fugacibus, in floribus marcentibus, in ventis inanibus gloriari soletis. Audite qui gloriam vestram in fragili potentia, in labili pecunia, in caduca su-

perbia ponere consuevit. Videte omnem hanc gloriam vestram ad sepulcrum hominis mortui transferri, et illud omni humanae voluntati vel jactantiae anteferrī. Sic enim Christus Dominus perversitatem mundi regulae iustitiae castigavit, ut quod ipsi pro magno habebant, ipse vile et abjectum contemnendo monstraret; et quae ipsi ut vilia conculcabant, ut horrenda fugiebant, ipse ea patiendo perferenda ac praeferrēda his esse omnibus judicaret. Ideo superbiam, ideo divitias, ideo reliqua omnia quae in mundo amantur contempsit. Ideo vitam ipsam carnalem pro qua conservanda omnes in quantum possunt laborant, neglexit. Ideo mortem suam illi praeposuit, ideo in sepulcro, quod omnes prout possunt fugiunt, voluntarius requievit. Unde et de eo gloriosa opera tam in caelis quam in inferno faciendo gloriosum esse debere ostendit. Gloriosum de eo inferos spoliando, gloriosum de eo caelestia reserando, gloriosum de eo mortem destruendo, gloriosum de eo immortaliter resurgendo, gloriosum de eo ad vitam immortalem per suam resurrectionem mortales homines reformando, gloriosum insuper ad ipsum sepulcrum suum orbis terrarum populos convocando, convocatos suscipiendo, susceptos iustificando, iustificatos salvando, et in salutem eorum quos ad mortem peccatorum et inferi lilerat, quos ad iustitiae et felicitatis aeternae vitam resuscitat, se mortis ac vitae Dominum comprobando.

Quid enim aliud, o gentes, ad sepulcrum ejus venientes speratis? Quid aliud ab ejus sepulcro referre optatis? Quid aliud laboris praemium? Quam aliam periculorum mercedem diversarum mortium, quas ad illud euntes assidue patimini, cursusque vestri quod aliud quam istud bravium expectatis? Quid plane vos aliud ab ignotis Orientis finibus, a remotis Occidentis partibus, ab ultimis Austri Aquilonisque recessibus ad sepulcrum quondam hominis mortui congregat, et tam diversarum terrarum et linguarum tantos populos ad unius lapideae speluncae angustum receptaculum coadunat? Quid vos, o Galli Germanique populi, quid aliud vos Daci et Norici barbarie virtuteque feroces, quorum alii tereno, alii marino itinere sacrum locum bellicis sudoribus, fuso cruore, sed praecara victoria a iugo Persarum et Arabum eruitis? Quid aliud, inquam, mercedis pro tantis laboribus sustinuitis? Querebatis sepulcrum, sed non in eo, sicut olim bonae mulieres vel apostoli, querebatis sepulcrum. Noveratis mortuum illum, qui olim in eo quieverat, in caelis residere, noveratis eum jam non de illo sepulcro, sed de sede maiestatis divinae angelis et hominibus imperare. Noveratis non jam mortuum, sed viventem, non jam Iudaeis vel Romanis subiectum, sed sibi omnia deitatis potentia subicientem. Noveratis non jam sepulcro vel inferno teneri, sed de locis caelestibus toti terrae, ipsique inferno dominari. Quoniam vos non latere poterat in nomine Jesu omne genu flecti, caelestium, terrestrium et infernorum, omnemque linguam debere confiteri quia

Dominus Jesus Christus in gloria est, Dei Patris (Philipp. II), nec esse aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat eos salvos fieri (Act. IV). Ista omnia scientes ad sepulcrum Dei et Domini nostri et Creatoris et Redemptoris vestri, non ut hostes, sed ut creatura, ut servi, ut redempti venistis, piis gladiis ab impiorum sordibus cœlestis munditiæ locum et habitaculum expurgastis, et ne ultra nequam servi dilectis filiis veniendi ad Patris tumulum aditum possent intercludere providistis. Sic faciendo, sit sepulcro Salvatoris nostri, o salvatæ gentes, animas vestras, animas efferendo, vestra corpora immolando, nullatenus quidem aliquid dignum pro tantis ab eo vobis impensis beneficiis retribuistis, sed tamen, si facultas data esset, vos velle retribuere designastis, impletam in vobis istis operibus solemne prophetæ Isaïæ prophetiam monstrastis, qua ante multa sæcula de vobis sollicitus Deus, et salutis vestræ, quam ipsi apud se ab æterno absconderat præsciens, per jam dictum prophetam ait : *Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, in Lydiam tendentes sagittas, Italiam et Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam, et annuntiabunt gloriam meam gentibus, et adducent omnes fratres meos de cunctis gentibus donum Domino, in equis et in quadrigis, et in lecticis, et in mulis, et in carrucis, ad montem sanctum Jerusalem, dicit Dominus (Isa. LXVI).* Quod licet in fide Christiana a vobis et patribus vestris per apostolicum ministerium susceptum impletum sit, tamen multo magis impletum est, quando amore Christi Domini et Dei vestri gloriosum ejus sepulcrum per vos a perfidorum dominio liberatum est, in quo vestræ devotionis fructuoso affectu, quia sepulcrum Domini vitæ vestræ præposuistis, quia pro eo infortuniis universis vos exposuistis, quia nulla pro eo pericula expavistis, quia pro eo horrenda supplicia, ipsamque mortem constantissime contempsistis, quia omnem vestram mundique gloriam ejus gloriæ subjecistis. In his sane omnibus, secundum præmissæ prophetiæ tenorem, quæ dixerat : *Erit sepulcrum ejus, id est Christi, gloriosum (Isa. XI)*, gloriosum illud esse super omnia terrene habitationis loca declarastis.

Sed quid ego quasi solam hominis gloriam ad glorificandum sepulcri Domini locum propono, cum sicut Salvator de seipso dicit : *Ego habeo testimonium majus Joanne, nos de gloria sepulcri Domini habere possumus testimonium majus omni homine?* Majus plane omni homine testimonium est, quod

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(250) Insigne hic designat miraculum, quod olim singulis annis contingebat in sepulcro Domini, ubi in vigilia Paschatis ignis divinus de cœlo descendens omnibus videntibus ecclesiæ lampades accendebat : cujus quidem miraculi testes sunt Bernardus monachus, qui anno 870 Hierosolimam profectus, illud a se visum refert in suo itinerali, vetus Pontificale Ecclesiæ Pictaviensis ante annos 800 manu

non de terris, sed de cœlis est. Majus omni homine testimonium est, quod non ab homine, sed a solo Deo est. Majus omni homine testimonium est, quod non de imis locis natum est, sed de supernis locis exortum est. Accedite huc, cum quibus mihi sermo est, omnes populi terrarum, et ad gloriam sepulcri Domini, singulare et a prima sæculi origine inauditum et invisum videte, et obstupescite fieri miraculum in orbe terrarum. Audistis miracula prophetarum, audistis miracula apostolorum, audistis ipsius Salvatoris adhuc inter homines viventis miracula, audistis innumerabilem ejus discipulorum infinita et miranda opera, quibus et Dei cognitio mortalibus se efficacius infundit, et bonorum hominum merita divina bonitas aliquando patefecit. Sed jam non dicam audite, sed dicam attendite, videte, accedite, et considerate, qui signum hoc admirabile ad gloriam sepulcri sui in tempore isto non auribus vestris obtulit, sed oculis vestris ingessit ; ingessit, imo ingerit oculis vestris ignem (250) cœlestem, eoque sepulcrum suum non semel, sed annuatim honorat. Innuit, imo aperte clamat quanto illud homines honore colere debeant, cum tam præclara et cœlos præbere obsequia videant. Mittitur a Patre lumen de cœlis lumen ad terras, et a sepulcro Domini corporales tenebras fugans, lumen quod illuminat omnem hominem ibi quondam latuisse, inde quondam surrexisse clarius omni luce demonstrat, fortius omni argumento confirmat, fugat de tenebris hominum, quos tamen ductrix omnium ad vitam gratia irradiat, omnes dubietatis tenebras, nec fidem quæ in Christo est vel in modico vacillare permittit, dum tantæ novitatis signum non nisi a Deo posse fieri cernitur, nec nisi veritati veritas, quæ Deus est, testimonium posse ferre cognoscitur. Supplet plenissime nobile miraculum antiquorum miraculorum locum, nec istud attente considerans, ea post istud sibi necessaria ad roborandam fidei gratiam judicabit. Quid enim si tu qui ad roborandam fidem tua signa requiris a prophetis Christum prædicantibus, ab apostolis Christum prædicantibus, ab innumeris quoque aliis ejus discipulis cæcos illuminari, surdis auditum restitui, mutos loqui, leprosos curari, dæmones expelli, morbos omnes auferri, mortuos suscitari, montes transferri, atque alia diversi generis omnem numerum excedentia signa fieri non vidisti? Nunquid non alienis, sed tuis oculis signum hoc admirabile, et pene omnibus præferendum ab eodem signorum auctore, ad ejus sepulcrum fieri non vidisti? Quod si forte quia non aderas non vidisti, nunquid ab innumeris qui vide-

exaratum; Rodolphus Glaber, l. IV. Hist., c. 6; Leo Ostiensis, Chronici Casinensis, lib. III, c. 3; Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi, auctor Historiæ belli sacri, tom. I; Musei Italici Mabillonii, n. 102; Guillelmus Malmesburiensis; lib. IV De regibus Anglorum; Chronicon Andrens. Spicil. tom. IX; et Chron. Fontanense, ibid., tom. X.

rant hominum millibus illud referentibus non audisti? nam licet adeo frequenter nostris his diebus miracula jam dicta non fiant, quia nec jam mundo scientia Domini repleto sicut primis temporibus necessaria sunt, nec illi qui fidem, quam patres eorum tenere, abjecerunt, etiam digni sunt; licet, inquam, non adeo ut prius tam frequentia miracula fiant, datum est tamen hoc nostris sæculis miraculum, quod, sicut dictum est, plene supplere valeat illorum omnium locum miraculorum.

Nonne enim ut de digniori inter miracula miraculo loquamur, aut majus aut saltem æquum est ignem de cælo deponere et animam ab inferis revocare? nonne æque mortalibus et impossibile et stupendum videtur et spiritum de imis redire, et ignem de supernis venire? nonne æqualiter pugillo divinæ potentie concluduntur et spiritus mortuorum et ipsa corporalis et ignea vis cælorum? non est hoc miraculum sicut portenta magorum, inane aut phantasticum, sed verum, corporale, ac solidum quia ignis corporeus ad gloriam sepulcri Domini de cælis a Deo missus corporalibus papyri vel stupæ speciebus adiungitur, et corpore olei cæraque depascitur. Apparet visibili hominum splendore, indicat tactibus hominum calore ignem se esse corporeum, implens imposita sibi annuæ servitutis officia, ad honorem corporis Domini olim in illo corporali sepulcro conditi, corporali et publico officio deservit. Quid igitur queris videre mortuum de terra surgentem, cum videas e terris ignem e cælo fulgentem? de cælo plane tibi datum est hoc signum, sicut Judeis datum fuerat de terra signum: illis sicut infidelibus et terrenis datum est signum de terra, tibi sicut fideli et cælesti datum est signum de cælo. Illis datum est signum de terra Christus in corde terræ, id est in hoc sæculo sepultus, ut morte ejus quam ipsi intulerant aut aversi damnarentur, aut conversi salvarentur; tibi datum est signum de cælo, primo Christus resurgens et in cælos ascendens, deinde ignis ab ipso de cælo missus, ut lumine cælesti magis spiritualiter accendaris, et sic illuminatus agnitione divina, accensus claritate superna suo tempore ad cælestia proveharis. Est ergo, ut dictum est, de cælo ignis cælestis, quo homines illustrati et accensi ad amanda cælestia animentur et a Jesu Christo Domino suo huius tanti miraculi auctore, ad ea ante sepulcrum animabus, post sepulcrum corporibus sublevantur.

Advertendum est et hoc ad augmentum miraculi, quod non Nazareth, ubi Christus conceptus, non Bethlehem ubi natus, non Capharnaum, ubi nutritus, non alia Judææ vel Galilææ loca, in quibus infans, puer, adolescens, juvenis educatus, demoratus, conversatus est, lumen illud celeste illuminat, sed solum sepulcrum Domini et venerabiliter infulgendo honorat. Addendum est et hoc ad insignis signi altitudinem commendandam, quod non die

A Conceptionis Domini, non die Natalis Domini, non die Apparitionis Domini, non die Representationis Domini, sed die Passionis uno die sepultura Domini ignis iste cælestis in terris apparet, nec de tribus diebus ac noctibus quibus Salvator jacuit in sepulcro, aliam quam Sabbati, id est requiei, diem ad demonstrandum eligere solet, et cum annuo recurso passionis vel sepultura Domini memoria non designata, una eademque die, sed secundum Patrum regulas maturius vel serius celebratur, non fallitur mutati miraculi certitudo, sed cælestis benignitas devotionem prosequens Ecclesiæ suæ die quo Christus in sepulcro carne quiescens recolitur et adoratur, cæli sublimia humilitati terrenæ adjungit, et tam nobili et jucundo miraculo Christianorum suorum solemnia condecorat. Magnum quidem et admirandum fuisset, si tantum semel patrum vel nostris temporibus signum hoc mortalibus apparuisset, sed nunc longe majus et mirabilius esse quis non videat, cum ante multorum annorum spatia nullum neque patrum neque nostris diebus ab hoc miraculo annum, fidei et saluti hominum consulens superna pietas excipiat, continuata est jam isto miraculo tanta series sæculorum, ut nullus nec in decrepitis senibus reperiatur, qui ab aliquo præcedentium hujus tanti signi exordium se audisse aliquando fateatur. Ita omnipotens dispensator, qui unicuique tempora providet et dispensat, rarecentibus prioribus miraculis, istud eis jam ex longo tempore succedere voluit, tantumque esse decrevit, ut et vicem præcedentium signorum compleret, et se mundo et Christianæ fidei non solum per gratiam, sed nec etiam per miranda opera, ubi necessaria sunt, posse deesse monstraret. Quare hoc? quare, inquam, loca vel dies conceptionis, nativitatis, apparitionis, representationis, ipsius quoque resurrectionis vel ascensionis, loco vel diei sepultura cælesti judicio, cælestibus dignitatibus indicantibus superponuntur. Patet, patet ratio, totis ulnis affectuum amplectenda. Conceptione enim Christi vel nativitate vel apparitione vel representatione et similibus opus nostræ salutis inceptum est, sed sola morte ejus perfectum est, unde et in cruce, in qua mortem passus est, ut hoc ita esse D ostenderetur, ab eo dictum est, *Consummatum est* (Joan. xix). More ergo omnium utilium operum dignior est etiam huius operis divini perfectio quam inceptio, consummatio quam inchoatio, finis quam principium. Nihil enim nobis Christum nasci, nihil circumcidi, nihil baptizari vel baptizare, nihil prædicare, nihil divina et miranda opera facere profuisset, nisi mors ejus pro vita mortuorum justitiæ Dei oblata fuisset; sed postquam morte corporis justitiæ Dei satisfactum est, succedente ejus misericordia, mortuus homo vitæ redditus est. Fuit ergo perfectio omnium ejus operum mors suscepta pro vita omnium hominum. Unde quia ipse hæc gratia pro mortuis mortuus locum hunc sepulcri, in quo quiescere elegit, omnibus illud sacris locis

hac electione præfecit; nam sicut mors ejus præferitur omnibus operibus ejus, ita locus mortis ejus merito præferitur locis omnibus mirabilium operum ejus. Quod vero diem resurrectionis, quod diem etiam et locum ascensionis diei vel loco Dominicæ sepulturæ vel mortis supposui, non dignitatis prælatione, sed velut causæ et effectus distinctione monstravit. Sicut enim hominis peccatum mortis causa fuit, ita resurrectionis et ascensionis causa eadem Christi mors exstitit. Nam neque Christus moreretur, nisi peccatum pro quo mortuus est præcessisset, nec a mortuis resurgeret, nisi mortuus ante fuisset. Et sicut effectus causæ quæ peccatum dicitur, mors Christi fuit, ita effectus causæ, quæ mors Christi vocatur, resurrectio et ascensio exstitit. Quia enim præcessit peccatum, resurrectio et ascensio consecuta est. Non ergo, ut dixi, quantum ad dignitatem, mortem Domini resurrectioni vel ascensioni præfero, sed unde illa originem trahant ostendo. Mors enim Christi resurrectionis et ascensionis causa est, resurrectio vel ascensio ipsius causæ effectus est. Mors Christi prælii victoria est, resurrectio et ascensio triumphus victoriæ est. Mors Christi pretium est, resurrectio et ascensio præmium est. Sicut igitur in humanis commerciis non potest sequi præmium emptionis, nisi præcedat pretium venditionis, nec potest sequi præmium remunerandi, nisi præcedat pretium obsequendi: sic in hoc divino commercio non posset sequi præmium resurrectionis, nisi præcessisset pretium redemptionis; quia ergo per redemptionem ipse est ad retributionem; idcirco dies redemptionis præferitur diei resurrectionis; et hoc eodem merito idem dies et locus redemptionis diei et loco præponitur ascensionis. Claret ergo hac ratione non incongrue hoc in loco pretium præmio anteponi, quia, ut dictum est, non esset iter ad præmium, nisi præcederet pretium. Ea causa dies resurrectionis cum die et loco ascensionis diei et loco sepulturæ Domini postponitur. Et licet infirmitatis sit mori, virtutis resurgere, ignominie descendere, gloriæ ascendere, tamen quia per infirmitatem ad virtutem, per ignominiam ad gloriam pervenitur, infirmitas virtuti, ignominia hoc loco gloriæ antefertur.

De his ne quilibet mortalium dubitaret, ne ficta magis quam vera putaret, tu Pater omnipotens, humanæ mentis obscuris involueris occurristi, et lumine cælesti ad sepulcrum Filii tui dimisso, omnes hujus obscuritatis tenebras effugasti. Fugasti certe humanas tenebras luce superna, et sepulcrum illud ubi lumen de tuo lumine natum, et per susceptæ carnis mortem, quasi obscuratum delituit, terrenis omnibus locis esse præferendum monstrasti, commendasti in gloria sepulcri ejus magnifice completendam esse humilitatem sublimem ejus, quia humilitas humilior esse non potuit, quam quando se idem Filius tuus de altissima sede majestatis tuæ non solum usque ad terram vivus, sed etiam usque ad sepulcrum mortuus inclinavit. Neque enim adeo

A commendanda erat a te naturalis majestas, quantum assumpta mortalitas; non adeo innata potestas quantum mutuata debilitas; non adeo propria celsitudo, quantum aliena, sed in te suscepta abjectio. Idcirco magis sepulcrum ejus quam alia loca humanitatis ejus, tu qui facis ministros tuos ignem urentem, igne misso de cælis, honoras, ut quæ ob tantæ humilitatis abjectionem humiliora videri poterant, tam sublimibus miraculis gloriosiora esse clarescant, gratam tibi in hoc et Christi tui humilitatem et Christianorum tuorum esse indicas devotionem, dum signo illo quo antiquorum sanctorum affectus tibi placere monstrabas, eodem etiam obsequia tibi complacere demonstras.

B Discrevistis olim inter munera Abel et Cain signo isto, hoc est igne cælesti, et quid tibi in uno acceptum, quid in altero esset ingratum, per Scripturam tuam nos docuisti dicentem: *Inflammarit Dominus super munera Abel, super munera vero Cain non inflammarit.* Dedisti idem signum per magnum prophetam Eliam a te aversis Judæis, et quantum inter cultum Creatoris et creaturæ distaret eodem ignis signo monstrasti, dicente prædicto servo tuo Elia ad populum: *Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal, sequimini illum (III Reg. xviii).* Et rursum de sacerdotibus idolorum: *Dentur vobis duo boves, et illi eligant bovem unum, et in frustra cadentes ponant super ligna, ignem autem non supponant; et ego faciam bovem alterum, et imponam super ligna, ignemque non supponam. Invocate nomina deorum vestrorum, et ego invocabo nomen Domini, et Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus (ibid.).* Clamavit ergo servus tuus Elias, et quod solus universorum sis Deus, misso de cælis igne, holocaustum ejus absumente, docuisti. Sic plane, o Domine, si Creator omnipotens, sic inter nos et inter Judæos vel ethnicos hoc tempore facis, sic eorum vota, preces et munera abjicis, sic tibi odiosum esse ostendis. Sic eis reprobatis, nostra approbas, sic tuorum sacrificia Christianorum preces et vota tibi placere pronuntias, dum ad Filii tui sepulcrum, quod soli isti honorant, ut reveletur eundem ignem de supernis dirigis, dum eorum corda in amorem tuum eodem igne accendis, dum eos ejus splendore hic et in æternum illustras. Et quia perfidi hostes Christi tui magis ejus mortem, quam aliqua ejus humilitatis opera contemnunt, tu tanti luminis miraculo locum mortis ejus decorando, quantis stultitiæ tenebris teneantur ostendis. Contemnunt ipsi præcipue mortuum, honoras tu præcipue mortui sepulcrum, et quod ipsi putant ignominiosius, tu signo tam mirabili esse indicas gloriosius. Reprobas Judæos sicut invidum Cain, reprobas gentiles sicut cultores Baal, et super sacrificia eorum inflammas; eligis Christiani populi hostias sicut munera Abel, approbas ejus sacrificium sicut holocaustum Eliæ, dum sepulcrum in quo Filius tuus pro nobis factus hostia requievit, igne de supernis transmissio irradias. Latebat olim

in parva Bethlechem, parvulo loco, parvulus juxta A carnem, idem Filius tuus, ex hominibus ignorantibus cum mirabiliter stella indice prodidisti, at nunc mirabilis locum sepulcri ejus cœlesti luce illustras, et eum non ut hominem mortuum in sepulcro latere, sed ut Dominum de cœlestibus locis vivis ac mortuis imperare designas. Currunt eo miraculo, sed maxime tua gratia tractæ ad sepulcrum tuum, Jesu Christe, filii Altissimi, gentes universæ, et non solum te Deum et Dominum suum, sed et mediatorem, redemptorem et salvatorem fatentur. Offerunt seipsos tibi, qui teipsum pro eis hostiam obtulisti, nec ut te in tuo sepulcro adire possint, terræ marisque pericula ulla verentur. Sciunt quidem jam in illo te sepulcro non jacere ut mortuum, sed in cœlis regnare ut Deum vivum, sed tamen quem ad te affectum habeant, lapidem in quo jacuisti, imo per ipsum te in lapide venerantes ostendunt. Osculantur piis mentibus peccatores penitentes lapidem tuum, et quia sicut peccatrix, sed penitens illa Maria pedes tuos super angelorum verticem constitutos osculari non possunt, ostendunt ibi lacrymando vulnera sua, ne se super teas continere valeant super miseros semper misericordia stillantia viscera sua. Non ignorant te a tempore passionis, mortis et sepulture tue majore super eos quam ante pietate moveri, quia eos non facile mori permittis. Noverunt non posse te pati æquanimiter irritum fieri tanti pretii pretium, quod pro mortalium vita dedisti, nec ferre patienter, ut post mortem tuam hi pro quibus mortuus es moriantur; regno enim mortis quousque ad te protensum fuerat succedere vite regnum fecisti, et tam diram ac longissimam servitutem tanta ac perpetua libertatis gratia mutasti.

Ostendisti per ipsum diem in quo mortuus es, per ipsum locum in quo sepultus es, pro quibus et quare mori et sepeliri voluisti, et hoc melius rebus quam verbis ignorantes homines docuisti. Non sexta die creasti hominem, quia sexta hora illud quod deliquerat per lignum expiando ad paradysum revocasti hominem. Post meridiem ad auram in paradiso deambulans, peccatorem increpando dixisti: *Adam, ubi es?* (*Gen. iii.*) Post meridiem hora nona emittens spiritum peccatorem ad paradysum reduxisti, cui dixeras: *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. xxiii.*). Ad quem paradysum, ut omnibus post latro-nem per mortem et sepulturam tuam aditum patefactum monstrares, in paradiso, hoc est in horto pati, in paradiso crucifigi, in paradiso mori, in paradiso sepeliri, de paradiso etiam resurgere voluisti. Sic enim loquitur dilectus discipulus tuus, apostolus tuus, evangelista tuus. Sic certe de loco in quo captus pati cœpisti, ait: *Egressus est Jesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus* (*Joan. xviii.*). Sic Petrus alia etiam de loco mortis et sepulture tue testatur: *Erat, inquit, in loco ubi crucifixus est hortus, et in horto monumentum novum* (*Joan. xix.*). Ergo quid aliud, o Domine, o Patris æterni invicta Virtus, o summa Sapientia, non

tantum fortiter, sed pulchre suaviterque disponens omnia? (*Sap. viii*) quid, inquam, aliud, ut dictum est, in horto captus, in horto crucifixus, in horto mortuus, in horto sepultus, de horto resuscitatus, quam hominis per ista omnia ad hortum, id est ad paradysum reditum designasti? expiasti in horto quod commissum fuerat in horto, et ut culpam in horto perpetratam dilueres, pœnam culpam illam expungentem in horto subiisti: intulerat homini horti culpa æternam mortem, restituit homini horti pœna æternam vitam. Sic misericorditer et eleganter opus tuum, o Salvator, redintegrans, quod perierat restaurans, per mortem tuam hominis tui mortem destruxisti, per sepulcri tui quietem animabus tuorum quietem providisti, per resurrectionem carnis tue sepulcro carni humanæ resurrectionis gloriam præparasti. Adhibe igitur piæ aures ad sepulcrum tuum venientium precibus, inclina etiam eas remotorum te in sepulcro tuo venerantium affectibus, quia obesse non potest illa benignitas et communis pietas his quos et bona conjungit voluntas. Pacem enim quam per cœlestis exercitus sacram militiam bonæ voluntatis hominibus natus nuntiasti, de sepulcro resurgens et pax vobis dicens per teipsum eisdem hominibus bonæ voluntatis exhibuisti. Unde quia tu æternus es, pacem nominando, eam non transitoriam, sed æternam designasti, hanc a te et sepulcro tuo proximi ab eo etiam corpore remoti implorant. Suscipe ergo, tu qui in sepulcro mortuus jacuisti, qui de sepulcro a mortuis resurrexisti, preces et fletus et affectus tuorum, et a tuo nomine Christianos vocatos tue crucis character insignitos eo signo Israelitarum more ab Ægyptiis, hoc est ab omni infidelium numero distinctos baptismate tuo, et peccatis omnibus lotos, corpore et sanguine tuo ad vitam æternam refectos, spiritali affectu mortuos et sepultos. Hos, inquam, omnes, tu, qui resurgens a mortuis jam non moreris (*Rom. vi.*) tecum resuscita, vacua tuo sepulcro sepulera eorum, destrue morte tua mortem eorum, repara tua vita vitam eorum, para ascensu tuo ascensionem eorum, et, ut debito fine concludas omnia quæ pro eis fecisti, da eisdem regnum cœlorum, tu qui Rex es et Dominus regni cœlorum, præsta ne a diabolo, peccatis aut mundo impediti confundantur ab expectatione sua, sed per te, qui expectatio gentium dictus es (*Gen. xlix.*), beata eorum spes in adventu tuo commutetur gloria et felicitate æterna. Apparebit tunc longe amplior gloria sepulcri tui, quando hi qui te in humilitate sepultum devotis sunt obsequiis prosecuti, non solum in animabus, sed etiam in corporibus perpetuam de sepulcro resurrectionem, immortalitatis gloria fuerint sublimati. Nam qui in hac peregrinatione eis ad patriam tendentibus per susceptæ carnis humilitatem factus es via, apparebis eis per divinæ potentie maiestatem veritas et vita sempiterna, qui vivis et regnas Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

DE SANCTO MARCELLO PAPA ET MARTYRE.

Natalem, fratres, gloriosi martyris et summi pontificis Dei Marcelli hodie cum honore et gaudio celebrandum suscepistis. Et merito cum honore et gaudio, ut eum ad summum honorem et sempiternum gaudium hoc suo natali pervenisse significetis. Et unde hoc probamus? Unde, inquam, probamus? Unde ostendimus diem mortis natalem ejus esse, et eum hoc natali ad summum honorem et sempiternum gaudium pervenisse? Natalis, charissimi, sive generationis in Scripturis divinis ille dies dicitur, quo sicut de utero, sic de morte ad vitam pervenitur: unde Dominus in Evangelio spiritaliter docens omnem hominem ad vitam debere renasci, Nicodemo ait: *Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei* (Joan. iii). Rursum illam, quæ in consummatione sæculi futura est, etiam corporum resurrectionem generationem vocans ait discipulis: *In regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim* (Matth. xix). Sicut igitur per aquam et spiritum de peccati morte ad vitam justitiæ homines renovati renasci dicuntur, et sicut de sepulcris ad vitam immortalem resurgentia corpora regenerari perhibentur, sic sancti Dei de corpore mortis hujus gratia Dei liberati, et ad vitam quæ post mortem eis datur translati, merito nati referuntur. Hinc et dies ille quo de miseria ad beatitudinem, quo de tenebris ad lucem, quo de morte ad vitam transferuntur, non ut dies funeris cum mœstitia, sed ut dies natalis cum lætitia celebratur. Ista enim sanctorum nativitas longe verior, quam illa carnis est, in qua non de matrum uteris ad vitam miseram et cito finiendam exeunt, sed de mundi angustis tenebris ad liberam lucem et æternam vitam conscendunt, de qua Dominus: *Ego sum, inquit, resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet* (Joan. ii). Tali ergo modo felix beati Marcelli de terris ad cælos transitus ejus dies natalitius vocatur, qualiter verò hoc suo natali ad summum honorem et sempiternum gaudium pervenerit a Domino audiamus: Si quis, ait, mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus qui in cælis est (Joan. xii). Videndum est quomodo Christo beatus Marcellus ministraverit, et qualiter bene ministrans, a Patre honorificari meruerit. Ministravit ille Christo in omni cleri ministerio, ministravit in pontificatus officio, ministravit in multiplici martyrio, neque enim in pace oñ licuit ministrare, sed imposita est necessitas etiam militare. Nec tantum rei familiari providere ut sapiens et fidelis dispensator jussus est, sed ut probatus miles et peritus bellorum dux cœlestis militiæ in magnis præliorum periculis factus est. Probat hoc atrocior solito suo tempore emergens persecutorum immanitas. Probat largiter ubique profluens martyrum sanguis. Probat orbis totis adversus Christum viribus dimicans.

Multa quidem ante adversus Ecclesiam Dei Sa-

A tanas molitus fuerat, multas a Neronianis temporibus incipiens tempestates excitaverat; sed nihil se proficere cognoscens, hujus beati viri diebus totam vim furoris effudit, et de tumente utero omnem veneniferæ pestis plenitudinem evomens, regna universa contra eam movit, et Romanos principes qui fere omnibus dominabantur, ad eam si fieri posset eradicandam acrius instigavit. Nam ut multiplicia mortium genera seponantur, ut innumera occisorum illis persequentibus Christianorum agmina supprimantur, soli triginta dies, decem et septem millia in Christi confessione suo sanguine purpuratos cœlestium camporum floribus addiderunt.

Tunc et beatus Marcellinus summus apostolicæ sedis episcopus, et præcipuus ovium Christi pastor, eisdem ovibus sibi creditis per martyrii coronam adjunctus est. Hujus tempore beatus Marcellus, cujus passione hodiernus dies illustris est, presbyterii honore insignitus, et post ipsum atque cum ipso principalem Ecclesiæ Dei sollicitudinem gerens nihil remissum esse patiebatur; sed quanto majus videbat instare periculum, tanto ad omnia toleranda majorem parabat et animum.

Ducitur interea pontifex Marcellinus ad victimam, sequitur et presbyter Marcellus ad coronam, optat pati cum magistro discipulus, sed differtur ad pugnandum diutius. Non permittitur eum comitari ad requiem, quia ad majorem reservatur laborem. Pergit cum eo quasi pariter moriturus, sed Deo providente non moritur episcopo successurus. Præparat Ecclesiæ suæ Christus idoneum rectorem. Providet navi suæ multa vi fluctuum laboranti doctissimum gubernatorem. Conservat in acriori certamine fortissimum præliatorem. Abscondit in pharetra sagittam, qua postmodum durum transverberet hostem.

Adjurat ergo antequam pateretur beatus papa presbyterum, ne in aliquo consentiat impiis præceptis imperatorum. Forte martyr sanctus, spiritu admonente, didicerat eum pro se Christi Ecclesiæ præponendum, quem tam sollicitè in ipsa jam pene sui sanguinis effusione putavit admonendum. Prædixit in hoc verbo gravi verbere flagellandum Domini gregem, cujus tam intente ne deficiat hortatur pastorem. Sic et Christus, summus Pastor, passione imminente, de grege quem quasi relinquebat sollicitus, ait Petro: *Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxi). Ita beatus Marcellinus locum Petri habens, et eum beato Marcello relinquens, ne deficeret admonuit, et ad multa quæ sequebantur æquanimitè tolerando animavit. Nec putet quispiam tantum eum beato viro in multis jam probato timuisse, quantum alios quibus timendum erat, in ipso quasi eorum personam gerebat, talibus sermonibus instruxisse; etsi enim a Christi martyre forti viro non erat formidandum,

erant tamen infirmi quibus erat utique metnendum, de quibus paterna cura sollicitus successuro pastori eos commendabat attentius.

Consummatur igitur sanctus pontifex glorioso martyrio, et remanet Marcellus in majori quam fuerat ante periculo. Incumbit ei cogitare de grege quem cernit proprio viduatum pastore. Videte, fratres, quanti fuerit apud Deum martyr noster, cuius hodie festa solemnizatis. Videte, inquam, qui de eo iudicium cœleste decreverit, et sic videbitis quantus fuerit. De virtute militis consulite sententiam imperatoris. Consurgit vebemens contra Christi militiam persecutionis pressura. Conjurat mundus in arma; fremunt gentes, et populi meditantur inania; astant reges terræ et principes conveniunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus; exerunt gladios, prosternunt exercitum, interimunt ipsum ducem, reliquos fugantes ubi ubi dispergunt. At miles noster fugatos revocat, revocatos congregat, instaurat aciem, hortatur ad bellum, aggreditur hostes, pugnat acriter, victoriam obtinet, victor exsultat. Sic, sic beatus Marcellus in spiritali agens pralio, virtute animi in Christi militia insignis effulsit. Undique enim gladio sæviante, ubique persecutore instante. Diocletiano et Maximiano ferociter urgentibus, tot sanctorum millibus interemptis, ad hoc ille, ut diximus, singulariter ad tempus servatus est, ut Ecclesiam per multum temporis pastore desitutam atque trepidantem meritis defenderet, consilio muniret, labore sustentaret.

Attendite, fratres, et considerate quantus tribulationis ignis Ecclesiam Dei illo tempore exurendo probavit, quando per septem (251) annos et sex menses ac diebus viginti quinque; quod nunquam ante nec post contigisse legitur, nec Romana sedes episcopum, nec universalis Ecclesia apostolicum super cæteros potuerit habere pontificem persecutionis turbine prohibente, clero et populo qui supererat nec conveniendi possibilitas, nec eligendi potuit esse facultas. Toto hoc tempore beatus Marcellus ante pastorem curam pastorale gerens officium, vices summi pontificis indoctos instruendo, trepidos confortando, Christi sacramenta tribuendo, omnia in tanto mortis timore providendo indesinenter agebat. Mortuos pro confessione fidei, quorum pene quotidie acervi fiebant, sollicitè disquirens et colligens sepeliebat. Unde et beati Marcellini papæ ac sanctorum martyrum Claudii et Sirini corpora quæ per triginta sex dies jussu Diocletiani ad terrorem Christianorum in platea jacuerant, noctu veniens cum presbyteris et diaconibus, rapuit, et sepelivit in crypta clara via Salaria cum Dei laudibus.

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(251) Id desumpsit Petrus Venerabilis ex libro De Romanis pontificibus Damaso attributo, quod certe stare non potest: nam cum Marcellinus martyrio coronatus sit anno 304 circa extrema Diocletiani

A Assumitur deinde aliquantulum sedato persecutionis fervore in summum pontificem. Gratulatur Ecclesia magnum se nunc tandem habere pastorem, probatum etiam adversum cuncta certamina ac fortissimum propugnatores. Hæc duo in illo specialiter effulsisse ut scilicet et commissis sollicitè provideret, et hostibus fortiter resisteret, susceptum multo magis probavit officium. Nam quod sollicitus et pervigil in Ecclesiæ administratione sive ordinatione fuerit, declarant plurima ab eo, prout temporis ratio permittebat, salubriter disposita atque ordinata. Sic quippe de eo inter cætera in gestis scribitur: *Hic fecit cæmetrium via Salaria, et viginti quinque titulos in urbe Roma. Constituit et dioceses propter baptismum et penitentiam multorum, qui convertebantur ex paganis, et propter sepulcra martyrum. Hic ordinavit viginti quinque presbyteros in urbe Roma, et diaconos duos per mensem decembrium. Vere magnus dispositor, vere providus ordinator familiæ Christi, qui non cogitabat exertos super cervicem inimicorum gladios, nec periculum imminens attendebat, sed velut tranquilla pace perfruens universa procurando non cessabat, suamque mortem vice omnium impendebat.*

C Propterea rursus beatus martyr a tyranno comprehenditur, ecclesia in stabulum redigitur, animalia publica in ea congregantur, sub arcu custodia papa stabularius esse cogitur. Desudat per multum tempus in tam laborioso et tam injurioso officio, deservit cum multa patientia animalibus, nudus amictus cilicio. Non ille gladio peremptus, non igne consumptus, non aquis immersus, non præcipitio collisus est, nec compendio finitus laborem requie, dolores gaudiis commutaret. Sed tali est ministerio deputatus, cujus ignominia plusquam ignibus concremaretur, corpus nimia fatigatione attereretur; nec adhuc multo transacto tempore finiretur, horresceret aspectus sordes, odoratus non ferret fetores, carnem durus atque assiduus labor consumeret, fames hinc acriter instans urgeret, illinc nuditas miseria cumularet, et inter multimoda angustiarum genera nequaquam moriens, morte miserius semper deficeret. Ita martyr egregius non tam animalibus quam Christo ministrans, ad illum quem in initio sermonis diximus, ministrantium honorem pervenit, de quo ipse Dominus Christus ait: *Ubi sum ego, illic et minister meus erit* (Joan. xii). Ad tantum ergo honorem bene ministrando beatus vir proventus est, ut illuc conscenderet ubi Dei Filius est. Quale vero pro tot angustiiis gaudium obtinuerit, et ipse Dominus indicat loquens discipulis: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis: Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum; et gaudium vestrum nemo tollet a*

imperatoris tempora; Marcellus vero postquam quinque annis et aliquot mensibus sedisset, obierit anno saltem 310, sedes vacare non potuit per septem annos, sed aliquot tantum mensibus.

vobis (Joan. xvi). Habent vere nunc sancti tristitiam, non quia mala mundi inviti sustineant, sed quia illa sensus naturaliter molesta fugientes conturbant. Hanc conturbationem sive tristitiam in se ipse Dominus suscipere dignatus, sic in Evangelio ait: *Nunc anima mea turbata est* (Joan. xii), et iterum: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi). Hanc sancti viri ex carnalibus, ut dictum est sensibus contrahentes patiuntur, sicut in psalmo legitur: *Euntes ibant et flebant mittentes semina sua* (Psal. cxxv). Hanc apostolus Petrus passus est, cui dictum est: *Extendes manus tuas, et alius te cinget et ducet quo non vis* (Joan. xxi). Volebat sane Petrus pro Christo pati, qui, si nollet, nec pateretur. Pati, inquam, pro Christo volebat, sed voluntati spiritus carnis infirmitas resistebat, de quo Dominus: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma* (Matth. xxvi). Hujusmodi tristitiam beatus Marcellus, beati apostoli Petri successor, cum ipso ac cæteris Christi discipulis habuit propter quam gaudio succedente gaudere promeruit.

Videbo, inquit, vos, et gaudebit cor vestrum (Joan. xvi); videbo vos piis clementiæ meæ oculis, videbo vos, non ultra avertens faciem meam a vobis; videbo vos, ut domesticos recognoscendo; videbo vos, labores præteritos remunerando, et in sinu meo ut proprios filios confovendo. Gaudebit cor vestrum nihil in se retinens tristitiæ; gaudebit cor vestrum, non dimidium, sed totum; gaudebit cor, hoc est totus homo vester interior; gaudebit cor, quod solum gaudere potest; gaudebit cor vestrum omni exultum infelicitate, omni repletum beatitudine: *Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (ibid.), corde vestro mecum gaudente quod mecum contristatus fuerat, gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Nolite timere ne gaudium, quo vestrum cor replebitur, aliquando a vobis tollatur. Nolite timere ne magnum, quod dabo, gaudium possit quandoque de termino esse suspectum. Non hoc sic incipiet, ut aliquando terminetur; non sic inchoabitur, ut vel post multa sæcula finiatur. Non recedet cum tempore quod datur ab illo qui est sine tempore. Non potest finire gaudium, quod in se nec initium habet, nec terminum. Ipsum gaudium vestrum ego scio, qui in me id sum semper quod sum. Hoc gaudium postquam adepti fueritis, nemo tollet a vobis, quia me nullus poterit separare a vobis. Ad hoc gaudium post passionum tristitiam hodierna die Marcellus beatus perducitur, et in conspectu regis æterni miles bellicosus post multas victoriarum palmas præsentatur. Nam moritur in egregia confessione martyr et pontifex Dei, et transit de stabulo ad regnum Dei, imitatus in morte sua nativatem Filii Dei.

Merito, fratres, natalis beati Marcelli nativitati

A est proximus Christi, proximus est tempore, quia nec remotus est similitudine, locus enim illius nativitatis loco non est dissimilis istius passionis. In tali namque loco Marcellus mortuus est, in quali Christus natus est. Habuit ibi Christus tempore principium, ubi sumpsit Marcellus non finem vite initium. Inde et ibi ei fuit æternus natalis, ubi fuit Christo exortus temporalis; suscepit præsepe infantem nascentem, accipit stabulum martyrem patientem. Patitur summa majestas vile reclinatorium, tolerat summus pontifex sordidum habitaculum. Involvitur vilibus pannis divina infantia, legitur asperrimis ciliciis damnata innocentia. Fit natus Christus animalibus quæ forsitan aderant spectaculum, fit Marcellus animalibus serviens ludibrium. Nato in præsepi Deo puero angelicus chorus gloriam in excelsis canit, mortuus in stabulo martyr ad angelorum gloriam hodie pervenit. Pervenit ad gloriam conjunctus supernis civibus, sed relinquit et ipse post se tunc quoque ab angelis nuntiata pacem hominibus. In eo namque quasi defatigatus furor hostium conquievit, et fervor camini, Ecclesia jam purgata, refriguit. Fuit enim in apostolicis pontificibus solus qui in paganorum principum persecutionibus martyrii confessione meruit coronam extremus. Primus in illis martyrii certamen Petrus inivit, ultimus in eis illud fortiter dimicans Marcellus finivit, et hoc fine ad principium quod est sine fine pervenit Dominum nostrum Jesum Christum qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

IN VENERATIONE QUARUMLIBET RELIQUIARUM (252).

Solemni, fratres charissimi, et singulari hac die exsultate lætitia, quia singularis vobis per eam datur exsultandi materia. Est quidem sanctorum omnium memoria cunctorum fidelium veneratione communis; sed his quorum sacris pignoribus præsens Ecclesia ditatur, merito ab ea impenditur devotio specialis. Magnum, inquam, est et magnifice prædicandum supernæ munificentie donum, quo magni et præclari martyris corpore omni argento præclarior, omni auro fulgentius, omni margarita pretiosius voluit decorare hoc templum. Jure in hujus beati corporis exceptione olim præsentem Ecclesiam contigit gavisam fuisse, in cujus beatæ animæ susceptione certum est eam quæ sursum est Jerusalem exsultasse. Merito etiam hodie ei congratulamur in terris, cui omne supernum collegium sempiternæ collatur in cælis.

Fulget jam, secundum Salvatoris promissum, sicut sol in regno Patris sui (Matth. xiii), illius justus spiritus, cujus hæc corporalis fabrica beatos continet artus. Divisit velut æquis partibus divina dignatio martyrem suum, ut ejus sibi animam inter

ANDRÆE CHESNII NOTÆ.

(252) In apographo nobis a Cluniaco transmissio hic sermo notatur pronuntiatus in receptione reliquiarum S. Marcelli martyris.

beatorum spirituum agmina retineret, et sacri corporis venerandas reliquias fidelibus adhuc in carne viventibus mirabili largitate donaret. Sed dicet aliquis: Quid prodest exanimata corpora honorare? quid confert ossa sensu carentia hymnis et laudibus frequentare? absit, absit a cordibus fidelium, fratres, huiusmodi cogitatus, recedat a sanctis servorum Dei meditationibus, longe fiat ab animis Deo appropinquare querentibus! Fuere quondam impii qui ista meditati sunt et a Christi corpore, hoc est ejus Ecclesia, impietatis suae merito ut membra inutilia praecisi sunt. Unde ut noverit Spiritui sancto praesenti solemnitate unita congregatio vestra quam digne ac salubriter sanctorum corpora seu reliquiae a fidelibus honorentur, Scripturae sanctae auctoritas in medium adducatur.

Creator quippe spiritualium et corporalium rerum Deus, cum spiritus angelicos et hanc corpoream mundi molem omnipotenti dextera creavisset, ad ostendendam ineffabilis artificii sui gloriam, humanam creaturam condidit, et eam excellenti operatione ex spiritu rationali et carne compegit, in qua tanto mirabilior ejus demonstrata est sapientia, quanto potentius ex diversis substantiis una hominis est conjuncta persona, quam mirandae conjunctionis unitatem propria et unicuique naturae congruenti felicitate magnificans, et animae justitiam et corpori contulit incorruptionem. Quod ultimum ex primo pendere decrevit, ut libero vigente arbitrio, quandiu a spiritu servaretur justitia, nulla carnem premeret corruptela. At ubi justitiam ille desereret, statim ista corruptionis legibus subjaceret. Abiecit deinde infelix homo hanc quam dixi sibi impositam legem justitiae, et mox subiectus est durissimae quam nostis corruptionis miseriae, et qui a benigno Conditor factus fuerat ad sempiternam gloriam, ad debitam prolapsus est impietatis poenam.

Venit demum tempore ante saecula praedordinato, et humanae reparationi congruo Dei Filius, et nec desertus deserens, nec contemptus contemnens, bonitate qua creaverat hominem, recreavit, et animae justitiam, corpori incorruptionem restituit. Sed quia, ut prius instituerat, ordo hic erat, ut spiritus justitia praeret, et carnis per spiritum justificatae incorruptio succederet, statuit totius hominis justificationem in hac vita praecedere, et in futura carnis incorruptionem seu immortalitatem differre. Quod et ad fidei meritum conservandum fieri voluit, quod nullum tunc esset, si quod in futuro nobis Christus promisit, in praesenti conferret, nec jam speraremus in supernis promissionem regni coelorum, qui jam eam nobis collatam crederemus in partibus imis terrarum. In aeterna igitur quam per fidem expectamus vitam, quam promisit ille qui est fidelis in verbis suis spiritus iustorum, beate interim vivere novimus, et in eorum corporibus resurrectionem cum immortalitate et omni moda incorruptione futuram expectamus. Inde ea causa est,

A quod eorum corpora, qui in hac vita justitiam coluerunt, non ut exanimata abjicimus, non ut insensata contempnimus, non ut brutorum animalium cadavera conculcamus, sed ut templa Domini veneramus, ut palatia Divinitatis excolimus, ut margaritae aeterni regis coronae adaptandas recondimus, ut resurrectionis vasa beatis animabus iterum coniungenda devotione qua possumus conservamus, non quo ad ea reparanda nostro Deus indigeat adiutorio, sed quo solito benignitatis suae more salutis nostrae avidius nostro erga sanctos suos delectetur obsequio.

Duplex in tali exhibendo sanctis corporibus honore ratio est, quoniam et per justitiam olim Deo famulantia membra servorum Dei in hac vita famulatu digna esse judicantur, et ad aeternam beatitudinem resurrectura a fidelibus minime dubitantur. Ea spe etiam sancti antiqui corpora sua vel suorum minime contemnenda putarunt. Hac fiducia magni patriarchae Abraham, Isaac et Jacob spoluncam duplicem elegerunt. Hoc intuitu Joseph ossa ejus mandato ab Aegypto referentes in repromissionis terra posterius sepelierunt. Nam licet nihil obstitaret inter meritis impares sepeliri, placuit tamen a se junctis fide, a disgregatis moribus ipso quoque corpore separari, in qua discretionem corporum varia docebant esse intelligenda pro meritis discrimina animarum. Ostendit et ipse Deus magni apud se pretii esse servorum suorum corpora, quando Veteris Testamenti legislatorem Moysen nequaquam per hominum manus more consueto passus est in sepulcro reponi, sed per semetipsum eum dignatus est sepelire: *Mortuus est, ait Scriptura, Moyses servus Domini, et sepelivit eum Dominus (Dent. xxxiv)*. In quo facto licet, ut quidam sentiunt, idolatriae occasionem populo ad mala proclivi abstulerit, quod tamen in conspectu suo cadaver justi mortui minime viluisset monstravit.

Salvator etiam ipse, quem idcirco humanis obsequiis sepeliri oportebat, ut cum eum propriis oculis vere mortuum et sepultum homines cernerent, vere quoque a mortuis resuscitatum minime dubitarent, quid passioni proximis in Bethania dixerit, quid de reverentiae obsequio sanctis corporibus impendendo senserit, sui exemplo edocuit. Venit mulier nardo pretiosa, pedes super angelorum verticem constitutos perunxit, et sic demum ad sacrum caput se erigens, fracto alabastro quo continebatur, in Christi corpus totam summam charissimi liquoris effudit: quo effuso, odore unguenti domus impleta est, et proditoris adhuc occulta impietas palam ostensa est: *Ut quid, ait, perditio haec? (Marc. xiv.)* Et secundum Joannem: *Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis et datum est egenis? (Joan. xii.)* Ad quem Dominus: *Sine illam, ut in die sepulturae meae servet illud (ibid.)*. Et juxta Matthaeum sub plurali discipulorum numero: *Quid molesti estis huic mulieri? opus bonum operata est in me; nam semper pauperes habetis vobiscum, me autem non*

semper habebitis; mittens enim unguentum hoc in A corpus meum, ad sepeliendum me fecit (Matth. xxvi).

Ecce audistis, fratres, beatam mulierem sancta Domini devotione ungentem, avarum proditorem bono ejus operi detrahentem, benignum Salvatorem bonum opus magnifice prædicantem: *Bonum, inquit, opus operata est in me.* Quis ultra sentire audeat bonum opus non esse beatorum mortuorum corpora honorare, cum audiat Dominum non mortui, sed post paululum morituri corporis sui unctionis honorem magnificis laudibus commendare? *Ad sepeliendum, inquit, me fecit,* unguentum quod corpori meo infudit non viventi, sed jamjamque morituro, et sepeliendo impendit, exhibuit ante sepulcrum honorem sepulcræ, et quod tunc rebus perturbatis non poterit, moras pati nesciente pietate, prævenit. Timuit ne persecutores mei facultatem perungendi corporis adimant, et eadem invidia qua viventem occisuri sunt, mortuo quoque humanitatis et reverentiæ debitum tollant. Et idcirco quod sibi tempore illo non licere timuit, nunc laudanda per orbem devotione, ut potuit, fecit. Ideo sequitur: *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus (ibid.).* Mundus, ait, totus hoc bonum opus mulieris hujus audiens collaudabit, et quia hoc in mei memoriam et honorem fecit, perpetua et ipsa ad sui ædificationem tam beatum opus memoria retinebit. Hæc dicens Salvator insipientium ora obstruxit, cogitatus noxios longe etiam post futuros abstulit, reverentiam sacris corporibus exhibendam sui corporis exemplo monstravit, quando reverentes tam egregie collaudavit.

Quid mirum vero, si caro spiritui inhærens unam, ut supra dictum est, unitate sua hominis personam perficiens Creatori pariter deserviens, post abscessum etiam animæ honoranda dicitur, cum carnis ipsius tegumenta merito veneranda credantur? Sicut enim subjectum Deo, mediante spiritu, corpus ejusdem beatæ subjectionis causa non solum vivens, sed et mortuum veneramur, sic quælibet extrinsecus eidem corpori adherentia, et ipso actu velut a sancto sanctificata debito cum honore suscipimus. Consuevit et hoc agere pio affectu Ecclesia, et quæ aliquando sanctorum corporum reliquias habere non valet, devotionem suam de quantalacunque sacrarum vestium portione exercet. Consolatur tali remedio desiderium suum, ut quæ æternæ sanctorum societati toto animi fervore inhiat, esuriem interim suam eorum vestibus sive xenis pascat. Refertur hoc totum ad gloriam Dei, cujus iudicio in omnibus concordans Ecclesia ejus, multipliciter studet honorare in terris quos ineffabiliter ab illo credit glorificari in cælis. Et, ut totum quod dicitur cælestis oraculi robore confirmetur, audite, charissimi, etiam de his quæ nemini fallit sanctam Scripturam, consulti insuper virtutem divinam, agnoscetis absque dubio non solum mem-

bra, sed et membrorum esse tegmina veneranda sacrorum, ut sciatis quam pretiosa sint in conspectu Domini etiam post mortem justorum corpora, quando virtus divina ipsa eorum honoranda esse indicat indumenta. Testis est horum quæ dicuntur ipsius Domini vestis, cujus fimbriæ contactu a sanguinis fluxu mulier sanata est, et per quam divini corporis virtus occulta palam omnibus demonstrata est: de qua virtute ait ipse Dominus: *Ego sensi virtutem de me exisse (Luc. viii).* Veniat et apostolus Paulus ad hoc astruendum, a cujus corpore deferebantur super languidos sudaria vel semicinctia, et recedebant, ut Scriptura loquitur, ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur (Act. ix). Quod si et de veteri Scriptura aliquid assumamus, videbitis Eliseum pallium rapuisse Eliæ, quod ei, dum in sublime ferretur, ceciderat, secum ferentem, et Jordane eadem veste ter percussu dicentem: *Ubi est Deus Eliæ etiam nunc? (IV Reg. ii);* qua percussione Jordane diviso, et siccum iter prophetæ inter fluentia patuit, et sancti illius egregium meritum nobili per vestem ejus miraculo divina potentia declaravit. Sunt igitur vestes vel similia quæque sanctorum non propter se, sed propter sanctorum ipsorum honorem venerabiles, sicut et ipsi non ex se, sed ex ejus cui obsecuti sunt dono facti sunt in cælo pariter et in terra insignes.

Exinde namque, juxta Scripturam, in præsentibus justus vivens in spe, ad cælestia obtinenda se erigens, charitate quod credit ac sperat ex parte jam retinens, facit quod hic fieri potest, et quem nondum in seipso contemplari potest, eum in sanctis suis conspiciat, quosque nec viventes diu retinere prævaluit, eisdem mortuis per eorum quamlibet parvas reliquias vivorum reverentiam impendat. Vivorum, inquam, eis honorem impendat, quos apud Deum sempiternè vivere novit, sicut Salvator in Evangelio ait: *Deus non est mortuorum, sed vivorum, omnes enim vivunt ei (Luc. xx).* Vivunt quidem mali per propriam quam nunquam perdunt essentiam; sed singulariter Deo vivunt boni per beatam, qua in ipso nunquam carere poterunt vitam. Hanc quandiu in carne vivunt non consequuntur; reconduntur in sinu cælestium atriorum a Deo jam glorificati spiritus, quousque in communi carnis resurrectione, unusquisque propriam ad gloriam recipiat corpus. Quæ corporum gloria qualis aut quanta futura sit, ab ipso Domino audiamus. Nam, cum de justorum resurrectione tractaret, inter cætera ait: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cælo (Matth. xxii);* et item: *Æquales sunt angelis Dei (Luc. xx),* et filii Dei sunt, cum sint filii resurrectionis.

Eorum quorum corpora, fratres, veneramini, quorum cineribus exultat, quorum beatis ossibus aurea sepulcra paratis, filii sunt Dei, æquales sunt angelis, filii sunt resurrectionis. Inde eos ut filios Dei reverenter suscipitis, et angelis æquales

paribus laudibus extollitis, ut filios resurrectionis in carne propria resurrecturos speratis. Hac spe omni humana re certiores effecti, præsents martyris ossa non velut arentia contemnitis, sed quasi futura incorruptione jam florentia honoratis, ipsumque voce prophetae exsultantem auditis: *Et refloruit caro mea (Psal. xxvii)*, et eundem prophetam alio loco dicentem: *Renovabitur ut aquilæ juvenus tua (Psal. cii)*. Floridam ab ariditate carnem, juventutem a senio reparatam, etsi nondum in martyre vestro conspicitis, his tamen sacris auctoritatibus nullo modo futuram desperatis, unde vobis, ut dictum est, adhuc per fidem, nondum per speciem ambulantes, licet corporalibus vestris oculis vita sanctorum corporum minime pateat, eam tamen consonans utriusque Testamenti auctoritas luce clarius manifestat, quæ apud fideles mentes tantam vim obtinere consuevit, ut non indigeat carnis intuitu cernere, quod ipsam audiunt confirmare.

Habentes igitur, charissimi, auctorem veteris legis ac novæ gratiæ Jesum Christum prius per antiquos sanctos, et postmodum per ipsum resurrectionem carnis et totius humanæ substantiæ glorificationem servis suis promittentem, et eam in suo corpore præmonstrantem, hujus beati martyris corpus, licet et mortuum teneamus, tamen ut resurrecturum et immortalis gloria vestiendum honore debito percolamus. Credamus cum Deo vivere, cui vitam mortemque suam voluit inservire; vivere, inquam, Deo sanctorum corpora mortui quoque prophetae Elisei corpus indicat, quod cum exanimum fuerit consupulto cadaveri tactu vitali vitam quam amiserat reddidit. Vivere illa Deo innumera ubique locorum miracula probant, quæ illi frequentissima experti sunt, qui ad eorum veneranda sepulcra devotis mentibus accesserunt. Vivere illa Deo et Apostolus docet, qui fideles contristari de dormientibus prohibet, dormientes ille non mortuos vocat, quos velut a somno evigilatos confirmat dicens: *Hæc vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui relinquimur simul rapiemur cum illis obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv)*. Et alibi: *Corruptibile hoc induet incorruptionem; mortale hoc induet immortalitatem (I Cor. xv)*. Et Isaias: *Ossa vestra ut herba germinabunt (Isa. lxi)*. Quia ergo præsents martyris ossa ad vitam æternam resurgentis ut herba germinabunt, quia corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem, quia hoc justum corpus raptum obviam Christo semper cum ipso permanebit, quis non toto affectu in hac vita ducat honorandum quod in futura credit tanti honoris gloria sublimandum? Non enim Salvator verborum suorum oblitus: *Ubi sum ego, illic et minister meus erit (Joan. xii)*, non frustra et illud Patri dictum est: *Volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam (Joan. xvii)*. Ad eam quippe videndam, hominem, ut supradictum est, ab initio creavit, ad quam conspiciendam martyrem no-

strum per susceptæ carnis mediationem, atque per opera justitiæ reparavit, quod donec Christo ad judicandum veniente fiat, lætantes audite pretiosum corporis membrum, vocem quondam capitis sibi assumptem, et dicentem: *In pace in idipsum dormit martyr et requiescit (Psal. iv)*; in pace, quam jam spiritus obtinet et in carne sustinet; in idipsum, a quo nec mortuus separat Christum. Dormit expleto mortalitatis somno evigilaturus, requiescit ad requiem sempiternam de præsents laboribus transurus. Unde et sequitur: *Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me (ibid.)*, quoniam alieni non transibunt per Jerusalem amplius, nec intrabit in illam omne coinquinatum et faciens abominationem in spe resurrectionis, quam secundum Apostolum promisit non mendax Dominus, qui et in Evangelio ait: *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus. Et procedent, qui bona fecerint, in resurrectionem vitæ; qui mala fecerint, in resurrectionem judicii (Joan. v)*. In hac spe constitutus martyr singulariter, suo tempore in carne glorificandus, et de corpore suo hoc sentire docuit, et quid de ipsis corporibus vestris sperare debeatis ostendit; ad quam spem per fidei patientiam nutriendam, et apostolus Jacobus vos hortatur dicens: *Patientes estote usque ad adventum Domini (Jac. v)*. Et similitudine subjuncta, ait: *Ecce agricola exportat pretiosum fructum tempore, patienter serens donec accipiat temporaneum et ærotinum (ibid.)*. Qui exponens quod dixerat adjecit: *Patientes estote et vos, et confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquabit (ibid.)*.

Hunc adventum Domini et ipsi in corporibus vestris glorificandi securi expectabitis, si cordibus vestris in superni desiderii affectu confirmatis, sicut martyris corpus, sic exempla tenetis. Delectabitur tunc vestro obsequio, cum viderit non deviare vos ab itinere suo. Iter ejus Christus fuit, per quem constanter gradiens, ad ipsum pervenit; ad ipsum, inquam, humilitate ad ejus celsitudinem, laboribus ad requiem, ignominia ad gloriam, morte demigravit ad vitam. Ad hanc vitam et vos martyrem vestrum sequendo ad Christum pervenietis, quem et nunc magnum refugium et singulare præsidium apud ipsum habetis. Amplectitur plenus ea qua jam fruitur charitate Deo, amoris vestri obsequium, cui debita merces deesse non poterit, nisi forte (quod absit!) amor ipse defecerit. Recogitate erga sepulchri Domini corpus irrequietum sanctarum mulierum amorem, quia quæ mortuo instanter obsecræ sunt, resurgentes gloriam primo cernere meruerunt: non teruit eas Judaica feritas, non præsidis potestas, non custodum immanitas, sed per metuendum sævitiam persecutorum ad Domini intrepide pervenere sepulcrum, quibus et visio angelica ex resurrectionis Dominicæ ostensa est magnificentia, ut nihilominus perfectam se gaudeant recepisse beatitudinis mercedem, quæ perfectam toto cordis affectu exhibuerant servitutem. Hæc est enim perfecta sa-

ciorum remuneratio, quando mundis corde sancto-
rum angelorum societas redditur, et ipsius Domini
plena æternæ societatis præsentia exhibetur. Hanc,
vos charissimi, sanctorum mulierum exemplo pro-
mereri poteritis, si sanctis corporibus, quæ a Deo
vobis commissa sunt, devote servientes, felices ser-
vitutis vestræ perseverantiam ad debitum usque fi-

A nem perducere studueritis. Non erit inferior vestri
obsequii remuneratio, si in consimili servitute ob-
sequentium fuerit non impar devotio. Conferet beati
corporis beata servitus angelorum consortium, et
perducat obsequentes ad æternam visionem regis
cælorum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et
regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

RHYTHMI, PROSÆ, VERSUS ET HYMNI.

*Adversus calumniatores carminum sui Petri Picta-
viensis defensio, cujus argumentum est :*

Egregius pro vate suo dux ipse perorans.
His jaculis rabidam confodit invidiam.

Audio, livor edax, te sacrum rodere carmen,
Verbaque divino carpere scripta stylo.
Sed scelerata licet tibi sit nequæque voluntas,
Commoda cunctorum quam tua damna putas;
Vix tamen id de te quisquam mihi credere suadet,
Nec quemquam tantum credo putare nefas,
Ut vitreum rivum puro de fonte manantem
Tentaris cæno turbificare tuo.

Sed quid erit? cogor veraci credere famæ,
Certis indiciis quæ sua dicta probat.
Ha! scelus, et stygio mens submergenda profundo,
Quæ vomit ex antro dira venena suo.

Manes tartarei talem compescite linguam,
Quæ demens potuit verba nefanda loqui.
Oris de barathro tractam per frusta secate,
De qua mox faciat flamma vorax cinerem.

Infandæ vocis fauces arctate meatus,
Et tumeat guttur, ne sonet illicita.

Audiri timeas, o vox indigna, sonare,
Consulo, deficias, teque silendo premas.
Humanas strepitus ne talis polluat aures,
Communes usus spiritus ipse nega.

Sed nunquid fieri tanti quo criminis ultor,
Cum mage districto iudice res egeat?
Aut fragili calamo crimen tentabo piare,
Ungula quod ferri radere vix poterit?
Nec mihi communis nocet hæc injuria tantum,
Sed magis egregios respicit illa viros.

Vos, o præcipui cultores philosophiæ,
Quos eadem propriis educat in laribus,
Ejus vos, inquam, pasti, potique papilla,
Quos proprio studiis imbuit ore sacris;
Naso, Flacce, Maro, Stati, Lucane, Boeti,
Et quicumque tuum carmine comis opus.
Hujus livoris vos tangere mucro minatur,

Hic et de vestro cogitat exitio.

Vos etenim lædi, qui ledere non timet illum
Quem vobis socium Calliopea dedit.

Hunc inter reliquos aequali sorte locavit,
Impatiens ut sit cuilibet inferior.

Hic sacer ille chorus concessit sponte cathedram
Sublimem, medio dans residere loco.

Nec me mireris primis æquare sequentes,
Nil tempus meritis demere jure potest.

Nec senibus juvenes sibi displicet æquiparari :
Gloria namque patris filius est sapiens.

Hunc igitur juvenem senioribus æquiparamus,
Hunc quem musa facit patribus esse parem.

Nam nil splendoris, nil ponderis, aut rationis
Præfert plus isto lingua vetusta Patrum.

C Lux micat in verbis, gravis est sententia rebus,
Nec se dissociant aut decor, aut gravitas.

Laudibus extollit tollenda, premitque premenda,
Nec reticenda loquens, nec recitanda tacens.

Flet cum flere decet, gaudet cum prospera poscunt,
Reddens officio congrua quæque suo.

Scribere sic didicit, ut pingere cuncta putetur
Non ars ulla sibi, non color ullus abest.

Verba quidem resonant, sed res magis esse videntur.
Pulchra velut vivum fingit imago virum.

Auribus hæc oculi rapiunt, audita videntur
Nec nisi mirari quisque legendi potest.

Pennula multicolor varios miscendo colores
Æquor adumbratum mox rutilare facit,

D Omnia conveniunt assumptæ materiei,
Nec quisquam melius dicta loqui potuit,

Felix materies tanto sublimis honore,
Quam dignata fuit musa superna loqui.

Villis eras, tenuis, languens, et tota jacebas :
Sed quod laudis habes aurea lingua dedit.

Nec tibi cujusquam lyra se præponere tentet :
Nam nunquam cecinit dulcius ulla melos.

Et quia nil melius in carmine cernitur ullo,
Hoc qui non recipit, cuncta simul perimit.

Quod vobis tutum remanebit in orbe poete,
 Si tam munito pellitur ille loco?
 Nec volo blandiri, par est fortuna duorum,
 Sive probando bonum, vel reprobando malum.
 Si bene dixistis, pariter dixistis uterque;
 Si male, culpa simul stringit utrumque reum.
 An sentire licet tantos errasse poetas,
 Quos mundi venerans multus amor sequitur?
 Sed non sunt isti, non sunt errasse putandi,
 Quod quicumque putat, desipit ille nimis.
 At si fas non est tales errasse putare,
 His errare parem dicere quis poterit?
 Sed video virus, quod adhuc sub pectore servas,
 Quod tibi jamdudum livide corda premit.
 Unde cave dirum tacitus tolerare gravamen,
 Ne tua rumpatur peste tumente cutis.
 Dic, rogo, dic et qua premeris celer evome pestem,
 Sic secreta tui pectoris allevians.
 Dic, dic, quid retices? an forte pudore teneris,
 Et metuis rursus verba nefanda loqui?
 Juste si metuis, favet isti quisque timori:
 Sitne tamen verum, quaerit ab ore tuo.
 Mira refers, juvenis compegit carmina noster
 Plausibus immensis digna sui merito,
 Æmula nullius quæ possent esse nitoris,
 Turpis adulandi ni nota fuisse ea.
 Sed nihil in rerum ratione placet vitiosum,
 Hinc vitiosa mihi carmina nulla placent.
 Illas revoca sordes, quas sordibus evomui:
 Neve fluant, forti guttura claudere sera.
 Si secus, aut nimio cunctas fetore fugabis,
 Aut coges nares claudere quemque suas.
 Sed ne te verbis urgeri forte queraris,
 Accipe quod cupio dicere pace tua.
 Quid vitium dicas mihi clarius exprime, quaeso,
 Quo vitiosa tibi musa placere nequit.
 Si quia laudavit, o quot tenet iste reatus!
 Quot, quantosque viros ista catena ligat?
 Cum quibus hac merear felici sorte ligari,
 Qua mihi nulla dies gratior esse potest.
 Si memorem mundi sapientes, sive poetas,
 Qui plenos laudum composuere libros,
 Oppones forsitan reprobam mihi religionem,
 Qua sola docti desipere viri.
 Ast ergo perfidiam reprobo, qua displicuere;
 Nec minus idcirco quod sapere probo.
 Namque perita manus sic uvam carpere novit
 Ut pariter spinam caute cavere sciatur.
 Nunc tamen his tacitis, taceant ut murmura cuncta,
 Christicolæ tantum dinumerare placet.
 Quos magnos meritum, quos claros fama per orbem
 Fecit, et ad cælos vita beata tulit.
 Hic nihil invenies, furor imple, quod reprehendas,
 Nil quod mordaci rodere deute queas.
 Horum te virtus, aut gratis cedere cogit,
 Aut si nolueris, tunc mage victus eris.
 Nunc igitur geminæ veniant in fronte columnæ
 Fulta quibus, casum non timet aula Dei.
 Hi sunt Hieronymus, Augustinusque beati

A Quos pro lege sequi lex jubet Ecclesie.
 Ille suam Paulam quantis ad sidera tollat
 Laudibus, egregio claret in eloquio.
 Cujus virtutes sic effert lingua disertia,
 Ut nil de meritis verba perire sinant.
 Hinc non post dirum laudes cantare sepulcrum
 Sat fuit, et læto solvere vota pio.
 Incolumem missis recreavit sæpe libellis,
 Non dubitans ipsam prædere laude sibi.
 In sanctis studiis est matrem nata secuta,
 Consimiles animos a genitrice trahens.
 Ilanc quoque non tetra passus sub nube latere
 Curavit scriptis clarificare suis:
 Eustochium dico, quæ corporis inviolati
 Christo virgineum præbuit hospitium.
 B Jam juvat Ecclesiam Paulam recitare frequenter,
 Nec minus Eustochium lectio sæpe sonat.
 Harum se laudes jurat non posse tacere,
 Nec timet inde cani duplicuisse meo:
 Quæ quia viventi præconia scripsit utrique,
 Livor eum mecum judicat esse reum.
 Sed certe talis laus est mihi magna, reatus
 Hoc quia cum socio censor esse reus.
 Jam si laudatos placeat memorare viritum
 Non duo, sed populus confluit innumerus.
 Quos qui nosse cupit non ad mea carmina curat,
 Sed de fonte sacro larga fluentia bibat.
 Hæc studiosus amans, armaria consulat illa,
 Quæ gravidum libris constat habere sinum:
 C Hieronymoque dehinc per multa volumina lecto,
 Omnis lecta mihi pagina testis erit.
 Post hunc indomitus accedat belligerator,
 Cujus sola terit millia multa manus:
 Qui vinci nunquam, qui semper vincere suetus
 Tela repugnantes abdere cogit humo.
 Augustinus hic est, quem nobis Africa misit
 Tertia pars orbis, re major, hinc potior.
 Partibus ista minor spatii est terra dualus,
 Ast Augustino vincit utramque suo:
 Quo nihil uberius Libycis increvit aristas,
 Qua valeas animæ fruge fugare famem.
 Clarior inde polus gemino nos sole serenat
 Sed novus antiquo clarius iste micat.
 Sic etenim tetras de mentibus effugat umbras,
 D Hic modo corporeas irradiat tenebras.
 Ambrosio laudes dum viveret iste dicavit,
 Quas studuit populis edere voce, stylo.
 Hieronymo multis blanditur epistola verbis
 Ipsius, utque Patri scribit uterque sibi.
 Nil laudum titulis detraxit, nilque reliquit
 Quod foret egregio gloria, lausque viro.
 Quid modo, si pariles notet ejus penna jugales
 Paulinum sanctum, Therasiamque suam?
 Nonne tuum feriet saxosa turbine murum
 Æmule, quo tua mox mœnia cuncta ruent,
 De quibus ut tutus prospectas eminens hostem,
 Et rides bilaris quas jacit ille minas?
 Illos natale solum pro Christo deseruisse,
 Illos cælum terræ præposuisse probat.

Laudat eos, et opes, et fastum nobilitatis,
 Vinculaque conjugii post posuisse Deo.
 Narrat ab occiduo venientes cardine solis
 Hactenus ignotas arripuisse vias,
 Et sedes meruisse pias oriente propinquo,
 Proximus ut fieret transitus ad requiem,
 Auribus ipsorum laudes commisit eorum,
 Non sibi, non ipsis hinc aliquid metuens.
 Jam mea, si reliquos conetur penna notare,
 Quos nimium propriis extulit ille libris,
 Deficiet cum mente dies, cum tempore verba,
 Mole gravi pressum concidet ingenium.
 Jam nobis veniat cum primis annumerandus
 Alpibus Ambrosius celsior Italicis.
 Non magis Eridanus terras vicinus inundat,
 Quando tumens pluviis unda superba furit,
 Quam Patris Ambrosii cœlestibus imbribus auctum
 Eloquii flumen arida corda rigat.
 De quo condignam si quis vult scribere laudem
 Sumat opus multi jure laboris egens.
 At mihi sufficiet, laudandi fasce relicta,
 Totius mecum laudis habere virum.
 Quem patet Augustis laudes misisse duobus,
 Regales animos alliciendo Deo.
 Ut rigidas mentes melius mulcendo doceret,
 Dura levi Christi subdere colla jugo,
 Mentibus ingenuis fertur natura dedisse
 Ut cupidæ laudum, quas meruere semel,
 Addere laudatis semper laudanda labores,
 Quo sibi perpetuus concilietur honos.
 Noverat hæc Cicero, nobis quoque scripta reliquit,
 Cui multam debet lingua Latina fidem.
 Cujus pauperiem sic ditat divite lingua,
 Ut jam sit nullum ditius eloquium.
 Publica res, inquit, proprio stat principe stante,
 Cujus et in casu labitur ipsa simul.
 Convenit idcirco causas remove re ruinæ
 Ut stanti vires addere continuas.
 Ut stomacho mentis impensa laude reffecto
 Principis esuriam gloria submoveat.
 Sicque sit ut nullum timeat respública casum,
 Dum semper vires principis ipsa novat.
 Laudibus ergo piis reges, vir sanctus alebat,
 Posset ut ipsorum pellere laude famem,
 Quo saturi pastu, mentisque vigore resumpto
 Jus regerent magni fortius imperii.
 Nunc, Cypriane, sequi proprios dignare sequaces,
 Tempore seu meritis es quibus anterior.
 Horum cœlestes illustant lilia campos,
 Sed tua purpureis sunt sociata rosis.
 Jungeris his verbo, præcellis sanguine sacro,
 Quo melius solito Punica terra rubet.
 Quam tua multorum rubricavit lingua cruore,
 Quos monuit vitam perdere morte pia.
 Te duce bellatrix rursus Carthago superbit,
 Rursus et in Latium concutit arma solum.
 Nec velut Annibalis formidat tempore vinci,
 Sed secura manet principe fisa suo :
 Cum quo Romuleas sternens sine cæde catervas

A Caesa triumphavit, Romaque succubuit.
 Quæ multo melius moriendo subjugat hostes,
 Dum vivit moriens, et moritur perimens.
 Hunc tua, Corneli, præconia, papa beate,
 Non piguit scriptis nobilitare suis.
 Illic studuit multos scribingdo reddere claros,
 Quos fecit celebres gloria martyrii.
 Jam decus Arvernum, quam tot virtutibus ornas,
 Nobis Sidoni, sancte vocate, veni,
 Et referens laudes quas sanctis exhibuisti,
 More tibi solito perfida corda feri,
 Quæ nobis laudes audent grunnire negandas
 Quando virtutis exigit has meritum.
 Ergo Viennensem jam nunc modulare Mamertum,
 Quove docente pius servet ovile lupus.
 B Præsul Lugdunum patiens qui rexit aquosam,
 Quanti sit meriti te referente patet.
 Sed neque Faustus abest abbas, eremita, sacerdos,
 Quem tua nequaquam, lingua latere sinit.
 Nec te præteream primis æquande poetis
 Fortunate, tuum quod probat ingenium.
 Gallorum populis te tellus Italia misit,
 Ut veterum caneres gesta poeta novus.
 Post veteres etiam libuit cantare modernos,
 Quorum de meritis tu tibi testis eras.
 Gregorium laudas Arverno germine clarum,
 Cui dat Martini celsa cathedra locum.
 Nec non Panthonici mores et templa Leontis,
 Quæ duo construxit compta decore pari.
 Nec numerare vacat tot quot tua pagina præfert ;
 Nam tempus prohibet, materiesque premit.
 Hos tibi nosse sat est, qui carmen legeris istud,
 Quod laudare bonos optime cuique licet.
 Nam, si sunt digni, nec vivi laude carebunt,
 Ne dicam laudes nil nisi mortis opus.
 Unde nihil trepides vitam laudare bonorum :
 Qui bonus est, fiet laude tua melior,
 Illius te culpæ merces, non pœna sequetur,
 Ornabitque tuum digna corona caput.
 Nunc qui stelligero nutu dominaris Olympo,
 Et mundi moles quem venerando colit,
 O tu post Christum majorum maxime Petre,
 Te si dignaris nunc mea musa vocat.
 Te Pauli laudes viventis non tacuisse
 D Innumeri testes, et tua scripta probant.
 Ultimus adveniat, sed fortius omnibus hostem
 Paulus apostolicæ conterat imperio.
 Nullus eo melior, nec maximus ille Joannes,
 Quem gaudet meritis Petrus habere parem.
 Illic toti solus indicit prælia mundo,
 Et contra populos dimicat unus homo.
 Non metus hostilis, non vis, non vulnera mille,
 Nec cruor effusus hunc superare queunt.
 Sed victor proprio vincens cum principe mundum
 Invicti regis se docet esse ducem.
 Illic virtute meos hostes proturbat, et ipsos
 Ejus jacta manu spicula confodiunt.
 Nam quoties laudes ipsius epistola mittit,
 Ipsorum toties pectora dura ferit.

Romani, Galatæ, simul Ephesus atque Corinthus,
 Laudis apostolicæ promerere decus.
 Sed reliquos populos, quos laudibus extulit ille,
 Commemorare, nimis carmina longa velant,
 Quæ loquor intenta meus audiat æmulus aure,
 Nec me tot frustra fundere verba putet.
 Si quia laudavit, reus est meus iste poeta,
 Omnem qui laudat par quoque culpa ligat.
 Quod quia nemo potest ulla ratione negare,
 Præmissos sanctos hinc patet esse reos.
 Quod si tot sanctos involverit iste reatus,
 Nullum credo latet quanta vorago patet.
 Nam, si quis justos turbæ miscere reorum
 Tentarit, stet maximus ipse reus.
 Hoc vitare chaos si noster vis reprehensor,
 Quæ prohibere soles illa licere dabis.
 Nec jam censebis a laudibus esse silendum,
 Cum videas tantos non siluisse viros.
 Sed forsitan dices: Voluit laudando placere,
 Hinc saltem reus est, hinc reprobandus erit.
 O scelus, et vere nimium damnabile crimen!
 Cui precor ut libeat jungere me sceleris.
 Tali si tenere justo sub iudice culpa,
 Præmia, non pœnas cognita causa dabit.
 Nam quis me damnet majorum scita sequentem,
 Quæ si non sequer, carcere dignus eram?
 Paulus se dicit cunctis per cuncta placere,
 Utque placere queat, quemque studere monet.
 At nunc adverso contendere tramite cogor,
 Et reprobor si non devia quæque sequor.
 Sed mihi fas non est antiquo calle relicto
 Errorum seetas, et nova quæque sequi.
 Sunt igitur veteris Pauli mandata sequenda,
 Cumque novis pariter sunt reprobanda nova.
 Istis concessis, quæ non sunt jure neganda.
 Claruit esse bonum velle placere bonis.
 Restat adhuc aliquid quod possis dicere contra
 Livida segnities? exprime, si quid habes.
 Nil habeo, fateor, postquam duo solveris illa,
 Quæ certant animum sollicitando meum.
 Falsa tuum carmen multi cecinisse queruntur,
 Dum nimium laudes vult celebrare tuas:
 Ut non servatis modulis sit musica discors
 Dum studet excelsa tangere vere [voce] polos.
 Hinc, precor, ostende mihi carminis utilitatem,
 Qua sine nullius carmina sunt pretii.
 Nam quid pulchra valet foliis et floribus arbor,
 Ni mihi secundo stipite poma ferat?
 Audivi fortem moveant quæ flamina turrim,
 Et quantum robur concutiant video.
 O! o quam firmis hæret radicibus ilex!
 Et quam structa manet firmiter illa domus,
 Quam non evellit Boreas, non destruit Eurus!
 Hanc tamen una volans vertere musca potest.
 Ut dicis, dubitas mea carmina vera fuisse:
 Accipe, nec post hæc ulterius dubites.
 Multa tamen nostram versat dubitatio mentem,
 Quo tibi nunc pacto quod petis insinuem.
 Nam tantis tenebris, tanta es caligine pressus,

A Ut lateant aciem sidera clara tuam.
 Hæc ut nube queas omnino videre remota,
 Tolli velamen quod tegit illa sine.
 Mos mundanus habet cunctis ut litibus ille
 Sit finis, quem fors iudicii dederit,
 Hinc simul ad justum properemus utrumque tri-

[bunal,

Nam nullus juri subdere colla pudor.
 Tunc ibi non poterit cuiusquam causa perire,
 Sed sua cuique dabit judicialis apex.

Quod si iudicio compellar dicta probare,
 Testibus indubiis assolet ut fieri,

Mox me millenos videas producere testes,
 Hæc qui certatim vera fuisse probent.

Quod si nos acri melius certare duello
 B Iudicibus libeat, ratio sat resonat

Mox per plana ferum cernes ferverescere Martem
 Ipso sub pedibus jam trepidante solo.

Hinc aut terribiles surgent ad bella quirites,
 Aut duros campus proferet hic pugiles.

Utraque mox acies miscebit bellica tela,
 Unius ut jaculis hauriat una necem.

Ut noster sociam miles demittat Averno,
 Aut cedat pugilis reddita clava tui.

Ultimus iste solet causarum terminus esse,
 Et tuasie finem iurgia percipiant.

Eto quod quedam fuerint in carmine falsa:
 Non tamen hæc scribens carmina falsus erit.

Nam potuit falli quæ scripsit vera putando,

C Fallitur ut veri nescia mens hominum.

In laude Salvatoris rhythmus.

A Patre mittitur, in terris nascitur, Deus de Virgine.
 Humana patitur, docet et moritur libens pro homine.
 Per lignum vetitum sumpsit interitum nostra mor-

[talitas.

Ligni patibulo redditur sæculo amissa dignitas.

Fructus comeditur, quo vita perditur, de mortis

[arbore.

Sanguis effunditur, qui fide sumitur, de Christi

[corpore.

Draco perimitur, mundus redimitur, sanguinis

[pretio.

Huic mortem intulit, sed vitam contulit nobis hæc

[potio.

D Exsul a propria projectus patria, mundum incoluit:
 Qui tumens impia Deo superbia subesse noluit.

Cujus periculis clemens a sæculis Deus condoluit,
 Propter quem Filium mortis supplicium subire vo-

[luit.

At ille proprio missus a solio, mox carnem induit:
 In qua dum ceditur et crucifigitur, nil Deo minuit,

Nec diu distulit, sed statim contulit vitam de funere.
 Opus mirabile, cui nihil simile divino munere!

Adam ejicitur, latro reducitur, mira mutatio.

Tunc primum claruit quid mundo profuit auctoris

[passio.

Cruce deponitur, sepulcro conditur sumpta morta-

[litas.

Inferni torrida fortis et splendida subdit divinitas.
Æternas tenebras, et cæcas latebras fulgens irra-
[diat.

Sanctorum hominum cognoscens Dominum chorus
[tripudiat.

Remugit inferus, tremiscit cerberus auctor nequitiae,
Atris in sedibus fulgere stupidus solem justitiæ.
Dira repagula, vectes et pessula potenter conerit.
Ingenti gloria, summa victoria superbum proterit.
Tunc draco ferreum sensit aculeum, quem caro
[texerat.

Tunc primum doluit, tunc primum gemit, quia
[voraverat.

Nil Deo fortius, nil sapientius, nunc tandem didicit,
Dum vires viribus, et artes artibus devictas per-
[spicit.

Hic cito labitur, dum præceps graditur insana cæ-
[citas.

Sic cæcum currere, currentem ruere permisit deitas.
Quem lapsum ignea retrusit cavea quo se demer-
[serat,

Nec mora miseros solvit innumeros, quos ille co-
[perat.

Potenti dextera disruptit viscera vetusti carceris.
Multum timuerant, quæ massam ceperant humani
[generis.

Scrutatur omnia regis victoria mortis latibula,
Dissolvit fortia forti potentia reorum vincula.

Hæc Christus spolia victor post prælia vexit ab in-
[feris.

Hæc adgaudentibus supernis civibus invexit superis.
Peracto triduo vitam in mortuo reformans corpore
Surgit continuo, nullo jam denuo passurus tem-
[pore.

Jonam glutiverat, sed non consumperat marina
[bellua;

Quem ut trajiciens, ita rejiciens remansit vacua.
Sic Christus gentibus, emergens fluctibus, salutem
[prædicat.

Tunc mundus timuit, timens poenituit, et culpas
[abdicat.

Hinc formidantibus et desperantibus suis apparuit,
Atque visibilem et contrectabilem illis se præbuit.
Sed admirantibus et non credentibus illis præ gaudio,
Se vere vivere, se carnem gerere monstrat convivio,
Agnoscent protinus quod esset Dominus qui resur-
[rexerat:

Nec tardant credere quem cernunt vivere, sicut præ-
[diserat.

Postquam sat luminis Creator hominis terris infunde-
[rat,

Parat ascendere, secumque vehere quod inde sum-
[pserat.

Sed coram testibus ista fidelibus disponens agere,
Sumit familiam, ducit Bethaniam hæc illi pandere
Ut per discipulos virtus per populos tanti miraculi
Vere claresceret, et sibi subderet tumorem sæculi.
Ascendens igitur, in altum tollitur suis videntibus:
Nube suscipitur, nec ultra cernitur ab assistentibus

A Fertur ad æthera, transcendit sidera, nostrumque
[hominem
Super angelicum, et totum cœlicum provexit ordi-
[nem.

Tunc moles gravior est facta levior, cum caro terrea
Prius inferior, nunc est superior vi facta ignea.
Gaude, mortalitas, redit æternitas, qua reparaberi s.
Quidquid de funere soles metuere, jam ne timeri s.
Dat certitudinem vita per hominem et Deum reddita.
Quam in se pertulit, ac tibi contulit morte deposita.
O nova dignitas! dat locum deitas humano pulveri.
Nullum se præferet opus vel conferet huic tanto operi
Limus calcabilis, nunc adorabilis super cœlestia,
Summis virtutibus contremiscentibus gubernat om-
[nia.

B Quod in principio pravo consilio perverse voluit,
Nunc per justitiam, non per superbiam, Adam obti-
[nuit.

Dens, dum timuit, esse non potuit, quod concupierat.
Factus est humilis, fit Deo similis et cœlis imperat.
Hic umbris horrida, hic flammis torrida sedes quem
[habuit,

Per Dei Filium paternum solium tenere meruit.
Hortor ne lugeas, homo, sed gaudeas quem cœlis
[intulit,

Quem mirabilis, quemque sublimis in Deum ex-
[tulit.

Antiqui gemitus, cessate funditus, non est miseræ
Jam locus penitus; nam tempus cœlitus advenit gra-
[tiae.

C Et vos, o superi, jam vestri numeri damna ne plangite,
Sed novis sociis, expulsis impiis, gaudere discite.
Magnum miraculum, magnum spiraculum tunc vo-
[bis præbuit

Deus, cum tegmine carnis pro homine tectus appa-
[ruit

Hunc novum ordinem, prælatum hominem summis
[spiritibus
Digne miramini, nec dedignamini benignis menti-
[bus.

Huic tamen canitis, huic genu flectitis vos in cœ-
[lestibus,

Qui carnem luteam, ut vestem trabeam, fert de ter-
[restribus

D Hinc requirentibus, cur tinctis vestibus de Bosra
[venerit,

Sermo propheticus semper veridicus, narrat quid di-
[xerit,

Uva dum premitur, vinum objicitur, et præli pondere
Caro dum patitur, sanguis effunditur sub crucis
[onere.

Calcantis tingitur vestis dum tingitur vini rubedine.
Quo Deus tegitur corpus inficitur, effuso sanguine.
Hic rubor vestium signat supplicium quod sponte
[pertulit,

Quod tamen gloriam atque victoriam devincens
[retulit.

Quid ultra referam? Patris ad dexteram jam Chri-
[stus residet,

Unde cœligenis atque terrigenis ut Deus præsidet.
Quid de discipulis? Assistant oculis alta rimantibus
Et ad insolitum stupent intuitum, suspensis men-

Sublatum visibus, susceptum nubibus ducunt affe-

Spiritualibus, ipsis corporibus pene sequentibus.
Tunc viri splendidi, vesteque candidi missi ab

Hæc contemplantibus et admirantibus cœperunt
[dicere :

O quid suspicitis? iste quem cernitis cœlos trans-

Descendet iterum cunctorum operum causas dis-

Sicut ascensio fiet regressio, quando iudicium,
Commotis omnibus cœli virtutibus, erit mortalium.

Illum, cum veniet, nubes suscipiet, sicut suscepserat
Quando videntibus et obstupentibus vobis ascenderat.

Istud iudicium per Dei Filium, tunc adimplebitur
Cum a fidelibus et infidelibus iudex videbitur.

Hic primum humilis et contemptibilis vobis apparuit,
Cum sub velamine carnis de Virgine suscepto latuit.

Sed tunc quæ fuerit et quæ latuerit omnipotentia,
Monstrabant iudicis nutum ac vindicis cuncta tre-

Tunc terror pessimus et horror maximus orbem con-

Tunc quicquid firmius atque stabilius erit diffugiet.
Cœlum plicabitur, mare siccabitur, terra deficiet.

Jam nihil seminis, nihilque graminis ultra parturiet.
Ut unda labilis, nutat instabilis longæva firmitas.

Ut cera solvitur, igne dissolvitur terræ soliditas.
Tunc latex fontibus, cursus fluminibus prorsus ne-

Et via navibus, volatus avibus tunc prohibebitur.
Tunc decus nemorum, tunc fructus arborum, quæ-

Adustis floribus delectabilibus marcent arentia.
Non aqua piscibus, non aer avibus tunc famulabitur.

Sed nec mortalibus calcari pedibus tellus dignabi-

Fragrarent æthera, nigrescent sidera fugato lumine.
Tunc nox perpetua, nox, lucis vacua, dira caligine,

Ventis et turbine multo jam ordine mundum operiet.
Tunc hians puteus ille sulphureus os adaperiet,

Et de flammigero profundens utero flammaram ma-

Ima cum superis, summa cum inferis exuret spatia.
Illud incendium sicut diluvium replebit omnia.

Mundus dampnabitur, Noe salvabitur tota familia.
Tunc tuba cœlica, vox archangelica, superne reso-

Et cum clamoribus diris fragoribus horrendum per-

Clamabit populis qui sunt in tumultis : Omnes
[consurgite,

Junctis spiritibus suis corporibus vitam resumite.
Et Christi solo justus cum impio simul assistite,

A Et quicquid gesserat quisque dum vixerat, modo
[recipite.

Hoc ab altissimo die novissimo vox ut sonuerit,
Nullum comprimere quolibet aggere terra jam pote-

Quod ante latuit nunc tandem patuit, cum terræ vi-

Quæ diu texerant atque celaverant, reddunt cada-

Quod canis roserat, fera contriverat, vermis depa-

Ignis assumpserat, aqua diluerat, aer disperserat,
Ad statum pristinum redit per Dominum; qui sicut

Scivit per gratiam, sic per potentiam novit reficere,
B Quæris cum pereat, unde post redeat carnis sub-

Est tota ratio cœlestis jussio sive potentia.
Vide quid fuerit antequam fecerit cœlum et terra,

Unde substitit, unde processerit moles corporea,
Cum non existeret, unde quid faceret, creavit omnia,

Nulla consilium, nulla subsidium dante materia;
Qui sicut potuit, statim ut voluit hoc in principio,

Mox ut voluerit confestim poterit hoc in iudicio :
Tunc carnes ossibus et cutis carnibus superinduitur.

Tunc quantitibus et qualitatibus corpus induitur,
Et illa corpora per longa tempora quæ prius læ-

Dicto velocius, quo nil celerius, ut surgant imperat.
Momento temporis humani corporis fit resurrectio.

In ietu oculi novi miraculi fit exhibitio.
Tunc Deo proxime supernis animæ relictis sedibus

Ubi sublimius, ubi splendidius nitent sideribus,
Incorruptibile nec ultra fragili carnis huic vasculo,

Tunc Satan teritus emitit spiritus de cæcis caveis,
Quos prius ceperat, quos alligaverat catenis igneis,

Non infelicitium solvens supplicium, sed acta nequi-

Ut cum corporibus et cum spiritibus luant dupli-

Sic et æthereis, sic et tartareis exhaustis domibus,
Sola mirabitur quando replebitur tellus hominibus

Nam ex innumeris quos matrum uteris paulatim
[fuderat,

D Omnes insolito quoniam subito partu regenerat.
O quam terribilis et formidabilis hæc dies irruet!

Heu! heu! quam luridum! heu! heu! quam turbidum
[tunc vultum induet!

Hæc luctum regibus, hæc planetum gentibus dirum
[incutiet,

Cum præ doloribus mentis angoribus quisque defa-

Cœlis ardentibus, terris trementibus Iudex adveniet
Quem admirabilem atque terribilem orbis conspiciet

Tunc cruce prævia, mortis insignia de cœlis afferet.
Ea volentibus atque nolentibus terrenis inferet.

Videbit populus et omnis oculus hunc admirabitur :
Et qui crediderat, et qui deriserat hunc contempla-

bitur.

Judæe, respice, en Jesus, despice quem olim spre-
[veras.
En tibi cognitus, et quondam subditus homo, quem
[videras,
En cuncta temperat, en cœlis inperat quem blas-
[phemaveras.
Cunctorum pariter nunc sedet arbiter, quem cruci-
[fixeras.
Regem cœlestium atque terrestrium Jesum consi-
[dera.
Cujus imperium, cujus judicium tremiscunt athera,
Credis adhuc Deum, cum sis jam per eum traden-
[tus inferis :
A quo jam flammea clauderis cavea conjunctus mi-
[seris?
Christe Deus meus, ad te clamo reus, quem spero
[judicem :
Ut tunc clementiam, non iram sentiam malorum
[vindicem.
Tunc cum in solio tanto judicio parato sederis,
Oves ad dexteram, hædos ad alteram partem po-
[sueris :
Tunc ovi ultimæ, tu pastor optime, locum ne de-
[neges,
Neque a gregibus illis felicibus me, quæso, segreges.
Cluniacensium sis memor ovium in tanto turbine,
Et ad perpetua duc eas pascua, benigne Domine.
Tua vox ultima mergit in intima flammantis putei
Satan cum perditis, in pastum traditis ignis sul-
[plurci.
Post hæc a patrium regressus solium decorem in-
[dues,
Atque Christicolæ terrarum incolæ cœlis restitues.
Iloc quod promiseras, et diu texeras tunc revelabi-
[tur.
Quando sine fine summus ab homine Deus videbi-
[tur, Amen.

De Resurrectione Domini rhythmus.

Mortis portis fortis vim intulit,
Crucem ducem illius perculit
Lumen clarum tenebrarum sedibus resplenduit,
Dum salvare, recreare quod creavit voluit.
Hinc Creator, ne peccator moreretur, moritur,
Cujus morte nova sorte vita nobis oritur.
Inde Satan victus gemit, unde victor nos redemit.
Illud illi fit lethale, quod est homini vitale,
Qui dum captat, capitur; et dum mactat, moritur.
Capitis inferni carcere, solet qui nulli parcere.
Sic decenter, sic potenter rex devincens inferos
Linquens ima die prima rediit ad superos,
Resurrexit, et revexit secum Deus hominem,
Reparando quam creando dederat originem.
Per auctoris passionem ad amissam regionem
Primus redit nunc colonus, unde lætus fit hic sonus.

In honore Matris Domini prosa.

Voce jucunditatis alleluia, Veritas de terra
O ta est, cum Christus de carne natus est.
Nova sit in cœlis gloria, nova sint in terra gaudia.

A Auctor rerum creaturam miseratus perituram, af-
[fuit,
Atque dextram libertatis jam ab hoste captivam
[præbuit.
Cœlum terræ fundit rorem, terra gignit Salvato-
[rem.
Chorus cantat angelorum, cum sit infans rex eo-
[rum.
Venter ille virginalis, Dei cella specialis fecundatur
[spiritu.
Et ut virga parit florem, sic et virgo Redemptorem
[carnis tectum habitum.
Alitur matris intactæ puer Deus sacro lacte, res stu-
[penda sæculis.
Esca vivit aliena, per quem cuncta manent plena
[nullis par miraculis.
B Pastu carnis enutritur, vitam carni qui largitur.
Matris habet gremium quem et Patris solum
Virgo natum consolatur, et ut Deum veneratur
Nobiscum Emmanuel, salutare Israel,
Mens, et vox, et oculi, Christiani populi
Te, Mater, suscipiunt, per te natum sitiunt
Habere propitium, et tutum confugium.
Ergo, mundi Domina, pia flecte lumina, dissolvendo
[crimina.
Fugetur nequitia, redeat justitia, Jesu Christi gra-
[tia.

Item alia prosa.

Cœlum, gaude, terra, plaude, nemo mutus sit laude.
Ad antiquam originem redit homo per Virginem.
C Virgo Deum est enixa, unde vetus perit rixa :
Perit vetus discordia, succedit pax et gloria.
Tunc de cœno surgit reus, cum in feno jacet Deus.
Tunc vile celat stabulum cœlestis escae pabulum.
Nutrit Virgo Creatorem, ex se factum Redempto-
[rem.
Latet in pueritia divina sapientia.
Lac stillant matris ubera, lac fundunt nati viscera,
Dum gratiæ dulcedinem per assumptum dat homi-
[nem.
Ergo dulci melodia personemus, o Maria,
Religiosis vocibus et clamosis affectibus.
Salve, Virgo benedicta, quæ fugasti maledicta.
Salve, mater Altissimi, Agni sponsa mitissimi.
Tu serpentem evicisti, cujus caput contrivisti,
Cum Deus ex te genitus ejus fuit interitus.
Tu cœlorum imperatrix, tu terrarum reparatrix.
Ad quam suspirant homines, quam nequam tre-
[munt demones,
Tu fenestra, porta, vellus, aulæ, domus, templum,
[tellus,
Virginitatis liliū, et rosa per martyrium :
Hortus clausus, fons hortorum, sordes lavans pec-
[catorum,
Inquinatos purificans, et mortuos vivificans,
Dominatrix angelorum, spes post Deum sæculo-
[rum,
Regis reclinatorium, et Deitatis solium.
Stella fulgens orientis, umbras fugans occidentis,

Aurora solis prævia, et dies noctis nescia,
 Parens nostri tu Parentis, et genitrix nos gignentis.
 Piæ matris fiducia, natos Patri concilia.
 Ora, Mater, Deum natum, nostrum solvat ut reatum,
 Et post concessam veniam, det gratiam et gloriam.
 Amen.

In honore sanctæ Mariæ Magdalene hymnus.

Magdalene Mariæ meritis magna dies micat et cele-
 [bris.

Laudet in hac Mariæ Dominum angelicus chorus ac
 [hominum.

Carcere libera corporeo, splendido lumine sidero
 Deserit exsilii tenebras, atque domos adit æthereas.
 Christus eam sibi consociat, et Genitoris in arce

[locat,

Spem miseris tribuens veniæ dum miserans dat eam
 [Mariæ.

Namque pedes Domini lacrymis laverat hæc lacry-
 [mando nimis :

His sua crimina cuncta lavans, vanaque gaudia
 [flendo pians,

Tergere crinibus hos meruit, nec minus ungere di-
 [gna fuit.

Oscula dat Domini pedibus, atque sibi veniam Do-
 [minus.

Ergo Maria precare Deum nostra precata ferens ad
 [eum,

Pondere quo scelerum gravidos exonerans levet ad
 [superos,

Annuat et precibus populi, obsequii memor ipse C
 [tui :

Gaudia cum superis tribuens, dansque bonum sine
 [fine manens.

Gloria, pie Christe, tibi spirituique Deoque Patri,
 Qui super astra levans Mariam, cœligenis facis hanc
 [sociam.

De sancto Patre Benedicto hymnus.

Inter æternas superum coronas,
 Quas sacro partas retinent agone,
 Emicas celsis meritis coruscus,

O Benedicte.

Sancta te compsit puerum senectus,
 Nil sibi de te rapuit voluptas :
 Aruit mundi tibi flos ad alta

Mente levato.

Hinc fuga lapsus, patriam, parentes
 Deseris, fervens eremi colonus :
 Edomas carnem, subigisque Christo,
 Tortor acerbus.

Ne diu tutus latebras foveres,
 Signa te produnt operum piorum.
 Spargitur felix celeri per orbem
 Fama volatu.

Fracta restauras prece præpotenti,
 Frangis oblatum cruce mortis haustum :
 Currit ignarus monachus per undas,
 Patre iubente.

Verberas fratrem, fugit hostis atrox.

A Ad manus ferrum redit e profundo
 Præcipis rupi, vomit illa rivos
 Arva rigantes.

Ales agrestis sibi jussa complet,
 Lora constricti pie visa solvis :
 Conspicis mundum radio sub uno,
 Raptus ad astra.

Mortuum vitæ revocas precando,
 Corda multorum penetras propheta
 Cernis ad cœlos animas levare
 Clarificatus.

Laudet exsultans Deitas creatrix,
 Te chori nostri jubilus perennis :
 Quem poli jungas superis choreis,
 Quæsumus omnes. Amen.

B *De translatione simul et illatione ejusdem Patris
 alius hymnus.*

Claris conjubila, Gallia, cantibus.
 Læteris Benedicti Patris ossibus :
 Felix quæ gremio condita proprio
 Servas membra celebra.

Miris Italiæ fulserat actibus,
 Gallos irradiat corpore mortuus :
 Signis ad tumulum crebrius emicat,
 Illustrans patriam novam.

Hinc vatum veterum facta resuscitat.
 Morti quod libuit mortuus imperat.
 Extinctum propriis ossibus excitat.
 O quam mira potentia !

Navis per fluvium nat sine remige,
 Mirando glaciem desecat impetu,
 Sancti membra ferens obvia flumini,
 Undas retro reverberat.

Eductum fluvio sensit ut arida,
 Non curans gelidi frigora temporis,
 Vestit cuncta novis illico floribus
 Mutata facie soli.

Jam cœlo residens, o Pater optime,
 Divinis famulos imbue regulis :
 Angustum per iter scandere largiens,
 Dona regna perennia.

Cunctorum dominans omnipotentia,
 Quæ de sede poli conspicis omnia :
 Psallentum placide suscipe cantica,
 Votis, voce precantia. Amen.

D

De sancto Hugone, abbate Cluniacensi, rhythmus.

Hugo, pius Pater, clarus prosapia,
 Exstat præclarior virtutum gratia.
 Clausus adhuc latet matris in utero,
 Immolat hostiam sacer pro puero :

Index in calice magni miraculi
 Imago cernitur ipsius parvuli.
 Si quærat aliquis, quid inde sentiam,
 Præsignat hostia futura hostiam.

Hinc puer nascitur, et natus alitur,
 Etatis ordine vires assequitur.
 Corporis viribus sat juvenilibus,
 Ardenti studio studet virtutibus :

Contemnit sæculum, et ejus gaudia
Cognoscens omnia cito labentia.
Mundo renuntiat, se Deo sociat.

Sic terram fugiens cœlis appropriat.
Divino postmodum afflatus Spiritu,
Mutato pectore mutatur habitu :
Intra Dominica manet ovilia
Christi cum ovibus ovis egregia.

Pastoris nutibus obedit sedula,
Nil horum præterit quæ jubet regula.
Forti couamine calcat superbiam,
In sapientia vincens malitiam.

Tulit justitiæ sanctam esuriem,
Beatam sequitur Christi pauperiem.
Processu temporis crescens virtutibus
Ipsis apparuit mirandus senibus.

Mundo jam mortuus, Christo se vivere
Sancto mortalibus demonstrat opere.
Hinc pastor moritur, ovis præcitur.
Pastoris strenue vices exsequitur.

Edocet subditos verbis et actibus,
Se donans specimen honorum omnibus.
Dirus ad scelera misericorditer
Utrumque temperans, fit æquus arbiter.

Ut prudens medicus perungit languida,
Quæ salus abjicit, præcidit putrida.
Non illum extulit sedes superior,
Qui mente permanet cunctis inferior.

Magister mitium, pater humilium,
Locat hunc humilem loco sublimium.
Ex dono Spiritus augetur sanctitas,
Legis perfectio, non deest charitas.

Aluntur pauperes mente promptissima,
Quæ dentur dat Deus manu largissima.
Vestitur nuditas Christi, vel pauperum,
Accrescit cumulus bonorum operum.

Hic venerabile Cluniacensium
Plus prisceis Patribus ditat cœnobium.
Illius studio crevit religio,
Crevit et numerus fratrum collegio.

Hanc domum Dominus rebus amplificat.
Sic quantum diiugat Hugonem indicat,
Beata servitus tot parans redditus
Dum servit, imperat vir Deo subditus.

Non tantum studio contentus practico,
Intendit otio vitæ theoricæ :
Marthæ sollicitus implet officium,
Audit cum Maria Christi colloquium.

Cum Lia filios Deo multiplicat,
Quos Dei cultibus devotus applicat .
Cum Rachel sterili, sed pulchra facie,
Subtili cœlica rimatur acie.

Jugi silentio jungitur lectio,
Nec deest lacrymis fervens oratio.
Sacrant frequentia hunc sacrificia,
Quæ dum sacrificat, ipse fit hostia.
Quæ addam amplius ejus operibus,
Cum hæc plus niteant cunctis sideribus?

A Nam ejus opera sunt velut sidera,
Quæ propter numerum manent innumera.

In epitaphio Eustachii comitis versus.

Principis Eustachii, quo Gallia floruit olim,
Exuviis præsens nobilitatur humus.
Istius arma viri tremuerunt Persica regna,
Et Babylon timuit, quæ timor orbis erat.
Æthiopum proprio rubuit nigredo cruore,
Quem fudit Christo dextera sacra ducis.
Pallet adhuc Oriens stupefactus cæde suorum,
Dum pavet occiduo rursus ab hoste premi.
Regia Hierusalem Christi veneranda trophæis,
Hoc duce captivum tollit ad astra caput.
Spem, Cluniace, suæ tibi credidisti iste salutis,

B Ut sibi placaret te mediante Deum.
Hæc spe longinquis veniens peregrinus ab oris,
Hic jacet et pro se supplicat ecce tibi.
Aurea crux, geminæ cellæ, piscesque marini
Clamant, quod nihil huic jure negare potes.
Hujus membris sicut tua claustra parasti,
Sic prece spiritui regna superna para.
Hæc quoque felici quæ contegis ossa sepulcro,
Post hoc hospitium redde suæ patriæ.

In epitaphio Bernardi prioris versus.

Egregius senior, cui nil juvenile cohasit,
Bernardus prior, pausat humatus humo.
Hic post militiam cœlestia castra subintrans,
Consenuit certans hoc in agone diu.

C Iste sibi pro te nunquam, Cluniace, pepercit,
Hinc sibi nulla dies absque labore fuit.
Sic bene totius pondus tolerando diei,
Nummum promeritum sero reportat ovans.
Hujus, vos fratres, memores estote sepulti,
Nec cadat ex animo quæ tegat ossa solum.

In epitaphio Rainaldi archiepisc. Lugdun. versus.

Gloria pontificum jacet hic præsul Rainaldus,
Magnus in exiguo conditus hospitio.

Vizeliacensis prius abbas, post patriarcha
Lugduni fulsit, factus honoris honor.

Prædia, thesauri, fastigia celsa loquuntur,
Quo studio primo præfuit ille loco.

Lugdunensis apex junxisset cornua cœlo,

D Ni celer occasus subripiuisset eum.
Cujus erat monachus, prope cujus ab ubere natus,
Accubat in gremio nunc, Cluniace, tuo :
Quem tibi commissum numero committe piorum
Cumque tuis precibus fac penetrare polum.

In epitaphio Petri Abælardi versus.

Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum,
Noster Aristoteles, logicis quicunque fuerunt,
Aut par, aut melior; studiorum cognitus orbi
Princeps, ingenio varius, subtilis et acer,
Omnia vi superans rationis, et arte loquendi,
Abælardus erat. Sed tunc magis omnia vicit,
Cum Cluniacensem monachum, moremque profes-
sus,

Ad Christi veram transivit philosophiam,
In qua longæve bene complens ultima vitæ,

A Philosophis quandoque bonis se connumerandum
Spem dedit, undenas Maio renovante Kalendas.

PETRI VENERABILIS

ABBATIS CLUNIACENSIS NONI

STATUTA CONGREGATIONIS CLUNIACENSIS.

(Luc. HOLSTENIUS *Codex Regularum* edit. R. P. Mariani Brockie, Augustæ Vindelicorum 1759, fol.)

OBSERVATIO CRITICA.

Inter sacri ordinis Benedictini propagines, primaria est Cluniacensis congregatio, quæ quidem toto orbe inclarescere cepit, postquam S. Berno circa annum 910 monasterii Cluniacensis fundamenta jecerat, Wilhelmo, Æquitaniæ et Gothiæ scu Septimaniæ duce, agros et redditus in monachorum sustentationem liberaliter suppeditante. Erat autem hoc monasterium in agro Matisconensi situm, atque juxta Regulam S. Benedicti ordinatum, quam S. Berno ibidem arctissime observavit, initiumque reformando monastico statui dedit, quem ferreo hoc sæculo collapsum piissime restauravit.

At plenaria monastica disciplina reformatio videtur reservata S. Odoni olim S. Bernonis discipulo, at dein in abbatiam successori; qui, velut alter Esdras exstitit monastica legis reparatæ præcipuum columnen et ornamentum, dum ad arctiorem Regulæ Benedictinæ observantiam non solum monachos sibi commissos adduxit, verum et plures ex vicinis monasteriis viros religiosos ad amplectendam noviter reparatam disciplinam attraxit. Tanta enim erat S. Odonis fama sanctitatis, tanta Cluniacensium monachorum vitæ integritas, ut anno jam 937, plus quam septemdecim monasteria sub Cluniacensis congregationis disciplina militarent. Tot enim ad hunc annum numerat Mabillonius, in suis *Annal. Benedict.*, tom. II, lib. XLIII, pag. 436, asserens reges, episcopos, magnates certatim contendisse, ut ad morem Cluniacensium monachorum, vel nova cænobia instituerentur, vel vetera corrigerentur.

Atque hoc modo sacer ordo Cluniacensis in tantum crevit, ut jam sæculo XII sub ejus disciplina militaverint duo fere millia monasteriorum in Europa, præter plura alia apud Orientales erecta, prout refert Calmetius in suo Catalogo religiosorum ordinum, ad calcem comment., in Regulam S. Benedicti. Interea, nec S. Berno, nec S. Odo, particularem regulam monasticam monachis suis præscripserunt, sed pro primaria vitæ norma, omnibus observandam Regulam S. Benedicti proposuerunt; ita ut Cluniacenses existerint veri monachi Benedictini.

Neque statuta a Cluniacensibus edita a Benedictina disciplina derivabant, sed in hoc omnino collimabant, ut sacra illa Regula ab omnibus arctissime observaretur. Hinc Beatus Willemus abbas Hirsaugiensis reformationem monasteriorum Benedictinorum per Germaniam aggressus, circa annum 1112, horum Statutorum communicationem ab ipsis Cluniacensibus rogavit, quæ et suscepit, copiam insignem præbente S. Udalrico, nobili Bavaro, sed apud Cluniacum monacho Benedictino, sic enim designatur ab Acherio in suo *Spicilegio*, tom. I novæ edit., qui hæc statuta appellat antiquiores consuetudines Cluniacensis monasterii; quos, ob prolixitatem, hic referre supersedemus. Quæ quidem consuetudines, quoad minutiora præcepta, secundum varios locorum et temporum circumstantias, mutationibus subjectæ erant; prout Petrus Venerabilis abbas in Præfatione ad renovata sua statuta Cluniacensia prænotare voluit, quæ proin hic exhibemus, ex Bibliotheca Magna SS. Patrum, edit. Lugd., tom. XXI desumpta.

Erat autem Petrus Mauritijs ex nobili stemmate apud Arvernens natus, qui, sub juvenilibus annis militiam æcutus, tandem sæculo renuntians, apud Cluniacum induit monachum, atque pietate et doctrina reliquos præcellens, anno 1123, abbas ix illius celeberrimæ congregationis eligitur, quam vitæ sanctitate et morum gravitate adeo suaviter gubernavit, ut adhuc inter mortales venerabilis abbas appellari meruerit et ad cælestes translatus fastis sanctorum inscriptus et ideo sanctus Mauritijs nuncupatus sit. In condendis his statutis venerabilis abbas adhibuit totius capituli Cluniacensis consilium, et præfationem apologeticam pro quibusdam mutatis consuetudinibus antiquioribus præmittere voluit, imo cuilibet statuto causam et rationem ejus condendi subject. Quæ omnia sanctissimi abbatis prudentiam, pietatem et humilitatem manifestant, atque sequentia statuta piorum virorum lectionem merentur.

APOLOGETICA, HOC EST SATISFACTIONALIS PRÆFATIO DOMINI PETRI
CLUNIACENSIS ABBATIS DE QUIBUSDAM SUO TEMPORE
MUTATIS CONSUETUDINIBUS.

Quoniam res gestas, et maxime religiosas, memorie commendare semper utile est, visum est mihi, ut ea, quæ in Cluniacensibus institutis a viginti quatuor annis, hoc est ex quo officium pastorale indignus suscepi, mutata, aucta, et dempta sunt, scriptura mediante, ad modernorum et posterorum notitiam transmittam. Hoc eo modo facere decrevi, ut non solum ea quæ, ut dictum est, mutata, aucta, vel dempta sunt, ponam, sed et qua ratione variata sint subjungam. Horum duorum alterum cognitioni rerum inserviet, alterum scandalo eorum qui, causam mutationum ignorantes, et moti fuerant, vel moveri poterant, fortasse sufficiet. Nulli enim sapientium nova, inusitata, et mira videri debet usum ecclesiasticorum, si necessaria fuerit, et frequens mutatio, quoniam aliud est, quod a Domino æterna lege immobiliter tenendum præcipitur, alterum quod ab hominibus utilitatis cujuslibet causa ad tempus non in perpetuum imperatur. Et illud primum quidem idcirco mutandum non est, quia si non servatur, nec salus æterna ullo modo conservatur. Hoc vero secundum ideo quandoque mutatur, quia quod aliquando utile fuerat, aliquando noxium comprobatur. Et, ut clarius eloquar, quæ veræ virtutis sunt, nunquam mutanda sunt; quæ vero adjuncta virtutum, pro congruentia rerum, personarum et temporum utiliter dispensanda sunt. Nec enim præceptum fidei, spei, vel charitatis, et quæ sub ipsa charitate continentur, castitatis, humilitatis, veritatis, et sinceritatis mandata mutari, quolibet dispensante, vel quolibet dispensatione possunt. Jejunia tamen, vigiliæ, opus manuum, corporalis exercitatio, quæ juxta Apostolum, utilis quidem sed ad modicum est (1 Tim. iv), et similia istis, quæ enumerare prolixitas prohibet, nunc minui, nunc augeri, nunc omnino subtrahi certæ necessitatis vel charitatis causa præpositorum magisterio debent. Hanc regulam apostoli ipsi secuti sunt, hanc eorum successores apostoli pontifices, hanc sancti monachorum seu eremitarum Patres, hanc et præcedentes Cluniacensis ordinis magni et egregii fundatores. Hos si nominare sigillatim necessitas imperaret, ostenderem a primo sancto Odone usque ad ultimum sanctitatis titulo insignitum Hugonem sanctum Patrem, universos de institutis consuetudinibus plurima suis temporibus, urgente tamen necessitate, utili semper causa mutasse. Multa enim priores utiliter instituerunt, quæ sequentes certa interveniente causa utiliter mutaverunt. Hos ergo secutus quedam in pristinis usibus, certæ uti-

litatis causa monente, mutavi, et idcirco, non ut quidam olim in angulis, ad corrodendas carnes fraternas, semotis locis insusurrabant, me, ista faciendo, eis prætuli: imo hac sanctorum Patrum mutatione ab eorum tramite non deviavi. Feci tamen hoc non solo arbitrio, sed, juxta Regulæ præceptum, quorundam Deum timentium ac sapientium fratrum consilio. Feci hoc tandem capituli universalis assensu. Et, quia quod prætermittendum erat breviter prætermissum est, ad ipsa quorum gratia hæc præcesserunt jam stylus accedat. Verum, quoniam operi Dei nihil præponendum esse Regula præcipit, nec ego ei aliquid in scribendo præferam; sed ab ipso opere divino, hoc est ecclesiastico officio, exordium sumam.

B I. Statutum est ut omnes versus Regularium horarum, exceptis hymnis, sub una et mediocri repautione decantentur, ita ut universorum voces simul cessuram versus finiant, et post mediocrem, ut dixi, repautionem, simul quoque aliam incipiant. Mediocre vocavi, ad distinctionem illius quam quidam facere solent, in cujus intervallo orationem Dominicam, hoc est *Pater noster* sæpe bis, quandoque ter, olim ipse consummavi. Unde tantam esse oportet, ut plene ab omnibus semper resumatur, et mora ipsa labor cantantium alleviatur. Ab hac institutione Cluniacensis tantum conventus exceptus est, ubi hoc servari non potest, quia ad istud nec diurnæ horæ, nec nocturnæ visæ sunt posse sufficere.

C Causa instituti hujus fuit, ut confusa distinctio cantantium, quam alii prius, alii posterius, et incipiebant, et finiebant, uniretur, et intellectus ipse, velut quodam communi silentio, simul pausando reformaretur, et par diurnarum, sive nocturnarum horarum, in superfluis et minus utilibus rebus prius expensa, in tam utili et celesti divino opere expendatur.

D II. Statutum est ne, propter ullam duodecim lectionum festivitatem, Dominicale officium intermittatur, illis festivitibus exceptis, quæ ex more in cappis, vel albis fiunt, et quæ proprietatem nocturni cantus habent, hoc est integra responsoria, et exceptis octavis apostolorum Petri et Pauli, et Assumptionis sanctæ Mariæ. Præter ista, quæ excepta sunt, si duodecim lectionum festivitas die Dominica occurrerit, octo primas lectiones cum responsoriis suis dies Dominica obtinebit. Reliquas quatuor cum matutinis, Laudibus et Missa tantum matutinali sibi sancti illius commemoratio vendicabit.

Causa instituti hujus fuit, quia frequentes, ac diversis occasionibus antiquis festis novæ superaddite solemnitates, immensam illam Dominicæ resurrectionis gloriam, nostræque per ipsam, et futuræ resurrectionis beatam spem, quæ duo omnis Dominica dies commendat, pene assidue interpolabant, et lectiones atque cantus proprios ad Dominicam pertinentes, quandoque per quadriennium et quinquennium auferebant. Eapropter, ut sacrosanctæ Dominicæ diei reverentia, quantum rationabiliter fieri poterat, reformaretur, et aures Ecclesiæ nostræ evangelicis seu apostolicis, Veteris quoque Testamenti lectionibus, sive Dominicæ diei deputatis, non defraudarentur, hoc præceptum est.

III. Statutum est ut nulla prorsus solemnitas, die Dominicæ proveniens, commemorationem Dominicæ diei ad matutinos et ad vespertas impediatur.

Causa instituti hujus fuit, quæ supra, hoc est Dominicæ diei reverentia.

IV. Statutum est ut in die Dominicæ nemo in oratione genua flectat, exceptis genuflexionibus illis quæ a sacerdote ante et post missam fiunt, et illa, quæ ex longo jam usu pene ab omni Ecclesia observatur, quando in professione fidei ad missam cantatur *Et homo factus est*. Illa etiam, quam communicantes ante perceptionem corporis Domini observare solent. Sed et illa, quæ fieri solet ab iis, qui portant Eucharistiam, quolibet in loco occurrunt, atque illis metanceis, quæ quotidiano usu in capitulo fiunt, et vulgo veniæ nominantur.

Causa instituti hujus fuit jam dicta reverentia Dominicæ diei, et universalis Ecclesiæ in canonibus decreta observatio.

V. Statutum est ut per omnia monasteria et ecclesias quæ ad Cluniacum pertinent, Transfiguratio Domini eo more quo Purificatio sanctæ Mariæ, excepta processione, cum lectionibus, responsoriis et officiis ad diem pertinentibus, celebretur.

Causa instituti hujus fuit ipsa admirabilis post nativitatem vel resurrectionem Christi, transfigurationis ejus, nulli alii diei solemnitati inferior, dignitas, et antiquus atque modernus multarum per orbem Ecclesiarum usus, quæ non minore quam Epiphaniam et Ascensionem Domini honore jam dictæ transfigurationis memoriam recolunt.

VI. Statutum est ut, dum major missa in conventu cantatur, nullus alicubi in toto monasterio missam cantet, quia occasione illarum missarum in tantum major et principalis missa negligebatur, ut vix quarta pars, cum eadem celebraretur, adesset.

Causa instituti hujus fuit, quod jam præmissum est, ne secretarum missarum occasione ea negligerentur, in qua solemne sacrificium omnipotenti Deo non solum a sacerdote, sed et ab universa præsentia congregatione iis exceptis, qui nullo modo interesse possent, offerri a Patribus institutum est.

VII. Statutum est ut, paulo antequam jam dicta missa incipiatur, ad invitandum eos, qui extra ecclesiam per loca diversa hora illa dispersi sunt,

A privatis diebus aliquanto diutius duo signa pulsantur.

Causa instituti hujus fuit quia, ut præfatus sum, horis missam præcedentibus, per obedientias et per opera diversa dispersi fratres, tempore, quo missa cantabatur, ignorabant, et sæpe jam ea consummata, necdum ceptam esse putabant. Unde ne vel ipsi tam lucrosam animæ horam hac ignorantia amitterent, et laici extra manentes, aut peregrini undecunque convenientes, tempus illius sollemnis missæ ignorare possent, decretum est ut tali signo universi studiosi pariter ac desides ad conveniendum admonerentur.

VIII. Statutum est ut omnium monachorum Cluniacensium defunctorum anniversaria dies ab universis congregationibus nostræ fratribus vigilia sancti Michaelis archangeli, more anniversariorum solemnium fiat, et vigilia Conversionis sancti Pauli aliud eodem modo anniversarium, pro omnibus utriusque sexus parentibus universorum fratrum congregationis nostræ.

Causa instituti hujus fuit ut licet quidquid ab Ecclesia Dei adhuc in terris posita pro defunctis fidelibus sit, nullo excepto, cunctis jam defunctis fidelibus, istoque adjutorio indigentibus prosit; tamen justum esse visum est ut super solita plus aliquid magis domesticis adderetur, quod ipsis specialiter, et cunctis, ut dictum est, hac cura indigentibus, universaliter subveniret.

IX. Statutum est ut prima Dominicæ Adventus Domini legatur principium Evangelii secundum Marcum, quod sic incipit: *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta, et reliqua.*

Causa hujus instituti fuit quod ignotum ex quo tempore, et cujus instituto legebatur prius evangelium, et parum vel nihil ad diem Adventus Domini, quo per nativitatem suam mundo primo apparuit, pertinens, et magis passionis ipsius, quam incarnationis, vel nativitatis præcursionem congruens, hoc est: *Cum appropinquasset Hierosolymis, et venisset Bethphage ad montem (Matth. xxi).*

X. Statutum est ut universi fratres Cluniacenses, omni sexta feria, præter Nativitatem Domini, si eadem die occurrerit, ab adipe abstineant.

D Causa instituti hujus fuit inconveniens non parvum, quod non solum clerici, non solum laici, sed et ipsi pueri et infirmi totius Latine Ecclesiæ ab omni esu carnis, et solidæ vel attritæ et liquefactæ pro more jam antiquo ea die, ob reverentiam passionis Dominicæ, abstinebant, soli monachi jam dicti adipe et legumina sua infundebant, et eo fricta diversa fercula assumebant. Insuper autem tam absurdum hoc omnibus præter monachos videbatur, ut nec ipsi pauperes datas sibi talium ciborum reliquias comederent, sed aut in posterum diem reserverent, aut statim indignantes projicerent. Unde, ut tam indecens nota ab ordine nostro tolleretur, et Dominicæ passionis abstinentiæ publicæ reverentia, ab iis qui crucem Domini tollere magis,

quam cum sequi videntur, non infringeretur, hoc A centii martyris, atque Purificationis sanctæ Mariæ. præceptum est.

XI. Statutum est ut ab omni mellis ac specierum cum vino confectione, quod vulgari nomine pigmentum vocatur, cœna Domini tantum excepta, qua die mel absque speciebus vino mistum antiquitas permisit, omnes Cluniacensis ordinis fratres abstineant.

Causa instituti hujus fuit aliquod, licet parvum abstinence incrementum. Et non solum hoc, sed et vera Patris magni Benedicti, de mensura potus monachorum, ut notum est, loquentis. *Licet, inquit, legamus vinum omnino monachorum non esse*, et reliqua. Quod si juxta hæc verba vinum omnino monachorum non est, quia tamen, fragiliores primis monachis posteriores fuerunt, vix indultum est, qua auctoritate, quæ B ratione transmarina vel Orientalis species magno labore quesita, multo pretio empta, vino pauperum et abstinentium monachorum postmodum admista est? Cumque velut ex magna condescensione infirmo discipulo Apostolus præcipiat, dicens: *Modico vino utere, propter stomachum tuum, et frequenter tuas infirmitates* (I Tim. v), quid dicent monachi, non ægri, sed sani; non infirmi, sed robusti; non parvo, sed multo; nec solum multo, sed et mellito; nec solum mellito, sed et regiis speciebus vino confecto utentes? Et cum jam dictus ipsis et laicis præcipiat Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (Ephes. v), quid fiet de monachis non solum ebrietatem non præcauentibus, sed ut C magis eam provocent, peregrinis saporibus gulam irritantibus.

XII. Statutum est ut, exceptis infirmis et omnino debilibus, carnibus nullus vescatur.

Causa instituti hujus fuit ipsa Regulæ auctoritas, in qua hoc idem præcipitur, et ne sanus et integris viribus monachus carnem comedat, prohibetur. Insuper etiam quia nulla rationabilis causa mutandi hujus capituli inveniri poterat, sicut in quibusdam aliis ejusdem Regulæ olim mutatis capitulis a Patribus inventa est.

XIII. Statutum est ut, si vigiliæ festivitatum, quæ publica jejunia habent, die Dominica provenerint, Sabbato præcedenti jejunium observetur.

Causa instituti hujus fuit imprimis quidem reverentia et amor sanctorum, secundo tamen loco incongrua nec honesta nostræ consuetudinis ab aliarum Ecclesiarum usu dissonantia, quia et Romana Ecclesia, et aliarum Ecclesiarum universitas, nostris tantum exceptis, jejunia vigiliarum modo supra scripto servabant.

XIV. Statutum est ut jejunia regularia ab Idibus Septembris usque ad caput Quadragesimæ a nostris, semel in die comedendo, serventur, excepto festo S. Michaelis, et Dedicationis Ecclesiæ, et Apostolorum, extra Adventum, et Septuagesimam, provenientibus festivitibus abbatum Cluniacensium, octo diebus Natalis Domini, Epiphania prima tantum, die festo sancti Marcelli pape et sancti Vin-

Conversione vero sancti Pauli jejunium non solvetur, quoniam de eodem apostolo alias aliis anni temporibus festivitates Ecclesia celebrat. Cathedra sancti Petri eadem jejunium relaxabitur, et etiam, quia infra Septuagesimam festivitas illa semper occurrit. Tunc vero post missam majorem statim Sexta cantabitur, et facto intervallo Nona sequitur.

Causa instituti hujus fuit multiplicitas noviter adinventarum festivitatum, quæ magis fortasse causa quorundam commodorum, quæ proferre nolo, quam amore sanctorum, acclamatione quoque velut indocti vulgi adaucta, majus jam dicti temporis spatium occupabant, et ex Regula injuncta jejunia, frequentatis bonis commestionibus, jam B pene universa excluserant. Unde eodem modo servata utrinque sobrietate res diffinita est, ut in duodecim lectionum festivitibus sanctis jam institutis honor non minueretur, et ex Regula præceptum jejunium, ex quanta rationabiliter parte fieri potest, servaretur.

XV. Statutum est ut omni die Adventus Domini, excepta prima Dominica, ab adipe, qui in duodecim lectionum festis in usu esse solebat, omnes abstineant; et nec in eisdem festis, quod similiter antiquo ex more fiebat, nec in ipso festo sancti Thomæ apostoli bis comedant.

Causa instituti hujus fuit ipsorum dierum ab omni pene Ecclesia solito major ob præparationem Domini Natalis servata abstinence, ut sacros dies C illos, quos multi alii majoribus jejniis dedicant, nostri saltem medioeribus dedicarent.

XVI. Statutum est ut nullus fratrum nostrorum pannis, qui dicuntur galabrui, vel isembrui, vestiatur, nec iis qui vocantur scalfarii, vel frisii, exceptis Anglis vel Angliæ affinitibus monachis, neque illis, qui appellantur agnelini, exceptis Teutoniciis et iis adjacentibus monachis: hac tamen conditione, si magis religioni congruentes nigri coloris vestes in regionibus suis invenire non potuerint.

Causa instituti hujus fuit, supra quam dicere velim, sicut et ipse vidi, talium vestium notabiliter inhonesta et turpis curiositas, qua olim multi nostrorum, non aliter quam sæculares homines sericis variis vel grisiis vestium generibus se comebant, et electo ad intimam cordis humilitatem designandam humiliore cunctis coloribus nigro colore, ipsa repugante natura ornare se, velut sponsi procedentes de thalamo, summo studio contendebant. Versa res jam erat in habitum, nec in iis delinquere se. cæcati usu longissimo, sentiebant.

XVII. Statutum est ut nullus fratrum Cluniacensium, cattinis, sive aliis, quibus uti solebant, peregrinis pellibus, induatur, nec prorsus quibuslibet, exceptis arictinis, sive agninis, atque caprinis pellibus, et ad coopertoria faciendum solummodo, sicut hoc magis placuerit, putosiorum, et, juxta aliorum linguam, vesonum pellibus.

Causa instituti hujus fuit multa, ut supra de pan-

nis dictum est, cattinarum, sive aliarum pellium notabilis et damuabilis curiositas, quæ in tantum, ut ipse novi, processerat, ut Gallicanorum catorum pellibus contemptis, ad Iberorum vel Italorum catos, religiosorum hominum curiositas transmigraret. Nil se habere non parva piorum, eisque adhærentium multitudo putabat, nisi ex pilosis illis et condensis Numantinorum, hoc est, juxta modernos, Amorensium catorum pellibus contexto multi pretii coopertorio, lectus et muniretur pariter et ornaretur. Quod malum paulatim succrescens, ad hoc jam pervenerat, ut fere centum solidis empta coopertoria, addito quoque vestium non mediocri pretio, ditiores domos congesto multo alieni æris debito, non parum gravarent, pauperiores pene omnino pessumdarent.

XVIII. Statutum est ut nullus scarlatas, aut baracanos, vel pretiosos burellos, qui Ratisboni, hoc est apud Rainesbors fiunt, sive picta quolibet modo stramina habeat, sed solummodo cilicium superjectis tantum duobus mediocris pretii pannis, qui albi et nigri, et ex utroque misti coloris sint; et qui non duplices, aut quadruplices, seu multiplices, ut a quibusdam fieri solet, sed simplices fratribus supponantur.

Causa instituti hujus fuit, ut in aliis vestium generibus damnata curiositas etiam a lectis monachorum removeretur, maxime cum ante tempora S. Hugonis, non nisi cilicio, superposito tantum uno et simplici panno aliquis uteretur.

XIX. Statutum est ut in infirmaria Cluniacensi, quæ quinque habitaculis sub uno tecto divisim distinguitur, tali discretionem silentium teneatur, ut in ea parte, in qua fratres defunguntur, quæ media est, et in illa quæ superior a parte meridiana est, silentium et collocutio antiquo more servetur; in tribus vero aliis claustris regularis silentium teneatur. Sic in cella novitiorum et adjacenti claustro sive officinis, exceptis novitiis, et eorum magistro, qui ubi et quando loqui solent, loquuntur; exceptis etiam episcopis et abbatibus supervenientibus majore priore, et subprioribus ordinis custodibus, qui in partibus illius cellæ novitiorum, et ipsi loqui poterunt, et in præsentia tantummodo eorum alii. In operatoriis vero universis continuum teneatur silentium, excepto uno tantum magistro uniuscujusque operatorie domus, et exceptis operariis novæ ecclesie et operatorii ipsorum. Teneatur, insuper claustrum silentium in cœmeterio, et claustro cœmeterii, in sacristiis omnibus, et via quæ ad domos superiores ducit, quæ juxta majorem ecclesiam sunt et in adjacentibus locis, exceptis supradictis abbatibus et prioribus, quibus in partibus illis loqui supradicto modo licebit.

Causa instituti hujus fuit summe necessaria in omni religione silentii utilitas, sine quo modis congruis observato, nec dici religio, nec esse potest. Cujus laus in Scripturis sanctis tanta est, ut inter innumera ejus præconia, de illo etiam magnus pro-

pheta Isaias dicat: *Cultus justitiæ silentium* (Isa. xxxii). Quod quia Cluniaci, propter frequentiam negotiorum et multitudinem supervenientium, valde ex aliquanto tempore corruptum fuerat, necessarium visum est ut hic modus silentii, sicut supra distinctus est, institueretur.

XX. Statutum est ut quadragesimali tempore additis ad silentium tribus diebus, hoc est tertia feria, et quinta et Sabbato, quibus in claustris juxta morem pristinum locutio esse solebat, continuum per totam Quadragesimam silentium teneatur.

Causa instituti hujus fuit tam sanctorum dierum reverentia, quia non plene religiosum videbatur, ut illis summe abstinencie, et omnium virtutum diebus, virtus silentii colloquiis non valde necessariis publice interpolaretur.

XXI. Statutum est ut de usitatis in claustro binis locationibus, secunda omni totius anni tempore subtrahatur.

Causa instituti hujus fuit nulla prorsus ejus utilitas, nulla necessitas, a quibus aliquando horam diei apud religiosos vacare, non solum otiosum, sed etiam perniciosum. Occupat enim illius temporis spatium inutilis, imo noxia loquacitas, quod modo sibi assumit lectionibus et cantibus divinis salubris taciturnitas.

XXII. Statutum est ut silentium ad mensam sicut in regulari refectorio ubique et ab omnibus teneatur. Sed, si extra refectorium regulari comedenti quilibet superveniret, surget; cumque invitabit, loquetur, et stando, quantum necesse fuerit, postquam resederit, ut prius tacebit.

Causa instituti hujus fuit Apostolus etiam laicis præcipiens: Unusquisque panem suum cum silentio manducet. Etiam S. Benedictus monachis imperans et dicens: *Summum fiat silentium ad mensam*; etiam antiqui seu moderni temporis religiosi, qui ubicunque comedant, rigorem silentii nullo relaxant. Nec honestum est Cluniacensibus videri minus religiosos, per quos in Galliis, Germania, Anglia, Hispania, Italia, ac tota fere Europa a multis annis arefacta religio refloruit, multorumque inveteratus tepor, divina præceunte et comitante gratia, recaluit.

XXIII. Statutum est ut in claustrum, vel in reliquas regulares domos nullus clericorum aut laicorum ingrediatur, nisi aut causa operis alicujus, aut causa videndi domos, ut honesti hospites facere solent, aut causa medendi infirmis in infirmaria jacentibus.

Causa instituti hujus fuit clericorum, aut laicorum, et maxime famulorum, adeo frequens per claustrum, quibuslibet de causis, transitus ac regressus, ita ut pene in stratum publicum claustrum vertisset, et in eundo ac redeundo, fere jam a monachis nihil distare viderentur.

XXIV. Statutum est ut infirmis ipsis, vel quibuslibet in infirmaria comedentibus, nullus, ut fieri solebat, famulorum laicorum serviat, sed monachi tantummodo, aut conversi barbari.

Causa instituti hujus fuit honestior conversorum A quam sæcularium famulorum cum monachis cohabitatio, et ne materiam furandi ea quæ de mensa in infirmaria comedentium supererant, servientes fratribus conversi haberent sicut priores famuli, quæcunque palam vel furtim fratribus subripere poterant, uxori, filiis, ac qualicunque familiolæ suæ in burgo constitutæ deferre solebant. Præter hoc, et illud in causa fuit, quod secreta monastici ordinis, aut disciplinas regulares, qua utpote in regularibus officiis assidue commanentes, vel videbant, vel ab aliis audiebant, more sæcularium sæcularibus vulgantes detegebant.

XXV. Statutum est ut loco famulorum, qui mane vociferando fratres in infirmaria jacentes inhoneste ad missam vocare solebant, scilla ad hoc in sublimi infirmariæ loco suspensa pulsetur.

Causa instituti hujus fuit, quia aptius et honestius visum est ut fratres in infirmaria dormientes signi ubique usitati sono excitarentur, quam incongruo in summi silentii tempore verbo, ut sæpe contingit, terrerentur.

XXVI. Statutum est ut meridianæ jejuniorum, quæ in æstate post Sextam fieri solent, momentaneæ, et simulatitiæ, dimittantur, et pro spatio illius temporis quod inutiliter expendebatur, fratres in claustris sedeant, et legant, aut missas cantent, aut aliquid necessariis operis agant.

Causa instituti hujus fuit ipsa, ut dictum est, inutilis occupatio temporis, quia pro more antiquo diebus jejunii, quæ in æstate proveniunt, necesse erat fratribus ante missam et mensam, non ad dormiendum, vel quiescendum, sed ad dormitionem et quietem simulandam, se exspoliare, discalceare, velut longo somno seipsos in lectis componendo, et bene operiendo preparare. Et quidem antiquus monachorum mos erat jejuniorum diebus detrimenta usitati somni congruenti dormitione ante mensam compensare. Unde Hieronymus: *Sape vacuo ventre dormiendum est*. Sed quia sequentes monachi antiquis curiosiores, physica sectatores, ventre vacuo dormire inutile corpori judicaverunt, ad eam brevitatem meridianos jejuniorum somnos redegerunt, ut meridianæ quietis nullam veritatem, sed solum veritatis simulacrum retinerent. Addebant (quod salva pace eorum loquor), jam dictæ simulationi magis ridendam superstitionem, ut velut graviter dormientes prolixiore sonitu signi excitarentur, et quasi longa lectorum revolutione hispidi et incompti manus abluerent, capita comarent, et omnem prorsus solemnitatem longissimæ meridianæ explerent. Unde judicatum est ut corporis tam inutili labori inserviens, lectionibus, cantibus, et sacrificiis divinis seu quibuslibet utilibus exercitiis impenderetur.

XXVII. Statutum est ut non vasis illis vinariis, quæ justitiæ vocantur, sicut olim facere cogebantur, sed propriis scyphis unusquisque bibat, eo tempore quo post Nonam ad potum fratres pergere solent.

PATROL. CLXXXIX.

Causa instituti hujus fuit ipse ineptus, et omnibus displicens bibendi modus, quo urgebantur fratres scyphis depositis, justitiis bibere, nec in ipso muscarum tempore, quid intus lateret discernere.

XXVIII. Statutum est ne calcearios cum corrigiis, quia inutiliter laboriosum erat, Sabbato abluant.

Causa instituti hujus fuit quia olim ubique necessitas occurrebat, sub dio operantes, et pluviis et lutosi diebus monachi calcearios suos, ipsa operis necessitate cogente, luto plerumque infectos, ad claustrum revertentes, lavabant. Inde superstitio descendens, cum illi hoc ex necessitate facerent, et illos qui per annum et biennium de claustris nusquam procedentes, sua et mundissima et nova calceamenta lavare quidem, quia necessarium non erat, non compellebat, sed duorum tantum digitorum extremis summitatibus duabus aut tribus aquæ guttulis infundere imperabat.

XXIX. Statutum est ut fratres equitantes froccum simul et cappam ferre non compellantur, sed aut frocco simplici, aut cappa tantummodo, si voluerint, induti iter faciant.

Causa instituti hujus fuit vestium ipsarum munditia, ne, ut fieri solebat, fratrum claustra ingredientium frocci et tunicæ luto, pluviis vel lutosi diebus contracto infesti ac sordidi apparerent, et insuper labor itineris alleviaretur, et antiquus de hac re utiliter institutus modus reformaretur.

XXX. Statutum est ut morem veterem, quo sine involucribus crurum leuca plus una æquitare prohibebatur, tenere, si voluerint, non cogantur.

Causa instituti hujus fuit quia nulla ratio apparebat, quæ cogere absque necessitate quibuslibet involucribus crura involvere, et quod necessitatis tantum causa permissum fuerat, sine ulla necessitate portare.

XXXI. Statutum est ut psalmi illi, qui a, *Deus, auribus nostris*, incipiunt, post orationem quæ fit ante vespertas decantari solent, in omni XII lectionum festivitate intermittantur.

Causa instituti hujus fuit, laboriosa, imo pluribus odiosa psalmorum familiarium paulatim multis de causis adaucta multiplicitas. Quæ quia multos gravabat, multorum et totius pene conventus postulatione in hac parte immutata est.

XXXII. Statutum est ut defunctis fratribus nostris, universis scilicet professis, die anniversarii, quo recitari nomina eorum a lectore, sicuti mos est, in capitulo solent, quinquaginta præbendæ dentur, tali conditione, ut sive plura sint, sive minus, quam quinquaginta, ultra numerum jam dictum nec augeantur præbendæ, nec minuantur.

Causa instituti hujus fuit mira virtutum discretio, quia difficile visum est, et etiam importabile, ut si multiplicitas defunctorum usque ad octogenarium et centenarium, aut forte infinitum numerum, assidue decedentibus fratribus se extenderet, quod pari modo præbendarum numerus. Nullus enim

monasterii substantia, si a prioribus institutus mos A
servaretur, diu ad hoc sufficere posset. Raris tamen
adhuc diebus defunctorum fratrum nomina usque
ad quinquagenarium numerum perveniunt.

XXXIII. Statutum est ut quidquid de mensa quo-
tidiana a fratribus superest, eleemosyna communis
accipiat.

Causa instituti hujus fuit, quia contra morem
pene omnium tam religiosorum quam secularium,
si tantum de pane cuilibet fratri superesset, quod
panis more abque casu in mensam subsistere pos-
set, non eleemosynæ, sed custodi refectorii, ut ser-
varetur in crastinum, reddebatur. Quidquid autem
vini supererat exceptis quibusdam jejuniorum die-
bus, et die, qua frater defunctus tumulabatur, cus-
tos vini in crastinum similiter reservabat. Hoc quia
inhonestum videbatur, et ut insuper id eleemosynæ
adderetur, omnes absque aliqua exceptione mensa-
rum, refectorii atque infirmariæ reliquæ eleemosy-
næ datæ sunt.

XXXIV. Statutum est ut dies rasurarum aliter
ex parte, quam fieri solebat, immutarentur ita ut
prima rasura fieret die præcedente vigiliam Natalis
Domini. Secunda propter assiduam mutationem
quadagesimalis initii, juxta domini abbatis aut
prioris dispositionem, medio vel congruo die inter jam
dictam rasuram Natalis Domini et primam Dominicam
Quadagesimæ fiet : quæ secunda rasura nunc ma-
turius, nunc tardius occurrit, sed quando major
quinque, quando minor trium hebdomadarum est ;
tertia, Sabbato præcedente eandem primam Domi-
nicam Quadagesimæ ; quarta feria tertia hebdo-
madæ Palmarum ; quinta, Sabbato Paschalis Domi-
nicæ, qua cantatur, *Jubilate Deo* ; sexta, feria sexta
ante Pentecosten et natalem apostolorum Petri et
Pauli, sed quando hæc prolixitas temporis exegerit ;
(septima deest) octava, die præcedente vigiliam apo-
stolorum Petri et Pauli ; nona, vigilia sancti Jacobi
Apostoli ; decima, die præcedente vigiliam Assump-
tionis beatæ Mariæ ; (undecima deest) duodecima,
vigilia sancti Michaelis. Tertia decima, vigilia Om-
nium Sanctorum. Quarta decima, vigilia sancti An-
dræ Apostoli.

Causa hujus instituti fuit earumdem rasurarum
importuna, et fratribus, maxime in hieme, molesta D
frequentatio.

XXXV. Statutum est ut nullus in monachum
Cluniacensem recipiatur absque Cluniacensis abba-
tis præcepto et permissione, sicut mos est, nisi ad
succurrendum, exceptis magnis et utilibus personis,
quæ si differrentur, levitate fortassis animi retro-
cederent, nec in incepto conversionis proposito
permanerent.

Causa instituti hujus, imò renovatæ institutionis
fuit frequentissima inutilium personarum per cun-
cta pene Cluniacensia loca, et indiscreta susceptio.
Qua indiscreta susceptione nunc rusticorum, nunc
infantium, nunc senum, nunc stultorum, nec ad
aliquod opus utilem, eo jam res pervenerat, ut

A talium personarum jam fere major numerus habe-
retur, et frequentia, ac nefanda mala ab eis com-
missa, quæ quia etiam relatu inhonesta sunt reti-
ceo, pene assidue a diversis terrarum partibus au-
direntur.

XXXVI. Statutum est ut nullus etiam ex conces-
sione futurus monachus regularibus usque ad xx
annos vestibus induatur.

Causa instituti hujus fuit immatura nimisque ce-
ler infantium susceptio, qui antequam aliquid ra-
tionabilis intelligentiæ habere possent, sacræ reli-
gionis vestibus induebantur, et admisti aliis pueri-
libus ineptiis omnes perturbabant, et ut quædam
taceam, et multa breviter colligam, et sibi nihil
pene proderant, et aliorum religiosum propositum
non parum, imo quandoque plurimum, impedi-
bant.

XXXVII. Statutum est ut pro annua et regulari
probatione, saltem menstrua, hoc est, unius mensis
probatio erga novitios observetur, antequam voto
promissæ obedientiæ astringantur.

Causa instituti hujus fuit quia annua et ex Regula
præcepta probatio discretionem succedentium Patrum
temperata ad hoc devenerat, ut non dico annus,
non dico dimidius, sed nec mensis, nec hebdo-
mada, nec aliquando erga novitiorum probationem
dies integra servaretur. Quod quia omnino, et con-
tra rationem et contra Regulæ decretum erat, quæ
præcipit probari spiritus, si ex Deo sunt (I Joan.
iv) ; visum est esse rationabile, ut unius saltem
mensis novitiorum probatio observaretur, tali mod-
o ut frocco tantum induti, et ut alii regulariter rasi
ac tonsi, absque verbi vel scripti alicujus profes-
sione, tam in cella novitiorum quam in clauastro,
cum cæteris ex more permaneant. Si finito mense
vel verbo coram priore ac fratribus, et scripto co-
ram domino abbate stabilitatem suam firmaverit,
et obedientiam professus fuerit, corpori monaste-
rii, juxta verba Regulæ societur. Si vero infra jam
dictum mensem recedere voluerit, facultas ei libera
concedatur.

XXXVIII. Statutum est ut modo, quo prædixi-
mus, extra Cluniacum novitii recepti usque ad
primum, vel secundum, aut plus tertium annum
ad benedicendum Cluniacum adducantur, nec inte-
rim, sicut usus Cluniacensis exigit, et ad ordines
ecclesiasticos ascendant, et missam ante ordinati
cantent, aut extra claustrum curam alicujus obe-
dientiæ administrent.

Causa instituti hujus fuit, nimis tardus ad Clu-
niacum novitiorum extra Cluniacum susceptorum
adventus. Unde lex talis data est, ut quia priores
parcentes sumptibus, per x, aut xv, sive vel xxx,
quandoque annos novitios Cluniacum ducere et mit-
tere differebant, saltem præscripta lege coacti eos
vel ad benedicendum, vel si extra benedicti fuerint,
ad obedientiam rursum in Cluniaco coram fratribus
adducant vel mittant.

XXXIX. Statutum est ut antiquum et sanctum

opus manuum, vel in claustris ipsis, aut ubi honeste remoto conspectu sæcularium fieri poterit, ex parte saltem aliqua restauretur, ita ut omni tempore præter festivos dies, quibus operari non licet, quolibet semper fratres utili opere exercentur.

Causa instituti hujus fuit, quia otiositas, juxta Patrem Benedictum inimica animæ, in tantum magnam partem nostrorum, eorum maxime qui conversi dicantur, occupaverat, ut in claustris, vel extra claustra, præter paucos legentes, et raros scribentes, aut adhærentes claustris parietibus dormitarent, aut ab ipso, ut sic dicam, ortu solis usque ad ejus occasum, imo fere mediam noctem, quibus impune licebat, totam pene diem vanis, otiosis, et (quod pejus est) plerumque detractoriis verbis consumerent.

XL. Statutum est ut nullus priorum, nullus aliorum iter faciens, ducat secum plus quam tres equituras, vel si prior ordinis fuerit, quatuor, aut plus quinque: et hoc tam propter honestatem aut testimonium societatis, quam propter officia ecclesiastica studiosius decantanda.

Causa instituti hujus fuit, ne fastus vel curiositas in ministris, vel iter agentibus notaretur, et monasteriorum, vel quorumlibet hospitum gravamen, quantum posset fieri, vitaretur.

XLi. Statutum est ut ubicunque facultas loci permiserit, exceptis decanis, xii fratres constituentur addito tertio priore, plerumque ordinem teneant.

Causa instituti hujus non est necesse scribere, quia patet omnibus.

XLII. Statutum est ut ubi xii fratres esse non poterint, saltem in refectorio et dormitorio semper, in claustro vero ab hora vespertina usque ad horam tertiam alterius diei, perfectum silentium teneatur. Nam quod universaliter in omnibus Ecclesiis semper et ubique teneri debeat, certum est.

Causa instituti hujus ut, si fratres in talibus locis plenum ordinem tenere aut non possent, aut nollent, saltem aliquam umbram, vel vestigium, vel particulam ordinis retinerent, ne integra die nugacibus verbis aut rebus vacantes, in nullo a sæcularibus differre viderentur.

XLIII. Statutum est ut nullus nostrorum ad sacerdotium provehatur usque ad xix vel saltem xiv annos.

Causa instituti hujus fuit ut, juxta decreta sacerdotum canonum, ne adolescentes, ne illiterati, ne illi, qui nondum capere possunt, quantum, quam divinum, quam excellens sit sacerdotale officium, ad sacra illa cœlestia, magis temerarii præsumptores, quam digni administratores accederent.

XLIV. Statutum est ne quis terras, vel thesauros Ecclesiarum dare, vendere, commutare, pro vadi-monio alicubi, vel apud aliquem sine domni abbatis præcepto vel consilio deponere, vel impignorare audeat. Quod si fecerit, a fratrum suorum et

A totius Ecclesiæ communione alienum se esse cognoscat.

Causa instituti hujus fuit audita et cognita quorundam priorum temeritas, qui aliquando ita fecisse probati sunt.

XLV. Statutum est ut clericorum aut laicorum ad nos non pertinentium homines vel servi domorum Cluniacensium procuratores cellarii vel præpositi nullatenus fiant.

Causa instituti hujus fuit frequens damnorum experientia, quæ a talibus vel talium occasione, plerisque monasteriis Cluniacensibus illata sunt.

XLVI. Statutum est imo renovatum, ut nullus priorum, de prioratu ad alterum prioratum translatus, famulum aliquem ad sibi commanendum de priore loco adducat.

Causa instituti hujus fuit sinistra quarundam rerum, nec non dicendarum suspicio, imo magis probatio, quæ etsi olim in his famulorum de locis ad loca translationibus provenerint, hoc decreto, quantum fieri potuit, provisum est ne de reliquo provenirent.

XLVII. Statutum est ne sanctimonialibus aut conversis mulieribus juxta domus monachorum infra duas leucas ad minus habitatio aliquatenus concedatur.

Causa instituti hujus fuit ne, in quibus maxime cavendum est, contra apostolorum præceptum locus diabolo daretur, sed ut cum fomite iniquitatis omnis ejus etiam suspicio tolleretur; impulit magis ad hoc instituendum quorundam temeritas, qui mulieribus sanctimoniam vel conversionem professis terrarum pecuniæ gratia habitacula juxta domos parare jam cœperant.

XLVIII. Statutum est ne hi qui vocantur familiares, hoc est nec monachi nec conversi, quorundam monasteriorum pessimi destructores, nec etiam pro maximo lucro alicubi recipiantur.

Causa instituti hujus fuit familiarium illorum multis nota perversitas, qui nec Deo servientes, nec manibus operantes, nec aliud utile domibus providentes, ad garriendum, ad detrahendum, ad dissipandum, quæ poterant, in quibusdam monasteriis et alebantur et vestiebantur.

D XLIX. Statutum est ne quis fratrum nostrorum, in propriis saltem locis sine lumine noctibus dormiat. Qui, si adeo pauper fuerit ut propriam lucernam in dormitorio suo providere non possit, illam quæ in ecclesia fuerit, accipiat, et ad dormitorium transferat.

Causa instituti hujus fuit ut filii lucis semper in luce etiam corporali conversentur, quia, juxta Apostolum, de spiritali loquentem: *Omnes filii lucis estis, et filii diei; non sumus noctis neque tenebrarum (I Thess. v)*. Quod licet, ut dixi, de illa spiritali luce dicat, hoc ipsum de corporali tamen simul et spiritali, ait Dominus: *Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus; qui autem facit veritatem, venit*

ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo
sunt facta (Joan. III).

L. Statutum est ut sex diebus infra octavas Assumptionis sanctæ Virginis Matris Domini, et eodem modo infra octavas apostolorum Petri et Pauli, XII lectiones ex Evangelio, XII aliæ ex prophetis, vel ex prophetis libris, aut Actibus apostolorum, vel Epistolis eorum, sicut a me excerptæ sunt, ad majorem missam legantur. Infra octavas scilicet sanctæ Mariæ sex ex Evangelio, et iterum sex ex prophetis, sicut dictum est, aut prophetis libris. Infra octavas vero apostolorum, sex similiter ex Evangelio, et sex ex Actibus apostolorum, vel Epistolis eorum.

Causa instituti hujus fuit specialis, quem, post Salvatorem nostrum, erga sanctam matrem ejus, et erga sanctos apostolos Petrum et Paulum habere debemus, amoris affectus; et quia ad eorum venerationem et amorem non adeo plerosque audientium accendebant toto pene anno frequentatæ, quantum rarius auditæ lectiones.

LI. Statutum est (quod tamen antiquum, sed neglectum erat) ne quis fratrum a communi refectorii mensa surgentium, ante a choro ecclesiæ, quem ex more omnes ingredi debent, discedat, quam similiter omnes pro perceptis beneficiis omnium bonorum benigno largitori usque ad ultimum *Benedicamus*, gratias agat, excepto mensæ lectore, vel ejus custode, si custodiæ idem lector deputatus fuerit.

Causa instituti hujus fuit quod ecclesiam plerique, imo multi fratrum, post mensam cum conventu ingredientiæ statim a choro, levi qualibet ex causa recedebant, nec debitas cum fratribus suis Deo gratias agebant.

LII. Statutum est ut magnæ illi coronæ, ex ære, auro, argenteoque elegantissime compositæ, quæ in medio chori forti catena sustentata dependet, accensi cerei non imponantur, nisi in quinque præcipuis festis, et festo Dedicationis ecclesiæ et Omnium Sanctorum. In reliquis vero festivitatibus, quibus accendi solebat machina illa ferrea, quæ vulgo crza vocatur, pro illa lampadibus vitreis illustretur.

Causa instituti hujus fuit, superflua, et velut ex adipo prodeuntes, cum non nisi ex macie procederent, expensæ, et nimis frequens ac viliorum reddens dignitatem solemnitatum, cereorum illorum super coronam accensio, quia, juxta antiquorum sapientium dicta, nihil tam charum et pretiosum est, quod assiduitate non vilesat.

LIII. Statutum est ut pars illa novi monasterii, quæ ad sinistram partem post chorum sinistram est, clericis vel laicis non pandatur, nec quibuslibet, ut fieri solebat, præter monachos, ad eam aliquo tempore accessus sit, exceptis Dominicis diebus, et solemnibus Ecclesiæ festivitatibus: et hoc tantum a principio horæ tertiæ usque ad finem majoris missæ. Excipitur nox Nativitatis Domini, et

A nox apostolorum Petri et Pauli, et etiam nox illa, quæ ad Vincula sancti Petri dicitur. Excipiuntur et peregrini omnes qui causa orationis vel oblationis altare majus, aut matutinale adire voluerint.

Causa instituti hujus fuit ut quia fratres præter veterem ecclesiam S. Petri non habebant ubi quædam sacra et secretiora ad religiosos homines pertinentia exercere valerent, jam dictam illam novæ ecclesiæ partem sibi diebus et noctibus vendicarent; ubi sancta et secreta orationum aromata Deo assidue accenderent, frequentibus metaneis vel genuflexionibus pio Conditori supplicarent, ac tribus sæpe flagellis vel ob pœnitentiam, vel ad meritum augendum corpus attererent et his ac similibus sacris studiis velut in eremo, ab hominum remoti conspectibus, incessanter se suosque Domino commendarent.

LIV. Statutum est ut ad altare matutinalis missæ quod est consecratum in honorem B. Mariæ, de eadem Matre Domini missa quotidie secreto decantetur.

Causa instituti hujus fuit, ut quotidiana ad Dominum oblatione Mater quoque Domini specialiter honoraretur, et ipsa ad subveniendum specialibus post Dominum servis suis talibus obsequiis animaretur.

LV. Statutum est ut conventus, qui, domino abbate in capitulum veniente, ex antiquo more non solum ei assurgere, sed et per omnes inferiores gradus ad terram usque descendere solebat, assurgat quidem reverenter, sed scamnum subpedaneum descendendo non transgrediatur.

Causa instituti hujus fuit quia, licet ex multo et magno, quem semper Patribus suis Cluniacenses fratres exhibent, amore et reverentia, hoc ab antiquis et bonis viris decretum sit, visum et tamen parcendum esse in hoc labore multitudini maximæ propter senes et debiles, quorum major in eo tempore numerus ccc, vel cccc fratribus erat, quam priore illo inter fratres sexaginta, aut ad plus octoginta.

LVI. Statutum est ut parvi scholares, dum ad suffragia sanctorum orationes dicuntur, neque in refectorio, juxta morem antiquum, comedentes stare compellantur.

Causa instituti hujus fuit ne ea debiliiori ætati necessitas imponatur, quæ a fortiore non exigitur, cum pius Pater Benedictus de hujusmodi dicat: *Licet ipsa natura humana trahatur ad misericordiam in iis ætatibus, senum videlicet et infantum, tamen et ipsa auctoritas Regulæ eis prospiciat*

LVII. Statutum est ut in festivitatibus XII apostolorum, *Credo in unum Deum*, ad missam majorem dicatur, sive ad alias quaslibet missas, quæ extra conventum cantantur.

Causa instituti hujus fuit aliarum Ecclesiarum, et pene omnium rationabilis mos, quem ab antiquis Patribus institutum retinent, ut in illorum festis

professionem fidei Christianæ decantent, super quos et per quos principaliter post Christum fides Ecclesiæ fundata est, scribente hoc idem magno apostolo Paulo Ephesiis, cum dicit: *Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum* (Ephes. ii), et reliqua.

LXIII. Statutum est ut solemnī nocte Natalis Domini ad missam de luce cantetur prosa, cujus initium, *Cælestis organum*.

Causa instituti hujus fuit quia illius cujus principium erat, *Nostra tuba*, series verborum incomposita, nihil pene ad Nativitatem Salvatoris pertinens, longe amplius incomptiore cantu, cunctis hoc advertentibus displicebat.

LIX. Statutum est ut quatuor primis hebdomadibus Quadragesimæ antiphonæ, quæ in quinta feria ad *Benedictus*, et ad *Magnificat*, dici consueverant, mutarentur, et pro illis aliæ cantarentur. Quinta feria primæ hebdomadæ ad *Benedictus*: *Si manseritis in sermone meo*; ad *Magnificat*: *Cognoscite veritatem*. Quinta feria secundæ hebdomadæ ad *Benedictus*: *Non possum a meipso*; ad *Magnificat*: *Non quero voluntatem meam*. Quinta feria tertiæ hebdomadæ ad *Benedictus*: *Operamini non cibum qui perit*; ad *Magnificat*: *Hoc est opus Dei*. Quinta feria quartæ hebdomadæ, ad *Benedictus*: *Non potest Filius a se facere quidquam*; ad *Magnificat*: *Pater diligit Filium*.

Causa instituti hujus fuit, quoniam antiphonæ quæ prius dicebantur, aliorum temporum erant; et cum alio tempore cantarentur; velut mutuo acceptæ rursus in Quadragesima cantabantur, hoc est, *Pater Abraham*; *Fili, recordare*; *Exibant autem daemonia a multis*; *Cum sol autem occidisset*; *Propheta magnus surrexit in nobis*; *Accepit omnes timor*. Et quod magis absurdum erat, quinta feria primæ hebdomadæ dicebantur antiphonæ: *Missus sum ad oves*; *O mulier, magna est fides tua*. Quæ antiphonæ statim sequente Dominica secunda, ex Evangelio ipsius Dominicæ iterum cantabantur. Quod sicut a quibusdam prioribus accepi, idcirco contigit, quia jam dictæ feriæ quintæ antiquitus evangelia propria, ex quibus exceptæ antiphonæ cantarentur, minime habebant: quæ a posterioribus Patribus, et erga divina officia studiosis de Evangelio Joannis postmodum excerpta sunt. Unde postquam illæ quintæ feriæ propria evangelia habere cœperunt, antiphonæ novæ de ipsis quoque evangeliis factæ sunt.

LX. Statutum est ut sicut ex consuetudine, aliæ horæ sanctæ Virginis matris Domini in ecclesia infirmorum, quæ in honore ipsius consecrata est, quotidie decantantur, et ejusdem ibi completorium cantaretur, et in omnibus horis ante psalmos præmitteretur versus: *Memento, salutis auctor, cum Gloria sua*.

Causa instituti hujus fuit honor matri Domini super omnem creaturam singulariter exhibendus, et ut, quia ejus horæ in conventu publico propier

A fratrum numerositatem, et officiorum multiplicitatem, brevitate temporis prohibente cantari non poterant, saltem in capella ipsius a paucioribus ex integro cantarentur.

LXI. Statutum est ut regularis Prima, et Prima S. Mariæ diebus privatis a festo Omnium Sanctorum usque ad Pascha, quæ ex antiquo more post præmissos matutinos, et post finitam aliam psalmodiam in capella infirmorum ante adventum conventus profunda nocte decantabantur, usque ad lucis ortum, et signi, quod in infirmaria pulsari mane solet, sonitum differantur.

Causa instituti hujus fuit, quia et frequenter psalmodia ab infirmis nondum pro sui prolixitate explicita, conventus superveniens eosdem infirmos, imo universos, quos in illa ecclesia offendisset, expellebat; et quia frequenter media fere nocte, solo adhuc sub terris profundissime occultato, cantabant: *Jam lucis orto sidere*. Unde ne tantum mendacium a filiis veritatis coram Deo ulterius proferretur, et ne verba Dominum precantium ac laudantium discordarent, institutum est. Quod si quis objiciat, cur non et in cæteris, in quibus consimilis nota mendacii invenitur, istud correctum est, quando multa adhuc nocte cantatur: *Aurora lucia rutilat*; et: *Aurora jam spargit polum*; et: *Lux intrat*; *Albescit polum*, et multa in hunc modum, respondeo velle me quidem valde, ut talia cuncta, si cum pace fieri posset, apud nostros et ubique corrigerentur, sed quia, ut æstimo, hoc non potest fieri, verbis Magni Gregorii papæ utar: *Si non possum de agro Dominico multos reportare manipulos, saltem paucos, saltem duos, saltem unum feram*.

LXII. Statutum est ut quando fratres infirmi oleo sacro ex more ecclesiastico inunguntur, non aurea vel argentea crux eis ad adorandum offeratur, sed lignea, quæ imaginem Domini crucifixi pictam habet, et de ipso Dominicæ crucis ligno particulam cum auro aptatam, et sub pedibus picti crucifixi eidem cruci insertam.

Causa instituti hujus fuit quia rationabilius et devotius visum est, ut non de quolibet alio metallo, aut de alia qualibet re, sed de eadem ligni materia, quo Salvator crucifixus est, crux facta ægro præsentaretur, et in verbis ipsis, quæ dum adoratur, decantari solent, nulla vel modica falsitatis nota reprehenderetur. Nam non dicitur, ecce aurum crucis, ecce argentum crucis; sed: *Ecce lignum crucis, in quo salus mundi pependit, venite adoremus*. Utique verum est, quia non in auro, neque argento, sed in ligno Christus crucifixus est. Non tamen hoc dicens, cruces ex auro vel argento ad honorem Dominicæ crucis factos condemno, vel reprehendo, quod ore catholico maxime approbandum et laudandum est. Sed aliud est metalli pretiositas, quæ mentes simplicium excitat ad majorem sacræ crucis venerationem; aliud ligni utilitas, quæ spiritualium animos commovet ad vehementiorem erga crucem

et crucifixum devotionem. Unde ut magis mens devota in amorem Salvatoris passionis accenderetur, particula de ipsius primæ crucis ligno, ut jam dixi, pedibus picti crucifixi supposita est, quæ statim post pedum osculum, oculis, animo et ori crucem adorantis et osculantis infirmi se offert. Hanc tamen ligneam crucem, quam ego hoc, quem dixi, intuitu isto, quem præscripsi, modo aptari feci, non jam mortuis, sed morientibus ad adorandum deferri decretum est. Quod sicut Cluniaci a me factum est, sic ubi fieri potuerit apud nostros, licet præcipere verear, opto tamen ut fiat.

LXIII. Statutum est ne staminia, quæ ex more antiquo, propter graviora quælibet fratribus acris flagellandis scindi solebant, et usque ad cingulum violenter detrahi, ulterius scinderentur, sed staminia integra manente, verberibus subjiciendus frater ea ex toto exueretur.

Causa instituti hujus fuit ut et frequens damnum scissarum staminiarum vitaretur, et plenius nudatus frater expeditius verberaretur.

LXIV. Statutum est ne finita lectione refectorii, canistra, juxta morem antiquum, ad suscipiendas panis reliquias per refecturium ulterius deferantur.

Causa instituti hujus fuit quoniam prius ea de causa canistra ad suscipiendas residui panis partes deferrebantur, ut granatario, non elemosynario, ad expendendum in posterum redderentur. Sed quia nunc nihil est pane refectorii granatario, sed totum elemosynario redditur, visum est non esse necesse ut ulterius eadem canistra per refecturium deferrentur.

LXV. Statutum est ne ad missam matutinalem et majorem, finito cantu offerendæ usque ad præfationem, conventus, ut olim fiebat, stare cogatur, sed mox, ut cantus cessaverit, qui sedere voluerint, sedeant; tamen ut, cum sacerdos conversus ad chorum dixerit: *Orate fratres*, modeste scabellis elevatis in illis subselliis, quæ eisdem sedilibus inhaerent, acclives ex more resideant privatis diebus; festis autem inclinentur ante formas.

Causa instituti hujus fuit ut magnus et continuus labor Cluniacensis conventus hac quantulacunque remissione relevaretur.

LXVI. Statutum est ne parvi scholares, si boni fuerint, procedente tempore, aliquid de aliorum dignitate amittant.

Causa instituti hujus fuit quia nescio unde res orta, fama tamen hoc referente, dicebatur morem esse ut nullus scholarium puerorum aliquo unquam tempore aut hebdomadarius majoris missæ, aut prior, aut custos ordinis, sive circa fieret, ut quodlibet dignitatis monasticæ privilegium obtineret. Quod quantum contra communem justitiam et rationem sit, etiam leviter attendens advertit. Nam cum princeps apostolorum dicat: *In omni gente, qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi* (Act. x). Si,

A inquam, in omni gente, nunquid non in omni ordine? Si in omni ordine, nunquid non in omni gradu, in omni conditione, in omni ætate? Et quia res clara longa probatione non eget, breviter dico omnem monasticam vel ecclesiasticam dignitatem, si boni et digni fuerint, restitutam esse a nobis publice scholaribus, quia cujus fides, scientia et vita probatur, a qualibet ecclesiastica dignitate valde injustissime reprobatur.

LXVII. Statutum est ut pneuma, quod in fine antiphonarum canitur, ubi plures antiphonæ se invicem sequentes fuerint, sicut ad vespertas et matutinos, ulterius non cantetur, exceptis quinque præcipuis festivitatibus, hoc est Natali Domini, Pascha, Pentecoste, festo apostolorum Petri et Pauli, et Assumptionis B. Virginis. Similiter et illud decretum est, ne ad suffragia sanctorum, excepta oratione S. crucis et S. Mariæ, et apostolorum Petri et Pauli et ultima, *per Dominum nostrum*, cum sequentibus usque ad *Amen* dicatur, scilicet *per Christum Dominum nostrum*.

Causa instituti hujus fuit tedium prolixitatis multiplicium adjectionum, quæ a diversis diverso tempore officiis ecclesiasticis additæ sunt. Cujus tædii, ut aliqua relevatio fieret, et quia hoc in nullis Cluniacensibus monasteriis, præter Cluniacum, servabatur, hoc institutum est.

LXVIII. Statutum est ut hymni proprii de S. Stephano primo martyre, de S. Joanne evangelista, de SS. Innocentibus, de sancto Laurentio, de S. Vincentio, sumpti de Hymnario S. Ambrosii, vel Hymnario Prudentii docti et religiosi viri, in eorumdem sanctorum solemnitatibus modo a nostris, qui eos habere potuerint, ubique cantentur.

Causa instituti hujus fuit amor et reverentia illorum sanctorum quia cum dilectus Christi Joannes post Petrum et Paulum de præcipuis apostolis sit, illique dicti martyres, de summis et sublimioribus martyribus sint, incongruum visum est, ut communibus aliorum apostolorum vel martyrum hymnis decantarentur, maxime cum præter hymnos omnes alios cantus tam nocturnos quam diurnos proprios habeant.

LXIX. Statutum est ut duo maturi et studiosi fratres semper diu noctuque dormitorium custodiant, aut quando potuerint simul, aut quando non potuerint vicissim; quando vero causa refectionis simul esse non potuerint, sicut inter se condixerint, unus reficiat, alter custodiat. Quando autem alia de causa, similiter fiat.

Causa instituti hujus fuit quia frequenter propter absentiam custodum et multitudinem illic convenientium multorum querelæ fiebant, quod vestes suas, vel quælibet regularia indumenta sæpe perderent, nec perditâ facile invenire possent. Unde ut tam istud vitaretur, quam ut omnes, qui provenire possent, contrarii casus caverentur, istud decretum est.

LXX. Statutum est ne vel abbas Cluniacensis,

aut prior, aut quilibet priorum, vel fratrum Cluniacensium in Cluniaco, vel extra manentium, famulis aut servientibus sibi cujuslibet generis pelles præter agninas emat, vel donet; additum est ut rubeo, viridi, omnique alio vestium colore, remoto, aut de burellis mediocris pretii, aut de pannis nigri coloris, hoc est vel agnelinis, aut paris pretii, aut minoris, famulos secum equitantes et suo famulatui deputatos vestiant.

Causa instituti hujus fuit primo et præcipue religionis augmentum, et ipsum notum cunctis inconueniens, ut monachis regulariter indutis obsequentes eis sæcularibus vestibus uterentur. Nam, juxta verbum Domini, qui mollibus vestiuntur, non in domibus monachorum, sed in domibus regum esse, vel habitare solent. Secundo, et multiplices et graves expensæ, quæ in superfluis illis et noxiis vestibus male, et prodige consumeantur; in necessariis, et utilibus rebus bene et rationabiliter expendantur.

LXXI. Statutum est ne in responsoriis vel antiphonis, quæ sunt de baptismo Domini, aliquis Cluniacensium dicat, vel cantet: *Ipsium audite*, sicut verbi gratia, antiquitus in responsorio, quod sic incipit: *In columbæ specie Spiritus sanctus visus est, paterna vox audita est: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Addi solebat: *Ipsium audite*. Item sicut in antiphona, quæ talis est: *Vox de celo sonnit, et vox Patris audita est: Hic est Filius meus in quo mihi complacui*, et in similibus, si quæ sunt vel antiphonæ, vel responsoria, interdictum est, ne quis addat: *Ipsium audite*.

Causa instituti hujus fuit evidens et apertum mendacium, quod cantantes vel legentes inconsiderate proferebant, quando sacris illis verbis addebant: *Ipsium audite*. Testes hujus rei sunt non quilibet, sed ipsi sanctissimi et veridici evangelistæ, Matthæus, Marcus, et Lucas, qui pari sententia scribentes, apparuisse Spiritum Dei super baptizatum Christum in specie columbæ, et vocem Patris de cælo factam, vel: *Hic est Filius meus in quo mihi complacui*; vel: *Tu es Filius meus, in te complacui mihi*, nusquam addiderunt: *Ipsium audite*. Addita sunt hæc verba, non in Christi baptismo, sed in ejus transfiguratione. In illa, inquam, transfiguratione adjunctum est verbis similibus: *Ipsium audite*, sed et ipsa ratio hoc lucide declarat. Nam cum in Christi baptismo vocem illam omnipotentis Patris solus post Christum Baptista audierit, non diceretur soli: *Ipsium audite*, sed ipsum audi. Unde apparet quod non illi, qui solus erat, hoc in baptismo dictum est; sed tribus apostolis, Petro, Jacobo et Joanni, et in ipsis, et per ipsos, universali Ecclesie, quam præsignabant, non singulari, sed plurali numero in Domini transfiguratione præceptum est: *Ipsium audite*.

LXXII. Statutum est ut in Nativitate Domini nullus ex fratribus ante finem missæ illius, quæ de luce dicitur, et quæ de more in conventu cantatur, mis-

am alicubi vel dicat vel audiat. Excepti sunt ab hac constitutione infirmi, qui in infirmaria comedunt, de quibus antiquus mos constituit, ut sicut sancto die illo tres missæ in conventu cantantur, ita eis eodem tempore tres similiter missæ in cappella Sanctæ Mariæ, quæ eorum officiis deputata est, celebrentur.

Causa instituti hujus fuit, quia solebant sacerdotes, non quidem ex consuetudine, sed ex quadam inconsiderata festinatione, statim post evangelium illius missæ, cum quibusdam aliis, qui vel eos juvabant, vel communicare ad eorum missas volebant, a conventu recedere, ac sibi unusquisque missam de die cujus introitus est: *Puer natus est nobis*, celebrare. Ita fiebat, ut non solum chorus pene vacuus remaneret, sed nec quod de ipsa missa post evangelium restat, audirent. Hoc jam sic in consuetudinem versum fuerat, ut in consuetudinem esse putarent, et media fere pars Cluniacensis conventus, aut forte plus, die Natalis Domini non audiendo ea, quæ in missa de Luce post evangelium supersunt, nec ipsam missam audirent. Quam idcirco non audiebant, quoniam ejus maximam et meliorem partem, hoc est sacrificii divini celebrationem, ex cujus dignitate maxime missa vocatur, perdebant. Hoc ne ulterius fieret, hac constitutione provisum est.

LXXIII. Statutum est ut de vasis omnibus vini, quæ in cellario fuerint ad opus fratrum, hospitum, vel pauperum, hoc est de unoquoque eorum, vigilia Natalis Domini, frater, qui vinum ad missas providere solet, tantum accipiat, quantum ad celebrandas omnes missas illius sacræ noctis atque diei sufficere valeat.

Causa instituti hujus fuit res a multis, ut audivi, probata, et sæpe mihi relata, quod videlicet, nunquam vasis illius vinum acescere, vel in innaturalem et corruptum saporem converti possit, unde pars quantalibet vini ad celebranda jam dicti Natalis Domini sacramenta assumpta fuerit.

LXXIV. Statutum est ut illud *Kyrie*, cujus cantus habet prosaicos versus, quorum principium est, *Clemens Rector æternæ, Pater immense eleison*, qui in multis monasteriis ad Cluniacum pertinentibus usu antiquo cantabatur, etiam Cluniaci in quinque præcipuis festis cantetur. Additum est et hoc, ut in eisdem solemnitatibus et in quibuslibet, prout libuerit, majoribus ad vespertas, vel ad laudes cantetur: *Benedicamus Domino*, juxta cantum novi quidem, sed boni et jam publici versus illius, qui in Nativitate B. Matris Domini a multis canitur:

Virgo Dei genitrix virga est, flos filius ejus.

Sumptus est autem cantus non de toto versu, sed de fine versus, hoc est, *Flos filius ejus*.

Causa instituti hujus fuit, ut et solemnioribus diebus magis congrueret solemnior cantus, et ut ipsa cantuum variatio major esset canticum devotio.

LXXV. Statutum est ut in festo Inventionis S. Cru-

c's et Exaltationis ejusdem, ad laudes matutinas can-
tentur versus excerpti de hymno, cujus principium est,

Pange, lingua, gloriosi praelium certaminis,
quorum primus est, *Cruz fidelis*, secundus, *Flecto*
ramos, tertius, *Sola digna tu fuisti*, cum *Gloria* se-
quenti quæ est, *Gloria et honor Deo*.

Causa instituti hujus fuit quia devotius et elegan-
tius visum est, in jam dictis salvatricis crucis so-
lemnitatibus, laudes ipsius continentes hymnos va-
riari jucunde, quam easdem iterari fastidiose. Ca-
nebatur enim prius hymnus, cujus principium est,
Vexilla Regis prodeunt, ad utriusque festi utrasque
laudes vespertinas, et rursus iterabatur ad matu-
tinas.

A LXXVI. Statutum est ut antiphona de sacra Matræ
Domini facta, cujus principium est, *Salve, Regina, ma-*
ter misericordiæ, in festo Assumptionis ipsius, dum
processio sit, a conventu cantetur: et insuper in
processionibus, quæ a principali ecclesia Apostolo-
rum, ad ejusdem matris Virginis ecclesiam ex more
sunt, exceptis illis sanctorum festivitibus, in qui-
bus mos antiquus exigit, ad eosdem sanctos perti-
nencia decantari.

Causa institui hujus fuit nulla alia, quam sum-
mus et maximus amor, ab omni rationali creatura,
quibuscunque modis rationabiliter fieri potest, ex-
hibendus post auctorem omnium matri auctoria
universorum.

DISPOSITIO REI FAMILIARIS CLUNIACENSIS

FACTA

A DOMNO PETRO ABBATE CLUNIACENSI NONO.

(Anno 1150.)

[BALUZ. *Miscell.* edit. Luc. in-fol., tom. III, pag. 72.]

Quoniam es valde labilis est humana memoria, nec morientes incessanter homines veracem semper posteris suis rerum gestarum famam relinquere possunt, scripturæ subsidium a primis sapientibus adinventum est. Nam quod scribitur varietatem suscipere nescit, et nisi casu vel studio corrumpatur, uno eodemque modo veritatem rerum gestarum indifferenter succedentibus tradit. Feci hoc ergo in quibusdam tantum spiritalibus. Facio nunc in quibusdam ad commodum corporale simul et spirituale pertinentibus causis.

Notum facio igitur ego frater Petrus humilis Cluniacensis abbas omnibus istud legentibus quod quando ad hoc officium ante viginti sex annos assumptus sum, magnam quidem Ecclesiam, religiosam et famosas inveni, sed pauperrimam, magnarum expensarum, et comparatis redditibus cum expensis, nullorum pene reddituum. Trecenti erant vel eo amplius fratres, nec centum de propriis sumptibus domus illa procurare valebat. Turba hospitum semper, pauperum numerus infinitus. Congregata de omnibus decaniis annona vix quatuor mensibus, aliquando nec tribus, vinum undecunque collectum, nunquam duobus aliquando mensibus, nec uno sufficebat. Panis parvus, niger, et surfu-

reus. Vinum maxime aquatum, insipidum, et vere villum. Præter alias et multo cum fenore mutuo acceptas expensas, in emendo solummodo annonam et vinum plusquam viginti millia solidos Cluniacensis camerarius expendebat. Has angustias ego videns, habito cum sapientibus fratribus qui tunc vivebant consilio, prout mihi et ipsis rationabile visum est, mesatica per decanias constitui, et ut conventum Cluniacensem de pane, de fabis, et earum sagimine quidam ex decanis uno mense, quidam duobus mensibus, quidam tribus hebdomadibus, quidam quindecim, quidam octo diebus, hoc est, integro anno procurarent, ordinavi; et ut semper annuatim hæc constitutio servaretur, universorum fratrum assensu et voluntate in capitulo præcepti et scripto firmavi.

Hoc ita ut decretum est multis postmodum annis servatum est. Procedente dehinc tempore visum est tam mihi quam fratribus ut quædam de pristina ordinatione mutarentur, et aliquæ decaniæ quæ mesatica faciebant ad alios monasterii usus, juxta quod ratio exigebat, deputarentur. Ea de causa decania quæ Masiliis dicitur, quia magis avenæ quam frumenti ferax est, ad procurandas omnium hospitum equitaturas deputata est. Galiniaco quædam alia

fratrum procuraciones impositæ sunt. Julius, A propter condaminas illius, quas in vineas vertimus, et quamdam conventus pro domno Hugone Antisiodorensi episcopo annuam procurationem, a mesatico quod ei impositum fuerat excusatus est. Decania Sancti Hippolytis certa similiter de causa a mesatico excepta est.

Statutum est ergo ut, quia prima ordinatio, quæ per totum annum de his quæ supra scripta sunt conventum procurabat, sic variata vel immutata fuerat, nova rursus ordinatio fieret, quæ similiter per totum annum fratres universos de pane, de fabis, et earum sagimine, ut dictum est, procuraret. Quæ talis est: decanus de Cavariaco procurabit totum Septembrem, decanus Cluniacensis totum Octobrem et dimidium Novembrem, decanus de Perrona reliquos dies ipsius Novembris, decanus de Scutiolis sexdecim primos dies Decembris, decanus de Caviniis reliquos dies ipsius Decembris cum toto Januario, decanus de Lordono totum Februarium cum Martio, granatarius totum Aprilem et totum Maium et totum Junium cum dimidio Julio. Cui tamen granatario fabas mensis et dimidii camerarius persolvere debet; decanus de Laisiaco quod reliquum de Julio; decanus de Bersoniaco totum Augustum, exceptis octo diebus ultimis; decanus de Sancto Gengulfo illos octo dies ultimos Augusti.

Hæc mesatica ita constituta sunt ut non tres tantum neque quatuor sextarios frumenti aut plus sive minus ad opus uniuscuiusque diei obedientiarum jam dicti granatario dent, sed quantum necessarium fuerit. Ipse tamen granatarius ea quæ ei obedientiarum reddiderint, ut fidelis dispensator, qui dat in tempore tritici mensuram, fideliter custodiat, ne fraudem de rebus monasterii faciens, Ananias et Saphiræ mortem, secundum beati Benedicti sententiam, in anima sustineat. Quod si refectiones generales vel debitæ vel gratuitæ intervenientes a pane dando vel fabis eos excusaverint, excusentur. Quod si vel gratuitæ non fuerint, vel debitæ aliquo casu defecerint, nihilominus dies illos suppleant. Ab illis tamen qui procuraciones illas ex debito facere debuissent postmodum annonam expensam vel fabas exigant, exceptis refectionibus illis quas camerarius absque annuis redditibus facit. Illarum autem refectionum quarum causa annuatim sufficientem pecuniam recipit, panem et fabas quæ expenderint ab eodem camerario requirant.

Hæc secunda ordinatio longo rursus tempore mansit. Sed quia, ut scriptum est, ubi plurima consilia, plurima salus, et quantumlibet bonum sit quodlibet consilium, meliore tamen superveniente absque dubitatione mutandum est, sicut successit primæ ordinationi secunda melior, ita secundæ meliori successit tertia optima. Est autem hujusmodi.

Constitutum est ut decanus de Lordono, tam ipse de Lordono quam de Sancto Hippolyto, cum adjutorio octo dierum de Sancto Gengulfo, totum Clu-

niacensem conventum, tam sanos quam ægros de bono pane semper procuret, juxta majus pondus quod ego ipse in principio mesaticorum constitui, non vero solum conventum, hoc est eos qui vel in refectorio vel in infirmaria comedunt, sed omnes illos quos decani mesatica facientes de mesaticis procurare solebant procurabit, et quidquid inde facere solebant faciet. Frumentum vero quantum et quale reddere consueverant decani, dum mesatica facerent granatario, tantum et tale reddant camerario. Similiter reddant eidem et saginem fabarum. Fabas autem jamdicto decano de Lordono, quia ipse cum decaniis suis etiam granatarius factus est. Sicut vero supra decanis est dictum, si refectiones generales vel debitæ vel gratuitæ non fuerint, vel debitæ aliquo casu defecerint, more solito diebus illis et panem dabit et fabas. Sic et camerarius quod dictum est. Exigent tamen postea ab his qui procuraciones facere debuissent. Quæ si illi reddere potuerint, ab eis recipiant. Si non potuerint, jamdicti soliti supplebunt.

Nec illud reticendum est quod ad rem de qua agitur pertinet, morem antiquum fuisse ut diebus singulis quibus nomina fratrum defunctorum congregationis nostræ, hoc est professorum, de libro in quo regula scripta est die qua obierunt pronuntiantur, panis eis, vinum, et generale daretur. Sed pro generali talis recompensatio a sancto Patre nostro Hugone facta est ut quosdam villæ Cluniacensis furnos et eorum redditus, qui ad cameram antea pertinebant, Cluniacensis eleemosynarius obtineret.

Primo autem ego ipse quidquid panis et vini in refectorio vel in infirmaria comedentibus superest, quod primitus vel granatarius vel vini custos sibi ex more vindicabant, eleemosynario concessi. De pane vero sic institutum est, ut quinquaginta libræ ad pondus, non quod nunc fratribus datur, sed quod ante tempus nostrum fratribus dari solebat, jam dicto eleemosynario redderentur. Et ut pondera ista ignorantibus nota fiant, noverint tria diversa fuisse, unum minus, quod hospitum dicitur; alterum illo majus, quod erat conventus toto anni tempore, præter quadragesimam, quadragesimale vero pondus majus etiam illo erat.

Quando autem, ut supra scriptum est, mesatica primum instituta sunt, mutavimus secundum illud pondus in tertium quod majus erat, hoc est ut eodem pondere quo panis prius dabatur in sola quadragesima daretur conventui toto anno.

De quinquaginta vero jam dictis libris quam defunctis fratribus anniversaria die pronuntiatis dari censuimus hoc statutum est ut non ad pondus quod olim quadragesimale dicebatur, et quo nunc fratres utuntur, sed ad illud quod minus est, et quod ante hanc nostram institutionem habere solebant.

Ne vero aliquis miretur hunc infinitum defunctorum numerum certo hoc est quinquagenario numero determinatum, noverit tali hoc factum esse.

consilio, ne processu temporis crescentes in immensum defuncti vivos expellerent, dum trecentos ad minus vivos et mille fortassis quandoque defunctos parvi Ecclesie redditus procurare non possent. Nam, ut quidam ait, quod jam in proverbium versum est:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines;
(*Hon.. Sat.*, l. 1, v. 106.)

et, ut alter:

... Pensate [*al. versate*] diu quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.
(*Hon., De arte poet.*, v. 39.)

Stultum est enim meriti vires cum pondere et humeris illam imponere sarcinam quam non valeat is cui imposita fuerit ferre, imo cui cogatur invitus victusque succumbere. Hac ergo consideratione harum quinquaginta librarum numerus et pondus sic decretus est. Si tamen procuratio fratribus ex debito fiat, tunc ad quale pondus datur conventui, ad idem dabitur et his de quibus agitur defunctis. Tres autem pauperes quibus ex consuetudine quotidie panis et vinum sero in elemosyna datur, nec minorem nec alterius generis, sed qualem et quantum panem conventus accipit, talem et tantum quotidie accipient.

Et quia, ut jam dixi, granarium simul cum decaniis suis decano de Lordono commissum est ad procuracionem hospitum et familie faciendam, quantum ad panem pertinet, reddet ei camerarius, ut aliis granariis reddere solitus erat quingentos sexaginta sextarios frumenti et quingentos de segle.

Et ut ratio qua ista disposita sunt posteris nota fiat, noverint istud legentes quoniam in primis quingenti tantum frumenti sextarii a camerario granario reddebantur. Sed post, ut quosdam clericellos nobiles, qui tunc in burgo Cluniacensi docebantur, aleret, et ad quendam principalis mensae fercula panem juxta velle cocorum comminuendum augeret, supradictis quingentis sextariis sexaginta additi sunt. In hac vero nova et ultima ordinatione quingentis sexaginta etiam triginta frumenti vel fabarum sextarii pro mesatico de Masiliis adjuncti sunt. Insuper et tredecim pro fabis decem et octo p. abendariorum.

Tali modo, his omnibus sextariis insimul computatis, fiunt tam frumenti quam fabarum sextarii sexcenti et tres. De quibus sexcentis et tribus trecentos sex minus de mesatis granarii accipiet. Reliquos qui supersunt de frumento quod præter mesatica reddi solet, tam de ducentis de Caviniis quam de centum de Lasiaco et de centum de Perronna ei camerarius reddet. Quæ si inde reddere non potuerit, de proprio reddere procurabit. De quingentis vero de segle trecentos apud montem Bertaldi, ducentos apud Ronias accipiet. Quos, ut de frumento dictum est, si aliquo casu inde habere non potuerit a camerario totum requirit, illeque ei negare non poterit.

Sed de præbendariis supradictis hoc est adjiciendum, quod ante tempus nostrum panis eis qualis inferiori familie dari solet dabatur, hoc est de vas-

A sallor.; quem postmodum talem esse decretum est qualis est panis conventus vel hospitum, ad pondus tamen quod, ut supra dictum est, conventui præter Quadragesimam toto anno dari mos antiquus præceperat. Sunt autem libræ illæ præbendariorum decem et octo, de quibus ut granarius novem, alias novem elemosynarius solveret præceptum est.

Et quia semel de hujusmodi constitutionibus loqui cœpi, etiam alia his similia addam. De pane quidem et legumine conventus et de pane hospitum et familie ista sic instituta sunt. De vino vero, quia aliter fieri non poterat, nec terrarum Cluniacensium redditus hoc aliter ordinari patiebantur, ad noviter plantandas et colendas vineas consilio B fratrum studium converti, et ut jam plantatæ suis temporibus congrue coli possent quosdam notos Angliæ redditus fratri earum cultori et custodi annuatim reddi decrevi. Quæ constitutio, nisi forte aut nimia terrarum sterilitas acciderit, aut studium colendi cultorum culpa neglexerit, trecentis, imo fere quadringentis monachis vinum abundanter providere poterit, nec solum monachis, sed et hospitibus ex plurima parte sufficere valebit.

His præcedentibus et generale fratrum, quod post legumina eis dari solet, de quo multæ frequenter querelæ fiebant, sic ordinatum est: Cluniacensis camerarius in burgo Cluniacensi centum libras et quingentos Cluniacensis solidos monete accipiat, atque censu Pictaviensi et allecibus viginti millibus, quæ comes Boloniensis Eustachius dedit, additis, caseis quoque, vel qui debentur, vel qui ex nutritura quæ apud Cluniacum vel apud Metgias fieri solet proveniunt, adjunctis, illud integre et absque omni prorsus querela provideat. Hoc multis jam annis sic factum est.

Istud etiam oportet scire legentes, quod post præcedentia institutum est ut decanus de Masiliis universorum hospitum equituras abundanter de avena procuraret, et si forte vadimonia sua pro avena non superflua, sed necessaria impigneraverint, ea redimat.

Et ante hanc quidem institutionem mille et ducentos tantum avenæ sextarios camerario unoquoque anno ex prima quam feci institutione reddebat, D qui indifferenter tam in hospitum quam in abbatis prioris, cellararii, atque camerariorum equitaturis expendebantur. Sed quia unoquoque istorum de illa summa avenæ sibi rapiente quod poterat, frequenter querelæ et negligentie de equitaturis hospitum audiebantur, statui ut aliis semotis, solis hospitibus quantumcunque necesse haberent, vel quantumcunque moram facerent, provideret, et vadimonia illorum, ut dictum est, redimeret. Hoc præcipue de extraneis.

De domesticis vero, hoc est, fratribus congregationis, prima tantum nocte eorum equitaturas procuraret, exceptis prioribus qui in Hispania et illis qui in Anglia morantur, et priore de Paredo; et de Borbono, et de Silviniaco, quorum equitaturas ut hospitum, quandiu Cluniaci manserint, ex usu et

ti quo camerarius procurare solebat. Hi omnes, A
quantum ad equitaturarum suarum procuracionem
spectat, pares peregrinis hospitibus erunt.

De priore Cluniacensi hoc constitutum est, ut ad
procurandas equitaturas suas trecentos avenæ sexta-
rios a decano de Scutiolis accipiat.

De camerario Cluniacensi cum omnibus sociis
suis hoc decretum est, ut centum sextarios avenæ
qui a decano de Sancto Victore debentur et alios
centum de obedientia Bellimontis accipiens, addita
avena quæ a venditoribus avenæ pro more in villa
Cluniacensi exigitur, nihil ultra quantum ad avenam
spectat requirat.

His præmissis, quod de vestimentis fratrum ordi-
natum est, ne processu temporis oblivione pereat, B
addendum est. Nescio enim quo casu, quando ad
hoc pastorale officium accitus sum, nihil de his, sic-
ut nec de reliquis pene omnibus exterioribus, ordi-
natum inveni. Camerarius enim, cui omnia exte-
riora imposita erant, tam rei familiaris inopia quam
multiplici ad quam non sufficiebat, occupatione
impeditus vestimenta fratribus ægre, confuse, in-
sufficienter providebat, nec juxta apostolicam et
sancti Benedicti Regulam, vestimenta fratribus dis-
tribuebat prout cuique opus erat.

Eapropter priori Cluniacensi ex majori parte hæc
cura imposita est ut tunicas, hoc est, vulgari no-
mine froccos, cucullas, pellicias, agnina caputia vel
capellos, stamineas, femoralia, flumias, hoc est,
opertoria pulvinariorum, universis fratribus in Clu- C
niaco manentibus sufficienter provideat. Ut autem
hæc sibi injuncta plene facere posset, decretæ sunt

A ei viginti marce argenti de censu Italico, viginti de
censu Hispano, viginti de quodam manerio Anglico
quod dicitur Opisfortis, et quindecim marce de
manerio quodam Angliæ quod dedit comes Eusta-
chius, et salvo hoc Cluniacensi censu, ad Rumelia-
cum monasterium, quod et ipsi Cluniacensi Eccle-
siæ dederat, voluit pertinere. Datus est ei insuper
et totus Provinciæ census, qui ad Cluniacensem ca-
meram pertinere solebat, a prioratu de Terniaco,
qui est super Rhodanum, et ab illo de Talviaco
usque ad Alpes provinciæ et usque ad mare cum
eorundem prioratuum censu. Hæc priori Cluni-
acensi imposita sunt.

Trabucos vero et pedules fratrum primo cu-
stodi operis novæ ecclesiæ imposui, cujus redditibus
quos habebat in Anglia propter novas emergentes
guerras deficientibus, camerario quod ille solitus
erat facere injunxi, ut trabucos et pedules fratribus
provideret de trecentis solidis gatgeriæ Humberti
Ungri, quam nobis, dum Jerusalem iret, pro qua-
tuor millibus solidorum, quos a nobis accepit, in
vadimonio dedit. Illam gatgeriam ego decano de
Lordono concessi tali modo ut omnes fructus et
redditus jamdictæ gatgeriæ acciperet, et inde præfa-
tos solidos ad ea quæ supra nominata sunt came-
rario redderet. Si autem gatgeria illa redempta fue-
rit, et custos operis majoris Ecclesiæ de centum
marcis de Ledecumba manerii quod rex Anglorum
Stephanus meo tempore Cluniacensi Ecclesiæ dedit
sexaginta saltem marcas habere potuerit, sicut
prius facere solebat, trabucos et pedules universis
fratribus provideat.

SUMMORUM PONTIFICUM

HONORII II, INNOCENTII II, LUCII II, EUGENII III,

PRIVILEGIA QUÆDAM

Monasterio Cluniacensi concessa tempore Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis noni.

Biblioth. Cluniac., p. 1378.)

I.

*Quod nullius, absque consensu domini abbatis, Clun.
in abbatiis eidem subjectis electio fiat. Item quod
non fiat abbatia de prioratu.*

(Anno 1123.)

Honorius episcopus servus servorum Dei, dilecto
in Christo filio PETRO abbati venerabilis monasterii
Cluniacensis, ejusque successoribus regulariter sub-
stituendis in perpetuum.

D Incomprehensibilis, etc. Vide in Honorio II an
an. 1130, *Patrologia* t. CLXVI.

II.

*Monasterium Cluniacense qui die dedicationis altaris
majoris adierint, iis penitentiarum susceptarum dies xl
remittit Innocentius II.*

(Anno 1132.)

INNOCENTIUS episcopus servus servorum Dei, dis-
creto filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque suc-

cessoribus regulariter substituendis in perpetuum. A lecto filio abbati Cluniacensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Liberalitatis laudabile genus est, etc. *Vide inter epist. Innocentii II, Patrologia t. CLXXIX, sub num. 89.*

III.

Ejusdem Innocentii II aliud diploma.

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et apostolicam benedictionem.

Liberalitatis laudabile genus, etc. *Vide ubi supra.*

IV.

De possessionibus non alienandis, et censibus non minuendis.

(Anno 1136.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopis et episcopis, in quorum parochiis proventus et obedientie Ecclesie Cluniacensis existunt, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ in Ecclesiarum præjudicium, etc. *Vide ubi supra, ad an. 1136.*

V.

Contra rebelles, et de institutionibus observandis per abbates.

(Anno 1136.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, di-

Solet annuere sedes apostolica, etc. *Vide ubi supra.*

VI.

Confirmatio Lucii papæ de terminis circa Clun. ut ecclesie, cimiteria, monachi, clerici et laici universi infra terminos in protectione papæ sint.

(Anno 1144.)

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Religionis monasticæ, etc. *Vide in Lucio II, ad an. 1145.*

VII.

Eugenii Papæ III confirmatio, quod nullus homo cujuscunque conditionis ac potestatis invasionem, prædam, aut rapinam facere, sive homicidium perpetrare infra terminos inferius scriptos non presumat.

(Anno 1145.)

EUGENIUS episcopus servus servorum Dei, charissimo filio in Christo PETRO Cluniacensi abbati ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Cum omnibus sanctæ Ecclesie filiis, etc. *Vide in Eugenio II, ad an. 1153.*

SUMMORUM PONTIFICUM

REGUM, ARCHIEPISCOPORUM, EPISCOPORUM

DUCUM ET ALIORUM,

DIPLOMATA ET CHARTÆ,

De quibusdam abbatibus, prioratibus, ecclesiis, etc., Cluniacensi cœnobio concessis aut confirmatis tempore Petri Venerabilis, abbatis Cluniacensis noni.

(Bibliotheca Cluniacensis, p. 1587.)

I.

Charta D. Adalberonis Leodiensis episcopi de Bertrées.

(Anno 1124.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Ego ADALBERO, gratia Dei Leodiensis episcopus, notum facio præsentibus et futuris fidelibus nostris quod Walterus de Tradignei liber homo tradidit S. Petro et fratribus Cluniacensis monasterii ecclesiam de Bertrées cum omnibus usibus, decimis, et cæteris appendiciis suis, in Hanua, et in Puceis, et in Trudencia et in Eurenais, pro salute animæ suæ et ani-

marum patris et matris suæ, ea idem conditione, ut fratres, quos abbas Cluniacensis ibi Deo servituros transmiserit, ipsam, et quidquid ad eam pertinet, ita libere teneant, sicut tenebat ipse Walterus, et per singulos annos tantummodo unum aureum denarium Leodiensis monetæ in Pascha ipsi fratres persolvant ad altare S. Petri ecclesie Cluniacensis. Homines vero, qui de terra ipsius ecclesie beneficiati sunt, et fidelitatem inde fecerunt Waltero, ipsam terram de manu prioris ecclesie requirant, et fidelitatem et servitium idem priori ipsius ecclesie faciant. Districtio quoque villæ ad ecclesiam perti-

nebit, ita ut Godescalcus frater ipsius Walteri, qui advocatus est ejusdem allodii, medietatem ipsius distractionis de Ecclesia teneat, et per hoc ipsam Ecclesiam, et quicquid ad ipsam pertinet, ab omnibus injustitiis defendat. Restaurationem similiter sancto Petro et ipsis fratribus dedit, ita ut medietatem ipsius restaurationis Ecclesia, medietatem ipse advocatus teneat. Medietatem etiam Chorvedæ, quæ ipsius Walteri erat, eis concessit. Alia enim medietas pertinet ad Ecclesiam et abbatem S. Laurentii. Molendinum quoque de Baigneis cum omnibus usuariis suis, et medietatem silvæ de Trudineis ad integram, sicut in suos usus et in dominium tenebat, ipsis fratribus dedit. Advocatiam dedit Godescalco fratri suo, et posteris ejus, ea conditione ut ipsam advocatiam teneat ab Ecclesia Cluniacensi, et de manu prioris, quem abbas de Cluniaco ibi transmiserit, et ut nullus ibi sit advocatus neque subadvocatus, præter ipsos, et libertatem ipsius allodii inviolabiliter custodiant, et a malis hominibus defendant. Ita enim liberum erit ipsum allodium, et justitiam suæ libertatis retinebit ipsa Ecclesia cum omnibus appendiciis suis, ut præter quod constitutum est advocato tenere de ipsa Ecclesia, id est medietatem distractionis villæ, et medietatem restaurationis, nullum jus, nullamque potestatem, aut dominium, seu violentiam in ipsum allodium, et in homines ad ipsam Ecclesiam pertinentes exerceat. De omni quoque injustitia quæ fiet in ipso allodio, de qua prior ejusdem Ecclesiæ placitare debet cum fratribus et hominibus suis, nihil ad eum pertinebit, nisi forte ad faciendam vel retinendam justitiam, quam per se illi diffinire non poterunt, advocetur, et tunc de ipsa justitia, quam fecerit, duos denarios fratres habebunt, ipse tertium habebit denarium. De medietate autem silvæ, quam dedit idem Walterus ipsis fratribus, si quis injustitiam fecerit, pro justitia exigenda, duos denarios similiter fratres habebunt. Advocatus semper ipsius silvæ tertium accipiet denarium. Quicumque autem ad altare ecclesiæ pertinent, et census ibi persolvunt, nihil autem ad advocatum pertinebunt; nullum jus nullamque potestatem advocatus super eos habebit, nec implicabit, neque violentiam de ipsis Ecclesiæ faciet, nec ad exigendam de illis justitiam cum priore sedebit, tunc, ut dictum est, præfata ab ipso justitia tertium habebit denarium. Et hoc quoque statutum est ut prior ipsius Ecclesiæ cum fratribus suis ad nullum alium pertineat, vel alicui cellæ appendat, nisi ad abbatem et priorem Cluniacensis monasterii. Quod si aliter abbas Cluniacensis facere voluerit, scilicet, ut sub providentia vel potestate alicujus cellæ, vel prioris alterius hanc transponat Ecclesiam, episcopus Leodiensis et advocatus prohibeat fieri, et in defensione atque arbitrio sit eorum, hoc privilegium, et hanc constitutionem retinere et tueri in perpetuum. Bona vero quæ ad ipsam Ecclesiam sunt collata, vel aliquando a fidelibus erunt confirmata, ad usus fratrum ibi Deo servantium proficiant, nec un-

quam ad aliorum usus conferantur, vel in potestatem redigantur. Hanc igitur elemosynam ipse Walterius S. Petro dedit, et confirmavit, ut fratres ibi Deo servientes, ipsum publice et privatim quotidie habeant in orationibus suis, et quotidianam absolutionem faciant ei. Et tam anniversarium suum quam patris et matris suæ anniversaria in vigiliis, et missis et in cæteris beneficiis suis devote recolant. Quæ constitutio, sive traditio, ut rata et invulsa permaneat, hanc ad posterorum memoriam sine confirmatione præsentis scripto mandavimus, et in generali synodo cum consensu sanctæ Leodiensis Ecclesiæ episcopali auctoritate firmavimus, et nostro sigillo corroboravimus. Testes, qui idonei sunt adhibiti, et in hac charta conscripti: Andreas præpositus et archidiaconus, Alexander, Henricus archid., Almannus archid., Stepo archid., Arnulfus canonicus S. Lamberti, Willelmus, Henricus, Stepo scholasticus; ex nobilibus atque illustribus viris, Godefridus comes Namurensis, Gisibertus comes de Duraschio, Lambertus comes de Monte-Acuti, liberi homines; Godescalcus advocatus ejusdem allodii, Adelo Namurensis, et plures alii.

Actum Leodii, anno Incarn. 1124, ind. II, regnante Henrico IV, anno imperii ejus xxv, sub Adalberone Leodiensi episcopo.

II.

Charta Rainaldi Remorum archiepiscopi, de quitatione altaris de Turre super Materna.

(Anno 1125.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Noverit presentium posterorumque solertia quod ego Rainaldus Dei gratia humilis et indignus Remorum archiepiscopus diu multumque laborans, qualiter altare de Turre super Materna, quod manu laicali indebita usurpatione diu fuerat occupatum, adeo ut quidam potentes de lagajotri partes oblationum, decimæ redditumque ad idem altare provenientium municipibus suis manciparent, illique, quod dedecorosius est, uxoribus suis et filiabus in matrimonium contraderent, tandem auxiliante Spiritu sancto, qui spirat ubi vult, me tali conditione ab eisdem invasoribus retraxisse. Cum enim sæpissime jam dictos dominos de lagajotri admonerem, et modis omnibus illis persuaderem quod a possessione sanctuarii Dei quod diu injuste possidebant secederent, ne Crucifixi patrimonium injuste et violenter usurpando, æternam incurrerent damnationem: demum nostra crebra admonitione et persuasione permoti, nostroque acquiescentes consilio, supradictum altare eo tenore resignaverunt, videlicet, ut illud sanctæ Cluniacensi Ecclesiæ, quæ est quasi quoddam magnum totius orbis luminare, liberaliter impertirer, cum oblationibus et decimis, cæterisque ad se pertinentibus, atque jam dicti cænobii venerabilibus fratribus personaliter tenendum concederem. Quorum justæ et religiosæ petitioni prompto et devoto annuens animo, ut omnium bonorum, quæ in tanta fuerint congregatione particeps esse mererer, memoratum

altare ipsis jure perpetuo personaliter possidendum A
contradidi cum omnibus ad ipsum pertinentibus :
hac solum interposita pactione, jam dictis dominis
de Plagajotri id humiliter postulantis, quatenus
presbyter loci illius, qui per eos tunc personatum
parochiamque tenebat, quoad viveret, nisi forte pro-
priis exigentibus culpis, ea amittere contingeret,
libere et quiete possideat. Eo autem viam universæ
carnis ingresso, sive pro qualibet rationabili causa,
a supradictis remoto, Ecclesia Cluniacensis, quod
suum est, videlicet altare et personatum cum suis
pertinentiis jure perpetuo possidendum reciperet,
liberam deinceps habens facultatem substituendi in
eadem Ecclesia, dum tamen idoneus sit, quem vo-
luerit sacerdotem. Qui nobis vel successoribus no-
stris per successionem temporis, ut moris est, præ-
sentatus, postquam animarum curam suscepit,
fidelitatem eis faciet, et debitam reverentiam exhi-
bebit, salvo jure suo in iis quæ ad feudum presby-
terii pertinere noscuntur. Et ut hæc rata et incon-
vulsa permaneant, sigilli nostri auctoritate corro-
borare curavimus.

Signum venerabilis archiepiscopi Rainaldi.

S. Joyranni abbatiss Sancti Nicolai.

S. Ursi abbatiss Sancti Dionysii.

S. Hugonis archidiaconi.

S. Leonis cantoris.

S. Albrici magistri [Ambrosii magistri.]

S. Joannis de Pi.

S. Joannis de Germania.

S. Liberti decani.

S. Odonis decani civitatis.

Actum Remis anno incarnati Verbi 1125, indict.
III, regnante Ludovico rege Francorum, anno
XVIII, archiepiscopatus autem domni Rainaldi
anno I.

Fulcradus cancellarius scripsit et subscripsit.

III.

De presbyterio de Turre super Maderna [Materna].

(Anno 1125.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Nove-
rit presentium posterorumque solertia diuturnam
contentionem inter presbyterum Turrensis Eccle-
siæ, et inter monachos Clun., quorum est ipsius
villæ parochia, a domno Rainaldo venerabili Re-
mensium archiepiscopo ita esse compositam, ut
prænominatus presbyter ea omnia, super quibus
querimoniam agebat, tractum videlicet decimæ,
stramem quoque et fenum, et minutam decimam
abdica-rit. Unde etiam pacis et concordie gratia
sepefatto presbytero concessum est ut singulis Do-
minicis de misse celebratione ex communi obla-
tione panem, vinum et donarium medietatem quo-
que oblationis parochianorum ad beneficium pre-
sbyteratus pertinentium habeat; reliqua omnia sint
monachorum. Porro secunda feria ex his omnibus

quæ in missarum eiectionibus ad manum ejus
venerint, medietatem accipiat; reliquis diebus, si
non plus quam tres denarios oblatio valuerit, sibi
retineat; quidquid vero hunc numerum excesserit,
cum monachis dividat. De elemosynis autem et di-
missionibus, quas obituri facient, hoc ordine pro-
curabit, ut adhibitis sibi testibus legitimis parochia
num commoveat, primo quod ipsis monachis, ut-
pote in capite sanctuarii constitutis, pro animæ suæ
remedio dimittat. Omnia hæc, ut supra taxatum
est, salvo jure privilegii sæpeditæ Turrensis Ec-
clesiæ reformandæ, ac perpetuæ pacis gratia a præ-
dicto venerabili archiepiscopo Rainaldo decreta,
chirographi descriptione, et episcopalis sigilli im-
pressionem, testium quoque probabilium, et authen-
ticarum personarum annotatione firmata sunt.

Signum ejusdem venerabilis archiepiscopi R.

S. Loyranni [Joyranni] abbatiss Sancti Nicolai.

S. Ursi abbatiss Sancti Dionysii.

S. Hugonis archidiaconi.

S. Leonis cantoris.

S. Ambrosii magistri.

S. Joannis de Pi.

S. Joannis de Germania.

S. Odonis decani civitatis.

S. Liberti decani.

Actum Remis, anno incarnati Verbi 1125, indict.
III, regnante Ludovico rege Francorum anno XIX,
archiepiscopatus autem domni Rainaldi anno
C primo.

Fulcradus cancellarius scripsit et subscripsit.

IV.

Charta Ludovici regis, de S. Petro de Pitueris.

(Anno 1130.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Ego
LUDOVICUS Dei gratia rex Francorum, omnibus tam
futuris, quam presentibus, notum fieri volumus
quod quidam miles, nomine Gilbertus, cognomento
Strangulatus, pro remedio animæ suæ, ecclesiæ
S. Petri Pituerensis (253), et monachis in ea Deo
famulantibus, ubi ad conversionem venerat, dedit
quamdam terram, scilicet alodia sua de Verinis
perpetualiter obtinendam. Placuit autem postea
eisdem monachis Ecclesiæ suæ utilitati providen-
tibus, ut ad terram illam excolendam et hospitan-
dam, nos in ea participem admitterent, ita vide-
licet, ut de cunctis redditibus illius terræ, et de
omnibus exactionibus et talliis, cæterisque aliis
consuetudinibus medietatem caperemus. Præterea
si per emptionem aliquod eidem terræ adcremen-
tum in posterum acquiri poterit, nos medietatem
pecuniæ dabimus, monachi vero alteram dimi-
diam persolvent partem. De majoribus quoque
ac servientibus, ita decrevimus, quod aliquis
major, sive præpositus in prædicta terra, abs-
que licentia et assensu monachorum nullo modo

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(253) Cluniac, cœnob. immediate dependentis.

constituetur, et eisdem monachis unusquisque A eorum suam faciant fidelitatem. Illud etiam statutum est et concessum, quod aliquis de hospitibus et hominibus prædictæ terræ, pro aliquo forisfacto, nisi in ipsa terra, aut in curia monachorum, nullomodo alibi ad justitiam vocabitur, aut in causam trahetur. Hoc autem ne per succedentia tempora posset oblivione deleri, aut a posteris infirmari, annuente Philippo filio nostro jam in regem coronato, scripto commendavimus, et sigilli nostri auctoritate nominisque caractere firmavimus, astantibus in palatio nostro, quorum nomina subscripta sunt, et signa.

S. Philippi junioris regis.

S. Ludovici buticularii.

S. Hugonis constabularii.

S. Manassæ camerarii.

Actum est hoc anno incarnati Verbi 1130, regni vero nostri xxii.

Data per manum Simonis cancellarii.

V.

Charta Ludovici regis, de pedagio quod est apud Monasterium, et super exactionibus, quas dedit Ecclesiæ Cluniacensi.

(Anno 1130.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Ego Ludovicus Dei gratia rex Francorum, omnibus tam futuris quam præsentibus, notum fieri volumus quod sanctæ Cluniacensi Ecclesiæ, et annuente Philippo filio nostro jam in regem coronato, et Adelaide regina, pro remedio animæ nostræ et antecessorum nostrorum, in perpetuum dedimus et concessimus ut nullus Cluniacensium fratrum tribuat amplius pedale apud monasterium, neque aliquam consuetudinem, quæ ad regale pertineat ministerium. Præcepimus etiam ne quis regalium ministrorum a quoquam prædictorum fratrum ullo modo deinceps hoc requirat. Quod si quis præsumperit, non solum se reum divinæ majestatis, verum etiam decreti nostri transgressorem cognoverit. Hoc autem, ut ratum sit, scripto commendavimus, et sigilli nostri auctoritate nominisque caractere firmavimus, astantibus in palatio nostro, quorum nomina subscripta sunt et signa.

S. Philippi junioris regis.

S. Ludovici buticularii.

S. Hugonis constabularii.

S. Manassæ camerarii.

Dapifero nullo.

Actum anno incarnati Verbi 1130, regni nostri xxii.

Data per manum Simonis cancellarii.

VI.

De centum marcis in Angliā.

(Anno 1131.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Donationes et beneficia, etc. *Vide in Innocentio II, ad an. 1143.*

VII.

Charta Ambroniacensis.

(Anno. 1132.)

Veritas rerum gestarum, si memoriæ causa scriptis solemniter commendata servetur, non vilis auctoritas est. Hac igitur commodante, posteris nostris scriptis notificare curavimus, quod ego Hisinio dictus Ambroniacensis abbas, et dominus Petrus Cluniacensis abbas in præsentia domni papæ Innocentii ita convenimus, et pacto in manu ejus firmavimus, ut controversia, quæ de loco de Prins inter nos fuerat, arbitrio et consilio domni Ilionis Sancti Justi abbatis terminaretur. Unde consilio habito, placuit domno Ilioni, et cæteris qui cum eo aderant, B litem nostram concordia sic diffiniri, ut locum illum de Prins Ecclesiæ Cluniacensis jure proprietatis haberet, Ecclesiæ vero Ambroniacensis sepulturam, decimas atque oblationes fundi supradicti, quantum ad parochiam suam pertinet, jure parochiali obtineret, præter familiæ propriæ sepulturam, et propriæ domus decimas: de quibus sic diffinitum est, ut septem asinatas segulæ Ecclesiæ Ambroniacensi pro omnibus propriis decimis per singulos annos fratres loci illius persolverent; sepulturam vero propriæ familiæ suæ liberam haberent, nisi forte aliquis mercenarius eis fuerit de parochianis nostris, qui se in parochia sua sepeliri deliberet, illius vero extremæ voluntati nemo obsistat. De parochianis quoque Ambroniacenses nullam sepeliendi facultatem habeant, nisi ducente, vel consentiente C cujus erit parochianus presbytero. Salva autem consueta militum libertate, et uxor cum filiis eorum, et filiabus, qui ubi voluerint sepeliri possunt. Si autem ex alia parochia aliquis sepeliri se in loco illo disposuerit, vel aliquis de parochianis Ambroniacensis Ecclesiæ, pro salute animæ suæ, de mobilibus, sive de immobilibus aliquid fratribus loci illius offerre voluerit, terris nostris exceptis, ex conventionem nostram jure concessionis obtineant. Hujus rei testes sunt:

Domnus Illo, per cujus manum facta est, Mattheus Albanensis episcopus, Stephanus de Condiaco, Willelmus de Marciaco, et multi alii.

D Actum est Lugduni, anno Incarnationis Dominicæ 1132, pontificatus vero domni Innocentii papæ II anno secundo.

VIII.

Innocentii II papæ diploma, super obedientia de Limanz.

(Anno 1132.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Quæ ad pacem spectant Ecclesiæ, etc. *Vide in Innocentio II, ad an. 1143.*

IX.

Confirmatio SS. Facundi et Primitiani [Primitii] in Hispania.

(Anno. 1133.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Ignem venit Dominus, etc. *Vide ubi supra.*

X.

Charta de Ledecomba [al. Labdecomba] in Anglia, et de centum marcis argenti.

(Anno. 1136.)

STEPHANUS rex Anglorum, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, baronibus et omnibus fidelibus suis per Angliam constitutis, salutem.

Sciatis quoniam venerabilis memoriae rex Henricus avunculus meus et antecessor meus pro anima patris sui, avi mei, et animabus patrum et praedecessorum nostrorum dedit in elemosynam omnibus annis Deo et ecclesiae Beati Petri de Cluniaco centum marcas argenti de proprio thesauro suo. Ego vero bonorum ejus actuum ex debito sicut subsequor, sic et devotus imitator, et ex gratia supernae miserationis sedulus imperator, quod praefatus avunculus meus praedictae Ecclesiae in denariis contulit de thesauro suo, hoc ego eidem ecclesiae in subscriptae terrae stabilitis redditibus in perpetuum assigno, et manerium meum de Ledecomba, quod de proprio dominio meo est, pro illis centum marcis argenti illi Ecclesiae in sempiternum dono et concedo. Quia volo et firmiter praecipio quod Cluniacus teneat manerium illud cum omnibus consuetudinibus et appendiciis in terris et proprio cum omnibus quietationibus et libertatibus, et rebus illi manerio pertinentibus, quas ipsum manerium liberius habuit, quando fuit in manu mea et antecessorum meorum. Et ut haec donatio mea rata et inconvulsa illi sine fine ecclesiae perduret, praesentis sigilli mei attestatione, et subscriptorum subnotatione confirmo et corrobora.

Apud Wintoniam, anno Incarn. Dominicae 1136, regni vero mei primo.

- S. Stephani regis.
- S. Mathildis reginae.
- S. Eustachii filii regis.
- S. Henrici de Soilli.
- S. Henrici episcopi Wintoniensis.
- S. Rogeri episcopi Sarisb.
- S. Alexandri episcopi Lincoln.
- S. Nigelli Eliensis episcopi.
- S. Alani comitis Richemundiae.
- S. Rogeri comitis Warwici.
- S. Albertici de Ver.
- S. Roberti de Ver.
- S. Alberti de Laci.

XI.

Confirmatio de Labdecombe.

HENRICUS Dei gratia rex Anglorum, dominus Hiberniae, dux Northmanniae et Aquitaniae, comes An-

degav. archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus, comitibus, baronibus, justitiariis, vicariis, praepositis, ministris, et omnibus baillivis, et fidelibus suis, salutem.

Inspeximus confirmationem H. regis avi nostri in haec verba: Henricus Dei gratia rex Anglorum, dux Northmanniae et Aquitaniae, et comes Andegav. archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, baronibus, justitiariis, vicariis, et omnibus fidelibus suis, Francis et Anglis totius Angliae, salutem. Sciatis quod ego concedo et confirmo Deo et Ecclesiae S. Petri Cluniacensis, et monachis ibidem Deo servantibus, manerium de Ledecumbe in perpetuum elemosynam pro salute regis H. avi mei, et omnium antecessorum meorum, et pro propria salute mea, quod manerium rex Stephanus dedit et assedit eis pro centum marcis quas praedictus rex Henricus solebat dare annuatim eidem Ecclesiae Cluniac. Quare volo, et firmiter praecipio quod praedicta Ecclesia, et monachi idem manerium bene, et in pace, et libere, et quiete, et honorifice in perpetuum teneant in omnibus pertinentiis suis in bosco et plano, et pratis, et pasturis, et aquis, et molendinis, et stagnis, et hominibus, et tenuris eorum et cum omnibus libertatibus suis, sicut unquam melius, et plenius, et liberius tenuit illud rex Henricus in manu mea. Testes:

R. Winton. episcopus, G. Eliens. episcopus, Joannes Northw. episcopus, H. episcopus Dunelm, Willermus comes de Arundel., comes de Mandevilla, Richardus de Lucy, Richardus de Camvill., Rand. de Glamvill., Hugo de Cressey, Thomas de Bardum, Bertramus de Verdum, Willelmus filius Radulphi, Radulphus Briter. : Apud Northampton.

Nos igitur hanc concessionem ratam et gratam habemus, et eam abbati Clun. et monachis ibidem Deo servantibus pro nobis et heredibus nostris concedimus et confirmamus. His testibus venerabilibus Patribus W. Karleol. et W. Wigorn. episcopis, Joanne comite Lincoln constabulario Cestriae, Simone de Monteforti, Willelmo de Ralegh, Petro de Malo lacu, Joanne filio Galfredi, Amaurico de S. Amando, Galfrido dispens. Willelmo Gernum et aliis.

Datum, per manum venerabilis Patris R. Cisterciensis episcopi, cancellarii nostri, apud Westmonasterium, xxii die Januarii, anno regni nostri xxii.

XII.

Innocentii II, papae diploma, super Manerio da Letdecumba in Anglia.

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO Cluniacensi abbati ejusque fratribus tam praesentibus quam futuris regulariter substituendis in perpetuum.

Ad hoc in apostolicae sedis regimine, etc. *Vide in Innocentio II, Patrologiae tom. CLXXIX*

XIII.

Confirmatio de Rochaborecuri.

(Anno 1136.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio PETRO Clun. abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Bonus et diligens paterfamilias, etc. *Vide ubi supra.*

XIV.

Confirmatio Montis-Desiderii cum pertinentiis suis.

(Anno 1136.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Bonus et diligens paterfamilias, etc. *Vide ubi supra.*

XV.

De concessione duorum altarium in episcopatu Ambianensi.

(Anno 1138.)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Amen. GUARINUS Dei gratia Ambianensis humilis episcopus, sanctæ Ecclesiæ filiis præsentibus et futuris, feliciter niti ad bravium supernæ vocationis.

Sciat charitas et dilectio vestra, quoniam Bernardus de Ballolio miles strenuus, consilii divinis et hortatibus nostris, et religiosorum virorum sapienter acquiescens, et animabus prædecessorum suorum, et propriæ salutis, et successorum suorum provide consulens, quædam altaria ad ipsum, et ejus antecessores hereditario jure pertinentia, quæ licet injuste, utpote laicus, ad periculum animæ suæ, diu ipse tenuerit, monasterio Cluniacensi, Dei tactus aspiratione, concessit. Huic autem concessionem fratres ejus, et uxor sua Mathildis, et filii ejus Ingelrannus, et Wido, Eustachius, et Bernardus, et filia sua Hatuildis interfuerunt, et ob remedium animarum suarum assensum libentissime præbuerunt, eademque altaria in manibus nostris reddentes, libere et quiete spontanei dimiserunt. Nos autem Cluniacensis monasterii religionem considerantes, in præsentia archidiaconorum nostrorum, Radulphi videlicet et Balduini, et clericorum Achardi et Valteri sacerdotum nostrorum, et aliorum multorum, tam clericorum quam laicorum, religiosorum, et multorum hominum suorum, eadem altaria donavimus, salis Ecclesiæ Ambianensis, nostrisque, et successorum nostrorum, et ministrorum, sicut ipsa altaria ab antiquo persolverant, consuetudinibus, et episcopali auctoritate in perpetuum confirmamus, ita scilicet ut monachi, qui in Ecclesia de domno Petro Deo servant, Cluniacensi capitulo marcam unam argenti singulis annis persolvant, et sic ipsorum omnes altarium redditus in usus suæ Ecclesiæ, et in expensas suas, libere et quiete possidendo retineant, Ecclesias scilicet de domno Petro, altare de Ballolio, altare de Turs, altare de

PATROL. CLXXXIX.

A Ardicuria, altare de Ramburellis, altare de Alenai.

Actum hoc anno Dominicæ Incarnationis, 1138, indictione II feliciter. Amen.

XVI.

Confirmatio domus Montispessulani, et S. Cerasii, et S. Renoberti.

(Anno 1138.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO abbati Cluniacensi ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Quos omnipotens Dominus, etc. *Vide in Innocentio II, Patrologiæ t. CLXXIX.*

XVII.

Compositio inter Cluniacum, et S. Benedictum super Padum.

(Anno 1140.)

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui Clun., salutem et apostolicam benedictionem.

Venientibus ad apostolicam sedem, etc. *Vide ubi supra.*

XVIII.

Donatio ecclesiarum de Barbona, et de Lintis, et Linteis, uniusque præbendæ in ecclesia Sancti Petri Trecensis, per dominum Hatonem episcopum.

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HATO Dei gratia Trecensis Ecclesiæ humilis minister, omnibus fidelibus in perpetuum.

Summa Dei virtus sapienter cuncta gubernans, ad informationem humanæ vitæ misericorditer veniens, prudenter hoc providit, et justè pieque ordinavit, ut qui ecclesiasticis sunt intenti servitiis, ecclesiasticis jure prosequantur beneficiis. Quidquid ergo ad utilitatem servorum Dei efficere contendimus, profuturum nobis ad æternam beatitudinem promerendam confidimus. Quocirca notum fieri volumus, tam præsentibus quam futuris fidelibus, quod charissimi nostri fratres Cluniacenses ad nos humiliter accedentes, petierunt, ut pro amore Dei aliquod beneficium illi sanctissimæ domui Cluniacensi impertiri dignaremur. Siquidem justa petentibus aures claudere divina pietas non permittit, proinde considerantes piam eorum esse petitionem, illorum petitionibus gratanter annuimus, atque ecclesiam de Barbona, ecclesiamque de Lintis et Lintellis perpetuo juro possidendas dedimus et concessimus, ita tamen ut iterius presbyter, quandiu vixerit, quinque per singulos [annos], solidos Cluniacensi Ecclesiæ de Ecclesia de Barbona persolvat; et nepos meus Wiricus decem solidos in vita sua. Post mortem vero illorum, illæ prænominatæ tres Ecclesiæ in proprium deveniant monachorum, ita ut habeant liberam potestatem eligendi in eisdem Ecclesiis idoneos sacerdotes, quos Trecensi episcopo representantes, curam animarum de ejus manu recipiant. Monachi vero de ecclesiasticis beneficiis, eisdem presbyteris mēsurate provideant. Dedimus etiam Ecclesiæ Cluniacensi, laudantibus et concedentibus clericis nostris, petente hoc atque exigente papa Innocentio, unam

præbendam in ecclesia beati Petri Trecentis in perpetuum tenendam. Quod ne aliqua temporum vetustate aut personarum varietate mutaretur, vel infirmaretur, jussimus hanc chartam nostri sigilli auctoritate roborari, et nomina idonearum personarum, quæ interfuerunt, subtitulari.

Signum Odonis archidiaconi.

S. Manasses archidiaconi.

S. Fulconis archidiaconi.

S. Tegeri canonici.

S. Wirici nepotis episcopi.

XIX.

Confirmatio S. Remigii de Plaoire [Plaiotro], de Barbona, de Luntis, de Lintellis, et de S. Silvestro in Trecenti diocesi.

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis PETRO abbati, et monachis Cluniacensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Quæ vobis et fratribus vestris, etc. *Vide in Innocentio II, Patrol. t. CLXXIX.*

XX.

Confirmatio de Prins, cum suis pertinentiis.

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis PETRO abbati et monachis Cluniacensibus in perpetuum.

Ex apostolicæ sedis administratione, etc. *Vide ubi supra.*

XXI.

Lucii papæ diploma de sancto Saba cum pertinentiis suis.

(Anno 1144.)

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO Cluniacensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Etsi Ecclesiarum omnium cura, etc. *Vide in Lucio II, ad an. 1145.*

XXII.

Eugenius III papæ diploma, de Calderia de Ledone.

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis PETRO abbati Cluniacensi, ejusque fratribus tam presentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Quæ ab Ecclesiæ Dei fidelibus, etc. *Vide in Eugenio III, ad an. 1153.*

XXIII.

Charta Willelmi comitis, de concordia inter ipsam et domnum Petrum abbatem Cluniacensem super Mauziacensi, et Celsiniacensi monasteriis.

Quæ pro salute geruntur maxime litteris tradere, ne tractu temporis ab hominum cadant memoria, prudentium assuevit discretio. Notum sit itaque, quod ego Willelmus, Arvernorum comes, reformando pacem cum domno Petro Clun. abbate, et ejus fratribus pro injuriis, quas Mauziacensi monasterio, et Celsiniacensi injuriose intuli, medietatem omnium leidarum, quæ in villa Reomensi, quoquo tempore acceptæ fuerint, libere prædicto monasterio Mauziacensi, et ejus habitatoribus dono, et in perpetuum possidere concedo. Verumtamen si quis

A prædictis habitatoribus, pro hac medietate leidarum controversiam moverit, ego idem WILLELMUS querentibus satisfaciendo monachos Mauziacenses in pace obtinere faciam. De foro vero cognominato de Charnac, medietatem omnium annonarum, ut salis, priori Celsiniensi, et ejus monachis; sed et censum annualem, qui ex terra, in qua forum sit, colligi poterit, in terra illa tantum, quæ beati Petri juris est, secundum quod unicuique hominum institutum est, vel fuerit, gratanter reddo, et in perpetuum habere concedo. Si quando (quod absit!) ego, vel qui sub potestate mea sit, aliquam injuriam in prædictis foris monachis vel eorum hominibus fecero, vel quis fecerit, si abbas Mauziacensis, vel prior Celsiniacensis, vel aliquis nomine eorum me emendare monuerit, infra quadraginta dies post admonitionem, eis satisfacere propria manu juro. Pravas insuper consuetudines, quas infra villam, de Charnac nomine, leidarum per me, vel per meos introduxeram, et cætera mala, quæ hominibus villæ, vel priori ejusdem loci injuriose faciebam, dimitto. Similiter de Vareris, et de Brenac, et de aliis terris, quæ ad jus Celsiniensis, vel silvas occupando, vel devastando, invasi, eos prædicto priori et Ecclesiæ habitatoribus satisfacere cogam. Ad eandem quidem pacem reformandam necessario accessit, ut ego et abbas Mauziacensis, nomine Eustachius, quos meliores ejusdem villæ cognovimus, astringi præcepimus sacramento, ut consuetudines, quas pacifice pater meus in villa Mauziacensi obtinuerat, concorditer dicerent quibus essem contentus. Quod et ita factum est. Pro quibus consuetudinibus villam, et villæ habitatores, sed et extraneos euntes et redeuntes, et res eorum in eadem villa depositas fideliter defendere curabo. Forum Mauziacense, et forum Celsiniarum, sicuti forum Riomense, et de Charnac fideliter defendam. Liberos etiam homines, qui ex villa abbatibus ad meas transierunt, libere redire permittam. Terras, quæ ad jus Mauziacense pertinent, quas possidebant, si qui forte redire noluerint, abbas quibus voluerit, et quomodo voluerit, ordinet et disponat. Consuetudinarii vero ad propria revertantur, excepto uno, qui remanebit, prout statutum est. Si quas insuper terras ego, vel mei, ad jus D Beati Austremonii pertinentes occupavimus, ego dimitto, et meos dimittere faciam. Si quis vero justitiam pro aliquibus nostris facere noluerit, ad exgendum jus abbati non ero [deero]. Hanc litis transactionem, et pacem feci in capitulo Cluniacensi ego Willelmus comes cum Petro abbate ejusdem monasterii, et cum Eustachio abbate Mauziacensi, et cum Petro priore Celsiniacensi, præsentem conventu ejusdem monasterii, et Ademauro, et Stephano de Castello, et Stephano de Ermonense, et Bertrando Rigaldello, et aliis multis. Hanc etiam chartam tenorem hujus pacis continentem in æternum valiturum proprio sigillo muniri præcipio, et ut episcopus et capitulum Claromontense, sed et domnus papa, idem faciant, rogo et exopto.

XXIV.

Charta Adefonsi imperatoris Hispaniæ, de S. Vincentio de Salamanka.

(Anno 1153.)

Cum Scriptura nos omnibus bonum facere moneat Ecclesiis et ecclesiasticis viris, veris Dei cultoribus, est elemosyna præcipue laudanda, juxta illud Apostoli: *Dum tempus est, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (Gal. vi). Hujus rei gratia ego Adefonsus imperator Hispaniæ, una cum uxore mea Berengaria, grato animo, voluntate spontanea, pro mea, parentumque meorum salute, pro peccatorum nostrorum remissione, Cluniacensi Ecclesiæ in honore beati Petri fundatæ, et ejusdem ecclesiæ abbati domno Petro, monachisque omnibus Deo ibi militantibus eorum successoribus in perpetuum, ecclesiam S. Vincentii de Salamanka, cum omnibus ejus hæreditatibus vel a me, vel ab aliis ei datis, ejusdem Ecclesiæ priore domno Aliuco, domnoque Berengario ipsius civitatis episcopo suggerentibus et concedentibus, jure hæreditario dono, et hæreditariam eis in perpetuum habendam concedo. Ita, inquam, prædictæ Clun. Ecclesiæ et prædicto abbati domno Petro, ecclesiam S. Vincentii prænominatam dono, quatenus canonicalem habitum, qui modo ibi habetur, in habitum monachalem transvertat, et idem ecclesiæ, ac ejus possessionibus, ut Pater et dominus semper disponat, semper provideat. Si qua autem ecclesiastica sæcularisve persona huic meæ donationi contrarius in posterum venerit, et eam diruperit, ab omnipotente Deo maledictus, in inferno cum Juda proditore damnetur, nisi resipuerit; insuper pro temerario ausu hæreditate Clun. Ecclesiæ duplicata, regiæ potestati mille marcas argenti pectet.

Facta charta Najaræ, iv Kal. Novembris, æra MCLXXXI, prædicto imperatore Adefonso imperante in Toletis, Legionis, Sarragocia, Najara, Castella, Gallecia.

Ego Adefonsus imperator hanc donationem, quam in manu domni Guidonis Romanæ Ecclesiæ cardinalis et legati, Clun. Ecclesiæ de prædicta ecclesia S. Vincentii facio, dono, auctoritate confirmo et firmam ut stabilem omni tempore esse concedo.

Ego Berengaria imperatrix confirmo.

Ego Sancius imperatoris major filius

Ego Raimundus Toletanus archiepiscopus.

Ego Petrus Compostellanus archiepiscopus.

XXV.

Confirmatio S. Vincentii de Salamanka in Hispania.

CÆLESTINUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Petro Cluniacensi abbati, ejusque fratribus, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum ex injuncto nobis, etc. Vide in Cælestino II, Patrologiæ t. CLXXIX.

A

XXVI.

Charta domni Frederici imperatoris super Balmenſi monasterio.

(Anno 1153.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Fredericus divina favente clementia Romanorum rex Augustus. Si religiosorum vota et petitiones clementer admittimus, et ad cultum divinæ religionis gratiosum favorem eis impendimus, tam temporalis quam æternæ beatitudinis præmia felici commercio nobis contrahere non ambigimus. Eapropter omnium tam præsentium quam futurorum solers noverit industria qualiter nos, ob reverentiam et petitionem dilecti nostri Petri Venerabilis Cluniacensis abbatis, statutum donationis, quod Cluniacensi Ecclesiæ de Balmenſi cænobio cunctisque possessionibus collatum est, a reverendo videlicet Patre nostro papa Eugenio III, nec non ab Humberto Bisuntino archiepiscopo, seu a Willelmo Burgundiæ præclaro comite, nos quoque regia auctoritate corroboramus, et confirmamus, et paginæ præsentis privilegio in æternum valiturum, de nostro, ac regni dominio in Cluniacensis monasterii, et abbatum ipsius dominium transactamus, salvo tamen jure, quo regno eadem Balmenſis Ecclesia subjecta esse cognoscitur. Regia nihilominus auctoritate præcipimus, ut eadem Ecclesia nullum advocatum habeat, nisi quem Cluniacensis abbas eligere voluerit; et ut omnia firma et inconcussa pace retineat, quæcunque temporibus Alberici abbatis possedit, vel quæ eo tempore possidebat, quo eam Cluniacensis abbas regendam suscepit. Jubemus etiam, ut quicumque ex jure Balmenſi abbati olim hominum faciebant, Cluniacensi abbati absque ulla contradictione modo similiter faciant. Ipsam quoque Balmensem Ecclesiam, et omnia ad eam pertinentia, ob salutem animæ nostræ, et omnium parentum nostrorum, in tuitionem nostram suscepimus, regia auctoritate prohibentes, ne aliqua magna vel parva persona ab hominibus ejusdem Ecclesiæ districtum, vel aliquam exactionem exigat, nec Balmenses monachos a perquirendo jure suo in propriis possessionibus impedire præsumat. Ex quibus quasdam propriis necessarium duximus exprimendas vocabulis: Monasterium videlicet S. Mariæ Grandisfontis cum omnibus appendiciis suis; monasterium S. Petri Gaudæ cum omnibus appendiciis suis; monasterium S. Mariæ infra urbem Bisuntinam, quod vocatur Visauum, cum omnibus appendiciis suis; monasterium S. Eugendi Ethicæ; monasterium S. Laurentii; monasterium S. Desiderati, Ledonens, cum omnibus appendiciis ipsorum, Musnet, Creancet, Noviacum, Buvliacu, Sabomacum, et Lafrautem, S. Mauritius, S. Robertus; monasterium S. Stephani de Ponte; monasterium S. Agnetis, Sisinciæ, capella Beneventum; monasterium Sciense, monasterium de Dola, monasterium Strabon. Quæ omnia, cum reliquis acquisitis, vel acquirendis, Balmenſis Ecclesiæ, et per eam Clun. regia auctoritate

confirmamus, et in perpetuum possidenda contradi-
dimus, adjicientes, ut nullus hujus nostræ tradi-
tionis statutum infringere præsumat. Si quis autem
in aliquo temere contraire tentaverit, regio hanc
subjaceat, et mille libras auri cameræ nostræ per-
solvat. Et ut hæc omnia æternaliter rata et incon-
vulsa permaneant, præsentem paginam sigilli nostri
impressione insigniri jussimus. Testes interfue-
runt, quorum nomina subscripta cernuntur: Ar-
noldus Coloniensis archiepiscopus, Gunterus Spi-
rensis episcopus, Conradus Wormaciensis episco-
pus, Anselmus Havelburgensis episcopus, Conradus
Augustensis episcopus, Wibaldus Corbeiensis abbas
atque Stabulensis abbas, Henricus dux Saxonie,
Henricus dux Bavarie, Bertoldus dux Karinthie,
Theodorus comes Hollandie, Heremanus palatinus
comes, Hugo comes de Tagesburch. Signum primi
domni Frederici Romanorum regis invictissimi.

Ego Arnoldus cancellarius recognovi.

Datum Wormacie anno Domini Incarnat. 1153,
Ind. 1, III Idus Junii, regnante domno Frederico Ro-
manorum rege glorioso, anno vero regni ejus 11, in
Christo feliciter. Amen.

XXVII.

*Adriani IV, papæ diploma, De abbatis Balmen-
si (254) in archiepiscopatu Bisuntinensi cum perti-
nentis suis.*

(Anno. 1153).

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dile-
cto filio in Christo Petro Cluniacensi abbati, ejus-
que successoribus canonice substituendis in per-
petuum.

Gloriosa et admirabilis, etc. Vide in Adriano IV,
ad an. 1159.

XXVIII.

*Charta Richardi Constantiensis episcopi super
ecclesia de Morsalinis.*

Ego RICHARDUS Dei gratia Constantiensis episco-
pus, a domno Petro Venerabili abbate Cluniacensi
expetitus, charta et sigillo meæ auctoritatis, confir-
mo concordiam quæ facta est inter abbatem et mo-
nuchos Montisburgi, et ecclesiam et monachos S.
Cosmæ de Ecclesia Morsalinarum, videlicet ut mo-
nachi Montisburgi duas partes decimæ frugum de
omni terra quam habent monachi S. Cosmæ in
Morsalinis, habeant et teneant, et in recognitionem
x solidos Andegav. vel Rothom. priori et mona-
chis S. Cosmæ annuatim reddant. Ipsa vero Eccle-
sia, et impositio sacerdotis, et ea quæ ad altare et
cæmeterium pertinent priori et monachis S. Cosmæ
libere et quiete remanebunt. Ut autem hæc concor-
dia inter prædictas Ecclesias rata et inconcussa ma-
neat in æternum, præsentis paginæ testimonio, et
sigilli mei auctoritate cum litteris domni Petri ab-
batis Cluniacensis eandem concordiam confirmo.
Hujus rei testes sunt Willelmus archidiaconus, Pe-

trus capellanus, Robertus de Milieto, Unfredus de-
canus, Willelmus Malaterra, Willelmus de Vernone,
Richardus de Waravilla.

XXIX.

Alia charta super eadem Ecclesia.

Universis Christi fidelibus ad quos præsens scri-
ptum pervenerit magister RICHARDUS episcopus, et
PHILIPPUS archidiaconus Constantiensis salutem in
Domino. Ad universitatis vestræ notitiam volumus
pervenire quod causa quæ inter abbatem et mona-
chos Montisburgi ex una parte, et priorem et mo-
nuchos S. Cosmæ ex altera vertebatur super Eccle-
sia de Morsalin. nobis a sede apostolica commissa
fuit in hæc verba: ADRIANUS episcopus, servus ser-
vorum Dei, dilectis filiis magistro Richardo episco-
po, et Philippo archidiacono. Conquerentibus di-
lectis filiis nostris abbate et monachis Montisburgi
ad audientiam nostram pervenit quod Willelmus
prior et monachi S. Cosmæ Constantiensis diocesis
jus suum in ecclesia Morsalinarum injuste detinent,
et reddere contradicunt. Quocirca discretionis vestræ
per apostolica scripta mandamus, quatenus parti-
bus in præsentia vestra constitutis, quæ hinc inde
proposituri fuerint audiat, et causam inter ipsos,
appellatione remota sine canonico terminetis, fa-
cientes quod statueritis per censuram ecclesiasticam
firmiter observari, etc. Datum Laterani x Kal.
Maii, pontif. nostri an. iv. Hujus igitur auctoritate
mandati partes ad præsentiam nostram convocavi-
mus, et auditis hinc inde propositis, discordiam
quæ inter ipsos pro memorata Ecclesia Morsalina-
rum fuerat, in hunc modum ad pacem et concor-
diam reduximus. Monachi Montisburgi duas partes
decimæ frugum de omni terra quam habent mona-
chi S. Cosmæ in parrochia Morsalinarum libere et
quiete in perpetuum possidebunt, et in recognitione
x solidos Andeg. vel Rothom. priori et monachis
S. Cosmæ annuatim reddent. Ecclesia vero ejusdem
villæ et impositio clerici ad ea quæ ad altare et cæ-
meterium pertinent, cum tertia parte decimæ fra-
gum priori et monachis S. Cosmæ, libere et quiete
in perpetuum remanebunt. Facta est autem hæc
concordia assensu, et consensu Petri abbatis et fra-
trum Cluniacensium, et a partibus hinc inde in
præsentia nostra sacramenti interpositione confir-
mata. Et ne super hoc in posterum querela denuo
suscitetur, et quod canonice factum est recidivum
patiat, eandem concordiam præsentis scripti au-
toritate et sigillorum nostrorum appensione robo-
ravimus. Test. Alveredo cantore, Rob. de Pererio
canonico Constant., Petro capellano, Willelmo de
Vernone, Richardo de Wallivilla, Roberto de S. Ger-
mano tunc vicecomite, Roberto venatore, Richardo
de Saucerio, Willelmo de Han, Radulpho Gaam, et
aliis multis.

ANDRÆ CHESNII NOTÆ.

(254) Confirmaverunt et hanc abbatiam Clun.
cenobio Urbanus III, papa, anno Incar. 1185, pon-
tificatus sui 1, charta LXXIX. Clemens III, anno

1187. Pontif. sui 1, charta LXVI; et Cælestinus III,
anno 1191, pontif. sui 1, charta LV.

ROBERTUS RETENENSIS

NOTITIA.

(FABRIC., *Biblioth. med. et inf. Lat.*, t. VI, p. 107.)

Robertus Retenensis (non *Ketenensis*, ut quidam codd. mss. apud Montfalconium), Anglus, peragrata Gallia, Italia, Dalmatia, Græcia et Syria, demum in Hispania sedem fixit, Pampelonæ archidiaconus mortuus, *Alcoranum in compendium redactum Latine vertit*, quod prodit Norib. 1543 in Mahumeticis Bibliandri tomo I; Basil. 1543-1550. *Præfatio ejus ad Alcoranum ad Petrum Venerabilem*, abbatem Cluniacensem, exstat in Bibliotheca Cluniacensi. De hac versione non admodum bene judicat Huetius De claris interpretibus, p. 141. *Gesta de Jerusalem* eidem tribuit codex Vaticanus in Bibl. mss. Montfalconii, p. 74, de quo despicant eruditi. *Chronica Saracenorum* ipsi ascribuntur in Bibl. regis Galliae.

NOTITIA ALTERA.

(ANTONIO, *Bibliotheca Hispana vetus*, t. II, p. 25.)

Petrus quidam magister Toletanus sub idem tempus (1157) vixit, cujus operæ in Alcorani translatione ex Arabico in Latinum facta jussu Petri Venerabilis, Cluniacensis abbatis, tunc in Hispania degentis, exstat memoria in quodam codice ms. qui apud Marsilium Ficinum fuit ex donatione duorum fratrum germanorum Antonii et Michaelis Miniatiensium, anno 1459 scripto : quem Martinus Siruela, noster in paucis olim dum viveret amicus, Hispalensis nostræ metropolitane Ecclesiæ portionarius, singularis vir idæi atque doctrinæ sese vidisse, aut saltem adnotata exinde habita quæ jam producimus, nobis affirmavit. Continebat liber Alcorani Latinam versionem, et in fine hanc notam : *Illustri viro Petro Cluniacensi abbate præcipiente suus Angligena Robertus Ketenensis librum istum transtulit anno Christi 1143, anno Alexandri 1043, anno Alhigeræ 536, anno Persarum 511. Attamen hanc consequatur hæc altera nota : Hunc librum fecit dominus Petrus Cluniacensis abbas transferri de Arabico in Latinum a Petro magistro Toletano, cum esset ipse abbas in Hispaniis constitutus cum glorioso Adefonso, eo anno quo gloriosus imperator Coriam civitatem fecit* (1).

(1) Totidem atque ipsis fere verbis eadem hæc legas in Regiæ bibliothecæ Taurinensis codice 156, t. I, pag. 46, col. 1, atque idem in Bodleianæ Joannis Seldeni alio, class. VII, cod. 3419, ac demum in Joan. Dan. Andr. Janoski Zaluscianæ Dresdensis,

1752, cod. 258, pag. 77, quæ describere ex asse placuit, atque eodem scripturæ ordine, nimirum ut uno obtutu lector variantes lectiones observare, ac de vero hujus versionis auctore apud se statuere ac judicium ferre possit.

REGIUS TAURINENSIS.

Illustri viro Petro Cluniacensi abbate præcipiente suus Angligena Robertus Kertenensis librum istum transtulit anno Christi M. C. XLIII. anno Alexandri MCCCIII. anno Alligere quingentesimo trigesimo septimo. Anno Persarum quingentesimo undecimo. Hunc librum fecit Dominus Petrus Cluniacensis Abbas transferri de Arabico in Latinum a Petro magistro Toletano cum esset ipse Abbas in Hispaniis constitutus cum glorioso Adefonso eo anno quo videlicet Imperator Coriam civitatem cepit.

BODLEIANUS.

Illustri Gloriosissimo viro Petro Cluniacensi Abbate præcipiente suus Angligena Robertus Retenensis librum istum transtulit A. D. 1143. An. Alexandri 1403. An. Alhigiræ 537. An. Persarum 511. Hunc librum fecit Dominus Petrus Cluniacensis Abbas transferri de Arabico in Latinum a petro magistro Toletano, juvante Monacho scriptore cum esset idem Dominus ac Ven. Abbas in Hispaniis constitutus cum glorioso Imperatore Aldefonso eo an. quo idem Imperator Choream civitatem cepit et Saracenos inde fugavit.

ZALUSCIANUS.

Libri titulus.

Illustri gloriosissimoque Petro cluniacen. abbate præcipiente suus angligena Robertus Retenensis librum istum transtulit anno nat. Xri. M. C. XLIII. anno Alexandri. 1403. anno alhigere D. XXXVII. anno persarum D. XI.

Hactenus libri titulus. In ejus autem fine legitur.

Hunc librum fecit dompnus Petrus cluniacen. Abbas transferri de arabico in latinum a Petro magistro toletano juvante Petro monacho scriptore. Cum esset idem dompnus ac venerabilis abbas in hispaniis constitutus cum glorioso imperatore Adefonso eo anno quo idem gloriosus imperator choriam civitatem cepit et Saracenos inde fugavit.

(1) Eadem fere habet, e Bodleiano codice mutuata, Thomas Tannerus episcopus Asaphensis *Biblioth. Britanico Hibernica in Ketenensi (Roberto) sive Retinensi*, pag. 454. E tribus autem his codicibus Taurinensis recens est, sæculo XVI scriptus; Bodleianus epochen non habet, sicut nec Zaluscianus

qui tamen perantiquus ab ejus Bibliothecæ auctore dicitur; ille autem alter quem a Martino Siruela visum noster affirmat, anno 1459 exaratus dicebatur : concordantque omnes, in asserendo Petrum magistrum Toletanum transtulisse Alcorani librum de Arabico in Latinum.

Plane Robertum Ketenensem Alcorani interpretem, qui hœc sæculo vixit, atque ex Oriente redeuntem, atque in Hispania Pampilone obtento sacrae ædis archidiaconatu hærentem, magno stipendio ad id opus conficiendum Petrus Cluniacensis conduxisse dicitur, agnovere Nicolaus Cusanus in *Cribratione* ejusdem Alcorani, et ex eo Joannes Pitsæus *De illustribus Angliæ scriptoribus*, ad annum 1143, et Aubertus Miræus in auctario *De scriptor. eccles.*, cap. 373, et post alios Augustus Pfeiffer Saxo in *Fasciculo dissertationum philologicarum*, dissertatione 4. Qui tamen, Erpenii fide, huic Ketenensi comitem in ea translatione adjungit Hermannum quemdam Dalmatam.

Quo motus utique laudatus Siruela noster suspicabatur fuisse olim cum versione Alcorani compactum in eodem codice aliquod aliud opus ex Arabico id etiam in Latinum conversum a Petro Toletano, ejusdem Petri Cluniacensis jussu, ad quod referri hæc nota posterior debeat. Sed bene potuit Cluniacensis iste abbas binum interpretem applicare operi, quod optime conversum haberi cuperet, cum vel Ketenensis ea translatio hodie a multis culpetur tanquam parum accurata, et extra manifestas historias veram Arabismi sententiam satis raro fideliter exprimens, ut verbis loquar ejusdem Erpenii (2); sive ineptissima est et sententias misere subvertens, strigosa ad hæc nonnunquam et exilis in nimiam statim molem assurgit, ut nemo inde Alcorani intelligentiam sibi spondere queat; quod in libro secundo de interpretatione Petrus Daniel Huetius ait. Et Joannes Albertus Widmestadius, jurisconsultus Germanus in *Theologiæ suæ Machometi et epitomes Alcorani* (quam Norimberge anno 1543 editam vidit Alphonsus Ciaconius, quod in schedis docet) præfatione admonet Ketenensis translationem epitomen tantum Alcorani esse. Præterea et a Josepho Scaligero Petrus Toletanus, ut Alcorani interpres, alicubi laudatur, quamvis inter eos qui huic studio incubuerunt, tam in Latini, quam in aliarum gentium idiomata id opus vertendi, laudatus nuper Pfeiffer, qui eos collegit, de Petro isto sileat (3).

(2) Ad *Suratam* 12 Alcorani quam edidit præfatione ad versionem antiquam.

(3) Vidimus Martini Siruelæ et nostri de vero Alcorani libri interprete conjecturas: e quibus ea mihi magis arridet, quæ e Joannis Alb. Widmestadii præfatione descendit, nimirum: *Ketenensis translationem epitomen tantum Alcorani esse; seu quod eodem redit, Ketenensem Alcorani librum primum in epitomen redegissem, moxque Arabicam ejus epitomen in Latinum sermonem transtulisse. Consonat Gesnerus in eo, inquit: Alcorani libros iv in epitomen redactos transtulit in sermonem Latinum; et Tannerus loco citato, qui Ketenensem in epitomen redegissem (ait) et ex Arabico in Latinum Machometi Alcoranum. De Petro autem magis trol Toletano sinceri id est integri Alcorani textus interprete, dubitare non sinunt quatuor unius labii codices in*

quibus legitur *Alcorani librum Petri Cluniacensis moniti aut jussu ex Arabico in Latinum ab eo translatus fuisse*. Quæ si cum iis conferas quæ præfati codices in ipso inscriptionis seu nuncupationis libri limine uno quasi ore de Ketenensi habent, nimirum *Robertus Ketenensis librum istum (Alcorani) transtulit: postrema hæc multo præ iis, quæ de Petro Toletano in iisdem codicibus, leguntur generaliora esse, nec Librario minus seu codicis exscriptori, quam interpreti accommodari posse deprehendes. Quibus additis Petrum Toletanum, ut Alcorani interpretem alicubi a Josepho Scaligero laudari, ut Noster hoc eodem numero innuit. Annum autem quo Coria urbs Saracenis erepta fuit quatuor memorati codices 1143 a Christo nato designant; et tamen Florezius magno nisu 1142 sive æram MCLXXX fuisse contendit t. XXI, pag. 314, n. 20.*

ROBERTI RETENENSIS PRÆFATIO

AD PETRUM VENERABILEM

IN LIBRUM LEGIS SARACENORUM QUAM ALCORAN VOCANT, A SE TRANSLATUM

(Exstat supra col. 657 Petri Venerabilis libro contra Saracenos præmissa.)

ANNO DOMINI MLVIII

WIBALDUS

ABBAS STABULENSIS ET CORBEIENSIS

NOTITIA HISTORICA

(FABRIC. *Bibliotheca mediæ et inf. Latinitatis*, t. VI, p. 319.)

Wibaldus, aliis Guibaldus, Wiboldus et Cuicboldus, clari genere apud Leodios natus, ex nobilibus scilicet de Pratis. Ab ipsis incunabulis in monasterio Stabulensi educatus fuit, deinde ad Leodiensium scho-

las perrexit, ubi adhuc a. 1115 versatus est, a. 1117. vero ad Walciodorensē monasterium se contulit. Ubi scholas ipse rexit, donec a. 1130, Stabulensium abbas, a. 1136, Casinensium, denique a. 1137 Corbeiensium creatus est, ubi a. 1158 satis concessit. Magna auctoritate fuit apud Lotharium imp. qui eum n. epistola ex archivis Casinensibus a Mabillonio protracta *Romani imperii archicancellarium* vocat. Exstat in Vita nostri p. 165. Negotiis quoque civilibus et bellicis multum interfuit. De vita ejus confer Petri Diaconi Chronicon Casinense IV, 124 seqq., Schatenium in Annalibus Paderbornensibus. Omnium vero industriam superarunt Edm. Martene et Ursinus Durand qui tomo II Collectionis amplissimæ Vitam Wibaldi a. p. 153-183 copiose satis elaborarunt. Iidem Duumviri *Epistolas* ejus 441 ex codice Stabulensi ediderunt, à p. 185 seqq., cum hac usque non nisi una fuerit edita tom. II Spicilegii Dacheriani, p. 708 edit. novæ, et in Actis Sanctorum tom. III Aprilis, p. 807, ad Theodericum abbatem Walciodorensē, quæ in hac Collectione sexto loco posita est.

NOTITIA LITTERARIA.

[Histoire littéraire de la France par des religieux bénédictins, tom. XII, p. 555.]

Ce que nous avons de la littérature de Wibaud ne consiste qu'en des lettres ; mais ces lettres, qui sont en grand nombre, prouvent qu'il était capable de produire des ouvrages en forme, même sur les sujets les plus relevés, et qu'il ne lui a manqué que le loisir pour le faire. Dom Martenne les a rassemblées dans le deuxième tome de sa grande Collection, avec celles qui ont été adressées à l'auteur, ou qui furent écrites à son occasion ; ce qui forme un recueil de 441 lettres. Une analyse de toutes ces pièces répandrait assurément de grandes lumières sur l'histoire ; mais comme cela nous mènerait trop loin, il faut nécessairement nous borner à ce que nous rencontrerons de plus frappant et de plus propre à piquer la curiosité des lecteurs.

Les deux premières sont écrites du Mont-Cassin à l'empereur Lothaire pour implorer sa protection en faveur de ce monastère, dont il avait obligé Wibaud à prendre le gouvernement. Rien de plus touchant que la peinture qu'on y fait de la désolation où les troupes du roi de Sicile avaient réduit non-seulement le Mont-Cassin, mais tout le pays des environs. « Vous aviez obtenu, seigneur, avant votre départ, dit l'auteur, un serment des Lombards et des Normands qu'ils vous demeureraient fidèles. Mais, hélas ! qu'ils auraient bien mieux fait de ne point jurer que de commettre un parjure ! Car tous ceux qui habitent ces cantons, ont apostasié pour se tourner vers Satan.... Depuis votre départ, trouvant le pays tranquille, ils se répandent de toutes parts avec les Sarrasins, devastent tout, et comptent pour rien les incendies et les meurtres.... Combien maintenant d'évêques, de prêtres, de diacres, de moines, de nobles et de roturiers, de l'un et de l'autre sexe et de tout âge, périssent sous le fer de ces barbares ! Combien n'en tourmentent-ils pas pour avoir l'argent qui leur est propre, ou celui qui appartient à l'Eglise ! Et quand les tortures forcent ces malheureux à donner ce qu'ils ont, loin d'être mis en liberté, ils sont encore tourmentés plus cruellement, parce qu'on s'imagine qu'ils n'ont livré qu'une partie de leur trésor, et non le tout ; en sorte que plus ils donnent, plus on s'imagine qu'ils en recèlent.... Quant aux grands édifices, les églises, les châteaux, les cités, lorsqu'ils ne peuvent les détruire par le feu, ils les rasent, et ne laissent pas même de vestiges qui en rappellent l'ancienne beauté. Que si l'on ne veut pas m'en croire sur parole, je citerai pour garants de ce que j'avance, les villes de Pouzoles, d'Aliphe et de Téliésine, où l'on ne trouve plus que des ruines qui prouvent qu'elles ont existé. Un grand nombre d'autres villes jadis florissantes, ou sont entièrement désertes, ou ne renferment que très-peu d'habitants.... Telle est surtout Capoue, autrefois la seconde ville après Rome, la capitale et la gloire de la Campanie.... Car, non contents d'en avoir chassé presque tous les habitants, ils y ont mis le feu, et en ont réduit les nobles en servitude. » Parlant ensuite des dégâts qu'ils avaient commis au Mont-Cassin, Wibaud dit que du temps de l'abbé Seniorect, son devancier, Roger, après avoir mis à contribution cette abbaye, envoya son chancelier pour la transformer en forteresse, en tirer les moines et les transporter en Sicile avec le corps (prétendu) de saint Benoît, le trésor de l'église et tout le mobilier de la maison ; que les moines s'y étant opposés, auraient infailliblement succombé sans un renfort de deux mille hommes que l'empereur leur envoya.

Wibaud avait eu pour maître de ses études à Stavélo Reinhard, moine profès d'Helwardisbusen (1), depuis abbé de Reinehusen en Saxe, dont il écrivit les origines. La reconnaissance d'une part et l'affection de l'autre, jointes à une estime réciproque, formèrent entre eux un commerce intime et persévérant, dont on a des preuves dans les lettres mutuelles qu'ils s'écrivirent (Ep. 12, 34, 35, 36, 51, 119).

L'empereur Conrad, avant son départ pour l'Asie, fit élire son fils Henri roi des Romains (2). Mais ce prince, à raison de sa trop grande jeunesse, ayant besoin d'un guide pour gouverner l'empire en l'absence de son père, on lui donna pour régents l'archevêque de Mayence et l'abbé Wibaud. Le prélat, content de l'honneur de cette commission, en laissa le poids à son collègue. On voit par les lettres que Wibaud écrivit à ce prince, et les réponses qu'il en reçut (Ep. 75, 87, 88, 89, 95), le zèle avec lequel il s'acquittait de ses devoirs envers son illustre pupille, et la déférence de celui-ci pour ses conseils. C'est ce qui se manifeste surtout par la lettre suivante de Henri à notre abbé, que nous allons transcrire (ep. 89) : « Henri, par la grâce de Dieu, roi des Romains, au vénérable Wibaud, abbé de Corbie, dont il souhaitait posséder l'amitié dans toute sa plénitude. Nous ne pouvons assez vous remercier de ce que persévérant depuis le départ de notre seigneur et père dans l'attachement et la fidélité que vous aviez coutume de lui témoigner, vous nous en faites sentir à nous-même les effets par le soin que vous prenez de maintenir et

(1) Leibnitz, *Script. Brunsw.* t. II, Introd., art. 43.

(2) Henri mourut l'an 1150.

d'accroître l'honneur de notre rang, tant auprès des princes d'Allemagne qu'à la cour du Pape. C'est pourquoi nous sommes disposés à suivre en tout vos volontés. Cependant ayant indiqué, par le conseil des seigneurs, une diète à Francfort pour la Nativité de la Vierge, nous vous prions de vous y rendre, afin que nous puissions y prendre vos avis pour la réformation des abus et le maintien de la tranquillité de l'empire; et comme notre intention est que toutes nos affaires publiques et privées se règlent par vos lumières et par vos soins, nous vous mandons de venir nous joindre à Nuremberg le premier de septembre; afin que, prévenu sur tout ce qui nous regarde, vous soyez en état de défendre notre personne et nos intérêts à cette diète. »

Il y a beaucoup de lettres respectives de Wibaud et de ses religieux de Stavélo et de Corbie (ep. 14, 25, 57, 58, 40, 41, 70, 74, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 103, 104, 105, 106). C'est un commerce d'amour filial et de tendresse paternelle, dans lequel on voit d'une part les enfants exposer à leur père les inconvénients, où ses absences fréquentes, mais forcées, les exposaient; et de l'autre, celui-ci employer les avis les plus salutaires et les moyens les plus efficaces pour les consoler. »

On a deux de ses lettres à sa sœur Hawide religieuse, comme on l'a dit, puis abbess de Gérisheim (ep. 79, 220). Dans la première, il s'excuse de ce qu'il lui écrit rarement, sur l'étendue des soins qui l'occupent durant l'absence de l'empereur Conrad. Il la félicite dans la seconde sur sa promotion à la dignité abbatiale, et lui donne de fort bonnes instructions pour en bien remplir les devoirs.

Le chapitre de la cathédrale de Liège avait une confiance particulière dans les lumières de notre abbé. Ayant un démêlé avec les prévôts des autres églises de la ville, qui refusaient de lui obéir, il écrivit à Wibaud, qui n'était encore qu'abbé de Stavélo, pour l'engager à se trouver à une délibération qu'il devait y avoir à ce sujet (ep. 90, 91). Notre abbé par sa réponse témoigne sa surprise de ce que le chapitre ayant fondé toutes les prévôtés de la ville pour relever sa propre dignité, augmenter le nombre de ses membres et étendre sa juridiction, les ayant dotées, et les ayant jusqu'alors gouvernées avec une pleine autorité, ceux qui les composent soient assez mal avisés, assez ingrats et assez orgueilleux pour se soulever contre des chefs dont ils dépendent sous plusieurs rapports. Il paraît qu'il s'agissait surtout de la nomination aux places de ces prévôts, ou collégiales : les chanoines prétendant qu'elle leur appartenait, et les clercs de ces églises leur contestant ce droit. Notre auteur dit que les canons ont réglé ce qui regarde les élections des archevêques et évêques, que la règle de saint Benoît a déterminé ce qui concerne l'élection de l'abbé; mais que pour les places subalternes il n'y a que l'usage qui décide. Il témoigne qu'il en dirait davantage, s'il pouvait assister à la délibération à laquelle on l'invitait; mais que ses occupations ne lui permettent pas de s'y rendre.

Les chanoines de l'Eglise de Paderborn s'adressèrent pareillement à notre abbé, l'an 1148 (ep. 97-98), pour le prier de réprimer les vexations d'un nommé Folcuin qui ne cessait de molester leurs sujets. Wibaud, dans sa réponse, leur dit qu'il a parlé pour eux à leur évêque, et leur offre tous les secours qui sont en son pouvoir pour mettre fin à ces oppressions.

Parmi ces chanoines, il y avait un habile écolâtre, nommé Manégolde (ep. 146), autre et plus récent que celui du même nom dont on a déjà parlé. Nous avons une lettre de lui à notre auteur (tom. IX, p. 280-286), où il loue avec emphase ses connaissances littéraires.

Wibaud y fit une réponse très-modeste, dans laquelle, après l'avoir remercié des marques d'affection que ces louanges renferment, il dit qu'occupé tout le jour, il a pris quelques heures sur son sommeil pour lui répondre (ep. 147). Il lui parle au nombre singulier; ce qui est, dit-il, contre ma coutume : car avec nos moines nous sommes dans l'usage de parler au pluriel. *Contra morem meum facio, ut singulari numero loquar, qui cum monachis pluraliter dicere consuevimus.* Mais je parle, ajoute-t-il, à un scolastique, à un homme qui est dans la carrière de la philosophie, et qui a tiré les éloges, dont il m'a comblé, du trésor de ses études. » Wibaud, en protestant qu'il ne mérite point de tels éloges convient néanmoins qu'il a pris une bonne teinture de tous les genres de littérature qui étaient en honneur de son temps. « J'ai appris, dit-il, sous de bons maîtres les arts libéraux, et ce qui concerne la médecine et l'agriculture. Des docteurs très-catholiques et très-savants m'ont enseigné la théologie. J'ai lu quantité de bons traités et commentaires sur les livres sacrés, ecclésiastiques et profanes; mais une lecture vague et trop variée produit aussi peu d'utilité qu'elle donne de plaisir. » L'auteur étend cette réflexion en faveur de celui auquel il écrit. Il lui fait voir de plus que la science est dangereuse par l'ensuie qu'elle cause, lorsqu'elle est dépourvue de la charité. « Ce n'est pas au reste, ajoute-t-il, que je veuille par là vous détourner de l'amour que vous avez pour la lecture, la composition et la déclamation. Ce sont des exercices auxquels moi-même je m'occupe, m'attachant surtout à bien retenir ce que j'ai lu. Quand je suis au lit, ma coutume est de repasser dans ma tête, en attendant le sommeil, quelque question difficile que j'ai vu traitée dans un livre, les arguments que l'on apporte pour l'éclaircir, la méthode avec laquelle ils sont disposés, et les conclusions que l'on en tire. » Manégolde avait principalement relevé le talent de notre auteur pour la parole; à ce sujet Wibaud lui dit : « Quand vous me faites honneur de quelque éloquence, c'est votre amitié, et non votre jugement qui vous a dicté cet éloge. Car il faut beaucoup de temps, une grande étude et un long exercice pour parvenir à connaître les différents caractères des esprits et la façon de les manier, savoir exciter la lenteur des uns, modérer l'impétuosité des autres, et les conduire à son gré par la force de la parole, comme avec de puissantes rênes. En effet, quoique la nature soit propre à recevoir toutes les impressions qu'on veut lui donner, quoiqu'un maître habile nous apprenne avec soin les règles de l'éloquence; cependant, si l'exercice de la parole nous manque, comme il manque ordinairement dans les cloîtres, il arrive que les ténèbres obscurcissent la lumière, et que la cendre étouffe le feu au lieu de le nourrir. Il faut qu'un orateur soit dompté par l'exercice pour être en état de dompter les autres. Cette force et cette efficacité de l'éloquence est bannie de notre siècle, attendu qu'elle ne peut avoir lieu ni dans les tribunaux séculiers, ni dans les tribunaux ecclésiastiques. Car dans le barreau ce sont des laïques sans lettres qui plaident, gens à la vérité quelquefois d'un bon esprit naturel; mais en Allemagne l'usage n'est pas de déclamer. On se contente d'exposer l'état de la cause sans aucun ornement. L'autre partie de la jurisprudence, qui est la canonique, s'exerce, j'en conviens, par des personnes très-savantes.... Mais elles ont appris du souverain Législateur : *Que votre discours soit; cela est, ou cela n'est pas; ce qui est de plus, vient du mal (Matth. v. 37).* Ainsi, lorsque ni le soupçon, ni les conjectures, ni aucun autre prétexte n'obligent à s'étendre en preuves, il ne reste qu'à établir simplement le point de la contestation. L'avez-vous fait? Oui, je l'ai fait; ou, non, je ne l'ai pas fait. Les maîtres parmi les gentils ont eux-mêmes établi qu'il y avait une manière de parler pour le rhéteur et une autre pour le censeur. » Manégolde avait aussi donné de grandes louanges à l'abbaye de Corbie. Wibaud avoue qu'elle est en bon état,

tant au spirituel qu'au temporel; mais il souhaiterait que tout y fût encore mieux réglé. Car, dit-il, aujourd'hui l'indocilité est si grande, et les esprits sont si peu susceptibles de discipline, qu'il n'y a plus aucune famille qui veuille, je ne dis pas recevoir la correction, mais seulement éprouver ce qui en approche. Il parle ensuite des bâtiments du logis abbatial, « qui ruineux et trop étroits avant nous, dit-il, ont été reconstruits par nos soins avec l'étendue propre à recevoir la multitude des hôtes qui nous arrivent chaque jour.... Mon nom, ajoute-t-il, est écrit au-dessus de la porte du midi, avec un chiffre qui marque à quel nombre je suis dans le catalogue des abbés. » Manégolde avait trouvé à redire que notre abbé employât trois voyelles séparées au commencement de son nom (qu'il écrivait *Uuibaud*) ce qui était, selon lui, contraire à la bonne orthographe. « Vous pensez, lui répond notre auteur, que cela ne se peut faire régulièrement, et vous voudriez que le premier U, étant séparé, eût la force d'une voyelle, ou qu'il fût joint au suivant pour tenir lieu d'une consonne. Mais, monsieur le scolastique, si l'on peut, dans un nom propre ou appellatif, placer deux consonnes avant une voyelle, comme *gnato*, *gneris*, etc., pourquoi ne pourrait-on pas mettre de suite deux voyelles pour en faire une consonne? Au reste, pour me débarrasser de cette question, je vous ajouterai que les noms barbares ne s'expriment que difficilement par des lettres latines. Nous sommes Germains, et nous habitants de la Gaule chevelue, où l'on a coutume de mettre au commencement de semblables noms un G pour un U. »

Wibaud eut occasion d'écrire plusieurs lettres au pape Eugène (ep. 44, 112, 120, 122, 218), et il en reçut des réponses très-satisfaisantes, où l'on remarque les traces de la haute estime que ce pontife avait pour lui.

Alleron, archevêque de Brême, étant mort l'an 1148, les vœux du chapitre, pour le remplacer, furent d'abord en faveur de notre abbé (ep. 148). Cependant il arriva par des circonstances que nous ignorons, qu'au moment de l'élection Harwich l'emporta sur lui. Ce rival, quoique victorieux, eut peine à lui pardonner cette première inclination des capitulaires, comme s'il se la fût ménagée par ses intrigues. Wibaud, informé de cette indisposition du prélat, lui écrivit pour le désabuser. Il lui mande que bien loin d'avoir cabalé pour avoir sa place, il n'a jamais connu que quatre personnes du chapitre de Brême, savoir, lui Harwich, un autre du même nom, le prévôt Erfon et le chanoine Albert; qu'il n'est entré qu'une seule fois, et le soir, dans la ville, et en est parti le lendemain au matin, que dans le temps de l'élection il était dans son monastère de Stavélo, distant de sept journées de Brême, sans savoir ce qui s'y passait; et qu'enfin il n'a fait aucune sollicitation, ni envoyé personne sur les lieux pour agir en son nom. Il paraît que Harwich revint de ses préventions; car on voit plusieurs lettres de Wibaud à ce prélat pour lui recommander ses affaires et celles de ses amis.

L'an 1149 les Bénédictins d'Allemagne tinrent leur premier chapitre général en Saxe (ep. 150). Wibaud y étant invité ne put s'y trouver, parce que les affaires de l'empire l'appelaient en Lorraine. C'est en ce qu'il mande à l'abbé de saint Godehard, en faisant des vœux pour l'heureux succès de cette assemblée, et promettant de donner tous ses soins pour en faire exécuter les décrets.

L'empereur Conrad étant de retour de l'Asie, écrivit de Ratisbone à notre abbé pour lui annoncer son arrivée et le remercier du soin qu'il avait pris du roi des Romains et des affaires de l'empire durant son absence (ep. 162).

Wibaud, dans sa réponse, témoigne une grande joie de le voir rendu à ses Etats (ep. 165). « Ce sentiment, dit-il, m'est commun avec tous ceux qui vous sont demeurés fidèles. Mais ceux qui ont manqué à ce qu'ils vous doivent, sont affectés bien différemment de votre retour. Ils redoutent avec raison la présence de celui qui est établi pour venger les rapines et les exactions de tout genre qu'ils ont commises. » Wibaud s'excuse ensuite de n'avoir pas été au-devant de lui, sur ce que les brigandages qui s'exercent journellement dans la Lorraine ne lui permettent pas d'en sortir. « Puisque par la bonté divine, ajoute-t-il, vous êtes revenu sain et sauf, tendez une main secourable aux opprimés, soulagez les pupilles, défendez les veuves, protégez l'Eglise; ce qu'il vous est d'autant plus facile d'exécuter, que le Ciel, au milieu des plus grands périls et des travaux les plus incroyables, vous a accordé les triomphes les plus merveilleux et les plus inespérés. N'en doutez point : votre courage et votre habileté vous ont rendu terriblement redoutable à vos ennemis. Ainsi hâtez-vous d'agir, tandis que tout est dans la frayeur; profitez du moment pour courber ce qui commence à fléchir et pour atterrir des rebelles épouvantés avant qu'ils aient le loisir de revenir de leur consternation. » L'auteur finit par se plaindre de l'évêque de Minden, qui refusait de mettre l'abbaye de Corbie en possession d'un monastère que l'empereur lui avait réuni.

Conrad écrivit une seconde lettre à notre abbé pour le presser de se rendre à la diète qu'il avait indiquée à Francfort pour la fête de l'Assomption (ep. 169). Henri, secrétaire de ce prince, adressa peu après à Wibaud une autre lettre (ep. 170), où il lui dit qu'il a expliqué mot à mot à son maître celle qu'il lui avait envoyée pour la lui remettre (preuve que l'empereur Conrad n'entendait pas le latin), mais que les circonstances ne lui ont pas permis d'appuyer les raisons qu'il alléguait pour se dispenser de venir le trouver; que le prince a besoin de son conseil, tant sur une ambassade qu'il se propose d'envoyer au pape et aux Romains, et sur l'expédition qu'il médite en Italie, que sur le projet qu'il a formé de rétablir sa sœur, la duchesse de Pologne.

Wibaud se rendit au désir de l'empereur; et tandis qu'il était à la cour, on vint subitement annoncer que le jeune roi des Romains avait gagné le 8 février 1150 une bataille sur Welfon (5), oncle de Henri le Lion, duc de Saxe, et l'avait fait prisonnier avec Gondebold, son général. C'est ainsi que cette nouvelle est racontée dans deux lettres que notre abbé écrivit sur-le-champ (ep. 184-218). Mais elle se trouve fautive par rapport à la prise de Welfon; car l'empereur Conrad et le roi des Romains écrivant, chacun à part, à l'empereur et à l'impératrice de Constantinople (ep. 187, 188, 189, 190), disent l'un et l'autre que Welfon échappa à la faveur de la nuit : *Noctis beneficio adjutus vix evasit* (ep. 183).

Notre abbé, dans une lettre à Herman, évêque de Constance (ep. 186), se plaint qu'on ne tire pas de cette victoire (oubliée par les historiens modernes d'Allemagne) tout l'avantage qu'on pouvait en espérer. A la diète de Fulde, qui se tint immédiatement après, un perfide conseiller, qu'il ne nomme point, et qu'il qualifie de nouvel Achitophel, allégué, dit-il, qu'au lieu de pousser à bout Welfon par la voie des armes, la sainteté du carême où l'on entrait demandait qu'on le citât plutôt en jugement réglé, et qu'on usât de miséricorde envers les prisonniers qu'on lui avait faits. « Le ministère pacifique dont nous sommes revêtus, ajoute notre abbé, ne nous permet pas de dire nettement ce que nous pensions; mais, pour parler

(5) Welfon prétendait au duché de Bavière, dont l'empereur avait dépouillé son frère Henri le Superbe, pour le donner au marquis d'Autriche.

à cœur ouvert à un évêque et à un père, nous étions persuadés qu'il était expédient que, non-seulement un homme, mais plusieurs mourussent, afin que toute la nation ne périt pas. Le discours de ce rusé vieillard était un discours populaire fort assorti à la négligence, à la paresse et à la nonchalance des hommes de nos jours. Cependant nous le réfutâmes assez en soutenant que le succès à la guerre dépend de la réputation des armes; que les grandes entreprises demandent de la célérité; que les retardements ont toujours été préjudiciables à ceux qui étaient prêts à exécuter; que la voix de ces jugements qu'on faisait tant valoir ne se faisait entendre que dans un petit nombre de bourgs et de villages, au lieu que le bruit d'un exploit militaire qui avait quelque éclat retentissait dans la plus grande partie du monde. Mais je ne fus point écouté. Celui qui était sans armes se vit obligé de céder aux discours d'un homme armé, lequel toutefois avec ses armes avait empêché que le prince qu'il voulait persuader ne mît à ses victoires le dernier sceau. Par là il est arrivé qu'en cessant de faire la guerre et sans exercer la puissance judiciaire, nous perdons le temps à nous repaître de vaines espérances.

Ce que Wibaud avait prédit arriva. Mais Welfon étant resté quelque temps dans l'inaction, Conrad, tranquille sur l'état de l'Allemagne, ne s'occupa qu'à porter la guerre en Italie. Son grand objet était de conquérir la Pouille, tant pour se venger du roi Roger, qui fomentait la révolte de Welfon, que pour faire une diversion en faveur de son beau-frère l'empereur de Constantinople, que ce prince désolait par les incursions fréquentes et les conquêtes qu'il faisait dans l'empire grec (ep. 188). A ce dessein principal se joignaient des vues secondaires de se faire couronner par le pape et de rétablir l'autorité impériale dans les villes d'Italie, dont la plupart, surtout celles de Lombardie, avaient presque entièrement secoué le joug. Tandis qu'il travaillait aux préparatifs de cette expédition, il reçut une lettre du sénat et du peuple romain (ep. 211), par laquelle on l'invitait à venir reprendre dans cette capitale du monde la souveraineté dont les Constantin et les Justinien y avaient joui. « Nous nous sommes emparés, lui disait-on, des tours et des châteaux de tous ceux qui avaient conspiré avec le pape et le Sicilien pour vous résister; nous avons démolé quelques-unes de ces places, et nous tenons les autres en votre nom. Mais pour récompense de tout ce que nous faisons pour votre service, le pape, les Frangipanes, la famille de Pierre de Léon, les hommes et les amis du Sicilien, à l'exception de Jourdain, le chef de vos fidèles, Toloméus aussi, et plusieurs autres nous harcèlent de toutes parts pour empêcher que nous ne mettions la couronne impériale sur votre tête. Toutefois nous repoussons vigoureusement leurs attaques, et nous en avons déjà chassé plusieurs comme des ennemis dangereux, tels qu'ils sont, de l'empire. » Ils lui annoncent ensuite qu'ils ont relevé le pont Milvius que les papes avaient détruit pour fermer aux empereurs l'entrée de Rome, et qu'au moyen d'une haute muraille qu'ils ont élevée dessus, son armée pourra y passer sans craindre les insultes du château Saint-Ange, occupé par les gens de Pierre de Léon. « Nous avons appris, ajoutent-ils, que le pape a fait l'accord suivant avec le Sicilien. Le pape lui a donné le bâton, l'anneau, la dalmatique, la mitre et ses sandales, avec promesse de ne point envoyer de légat dans ses terres qu'il ne l'ait demandé. De son côté le Sicilien a donné au pape une grosse somme d'argent pour s'en servir contre vous et contre l'empire romain (4). » Les députés chargés de cette lettre étaient le sénateur Gui, Jacques, fils du procureur Sixte, et Nicolas, conseiller de la cour romaine, c'est-à-dire du sénat.

Le pape, informé de cette démarche, fit écrire à notre abbé par le cardinal Gui, chancelier de la cour de Rome, pour l'engager à détourner l'empereur de rien entreprendre contre les droits du saint-siège (ep. 214). Gui mourut peu après cette lettre.

Wibaud adressa au pape lui-même sa réponse, par laquelle il l'assure que l'empereur n'a aucune mauvaise intention ni contre lui ni contre le saint-siège (ep. 218).

Welfon cependant, à la sollicitation du roi de Sicile, était passé en Italie (ep. 259). Les Frangipanes l'introduisirent secrètement dans Rome; mais il en fut chassé par les sénateurs. Quelques-uns de ses gens ayant été pris, on les trouva chargés de lettres du roi de Sicile à Frédéric, duc de Souabe, à Henri le Lion, duc de Saxe, à Conrad, duc de Cèbering, pour les engager à déclarer la guerre à l'empereur : sur quoi Jean, secrétaire de la ville, écrivit à deux seigneurs allemands attachés à l'empereur pour les avertir de la conspiration.

La guerre étant sur le point de recommencer avec Welfon, il obtint de l'empereur une conférence à Cranaha pour aviser, s'il était possible, à des moyens d'accommodement. Sur le point de s'y rendre, l'empereur hésita dans la crainte de quelque surprise. Notre abbé lui écrivit pour dissiper ses défiances et lui faire sentir le mauvais effet que son absence produirait dans l'esprit des seigneurs, en leur donnant à penser qu'il suspectait leur fidélité (ep. 240). « Allez, lui dit-il, à cette conférence dans l'équipage qui convient à un maître et à un empereur; et si la bonne foi de quelqu'un y paraît chanceler, vous gagnerez certainement ce point que vos ennemis ne voudront plus se lier à celui qui n'aura pas procédé sincèrement avec vous. Du reste, que ni les insinuations, ni les flatteries, ni les menaces de qui que ce soit ne vous fassent renoncer à la résolution courageuse que vous avez prise de faire la guerre à cet homme orgueilleux, et de le réduire sous vos pieds. »

L'histoire ne nous apprend pas quel fut le résultat de cette conférence. Mais si les conjonctures obligèrent Welfon à renoncer à ses prétentions sur la Bavière, la suite des événements fit voir que cette renonciation ne fut pas plus sincère que celle qu'on avait extorquée quelques années auparavant de son neveu Henri le Lion.

De temps immémorial, le monastère d'Hastières (5) n'avait point d'autre abbé que celui de Wasor. Sous le gouvernement de Thiéri II, successeur de Widric, les moines d'Hastières tentèrent, l'an 1151, de se tirer de cette dépendance en se donnant un abbé particulier. Wibaud, profès de Wasor, n'oublia point en cette occasion les intérêts de sa maison. Il écrivit aux religieux d'Hastières pour leur remontrer la témérité de leur entreprise (ep. 270). Voyant qu'ils ne l'écoutaient point, il s'adressa par une lettre à Thiéri, évêque de Metz, pour l'engager à réprimer par son autorité cette révolte (ep. 271). Le prélat lui envoya à lui-même, par une réponse obligeante, tous ses pouvoirs pour réduire les factieux. L'évêque de Liège, suivant une deuxième lettre de Wibaud (ep. 272), vint aussi à l'aide de l'abbé de Wasor; et, dans un synode, il

(4) Sur la fin de cette lettre on voit les vers suivants, qui expriment les vœux des Romains :

*Rex valeat, quicquid cupit obtineat super hostes,
Imperium teneat, Romæ sedeat, regat orbem
Princeps terrarum, cœu fecit Justinianus,*

*Cæsaris accipiat Cæsar, quæ sunt sua præsul,
Ut Christus jussit, Petro solvante tributum.*

(5) Alors du diocèse de Liège, aujourd'hui celui de Namur.

suspendit les moines d'Hastières des fonctions cléricales jusqu'à ce qu'ils fussent rentrés dans le devoir de la subordination. Pour donner à ces moyens plus d'efficacité, Wibaud obtint de l'empereur un diplôme daté de l'an 1151 qui confirmait, d'après l'examen des titres, la juridiction de l'abbaye de Wasor sur la maison d'Hastières (ep. 276).

La même année on tint une diète, le 11 juin, à Wirzburg. L'expédition d'Italie y ayant été arrêtée, l'abbé de Corbie fut nommé avec Arnoul, prévôt de l'Eglise de Cologne et vice-chancelier de l'empire, pour aller notifier sur les lieux cette délibération. Une telle commission ne fut du goût ni de l'un ni de l'autre, parce qu'elle devait s'exécuter à leurs frais. Ils écrivirent à l'empereur pour en être déchargés (ep. 260-264); mais ce prince ayant insisté, Wibaud exhorta lui-même Arnoul à se conformer à sa volonté (ep. 265). Conrad néanmoins peu après changea d'avis à l'égard de ces deux ambassadeurs, et leur substitua les évêques de Basle et de Constance (ep. 279).

Tandis que les deux prélats étaient en route, Arnoul fut promu à l'archevêché de Cologne (ep. 315). Obligé qu'il était d'aller se faire sacrer à Rome, on profita de cette occasion pour envoyer en Italie une nouvelle ambassade, dont Wibaud et le secrétaire Henri partagèrent les fonctions avec lui. Ils étaient porteurs de trois lettres de Conrad, l'une au peuple romain par laquelle, après l'avoir remercié de son attachement et de sa fidélité, on l'exhortait à se concerter avec les ambassadeurs qu'on lui envoyait (ep. 322); la seconde au pape, pour l'assurer que l'expédition d'Italie n'avait pour but que l'avantage de l'Eglise et du saint-siège (ep. 325); la troisième aux Pisans, pour les engager à tenir prêts les troupes et les vaisseaux nécessaires pour faire une descente sur les côtes de Naples (ep. 324).

Arnoul et ses deux collègues étaient à peine de retour, qu'ils virent expirer avec Conrad (6) les grands projets qu'il avait sur l'Italie. Wibaud mandant sa mort aux religieux de Corbie, leur ordonne de célébrer les obsèques d'un prince, auquel ils avaient de si grandes obligations, d'une manière solennelle et royale (ep. 340). Il exhale dans cette lettre, en termes fort touchants, la douleur que cette perte lui causait.

Frédéric, surnommé Barberousse, neveu de l'empereur défunt, lui ayant succédé dix jours après sa mort, Wibaud informa le pape Eugène de ce double événement (ep. 344). « Ce que nous appréhendions, vénérable Père, lui dit-il, est donc arrivé (il parle de la mort de Conrad); et c'est pour cela, comme si j'eusse été prophète, que je vous sollicitais et vous pressais, étant auprès de vous, d'accepter les propositions de paix raisonnables et solides que les Romains pourraient vous faire. » Après avoir raconté l'élection du nouvel empereur, il dit que le lendemain de son sacre les prélats qui étaient présents l'exhortèrent à suivre le plan de son prédécesseur pour venger les injures du saint-siège. « Mais, ajoute-t-il, les seigneurs laïcs, peut-être par simplicité, l'en détournèrent, alléguant qu'il ne convenait pas que le prince, dans le commencement d'un règne, contractât un engagement de cette importance, de peur que les mécontents ne prissent occasion d'un départ si subit pour se porter aux dernières extrémités.

Etienne, évêque de Bamberg, ayant été nommé ambassadeur à Rome, notre abbé composa pour ce prélat une longue instruction qu'il lui fit tenir avec une lettre (ep. 346), où il le prie d'excuser la liberté qu'il prend en faveur de leur ancienne amitié. « Dans notre jeunesse, dit-il, lorsque nous entrâmes à la cour, il y a environ trente ans, nous trouvâmes dans certains personnages graves des restes de la majesté impériale, qu'ils tenaient de l'étiquette de la cour du vieil Henri. Ils savaient par cœur les formules des discours qu'on adressait au pape et à la ville, et ces formules dont les paroles étaient comme pesées dans la balance et mesurées au compas, ils ne permettaient pas que nous y fissions aucun changement ni altération dans nos ambassades, de peur que par là on n'avilit la majesté de l'empereur, et qu'on ne donnât atteinte à la discipline du palais. »

L'empereur Frédéric, peu après son élection, écrivit à Mannel, empereur de Constantinople, pour lui demander sa fille en mariage (ep. 387). A la lettre de ce prince, Wibaud en joignit une de sa façon, par laquelle il remerciait l'empereur grec d'une pièce d'étoffe de soie qu'il lui avait envoyée, et le priait de se rendre aux vœux de son maître (ep. 388).

Manuel répondit à notre abbé qu'il ne désirait rien plus ardemment que de cimenter la paix et l'union entre l'empire d'Orient et celui d'Occident, qu'il n'omettrait rien pour y réussir, et que ses apocrisaires portaient à Frédéric ses intentions au sujet du mariage proposé (ep. 407). Cette alliance n'eut point lieu.

Wibaud, dans une nouvelle lettre à ce prince, lui promet de concourir, autant qu'il lui sera possible pour écarter tout ce qui pourrait altérer l'harmonie des deux empires (ep. 408). Il assure Manuel qu'il fait, avec sa communauté, des vœux sincères pour la prospérité de ses Etats, de sa personne et de ses armes.

Finiissons cet article par la traduction d'une lettre de Frédéric à notre abbé (ep. 413). « Ce que la renommée public, lui dit ce prince, votre conduite le prouve, qu'entre les différentes vertus dont votre âme est ornée, la fidélité tient le premier rang et d'une manière si admirable, qu'il vous serait aussi difficile de vous en départir qu'au soleil de perdre sa lumière. C'est pourquoi l'entière confiance que nous avons en votre sagesse et en votre probité, nous porte à régler sur vos avis les affaires les plus importantes de l'empire; et comme vous êtes le plus distingué de nos fidèles par votre droiture, votre zèle et votre capacité, nous voulons aussi que vous soyez le premier et le plus assidu à nos conseils. Que si nous avons passé quelque temps sans vous appeler auprès de nous, c'est qu'après les travaux incroyables que vous avez essayés dans l'expédition d'Italie et dans votre ambassade de Grèce, nous avons cru devoir vous donner quelque repos. Une autre raison est que nous ne nous sommes point approchés de vos cantons d'assez près pour vous faire venir à notre cour sans vous incommoder. Mais maintenant que nous dirigeons notre route vers les Pays-Bas, voulant traiter toutes les affaires de cette province par vos sages conseils, nous vous prions de venir nous joindre le troisième dimanche après Pâques à Nimègue. De plus, nous vous faisons savoir qu'ayant appris depuis peu que les Grecs étaient entièrement chassés de la Pouille, nous avons jugé à propos de dispenser les princes de l'expédition que nous avions déterminée à Wirzburg pour ce pays-là, persuadés que notre attention doit se tourner principalement sur les objets où la gloire de l'empire est intéressée, et sur des injures que nous ne pouvons plus dissimuler sans compromettre notre honneur. Nous voulons parler de l'insolence et de la témérité des Milanais, laquelle, ainsi que vous le savez, est très-funeste aux églises et cités de Lombardie, qu'ils ont détruites et détruisent chaque jour au mépris et à l'opprobre de notre empire. Certainement, si nous n'employons point notre puissance et n'usons de

(6) Conrad mourut, comme on l'a déjà dit, le 15 février 1152, à Bamberg.

célérité pour prévenir leurs desseins, l'empire est menacé des plus grands désastres. C'est pour cela que dans les diètes de Fulde et d'Ulm nous avons, de l'avis des princes, déterminé l'expédition de Milan, qui doit commencer la veille de la Pentecôte prochaine en un an. Nous vous notifions cette délibération, et nous en recommandons le succès à votre prudence. De plus, nous vous prions que comme vous avez fait graver élégamment notre sceau de la manière que vous l'aviez vous-même imaginé, vous fassiez pareillement graver celui de l'impératrice, et que vous nous l'apportiez bien conditionné à Aix-la-Chapelle. » Cette lettre est de l'an 1157.

Nous quittons avec regret ce beau recueil, que nous regardons, en ce qui concerne l'histoire, comme une mine précieuse et abondante où l'on n'a presque pas encore fouillé. Les lettres de Wibaud ont, sur toutes celles qu'il renferme, cet avantage que les anecdotes historiques, quoique très-intéressantes, n'en font que le moindre mérite. Elles portent de plus, en caractères bien gravés, l'empreinte d'une âme forte vigoureuse, élevée, non moins ferme dans l'adversité que modérée dans la prospérité; d'un cœur noble et religieux; d'un sens droit et d'un discernement exquis; d'un génie étendu, fécond en ressources et propre à les mettre en œuvre; d'un esprit doué d'une grande facilité naturelle et cultivé par de bonnes études. Quoique la plupart écrites à la hâte, elles n'ont ni la sécheresse ni la négligence du style ordinaire des dépêches. La diction en est correcte, agréable, fleurie, semée de sentences tantôt tirées du fond de l'auteur, tantôt empruntées des livres saints ou des ouvrages soit ecclésiastiques soit profanes de l'antiquité et toujours employées avec goût.

EPISTOLÆ WIBALDI

STABULENSIS ET CORBEIENSIS ABBATIS, VIRI CUM SPLENDORE GENERIS TUM PIETATE
AC REBUS GESTIS PRÆSTANTISSIMI.

(MARTÈNE *Annot. Collect.*, II, 153, ex ms. codice imperialis monasterii Stabulensis *συγγρημα*.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ

In quibus ejus Vita ex antiquis utriusque monasterii monumentis, aliisque probatis
auctoribus describitur.

Cum vetera Stabulensis monasterii instrumenta Wibaldi litteris præmisimus (7), viris eruditissimis æque consulebamur, atque ipsi imperialis loci ascetis, quibus jucundum fore videbatur, gazam omnem suam litterariam ita collectam et coacervatam recognoscere. Ut enim brevitatibus studio omittamus multa instrumentis illis, eaque scitu dignissima, de Wibaldo contineri, quæ ætas deleverat, tanta certe ipsis est cum ejus epistolis convenientia, ut possint epistolis eisdem instrumenta, et instrumentis vicissim epistolæ illustrari (8). Id vero si necesse erit uno aut altero exemplo confirmari, epistolam asserimus 40, ubi Henrico Leodiensi episcopo Wibaldus de Eustachio nobili viro conqueritur. *Eustachius*, inquit, *vester et parochianus villam Tornines invasit*. *Eustachium* igitur illum qui vult cognoscere, instrumenta si inspiciet attentius, fratrem fuisse comperiet. Alteronis Leodensis episcopi, Godofridi comitis Namurcensis consanguineum, advocatum de-

nique Leodiensem, qui tempore Innocentii secundi ab episcopo prædicto percussus ecclesiastica censura, villam eandem Turnines æque violenter occupatam, compulsus fuit restituere (9).

Ita et nomen Erheberti Wibaldi fratris, cujus honorifica habetur mentio epistola 79 ex instrumentis solum duobus, quibus subscripsisse legitur, innotescit. Neque etiam, opinamur, id usquam occurret, quod epistola 346, insinuat aulam se Cæsaris in ipso ætatis flore frequentasse, atque adeo imperatoribus quatuor operam dedisse. At rei hujus argumentum est non leve, et diploma illud eximium quod nondum abbas proprio nomine potuit impetrare anno 1128, in plena synodo Leodiensi (10), et quæ sequuntur Lotharii imperatoris, et Conradi regis privilegiorum instrumenta duo, ubi ipsius in regni administratione fides et strenuitas, quasi tum ad regni clavum sedisset, diserte prædicantur.

Jam vero cum ex singulis hisce monumentis ap-

(7) Apud nos epistolas sequuntur. Edit.

(8) Vide infra, in Appendice ad epistolas Wibaldi, sub num. 13, diploma Alberonis, datum anno 1159, ind. III.

(9) Vide ibid. chartam Wibaldi de defectu bonarum, sub num. 17, anno 1140, infra, et Cælestini

II papæ epistolam ad archiep., clericum et populum Leodiensem, quæ diploma Wibaldi proxime sequitur.

(10) Vide in Appendice, sub num. 1, diploma Frederici, archiepiscopi Coloniensis, de subjectione Mahmundariensis cænobii Stabulensibus.

pareat Wibaldum, seu virtus spectetur et acies ingenii, seu rerum gestarum gloria, præstantissimum sua ætate fuisse, et fere nulli secundum, eundemque de Ecclesia et imperio difficillimis temporibus optime esse meritum. Mirari satis non possumus viri memoriam ac pene nomen silentio premi. Quid enim de eo memoria prodiderit Germaniæ scriptores, cum antiqui tum recentiores, et quibus præsertim id oneris incumberebat, Otto Frisingensis, Radewicus, alique coetanei! Quid Saxonie chronographi! Prodiit quidem ante annos decem clarissimi viri D. Libnits opera Corbeie novæ breve chronicon (11), quod satis continue præcipuos viri actus exsequitur, sed opus illud miserum, tam fœdis erroribus inquinatur, ut setum esse suspicemur medicorum ejusdam et recentissimi scriptoris, qui nec f. re Corbeiam noverit. Qui enim fieri potuit ut Wibaldi vitam, contra fidem monumentorum omnium monasterii inclyti, ad annum 1174 produceret. Is certe error, ut plures alios omittamus, Meimbomius, si hic qualiscunque auctor ipsi venit in manus, occasio fuit Wibaldum Stabulensem, quem sciebat aliunde, vir doctus, in Græcia interiisse anno 1158, a Corbeiensis distinguendi, sique abbates ex uno fingendi duos. Otto Frisingensis, inquit, scribit Wibaldum, hunc ipse Wibaldum nominat, jussu imperatoris in Græciam Constantinopolim ablegatum; ejus legationis collega fuit Wibaldus-Stabulensis, vir prudens, et paucis interjectis, Guibaldus Stabulensis collega Wickboldi in legatione transmarina, non sine suspitione propinati veneni mortuus est: hæc ille.

Noque diligentiores videntur fuisse Leodiensis Ecclesiæ Annalium sartoies, ejus tamen Ecclesiæ Wibaldus lumen fuit et columnæ annis amplius 30. Ex his enim unus omnino, lustratis quam diligentissime omnibus cum urbis tum sacrarum ædium archivis, et cæteris provincie monumentis, hæc pauca non ita pridem de ipso quasi hæsitanter scribat (12), *Doctrina rerum sanctorum usque veritate celebrari cepit, totamque diocesim illustrare Wiboldus, e monacho Walciodorensi (ita canobii habent archia), abbas Stabulensis, eamque sui in omnem partem famam diffudit, ut Corbeie Germanici monachi ipsum abbatem sibi præfici postularint. Quo tempore? nihil habeo, nisi quod ipse scripsit ad Bernardum Hildeshemiensem episcopum in hac sententiam: Eram in Stabulensi monasterio valetudine rix satis confirmata post febrem, quæ me Viterbi hebdomadas quinas detinuerat, quando ad me venerunt xvi Kalend. Decembris, qui me Corbeensem abbatem tunc designatum nuntiarent, cum sacri ordinis conventum Leodii haberet Henricus episcopus. Hæc ille, quæ certe minus explore d. cta, neque sunt admodum accurata.*

Paulo fusiis et accuratius Wibaldum scriptis suis celebravit Petrus diaconus, Cassinensis monachus et coævus, ac nostra ætate Nicolaus Schaten doctus Jesuita, annalium Paderbo nensium auctor (13). Sed quantilla hæc sunt? ea solum hic attingit, quæ vetera Corbeie instrumenta produnt; ille vero hæc solum exsequitur quæ tum in monte Cassino acta sunt, cum Lotarii jussu raptus est ad sedem Cassinensem, atque adeo de ejus origine, de ætate puerili, de studiis, quæ solent uti certa futurorum præsentia in præstantissimis viris annotari, uterque auctor habet nihil.

Ex his videre est, quam sit difficile, virum immortalis dignum memoria, his involutum tenebris, luci debite restituere. Attamen ut præmissis quodam modo stemus, eorum scilicet insigniorum virorum, quorum epistolæ, hoc in opere emitterentur, actus a nobis illustratum iri, qualecunque vite

A ejus specimen, cum ex citatis auctoribus, tum ex antiquis Corbeie et Stabuli monumentis, nobiscum quam amicissime communicatis, aggressi sumus, amicissime vicissim tantillum hunc conatum charissimis utriusque loci ascetis et fratribus offerentes.

Florebant apud Leodios sæculo undecimo et sequentibus, viri nobiles domini de Prato, multis et magnis dignitatum titulis eminentes. Wibaldum ex eo genere esse oriundum, Joannes Stabulaus, S. Laurentii monachus, de fratre ejus Erleboldo agens, commentariis suis inseruit. Atque huic auctori quodam modo astipulatur poeta Ligurinus, cum Wibaldum canit *clara stirpe creatum* (lib. iv). Consentiant etiam Stabulensium monumenta, quæ Leodiensem esse satis insinuant. Sed et Wibaldus ipse provinciam Leodiensem non semel patriam suam appellat. *Cæterum, fratres charissimi*, inquit epist. 305, *reditum nostrum ad vos accelerare prohibet non solum Stabulensis Ecclesiæ, verum etiam totius Lotharingie concessio. Quæ utique nostra patria est, quæ nos genuit, educavit et provexit.* Quibus adde Erebertum ejus fratrem, qui unus paternarum opum hæres fuit, domum seu castellum non longe abs monasterio Stabulensi habuisse.

Frates ipsi fuere duo et una soror, Erebertus, Erleboldus, et Havidis, omnes certe æque prædicandi. Primus enim accepta cruce Conradum regem cui erat a cancellis, in Palestinam secutus est anno 1148, et Stabulensium monachorum perpetuus fuit defensor, quorum etiam causa multa tulit damna, atque ipso castello suo fuit aliquando spoliatus, uti ex edita a nobis Cælestini epistola ad Alberonem Leodiensem episcopum satis constat (14).

Erleboldus autem S. Laurentii Leodiensis primum, deinde Stabulensis, monachus, ubi sub fratre Wibaldo abbate plura edidit virtutis specimina, datus est ipsi successor anno 1158, multis strenue actis cum ad summos pontifices tum ad imperatores legationibus (15). Post felicem denique et gloriosam administrationem, Deo soli vacaturus cessit dignitate anno 1192; nec multo post feliciter obdormivit. Tertia denique Havidis in monasterio Gerigesheim [f. Gerisheim]. Christo desponsata meruit ut sororibus præficeretur circa annum 1150. Hoc quippe anno Wibaldus ipsi, misso annulo, congratulatur, epistola 220.

Horum trium, ut videtur, maximus natu fuit Wibaldus. Is ab ipsis incunabilis creptus mundo, monachis Stabulensibus traditur rudimentis inuendendus religionis. *Stabulensis ecclesiæ*, inquit epistola 78, *lacte nos pietatis alimento nutrit, et delicta juventutis nostræ et ignorantias nostras non reminiscens, nos si qua in prælatione æstimator dignitas, ad summum sui regiminis gradum provexit.* Et alibi Ecclesiæ eandem, matrem vocat nutricem, educatricem (ep. 41).

Labentibus paulatim tenellæ ætatis annis, grammaticæ applicatur et rhetoricæ, sub disciplina venerabilis Reinardi, qui tum Stabulensium scholas mira sapientia regebat. Is Wibaldum juvenem ob eximiam cum virtutis tum ingenii naturam tanto amore prosequatur, ut post aliquot annos creatus primus Reinehusensis abbas, et deinde senior factus ad finem usque vite loco haberet filii, paterneque ætatis privilegio utens, admonuerit frequentius, cum ad summos dignitatis gradus assumeretur, ne sese sineret male blandientis sæculi illecebris illaqueari. Id videre est in nonnullis ejus epistolis, quæ certe pietatem spirant non vulgarem. Magnus hoc magistro progressus fecit Wibaldus, et disciplinis altioribus brevi maturus, ad majores Leodiensium scholas statim fuit evocatus. Tum vero summa ejus et ingenii felicitas et iudicii vis enituit, ut paucos

(11) Script. Brunswic. tom. II, p. 296.

(12) Buleu. lib. x. Legiæ sacræ, ad an. 1145.

(13) Chron. Cassin. l. iv, c. 124, etc.

(14) Vide inter epistolas Cælestini pape II, Patrologiæ tom. CLXXIX, sub num. 20.

(15) Brevis hist. ms. Stabul. abbatum.

rum annorum intervallo dialectica, rhetorica, arithmetica, geometria et astronomia imbueretur. Has adhuc scholas frequentasse anno 1115 ipse ad Eugenium papam circa annum 1152, scribens his verbis indicat (ep. 57): *Ante annos ferme 57, cum essemus pueri sub scholari disciplina in praedicta civitate (Leodiensi) constituti. Sed jam mundi pertusos secessum meditabatur, de loco solum dubius hæsitant.*

Invitabant quidem vetera Stabulensium merita ad eos ut diverteret, ad solitudinem querebat quæ esset ab hominum consuetudine remotior, et forte vicinitatem verebatur consanguineorum, quorum, quisquis sese Deo devoveret, consortium fugit. Quibus omnibus una cum Richero studiorum conscio et propositi rite pensatis, anno 1117, vastam Valciodori solitudinem selegit.

Erat tum temporis Valciodorensium fama sub Widrico abbate quæ sapientes et litteratos undique alliceret. *Undique conveniebant, inquit antiquus auctor (15'), jugo levi obedientiam colla submittere, et celestia haustu dulcedinis carnalis vitæ æstum refringere, ac dicere cum propheta: « Sitivi in te anima mea; quam multipliciter tibi caro mea! (Psal. xli.) » Hujus gustata suavitatis dulcedinis, pergit idem auctor, magister Wibaldus et magister Richerus sine ulla deliberationis mora præfatam abbatem adeunt, atque illi æstus suos confitentes, consilio ipsius vestem cum spe priori mutant, religionemque sub eo proficiunt.*

Neque tamen Wibaldus, quem Deus optimus ad labores magis actuosæ vitæ vocabat, quam ad contemplativæ otium, speratam Valciodori quietem invenit. Widricus enim cognita ejus et profunda eruditione et morum maturitate, fere prius scholis relegendis eum applicat, quam solemne religionis vota nuncupasset. Stabulenses vero sollicitant ut ad se se redeat, acerbius conquirentes ereptum sibi esse; trahunt denique, secum detinent, atque elapsis annis septem vel octo abbatem sibi constituunt.

Æque gravis procul dubio Wibaldo ac Valciodorensibus discessus ille fuit; his quidem qui doctum iuxta et plium magistrum amittebant, illi vero qui ad scopulum et tranquillo rapiiebatur. Sciebat Stabulum frequentes esse nobilium concursus, ibique cum ipsa loci celebritate, tum ob summam sancti Remaci venerationem, curias ut aiunt, aliquando suas habere imperatores. Triumphabant e contra Stabulenses hunc sibi redditum virum ejus auctoritate et prudentia pristinae dignitati possent restituere. Ab usque obitu enim Folmari venerabilis abbatis, qui circa annum 1106 contigit, monasterii res pessum ibant. Poppo de Bellomonte ejus successor multa prædia abalienaverat, ea in beneficium, ut aiunt, conferens, unde et depopulator dictus est (16). Eo decedente, Varnerus quidam dignitate abbatiâ usurpata, quinque annos intrusus rexerat, ac tandem depositus præposituram exercebat. Quantum hæc mala detrimenti conferant disciplinæ nemini prorsus latet. His igitur medendis Wibaldus satis videbatur idoneus.

Sed quo præcise anno Stabulum advenerit reperiri nusquam potuit, cum tamen aliunde constet eum anno salutis 1150 creatum esse abbatem, concludi necesse est et ibidem ante Henrici V imperatoris obitum degisse: nec enim, ut jam diximus statim creatus est abbas. Et nobis hic Petrus diaconus chronici Cassinensis continuator tametsi minus accuratus, quodam modo consentit (17). *Hic, inquit, de Wibaldo agens, natione Lotharingus, et a perititia in monasterio Stabulensi monachus factus,*

A grammaticam, dialecticam, etc. ad plenum eruditus, atque a quinto Henrico imperatore ejusdem cænobii Stabulensis abbatem regendam suscepit.

Cuno Popponis legitimus successor, optimum in Wibaldo adiutorem reperiens, non scholas solum ei commisit, uti tradit chronicon Valciodorensis jam citatum, sed et monasterii portam, quod præcipuum erat Stabuleti munus, ob frequentes quos diximus principum et imperatoris accessus. Imo de maximis quibusque negotiis cum eo conferens, ejus consiliis quam lubentissime utebatur. Sic agente Wibaldo, dissensiones illæ graves quæ occasione aliodii de Bras inter Evrardum d'Isiere, et homines monasterii subditos jam pridem exortæ erant, sopitæ sunt anno 1124 sub certis conditionibus. Meliorata bona quæ in Calco erant negligentia ministrorum redacta pene ad nihilum. Pactum est fudus anno 1127 cum vicario Sprimontensi, quicum multa erant ordinanda (18).

At nihil magis ipsi cordi fuit quam ut Malmundarienses in ordinem redigeret. Nunquam illi, ut ostendimus in prævia observatione ad Stabulensium instrumenta, nisi inviti admodum ferre potuerit sese quodam modo subijci Stabulensibus, jugumque illud ab ipso sancto Remaco sibi impositum exuere jam sæpius tentaverant, antiquitatem suam levius quam verius jactitantes. Et ex hoc fonte derivata discordia in utrumque monasterium ex eo tempore defluerat, sed tum æstuat magis, credentibus forte Malmundariensibus opportuno sibi adesse tempus, cum Stabulensium res ob malam Popponis et Vernerii administrationem miscerentur. Tam acriter negotium illud Wibaldus se prosecutus, ut tandem anno 1128, ad felicem exitum perduxerit, insigni impetrato diplomate ab archiepiscopo Coloniensi, quo definitur ut Malmundarium eo subjectionis jure Stabulensi Ecclesiæ obediat, quo jure omnes cellæ vel præposituræ suis cænobiis subijci videntur (19).

Tantos vero tum temporis tam nobiles tam necessarios sibi et monasterio amicos, cum in Italia tum in Germania c. neliavit, ut suspicari libeat, summos Germaniæ principes atque ipsum Henricum V imperatorem ejus ministerio frequentius esse usos. Tum certe cum Gerardo cardinali, qui summum pontificatum postea adeptus Lucius II est dictus, amicitias junxit, uti ipse declarat Joanni cardinali Gerardi ejusdem sive fratris sive sororis filio scribens anno circiter 1148. *Quid laboramus inquit (ep. 50), cum propitium iudicem habeamus, quem sane non timemus, pro eo quod ex officio sedis suæ Catholica Ecclesiæ custodiam et canonice litis arbitrium habet. Sed pro eo diligimus quod nepos est summi quondam pontificis papæ Lucii, qui nos ante supremum profectionis gradum unice dilexit, et in apostolatus culmine constitutus Ecclesiam nostram et nos maxime honoravit. Et paulo infra: Tueatur nepos quem avunculus dilexit, protegat ab ipso ordinatus quem ille provexit, servet presbyter cardinalis iudicium summi pontificis, ut nullis concussionibus eum fatigari permittat, quem ille honore dignum putavit. O quanta veræ dilectionis fiducia in ipso inveniendæ familiaritatis imo notitiæ primordio! Ita vobiscum secure et liberaliter loquimur, sicut cum illo, illo, inquam, avunculo vestro, sermocinari consueveramus, cujus intima amicitia gratia vigineti et eo amplius annis sine offensione usi, et ut minus usitate, sed verius dictum sit fructi sumus.*

Prolixius sim si ceteros omnes cum episcopos tum cardinales hic velim enumerare, quos sic privatus sibi devinxit. Hæc porro sui documenta ede-

(15') Chronic. Valciod. Spicil. tom. VII.

(16) Vide infra notitiam de possessionibus Stabulensis monasterii in Appendice ad epistolas Wibaldi, sub num. 2.

(17) Chronic. Cassin. lib. iv, c. 124.

(18) Hist. ms. abbat. Stab.

(19) Vide diploma Frederici Coloniensis de subjectione Malmundariensis cænobii Stabulensibus, infra in Append. sub num. 1.

bat, quando decessit e vita dominus Cuno, ejus exitum Stabulenses non sine magna virtutum celebritate, ad quartum Idus Decembris anni 1128 consignant (20). Neque vero quisquam opinatur, subrogandus huic abbati reperiatur Wibaldo dignior. At si ve absens esset, republice negotiis intentus, seu dignitatem illam vir modestissimus a se removeret, quod sapius fecisse ostendimus; susceptus est Joannes Rulland, vir quidem pius et industrius, sed cætera minime notus. Biennio is præfuit, ac tandem fato functus, tertio Kalendas Novembris, anno 1130, abbatiam Wibaldo reliquit, qui quarto ab ejus obitu die electus est. Nec sine Dei optimi consilio factum est, ut eo præcise eligeretur anno, quo summus pontifex Innocentius secundus, prævalente Petro Leone, sua iulsa sede est. Nunquam utique legitimo pontifici subvenisset Germania, si ejus consilio fuisset destituta. Pauciores vix effluerant anni, ex quo tota pene conflagravit schismate luctuosissimo. Fumabant adhuc diversis in locis incendiis hujus reliquæ, quæ excitari vel levi statu poterant. Lothario sapius imperii proceres et ministri suggerebant, Romanos in medio aviditate jura proferendi sua ultra fines constitutos, investituras eripuisse. Adjiciebant vero recuperandi eas occasionem præbere schisma recens exortum, cum restitui sibi summus pontifex absque subsidio imperatoris nullo modo posset. Aliquot jam menses Gallia, quæ perfluum esse solet summis pontificibus, Innocentium detinebat avidius; sed et Germanis, felicitati gentis nimis invidentibus, paterne indulgens, ad extremos Belgii fines movere destinabat, nuntiabaturque Leodilum brevi venturus. Quo audito, Lotharius e Saxonia, sub initium anni 1131, Rhenum transmisit, et nuntiato pontificis adventu, ipse cum multis imperii proceribus obviam progressus, cum Leodio undecimo Kalendas Octobris perhonorifice excepit. Rursus pontifex in conventus episcoporum xxx, et lxxi abbatum, regi et consorti ejus Richisæ diademata imposuit. His veluti comitis damnato Petro Leone, subsidium omne promisit Innocentio Lotharius adversus pseudopontificem, at de investituris facta mentione, non modicum animo ejus curam iniecit, quæ tamen puncto temporis discussa est, suadente Bernardo Garavallensi abbate, ne vetus illa quæstio tantis laboribus composita denuo ageretur.

Quas tum partes Wibaldus egerit, Stabulensium monumenta prorsus silent, sed nec usquam legimus utrum tantæ celebritati coram adfuerit præsens: Adfuisse suadet dignitas nova, quæ locum ipsi inter principes imperii dabat, et excusationem admittebat nullam monasterii ejus vicinia. Cæterum, soluto Leodiensi conventu, Lotharius et Richiza Treviros contententes, sanctam celebraturi Paschatis diem, Stabuletum appulere pridie Idus Aprilis, cum Mattheo Albanensi legato, et magna procerum pompa. Dominica erat Palmarum, qua die prima panduntur mysteria morientis Christi. Die postera basilicam ingressi rex et regina, prostrati diu jacuere, sacras venerantes sancti Remaci exuvias. Tum Lotharius approbata ibi Wibaldi electione, confirmatisque insigni diplomate, quod infra edimus, monasterii privilegiis, perrexit Treviros usque. Sequelatur inter principes regem Leodiensium præsul, sed mox Stabuletum reversus, Wibaldum, peracto prius paschali die, inauguravit. Tertius jam mensis et eo amplius ab ejus electione transierat, et vix ullum ex eo tempore colligendi sui habuerat spatium. Tum vero pusillum nactus quietis, oneris sibi impositi immensam persensit molem, videns inde monasterii bonam potiorem partem dispersa aut neglecta, hinc disciplinam in dies singulos labi. Quæ duo cum diffici-

lius quovis in loco reparentur, in Stalulensi reparari fere non poterant, advocantibus assidue abbatem negotiis imperii. Tenebatur qua princeps solemnibus republicæ comitiis frequens adesse, sequi in expeditionibus imperatorem, parare copias, ipsa in discrimina venire. Atque his omnibus videbatur præ cæteris Wibaldus futurus obnoxius, eum ob miram in consulendo soletiam, tum ob incredibilem in exsequendo celeritatem, quæ sane duo ubi primum eminere in ipso Lotharius apprehendit, eum quasi admisit in administratione imperii consortem. Et fidem his facit instrumenti ejus exordium, quod ipsi concessit idem imperator anno 1136, Wirzburgi (21). *Noverit, inquit, omnium fidelium nostrorum tam futuræ quam præsentis ætatis industria, quod nos, venerande abba Wibalde, fidelitatis tuæ constantiam et labores quos nobiscum in administratione imperii nostri perspers pensantes, Ecclesiam tuam in omnibus defensare et privilegiis munire decrevimus.*

Tamen cum attenderet non principis solum vices Stabulensem abbatem implere, verum et pastoris, atque adeo monasterii non minus quam imperii demandatam ipsi esse curam; sic uni perinde ac alteri vacabat, nullum ut intermitteret tempus a labore.

Quod ad monasterium spectat, primam reformationi discipline regularis operam collocavit, utque omnibus eo pariter tendentibus, felicem propositi sui finem consequeretur, singulis quos digniores sciebat, propria tribuit munia. In his Warnerum, et eo mortuo Robertum studiorum sub Reginardo sodalem, constituit priorem seu decanum, quæ Stabuleti proxima dignitas est ab abbate. Hic prudentia et virtute præcellat, atque imprimis eloquentia. *Taceo, inquit prædictus Reginardus Wibaldo scribens, de Tulliana eloquentia fratris Roberti Stabulensis decani, qui nos aliquando nihilominus aliquantisper audivi, quam in eisdem litteris sum admiratus, cui certe stylo pancorum vel antiquorum non dico modernorum stylo meo judicio videretur esse prælatus.*

Scholis Henricum præfecit monachum vere pium et eruditum, cujus labores et merita non semel epistolis suis celebravit (22).

Erlebaldu denique germanum fratrem, qui Leodii apud Laurentianos vota religionis nuncuparat, accitum ad se capellanum prius instituit suum, deinde custodem, sic porro appellatur is cui commissum est instrumentorum archivum. Neque vero sanguini destinatio hæc referatur, cum jam videretur muneribus primis adolescens dignissimus.

His tribus præsertim adiutoribus, fieri non poterat quin brevi recalesceret tepidior observantia. Et novi utique fervoris quædam vestigia epistolæ Stabulensium nonnullæ ad Wibaldum exhibent, et Wibaldi vicissim ad ipsos, sed ea in primis in qua fratrum quatuor mortem luget. *Manus Dei, inquit (ep. 136), supra monasterium nostrum est extenta, evocando ad se et subtrahendo nobis fratres nostros, rebus utique divinis maxime utiles ac necessarios. Nos tristamur fratres atque lugemus illos nobis esse ademptos, qui orabant pro populo et pro civitate nostra, intenti jugiter corde et voce ad sui Conditoris amorem ac laudem, sectantes humiliter obedientiam, diligentes veraciter nostram personam. Sed letatur in celis Christus cum angelis factos eos esse ex ipsius gratiæ dono gloriose civitatis suæ municeps. Fratres illi quatuor primis solum litteris designantur, sed quæ prædictis tribus Roberto, Henrico, et Erlebaldo minime conveniunt, ex quo constat non paucos tum temporis Stabuleti floruisse magnæ pietatis viros.*

(20) Hist. ms. abbat. Stab.

(21) Vide infra in Appendice, sub. num. 8.

(22) Vide chartam Wibaldi de defectu botario-

rum, anno 1140, sub num. 17, et subscriptiones diplomatis de ecclesiæ de Comblenz decimatione, etc., in Appendice, sub num. 27.

At vero quæ pietas in monasterio, confusis omnino rebus et conturbatis vigere diu potest? nulla prorsus quanta sit. Id quod attendens Wibaldu, suscepta rerum et bonorum administratione, sollicitè inquisivit quid ferrent monasterii redditus, quid detractum ex illis esset, quid dispersum, quid usurpatum, atque utrum et quomodo restitui absque injuria posset. Majoris sane erat molis hæc inquisitio quam ut ipse unus eam subiret, adeo confusa imo desperata omnia invenit.

Diximus superius plurimos monasterii fundos Popponei secundum pensionibus annuis elocasse quæ tenues admodum erant. Locationes hujusmodi nuncupant *beneficia*, et quibus fiebant *beneficiarios* seu *ministeriales*, ac tandem pensiones illæ annuæ dicebantur *census*. Cum vero tenuitas ipsa census, ut propria usurpem verba, eo adduceret inopie monasterium aliis opulentum, ut fratribus paucis ea quæ ad cultum et victum essent necessaria vix posset suppetitare. Tanto nihilominus lucro beneficiarii illi non contenti, alii non solvebant census; alii debere negabant; quidam usurpabant fundos elocatis illis contiguos, sicutè inlicitè excitabantur quotidie lites et bellorum incendia. Atque monasterii patroni quos vocant *advocatos*, nominis sui immemores, horumque motuum occasione captata, in ipsos monasterii ejusdem subditos sæpius grassabantur, exuentes bonis, deprædantes domos et denique comburentes. Sed ipsum audiamus Wibaldu, mala hæc suo more describentem, familiarem vero suum Henricum alloquitur (ep. 294).

Magna est ruina ordinis nostri, quam in tam multiplici rerum necessarium defectu nos sublevare posse non confidimus. Porro tanta est apud vos rerum tenuitas, et præbenda quotidiana defectus, ut etiamsi totum regnum firmissima pace frueretur, vix tamen valeret se Stabulensis Ecclesia sustentari. Advocati vestri, peccatis facientibus, non sunt pauperum defensores, sed crudelissimi vastatores, et libertatis vestræ inimicissimi insidiatores. Ministeriales vestri, qui maxime deberent Ecclesiam sustentare, conversi sunt in arcum pravum, et neque mandatis obtemperant, neque agriculturam, ubi ipsi villici sunt exercere adjuvant. Sed (quod deterius est), impediunt et devastant. A quibus detrimentis nulla fere Ecclesiæ vestræ possessio aliena est, et maxime illæ curtes vacuæ et neglectæ sunt, de quibus præcipua, et præbenda supplementa capi solebant.

Vexationibus illis iniquis vir constans irritatus magis quam depressus, animum non despondit, sed disponens prudenter omnia, atque agens indefesse, modo compositione, modo vi eas paulatim repressit.

Ac primo ministeriales aggressus decreto (23) sanxit irritas fore alienationes, quas *fratrum consensus*, et legitima abbatibus donatio cum *advocati stipulatione*, dato testamento non confirmasset. Quod decretum facilem Stabulensibus aperiēbat viam ac recipiendi quæ sine hujusmodi conditionibus fuissent alienata. Et hæc quidem multa reperiebantur, sed præcipue in curte Andernaci, quæ recepta sunt anno 1152. Tum vero eosdem urgens instantius. Multiplicibus, ut ipsis verbis utar et pene inextricabilibus periculis efficit, ut medietas eorum *beneficiorum* quæ Poppe dederat, resignaretur sibi tam ab hominibus monasterii liberis, quam a ministerialibus.

Advocatos etiam cæterosque monasterii adversarios seu potius prædones vi volens repellere, constructiones suscepit totas propugnaculorum, atque ingentis vici seu oppidi translationem, ipsa est Longia, quæ sane princeps quilibet difficillimis illis

A temporibus aggressus nunquam esset, nisi in magna rerum opulentia, eaque omnia, si non ipso quo proposuerat, certe anno septimo perfecti. Videre est hæc de re instrumentum ab eo confectum (anno 1158), ubi situm vici hujus antiqui et statum, translationis causas, privilegia novis incolis concessa, aliæque scitu dignissima plane suo more graphice describit.

Negotiis interea quæ speciali quodam modo Dei gloriam, vel sancti alicujus cultum attinerent, libentius operam dabat. Duas olim Cuno et Johannes decessores sui, ecclesias Heribrando de Longia dederant jure feodi, in predicto vico Longia unam, aliam in monte Sancti Rainberi, hoc etiam insuper concesso, ut *vacantibus illis sacerdotum morte, provideret ipse laicus, de novis sacerdotibus, conducta ad investituram altaris persona* (24). Non tulit vir sanctorum canonum minime rudis, ecclesias a laico dari, abusumque illum, seu volente seu nolente Heribrando, correxerat (anno 1153).

B Villam Boviniis extremis in finibus Namurci sitam, quæ furente sævitia Northmannorum sacris sancti Remacii pignoribus perfrugium dederat, et ob id unum magis apud Leodenses venerationi, instaurare gestiens, sibi petiit dum viveret fruendam concedi, erat namque *fratrum vestiario destinata* (25). Receptam igitur eam, funditus eversam, destitutam incolis et colonis pristino restituit decori. Pluri a alia strenue egit Wibaldu, quæ editis a nobis Stabulensium instrumentis fusius continetur, sed licet pauca satis ostendunt, quam sollicitè vices expleverit omnes abbatibus.

Quid vero operæ negotiis imperii dederit libentius exsequemur, cum ea potissimum vitæ suæ parte conspiciendus sit.

Vidimus superius Lotharium, soluto Leodiensi conventu, ubi proposita questione de investitura et suppressa, suppetias tandem promiserat Innocentio, Stabuletum cum cæteris imperii proceribus appulisse. Quis statim præcipuam itineris hujus causam non præsentat?

C Opinamur nos voluisse regem cum Winaldo secretius conferre de suppetiis illis ferendis. Et inde conjicimus prima Stabuleti fuisse agitata consilia Italicæ expeditionis, quæ exitus habuit tam prosperos, atque immoralem Lothario gloriam comparavit. Id vero suadet ea quæ colloquium sunt subsecuta. Non solum concedit quæstio odiosa de investituris, sed rex, collecto statim exercitu, ad partes Italiæ sub finem sequentis anni contendit.

Tum vero quantos Wibaldu pertulit labores? Nondum palem ab urbe Augusta Vendelicorum moverat rex, cum ecce tibi adest nuntius, Conradum Sueviæ ducem, qui Italicum regnum invaserat, irrupisse in Germaniam, atque eundem omnia misecere, plurimis ad partes ejus inclinantibus. Is teritus expeditionis fama devitis itineribus cum exercitu fugerat ab Italia res novaturus. Reprimendi igitur Wibaldu fure uti et cæteris imperii proceribus rebellium conatus, confirmandi alii in fide Caesaris, providendum quocumque modo, ne malum illud improvisum latius serperet. Singula hæc, ut multa alia non expendunt scriptores antiqui, verum constat Wibaldu hac occasione insignia cum fidei tum virtutis, et præcipue in rebus gerendis solertia specimina edidisse, quæ certe Lotharium, confecta expeditione, eo compulere, ut deinceps virum illum frequentius de præcipuis imperii negotiis appellaret atque eundem brevi in Italia videbimus ingenti prefectum classi, quæque in pericula sese inferret et adversus schismaticos molientem consilia.

Reversus est Caesar ab Italia anno 1153, uti scribit et montis Raineri investitura a laicis non accipienda in Appendice post epistolas; sub num. 5.

(25) Vide ibid. chartam Stabulensium monachorum, anno 1156, sub num. 5.

(23) Vide chartam Wibaldi de rebus ab eo gestis et emendatis in curte Andernaci, anno 1152 in Appendice sub num. 4.

(24) Vide chartam Wibaldi de ecclesiis Longie

hit auctor chronici Hildeshemiensis, cui concinunt Corbeizæ Novæ monumenta, atque adeo annus vix unus expeditioni sumptus est. Hoc scilicet intervallo totam subegit Italiam cum modico exercitu, et Innocentium, prostratis perfidis schismaticis, suam in sedem collocavit.

Addunt auctores coævi Conradum, qui rebellaverat, statim fuisse receptum in gratiam, agente in primis sancto Bernardo Claraevallis abbate. Verum non ita facile alienati ab invicem animi principum conciliantur, et sat probabile est Wibaldi consiliis et precibus eo sensim adductos fuisse; et Conradum ut, finita expeditione, veniam abs Cæsare deprecaretur, et Casarem ut Conrado veniam daret. Atque hic fons, hæc origo est consuetudinis hujus veteris, quæ deinde eidem principi cum Wibaldo intercessit, quæ tanta fuit ut post aliquot annos in regni solium sublimitas, germanis suis illum, licet in altissimo principatus culmine constitutus, sæpenu-mero anteponeret (epist. 340).

Incipiebat vero Cæsar multarum palmarum nobilis pacis hujus suavitates degustare, cum denuo frequentibus litteris ab Innocentio admonetur schismaticos rebelles, quos paulo ante devicerat, vires jam recepsisse novas, eosdem omni ex parte irruere, tempus denique instare propius, ut Romani imperii coronam ab hostium jugo defenderet, et Ecclesiam celsissimam ad pacem, concordiam et unitatem... liberaret (26).

Hic commotus Cæsar, perpendensque obstinato cum hoste bellum esse gerendum, plura diversis in locis comitia habuit generalia, ubi de nova expeditione Italica tractabatur, abjectaque omni cunctatione, copias undique colligi curat, quibus et Henricum Superbum Bavariz ducem generum suum præficit, adjunctis ipsi Conrado Sueviz duce, de quo superius egimus, et Wibaldo abbate. Ac tandem per Alpes Tridentinas ingressus in Italiam sub initium Septembris, anno 1156, Ravennam cum instructissimo exercitu concessit in hiberna, expugnatis eversis aut receptis in deditionem quæque occurrere castellis et oppidis. Ravennæ deliberatum de bello per Apuliam et inferiorem Italiam inferendo, ac de Sicilia ipsa invadenda, ut nullum de cætero perflugium ipsis relinqueretur, atque adeo pestis illa tota plane concideret. Expeditioni huic maritimæ, quæ magnam in duce dexteritatem exigebat, Wibaldus præficitur, ita tamen ut ne prius discederet ab imperatore, quam classis quæ instruebatur, aliquo tandem moveret. Hinc Cæsari Wibaldus fere ubique consiliis æque ac virtute adfuit. Exacta hieme imperator exercitum educens duas in partes dividit, missoque cum altera Henrico genere in Campaniam, ipse cum altera, adscito sibi Wibaldo Umbriam, Æmiliam, Flaminiam, Picenumque provincias Romano regno subiecit. Inde vero, inquit Petrus diaconus (27), castra movens supra Barum, quæ totius Apuliæ caput est, tentoria figit, et a civibus urbis susceptus, arcem quam Rogerius magnifice constraxerat, oppugnare modis omnibus capit, ac tandem magno labore ad solum usque deduxit.

Interea Henricus gener, Capuano principatu, nullo pene obsistente redacto, Beneventum, quo Rogerius tyrannus xx millia militum induxerat, in deditionem accipiens, Innocentio summo pontifici restituit, et statim ad imperatorem cum eo revertitur (28), functis hoc modo viribus, brevi omnes Apuliz urbes Romano subduntur imperio, ejectusque Rogerius Capuanus princeps confugit in Siciliam.

Tum Lotharius convocato apud Melphiam conventu, Wibaldum navalis expeditionis ducem Nea-

polim misit, ut classem milite et armis instrueret (29). Ipse vero cum exercitu Salernum contendit, expugnata hac urbe in Siciliam quo se hostis contulerat trajecturus. Verum Wibaldus professionis suæ non immemor, sacra sancti patris Benedicti limina, quæ non ita distabant, prius voluit visitare, vices certe deploraturus suas, qui sic vitam fere omnem ab ejus institutis, uti censebat, prorsus alienam transigeret. Hæc et alia similia secum in animo volutans vir pius et laudes fastidians bellicas, sanctum subiit montem, easdem venerabunde vias terens, quas olim sancti pene innumeri ad celestem patriam tendentes tenuere. Exceptus a fratribus, uti decebat, quam honorifice, involuit vehementer, quod dissiderent ab invicem, prævalerentque in dies in loco sancto perfidi schismatici. Dissentionis et mali auctor unus reperiebatur Raynaldus Tuscorum qui locum tenebat abbatis cum enim superiore anno, Seniorecto abbate defuncto, electus fuisset a paucis, et competitorum habuisset Raynaldum Colmentanum, virum piûm et prudentem, in quem convenerant vota partis sanioris, timentes quidam turbulentis et audaciore monachi, fautores Tusci illius, ne respueretur omnino, tum eo quod esset solummodo ini iatus sacro subdiaconatus ordine, atque ab Anacleto, quem non cognoscebat imperator, tum quod de simonia posset convinci, cum tumultuarie et seditiose, ut verbis utamur Petri Diaconi (30), renitentibus omnibus aliis fratribus, apprehenderant, et in sancti Patris Benedicti cathedra locantes, sibi constituerant in abbatem. Ex eo igitur tempore intrusus ille abbatiam tenuerat, tametsi sæpius imperatori Ravennæ hienantur, conquesti erant de eo Casinenses. Sed novissime vocatus ad conventum Melphiz, de predictis omnibus responsurus, quo tandem res caderet nesciebat, cum multos sibi pecunia et muneribus amicos conciliasset.

Hæc et plurima alia, quæ tumultus hujusmodi subsequi solent, Wibaldus graviter ferens, fratres omnes in capitulum vocatos, amice admonuit (31): Reminisci illos debere qualiter per totum fere orbem predicationis fluentia, et monachicæ vitæ rudimenta ab eodem loco manassent, quanta et qualia Pater Benedictus divina fretus potentia ibi patrasset, qualiter sua corporali requie, regulæque descriptione Casinense cenobium, caput omnium monasteriorum, perpetuo constituisset. Postremo, cum propter filium Petri Leonis ab Ecclesia disjuncti et separati essent, oportere illos dare operam, ut reformarentur, ut tanti loci fluentia ad antiquum claritatis statum redirent, et ad papam Innocentium, quem totus mundus sequeretur, converterentur. Hæc cum perorasset, Patri Benedicto se commendans et fratribus, Neapolim abiit.

Interea Raynaldus præstato pontifici Innocentio et Cæsari fidei sacramento in conventu Melphensi, atque impetrata amicorum interventu facultate revertendi Casinum, modo ut suos ad idem adigeret sacramentum, id quod injunctum fuerat reversus explevit. At non stetit diu vir nequam in fide promissa, accito statim Gregorio Adcnulphi de sancto Joanne, ut Casinum adversus imperatorem munit, uti paulo ante fecerat, cum Henricus Bajoariæ dux irrupit in Campaniam (32).

Sperabat forte imperatorem, quem fama ferebat in Siciliam transfretare, ob ætatem provectiorem nunquam esse reversurum. Sed sua cum spes fefellit. Nam imperator, obsessa urbe Salerno et recepta, sentiens sese viribus in dies destitui, mutato consilio, Capuanum se recepit, propensum ante hiemem migrare in Germaniam. Ibi auditio ex Casinensibus

(26) Chronic. Casin. l. iv, c. 97.

(27) Chronic. Casin. l. iv, c. 106.

(28) Ibid., c. 105.

(29) Ibid., c. 105.

(30) Chronic. Casin. l. iv, c. 104.

(31) Petrus Diacon. Chron. Casin. l. iv, c. 121.

(32) Chronic. Casin. l. iv, c. 118.

Raynaldum contra fidem promissam defecisse ad schismaticos, iratus valde, Brunonem misit campidoctorem cum militum manu ad monasterium, qui perjurum custodirent. Nec multo post ipse ad civitatem S. Germani accedens, penas ab eo petiturus infidelitatis, jussit in *secretario basilicæ Domini Salvatoris custodiri*, ac tandem ad monasterium, inquit Petrus diaconus (53), *ubi examinandus erat, sub custodia non parva remissus paucis diebus elapsis, legitime exactoratur, conspirantibus in idipsum summo pontifice et imperatore, quorum arbitrio, causam ejus permiserant Casinenses.*

Quo die ferri debebat sententia, non pauci adfuerunt cum imperatore cardinales, archiepiscopi, episcopi, abbates et procerum multitudo infinita. In his vero eminebant præ cæteris, Aimericus cardinalis S. R. E. cancellarius, Gerardus cardinalis S. Crucis, Peregrinus patriarcha Aquileiensis, Bernardus abbas Claravallis, qui suo more proleptus, animos omnium non modice eo inclinavit, ut schismaticus idem et intrusus e loco sancto exturbaretur. Cumque hoc omnes pariter constitissent, solito conventu, itum est in Beati Benedicti adem.

Tum vero cardinales prædici cum patriarcha Raynaldum evocantes, coram altari sententiam tulere. Et sic jussu illorum, pergit Petrus Diaconus, *præsentem imperatore, et universis imperii magnatibus, virgam et anulum, necnon et regulam supra corpus sanctissimi Benedicti (locum designat ubi olim sacræ ejus exuvie colebantur) deposuit.*

Quibus peractis, et reversis omnibus in capitulum, de novo abbate substituendo tractaturis, gravis in ipso ingressu cardinales inter et Casinenses monachos exorta contentio totam absumpsit diem. Volebat Gerardus cardinalis S. Crucis, ut ex monasterio fratres assummerentur duodecim, qui vice solum summi pontificis, abbatem secum nominarent. Addebatur præclare cum ipsis agi, cum suo summo jure uti summus pontifex posset. Ex quo enim sese ejusdem pontificis arbitrio permisissent in Raynaldi causa, devotam ad ipsum esse pro hac vice omnimodam electionem. Timentes vero Casinenses multis de causis, quas exponere hic longum esset ne abbas e gremio, ut aiunt, sibi præficeretur, privilegia opponerant sua cardinali, et pro virili contendeabant ea ne violarentur. Eo contentio exarsit, ut cardinalis ira succensus, nomine Ecclesiæ interdixit ne ulla fieret electio; sed exoratus ab imperatore summus pontifex, cardinalis hujus interdictum die sequenti revocavit, annuens monachis, ut, servata privilegiorum integritate, abbatem crearent, dum nulli extraneo Casinensis Ecclesiæ submi teretur, quæ Romano sedi Stephanum VIII, Victorem III, et secundum Gelasium, apostolicos dedisset.

Ferebant tamen Casinensium privilegia, Henricum *pium Romano pontifici septimo [i. octavo] Benedicto consecrationem Theobaldi abbatis Casinensis, quem ipse imperator ordinaverat, concessisse, et unum prandium in cundo et redeundo ad Beneventum, reliqua vero Romano imperio reservasse, atque idipsum confirmasse Conradum, et Henricum ejus filium.* Ex quo constabat extraneos aliquot Casinensi monasterio esse ordinatos abbates, sed et nonnullos ab ipsis imperatoribus designatos, jure quodam speciali, et accedente fratrum consensu, summo pontifici, post initam possessionem fuisse oblatos ut inaugurarentur. Jus porro illud, quod vulgo dicitur *jus investiturarum* ubique olim exercebant imperatores, sed absque ullo fundamento. At æro in Casinensi Ecclesia, quæ camera erat imperialis et de jure patronatus imperii, debere ipsis adhuc credentur.

Tum jussit imperator acciri sibi Wibaldum: is futurorum præscius, inquit Petrus diaconus ocula-

tus testis, loco cesserat, et Neapoli jussa prætexens imperatoris, otiosus præter morem, creari expectabat Casinensem abbatem, sperans fore ut de se, dum sic abesset, nullus cogitaret. Nihil enim movebat magis magnus ille vir, et ad omnia summa natus, quam ne sibi imponeretur illud onus. Hinc advenienti ad imperatoris nutum, cum nuntiaretur quamobrem esset advocatus, omnino renuit, affirmans constanter nunquam se tam gravem tamque immensam sarcinem suscepturum. Cum vero imperator viri animum satis nosset alienum prorsus esse a dignitatibus, plures in cubiculo archiepiscopos, episcopos, abbates aliosque optimates imperii congregaverat, una cum patriarcha Aquileiensi, ut undique circumventus, et precibus omnium quasi expugnatus, obsistere desineret. Ac primum ipse cepit hortari, deinde admonere, tum probare multis argumentis, quanti Ecclesiæ interesset et imperii, ut abbatiam quam sibi offerebatur, reciperet. Hinc Richiza serenissima augusta orare instantius, inde monachi pedibus ejus obvoluti clamare sæpius miseretur ipsorum sortis, omnes tandem suo modo vehementius instare. Immutus ille et invictus perseverabat, eundem proferens sermonem, nunquam se tam gravem tamque immensam sarcinam suscepturum.

Videns itaque imperator precibus non procedi, monachis, traditum jussit in capitulum duci, ubi statim una omnium voce abbas Casinensis renuntiatus est. Nec mora induxit cum sceptri sui traditione in possessionem Casinensis Ecclesiæ et territorii, dicens, uti scribit Petrus Diaconus qui præsens aderat: *Fidelitatem a vobis de Casinensi abbacia ideo non accepimus, quia dudum nobis de Stabulensi cenobio fidelitatem dedisti. Nolo ut successoribus tui te trahant in exemplum, et dicant se successoribus meis de Casinensi cenobio ideo non facturos fidelitatem, quia a te imperii nostri majestas non exegit. Sed consuetudinariam fidelitatem, quam a temporibus Caroli et deinceps abbates de abbacia Casinensi fecerunt, facere studeant.*

His peractis, imperator ad S. Germanum descendit, abbatem novum summo pontifici exhibitum multis verbis commendaturus. Et mox Aquinum vetus defleceat, prope civitatem fixit tentoria. Hoc vero accessere statim Otto decanus Casinensis, Raynaldus Colmentanus, Petrus Diaconus, Bertolphus alique insigniores monachi Casinensis conventus, una cum Wibaldo abbate acturi scilicet nomine conventus imperatori gratias pro benevolentia ejus singulari, quam diebus omnino octo quibus Casini degerat, expertos esse omnes dicebant, et faustum ipsi in Germaniam reditum apprecaturi. Petitori denique ejus opem adversus Pandulfum, Landois Aquinensis comitis filium, qui castellum in silva Trille, quæ ditionis e. a. Casinensis, nullo jure construxerat, ut ex eo erumpens, impune posset circumjecta monasterii prædia deprædari. Admissos Casar suo more excepti benigne, grates vicissim rependens pro bona voluntate. Et de Pandulfo qui immerentes sic vexabat nimis commotus, accitum ad se Brunonem Campidoctorem extemplo misit cum cohorte, qui ignem spoliato casiro subjiceret. Tum Raginuifum Apulie ducem, Rolertum principem Capuanum, comites denique omnes Capuani principatus, comites Aquinenses et circumjectos passim Northmannos præcepit clientelæ debitum Wibaldo profiteri. Atque ut nullus auderet deinceps Wibaldum aut ejus clientes quovismodo læcescere, insignia duo confici curat diplomata; quibus omnia Casini et Stabuleti monasteriorum privilegia confirmarentur. De eo quidem diplomate quod Casinensibus destinatum fuit, non possumus loqui, cum levior ejus mentio fiat in Chronico Casinensi, nec sit nobis aliunde notum; aliud vero

quod totum est exaratum aureis characteribus, superius jam edidimus, inter alia Stabulensium instrumenta. Unde et ea solum quæ hujus sunt loci, hic adnotabimus : *Personam*, inquit, *domni ac venerabilis abbatis Wibaldi, qui eidem canobio regulariter præest, præcipuo amore ac familiaritate nostra dignam judicamus. Cujus fides et devotio circa stabilitatem et honorem imperii nostri in hac Italica expeditione satis enituit. Qui post multos labores et pericula, quæ pro nobis et nobiscum in administratione nostri imperii in Apulia fideliter pertulit, nobis redeuntibus in monasterio Casinensi, a fratribus ejusdem loci et universo populo, violenta et admirabili prorurs electione, in abbatem raptus, et ad honorem et firmitatem nostri imperii remanens nostram celsitudinem petit, ut Stabulense monasterium, cujus curam ipse non deposuerat, et res ad ipsum pertinentes, munire et confirmare dignaremur, etc.* Subscripsere Albero Trevirensis, et Conradus Magdeburgensis archiepiscopi, Meinholdus Merseburgensis, Albero Basileensis, Albero Leodiensis, Andreas Tractensis, Anselmus Havelbergensis, Henricus Tullensis episcopi, Conradus abbas Wuldensis, Henricus dux Bavarie et marchio Tuscie, alique multi optimates, insignes prorsus testes, qui omnes imperatorem secuti, Wibaldum quotidie videbant et alloquebantur.

Eadem die qua sancti Mauricii memoria erat solemnior, sacra egit summus pontifex in basilica Sancti Petri. Quibus peractis, Wibaldum imperator et cæteros, quos modo nominavimus, Casinenses vocavit ad prandium. Aderant vero, ut quæque judicare facile potest, præsules superius memorati cum aliis optimatibus. *Nec enim unquam*, inquit Petrus diaconus, *ab episcoporum consorcio Lotharius sequestrabatur.* Verum conversus ad Wibaldum, quæ certe magna est benignitas in summo imperatore, cujus nutu universus pene orbis movebatur, *puto, ni fallor*, inquit, *quia comedendi et bibendi robiscum hæc erit mihi ultima dies.* Presentiebat pius princeps extremam exitus sui diem imminere. Cæteros deinde monachos Casinenses intuitus studiose, in his Petrum Diaconum tacitis destinavit abducere secum in Germaniam, eum judicans quam maxime dignum qui Wibaldi locum teneret. Hunc porro cum Rainaldo pseudoabbate ad conventum Melphici vocatum sæpius audierat monasterii sui jura strenuissime defendentem, et *logothetam, exceptorem, auditorem, chartularium ac capellanum* eodem in conventu instituerat. Finito igitur prandio seductum monuit imperator ut vestigio eodem tempore pararet se ad iter, imperialia semper servitia peracturus.

Quæ cum audisset Wibaldus Lothario suppliciter exposuit se quasi exulem, peregrinum in loco remotissimo atque omni popularium ope destitutum Petri diaconi, cui maxime fidebat, opera carere nullo modo posse; sineret potius se, abdicata Casinensi abbacia, ad suos reverti Stabulenses. Cui imperator : *Quia*, inquit, *dicis te sine illo non velle manere, hunc tuæ fidelitatis summo studio, summo mentis amore commendo, co tenore, ut si qua meæ dilectionis, si qua amoris in tuo corde vestigia sunt, in isto ostendas, eumque pro nostro amore loco charissimæ et unici filii habe.* Et sermonem ad episcopos et alios optimates conferens. Nostri a Deo conservandi imperii majestas hunc quem videtis discipulum, Henrici Ratisbonensis episcopi et cancellarii, effecit, logothetæ, exceptoris et auditoris officio remuneravit, sessionem ad dextrum pedem induisit. Is solus in gente Romano inventus est, qui contra Constantinopolitanos pro imperio se, et pontifice Romano opponeret. Wibaldo itaque Petrum Diaconum reliquit imperator, et facta utrique uti et cæteris fratribus potestate abundi, ipse die crastina nono Kalendas Octobris movit, una cum Innocentio summo pontifice contendens Romam, et paucis interjectis

A diebus, pacata urbe relicta Tyburim deflexit. Ibi anxius præter solitum seu valetudine, quæ senio quotidie deperibat, seu ipsa Wibaldi absentia nimis conflictaretur, Petrum diaconum denuo instituit abducere secum in Germaniam, quasi jam e memoria excidissent ea quæ non ita pridem coram omnibus Casinensi abbati pollicitus fuerat. Antici nihilominus omnes, adeo sunt hujusmodi proclives ad assentionem, imperatoris voluntati obsecuti, imo et plaudentes, auctores fuisse ut Casino quantocius acciretur, scriptæque sunt eam in rem litteræ sequentes :

Lotharius Dei gratia Romanorum imperator augustus, dilectissimo fideli suo Guibaldo Casinensi hierarchæ, et Romani imperii archicancellario, et magistro capellano ac principi pacis, gratiam suam et bonam voluntatem. Tuæ fidelitatis per imperialia scripta mandamus ut nostræ a Deo conservandæ majestati Petrum Casinensem diaconum, qui a nostra imperiali serenitate logothetæ, Italicus exceptor, chartularius et capellanus imperii constitutus est, transmittere studeas, recepturus pro suæ fidelitatis servitio, dignæ retributionis præmium. Indubitanter enim noveritis nostram majestatem et collaterales imperii, propter antiquitates et rerum gestarum relationes ejus minime frui absentia velle. Mitte etiam per eum omnia præcepta antecessorum nostrorum, quæ ei ad Aquaspendiles olim nos custodienda dedimus. Data apud Suburbium Tyburinum, pridie Kalendas Decembris.

Hic obiter notandum his in litteris multos dignitatis titulos Wibaldo attribui, qui nusquam leguntur, easque ex Montis-Casini archivis Mabillonium nostrum exscripsisse.

Eum vero qui litteras ferebant, in extrema rerum angustia invenere, parantem acerrime bellum adversus Raynaldum Tuscum, qui sanctum montem undique circumsidebat. Amicum porro perfidus ille, et merentem de se sic aggrediebatur. Depulsus enim ab abbacia et exactoratus, uti supra exposuimus, summi pontificis et imperatoris nutu, cum timeret ne exsul transferretur in Germaniam, præposituram S. Magni, quæ prope urbem Fundas sita est, impetrata Wibaldi ope, impetraverat, ut illuc tutus esset ab ira Cæsaris. Verum qui impiis facit bene, eos sæpius facit deteriores. Cum debuisset eo se conferre, arcem Castrumcæli dictam, quam tenebant consanguinei ejus, subierat, jam tum de recuperanda abbacia sollicitus. Sed nuntio discessu imperatoris, apertius rem gerens, c. llectis undique copiis, vastitatem passim inferelat.

Interrea Rogerius rex torrentis instar in Apuliam rapide irrumpens, amissas paucorum mensium intervallo urbes et provincias celerius recuperabat, jamque Pharum transisse nuntiabatur, Capuanum principatum eodem modo recepturus. Recreatus nihilominus Casinensis abbas litteris imperatoris, spe:ans, dispersa rebellionis fama, brevi futurum sibi ab ipso auxilium, prolixiores litteras quarta die rescripsit, quibus exponebat acerbius ea quæ jam, ex quo pedem moverat, a schismaticis fuissent attentata, quid interminatum, quidve sibi discriminis immineret. *Quanta*, inquit, *et qualia per impiissimas gentes Langobardorum, Northmannorum et Saracenorum ego et Casinensis Ecclesia pro fidelitate Romani imperii et apostolica sedis sustineamus, stylus scribere non sufficit..... Nihil enim aliud Casinensi Ecclesie nisi tribulationem inenarrabilem reliquerunt.* Et ecce, proh dolor! rege Northmannorum Rogerio cum suo exercitu gratulante, solus fidelium cæcus magna mæstitudine consumitur, Christianorum sanguis effunditur, monachi in carceris vincula vincuntur, devotus Deo populus continua strage vastiatur, etc. Et infra : *Ergo, præcellentissime Cæsarum..... nisi manu vestra defensionis nos adjuretis, spe rivendi Christianos sublata, aut ipsis paganis subjiciemur, aut..... ab eorum multitudine victi ad*

omne Christianitatis dispendium pereamus, ut vero Petrum diaconum petenti faceret satis, addit. *Sed quia tanto imperatori pauca sufficiunt.... ex verbis filii nostri Petri* (ep. 4), *hujus epistolae dictatoris, ac Romani imperii per omnia fidelis, quem in Alemaniam, Saxoniam, Daciam, Sueviam ac Lotharingiam mittere decrevimus cognoscetis.*

Litteris imperator, nulla subsidii data spe, respondit vires posse comprimi omnes Rogerii et Rainaldi sola comitum Aquinensium et principum aliorum opera, qui principes fidem ipsi paucos ante dies ultro promiserant. At vero defecerant illi omnes ad unum et cives ipsi Sancti Germani, Casinensium excubiae, ut ita loquar, nimis vacillabant, qui tandem aliquanto post dedere se hosti Casinum montem cum eo expugnaturi. Illic paucis expendere libeat admirabilem rerum humanarum inconstantiam. Quem modo victorem, quem imperatoris invictissimi familiarem et amicum, quem praefectum classis, atque Italiae imo imperii fere arbitrum contemplabamur, jam detinetur captivus, et tantam fortunae varietatem pauci dies attulerunt. Haec porro miserabiliter describit, secundus Lotharii litteris respondens, epist. 2, quae Richisae serenissimae augustae aequae ac Lothario inscribitur.

Interim ferre non valens civium Sancti Germani perditionem, collectis viribus, quae erant valde tenues, Landulphum de Sancto Joanne virum fortem in urbem misit (34). Is unus et multis adversus Rogerium perseverans, Rainaldum pseudoabbatem crebris excursionibus multos dies attriverat, planeque debellasset, si paucillum quid subsidii tulisset imperator. Certe hac vice vir ille tanta vi erupit, ut dissipato praedicti Rainaldi numero exercitu, traditores urbis, urbe incensa, aut ceperit aut interemerit.

Sed finito vix praelio, fortunam hanc non modice obscuravit diffusa constans fama Rogerium, Capua recepta, circumjectam regionem occupasse, brevique Rainaldo cum ingenti exercitu adfuturum. Ad eas enim angustias adducebantur Casinensium res, ut exclusa spe omni subsidii, vel dederent se omniaque sua in ditionem victoris, vel se sinerent sub Casini ruinis obrui, quod utrumque miserimum idem et desperatissimum Wibaldo videbatur. Ne tamen aliquid tanto in discrimine crederetur praetermississe, convocatos in capitulo monachos omnes admonuit, Rogerium et hominem esse et principem. Posse, ut fert hominum natura, mitigari obsequiis, proclive vero esse ad misericordiam principis ingenium. Casinensem ecclesiam, quam paulo ante Lotharii adventum muneribus et privilegiis decorasset, eundem diligere et venerari. Pacem denique si suppliciter deprecarentur, forte et veterem amicitiam esse recuperaturos. Missi igitur e fratribus nonnulli Capuam, et fortassis inter eos Petrus diaconus, qui vulgo cum eo celebritatem nominis, tum ob miram dicendi facultatem ejusmodi munia obire solebat. Procedentes illi medios in hostes, stipebant passim inferri vastitatem, neque ipsis adibus sacris abstinere, jamque verebantur in periculum salutis venisse. Is autem legationis exitus fuit. Rogerius rabie tumens in Wibaldum, quem sciebat ab ipso belli exordio in sui perniciem incubuisse, atque Innocentio aequae atque imperatori esse addictissimum, advenientes primum dure adorsus, deinde aspernatus, inauditos dimisit, malam Wibaldo crucem minans (35). Quae dum viro referrentur, secure et constanti animo percussos fratres hortabatur, bene sperarent se solum peti, sibi uni, et ex privato odio, non Casinensibus indici bellum, vitam si opus sit, religionis atque ipsorum causa ultro se esse amissurum, sin minus eundem se sibi consulere posse. Acceptis interea ab Odone de-

A cano quindecim marcis, meditabatur serio, quo tandem pacto tutum in locum evaderet. In consilii societatem admissus est unus Landulphus de Sancto Joanne, cujus maxime opera indigebat, commissaque ipsi Casini defensione, noctu, inscius omnibus, eodem adjutore evasit, quarto Nonas Novembris, magnum sui desiderium Rogerio relinquens (36). Ubi primum tutus ab ejus saevitia fuit, Casinenses fecit de fugae hujus instituto certiores, litteris significans se magis ipsis, qui sua causa premebantur, consuluisse quam sibi; sed nec esse amplius reversurum, cum fuisset hactenus in Dei agro arbor inutilis, et ideo succidenda. Quapropter praecipio vobis, inquit (ep. 3), in virtute sanctae obedientiae, ut, postpositis partium studiis, remota omni ambitione et vanitate, absque gratia vel odio, ut acceptione cujusquam personae, secundum Regulam sancti Benedicti personam Catholicam et regularem de corpore vestrae congregationis..... in abbatem B vobis... sine mora eligatis. Statutum siquidem nobis est, ut si hanc formam in eligendo vobis abbate servaveritis, ut nos, remissis vobis Ecclesiae vestrae insignibus, vos ab obedientia et subjectione nostra omnes pariter absolvamus, et vos ad promotionem futuri abbatis liberos a nobis efficiamus.

Insignia haec quae secum detulerat, sigillum et annulus erant quae Casinensi abbati in ipsa inauguratione tradebantur. Acceptis vero illis mandatis, Casinenses parvare, certissimi Wibaldum propositi sui esse tenacem, et Rainaldum Tuscum, electione interdicta, abs Rogerio principe posse restitui; electusque est legitime die duodecima ex quo Wibaldus abscesserat, Rainaldus Colmentanus, vir utique habitus, ut Petri diaconi verbis utar, *incessus et moribus honestissimus, et divina humanaque scientia clarus*. Ipse est quem supra, mortuo Seniorecto, contendisse diximus cum Rainaldo Tusco. Laetus hoc nuntio Wibaldus, insignia cum promissa abdicatione electo misit, congratulans his verbis, quae modestam viri mire expriment (ep. 4): *Electum nos communi fratrum conventitia, et in Ecclesia Casinensi regulariter ordinatum audientes gaudio gavisi sumus.... Eapropter vos in nomine Domini per praesentia scripta ab obedientia quam nobis promissistis absolvimus. Et qui vobis aliquando indignus praesumus, vestri subditi et servi esse et dici non erubescimus*. Commendatis deinde eidem electo charissimo suo Odone decano, et ceteris fratribus, cum hominibus de Sancto Petro, qui perseveraverant in fide, subdit: *Remittimus vobis annulum unum et sigillum quondam nostrum, per quae plenam reputationem de abbacia Casinensi facientes, nunquam tamen consilium et auxilium nostrum eidem Ecclesiae subtrahemus*. Odoni vero in eundem fere modum scribens, et rerum quarundam mobilium quae suo tempore distractae fuerant rationem reddit (ep. 5).

D Hic forte fusius quam par erat, ea sumus exsecuti quae Casini sub Wibaldo gesta sunt, at nusquam fere nisi forte Corbeiae, uti infra patebit, virtutes ejus omnes adeo enitueri, modestia in primis, praecipua a dignitatibus aversatio, constantia in adversis, et pietas singularis in oves sibi commissas. Et si quis erit qui hic obijciat derelictas ab eo esse, quo tempore opera ejus magis indigebant, huic respondemus auctorem hactenus neminem hanc infamiae notam ipsi inussisse, neque Petrum diaconum ingenuum sane scripserim, neque scriptores alios Casinenses, qui viro externo pepercerissent nunquam, sed suis saltem scriptis ejus memoriam laefactasent. Praefuit Casinensibus dies quatuor super quadraginta, uti discrete scribit anonymus Casinensis: *Anno 1157 indictione xv... obiit Seniorectus abbas. Rainaldus Tuscus fit abbas. Rainaldus hujus loci*

(34) Chronic. Casin. lib. iv, c. 127.

(35) Chronic. Casin. lib. iv, c. 127.

(36) Ibid.

electus, deponitur. Guibaldus ordinatur, qui quadraginta quatuor dies recedit.

Probabile est autem eum deposito præfecturæ Casinensis onere migrasse ad imperatorem, qui positus in extremis, paucis post diebus in vilissima casa secundum Othonem Frisingensem, devixit die 3 Decembris, anno regni xiii, imperii v, susceptumque esse abs serenissima augusta ut principem pacis, qui dissensiones quæ tum prævidebantur consiliis suis remove posset. Agebatur enim de creando novo rege, et duo erant contententes iidem potentissimi, et rerum gloria spectatissimi, Henricus Bavarix et Saxonix dux Lotharii gener, et Conradus Sueviæ dux Henrici V sororius. Divitiis ille et potentia eminebat, sed fastu et tumore insolens, unde et superbo nomen inditum, proceribus aequè vix plebi minus erat acceptus. Ille vero lenitate in primis et clementia quæ præsertim dotes in rege spectantur, omnium fere animos sibi devinxerat. Electionis seriem quicque sunt exinde secuti bellorum motus exponere hic nostrum non est, tametsi minime dubitamus quin ubique effulserit Wibaldi prudentia et æquitas. Ea solum afferemus quæ de ipso scriptis traduntur. Henricum præpositus est Conradus in conventu circa medium quadragesimam habito in oppido Confluentia, studio inprimis Adalberonis Trevirensis archiepiscopi et Wibaldi abbatis, Theoduno episcopo et cardinali sanctæ Romanæ Ecclesiæ legato presente. Qui Conradus mox Aquas veniens a prædicto cardinali, cooperantibus Coloniensi et Treverensi archiepiscopis cum cæteris episcopis in regem ungitur, ut scribit Otto Frisingensis. Ex quo corrigendus auctor annualium Paderbornensium, qui hic lapsus memoria, Conradum scripsit Confluentiæ esse inunctum.

Eo tempore Wibaldus Stabulensis suos nimis expectatus invisit, sperans cum illis optato secessu fruturum, et paucos qui supererant vitæ annos acturum quietius, idque unum abs rege de quo erat optime meritis, avebat sibi concedi. Verum prius conficienda erant quæ ante expeditionem inchoaverat monasterii negotia, et quod valde arduum videbatur, compimenda ministerialium continuæ vexationes. Hinc celebrato cum fratribus sancto Pascha, atque hic discussis quæ magis urgebant, Coloniæ, ubi Conradus solemnem curiam habebat proficiscitur. Ibi primum conquestus est in celebri procerum conventu villam Turnines, quæ præcipuum erat Ecclesiæ Stabulensis prædium, abs comite Namurensi injuste detineri. Potuit deinde eas leges quas prædicto castello et vico Longia posuerat, nundinas ibidem recens constitutas, et comparata bona, cum possessionibus aliis monasterii Stabulensis sibi confirmari. Annuit postulat Conradus, insigni diplomate (37), adjudicata primum ex consilii sententia prædicta villa Turnines. Quæ tamen villa, Eustachio Leodiensi advocate contradicente, ante annum sequentem recipi non potuit, quamvis ipse Conradus, suscepta Wibaldi causa, in conventu Leodiensi eodem fere tempore habito, Alberoni episcopo præciperet vehementius, ut vexationem illam fratris sui, erat quippe Eustachius Alberonis germanus frater, cohibere non differret (38). Quia vero conventus hujus nusquam quod sciamus memorati, mentio incidit, adjiciemus, et Wibaldum sententiam ex eo tulisse adversus monasterii Stabulensis villicos, qui villificationes sibi commissas et judiciaria munera benefici loco habere, et jure quasi hereditario tenere enitebantur, cum prius nonnisi abbatis nutu sole-

rent exerceri. Sententiamque illam Conradum novo diplomate confirmasse in alio conventu habito Wormatiæ anno 1140 (39).

Eodem anno instrumenta duo in plena synodo Coloniensi impetrata sunt Wibaldi maxima opera, quorum altero potestas summa declaratur Stabulensis abbatis in Malmundarienses, et decimæ novallium altero conceduntur in villa Bullinge, quæ ditionis erat monasterii Malmundariensis (40).

Neque hic stetit optimi abbatis summum in filios studium; quisquis ea instrumenta evolvet, quæ præmisimus, hinc litteras reperiet summorum pontificum ab ipso impetratas, quibus omnia bona et privilegia diserte confirmantur, inde videbit partorum bonorum instrumenta varia. Jam vero quantas his gerendis curas ponebat, et sollicitudines, quod itinera suscepit, ut alias omitamus molitiones! Modo Conradum regem adire oportebat, modo Coloniensem præsulem, modo Leodiensem. In plerisque comitis imperii, in synodis episcoporum semper novi aliquid de Stabulensi monasterio tractabatur. Inprobitas sola ministerialium, quæ omni compri debuerat post Leodiensem, Wormaciensem, et multa alia judicia semper recrudescens, infinitas ipsi curas imposuit. Legenda est præclara illa epistola, quam ad episcopum Hildeshelmensem scripsit circa annum 1149. Villici, inquit (ep. 134), volabant hereditarie possidere sanctuarium Dei, et ipsa villicationis officia ex successione paterna et avita capientes, dominabantur in rebus, nostraque et præpositorum statuta rescindentes, et colonos indebitis et assiduis exactionibus opprimebant, et justas pensiones monasterio nequaquam inferebant. Ita miserabili et importuno clamore populi, cujus terra jam fere vastata et desolata erat, nec non inedia monachorum, ac ruina ordinis, propter alimenorum defectum, sæpe et nimis exacerbati capimus iniquo tempore tyrannia resistere, certi quantum de futuris fieri poterat, quod aut circa salutem nostram periclitaremur, vel ad salutarem effectum causam tam necessariam perducere non possemus. Etenim (quod cum dolore et gemitu dicimus), jura omnia interierunt, leges occubuerunt, morum disciplina extincta est, consuetudo vetustatis abolita est, regis et principum virtus et potestas abolevit, licet unicuique quod libet et quod statuit, vim legis obtinet.

Coactus fuit tandem, ut ibidem scribit ad ipsum apostolicum pergere, auxilium ipsius imploraturus. Certe eo anno quo Innocentius secundus obiit, Romæ agebat, impetravitque ab ejus successore cum privilegii litteris, litteras alias ad Alberonem Leodiensem episcopum, quibus hortatur eum summus pontifex, ut Stabulensium partes suscipiens, ipsos in villicos et ministeriales gladio spiritali animadvertat si opus erit (41). Addit vero (quod notandum est) ut Henricum de Rupe militem, qui domum Erheberti Wibaldi fratris destruxerat, quo tempore minime licebat hostilitates exercere, ad restituendum compelleret ea, quæ de bonis abbatis abstulisset, ex quo constat quod initio diximus, Erheberti domum seu castellum Stabulensibus fuisse vicinum. Edita est epistola inter instrumenta, pag. 119.

Reversus ab Italia Wibaldus cum Cælestini litteris speratam diu quietem quasi a longe venientem videbat, melioris aliquantum Stabulensium rebus, atque unum aut alterum annum egit satis placide.

Prodente quidem virum magna sui nominis fama, excitatæ viciniore ecclesiæ eum in pastorem subinde votis deposcebant, petentes id sibi non deno-

num. 13.

(39) Vide Appendicem, sub num. 14.

(40) Vide ibid., sub num. 15, 16.

(41) Vide inter epistolas Cælestini II papæ, sub num. 20, *Patrol.* t. CLXXIX.

(37) Vide infra in Appendice ad epistolas Wibaldi, sub num. 11, ad an. 1138; cf. chartam Wibaldi anni ejusdem, circa medium.

(38) Vide diploma Alberonis episcopi Leodiensis, *De possessione Turnines, auctoritate pontificia et regia Stabulensi monasterio restituta*, in Append. sub

gari quod Casinensibus monachis, externis et minime notis aliquandiu concesserat. Verum illud eis propheticum responsum dabit. Non sum medicus, non est in domo vestimentum, nolite me constituere principem populi, atque ita, inquebat, absque avaritia moribus, contentique presentibus, ei monasterio cui ascripti eramus, etsi non bene vivendi exemplo, vel fideliter administrandi studio deserviebamus (ep. 131), immotumque videntes amplius non urgebant.

Habita fuit interim, circa finem Augusti anno 1144, sollemnis curia in percelebri Corbeie monasterio, quod in extremis Westphaliae finibus in Visurgis ripa situm est, ad quam Wibaldus cum aliis abbatibus accitus est, ut de Henrico loci ejusdem abbate ferretur iudicium. Is porro Henricus de multis accusabatur, quae fusius prosequuntur Corbeiensis epistola ad Bernardum Hildesheimensem, sed praesertim de violenta intrusione ad dignitatem abbatialem, de inobedientia, de simonia, de pessima administratione. Cumque adessent una accusatores ejus omnes, et quos sibi quae mercede qua minis conduxerat fratres non pauci, quidam nobiles et praesertim monasterii ministeriales, in factiones enim quasi duas miserrime distrahebatur nobilis Corbeia, quae se vicissim lacerabant. Wibaldus honorem attendens loci, obtinuit, rege suppliciter exorato, ne adversus rem hie contestata accusatorum actio et ordo iudicii procederet (epist. 131). Sicque et miserum pudore ingenti exemit, et maledicis obstruxit os, qui lascivientes in monachos, ut vulgo fit, Corbeiensibus exprobrare potuissent, olim aliquem eorum principem solemni in curia damnatum, eundem et ejectioni fuisse. Huius beneficii Henricus immemor prorsus fuit, neque Wibaldus inimicum expertus est unquam ullum infensorem. At Corbeiensis Stabulensem abbatem primo hoc congressu dilexere, mire capiebantur ejus humanitate et singulari modestia, et pretiosam illam margaritam, ut eorum verba usurpem, Stabulensibus invidabant. Illos cum redditibus non admodum magnis advertebant florere, magna quotidie moliri, pietate ornatos, et litterarum studijs; se vero longe opulentiores omnibus destitui, et esse omnibus ludibrio, otio torpentes, sibi invicem maledicentes: revocabant in memoriam pristinos Corbeiae annos, qualis fuisset tempore Adalardi, Paschasil; atque etiam ante annos quinquaginta, ex quo, ut ipsi scribunt ad Eugenium papam (ep. 15), res monasterii et dignitas tam intus quam foris ultra quam credi posset imminuebantur.

Conventus alter principum habitus fuit Corbeiae sub finem anni sequentis, ubi adhuc magis Wibaldus potuit innotescere. Aderant vero cum illo Theoduinus S. Rufinae episcopus, et Thomas presbyter, sanctae Romanae Ecclesiae cardinales, et sedis apostolicae legati, Bernardus Paderbornensis episcopus, Rodolphus Halberstadensis, Bernardus Hildesheimensis, Philippus Osnaburgensis, Henricus Mindensis, Fridericus Magdeburgensis, Thietmarus Ferdensis, Anselmus Havelbergensis, Henricus Osmocensis episcopi et ceteri imperij optimates. Ibi restitutum Corbeiasibus jus piscationis apud Houwar, sed de Henrico abbate nihil quod sciamus est actum. Verum non multo post Thomas presbyter cardinalis, convocatis in capitulo fratribus, interrogatum convictus de simonia in venditione ecclesiae de Linwert perpetrata, ac tandem Paderbornae duodecimo Kalendas Aprilis, coram multis Westphaliae et Saxoniae abbatibus, deposuit anno 1146 (42).

Tum Wibaldus acceptis a rege mandatis in sollemni curia Aquisgran, Romam proficiscitur nono kalendas Aprilis, legationem obiturus. Ingressus vero iter Lucium summum pontificem, quem jam-

pridem impensius diligebat, accepit esse mortuum. Et quamvis idem nuntius afferret Bernardum monasterii S. Anastasii abbatem ejus aequae amicum, suffectum esse ei, nihilominus, opinamur, concessit eo dolor una cum itineris molestia, vix dum soluta hieme, cum adduxere in summum mortis discrimen. Febri, certe, Romana, uti scribit ad episcopum Hildesheimensem, (ep. 131), quinque hebdomadibus apud Viterbium decubuit, et vi naturali, cute et omnibus pilis amissis, fauces mortis rix evasit.

Reversus vi Nonas Augusti, vix recepta valetudine, letus accepit novum tandem Corbeiensibus creatum esse abbatem, Henricum monasterii praepositum. At gaudium illud quam breve fuit, et quam cito esse summum versum in luctus. Vexatus nimis Henricus ab his fratribus, qui decessoris sui partes tuebantur, et maerore contabescens, uti plane insinuant Corbeiae annales ms. eodem anno consumptus est vii Idus Octobris. Ille mirari subit Nicolao Schaten Annalium Paderbornensium auctori, penes quem erant Corbeiae monumenta omnia, abbatem illum excidisse (43).

Orbata pastore Corbeiensis Ecclesia, novis attente calamitatibus, dum Henricus gestiens restitui, hinc per emissarios discordias inter fratres alii, illinc saevit crudeliter quas in hostili regione, monasterii praedia cum fratre Siffrido comite armatus invadens. Cumque die electioni praestituta convenissent omnes in capitulum, nulla inveniri poterat persona, quae sufficere posset ad alligandas illas attritiones, et ut filii Dei et Ecclesiae, qui dispersi erant, aggregarentur in unum (ep. 15). His necessitatibus coacti, underimo Kalendas Novembris, invocata Spiritus sancti gratia, et adhibito religiosorum et sapientium virorum consilio, communi omnium desiderio, sine ullius personae magna vel parvae contradictione, imo favorabili omnium assensu, praesente et consulente venerabili Bernardo Patherbrunensi episcopo, elegere sibi in patrem et pastorem animarum suarum, in abbatem scilicet et dominum suum, Stabulensem abbatem dominum Wicholdum, cuius religione et providentia Corbeienae monasterium ad pristinum dignitatis suae statum posset reformari. Et ne forte difficilior abduci se sinneret a suis, auctoritatem adhibuit Caesaris, missis continuo fratribus Heribolipoli, uti opinamur (huc enim eodem temporis Conradus videtur accessisse), qui impetratis ad electum litteris cum regis tum principum, quibus officiose et suppliciter ad tantae rei regimen invitabatur (ep. 131), Stabuletum contendent, ferentes una electionis scriptum. Quo die appulere, Wibaldus a synodo redux hiemali sacri Leodiensis ordinis, diverterat Malmundarium, sollemnem sanctorum omnium memoriam sequenti die celebraturus; sed nuntiatio legatorum adventu, ad eos illico properavit. Significata fuit itaque ipsi pridie Kalendas Novembris Corbeiensium unanimia de ejus electione consensus, non vero xv Kalendas Decembris, uti scribit Fisenius in sua Sanctalegia ad annum Christi 1145. Cognita autem ex legatis ardentissima omnium et regis ipsius voluntate, sequentem in diem responsum distulit, incertus animi quid esset acturus, pareretne, an suo more pertinacius oblectaretur. Hinc verebatur ne oblatum declinans onus vite studio quietioris, sibi magis consuleret quam Dei optimi voluntati, quam satis evidenter referebat consensus ille omnium. Illic molestiae Casinensis memor, imbecillitatem causabat suam ac tenuitatem virum. Dum sensim haec et alia meditans, noctis pars elabiatur, praestitutum nocturnis horis tempus venit, et excitatis fratribus, processit in aedem. Quid tum magnus ille vir sit expertus, et quo tandem modo totus in Deum effusus defluirerit aliquid, pluribus verbis

(42) Annal. Paderb. lib. viii, ad an. 1145.

(43) Annal. Paderb. lib. viii, ad an. 1146, pag. 767.

epistola jam citata ad Bernardum Hildesheimensem exponit, quæ cum primorum Ecclesie temporum pietatem ferant, et candorem animi vel minimam inctuentis noxam, inserenda hic duximus. In hac itaque anticipit meditatione, in qua jam exarserat ignis desiderii volentis quæ potiora sunt eligere, processimus ad ecclesiam, aliquid psalmorum lingua proferentes, cum tamen animus ab eorum intellectu salutari longius esset evagatus. Venientes ante altare illud, ubi benedictionem episcopalem in nomen et officium abbatis suscepimus, commovit nos repente quidam familiaris et intimus amor, quem ad patrum ejusdem loci sanctissimum Remaclum ejusdem cœnobii fundatorem habemus, et concussit animæ nostræ interiora quodam affectuoso timore, ex eo videlicet, quod in mente nostra volebamus, utrum ipsius monasterium sic relinquere pergeremus. Clamavit itaque anima nostra ad Deum, et ad ipsum clamore vehementi, in verbo interiori, in verbo non dissidentis spei, absque sono oris corpori: *FIAT, DOMINE, VOLUNTAS TUA, JAM DE CÆTERO NEQUE AMICORUM NOSTRORUM SEQUI CONSILIUM STATUIMUS, SED TUAM VOLUNTATEM ET TE, QUI ES VIA, VERITAS, ET VITA, IN HOC PRÆSENTI NEGOTIO SECTARI DESIDERAMUS.* Sed qualiter tuam voluntatem cognoscemus, qui præsens es majestate, sed nos in regione longinqua dissimilitudinis porcos pascentes, a te recessimus. Temerarium est ut certam voluntatem tuam super hoc verbo, quam nobis indicare digneris, sive per angelum, sive per aliquam subjectam tibi creaturam tuam, sive per visionem, sive per oraculum expetere præsumamus. Per eos itaque, in quibus habitas, scrutari tuæ voluntatis arcanum impium et præsumuosum non est; alique ideo fratrum et filiorum nostrorum sententiam sequendam voto tali tibi obligati arbitramur, ut quidquid ipsi dixerint tenendum sit, quorum animas nobis servandas tradidisti, cum simus ipsi animæ nostræ mali custodes (ep. 131). His ita conceptis, et peractis laudibus matutinis, atque hora solita vocatis ad capitulum fratribus, allatas epistolæ cum electionis scripto jussit legi: quibus perfectis, in hæc verba prorupit: *Ex quo, fratres mei, divine providentiæ, quæ disponit omnia suaviter, placuit nos omnium vite merito et sapientiæ doctrina extremos, per unanimes consensum vestri ministerium ad hujus Ecclesiæ regimen prorohere, mei et animi et corporis Potestas mea desit esse, et totum quod nobis a Deo in utriusque hominis substantia collatum est, vestræ ditioni ac potestati quasi quodam jure proprietario cessit et vindicatum est. Nos vestri sumus nec vos aut monasterium vestrum deserere volumus, unde et vestrum consilium tanquam divinum responsum interrogantes expectamus. Nulla vero vos formido, nulla vos suspicio terreat, quin inspirante Deo quod opportunum videbitur loquamini, quoniam cum Deo nostro tale voti et sponsonis fœdus inivimus, ut a vestri consilii verbo recedere nequaquam valeamus. Neque enim si grata nobis esset hujus dignitatis oblatio, si Corbeiensi Ecclesiæ præses, juxta suam electionem, appetere, hoc sub incerto multitudinis consensu tractaremus, sequentes videlicet nostri desiderii propositum. Nunc vero, Deo adiutore, nostri cordis intentionem ita firmavimus, ut ea nobis consilii portio pergrata sit, quæ donante Spiritu sancto nobis a vestra fraternitate intamata fuerit. Hoc tantum vestram prudentiam admonere nequaquam dubitamus, ut quantum per Dei providentiam corda hominum moventis, et in eorum cordibus operantis, ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, vestræ discretionis licitum est, hoc provideatis, hoc consulatis, hoc suadeatis, quod animabus et corporibus nostris atque monasterio vestro utile et tutum maxime judicabitis (ep. 131): Attollite fratres rei novitate et suspensi legatos, egrediente Wibaldo, admiseret, petentes instantius electionis seriem sibi denuo explicari. His vero supra modum effertibus et dignitatem et divitias, ex-*

teraque Corbeiensis loci commoda, amor filiorum in patrem adeo commotus est, ut private rei penitus oblitus, fere una voce consulerent, ut ne tantis tamque insperatis bonis sui causa frandaretur, cum præsertim finis apud se speraretur nullus laborum et molestiæ. Sed eorum nonnullis metuentibus ne forte sibi imponerent legati, incredibilia enim videbantur quæ afferebant, provide præcavere, ut prius accuratior fieret de omnibus inquisitio, missusque est eam in rem Corbeiam magister Henricus decanus, vir utique excellentis ingenii et prudentiæ, ac singulari constantia præditus. At Corbeienses tantillam hanc moram molestius ferentes optatis suis interponi, nova abs rege mandata retulere, quibus Wibaldo significabat, uti tandem Francofurti adesset, octavo Idus Decembris. Suscepimus, inquit (ep. 7), de manu mea, ea quæ ad donum regie dignitatis spectant, ut Ecclesiæ Corbeiensi, quæ grave damnum tui absentia sustinet, tanquam pater spiritualis et prudens dispensator in posterum provideas.

Parere igitur coactus, sub initium Decembris, valetudine vix recepta, itineri se commisit. Accedens autem Francofurtum, v Idus ejusdem mensis, quo die Conradus Laureshanum diverterat, monachos Corbeie non paucos cum ministerialibus obviam habuit, magnæ prebentes lætitiæ signa, quasi jam monasterii sui regimen lubens suscepisset. Verum, ut vulgo est imprudens effusio lætitiæ, dissimulare non potuere diu ea quæ Corbeie machinabantur, cognovitque eadem die, plurimas sibi cum Henrico fore contentiones, eundem Romæ restitutum, et triumphantem regredi, hæc quippe ferebat fama, quæ certe legatorum dictis erant omnino contraria. Quibus cognitis, seque et suos ita deludi, magno primum mœrore correptus, remeare Stabuletum deliberavit, et die sequenti, solum sese arbitratu fratrum votis et religione omni, salutato nemine, regem coavit, qui in villa Vincheim curiam habebat, deprecaturus ipsum et principes, ut ne vis ulla sibi inferretur. Quærebamus, inquit epistola jam citata (ep. 131), in domo regia intercessores, qui antea pro multis etiam damuatis sæpe intervenimus, et sollicitabamus amicos nostros, quasi de eorum fide dubitantes, Anselmum videlicet Havelbergensem venerabilem episcopum, et Arnoldum majoris Ecclesiæ Coloniensis præpositum, regie curiæ cancellarium, quos a juvenute nostra summa dilectione sumus amplexi, et diligenti studio, cum quotidiano charitatis incremento venerari, atque ut nobis assisterent, et animum principis ab hac intentione revocarent, magna precum instantia rogabamus. Sed surdis, ut vulgo dicitur, cantabat, instantibus præsertim Corbeiensibus monachis, qui regis animum occupaverant. Confirmata igitur electione in frequenti curia, incredibili omnium applausu, regalibus decoratur pridie idus Decembris.

Tum vero, quod satis mirari non possumus, Wibaldus tanta in conspiratione Dei optimi voluntatem et nutum sanctæ ac pie veneratus, onus impositum, quod adeo perseveranter recusarat, tanta suscepit alacritate, ut eodem temporis adversus Henricum statueret quodvis adire disermen, rebellesque omnes fautores ejus insectari, ne minimo quidem perturbationis aut tristitiæ vestigio in vultu ejus apparente. Atque hoc armatus proposito, dimissus est, adjunctis abs rege ad Corbeie monasterium Kennada et Wisbecha, abbatibus duobus virginum, quæ a multis temporibus flagitiosissime viventes, ad meliorem frugem adduci nullo modo potuerant, neque de cætero spem dabant ullam feliciorem.

Corbeiam ingressus est xv Kalend. Januarii, exultantibus præ gaudio fratribus, qui adventum ejus ardentissime expetebant, nec mora recuperare satagens ea quæ Henricus improbe alienaverat, Goslarium sub initium Januarii contendit, atque hinc

Inde peregrata terra, præter spem et nullo repugnan- A te, omnia fere paucis diebus recepit. In Cro- pstedem xx mansos, in Northlandia curtem unam integram Loningen, curtem integram Buochuru, in curte Wisbick duos mansos, in curte Loten unum mansum, et multa alia quæ enumerare longum est. Sed et Henrici familiares prima viri fama consternati, clementiæ ejus sese ultro commiserunt.

Interea Conradus exemplo motus Ludovici Fran- corum regis, et frequenti hortatione impulsus S. Bernardi abbatis Claraeallis (44), accepto Spiræ vivificæ crucis signo mense Februario, celebriorem habuit conventum Francofurti, ubi ordinato belli sa- cri apparatu, bellum aliud, efflagitantibus Saxonum proceribus, quæ jam Wibaldum accensemus, in- dictum est adversus Lutitios et Obotritos, gentem Sclavorum crudellem, et idolorum cultui deditam, quæ Christianos regionis Transalpiæ, et Danicæ miserrime vexabat. Provisum deinde reipublicæ, na absente rege turbaretur, admissus denique uno consensu Henricus filius ejus adhuc puer in regni solium, dato ipsi tutore Henrico præsule Moguntino, cui ex antiquo sedis suæ privilegio regni custodia et procuratio sub principis absentia debebatur. Ad- erant porro huic conventui inter plurimos Ecclesiæ proceres, Albero Trevirensis archiepiscopus, Buco Wormatiensis, Anselmus Havelbergensis, Henricus Leodiensis episcopi, Sifridus Wirzburgensis cle- us, Bernardus abbas Claraeallis, et Wibaldus noster, qui duo insignia retulit instrumenta (45), quorum altero monasteria duo prædicta Kaminata et Wisbeka Corbeie confirmata, de integro asserta al- tero monasterii ejusdem privilegia, et jus in primis patronatus et procurationis in moniales Herivor- denses. Ducum vero, comitum, marchionum, et nobilium infinitus erat numerus, quorum pars ma- gna militiæ Christi nomen dederat.

Solutio conventui, Eugenio summo pontifici, qui C tum ex Italia in Gallias excedebat, missus obviam Wibaldus, una cum Bucone Wormatiensis et Anselmo Havelbergensis episcopis. Litteras vero ferebant re- gis, quibus primo significabat ea quæ in conventu fuerant statuta. Excusabat deinde se, quod ipso in- consulto crucis tesseram accepisset, et notanda sunt regis verba. *Ad querelas illas, quod dicitis, in- quit (ep. 20), nos rem tantam, scilicet de signo viri- ficæ crucis, et de tantæ tamque longæ expeditionis proposito, absque vestra conscientia assumpsisse, de magno veræ dilectionis affectu processit, sed Spiritus sanctus, qui ubi vult spirat, qui repente venire con- suevit, nullas in captando vestro vel alicujus consilio moras nos habere permisit, sed mox ut cor nostrum mirabili digito tetigit, ad sequendum se, sine ullo moræ intervenientis spatio, totam animi nostri in- tentionem impulit. Tum eisdem litteris instanter pete- bat rex abs summo pontifice, ut ad Rheni oram paululum deflectens, Argentinam feria sexta post Pascha vellet accedere, ad colloquium de Eccle- siarum tranquillitate habendum. Legatos denique ipsos expressis nominibus commendat, viros, in- quit, utique prudentes et discretos, ac sanctæ Ro- manæ Ecclesiæ regniq[ue] amatores ac nobis charissi- mos. Progressi tres illi spectatissimi viri magnis itineribus, Divioni in calendis Aprilis occurrere Eugenio, qui nuntiato Wibaldi adventu mire re- creatus, eos continuo excepit benigne. At lectis re- gis litteris, cum advertisset nomen ipsi attribui abbatis Corbeie, miratus est virum Romano pon- tifici ad illud tempus addictissimum, dignitatem hanc se inconsulto accepisse, existimabat quippe, ut abbas vel quivis ecclesiæ alicujus rector eccle- siæ pariter alterius administrationem susciperet, ad suæ pertinere moderationis gubernacula (ep. 131),*

et nonnihil commotus, petiit exhiberi sibi certa Corbeiensis testimonia (ep. 14), quibus testimo- niis appareret liberrimam fuisse ejus electionem, neque hanc ut prius confirmaret, induci illo modo potuit, quinimo, litteras alias petenti pro Corbeia (ep. 131), cum adversus Henricum, tum ad con- firmandas abbatias Kaminatam et Wisbeckam, om- nino renuit. Ita sanctus ille pontifex, Patris sui Bernardi Claraeallisensis æmulus, cum de patrimo- nio agebatur Christi, nullius rationem habebat, nec amicorum, nec principum, nec ipsius Cæsaris, quos certe negotium hoc promovisse satis noverat. Ve- rumtamen his auditis, quæ modo diximus (ep. 131), de bello Slavico, utque Saxones cum epis- copis provinciæ ad illud sese accingerent, Wi- baldus ex auctoritate a Deo sibi concessa præcepit, uti negotio huic operam omnem navaret. Admo- nens rem agi suam, cum propaganda his in locis esset fides, ubi olim a primis Corbeie suæ mona- chis plantata fuerat. Eo enim fine bellum hoc in- stituebatur, ut virtute magis evangelicæ veritatis quam ferri acie subigerentur barbari, et proprium expeditioni insigne ipsi imposuit. Crux erat, ait Otto Frisingensis (46), non quidem vestibus simpliciter assumta, qualem ferebant expeditionis Orientalis mi- lites, sed a rota subter posita protendens in altum.

Jussis pontificiis Wibaldus eo lubentius annuit, quo ardentius avebat miseris ab idolorum fece eripi. Sed et propria insuper Corbeie causa urgeba- tur (ep. 131). Insulam Rugiam, quam Lotharius impe- rator Corbeie concessit anno 846 (47), ob insignem victoriam beati Viti meritis reportatam de Abotritis, ubi et casus est Gestimulus eorum rex, implissimi barbari ex longo jam tempore invaserant, Chri- stiano nomine penitus deleti. Spes erat, succede- nte expeditione, fore ut recuperari omnino, aut saltem fidei pristinæ posset restitui. Sed virum prudentem una hæc cogitatio morabatur, belli hu- jus apparatus, quod a se spectaret, nonnisi maxi- mis sumptibus instrui posse, quas forte expensas prius abs se exigi quam Corbeiensis abbas confir- maretur, minus licebat.

Attamen cum deliberandi tempus nullum daretur, instante Aprili, quo fere mense exercitum moveri oportebat, profectus est una cum Guidone cardinali et cancellario, qui regi mittebatur legatus abs summo pontifice, admonitis prius Corbeie fratri- bus (ep. 14), uti quam primum Eugenio atque ejus legato petita conventus testimonia intimerent. Ac primum accelerato itinere, Herbipolim concessere feriis paschalibus, hinc Bambergam, ubi Conradus sanctum Pascha celebraverat, qui Guidone admissio et expeditio, Henricum filium suum, puerum regem Wibaldi fidei pluribus verbis commendavit, atque hoc ultimum charissimo abbati benevolentie pignus Conradus dedit, priusquam discederent ab sese. Ex quo affirmare certissime possumus Moguntinum præsulem pro Ecclesiæ suæ jure nomen quidem tu- toris habuisse et dignitatem, tutele onus subisse Wibaldum; idque fateatur necesse est quisquis epi- stolas legerit 30, 31, 89, aliasque passim, si sit æquus rerum æstimator. Tum vero progrediente rege Francofurtum, hinc Norimbergam, inde Ra- tisbonam, uti tradunt scriptores antiqui, Corbeiam Wibaldus secessit, suam in sede Corbeiensi con- firmationem expectaturus. Duos enim e suis Cor- beicensis monachi deputaverant, Walterum mona- sterii priorem et Reinberum præpositum de Cres- burch, probati testimonii viros et honestæ conversa- tionis, qui Eugenium prope Parisios in monasterio Sancti Dionysii convenere, sed negotiis adeo cir- cumventum, ut Meldis decimo post die absolvi vix potuerint. Legationis hujus seriem ingenue admo-

(44) Othto Frising. l. 1, c. 40.

(45) Vid. infra in append. ad epist. Wibaldi

(46) Lib. 1, c. 40.

(47) Vide Annal. Paderborn. lib. II, ad hunc ann.

dum exponit Henricus Stabulensis monachus qui Wibaldi jussu ob miram oris facundiam, tertius his adjunctus fuerat. Sic enim in epistola ad eundem Wibaldum. Tertia feria Pentecostes, inquit (ep. 25), apud Sanctum Dionysium ad dominum papam pervenimus, ubi domino cancellario nos tantum presentamus, propter tumultum maximum, qui in exitu domini regis circa dominum papam aderat. In crastino autem antequam dominus papa, qui Meldas transire disposuerat, egrederetur, domino papæ per cancellarium presentati sumus, et litteras quas deportaveramus dedimus. Inde Meldas in quinta feria pervenimus. In sexta vero feria in præsentia domini papæ et episcoporum et cardinalium tantum evocati sumus. Præmuniti tamen a domino Florentino, quid loqueremur, vel quis loqueretur, unus scilicet Corbeiensis, quorum causa agebatur. Sed cum alter eorum impeditioris linguæ, ut melius nostis, esset, et alter eorum satis infirmaretur ego qui Corbeiensibus jussu vestro aderam, quasi Corbeiensis, una cum ipsis ad dominum papam accessi. Ubi cum in præsentia omnium illorum qui adfuerunt, in personam vestram facta, esset agendum, ego, qui me Corbeiensem modo esse necessitate quam prædixi confitebar, totum ordinem electionis quem bene noveram, domino papæ sicut oportebat enarravi. Papa itaque, auditis omnibus necessitatibus quare vos elegerant, compertis etiam utilitatibus, quas non taceramus, quæ electionem subsequatur sunt, dixit se communicaturum consilium cum fratribus, et ex ipsorum consilio se nobis responsurum. In hac autem suspensione detenti sumus decem diebus. Et paucis interpositis subdit: Quid tandem? Decima die post auditam causam electionis vestræ vocati sumus, et post multam commendationem personæ vestræ, sapientiæ quoque et sciendi in præsentia episcoporum et omnium cardinalium adjudicavit et concessit ratam esse electionem in vos factam, et hoc magis ex dispensatione, sicut ipse testabatur, Romanæ Ecclesiæ, quam aliqua auctoritate. Hæc ille.

Dum autem tandiu detinebantur boni illi fratres in pontificis curia, tempus expeditioni constitutum sensim effluxit, et vix quidquam poterat Corbeia sumptibus et apparatu suppeditare, attritis omnino frequenti insectatione Henrici quondam abbatis, monasterii opulenti facultatibus. Quid tum Wibaldus? Rem certe egregiam, et pristinis Ecclesiæ moribus plane congruentem aggressus est, verique comprobavit eo adductus angustia, rebus adversis animum constantem æque uti ac prosperis. Nonnullam pecuniæ vim Corbeiensis monachi e quotidianis fidelium donis jam diu coacerbaverant in sacra æde, cum ædis ipsius refectioni, tum urgentibus monasterii negotiis pie destinata. Vivis templis ille ad cultum veri Dei instaurandis, et evertendis idolis gazam hanc, imo ipsa altaris vasa consecravit, convocatisque fratribus, atque expositis quo modo retulimus expeditionis motibus, utque sibi abs Eugenio imposita crux esset, extractæ sunt ex altaribus Sancti Stephani et Sancti Viti marçæ auri triginta, cum calice aureo marcarum sex, proviso nihilominus sanctissimo decreto, atque etiam omnibus sacramento obstrictis, ut thesaurus ille quam celerissime posset resarciretur. Decretum illud ex historia Corbeiensis manuscripta, quæ serenissimi principis jussu nobiscum fuit quam humanissime communicata, exhibemus hic insigni futurum exemplo posteritati.

Frates Corbeiensis in eodem monasterio in Domino congregati pusilli et magni, universis ad quos istæ pervenerint pacem et dilectionem. Notum esse volumus omnibus Ecclesiæ nostræ fidelibus, tam presentibus quam posteris, quod de communi consilio capituli nostri et laicorum nostrorum ministerialium, videlicet Corbeiensis Ecclesiæ, ex consensu domini et reverendi Patris Wiboldi Corbeiensis abbatis, quædam de thesauris sumpsimus propter quendam publicis

A et communes utilitates monasterii nostri in quibus eodem thesauros expendimus. Hæc autem sunt quæ abstulimus, de altari Sancti Stephani xxiv marcas auri, de altari Sancti Viti vi marcas auri, calicem aureum appendentem vi marcas auri et dimidium pignarium optimum, quod duci Saxonie positum est in pignore pro lx marcis argenti. Et quoniam a majoribus nostris piis utique religiosis viris hi thesauri in ecclesia nostra, tam ad decorem domus Dei quam ad sublevandas necessitates ecclesiæ, si quando opus esset, instrumentario repositi fuerant, et de labore Patrum nostrorum, et de eleemosyna piorum ecclesiam nostram his thesauris ditatam atque ornatam, in nostro tempore invenimus. Cupientes imitari exempla antecessorum nostrorum de communi consilio capituli nostri, atque ex consensu reverendi domini et patris nostri prænominati abbatis, cum ipso domino nostro abbate ordinavimus atque constituvimus, ut nos de præbenda nostra sive sit de vino, sive de pellicis, sive de charitatibus undequaque sumamus xii marcas argenti, per singulos annos, ad resarciendos thesauros quos sumpsimus in ecclesia conferamus. Dominus quoque abbas ad idem opus, quousque totum reficiatur, totos redditus curtis suæ Hildesen, et præterea tantum ut xii marcas impleantur, annuatim se daturum promisit. Sed et laici nostri ministeriales, qui consilio intererant, ut thesauri de ecclesia sumerentur ad reficiendos eosdem thesauros bona, sua singulis annis se daturus, donec opus consummaretur deo-verant, aliquis dimidium talentum, aliquis quinque solidos, unusquisque pro capto suo quibus inspiraret Deus, ut reddant quæ Deo et sanctis ejus voverunt. Nos autem cum domino abbate ad sacratissimos patronos nostros Stephanum et Vitum, circa quorum sanctas ac venerabiles reliquias aurum absumpsimus, ita nos hæc vota astrinximus, ut eandem quantitatem argenti quam promissimus annuatim devote persolvamus. Etsi forte sterilitas terræ, vel alia necessitas talis ingruerit, ut anno aut in duobus supradicta pecunia a domino abbate et a nobis persolvi non possit, proximo sequenti anno, cum persolvere poterimus, defectus totus ille, tam a domino abbate, quam a nobis cum bona voluntate suppleatur, et hoc usque ad restorationem thesaurorum quos sumpsimus de ecclesia pie et fideliter per annos singulos persolvatur. Hoc ergo piis et fidele studium nostrum, sicut a patribus nostris accepimus, ita etiam posteris nostris volentes relinquere in exemplum, hanc ipsam sponsonem nostram scripto commendavimus, et ut habeant in se inviolabilem firmitatem, sigillo Sancti Viti sacratissimi patroni nostri, et præterea sigillo domini nostri abbatis eam consignavimus. Acta sunt hæc anno ab Incarnatione Domini 1148, (leg. 1147) indictione x, a constitutione Noræ Corbeie anno cccxxiv, anno secundo domino Wiboldi abbatis in Corbeiensis Ecclesia. Hi autem sunt laici, qui auxilium suum per singulos annos, donec opus consummaretur, promiserunt. Conradus de Fralin... singulis annis dimidium talentum, Heriboldus de... et filius ejus Conradus v solidos, Thiedericus Grossus et filius Erenfridus v solidos, Thiedericus comes de Huxere v solidos, Helmericus de Godolunen iii solidos, Reinerus de Porta v solidos, Adelbertus de Bodeleessen dimidium talentum, Elverinus de... v solidos, Thiedericus frater ejus v solidos, Carolus de Nora Ecclesia iii solidos, Rabanus v solidos, Bruno v solidos, Gousinus de Weten v solidos, Reinmarus iii solidos.

Sacra gaze auctus hoc modo Wibaldus, sub finem Maii cum cæteris Saxonie proceribus movit, expectata aliquandiu summi pontificis confirmatione, quæ certe, ut videtur, nimis diu pro dignitate viri protraxit fuit. Tantus vero Christianorum exercitus erat, ut transmissio Albi, tota terra a facie eorum contremuerit. Et spe nulla in ipso ingressu ducibus affulgente Slavicæ feritatis edomandæ, verso in raliem, ut ita dicam, rege Nicholo fere per iii menses,

uti scribit auctor antiquus, omnia vastarunt civitates et oppida igni succenderunt, fanum etiam cum idolis, quod erat ante civitatem Malchon cum ipsa civitate concremarunt. Verum plurima utrinque strage edita, cum belli cardo in expugnatione Dimin et Dubin munitissimarum arcium verteretur, et jam bipartito exercitu arcem utramque eodem tempore circumventam et obsessam urgerent acrius (48), orta inter duces dissensione, grandis illa expeditio cum modico emolumento soluta est.

Obsidioni castri Dimin Wibaldus aderat sub finem funii, uti scribit ad Bernhardum Hildesheimensem, sed ibi quid egerit neque ipse pro more modestissimus, neque Helmodus ut quisvis alius scriptor memorie tradidit. Ceterum bello hoc omnia in se inferorum monstra videtur concitasse. Neque enim vobis verissimile sit homines, quantumvis crudeles et iniquos, ea omnia in perniciem insontis viri potuisse excogitare, quæ adversus eum, ex quo Albim transmisit, impie fuere et indigne attentata. Nihil prorsus seu Corbeiz seu Stabuleti sartum et tectum ab iniquorum vi fuit, spoliata prædia, occupata pinguiore villa, in ipsos denique monasterii utriusque fratres et subditos indignis modis sevitum. Illic Godefridus Namurcensis comes, fractis induciis, quas anno præterito ad Kalendas usque Octobris hujus anni, cum advocato monasterii pepigerat, omnia igni et ferro in tractu Leodiensi, in Hasbania, in Condustrio devastat, et denuo occupatur ejus consensu abs Eustachio Leodiensi advocato villa Turnines. Illic monasterium nobile manus scelestæ, Henrico duce, invadunt, fratrum constantiam modo tentantes minis, modo blanditiis allicientes, ut egregium hunc ducem, hominem certe et perfidiam et iniquitate monachi, imo sacerdotis et abbatis nomine prorsus indignum, rejecto Wibaldo reciperent. Stetit tum temporis inconcussa Corbeiensis fides, et monasterium omnes ad unum propugnaculis et armis munire, vim vi repellere jure gentium molientes (ep. 131). At si libebit in sequentes annos vel leviter excurrere, alios videbimus ejusdem loci fratres et subditos, tumultus incitatore eodem Henrico, apertaque rebellionem in monasterio excitasse, partes ejus palam sequentes, alios eosque audaciores, abbati parasse insidias. Sed (quod deterius est) viri integritas, omnibus ad hanc diem spectatissima, falsis lacerata criminationibus, proborum etiam suspicioni patuit. Nondum pedem moverat ad ineundam expeditionem, cum jam diffundebatur ubique rumor, Corbeiem abbatem, inmissis in sacram suppellectilem impis manibus, opes divino cultui mancipatas, regi temere disperitum esse. Rumorem quidem illum fratres duo, quos diximus superius fuisse ad summum pontificem delegatos, aliquantum compresserant in Romana curia, uti Henricus Stabulensis monachus epistola ibidem citata testatur (ep. 25). At discedentibus eisdem, velut erumpens e cinere flamma, adeo recrudit, ut legatum summus pontifex, consternatis Wibaldi amicis, atque in primis Stabulensibus monachis Corbeiam duxerit destinandum mense Decembri ejusdem anni, qui rem diligentius exploraret. His porro anno sequenti litteras consolatorias scripsere Corbeienses fratres, quibus satis declaratur viri innocentia. Quamquam miramur, ut nihil dissimulemus, expeditionis adversus Obotritos, cujus occasione orta erat procella hæc, neque hic neque in decreto superius edito mentionem ullam fieri. Audirimus, inquit, conturbatam esse unanimitatem vestram de verbo quodam quod magister G. pro sublati in ecclesia nostra thesauris, nobiscum anno præterito contulit, venit igitur ad nos... anno præterito circa festum sancti Thomæ... erant tum domi præpositus major ecclesiæ nostræ... ab ipso

asciscatus est quamobrem sanctuarium nostrum spoliatum esset thesauris suis?... Non est, inquit præpositus, spoliatum sanctuarium nostrum, quia quicquid inde sumptum est, in utilitatem ecclesiæ nostræ expensum est. Et quibusdam interpositis. Propter communem necessitatem ecclesiæ quandam partem thesaurorum in ecclesia, ex communi consensu capituli nostri tulimus, et quasdam possessiones ecclesiæ nostræ valde utiles ex eis acquisivimus. Reliqua omnia integra in ecclesia conservata sunt. Ea vero quæ nunc propter necessitatem accepimus reparare et restituere quantocius poterimus, Deo annuente, propositimus. Hæc illi.

Ex quibus colligere possumus, non semel hoc anno, e sacra æde receptam esse pecuniam, neque eam quæ expeditionis occasione recepta est, in sumptus solum expeditionis ejusdem esse omnem impensam, uti insinuat historia Corbeiensis manuscripta, sed et aliquam ejus partem regi fortassis adversus infideles properanti, et urgentioribus monasterii negotiis destinatam fuisse, quod æque Wibaldum ab omni criminis nota expurgat. Sed ne ulterius procedamus. Reversus ab expeditione Slavica sub initium Septembris, monasterium obsidione exemit, sedatisque mirabili humanitate et clementia turbulentis motibus, quos modo diximus, ad sui contumeliam et offensionem esse concitatos, Stabuletum altero mense vix elapso migravit, opem lateri gregi bellis continuis oppresso Godefridi Namurcensis comitis, Vinandii de Lymborg, Eustachii Leodiensis advocati, aliorumque nobilium Lotharingie. Et qui dum laniaretur ipse invidorum morsibus agni naturam induerat, tunc magis de suorum damnis sollicitus, animum induit leonis, ipsos etiam in mortuos sæviens, vivis ut metum incuteret. Idque ex eo maxime instrumento, quod infra edimus innotescet (49). Neque sic componendis Stabulensium rebus adeo distinebatur, ut ipsa imperii negotia, absente Conrado, intermitteret. Trevirensi concilio sub initium anni 1148, nomine Henrici, regis junioris adfuit, deinde Remensi, ubi multa proposuit, quæ jam alias discussimus. Hinc vocatus ad comitia Winisbergæ habita Kalendis Septembris, tum Francofurtum, ut regi ad informandum regni statum et pacem firmandam consilio et auxilio assisteret (ep. 89). Atque interim Lotharingie Mosellane patriæ suæ, quæ tota fervebat bellorum motibus, consulens indeffesse, alios quidem pactis induciis continuit, alios ipsam in amicitiam et societatem adduxit. Id quod discrete scribit Corbeiz fratribus, qui absentiam ejus molestius ferebant. Ut autem sciat fraternitas vestra, inquit (ep. 84), tempus otiosum nobis non præteritis, inter comitem Namurcensem et comitem de Los, et comitem de Dasburg, quorum discordia totam terram lacerabat pacem Deo auctore usque in festo sancti Remigii fecimus, atque inter comitem de Rupe, qui noster advocatus est, et comitem de Monteacuto, qui multorum incitamentis maxima inter se bella movebant, finivimus et toti terræ salutarem concordiam reformavimus. His intentum curis Wibaldum et Stabuleti agentem rediit et Palestina Conradus anno 1149 (ep. 169), conventu indicto Francofurti ad diem festum Assumptionis acciri præcepit, ante altos imperii principes, ea seorsim communicaturus, quæ palam erant in conventu exponenda. Negotia duo majoris momenti rex movebatur (ep. 149), expeditionem Italianam, et Ladislai Poloniæ ducis profugi restitutionem, quæ duo post amissum in Oriente florentissimum exercitum, æque ardua conficere non potuit, quamvis sæpius tres fere annos quos superses egit, variis in comitis agitata sint, missis non semel legatis cum ad summum pontificem tum ad Polonos. Atque his fere conventibus invitatus ab rege Wibaldus adfuit. Ac primum Francofurti hoc anno 1149

(48) Helmod. lib. 1. c. 66; Ottho Frising. lib. 1. c. 44.

(49) Vide in Appendice sub num. 27.

(ep. 261), deinde Bambergæ (ep. 217, 261), ubi hebdomadas novem et eo amplius regis expensis detentus fuit, brevi mittendus Roman cum Arnolfo Coloniensi preposito et regni cancellario, nisi gravissima intervenissent reipublice negotia. Hinc Spiræ sub initium Februarii, tum Fulde tertio Nonas Aprilis (ep. 217, 184), atque adeo regis lateri menses omnino quinque adhaesit, quo fere tempore, Romanis rebellibus, qui regis gratiam adversus Eugenium summum pontificem frequentibus litteris aucupabentur, assidue obstitit, susceptis pro virili ecclesiæ partibus (ep. 211, 212). Venimus, inquit eidem pontifici scribens [Bambergam] (ep. 228), ad curiam gloriosi filii vestri Conradi Romanorum regis, in vigilia Nativitatis Domini, et permansimus in ea continue usque ad feriam quintam hebdomadæ paschalis, sub ea expectatione, ut nos et cancellarium suum ad vestræ sublimitatis præsentiam, sicut jam dudum condixerat, ut vestræ quoque multitudini significaverat, transmitteret: in quo temporis spatio die ac nocte id efficere studiose satagemus, ut animum ipsius ad dilectionem et reverentiam vestræ personæ, ad defensionem sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ, et omnium Ecclesiarum, fortiter accenderemus.... sed intervenientibus quibusdam magnis regni negotiis, neque persona nostra neque cancellario suo carere voluit. Attamen decreta anno sequenti cum Ratisbonæ tum Herbipoli expeditione Italica, delegati uterque fuere ad summum pontificem, et ad Romanos, eam ut in Italia consiliis et prudentia promoverent (ep. 320, 323, 324), sed legatione vix exacta, mortuo Conrado, eandem expeditionem Fredericus ejus successor ad aliud tempus distulit.

Jam vero Wibaldi auctoritas summa et gratia cum rege, ut vulgo accidit, minime desperiit. Charior adhuc Frederico, qui canam ejus sapientiam fidelemque, uti omnes, summe venerabatur, factus est, sublato e vivis Conrado, consiliorum ejus omnium arbiter, atque unus, ut ita dicam, primis ejus et regni et imperii annis universam imperii molem prudentia sua sustentavit, idque advertat necesse est quisquis epistolas, quas ex eo tempore quo assumptus in regni socium est Fredericus aut scripsit aut recepit attentius leget. Et felicem fortunatumque hunc, si talem sibi ministrum fortuna servasset diu!

Annos tantummodo quinque Wibaldus Conrado superstes fuit, sed qui, si expenderetur accuratius superiorem ejus ætatem videnter rerum gestarum gloria exæquare. Et primus quidem insignis fuit Frederici promotione ad regnum, cui haud parum adlaborasse Wibaldum Fredericus ipse in comitiis generalibus anno 1153, habitis Merseburgi diplomate testatus est litteris aureis exarato.

Hic vero annus Christi 1153 quam gloriosus fuit Wibaldo mutuo cum Manuele imperatore commercio litterarum, quois de connubio tractabatur Frederici regis cum imperatoris ejusdem filia. Et Wibaldus ipse qui connubium illud sic prosequabatur, Frederico auctor fuerat, ut futurus ipse imperator, affinitate se cum imperatore conjungeret. Id porro testatur epistola 90, ad Manuelem his verbis. Instanter non cessavi, qualenus inclytus atque victor dominus meus Fredericus imperator, cum constantissimo vestro imperio sædus amicitia iniret, et de sanguine vestro uxorem duceret, quod etiam vestra sapientia complere indubitanter maturabat.

Jam de sequentibus annis quid asseremus, etenim brevitatis studio eligendum. Expeditionem in Italiam sub finem anni 1154 movit Fridericus Wibaldi nutu, atque ejus consiliis anno sequenti post insignes triumphos coronatur Longobardorum rex; tum ulterius progrediens, eodem comite

A Wibaldo Romam ingressus, ab Adriano pontifice xiv Kal. Junii coronatur imperator. Anxius quidem summus pontifex de regis adventu hostilisne an amicus accederet nesciens, legatos obviam præmiserat; sed pontifici præsentem Wibaldo quid metuendum? id vero post modum Adriano impense agnovit (50), gratusque erga abbatem nostrum, ob egregiam operam in placido hoc congressu imperatoris, Stabulei et Corbeix monasteriorum jura privilegiaque novis diplomatibus instauravit. Nec dum lætissimus ille annus exierat, cum ad imperatorem Constantinopolitanum qui *Paleologum nobilissimum Græcorum*, uti scribit Otto Frisingensis (lib. II, c. 12), *regalisque sanguinis procerem, et Marodocum egregium virum imperatori miserat, muna non parva deferentes destinavit*. Exacta vero hæc legatione anno 1156, et paucis interjectis mensibus, abs Friderico, qui tum in Polonos movebat, ut Ladislaum profugum ducem restitueret, invitatur ad ineundam anno sequenti expeditionem in Mediolanenses (ep. 423). Sed heu! Deus optimus, cujus nutu omnia administrantur, quam aliter providebat. Reversus enim Fridericus e Polonia victor (ep. 434), dum secundam ad Manuelem legationem instituit, Wibaldus denuo mittitur, qui altero demum anno rediens, Butellæ in Paphlagonia potionatus, uti suspicio est, occubuit. xiv Kal. Augusti (51). Quam ob causam uti scribit ex Radewico annalium Paderbornensium auctor eruditus Nicolaus Schaten (52), legati Græcorum imperatoris, qui anno 1159 ad Fridericum missi aderant, refugere comitia principum intrare, nisi publica primum fide principum data, securi essent, quod ob tanti viri acceleratam veneno mortem aut suspecti aut invisi haberentur (53).

Atqui hic Wibaldi abbas finis fuit, viri, si mores spectabuntur, primorum Ecclesiæ temporum dignissimi; si felicitas ingenii, si prudentia, si ceteræ animi dotes, vix ulli sibi ævi, quod sane insigniorum virorum ferax fuit, secundi.

Ad mores quod attinet ex præsertim in Wibaldo emittuntur virtutes quæ sunt ab aulis principum remotissimæ. Spectata integritas, et candor omnis expers doli, charitas in omnes vere Christiana, quæ nullis injuriis restingui unquam potuit, et magnus sui despectus.

Sæpe mirati sumus tot epistolis et monumentis quæ hic exhibentur, ne unum quidem ipsi verbum de familia, de parentibus, de paternis facultatibus excidisse, nisi forte epistola 79, ubi fratrem suum scribit esse regi a cancellis, idque semel et sorori. Sed et de se solebat adeo tenuiter et abjecte loqui, ut nobilitatem generis omnem a se non semel removisse videatur; sic epistola 148, ubi Harrico Bremensi electo conquerenti, quod mortuo Adalberone sedem ambiisset Bremensem, in ipsum enim cleri vota potiorum partem convenerant, ita modeste respondet: *Indignamini nobis, quod cum de electione Bremensis archiepiscopi vacante tunc sede ageretur, in nostram personam omnium fere vota se inclinarent. Nos in talem discepcionis aleam non libenter incidimus, ubi tam de natalibus quam de moribus subtilissime disputatur, et frequentissime erratur, atque infirmitatis nostræ et humilitatis bene conscii, ad tantam rem et tam reverendam opportune agendam nequaquam accedere præsumeremus*. Et epistola 86: *Si nos, inquit, Stabulensis Ecclesia non educasset, si nos egenos de pulvere non suscitasset et de stercore erexisset pauperes, ut sedeamus cum principibus*.

Jam vidimus quam alieno fuerit ab omni dignitate animo. Raptus est ad sedem Casinensem violenter, eaque non multo post dimissa quam libentissime, et multis aliis administrationibus repudi-

(50) Vide infra in Appendice sub num. 55.

(51) Hist. mss. abbat. St. bul.

(52) Annal. Paderb. lib. VIII, ad ann. 1157.

(53) Radewic. I. II, c. 22.

lis, quas non designavit, æque coactus ad Corbeien-
ses accessit (ep. 151); tum Bremenses infulas sibi quo-
dammodo oblatas, deinde Colonienses (ep. 148, 210),
non quidem aperte, quod sine fastu fieri vix potest,
sed dissimulati, et quasi aliud agens effugit, in-
dignum se honore omni reputans. Si quid adversi
monachis suis contingeret, id sibi attribuebat (ep.
41, 86); si quid ipse strenue et utiliter ageret, to-
tum Deo, qui vili et exiguo instrumento uteretur
(ep. 41). Hinc se omnium etiam vilissimorum me-
moriam indignum futebatur. *Conscientia nostra*, in-
quit ad Fredericum abbatem primum S. Godehardi
(ep. 117), qui me ita ejus aliquantum prædicaverat,
*graviter nos impugnati et accusati, neque nos, non
dicam vestra, sed nec cuiusquam quidem infimi ho-*
minis commendatione se dignam arbitrat.

Inimicos ubique et semper expertus est infensis-
simos, nihilque in epistolis ejus occurrit frequen-
tius Stabulensium seu Corbeiensium querelis ad-
versus hujusmodi homines, qui modo prædis, modo
incendiis, odia sua exercebant. Quid abs Rainaldo
Tusco in monasterio Casinensi non est perpeusus,
quid Corbeie ab Henrico illo flagitioso abbate, qui
auctoritate apostolica exautoratus, eo nunquam
adduci potuit, ut decreto summi pontificis obseque-
retur? Quid ab Harwico Bremensi archiepiscopo,
quid a Mindensi Henrico, quid ab Osnaburgensi
atque aliis imperii optimatibus, quid ab Juditha
Caminatensi abbatisa, quid denique a filiis? *Fre-*
quentur, inquit (ep. 515), *horribilibus periculis ja-*
ctati sumus, et præcipue periculis in falsis fratribus.
Qui omnes vel solo nutu potuissent opprimere, sibi
studebat beneficiis demereri, Rainaldo Tusco tutum
ab ira Caesaris effugium præstitit, Henricum Corbe-
iensem, ejus consanguineos, atque alios æque per-
fidios, bonis affecit quæ nec sperassent amici (ep.
131). Hos omnes uti divinæ justitiæ sacra instru-
menta, quodammodo reverebatur. Qui nos perseque-
bantur, inquebat (ep. 35), *divinæ justitiæ cultores,*
et quamvis pro mala intentione sempiternum vae me-
reantur, tamen justissimi Dei nostri virga erant, et
baculus furoris ejus, ipsi autem nescierunt. Hinc
Frederico abbati S. Godehardi petenti enixe, ut
Henricum penitentem reciperet in gratiam, his ver-
bis, quæ plane essent aureis characteribus inscul-
penda, respondet (ep. 117): *Super hoc quod nobis*
reconciliari desiderat, plurima nobis sollicitudo im-
minet, quis sensus quæve sententia sub verbo reconcili-
ationis contineatur. Quoniam testis est nobis con-
scientia nostra, quod nihil in eum peccavimus. Si
vero ipse in nos deliquit, totum ei ex corde perfecto
ob divini respectum amoris indulgemus, et tam in
anima quam in corpore vera ei bona provenire exopta-
mus. Nec invidemus ei, si saltem pace nostra et mo-
nasterii cautela, secundum ei quies aliqua conceda-
tur, siquidem et homines sumus et cum hominibus
flagellati, et humani aliquid alienum a nobis non sen-
timus.

Jam si lubebit ad eas descendere virtutes, quæ
magis ei fuere a natura ingenitæ, eum utique opor-
tuit consummata prudentia esse ornatum, qui tot
inter adversarios nullas in aula varietates annos
amplius triginta expertus sit. Anno enim 1122, non-
dum abbas, nec forte monachus Stabulensis, sed ne
vix quidem id ætatis quæ muneribus obundis cen-
setur legitima, notus Romæ erat, et præcipuis sacri
collegii cardinalibus familiaris (ep. 50, 595, etc.).
Paucis abhinc annis Stabulensis constituitur prin-
ceps, Lotharii deinde archicancellarius, in expedi-
tione Italica classis maximæ præfectus, et denique
abbas Casinensis, ut reformato monasterio, Cam-
paniam omnem et schismaticos rebelles contineret.
Mortuo Lothario, ea apud Conradum gratia valuit
et auctoritate, ut semper in ipso plusquam paternæ
pietatis viscera persentiret (ep. 540). Frederico in
deliciis fuit. Atque his imperatoribus majoris mo-
menti nihil inconsulto eo actum est. In maximis

A quibusque imperii negotiis, in gravissimis legatio-
nibus assidue versabatur, et eam ubique dexterita-
tem adhibebat, ut principum quibuscum tractasset
animos et voluntates, eo quo maxime vellet incli-
nasse videretur. Hæc porro eloquentiæ ejus, quam
Reinhardus abbas Reinbusensis Tullianam fuisse
dicebat (ep. 34), ascribantur, per nos licet. At quod
imperio, dum vixit, nulla cum Romana sede fuerit
contentio, hoc magis censemus peritiæ ejus et rerum
usui essetribuendum. Negotia enim Romana præ-
ter reliquam imperii administrationem Wibaldum
unum procurasse satis constat ex dictis. His autem
curis si Stabuleti et Corbeie molestias, si privata
amicorum negotia adjungamus, de omnibus quippe
meritus est, quoad potuit, vastissimum homini in-
genium fuisse: nullus dubitabit, qui tot ac tantis,
tam variis, tam continuis occupationibus sufficere
unus potuerit. Atqui nec ita distinebatur quin sub-
scisvis operis subinde indulgeret (ep. 147).

B Litteras perpetuo coluit, et certis quotidie horis
et temporibus novi semper aliquid addicebat,
poetis, fatemur, cum Græcis, tum Latinis philoso-
phisque antiquis et oratoribus, ac præcipue Ciceroni,
cujus opera undique conquesta exscribi cura-
vit, plus æquo videtur impendisse, nisi forte excu-
sands sit ille vir, qui fatigatum gravioribus curis
animum blandissimis scriptorum hujusmodi am-
enitatibus magis remitteret, quam alio quovis minus
utili laxamento. Tum et dicebat satis apposite (ibid.):
Transire se in castra aliena, non tanquam deserto
rem et transire, sed sicut exploratorem et spolio-
rum cupidum, si forte Madianitem rapere posset,
quam pili erasis et unguibus desectis legitimo vale-
ret pili copulare matrimonio. Sed precedente ætate
totum se ad sacrarum litterarum studium converterit.
Et judicium illud gravissimum quod epistola 147,
de summis Ecclesiæ Patribus tulit, de Cypriano, de
Lactantio, de Hilario Pictaviensi, de Ambrosio, de
Hieronymo, de Augustino, de Leone magno, hos
demonstrat fuisse sibi valde familiares et notos. Sed
et Bedam, Haimonem, Ambrosium Alpertum, Ra-
banum-Maurum, Joannem Scotum multosque alios,
mediæ ætatis scriptores pios, legisse se testatur
eadem epistola. Tantam vero sacri juris peritiâ
comparavit, ut interdum consulerebatur (ep. 356).
Legenda est epistola 357, qua Arnoldo Coloniensi
archiepiscopo, a quo fuerat interrogatus utrum ve-
lari in Pentecoste sanctimonialia possent, respondet.
Hinc præposito Hildesheimensi, a quo Philippicas
et epistolas Ciceronis cum ejusdem orationibus de
lege Agraria postulaverat (ep. 205), durius forte
admonenti recordaretur se Christianum esse non
Ciceronianum, ita blande suo more scribit (ep.
206): *Recite meministi, frater, quod quamvis libros*
Ciceronis habeamus, nos tamen Christianos esse re-
cordemur. secula Ciceronis nec inter præcipua,
nec in prima mensa jam habemus: sed si aliquando
meliori cibo satiatis aliquid libet, sic et sumimus,
sicut secundis mensis apponi solent bellaria, etc.

Utrum tractatus aliquos emisit incompertum
est; sed amicos et fratres seu filios sæpius est co-
hortatus ad scribendum. Sic Anselmum episcopum
Havelbergensem epistola 142, Henricum Stabulen-
sem monachum epistola 106, sexta vero Theodori-
cum Walciodorensis abbatem. Et veteres Cor-
beiensis Ecclesiæ ritus, qui in bibliotheca etiamnum
servantur, ejus jussu esse instauratos et ordine dis-
positos ipsa suadet oporis sublimitas, et codicis
characteres antiques. Ingentis sane librorum supel-
lectilis, quam laboribus immensis collegit, præterea
reliquit.

Hunc igitur virum Galliæ nostræ deens, lumen
imperii, Ecclesiæ Romanæ difficillimis temporibus
in Germania columnen, Butellæ in Paphlagonia, uti
tradunt breviores Stabulensium Annales, Græcorum
perfidia sustulit xiv Kal. Augusti, anno 1158. Ossa
ejus in basilica civitatis deposita, Stabuletum,

agente Erleboldo fratre et successore, honorificissime translata sunt anno sequenti, et celebrante exsequias Henrico Leodiensi episcopo, in medio clori septimo Kalendas Augusti condita fuere. Epi-

taphium hic subijcimus, quod annales Corbeie habent ex Chronico Huxarie, tametsi Stabulensium opinio est, monumento ejus incisum esse nihil præter nomen Wibaldi et mortis diem.

WICBALDUS DEO ET ECCLESIAE.

Qui vixit, dum vixit, inter mortales omnium abbatum felicissimus,
Summo (54) pontifici, imperatori, et principibus charissimus,
Exuvias corporis sui hic deposuit,
Universæ posteritati ob pietatem, diligentiam et singularem zelum,
Maxime et perpetuo commendandus,
Tu qui post eum sedebis, fac idem, et vives.

Fusius hactenus res gestas Wibaldi abbatis digestimus, tanti viri memoriam molestius ferentes penitus obliterari. Pauca jam de epistolis ejus subijcere juvat. Ex antiquo codice Stabulensi prodeunt omnes, exceptis solum modo undecim, quæ jure antiquitatis primum hic locum occupabunt. Is autem codex plurimas autographi notas habet, quas ne lectores ulterius moremur, expendere non libet. Sed integer non est, avulsis in ipso initio foliis quatuordecim, quæ procul dubio scriptum continebant electionis Wibaldi in Corbeensem abbatem, et nonnullas Conradi imperatoris ac principum litteras, quibus ad tantæ rei regimen invitabatur. Quæ enim sequuntur omnes ex eo solum tempore scriptæ sunt. Unde conjicimus Wibaldi epistolas duos saltem in tomos fuisse distributas, quorum prior exciderit. Quantum hæc jactura litterariæ reipublicæ damnum importet, ex posteriori parte judicabitur. Hæc sane Conradi imperatoris, Henrici filii ejus, Fredericque actus præcipui enarrantur sigillatim. Coloniensis, Moguntinæ, Bremensis, Mindensis, atque aliarum nobilium Germaniæ Ecclesiarum historia mire illustratur. Acta restituuntur nonnulla quæ hactenus exciderant conciliorum Treverensis et Remensis anni 1148. Disciplina denique, cum ecclesiastica,

tum monastica multis in locis elucidatur, uti jam discussimus in præfatione generali.

Thesaurum hunc debemus reverendissimo Patri domino priori majori imperialis ecclesiæ Stabulensis, qui codicem ms. non solum communicavit, sed et excerptum cum instrumentis monasterii dedit. Epistolas etiam quinque (ep. 7, 8, 9, 10, 11) nobis transmisit reverendissimus dominus dominus Ansharius de Grass, liberæ et imperialis ecclesiæ Corbeiensis capitularis et prior, celsissimi ac reverendissimi S. R. I. principis et abbatis vicarius in spiritualibus generalis, et archidiaconus, ac tandem unam cum præcipuis monasterii sui instrumentis dedit illustrissimus dominus abbas Walciodorensis, quas epistolas sex cum aliis quinque, e schedis partim Mabillonianis partim e Chronico Casinensi a nobis excerptis, initio præmisimus.

Et ne quid quod ad nos attinet, de Wibaldo desideraretur, ea instrumenta et litteras privilegiorum, quæ Corbeiensis abbas et princeps confecit ipse aut impetravit, adjecimus in fine, ad instar appendixis, tametsi hæc jam in Annalibus Paderbornensibus, cum aliis Corbeie monumentis aliqua ex parte evulgata sunt.

(54) Imo pontificibus saltem quinque, et imperatoribus quatuor.

WIBALDI EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

WIBALDI ABBATIS CASINENSIS AD LOTHARIUM IMPERATOREM,
A Petro Diacono composita.

Exponit ei Casinensis monasterii calamitates, auxiliumque ac protectionem ejus implorat.

(Anno 1137.— Ex ms. Casinensi eruit Mabillonius.)

LOTHARIO Dei gratia Romanorum invictissimo Cæsari, imperatori Augusto, ac triumphatori perpetuo, WIBALDUS Dei gratia Casinensis cœnolii minister, indignus debite fidelitatis obsequium.

Post innumeras sollicitudines, quibus nimirum oneratur Romanus imperatoris fastigium, laudabile clementiæ vestræ cognoscimus, Christianissime imperator ac triumphator invicte, esse propositum, per quod submotis omnibus discordiarum ac querimoniarum seminibus, quæ in agro Dominico hu-

mani generis inimicus asperserat, sanctæ Catholice Casinensi Ecclesiæ piissimo mentis affectu consulere voluistis, in quo scilicet animi voto ac desiderio, quantum rebus humanis favere providentia divina dignetur, sollicitudo clementiæ vestræ spiritu Dei incitata demonstrat, quæ more Romanorum imperatorum benigna circa omnes existit, ideo et quasi Deo contemplante, populum Domini sibi commissum felici regat semper et gubernet intuitu, nec amplius patiatur eos aliquibus sæculi hujus procelis illidi, aut malignis perturbationibus concuti, quatenus post hoc vite præsentis imperium regnum cœleste adipisci, et in æternum cum Domino retinere valeatis. Hinc itaque pro tanta devotione animique vestri sinceritate, quam non solum verbis, sed lucidius etiam operibus circa Casinensem Ecclesiam

et nostram parvitatem ostendistis, obnixae petimus; A enim locustae comedit brucus, ut ait propheta (Job i). ut vestro potenti solatio sanctam Casinensem Ecclesiam Romani imperii specialem ac singularem cameram in hoc periculoso tempore in omnibus adjuvare defendereque non dedigneur, quatenus ex hoc vestra imperialis gloria beatissimi P. nostri Benedicti suffragantibus meritis, per cunctas orbis Romani partes magis in dies semper accrescat, et apud omnipotentem Dominum dignam retributionem percipiat. Quanta autem et qualia per impiissimas gentes Longobardorum, Northmannorum (55) et Saracenorum ego et Casinensis Ecclesia pro fidelitate Romani imperii et apostolicae sedis sustineamus stylus scribere non sufficit, cum omnia ligna silvarum herbaeque camporum, undae maris, ac arenae litorum, si vertantur in linguas, enarrare non valeant. Nihil enim aliud Casinensi Ecclesiae nisi tribulationem inenarrabilem reliquerunt, et ecce, proh dolor! rege Northmannorum Rogerio cum suo exercitu gratulante, solus fidelium coetus magna moestitudine consumitur, Christianorum sanguis effunditur, monachi in carceris vincula vincuntur, devotus Deo populus continua strage vastatur. Nam qui evadit ignem vel gladium, praeda efficitur, captivus trohitur, venundatur, et exsul perpetuo constituitur. En civitates, castra, ecclesiae ac monasteria destituta habitatoribus disperierunt, et praepositi ac monachi hac illacque dispersi, sola illis B. Benedicti limina derelicta sunt in refugium, cum monasteria eorum in ferarum redacta sint cubilia, et ipsi vagi C et sine tectis inventi, non jam eis liceat predicare nomen Domini, sed mendicare. Ecce, imperator invictae, pervenit gladius usque ad animam, ecce dies in qua clamamus: Beatae steriles quae non genuerant, et beata ubera quae non lactaverunt (Luc. xxiii). Ecce illa periculosa tempora, Pauli voce praedicta (II Tim. iii). Libet ergo cum Jeremia clamare: *Quis dubit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum (Jer. ix)*, ut plangam tantam ac tantam miseriam, tale ac tantum excidium patriae? Sedet in tristitia, quin potius in ruina Casinensis Ecclesia caput omnium monasteriorum, mater omnium coenobiorum, consolatio tristium, portus periclitantium.

Ecce, inquam, revera dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulae et turbinis, dies tubae et clangoris. Praeterito quippe anno homines B. Benedicti seminaverunt; sed propter militias vestri invicti imperii non recollegerunt: hoc vero anno quia non seminant, nec est colligendi fiducia. Quid vero de exercitu Siciliae dicam, cum comites Aquinenses et homines terrae B. Benedicti, et omnes circumcirca manentes, contra sacramentum quod vobis et Romano imperio et Casinensi Ecclesiae fecerunt, nil melius operentur? Residuum

Quid enim Northmanni faciunt, et comites Aquinenses pejora non faciunt? Illi terram occupant, isti nihil ex civitatibus vel ex rure dimittunt; illi occidunt gladio, isti ablatis omnibus fame trucidant, illi in captivitatem ducunt, isti sibi in servitutem redigunt; et cum queritur quis adversus hostes dimicet, inveniuntur nulli, cum scilicet eorum oppressione retenti, ad mandatum nostrum occurrere prorsus inveniuntur. Sed cum undique angustiati clamamus, non est qui audiat, non est qui respondeat, non est qui adjuvet, non est qui salvum faciat, non est qui protegat. Et quid dicam vel quid loquar, cum pervenerit gladius usque ad animam, et sanguis omnium interfectorum de terra clamat ad Deum? omnis namque populus diversi sexus et aetatis intra moenia coenobii Casinensis congregatus consistit, et omnibus forinsecus devastatis, ac in solitudinem redactis, nihil jam restat, nisi, quod Deus avertat, ipsius ecclesiae Casinensis excidium. Illud autem quod habere videmur solo nomine utimur, ut vel ad defensionem coenobii, vel ad aliquam utilitatem ejusdem Ecclesiae quorumlibet solatia nunquam inveniamus. Praecipue autem mihi quem vestra ibi praefecit majestas non solum nulla solatia conferunt, verum etiam quidquid residuum est ab hostibus impraefermissis subtrahunt, et omnem nostram dispositionem in terra B. Benedicti suis violentiis caleant: adeo ut nec victualia, nec ulla quadrupedia in omnibus nostris remaneant, nec ullus qui nobis compatiatur, vel nostros singultus, vel gemitus doleat; oculus noster aspiciat. Sed quia tanto imperatori, tanto Augusto pauca sufficiunt, ex istis jam, triumphatori invictae, quae nos praegemitu et afflictione cordis loqui non possumus, et ex verbis filii nostri Petri hujus epistolae dictatoris ac Romani imperii per omnia fidelis, quem in Alemanniam, Saxoniam, Daciam, Sueviam, ac Lotharingiam mittere decrevimus, cognoscetis. Historiam vero occidentalium imperatorum, quam eidem Petro dictare praeccepitis, noveritis adhuc non explesse. Variis enim tribulationibus et angustiis pressus, plus ei flere quam scribere libet.

D Ergo, praecellentissime Caesarum, jam jam nostrae calamitati succurrite, coenobii Casinensis miseriae releuate, jam vestrae potentiae manum porrigite, et eandem Ecclesiam, quae specialis ac singularis Romani imperii camera semper fuit et est, ne si perditam fuerit et Romanum vilesceat imperium, et toto orbi Romano noscatur dispendium, quia cum juxta praecipitum consistamus, nisi manu vestrae defensionis nos adjuveretis, spe vivendi per Christianos sublata, aut ipsis paganis subiciemur, aut (quod avertat divina potentia!) ab eorum multitudine victi, ad omne Christianitatis dispendium et

(55) Northmannos hic eos vocat, qui sub Guiscardo principe ex Neustria venientes, Apuliam, Calabriam, ac demum Siciliam annis subjugarunt.

deli nece pereamus, ac per hoc et Christi nomen in gentibus blasphemabitur et vestræ opinionis antea studia oblivioni tradentur. Et ideo solotenus humo prostrati vestram augustalem clementiam poscimus, et per futurum iudicium ac per omnia divina et humana mysteria quæ in cælis et in terra sunt adjuramus, atque cum tota Casinensi Ecclesia, cui me divina dignatio præficere voluit, vestro divinitus protecto imperio totis viribus suggerimus votisque supplicibus preces multas effundimus, ut contritæ, devastatæ, desolatæ, et omni humano solatio destitutæ sanctæ Casinensi Ecclesiæ defensionem debitamque tuitionem cunctis remotis occasionibus, cunctisque omissis dilationibus, in quantum valetis auxilii omnimodis præbeatis, quatenus qui innumeris tribulationibus quætimur, ac æstuamus, ac pro monachis nobis commissis miseriis cruciamur, vestris consolationibus refecti lætemur, et per vos tranquillitate percepta, optatam libertatem, sicut decet, per tam benignum ac sanctum imperatorem consequi mereamur. Nam vobis qui in agone contenditis, ut ad bravium supernæ vocationis, ut ad capessendam coronam incorruptam perveniat ab omnibus aliis abstinendum est, et legitime pro Casinensi Ecclesia, quæ singularis Romani imperii camera est, decertandum. Quid autem magis legitimum, quam ut præ omnibus et ante omnia cameræ vestræ curam habeatis, quæ cunctorum monasterium caput et mater est, quæ vestro in tempore, tantis ac tam immanibus succumbit sine cessatione periculis? Denique si Casinensis Ecclesia, quæ cunctorum monasteriorum caput est, viget, cætera cænobia, quæ membra ejus sunt, quamvis languida, recuperandi fiduciam non amittunt. Quæ nimirum omni robore carent, si contingat solum caput forte languere, quanto potius (quod meritis sanctissimi Patris Benedicti avertat omnipotens Deus!) si contingat exstingui, etiam Benedictus ac Maurus cum sibi commissis ovibus merguntur. Erigite ergo illos a fluctibus, imperator invicte, si vos Pater Benedictus ab excessuum alluvionibus erigat, et vobis cælestis atria regni intercessionum suarum precibus reseret, ut vitæ æternæ pascua inveniendi inter angelos et archangelos sine termino trituat quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I Cor. ii). Imperii vestri magnificentiam Christus Dominus feliciter conservet, tueatur et defendat in annis. Bene valete.

EPISTOLA II.

WIRALDI AD LOTHARIUM IMPERATOREM ET RICHIZAM
EJUS CONJUGEM.

*Recenset deprædationes factas Casinensi monasterio
a Saracenis, Northannis, et Langobardis.*

(Anno 1137. — Ex ms. Casinensi eruit
Mabillonius.)

Domino piissimo et serenissimo imperatori Augusto, Lothario Cæsari ætriumphatori perpetuo, ejusque uxori Richizæ, a Deo protectæ Romano-

A rum imperatrici, victorias certaminum, perennis vitæ bravium, subjectiones gentium, atque substratis hostibus pacis ubique bonum, Guinaldus sancti Casinensis monasterii minister indignus.

In variis, multiplicibus, ac diversis tribulationibus constitutus, vestrum de die in dies venturum sperabam auxilium; sed, ut video, fefellit me spes mea. Quantum enim relationibus vestræ piissimæ tranquillitatis ad nos in Casino venientium didicimus, vos jam fere Aquilegiæ propinquasse, etiam ipso auditu nimis noster contristatus ac dejectus est animus, et tanto jaculo mœroris cor nostrum infixit, ut linguæ humanæ nullus sufficiat explicare sermo. Quia nimirum magis nobis mœstitia de vestro ab Italia recessu nunc orta est, quam dudum mœror affecit, cum vestro imperiali jussu onera Casinensis cænobii ferenda suscepi. De venerandis vero sermonibus vestris, quos nobis per nuntios vestros misistis, de sacramentis Northmannorum ac Langobardorum, utinam non illis imputetur! Melius enim fuerat illis non jurare, quam jurare et perjurium committere; omnes enim qui in istis partibus habitant, apostatantes ad Satan conversi sunt, et nihil vel dicunt vel faciunt, nisi quod digitus diaboli in corda eorum scribit. Nam quidquid nequitiae, quidquid malitiæ, quidquid perversitatis, quidquid tortitudinis vel dici vel cogitari potest, in operibus ipsorum cernimus. Quantas autem calamitates, quantas tribulationes, vel quantas persecutiones ab ipsis sustineam, per dilectissimum filium meum Petrum vobis notificare decreveram, sed quia itineris id longitudo et conclusio prohibuit, paucis aperiam. Post vestrum namque discessum Saraceni, Northmanni, atque Langobardi, inveniunt quietam terram, quaquaversum tendunt, devastando depopulantur, incendio atque homicidiis totum exterminantes; sed nec arbutis fructiferis omnino parcunt, ne forte quos antea montium aut prærupta terrarum vel seclusa quæque occultant, illis pabulis nutrantur. Et sic eadem atque iterum tali crudelitati furentes, ab eorum contagione nullus letus remansit, et nullus locus ab eorum infestatione est relictus immunis, præsertim in possessionibus sacratissimi monasterii Casinensis, nec non et in aliis ecclesiis, basilicisque sanctorum, monasteriisque secleratus æviunt, ut majoribus incendiis domus orationis, quam urbes cunctaque oppida comburant. Impletum est nunc in ecclesiis, quod vir sanctus ad Dominum declamat dicens: *Ubi laudaverunt te patres nostri, facta est exustio* [Vulg. in exustionem] *ignis* (Jsa. lxiiv). Nunc jam venit hora, ut omnes qui nostram terram deprædantur, incendunt, devastant, et ruricolos, ac monachos in nervo vinciunt, compedibus ac manicis gravant, occidunt, vendunt, cruciant et persequuntur, arbitrentur se obsequium præstare Deo. Ubi autem venerabilis aulæ clausas inveniunt portas, certatim rebus dextralium aditus reserant, ut recte dicatur:

*Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas A ejus in idipsum, in securi et ascia dejecerunt eas, incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui (Psal. LXXIII). Quanti nunc ab eis pontifices, presbyteri, diaconi, monachi, nobiles, ignobiles, diversi sexus vel ætatis, interficiuntur! Quanti cruciantur, ut tradant si quid auri vel argenti proprium vel ecclesiasticum habeant! Et dum quæ habent urgentibus penis facilius dant, iterum crudelibus tormentis oblatores urgent, autamantes quamdam partem, non totum oblatum: et quanto plus dant, tanto amplius quampiam habere credunt. Non infirmior sexus, non consideratio nobilitatis, non reverentia sacerdotalis non monastici habitus stemma crudelissimas mentes eorum mitigat, quinimo ibi exaggerantur ira furoris, ubi honorem conspicuit dignitatis. Senilis maturitas atque veneranda canities, quæ cesariem capitis ut lanam candidam dealbat, nullam sibi ab hostibus misericordiam vindicat; parvulos etiam ab uberibus maternis rapiens barbarus furor insontem infantiam elidit ad terram. Impletum est nunc quod olim Judæi caneant: *Dicit inimicus incendere meos fines, et parvulos meos elisurum ad terras.* In ædificiis autem magnarum ecclesiarum, domorum, civitatum, ubi ingenium destructionis per ignem facere non possunt, parietes solo æquant, ut nunc antiqua illa speciositas ædificiorum nec quod fuerit prorsus appareat. Quod si quis dictis fidem derogaverit, testis est civitas Puteolana, Ali-
phana, ac Telesina, quæ nihil aliud nisi quia olim
fuerunt demonstrant. Sed et aliæ urbes quamplurimæ
aut raris aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam
et hodie, si qua supersunt, subinde desolantur, sicut
et de civitate Capuana, quæ olim post urbem
Romanam totius Campaniæ et caput et gloria existi-
tit, fecerunt. Nam postquam eam hominibus dele-
verunt, auro et argento spoliaverunt, ne vel ad ho-
ram locus impietati cederet, illam incendio crema-
verunt, et antiquam illam ingenuam ac nobilem
libertatem in servitutem redegerunt, præcipuosque
in captivitatem duxerunt, ac aurum, argentum,
gemmas, ac vestes, et quidquid pretiosum, quidquid
carum invenerunt, asportarunt.*

Quia vero quosdam aulicos vestri triumphalis im-
perii latet, et incredibile illis videtur istud quod
describimus, huc si placet properantes, invenient
veram esse quod scripsimus. Quanta autem et qua-
lia intulerunt ipsi et dux illorum Casinensi ceno-
bio, et post vestrum et ante vestrum adventum, re-
ferre quis valeat? sed ne videamur hoc intentatum
relinquere, aliquanta hac ex parte describam, ut
liquido vestra invicta imperialis clementia noscat,
quantum nunc pro Romani imperii odio Casinen-
sem infestent Ecclesiam, cum tam immaniter, tam
impiissime, tam gravissime illam persecuti sunt.
Capta namque civitate Capuana Seniorectus, qui

ante nos vestræ cameræ regimen tenuit, ab eo evoca-
tus, et contra canonum decreta, contra Domini
nostri Jesu Christi et omnium apostolorum ac Pa-
tris Benedicti præcepta sacramento constrictus est.
Sed cum adhuc ista ejus in ejusdem regis animo
non sufficerent, abstulit de monasterio aureos....
postquam vero hæc omnia pro suo velle explevit,
destinat cancellarium suum..., qui monasterium ad
castrum exinde faciendum caperent, monachos
inde ejicerent, et universum monasterii thesaurum
cunctamque suppellectilem cum corpore beati Bene-
dicti sibi in Siciliam transmitterent. Quod monachi
persentientes rebellare, et magis mori, quam san-
ctum locum dare decernunt. Audiens autem quod
vestra triumphalis clementia duo millia Alemannos
cum Annone abbate cœnobii Luneburgensis ad mo-
nasterium defendendum transmittere disposuisset,
abbatem ac fratres seducens, utrosque ad suam
fidelitatem sacramento constringit, abbatem ad
evangelia, monachos autem per ordinem suum. Ab-
bate igitur vita decedente, dum adhuc ejus fere-
trum in ecclesia esset, destinati sunt a Carolino,
qui tunc in partibus istis Rogerii vices agebat, ut
nullus, eo absente, de abbatis electione tractare
presumeret. Dilatum itaque est, et contradicentibus
ac mercentibus monachis, usque ad ipsum adven-
tum protelatum. Cumque illic advenisset, cum ei
ostenderentur de electione abbatis Patris Benedicti
jussio, et privilegiorum ac præceptorum constitu-
tio, respondit quod nil ad præsens istiusmodi va-
leret extensio, sed differre electionem usque ad
domini mei notitiam; sin autem tradite arcem Ban-
trensem (56-57) et eligite quem vultis, ita tamen ut
prius fidelitatem domino meo faciat. Quod cum fra-
tres se non implere dixissent, ille exercitum con-
gregans universa cœnobii castra ab ejus ditione
subduxit. Ecce bona quæ ante vestrum adventum
Casinensi fecerunt Ecclesiæ, et adhuc deteriora in
dies singulos faciunt. Ob quam rem rogamus, im-
perator invicte, ut vestræ cameræ afflictæ, destitutæ
ac desolatæ subveniatis, ne quando dicant Saraceni,
Northmanni ac Langobardi, Ubi est imperator il-
lius? Erigite igitur, erigite vestros invictos, et a
Deo conservandos lacertos, et Casinensem eccle-
siam, cunctorum cœnobiolorum matrem, de impio-
rum manibus liberate. Nam sicut inter omnia si-
dera solem constat in celestibus gerere principa-
tum, ita nimirum in mundanis potentatibus Ro-
manum cunctis præpollet imperium. Licet autem
per se sit magnificum, patet tamen, quia tunc splen-
det augustius, cum a probo et illustri viro regitur:
et ideo vestra probitas Casinensi succurrat Eccle-
siæ, ne rutilans cœli gemma, id est Casinensis
Ecclesia, de capite cunctorum cœnobiolorum auferatur,
et ad terram elisa, pedibus Saracenorum
qui ignorant Deum conculcetur. Petrus vero noster
filius vobisque per cuncta fidelis, sacratissimo vestro

(56-57) Nunc dicitur Bocca Vantra in prospectu Casini.

imperio vobis se oppido commendat. Deus autem A omnis gratiæ sic tempora vestra dignetur disponere, ut per præsentis vitæ felicitatem æterni regni sitis coheredes.

EPISTOLA III

WIBALDI ABBATIS AD MONACHOS CASINENSES.

Liberam eis alterius abbatis eligendi facultatem tribuit, cujus electio si canonica fuerit, promittit eos se ab obedientia sibi promissa absoluturum.

(Anno 1157.)

WIBALDUS, Dei gratia sancti Casinensis cœnobii minister indignus, dilectis in Christo filiis et fratribus in eadem Ecclesia Deo militantibus, spiritu consilii et fortitudinis abundare.

Hactenus in agro Dominiæ culturæ, id est in vestræ fraternitatis prælatione, arbor umbram non fructum faciens, terram occupavi, non sine timore vocem audiens Domini dicentis: Succide eam quæ et ex se fructum non reddit, et sibi suppositam terram fructificare impedit. Quoniam igitur securis ad radicem posita est, ut omnis arbor, quæ fructum non faciat, succidatur, nos consilium propheticum diutius dissimulare non potuimus, sed, quia propter me periculosa et plena desperationis tempestas orta est, nautis cessantibus, ipse me in mare mittere non refugii. Itaque, quia sic a vobis recessi, Deo teste, non metu mortis, sed quod mors mea nihil vobis emolumenti, quin potius multum periculi afferre poterat, ut ultra ad vos non reverti disposuerim, præcipio vobis, in virtute sanctæ obedientiæ, ut, postpositis partium studiis, remota omni ambitione et venalitate, absque gratia vel odio, aut acceptione alienius personæ, secundum Regulam S. Benedicti, personam catholicam et regularem de corpore vestræ congregationis, invocata sancti Spiritus gratia, in abbatem vobis et pastorem animarum vestrarum, servata Casinensis cœnobii libertate, sine mora eligatis. Statutum siquidem nobis est, ut si hanc formam in eligendo vobis abbate servaveritis, ut nos remissis vobis Ecclesiæ vestræ (58) insignibus, vos ab obedientia et subiectione nostra omnes pariter absolvamus, et vos ad promotionem futuri abbatis liberos a nobis efficiamus. Quod si (quod absit!) apud vos diabolicæ et contentiosæ illæ conjurationes et conspirationes in hac aliqui causa tentare et pervertere præsumperint, et aliquis tali factione sese intrudi permiserit, sciatis nos plenam de vobis auctoritatem et curam retenturos, et in talem, tanquam in intrusum, et invasorem, et supplantatorem nos in omnibus conciliis et curiis, et viva voce et scriptis semper acturos. De rebus autem monasterii vobis dicimus, ne forte aliquis ex nobis, aut propter nos

A occasione mali accipiat, quod quiddecim tantum marcas argenti ad tanti expensas itineris nobis dominus decanus et fratres nostri præbuerunt. Cætera vero omnia, et ipsi de thesauro acceperunt, et per se in tam multis et magnis necessitatibus expenderunt. Servate nostram, id est vestram et meam in remunerandis hominibus, qui nobis servierunt, famam. Servate mihi Gualterium meum, qui apud vos infirmus remansit. De Rainaldo (59) invasore et perjuro monacho, nec mentio unquam apud vos fiat. Deus pacis et dilectionis sit semper cum omnibus vobis. Valete.

EPISTOLA IV.

WIBALDI ABBATIS AD R. CASINENSIS MONASTERII AB-
BATEM.

B *Gratulatur ei de sua electione, absolvit eum a promissa sibi obedientia, annulum et sigillum suum in signum resignationis abbatiæ ei remittit.*

(Anno 1157.)

Reverendo Patri R. (60) sancti Casinensis cœnobii venerabili abbati, frater WIBALDUS Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Electum vos communi fratrum conniventia, et in Ecclesia Casinensi regulariter ordinatum audientes, gaudio gavisus sumus; quippe qui, licet officio eidem Ecclesiæ administrare desiderimus, affectu tamen et sollicitudine non alteratum animum gerimus. Eapropter vos, in nomine Domini, per præsentia scripta ab obedientia quam nobis promissis, omnino absolvimus, et qui vobis aliquando indigne præfuimus, vestri subditi et servi et esse et dici non erubescimus. Commendamus autem charitati vestræ charissimum nostrum domnum decanum O. et reliquos fratres nostros et homines de S. Petro, qui fideliter nobiscum in tribulatione nostra perseverarunt. Remittimus vobis annulum unum et sigillum, quodam nostrum, per quæ plenam refutationem de abbati Casinensi facientes, nunquam tamen consilium et auxilium nostrum eidem Ecclesiæ subtrahemus. Valete, et nuntium nostrum per vos transeuntem, pro nostra charitate bene habetote, et si per vos redierit, litteris rerum statum vestrarum nobis significate.

EPISTOLA V.

D WIBALDI ABBATIS AD ODOM DECANUM CASINENSEM. *Absolvit eum aliosque Casinenses fratres a promissa obedientia, rationemque reddit de nonnullis a monasterio detractis.*

(Anno 1157.)

Frater WIBALDUS Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, charissimo fratri et amico suo O. Casinensi decano, salutem et benedictionem.

Quantum vestris calamitatibus commovear, quan-

electus est, cujus electionem Innocentius papa irritam declaravit.

(60) Raynaldo Colementano, quem sanior fratrum pars post obitum Seniorecti eligendum sibi proponebat.

(58) Annulo scilicet et sigillo et forte quibusdam aliis localibus.

(59) Duo tunc in Casinensi monasterio erant Raynaldi, unus Colementanus, alter Etruscus, qui Rogerio Sicilia regi favens, perturbato ordine a quibusdam fratribus, contradicentibus aliis, abbas

tum vestris vexationibus compatiar, novit inspector cordium Deus. Licet enim personaliter vobis nec adesse nec praesesse valeam, non dispari tamen sollicitudine Casinensem Ecclesiam et amamus et semper amabimus. Veruntamen, quia sic divina praeratio disposita, et temporis qualitas nostris meritis concordans exigit, ne vos sponsonis vestrae praeratio obligatio, nos vero suscepti regiminis neglecta administratio perpetuarum poenarum obnoxios faciat, vos et omnes fratres Casinensis Ecclesiae ab obedientia, quam vobis promisistis, plenarie absolvimus. Similiter et laicos, qui nobis iuraverunt, liberos a sacramentis suis esse concedimus. Ne autem ullius aestimatio, nobis detrahendo peccare possit, sicut vobis et plerisque fratribus notum est, cum a vobis exivimus, haec quae subscripta sunt, distracta erant. Landulfus habebat in pignore pro LXXXV libris calicem unum aureum, duas cruces aureas cum lapidibus, duo candelabra argentea. Apud S. Germanum candelabrum unum argenteum pro tribus libris, thuribulum unum pro xxx solidis, quae omnia per manus fratris Raynaldi Theod. et fratris Bertoldi suscepta et erogata sunt. Porro pueri nostri, qui nos praecesserunt, crucem unam parvam auream et anulum unum, et iconam ligni Domini perdidit. Pluviale et camisiam quam vobis dedistis conservavimus, exspectantes secundum promissionem vestram, ut reliquum quod ad capellam pertinet, nobis compleatis. Sigillum et anulum domno abbati remisimus. C
Valete.

EPISTOLA VI.

WIBALDI ABBATIS AD THEODERICUM ABBATEM WALCIODORENSEM.

Miracula sancti Forannani a Roberto monacho scriptis consignata approbat.

(Circa 1140. — Communicavit reverendissimus abbas Walciadori.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia Stabulensis Ecclesiae servus, domno THEODERICO venerabili Walciodorensis Ecclesiae abbati et reverendo fratrum conventui, divinis semper invigilare studiis et provehi muneribus.

Gratias agimus, dilectissimi, Conditoris omnium inestimabili gratiae, qui universalis Ecclesiae suae pulchritudinem certis temporibus miro ordine, magnis auctoribus, ipse idem novus semperque perfectus artifex, condecorare non desinit, ut unaquaeque per orbem Ecclesia quae maris undas interdum patitur, littoris tamen firmitate aliquando gaudeat, discipulis in navicula Christum dormientem excitantibus, et Christo fluctibus imperante, Christum utique, fratres, et vos apostolico exemplo in vestra navicula excitatis, dum vestris quibus Ecclesia vestra regitur patronis honorem et devotionem exhibetis, dum ea quae in eis ipse operatur miracula, ad multorum notitiam et aedificationem perducere desideratis. Scripsistis nobis per fratrem nostrum et filium vestrum (61) Robertum, vitam et miracula B. confessoris pontificis et abbatis (62) Forannani ipsius non parvipendendo studio composita, ea ut nobis ipse retulit, intentione, ut si qua minus viderentur composita et superflua, nostra parvitas elimaret aut detraheret, et totius corpusculum operis nostra cooperatio roboraret, quod operi si necessarium inspicere fore quae injunxit et vos injungitis, aggredi non recusarem plane. Sed, quia per omnia probatur laudabile, de cetero praecipitis vestris cupio obtemperare, si labores nostri pro Ecclesia, si regni quibus obligamur negotia prosperos habeant exitus, et nobis aliquot sepositis curis aliquando indulgeant otium. Vos interim eo quo coepistis studio B. confessoris miracula amplectimini, et memorie tradere curate, quia, si vestra perseveret devotio, si studium non lacescat, si religio accrescat, glorificationem sacri corporis videre corporeis merebuntur oculis, quibus tantum manifesta datum est videre miracula, cujus temporis felicitati nostra utinam interesse mereatur praesentia, nostra subservire parvitas, et sacrorum cinerum glorificatio sit nostrae fidei de spe resurrectionis confirmatio, sit in praesenti tempore de tribulationibus nostris consolatio, de exilio ad patriam, de morte ad vitam translatio.

EPISTOLA VII.

CONRADI REGIS AD WIBALDUM ABBATEM

Mandat ut Francofurtum accedat regia abbatia Corbeiensi de manu sua recipiatur.

(Anno 1146. — Ex ms. Corbeiensi.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Stabulensi abbati, gratiam suam cum dilectione.

Postquam Ecclesia Corbeiensis abbate suo orbata fuit, statim divina inspiratione commonita, dominum et patrem spiritualemente te sibi canonica electione ascivit, postea vero tam in temporalibus quam in spiritualibus, propter absentiam tui turbata et destructa, grave damnum sustinuit. Mandando igitur rogo dilectionem tuam, quatenus in festo S. Nicolai D Franckenewe praesentiam nostram adeas, et quae ad donum regiae dignitatis spectant, ibidem de manu nostra suscipiens, Ecclesiae Corbeiensis, tanquam pater spiritualis, et prudens dispensator imposterum provideas. Valete.

Haec apud Wirzembrog scripta et data, et in Kalendarum Decembris in Stabulensi ecclesia abbati sunt praesentata.

EPISTOLA VIII.

WIBALDI ABBATIS AD CONRADUM REGEM.

*Respondet ad praecedentem, examinandam esse Cor-
abbas primus Walciodorensis monasterii existit, atque ibidem sepultus, hactenus eodem in loco summa cum veneratione servatur.*

(61) Is, ni me mea fallit conjectura, est Robertus, qui post Theodericum abbas fuit Walciodorensis.

(62) S. Forannanus natione Scotus, episcopus et

beiensium de se electionem, excusataque se quod ad A
tipius curiam non venerit.

(Anno 1146. — Ex ms. Corbeiensi.)

Inclito triumphatori ac serenissimo domino suo
CONRADO, Dei gratia Romanorum imperatori augusto,
frater WIBALDUS divina maiestate Stabulensis Ec-
clesiæ servus, salutem in eo qui dat salutem re-
gibus.

Pietatis vestræ litteras, quas nobis per Brunonem
præpositum vestra magnificentia transmittere di-
gnata est, recepimus, quæ sicut plurimum gaudii et
exultationis nobis contulerunt, ex eo quod in con-
spectu maiestatis vestræ gratiam eximiam nos in-
venisse, certis experientiarum indicibus cognovimus:
ita multum sollicitudinis et anxietatis de causa,
quam continebant, nostræ parvitati præbuerunt.
Siquidem magnitudini vestræ placuit significare no-
bis, quod Corbeiensis Ecclesia pastore suo viduata,
nos pari desiderio, et unanimi consensu in patrem
sibi, ac pastorem animarum elegerit: ad quod
onus subeundum nos hortari, et divinæ vocationis
præceptum sequi vestra benignitas, cum regiæ jus-
sionis auctoritate maturatur, verum, quoniam de
monachis, ad quos id opus sicut inchoare, ita et
consummare majori ex parte pertinet, nullus ad
nos venerat, rem totam religiosorum consilio dif-
ferendam esse credidimus, donec Corbeiensis Ec-
clesia coram maiestatis vestræ præsentia et princi-
pum conveniat, et quid quove ordine id quod as-
seritur fecerit, sicut canonicum et competens est,
exponat. Præterea, mansuetudo vestra non moveatur,
quod ad præsentem curiam secundum iussionis
vestræ beneplacitum non venimus, quoniam festo
B. Nicolai, quando Corbeiensis Ecclesia curiam ves-
tram adire disposuit, Deo ducente, veniemus. Si
quid ergo apud vestram excellentiam nostra valet
exigua sed fidelis devotio, locum nobis circa Wer-
zenborg in festo B. Nicolai assignare dignemini,
quo vobiscum his qui venturi sunt commode oc-
currere valeamus.

EPISTOLA IX.

CONRADI REGIS AD FRATRES STABULENSES.

Illos hortatur, ut absentiam abbatis sui æquanimiter
ferant, et de gratia sua plurimum confidant.

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, RUPERTO D
Stabulensi decano, et cæteris fratribus, ministeria-
libus quoque, ac toti familiæ ejusdem Ecclesiæ, gra-
tiam suam et omne bonum.

Sicut divina ordinavit providentia, juxta fidelium
nostrorum consilium, ad petitionem Corbeiensis
Ecclesiæ fidelem nostrum Wibaldum abbatem ves-
trum, retenta vestra provisione et cura, quam prius
habuerat, monasterio Corbeiensi præfecimus, et
quia ex hoc, ut speramus et volumus, maxima
Ecclesiæ utilitas provenire potest, universitatem
vestram per præsentia scripta attente monendo ro-
gamus, quatenus absentiam ejus regno quidem
necessariam et nobis non inutilem patienter suppor-
tetis, et in Ecclesiæ vestræ opportunitatibus, si qua

A graviora emerint, piæ sollicitudinis operam stu-
diose impendatis, quod si in aliquibus nostrum
adjutorium vobis fuerit necessarium, sicut hactenus
semper vobis fuimus propitii, ita nunc maxime nos
semper clementes habebitis.

EPISTOLA X.

CORBEIENSIMUM AD STABULENSES

Gratias agunt quod Wibaldum sibi non inviderint
abbatem, hortanturque ut ejus absentiam æquani-
miter ferant.

(Anno 1146. — Ex ms. Corbeiensi.)

Corbeienses Stabulensibus decano et præposito,
cæterisque dilectissimis dominis et fratribus sanctæ
Stabulensis Ecclesiæ WALTERUS prior, ADELBERTUS
præpositus, totusque conventus Corbeiensis Ecce-
siæ, officiosum munus fraternæ dilectionis, et si
quid præterea valet obsequii et devotionis.

Cum quidem Deus non immemor beneficiorum
suorum, quæ a sæculo sunt, delegavit Ecclesiæ
nostræ dominum et Patrem, prius quidem vestrum,
nunc autem, et vestrum et nostrum, qui unius pa-
tris filii sumus, vinculo utique germanæ charitatis,
mediante Deo, jam non ignobiliter connecti incipi-
mus; in primis ergo vestræ dilectioni quam maxi-
mas et quam devotas gratiarum actiones nostra
exsolvit Ecclesia, quia talem ac tantæ auctoritatis
virum, cujus industria, sicut in curia regis celebris
habetur, sic in Romana Ecclesia non ignoratur,
quia hunc, inquam, virum nostræ indigentia ne-
cessarium non invidit nobis vestra fraternitas, non
tantum ad præsens gratulamur, sed iterum et sæ-
pius quo gratius est nobis quod factum est, tanto
devotius vestræ benevolentia gratulabimur: hoc
quoque non minus obnixè precamur, ut hujus tanti
patris absentiam æquanimiter sufferatis, cumque
Ecclesiæ nostræ, prout tempus monet, prospicere
congaudeatis, siquidem et hoc futurum non despe-
ramus, ut utriusque Ecclesiæ nostræ scilicet et
vestræ profectus ab alterutris æqualiter desideretur,
et quia horum duorum gregum unus est pastor,
eo mediante, in unum consocietur, et hoc modo
efficiatur unum ovile et unus pastor. Valete.

EPISTOLA XI

STABULENSIMUM AD CORBEIENSES.

Gratulantur eis de Wibaldi electione, quem illis
commendant.

(Anno 1146. — Ex ms. Corbeiensi.)

Reverendissimis in Christo Patribus suis et do-
minis, WALTHERO Corbeiensi venerabili priori,
ADELBERTO præposito omnique ejusdem Ecclesiæ
sancto conventui frater R. Stabulensis Ecclesiæ
decanus, SIMON præpositus, humilisque eodem in
loco grex Christo militans, totius devotionis et or-
ationum promptissimum munus.

Acceptis et perlectis litteris, quas parvitati no-
stræ per fratres nostros vestra transmisit pietas,
spirituali gaudiò admodum gavisi sumus, in hoc
potissimum, quod margarita illa cœlesti munere
peroptima, quæ de thesauris Ecclesiæ nostræ ha-

etenus vix ulli negotiatori fuerat exposita, vobis tandem fulgoris sui radiis pretiosissima comparuit, qui nitor illius, cujus aspectus est salubris et iucundissimus, vestris etiam condigne innotuit et complacuit obtutibus, sive quia Deo ordinante, de propria communis, de nostra jam vestra et nostra facta est, quam studiose foveri, quam diligenter haberi et teneri debeat, vestra melius novit eruditio, et licet de benignitatis vestrae mansuetudine ac suavitatis dulcedine non modicum confidamus, tamen, quia multum ei debemus, quem sincere et pure diligimus, per Deum, quo nihil sublimius, per charitatem fraternam, qua nihil hoc in mundo est altius, supplicamus, ut eum, qui nostris utilitatibus propter vos ad horam subtractus est, et vestrae fidei commissus, condigno habeatis honore, quatenus erga curam suscepti regiminis eo libentius desudet, quo vos ad sustentandas manus Moysi humeros supposueritis liberius, in hoc cum Amalechite facile superari poterunt hostes utriusque Ecclesiae, vestrae scilicet et nostrae.

EPISTOLA XII.

WIBALDI [REINARDI.] ABBATIS MAGISTRI (63) AD EUMDEM WIBALDUM.

Gratulatur ei de sua electione, gaudium timore miscens pro exaltatione.

(Anno 1146.)

...tationis [meditationis] atque lectionis nec minus operis instantia perseverantiam suam jugiter exercuit. Quia tamen nimis frequentes tempestates C mentis meae naviculam crebrius inter undosas et procellosas molestias (64) jactitabant, et desiderabilem tranquillitatem in silvis vehementer contrahabant, usus consilio, sicut mihi *v.... [videbatur] non inutili, remisi fratribus meis omnes monasterii redditus, ut ipsi per officiales suos omnia recipiant, nec ad manus meas... talium respiciant, ad opus vero meum tantum decem solidos ex his redditibus excepi, superadditis paucis in quadam solitudine agris, quos egomet elaborare feci, malo enim minus habere potestatis, vel quae videtur utilitatis, ut amplius possidere possim tranquillitatis. Sed jam revertamur ad te, considerantes mirabilia Domini, quae multipliciter operatus est circa te. Enimvero cum saepe tacitus ea mecum revolve, stupens gaudeo et gaudens stupeo, nec tamen in ipso gaudio timore careo. Gratulans equidem pro amicitiae debito super tuae personae tam multiplici, et ut verum fatear, quia modo non abbati sed Wibaldo meo loquor, nimis inopinata aliquando sublimatione, sed metuo, quod humanum est, tuus animus nonnulla sublevetur elatione. Sed tu, mihi docere a Propheta, quid retribuas Domino pro om-

(63) Reinardi primi abbatis Reinehusensis, qui opusculum scripsit de primordiis Ecclesiae suae, editum tomo II. Script. Rer. Brunswic., pag. 705. Monachum fuisse Helwardishusensem annotavit ex Henrico Hofmanno cl. vir Godefridus Libnitz, in introduct. ad hunc tom. art. 43. Attamen scholas videtur rexisse Stabulensis monasterii sub initium xi

anibus quae retribuit tibi? calicem salutaris accipe, et nomen Domini invocato, quantoque magnus es, quantum res patitur, humilia te in omnibus: nomen, inquam, Domini invoca, rogitans et supplicans ut illorum numero non ascribaris, de quibus terribiliter scriptum est: *Dejecisti eos dum alleverentur*. Timendum tibi, dilectissime, videtur ne, quod absit! bona recipias in vita tua. Itaque terribilem iam consiliis super filios hominum Deum semper attende, et ut ejus consilium tibi fiat salutare, quibuscunque studiis valeas, ipsius gratiam tibi conciliare jugiter intende. Sed quid agimus, anima? cui loquimur? docto an indocto? Illi quidem loquimur, quem aliquando docuimus, sed unde valde gratulamur, in nonnullis eum nos praecessisse cognovimus, quem discipulum aliquando habuimus. Vehementia tamen affectus nos aliquatenus insipientes reddidit, qui tales admonitiunculas velut ad minus sapientem, quasi plus superemus edidit. Non sic utique quis aestimet quod docere velim doctorem, quasi minus doctum; sed celare non possum cordis affectum. Jam nunc tamen ista sufficiunt, donec videamus quatenus ipsa proficiant; quia enim Deus omnipotens judicio suo quod ipse novit, tuam viciniam mihi praestitit, nunc litteris, nunc ipsa corporali praesentia, si tamen tibi placuerit, saepius te visitare non pigritabor; quin tua iucunditate qua jam diutissime fraudatus fui et jucundabor. Vale.

EPISTOLA XIII.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Wibaldi absentis et renitis electionem in abbatem Corbeicensem, atque unionem Keminadæ et Visbikæ ad Corbeicense monasterium confirmari petit.

(Anno 1146.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO sanctae Romanae Ecclesiae summo pontifici CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Sanctitati vestrae notum esse volumus, quod, post depositionem Heinrici quondam Corbeicensis abbatis, qui eidem Ecclesiae nimis inutilis fuit, fratres praedicti monasterii elegerunt sibi in abbatem quemdam Henricum ejusdem Ecclesiae praepositum. Quo non longo post tempore defuncto, tota Corbeicensis Ecclesia spirituali patre orbata, pari voto et unanimi consensu, elegit sibi in Patrem et pastorem animarum Wibaldum Stabulensem abbatem, quatenus per ipsius industriam et nostrum adiutorium nobilis illa Ecclesia, quae plurimum a sua magnitudine per negligentiam praecedentium abbatum deciderat, Dei praeeunte misericordia, aliquasæculi, quo tempore traditi sunt monachis erudiendi Wibaldus et Henricus, qui decanus ejusdem loci fuit. Vide infra epist. 34, et in Append. instrumentum Conradi pro monasterio Reinehusensi.

(64) Molestias illas fusius descripsit in praedicto opusculo de monasterii sui primordiis.

tenus reformaretur. Et, quoniam prædictus fidelis A noster Stabulensis abbas, cum hæc de ipso fierent, non solum absens, sed etiam longe remotus erat, nos eum auctoritate regia diu renitentem ac reclamantem evocavimus, et ad petitionem totius Corbeiensis Ecclesiæ, onus ad quod vocabatur, omnino invitum subire coegimus, quatenus in Corbeiensi monasterio et divini cultus religio per ipsum reformetur, et debitum regni servitium ad defensionem sanctæ Dei Ecclesiæ exinde paratius et auctius exhibeatur. Erant in propinquo duæ abbatiales feminarum, quæ nullum regno et nobis vel in militia vel in alio servitio præbebant supplementum, quæ a deo confusæ et inordinatæ erant, ut de conversatione et moribus habitantium melius sit silere quam loqui. Multiplici ergo exhortatione vestra super talibus locis corrigendis diu admoniti, contulimus ad Ecclesiam Corbeiensem jure proprietario eadem duo loca, videlicet (65) Keminade et Visbike, ut et divina religio inibi reformetur, et Corbeiensis abbatia in temporibus hujus abbatis honore et divitiis per nos augeatur. Super quo sinceritatem vestram, de qua plurimum confidimus, attente monendo rogamus ut quod eidem abbati et Corbeiensi monasterio de duabus præfatis cellis legitima donatione per præcepti paginam confirmavimus, vos vestri privilegii scripto roborare non abnuatis, et abbati in suis opportunitatibus benignam exauditionis aurem inclinetis. Dignum siquidem est, ut quos nos in gratia nostra clementiore vinculo recepimus, vos propitia benevolentia dilectionis ulnis amplectamini, et quos e converso fovere et protegere disponitis, nos contra omnes incursus defensare studemus, et honorare condigne debeamus.

EPISTOLA XIV.

WIBALDI ABBATIS AD CORBEIENSES.

Ut de sua in Corbeiensem abbatem electione summo pontifici testimonium perhibeant.

(Anno 1146.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ famulus, W. venerabili priori, et A. præposito ac cæteris charissimis filiis et fratribus ejusdem monasterii monachis, benedictionem et vitam usque in sæculum sæculi.

Venientes ad dominum nostrum papam benigne D et honorifice suscepti sumus, tum propter reverentiam domini nostri regis, tum propter antiquæ notitiæ familiaritatem, qua nos hactenus fovere dignatus est. Cumque in litteris domini nostri regis, ubi nomina legatorum (66) inscripta erant, nostrum nomen in titulo Corbeiensis Ecclesiæ legisset, quæsit a nobis, ut super nostra apud vos electione vestrum ei testimonium præsentaremus.

(65) Keminadensis Parthenonis ad Visurgim fluvium fundationem ab Imma comitissa et Gerone comite edificatus in tom. I, ex autographo in archivis Corbeiensis monasterii a nobis reperto. Wisbikense vero, seu ut loquitur Chronicon Saxonicum a nobis edendum, Wisbikense puellarum monaste-

rii Universitatem ergo vestram monemus, ut sicut vestra electio circa nostram personam processit, domino papæ veraciter intimetis; et quantos de fratribus prioribus nostris in hac substitutione rerum apparare et expedire poteritis, ad nos Wirceburch in octavis instantis Paschæ pervenire facietis, ibi enim tunc nos invenietis, et cancellarium domini papæ, virum venerabilem nomine Guidonem, cui etiam factæ vestro de nobis proprias et singulares litteras transmittetis. Valete, et Deus pacis sit semper cum omnibus vobis.

Si hæc expectata non fuissent, privilegia nostra de Kaminade et Visbike confirmata essent.

EPISTOLA XV.

B W. PRIORIS ET FRATRUM CORBEIENSIS MONASTERII AD EUGENIUM PAPAM III.

Petunt confirmari electionem Wibaldi abbatis et duorum puellarum monasteriorum ad Corbeiensem unionem.

(Anno 1146.)

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino EUGENIO divina gratia summo et universali pontifici, W. licet indignus Corbeiensis Ecclesiæ prior, et cæteri fratres universi, qui in Corbeiensi monasterio Deo militant, devotam obedientiam et exiguas orationes in Domino.

Sanctitati vestræ suggerimus, quod post depositionem Heinrici quondam abbatis nostri, qui a venerabili legato vestro, scilicet magistro Thoma. pro manifestis culpis suis canonice ad totius monasterii nostri salutem, quod ipse multis modis vastabat, destitutus est, convenimus in personam cujusdam fratris nostri Heinrici, qui officium præposituræ administrabat, et elegimus eum, quibusdam de fratribus nostris non assentientibus, et multis ex laico ordine reclamantibus, qui partibus depositi illius pertinacius favebant. Qui, post suam promotionem paucis mensibus vivens, vita decessit, et nos plenos mœrore ac sollicitudine non sine aliqua discordia reliquit. Et quoniam per abbatum nostrorum negligentiam per annos fere quinquaginta res monasterii nostri et dignitas tam intus quam foris, ultra quam credi possit, imminutæ essent, et nos penitus concordēs non essemus, nulla tunc in Ecclesia nostra persona inveniri potuit, quæ sufficere posset ad alligandas contritiones nostras, prout filii Dei et Ecclesiæ nostræ, qui dispersi erant, congregarentur in unum. His necessitatibus coacti, invocata sancti Spiritus gratia, et adhibito religiosorum et sapientium virorum consilio, communi omnium desiderio, sine ullius personæ magnæ vel parvæ contradictione; imo favorabili omnium assensu, præsentē et con-

rium originem suam debet Adelaidæ imperatrici, ejusque filię Mathildi abbatissæ, a quibus constructum est circa 992.

(66) Buconis scilicet Wormaciensis, Anselmi Havelbergensis episcoporum et Wibaldi abbatis Corbeiensis, ex epistola 20.

sulente nobis in idipsum venerabili filio vestro B. Patherbrunnensi (67) episcopo, elegimus nobis in capitulo nostro in patrem et pastorem Corbeie animarum nostrarum, in abbatem scilicet et dominum Stabulensem abbatem domnum Wibaldum, cujus religione et prudentia Corbeie monasterium ad pristinum suae dignitatis statum reformari possit. Quod cum facere, et electioni nostrae assentire multis diebus renuisset, et per nostros legatos abstrahi ad consulendum nobis a suo monasterio nequaquam valeret, tandem auctoritate regia ad curiam est evocatus, et cogente ipsum domino nostro Conrado imperatore Romanorum rege, fratres nostros et laicos nostros, qui illuc frequentes convenerant, sequi et ad nos venire compulsus est. Et gratias Deo omnipotenti referimus, quod non sumus fraudati a desiderio nostro, et a spe, quam de ipso patre nostro conceperamus; quoniam mirabili industria omnes dissensiones nostras ad pacem et concordiam revocavit, et possessiones non parvas, quas depositus ille alienaverat, magna cum prudentia et efficacia ad usum monasterii recolligit. Praeterea, sunt in vicinis nostra duo (68) monasteria feminarum, quae sum enormitatis pertinacia, nostros et omnium religiosorum oculos et aures saepissime offenderunt. Ad quod eliminandum cum quidam ex nostris abbatibus laborare coepissent, quatenus et possessio Ecclesiae nostrae conferretur, et divina inibi religio reformaretur, obtinere non potuerunt. Sed dominus abbas noster Wibaldus multis suis obsequiis inclinatum habens animum principis, a domno rege nostro impetravit eadem loca cum omnibus suis appenditiis monasterio nostro conferri, et per auctoritatis regiae privilegium legitimam traditionem confirmari. Dilectam itaque nobis misericordiam vestram flexis ad vos genibus cordis humiliter imploramus, ut quoniam jam saepedictus pater noster quinque talenta quae acceperat, sollicite duplicavit, Christum imitantes verum et bonum patremfamilias, super decem civitates eum constituatis, juxta illud: *Omni habenti dabitur*. Et eum vestra benedictione apostolica munitum, ut nobis et praesse et prodesse valeat, ad nos cum gaudio remittatis, et donationem quam dominus noster rex de praedictis duabus cellis nostro monasterio fecit, vestri privilegii pagina confirmare dignemini.

EPISTOLA XVI.

CORBEIENSIS MONACHORUM AD GUIDONEM CARDINALEM.

De electione Wibaldi abbatis et unione duorum puellarum monasteriorum ad Corbeie.

(Anno 1146.)

Domino et venerabili GUIDONI summæ sedis apo-

(67) Bernardo, qui anno 1128 electus, episcopatum Patherbornensem magna cum laude per annos 52 administravit.

A stolicæ cancellario, universi fratres Corbeiensis Ecclesiae, exiguas orationes in Domino.

Quoniam multorum religiosorum et sanctorum virorum indicio miræ et inastimabilis compassionis circa afflictos et variis calamitatum miseriis oppressos vos esse comperimus, aures pietatis vestrae pro Ecclesiae nostrae diversa perturbatione litteris exiguitatis nostrae studuimus interpellare, ut quoniam nuntios nostros ad dominum papam pro causis Ecclesiae agendis transmisimus, vestra opitulatione facilius inde expediamur. Igitur, vestrae magnanimitati suggerimus, quoniam dominus Henricus, qui hujus Ecclesiae abbas exstitit, apud dominum Thomam sedis apostolicæ legatum, cum esset in loco nostro pro quibusdam capitulis accusatus, et testibus inductis indefensus, insuper et suimet confessione reus manifestatus, digna sententia suae depositionis mulctatus est; et in locum ejus dominus Henricus praepositus est assumptus. Cujus electioni cum gravis reclamatio et quorundam fratrum nostrorum et etiam laicorum nostrorum fieret, et gravi discordia Ecclesia perturbaretur, Deus universorum saluti solita pietate consulens, eum exemit de medio. Nam, vix quatuor mensibus praefuit. Quo assumpto, dominus Wibaldus abbas Stabulensis unanimi consensu monachorum simul et laicorum cum magna concordia omnium, praesentibus B. Patherburnensi episcopo, Hermannocomite Ecclesiae nostrae advocato, et in laudem electionis ejus acclamantibus, magna cum devotione eligitur. Qui, cum de monasterio suo pro honore praelationis erui non posset, ex praeepto regis ad curiam est evocatus, ubi, quamvis primo multum resisteret, tandem regiae indulgentiae, omnium precibus evictus, cum reniti non posset, licet invitatus acquievit. Eo igitur ad nos adventante, nihil, Deo propitio, in morum honestate et in doctrinae eminentia, et in consultatione et provisione divinarum et humanarum rerum in eo reperimus, nisi quod in spirituali Patre reperire semper optavimus. Reditus Ecclesiae nostrae, quos dominus Henricus depositus, utpote plus militaribus deditus quam monasticae institutioni intentus, in beneficium laicis tradiderat, consilio sagacissimi ingenii sui maxima ex parte requisivit. Praeterea duas cellas sanctimonialium feminarum, quae pro enormitate sui sceleris omnem canonicam institutionem in Saxonia apud aures vulgi fetere et vilere fecerant, regia donatione loco nostro acquisivit, et inibi divinae servitutis famulatum de monasterio nostro instauravit. Pro qua causa domnum apostolicum adiit, impetraturus, ut suae auctoritatis privilegio firmata haec rata et inconvulsa permaneant. His ergo, et si qua alia sunt nobis cum domno papa gerenda, quoniam multa sunt, vos misericorditer

(68) Kemina scilicet et Vishika seu Walbika, de quibus supra.

astipulari unico solatio monachorum precum nostrarum scilicet commendatione admoneri rogamus, ut tandem aliquando decussis diversarum perturbationum angoribus optatæ pacis unitati redonemur.

EPISTOLA XVII.

HERIMANN: COMITIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Testimonium perhibet de electione Wibaldi in abbatem Corbeensem.

(Anno 1146.)

Domino et Patri suo EUGENIO gratia Dei universalis Ecclesiæ pontifici, H. (69) comes, devoti servitii obedientiam.

Relatio fratrum Corbeie ad nos venit, denuntiatis vos testimonium electionis domni mei Wibaldi abbatibus Corbeiensis exquisivisse. Quapropter testimonium perhibemus sibi electioni suæ dominum Patherbornensem episcopum [Bernardum scilicet] et me simul adfuisse, et unanimi electionis suæ nullum reclamasse, sed, sicut tunc ipsi vidimus, et alii fideles testes sunt, qui adfuerunt, idonea electione inthronizatus est; ut in nullo canonica institutio suæ observationis detrimentum passa fuerit. Præterea a religiosis ejusdem Ecclesiæ monachis audivimus, quod postquam eo pervenit, ita se et in morum conversatione et in diligenti rerum Ecclesiæ provisione inimitabilem reddidit, ut eum omnes sibi de cælis divinitus missum asserant. Quapropter et a vobis gratiarum actiones sibi referri et vestra benedictione ampliari optamus.

EPISTOLA XVIII.

CONRAD: IMPERATORIS AD H. DUCEM SAXONIÆ.

Commendat ei Wibaldum abbatem Corbeensem.

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, H. duci Saxoniæ, gratiam suam et omne bonum.

Sicut divina ordinavit providentia juxta fidelium nostrorum consilium, ad petitionem Corbeiensis Ecclesiæ fidelem nostrum Wibaldum Stabulensem monasterio Corbeiensi præfecimus. Proinde industriad tuam attente monendo rogamus, ut et personam ipsius honorifice in omnibus custodias, et ad recolligendas et ordinandas possessiones Corbeiensis Ecclesiæ consilium ei et auxilium præbeas: quod nobis gratissimum fore nullo modo dubitaveris. De rebus autem suis, quas apud Gruninge homo tuus Poppo de Blanchenburg et filii ejus per violentiam eidem abbati abstulerunt, experientie tuæ mandamus, et sub obtentu gratiæ nostræ facimus, ut omnia in integrum ei restitui facias.

(69) Herimanni comitis advocati Corbeiensis monasterii ex præcedenti epistola.

(70) Theodevinum Germanum cardinalem ab Innocentio II. creatum atque ab eo in Germaniam legatum missum, qui, teste Ottone Frisingensi, Conradum ipsum Aquisgranum imperiali diademate deco-

EPISTOLA XIX.

BREMENSIS ECCLESIAE ET BUCCENSIS CONGREGATIONIS AD WIBALDUM ABBATEM CORBEIENSEM.

Eum causæ suæ arbitrum cum episcopo Verdensi eligunt.

(Anno 1147.)

Venerabili sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ domno abbati WIBALDO, omnes fratres Bremensis Ecclesiæ majoris sive minoris, nec non et Buccensis ecclesiæ congregatio, precum impensas cum voluntario servitutis obsequio.

Totius causæ nostræ examen et consilium vestre sanctitatis nos integre commisisse consilio sive arbitrio quam affectuose gaudemus; tum quia ab æmulis nostris credi poterat, nos per omnia tam justitiæ quam pacis recalcitrare operibus; tum quia hujus notæ scrupulum tam vestre auctoritatis, quam et domni Verdensis, qui nihilominus nostræ causæ discussionem ex legatione domini papæ ingressus est, testimonio delendum confidimus. Placeat ergo vestre paternitatis excellentiæ pro humili nostræ parvitatæ famulatu, cum viso et vero domni Verdensis testimonio vestre nihilominus auctoritatis nobis scriptum concedere, nostræque causæ angustias, prout de tanto Patre confidimus, misericordie defensione respicere.

EPISTOLA XX.

CONRAD: IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Significat ei Heinricum filium suum communi principum acclamatione in regem Romanorum electum, seque assumpta cruce accingere ad expeditionem Hierosolymitanam.

(Anno 1147.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, CONRADUS Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Litteras sanctitatis vestre per legatum vestrum virum utique nobis cum omni dilectione et honore nominandum T. (70) sanctæ Rufinæ episcopum missas gratissime accepimus, et quæ in ipsis continebantur, filiali et intima charitate ad effectum perduximus. Siquidem de ordinatione regni nobis a Deo concessi, super qua nos paternæ sollicitudine monere et exhortari curastis, magna cum attentione et diligentia in frequenti principum conventu apud Frankenevort, ubi generalem curiam habuimus studiose et efficaciter, Deo præstante, tractavimus, ordinataque et firmata communi per omnes regni nostri partes solida pace, filium nostrum Heinricum in regem et sceptri nostri successorem unanimi principum convenientia, et alacri totius regni acclamatione electum, mediante hac Quadragesima in palatio Aquisgrani (71) coronare, divina præeunte

ravit, archiepiscopo Coloniensi, ad quem iam munus de jure spectat, recentior lecto necdum pallio donato.

(71) Id factum fuisse anno 1147 scribit monachus Gemblacensis apud Mireum, ne post discessum imperatoris regnum absque principe remaneret.

miseriordia, decrevimus. Sane quod dicitis, nos A
rem tantam scilicet de signo vivificæ crucis, et de
tantæ tamque longæ expeditionis proposito absque
vestra conscientia assumpsisse, de magno veræ di-
lectionis affectu processit. Sed Spiritus sanctus,
qui ubi vult spirat, qui repente venire consuevit,
nullas in captando vestro vel alicujus consilio moras
nos habere permisit. Sed mox, ut cor nostrum
mirabili digito tetigit, ad sequendum se sine ullo
morte intervenientis spatio totam animi nostri in-
tentionem impulit. Et quoniam vos ad partes Gallie
tam per litteras vestras, quam per legatum vestrum
venire cognovimus, venerabilem paternitatem ve-
stram ut ad Rhenum accedere velitis, summa cum
dilectione attente monendo invitamus, quatenus si-
mul positi, ea Deo miserante pariter tractare ac di-
ponere valeamus, per quæ pax Ecclesiarum, et Chri-
stianæ religionis ordo congruis propectibus augea-
tur, et regni nobis a Deo concessi status cum nostri
honoris incremento opportunis decretis firmetur. Et
quoniam in articulo profectionis nostræ nulla nobis
prolixitas temporis suppetit, in sexta feria, quæ in
paschalem hebdomadam habetur, desideratam fa-
ciem vestram apud Argentinam videre optamus. Le-
gatos nostros viros utique prudentes et discretos, ac
sanctæ Romanæ Ecclesiæ regnique amatores ac no-
bis charissimos Buconem videlicet Wormatiensem
episcopum, Anselmum Havelbergensem episcopum,
Wibaldum Corbeiersem abbatem vestræ sinceritati
commendamus, ut ea, quæ vobis dixerint, tanquam
ab ore nostro audiat, et in rebus sanctæ Romanæ
Ecclesiæ et regni cum eis formaliter tractare ac
disponere non abnuatis.

EPISTOLA XXI.

ANNONIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*De quodam Ebroino, cui hortante Wibaldo beneje-
cerat.*

(Anno 1147.)

Domno et amico suo WIBALDO Stabulensi ab-
bati, ANNO (72) eadem gratia id quod est, salutem et
benedictionem.

Noverit primum charitas vestra, quia de vestris,
utpote domini et amici nostri successibus præcipue
congaudemus, et super his Deo gratias hilariter ren-
dendimus. Sugerimus quoque discretionis vestræ, D
quod dominus Ebroinus pro impensa sibi dudum a
nobis charitate nos frequenter sollicitat. Quam sane
licet consilio vestro et amore tenendæ pacis et quie-
tis Ecclesiæ hanc ei fecerimus, tamen quidam sini-
stro nomine Simonæ scilicet hoc factum improbant;
nec tamen propter hoc, sed pro importunitatibus
nobis et vobis illatis ei ad tempus subtraximus.
Dicitur quoque vobiscum pacem mediante domino
Prumiensi noviter composuisse. Ea propter a vobis
summo perquirimus, si vestræ voluntatis est, et
absque cavillatione sinistra esse potuerit, conductam
charitatem in posterum illi persolvendam. De cre-

(72) Illic Anno Indensis monasterii duabus ab
Aquisgrano leucis dissiti abbas exstitit ex sequenti

tero etiam persecutari volumus de negotiis domini
pape, cujus vos consciunt in parte credimus, utrum
scilicet ad nos accessurus sit, vel concilium in par-
tibus nostris habiturus. Valete.

EPISTOLA XXII.

WIBALDI ABBATIS AD ANNONEM ABBATEM INDENSEM.

*Ut Ebroino ex Indensi et Stabulensi monasterio
ejecto nihil detur.*

(Anno 1147.)

Reverendo Patri suo ANNONI, Indensis Ecclesiæ
abbati, frater WIBALDUS Stabulensis abbas, salutem
et benedictionem.

De nostra prosperitate, si qua est, vestram since-
ritatem animo congaudere non dubitamus; et recte
sane; pari enim dilectionis affectu erga vos ferimur. B
Non est consilii nostri, ut Ebroino illi, quem domi-
nus papa Eugenius a vestro et nostro monasterio
scripta sententia in perpetuum exterminavit, quid-
quam detis. Hoc esset veneficis venenum procurare,
rebellibus arma dare, insanis clavam porrigere. Dum
in monasterio vestro frater esse videbatur, sub spe-
cie et nomine præbendæ, propter bonum pacis po-
tuitis rerum vestrarum dispendio obstruere os lo-
quentium iniqua. Nunc vero postquam frater esse,
et habere præbendam desit, a domino papa condem-
natus, donare ei, unde vobis noceat, non solum tur-
pis Simonia, sed etiam aperta insania est. Nos de
pace cum ipso habenda nec ipsum dominum papam
audire potuimus, nedum Prumiensem.

EPISTOLA XXIII.

CONRADI IMPERATORIS AD H. DUCEN SAXONIE.

*De jure advocacionis in Kaminadam et Visbikam,
quas Corbeiensi monasterio univerat.*

(Anno 1147.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, H. [Hen-
rico] duci Saxonie, gratiam suam et omne bo-
num.

Novit tua dilectio quod fidelissimum et charissi-
mum nostrum Wibaldum Stabulensem abbatem pro-
pter unanimum electionem et petitionem Corbeiensis
Ecclesiæ eidem monasterio præfecimus. Cujus ob
insigne meritum, quod fideli servitio de regno me-
ruit, secundum petitionem prædecessoris sui, et ob-
secrationem Corbeiensis Ecclesiæ, duo monasteria
feminarum, in quibus monastica religio jam defe-
cerat, Kaminade scilicet et Visbikam, ad reforman-
dam in eis divini cultus religionem, ex judicio prin-
cipum, sibi et Corbeiensi Ecclesiæ jure proprietario
in perpetuam possessionem contulimus, salvo jure
tuæ advocacionis, quod habes in eisdem locis. Vo-
lumus autem atque mandamus dilectioni tue ut, si
inter te et eum convenerit, jus advocacionis ad ea-
dem loca ei vice nostra, quemadmodum nobis de-
bueras, resignes, itemque ab eo et a Corbeiensi Ec-
clesia advocatiam recipias. (73) Quod si de hoc in-
ter vos non convenerit, donationem, quam Eccle-
siæ fecimus, ut contra omnes infestationes, tueris,
epistola.

(73) Id quod Henricus Leo Brunswinci præstitit

et advocatiam, quam de nobis super eadem loca tenes, fideliter ac strenue et ad firmamentum nostræ donationis administrare studeas, in præsentī pagina per obtentum gratiæ nostræ tibi mandando præcipimus.

EPISTOLA XXIV.

CONRADI AD J. ABBATISSAM DE HEREVORD.

Wibaldo abbati injunxisse se ut facta inquisitione monasterii Herevordensis defunctus emendat.

(Anno 1148.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, I. (74) venerabili abbatissæ de Herevord (75), gratiam suam et omne bonum.

Sicut divini ordinationi placuit, et Corbeiensis Ecclesiæ unanimis et concors electio postulavit virum venerabilem, et pro sua fide studiis nobis regnoque nostro charum Wibaldum Stabulensem abbatem licet invitum ac diu multumque renitentem monasterio Corbeiensi præfecimus. Et quoniam ab ipso abbate et privilegiis Corbeiensis Ecclesiæ didicimus specialem charitatem inter utrumque locum vestrum et ipsorum prælatos exstitisse, atque ad abbatis curam pertinere, quidquid a te corrigi non valet, idcirco dilecto fideli nostro eidem abbati injunximus, ut defectus monasterii tui tam intus quam foris diligenter a te et a tuis inquirat, et nostro fretus adjutorio, consilii et auxilii manum fideliter tibi in cunctis opportunitatibus tuis porrigat. Quidquid vero tibi ex nostra parte dixerit, et incunctanter credas, et sicut de te confidimus, opere adimplere studeas.

EPISTOLA XXV.

HENRICI MONACHI AD WIBALDUM ABBATEM.

Rationem reddit de his quæ cum papa egerat ad suæ electionis in abbatem Corbeiensem confirmationem.

(Anno 1147.)

Reverendissimo Patri suo et domino WIBALDO Stabulensi abbati, HENRICUS omnium suorum minimus, quidquid patri devotus filius.

Litteras, Pater charissime, sinceritati vestræ transmissi, quatenus ea, quæ apud dominum papam a nobis audita vel acta sunt, vobis significarem attentius, non quod alia vel altiora intellexerim, vel quod plus laboraverim, quam hi qui ad vos revertuntur, qui toti vestri sunt; sed ut illis pro se coram vobis assistentibus, non deesset nostræ erga vos devotionis affectus. Tertia feria Pentecostes apud Sanctum Dionysium ad dominum papam pervenimus, ubi domno cancellario nos tantum præ anno 1147, indictione x, Conradi Romanorum regis secundi anno 10. Hoc autem, ait, de beneficio nostro facere propter humilem petitionem domni nostri regis non abnuimus, ea maxime de causa, quod prædictus venerabilis abbas nobisque charissimus Wibaldus, gloriosissimo avo nostro imperatori Lothario diu multumque ac fideliter servivit, et in administratione Romani imperii singulari constantia usque ad mortem adhæsit, dignumque est, ut sicut possessionum heredes eidem imperatori successimus, ita retributionis circa gratos ac fideles iuvius non degeneres suc-

A sentavimus, propter tumultum maximum, qui in exitu domni regis circa dominum papam aderat. In crastino autem antequam dominus papa, qui Meldas transire disposuerat, egrederetur, domno papæ per cancellarium præsentati sumus, et litteras quas deportaveramus dedimus. Inde Meldas in quinta feria pervenimus. In sexta vero feria in præsentia domni papæ et episcoporum et cardinalium tantum evocati sumus, præmuniti tamen a domno Florentino, quid loqueremur, vel quis loqueretur, unus scilicet Corbeiensis, quorum causa agebatur. Sed, cum alter eorum impeditioris linguæ, ut melius nostis, esset, et alter eorum satis infirmaretur, ego, qui cum Corbeiensibus jussu vestro aderam, quasi Corbeiensis una cum ipsis ad dominum papam accessi: ubi cum B in præsentia omnium illorum qui adfuere, de electione in personam vestram facta esset agendum, ego qui me Corbeiensem modo esse necessitate quam prædixi confitebar, totum ordinem electionis, quem bene noveram, domno papæ sicut oportebat enarravi. Papa itaque auditis omnibus necessitatibus, quare vos elegerant, compertis etiam utilitatibus, quas non taceramus, quæ electionem subsecutæ sunt, dixit se communicaturum consilium cum fratribus, et ex ipsorum consilio se nobis respondendum. In hac autem suspensione detenti sumus decem diebus, aliquando observantes per dimidium diem janua domni papæ, qui raro egrediebatur, aliquando ante portam cancellarii jugiter agentes, et aliquando præ nimio tedio usque ad noctem fere cum multis aliis dormitantes. Agebamus etiam interrim apud omnes cardinales singulos et singulos in domibus suis, quia alias conveniri neque respondere volebant, ut tam super hoc, quam super privilegio de Keminade et Visbke benignum haberemus responsum, qui omnes, præter paucos quosdam, dulci colloquio suo nos consolabantur, et omnia nostra prospera, etsi tardius agebantur quam vellemus, futura esse.... etiam, interim veris et certis rationibus, ea, quæ ante adventum nostrum, paucos dies nescio qui vel a quo missi disseminaverant mendacia, scilicet vos totum thesaurum ecclesiæ domno regi dedisse. Benedictus per omnia Deus, quia sicut constabat eos falsa prædicare, ita constitit eos mox in adventu nostro disparuisse, et commentorum suorum nulli fidem reliquisse. Quid tandem? decima die post auditam causam electionis vestræ vocati sumus, et post multam commendationem personæ vestræ, sapientiæ quoque et facundiæ in præsentia episcoporum et omnium cardinalium cessores existamus. Vide integrum diploma infra in Append.

(74) Judithæ cui Adrianus papa privilegium concessit an. 1154.

(75) Herevordense seu Herivordense celebre virginum monasterium in diocesi Patherbornensi anno 825 a Walgero comite Herivordensi fundatum est, accersitis eo e Suessionensi B. Mariæ Phartenone sanctimonialibus, quæ successu temporis canonicarum nomen sibi assumpserunt.

adjudicavit et concessit ratam esse electionem in vos factam, et hoc magis ex dispensatione, sicut ipse testabatur, Romanæ Ecclesiæ, quam aliqua auctoritate. Et præcepit priori et nobis, qui præsentibus aderamus, et per nos omnibus, qui spectant ad Corbeiensem Ecclesiam, ut de cætero vobis obediētes essemus, et sicut ferventes fueramus ad hoc, ut vos in patrem haberemus, ita studiosi essemus circa personæ vestræ reverentiam, nec tunc primum inciperet displicere, quando agere vellet de ordinis reformatione. Cæterum de privilegio nobis responsum est, quod res litigiosa erat, nulla ratione se posse vel velle concedere, ut hoc tempore id quod factum erat auctoritate apostolica confirmaretur: maxime cum querimonia sanctimonialium scriptis penes ipsum esset reposita. Cum amplius instare vellemus, omnes uno ore, ut hoc tempore nil amplius quæreremus, hortati sunt, sufficere nobis dicentes, et hoc esse ex magna domni papæ gratia, quod nobis non interdicebat ipsa loca, quod sicut non confirmabat, sic nec, quod factum fuerat, infirmabat. Cum tandem habere non poteramus, quod volumus, oportuit nos velle id quod consequi potuimus. Ventum est ad petitiones, in quibus omnibus duas tantum obtinimus, quarum exemplar vobis transmissum est. Cætera, si qua desunt, ab his qui ad vos transeunt, scire poteritis. Paternitatem vestram ad honorem Ecclesiæ suæ Deus incolumem custodiat.

EPISTOLA XXVI.

GUIDONIS CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Quod possit transire a Stabulensi ad Corbeiensem abbatiam.

(Anno 1147.)

Cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis et cancellarius, charissimo fratri et speciali amico WIBALDO Corbeienti abbati, salutem.

Certum est, quia verus amor otiosus esse non potest. Nuntios siquidem cum litteris tuis termino conducto recepimus, et ut in his, pro quibus venerant, efficaciam reportarent, et ipsi nobiscum, et nos cum eis instanter et fideliter operati sumus. De Stabulo itaque non dicam nostro, nescimus, tametsi vestro, versus Corbeiam vexillis patentibus nunc primum, Deo gratias, facie libera exire potestis. Si quid autem vel in confirmatione illarum duarum ecclesiarum per apostolicum privilegium vel in quibuslibet aliis minus factum est, nec propter nuntiorum tuorum incuriam, quia pro viribus laborarunt, neque pro ignaviæ nostræ tepore id noveris accidisse. Si vero nacta opportunitate pro commodo tuo iterum officiosi esse poterimus, nequaquam, auctore Domino, negligemus.

EPISTOLA XXVII.

WIBALDI ABBATIS AD GUIDONEM CARDINALEM.

De suo ad cardinalem adventu et de captivis Romanæ Ecclesiæ quos redemerat.

(Anno 1147.)

Dilecto Patri et amico suo GUIDONI sanctæ Ro-

MANÆ Ecclesiæ cardinali diacono apostolicæ sedis cancellario, WIBALDUS Dei gratia minimum quod est, seipsum et sua.

Scriptis nobis eruditio vestra, et verum est, quod verus amor otiosus esse non potest. Illud etiam æque certum est, quod idem verus amor nec suspectus nec suspiciosus, nec accipiens nec contemnens personam. Inde est, quod mensuram nostræ parvitatē excedentes, vestræ celsitudini cum quadam fiducia plane et quasi cœqualiter loqui et scribere consuevimus, non attendentes cui scribimus, sed quantum diligimus. De adventu nostro ad vos sic ordinabit, ut vestram excellentiam deceat, et nostræ imbecillitati conveniat. Misimus vobis antidotum contra frigus hiemale. Sit hoc diacalamus, quod licet exiguo præstet pretio, æque tamen potens est, ut inops Arduenna asserit, sicut diamargariton. Obsequium quod domno papæ et sanctæ Romanæ Ecclesiæ in liberandis captivis impendimus, et attente commendabit et eleganter ornabit, quod ex litteris, quas domno papæ misimus, et ex legatorum nostrorum voce plenius intelligetis.

EPISTOLA XXVIII.

EUGENII PAPÆ III AD EPISCOPUM HAVELBERGENSEM.

Ut usurpata a suis prædia Corbeiensium restituat.
(Anno 1147.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri A. Havelbergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius noster Wibaldus abbas et monachi Corbeiensenses nobis conquesti sunt, quod Poppo de Blanchenburch et filius ejus C. atque R. canonicus tuus redditus omnes, quos habuerunt in Cropensleden et Gruningue sibi violenter abstulerint, et injuste detineant. Quia igitur ex officii nostri debito eorum justitiæ deesse nec volumus nec debemus, per apostolica tibi scripta mandamus atque præcipimus, quatenus si eorum querimonia veritate innuitur, ipsos invasores districte commoneas, ut ablata cum integritate restituant. Alioquin infra duos menses, postquam præsentia scripta susceperis, de ipsis canonicam justitiam facias.

EPISTOLA XXIX.

EUGENII PAPÆ III AD REINHIERICUM CANONICUM HAVELBERGENSEM.

Ut viginti mansos quos Corbeienti monasterio abstulerat restituat.

(Anno 1147.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, REINHIERO Halverbergensi canonico salutem, et apostolicam benedictionem.

Dilecti filii nostri Wibaldi et monachorum Corbeiensium querelam accepimus, quod in villa Cropensleden viginti mansos sibi injuste et violenter abstuleris. Quia igitur ecclesiasticorum honorum invasores quanta sint animadversione cogendi, tibi non credimus esse incognitum, per apostolica tibi scripta præcipiendo mandamus, quatenus et prædictos mansos, quos invasisti, et alia exinde

ablata cum integritate restituas. Quod si contemp-
tor exstiteris, scire te volumus, quia sine gravi vin-
dicta non præteribimus, si iteratus clamor ad nos
super injuria prædicta pervenerit.

EPISTOLA XXX.

HENRICI ROMANORUM REGIS AD WIBALDUM ABBATEM.
*Ipsius in regni administratione et pace firmanda con-
siliū laudat et desiderat.*

(Anno 1147.)

HENRICUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO
abbati Corbeiensi gratiæ suæ plenitudinem.

Certi sumus, quod tam nos, quam patrem no-
strum eodem sinceritatis affectu complectaris, et
magna fidei constantia honorem utriusque tueri et
promovere satagas. Proinde discretionis tuæ consi-
lium de administratione regni, de pacē firmanda, de
principibus recipiendis et honorandis tota animi
alacritate amplectimur, et tam in his quam in aliis
prudentiæ tuæ familiarem doctrinam imitari desi-
deramus. Ambulatore vero a tua liberalitate no-
bis transmissum in memoriam et signum tuæ dile-
ctionis ad sellam nostram detinebimus.

EPISTOLA XXXI.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.
*Ipsius se commendat precibus, oratque ut filium suum
gubernare non desinat.*

(Anno 1147.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO
venerabili Corbeiensi abbati gratiam suam et omne
bonum.

Ut processus itineris nostri ad prosperitatem to-
tius Ecclesiæ et honorem regni nostri tendat, suf-
fragio orationum tuarum plurimum adjuvari spera-
mus et petimus. De statu igitur incolumitatis no-
stræ, in quo adhuc fuimus, dilectioni tuæ significa-
mus. Sani, Deo gratias, et integri sumus. Per Hun-
gariam descendentes in Græciam usque pervenimus,
ubi a rege Græcorum nobis honorifice servitur. Præ-
terea fidelitati tuæ dilectum filium nostrum attentius
commendamus, rogantes quatenus pueritiam ejus
gubernare et regere tua non desinat prudentia.

EPISTOLA XXXII.

A. ABBATIS FULDENSIS AD WIBALDUM.
*Ipsius apud summum pontificem intercessionem de-
precatur.*

(Anno 1147.)

WIBALDO venerabili in Christo Corbeiensi abbati
(76), A. humilis provisor Fuldensis cœnobii, debitum
fraternæ dilectionis et orationis.

Quanta benignitate dolori nostro condescendisse-
tis actus declarat. Cum enim primo causam no-
stram concepistis, litteris vestris nos consolari
voluistis, quæ tanto majori remedio fuerunt, quo a
tanto viro mitti potuerunt. Gratia itaque vestra
parturiens nobis magnam confidentiam, dat a vobis
irquendi consilii et auxilii singularem materiam,
ut a religionis amatore et disciplinæ regularis do-

(76) Ascholfus, qui ob asperam in monachos gu-
bernationem ab Eugenio papa III exauctoratus dicitur.
Vide infra Wibaldi abbatis epistolam ad Euge-

ctore. Jam quæ mala per subditos nobis succro-
scant intelligitis, et quia detrimentum sit omni pro-
posito nostro scitis. Ad cuius rei sublevationem te-
stimonio vestro domno apostolico dirigendo nobis
sitis in consolationem, si ad terminum nostræ vo-
cationis venire non possitis. Quomocunque se res
habeat, nos sequenti die post festum omnium san-
ctorum exire dilectio vestra sciat, quem nobis
adesse ibidem fidelis conventus noster diligentius
nobiscum optat.

EPISTOLA XXXIII.

WIBALDI ABBATIS AD GUIDONEM CARDINALEM.
*Commendat ipsi causam Fuldensis abbatis et Rei-
nardi etiam abbatis sui olim præceptoris*

(Anno 1147.)

Reverendo Patri suo et domno GUIDONI sanctæ
Romanæ Ecclesiæ cardinali et cancellario, WIBAL-
DUS Dei gratia id quod est, in Ecclesia catholica seip-
sum cum suis omnibus.

Audierunt multi ex fratribus nostris, quod inve-
nimus gratiam in conspectu vestro; et ideo expe-
tunt, quatenus eos vestræ clementiæ attentius com-
mendare debeamus. Nos, etsi verecunde hoc facimus,
timentes onerare mentem vestram, quæ totius
mundi sollicitudine plena est, tamen ea nobis gravis-
sima est occasio, quæ nobis vestram dulcedinem vi-
sitandi et salutandi materiam præstat. Vestræ ita-
que bonitati commendamus fratrem nostrum Ful-
densem abbatem, ut pro nostræ petitionis intuitu
causam ipsius protegere dignemini. Siquidem, quod
de ipso nobis compertum est, vir maturus et gravis
est, et in recolligendis possessionibus, et ædifica-
tione sui monasterii constans et utilis. De adversa-
riis suis certum est, quod contra propositum suum
veniunt, qui relicta professionis suæ observantia
contra regulam sacram, quam manuscripto et viva
voce se observaturos sponponderunt, libris vacant
propter ambitionem, et propria possident, ex qui-
bus expensas itinerum partiuntur. Lator præsen-
tium vir venerabilis Rheinarum abbas, nostræ ado-
lescentiæ magister ac præceptor, et in divinis obse-
quiis institutor, privilegia Ecclesiæ suæ, cui primus
præest, confirmari petit, vir pauper rebus sed me-
ritis dives, qui in lege Dei meditatur die ac nocte,
et voluntas ejus in ea scrutando et scribendo, vir
utique magnæ abstinentiæ et carni suæ inimicus.
Quem pro Dei dilectione et nostra commendatione
clementer exaudietis.

EPISTOLA XXXIV

AMICI AD WIBALDUM.
*Gratulatur ei quod suos superaverit adversarios,
laudatque Robertum Stabulensem decanum.*

(Anno 1147.)

Dilecto dilectus (77) quidquid expetit devotionis
affectus.

Lectis et relectis, mi Wibalde virorum dilectissi-
mum papam, in qua anno 1149 informat eum de
statu Fuldensis monasterii.

(77) I. s. u. t. haud dubium Reinardus abbas Beine-

me, litteris a te, et ad te, et pro te factis et directis, A multipliciter sum, fateor, affectus, et lacrymosus per ipsas affectiones effectus. Considerans enim quantis miseriis, calamitatibus, pressuris, laboribus et angoribus ex longo mihi dilectissimus homo subjacuerit, quanta passus fuerit ab his, quos minime decuerit; non potui, quamvis praeeritis ac si de praesentibus malis et aerumnis debiti compassione non moveri, non potui zelo iustitiae contra tantas iniquitates et praesumptiones non morderi. Rursus e regione contemplans quam benigne, quam opportune, quam potenter et elementer eum divina miscratio protexerit, confortaverit, et quam gloriose debellantibus in eum triumphare concesserit, gaudio meo terminum facile non inveni. Non solum autem, sed et quia probitatis, sagacitatis, virtutis et industriae tuae praeconia tam in litteris a fratribus nostris Stabulensibus ad eminentes in Ecclesia et in regno pro te personas directis, nihilominus ab episcopis, abbatibus, congregationibus, conventibus testimonium in idipsum perhibentibus, et vicissim ab ipsis maximis personis tibi faventibus, pro te scribentibus, te foventibus; quia, inquam, in epistolis talia lego, quantum cor meum tripudiare, quantum sibi meo applaudere super his, quia quaecunque fundamentum videbar in homine tali posuisse, in quo tanta celsitudo laudandae probitatis surrexisset et excrevisset, scripto vel dicto nullatenus exprimere valeo. Taceo de Tulliana eloquentia tam tua quam fratris Roberti Stabulensis decanis, qui nos aliquando nihilominus aliquantisper audivit, quam in eisdem sum litteris admiratus, cui certe stylo paucorum vel antiquorum, non dico modernorum, stylus meo iudicio videtur esse praelatus. Haec, inquam, omnia et caetera multa, de quibus supersedeo plura scribere, ne quis forte plus immoderato favori, quem in dilectissimum amicum habeam, quam veritati velit ascribere, faciunt me collatari, faciunt anxietates, paupertatem laboresque meos levius tolerare, dum et illum considero de tantis malis divinitus apud suos erutum, et sicut auspicio ad meum speciale solatium divinae providentiae pietatis juxta me constitutum, sed in omnibus tu, bone Jesu Salvator et amator hominum, dexteram super nos tuae propitiationis extendere, contraque multiformes adversarii nos insidias tua munitione defendere. Non prospera nos elevent, non adversa prosternant, non pars Marthae partem Mariae nobis auferat, et ut compendio concludamus, sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus aeterna.

husanus Wibaldi quondam magister, ut patet ex sequenti epistola, qua Wibaldus ad istam respondet. Obiit porro hic abbas anno 1150 non sine magna opinione sanctitatis. Vide ejus epitaphium tomo II script. rer. Brunswic. in Introduct. clariss.

EPISTOLA XXXV.

WIBALDI ABBATIS AD REINARDUM REINEHUSENSEM ABBATEM.

Respondet ad praecedentem.

(Anno 1147.)

Reverendo Patri ac praeceptorum REINARDO Reinehusensi abbati, suus auditor WIBALDUS, quidquid est in Ecclesia catholica per adeptam cordis munditiam videre Deum deorum in Sion.

Quanto charitatis studio actionum nostrarum litteras videlicet quarundam molestarum, omnium vero laboriosarum perlegistis, tenor epistolae vestrae declarat, in qua comprehensis breviter omnium rerum capitulis, et de adversitatibus paterna compassione indoluistis, et ad commendationem nostrae personae cum aliis nos defendentibus vestrae quoque laudationis titulum apposuistis. Sed, ut vestrae sinceritati verum simpliciter confiteamur, Deo sic res humanas moderante, qui nos persequebantur divinae iustitiae cultores erant, et quamvis pro mala intentione sempiternum vae mererentur, tamen justissimi Dei nostri virga erant, et baculus furoris ejus; ipsi autem nescierunt, et miro perversitatis modo adversum nos certatum est. Deficientibus siquidem adversariis in causa et omni veritatis firmamento destitutis, unum erat conceptae dolositatis refugium, ut nos convitiis et opprobriis (78) lacerarent, quos ratione superare non poterant, et malignis verbis famam nostram contaminando prius auditorum animos contra nos exacerbabant, quam in eorum cordibus rerum veritas posset convalescere. Sed porrexit Christus pro se laboranti clementissimam dexteram, et dedit cum tentatione proventum, ut possemus sustinere. Illi vero, qui nos tuebantur, aequitate caute delectati, in nostra conversatione et moribus fallebantur, credentes tam necessarium, tam arduum negotium a persona exili et contractae vitae non potuisse assumi. Sed columbina simplicitate nobis congratulamini, quod labores nostri in catholica Ecclesia geminati sunt, et ultra virium nostrarum facultatem aucti, et quod ad gentem, quam ignorabamus, venimus, ubi orationum vestrarum tantum egemus praesidio, quantum et sollicitudinis anxietas est cumulator; et temporis ac morum qualitas periculosior. Cum occupationibus nostris explicandis tota dies non sufficiat, haec vestrae sinceritati una post matutinas vigilias lucubratiuncula propria manu exaravimus, multum supplicantes, ut sicut de vestra pietate confidimus, orare pro nobis dignemini. Valet.

Godefridi Libnits.

(78) Hic forte innuit calumnias, quibus apud summum pontificem iusimulatus est, Ecclesiae suae thesaurum regi dedisse, uti infra videre est in epistola Henrici monachi ad Wibaldum abbatem.

EPISTOLA XXXVI

RAINARDI AD WIBALDUM ABBATEM.

De mutua inter eos dilectione.

(Anno 1147.)

Domno WIBALDO, REINARDUS quâviscunque, fidelissimus tamen, quidquid dulcius.

In multis et magnis beneficiis tuis, hominum dilectissime, mutas tibi litteras, si tamen mutas, mittere curavi, et ipsis quidem beneficiis tuis qualescunque grates vellem rependere, nisi scirem gratuitum bonum tuum nullatenus eas requirere. Verumtamen, parturitio cordis mei nequaquam patitur de interiori conceptione foras nihil erumpere. Quid tamen dicere possum, nisi quia tu, sicut quidam dicit, alter idem mihi, facis quod facere debes. Hujus enim sententiæ veritate considerata, quodammodo viscera tua largiter in me foves, et mihi quidquid impertiri videris, procul dubio libimet ipsi proportionaliter impendere cognosceris. Bene legis et intelligis illud divinæ mandatum legis, quodeunque vultis ut faciant vobis homines, hoc et vos facite. Id est siquidem si tuæ vitæ status sic esset ordinatus, ut tu in egestate positus amicis superiorem te divitiis et opibus haberes, licet non exigeres, si tamen illius voluntaria benevolentia te reciperet, fortasse non abnueres n. . . . nec memoriæ excidit illa Tulliani dialogi sententia de amicitia, qua sic. . . . *Amare nihil est aliud nisi cum ipsum diligere, quem amas, nulla indigentia, nulla utilitate quæsitâ; quæ tamen utilitas ipsa efflorescit ex amicitia, etsi tu eam minus secutus sis.* Nam et ego te dilexi sicut ipse nosti, cum nec ego ulla arctarer indigentia, utpote mihi sufficiens in his quæ dabantur, nec tunc status in eo rerum genere consisteret, ut animus meus tale quid ex te sibi proponere vel expetere posset. Nunc autem aliorum cura gravatus, et sicut Domino placuit, necessariorum tenuitate aliquantisper anxius, id ipsum divinæ consolationi indubitanter ascribo, si cujus cor ipse Deus tetigerit, quamvis præter te lere nullus hoc tempore sic circa me sit affectus, ut oculos suos super me aperiât, et ipsius copia de nostri auctoris munere accepta meam inopiam, quam propter alios sustineo, fraterna compassione suppleat. Nam mihimet soli facile sufficerent vel parva, quia quantum res patitur, non valde requiro superflua. Sed quid diutius occupatos oculos, vel aures tuas talibus memorans teneo? Quamvis jucundum mihi sit ac delectabile cum dilectissimo meo sæpe diuque fabulari. Modus itaque jam nunc sit interim dictionis, cum non sit modus dilectionis. Vale.

EPISTOLA XXXVII.

STABULENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Congratulantur ei de suo reditu, conquerunturque

(79) Reditus ille de quo loquuntur Stabulenses est procul dubio reditus ab expeditione Slavica, cujus mentio fit epistola 41 et 151, uti attendenti patet.

(80) Qui atrocem olim persecutionem patiebantur

A *de Godefrido comite, qui pactas ab eo inducias fregerat, et de invasione villa de Tornines.*

(Anno 1147.)

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino WIBALDO, venerabili Stabulensi abbati, humilis ejusdem Ecclesiæ congregatio, filialem dilectionem et debitam subjectionem.

Quantum jucunditatis, Pater charissime, de vestro vestrorumque prospero reditu (79) nobis collatum sit, facile vestra animadvertere poterit eruditio, quæ et nostram erga vos sinceritatem et animi nostri circa vestros successus semper agnovit puritatem. Benedictus igitur per omnia Deus, qui in vestra, sicut comperimus, sospitate fidelibus suis ostendere dignatus est, quoniam prope est Dominus omnibus invocantibus eum. Paternitati vestræ his litteris unanimiter occurrentes, vos reversum, imo adhuc revertentem excipimus, excipiendo salutamus, salutando amplectimur, obsecrantes ut secundum promissionis vestræ institutum terminum ad nos venire non abnuatis, quatenus facie ad faciem vestra frui et jucundari possimus præsentia, vestroque plenius recreari alloquio, cujus sæpe et multoties roborati sumus consilio. Veniat ergo ad nos, id est, ad dilectos filios suos Pater charissimus pernecessarius hoc tempore, non solum nobis, qui intus tenemur, sed et his qui foris sunt. Nam treuæ sive induciæ, quæ fide data ab advocato nostro et comite Godefrido et suis, usque ad festum Remigii C servari et teneri debuerant, mox in exitu vestro violatæ sunt, et nostra pene omnia ex utraque parte prædis, rapinis, incendiis sunt distracta, adeo usque, ut in nos tantum et nostra totius malitiæ summa reciderit, sique sit ut

Quidquid delirant reges, plectantur Achivi.

Hon. Epist. 1, 2, 14.

Ad cumulum quoque miserationum nostrarum accessit, quod Eustachius villam nostram *Tornines* ex consensu comitis Namurcensis iterum violenter occupaverit, pro qua re quantum laboraverimus, quantum Leodiensi episcopo, ut canonicam de invasore justitiam exsequeretur insisterimus, et quid solum restet faciendum, ex rescriptis litterarum, quæ vobis transmissa sunt, vestra plenius perpendere poterit prudentia. Interim autem ad humiliandum Deo animas nostras, reliquias seu corpora sanctorum omnium, quæ apud nos habentur, cum Salvatoris nostri imagine in terra (80) deposuimus, summæ Divinitatis elementiam, quantum valemus attentius exorantes, ut eos, qui in sua feritate confidunt, dextra virtutis suæ prosteruat, nosque ab ipsorum oppressionibus eripiat, qui solus laborem et dolorem humilium considerat.

monachi, hi sacras reliquias, cruces et imagines in terram depônere, altaria cilicio et spinis operire solebant, qua de re vide, si lubet, quæ scripsimus lib. III de antiquis Ecclesiæ ritibus, cap. 3.

EPISTOLA XXXVIII.

ROBERTI DECANI STABULENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.
Congratulatur ei de ipsius reditu.

(Anno 1148.)

Reverendissimo in Christo domino Patri suo Stabulensi abbati WIBALDO, frater ROBERTUS, orationum et subjectionis, obedientiæ et dilectionis continuam devotionem.

Benedicimus Dominum cœli de vestro vestrorumque reditu et sospitate: gratias agimus Patri misericordiarum de reddita nobis de vobis lætitiæ et gaudii integritate. De mora autem vestra non possumus non gravari, quia consolatione præsentiæ vestræ refoveri volumus, qui multis non tam curis quam pressuris concutimur, ac proinde magis præsentiā vestram quam rescripta desideramus. Habitum terræ nostræ tam scriptis quam viva voce geruli hujus intelligetis.

EPISTOLA XXXIX.

BOYONIS PRÆPOSITI AD WIBALDUM ABBATEM.

De damnis præposituræ illatis a comite Namurcensi et aliis.

(Anno 1148.)

Domino suo WIBALDO venerabili Stabulensi abbati, frater Boyo, quidquid patri filius.

In magna angustia et importabili damno post discessum vestrum positi, desiderabiliter vestrum expectamus adventum, quia non solum ab extraneis affligimur, sed etiam a nostris immisericorditer interius et exterius opprimimur. In rebus vestris, quæ circa nos sunt, quantum fidelius possum elaboro. In præpositura autem, de qua vices vestras ago, nihil fructus me agere posse sciatis, quia non solum a Rad et Machario in Condestrio, sed et a comite Namurcensi et suis adversariis in Hasbania præda et incendio vastamur.

EPISTOLA XL.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM LEODIENSEM
EPISCOPUM.

Ut Eustachium parochianum suum, qui villam de Tornines invaserat, compescat.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri suo et domino HENRICO sanctæ Leodiensis Ecclesiæ venerabili episcopo, frater WIBALDUS, Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, devotas orationes, et devotum servitium.

Frates nostri et filii Stabulenses monachi vestre sanctitatis servi detulerunt ad nos gravem querimoniam pro eo, quod Eustachius homo vester et parochianus villam Tornines, quæ ad quotidianam præbendam fratrum pertinet, invasit, et ejusdem villæ redditus, qui in mensa fratrum quotidie serviunt, violenter abstulit. Notum autem vobis esse non dubitamus, qualiter eandem villam, iudicio et iustitia dictante, recepimus, et eam per multa jam tempora in libera possessione nostra tenuimus, et quiete ordinavimus, et ad usus fratrum nostrorum, prout monasterii opportunitas poscebat, redditus universos aptavimus. Sed et decimationem et alia,

A quæ hinc inde distracta erant, cum magno labore recolligimus, et eramus possidentes tunc, quando domnus papa signum sanctæ crucis nobis imposuit, ut super paganos trans Albim expeditionem moveremus, ac personam nostram et nostra omnia sub protectionem B. Petri et suam suscepit, intra quod tempus prædictam villam non absque sacrilegio idem Eustachius invasit. Unde animo provoluti ad pedes vestræ magnitudinis, discretionem vestram obnixè rogamus, ut prædictum Eustachium, qui vester specialis et tanquam domesticus et familiaris homo est, ab hac temeritate compescatis; et sinite ut hanc gratiam vobis potius quam domino papa debeamus, qui ad partes Lotharingiæ in proximo venturus est. Multa mala sunt in episcopatu vestro, quæ tam generaliter a diebus antiquis ibi audita non sunt, sed hoc malum de facili potestis compingere, nec patiamini in tempore vestri sacerdotii confundi fasque nefasque. Mementote, quod inter priores matris nostræ Leodiensis Ecclesiæ apparere et annumerari debemus, tam per ordinationis nostræ tempus et locum quam per ætatem, et eidem matri nostræ in omni opportunitate sua humiliter ac fideliter servivimus, et hoc ipsum usque in finem facere parati sumus et desideramus. Mementote etiam quod pro iustitia de Tornines facienda domnus papa Honorius episcopo Alexandro scripsit; quod domnus papa Innocentius domno Alberoni voce præcepit, semel apud Oliventum juxta Melphim civitatem, secundo Romæ in concilio, tertio per litteras suas, quas nos ei in plena synodo Leodii præstavimus, nec ipse carni et sanguini parcere potuit, cum tamen de negligentia tantam a Deo penam susceperit, ut postea in episcopatu suo et honore nunquam in pace et quiete vixerit.

EPISTOLA XLI.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES.

Condolet eorum calamitatibus, quas, eo absente pertulerunt.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, Roberto decano et cæteris Stabulensibus fratribus, spiritu consilii et fortitudinis abundare.

D Sinceritatis vestræ litteras accepimus, in principio quidem sui plenas gratiæ, plenas charitatis, plenas filialis affectus, plenas singularis desiderii, plenas gaudii, plenas dulcedinis et bonæ spei, quæ uno et eodem momento et cor nostrum abundantiore lætitiâ et oculos nostros uberibus ex vestra pietate lacrymis impleverunt. Credite, nobis dulce fuit ac jucundum animæ nostræ vivere, dulce ac jucundum inter tot pericula, quæ diu noctque in expeditione super paganos trans Albim in silva Ercinia pertulimus, vitam et sospitatem servasse, ut videlicet tantis beneficiis, quæ de vestra salutatione et visitatione suscepimus hilariter frueremur. Verum, cum intento ad meliora animo tanti boni participatione perfuncti paginam vestram percurrimus, subito exhorruit animus, expalluit facies,

et versus est in luctum chorus noster, cum in illas A
miserabiles querimonias vestras impigimus, quæ
cælum possent penetrare, si peccatis nostris prome-
rentibus æneum non esset factum, ne transeat ora-
tio; possent, inquam, commovere terram, si non
offenso auctore nobis elementa rebellarent. Ingressi
itaque in penetralia cordis nostri et in arcanos ani-
mæ nostræ recessus, diuque ac multum questi, cum
nostra conscientia disceptavimus, disquirentes et
judicantes nobisne an vobis universis imputari jure
debeat, quod per longam absentiam nostram Sta-
bulense monasterium tam lacrymabilibus modis
laceratur? vosne in culpa sitis, qui omnifariam no-
stri potestatem habentes, ad regimen Corbeiensis
Ecclesiæ nos emisistis, vel saltem dimisistis? an nos
rei sumus, qui ad vestram voluntatem, ne dicamus B
jussionem, tantis nos sollicitudinibus et offensio-
nibus, relictis, imo, ut veremur, deserta matre no-
stra educatrice ac nutrice nostra Stabulensi Ecce-
lesia, implicuimus? Etsi magni, Deo id per vestram
adhortationem agente, simus juxta nomen magno-
rum qui sunt in terra, scire tamen potestis quod
quanto altius conscendisse cernimur, tanto magis
de vario ruinæ casu pertimescere debemus; et quan-
to amplius crescunt dona honorum, tanto magis
augentur rationes donorum. Certe, ut cætera in-
commoda sileamus, nobis senescere non licet, imo
senescimus quotidie, sed quies, quæ senibus et
emeritis paratur, nobis Corbeix negatur. Novi la-
bores, nova industria, nova eloquentia, novæ largi-
tates, nova magnificentia a nobis quotidie expetun-
tur, cum jam diu fatigati aliquam laborum nostro-
rum metam prospiceremus, aliquam fatigationum
requiem speraremus. Aut peccandum est in rempu-
blicam, aut offensiones hominum tolerandæ. Tum
præterea nostra ætate omnis pudor abscessit, omnis
reverentia extincta est, fides interiit, et honestas
mortua est; quid igitur placuit vobis duplicare la-
bores nostros? Quantum in reformanda et obser-
vanda religione fructum facere valeamus, vestri de-
fectus, vestri labores, qui ex pravorum improbitate
vobis quotidie accrescunt, docere vos per facile pos-
sunt. Porro divitiæ quid prosunt inquietis? colligi-
tis itaque, quod neque in spiritualibus neque in....
solidum gaudium habere possumus. Sed spes nostra
Deus, honor noster, genus nostrum, sublimitas no-
stra, exultatio nostra, in administratione suæ rei-
publicæ nostra parvitate tanquam suo instrumento,
licet villi et exiguo, utitur, nosque per quos vult
gradum proventus, tanquam per munuscula quæ-
dam ad sui nominis amorem elementer allicit, et
nostræ fragilitatis excessus quotidianis imo assiduis
laboribus velut quibusdam flagellis et amaritudini-
bus, ne ab ipso recedamus, comprimere dignatur.
De Tornines tantum dolemus, quantum verbis expri-
mere non possumus, sicut in litterarum exemplo,
quod vobis transmisimus videre potestis. Si domi-
nus papa, ut fertur, Treverim venturus est, nos
ipso ad hanc causam peragendam expectabitis;

sin autem minus, ut rumor est, fratrem Henricum
nostrum dilectum filium et Erlebaldu fratrem ad
domnum papam mature mittetis, ferentes secum
omnia instrumenta, quæ de Tornines bene salva
per nos habetis, et præcipue litteras bullatas Inno-
centii papæ, quas super eodem negotio Leodiensi
episcopo Alberoni transmisit. Ad veniendum autem
ad vos in proximo nos modis omnibus expeditus,
et jamjam quasi sarcinas nostras colligamus. Orate
pro nobis.

EPISTOLA XLII.

HENRICI EPISCOPI LEODIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Optat ejus frui præsentia ad corrigendos morum defectus.

(Anno 1148.)

B HENRICUS, Dei gratia Leodiensium episcopus, vene-
rabili abbati Stabulensi, WIBALDO in summo salutari
salutem.

Intolerantiam malorum episcopatu nostro incum-
bentium tanto experientius quam vos didici, quanto
præstat experimentum relatu. Et quoniam peccatis
nostris exigentibus mala de die in diem multipli-
cantur, non ambigitur apud discretionis vestræ exa-
men, nos eo amplius vestri consilii et auxilii admi-
niculo indigere, quo exquisitior et ferventior cæ-
ris concessa est vobis divinitus gratia in utroque.
Ex nostris tamen occupationibus, vestras quoque
metientes absentiam vestram licet nobis et his, qui
ad vos specialius spectant, admodum incommodam
patienter sustinemus, obnixæ et confidenter monen-
tes dilectionem vestram, ut propensius data opera
exoccupationi nostræ venire maturetis. Necesse est
enim, ut communicato utriusque aduvsu, et vestro-
rum hominum excessus et insolentia vobis præsen-
tibus corrigantur, et nostræ partis malitia, Deo pro-
pitante, aliquantulum mitigetur.

EPISTOLA XLIII.

WIBALDI AD LEODIENSEM EPISCOPUM.

Ejus optat frui præsentia.

(Anno 1148.)

Domino subditus, Patris filius, dilecti salu-
tem.

D Gravibus curis, et crebris expensis, assiduis
pressuris molestati, aporiamur quidem sed non de-
stituimur, vestrum necessarium tam nobis quam
terræ præstolantes adventum, æstimantes tunc, etsi
non ad plenum pacem cordis, saltem quietem cor-
poris nos habituros. Unde et oramus, ut non tarde-
tis venire ad diligentes vos. Litteras, quas nobis pro
synodo misistis post synodum accepimus, cum ta-
men et in synodo et a Kalendis Augusti in conspe-
ctu Ecclesiæ Leodiensis de Tornines verbum feceri-
mus. De malis terræ nostræ nihil scribimus, inopes
nos copia fecit.

EPISTOLA XLIV.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Quod legatos hominum de Ereta a quodam ministe-

ali Stabulensi captos liberos abire permiserit.

(Anno 1148.)

Reverendissimo Patri suo et domino EUGENIO uni et universali pontifici, frater WIBALDUS Dei et vestra gratia id quod est, in Ecclesia catholica devotionem filii et obedientiam servi.

Audito vestro adventu ad partes Lotharingæ, festinavimus res Corbeiensis Ecclesiæ ordinare et vestre sanctitati celerius occurrere, quatenus tam de persona, quam de rebus nobis a Deo et a vestra bonitate commissis vestræ sanctitati tam devotum quam debitum exhiberemus famulatum. Et, agente divina misericordia, piam ac fidelem intentionem subsecuta est maturior efficacia. Nam legatos hominum de Erveta, qui ad vestram sublimitatem pro quibusdam ecclesiasticis causis missi tendebant, captos invenimus in quodam castello, cujusdam ministerialis Stabulensis Ecclesiæ, et sub momento introitus nostri antequam panem gustaremus, ad honorem personæ vestræ, et defensionem ecclesiasticæ justitiæ eandem munitionem obsedimus, et cum labore ac sumptu et gravibus inimicitiiis, de carcere, in quo erant eduximus, et eos ad sanctitatis vestræ genua liberos transmisimus, cum tamen jam prius pactiorem fecissent, ut pro redemptione sua L fere marcas puri argenti dare deberent. Res eorum, quas amiserant, recipere non potuimus, quia non ab his servabantur, a quibus capti fuerunt. Sed propter honorem vestrum duas eis equitaturas et viaticum largiti sumus.

EPISTOLA XLV.

CORBEIENSIMUM MONACHORUM AD STABULENSES.

Gratias agunt quod sibi Wibaldum abbatem concesserint, quam egregie apud eos in spiritualibus et temporalibus se gesserit enarrant, et de mutua societate.

(Anno 1148.)

Dilectis et semper diligendis dominis et fratribus sanctæ Stabulensis Ecclesiæ filiis, fratres Corbeien- ses, intimam dilectionem veræ fraternitatis, et devotissimum munus assidue orationis.

In hoc cognovimus, reverendi Patres et domini, quod charitas Dei diffusa est in cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui datus est vobis: quia fratres et proximos vestros, nos scilicet in tantum dilexistis, in tantum laboribus et tribulationibus nostris compassi estis, ut quod charius inter vos et melius habuistis, nobiscum participaveritis, et eum, qui noverat inter vos sanare contritos corde et alligare contritiones eorum in tempore tribulationis vestræ, ut et nostris calamitatibus subveniret, ad nos multo desiderio adventum ejus expectantes, miseritis. Unde immensas gratiarum actiones vestræ bonitati referimus, et eundem dilectissimum Patrem et dominum nostrum strenue pro Ecclesia nostra laborare, et multos in ea labores industria sua, sicut fortis armatus, qui custodit atrium suum, jam evicisse; plures adhuc, si vixerit, evicturum, vobis jucunde et memoriter cum gratiarum actione

A enarramus. Siquidem conventum nostrum, qui jam a multis retro temporibus dissensione non parva laboraverat, atque in multis locis, eadem agente discordia, dispersus erat, in fraternam pacem atque in claustrum, sicut pius pastor, revocavit, et quæ in ordine nostro dilapsa erant, attento studio reformavit, ut jam illud antiquum decus, illam solidam nostræ religionis observantiam reflorescere videamus, et nostram Corbeiam in vera sua imagine recognoscamus. Præterea, possessiones, quas Henricus ille, quem venerabilis legatus apostolicæ sedis dominus Thomas cardinalis judicio Spiritus sancti canonice deposuit, alienaverat, quæ centum fere mansos bonæ ac fertilis terræ excedebant, ad integrum recollegit, et utilitatibus monasterii restituit. Pro hujusmodi beneficiis et aliis similibus vel majoribus, quæ adhuc ab eo speramus, Deo et vobis tanti Patris largitoribus gratias referimus, quem in tempore electionis suæ propter spem bonam dileximus, nunc autem propter rem et collata in nos beneficia, ut virum omni dilectione dignum, unanimi et intima dilectione diligimus. Audivimus a dilecto fratre nostro Henrico præsentium latore, et a domno W., tunc temporis nostro priore, et a præposito fratre R. quod eos per aliquot dies morantes apud vestros, benigne et honeste tractaveritis, et eis inter alias humanitates fraternitatem et societatem inter vos, quemadmodum uni de vobis concesseritis. Super his quoque gratias vestræ benignitati referimus. Verbum vero de quo et nos vobis scripsimus, et ipsi vobiscum tractaverunt, verbum, inquam, ejusdem fraternitatis et societatis, ut scilicet vestra et nostra sit una in Christo Ecclesia, inter nos unanimiter convenimus, et quatenus idipsum vestræ unanimitati placeat, obnixè rogamus. Hanc unionem duarum Ecclesiarum per dilectum dominum et Patrem nostrum fieri exoptamus. Vobisque per eum debita fraternitatis secundum nostram consuetudinem promittimus, ita ut nos vicissim a vobis debita fraternitatis secundum vestram consuetudinem recipiamus, et si quis præterea fratrum de alterutra Ecclesia propter vitia sua ejectus fuerit, usque ad reconciliationem suam ab alterutra Ecclesia maternelne confoveatur et conservetur.

EPISTOLA XLVI.

CORBEIENSIMUM MONACHORUM AD STABULENSES.

Quomodo se gesserint cum papæ legato, quando ab eis quæsitum quid de thesauris Ecclesiæ fecissent.

(Anno 1148.)

Reverendissimis atque dilectissimis in Christo fratribus suis, ROBERTO venerabili decano et cæteris sanctæ Stabulensis fratribus, F. W., prior Ecclesiæ Corbeiensis cæterique ejusdem monasterii fratres, jugiter vacare et videre quam suavis est Dominus.

Audivimus conturbatam esse unanimitatem vestram de verbo quodam, quod magister G. pro sub-

latis in ecclesia nostra thesauris nobiscum anno A præterito contulit. Quod quia non vera relatione ad vos pervenisse existimamus, propterea apud vos scandalum genuisse, ordinem rei ex integro vobis pandere dignum duximus. Venit igitur ad nos idem magister G. tunc apostolicæ sedis legatus anno præterito, circa festum S. Thomæ, cum in vestris partibus domnus abbas moraretur, atque hospitio exceptus est apud nos, humane tractatus est, et cum omni diligentia ac devotione, quemadmodum decuit legatum domini papæ a nobis observatus est, et de rebus monasterii nostri honorifice procuratus. Erat tunc domi præpositus major ecclesiæ nostræ, qui cum satageret sollicitus circa ministerium, ipsius et aliquando cum ipso colloquendi gratia consederet, inter alia quæ dicebantur, etiam ab ipso sciscitatus est, quomobrem sanctuarium nostrum spoliatum esset thesauris suis, vel quid utilitatis contractum fuerit ex eis ecclesiæ nostræ? Non est, inquit præpositus, spoliatum sanctuarium nostrum, quia quidquid inde sumptum est, in utilitatibus ecclesiæ nostræ expensum est, quippe quæ in possessionibus suis per singulos annos non ad minus quam ad centum mansos ampliata est. Cum vero in crastinum diluculo profecturus esset idem legatus domini papæ, iussit præposito, ut eodem vesperè omnem congregationem in unum congregaret, quatenus ad nos ex mandato domini papæ sermonem haberet. Jam hora diei tardior processerat, nec conventus noster ex instituto ad colloquium convenire debebat. Hanc igitur impossibilitatem cum præpositus noster legato insinuasset, colloquio in crastinum dilato, cum primum mane illuxisset, iterum accito præposito denuo præcepit, ut capitulum fieret, in quo cum fratribus verbum faceret. Non est, inquit præpositus, nostri ordinis tam matutina hora capitulum convenire; sed cum ille recedere festinaret, nec horam capituli expectare posset, tandem in conventu ante horam tertiam, nobis ex consuetudine lectioni vacantibus, adductus est idem apostolicæ sedis legatus, et sedens inter nos inter alia quæ commonuit, diligenter inquisivit, cur dissipatus esset thesaurus ecclesiæ nostræ? Cui per priorem et præpositum nostrum hoc ordine respondimus. Propter communem necessitatem ecclesiæ quamdam partem thesaurorum in ecclesia ex communi consensu capituli nostri tulimus, et quasdam possessiones ecclesiæ nostræ valde utiles ex eis conquisivimus, reliqua omnia integra in ecclesia conservata sunt, ea vero, quæ nunc propter necessitatem accepimus, reparare et restituere quantocius poterimus, Deo annuente, proposuimus. His auditis acquievit, nec super hoc verbo quidquam amplius interrogavit. Valet.

EPISTOLA XLVII.

GUIDONIS CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Quod ipsius scriptum papæ ostenderit, et ut pontifici præsentiam suam exhibeat.

(Anno 1148.)

Guibo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis et cancellarius, charissimo amico Corbeiensis abbati, salutem.

Dilectionis sinceritas, quam erga te habere incipimus, non minuitur, sed suscipit incrementum. Scriptum, quod per Germanum (81) vestrum nobis misistis, domino papæ ostendimus. Ut autem brevi utamur eloquio, amicis nostris malumus parum promittere, et amplius operari. Satis dictum est sapientii. Bonum videtur nobis si domino papæ propter molestias detrectantium vestram obtulissetis præsentiam.

EPISTOLA XLVIII.

WIBALDI AD GUIDONEM CARDINALEM

Suos ei commendat Stabulenses

(Anno 1148.)

Reverendo Patri suo et domno GUIDONI, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali diacono, apostolicæ sedis cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia modicum id quod est, seipsum.

Sicut nobis significastis, nec hoc temere dictum est, plus enim nutu a vobis accipimus, quam audimus. De servitio procurationis domini papæ ita solliciti fuimus, ut et primi in devotione essemus, et inter remurmurantes nullo modo inveniremur. Stabulensis Ecclesia, cujus vos abbas estis, sui abbatis patrocinio, hoc est vestro, summopere indiget, cui, sicut Patrem decet prompte et clementer subvenietis. Cujus querimoniam frater noster, noster, inquam, non ex consuetudine locutionis monachorum, sed vester et noster proprius et specialis vestræ celsitudini plenius intimabit.

EPISTOLA XLIX.

WIBALDI ABBATIS AD JORDANUM CARDINALEM

Quid pro procurando papæ Leodii egerit.

(Anno 1148.)

Reverendo suo domno JORDANO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali presbytero, frater WIBALDUS, Dei gratia modicum id quod est, seipsum.

Fecimus quod jussistis. De servitio enim procurationis domini papæ, quod in episcopatu Leodiensi ordinatum est, non solum solliciti, sed etiam studiosi fuimus, ut plusquam portionem, quæ Stabulense monasterium contingere æstimata est exhiberemus, nec murmurantium numerum ullo modo augeremus. Dilectam nobis paternitatem vestram attente monendo rogamus ut devotionem nostram benigno sermone commendetis, et querelam Stabulensis monasterii, quæ per fratres nostros pietati vestræ manifestabitur, in sinum apostolicæ misericordiæ fideliter recondatis.

(81) Erlebaldu haud dubium monachum Leodiensem, qui eo defuncto factus est abbas Stabulensis.

EPISTOLA L.

WIBALDI ABBATIS AD JOANNEM CARDINALEM

Petit ipsius protectionem

(Anno 1148.)

Reverendo Patri et domino JOANNI, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali presbytero, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est, seipsum et sua.

Habetis reum confitentem, date, quæso, veniam, non equidem erroris, non negligentie, quæ remota sunt a sapientia, quam etsi non habemus, eam tamen diligimus; sed date veniam ignorantie, quæ in hac mortalitate purgatissimis etiam animis longinqua esse non potest. Et hic quidem propinquior ad misericordiam purgationis modus est. Sed quid laboramus, cum propitium iudicem habemus, quem sane non timemus, pro eo quod ex officio sedis suæ catholicæ Ecclesiæ custodiam et canonicæ litis arbitrium habet, sed pro eo diligimus, quod nepos est summi quondam pontificis papæ Lucii, qui nos ante supremum profectionis gradum unice dilexit, et in apostolatus culmine constitutus, Ecclesiam nostram et nos magnifice honoravit; qui vivens a nobis demeruit, si homines sumus, ut non solum carnem ipsius et sanguinem et quemcunque dilexit ipse, diligamus; verum aliquas forte reliquias vel monumenta de suis arctissima charitate amplectamur. Estis itaque noster propria quadam et speciali possessionis iustitia. Recipite in fidem vestrum hæreditario jure clientem, familiæ vestræ cultorem, provehite personam, defendite causas, quæ, Dei nos protegente gratia, non de eriminibus, sed de incrementis Ecclesiæ nostræ oriuntur. Tueatur nepos, quem avunculus dilexit; protegat ab ipso ordinatus, quem ille provexit, servet presbyter cardinalis iudicium summi pontificis, ut nullis concussionibus eum fatigari permittat, quem ille dignum honore iudicavit. O quanta veræ dilectionis fiducia in ipso ineundæ familiaritatis imo notitiæ primordio! ita vobiscum secure et liberaliter loquimur, sicut cum illo, illo, inquam, avunculo vestro sermocinari consueveramus, cujus intima amicitie gratia viginti et eo amplius annis sine offensione usi, et ut minus usitate, sed verius dictum sit, frui sumus. Verum in clausula dicimus vobis: Non amamus vos quia tanti, sed quia de tanto estis.

EPISTOLA LI.

JOANNIS CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Promittit causarum ipsius curam maximam se habiturum.

(Anno 1148.)

Reverendissimo in Christo Patri WIBALDO, Dei gratia Corbeiensis et Stabulensi venerabili abbati, JOANNES eadem gratia Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis, salutem cum sinceritatis affectu.

Ex litteris vestris perceperimus vos instantanter veniam postulare, quod sollicitius et maturius ad notitiam nostræ humilitatis non propinquius accessistis, per-

A sonam..... quam dominus meus papa Lucius tanto affectu dilexit et tandiu fovit, et cui usque ad finem vitæ suæ, sicut nos ipsi vidimus et vos scribitis, in nullo defuit. Illic accedit, quod dominus Guido Florentinus in discessu suo a nobis ex singulari et præcipua charitate, quam nobiscum et vobiscum intimo affectu gerit, vos causasque vestras nobis præcipue commendavit. Inde fuit, quod a vobis non rogatus, non sollicitatus, causas vestras tanquam proprias latusque proteximus, defendimus, sustulimus, et ubi nullæ preces porrectæ sunt nos porreximus. Denique si nulla alia causa esset, in vobis tamen est, Deo concedente, tanta prudentia, ut ex vobis teneri et stricte amplecti debeatis, quod Ecclesiæ Romanæ sapienter et efficaciter semper assististis. Concessa igitur, quam postulatis, venia, gratiam vestram et singularem dilectionem, quam offertis, utrisque ulnis amplectimur, et præsentiam nostram pro vestra, etsi plus possumus, vobis per omnia promittimus, et sicut eam specialiter vindicatis.

EPISTOLA LII.

EUGENII PAPÆ III AD CORBEIENSIS MONACHOS.

hortatur ut Wibaldo abbati humilem reverentiam exhibeant.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Corbeiensibus monachis, salutem et apostolicam benedictionem.

Memores sumus quod per alia vobis scripta mandavimus, ut dilecto filio nostro Wibaldo tanquam abbati humilitate debita pareretur. Quem utique nuper ad nos venientem paterna benignitate recepimus, et in his, quæ ad reparandam in monasterio vestro religionem pertinent, atque servandam diligenti eum studio commonuimus. Ipsum itaque ad vos cum gratia sedis apostolicæ et litterarum nostrarum prosecutionibus remittentes, universitati vestræ mandamus, monemus et exhortamur in Domino, quatenus eum tanquam boni et humiles filii diligatis et honoretis, atque ut pastori vestro condignam ei reverentiam impendatis, sibi que ad recuperandas et retinendas possessiones et bona Corbeiensis monasterii viriliter et fideliter assistatis. Nos siquidem eundem ablatem paterno affectu diligimus, et in quibus secundum Deum possumus, volumus exaudire.

EPISTOLA LIII.

EUGENII PAPÆ III AD HENRICUM LEODIENSEM EPISCOPUM.

Ut compescat raptorem bonorum Stabulensis monasterii.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri HENRICO, Leodiensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Ecclesiasticorum bonorum pervasores, etc. *Vide in Eugenio III, ad annum 1153.*

EPISTOLA LIV.

HENRICI REGIS ROMANORUM AD EUGENIUM PAPAM III.

Papæ patrocinium deprecatur.

(Anno 1148.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino EUGENIO, summo et universali pontifici, HENRICUS Dei gratia Romanorum rex, debite dilectionis et obsequii sinceritatem.

Benedictus Deus, qui sinceritatis vestræ discretionem in officium et dispensationem summi pontificatus assumere dignatus est, etc. *Vide inter variorum epistolas ad Eugenium III.*

EPISTOLA LV.

EUGENII PAPÆ III AD HENRICUM JUNIOREM ROMANORUM REGEM.

Laudat ejus pro Ecclesia zelum, prosperaque ei omnia exoptat.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, filio in Christo dilecto HENRICO juniori Romanorum regi, regis illustris Conradi filio, salutem et apostolicam benedictionem.

Genitoris tui devotionem erga beatum Petrum et sanctam Romanam Ecclesiam attendentes, etc. *Vide in Eugenio III.*

EPISTOLA LVI.

HENRICI ROMANORUM REGIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Ut Henricum Moguntinum archipræsulem et alios ad papam transeuntes benigne suscipiat, ducissam Poloniæ ab excommunicatione solvat, et Wibaldum abbatem habeat sibi commendatum.

(Anno 1148.)

Dilectissimo in Christo Patri EUGENIO, summo et universali pontifici, HENRICUS Dei gratia Romanorum rex, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Sinceritati vestræ totis animi viribus multas gratiarum actiones referimus, quod legatos nostros et literas affectione paterna suscepistis, etc. *Vide in Eugenio III, post ipsius Regesta.*

EPISTOLA LVII.

B. EPISCOPI HILDESHEIMENSIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Wibaldi abbatis merita prædicat, oratque ut pontifex ratam habeat Kaminadæ unionem ad Corbeienſe monasterium.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri ac domino suo sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici EUGENIO, B. (82) Dei gratia Hildesheimensis Ecclesiæ humilis minister, tam devotam quam debitam patri obedientiam.

Commendamus serenitati vestræ dilectum fratrem nostrum Wibaldum Ecclesiæ Corbeienſis abbatem, virum boni apud nos testimonii, et in Ecclesia catholica bene nominatum, quem ad partes nostras accessisse admodum gaudemus, utpote de cujus prudentia et industria plurimum confidimus. Obse-

(82) Bernardus comes a Rottenburg ad Tubarum, qui apud Hildesum magnificum S. Gotthardo templum et cœnobium ordinis S. Benedicti erexit,

A cramus ergo paternitatem vestram, quatenus eum in suis petitionibus clementer exaudiat, et præcipue pro Ecclesia Kaminatensi, in qua et divinæ religionis cultum, cujus in eadem Ecclesia multa negligentia fuerat, tanquam vir religiosus et prudens reformavit, et redditus ac possessiones, quas ejusdem monasterii abbatissa non boni apud nos testimonii, post sui depositionem cum vanis et superfluis hominibus dissipaverat, et militibus in beneficio concesserat, tanquam vir strenuus fere ad integrum recollegit, et utilitatibus monasterii restituit. Huic ergo homini habenti zelum Dei, tanquam pius et clemens Pater assistite, et labores quos fecit in Ecclesia Dei, vestra auctoritate corroborare, hoc procul dubio scientes quod mutatio, quæ in præfato monasterio facta est, omnibus religiosis terræ nostræ placet, his autem, qui ibidem causa irreligiositatis fuerant displicet.

EPISTOLA LVIII.

HENRICI DUCIS SAXONIÆ AD EUGENIUM PAPAM III.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1148.)

Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici EUGENIO, HENRICUS dux Saxonie, promptæ et officiosæ servitutis devotionem.

Commendamus paternitati vestræ dilectum dominum cum venerabilem Corbeienſis Ecclesiæ abbatem Wibaldum, etc. *Vide in Eugenio papa III, inter epistolas diversorum ad ipsum.*

EPISTOLA LIX.

HERIMANNI COMITIS WINCENBURGENSIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1148.)

Sanctissimo Patri ac domino suo EUGENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, HERIMANNUS, comes de Wincenburch, advocatus Ecclesiæ Corbeienſis, obsequii sui intimam devotionem.

Commendamus, venerande Pater, societati vestræ dominum meum charissimum Wibaldum venerabilem Corbeienſem abbatem, virum utique religiosum, et in omni apud nos honestate ac prudentia spectatum. Commendamus vobis labores, quos in Ecclesia Corbeienſi a die promotionis suæ fideliter et infatigabiliter sustinuit, tum in reformanda religione in eodem monasterio et in recolligendis possessionibus ipsius, tum in pio et laudabili studio, quo in duobus monasteriis in Kaminata videlicet et Visbiche, quæ a domino meo rege accepit, studiose pro reparanda in eis divina religione laboravit. Hujus enim laboratoris in terra nostra multum indiguimus, maxime in duobus monasteriis, ubi multum divina religio deperierat, quam vir iste prudenter et honeste reformare laborat. Rogamus ergo excellentiam vestram, quatenus secundum petitionem domini mei regis hanc donationem ejus vestra eumque miraculis clarum in sanctorum numerum referri impetravit.

auctoritate confirmetis, et in reparanda divina servitute dominum meum abbatem adjuvetis, nobisque exemplum in adjuvantis Ecclesiis præstetis.

EPISTOLA LX.

H. ABRATIS. B. MARIE IN FLECHTORP AD EUGENIUM
PAPAM III.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1148.)

Sanctissimo Patri ac domino suo EUGENIO, summo pontifici, H. Dei gratia humilis minister ecclesiæ B. Mariæ in Flechtorp (83), devotas orationes et debitam obedientiam.

Cognovimus, venerande Pater, venisse ad excellentiam vestram dilectissimum Patrem nostrum et dominum Wibaldum, Ecclesiæ Corbeiensis abbatem, virum quem multum diligimus, et in quo plurimum spei in terra nostra in adventu ipsius accepimus, quem et paternitati vestræ commendatum esse rogamus. Laboravit enim in regione nostra sicut vir prælator suscitans zelum pro reparanda divina religione, tum in suo monasterio, tum in monasteriis, quæ ex dono domni regis accepit, Kaminata videlicet et Visbike, ubi non divina servitia, sed lupanarium ludibria potius exercebantur, in tantum ut Kaminatensis abbatissa femina et conversatione et avaritia juvenula amatoribus suis post sui depositionem de redditibus Ecclesiæ illius plusquam ad centum mansos in beneficio concesserit, cum ante depositionem suam pessima conversatione et irreligiosa promotione, qua ad diversas abbatias promotam, et pro culpis suis amota fuerat, omnes religiosos viros terræ nostræ contra se excitaverit. Unde paternitatem vestram obsecramus, quatenus præfatum abbatem, qui hujusmodi turpitudines submovere incepit, venientem ad vos benigne exaudiat, et tam regalem munificentiam, quam labores suos, quos in restauranda divina religione impendit, vestra auctoritate confirmetis, et studium ei circa cultum ecclesiæ vestra benevolentia adaugeatis.

EPISTOLA LXI.

W. ABRATIS S. BLASII AD EUGENIUM PAPAM III.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1148.)

Reverendissimo Patri ac domino EUGENIO, summo et universali pontifici, W. Dei gratia id quod est, ecclesiæ (84) B. Blasii humilis minister, quidquid valet debita obedientia et devotissima orationis instantia.

Quod dilectum Patrem nostrum Wibaldum Ecclesiæ Corbeiensis abbatem venientem ad paternitatem vestram benigne soletis recipere, et in petitionibus suis clementer exaudire admodum exultamus, et ut deinceps idipsum faciatis excellentiam

A vestram diligenter rogamus. Siquidem vir iste in terra nostra tanquam jubar cælestis sideris effulsit, cui et gratias pro vigilantissimo studio, quo in Ecclesia Dei laborat, agemus, et ut diligenter in eodem labore et fideliter perseveret, fiduciam vestra admonitione præstabit. Nam postquam de manu domni regis duo monasteria seminarum accepit, Kaminata scilicet et Visbixe, divinæ religionis servitutem, quæ prorsus ibi deperierat, reparare et reformare tanquam fidelis servus et prudens multum studuit, et in recolligendis possessionibus, quas abbatissa Kaminatensis, femina usquequaque, reprehensibilis inter amatores suos disperserat, plurimum hoc anno laboravit, et adjutorio Dei ad integrum fere omnia, quæ illa distraxerat, requisivit, et usibus servitium Deo restituit. Hujus igitur hominis labores et studia, quibus Ecclesia in nostris partibus plurimum indiguit, vestræ sanctitati nos sicut et ceteri confratres nostri et omnes terræ nostræ religiosi commendamus, et ut eos vestra auctoritate ad profectum Ecclesiæ Dei confirmare dignemini, suppliciter exoramus.

EPISTOLA LXII.

C. ABRATIS B. M. IN GREVENKERKEN AD EUGENIUM
PAPAM III.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1148.)

Universalis Ecclesiæ summo pontifici EUGENIO, C. humilis minister ecclesiæ Sanctæ Mariæ in Grevenkerken, debitam Patri obedientiam.

C Exultamus in Domino quod dilectissimum Patrem ac dominum nostrum Wibaldum venerabilem Corbeiensis Ecclesiæ abbatem in conspectu vestro gratiam invenisse cognovimus, virum utique de cujus adventu multum terra nostra illustrata est, et de cujus industria Ecclesiam Dei in partibus nostris satis jam profecisse, et ampliorem deinceps profectum habiuram videmus. Est etenim vir tam in sua conversatione religiosus quam, ut in aliis religio divina amplificetur, studiosus, quod manifeste apparuit tum in aliis, tum præcipue in duobus monasteriis seminarum, Kaminata scilicet et Visbike, quæ domnus rex Corbeiensi Ecclesiæ dedit, in quibus divinæ religionis jam pene nulla mentio remanserat; gratia autem Dei nunc ibi Deus colitur, ubi paulo ante spurcitæ turpes colebantur. Hæc autem justitiæ zelo et amore Dei et clamore Ecclesiæ impulsus præfatum virum fecisse novimus, honestæque conversationis et probatæ vitæ et laudabilis studii circa prænominatas ecclesias testimonium in audientia paternitatis vestræ damus, et ut petitionem ejus, quam secundum Deum esse credimus, exaudire dignemini, obsecramus.

exuto habitu, hæresi nomen dedit. Vide plura Annal. Patherburn. lib. vii ad annum 1101 et de S. Landelini reliquiis.

(84) S. Blasii abbatia olim in monte Wederonis sita propter aeris intemperiem Mindam, a Raiawerdo episcopo translata est anno 1104.

(83) Monasterium Flectorpiense anno Christi 1101 fundatum a nobili viro Erpone Padbergensi comite, in diocesi Patherburnensi in honorem S. Mariæ virginis, reliquis S. Landelini insignitum est. Perstitit vero cœnobium illud ad hæresis tempora, quibus ultimus abbas Balthasar, ducta uxore et

EPISTOLA LXIII.

D. MARIE IN HAMULUNGBURNEN AD EUGENIUM
PAPAM III.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1148.)

Reverende Patri ac domino suo sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici EUGENIO, Dei gratia abbas ecclesiæ Dei Genitricis in Hamulungburnen (85) debitam et devotam Patri dilecto obedientiam.

Commendamus paternitati vestræ dilectum dominum et Patrem nostrum Wibaldum Ecclesiæ Corbeiensis abbatem virum boni apud nos testimonii et dilectorem Romanæ Ecclesiæ, quem ad partes nostras accessisse omnino gaudemus, utpote de cuius prudentia et industria plurimum confidimus. Obsecramus ergo paternitatem vestram quatenus eum in suis petitionibus clementer exaudiat, et præcipue pro Ecclesia Kaminatensi, in qua et divinæ religionis cultum, qui in eadem Ecclesia multum neglectus fuerat, tanquam vir prudens ac religiosus reformavit, et redditus ac possessiones, quas ejusdem monasterii abbatisa, femina mali testimonii apud nos, post sui depositionem cum vanis et superfluis hominibus dissipaverat, et militibus atque amatoribus suis in beneficio concesserat, tanquam vir strenuus et industrius fere ad integrum recolligit, et utilitatibus monasterii restituit. Huic igitur homini habenti zelum Dei, tanquam pius et clemens Pater assistite, et labores, quos fecit in Ecclesia Dei, vestra auctoritate corroborate; hoc procul scientes quod mutatio, quæ in prefato monasterio facta est, omnibus religiosis terræ nostræ ac timentibus Deum placet; his autem, qui ibidem exstiterant causa irreligiositatis displicet.

EPISTOLA LXIV.

EUGENII PAPÆ III AD HENRICUM JUNIOREM REGEM.

Amitæ ipsius provisurum se promittit.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio HENRICO, juniore Romanorum regi, illustri imperatoris Conradi filio, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras et nuntios tuos debita benignitate suscepimus, et eorum preces diligenter attendimus. Personam siquidem tuam vera in Domino charitate diligimus, etc. *Vide in Eugenio, ad an. 1153.*

EPISTOLA LXV

EUGENII PAPÆ III AD TEUTONICOS PRÆLATOS.

Ut juniore regi Henrico assistant, suisque consiliis et operibus eum adjuvent.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis et dilectis filiis abbatibus per Teutonicum regnum constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Sicut manifeste vestra prudentia recognoscit, cha-

(85) Forte idem quod Amelinsburgense ad Virsurgum conebium fundatum anno 1153, de quo Bruschius Cent. I.

A rissimus filius noster Conradus Romanorum rex divini amoris fervoribus excitatus, vivificæ crucis signo suscepto, etc. *Vide ubi supra.*

EPISTOLA LXVI.

EUGENII PAPÆ III AD A. BREMENSEM, H. MINDENSEM ET T. FERDENSEM ANTISTITES.

Ut prædia Kaminatæ monasterii a variis usurpata curent restitui.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus A. (86) Bremensi archiepiscopo, He. (87) Mindensi, T. (88) Ferdensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

Possessiones ecclesiarum patrimonia pauperum et pretia peccatorum esse noscuntur, ideoque si quis præsumit ea contra justitiam detinere, etc. *Vide ubi supra.*

EPISTOLA LXVII.

EUGENII PAPÆ III AD CORBEIENSIS MONACHOS.

Confirmat depositionem Henrici abbatis.

(Ann. 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Corbeiensibus monachis, liberis ac ministerialibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Quantum sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, etc. *Vide in Eugenio III ad an. 1153.*

EPISTOLA LXVIII.

EUGENII PAPÆ III AD FULDENSES.

Contra suum mandatum factam ab eis electionem declarat irritam, mandatque ut presentibus quibusdam quos nominat abbatibus ex altero clastro eligant sibi abbatem.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis monachis, liberis et ministerialibus Fuldensis monasterii, salutem et apostolicam benedictionem.

Si ad regenda rationabiliter membra discretio capitis intenta non fuerit, etc. *Vide ubi supra.*

EPISTOLA LXIX.

EUGENII PAPÆ III AD EBRACENSEM, EVERBACENSEM, HERSFELDENSEM ET CORBEIENSEM ABBATES

Ut Fuldam accedentes abbatem ex altero clastro eligi curent.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Ebracensi, Everbacensi, Hersfeldensi et Corbeiensi abbatibus, salutem et apostolicam benedictionem.

In apostolicæ sedis specula disponente Deo constituti, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA LXX.

A. PRÆPOSITI CORBEIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM. *Camerarium Fuldensem ejus desiderare presentiam in abbatis electione, uti et Corbeienses pro rerum suarum restauratione.*

(Anno 1148.)

Dilectissimo Patri ac domino suo WIBALDO, vene-

(86) Adalberoni.

(87) Henrico.

(88) Thiethwaro.

rabili abbati Corbeiensis Ecclesiae praepositus, quid-
quid patri filius, domino servus.

Ante paucos dies nobiscum habuimus Fuldensem
camerarium, videlicet Hermannum, et alium quem-
dam e fratribus, qui venerant, ut vos ad se in tem-
pore electionis invitarent, qui redierunt multum
contristati, quod vos non invenerint. Misimus Ful-
densibus per eodem litteras ex persona vestra,
quarum etiam nunc vobis copiam transmisimus.
Misimus etiam ad vos litteras domni papae quas
sigillatas sigillo ad nos Fuldenses detulerant. Certi
etiam sumus quod idem Hermannus in brevi ad vos
veniet, cui commendatitias litteras secundum peti-
tionem suam ad vos scripsimus. Electus eorum, si
nondum audistis, de medio eorum evanuit. De cæ-
tero redditus vester ad nos magno desiderio omnium
amicorum vestrorum expectatur, tum pro aliis ne-
cessariis causis, tum pro eo maxime timore, quia
omnibus vestris incumbit, ne comes Hermannus
montem Bruneshereh occupet et muniat, quod pro
vero et indubitato nobis relatum est, unde et a vo-
bis hoc celare nolumus, sicut nec aliquam rem,
quam tacita honori vestro officere posset.

EPISTOLA LXXI.

WIBALDI ABBATIS AD FULDENSES.

*Excusat se quod ad eos nequeat accedere, eosque con-
solari conatur, hortaturque ut cito ad electionem
procedant.*

(Anno 1148.)

Decano, praeposito, et cæteris in Christo dilectis
fratribus, liberis ac ministerialibus Fuldensis Eccle-
siae, WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis Ecclesiae fa-
mulus, benedictionem et vitam usque in saeculum.

Quantum doloris, quantum timoris, quantum sol-
licitudinis geramus pro diutina fatigatione et fre-
quenti jactura vestrae tam nominatae, tam famosae,
et aliquando tam honestae Ecclesiae mallemus praes-
entes, si temporis articulus permitteret, et apud
vos deplorare, quam absentes scriptis significare.
Quoniam vero jam ex antiquo omnium vestrum
honestatem plurimum semper dileximus, in tribu-
latione quam impraesentiarum vobis incumbere
perspeximus nostram quoque consolationem, si
qua potest esse, et commonitorium, [quod vobis
praesentes dare nequimus, per apices nostros vestrae
dilectioni devote subministramus. Summa igitur
commotionis nostrae haec est: ut si, quemadmo-
dum intelleximus adhuc constituti apud domnum
papam, electum vestrum habere non potestis, ad
concordiam et unanimitatem quantocius redeatis,
et sicut diligitis honorem vestrum et pacem Eccle-
siae vestrae, concordēs redeatis, scientes, quod non
mentiris qui dixit: *Omne regnum in seipsum di-
visum desolabitur*. Et siquidem habere potestis in-
ter vos quem eligatis, non differatis, si autem aliunde,
et hoc acceleretis, sub dilatione enim aliquam

(89) S. Bernardo qui tunc Treviris cum Eugenio
versabatur.

A importunitates suboriri poterunt. Nos autem de con-
silio nostro vobis imparati non erimus.

EPISTOLA LXXII.

HENRICI COMITIS NAMURGENSIS AD EUGENIUM PAPAM III.
*Se paratum esse ea observare, quae Treveris in curia
papae ordinata fuerant, de causa quae ipsam inter
et archidiaconum Virdunensem vertebatur.*

(Anno 1148.)

Reverendo Patri et domino suo EUGENIO, sanctae
Romanae Ecclesiae summo pontifici, HENRICUS comes
de Namurco et Lutzelemburch, devotionem filii cum
fidei servitio.

Sicut inter me et Richardum archidiaconum Vir-
dunensem in curia vestra Treviris, mediante Cla-
revallense (89) abbate, ordinatum fuit, et in vestra
societatis praesentia confirmatum, ita die constituta
observare et adimplere modis omnibus postmodum
volui sub testimonio Virdunensis (90) episcopi et
Corbeiensis abbatis, etc. *Vide in Eugenio III
papa, post ipsius Regesta.*

EPISTOLA LXXIII.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM ROMANORUM REGEN.
De electo Fuldensi, de parendo decretis papae, etc.

(Anno 1148.)

Glorioso ac serenissimo domino suo a Deo coro-
nato Romanorum regi HENRICO, filio victoris et
incliti Conradi Romanorum imperatoris augusti, F.
WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis abbas, salutem
in eo qui dat salutem regibus.

Qua devotionis instantia in concilio Remensi fu-
rimus pro stabilitate regni a Deo vobis collati, et
pro incremento vestri honoris, arbitramur satis
excellenter vestrae esse notificatum ab his, qui re-
bus interfuere. Siquidem de fide nostra et studio
circa vestrae personae et regni vestri proventus su-
blimitati vestrae nullatenus erit dubitandum. Causa,
cur ad vestram celsitudinem post multa verba, quae
cum magistro Henrico vestrae curiae notario de sa-
lute et incolumitate vestra, de provisione et ordi-
natione atque gubernatione regni vestri solliciti
nuper habuimus, haec est, quod Fuldensis electus
in abbatis nomen benedicti detrectat, et praeterea
inutilis a plerisque praedicatur. Si ergo amotus fue-
rit, de quo quidem non dubitavimus, cum a Remis
exiremus, tunc imminet vestrae indoli plurima
sollicitudo, ne aliquis novitatum motus in monaste-
rio Fuldensi oboriatur, sed sicut proxime, Deo
inspirante, sapienter et strenue ad honorem sanctae
matris nostrae Romanae Ecclesiae et vestrae digni-
tatis cuncta ibidem perfecistis, ita et nunc magnifice
omnia in augmentum vestri honoris sub vestra
praesentia cum magna quiete et disciplina peragi
faciatis. Etenim, charissime, nobis dignitate qui-
dem et ordinatione, Domine; sed affectu, filii, hoc
vestrae intelligentiae summo studio suggerimus et
suademus ut patrem vestrum papam Eugenium, qui

(90) Alberonis episcopi scilicet et Wibaldi abbatis.

vos benignissime honoravit, toto animo diligatis, nec decetis ipsius ac sacrosanctæ matris vestræ Romanæ Ecclesiæ promulgationibus alicujus instinctu obviescitis ut si pro principibus et aliis fidelibus vestris intercedendum erit, hoc sub tanto discretionis moderamine faciatis, ut et clementiæ vestræ studium circa vestros laudem mereatur, et importunitas offensam non incurrat. Timemus namque ne in Romanam Ecclesiam aliquorum suggestionem impingatis, quod vobis esse posset lapis offensionis et petra scandali. Et hoc ad vestram admonitionem putavimus esse adjiciendum, ne vel in Sueviam, vel in Saxoniam, vel in Lotharingiam exeatis, nisi vocatus a principibus ob aliquam rem præcipuam et notam sub brevi tempore terminandam. Expectatur enim adhuc pater vester regni Dominus et parens (91), ac de facili possetis in aliquam reprehensionem incidere, præsertim ab his qui debita regno servitia inviti et quasi coacti præstare consueverunt. Et melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ.

EPISTOLA LXXIV.

PRIORIS CORBEIENSIS AD S. ABBATEM.

Mediante Wibaldo abbate indulget ipsi quidam in Corbeieses commiserat.

(Anno 1148.)

Reverendo in Christo et fratri charissimo S. abbati, frater E. prior et cæteri fratres Corbeieses, fraternam dilectionem.

Petitionem vestram, quam mediante charissimo Iatre et domino nostro Wibaldo abbate nostræ parvitati obtulistis, debita reverentia suscepimus, et quicquid in nos scientes vel ignorantes deliquistis absque simulatione remisimus, et nostræ societati arctius incorporatum diligere et honorare, et exiguis orationibus nostris participare vos et desideramus et concedimus. In adventu enim prædicti patris nostri ad nos omnia inimicitiarum semina penitus extincta sunt; quoniam inter illos, quos dissensionis procella disjecerat, ipse se medium, tanquam bonus angularis lapis veræ charitatis et discretæ humilitatis glutino interposuit, et filios Dei, qui in longinqua regione discordiæ adeo remoti et alienati erant, in unum intimæ dilectionis corpus congregavit. Cui pro utilitate et reformatione nostri monasterii indefesso studio laboranti vestra industria pro nostræ dilectionis et petitionis intuitu singulari, ut vestram prudentiam decet, constantiæ et officii amore assistetis.

EPISTOLA LXXV.

WIBALDI ABBATI AD MAGISTRUM BALDRICUM.

Ut suum exerceat ingenium.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in catholica Ecclesia, dilecto fratri et amico suo Baldrico magistro, benedictionem et vitam usque in sæculum.

(91) Ejus editum ad annum 1149 collocat Auctarium Affligemiense apud Miræum, ubi sic habet: Imperator Conradus et rex Franciæ Ludovicus sine ullo effectu precinctum solvunt, et ab itinere Hiero-

A Expediti tandem ab his occupationibus maximis, quæ nos, ut ipse nosti, ultro citroque implicitos diu tenuerunt, posse cœpimus aliquando amicos nostros salutare, et aliquid tenerioris affectus depulso omni angore exhibere. Salutantes igitur tuam industriam paterno et intimo affectu rogamus et exhortamur in Domino, ut illud tuum nobile et acutissimum ingenium, quod tibi, præstante Deo, a natura insitum est, et optimis artibus in juventute tua sublimiter excultum, torpore per otium non sinas, ne honos qui tibi quasi quidam laboris fructus ob scientiæ claritudinem collatus est, optimis disciplinis tuis quemdam obscuritatis situm inferre prævaleat. Sane et acumen ingenii et sciendi gloriam, et adeptas dignitates humilitate quasi quodam gemmarum splendore ornabis, et memineris honores eisdem artibus esse servandos, quibus eos es assecutus. Fortunatum enim, ut seculariter dicamus, esse potuit, quod ascendisti, sed regere teipsum in alto, equidem industriæ est. Præsentia tua tuis auditoribus disciplina sit, raro siquidem castigabili, si assiduus fueris. Plus habet locus tuus quam docendi officium, nam et censoriam debes exhibere severitatem, quoniam et corrigendis moribus præfectum te esse noveris, quæ disciplina et exercitatio omnibus est subtilior, et in fructu cunctis propensior. Scienti pauca sufficiant, non ut doctorem doceamus, sed ne officium prætereamus.

EPISTOLA LXXVI.

C MONACHORUM CORBEIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut absens pro sua Ecclesia laborare non desinat et ut suo privilegio confirmet duorum monasterium unionem.

(Anno 1148.)

Dilecto Patri ac domino suo WIBALDO, Dei gratia venerabili Corbeiesi abbati, E. prior totaque congregatio filiorum suorum, Deo in eodem monasterio sub ejus regimine famulantium, quicquid valet sedula oratio, et debita tam dilecto Patri dilectio.

Multum quidem ægre sustinemus tam diuturnam vestri absentiam, nisi quod pro incremento Ecclesiæ nostræ vos scimus in hac absentia laborare, ad quem etiam laborem viriliter sufferendum, vos in quantum præsumimus exhortamur, et commoneamus, et ut bono fine terminetur misericordiam Dei jugiter exoramus. Cæterum gratias agimus paternitati vestræ, quod inter duos parietes, ut eos in unam societatem conjungeretis, tanquam prudens imitator veri illius angularis lapidis medius sedistis, et diu desideratam nobis charissimorum fratrum communionem et optabilem in Christo adunationem (92) ad effectum perduxistis. Consummato ergo operi extremam manum adhuc imponetis, ut viliet vestro privilegio, quæ in hac memorabili duarum Ecclesiarum conjunctione vestra permissione

solymorum revertuntur, nunquam audita tanta infelicitate tanti exercitus.

(92) Hic agitur de societate inter Stabuleum et Corbiam.

utrinque scripta vel facta sunt, ad perpetuam successorum nostrorum memoriam confirmetis, et hoc testimonium in utraque ecclesia diligenter, sicut rem dignam memoria, conservari præcipiatis. Nihilominus quoque rogamus, ut quoniam ad laudem Dei et ad remedium animarum nostrarum hanc conjunctionem fieri postulavimus, sanctis etiam patronis utriusque Ecclesie alterutrum dignos honores impendi constituatis, quatenus qui in utraque Ecclesia oramus pro invicem ut salvemur, junctis utrinque patrocinis ad consequendam salutem, quam querimus, adjuvemur. Placeat ergo vobis, ut ob recordationem posteritatis signum aliquod et memoriale in festivitate utriusque patroni (93) de possessionibus utriusque Ecclesie statuatis, et hoc studio pietatis tam vestram quam patronorum memoriam apud subditos vestros perpetuam faciatis.

EPISTOLA LXXVII.

COREEIIENSIVM MONACHORVM AD WIBALDVM ABBATEM.

Exponunt quanta de ejus absentia patiantur, hortantur ut cito redeant.

(Anno 1148).

Charissimo Patri et domino venerabili Corbeiensis abbati WIBALDO, E. prior, A. præpositus cæterique fratres et ministeriales Corbeiensis Ecclesie, quidquid patri dilecto filii, et domino fideles servi.

Quam ægre, et quam graviter, et quam intolerabiliter sustineamus tam diuturnam vestri absentiam neque possumus, neque audemus ad perfectum vobis insinuare, ne forte nimietas et importunitas nostra æquanimitatem vestram debeat perturbare. Verumtamen noveritis quod Ecclesia nostra, quam tuendam et regendam in tempore tribulationis sue suscepistis, et quam per misericordiam Dei de multis laboribus sublevastis, et per multos labores vestros honestis incrementis a die promotionis vestre indesinenter provehere studuistis, hæc in absentia vestra multum jam tribulatur. Siquidem dominus Folcuinus, in quo spem vestram magna ex parte ad tuendas et defendendas res vestras apud nos posueratis, plus omnibus homines vestros de fluxere rebus suis non minus quam ad centum quinquaginta marcas violenter spoliaverit. Villicum vestrum de Immenkusen homines ipsius invaserant, et occidissent, si vix manus eorum non evasisset, pro quodam beneficio quod de annona fratrum eis concesserat: soles enim de præbenda fratrum homines suos inbeneficiare. Alii præterea multi et præbendam fratrum dissipant, et homines vestros lacerant, de quibus plusquam satis audietis, cum primum ad nos Deo propitio redieritis. Pro his et hujusmodi pluribus causis, quas et patimur et passuros nos formidamus, fratres, ministeriales, omnisque multitudo hominum et fidelium Ecclesie vestre precatorias litteras misimus ad vos diligenter, et cum omni qua possumus devotione obsecrantes, quate-

(93) Id quod fecit Corbeie anno 1151. Montem S. Michaelis et ecclesiam cum omnibus pertinentiis ad anniversariam S. Remaci memoriam solemniter

A nus reditum vestrum ad nos quantocius acceleretis, et pressuras nostras tam presentes quam eas quas futuras timemus, dum adhuc potestis, sublevare festinetis. Comes quoque Hermannus reditum vestrum omnimodis desiderat, multumque tam vobis quam Ecclesie vestre obfuturum, si cito non redieritis, affirmant.

EPISTOLA LXXVIII.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSIS

Suam præsentiam Stabulensibus maxime necessariam fuisse, seque negotiis expeditis, cito citius Corbeiam convolaturum.

(Anno 1148).

Frater WIBALDES, Dei gratia Corbeiensis ecclesie servus, dilectis in Christo filiis et fratribus suis E. venerabili priori, A. præposito et cæteris fratribus, nec non ministerialibus Corbeiensis monasterii, spiritu consilii et fortitudinis abundare.

Quod Ecclesia Corbeiensis, quam regendam, Deo auctore suscepimus, ullis in absentia nostra curam sive laborum fatigatur molestiis, tantum dolemus, quantum ipsam Ecclesiam, quæ parvitati nostræ credita est, Dei præ oculis timore proposito diligimus. Et vos quidem paucarum rerum amaritudine degustata, de futuris anxie timetis. Sed Stabulensis Ecclesia, quæ nos lacteo pietatis alimento nutrit, et delicta juventutis nostræ et ignorantias nostras non reminiscens, nos, si qua in prælatione existimatur dignitas, ad summum sui regiminis gradum provexit, interim dum vobis militamus, multiplicibus ac miserabilibus modis in præda, in incendiis, in quotidiana rapina, in cædibus lacerata est; ad quas contritiones sanandas, ex quo a domino papa recessimus, Deo propitio nobis, ad præces fratrum nostrorum in adiutorium nostrum intendentes, non inutiliter laboravimus, et circumdante nos scuto divinæ gratiæ, inimicos Ecclesie sua prosperitate inebriatos, et rebus pauperum nostrorum ditatos sub jugum ecclesiasticæ disciplinæ humiliatos vidimus, et quærentes reconciliari Ecclesie quam offenderant. Sed quoniam causa difficilis est, et in hac perturbatione multi tam in personis quam in rebus suis graviter offensi sunt, opus plenæ reconciliationis procedere de facili non potuit, cujus finem adeo de gratia Dei confidentes propinquum speramus, ut rebus compositis et pacatis, expediti ad vos et absoluti absque prolixiore mora redire valeamus. Etenim transire nunc ad vos non esset vobis consulere, sed Stabulensem Ecclesiam turpiter et cum nota fugitivi deserere. Nec ideo tardamus, quod post multos labores et sollicitudines, quibus jam longo tempore impliciti sumus, requiem nobis et curationem provideamus, quoniam a primordio nostræ promotionis nunquam tam assiduas et animi et corporis fatigationes pertulimus. Caveat prudentia vestra ne rumor, qui de monte vestro celebrandam deputando. Vide in Appendice instrumentum.

Brunesberch agitur, ab his alatur et augeatur, qui nos ejusdem montis ædificio non absque magno labore et impensa involvi desiderant. Super damno, quod civibus et ministerialibus nostris de Huxera (94) contigit, valde dolentes domino papæ querimoniam sub celeritate transmisimus, orantes ut secundum formam decreti a se in concilio Remensi recenter constituti, dominum nostrum Patherburnensem episcopum diligenter commoneat, quatenus Fulcuinum pacis constitutæ in sacra possessione dominica violatorem cuncta restituere et satisfacere commoveat, vel sub pena excommunicationis compellat.

EPISTOLA LXXIX.

WIBALDI ABBATIS AD HADWIDEM SOROREM SUAM.

Excusat se quod eam jamdiu non visitaverit, narrat quanta pro regno, pro suis, et pro amicis fecerit.

(Anno 1148).

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectæ sorori suæ HADWIDI (95), benedictionem et vitam usque in sæculum.

Reprehendit nos fortassie et arguit dilectio tua, quod tanquam immemores pristini affectus et sinceræ dilectionis, atque fraterni amoris, quo nos invicem tenere dileximus, visitare te et consolari hoc tempore distulimus, quando abest germanus tuus regis curiæ cancellarius, sui generis flos et ornamentum, amicorum suorum columnen et tutela. Peregrinatur ille quidem et bajulat crucem suam et sequitur Christum suum Jerosolymam petens in comitatu et obsequio charissimi domini sui et nostri Romanorum regis Conradi. Dicit ergo nunc cogitatio : Homo ille charissimus et in numero fratrum carnalium susceptus et ascriptus, præscnte illo sublimi et humanissimo fratre nostro, domum nostram colebat, et nos assiduis visitabat affatibus, nulla nobis modo mituit alloquia. Itaque aut tunc non fuerit verus amicus, aut nunc est negligens vel obliviosus; sed verus amor negligentiam seu oblivionem non recipit, restat igitur, ut simulatus et non amicus fuerit. Cæterum, soror charissima, si ad temporis hujus qualitatem et res, in quibus versamur, diligenter inspicias, hæc accusatio tua tam subtilis tamque probabilis facile conquiescit. Nam ex quo dominus papa Eugenius in partes Lotharingiæ pervenit, cura nobis et sollicitudo maxima incubuit, ut res Stabulensis monasterii nec non et Corbeiensis, quæ nobis, Dei præordinante clementia, commissæ sunt, quæ assidue apostolico egent præsidio, modis congruentibus proveleremus, atque ut dominis rerum, nostris utique regibus tam patri quam filio debita fidelitate serviremus, tum etiam ut amicis ac necessariis nostris studio et opera in suis opportunitatibus assisteremus; in quo diffi-

Alium rerum proposito divinæ pietatis gratia nos comitari dignata est, ut in nulla suscepti negotii vacui revertemur. Etenim Ecclesiæ nostræ non parvis incrementis auctæ sunt, et apostolicis privilegiis roboratæ. Porro et in rebus regni dedit nobis divina majestas proventum. Siquidem juniorem dominum regem nostrum quadam non exiles personæ ad hæc dedita opera impellebant, ut in quibusdam dominum papam offenderet, et canonicis decretis contraret, quod ne fieret Dei largissima bonitate et nostro studio præventum est, et in meliorem statum omnia commutata. Nam et filius rex dominum papam et ejus decreta vigilantem solertia honoravit, et e converso dominus papa ipsum et regem Romanorum appellavit et scripsit, quod raro extra Urbem accidit, et universis principibus cum omni benevolentia et affectione paterna monendo scripsit, quatenus eidem speciali suo et beati Petri filio fidelitatem exhibeant, et in administratione regni sibi a Deo ex successione paterna collati, consilium et auxilium ferant. Sane in amicorum nostrorum causis quantum profecerimus, malum ut ab ipsis quam a nobis cognoscatur. Tum vero in Stabulensi Ecclesia magna turbatio ante adventum nostrum erat, ad quam sedandam et componendam nulla nobis dies aut nox expers laboris fuit, et operante divinæ pietatis gratia, spem meliorem habemus, quod in brevi tempore ad salutarem et optatum finem cuncta perducamus. Hæc igitur et aliæ multiplices occupationes nostram intentionem gravibus curis implicatam detinuerunt, et ab officio te salutandi nos hactenus retardaverunt. Salutantes itaque nunc in Domino excellentiam tuam rogamus et hortamur, ut si qua in tuendis et curandis rebus fratris nostri absentis difficultas emerit, nostro ubi opportunum fuerit, adminiculo utaris, et de nobis tanquam de vero et constanti amico confidas.

EPISTOLA LXXX.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Narrat ea quæ sibi sacra in expeditione contigerunt.

(Anno 1148.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, venerabili WIBALDO Corbeiensium et Stabulensium abbati, gratiam suam et omne bonum.

Quia fidelitatem tuam sæpenumero circa nos, et regnum nostrum probatam multis experimentis cognovimus, si de prosperitate nostri status audieris, multum te gaudere non ambigimus. Mandamus itaque fidelitati tuæ quod cum Nyceam integro et composito exercitu pervenissemus, mature expeditionem consummare volentes, per compendium, notis viæ ducibus hoc ostendentibus, versus Leonium proficisci cœpimus, illuc usque necessaria portantes,

(94) Huxeri villam regiam (nunc Hoxaria est) Ludovicus Pius dedit Corbeiensibus anno imperii sui x. Diploma donationis editum est lib. II. Annal. Patherburnensium.

(95) In monasterio Gerigesheim, f. Gerishem, sanctimoniali, cui præfecta est anno 1150. Vid. infra epist. 220.

quantum valuimus. Et ecce decem dierum itinere jam peracto, totidem adhuc nobis residuo, victualia omnibus fere, equitaturis maxime, defecerant, cum Turci pedestre vulgus, quod exercitum sequi nequibat, invadere et cadere non cessabant. Nos vicem populi deficientis et tam morte sua quam sagittis hostium pereuntis dolentes, rogatu principum omnium et baronum ad mare de terra illa deserta exercitum, ut refocillaretur, reduximus, malentes incolumem ad majora servare, quam tam cruenta victoria de sagittariis triumphare. Cum vero ad mare venissemus et castrametati fuisset, in maxima tempestate non exspectans serenitatem, præ gaudio rex Francorum ad tentoria nostra, nobis nescientibus, supervenit, dolens quidem exercitum nostrum fame et labore attritum, de societate autem nostra non parvum habens gaudium. Ipse siquidem et omnes principes sui fideliter ac devote obsequium suum nobis obtulerunt, pecunias insuper suas et quæcunque habebant, voluntati nostræ exponebant. Coniuncti ergo cum copiis nostris et principibus, quorum quidam cum nobis remanserant, quidam infirmi et præ penuria pecuniæ sequi non valebant, et ob id ab exercitu recedebant usque ad Sanctum Joannem, ubi sepulcrum ejus et manna scaturire cernitur, atque omni difficultate celebraturi illuc Nativitatem Domini pervenimus, ubi per aliquos dies repautes, quia et nos infirmitas et multos nostrorum invaserat, recuperata sanitate procedere volebamus, sed invalescente segritudine nequaquam ire valuimus. Rex igitur cum exercitu dolenter profectus, quantum potuit nos præstolatus est, sed diutina infirmitas nos tenuit. Quod cum frater noster Græcorum imperator audiret, vehementer inloluait, et cum filia nostra dilectissima imperatrice, sua videlicet conjuge, ad nos præpropere descendit, liberaliter nobis et principibus nostris sua et necessaria ad iter nostrum largiens, quatenus a medicis suis citius curaremur, quasi vi Constantinopolim in palatium suum reduxit, tantum illic nobis honoris exhibens, quantum ulli unquam prædecessori nostro exhibitum esse audivimus. Inde Jerosolymam Dominica Reminiscere proficisci statuimus, Deo auctore, novum exercitum ibi in Pascha collecturi, et Rohas processuri. Ut autem illud iter nostrum Deus prospere facere dignetur, ut ipse ores, et fratres tuos erare facias, et omnibus fidelibus nos committas, et commendatum fidei tuæ filium nostrum habeas postulamus.

EPISTOLA LXXXI.

CORBEIENSIS MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.
Congratulantur ei de prospere gestis, et promptum ejus ad se optant redditum.

Anno 1148.

Dilecto in Christo Patri et domino suo WIBALDO, venerabili Corbeiensi abbati, fratres Corbeiensis ecclesiæ, debitam Patri obedientiam et devotam orationum instantiam.

Congratulamur paternitati vestræ quod prospe-

rum eventum habuistis in componendis his, qui inter homines vestros dissidebant, tum propter vos, tum propter fratres nostros Stabulenses, tum etiam propter nos qui multo desiderio præsentiam vestram exspectamus. Quia etenim vos ut patrem diligimus, semper præsentem habere vellemus, sed quoniam providentia vestra ad multorum procuracionem spectat, et ideo solis nobis intendere nequaquam potest obsecramus paternitatem vestram ut saltem post multos dies, quibus præsentia vestra ægre caruimus, redire ad nos non abnuatis, scientes procul dubio quod præsentia vestra non minus quam fratres nostri Stabulenses jam indigemus; non eis quidem præsentiam vestram invidemus, sed nobis de absentia vestra multum condolemus. Quia igitur aliquantulum vos de cæptis laboribus expeditum audimus, iterum rogamus, quatenus mox ut hunc nuntium vestrum receperitis, de reditu vestro ad nos ordinetis, nec filios vestros ulterius de absentia vestra affligi permittatis. Omnes pene in regione nostra prophetant, vos ultra non rediturum.

EPISTOLA LXXXII.

A. PRÆPOSITI CORBEIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.
Promptum ipsius ad Corbeienses optat redditum.
 (Anno 1148.)

Domino suo venerabili Corbeiensi abbati, frater A. præpositus Corbeiensis, tam devotam quam debitam Patri obedientiam.

Non videatur vobis durum, si solito attentius vos revocamus, quia quod honori vestro timemus, quod Ecclesiæ vestræ detrimentum formidamus, ex dilectione est, qua vos diligimus ex fide quam Ecclesiæ debemus. Multa siquidem apud nos geruntur, pro quibus vestri præsentiam valde necessariam habemus, de quibus ipse præsens abundantius videbitis, quam nos absenti scriptis insinuare possimus, præter illa, quæ adhuc si moram feceritis, propter absentiam vestram futura esse formidamus. Una est enim vox, eadem sententia omnium qui diligunt vos, utile esse, quod absque dilatione redeatis, et ne qua inconvenientia apud nos oriantur, quæ postmodum cum difficultate reprimi oporteat, præcaveatis. Licet enim non ignoremus, quod si impræsentiarum redieritis, annonam omnem pretio comparare debeatis, non tamen videtur nobis tutum, quod propterea diutius remaneatis, sed statim post acceptas litteras has de reditu vestro disponatis, quia utique laudabilius est et nobis carius, quod argentum vestrum quam honorem perdat. Scimus etiam quod cum veneritis, multa quæ camerarius vester neque nos possumus, per vos acquirere, quia vos per misericordiam Dei talem esse scimus, qui et vobis et nobis esse solatio possitis. Non moveat vos, quod domum ad habitandum non habetis apud nos, quia apud sacrum martyrem habitaculum valde commodum et secretum usque ad consummationem domus vestræ vobis providimus, ubi cum devotione libenter ipsi vobis serviemus, tantum præsentem vos habeamus. Annonam fratrum a villicis nostris aut yx

aut nullo modo extorquere jam possumus. Fuldenses nihilominus præsentiam vestram multo desiderio expectant, quia Ecclesia eorum, quæ sine pastore est, ubique colliditur, ubique distrahitur, ubique dissipatur. Unde et abbas Hersveldensis litteras domini papæ, quas vobis et aliis abbatibus direxerat, ad nos transmisit, multumque etiam ipse propter injunctum sibi et vobis negotium, ut redeatis, jamdiu desideravit.

EPISTOLA LXXXIII.

WALTERII CAMERARII CORBEIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Rationem reddit de ædificiis construendis, optatque ut quam cito redeat Corbeiam.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri ac domino suo WIBALDO, venerabili abbati Corbeiensi, frater WALTERUS camerarius suus, debitam Patri obedientiam.

In perficiendis ædificiis vestris omni conamine institimus, quæ utique antequam perficiantur, non modica expensa indigebunt. Non autem vos hoc latere volumus, quod a multis jam diebus omnes expensas ejusdem operis mutuo accepimus, et quod in mutuando usque ad quindecim marcas jam progressi sumus, exceptis his, quæ adhuc ad residuum operis habituri sumus. Magno quidem desiderio præsentiam vestram expectamus multis de causis, quas intus et foris quotidie apud nos videmus et audimus, pro quibus præsentia vestra nobis et Ecclesiæ multum esset necessaria, multumque timetur ab omnibus, qui vos et honorem vestrum diligunt, quod si diutius moram feceritis, aliquas novitates, quæ multum requiem vestram perturbare possint, apud nos invenire debeatis, de quibus quidem aliquid a puero vestro Ludovico audire potestis. Nisi esset timor, placeret nobis quod usque ad novas fruges redditum vestrum protraheretis, quia si ante redieritis, non invenietis de annona vestra, quod vel una die manducetis, aut quod bibatis, nisi pretio comparetis. Sed videtur nobis tolerabilius, quod annonam apud nos aliquanto tempore ematis, quam aliqua inconvenientia, quæ vos ex insperato laborare faciant, apud nos oriri permittatis. Multum itaque volumus, ut omnes moras rumpatis, et recepto hoc præsentis nuntio vestro ad nos redire festinetis. Ex fidelitate et devotione nostra est, quod ad redditum vos tam instanter cohortamur.

EPISTOLA LXXXIV.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSES.

Jam proxime ad eos reversurus, narrat quam multa bona apud Stabulenses positus egerit.

(Anno 1148.)

WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis abbas, dilectis in Christo filiis et fratribus suis E. venerabili priori et cæteris Corbeiensis ecclesiæ filiis, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Ratio consilii et instituti nostri posebat, ut apud Stabulaus moram longiorem faceremus, non solum pro removendis importunitatibus, quæ Stabulensem

A Ecclesiam et totam terræ Lotharingæ fatigabant, verum etiam quia ordo quidam et rerum necessitas paucis considerata postulare videbatur, ut usque ad caput hiemis abesse a vobis deberemus. Cæterum nos, qui etiam in re prævisa et a nobis singulariter ordinata multorum communem sententiam sequi consuevimus, toties vocati a vobis jam non venire non audemus, magis volentes vestro judicio, si ita opus est, errare, quam in nostræ deliberationis proposito, licet rectum et consequens videatur, permanere. Ut autem sciat vestra fraternitas, tempus otiosum nobis non præterisse, inter comitem Namurcensem et comitem de Lon et comitem de Daburch, quorum discordia totam terram lacerabat, pacem Deo auctore usque in festo sancti Remigii fecimus, atque inter comitem de Rupé, qui noster advocatus est, et comitem de Monte acuto, qui multorum incitamentis maxima inter se bella movebant finitivam et toti terræ salutarem concordiam reformavimus. Adversarios nostros, qui bona Ecclesiæ nostræ diripuerant, divina potentia subegimus, ut nobis nostra cum ingenti satisfactione restituant. Ad sedandam vero ipsam discordiam, quæ est inter ipsos et ministeriales nostros, cum diu multumque laboraverimus, pauxillum temporis assumpsimus, in quo omnia, Dei adjuvante clementia, ad perfectum perducere valeamus, et in vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ ad vos cum charitatis gaudio pervenimus.

EPISTOLA LXXXV.

CORBEIENSIS MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Urgent ipsius Corbeiam redditum.

(Anno 1148.)

Charissimo domino et Patri suo WIBALDO venerabili Corbeiensi abbati, E. prior, A. præpositus, W. camerarius, debitam obedientiam.

In quantum fas est, prudentiam vestram arguimus, quod cum paternitati vestræ anxietates nostras per nuntium vestrum et litteras nostras insinuavimus, necdum aliquid nobis certitudinis de redditu vestro significastis, præsertim cum in omnibus litteris, quibus redditum vestrum hac vice maturari rogavimus, hoc ad summam cum omni diligentia adjunxerimus, ut statim post acceptas litteras absque omni dilatione de redditu vestro ad nos ordinaretis. Et ecce jam fere ad tres septimanas nuntium vestrum suspensi expectamus, multoque desiderio sub hac expectatione afficimur, nec quidquam consolationis a vobis accipimus. Quid ergo tandem faciemus? neque enim sine causa redditum vestrum tantopere maturari postulavimus; foris pugnx, intus labores, ut de omnibus aliis sileamus, fere mortificamur tota die de opinione imo concertatione hominum, qui contendunt vos ultra non redditum, qui modo cum improperio insultant nobis, postquam ad speratam diem nuntius noster non rediit, affirmantes quod in vanum spem nostram consumimus. Denique nisi quod constantiam vestram tam fixam et immobilem optime novimus; tot opinionibus et

tot clamoribus hominum flecti ad desperationem A debuiamus. Comes quoque Hermannus tam diutinam vestri absentiam multum incusat. Omni ergo devotione, omni studio, paternitatem vestram rogamus ut vel hac vice statim post acceptas litteras nostras redire nullatenus differatis, procul dubio scientes quod si modo ulterius moram feceritis, amicos vestros in desperationem non modicum adducetis.

EPISTOLA LXXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSES.

Increpat eos quod ejus redditum tot iteratis ricibus urgeant.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis abbas, dilectis in Christo fratribus E. priori, A. præposito, W. camerario, salutem et benedictionem.

Lex sacra præcipit, ut in sacrificio sal offeratur. Et Apostolus dicit : *Sit sermo vester sale conditus.* Quæcunque condita non sunt sale insipida sunt, et ad humanæ refectionis profectum minime accommoda : virtus nulla est, quam discretio deserit, hæc est sal et condimentum rerum quæ inter bonas annumerantur. Virtutes in meditullio positæ sunt inter nimietatem et paucitatem. Hæc est via regia, in qua superbi abscondunt laqueos nobis, in qua ita est ambulandum, ut neque ad dexteram declinemus per inconsideratum zeli pronioris ardorem, neque ad sinistram deviemus per dissolutæ remissionis torporem. Quorsum hæc ? quia videlicet in eo quod nos tam frequenter, tam instanter revocatis, modum, qui est discretionis comes, excedere videmini. Cum enim sancta et venerabilis mater nostra Stabulensis Ecclesia multis attrita fuerit pressuris, occasionem rapientibus improbis ex eo quod divinam vocationem et vestram unanimem electionem secuti, ad vos transivimus, impium erat et omni bestia furente crudelius, eam in angustiis et jam impendente ruina deserere. Intravimus in eandem ecclesiam per ostium, quod de vita et moribus nostris dicere nequaquam præsumimus, sed de tota ordinatione et propectibus nostris plane affirmare non formidamus. Videbamus itaque non lupum unum venientem, nisi forte totam daemonum phalangem unum lupum intelligimus, sed multorum luporum innumerabiles exercitus, qui ad devorandam Stabulensem Ecclesiam et magnam partem Lotharingæ efferata rabie inhiaverant. Sed misit Deus Spiritum sanctum de celo, et conclusit ora leonum, atque imperante Jesu, qui propter peccata nostra dormierat, ventis et mari facta est tranquillitas, suspecta quidem et plena dolis et insidiis, et qualem nostra ætas dare consuevit, verumtamen aliqua. Vester igitur affectus in revocando laudabilis est, et nobis gratissimus, revocationis vero tempus et causa laudis titulum non meretur. Tempus quidem, quia importunum est. Causa vero tam puerilis est, ne dicamus stulta, ut digna non fuerit tantis conatibus. Hæc enim est maxima festinatæ revocationis causa, quod, ut verbis utamur vestris, fere

mortificamini tota die de opinione, imo de con-
tatione hominum, qui contendunt nos ultra Cor-
beiam non reddituros : et ne vos in tantæ levitatis
dictione ineptos reputarem, scripserat nobis con-
ventus vester contra gravitatem tanti cœtus, contra
severitatem suam, quæ debuit esse castigatio, hæc
verba dicens : Omnes pene in regione nostra pro-
phetant, vos ultra non redditurum. O homines pru-
dentes ! o homines fortes ! qui anilibus intenti fa-
bulis et sese perturbant et nos seriis rebus intentos
fatigare non desinunt. Mulierculæ, quæ muros atrii
vestri obsederunt, et quæ substantiam domus no-
stræ vorare solent, metiuntur digitis suis, et post
detestabilem atque ridiculam sortem sternutantes
dicunt jurando, per omnes Christianas animas, ve-
rum est, non revertetur. Propheta dicit : *Væ qui pro-*
phetant de cordibus suis, egressus est Spiritus a facie
furoris Domini, et factus est Spiritus mendax in ore
omnium prophetarum. Hæc sunt angustiae, hæc sunt
bella, hæc incendia, hæc cades, hæc rapinae, quæ
Corbeiensem circumvallaverunt Ecclesiam. Verum
hæc cetera mala divina protectio ab ipsa procul
amoveat. Sed dicite nobis de prophetis vestris, qui
viderunt vobis stulta et falsa, et vos non attendistis
vero Prophetæ dicenti : *Beatus vir, cujus est nomen*
Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et in-
sanias falsas : ea, quæ prophetant, aut vera pro-
phetant, aut falsa vaticinantur : si vera prophetant,
cur nos toties et tam studiose revocatis, cum con-
stet, quod vera prædictio falli vel concuti non possit ?
si vero de spiritu mendacii falsa loquuntur, cur vos
ipso commovetis et tam vana et tam inepta narra-
tatione sollicitatis ? Revertemur certe ad vos, si
Deus permiserit, et nos vixerimus. Nec enim inter
vos ita conversati sumus, ut videre vos erubescam,
neque vos tales erga nos exhibuistis, quos
cernere formidemus. Veniimus certe tempore et
die præfixo in litteris nostris, quas per Ludovicum
puerum nostrum vobis direximus. Licet Stabulensis
Ecclesia propter certas et impendentes et periculo-
sas rationes, nostram ægre ferat absentiam. Si Sta-
bulensis Ecclesia nos non educasset, si nos de gre-
gibus ovium non sustulisset, si nos de post festantes
non accepisset, ut pasceremus Jacob et Joseph hæ-
reditatem Dei, si nos egenos de pulvere non susci-
tasset, et de stercore erexisset pauperes ut sedea-
mus cum principibus, dignum tamen fraterna cha-
ritate fuit, ut si in Corbeiensi Ecclesia medicus fo-
ret, in cujus domo vestimentum esset, non negare-
tis sorori vestræ Stabulensi Ecclesiæ aliquam ve-
stræ consolationis participationem. Cæterum nos
hæc missa facimus ; vos vero curate ut in novo
tabernaculo nostro mansionem venientes habeamus.

EPISTOLA LXXXVII.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM ROMANORUM REGEM.

De causa Everardi et Cuononis.

(Anno 1148.)

Glorioso domino H. inclito Romanorum regi,

ac victoris CONRADI Romanorum imperatoris augusti filio, W. Dei gratia id quod est in catholica Ecclesia, salutem in eo qui dat salutem regibus.

Ab exitu nostro a synodo Remensi, remorati sumus in Stabulensi monasterio et propter multas et varias dissensiones et pressuras, quæ sunt in terra, ac Domino cooperante nostrosque conatus confirmante, in omnibus fere locis circumjacentibus quantulumcunque pacem composuimus, versus Corbeiam in proximo transire cupientes. Nunc majestatem vestram obnixè rogamus, ut de causa pro qua ad vestram clementiam direximus, nos exaudire dignemini. In beneficiis Stabulensis monasterii hæreditant feminae, ubi masculi non supersunt. Quidam Widricus noster ministerialis cum haberet unicam filiam, defunctus est, cujus possessiones filius sororis ipsius Cuono occupavit. Postea quidam Everardus filiam præfatam prædicti Widrici duxit uxorem, et secundum morem terræ omne beneficium quod puellæ a patre competeat a nobis accepit. Verum prænominatus Cuono eundem Everardum de possessione expulit: pro quare a nobis legitime vocatus, et super hoc in causam ductus, cum ab eodem E. impeteretur, quod eum beneficio suo per violentiam spoliasset, respondit Cuono prætaxatam villam suum allodium esse, et ad sese jure proprietario pertinere, et quod avunculus suus pater puellæ quæ nupsit, ipsam novam villam non in beneficio sed in proprio allodio tenuerat, sibi quæ dimidiam partem pro dote matris suæ in hæreditatem dederat. Econtra E. asserebat sæpe dictam Novam villam ab avo uxoris suæ Stabulensi Ecclesiæ, in jus proprietatis pro censu quatuor denariorum fuisse contraditam, et tam ab ipso quam a cæteris successoribus ejus in beneficio de manu abbatis esse susceptam, quod et nos verum fatebamur, et per legalia instrumenta secundum indubitati juris rationem, hoc probare parati eramus. Uterque Cuono videlicet et E. super allegatione proposita idoneam probationem offerebat, et judicalem sententiam super hoc proferri postulabat. Interrogati cum adjuratione debita ministeriales nostri adjudicaverunt E. probationem incumbere, qui titulum legalis beneficii suo litigatori opposuerat, miscentes nimirum æquitatem cum jure, et veritatem cum judicio. Primus in dicenda judicii sententia fuit Franco, lator præsentium, cæteris in idipsum consentientibus. Econtrario respondit C. Franconem fuisse mentitum, et tam ipsum quam alios falsum dixisse judicium. Erant autem numero 21. Super hoc vestræ majestatis præsentiam appellavit. Nos audito Cæsaris nomine et appellantis voce, nullam nobis reputantes factam injuriam procedere in actione cessavimus. Bene de culmine regniæ majestatis confidentes, quod si ulterius ad vestram curiam venerit, juxta legalium institutionum normam vel absolutionem vel condemnationem debitam accipiet. Sin autem appellator venire neglexerit, non eum vestra censura impunitum relinquet, nec de

A frustatoria provocazione lucrabitur dilationem pænæ, ut omnes subditi vestri timeant vos, videntes sapientiam Dei esse in vobis ad faciendum judicium. Quidquid vero super hoc vestra curia judicaverit, nobis et domino H. Leodiensi episcopo, et H. comiti Namurcensi et H. comiti de Rupe advocato Stabulensi per vestras litteras significare dignemini.

EPISTOLA LXXXVIII.

HENRICI REGIS ROMANORUM AD WIBALDUM ABBATEM STABULENSEM.

Confirmat Franconis sententiam in gratiam Everardi prolatum.

(Anno 1148.)

HENRICUS, Dei gratia Romanorum rex, venerabili Corbeicensi et Stabulensi abbati, gratiam suam et B omne bonum.

Causam quam ad nos industria tua scriptam transierat, diligenter inspeximus et examinavimus, et tam consilio quam judicio curiæ nostræ et præcipue ministerialium nostrorum sententiam judicii, quam Franco protulit ratam esse censuimus, et tam ipsum Franconem, quem eos qui ipsum secuti sunt recte judicasse auctoritate regia confirmavimus. Ea propter condemnamus tibi Cuononem ministerialem tuum in decem libris denariorum probatæ monetæ, et singulis quibuscunque comparibus et comministerialibus suis in tribus libris de banno regio, non solum pro frustatoria appellatione, sed etiam pro petulantiori convicio, quo ipsorum opinionem laceravit. Tu ergo de nostra gratia et protectione confisus dilige justitiam, et iudicium a nobis confirmatum effectui mancipare non differas, atque ut Everardus quiete possideat modis omnibus efficere satagas.

EPISTOLA LXXXIX.

HENRICI REGIS ROMANORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Gratias agit Wibaldo propter servitium sibi et patri suo exhibitum, optans illius præsentiam in aliis agendis.

(Anno 1148.)

HENRICUS, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO venerabili Corbeicensi abbati. gratiæ et dilectionis suæ plenitudinem.

D Gratiarum actiones tuæ discretioni referimus, qui fidelitatis et dilectionis constantiam quam domino et Patri nostro deferre consuevisti, post discessum ejus memor qua familiaritate dilectionis ei junctus fueris etiam nobis ad nostri honoris incrementum tum apud regni principes, tum apud dominum papam devotissime exhibuisti, unde nimirum voluntati tuæ obsequi deinceps erimus parati. Verumtamen quia communicato principum consilio, in Nativitate S. Mariæ Frankenevort curiam celebrare statuimus, rogamus dilectionem tuam, ut eidem curiæ interesse non renuas, et ad informandum regni statum, et pacem firmandam consilio et auxilio nobis assistas. Et quoniam omnia negotia nostra tam privata quam publica per te ordinari desideramus, et ut in eadem curia nos et

negotia nostra manuteneas expetimus, Kalendis Septembris in Nuremberch nobis occurras, volumus. Cætera nuntius, de statu vero domini et Patris nostri sicut in litteris suis nobis mandavit scribere curamus.

EPISTOLA XC.

CAPITULI LEODIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM

In rebus arduis ipsius petit consilium.

(Anno 1148.)

Domno WIBALDO, Dei gratia dilectissimo ac reverendissimo Stabulensi abbati, humilis Sanctæ Mariæ Sanctique Lamberti conventus, salutem et dulcissimæ matris suæ debitam compassionem.

Paucis prudentiæ et discretionis vestræ præsentis scripto loquimur. Paucis quidem vocum quantitate, sed multis et magnis significatione. Novum imo vix pereum quiddam diu apud nos ex adipe iniquitatis et radice elationis conceptum, nunc oriri nititur, tempus sibi putans occurrisse opportunum. Opportunum quidem erit, si non sit qui resistat, qui adjuvet, quod absit? Super quo pia et semper in bonum omnibus omnia facta mater Leodiensis Ecclesia speciale consilium vestrum non solum jure communi requirit, sed exigit quodam quasi speciali debito dilectionis fiduciæ et familiaritatis. Unanimitè ergo rogamus vos, quatenus tertia feria proximæ imminenti hebdomadæ Leodio capitulo nostro interesse dignemini. Valete.

EPISTOLA XCI.

WIBALDI ABBATIS AD CAPITULUM LEODIENSE.

Excusat se quod eorum interesse capitulo non possit, scriptoque significat, quæ præsens, si licuisset, consulisset.

(Anno 1148.)

Reverendissimis in Christo patribus et dominis ac venerabili majoris ecclesiæ præposito, nec non archidiaconis, atque H. decano, et omnibus ecclesiæ S. Mariæ Sanctique Lamberti canonicis, frater Wibaldus Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, spiritu consilii et fortitudinis abundare.

Quod juxta vocationem vestram ad collegium vestrum non venimus, gravis nos occupatio detinuit, videlicet propter reformandam pacem inter homines terræ nostræ, quorum discordia multiplicibus et maximis detrimentis nostram Ecclesiam, ut vobis bene notum est, jamdiu conquassavit. Verumtamen etsi corpore absentes, venimus tamen spiritu, venimus mente tanquam devoti et obediens filii matris nostræ Leodiensis Ecclesiæ, Dei omnipotentiam exorantes ut ipse conterat Satanam sub pedibus vestris, et liberet vos ab importunis et malis hominibus, qui superfluis et vanis novitatibus primatum et gloriam suæ matris scindere et evertere nituntur. Hæc sunt gemina viperarum, quæ matrem extinguunt, dum eas ad vitam producit, quæ reddunt malum pro bono; populus, inquam, qui incrassatus recalcitravit, et per nimiam ingratitudinem oblitus est benefactoris sui. Siquidem cathedralis ecclesia, in qua vos et priores et canonici estis, cæteras in

urbe præposituras ad suæ dignitatis augmentum, ad suæ magnitudinis ornamentum, tanquam speciosa luminaria exstruxit, et amplificavit, ac de propriis bonis episcopi prima fundamenta jecit, ac deinceps provehendo canonica stipendia et cultum ecclesiasticum ordinavit, ut videlicet clerus Deo serviens et merito et numero in suis conventibus augeretur, atque iidem fuere rectores qui conditores usque ad nostra infelicia tempora, in quibus jam venit discessio, ut reveletur ille filius perditionis qui extollitur super omne id quod dicitur Deus, aut quod colitur. Discessit quippe omnis homo ab homine, ita ut vix duo consentiant de omni re, atque adeo Deus Pater non exaudit nos orantes; discessit, inquam, homo ab homine, quoniam discessit a charitate, discessit ab obedientia, discessit a pudore, discessit a reverentia, et sunt homines seipsos amantes, coacervantes magistros prurientes auribus, verumtamen nolite timere pusillus grex, quoniam complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Ascendite ex adverso, opponite murum pro domo Israel. Eruditio vestra reducat ad memoriam quanta sit Esau ignominia cauteriatus, pro eo quod primogenita sua vendidit pro ventris ingluvie et lentis edulio. Dominus in propheta dicit: *Ego gloriam meam alteri non dabo*. Si, inquit, sum Dominus, ubi timor meus? Si Pater, ubi honor meus? Si opponitur vobis sanctissimum atque gravissimum nomen electionis, quæ quidem sacrorum canonum auctoritate constituta est ad pacem Ecclesiæ et unitatem continentiam; verum de hoc bono principio ex hominum abusione mala multa progressa sunt, ita ut electionis licentia usque ad cellarii et coquinæ claves et villicationes ordinandas extendatur. Pontificis Romani, archiepiscoporum, episcoporum electiones sacra decretorum auctoritas demonstrat. Monachi sanctæ Regulæ Scriptura docentur, qualiter et qualem eligere debeant abbatem, œconomorum et eorum qui nullam in regimine suscipiunt curam animarum electio quo sit authenticæ scripturæ informata judicio, necdum addicere potuimus. B. Benedictus cum de ordinandis decanis atque præpositis præceptum daret, « ad postremum videat, inquit, abbas in quem securus partiatur onera sua, ei videlicet summam consilii attribuens, cui imminet reddendæ rationis periculum. » Et hæc quidem et alia hujusmodi pro nostro capto atque facultate. Si venerabili vestro conventui adesse licuisset, prolixius atque instantius diceremus, supplicando fratribus nostris, quatenus aperto mentis intuitu, diligenter inspicerent, quod fere non est domus, in qua non sit mortuus, darentque operam plus ad reformationem religionis quam ad suscitandam materiam contentionis, et non transgredientes terminos, quos posuerunt eis patres sui, tales in locum provisionis suæ adoptarent personas, quæ et merito vitæ suæ, et loci sui sublimitate majoribus suffragiis juvantur, et de cætero Deus pacis et dilectionis sit semper cum omnibus vobis.

EPISTOLA XCII.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM LEODIENSEM EPISCOPUM.
De vi illata in homines Stabulensis monasterii a Theodorico de Salceivo.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri suo et domino H. venerabili Sanctæ Leodiensis ecclesiæ episcopo, frater WIBALDUS, Dei gratia Stabulensis ecclesiæ servus, exiguas orationes et devotum servitium.

Theodoricus de Salceivo ministerialis vester de Bullione venit in terram Stabulensis Ecclesiæ, ad villam nomine Daverdeus, atque ibi prædatus est non pauca animalia. Orto clamore in terra, secuti sunt homines nostri tam de Wellin quam de aliis locis, ut ea, quæ nobis fuerant ablata reciperent, et longius prædatores persecuti sunt. Illi congregata de castello vestro et de terra majore multitudine invaserant nostros, et captis septem viris, duodecim ex hominibus Ecclesiæ nostræ occiderunt, et multos crudelissime vulnerarunt. Audivimus vero quod Ecclesiam nostram in Wellin velitis interdicere pro eo quod interfecti illi in cæmeterio ejusdem ecclesiæ sepulti sunt, quod nos credere nequaquam potuimus. Novit enim discretio vestra, quod etiam jure gentium licet vi vim repellere, et quod super terram homines sint excommunicandi, dicente Scriptura: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in celo.* Sicut itaque juxta auctoritatem Leonis et Gelasil, quibus vivis non communicavimus, nec mortuis communicare possumus, sic e converso, quos Ecclesia vivos non devitavit, mortuos C abjicere non debet. Dignetur itaque vestra prudentia providere, ne ad grave malum atque damnum, quod per injuriam accepimus, aliquod gravamen per inimicorum nostrorum delationem sustineamus. De Theodorico vero de Turri tam frequentem et tam importunam et tam longam querimoniam sine fructu fecimus, etiam Ecclesiam nostram pudet, nos vero tædet.

EPISTOLA XCIII.

HENRICI REGIS ROMANORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut sibi Winisberch occurrat.

(Anno 1148.)

HENRICUS, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO abbati Corbeiensi et Stabulensi, intimæ dilectionis suæ plenitudinem.

Discordia, quæ nuper in Suevia suborta est, a proposito nostro in parte nos declinare compellit. Cum enim Nuremberch moram facere proposuerimus, ad componendos tumultus Suevorum divertere compellimur. Unde dilectionem tuam, quam intime rogamus, ut eodem termino quem Nuremberch tibi præfiximus, Winisberch nobis occurrere non graveris. Quod si fieri non potest, omni occasione postposita, curiam Frankenevort indictam nobiscum celebres. Cætera nuntius.

A.

EPISTOLA XCIV.

FULDENSIIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Designato tempore ipsi occurrere promittunt.

(Anno 1148.)

WIBALDO, venerabili Corbeiensis ecclesiæ abbati, congregatio Fuldensis, devotum munus orationis et dilectionis.

Licet mille pressuris et incommodis in articulo hujus temporis simus conquassati, litterarum tamen vestrarum visitatione plurimum sumus consolati, unde ex integro cordis affectu gratias agimus vobis. Tempore enim litteris vestris nobis designato libenti animo vobis occurrere sumus parati, et a Deo vobis tradita prudentia consilium et auxilium quærendo nobis subvenire non dedignemini; nos etenim B quæque paterna de sinceritate vestra speramus.

EPISTOLA XCV.

BERNARDI EPISCOPI PATHERBURNENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Orat ut Corbeium revertendo apud ipsum declinet colloquium secum habiturus.

(Anno 1148.)

Divina providentia Patherburnensium provisor humilis, dilecto in Christo fratri WIBALDO Corbeiensi abbati, orando, serviendo quidquid devotius, quidquid potest fidelius.

Reditum vestrum ad nos gratanti animo suscipimus, quippe cujus absentiam tam diutnam propter plurima nobis negotia communia satis ægre tulimus. Rogamus itaque et iterum rogamus, quatenus nulla interveniente occasione, hospitalitatis causa ad nos declinetis, omnibusque, quæ in domo nostra sunt, non tantum ad necessitatem, verum etiam ad voluntatem tanquam propriis utamini. Habeamus etiam libertatem de singulis colloquendi præsentibus, quorum plurima nec meminisse nec loqui possumus absentes. Huic petitioni si contraxeritis, de vestra amicitia nos diffidere cogitis.

EPISTOLA XCVI.

WIBALDI AD GUIDONEM CARDINALEM.

Commendat ei abbatem Brunvillarensem.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri et domino GUIDONI sanctæ Romanæ Ecclesiæ venerabili cardinali diacono, apostolicæ sedis cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, devotas orationes et seipsum.

Divinæ largitatis similitudinem gerit hoc, quod in nobis vestra exhibere non cessat clementia. Si quidem nullis nostris exstantibus meritis, tanta in nos beneficiorum vestrorum abundat liberalitas, ut non immerito cum admirationis magnitudine protestari cogamur: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Sub tanta itaque indefessæ pietatis vestræ fiducia, nostræ parvilitati confidentia crescit, ut etiam pro amicis nostris intercedere præsumamus, eum nobis posset sufficere et arduum reputari, quod vestræ dilectionis dulcedinem aliqua ex parte degustamus. Commendamus igitur vobis

virum venerabilem abbatem (96) Brunvillerensem A qui, sicut certum est, infirmitate corporali detentus ad synodum Remensem venire non potuit, et sicut ab ipso plenius audietis, de hoc, quod sibi ab æmulis impositum est, omnem in modum innocens fuit. Vos igitur pro nostræ petitionis intuitu ipsius et Pater et patronus eritis.

EPISTOLA XCVII.

CAPITULI S. LIBORII AD WIBALDUM ABBATEM.

Conqueruntur de Folquini vexationibus orantque ut episcopum conveniens, hortetur ipsum ut sibi subveniat.

(Anno 1148.)

Domno WIBALDO, omni veneratione dignissimo sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ abbati, W. præpositus, A. decanus, reliquosque (97) sancti Libori pusillus grex, orationis et servitutis suæ fidelem exhibitionem.

Quia post dominum nostrum episcopum in episcopatu nostro primum vos divina promovit ordinatio, ideo in angustiis nostris ad vos confugimus potissimum, sperantes a vestra prudentia nostris malis adhiberi medelam et consilium. Dominus Folquinus gravis hospes pauperibus nostris colonis frequenter incumbens, pecuniamque ab ipsis assidue sed modo insolentius extorquens, tantum eos attenuavit ut non modo debita sua nequeant persolvere, sed et malit ubivis gentium mendicare, quam tantis pressuris deinceps subiacere. Ego quoque W. præpositus, cum sim præter præposituram satis Ecclesiæ auctus beneficiis, de meo annuos præbendæ supplendo defectus plusquam tribus mensibus, adeo rebus sum imminutus, ut nec fratribus a modo servire, nec propriis valeam necessitatibus subvenire. Unde cum primum video faciem domini mei episcopi, tam honore quam nomine præpositi cupio carere et exuli. Nam, quantum ego inopie pauperum parcendo indulgeo, tantum præfatus dominus Fulcuinus diversis exactionibus instat atterendo. Unanimi igitur affectu pietati vestræ, sancte Pater, valido clamore supplicamus, quatenus dominum nostrum episcopum conveniatis, et sicut scitis et de vobis confidimus, commoneatis, ut Ecclesiæ suæ in extremo laboranti subveniat, ne et nos necessario, sine quo militare nequimus, privemur subsidio, et domus Dei, deficientibus vel dispersis ministris, divino careat servitio.

EPISTOLA XCVIII.

WIBALDI ABBATIS AD CANONICOS PATHERBURNENSES.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1148.)

Reverendis in Christo Patribus et dominis suis W. venerabili Patherburnensis ecclesiæ majori præposito, et cæteris ejusdem ecclesiæ canonicis,

(96) Brunvillarense monasterium ordinis S. Benedicti celeberrimum, duabus a Colonia Agrippina dissitum leucis, cujus foundationis confirmationem aliaque acta non spernenda retulimus tom. I.

A frater WIBALDO, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, magni consilii angelum.

Litteras universitatis vestræ accepimus plenas anxii doloris, plenas sollicitæ mœstitiæ, plenas gravis querelæ, ex eo videlicet, quod, sicut scripsistis, familia Ecclesiæ vestræ indebitis exactionibus fligitur, et tam ad Deum quam ad vos clamare ompellitur, quatenus eis auxiliatorem et protectorem provideatis. Magna utique calamitas, intolerabilis miseria, carere in obsequiis divinis necessario et constituto stipendio, et tacite pati, ut familia Ecclesiæ opprimatur. Sed vestra constantia diligenti consideratione præcavebit, ne in illud prophetice exprobrationis elogium incidatis, quo dicitur: *Canes muti non valentes latrare.* Item: *Non ascenditis ex adverso, nec opposistis murum pro domo Israel, nec stetistis in prælio in die Domini.* Et nos quidem filiali et fraterno affectu vestris angustis compatiētes, omne incommodum vestrum domino et Patri nostro episcopo suggestimus, supplicantes et hortantes eum, ut quoniam divina largitas multa in eo pretiosa munera contulit, quæ ad defensionem et decorem domus Dei possunt proficere, tota animi intentione ad repellendam hanc injuriam et protegendam Ecclesiam suam assurgeret, non defuturo ei nostræ parvitiis consilio et auxilio. Vobis quoque et toti sanctæ matri nostræ Patherburnensi Ecclesiæ nostram facultatem, quantum lacunę est, ingenii et rerum fideliter et devote offerimus in hac tribulatione et in omni, quæ vexare tentaverit, vobiscum participanda. Cæterum, Pater et dominus noster episcopus ad suggestionem nostram benigne et clementer respondit, et plurimum vestris calamitatibus ex animo condoluit, promittens se totum et suas res pro vestra liberatione et pauperum vestrorum, si opus fuerit, positorum, et ex vestro potissimum consilio rem omnem tractaturum.

EPISTOLA XCIX.

HENRICI ROMANORUM REGIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Archiepiscopum Moguntinum excusat, quod concilio Remensi non interfuerit, eumque ad pontificem proficiscentem commendat.

(Anno 1148.)

Dilectissimo in Christo Patri EUGENIO sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, HENRICUS Dei gratia junior Romanorum rex, filius magni Conradi incliti triumphatoris Romanorum regis et semper augusti, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Charissimus Pater noster catholice fidei cultor a nobis et a regno suo discedens, etc. *Vide in Eugenio III papa, ad an. 1153, post ipsius Regesta.*

(97) Id est ecclesiæ cathedralis Patherburnensis, quæ S. Liborii episcopum Cenomanensem agnoscit patronum.

EPISTOLA C.

WIBALDI ABBATIS AD G. AURIFICEM

Ut quæ illi facienda commisit, operibus instanter incumbat.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto filio suo G. aurifici salutem et benedictionem.

Solent homines artis tuæ frequentius non observare promissa, dum plura ad operandum recipiunt, quæ perficere possint. Radix malorum omnium cupiditas. Sed tuum nobile ingenium, tuæ alacres et illustres manus omnem falsæ sponsonis notam effugient. Artem tuam fides commendet, opus tuum veritas comitetur, sponso tuum effectum obtineat, promissio tua temporis respondeat. Et hæc de promissi tui obligatione admonenda putavimus, quoniam de dolo et falsitate nulla suspicio est in tam elegantis ingenii domicilio. Quorsum hæc? videlicet ut operibus nostris, quæ tibi facienda injunximus, studiose insistas. nec aliqua interim assumas, quæ perfectionem nostrorum invident. Scis nos esse currentis et celeris desiderii, et id quod volumus, statim volumus. Seneca de beneficiis: *Bis dat qui cito dat*. Posthac tibi prolixius scribere intendimus de cura et provisione domus tuæ, de regimine et ordinatione familiæ tuæ, de observatione et disciplina uxoris tuæ. Valete.

EPISTOLA CI.

G. AURIFICIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1148.)

Domno WIBALDO, Dei gratia Stabulensium et Corbeiensium abbati, suus G. salutem et debitum servitium.

Monita tua ex benevolentia et sapientiæ thesauro prolata tum jucunde tum disciplinate suscepi, quæ nimirum acceptabilia tam rerum utilis gravitas quam mittentis fecit auctoritas. Igitur memoriæ mandavi et quasi sub sera reposui artem meam fide commendare, opus meum prosequi veritate, sponsonibus meis effectum adhibere. Atqui non semper est in promittente promissa complere: plerumque enim in causa estis, cui promittitur, cum per eum D evacuatur vel differtur promissio. Igitur, si, ut dicis, currentis es desiderii, et quod vis statim vis, accelera ut ego in opere tuo curram. Nam curro et curram, nisi moram necessitas afferat. Marsupia enim nostra exhausta sunt, nemo eorum, quibus inservivi, intulit quidquam. Is etiam de quo pollicitus es mihi luminaria uxori meæ daturum, pene tenebras ingressit, dum expectatione beneficii beneficium suspendit. Igitur quia humana necessitas post exinanitionem gaudet repletionem, consule necessitati, adhibe remedium, da cito ut bis des, et me fidum, constantem, postremo devotum tuo operi reperies. Valete. Considera tecum quantum temporis sit a capite Maii usque ad festum sanctæ Mar-

PATROL. CLXXXIX.

A garete, et eo tunc usque ad festum sancti Lamberti Sapienti sat dictum est.

EPISTOLA CII.

WIBALDI ABBATIS AD FULDENSES MONACHOS.

Excusat se quominus Fuldam proficiscatur, interim salutaria eis dat monita pro futura abbatis electione.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, reverendis in Christo patribus et fratribus suis B. venerabili decano, T. præposito, et cæteris Fuldensis Ecclesiæ prioribus ac filiis, magni consilii angelum.

Venit ad nos Corbeiam frater vester Othwinus, nulla nobis perferens communium litterarum indicia, obnixè tamen universitatis vestræ petens alloquio, ut ad xii Kal. Novembris Fuldam ad vos veniremus, interfuturi collegio vestro, ubi de electione futuri abbatis tractare Deo auctore institutis. Nos itaque, fratres charissimi, licet animo essemus promptissimi ea exsequi, quæ vestris jussionibus et communi utilitati essent accommodata, tamen magnis ac multiplicibus nostri monasterii detenti occupationibus, transire ad vos nequaquam potuimus, sed pro vobis ad divinam clementiam vota fundentes, nostri cænobii præpositum causa visitationis et consolationis ad vestrum conventum direximus. Quidquid vero nostra parvitas præsens excellentiæ vestræ in hac causa posset suggerere, brevi sermone absentes explicamus: ut videlicet remotis partium studiis, omnes in concordiam unanimum Spiritu sancto red-
C eatis, omnes in Christo idipsum sapiatis, omnes non necessitate, sed etiam voluntate jussionibus domini papæ cum omni obedientia obtemperetis. Durum est contra stimulum calcitrare, non est qui se abscondat a calore ejus. Summus pontifex est, et præterea vester specialis. Fuldense monasterium beati Petri ac sanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ singularis possessio est. Domestica vos exempla sufficienter erudire possunt, quoniam concordia res parvæ crescant, discordia res magnæ dilabuntur. Dum in monasterio vestro pax et religio vigeret, Deo propitio res humanas moderante, crevit in immensum dignitas vestra et possessio vestra. Quid vero tunc contumeliam et egestatem ac ruinam operetur, ex meliorum collatione veraciter intelligentia vestra poterit colligere. Deponite nunc odia, rejicite contentiones, Deum præ oculis habete. Siquidem maledictus homo, qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum. Estote filii pacis et viri consilii, memores verborum sancti Leonis papæ: *Difficile est, inquit, ut bono peragantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio*. Valete, et in hac tam difficili causa sancti Spiritus adsit vobis gratia.

EPISTOLA CIII.

STABULENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Consilium petunt super quibusdam negotiis temporalibus.

(Anno 1148.)

Reverendo in Christo Patri et domino WIBALDO,

Stabulensis Ecclesie venerabili abbati, humilis A
ejusdem Ecclesie congregatio fidelem dilectionem et
debitam per omnia subjectionem.

Memores, Pater amantissime, pie benignitatis
vestre, qua assidue jucundamur, et prae oculis quo-
tidie habentes paternae sollicitudinis vestre certos
fructus, et semper valitura monimenta, quod solum
possumus, calicem salutis accipiendo et nomen Do-
mini invocando, pro vestra incolumitate vestrisque
successibus jugiter Dei misericordiam supplices
exoramus. Inde est quod paternitatis vestre prae-
sentiam continue desideramus; inde est quod absen-
tem semper diligimus et veneramur, timemus et
amplectimur. Salutantes itaque etiam nunc unani-
miter dulcedinis vestre ubertatem, ad unicum pro-
tectionis vestre refugium confugimus, significantes
vobis quod dilecta nobis conjux quondam Anselmi
Villici in articulo mortis constituta, ceteris rebus
suis ordinatis, Fornagia, quae ex vestro beneficio in
villa nostra Stabulaus tenebat, in manibus Ecclesie
pro remedio animae suae et salute pie memorie An-
selmi Villici contulit, ita videlicet ut, si vestris pa-
trrociniis fuiti donatione sua frui possimus, rata qui-
dem haberetur; sin autem, pro decem libris dena-
riorum in pignore constitutum suum teneremus.
Nos itaque dum adhuc eadem vivit matrona, consi-
lii vestri solitam clementiam super hoc pie invoca-
mus, genibusque vestris humiliter provoluti intime
petimus, ut vestris adiutoriis et defensionibus non
fraudetur Ecclesia a desiderio, quod tanto tempore
desideraverat. Nam soror ejusdem Otiliae Margarita,
et vir ejus Anselmus atque Villicus Malmundarien-
sis multis minis ad hoc, ut donationem vice vestra
exceptam rejiciamus nos detertere conantur; modo
filio Walteri de Rulant idem beneficium se daturus
promittentes, modo a domino Lamberto Villico ve-
stro de Baldou decem libras denariorum pro ipso
beneficio se accepturos minitantes. Super his itaque
omnibus consilii vestri opportunitatem per digna-
tionis vestre rescripta imploramus, quibus si frui-
mur, minas occurrentium nobis parvipendimus. Cae-
terum si huc usque in aliquibus defectibus consti-
tuti fuimus, deinceps per Dei misericordiam me-
liora speramus. Paternitatem vestram semper nobis
utilem Deus et incolumem custodiat.

EPISTOLA CIV.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES

Respondet ad praecedentem.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ec-
clesia catholica, ROBERTO venerabili decano et cete-
ris in Christo dilectis filiis et fratribus, qui sunt in
congregatione Stabulensi, benedictionem et vitam
usque in saeculum.

Grata nobis valde est et jucunda ea rerum oppor-
tunitas, quae nobis facultatem subministrat, ut ve-
strae universitati scribere imo vero tanquam cum
praesentibus colloqui, et affectum depromere valea-
mus, et ea nobis materia illustrior est et acceptior,

A quo detergo animi nostri angore, serenum quiddam
atque tranquillum menti nostrae copiosius infundit,
quod utique uberiori gratia toties sit, quoties sta-
tum vestrum tam in personis quam in rebus absque
ulius jacturae graviore detrimento procedere intel-
ligimus. Consuetam circa nos animorum vestrorum
sinceritatem, et quotidianis incrementis sese trans-
cendentem benevolentiam, in litterarum vestrarum
tenore accepimus, et licet tantis laudum praeconiis
judicemur indigni, et nostra merita circa Ecclesie
vestrae augmenta et utilitatem nequaquam recogno-
scere praesumamus; tamen divinae gratiae, cui to-
tum quod sumus ascribimus, toto cordis affectu et
vocis ministerio gratias referre non cessamus, quod
mentis vestrae desiderium erga personae nostrae, licet
vili et exiguae, amorem abundantius accendit, nec
ex diuturnitate fastidium, neque ex assiduitate con-
temptus, neque ex occasione novitas in vestrum
collegium subintravit, sed propensiore charitatis
vinculo et vosmetipsos invicem, et nos omnes et sin-
guli et honorando diligitis, et diligendo honoratis:
in quo sanctissimae unitatis glutino solidius con-
juncti, et adversa mundi hujus, quae vos et vestra
crebris et validissimis ictibus quatunt, fortiter to-
leratis, et incommodis rerum defectibus indesinen-
ter molestati, augere tamen et provehere domus Dei
decorem non cessatis. Quod si inter vos aliquis dis-
cordiae nexvus appareret, et vos aliqua novitatum
ambitiosa macula sordidaret, non dicimus crescere,
sed ne stare quidem possetis. Ceterum quod de uti-
litate communi nostrum consilium et mandatum ex-
spectatis, non arbitramur factum esse ex dissidentia
impetrandi, sed potius ex alacritate obediendi. Si-
quidem animus noster jam a longo tempore vobis
est notissimus, quod prompta et facili voluntate,
quidquid a laicis extorquere potuimus, vestris et
pauperum usibus, habito prae oculis divini respectu
judicii, coaptavimus. Confidentes igitur de protec-
tione divina et de nostrae parvitatibus subsidio, pos-
sessionem illam de Fornagiis ab illa matrona Oti-
lia sive defuncta, sive adhuc vivente, ad usum mo-
nasterii revocate, et maxime ad sustentationem pau-
perum, in quibus Christus praesentialiter recipitur
et alitur. Etenim tam apud Deum major merces et
D copiosa retributio pro vobis exhibebitur, quam
apud homines facilius excusatio, et suffragium de-
votius, et defensio robustior obtinebitur. Nos quod
vobis cordi est, in tantum valeamus, in quantum vos
valere cognoscimus, et esse voliscum omni tem-
pore, si fieri apte posset desideraremus. Minus homi-
num venti sunt, jure gentium licet vim vi repellere.
In animo vestro et in manibus vestris reposita
est. Misimus vobis in majore scedula quasdam
questiones, quae nuper apud nos Corbeiae exortae
fuerunt.

EPISTOLA CV.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES.

Enarrat quosdam tumultus, qui in Corbeiensi mona-

sterio contigerant, vetatque ne rebelles apud se recipiant.

(Anno 1148.)

FRATER WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, ROBERTO venerabili decano et cæteris in Christo dilectis filiis et fratribus Stabulensis cœnobii monachis, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Licet modis omnibus justum sit ut pro filiali affectione, qua nostræ parvitati arctiore vinculo copulamini, omnia nostra vestræ conscientiæ debeant esse nuda et aperta, tamen aliquantulum erubescimus, infirmiora Corbeiensis monasterii vobis detegere, nisi quod vestra interest omnium rerum nostrarum notitiam, et nos contra obloquentium detractationes famam nostram tueri et conservare studemus. Etenim juxta S. Augustinum : *Crudelis est qui famam negligit*. Et gentilis ille doctissimus Cicerò dicit : *Famam esse non mediocrem telum ad res gerendas*. Ob hoc etiam vestræ notitiæ ista non esse subtrahenda sumus arbitrati, quod quidam de fratribus Corbeiensibus exierunt a nobis, sed non erant ex nobis, et propter institutæ fraternitatis formulam inter Stabulenses et Corbeïense monasterium, vel apud vos licitam et tutam mansionem habere, vel per intercessionis vestræ gratiam regressum ad fratres suos, obtinere se posse existimant. Longam itaque actionis seriem compendiosa vobis narratione pandemus. Cum anniversaria dies prædecessoris nostri abbatis Henrici a nobis Corbeï Christiano more celebraretur, tres ex juvenilibus fratribus nostris a conventu nostro et exsequiis, quas defuncto abbati impendebamus, sese ex deliberatione et conducto subdixerunt. Interrogati a nobis cur ita fecissent? responderunt se tute non posse orare pro excommunicato, cujus cadaver contra justitiam canonicam esset humatum intra ecclesiam. Quesivimus a reliquis fratribus (omnes enim aderant, senes cum junioribus), an huic sermoni consensum præberent? negatum est ab omnibus tale et tam inauditum verbum ex sua conniventia processisse, præcipue cum idem abbas Henricus, quem nunquam fuisse abbatem tres illi temeraria præsumptione affirmabant, nequaquam, dum adviveret, de crimine aliquo fuisset convictus vel confessus, sed ne pulsatus quidem ordine judiciario. Erant enim perniciosi illi tres in congregatione discordes, elati, et ad omnem ordinis ruinam et claustralem disciplinam destruendam audacter promptissimi, et ex longo tempore jam propter bonum pacis, multorum reclamante consilio, longanimitè a nobis tolerati. Conversi etiam nunc ad patientiam et paternum induentes animum, copimus eos manifeste et instanter admonere, ne ambularent in magnis et in mirabilibus super se, deponerent odia veteriosa, quæ in æternum trahunt interitum, cessarent persequi cineres mortui hominis, desisterent scandalum facere nobis et fratribus suis. Invenimus, inquam, hic electi et vocati ac venire ex obedientia

A jussi, ecclesiam hanc absque ullius contradictione administrantem, divina celebrantem officia, et juxta per biennium, ex quo ille vita decessit, nullas a prælatis nostris accepimus litteras vel mandata, in quibus de excommunicatione personæ illius, vel de ejjectione corporis ipsius contineretur. Dominus dicit in Evangelio beato Petro : *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis; et quod solveris super terram, erit solutum et in cælis*. Super terram, inquit, non sub terra, quoniam viventes, et non mortui debent excommunicari vel absolvi. Et Salomon ait : *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit*. Quod Ezechiel propheta multis verbis ac sententiis explanat, ut in ipsius volumine invenietis, si nem vitæ in cunctis asserens potius judicandum, quam vivendi principia. Beati Leonis papæ et B. Gelasii papæ sententia est : *Quibus vivis non communicavimus; nec mortuis communicare possumus* : proinde nostræ parvitati consequens videtur, ut quos vivos a communione Christiana non alienavimus, nec mortuos excommunicemus. Multæ palee sunt in area, quibus necdum accessit ventilabrum. Verum in his et hujusmodi exhortationibus, tres illi more aspidis surdæ et obturantis aures suas, non audiebant vocem incantantis, sed orabant enixius, ne ipsis violentiam inferremus; asserentes dominum illum non esse abbatem nominandum, nec in numero abbatum reputandum, pro eo quod dominum suum deposuerit, et in sede sua sederit contra canones. Etenim, charissimi fratres, quod inviti loquimur, apud eosdem fratres, sicut in plerisque claustris, quæ regie ditioni et ordinationi subjecta sunt, nullus de regula sermo, nulla de consuetudine Casinensi vel Cluniacensi seu antiquiorum monasteriorum mentio, sed canones, decreta, appellationes, concilia, jura, leges, condemnationes, taliones, argumenta, probationes, infamationes assidue loquuntur, quotidie novos abbates, novos priores habere desiderant. Nullus præpositus, nullus cellarius placere potest. Panis, cervisia, pulmentum semper in culpa est; villicationes, beneficia principum et ministerialium ordinant. Hæc prima in capitulo dicendi initia, in his diem consumunt, de moribus, de religione, de patientia et humilitate, de obedientia et charitate nullum unquam verbum, de vestitu moderato, de tonsura et incessu prorsus extincta memoria est. Et cum omnia die ac nocte pervertant, tanquam censores et homines castigatissimi omnia primi reprehendunt, ne ipsi reprehensibiles reprehendantur. Postquam in admonendo longam frustra operam consumpseramus, tandem ne auctoritas capituli ludibrio haberetur, quia, inquam, medicinam non recipitis, sed potius in amentiam conversi in medium insanitis, jam incumbit vestris cœptis, ut fratres vestros aliena communione pollutos comprobetis. Nos enim innocentes erimus pro eo quod vitium hoc in congregatione nunc primum cognovimus, vos autem non solum inobedi-

tes ac rebelles, quin etiam profani et sacrilegi apparebitis, in eo quod mortuos iniquo odio persequimini, cum Salomon doceat, ne latandum quidem in morte inimicorum. Quid igitur commisit Henricus ille abbas, aut in quo Christianæ professionis propositum, aut canonice institutionis tramitem excessit, ut excommunicationis laqueum incideret? ad hæc illi testabantur, quod beate memorie dominus cardinalis Thomas, apostolicæ sedis legatus, instituisset judicare de illo Henrico, qui ab ipso depositus aliquando Corbeiensi præfuit monasterio, cum accusatio esset ordinata, et lis coram ipso contestata, cum ipse iudex presideret, ad tuendam innocentiam suam sub stola sua coram omnibus excommunicavit, ne quis pro eadem causa pecuniam daret vel acciperet. Cæterum idem Henricus, de quo agitur, postmodum publice confessus est, quod pro eodem negotio sex marcas argenti, prædicto domino cardinali dedisset. Ergo, inquam, blasphemia vestra grandior est et horribiliter, quia lingua vestra non solum transit in terra ad eruentes cineres in pace Ecclesiæ defuncti sacerdotis, sed etiam posuistis in cælum os vestrum sanctam matrem nostram Romanam Ecclesiam in crimen hæresis trahendo. Sciscitatio itaque fratrum nostrorum consilio, iussimus eos in infirmariam secedere, quatenus ex majori mora deliberationis, quid agendum esset, providere possemus. Quod cum facere renuerent, interdiximus fratribus in virtute obedientie, ne illis præsentibus divina celebrarent officia; unde compulsi a fratribus mansionem sibi deputatam erecta fronte introierunt. In qua domo cum obedientiam non servarent, sed potius cachinnis et irrisionibus vacarent, et huc illucque vagabundi discursitarent, ex sententia priorum, non esse bonum iudicavimus sumere panem filiorum et mittere canibus, atque ita impenitentes imo aperta rebelles de congregatione et claustrum non sine dolore et lacrymis emisimus. Cæterum, ut noverit vestra discretio, cujus opinionis, cujusve sanctitatis essent hi graves et severi homines, qui mortuorum meritis inquinari se arbitrabantur, primus eorum nomine Evernaudus, a juventute sua discors, et evirati gestus atque incessus, tempore Henrici junioris, qui tunc Corbeienae monasterium tenebat, libro uno furtim sublato, sacrilegium perpetravit, pro quo poenæ addictus, sub manu præfecti nullo pro eo intercedente, sed tamen plerisque propter ordinis infamiam erubescens, fugere permissus est. Quem nos omnem correctionem cum omni instantia promittentem pro suprema misericordia, ne periret, in claustrum recepimus. Secundus ex tribus nomine Adelbertus, in altera vice levavit calcaneum suum adversus decreta et opus sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ, adhærendo illi Henrico, quem dominus Thomas cardinalis, apostolicæ sedis tunc legatus, de Simonia convictum et confessum deposuerat, et sententiæ non parentem, quin mo rebellem et rerum ecclesiasticarum pervasorem,

A iudicio sancti Spiritus excommunicaverat. Pro qua re idem Adelbertus postmodum publice poenitens, et ab excommunicatione, qua maculatus erat, absolutus a prædecessore nostro, quem ipse nunc expellere moliebatur, vix post longam humilitatis speciem in communione fratrum et congregatione est receptus. Tertius eorum Godescalcus a suis coetaneis cellarius monasterii contra seniorum consilium, antequam regimen ipsius monasterii suscepimus, satis irrationabiliter institutus, consumpsit substantiam male vivendo, de cuius vita et moribus tacere quam loqui honestius est. Hos tres si ad vos sorte venerit, indignos vestra humanitate iudicabit, nec vestræ cum Corbeiensibus sodalitatæ constitutio in tantum extenditur, ut tales fovere, vel nobis ac monasterio quondam suo reconciliare ullo modo consentialis.

EPISTOLA CVL

WIBALDI ABBATIS AD M. MONACHUM.

Ejus prædicat virtutes, oratque ut sibi scribat.

(Anno 1148.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est, charissimo in Christo filio suo II. benedictionem

Scribimus tibi in altera vice, et studium tuum excitamus, et responsionem sollicitamus, et vicissitudinem flagitamus. Verum quod nec calami nec atramenti responsione nunc uteris, ratio silentii tui nos edocere æstimatur, quod actu et ipsa re magis loqui nobis contendis, quam articularibus et vocalibus instrumentis, juxta illud Joannis apostoli. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.* Si quid in domo Domini ad salutem animarum, ad refrigerium et valetudinem corporum, edificare inchoavimus, tu perficis, imperfecta consummas, neglecta ornas, dissipata resarcis, dispersa congregas, et congregata conservas, benedictus tu, fili mi, a Domino, qui Patrem tuum honoras, qui præceptorem tuum diligis, qui eruditorem tuum foves, nutritorem amplecteris. Legem implesti, monasterium tuum auxisti, Ecclesiam Dei ornasti. Scribe tamen nobis stylo hominis cum calamo operis. Molles aurículas habent domini, divites adulatione capiuntur; sed sicut illa a sanctis tuis moribus exulat et prorsus extranea est, ita nos non eam amplectimur, sed amicorum nostrorum visitatio et scripturæ dulcis confabulatio pro patria nobis est, consolatio nobis est, munimentum nobis est. Scribe igitur ut præteritæ cessationis veniam capias, ut laus tua nunquam deficiat ob ore nostro, ut respondeamus etsi non diserte, tamen affectuose. Provocet te nostrum exemplum, incitet imitatio, accendat sollicitudo. Tantis et tam amaris occupationibus distracti animum colligimus, manu propria scribimus, et tu juvenis et expeditus cessas. Sed in opere quod tibi scribendum et etiam dicandum injunximus, volumus te intentam dare operam, ut de ingenio tuo perennem fructum capiamus, sicut in opere manuum non mediocriter gaudemus.

EPISTOLA CVII.

FULDENSIVM MONACHORVM AD WIBALDVM ABBATEM.

Orant ut futuræ Fuldensis abbatis electioni velit interesse.

(Anno 1148.)

WIBALDO, sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ religioso abbati, exigua Fuldensis congregatio, G. advocatus cum omni familia Sancti Bonifacii devotissimæ servitutis et orationis obsequia.

Quoniam in tribulationibus et angustiis, quæ invenerunt nos nimis, his diebus paternum affectum vestrum diversis beneficiis sumus experti, de abundantia vestræ pietatis non possumus esse incerti. Quapropter solita erga nos usus gratia, pii Patris ostendite charitatem, et nobis ex merito iniquitatis nostræ tribulatis, pridie Nonas Novembris ad nos veniendo succurrere non differatis. Sumus enim parati præceptis domini papæ in eligendo abbatem obedire, idcirco vos aliosque religiosos abbates a domino papa ad eandem electionem prædestinatos, litteris nostris vocare ratum duximus. Sed quia post Deum maxime in vobis confidimus, paternitatem vestram iterum atque iterum humiliter imploramus, ut ad supra dictum terminum ad nos venire non pigrite mini, et nobis consulendo et auxiliando subvenire non dedignemini.

EPISTOLA CVIII.

FULDENSIVM MONACHORVM AD CORBEIENSES.

Ut Wibaldus abbas electioni Fuldensis abbatis velit interesse.

(Anno 1148.)

Venerabilibus dominis et confratribus nostris sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ, Fuldensis congregationis sinceritatem fraternæ dilectionis in Christo.

Fraternis consolationibus vestris, quæ plene letificaverunt animas nostras, condignas grates referre nequimus, quia miseria et afflictione inebriati jam experimento didicimus, quod longe est a peccatoribus salus. Attamen si Pater misericordiarum et Deus totius consolationis per divitias gloriæ suæ nos aliquando dignatur consolari, pro nimia in nos fide vestra ac devotione, memoriale vestrum apud nos per amplius et perfectius erit in benedictione. Oramus ergo beatitudinem vestram, ut dominum abbatem tempore sibi a nobis designato ad nos venire absque ulla occasione rogare curetis, quatenus ejus consilio et auxilio cor contritorum vivifcetur, et spiritus mcerentium relevetur. Nos enim quæque fraterna et amabilia de vobis speramus.

EPISTOLA CIX.

STEPHANI MONACHI AD WIBALDVM ABBATEM.

Optat maxime reverti ad Stabulense monasterium, scribitque villicationem Godino imponere nequissime.

(Anno 1148.)

Domino et Patri suo charissimo WIBALDO, vene-

(98) Odo ex monacho Mauriniacensi prope Stampas factus abbas Suessionensis S. Crispini, deinde Remensis S. Remigii, qui monasterii sui expensis

A rabili Stabulensi et Corbeiensis abbati, frater STEPHANUS, Dei et sua misericordia id quod est, subjectionem, dilectionis devotionem, orationum participationem, et, ut breviter dictum sit, seipsum cum suis omnibus.

Litteræ humilitati meæ nuper a vestra magnitudine directæ tantam mihi vim et audaciam contulerunt, ut securius ambulem, noverimque procul dubio ex tunc res mihi prosperius cedere: pro quibus gratias vestræ celsitudini referens, hoc solum Deum omnipotentem supplex deosco, ut talem me facere dignetur, qui vestro contubernio et tam dulci exhortatione diu perfrui merear. Verum quanto fervore vestram requiram præsentiam, adventum desiderem, non credo vestram ignorare scientiam, quippo cujus et sustentor auxilio et delector consilio. De eo autem quod mihi injunxistis, ut Godinum de Barsiez villicationi in Lemgum imponerem, præceptum quidem vestrum rusticis annuntiavi, sed minime obtinere potui, ut eundem Godinum reciperent usque ad vestræ præsentiae discussionem. Cum vero instarem, ut jussio vestra impleretur, advocatum adierunt, et sic omnia non tamen sine magno rerumstrarum damno dilata sunt, et contentiose relicta usque ad vestram præsentiam. Quidquid tamen vel scripto vel verbo mihi mandaveritis, ego adimplere pro posse et nosse meo paratus sum. De cætero de pasnagiis pro quibus mihi scripsistis, ut exigerem et comportarem, pauca quidem sunt, sed eadem non solum devote et sollicitè exigam, sed etiam fideliter congregabo. Paternitatem vestram nobis et Ecclesiæ nostræ utilem multis annis incolumem Deus conservare dignetur. Amen.

EPISTOLA CX.

O. ABBATIS S. REMIGII AD WIBALDVM ABBATEM.

Significat ei obitum Stephani monachi Stabulensis.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri et amico WIBALDO, Dei gratia sancti Remacii venerabili abbati, et ejusdem Ecclesiæ priori omniqve conventui, frater (98) O. eadem gratia beati Remigii humilis minister, sicut cedrum Libani multiplicari in domo Domini.

Cum nobis sit insolitum maxime fratribus et amicis nostris aliquid sinistrum insinuare vel mandare, tamen quoniam terminos Dei nullius est terminare, mandamus fratrem Stephanum nostrum monachum et vestrum hominem exisse, quatenus ei sicut et nos obsequium persolvatis, et domui vestræ, quæ nunc caret provisorio, de cætero provideatis. Depositum vero illius, quod ipso dictante supra pectus ejus scriptum est, vestris plicatum litteris vobis transmittimus. Valete.

Carthusiam Montis-Dei crexit, animam suam Deo consignavit anno 1151.

EPISTOLA CXI.

HENRICI MONACHI AD WIBALDUM ABBATEM.

Gratias agit pro benevolentia, spondetque ei de sua semper servitutum, etc.

(Anno 1148.)

Reverendissimo suo et domino WIBALDO, venerabili Stabulensi Ecclesie abbati, exiguus HENRICUS, quidquid tanto et tam dilecto Patri humilis debet monachus et devotus filius.

Lectis amantissime Pater, sinceritatis vestrae monitis, quibus imperitiam meam instruere, desidiam redarguere, stultitiam reprehendere dignatus estis, multo repletus sum gaudio, quippe qui nihil me esse fateor, nisi quandiu a vestra magnitudine diligi, foveri, sustentari mereor. Quia igitur parvas imo nullas aliquando vestris multis beneficiis recompensare potero vices, in hoc saltem meam circa vestram celsitudinem experiemini benevolentiam, quod vobis, quandiu superero, artis meae obsequio, etsi minus celeriter, devote tamen et infatigabiliter serviam. Aliud enim in persona mea nescio, quod vestra placeat celsitudini. De caetero juxta admonitionis vestrae diligentiam, otii vitium pepuli, fabulis, si quando vacavi, jam non intersum, vagationibus fidem dedi. Et econtrario intendo Scripturae, chorum frequento, scholae petitione fratrum sub magistro meo Henrico deservio, qui nuper aedificia infirmariae mirifice consummavit. Denique hoc solum restat, quod vestra praesentia careo, qua habita, nihil mihi deesse arbitror, et ut ea cito perfuar Dei omnipotentiam exoro. Melotam tum pro vestra dilectione, tum pro sui utilitate non modicum diligo. Valeat paternitas vestra in Domino.

EPISTOLA CXII.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De electione abbatis Fuldensis.

(Anno 1148.)

Reverendissimo Patri suo et domino EUGENIO uni et universali pontifici, frater WIBALDUS Dei gratia et vestra, id quod est in Ecclesia catholica, dilectionem ut Patri, obedientiam et servitium ut Domino.

Non sumus immemores multitudinis misericordiae, quam nostrae parvitati in synodo Remensi exhibere dignatus estis, et praecipue in causa Fuldensi, quam pro maxima humilitate, qua sacrum pectus vestrum, Deo inspirante, praeditum est, consilio nobiscum communicare placuit. Et nos siquidem, sicut cum vestra celsitudine condiximus, solliciti fuimus, ne aliquis propter jussionem vestram motus fieret, usque adeo, ut cum de facienda electione Fuldensi praecipuum vestrum vi Idus Aprilis Remis datum sit, dominus noster junior rex litteras in castro Nuremberch, quod est in Bavaria xvii Kal. Maii acceperit. In quibus quam sollicite quam instantem cum praemunierimus ac praemonuerimus in exemplo litterarum sibi missarum, quod vestrae

A discretioni transcriptum direximus, animadvertere poteritis. Dulcissime Pater, neminem apud vestram censuram accusare volumus, nec vestram mansuetudinem ad iracundiam provocare, sed tam veraciter quam breviter pietati vestrae suggerimus, quod hi, a quibus puer rex regi debuit, huic causae obstiterint, summopere laborantes, ut aliquid in Fuldensi Ecclesia fieret, quod vestram auctoritatem aliquatenus offenderet. Nos autem longe positi eramus, et quandoque praesentes pluribus et majoribus nostris reniti non valebamus. Petitionibus nostris quae subter annexae sunt, aurem vestram clementer accomodate, ut sub umbra alarum vestrarum securius viventes, vestrae magnitudini devotius et uberius servire valeamus. Pro recuperata sanitate vestra, Deo gratias referimus orantes, ut ipse ad regimen Ecclesiae catholicae diu vestram sanctitatem servare incolumem dignetur.

EPISTOLA CXIII.

WIBALDI ABBATIS AD GUIDONEM CARDINALEM.

Commendat ei Bremensem electum, et praepositum Hartvicum.

(Anno 1148.)

Reverendo Patri suo et domino GUIDONI, sanctae Romanae Ecclesiae cardinali diacono apostolicae sedis cancellario, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica seipsum.

Non abs re hanc possessionem sublimitati vestrae offerimus, quam ita memoriter et affectuose tenetis, ut licet vos orbis terrarum cura sollicitet, et responsa Ecclesiae catholicae detineant, non tamen exiguitalis nostrae sitis immemores quod binae epistolae ad episcopum (99) Anselmum a vobis missae satis patefecerunt, in quibus subscriptam salutationem ad nostram personam pie recordationis affectu junxistis. Accepimus litteras vestras, quas nobis per puerum nostrum Ludovicum transmisistis, plurimum ex eis gavisus, quod dominus papa et vos nobis tanquam fidei servo suo aliquid imponere voluistis, in quo studium ac devotio nostra circa Romanae Ecclesiae obsequium appareat. Causam Bremensis electi, quem eidem Ecclesiae plurimum posse proficere non diffidimus, vestrae clementiae suppliciter commendamus. Lator praesentium praepositus Hartvicus, vir prudens et litteratus, et in terra sua sublimiter natus, nostrae parvitati a longo tempore notus et dilectus est, quem dignum credimus, ut ei gratiam vestram cum benevolentia exhibeatis, et in suis petitionibus eum misericorditer exaudiat.

EPISTOLA CXIV.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De actis in electione abbatis Fuldensis.

(Anno 1148.)

Reddituri rationem villicationis nostrae, quam vestra celsitudo nostrae parvitati commisit, opus habemus brevitate, ne mentem vestram, quam om-

(99) Halvelbergensem, uti conjicimus, cujus libros tres dialogorum habes Spicilegii tom. XIII.

nium mundi Ecclesiarum cura sollicitat, prolixa relatio diutius detineat. Postquam discretio vestra justo Spiritus sancti iudicio Roggerium (100) Fuldensis monasterii electum ab ejusdem Ecclesiæ regimine ob canonicam notam removit, fratribus præfati cœnobii per dignationis vestræ apices præcipiendo mandastis, ne personam de sua congregatione eligerent, sed ad visitandam ecclesiam suam reverendos fratres Eberacensem, Everbacensem, Heresfeldensem abbates et nosipsum omnium minimos ad sese convocarent; quorum mediante consilio, talem, Deo auctore, personam de alieno clauastro studerent eligere, per quam ruina Fuldensis monasterii tam in religione quam in possessionibus posset, Domino adjuvante, fulciri. Misistis etiam prædictis quatuor personis jussionis vestræ litteras, quatenus auctoritate vestra ad Fuldense monasterium accederent, et juxta præcepti vestri formam in electione faciendi consilium præstarent. Quas litteras nos tertia die post festum Nativitatis beatæ Mariæ primo accepimus. Siquidem fratres Fuldenses pro obtinendo electo suo, quem duobus decretis canonica ratione subnixi notaveratis, ad vestram clementiam remisissent, sed cum Petro petram invenerunt. Redeuntes igitur legati eorum absque mandatis et epistolis vestris, nostram parvitatem adierunt, rogantes ut electioni eorum, quam xii Kal. Novembris facere disponebant, interessemus. Nos vero considerantes immutatum fuisse statum causæ, et nullum de novo a vestræ sanctitatis celsitudine nobis manasse imperium, venire quidem dubitavimus, quoniam frequens rumor insonuerat, venturum fore legatum vestrum, qui Fuldense monasterium per semetipsum ordinaret. Direximus tamen eis per duos fratres litteras nostras, quarum exemplum vestræ censuræ cum presentibus mittere curavimus. Verum parvo tempore interjecto venit ad nos camerarius Fuldensis cum altero quodam fratre, et cum litteris conventus sui tam ad nos, quam nostrum conventum, quatenus ob reverentiam nominis vestri, Fuldæ absque dilationis impedimento veniremus, futuris ibi tribus prænominatis abbatibus, et electione ad mandatum vestrum celebranda, si per absentiam nostram non impediretur. Allegabant præterea defectum monasterii sui in rebus vite necessariis, quoniam quidem omnia diripiebant, qui prætergrediuntur viam. Diu multumque dubitantes timuimus ne vel agendo vel cessando vestram paternitatem offenderemus. Sed tandem de consilio religiosorum, quos venturos audieramus, sperantes, Fuldæ cum Heresfeldense abbate 9 Novembris pervenimus. Sed cum Eberacensis et Everbacensis abbates non ve-

nissent, alter, quia mandatum vestrum super hoc, ut ipse per nuntium fatebatur, non acceperat; Eberacensis vero, quia sese apud vestram clementiam, ut postmodum per epistolam ejus cognovimus, de non veniendo excusaverat, turbati corde et inopes consilii fuimus, plurimum verentes ne imprudentia nostra vestram offensam mereremur. In hac itaque nostri cum Heresfeldense consilii summa proposita est, firmata fuit, ut quoniam hi duo aberant, qui nobis doctiores et meliores longe exstant, nullum in electionis actione assensum præberemus, sed suspensis atque incertis omnibus, vestra iterum jussio et legati vestri auctoritas expectaretur. Demum vocati a fratribus capitulum ipsorum uterque intravimus, jussique verbum exhortationis ad ipsos facere, prout Spiritus sanctus in articulo temporis dedit, de charitate, de obedientia, de humilitate sermonem habuimus.

Quo terminato, majoris monasterii præpositus surgens egredi volebat ad Lothewicum comitem regionarium, et ad alios quosdam laicos, sed retentus est a nobis multum suadentibus et petentibus, ut cum fratribus suis, qui in tempore discordiæ de monasterio egressi vel ejeti fuerant, in concordiam redirent, ut si de electione agendum esset, is ab omnibus communiter eligeretur, qui omnibus præesse deberet. Dissimulabamur enim, quod causam differre vellemus, donec in ipsorum verbis vel re aliquid aptum et commodum invenire possemus, quo absque invidia et odio, infecto negotio, discederemus. Itaque nobis duobus et fratribus, qui nobiscum venerant remotis, prolixa consultatione rem in tempus traxerunt, revocatisque nobis in armarium (101) librorum, et adhibitis suorum fratrum paucis, responderunt, se cum eisdem fratribus, pro quibus intercedere volebamus reconciliari non posse, nisi ordinato prius abbate, qui eos monere et cogere auctoritatis jure posset. Et quid, inquam, laici vobiscum de instanti negotio contulerunt? nullam, inquit, personam obligatam et in alio monasterio ordinatam ut assumamus, hortantur. Recte, inquam, et canonice, ac de sacra Regulæ sententia vos admonent. Cum enim hujus monasterii possessio pariter et sacra domino nostro pontifici Romano pertineat, is vobis eligendus erit, cui secundum vetustam cœnobii vestri dignitatem manum imponere possit. Si enim ordinatum abbatem eligitis, optandum potius quam impetrandum vobis erit, quoniam canonico et directo electionis jure cum ipso agere non poteritis, sed multo labore ac precibus insinuandum erit, quæ vos necessitas a sanctarum tramite regularum deviare compulerit. Præterea domino papæ, quem jamdiu quos regularis disciplina ita defecerat, ut abbatem alieno in clauastro querere jussi fuerint.

(101) Armarium librorum in omnibus antiquis monasteriis esse solebat prope capitulum, ut fratres qui lectioni in clauastro incumbabant, libros in promptu haberent.

(100) Hunc Roggerium seu Ruggerum interfuisse concilio Remensi scribunt Sammartani, ac divinis rebus vacaturum secessisse in montem Virginis; verum ex plurium Wibaldi litterarum contextu constat eum ab Eugenio papa III ob proprios defectus in ordinem redactum, ipsius rescissa electione, nec tantum fuisse tunc Fuldensium fervorem, apud

laborare fecistis, de vobis persuasum est a multis, quod postposito Dei timore, omnes quæ vestra sunt, queratis, non quæ Jesu Christi, neque tutum vobis est ut eum de cætero inconsiderate agentes ad iracundiam provocare non timeatis. Hæc verba nostra dominus Heresfeldensis cum maximo favore prosequebatur, materna lingua sententiam amplificans et ornans.

Dum hæc aguntur, intromissus est ad nos comes Godefridus et advocatus ejusdem Ecclesie, orans tam sua quam laicorum unanimi voce, ne adversus libertatem electionis canonicæ, pro qua parentes ipsorum sanguinem suum multis præliis fudissent, aliquid statuere vellemus; nihil actum esse quod regibus per vim electionis potestas esset adempta, quod Ecclesiis in arcu et gladio laicorum libertas electionis esset asserta; si papa pro suo arbitratu Ecclesias vellet ordinare, et personas in ipsis provehere, satius fuisse regiam vim quam pontificalem sustinere, modis omnibus velle et consulere, ut de ipsa Fuldensi congregatione frater aliquis ad regimen omnium assumeretur, nisi forte quod fieri non posset, nullus in ea dignus ad præsidendum inveniretur. Nos vero euncta hæc suavi et blando mitigare volentes alloquio, et opportunitatis locum reperire cupientes, quo ab eorum actione sub aliquo rei honestæ titulo possemus discedere, postulavimus ut a nobis tantisper egrederentur, donec collatis omnium sententiis pari atque consono verbo respondere possemus. At illi regressi quidam mox plures numero redierunt, transacto brevissimo temporis spatio, petentes instantius ut eis privilegia Fuldensis Ecclesie super electione abbatum panderentur, nefas esse protestantes illa violari; sese pro dignitate monasterii stare usque ad mortem esse paratos: quæ si hoc continerent, ut de monasterio nullus eligeretur, sequendum esse ac tenendum; sin autem contra, ruinam esse et omnium interitum, si ab his aliquatenus recedatur. Hortabamur impense fratres, ne contra mandatum vestrum novum, quod urgente necessitate et poscente utilitate factum fuerat, privilegii alicujus auctoritatem prætenderent, ne inter eos, quorum ea minime interest, dissensionis materiam seminarent, sed juxta præcepti vestri formam ad Ecclesie suæ salutarem provisionem sese unanimiter coaptarent, scituri quod si aliter præsumptum foret, quoniam manus Moysi graves sunt.

Præterea jam non cum ratione honestatis amplius dissimulandum esse judicantes respondimus illis assertoribus libertatis, nihil a vestra sublimitate factum esse in hac causa violentum, nihil insolitum, nihil contra justitiam et libertatem universalis Ecclesie, nihil contra privilegia et dignitatem Fuldensis monasterii. Quia, inquam, quod a domino papa prohibitum est, ne de Fuldensi congregatione in præsentî articulo ad regimen aliquis assumeretur, de sacro fonte Regule sancti Benedicti manavit, quæ præcipit ut, si concors in malis

A congregatio personam vitii suis consentientem eligere voluerit, episcopus ad cujus dioccesim locus pertinere videtur, non sinat pravorum prævalere consensum. Electio vero vestra, quæ proxime auctoritate apostolica fuit cassata, qualis fuerit, dominum nostrum papam, qui vester specialis dominus est et episcopus, tota regione clamante, et ipso electo annuntiante, non latuit. Ipse vero electus vester qualis foret in longum futurus, in principiis suis, quæ valde nociva fuere, patenter edocuit, qui consilio advocati et laicorum ad dispergendum non ad recolligendum utebatur; et sacri canones loquuntur, quod privilegium meretur amittere, qui privilegii abutitur libertate. Non igitur vestra libertas subversa est, sed correctæ; quia nec esse potest honor legitimus, qui fuerit de prævaricatione collatus. Prohibitio hæc tanquam medicina contra vehementem morbum ad tempus indulta est, non valitura diutius, nisi quandiu necessitas duraverit. Licuit semperque licebit Romano pontifici, pro rerum qualitate et temporum varietate, rigorem canonum intendere vel remittere, et nova remedia novis morbis adhibere. Porro quod ad electionis vestræ sinceritatem procurandam visitatores a sede apostolica transmissi sunt, veneranda sacrorum canonum auctoritas canonicum esse plurimis Scripturæ paginis demonstrat; nec abhorreere vel aspernari debuistis duos illos abbates, viros utique religiosos et sapientes, quibus visitandi cura, et præcipua consulendi facultas est attributa, sine quorum præsentia et nutu nos duo nec consilium nec consensum præbere possumus. Quod vero sacrosanctum et dulcem libertatis titulum tanto popdere opponitis, pace omnium dictum sit, velamen potius est malitiæ quam assertio justitiæ; quoniam alius castellum in faucibus monasterii ædificat, alius pensiones, quæ monasterio inferri solent, usurpat, alius incendiis valet, alius prædis et rapinis infestat. Fratres in claustris inedia, sitim, nuditatem patiuntur, ut ne nobis quidem fratribus suis, domini papæ famulis, officia hospitalitatis et humanitatis possint impedire. Ordinate pacem Ecclesie, solvantur fratribus necessaria et debita stipendia, revocentur ad diem aliam non solum Eberacensis et Everbacensis, sed etiam plures alii viri prudentes ac Deum timentes, quorum consilio et opera talis Spiritu sancto præstante eligi possit in abbatem, cujus conversatione et studio tam spiritualia quam temporalia correctionis effectum valeant recipere. Minime indignabantur laici ad verba hæc, veritate seipsam tuente, quæ ipsos recognoscere et fateri cogeat, quod ea, quæ dicta fuerant, virtute rationis non carebant. Cœperunt itaque consultare inter se, atque conferre bini simul vel terni aut quaterni: et cum sermonem nobiscum nemo haberet, diesque jam usque ad octavam horam processisset, egressi inde dormitorium intravimus, atque mox parvulo temporis interveniente spatio reverentes, quosdam priores cum aliquibus fratribus obviam habuimus, qui pedibus

nostris advoluti obnixæ et cum lacrymis petebant, quatenus eis adiutorium in necessitate impenderemus, ut dominus Heresfeldensis abbas prælationis illius sarcinam susceperet, et adiunxit unus ex eis: « Quoniam, inquit, noster monachus et frater fuit, antequam in abbatem promoveretur. »

Ad hæc a nobis sic responsum est: « Nos, fratres charissimi, quod de alicujus abbatis electione domino nostro papæ credidimus beneplacitum, quod Ecclesiæ vestræ salutare, quod personis vestris tutum, palam ac simpliciter protestati sumus, nec sententiæ nostræ prævaricatores esse valemus. Præterea non credimus abbatem, qui sit compos discretionis canonice, hoc onus regiminis absque domini papæ jussione recipere, quod longi temporis, et grandis expensæ, et infiniti laboris, et eventus incerti opus est. Si dominus Heresfeldensis de propriis viribus confidit, si de gratia et consensu domini papæ sperat, sua potius deliberatione, quam nostro consilio nitatur. »

Quibus auditis, fratres rogabant tamen quod abbatem, quem cum ipsis paululum reliqueramus, detinentes, a cognitione hujus verbi subduceremus, donec capitoli ædem communiter ingressi super persona illius eligenda cunctorum assensum requirerent. Introierunt illi, nos remansimus, et assumpto abbate seorsum, quid fratres Fuldenses nobiscum egissent ei annuntiavimus. Dubitantem et quærentem super hoc consilium nostrum ad eorum et consentiam remisimus, et cum se consentire nullatenus assereret, suggestimus ei, ut sicut nos, ita et ipse ab eis recederet, ne opus, quod illi nobis absentibus et dissuadentibus faciebant, ad nostrum consensum spectare videremur. Ille abiit, nos in mensa refecturi corpora nostra consedimus. Post cenam salutavimus abbatem, salutavimus et fratres Fuldenses, significantes eis, quod facto mane vellemus discedere. Precabatur fratres ut manere vellemus, quandoquidem ipsi abbatem elegissent, sed dilatio a laicis usque in crastinum esset interposita, ut eorum electioni consentirent. Nos vero petitioni eorum nequaquam acquiescentes, summo diluculo recessimus. Hæc sunt, charissime, Pater, quæ Fuldæ præsentibus cognovimus, quæ vero post exitum nostrum acta sunt ex litteris, quas quidam frater Fuldensis nobis non in membrana scriptas sed in tabella, transmisit, cognoscere poteritis, quas ad vestræ sanctitatis pedes, transscriptas direximus. Enim vero apud vos est manna, apud vos virga, apud vos canonum dispensatio, apud vos decretorum interpretatio, apud vos Regulæ moderatio, apud vos vinum, apud vos oleum, novit dextera vestra.

Parcere subjectis et debellare superbos.

(Virg. *Æneid.* vi, 853.)

Cuncta discretioni vestræ per ordinem intimare studuimus, ut pia et perspicax anima vestra, cui discretio spirituum a Deo collata est, plura legendo

intelligat, quam nos videndo et agendo. Siculi amante pietatis zelo decreta vestra et jussiones insipienter defendimus, et quasi cœlum sustinere humeris tentavimus, etsi effectus laudem non meretur, devotio tamen veniam a vestra clementia impetrabit.

EPISTOLA CXV.

H. MONACHI, UT VIDETUR, FULDENSIS WIBALDO ABBATI.

Scribit ei electum assensum præbuisse electioni suæ.

(Anno 1148.)

Domino suo reverendissimo, H. ille suus scipsum.

Quoniam, Pater charissime, vos ut dominum amplector et vereor, in omnibus sequi præcepta vestra non dubito. Notifico igitur sanctitati vestræ quod post recessum vestrum, fratres nostri cum quibusdam laicis in electione convenerunt, multi autem eorum recessum vestrum audientes, interesse contempserunt. Illi autem qui convenerant, ipsum electum ut onus regiminis susceperet rogaverunt, sed ille repugnabat tanquam qui vincere nollet, tandem itaque acquievit. Quidam etiam ex laicis et monachis hoc vos velle, ut præpositus vester eligeretur, vobis imposuerunt, et me in hoc assensum præbere affirmabant. Post recessum tamen electi in hoc convenimus, ut usque ad festum sancti Nicolai vos et alios duos abbates vocare debeamus. Legatus vester apud nos portarium non invenit. Valeat sanctitas vestra.

EPISTOLA CXVI.

WIBALDI ABBATIS SEU DIPLOMA.

De locatione cujusdam possessionis.

(Anno 1148.)

In nomine domini, WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis abbas, notum sit omnibus, quod in possessione monasterii nostri, quæ est in Meretha, locavimus Conrado de Orio in pacto pro quatuor marcis probati argenti, quas per singulos annos in die festo sancti Jacobi apostoli solvet apud Koiforde in domo, quam nunc habet mulier quædam nomine Sigardis, camerario monasterii vel certo nuntio ipsius. Quod si solvere neglexerit, possessione et pacto postmodum carebit. Si filius ejus hæreditare voluerit, in investitura pro recognitione quatuor marcas abbati dabit. De tota possessione illa nihil a nobis vel a prædecessoribus nostris venditione vel commutatione alienatum est.

Actum est apud Anlon, anno Domini 1148, in præsentia domini Hariberti Trajectensis episcopi et multorum aliorum.

EPISTOLA CXVII.

F. ABBATIS SANCTI CODEHARDI AD WIBALDUM ABBATEM.

Hortatur ut Henrico abbati deposito reconciliari velit.

(Anno 1148.)

Domino suo venerabili Corbeienti abbati WIBALDO

F. (102) beati Godehardi (103) qualiscunque servulus, quod spes non confundens promittit Deum diligens.

Ex quo notitiam vestri, brevi licet temporis articulo, nuper accepi, ita vobis cordatenus adhæsi, ut si fieri posset, lateri vestro famulus indivisus adhærere vellem. Sed hoc quod fieri posse non video, litteris et præsentia quoque corporali, cum opportunum fuerit, vos frequentius visitabo. Cæterum de domno Henrico exabbate, quem in conventu vestro causatus estis vobis scandalo esse pro posse suo, noveritis, quod postquam a vobis redii, continuo per præpositum Richenbergensem, circa quem tunc morabatur, pro hac causa cum objurgavi et monui. Ille vero non quidem per omnia se in hac causa insontem, ut mihi videtur, recolens, hoc solum respondit: Quod si quid, licet minimum, verbis in vos excesserit, dolore depressionis suæ eregit: de cætero gratiæ vestræ ita reconciliari desideret, ut amplius sui culpa nullatenus a vobis elongetur. Pro hac compositione litteris semel et secundo, deinde viva voce frequenter me interpellarunt ipse et præpositus, cum vos regulum novum adissetis, ut me interponerem mediatorem, obtestantes hoc per eum qui vera pax est, Christum, et intuitu præmii, quod in Evangelio beatis pacificis ille promisit. Itaque cum illo et pro illo genibus vestræ paternitatis procumbens, obsecro ut ei reconciliemini, et quod facile vobis est, ei assistatis in causa, quam per bajulum litterarum secretius vobis mandavi. De hoc responsum vestrum expecto, et litteras, si volis ita placeat, ad marchionem, quarum rescriptum ego videam. Confido enim vobis in hac parte licere quod vultis. De conventu abbatum quid egerimus, nostis, sed quidam nostrorum abbatem Hinsbergensem expectandum aiunt, qui cito, ut speramus, a domino papa redibit. Audio, quia Fuldæ fuistis, ubi quid agatur vel agendum sit de abbate loci, si placet, nobis renuntiabit. Valeat in Domino dilectissima mihi sancta paternitas vestra.

EPISTOLA CXVIII.

WIBALDI ABBATIS AD FREDERICUM F. S. CODEHARDI ABBATEM.

Rejctis oblati sibi laudibus, respondet se Henrico Corbeiensi abbati deposito omnes injurias ex animo remittere, infictas vero in cum censuras a sede apostolica, solum papam remittere posse.

(Anno 1148.)

Réverendo in Christo Patri F., Ecclesiæ beati Godehardi venerabili abbati, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, orationem cum vera dilectione.

Sinceritatis vestræ apices plenos jucundæ consolationis, plenos gratiæ accepimus, in quibus quasi quodam celesti munere et divinæ pietatis dono exhilarati fuimus. Nam laudatio vestra plenos nos

A bonæ spei effecit, quoniam charitas Dei, quæ diffusa est in corde vestro per Spiritum sanctum, qui habitabat in vobis, falli non potuit usquequaque, quin aut præsentia aut procul dubio futura bona prædicanda in nobis æstimaretis. Sane conscientia nostra graviter nos impugnat et accusat, neque nos non dicam vestra, sed nec cujusquam quidem infirmi hominis commendatione se dignam arbitratur. Verumtamen quoniam sic de nostra parvitate, sentire visum est, enitemur id esse, quod vos affirmatis; studebimus conformes fieri gratiæ, quam vos prædicatis. Cæterum de domno illo Henrico, qui aliquando præfuit Corbeiensi monasterio, cui nunc nos Deo auctore deservimus, vestræ benignitati respondemus quod,

B cum in multis accusaretur tam de violenta intrusionem sua, quam de aliis quibusdam capitulis, nos non solum absentes, verum etiam omnium istarum rerum ignari, et longe positi in curia domini papæ eramus, et post sex fere mensium spatium sæpe vocati et venire jussi, et ex parte non modica coacti, ad regimen Corbeiensis Ecclesiæ non absque cura et sollicitudine et gravi timore accessimus, cum tamen inter ipsius depositionem et nostram ordinationem medius quidam unanimi et concordi fratrum electione fuerit promotus. Nostram itaque innocentiam, qui ei antea, dum frequenti accusatione pulsaretur, studiose astitimus, ipse fatigavit, et incediens Romanæ Ecclesiæ, et ipsius decretis minime obtemperans, ore in cælum posito, scandala inter

C fratres nostros seminavit, et quantum in ipso fuit, materiam modis omnibus dedit, quominus regularis disciplina et ordo monasticus debito et canonico tramite in monasterio nostro procederet. Et illis quidem reconciliatus est, qui erant ei, dum præsideret, in præsentia blandi, in absentia mordaces, qui eum cogebant, quasi consilio salutari illa facere, quæ ipsi mox reprehendentes accusabant, et cum essent malorum auctores, cum in jus tanquam nocentem trahebant. Nobis vero infestus est, qui eum nunquam ne verbo quidem scientes ostendimus, et quod si fieri posset, salva religione et honestate nostra, mallems abesse, quam in tempore tantæ perturbationis præesse. Super hoc vero, quod sicut in vestris litteris habetur, nobis reconciliari

D desiderat, plurima nobis sollicitudo imminet, quis sensus quæve sententia sub verbo reconciliationis contineatur? quoniam testis est nobis conscientia nostra, quod nihil in eum peccavimus; si vero ipse in nos deliquit, totum ei ex corde perfectio ob divini respectum amoris indulgemus, et tam in anima quam in corpore vera ei bona provenire exoptamus, nec invidemus ei, si salva pace nostra et monasterii nostri cantela, secundior ei quies aliqua concedatur, siquidem et homines sumus, et cum hominibus flagellati, et humani aliquid alienum a nobis non

(102) Fredericus primus abbas a S. Bernardo institutus. Hunc alii Corbeiensem, alii Fuldensem dicunt, quod certius videtur ex Chronico S. Godh. tom. II, cript. Brunswic, pag. 407.

(103) S. Godehardi insignis abbatia ordinis S. Benedicti in civitate Hildesheimensi a Bernardo episcopo fundata, qui S. Godehardum sanctorum albo inscribi curavit.

sentimus. Sed de litteris marchioni Adelberto super ipsius negotio mittendis, non facilis nobis ad consilium via fuit, pro eo quod idem marchio, vir sane prudens, totius honestatis et disciplinæ speculum, nos nequaquam super eodem verbo consuluit, cum tamen sit nobis intima fide et familiaritate conjunctus. Porro Ecclesia Romana hoc præ cunctis mortalibus privilegium in terris post Deum obtinuit, ut sola cum ipso dicere possit: *Ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et ego sanabo*. Quæ igitur est fortitudo nostra aut virtus, ut erigere possimus, quem manus elisit omnipotentissima? Et ipse quidem dominus Henricus, cum fuerit ab apostolicæ sedis legato excommunicatus, et ab omni tam abbatie dignitate quam ecclesiastico officio depositus, nullas reconciliationis suæ litteras a Romanæ Ecclesiæ clementia retulit, fortassis quia secundum morem et instituta sedis apostolicæ, jurare tactis sacrosanctis Evangelis noluit, quod de cætero Corbeiensem Ecclesiam nec per se, nec per submissam personam vexaret. Tum vero in synodo Remensi, quæ proxime celebrata est, dominus papa tam verbo quam scriptis confirmavit sententiam legati sui magistri Thomæ, quam in prædictum Henricum dictaverat, sed ipse, ut dictum est, et a gradu et ab ordine ecclesiastico eum deposuit, et tanquam inobedientem, imo vero aperte rebellem anathematis sententia percussit. Quantum vero piaculum sit illud recipere quod Romana Ecclesia respuit, sacerdotum canonum paginæ vestram eruditionem manifeste docuerunt. His nimirum et aliis rerum difficultatibus perterriti, quid vestræ sapientiæ respondere debeamus, aut in quo Ecclesiæ nobis commissæ ac nostræ quieti consulamus, ex imbecillitate mentis nostræ non facile disquirere potuimus. Sed considerabit et animadvertet et eliget discretio vestra, quid sancta mater nostra Romana Ecclesia in hac causa velit admittere, quid Corbeiensis Ecclesiæ paci conveniat, quid nostræ quieti proficiat, quid tandem ecclesia de Adesleve et amicus noster marchio in hoc negotio tute recipere valeat. Nam verbum de Adesleve, quod nobis per nuntium vestrum non litteris tanquam rem secretam mandastis, jam apud nos vulgatum erat. Siquidem ille idem bonus vir solita levitate non amicis, sed depositoribus suis; non familiaribus, sed post depositionem suam in fama hæc eadem propalaverat, et eodem, ut ad diem quo nos et ipse conventuri eramus, venirent, rogaverat, cum nos de hac conventionem prorsus ignoraremus, atque imo reconciliationis colloquium prius fuit nobis suspectum quam cognitum.

EPISTOLA CXIX.

R. ABBATIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Orat ut Henrici quondam Corbeiensis abbatia miscatur.

(Anno 1148.)

Domino WIBALDO, venerabili Corbeiensi abbati,

(104) Forte Reinardus abbas Rheinhensensis.

(105) Ordinis S. Benedicti, quod monasterium anno 1510 congregationi Bursfeldensi unitum est.

A frater R. (104) in abbatum numero minimus, quidquid devotissimus ac fidelissimus animus.

Dilectionis vestræ presentie, virorum charissime, proposueram me corporaliter exhibere, sed ne id fieret, equitare [i. e. equitaturæ] defectus prohibuit, quem mihi cujusdam vani et perfidi hominis fraus et deceptio fecit. Ideo venio per litteras et spiritum, eo vestram dilectionem salutans affectu, quem vos ex longo probasse non dubito. Causam vero, quæ me hoc tempore præter visitationis vestræ desiderium venire voluerat, probatissimæ discretioni simulque pietati vestræ committo, quatenus apud eam non minus pro ea mea scripta, quam vivæ, vocis verba valeant, et hi qui me huic interesse causæ desideraverant, familiaritatem meam apud vos aliquid posse cognoscant. Est autem domini H. aliquando Corbeiensis abbatis dicti, super quem vos oculos paternæ pietatis ponere decet, ut ipse pietatis effectus eum non frustra aliquid solatii sperasse laudabili veritate comprobet. Utriusque hominis vestri salutem bonus ille Samaritanus, qui vulneratum collegit, providere et custodire dignetur, abbatum charissime.

EPISTOLA CXX.

EUGENII PAPE III AD WIBALDUM ABBATEM ET FRATRES CORBEIENSES.

Ut nullum apud eos locum Henricus depositus inveniat.

(Anno 1148.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei dilecto filio WIBALDO abbati et capitulo Corbeiensi salutem et apostolicam benedictionem.

Quantum sit necessarium religiosorum monachorum quieti prospicere, etc. *Vide in Eugenio III, ad an. 1153.*

EPISTOLA CXXI.

HENRICI ARCHIEPISCOPI MUGUNTINÆ AD WIBALDUM.

Rationem eorum reddit quæ egerat in concilio Erfordensi.

(Anno 1149.)

H. Dei gratia Moguntinæ sedis humilis minister, WIBALDO speciali amico suo, Corbeiensis Ecclesiæ venerabili abbati, dilectionis et benignitatis ad omnia devotam et promptam exhibitionem.

Fideli admonitioni et piæ devotioni vestræ, quam in profectione nostra ad dominum papam nobis exhibuistis, non solum gratias referimus, verum etiam suo loco et tempore condigna operis exhibitione respondere parati sumus. Juxta autem petitionem legati vestri actionem quorundam negotiorum, quæ ex præcepto domini papæ presentibus suffraganeis nostris Erfordix tractavimus et terminavimus, vobis innoscere curamus. Primum capitulum erat de quodam abbate de (1:5) Burgilin, qui querimoniam habebat adversus comitem Sizonem, quod quædam bona Ecclesiæ suæ violenter tulisset et pertinaciter teneret, quam a domino papa nobis injunctam con-

silio et auxilio fratrum nostrorum utrinque facta pace et concordia terminavimus. Secundum erat de comite H. qui uxorem suam dimiserat, et aliam superduxerat. Hujus negotii talis erat actio. Dominus Hildeneshemensis episcopus asserbat, quod inter ipsum et priorem, quam pro uxore habebat, propter cognationem canonica facta erat separatio, sed quod de incestu, quem cum nepte sua commiseral, poenitentiam suscepisset vel peregisset non affirmabat. Unde fratribus nostris decernentibus, quod ante peractam poenitentiam matrimonium contrahere nec posset nec deberet, Maguntiam ad synodum nostram in feria secunda post Ascensionem Domini ad satisfactionem eum vocavimus. Præterea Hereveldensem abbatem, quia inconsulta Ecclesia nostra et absque verbo nostro Fuldensem suscipiens abbatiam, ab obedientiam nostra se alienavit, fratribus nostris sanctientibus vocavimus. Post hæc multa erant, quæ singula longum esset enumerare, sed hæc vos magis scire coniecimus desiderare.

EPISTOLA CXXII.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Scribit in gratiam abbatis S. Medardi adversus Balduinum canonicum Leodiensem.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO uni et universali pontifici, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectionem filii et devotionem servi.

Venerabilis frater noster J. (106) abbas ecclesie Sancti Medardi, quæ vestræ devotioni et defensionis specialiter pertinet, a nostra parvitate expetit, ut actionem suam quam adversus magistrum Balduinum Ecclesie Leodiensis canonicum nobis presentibus habuit, sublimitati vestræ intimaremus, quæ in quantum recordari possumus, sic se habet. Monasterium Sancti Medardi habet in parochia Leodiensi prædium nomine Hanzines, a quo non longe remotum est aliud prædium nomine Hanzineles, quod canonicis ecclesie Beati Lamberti pertinet, ejus prædii curator et præpositus pro aliis concanonicis suis est prædictus magister Balduinus. In Hanzineles est capella, quæ synodali et canonico jure subest matri ecclesie, quæ est in Hanzines, cum tota decimatione quæ a colonis prædicti prædii solvitur. Volebat magister Balduinus ab abbate Sancti Medardi habere calicem argenteum ad prænominatam capellam, et omnia tam altaris quam misse instrumenta. Super quo verbo cum neque abbatem neque monachos ipsius ordine judiciario interpellasset, totam decimationem de Hanzineles, monachis Sancti Medardi negavit, et ex consensu et jussu canonicorum Leodiensium detinuit. Fratres Sancti Medardi hoc in synodo Leodiensis episcopi sibi factum querebantur, nulla canonica actione,

A nulla judiciali sententia præcedente, et petebant ut ablata sibi restituerentur, responsuri postmodum secundum juris rationem. Negabat episcopus, negabat archidiaconus, quod, eis scientibus vel consentientibus, prædicta decimatio a magistro Balduino vel canonicis esset detenta, unde et juxta legum tramitem idem magister Balduinus in integrum restituere cogebatur. Quod quia ignominiosum videbatur cathedrali ecclesie, ut rapinæ palam argueretur, et ecclesia Beati Medardi nostro et multorum studiis pro vestræ dominationis reverentia juvabatur, petiit magister Balduinus ex consensu canonicorum, ut causa differretur usque ad absolutionem conventus, qui tunc frequens convenerat, futurus postea in potestate et consilio Lobienensis (107) abbatis et aliorum virorum religiosorum. Quod et ita simpliciter factum est. Postquam vero clericorum frequentia recessit, dominus abbas Lobienensis, adhibitis secum viris religiosis et prudentibus, dedit magistro Balduino et canonicis consilium, ut ablata restituerent, et ab exactione calicis et aliarum rerum cessarent, quoniam nulla capella hæc a matrice sua jure solet exigere, quia hi qui capellas construxerunt, propter laboris compendium, ne ad matricem ecclesiam longe laborarent, ex suis propriis collatis ad omnem opportunitatem capellæ providere promiserunt. Cui sententie cum magister Balduinus non acquiesceret, et monachi Sancti Medardi videntes se dilatione esse frustratos, et neque per jus aut concordiam sua posse recipere, vestræ celsitudinis presentiam appellaverunt, et magistrum Balduinum vestris adesce tribunalibus in octava Sancti Martini nobis et multis audientibus indixerunt.

EPISTOLA CXXXIII.

WIBALDI ABBATIS AD OMNES FIDELES PAROCHIE LIENWART.

De negligentia quatuor presbyterorum.

(Anno 1149.)

WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas omnes fidelibus Christianis, qui sunt in parochia Lienward, salutem et benedictionem.

Notum facimus vobis quod nullus illorum quatuor, qui in Ecclesia vestra præbendas habent, ad nos adhuc venit, nec possessionem Ecclesie nostræ a nobis accepit, cum nos jam duobus annis abbatiam Corbeensem tenuerimus. Insuper ex ipsorum negligentia nobis labor et detrimentum accidit, pro eo quod donum altaris non acceperunt, pro qua re tota Ecclesia nostra in jus et potestatem episcopi adjudicata fuit. Sed per Dei misericordiam et ipsius episcopi gratiam cum integritate Ecclesiam, sicut prius habueramus, nunc recepimus. Et illis quatuor qui Ecclesiam tenent, diem ponimus, ut in proximo festo Purificationis sanctæ Mariæ, autem anno 1177 successorem sortitus Gaufridum.

(107) Lamberti qui obiit anno 1149 ex Chronico brevi tom. III. Anecd.

(106) Ingrannus ex monacho Corbeiensi factus abbas Marchianensis, mortuo vero Galterio Suesionensi abbate S. Medardi anno 1148 successit ex brevi Chronico S. Med. Spicilegii tom. II; cessit

præsentiam suam nobis Corbeie exhibeant, ostensuri nobis quam justitiam in nostra possessione habeant. Quod si tunc non venerint, sciant pro certo quod nos justitiam nostram usque ad extremum prosequemur, nec eis quidquam de jure nostro remitte-

EPISTOLA CXXIV.

THIEBOLDI AD WIBALDUM ABBATEM.

De abbatisa Gesekensi.

(Anno 1149.)

Venerabili fratri et amico WIBALDO, Corbeiensi abbati, THIEBOLDUS, Dei gratia, si quid est, cum servitio intimam dilectionem.

Exhibite dilectionis vestræ memoriam non amissimus, et quamvis gratias, sicut decuit, minime egerimus; tamen ingrati non fuimus, nec unquam erimus. Novit, domine mi, dilectio vestra valde indecens nobis fore, quod cum abbatisa de (108) Geske negotium suum in nostrum consilium posuit, per nos et causam et compositionem perdat. Quamobrem vestram dilectionem diligenter commonemus, quatenus verbum vestrum, quod super hac re mecum habuistis, vestrum faciatis, et dictam compositionem provenire sinatis atque hujus rei qualitatem in brevi nobis rescribatur.

EPISTOLA CXXV.

WIBALDIS ABBATIS AD THIEBOLDUM PRÆPOSITUM.

De abbatisa Gesekensi.

(Anno 1149.)

Frater WIBALDUS, Dei misericordia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto fratri et amico suo THIEBOLDO, venerabili præsposito, dilectionem et benedictionem.

Gratum nobis valde est, quod memoria vestra firmiter tenet, quam sincero affectu vos a longis retro temporibus dileximus, quanto fidei studio ad vestri honoris incrementum gavisi fuerimus, et quod de his certa promissione vestra dignam remunerationem expectamus. Recordari autem debet vestra prudentia, quod anno præterito, cum dominus papa Trevirim esset venturus, et fama referente didicissemus, quia intendebatis abbatissam de Geske ad præsentiam domini papæ perducere, et causam ipsius adversum nos agere, monuimus vos tanquam virum discretum et intime familiarem, ne adversus innocentem et amicum studium vestrum in negotio parum honesto et debili procederet. Siquidem abbatissa eadem novem fere mensibus antequam ad regimen Corbeiensis Ecclesiæ accederemus, deposita fuit, et remota a Kaminatensi abbatisa per dominum Thomam cardinalem presbyterum, atque cum per vim contra canones obtinere conaretur, ab advocato ejusdem Ecclesiæ non sine contumelia fuit expulsa. Ea remota, electæ sunt per contentionem duæ et de tertia disputatum est. Cum omnia tam in spiritualibus quam in temporalibus in deterius ruerent, dominus noster rex ad cujus

A ordinationem locus pertinebat, ex consilio et admonitione domini papæ delegavit Corbeiensi Ecclesiæ et nobis præfate abbatis ordinationem. His ita se habentibus, dignum duximus, ut prædictum est, vestræ discretionis suggerere, ne adversus decreta Romani pontificis, et contra præcepta domini regis in defensionem personæ illius stare videremini. Rescripsistis nobis, si bene recolimus, quod menbro Coloniensis Ecclesiæ deesse non possetis. Venit tamen illa Trevirim ad præsentiam domini papæ sine vobis, et quantum potuit in nos egit, veritatem tacens et mendacium loquens. Sed dominus papa per litteras nostras veritate comperta, præfixit nobis et ipsi diem audientie in concilio Remensi. Nos venimus, illa non venit. Laqueus contritus, et nos liberati sumus. Dominus papa depositionem suam decreto confirmavit, et possessiones, quas illa alienaverat, monasterio sub anathematis interminatione restituit. Nos, charissime frater, memores non sumus, quid vobiscum pro ea postquam a Treviri recessit, sive per verbum sive per litteras spoponderimus, cum nostra promissa memoriter observare valeamus.

EPISTOLA CXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM COLONIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

De quibusdam ministerialibus qui conspiraverant in eum.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino ARNOLDO, sanctæ Coloniensis Ecclesiæ venerabili archiepiscopo frater WIBALDUS, id quod est in Ecclesiæ catholica, exiguas orationes et devotum obsequium.

Quia post Deum et dominum regem caput omnium principum in hac terra estis, et ad vos potissimum respicit status pacis terræ, vobis conquerimur tanquam Patri et Domino, quod quidam ministeriales Corbeiensis monasterii, qui erant in convictu nostro assidue, quadam nocte cum cænarem, a mensa nostra egredientes, equos nostros effracto stabulo furati sunt, et quosdam, quos abducere non potuerunt, gladiis interfecerunt. Facto clamore ad arma, ut mos terræ est, convenerunt alii ministeriales Ecclesiæ plures numero, et pro sua fide conservanda, et pro honore omnium suorum parium vocaverunt quosdam ad duellum, quorum consilio tantum facinus fuit perpetratum, cum eis pugnaturi in octava Epiphaniæ. Siquidem consilium eorum et machinatio fuit, ut nos illi ipsi latrones interficerent, vel membris truncarent, ut postmodum veraciter didicimus, quod cum ad effectum ducere non potuissent, nocturno furto equos nostros invaserunt. Proinde advoluti animo ad pedes celsitudinis vestræ, et omnium principum sive nobilium, et cæterorum qui in curia vestra sunt, humiliter auxilium vestrum imploramus, quatenus respectu divinæ pietatis et pro reverentia domini

(108) Gesekense virginum monasterium anno 946 fundatum est in Westphalia ab Aholdo comite Anhol-

tensi, sub invocatione B. Mariæ et S. Kyriaci, cujus fundationem anno 952 confirmavit Otto imperator.

regis et omnium principum, et pro statu tam divini quam humani juris, scutum vestrae protectionis tantae audaciae opponatis, et ne malefactores illi in terra vestra refugium habeant, sicut magnitudinem vestram decet, provideatis, et ad praefatum diei tempus nobis in adiutorium aliquos de vestris transmittatis. Valet.

EPISTOLA CXXVII.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Quae ipsi Damascum obsidentem contigerint.

(Anno 1149.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex augustus venerabili WIBALDO Corbeiensi abbati gratiam suam et omne bonum.

Quod maxime de nobis te desiderare cognovimus, de prosperitate videlicet status nostri, hoc primitus significare opportunum duximus. Sani siquidem Dei misericordia sumus, naves redituri in festo beatae Mariae in Septembrem, intravimus, peractis omnibus quae in partibus illis vel Deus voluit vel populi terrae permiserunt. De hominibus enim dicimus, cum Damascum communi consilio venissemus, et castra ante portam civitatis cum magno nostrorum discrimine locassemus, etiam prope esset, ut sine ambiguitate civitas caperetur, traditio, a quibus minime cavimus, in hunc modum facta est, quod ipsi eo in loco civitatem inexpugnabilem esse asserabant, et ex industria in aliam partem, ubi nec aqua exercitui suppetebat, nec accessus alicui patebat, nos ducebant; et ira omnes in indignationem pariter et in dolorem conversi infecto negotio redierunt. Expeditionem tamen ibidem versus Ascaloniam unanimiter se moturos spoponderunt, locum et diem praefixerunt: illic ex conducto venientes neminem fere invenimus; ibi universitatem octo frustra diebus praestolati, secundo ab eis delusi, ad propria tendimus. In brevi igitur, Deo annuente, ad te venturi, grates tibi debitas referimus, quod filium nostrum manutenuisti, et fidelitatem omnem nobis exhibuisti, et ut de cetero id facere te non pigeat, rogamus, omnem tuam benevolentiam digne remunerari.

EPISTOLA CXXVIII.

HENRICI EPISCOPI MINDENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Optat uti consilio Paterbornensis et Monasteriensis episcoporum super lite quae eos inter versabatur.

(Anno 1149.)

Venerabili domino sanctae Corbeiensis Ecclesiae abbati WIBALDO HENRICUS (109), per misericordiam Dei id quod est in Ecclesia Mindensi, orationum et fidelis obsequii, quantum permittit, devotam exhibitionem.

Legatos et litteras vestras saepius audivimus, offerentes nobis fraternam satisfactionem super omni injuria et molestia qua ex parte vestra laesi tenemur. Quod vero usque modo vobis respondere di-

stulimus, non fuit ex contemptu vestrae personae vel ex aliqua animi nostri elatione, sed propter hoc, quod desiderando expectavimus, ut venerabiles domini, Patherburnensis videlicet episcopus et Monasteriensis, negotio per suam praesentiam adiutores assisterent, et ex eorumdem prudentia et consilio ea, quae inter nos aguntur, fraterne componerent. Sed licet praefati domini nostri et amici contra suum promissum, sicut Remis audieratis, moras faciant, et propriis impedimentis occupati huius nostrae causae non subveniant; nos tamen in Deo curam nostram iactantes, adhuc eorum consolationem et consilium attendere disposuimus, quorum mecum conscientiae determinabitur iudicio, quod de vobis querimoniam non habuerim immemoro.

EPISTOLA CXXIX.

BERNARDI EPISCOPI HILDENESHEIMENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Intercedit pro Henrico quondam Corbeiensi abbate, ut in professionis suae claustrum recipiatur.

(Anno 1149.)

BERNARDUS, Dei gratia Hildenesheimensis Ecclesiae minister humilis, venerabili fratri WIBALDO Corbeiensi abbati, sinceram in domino fraternitatis ac dilectionis affectum.

Luctuosus ac varius humanarum calamitatum eventus nos admonet afflictis compati, et in aliorum pressura dolorem nostrum vel laborem considerantes, contritos corde pro posse nostro consilio atque auxilio sublevare. Frater itaque Henricus quondam abbas Corbeiae, nunc autem manu Domini humiliatus, ad nos confugiens, obsecrat, ut nostro interventu misericordiam apud vos inveniat, videlicet ut in claustrum professionis suae benigne illum recipiatis, et paterna consolatione contritionem ejus sublevando foveatis. Et quia forte suspitioni vobis est, ne controversiam pietati vestrae apud aliquos vestratum interiores vel exteriores generet, quamcunque dignam judicaveritis de hac causa certitudinem, et perseverantem obedientiae subjectionem ab eo recipietis. Peio igitur, ut quod per nos obtinere se posse confidit, dilectionis vestrae benevolentia consequatur. Valet.

EPISTOLA CXXX.

BERNARDI EPISCOPI HILDENESHEIMENSIS AD CORBEIENSES.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1149.)

BERNARDUS, Dei gratia Hildenesheimensis dispensator humilis, dilectis fratribus Corbeiensibus, ire de virtute in virtutem, donec videant Deum deorum in Sion.

Sicut in detrimento gregis sancti religiosorum mentibus gravis oritur inestitudo, sic in recollectione dispersorum laetitia generatur et gratiarum actio. Frater igitur Henricus quondam loci hujus abbas, modo vero iudicio domini depressus, ad vos

(109) Ex monacho Bursfeldensi et abbate S. Mauricii factus episcopus Mindensis.

redire desiderans, nostra intercessione apud vos commendari flagitat, ut et ipsi fraterna compassione nostræ dilectionis respectu eum recipiatis, et domini abbatis affectum pietatis mediatores illi concilietis. Si quem verò vestrum fortasse sua culpa in aliquo contristaverit, et ipse pro posse satisfaciat, et vestra charitas ejus, quam passus est, calamitati compatiens pie remittet. Valeant itaque apud fraternitatis vestræ dilectionem pietatis et justitiæ preces, ut quod per nos obtinere nititur, effectum desiderato consequatur. Deus pacis sanctificet vos per omnia.

EPISTOLA CXXXI.

WIBALDI AD BERNARDUM HILDENESHEIMENSEM EPISCOPUM.

Fuse enarrat totam seriem suæ in abbatem Corbeiensem electionis, et quæ eam secuta sunt.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino BERNARDO, sanctæ Hildenesheimensis Ecclesiæ, venerabili episcopo, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et fidele servitium.

Litteris prudentiæ vestræ, quas nobis dignatio vestra per venerabilem confratrem nostrum abbatem ecclesiæ Sancti Godehardi transmisit, respondere distulimus, non ex oblivione vel ex negligentia, sed tantis postea curis et laboribus agendo et itinerando fuimus occupati, ut rescribendis opportunitas nulla nobis posset accedere. Reddentes itaque nunc vestræ sublimitati devotum salutationis obsequium, breviter si fieri posset, ad vestram petitionem, quæ apud nos jussionis pondus obtinet, respondere vellemus, nisi quod tanta est rerum series, ut per brevitem narrationis cognitio veritatis excludatur. Ac primo discretionem vestram scire volumus, quod in causa fratris illius Henrici, quem reconciliare Corbeiensi Ecclesiæ vestra celsitudo conatur, nos depositioribus ipsis neque consilium neque auxilium impendimus, quin potius in curia, quæ Corbeie anno 1144 in festo sancti Bartholomæi apostoli a domino rege Conrado celebrata est, pro prædicto fratre regimen tunc ejusdem monasterii tenente stetimus non solum constanter, sed etiam efficaciter; quoniam a clementia domini regis multa precum instantia obtinuimus, ne adversus eum lite contestata accusatorum actio et ordo judicii procederet. Quando vero in præsentia et jurisdictione felicitis memorie domini Thomæ, cardinalis presbyteri apostolicæ sedis legati, de Simonia in venditione ecclesiæ de Linwert perpetrata convictus Corbeie in capitulo et confessus fuit; nos earum rerum prorsus ignari eramus in Stabulensi monasterio, quod a Corbeiensi distat itinere sex dierum. Quando etiam duodecimo Kalendas Aprilis a prænominato iudice suo apud civitatem Pather-

burnam, ubi venire se absentaverat, in solemnibus religiosorum conventu depositus fuit: nos eramus Stabulaus præparati et succincti causa regie legationis Romam proficisci, quod et fecimus, mox inde moventes Nono Kal. Aprilis. Depositus itaque ibidem tam ab officio sacerdotali, quam a dignitate abbatia, etque insuper excommunicatus, si personas vel res monasterii ullo modo vexaret vel disturberet, non recognovit manum Domini super se, nec acquievit sententiæ judicantis, sed in rebellionem et in apertam violentiam conversus, res abbatie ubicunque locorum potuit, nimis immoderate diripuit, et in proximo Pascha in monasterio Hassunge (110) infulus abbatie ornatus incessit, et publice divinum officium celebravit. Quasdam integras curtes abbatie infeodavit, et multos mansos tam impignorando quam præstando alienavit, quibus peractis, regie præsentie in curia, quæ apud Kaina xviii Kal. Maii habita est, sese obtulit, opinatus regiam æquitatem posse infecti, ut per violentiam obtineret abbatiam, quam ordine judicio perdidit. Sed quia honor regis judicio diligit, non potuit etiam oblata pecunia distorquere virgam directionis incliti regnatoris, quin a Cesare firmaretur, quod a Petro processerat.

Interea dum sic minis, muneribus, pollicitatione monasterium vexat et invadit, reverendus Pater noster Bernardus Patherburnensis episcopus ad Ecclesiam Corbeiensem vocatus, eundem Henricum in pulpito sub generali conventu pronuntiavit auctoritate apostolica excommunicatum, et omnes fautores atque adjuutores illius: unde etiam plurima hominum pars metu divino territa ab ejus factione dilapsa est. Urgebat interim multis decretis jussio apostolica Corbeiensem Ecclesiam, quatenus mediante Spiritu sancto talem personam in abbatem eligerent, quæ ruinas Corbeiensis Ecclesiæ tam in spiritualibus quam in temporalibus resarcire idonea esset, sed partibus in sua studia nimium adhuc ferventibus, canonica et concurs electio fieri non potuit, usque ad Nonas Maii, quo die nos eramus apud Sutrium civitatem Tusciæ in curia domini papæ Eugenii III. Tum denique vix tandem unum sapientes elegerunt virum integræ famæ et laudatæ conversationis, Henricum præpositum ejusdem monasterii, qui a domino rege institutus est vi Non. Augusti. Quo tempore eramus in Stabulensi monasterio, vix recepta non ad plenum valetudine, quoniam febre Romana quinque hebdomadibus apud Viterbium decubueramus, et vi non naturalis caloris cute et omnibus pilis amissis, fauces mortis vix evaseramus. Sedit itaque ordinatus prædecessor noster usque viii Idus Octobris et viam universæ carnis ingressus est. Orbata ergo iterum Corbeiensis Ecclesia. suo pastore nos absentes et procul positos unanimi prorsus conniventia in Patrem et pastorem

S. Heimeradi confessoris inceptum, atque a Sigefrido itidem archiepiscopo perfectum est.

(110) Hassungense splendidum ordinis S. Benedicti monasterium ab Aribone Moguntino archiepiscopo in honorem SS. apostolorum Petri et Pauli atque

animarum suarum voluntarie adoptavit et elegit, A in capitulo Corbeie xi Kal. Novembris. Stabulaus pervenerunt nostram imbecillitatem ad regimen tante rei tam per litteras stras quam etiam per epistolam domini regis ac domini Patherburnensis episcopi et aliorum quorundam principum, nec non presentium nuntiorum alloquio officiose et suppliciter invitaverunt. Nos, tunc eramus in synodo Leodiensis Ecclesie, quam venerabilis Pater noster Henricus hujus nominis secundus Leodiensis episcopus ex more celebrabat. Unde cum revertere-mur, ad monasterium Malmundariense festum Om-nium Sanctorum celebraturi diverteramus, atque cum ad vespertinam synaxim jam ingredi essemus parati, venit Stabulensis nuntius significans nobis quod legati regie curie nostrum apud Stabulaus B praelarentur adventum; nullo modo inde reces-suri, vel alias sue legationis verba exposituri, nisi in ecclesia Stabulensi coram positis ejusdem mona-sterii fratribus. Nos vero pro reverentia domini nostri regis, continuo ascensis equis, ad Stabulense monasterium transire festinavimus. Ubi jam sero facto, mandata domini nostri regis et principum, nec non Ecclesie Corbeiensis petitionem tum per scripta, tum per missorum verba suscepimus.

Inspectis omnibus et auditis, rem omnem usque in crastinum ad responsa praevidenda distulimus. Jam, venerande Pater, ad eum locum narrando per-venimus, ubi nec tacere audeamus, propter sanan-das ac muniendas conscientias fratrum nostrorum Christi sanguine redemptorum, nec loqui tute valeamus propter irrationes eorum, qui superbia in-flantur, et ambitione flammantur, et propter se-creti nostri bonum, quod evacuari formidamus. Sed accipiant homines, ut volunt, et judicent, nos quo-niam in innocentia ingressi sumus, verum, teste Deo, referemus. Cum ad matutinam synaxim sono canonica excitati fuimus, talis cogitatio nobis suborta est, ut peracto matutinali officio fideles nostros, tam de fratribus quam etiam de laicis, convocare debere-mus, ut de verbo quod acceperamus morosa et di-ligenti deliberatione tractantes, ex consilio respon-dere possemus. Quod autem in alterutram partem dubitavimus, nec oblatum nobis honoris locum de-bita humilitatis fortitudine [f. formidine] respuimus, quaedam praeiteritarum rerum recordatio suadebat. Siquidem et ante ea nonnullae Ecclesie nos ad lo-cum regiminis vocaverant, quodam popularis judi-cii deceptae praecoio; sed nos propria fragilitatis et ignorantiae consilii, plena et veraci libertate, illud eis propheticum respondebamus: Non sum medicus, non est in domo mea vestimentum, nolite me con-stituere principem populi. Atque ita formati absque avaritia moribus, contentique praesentibus, ei mo-nasterio cui ascripti eramus, etsi non bene videndi exemplo vel fideliter administrandi studio deservie-bamus.

Orta est interim, instigante omnium bonorum aemulo, inter nos et quosdam villicos Stabulensis

monasterii, viros utique genere, clientela, et opibus potentes, gravis et in longum agitata dissensio, pro eo quod ipsi villici volebant hereditarie possidere sanctuarium Dei, et ipsa villicationis officia ex suc-cessionem paterna et avita capientes, dominabantur in rebus, nostraque et praepositorum nostrorum sta-tuta contumaciter rescindentes, et colonos indebitis et assiduis exactionibus opprimebant, et justas pen-siones monasterio nequaquam inferebant. Ita mise-rabili et importuno clamore populi, cujus terra jam fere vastata et desolata erat, nec non inedia mona-chorum ac ruina ordinis propter alimentorum defe-ctum saepe et nimis exarcebati, coepimus iniquo tempore tyrannidis resistere, certi quantum de futu-ris fieri poterat, quod aut circa salutem nostram periclitaremur, vel ad salutarem effectum causam tam necessariam perducere non possemus. Et enim, quod cum dolore et gemitu dicimus, jura omnia in-terierunt, leges occubuerunt, morum disciplina ex-tincta est, consuetudo vetustatis abolita est, regis et principum virtus et potestas obsolevit, licet uni-cuique quod libet, et quod statuit vim legis obtinet. Cum igitur in ea perturbatione labores infinitos et expensas toleraremus, cum apud Romanam Eccle-siam in urbe, cujus clementia et defensione pluri-mum praemuniti fuimus, tum in curia serenissimi et inclyti triumphatoris domini nostri regis Romano-rum Conradi II cujus potissimum favore et munificentia illas mirabiles elationes maris per mirabi-lem in altis dominum mirabiliter enavigavimus, inter peregrinationis et quasi cujusdam exsillii mole-stias, inter itinerandi et agendi fatigationes, inter periculorum aculeos, quaedam infirmitatis nostra cogitationes adversus nos murmurabant, et vellica-bant amarius aurem cordis nostri dicentes: Merito haec pateris, quoniam Deus tuus, refugium et virtus et adjutor in tribulationibus quae invenerunt te ni-mis, in semetipso et per semetipsum jam aliquoties tibi refugium obtulit, qui has miseras vel prorsus evitare vel securius tolerare potuisses. Et licet, vene-rande Pater, jam de praefatis tempestatibus in ali-quem quietis portum introissemus, tamen de futuris incerti, et similia vel acerbiora metuentes, in am-biguo, ut dictum est, fuimus, utrum oblatam gra-tiam recipere vel recusare deberemus, cum antea in animum induxissemus, nec duabus abbatibus simul praesse, nec ad aliam sive majorem sive ditorem ullo modo transferri sustinere.

In hac itaque ancipiti meditatione, in qua jam exarserat ignis desiderii volentis quae potiora sunt, eligere, processimus ad ecclesiam, aliquid psalmo-rum lingua proferentes, cum tamen animus ab eo-rum intellectu salutari longius esset evagatus. Venientes ante altare illud, ubi benedictionem episco-palem in nomen et officium abbatibus suscepimus, commovit nos repente quidam familiaris et intimus amor, quem ad patronum ejusdem loci, sanctissi-mum videlicet confessorem atque pontificem Chri-sti Remacum, ejusdem coenobii fundatorem habe-

mus, et concussit animæ nostræ interiora quodam affectuoso timore, ex eo videlicet quod in mente nostra volvebamus, utrum ipsius monasterium sic relinquare pergeremus. Clamavit itaque anima nostra ad Deum, et ad ipsum clamore vehementi in verbo interiori, in verbo non diffidentis spei absque sono oris corporei: fiat, Domine, voluntas tua, jam de cætero neque deliberationem nostram, neque amicorum nostrorum sequi consilium statuimus, sed tuam voluntatem et te, qui es via, veritas et vita, in hoc præsentis negotio sectari desideramus. Sed qualiter tuam voluntatem cognoscemus, qui præsens es majestate, sed nos in regione longinqua dissimilitudinis porcos pascentes a te recessimus? Temerarium est, ut certam voluntatem tuam super hoc verbo, quam nobis indicare digneris sive per angelum, sive per aliquam subjectam tibi creaturam tuam, sive per visionem, sive per oraculum expetere præsumamus. Per eos itaque in quibus habitas scrutari tuæ voluntatis arcanum, impium et præsumptuosum non est; atque ideo fratrum et filiorum nostrorum sententiam sequendam voto tali tibi obligati arbitramur, ut quidquid ipsi dixerint, tenendum sit, quorum animas nobis servandas tradidisti, cum simus ipsi animæ nostræ mali custodes. Sic omni dubietate remota, ac ratiocinandi et judicandi cura deposita, mente placida, sedatisque ac compositis cogitationibus, matutinas laudes cum fratribus peregrimus. Hora regulari quando fratres capitulum ingressi sunt, nos pariter introivimus, atque post exhortationis verbum, post disciplinam claustralem, jussimus afferri litteras cum sigillis domini regis et principum atque Corbeiensis Ecclesiæ.

Quibus perlectis, fratres attoniti rerum novitate, nostræ voluntatis et responsionis modum intenti præstolabantur. Ad hæc, inquam, fratres mei, ex quo divinæ Providentiæ, quæ disponit omnia suaviter, placuit nos omnium vitæ merito et sapientiæ doctrina extremos, per unanimis consensus vestri ministerium ad hujus Ecclesiæ regimen provehere, mei et animi et corporis potestas mea desiit esse, et totum quod nobis a Deo in utriusque hominis substantia collatum est vestræ ditioni ac potestati quasi quodam jure proprietario cessit et vindicatum est. Nos vestri sumus, nec vos aut monasterium vestrum deserere volumus, unde et vestrum consilium tanquam divinum responsum interrogantes expectamus. Nulla vero vos formido, nulla vos suspicio terreat, quin, inspirante Deo, quod opportunum videbitur loquamini, quoniam cum Deo nostro tale voti et sponsonis fœdus inivimus, ut a vestri consilii verbo recedere nequaquam valeamus. Neque enim si grata nobis esset hujus dignitatis oblatio, si Corbeiensi Ecclesiæ præesse juxta suam electionem appeteremus, hoc sub incerto multitudinis consensu tractaremus, sequentes videlicet nostri desiderii propositum. Nunc vero, Deo adjutore, nostri cordis intentionem ita firmavimus, ut ea nobis consilii portio pergrata sit, quæ, donante Spiritu

PATROL. CLXXXIX.

A sancto, nobis a vestra fraternitate intimata fuerit. Hoc tantum vestram prudentiam admonere nequaquam dubitamus, ut quantum per Dei providentiam corda hominum moventis, et in eorum cordibus operantis, ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, vestræ discretionis licitum est, hoc provideatis, hoc consulatis, hoc suadeatis, quod animabus et corporibus nostris atque monasterio vestro utile et tutum maxime judicabitis. Tanto pondere sibi imposita fratres primum exterriti fuerunt, sedulo petentes, ut fratrum suorum, qui aberant, et ministerialium Ecclesiæ præsentiam expectare valerent cum quibus communicato consilio, quid optimum factu videretur, pariter ordinarent. Nos econtra instantiam legatorum jam regredi desiderantium opponerebamur, et præcipue voti nostri ac sponsonis vinculum, quo sic obligati eramus, ut sub eadem hora ab his qui præsentibus erant selvi in alterutram partem oporteret. Itaque emissis nobis a capitolo, fratres plurimum anxii ac inmerentes causæ hujus utrumque latus sollicitè pertractantes, diuque ac multum inter utrumque cunctati, legatos tandem admiserunt, totius rei gestæ ordinem plenius addiscere cupientes. Bruno præpositus novæ Ecclesiæ, qui inter missos erat honoratus, loquebatur quadam grandia, videlicet Corbeensem Ecclesiam jus liberum electionis habere, quo nunc esset usa et concorditer et absque ulla vel minimi verbi dissensione, futurum ut prius tria millia marcarum argenti expenderet quam ab obtinendo electione suo desisteret. Corbeiz maximas et pacatas divitias esse, fratres religionem tenere, et ut augeatur desiderare ac petere; ministeriales valde locupletos esse, nullum inter eos verbum seu litigium de villicationibus jure obtinendis exstitisse. Omne feodum vel beneficium liberum vel absolutum fore, ubi marces non succederent patribus; servitium regis tam in expeditione quam in curia adeunda et in hospitibus procurandis exuberare, fratrem illum Henricum, de quo nunc agitur, iudicium Dei et suæ depositionis sententiam patienter sustinere, ipsum quoque desideranter electi adventum expectare, gaudentem, quod nullus eorum, qui ei adversati fuerant, succederet, Stabulensis monasterii defectum de plenitudine Corbeiensis posse submoveri. Locus quidem invidiæ videbatur, Patrem ac provisorum tantis et tam insperatis bonis velle fraudari, cum in facultate Stabulensis Ecclesiæ nihil aliud nisi labor et dolor haberetur. Incredibilia tamen hæc videbantur, atque ideo nobis ad suum colloquium revocatis, consilium subeundi sarcinam prelationis sub tali moderatione dederunt, si videlicet, quemadmodum acceperant, rerum status apud Corbeiensenses inveniretur.

Multum itaque renitentibus legatis, unum de Stabulensibus monachis, fratrem scilicet Henricum, virum utique excellentis ingenii et prudentiæ, ac singulari constantia præditum, cum litterarumstrarum attestazione Corbeiam direximus,

qui subtili inquisitione diligenter investigaret de toto electionis ordine, et universa rerum Corbeiensis cœnobii qualitate. Veniens igitur Corbeiam, susceptus est ab omnibus officiose, et cum gaudio, ex eo tamen dolentibus, quod adventus noster aliquo modo tardabatur: atque cum in communi fratrum cœtu admissus esset, nullam invenit in tota electionis actione dissonantiam, sed excluso præcipitis ac temerarii verbi vel actionis vitio, omnium pariter vota concordabant. Observatum est summa cautela, ne intelligeret illum dominum Henricum jam fuisse Romam profectum, ad reparandam causam suam, et ad repetendam abbatiam, quia jam ex legatis pro cœto compererant, quod ad res etiam tutas non libenti animo migraremus, nec certamen pro aliqua prælatione obtinenda subire vellemus. Remissus est ad nos frater noster prædictus cum litteris Ecclesie, quæ de omnium desiderio et convivencia circa nostram personam plenius continebant, quæ nos ad regimen ipsorum favorabili affectu invitabant. At vero dominus noster rex frequenti jussione nos ad curiam suam vocabat, graviter succensens, quod Ecclesia Corbeiensis, non modicum videlicet regni sui membrum, nostra vel negligentia vel tarditate collaberetur. Venimus itaque ad oppidum Frankenevort, v Idus Decembris, credentes dominum regem ibidem esse, sicut ipse nobis per nuntios et litteras significaverat, et invenimus ibi Corbeienses monachos, clericos et laicos non paucos, qui pro sua electione obtinenda omnium reliquorum mandato et testimonio advenerant. Didicimus tunc quodam casu, cum hoc nollent Corbeienses, dominum illum Henricum adisse domini papæ pro sua restitutione præsentiam. Quanto metu ac dolore affecti fuerimus, nequaquam explicare verbis possumus. Tenebamur obligatione divini præcepti, quod per os fratrum Stabulensium acceperamus, quatenus ad vocationem Corbeiensium cœpto itinere procederemus, resistebat nobis ratio nostra, et deterrebat nos non improbabilis conjectura, quod impingere possemus in Romanam Ecclesiam, et graviter sub potenti manu collidi, si causam Corbeiensium retractare dominus papa insisteret. Doluimus et flevimus, et male nobis erat.

Ad primum igitur pullorum cantum, cum dormirent Corbeienses, non clam recessimus, sperantes quod in monasterio Laurisamensi (111) dominum nostrum regem, sicut ab ipso per nuntium acceperamus, invenire possemus, et aliquo modo apud ipsum satagere, si forte voluntas Dei esset, ut Corbeiam non perveniremus. Sequebantur nos Corbeienses mane facto indignati ac, disponente Deo, dominum regem antequam ad nos perveniret, in via obvium habuerunt, et totis ingenii viribus apud ipsius mansuetudinem egerunt, ne ipsos spe sua et

A electione vacuos et sub ancipiti periculo constitutos in se confidentes dimitteret. Consolatus est eos benigne, et plenos bonæ promissionis fecit hospitari secum in villa Winheim nominata. Die insecuta nos non solum vocati, sed etiam per fidem et sacramentum adjurati venimus, plus cogente Dei ordinationis articulo, quæ in ore servorum suorum sonuerat, quam impellente regis majestatis et offensæ formidine. Consumpta est dies illa in utriusque partis allegationibus, et quærebarum in domo regia intercessores, qui antea pro multis etiam damnatis sæpe interveneramus, et sollicitabamus amicos nostros, quasi de eorum fide dubitantes, Anselmum videlicet Havelbergensem venerabilem episcopum et Arnoldum majoris ecclesie in Colonia præpositum, regis curiæ cancellarium, quos a juventute nostra summa dilectione sumus amplexi, et diligenti studio cum quotidiano charitatis incremento venerati, atque ut nobis assisterent, et animum principis ab hac intentione revocarent, magna precum instantia rogabamus. Siquidem disputandi et refragandi ausum ultra voti nostri et responsi accepti stabilitatem nobis illud exhibebat, quod fratres nostri sub quodam interpositæ conditionis pendulo consilium dederant, ut tunc sequeremur rationem, si nullum vitium sive dolus in actione vel narratione subesset. Quid multis moramur? cum universa, quæ dicta sunt nec temporis, nec epistolæ brevitatis possit comprehendere. Turbati ergo et inopes facti totius consilii, cum maxima lacrymarum et singultuum interruptione defensionem causæ nostræ reliquimus, domini regis arbitrio rei summam et terminum committentes, ea tamen prudentiæ ratione considerata, ut tunc regia mansuetudo cogeretur a proposito declinare, cum nos et honorem nostrum ac famam suæ fidei tradidissemus. Verum ipse in sui promissi stabilitate perseverans, et tanquam de suæ voluntatis processu adepto triumphans, vocatis Corbeiensibus, nobisque tacentibus, nos more solenni publice de abbatia Corbeiensis investivit. Induimus ibidem quamdam animi firmioris constantiam, personam prius et rem omnem jacturæ subicere statuentes, quam Corbeiensium Ecclesiam nostro consilio et auxilio contra prædicti Henrici impetus nudare. Dimissi ergo a regia curia pervenimus Corbeiam xv Kal. Januarii, ubi mirabili omnium favore suscepti fuimus.

Nuntiatum est nobis Goslarigæ, Nonas Januarii, quod idem Henricus ab urbe esset reversus, confecto negotio. Nos tamen, Spiritu sancto roborante, processimus ad res Ecclesie obtinendas, et contra spem humani iudicii tam personas, quæ illi fidelius adhererant, quam possessiones, quas ipse alienaverat, absque majoris difficultatis obstaculo recepi-

(111) Lanreshamense ordinis S. Benedicti insigne cœnobium in insula diœcesis Moguntini Aldenmunster postmodum appellata, circa annum 764 fundatum est a Canore illustri Rhenensis pagi co-

mite et religiosa ejus matre Williswinda, sub patrocínio SS. Petri et Pauli, quibus S. Nazarius non multo post additus est patronus, ob translatus eo ejusdem sancti reliquias.

mus. Hæ vero sunt possessiones, quas liberali manu post depositionem suam donaverat. In Cropensteden viginti mansus, in Nortlandia curtem integram Loningem, curtem integram Buochorui. In curte Visbich duos mansus. In curte Loten unum mansum, in curte Werletem unum mansum, in curte Mettesdorp unum mansum et alia quedam, quæ universa Deo propitio recuperavimus. Sed rumor, quem acceperamus de illius restitutione, vanus fuit, quoniam usque adeo nihil egit, ut a sede apostolica absque formata epistola redierit, nec litteras commendatitias, nec recepti sacerdotalis officii et absolutionis suæ ab excommunicationis vinculo testimonium referret. Quid vero de epistolis a domino papa accipiendis, præcipue ab his, qui ad ipsum venientes negotium habent, sacra canonum auctoritas decernat, vestra melius eruditio novit. Cunctis itaque dissensionibus Corbeiensis Ecclesiæ tam intus quam foris per Dei misericordiam sopitis, omnibusque difficultatibus complanatis, missi fuimus a domino rege cum Wormatiensi et Havelbergensi episcopis obviam domino papæ Eugenio iugredienti Galliam Comatam, cui occurrimus in oppido Divionis tertio Kal. Aprilis anno Domini 1147, cui cum suggestum esset quod nos Ecclesia Corbeiensis in abbatem elegisset, discretione apostolica et providentiæ singularis causa edoctus, nullas Corbeiensis Ecclesiæ sive in privilegiis sive in epistolis sub nomine nostro litteras dirigere voluit, nisi prius de tota electionis serie et sinceritate plenius cognovisset; arbitratus etiam personarum translationem de ecclesia ad ecclesias, vel quod una persona in altera Ecclesia pastoris, in altera visitoris officium obtineat ad suæ moderationis gubernacula pertinere. Fuimus tamen ab ipso liberaliter et honorifice habiti, non solum pro reverentia regiæ majestatis, cujus legatione fungebamur, sed etiam pro private dilectionis gratia, qua nos jampridem cognitos pie amplexari dignatus fuerat. Tunc etiam injunxit nobis in virtute obediendi, et in remissionem peccatorum nostrorum, ut ad debellandos Christiani nominis hostes, ac Dei Ecclesiæ vastatores trans Albem super paganos militarem, cum tamen sciret hoc nequaquam a nobis posse fieri, nisi ex Corbeiensis Ecclesiæ expensa et militia. Misit ergo Corbeiensis Ecclesia communi consilio et nostro assensu duos ex fratribus suis, Walterum scilicet monasterii priorem et Reinherum præpositum de Cresburch viros sane probati testimonii et honestæ conversationis, sed neque profundi sermonis neque discretionis, armatos quidem non arte, sed veritate; non facundia, sed innocentia. Hi nunquam curiam Romanam prius intraverant, et pervenerunt ad dominum papam apud Sanctum Dionysium in territorio Parisiensi. Decima postmodum die absoluti sunt in civitate Meldis, confirmata prius in celebri conventu nostra in

Corbeiensis Ecclesia electione et ordinatione sub die x Kal. Julii. Siquidem reverendus ac pius Pater nostram parvitatem publica laudatione prosequi dignatus est, nosque amplissimis verbis apud ignotos commendavit, mandans legatis, et per ipsos omnibus, ut nos tanquam Patrem et dominum diligerent atque honorarent, atque cum ipsis tanto studio et labore expetiti tantopere placuissemus, ne tunc displicere inciperemus, cum de religione reformanda et possessionibus recolligendis agere tentaremus, sed tam ad ordinis reparationem, quam ad fundorum restaurationem communi consilio et auxilio fulciremur

Intellexerat namque vir subtilis ingenii, nos neque in obtinenda neque in conservanda hujus praelationis dignitate cum aliquo ambitionis nævo laborare, sed stetisse pro innocentia et fama nostra, et pro quibusdam rebus nostris, quod ad incrementum cœnobii Corbeiensis non modico sumptu inchoaveramus. Nondum reversis legatis, intraveramus cum armata militia et exercitu Christianorum principum terram Leutitorum, transmissio Albi flumine, et eramus in obsidione castri Dunin [I. Dimin] sub vexillo Crucifixi, cum ecce jam sæpe dictus Henricus parvo quidem armatorum numero, sed multum armato animo Corbeiam accessit, missisque legatis suis, Ecclesiam de fide et juramento suo admonuit, et ut ipsum tanquam proprium dominum reciperent, postulavit. Verum illi veræ fidei et jurisjurandi non immemores, monasterium armis et propugnaculis, quæ usque hodie exstant, muniunt, et vim vi repellere jure gentium moluntur. Fecerat et antea simile quid in monasterio de Aldesleve, ubi ab Hillino ejusdem monasterii abbate, qui de Corbeiensis congregatione illic assumptus fuerat, quia multis vir discretus et litteratus putabatur, hospitio post reditum ab urbe receptus, ipso annuente, in stationibus festis cum virga pastoralis insignitus processit. Cujus prævaricationis præmium presumptori consiliario transgressor ipse reddidit, in eo videlicet quod, eodem abbate absente, sedem suam et abbatiam in capitulo invasisit, sed a Fritherico ejusdem loci advocato paulo post circumseptus, fuga et pedibus pœnam evasit. Prædictus abbas contemptor sane canonum et apostolicæ sedis, relicta monasterii et fratrum suorum cura, Jerosolymam profectus est armata militia sequens, ubi et in mari submersus est, cujus obitu nuntiato, præfatus Henricus abbatiam sine canonica electione obtinere voluit, atque ut per nos a marchione Adelberto induceretur, efficere laboravit. Exstat epistola (112), in qua persuasioni ejus et quorundam virorum non obscuri nominis respondimus. Reversi ab expeditione Sclavica in Nativitate beatæ Mariæ, quam etsi peccatis exigentibus non efficaciter, sed tamen obedienter complevimus, ad quam nos traxerat et Christianæ

salutis intuitus et specialis monasterii nostri causa, pro recipienda videlicet regione quadam, quæ a Teutonicis Ruiana, a Sclavis autem Rana dicitur, quæ Corbeiensi monasterio imperiali dono collata est a Lothario Cesare, invenimus Ecclesiam assultu prædicti hominis turbatam, plus dolentes ac metuantes de fraude ac pertinacia eorum, qui consilium et adjutorium illi impenderant, quam de ipsius temeritate. Anno præterito fuimus Treviri in curia domini papæ, unde cum gratia et apostolicæ benedictionis roboratione revertentes, accepimus litteras ad Corbeiensem Ecclesiam plenas favoris et bonæ spei, in quibus continetur, ut Corbeienses nos tanquam boni et humiles filii diligenter et honorarent, atque ut pastori suo condignam nobis reverentiam, ei obedientiam impendentes, ad recuperandas et retinendas possessiones et bona Corbeiensis Ecclesiæ viriliter assisterent. Non profuit tam frequens sua depositio, tam crebra nostra confirmatio, tam perseverans apostolicæ auctoritatis jussio, seminatur terra mendacii, seminatur scandalis, et, ut mos est gentis, prius hominem falsa delatione suffocant, quam ipse sese appeti intelligat. Venimus ad synodum Remensem, quæ celebrata est mediante Quadragesima, ubi dominus papa paci et tranquillitati Corbeiensis Ecclesiæ providere volens, sententiam, quam venerabilis Pater noster bonæ memoriæ Thomas, presbyter cardinalis et apostolicæ sedis legatus, in Henricum, quondam monasterii ejusdem abbatem, verbo dederat, verbo et scripto confirmavit. Sententia vero prædicti cardinalis et legati, quam apud nos scriptam et imagine ipsius obsignatam habemus, hæc fuit :

« Nos, inquit, communicato consilio episcopi Patherburnensis et aliorum, qui præsentibus aderant, pro inutilitate personæ et confessione Simonie, et inobedientia, et cæteris, eum de abbacia et sacerdotio deposuimus, monachos ab obedientia, et omnes, qui juraverant sibi fidelitatem, a debito juramenti absolventes. Quod si visis aut auditis his litteris in abbacia consistere pertinaciter voluerit, et Ecclesiam in personis vel bonis suis per se, vel per aliquam submissam personam, lædere molitus fuerit, a proxima Dominica palmarum eum excommunicamus. » Viderit de absolutione sua, viderit de restitutione sacerdotalis officii. Hæc in eum prolata in judicio et scripta sub sigillo fuerunt. Sed videte qualiter toties tam acerbe admonitus resipuerit. Venit in mense Junio Giseke in domum sororis suæ abbatissæ, quæ nec sacrum virginis velamen per consecrationem episcopi suscepit, nec benedictionem ad abbatissæ regimen a pontifice accepit, cum tamen jam antea duas abbatias, videlicet Eskenewege et Kaminata per violentiam occupaverit, præter illam, quam modo tenet, et habuit consilium cum ministerialibus nostris numero quatuor, qui soli de omnibus laicis ad depositionem ipsius maxime sunt

admissi. Reconciliatus est eis in osculo pacis, utinam propter eum, qui est charitas. Sed inventus est dolus in ore ipsorum, quoniam eorum quidam spe ejusdam temporalis commercii et ipsum vocavit, et ipse illuc venit, cuius rei relatione nec aures vestras sanctissimas decet gravari, nec nostram professionem, nec styllum contaminari. Radicem conveniendi et arborescentem consilii nos de fructibus plane cognovimus. Recedentes enim ab eodem colloquio, ceperunt paulatim et occulte per extremæ conditionis et fortunæ personas in vulgus spargere, quod nequaquam essemus ultra redituri, dominum illum, cui reconciliati fuerant, abbatiam sive jure sive injuria recepturum, atque interim maledicta et incredibilia probra de persona et conversatione nostra in populum spargebant. Procebat eorum audacia, et incipiebant grassari in suos compares, ac projecta nominis nostri ac potestatis reverentia, prædis eos et rapinis incessabant. Induxerunt præterea intra muros atrii monasterii nostri genus hominum desperatorum, prædones videlicet et latrones, et quosdam proscripitos, de quibus publica querimonia clamabat, quod vias et itinera obsiderent, et latrocinii omnia permiscerent. Commovebant clandestinis consiliis corda quorundam fratrum in ordine suo dissolutorum, quod malum usque adeo invaluit ut, post reditum nostrum, quæ hac necessitate ante præfinitum et opportunum tempus acceleravimus, tres de junioribus fratribus in anniversario die obitus prædecessoris nostri abbatissæ Henrici pro eo nobiscum orare multoties admoniti detrectarent, eo quod dominum suum deposuisset et in sede ejus sedisset contra canones. Pro qua rebellionem et contemptum tanquam inobedientes et temerarii de monasterio communi omnium judicio sunt ejecti. Quæ actio aliis singularibus litteris tota (115) conscripta est. Hoc venenum de conflatorio prædicti conventiculi fluxisse non dubitatur. Crevit quotidie simultas, et novicis augmentis in tantum provecta est, ut illi ipsi, de quibus dictum est, nos per submissos latrones trucidare tentaverint iv Kal. Januarii. Quo nequitie conatu frustrati, effracto stabulo nostro, quatuor equos abduxerunt, tres gladiis confoderunt. Hoc factum in ore omnium, cum maledictione versatur, et nos anxietate ac sollicitudine implevit. Perpendat nunc reverende Pater, ac judicet vestra prudentia de vestra petitione super illius fratris in claustrum nostrum receptione, qui tam mobilis et convertibilis animi est, qui consuevit pravorum magis quam prudentium acquiescere consiliis, hoc est ignem in sinu recondere. Audistis nunc quæ mala nobis fecerit, intelligite nunc quæ nos ei bona contulimus.

Fuerat in obsequio suo juvenis quidam filius fratris sui, nomine Conradus, qui ad nos reversus est nondum detergo sudore itineris Romani. Eum nos

(115) Supra in epistola ejusdem Wibaldi ad suos Stabulenses.

non solum clementer, veram etiam familiariter atque in cibo et potu et somno tanquam custodem corporis habuimus, quem etiam honore, possessione, et honesto matrimonio sublimavimus. Puerum quemdam reliquerat Corbeix filium sororis suæ, illo natiuitatis ordine genitum, de quo leges et Patrum instituta decernunt, ut in ergastulis monasteriorum sic concepti retrudantur, quem ipse in monasterio collocare nequiverat; sed nos eum intuitu diuinæ retributionis tonsuratum et vestimentis regulæ indutum collegio fratrum aggregavimus. Quidam ex eis, quibus nuper reconciliatus est, cui frequenter legatos dirigit, gravi eum ignominie cauterio adusserat, quasdam ædes prope monasterium destruendo, et inhabitantes in eis ingressu monasterii arcendo, quam notam nos, humanitatis verecundia suadente, abolere festinavimus. Hunc locum erubescences atque cunctantes attingimus propter illud Apostoli: *Considerans teipsum ne et tu tenteris*; et: *Qui stat, videat ne cadat*. Illud verum, quod licet minus fuerit, non tamen a nobis beneficium reputatur, prætereundum putamus, videlicet quod a nobis fuerit vestitus cunctis duplicibus eadem die, qua a submissis latronibus vitam fere cum caballis amisimus. Propterea detestanda est ambitio quæ mentis oculum cæcat, quæ religionis intuitum tenebrat, quæ Dei timorem et hominum reverentiam annullat. O altitudo divini consilii! O profundum iustissimum providentiæ! O investigabiles viæ Dei! Dum honorem conscii fragilitatis rejicimus, consilio divino capimur; cum ad quietem diu desideratam et corpore et animo tendimus, æternæ providentiæ iudicio labores inextricabiles et anxios incidimus, et in hac via Domini cum amamus, odium recipimus; cum miseremur, affligimur. Accusatores quidam et testes atque cooperatores depositionis hominis illius elisum recolligunt, odia incendunt, armant iras, præsumptionem roborant, non quia eum diligunt, sed quia ipsi inquieti sunt. Quod autem vestra eruditio scripsit, ut jam sæpe nominatum fratrem in claustrum professionis suæ benigne recipiamus, et paterna consolatione contritionem ejus sublevando foveamus, quamdam juris rationem prætereundum videtur; sed imbecillitati nostræ nequaquam justum sive legitimum aut regulare creditur, ut ad tutelam redeat, de qua fuit semel emancipatus. Emancipationem vero intelligimus abbatis promotionem, quia capite diminutus non potest fieri legitime tutor. Sicut ergo a prælatione alicujus dignitatis depositus, jure cogi non potest, ut ibi nolens habitat, ubi præfuit; sic nobis videtur Ecclesiam cogi non posse, ut depositum suum, non dicimus alai, sed in suæ habitationis penetralia cum formidine futuri scandali recipiat, nisi forte quis suæ depositionis sententiam patienter ferat, et reversus cum adversariis in concordiam in electionis assensu illum arroget, quem postea Patrem et tutorem absque contradictionis obstaculo habere valeat. Ille vir dua-

bus electionibus, quæ post depositionem suam canonicæ institutionis ordine celebratæ sunt; nec interfuit, nec acquievit, sed potius contradixit, et usque hodie clamare non cessat se fuisse circumventum et vi oppressum, cum tamen et confessio ejus, et accusatorum attestatio, et operis istius irrefragabilis evidentia juste damnatum manifeste ostendant. Non est ei tutum, non est ei honestum, non est ei pacificum in domo una inter personas esse, quæ agente Dei iudicio sua accusatione et testificatione eum deposuerunt, nisi forte in animo ipsius soliditate humilitatis fundato, mundanæ altitudinis desiderium penitus excoctum sit. Præterea excellentiam vestram latere nolumus, quod in litteris, quas dominus papa Eugenius depositionem illius confirmans scripsit, statuisset dignoscitur, ut si idem Henricus pacem monasterii Corbeiensis perturbare præsumperit, et bis tertioque communitus non resipuerit, non solum ibi ulterius non habeat prælationis officium, sed ne postmodum ibi inter subditos maneat, prohibuisse.

Cum a conventu illo malignantium, qui apud Gyske, ut supra dictum est, fuit habitus, revertetur, habuit hospitium præ foribus monasterii in domo ejusdam laici sibi antea familiaris, ubi a quibusdam juvenibus nova cupientibus visitatus fuit et antelucanis horis in ecclesiam vocatus et salutatus fuit. Unde egrediens mane invenit operarios in muro novarum ædium, quas erigere inchoavimus, hortatusque eos ad studium operis promisit a seipso condignam retributionem accepturos ipsum quoque camerarium nostrum, cui hanc sollicitudinem injunxeramus. Verba hæc inepti hominis; sed, ut scitis, populus cæpit ea exaggerare, et suspitione ac metu omnia implere, ita ut etiam viri, quos majoris oportuit esse consilii, in offensionem sint adducti. Pro qua re admonuimus cum per venerabiles Patres et coabbates nostros, per abbatem videlicet de Reinehusen, per abbatem de Northeim, per abbatem de Sancto Godehardo, per abbatem de Gravenkirch, per abbatem de Flietorp, per præpositum de Richenberch. Sic firmatam credimus sententiam domini papæ, ne idem dominus de cætero sit habitator vel dominus Corbeiensis monasterii. Hæc, Pater amantissime, vobis scribere dignum judicavimus, prolixiora fortasse, quam vestris occupationibus seu valetudini conveniat, sed eo animo factum est, ut totus rerum ordo vobis plenius innotescat, et nostra parvitas apud vestram discretionem in eo quod petitionem vestram tanta necessitas exaudiri non patitur, placidam excusationem inveniat. Quod vero plurali numero scribimus, non venit ex elatione cordis et pompa verborum, neque ut ex tumida dictione oratio fiat crassior, aut ex producta positione numerosior, sed ex nostra, id est monachorum consuetudine, hoc facimus, qui nihil singulare aut proprium nisi: *Mea culpa peccavi*. Superfluum fortasse, sed tamen officiosam operam assumimus, videlicet Minervam docere

artes, in silvam ferre ligna, mittere aquas in flumina, juvare lumen solis facibus accensis. Non doleatis, charissime Pater, quod hoc non habetis, quod habent cimices et vermiculi (114) quoniam habetis quod multi homines non habent: non, inquam, tristemini, quod non habetis illud, ex quo nemo Deum vidit unquam, quoniam illud habetis, ex quo beati sunt, qui Deum, videbunt. *Judicia Dei abyssus multa, et: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus!* Tyrannis et ecclesiarum subversoribus dat incolunitatem et rerum omnium affluentiam, religiosis et eruditis episcopis subtrahit visionem oculorum, ne gregem suum oculis carnis videant et officium altaris implere valeant. Patitur et Apostolus aliquid, quod non vult, propter quod ter Dominum deprecatur. Sed dicitur ei: *Sufficit tibi gratia mea.* Et ad revelationem humiliandam superbiam monitor quidam humanæ imbecillitatis apponitur, in similitudinem triumphantium, quibus in curru comes retro adhererebat per singulas acclamationes civium dicens: *Hominem te memento. Valet.*

EPISTOLA CXXXII.

CORBEIENSIVM MONACHORUM AD BERNARDUM EPISCOPUM
HILDENESHEIMENSEM.

Exponunt tres rationes, quæ ipsos deterrent a recipiendo Henrico quondam abbate deposito.

(Anno 1149.)

Domino et Patri sanctissimo BERNARDO, venerabili episcopo sanctæ Hildenesheimensis Ecclesiæ, conventus Ecclesiæ Corbeiensis devotæ orationis instantiam et debitam charitatis perseverantiam.

Venit ad nos venerabilis abbas Sancti Godehardi (115), homo in nostro monasterio ex longo jam tempore dilectus et familiaris, afferens parvitati nostræ litteras vestræ sanctitatis, quæ hoc deprecabantur, ut domnum Henricum, quondam Ecclesiæ nostræ abbatem, ad nos reconciliarem, et volentem conversari inter nos non repelleremus. Quod vero tunc impræsentiarum vestræ paternitati respondere distulimus, causa erat quod in hoc verbo magna anxietate tenebamur, nec in re tam difficili, quæ scandalum Ecclesiæ nostræ gignere poterat, inconsultatis universis, qui tunc plerique aberant, quidquam statuere incongruum arbitrabamur. Quid autem nunc in consilio invenerimus vestræ celsitudini per unanimitatis nostræ litteras aperimus, hoc in principio postulantes, ne indignetur nobis dominus noster, quod petitioni vestræ satisfacere non possumus. Homo enim iste, pro quo interpellatis, magnam Ecclesiæ nostræ afflictionem intulit. Primo quidem cum a fratre suo comite Sifrido ad dignitatem abbatiæ violenter est intrusus; deinde,

A cum in prælatione positus Ecclesiæ inutilis fuit et damnosus; postmodum etiam, cum ex Dei judicio depositus, Ecclesiam nostram multis et magnis injuriis, in quantum potuit, est persecutus. Siquidem ut apud excellentiam vestram excusabiles esse valeamus, violentam intrusionem ejus in abbatiæ paucis verbis exponemus, in quibus tam vera loquimur, quam visa et experta dolemus. Cum dominus noster piæ memoriæ Adelbero abbas viani universæ carnis ingressus esset, idem domnus Henricus erat apud nos adhuc in annis adolescentiæ, et nuper absolutus de sub jugo claustralis custodiæ. Hic aspiravit ad dignitatem abbatiæ, quam etiam adeptus est, fratre suo Sifrido cooperante. Misit namque idem comes ipso articulo temporis, quo abbas senior decesserat, secretos nuntios ad Moguntinum archiepiscopum, et cum hoc ignorarem, callide egit, ut electionem, quam de consuetudine monasterii eadem die celebrare debueramus, per triduum differremus. Peracto triduo, venerunt legati domini Moguntini cum litteris ipsius missis ad nos. Litteræ autem continebant petitionem et suasionem archiepiscopi de eligendo in abbatem fratre comitis, postremo etiam comminationem quamdam si petitioni ejus in eamdem personam non præberemus assensum. Si, inquit, eum non elegeritis, et sinistri aliquid provenierit, neque iniquitas mea neque peccatum meum.

Legati præterea ipsius quædam immania loquebantur, comminantes, si alius electus foret, dominum suum archiepiscopum, ne consecraretur, prohibiturum, denique in conspectu domini papæ eum nobis adversaturum. Venit ergo dies, cum facta secundum consuetudinem Ecclesiæ solemnem invocatione Spiritus sancti, ad eligendum Patrem et pastorem animarum nostrarum in capitulo conседimus. Comes vero supranominatus de promovendo fratre suo sollicitus erat. Unde et ambiendo singulatim omnes, qui desiderium suum promovere poterant, per se et per secretos nuntios conveniebat, et alium quidem suasionibus, alium blandimentis, alium terroribus ad electionem sollicitabat. Nam et præposito nostro per familiares nuntios sub diligenti interminatione ita pollicitus est, D quod si electionem fratris sui in aliquo impediret, omni honore eum in Ecclesia nostra prorsus nudaret. Cum igitur de voluntate comitis in publicum dictum fuisset, et quidam de fratribus repleti Spiritu Dei resisterent, et causas contradictionis suæ multas et convenientes redderent, sive quod prædictus Henricus, quem eligere cogeantur, infra annos esset, sive quod pene illiteratus hujus dignitatis officium verbo et doctrina minime administrare sufficeret, sive quod inops consilii et totius

(114) Oculos scilicet, quibus Bernardus privatus fuit annis novem antequam ex hac vita migraret. Ideo assumpsit in coadjutorem Brunonem decanum summi collegii ex Chronic. episc. Hildesh. edit. tom. II Script. Brunswic., p. 292.

(115) Fredericus procul dubio, de quo supra, Corbeiensibus ex longo tempore dilectus et familiaris, et ideo a quibusdam dictus Corbeiensis; tametsi magis constat ex popularibus chronicis, Fuldensem fuisse.

prudentiæ neque seipsum, neque rem tam grandem gubernare vel regere prævaleret, sive quia libertas et ordo regularis electionis per eum cassata videretur, qui propter timorem fratris magis quam respectu Dei et communis utilitatis assumeretur: cum tales, inquam, excusationis causæ exponerentur, comes qui cum armata manu nobiscum in capitulo sedebat, adversus eos, qui hujusmodi loquebantur, multo furore et ira magna efferebatur; quibus et postmodum satis innotuit, quid tunc in eos moliebatur. Novissime cum in electione consensus fieri nullatenus potuisset, gravis sententia nobis proposita est, quod si hanc denominatam personam non eligeremus, corpus venerandi Patris nostri Adelbertonis ablatis, beati utique senis, et cujus memoria in pace est apud nos, ejici ex ecclesia ad contumeliā nostram cito aspiceremus. Pollicebatur nihilominus idem comes, si frater eligeretur, multo adiutorio se Ecclesiæ adfuturum, et tam in persona sua quam in rebus se fideliter et devote servitutum. Quod qualiter expleverit, rerum exitus comprobavit, cum, facto abbate eodem fratre suo, assidue cum uxore sua et maxima multitudine super eum et Ecclesiam incumbere, nec prius eum deserebat, quam annonam, de qua toto anno victurus erat, sic prorsus consumperat, quod nec mensæ panem residuum ei dimittebat. Non itaque tam inducti his promissionibus, quippe quas vanas ac falsas suspicabamur, quam superati terroribus ac minis, quem solum principem et dominum super nos aspiebamus, maxime ne contumelia Ecclesiæ fieret in defuncto Patre nostro, ita coacti fratrem ejus elegimus, non ausi dimittere, quod voluntatis ejus esse perspeximus, non tamen communiter, quia prædicti fratres in contradictione sua perstiterunt, et cum a domino rege multum etiam invito ac fratris precibus constricto investitus de Fulla rediret, illi susceptioni ejus se subdixerunt, quod electioni ejus, quæ secundum Deum facta non erat, consentire noluerunt. Unde et eosdem, qui erant numero quatuor, nobis inconsultis, comes et novus abbas exsiliaverunt, cum quidam ex eis satis eruditus et honeste apud nos conversatus, multum a nobis fuerint dilecti, nec sine magno dolore sint a conventu nostro subtracti. Quemdam vero ex eis, qui præsentiam domini papæ interpellaverat, postmodum idem dominus Henricus cepit, et in vincula conjecit, et fame ac siti, frigore ac nuditate intolerabiliter affixit, et per tres menses carceri mancipavit. Talem introitum habuit in abbatiam. Quam inutilis autem fuerit in ecclesia tempore prælationis suæ, et quam stulte omnia egerit, uno exemplo demonstrari sufficit.

Quod cum fratris sui beneficium liberum ad Ecclesiam rediisset, de quo multum res nostræ augmentari poterant, absque omni et sua et nostra utilitate de manu ejus excidit, et hanc honestam opportunitatem benefaciendi, quam quasi dormienti Deus obtulerat, prorsus neglexit, et ne aliquis suc-

cessorum suorum utilitatem inde consequatur variarum rerum intricacione effecit. Qualiter denique per dominum Thomam, cardinalem presbyterum apostolicæ sedis legatum, depositus sit, accusatus et convictus de Simonia, de violenta intrusionem, de inutilitate personæ, de inobedientia, quia vestræ discretioni incognitum esse non credimus, ob fastidium prolixitatis hic inserere supersedemus. Quoniam igitur per misericordiam Dei de persona ejus Ecclesia nostra liberata est, gratias agimus Deo, et quod de cætero neque dominus, neque habitator loci nostri sit sponsione in perpetuum valitura firmavimus. Neque enim propterea depositioni ejus consentientes fuimus, quod eum denuo nobis præponere voluerimus. Scimus autem quod, nisi affectaret restitutionem dignitatis suæ, nequaquam tantopere quæreret ibi subesse, ubi aliquando præfuit, præcipue cum in principio sedi apostolicæ rebellaverit, et tot conatuum suorum, amputatis capitibus, quotidie trigeminis assultibus resurgere attentaverit. Non ergo inter nos eum esse volumus, qui si opportunitas accederit, iterum nobis dominari concupiscat. Litteras etiam domini papæ confirmantes depositionem ejus præsentī anno habuimus, in quibus hoc demandavit, quod si Corbeiensem Ecclesiam fatigare præsumperit, et semel ac bis tertio monitus non resipuerit, non solum prælationis dignitatem, de qua depositus est, in Corbeienſi monasterio non habebit, sed nec inter subditos postmodum habitabit. Fatigantem igitur Ecclesiam nostram per venerabiles et religiosas personas dominus noster abbas ex communi consilio capituli nostri jam plusquam tertio commonuit, nec tamen de fatigatione nostra post commonitionem cessavit. Ex mandato igitur domini papæ astricti, eum in consortio nostro recipere non præsumimus, quoniam incidere in manus domini papæ, et similes inobedienti existere per nostram inobedientiam formidamus. Obsecramus itaque paternitatem vestram, ne dure accipiatis, quod in receptione ejus vestræ petitioni annuere non valemus, quia causas impossibilitatis nostræ, quanto potuimus brevius vestræ discretioni ostendimus, quas secundum insitam vobis prudentiam considerando in gratia vestra nos excusatos habeatis, quoniam excepta hac petitione, quam nulli mortalium concedimus, nos ad vestram omnem pro posse nostro promptos et devotos famulos invenietis. Valet in Domino.

Hæ litteræ in communi fratrum conventu receptæ sunt et omnium testimonio approbatæ. Illi autem fratres præsentem aderant. Waltherus prior, Erminoldus, Ingrammus, Engelgerus, Thidericus, Heremanus, Adelbertus prepositus, Adolfus, Conradus, Elvingus, Metfridus, Ysico, Thegenhardus, Henricus, Bruno, Abraham, Marquardus, Bruningus, Eico, Luidolfus, Lampertus, Erkebardus, Henricus, Adelbertus, Werncherus, Othelricus, Arnoldus, Reimarus, Fridericus, Unarchus, Wernberus, Ruopertus, Hartmannus, Saxo, Adelbertus, Reinherus.

EPISTOLA CXXXIII.

WIBALDI ABBATIS LITTERÆ.

De concordia inter Reinherum præpositum et Elvirum comitem.

(Anno 1149.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ abbas omnibus præsentibus et futuris in perpetuum.

Officium prælationis nostræ exigere videtur, ut circa res ecclesiasticas et personas, quas, Deo ordinante, regendas ei procurandas suscepimus, circumspiciamur providentia invigilemus, ne vel in rebus suis Ecclesia nobis commissa detrimentum patiatur, neve subditi nostri propter res Ecclesiæ ex aliqua schismatis occasione, ut plerumque fieri solet, disturbentur, quia profecto sicut iram Dei meretur qui seminat inter fratres discordiam, sic nos gratiam a Deo accepturos speramus, cum seminamus inter fratres concordiam. Noverit igitur universitas fidelium nostrorum, qualiter dilectum filium nostrum Reinherum præpositum de Eresburg, et ministerialem nostrum Elvirum, comitem de Horhusen, ad pacem et concordiam revocavimus, pro pacto decimarum de Nien et Heflike quæ pertinent ad custodiam Corbeiensis Ecclesiæ. Has siquidem decimas cum omni tempore custos Corbeiensis libere habuisset in manu sua, et venderet vel exponeret, cui volebat, Elvericus tempore domini senioris Henrici prædecessoris nostri hoc obtinuit ut easdem decimas dimidias uno tantum anno redimeret. Quo concessio sequenti anno multis precibus a nobis et a custode iterum redemptionem earundem decimarum impetravit, nec de pacto quidquam adhuc quæsiuit. Tertio nihilominus anno in pacto redemptionis eas se a domino Henrico prædecessore nostro recepisse affirmabat. Cui cum contradiceremus et pactum esse negaremus, nobis reclamantibus, iudiciario ordine ex jure comparium suorum pactum suum in eisdem decimis asserere volebat, sed quia hoc fieri prohibuimus, quasi justitiam suam ei auferremus, diu multumque nobis molestus erat. Denique cum in determinanda hac causa nullam viam invenire possemus, ut pax et concordia inter eum et præpositum de Eresburg haberetur, hujusmodi tandem consilio litem diremimus. Ex consilio fidelium nostrorum redemptionem earundem decimarum inter ipsos divisimus, ut medietatem unam præpositus de Eresburg, alteram medietatem Elvericus annuatim usque ad finem tantum vitæ suæ redimat, hac conditione, ut in vigilia sancti Jacobi uterque eorum custodi Corbeiensi triginta solidos pro decimis, per proprios nuntios transmittant. Post finem vero vitæ Elverici medietas decimarum ad manum custodis Corbeiensis libera redeat. Ut autem hæc constitutio tam Elverico quam præposito Eresburgensi atque custodi Corbeiensi rata et inviolabilis permaneat, chartam hanc in testimonium factæ rei conscribi, et sigillo beati Viti præcepimus signari.

A

EPISTOLA CXXXIV.

WIBALDI ABBATIS AD B. PRÆPOSITUM.

Discrimen inter mentiri et mendacium dicere.

(Anno 1149.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto fratri et amico suo B. præposito salutem et benedictionem,

Cujusdam sapientis verba sunt hæc: Inter mendacium dicere et mentiri distat. Qui mentitur, ipse non fallitur, alterum fallere conatur. Qui mendacium dicit, ipse fallitur. Item hoc addidit: Qui mentitur, inquit, fallit quantum in se est; at qui mendacium dicit, non fallit quantum in se est. Item hoc quoque super eadem re dicit. Vir bonus, inquit, præstare debet ne mentiatur, prudens ne mendacium dicat. Et nos, frater charissime, nequaquam mentiti sumus, sed mendacium dicere coegit nos non imprudentia, sed necessitas. Itaque longiores adhuc inducias petimus, ut neque mentiti fuisse, neque mendacium dixisse comprobemur.

EPISTOLA CXXXV.

THEOTUINI ET GUIDONIS CARDINALIUM AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

Arguunt eum quod in Kaminatensi ecclesia divina officia celebrare prohibuerit.

(Anno 1149.)

T. Sanctæ Rufinæ episcopus et G. sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis et cancellarius, venerabili fratri HENRICO, Mindensi episcopo, salutem.

Frates Corbeiensis monasterii nobis conquesti sunt, quod cum apud dominum papam perrexissent, et apud eum aliquandiu moram fecissent, in Kaminatensi ecclesia in qua ipsi religionem reformare cæperunt, divina prohibueris officia celebrari. Quia igitur officio tuo nequaquam expedit, ut servos Dei et in bono proposito perdurantes contra justitiam debeas molestare, dilectioni tuæ mandamus, quatenus cum prædictis fratribus ita componas ut non habeant, unde apud sedem apostolicam juste conquiri valeant.

EPISTOLA CXXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES.

Luget fratrum suorum mortem, de quorum felici obitu gratulatur; sed maxime dolet de transitu E. apud quem plura tenacitatis vitia reperta sunt quam expediret.

(Anno 1149.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, Roberto venerabili decano et cæteris in Christo dilectis fratribus Stabulensis Ecclesiæ filiis benedictionem et vitam usque in sæculum.

Luctuosas jam a longo tempore litteras a vestra parte accepimus, non equidem vitio vestro, qui semper et optare nobis et annuntiare prospera consuevistis, et quæcunque fuerint acerbiora usque in extremum necessitatis articulum eclare, sed quod manus Dei supra monasterium nostrum est extenta, evocando ad se et subtrahendo nobis fratres nostros

rebus utique divinis maxime utiles ac necessarios; A omnibus nos clementer eripere, et ad vos tempore nos tristamur, fratres, atque lugemus illos nobis esse ademptos, qui orabant pro populo et pro civitate nostra, intenti jugiter corde et voce ad sui Conditoris amorem et laudem, sectantes humiliter omnem obedientiam, diligentes veraciter nostram personam, sed lætatur in cœlis Christus cum angelis factos eos esse ex ipsius gratiæ dono gloriosæ civitatis suæ municipes. Domine Jesu, ignosce nobis, quia ploramus eos quos tu recipis: non tibi invidemus quod habes, sed de acie nostra fortissimos bellatores subtractos dolemus, licet apud te jam nos familiariter adjuvent de se nunc securi, sed de nobis solliciti. Flevisti et tu, Domine, Lazarum, sed quia fortassis resuscitabas iterum hujus vitæ passurum ærumnas, qui mortuus fuerat ad quietem. B lacrymatus es tamen ex humano et amico affectu quocunque, et fundimus lacrymas non desperationis sed dilectionis, non odii sed desiderii, non quia ad te transierunt, sed quia a nobis recesserunt. Verum sicut quatuor illi fratres G. S. A. W. sancto et catholico sine decedentes, spei et fiduciæ plenos ad sequendum se nos provocaverunt, ita hic extremus frater E. vir quidem castigatæ vitæ, et totus in lege Dei sui die ac nocte, in quadam parte minus cautus suo improvise transitu nos non absque gravi offensidiculi scrupulo conturbavit. Siquidem, ut nostis, partem quamdam administrationis ei commiseramus, de qua monasterii præstationibus servire deberet, in qua tenacitatis culpa seductus est, ut plura relinqueret, quam ejus saluti expediret, de quibus C omnibus vobis in commune mandando præcipimus, ne quis vestrum eas tanquam proprias seu communes, vel quasi ex testamento delegatas vindicare præsumat, sed salva et integra omnia ad nutum decani serventur, donec vobis divina opitulante gratia redditi, quid de his agendum sit sollicite una vobiscum inquiramus. Recordetur eruditio vestra de præda Jericho anathemati et ignibus devota, et de periculo Achar, qui de eodem anathemate furtim subduxerat, non quod creatura Dei inanimata et insensibilis et ad usum hominis instituta præmium mereatur vel penam, sed quod earum excidio hominum sit inobedientia vindicanda et avaritia cohibenda. Rumor de nobis nuper acceptus; qui vos de salute nostra sollicitos conturbavit, ex parte falsus est, et ex parte verus. Damno enim aliquanto et ingenti injuria affecti sumus, Deo propitio rerum humanarum vicem dispensante, et tumorem superbiæ, qui de munere suorum mirabili collatione nasci poterat, quadam interjectæ amaritudinis temperantia reprimente, ut veraciter illud Cantici canticorum possimus dicere: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. Verum quod a paucis latronibus desperatis commissum est, tanto ulciscendi studio a cæteris omnibus, qui fidem suam et devotionem servare desiderant, expiatur, ut valde divinam offensam reformidemus, nullum interim honoris vel salutis periculum sustinentes. Potens est autem Deus de his

accepto reducere.

EPISTOLA CXXXVII.

WIBALDI ABBATIS AD BERNARDUM EPISCOPUM
PATHERNBURNENSEM.

Quandam causam suam ejus judicio diffiniendam relinquit.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino BERNARDO, sanctæ Patherburnensis ecclesiæ venerabili episcopo, frater WIRALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectionem filii et obedientiam servi.

Multas debemus, et multas referimus sanctitati vestræ gratias, quod a longis retro temporibus nos paterno affectu diligere et honorare dignatus estis, quod maxime nunc experti sumus, quando accepta tam evidentis calumniæ amaritudo nos acerbius pulsavit. Siquidem et laborem et expensam non solum æquanimiter, sed etiam hilariter pertulistis, et in dando consilio tanta fuistis moderatione usus, ut cauta et circumspecta vestræ discretionis regula paucis possit esse imitabilis. Quamobrem de amico facti vobis amicissimi, finem rei nostræ vestro examini committendum judicavimus, ut eam partem consilii sine dubitationis angustia tenendam arbitremur, quæ nobis a vestræ pietatis et fidei solertia proponetur. Thidericus, comes de Huxara, vult se, ut verbis ejus utamur, in nostra misericordia dare, et ad nostram satisfactionem et reconciliationem sic accedere, quemadmodum dictaverint compares sui, videlicet ministeriales Corbeiensis Ecclesiæ, qui a nobis ex nostra optione fuerint electi et ex nomine designati. Et quoniam turbati sumus et moti sicut ebrius, et si qua in nobis fuit sapientia, devorata est, cogitque nos rerum necessitas quædam dissimulare, quædam tolerare, ne forte frangatur vas, dum æruginem eradere cupimus, tamen nihil animo sequendum statuimus, nisi quod vestræ diligentiae complacuisse senserimus. Propterea causam hanc distulimus tractare, ac de ipsa respondere usque ad proximam feriam secundam, quatenus vestræ discretionis consilio præmuniti, tutius ac melius quæ agenda erant perficere possimus. Nec vero litterarum nostrarum bajulum verbum quod portat vel accipit, intelligere volumus quoniam ex illis est, sed per epistolam vestram de omnibus certificari volumus.

EPISTOLA CXXXVIII.

BERNARDI EPISCOPI PATHERNBURNENSIS AD WIBALDUM
ABBATEM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1149.)

BERNARDUS, Dei misericordia Patherburnensium pusillus famulus, dilecto fratri WIRALDO, venerabilii sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ abbati, cum omni charitatis obsequio orationes in Domino.

Affectum dilectionis, quem, ex quo vos novimus, circa vos habere cepimus, inviolatum conservare satagimus, ita ut nec personæ meæ nec rebus pro

honore vestro conservando et voluntate promo- A
vendo parcamus, cupimusque vobis in omnibus pro-
ficere, si quid Deus annuit solerter nos deliberando
providere. Unde in præsenti causæ compositione,
hoc vestræ discretioni fideliter suggerimus, ne sine
fidelium vestrorum tam amicorum quam hominum
consilio quidquam faciat, quatenus si forte, quod
absit! tale quid posthac emerit, ad assistendum
vobis paratos inveniatis. Fatemur quidem quod
multa tolerare vel dissimulare rerum cogit necessi-
tas; sed sicut pro evitando vulnere graviori interdum
sapientis est usque ad vivum putrida non rese-
care, ita nonnunquam si non ab imo plagæ sanitas
exsurgit, gravior tortura succedit. Et, ut præmissum
est, discretam sollicitudinem vestram præmuniendo
cohortamur, ne sine gravis testimonii confirmatione
ullam admittatis compositionem. Tutius enim esse
putamus apertos habere inimicos, quam occultos
lata fronte pacem mentientes. Quo semel est imbuta
recens servabit odorem testa diu.

EPISTOLA CXXXIX.

GUIDONIS CARDINALIS AD ANSELMUM EPISCOPUM
HAVELBERGENSEM.

Scribit ei suam voluntatem per legatum Poloniarum.

(Anno 1149.)

Charissimo fratri et amico ANSELMO, venerabili Havelbergensi episcopo, GUIDO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis et cancellarius, salutem.

Cum tuam non possimus frequenter habere præsentiam, scripta tua tanquam personæ vicem gerentia læto corde suscipimus. Per fratrem nostrum G. cardinalem, qui ad partes Poloniæ mittitur, litteras voluntatem nostram pro eo et de eo continentes tibi direximus. Breviter vobis cuncta complectimur, vestri memoriam gerimus, et ut vobis prospera cuncta succedant optamus. Communem amicuum nostrum abbatem Corbeiensem nostro nomine salutem.

EPISTOLA CXL.

EIUSDEN AD EUNDEN.

Cupit informari de ipsius statu.

(Anno 1149.)

Charissimo fratri et speciali amico ANSELMO, Havelbergensi episcopo, GUIDO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et cancellarius, salutem.

Attendentes ea quæ de dulcedine cordis tui sæpe gustavimus, amicitiam inter nos per scripta præsentia innovamus, optantes ut statum tuum, quem prosperum esse cupimus, nobis quantocius studeas intimare. Communem amicuum nostrum Corbeiensem abbatem per vos in Domino salutamus.

EPISTOLA CXLI.

ANSELMI EPISCOPI HAVELBERGENSIS AD WIBALDUM
ABBATEM.

Causatur quod sibi amico non scribat, significatque proximum suum ad papam iter.

(Anno 1149.)

Charissimo fratri et speciali amico WIBALDO abbati ANSELMUS pauper Christi se.

Quidam sapiens dixit breves rationes habendas esse cum amicis: sed tu nec longas nec breves necum jamdudum habuisti, nec una saltem littera me salutasti, præsertim cum tibi, non mihi sit copia legatorum. Quid est hoc? ubi es? quo pervenisti? quid tibi et mihi? quare me dimisisti?

Visera, curte retro; currat tamen Havela recte.

Ego tamen tuam absentiam semper habeo præsentem, sive velis, sive nolis. Quod si velis, necum est voluntas tua; quod si nolis, consequenter verum est, absente tua absentia, te ipsum præsentem esse, et itidem tua voluntas necum. Ego ad dominum papam in proximo iturus sum si quid mandare volueris, per me tuum, sicut per teipsum facere poteris. In Dominica *Esto mihi movebo*. Cancellarius te plurimum diligit, quod ut certius scias, litteras, quas nuper mihi misit, tibi mitto; quas cum legeris, mihi remitte.

EPISTOLA CXLII.

WIBALDI ABBATIS AD ANSELMUM EPISCOPUM
HAVELBERGENSEM.

Romam eunti quædam commendat negotia, præsertim in gratiam abbatis Hersfeldensis.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo ANSELMO, pauperis civitatis et modici cleri Havelberch venerabili episcopo, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, seipsum.

Arguistis nostram, ut vos æstimatis, negligentiam verbis quidem de intimo charitatis sacrario de- promptis, eo quod vos tanto tempore emenso spatio nec viderimus nec salutaverimus, præsertim cum nobis non desit legatorum copia; sed absit a nobis, Pater charissime, illa lethæa oblivio, illa non puerilis, sed stultissima negligentia, quæ ab animo nostro avellat vestri cum intima dilectione memoriam. Scriptum est: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*. Vos utique et paucissimi de perfectorum numero, quos divinæ largitatis bonitas nobis absque ulla meritorum prærogativa, absque ulla similitudinis coherencia dedit amicos, estis thesaurus noster, de quo sæpe haurimus et non minuiur, de quo fures nihil possunt excerpere, quem tinea et ærugo non possunt corrumpere. Credite mihi, D episcope, si totum mundum haberemus, ac vos et vestri similes, qui paucissimi esse possunt, amicos non haberemus, pauperes essemus. Vestri ergo memores, et per incrementa fortius in amorem accensi, expectavimus temporis opportunitatem, quando desiderata jam prius præsentia vestra perfrui possemus, et longo colloquio effundere fluctus animæ nostræ, quibus quotidie turhamur et movemur sicut ebrius. Siquidem, Pater amantissime, habebamus prius uxorem et lippam et infecundam et præterea macram; hæc vero posterior, cuius matrimonio copulati sumus, pinguior quidem est, sed non minus lippa et sterilis, et præterea contumacior, nota querens, et sua quiete dolens. Utinam, bone Jesu, mihi dares illam Habacuc prophetæ translationem,

ut cum venerit Anselmus episcopus Romam ad illum nostrum cancellarium tam bene nostri memorem, possemus utrique animæ nostræ arcana patefacere, et eorum consilio et consolatione solidari: nam utrobique divisi, lupum tenemus per aures. Miserrimus Romam pro intimanda domino papæ Fuldensi electione, cui ex ipsius mandato interfueramus. Reliquit nuntius noster in Kal. Januarii dominiq. papam sanum et incolumem apud Viterbium, et cancellarium nostrum Guidonem plenum iucunditatis et bonæ spei, qui nobis affectum, quem in nostra parvitate concepit, et quem in litteris suis toties cum desiderio prodit, epistola prolixiore scripta manifestavit, quem nos tantum diligimus, quantum possumus et intelligimus, non quia nos adjuvat, sed quia nos diligit; non quia potens est, sed quia bonus. Dominus quoque papa sua humanitate et clementia nos fecit veraciter suos, ita ut charitas foras miserit timorem: quem ex nostro nomine intime salutabitis, immensas ei gratias pro universis beneficiis nostræ parvitati collatis referentes. Dicite nostro communi amico cancellario, quod si nunquam de cætero Romanam Ecclesiam et Urbem videremus, si remotissimam eremum habitarem, sui tamen quodam singulari modo essemus, et ea quæ nobis per litteras suas mandavit, usque ad calcem diligenter observabimus. Misimus ad pedes pietatis vestræ abbatem Hersfeldensem, quiquoniam vim (116) patitur, respondete vos pro illo, quia nescit quid dicat inimicis suis, tanta est hominum temeritas et vesania. Summa petitionis nostræ pro hoc abbate hæc est, ut ei officium suum apud dominum papam recuperetis: quod si vultis, et potestis, deinde ut apud dominum Bremensem, quod vobis facile est, obtineatis, ut eum in abbacia sua restituat, et causam suam canonico iure terminet. Quidquid huic faceretur, mihi feceritis. Videte quam immemores vestri simus! non est dictum, fuerimus, quod de præterito et futuro dicitur; sed simus, quod est de præsentī, hoc est de æternitate. Meditati fuimus quæstionem de creatione angelorum non ignobilem, quam eruditioni vestræ scribere statueramus, ut respondendi necessitate studium vestrum excitaremus; identidem inquisitionem vestram sive ratiocinationes et argumenta de illa vestra positiva iustitia a vobis poscere volebamus, ut nos quoque vel conferendo, vel opponendo, vel consentiendo vigilaremus. Utinam liceat nobis vos ab Urbe revertentes ulnis veræ charitatis amplexatum deosculari, ac de statu sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ, nec non de regni totius habitudine, et de mundi totius qualitate secretius vobiscum ac diutius conferre! Fere enim solus estis, inter paucissimos unus, qui de his aliquam meditandi viam ingredi et ambulare noveritis.

(116) Vide supra epistolam archiepiscopi Moguntini ad Eugenium papam III.

EPISTOLA CXLIII.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De statu Fuldensis monasterii eum informat.

(Anno 1149.)

Reverendissimo Patri suo et domino Eugenio, uni et universali pontifici, frater WIBALDUS, Dei gratia et vestra id quod est in Ecclesia catholica, dilectionem ut Patri, obedientiam et servitium ut domino.

Postquam ab aequitatis vestræ censura A. (117) quondam Fuldensis abbas, apud Trevirim depositus fuit; Fuldensis Ecclesia nunquam in generalem concordiam rediit, quoriam hi qui cum abbate et pro abbate steterant, omnes fere de monasterio expulsi sunt, et maxime illi, qui alicujus administrationis officia a longis retro temporibus habere videbantur. Quod dissensionis malum in tantum crevit, ut lator præsentium frater Dudo, cum litteras vestræ jussionis de faciendâ electione dedisset, mox in porta monasterii captus sit. Nos quoque a vestra celsitudine Fuldam venire jussi, revocare ipsos ad pacem, et ut fratres suos in congregationem reciperent, studiose tentavimus, sed facientibus peccatis nihil profecimus. Quia igitur ad vestram moderationem pertinet, ut instar divinæ potentiae, quæ sanat contritos corde et alligat contritiones eorum, omnium curam cum misericordia habeatis. Providere ne aberrantes oves luporum morsibus lacerentur, et Ecclesia Fuldensis, quæ amplissima est et suis spatiis, et vestra speciali dominatione, et ordinatione per vos in pace ac religione reformata totius honestatis principatum obtineat.

EPISTOLA CXLIV.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM ABBATEM FULDENSEM ET HERFELDENSEM.

Ut dispersos filios benigne recipere velit.

(Anno 1149.)

Reverendissimo Patri et amico suo H. venerabili Fuldensi et Hersfeldensi abbati, et omnibus Fuldensis Ecclesiæ filiis tam monachis quam laicis, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exigua oratione et devotum servitium.

Filii et fratres vestri Lampertus et Dudo, et alii quidam nostram parvitatē vel per se vel per nuntios suos sæpenumero adierunt, orantes attentius, ut ad pacem et reconciliationem vestram, et ad regressum monasterii sui, de quo se injuste pulsos conqueruntur, vestram per nostræ petitionis intercessionem aperiremus. Quod nos charitatis intuitu, licet inviti, tandem assumentes, omnium et singulorum pedibus animo advoluti, suppliciter deprecamur, ut misereamini fratrum vestrorum, et quia propriæ actionis vitio de Ecclesia nec egressi nec ejecti sunt, sed quedam communis discordia, quam esse firmiter sopitam oportet, de vestro eos collegio proturbavit, ipsos cum bona venia in congregatio-

(117) Ascholfus, cujus vide supra epistolam ad Wibaldum abbatem.

nem recipiatis, et sicut filios et fratres vestros benigna charitate fovetis. Omnium fratrum nostrorum circa nos positorum sententia et petitio eadem est, timentium ne forte scandalum gravius aliquod inde valeat oboriri.

EPISTOLA CXLV.

NOTITIA DE DUELLO IN JURAMENTUM COMMUTATO.

(Anno 1149.)

Anno Domini 1149, prelationis autem domni Wibaldi abbatis in Corbeiensis Ecclesia III, Theodericus comes villæ Huxariæ a Reinhero de Porta interpellatus est de duello, qui hoc imponebat ei, quod ex consilio ejus equi domini sui abbatis sullati atque enecati fuerint, idque singulari certamine contra eum se asserturum proposuit. Cum ergo pro hujusmodi perfidiæ suspicione tam a domino abbate quam ab omnibus pene comministerialibus suis Theodericus execrabilis et odiosus haberetur, volens se expurgare de imposita sibi perfidia, paratum se et promptum ad duellum contra Reinerum dicebat. Prudentiores vero condomestici eorum considerantes non absque communi turpitudine comparium suorum inter duos coæquales suos hujusmodi pugnam posse committi, dominum abbatem obnixis precibus rogabant, quatenus satisfactionem Theoderici reciperet, qui ad gratiam ipsius redire et pro objecto sibi crimine, sive per justitiam, sive per misericordiam satisfacere paratus esset. Huic ergo petitioni dominus abbas non abnuens, elegit ex ministerialibus suis octo, videlicet Carolum senem, Elvericum comitem, Heinricum de Riteh, Henricum de Liutem, Godescalcum de Godenlevesse, Brunonem, Udonem, Reinmarum, quos hujus reconciliationis consiliarios constituit, ut quidquid isti secundum honestatem ipsius et Ecclesiæ in consilio invenirent, ipse sequeretur, hocque eis se facturum promisit. Exponens itaque eis causas, pro quibus in gratia sua Theodericus non esset, reliquit eis qualiter secundum honestatem suam et Ecclesiæ, communicato inter se consilio, reconciliationem ordinarent, hoc præmonito, ut Reinherum de reconciliatione non exciperent. Prænominati igitur octo diu inter se consilio habito, in hoc tandem consenserunt, ut dominus abbas sua auctoritate et imperio duellum inter Reinherum et Theodericum eximeret, ac Theodericus in sacris reliquiis B. Viti juramento comprobraret se innocentem esse de his, quæ Reinherus ipsi objecerat, et pro quibus eum ad pugnam vocaverat, et hoc juramentum absque contradictione Reineri fieret. Sicque per dominum abbatem tam de hac causa quam de aliis, si quæ inter eos essent, in præsentem reconciliarentur. Juramentum deinde Theodericus in eisdem reliquiis præstaret, quod absque et voluntate atque conscientia sua dominus abbas equos suos perdidisset. Postmodum juraret, quod cum domino Henrico post depositionem ejus reconciliationem nullam fecerit. Duodecim præterea obsides de propinquis suis domino abbati daret, quod nunquam deinceps contra

A dominum abbatem vel facto vel consilio scienter ageret. Quod si hujus sponsonis prævaricator aliquando existeret, hos duodecim obsides æque ut dominum abbatem inimicos et adversarios haberet. Hoc ergo dominus abbas, quemadmodum promiserat, secutus est. Theodericus primum juramentum explevit, quod ad Reinerum pertinuit. Secundum et tertium juramentum, quæ ad dominum abbatem pertinebant, per misericordiam abbas sponte etiam non rogatus ei remisit, pugnam utriusque interdixit, deinde ipsos ad invicem reconciliavit. Dedit consequenter Theodericus obsides fidei suæ duodecim ex propinquis suis, hos videlicet: Fritherium dapiferum, Bunonem, Godescalcum de Godenlevesse, Reinmarum, Conradum Damet, Liudlagum, Henricum fratres, Bertoldum, Elvericum comitem, Godefridum de Munekhusen, et duos, qui præsentem non erant, quos in brevi se adducturum promisit, Wernonem de Jesikhe, Helmwigum de Codolunen. Decem igitur qui præsentem erant, data fide, et propria manu in manum abbatis singillatim una eademque sententia promiserunt, quod si Theodericus fidem suam circa eum violaret, se inimicos et adversarios, nisi gratiam ipsius sine ipsorum interventu reciperet, jugiter habiturus esset. His ergo fidejussoribus sub hac conditione receptis dominus abbas Theoderico gratiam suam reddidit, et in osculo pacis eum recepit. Acta sunt hæc Corbeiz VI Idus Februarii, præsentibus fratribus nostris senioribus et præsentibus nobilibus pueris hominibus Ecclesiæ, Adelberto comite de Evelstein, Widikindo de Sualemberch; erat etiam præsens Florentinus filius comitis Sifridi de Erteneburch, et coram ministerialibus Ecclesiæ multis.

EPISTOLA CXLVI.

MANEGOLDI AD WIBALDUM ABBATEM.

Laudat Wibaldum de scientia liberalium artium.

(Anno 1149.)

Domino WIBALDO venerabili Corbeiensium abbati, Manegoldus suus in omnibus negotiis utraque manu uti pro dextra.

Quoties Mercurii, et philologiæ conjugium tanta cura virtutis et Apollinis quæsitum, et omni conventu deorum comprobatum considero, dum inter alia septem Nympharum adventum perpendo, et singularum proprietates attendo, amplexus tam desiderabilis conjugii non carnalibus brachiis exhibitos vobis attribuo, dum totius philosophiæ florem, dum et divinitatis et septem liberalium artium et omnium pedissequarum scientiam apud vos, et armarium studio invenio aptissimum. Præter hanc specialem industriam prædicatur de vobis accedens a vobis inseparabile et proprie proprium, scilicet morum excellens ingenuitas. Quos cum physici secundum qualitates complexionum probent diversificari, facile probari potest, vos optima complexione temperari. Vos igitur qui non estis dealbatus in pariete, sed niger in corporis superficie, mira virtutum, scientiæ et morum claritate fulgetis in pectore. Quorum om-

nium, si quantum scirem, probationes exsequer, A
favorabili aura aures vestras liniendo de vitio adu-
lationis et hyperbolæ notari timerem, et epistolaris
compendii metam excederem. Si igitur aliquid per-
fectum natura in humanis adventionibus expoli-
visset, vobis profecto plenaria non deesset perfectio,
cum tamen nihil emendatione dignum, vel in vobis,
vel in domo, vel in familia, nihil omnino vel in
contento, vel in continente, quod modo cum arti-
ficio surgit dispositione corrigendum invenerim,
nisi quiddam contra orthographiam in superliminari
australis januæ, quam non ex ignorantia, non ex
negligentia, sed ex aliqua, quam nostis, factum est
industria. Propter hæc omnia ultra quam dici vel
credi potest, mihi desiderabilis est vestræ iucundi-
tatis presentia, non ideo tantum, quia multiplices
ferculorum genere corpus meum nuper pavistis, sed
quia gravioribus condimentis mansuetudine scilicet
et hilaritate animum meum recreastis.

Multi de mundo docuerunt ore rotundo, unde
Ad quid sit factus, quo tempore factus et . . .
Nobis autorum scriptis aperitur ab . . .
Et quorum num eris
Qui dicunt omnia v
Grata temperie primos ortus habu isse
Ortus rebus eos aptos patet attribui
Rex veris t alis
Veris complexio t
Dum constricta gelu nequit arida fructific . . . are
Per calidum, sed et humectum solet anim . . .
Sic fit lee undus.
Redivivo germine in
Abbas, hæc in te complexio mira not
Illa per effectus in te regnare prob
Illa tum fructus ad tam pulchros cor ar
Hæc in corde tuo virtutem fructific
Quæ pulchros in ores
Commendat et angel hon
Ergo tua quis miretur de prosperit
Virtus in tanta tibi cum laveat probit
atc.

EPISTOLA CXLVII.

WIBALDI ABBATIS AD MANEGOLDUM SCHOLÆ MAGISTRUM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1149.)

WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ procu-
rator, dilecto fratri et amico suo MANEGOLDO, majoris
ecclesiæ in Patherburna canonico et scholæ magi-
stro, legem ut intelligat, intelligere ut sapiat, sapere
ut provideat, providere ut vivat.

Delectatus sum, frater, litteris tuis, non quia me
laudas, sed quia te studere intelligo; non quia me
effers præconiis, sed quia me diligis. Nulla enim
laudatio sine amore fieri potest. Nam ironia et quid-
quid intorte vel oblique dicitur, laudatio non est:
originem suam a fonte amoris laudatio habet; inde
est, quod etiam vitiiis amicorum plerumque delecta-
mur. Discipuli magistrorum sententias timentur, non
quia veræ sunt, sed quia auctores amant. Schola
adversus scholam debacchatur odio vel amore ma-
gistrorum, et clamore defendunt, quod ratione non
possunt. Beatus Augustinus dicit: *Qui nos diligunt,*
querunt quæ bona de nobis laudent: qui nos non
diligunt, querunt quæ mala de nobis loquantur. Ita

verum est, quod probatio dilectionis, exhibitio est
operis, est enim laudatio quoddam opus. Non igitur
quia a te laudatus sum præsertim in re falsa,
quoniam laudis tuæ titulos in me nec sentio nec
recognosco, rescribere indoli tuæ tentavi, sed ut
dilectionem tuam fortius inflammarem, et studia in
te accenderem, furatus sum publicis actionibus no-
cturnas horas, in quibus tibi responderem. Contra
morem meum facio, ut singulari numero loquar,
qui cum monachis nostris pluraliter dicere consue-
vimus. Sed scribo scholastico, et vias philosophiæ
ingredienti, qui de ipsis studiorum suorum penetra-
libus laudationis meæ ornamenta deprompsit. Sed
quid loquar vel quid admonebo, cum nihil dici
possit, quin jam dictum fuerit? Negat Cicero, si du-
plicetur sibi ætas habiturum se tempus, quo legat
lyricos, eodem loco dialecticos. Putas fortassis
dictum, quia vir gravis et serius et philosophiæ
disciplinis explanandis deditus, hæc tanquam levia
et inepta projecit? Sed libri ejus non solum scien-
tentiis, sed et verbis ipsorum referti sunt. Tanta
ante ipsum conscripserant poetæ tragici, comici,
lyrici, dialectici ac sophistæ, ut taceam de philoso-
phia et artium liberalium præceptoribus. Rusticæ
quoque res, agriculturæ et architectonicæ suo
jam tempore non pauci in libris ediderant. Quanti
sua ætate et post illum fuerunt philosophi et poetæ!
lege Tranquillum, lege Cornelium Nepotem, et alios
quosdam gentiles de viris illustribus, tanta esse
scripta intelliges, quæ vix a quoquam studiosissimo
legi possint. Ad nostros veniam Christianæ legis
philosophos: inspicie ecclesiasticam Historiam Eu-
sebij, et aliam ecclesiasticam, quæ vocatur Tripar-
tita; revolve libros Hieronymi presbyteri, Isidori
presbyteri, Gemadii abbatis de viris illustribus, et
videbis, quos duces habuerit Ecclesia post aposto-
los, et intelliges quod omnia quæ dici possunt, ab
illis summis philosophis præoccupata sunt, ut nihil
jam dici possit novum, ne errandi quidem locus
relictus est novus.

Erratum est a multis, et errores ipsorum a melio-
ribus redarguti sunt et confutati. Illi ipsi, qui ob
ignominiosam gloriam hæretici contendunt fieri, non
nova inveniunt, sed vetera replicant, et superfluas
D verborum novitates, quas Apostolus devitandas
præcipit, quæ multorum sunt correctione anti-
quæ, tanquam propria ratiocinatione inventas in
contentionem adducunt. Quid loquar de cæteris
viris doctissimis, qui post prædictos in Ecclesia
Dei scribendo et disserendo præclara ingenii sui
monumenta reliquerunt? Bedam dico et Ambrosium,
Heimonem, Autpertum, Rabanum, Joannem Scotum
et multos præterea, quorum opera legimus; nec non
illos quos vidimus, Anselmum Laudunensem,
Wilhelmum Parisiensem, Albericum Remensem,
Hugonem Parisiensem, et alios plurimos, quorum
doctrina et scriptis mundus impletus est, quos nes
desidiæ et avaritiæ dediti, sub cæca oblivionis nocte
latere sinimus, nullo ipsos vel eorum opera illu-

stantes eloquio. Num igitur ad te scribens nova A possum eudere? Nequaquam, erit tamen aliquid, quoniam si de veterum fuerint decerpta pomariis, nova videbuntur alibi insita, et in eo nova erunt, quod tibi scripta sunt, cui antea scripta non sunt. Nunc itaque ad litterarum tuarum lineas responsurus, primo gratum habeo et laudo, quod de arte tua mæ laudationis sumpsisti exordium, juxta illud Flacci:

*Quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilis fabri.*

Hon., *Epist.* II, 1, 116.

Sed vide, ne erraverit judicium tuum, quod in me scientiam et facundiam prædicasti, quæ illo Martiani Capellæ multiplici et ænigmatico epithalamio fingantur. Artes quæ dicuntur liberales et cætera B de medicina vel agricultura scribuntur, ab optimis præceptoribus accepti, divinarum expositionem litterarum a catholicis et doctissimis viris, minus quam deceret, studiose audiui, multorum tractatus et commentarios tam in divina quam in sæculari litteratura perlegi, sed vaga et multiplex lectio quantum affert voluptatis, tantum aufert utilitatis. Physico loquor.

Cacostomacha sunt plura et diversa fercula, et onerant valetudinem potius quam reficiunt. Ad consuetos et simplices cibos remittuntur, qui peregrinis et variis ægrotare cœperunt. Prodigus filius cupiebat ventrem suum implere de siliquis quas porci comedebant, quia juxta Psalmistam oblitus erat comedere panem suum. Multiplex lectio et summis labiis degustata mulet animum, non pascit; delectat, non instruit. Est quædam avaritia in scientia, unde et primi parentes tentati sunt. Eritis, inquit, sicut dii scientes bonum et malum. Multa discuntur non propter studium, sed propter curiositatem; non ut simus meliores, sed superiores. Scientia enim inflat, charitas ædificat. Legitime igitur utendum ea, quæ juxta Apostolum destruetur, ut illam teneamus, quæ nunquam excidet. Neque hoc dico, ut te a studio legendi, meditandi, scribendi ac declamandi deterream, in quorum curriculo nunc maxime versor, illud assequi summopere desiderans, ut ea quæ lego memorie tenaciori commendem; et in hoc me exercere soleo, ut post lectum aliquid enjuspian nodosæ questionis volumen, locos et argumenta, et disputandi vias et conclusionum laqueos amoto libro memoriter replicem. Ad industriæ et studii exempla sequenda proponuntur nobis: Cato, qui sextum et octogesimum agens annum ab inimicis capitali crimine accusatus causam suam egit, neque aut memoriam ejus quisquam tardioiorem, aut firmitatem lateris ulla ex parte quassatam, aut os hæsitazione impeditum animadvertit, Græcas litteras in senectute didicit. Terentius Varro, Publius Crassus, Marcus Cicero, Julius Cæsar inter studiosos Latinorum tenuerunt principatum. De Græcis vero Demosthenes inter oratores maximus, Pythagoras philosophus, Plato patriam

Athenas, præceptorem Socratem sortitus est, et locum et hominem doctrinæ fertilissimum, Democritus physicus, Carneades laboriosus et diuturnus sapientiæ miles, qui cum Chrysippo disputaturus elleboro se ante purgabat; Anaxagoras qui cum e diutina peregrinatione studiorum patriam repetisset, possessionesque desertas vidisset, non essem ego, inquit, salvus, nisi istæ periissent; Socrates, cujus supra meminimus, qui ætate proventus, fidibus tractandis cœpit operam dare, Sophocles et Simonides poetæ. Imperatores vero industrii Themistocles, qui omnium civium suorum nomina memoria comprehendit, Cyrus qui cunctorum suorum militum nomina, Mithridates qui duorum et viginti gentium, quæ sub regno ejus erant, linguas ediscendo, ille ut sine monitore exercitum salutaret, hic ut eos, quibus imperabat, sine interprete alloqui posset. Longa series adnotare de singulis memorabilia, et texere illustrium virorum operum indicem.

Sed ne forte reprehendere et arguere incipias me monachum et jam canescere incipientem, talia vel lectitare vel cogitare, scias, quod ego hæc castra ingredior non tanquam desertor et transfuga, sed sicut explorator et spoliator cupidus, si forte Madianitem rapere possim, quam pilis erasis et unguibus dissectis legitimo mihi valeam copulare matrimonio. Sed veniam ad nostros, quorum ingenia et studia mirari et laudare possumus, æquare et imitari non possumus. Cyprianus martyr et pontifex, Lactantius, Hilarius Pictaviensis, Ambrosius Mediolanensis, Hieronymus Ephraeus, Augustinus Hipponensis, Leo Magnus urbis Romanæ episcopus et alii quamplures præcipui et clari viri, ingenio facili, copioso, suavi, et quæ sermonis maxima est virtus, apto, ut discernere nequeas utrumne ornatiores in eloquendo, an feliciores in explicando, an potentiores in persuadendo fuerint. Hi tamen cum in una et eadem fidei catholicæ regula formati fuerint, quædam scripserunt non solum diversa, sed etiam repugnantia, sicut Lactantius, qui Judaicam secutus novitatem, mille annorum fabulam introduxit, in quibus post resurrectionem ait Dominum in carne cum sanctis regnaturum. Cyprianus contraria sentit de rebaptizandis his, qui baptizati sunt ab hereticis; sed errorem suum sanguine expiavit. Ambrosius et Hieronymus de digamia sacerdotis opposita loquuntur, et suam quisque sententiam fortissima atque insolubili Scripturarum auctoritate tuetur. Augustinus et Hieronymus de eo quod Paulus Petro in faciem restitit, variis et dissonantibus scriptis longa contentione dissenserunt. Non ergo mirum si philosophi gentium doctrina litterarum mirabiles, cogitando ac disputando veritatis inquisitores, sed tamen inveniendi effectum minime assequentes, inter se et contra se discordaverint, si physici contra logicos et logici contra ethicos digladiati sunt, sed in physicis ac logicis disceptationibus et contrarietatibus venia concedi poterat, quia sive aliquid dicebant, nisi

hil proderant; sive delirabant, nihil nocebant. In moralibus vero nullus dissidio, nullus errori locus est, unum sentire omnes oportet, ipsamque philosophiam uno quasi ore præcipere, quia si quid fuerit erratum, vita omnis evertitur. In illa priori parte ut periculi minus, ita plus difficultatis est, quod obscura rerum ratio cogit diversa et varia cogitare. In hac sicut plus periculi, ita minus difficultatis, quod usus ipse rerum et quotidiana experientia possunt docere, quid sit melius et verius. Conclamant igitur adversum se scholæ, Epicurus contra Stoicam, Stoicus contra Peripateticum, Peripateticus adversus Academicum, et pro magistrorum acumine et inventis tota discipulorum turba decertat, et suis quisque munimentis præceptorum sensa et acta tuetur, et multiplicat. Atque in uno, quod est summum et principale, in quo totius sapientiæ cardo versatur, quantum dissenserint, adverte. Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet; Aristippus in voluptate corporis. Callipho et Inomachus Cyrenaici honestatem cum voluptate junxerunt. Diodorus in privatione doloris summum bonum ponit. Hieronymus in non dolendo; Peripatetici autem in bonis animi et corporis et fortunæ summum bonum fatentur; Hebilli summum bonum est scientia. Zenonis cum naturâ congruenter vivere. Quorundam Stoicorum virtutem sequi. Hæ sunt fere omnes omnium sententiæ. In tanta diversitate quem sequeremur? cui crederemus? cum par esset omnium auctoritas, nisi venisset ille qui dixit: *Ego sum via, veritas et vita*; et: *Creditis in Deum, et in me credite*.

Hæc tam longo ambitu ad hoc dicta sunt, ut recte scribere, distincte legere, aperte pronuntiare, prædicamenta et seles argumenti nosse, persuadere dictione, numerorum vim et naturam intelligere, harmoniam et intervalla discernere, abaco et gnomone et astralabio præcellere, complexiones et graduum connexiones judicare, parum vel nihil valere scias, si non cognoscatur, si non ametur Deus: quem si cognoverimus, si amando secuti fuerimus, et sequendo ad ipsum pervenerimus, cum omnia sciente omnia sciemus. Ibi rusticus et illitteratus et acute inveniet, et subtiliter judicabit, et copiose disseret. Et hæc est vera discendi via, quæ adesse ducit, quoniam quidem omne animal non esse formidat. Te igitur moneo, te hortor ut legas, et non negligas; legas libros, et non negligas mores. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum, servus sciens voluntatem Domini sui et non faciens plagis vapulabit multis, potentes potenter tormenta patientur*. Argutias et sophisticas conclusionunculas, quas gualidicas, a quodam Gualone vocant, nec exercebis superbe, nec contemnes penitus. Hæc hujusmodi sunt: Quod non perdidisti habes, cornua autem non perdidisti, cornua ergo habes: Item: Mus syllaba est, syllaba autem caseum non rodit, ergo mus caseum non rodit. Mirabatur dominus noster Conradus rex ea, quæ a litteratis vafre

A dicebantur, et probari non posse hominem esse asinum aiebat. Jucundi eramus in convivio et plerique nobiscum non illitterati. Dicebam ei hoc in rerum natura non posse fieri, sed ex concessione indeterminata nascens a vero mendacium falsa conclusione astringi. Cum non intelligeret ridiculo eum sophismate adorsus sum. Unum, inquam, habetis oculum? quod cum dedisset, duos, inquam, oculos habetis? quod cum absolute annuisset, unus, inquam, et duo tres sunt, ergo tres oculos habetis. Captus verbi cavillatione jurabat se tantum duos habere, multis tamen et his similibus determinare doctus, jucundam vitam dicebat habere litteratos. Cæterum fac ut hæc exsolvere non possimus, quod periculum aut quod incommodum nobis imminet? de justitia, de pietate, de frugalitate, de pudicitia utraque, et illa cui alieni corporis abstinencia est, et hac, cui sui cura est, disputatio neglecta dispendium parit, non auræ popularis amisso disputationis præconio, sed vitæ potius atque morum detrimento. Porro quod eloquentiæ mihi portionem aliquam tribuisti, judicium tuum amore illectum est ac deceptum.

Est enim res nec parvi temporis, nec exigui studii, nec modicæ exercitationis, scire vim et naturam animorum, excitare pigros, sistere currentes, et tanquam habenis potentibus circumflectere. Licet enim natura sit habilis et ad recipiendas quasunque formas mollis atque tractabilis, quamvis eruditior diligenter et copiose tradat, tamen si frequentis usus actio desit, quæ longe a claustris monachorum seclusa est, lumen a tenebris suffocatur, ignis a cinere non alitur, sed exstinguitur. Oportet oratorem et vinci et vincere, ut noverit se et suos et scuto protegere et gladio ferire. Lege Quintilianum de institutione oratoria, qui ab utero matris susceptum infantem limare incipit et formare in oratoris perfecti substantiam. Hæc vis atque potentia longius a nostra ætate recessit; quoniam omnis jurisdictio aut est ecclesiastica vel secularis. Et in foro quidem jus dicunt laici illitterati, optima interdum natura præditi, sed tamen in populo Germaniæ rara declamandi consuetudo; breviter et quasi per quædam puncta significandi potius quam explanandi usum fecit. Altera juris pars, quæ canonica vocatur, a viris litterarum doctissimis administratur, quibus in ore est lex Dei, ex qua audiunt: *Nolite judicare, ut non judicemini*, per quam dicitur, quod apud Christianos miser est, non qui patitur, sed qui facit injuriam. In illo summi legislatoris edicto legunt: *Sit sermo vester: Est est; Non non*; quod autem his amplius est, a malo est. Et unus eximie illius curiæ orator dicit: *Amputa opprobrium, quod suspicatus sum*. Si ergo nec suspicionem, nec conjecturam, nec occasione aliquid vel ad probandum, vel ad non probandum assumitur, restat simplex constitutio causæ. Fecisti? feci vel non feci. Ipsi gentilium disertissimi in suis diffinitionibus statuerunt, quod aliter censor loqui debet, aliter

rhetor. Rhetori concessum est sententiis uti falsis, audacibus, subdolis, captiosis, si verisimiles modo sint, et possunt ad molendos animos hominum qualicunque astu irrepere. Præterea turpe esse putant rhetori, si quid in mala causa destitutum atque impugnatum relinquit. Non ergo decet sanctum virum fide et gravitate præditum apud Christianorum aures tale quid dicere, quod verum non esse sibi atque omnibus videatur. Qui in causa canonica diserte agit, suæ potius gloriæ quam ipsius rei utilitati deservire putatur. Ariopagitarum castigatissimi Græciæ et Athenarum iudices neque proceniis, neque epilosis quemquam uti permittebant, sed simplici et minime colorata narratione; sic omnia pene rhetorices fundamenta quassabantur.

Est tamen interdum in Ecclesia quædam rerum opportunitas, in qua dicendi artificium irreprehensibiliter exercetur, et maxime in prædicandi officio. In cujus gratiæ principatu, meo quidem iudicio, ponitur vir nostrorum temporum valde illustris Bernardus Clarevallensis abbas. Oratorem cum non inmerito dixerim, qui a rhetoribus definitur: *Vir bonus dicendi peritus*. Siquidem vir ille bonus longo eremi squalore et jejuniis ac pallore confectus, et in quamdam spiritualis formæ tenuitatem redactus, prius persuadet visus quam auditus. Optima ei a Deo concessa est natura, eruditio summa, industria incomparabilis, exercitium ingens, pronuntiatio aperta, gestus corporis ad omnem dicendi modum accommodatus. Non igitur mirum si potenti tantarum rerum virtute excitat dormientes, imo, ut plus dicam, mortuos, et Domino cooperante et sermone confirmante alteret homines, et ad jugum Dei trahit captivos qui fuerant in curribus Pharaonis. Hunc tu vere dixisses eloquentem, qui non destruit opere quod prædicat ore, qui non est intus Nero, foris Cato. Quem si videas, doceris; si audias, instrueris; si sequare, perficeris. Et tu si gloria dicendi tangeris, elige unum quem sequaris, cuius eloquentia tuus animus permulceatur. Maximorum oratorum concors sententia est, ornatus et copiosus dici posse imitando eloquentes, quam artis præcepta sectando. Sed de his hactenus, ut scias quod nesciam. Laudasti mores meos non veritatis, sed benevolentiae ductus testimonio: sed si in cordis mei, quod parvum est et inscrutabile, domicilia fuisses introductus, et audires in iudicio mentis meæ, quando pro tribunali sedet ratio, cogitationum inter se accusantium gravissimos clamores et acerbis questionibus, ubi nec tonsura, nec habitus, nec pallor, nec macies potest ferre suffragium; videres animal horribile, et omni monstro deformius. Ibi accusator tam forti quam veraci argumentatione intendit, ibi defensor aut nullus est, aut confitetur. Sed cave dixeris mores recta a natura profectos, quia omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum.

(118) Non modo Galli sed et Itali etiam in hujusmodi nominibus litteram G usurpant, unde et in

Licet enim ætate conceptus, vere natus fuerim, quæ tempora secundum physicos tuos optimæ sunt complexionis, tamen gratia Dei sum id quod sum, et quotidie, ipso adjuvante, contendo fieri melior. Non est igitur genesis meæ et parentum meorum derivationis qualiter vivam, sed divinæ gratiæ, quæ prævenit et adjuvat, cui vocanti, quinimo trabenti, recalcitrare et reniti quasi ingratus non debeo. Uterinos certe habeo, in quibus Deus tantam suæ bonitatis non est dignatus exercere potentiam. Effers domum nostram præconiis, quæ quidem multo melior, quam dignus sim, sed inordinator quam velim.

Tanta est enim hujus temporis contumacia, tanta disciplinæ profligatio, ut non accipere, nedum sentire castigationem velit ulla familia, et fallit sæpe tanto tempore laudata sententia, ut pater familias, ita et domus ejus. Cæterum familia nostra arctior non est familia primi parentis Adæ, in qua frater fratris sanguine parricidaliter terram inebriavit, nec angustior familia Noë in arca, in qua fuit filius qui, derisa postmodum nuditate patris, filiorum propagationem in ipsa stirpe maledicto subjugavit; neque numerosior familia Salomonis, in qua fuit Adath Idumæus sui domini persecutor. Nonne in domo illius, a quo omnis sapientia est, fuit inter duodecim apostolos unus Judas proditor? nos vero interdum ut homines erramus, aliquando negligimus, aut victi rerum necessitate tacemus. Erant habitacula Corbeiensis abbatis angusta et ruinosa, nos ereximus nova et fortia, quæ suam multitudinem possint capere, Tullianum illud præ foribus et præ oculis habentes; non domo dominus, sed domino domus honestanda est. Inscriptum est nomen meum in superliminari australis januæ cum numero quotus sim in catalogo abbatum: quod feci, non ut eracuarem spem, quæ reposita est in sinu meo, sed ut docerem posteros, ne essent avari, sive profusi vel otiosi. Scriptum est ibi Græcis litteris illud de templo Apollinis: *Scito te ipsum*. Causaris quod in principio nominis mei tres vocales contra recte scribendi rationem conjunctæ sint, quarum duæ insertæ pro consonantibus ponuntur et nomen trisyllabum efficiunt. Tu putas id regulariter non posse fieri, et postulas ut prima nominis littera U vel separata vim vocalis, vel juncta sequenti et eidem vim consonantis obtineat, et nomen tetrasyllabum fiat. Verum scholasticæ: Si possunt in nomine proprio sive appellatorio duæ consonantes ante vocalem jungi, sicut gnato, gnavis, spiro, flores, fructus, cur duæ vocales loco consonantium positæ conglutinari et conflari non possint? sed ut me tua questione liberem, et vel iratus, vel placatus a me recedas, latinis litteris barbara nomina stringi non possunt, et nos Germanici sumus non Galli Comati, qui in talibus nominibus (118) G pro U anteriori ponunt. Hæc, frater dilectissime, pro tuæ amicitiae intuitu, et pro accendendis fortius studiis tuis contra rigorem inepistolis quas ut abbas Casinensis dedit, Guibaldum non Wibaldum se inscribit.

stituti nostri jucundius ad te scripta sunt. Non timco reprehensores, quia charitas benigna est, patiens est, omnia credit, omnia sustinet. Habui in memoria, dum hec scriberem, quiddam, quod in libris eorum, qui facta vel dicta memorabilia conscripserunt, invenitur. Augusto Cæsari procedenti e palatio, Græculus quidam importune solebat occurrere, porrigens ei laudem suarum quædam epigrammata. Offensus imperator hominis frequenti adulatione et intempestiva, ut erat litterarum amator et Græce sciens, aliquando prævenit Græcum, et epigramma, quod ipse in laudem ejus conscripserat, ad legendum ipsi porrexit. Quo decurso, Græcus exclamat, ingenium domini laudibus effert, demissaque in peram manu, assem, quem solum habebat, tulit: Tene, inquit, imperator, non secundum tuam, sed secundum meam fortunam. Qua volubilitate ingenii exhilaratus princeps, largiori munere ditavit. Ego exemplum sequens pro binis laudationum tuarum schedulis plenam epistolam tibi remitto inter curas et multiplices labores duarum noctium lucubrantiunculis effusam.

EPISTOLA CXLVIII.

WIBALDI ABBATIS AD HARTWICUM BREMENSEM
ARCHIEPISCOPUM.

Hartwicum archiepiscopum sibi iratum, eo quod in electione Bremensis antistitis electorum rita in Wibaldum conspirare visa sunt, sibi reconciliare conatur.

(Anno 1149.)

Reverendo domino H. venerabili Bremensis Ecclesie archiepiscopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Clericus noster Henricus de Kaminata quasdam petitiones nostras ad vestram sublimitatem a nobis missus pertulit, inde reversus narravit, quod adversus nos graviter essetis commotus, et coram multis gravem de nobis querimoniam fecissetis, insuper et minas in nos et nostros intentassetis. Quod nos credere nequaquam potuimus, quoniam conscientia nostra nobis veraciter attestatur, quod nec in verbo, nec in opere, contra personam et dignitatem vestram scienter quidquam egerimus. Et quia lex nostra non judicat quemquam, nisi prius audiatur, ex eo discretio vestra providere debuit, ut quoniam non exiguo amicitie vinculo devincti eramus, prius interrogaretis, et postmodum judicaretis. Siquidem, ut industria vestra bene recordatur, duo pacta inter nos contracta sunt, alterum divinum et alterum humanum. Et humanum quidem secundum jura et institutiones humanas solvi et immutari potest, ut videlicet qui hactenus noster homo et tanquam miles per hominagium fuistis, nunc dominus et Pater noster fieri incipiat. At vero contractus divini conventio valet in æternum, propter illum, qui in lege sua mandavit, ne assumamus nomen ejus in vanum, propter illum, qui juravit et non poenitebit eum. Unde et David: *Juravi, inquit,*

(119) Quam injusta sit ista criminatio constat ex epistola Wibaldi supra ad Guidonem, cardinalem, in qua commendat ipsi electum Bremensem.

PATROL. CLXXXIX.

A et statui custodire. Recordamini quod priusquam ad archiepiscopatus culmen ascendistis, litteras prudentie vestre transmisimus, in quibus vos intimo affectu de quibusdam præmonere ac præmunire studuimus, in quibus si audire consilium nostrum placuisset, hodie Bremensis Ecclesia et vos pace meliori potiremini. Sed indignamini nobis, ut fertur, quod cum de electione Bremensis archiepiscopi, vacante tunc sede, ageretur, in nostram personam omnium fere vota se inclinarent (119). Nos in Ecclesia Bremensi nullum novimus præter personam vestram, et æquivocum vestrum, Hartwicum præpositum, et Erfonem præpositum, et Albertum canonicum. Cæterum nomina et facies ignoramus. Civitatem ipsam nunquam, nisi semel intravimus, et sero inclinata jam die venimus, et mane facto egressi sumus. Quando prædecessor vester bonæ memoriæ Albero archiepiscopus obiit, et vos ei successistis, eramus in Stabulensi monasterio, quod a Breme itinere dierum septem distat, omnium rerum, quæ ibi agebantur, ignari. A nobis nulla persona sollicitata est, nulla submissa. Nos in talem discepcionis aleam non libenter incidimus, ubi tam de natalibus quam de moribus subtilissime disputatur et frequentissime erratur. Atque infirmitatis nostræ et humilitatis bene conscii ad tantam rem et tam reverendam opportune gerendam nequaquam accedere præsumemus, præcipue cum eadem Ecclesia prius domina gentium et princeps provinciarum tanquam vidua facta sit sub tributo, ad cujus contritiones sanandas, si vestra eruditio, prudentia, nobilitas et fortitudo non sufficiunt, desperandum potius ei erit, quam de alicujus hominis adjutorio confidendum. Abjecto itaque a vestri pectoris sinceritate totius suspicionis rancore, et depulsa omni detractorum fallacia, nos, qui in veritate vos diligimus, redamate, quoniam in eo, qui est veritas, vobis loquimur, quod contra vos in Ecclesia Romana nec litteras, nec sermonem aliquem direximus, imo ad vestræ dignitatis propectum omnibus modis subvenire parati sumus. Vestram vero discretionem intime rogamus, ut sicut dominus papa vestro prædecessori scripsit, nobis de parochianis et ministerialibus vestris, qui bona Kaminatensis Ecclesie invaserunt, justitiam faciatis, quibus nihil prorsus dedimus, vel concessimus, vel datum recognoscimus. Commendamus vestræ pietati latorem præsentium.

EPISTOLA CXLIX.

WIBALDI ABBATIS AD H. EPISCOPUM MINDENSEM.

Petit ut designet sibi tempus et locum quibus invicem convenire possint, res suas amice composaturi.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino H. venerabili episcopo Mindensis Ecclesie frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica exiguas orationes et devotum servitium.

Gratias referimus vestræ celsitudini quod per di-

lectum atrem nostrum magistrum C. et per litteras vestrae dilectionis exiguitatem nostram visitastis. Quia enim de verbo, quod est inter nos, solliciti fuimus, et sinceram inter nos esse dilectionem, quam alicujus discordiae nexum praepiarem, proxime sicut paternitas vestra recordatur per fratrem nostrum C. litteras sinceritati vestrae direximus, in quibus hoc vestrae excellentiae obtulimus, ut quoniam domini vestri episcopi Patherburnensis et Monasteriensis majoribus forsitan causis impediti, ad causae nostrae compositionem venire distulerunt, nos vobis absque eis loco et tempore, quo vestrae dignationi complaceret, occurreremus. In hac petitione perseveramus, et ut diem et locum, quo vobis opportune et tute possimus occurrere, nobis designetis instanter postulamus. Parati enim sumus, sicut a principio vestrae commonitionis loqui consuevimus, innocentiam nostram in facto nostro vobis ostendere, quam sicubi minus valeamus demonstrare, tam vobis quam Ecclesiae vestrae ad omnem justitiam volumus satisfacere, diem et locum quo apte et secure possimus venire in vestra ordinatione ponimus. Nam necessitatem et quas patimur angustias et partem periculorum nostrorum legatus vester oculata fide satis intellexit.

EPISTOLA CL.

WIBALDI ABBATIS AD ABBATEM S. GODEHARDI.

Excusat se quod abbatum Saxoniae conventui interesse non possit, hortaturque ut in eo causa abbatis Hersfeldensis ventiletur.

(Anno 1149.)

Reverendo patri suo F. [Friderico] venerabili abbati Ecclesiae beati Godehardi frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Lactati sumus in his, quae dicta sunt nobis, quod charissimi Patres et domini nostri abbates, videlicet Saxoniae convenire pariter (120) disponunt, et de his rebus pressius et studiosius tractare et ordinare, quae ad vitae nostrae correctionem et monasteriorum nostrorum disciplinam pertinere noscuntur. Cui sancto conventui nos omnium extremi famuli grantanti animo interesse desideraremus, et eorum aspectu atque colloquio diu desiderato perfrui, nisi quod quibusdam curis interpellantibus versus partes Lotharingae nunc avocamur. Aderit vobis Spiritus sanctus, et nos vobiscum mente consistentes ad effectum perducere curabimus, quaecunque ad decorem domus Dei eodem mediatore et auctore ordinaveritis. Inter caetera illi malo fortius occurrendum erit, quod Hersfeldenses monachi fratrem nostrum abbatem suum de claustro et de abbacia sua expulerint, et nullo in eum iudicialis actionis ordine celebrato, prius exulare et mendicare compel-

(120) Hic prima mentio congregationum seu capitulorum generalium abbatum ordinis S. Benedicti in Saxonia occurrit, qui eodem saeculo tempore Innocentii papae II ea celebrare ceperant in Gallia, de quibus vide, si lubet, praefationem nostram ad tom. IV Aneecd.

litur, quam delictum vel crimen suum cognoscere. Et quoniam vos misericordem esse non ignoramus, eo fiducialius benignitatem vestram rogamus, ut eum nostra et omnium confratrum nostrorum vice domino Bremensis archiepiscopo praesentetis, quatenus cum eo aut misericordiam agat, aut iudicium juxta canonum tramitem exerceat. Orate pro nobis et commendate nos attente fratribus vestris.

EPISTOLA CLI.

WIBALDI ABBATIS AD B. ABBATEM S. MICHAELIS.

Gratulatur ei et ecclesiae de sua electione.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri B. [Borchardo] venerabili abbati Ecclesiae (121) S. Michaelis, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Gratulamur plurimum et Ecclesiae vestrae et personae; Ecclesiae cui Deus salutare provisionis administriculum praestare dignatus est; personae quod eam praedictio congruis honorum propectibus sublimavit; quoniam et inhabilis persona loci sublimitate dehonestatur, et Ecclesiae personae humilitate non gravatur. Sed cum haec persona illustrat Ecclesiam, et Ecclesia ornat personam, dulcis harmonia est et salutaris utique rei symphonia. Vestrae familiaritati arcius inhaerere desideramus, et totius studiose perficere quicquid vestrae bonitati de nobis complacuerit.

EPISTOLA CL

WIBALDI ABBATIS AD H. BREMENENSE ELECTUM.

Scribit in gratiam abbatis Hersfeldensis, quem sui monachi ejecerant.

(Anno 1149.)

Reverendissimo Patri suo et domino H. [Hartvico] sanctae Bremensis Ecclesiae venerabili archiepiscopo electo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica unguento jungi quod de capite descendit in barbam, barbam Aaron.

Veniens ad nos venerabilis frater noster A. Hersfeldensis abbas multis fratribus et coabbatibus nostris, qui Corbeiae convenerant, lacrymabiliter conquestus est, quod a monachis suis multis sit injuriis affectus, et tandem de monasterio suo per ipsorum violentiam expulsus, quod monasterium nunc a laico et illitterato, qui abbati suo hanc invilium conflavit, contra sacrae regulae auctoritatem regatur. Quam querimoniam cum ad pedes vestrae celsitudinis jam frequenter retulerit, non solum non est in sua necessitate adjutus, sed etiam adversarii tanto sunt praesumptionis spiritu animati, ut de ipso ad vicinas ecclesias quaedam convitia et probra conscribant contemptores regulae,

(121) Hildesheimensis ordinis S. Benedicti a S. Godehardo episcopo circa annum 1026 fundatae, praeter quam exstat et alia apud Hildesheim abbacia ejusdem ordinis S. Godehardi nomine insignita, ut supra observavimus.

quæ præcepit honorari abbates a monachis, etiamsi ipsi, quod absit! aliter agant; nec absque ipsorum consensu et voluntate epistolas dare vel accipere, atque ignari canonum, qui hujusmodi scripturas sub magna districtione interdiciunt, et auctoribus earum gravissimæ animadversionis pœnas imponunt. Vacant otio et ideo vociferantur, videntes festucam in oculo abbatis sui, et trabem in suo non considerantes. Reprehendunt abbatem quod insolentiam et temerariam loquacitatem monachi sui una alapa represserit, quod et nos laudandum non putamus, cum potuerit hæc præsumptio vehementius hora et disciplina regulari ad multorum correctionem vindicari. Sed abbas intemperantiam tanto accusationis pondere exaggerant ipsi patientiæ et humilitatis atque obedientiæ immemores, et in quo ipsum reprehendunt, seipsos judicant, non reducentes ad memoriam, quod omnium monachorum pater et dux Benedictus inquietum monachum virga percusserit, nec sequentes Libertini monachi exemplum, de quo in primo Dialogorum B. Gregorii legitur, quod cum ab abbate suo per gravem iracundiam scabbello suppedaneo esset percussus, tumentemque ac lividam faciem haberet, non solum patienter tulit, sed et quærentibus unde sibi accidisset, tanta verborum moderatione respondit, ut nec Patris proderet vitium, nec falsitatis incurreret peccatum. Proinde nos ac per nos omnes fere Saxoniz abbates vestram clementiam humiliter imploramus, ut quia scandalum hoc in principio vestræ ad regimen ecclesiasticum promotionis pullulare et erumpere præsumpsit, tanto id discretionis zelo corrigatis, ut Ecclesia Dei gaudeat se de vestra scientia, nobilitate ac potentia invenisse solatium, et in diebus vestri sacerdotii omnis præsumptio conculcetur, et justitia et veritas accipiat incrementum. Scienti legem loquor. Expulsi aut exspoliati rebus suis vocari ad causam nec judicari possunt, quoniam non est privilegium, quo exspoliari possint jam nudati. Cuncta vero quæ eis ablata sunt potestati eorum legibus redintegrentur, et postmodum non sub angustii temporis spatio ad causam dicendam vocentur, sed tantum temporis spatium eis plenam omnium rerum suarum potestatem habentibus indulgetur, quantum exspoliati vel expulsi esse videntur. Quod vero dicitur, quod propter bonum pacis sit amotus, ne forte vehementius in eum sævirent monachi: avertat Deus hanc pacem, et hoc bonum ab Ecclesia sua, ut prælati propter hoc fugiant, ne subditi insaniant. Quin potius illi projiciendi sunt, et longe extra fines relegandi, qui abjecta propriæ professionis regula et sacrorum canonum institutis contra Patres armantur, et dum de uno ipsius excessu conqueruntur, scandalis mundum implere non verentur. Mitite Corbeiam illos fortissimos viros, qui adversus abbates suos prius agunt fustibus, quam rationibus; ante pugnis quam ver-

(122) Olim in turribus solebant patres nostri altare aliquod erigere, illudque S. Michaeli tanquam mo-

A bis; et tunc primum infamare per scripta incipiunt, cum de tota congregatione et abbacia expulerunt, ut sciant prophetam esse in Israel. Vestra igitur discretio. vestra pietas, quod per canones factura est, faciet per misericordiam, ac restituto abbate in rerum ac possessionis suæ integritate, ad pacem, si fieri potest, cuncta revocabit, vel certe judicum examine universa pensabit. Benedictus Deus qui dedit vobis in partibus illis omnia posse, quæcunque inspiraverit vobis velle, atque ideo bonum est ut subveniatis oppresso, ne forte desertus a misericordia et justitia supremi judicis clementiam cogatur implorare. De rebus vero Kaminatensi Ecclesiæ vestram benignitatem iterum atque iterum rogamus, ut quod vestro prædecessori Alberoni bonæ memoriæ archiepiscopo a domino papa tam verbis quam litteris injunctum est, vos in parochianos vestros, qui etiam vestri ministeriales et homines sunt, prosequi non dedignemini. Scripsimus pro causa vestra domino cancellario petente præposito vestro Hartwico, in quibus litteris nostræ circa vos devotionis affectus satis apparuit.

EPISTOLA CLIII.

CORBEIENSIIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM

De quodam puero apud Kaminatam casu defuncto.

(Anno 1149.)

C Charissimo domino suo et patri WIBALDO Corbeiensi abbati, fratres Corbeienses debitam obedientiam et devotam orationum perseverantiam.

Quod de aliquo tristis rei casu vestram paternitatem conturbare debemus, supra modum ipsi dolemus, sed quia congruum est; ut omnia vestræ scientiæ nuda et aperta sint, non absque magno cordis gemitu, quod pro peccatis nostris nuper apud Kaminatam accidit ex permissione Dei, vestræ prudentiæ notum faciamus. Duodecimo Kal. Maii quidam de pueris nostris scholaribus Herimannus, cognatus fratris nostri H. senioris, cum alio puero super tectum ecclesiæ Kaminatensis, quod noviter tegitur, ascenderat, fratribus nostris nescientibus, et accidente casu de supremo fastigio lecti per laquear in pavimentum decidit, et statim ibidem expiravit, et mortuus elatus est. Locus autem ruinæ in aquilonari abside fuit juxta altare sancti Dionysii, ubi, cum diligenter quæsitum esset, inveniri non potuit, quod ecclesia sanguine illius polluta sit. Corpus defuncti ad Novale apud Sanctam Mariam sepultum est. Fratres Kaminatenses postea divinum officium in ecclesia non celebraverunt. Super hac re mandatum vestrum expectamus. Nec hoc lateat discretionem vestram, quod apud Kaminatam in turri (122) singularis ecclesiæ dedicatio est, ubi, si liceat divina celebrari, prudentia vestra discernat.

nasterii tutelari consecrare, ut multis exemplis demonstrari potest.

EPISTOLA CLIV.

[WIBALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSES.]

Consolatur eos de obitu fratris apud Kaminatam defuncti.

(Anno 1149.)

WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas, dilectis in Christo fratribus et filiis Corbeiensibus benedictionem et vitam usque in seculum.

Mortuos vos esse et afflictos animo super interitu pueri vestri et fratris H. litteræ vestræ ad nos transmissæ patefecerunt. Sed si recordemini, quod ipsum caput nostrum ipsum Creatorem et Redemptorem nostrum, ipsum mundi totius et omnium rerum dominum princeps invidiæ diabolus de pinnaculo templi præcipitare noxia persuasione voluit; si scriptum recolitis, quod omnes qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patiuntur; si memoria tenetis quod, cum immundus spiritus a sua fuerit habitatione expulsus, revertitur assumptis secum septem nequioribus se, facile contemnere poteritis oblatrantis vulgi vana iudicia; et solidata in Deum spe certissima ad emundationem et restaurationem Kaminatensis Ecclesie studiosius intendere. Succurrere debuit dolori vestro et animi molestias detergere, quod de sacratissimo Patre nostro Benedicto legitur quod, cum in arce Casinensis castri idolum Apollinis contrivisset, et ara subversa, lucisque succisis, oratoria beatorum Joannis et Martini construxisset, daemon ejusdem loci habitator, cepit in virum sanctum horrendis vocibus infremere, et fratres ipsius tum saxi pondere, tum phantastico coquiline incendio, multis fatigationibus illudere, tum etiam pueruli monachi contritione, nec non senioris cujusdam, in quem ingressus erat, vexatione, eos a loci purgatione, et a sancta ibidem conversatione detestabili artis suæ ludibrio detertere. Non itaque vos deterreat aniles fabule, sed confidentes de misericordia Dei et ipsius protectione, firmate in Kaminatensi Ecclesia religionem, quæ ante nostrum ibi adventum prorsus deperierat, purgate et locum et animas a demonum contubernio, et observate diligenter ipsorum versutias. Sane sumptis litteris nostris, quas ad vos destinavimus, presentiam domini et Patris nostri Mindensis episcopi adhibitis, et super reconciliatione ejusdem Ecclesie, quam pollutam fratris nostri casu et morte judicat, misericordiam ipsius implorate. Ad quam legationem peragendam nos præpositum A. et camerarium B. designamus. Quod si turris Kaminatensis ecclesie seorsum a cætero corpore templi alia Kalendarum die dedicata fuerit, fratres nostri secure poterunt in ea divina celebrare mysteria.

EPISTOLA CLV.

[WIBALDI ABBATIS AD EPISCOPUM MINDENSEM.]

Ut ecclesiam Kaminatensem reconciliare dignetur.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino H. venerabili

A Mindensis Ecclesie episcopo, WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Fratres nostri dum juxta mandatum domini papæ, et domini regis ad restaurationem Kaminatensis ecclesie laborant, ab inimico totius salutis tentati et exacerbati fuerunt. Nam quidam puer monachus de culmine templi, cui tunc retegendo insistebant, lapsus in pavimento ecclesie collisus expiravit, nullo tamen creore effuso. Unde advoluti animo pedibus vestræ sinceritatis rogamus, ut pro reverentia domini papæ, et pro honore domini regis et regni, juxta discretionem vobis a Deo concessam provideatis, ne locus ille divinis pro hoc officiis privetur. Dolemus vobis quod desiderato et ioties expetito colloquio vestro frui non potuimus, cum vobis in veritate servire et vos honorare parati sumus.

EPISTOLA CLVI.

[WIBALDI ABBATIS AD SUOS MALMUNDARIENSES.]

De quodam fratre inordinato, qui abjecto monachali habitu exierat.

(Anno 1149.)

Frater WIBALDUS Dei gratia Stabulensis Ecclesie servus, dilectis in Christo fratribus et filiis Malmundariensibus monachis, benedictionem et vitam usque in seculum.

Venientem ad nos fratrem nostrum quondam Liebertum benigne, prout licuit, suscepimus. Quem cum coram fratribus et his quibus nos et Ecclesiam sæpius offenderat, paterne satis pro tempore et re increpavissemus, injunximus ei pro pœna, si tamen pœna dici possit, ut nobiscum apud Stabulam more fraterno maneret, donec inspecta ejus humilitate, quid agendum esset, Deo auctore, videremus. Non solum non acquievit, sed in furiam, et in eam, qua arreptitii feruntur, vesaniam conversus, cultellos et arma, quibus se et nos interimeret, quærere, desperationis verba ore sacrilego promere, symbolo, id est, *Credo in Deum*, derogare, et quod nunquam amplius Deum invocaret, sæviens et seipsum diabolici dicere incepit. Hujus igitur desperati hominis et ante altare beati Remacli propter ecclesiam violandam se occidere attentantis, incendiumque monasterio militantis insaniam non ferentes fratres nostri, nos, qui, data sententia, conventum exieramus, adierunt, nostrum super tam detestabili homine consilium non sine dolore et lacrymis flagitantes. Nos capto cum prioribus nostris consilio, facto tabule sonito, quippe jam missa major cantata erat, capitulum intravimus. Quærivimus ab eo utrum, post rebellionis ejus acceptam injuriam, obediens nobis et sanctæ Regule vellet esse; cum persisteret dicendo se personam suam velle omnibus modis a nobis alienare, nos etiam optionem proposuimus, ut aut juxta monachorum instituta nobis obediret, aut deposito religionis habitu a nobis et a monasterio

suo nunquam reversurus recederet. Et hoc quidem fecimus secundum duritiam cordis ejus, metuentes ne forte in profundum desperationis et in suæ necis appetitum mergeretur, malentes eum utcumque vivere, quam vitam impoenitenti animo finire. Ipse vero nihil cunctatus, sed quasi gaudens, quippe quem nequam spiritus jam mente invaserat, abjecto monachali habitu, hilaris et ridens exivit, cum nos in maximo timore pro ipsius animæ interitu dimitteret. Et nos quidem de nostris peccatis iram Dei plurimum metuentes, et nihil in hoc mundo temere judicantes, pio tamen et Catholico sensu nos intelligere credimus, quod ob blasphemiam, quam in Deum semper habuit, et ob invidiam et maledicta atque probra quibus serenissimum confessorem Christi atque pontificem Remacium insectatus est, et propter fratrum odium et semina scandali, quæ inter duo loca, Stabulaus videlicet et Malmundarium singulari charitatis glutino conjuncta spargere non cessavit in hanc mentis cæcitatem et pertinaciæ laqueum prolapsus est, sicut de Juda traditore legimus, qui post venditum Dominum abiens laqueo se suspendit. De quo universitati vestræ mandamus, et in virtute sancti Spiritus per verbum sacræ obedientiæ præcipimus ut eum neque colloquio, neque consilio, neque auxilio intus sive foris foveatis, sed ipsum tanquam Christianæ communionis extorrem et totius obedientiæ ac religionis eversorem devitare ac persequi cum omni veritate et instantia studeatis.

EPISTOLA CLVII.

WIBALDI ABRATIS AD WALTERIUM MONACHUM.

Walterium monachum improbum de multis arguit crimibus.

(Anno 1149.)

WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas, fratri WALTERIO concipere spiritum timoris Domini, parturire humilitatem, parere obedientiam.

Multa sæpe et gravia de tua conversatione ad nos referuntur, tam a fratribus, cum quibus habitas, quam a laicis honestis, qui dolent nomen Dei propter te blasphemari inter sæculares, nostramque personam lædî et Corbeienſe monasterium infamari, et totum monachorum ordinem per te vilem fieri. Super quo frequenter a nobis affectione paterna communitus, respiscere nequaquam voluisti, sed retribuens mala pro bonis, sterilitatem animæ nostræ, maledicta et exsecrationes tuis correctoribus rependis. Audivimus enim de te rem insaniam junctam, imo vero sacrilegio et detestatione plenam, quod videlicet quotidiano desperationis furore accensus missam de sancta Trinitate sine intermissione celebres, sub hoc cæcæ mentis proposito, ut tam nostra persona quam tuus præpositus per hoc tam in temporali prosperitate, quam in corporum nostrorum valetudine acerbius ledamur. O hominem omni lacrymarum imbre descendam, qui de fide perfidiam facit, de

A pietate sacrilegium, de religione idololatriam! Summa illa et gloriosa atque ineffabilis Trinitas, a quibus digne et laudabiliter invocatur, ad seipsam obviendam et habendam invocatur, ut ejus visione perfruantur, qui invocant nomen ejus, et ab illa inter mundi hujus adversa et prospera gubernentur, a qua se recognoscunt conditos, et a morte sempiterna per Jesum Christum liberatos. Hoc nomen invocetur super nos quod non perdit innoxios, nec salvat nocentes; invocetur, inquam, non obdurati cordis et infidelis oris alloquio, sed innocentiae et puritatis obsequio. Præterea non dissimilem impietatis errorem incurrisse argueris, in eo scilicet, quod mercatorem quendam sæcularibus et tibi prohibitis commetiis socium et amicum anathematizaveris. Soles enim tractatis recenter vividis sacramentis extra ecclesiam in cœmeterium fratrum exire, ut inde possis oppidum Horenbusen, quod in valle situm est, despiciere, et contemplata domo tui sodalis, ipsum et uxorem et liberos excommunicare. Quis te constituit principem populi? cum ad presbyterii gradum ascendisti, potestatem accepisti consecrandi corpus et sanguinem Dei, non potestatem ligandi atque solvendi. Hanc potestatem accepit Ecclesia Catholica cum beato Petro, sed non est diffusa in omnes, qui sacerdotali officio funguntur, sed eis tantum collata, qui ad curæ spiritualis administrationem eliguntur. Nonne cum talia agis Balaam prophætæ recordaris, qui ad maledicendum populo Dei ascendit in montem, et cæcatus avaritiæ tenebris toties prohibitus, dum pertinaciter maledicere desiderat, copiosæ benedictionis munus cum gratia prophetiæ contulit? sic benedictis cum maledicere putatis, et convertitur in vos maledictio, et transit ad proximum benedictio. Vidimus in quibusdam illud Psalmistæ adimpletum. *Præquam humiliarer ego deliqui*, et quos lascivientis lubricum carnis evertibat, facti subjectiores et ad omnem obsequii et patientiæ cultum promptiores recompensabant modeste serviendo et mores aliorum sustinendo, quidquid dispendii lapsu carnis commiserant: Tu non audis David dicentem: *Nolite fieri sicut equus et mulus*. Sed peccatum tuum sicut Sodoma prædicas et non abscondis et, quod pessimum est, mentiundo, jurando et detestando fratrum animos offendis. Dicetis etiam quosdam characteres habere, et illos ad quasdam præstigia et diabolicas incantationes atque usus improbos conscribere, quibus ne gentilium quidem ullus doctus et honestus fidem accommodare voluit. Cum ad cognoscendum hæc et alia quadam, super quibus in te et nos tota clamat provincia, secundum priorem monasterii nostri fratrem videlicet Isiconem Ersborch misissemus, fratres omnes tam illiterati, quam litterati, sorores Deo dicatæ et reliqua cellæ familia concors contra te tulerunt testimonium; sed tu impudentia, qua omnes vincis, cunctis resistebas, non vera dicendo, sed cunctis convitiando. Et nunc quoniam clamor

tuus quotidie ascendit, per verbum sanctæ obedi-
tiæ tibi præcipimus ut ab altaris et missæ officio
abstineas, et ut de quatuor parietibus claustris pas-
sum pedis non excas, et cum laicis et secularibus
personis colloquium per te vel per submissam per-
sonam non habeas, donec obedientia et humilitate
tua cognita, quid agendum sit, Deo auctore, provi-
deamus. Quod si nostri mandati quod ex communi
fratrum sententia injungimus, contemptor et præva-
ricator exstiteris, scias pro certo omnem cellæ illius
habitationem et reditum ad nos vel monasterii no-
stri domicilia penitus interdici.

EPISTOLA CLVIII.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSES.

*De H. et A. ministerialibus Corbeiensis monasterii
in ejus gratiam receptis.*

(Anno 1149.)

Frater WIRALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas di-
lectis in Christo fratribus et filiis Corbeiensibus
monachis benedictionem et vitam usque in sæ-
culum.

Venientes ad nos Stabulaus ministeriales Cor-
beiensis Ecclesiæ H. et A. qui, ut nostis, equos no-
stros apud Corbeiam furati fuerunt, se more gen-
tis suæ evaginatis gladiis in maximo populi conventu
nostræ misericordiæ dederunt. Qua humilitate et
insolito ensium spectaculo, nec non labore longio-
ris viæ super ipsos miserando permoti, Stabulenses
nostri tam fratres, qui omnes in ecclesia præsentis
aderant, quam ministeriales Ecclesiæ nostræ, quo-
rum maxima pars alia de causa ad nos ea die con-
venerat, cum ingenti precum instantia apud nos li-
cet invitos et renitentes effecerunt, ut eos in gratiam
reciperemus, et tam de eorum peccato quam de
pœna et satisfactione ex consilio et sententia vestra
et ministerialium Corbeiensis Ecclesiæ diffiniremus.
Eapropter scripsimus domino nostro Patherbur-
nensi, ut eos ab excommunicationis vinculo, quo
innodati erant, sub prædictæ conditionis firmitate
absolvat, et usque ad reditum nostrum ad vos pacem
in terra habere permittat.

EPISTOLA CLIX.

G. ABBATIS SOLENNIACENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*Ut pro Solenniacensibus gratias agant S. Remacio
qui eos a tribulationibus eripuit.*

(Anno 1149.)

Charissimo nostro et cum omni reverentia nomi-
nando GUIBALDO (125) domino abbati S. Remaci de
Arduenna G. (124) suus abbas Sancti Petri Solem-
niaci (125) ire de virtute in virtutem et videre Deum
deorum in Sion.

Ante omnia charissimi petimus, quatenus com-
muni Patri nostro sancto Remacio gratias agere et
preces pariter fundere ut filii domestici pro nobis

(125) Supra observat Wibaldus Gallos nomen
suum incipere a littera G; e contrario Germanos a
littera V.

(124) Geraldus de Terrazo, qui anno 1137 interfuit
funeri Eustorgii episcopi Lemovicensis, vixitque
usque ad tempora Anastasii papæ IV, a quo privile-

A fratribus vestris dignemini. Gratias, inquam, quia
nos, opitulante Deo, de magnis tribulationibus pius
Pater erutos in magna pace ad præsens constituit,
preces etiam nihilominus fundere, quatenus sicut
hactenus bene consuevit, patrocinari nobis usque in
æternum non desinat. De vestris autem necessitati-
bus scire volumus, quomodo erga vos pius Pater et
patronus operetur et opituletur. Valete, fratres et do-
mini.

EPISTOLA CLX

WIBALDI ABBATIS AD SOLENNIACENSES.

Respondet ad præcedentem.

Reverendo Patri suo et domino G. sanctæ Solem-
niacensis Ecclesiæ venerabili abbati et fratribus ibi-
dem Deo militantibus frater GUIBALDUS Dei gratia ec-
clesiæ Beati Remaci servus, quæ est in Stabulaus,
salutem in eo qui mandat salutes Jacob.

Litteræ vestræ ad nos per pueros perlatae vestræ
prosperitatis et sospitatis indices fuerunt, quæ tanto
propensiore gaudio repleverunt, quanto per ipsas
fuimus certiores, quod fides vestra, quæ per dile-
ctionem operatur, firmissime tenet et nullatenus
dubitatur, omne datum optimum et omne donum per-
fectum desursum esse et a Patre luminum descen-
dere. Levastis si quidem oculos vestros in montes,
unde venit auxilium vobis, quando religiose de com-
munis Patris et patroni nostri sanctissimi videlicet
confessoris Christi Remaci meritis cogitantes, ejus
patrocinio estis assecuti quod communia peccata
præpedire videbantur. Et licet eruditio vestra et de-
votio abunde intelligat eisdem studiis conservandam
prosperitatem, quibus eam adepti estis, tamen vestra
solicitudine non arbitratur esse otiosum, si et vos fi-
lioli et intimo affectu commoneamus, et vos in id-
ipsum supplicibus votis adjuvemus. Nam vestra
prosperitas nostra est, et in tantum sunt nobis om-
nia vobiscum communia, ut nihil alienum, nihil se-
gregatum judicemus, nisi quantum intervallis loco-
rum, quibus valde invidemus, spatio longiore dista-
mus. Et quoniam de rerum nostrarum habitudine
pia vos animi anxietas permovet, sciat vestra siue-
ritas, quod in labore hominum sumus, et cum ho-
minibus flagellamur, quia tantarum et tam remotarum
rerum procuratores nunquam vel raro absque
vexatione tempus præterire possumus. Cæterum res
nostras Deo propitio per merita et intercessionem
venerandi pastoris et patroni nostri Remaci mode-
rante, summa rerum salva est, licet de paribus ali-
quantulum depereat. Nosque in persona sani et in-
columes sumus, et vestri in veritate amatores. Re-
mittitis nobis circa tempus autumnale cæcum ve-
strum latorem præsentium, cui etiam ductorem
vix præbebitis, et per ipsum nobis quatuor cu-
gium obtinuit.

(125) Solenniacense monasterium olim insigne a
S. Eligio fundatum duabus infra Lemovicæ leucis
situm, cujus primus abbas exstitit S. Remaclus, qui
postea Stabulensis et Malmundariensis monasterio-
rum fundamenta jecit.

niculos, duos videlicet mares et duas feminas mitetis.

EPISTOLA CLXI.

WIBALDI ABBATIS AD H. TRAJECTENSEM EPISCOPUM.

De providendo pastori Ecclesiæ de Lienward.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino H. (126) venerabili sanctæ Trajectensis Ecclesiæ episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Sicut vestræ celsitudini jam ante suggessimus, clericis qui Ecclesiam de Lienward tenuerunt, et præbendam et beneficium abjudicari fecimus propter tria capitula, quorum singula poterant esse peremptoria. Primo quod donum altaris et curam animarum a vobis suscipere neglexerunt, unde eadem Ecclesia, quæ est Corbeiensis Ecclesiæ possessio, in jus vobis proprietarium adjudicata est, sed per gratiam et misericordiam vestram nobis et monasterio nostro omni cum integritate restituta est. Secundo quod censum ex antiquo jure debitum jam per biennium solvere neglexerunt. Tertio quod decurso jam nostræ prælationis apud Corbelam trium fere annorum spatio neque ad nos venerunt, nec debitam reverentiam et honorem exhibuerunt. Quæ cum ita sint, misimus ad pedes vestræ sanctitatis Corbeiensis Ecclesiæ camerarium, sub tali discretæ moderationis mandato, ut, quoniam personam vobis exhibere, quæ curam ejusdem Ecclesiæ susciperet, præcepistis, si favor vester circa aliquam personam inclinatur, eam vobis ex nostra, salvo jure nostro et censu Ecclesiæ, præsentare debeat, quæ quidem persona, licet sola curam accipiat, tamen in quarta parte præbendæ a vobis ordinabitur. Quod si etiam de tribus reliquis præbendis vestræ discretionis placuerit, ut aliqua persona vobis grata investiatur, etiam in hoc vestræ voluntati libenter obtemperabimus. Si vero nulla de amicis vestris ordinandis vobis voluntas exstat, personam, quam el ex nomine designavimus, vobis præsentabit. Ad cumulandum quoque beneficium, quod nobis liberaliter impendistis, et ad promerendum cumulatus nostræ servitutis augmentum, quod bono inchoastis principio, sine optimo terminetis et nos de amico vobis amicissimum faciatis.

EPISTOLA CLXII.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM

Laudat ejus fidelitatem, significatque se in octava Pentecostes pervenisse Ratisbonam

(Anno 1149.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex augustus, W. dilecto suo venerabili Chorbegensis Ecclesiæ abbati, gratiam suam et omne bonum.

Quia inter universos regni nostri principes nullus est repertus, qui fidelius vel nobis vel filio nostro pro posse suo post discessum nostrum astiterit, specialiter fidelitati tuæ tam factis quam verbis gra-

(126) Heriberto seu Ardeberto dicto de Beren ex loco originis in Frisia, qui Andree de Cuick episcopo Trajectensi ad Rhenum successit.

A tes referre intendimus. Scire itaque te volumus, sanos et bene valentes in octava Pentecostes Ratisbonam pervenisse, quia id maxime te desiderare cognovimus.

EPISTOLA CLXIII.

WIBALDI AD CONRADUM IMPERATOREM.

Congratulatur ei de reductu e sacra expeditione, hortatur ut injuste oppressos adjuvet, et conqueritur de episcopo Mindensi.

(Anno 1149.)

Inclito triumphatori a Deo coronato et exaltato serenissimo domino suo CONRADO Romanorum imperatori augusti, F. WIBALDUS Dei et vestra id quod est in Ecclesia Catholica, salutem in eo qui dat salutem regibus.

B Sicut infidelium mentes de insperato adventu vestro nimium consternatæ sunt, ita fidelium vestrorum animi tanto cœlestis muneris beneficio plurimum sunt ex hilarati. In quorum numero nostra parvitas non immerito aggregata tanto exultat gaudio, ut cum propheta Jacob dicere possimus: *Sufficit mihi, vadam et videbo Dominum meum.* Et nos quidem qui semper animo et oratione atque fide vobiscum fuimus, jam in ipso imperii vestri ingressu corporali præsentia vobis occurrissemus, nisi rapinæ et incendia quotidianis pressoris Lotharingiam et præcipue miseram Arduennam affligerent, in qua miseriarum dimicatione, tanquam in acie succinctos acerba necessitas nos stare compellit. Et, quoniam desideranti vos et jam fere labenti patriæ divina pietas sanum et incolumem restituit, porrigite salutarem dexteram oppressis, sublevato pupillos, defendite viduas, subvenite Catholice Ecclesiæ, quod tanto nunc potentius atque efficacius complere poteritis, quanto excellentiam vestram cœlestis majestas mirabilibus et inopinatis triumphis per incredibiles labores et extrema pericula sua clementi protectione provexit. Virtus vestra et industria per Dei potentiam alte terribilem vos inimicis effecerunt: unde et mora abijcienda est, et dum cuncta pavent, utendum est ratione temporis, et curvanda sunt quæ jam flecti cœperunt et ante corda rebellium percellenda, quam convalescere a metu incipiant. Conquerimur autem serenitati vestræ, quod Mindensis episcopus plurimum nos gravat, et hactenus impedivit de his rebus, quas Corbeiensis Ecclesiæ attribuistis, Kaminatam videlicet et Visbick, et in Kaminata quidem, ubi fratres nostros jussu vestro ordinavimus, divinum officium celebrari prohibuit, de cujus possessione mediam fere partem amisimus. In loco vero VISBICK nunquam intravimus, nec passum pedis de tota possessione ibi pertinente adhuc obtinimus, prohibente hoc Mindensi episcopo et comite Adulpho de Scoeniborch, ubi etiam ipse Mindensis episcopus res monasterii per fratres Cappenbergenses ordinavit. Pro qua re Corbeenses, qui vobis de pecunia jura-

verant, solvere, tota Ecclesia reclamante, non potuerunt. Quantas vero adversitates et quantas expensas pro eisdem locis sustinuerimus, plenius suo tempore vestre clementie genibus affusi referemus. Et nunc quantum vestra majestas dignabitur, et quantum nostra mediocritas sustinere valet, de statu vestro et regni nobis fidelibus vestris significare non abnuatis. Victorem vos et incolumem conservet omnipotens Deus.

EPISTOLA CLXIV.

EUGENII PAPE III AD CONRADUM IMPERATOREM.

Consolatur de infelici expeditionis Hierosolymitanæ exitu, mittitque ad eum nuntios, cupiens de iussu statu informari.

(Anno 1149.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei charissimo in Christo filio CONRADO illustri Romano regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum in hoc mundo cuncta mutabilitatis ordo corrumpat, etc. Vide in Eugenio papa III, ad an. 1153.

EPISTOLA CLXV.

G. CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Mandat ut ad se veniat ipsius consilio usurum.

(Anno 1149.)

G. (127) Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis et apostolicæ sedis legatus, venerabili fratri WIBALDO abbati Stabulensi, salutem et dilectionem.

Fraternitati vestre presentibus scriptis notificare decrevimus, quod peracta legatione domini papæ in Polonia ad partes Saxonie devenimus, ibique pro complenda legatione ejusdem domini nostri de constitutione episcoporum in Leuitia, seu etiam pro negotio ducis Lotharii quod vobis non exstat in cognitum, moram necessario facimus. Quia vero in utroque negotio vestro auxilio seu consilio summopere indigemus, fraternitatem vestram attente rogamus, atque ex parte domini papæ et domini cancellarii vobis mandamus, quatenus, his susceptis litteris, omni occasione ac dilatione postposita, ad nos veniatis, ut in prædictis negotiis, sicut oportet, et dominus papa confidit, assistere valeatis.

EPISTOLA CLXVI.

WIBALDI ABBATIS AD G. CARDINALEM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino G. venerabili sanctæ Romanæ Ecclesiæ diacono cardinali apostolicæ sedis legato, F. WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Postquam de transitu vestro in Poloniam vera relatione comperimus, longo tempore apud Corbeiam in ea expectatione solliciti atque suspensi fuimus, ut in reditu vestro competenter vobis occurrere possemus, et tam devotum quam debitum tum in perso-

(127) Forte Gregorius diaconus cardinalis ab Eugenio III creatus, atque ab eo in Germaniam legatus missus.

na tum in rebus obsequium pro reverentia domini papæ et domini cancellarii, et pro vestre personæ honorificentia, cum omni fide et sinceritate exhiberemus. Sed quoniam crebra mala, quæ Lotharingiam et præcipue Arduennam nostram assiduis prædis atque rapinis et incendiis affligunt, nos illac transire compulerint, et quotidianis pressuris tanquam in acie dimicantes implicitos tenent, multum ex animo dolemus, quod ad vestre jussionis mandatum vestre sublimitati occurrere tam longe positi non valeamus, præcipue cum vestris sollicitudinibus desit cooperator episcopus Anselmus, in cujus prudentia et fideli consilio plurimum posset inniti vestra discretio. Præterea dominus noster rex Romanorum Conradus Ratisbonam in octava Pentecostes perveniens, misit nobis legatos cum litteris, præcipientes ut in martyrio apostolorum Petri et Pauli sibi absque ullo dilationis impedimento presentiam nostram exhiberemus. Missimus vero ad vestre excellentiæ pedes procuratores nostros, quibus confidenter imperabitis, ut juxta beneplacitum vestrum de rebus nostris vestris opportunitatibus subveniant. Vestra vero bonitas, sicut de vobis et de tota Romana Ecclesia confidimus, necessarium eis patrocinium non denegabit.

EPISTOLA CLXVII.

CONRADI IMPERATORIS AD H. MINDENSEM EPISCOpum.

Arguit eum quod fratres Corbeienses vexet.

(Anno 1149.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, H. venerabili Mindensi episcopo, gratiam suam et omne bonum.

Perlata est ad nos querela fidelis nostri Corbeiensis abbatis, quod de duobus monasteriis in episcopatu tuo sitis, Kaminata videlicet et Visbich, quæ nos Corbeiensis monasterio tam consilio quam iudicio principum contulimus, magnum impedimentum attuleris, et sæpe multumque rogatus Ecclesiam, quæ ruina cujusdam pueri monachi polluta dicitur, reconciliare neglexeris. In quo discretio tua diligenter debet pendere, quid sacerdotalis officii sollicitudo in hujusmodi casu debuit exhibere. Debuit enim discretio tua intelligere, quod de regalibus

nostris sicut tua Ecclesia sublimata et dotata est, ita et Corbeiensem Ecclesiam de regni proprietate potuimus honorare. Proinde discretioni tuæ per presentia scripta mandamus ut de cætero a vexatione prædicti Corbeiensis abbatis et rerum monasterii ipsius omnino, sicut nos diligis, abstineas, et prædictam Ecclesiam reconciliare non differas. Nos enim divine religionis intuitu, et monitū ac petitione reverendi Patris nostri papæ Eugenii, prædicta loca divinis obsequiis mancipare studuimus; de quorum turpi et infamissima conversatione non solum eadem provincia, sed etiam regnum nostrum offendeatur: in qua sacra ordinis refor-

matione tuam plurimum decet cooperari moderationem.

EPISTOLA CLXVIII.

WIBALDI ABBATIS AD H. MINDENSEM EPISCOPUM.

Causatur de eo quod Kaminatensem Ecclesiam non reconciliaverit.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino H. venerabili sanctæ Mindensis Ecclesiæ episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Frequenter excellentiam vestram per litteras et per nuntios rogavimus ut Ecclesiæ de Kaminata reconciliationis officium, quo indigere dicitur, impenderetis, sed peccatis nostris facientibus, non solum impetrare rogata non potuimus, sed etiam gravius responsis, ut accepimus, molestati fuimus. Nunc vero ad nostræ petitionis munimentum etiam domini nostri regis Conradi intercessionem adiunximus, cum tamen nostris meritis potius, quam majori patrocinio vellemus apud vestram celsitudinem niti. Volumus autem vestram sinceritatem non latere, quod Corbeiensis Ecclesia per privilegia Romanorum pontificum hanc dignitatis prærogativam obtinuit, ut si diocesanus episcopus, quod sui officii est, implere negaverit, ab alio Catholico episcopo obtinere et libere uti possit. Nos vobis debitam reverentiam exhibuimus, et de cætero servire parati sumus.

EPISTOLA CLXIX.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Redux e sacra peregrinatione invitât eum ad curiam.

(Anno 1149.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Corbeiensi et Stabulensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

Certi sumus quod de numero fidelium nostrorum præcipuus inopinatum reditum nostrum summa cordis alacritate suscipias, et prosperitati nostræ tanquam specialis regni et noster amicus plurimum congaudeas. Quod autem in adventu nostro Ecclesia et regnum in reformatione proficiat, orationibus sanctæ Ecclesiæ, et tam consilio quam auxilio fidelium regni obtinere desideramus. Industrie igitur tuæ mandando committimus, quatenus omni occasione postposita ad curiam, quam in Assumptione sanctæ Mariæ Frankenevort celebraturi sumus, venire non differas, ubi tam de privatis quam de publicis negotiis nostris familiari tecum consilio convenire intendimus. Quæ Corbeiensi Ecclesiæ pro tua dilectione in abbatibus Kaminata et Viselbacho contulimus, ad usus ejus, Deo annuente, conservabimus, certi quod Corbeienses pecuniam, quam juramenti assertionem promiserant, indubitanter nobis persolvant.

(128) H. hic designatus non alius nobis videtur quam Henricus imperatoris notarius.

EPISTOLA CLXX.

H. WIBALDO ABBATI.

Quod rex ejus indigent consilio.

(Anno 1149.)

Domino suo WIBALDO Corbeiensi et Stabulensi abbati H. (128) suus servitium servi.

Sicut dignatio vestra mihi præcepit, litteras vestras domino regi transmissas de verbo ad verbum ei fideliter interpretatus sum. Occasionem vero remanendi apud Stabulaus, etsi a domino rege impetrare potuissem, tentare nolui; propterea quod considerata negotiorum multiplicitate tam regi quam vobis hoc damnum esse animadverti, secretum est quod dico. Dominus rex legationem tam ad Romanos quam ad dominum papam consilio fidelium suorum ordinare intendit. In hoc consilio discretio vestra domino regi necessaria erit. De expeditione quoque in Italiam promovenda, et sorore sua durissa Poloniæ restituenda rex consilium vestrum habere debet. Pro pace restauranda et confirmanda studiose rex et efficaciter laborat. Omnis homo debitum suum ita persolvat, ut nihil omnino debiti sui existat.

EPISTOLA CLXXI.

WIBALDI ABBATIS AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM.

De lite quæ inter Ecclesiam de Nameka et Ecclesiam de Marcha vertebatur.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri et domino PETRO venerabili sanctæ Cluniacensis Ecclesiæ abbati, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, salutem in eo qui mandat salutes Jacob.

Recognoscentes in omnibus nos filios vestros esse et servos, tam personis monasterii vestri quam rebus in omni negotio assistere consuevimus, et tanquam una de Cluniacensibus personis cum veritate et justitia res Cluniacenses pro nostra facultate defendere. Sed de lite quæ fuit inter Ecclesiam de Nameka et Ecclesiam de Marcha aliter, quam se rei veritas habet, ad vos perlatum fuisse intelleximus: propter quod verum ordinem vobis per nos breviter esse intimandum credimus, ne vestræ religionis splendor ignotæ et minus constantis causæ defensione aliquod nubilum patiat. Præpositus canonicorum ecclesiæ Beati Bartholomæi apostoli conquestus est in synodo Leodii, quemdam liberum hominem nomine Berengerum in possessionem sui juris irruisse, videlicet in partem quamdam decimationis Ecclesiæ de Marcha. Respondit ille, se per vim nihil fecisse, sed quoniam advocatus esset Ecclesiæ de Namecha, et eadem decimatio ad terminum ipsius Ecclesiæ pertineret, se jure defensionis decimationem tulisse. Econtra præpositus asseverabat, quod predicta decimatio ad terminos Ecclesiæ de Marcha possideret, et eam quiete possedisset, donec a prædicto viro absque ullo juris ordine interruptio esset illata, unde et restitui sibi cuncta in

integrum postulabat. Auditis utrinque allegationibus, sententiam iudicii episcopus pro more Ecclesie sue assessores interrogavit. Diu inter eos disputatum est utrum restitui oporteret; sed nos plurimum æquitatem cum jure considerantes, et veritatem cum iudicio diligentes, hortabamur ut, omisso restitutionis titulo, a circummanentibus de terminis et possessoribus cum quiete expresse quæreretur. Probata est ab omnibus prolata sententia, quæ agendi cavillationem penitus excludebat. Venerunt itaque ab utraque parte circummanentes natu majores, et præstitis de veritate dicenda sacramentis, per certos limites de utraque possessione cœperunt discernere. Fundus cultus de Namecha extenditur usque prope villam Marcham, et ideo advocatus Ecclesie de Namecha asseverabat decimationem ejusdem, terræ præfatæ et Ecclesie jure antiquo pertinere, sed quemdam presbyterum de Namecha antiquis temporibus cuidam de Marcha tradidisse pro eo quod quorundam parochianorum suorum, qui ei viciniore erant curam gereret. Econtrario illi de Marcha asseverabant, quod eandem decimationem inconcussæ sine controversia bona fide possedissent, non jure mutui, neque commodati, sed proprietario et perseveranti longe ultra spatium triginta et unius annorum, quod idoneis testibus se probaturos promittebant. Relata est controversia ad synodum, et absque ullius personæ reclamacione concordi sententia judicatum est, quod si præpositus Sancti Bartholomæi, qui possessor ab utraque parte cognoscebatur, licet ab altera malæ fidei possessor diceretur, legitimis testibus, qui per ætatem et intelligentiam de præscriptione temporis certum ferrent iudicium, probare posset, se quiete et canonice possedis-
 se, magis ei probatio incumberet, quam ei qui recenter in eandem possessionem irruisse non dubitabatur. Et sententia plus illis de Namecha, quam in illis de Marcha, complacuit. Hæc sunt, quæ super hac causa et vidimus et audivimus, et ideo non possumus ea non loqui.

EPISTOLA CLXXXII.

CONRADI IMPERATORIS AD H. EPISCOPUM MINDENSEM.
Arguit ipsum quod Kaminatensem Ecclesiam non reconciliaverit, nec ipsius jussa adimplere curaverit.

(Anno 1149.)

CONRADUS Dei gratia rex Romanorum II. Mindensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

Meminimus quod per alia scripta pontificalem sollicitudinem tuam admonuimus, ut Kaminatensem Ecclesiam, quam pollutam judicasti, pro casu et morte pueri monachi in resarciendo tecto laborantis, reconciliare ac purgare non differres. Et miramur te non solum mandata nostra, sed officium tuum non implere. Satis diu patrocinatus es enormitati mulierum, quæ ibidem habitaverant, et nimium contradixisti, ne divini cultus religio per nos ac nostros ibidem firmaretur. Tua etiam prudentia intelligat et iudicet, utrum abbatiam Visbick de-

A mutare et aliquibus personis absque nostro jussu attribuire debueris. Pro his igitur et aliis, in quibus nos offendere nequaquam dubitasti, per præsentia tibi scripta mandamus, et sub obtentu gratiæ nostræ præcipimus, ut in proxima Nativitate Domini præsentiam tuam apud Aquisgranum nobis exhibeas, responsurus nobis iudicio principum de his, quæ circa nos et mandata nostra neglexisse visus fueris. Cæterum si reconciliationem Ecclesie, de qua supra diximus, amplius differre tentaveris, quoniam privilegium meretur amittere, qui concessa abutitur potestate, nos ejus purgationem ulterius dissimulare nequaquam valebimus.

EPISTOLAS CLXXXIII.

B. G. CARDINALIS LEGATI AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

Mandat ut ecclesiam Kaminatensem reconciliet.

(Anno 1149.)

G. sanctæ Romanæ Ecclesie cardinalis diaconus apostolicæ sedis legatus HENRICO Mindensi episcopo salutem et dilectionem.

Venerabilis ac dilectus frater noster Corbeiensis abbas significavit nobis ecclesiam Kaminatensem pro eo quod quidam puer monachus de tecto in pavementum corruens expiravit pollutam esse, vosque ejus reconciliationem, licet sæpius interpellaverit, usque modo distulisse. Quia igitur eidem fratri nostro in petitionibus suis cogente nos probitate sua tanquam nobis assistere debemus, fraternitati vestræ attente rogando mandamus, quatenus purgationem seu reconciliationem prædictæ ecclesie ulterius nullatenus differatis.

EPISTOLA CLXXXIV.

B. EPISCOPI PATHERBURNENSIS ET WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM III.

De lite quæ inter Z. præpositum et episcopum Spirensem vertebatur.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO sanctæ universalis Ecclesie summo et universali pontifici BERNARDUS Dei gratia Patherburnensis Ecclesie humilis minister, et frater WIBALDUS eadem gratia et vestra id quod est in Ecclesia Catholica, perseverantem cum omni devotione et obedientia famulatum.

D Cum venissemus in oppidum Frankenevort in Assumptione beate Mariæ ad curiam inclyti triumphatoris filii vestri Conradi serenissimi Romanorum regis, Z. præpositus Spirensis filius vester querelam suam exposuit, præsentem Moguntina et Wormatiensi ecclesia, nobis quoque audientibus, et habuit testimonium ab omnibus, quod cum a vestra sanctitate esset reversus, priusquam audorem viæ detergeret, priusquam ad episcopum Wormatiensem et ad abbatem Eboracensem mandata vestra perferret, quibus controversiam, quæ in eum mota erat, audiendam determinandamque commiseratis, ab episcopo Spirensi et canonicis ejus in iudicium actus est, et per verbum sanctæ obedientiæ jussus

est fratribus reddere infra quindecim dierum spatium, quidquid de præbenda ipsorum eis defuerat interim, dum versus Romam peregrinaretur. In perficiendis itaque mandatis vestris cum prædictum tempus effluxisset, decimo quinto tandem die cœpit episcopus prædictum præpositum Z. de inobedientia inculcare, et super hoc canonicam pene sententiam a clericis postulare. Cum vero præfatus præpositus sensisset se a canonicis iniquo odio prægravari, et omnia ecclesiastica beneficia sibi præter morem et ordinem abjudicari, metropolitani Moguntini archiepiscopum appellavit, et sic ante datam sententiam, quam adversarius ejus Gevehardus prima voce proferebat, se suaque omnia in vestram tutelam commendans ab eis exivit. Vocatus Spirensis a metropolitano suo cum clericis suis Moguntiam venit ubi, cum jam sæpeditus Z. præpositus neque misericordiam neque judicium invenire potuisset, vestram præsentiam appellavit. Hæc sunt, Pater charissime, quæ veraciter audivimus, et quæ pro oppressione fratris nostri pietati vestræ intimare curavimus, scientes procul dubio quod in conspectu vestro misericordia superexaltat judicium, et quod in nullo violari sacrorum canonum decreta patiamini.

EPISTOLA CLXXV.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Ut præposituram Xantensem Thiebald capellano suo canonice electo conferre dignetur.

(Anno 1149.)

Litteris paternitatis vestræ plenis piissimi affectus, plenis lætitiæ et gratulationis, per aliam paginam et per alios nuntios plenius respondere deprecavimus, etc. Vide in Eugenio papa III ad annum 1153 inter variorum epistolas ad ipsum.

EPISTOLA CLXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD GUIDONEM CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

Ut præpositura Xantensis Thiebald capellano conferatur.

(Anno 1149.)

Reverendo Patri et domino GUIDONI sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali diacono apostolicæ sedis cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia Catholica, seipsum et sua.

Brevis nunc ad vos nobis sermo est, et hæc instantis propositi summa, ut petitio domini regis de præpositura Xantensi domino Thiebald concedenda exaudiatur. Sic et principi satisfiet, et peccatum inobedientis pœna principali punietur. David Philisthæum in fronte percussit. Idem in psalmo dicit: Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine. Nulla inde oriatur commotio, sed timor et tremor venient super nos. Credimus quod faciem vestram ante purificationem sanctæ Mariæ videamus.

(129) Hujus epistolæ auctor ex prima duntaxat nominis sui littera innoscitur, quem Arnoldum Coloniensis Ecclesiæ præpositum fuisse existimamus,

EPISTOLA CLXXVII.

EUGENII PAPÆ III AD CONRADUM REGEM.

Thiebald capellano suo confirmat præposituram Xantensem, modo aliam præposituram, quam antea possidebat, remittat.

(Anno 1149.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei charissimo in Christo filio CONRADO illustri Romanorum regi salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras excellentiæ tuæ debita benignitate recepimus, in quibus devotionem et affectum, quem erga matrem tuam sanctam Romanam Ecclesiam et nos ipsos geris plene cognovimus, etc. Vide in Eugenio III.

Data Tusculani, III Non. Octobris.

EPISTOLA CLXXVIII.

A. AD WIBALDUM ABBATEM.

Gratias agit pro obtenta Thiebald præpositura Xantensi, petitque ipsius et imperatoris pro eo ad papam intercessionem adversus archiepiscopum Coloniensem.

(Anno 1149.)

Dilectissimo domino suo WIBALDO A. (129) sum sinceritatis devotus famulus se per omnia.

Gratias Deo et domino meo et vestræ excellentiæ refert intimus et fidelis vester dominus Xantensis Thiebaldus, quem vestræ creavit industriæ perspicax effectus, et ego pro modulo meo pro ipso pedibus vestris cum multimoda gratiarum actione provolvor. Dabitis autem post irrigationem et incrementum, ne plantatio vestra eradicetur, si non fuerit fomentis necessariis adjuta. Dominus enim Coloniensis Romam in proximo proficiscens cum fratre Bonrensis F. eum gravare intendit, et si ipse gratiæ domini papæ sua pecunia conciliari possit, quia alia ipsi desunt patrocinia a præpositura Xantensi dominum Thiebaldum amovere disponit, et dominum F. eadem investire. Exoratam itaque dilectionem vestram, quæ nunquam nos destituit, esse volumus, quatenus a domino meo rege vestra et nostra obtineat petitio, ut denuo nequaquam ruiturus confirmetur. Et si archiepiscopus quod postulat consecutus fuerit, ipsius protectioni auctoritate domini papæ commendetur, ita ut si alterius electio Ecclesiæ eum vocaverit in præpositum, interventu domini mei a domino papa promotio talis ei non negetur. Has vero litteras, quia non est scriba doctior, ut vestra discretio dicere non dedignetur, humiliter depono, et sigillum aureum per præsentium portitorem una cum litteris cum festinatione transmittatis. De cætero acephalas non audemus mittere, quod tamen non sine causa fecimus.

EPISTOLA CLXXIX.

THIEBALDI PRÆPOSITI XANTENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1149.)

Dilecto domino suo WIBALDO venerabili Corbeien- ad quem plures exstant Wibaldi abbatis epistolæ.

sis Ecclesie abbati, THIEBALDUS Dei gratia id quod A
est, Xantensis Ecclesie praepositus et archidiaconus,
cum oratione et servitio praeordiale et intimam
dilectionem.

Primo loco absque omni ambiguitate scire vos
volumus, quod usquequaque servitio vestro amice
et fideliter expositi sumus et indesinenter erimus.
Quid enim pro nobis feceritis, quem affectum erga
nos habueritis, certis experimentis persensimus. Unde
et semper nos esse debitores vobis omnino recognosce-
mus. De cetero vos latere nolumus, quod domi-
nus noster archiepiscopus Romae ire disponit, et
eorum, qui cum ipso vadunt, aliqui, quaecumque
poterunt, amici nostri erunt. Unde humiliter et di-
ligentissime rogamus, ut regiam maiestatem faciat
ita scribere pro nobis expedite. In hunc etiam
tenoris finem si dominus papa, ex petitione domini
nostri regis una in parte nos sublimavit, indulgeat
etiam, si canonica electio et iusta nos simul ad alia
vocaverit. Valeat.

EPISTOLA CLXXX.

P. ESCULANI EPISCOPI AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut pro ipso apud imperatorem intercedere dignetur.

(Anno 1149.)

WIBALDO religiosissimo ac sapientissimo Stabu-
lensis monasterii abbati, P. Dei gratia ESCULANUS,
licet indignus episcopus, participium in idipsum.

Dei sapientia, quae disponit omnia quando vult et
quomodo vult, elegit te virum honestum, religiosum
ac sapientem, ut sedes cum principibus et solium
gloriae teneas, per quem ipsi omnium causas aut
judiciali calculo dirimant, aut amabili convenien-
tia terminent, tanti principis gratiam abundantius
tibi erogans, ut contristatos ab eo laetifices, despe-
ratos ad spem vitae quodam ingenio mirabili revoc-
es. Te itaque, charissime domine, cui Deus hanc
gratiam contulit, obnix deprecor, quatenus amore
Dei et servitii nostri apud regem et dominum meum
pro me intercedere sinceritas vestra dignetur. Non
enim compulsi, sed si audeo dicere, rogatus nono
jam mense transacto ad eum veni, aestimans quod
cognita tribulatione, quam pro ejus fidelitate ab
Siculo patior, citius me absolvere debuisset.

EPISTOLA CLXXXI.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Scribit in gratiam Thiebaldi praepositi Xantensis et
Ottonis clerici.

(Anno 1149.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO sanctae
Romanae Ecclesiae summo pontifici, CONRADUS Dei
gratia Romanorum rex et semper augustus, filialem
per omnia dilectionem et debitam in Domino reve-
rentiam.

Gratum nobis valde est, et in secreto cordis no-
stri memori benevolentia collatum quod dilectum
capellanum nostrum Thiebaldum pro nostrae dile-
ctionis et intercessionis respectu in Xantensi prae-
positura provexitis, etc. Vide in Eugenio III papa
ad an. 1153, inter epistolas variorum ad ipsum.

EPISTOLA CLXXXII.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS SUCCESSORES.

De quibusdam rebus in sua administratione gestis.
(Anno 1149.)

WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas, successo-
ribus suis in perpetuum.

Sicut officii nostri est cum omni sollicitudine et
timore Dei rebus nobis creditas ordinare ac dispen-
sare, ita nihilominus ad eandem curam pertinet,
quaecumque a nobis tempore administrationis no-
strae geruntur, ad posterorum memoriam, ne per
oblivionem aut per ignorantiam error aliquis ob-
oriatur, scripto transmittere. Quocirca omnium fide-
lium Christi et Ecclesiae nostrae prudentiae notum
esse volumus, quod dilectus filius noster Henricus
praepositus monasterii nostri in Groninga inter
gravamina, quae sibi et Ecclesiae suae ex communi
malitia mundi incumbunt, hoc nobis conquerendo
suggessit, quod quidam ministerialis noster Hezo
nomine partem agri, qui iuxta fluvium Bodam situs
est, et usque ad nostra tempora solebat esse com-
poscens absque ulla juris ratione occupavit, super
qua re nos diligenter a sapientibus et senioribus
nostris veritate requisita comperimus, quod idem
ager ad praebendam fratrum et ditionem praepositi
absque ullo dubietatis scrupulo pertineat. Similiter
de Molendino, quod Wunnerus iuxta villam Helme-
rikesdorp reaedificavit, quod etiam quidam Hoierus
nomine sine ullo juris suffragio, veraci relatione
didicimus. Nihilominus de una curte, quae fuit Hen-
rici Rufi de Groninga indubitanter cognovimus.
Quae omnia sicuti veraciter ad praebendam congre-
gationis et ad manum praepositi pertinere intellexi-
mus, sic per presentem paginam eis immobiliter
confirmamus, obstantes nostros successores, ne
aliquando sub nomine beneficii alicui laico vel con-
cedant vel recognoscant.

Data Corbeiae anno Domini 1149, indictione xiii,
regnante domino nostro Conrado Romanorum
rege II, anno iv ordinationis nostrae in Corbeiam.

EPISTOLA CLXXXIII.

EUGENII PAPE III AD CONRADUM IMPERATOREM

Ejus intuitu iterum confirmat electionem praepositi
Xantensis, et depositionem archiepiscopi Colonien-
sis differt.

(Anno 1149.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, cha-
rissimo in Christo filio CONRADO illustri Romano-
rum regi salutem et apostolicam benedictionem.

Quantum affectum erga personam tuam et regnum
tibi a Deo commissum habeamus plurimis experi-
mentis tuam clementiam credimus agnovisse. In
quo inflexibiliter permanentes, petitiones excellen-
tiae tuae, quantum cum Deo possumus, admittimus,
etc. Vide in Eugenio III ad an. 1153

EPISTOLA CLXXXIV.

WIBALDI ABBATIS AD PRAEPOSITUM COLONIENSEM.

De victoria junioris regis in Gueslonem, de futuro

apud Fuldam ad quod ipsum invitat colloquio, A
deque Romana legatione.

(Anno 1150.)

Dilecto domino suo et amico A. venerabili sanctæ
Coloniensis Ecclesiæ præposito majori, regiæ curiæ
cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est
in Ecclesia catholica, seipsum et sua universa.

Acephalas litteras a vobis accipere consuevimus,
quas qui scribunt, similes sunt illis, qui prændent
illotis manibus. Semel correptus de cætero emenda-
bitis. Ad penultimas vestras inter prima nostra vo-
bis respondemus, quod quando convenierimus,
plura dilectioni vestræ referre habebimus, quæ ut
litteris mandarentur, nec breve nec tutum fuit. Præ-
terea multa nobis deposita sunt, ex eo videlicet,
quod Deo de cælis distillante misericordiam, Guel-
fo cum omnibus fere hominibus suis a juniore
rege pugna superatus captus est. Et opinabile
quidem est et veraci conjecturæ satis consenta-
neum, quod si hoc bonum divini clementia non
fuisset largita, magnos in regno motus fuisse futu-
ros, quos nunc ex facili posse comprimi et suffocari
confidimus, quæ plenius a clerico vestro E. cognos-
cere poteritis. In quantum vero intelligere et diju-
dicare potest postea capacitas, dominus noster rex
omne studium et consilium suum convertit ad dis-
ponendas et regendas res publicas, nec modo tem-
pus redimit, nec causas perfunctorio transitu elu-
dit: inde est, quod ordinatis serio et rationabiliter
rebus suis, quæ ex quadam necessaria serie quo-
dammodo concatenatæ sunt, colloquium habere vult
cum Saxonibus in Dominica qua cantatur *Judica
me, Deus*, apud Fuldam, ubi vos interesse modis
omnibus mandat et præcipit. Mittere enim Romam
cum gravitate magna et regni et personæ suæ ho-
nestate intendit, in quibus rebus vestro plurimum
consilio infutitur, et nos tanquam captivos usque
ad adventum vestrum tenet. Defixum plane et ra-
tum est apud ipsum, quod si sororem suam absque
armis in Poloniam reducere potuerit, mox expedi-
tionem Italicam magnifico apparatu ordinabit; su-
per quo nos dubitare jam non audemus, et maxime
cum ad consilium, quod captaverat hanc mirabilem
et inopinatam opportunitatem propitia Divinitas ei
adjecerit. Cætera, cum veneritis, Deo præstante,
conferemus. Quæ pueri didicimus, jam senes expe-
rimus. Cælum, non animam mutant, qui trans mare
currunt. In aqua Jordanis peccata vestra abluere
potuistis, sed mores vestros eluere non potuistis.
Etenim non solum mores vestros, sed etiam moro-
sitate inde retulistis.

EPISTOLA CLXXXV.

H. EPISCOPI CONSTANTIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut Henricum consanguineum a Welfone detentum
imperatoris auctoritate libertate donari procuret.

(Anno 1150.)

WIBALDO Dei gratia venerabili Corbeiensi abbati,

(150) Hermannus de Arbona Constantiensis ad Rhenum episcopus circa 1140 ab Innocentio II confir-
matus, præfuit ad 1156.

II. (150) eadem gratia Constantiensis Ecclesiæ humi-
lis minister cum fidei obsequio, devotas orationes
in Domino.

Pro eo quod domini regis curiæ ad præsens, sic-
ut decens est, interestis, non mediocriter gavisus
sumus. Discretionem etenim vestram, licet in multis
expertus simus, ut videlicet in præsentī prosperitate
sic vestro consilio dilectissimus dominus noster
utatur, ut fidelibus regni nobisque præ cæteris
quamplurimis honorem regni diligentibus gaudium
augeatur, filiis autem perditis et perditionis terror
incutiatur. De cætero fraternitatem vestram, de qua
nimium confidimus, humiliter exposcimus, ut di-
lectissimo domino nostro suggeratis, ut a domno
Welfone suisque ministerialibus quemdam consan-
guineum meum, et ipsius domini regis fidelem,
Henricum nomine, sine causa captivatum, primo; et
sicut de ipso confidimus, requiratur, et tam pro nobis
quam pro Deo dimitti jubeat

EPISTOLA CLXXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD HERMANNUM EPISCOPUM CONSTAN-
TIENSEM.

Scribit suasisse ut, reportata victoria, imperator
hostes urgere pergeret, sed contrariam prævaluisse
sententiam.

(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino II. sanctæ Con-
stantiensis Ecclesiæ venerabili episcopo, frater Wi-
BALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica,
salutem in eo qui mandat salutes Jacob.

Pro moderatione, qua prædita est dulcis anima
vestra, placuit benignitati vestræ gratulari regiæ
curiæ, quod nostram ei nunc assidue exhibeamus
præsentiam. Sed nos, venerande Pater, non scimus
momenta rerum, nec publicis negotiis quidquam
possumus emolumenti conferre, et ut nostra fert
opinio, nos numero sumus et fruges consumere
nati. Siquidem post insperatam et ab omni humano
consilio et opere ferme alienam et de cælis traditam
victoriam, voluimus, et quantum in re militari
oportuit, suavisimus, ut dominus noster rex, quem
propitia divinitas miris et clementibus beneficiis
conservat et provehit, non cessaret successus urgere
suos, et hostes suos incomparabili damno affectos,
metuque et angore animi perculsos invaderet, ac
sese aliquando ad faciendum judicium et justitiam,
ad subveniendum matri suæ Ecclesiæ, accepta tam
mirabili opportunitate expediret. Contradicebat in-
veteratus ille Achitophel, qui vix ingentem dissi-
mulare tristitiam poterat, et assumpta sanctionis
amicitiæ persona, de tempore et auri causabatur,
et sanctissimi jejunii religionem prædicabat et
astruebat, oportere hominem, quem justus Dominus
qui justitias diligit, jam judicavit, legitimis judiciis
ei interpellationibus in jus vocari, piū esse et
conveniens nullam captivis læsionem inferri, de
quibus quidem nos officii nostri innocentiam atten-

dentes nihil censueramus; sed ut Patri et episcopo confiteamur, in mente nostra erat ut non solum unus homo, sed etiam multi morentur pro populo, et non tota gens periret. Popularis erat senis oratio, et ad hominum negligentiam, pigritiam ac desidiam accommoda. Nos tamen contra nitentur et asseruamus fama constare bella, et res magnas celeritate adjuvari, dilationem semper nocuisse paratis, iudiciorum quæ tanto pondere opponerentur, vocem intra paucissimos pagos posse audiri, opis bellicum cum aliquo splendore gestum per maiorem orbis partem diffundi. Inermem vici oratio armati, cuius tamen arma effecerant, ne is, cui persuaderet, ad perfectum vicisset. Ita factum est ut nec bella geramus, nec iudicia exerceamus, sed spererum inanum animos pascimus. De captivo vestro bene vobis ad integrum responsum est, nos instantiter curabimus, ut verba effectus consequatur. Valete.

EPISTOLA CLXXXVII.

CONRADI IMPERATORIS AD E. IMPERATOREM CONSTANTINOPOLITANUM.

Excusat se quod detentus infirmitate stare promissis nequeat.

(Anno 1150.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum imperator Augustus, charissimo fratri et unico amico suo E. eadem gratia Græcorum imperatori Augusto, sublimi, Porphyrogenito, felici, fraternam dilectionem et omne bonum.

Quanta nos charitatis et devotionis instantia, quanto fidei et humilitatis studio in sacris sedibus gloriosi imperii tui susceperis, quanta humanitatis et liberalitatis gratia in lecto infirmitatis nostræ non solum per tuos et tua, sed etiam in propria persona et propriis manibus ministraveris, tunc videlicet, quando manus omnipotentis Dei nos non solum in detrimento amissi exercitus, verum etiam in verberare corporalis ægrotationis percuterat, nulla potest rerum oblivio ab animæ nostræ tenaci memoria evellere. Pari quoque et simili recordationis constantia fixum animo tenemus, quæ fuerit inter nos mutue pactionis obligatio, quid tue celsitudini spoponderimus, quid perficere promiserimus. Sed cum a sublimitatis tuæ regno corporaliter discessissemus, in quo nos per fidem et benevolentiam habitare sentimus, imperium, quod nobis a superna maiestate collatum est, invenimus in quibusdam partibus suis ex occasione longæ absentiae nostræ turbatum: ad quos motus comprimendos, et pacem reformandam, dum tota cordis intentione accingimur, Pater ille misericors, quia flagellat omnem filium quem recipit, tendit manum in retribuendo, gravique tertiana febre maceratos nos prorsus imbecilles et fere inutiles per sex mensium spatium detinuit. Si itaque Deo impediante propositum nostrum ad tempus est retardatum, non tamen est omnino evacuatum, et promissionis nostræ effectus magis est dilatus quam frustratus. Ad excusan-

dam itaque moræ nostræ necessitate, ad salutandam tuæ sospitatis nobilitatem mittere curavimus cum litteris præsentibus nuntium celerem et expeditum, qui de nostra bona valetudine certum te et hilarem efficeret, et nos identidem de tua et filiae nostræ tuæ conjugis charissimæ imperiique consortis sospitate, et de rerum vestrarum prosperitate lætificaret. Cæterum post celebratam, Deo auctore, curiam, quam Kal. Maii cum principibus Saxonie, Polonie, Bohemie, Leutitie, in civitate Merseburg, habere decrevimus, nuntios nostros viros utique principales et egregios ad tuam præsentiam cum tuo prudenti et honesto legato, videlicet Michael Bardalia dirigemus, qui tuam magnificentiā de nostris sponsonibus ac promissionibus dubitare non sinit. Salutat vestram magnitudinem dilectus filius noster Henricus Junior Romanorum rex, et charissimam filiam nostram suam utique materteram, cui quantam gloriam Deus in primis militia conductus sui auspiciis contulerit, lator præsentium viva voce declarabit.

EPISTOLA CLXXXVIII.

CONRADI IMPERATORIS AD IMPERATRICEM GRÆCORUM.

Excusat se quod febre correptus promissa imperatoris C. P. implere nequiverit, notam facit de Welfone victoriam, petitque neptem mariti ipsius filio suo Henrico uxorem.

(Anno 1150.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum imperator Augustus, præcordialiter dilectæ filiae E. a Deo coronatæ et exaltatæ Græcorum imperatrici, paternam dilectionem, et certum ac fidele in omni opportunitate auxilium.

Prius quidem præclaram indolem tuam tam ex vinculo cognationis, quam ex affectu adoptionis plurimum diligebamus, sed tua fides, tua pietas, tua devotio, tua liberalitas, quam nobis officiose exhibuisti, tunc scilicet, quando manus Domini et infirmitate corporali et rerum incommodis nos multum afflixerat et humiliaverat, tantum ardorem sanctæ charitatis in nostra mente circa te auxerunt, ut eam nulla difficultas, nullum periculum, nulla rerum varietas possit exstinguere. Ita igitur in animum nostrum induximus, ita in corde nostro omni ambiguitate remota firmavimus, ut, etiamsi nulla fœderis, nulla arctioris amicitiae religio inter nos et gloriosum et prædilectissimum fratrem nostrum tuum utique maritum magnificum et excelsum Græcorum imperatorem aliquando intercessisset, parati tamen et intenti essemus sua omnia tanquam nostra diligere, suis inimicis tanquam nostris resistere. Porro in conventionem pacti, quæ inter nos et ipsum omni cum benevolentia firmata est, conditio necessaria imposita fuit, quod scilicet ea, quæ prænominata et præscripta fuerant, utique compleremus, nisi alter vel uterque nostrum morte seu gravi infirmitate vel amittendū imperii periculo id perficere prohiberetur, atque transacta illa et tam non negligenda necessitate ad absolvendi et implendi

studium denuo accingeremur. Nunc ergo tibi tanquam charissimæ filiæ nostræ et imperii nostri cognatæ causas familiariter et breviter aperimus, pro quibus in Longobardia, post exitum nostrum a vobis, manere et promissa implere nequivimus, pro quibus ad partes Alemanniæ modis omnibus nos properare ordo quidam rerum et imperii nostri clamor ad nos usque perlatus non absque graviore consilii ratione persuasit. Siquidem ut tua sapientia perfecte novit, dominus ille Welfo vir magnæ nobilitatis et potentæ in nostro regno habetur, neque fide, qua eum in extrema necessitate adjuvimus, neque beneficiis quibus eum commode auximus, aliqua ratione communitus, per Siciliæ tyrannum a Jerosolymis reditum habuit, et accepta non parva ipsius infami pecunia, per sacramenta et obsides ei firmavit, quod nos et nostros et nostrum imperium perturbare et infestare modis omnibus laboraret. Quod postquam ad propria rediit, adjunctis sibi quibusdam perfidis non parvi apud nos momenti et nominis, instanter facere cepit, filios nostros, tuos utique nepotes amantissimos et bonæ spei plenos invadendo, et in terra ipsorum, quæ illis patrimoni jure competit, inimica quædam castella ædificando. Hoc igitur tam atrocis rei nuntio accepto, cum fama, ut in talibus fieri solet, omnia in deterius multiplicaret, prævenire cuncta et comprimere maturavimus, atque ad partes Alemanniæ subito et improvise adventu accessimus. Dum itaque in componendis et placandis omnibus diligentiam adhiberemus, tanta nos infirmitas corporalis in fine Augusti mensis invasit, ut usque ad Pascha Domini gravioribus negotiis vix utiles esse possemus. Intra quod temporis spatium cum essemus in civitate Spira ad justitias regni faciendas, et ad exercenda publica judicia, prænominatus Welfo cum dulcissimo nostro, tuo nepote bonæ indolis jam adolescentulo, ad Romani imperii fastigium, Deo auctore, per nos et principes nostros coronato, prope castellum nostrum Floperch acie conserta dimicavit, ubi nos divina protegente misericordia, suorum multis tam cæde quam captione amissis, noctis beneficio adjutus vix evasit. Quo munere cælestis misericordiæ accepto, dum contra communis hostis nostri Siculi videlicet tyranni temerariam insolentiam nos expedire et accingere studemus, nuntiatur nobis quod omnis populus Francorum cum ipso rege suo contra imperium præcellentissimi germani nostri, tui scilicet gloriosissimi sponsi conspiraret, et arma movere, auctore et incentore Siciliæ tyranno, cum omni virtutis suæ conatu disponderet. Quam rem non facile spernendam vel omitendam ratum duximus, sed finem rerum exspectare, et aut tumultum reprimere, aut nos et imperium nostrum pro fratre nostro et rebus ipsius opponere decrevimus. Excusatos nos sufficienter credimus, veritatis existente constantia, tam de incurisatis regni nostri finibus, quam de invalitudine corporali, et plane de divino adjutorio confidimus, quod in brevi promissa nostra

A fideliter complebimus, non solum quia spopondimus, verum etiam quia nos de invasore imperii nostri vindicare summo opere desideramus. Et ut præcelsus vir tuus majorem de nobis amicitiae certitudinem et adimplendi conventiones habeat, firmiorem inter nos affinitatem, sicuti cum præsentibus essemus, inter nos tractatum et firmatum fuit, ad præsens fieri disponimus, ita videlicet ut gloriosus filius noster, qui imperii nostri successor et hæres est designatus et coronatus, neptem unam mariti tui sublimis Græcorum imperatoris uxorem præsentis tempore ducat, de duabus, scilicet alteram, quæ electio in tui pectoris sapientia constabit, ut illa nobis transmittatur, quæ moribus et forma noscetur a te, quæ eas educasti, præcellere. Cætera vero quæ ad eundem contractum rite peragendum pertinere videntur, posuimus in ore comitis Alexandri de Gravina, qui utriusque imperio perpetua fidelitate servire manifeste consuevit, et verbi hujus mediator et tractator ex præcepto utrorumque, cum apud vos essemus. Quem in rebus imperii vestri fideliter, ut semper solet laborantem a Venetia fecimus ad nos vocari, quatenus per ejus industriam secretum hoc, sicut in cæteris consuevimus, ad egregium valeat finem perducere. De cujus celeri reversione benignam intelligentiam tuam studiose admonemus, quia, cum sublimis nepos tuus jam adultus sit, oportet ut tam personæ ipsius quam imperio nostro in contrahendo matrimonio sine mora provideamus. Scire possint inimici nostri, qui disseminando mendacia turbare nos et disjungere moliantur, quod amicitiae nostræ nexus indissolubilis permaneat.

EPISTOLA CLXXXIX.

HENRICI REGIS JUNIORIS AD EMMANUELEM IMPERATOREM C. P.

Nuntiat ipsi quam de Welfone reportaverat victoriam.

(Anno 1150.)

Inclito, triumphatori, magnifico ac sublimi avunculo suo E. PORPHYROGENITO Græcorum imperatori, HENRICUS filius gloriosi ac serenissimi Conradi Romanorum imperatoris Augusti, et ipse Dei gratia Romanorum rex filialis dilectionis indissolubilem gratiam, et firmissimum perpetuæ amicitiae vinculum.

Sicut propitia divinitas et paternæ charitatis affectus me imperii et rerum Patris mei successorem fecit et hæredem, sic mea intelligentia justum arbitratur, ut amicos confederatos Patris honorem et diligam, inimicos suos et suorum persequar et opprimam. Quocirca paternæ dilectionis gratia vos et imperium vestrum particeps, vosque tanquam avunculum nostrum charissimum et Patrem piissimum integra et filiali dilectione amplectens, æquum esse arbitratus sum, vestræ celsitudini notificare quæ circa nos, Dei præstante clementia, prospera geruntur. Siquidem octava die mensis Februarii superbus ille et perfidus Welfo tot beneficiorum Patris mei immemor, hostiliter invasit terram

nostram, Patre meo in rebus publicis longe posito agente, me autem cum parte militiæ in quodam castro nostro relicto. Castrum ad quod ille accessit Floerperch dictum est; nos autem eramus in alio castro Horbruc, distante ab illo per spatium restæ (131) et dimidiæ. Accepto igitur tantæ contumeliæ nuntio, festinavi hostem persequi, et cum quinque magna millaria post eum processissemus, præmissis equitibus expeditissimis, qui ejus tergo imminentes fugam ipsius retardarent, nos duabus consertis aciebus eum persequeremur. Cum itaque agminis extrema jam caderemus, faciem convertere coactus est, sed vero Deo de caelis pugnante, tantam adepti sumus victoriam, ut nisi per nocturnas tenebras delituisse, nullus omnino evadere potuisset. Capti sunt equites trecenti, et equorum numerus non parvus, extinctus est partim lanceis confossus, partim gladiis cæsus. Pater meus generalem nunc expeditionem super eundem Welphonem indixit, et eum penitus exterminare aggreditur, ut de cætero ad communem imperii vestri hostem persequendum et delendum liber existat.

EPISTOLA CX.

HENRICI JUNIORIS REGIS AD IMPERATRICEM.

Nuntiat ei victoriam a se de Welphone reportatam.

(Anno 1150.)

Charissimæ matri ac materteræ suæ E. per divinum providentiam placidissimæ Græcorum imperatrici, HENRICUS filius gloriosi ac serenissimi Conradi Romanorum imperatoris Augusti, et ipse Dei gratia Romanorum rex, filialis dilectionis indissolubilem gratiam.

Certum est, et nullus prudentium dubitavit quod illa, quæ a natura ortum et processum habent, perenni fortitudine firmiora sint, quam ea quæ humano comparata et connexa sunt artificio. Quia igitur secundum consanguinitatis et propinquitatis a matre mea carnali gradum naturaliter tenetis, nulla nos dissociare et alienare poterit necessitas, quin in perpetuum mansura charitate jungamur et benevolentia. Quocirca quia de meis proventibus vos plurimum exultare et gloriari scio, æquum esse arbitratus sum vestræ celsitudini notificare, quæ circa nos, Dei præstante clementia, prospera geruntur. Siquidem octava die mensis Februarii superbus ille et perfidus Welpho, tot beneficiorum Patris mei immemor, hostiliter invasit terram nostram, Patre meo in rebus publicis longe agente, me autem cum parte militiæ in quodam castro nostro relicto. Castrum ad quod ille accessit Floerperch dictum est, nos autem eramus in alio castro Horbure, distante ab illo per spatium restæ et dimidiæ. Accepto igitur celeriter tantæ contumeliæ nuntio, festinavi hostem persequi, et cum quinque magna millaria post eum processissemus, præ-

missis equitibus expeditissimis, qui tergo ejus imminentes, fugam ipsius retardarent, nos duabus consertis aciebus abeuntem persequeremur. Cum itaque agminis extrema jam caderemus, faciem convertere coactus est; sed vero, Deo de caelis pugnante, tantam adepti sumus victoriam, ut nisi per nocturnas tenebras delituisse, nullus omnino evadere potuisset. Capti sunt equites trecenti, et equorum non parvus numerus extinctus est, partim lanceis confossus, partim gladiis cæsus. Pater meus generalem nunc expeditionem indixit, et eum penitus exterminare aggreditur, ut de cætero ad communem imperii vestri hostem persequendum et delendum expeditus et liber existat. Sicut autem a provisione paterna meam indolem recedere non decet, ita meæ intelligentiæ pergratum est, quod totius consilii summa vestræ sublimi prudentiæ collata est.

EPISTOLA CXCI.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM PRÆPOSITUM MAJOREM COLONIENSIS ECCLESIE.

Ut Fuldam ad imperatoris curiam se conferat, non decere ut rex duas a papa præposituras pro Thiebaldi postulet.

(Anno 1150.)

Charissimo domino et amico suo ARNOLDO venerabili sanctæ Coloniensis Ecclesiæ majori præposito, regiæ curiæ cancellario, frater WIBALDUS, id quod est in Ecclesia Catholica, seipsum et sua universa.

Dominus noster rex non dubitat, nec vos dubitare debetis, quin ad curiam quæ Fuldis in Dominica (132), *Judica me, Deus*, futura est, veniatis, ne forte absentia vestra imputetur, quidquid per difficultatem vel per negligentiam in gerendis rebus publicis omittetur. De causa communis amici nostri Thiebaldi Xantensis præpositi, in qua et pro qua vos effectum habuisse, et quasi palmam obtinuisse, non mediocriter gaudemus, non minus operæ dedimus, ut stabilis perseveret, quam si de nostra persona ageretur, quia eam personam vestram et honorem vestrum in veritate diligimus, omnia quæ vobis cordi sunt, ad nos pertinere nequaquam dubitamus. Sed de capitulo litterarum vestrarum in quo scripsistis, quod si alterius Ecclesiæ electo eundem amicum nostrum vocaverit in præpositum, interventus domini nostri regis a domino papa promotio talis ei non negetur; non visum est nobis directam petitionem ex persona domini nostri regis scribere, pro eo quod principalem excellentiam non decet illa postulare, quæ sibi jure negari valeant. Siquidem sancta mater nostra Romana Ecclesia super petram fundata leges a se conditas nequaquam destruit, nec repugnantiæ aliquo modo sancit, licet decreta sua pro temporum varietate, pro locorum

(131) Resta seu restis, teste Joanne Mariana lib. De ponder. et mensuris, est mensura agraria palmorum xxxiii, ita ut octoginta restes leucam faciant. Sed hoc loco restis multo magis extensa videtur.

(132) Id est Dominica in Passione Domini, in qua missæ introitus ab illis verbis incipit: *Judica me, Deus.*

opportunitate, pro rerum et personarum qualitate A dispensare ac moderari, et quasi detrimentum pati consueverit. Non ergo mandabit neque confirmabit, ut in duabus dignitatibus una persona sublimetur, sed cum sine querela factum fuerit, hoc ex paterna discretione dissimulabit. Credere super hoc nobis potestis, non pro notitia canonum, sed pro sensu et efficacia experimentorum. Rhetorici sumus in litteris domini nostri regis, quia negando affirmavimus et non rogando rogavimus, quas ideo vobis nondum consignatas transmisimus, ut possitis, si placuerit, de artificio nostro quædam immutare, addere vel minuere. Vivite et valete. Adducite ad curiam vobiscum modicum fratrem Erlebaldu.

EPISTOLA CXCH.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Scribit in gratiam canonicorum collegiæ S. Bartholomæi civitatis Leodiensis.

(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO uni et universali papæ, frater WIBALDUS Dei et vestra gratia id quod est in Ecclesiâ catholica, devotionem filii et obedientiam servi.

Cum essemus in domo inclyti et victoriosissimi filii vestri Conradi Romanorum regis apud Nuremberch castrum ejus, petierunt a nostra parvitate canonici ecclesiæ Sancti Bartholomæi, quæ est in suburbio civitatis Leodiensis, ut sanctitati vestræ suggereremus causam quamdam Ecclesiæ suæ, quæ nobis præsentibus in synodo Leodiensi de Ecclesia in Marcha et Ecclesia in Nameka acta est, et usque ad debitum finem judicata. Quæ cum recenter tractata fuisset, misimus eam reverendo Patri nostro abbati Cluniacensi, ad quem eadem ratio spectare videbatur, eamque scriptam in schedulis nostris inventam vestræ discretioni nunc mittere transcriptam curavimus. In quibus discretionem vestram non ausu præsumptionis, sed spiritu devotionis subnionere curavimus, ut animadvertat celsitudo vestra, quod in hac actione non sit iudex ante litem contestatam recusatus, quod a sententia non sit appellatum, imo plus illis de Nameka quam præposito Sancti Bartholomæi complacuerit, et utrum a sententia non ab executione appellandum sit. Multa celsitudini vestræ et scriberemus et viva voce legatorum suggereremus, nisi quod quotidie expectamus, ut legati majores filii vestri amantissimi nostri domini Romanorum regis invictissimi ad vestram præsentiam proficiantur, ut tunc de omnibus, quæ scitu digna erunt, vobis suggereretur.

EPISTOLA CXCHII.

WIBALDI ABBATIS AD STEPHANUM PRIOREM S. JACOBI LEODIENSIS.

Hortatur ad subeundum onus curæ pastoralis, ad

(135) Stephanum reperio abbatem S. Jacobi Leodiensis Olberti anno 1135 defuncti successorem, al-
PATROL. CLXXXIX.

quod canonice electus fuerat, et quod præ humilitate recusabat.

(Anno 1150.)

Frater WIBALDUS Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, dilecto fratri et amico STEPHANO (135) ecclesiæ Sancti Jacobi Leodii priori electo, confortari in Domino.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus. Audivimus, frater, et lætati sumus quod fratres tui spirituali Patre orbat, te in regimen et pastorem animarum suarum concordii et unanimi voto pariter elegerunt. Sed tu sanctæ humilitatis conscius, onus impositum ferre detrectas. Pia quidem et Christianæ religionis plena intentio, quod elegisti abjectus esse in domo Dei tui magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Tibi quidem, frater, utile, sed propter alios non necessarium, et sicut æquitatis dictante iustitia, ille repellendus qui desiderat, sic canonice rationis via ille cogendus est, qui recusat. Age igitur, frater, divinæ dispensationi gratias, quæ et tibi humilitatis et temperantiæ spiritum administravit, et te ad participium suæ potestatis et nominis clementer vocavit. Accepimus enim spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater Deus; abba, pater homo canonice et regulariter in prelationem monasterii electus. Sequere nunc, frater, ducem Regulam, juxta quam te victurum professus es, et licet de viribus tuis præ humilitate desperes, tamen de gratia Dei conscius, suscipias juventis imperium, et humerum supponas ad ferendum. Domini sunt cardines terræ, hunc humiliat et hunc exaltat, ipse pauperem facit et ditat, et erigit de pulvere egenum, ut sedeat cum principibus et solium gloriæ teneat. Times sævitiam temporum, abhorres sævitiam tyrannorum, vereris duritiam subditorum, sed spera in Domino et fac bonum. Et utinam aperiat tibi Dominus spirituales oculos, ut videre possis quod multo plures sunt nobiscum quam cum illis, et recordare illius qui de Saulo fecit Paulum. Præbe igitur cor tuum sapientiæ, et tene vocantem gratiam, precibusque nostris et admonitioni atque consilio efficaciter acquiescens, ale matrem tuam, quæ te lactavit; genetricem rege, quæ te educavit, servi fer curam. Petro dicit Christus: Amas me? pasce oves meas. Si amas, pasce; si non pascis, non amas. Nemo te seducat inanibus verbis, veritas non mentitur, probatio dilectionis exhibitio est operis. Nostram exiguum orationem, nostrum devotum auxilium, nostrum fidele servitium ad solatium vocantis te Ecclesiæ sinceritati tuæ et promittimus et offerimus.

EPISTOLA CXCV.

WIBALDI ABBATIS AD THEOBALDUM PRÆPOSITUM XANTENSEM.

Gaudet quod suus ipsi favor profecerit.

(Anno 1150.)

Dilecto in Christo fratri et amico suo THEOBALDO, iterum anno 1150, cedente Elbertio lumine destituto, ordinatum, ad quem scripta videtur hæc epistola.

venerabili sanctæ Coloniensis Ecclesiæ archidiacono, Xantensi præposito, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Si nostræ parvitatæ studium, si diligentis operæ nostræ effectus ad vestri honoris incrementum aliquid profecit, oppido gaudemus, quippe qui personam vestram et gloriam jam a longis retro temporibus vera charitate diligimus et a vobis invicem dilecti sumus. Sed hoc prudentiam vestram latere nequaquam volumus, quod soli amicitie vestræ in hac causa non deservimus, sed illius potius favori hilariter adnisi fuimus, quem pro amicis provehendis fideliter laborantem frangi, superari aut vinci nolumus, ex cujus benevolentia nos habere recognoscimus, quod in curia imperatoris Romani illa interdum loquimur et scribimus, quæ Ecclesiæ catholice serviant, quæ imperialis celsitudo non abnuat, quæ prosint probis et obsint improbis. Ille, ille, inquam, vester, qui in exhibitione operis vim probavit dilectionis, vestram promotionem plantavit, atque ut et alii et nos rigaremus, effecit, et benedictus per omnia Deos, qui incrementum dedit. Ipsi post divinam clementiam totum debetis quod estis vero et constanti amico, qui non consuevit suis amicis adulari, sed opitulari; non novit blandiri, sed largiri; nescit verborum delinimentis ornare, sed rerum efficacia honorare. Requirat Deus de manu vestra, et sint dies honoris vestri breves, si aliquando ab ipsius honore defeceritis, et eis, qui vos fraudare et tantæ dignitatis exsortem esse voluerunt, contra cum aliquatenus adhæseritis. Causam cur domino papæ ex persona domini regis in hunc modum scribere voluerimus, ipsi cancellario, de quo loquimur, plenius innotescere curavimus. Ex abundanti credimus suggerendum esse nobilitati vestræ, ut labores Mannonis clerici vestri liberaliter attendatis.

EPISTOLA CXCV.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Ut Arnoldum Coloniensem archiepiscopum benigne suscipiat, ac suæ sedis restitutum remittat.

(Anno 1150.)

Dilectissimo in Christo Patri EUGENIO sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, CONRADUS Dei gratia Romanorum rex et semper Augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Quam gratus sit sacræ menti vestræ honoris nostri status, ac nostræ personæ sospitas, regni que nobis a superna maiestate collati pax atque tranquillitas, vestræ magnitudinis affatus, quos post reditum nostrum a Hierosolymitana expeditione primos accepimus, evidenter patefecerunt, etc. Vide in Eugenio III ad an. 1153, inter epistolas variorum ad ipsum.

(134) Quindelinburgense celeberrimum virginum monasterium in diocesi Halberstadensi a Mathilde re-

EPISTOLA CXCVI.

WIBALDI ABBATIS AD GUIDONEM CARDINALEM.

Injunctam esse sibi a rege ad papam legationem.
(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino GUIDONI sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali diacono, apostolicæ sedis cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, seipsum.

Implevissemus manum vestram schedula majore, quæ de omni statu regni et de rebus quæ ad vos pertinent, plenius contineret, nisi quod a domino rege nobis injunctum est, ut legationem ejus ad dominum papam cum aliis quibusdam perferamus. Præsentes itaque ista tutius et jucundius tractabimus ante focum, si frigus erit; si messis, in umbra. Sed, ne prorsus nunc sileamus, alteratum recepimus principem nostrum et severitate gravem et justitiæ amatorem et in faciendo judicio impigrum. Lator præsentium non indignus est, quem pro nostra petitione honeste recipiatis et in suis propriis causis ac petitionibus benigne adjuvetis. Valet in Domino.

EPISTOLA CXCVII.

CONRADI IMPERATORIS AD QUINDELINBURGENSES MONIALES.

Nullam sibi videri rationem ob quam a divinis cessent.

(Anno 1150.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, venerabili Quindelinburgensi (134) ecclesiæ conventui, baronibus et ministris ejusdem ecclesiæ, gratiam suam et omne bonum.

Quod divina in ecclesia vestra cessant et vos a sepultura Christianorum prohibemini, inconveniens nobis videtur, præsertim cum sub disciplinæ regula ecclesiasticæ et canonice vivatis ac communi refectorio et dormitorio contentæ sitis. Nolumus igitur ut pœna injuste et irregulariter viventium deinceps affligamini. Unde mandamus, ut divina in ecclesia Quindelinburgensi cum omnibus, quæ vobis debentur, canonice devote et solemniter celebrentur.

EPISTOLA CXCVIII.

JOANNIS ABBATIS FRITHESELLENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Scribit se ad regem iturum.

(Anno 1150.)

Domino WIBALDO sanctæ Corbeiensis ecclesiæ venerabili abbati, frater JOANNES cum universo Fritheisel cœnobii collegio, si quid valet ex animo et corde devotius.

Sicut diutina absentia vestra tristitiam, sic in pace reditus vester omnibus nobis generavit lætitiā. Nunc vero ad regem me iturum vestra noverit excellentia, et si quod forte injungere mihi placuerit negotium, per aliquem fidelem vestrum

gina circa annum 956 fundatum, in quo ipsa cum Henrico Aucepe rege ipsius viro condita jacet.

directum ad me quantoçius noverim nuntium. Sanctitatem vestram Deus omnipotens incolumem custodiat.

EPISTOLA CXCIX.

WIBALDI ABBATIS AD JOANNEM FRITHESELENSIEM.

Eunti ad regem commendat res monasterii sui Corbeiensis, præcipue circa unionem Wisbickensis parthenonis.

(Anno 1150.)

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto fratri et amico suo JOANNI et universo Frithesel ecclesiæ conventui, exiguas orationes et devotum servitium.

Memor esse debet dilectio tua, qualiter nos multum renitentes et amarissime flentes ad suscipiendum regimen Corbeiensis ecclesiæ instantissima B persuasione compulisti, et post susceptionem antequam panem cum Corbeiensibus gustaremus, studiosissimo consilio nos induxisti, ut pro obtinendis ecclesiis de Kaminata et de Visbick et de Hilwardenhusen laborem et impensam assumeremus. Præsentasti etiam nobis tunc litteras amici nostri comitis Hermannii, qui, ut hoc ipsum faceremus, intende admovebat. Te igitur omnium consiliorum tam in curia domini regis, quam etiam domi princeps et auctore, simulque adnitentibus cum maximo fervore Corbeiensibus, sententiæ vestræ cessimus contra iudicium animi nostri, quippe qui rem tam arduam tam difficilem tam præsumptuosam aggredi formidabamus, non ignari nec inexperti quanta impedimenta, quante mutationes talibus rebus possent accidere. Et credimus quod zelum Dei habueris, et in hoc opere promovendo pronus ac vehementer fueris, non solum pro delenda enormitate mulierum quæ ibi habitabant, sed etiam pro augmento Corbeiensis ecclesiæ. Verum in quantas miserias, in quantas vexationes animi et corporis, in quanta rerumstrarum detrimenta per hoc consilium incidimus, non solum tua intelligentia, quæ rebus propinqua est, sed etiam tota regni Teutonici universitas clamore super nos famosissimo cognovit. Et nunc quoniam ad curiam domini nostri regis transire, et nostra negotia agere intendis, fidei ac bonitati tuæ intenta devotione committimus, ut sic agas, quemadmodum decet virum religiosum et honestum; quatenus nobis noxia cuncta, Deo præstante, submoveas et ad omnia profutura diligentiam adhibeas. Nos de gratia et misericordia domini regis absque ullo dubitationis scrupulo confidimus, et ab ipso in curia sua Frankenevort cum magno honore habiti et cum magna hilaritate dimissi fuimus, jussi venire ad curiam, quæ futura est Aquisgrani in proxima Nativitate Domini, ut ibi de obtinenda ecclesia de Visbick mandatum ipsius accipiamus. Cæterum, charissime frater, nos laborem illum nequaquam assumere volumus, quia et thesauri ecclesiæ nostræ exhausti sunt, et tam Mindensis episcopus quam omnes clerici nobis in hoc amarissime contradicunt. Hoc

A quoque benignitati tuæ, sicut de te confidimus, intimatum atque injunctum esse volumus, ut rediens, Deo prosperante, ad nos nulli mortalium de causa nostra, nisi nobis, quidpiam patefacias. Quod propterea tuam prudentiam admonere putavimus, quod impudentissima illa de Giseka rumorem in populo sparsit, se id quod fecit auctoritate et jussu domini regis fecisse, quod nullus honestorum credere debet. Perduces vero tecum præsentium latorem, qui familiaribus nostris de curia scripta nostra perferat, et ad nos, quæcunque inveneris, fideliter referat.

EPISTOLA CC.

WIBALDI ABBATIS AD CONRADUM IMPERATOREM.

De rebellionē abbatis Kaminatensis, adversus quam imperatoris protectionem implorat.

(Anno 1150.)

Inelyto triumphatori a Deo coronato et exaltato, serenissimo domino suo CONRADO Romanorum imperatori Augusto, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, salutem in eo qui dat salutem regibus.

Postquam a vestra celsitudine mandatum accepimus, quatenus ordinatis rebus nostris ita expediti et parati essemus, ut legationem vestram ad dominum papam ad urbem Romanam cum cancellario vestro in brevi tempore perferremus, versus Stabulensem ecclesiam, quæ assiduis prædis et rapinis nimium ab improbis vexatur, properavimus, ut qualicunque pace composita, ad Corbeensem ecclesiam securius transire possemus. In quo temporis intervallo, videlicet in vigilia Nativitatis sanctæ Mariæ, abbatiſsa illa de Giseka in Kaminatensem ecclesiam armata manu intravit, et ejectis inde violenter fratribus Corbeiensibus, quos ad serviendum Deo ex vestro mandato ibidem ordinaveramus, præpositum monasterii in flumen jactari præcepit, ac turrim ecclesiæ impositis armatis ac victualibus incastellavit. Econtra Corbeiensis tam liberi quam ministeriales, cum nostra præsentia carerent, neque nostro consilio uti possent, super eosdem malefactores irruerunt, et vim vi repellentes eos de ecclesia et loco cum ignominia expulerunt et quosdam captos secum adduxerunt. Quod cum adhuc in Stabulensi monasterio positi cognovissemus, plurimum ex animo doluimus, maxime cum prædicta femina et ejus fautores per totam terram prædicassent id quod factum erat vestra gestum fuisse voluntate, quod nos et omnes viri honesti nequaquam credere potuimus. Siquidem, clementissime Cæsar, jussu vestro ac iudicio principum vestrorum magnorum utique et multorum virorum per privilegii vestri donationem, per auctoritatis vestræ litteras Kaminatam per proprium legatum vestrum transmissas, Kaminatensem ecclesiam introivimus, et juxta præcepti vestri tenorem divinam ibi religionem a multis impediti reformare inchoavimus. Illa vero quæ abbatissa dici nec potest nec debet, pro eo quod nec in sanctimoniam nec in abbatissam ab ullo episcopo

velata vel consecrata fuit, et professionis suæ habitum in nigrum et candidum mutat et abjicit, anno fere integro antequam prædictum locum intraremus, per legatum domini papæ deposita, et ab advocatione et ministerialibus Kaminatensibus de loco turpiter projecta, cum nollet obedire, fuit. Quapropter genibus vestrae majestatis animo advoluti, clementiam vestram humiliter imploramus, ut memores parvi obsequii nostri et non parvæ fidei nostræ, quam vobis et regno vestro indefesso studio exhibuimus, nos ab his injuriis defensare ac protegere dignemini. Veniemus namque ad vos Aquisgrani in Nativitate Domini, et si quid omissum est a Corbeiensibus, totum in gratia vestra remanebit.

EPISTOLA CCI.

WIBALDI ABBATIS AD H. REGIS CURIE NOTARIUM.

Commendat ei apud imperatorem Corbeiensium causam de Kaminata et Visbick.

(Anno 1150).

Frater Wibaldus Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto fratri et amico suo H. regis curiæ notario, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Eruditioni tuæ aliquoties injunximus, ut litteras nostras domino nostro regi transmissas ad verbum exponeres, quod quidem hactenus fecimus ad voluptatem, sed nunc rogare cogimur per necessitatem. Etenim quantas contumelias et in persona nostra et in rebus sustineamus, litteræ, quas domino regi scripsimus, tuæ dilectioni patenter indicabunt. Sane hoc plurimum cor nostrum urit, et cogitationes nostras in dolorem accendit, quod ab æmulis nostris jactatur, mala, quæ nobis acciderunt, nutu ac voluntate domini nostri regis evenisse, ac fideles nostri super hoc conjecturam sumunt, quod absente domino nostro rege, cum regnum claudicare quodammodo putabatur, nihil tale præsumptum fuit. Sed recordari decet experientiam tuam, et ad memoriam reducere domino nostro regi, qualiter ad primas litteras nostras, cum in eis ipsi revertenti devotio nostra occurreret, ac de impedimentis, quæ nobis apud Kaminatam et Visbick acciderant, supplicem ei querelam obtulissemus, respondere dignatus sit, quæ verba hujusmodi sunt : quæ Corbeiensis Ecclesiæ pro tua dilectione in abbatis videlicet Kaminata et Visbick contulimus, ad usum ejus Deo annuente conservabimus, certi quod Corbeiensis pecuniam, quam juramenti assertionem promiserunt, indubitanter nobis persolvant. In eisdem litteris nobis mandatum fuit, quatenus in Assumptione sanctæ Mariæ Frankenevort ad curiam veniremus, ubi tam de privatis quam de publicis regni negotiis regia celsitudo cum nostra parvitate familiari consilio convenire dignaretur. Intra quod temporis spatium curia celebrata est apud Wertzeborch, ubi principes Saxonie domino nostro regi occurrunt. Ad eam curiam venit quidam presbyter ab abbatissa de Giseka mercede pro dimidia marca

A conductus, cui nihil de Kaminatensi re pertinebat, qui adversum nos, ut modo primum audivimus, multas querelas deposuit. Qui cum litteras domini nostri regis, nescimus quo interventu acceperit, quarum continentiam necdum cognoscere potuimus, disseminavit per totam Saxoniam se hoc in litteris accepisse, ut quæcunque per nos apud Kaminatam gesta erant, cassari et immutari a domino rege deberent. Tu vero cum familiari sermone apud nos Frankenevort uteris, dixisti nobis, ut recepta pecunia, quam dederamus, prædicta loca libera relinqueremus, quod verbum etiam in Saxonia sonuit, et nos et nostros in gravem suspicionem adduxit. Et ex parte sonuit in auribus nostris, quibus auctoribus, quibus pignoribus pecunia congregari posse B promittitur. Cæterum tuam diligentiam per divinum judicium obtestamur, ut quoniam apud dominum nostrum regem et auctoritate et consilio vales, salutem ejus omnibus modis provideas, ne per consilium alicujus laici, qui nec Deum timet, nec hominem reveretur, in detrimenta et destructionem ecclesiarum assensum præbeat. Multum equidem confidimus de veritate, judicio ac perseverantia ipsius; sed opprobria exprobrantium nobis cadunt super nos dicentium invicem. Vidi quid contigit bene merito familiari ac domestico et in secretis consiliis semper admissis. Cæterum ut finem dicendi faciamus, nos in curia laici alicujus patrocinium nunquam quesivimus, sed per clericos nostra omnia C disponere consuevimus. Et quoniam in Ecclesia et in regno fides tua et discretio apprimè innotuit, diligentie tuæ attenta prece committimus, quatenus negotium nostrum ita, Domino favente et domini nostri regis clementia præstante, tuearis, ut nos non solum Corbeiam deserere, verum etiam totum regnum domini nostri regis exire ac relinquere compellamur. Super quo tam ex tuis quam ex litteris domini nostri regis per præsentis nuntios certificari desideramus.

EPISTOLA CCII.

HENRICI REGIS CURIÆ NOTARII AD WIBALDUM ABBATEM.

Responsio ad præcedentem.

(Anno 1150).

Domino suo WIBALDO abbati Corbeiensis, HENRICUS SUUS.

Frater Joannes domino regi pericula, damna, incommoda vestra expresse detexit. Ego vero litteras vestras de verbo ad verbum ei exposui et ad commodum causæ vestræ quædam pro parvitate mea loqui præsumpsi. Intellexi verò et certus sum quod dominus rex de injuria vobis illata multum dolet, et ad commodum causæ vestræ prosequendum nuntium cum litteris suis ad vos destinavit. Quod enim Corbeiensis Ecclesiæ pro vestra dilectione contulit, ratum habet et omnimodis confirmare intendit.

EPISTOLA CCIII.

WIBALDI ABBATIS AD CONRADUM IMPERATOREM.

Delict quod nullum ab eo responsum accepit de negotio Kaminatensis ecclesiæ.

(Anno 1150).

Inclito triumphatori a Deo coronato, serenissimo domino suo CONRADO, glorioso Romanorum imperatori Augusto, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, salutem in eo qui mandat salutes Jacob.

Juxta beneplaciti vestri mandatum expectavimus nuntium vestrum et litteras vestras, quorum decurso tempore cum accepissemus neutrum, gravi mœstitia et ingenti confusione animi affecti fuimus. Sed rediens ad nos a vestra curia frater Joannes, dolorem nostrum plurimum abstersit et animam nostram valde exhilaravit, ex eo videlicet quod vos de infirmitate vestra recte convaluisse nuntiavit. Verumtamen de negotio nostro nihil certum, nihil salutare renuntiavit. Et nunc graviter improperat nobis Corbeiensis Ecclesia, quod cum boni spe a mansuetudine vestra inducta nostram parvitatē ad regimen suum pro beneplacito vestro elegerit, non solum gratiam et misericordiam consecuta non sit, sed etiam laborem suum et thesauros suos damnose amiserit. Et quoniam intelleximus vos quindecim diebus ante Natale Domini velle apud Bavemberch cum principibus Saxonie colloquium habere, incerti quid agere debeamus, ad vestram celsitudinem mittere curavimus, quatenus pro respectu divinæ pietatis et pro augmento perpetuæ nostræ servitutis, nos ab his malis, quibus premimur, expeditis. Nec enim minorem rationem cum Corbeiensibus de pecunia habere poteritis, priusquam nobis auxilii et protectionis dexteram porrexeritis, quam modo, cum omnia bona Kaminatensis ecclesiæ tanquam domino vacua ab advocatis sunt invasa. Nostri desiderii esset, ut ad res, quas circa partes Saxonie gerere disposuistis, nostrum laborem et expensas reservaretis; sed tamen quidquid vestræ majestati complacuerit, nostra parvitas etiam ultra facultatem suam adimplere studebit.

EPISTOLA CCIV.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM CURIE REGIÆ NOTARIUM.

Commendat et causas monasterii Corbeiensis.

(Anno 1150).

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto fratri et amico suo H. regie curiæ notario, salutem et benedictionem.

Gratias referimus sollicitudini tuæ, quod pro incremento honoris nostri, et pro augendis utilitatibus nostris exacta diligentia invigilas, cum tamen nos hoc tempore, facientibus peccatis nostris, parum emolumentum super his capiamus. Siquidem mira sit rerum conversio; nam illi, de quorum fide a multis dubitatum fuit, imo, ut verius dictum sit, quorum perfidia omnibus fere innotuit, honoribus ac divitiis sublimantur, nos vero, quorum fides etiam totius regni approbata est præconio, jam quasi alieni

A facti sumus. Etenim, charissime frater, contra morem regni factum est, quod cum proxime et litteras et nuntium ad curiam transmissemus, nulla responsa impetrare valuimus, quod illis præcipue solet accidere, de quorum jam poena, juxta legem Juliam de reis majestatis decernitur. Dicere possumus illud poeticum:

Speravi melius, quia me mernisse putavi.

Rogamus itaque experientiam tuam, ut comoda ad causam nostram responsa nobis nunc, tua efficiēte industria, remittantur, et hoc summopere tua prudentia cavere debebit, ne de negotio nostro dominus noster rex cum aliquo principum Saxonie communiqueet in eo colloquio, quod cum eis habiturus est apud Bavemberch; nam hi loco triumphi ducerent, quod nos in ea curia nunc adjuvent, in qua nos eorum causas sæpe sustentavimus, quod ipsorum adjutorium non absque mercede vel prædii alicujus vel pecuniæ conducere possemus. Imperat dominus noster rex, ut de pecunia solvenda ei Corbeienses nostri observent, cum nos ab ipso concessa non solum non accipiamus, sed etiam occipata perdamus. Quamobrem a tua discretione diligenter admonitis, ita nobis, obsecro, litteras nostris necessitatibus commodas ad ducem Saxonie, ad episcopum Mindensem, ad comitem Hermannum transmittat, quarum tu nobis transcripta dirigere curabis, sciturus quod omnem laborem tuum circa nos et ecclesiam Corbeiensem utiliter, Deo propitiante, collocabis. Hæc quoque per tuam suggestionem mitissimum augustum intelligere volumus, quod, nisi sua protectio Kaminatensem ecclesiam in manu nostra erexerit, nulla ibidem de cætero congregatio, nullus divinæ religionis cultus instaurari poterit. Valete.

EPISTOLA CCV.

R. AD WIBALDUM ABBATEM.

Petit ab eo aliquos libros, eique alios oromittit.

(Anno 1150.)

Domino suo venerabili Corbeiensi abbati, R., bene valere et felicem esse.

Quamvis Tullii libros habere desideres, scio tamen te Christianum esse, non Ciceronianum. Transis enim et in aliena castra non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Libros igitur qui apud nos sunt, Tullii De re agraria et Philippica et Epistolas ejus vobis transmissemus; sed non est consuetudinis apud nos, ut sine bonis monumentis alicui concedantur. Mittite igitur nobis A. Gellium Noctium Atticarum, et Origenem super Cantica canticorum. Nostros autem, quos nunc adduximus de Francia, si qui vobis placent, vobis mittimus.

EPISTOLA CCVI.

WIBALDI ABBATIS AD R. PRÆPOSITUM HILDENSHI-MENSEM.

De suo in litteras humaniores studio.

(Anno 1150.)

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ec-

eclesia catholica, dilecto fratri et amico suo R. A caetero obliterare poterit vel temporum prolixitas venerabili Hildenesheimensi praeposito, benedictionem et vitam usque in saeculum.

Recte meministi, frater, quod quamvis libros Ciceronis habeamus, nos tamen Christianos esse recordemur, et, ut scripsisti, et tuus Seneca de se dicit, transimus interdum in aliena castra, non tanquam desertores et transfugae, sed sicut exploratores et spoliolum cupidi, si forte Madianitem rapere possimus, quam pilis erasis et unguibus defectis legitimo nobis valeamus copulare matrimonio. Et licet non in regione longinqua peregrinari, quin potius exulare debeamus, optamus tamen potius pane vivo, qui de coelo descendit, saturari, quam ventrem nostrum implere de siliquis, quas porci manducant. Fercula Ciceronis nec inter praecipua, nec in prima mensa jam habemus, sed si quando meliori cibo satiatis aliquid libet, sic ea sumimus, sicut secundis mensis apponi solent bel-laria. Est etiam nobis quaedam voluptas non esse otiosos. Vero vero, ut caetera omittamus, pati possumus, quod illud nobile ingenium, illa splendida inventa, illa tanta rerum et verborum ornamenta oblivione et negligentia depereant, sed ipsius opera universa, quantacunque inveniri potuerint, in unum volumen confici volumus, nihil habentes cum illis commune, qui quanto ditiores sunt, tanto magis egent, et omissis liberalibus studiis circa transitoria solliciti sunt, et congregant ut dispergant, et dispergunt ut congregent. Ludum pilae maxime imitantur, ubi ludentes et cum aviditate sumunt, et cum celeritate rejiciunt; ita neque in capiando neque in remittendo modum habent. Quorum doctrinam, si nos diligis, licet ab improbis saecularibus laudetur, tanquam venenum et mortem animae devitabis. Misimus tibi pro monimentis librorum vestrorum Origenem in Cantica canticorum, et pro A. Gellio Noctium Atticarum, quem ad praesens habere nequaquam potuimus librum, quem Graece Stratagematon vocant, quod militare est.

EPISTOLA CCVII.

ANONYMI AD WIBALDUM ABBATEM.

Gratitudinem testatur pro acceptis ab eo beneficiis, doletque quod eum aliqui a se avertere curent.

(Anno 1150.)

Domino suo dilectissimo WIBALDO, ille suus, quidquid dici, credi et esse potest felicius.

Salutat vos ille servus vester ex intimo cordis affectu, quem egenum de pulvere erexistis, qui etiam saepius tempore necessitatis benevolentiam vestram expertus, non immerito beneficiorum vestrorum esse cupit nec ingratus. Sunt enim quasi stylo ferreo super latitudinem cordis ejus exarata, ne unquam aboleantur aliqua vetustate aut rerum varie succedentium vel temporum mutabilitate. Scit enim, quem fallere nemo potest, quantum vos habeam in visceribus Jesu Christi, quam unice diligam, quam unice cupiam cuncta quae ad honorem vestrum spectant, nec memoriam vestri de

vel locorum longinquitas. Recolit, domine, mens mea; versatur crebro in antro cordis mei, quoniam filii Belial, filii iniquitatis, filii, quos detestatur anima, qui saepius inebriati sunt sanguine meo et satiati carnibus meis, nisi obstitissent, nisi a me infelice vos magis invidiose quam juste avertis-sent, longiorem in conspectu vestrae gratiae misericordiam invenissem. Sed haec omnia in manu Dei viventis commendo, qui reddet unicuique juxta adinventionem viarum suarum. Obsecro autem profuse ne graviter accipiat quae dico, quoniam anima mea turbata est valde, sed pietas miserationis vestrae requiescere modo me fecit non modicum, unde vitulos laborum meorum immolo Deo et immolare non cessabo pro prosperitate vestra, ut vivatis feliciter et valeatis, et cuncta quae intenditis, a Deo prospere dirigantur in manibus vestris.

EPISTOLA CCVIII.

WIBALDI ABBATIS AD ANSELMUM EPISCOPUM.

De regis in se offensa.

(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino ANSELMO, pauperis civitatis episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, seipsum et sua omnia.

Succenset nobis etiam nunc prudentia vestra, quod nullas vobis vel raras mittamus litteras, in quo vitio vos quoque laborare et dolemus et reprehendimus. Salutantes itaque dilectam nobis in Domino paternitatem vestram hoc absque dubio, quantum de futuris possumus, profiteamur, quod in ea charitatis gratia, quam Deus inter nos jam pridem glutinavit, permanere disponimus, nisi forte ad perfectum aliquid augmenti possit accrescere. Legimus litteras, quas pro excusatione vestra de offensa domini nostri regis nostro communi amico miseratis; sed, referente quodam, quem curiae secreta non prorsus latent, didicimus quiddam occultioris veneni de quorundam detractatione in causa fuisse. Nos nec diuturniorem nec majorem gratiam exspectamus. Vestra siquidem culpa, si tamen culpa est, nobis quoque vobiscum et quibusdam episcopis communis est, quam vobis per scriptum indicare tutum nequaquam judicavimus. Curia futura est Bavemberch, non tamen frequens, ad quam familiariter venire jussi sumus, cum tamen nos gravis necessitas ad eam traheret pro rebus videlicet Kaminatensis ecclesiae, pro quibus multum laborem sustinentes, parum adhuc patrocinii, unde speravimus, accepimus.

EPISTOLA CCIX.

R. PRAEPOSITI AD WIBALDUM ABBATEM.

Rumorem spargi ipsum in proximo eligendum archiepiscopum Coloniensem.

(Anno 1150.)

Domino suo WIBALDO laudabili per omnia abbati in Corbeia, R., humilis praepositus, obsequium cum orationibus.

Reversus de Colonia nuper nuntius meus, constantissime asseruit dominum archiepiscopum (135) sine contradictione ab episcopali cura et dignitate cessaturum. Addit præterea a familiaribus meis auxilium et compertum vos successorem adnotari, quod vobis aperire dignum duxi. Quidquid itaque super hac re vestra elegerit discretio, mihi fidelissimo vestro relitterando insinuet, et mea devotio vestræ voluntati et beneplacito accuratissime satisfacere studebit. In hac enim Nativitatis Domini solemnitate illuc transire disposui, et si quid vel scriptis vel verbis simplicibus cuiquam fidelium vestrorum mandare cogitatis, devotissime exsequar. Valeat paternitas vestra in Domino.

EPISTOLA CCX.

WIBALDI ABBATIS AD R. PRÆPOSITUM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1150.)

Reverendo fratri et amico suo R. venerabili præposito, frater WIRALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Visis sinceritatis tuæ litteris, plurimum gavisi sumus, eo quod proventus nostros tanta fidei constantia diligis, et nobis in re necdum existente tam benevolo animo gratularis. Sed obviæ tuam sinceritatem exoramus, ne illud agas, quod etiamsi vires nostræ ferre possent, intempestivum est agi, et cum prodasse possit nihil obsit plurimum: siquidem invidiæ suspitionis, odii fomitem subministrare potest. Audieramus quidem dominum et patrem nostrum Coloniensem archiepiscopum a dominis et patribus nostris Coloniensis Ecclesiæ prioribus diligenter commoneri, ut quoniam dignitatem Ecclesiæ suæ et ordinis sui officium negligere videretur, et jam tam animo quam corpore deficiens labenti Ecclesiæ minus posset sufficere, salutis suæ providere, et quod urgente necessitate facturus creditur, sponte cedendo facere incipiat. Quod consilium tam ipse quam sui non facile recipere putantur. De illo autem rumore altero, qui nostram personam respicit, sicut nec concupivimus, nec speramus, atque immaturum omnino est, nec quidquam audivimus, nec fuisse motum arbitramur, tuæ benevolentiae ac discretionis erit, ut sicut in omni sermone memoriam nostri jucunde et favorabiliter habere consuevisti, sic in isto caveas eo loqui, quæ nostræ integritati et famæ aliquomodo possint detrachere. Valete, et nos, ut facis, dilige.

EPISTOLA CCXI.

SENATUS POPULIQUE ROMANI AD CONRADUM IMPERATOREM.

Hortantur imperatorem ut Romam veniat, se suaque

(135) Supra vidimus Arnoldum archiepiscopum Coloniensem in concilio Remensi dignitate sua suspensum, Romam profectum fuisse ut eam recupere tentaret, verum cum nihil a summo pontifice

omnia ei offerentes adversus papam et Sæculum.

(Anno 1150.)

Excellentissimo atque præclaro Urbis et orbis totius domino CONRADO, Dei gratia Romanorum regi semper Augusto, senatus populusque Romanus, salutem et Romani imperii felicem et inclytam gubernationem.

Regali excellentiæ per plurima jam scripta, nostra facta et negotia diligenter exposuimus, quomodo in vestra fidelitate permaneamus, ac pro vestra imperiali corona exaltanda et omnino augenda quotidie decertamus. Ad quæ quia regalis industria, ut postulavimus, rescribere dignata non fuit; **B** plane tanquam filii et fideles de domino et Patre satis miramur. Nos enim quidquid agimus pro vestra fidelitate et honore facimus. Et quidem regnum et imperium Romanum vestro a Domino regimini concessum exaltare atque amplificare cupientes, in eum statum, quo fuit tempore Constantini et Justiniani, qui totum orbem vigore senatus et populi Romani suis tenuerunt manibus, reducere, senatu pro his omnibus Dei gratia restituto, et eis, qui vestro imperio semper rebelles erant, quique tantum honorem Romano imperio subriperant, magna ex parte conculcatos, quatenus ea, quæ Cæsari et imperatori pertinent, per omnia et in omnibus obtineatis, vehementer atque unanimiter satagimus atque studemus, et ob hujus rei affectum bonum principium ac fundamentum fecimus. Nam pacem et justitiam omnibus eam volentibus observamus, fortitudines, id est turres et domos potentum urbis, qui vestro imperio una cum Siculo et papa resistere parabant, cepimus, et quasdam in vestra fidelitate tenemus, et quasdam evertentes solo cœcequavimus. Sed pro his omnibus, quæ pro vestræ dilectionis fidelitate facimus, papa, Frajapanes, et filii Petri Leonis, homines et amici Siculi, excepto Jordano (136) in vestra fidelitate vexillifero et adjutore, Tolomæus quoque et alii plures undique nos impugnant, ne libere, ut decet, imperialem regio capiti valeamus imponere coronam. At nos, quoniam amanti nullus labor gravis est, licet inde plurima **D** damna sustineamus, pro vestro amore et honore gratanter patimur. Scimus namque nos a vobis proinde præmium sicut a Patre accepturos, vosque in eos sicut et imperii hostes vindictam daturus. Cum tanta igitur nostra in vobis fidelitas sit, tantæque pro vobis sustineamus, precamur, ne spes ista nobis deficiat, neve regia dignitas nos vestros fideles et filios despiciat, neque si regalibus auribus aura sinistra de senatu et nobis flaverit, in eam intendat aut respiciat, quia qui de nobis vestræ altitudini mala suggerunt, de vestra et nostra, quod

recti tenace obtinere potuisset, priores Ecclesiæ Coloniensis ei auctores fuerunt, sponte ut cederet.

(136) Hunc Jordanum, teste Ottone Frisingensi l. vii, c. 51. Eugenius excommunicavit.

absit! dissensione letari volunt, et utrosque, ut soliti sunt, callide opprimere moluntur. Sed circa hæc, ne fiant, regalis prudentia, ut decet, sollicita sit, et provida, reminiscaturque vestra solertia quæ et quanta mala papalis curia et dicti quondam cives nostri imperatoribus, qui fuerunt ante vos, fecerunt, et nunc deteriora cum Siculo facere tentaverunt. Sed nos Christi gratia in vestra fidelitate viriliter eis resistimus ac plures ex illis sicut pessimos hostes imperii, ut sunt, pepulimus. Appropinquet itaque nobis regie celsitudinis vigor, quoniam quidquid vultis in Urbe, obtinere poteritis, ac ut breviter ac succincte loquamur, potenter in Urbe, quæ caput est mundi, ut optamus, habitare, toti Italix ac regno Teutonico, omni clericorum remoto obstaculo, liberior et melius quam omnes fere antecessores vestri dominari valebitis. Sine mora ergo, precamur ut veniatis, et interim de statu vestro, quem semper desideramus salubrem et prosperum, et de his omnibus regalibus litteris aut nuntiis nos lætificare dignemini. Sumus enim per omnia vestræ voluntati obtemperare semper parati. Sciatis præterea, quod pontem Miltium extra Urbem parum longe per tempora multa pro imperatorum contrario destructum, nos, ut exercitus vester per eum transire queat, et ne Petri Leonis per castellum Sancti Angeli vobis nocere possint, ut statuerant cum papa et Siculo, magno conamine restauramus, et in parvi temporis spatio muro fortissimo et silicibus, juvante Deo, complebitur. Concordiam autem inter Siculum et papam huiusmodi esse accepimus. Papa concessit Siculo virgam et annulum, dalmaticam, mitram atque sandalia, et ne ullum mittat in terram suam legatum, nisi quem Siculus petierit, et Siculus dedit multam pecuniam pro detrimento vestro et Romani imperii, quod Dei gratia vestrum existit. Hæc omnia vestra animadvertat, optime rex, prudentia.

Rex valeat, quidquid cupit, obtineat super hostes, Imperium teneat, Romæ sedeat, regat orbem Princeps terrarum, ceu fecit Justinianus; Cæsaris accipiat Cæsar, quæ sunt sua præsul, Ut Christus jussit, Petro solvente tributum.

Nos de cætero legatos nostros præcamur, ut benigne suscipiatis, et quod vobis dixerint, credatis, quia scribere nequivimus. Sunt enim nobiles viri Guido senator, Jacobus filius Sixti procuratoris et Nicolaus eorum socius.

EPISTOLA CCXII.

SIXTI, NICOLAI ET GUIDONIS CONSILIATORUM CURIE ROMANÆ AD CONRADUM IMPERATOREM.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1150.)

Excellentissimo et magnifico domino Urbis et orbis CONRADO, Dei gratia Romanorum regi semper Augusto, SIXTUS, NICOLAUS et GUIDO consiliatores curiæ, sacri senatus et communis salutis reipublicæ procuratores, pro posse in omnibus

A fidelis servitia et Romani imperii restaurationem.

Ut jam per plures litteras regie significatum est majestati, videntes imperium Romanum temeraria usurpatione clericorum a suo vigore plurimum decidisse, ex quo populus Romanus multum dedecoratus erat, ad orbem vestris pedibus subdendum Christi auxilio cum summo studio senatum relevavimus, qui pacem in Urbe conservans et justitiam faciens, bonos exaltando, malos autem delendo ad adipiscendam imperii coronam, omni clericorum obstaculo remoto, vestræ dignitati ad urbem venient congrue viam præparet. Quod jam tam senatus quam nos Christi gratia viriliter fecimus. Nam Censium Franjapanum et filios Petri Leonis, quos cum papa et Siculo pro vestri minoratione imperii conspirasse cognovimus, ex Urbe ejecimus et eorum plurima bona depopulavimus, ita quod vobis resistere nullo modo quibunt. Nil ergo aliud restat, si placet vobis, nisi ut celeriter appropinquetis, et populo vestro succurratis, quoniam quidquid desiderat Urbis cor imperiale, in ea procul dubio obtinere poterit. De cætero commendamus vobis hos nostros nuntios vestros fideles, Nam pro vestri amoris fidelitate illos ad vos misimus, litteris quoque vestris precamur ut nos lætificare et honorare dignemini.

EPISTOLA CCXIII.

CIJUSDAM SENATORIS AD CONRADUM IMPERATOREM

Ejusdem argumenti.

(Anno 1150.)

Illustrissimo atque magnifico orbis, terrarum domino CONRADO, Dei gratia Romanorum regi semper triumphatori Augusto, quo melior nullus, cui nullus in orbe secundus, quidam fidelis senatus servorum regis fidelissimus, quidquid tanto domino tantillus servus.

Certum ac firmum sit regie majestati, me in senatu et quocunque potui ad vestri exaltationem imperii assiduam operam dedisse, et ideo vobis, licet audacter, tamen confidenter scribo:

Utile consilium, domine, ne despicie servi.

Si licet itaque servo domino suò consilium dare, regali prudentiæ consulto ut sine mora Romam veniatis, et medium vos inter populum et papam ponentes, senatum et populum in vestra defensione suscipiatis, quoniam castellum Sancti Angeli cum Romanis poteritis capere, et ita facere, ut sine vestra jussione ac dispositione nunquam de cætero apostolicus in Urbe ordinetur. Sic enim fuit tempore beati Gregorii, qui sine assensu imperatoris Mauricii papa esse nequivit, et sic usque ad tempus Gregorii septimi perduravit. Propter id utile esse affirmo, ne per sacerdotes bella fiant aut homicidia in mundo. Nam non eis licet ferre gladium et calicem, sed prædicare, prædicationem vero bonis operibus confirmare, nequaquam bella et lites in mundo committere.

EPISTOLA CCXIV.

GUIDONIS CARDINALIS AD WIRALDUM ABBATEM.

Ut Conradum imperatorem avertat ne quid mali adversus Romanam Ecclesiam moliat.

(Anno 1150.)

Charissimo et speciali amico suo WIRALDO Corbeiensi abbati, Guido sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis et cancellarius, salutem et benedictionem.

Dubietatem, quæ de statu tuo in nostro pectore versabatur, et nuntius tuus et transmissæ nobis per eum litteræ abstulerunt. Optamus enim in Domino, ut cuncta semper tibi salubria, cuncta sint prospera, et ut superna clementia te in actionibus tuis cœlesti miserationis suæ auxilio tueatur ad peragenda ea, pro quibus hæc vice rogasti dominum papam circa te benevolum sentientes, secure operam dedimus, sicut ex ejus tibi litteris apparebit. Præterea tibi tanquam cauto et prudenti viro et in dilectione probato floquimur. Certum est quod post discessum domini Conradi Romanorum regis, nisi dominus papa specialius et districte prohibuisset, adversus filium ejus juniorem regem guerra mota fuisset, et non modica orta turbatio. Nunc autem sicut domino papæ et nobis significatum est, et rumores etiam increverunt. Pater ipsius rex Conradus mala pro bonis, quod Deus avertat, reddere nititur, et cum Constantinopolitano imperatore sanctam Romanam Ecclesiam Catholicorum omnium matrem graviter, si potuerit, affligere et infestare disponit. Sicut ergo eadem mater nostra et nos ipsius alumni de tuo circa eam fideli obsequio et officiosa fidelitate confidimus, ita ex parte domini papæ ac nostra dilectionem tuam monemus, monendo rogamus, et attentius exhortamur, ut modis omnibus quibus poteris tanquam verus Christi athleta et in apostolorum principis fide fundatus efficere studeas, ne adversus apostolicam Romanam Ecclesiam hujusmodi fluctus insurgant, vel si forte aliquorum pravitate insurgere cœperint, cum aliis Ecclesiæ Dei fidelibus pro viribus et prudentia tibi a Deo collata compescas. Nec ista ideo scribimus, quod dominus papa vel nos de præfati regis constantia dubitare debeamus, sed quia nostri desiderii est, ut affectum, quem tempore colloqui, quod cum eo habuimus, erga sedem apostolicam verbis ostendit, ita etiam abundantius operis exhibitione demonstret.

EPISTOLA CCXV.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Ratisbonensem episcopum Hierosolymam tendentem ipsi commendat.

(Anno 1150.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, CONRADUS Dei gratia Romanorum rex et semper Augustus,

(137) Morbacense monasterium ordinis S. Benedicti insigni et antiquum in diocesi Basileensi, medios

A filialem dilectionem et debitam in Christo reverentiam.

Fidelis noster vestræ sanctitatis filius Ratisbonensis episcopus, etc. Vide in Eugenio papa III post ipsius Regesta.

EPISTOLA CCXVI.

CONRADI AD EMMANUELEM IMPERATOREM CONSTANTINOPOLITANUM.

Commendat ei episcopum Ratisbonensem Hierosolymam proficiscentem.

(Anno 1150.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilectissimo in Christo fratri suo EMMANUELI imperatori Græcorum præpotentissimo, indissolubilem fraternæ dilectionis affectum.

B Fidelis noster episcopus Ratisbonensis tuæ nobilitati plurimum affinis, licet in rebus imperii nostri plurimum nobis opportunus esset et commodus; detineri tamen nequaquam potuit, quin ob fidei ardorem et exsolvendi voti desiderium sub signo Crucifixi Hierosolymam tenderet. Quem ad tuæ celsitudinis præsentiam venientem pro nostræ dilectionis interventu solita pietate suscipies, et adjutum in his, quæ sua necessitas posuerit tam per manus tuæ protectionem, quam per principum tuorum suffragia hilarem ad sui propositi effectum dimittes.

EPISTOLA CCXVII.

WIRALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

C De collapsa omnino in Morbacensi monasterio disciplina ope Eilulfi abbatis, cujus electionem confirmari petit, restauranda.

(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO uni et universali pontifici, frater WIRALDUS Dei et vestra gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectionem filii et obedientiam servi.

D Post obitum confratris nostri Bertholdi abbatidis de Morbach (137) fratres et familia ejusdem monasterii ex quadam parte convenerunt in personam celerarii sui, eumque adduxerunt ad curiam gloriosi filii vestri nostri domini Conradi Romanorum regis, quam in proxima transacta nativitate apud Bamberch recuperata jam sanitate celebravit. Pars vero tam de monachis quam de laicis eisdem electoribus se opposuit, dicentes non esse electionem, sed potius subreptionem, personam etiam esse minus idoneam ad tale onus sustinendum, et ad sanandas contritiones ejusdem monasterii. Intererat etiam eidem curiæ venerabilis filius vester Orthlevus Basileensis episcopus, qui inter disceptationes litigantium requisitus a domino rege de statu prædicti monasterii, quod in parochia ejus situm est, respondit eosdem fratres multum inordinabiliter et contra propositum et honestatem monachorum vivere, pro eo quod nec professionem facere voluissent, et singulares domos et seorsum proprietates inter montes Vosagos situm, ab Eberhardo comite fundatum et circa annum 727.

haberen, nec refectorium, nec dormitorium commune haberent. Asserebat etiam sub clerici sui et multorum tam abbatum quam monachorum religiosorum testimonio, quod praefatus abbas antequam vita decederet, sibi conquestus fuerat quod monachi sui inobedientes sibi et prorsus rebelles existerent neque disciplinam aut correctionem ullatenus recipere vellent. Hoc ipsum sub multorum audientia idem abbas domino nostro regi intimaverat. Nos quoque, charissime Pater, oculis nostris in eodem monasterio positi vidimus, quod proprias domos haberent et praebendas more saecularium clericorum capiebant. Tunc quoque in conspectu regni in tanta controversia positi, neque tonsuram neque habitum monachi exhibeant, sed semilaici quodammodo deridendos se ostendebant. Allegabant praeterea religiosi viri quod personam suis vitiis consentientem ex industria elegissent. Collectis itaque in unum harum objectionum summis adjudicatum est non potuisse non monachos abbatem eligere, eum praecipue, qui nunquam monachus exstitisset. Jussi sunt deinde tam monachi quam beneficiati et ministeriales Ecclesiae, ad curiam quae Spirae in Purificatione B. M. celebrata est, convenire, ubi post multam monachorum pertinaciam tandem pari voto et unanimi consensu expetierunt sibi dari in Patrem et pastorem animarum suarum virum nominatae religionis vestrae sanctitatis filium videlicet abbatem Erliacensem Eilulphum. Dominus vero noster rex communicato tam Basileensis episcopi quam aliorum religiosorum consilio, praedicto concessit Morbacense monasterium sub ea spe et sub tali mandato, ut praefatam Ecclesiam in divino cultu et monastica religione reformaret. Super quo pedibus vestrae celsitudinis humiliter advoluti devote clementiam vestram imploramus, ut quod tam bene et tam bonorum suffragio inchoatum est, ad honorem Dei, vos vestra benedictione et confirmatione perficiatis, neque pietatis aurem aliquibus pseudomonachis his tam recte gestis contradicere volentibus, inclinae dignemini.

EPISTOLA CCXVIII.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Imperatorem adversus eum nihil moliri et de victoria a juniore rege reportata in Guelfonem et Godeboldum.

(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO uni et universali pontifici, frater WIBALDUS Dei et vestra gratia id quod est in Ecclesia catholica, seipsum et sua universa.

Apostolus Joannes dicit: *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.* Nos illorum igitur

(138) F. Gerisheim nobilis parthenon ordinis S. Benedicti in diocesi Coloniensi duobus circiter miliaribus a Dusseltorpio distans, cujus moniales ad canonicarum saecularium statum deflexere. De hoc parthenone Wernerus Rolevinck Carthusianus

tur imitantes diligentiam, qui pauca loqui et multa facere consueverunt, raro vestrae celsitudini studium ac devotionem nostram circa vos et sacrosanctam matrem nostram Romanam Ecclesiam praedicamus, cum tamen quotidiana et assidua instantia sedulum ad beati Petri et vestram fidelitatem servitium exhibere non cessemus, quod, praestante Domino, vestrae beatitudini per alias excellentes personas notum fore non dubitamus. Si quid vero de rebus quae ad vos pertinent apud inclytum filium vestrum dominum nostrum regem Romanorum finaliter esset deliberatum, nos absque mora prolixioris interpositione seu per personam nostram seu per scripta nostra vobis intimare diligenter curavissemus, quod etiam, cum factum fuerit, perficere maturabimus. Certa etiam sit vestra beatitudo quod, in quantum valet nostra mediocritas et in quantum divina clementia nobis apud serenissimum principem gratiae et facultatis indulsit, mentem ipsius, et verba et omne opus ad dilectionem et reverentiam vestrae personae et honorem sanctae matris suae Romanae Ecclesiae, cui a Deo defensor ordinatus existit, mansuere et inclinare non desistimus. Cum haec Spirae in curia domini regis scriberemus, repente nuntiatum est nobis quod Guelfo captus et Godeboldus et multi de militibus ejus in praelio cecidissent, dimicante contra eum inclyto filio vestro juniore rege domini nostri regis filio, per quod confidimus complanatas esse omnes difficultates quae videbantur obsistere ad introitum domini regis in Italiam.

EPISTOLA CCXIX.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Mittit ad eum legatos, rogatque Eilulphum abbatem monasterii Morbacensis ab eo confirmari, et Ottomem clericum absolvi.

(Anno 1150.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO, sanctae Romanae Ecclesiae summo pontifici, CONRADUS Dei gratia Romanorum rex et semper Augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Postquam, Deo propitio nostram fragilitatem moderante, ab expeditione Jerosolymitana reversi fuimus, etc. Vide in *Eugenio papa III, ad an. 1153, inter variorum epistolas ad ipsum.*

EPISTOLA CCXX.

WIBALDI ABBATIS AD H. SOROREM SUAM.

Gratulatur ei de sua in abbatissam Gerigesheimensis parthenonis electione.

(Anno 1150.)

Frater WIBALDUS Dei gratia dictus abbas, dilectae sorori suae H. abbatissae de Gerigesheim (138), benedictionem et vitam usque in saeculum.

lib. III *De antiquorum Saxonum situ et moribus* cap. 8, haec tradit: *Cericus beatus vir et dux quiescit in Gerisheim canobio monialium, quod ipse construi fecerat.*

Divinæ bonitati immensas gratiarum actiones referimus quod te ad Ecclesiæ suæ regimen vocare dignatus est, et participium sui nominis, in quo clamamus : Abba, Pater, tibi conferre, ut lucerna sollicitudinis tuæ, quæ hactenus sub modio private vitæ latebat, super candelabrum posita ad multorum salutem luceat. Hactenus eras nobis soror, deinceps eris nobis et soror et sponsa tanto familiaris, quanto per denominationem nostro oneri accessisti viciniis. Misimus tibi annulum subarrhationis, ut nullum præter Christum amatorem admittas.

EPISTOLA CCXXI.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Petrus Capuanum archiepiscopum (139), cujus ope sanitatem recuperaverat, ei commendat.

(Anno 1150.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, CONRADUS Dei gratia Romanorum rex et semper Augustus, filialem per omnia dilectionem, et debitam in Domino reverentiam,

Deo propitio res nostras moderante, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCXXII.

EUGENII PAPÆ III AD PRÆLATOS POLONIÆ.

Arguit eos quod latam a G. nuntio interdicti sententiam non observant, atque ut resipiscant eandem sententiam confirmat.

(Anno 1150.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis et aliis Ecclesiarum prælatis per Poloniam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quod vos benedictionis alloquio salutamus, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCXXIII.

G. DIACONI CARDINALIS AD CONRADUM IMPERATOREM.

Cum multum in sua legatione pro duce Polonia laboraverit, orat ut ipsi auxilium præstet.

(Anno 1150.)

CONRADO Dei gratia glorioso Romanorum regi Augusto, G. sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis, devotum servitium suum et orationum perseverantiam.

Pro negotio nobilis et illustris viri ducis Poloniæ et conjugis suæ sororis vestræ, mandato Domini papæ nos satis laborasse vobis non erat incognitum. Verum persistentibus in sua duritia adversariis, sicut a Domino papa nobis injunctum fuerat, et exhortationis vestræ nobis monita suggesserunt, iustitiam de eis facere non dubitavimus. Quia ergo negotium illud jam ad vos quodammodo spectare videtur, maiestatis vestræ celsitudinem attente rogamus, ut ita manum auxilii vestri eidem duci et brachium fortitudinis vestræ porrigere studeatis, ut vigorem ecclesiastici officii in hac parte viriliter

(159) De hujus archiepiscopi pontificatu altum in Italia sacra silentium, ubi locum habere debet inter

A sublevetis et de inluta pace duci et sorori vestræ laudem a Deo et hominibus consequi valeatis. Sententiam autem, quam contra adversarios ducis W. et sororis vestræ promulgavimus, dominus papa et Romana Ecclesia firmaverunt, et usquequo resipiscant et ad pacem convertantur, eam sententiam nequaquam relaxabunt.

EPISTOLA CCXXIV.

WIBALDI ABBATIS AD E. IMPERATOREM CONSTANTINOPOLITANUM.

Optat ut Deus victorem eum reddat de tyranno Sicilia, et ut initum cum Conrado imperatore olim sedus renovet et firmet.

(Anno 1150.)

Glorioso, sublimi ac præcelso victori, magnifico, ac præpotentissimo E. PORPHYROGENITO Græcorum imperatori excellentissimo, WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis et Stabulensis abbas, assiduus orationes et devotum servitium.

Quod ad gloriosam maiestatem vestram, ad sanctum et terribile imperium vestrum scribere audeo ignotus vobis tam facie quam obsequio, persuasit mihi sacratissima fides vestra, charitas et benignitas, quam exhibuistis charissimo domino meo Conrado serenissimo Romanorum imperatori augusto in terra imperii vestri et magnæ potestatis vestræ quando in tali temporis et rerum articulo erat, ubi solet verus amicus probari. Et quoniam in veritate intellexi quod ipse dominus meus vos et imperium vestrum diligit, et omnia quæ vobiscum per pactum et conventiones firmavit, implere intendit, ego quoque pro mea parvitate vestram celsitudinem plurimum diligo et honoro, et ut de communi hoste imperii vestri illustrem victoriam et gravem vindictam sumatis, Deum humiliter ac devota prece depono. Sane ille idem Sicilia tyrannus me ipsum de monasterio Sancti Benedicti in monte Cassino expulit et perimere voluit, cum fuisset ibi communi omnium voto et acclamatione ordinatus abbas, imo nolens tractus in tempore felicis memorie Lotharii imperatoris, et gaudeo quod tales habeo adiutores, quin potius duces ac principes contra prædictum Dei inimicum. Siquidem malignus ille et alii quamplures homines contra magnificum et forte imperium vestrum multa mala moliantur et quotidie machinantur; sed confido de omnipotentia Dei et de ipsius clementissima iustitia, quod tantum ac tale imperium, in quo est divinæ religionis cultus, in quo est ordo legum et juris civilis ratio, in quo est fortitudo et disciplina militaris, in quo est infinita divitiarum copia, nullatenus ab improbis et perversis et absque pietate divina hominibus subruere possit et superari. De amplificando vero et in melius firmando fœdere inter sanctum imperium vestrum et præcelsum domini mei maiestatem suadeo magnificentiæ vestræ, ut voluntatem suam, quam vestræ sapientiæ in præsentem manifestat, adimplere non Gaufridum, qui anno 1150 devixisse videtur, et Alphanum qui sedisse dicitur ab anno 1163 ad 1183.

differatis. Si dignatur vestra sublimitas meam parvitatem inter notos habere, et per gloriosos apices vestros salutare, de fidei fidelissimum me facietis.

EPISTOLA CCXXV.

WIBALDI ABBATIS AD G. CARDINALEM.

De fœdere Conradi imperatoris cum imperatore Constantinopolitano adversus regem Siciliae, quod papam maxime tenebat anxium.

(Anno 1150.)

Reverendo Patri suo et domino G. sanctæ Romanæ Ecclesiæ diacono cardinali, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Si assiduitas familiaritatem, si familiaritas obsequium nobis apud vestram excellentiam dilectionis gratiam peperisset, auderemus celsitudinî vestræ quædam tutius scribere et a vobis fortasse quædam reciperemus, quæ non essent in hoc temporis statu inutilia, quam fiduciam apud beatæ recordationis Guidonem (140) cancellarium viginti annorum notitia et quotidie accrescens inter nos charitas effecit, ita ut ei loqui et scribere tute possemus, quidquid in buccam venisset. Sane cum idem vir beatus nobis proxime scripsit, familiariter parvitati nostræ intimare dignatus est, quod quidam rumor tam dominum papam quam curiam suam perturbaret, pro eo quod serenissimus dominus noster Conradus Romanorum rex fœdus cum imperatore Græcorum firmasse dicebatur; ita ut sanctam Romanam Ecclesiam catholicorum omnium matrem graveret, si posset, affligere et perturbare disponderet. Injunctum etiam parvitati nostræ ex parte domini papæ et sua, et attentius exhortatus est ut, modis omnibus quibus possemus, efficere studeremus, ne adversus apostolicam sedem hujusmodi fluctus insurgerent, vel si forte, aliquorum pravitate insurgere cœpissent, cum aliis Ecclesiæ Dei fidelibus pro viribus nostris compesceremus. Fecimus quod jussit, et homini non fœdere contracto, sed et fastu et inobedientia Græcorum aliquantulum corrupto, longa cohabitatione et assidua colloquutione humilitatis et obedientiæ bonum instillavimus, et aliquorum verba familiaritatis ausu severius interdum represimus. Porro in capite Quadragesimæ dominus abbas Clarevallensis misit domino regi litteras (141) per episcopum Frisingensem, in quibus collaudabat dominum illum Siciliae, eo quod in multis utilis et necessarius fuisset catholice Ecclesiæ, futurus utilior, si non prohiberetur virtute et potentia nostri

(140) Hic Guido ex comitibus Capronæ Pisanus diaconus cardinalis ab Innocentio II anno 1150, creatus, cum viginti annorum spatium familiaris fuerit Wibaldo, ad 1150 pervenisse et non ultra dictus est, ut patet ex hac epistola, quæ eum beatæ recordationis cancellarium vocat, ac proinde emendari debet Ciaconius qui obitum ipsius anno 1153 consignat.

(141) Duas habemus sancti Bernardi ad Conradum epistolas, scilicet 185 et 244, quibus eum hortatur ad reverentiam sedi apostolicæ exhibendam; verum in eis ne minimum quidem verbum de rege Siciliae,

A principis, de quorum pace et concordia se libenter acturum promittebat, si sciret domino nostro non fore ingratum. Visus est hoc ipsum innuere dominus T. (142) Sanctæ Rufinæ episcopus in litteris suis, quas post reditum suum a Jerosolyma, cum per Siciliam transitum habuisset, domino nostro scripsit. Ad cujus verbi assensum, nos animum nostrum et consilium domini nostri, quantum in nobis fuit, inclinare nequaquam volumus, nisi prius quid super hoc in beneplacito domini papæ esset, certius intelligeremus, nec tamen super hæc ei scribere præsumpsimus, ne videremur altiora nobis petere, et in secreta ipsius temeraria importunitate irruiere; sed quod si insipientes apud vos facti sumus, fides quam ad sanctam Romanam Ecclesiam habemus, et vestra humilis et affabilis benignitas nos coegerunt. Quod si studium nostrum taciturnitas vestra et propitia responsio adjuverint, erimus de cætero in hujusmodi officiis promptiores. Scripserunt senatores vestri ad dominum nostrum graves et duras adversus dominum papam epistolæ (143), quæ ad ipsum mense Januario allatæ sunt, quarum exempla vobis attulisse, si ad urbem, uti condictum fuerat, venissemus. Industriam vestram, de qua plurimum confidimus, attente monendo rogamus ut petitiones, quas ipsi domino papæ scripsimus, ad effectum perducere curetis. Cum hæc scripsimus eramus in Fuldensi monasterio, et a curia apud Wirceburg recesseramus, sic ordinatis rebus, ut magister Henricus regiæ curiæ notarius ad dominum papam in præsentem transire debeat.

EPISTOLA CCXXXVI.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Mittit ad eum oratorem magistrum Henricum curiæ suæ notarium.

(Anno 1150.)

Dilectissimo in Christo Patri EUGENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, CONRADUS Dei gratia Romanorum rex et semper Augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Ex quo nos propitia divinitas, etc. Vide in Eugenio III, post ipsius Regesta.

EPISTOLA CCXXXVII.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Significat ei et petit ab eo confirmationem electionis Marcuardi abbatis Fuldensis.

(Anno 1150.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino EUGENIUM tamen in quibusdam aliis epistolis 207, 208 et 209, laudat, ipsius magnificentiam et eleemosynas mire prædicans. Verum in epistolis quas antea ad Innocentium II nomine Adalberonis archiepiscopi Trevirensis scripserat, vocat eum tyrannum Siculum epist. 176 et 177. Porro laudatam hic a Wibaldo epistolam excidisse constat.

(142) Theodevinus Germanus ab Innocentio II creatus cardinalis.

(143) Has epistolas superius habes num. 21, 212, 215.

xio uni et universali pontifici, frater WIBALDUS Dei gratia et vestra id quod est in Ecclesia catholica, honorem ut patri, timorem ut domino.

Postquam gloriosus filius vester noster serenissimus dominus Romanorum rex a Jerosolymitana expeditione reversus fuit, dilectus frater noster H. Herfeldensis abbas ad administrationem Fuldensis abbatiæ, quam susceperat, cessit. Itaque dominus noster rex tum pro innumeris vexationibus, quibus Fuldensis Ecclesia tam intus quam foris quotidie fatigabatur, tum pro partium studiis, quæ de facili componi non poterant, ordinare ipsum monasterium distulit, et sicut in recolligendis possessionibus, quæ inordinate fuerant dispersæ, potens et efficax esse poterat, sic in curandis animabus, quæ Ecclesiarum pretiosissima est substantia, invigilare et attendere non poterat. Super qua re a nostra parvitate sæpe commonitus et ab Ebracensi abbate et aliis religiosis viris, tandem suggestioni acquiescens, venit Fuldam iii. Nonas Aprilis. Cui curiæ interfuerunt venerabiles filii vestri, Bremensis archiepiscopus, Wirceburgensis et Halberstadiensis episcopi, et alii de laicorum ordine principes et nobiles multi, a quibus inter cætera regni negotia quesivit, qualiter Fuldense monasterium sic Deo auctore ordinaret, quatenus ibidem, quæ sunt Dei Deo, et quæ Cæsaris sunt Cæsari redderentur. Dubitatum est diu, ut in talibus negotiis solet, maxime propter multas in brevi tempore abbatum mutationes et propter partium studia et dissensiones, quæ in eodem monasterio adhuc fervere noscebantur. Suspensis ergo omnibus, dixit dominus rex quamdam sibi personam a viris religiosis esse ostensam boni testimonii et integræ famæ, quæ rem modicam religione possessionibus et ædificiis auxisset, de cuius pietate, fide et constantia nequaquam dubitarent, quin Fuldensi Ecclesiæ et præesse et prodesse possit: in cuius electione personæ, si omnium vota concordarent, fore in brevi, ut cum suo clementiori et propensiori patrocinio Fuldensis Ecclesia pristinum suæ dignitatis honorem reciperet. Placuit omnibus qui aderant tam pia regis devotio, tam religiosa sententia, et perlatum est ipsius ad electores a prænominatis episcopis et ab Ebracensi et Hatesburnensi abbatibus, a nobis etiam et ab aliis principibus, quem sermonem tanquam divinitus missum pari consensu et unanimi voto omnes susceperunt, nomenque viri, qui tanto laudis et principis suffragio juvaretur, sibi exponi flagitabant. Ita celebri cunctorum convivia elegerunt in abbatem et rectorem animarum suarum et dominum Fuldensis Ecclesiæ dominum Marcwardum abbatem monasterii de Telekeinge, qui fuerat nutritus et educatus a puero in monasterio Sancti Michaelis in monte in civitate Bamberg, et sine quærela conversatus. Præfato autem monasterio suo præfuerat annis octo, testimonium habens etiam ab his qui foris sunt, et provexerat tam in divinis quam in humanis rebus. Qui quoniam ab his, qui

A eum intime noverant, plurimum laudatur, et non solum absens sed etiam ignorans electus est, et vix invitatus et plurimum renitens hoc onus subire compulsus est, adhortante salis domino nostro rege, et bona sibi promittente, et quodammodo cogente. Nostra quoque parvitas vestram celsitudinem intime rogare ausu sanctæ charitatis præsumit, ut sanare dignemini contritos Fuldenses, et alligare contritiones eorum, et per vestræ benedictionis manum, quæ sola potest medelam præstare languoribus, opus quod circa prædictam personam inchoatum est, confirmetis. Hoc quoque sublimitati vestræ indicare studuimus, quod ea die apud Fuldam eramus, quando omnes Fuldenses fratres regulariter et humiliter eidem electo suo subjectionem et obedientiam promiserunt. Salvum vos et incolumem ac regimen catholicæ Ecclesiæ Deus omnipotens custodiat.

EPISTOLA CCXXVIII.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Injunctam sibi ad papam legationem explere prohibitus, aliquas ei mittit per subrogatum legatum petitiones pro Corbeienſi monasterio.

(Anno 1150.)

Dilectissimo Patri suo et domino ERGENIO uni et universali papæ, frater WIBALDUS Dei et vestra gratia id quod est in Ecclesia catholica, seipsum et sua universa.

Venimus ad curiam gloriosi filii vestri Conradi Romanorum regis in vigilia Nativitatis Domini, et permansimus in ea continue usque ad feriam quintam hebdomadæ paschalis, sub ea expectatione, ut nos et cancellarium suum ad vestræ sublimitatis præsentiam, sicut iamdudum condixerat et vestræ quoque magnitudini significaverat, transmitteret. In quo temporis spatio die et nocte id efficere studiose satagemus, ut animum ipsius ad dilectionem et reverentiam vestræ personæ, ad defensionem sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ et omnium Ecclesiarum fortiter accenderemus. In quo studii exercitio non solum conscientiæ nostræ testimonium habemus, sed et fidelium vestrorum et aliorum quorundam, qui tempora libenter accusantes bonis solent detrachere et discordias seminare. Sed intervenientibus quibusdam magnis regni negotiis, neque persona nostra neque cancellario suo carere voluit, cum tamen nos ad monasterium nostrum usque ad futuram autumnalium temperiem redire ægre permiserit. Interim misit magistrum Henricum curiæ suæ notarium, virum sapientem et probum, et vobis omnino fidelissimum, quem ut honeste suscipiatis et efficaciter ac celeriter dimittatis, ex abundanti credimus esse, vestram super hoc prudentiam et benignitatem submonere. Venissemus ad vos desideranter non solum pro honore et utilitate Dei et imperii Romani, verum etiam ut faciem vestram, quam sicut vultum angeli intuemur, cernere mereremur, et humili sermone quædam excellentiæ vestræ suggereremus, quæ scriptis committere

non praesumimus, tum propter varios et incertos eventus rerum, tum ne in arduas et arcanas res et in secreti vestri profundum nos temere et importune ingerere aestimaremur. Petitiones nostrae quae in scriptis habentur, ut a clementia vestra humiliter exaudiantur, humiliter imploramus, quoniam nisi ad labores Corbeiensis Ecclesiae tolerandos benedictam manum auxilii vestri nostrae pusillanimitati porrexeritis, avolare nos oportet et requiescere a pusillanimitate spiritus et tempestate. Sanctitatem vestram ad regimen Ecclesiae catholicae in longa tempora Dei misericordia conservare dignetur.

Wibaldus abbas Corbeiensis petit, ut dominus papa scribat H. Mindensi episcopo, quatenus sine mora Kaminatensem ecclesiam reconciliet, quam ideo pollutam esse iudicavit, quod puer unus monachus, dum in resarciendo tecto ecclesiae architectis subministrat, de culmine in pavementum ecclesiae collapsus est, et ita absque ulla sanguinis effusione extinctus, quam per anni fere spatium reconciliare noluit. Et quod de parochianis suis Thiderico de Bekelinge ac Reinberto et Thiderico filijs ejus, qui praedia Kaminatensis ecclesiae invaserunt, iustitiam faciat, ut si infra triginta dies post acceptas litteras possessiones non dimiserint, et ablata in integrum non restituerint, excommunicationi eos subiciat.

Item petit, ut domino A. Bremensi archiepiscopo scribatur, quatenus praedia Kaminatensis ecclesiae, quae in terra sua sunt, abbatem retinere adjuvet, et eas praecipue possessiones, quas Juditha abbatissa post depositionem suam alienavit, et invasores nisi infra triginta dies post acceptas litteras respiciant, excommunicet. Item petit ut in eundem modum scribatur H. Ferdensi episcopo. Item petit ut duci Saxoniae in eandem sententiam scribatur. Item petit ut tam Coloniensi archiepiscopo, quam Coloniensi ecclesiae districtae et dure scribatur, de Juditha abbatissa de Jesika, quae abbatia est in fundo et parochia Coloniensi, quae non solum clausa et correctae non est, sed etiam per totam terram cum suis corruptoribus volitat, et bona Kaminatensis ecclesiae, a qua per bonae memoriae Thomam cardinalem apostolicae sedis legatum deposita fuit, et sententia depositionis a domino papa in synodo Remensi confirmata, quae nisi deposita aut excommunicata fuerit, nullo modo cessatura est.

EPISTOLA CCXXX.

H. MORAVIENSIVM AD WIBALDUM ABBATEM.

Optatum ad papam iter ei deprecatur.

(Anno 1150.)

WIBALDO serenissimo domino et Patri suo venerabili sanctae Corbeiensis ecclesiae abbati, H. Dei per patientiam Moraviensium id quod dicitur, servitus cum devotione orationis mutuae participationem.

Vestras litteras benignitatis veneratione debita suscepimus ex quibus desiderio quod desideravimus, vos videlicet, quia salvum esse percepimus,

A gratias divinae pietati exsolvimus, non enim vestram minus quam nostram sospitatem et prosperitatem desideramus, et ab eo, haec qui praestare potest precibus, licet indignis, augeri et conservari deposcimus. Quod autem facietenus vestra pietas videre nos tantum desiderat, grates quidem agimus, ipsam tamen proinde quod nos videre non valuit, minime dolere rogamus, cujus praesentiam nostri cordis a memoria nec locorum spatia nec tormenta infirmitatis continua amovere queunt. De caetero quoniam vestrae sublimitatis excellentia pro nobis usque adeo humiliari non dignatur, quod nostrae verba parvitas domino nostro papae sese velle deferre promittat, ei humiliter inclinamus, et ut vestrum iter angelus Dei comitetur, votis omnibus optamus. Et quoniam impraesentiarum ad praedictum dominum nostrum, quod deferamus, nihil aliud habemus, nostras ei continuas mandari orationunculas, infirmitatem quoque vestrae relatione gratiae insinuari rogamus.

EPISTOLA CCXXX.

D. EPISCOPI PRAGENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ad papam profecturo mittit munus, oraque ut sui apud pontificem recordari velit.

(Anno 1150.)

WIBALDO domino et Patri suo reverendissimo Corbeiensis et Stabulensis ecclesiae abbati, D. licet indignus Dei tamen gratia Pragensium episcopus, cum sinceritate servitii exiguas orationes.

C Regalibus vos occupatum negotiis et regali assidentem lateri gratulamur. Hoc enim gratia vestra et antiquo apud parvitatem nostram multis beneficiis obtinuit, ut prolectui vestro congaudeamus. Verum tamen quod litteras vestras omni suavitate et mellia dulcedine plenas mittere dignatus estis, quantas impraesentiarum valemus gratiarum actiones sincere paternitati vestrae referimus, et licet corpore disjunctos diversitas locorum separet, nunc tamen praesentia vestra spiritu nostro quotidie praeculis habita per scripta vestra est renovata. De caetero quia tantam gratiam humilitati nostrae in oculis vestris Dominus contulit, ut in curia quoque Romana nostri memor esse velitis, et inde quidem vobis gratias agentes obnixè postulamus, quatenus immerite personae nostrae memoriam quantulamcumque dignabimini apud dominum apostolicum facere non abnuatis. Praeterea quamdam parvulam charitatem sinceritati vestrae transmisimus, rogantes et in Domino obsecrantes ut benevole eam suscipiatis, et ex ea saltem equum servientis vobis ferrare non abnuatis. Honestam ac Deo devotam ac dilectam familiam vestram ex obsequio parvitas nostrae, dominum quoque cancellarium amicum nostrum salutare dignemini. Orantem pro nobis sinceritatem vestram, nobis multum necessariam, in pace et prosperitate Dominus Deus sanam et incolumem conducat et reducat, et longaevo tempore custodiat.

EPISTOLA CCXXXI.

EMELERI MONACHI AD WIBALDUM ABBATEM.

Commendat ei A. præsentium litterarum portitorem.

(Anno 1150.)

Domino vere sancto et omni veneratione digno W. Corbeiensi abbati, frater EMELERI ille humilis et quaecunque vas in domo magni Patrisfamilias cum fraternæ dilectionis obsequio, quidquid potest nostræ mentis affectio.

Si vivis et vales ac excitant viscera..... libenter volo et bene..... sanctitatis tuæ personam amare, virorum optime, quia parvitatem meam, sicut ab ore tuo accipere potui, etiam absentem et corporali adhuc facie incognitam propter quædam quæ tibi ab amatoribus mei de me bona dicebantur dilectione tua dignum judicasti, et præsentem postea familiariusque cognitam in omni loco ubi nos duo convenire potuimus, supra vires et merita mea honorasti. Unde desideratissimæ fraternitatis tuæ de mea fidelitate indubitanter constare volo quod, ubicunque possum, et boni nominis tui famam augere, et causam tueri libenter faciam et feci, et quotidie facio, quoniam similia a te exspecto. Dominum A. præsentium portitorem litterarum, hominem satis afflictum et bonorum solatiis indigum, pietati vestræ attentius commendo, ut sicut misericorditer cum eo facere cœpistis ita usque in finem iuxta quod ejus se causa habet cum eo facere perseveretis. Omnis enim boni principii et recti operis finis expetendus est. De cætero sit vobiscum Dominus et vester Spiritus nobiscum imploro.

EPISTOLA CCXXXII.

H. HAMENBURGENSIS EPISCOPI AD WIBALDUM ABBATEM.

De abbate Resveldensi quem sui monachi expulerant.

(Anno 1150.)

H. sanctæ Hamenburgensis ecclesiæ divina solum misericordia si quid est, dilecto ac venerabili fratri WIBALDO Corbeiensium reverendo abbati, firmitatem in Christo dilectionem cum salute.

Litteras fraternitatis vestræ ornatu verborum et sententiarum pondere plenas in proximo diligentius perscrutantes, accepimus innotuisse vobis abbatem de Resvelde a sibi subjectis, præposito videlicet et cæteris loci illius fratribus sine ratione ac sine iudicio loco et dignitate sua fuisse privatum et expulsum; unde provide quidem satis nobis suggessistis dignitate sua ac possessione eum reinvestiri debere. Sed legum capitula quæ induxistis vera quidem sunt, sed non hac in re locum habentia. Etenim vestræ legationi intererat venerabilis Havelbergensis Ecclesiæ episcopus Anselmus cum universo Ecclesiæ nostræ conventu, intererat abbas Mindensis et Sancinensis cum aliis pluribus abbatibus, et præpositis in quorum præsentia apertissime comprobatum est, multorum attestazione religiosorum, dictum jam abbatem nullam expulsiōis passum

A violentiam. Non igitur loco suo inducta est lex quæ ait, expulsi aut expoliati rebus suis advocari ad causam nec judicari possunt, quoniam non est privilegium quo expoliari possint jam nudati, et cætera, quæ altera tantum parte audita, intendistis. Sed ars elocutionum rhetorica vitiosum in causis asserit exordium, quod pars vindicare sibi potest adversa, ut cum dicunt, me qui justam causam habeo juvetis, idem pars dicit adversa. Denique vestro intervenitu eorum deliberationi nos commisimus, qui a vobis et a dominis et fratribus nostris ad nos hac de causa missi fuerant, et sic petitioni vestræ et illorum satisfaciētes, diem ei statuimus, quo in præsentia fratrum loci illius res ista vel iustitiæ rigore vel misericordie tranquillitate, sine tandem pacis in Domino terminetur.

EPISTOLA CCXXXIII.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

De H. duce Saxonie, qui ad curiam non venerat, sed ducatum Bavarie invadere conatus fuerat.

(Anno 1150.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Corbeiensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

Sanctitati tuæ notum sit, quod nos ex consilio et petitione principum duci H. Saxonie ad expostulandam beneficentem iustitiam curiam Ulmæ in octava Epiphaniæ indiximus. Ipse vero ad eandem curiam non solum venire neglexit, verum etiam armata manu ducatum Bavarie occupare conatus est. Nos itaque debitum regalis censure magis quam ejus facta attendentes, aliam curiam ex iudicio principum in festo Barnabæ apostoli Ratisbonæ ei præfiximus, querimonie ipsius Deo auctore satisfacturi. Cætera nuntius.

EPISTOLA CCXXXIV.

STABULENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Orant ut J. monacho Corbeiensi præteritis nigras indulgeat.

(Anno 1151.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino WIBALDO Stabulensis atque Corbeiensis ecclesiæ venerabili abbati, frater Robertus Stabulensis ecclesiæ decanus, et humilis ejusdem loci congregatio, filialem dilectionem et debitam subjectionem.

Cum de salutis vestræ valetudine incertos nos faciat nuntiorum vestrorum ad nos raritas, nihil est, charissime Pater, quod in nostris causis aut solatium aut jucunditatem nobis conferre valeat. Inde est quod aliquando nostri memores Deo pro nostris oppressionibus placationis hostiam et precum sacrificia, ibi semper vestri memoriam habeamus, ubi descendentes et angeli omnipotenti Deo Patri vota uniuscujusque representant et munera. Per hoc enim et aspera plana fieri, et montes et colles credimus humiliari. Cæterum, Pater, de nostrarum rerum statu, Ecclesiæ vestræ habitudine aliqua vo-

his scribere supersedemus, cum in proximo, id est circa Purificationem beate Mariæ et adventus domini regis Lotharingiæ et vester ad nos reditus expectetur. Interim autem benignitatis vestræ mansuetudini humiliter significamus, quod propter charitatis unitatem et gratiam, quam ad Corbeensem habemus Ecclesiam, venientem ad nos fratrem vestrum J. Corbeiensis Ecclesiæ filium debita compassione collegimus, et aliquanto tempore nobiscum detinimus, cui etsi minus impenderimus, quam ejus poposcerit necessitas, tamen fraterne ipsi contulimus, quod pati potuit rerum nostrarum exiguitas. Et quoniam orationis voto completo, ad locum professionis suæ, ad Ecclesiam quæ eum nutrit et aluit, redire disposui, sanctitatis vestræ pietatem attente exoramus, quatenus petitionis nostræ interuentu et omnium nostrum pro eo humili satisfactione, ita omnem præteriti temporis noxam remittatis ut absque gravioris pœnæ sententia fratrum suorum collegio eum pie restituatis. Sufficit ei namque, Pater charissime, ad omnium excessum suorum veniam hiemis gravis asperitas, et viæ longioris non parva difficultas. Quare iterum atque iterum supplicamus, ut ad misericordiam et requiem ei valeat nostræ petitionis intercessio.

EPISTOLA CCXXXV.

ANSELMI EPISCOPI HAVELBERGENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Declarat se deinceps residere velle in Ecclesia sua cum fratribus suis, quos laudat.

(Anno 1151.)

WIBALDO venerabili abbati, charissimo sibi, ANSELMI pauper Christi, orationes quotidianas et obsequium quotidie paratum.

Charissime, scripsisti mihi familiariter et breuiter, sed mihi multa de te et de me scire volenti pauca non sufficiunt. Utinam per triduum saltem simul sederemus et in medio nostrorum noster cancellarius sederet, ut mutua colloquutione in omnium nostrum notitiam veniret, quod singuli intra se clausum tenerent! Ego quidem iterum jam in alveum cordis mei regressus sum, nec sponte mea de cætero adeo superfluere disposui, ut ad instar torrentis lutum colligam quo involvar, et cœnulentam turbationem, quam sæpe passus, sum iterum patiar. Quid enim mihi inter molentes, licet alter interdum assumatur, ubi continuus et infinitus est circuitus? quid mihi in agro, ubi licet assumatur, tum vix unquam deest sol urens et æstus percutiens, seu alia quævis tentationis intemperies. Quinimo in lectulo conquiescam, ubi licet alter interdum relinquatur, tamen alter nequaquam tot tentationibus expositus frequentius assumitur. In præsepio meo Havelberg pauper Christi cum fratribus meis pauperibus Christi maneo (144), ubi alii turrim fortitudinis ædificant a facie inimici, alii sunt in excubiis ad defendendum contra insultus paganorum, alii divinis obsequiis

(144) Ex his quæ narrat hic de fratribus suis seu canonicis Ecclesiæ Havelbergensis, non levis conjectura

manicipati quotidie martyrium expectant, alii animas suas Deo reddendas jejuniis et orationibus purificant, alii lectionibus vacantes et sanctis meditationibus insistentes, et sanctorum vitam et exempla imitantes seipsos exercitant, at omnes nudi ac pauperes nudum ac pauperem Christum quantum possumus, sequimur. Satis lusimus, de reliquo res seria agatur. Christus in præsepio, Christus in prætorio: aliter ibi, aliter ibi. Ibi, id est in præsepio jacenti, angeli laudantes concinuerunt; ibi, id est in prætorio ante principes stanti acclamaverunt Judæi: Crucifigatur, crucifigatur. O sigillum divine Scripturæ quis mihi aperiet? quis, inquam, nisi Agnus qui occisus est ab origine mundi? Crede mihi, frater charissime, melius et tutius est cum Christo jacere in præsepio et vagire miseriæ conditionis humanæ, stella nova desuper lucescente, angelis gloriam concinentibus, regibus diversa munera xenia offerentibus, quam stare in prætorio iridentibus militibus, flagellantibus, conspuentibus, alapis verborum cadentibus, coronam spineam, vere spinam, vere aridam, vere succo æternæ vitæ carentem, vere spineam pungitivam, aculeos detractionis post laudes habentem plectentibus, sole contemplationis divinæ obscurato, terra corporis tremiscente, petra fidei scissa, velo templi diviso. Crede mihi, frater charissime, tutius est in præsepio quam in prætorio. Ibi consolationes, hic terrores. Sufficit; dum enim scribo et longiorem epistolam facere volo, nuntius Maguntini archiepiscopi supervenit, et, datis litteris factaque verborum legatione, eadem hora discessum paravit, et hanc epistolam succidere me coegit, quia nuntium meum statim cum illo mittere me oportuit. Dominum meum ac tuum augustum humillimum, dum circa ipsum es, diligenter custodi, et quia Deus fidelem te et sapientem fecit, fac quod potes et scis, quantum tibi permittitur. Saluta cancellarium nostrum ex Anselmo tuo et suo.

EPISTOLA CCXXXVI.

R. MONACHI AD WIBALDUM ABBATEM.

Reddit rationem de his quæ egerit ad monasterii utilitatem, petitque ab eo præbendam pro co sanguine suo notenni.

(Anno 1151.)

Dominus et Patri Stabulensi venerabili abbati WIBALDO, frater R., cum orationum devotione obedientiæ bonum.

Quoniam cognosco me servum vestræ sanctitatis, paternitatis filium, dilectionis amicum, memoriam vestri facio assidue in orationibus meis, ut per Deum omnium, Deus miserationum omnipotens regat semper et protegat, et gratiæ suæ rore irradiet, et quia probatio dilectionis exhibitio est operis, vobis in operibus vestris voluntate condecorator et opere. Unde in vacuando cœmeterio novo et aquæ ductu restruendo operam do; capella Beati Nicolai, ra est eos fuisse regulares, et quidem ut conjicio, ordinis S. Augustini.

gradibus dormitorii superioribus, introitu necessariorum communium, muris pomerii novi non neglectis, mulieris quæ in modico totum jactavit in gazophylacium formam sectans. Verumtamen lecythus olei et hydria farinæ et charitatis et obediencie non imminuitur. Nunc quia non in modico restructistis muros Stabulenses, curandum summopere est, ut ædificentur muri Jerusalem. De statu vestri loci, propter prolixitatem, fratri vestro et nostro præsentium latori secundum opportunitatem temporis digna relatu volis indicanda reliqui. Cuius studium in filio fratris sui collaudans, ut voluntatem ejus super hoc impleatis, oro, quia in hoc ordinat charitatem in eo, cuius ordinatione perseverat dies : et cum tempus est, operandum est bonum ad omnes, maxime ad domesticos, ut domestici fiant tam fidei quam ordinis et sortis Jesu Christi. Unde ego gratias multiplices agens, vobis pro innumeris beneficiis vestris, quoniam non unam benedictionem

et propinquiorei cognato meo novenni præbendam et locum apud nos concedatis. Nam etsi non possum, Dei erit retribuere, si ei via et janua fueritis veniendi ad hoc, ut passionibus Christi in monasterio sub habitu monachico per patientiam participet. Frater vester de causa hac fungetur pro me, vestrum est ut respiciatis sperantem in vobis, et manum clementiæ porrigatis cum fiducia supplicanti. Valete.

EPISTOLA CCXXXVII.

STABULENSIUM MONACHORUM AD WIDALDUM ABBATEM.

Orant ut, si fieri possit, ad eos redeat, ut apud regem promoveat querimoniam de Hengebach.

(Anno 1151.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino WIDALDO Stabulensi venerabili abbati, humilis sub eo eodem in loco grex Christo militans, debite subjectionis et dilectionis reverentiam.

Licet Pater hoc tempore solito rarius vobis nostra scripserit universitas, tamen non ideo minori charitatis ardore circa vestri amorem accendimur, cum toties vos nobis esse præsentem æstimemus, quoties pietatis vestræ studia circa nos et locum nostrum consideramus. Inde est quod salutis vestræ prosperitatem semper optamus, optando desideramus, desiderando exoramus. Salutantes itaque paternitatem vestram, devotissime rogamus, ut si salva gratia domini nostri regis obtineri potest, ad nos redire non abnuatis, quia tam in interiorum cura et ordinatione, quam in exteriorum providentia Ecclesiæ vestræ ac filiis vestris necessaria et utilis præsentia vestra esset. Interim autem supplicamus, ut querimoniam nostram quam domino regi pro illis de Hengebach transmisimus promovere dignemini; quia nisi districte super ea, quæ jam secundo adversum vos et Ecclesiam nostram perpetraverunt, coerceantur, adhuc graviora committere non timebunt. Cæterum ne animum vestrum majoribus

PATROL. CLXXXIX.

A forsitan negotiis intentum schedula longior aut prolixior epistola oneraret, fratri vestro custodi scilicet ecclesiæ, reliqua narranda commisimus, a quo de statu rerum nostrarum et tam de his quæ intus sunt, quam de his quæ foris aguntur, si opportunum fuerit, plenius audire poteritis. Paternitatem vestram ad honorem Ecclesiæ suæ omnipotens Deus incolimem custodiat. De Vilippes, si opportunitas acciderit, petimus, ut mentionem coram rege faciat.

EPISTOLA CCXXXVIII.

STABULENSIUM MONACHORUM AD CONRADUM IMPERATOREM.

Conquerantur de Goswino de Hengebach et Everardo ejus fratre.

(Anno 1151.)

B Gloriosissimo atque invictissimo domino suo Romanorum imperatori Augusto CONRADO, humilia Stabulensis Ecclesiæ congregatio, quidquid regni majestati tantillus debet ac potest conventus.

C Si excellentiæ vestræ, serenissime domine, aliquomodo gratiarum actiones reddere nostra posset exiguitas, id tanto exsequi curarem attentius, quanto in colligendo Patre nostro Ecclesiæ vestræ, in qua positi sumus, misereri dignemini propensius. Inde est, quod continuis missarum celebrationibus ac vigiliis, assiduis precibus, et elemosynis Deum pro statu regni vestri, pro utilitate vestra vestrorumque exoramus devotius postulantes, ut is, in cuius manu sunt omnium potestates et jura regnorum, eos qui in sua feritate confidunt, per vos potenter comprimat, quo liberius paci et utilitati Ecclesiarum Dei vestra clementia postmodum providere valeat. De cætero, mitissime domine, quoniam specialius quodammodo protegere eas Ecclesias vestra debet majestas, quæ ab inclytis prædecessoribus vestris imperatoribus sive regibus honestiori cultu et ampliori magnificentia sublimata existunt, speciali quadam confidentia ad vos accedere audemus, ubi clementiæ vestræ genibus provoluti, humiliter conquerimur de Goswino de Hengebach et fratre ejus Everardo, qui contra omnem justitiam in die pacis, in festo scilicet apostolorum Simonis et Judæ, sex carratas vini cum animalibus nobis violenter abstulerunt, et pauperes nostros, qui plaustra sequebantur, captos, gravissimis poenis affligerunt : super quo cum vestram parati essemus expetere justitiam, tandem causa domini cancellarii, qui damno nostro pie condescendebat, homines nostros pene nudos, et aliquam partem accepti vini atque animalium nobis reddiderunt, promittentes se in brevi tempore coram domino cancellario omnia reddituros. Hac itaque sponione accepta, hucusque frustratoria spe seducti exspectavimus, nunc demum post longam moram et graves expensas, certi quod nihil ab eis recipere, nisi ad hoc per efficacem nuntium vestra regia compellat auctoritas, quod ut facere respectu Dei dignemini suppliciter Ecclesiæ vestre deposcit universitas.

EPISTOLA CCXXXIX.

JOANNIS NOTARII AD R. PRINCIPEM ET COMITEM
RIC.*De fœdere Guelphi cum rege Siculo.*

(Anno 1151.)

Charissimis dominis suis R. princ. et comiti Ric.,
JOANNES notarius eorum fidelissimus, salutem et
servitutis obsequia.

Per omnia vobis fidelis existens, quæ scio vobis
notifico, et in quibus possum servitium reddo. Scia-
tis itaque Guelphum domini regis Conradi prodito-
rem cum Siculo concordem esse, magnamque
pecuniam ab eo accepisse et clam ductu Cencii Fra-
japani et Gatagesti Romam transit, homines ta-
men sui cum quatuor Saracenis et totidem dextra-
riis Romæ a senatoribus capti et dimissi fuere, qui
litteras ex parte Siculi Friderico duci Snavie, Hen-
rico duci Saxonie, Bertolfo filio ducis Conradi,
Conrado duci de Cebering pro damno et guerra do-
mini regis Conradi deferebant, quibus commone-
bantur et rogabantur a Siculo, ut quæ illis Guel-
phus de suo proficuo diceret, facerent. Studeatis
ergo filio regis et etiam domino regi Conrado et
fidelibus suis ista notificare, ut sint inde moniti, et
illi capiantur, si fieri potest. Cæterum sciatis quod
Cencius Frajapane, quantum potest, vobis nocere
studet, et papa ejus consilio, et hoc ita verum est,
quod cardinales laudaverunt se coram C. Fraja-
pane, et dixerunt se vos conclusisse, et Græcos Ve-
netie tanquam canes et mastinos, ita ut nihil pos-
sitis nocere Siculo ex hac parte. Ipse papa nun-
tios misit ad Siculum pro vestro damno, si cum eo
poterit quod vult perficere, et treugas cum eo habet
usque ad quadrennium adhuc. Propterea in eo non
confidatis, nec de vestris vos aut Græci ei tribuatis,
quoniam totum illud amitteretis, et melius foret si
sandalia pauperibus aut hominibus vestris dedis-
setis. Cum senatu igitur et populo Romano conve-
niatis, quoniam per illos, juvante Deo, vincere po-
teritis, Græci autem large distribuunt sua, quoniam,
dicente Salomone: *Pecunia obediunt omnia*. Et Si-
culus in avaritia Græcorum confidit, idcirco tem-
pore opportuno sua disperdit; ita et ipsi faciant,
si vincere volunt.

EPISTOLA CCXL.

WIBALDI ABRATIS AD CONRADUM IMPERATOREM.

*Monet nihil ipsi esse timendum, et colloquium apud
Cranahu non esse prætermittendum, hostem deni-
que esse persequendum.*

(Anno 1151.)

Inclito triumphatori, et magnifico domino suo
CONRADO, Dei gratia Romanorum imperatori augu-
sto, frater WIBALDUS eadem gratia id quod est in
Ecclesia catholica, salutem in eo qui dat salutem
regibus.

Licet extra fines Saxonum longiuscule simus po-
siti, et crebris eorum colloquiis interesse non pos-

(144) Armarium in monasteriis erat locus in quo
servabantur libri in claustro, prope capitulum, ut

A simus, tamen cum omni studio et instantia sollicite
inquirimus, ne forte adversus vestram quietem ali-
quid quomodo agatur. De quibus omnibus, licet
capellanus vester Herebertus, qui nuper totam ter-
ram peragravit et universa subtiliter perquisivit,
vestram possit plenius informare prudentiam; ta-
men vestre celsitudini breviter suggerimus, quod
nihil omnino sentire potuimus, quod vestram de-
beat magnanimitatem commovere. Non deerunt ta-
men aliqui qui, sub specie firmioris fidei, sub colore
propensioris charitatis, quædam horribilia et gran-
dia vestre sapientiæ proponant, ut hoc tanquam
piæ sollicitudinis et præmonitionis titulo emolu-
mentum a vobis accipiant. Sed ingens illa pruden-
tia, quæ ab omnium bonorum largitore vobis abun-
dantius collata est, omnia probabit et quod bonum
est tenebit. Nulli vero assensum præbeat vestra
majestas debortanti, quod ad colloquium apud Cra-
naha non veniatis, quoniam principum vestrorum
animi fatigaretur et quamdam argute conjecturæ
materiam sumerent, quod eos suspectos haberetis,
quos toties vocatos videre non velleis. Veniatis au-
tem sicut dominum et imperatorem decet, maxime
cum colloquium breve futurum sit, et si cujus fides
claudicare videtur, ita instaurabit, ut si vobiscum
in veritate non operatur, tamen ab inimicis vestris
ei postmodum non facile credatur. Nullius autem
suggestio, nullius blanditiæ, nullius etiam minæ
vestram fortitudinem a proposito evertant, quin il-
lum hostiliter invadatis et sub pedibus vestris con-
culcetis, qui totum imperium vestrum replet men-
daciis, et in hoc non sapienter gloriatur, quod con-
tra vos aliud velle vel posse agere existimatur. Per
fratrem Joannem diligenter et fortiter admonebitis
comitem Herimannum, ut nobiscum efficacius agat,
ne cogamur contra voluntatem nostram alia patro-
cinia querere.

EPISTOLA CCXLI.

WIBALDI ABRATIS AD H. ARCHIEPISCOPUM BREMENSEM.

*Gratias agit quod suum visitaverit n. monasterium, hor-
tatur ut longiorem apud fratres suos moram faciat,
aque armarii codices perlustret, et de futuro apud
Mindam episcoporum colloquio.*

(Anno 1151.)

D Reverendo Patri suo et domino H. sanctæ Bre-
mensis Ecclesiæ venerabili archiepiscopo, frater
WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catho-
lica, exiguas orationes et devota servitia.

Gratum nobis valde est et dulce quod monaste-
rium nostrum intrare et fratres nostros visitare et
consolari, nostrasque mansiones, quas pro hoc
ipso chariores habemus, ingredi, ac nostrum sta-
dium laudare dignata esse vestra sublimitas; sed hoc
nobis gratissimum et omnino cordi est, quod ad
eamdem ædes venire, et longiorem inibi habitatio-
nem facere, atque armarii (144) nostri non solum
volumina, sed etiam schedulas evertere et perscrutari
promissimus. Utinam vivamus, utinam videamus
fratres qui lectioni in claustro vacare solebant, in
promptu eos haberent.

mus, utinam pace, quiete et otio frui valeamus, et in his studiis nos invicem exercere, exacuere et aut doceri vel docere possimus! quæ vita tanto esset beatior, quanto esset ad videndum et promerendum propinquior, et ab hujus mundi cœculenta voragine remotior. Venite igitur et pascite animam vestram, honorate sacerdotium, instruite clerum, firmate ordinem, propagate sacramentum. Sed hæc hactenus. De colloquio episcoporum, quod apud Mindam habere decreveratis, cui etiam nos propter privata negotia interesse vestra benignitate freti disposueramus, utrum futurum sit necne incerti sumus, pro eo quod dominum Patherburnensem et Monasteriensem non venturos illuc fore pro certo cognovimus. Causas equidem et intentionem conveniendi ex parte audivimus et plurimum in Christo lætamur quod ignis quem Jesus misit in terram, et voluit ut arderet in pectore vestro vehementer accensus est. Sed timemus et timendo dolemus, quod industriam vestram et animi fervorem præsentia tempora non ferant, pro eo quod Apostolus dicit: *Omnes quarunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi*. Quod si ignis, qui in corde vestro ardet, emicare cœperit, et splendorem ac scintillas emittere veremur, ne verius quam Elias dicere possitis: *Relictus sum solus*. Proinde per præsentem nuntium et per litteras vestras de omni voluntate nostra super hac re certificari desideramus. De abbate Herseveldensi, qui apud nos est, vestrum beneplacitum intelligere optamus, quia non habere et tenere, sed nec etiam diligere aliquem volumus, qui vos et vestra ullo incommodi genere perturbet. Monete amicam vestram comitem H.(145) diligenter et familiariter, ut ipse ad depellendas injurias nostras, sicut a domino rege in mandatis accepit, efficacius intendat, quoniam et captivi nostri adhuc in vinculis tenentur, et malefactores nostri in suo castro morantur.

EPISTOLA CCXLII.

WIBALDI ABRATIS AD HENRICUM EPISCOPUM MINDENSEM.

Conqueritur de eo quod pacem oblatam et petitam accipere et dare noluerit.

(Anno 1151.)

HENRICO Mindensi episcopo, WIBALDUS Corbeiensis abbas, spiritu scientiæ et pietatis abundare.

Postquam a colloquio vestro ad monasterium nostrum regressi sumus, et tam fratribus nostris quam aliis fidelibus Corbeiensis Ecclesiæ, quæ apud Hamle gesta sunt, intimavimus, valde mirati sunt et doluerunt, quod Corbeiensis Ecclesia, quæ vos aliquanto tempore et educavit et erudit, in nostra persona tantum sit a vobis despecta et tam indiscrete tractata. Siquidem mandaveratis nobis primo per præpositum Ecclesiæ nostræ, deinde secundo per Henricum sacerdotem, quod ad pacificum

A colloquium nos vocaretis, et causam nostram, quæ inter vos et nos jam etiam anno ferre quarto non absque fatigatione magna tractatur, benigno fine terminaretis. Hoc ipsum cum ad vos venissemus in conspectu totius multitudinis, sicut dignitatem vestram decuit, confessus fuistis, sed finis ostendit, quod non ita in opere sicut in sermone exhibuistis. Nam cum tam veraciter quam humiliter innocentiam nostram probavissemus, et de offensa vestra sive jure sive injuria concitata esset, vobis satisfactionem præberemus, non solum non recepistis, sed totum consilium et verbum vestrum in ore laicorum, cum de causa canonica ageretur, posuistis; eorum scilicet, qui personam nostram gravibus contumeliis affecerunt et bona Ecclesiæ nostræ violenter et per sacrilegium diripuerunt; quorum vos communionem imo familiare contubernium et colloquium atque consilium, sicut ecclesiastica docet disciplina, non devitastis. Nos qui scripseramus vobis quod ad pacem veniremus, hoc habentes in corde quod habuimus in ore, pacem vobis obtulimus et opere et veritate; sed quia pax nostra non respondit vobis, poteramus jure nostro pro multis gravaminibus nostris appellasse, nihil verentes quod hoc nobis posset accidere, quod vestro abbati de insula in sua appellatione contigit. Solent enim laici vestri districtis gladiis de appellationibus, quæ ad dominum papam fiunt, judicare, qui nunc in colloquio vestro duces verbi tui fuerunt, ut in nobis compleretur quod per Moysen dictum est: *Es inimici nostri sunt iudices*. Illi ipsi vestri homines, vestri parochiani nobis ad vos pacifice tendentibus, et de vestro secreto conductu nobis firmiter promisso confidentibus, nocere tam in persona quam in rebus voluerunt. Propterea non est consilium Ecclesiæ nostræ, ut ad consilium vestrum, sicut conductum fuerat, veniamus, præcipue ne excusationem apud dominum regem habeatis, quod pro causa nostra ad curiam ipsius, ad quam jam tertio ex cœqualium vestrorum judicio vocatus estis, venire supersedeatis. De injuriis vero et damnis quæ nobis ex vestro mandato a vestris inferuntur, videat Deus et iudicet, et nos qui hactenus tacuimus et patientes fuimus, tum pro persona reverentiæ vestræ, tum pro honore Ecclesiæ vestræ, quasi parturientes loquemur, et ea quæ pertulimus, vidimus et audivimus in Ecclesia Romana annuntiare curabimus. Siquidem in verbo nostro nulla potuit inveniri tergiversatio, cum electorum iudicium, a quibus appellare non licet, sententiam subire vellemus, domini videlicet et Patris nostri charissimi Patherburnensis episcopi, nec non reverendi Monasteriensis episcopi, atque dilectissimi nostri Osnabrugensis episcopi.

EPISTOLA CCXLIII.

WIBALDI ABRATIS AD H. ARCHIEPISCOPUM MOCUNTINUM.
Folcunum de Sualemberch de ipso et episcopo Pa-

(145) Hermannum Corbeie advocatum.

*therburnensi conquirentem ac tandem obediētem A
orai ut absolbat.*

(Anno 1151.)

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino
II. (146) venerabili sanctæ Moguntinæ Ecclesiæ archiepis-
copo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est
in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum
servitium.

Multiplices gratiarum actiones vestræ dignationi
referimus, quod nos et liberaliter hospitio recipere,
et per vestros humanissime honorare non abnuistis.
Nos quoque pro facultate nostra nec immemores
nec ingrati fuimus, sed cum omni studio ac dili-
gentia ad completionem vestræ voluntatis et amico-
rum vestrorum provecum assurreximus et institui-
mus. Cujus laboris fructum vos in vestrorum emo-
lumentis et promotione jam adeptum fuisse inter
præcipua gratulamur. Excellentie vestræ suggeri-
mus, quod Folcuinus de Sualemberch, multas et
amplas possessiones habet a Corbeienſi Ecclesia, et
tam ipse quam Pater quondam suus Widekindus
fideliter ac familiariter prædecessoribus nostris ac
nobis, tum propter vicinitatem, tum propter indu-
striam suam servire consueverunt. Veniens igitur
ad nos idem Folcuinus post redditum nostrum a cu-
ria, gravem querelam non solum nobis, sed uni-
versis episcopis Saxonie et aliis principibus de-
posuit de domino et Patre nostro venerabili
B. Patherburnensi episcopo, quod cum dominus
episcopus et pastor animæ ipsius existat, eum de
grege suo et ovili suo sequestraverit, et alieno ju-
dicio contra canones, contra leges, contra morem
exposuit, cum se asserat natum et renatum, et syn-
docaliter subiectum Patherburnensis Ecclesiæ, et
uxorem potius in sua jura per matrimonium trans-
ire, quam ipsum in feminæ leges migrare debuisse,
etiam conjux non esset, tamen ad forum rei potius
quam ad petitoris agi oportuisse. Porro de vestra
sublimitate multa conquestus est quod, cum in
causa ipsius iudex fueritis, multa et in multis gra-
vamina sit perpeſsus, et dum se ad justitiam exse-
quendam paratus esset exhibere, ab armatis fuerit
invasus, et tam vitæ quam honoris sui periculum
sustinuerit. Nos itaque, adhibito prudentium ac re-
ligiosorum virorum consilio, exasperati animi tu-
morem delinire et componere studuimus, ut Chri-
stianam humilitatem reciperet, et legibus divinis ac
vestris et episcopi sui mandatis devotius obtempe-
raret. Quod usque adeo, Deo prosperante, promo-
tum est, ut domino nostro Patherburnensi episcopo
juxta consilium nostrum obediēter et humiliter de
omni murmuratione et quadam quasi rebellione,
quam adversus ipsum habuerat, satisfaceret, et ad
promerendam absolutionem, atque ad recipiendam
more Christiano legitimam uxorem festinaret. Pro-
inde venerabilem nobis celsitudinem vestram at-
tente rogando monemus, ut quia prædictus noster

Venerabilis Patherburnensis episcopus sanguini et
carni suæ non pepercit, et vobis tanquam Patri suo
reverenter, ut justitia in suo ordine procederet, ces-
sit, preces benigne admittatis, et prædictum Fol-
cuinum clementer suscipiatis, et cum ad partes no-
stras appropinquare cœperitis, uxore ipsius vobis-
cum adducta, et sibi restituta, eum sanctæ commu-
nioni paterne restituitis.

EPISTOLA CCXLIV.

HENRICI EPISCOPI MINDENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Purgat se ab objectis sibi supra a Wibaldo.

(Anno 1151.)

HENRICUS Dei gratia Mindensis episcopus, WIBALDO
Corbeienſi abbati, tam pietatis quam scientiæ re-
pleri spiritu.

Rescribimus fraternitati vestræ, urgente charitate,
quæ omnia suffert, non terrore minarum, quas
austerius quam deceat intentatis. Confidimus enim
in Ecclesia Romana vel in curia regis innocenti
præjudicium non fieri, ledentem potius quam patientem
sententia judiciaria multari. Nos a vobis læsi
dicimur læsisse, cum Deus mihi testis sit, nun-
quam me, nunquam meorum aliquem mea volun-
tate seu consilio vel auxilio vobis nocuisse sed
tantum de injuriis nobis illatis fraternam satisfac-
tionem expetivisse. Corbeienſem Ecclesiam, quæ me
et educavit et erudit, neque prorsus desepi,
neque indiscrete tractavi, sed veneror et veneror,
injuriarum nostrarum solummodo satisfactionem,
sicut expetivi, expeto. Quod vobis per præpositum
Adalbertum, per sacerdotem Henricum in sermone
mandavi, complerem et opere, si satisfactionem,
quæ nostris fidelibus imo et quibusdam vestris ple-
naria videretur, obtulissetis. Consilium nostrum et
verbum de causa canonica non in ore laicorum
posuimus, sed pacis componendæ gratia clericorum
ac laicorum fideliū, sicut et vos, uti sumus con-
silio. Violentis et sacrilegis res Ecclesiæ diripien-
tibus nec communicavi, nec communico, quos etiam,
si manifestos cognovero, ut inimicos Dei devoto.
Filii pacis sumus, pacem vobis obtulimus ore, ser-
vavimus in corde, pacem quesivimus, pacem que-
rimus, nullo vos gravamine gravavimus: unde nec
appellatione indignistis, quia si indigeretis, non ve-
rentes appellare, poteratis tanto quidem armato-
rum cuneo stipatus, ut non facile cederetis etiam
præpotenti. Verum nec armatura etiam pro defen-
sione appellationis indignistis, quia, licet vos hoc
dicatis, non solent nostri districtis gladiis de ap-
pellationibus, quæ ad dominum papam fiunt, judi-
care. Laici duces verbi nostri nec sunt, nec fuerunt,
nec inimici vestri iudices exstiterunt, præsertim
cum ibi nullum fuerit exhibitum iudicium, sed tan-
tum de pace componendæ consilium habitum. No-
stri homines, nostri parochiani vobis ad nos ten-
dentibus, si personæ vestræ, si rebus vestris nocere
voluerint, testor Deum, quia penitus ignoravi. Con-

ductum nostrum sicut poposcitis transmissi, et quia terminari ea die causa non potuit, omnibus ad sua remeare volentibus, quos tardior hora protraxerat, præfixa die secundum beneplacitum utriusque partis, qua item ad pacem componendam conveniremus, cum conducto nostro in pace vos dimisi. Injurias et damna nec volumus nec mandavimus vobis inferri, videat Deus et iudicet. Patientiam vestram, quam prætençistis, omnino non experti sumus, sed injurias imo veteribus novas addidistis, quas quilibet in textu scripti vestri poterit legere et audire. Pro eo quod quasi parturientem loqui vos minamini, parcat vobis Deus, et obstruat os loquentium iniqua. Certe noveritis nullius majestatis audientiam, nullius dignitatis præsentiam me reformidare, quia testis est mihi me simpliciter ambulare.

EPISTOLA CCXLV.

WIBALDI ABRATIS AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

Responsio ad præcedentem.

(Anno 1151.)

Domino H. venerabili Mindensi episcopo, WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas, magni consilii angelum.

Ex litterarumstrarum tenore cognovimus, quod offensa sit vestra sublimitas ex litteris nostris, quas proxime ad vos direxeramus, quæ duriores et asperiores vestre intelligentiæ visæ sunt, quam mediocritatem nostram scribere convenisset, et vestram celsitudinem accipere decuisset. Quod eruditio vestra sciat eo consilio factum esse, ut quoniam humiliter et pacifice multoties vobis super eodem negotio scripseramus, et nec sermonem pacificum, nec pacis effectum receperamus, certa tandem esset vestra prudentia, quod iudicem nos adire necessitas cogeret extrema. Absit enim a nostræ humilitatis proposito ut pontificalem excellentiam maxime in persona monasticæ religionis quocumque temerario vel contumaci eloquio impetere præsumamus. Verum quoniam eadem litteræ vestre nihil certi, nihil finitivi super causa nostra continebant; nos quoque sicut nihil determinati, ita nihil novi vestre magnitudini potuimus rescribere, cum vobis et Ecclesiæ vestre viva voce tam per nos quam per honestos et magnos et plurimos intercessores frequenter et instantè obtulissemus, quidquid ad satisfactionem persuadere humilitas, quidquid ad correctionem poterat dictare iustitia. De quibus omnibus, si aliquod capitulum eligere et nobis significare vobis complacuisse, sicut in offerendo fuimus devoti, ita in exhibendo essemus parati. Et hoc eruditio vestra indubitanter potuit advertere, quod in verbo et promisso nostro nullatenus erat tergiversatio, cum electorum iudicium, a quibus appellare non licet, sententiam subire vellemus, domini videlicet et Patris nostri Patherburnensis episcopi, nec non reverendi Monasteriensis episcopi, atque dilectissimi nobis Osnabrugensis

episcopi. Diem vero colloqui, quæ interposita erat, nullatenus observare possumus; quia, cum absque misericordia a vobis recesserimus, de causa nostra apud quasdam magnas personas agere tempore indicti colloqui disposuimus, quod ideo a nostris mediatoribus scienter ordinatum est, non ut observaremus, sed ne a vobis indecenter et tanquam hostiliter recederemus.

EPISTOLA CCXLVI.

HENRICI EPISCOPI MINDENSIS AD BERNARDUM EPISCOPUM PATHERBURNENSEM.

De causa quæ ipsum inter et abbatem Corbeiensem vertebatur.

(Anno 1151.)

Venerabili domino sanctæ Patherburnensis Ecclesiæ episcopo BERNARDO, HENRICUS per misericordiam Dei id quod est in Ecclesia Mindensi, fidelis obsequii devotionem et orationes in Christo assiduas.

Non potest civitas abscondi supra montem posita, sic et virtus et benignitas, fidelique vestra constantia circa nos habita, cum de causa domini abbatiss Corbeiensis et nostra tractaretur, non fuit abscondita et obumbrata, ideoque sublimitati vestre debitas et condignas gratiarum actiones referimus, et obsequii nostri devotionem ad honorem vestrum propensius impendere parati sumus. A principio hujus discordiæ vestrum secuti sumus consilium, et cum præfinitum tempus et a vobis constitutæ advenirent induciæ, consilium vestrum nobis erat recipiendum et tenendum, et nihil aliud in corde et opere de præfato negotio machinati sumus, nisi quod honesto fine et laudabili conclusione omnis controversia per consilii vestri dispositionem deberet terminari. Dum vero meorum fidelium consilio ad ea quæ erant pacis et charitatis me præpararem, dominus abbas Corbeiensis vester amicus duris scriptis et aspera invectione nos est aggressus, per quod dignitas et reverentia vestri nominis, si nobiscum sentitis, nihilominus est læsa et sauciata, quia infra datum et a vobis constitutum terminum nulla molestia, nulla minarum asperitate nos debuit conturbasse. Super his igitur, sicut ipsi scitis, honorem vestrum providete, et ea quæ nobis fuerint saluberrima, et ad honorem magis spectantia, sicut de charitate vestra confidimus, per præsentem nuntium et per vestra scripta consulite.

EPISTOLA CCXLVII.

BERNARDI EPISCOPI PATHERBURNENSIS AD HENRICUM MINDENSEM.

Declarat se paratum esse tractatum pacis ipsum inter et abbatem Corbeiensem resumere.

(Anno 1151.)

Venerabili domino HENRICO sanctæ Mindensis Ecclesiæ episcopo, B. Patherburnensis Ecclesiæ id quod est, fraterni obsequii et orationis suæ fidelem exhibitionem.

Quia quæ pacis sunt sectari jubemur, et pacificis

æterna beatitudo promittitur : idcirco pacis et bonæ compositionis studio ad sopiendum discordiæ malam, quod inter vos et abbatem Corbeiensem revera amicū nostrum est natum, et cum accessu temporum est augmentatum, cum fratribus nostris laborem nostrum impendimus. Cui licet speratus effectus minime accesserit, tamen quia hunc vestra nobis recognoscit dignatio, valde gaudemus, et ad ipsum, si expedierit, resumendum efficitur promptiores. Consilium autem sanius eo, quod Hamele vobis intimavimus, fratribus nostris Hildeneshemensibus præpositis in eo ipso nobis assentientibus, nunc invenire nequimus, in quo omnium nostrum honori sufficienter provisum esse existimavimus. Vestræ igitur discretionis sagacitati deliberandum relinquimus, vobisque familiaribus scriptis insinuandum, si vel tunc propositam vel aliam competentem reconciliationis viam sustinere dignemini. Quod si a vobis sine ambiguitate cognoverimus, ne videlicet labor noster fiat irritus, si iterato eum assumpserimus, ut dominus abbas ad locum, ad quem tutus ei sit accessus, vobis occurrat, et ut dissensio præsens honestum finem accipiat, quantum poterimus fideliter laborare non cessabimus.

EPISTOLA CCXLVIII.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES.

Paternum eis demonstrat affectum, seseque excusat quod ad eos citius non sit reversus.

(Anno 1151.)

Fratr Wibaldus Dei gratia Stabulensis Ecclesiæ servus, ROBERTO venerabili decano et cæteris dilectis filiis Stabulensis Ecclesiæ, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Meminit dilectio vestra, quanta vigilantia, quanta dilectione in sublevandis et promovendis rebus dilectæ matris nostræ Stabulensis Ecclesiæ semper intenti fuerimus; quod etiam deinceps non signiori instantia, in quantum Deus laboribus nostris adesse signabitur, faciemus. Nam quod ad sublevandas necessitates vestras, mox, ut a servitio domini regis et curia expediti fuimus, transire ad vos distulimus, impedierunt, nos multiplices curæ et gravissimi labores, quos in Corbeiensi Ecclesia suscepimus, ad quam vestro consilio et vestra licentia secundum divinam ordinationem pervenimus, in qua etiam a primo ingressu nostro in laboribus hominum fuimus, et cum hominibus flagellati sumus. Labores quos in eadem Ecclesia graviores sustinemus, sunt de Ecclesia Kaminatensi, de quibus ex parte fraternitas vestra audivit, in quos ex communi fratrum et fidelium Ecclesiæ sententia in innocentia nostra ingressi sumus, sed duras tribulationes pro eodem capitulo sustinimus, dum ad perficienda quæ inchoavimus, et ad retinenda eadem bona Ecclesiæ devote ac fideliter assistimus, nec ab ea hoc tempore salvo honore nostro aliquatenus recedere possumus, nisi eam in maximis perturbationibus deserere velimus, quod nec vestram

fraternitatem velle credimus, nec nostræ honestati congruum scimus. Proinde nobis dilectissimam fraternitatem vestram rogamus, ut moram nostram et absentiam æquanimiter, quemadmodum sapius consuevistis, ut dilecti filii sufferatis, et defectus nostros in ea charitate, qua nos diligitis, patienter toleretis, et maxime his diebus festis, in quibus major concursus populi et major frequentia apud vos esse solet, ne alicui paupertas vestra appareat, diligentius caveatis. Cæterum præpositum vestrum et cellarium et ante exitum nostrum a vobis viva voce et postmodum per litteras nostras studiose commonimus, quatenus cum omni diligentia curent, ne aliquam negligentiam in præbenda vestra patiamini, quam commonitionem nostram si bene servaverunt, non parvam gratiam sibi apud nos collocaverunt; si autem neglexerunt, non modicum nostram benevolentiam offenderunt. Mandavimus præterea decano, ut si illi neglexerint, ipse tamen non negligat, ac de communi consilio sive de rebus Ecclesiæ sive undecunque possit, si ita necesse fuerit, usque ad reditum nostrum defectus vestros impleat. Ante omnia autem unanimitatem vestram intime monendo rogamus, ut benevolentia illa, qua nos sæpe portastis, etiam nunc defectus vestros et moram nostram ferre curetis; quatenus in adventu nostro ad subveniendum necessitati vestræ tantæ promptiores et alacriores nos inveniat, quanto benigniores interim nobis in patientia vestra exhibueritis. Obsecramus etiam universitatem vestram, ut omnipotentis misericordiam super nos et vestram atque Corbeiensem Ecclesiam attentius invocare studeatis, ut ille Pater pius, qui visitat in virga iniquitates nostras, et in verberibus peccata nostra, misericordiam tamen suam a nobis et ab Ecclesiis suis non dispergat.

EPISTOLA CCXLIX.

CONRADI IMPERATORIS AD HENRICUM SAXONIÆ DUCEM.

Ut Corbeienses monachos Kaminatensi Ecclesia gaudere faciat.

(Anno 1151.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, H. duci Saxonie, gratiam suam et omne bonum.

Recordatur nobilitas tua, quod sæpe post reditum nostrum de Jerosolymatana expeditione diligentiam tuam monendo rogaemus, quatenus Corbeiensem Ecclesiam et fidelem nostrum ejusdem Ecclesiæ abbatem in defensandis et conservandis bonis Kaminatensis Ecclesiæ adjuvares. Volumus etiam industriam tuam meminisse, quoniam advocatiam Kaminatensem, quam nobis habueras, ex vestra petitione de manu Corbeiensis abbatis recepisti, unde ad protegendam eadem loca plus ei debitor esse cœpisti. Eapropter nobilitatem tuam iterum attente monendo rogamus, ut Thiedericum de Rekelinge et filios ipsius de injuria et contumelia, quam præfato abbati in eisdem locis irrogant, coercas, et fratres monachos, quos illi jam secundo eiecerunt, clementer in eodem monasterio recollis

gas, ac Deo ibidem servire facias. Hoc quoque tuæ prudentiæ notum sit, quod domina illa de Jesika, quæ bona Kaminatensis Ecclesiæ dissipavit, et adhuc dissipare non cessat, ex nostra permissione nequaquam intravit: imo satis miramur tuam et aliorum principum prudentiam, cur talem feminam bona quæ ad servitium Dei Ecclesiæ collata sunt, cum vanis hominibus deperdere et disperdere permittitis. Contra cujus perversitatem et invasionem, qua Ecclesiam invasit, si homines abbatis aliquid egerint, nihil contra jus fecisse videntur, quia, quod nulla lege prohibetur, vim vi repulerunt, ideoque judicamus potius vindictam redundare in malefactores, quam in vindicatores. Omnimodis ergo diligentiam tuam rogamus, ut præfato abbati in conservandis ejusdem bonis strenue assistatis, hoc profecto sciturus, quod si benignus ei pro nostra petitione fueris, nos benignos in tui et amicorum tuorum causis et petitionibus experieris.

EPISTOLA CCL.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut Corbeia remaneat usque ad festum S. Jacobi.

(Anno 1151.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO abbati Corbeiensi, gratiam suam et omne bonum.

Quoniam tuæ discretionis consilium in quibusdam negotiis nostris tractandis necessarium habemus, rogamus te, ut circa Corbeiam usque ad festum S. Jacobi permanes, et legatum tuum idus Julii Rothenburg ad præsentiam nostram dirigas, per quem voluntatis et propositi nostri certitudinem tuæ dilectioni demandabimus.

EPISTOLA CCLI.

EUGENII PAPÆ III AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut Godeboldum canonicum Mindensem excommunicet, nisi ablata Everardo Ecclesiam de Hemeringen restituat.

(Anno 1151.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio WIBALDO Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Lator præsentium, Everardus, jam quinques ad nostram accessit præsentiam, etc. *Vide in Eugenio III papa, ad ann. 1153.*

EPISTOLA CCLII.

WIBALDI ABBATIS AD GODEBALDUM CANONICUM MINDENSEM.

Ut ablata Everardo Ecclesiam de Hemeringen, ei restituat, alioquin excommunicatum a solo papa absolvendum denuntiat.

(Anno 1151.)

WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas, GODEBALDO Mindensi canonico, magni consilii angelum.

Reverendus Pater et dominus noster papa Eugenius, parvitati nostræ per scripta sua injunxit, ut te commoneamus, quatenus ecclesiam beati Petri de Hemeringen, et alia per te vel submissas personas latori præsentium Everardo ablata infra viginti dies post acceptam admonitionem nostram cum

A integritate restituas, et eum de cætero in pace possidere permittas. Quod si facere contempneris, ex tunc te excommunicatum publice denuntiamus, nec a vinculo excommunicationis posse absolvi, donec pro tanta rebellionem venias ad domini papæ præsentiam responsurus. Eam commonitionem, sicut jussi sumus, tibi per præsentiam facimus, et insuper exemplum litterarum domini papæ, quas pro hac causa nobis scripsit, tibi considerandum transmissimus: hortante in Domino fraternitatem tuam ut, famæ et quieti tuæ providens, et prædicto Everardo satisfacere et reconciliari non negligas. Arripe occasionem, et fac de necessitate virtutem. Sciat dilectio tua, quod nos ista non quesivimus, sed non obedire nequaquam possumus: et sicut tibi, ita et nobis durum est contra stimulum calcitrare.

EPISTOLA CCLIII.

EUGENII PAPÆ III AD WIBALDUM ABBATEM.

Laudat ejus in Romanam Ecclesiam zelum, atque in ejus gratiam scribit Mindensi episcopo et Bremensi archiepiscopo.

(Anno 1151.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio WIBALDO Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras dilectionis tuæ, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCLIV.

EUGENII PAPÆ III AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

Kaminatensem Ecclesiam propter inopinatum casum et mortem cujusdam monachi reconciliationis non indigere, et ut ablata eidem ecclesiæ restitui faciat.

(Anno 1151.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, H. venerabili fratri Mindensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pervenit ad aures nostras, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCLV.

EUGENII PAPÆ III AD H. BREMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Commendat ei Wibaldum abbatem, et ut ablata Kaminatensis Ecclesiæ prædia restitui faciat.

(Anno 1151.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, H. venerabili fratri Bremensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Episcopalis officii est, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCLVI.

CONRADI IMPERATORIS WIBALDO ABBATI.

Ut ad Romanam legationem se disponat.

(Anno 1151.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Corbeiensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

Postquam a nobis recessisti, fideles nostri de curia Romana sæpius nos tum per scripta, tum per privata colloquia sua commonerunt, ut nuntios nostros ad dominum papam et in urbem pro regni negotiis ordinandis, dirigamus. Dominus quoque papa in litteris suis, quas novissime ad nos trans-

missi, asserit se nuntios principales, quemadmodum jam altera vice in litteris nostris promissimus, expectare, qui inter nos et ipsum de provecibus Ecclesie et regni promovendis efficaci consilio proficiant. Quoniam vero virtus tua in negotiis Ecclesie et regni exercita enituit, et de tuo circa eos charitatis affectu certi sumus, regni utilitas poscit, et nostra voluntas ordinavit, ut nostre dilectionis obtentu, una cum cancellario nostro legationis huius laborem assumas. Rogamus igitur obnix, ut in Nativitate beatæ Mariæ ita præparatus Nuremberch venias, ut in legatione illa peragenda procedas. De injuria vero de Mindense episcopo et Thederico tibi illata, quid fecerimus, Heribertus capellanus noster plenius tibi referet.

EPISTOLA CCLVII.

EUGENII PAPÆ III AD CONRADUM IMPERATOREM.

Gratiam habet ejus legationem, in qua res Ecclesie et regni firmentur. Morbacensis monasterii negotium commississe se episcopo Lausanensi, et de Otione qui clerici nazum amputaverat.

(Anno 1151.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio CONRADO, illustri et glorioso Romanorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Quod per sublimes legatos, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCLVIII.

H. NOTARII AD WIBALDUM ABBATEM.

Cur brevis et scribere soleat

(Anno 1151.)

Domino suo WIBALDO Corbeiensi abbati, H. regie curie notarius, servitium servi.

Arguit me prudentia vestra quod breviter vobis scribere consueverimus. Unde paternitas vestra non miretur, sive enim præsentis sive absentis vobis loqui cœpero, impeditioris et tardioris linguæ, et pene mutus efficior. Quem enim indeficiens eloquentiæ vestræ torrens non deterreat? est et alia causa, quæ succincte me vobis loqui compellit: multa quidem intelligo, sed quia ad utrumlibet scilicet ad esse vel non esse se habent, et de nullo certum vos reddere possum, superficie verborum serenitatem animi vestri pulsare reformido. In gratia, quam super fratre meo mihi promisistis, confusus, eundem ad respectum gratiæ et dominationis vestræ transmitto. Theodericus de Rielinge, in præsentia domini regis de injuria, quam vobis intulit, graviter pulsatus, et a rege multum increpatus promissit, ut pro respectu gratiæ vestræ recuperandæ de cætero vobis servire velit.

EPISTOLA CCLIX.

G. CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Laudat ejus in Romanam Ecclesiam æelum, etc.

(Anno 1151.)

G. Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus cardinalis, dilecto ac venerabili fratri WIBALDO Stabulensi abbati, salutem et dilectionem.

Comparata nobis vestre dilectionis in brevi col-

locutione notitia, et probitatis et industriæ vestræ multis argumentis nobis probata experientia, ita animum nostrum vestræ fraternitati reddidit affabilem et benignum, ut sim ego unus, quo cum omnia at vobiscum tutissime loqui possitis, vel si quid est, quod constitutæ inter nos amicitie vel brevitate temporis, vel non adhibita hucusque verborum sponsonie, videatur deesse, id sine dubio, suppleri credatus fervore dilectionis et indissolubili vinculo charitatis. Affectuosam vero sollicitudinem, quam erga matrem vestram sanctam Romanam Ecclesiam usque modo vos habuisse et assidue habere litterarum vestrarum series nobis manifeste declarat, debito benignitatis favore laudamus, et filialem devotionem vestram solito

pietatis officio matri vestræ sanctæ Romanæ Ecclesiæ subsidiaria ferre obsequia vera in Domino charitate rogamus. Illud vero quod a domino CONRADO serenissimo rege per quasdam religiosas personas præquisitum fuisse significastis, sciatis de domini papæ voluntate vel conscientia nullatenus processisse, præsertim cum sciamus hominem illum, de quo mentionem fecistis, nihil honorificentie regii culminis exhibiturum nisi adventum regium in Tuscia vel in Romania jam certo certius per sentiret, nec Romanæ Ecclesiæ expediret, ut ea exclusa tales personæ super tanto negotio convenirent. Sed si ad partes Italiæ, regium culmen divina providentia traxerit, tunc sancta Romana Ecclesia commode et honeste se interponere poterit, et domino nostro regi CONRADO preces et quasi violentiam inferendo, illum vero minis et terroribus conveniendo, quidquid pium, quidquid sanctum, quidquid regie magnificentiæ dignissimum fuerit, sine ulla dubitatione poterit terminari.

EPISTOLA CCLX.

WIBALDI ABBATIS AD CONRADUM IMPERATOREM.

Excusat se a suscipienda propriis sumptibus legatione Romana.

(Anno 1151.)

Inclito triumphatori domino suo CONRADO, Dei gratia glorioso Romanorum imperatori augusti, frater WIBALDUS eadem gratia id quod est in Ecclesia catholica, salutem in eo qui dat salutem regibus.

Venit ad nos Corbeiensi capellanus vester Heripertus cum vestræ dignationis litteris, quæ hoc continebant, quatenus in Nativitate sanctæ Mariæ Nuremberch, ad vestræ celsitudinis præsentiam veniremus ita expediti et parati, ut cum cancellario vestro legationem vestram ad dominum papam et ad urbem perferremus. Et licet nos multas injurias et gravia damna non solum toto præterito anno, sed etiam ad præsens in contumeliam regni et nostram sustineremus, tamen jussionibus vestris tam ex debito, quam ex devotione obtemperare studuimus, et in vigilia beati Laurentii de Corbeiensi monasterio egressi, magnis itineribus versus Ecclesiam Stabu-

lensem tetendimus, quæ multis rapinis, incendiis et aliis vexationibus conquassata, et atrita erat propter dissensionem quæ fuit inter Leodiensem episcopum et advocatum ecclesiæ nostræ et comitem de Monte Acuto. Venientes itaque Coloniam ad venerabilem cancellarium vestrum, multa familiariter ac diligenter contulimus de opportunitate itineris nostri, de utilitate legationis nostræ, et non videbatur nobis pro parvitate ingenii nostri, quod juxta qualitatem hujus temporis et rerumstrarum statu hoc tempore hanc legationem fieri oporteret, maxime cum incertum sit, quidnam rerum comes Alexander de Gravina ab imperatore Græcorum referat. In ea igitur seria collatione, cum quid melius inter omnia esset, eligere tentaremus, audivimus a vestro cancellario, quod vestræ voluntatis esset, ut nostris propriis sumptibus in hoc itinere serviremus. Verum, clementissime imperator, bene novit vestra serenissima majestas, quod a principio imperii vestri publicis laboribus vestris nunquam defuimus, sed tam in persona quam in substantia vobiscum semper et pro vobis, absque vobis frequenter non sine gravi impensa militavimus, quod etiam nunc facere desideraremus, si tenuitas rerumstrarum ullo modo pateretur. Sed cum in partibus Saxonie per totum fere annum grandes expensas propter nostrorum dissensionem et rapinas Thiderici de Rikelinga fecerimus, nullo modo juxta nominis vestri excellentiam et legationis hujus pondus officium hoc arripere potuimus. Non itaque indignetur bonitas vestra humilibus famulis vestris semper et ubique ad servitium vestrum paratis, si hoc modo non implemus, quod implere nequaquam sufficimus, sed cum vel solus cancellarius vel cum eo Constantiensis vel Lausannensis vel Basiliensis hac legatione possint apte fungi, nos bona venia quiescere et suscepta damna resarcire permittatis. Nam apud Corbeiam de verbo sumptum itineris a nobismetipsis in hac legatione exhibendorum nec per litteras vestras, nec per nuntium aliquid intelleximus. De Mindensi episcopo suppliciter exoramus, ut ei vestram gratiam conferatis.

EPISTOLA CCLXI.

WIRALDI ABBATIS AD ARNOLDUM PRÆPOSITUM COLONIENSEM.

Exponit quantas jam expensas pro imperatore et ejus imperio fecerit.

(Anno 1151.)

Charissimo domino et amico suo A. venerabili sanctæ Coloniensis Ecclesiæ venerabili præposito, regiæ curiæ cancellario, frater WIRALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, seipsum et sua universa.

Sicut apud vestram celsitudinem ex parte deplo-
ravimus, satis dolendo miramur, utrum ex animo serenissimi augusti sit, an eorum qui principem consilii locum apud ipsum tenent, suggestionem fiat,

(447) Regi Siciliæ qui Conrado valde contrarius erat.

A quod divitiæ nostræ tantæ et tam amplæ sibi videantur. Primo enim post reditum suum misit nobis Rogerium de Ariana, ut ei vestes et arma pro sua dilectionis reverentia præberemus. Quod nos studioso facientes, non minorem quam viginti marcarum impensam fecimus. Deinde vocati venimus ad curiam Frankenevort nostræ et vestræ expensa non pauca. Postmodum jussi venimus. Bavembere in comitatu magno, et fuimus in curia decem fere septimanis, et licet a clementissimo principe liberaliter et honestissime detenti fuerimus, tamen nobis credite, quod in toto illo tempore, quo a Corbeia abfuimus, quadraginta marcas argenti de nostro expendimus. Sed dicitur, quod trecentas marcas, quas ei debebamus, nobis remisit. At secundum conventiones et pacta nostræ nec ei illas trecentas debuimus, et plusquam ducentas persolvimus, ea necessitate, quod debitam et promissam justitiam, sicut in conditionibus nostris fuit, ab ipso non accepimus. Præterea, charissime mi amice, non est nobis incognitum, quod alii fratres et coabbates nostri in regno serviant, et non solum nobis pares, sed etiam superiores sunt, qui portavimus pondus diei et æstus, quorum animam sæpe pertransivit gladius. Sed missa isthæc faciamus: non esset honestum domino nostro et ipsius imperio et nostræ parvitati, ut in tanta legatione exiliter appareremus. Sed quis timeamus ne in hoc mandato a nobis non impleto aliqua indignationis occasio queratur, malumus in asino utcumque transire, quam in hujus mandati cessatione tantum tempus in devotissimis obsequiis expensum amittere. Et felices labores nostri, qui de impossibili offensam merentur, cum Ecclesia nostra ex eis grande non susceperit emolumentum.

EPISTOLA CCLXII.

CONRADI IMPERATORIS AD WIRALDUM ABBATEM.

Legationem ad papam per alium quam per ipsum et suum cancellarium obiri non posse.

(Anno 1151.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, WIRALDO abbati Corbeiensi gratiam suam et omne bonum.

Negotia quæ nobis cum domino papa conveniunt, per alias personas, nisi per tuam et cancellarii nostri discretionem, tractari non possunt. Præterea in processu legationis hinc ex parte fratris nostri imperatoris Constantinopolitani, inde etiam ex parte ROGERII (447) negotia se offerunt, in quibus tractandis aliquas personas præter vos admittere nec volumus nec possumus. Multas injurias et gravia damna, quæ non solum toto anno præterito, sed etiam ad præsens in contumeliam regni et nostram sustines capellano tuo H. referente ad plenum intelleximus, et tempore opportuno in his complandis pro debito nostro tibi assistemus. Rogamus igitur et certi esse volumus quod laborem legationis nostræ ad dominum papam cum cancellario assumas, et in festo Sancti Michaelis Ratisbonæ cum ipso

presentiam nostram adeas. Expensas itineris, quas per te habere non potes, positis valimonis tuis accredas, quas nos, Deo annuente, quamprimum accepta opportunitate redimere parati sumus.

EPISTOLA CCLXIII.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM COLONIENSEM PRÆPOSITUM.
Scribit necessario subeundam esse legationem Romanam, et ut diem, qua ipsum conventre queat, indicet.

(Anno 1151.)

Charissimo domino et amico suo A. sanctæ Coloniensis Ecclesiæ majori præposito, regie curiæ cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, se et sua universa.

Tenorem litterarum domini nostri regis tam ex nostro nuntio quam ex capellano ejusdem domini nostri, sicut accepimus, plane intellexistis. Porro nos licet in hac re et in Saxonica terra maximis et gravissimis curis coarctemur, licet fratres nostros in defectibus pene intolerabilibus relinquamus, tamen ne imputetur nobis quod honor et dignitas et proventus Romani imperii per nos impediatur aut retardetur, parati sumus voluntati domini nostri satisfacere, etsi non secundum regis dignitatis excellentiam, tamen pro possibilitatis nostræ prompta et abundanti benevolentia. Tutius enim hoc tempore et salubrius esse nobis judicamus, utilitatem fratrum nostrorum postponere, et Ecclesias nostras in periculo discrimine relinquere, quam non obediendo domino charissimo, iram, quam non meruimus, incurramus, et tot devota servitia, quæ sæpe et pene assidue in regalibus aulis exhibuimus, tam repente amittamus. Ibmus, itaque, ibimus, non sicut decet regiam majestatem, sed sicut de domo nostra quodammodo expulsi et exsules, parvis sumptibus et paucis contenti comitibus. Significare itaque dignetur nobis vestra benignitas diem qua ad vos veniamus ita parati, ut ad curiam nobis dictam vobiscum transeamus. Volumus enim in hoc itinere, et in hac legatione sicut et semper devoti vobis in omnibus existere. Per præsentem itaque nuntium scriptis vestris super hoc nos certificare curetis. Credimus autem, cum dominus noster tam instanter et attente nos mittere decreverit, quod aliqua magna et regno utilia ex nostra legatione provenire debeant.

EPISTOLA CCLXIV.

CANCELLARIJ AD WIBALDUM ABBATEM.

Excusat se iterum a suscipienda legatione Romana.

(Anno 1151.)

Cancellarius domino abbati.

Voluntatem quidem domini mei tam ex nuntiis quam ex litteris ejus audivi, sed impossibilitatem meam ego solus cognovi. Ne igitur longam in scribendo moram faciam, et per singula, quæ mihi impedimento sunt, vagari incipiam, breviter finem rei vestræ dilectioni aperio. Si vobiscum Romam hoc tempore iturus essem, oporteret me omnibus quæ possideo renuntiare, et tunc solum et nudum pro-

fleisci. Nulla enim dies est qua a fratribus et clauastro abesse possim vel audeam, cum nec curies eorum, vel villici annonam vel servitia aliqua eis persolvant; verum de quæstu meo vivunt. Vinum, sicut ipsi scitis, in tota terra defecit, ipsi autem plagam et manum Dei non attendentes a me illud requirunt, commonitum itaque vos et exoratum esse volo, quatenus apud Dominum meum, cujus mandato nunquam non obtemperavi me fideliter excusatum habeatis, quia vos legationi huius solus sufficitis, nec ego vobiscum aliud agerem, nisi sicut nuntius apparerem, nihil agens, nihil in præsentia vestra loquens, et si loquerer imperitiam meam ostendendo, quasi sores indicio meo perirem. Si vero quindecim dies post festum beatum Remigii me expectare velletis, et ego me interim expedire et præparare valerem, dominum meum vobiscum adirem, et quicquid facturum essem, salva ejus gratia fieret. Valete.

EPISTOLA CCLXV.

WIBALDI ABBATIS AD A. CANCELLARIUM.

Hortatur ut superatis difficultatibus suscipiant legationem Romanam.

(Anno 1151.)

Charissimo domino et amico suo A. venerabili cancellario, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est, seipsum et sua omnia.

Verba quæ scripsistis nobis de difficultate egres-
sionis vestræ et præparationis ad iter Romanum, nostra procul dubio sunt, et quæ conditio nobis sit in ecclesiis nostris, aut quæ possibilitas hoc tempore relinquendi fratres nostros, vos in vestris fratribus consideratis, cum videmus jam præ oculis imminentem fratribus nostris, non dicam caritatem annonæ, sed duram inopiam maximæ sterilitatis. Licet igitur impij nobis esse videatur relinquere fratres nostros sub periculo famis et inopie, ex altera tamen parte durum nobis esse videmus iram principis incurrrere, et una vice mandatum ejus prætereundo omne servitium, quo ei et regno unquam servivimus, subito perdere; angustie quidem sunt undique, sed melius nobis est hoc tempore, ut res nostras sub discrimine relinquamus, quam offensam domini nostri regis, non satisfaciendo voluntati ejus, incurramus, et gratiam ipsius, pro qua jam per multos annos laboravimus, pro aliqua negligentia modo perdamus, et res imperio vel imperantis honori opportunas atque sancte Ecclesiæ proficuas, aliquatenus retardemus. Quod vero scripsistis nobis, quod nos soli ad hanc legationem sufficeremus, et vos loco comitis in eadem legatione constitutum reputastis, non ita erit, sed vos in hac legatione major et dignior estis, quia vel Coloniensis vel Moguntinus, quia claves regni vos habetis et summam consilii in regno vos regere debetis, unde etiam nos comites et fideles famulos in obsequio vestro habebitis. Quia igitur jussio regis urget, et si male possumus, tamen ibimus, ut voluntati ejus satisfaciamus, et personam nostram

ad voluntatem illius laboribus et periculis exponimus. Quoniam vero pueros nostros, quos in hoc itinere habebimus, adhuc de Saxonia vocabimus, rogamus, ut diem certum designetis, quo ad vos usque Rintorp veniamus ita parati et expediti, ut una vobiscum ad dominum regem progrediamur. Quam videlicet diem designandam neminem nisi vestram schedulam scire volumus. Nam de quindecim diebus post festum Remigii, quibus nos expectare rogatis, gratum habemus, quibus ad voluntatem vestram etiamsi paulo plus expectaveritis, nos libenter expectabimus, ita tamen ut hoc caveatis, ne tempus eundi usque in asperam hiemem protrahamus. Ceterum nunc vestre operæ incumbit, ut quemadmodum per nuntium nostrum nos jam fecimus, ita et vos per nuntium vestrum tam nos quam vos, quod prefixa die ad curiam non veniamus, apud dominum nostrum regem diligenter excusare curetis.

EPISTOLA CCLXVI.

WIMALDI ABBATIS AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.
De amborum reconciliatione mutua.

(Anno 1151.)

Reverendo in Christo Patri et domino H. sanctæ Mindensis Ecclesiæ venerabili episcopo, frater Wimaldus Dei gratia Corbeiensis abbas, exiguas orationes et devotum servitium.

Venientes ad nos dilecti filii vestri venerabiles fratres nostri, D. Warnerus majoris ecclesiæ vestre præpositus, et magister Conradus nuntiaverunt nobis a paternitate vestra verbum bonum, verbum consolationis, quod videlicet ira vestra adversum nos versa esset in misericordiam, et procellam maximæ commotionis Dominus, qui mari imperat et ventis, statuisset in auram. Lætati sumus itaque in his quæ dicta sunt nobis, quippe qui a longis retro temporibus desiderio desideravimus probari posse vestræ sublimitati nostram innocentiam, nostramque circa vos et circa sanctam Mindensem Ecclesiam devotionem et reverentiam. Siquidem prænominatus præpositus vester Warnerus firmavit nobis coram fratribus nostris et consacerdotibus a vestra persona et Ecclesiæ vestre consortia manu sua in manum nostram, certitudinem et fidem in animam vestram et suam, quod fratres nostros, qui Kaminate modo sunt, vel postmodum futuri sunt, sicut subditos vestros et filios spirituales diligetis, nec nobis aut ipsis, quod absque vestra permissione introierint, de cætero imputaretis, sed eos et bona Kaminate Ecclesiæ, quæ in vestro episcopatu posita sunt, debita et canonica iustitia fovere et protegere ac manutene velletis. De injuria vero et offensione, qua vos et Ecclesiam Mindensem læsisse insimulati sumus, querelam de cætero non faceretis, sed reconciliationem nostram in consilio dominorum nostrorum episcoporum videlicet Patherburnensis, Monasteriensis et Osnaburgensis poneretis. Et si unus quidem ex eis vel certe duo adesse non potuerint, totum verbum nostrum in

A voluntate et ordinatione domini nostri Patherburnensis episcopi dimitteretis. Nos quoque de cætero paternitati vestræ et Ecclesiæ Mindensi devoto servire parati erimus, et officiositate nostra omnem commotionem, quam adversum nos habuisse dicebimini, per misericordiam Dei delinire studebimus, ut ubi abundavit discordia, superabundet charitas et gratia. Nam quia jam domini nostri regis offensam vos incurrisse propter nos doletis, omnem indignationem ejus, quam propterea habet adversum vos, ad purum vobis mitigare et cerenare diligenter laborabimus, et omnes causas vestras non inferiori studio quam nostras provehere et ad effectum perducere, si non dedignamini nobis eas insinuare, deinceps studebimus. Denique, si nuntium vestrum et litteras excusatorias ad dominum nostrum regem in Nativitate beatæ Mariæ ad curiam Nuremberg, ad quam vocaverat vos, transmiseritis, hoc apud eum elaborabimus quod clementer vobis rescribet, et iram simul et indignationem, quam pro nobis adversum vos habuit, tam per litteras suas quam per nuntium vestrum vobis benigne remittet. Quia etiam in legatione domini regis ad dominum papam impræsentiarum transibimus, hoc quoque vestræ excellentiæ firmamus, quod contra honorem vestrum et Ecclesiæ vestræ nihil cum domino papa tractabimus; sed si dominus papa scripserit vobis pro querela nostra, talia ad vos scribi faciemus, quæ eogent vos facere justitiam de invasoribus rerum nostrarum, et tamen quietem vestram et pacem Mindensis Ecclesiæ non perturbabunt. Hoc quoque in hac compositione comprehensum fuit, ut si Deus infra spatium hujus moræ nos de hoc sæculo vocaverit, Corbeiensis Ecclesia et successor noster, quem Deus in eadem post nos ordinauerit, in eadem pace et concordia, quæ præscripta est, vobiscum et cum sancta Mindensi Ecclesia fide inviolata consistat. Eadem quæ præpositus Warnerus Corbeie nobis coram fratribus nostris data fide in manum nostram spondidit et firmavit, magister Conradus apud Patherburnam domino episcopo Bernardo, coram Ecclesia sua data fide in manum ejus pro vobis in animam suam firmavit, et uterque eorum per osculum pacis suæ, quod nobis dederunt, præpositus quidem Wernerus Corbeie, magister vero Conradus apud Patherburnam, reconciliationem vestram et amicitiam nobis reddentes confirmaverunt.

EPISTOLA CCLXVII.

CONRADI IMPERATORIS AD HENRICUM EPISCOPUM
MINDENSEM.

Gratum habet quoad in pace cum abbate Corbeiensis redierit, eique remittit omnem quam incurrerat offensam.

(Anno 1151.)

CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, H. venerabili Mindensi episcopo, gratiam suam et omne bonum.

Gratias mansuetudini nostræ egit fidelis noster Corbeiensis abbas tam per litteras, quam per nun-

tios suos, quod ob nostræ dilectionis et mandati A reverentiam omnem commotionem, quam adversus eum et Ecclesiam ejus habueras remisisti, et monachos ipsius, quos in Kaminatensi Ecclesia ordinaverat, in gratiam et pacem tanquam pius Pater et bonus pastor recepisti, et de cætero te illos velle fovere et canónica justitia defensare firmiter promissisti. Quod licet morosius et serius effeceris, quam tuæ industriæ injunctum fuerit, tamen pergratum habemus, et experientiæ tuæ summopere injungimus ut eundem abbatem honores et diligas, et in omni opportunitate sua tam de Kaminatensi Ecclesia, quam de aliis rebus consilium ei et opem feras, et præcipue contra Thidericum de Rikelinga, qui, postposito Dei timore et nostra ac regni reverentia, prædictum abbatem et Ecclesiam suam perturbat et infestare præsumit. Ob hoc siquidem omnem indignationem et offensam nostram, quam juste merueras tibi clementer remittimus, atque a vocationibus et judiciis in te super hoc promulgatis absolvimus.

EPISTOLA CCLXVIII.

HENRICI MINDENSIS EPISCOPI AD WIBALDUM ABBATEM.

Excusat Godeboldi innocentiam, quam Everardus presbyter de Hemerim impetebat.

(Anno 1151.)

Domino sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ reverendo abbati WIBALDO, HENRICUS per misericordiam Dei Mindensis Ecclesiæ episcopus, assiduus in Christo orationes et fidelis obsequii devotionem.

Magistri Godeboldi dilecti fratris nostri vitæ innocentiam, et totius habitus sui rectitudinem vestræ discretionis auribus ex veritatis experimento testificari possumus, et de importuna querimonia, quam adversus eum Everardus presbyter de Hemerim injuste suscepit, multo libentius et plenius vobiscum viva voce quam per scripta tractatum haberemus, si locus et tempus mutuis verbis accommodatum fuisset. Quoties enim prædictus Everardus presbyter a domino papa litteras nobis apportavit, nos parati fuimus ei justitiam facere, et magister Godeboldus coram nobis et tota Mindensi Ecclesia suam expurgationem canonice obtulit, quod nec per se vel submissas personas illius bona unquam diripuisset, et hoc ex nostro testimonio certum habeatis, quod eandem expurgationem coram domino papa jamdudum obtulisset, si continuæ infirmitatis imbecillitas non obstitisset. Nuper vero auditis litteris domini papæ, quas idem Everardus attulit, et vestræ serenitatis commotione superaddita, ut pax et finis laboris ad prænominatas perveniret personas, presbytero Everardo tria taliter pro amore et quiete fratris nostri Godeboldi persolvere volumus, et

de aliis personis, a quibus conqueritur sua bona distracta ecclesiasticam nos facturos justitiam promissimus, ex quibus nullam partem pro consilio nostro contingere voluit, sed repetita querimonia sedis apostolicæ justitiam se expetiturum affirmavit. Sed quia pacis estis amator, et super fraterna infirmitate misericors, vestræ prudentiæ supplicando committimus, ut totius controversiæ turbinem per vos et nostra parvitate mediante terminare studeatis, ut videlicet dictum Everardum verbis vestris districte commonitum ad nos redire jubeatis, ut deposito labore præfatæ conventionis fructum recipiat, et de cætero, si vir bonus fuerit, in pace sua possideat. Quod si fieri non potest, in hoc Mindensis Ecclesiæ vestræ charitatis sentiat affectum, ut apud dominum papam nostrum dilectum filium magistrum Godeboldum excusare satagatis, et de sæpius repetitis querimoniis sui adversarii ei pacem componere studeatis.

EPISTOLA CCLXIX.

H. DUCIS BAVARIÆ ET SAXONIÆ AD WIBALDUM ABBATEM.

Corbeiensis Ecclesiæ bona sub sua suscipit tuitione.
(Anno 1151.)

WIBALDO venerabili Corbeiensis Ecclesiæ abbati, H. Dei gratia dux Baviaræ et Saxonie, fidele servitium.

Juxta petitionem vestram bona Ecclesiæ vestræ sub tuitionis meæ munimen recipio, et tam in his quam in cæteris quæ ad honorem vel utilitatem vestræ profectum respiciunt, promptum me et fidelem exhibeo. Unde ego de vestra vicissim benevolentia securus confido, quod memoria mei in benedictione sit apud vos tam coram domino papa quam coram rege.

EPISTOLA CCLXX.

WIBALDI ABBATIS AD PRIOREM ET FRATRES HASTERIENSES.

Ut contenti antiqua consuetudine loci ad concordiam redeant cum fratribus suis Walciodorensibus.

(Anno 1151.)

Fratres WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, I. venerabili Hasteriensis Ecclesiæ priori, et cæteris in eodem loco Deo et paci militantibus, benedictionem et vitam usque in seculum.

Non est opus eruditioni vestræ replicare quanto charitatis affectu Ecclesiam et vos dilexerimus: opera enim nostra testimonium hactenus nostræ erga vos dilectionis ferre potuerunt. Audivimus vero, quod nequaquam de vestra fraternitate audire potuimus, quod videlicet terminos, quos posuerunt vobis patres vestri transgredi attentantes, matrem vestram Walciodorensensem (148) Ecclesiam et dominum

illius, sed et Casinensis et Corbeiensis uno tempore abbas existit. Ipse antiquum Ottonis I imperatoris in curiis imperatorum Lotharii et Friderici simul et Conradi regis, novis et apertioribus impetratis privilegiis renovavit, quorum confirmationem in Metensi B. Stephani ecclesia, quæ et istius mater est et do-

(148) Antiquum ordinis S. Benedicti monasterium ad Mosam situm, cujus historiam habes in Spicilegii Acheriani tom. VII in qua apposite ad hanc et sequentes epistolas hæc leguntur: Dominus Wibaldus a magisterio hujus monasterii scholæ in Stabulensi ecclesia ad idem officium accitus, non solum

abbatem T (149), qui per eam vestro etiam loco regulariter præest, contra ejusdem Ecclesiæ privilegia et vestræ religionis propositum novis et superfluis motibus fatigare incipiat. Siquidem hoc certissime constat, quod Ecclesia Walciodorensis ab initio foundationis suæ Ecclesia Hasteriensi et villa et omnibus appendiciis ejus per privilegia imperatorum et regum et præcipue decreto Benedicti papæ septimi aucta est, et inibi ordo monasticus ab abbate Walciodorensis constitutus; vestram vero Ecclesiam eidem Ecclesiæ subditam, et ejusdem loci abbate contentam esse debere, nullus est qui ambigat. Nos igitur qui de numero filiorum Walciodorensis Ecclesiæ sumus, vestros quoque fratres nos esse cognoscentes, hoc universitati vestræ consilium mittimus ut, quantocius potestis, ad pacem et concordiam cum abbate vestro et fratribus redire festinetis, contenti consuetudine et rebus vobis a patribus vestris constitutis; neque enim meliores estis quam patres vestri. Si autem primo discretionis nostræ consilium et litteras accepissetis, nequaquam, ut credimus, tantum processisset causa vestra, neque odor bonæ opinionis vestræ versus fuisset in fetorem. Quod si consiliis nostris acquiescentes ad pacis et concordie unitatem tetenderitis, nostram arctius benevolentiam consequemini, et bonorum filiorum et fratrum locum et nomen apud nos obtinebitis. Sin autem in vestra permanentes pertinacia nostris monitis salubribus non obaudieritis, extunc ad audientiam domini papæ vos appellamus, et diem vobis in Circumcisione Domini præfigimus ita paratis, ut de quibus vos interpellavimus, nobis respondeatis.

EPISTOLA CCLXXI.

WIBALDI ABBATIS AD STEPHANUM EPISCOPUM
METENSEM.

*Ut privilegia Walciodorensis monasterii tueri et
Hasteriensium audaciam compescere dignetur.*

(Anno 1151.)

Reverendo Patri suo et domino STEPHANO sanctæ Metensis Ecclesiæ venerabili episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Novit, reverende Pater, vestra prudentia quod ab initio dilectionis vestræ, quam nobis familiariter offerre dignatus estis, sinceræ charitatis affectu vos et vestra omnia dileximus, et ubicunque locorum fuimus, honori personæ et Ecclesiæ vestræ pro modulo nostro asstitimus. Eadem confidentia paternitatem vestram precari audemus, et exoratum esse deposcimus, quatenus Ecclesiam Walciodorensensem, quæ nobis naufragium mundi hujus fu-

mentibus habitum monachicum induit, in sua justitia et honore, juxta quod in privilegiis imperatorum et regum videre poteritis, esse et permanere jubetis. Neque enim sanctitatis vestræ aures pseudomonachis Hasteriensibus accomodare oportet, qui otio vacantes fabulis student, vana et superflua meditantur, et pacem Ecclesiæ conturbant. Siquidem Ecclesia Walciodorensis ab initio foundationis suæ Ecclesia Hasteriensi et villa et omnibus appendiciis ejus per privilegia regum et imperatorum, et præcipue decreto Benedicti papæ septimi aucta est, et inibi ordo monasticus ab abbate Walciodorensis institutus. Quod cum ita sit, et in memoria apud plerosque habeatur, quod defuncti etiam fratres de Hasteria in cæmeterio Walciodorensis antiquitus sepeliebantur, rogamus sanctitatem vestram ut temeritatem insipientium monachorum Hasteriensium auctoritatis vestræ virga compescatis, et, ut ad pacem et concordiam fratrum suorum redeant, compellatis, aut si contemnunt, tanquam rebelles et apostolicis decretis inobedientes de monasterio ejici faciat. Responsum vestrum tempestive humiliter et obnixè flagitando expectamus. Nam in proximo pro legatione domini nostri regis et regni Romam proficisci intendimus, ubi etiam Walciodorensis abbatis causam promovere omnimodis satagemus.

EPISTOLA CCLXXII.

STEPHANI EPISCOPI METENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*Ut Hasterienses monachos ad obediendum
Walciodorensi Ecclesiæ compellat.*

(Anno 1151.)

STEPHANUS Dei gratia, licet indignus, Metensis episcopus, WIBALDO venerabili Stabulensi abbati, salutem et dilectionem.

Quod de dilectione ac familiaritate mea vos confidere dicitis, sciat per certo, quod inde plurimum confidere potestis. De monachis vero Hasteriensibus quod scripsistis mihi, quia quasi quadam taurinæ cervicis feritate Ecclesiæ Walciodorensis subesse reluctantur, sagacitati vestræ committo, quatenus in eodem tenore et modo, quo eos antiquitus fuisse didicistis et scitis, etiam nunc præcepto et voluntate mea manere compellatis. Si enim in pace corporis capitis illius volunt manere, quod Christus est, oportet eos, sicut membra corporis capiti, ita propriæ ac matri suæ Walciodorensi Ecclesiæ, si ita est, ut asseritis, humiliter subjacere. Sciat enim pro certo, quod ea quæ auctoritate pontificum, liberalitate principum, cæterorumque assensu catholicorum fidelium bene ac legitime antiquitus instituta sunt, nolo quasi quadam levitate meo tempore permutare.

mina, conservari perpetuo constituit. Renovavit etiam privilegium Benedicti papæ VII uti adhuc videri poterit, quibus manifeste ostenditur quod Hasteriensis locus Walciodorensis, tanquam cella vel vropositura, vel quocunque nomine

test in nostri monasterii thesauris, temporibus apostolicatur, debet velut membrum capiti adherere et in omnibus obedire.

(149) Theodericum II abbatem Walciodorensensem XIII, qui Widrici successor exstitit.

EPISTOLA CCLXXIII.

WIBALDI ABBATIS AD THEODERICUM ABBATEM
WALCIODORENSEM.

Promittit ei suam protectionem, mandatque ut Hasteriensium scrutetur intentionem, et mittit sibi regum et paparum privilegia.

(Anno 1151.)

Reverendo Patri suo T. Walciodorensi abbati, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica.

Dominus in lege praecepit: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaeus super terram.* Cuius praecepti nos quoque memores, si quid emolumenti personae ac Ecclesiae vestrae, nostrae utique matri, nostro studio ac labore provenit, omnimodis gaudemus, et ut amplius et honoris incremento et utilitatis augmento multiplicetur pro facultate nobis a Deo concessa fideliter laborabimus. Verum quia in processu legationis nostrae jam sumus, mandamus ut perscrutata diligenter Hasteriensium intentione, sive dissensionis, quod absit! sive reconciliationis, quod Deus concedat, usque Lucae evangelistae de omnibus certi per vos efficiamur. Exemplaria etiam privilegiorum tam imperatorum quam pontificum Romanorum optime correpta nobis mittatis, ut si necesse fuerit, ad urbem ea portantes, per veritatis, quae Christus est, liberationem, et ipsorum attestationem, iustitiam et honorem Ecclesiae vestrae manuteneamus.

EPISTOLA CCLXXIV.

STEPHANI EPISCOPI METENSIS AD THEODERICUM
ABBATEM WALCIODORENSEM.

Accusatum de dilapidatione citat ad synodum Metensem.

(Anno 1151.)

STEPHANUS Dei gratia Metensis episcopus, T. (150) Hasteriensi abbati, salutem et dilectionem.

Hasteriensis cenobii quidam fratrum se nobis praesentaverunt, et quod eorum Ecclesia multis modis per vos minoratur, et bona ipsius per negligentiam vestram contra licitum distrahuntur (151), multum conquesti sunt. Quoniam igitur illius Ecclesiae providentia ad nostrum spectat honorem, et illius defensio nobis specialius incumbit, vobis praecipiendo mandamus, quatenus in proxima Metensi synodo, quae sequenti septimana post missam omnium sanctorum celebratur, vos cum ipsis monachis ante praesentiam nostram, omni remota occasione veniatis, quatenus audita utriusque partis calumnia et defensione, utrinque servata aequitate inter vos nostra iudicet discretio. Praecipimus insuper quod inter eundem et redeundum monachis conquerentibus necessaria stipendia ministrare non recuset vestra provisio.

(150) Queritur in sequenti epistola Wibaldus de hac inscriptione, cum Hasteria cella sit non abbatia.

(151) Certe ejus tempore ecclesia Hasteriensis pre-

EPISTOLA CCLXXV.

WIBALDI ABBATIS AD STEPHANUM METENSEM
EPISCOPUM.

De rebellion monachorum Hasteriensium et de contentis in praecedenti epistola conqueritur.

(Anno 1151.)

Reverendo Patri suo et domino STEPHANO sanctae Metensis Ecclesiae venerabili episcopo, frater WIBALDUS.

Recordatur discretio vestra quod ante paucos dies sinceritati vestrae scripsimus, pro negotio dilecti Patris nostri T. Walciodorensis abbatis, videlicet de rebellion monachorum Hasteriensium, qui ordinis monastici et disciplinae regularis immemores, non solum inobedientes, sed etiam aperte rebelles eidem abbati suo exstiterunt, donec clamor contumaciae ad aures domini Leodiensis episcopi perlatus est, et iudicio tam archidiaconorum quam abbatum ac totius cleri ab officiis divinis suspensi sunt, quousque a pertinacia sua resipiscerent, et tum ipsi episcopo, tum abbati suo, quem contempserant, condigne et regulariter satisfacerent. Si quidem in Hasteriensi monasterio erant duo circumcelliones Jul. videlicet et M. quos vagantes et peregrinos et agentes pane abbas pro summa misericordia susceperat, in tempore hospitalitatis ipsorum probaturus, si conversatione digni existerent, quos speciali fraternitatis vinculo fratrum collegio deberet aggregare. Verum ipsi non solum enormiter vivebant, sed etiam inter monachos Walciodorenses et Hasterienses atque ipsum abbatem scandala et discordias accurato studio serebant; ita ut projecto interdum sacro et regulari habitu, armis accincti, possessiones Walciodorenses invaderent, et terminos ipsorum absque ulla juris assertionem convellerent, quod cum abbas corrigere diu dissimulasset, et orientia mala falce iustitiae resecare distulisset, tandem nostro et coabbatum suorum consilio admonitus, capitulum intravit Hasteriensium, et fretus auctoritate sacrosanctae Regulae beati Patris nostri Benedicti dixit honeste advenis et hospitibus litium seminatoribus ut recederent. Quod illis facere detrectantibus, et convitia in abbatem impudenter jacentibus, praecipit aliis ne eos in consortio suo retinerent, et quandiu duo illi inter monasterii aedes habitarent, ab officiis divinis omnes prorsus abstinere. Caeterum ipsi conversi sunt in arcum pravum, et in utroque obedire contempserunt, tam illos, qui jussi fuerant egredi, detinendo, quam illis praesentibus et cum illis divina officia temere exercendo. Quae, ut supra diximus, violenta non sine divini nominis contemptu praesumptio ad Leodiensem Ecclesiam perlata est, et canonico iudicio debita animadversione est punita. Hanc cau-

tiosis gemmis et auro claris ornamentis spoliata est, teste chronographo Walciodorensi pag. 572: verum non Theoderici culpa, sed monachorum Hasteriensium, ut constat ex epistola sequenti.

sam cum excellentiæ vestræ per litteras et nuntium insinuavissimus, et supplices preces pro statu matris nostræ Walciodorensis Ecclesiæ vestræ magnitudini effudissemus, placuit celsitudini vestræ nostræ parvitati rescribere ut monachos Hasterienses voluntate ac vice vestra compelleremus, debitam reverentiam Walciodorensi cœnobio et abbati suo exhibere. Cæterum nos, qui parati et accincti sumus in legatione domini nostri regis proficisci, tam molestis negotiis implicari nequaquam potuimus. Sed iidem Hasterienses ad vos profecti, litteras ad abbatem suum retulerunt vestro nomine titulas, et sigillo vestro signatas, quas ab eruditione vestra conscriptas et datas credere nequaquam potuimus, propter multarum rerum a ratione et auctoritate et usu dissonantiam. Nam paginæ ipsius limen contra auctoritatem et usum positum est, cum illæ litteræ abbati Hasteriensi dirigantur, quod vocabulum nec auctoritas roborat, nec usus confirmat. Siquidem Walciodorensis cœnobium a principio foundationis suæ ab annis videlicet CLXXXI nomen et potestatem abbatiæ obtinuit, sic instituentis loci ejusdem constructore nobilissimo comite (152) E. et sanctissimo Metensis Ecclesiæ episcopo Deoderico, sic etiam confirmante et per privilegii paginam asserente, imperatore Ottone hujus nominis primo, qui decreverunt Walciodorum esse abbatiæ, et tradiderunt ibidem in augmentum præstationis Deo serventium Hasteriam cum omnibus appendiciis suis, quam venerabilis Albero Metensis episcopus prædecessor utique prædicti Deoderici ex proprio hæreditatis jure Ecclesiæ Metensi et sancto Stephano protomartyri tradiderat, quod privilegia regum et imperatorum, nec non Romanorum pontificum Walciodorensi cœnobio collata, et liber vitæ sancti D. plenius loquuntur. Hoc etiam usus usque ad nos absque ullius interruptionis impedimento servavit, nec inventus est qui Hasteriensem nominaret abbatem, cum Hasteria cella sit, et præpositura Walciodorensis Ecclesiæ. Ratio etiam non admittit, ut tot vocabulis prælatio nostra tituletur, quot villas sub nobis esse contigerit. Incongruum enim esset, si quis vos non a civitate et sede vestra Metensem episcopum, sed potius a monasterio aliquo seu oppido aut vico vos Gorziensem episcopum aut Vicensem appellaret. Hoc etiam nec canones recipiunt, nec leges admittunt, ut rebus suis spoliatus ad judicium vocetur, quoniam non est privilegium, quo possit spoliari jam nudatus. Quod propterea dicimus, quia idem abbas in proxima synodo vestra ad præsentiam vestram jussus est venire Hasteriensibus monachis de controversia jam sopita iterum responsurus. Præterea cum hoc eodem anno tam abbatem quam monachos pro mona-

(152) Eilberto filio Ebroini comitis et Berte nate Wederici comitis, fratre Uddonis de Roix comitis, Heriberti comitis S. Quintini, Gerardi comitis de Odenarde, Bosonis et Witeri comitum, et Marciardi episcopi, teste chronographo Walciodorensi.

A chorum delatione in jus vocaveritis, et omnem controversiam hinc et inde diligenter cognoveritis, et tam judicio quam consilio Ecclesiæ vestræ abbatem a monachorum accusatione præsertim falsa absolveritis, non est credibile, quod contra juris canonici rationem litem decisam refricari velitis. Et sæculi leges dicunt, rebus jam judicatis standum esse. Et quoniam apostolicæ dignitatis culmen tam ordine quam professione tenetis, non estis juxta Apostolum levitate usus, ut sit apud vos *est et non*, ut videlicet causam bene a vobis cognitam et præjudicatam nobisque ad terminandum commissam, rursus ante tribunal vestrum in judicium revocetis. Nam quod sæpediti monachi conqueruntur, quod bona Hasteriensis Ecclesiæ per abbatis negligentiam contra licitum distrahantur, ut apud propitium judicem loquamur, vera fere dixerunt, cum de thesauris ejusdem Ecclesiæ, tum in eundo ad vos, tum in revertendo ad dominum Leodiensem, calicem sex marcarum et crucem argenteam, ignorante abbate, expendisse asserantur, et multa præterea, quibus per inquietudinem suam et superflua litigia Ecclesiam minoraverunt, nequaquam adhuc cessaturi, nisi animositas eorum fortiori disciplinæ jugo reprimatur. Quamobrem sanctitatis vestræ genibus advoluti, obnixè precamur, ut misereamini jam deficientis inter has contentiones abbatis, parcite seni, parcite inopi, qui inter tyrannidem advocatorum et rerum omnium egestatem laborem vix tolerare sufficit. Misimus ad vestram discretionem nostrum tam sanguine quam obedientia et charitate germanum, quem tanquam nos ipsos in omnibus et honorabilis et exaudietis.

EPISTOLA CCLXXVI.

PRÆCEPTUM CONRADI II IMPERATORIS PRO MONASTERIO WALCIODORENSI.

Interventu Wibaldi abbatis, confirmat privilegia Walciodorensis monasterii.

(Anno 1151.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. CONRADUS (1153), divina favente clementia, Romanorum rex secundus, ad implendam munificentiam pertinet bene de rep. merentibus præmia rependere, et cæteris ad famulatum imperii surgentibus eos in exemplum aut bonæ spei signum collocare.

Quocirca noverit fidelium nostrorum tam futuræ quam præsentis ætatis industria, quod interventu dilecti ac fidelis nostri Wibaldi abbatis, qui nunc, Deo auctore, Stabulensi et Corbeiensi monasterio præest, privilegia Walciodorensis monasterii in quo prædictus abbas sacrum religionis habitum suscepit, et juxta regulam beati Benedicti et sanctorum Patrum instituta professionem fecit, recitari et exponi jussimus, in quibus scriptum con-

(153) Exstat hoc Conradi imperatoris præceptum in archivis monasterii Walciodorensis, cujus exemplum nobis concesserat reverendissimus abbas ejusdem monasterii, antequam Stabuletum accederemus.

linebatur, quod vir quondam illustis Elbertus comes in proprio hereditatis suæ fundo monasterium secundum regulam et ordinem monachorum in pago Lumensi construxit, et de suo jure ac proprietate in jus et dominationem regiam cessit et transegit. Quod monasterium cum omnibus appendiciis imperator Otto primus, cui a præfato comite suo utique consanguineo donatum fuerat, contulit Metensi Ecclesiæ per manum Deoderici venerabilis Metensis episcopi, hac scilicet interposita rationis observantia, ut idem pontifex quemdam locum Hasteria nomine olim a sanctissimo prædecessore suo Adelberone antistite ex proprio hereditatis jure sancto protomartyri Stephano in Metensi Ecclesia delegatum, supradicto cœnobio gratia solaminis copularet; et quoniam proxima vicinitate junguntur, et sub unius ditione ordinationeque abbatis eadem præfata loca, Walciodorum videlicet atque Hasteria indissolubili vinculo necterentur. Quæ constitutio tam a diuæ recordationis prænominato Augusto per venerandæ sanctionis paginam roborata, quam apostolicis decretis per sanctissimum Benedictum papam confirmata, usque ad nostra tempora immobilis permansit et inconuulsa, licet alterius loci monachis, id est Hasteriensibus studium semper fuerit prærogativæ Walciodorensis cœnobii obsistere, et abbatum suorum ordinationibus temeraria præsumptione resistere. Quæ insolentia usque adeo stultis conatibus excrescere ausa est, ut sese a connexionem et subjectionem Walciodorensis cœnobii et venerabilis Teoderici ejusdem loci abbatis abrumperet conati sunt, donec judicio curiæ nostræ legibus et ratione subnixo compressi sunt, et ad unitatem et obedientiam revocati. Auctoritate igitur in perpetuum valitura decernimus, ut Hasteriensis locus Walciodorensi monasterio contraditus et connexus eidem semper cœnobio subdatur, sicut cella vel præpositura vel quocunque nomine dicatur aliquod inferius suo superiori debet adjacere. Et decedente eo, qui nunc ibi, Deo præstante, regulariter præest Teoderico abbate, suisque successoribus in perpetuum regulariter ordinandis, Hasterienses monachi convenient Walciodorum tam ad exsequias defuncti abbatis devote peragendas, quam ad electionem futuri pastoris disciplinate et concorditer celebrandam, hoc videlicet discretionis tenore, ut primus assensus, prima vox, prima designatione penes Walciodorensium constet arbitrium, et de ipsorum cœtu persona, si fuerit idonea inventa, absque contradictione Hasteriensium eligatur. Quod si ibi forte reperiri non potuerit, atque in Hasteriensi Ecclesia persona conveniens inventa fuerit, de ipsis potius quam de alio monasterio prælatum assumatur. Et ut hæc constitutio rata et immobilis per cuncta successiva

(154) Henrico de Limburgo, de quo Albericus ad annum 1164 scribit quod, mortuo Victore antipapa, oblatum sibi ab imperatore papatum recu-

A tempora permaneat, præsens præceptum conscribi mandavimus, nostræque signo imaginis impresso testes qui actioni et judicio interfuerunt, subnominari jussimus. Arnoldus Coloniensis Ecclesia electus nostræ curiæ cancellarius, Henricus Leodiensis episcopus, Otto frater noster Frisingensis episcopus, Warnerus Monasteriensis episcopus, Philippus Osenbrugensis episcopus, Albertus Misinensis episcopus, Herinannus Trajectensis electus, Wihaldus Stabulensis et Corbeiensis abbas, Lambertus Werdenensis abbas, Adolfus comes de Montibus, Henricus comes de Gelra, God. et Hermannus fratres de Kuic, Marquardus de Gruenbach, Albertus de Gruendinga. Signum domini Conradi secundi Romanorum regis inviolabile.

Actum in palatio Noviomagi, anno Domini Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo primo, indictione XIII, XVI Kalendas Junii, regnante domino Conrado Romanorum rege secundo, anno regni sui XIV in Christo feliciter. Amen. Ego Arnoldus cancellarius vice Henrici Moguntini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

EPISTOLA CCLXXVII.

CONRADI IMPERATORIS AD H. LEODIENSEM EPISCOPUM.

Promittit vindictam de Ecclesiâ Leodiensis hostibus, mandatque ut et ipse a molestanda Ecclesiâ Stabulensi abstineat.

(Anno 1151.)

C CONRADUS Dei gratia Romanorum rex, H. (154) venerabili Leodiensi episcopo, gratiam suam et omne bonum.

Pervenit ad nos clamor Stabulensis Ecclesiæ dolentis et conquerentis quod Ecclesia tua impie a quibusdam tyrannis, et persona tua novis et inauditis modis ab his, qui fidelitatem tibi juraverant, vexetur. Confidimus autem de protectione divina, quod nos sanos et incolumes et inimicorum nostrorum victores esse facit, quod consilio et judicio principum hanc contumeliam digna animadversione in brevi tempore vindicabimus. Præterea suggestum nobis est, quod propter odium Henrici de Rupe, qui est advocatus Stabulensis Ecclesiæ, tam tu quam tui incendia et rapinas in bonis ejusdem Ecclesiæ facere disposeris, cum eadem bona in tantum sint ab advocati servitio libera, ut nullam in eis portionem vel de justis pensionibus, vel de legum compositionibus accipias. Et quoniam eandem Ecclesiam lædere non solum contra regiam majestatem est, sed etiam contra tui ordinis sanctitatem, et contra omnem tam divini quam humani juris æquitatem, mandamus solertiæ tuæ et sub obtentu gratiæ nostræ præcipimus, ut te et tuos a læsione et gravamine prædictæ Ecclesiæ contineas, sciturus, quod si saverit, et Paschalem Victoris successorem consecraverit.

aliter præsumptum fuerit, justa indignationis nostre ultione non carebit.

EPISTOLA CCLXXXVIII.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Excusat eum a legatione Romana.

(Anno 1151.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Corbeiensis abbati, suam gratiam et omne bonum.

Experimento cognovimus, et certi sumus, quod honori et provecibus nostris promovendis summa fidelitatis constantia indefessus assistas. Igitur, si rerum opportunitas postulasset, officium legationis nostræ ad dominum papam quemadmodum expectavimus, assumpsisses. Quoniam autem magna rerum difficultate te prædeditum esse cognovimus, bonæ voluntati tuæ gratias habentes, et ad cætera negotia nostra sinceritatis tuæ obsequium nobis promptissimum esse non dubitantes, aliis principibus, Basiliensi scilicet episcopo et Constantiensi episcopo legationis nostræ laborem ad dominum papam commisimus.

EPISTOLA CCLXXXIX.

HENRICI EPISCOPI LEODIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Conqueritur de Henrico comite de Rupe, et de comite Namurcensi.

(Anno 1151.)

HENRICUS, Dei gratia Leodiensis Ecclesiæ humilis minister domino WIBALDO eadem gratia venerabili Sabulensi abbati, salutem et fraternam in Christo dilectionem.

Propter necessitates grandes ex improvise nobis occurrentes minoribus negotiis vacare nequam possumus. Non latet enim prudentiam vestram fomitem hujus mali hactenus specie invidiæ adulationis protecti, calcata sub pedibus regalis reverentia majestatis, omnes rupisse aditus simulationis. Comes enim de Rupe Henricus treugas illas, quas per manum comitis Namurcensis et aliorum suorum in manus principum nostrorum stabili pace firmaverat, nihil nobis contradicendo, incendiis et rapinis in nos et Ecclesiam nostram impudenter confregit, æstimans excommunicatis dictum esse, ut qui in sordibus sunt, sordescant adhuc. Comes Namurcensis, nescimus quorumore regie debilitatis, venenosa factione aliorum principum in nos et Ecclesias nostras furit, præmissis dilectionis et fidelitatis nuntiis, et subsequenter eadem hora nuntio exfestucationem domini nostri deferente, Cinei nostram dominicalem villam adhuc ista legatione infecta penitus succendit. Quia igitur vobiscum de meis secretis solco loqui ut mecum, in gremio vestri consilii et consolationis hanc repono causam conturbationis, ut ego et vos, qui in eadem curia sumus fideles domestici, alter pro altero, cum opus fuerit, veritatis et fidei inveniamur socii. Bene valeat dilectio vestra, cætera lator præsentium expelliet.

PATROL. CLXXXIX.

EPISTOLA CCLXXX.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Scribit se suscipiendæ legationi Romanæ paratum fuisse commendatque ei latorem præsentium.

(Anno 1151.)

Reverendo in Christo patri suo et domino EUGENIO uni et universali papæ, frater WIBALDUS Dei et vestra gratia id quod est in Ecclesia catholica, filialem dilectionem et debitam per omnia subjectionem.

Non latet, charissime Pater, celsitudinis vestræ prudentiam, quod ex quo gloriosus atque inclytus Romanorum rex Conradus; sanctitatis vestræ filius, a Jerosolymitana expeditione rediit, a latere suo legatos efficaces et industrios ad vestræ magnitudinis excellentiam destinare proposuerit. Ad quod strenue peragendum, cum etiam nostræ parvitatibus persona et denominata et vocata fuisset, eousque perventum est, ut jam parati et expediti ad proficiscendum Lotharingiam exierimus. Quod si ingenioli nostri tenuitas intelligere ullo modo potuisset, quod hujus legationis labor ullatenus expediret catholicæ Ecclesiæ ac vestræ dignitati sive Romani imperii incremento, nullatenus rebus nostris aut personæ nostræ pepercissemus. Præsentium lator Stabulensi Ecclesiæ jure proprietario pertinere dignoscitur, qui, cum ad nos querimoniam detulisset, quod quidam God. decanus ecclesiæ Beatæ Mariæ in oppido Trajectenai domum, quæ ei patrio et avito jure hæreditario competit, violenter auferret, nos pro eo sanctitatis vestræ filio Henrico venerabili Leodiensi episcopo scripsimus, postulantes ut decanum suum a tanta et insolita violentia potestate debita removeret. Sed, cum idem clericus ab injusto proposito nollet cessare, dicens illum, qui contra se agebat, esse excommunicatum, compulsus est idem laicus protectionis vestræ appellare et adire præsentiam. Solita itaque clementia, Pater piissime, eum exaudire dignemini, ne tot labores et pericula frustra et in vanum se assumpsisse doceat, et alii oppressi de vestra misericordia hujus exemplo sperare doceantur.

EPISTOLA CCLXXXI.

WIBALDI ABBATIS AD CONRADUM IMPERATOREM.

Conqueritur de episcopo Leodiensi, de comitibus Namurcensi, de Rupe et de Monte-Acutio.

(Anno 1151.)

Inclyto triumphatori et magnifico domino suo CONRADO Dei gratia Romanorum imperatori augusto, frater WIBALDUS eadem gratia id quod est in Ecclesia catholica, salutem in eo qui dat salutem regibus.

Scripsit dudum majestati vestræ nostræ parvitatibus humilitas, quod ad peragendam legationem vestram ad Urbem non sine gravi rerum nostrarum dispendio accincti fuimus, etsi dominus cancellarius proficisci potuisset, ad incrementum honoris vestri et regni pro posse laborassemus. Unde regressi terram nostram nimis rapinis et incendiis

concussam invenimus. Nam dominus Leodiensis episcopus, et comes Namurensis, et comes de Rupe et comes G. de Monte-Acutio dissentientes, bonum pacis de finibus nostris exturbaverant. Cum autem neminem nostri neque nos laederemus, et in neutram partem inclinarem, cum jam in Namurcensem et suos fautores dominus episcopus sententiam anathematis promulgasset, comes G. de Monte-Acutio sua et domini episcopi militia villam nostram Okeris devastavit et succendit, quæ fere tribus mensibus monasterio necessaria ministrabat. Intendit etiam cætera eidem monasterio pertinentia devastare, succendere, nisi gravissimis redemptionibus et exactionibus ab hoc suo proposito revocetur. Et, cum violenter nostra devastentur, diripiantur, et hoc auxilio domini episcopi, sine quo idem comes G. hoc non præsumeret, decet regiam majestatem vestram, nos, qui vestri sumus, defensare, et innocentem afflictis manum misericordiæ porrigere. Proinde dignitatis vestræ magnitudinem, quam semper propitiis sensimus, humiliter deprecamur, ut si dominus episcopus ad vestræ majestatis præsentiam venerit, de nostra a suis et nostrorum injusta oppressione, sicut vos debet, eum conveniatis, et nostra, quæ adhuc a suis non tamen intacta supersunt, quæ idem G. ejus auxilio demoliri festinat, accepta ab eo dextra, sicut sunt, conservari faciat. Si autem eum non venire contigerit, super hoc ei severius scribendo vestra præcipiat mansuetudo, et ut eundem G. comitem a nostrorum depopulatione tam per vestra scripta, quam sua auctoritate coercat, imperetis. Nos enim in eo discrimine positi addiderunt Corbelesenses revocare, inter quos quas molestias, quas insidias sustineamus, quid vero contra nos eo tempore, quo in servitio regni et vestro accincti eramus, molitum sit, quidve factum, cum ad vos venerimus, majestati vestræ plenius referemus. Deliberavimus autem si quolibet modo his curis et laboribus nos subducere possimus, ut in Purificatione sanctæ Mariæ ad vos, ubicunque locorum vos esse rescierimus, perveniamus.

EPISTOLA CCLXXXII.

R. STABULENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

De actis Leodii adversus incendiarios prædiorum Stabulensium.

(Anno 1151.)

Dominio suo et patri WIBALDO venerabili Stabulensi abbati, frater R. obedientiæ, subjectionis ac orationum devotissimum munus.

Sabbato post discessum vestrum Leodium profecti Dominica venimus, ibique abbatem Florentensem (155) de bonorum suorum violenta rapina querimoniam facientem invenimus. Cui ab archidiacono et abbatibus die eodem, nobis vero in crastino responsum est, proximo Sabbato episcopum ventu-

rum, reverti nos ea die debere in palam querelam nostram facturos, se vero nobis in omnibus justitiæ nostræ adfuturos. Item est, reversum est, et die prædicto in conventu magno archidiaconorum, abbatum, cleri litteras vestras domino episcopo præsentavimus. Quibus a fratre Henrico palam distincte recitatis, respondit episcopus dubitare se utrum liberos homines parochianos suos excommunicare possitis, iudicio tamen archidiaconorum consilioque omnia acturum. Causa tam nostra quam Florentensis in crastinum protracta est, et præsentem frequentiore conventu requisitus episcopus causam nostram in responsis archidiaconorum dixit consistere, archidiaconi nihilominus privilegia et jura Ecclesiæ nostræ neque consilio, neque iudicio suo velle convellere. Tum episcopus: Cum, inquit, abbatem vestrum et privilegia et chartas ejus videro, consilio meorum, quæ justa sunt, agam. At nos de responso hoc præmuniti, diffugiis ejus sic obviavimus. Quoniam tempore prædecessoris vestri domini Alberonis excommunicationem Ecclesiæ nostræ ratam habere nolentis, archidiaconi, qui adhuc superstitis sunt, et præsentis sunt, excommunicationem in Walterum de Warnanz et Balduinum de Hosden a nobis factam ratam esse censuerunt. Viderit prudentia vestra, si iudicio et testimonio archidiaconorum et priorum Ecclesiæ vestræ possit refragari. Verumtamen, quoniam dominus abbas abest, in cuius custodia et potestate privilegia Ecclesiæ nostræ sunt, qui ea, cum necessitas poposcerit, tempore et loco personæ congruenti relegenda præsentabit: nos in articulo hoc Ecclesiæ nostræ præmittentes, auctoritate domini papæ Eugenii roboramus sententiam ejus de incendiariis datam, sicut de vestris ita de nostris observari postulantes. Et prolata schedula lectoque capitulo de incendiariis (156), auctoritate domini papæ sententiam ejus de incendiariis nostris ratam eum habere et observare urgebamus. Tandem, adductus vel instantia nostra, vel ne domini papæ offensam incurreret, dixit se privilegiis nolle contraire, præceptis vero domini papæ velle libenter obedire: statim excommunicationem in incendiarios nostros datam archidiaconos ex auctoritate domini papæ præcepit observare. Illis vero nomina eorum de manu ejus requirentibus, cum ipse ea per se dare nollet, dies in notam protracta est. Tandem ipse nominiū schedulam per se recepit, nunquam nisi coactus sententiam de incendiariis nostris observaturus. Ita ab eo recessimus parum adhuc certi, quid super hoc egerit. Fama erat et constabat, quod dominus episcopus nuntios suos ad Urbem direxerit, et quod ad curiam præsentem domini regis Wormatiæ iturus erat, mille marcis datis dominum regem in perniciem et depopulationem comitis Namurensis addu-

nem suscepit.

(156) Exstat Eugenii papæ decretum in incendiarios concilii Remensis anno 1148 celebrati, cap. 15.

(155) Florentia est insignis et pinguis abbatia ordinis Præmonstratensis a Godefrido comite Namurcensi fundata, duabus a Namurco leucis dissita, in qua fundator ipse conversorum habitum et professio-

eturus. Comes autem per abbatem Florentensem nos multum sollicitavit, ut ejus verbum apud dominum regem manereretis, et bono fine, si possibile esset, terminaretis. Episcopus et comes nullo modo a guerra desistere volunt, sed rursus post Natale Domini cuncta devastare intendunt. Comes God., ut dicitur, Harizeis intrat terram nostram, et in Condustrio et in Arduenna depopulaturus, nisi redemptione accepta cessaverit. Comes Henricus nondum convaleuit. Comes de Loz Tournines nostram vastabit, et Bosonem et Gosvinum fratres captivos tenet. Wellin episcopus post Natale se dicit incendio vastaturum, quod ex auctoritate domini papæ ne faceret monuimus, quia ad eum transitori eramus, quod vos etiam tam ex domini papæ, quam ex domini regis auctoritate prohibere satagatis. Facies rerum vestrarum tam intus quam foris eadem est, quæ in exitu vestro erat, et ideo, si quid jubere, si quid ordinare disponitis, beneplacitum vestrum rescribite. Consilii enim et ordinationis vestræ providentia egemus. Valet in Domino, iterum dico, valet et gaude.

EPISTOLA CCLXXXIII.

WIBALDI ABBATIS AD MINDENSEM EPISCOPUM.

De causa magistri Godeboldi et presbyteri Everardi.
(Anno 1151.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino H., sanctæ Mindensis Ecclesiæ venerabili episcopo, WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ abbas, exiguas orationes et devotum servitium.

Litteras vestras, quas scripsistis ad nos pro causa magistri Godeboldi et presbyteri Everardi de Hemeeringe, xvii Kalendas Octobris in prædio quodam Stabulensis Ecclesiæ recepimus; sed, quia tunc longe a partibus vestris absumus, et dein procedente tempore plures causæ nobis inciderint, tam de publicis regni negotiis, quam de privatis occupationibus, prænominatum presbyterum Everardum secundum petitionem vestram convenire non potuimus. Ubi vero ad has partes regressi sumus, venientem eum ad nos interpellavimus, et, ut petitioni vestræ acquiesceret, et quæ offerrentur ei a vestra consuetudine pro bono pacis et concordie gratanter reciperet, ipsi persuadere tentavimus. Ipse autem conqueritur, quod ab eisdem hominibus, qui ante ei injurias irrogaverant, et substantiam suam abstulerant, novas iterum rapinas pertulerit, et quod ex eo tempore quo ad nos mandatum domini papæ detulit, de porcis suis, quod valet, xv sol., ei abstulerint, et insuper omnem fructum, quem de glandatico suo præsentis anno habere debuerat, quem in summam magnam computavit, sibi usurpaverint. Cum ergo ei plurima hinc inde proponeremus, et ad terminandam tam longi temporis discordiam recipere, quæ oblata sunt, eum cohortaremur; tandem interveniente potioris consilii ratione, cessit nostræ commitioni, et tria talenta, quæ pro quiete et amore Godeboldi offertis ei, se accepturum promittit, ita si de aliis personis, a quibus sua bona con-

queritur distracta, quemadmodum promisistis, ecclesiasticam ei justitiam faciatis. Sive igitur in hoc verbo sive alio quolibet modo controversia, quæ est inter eum et magistrum Godeboldum terminetur, et ut ei de ablatis bonis suis justitia fiat, et hæc omnia infra spatium quindecim dierum consummentur, discretionem vestram attente monendo rogamus, quia sententiam domini papæ, quam annuntiandam injunxit nobis, diutius, si hoc perfectum non fuerit, sub silentio tenere non præsumimus. Conqueritur præterea idem Everardus presbyter, quod clericus de Jacheim ubicunque potest, vel per se vel per submissas personas bona sua ei auferat, et eodem laicos, qui rebus suis eum spoliare non cessant, ad damnum suum familiares habeat, quod quam absurdum sit et quam inconveniens ordini suo, discretio vestra perpendat.

EPISTOLA CCLXXXIV.

PRÆPOSITI DECANI ET CÁNOMICORUM MINDENSII, AD WIBALDUM ABBATEM.

Frustra tentatam pacem inter Godeboldum et Everardum ei terminandam committunt.

(Anno 1151.)

Domino suo sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ reverendo abbati WIBALDO, W. per misericordiam Dei Mindensis præpositus, R. decanus cum universis fratribus suis, assiduas in Christo orationes et subjectionis fidele obsequium.

Litteras sanctitatis vestræ, quas scripsistis pro causa magistri Godeboldi et fratris Everardi, dominus noster episcopus in quodam castro Ecclesiæ, quod dicitur Wilippa, recepit et audivit, et eas postea nobis transmisit; quas nos cum debita reverentia suscepimus, et fratri Everardo, ut omnem querimoniam et laborem deponeret, et in futurum vir bonus esset, et virum innocentem et optimum magistrum Godeboldum, quem multis injuriis molestavit, per subjectionis obsequium et pacis ingressum placare studeret, persuadere multis modis tentavimus, sed idem frater nostris consiliis se intractabilem exhibuit, et ideo cum eo compositionis introitum invenire non potuimus. Nos itaque per fideles fratres nostros sanctitati vestræ valde devotos omnem tractatum et consilium hujus negotii vestra discretionem et ordinationem cum fratribus nostris terminandum, ad aures pietatis vestræ transmittimus, tum propterea ut fratris nostri innocentiam vobis ostendant, tum etiam propter hoc, ut super his, quæ coram vobis fuerint stabilita et firmata, vos in testimonium habeamus, et, si prædictus frater Everardus nostram quietem turbare et pacis compositionem violare præsumperit, vos nobis in adiutorium sitis, quia veritatis filius et multorum presidium ab hujusmodi impugnatione liberabit.

EPISTOLA CCLXXXV.

WIBALDI ABBATIS AD CODEBOLDUM.

Significat ei arculos pacis initæ cum Everardo presbytero.

(Anno 1151.)

Fratr WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Eccle-

sia catholica, dilecto fratri et amico suo Godeboldo A nobis imperatum fuerat. Sed vestra sublimitas benedictionem et vitam usque in sæculum.

Meminit dilectio tua, quod scripta domini papæ ad nos accepimus, ut te studiose commoneremus, quatenus Everardo presbytero ecclesiam de Hemeringe et omnia ei ablata per te et alios in integrum infra viginti dies, postquam a nobis commonitus esses, omnino restitueres, et de cætero cum pacifice possidere permetteres. Fecimus itaque quod nobis imperatum fuerat, et tam jussionem domini papæ quam nostram admonitionem in tantum valuisse gaudemus, ut ex consilio religiosorum et sapientium virorum cum prædicto Everardo in concordiam redieris. Modus autem concordie et reconciliationis in futurum valituræ hic est. Dedimus eidem Everardo a parte tua tria talenta denariorum, ea conditione, ut te ab omni querimonia sua tam de injuriis quam de damnis sibi ante illatis liberum et absolutum dimitteret, et ipse de cætero prædictam Ecclesiam suam in pace obtineret. Deposuit itaque in manu nostra sub idoneo monachorum, clericorum et laicorum testimonio omnem querelam, quam adversum te usque in præsentem diem habuerat, tecumque in gratiam et veram pacem rediit, nosque ab executione mandati domini papæ liberos sponte dimisit, et domino papæ pro adepta justitia gratias egit, nobisque pro studio sollicitudinis devote benedixit. Tuæ itaque fraternitati tam præsentibus litteris quam aliis, quibus opportunum fuerit modis testimonium perhibemus, quod mandatis domini papæ et nostræ admonitioni devote obtemperans fueris, et sententiam, quæ in vindictam inobedientie intentata tibi fuerat religiose et prudenter devitaveris. De his vero, qui prædicto Everardo sua diripuerunt, justitiam a domino episcopo reposcet, juxta quod eidem domino nostro episcopo a domino papa injectum est, et ipse nobis per litteras suas se fideliter facturum repromisit. Tu autem adversus eundem Everardum de cætero nullius offensæ memoreris, sed cum eo veram pacem et concordiam de omni anteaque controversia in bona fide habebis.

EPISTOLA CCLXXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

Facta inter Godebaldum et Eerardum pace, mandat ut eidem Everardo de ablatis ab aliis justitiam faciat.

(Anno 1131.)

Reverendo Patri suo et domino H. sanctæ Mindensis Ecclesiæ venerabili episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ servus, exiguas orationes et devotum servitium.

Meminit paternitas vestra, quod litteras domini papæ ad nos accepimus, ut canonicum vestrum magistrum Godebaldum studiose commonefaceremus, quatenus Ever. presbytero ecclesiam de Hemeringe et omnia ei ablata per se et per alios in integrum infra viginti dies post acceptam admonitionem nostram omnino restitueret, et de cætero cum pacifice possidere permetteret. Fecimus itaque quod

A nobis imperatum fuerat. Sed vestra sublimitas nostræ parvitati sollicite injungere dignata fuit, ut reconciliationis et concordie mediatores esse salageremus, hac videlicet ratione, ut idem Ever. tria talenta nummorum acciperet, et de aliis personis, a quibus sua bona conqueritur distracta, ecclesiasticam ei justitiam vos faceretis. Ad quam conditionem recipiendam licet idem Ever. satis cunctaretur, nostro tamen studio pro pace Mindensis Ecclesiæ devotius adnitere, sicut vobis placuerat, perfectum est. Nam, acceptis de manu nostra tribus talentis nummorum, omnem querelam et actionem, quam adversus magistrum Godebaldum hactenus habuerat, sponte deposuit, et cum eo in veram pacem et gratiam absque simulatione et dolo rediit. Rogamus itaque celsitudinem vestram, quam vera in Domino charitate plurimum diligimus, ut prædicto Everardo presbytero, qui jamdiu apostolicæ mansuetudinis aures crebris clamoribus fatigavit, canonicam justitiam de his qui bona sua violenter invaserunt, sine prolixioris moræ obstaculo, facialis, tum pro domini papæ, qui hoc vestræ discretionis et viva voce et litteris injunxit, reverentia, tum pro nostræ petitionis interventu, qui vobis hoc vera et humili fide consulimus, et ex promisso vestro per litteras tanquam debitum repositimus.

EPISTOLA CCLXXXVII.

WIBALDI ABBATIS AD H. MUGUNTINUM ARCHIEPISCOPUM.

De solvendo matrimonio Folcuini de Sualemberg, et uxoris dissimulatam infirmitatem.

(Anno 1131.)

Reverendo Patri suo et domino H. sanctæ Muguntinæ Ecclesiæ venerabili archiepiscopo, WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ servus, exiguas orationes et devotum servitium.

Referente domino Folcuino de Sualemberg didicimus, quod juxta sacerdotalis officii dignitatem erga ipsum et uxorem ejus districte justitiam custoditis, et relicta carnis et sanguinis charitate, spiritum, qui libertatis est auctor et propagator, sequamini. Unde et nos gloriæ vestræ plurimum in Domino cogaudemus, quippe qui in hac causa nihil aliud quam veritatem diligimus, etsi quos offendimus, propter veritatem offendimus. Testatur siquidem prædictus Folcuinus, quod antequam eandem uxorem suam desponsaverit, a quibusdam pro certo compertum habuerit, quod morbo caduco laboraret, et multorum ac religiosorum virorum testimonio se probare posse assertit, quod sibi eam copulare nolle, si veraciter tali infirmitate detineretur, et hoc parentibus puellæ palam indicaverit. Novit autem eruditio vestra, quod cum in omni contractu fraus et dolus abesse debeat, præcipue in contrahendo, ubi fides et sacramentum spectatur, nullius doli debere supposita commissio. Quod si ita est, nulla regula constringi potest ad sequendum id, quod nec intendit, cum faceret, nec voluit, cum sentiret. Scien- legem loquimur, et non ignoranti, sub quo lapsus

periculo et laicus et juvenis jam longo tempore ver- A
setur. Quod si ad partes nostras accesseritis, venire
ad vestram celsitudinem pro eadem causa parati su-
mus.

EPISTOLA CCLXXXVIII.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

*Scribit in gratiam Regenberni canonici, quem B. Ma-
ria in Monte abbatissa vexabat.*

(Anno 1151.)

Reverendo in Christo Patri et domino H. sanctæ
Mindensis Ecclesiæ venerabili episcopo et dilectis
fratribus et dominis suis ejusdem Ecclesiæ canonici-
cis, frater WIBALDUS, Dei gratia Corbeiensis Ecclesiæ
servus, exiguas orationes et devotum servitium.

Veniens ad nos frater Regenbernus canonicus ec-
clesiæ beatæ Mariæ in Monte, retulit nobis ex ordi-
ne, qualiter occasione cujusdam verbi præfatæ ec-
clesiæ abbatissa eum inordinate, quemadmodum
nobis videtur, gravaverit, et præbendam suam ei
interdixit. Quia igitur in Ecclesia vestra cœpimus
esse pacis amatores et concordie cooperatores, pa-
ternitatem vestram per fraternam charitatem, de
qua plurimum apud vos confidimus, intime roga-
mus, et quantum licet, in Domino cohortamur, ut
nullam dissensionem in Ecclesia vestra nasci et cre-
scere sinatis, quia sæpe fieri solet ut de minimis
scintillis maxima oriantur incendia. Siquidem eru-
ditioni vestræ brevi sermone satis suggestum est,
quod quædam sæcularia jura confundi cum ecclē-
asticis ac permisceri non possunt. Hoc ideo dici-
mus, quod prædictus clericus nec per hominagium
canonicam suam potuit accipere, nec recusato ho-
minagio amittere.

EPISTOLA CCLXXXIX.

WIBALDI ABBATIS AD W. MINDENSEM ECCLESIE PRÆPO-
SITUM MAJOREM.

Scribit in gratiam Regenberni canonici.

(Anno 1151.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Eccle-
sia catholica, dilecto fratri et amico suo W. ve-
nerabili sanctæ Mindensis Ecclesiæ majori præpo-
sito, benedictionem et vitam usque in sæcu-
lum.

Dilectionem vestram, de qua plurimum confidi-
mus, intime rogamus, ut sicut proximis litteris nos
admonere et cohortari curastis, quatenus ad pacem
et concordiam Mindensis Ecclesiæ in causa magistri
Codeboldi laboraremus, ita nunc in causa Regen-
berni benigno adniti studio dignemini, ne quid in
eum vel ipsius possessionem præter jus et æquum
admittatur. Siquidem ecclesiasticæ possessiones sæ-
culari jure non sunt omnimodo censendæ, et sicut
canonica clerici jure laico regulariter non accipi-
tur, ita etiam non nisi ordine canonico amittitur. Sa-
pienti sat dictum est, quia de parvis odiorum fo-
mentis maximæ interdum inimicitie et infiniti labo-
res succrescunt.

EPISTOLA CCXC.

H. DUCIS SAXONIE ET BAVARIE AD WIBALDUM
ABBATEM.

*Rogat ut in curia Ratisbonensi adsit sibi coram
rege.*

(Anno 1151.)

Domino WIBALDO venerabili Corbeiensis Ecclesiæ
abbati, H. Dei gratia dux Bavarie et Saxonie as-
cendere in montem Domini et stare in loco sancto
ejus.

Quoniam virtutis vestræ multa experimenta cogno-
vimus, multum in benevolentia vestra confidimus.
Hac itaque magna præcedente confidentia, quia Do-
minus et vera loquendi audaciam, eademque di-
crete proferendi vobis præ multis aliis contulit
B scientiam, vestram adimus obnixè deprecantes be-
nevolentiam, quatenus in curia, quam rex secundo
Idus Junii Ratisbonæ celebrandam indixit, nobis as-
sistatis, et quam, in nos det sententiam, audiat.
Pollicitus est enim, quod secundum justitiam vel
principum consilia, qui ad curiam confluent, se no-
bis responsurum. Valete, et de integerrimæ dilectioni-
s affectu ex nostri parte sitis indubii. Dominum
Theodericum de Rikelingen, filiosque ejus dilectioni
vestræ commendamus, et ut eis benignius existatis,
intime rogamus.

EPISTOLA CCXCI.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Scribit in gratiam Regenberni canonici

(Anno 1151.)

C Reverendissimo Patri et domino EUGENIO, sanctæ
catholicæ Ecclesiæ uni et universali papæ, frater
WIBALDUS Dei et vestra gratia, id quod est in Ec-
clesia catholica dilectionem filii et obsequium
servi.

Lator præsentium in Ecclesia quadam Mindensis
episcopatus canonica sua per violentiam, ut ipse
conqueritur, spoliatus est; cui ante appellationem
suffragium reconciliationis conferre conati sumus,
in quo cum nequaquam proficeret, tandem vestræ
celsitudinis præsentiam appellavit, et suos adversa-
rios determinata die ibidem auctoritate vestra in-
vitavit. Unde sublimitatis vestræ pedibus devoto
animo advoluti, clementiam vestram, quantum no-
stræ parvitati conceditur, humiliter imploramus, ut
causam ipsius pie audire dignemini, et ad sublevan-
das ipsius oppressiones, manum benignissimæ de-
fensionis extendere. Paternitatem vestram diu custo-
diat omnipotens Deus.

EPISTOLA CCXCII.

WIBALDI ABBATIS AD A. COLONIENSEM PRÆPOSITUM, ETC.

Gratias agit pro collatis beneficiis.

(Anno 1151.)

Charissimo domino et amico suo A. venerabili
sanctæ Coloniensis Ecclesiæ majori præposito, regiæ
curiæ cancellario, frater WIBALDUS, Dei gratia id
quod est in Ecclesia catholica, salutem et benedi-
ctionem.

Mittitis nobis per præsentem puerum nostrum

eindalia candida, ut mittere disposuistis : quæ, cum rogaremus, non dedistis ; cum non peteremus, obtulistis. Liberalitatem vestram et studium sensit status Stabulensis Ecclesiæ, sensit penu nostrum, sensit mensa nostra, sensit marsupium nostrum, sensit stabulum nostrum, sed, ut capella nostra pauper et modica sentiret largitatem, munificentiam et liberalitatem vestram, neque Gallia, neque Germania, neque tota Græcia, neque Oriens adjuvare potuerunt. Nos tamen grati et memores sumus, et ab omni ingratitude rebus et animo alieni, plurima nos accepisse, et aut nulla vel pauca retribuuisse cognoscimus. Si aliqua innovata sunt in consilio, domini nostri post recessum nostrum, nobis significare non gravemini.

EPISTOLA CCXCIII.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES.

Ancepit an duas adeo ab sese dissitas abbatias regere debeat, consilium ab eis petit quid in tanto sibi periculo sit agendum.

(Anno 1151.)

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, Roberto decano et cæteris Stabulensis Ecclesiæ fratribus, spiritu consilii et fortitudinis abundare.

Deliberare cogimur de verbo et ad effectum perducere, quod sæpe in conventu vestro tractasse nos vestra recolit fraternitas, videlicet, quod duobus monasteriis tam longe distantibus, tam amplæ possessionis et familiæ præesse nequaquam sufficimus, licet a magistris Ecclesiarum et a domino nostro rege serenissimo clementer permittamur. Quanta enim malitia temporibus istis increverit, quando nec per ecclesiasticam nec per sæcularem justitiam adjuvamus, miserabilis vexatio, quæ quotidianis rapinis et incursionibus monasterium vestrum dissipat et affligit, experientiam vestram crudelibus documentis intelligere fecerunt. Sed, sicut ad regimen Corbeiensis monasterii præcipiti ambitione non declinavimus, sed post divinam per electionis canonicæ titulum vocationem, vestra in omnibus auctoritate, consilio et ordinatione usi fuimus ; ita nunc rerum difficultates et pericula sollicitè pensantes, et tanto ponderi penitus succumbentes, ad consuetum vestri consilii oraculum refugimus, nullo modo dubitantes, quin hoc, quod in re tam ancipiti et a nostræ optionis capacitate tam remota nobis a vestre fraternitatis unanimitate fuerit injunctum, a divina sit misericordia et dispensatione procuratum. Absit autem a pietate cordium vestrorum ut credatis nos in has cogitationes, aut ira impellente vel motu cogente, aut alicujus laboris suffugio suadente, repente incidisse, cum divina judicia in his multa mentis contritione formidemus, et hominum sententias et clamores nonnihil metuamus ; et si nos duplicatæ dignitatis gradus delectatio titillaret, palam tamen sit omnibus recte considerantibus, quod et morum et possessionum irreparabilia detrimenta in procuracione tam remotarum et tam grandium re-

rum quotidie suscipiamus. Exitus autem noster a vobis, quæ visus est quibusdam perturbatus et repentinus, longe ante fuerat prævisus, et propter quasdam vociferaciones, quæ a Corbeiensis monasterio nos molestabant, necessarius, cum anima nostra turbata esset valde in rebus vestris, non propter verbi alicujus commotionem, sed propter totius terræ per cedes, per incendia, per rapinas, assiduam vastationem, et tacitam esse oportuit nostram egressionem propter afflicti populi reclamaciones et retentiones importunas, et propter magnorum et multorum latronum omnia fere itinera obsidentium insidias. Valet, et in hac matris vestræ causa, sancti Spiritus adsit vobis gratia.

EPISTOLA CCXCIV.

WIBALDI ABBATIS AD H. STABULENSEM MONACHUM.

Declarat rationes quæ ipsum a retinenda abbatia Stabulensi deterrebant.

(Anno 1151.)

Frater WIBALDUS dictus abbas, dilecto filio suo H. benedictionem

De statu imo de nutatione animi nostri certius ex litteris communibus valebis addiscere. Quæ autem nos a regimine Stabulensis monasterii deterreant, licet ignorare non possis, brevier tamen tuæ vigilantie adnotabimus. In primis magna est ruina ordinis nostri, quam in tam multiplici rerum necessariorum defectu nos sublevare posse non confidimus. Porro, tanta est apud vos rerum tenuitas, et præbendæ quotidianæ defectus, ut etiamsi totum regnum firmissima pace frueretur, vix tamèn valeret se Stabulensis Ecclesia sustentare. Advocati vestri peccatis facientibus non sunt pauperum defensores, sed crudelissimi vastatores, et libertatis vestræ inimicissimi insidiatores. Ministeriales vestri, qui maxime deberent Ecclesiam sustentare, conversi sunt in arcum pravum, et neque mandatis obtemperant, neque agriculturam, ubi ipsi villicii sunt, exercere adjuvant, sed, quod deterius est, impediunt et vastant. A quibus detrimentis nulla fere Ecclesiæ vestræ possessio aliena est, et maximæ illæ curtes vacuæ et neglectæ sunt, de quibus præcipua et præbendæ supplementa capi solebant. Inter hæc autem diurna flagella nullum nobis auxilium vel ab ecclesiastica vel a sæculari potestate. Non est itaque, si hæc omnia diligenter considerata tabescere faciant sicut araneam animam nostram, et de salute et nobis commissorum sollicitus cogitare. Qualiter vero nostra ordinatio in Corbeiensis ecclesia sit a domino papa Eugenio in civitate Meldensi confirmata, tu melius nosti, qui præsens eras, et nos absentes fuimus.

EPISTOLA CCXCV.

STABULENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Dehortantur eum a dimittenda abbatia Stabulensi.

(Anno 1151.)

Domino et Patri suo venerabili Stabulensi abbati WIBALDO frater R. cum omnibus Stabulensibus viriliter agere et confortari in Domino.

Acceptis, amantissime Pater, sinceritatis vestre litteris, quæ animi non commoti, sed futura præcaventis, non fluctuantis, sed tempora, mores et pondera rerum considerantis, intentionem aperiebant, ac per hoc deliberationis vestre vias demonstrabant, appositus est nobis dolor super dolorem. Nam, cum simus in hoc constituti, ut cum non transierit apud nos unum vix, aliud et aliud superveniat: cum unus nuntiorum Job loquatur, et alius sine dilatione veniat: cum Deus noster opposuerit nubem sibi, ne oratio transeat, tum maxime viscerabiliter doluimus, cum nos, qui in oppressionibus nostris frequenter vestris consolationibus sublevari consuevimus, nunc demum in necessitate positos a vestre paternitatis dulcedine pro quavis causa destitui debere intelleximus. Sed nunquam Lia vel Rachel datus est libellus repudii, nunquam bonus pastor viso lupo officium pastoris deseruit, sed et de manu speculatoris negligentis sanguis pereuntis requiritur: non debet pietas patris suos filios abdicare. Cæterum, si de retentione Corbeiensis abbatiæ agitur, prima vocatio, prima sponsa respicienda potius est et tenenda. Nam et recollit prudentia vestra, quod quando tam litteris et petitione domini regis et principum, quam Corbeiensis Ecclesiæ ad regimen ejusdem Ecclesiæ vocabamini, præstitus estis potius a nobis quam datus ut emancipationem vel abrenuntiationem Stabulensis Ecclesiæ nemo intelligeret. Quod, quia viva voce et scriptis tunc sufficienter quibuscunque significavimus, vos conventus et capituli nostri super hoc recognita sinceritate et veritate rei iuste librata, nunquam ab animo Stabulensem Ecclesiam matrem vestram, educatricem vestram, sponsam vestram avellatis; nunquam fratrum vestrorum, filiorum vestrorum, non tam adoptionis quam uteri curam deseratis. Nec enim bonum est, ut qui divitiis Ecclesiæ Corbeiensis secundum promissum adjuvari expectabamus, ejus nunc occasione a vestre paternitatis sollicitudine destitui debeamus. Spreta ergo omni tribulatione cordis, ad diligentes vos quantocius redite, et in necessitate multa constitutis cum Dei adjutorio expectantibus vos consilii vestri manu præsentialiter subvenite.

EPISTOLA CCXCVI.

HENRICI MONACHI STABULENSIS AD WIBALDUM ABRATÈM.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1151.)

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino WIBALDO, Stabulensis Ecclesiæ venerabili abbati, HENRICUS, quicquid Patri charissimo devotus filius.

Dignationis vestre litteris diligenter perlectis, nihil, Pater charissime, in eis invenire ingenioli mei potuit tarditas, quod vel benignitatis vestre prudentiam a nobis detertere, vel mentis vestre statum a Stabulensis Ecclesiæ regimine digne perturbare valeat. Nam et ordinis incrementum et præbendæ

A restaurationem, quodcumque ad hæc apponere animum vestra curabit diligentia, ea vobis administrabit charitas, quæ in ruinis Ecclesiæ nostræ resarciendis absque graviore discrimine omnem benevolentiae vestre semper administravit copiam. Ministerialium vero nostrorum negligentiam et advocatorum insolentiam, quam satis aluit vestra interdum a nobis absentatio, non parum reprimet, et quotidianus noster clamor et præsentiae vestre diuturnior assiduitas: nam gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo. Quid autem Meldis de ordinatione Corbeiensis Ecclesiæ me præsentem actum sit nescio: nam, si sapio, id, quod scio, nescio. Levius autem sopiri solent illa, quæ sub specie pietatis ad paupertatem redeunt, quam ea quæ sub nomine felicitatis tenuitatem summis divitiis commutare intendunt. Cæterum, Pater amantissime, ut ad ea quæ fratribus in commune scripsistis, breviter respondeam, nullo modo paternitatis vestre gubernatione, nulla ratione moderationis vestre regimine carere volumus aut possumus, cum in hoc convenerimus, et fixum teneamus quod potius eo ipso modico thesauro, quod apud nos est, carere velimus, quam sub titulo alterius Ecclesiæ personæ vestre regimen amittere. Quare, Pater, ea speciali confidentia, qua me semper filium vocare consuevistis, benignitatem vestram attente obsecro, ne nos super hoc verbo ultra perturbare intendatis, ne ruinam et desolationem loci, quem ædificastis, quod absit! oculis corporalibus in brevi videatis.

EPISTOLA CCXCVII.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS STABULENSES.

Scribit eos in dando consilio nimis properasse, consulendos etiam fuisse Malmundarienses et alios vicinos, precesque ad Deum ante omnia adhiberi debuisse.

(Anno 1151.)

Reverendis in Christo fratribus et dominis Roberto venerabili decano et cæteris Stabulensis Ecclesiæ filiis, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, magni consilii angelum.

Recognovimus in litteris, quas proxime ad nos vestra unanimis direxit, vestrum illum circa nos incorruptum et inexpugnabilem affectum, quo nos a principio amplecti et confovere perseverastis, ut vere vos amicos dixerimus, qui permansistis mecum in tentationibus. Verum, fratres charissimi, dolemus vos nimium properasse in re tam difficili, tam ardua, tam necessaria, super qua universitatis vestre consilium tanquam divinum responsum quaesivimus, ubi nec orationes præmissæ, nec fratres Malmundarienses vocati, nec laici fideles et filii Ecclesiæ sunt invitati, veremurque, ut pace omnium dictum sit, ne de cordibus vestris prophetetis, et nobis, quibus res est pro anima, parum provide consulatis. In retransitu enim nostro ad vos, ut de domino nostro rege taceamus, plurimum domini pape offensam metuimus: quibus neglectis et adversum nos commotis, parum vobis vel alicui pro-

desse possemus. Fundendæ sunt igitur ad Deum preces cum omni humilitate et devotione, querendum est non solum universæ Ecclesiæ vestræ, sed etiam vicinarum consilium et suffragium, ut divina pietas talem vobis præstare dignetur pastorem, qui ex ejus dono possit sanare contritos corde, et alligare contritiones vestras. In eo autem quod scripsistis, quia nunquam bonus pastor, viso lupo, officium pastoris deseruit, recolere debet vestra prudentia quam multos, quam magnos, quam atroces lupos in regimine Stabulensis Ecclesiæ his viginti annis, quibus ei servivimus, non absque periculo mortis et gravibus scandalis et opprobriis sustinuerimus, nec adhuc ferre detrectaremus, si eidem soli Ecclesiæ ascripti essemus. Sed, cum in Corbeïensi Ecclesia lupi non desint, et pastoris sit necessaria tam prudentiæ quam vigilantia, elegimus uni, vel, si sic expedit, neutri servire quam utrique incubando, neutri prodesse. Et, ut ad verba veteris historiæ respondeamus, nullo modo credatis, quod amorem posterioris primæ præposuerimus, quæ nec pro mandragoris Ruben pos ad priorem ingredi ad propagandam sobolem æquo animo patitur, sed in omnibus divinæ bonitatis propositum per orationis et consilii vestri suffragium inquirimus. Spiritus sancti gratia dignetur illuminare corda vestra. Amen. Quanto majores pressuras Ecclesiæ vestra patitur, tanto magis indiget communi consilio, quia nihil temere aut præcipitanter hoc in negotio agere volumus, sed cum tanta maturitate consilii, ut et factum nostrum Creatori nostro placeat, et hominum recta judicia non offendat.

EPISTOLA CCXCIII.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM MONACHUM STABULENSEM.
Perseverat in voluntate abdicandæ dignitatis abbatialis Stabulensis, optatque hac de re Dei beneplacitum agnoscere.

(Anno 1151.)

Frater WIBALDUS dictus abbas, dilecto filio, HENRICO salutem et benedictionem.

Dolor capitis et invalidudo oculorum suadent nos eruditioni tuæ brevius scribere quam vel tempus vel materia postulat, præcipue cum hæc, quæ scribimus, tam secreta sint, ut alienæ manus uti non præsumamus adminiculo. Tacebimus nunc de bona spe, qua nos ad res difficiles, imo fere impossibiles ferendas et corrigendas benigna charitate cohortaris, et nos promovere tentas pietatis studio, ne illa etiam corporalibus oculis prolabi videamus, quæ ad cultum divinæ religionis in Stabulensi monasterio labore multo et sumptu edificavimus, quæ satis fuerat in animarum cultibus, quam in parietum nitore expensa fuisse. Ad illud respondebimus, quod scripsisti te nescire quid apud Meldas de ordinatione nostra in Corbeïensi Ecclesia sit actum. Ais enim, si sapio, id quod scio, nescio. Et subjungis, quid tibi levius et plausibilis videatur, non quid ordo postulet, quid regula doceat, quid obedientia poscat. Et illud quidem pro-

A verbum non est sumptum de lege, de Evangelio, de Apostolo, de doctrina ecclesiastica, gentile est, sæculare est, comicum est, personæ est levis, et aut verbera vel aliquam incommoditatem fugere suadentis; non est de salute animarum, non est de dilectione Dei et proximi, non est de metu gehennæ, non est de desiderio celestis patriæ. Nos juvenes ista te docuimus puerum, quando in his studiis ludentes tuam capacitatem instruebamus, ut Latina plane intelligeres et recte proferres, non ut falsa loquereris, aut vera contra Deum taceres. Nunc nostra schola hoc proficitur, hoc docet: Si sapis, id quod scis, scis; et id quod nescis, inquiris et discis in his duntaxat, quæ ad religionem et cultum Dei et ad animarum salutem pertinent. Et ideo, filij charissime, sicut nobis, ita et tibi fugienda est inobedientia, ne in regimine alterius Ecclesiæ vel nos sinus admissi non per ostium, aut grex audiat vocem alieni, et pastor sit fur et invasor, grex autem seductus et prævaricator. Nos in quantum sapimus, id, quod scimus, scimus, videlicet quod dominus papa tam viva voce quam litteris de eodem verbo nobiscum egerit, et discere desideramus, quid in tam arduo negotio Deo nostro sit beneplacitum et salutis nostræ conveniens, et utrisque Ecclesiis, quibus jam non sufficimus deservire, proficuum, nec ab hominum veris judiciis abhorrens. Sed videmur tibi concupiscere divitias et paupertatem abhorrere. Mihi crede, in Domino filii, non est verum, sed Deum per viam obedientiæ invenire satagimus, et ita relinquere alteram, ut alteri prodesse valeamus. Quod si non procedit, melius est utramque relinquere, quam in neutra proficere; magna res est, et a Deo petenda.

EPISTOLA CCXCIX.

STABULENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.
Malmundariensium vota suis concordare eo in retinendo.

(Anno 1151.)

Dominus et Patri suo venerabili Stabulensi abbati WIBALDO, frater ROBERTUS et tota Stabulensis Ecclesiæ congregatio, debitam subjectionem.

Sollicitudinis vestræ verbo accepto, fratres nostri Malmundarienses in nullo a nobis discrepant: nam idem sapimus omnes, et non sunt in nobis schismata, quod sinceritate paternitatis vestræ eo significamus attentius, quod nunquam a paternitate vestra divelli, quod a regiminis vestri moderatione nunquam recedere volumus. Quod autem laicis negotium hoc per nos non innotuit, ratio temporis poposcit, ne temerarie solito confidentius in nostra manus injicerent, ne fidei et constantiæ nostræ in aliquo detrahere possent, ne itum vel reditum vestrum in se consistere jactitarent. Orationes autem ad Deum pro magnis et continuis pressuris nostris, et ut nobis pacem mentis et corporis cum spiritu consilii et fortitudinis tribuat, incessanter fundimus, in pace enim vestra nostra consistit. Unde

iterum iterumque universitatis nostræ petit facies, A
ut fratrum, filiorum et amicorum vestrorum me-
mores, Ecclesiæ Stabulensi jam labenti, et paupe-
rum vobis commissorum multimodis tribulationi-
bus subveniatis, et in ultimo necessitatis articulo
jam pene constitutis, consilii et auxilii manum non
subtrahatis.

EPISTOLA CCC.

HENRICI MONACHI STABULENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ne obediens filios pater optimus deserat.

(Anno 1151.)

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino
WIBALDO venerabili Stabulensi abbati, HENRICUS B
quidquid Patri filius.

Licet, Pater amantissime, multiplices querelæ et
quotidianæ vexationes pauperum nostrorum ita cor
et animam meam amaritudinibus repleverint, ut
vix alia verba, quam vae et vae in mente habeam,
tamen pietatis vestræ sinceritati pauca scribere cu-
ravi, non quod eruditionem vestram, aut animum
semper providum, semper alta sapientem instruere
intendam, sed ut solita simplicitate filialem devo-
tionem charissimo Patri semper exhibeam. Præ-
termittens itaque omnium quæstionum propositiones
et argumentorum conclusiones, quæ de scio et
nescio contactæ sunt, quantum capacitatis meæ
intelligere potest tarditas, non ordo pœcit, non re-
gula docet, non obedientia præcipit, non jus aut
lex demonstrat, ut pater filios obediētes abdicet,
ut mater filiis tempore necessitatis ubera subtrahat,
ut bonus pastor oves congregatas alienis male
dissipandas relinquat. Neque enim est contra salu-
tem animarum sive contra dilectionem Dei et
proximi, seu alienum a desiderio cœlestis patriæ
præesse et providere filiis, diligere et regere Eccle-
siam, quam vobis commissam esse scitis, quæ, etsi
modo peccatis exigentibus flagellatur, potens est
liberare eam Deus, qui locum, in quo sita est, ad
serviendum sibi elegit ante sæcula. Quare, Pater
charissime, paupertate Ecclesiæ nostræ, quæ vos
a prima fere ætate nutrit, aluit et promovit, con-
tento, eam nequaquam deseratis, quia hoc secun-
dum hominum justam æstimationem et vera judicia
longe esset a paterna charitate, et secundum Deum,
secundum Apostolum, secundum Christianam do-
ctrinam alienum esset ab omni religionis pietate.
Cæterum, quare ad consilium fratrum laici non
sint admissi ex litteris conventus plenius intelli-
getis. Nequaquam arcana consilii nostri cum his
participare volumus, qui semper contra nos sunt,
qui semper nostra et vestra violenter diripiunt.
Quod ergo ab Ecclesia vestra ex consilio actum est,
sincere factum esse paternitatis vestræ intelligat
prudētia.

EPISTOLA CCCII.

HENRICI MONACHI STABULENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*Iterum deprecatur ne dignitatem abbatulæ Stabu-
lensis monasterii abjiciat.*

(Anno 1151.)

Charissimo domino suo WIBALDO venerabili Sta-
bulensi abbati, humilis HENRICUS obedientiam, sub-
jectionem ac devotionem.

Decreveram, Pater charissime, digitum ponere
ori meo, ut qui pœcio loqui, saltem ut tacere no-
verim, incipiam discere. Sed præ oculis habeo,
quanta in auro, argento, et gemmis variisque or-
natibus ecclesiæ nostræ contulistis, quam honestis
et utilibus ædificiis eam promovistis, quamque in-
tegras pœssessiones ejus et fundos non solum cu-
stodistis, verum etiam ab antecessoribus vestris
male distractas recollegistis et auxistis, dum etiam
reminiscor, quantum honestatis, disciplinæ ac solli-
citudinis, imitabilisque exempli circa vos perspexi-
rim; ad ultimum verò, quod maxime cor meum
tangit, quam pie ab infantia me collegistis, quam
misericorditer habuistis, quam clementer educastis,
assumo, cogente pietate, imo multa impellente ne-
cessitate, fiduciam, non erubescor jam humilis et
indoctus excelsum (157) principem et disertissimum
convenire oratorem. Quare nos, clementissime,
vestra deserit mansuetudo? quare gregem multis
ecce lupis expositum vestra solers derelinquit pa-
storaltas? quid in nobis paternitati vestræ displi-
cuit, quia primo quidem per me nudis verbis, modo
autem semel et iterum litteris et efficacibus nun-
tiis Ecclesiam vestram sollicitastis, imo turbastis,
consilium de demissione alterius abbatis postulantes,
et emissionem a nostra, quasi altera plus reli-
gionis et ordinis habeat, violenter, ut intelligimus
exigentes? An ignorat vestra prudētia, quia de
nobis a nobis electus, apud nos investitus,
apud nos consecratus, inter nos et super nos
sine perpetuo fructu sexdecim annis conver-
satus, quasi nuper vocationi Corbeiensium, pe-
titioni regis et principum abbas nosier et pastor
præstitus estis potius quam datus? Quare de tam
atroci negotio nostro non alterius ab alienis et
extraneis nos quærere consilium decernitis, cum
pene nos firmum non dimittendi vos consilium
habeamus? Quis hoc magnanimitati vestræ im-
posuit, ut Ecclesiam, quæ vos ab adolescentia educa-
vit, assumpsit et dilatavit, deserere cupientes, et
Ecclesiæ, cui præstitus estis, benedictionem no-
stram non sine supplantatione infundatis? Cesset,
quæso, domine, cesset hujus vestræ sollicitudinis
intentio; cesset pietas vestra suos filios tam cru-
deliter velle abjicere, qui, ut breviter dictum sit,
vagi et exsules decreverunt mori potius, quam vos,
dum vixeritis, Patrem et dominum non habere. Hæc
me, pater, scripsisse fides coegit, charitas persuasit,
sed, sicut forte modum excessi, verba ad tantum

(157) Ergo jam ævo Wibaldi abbates Stabulenses sacri Romani imperii principes erant

principem impudenter et inculte proferendo, vestra mihi eruditio ignoscat, et ut in veritate dicta sunt, simpliciter ac fideliter accipiat. De cetero Deus omnipotens vos custodiat, consiliumque vestrae ad nos celeris reversionis vobis dirigat

EPISTOLA CCCII.

CORBEIENSIS MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Ne ad praesens abbatiam Stabulensem abdicet.

(Anno 1151.)

Charissimo domino suo et Patri WIBALDO venerabili Corbeiensi Ecclesiae abbati, conventus ejusdem Ecclesiae debitam obedientiam.

Transmisimus ad sinceritatem vestram priorem nostrum et camerarium, eisque imposuimus vestrae paternitati suggerenda quaedam verba ex communi deliberatione capituli nostri, quae vobis quidem adhuc nobiscum posito suggessisse debueramus, sed consueti humanae naturae errore negleximus. Non delinquitur ergo pietas vestra adhuc clementer ea attendere, et solita benignitate suscipere. Interpellavimus sanctitatem vestram, cum adhuc nobis praesens essetis, de relinquenda Stabulensi abbacia, hoc modis omnibus desiderantes, ut jugiter apud nos essetis, et de aliis occupationibus expeditis nostris necessitatibus quietus et tranquillius providere possitis. Considerata autem iniquitate praesentium temporum, audita etiam tribulatione et incommoditate fratrum nostrorum Stabulensium, liquido animadvertimus quod nostra petitio non esset congrua ad statum praesentis temporis, nec sine maximo detrimento suo illa Ecclesia posset a vobis hoc tempore relinquere. Ea propter nostram petitionem de relinquenda illa Ecclesia in vestro arbitrio ponimus, tempusque relinquendi eam et opportunitatem ad nos transmigrandi in vestra discretionem et voluntate dimittimus. Si qua alia capitula vestrae mansuetudini inconvenienter proposuimus, sicut praesenti facere debuimus, pedibus vestris provoluti paternitati vestrae satisfacimus, et ut ea de corde clementer dimittatis, humiliter obsecramus. Proxima transacta Dominica, praepositus in capitulo denunciavit quod ab eadem in quatuor septimanas panem et potum congregationi ministraret, postmodum vero nec haberet nec ministraret. Quia ergo aliam procuratorem, praeposito nobis necessaria non dante, praeter vos non habemus, omnem curam nostram de hoc verbo in vos projicimus, et ut curam habeatis de nobis tanquam omni solatio destituti paternitatem vestram rogamus.

EPISTOLA CCCIII.

WIBALDI ABBATIS AD H. CORBEIENSEM MONACHUM.

Priorem eum monasterii Corbeiensis instituit.

(Anno 1151.)

Frater WIBALDUS Dei gratia, id quod est in Ecclesia catholica, dilecto filio H. salutem et benedictionem.

Quicquid tempore, frater, te priorem ordinavimus,

et hoc praedecessorem tuum longo tempore amovere distulimus, quoniam in palam erat neminem alium posse ordinari, in quem nostrae charitatis assensus accederet. Remansisti nunc in medio solus, graviorem postmodum sarcinam laturus, cum nos decedere oportuerit. Siquidem aut cedendum erit multitudinis ambitioni cum magno justitiae et Ecclesiae detrimento, aut resistendum parvis suffragiis et maximo periculo. Quid de causa nostra in curia sit actum, tam ex litteris domini nostri regis ad conventum missis, quam ex viva legatorum nostrorum voce plenius poteritis addiscere. Dominus rex curiam in Pascha Spira celebrabit, et in octava ei occurrere apud Bopardam jussi sumus, descensuri cum eo usque in Ulterius-Trajectum, nec speramus nos ab eo posse recedere ante octavam Pentecostes, etiamsi impetrare poterimus, ne secum usque Ratisbonam transeamus. Nunc igitur diligentia tua nobis celerrime renuntiabit, utrum praepositus administrare fratribus suis intendat, aut officium praepositurae abdicare. Non est enim nostri praepositi detrimentum sustinere in eo, in quo ipse fructum suscepit, et quando cessabit administrare, cesset et villicare, cum plane videamus publicam substantiam privatis et immoderatis sumptibus extirpari. Verumtamen, utcumque ipse se gerat, si defectum fecerit, tua industria sumptis de thesauro Ecclesiae pignoribus, necessaria fratribus sollicitè providebit. Rescribe nobis de cunctis sollicitè, et quid comes Hermannus postea de Corbeiensi Ecclesia tractaverit, et quid ad litteras domini regis ad praesens respondeat.

EPISTOLA CCCIV.

H. PRIORIS ET CONVENTUS CORBEIENSIS MONASTERII AD WIBALDUM ABBATEM.

Conqueruntur de praeposito monasterii, qui vitam necessaria ipsis denegabat.

(Anno 1151.)

Reverendo in Christo Patri et domino WIBALDO Corbeiensi abbati, frater H. prior et conventus Corbeiensis Ecclesiae devotas orationes et debitam obedientiam.

Sicut in litteris vestris universitati nostrae injunxeratis, ut cum praeposito nostro conveniremus, ut absque defectu necessaria nobis administraret, facere studuimus; sed nihil promovere potuimus, ipso defectum suum praetendente, et nobis ut necessaria ministraret insistentibus. Denique, inter eum et nos usque eo res processit, post multas denuntiationes, quibus defuturum nobis panem et potum denuntiaverat, quod tandem in diebus Rogationum et in ipsa sancta die Ascensionis Domini nos absque potu et statim sequenti proximo Sabbato absque pane simul et potu, quod nunquam Corbeiae factum credimus, nos dereliquit. Cum ergo ipsa die sedentes ad mensam secundum ordinem et consuetudinem nostram, consuetam alimoniam expectaremus, nec ab eo quidquam acciperemus, impasti surreximus, et Deum secundum ordinem nostrum euntes.

ad ecclesiam cum psalmo benediximus. Statim igitur in unum congregati, quid facto opus esset in commune consulimus, et ut vestre paternitati hanc necessitatem celeriter insinuaremus, inter nos convenimus. Interim autem fratri A. camerario nostro, licet invito et multum renitenti, hanc curam injunximus, ut donec redeat nuntius noster a vobis, panem et potum undecunque possit, mutuo acceptum nobis provideat, et argentum, quod ad sarcophagum hoc anno deputaveramus, in pignore accepit. Quoniam igitur imminenti nobis necessitatem videtis, obsecramus nobis dilectam paternitatem vestram, ut quantocius reditum vestrum ad nos acceleretis, ut de instanti periculo nos et Ecclesiam eripiat, quod sine præsentia vestra evadere non possumus.

EPISTOLA CCCV.

WIRALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSES.

Laudat eorum in tolerando rerum necessarium defectu patientiam, excusaturque se quod tam cito ad eos redire nequeat.

(Anno 1151.)

Frater WIRALDUS, Dei gratia Corbeiensis abbas, II. priori Corbeiensis Ecclesie fratribus et filiis benedictionem et vitam usque in sæculum.

Quod tanti et tam enormes defectus tempore nec in Ecclesia Corbeiensi contigerint, præcordialiter, Deo teste, dolemus; sed magno rerum turbique deprehensi, nullum effectum bonæ voluntatis nostræ operibus demonstrare possumus. Sed unum in tantis malis nostræ miseriæ solatium divina pietas providit, quod vos hæc incommoda, tam inordinata, tam inaudita, quæ nunquam ante hac Corbeiensi Ecclesie accidisse credimus, patienter et æquo animo supportatis, neque absentiam nostram, quæ vestris utilitatibus officere putatur, acerbo reprehensionis verbo fatigatis. In quo nostram sollicitudinem acutissima vobis charitate obnoxiam ita devincitis, ut nullus de cætero labor sit, nulla injuria, quam pro vestra dilectione et communi justitia subire et ferre pro viribus recusemus. Cæterum, fratres charissimi, reditum nostrum ad vos accelerare prohibet non solum Stabulensis Ecclesie, verum etiam totius Lotharingie concussio et eversio, quæ utique nostra patria est, quæ nos genuit, educavit et provexit, quam prohibente domino nostro rege ac multis principibus regni deserere, et ad vos tam animo quam corpore migrare non est nobis concessum, quamvis extremæ impietatis esset parentem in tantis cruciatibus positam abhorre et fugere, ad cuius pacem reformandam, ultra facultatis nostræ captum sex fere septimanis, quibus cum domino nostro rege fuimus, ardentem institimus; sed peccatis facientibus et cuncta in pravam trahentibus, nihil proficere potuimus. Verumtamen, si in his proximis decem diebus nulla pax finitiva vel per inducias intercesserit, de totius terræ salute desperandum erit. Attamen modis quibuscunque poterimus, efficere conabimur, ut non longe post

A festum Barnabæ apostoli, aut ipsi ad vos transeamus, aut tales nuntios dirigamus, qui vestris opportunitatibus certo providere possint consilio, cum non ignoret vestra eruditio quam difficile sit hoc tempore et nostræ domui, quæ ultra claustralem modum sumptuosa est, et toti monasterio providere. Interim charitati vestræ injungimus ut studio prioris vestri et fratris A. camerarii vestri sic omnia pro tempore ordinentur, ut et fratribus non desint alimenta, nec divina inter vos cessent obsequia.

EPISTOLA CCCVI.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM.

Ut Herimanni Trajectensis episcopi electionem confirmet, et comitem de Ara ab excommunicatione absolvat.

(Anno 1151.)

Dilectissimo Patri suo EUGENIO sanctæ Romanæ Ecclesie summo pontifici Conradus, Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Vacante Trajectensi episcopatu post discessum pære memorie Hariberti episcopi, etc. *Vide in Eugenio III ad an. 1153, post Regesta ipsius.*

EPISTOLA CCCVII.

WIRALDI ABBATIS AD B. LEODIENSEM ARCHIDIACONUM.

Excusat se a colloquio Hoiensi.

(Anno 1151.)

Dilecto fratri et amico suo B. sanctæ Leodiensis Ecclesie venerabili archidiacono, frater WIRALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, benedictionem et dilectionem.

Frater noster, quem ad vos miseramus ad explorandum propositum domini nostri episcopi, et ad intelligendam de pace universitatis vestræ voluntatem, tardius ad nos rediit, quam opportunitatis ordo et rerum ratio exposceret. Cum igitur propter longiorem moram ejus de colloquio apud Holum futuro desperavissimus, conversi ad curam corporis, sanguinem minuimus paulo antequam idem frater noster reverteretur. Excusatam itaque habeat vestra discretio nostram validudinem, nec ullò modo in corde suo recipiat, quod propter privatas odiorum inimicitias pacem terræ et publicum statum turbare velimus et evertere. Neque enim mores nostros ita instituit et formavit illa vestra doctrix et domina rerum divinarum et humanarum magistra et educatrix philosophia, ut ob causæ singularis titulum bona communia deseramus. Divina enim philosophia dicit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, et beati pedes pacem portant.* Humana philosophia non contempsit etiam capitales inimicos in consortium magistratus ob reipublice salutem adsciscere. Et quoniam tyrannos jam in insaniam versos esse comperimus, vestra industria cum omni humilitate et placiditate animi efficere curabit, ut spes pacis abruptatur, et offerat ad arma concurratur. Etenim, post hoc triduum, viribus recuperatis,

nec personæ nec rebus parcendum fore in animum A
duximus : quatenus pax et tranquillitas populo
Ch istiano per nos peccatores, si divinitati ita com-
placuit, procuretur. Alias autem quæ proprie ad
nos et Ecclesiam nostram spectant, non minore stu-
dio repetemus.

EPISTOLA CCCVIII.

WIBALDI ABBATIS AD FRATRES GLADBACENSES.

*Suum eis consilium et auxilium offert, et de illatis eis
a ministerialibus injuriis.*

(Anno 1151.)

Reverendis in Christo fratribus (158) Gladbacen-
sis Ecclesiæ monachis, frater WIBALDUS, Dei gratia
id quod est in Ecclesia catholica, benedictionem et
vitam usque in sæculum,

Duplex nos ratio ad vestræ dilectionis et charita-
tis affectum provocat, videlicet quod unius ordinis
habitus et religionis nomine fruimur, et unius ejus-
demque patroni intercessionem gloriamur, videlicet
beati Viti martyris, cujus nos, quamvis indigni,
Deo tamen sic ordinante, vicarii existimus, cujus ut
patrocinio sublevemur, et fidem congrua devotione
sectemur, confilientissime expectamus. Quapro-
pter, fratres charissimi, omnem nostri affectus cha-
ritatem vestræ fraternitati exponimus, et ut de no-
stri consilii et auxilii adjutorio omnimodis confida-
tis, prompta animi voluntate offerimus, scituri
quod in cunctis, quibus secundum Deum poterimus,
opportuni pro nostra facultate assistemus. De eo
autem verbo, quo tam nos quam omnes catholice
Ecclesiæ filios interpellastis, gementes et supplices
respondemus, quod filii matris nostræ pugnant ad-
versum nos, et mirum at, ut mirabile esse poterit
hoc mundo, cui vel quibus ministeriales vestri
respondere habeant : si vobis, quibus ministrare,
servire et obtemperare debent, non respondent,
cum totum quod sunt vel esse possunt, vestrum sit,
et tam in eorum personas quam substantias pote-
stas tam legibus quam canonibus vobis et mona-
sterio vestro attributa sit. Si de causa capituli et
advocatis utique sæcularibus tanquam in causa sæ-
culari opus haberetis. Verum, cum de injuria, de
damno illato agitur, non solum hi qui jure pro-
prietario vestro monasterio pertinent, sed etiam
omne hominum genus, ut nostræ quidem parvitas
fert sententia, respondere et satisfacere vobis juxta
legum tramitem non posset contradicere. In qua
presumptione vestrorum ministerialium dilecti con-
fratris et coabbatis nostri culpanda est, ut pace
ipsius dicamus, vigilantia, qui non ascendit ex ad-
verso, nec opponit murum pro domo Israël, sed
permittit, ut vulgo dicitur, scabellum in scamnum ascen-
dere. Otio enim vacant, et ideo vociferantur, et vo-
lunt matrem et dominam suam pedibus in luto con-
culcare, et cum de rebus Ecclesiæ alantur, impin-
guati, incrassati, dilatati recalcitrant. De cætero de

(158) Gladbacense insigne monasterium ordinis
S. Benedicti, in principatu Clivensi, et diocesi Co-

nostris orationibus et intimo servitio plurimum tam
in hac quam in omni causa confidere debetis.

EPISTOLA CCCIX.

HENRICI EPISCOPI LEODIENSIS AD EUGENIUM PAPAM III.
*Petit confirmari electionem Arnoldi Coloniensis
archiepiscopi.*

(Anno 1151.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO, summo
et universali sanctæ Romanæ Ecclesiæ pontifici,
H., Dei gratia Leodiensis Ecclesiæ humilis minister,
tam devotam quam debitam totius subjectionis
obedientiam, et promptum ac fidele in omnibus
obsequium.

Post decessum bonæ memoriæ A. Coloniensis ar-
chiepiscopi, *Vide in Eugenio inter epistolas vario-
rum ad ipsum.*

EPISTOLA CCCX.

ECCLESIE COLONIENSIS AD EUGENIUM PAPAM III.

*De electione Arnoldi majoris ecclesiæ S. Petri præ-
positi in archiepiscopum Coloniensem.*

(Anno 1151.)

Reverendissimo Patri suo et domino EUGENIO,
sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, W. de-
canus, archidiaconi, abbates, præpositi, clerus, ho-
norati et universus populus Coloniensis Ecclesiæ,
tam devotam quam debitam totius dilectionis ac
subjectionis obedientiam.

Excellentiæ vestræ notitiam præterisse non credi-
mus, quod mater nostra Coloniensis Ecclesia, etc.
Vide ubi supra.

EPISTOLA CCCXI.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM ELECTUM COLONIENSEM.

Fausta omnia illi optat.

(Anno 1151.)

Reverendissimo Patri suo et domino A., sanctæ
Coloniensis Ecclesiæ venerabili electo antistiti, fra-
ter WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia,
exiguas orationes et devotum servitium.

Non sumus de schola Pythagoræ, ut auditores no-
stros in verba nostra jurare cogamus. Licebit itaque
vobis de scriptura nostra imminuere, demere et ad-
jicere sine ingenii nostri acerba offensione. Unus-
quisque enim in suo sensu abundat. Deum, quem
nec spatia locorum, nec intervalla temporum ab
his, quos tuetur, abjungunt, nos et fratres nostri,
vestri utique pro vestris beneficiis famuli, supplici-
ter exoramus, ut viam vestram gratia sua præce-
dente dirigat, et subsequente comitari dignetur, ut
de actu et incolumitate vestra secundum misericor-
diæ suæ præsidia gaudeatis.

EPISTOLA CCCXII.

CONRADI IMPERATORIS AD HENRICUM ARCHIEPISCOPUM
MUGUNTINUM.

*Arguit eum quod electum Coloniensem electioni suæ
nequum assentientem, præpositura de Lempurch
privaverit.*

(Anno 1151.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, H., vene-
loniensi, cujus foundationis historia habetur Spicilo-
gii tom. XII.

rabili Moguntiensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Rogaveramus experientiam tuam per litteras nostras et mandata plusquam tertio, ut quod juris tui esse cognoscitur in præpositura de Lempurch, ad nostræ voluntatis ac petitionis nutum in spe fidelis retributionis ordinares, opportuno scilicet tempore, quando hoc fieri sacræ leges non prohiberent. Tu vero petitionem nostram non solum non exaudisti, verum etiam Ecclesiæ Coloniensis electum, necdum eidem vocationi consentientem, contra canonica instituta possessione sua nudasti. Siquidem cum adhuc detrectet onus ad ferendum suscipere, et rem omnem distulerit usque ad præsentiam et auctoritatem domini papæ, amoveri a gradu inferiori non debuit, qui altiorei conscendere formidavit. Et cum examinatio præcedat consecrationem, removeri quidam a summi sacerdotii officio possunt, qui tamen alias Ecclesiæ œconomias recte administrare possunt. Proinde, prudentiam tuam attente monendo rogamus, ut factum tuum, quod canonice doctrinæ regulam transgreditur, celeri ac discreta mutatione corrigas, et cum eadem præpositura rite vacaverit, petitionem nostram exaudire non abnuas: universa enim quæ a nobis habet, illibata ei usque ad consecrationem conservabimus.

EPISTOLA CCCXIII.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De electione Arnoldi archiepiscopi Coloniensis (159), quam petit confirmari.

(Anno 1151.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Coloniensis Ecclesia, quæ sui magnitudine ac decore omnes fere Germaniæ et Galliæ præminebat Ecclesias, ad tantam et pastorum suorum negligentiam (160) calamitatem deciderat, etc. *Vide in Eugenio inter epist. variorum ad ipsum.*

EPISTOLA CCCXIV.

ARNOLDI AD WIBALDUM ABBATEM.

Clerum, honoratos et ministeriales ejus ad papam iter retardare, donec pax omnino firmetur.

(Anno 1151.)

Domino WIBALDO, Dei gratia venerabili Stabulensi abbati, ARNOLDUS, eadem gratia quicquid est, salutem et promptum ac fidele in omnibus obsequium.

Grates debitas celsitudini vestræ dicimus, pro eo quod vestræ prudentiæ experientiam modis omnibus nostro honori accommodam sentimus. Quid virtus Altissimi, sine qua nihil validum, nobis præ-

(159) Ex hac Conradi imperatoris ad Eugenium papam epistola aliisque præcedentibus et subsequentibus emendanda est Gallia Christiana, quæ Arnoldi II electionem anno 1155 consignat, cum Conradus anno 1151, mense Februario, fato functus fue-

rit, et in ejusdem instrumento anni 1151 pro Walciodoro superius relato Arnoldus dicatur electus Coloniensis.

EPISTOLA CCCXV.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM ELECTUM COLONIENSEM.

Lætatur de rebus ejus prosperis. De pace cum episcopo Leodiensi facienda. Hortatur ut iter Romanum non differat, et legatos sedis apostolicæ Coloniæ transeuntes suscipiat honorifice.

(Anno 1151.)

Reverendissimo Patri suo et domino ARNOLDO, sanctæ Coloniensis Ecclesiæ venerabili electo, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium

Quod res vestræ prosperis successibus, Deo eas augente, provehantur, et pax a nobis diu desiderata per vestram industriam, compressa latronum audacia, reformatur, duplex nobis letitiæ exstat materia, tum quia nostris temporibus, qui jam fere a bonis desperavimus, hæc sunt, tum quia ab experientia vestra, quam a longis retro temporibus diligere et laudibus ornare studuimus, hæc sunt. Sed positis nobis in nostra veteri nemorum solitudine, rarius hæc gaudiorum vota ad notitiam perveniunt. Eadem die qua frater Illinus ad nos a vobis rediens pervenit, venerunt ad nos plures de religiosis abbatibus Leodiensis episcopatus prope monasterium nostrum orantes enixius ut, ommissa interim injuria, quam tum a domino Leodiensi episcopo, tum a comite Namurensi et operibus et verbis gravem frequenter accepimus, de pace inter ipsos componenda tractaremus, et quia dominus episcopus in vicino erat, pollicentes tam honestis viris operantem nostram, pro eodem verbo pariter convenimus. Læque ex ipsius beneplacito dies usque in proximum Sabbathum præfixa est, quando religiosi et sapientes viri de toto episcopatu conveniant, et ad pacem terræ, si ita summæ Divinitati complacuit, omne studium et diligentiam adhibeant. Quia igitur rebus publicis ad præsens impliciti sumus, de nostro ad vestram præsentiam adventu, sicut mandastis, certum vobis in instanti responsum reddere non possumus. Super hoc autem, quod nobis vestra celsitudo notificare dignata est, quod universalis Ecclesiæ vestræ consilio iter vestrum ad dominum papam

rit, et in ejusdem instrumento anni 1151 pro Wal-

ciodoro superius relato Arnoldus dicatur electus Coloniensis.

(160) Præsertim Arnoldi, quem Eugenius III ob Simoniam ab officio suspendit.

hoc tempore distulistis, nihil contra niti vel obviare A
 presumimus, cum rerum eventus eorum commoda
 respiciat, qui sunt sententiae auctores. Verumtamen,
 quia unusquisque in suo sensu abundat, nobis, qui
 frequenter horribilibus periculis jactati sumus, et
 praecipue periculis in falsis fratribus, cum de sum-
 ma dignitatis obtinenda agitur, nihil satis festinari
 posse videtur, quoniam cum ad ardua tenditur, non
 solum regressus, sed etiam mora non immerito for-
 midatur. Paternae siquidem regulae et sanctissimis
 diffinita consiliis vetant sedem metropolitanam ul-
 tra triam mensium spatium viduatam manere,
 quod vestram eruditionem plenius recognoscere non
 ignoramus. Praeterea, legati Romanae Ecclesiae ad
 has partes veniunt, causam Trajectensis electionis
 (161) terminatori, et videat Ecclesia vestra, cujus
 vos consilium sequi condecet, qualiter in urbe vestra
 iidem legati in hoc rerum statu suscipiantur, et ad
 eandem litem decidendam sicut decet Romanam et
 Coloniensem Ecclesiam et vestrae personae dignita-
 tem teneantur. Circa festum beati Bartholomaei
 apostoli versus Saxoniam nos transituros speramus,
 et ubi tunc vestrae discretioni placuerit, vobis collo-
 qui et subservire parati erimus.

EPISTOLA CCCXVI.

CONRADI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM

*Mandat ut Herbipolim ad principum colloquium
 statuto termino conveniat.*

(Anno 1151.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO
 Corbeiensi abbati gratiam suam et omne bonum.

Discretioni tuae volumus esse cognitum, quod
 octava die post Nativitatem sanctae Mariae nonnulli
 principum nostro se conspectui praesentabunt apud
 Herbipolim, de negotiis Ecclesiae et regni et de no-
 stra expeditione nobiscum tractaturi. In quibus et
 tua opus habemus praesentia, utpote cum quo fami-
 liarius et plenius singula intendimus pertractare.
 Per praesentia igitur scripta sollicitudini tuae man-
 damus, quatenus omni dilatione et occasione
 postposita, in termino supra memorato, modico
 comitatu contentus, nostro te conspectui reprae-
 sentes.

EPISTOLA CCCXVII.

HERIBERTI CAPELLANI AD HENRICUM PRIOREM
 CORBEIENSEM.

Ut litteras regis sine mora Wibaldo transmittat.

(Anno 1151.)

Domino HENRICO venerabili priori Corbeiensis
 Ecclesiae, HERIBERTUS capellanus servitium suum.

Sollicitudini vestrae arctius injungere praesumo,
 ut litteras domini regis domino abbati sine mora
 transmittatis, quia pro magnis et etiam privatis ne-
 gitiis ad curiam vocatur.

(161) Pro qua contendebant Herimannus Colo-
 niensis praepositus S. Gereonis, electus a praepo-
 sito, decano, clero et nobilibus patriae, et Fretheicus
 Coloniensis, item praepositus S. Georgii, infra acta-

EPISTOLA CCCXVIII.

SUENONIS REGIS DANIE AD CONRADUM IMPERATOREM.
*Gratias agit pro beneficiis, oratque ut se protegere
 pergat.*

(Anno 1151.)

CONRADO, Dei gratia Romano imperatori glorioso
 et semper augusto, SUENO, ejusdem nutu Danorum
 rex, filialem dilectionem et debitam subjectionem.

Impensi beneficii haud immemor, paternitatis
 vestrae clementiae semper gratias agimus, omnium-
 que remuneratorem Deum jugiter exoramus, ut ubi
 nostrae parvitatibus vicissitudo defecerit, summa sua
 misericordia retribuere dignetur. Serenitatis autem
 vestrae experta dulcedo accipiat, quoniam in vestra
 maiestate manutentionis nostrae anchoram a pri-
 mae juventutis flore fiximus, et immutabiliter
 esse fixam post Deum semper exoptamus, eique vita
 comite decenter... usque desideramus. Convenit
 igitur paternitati vestrae filii honori providere, et, si
 qui ad nostri destructionem emergerint, eorum te-
 meritatem compescere. Curiae autem decorem et
 desiderabilem celsitudinis vestrae vultum videre cu-
 pientes, intime precamur, quatenus et locum ad-
 eundi commodum, et tempus apparatus idoneum
 designetis, et securum ducatum nobis procuretis.
 Illis vero amicis nostris fidelibus, videlicet domino
 Bremensi archiepiscopo et O. marchioni legationem
 nostram commisimus, ut ducis insidias declinare-
 mus. Valete et principes vestros ad Slavorum de-
 pressionem excitare, et super his quae digna viden-
 tur rescribite.

EPISTOLA CCCXIX.

KANUTI REGIS DANIE AD CONRADUM IMPERATOREM:

Privatus regno ad ipsum confugit.

(Anno 1151.)

CONRADO Dei gratia Romanorum imperatori augu-
 sto, KANUTUS rex Danorum salutem.

Quoniam vos Rex regum ad hoc constituit, et
 unum ex multis elegit, nominisque sui gloria deco-
 ravit, ut Pater iustitiae filiusque pacis fieretis, me-
 rito debetis in omnibus iustitiam corroborare, et in-
 iuste afflictis solatia adhibere. Privati igitur non so-
 lum regno, verum etiam patrimonio, Christo et vo-
 his conquerimur ut, iustitia dictante, nobis ex-
 sulibus condescendatis et compatiamini. Ad impe-
 rium enim Romanum expulsi confugimus, quia
 ibi consilium et auxilium invenire speravimus.
 Vestram itaque regiam potestatem suppliciter exo-
 ramus quod nobis subveniatis, et pro vestro honore
 nobiscum paterne agatis, et quae iniuste amisi-
 mus, gladii vestri severitate rehabeamus. Nos ve-
 ro vestra praecepta in omnibus velut filii constanter
 sequemur

tem et ordines a quibusdam de clero electos, ex
 epistola Conradi imperatoris ad Eugenium papam
 supra relata.

EPISTOLA CCCXX.

WIBALDI ABBATIS AD MANUELEM IMPERATOREM CONSTANTINOPOLITANUM.

Conradum imperatorem parare expeditionem in Siculum

(Anno 1151.)

Inclito triumphatori ac serenissimo dominatori glorioso ac sacratissimo imperatori Græcorum et Romanæ MANUELI excelso, sublimi, Porphyrogenito, WIBALDUS, Dei gratia duorum nobilium monasteriorum abbas, Stabulensis scilicet et Corbeizæ, devotum et perpetuum in Domino famulatum, et assiduus ad Deum orationes.

Largitori omnium honorum Deo infinitas gratiarum actiones referimus, qui vestræ mansuetudini dignatus est inspirare, ut nostræ parvitati scribere, et de vestræ voluntatis nutu significare dignaremini. Facimus itaque quod jussistis, et humilibus atque assiduis precibus Dei omnipotentis clementiam cum nobis commissis fratribus exorare studemus, ut tam vestræ celsitudini quam domino meo fratri vestro Conrado Romanorum imperatori augusto sanitatem et incolumitatem et de inimicis victoriam conferre dignetur, et dilatet atque magnificet imperia vestra super omnia regna orbis terrarum, sicut priscis temporibus fuisse per historias veterum cognoscuntur. Hortamur etiam et continuis monitis suggerimus ut præcelsus et gloriosissimus imperator noster amicitiam et societatem vestram fideliter ac firmiter conservet, et omnia vestræ majestati promissa sine ulla diminutione compleat. In quo proposito ipse felicissimus princeps cum magna mentis constantia perseverans ordinat viriliter expeditionem suam ad partes Siciliæ et Apuliæ contra communem hostem utriusque imperii. Inde est quod, mediante præterito mense Septembri, apud civitatem Herbipolim quosdam principes imperii sui evocavit, ubi etiam convenerunt Coloniensis archiepiscopus, Bremensis archiepiscopus, Halverstadiensis episcopus, Licensis episcopus, Bavemburgensis episcopus, Mersburgensis episcopus, Herbipolensis episcopus, Argentinensis episcopus, Wormatiensis episcopus, Pragensis episcopus et legati diversorum episcoporum ac principum, et de laicis principibus convenerunt marchio de Witin, marchio de Brandebourg, Palatinus comes de Bavaria, comes de Winchenburch in Saxonia, præfectus urbis Moguntiz, præfectus urbis Herbipolis, præfectus urbis Bavemberch, et alii multi comites, honorati et nobiles, qui omnes cum magna voluntatis hilaritate, fide data et juramento præstito promiserunt, quod ad eandem expeditionem cum omni virtute et potentia militiæ suæ venient et prosequuntur. Nos quoque in eadem expeditione cum nostra militia Domino nostro famulantes, sanctissimam faciem vestram et permaximi imperii vestri decorem videre, Deo præstante, merebimur. Munificentiz imperiali gratias referimus,

A quod benedictionem vestram nobis adhuc ignota transmisistis.

EPISTOLA CCCXXI.

IMPERATORIS CONSTANTINOPOLITANI AD WIBALDUM ABBATEM.

Offert Conrado imperatori vires suas adversus Siculum.

(Anno 1151.)

Imperiale ad pretiosissimum ABAN monasterii Stabulensis.

Pretiosissime abba monasterii Stabul., imperium meum cum didicisset a multis in te florentem virtutem, quomodoque in honorem certas prænobilissimi regis Romæ prædilectissimique fratris et cognati imperii mei, et in utilitatem Christianorum, magnam devotionem et affectionem erga tuam pretiositatem obtinet, et orationem ejus invocat perpetue. Vult igitur imperium meum, quod rursus etiam tua pretiositas laboret in honorem prænobilissimi regis. Nunquam enim inveniet meliorem adiutorem in servitium contra Siculum et in cætera servitia sua. Vult autem et imperium meum ut etiam per scripturas tuæ pretiositatis doceatur sospitatem ipsius. Magnam enim affectionem habet imperium meum in tuam pretiositatem, ex quo certe cognovit florentem in te virtutem. Missa est Atadon servata magna civitate mense Martio indictione xiv † missum est tibi examlitum megalo . . . gmon diplarion album †.

EPISTOLA CCCXXII.

CONRADI AD ROMANOS

Significat eis proximum suum in Italiam adventum, interimque legatos ad eo mittit.

(Anno 1151.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex et semper augustus præfecto Urbis, consulibus, capitaneis et omni populo Romano tam minoribus quam majoribus, gratiam suam et bonam voluntatem.

Post reditum nostrum a Jerosolymitana expeditione, litteras universitatis vestræ frequenter accepimus, in quibus continebatur, quanto fidei ac devotiois studio pro personæ nostræ dignitate provehenda et imperii Romani statu reformando indefessis animis decertetis. Et licet epistoliarum... tantis rebus, quas perferebant impares viderentur, pergratum tamen habuimus, vestram benevolentiam ex cæpto tenore præcedentem imperiali retributione honorare decrevimus. Proinde a vestra prudentia, sicut oportuit, decenter invitati, expeditionem Italicam et adventum nostrum ad Urbem magno cum principum nostrorum favore, et totius militiæ alacritate efficaciter ordinavimus, primo quidem in celebri curia Ratisbonæ, secundo in civitate Herbipoli, firmato deinceps proposito nostro, ut ad cæteras regni nostri partes celerius accedentes, pace per misericordiam Dei ubique firmata, ad res et urbes Italiæ pacandas et firmandas sic transeamus, ut tam fidelibus quam rebellibus penam, Deo adiutore, re-

tribuere valeamus. Ea propter mittimus ad universitatis vestrae experientiam legatos nostros viros utique illustres ac moderatos, Arnoldum videlicet nostrae curiae cancellarium Coloniensis, electum archiepiscopum, et Wibaldum Corbeiensem abbatem, et Henricum notarium imperio nostro fidelissimos ac familiarissimos, ut per eos voluntatis nostrae et consilii certitudinem addicatis. Quocirca industriae vestrae attente mandando committimus, quatenus eosdem legatos nostros pro nostra reverentia et Urbis disciplinâ honeste suscipiatis, et ab ipsis tanquam ab ore nostro, quae in hoc temporis statu agenda sunt, accipiat, et eos honorifice et commode, quo itineris res postulat, perducatis.

EPISTOLA CCCXXIII.

CONRADI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Expeditionem Italianam pro Ecclesiae utilitate se parare significat, commendatque Bremensem archiepiscopum et Wibaldum abbatem.

(Anno 1151.)

Charissimo in Christo Patri suo EUGENIO sanctae Romanae Ecclesiae summo pontifici, CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Sicut paternitatis vestrae benevolentiam in omnibus nostris nostrorumque negotiis saepe et nunc experti sumus, etc. *Vide in Eugenio, inter epistolas diversorum.*

EPISTOLA CCCXXIV.

CONRADI IMPERATORIS AD PISANOS.

De sua in Italiam expeditione adversus Siculum.

(Anno 1151.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, consulibus, capitaneis, et universo populo Pisano, tam minoribus quam majoribus; gratiam suam et bonam voluntatem.

Post reditum nostrum a Jerosolymitana expeditione, omnem animi nostri intentionem converteramus, ut absque morae prolixioris intervntu, ad res Italiae ordinandas et pacandas ingrederemur. Inde fuit, quod legatos excellentissimi fratris nostri Graecarum imperatoris ad universitatem vestram direximus, de fide et constantia vestra plurimum confidentes, quatenus ipsorum industria, et vestra potenti virtute, hostis utriusque imperii usque ad adventum nostrum sine intermissione bellicis incursibus quassaretur. Decet itaque patriae principem grates ac benevolentiam rependere his, qui ad tam egregium opus peragendum animo et opere imparati non fuerunt, quibus illis non immerito poena acerbior, qui tantos reipublicae proventus demoliri tentaverunt. Sed ardentissimum nostrae voluntatis studium manus divina, quam nemo mortalium potuit evadere, inmissa coelitus infirmitate aliquandiu repressit, sed recuperata per eundem misericordissimum Deum sospitate, transacto sacrae Pentecostes festo, generalem curiam apud Ratisbonam celebrantes, expeditionem nostram regio more ver-

A sus Italiam cum magno principum favore et totius militiae alacritate indiximus. Similiter et apud Herbipolim, mediante mense Septembre, factum est; ita deinceps, firmato mentis proposito, ut ad omnes regni nobis a Deo concessi partes celerius accedentes, et pace per Dei gratiam ubique firmata, sic ad Urbem, et ad vos pervenire valeamus, ut tam bene merentibus praemia, quam rebellibus poenam rependere debeamus. Ad hujus rei evidentem notitiam atque certitudinem faciendam, direximus praesentes legatos nostros, viros utique illustres ac nobis inter principes nostros familiarissimos, Arnoldum videlicet Coloniensis Ecclesiae venerabilem archiepiscopum, Wibaldum Stabulensem et Corbeiensem abbatem, Henricum curiae nostrae notarium, ad reverendum Patrem nostrum papam Eugenium et ad urbem Romam, necnon ad caeteras urbes Italiae. Quos venientes ad urbem vestram, quae semper ab initio in pace et in bello terra marique imperii Romani consuevit esse domicilium, honorifice, ut vestra probitas consuevit, suscipiatis, et tam de militum, quam de navium numero, quas in expeditionem Siciliae ob perpetuam felicitis remunerationis mercedem exhibebitis, per illorum notitiam nos certos efficiatis. Porro de verbo, quod de inimicorum vestrorum sempiterna humiliatione nobis per legatos nostros, scilicet Constantiensem et Basiliensem episcopos, atque marchionem de Monteferrato suggestistis; preces vestras exauditas esse sciatis; et quidquid super hoc praedicti nuntii nostri vobis confirmaverint; nos esse observaturos non dubitetis, scientes quod inimicis vestris inimici sumas, et odientes vos affligemus.

EPISTOLA CCCXXV.

ARNOLDI COLONIENSIS ARCHIEPISCOPI AD WIBALDUM ABBATEM.

Orat ipsum ut exspectet, simul ad imperatorem reversuri.

(Anno 1151.)

Domino WIBALDO, Dei gratia venerabili Corbeiensis abbati, A. Dei patientia quidquid est, salutem et obsequium.

Non parum nos conturbavit quod sic inopinatus nos deserere, et infecto quodammodo negotio domini regis, nec nobiscum redire, nec ad ipsum finem vestrae legationis vultis differre. Quod quia et nobis et vobis indecens, et domino nostro regi, qui vestrum expectat reditum; omnino est inutile et indecorum; monemus et intime rogamus antiquam illam vestram dilectionem; quam nos nunquam scindi cupimus, quatenus sicut nos unquam dilexistis, tum ob nostri obsequii, tum vestrae honestatis, tum regiae reverentiae intuitum; per diem crastinum nostrum velitis praestolari adventum, et sine mora et sine digressionis dispendio ad locum unde movimus, et ad dominum nostrum regem cum gaudio et dilectione nobiscum remeare. Parati enim eramus et jam ocreas induere, et vos adire, quia Lucenses; sicut praedixeratis, solis verbis nos lactaverant, et

ecce nuntius cum litteris vestris advenit, et statim cum equos ascendere paravimus, consules cum magna precum instantia nos delinuerunt. Rogamus itaque et iterum rogamus ut, domini nostri regis memor, cras nos per diem expectetis.

EPISTOLA CCCXXVI.

EUGENII PAPA III AD COLONIENSES.

Arnoldum archiepiscopum propria manu consecratum ac pallio decoratum eis remittit, præcipiens ut ei obediant, etc.

(Anno 1151.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Gu. præposito, F. decano, archidiaconibus, prioribus et universo clero ac populo Coloniensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Venientem ad apostolicæ sedis clementiam, etc. *B*
Vide in Eugenio.

EPISTOLA CCCXXVII.

EUGENII PAPA AD CONRADUM IMPERATOREM.

Legatos ipsius honorifice suscepisse, ac ipsius votis in omnibus obsecundasse.

(Anno 1152.)

Dominus papa EUGENIUS Romanorum regi CONRADO.

Quanto sapius de incolumitatis tuæ statu et bona voluntate, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCXXVIII.

EUGENII PAPA III AD LEODIENSEM EPISCOPUM.

Ut comites de Los et de Monte-Acuto ablata Stabulensi monasterio restituere compellat.

(Anno 1152.)

Dominus papa EUGENIUS HENRICO Leodiensi episcopo.

Ad eorum subventum, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCXXIX.

GREGORII ET JACOBI CARDINALIUM AD HENRICUM LEODIENSEM EPISCOPUM.

Ut illatas Stabulensi monasterio injurias a comite Namurcensi resarciri curet.

(Anno 1152.)

Leodiensi episcopo HENRICO GREGORIUS Sancti Angeli, et JACOBUS Sanctæ Mariæ diaconi cardinales salutem.

Ubi mandatum et auctoritas præcedit apostolica, securius maxime apud amicum scribere et preces amicas possumus et debemus interserere. Inde est quod nos dilectioni vestræ scribentes, accurate mandamus, amicablem obsecrantes, ut cum dilectissimus noster Wibaldus abbas Stabulensis in illo eventu bellicæ alterationis inter vos et Namurcensem multa, imo infinita per militiam vestram perdidit, et Ecclesia ejus in multis et magnis damnum irrecoverabile sustinuerit, prudentia et discretio vestra sic adversus eum per condignam recompensationem gerat et habeat, quatenus alter cum altero unum et idem, quod fuit et esse competit, inseparabiliter permaneat, et postmodum

(162) Hermannus, qui magnæ famæ et fidelitatis habebatur ab imperatore Friderico I et a tota curia, uti

PATROL. CLXXXIX.

A ad nos verbum hujus rei sine sua emendatione non redent.

EPISTOLA CCCXXX.

EUGENII PAPA AD H. ARCHIEPISCOPUM BREMENSEM.

Ut ablata a suis parochianis Kaminatensi canobio prædia restitui curet.

(Anno 1152.)

Dominus papa EUGENIUS H. Bremensi archiepiscopo.

Ex conquestione dilecti filii nostri Wibaldi Corbeiensis abbatis accepimus, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCXXXI.

EJUSDEM AD HENRICUM ARCHIEPISCOPUM MUGUNTINUM.

Ut ablata Corbeiensi monasterio a suis parochianis restitui procuret.

(Anno 1152.)

Idem HENRICO Muguntino archiepiscopo.

Unumquemque propriis manere contentum, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXII.

EUGENII PAPA III AD BERNARDUM EPISCOPUM PATHERBURNENSEM.

Ut a Vitikindo ablata Corbeiensi monasterio restitui sub anathematis districtio compellat.

(Anno 1152.)

Dominus papa EUGENIUS BERNARDO Patherburnensi episcopo.

Veniens ad nostram præsentiam, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXIII.

EJUSDEM HERMANNO TRAJECTENSI EPISCOPO.

C *Ut prædia Corbeiensis monasterii in sua diocesi sita conservet.*

(Anno 1152.)

Idem papa HERMANNO Trajectensi episcopo.

Officii nos admonet et hortatur auctoritas, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXIV.

EUGENII PAPA III AD ULRICUM EPISCOPUM HALBERSTADTIENSEM.

Ut parochianos suos Corbeiensibus fratribus molestos compeecat.

(Anno 1152.)

EUGENIUS papa ULRICO Halberstadiensi episcopo.

Suscepti regiminis nos hortatur auctoritas, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXV.

EUGENII PAPA III AD HENRICUM DUCEN SAXONIÆ.

Commendat ipsi Wibaldum Corbeiensem abbatem.

(Anno 1152.)

Papa EUGENIUS HENRICO illustri duci Saxorum.

Inter præcipua facta virorum potentium, etc. *vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXVI.

EUGENII PAPA III AD FERDENSEM EPISCOPUM.

Conqueritur quod frater ipsius et alii ejus parochiani bona Kaminatensis monasterii invadant.

(Anno 1152.)

Idem papa Ferdensi episcopo (162).

legitur in Chronico episcoporum Ferdensium tom. II scriptor Brunswic.

Si universalis Ecclesie curam, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXVII.

EUGENII PAPÆ III EPISCOPO MINDENSI.

Ut Corbeiensi monasterio benefacere pergat.

(Anno 1152.)

Idem papa Mindensi episcopo (163).

Gratum nobis est et acceptum, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCXXXVIII.

EUGENII PAPÆ III AD ABBATEM LUNENBURGENSEM.

Henricum Corbeiensem abbatem depositum officio suo non fuisse restitutum.

(Anno 1152.)

Idem papa abbati de Lunenburg.

Dilectioni tue notum fieri volumus, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXXXIX.

EUGENII PAPÆ III AD PRELATOS ET COMITES AC BARONES.

Ut Conrado imperatori in expeditione Italica ad-

sint.

(Anno 1152.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis, dilectis filiis comitibus et baronibus per Alemanniam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Sicut a rectore Deo, etc. *Vide ibid.*

EPISTOLA CCCXL.

WIBALDI ABBATIS AD SUOS CORBEIENSES.

Suum ex legatione Romana reditum significat, ac mortem imperatoris, cui solennes exsequias celebrari mandat.

(Anno 1152.)

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectis in Christo filiis et fratribus H. venerabili priori et cæteris Corbeiensis Ecclesie filiis, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Dei omnipotentis gratia vias nostras comitante, et orationibus vestris iter nostrum prosequantibus, sani incolumes a domino papa et ab Urbe pro legatione regia, quam susceperamus, usque Coloniam reversi sumus, in omni negotio, quod nobis inunctum est, cum gratia et benignitate plenam efficaciam reportantes. Sicut enim rerum ipsarum consequentia manifestabit, in omni petitione nostra tam privatarum quam publicarum rerum clementer exauditi sumus, ita ut neque in privilegiis, neque in epistolis pro nostra opportunitate impetrandis ullam difficultatem sustinuerimus. Sed hæc omnia pro voto adepta gaudia amaricavit obitus serenissimi domini nostri Romanorum regis inelyti, cujus transitus, licet non immerito universitatis vestre animos commoverit, non tamen graviore concussione perturbare debet, quia potens est Deus Corbeiensem Ecclesiam in suæ dignitatis statu conservare et nostræ personæ vilitatem usquequaque non de-

(163) Henrico ex abbate S. Mauriti in Insula ordinis S. Benedicti.

A serere. Cujus clementissimi domini nostri exsequias ut solenni ac regio more celebretis devotissime, charitati omnium injungimus.

Sed cur dominum dicimus eum, in quo semper plusquam paternæ pietatis viscera persensimus? Filiis enim suis nos in omni excellentiæ gradu non postposuit, germanis suis licet in altissimo principatus culmine constitutis, sæpenumero anteposuit. Universa nobis sanctæ pietatis et officia et nomina ab ipsius sacratissimo pectore manabant. Nunc inter dolorem amissi tam excellentis, tam amici principis, inter sollicitudinem futuræ de regno suo ordinationis, ea nos præcipue cura tenet attentius, ut vestræ fraternitati sine querela ab officialibus vestris administretur. Declinavimus paululum ad Stabulensem Ecclesiam, ut cum eam fuermus consolati, ad vos liberius et diutius mansuri brevi elapso tempore revertamur. Universitati autem vestræ notum esse volumus quod dominus Henricus, qui monasterio vestro aliquando præfuit, ordinem sacerdotii, a quo depositus fuerat, a domino papa non recepit, super cujus rei assertionem nos litteras ejusdem domini papæ accepimus.

EPISTOLA CCCXLI.

WIBALDI ABBATIS AD STEPHANUM EPISCOPUM MEIENSEM.

Ut negotium de electione abbatis Walciodorensis differat, donec novus eligatur rex Romanorum.

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri suo STEPHANO sanctæ Meiensis Ecclesie venerabili episcopo, frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Audisse credimus excellentiam vestram, quod felices memorie dominus quondam noster inelytus Romanorum rex Conradus nos ad dominum papam et ad urbem Romam pro rebus regni agendis transierat, sed ante reditum nostrum, domino nostro Walciodorensi abbate (164) viam universæ carnis ingresso, orta est dissensio inter monachos Walciodorenses et Hasterienses super electione futuri abbatis, pro qua controversia terminanda, vos eisdem monachis locum et diem præfixisse intelleximus. Et quoniam mandata domini papæ adhuc in manibus habemus, discretionis vestræ pedibus animo advoluti, benignitatem vestram intime rogamus, ut pro reverentia ejusdem domini papæ agere cum eis differatis, donec ordinato per omnipotentis Dei misericordiam novo rege, pro cujus electione principes regni crebra jam inter se habent colloquia, et nos pro recenti legatione Italie abesse non permittunt, eidem causæ interesse possimus. Nec enim matris nostræ Walciodorensis Ecclesie labores negligere debemus aut volumus, quin ei in omni necessitate sua, salva dignitatis vestræ reve-

(164) Theoderico Walciodorensi abbate XIII de quo vide chronographum.

rentia, et sanctæ Metensis ecclesiæ honore, subseruire parati sumus.

EPISTOLA CCCXLII.

WIBALDI ABBATIS AD WALCIODORENSES.

Condolet eis ob mortem abbatis, mittitque privilegium quod eis ab Eugenio papa obtinuerat, cum exemplo litterarum suarum ad episcopum Metensem et ad Hasterienses.

(Anno 1152.)

Frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectis in Christo fratribus suis uniuersis Walciodorensis Ecclesiæ filiis, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Audito per famam obitu reverendi Patris nostri, plurimum propter multiplices Ecclesiæ vestræ labores, quos in rerum novitate futuros formidamus, animo vobis condoluimus, et præcipue cum de verbo electionis vestræ intelleximus, quæ universitati vestræ nullam omnino utilitatem afferre poterit, et personæ nostræ (165) aliquantulum derogabit. Scire autem volumus dilectionem vestram, quod ad præsens in negotiis regni laborantes, usque Stabulaus pervenire non potuimus, sed ordinato nobis per omnipotentis Dei gratiam novo rege, et a publicis occupationibus paulo liberiores, necessitati vestræ assistere parati erimus, non quidem pro electionis verbo, sed pro fraternitatis debito. Interim vero ad consolationem vestram misimus vobis privilegium, quod a domino et Patre nostro papa Eugenio Ecclesiæ vestræ obtinuimus. Misimus etiam vobis litteras nostras, quas domino Metensi episcopo pro eadem causa transmittimus, monentes industriam vestram, ut eas sub omni celeritate ad ipsum perferri faciatis. Quarum exemplum cum exemplo illarum, quas Hasteriensibus transmisimus, vobis videndum destinare curavimus, quas amicis vestris et religiosis viris, et præcipue coalatibus nostris ostendi volumus.

EPISTOLA CCCXLIII.

WIBALDI ABBATIS AD HASTERIENSES.

Ut de controversia quæ ipsos inter et Walciodorenses erat, agere differant, donec facta imperatoris electione ad ipsos veniat.

(Anno 1152.)

Frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilectis in Christo Patribus J. venerabili priori, et cæteris Hasteriensis Ecclesiæ

(165) Quippe Wibaldum ipsum in pastorem animarum suarum eligerat teste chronographo cujus hæc verba: Prior vero hujus monasterii videns eorum (Hasteriensium) arrogantiam, et timens ne si differatur electio, tumultus fieret in dominum Stabulaensem sæpe memoratum Wibaldum abbatem electionis suæ sententia, toto annuente conventu, confirmavit. Ipse vero post reditum suum a curia imperatoris, (nam ibi per aliquot mensis moratus fuerat) tunc hoc audito Walciodorum venit, et ab hoc onere sese humi prostratus excusavit humiliter, etc.

(166) Gemblacense insigne olim monasterium a S. Guiberto comite fundatum, hactenus præstat sub Regula S. Benedicti, cujus abbas in comitis gene-

ralibus omnibus Brabantie nobilibus præest.

Audito per famam obitu reverendi Patris nostri, plurimum propter multiplices Ecclesiæ vestræ labores, quos in rerum novitate futuros formidamus, animo vobis condoluimus, et præcipue cum de verbo dissensionis vestræ intelleximus, quæ universitati vestræ plurimum nocebat, et personæ nostræ scandalum generabit. Et quoniam mandata domini papæ, ad quem missi fuimus adhuc in manibus habemus, et principes regni nostri nos ad colloquium suum, ubi de ordinatione futuri regis agitur, per litteras evocaverunt, pedibus universitatis vestræ animo advoluti, fraternitati vestræ intime supplicamus, ut pro domini papæ, in cujus legatione sumus, reverentia, et pro nostro perpetuo servitio obtinendo agere de ista controversia differatis, donec ad vos, Deo ducente, pervenientes, consilio abbatum videlicet Gemblacensis (166), Florinensis (167), Lobiensis (168), Florelliensis (169), Maloniensis (170) ea quæ sunt ad pacem inter vos et fratres nostros Walciodorenses loqui et agere valeamus. Non enim credat discretio vestra, quod aliquid in eadem causa quæramus, quod meum sit, sed quæ Jesu Christi, et matrem nostram Walciodorensis Ecclesiam violari et imminui non debemus pati aut possumus, etiamsi omnem substantiam, quam possidere cernimur, pro eadem causa expendere haberemus.

EPISTOLA CCCXLIV.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De morte Conradi imperatoris et electione Friderici, deque eam subsequutis circa expeditionem Italianam.

(Anno 1152.)

Reverendo Patri suo et domino EUGENIO divina gratia uni et universali papæ, frater ille vester Dei et vestra gratia, id quod est in Ecclesia catholica, seipsum in fide et veritate.

Ecce, venerande Pater, quod verebar accidit, et ob hoc quasi divino et præscio spiritu cum essem apud vos, non dissimulavi neque silui suggerens et contestans, ut pacem populi Romani, si honesta et tuta esse posset, sine dilatione reciperetis. Etsi casum hunc, de quo non immerito dolemus, minime præsentiebamus, quadam tamen præsentione futurorum angebamur, ne forte spes vestra, quam de

ralibus omnibus Brabantie nobilibus præest.

(167) Florinense S. Joannis monasterium ineunte sæculo x a Gerardo episcopo Cameracensi fundatum floret hactenus sub Regula S. Benedicti.

(168) Lobiense antiquissimum et nobilissimum ordinis S. Benedicti cœnobium in diœcesi Leodiensi, virorum sanctitate et doctrina illustrium seminarium, cujus conditor S. Ursmarus abbas extitit.

(169) Floresia ordinis Præmonstratensis de quo superius.

(170) Malonia forte idem cum Mala monasterio, cujus meminit Ansegisus in suo testamento. Hodie est canonicorum regularium.

expeditione futura conceperatis aliquo rerum eventu vacillaret. Multa enim quæ legimus, et audivimus, et vidimus inter Urbis reverendos pontifices et imperatores facta et dicta non indebita nos sollicitudine terrebant, et licet discreta eruditio vestra de omni statu Teutonici regni plenius impræsentiarum doceatur, tum per litteras gloriosi filii vestri et domini nostri Frederici Romanorum regis invictissimi, tum etiam per scripta devotorum filiorum vestrorum quorundam videlicet episcoporum, tamen devotio nostra circa vos et sacrosanctam matrem nostram Romanam Ecclesiam languere non debuit, quin celsitudinem vestram de rebus ad vos maxime pertinentibus aliqua ex parte præmoneremus. Etenim unusquisque in suo sensu abundat. Pervenientibus nobis Spiram in reditu a vobis occurrit nobis fama omni auditu horribilior, omni furia terribilior, quod videlicet tertia ante illam die de hac vita migrasset dulcissimus ac devotissimus filius vester serenissimus quondam Romanorum rex Conradus. Dubitare non oportet aut quærere sinceritatem vestram quantus dolor animos nostros pervaserit de amissione tam clementis, tam misericordis circa nos principis, de metu futuræ in imperio mutationis. Enavigavimus ita summa cum celeritate Coloniam, ut tanto esset Coloniensis ad providendum reipublicæ cautior ac liberior, quanto esset inter suos ab omni turbulentæ conventionis impetu securior. Cæperunt deinde summi principum sese per nuntios et litteras de habendo inter se colloquio pro regni ordinatione sollicitare, sicque factum est, ut cum pauci admodum crederentur venturi, maxima tamen optimatum multitudo 17 die post obitum prædicti magnifici principis in oppidum Frankenevort conveniret. Itaque concurrentibus omnium votis, imo ut verius dictum sit, præcurrere certantibus singulorum desideriis, electus est cum summo universorum assensu is, qui nunc rerum potitur Fridericus dux antea Sueviæ et pari et eadem alacritate et admiratione quinta postmodum die unctione sacra pontificium in solio regni more majorum Aquisgrani sublimatus est. Salva sane in omnibus divinæ omnipotentis reverentia, quæ operabatur in cordibus hominum ad inclinandum eorum voluntates quocunque vellet, in hac tam incredibili tam celeri concordia trahebat sua quemque voluntas. Multorum vox erat in ipsa impositione diadematis expeditionem Italicam, quam patruus ejus strenue ordinaverat, ipse firmaret ac perficeret. Sequenti vero die tam Coloniensis quam episcoporum, qui illic aderant, consilium et exhortatio erat, ut eandem militiæ sacramentis acceptis expeditionem Italicam ad propulsandas apostolicæ sedis injurias promoveret; sed laici principes simplici fortasse animo studiose suggerebant, non oportere in hac rerum novitate tam gravi sponione principem devinciri, ne improbitas rebellantium de ipsius celeri egressu certa, in extremam demerentem audaciam prorumperet; decere etiam ut vocatus a vobis po-

lius quam sponte sua veniret. Ita de facili labor in quietem permutatus est. Et quidem cor regis in manu Dei est, et pro subjectorum meritis, quo placet, convertit illud. Hoc ideo dicimus, quod princeps noster nondum, ut credimus, annorum triginta, fuit antehac ingenio acer, consilio promptus, bello felix, rerum arduarum et gloriæ appetens, injuriæ omnino impatiens, affabilis ac liberalis, et splendide disertus juxta idioma lingue suæ. Augeat in eo Deus omnium virtutum nutrimenta, ut faciat judicium et justitiam in terra, et sit vobiscum magni consilii angelus, ut declaretis eum in regem ac defensorem Romanæ Ecclesiæ, et illa ipsi ac principibus suis facere injungatis, quæ ad honorem Ecclesiæ catholicæ, et salutem populi Christiani, proficiant.

EPISTOLA CCCXLV.

FREDERICI IMPERATORIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Per suos legatos certum eum facit de sua electione, promittitque sinceram Ecclesiæ Romanæ protectionem.

(Anno 1152.)

Dilectissimo in Christo Patri suo EUGENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, FRIDERICTS Dei gratia Romanorum rex et semper Augustus, filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Patrem patriæ decet veneranda priscorum instituta regum vigilanter observare, etc. *Vide in Eugenio ad an. 1153, inter variorum epistolas ad ipsum.*

EPISTOLA CCCXLVI.

WIBALDI ABBATIS AD E. BAVEMBERGENSEM EPISCOPUM.

Dat ei quædam monita in sua legatione observanda.

Anno 1152

Reverendissimo Patri suo et domino E. sanctæ Bavembergensis Ecclesiæ venerabili episcopo frater WIBALDUS, Dei gratia id quod est in Ecclesiâ calholicâ, exiguas orationes et devotum servitium.

Non sumus de schola Pythagoræ ut auditores nostros in verba nostra jurare cogamus. Licebit itaque vobis, absque ingenii nostri acerba reprehensione, de scriptura nostra immutare, demere vel adjicere. Unusquisque enim in suo sensu abundat. Verumtamen, quoniam ars nulla sine præceptore usque ad plenam rerum certitudinem capitur, licet benignum pectus vestrum scientia et eloquentia non deseratur; nostra tamen verborum lineamenta, quæ disertitudinis vestræ picturæ substravimus, nullo erunt facundiæ ornameto penitus oblitenda. Siquidem cum nos adhuc juvenes curiam intravissimus ante annos sursum versum plus minusve triginta, invenimus in quibusdam viris gravioribus imperatoriæ majestatis reliquiis de contubernio et disciplina imperatoris Henrici senioris, qui verba quæ ad dominum papam et ad Urbem diriguntur, tanquam appensa et dimensa memoriter

retinebant, neque nobis in legationibus immutari, vel a rudibus legatis alterari permittebant, ne videlicet majestas imperii et ordo disciplinæ obsolesceret. Et ad comparisonem quidem aliorum regum, videlicet Constantinopolitanorum, Hungarorum, Danorum, Northwegorum, et aliorum tam barbarorum quam Latinorum, nostri principis verba humilia sunt, et subtili appendiculo cavendum, ne inter duas et interdum dissidentes potestates, quibus fidei vinculo alligati sumus, sinceritatis nostræ rectitudinem ullo dicendi vel agendi modo distorqueamus. Reddetis nobis, cum, Deo ducente, prosperum reditum habueritis, studii nostri vicem, de alacritate eventus vestri certificare nos non abnuentes, quia licet officio et pietate præcatis, comitate tamen parem non dedignabimini. Si scribere placuerit populo Romano, quod nobis quidem faciendum in hoc articulo plurimum videtur, poterit eruditio vestra uti litteris vestris, quæ ad dominum papam scriptæ sunt, eisdem vel similibus verbis ac sententiis, paucis admodum pro personarum varietate mutatis.

EPISTOLA CCCXLVII.

HENRICI NOTARII AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut sigillum et bullas aureas mittat Bavembergensi episcopo.

(Anno 1152.)

Domino suo dilecto WIBALDO Corbeiensi abbati, II. regie curiæ notarius servitium.

Sapientis est, propositum sibi negotium ex consilio et deliberatione promovendum assumere, assumptum compensata rerum et temporis opportunitate effectui mancipare. Bavembergensis episcopus, vir prudens et constans, ad peragendam legationem domini regis sibi injunctam, sigillum et bullas aureas, sicut promisistis, ex parte vestri jamdudum succinctus ad iter expectat. Vos autem nudas litteras ad opus domini regis ad curiam transmisistis. Certe si nobis tanta esset copia bullarum aurearum, quanta verborum, legatio domini nostri ex omni parte promota et maturata jamdudum processisset. De statu et processu domini regis sciatis, quia bene sanus est, et omnibus in Trajecto rite peractis, per Daventriam versus partes Saxonie procedit.

EPISTOLA CCCXLVIII.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM REGIE CURIÆ NOTARIUM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1152.)

Frater WIBALDES, Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, dilecto in Christo sodali et amico suo II. magistro regie curiæ notario, recte judicare inter filios hominum.

Placuit eruditioni tuæ temeritatis nos inconstantia, etiam proposita philosophica sententia, tanquam nota censoria redarguere, pro eo scilicet, quod tibi, ut asseris, nudas litteras transmisimus, et dominum Bavembergensem episcopum, virum

A prudentem et constantem, ad legationem domini nostri regis peragendam jam accinctum retardavimus. Vulgari proverbio apud nos dicitur, quod tibi, licet inconcinnè, e verbo transferre curabimus: *Male audire, facit male intelligere; et male intelligere, facit errare.* Siquidem dominus noster rex, præsentem et annuente domino Bavembergensi, ita instrumenta legationi necessaria ordinavit, ut postquam a nobis diligenter fuissent perfecta, Anselmo villico Aquensi transmitterentur, perferenda per ipsum usque ad Bavembergensem, quod nos cum maxima et instanti sollicitudine perficere studuimus. Nam die quinta post exitum vestrum a nobis, Aquisgrani dedimus puero nostro Godino perferendum sigillum argenteum perfectum, ne videlicet illo novitio et non permansuro res regni diutius consignarentur. De nudis vero litteris, quas cum eodem sigillo misimus, lectores et auditores judicabunt utrum splendore sententiarum et ornamentis verborum prorsus nudæ sint. Quas nos tamen ex regio mandato, et pro episcoporum precibus non ad doctrinam vestram, sed tanquam picturæ vestræ quedam liniamenta propter materiæ novitatem coacti substravimus, et vobis ad notitiam rerum conservandam, custodiendas transmisimus. Decima postmodum die, hoc est in cœna Domini, perfecta sunt ferramenta ad bullandum de auro, quæ vobis per præpositum de Marsna sub celeritate transmisimus. Eadem vero die misimus Aquensi Villico sigillum stanneum diligenter expressum ad formam argentei, et duas bullas aureas perfectas, cum omnibus litteris et salutationibus, quæ domino Bavembergensi opportune erant, additis insuper propriis admonitionis nostræ litteris, quas quarta feria paschalis hebdomadæ recipere, si per nuntios neglectum non est, absque dubitatione potuit. Non igitur oportuit prudentiam tuam aures principis inquietare, tanquam opus ipsius et mandatum fuisset a nobis omissum, cum a juventute nostra sub tribus inclytis augustis principali jussioni vigilanter obtemperare didicerimus. Sed ab ingressu quorundam in regiam curiam, qui nec scientia nec experientia rerum majestatem et imperii dignitatem perceperant, nostra et quorundam aliorum principum opera vel prorsus cessavit vel superflua visa est. Neque hoc dicimus, quod quietis nostræ impatientes evagari et aliena curare concupiscamus, et judicandi ab omnibus, ferre de cunctis sententiam desideremus. Cæterum super hoc plurimum gaudemus, quod de copia verborum in responsis regiis procurandis gloriatum est, quorum abundantia non a nobis solum, sed a multis regni fidelibus diu satisque desiderata est. Gratiæ autem referimus omnipotenti Deo de sospitate domini nostri regis. Sed nos a tua industria de statu ipsius requirentes, non ad incolumitatem corporis, quæ tamen curæ nobis, sed ad primordia novi regnatoris animum intendimus, utrum diligit justitiam qui judicat terram, utrum in eodem proposito fervens esset an len-

tus, efficax an vacuus. Remisimus autem tam ad ipsum dominum nostrum, quam ad tuam experientiam præsentem puerum nostrum, ut nobis absque retardatione remandes, utrum dominus noster per Corbeiam transitum sit habiturus.

EPISTOLA CCCXLIX.

WALCIODORENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Orant ut regimen monasterii ad quod ipsum elegerant suscipiat.

(Anno 1152.)

Doctrina totius prudentiæ insigni domino WIBALDO abbatum egregio, consolationis suæ esuriens prudentiam Walciodorensium conventus, utriusque vitæ iucunditatem per moderationem sacræ dispensationis acquirere.

Venerande Pater et domine, destituto grege nostro pii pastoris solatio, ejus ovile morsibus plurimorum circumquaque unanimiter latrantium patuit, metuque istius impetus vehementer commoti, procul dubio cognoscimus talibus indiciis, quoniam ejus mortis occasus nostræ erit desolationis eventus, nisi periclitantibus nobis vestræ prudentiæ præsens adfuerit consolationis portus. Hac itaque perturbationis controversia pavefacti, post Deum ejusque genitricem, beatissimam videlicet Mariam spei nostræ anchora in sinu consolationis vestræ collocata, sub vestrarum alarum protectione confugimus, ac de vestra fidei magnifica pietate quatenus ab imminente periculo et nos et nostra vestro moderamine liberentur, vos ad regimen animarum nostrarum, custodiamque imminentium adversitatum assensu omnium in abbatem elegimus. Votis igitur præcordialibus consilium vestræ adminiculationis nobis adesse deposcimus, quatenus vestra freti consolatione, sub vestræ dispensationis regimine corporis et animæ tranquillitatem, valeamus acquirere, ipsumque regimen, ne vestra faceta urbanitas alicujus excusationis pondere valeat postponere, illud vos vestris genibus provoluti suppliciter precamur suscipere. Omnium bonorum custos Spiritus sanctus ad communem utilitatem regni et Ecclesiæ et nostram dignetur vos regere et conservare.

EPISTOLA CCCL.

HENRICI LEODIENSIS EPISCOPI AD STEPHANUM METENSEM.

Adversus Hasterienses monachos, qui duos in Walciodoro abbates volebant.

(Anno 1152.)

Reverendo fratri suo et amico STEPHANO Metensis Ecclesiæ venerabili episcopo, HENRICUS Dei gratia sanctæ Leodiensis Ecclesiæ humilis minister, fraternas orationes, et debitam in Domino dilectionem.

Pastoralis officii sollicitudo nos admonet, ut commissarum nobis ovium vigilantia studio curam exer-

(171) Bronium ordinis S. Benedicti abbatia, diocesis Namurcensis, a S. Gerardo abbate fundata, cu-

A ceamus, ut tam errantes instar summi pastoris ad ovile reportemus, quam obedientes et nulla discordiæ labe infectos, ad vitæ pascua adducamus, et nominatim vocemus. Eapropter discretioni vestræ suggerendo notificamus, quod monachi Hasterienses vagi et erronei, ac novitatibus intendentes, res ejusdem monasterii prorsus destruunt, et quosdam perversitatis suæ fautores, tam pretio quam promissionibus alliciunt, hoc suæ pertinaciæ emolumentum capere cupientes, ut in una, hoc est Walciodorensi abbatia, duo abbates contra sacrorum canonum instituta et apostolici privilegii auctoritatem ordinentur. Monemus itaque dilectam nobis in Christo prudentiam vestram, ne tam grave scandalum apud vos foveri et crescere sinatis, et ita de jure proprietario, quod in Walciodorensi abbatia Ecclesia Metensis habere dignoscitur, moderata discretione tractetis, ut Leodiensis Ecclesiæ, ad cuius officium pertinet electionem examinare, electum consecrare, terminos non attingatis. Nos enim divinam ultionem metuentes, diutius dissimulare non possumus, quin eos ad regularis electionis ordinem canonice severitate, pro nostri debito officii, compellamus, cum præcipue paterne admoniti, delegatis etiam quinque religiosis ad eorum visitationem abbatibus, obedire hactenus contempserint.

EPISTOLA CCCLI.

HENRICI LEODIENSIS EPISCOPI AD WALCIODORENSES ET HASTERIENSES.

C *Ut talem eligant abbatem, qui pene emortuam disciplinam suscitiet.*

(Anno 1152.)

HENRICUS Dei gratia Leodiensis episcopus, fratribus qui sunt Walciodoro et Hasteriæ, spiritu consilii et pietatis abundare.

Quoniam abbas vester viam universæ carnis ingressus est, et secundum curam nobis commissam sollicitudo nobis Ecclesiarum quoque vestrarum imposita est, vota ad Deum fundimus, ut talem suo gregi ministrum substituat, cujus ope et studio beata monachorum religio vires accipiat et accrescat, quæ quia inter vos aliquandiu tepuit, et odorem bonæ opinionis suæ, supra quam necesse esset, turbavit, auctoritate a Deo nobis indulta vobis præcipimus ut, congregatis de circuitu religiosis abbatibus Floriensi, Broniensi (171), Gemblacensi et Floreffiensi, talem vobis eligatis pastorem, qui jam pene emortuam in vobis resuscitet religionem. Valet.

Nomina abbatum Walciodorensium et Hasteriensium.

Hæc sunt nomina abbatum, qui Walciodorensi cænobio præfuerunt, et Hasteriensem Ecclesiam cum omnibus suis appendiciis sub unius abbatie nomine tenuerunt: Dominus Forannanus episcopus et abbas, dominus Kadroc, dominus Machalanus, dominus Immo, dominus Theodericus, dominus jus hodie abbatialis mensa episcopatus Namurcensis unita est.

Frembertus, domnus Rodolfus, domnus Lambertus, A domnus Codescalcus, domnus Wulricus, domnus Theodericus.

EPISTOLA CCCLII.

STEPHANI EPISCOPI METENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Assignat ei diem qua ipsum convenire queat.

(Anno 1152.)

STEPHANUS Dei gratia Metensis episcopus, WIBALDO eadem gratia abbati Stabulensi dilecto suo, salutem et omne bonum.

Litteras dilectionis vestræ libenter suscepimus, ex quibus adventum vestrum apud nos pro controversia Walciodorensium et Hasteriensium intelleximus. Sed quoniam diem a vobis postulatam observare non possumus, statuimus vobis aliam, scilicet proximam secundam feriam post sextam a vobis nominatam, et hoc Metis. Valete.

EPISTOLA CCCLIII.

CONVENTIO INTER FRIDERICUM REGEM ET BERTOLFUM DUCEM.

(Anno 1152.)

Hæc est conventio inter dominum regem Fridericum et ducem Bertolfum.

Dominus rex dabit eidem duci terram Burgundie et Provincie, et intrabit cum eodem duce in prædictas terras, et adjuvabit eum easdem terras subjugare per bonam fidem ex consilio principum, qui in eadem expeditione erunt. De terra quam modo habet comes Willelmus Matisconensis ex parte neptis suæ faciet duci iustitiam, aut ex consilio principum, aut ex iudicio ipsorum dominatum et ordinationem utriusque terræ dominus rex habebit, quandiu in ipsis terris fuerit. Post discessum regis dux utrasque terras in potestate et ordinatione sua retinebit, præter archiepiscopatus et episcopatus, qui specialiter ad manum domini regis pertinent. Si quos autem episcopos comes Willelmus vel alii principes ejusdem terræ investerint, eosdem dux investiat. Et quod hæc conventio ex parte domini regis observabitur, fide data firmaverunt Henricus dux Saxonie, dominus Welfo, Arnoldus cancellarius, comes Odelricus de Lencenburch, comes Egeno, Odelricus comes de Hornunge, Marq. de Gronbach, Arnoldus de Biberbach, Otto Palatinus comes de Witelinesbach, Walterus dapifer, Hildebrandus pincerna, Conradus Colbo et frater suus Sigefridus. Dux Bertolfus habebit cum domino rege mille loricatorum equites, quandiu dominus rex in illis terris fuerit. In Italicam expeditionem ducet cum domino rege, quandiu in ipsa expeditione fuerit, quingentos loricatorum equites et quinquaginta arcobalistarios. Et quod dux hæc omnia servabit sine dolo et sine fraude, dabit domino regi in pignore allodium suum, castrum scilicet Teche cum omnibus ministerialibus et prædiis ibidem pertinentibus, Helligen, Willigen et Erstem cum omnibus eorum pertinentiis. Et quod dux ex omnia observabit, juraverunt homines sui Burchardus et

Werhnerus. Dominus autem rex expeditionem in prædictas terras movebit a proximis Kalendis Junii, quæ sunt indictione xv infra annum.

EPISTOLA CCCLIV.

OTTONIS EPISCOPI FRISINGENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Explicat quemdam psalmi versiculum.

(Anno 1152.)

Venerabili in Christo fratri et amico præcordiali WIBALDO Corbeiensi abbati, O. Frisengensis Ecclesie minister, id quod est salutem cum devoto obsequio.

Quod negotium, pro quo ac curiam miseratis, debitum processum non habuerit, in nobis non remansit. De cætero super questione quam nobis movistis Aquis, quomodo videlicet ad Ascensionem Domini referri valeat quod in psalmo legitur : *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales* : et : *Quis est iste rex gloriæ*, breviter respondemus triplicem in eadem auctoritate sensum reperiri, quorum iste unus est. Legite glossas Psalterii et invenietis super *attollite portas*. Virtutes ministræ ad alias cælestes clamabant, ut viam aperiant, quæ novo mysterio carne induti stupefactæ quaerunt, *quis est iste* ? sed et illum quem dixistis de principibus tenebrarum et portis mortis : unde ille cantus : *Sum rex gloriæ*, factus est ; ibi invenire poteritis, ita tamen ut portæ æternales non sint infernales, sed item cælestes. Unde est rursum illa Glossa : *Attollite*, id est auferte, portas mortis, quæ a principe diabolo positæ sunt, et *elevamini* contra portas mortis portæ æternales. Omnis gratia quæ, veniente Christo, data est. Et alibi : Angeli præeuntes ad infernum dicunt : Auferte potestatem vestram. Et in Ascensione dicunt, secundum vos, principibus tenebrarum in descensione ad inferos : *Attollite*, id est auferte *portas principes vestras* ; dicunt secundum nos principibus suis in ascensione ad cælos ; *Tollite* pro aperite, ut idem sit *tollite portas*, quod et *elevamini portæ æternales*. Tertius ejusdem lectionis sensus mortalis est. Hæc idcirco charitati vestræ scripsimus, non quod sapientiam vestram nostra insipientia doceri ambiamus, sed quod nostram imperitiā apud vestram solertiam excusatam esse desideramus, ut quia multifarius Scripturarum sensus noscitur, nobis non imputetis, quasi hanc auctoritatem in Ascensione Domini de ascensione ad populum loquentes, de nostro potius quam sanctorum Patrum corde induxerimus, cum secundum primum sensum illi in psalmo dicant : *Quis est iste rex gloriæ* ? qui in propheta aiunt : *Quis est iste qui venit de Edom* ? stylo non succenseatis, quoniam festinanter scripsimus. Personam vestram vera in Deum charitate diligimus, et de omnibus quæ vobis nocere possunt, præcipue de his quæ a Saxonibus antiquis regni hostibus fraternitati vestræ illata sunt, plurimum dolemus.

EPISTOLA CCCLV.

WIBALDI ABBATIS AD JORDANUM CARDINALEM.

Gratias agit pro exhibitis suis beneficiis, oratque ut causam Xantensem praepositi committat archiepiscopo Coloniensi terminandam.

(Anno 1152.)

Reverendo Patri suo et domino Jon. (172) sanctae Romanae Ecclesiae venerabili presbytero cardinali, apostolicae sedis legato, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Dignationi vestrae multiplices gratiarum actiones referimus, quod, quandiu in Lotharingia fuistis, memoriam nostrae parvitat in magna benevolentia et benedictione habuistis, nostrosque ac nostra juxta temporis opportunitatem prompta defensione adjuvistis, sicut per litteras fidelium nostrorum longe remoti didicimus. Pro his tam paternae misericordiae officiis et personam vestram propensius de cetero diligere et Romanam curiam attentius venerari disposuimus, ita ut neque mors neque vita nos ab ipsius charitate possit divellere. Cum revertentes ab Urbe Coloniā cum domino archiepiscopo pervenissemus, invenimus dominum Theobaldum Xantensem praepositum gravi et longa infirmitate adeo debilitatum, ut cute ossibus adhaerente, infirmum vix traheret spiritum. Audivimus autem priores Coloniensis Ecclesiae in magno clericorum conventu confluentes, quod praedictus praepositus se ad omnem justitiam frequenter in Coloniensi Ecclesia exhibuisset super querela, quam canonici sui adversus eum habuerant, cum iidem canonici saepe a majore praeposito et prioribus pro hoc vocati venire supersedissent. Proinde nos filii vestri ausu verae charitatis, qua vos in Domino diligimus, vestrae oculatae discretionis suggerimus, ut eandem causam domino Coloniensi archiepiscopo tractandam terminandamque remittatis, nec de gravamine praenominati praepositi vobis ab aliquo persuaderi permittatis.

EPISTOLA CCCLVI.

ARNOLDI COLONIENSIS ARCHIEPISCOPI AD WIBALDUM ABBATEM.

Querit ab eo an possit velare sanctimonialia in Pentecoste.

(Anno 1152.)

ARNOLDUS Dei gratia si quid est sanctae Coloniensis Ecclesiae humilis minister, domino WIBALDO eandem gratia venerabili Corbeiensi abbati, salutem et obsequium.

In octava Pentecostes sanctimonialia velare disposuimus, sed quidam ad nos referebant, hoc non licere, nisi in Epiphania Domini et natalitiis apostolorum et in secunda feria Paschae. Quocirca non plene memores quid super hoc a domino papa docti simus, prudentiam vestram, quae sacri juris articu-

(172) Hunc cardinalem apostolicae sedis legatum valde perstringit S. Bernardus epist. 290 ad cardinalem Ostiensem, ubi ipsius nequitias avaritiamque describit.

A los plenius agnoscit, consultantes, rogamus, quatenus super hoc vestra eruditio scripto nos certificare dignetur, an in praedictis duntaxat solemnitatibus (173), an in diebus tantum Dominicis, quod a domino papa accepisse videmur, liceat velari sanctimonialia.

EPISTOLA CCCLVII.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM ARCHIEPISCOPUM COLONIENSEM.

Respondet ad praecedentem et de quibusdam aliis agit.

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino ARNOLDO, sanctae Coloniensis Ecclesiae venerabili archiepiscopo, frater WIBALDUS Dei gratia, id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Humilitas excellentissimi praepitoris, qui imitatoribus suis praepit: Vos autem nolite vocari Rabbi: et charitas, quae non inflatur, vos docuerunt; ut sacrorum canonum instituta, quorum scientia eruditioni vestrae notissima est, a nostra parvitate investigare dignaremini. Siquidem quo tempore fieri debeat virginum consecratio, habemus ex decretis Gelasii papae cap. 11 ita dicentis: *Devotis quoque virginibus, nisi aut in Epiphania, aut in Albis paschali-bus, aut in natalitiis apostolorum sacrum minime velamen imponatur, et non ante viginti quinque annos, nisi forte, sicut de baptismo dictum est, gravi labore correptis, ne sine hoc munere de saeculo exeant, implorantibus non negetur.* Si igitur ab aliquo episcoporum contra hujus sacrae regulae formam factum meministis, quod ab uno, vel a paucis, vel necessitate praesumptum vel ignorantia neglectum est, in observantiam universorum transire non potest. Verum quod non plane memor estis, quid a domino papa de sanctimonialium, velatione doctus sitis, in quantum memoria nostra recolligere possumus, non de sanctimonialium, sed de episcoporum consecratione fuit, super qua, quod in natalitiis apostolorum et in aliis solemnitatibus, sed et in Dominicis tantum diebus fieri debeat, auctoritatem canonum exstare asseruit, quae hujusmodi est ex epistola Leonis ad Dioscorum. Quod die Dominico ordinationes sacerdotum celebrantur, non tantum

D ex consuetudine, sed et ex apostolica novimus venire doctrina, Scriptura manifestante, quod cum apostoli Paulum et Barnabam ex Spiritus sancti praepito ad Evangelium mitterent gentibus praedicandum, jejunantes et orantes imposuerunt eis manus, ut intelligamus, quanta et dantium et accipientium devotione curandum sit, ne tantae benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Et imo pie et laudabiliter apostolicis morem gesseris institutis, si hanc ordinandorum sacerdotum formam per Ecclesias, quibus Dominus praesse te voluit, et ipse reservaveris, ut his, qui consecrandi

(173) De virginum consecratione egimus in lib. II De antiquis Ecclesiae Ritibus cap. 6, ubi de die consecrationis disseruimus, num. 5.

sunt, nunquam benedictio nisi in die Resurrectionis Dominicæ tribuatur, cui a vespere Sabbati initium constat ascribi, quæ tantis divinarum dispensationum mysteriis est consecrata, ut quidquid a Domino insignius est constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hac mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi et mors initium et vita accepit incrementum. Princeps noster per bonam de se merentibus spei fiduciam præstat, qui magnâ cum benevolentia et jucunditate beneficii vestri recordatur, quod ei gratis et plusquam gratis in suis ad imperii culmen provectibus exhibuistis, et postmodum in suis primordiis singulari fide et constantia ad rempublicam, et sua emolumenta indeliberanter astitistis: inde est quod Lotharingæ regnum vestrum est, et per vestram provisionem et operationem cuncta disponere intendit. Fideles super hæc re monitores sunt cancellarius et notarius, opportuni sane propter quorundam laicorum oblationes. De castello quod nuper gloriose expugnastis, licet vobis absque mentis regie offensa, quidquid commodissimum est ordinare. Parcite Prumiensi (174) abbati, ne serenus augustus in Deum peccet cum suæ famæ vel modico detrimento. Veniemus ad vos in martyrio Petri et Pauli, sed licet a Mindensi episcopo pro causa ipsius obnixè rogati, apud vos tamen et vobiscum futuri. Monachi Sancti Remigii (175) qui sunt in Marsna multum vexantur calliditate Goswini, quos nisi pietas vestra protexerit, omnino illudentur.

EPISTOLA CCCLVIII.

ARNOLDI COLONIENSIS ARCHIEPISCOPI AD HENRICUM MINDENSEM EPISCOPUM.

Conqueritur quod ejus nutu a fidelibus suis truncatus membris fuerit Vortlevius, citatque ipsum Coloniensem, et omnes sceleris hujus complices coram responsuros.

(Anno 1152.)

ARNOLDUS Dei gratia si quid est sanctæ Coloniensis Ecclesiæ humilis minister, HENRICO eadem gratia venerabili Mindensi episcopo, salutem et orationes in Domino.

Luctuosa quidem et omnino miserabilis querimonia de novo et infandissimo scelere, ad nos et sanctam matrem nostram Coloniensem perlata, omnium mentes acerbissimo dolore turbavit, horrore terruit, compassione commovit. Rediit siquidem a Mindensi civitate ad Coloniensem urbem, ubi natus est, frater Vortlevius vir utique, dum apud nos vixit, inculpate vitæ, qui in domo beati Petri, præsentem tota Coloniensi Ecclesia et pluribus principi-

(174) Prumia imperiale est monasterium in diocesi Trevirensi a Pippino Francorum rege et Bertha ejus uxore ad Prumiam flumen novo opere constructum, secessu Lotharii imperatoris, qui medio jacet in choro, celeberrimum.

(175) Cella erat ab archimonomasterio Remensi S. Remigii dependens, primo a Trajecto ad Mosam lapide sita, olim in diocesi Leodiensi, nunc in Ruremondensi, quam Gerberga regina consilio Gerardi

A bus, qui ad solemnitatem regie susceptionis conveniant, subito ad pedes nostros prostratus, horridas vulnerum cicatrices et cavernas oculorum ipsis orbatis oculis miserabiliter præmonstrans, gravem, et a vestra utinam serenitate alienam querimoniam in vestram personam intendit, affirmans quod instinctu et nutu facta de ipso ad fideles vestros querimonia, ab eisdem membris truncatus, et quod in vita miserrimum est, cæcus factus sit. Quia vero in cathedra beati Petri licet indigni auctoritate tamen apostolicæ præceptionis vim passi residemus, justitiæ lineis inherentes, habito conventu abbatum et omnium priorum Coloniensium, et coram eis iterata querimonia, quæ in vos prolata est, judicio Ecclesiæ ad quadraginta dies post acceptas has nostras litteras, sicut ratio temporis canonicas inducias diffinit, vestram nobis præsentiam Coloniæ exhiberi ex apostolica auctoritate et nostra fraternitati vestræ mandamus. Et quia crudelis est, qui famam suam negligit, quod Deus a vestra serenitate avertat, nihilominus mandamus, ut eos, quos præfatus Vortlevius hujus tanti sacrilegii auctores astruit, et quos post perpetratum facinus ad vos regressos et vobiscum in domo familiariter commoratos dicit, ad famam gloriæ vestræ pro se responsuros Coloniæ eadem die venire districte commoneatis. Novit enim vestra eruditio, quid in hujusmodi malefactores apostolica decreta sanxerint. Præterea eos, quos idem Vortlevius testes invocet, quod eis præsentibus minæ vestræ in eum et querimonia ad eos, qui ipsum excæcaverunt, prolata sunt, et duos fratres, quos de traditione notavit, modis omnibus vobiscum petimus nobis exhiberi, et ut factorum et dictorum veritas pateat, et eo fine cuique justitia sua tribuatur, ut spiritus salvus fiat. Prædictorum nomina subternotavimus. Malefactores: Elgerus, Wluerus, Bernardus, Poppo, Fridericus, Wikerus, Arnoldus, Eiluardus, Robertus. Testes invocantur. Abbas de Insula, Wernerus præpositus, Anno præpositus, Robertus decanus, Godeboldus magister scholæ, Nithardus abbas de Bursvelde (176). Traditionis notati: Eppo, Reimarus.

EPISTOLA CCCLIX.

WIBALDI ABRATIS AD FRIDERICUM IMPERATOREM.

Vindictam petit de illata suis contumelia a Folcuino et Widiikindo.

(Anno 1152.)

Inclyto triumphatori ac serenissimo domino suo, FREDERICO Dei gratia glorioso Romanorum imperatori Augusto, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est

Tullensis episcopi fundavit, de qua vid. Marlotum in lib. III hist. Rem.

(176) Bursvelde seu Bursfelda monasterium ordinis sancti Benedicti in Saxonia, diocesis Moguntinensis, in honorem SS. Thomæ apostoli et Nicolai confessoris, ab Henrico comite de Northheim et Gertrude ejus uxore fundatum, quod celeberrimæ congregationi in Germania nomen dedit, hodie Lutheranorum evasit præda.

in Ecclesia catholica, salutem in eo, qui dat salutem regibus.

Injuriam, quæ Corbeiensi Ecclesiæ et nobis illata est, propriis verbis explanare non valentes, cum propheta ingemiscimus dicentes: *Expectavimus pacem, et non venit, et tempus curationis, et ecce turbatio*. Sperabamus enim in tempore et maxime in primordiis regni vestri, quem Deus mirabili et celeri potentia sua, omnium principum summa et desiderabili conniventia in regni solium sublimavit, latronum manus esse compressas, furta vindicata, perfidiam eliminatam: quippe cum vestræ potentie nulla possit nequitia obsistere, in hac confidentia securos et nihil omnino metuentes invaserunt nos homines nostri, qui nobis fidelitatem juraverunt, et magna beneficia a nobis habent, et armata manu intraverunt oppidum nostrum Huxariam, et præmissa paulatim et per turmas militia, tandem armati et patentibus vexillis super incautos Folcuinus videlicet et Widekindus fratres, et in vastitate hostili totum locum occupaverunt. Triduo itaque ibidem commemorantes, et omnem circa regionem, quæ ad præbendam fratrum specialiter pertinet, penitus devastantes, nefandissima scelera in viros ac mulieres passim commiserunt, et post publicam atque communem rapinam, quæ æstimata est fuisse nongentiarum librarum denariorum, a captivis melioribus, quos a pauperiore turba segregaverant, ducentas quinquaginta tres libras nummorum extorserunt. Insuper vallum et munitiones, quæ auctoritate regia, et præcipue privilegio beate recordationis patris ac prædecessoris vestri constructæ fuerant, cum advocati essent ejusdem loci, destruxerunt. Nullæ inter nos et ipsos inimicitie erant, sed proxime cum ab eis in osculo pacis recesseramus, nullam unquam querimoniam vel nobis vel alicui super prædictos burgenses fecerant, nec alicujus mali suspicio inter ipsos et nostros habebatur. Pro hac tam atroci calumnia fratres nostri cum absentes essemus, corpora sanctorum Viti et Justini, quæ apud nos requiescunt, in terram deposuerunt, et humiliatis crucifixi Salvatoris nostri imaginibus, ab omni deinceps solemnī officio divino et a pulsatione campanarum abstinuerunt. Provoluti ergo genibus vestræ majestatis, tam nos quam fratres nostri, et tota familia Corbeiensis, clementiam vestram suppliciter exoramus, ut sicut decet principalem excellentiam, vindicare non differatis hanc insignem contumeliam, quæ vestram dignitatem non modica ex parte obscurat. Alioquin non solum vobis et regno servire, sicut in præcipuo habemus, ultra non poterimus, sed etiam in terra Saxonie cum honore habitare non valebimus.

EPISTOLA CCCLX.

WIBALDI ABBATIS AD BERNARDUM PATHERBURNENSEM ANTIISTITEM.

Ut de Folcuno et Widekindo qui Corbeiensium Ecclesiam invaserant et violaverant sumat vindictam.

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino BER-

NARDO sanctæ Patherburnensis Ecclesiæ venerabili episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Confidimus de misericordia Dei et vestra benignitate quod memoriæ vestræ tenacius inhaereat, quanta benevolentia paternitate vestram ex longo tempore dileximus, et quod quietem vestram nunquam perturbare studuimus, sed et nos memoriter et jucunde recordamur, quod pari vicissitudine jugiter a vobis dilecti fuimus. Novit autem discretio vestra, quam violenter et inhoneste propinqui vestri et homines tam vestri quam nostri Folcuinus et Widekindus nos et ecclesiam Corbeiensem invaserint, et quanta turpitudine oppidum et oppidanos nostros affecerint, quantaque temeritate ecclesiam et loca consecrata violaverint, dum homines nostros ad ecclesiam tanquam ad singulare refugium confugientes, in manu armata a sacris ædibus abstraxerunt, et præter communem prædam suppellectilis, quæ difficile supputari potest, ad exsolvendas pro salute sua ducentas quinquaginta tres marcas miseros sub periculo captivitatis et mortis compulerunt. Quia vero has multiplices injurias et graves diutius dissimulare non possumus, conquerimur vobis inter alia id quod episcopalem respicit vindicationem, sacræ videlicet ecclesiæ violationem, et ut nobis tam de nominatis quam de aliis parochialis vestris ecclesiæ violatoribus, quorum nomina vobis transmissimus, justitiam tanquam de notorio crimine faciatis, tum pro charitate Dei, tum pro reverentia domini papæ, vos obnixè interpellamus, cujus etiam geminas epistolas pro eadem causa, quas apud nos habemus, opportuno tempore vobis offeremus. Sed et hoc nos volumus discretionem vestram scire, quod de reparandis munitionibus oppidi nostri in proxima curia, quæ apud Wirtsburgh celebrata est, judicium regni coram domino rege et universis principibus accepimus, ad quod opus cum Marescalcum domini regis præsentem habeamus, ut vestros ministeriales ab infestatione nostra prohibeatis, si forte illi domini iterum nos infestare voluerint, dilectionem vestram attente monendo rogamus. Quod itaque de nostra petitione estis facturus, ut nobis per litteras vestras et per præsentem nuntium significare curetis, obsecramus. Ideo autem celerem vindictam de crimine notorio expetimus, quia omnibus manifestum est, et negari non potest, quod ecclesiam et sacrum cæmeterium violaverint, et inde homines ad extorquendam supra taxatam pecuniam per violentiam extraxerint.

EPISTOLA CCCLXI.

ARNOLDI ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Conuotet ejus aversitatibus, notamque ei facit obsidionem castri Seyne.

(Anno 1152.)

WIBALDO dilecto fratri suo venerabili sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ abbati, ARNOLDUS Dei gratia si

quid est, Coloniensium humilis minister, salutem cum intima dilectione et obsequium.

Etsi familiaritatis nostræ bene inchoatæ, bene deinceps conservatæ series, verbis exprimi non possit, paucis tamen de ipsa loqui, et ejus recordatione frui adeo suave est, ut sensu quidem intelligi possit, sed in sermone experimentum non habeat. Cum igitur omnibus adversitatibus vestris ex debito compatiar, maxime tamen et justius doleo id, quod cum ad synodum nostram veneratis, invasionem iniquorum passus estis. Quidquid igitur super his honori vestro convenire videbitur, libenter prosequar, quousque satisfactio condigna afferatur. Nunc autem ne status noster vos lateat, sciatis quod in obsidione castri Seyne positi simus, exitum rei adhuc ignorantes, et mentem domini Trevirensis quasi in pendulo reputantes. Multa tamen tam timenda quam speranda auribus nostris allabuntur, sed charitas foras militi timorem, spes autem non confundit. Noscat Deus, qui scrutator omnium est, quod non pro privato odio, sed pro justitia et curæ pastoralis debito violatores pacis prosequar. Necesse enim est, ut quia terra diu commota et conturbata est, sanentur ejus contritiones. Nunc autem quia omnes inimici pacis inimici mihi facti sunt, obsecro orationes ab Ecclesia vestra pro peccatis meis fieri, ut sine quo nihil est validum, ejus adjutorio possimus subsistere. Valete. Si quid aliud nobis occurrerit, vos non latebit.

EPISTOLA CCCLXII.

ARNOLDI ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS AD EUGENIUM PAPAM III.

Causam Mindensis episcopi de excommunicatione Wortlievi clerici ei remittit, lata interim excommunicationis sententia in criminis hujus auctores et fautores.

(Anno 1152.)

Reverendo Patri ac summo pontifici EUGENIO, ARNOLDUS sanctæ Coloniensis Ecclesiæ humilis minister, W. majoris ecclesiæ præpositus, A. decanus, T. Xantensis præpositus, G. Bunnensis præpositus, et universus præfatæ ecclesiæ conventus, debitam cum omni subjectione obedientiam.

De controversia, quæ inter episcopum Mindensem, et pauperem clericum Wortlievum nomine coram nobis ventilata fuit, admoniti et rogati ab utraque parte testimonium dare super his quæ vidimus et audivimus, et coram nobis tractata sunt, testimonium perhibemus. Notum igitur excellentiæ majestatis vestræ facimus, quod jam dictus pauper ad præsentiam nostram veniens, querimoniam miserabilem et lacrymabilem coram nobis deposuit, quod consensu et jussu episcopi a ministerialibus suis excommunicatus sit. Communicato itaque consilio super hac causa cum fratribus nostris, visum fuit nobis, ut episcopus ad audientiam nostram evocaretur, et super hoc verbo audiretur. Qui cum responsurus impositis præsentiae nostræ se exhibuisset, et de hoc nefando facto pulsatus fuisset, confessus fuit, quod undecim ministeriales

A de domo sua egressi, et ad eam regressi, hoc scelus tam detestabile, se nesciente, perpetrassent. Adjecit quoque, quod cum in hos omnes tam consentientes quam facientes, sententiam vestræ excommunicationis pronuntiasset, quod tumultu populi quosdam eorum, qui in comitatu fuerant, quoniam manum se in clericum misisse negaverunt, absolvere coactus sit. Post hujusmodi confessionem, cum purgationem innocentiae suæ nobis offerret, Ecclesia tota fere reclamante, non fuimus ausi eam audire, tum quia periculosum nobis visum fuit propter hujusmodi confessionem, tum quia talium excessuum vindictam vobis soli servastis. In malefactores autem omnes, tam consentientes quam facientes, sententiam vestram cum omnibus suffraganeis nostris, præter Trajectensem, qui tunc forte absuit, ita promulgavimus, quatenus catenis nostris firmiter teneantur, quoadusque præsentiae vestræ se exhibeant, et secundum mandatum vestrum condignæ satisfactioni se supponant. Vestræ igitur paternitatis interest, ut sub tali testimonio dictorum atque factorum; in beneplacito discretionis vestræ et prudentiæ super hoc negotio judicetur.

EPISTOLA CCCLXIII.

MONIALIUM DE OSTERMERE AD WIBALDUM ABBATEM.

Conqueruntur de ministerialibus ipsius, qui datam sibi ab eo decimam invadebant.

(Anno 1152.)

C Patri eximio ac domino dignissimo Corbeiensi abbati, domino WIBALDO, speciales ejus filiae in loco, qui dicitur Ostermere, a lipitudine Liæ ad speciositatem Rachelis proficiendo transire.

Quanta sublimitatis vestræ amplitudinem decet laudum magnificentia, si litteris assignare conemur, pro sensus nostri parvitate deficimus. Vestri tamen memoriam nobis dulcissimam super altare incensi orationum nostrarum jugiter ignis adolebit, et ut paternæ dignationi vestræ, quam nobis, licet indignis hactenus in omnibus negotiis nostris pie exhibuistis, superabundans remuneratio occurrat, et serenitatis vestræ audientiam pauperum suorum querelis Christus indulgeat. Proinde, Pater sanctissime, ad vos tanquam ad fontem misericordiæ, scienter exæstuans nostra tendit oratio, ut causam negotii nostri, prout Spiritus sanctus pectori vestro dictaverit, plenarie discutendo terminetis. Notum ergo facimus nobilitati vestræ, imo lacrymabiliter conquerimur mellifluæ paternitati vestræ, quia ministeriales vestri vehementer nos infestant, pro decima, quam divina nobis annuente clementia, vestra concessit providentia, ac infringere ac annihilare, quæ vestra auctoritate et consilio stabilita sunt, volunt, et omnimodis auferre conantur, nisi a vestra dignitate commoneantur. Hanc igitur, reverendissime domine, tam ineffabilis doloris injurtiam vestræque personæ, quia ipse in causa fuistis, contumeliam per nos effugere non valemus, nisi vestra compassione fretæ fuerimus. Quapropter, o pium solamen animarum nostrarum, o spes nostra post

Dominum, licet corpore absentes, spiritu tamen A
præsentem, toto cordis ac mentis affectu ad sinum
paternæ miserationis vestræ humiliter provolutæ,
suppliciter et contritione Spiritus sancti clementiam
vestram obsecrantes, quatenus causâ Dei et domini
archiepiscopi, qui nos clementiæ vestræ perintime
commendavit, litteras vestras ad episcopum Pather-
burnensem dirigatis, eumque rogetis ut sua aucto-
ritate confirmet, ne nos ulterius infestent, et quæ
jure possidemus, inconvulsa permaneant. Valete.
Patrem nostrum charissimum sanctitati vestræ per-
intime commendamus, et ut ei in omnibus angus-
tâis suis condescendatis, obnixè rogamus.

EPISTOLA CCCLXIV.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

*In gratiam Sifridi abbatis Ullesheimensis, quem Fer-
densis episcopus, nec accusatum, nec convictum
expulerat e suo monasterio.*

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino EU-
GENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici,
frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia
catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Lator præsentium Corbeiensis Ecclesiæ filius,
noster in domino collega et confrater Sifridus,
assumptus fuit de monasterio Corbeiensi in præla-
tionem abbatiae de Ullesheim (177), quam etiam
administravit jam annis plusquam duodecim cum
disciplina et augmento sui ordinis, et rerum tem-
poralium incremento, ita ut testimonium haberet
ab his etiam qui foris sunt. Hunc D. H. Ferdensis
episcopus, in cujus parochia idem monasterium
consistit, sine vocatione, sine audientia, non convi-
catus, non confessus de abbatia sua expulit, et om-
nibus monasterii rebus plusquam per anni spatium
jam spoliavit. Pro qua re non solum a nobis, verum
etiam a reverendis confratribus nostris totius fere
Saxoniae abbatibus frequenter et officiose commo-
nitos, nec restituere, nec ordine canonico tractare
ipsum confratrem nostrum voluit. Insuper ad intol-
erabilis contumeliæ cumulum, quosdam pseudo-
monachos, quos prædictus abbas propter enormi-
tatem vitæ suæ de monasterio projecerat, in illam
ecclesiam malignantium tanquam in sentinam recol-
legit, et quidquid improbi et irati et sese ulcisci
cupientes, confingere in famam abbatis potuerunt,
conscripsit et dispersit. Pedibus itaque vestræ celsi-
tudinis animo advoluti cum universis fratribus no-
stris, supplices preces effundimus, ut venientem ad
vestram clementiam prædictum abbatem, virum
nigque honestum et litteratum, in mansuetudine
bonitatis vestræ suscipiatis, et exauditis in neces-
sitate sua, in plenitudine dignitatis suæ litteris et
mandatis auctoritatis vestræ, per aliquem fidelem
legatum vestrum restituatis.

(177) Vulgo Ulsen fundata anno 990 pro puellis,
Ditmarus episcopus Ferdensis anno circiter 1140.

EPISTOLA CCCLXV.

WIBALDI ABBATIS AD ARNOLDUM COLONIENSEM ARCHIE-
PISCOPUM.

*Congratulatur ei de victoria, interceditque apud eum
pro episcopo Mindensi.*

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino AR-
NOLDO, sanctæ Coloniensis Ecclesiæ venerabili archi-
episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est
in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum
servitium.

Lætati sumus in his quæ dicta sunt nobis, et in
domum Domini lætantes et gratias agentes ivimus,
pro eo quod gloriosum de tyrannis et latronibus
triumphum reportastis: qui ubique locorum ita
peccatis facientibus nunc excreverunt, ut nulla ec-
clesia, nullus omnino locus sacer aut laicus ab
illorum possit infestatione defendi. Quam quidem
victoriam vestræ beatitudini divina potentia in
multos annos concedat. Vestræ autem celsitudini
notum esse volumus quod in transacto proxime
beati Jacobi apostoli festo Mindam rogatu episcopi,
et petitione cleri descenderamus, ad compacandas et
componendas dissensiones quasdam, quibus episcopi
et cleri fuerat perturbata concordia. Et hæc quidem
causæ non erant criminales ut preemptionis, sed po-
tius de fundis, videlicet de molendinis, de paludibus,
de compascuis, de hæreditatibus et patrimoniis,
pro quibus adversum se litigabant villici episcopi
et villici canonicorum, et quidam clerici contra
quosdam laicos. Erat hæc commotio paulo inflatior
adversus episcopum, pro eo quod in concilio Colo-
niensi accusationem cum gravi repulsa sustinuerat,
nullo tamen, quantum perscrutari potuimus, in
tantum progrediente, ut illius cæcati verbo et abec-
sationi, vel etiam querelæ Walderi ullo patrocinii
vel testimonii modo vellet assistere. Siquidem in
eadem solemnitate celebratione prædictus episco-
pus publice in pulpito ecclesiæ denunciavit excom-
municatos esse, et anathematis sententiam protulit
in eos, qui clericum cæcaverant, vel operam consi-
lii, vel auxilii in hoc maleficio adhibuerant. Om-
nibus itaque ex divino beneficio in concordiam re-
vocatis, tentavimus etiam Waldero illi pertinaciam
suam in episcopi vexatione dissuadere, sed et ipse
multis audientibus asseruit quod fide data esset a
vobis prohibitus, ne pacem cum ipso reformaret.
Quod nos, qui nobilitatem vestram et mentis ex-
cellentiam jamdudum novimus, nequaquam cre-
dere potuimus, ut suffraganeo vestro, qui metropoli
devotus semper militavit, et personam vestram præ
omnibus dilexit et honoravit, hanc velletis inferre
contumeliam, ut causam ipsius, quam ex judicio
terminare propter importunam accusatorum insol-
entiam non potuistis, per concordiam finire non
pateremini. Novit enim eruditio vestra, quorum
consilio, quæve disciplina iidem adversarii episcopi
quibus monachos e Corbeia assumptos substituit

judicium vestrum, quod suffraganeorum et Ecclesie vestre testimonio et assensu erat subnixum, recusare præsumperunt, quo ordine quibusve iudiciis datis appellaverunt, sicut ex transcriptis eorum libellis considerare poterit vestra discretio, retentis apud nos eorum exemplaribus. Et licet, ut prædictum est, plane sciamus animi vestri magnitudinem in tam viles et abjectas meditationes nequaquam decidere potuisse, ut cum jam dicto Waldero tam enormes conditiones inire deberetis, pro familiari tamen et intima dilectione, qua sanctitatem vestram longo jam tempore diligimus, admodum coronam vestram non dubitavimus, ut apud dominum Mindensem, et Ecclesiam ipsius ab hac suspitione gloriam vestram liberare non dedignemini. Auxit enim metum episcopo litterarum vestrarum; quæ domino papæ scriptæ sunt, inspecta series, quæ pro ipsius innocentia nihil agere videntur, quas a vobis scriptas sive perlectas omnino negavimus, ob hoc scilicet, quod intelligentia vestra bene notavit, hoc esse inferioris iudicis officium, ut cum ab ipso ad superiorem fuerit appellatum, ita studeat actionis ordinem enarrare, ut æquitate servata neutri parti videatur favorem inclinasse. Quod in litteris istis nequaquam factum esse cognoscetis.

« Ego Walderus, Dei gratia diaconus et sanctæ Mindensis Ecclesie quallsunque canonicus papam appello, ipsius tutelæ me et mea committens, ad quem te Henricum Mindensem episcopum invito, pro violenta subreptione decaniæ meæ, et pro aliis, quæ habeo contra te, responsurum Nohis Septembris. Ego Vortlievus, subdiaconus appello te H. Mindensem episcopum, ad præsentiam domini papæ de sacrilegio, eo quod tuo consilio et jussu exoculatus sim et plagatus. Diem statuo Kal. Octobris. » Hujusmodi appellationes, imo vero confusiones, effractis foribus episcopi, non absque sanguinis effusione in pavimento sunt projectæ, et sicut episcopo non presentatæ, ita nec ab ipso visæ, quas quidem nos a manu decani ecclesie beati Martini in Minda eadem die suscepimus.

EPISTOLA CCCLXVI.

FRIDERICI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Ipsius injurias se promittit ulturum.

(Anno 1152.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Corbeiensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

Præter communem charitatis legem, qua cunctos regni principes honorare compellimur, personam tuam speciali dilectione complectimur, et ea, quæ ad honorem tuum spectare noscuntur, libenter volumus per omnia promovere. Super injuriis igitur Ecclesie Corbeiensi illatis debita tibi affectione compatiens, discretionis tuæ commendando consulimus, ut adversa quæ existunt, impræsentiarum æquanimiter sufferas, nostramque vindictam miti-

A gato animo præstolari non graveris. In brevi etenim, cum temporis opportunitas se nobis, Domino favente, præbuerit, talem tibi vindictam faciemus, quod alii similia committere trepidabunt. Præterea te ignorare nolumus, quod tertio Idus Octobris enariam generalem, ex consilio principum, vita comite, Wirceburc celebraturi sumus. In qua præsentiam tuam nobis cupimus exhiberi.

EPISTOLA CCCLXVII.

FRIDERICI IMPERATORIS AD CORBEIENSIS MONACHOS.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1152.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum rex, universo conventui Corbeiensis Ecclesie gratiam suam et omne bonum.

B Universitatis vestre doloribus debita affectione compatimur, et vestris angustiis admodum condolemus. Cum autem opportunitas se nobis, Domino favente, præbuerit, ita vestras intendimus ulcisci injurias, ut et dolor vester omnino mitigari debeat, et omnes, qui vindictam persenserint, similia committere non præsumant. Verum quia propter easdem injurias divina, sicut accepimus, in vestra Ecclesia siluerunt, cruces sternuntur, reliquæ sanctorum moventur, discretioni vestre propensius commonendo consulimus, et mandamus ut, crucibus sanctisque reliquiis in statum pristinum restitutis, ecclesiastica celebrantes officia, divino cultui more solito insistas, firmiter sperantes, quod plenariam vobis vindictam, vita comite, faciemus.

EPISTOLA CCCLXVIII.

FRIDERICI IMPERATORIS AD CIVES HUXERIENSIS.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1152.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum rex, universis burgensibus de Huxera, gratiam suam et omne bonum.

Injurias a F. et W. (178) vobis illatas satis audivimus, de quibus vita comite talem faciemus vindictam, quod alii similia committere non præsumant. Verum quia pecuniam eisdem malefactoribus, sicut accepimus, persolvere spondidistis, per præsentia vobis scripta firmiter præcipimus, ut nullam pecuniam eis persolvatis. Præcipimus etiam, ut vallum et alias vestras munitiones, quæ noviter destructæ esse noscuntur, sub nostra tuitione reedificare pro viribus studeatis.

EPISTOLA CCCLXIX.

WIBALDI ABBATIS AD A. ABBATEM DE MONTE.

Gratias agit quod Sifridum abbatem exspoliaturum charitative suscepit.

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri et domino A. venerabili abbati de Monte, frater WIBALDUS, Dei gratia ad quod est in Ecclesia catholica, salutem in Domino, et fraternæ charitatis indissolubile vinculum.

Multiplices gratiarum actiones vestre in Christo

dilectæ fraternitati debemus, pro eo quod charum A fratrem nostrum et in domino collegam Sifridum, venerabilem abbatem de Hulesheim venientem ad vos in tribulationibus et angustiis suis, benigne suscepistis, et pii consolatoris affectum, quantum in vobis fuit, ei exhibuistis, et contumeliam, quæ ordini nostro in persona ejus irrogata est, debita compassione doloistis. Et nos ergo contemptam in eo justitiam plurimum dolemus, tum pro totius monastici ordinis generali abjectione, tum pro Corbeiensi Ecclesiæ, ejus ipse filius est, speciali confusione. Hanc autem violentiam personæ ejus irrogatam in auribus vestræ sanctitatis et omnium fratrum venerabilium scilicet coabbatum nostrorum, nec non universorum, qui in sancta religione consistunt, cum lamentabili et affectuosa querimonia proclamamus, quod sine vocatione, sine judicio, sine audientia, sine proprii oris confessione, dignitate et rebus abbatiæ suæ privatus est, neque per nostram supplicationem, aut Corbeiensi Ecclesiæ seu alicujus ordinis aut dignitatis intercessionem post hoc factum obtinere potuit, ut in judicium vocaretur, et causa ejus canonico ordine tractaretur. Hæc igitur illatæ sibi injustitiæ testimonium ei apud dominum papam et sanctam Romanam Ecclesiam perhibemus, et quantum in nobis est, querimonie ejus, ubicunque indiguerit, ex debito officii nostri non deerimus, hoc a vestra paternitate obnixè efflagitantes, ut quemadmodum hactenus fecistis, solatium vestrum ipsi clementer impendatis, ita videlicet, ut causam ejus sanctis Patribus in regione, quæ circa vos est, notam faciatis, et eos ad compatiendum afflictioni ejus ipsius, et ad sublevandum animum tam per litteras testimonii ipsorum, quam per alia humanitatis subsidia monitis et exhortationibus vestris studiose provocetis. Specialiter autem charissimo seniori nostro et in Christo, fratri Eberto, venerabili abbati de Huisbruc, ejus religionis sanctitatem vera in Domino charitate amplectimur, hunc pauperem nostrum dejectum et humiliatum commendamus, et ut vicem Christi in causa ejus debeat, atque in quantum potest, dejectionem ejus consoletur, cum omni devotione supplicamus.

EPISTOLA CCCLXX.

HENRICI NOTARII AD WIBALDUM ABBATEM.

Imperatorem citasse Folcuinum et Widikindum super injuriis Corbeiensibus fratribus illatis, episcopum Bavembergensem donatum fuisse abbatia de Althaha, etc.

(Anno 1152.)

Domino suo WIBALDO venerabili Corbeiensi abbati, HENRICUS regie curiæ notarius servitium servi.

Sicut parvitati mee injunxistis domino regi legationes et querimoniam vestram diligenter expo-

(179) Athlata monasterium duplex est, superius et inferius, utrumque celeberrimum ordinis S. Benedicti in Bajoaria inferiori juxta Danubium, ab Otilone duce sæculo VIII fundatum hactenus floret.

sui, qui de injuria et gravamine vestro non parum conturbatus, malefactores, videlicet Folcuinum et Widekindum, in festo Bartholomæi apostoli Wormatiæ ad præsentiam suam vocat, ut districto judicio injuriam vobis et Ecclesiæ Corbeiensi illatam exposulet. Ducem quoque Saxonie intime rogat, ut plenariam justitiam de prædictis malefactoribus faciat. Corbeiensi quoque Ecclesiæ et burgensibus de Huxera, sicut mihi insinuastis, scribit et mandat. De statu vero curiæ sciatis quod Bavembergensis a domino papa reversus prospera nuntiavit, sed laboris sui satis magnam mercedem quesivit, abbatiam de Althaha (179) Bavembergensi Ecclesiæ a domino rege contraditam. Althenses vero huic verbo cum magna indignatione contradicunt. Dominus rex nec contra Hungaros, nec versus Arelatum hoc anno expeditionem movebit. Cardinalem a latere domini pape ad nos directum expectamus. Transacta apud Ulmam curia, dominus rex Spiram procedet, ibi nepotem suam a rege Hispanorum desponsatam et magnifice dotatam in magno comitatu deferendam tradet.

EPISTOLA CCCLXXI.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De controversia quæ inter abbatem S. Laurentii Leodiensis et abbatem S. Egidii in Monte publico agebatur.

(Anno 1152.)

Reverendissimo Patri suo domino EUGENIO, sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo pontifici, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, tam devotam quam debitam totius dilectionis et obedientiæ plenitudinem.

De controversia, quæ est inter abbatem monasterii Sancti Laurentii, in suburbio civitatis Leodiensis, et abbatem de Monte publico, celsitudini vestræ ea in his litteris suggerere studebimus, quæ super his in veritate didicimus, ante annos ferme triginta septem, cum essemus pueri sub scholari disciplina in prædicta civitate constituti. Non quod ad consilium vel actionem talium rerum admissi, hujusmodi conventiones seu pactiones inspicere in testimonium rogemur, sed quod fama inter clericum et scholares collationes, qualiter inter prædictos abbates fuerat contractum, nobis ex celebri relatione non poterat esse omnino ignotum. Ecclesiam Beati Egidii, quæ est in Monte publico prænominatæ civitatis Berengerus (180), abbas de monasterio Sancti Laurentii, dedit cuidam Gerico regulari canonico cum quibusdam fratribus ejusdem professionis ad inhabitandum et amplificandum, secundum ordinem sancti Augustini, ea scilicet conditionis ratione, ut si prænominatus locus eoque per divinam largitatem crescendo proficeret, quod pastorem sibi fratres regulariter deberent eligere, idem electus corporalem investituram a prædicto abbate suscipe-

(180) Berengerus ex priore Andaginensis monasterii S. Huberti prius prior, deinde abbas S. Laurentii Leodiensis creatus est circa annum 1075, vir magni meriti, magna cum laude præfuit ad annum 1115.

ret, a quo etiam ad suscipiendam episcopalem benedictionem presentaretur, hac constitutione per omnes successores valitura. Necdum in eis partibus terræ consuetudo processerat, ut canonici, qui regulares dicuntur, abbates crearent, nomine præpositorum in prælationis officio contenti (181). Quod vero abbates ab abbatibus ordinari possint et soleant, auctoritate sacræ Regulæ (182) beati Benedicti didicimus, ubi dicitur: Per ordinationem præpositi scandala sæpius oriri, maxime in illis locis, ubi ab eodem sacerdote vel ab eis abbatibus, qui abbatem ordinant, ab ipsis etiam præpositus ordinatur. Superest usque hodie unus de primis habitatoribus ejusdem loci, et ipse primus abbas, vir religiosus ac timens Deum, qui jam provectus in senectute bona, et quasi in labro sepulcri positus, præscriptas condiciones coram tota Leodiensi Ecclesia confitetur. Verumtamen quidam ex prædicto loco regulares a felici memorie papa Innocentio privilegium obtinuerunt, in quo prærogativa abbatis Sancti Laurentii retinebatur, simili fortasse simplicitatis forma, quia eodem privilegio circa Stabulensem Ecclesiam et nos usi sunt, quandoquidem possessionem nostram de Heran (183), quæ ex juris Stabulensis Ecclesie et sub certæ pensionis canone jure locationis obtinuerunt inter proprios Ecclesie fundos ascribi fecerunt. Siquidem ante annos sedecim nos miserati paupertatem prædictæ Ecclesie et fratrum quos in Domino diligebamus, prænominatam Ecclesiam de Heran, cum decimatione, quæ Stabulensibus fratribus pertinet, eidem abbati, qui nunc superest, concessimus, et cum dono nostro investivimus, ut Ecclesie Stabulensi inde per singulos annos tres marcas, et unum fertonem persolveret, quod etiam usque nunc diligenter observatum est. Sed quia in eodem privilegio, quod modo primum rescivimus, fraudem Ecclesie Stabulensi, sicut prædictum est, fecerunt, pactum quod contractum fuerat, propter dolum malum qui intervenit, a parte Stabulensis Ecclesie discissum est, et privilegium, quod acceperant, infirmandum est a vestra censura et abolendum. Porro de innocentia abbatis monasterii Sancti Laurentii nihil vestræ discretioni dubitandum fore credimus, cum in eodem monasterio, cui nunc, Deo auctore, præest, a parvulo sit non solum in regularibus, sed etiam in liberalibus disciplinis apprime eruditus, qui etiam et prædictis conventionibus interfuit, et nunc in lege Dei sui die ac nocte meditatur, et horam vocationis suæ lampade accensa expectat. Quem ut diligere et honorare dignemini, devote supplicamus.

(181) Plerique adhuc in Belgio, omnes vero in congregatione Windesheimensi, quæ hactenus floret in Germania, præpositi nomine sunt contenti.

(182) Regul. S. Benedicti cap. 65.

(183) Hujus locationis instrumentum datum est anno 1156 sub Adalberone Leodiensi antistite.

(184) Hæc epistola scripta videtur occasione con-

EPISTOLA CCCLXXII.

CUJUSDAM CANONICI REGULARIS AD WIRALDUM ABBATEM.

Proponit ei aliquas difficultates solvendas.

(Anno 1152.)

Domino GWIRALDO quidam suus (184), gratiam Dei, custodiam sui.

Apostolice sapientibus et insipientibus debitor estis. Mihi igitur insipienti, tanquam debitor respondere dignemini. Quidam dicunt ordinem nostrum non debere abbatem habere, quia hoc Augustinus non constituit, et conversos nos esse, et imo nec clericos, nec monachos dici debere. Qui hoc dicunt, non se satis discernunt, et quod beatus Benedictus, qui simplicem penitentiam instituit monachis, nec baculum pastorem, nec gradus ecclesiasticos (185) scripsit eis. Quare si ab Ecclesia quædam accipiunt, ab eadem quædam nos accipere nolunt? Quod nos conversos appellant, in hoc, velint nolint, apostolicis consociant, qui conversi sunt ad Dominum, in hoc nihominus monachis nos conjungunt, qui similiter convertuntur ad Dominum. Qui autem nostra pro sua (186) novitate infirmant, sua pro illorum vetustate affirmant, manifeste saluntur, quia tempus nihil in hoc conferre probatur, et tales Horatius irridet:

Qui non suscipiunt, nisi quod libitina sacravit
(Hor., *Epist.* II, 1, 49.)

Clerici autem, qui principaliter debent episcopis subesse, tantum deiciunt dignitatem suam sub abbate, quantum inferior est abbas pontifice hominum omnium, quid certius tenendum sit, decernite nobis. Valet. Quid abbas Sancti Laurentii per pastorem baculum debeat dare abbati Sancti Ægidii certificate nobis. Curam enim animarum, quæ est episcopi, dare non poterit. Fundos non dabit, quia baculus contradicit, qui spiritualia innotescit. Sed abusus est legis contradictio.

EPISTOLA CCCLXXIII.

WIRALDI ABBATIS AD ANONYMUM.

Respondet ad præcedentem.

(Anno 1152.)

Frater WIRALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, cuidam suo et omnibus amicis, conscientiam sibi et famam proximo.

D Acceptis litteris eruditionis tuæ, in quibus sup-
presso nomine tuo, multiplices nobis quæstiones proponis, recordati sumus evangelicæ parabolæ de grano sinapis, quod inter omnia semina minimum, si in terram bonam cecidit, in tantum crescit, ut volucres cæli tanquam in arbore edificare possint. Ita litteræ tuæ spatio breves, sed sensibus spatiosæ,

tentionis quæ versabatur inter abbatem S. Ægidii Leodiensis, et abbatem S. Laurentii, de qua supra ad summum pontificem scripserat Wiraldus.

(185) Imo exstat in Regula S. Benedicti, cap. 62 *De sacerdotibus monasterii.*

(186) Hic agnoscit clare auctor hujus epistolæ canonicorum regularium institutum esse novum.

si ab erudito responsore iracentur, et in altum crescere, et odorem reddere, non sine aliquo acedinis sapore poterunt. Verum nobis jam et in laboribus plurimis, et in anxii ac frequentibus periculis longo tempore exercitatis, et deficiente capitis et oculorum valetudine, nunc ad sequendam imperatoris nostri curiam accinctis, etiamsi aliquando talium rerum peritia, quod quidem de nobis nec sentimus nec dicimus, suppeditasset; tamen in tanta studii et lectionis dissuetudine sufficere ad respondendum, præcipue cum tentantis animo interrogaveris, non possemus. Sed hoc tibi ad præsens responsum sit, quod et auctoritas et ratio docuit, et antiquitas longæva observavit. Moyses, qui in eremo degens, cum fugeret regem Ægypti, virgam habuit, dux primus et prævius morachorum fuit. Ad ipsum Dominus dixit: *Quid tenes in manu?* At ille respondit: *Virgam.* Quam, juvante Domino, cum in terram projecisset, in serpentem mirabili et mystica conversione et in seipsam mutata est. Aaron pontificum princeps virgam habuit, qui in testimonium mandati a Deo sacerdotii sui floruit, et fructus edidit. Ex quibus sacræ Scripturæ auctoritatibus Ecclesia sancta Spiritu Dei plena rationabiliter instituit, ut Aaron et Moyses successores, de quibus scriptum est: *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus,* episcopi videlicet et abbates monachorum mysticas virgas in regimen suorum acciperent et gestarent, et a temporibus apostolorum usque ad hæc tempora, plusquam annis mille diligenter ac reverenter observavit. Si igitur, ut tu scribis, clerici principaliter debent episcopis subesse, consequens est, ut solus clericorum princeps inter clericos, tanquam pastor inter oves proprias, virgam debeat gestare. Nam oves minare pastorem non debent, sed oves pastor modo præcedit, modo sequitur, aliquando virga, quam manu gerit, retrahit, aliquando repellit, ut vocem ejus audiant. Cæterum hæc tua quæstio, sive quæstiones in modum hydræ in damna sua fertiles, et uno capite amputato in multa recrescentes, a nobis, ut dictum est, hoc tempore per cuncta occurrentium objectionum latera pervideri et pertractari non possunt: sed, ne verbum tuum ad te vacuum reverteretur, hæc tibi pauca de pluribus innuere curavimus. Hoc etiam breviter adjiciendum est, quod arca Noe, quæ in diluvio, divina gubernante providentia, octo animas salvavit, a parte inferiori lata, superius in cubito consummata est, hoc significante Spiritu sancto, quod qui latam viam, quæ ducit ad mortem, deserunt, et per angustam atque arctam viam sursum corda et opera tendunt, in Ecclesia Dei altiores, et si non officio, tamen merito sunt. Quærit item a nobis solertia tua, quid abbas Sancti Laurentii per pastorem baculum debeat dare abbati Sancti Ægidii? Quærimus item et nos ab industria tua, si possessor fundi tui, qui tibi agrum tuam hereditario pacto debita pensione solvit, verbi

gratia, qui mansum a te habuerit, et vita decedens legitimos hæredes, id est naturales filios reliquerit, quid, inquam, isti hæredes a te per corporalem investituram suscipiunt, qui se in bonis Patris jure successores non diffidunt? Et ut ad rem proprius accedamus, putasne, frater, quod omnis, qui virgam pastorem accipit, continuo episcopus vel abbas fiat? Credisne quod omnis, cui virga pastoralis porrigitur, in eo ipso episcopus vel abbas consecratur? Quocirca, mi frater, si tamen falsus frater non es, si inter signa rerum et ipsas res moderatam discretionis differentiam habueris, et invidia, et errore procul posito, novitates, quæ ad nihil aliud, nisi ad destructionem charitatis et humanæ societatis valent, abiciens, antiqua sanctorum Patrum instituta et mores cum humili et obedienti reverentia observaveris, tum liquido perspicies, quam puerilia et frivola sint hæc, de quibus occupationes nostras questione pulsandas existimasti. Verumtamen si post reditum nostrum ab instanti curia propitia divinitas sospitatem et otium concesserit, interrogational tuæ diffusius respondere poterimus, cum tamen in his paucis, si diligenter consideres, objectioni tuæ satisfactum esse oporteat.

EPISTOLA CCCLXXIV.

WALTARII ABBATIS SANCTI LAURENTII LEODIENSIS AD WIRALDUM ABBATEM.

Gratias agit quod in synodo Leodiensi ejus defensionem suscepit.

(Anno 1152.)

Reverendo Patri gratia Dei Corbeiensi et Stabulensi abbati WIRALDO frater WALTARIUS et ipse gratia Dei si quid est, ecclesiæ Sancti Laurentii in Leodio, sinceræ dilectionis affectum et devotum in Domino servitium.

Magnæ benevolentie vestræ, Pater in Christo amabilis, devote gratias ago, pro eo quod Leodii in generali synodo causam justitiæ beati Laurentii, de jure quod habet in ecclesia Publici (187) montis, etiam me absente, vera et constanti assertione palam tueri et defendere non omisistis, ita ut auctoritate vestra prorsus obstructa sint ora loquentium vana. Inde nos et pusillus grex beati Laurentii, tam specialiter quam devote oramus pro vestra incolunitate et salute. Precor autem ut latorem præsentium fratrem nostrum, dulcedine solita et benignitate audiat, et in causa, quam suggererit, vestro cum consilio et patrocinio dirigatis. Optabilem mihi reverentiæ vestræ præsentiam spero me in proximo visurum, ut de rebus necessariis vestrum digne expetam et obtineam consilium et auxilium. Superna pietas protectione sempterna vos custodiat.

EPISTOLA CCCLXXV.

WIBALDI ABBATIS AD EUGENIUM PAPAM III.

De litteris quas ad eum scripsit post regis electionem.

(Anno 1152.)

Dilectissimo in Christo Patri suo et domino Ev-

GENIO uni et universali papæ, frater WIBALDUS Dei A gratia et vestra id quod est in Ecclesia catholica, seipsum et sua universa.

Litteræ nostræ, quas post ordinationem domini nostri novi regis ad vestram celsitudinem scripsimus, ordine præpostero perlatæ sunt. Siquidem illæ quæ priores scriptæ fuerunt, et fratri Franconi ad perferendum traditæ, cum crederemus eum mox ad vestram beatitudinem reversurum, posteriores præsentatæ sunt. Nam secundas, quas scripsimus vestræ magnitudini, prius apportaverat magister Baldricus Trevirensis. Et nunc quidem suspensio ac dubio aliquantulum animo scriptitamus, propter legatum vestrum, quem venire audivimus, sed pervenientem necdum accepimus, ut post auditum ex ipso beneplacitum vestrum, tanquam voluntarii servi vestri ad omnem nuntium vestrum obediētes, et parati de mandatis vestris exsequendis certiora quædam excellentiæ vestræ intimaremus. Enim vero si regnum nostrum a suis intestinis ac perniciosissimis motibus cessare aliquando posset, nihil esset charitati vestræ dubitandum, quin sacrosancta mater nostra Romana Ecclesia pristinæ dignitatis decorem per virtutem principis nostri posset recipere. Atque utinam, bone Jesu, qui veraciter dixisti: *Ego pro te rogaui, Petre, ut non deficiat fides tua*, etiam cum Patre, quem, rogas largiri digneris, ut humana defensione non egeat, sed tuo tantum adjutorio et abstrahatur a noxiis et ad salutaria dirigatur! Durum est enim eos servire, quos tu in altissimo imperii culmine dignatus es collocare. Sed hæc hactenus. Nam sapientia vestra a Deo illuminata, et nos intelligere et plurima disponere prudenter consuevit. Scribemus apertius et prolixius, cum ex legato vestro quid opus sit facto audierimus. De causa latoris præsentium pedes sanctitatis vestræ deosculamur, ut eum contra præsumptionem laicorum solidare dignemini, ne gloriantur se hæreditate sanctuarium Dei possidere, quod etiam per successionem, ordinando videlicet in Ecclesia filios prædecessorum, festinant profanare.

EPISTOLA CCCLXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD HERMANNUM CANONICUM BUNNENSEM.

Villicationem de Castiniaco ei neptique suæ committit.

(Anno 1152.)

WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis abbas, dilecto fratri et amico suo HERMANNO Bunnensis Ecclesiæ canonico, benedictionem et vitam usque in sæculum.

Villicationem nostram de Castiniaco cum omnibus appendiciis suis fidei tuæ committimus, sicut eam tenuit Ludovicus nepos, hoc est secundum pacta et conditiones, quæ a felicitis memoriæ prædecessore nostro domno Erchemberto, de eodem prædio et villicatione sunt ordinatæ et constitutæ; ita videlicet, ut tu destructa reedifices, et dilapsa re-

PATROL. CLXXXIX.

staures, tam in domo indomesticata, quam in celario et torculari, et bovaria, et aliis tam ædificiis quam clausuris. Post obitum quoque tuum concedimus eandem villicationem, modo quo supra dictum est, nepti tuæ præfati Ludovici filiz, sub hujus videlicet conditionis tenore, quod eadem puella Ecclesiæ Corbeiensi in jure ministerialium a dominis suis, quibus modo pertinet, attribuat, et transactetur absque nostro labore et expensa, a præsentis festivitatis sancti Michaelis archangeli, quæ est in anno Dominicæ Incarnationis 1152, indictione i infra anni spatium, et quod prædicta puella quando ad nubes annos pervenerit, non nisi nostra vel ejus qui nobis in abbatis Corbeiensi regulariter successerit, permissione nubat. Quod si de præscriptis conditionibus aliquid a te vel ab eadem puella prætermisum aut violatum fuerit, prædicta villicatione cum omni beneficio suo sine spe recuperationis de cætero carebitis. Si autem in solutione vini, vel annonæ, vel nummorum, seu vasorum, vel aliarum pensionum statutis diebus negligentes fueritis, pro tali excessu vel judicio familiariz in Castiniaco, vel judicio ministerialium nostrorum in caminata nostra Corbeiz, utrumlibet horum nobis magis placuerit, respondebitis, et in compositione duodecim solidos nummorum persolvitis. Quæcunque autem nepos tuus Ludovicus, vel in pignore vel in beneficio de rebus jam nominatæ curtis Castiniacæ, tam in agris quam in vineis, vel etiam censu aut silva obligavit, vel alienavit, judicio curiæ nostræ in irritum ducta sunt, vel stare non posse post obitum villici adjudicata, quæ vobis ita recolligenda committimus, ut si infra hujus anni spatium non feceritis, a villicatione et toto pacto cadatis. Quod autem filiz quondam Ludovici villicationem post discessum tuum concessimus, non ex eo est, quod hæreditarium ei successionem, vel in villicatione vel in beneficio Patris aliquid recognoscamus, cum hoc a nostris ministerialibus universaliter abjudicatum sit, sed propter tuum et amicorum tuorum servitium ad hoc faciendum inclinatum sumus.

EPISTOLA CCCLXXVII.

WIBALDI ABBATIS AD HILLINUM ARCHIEPISCOPUM TREVIRENSEM.

Gratulatur ei de nova dignitate, sua ipsi offert obsequia, fratres suos in ipsius episcopatu degentes ei commendat.

(Anno 1152.)

Reverendo Patri suo et domino H. sanctæ Trevirensis Ecclesiæ venerabili archiepiscopo, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Confidimus de vestræ benignitatis eruditione, quod familiaris charitas, quæ hactenus inter nos vicissitudine obsequiorum succreverat, propter celsitudinis vestræ proventus imminui non debeat, quoniam si experientiz regulam tenemus, quam in prælationis sarcina in labore hominum conversati

et cum hominibus flagellati jam antea didicimus, A tanto erunt solertia vestra viri fidei ac constantiae, qui vos non vestra diligunt, chariores, quanto possunt in tota generis humani multitudine inveniri rariores. In quorum paucitate nos qui nec fallere debemus, nec falli volumus, integrò benevolentiae studio annumerati plurimum in Domino, gratulamur de tam gloriosa personae vestrae promotione (188), cui a propitia divinitate concessum est, ut antiquissimae ac nobilissimae civitati, quae totius Galliae Belgicae caput ac metropolis esse dignoscitur, possitis tam prodesse quam praeesse. Ad vestrae igitur dignitatis suffragium prompta devotione offerimus quidquid illud est, quod in Ecclesia sua Deus nos esse, vel dici, vel posse potuit, optantes ut absque prosperitatis vestrae detrimento vobis opportunum fiat, quo dilectionis nostrae ac fidei evidens experimentum capiat. Cum vero a partibus Saxoniae versus Lotharingiam proxime retransire poterimus, etiam corporali praesentia vestram beatitudinem visitare et salutare desideramus. Interim commendamus dulcedini vestrae fratres nostros Corbeienses, qui sunt apud Liciacum, et omnes res nostras, tam Corbeiensis monasterii quam Stabulensis, quae in vestro episcopatu sunt sitae, quatenus pro nostrae dilectionis intuitu in vestrae protectionis defensione eas assumere dignemini,

EPISTOLA CCCLXXVIII.

EUGENII PAPE III AD FRIDERICUM IMPERATOREM.

Gratulatur ei de sua electione, sperans enim inchoata a Conrado pro ecclesiae exaltatione completurum.

(Anno 1152.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio FRIDERICO, illustri Romano-regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Nuntiis egregiae tuae nobilitatis, etc. Vide in Eugenio III, ad an. 1153.

EPISTOLA CCCLXXIX.

BERNARDI PATHERBURNENSIS EPISCOPI AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut Henricum priorem suum in abbatem Marianum monasterii postulatum emancipare dignetur.

(Anno 1152.)

Amico suo dilecto in Christo domino WIBALDO, D reverendo sanctae Corbeiensis Ecclesiae abbati, B. Patherburnensis humilis minister, orationis et servitutis suae fidelem exhibitionem.

Fratres de monasterio (189) Sanctae Mariae orbi tuo abbate, post multas admonitiones et preces nostras, scilicet ne gregem sibi commissum desereret, eremiticae tamen vitae labores aggresso, ut ipse tunc asserebat se habere in animo, venerabilem fratrem

(188) Ipsius promotionem ad annum 1152. consignat Albericus, quo Alberoni archiepiscopo defuncto successit.

(189) Quod in bulla Innocentii papae Sualembergenense monasterium dicitur, eo quod a Widikindo comite Sualembergeni et ipsius uxore, proprio in fundo, constructum fuerit, promovente in primis

dominum Henricum, monasterii vestri priorem abbatem, sibi unanimiter elegerunt. Vestram itaque paternitatem intime oramus, et exoratam esse toto animi desiderio cupimus, quatenus ipsum eis clementer concedatis, novellae plantationis nostrae notam vobis necessitatem benigna miseratione attendentes. Qui si vestra permissione, propriaque beniguitate oblati oneris curae se submittere voluerit, in omnibus eum consolari eiue assistere et fideliter opitulari studebimus.

EPISTOLA CCCLXXX.

WIBALDI ABBATIS AD BERNARDUM EPISCOPUM PATHERBURNENSEM.

Excusat se ab emancipando priore suo.

(Anno 1152.)

Reverendo in Christo Patri et domino B. sanctae Patherburnensis Ecclesiae venerabili episcopo, frater WIBALDUS Dei gratia Corbeiensis Ecclesiae abbas, orationum et obsequii intimam devotionem.

Fratres quidam de monasterio Sanctae Mariae, ad nos cum litteris vestrae sanctitatis venerunt, quae hoc obnixè postulabant, ut charum fratrem nostrum Henricum Ecclesiae nostrae priorem, quem iidem fratres elegerunt, eis in abbatem concederemus, ad quam petitionem ex consilio capituli nostri vestra discretionis respondemus, primum quod idoneas causas non videmus cur dilectus frater noster Conradus, qui eidem monasterio praefuit, commissi sibi gregis curam deseruerit, qui propter eremiticam vitam fratres suos, quos custodiendos susceperat, deserere non debuit, inter quos aliqui erant, quibus prodesse potuit, quod manifeste beatus Gregorius papa in libris Dialogorum ostendit (lib. II, cap. 3): Ibi, inquit, adunati aequanimitè portandi sunt mali, ubi inveniuntur aliqui, qui adjuvantur boni. Alia causa est quare praedictorum fratrum electioni assensum praebere non possumus. Ordo monasterii nostri habet, imò omnia monasteria nostri ordinis hanc observantiam tenent, ut si quando aliquis fratrum nostrorum abbas ad aliud monasterium eligendus est, prius a nobis et a fratribus nostris quam ab extraneis eligatur, nec aliqua nobis persona inter fratres nostros in abbatem ab alio monasterio vel a quolibet hominum ex homine designetur, sed assumptio fratris nostri cuiuslibet in nostro arbitrio et fratrum suorum electioni relinquatur, praesertim cum vultus pecoris nostri melius a nobis et a semetipsis quam ab extraneis agnoscatur, et imò convenientius a nobis et a suis domesticis, qui dignus est, eligatur. Hic ordo et haec observantia promotionis, quia semper in monasterio nostro cum magna diligentia et ratione observata fuit, nostro tempore immutari nequaquam poterit.

Bernardo episcopo Patherburnensi, qui illud vocat hac in epistola novellam plantationem suam, quia suo tempore, hoc est anno 1128 fundatum fuit, vulgo tamen Marienmonster appellatur, situm in diocesi Patherburnensi, Patherburnam inter et Corbeiam, floretque hactenus sub congregatione Bursfeldensi.

EPISTOLA CCCLXXXI.

EUGENII PAPÆ III AD CAPITULUM MAGDEBURGENSE.
Ne faveant episcopo Cicensi Ecclesiæ Magdeburgensis invasori.

(Anno 1152.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, universo capitulo Magdeburgensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Pervenit ad aures nostras, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCLXXXII.

EUGENII PAPÆ AD E. SALISBURGENSEM ET ALIOS
ANTISTITES.

Arguit eos quod favori principum plus æquo studeant, negatque translationem C. Cicensi episcopi in Magdeburgensem sedem.

(Anno 1152.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus E. (190) Salsburgensi, A. (191) Bremensi, et H. (192) Trevirensi, archiepiscopis, E. (193) Ramburgensi, H. (194) Constantiensi, H. (195) Ratisbonensi, O. (196) Frising. C. (197) Pataviensi, D. (198) Pragensi, A. (199) Havelburgensi et B. (200) Egistadiensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras, quas pro causa Magdeburgensis Ecclesiæ vestra nobis prudentia delegavit, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCLXXXIII.

EUGENII PAPÆ III AD WIBALDUM ABBATEM.

Commendat ei causam A. Curiensis episcopi, et ut ecclesiasticas immunitates adversus laicos tueatur.

(Anno 1152.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

De quorum pura devotione absque dubitatione confidimus, etc. *Vide in Eugenio.*

EPISTOLA CCCLXXXIV.

WETZEL AD FRIDERICUM IMPERATOREM.

Instat ut, excusso summi pontificis iugo, imperium a senatu populoque Romano recipiat.

(Anno 1152.)

Charissimo Dei gratia F. WETZEL, ad summa animæ et corporis læta undique proficere.

Immensa lætitia, quod gens vestra vos sibi in regem elegerit, moveor. Cæterum quod consilio clericorum et monachorum, quorum doctrina divina et humana confusa sunt, sacrosanctam Urbem, dominam mundi, creatricem et matrem omnium imperatorum, super hoc, sicut deberetis, non consulistis, et ejus confirmationem, per quam omnes,

(190) Eberardo comiti Hiltpolstein, abbati Biburgensi, pauperum patri dicto.

(191) Adalberoni.

(192) Hillino.

(193) Eberhardo.

(194) Hermannō.

(195) Henrico.

(196) Ottoni ex abbate Morimundi ordinis Cister-

A et sine qua nulli unquam principum imperaverunt, non requisistis, nec ei sicut filius, si tamen filius et minister ejus esse proposuistis, non scripsistis, vehementer doleo. Quis enim stabili ordine proficere valeat, nisi quem Rebecca dilexit et promovit? licet quippe pater Isaac vellet et niteretur Esau benedictionem præferre, Jacob, matre ipsum vocante et consilium quasi insulsum ipso Jacob timente, quia Esau moram in venando fecit, benedictionem et dominium, alio [altéro] illò dolente, obtinuit. Et ut ad rem perveniam, ipsamque vobis plenius exponam, quod dico diligentius attendatis. Vocatio vestrorum olim prædecessorum, et vestra adhuc cæcis, id est a Julianistis, hæreticis dico et apostatis clericis et falsis monachis, sicut ordinem prævaricantibus, et

B contra evangelica, apostolica et canonica statuta dominantibus, et legibus tam divinis quam humanis reclamantibus, Ecclesiam Dei et sæcularia disturbantibus, facta est. Quod autem tales sint, ostendit beatus Petrus, cujus vicarios se esse mentiuntur, dicens: *Fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem, ministrare in fide virtutem, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis charitatem.* Hæc vobis super... Cui enim hæc præsto sunt, cæcus est et manu lentans. De quibus rursus idem apostolus dicit: *Erunt magistri mendaces, qui in avaritia de vobis negotiabuntur, deliciis affluentes, in convitiis suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterio, per quos via veritatis blasphemabitur, hi sunt fontes sine aqua.* Tales quomodo cum Petro dicere possunt: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus?* Et iterum: *Argentum et aurum non est mihi?* Quomodo a Domino audiunt: *Vos estis lux mundi, vos estis sal terræ?* Quibus quod sequitur nimirum convenit: *Quod si sal evanuerit, in quo salictur? ad nihilum valet ultra, nisi quod conculetur ab hominibus vel a porcis.* Unde Joannes: *Qui dicit se credere in Christum, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare.* Item: *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est et veritas in eo non est.* Petro et vicariis Petri a Domino dicitur: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.*

D Sed qualiter ipse a Patre missus fuerit, exprimit dicens: *Si non fecero opera Patris, nolite credere mihi.* Si Christo, qui peccatum non fecit, sine operibus credendum non fuit, quomodo istis non solum male, sed etiam mala publice agentibus est credendum? unde dicitur: *Quomodo potestis loqui bona, cum sitis mali?* Non solum vero loqui non possunt bona, sed nec credere, sicut ipse Dominus ciensis episcopo Frisingensi, viro sancto et scriptori egregio.

(197) Conrado filio Lepoldi Pii, marchionis Austriæ, postea archiepiscopo Salisburgensi.

(198) Danieli.

(199) Anselmo.

(200) Burchardo.

ait: *Quomodo potestis credere, gloriam ab invicem A querentes? nam fides sine operibus mortua est. Quo-*
modo isti enim quibuslibet divitiis inbiantes (sed
qui divitias, quæ toti mundo salutares exstiterunt,
per quarum utique usum pax tanta et talis per uni-
versum orbem fuit, quod Filium Dei de sinu Patris
in sinum matris deposuit, sua falsa doctrina luxu-
riose vivendo destruxerunt), possunt primum illud
evangelicæ doctrinæ mandatorum audire: Beati
pauperes spiritu, cum ipsi nec effectum, nec affectum
sint pauperes? Hinc beatus Hieronymus: Clericum
negotiatorem, vel ex inope divitem, vel ex ignobili
gloriosum, quasi pestem fuge. Quomodo isti negotiis
sæcularibus incumbentes, primum omnium decre-
torum Romanorum pontificum a beato Clemente in
epistola sua prima inductum, sed a beato Petro apo-
stolo promulgatum surdi auditores adimplent? inter
cætera quidem, ubi Petrus Clementem ordinavit et
injunxit, dicens: Te quidem oportet irreprehensibilem
vivere, et summo studio niti, ut omnes hujus vitæ occu-
pationes abicias, ne fidejussor existas, ne advocatus
litium fias, neve in aliqua occupatione mundialis ne-
gotii prorsus inveniariis perplexus. Neque enim judi-
cem, neque sæcularium cognitorem negotiorum hodie
te jussit ordinari Christus, ne præfocatus hominum
præsentibus curis non possis verbo Dei vacare. Hæc,
quæ minus tibi congruere diximus, exhibeant sibi in-
vicem laici, et te nemo occupet ab his studiis sollici-
tudines sæculares suscipere, ita unicuique laicorum
peccatum esse, nisi invicem sibi etiam in his quæ ad
communis usum vitæ pertinent, opera fideliter dederint;
te vero securum facere ex his, quibus non debes instare,
omnes communiter elaborent. Quod si forte a semet-
ipsis hoc laici non intelligunt, per diacones edocendi
sunt, et tibi solius Ecclesiæ sollicitudines relinquantur.
Si enim mundialibus curis fueris occupatus et to-
ipsum decipis et eos qui te audiunt. Non enim poteris,
quæ ad salutem pertinent plenius distinguere, et ex eo
fi, ut tu deponaris, et discipuli per ignorantiam per-
earant, idcirco tu quoad hoc solum vocatus es, ut sine
intermissione doceas verbum Dei. Mendacium vero
illud et fabula hæretica, in qua refertur Constanti-
num S. Ivestro imperialia Simoniacè concessisse in
Urbe, ita detecta est, ut etiam mercenarii et mulier-
culæ quoslibet etiam doctissimos super hoc conclu-
dant, et dictus apostolicus cum suis cardinalibus in
civitate præ pudore apparere non audeant. Siquidem
sanctus Melchisedech, sancti Silvestri prædecessor, in
decretis suis Constantinum esse baptizatum, dicens:
Cum inter turbines mundi succresceret Ecclesia, adeo-
usque pervenit, ut Romani principes ad fidem Christi
et baptismi sacramenta concurrerent, de quibus vir re-
ligiosissimus Constantinus primus fidem veritatis est
adeptus. Tripartita etiam Historia eum, antequam
unquam ipse imperator Urbem intraverit, Christiani-
sum fuisse testatur. Quæ loquor attendite. Esau non
domi vacans, elementa matris et consilia ignorans,
Silvestria petens a cæco vocatus usque nunc caret
promissis. Jacob vero matri obediens, colli et manus

nuda domestico disciplinarum tegmine tegens, ea,
quæ cæcus Silvestri promissit, divino nutu subripuit.
Imperatorem non silvestrem, sed legum peritum
debere esse testatur Julianus imperator in primo
omnium legum e dicto, dicens: Imperatoriam ma-
jestatem non solum armis decoratam, sed etiam legi-
bis decet esse armatam, ut utrumque tempus et bel-
lorum et pacis recte possit gubernari. Idem etiam,
unde princeps Romanus imperare et leges condere
habeat, paulo post ostendit: sed et quod principi
placuit, legis habeat vigorem, et quare, subinfert,
cum populus ei et in eum omne suum imperium et
potestatem concessit. Sed cum imperium et omnis
reipublicæ dignitas sit Romanorum, et dum impe-
rator sit Romanorum, non Romani imperatoris, quod
B sequitur considerantibus, quæ lex, quæ ratio sen-
tum populumque prohibet creare imperatorem: co-
mitem Rodulfum de Ramesberch, et comitem Udal-
ricum de Lencenburh, et alios idoneos, scilicet Eber-
hardum de Bodemen, qui assumptis peritis legum,
quid e jure imperii sciant et audeant tractare, Romam
quantocius poteritis mittere, non dubitatis, et ne ali-
quid novi ibi contra vos surgat, prævenire curale.

Ex uno patre et una matre geniti

Fridericus.

Genuit Fridericum de Buren. Fridericus de Buren genuit ducem Fridericum, qui Stophen condidit. Dux Fridericus de Stophe ex filia regis Henrici genuit ducem Fridericum. Dux Fridericus genuit Fridericum regem.

Berta.

Genuit Bezelinum de Vilingen. Bezelinus de Vilingen genuit Bertolphum cum Barba. Bertolphus cum Barba genuit Lutgardim. Lutgardis genuit marchionem Theobaldum. Marchio Theobaldus genuit Adelam.

EPISTOLA CCLXXXV.

CONCORDIA INTER EUGENIUM PAPAM ET FRIDERICUM IMPERATOREM.

(Anno 1152.)

In nomine Domini, amen. Hæc est forma concordie et conventionis inter dominum papam Eugenium, etc. *Vide in Eugenio papa III.*

EPISTOLA CCLXXXVI.

EUGENII PAPÆ III AD WIBALDUM ABBATEM.

Suos ad Fredericum imperatorem legatos ei commendat.

(Anno 1153.)

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectio

filio suo WIBALDO Stabulensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

De quorum devotione ac sincera charitate amplius confidimus, etc. Vide in Eugenio papa III.

EPISTOLA CCCLXXXVII.

FRIDERICI IMPERATORIS AD MANUELEM IMPERATOREM CP.

Uxorem ex ipsius sanguine habere desiderat, interimque expeditionem parat in Siciliam.

(Anno 1153.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum imperator Augustus, magnus ac pacificus a Deo coronatus, dilectissimo fratri et amico suo MANUELI PORPHYROGENITO, sublimi et glorioso imperatori Constantino-

B

politano, fraternam dilectionem et de inimicis victoriam. Magnitudinis tuæ litteras nuper ad nostram præsentiam per nuntium tuum directas cum benevolentia et alacritate suscepimus: quibus inspectis et diligenter intellectis, gaudio gavisus sumus tam de sospitate celsitudinis tuæ et imperii prosperitate, quam de tua erga germanitatis nostræ conjunctionem affectione. Siquidem beatæ ac sanctæ recolendæ memoriæ prædecessor ac patruus noster inclytus triumphator, serenissimus videlicet imperator Conradus moriens, cum nos declarasset imperii sui successores, inter præcipua piæ ac paternæ admonitionis documenta, instanter nos hortatus est, ut amicitiam tuam fideliter amplecteremur, et fraternitatis vinculum inter nos indissolubili vinculo necteremus, quatenus imperia nostra per dilectionem unum fierent, et utrique idem amicus idemque hostis existeret. Inde est, quod nos ejus admonitionem effectu prosequente complere maturantes, et etiam voluntati tuæ, quam ex litteris tuis persensimus, ad confirmandam inter nos amicitiam frateram benignitate occurritantes, ad augmentum firmitioris concordie, et incrementum utriusque imperii, thalamum nobis de aula imperii tui præparari et de sanguine tuo uxorem ducere, Deo annuente, desideramus. Eapropter sublimitati tuæ celeres et expeditos nuntios præmittere curavimus, per quos sub omni festinatione ad nos remissos, sapientiæ tuæ super hoc voluntatem in brevi cognoscamus. Quoniam omnibus per imperii nostri latitudinem provinciis, Dei præstante omnipotentia, quieti pace fruentibus, expeditionem versus Apuliam et Siciliam cum ingenti principum nostrorum ac totius militiæ favore juramentis omnium ex more firmatam ordinavimus, et insuper veniente æstate, tempore scilicet quo reges ad bella solent procedere, in fortitudine magna imperii nostri Alpes transire disposuimus. Eis, quæ negotio instanti præsentibus legatis viva voce dicenda mandavimus, fides indubitanter adhibeatur.

(201) Exsamitum est pannus holosericus.

(202) Odalrico seu Udalrico, qui Rodulfo episcopo anno 1149 defuncto successit.

EPISTOLA CCCLXXXVIII.

WIBALDI ARBATHIS AD MANUELEM IMPERATOREM CP.

Excitat eum ad sinceram cum Frederico imperatore concordiam, cui uxorem de ipsius sanguine habere persuasit.

(Anno 1153.)

Glorioso, sublimi ac præcelso victori magnifico, ac præpotentissimo MANUELI PORPHYROGENITO Constantinopolitani imperatori excellentissimo, WIBALDUS Dei gratia abbas de monasteriis duobus nobilibus, Corbeia videlicet et Stabulaus, assiduus orationes et devotum servitium.

Imperialem majestatem decet non solum liberalitate, verum etiam gratiosa memoria esse præditam ut nullius officii vel fidelitatis sit immemor, quoniam benigna recordatione et gratitudine principis subjectorum affectio propensius excitatur. Hoc propterea sacratissimo imperio vestro insinuare non dubitavi, quod augustam vestram majestatem meminisse non diffido, quod per litteras parvitas meæ vestram sublimitatem salutavi, et beatissimos affatus vestros recipere merui. Eapropter ex devoto famulo factus devotissimus servus, ad augmentum et gloriam sacratissimi imperii vestri insudare et decertare non cessavi, donec beatissimæ recordationis clementissimus imperator Conradus ad magnificentiam vestram nuntios direxerit, quatenus, ad augmentum majoris inter vos et ipsum concordie, uxorem de vestro sanguine duceret. Sed eo interim ab hac mortalitate in terram viventium sublato, dolor, qui ex ejus transitu mentem meam occupaverat, non parvam consolationem recepit, pro eo quod nepos ejus, qui nunc rerum potitur, magnificus scilicet imperator Fredericus, non solum imperii fastigium obtinuit, verum etiam exiguitatem meam pari et simili benevolentia et credulitate honoravit. Inde est quod instanter persuadere non cessavi, quatenus inclytus atque victor dominus meus Fredericus imperator cum constantissimo imperio vestro fœdus amicitie iniret, et de sanguine vestro uxorem duceret. Quod etiam vestra sapientia complere indubitanter maturabit. Immensas gratias ego et fratres mei referimus pro exsamito (201) albo nobis transmissio, et devotas preces pro salute imperii vestri ad Deum fundere non cessamus.

D

EPISTOLA CCCLXXXIX.

BERNARDI ET GREGORII CARDINALIUM AD O. HALBERSTADENSEM EPISCOPUM.

Ut Liudolfum et Fridericum Palatinum Corbeiensium monasterium infestantes compescat.

(Anno 1153.)

BERNARDUS presbyter et GREGORIUS diaconus, Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales et legati, venerabili fratri O. (202) Halberstadensi episcopo, salutem.

Venerabilis frater noster abbas Corbeiensis de

quibusdam tuis parochianis suam nobis querelam exposuit de Liudolfo scilicet et Frederico Palatino, quod annonam, victualia et quasdam alias res sibi abstulerint, et homines suos inquietent. At tua prudentia, ne tantus vir et ita domino papæ et toti regno acceptus in tua parochia offenderetur, efficere satis deberet. Nos itaque suæ justitiæ, quia deesse non possumus nec debemus, per præsentia tibi scripta præcipimus, quatenus prænominos viros districte commoneas, ut ablata restituant, et bona monasterii de cætero quieta et illæsa dimittant, alioquin infra triginta dies post acceptam commotionem, nisi præfato abbati satisfecerint, ecclesiastica censura eos coerceas, et sententiam, quam in eos dederis, usque ad satisfactionem firmiter facias observari.

EPISTOLA CCCXC.

BERNARDI ET GREGORII CARDINALIUM AD EUGENIUM PAPAM.

Latorem præsentium ei commendant.

(Anno 1153.)

Reverendo Patri et domino EUGENIO Dei gratia summo pontifici, B. presbyter et G. diaconus sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, debitum per omnia famulatum.

Lator præsentium vir nobilis est, etc. *Vide in Eugenio, inter epistolas variorum ad ipsum.*

EPISTOLA CCCXCI.

GREGORII CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Post mortem papæ revocatus, convocat quosdam episcopos WORMATIAM, optatque ejus frui præsentia coram imperatore.

(Anno 1153.)

GREGORIUS, Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et legatus, reverendo fratri WIBALDO suo unanimi amico Corbeïensi abbati, salutem.

Licet fama mortis (205) domini papæ nos turbaverit, tamen audita persona substituti domini vicarii nos gaudio gavisus sumus, scientes illum antiquum magistrum Ecclesiæ, et nos tanquam seipsum diligere et modis omnibus honorare. Verum quia ab amicis nostris instantè revocamur, in festo Michaelis Bremensem, Hildesheimensem, Mindenensem WORMATIAM vocavimus, quædam illis præcipere volentes. Unde ad domini regem iterum vos libenter præsentem vellemus habere, ut quæ cum eo agere debemus, et in licentia suscipienda tua nobis assisteret prudentia, et prohibas pos domino regi commendare.

EPISTOLA CCCXCII.

BERNARDI ET GREGORII CARDINALIUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Habituri coram rege colloquium orant ut Herbipolim veniat.

(Anno 1153.)

BERNARDUS presbyter et GREGORIUS diaconus,

(205) Obiit Eugenius papa III 8 Julii 1153, non sine sanctitatis fama, successorem sortitus Conradum

A Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales et legati, dilecto fratri WIBALDO Corbeïensi abbati, salutem.

Sicut per alia fraternitati tuæ scripta nos misisse meminimus, ita denuo præsentis scripto mandamus quatenus proxima quarta feria Erbipolim ad nos venias, ubi eodem termino cum rege sumus habituri colloquium. Quia vero Stabulensem Ecclesiam vera in Domino charitate diligimus, et ad ejus utilitatem libenter intendimus, nihilominus tibi mandamus ut ad nos ita paratus accedas, quod post colloquium nostrum honeste ire ad eandem Ecclesiam valeas.

EPISTOLA CCCXCIII.

WIBALDI ABBATIS AD ANASTASIUM PAPAM.

B *Gratulatur ei de ipsius electione gratiamque ejus deprecatur.*

(Anno 1153.)

Reverendo Patri suo et domino ANASTASIO, sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ uni et universali papæ, frater WIBALDUS Dei et vestra gratia id quod est in Ecclesia catholica, exigua oratione et devotum servitium.

Ex quo divina providentia, sacrosanctam matrem nostram Romanam Ecclesiam regi disposuit per religiosissimam sollicitudinem vestram, in præcipuo desiderio habuimus vobis corporaliter nostram exhibere præsentiam, ut aliquo certiore indicio filialem, quam circa vos gerimus affectionem plenius intelligeretis, et nos confidentius familiariter colloquio quædam apud vestram sublimitatem suggereremus, quæ longum est et fortassis inutile posset fidei chartæ et atramento committere. Sed quoniam jam proxima nobis expeditio Italica, ad quam nos animo et rebus instantè præparamus, ab hac facultate nos retinet, signis præsentibus, et levi nuntio nostram celsitudinij vestræ devotionem offerimus, Dei omnipotentis clementiam humiliter precor exorantes, ut vos ab importunis et malis hominibus liberare dignetur, et beati Petri naviculam, cujus vos gubernaculum tenetis, in fluctibus, quibus assidue quassatur, ne mergatur, erigere non recuset. *Mirabiles quidem elationes maris, sed mirabilis in altis Dominus.* Paulus apostolus ad discipulum suum Timotheum scribens, dicit: *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Nos discipuli et servi magistro et domino ausu charitatis suggerimus, nemo senectutem vestram contemnat, quoniam anteacta innocenter vita talis fuit, ut vos neque vivere pudeat, neque mori ullatenus pigeat. Si quidem a retro annis quinque et viginti vestram beatitudinem satis intima et familiari notitia cognovimus, et gratia vestra atque miti patrocinio in omni causa seu privata seu publica, quam apud Romanam Ecclesiam egimus perfrui cum omni benignitate et efficacia meruimus. Inde est quod intolerabilis dolor, qui de transitu reverendi Patris nostri, vestri ut episcopum Sabinensem cardinalem, qui mutato nomine Anastasius IV appellatus est.

que prædecessoris, animam nostram justo mœore A sauciaverat, non parvo dilinimento mitigatus est, cum ordinator temporum Deus, vestram sanctitatem in ipsius cathedra beata successione sedere fecit, ut vita vestra in cunctas illustrare posset Ecclesias, et nobis consuetæ misericordiæ benignum tribuatis effectum. Repetimus enim a vestra celsitudine quodam pietatis jure familiarem gratiam quam ab antecessoribus vestris longo tempore obtinuimus, ut liceat nobis, absque presumptionis nota, de sollicitudine Ecclesiarum, de statu regni aliqua intimare. Quod tunc confidenter facere incipimus, cum per sacratissimos apices vestros hoc facere admoniti fuerimus. Petitiones, quas pro necessitatibus nostris vestræ clementiæ porrigimus, subtile annexæ sunt, quas exaudiri pro nostræ B perpetuæ servitutis augmento deprecamur.

EPISTOLA CCCXCIV.

WIBALDI ABBATIS AD BERNARDUM CARDINALEM.

Gratulatur ei de felici in Urbem reditu, ipsiusque protectionem pro Corbeiensi, et Gregorii ejus sodalis pro Stabulensi cœnobio petit.

(Anno 1153.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino BERNARDO, venerabili sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali presbytero, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Si cum integritate sospitatis vestræ et cum rerum C vestrarum integra conservatione ad Urbem pervenire potuistis, plurimum in Domino exultamus, quoniam desiderium nostrum circa salutem vestram completum est. Rogamus itaque clementiam vestram, quæ magnum familiaritatis et paterni ausum conferre dignata est, ut nostram parvitatem domino papæ et dominis cardinalibus commendare benigna insinuatione dignemini et, ut petitiones nostræ effectum obtineant, efficere non abnuatis ut nos ex devoto deinceps devotum famulum habeatis. Sic enim necessitates nostras sumus partiti, ut quoniam vos in Corbeiensi monasterio habitare aliquantisper non estis dedignatus, vos ejusdem Ecclesiæ causas provehendas assumatis, et de benignitatis vestræ defensione filios vestros, qui in eodem monasterio Deo militant, lætificetis; D vester autem collega, dominus videlicet noster Gregorius cardinalis, quia Stabulensem Ecclesiam visitare dignatus est, et ejus miseras oculata fide perspexit, negotia ipsius monasterii promovenda recipere non recuset, sicut de ejus bonitate plurimum confidimus.

EPISTOLA CCCXCV.

WIBALDI ABBATIS AD GREGORIUM CARDINALEM.

Ejusdem argumenti.

(Anno 1153.)

Charissimo Patri et domino suo GREGORIO, venerabili sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali diacono, frater WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia

A catholica, exiguas orationes et devotum servitium.

Si vos cum salute et prosperitate vestra in Urbem et in vestra recepistis, nihil est quod in gaudio desiderii nostri possit accidere cumulatus. Licet enim illam animi vestri constantem industriam, licet mentis vestræ vivacitatem, quæ ad declinanda perspicax est et subtilis, non parva cognitione percipimus, tamen quoniam humanæ sortis fragilis exstat conditio, semper in gravi sollicitudine fuimus, ne aliquid vestræ excellentiæ minus gratum accidisset. Proinde magnitudinem vestram attenta prece exoramus, ut nos et nostra domino papæ, qui nos a longis retro temporibus et novit et diligere dignatus est, nec non dominis cardinalibus commendare non recusetis, et petitiones nostras desideratum effectum consequi adjuvetis, quoniam si velle vobis adjacet, perficere inveniat. Sic enim necessitates nostras sumus partiti, ut quoniam vos Stabulense monasterium visitare non estis dedignatus, vos ejusdem Ecclesiæ causas provehendas assumatis, et de benignitatis vestræ defensione filios vestros, qui in eodem monasterio Deo militant, lætificetis, quod tanto fortius ad effectum perducere poteritis, quanto verius ejusdem loci miseras oculata fide perspexistis. Vester autem collega dominus videlicet noster Bernardus cardinalis, qui in Corbeiensi monasterio habitare aliquantisper voluit, negotia ejusdem cœnobii promovenda recipere non recuset, hac tamen interposita ratione, ut sicut unum in legatione vestra peragenda indissolubiliter fuistis, ita unum in opportunitate nostra adjuvande maneat.

EPISTOLA CCCXCVI.

HU. DE BAUCIO AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut imperatori notum faciat quanta pro ipsius servitio a comite Barcinonensi patiat.

(Anno 1153.)

WIBALDO Dei gratia Stabulensi abbati excellentissimo domino suo, HU. de Baucio et fratres ejus, salutem.

Quem erga imperium a longis retro temporibus Pater noster habuerit affectum, ipsius præsentia et litteris ejus ad vos sæpe directis, vestra novit serenitas. Nos etiam non sumus immemores beneficii, quod fratri nostro G. et per ipsum nobis in curia imperatoris conferre studuistis. Pro quo verbo iterum et iterum supplicantes omne servitium, si locus et tempus se nobis offerat, indubitanter vobis promittimus. Propterea obnixè precamur, quatenus per præsentium latorem audire dignemini, quanta mala comes Barcinonensis nobis contulit et conferre molitur, quia fideles huic regi esse volumus. Preces nostras ante imperatorem admittite, et nos vestris ante ipsum munite, et quid de ejus adventu sperare debeamus nos certiorate. Tam mens vestra quam regis voluntas scripto vestro nobis signetur.

EPISTOLA CCCXCVII.

A. AD WIBALDUM ABBATEM.

Ut concessio sibi ab imperatore munere perfrui faciat.

(Anno 1153.)

Charissimo suo Gómimo Dei gratia Stabulensi WIBALDO, A. suus quod suus, salutem cum fidei servitio.

Quantas possum, magnitudini vestræ gratias retero, quod eam, quam a Patre luminum accepistis benignitatem, cum ad omnes more vestro porrigatis, speciali tamen et continuata gratia utiliter et officiose ad meam usque parvitatem extenditis. Eapropter beneficiis vestris admonitus, et cor pro corde, cum vobis placuerit, fideliter exhibiturus, rogo, ut illud domini regis munus, quod opera vestra mihi collatum est, sed necdum apprehensum vel numeratum, ab Emisch comite de Liniges districto etiam, si opus fuerit, mihi acquiratis. Indecorum etenim mihi est et obrectatoribus meis risum generat, si quod exacto tempore habere debui, sæpius frustra repetam. Ad hæc si omnia recte apud vos et prospere aguntur, sic est, ut volo. Rescribite nobis de statu vestro, si placet; quia, sicut vobis mihi scribere non est onerosum, sic scripta vestra jucunda mihi recipere nec inutile est, nec inofficiosum. Salutat vos Ach. comes sacrarum largitionum et sollallicorum jucundorum. Salutat vos Hugo clericus et socius noster.

EPISTOLA CCCXCVIII.

STEPHANI EPISCOPI METENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Aliquam ab eo consolationem optat, rogatque per imperatorem, illatum sibi et Ecclesiæ dedecus emendari.

(Anno 1153.)

Dilectissimo suo WIBALDO Dei gratia id quod est in regali curia, STEPHANUS eadem gratia Metensis episcopus, se totum in dilectione et servitio.

Nisi repentina corporis nostri infirmitas nos graviter occupasset, ad præsentiam domini regis et vestram desiderabiliter visitandam persona nostra venisset, non littera, ob hoc maxime, ut super adversitatis nostræ infortunium aliquam a vobis consolationem caperemus. Nam, ut verum fateamur, quod per dominum Clarævallensem pro bono pacis et salute videtur esse dispositum (204), non solum dolori nostro nullum remedium attulit, verum etiam mentem nostram graviore ulcere vulneravit. Quoniam tanti sceleris auctores de successu malitiæ suæ cornua assumentes, non solum impuniti evaserunt, verum etiam præmium inde receperunt. Rogamus propterea fraternitatem vestram, ut, quod modo nostrum tolerare est, illatum nobis, imo universæ Ecclesiæ dedecus per dominum regem emendari faciat.

(204) Hoc ultimum fuit S. Bernardi opus, cum tempore factus est reconciliatio, et Metense bellum deploratissimum ex insperato composuit, pacemque proscriptam revocavit: nam e lectulo, ubi te-

A

EPISTOLA CCCXCIX.

FRIDERICI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Injurias se ipsi a comite Sumereburc emendari jussisse. Ejus præsentiam cupit apud Coloniæ.

(Anno 1153.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Corbeiensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

Si Palatinus comes de Sumereburc ad curiam venisset, correptiones et judicii sententiam pro injuria, quam dilectioni tuæ infert, non subterfugisset. Attamen sub obtenta gratiæ nostræ ei præcipiendo mandavimus, ut prædium Hienstede tibi resignando, et beneficium, unde homines tuos expulit, eis remittendo, prorsus a tui et tuorum infestatione, sicut gratiam nostram diligeret, cessaret. De processu vero nostro scias, quia in festo Omnium Sanctorum Coloniæ veniemus, ubi nobis tuam præsentiam exhiberi desideramus. Postquam vero familiari relatione injurias et gravamina tua ibidem cognoverimus, dilectioni tuæ et hominibus terræ tuæ evidenter ostendemus, quod pro devoto et diuturno obsequio tuo, quod nobis et regno hactenus impendisti gratiosum, apud nos favorem in omnibus obtinuisti. Quicumque enim serenitatem tuam in aliquo conturbaverit, gratiæ nostræ offensam se incidisse procul dubio cognoscet.

EPISTOLA CCCC.

C STABULENSIUM MONACHORUM AD WIBALDUM ABBATEM.

Multa passi ab adversariis, et formidantes ecclesiæ incendium, orant ut ad suos veniat, omnia pacifice compositurus.

(Anno 1153.)

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino WIBALDO, Stabulensis Ecclesiæ venerabili abbati, tota ejusdem Ecclesiæ congregatio; quicquid pio Patri devoti debent filii.

Quantis necessitatibus astrictos, quantis perturbationibus anxios præsentium lator nuntius vester nos invenerit, suum est dicere. Filiorum autem vere vestrorum est, ubi propriæ vires deficiunt, pium Patrem invocare, et præsentiae suæ benignam protectionem humiliter implorare. Hucusque si quidem, Pater charissime, in amissione et detrimento rerum nostrarum quodammodo semper meliora sperantes, tacueramus; sed cum jam ecclesiæ vestræ, ecclesiæ, inquam, quam tantis laboribus et sumptibus adornastis, sicut ex ore domini episcopi Leodiensis accepimus, inimici, quos nunquam offendistis, minentur incendium, lacrymabiliter ad vos clamamus, et ad tantum nefas prohibendum et declinandum tempore opportuno benigne occurrere. Speramus enim in Domino et certum tenemus quod in adventu ve-

nebatur ægrotans, aliquantulum relevatus, ad opus charitatis progredi coactus, eo fortior, quo infirmior apparuit, ut loquitur Gaufridus in lib. v. De Vit. S. Bern., cap. i.

stro, quidquid contra nos humanæ moliantur adversitates, ad nihilum dirigitur, [f. redigetur] et Deo gressus vestros dirigente, omnia, quæ in absentia vestra nobis ablata sunt, ad omnem voluntatem vestram vobis restituentur. Nam et hi, qui maxime nobis adversantur, scilicet Salmucenses, æque ut nos adventum vestrum desiderant, et quidquid utrinque commissum est, per vos componi et resarci exoptant. Declinabit igitur, Pater charissime, paululum ad filios vestros, et, composita pace inter eos qui nos undique atterunt, rursus ad eos qui præsentia vestra delectatione potius quam necessitate fruuntur, redire absque perturbatione poteritis. Omnipotens Deus sanum et incolumem vos ad nos perducet.

EPISTOLA CCCCI.

WIBALDI ABBATIS AD HENRICUM COMITEM DE SALMES.
Recenset damna omnia a suis [sic] Stabulensi monasterio illata, petitque ea emendari.

(Anno 1153.)

Præclaro et illustri comiti de Salmes, HENRICO, frater WIBALDUS Dei gratia Stabulensis abbas, spiritu scientiæ et pietatis abundare.

Ex mandato domini regis et jussu dominorum cardinalium Stabulaus reversi, multiplicibus prædis et rapinis, quas ministeriales et servi vestri fecerant, et castello vestro induxerant, eandem Ecclesiam vexatam et perturbatam reperimus. Siquidem homines vestri præter alia mala maxima, quæ enarrare longum est, in villa nostra Paletenmet abstulerunt nobis animalia centum, oves centum viginti, porcos octo, capras tres; et in Beringerivalle animalia sedecim; et apud Erkenberti mansum boves viginti octo, et in alia villa proxima castello vestro boves optimos viginti quatuor, ea occasione, quod frater villici nostri de Lernau viginti tantum vitulos vestris abstulerat. Perpendat itaque prudentiæ vestræ discretio, quam alienum fuerit ab omni nobilitate et æquitatis jure tantis malis nobilem Ecclesiam afficere, pro eo tantum quod villicus noster de Lernau, quemdam hominum vestrum, qui furto uxorem cujusdam ex nostris cum aliis bonis suis abduxerat, deprehensum, justitia cogente, oculis privare attentavit, cum hoc ipsum ei vestri concesserint, ut auctorem perpetrati sceleris insequeretur, et, si posset, prout gesserat, ei retribueret. Nos quoque cum super eadem re vos frequenter amice et suppliciter convenissemus, quippe cum jam vestri propter hoc eidem villico nostro panem nuptiis suis præparatum, et boves sex panem ipsum subvehentes, violenter rapuissent, non solum nihil profecimus, verum, sicut sequentia demonstrant, vestros omnes, ut creditur, ad oppressionem nostram animastis, neque enim putatur eos tam grandia absque vestro jussu et inchoasse et perfecisse. Animadvertat ergo ingenuitatis vestræ honestas, si nos et fratres nostros personam vestram super omnes principes terræ nostræ amplectentes et diligentes,

A tantopere opprimere debuistis pro hominibus qui, etsi nostri sint, tamen, ut ipse vidistis et audistis, a nobis coerceri nequaquam possunt, cum alii vagi et profugi incertitudine mansionum suarum nostros impetus declinent, alii vero obsequiis suis ita principum animos sibi devinxerint, ut ad offensam nostram et Ecclesiæ nostræ oppressionem ab ipsis jugiter protegantur. Nos autem in his omnibus antiquarum amicitiarum memores, querelarum nostrarum summam nobilitatis vestræ benignitati litteris significare curavimus, ut amore Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli sanctique Patris nostri Remaci et respectu orationumstrarum, damnorum nostrorum, per vos potius quam per aliam quamlibet potestatem, recipiamus emendationem. B Sin autem, violentiam nobis illatam Deo, ac domino regi, et omnibus principibus regni atque hominibus nostris et fidelibus Stabulensis Ecclesiæ conqueri habemus.

EPISTOLA CCCCH.

HENRICI COMITIS DE SALMES, AD WIBALDUM ABBATEM

Ipsius arbitrio controversias suas omnes terminandas relinquit.

(Anno 1153.)

WIBALDO Dei gratia Stabulensi abbati, H. comes de Salmes, quidquid amicus amico.

Dilectioni vestræ notum sit de adventu vestro summpere me gaudere, tum spe discreti consilii vestri, tum solite pacis inter meos homines et vestros reformatione. Quamvis enim vinculum dilectionis nostræ homines vestri, imo adversarii vestri rumpere moliantur, Deo gratias, incorruptum remansit. Enarrare vero longum est quæ et quanta ex utriusque latere partis injuriose facta appareant. Relinquo igitur vestræ diligenti ac discretæ dispensationi, dignitatis vestræ prerogativa et familiaritatis vestræ conversatione injurias utrinque factas terminare. Scitis enim quoniam castellum meum Salmis et omnia quæ possideo in pace et in guerra, vobis sicut mihi parata semper suberunt. Vestrum honorem et honorem meum tam in absentia mea quam in præsentia diligendo conservare, et conservando tueri velitis. Quod injuriarum vestrarum querelam scripto mihi significastis, de sinu dilectionis vestræ affirmo processisse, nostram prior vobis significassem, si reversio vestra mihi nota fuisset. Veniam ad vos quam citius potero, vobis locuturus, et utriusque honore conservato, discretis sermonibus vestris obtemperans.

EPISTOLA CCCCHII.

LITTERÆ WIBALDI ABBATIS AD SUCCESSORES SUOS.

De reformato quodam abusu introducto a Poppone II abbate.

(Anno 1153.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, WIBALDUS Dei misericordia Stabulensis abbas, successoribus suis et cunctis Christi fidelibus in perpetuum.

Prælationis sarcina et officii nostri institutum nos

constanti ratione hortatur ut non solum congregata A
servare, et ad recte vivendi disciplinam moderari
debeamus, sed etiam dispersa congregare, et ad
justitiæ normam revocare, et ea, quæ vel a nobis
recte geruntur, vel ab antiquis prave acta corri-
guntur litterarum beneficio attentius memoriæ
commendare. Quocirca noverit omnium filiorum
sanctæ Ecclesiæ industria, quod abbas Poppo se-
cundus, noster utique prædecessor, inter multa non
solum inutilia, sed etiam omni posteritati nostræ
nociva, quæ adversus Ecclesiam sibi commissam,
et adversus animam suam perperam commisit, post
dissipatam enormiter multam substantiam mona-
sterii, etiam personas Ecclesiæ pertinentes in op-
probrium sempiternum præcipitavit, quando cuidam
Everardo de Richen dedit in beneficium, imo, ut
verius dicatur, in maleficium, virorum ac mulierum
ratiocinia et utilitatem, præter censum solum,
quem Ecclesiæ solvebant, qui habitabant a proxima
monasterio silva, quæ dicitur Sanias, usque ad flu-
vium qui dicitur Wisera. Opus vero malitiæ juris
vocabulo palliavit, et taliter inbeneficiatos ædituos
appellavit, quo nomine vocari solent monachi reli-
giosi templi Dei et sacrorum custodes. Cum itaque
malum hoc nostris temporibus pestifera propagine
usque adeo esset dilatatum, ut non solum inter Sa-
nias et Wiseram, sed etiam quaquaversum circuire
poterant tales custodes, quin potius iniquitatis pro-
curatores, famulos Ecclesiæ vexarent diris exactioni-
bus, videlicet hospitando, precando et substan-
tias eorum, si quis uxorem de familia Ecclesiæ non
habuisset, partiendo affligebant. Et clamaverunt ad
Dominum cum tribularentur, et post multas et lon-
gas ad Ecclesiam et ad nos vociferationes de neces-
sitatibus eorum eripuit eos tempore illo, cum incly-
tus dominus noster rex Fridericus Aquisgrani mo-
raretur, et tam nostro quam hominum clamore, qui
ad curiam ipsius circiter ducenti concurrerant, mi-
seratus, quæsit a quodam nobili viro Marcuardo
de Grumbach, sententiam iudicii, utrum aliquis
abbas posset cuiquam laico in beneficium præstare
censum sive alia ratiocinia hominum, qui ad altare
jure proprietario pertinent, de quorum pensionibus
luminaria templi et tecta procurantur. Consensu
itaque domini Coloniensis archiepiscopi Arnoldi
secundi, et domini Leodiensis episcopi Henrici se-
cundi, et domini Anselmi Havelbergensis episcopi,
et omnium qui præsentibus aderant, iudicatum est, ex
juris ratione non posse fieri et in irritum debere
revocari; quod et fecit piissimus rex nostra prece
interpellatus, licet quartana febre tunc laboraret, et
tales custodes in perpetuum aboleri decrevit. Inde
cum ad domum nostram, quæ est in eodem oppido,
fuissemus regressi, convenit omnis multitudo in ca-
pellam nostram, et omnes jussu nostro fidelitatem
Ecclesiæ, et nobis, tactis sacrosanctis reliquiis jura-
verunt, per quam mox adjurati et admoniti dixe-
runt, hoc sui juris esse, ut nemini hospitalitatem
vel precationem debeant vel exsolvant; sed unaquæ-

que cognatio seu parentela proprium censuarium
habeat, qui electione consanguineorum suorum per
manum custodis ecclesiæ, videlicet unius ex fra-
tribus nostris ordinatus, cognationi suæ præsit hoc
modo, ut censum annuatim colligat et persolvat
custodi, si quid in suos compares adversus legis de-
creta commissum fuerit, vel in sanguinis effusione,
vel in hominum interfectione, seu in mulierum stu-
patione, ipse tam per se quam per advocatum res-
poscat, et de compositionibus duas partes custodi
ecclesiæ, tertiam vero advocato representet, Ar-
noldo scilicet, qui tunc erat advocatus, et succes-
soribus ejus legaliter institutis. Nullus uxorem du-
cat de aliena familia, nisi per licentiam censuarii
sui. Quod si licentiam non habuerit, et uxorem,
quæ non sit de familia Ecclesiæ, duxerit, compo-
sitionis hujus delicti et pœna erit in arbitrio censuarii.
Is vero qui per licentiam, ut dictum est, duxerit
alienam, cum obierit, dabit uxor ejus vel filii censua-
rio supremum vestimentum, id est cappam seu
chlamydem, ac per hoc substantia ejus, sicut prius
facilitatum erat, non dividetur. Hanc fuisse parentum
et progenitorum suorum legem, et ad Ecclesiam
respectum, juraverunt duodecim ex ipsis natu ma-
jores, quorum nomina subscripta sunt, scilicet,
Petrus, Werricus, Herimannus, Godefridus, Joan-
nes, Willebertus, Herwardus, Ruzekinus, Gisleber-
tus, Everlinus, Jordanus, Joannes, nec non nomina
hæc sunt tredecim virorum, qui juramenta ipsorum
vera esse testificati sunt, scilicet Elmundus, Wal-
terus, Azelinus, Gislebertus, Theodericus, Gode-
fridus, Wenricus, Everwinus, Hermannus, Baldui-
nus, Godefridus, Waldo, Rumbertus. Nos vero et
tunc in præsentem, et postea in monasterio Stabulaus
sub celebri conventu, sumpta stola et pastoralis ba-
culo, assensu omnium fratrum nostrorum, excom-
municationis sententia interdiximus, ne aliqua per-
sona parva seu magna præfatos homines et eorum
progeniem infestare præsumat, et legem, quæ scri-
pta est, ullo modo audeat contra ipsorum voluntatem
infringere. Et ut hæc per omnes temporum suc-
cessionem rata et inconvulsa permaneant, paginam
hanc sigillo nostro et Ecclesiæ insigniri ac muniri
jussimus, et testes, qui adfuerunt, subternotari.
D Wibaldus Stabulensis abbas subscripsi.

EPISTOLA CCCCIV.

ANASTASII PAPE IV AD WIBALDUM ABBATEM.
Annuli usum ipsi ad vitam duntaxat concedit.
(Anno 1154.)

ANASTASIUS episcopus, servus servorum Dei, di-
lecto filio Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam
benedictionem.

Semper apostolica sedes, etc. *Vide in Anastasio
papa IV ad an. 1154.*

EPISTOLA CCCCIV.

GREGORII CARDINALIS AD WIBALDUM ABBATEM.
*De annulo sibi a sede apostolica indulto, et per Ger-
hardum cardinalem deferendo.*

(Anno 1154.)

GREGORIUS Dei gratia diaconus cardinalis, revo-

rendo fratri et unanimi amico WIBALDO Stabulensi abbati, salutem, et, qua nihil est charius, charitatem

Quia inter ceteros regni abbates personam vestram quadam prerogativa dilectionis nobis univimus, ad honoris vestri gloriam et exaltationem, divina nos comitante gratia, efficaciter operam dedimus. Equidem secundum desiderium nostrum et preces, personam vestram mater vestra sancta Romana Ecclesia, oleo exultationis exhilarat, episcopalia vobis insignia concedens, ut vere Stabulensis gemino dignitatis ornatu fulgeat, abbas et episcopi, qui prae consortibus suis amplioris matris meruit dilectionem. Isaac Pater noster senuit, Rebecca tamen ministrat ei. Agite igitur, ut mater recognoscat in filio, per quod filius recognoscetur a multis. Annulum vobis legatus apostolicæ sedis Gerh. diaconus cardinalis portabit, qui vos tanta gratia investiet, et apostolico munimine roborabit. Nos vero in vestris opportunitatibus tanto sollicitum esse perpendite, quanto amicitiae virtus in causa amici non potest esse otiosa. De aliis petitionibus vestris legatus vobis iustitiam faciet, cuius discretionem Teutonicorum commissæ sunt regiones

EPISTOLA CCCCVI.

O. AD HALBERSTADENSEM DECANUM, ARCHIDIACONOS, ETC.

Fredericum Palatinum comitem declarat excommunicatum.

(Anno 1154.)

O., Dei gratia modicum id quod est, dilecto filio E. decano cæterisque archidiaconis, et universali sanctæ Halberstadensi Ecclesie, salutem et benedictionem.

Liquet discretioni vestræ, quod domini decani cardinales sedis apostolicæ legati litteris suis mandando nobis præceperunt, quatenus F. (205) Palatinum comitem districte commoneremus, ut bona Corbeïensi Ecclesie ablata restitueret, et homines ejusdem Ecclesie inquietare desisteret; et si post nostram admonitionem, infra triginta dies hoc non adimpleret, canonica eum iustitia coerceremus. Litteris itaque nostris diligenter a nobis super hoc commonitus, sicut vestra novit fraternitas, non solum nos audire contempsit, verum etiam manu in sacerdotem missa sacrilegii facinus incidere non formidavit. Apostolica igitur auctoritate et nostra præfatum comitem Palatinum F. utpote sacrilegum et inobedientem excommunicamus, et excommunicatum vobis annuntiantes, in vera obedientia præcipimus quatenus ab ejus communionem penitus vos subtrahatis, et ab omnibus subditis vestris clericis et laicis idipsum firmiter observari faciatis. Qui hoc mandatum sanctæ Romanæ Ecclesie et nostrum tenere et aliis annuntiare dissimulaverit, officii sui et beneficii jacturam procul dubio incurrat, qui tan-

A quam inobedientem eum domino papæ annuntiabimus

EPISTOLA CCCCVII.

MANUELIS IMPERATORIS CP. AD WIBALDUM ABBATEM.
De matrimonio Frederici imperatoris.

(Anno 1154.)

MANUEL in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus, sublimis, fortis, excelsus Augustus et imperator Romeon o Comninos, honorabilissimo et sanctissimo abbati monasterii Stabulensis, gratiam suam et bonam voluntatem.

Littera reverentiae tuæ delata est imperio meo, quæ declarabat, quod semper pro meo oras imperio, et imperium meum ab omni lingua audiens, quod super est tuæ virtutis, tuas semper advocat orationes, vultque memorari ipsius tuam sanctitatem in orationibus suis ad Deum, et orare eum pro prosperitatibus nostri imperii. De negotio vero conubii, de quo prænobilissimus rex Romæ et dilectus frater imperii mei nostro declaravit imperio, remisit ei imperium meum intentionem suam diffusius cum præsentibus nuntiis imperii mei. Vult enim imperium meum magis ac magis utrorumque regnorum unionem. Mense Novembri indict. II. Missa est a castro Pelagoniæ mense Novembri 22, indict. II.

Imperiale ad venerabilissimum abbatem monasterii Stabulensis.

EPISTOLA CCCCVIII.

C WIBALDI ABBATIS AD MANUELEM IMPERATOREM.

Amicitiam inter utrumque imperium pro viribus æ firmaturum.

(Anno 1154.)

Inclyto triumphatori et glorioso domino suo MANUELI, fideli in Christo regi Porphyrogenito, sublimi, forti, excelsus, Augusto et imperatori Romeon o Comninos, WIBALDUS Dei gratia abbas venerabilium monasteriorum, scilicet Corbeie et Stabulaus, fideles orationes et devotum servitium.

Sacratissimi imperii vestri affatus, quos per prudentissimos apocrisiarios vestros vestra nobis celsitudo transmittere dignata est, quasi quoddam munus celeste suscepimus, et tam pro incolumitate gloriose personæ vestræ, quam pro totius sacratissimi imperii vestri prospero statu et fortitudine humiles preces ad Dei clementiam cum aggregatis nobiscum in Christo fratribus effundere non cessamus. Porro de amicitia et fide inter dominum meum prænobilissimum Fridericum Romanorum imperatorem Augustum et sacrum imperium vestrum firmanda, pro facultate nostra diligentem operam impendimus, et ut secundum datam a Deo sapientiam, voluntati dilectissimi fratris vestri, quam per legatos suos majestati vestræ insinuat, assensum præbeat, plurimum desideramus. Rex regum et Dominus dominantium ad honorem et gloriam suam

vitam vestram et quietem ab hostibus conservare A
in longa tempora dignetur.

EPISTOLA CCCCIX.

WIBALDI ABBATIS AD ANASTASIUM PAPAM.

*Gratias ei agit, et commendat ei Heribertum regis
capellanum.*

(Anno 1154.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino ANAS-
TASIO uni et universali papae, frater WIBALDUS Dei
gratia id quod est in Ecclesia catholica, devotum
servitium et debitum in Domino obedientiam.

Supplices et devotas gratiarum actiones celsitu-
dini vestrae referimus, quod semper proventus et
necessitatibus nostris clementer intendistis, ex quo
primum dignationi vestrae notificari meruimus, et
praecipue nuper cum ad sanctitatem vestram pro
necessitatibus nostris et angustiis petitiones nostras
transmisimus, quas et misericorditer accepistis et
benigne adimpleri fecistis. Nunc ergo excellentiae
vestrae attente commendamus Heribertum capella-
num domini regis, ut cum venientem ad beatitudi-
nem vestram pie suscipiatis, et benigne teneatis, et
eum in suis petitionibus clementer exaudiatis.

EPISTOLA CCCCX

C. ABBATIS PATHERBURNENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*Gratulatur ei de reditu, doletque quod transeuntem
Patherburnam non exceperit*

(Anno 1155).

Abbati, C. (206) humilis abbas vocatus Pather-
burnensis, se ipsum integre cum omni devotione.

In reditu vestro illud Virgilianum, tanquam de
vobis specialiter fuerit prolatum, occurrit, et fir-
miter insedit animo meo :

*O lux Dardaniae, spes o fidissima Tencrum,
Quae tantae tenere morae? quibus Hector ab oris,
Exspectate, venis?*

(VIRG. AEN. I. II, v. 282, 84.)

Gratias igitur omnipotenti Deo, qui vos incolu-
mem reddidit, et in hoc supplicum suorum preces
exaudivit. Sed doleo, et mihi met iratus ad dignam
poenam me offero, quod nuper, cum per nos trans-
iretis, ego vobis non occurri, et diu desideratum
vultum vestrum cernere non merui, quem et usque
dum videam, anima mea reuit consolari. Bene
tamen veneritis, et optime in Domino valeatis.

EPISTOLA CCCCXI.

W. EPISCOPI MINDENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*Hominem sibi ab eo commendatum a comite Ottone
male habitum fuisse.*

(Anno 1156.)

Reverendo domino sanctae Corbeiensis Ecclesiae
abbati WIBALDO, per misericordiam Dei W. (207) id
quod est in Ecclesia Mindensi, assiduus orationes
in Domino cum fidei devotionis obsequio.

(206) Conradus post Hamukonem Patherburnense
Sancti Petri monasterium, vulgo Abdinghoff dictum,
rexisse dicitur ab anno 1154 ad 1180.

Sanctitati vestrae omnem reverentiam et devotio-
nis obsequium exhibere cupientes, de reditu et so-
spitate vestra quamplurimum gaudemus, et ad
omnia, quae vestra paternitas nobis mandaverit,
servire parati erimus. Dum hanc terram in obse-
quio regni exiretis, praesentium latorem cum rebus
vris nostrae tutelae committere voluistis, quem nos
cum omnibus suis infra terminos nostros et extra
illasum et intactum pro amore et memoria vestra
custodivimus, sed dum in quodam foro pro nego-
tiis suis esset, comes Otto hunc pauperem quasi
a sua advocatia profugum comprehendit, coarcta-
vit, donec decem marcas ei persolvit, pro quibus
domum suam exposuit, quam in civitate nostra
habuit, quam usque ad hanc diem supercrescente
senore redimere non potuit. Vestri itaque viri dis-
pendia et damna graviter ferentes, et in hac parte
eum consolari non valentes, paternitatem vestram
devote rogamus, ut consolatione vestra accepta, ad
nos cum gaudio revertatur, quia pro reverentia ve-
stra eum custodire et manutenere non desiste-
mus.

EPISTOLA CCCCXII.

WIBALDI ABBATIS AD FRIDERICUM IMPERATOREM.

*Conqueritur de episcopis Osnaburgensibus qui quas-
dam decimas abstulerant, de comite de Sualenberg
qui comitem de Huxeria interfecerat, et de comite
de Tekeneburk, qui bona quaedam Corbeiensium
fratrum occupaverat.*

(Anno 1156).

Inclito triumphatori et glorioso domino suo
FREDERICO Dei gratia Romanorum imperatori Au-
gusto, a Deo coronato, magno et pacifico, frater
WIBALDUS Dei gratia id quod est in Ecclesia catho-
lica, in eo imperare et regnare qui dat salutem
regibus.

Licet rerum vestrarum statum et victoriarum ve-
strarum gloriam per sacratissimos affatus vestros
cognoscere non immeruerimus, tamen quoniam fama
referente, quae interdu incerta pro veris spargere
solet, de sospitate et prosperitate vestra, verbum
bonum, verbum consolatorium accepimus, om-
nium bonorum largitori devotas et assiduas grates
referimus, supplici prece cum fratrum nostrorum
collegio, Dei misericordiam deprecantes, ut vobis
longaevas dies tribuat, et eosdem semper in sua pace
feliciter disponat, et omnes inimicos vestros sub
pedibus vestris celeriter conterat. Sugerimus autem
serenitati vestrae quod Osnebruggenses episcopi quas-
dam decimationes non parvae utilitatis in Northlan-
dia Corbeiensi Ecclesiae jam per longa tempora abs-
tulerint, in cuius detrimento reclamatione nos di-
vina et vestra freti gratia, in tantum processimus,
quod dominus papa vices suas in hac causa domino
Magdeburgensi archiepiscopo commisit, qui etiam
tam nos, quam dominum Osnebruggensem episco-
pum ad praesentiam suam in civitate Merseburg,

(207) Wernerus, qui ex praeposito factus est epi-
scopus circa annum 1155, obiitque anno 1160.

vigesima prima die mensis Januarii evocavit. Quapropter clementiam vestram, de qua non parum confidimus obnixè flagitamus, ut eidem domino archiepiscopo imperiales apices destinare dignemini, quatenus pro vestræ jussionis reverentia, causam nostram benigne suscipiat et sine dilationis impedimento definat, nec Ecclesiæ Corbeiensi aliquatenus obsistat, quod dono et privilegiis antecessorum vestrorum easdem decimationes a fundatoribus suis accepit, et longis temporibus in quiete et pace possedit, et sine omni juris ordine per manifestam violentiam amisit. Præterea majestatis vestræ pedibus et animo et corpore advoluti, iteratam querimoniam ad vestræ celsitudinis aures referimus de occisione Thideri comitis de Huxaria, qui in expeditione vestra Italica vobis strenue ac fideliter servivit, quem dominus Widekindus de Sualemberch sedentem in jurisdictione sua, quam hæreditariam sibi a nobis jure obtinuerat, super consecratum ecclesiæ murum propriis manibus cum satellitibus suis interemit. Insuper tam nos, quam omnes fratres nostri potentie vestræ flebiliter conquerimur, quod comes de Tekeneburch bona nostra et fratrum nostrorum et pauperum, qui de hospitali vivunt, violenter occupavit, volens nos prædis et rapinis perurgere, ut prædium quoddam, quod Ecclesia Corbeiensis in tempore quatuor prædecessorum nostrorum abbatum quiete possedit, nos absque legum ratione dimittamus, cum nos parati simus et ei multoties obtulerimus in vestro iudicio, sive ducis, sive comitis, nos pro eodem prædio velle stare, et, si per legem amiserimus, sine impedimento a possessione recedere.

EPISTOLA CCCCXIII.

ADRIANI PAPÆ IV AD WICMANNUM ARCHIEPISCOPUM.

Causam quæ episcopum Osnabrugensem inter et Wibaldum abbatem de decimis vertebatur terminandam ejus iudicio committit.

(Anno 1156.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei venerabili fratri WICMANNO, Madenburgensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilecti filii nostri WIBALDI Corbeiensis abbatis relatione accepimus, etc. Vide inter epistolas Adriani papæ IV, ad an. 1159.

EPISTOLA CCCCXIV.

WICMANNI ARCHIEPISCOPI MAGDEBURGENSIS AD PHILIPPUM OSNABRUGENSEM EPISCOPUM.

Citat eum ad objecta Wibaldi abbatis responsurum.

(Anno 1156.)

WICMANNUS Dei gratia Magdeburgensis Ecclesiæ, utinam non indignus minister, PHILIPPO Osenbrück episcopo, salutem et fraternam dilectionem.

Dominus Wibaldus abbas Corbeiensis super quarundam decimarum repetitionem, quas sibi injuste ablatas et a vobis detineri conqueritur, a domino papa me sibi iudicem constitui postulavit et obtinuit. Igitur domini papæ mandato stricti, et sicut

A ex tenore litterarum suarum potestis cognoscere, vicem ejus ipsius auctoritate in hac causa gerentes, quoniam oportet et sanum est nos obedire, fraternitati vestræ mandando præcipimus, quatenus decimo Kalendas Februarii præsentiam vestram nobis in Merseburg exhibentis. Ibi siquidem domini abbatis querimoniam prædictam et vestrum responsum audiemus, et subtiliter hinc et inde rationibus cognitis, æquitatem iudicii diffiniemus.

EPISTOLA CCCCXV.

WICMANNI ARCHIEPISCOPI MAGDEBURGENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Citatse Philippum episcopum Osnabrugensem coram se scribit.

(Anno 1156.)

WICMANNUS, Dei gratia Magdeburgensis archiepiscopus, dilecto in Christo fratri WIBALDO venerabili Corbeiensi abbati, fraternum cum orationibus obsequium.

Super negotio vestro, quid nobis a domino papa sit injunctum, domino episcopo Osenbruggensi scripsimus, eique ut suam nobis præsentiam in Merseburg exhibeat x. Kal. Februarii, auctoritate apostolica injunximus. Quod ideo fraternitatem vestram volumus scire, ne ante diem prænominatum festinetis venire,

EPISTOLA CCCCXVI.

WICMANNI ARCHIEPISCOPI MAGDEBURGENSIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Osnabrugensis episcopi responsionem ei significat.

(Anno 1156.)

WICMANNUS, Dei gratia id quod est in Ecclesia Magdeburgensi, dilecto in Christo fratri WIBALDO venerabili Corbeiensi abbati, orationis atque servitii affectuosam exhibitionem.

Super negotio vestro, quid nobis a domino papa sit injunctum, domino Osenbruggensi significavimus. Locum ei in Mersburg, diem quoque decimo Kalendas Februarii denotavimus: nullum vero aliud responsum ab ipso adhuc accepimus, præter quod, nuntio nostro attestante, aiebat, se potius velle episcopatum dimittere quam decimas illas, quas Ecclesia sua sexaginta et amplius annis quiete possedit, sui episcopatus tempore perdere. Per eundem tamen nuntium verbis et non scripto mandavit, se nobis omnem, quam deceat, reverentiam libenter exhibere, super hoc autem verbo totius Ecclesiæ suæ tam cleri quam populi consilium se velle habere, ipsumque consilium per honestas et majores ejusdem Ecclesiæ personas nobis usque ad Epiphaniam ostendere. Unde, omnibus aliis omissis, unum hoc fraternitati vestræ respondemus, quod vitæ nobis incolumitate servata x. Kal. Februarii, ita enim ex consilio ordinavimus, in loco conducto erimus, et sive dominus Osenbruggensis veniat sive non, secundum consilium fratrum et coepiscoporum nostrorum debita justitia, in quantum nobis erit, desiderium vestrum non fraudabimus. Exemplum lit-

terarum, quod petivistis, misimus, aliud non accepimus.

DE IMPERATORIBUS EX SANGUINE CAROLI MAGNI.

Imperator Carolus (208) parochiam Halberstadem certis undique circumscripsit terminis, suoque augustali imperio, et inprævaricabili privilegio firmavit octav. Idus Mali, indictione x, sui autem regni trigesimo quarto, imperii vero tertio, ordinationis Hildegrii episcopi 22, in palatio Sarh [al. Saltz.] (209) nominato. Eodem etiam tempore habito conventu in palatio eodem, imperator omnes Saxones antiqua libertate donavit, eosque pro conservanda fide catholica ab omni solvit tributo excepto, quod eos omnes divites scilicet ac pauperes totius suæ agriculturæ ac nutrituræ decimas Christo ac sacerdotibus ejus fideliter reddere jussit. Carolo Magno successit Luthewicus Pius filius ejus. Post quem successit Luthewicus filius prædicti Luthewici. Quo defuncto successit ei filius suus tertius Luthewicus. Cui etiam successit filius suus Carolus rex. Qui octavo regni sui anno a regno deponitur, et Arnulfus in regem est coronatus, qui regni sui anno decimo tertio defunctus est, cui successit Luthewicus, qui cognominatus est Infans, et regnavit annis tredecim. Cui cum non esset filius, principes regni communi consilio Ottonem illustrem Saxonie ducem in regem eligere voluerunt, sed per consilium ejus Conradus Francorum dux, qui de cognatione quarti Luthewici erat, coronatus est, et vixit annis novem. Hucusque Caroli proles regni tenuit fastigia. Dehinc Saxonici imperatores successerunt. Primus eorum Henricus Saxonum dux, filius prædicti Ottonis ducis, pater Ottonis primi imperatoris, ordinatus est.

EPISTOLA CCCCXVII.

FREDERICI IMPERATORIS AD WICMANNUM ARCHIEPISCOPUM MAGDEBURGENSEM.

Commendat ei causam Corbeiensis monasterii adversus episcopum Osnabrugensem.

(Anno 1156.)

FREDERICUS Dei gratia Romanorum imperator Augustus, dilecto suo WICMANNO Magdeburgensi archiepiscopo, gratiam suam et omne bonum.

Serenissimi imperatores, nostri utique prædecessores, divino edocti Spiritu sanxerunt ea, quæ ad beatissimæ jura spectant Ecclesiæ, tanquam ipsam sacrosanctam et religiosam ecclesiam venerabiliter ab omnibus illibatam custodiri, et ea potissimum quæ ab imperiali domo ad quodcunque religiosum collegium collata sunt, nulla vi aut dolo aut aliquo temerarii contractus nomine alienari. Horum utique rationabilibus inhærere vestigiis pietatis nostræ est præpositum, et omnibus Ecclesiis Dei, maximeque his, quæ imperiali specialiter ditioni subesse noscuntur, jura et possessiones earum conservare humanitatis nostræ est intentio. Unde quod-

(208) Quæ hic de Carolo leguntur, exstant in Chronico Halberstadensi edito tom. II script. rer. Brunswic. p. III; ita tamen ut pauca interdum interpo-

nam a pontifice almæ nostræ urbis Romæ judicem te ordinatum esse cognovimus super negotio, quod inter venerabiles principes nostros abbatem Corbeensem et episcopum Osenbruggensem actitatur, super quibusdam decimis a divæ recordationis Ludovico imperatore Augusto Corbeiensi Ecclesiæ collatis, sed postea nescio quo alienationis titulo ad episcopatum Osenbruggensem translatis, prudentiam tuam exoratum esse volumus, ut tenore privilegiorum Corbeiensis Ecclesiæ diligenter considerato, debitum et optatum finem eidem causæ imponas.

EPISTOLA CCCCXVIII.

FREDERICI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

Quam prospere cum ipso omnia agantur enarrat.

(Anno 1156.)

FREDERICUS Dei gratia Romanorum imperator Augustus, dilecto suo WIBALDO Corbeiensi abbati, gratiam et omne bonum.

De statu nostræ prosperitatis te tanquam specialem nostrum gaudere non dubitantes, eruditionem tuam scire volumus, quod nos compositis in Burgundia magnifice nostris negotiis, ipsius favente elementis, qui dat salutem regibus, prospero itinere ad partes Rheni sumus reversi, et Natale Domini apud Spiram gloriose celebravimus. Curiam quoque in Purificatione sanctæ Mariæ pro bono pacis firmando apud Ulmam habituri sumus; qua finita aptatisque illius terræ negotiis, ad inferiores Rheni partes accedere statuimus, ut cornua superbæ eorum, qui manus suas in serenissimum imperium nostrum extendere ausi sunt, in brachio virtutis nostræ ita recidamus, ut filii et nepotes eorum exemplo patrum correcti discant imperio se non opponere, sed ejus mandatis debito honore et reverentia subjacere. Ad quod celeriter peragendum, te tanquam præcordialem nostrum invitamus. Quæ in litteris tuis a nostra serenitate exposulasti, pro commodo causæ tuæ fieri jussimus, ipsi, Deo auctore, injuriam tuam debita severitate suo loco et tempore ulcisci cunctantes.

EPISTOLA CCCCXIX.

WERNERI EPISCOPI MINDENSIS AD ARCHIEPISCOPUM MAGDEBURGENSEM.

Episcopum Osnabrugensem ad ipsum accedentem, Hil-desii remansisse agrotum.

(Anno 1156.)

Reverendo domino sanctæ Magetheburgensis Ecclesiæ archiepiscopo, W. per misericordiam Dei id quod est in Ecclesia Mindensi, assiduas orationes in Domino, cum fideli devotionis obsequio.

Apostolicæ sedi omnem reverentiam et vestræ paternitati omne devotionis obsequium exhibere cupientes, divinæ miserationi gratias referimus, quod dominus papa adeo vestram probavit experientiam, ut alta et sublimia Ecclesiarum negotia ad vestræ discretionis transmitteret diligentiam. Volentur.

(209) Palatium hoc regium ignotum fuit eruditio viro Mabillonio.

nerabilis siquidem, frater noster Philippus Osenbruggensis episcopus, vestram ex mandato domini papæ aditurus præsentiam, in Mindensi loco apud nos receptus est hospitio, sed in ipso processu itineris magna nimis eum ægrotudo occupavit: prius quidem ob magnitudinem infirmitatis suæ multas passiones sustinuit, sed ex labore itineris eadem ipsius infirmitas, usque ad defectum corporis ejus excrevit. Eodem itaque venerabili fratre nostro ad Hildenesheimensem civitatem descendente, et nobis vias ejus comitantibus, et usque ad conspectum vestrum ipsum perducere volentibus, tanta nobis ipsius ægrotudo innotuit, quod nullatenus procedere potuisset, quem tam immoderata infirmitas ante et in via apprehendisset. Vestram itaque nobis hactenus in omnibus bonis expertam benevolentiam cum omni diligentia deprecamur, quatenus ob hanc necessitatem prænominati domini Philippi episcopi absentiam, intuitu nostræ devotionis et servitii, misericorditer sufferatis, atque personas honorabiles præsentium præsentatores, legationem ejus ad vestram prudentiam deferentes misericorditer et in dilectione remittatis. Ipse etenim divina gratia ab imminente periculo ereptus, ubi sibi vestra sublimitas significaverit, pro prænotato negotio absque tergiversatione se vestro conspectui præsentabit. Gratias Dei vobiscum.

EPISTOLA CCCCXX.

FRIDERICI MONASTERIENSIS EPISCOPI AD WICMANNUM
ARCHIEPISCOPUM.

Commenat ei episcopum Osnabrugensem.

(Anno 1156.)

Domino WICMANNO archiepiscopo reverendo, FRIDERICUS (210) Monasteriensium humilis minister, intimum servitii et orationis affectum.

Pertulit ad nos dominus Osenbruggensis episcopus gravaminis sui causam et condoluimus, tum quia infirmus est et laborare non potest, tum quia Corbeiensis abbas injuriam ei videtur inferre. Eapropter excellentiam vestram commonitam esse cupimus et rogamus obnixius, quatenus eum, tanquam seniore et coepiscopum manuteneatis, et nullam omnino ei injuriam fieri sinatis. Perspicuum est enim, ut, si forte, quod absit! unus opprimatur, ad plures tam episcopos quam archiepiscopos tantum inconveniens derivetur. Valete.

EPISTOLA CCCCXXI.

B. HILDESHEIMENSIS EPISCOPI AD WICMANNUM ARCHIEPISCOPUM MAGDEBURGENSEM.

Orat excusari episcopum Osnabrugensem, qui infirmitate detentus ad eum accedere nequit.

(Anno 1156.)

Reverendo domino WICMANNO, sanctæ Magdeburgensis Ecclesiæ archiepiscopo, B. (211) Dei gratia Hildenesheimensis humilis minister, devotas orationes in Domino et servitium.

Venerabilis frater noster Philippus Osenbrug-

(210) Ille Fridericus anno 1152 Aquisgrani ordinatus episcopus ab iisdem præsulibus, qui imperatorem Fridericum unxerant; omissus est in catalogo episcoporum Monasteriensium apud Bucelinum in sua

A gensis episcopus vestram ex mandato domini papæ ad negotium domini Corbeiensis abbatis aditurus præsentiam, in ipso processu itineris magna nimis occupatus est ægrotudine: prius quidem ob magnitudinem infirmitatis suæ multas et graves passiones sustinuit. Verum ex labore inchoati itineris eadem ipsius infirmitas vehementer augmentata fuit. Eodem itaque præfato venerabili fratre nostro jam dicto itinere ad nos in civitatem nostram descendente, tanta nobis ipsius ægrotudo innotuit, quod nullatenus processisse potuisset, nisi vitæ suæ conservationem omnimodis postponere vellet. Vestram itaque nobis hactenus exhibitam benevolentiam cum omni diligentia deprecamur, quatenus ob hanc necessitatem prænominati domini Philippi absentiam intuitu nostræ petitionis et servitii patienter sufferatis, atque personas honorabiles præsentium præsentatores, legationem ejus ad vestram prudentiam deferentes misericorditer et in dilectione remittatis. Ipse etenim divina gratia ab imminente periculo ereptus, ubi sibi vestra sublimitas significaverit, pro prænotato negotio absque tergiversatione se vestro conspectui præsentabit. Gratias Dei vobiscum.

EPISTOLA CCCCXXII.

WICMANNI ARCHIEPISCOPI MAGDEBURGENSIS AD ADRIANUM PAPAM.

Reddit rationem ac commissa sibi causa inter episcopum Osnabrugensem et abbatem Corbeiensem.

(Anno 1157.)

ADRIANO Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo et digne reverendo pontifici, WICMANNUS Magdeburgensis provisor humilis, tam voluntariam quam debitam obedientiam, cum orationibus ac fideli servitio.

Super querimonia, quam dominus Willaldus Corbeiensis venerabilis abbas, adversus dominum Philippum episcopum Osenbruggensem Ecclesiæ habet, pro quibusdam decimis Ecclesiæ Corbeiensi ab Osenbruggensibus injuste, sicut asserit dominus abbas, ablatis, injunxit nobis paternitas vestra, quatenus utramque partem in præsentiam nostram evocarem et, utriusque partis auditis D allegationibus, causis etiam hinc et inde diligenter discussis, finem debitum tantæ controversiæ imponeremus. Cujus rei gratia litteris ad utroque directis locum et diem certum eis præfinivimus, nec non ad cooperandum nobis in discussionem tanti negotii suffraganeos Ecclesiæ nostræ episcopos eodem ascivimus. Venit dies, venimus et nos cum fratribus et coepiscopis nostris ad locum præfinitum, dominus etiam abbas cum Ecclesia sua Corbeiensi præsentiam suam nobis obedienter exhibuit; solus ex omnibus, cui vocali sue-

Germania sacra.

(211) Bruno, qui Bernardo anno 1153 defuncto successit ad 1160.

rant, dominus Osenbrugensis non adfuit, duos ta-
men ex canonicis Ecclesie sue Thid. et Theth.
nuntios pro se misit. Ventum est ad causam, le-
cta est ibi seriatim Corbeiensium querimonia,
non de novo, non de nihilo, sicuti dabatur intel-
ligi, exorta, sed coram dominis ac Patribus no-
stris Romanis pontificibus ex antiquo ventilata.
Cujus serie audita, assurrexerunt predicti nuntii
asserentes dominum episcopum suum pro reve-
rentia et mandato vestro iter quidem post nos
arripuisse, non modicum viae spatium de domo
sua processisse, sed in ipso, quo veniebat itinere
tanta corporis invaliditudine praegravatum, ut ne
ultra posset procedere, eaque necessitate ipsum
eo, unde venerat, non sine labore gravi fuisse
reversum. Addideruntque eum redditum sibi sani-
tate libenter ad nos alio loco alio tempore ventu-
rum. Quorum assertionibus, ut pronior adhibere-
tur fides, litteras dominorum episcoporum Hilde-
nsheimensis et Mindensis, qui eundem episco-
pum in domo quisque sua collegerat, prae mani-
bus habebant, quarum eadem fuerit contentia,
quam nuntiorum sonuerant verba. Quibus cum
neceum ad plenum crederetur, dixerunt se velle
juramento monstrare dominum suum non venisse,
non ideo, quia venire non voluit, sed quia venire non
potuit. Dominus abbas e contra, non leviter, in-
quit, hoc juramentum praestabit nobis fidem tantae
imbecillitatis in domino Osenbrugensi, quia qui
potuit in sua redire, nisi voluntas defuisset, po-
tuit et prodire. Addidit quoque dominos episco-
pos, quorum litterae ibi lectae fuerant, de re non
satis certa minus caute testificatos esse. Cum-
que in hunc modum hinc et inde disceptarent,
ante expectatum appellavit in haec verba.

Ego Wibaldus, Dei gratia Corbeiensis abbas,
appello dominum papam Adrianum, et provoco
ad praesentiam ejus dominum Philippum Osen-
brugensem episcopum, responsurum domino papae
et nobis in octava Sancti Martini episcopi, de de-
cimationibus baptismalium ecclesiarum in Nortl.
Wrederen, Meppie, Aschentorp Loninge, Visbike, cum
suis antiquis terminis, quas decimationes Corbeiensi
Ecclesiae injuste aufert. Etiam Thid. provoco prae-
positum et magistrum Thethdum, qui ad grava-

men causae nostrae de re incerta jurare volunt,
praescripta die, in praesentia domini papae, respon-
suros.

Audita appellatione, nihil ultra in causa proce-
dere praesumpimus; sed vestro, Pater venerande,
judicio examinandum relinquimus.

EPISTOLA CCCCXXIII.

FRIDERICI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

*Laudatum de fidelitate convocat Noviomagum, et
de expeditione in Mediolanenses.*

(Anno. 1157.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator
semper Augustus, Wibaldo dilecto suo Corbeiensi

et Stabulensi abbati, gratiam suam et omne
bonum.

Quod fama praedicat, operum censura declarat,
quod persona tua plurimis ornata virtutibus ad-
mirabili constantia et fidei puritate praefulget,
atque difficiliori a fidelitate imperii, quam sol a sua
claritate discedit. Quare de tua honestate omni-
modis confidentes, graviora imperii negotia tuo
dicimus tractanda consilio, et sicut es fide ac pro-
bitate praecipuus, sic te in nostris negotiis pri-
mum et assiduum esse desideramus. Quod au-
tem jam longo tempore personam tuam ad nos
venire non jussimus, causa fuit, quod de im-
mensis Italicae expeditionis et Graecae legationis
laboribus nuper reversum diurnae pausationis li-
centia placandum esse putavimus. Causa etiam
fuit, quod nusquam tuis partibus in tantum ap-
proximavimus, ut te ad nos sine difficultate tua
vocare possemus. Nunc autem quia statim post
Pascha versus inferiores partes iter dirigimus,
omnia illius provinciae negotia sapientiae tuae con-
silio tractare volentes, rogamus ut in tertia Do-
minica post Pascha apud Noviomagum nobis oc-
curras. Praeterea scire te volumus, quod expedi-
tionem, quam apud Wirsburg, in Apuleiam in-
diximus, ex quo Graecorum gentem de Apuleia
exterminatam esse comperimus, principibus duxi-
mus relaxandam, illis specialius necessitatibus
intendentes, quibus honor imperii magis oppri-
mitur, et quas amplius dissimulare cum honore
nostro nec possumus nec debemus, Mediolanen-
sis duntaxat populi superbiam ac temeritatem,
qua ecclesiae et civitates Lombardiae, sicut optime
nostri, multifarie destructae sunt, et quotidie ad
contumeliam imperii destruuntur. Quorum inten-
tiones, nisi nostra potentia, celeri virtute prae-
veniat, gravior inde imperio horror emerget.
Inde est quod in die Palmarum, Fuldae, ex con-
silio principum expeditionem indiximus Medio-
lanum a proxima vigilia Pentecosten futura us-
que annum et Ulmae promovendam. Quam ex-
peditionem prudentiae tuae sub obtentu gratiae in-
jungimus. Rogamus, ut sicut nostrum sigillum
convenienti dispositione de tuo arbitrio ordinasti,
ita etiam dominae tuae sigillum sine mora studeas
informare, et ad nos Aquisgrani sculptum affe-
ras et bene politum.

EPISTOLA CCCCXXIV.

FRIDERICI IMPERATORIS AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Commendat ei Gerardum abbatem Solemniacensem.
(Anno 1157.)

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator
Augustus, magnus et pacificus a Deo coronatus,
dilectissimo fratri et intimo ac speciali amico suo
HENRICO, illustri Anglorum regi, Northmannorum
atque Aquitanorum duci, fraternae charitatis
et amicitiae indissolubilis firmissimam connexio-
nem.

Imperialem dignitatem decet sacrosanctis Ecclesiis et religiosis monasteriis in suis opportunitatibus manum clementie porrigere salutarem, ut divino cultui vacare liberius, et pro nostra et populi salute Dei misericordiam propensius valeant exorare. Quocirca venientem ad nos a partibus Aquitanie virum venerabilem Geraldum abbatem Solemniacensis monasterii, quem nobis attentissime commendavit nobis fidelissimus et charissimus Wilbaldus, abbas sacrorum monasteriorum imperii nostri Stabulaus et Corbeie, benigne suscepimus, et honorifice tractavimus, et in suis iustis petitionibus clementer exaudivimus, inter quas illa precipua fuit, ut quoniam idem Solemniacense cœnobium in tuo principatu situm esse cognoscitur, pro sui commendatione et monasterii sibi commissi protectione imperiales apices ad tuam magnificentiam ei præstaremus, de nostra mutua et firmissima amicitia, quam fama prædicante cognoverat, maxime confidens, quod rem æquam et honestam pro nostre intercessionis gratia benigno et faciliore animo perficias. Eapropter nobilitatem tuam attente monemus, ut sicut regiam decet clementiam, prædicti abbatis personam præscriptum et monasterium sub tua protectione commendatum habeas, et a pravorum hominum infestationibus virtute tibi divinitus collata, defendas.

Data Aquisgrani palatio, secundo Nonas Maii indictionis quintæ.

EPISTOLA CDXXV.

HENRICI DUCIS BAVARIÆ ET SAXONIÆ AD IMPERATOREM
FREDERICUM.

De gratia Widikindo de Sualemberg indulta et penitentia imposita.

(Anno 1157.)

Serenitati vestre significo, quod Widikindo de Sualemberg, forefacta sua remisimus sub hac penitentia, consilio et petitione domini Patherburnensis episcopi et fratris sui Folcuini, nec non aliorum amicorum suorum. In placito, quod Corbeie in rogationibus habui, omnem Teutonicam terram, quam nobis Rhenus dividit, forjuravit, ad festum sancti Jacobi transiturus, nec unquam, nisi mea vocatione reversurus. Prius autem domino abbati Corbeiensi, nec non viduæ et pupillis Theoderici comitis, quem occidit, secundum consilium et præceptum meum satisfaciat et placabit. Castrum meum Basemberch remota omni conditione vel verbo gratiæ recepi, sique is, qui prius beneficia sua beneficii jure a me perdidit, hoc quoque dimisit.

EPISTOLA CDXXVI.

WIBALDI ABBATIS AD ADRIANUM PAPAM.

Scribit in gratiam Gerardi canonici de Aiuncurt.

(Anno 1157.)

Reverendo in Christo Patri suo et domino Adriano uni et universali papæ frater WIBALDUS Dei gra-

(212) Hæc de Aiuncurte collegiata ecclesia, a Beringero S. Laurentii abbate fundata, ante trecentos annos, Lovanium translata est in ecclesiam S. Jacobi.

tia id quod est in Ecclesia catholica filialem in Christo dilectionem et promptum per omnia devotionis obsequium.

Cum essemus in synodo domini Leodiensis episcopi, Gerardus quidam scholaris conquestus est, quodquidam Gislebertus de Aiuncurt (212) præbendam sibi auferret, quam ei dederat sub multorum testimonio dominus Walterus abbas monasterii Sancti Laurentii, qui nunc eidem monasterio regulariter præest, præbendam videlicet vacantem, quæ fuit nuper defuncti quondam Rumberti clerici, et quod a prædicto abbate, per litteras et idoneos nuntios jussus fuisset prænominatæ præbendæ stipendia capere, sed prohibitus esset a prædicto Gisleberto per violentiam, intentatis etiam mortis minis. Ad hæc vero Gislebertus respondit, quod eadem præbenda sibi jure pertineret, pro eo quod antecessor præscripti abbatis Walteri dedisset ei præbendam, quæ prima in eadem ecclesia vacaret. Auditis itaque partis utriusque allegationibus, dominus episcopus secundum consuetudinem ejusdem Ecclesiæ, sententiam judicii archidiaconos suos et totum clerum interrogavit qui omnes una et consona voce protulerunt Gerardi ex jure esse præbendam, quam per decessum recentem Rumberti clerici recentem eam canonicè acceperat, potius quam Gisleberti, qui pollicitationem in mortis alicujus captatione aucupaverat. Quæ sententia ab uno archidiaconorum promulgata, ab universis qui in synodo erant approbata est, et cum episcopus omnium auctoritate fretus supradictum Gerardum scholarem jussisset præbendæ suæ integraliter restitui, adversarius ejus Gislebertus non a sententia, sed ab executione, vestræ celsitudinis nomen appellavit. Et quoniam vestræ auctoritatis est de qualitate appellationum judicare, vestram beatitudinem attenta devotione exoramus, ut appellationis remedium, quod non tantum a sanctissimis Patribus nostris venerabilibus sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ pontificibus, ad revelandas oppressorum causas inspiratione divina institutum est, sed etiam a prudentissimis regni secularis imperatoribus mirabili providentia est ordinatum, tanta discretione moderare dignemini, ut propter frivolas et superfluas appellantium licentias innocentibus non vertatur in perniciem, quod oppressis provisum est in salutem. Hoc etiam vestra sublimitas malum radicis amputare non differat, ne in episcopatu Leodiensi, qui semper ab hoc vitio alienus fuit, aliquis ambitiosus mortem alicujus vel emat, vel capet, vel desideret seu machinetur, sed tunc dentur ecclesiastica beneficia, cum, decedente persona possidente, rite vacaverint.

EPISTOLA CDXXVII.

ADRIANI PAPE IV AD WIBALDUM ABBATEM.

Camaldulenses Betardingorum et S. Petri de Rota ei commendat.

(Anno 1157.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Stabulensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Licet omnium Ecclesiarum nobis cura et sollicitudo immineat, etc. *Vide in Adriano IV ad an. 1159.*

EPISTOLA CDXXVIII.

ADRIANI PAPE IV AD COLONIENSEM ARCHIEPISCOPUM, CONSTANTIENSEM EPISCOPUM, ET ABBATEM STABULENSEM.

Commendat ei monasterium S. Antimi.

(Anno 1157.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Coloniensi archiepiscopo et Constantiensi episcopo, et dilecto filio abbati de Stabulensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Tam rationis quam æquitatis ordo, etc. *Vide ubi supra.*

EPISTOLA CDXXIX.

ADRIANI PAPE IV AD ABBATEM CORBEIENSEM.

Commendat ei apud imperatorem res Ecclesie Romanæ et suos legatos cum ipso tractaturos.

(Anno 1157.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Devotionem ac reverentiam, etc. *Vide in Adriano papa IV, ad an. 1159.*

EPISTOLA CDXXX.

ADRIANI PAPE IV AD WIBALDUM ABBATEM.

Suos ad inveratorem legatos ei commendat.

(Anno 1157.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Stabulensi abbati salutem et apostolicam benedictionem.

Experta jam in multis, etc. *Vide in Adriano*

EPISTOLA CDXXXI.

ADRIANI PAPE IV AD ARCHIEPISCOPUM... BAVEMBERGENSEM EPISCOPUM ET WIBALDUM ABBATEM.

Abbatem et conventum Farfensem apud imperatorem eis commendat.

(Anno 1157.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus archiepiscopo... et Bavembergensi episcopo, et dilecto filio Wibaldo Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Quia Farfense monasterium, etc. *Vide in Adriano.*

EPISTOLA CDXXXII.

FREDERICI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

De legatis Polonorum.

(Anno 1157.)

FREDERICUS, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilecto suo Wibaldo Corbeiensi et Stabulensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

A Dignas grates agimus dilectioni tue quod post curiam Bavembergensem ita vicinus et paratus nobis adfuisti, ut forte a majestate nostra vocatus sine cunctatione vel dilatione ad omnes jussiones nostras explendas devotus occurreres. Scire itaque tuam prudentiam volumus quod magni legati Polonorum in Halla ad nos venerunt; sed nullum tale verbum, unde remanendi nobis daretur occasio, ad nos detulerunt, a quibusdam suis fautoribus in hanc spem inducti, quod nullo modo instantem expeditionem peragere possemus. Inde nos in misericordia Dei, in cuius manu cor regis, omnem fiduciam nostram ponentes, nonas Augusti movimus expeditionem, rogantes quam intime dilectionem tuam, ut apud divinam pietatem prosperos successus et felicem reditum indefessis precibus nobis obtineas. Si vero Græci interim venerint, ordinavimus eos in Wormatia reditum nostrum præstolari. Illuc quoque post reditum nostrum per litteras nostras evocatus indubitanter accedas, quia, te inconsulto, nihil cum Græcis tractare proposuimus.

EPISTOLA CDXXXIII.

R. MONACHI AD WIBALDUM ABBATEM.

Gratias agit quod ipsius obtinuit a! episcopo Metensi honorifice sibi susceptus.

(Anno 1157.)

Domino et patri suo reverendo Stabulensi et Corbeiensi abbati WIBALDO, frater R. Dei gratia modicus, exiguas orationem et devotum obsequium.

Gratia benignitatis vestrae me Mettim eunti comitata est, et mecum fuit et elaboravit, ut seriem acceptus coram domino meo episcopo hoc tempore. Honorifice enim et familiariter ab eo et a suis susceptus, habitus, et dimissus sum, ut patenter cognoscerem secundum vulgare verbum, mentum meum in natendo manu vestra sustentari. Prudentiæ igitur vestrae in his et similibus plurimum innitens, gratias refero summo provisorio, obnixius deprecans, ut vos nobis et nostris saluum et incolumem sine fine custodiat, et quod non possunt, ipse retribuat.

EPISTOLA CDXXXIV

FREDERICI IMPERATORIS AD WIBALDUM ABBATEM.

De victoria reportata in Polonos.

(Anno 1157.)

FREDERICUS, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilecto suo Wibaldo Corbeiensi et Stabulensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

Quantam in expeditione Polonica (213), quam nuper gloriose peregitimus, divina pietas gratiam nobis contulerit, quantave gloria et honore Romanum imperium exaltaverit, Poloni sub iugo dominationis nostræ reducti protestantur, et nos, quo plenius possumus, dilectioni tue duximus significandum. Polonia quamvis arte et natura admodum munita esset, ut antecessores nostri reges et imperatores

(213) Hanc in Polonos expeditionem ad annum 1157 consignat Radewicus cap. 1, quem vide, si libet.

vix magna difficultate ad fluvium Oderam perve-
nissent, nos tamen in virtute Dei, qui visibiliter
nos præcessit, clausas illorum, quas in angustis
locis præcisa arborum densitate fecerant et ma-
gna ingenii mole obstruxerant, penetravimus et in
octava Assumptionis sanctæ Mariæ fluvium Oderam,
qui totam terram illam quasi muro vallat, et pro-
funditate sua omnes excludit, contra spem Polono-
rum cum omni exercitu nostro transivimus. Tanta
enim erat omnibus transeundi aviditas, ut alii pro-
fundis gurgitibus se immergerent, alii vero transna-
rent. Quo viso Poloni, vehementer exterriti, et
jam nihil præter exitum et destructionem terræ
sperantes, munitissima castra Glogowa et Bitum
et alia plura, quæ prius ab hoste capta non fuerant,
timore nostro incenderunt, et ipsi, quamvis auxilio
vicinarum gentium, Ruthenorum, Parthorum, Pru-
scorum, Pomeranorum maximum exercitum colle-
gissent, a facie nostra fugerunt. Hos vero fugientes
insecuti sumus, et per episcopatum Frodezlau et
episcopatum Posnam transcurrentes totam fere ter-
ram igne et gladio vastavimus. Dux itaque Poloniæ
cum terram totam et populum a facie manus nostræ
periclitari videret, principes nostros tum per nuntios
suos, tum in persona propria aggrediens, multis pre-
cibus, multis lacrymis vix tandem impetravit ut sub
juga dominationis nostræ redire et gratiam nostram
recuperare mereretur. In prædicto itaque episcopatu
Posnan, in territorio Erisgowe, præfatus dux Bo-
lislau pedibus majestatis nostræ provolutus, inter-
ventu principum hoc ordine in gratiam nostram est
receptus. Primo juravit pro se et pro omnibus Po-
lonis, quod frater suus exsul ad ignominiam Romani
imperii non fuerit expulsus. Deinde pollicitus est
dare duo millia marcarum nobis et principibus
mille et uxori viginti marcas auri et curiæ nostræ
ducentas marcas argenti pro ea negligentia, quod
ad curiam nostram non venerat, nec de terra debi-
tam nobis fecerat fidelitatem. Juravit quoque expedi-
tionem Italicam. Deinde juravit, quod ad curiam no-
stram Magdeburg in Natali Domini celebrandam venire
debeat, super querimonia fratrui sui expulsi plena-
rie respondurus. Sicque jurata nobis fidelitate, et
de supradictis omnibus fideliter explendis acceptis
obsidibus Casimiro, fratre ducis et aliis nobilibus,
gloriose, Deo duce, revertimur. Cæterum quia in
legatione Græcorum prudentiam tuam nobis adesse
desideramus, mandando rogamus dilectionem tuam,
quatenus in vigilia sancti Michaelis Wirzeburch
nobis occurrere festines.

EPISTOLA CDXXXV.

HENRICI DUCIS BAVARIÆ ET SAXONIÆ AD WIBALDUM
ABBATEM.*Lætatur de ejus prosperis, promittitque curam se ha-*

(214) Liesbornense antiquum est ordinis S. Bene-
dicti in diocesi Monasteriensi cœnobium, a Carolo
Magno in gratiam sororis suæ, ut aiunt, Roswindis

biturum de curte Papenheim, et Widikinum debita
ei soluturum.

(ANNO 1158.)

WIBALDO venerabili sanctæ Corbeiensis Ecclesiæ
abbati, dilectissimo domino suo HENRICUS, Dei gratia
Bavariæ et Saxoniæ dux, devotum obsequium cum
omni sincera dilectione.

Quod omnia, quæ ad honoris vestri augmenta-
tionem spectant æquo ordine procedant, toto corde
diligimus et optamus. De cætero de curte vestra
Papenheim, sicut nobis insinuastis, libentissime
providebimus, et hanc curam castellanis nostris
Dasenberg diligenter injungemus. Quod autem do-
minus Widikinus coram nobis promisit et non
persolvit post reditum nostrum ab expeditione, et
si non gratis, tamen in beneplacito vestro et nostro
persolvat.

EPISTOLA CDXXXVI.

FREDERICI IMPERATORIS AD H. DE LIMBURG

Wibaldum abbatem honoret, nec quidquam attentet
adversus res Stabulensis monasterii.

(ANNO 1158.)

FREDERICUS, Dei gratia Romanorum imperator et
semper Augustus, H. de Limburg, gratiam suam
et omne bonum.

Æquum est, et valde imperialem magnificentiam
decet, ut personæ, quæ imperio nostri promptiori
devotione obsequuntur, et a nobis arctius dili-
gantur, et ab omnibus, qui imperii nostri honorem
diligunt, cum debita reverentia conserventur. Pro-
inde industriam tuam attente rogando monemus ut
fidelem nostrum Wibaldum Stabulensem abbatem,
qui multum et diu in servitio nostro et imperii uti-
litatibus jam laboravit, honorare et diligere stu-
deas, et Ecclesiam Stabulensem, cui præest, tueri
et conservare non cesses. Interdicimus etiam tibi,
atque sub obtentu gratiæ nostræ præcipimus, ne
possessionibus eidem Ecclesiæ collatis a tuis ante-
cessoribus aliquam violentiam inferas, neque eam
aliquo modo vexare attentas, sciens procul dubio,
quod eadem Ecclesia cum suis omnibus sub tu-
tela et defensione imperii nostri constituta est,
unde et quicumque eam læserit, nos offendet.

EPISTOLA CDXXXVII.

ADRIANI PAPÆ IV, AD BERNARDUM PATHERBORNENSEM
EPISCOPUM ET GL. LIESBORNENSEM ABBATEM.*Quandam causam ei committit terminandam.*

(ANNO 1158.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, ve-
nerabili fratri B. Patherbornensi episcopo et dile-
cto filio Gl. (214) Liesbornensi abbati, salutem et
apostolicam benedictionem.

Latoris præsentium, etc. (Vide in Adriano ad an.
1159.)

fundatum, sæcno XII ad monachos transiit, floret-
que hactenus sub congregatione Bursfeldensi.

EPISTOLA CDXXXVIII.

A. MAGUNTINI ARCHIEPISCOPI AD WIRALDUM ABBATEM.
*Conqueritur de comite Palatino Rheni, deprecatur-
 que imperatoris adversus eum auxilium.*

(Anno 1158.)

A. (215) Dei gratia Maguntinæ sedis humilis mini-
 ster, WIRALDO reverendo Corbeiensis Ecclesiæ ab-
 bati, salutem et intimam dilectionem.

Nonnullas gratiarum actiones vestræ referimus
 benignitati, quod tam fraterne, tam affectuose li-
 teris vestris nos visitare curastis, et de statu do-
 mini regis et vestro per gratiam Dei prospero nos
 certificando vulnus sollicitudinis de corde nostro
 amputare. Bonam igitur in vobis tanquam in fratre
 et amico fiduciam habentes, conquerendo notifica-
 mus, quod Palatinus comes de Rheni, teste Deo,
 nullam in nos causam habens, contra fidem et sa-
 cramentum, quo nobis erat astrictus, ex insperato,
 ex improvviso Ecclesiæ Maguntinæ et nobis cum
 nonnullis iniquitatis suæ complicitibus, violentiæ ma-
 nus injectit, castra nostra destruxit, homines
 nostros captivavit, curtes nostras non solum rap-
 pinis devastavit, verum etiam suæ ditioni sub-
 jecit, sacra cœmeteria et ecclesias spoliavit,
 ipsa altaria et venerabiles reliquias ornamen-
 tis suis denudavit, in monachorum irruens cœno-
 bia, eorum perfringens æraria, sacrilegam exercere
 rapinam non formidavit. Hujus quoque iniquitatis
 auctores asserunt, et ubique divulgant, se ex man-
 dato domini regis Ecclesiis Dei et nobis hanc inju-
 riam irrogare, quod utique eos tanquam filios men-
 dacii scimus falso conjectasse. Fraternalitatem igitur
 vestram semper in bonis nobis expertam, quam in-
 time deposcimus, ut his pressuris nostris et tribula-
 tionibus condolendo, domino regi suggeratis, ut Ec-
 clesiæ suæ et nobis debito auxilio dignetur subve-
 nire, et litteris suis ad partes nostras directis, falsos
 illos delatores super imprudentia mendacii, quo
 majestatis suæ fidem sincerissimam insimulare et
 incrustare præsumebant, velit arguere et confutare.

EPISTOLA CDXXXIX.

ADRIANI PAPÆ IV AD WIRALDUM ABBATEM.

*Ut imperatori suggerat, ut in veneratione sedis apo-
 stolice permaneat.*

(Anno 1158.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dilectio-
 filio WIRALDO Stabulensi abbati, salutem et aposto-
 licam benedictionem.

Devotionem tuam, etc. *Vide in Adriano.*

EPISTOLA CDXL.

FREDERICI IMPERATORIS AD FREDERICUM EPISCOPUM
 MONASTERIENSEM.

*Causam inter Morinum ministerialem Corbeensem
 et Folkerum hominem ipsius ei terminandum com-
 mittit.*

(Anno 1158.)

FREDERICUS Dei gratia Romanorum imperator Au-

(215) Arnoldus de Salenhofen, qui ex cancellario factus archiepiscopus, anno 1160 a civibus dicitur
 occisus.

A gustus, F. Monasteriensi episcopo gratiam suam
 et omne bonum.

Acceptimus querelam dilecti et fidelis nostri ab-
 batis Corbeiensis ac ministerialium ipsius pro qua-
 dam viro nomine Maurino, quem captivum tenet
 homo quidam liber nomine Folkerus de terra tua,
 quem Corbeiensenses asserunt ministerialem esse Ec-
 clesiæ suæ. Quia ergo imperii nostri dignitate in eo
 maxime exaltamus, si judicium et justitiam confu-
 gentibus ad nos faciamus, attente industriæ tuæ
 injungimus, quatenus acceptis his litteris nostris,
 diem utrique parti præfigas, et auditis utriusque
 partis allegationibus, et disquisita diligenter veri-
 tate, si Corbeiensenses per consanguineos illis probare
 potuerint, quia sit minister ministerialis Ecclesiæ
 Corbeiensis, liberum eum restituas, sin autem hoc
 probare non valuerint, prænominato viro eum re-
 mittas.

EPISTOLA CDXLI.

FREDERICI IMPERATORIS AD CAPITULUM OSNABURGENSE.
*Ut de controversia quam ipsos inter et Corbeiensenses
 versabatur de decimis, amice componant.*

(Anno 1158.)

FREDERICUS, Dei gratia Romanorum imperator
 Augustus, præposito et decano et universo clero
 Osnabrugensis Ecclesiæ, gratiam suam et omne
 bonum.

Memor supplicationis vestræ, quæ unanimiter ia
 conspectu nostro, cum essemus apud vos, profa-
 distis, ut querelam dilecti et familiaris nostri Wi-
 baldi Corbeiensis abbatis ac fratrum ipsius, quam
 habent pro decimis in episcopatu Osnabrugensi,
 sedare et componere tentaremus in curia quam
 apud Bavemberch in octava sancti Joannis Baptistæ
 celebravimus, cum eodem fideli nostro de hoc verbo
 tractavimus. Sed manifestus et plenius intellecta
 ab eo tota causa, quia videlicet Corbeiensis Ec-
 clesiæ eandem decimas a primordio constructionis
 ipsius monasterii collatas sibi a fundatore suo im-
 peratore suo Luthowico, et ab omnibus successoribus
 illius imperatoribus et regibus privilegiis con-
 firmatas, legitime possedit, usque ad tempora avi
 nostri Heinrici quarti imperatoris, qui in discordia
 illa, quæ fuit inter eum et papam Romanum, ipsas
 decimas pro quadam indignatione cuidam Osa-
 bruggensi episcopo concessit. Audita, inquam, tota
 serie hujus causæ, memoratum fidelem nostrum
 abbatem a querela sua, licet justa, hoc tempore
 cessare, et ab appellatione, qua episcopum vestrum
 et præpositum Theodericum atque magistrum The-
 thardum in presentiam apostolicæ sedis vocavit,
 pro nostra dilectione desistere monuimus, idque ab
 eo multum reluctante ægre tandem obtinuimus.
 Hanc ergo querelæ dilationem nolumus, ut in aug-
 mentum elationis vobis assumatis, sed hoc vobis
 ante monendo præcipimus ut, cum prædicto abbate
 et Corbeiensis Ecclesiæ iterum componere de eadem

querela studeatis. Nos enim, cum tempus acceperimus, si prius composita non fuerit, eandem quæ-
moniam per nos ipsos discutiemus, et tam pro Ec-
clesia Corbeiensi, quæ ad jus imperii nostri spe-

ctat, quam pro persona, quæ ibi præest, quæ diu ei
multum imperio servivit, sive judiciario ordine, sive
alia convenienti compositione, eandem causam
terminabimus.

APPENDIX AD EPISTOLAS WIBALDI

Ne quid in nobis ad illustrandam eximii viri Wibaldi abbatis Stabulensis et Corbeiensis memoriam desiderent viri eruditi, ipsius epistolis viam est subijcere per modum Appendicis nonnulla monumenta sive diplomata quæ cum aut ipse obtinuerit, aut de ipso agant, ad illius commendationem non parum conferre poterunt. Ea autem sive ex mss. insignis monasterii Corbeiensis, sive aliunde a nobis collecta sunt.

I.

*Diploma Frederici archiepiscopi Coloniensis, de sub-
jectione Malmundariensis monasterii et superiori-
tate Stabulensis supra illud.*

(Anno 1128.)

In nomine sanctæ et invidiæ Trinitatis, FREDERICUS, Dei gratia sanctæ Coloniensis Ecclesiæ archiepis-
copus, fratribus in Stabulensi cœnobio comman-
nentibus æternam in Domino salutem.

Memores Scripturæ dicentis : *Beati pedes pacem
portantes*; sicut nos in Ecclesiis nostris bonum pa-
cis et concordie conservare studemus, ita in eis et
ab eis scandalorum et dissidii occasionem præcidere
curamus, et sicut nostra in suo statu permanere
cupimus, sic aliorum juste habita convellere formi-
damus. Eapropter materiam dissensionis et disces-
sionis, quæ hactenus Stabulensem et Malmunda-
riensem Ecclesiam longa similitate vexavit, resecare
volentes, subministrante nobis fratre Wibaldo (216)
Stabulensis Ecclesiæ magistro atque portario, su-
pradictorum locorum fundationem, et Stabulensis
Ecclesiæ privilegia diligenter relegimus, in quibus
inventum est beatum Remacum utriusque loci ædi-
ficatorem, post constructum primo a se Malmun-
darium, suæ et successorum suorum habitationis et
sepulturæ, principalem locum apud Stabulaus ele-
gisse, et pro eo quod idem locus in Leodiensi paro-
chia est, omnes per successionem utriusque loci
abbates ab episcopo Leodiensi consecrari debere.
Ad hoc etiam accedit quod omnia privilegia, tam
banni længæ quam electionis abbatum, et quæ de
jure advocati agunt, quæ ab imperatoribus et regi-
bus eisdem locis multa collata sunt, et eadem, ab
apostolicis Gregorio V et Leone IX apostolica au-
toritate roborata, quibus jus suum utraque Ec-
clesia tuetur, apud Stabulaus recondita sunt; in qui-
bus illa Stabulensis Ecclesiæ præeminet dignitas,
ut pace Malmundariensium, primam vicem in eli-
gendo abbate Stabulenses obtineant; et de seipsis

B idoneam personam sine Malmundariensium calum-
nia assumant. His ita se habentibus, perspicuum
est, quod Ecclesia Stabulensis principatum obtineat,
Malmundarium vero subjectionem ei et obedientiam
debeat. Quod Malmundarienses eo usque hactenus
infirmare conati sunt, ut tempore divæ memoriæ
Ottonis secundi dissidio facto, abbatem per se ha-
bere vellent, quod in Engelheim iudicio viginti
episcoporum, ut in privilegio supradicti imperato-
ris, quod super eadem re habetur, legi potest, cas-
satum est. Tempore quoque domni Henrici impera-
toris hujus nominis quarti per domnum archiepi-
scopum Annonem rursus facto divortio, abbas qui-
dem Malmundarii ordinatus est, sed per beatum
Remacum in curia regis miraculis inestimabilibus
coruscantem convictis omnibus qui adversæ partis
aderant, receptum est a Stabulensibus Malmunda-
rium. Nos vero ut jam dictum est, omnem mate-
riam dissensionis et scandali secundum tenorem
veritatis et rationis a præfatis locis auferre cupien-
tes, constituimus, et præsentī privilegio in perpetuum
firmamus, ut utrique loco unus semper præ-
ficiatur abbas electus secundum quod in supradictis
privilegiis habetur, et ut Malmundarium eo subje-
ctionis jure Stabulensi Ecclesiæ obediat, quo jure
omnes cellæ vel præposituræ suis cœnobiis subesse
videntur. Benedictionem monachicam et professio-
num suarum chirographa, non ut præsentī anno
fecerunt, sed potius in Stabulensi Ecclesia, excepta
mortis necessitate, faciant et reddant, nec eis ad
exemplum opitulari debet hoc aut potest, quod jam
moto præfato dissidio, abbas Theodoricus quosdam
ex Malmundariensibus Malmundarii benedixit et
profliteri fecit, ut scilicet pro hoc fideles et subje-
ctiores sibi faceret, quod cum non efficisse finis
rerum indicavit. Neque vero ullus successorum
nostrorum Coloniensium videlicet archiepiscoporum
abbatem Stabulensem de subjectione sibi faciendā
et cura Malmundariensis loci suscipiendā, ut no-
ratoribus, Henrico IV, Lothario II, Conrado II et
Frederico I in deliciis fuit.

(216) Non multo post factus abbas Stabulensis,
deinde Casicensis, tum Corbeiensis; quatuor impe-

stris temporibus tentatum est, unquam fatiget, sed A in consecratione sua curam utriusque Ecclesie suscipiat. Porro quia de ordinibus et consecrationibus Malmundariensis loci ad nostram parochiam pertinet, si abbati placuerit, ordinatos fratres Malmundarium mittere, hoc ei quia ubique inter ejusmodi loca apud monachos sit, non negamus, aut si sub titulo ejusdem loci voluerit nobis ordinandos presentare, eis quoque manum imponemus. Atque ut omnem scandalorum pravitatem predicamus, hoc quoque statuimus, ut si aliqua gravis causa vel culpa Malmundarii contigerit, nullo modo absque Stabulensium deliberatione, et consensu terminari liceat vel emendari, sique abbati libera potestas commutandorum, nutriendorum, recipiendorum, prout sibi videbitur, fratrum suorum. Quae omnia ut stabili et inconcussa firmitate permaneant, sub anathematis interpositione decernimus, et testes qui in donatione hujus privilegii affuerunt subnotari fecimus: Arnoldus praepositus Sancti Petri, Hugo decanus, Bruno praepositus Sancti Gereonis, Arnoldus praepositus Sanctae Mariae ad gradus, Rubertus abbas Tuitii, Gerardus abbas Sancti Pantaleonis, comes Adolphus de Saffenberch. Item Adolphus de Berge, Theodericus de Gladebach et alii multi utriusque ordinis probatissimi.

Actum est hoc Colonie anno ab Incarnatione Domini 1128, indictione vi, regnante domino rege Lothario III.

II.

De possessionibus Stabulensis monasterii sub S. Poppone abbate.

(Anno 1130.)

Abbas a prima institutione monasterii nunquam aliquas proprias curtes suo vel regni servitio deputatas, sed tenebat Ecclesias abbacie suis et regni necessitatibus servientes, exceptis quibusdam quae ad usum fratrum pertinent. Et sicut abbas Poppo renovator cœnobii nostri, qui ab annis duobus et octoginta (217) vita excessit, ipse tenuit, et successoribus suis tenendas reliquit, ita ecclesias et possessiones ad abbatis et regni servitium pertinentes adnotabimus. Deinde qui abbas Poppo loci nostri depopulator dedit aut venderit subscribemus, Ecclesia de Oyseis solvebat ad manum abbatis vi libras, Ecclesia de Graide iv libras, Olfait ii libras, Osisines iii libras, Fineval ii libras, Spontin vii libras, Haletin v libras, Jupille ii libras, Izers iii libras, Longia ii libras, Huseumont x libras, Rochelenges x libras, Awogne v libras, Lovigneis ii libras, Verviers ii libras, Keren v libras, Buiteback xi solidos, Bolenges xxx solidos, in curte Wellin xvi libras, in curte Novæville ix libras, in curte Walendor ix libras, in curte Bacinga x libras, in Leignon iii libras, in Comblenz iii libras, in Seignaces ii libras, de censeris in Oseis iii libras, de censura in Ailfois ii libras, in Okeris ii libras, in Bra

iii libras: summa, cxxxiii libræ; in Lernau i carratam vini, in Baldau i, in Rahieres i, in Chevrans i, in Sanctovito ii, in Tumbis iv, in Waimis i, in Amblavia ii, in Lorenceis i, in Novavilla ii, molenarum Malmundarii unam carratam vini. In Wellin xl arietes, in Lengun xx, in Olziers xxxviii, in Generez xxii, in Lovengeis xxx, in Lernau xxx. Mansus de Chenruus tenet bonuaria terræ xxy, mansus de Rahieres tenet bonuaria xxiv.

III.

Diploma Lotharii imperatoris II Wibaldo abbati concessum. — Confirmat monasterii possessiones et immunitates, abbatis electionem, advocatum unicum, etc.

(Anno 1131.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Lotharius III, Dei gratia Romanorum rex, WIBALDO Stabulensi abbati suisque successoribus.

Cum universis Jesu Christi Ecclesiis regalis providentiæ cura deesse non debeat, tamen secundum apostolicam institutionem, qua domesticis fidei maxime debebatur bonum impendere, eis Ecclesiis auxilii nostri suffragium impensius exhibere debemus, quæ sub nostræ provisionis tuitione consistunt, et pro nostro et totius imperii statu speciali quodam studio orare non desistunt. Neque enim vero minoris gratiæ est destructa reformare quam nova edificare. Unde noverit omnium fidelium nostrorum tam future quam presentis ætatis industria quod nos cum conjuge nostra Richiza, ob venerationem beati Remacii locum Stabulaus devote adivimus, ubi a fratribus loci ejusdem Ecclesiæ jura et privilegia diligenter audivimus et relegimus. Itaque petitione et reverentia abbatis Wibaldi privilegia quæ illi Ecclesiæ a regibus Sigiberto, Hidrico, Clodoveo, Dagoberto, qui constructores fuerunt præfati loci, data sunt, sive ab imperatoribus Carolo, Ludovico et tribus Ottonibus, Cunrado etiam et quinque Heinrichis, et cæteris fidelibus qui eidem Ecclesiæ aliqua bona contulerunt, confirmamus et roboramus. Habeant itaque monachi ejusdem loci liberam potestatem eligendi abbatem secundum Regulam sancti Benedicti, et formam canonum, ita utraque monasteria, id est Stabulense et Malmundariense semper sub unius abbatis regimine consistent, et quia in eorum principali, id est Stabulaus, beatus Remacius sepulture locum sibi elegit, semper apud Stabulaus electio fiat, ea præponderante ratione, ut de conventu Stabulensis Ecclesiæ idonea persona, si inventa fuerit, primo assumatur. Quod si minime, quod non credimus, ex eo loco promoveri aliquis potuerit, tunc primum ex Malmundario vel ex altero loco apta persona requiratur. Quidquid hactenus quiete et inconvulse possederunt, quidquid per concambia mutaverunt, inviolabiliter eos possidere deinceps decernimus. Statuimus etiam ut unum tantum advocatum habeant, qui si secundum a se constituere voluerit, bannum a nobis accipere debe-

(217) S. Poppo vita excessit anno 1048; ac proinde instrumentum istud anno circiter 1130 datum est.

bit, qui advocati in curtibus ejusdem Ecclesie neque mansiones, neque hospitia debent habere, et in omnibus placitis abbatis nec adesse, nec aliquod jus exigere debent, non precarias facere, non palefrenos sumere, non freda, non paratutas, non redibitiones exposcere nullam prorsus exactionem facere. Sed si ab abbate ob necessariam causam fuerint invitati, in eis duntaxat causis, quas abbati correxerint, tertiam partem accipient, neque in his rebus quas eadem Ecclesia adhuc acquireret, aliud quam prædictum est jus unquam obtineant. Hoc quoque in eodem loco adjudicari fecimus, et præsentis privilegii inviolabiliter sancimus ne jure hæreditario villici vel judices fiant, sed utrumque ministerium, id est villicaturæ et juveria in potestate abbatis et gratia consistat, et eis jure et lege ministeriorum et non jure beneficiorum diem et legem abbatis constituat. Omnia vero beneficia quæ abbas Poppo secundus dedit, lege sempiterna damnamus, et irrita esse, juxta prædecessoris nostri imperatoris Henrici sententiam, decernimus. Villam Turnines quæ ad mensam fratrum pertinet, quam eis Godefridus comes Namurcensis injuste abstulit, quamque judicio curiæ in manu imperatoris Henrici refutavit, jure perpetuo fratribus confirmamus, et villam Vilippam, juxta privilegium ejusdem imperatoris, quam Warnerus de Kerpenne injuste invaserat, fratribus æterna firmitate restituimus. Terminos banni leugæ, juxta decreta omnium antecessorum nostrorum, regum videlicet et imperatorum, confirmamus et banni nostri interpositione munimus. Et ut omnia rata et inconvulsa permaneant, et præsentis privilegii firmavimus, et sigilli nostri impressione consignari fecimus.

Signum domni Lotharii III Dei gratia Romanorum regis invictissimi.

Thytmarus ad vicem Adelberti archicancellarii recognovi.

Data Stabulaus Idus Aprilis, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo tricesimo primo, indictione Nona, anno sexto regni domni Lotharii III Romanorum regis serenissimi feliciter. Amen.

IV.

Charta Wibaldi abbatis Stabulensis, de rebus ab eo D gestis et emendatis in curte Andernaci.

(Anno 1132.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. WIBALDUS, Dei gratia Stabulensis abbas successoribus suis.

Quoniam oportet nos, sicut promisimus, dispersa congregare et congregata conservare, nos in rebus ecclesiæ nostræ nimium neglectis et dilapsis proposuimus Dei miseratione studium restaurandi cum omni sollicitudine impendere. Quapropter notum esse volumus, tam posteris quam præsentibus, quod in curte nostra Andernaci, possessiones nostræ per infideles ministros multum minoratæ fuerunt, partim ab ipsis oppignoratæ, partim pro vilioribus commutatæ. Nos igitur cum fide-

libus Ecclesiæ illuc venientes, recensitis possessionibus, et hominum censu connumerato, invenimus quam plurima contra utilitatem Ecclesiæ nostræ, præter consensum nostrum et prædecessorum nostrorum confirmationem esse alienata. Quæ omnia injuste ordinata nos rationabiliter irrita esse decrevimus, promulgato tam hominum nostrorum quam scabinorum ejusdem curtis, juxta canonicam formam, judicio, ut nulla commutatio vel alienatio rerum ecclesiasticarum rata esset, nisi quam consensus fratrum et legitima abbatis donatio, cum advocati astipulatione dato testamento confirmaret, ita quibusdam receptis, habito cum fidelibus nostris consilio, commutationem de curte, quam vulgo mansionem vel censum dicunt, quæ ad indominicaturam nostram pertinebat, quæ facta est cum quodam Adelberto æque pro sua curte et vinea quæ quatuor amas vini solvere potest, concessimus et confirmavimus, ita ut retenta prorsus nobis vinea, curtem quæ in cambium accepta erat, quidam ex familia, Nicheiz nomine, quam in ea edificaverat, quiete possideret et per singulos annos xx denarios census pro ea solveret. Quædam etiam curtis nostra quæ est in Lodenesdorp commutata erat, cum quodam Heinrico pro curte sua, quæ est in Andernaco, et pro vinea quæ ferre potest tres amas vini, et retenta vinea concessimus eidem Nicho, ipsam curtem pro xx denariis census, quos iidem prius solvebat nostra curtis.

Actum est hoc in curte et domo nostra Andernaci, anno ab Incarnatione Domini 1132, indictione decima, regnante domno Lothario III Romano- rum rege, domno Alberone Trevirensi archiepiscopo.

Hujus rei testes sunt, Hillinus præpositus, Ebroinus præpositus, Albricus, Warnerus, monachi; ex laicis, Widericus Albus, Hillinus de Alrinium, Arnulfus de Osnes, Godefridus de Citten; de scabinis, Folbertus, Siboldus, Borchardus, Bezelinus et alii multi.

V.

Wibaldi abbatis constitutio, De ecclesiis Longiæ et montis Rainheri investitura a laica manu non accipienda.

(Anno 1133.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. WIBALDUS divina misericordia Stabulensis abbas, HERIBRANDO de Longia et successoribus suis.

Utiliter satis ac provide rerum gestarum ordo ad notitiam futurorum scripto transmittitur, ne per ignorantiam legi permutetur. Unde noverit omnis nostra posteritas, quod tu tam tibi quam successoribus tuis ecclesias quæ est in villa Longiæ, et eam quæ est in monte Sancti Rainheri ab antecessoribus nostris, domno videlicet Cuonone abbate, et domno Joanne abbate jure feodi obtinueras, pro supplemento beneficii, quod pro eo habes, et semper et jugiter in castello nostro Longia maneat, ita videlicet ut quotiescunque supradictæ

ecclesiarum defunctis sacerdotibus vacarent, tu manu tua ipsas ecclesias dares, et personam ad investituram altaris per te conduceres. Verum nostro tempore, defuncto fratre Roberto presbytero, qui eandem ecclesias habuerat, nos nullis precibus, nullo consilio potuimus ut ecclesiarum possessionem a laico dari concederemus, sed quia te tantum virum bonum ac fidelem multum diligimus, et tam haeredes tuos, quam te, in mansione castelli nostri conservare volumus, ex consilio fratrum nostrorum et hominum ecclesiarum utilitati et honori tuo aliter providere curavimus. Concessimus enim tibi, et presenti scripto jure perpetuo firmavimus, ut tuum sit vacantibus praefatis ecclesiis personam idoneam et canonicam nobis vel successoribus nostris ad investiendum praesentare, nec liceat aliquando nobis vel alicui abbatum personam, quae a te vel haeredibus tuis exhibita fuerit, aliqua conditione vel exactione gravare, aut retardare; sed sine ulla pactione eidem personae praeinominatas ecclesias a sua manu dent, et sacramento fidelitatis accepto, ad donum altaris suis litteris ac testibus conducant. Quod si quis constitutionem nostram aliquando labefactare et violare tentaverit, et te invito aliquam personam in saepedictis ecclesiis intruserit, offensam Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Remacii in tremendo iudicii die incurrat.

Actum est Stabulaus anno Dominicae Incarnationis 1133, regnante domno Lothario tertio Romano rege, Alexandro in Leodio praesule.

Testes de fratribus sunt, Warnerus decanus, Rodulfus custos, Heribrandus cellerarius, Hozelo cantor; de laicis vero, Nicolaus de Longia, Adeldardus frater ejus, Widericus de Villa, Widericus Albus, Widericus Niger, Anselmus villicus et alii multi.

VI.

Charta Stabulensium monachorum. — Villam Bovianicum, in qua tempore persecutionis Danorum latuerat S. Remacii corpus, ad nihilum redactam, Wibaldo abbati restaurandam concedunt.

(Anno 1136.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fratres Stabulensis cenobii tam futuris quam praesentibus.

Sicut ad praelatorum discretionem pertinet subditorum necessitatibus studiose ac viriliter subservire, ita nihilominus condecet subditos praelatorum honestae et utili voluntati assensum sine mora praebere. Tuae igitur religiose petitioni, pater Wibalde abbas, de villa nostra Boviniaco, quae ad vestiarius nostrorum pertinet, satisfacimus, ut quia tempore persecutionis Danorum sanctum et venerabile corpus sancti Patris et patroni nostri Remacii in eadem villa quiete latuit, quae nunc in solitudine redacta et

(218) Azo abbas fuit monasterii S. Urgidii Monte publico extra civitatem Leodium, ordinis canonicorum regularium S. Augustini, quod monasterium funda-

absque habitatore facta est, tu sicut universa, quae ad recolendam sancti Patris nostri memoriam pertinent, singulari desiderio et honore foves et amplecteris, sic eandem villam ob honorem ejusdem sancti Patris nostri restaurare et reaedificare disponis. Concedimus igitur tibi praefatam villam cum omnibus suis appendiciis, acquisitis vel acquirendis, ut omni tempore vitae tuae in omni statu vel ordine apud nos sive alias positus, pace vel adversitate tua, eam secundum tuam propriam utilitatem libere ordines et disponas, et fructu ipsius pro voluntate tua utaris, hac conditione interposita, ut eandem villam tibi non liceat oppignorare, vel feodo, vel commutatione aliqua sine nostra communi astipulatione possis alienare. Post obitum vero tuum ipsa villa cum omni augmento et melioratione sua, cum omni fructu et praesenti et futuro ad nostrum vestiarius, sicut et antea fuit, sine ulla abbatum contradictione revertetur. Et ut firma et inconvulsa stabilisque haec pactio queat permanere, in communi nostro capitulo omnium consensu per volumen Regulae beati Benedicti manu domni Warneri decani, ipsam villam tibi dedimus, et praesenti scripto confirmamus, et harum conditionum violatores in tremendo Dei iudicio terribili anathemate condemnamus.

Acta sunt haec Stabulaus in capitulo, anno Domini millesimo centesimo trigésimo sexto, indicatione XIV.

VII.

C Diploma Wibaldi abbatis Stabulensis pro Azone abbate de Monte publico. — Ecclesiam de Heran et sub annuo censu concedit.

(Anno 1136.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, WIBALDUS, Dei misericordia Stabulensis ecclesiae abbas, dilecto fratri et religioso coabbati suo Azoni (218) de Monte publico in Leodio, ejusque successoribus in perpetuum.

Si villicus ille evangelicus ore Domini de mammona iniquitatis laudatus est qui fraudem fecisse visus est, et multe magis nos quibus Deus Ecclesiae suae dispensationem credidit, et de fidelium obligationibus pietatis opera exercere possumus, ad verae laudis nomen et retributionem tendere debemus.

Idcirco his et similibus exemplis commonitus, si qua ex rebus ecclesiae nostrae indigentibus ecclesiis sine damno, sine diminutione possessionum nostrarum impartiri possumus, prompta voluntate et hilari manu facere volumus. Quapropter, venerande frater, concedimus tibi, et per te tuis successoribus, in perpetuum ecclesiam de Heran pro XX et V solidis Leodiensium denariorum singulis annis in Ecclesia nostra solvendis, cujus summae medietatem in Nativitate S. Joannis Baptistae infra octavas, alteram vero in Natali S. Lamberti infra octavas persolves. Ea sane conditione, ut sicut tu praesentem primarium habuit Beringerum abbatem S. Laurentii, ut constat ex Wibaldi abbatis epistolis infra edendis.

tialiter more cæterorum investiendorum in nostro, id est in Stabulensi capitulo, donum et investituram ejusdem Ecclesiæ de manu nostra accepisti, et nobis sive Ecclesiæ nostræ sacramentum fidelitatis jurasti, ita loci cui succedentes sibi provisos nobis sive nostris successoribus idem facientes, eandem ecclesiam jure et consuetudine nostræ Ecclesiæ accipiant. Statutum est etiam communi totius capituli assensu, ut ab hodierna die et deinceps successores tui in suo introitu relecto præsentis chartæ in præsentia fratrum privilegio, præfate ecclesiæ donum sub præscripta conditione et pacto, nulla interposita exactione, vel pretio, sive munere suscipiant, ea cum ratione, ut exinde omnem consuetudinem cæterorum investorum nobis sive nostris successoribus tam in judiciis super pares suos promovendis quam in provincialibus synodis nobiscum adeundis exsolvant. Concessimus quoque tibi ut ejusdem ecclesiæ fructum, prout utilis potes, usibus et commodo fratrum tuorum aptes, salvo tamen in omnibus episcopali jure. Tu etiam et successores tui quæcunque ad episcopalem sive synodalem justitiam, vel servitium, vel usus ecclesiæ pertinent, sine nostro supplemento exsolves. Cæterum si quid de præscriptis conditionibus per te vel per tuos turbatum, vel immutatum, vel irritum fuerit, vel si prænominatam pecuniam constitutis diebusolvere neglexeris, postquam a nobis per nostros clericos investitos usque tertio commonitus fueris, nisi ex jure et justitia neglectum corrigere et legibus componere volueris, ecclesia et omni ejus beneficio sine omni recuperatione carebis. Verum utcumque res sese futuris temporibus mutent, cum nos tibi hanc ecclesiam, ut prætaxatum est, concessimus, duæ portiones decimationis ad vestiarium fratrum nostrorum pertinebunt, tertia ad præbendam presbyteri ejus ecclesiæ.

Actum est hoc anno sub Incarnatione Domini 1136, indictione xiv, in præsentia domni Wibaldi abbatis anno ordinationis suæ sexto, regnante domno Lothario tertio Romanorum imperatore Augusto, Alberone electo in Leodio.

Testes sunt de fratribus Warnerus prior, Arnulfus præpositus, Elleboldus cellerarius, Cono camerarius, et omnis ejusdem loci congregatio; de laicis vero Anselmus, villicus, et frater ejus Adelardus, Albricus et frater ejus Condricus, Ebrounus, Erchempertus, Franco de Francorchamp, et alii ecclesiæ multi filii.

VIII.

Diploma Lotharii imperatoris Wibaldo abbati concessum. — Monasterium sub sua suscipit protectione, omniaque illius privilegia confirmat.

(Anno 1136.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Lotharius, Dei gratia Romanorum imperator Augustus, WIBALDO Stabulensi abbati, suisque successoribus.

Cum universis Jesu Christi Ecclesiis imperialis

A providentiæ cura deesse non debeat, tamen, secundum apostolicam institutionem, qua domesticis fidei maxime jubemur bonum imponere (*Gal. vi*), eis Ecclesiis auxilii nostri suffragium impensius exhibere debemus, quæ sub nostræ provisionis tuitione consistunt, et pro nostro et totius imperii statu speciali quodam studio orare non desistunt. Neque vero minoris gratiæ est constructa reformare quam nova edificare. Unde noverit omnium fidelium nostrorum, tam futuræ quam præsentis ætatis, industria quod nos, venerande abba Wibalde, fidelitatis tuæ constantiam et labores, quos nobiscum in administratione imperii nostri persers, pensantes Ecclesiam tuam in omnibus defensare et privilegiis imperialibus munire decrevimus. Quæcunque igitur B ecclesiæ tuæ, id est Stabulensi a regibus Sigiberto, Hidrico, Clodoveo, Dagoberto, seu cæteris qui constructores fuerunt præfati loci, data sunt, sive ab imperatoribus Carolo, Ludovico, et tribus Ottonibus, Cuonrado etiam et quinque Heinricis, et cæteris fidelibus, qui eidem ecclesiæ aliqua bona contulerunt, confirmamus et corroboramus. Habeant itaque monachi ejusdem loci liberam potestatem eligendi abbatem, secundum Regulam S. Benedicti et formam canonum, ita ut utraque monasteria, id est Stabulaus et Malmundarium, semper sub unius abbatis regimine consistant. Et quia in eorum principali, id est Stabulaus, beatus Remaclus sepulture locum sibi elegit, semper apud Stabulaus electio fiat, ea præponderante ratione, ut de conventu Stabulensis Ecclesiæ, idonea persona, si inventa fuerit, primo assumatur. Quod si minime, quod non credimus, ex eo loco promoveri aliquis potuerit, tunc primum ex Malmundariensi, vel ex alieno loco apta persona requiratur. Quidquid hactenus quiete et inconvulse possederunt, quidquid per concambia mutaverunt, immobiliter eos possidere decernimus. Statuimus etiam ut unum tantum advocatum habeant, qui, si secundum a se instituere voluerit, bannum a nobis accipere debebit. Qui advocati in curtiis ejusdem Ecclesiæ neque mansiones, neque hospitium debent habere, et in omnibus placitis abbatibus, nec adesse, nec aliquod jus exigere debent, nec precarias facere, nec paraveredos sumere, nec freda, nec paraturas, nec redibitiones exposcere, nullam prorsus exactionem facere. Sed si ab abbate ob necessariam causam fuerint invitati, in eis duntaxat causis, quas abbati correxerint, tertiam partem accipient, neque in his rebus quas eadem Ecclesia adhuc acquireret, aliud quam prædictum est jus nunquam obtineant. Hoc etiam secundum antiquam constitutionem confirmamus, ut abbates nullam expeditionem, nullum exercitum, nulla arma, nullam pro eis redemptionem, vel com meatum unquam nobis vel missis nostris exhibeant. Sed advocatus, qui a nobis et ab ipso abbate beneficium propter hoc ipsum habet, sine supplemento abbatis vel omnium suorum diligenter exsolvat, hoc quoque in eodem loco adjudicari fecimus, et præsentem pri-

vilegio inviolabiliter sancimus, ne jure hæreditario villici vel judices fiant, sed utrumque ministerium, id est villicaturæ et juweriæ, in potestate abbatis et gratia consistat, et eis jure et lege ministeriorum, et non jure beneficiorum diem et legem abbates constituent. Omnia vero beneficia quæ abbas Poppo secundus dedit lege sempiterna damnamus et irrita esse, juxta prædecessoris nostri imperatoris Heinrici sententiam, decernimus. Villam Turnines, quæ ad mensam fratrum pertinet, quam eis Codefridus comes Namurcensis injuste abstulit, quamque judicio curiæ in manu imperatoris Heinrici refutavit, jure proprio fratribus confirmamus, et villam Viliippam, juxta privilegium ejusdem imperatoris, quam Warnerus de Kerpen injuste invaserat, fratribus æterna firmitate restituimus. Terminos banni leugæ, juxta decreta omnium antecessorum nostrorum, regum videlicet ac imperatorum, confirmamus, et banni nostri interpositione munimus. Quidquid eadem Ecclesia acquisivit, vel juste acquireret, scilicet villas, castella, prædia, mansos, mancipia, telonea, pontatica, itus vel redditus et omnia prorsus publica et regia vectigalia, sicut hactenus tenuit, ita deinceps sine ulla reffragatione vel inquietatione firmiter possidere imperiali auctoritate sancimus. Et ut omnia rata et inconvulsa permaneant, et privilegio præsentis firmavimus et sigilli nostri insigniri fecimus.

Signum domni Lotharii tertii Romanorum imperatoris invictissimi.

Ego Ehenurdus, vice Uderipi Uruloensis recognovi.

Data anno Dominicæ Incarnationis 1136, xvi Kal. Septembris, indictione xiv, anno vero regni regis Lotharii secundo, imperii tertio.

Actum Werzeborch in Christi nomine feliciter. Amen.

IX.

Diploma Lotharii II, imperatoris aureis characteribus exaratum bullaque aurea insignitum. — In gratiam Wibaldi abbatis, cujus fidelitatem et servitium laudat, omnes Stabulensis monasterii immunitates et possessiones confirmat, electionemque abbatis ex monasterio Stabulensi præ Malmundario, si dignus reperiat, assumendi, jura advocatorum et eorum officia aliæque determinat.

(Anno 1137.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Lotharius Dei gratia Romanorum imperator Augustus, WIRALDO Stabulensi abbati suisque successoribus in perpetuum.

Cum omnium Dei Ecclesiarum paci ac quieti et utilitatibus nostra imperialis sollicitudo ac potentia consulere debeat, tum maxime benignitatis et curæ nostræ studium circa eas Ecclesias invigilare oportere credimus, quæ ad imperium nostrum pertinent, et, ut ita dictum sit, nostro imperio cohererent, quæ etiam jugi et assiduo orationum suffragio nos et imperium nostrum adjuvant, et in temporalibus imperii administrationibus nostros et labores et expensas fideliter supportant. Quocirca Stabulense

monasterium a prædecessoribus nostris regibus et imperatoribus nobiliter constructum, et magnis possessionibus ampliatum, multisque privilegiis magnifice honoratum, et libertate singulari donatum, cum tanquam nostrum proprium arctius diligamus, et in omnibus juste opitulari velimus, præcipue tamen personam domni ac venerabilis abbatis Wibaldi, qui eidem cænobio regulariter præest, præcipuo amore ac familiaritate nostra dignam judicamus, cujus fides et devotio circa stabilitatem et honorem imperii nostri in hac Italica expeditione manifeste satis enituit, qui, post multos labores et pericula, quæ pro nobis et nobiscum in administratione nostri imperii in Apulia fideliter pertulit, nobis redeuntibus in monasterio Casinensi a fratribus ejusdem loci et universo populo violenta et admirabili prorsus electione in abbatem raptus, et ad honorem et firmitatem nostri imperii remanens, nostram celsitudinem petiit, ut Stabulense monasterium, cujus curam ipse non deposuerat, et res ad ipsum pertinentes nostro imperiali privilegio munire et confirmare dignaremur. Cujus petitioni pie et rationabili facilem assensum præbentes, jam dictum Stabulense monasterium cum Malmundario et omnibus prorsus appendiciis, secundum instituta et præcepta regum Sigiberti, Dagoberti, Theoderici, Childerici et aliorum nec non imperatorum Caroli, Ludovici et trium Ottonum, Conradi quoque, et Heinricorum quinque, in nostram tutelam suscepimus, ita videlicet ut nunquam liceat alicui regum vel imperatorum eandem abbatiam cum omni integritate et advocatia omnium possessionum ejus ulla alienationis modo scindere a regno, vel alium ei dominum imponere, vel alicui in beneficium aut in concambium dare, sed semper ad nostram nostrorumque successorum manum et servitium inconvulsa stabilitate permaneat, et libertate sibi collata pacifice potiat, nullum teloneum, nullum pontaticum, nullum transitum vel exitum, nullum denique publicum terra aquave vectigal, aut pensionem monachi sive ipsorum homines in nullo regni nostri loco persolvant, terminos banni leugæ, secundum quod in antiquioribus privilegiis nominati et inscripti sunt, cum omni immunitate et comitatu suo, sicut hactenus eadem Ecclesia possedit, ita per succedentia tempora immobiliter obtineat.

Sancimus etiam prædecessorum nostrorum more, ut Malmundarium cum omnibus suis pertinentiis a Stabulensi nunquam divellatur aut separetur monasterio, secundum quod jam tertio tentatum est, sed judicio principum legitime cassatum, et imperatoris privilegiis finaliter est decusum. Defuncto igitur per successionem abbate, monachi utriusque loci Stabulaus in capitulum concorditer veniant, habeantque liberrimam facultatem secundum sancti Benedicti Regulam eligendi sibi abbatem, ea tamen præponderante ratione, ut quia beatus Remaclaus utriusque Ecclesiæ constructor et primus abbas, Stabulaus quiescere, et locum illum Malmundario

sua sepultura et ordinatione abbatum præferre voluit, Stabulenses primam vocem in electione obtineant, et de Stabulensi conventu, si digna fuerit inventa persona, abbatem eligant. Quod si nulla ibidem idonea persona, quod fieri posse non credimus, inventa fuerit, potius a Malmundariensi conventu, quam ab extraneis abbas eligatur. Cæterum si inter se nullam ad hoc officium personam aptam invenerint, liceat eis libere de alio quocunque regulari loco sine contradictione alicuius abbatem eligere, et a nobis vel successore nostro regni more investitum, a Leodiensi episcopo, cui nullum servitii genus, vel hospitium, seu prandium debet, consecrationem et monachorum suorum ordinationem sine pretio aut ulla exactione accipere. Advocatum a nostra manu accipiat, qui nobis exercitum et expeditionem, et quæ ad ipsam pertinent pro summa et debito sui beneficii faciat, abbatem, et suis omnibus super hoc quiescente, et nullam pro hoc nobis aut ipsi advocato redemptionem aut supplementum præstante. Qui advocatus, si secundum a se advocatum ordinare voluerit, ille secundus bannum a nostra manu accipere debet. Plures autem advocatos in ejusdem abbatis curtibz fieri nostro imperiali banno perpetua censura interdiximus. Qui advocatus in curtibz et villis nullum hospitium, nullum placitum, nullam prorsus exactionem debet habere, non freda, non redditiones exigere, non precarias vel incisas facere, non palefridos tollere, sed omnium rerum et culparum potestas et ordinatio, justitia et utilitas penes abbatem et monachos, et eos quos ipsi ordinaverint libere tota consistat. Ubi vero abbas cum suis ad justitiam faciendam non sufficerit, si advocatus petitione abbatis, quia aliter nunquam debet, venerit, tertiam portionem de his, quæ ex illa duntaxat justitia accrescent, habebit. Castellum Longiæ cum toto montis corpore et utrisque vallibus et comitatu, ad indominicatam abbatis manum et potestatem et ordinationem, cum omnibus beneficiis et casatis, qui ad custodiam ipsius castelli pertinent, semper spectare et pertinere decernimus, nec in ipso castello, aut in possessionibus ad ipsum pertinentibus, aliquam habitationem vel potestatem advocatum habere permittimus. Quidquid eadem Ecclesia munificentia regum aut imperatorum vel religiosorum Christianorum largitione obtinuit, tam in fundis quam ecclesiis, capellis, decimationibus et omnibus eorum appendiciis et commoditatibus, sicut hactenus possedit, sive illa quæ deinceps justis modis obtinere potuerit, parva vel magna, ubicunque locorum fuerint, sub nostræ tuitionis potestate immobiliter et confirmamus, et maxime possessionem quam Aquisgrani eadem habet Ecclesia, id est domum indominicatam et capellam indominicatam et liberam et domos triginta in una parte viginti

(219) Et si secundus proprie hoc nomine imperator fuerit Lotharius, tertium nihilominus se nominat, quia tertius ex regibus Alemannis, Lotharii nomine usque, ipse ad imperium fuit assumptus, id quod

A quinque per ordinem et sine interruptione positas, scilicet a demo illa quæ fuit Cameracensis episcopi usque ad fossatum in ea parte qua itur ad pontem Harduini, et in alia parte viæ ante præfatam capellam Sanctæ Aldegundis quinque domos, et sex bonuarios terræ ibidem circumquaque jacentes, et septem bonuarios in villa quæ dicitur Vals, et unum mansum in monte Hillini. Quæ omnia cum suis usibus et servitiis et censu libere ad Stabulensem Ecclesiam pertinere statuimus, nec liceat alicui nostrorum mariscalcorum vel principum in præscriptis domibus, nolente Stabulensi abbate, hospitium aut ullum servitium habere. Et quia inter nostros et Ecclesiæ Stabulensis ministeriales, de servitio quod Stabulensis annuatim debet Ecclesia, non conveniebat, dicentibus nostris per singulas fruges Ecclesiam qualecunque debere servitium; fidelibus vero Ecclesiæ e contra dicentibus septimo anno plenum et regale servitium debere, nos prædicti abbatis Wibaldi meritis, ejusque petitioni, cui contraire non possumus, in perpetuum concedimus et confirmamus, ut tam ipse quam sui successores viginti marcas aut viginti marcarum servitium singulis annis, si Aquisgrani venerimus, nobis aut nostris successoribus persolvat. Quod si vel Stabulaus vel in villas ad ipsum monasterium pertinentes nos aut successores nostros venire contigerit, aut triginta marcas aut triginta marcarum servitium exsolvet, nusquam vero nisi aut in domibus ipsis C cænobii aut Aquisgrani præfatum servitium aut servitii redemptionem nobis vel successoribus nostris præstabit. Et quotiescunque nobis serviet de singulis clericis suis, qui matrices ecclesias tenent, quinque solidos, et a singulis villicis suis quinque solidos, et per singulos mansus Ecclesiæ duodecim denarios accipiet, nullis mansis pro alienis beneficiis vel pacto sive pignore, seu servitio ab hac pensione immunibus. Et ut hoc ratum inconvulsumque in omnia tempora maneat, hoc præceptum et propria manu signavimus, et aurea bulla insigniri fecimus.

Testes etiam qui adfuerunt subter annotari fecimus: Albero Treverensis archiepiscopus, Cuonradus Madeburgensis archiepiscopus, Meingoldus Merseburgensis episcopus, Albero Basiliensis episcopus, Albero Leodiensis episcopus, Andreas Trajectensis episcopus, Anselmus Halvelbergensis episcopus, Heinricus Tullensis episcopus, Cuonradus abbas Vuldensis, Henricus dux Bavarie et marchio Tussie, Cuonradus, marchio de Witin, Meinfridus marchio, Fredericus marchio de Aniona et frater ejus Warnerus, comes Landulfus, Bucca Vitelli, comes Poppo, comes Adulphus, et alii multi barones Romani Imperii.

Signum domni Lotharii III (219) Romanorum imperatoris invictissimi.

in multis aliis chartis observatum deprehendimus; tametsi secundus Lotharius rex duntaxat, nunquam vero imperator exstitit.

Ego Ethardus vice Heinrici Ratisponensis episcopi A et archicancellarii recognovi.

Ego Engelbertus monachus vice Bertulfi notarii scripsi.

Data anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo trigesimo septimo, indictione prima, decimo Kalend. Octobris, anno vero regni regis Lotharii tredecimo, imperii quinto.

Actum Aquini in Campania, in Christi nomine feliciter. Amen.

X.

Charta Wibaldi abbatis Stabulensis. — Decimas de Femala Leodiensi Sancti Martini ecclesiæ concessit.

(Anno 1138.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, WIBALDUS, Dei gratia, Stabulensis abbas successoribus suis.

Notum sit omnibus tam futuris quam præsentibus quod, anno ordinationis nostræ VIII, quidam Waltherus nomine, portionem possessionis et decimationis, quam in ecclesia de Femala habebat, in manus nostras reddidit: quam nos communi fratrū consilio et laicorum nostrorum, jure hæreditario possidendam fratribus ecclesiæ Beati Martini in Leodio concessimus, eo pacto, ut singulis annis duos denarios pro respectu ejusdem possessionis persolvant.

Actum est hoc anno Dominicæ Incarnationis 1138, C indictione prima, regnante domno Cuonrado II, Romanorum rege, Alberone II in Leodio præsule.

Testes de fratribus sunt, Warnerus decanus, Ebroinus, Robertus, Cuono, cum omni ejusdem Ecclesiæ conventu; de laicis vero, Anselmus villicus Stabulensis, Ebroinus, Gundricus, Heinricus de Valle, Franco de Francorchamp, Godefridus de Beves, et alii multi Ecclesiæ filii.

XI.

Diploma Conradi imperatoris. — In gratiam Wibaldi abbatis omnia monasterii privilegia, sed præcipue Lotharii bullam auream confirmat.

(Anno 1138.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, CONRADUS, divina favente clementia Romanorum rex.

Cum omnium Dei ecclesiarum paci ac quieti et utilitatibus nostra regia sollicitudo, ac potentia consulere debeat, tum maxime benignitatis et curæ nostræ studium circa eas Ecclesias invigilare oportere credimus, quæ ad regnum nostrum pertinent, et, ut ita dictum sit, nostro regno cohererent, quæ etiam jugi et assiduo orationum suffragio, nos et regnum nostrum adjuvant, et in temporalibus regni administrationibus nostros et labores et expensas fideliter supportant. Stabulense itaque monasterium a prædecessoribus nostris regibus et imperatoribus nobiliter constructum, et magnis possessionibus

amplatum, multisque privilegiis magnifice honoratum et libertate singulari donatum, cum tanquam nostrum proprium arcitus diligamus, et in omnibus juste optulari velimus, præcipue tamen personam domni ac venerabilis abbatis Wibaldi qui eidem cœnobio regulariter præest, præcipuo amore ac familiaritate nostra dignam judicamus; cujus fides et devotio circa stabilitatem et honorem regni nostri, et in expeditione Italica sub prædecessore nostro imperatore Lothario, et in nostra ad regiam gloriam ordinatione, satis enituit. Ejusdem itaque abbatis petitione, cui nihil justum negare volumus, jam dictum Stabulense monasterium, cum omnibus suis appendiciis, secundum instituta regum Sigeberti, Dagoberti, Clodovei, et aliorum, nec non imperatorum Caroli, Ludovici, et trium Ottonum, ac divæ recordationis Conradi imperatoris avavi nostri, et trium Henricorum, in nostram tutelam suscipimus, ita videlicet ut nunquam liceat alicui regum vel imperatorum eandem abbatiam cum omni integritate, et advocatiam omnium possessionum ejus, ullo alienationis modo scindere a regno, vel alium ei dominum imponere, vel alicui in beneficium aut in concambium dare; sed semper ad nostram nostrorumque successorum manum et servitium inconvulsa stabilitate permaneat, et libertate sibi collata pacifice potiarum. Nullum teloneum, nullum pontaticum, nullum transitum et exitum, nullum denique publicum terra aquave vectigal, aut pensionem, monachi sive ipsorum homines in nullo regni nostri loco persolvant. Terminos banni leugæ, secundum quod in antiquioribus privilegiis nominati et inscripti sunt, cum omni immunitate et comitatu suo, sicut hactenus eadem Ecclesia possedit, ita per succedentia tempora immobiliter obtineat. Sanctimus etiam, prædecessorum nostrorum more, ut Malmundarium cum omnibus suis pertinentiis, a Stabulensi monasterio nunquam divellatur, aut separetur, quod jam tertio tentatum est, sed judicio principum legitime cassatum, et imperatoris privilegiis finaliter est decisum. Defuncto igitur per successionem abbate, monachi utriusque loci Stabulaus in capitulum concorditer conveniant, habeantque liberrimam facultatem, secundum sancti D Benedicti Regulam, eligendi sibi abbatem, ea tamen præponderante ratione, ut quia beatus Remacius utriusque ecclesiæ constructor et primus abbas, Stabulaus quiescere, et locum illum Malmundario pro sua sepultura præferre voluit, Stabulenses primam vocem in electione obtineant, et de Stabulensi conventu, si digna fuerit inventa persona, abbatem eligant. Quod si nulla ibidem persona (quod fieri posse non credimus) inventa fuerit, potius a Malmundariensi conventu, quam ab extraneis abbas eligatur. Cæterum, si inter se nullam ad hoc officium personam aptam invenerint, liceat eis libere de alio quocunque regulari loco, sine contradictione alicujus, abbatem eligere, et a nobis vel successore nostro regni more investitum, a Leodiensi episcopo, cui

nullum servitu genus debet, consecrationem et monachorum suorum ordinationem accipere. Advocatum a nostra manu accipiat, qui nobis expeditionem, et quæ ad ipsam pertinet, pro summa et debito sui beneficii faciat, abbate et suis omnibus super hoc quiescente, et nullam pro hoc nobis aut advocato redemptionem aut supplementum præstare. Qui advocatus, si secundum a se advocatum ordinare voluerit, bannum a nostra manu accipere debeat. Plures autem advocatos in ejusdem abbatiæ curtibus fieri nostro regio Lanno perpetua censura interdiximus. Qui advocatus; in curtibus et villis nullum hospitium, nullum placitum, nullam prorsus exactionem debet habere, non freda, non redhibitiones exigere, non palafidos tollere, sed omnium rerum et culparum potestas et ordinatio, justitia et utilitas penes abbatem et monachos et eos quos ipsi ordinaverint, libere tota consistat. Ubi vero abbas cum suis ad justitiam faciendam non suffecerit, si advocatus petitione abbatis, quia aliter nunquam debet, venerit, tertiam portionem de his quæ ex illa duntaxat justitia accrescent, habebit. Castellum Longiæ cum toto montis corpore, et utrisque vallibus, ad indominicatum abbatis manum et potestatem et ordinationem cum omnibus beneficiis et casatis, qui ad custodiam ipsius castelli pertinent, semper spectare et pertinere decernimus; in cujus valle mercatum et publicas nundinas, datis ad vendendum chirotecis nostris, auctoritate regia institutimus. Quidquid eadem ecclesia munificentia regum aut imperatorum, vel religiosorum christianorum largitione obtinuit, tam in fundis quam ecclesiis et omnibus eorum appendiciis et commoditatibus, sicut hactenus possedit, sive illa quæ deinceps justis modis obtinere potuerit, parva vel magna, ubicunque locorum fuerint, sub nostræ tuitionis potestate immobiliter ei confirmamus, et præcipue villam *Tornines*, quam a divæ memorie imperatore Ottone præfatæ ecclesiæ redditum Godefridus Namurensis comes invaserat, sed a supradicto abbate in euria nostra Colonie super hoc proclamatus, judicio principum nostrorum, et præcipue Salicorum, in manus nostras reddidit et refutavit, nosque in manu abbatis per præsentis privilegii paginam ad usus fratrum delegavimus. Villam quoque Villippam tempore avunculi nostri piæ recordationis imperatoris Heinrici injuste ablatam supradicto monasterio reddimus. Villam *Sprimont* cum ecclesia et decimationibus et terris ad ipsam ecclesiam pertinentibus, sicut dux Fredericus pro anima sua ecclesiæ tradidit, in perpetuum confirmamus. Quidquid prædecessor noster imperator Lotharius prænominato fidei suo et nostro, abbati in monte Cassino ad honorem regni remanenti, per auream bullam concessit, nos quoque stabiliter ei concedimus et confirmamus. Et ut hoc ratum, inconvulsumque in omnia tempora permaneat, hoc præceptum sigilli nostri impressione et propriæ manus insignivimus; testes quoque qui adfuerunt subter annotari fe-

ciamus, quorum nomina: sunt hæc Theodewinus Sanctæ Rufinæ cardinalis episcopus et apostolicæ sedis legatus, Arnoldus Coloniensis archiepiscopus, Albero Trevirensis archiepiscopus, Albero Leodiensis episcopus, Andreas Trajectiensis episcopus, Embrico Werceburgensis episcopus, Warnerus Monasteriensis episcopus, Udo Osenburgensis episcopus, Nicholaus Cameracensis episcopus, Walerannus dux, Heinricus filius ejus, Wilhelmus comes Palatinus, Godefridus de Ascha qui judicium fecit de *Tornines* †. Godefridus de la Rotza, Heinricus frater ejus, Theodericus iudex Aquensis.

Signum Conradi secundi Romanorum regis invictissimi.

Ego Arnoldus cancellarius vice summi cancellarii Maguntini scripsi et subscripsi.

Anno Dominicæ Incarnationis 1138 Indictione prima.

Datum Colonie tertio idus Aprilis.

XII.

Charta Wibaldi abbatis.— De restauratione Castelli, et translatione villæ Longiæ.

(Anno 1138.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Winaldus Dei miseratione Stabulensis abbas indignus, suis successoribus, cunctisque Stabulensis cœnobii fidelibus tam futuris quam presentibus.

Misericordiæ et miserationum Dei quæ a sæculo sunt reminiscens, et pro gratia nobis collata Deum in omnibus suis beneficiis magnificans, mirabilem cum laudamus et predicamus, qui nos humiles et indignos ad Stabulensis cœnobii regimen promovit, et intra ipsius monasterii domum investitura regia per bonæ memoriæ domnum imperatorem Romanorum Lotharium tertium, et sacerdotali benedictione per domnum Alexandrum Leodiensem episcopum ad abbatie prælationem provexit. Horum igitur et omnium in eadem ecclesia collatorum nobis divinitus recolentes beneficiorum, honori loci et utilitati tam futuræ quam præsentis pro nostra capacitate et facultate diligenter invigilavimus, sed impediende magistria temporis et frequentibus regis servitiis, laboribusque et expensis assidue occupati et fatigati, quantum desideravimus, ad operis efficaciam minime perducere valuimus. Castellum Longiæ, quod ad tuitionem totius terræ nostræ ab antecessoribus nostris, viris utique prudentibus et religionis ædificatum est, et necessariis custodibus ac vigiliis, datisque multis et magnis possessionibus diligenter ordinatum, quoniam fere totum collapsum erat, et raris inhabitatoribus incolebatur, et crescentibus super terram malis et infidelitate hominum, de proditione timebatur, communi fratrum et hominum nostrorum consilio, quamvis opibus impares, totum tamen montis corpus ædificare aggressi sumus, partim nova instaurando, partim vetera resarciendo. In ea itaque montis parte, quæ ad aquilonem respicit, nostris propriis expensis turrin novam ædi-

fecimus, datis pro annuo beneficio. c. solidis, dedimus eam ad servandum Nicholao ministeriali nostro tanquam nostram propriam, nullo prorsus feodo obligatam, accepto ab ipso per sacramentum et obsides sufficienti securitate, quod ad nostram voluntatem et jussionem sine dolo et fraude nobis eandem turrin redderet, nec contra nostram et successorum nostrorum regulariter ordinatorum voluntatem, eam aliquando retineret. Hoc quoque in eisdem conditionibus firmatum est, ut hæres ipsius aut proheres qui in eodem beneficio et custodia illi succederet, de propria familia ecclesiæ esset, nec alterius conditionis vir aut mulier ad custodiendam domum illam jure aliquo hæreditatis accederet. Verum quoniam solitudo quadam erat circa castellum et ædificia, hæc ad necessarium ornatum et munitionem et comeatum victualium non sufficiebant, et quia villa, quæ Longia dicebatur, juxta rivi fluentum longe dispersa, et a castello remota omnium injuriis patebat, visum nobis est eandem villam sub castello in valle orientem versus collocare. sicque nundinis et foro instituto castellum decore, munitione, custodia, necessariis comeatibus adjuvare. Ceterum tota villa hominibus nostris aut hæreditate aut allodio competeat, comitatu tantum et banno ad nos pertinente, sed et partem montis, et totam vallem, quæ nunc redificata est hæreditaria possessione suam esse dicebant; unde non modico labore et aliquibus expensis, omnibus expeditis obstaculis, vallem cum toto montis corpore ab omnium dominatione et reclamatione absolutam et liberam ad nostram et successorum nostrorum manum recepimus. Sicque dimensa fori platea, quæ trecentos fere pedes habet in longitudine, et plusquam sexaginta in latitudine, positisque quatuor limitibus, reliquum montis et vallis ad habitandum apte distribuimus, impetrata emissione habitatoribus, ut cum licentia dominorum suorum transmigrarent. Quæ omnia privilegio domni nostri inclyti et victoriosissimi Romanorum regis Cuonradi secundi confirmari Colonie in curia fecimus, acceptisque pro initiandis banno regio in foro nundinis ad vendendum suis chirotecis. Et ut majori frequentia locus idem semper incoletur, dedimus habitatoribus omnem terram, quam vel domibus et aliis ædificiis, vel hortis, seu aliquo culture modo occuparent in æternam proprietatem, ut nullum inde censum, nullum servitium, nullam prorsus justitiam alicui hominum persolvant; sed libere possideant, utantur, fruuntur, vendant et commutent, nullo contradicente, et quidquam pro hoc exigente. Quicumque de nostris hominibus qui ad altare principale, vel ad alia ecclesiarum nostrarum altaria, vel ad curtes nostras quæ nondum feodo obligatæ sunt, et ad nos quocumque modo pertinent, ibidem habitaverit, liber erit, id est neque ullum censum, aut redemptionem, nullam pro defuncta manu justitiam vel summam, si

A uxorem ad aliam ecclesiam pertinentem habuerit, exsolvet; nullum glandaticum, nullum teloneum, aut transitum, aut precariam, vel paratam nobis aut alicui advocato aut vicecomiti seu misso regio dabit, sed omni libertate potitur. Verumtamen, si servus alicujus in eodem loco habitare voluerit, omnes consuetudines et justitias suas ei dabit, et quascunque possessiones exceptis duntaxat præscriptis mansis, omnem ei. sine contradictione exhibebit. Nobis autem et successoribus nostris. et regulariter ordinatis, hæc tantummodo servitia facient, hospitium nobis et nostris præstabunt, domus in quibus hospites non erunt. nobis præstabunt, qui vero carnes aut panem, seu cervisiam vendent, credent nobis XII denarios, et venditor vini v solidos, ultra quos nobis credere ex justitia non habebunt. Ad nullum prorsus nisi pro his quæ ad comitatum pertinent, et pro rixa publica. pro dolo et fraude et falsitate in mensuris et ponderibus manifeste. pro injustitia alicui proclamanti illata, pro pecunia alicui reposeenti negata. Quorum omnium culparum compositio LXX solidorum erit, exceptis duabus. nulli successorum nostrorum liceat eandem villam in feodum dare, aut oppignorare, aut commutare, aut ullo modo alienare, vel alias consuetudines, sine consensu fratrum et ministerialium nostrorum et ipsorum habitatorum imponere. Quod si quis facere presumpserit, cujuscunque sit ordinis aut dignitatis, anathema sit.

Actum est publice in monasterio Stabulensi nonis Junii, die Dedicationis ecclesiæ, et interposito nostro et omnium fratrum nostrorum multorumque qui ad idem festum convenerant, sacerdotum anathemate, confirmatum anno Domini Incarnationis 1158, qui est primus ordinationis domni CHONRADI II Romanorum regis invictissimi, indictione prima. Walerano duce Lotharingie quæ est Mosellanorum, Godefrido de Rupe advocato Stabulensi, Friderico de Asca subadvocato, qui et ipsi confirmaverunt, anno nostræ ordinationis VIII. Et ut hoc verius credatur, et per succedentia tempora ratum inconvolsumque teneatur, hanc eandem chartam nostro proprio et communi Ecclesiæ sigillo insigniri fecimus, et fratrum nostrorum nomina subter adnotavimus.

Signum domni Wibaldi abbatis. Signum Warneri decani. Sign. Ebroini. Sign. Roberti. Sign. Cuononis. Sign. Engonis. Sign. Emmonis. Sign. Anselmi. Sign. Warneri. Sign. Gisleberti.

Testes sunt de familia Ecclesiæ, Nicolaus de Longia et Adelardus frater ejus, Reinerus et Heribrandus de Longia castellani, Adelardus et Widericus de Ville, Widericus Albus et Widericus Niger de Rona, Balduinus de Loregeis, Arnulfus et Nicolaus de Holdrichamp, Anselmus villicus Stabulensis, Ebroinus, Gundricus, Erchenbertus, Erleböldus, et alii multi Ecclesiæ filii.

XIII.

Diploma Alberonis episcopi Leodiensis. — De possessione Turnines auctoritate pontificia et regia Stabulensi monasterio restituta.

(Anno 1139.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. ALBERO divina præordinante clementia Leodiensis Ecclesiæ episcopus, licet indignus, dilecto fratri WIBALDO Stabulensi Ecclesiæ venerabili abbati, suisque successoribus in perpetuum.

Officii nostri sollicitudo desiderat ut loquentes veritatem cum proximo nostro, non agamus dolum in lingua nostra, sed quæ vidimus et audivimus, hoc sine ullius acceptione personæ testemur. Quocirca calamitati et laboribus Stabulensis Ecclesiæ paterno affectu plurimum compatiens, quæ de possessione sua Turnines nobis præsentibus et pro facultate nostra collaborantibus egerit, præsentis scripto nostro ad posterorum nostrorum memoriam transmittere curavimus. Igitur cum Stabulensis Ecclesia, ex privilegio diuæ memoriæ imperatoris OTTONIS primi, haberet ne villa Turnines eidem monasterio jure antiquo pertinerens, ullius prorsus auctoritate personæ in beneficium dari posset, sed victui et quotidianis expensis Stabulensium fratrum perpetuo deserviret, cumque reclamante fratrum conventu præfata villa contra sacrorum canonum instituta, concessione quorundam abbatum de præbenda fratrum ablata esset, dominus Wibaldus, abbas Stabulensis avunculum nostrum Namucensem comitem Godefridum qui eandem villam injuste habebat, in curia domni nostri Cuonradi secundi serenissimi Romanorum regis proclamavit, et prænominatam villam judicio curiæ recepit. Aliquanto vero plus tempore germanus noster Eustachius Leodii advocatus sæpefatam villam Turnines per vim occupavit, hoc scilicet rationis prætendens, quod Wigerus de Woronna, cujus filiam uxorem duxerat, a prædicto avunculo nostro Namucense comite, eandem villam in beneficium acceperat. Verumtamen nos, evidentis justitiæ ratione commoti, tum ex admonitione reverentissimi Patris nostri pape Innocentii et jussione piissimi regis nostri Cuonradi secundi, annitentibus sedulo pro Stabulensi Ecclesia domno metropolitano Arnolfo sanctæ Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopo, nec non Alberone Trevirensi archiepiscopo apostolicæ sedis legato, non pepercimus carni et sanguini, sed eo usque fratrem nostrum ecclesiastica auctoritate coegimus, ut villam Turnines cum omnibus inde ablatis Stabulensi monasterio restitueret, facta insuper coram nobis promissione, quod de eodem bono nullam deinceps violentiam inferret. Quod nos episcopali banno nostro firmavimus, et petitione fratrum nostrorum majoris Ecclesiæ

A canonicorum per præsentem paginam memoria longiori commendavimus.

Huic rei interfuerunt prælati et canonici majoris ecclesiæ, Fredericus præpositus et archidiaconus, Elbertus archidiaconus et præpositus ecclesiæ Sancti Martini, Dodo archidiaconus et præpositus Sancti Bartholomæi, Reinerus archidiaconus et præpositus Sancti Pauli, Alexander archidiaconus et custos, Joannes archidiaconus et præpositus in Eche, Reinzo decanus et abbas civitatis, Elbertus abbas Sancti Jacobi, Wazelinus abbas Sancti Laurentii, Gislebertus abbas Sancti Hugherti, Theodericus abbas Walciodorensis, Waltherus Flonensis abbas: interfuit etiam confrater noster Albero Virdunensis episcopus, et Odo abbas Sancti Remigii Remensis: nobiles et liberi homines, comes Lambertus, Heinrichus du Rupe, Ebaldus de Florines, Wilhelmus de Cinaco, Sthephanus de Meanz, Gozwinus de Falconismonte, et alii multi.

Actum est hoc publice Leodii in capitolio Sanctæ Mariæ Sanctique Lamberti, anno Dominicæ Incarnationis 1139, indictione III, regnante domno Cuonrado II, anno regni eius II ordinationis autem nostræ II (220).

XIV.

Diploma Conradi II imperatoris Wibaldo abbati concessum. — Varia Stabulensi monasterii privilegia confirmat.

(Anno 1140.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. CUONRADUS II, divina favente clementia Romanorum rex.

Si fidelium nostrorum justas et honestas petitiones clementer exaudimus, et Dei omnipotentis gratiam, qui pauperem facit et ditat, humiliat et sublimat, nobis conciliamus, et fidelium nostrorum benevolentiam et devotionem circa nos vehementius excitamus. Proinde notum facimus omnibus fidelibus Christi et nostris, videlicet tam futuris quam præsentibus, qualiter fidelis et charissimus noster venerabilis abbas Stabulensis Ecclesiæ Wibaldus, cujus studium et labor jampridem in nostro et reguli servitio fideliter enituit, nostram præsentiam lacrymabiliter adiit, conquerens inter alias molestias, quas in revelanda ecclesia sua, quæ diu multumque corruerat, patiebatur, hoc sibi plurimum nocere, quod ministeriales sui, curtium suarum ministeria, id est judicarias et villicationes per feodum et hæreditario jure vellent obtinere. Unde sicut ut ordinatio abbatis et præpositorum inefficax esset, et coloni ecclesiæ ad inopiam redigerentur. Comuni itaque principum nostrorum et generalis curiæ nostræ, quæ Leodii celebrabatur, consilio, obtentu etiam ejusdem venerabilis abbatis Wibaldi, judicari fecimus, quod nullus iudex, qui vulgo scultetus dicitur, nullus villicus qui vulgariter major vocatur,

(220) Similem chartam eadem continentem dederunt Fredericus, Leodiensis Ecclesiæ præpositus.

Reinzo decanus, et totum capitulum: quam proinde edere supervacaneum ducimus.

ministerium suum diutius habere et retinere valeat, nisi quandiu cum gratia abbatis deservire queat, sed quotiescunque jussus fuerit reddere, sine contradictione reddat, nec filius post obitum patris per hereditatem repetat, sane ut a nobis, itemque a prædecessoribus nostris sæpefactum est, hoc perpetua stabilitate Stabulensi Ecclesiæ concedimus et confirmamus, ut nullo unquam tempore eadem abbatia in beneficium aut concambium alicui omnino personæ donetur, sed in defensione et ordinatione et mundiburgio regum vel imperatorum semper consistens, propria et antiqua libertate potestatur, nulli mortalium servitium aut subjectionem, nisi nobis, nostrisque successoribus regibus videlicet vel imperatoribus unquam præstitura. Habeant autem monachi liberam facultatem eligendi quemcunque voluerint abbatem, secundum regulam Sancti Benedicti, ita videlicet ut monachis Malmundariensibus in capitolium Stabulaus convenientibus, Stabulenses primam in consilio et electione vocem et auctoritatem obtineant, et ex Stabulensi conventu, si digna fuerit inventa persona, principaliter et sine contradictione Malmundariensium, eligant. Hoc quoque immobiliter statuimus, ut Malmundarium nunquam a Stabulaus separetur, sed sicut a principio factum est, subjectum velut suo majori Malmundarium, ab uno abbate inseparabiliter regatur. Et quoniam advocatorum violenta rapacitas multis datis iudiciis ac privilegiis, vix exerceri potest, Stabulensi Ecclesiæ stabili firmitate concedimus et præcipimus ut advocatus in curiis ejusdem ecclesiæ, sive in ministerialibus, vel in tota familia, nullam justitiam, nullum placitum, nullum hospitium, nullam precariam, nullam prorsus exactionem vel servitium habeat, sed omnis justitia, omnes lites, omnis causarum et placitorum utilitas ad abbatem, et ubi ipse voluerit, pertineat. Si vero per se abbas, aut per suos aliquid corrigere non potuerit, ad invitationem abbatis advocatus sine mora vel contradictione veniat, et tertiam partem de his, quæ ex illa duntaxat justitia accreverit, accipiat. Advocatus expeditionem et arina pro summa et debito sui beneficii nobis successoribusque nostris procuret, abbate et ministerialibus et tota familia, atque omnibus ejusdem ecclesiæ possessionibus super hoc liberis, et nullum nobis vel advocato supplementum præstantibus. Hoc quoque quod prædecessor noster imperator Lotharius III de servitio Stabulensi Ecclesiæ diffinivit, et per auream bullam confirmavit, nos immobiliter statuimus, ut nusquam locorum nisi Aquisgrani servitium solvat, ubi post singulas messes, si illic venerimus, viginti marcas argenti, vel viginti marcarum servitium exhibere debebit. Porro in ipsis ministeriis vel in villis ad monasterium pertinentibus, xxx marcas aut xxx marcarum servitium præstabit. Cum autem serviet abbas, unaquæque matrix ecclesiæ, quæ sui juris et ordinationis est, solvet quinque solidos, et unusquisque mansus duodecim denarios ejus monete, quæ in

A comitatu illo datur, ubi possessiones sitæ sunt, nullis ecclesiis, nullis mansis, pro aliquo pacto aut beneficio, aut vadimonio, ab hac pensione immunibus: non enim regni servitium aliquo alienationis modo obligari vel retardari potest aut debet. Castellum Longiæ cum oppido, quod idem venerabilis abbas Wibaldus sub monte construxit, ad abbatem manum et potestatem in perpetuum pertinere decernimus, ita videlicet, ut advocatus nullam justitiam, vel potestatem, sive mansionem illic habeat, nec liceat ulli abbatum inde quidquam in beneficio, vel concambio, vel præstaria, vel pignore, alicui mortalium concedere. Terminos banni leuæ, sicut in antiquis privilegiis continentur, rata possessione confirmamus, ut nullus dux aut marchio, nullus comes aut vicecomes, nulla sæcularis vel ecclesiastica magna parvæ persona, in eis aliquam potestatem vel justitiam sive judicium exerceat, nulla persona quæ ibidem habitat, alium quam abbatem dominum habeat, nec pro imparibus nuptiis, aut pro sanguinis effusione, vel pro defuncta manu, alii nisi abbati respondeat. Possessiones, quas proximis decem annis quiete possedit, cum omni sua integritate et usu, præfatæ Stabulensi Ecclesiæ confirmamus. Et ut hoc ratum invalsumque per omnia tempora maneat, præceptum hoc conscribi et sigillo nostro insigniri præcepimus, manumque propria, ut infra apparet, corroboremus.

Huc etiam nostræ confirmationi testes idoneos adhibuimus, quorum nomina hæc sunt: Adelbertus Maguntinus archiepiscopus, Albero Trevirensis archiepiscopus apostolicæ sedis legatus, Albero Leodiensis episcopus, Stephanus Metensis episcopus, Sigefridus Spirensis episcopus, Bucco Wormacensis episcopus, Embrico Wirczburgensis episcopus, Udo Cicensis episcopus, Bernardus Pathelbrunnensis episcopus, Udo Osnabrugensis episcopus, Fridericus Suevorum dux et Alsatiæ, Adelbertus dux Saxonie, Godefridus dux Lovaniensis, Wilhelmus comes Palatinus, Hermannus marchio, Tibaldus marchio de Voborch, Gebhardus comes de Sulzbach, Heinrichus comes Namucensis.

Signum domni Cuonradi secundi Romanorum regis invictissimi.

D Ego Arnoldus cancellarius vice Adelberti Moguntini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

Anno Dominicæ Incarnationis 1140 indictione tertia, regnante Cuonrado Romanorum rege secundo, anno vero regni ejus secundo.

Data Wormaciæ v Idus Februarii, in Christo feliciter. Amen.

XY.

Diploma Arnoldi archiepiscopi Coloniensis Wibaldo abbati concessum. — Decimas novatum in villa Bullinga ei et suis successoribus in generali synodo concecit.

(Anno 1140.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Arnoldus, Dei miseratione sanctæ Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopus, WIBALDI Stabulensi abbati, suisque

successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Sicut in Ecclesia Dei ipsius vocatione ac misericordia superiorem locum obtinere cernimur, ita fratrum nostrorum et pauperum curam propensius gerere debemus, quatenus ea quae iusto ordinata sunt, in suo statu conserventur, quae vero aliqua ex parte labefactata fuerint, in antiquae dignitatis robur, Deo auctore, reformentur. Quocirca noverit omnium fidelium Dei tam futurorum quam praesentium industria, quod venerabilis filius noster Wibalduus Stabulensis abbas, in synodum generalem, quam Deo praestante Coloniae celebravimus, veniens, conquestus est nobis, quod in villa, nomine Bullinga, cuius ecclesia ad ipsum pertinet, coloni omnis agris, silvam stirpare, et ex ea uberes fructus capere jamdudum cepissent, et quamvis ejus utilitatis quae ex pastu porcorum in eadem silva colligatur decimatio, ad ipsum abbatem sine ullius contradictione pertineat, annonae tamen decimatio ad ecclesiam Bullingam et abbatem pertinebat, eorumdem novallium decimatio quantacunque esset, jure ad praedictam ecclesiam et abbatem pertineret. Quod ut per omnia tempora ab omnibus conservetur, dedimus tibi, reverende abba Wibalde, et per te tuis successoribus in perpetuum, iusto iudicio decimationem omnium quae ex novallibus praescriptae silvae provenierint, ut eam tuis tuorumque monachorum usibus totam coaptas, ac legitime possideas, ita videlicet ut nullo alienationis modo, alicui unquam personae per te vel per tuos successores obligetur, sed necessitatibus Deo famulantium jugiter deserviat. Decimus etiam, quae Ecclesiae tuae a praedecessore nostro felicitis memoriae Heriberto archiepiscopo collatae et confirmatae sunt, praesentis auctoritate paginam Ecclesiae tuae, tibi et successoribus tuis confirmamus. Si quis sane contra hanc nostram constitutionem sciens agere praesumpserit, si commotus errorem suum cito non correxerit, terribilem sanctorum apostolorum Petri et Pauli indignationem et nostram atque successorum nostrorum cum maledictione excommunicationem incurrat.

Testes sunt qui affuerunt, Arnoldus majoris ecclesiae praepositus, Waltherus decanus, Gerardus, Bonnensis praepositus et archidiaconus, Herimannus Sanctensis praepositus et archidiaconus, Bruno praepositus de Sancto Gereone, Thiebaldus praepositus Sancti Severini, Wilhelmus praepositus de Sancta Maria ad Gradus, ejusdem decaniae decanus, Berno praepositus de Sancto Cuniberto, Theodericus praepositus de Sanctis Apostolis, Beringerus praepositus de Sancto Andrea, Fredericus praepositus de Sancto Georgio, Gerardus abbas (221) de Sancto Pantaleone, Rodulfus abbas (222-23) Tuitiensis, Amelius abbas (224) Brunwillariensis, Theodericus abbas de (225)

(221) Ordinis S. Benedicti in ipsa civitate Coloniensi.

(222-23) Ordinis item S. Benedicti extra civitatem ad alteram Rheni ripam.

A Campis, Fulcoidus decanus de Sancto Cuniberto, Robertus decanus de Sancto Gereone, Fulcwinus decanus de Sancta Maria ad Gradus, Obertus magister scholarum ecclesiae Sancti Petri, Joannes secundus magister in eadem ecclesia, Godinus scholasticus de Sancto Gereone, Berengerus scholasticus de Sancta Maria ad Gradus.

Actum est Coloniae publice in majori ecclesia, anno Dominicae Incarnationis 1140, indictione tertia, regnante Cuonrado Romanorum rege secundo, regi sui tertio.

XVI.

Diploma Arnoldi archiepiscopi Coloniensis Wibaldo abbati concessum. — De auctoritate et potestate abbatis Stabulensis in Malmundariense monachos.

(Anno 1140.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Axi nos divina praedeterminante clementia sanctae Coloniensis Ecclesiae archiepiscopus, dilecto filio et fratri WIBALDO Stabulensis Ecclesiae venerabili abbati, tuisque successoribus in perpetuum.

Sicut Ecclesia proprias res amittere non debet, ita eam rapacitatis ardore alienas invadere non oportet. Et quia scriptum est: *Beati pacisci, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v)*; nos ad pacem Ecclesiarum reformandam et conservandam pastoralis curae sollicitudo admonet. Itaque, charissime nobis frater abba Wibalde, secundum scriptum felicis memoriae antecessoris nostri Frederici archiepiscopi, quod praedecessori tuo Cuononi abbati collatum est, illam veterem dissensionis materiam, quae diu multumque cenobium tuum, Stabulense videlicet, cui, Deo auctore, regulariter praeca, et Malmundariense monasterium, quod eidem a prima fundatione conjunctum est, vexavit, radicitus rescindere volentes, constituimus et sacra pontificali auctoritate confirmamus, ut Malmundarium, quod in nostra quidem parochia situm est, nunquam a Stabulensi cenobio separetur, sed ab uno semper abbate sine cujuscunque personae contradictione regatur, et una semper abbatia et sit et nominetur. Defuncto vero per successionem abbate, et eo, ubi vivens ordinaverit, sepulto, utriusque loci monachi Stabulaus in capitulum conveniant, et cum libera eligendi facultate omnium praesentium assensu et conniventia, summa electionis auctoritas et prima vox penes Stabulenses habeatur, et de eadem Ecclesia persona idonea, si inventa fuerit, assumatur; hoc enim et apostolicae sedis privilegia, et imperatorum ac regum plurima praeccepta Ecclesiae Stabulensi concessa declarant. Sic igitur electum abbatem Leodiensis episcopus, ad quem pertinet sine nostra vel successorum nostrorum contradictione, benedicat, et ei curam animarum ex more injungat, habeatque ordinatus plenam potestatem ordi-

(224) Ordinis S. Benedicti, quod monasterium duabus a Colonia horis distat.

(225) Ordinis Cisterciensis et plurium in Germania monasteriorum Patris.

nandi, nutriendi, transferendi Malmundarienses A monachos, nec ullus successorum nostrorum obedientiam vel subjectionem ab abbate exigit, sed tam Malmundarii quam in aliis parochiæ nostræ locis sibi pertinentibus missas licenter celebret, nec ad synodum nostram, nisi forte ab aliquo pulsatus fuerit, venire cogatur, et decimationes ecclesiarum Malmundarii, Amblavæ, Aldendorp et Bullinge et aliarum quas justis modis acquisierit, in suos et fratrum suorum usus libere possideat. Nullus archidiaconus, nullus decanus vel archipresbyter, seu nullus noster in ipso Malmundariensi monasterio vel in ædibus claustrii ullam potestatem vel iudicium exerceat, sed omnium fratrum et rerum potestas, correctio et ordinatio in libera abbatis potestate consistat. Quod si quis contra hanc scripturæ paginam sciens venire tentaverit, si admonitus cito non resipuerit, iram Dei et sanctorum apostolorum Petri et Pauli et omnium sanctorum incurrat, et anathematis maledictione perpetuo innodetur. Super conservantes autem benedictio Dei omnipotentis descendat.

Testes sunt qui affuerunt : Arnoldus maioris ecclesiæ præpositus, Walterus decanus, Gerardus Bonnensis præpositus et archidiaconus, Herimannus Sanctensis præpositus et archidiaconus, Bruno præpositus de Sancto Gereone, Thiebaldus præpositus ecclesiæ Sancti Severini, Wilhelmus de Sancta Maria ad Gradus præpositus, ejusdem decaniæ decanus, Berno præpositus de Sancto Cuniberto, Theodericus præpositus de Sanctis apostolis, Berengerus præpositus de Sancto Andrea, Fredericus præpositus de Sancto Georgio, Gerardus abbas de Sancto Pantaleone, Rodolphus abbas Tuitiensis, Amelius abbas Brunwillariensis, Theodericus abbas de Campis, Fulcoidus decanus de Sancto Cuniberto, Robertus decanus de Sancto Gereone, Berengerus scholasticus de Sancta Maria ad Gradus.

Actum est Coloniz publice in majori ecclesia anno Dominicæ incarnationis 1140, indictione III, regnante Cuonrado Romanorum rege II, regni sui tertio.

XVII.

Charta Wibaldi abbatis, de defectu bovariorum in curte Lernou.
(Anno 1140.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. WIBALDUS divina favente clementia Stabulensis Ecclesiæ humilis minister, successoribus suis in perpetuum.

Notum facimus discretioni vestræ, quod nobis in curte nostra Lernou venientibus, et de fidelitate ejusdem curtis admonentibus, et præcipue de defectu bovariorum conquerentibus, quod videlicet ad curandas vaccas cum ipsarum fructu denuo de curte

(226) Hunc Wibaldi fratrem conjicio fuisse Conradi regis cancellarium, qui cum ipso ad Terræ sanctæ expeditionem profectus est, ut vidimus in Wibaldi epistolis.

illa debito jure cogi posset, retulerunt scabini esse inibi quamdam progeniem, quæ jure hæreditario nobis et successoribus nostris deservire in hoc deberet. Quod audientes qui ejus progeniei proximi esse videbantur, Ruezelinus videlicet, et Joannes, et Adelardus fratres, et duæ sorores eorum Ansbera et Elenburgis in nostram præsentiam venerunt, obsecrantes ut quia injuste ad hoc faciendum etiam alio tempore nominati ac sollicitati erant, audita multorum veritate per sacramentum comprobata, quod nunquam patres eorum, non atavus, non avus, non pater per se vel per suos de bovaria curare debuerunt, eos comprobare nostra sineret auctoritas. Quod nos per nos et nostros exquirentes, et veritati intendentes, evocatis eis juramento approbare concessimus. Juraverunt igitur prædicti viri quod præmisimus, videlicet quod nec parentes eorum, nec ipsi, nec ipsorum successio ejus legis essent, ut de bovaria nostra curare, nisi sponte vellet, deberent. Quod nos judicio hominum et scabinorum nostrorum, ejusdem curtis et Stabulaus confirmantes, præsentii paginæ mandari et sigillo nostro insigniri, testes quoque qui affuerunt subscribi fecimus, ne quis unquam per succedentia tempora eos ab hac sua lege temeraria præsumptione infringere audeat.

Actum est publice in domo nostra Stabulense anno Dominicæ Incarnationis 1140, indictione III, regnante domno Cuonrado II Romanorum rege invictissimo, Alberone II in Leodio præsule, ordinationis autem nostræ anno IX.

Nomina eorum qui affuerunt hæc sunt. Arnulfus cantor, Gislebertus custos, Erleboldus frater et capellanus noster; de laicis, Anselmus villicus, Adelardus frater ejus, Erchenbertus (226) frater noster, Adelardus villicus de Lernou : De scabinis, Gislehnus, Hartuinus, Robertus et Lyetbertus, feliciter Amen.

XVIII.

Epistola Cælestini papæ II ad archiepiscopum, clerum, et populum Leodiensem. — Confirmat latam ab eis excommunicationis sententiam contra infestatores monasterii Stabulensis, hortaturque ut distractiones bonorum a Poppone II factas restitui curent etc.

(Anno 1143.)

CÆLESTINUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri (227) Ab. episcopo, et dilectis filiis clero et populo Leodiensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Gratum nobis est, etc. Vide in Cælestino II, *Patrologiæ tom. CLXXIX*, sub num. 20.

XIX.

Privilegium Cælestini II papæ Wibaldo abbati concessum. — Monasterium Stabulense sub sedis apo-

(227) Adalberoni hujus nominis II, filio comitis Gueldriæ, qui ex primicerio Metensi anno 1136 electus est episcopus Leodiensis, præfuitque ad 1146.

atolicæ protectione suscipit, ac varia illius privilegia et immunitates confirmat.

(Anno 1143.)

CELESTINUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis WIBALDO Stabulensi abbati ejusque fratribus, tam presentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum.

Apostolici moderaminis clementiæ etc. Vide ubi supra sub num. 21.

XX.

Privilegium Lucii papæ III pro monasterio Stabulensi.

(Anno 1144.)

LUCIUS episcopus, etc.

Apostolici moderaminis, etc. Vide in Lucio Patrologiæ tom. CLXXIX, sub num. 67.

XXI.

Præceptum (328) Conradi Romanorum regis secundi a Wibaldo Stabulensi abbate impetratum pro monasterio Reinehusano.

(Anno 1144.)

In nomine.... CONRADUS divina clementia Romanorum rex secundus....

Notum esse volumus, reverende abbas Reinharde Reinehusensis cœnobii, quod nos ob interventum et petitionem charissimi ac fidelissimi nostri Wibaldi venerabilis abbatis Stabulensis, cujus tu eruditor et magister fuisti, regiæ majestatis privilegio confirmamus libertatem et immunitatem prædicto loco tuo.... et omnibus possessionibus, quæ tam a comite Conrado quam a fratre ipsius Udone Hildeneheimensi quondam episcopo, qui ejusdem venerabilis cœnobii primi constructores fuere, nec non ab inelyta recordationis Herimanno, patriæ comite, vel etiam ab Eilika abbatisa, Beatrice quoque comitissa, seu ab aliis Christi fidelibus... collatæ sunt. Decernimus itaque ut prænominatus venerabilis locus Reinehuse cum omnibus sibi appendentiis ac omni functione publica et vectigalibus regni liber sit et absolutus.... Dedimus etiam tibi potestatem mercatum in eodem loco habendi, publicas nundinas instituendi, percussuram monete ordinandi, teloneum sumendi, hoc scilicet rationis tenore, ut, quidquid ex prædictis rebus utilitatis vel compositionis accreverit, in usus fratrum Deo servientium,

(328) Hujus instrumenti mentionem fecit Reinhardus in opusculo de fundatione sui monasterii Reinehusensis a Libnitio edito tom. I Scriptorum rerum Brunswic p. 705. Dominus Conradus Romanorum rex secundus, inquit, monete percussuram, telonii usum, nundinarum institutionem, immunitatem monasterio meo contulit. Veruntamen in his plus detrimenti quam emolumenti accepi. Hæc ille, e quibus conjicimus opusculum illud scriptum fuisse post annum 1144. Si scriptum supponatur anno 1146 vel sequenti, creatus fuit abbas Reinehusensis anno 1126 vel 1127, scripsit quippe regiminis sui anno vigesimo, uti ipse ibidem insinuat his verbis : Hildeneheimenses etiam fratres mei amicissimi donationem, quam Eilika abbatisa contulit, revocare volentes, mihi decrepito et pauperi, ut aiunt, parcunt.

et pauperum et peregrinorum omnimodis cedat. Et ut hæc rata omni tempore permaneant, presentis præcepti paginam sigilli nostri impressione communiri jussimus.

Testesque qui affuerunt, subter notari fecimus, quorum nomina hæc sunt : Henricus Moguntinus archiepiscopus. Buco Wormatiensis episcopus, Wigerus Brandenburgensis episcopus, Wibaldus Stabulensis abbas, Heinrichus Hersfeldensis abbas, Conradus Helmwardishusensis abbas, Adelbertus marchio de Brandenburg, Comes Herimannus de Winzenburg et frater ejus Henricus, Ludovicus Laudgravius de Tying.

Anno Dominicæ Incarnationis 1144, indict. vii regnante domno Conrado, Romanorum rege secundo, anno vero regni ejus septimo. Data apud Hersfeldam xvii Kal. Novembris in Christo feliciter. Amen.

Signum Domini Conradi secundi Romanorum regis invictissimi,

Ego Arnoldus cancellarius vice Henrici Moguntini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

Infra pendet sigillum Conradi in solio regali sedentis cum hæc inscriptione : CONRADUS ROMANORUM REX II.

XXII.

Privilegium Eugenii papæ III pro monasterio Stabulensi.

(Anno 1146.)

EUGENIUS, etc.

Apostolici moderaminis, etc. Vide in Eugenio III ad an. 1153.

XXIII.

Litteræ Monachorum Stabulensis monasterii ad Wibaldum abbatem. — Ipsi concessunt ad vitam Borinicum et Germinicum villas, etiamsi desineret eorum esse abbas.

(Anno 1146.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Reverendo Patri suo et domno WIBALDO, venerabili Stabulensis Ecclesiæ abbati, tota ejusdem cœnobii congregatio in perpetuum.

Sicut necessarium est ea quæ a potentioribus traduntur firmis privilegiorum monumentis roborata, ita nihilominus constat esse utilissimum, si vel quod a subditis suis prælatis aut majoribus conceditur

Quod ego cum omni gratiarum actione libentissime suscipio, et obsequio meo id mereri studeo. Sed frustra nunc primum id nituntur, quia Reinehusensis Ecclesia hoc ante meum introitum viginti annis, et totidem ex tunc sine interruptione, justo titulo, et bona fide, quiete possedit. At vero cum esset decrepita anno 1146, ætatis certe jam erat provecæ anno 1126, idque ipse confirmat eodem in opusculo : Quia vero a primo tempore meæ villicationis, inquit, senio et auxilio sum destitutus. Potuit itaque sub initium hujus sæculi e monasterio Helmwardisehusen. ubi religionem professus fuerat, si fides sit Hofamno, accersiri, ut scholas Stabulensiam regeret, uti alibi diximus. Vide supra epistol. ipsius Reinhardi, col. 1135.

certis quibusdam signorum attestationibus, confirmetur, non quod viri religiosi sua unquam concessa immutare velint vel debeant, sed ne posterorum oblitio aut ignorantia prædecessorum suorum instituta tempore aliquo immutare præsumat. Notum itaque volumus tam futuris quam præsentibus Ecclesiæ nostræ fratribus quod duo prædia nostra, scilicet Boviniacum atque Germiniacum, jam a longis retro temporibus non solum nobis inuilla, sed etiam gravissimis sumptibus damnosa, tibi, reverende Pater Wibalde, unanimi consensu et concordi benevolentia in perpetuum concessimus, ita videlicet, ut toto vitæ tuæ tempore in quocunque statu sis, id est, sive ad aliam sedem promovearis, sive a nostro (quod absit) regimine liber fueris, et, ut absolute dicamus, sive abbas dicaris vel non, iisdem prædiis cum omnibus pertinentiis suis et fructu libere deinceps utaris ac fruaris, nullum inde nobis debitum persolvens, ac defectum supplens, quin potius omnia ad te tanquam ad proprium possessorem et dominum conferantur. Et licet de tua fide et pio erga nos et nostra desiderio nihil unquam dubitaverimus, tamen ad propositæ cautelæ ampliorem sollicitudinem ante omnia et super omnia observari a te volumus, et omnino interdiciamus, ne unquam ipsas possessiones aut prædia distrahere, alienare, oppignorare, vel deteriorare tibi liceat, neque ibidem aliquando homines alterius professionis vel ordinis constituere, vel locum ad habitandum concedere, sed, te vita decedente, libere cum omni integritate sua omnibusque acquisitis et in jus atque ordinationem nostram, sive successorum nostrorum, fratrum videlicet hujus Ecclesiæ, reverentur, Boviniacum scilicet in manum Vestlarii, ad quam prius pertinebat, Germiniacum vero ad usus et dominationem fratrum omnium. Ut autem hujus nostræ traditionis confirmatio integra omni vita tua permaneat, præsentem paginam sigilli Ecclesiæ nostræ impressione insigniri fecimus, et omnium nostrum qui hoc et fecimus, subter annotari fecimus.

Actum publice in capitulo Stabulaus anno Domini Incarnationis 1146, indictione ix, regnante domno Cuonrado, Romanorum rege secundo, anno regni ejus ix, ordinationis autem domini abbatis WIBOLDI xv, in Christo feliciter. Amen.

Ego Robertus prior subscripsi.

Signum Warneri. Signum Roberti, Radulfi, Emmonis, Anselmi, Heinrici, Gisleberti, Hillini.

XXIV.

Litteræ Wibaldi abbatis de Ecclesiæ de Comblenz decimatione Radulfo de Comblenz ad vitam data.

(Anno 1146.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, WIBALDUS Dei gratia Stabulensis abbas successoribus suis in perpetuum.

Utiliter multum et provide conscribuntur ea quæ a nobis de possessionibus monasterii nostri gerun-

tur, ut videlicet redditus et possessiones statim tempore sine diminutione solvantur, et in singulis quibusque rebus, quid qua utilitate poscente, vel qua necessitate cogente actum sit a posteris nostris non ignoretur. Noverint igitur omnes Ecclesiæ nostræ nostrique fideles quod decimatio Ecclesiæ de Comblenz, quæ ad vestiarius fratrum nostrorum Malmundarii pertinet, data fuit a prædecessoribus nostris in pactum pro sex libris Leodiensis monetæ, exinde per singulos annos persolvendis, sicque Macharius de Semaces possedit eam post Warnerum patrem suum usque in finem vitæ suæ. Quo defuncto, volumus ipsam decimationem quoniam damnose locata erat, ad commodum fratrum per manum nostram ordinare. Cæterum propter malitiam temporis quæ in diebus nostris nimium superabundavit, et propter constitutionem pacti nostris prædecessoribus confirmati, hoc ad effectum perducere non valentes, parati fuimus reddere præfatam decimationem sub predicta pensione Nicolao prænominati Macharii filio. Verum ipse, accepta non parva pecunia a Radulfo de Comblenz, volens et sponte sua designavit in manu nostra, et abdicanda exstenuavit hoc quod hæreditarium ei a patre in ejusdem decimationis pacto fuerat. Nos igitur acceptis ab eodem Radulfo vi libris denariorum, qui sicut apud nos omnium pactorum justitia est, nobis pro cognitione proprietarii juris nostri, et pro investitura possessionis suæ sub pacto dati sunt, concessimus ac dedimus eidem Radulfo, et uxori ejus Idæ omnem decimationem de Ecclesiæ de Comblenz, sicut eam tenuit Warnerus et Macharius, sub annua pactione, ita videlicet ut in Dominica quæ diem sacram Pentecosten proxime præcedit vi libras denariorum Leodiensis monetæ persolvant, et quandiu ambo vixerint, censumque prædictum villico de Comblenz per singulos annos præfixa die solverint absque ullius inquietatione possideant. Defunctis vero utrisque, nullus eandem possessionem obtinebit, nisi uxorem de ministerialibus Ecclesiæ habuerit, et sex libras de abbatis investitura persolverit. Quod si prænominata die totum censumolvere neglexerint, tunc a villico de Comblenz, quicunque pro tempore fuerit, per continuum triduum vocati ejusdem curtis indicati, possessionem et jus hæreditatis de cætero sine spe recuperationis amittant. Quod si villicus exigere et indicare superederit, non possessor ab ipso abbate vocatus, per ministeriales judicabitur, datis ad singulas vocationes parvissimi temporis induciis, scilicet propter vestimenta fratrum emenda, et propter constitutionem hujus pacti. Obeunte vero omni possessore, investitura in capitolio Malmundarii dabitur, pro qua habebit abbas sex libras denariorum, et fratres amam vini.

Actum est publice in monasterio Malmundario v Idus Octobris in martyrio Nigassii, Quirini, et Scuiculi, anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo quadagesimo sexto, indictione x, anno regni

domni CONRADi regis IX, præsente domino abbate WIBALDO.

Hujus rei testes sunt, Albertus decanus, Anselmus præpositus, Erleboldus custos Stabulensis, Bovo portarius, et cæteri fratres. De clericis, Poppo de Semaces. De laicis, Francho villicus Malmundariensis, Hillinus de Altrimunt, Philippus, Joannes, Alardus de Lernou, Warnerus de Cresonia, Lietherus de Wallaria, et alii multi

XXV.

Diploma Conradi Romanorum regis pro monasterio Corbeiensi. — Monasteria Keminada et Wisbeka Corbeie assertit.

(Anno 1147.)

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis CONRADUS divina favente clementia Romanorum rex secundus.

Principalis dignitatis munificentiam decet bene de republica merentibus præmia rependere, et per congruos honorum gradus provecos cæteris in exemplum, et tanquam bonæ spei signum proponere. Ut tam hi sui laboris emolumenta sine fine mansura percipiant, quam illi a simili mercedis gratia sese non fraudandos intelligant. Quocirca noverit omnium fidelium nostrorum tam futuri quam præsentis temporis industria, quod nos propitia serenitate, fidem, labores et constantiam fidelissimi nostri nobisque charissimi Wibaldi Corbeiensis abbatis intuentes, tradidimus in perpetuum Corbeiensi monasterio, et eidem qui nunc divina vocatione et communi atque concordia fratrum electione præest, abbati scilicet Wibaldo, nec non cunctis successoribus ipsius, auctoritate in æternum valitura, duo feminarum monasteria Keminade videlicet, et Wisbeka, et de nostro atque regni jure, per manum Herimanni Palatini comitis de Rheno, quem ad hoc rite peragendum assumpseramus advocatum, transigimus et firmavimus super reliquiis corporis. S. Viti martyris, per aureum donationis nostræ annulum, in potestatem ejus atque dominationem Corbeiensis monasterii in manum prædicti abbatis Wibaldi et Adelberti marchionis de Brandeburch, qui vice Herimanni comitis de Winzemburch, Corbeiensis monasterii advocati, eandem donationem nostram seu transactionem suscipiebat, ita videlicet, ut Corbeiense monasterium duo prænominata monasteria Keminade scilicet et Wisbika cum omnibus prædiis, silvis et aquis, tam foris quam intus, ad ipsa loca pertinentibus habeat, possideat, ordinet, utatur et servet, sicut tenet sub suo regimine, jure videlicet proprietario tres abbatiolas, quas fundator ejusdem novæ Corbeie Luthewicus Pius magni Caroli filius ad eandem Corbeiam contulit, scilicet (229) Eresburch, nobile quondam Saxonum castrum, Meppiam et Wisbika, sane ad præfata duo loca neque militia neque ullum servitium nobis aut regno debebatur. Et quoniam Corbeiensi monasterio tam

A in militia quam in servitio ad honorem regni et defensionem sanctæ Ecclesiæ dignitas collata est, nos judicio principum ad coronæ nostræ augmentum, sicut præscriptum est, manere decernimus.

Primam judicii sententiam dedit Burchardus Argentiniensis episcopus, quem secutus est Albero Trevirensis archiepiscopus, Anshelmus Havelbergensis episcopus, Henricus Leodiensis episcopus, Sifridus Wirzebergensis electus, Frithericus dux Sueviæ et Alsatiæ, Herimannus Palatinus comes de Rheno, Conradus dux de Ceringa, Conradus marchio de Witin, Adalbertus marchio de Brandeburch, Otho filius ipsius æque marchio, Herimannus filius ejusdem Adelberti marchionis, Luthewicus comes patriæ de Thuringia, Herimannus marchio de Bada, Wernerus comes de Bathen, Uthelricus comes de Lenzenburch, Uthelricus comes de Orninga, Henricus comes de Cazenelenboge, Marquardus, Sibodo, Theodericus comes de Montbeliard, et alii plures, qui tunc adfuerunt.

Hoc quoque notum esse volumus quod venerabilis Pater noster Eugenius sanctæ Romanæ Ecclesiæ summus pontifex frequenti nos admonitione tam per suos quam per nostros legatos hortatus est ut monasteria feminarum, quæ nostræ ditioni, et ordinationi in regno nostro specialiter pertinent, in quibus divina religio penitus dilapsa est, regulare et reformare dignaremur. Et quoniam sæpe nominata monasteria Keminada et Wisbika non tam monasteria, sed omnibus prætereuntibus viam in peccatis communia, corrigi post multos labores non potuerunt, et Corbeiensi monasterio vicina sunt, tam ad correctionem quam in proprietatem inibi contrahimus, nullo reclamante, nisi sanctæ regulæ inimicus, et pudicitie hostis fuerit inventus. Auctoritate vero nostra regia, præfatis duabus cellis Keminade et Wisbika damus, ac decreto in perpetuum valituro confirmamus eandem libertatem, quam habet Corbeiense monasterium, scilicet præfecturam urbis, quæ vulgo dicitur Burgban, ea videlicet privilegii ratione, ut nullus dux, nullus marchio, nullus comes, nullus advocatus potestatem habeat exercendi judicium in atrio prædictarum ecclesiarum, sed quidquid præter jus et æquum a mulis, qui tam abbati quam congregationi obsequio quotidiano deserviunt, commissum fuerit, ab abbate, vel ab eo, cui ipse mandaverit, corrigatur. Et ut hæc omnia rata et inconversa in perpetuum habeantur, præceptum hoc conscribi, et imaginis nostræ impressione insigniri jussimus.

Signum domni Conradi Romanorum regis secundi.

Ego Arnoldus cancellarius vice Henrici Moguntini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

Actum anno Dominicæ Incarnationis 1147, indict. x, anno vero domni Conradi secundi regis invictissimi IX.

Datum Frankenevord in Christo feliciter. Amen.

(229) Eresburg dedit Corbeie Ludovicus Pius anno 826. Meppiam vero anno 834 ex Annal. Paderborn. lib. II.

XXVI.

Diploma Conradi II Romanorum regis pro monasterio Corbeiensi. — Ob insignem Wibaldi abbatis fidem et merita Corbeiensium et Herivordensium privilegia instaurat.

(Anno 1147.)

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, CONRADUS, divina favente clementia, Romanorum rex secundus.

Ad regis dignitatis munificentiam pertinet, bene de republica merentibus virtutum præmia tribuere, ut et ipsi pro suæ fidei constantia laboris sui emolumenta percipiant, et cæteri ad exsequenda imperii munia bonæ spei pleni et alacres fiant. Quocirca noverit omnium fidelium nostrorum tam futurorum, quam præsentis ætatis industria, quod Nova Corbeia dicitur, venerabilis abbas Wibaldus, nostram clementiam adiit, petens, ut privilegia Corbeiensis Ecclesiæ, cui nunc idem venerabilis abbas præesse cognoscitur, innovare et confirmare dignareretur. Cujus religiosæ petitioni, ob insignem ipsius circa nos et regnum nobis a Deo concessum fidem, pietatis aures inclinantes, per præsentis paginæ seriæ sub regis majestatis tuitionem ipsum locum, Novam videlicet Corbeiam, cum omnibus sibi tam intus quam foris pertinentibus assumimus, eumque perpetua libertate donantes, nostra et omnium principum auctoritate, lege in perpetuum mansura firmamus, ne præfatum monasterium, Nova Corbeia, in potestatem, vel ditionem sive subjectionem aliqujus personæ seu ecclesiasticæ, seu sæcularis dignitatis per aliquam donationem, seu commutationem cedat. Sed semper sub ordinatione et defensione regum vel imperatorum consistat, et libertate, quam hactenus obtinuit, in perpetuum potitur. Et quoniam ab imperatore Luthewico duo monasteria constructa sunt, et a nostris prædecessoribus honore et divitiis aucta, unum videlicet monachorum, quod Nova Corbeia dicitur, ad normam scilicet Veteris Corbeie, Herevordense vero sanctimonialium, ad similitudinem Suessonis monasterii, decretumque est ab eis, ut Corbeiensis abbas, quicumque pro tempore fuerit, procuracionem agat Herivordensis Ecclesiæ, ita videlicet ut juxta consuetudinem quam ancillarum Dei, congregationi procurari solent, præpositi ex ordine ecclesiastici tam in disciplina quam in cunctis negotiis, quæ famulæ Christi pro æxu et professione sua exsequi non possent, ipsarum provisor et patronus existeret. Nos quoque prædecessorum nostrorum vestigia sequentes, confirmamus et decreto in æternum mansuro statuimus, ut omnes persuccessionem Corbeiensis cœnobii abbates præscripta procuracione et patrocinio absque ullius contradictione utantur, et servata dignitate abbatissæ, in quibus opportunum fuerit, Herevord-

A densi congregationi assistant. Confirmamus etiam quæ prædecessor noster imperator Luthewicus prædictis monasteriis pro eleemosyna generis sui tradidit, cellam videlicet, quæ vocatur Meppia, cum decimis et possessionibus undique ad eam pertinentibus, et ecclesiam Eresburg, circumque per duas Saxonicas rastas (230) ad Novam Corbeiam. Ad Herevordense vero monasterium in episcopatu Osnebrugensi Ecclesiam Buinidi cum subjectis sibi ecclesiis, in parochia Mimiernevordensi ecclesiam Reni cum his quæ ad eam pertinent ecclesiis, ita sane, ut decimarum aliorumque reddituum proventus omnes præfatis cederent monasteriis, et ab ipsis vicissim procurarentur subjectæ plebes in baptismo, in eucharistia, in sepulturis, in confessione peccatorum audienda. Et presbyteri, qui principales Ecclesias teneant, archipresbyterorum officio fungerentur, ad agenda omnia, quæ solent fieri ab archipresbyteris episcoporum, et cum episcopi circationes suas ibi agere deberent, ad eorum mansionatica daretur, ut in capitularibus antecessorum nostrorum præscriptum habetur, videlicet quantum satis sit eis dari, et episcopi non plus querant, nec cum pluribus veniant, quam ut eis sufficere possint. Ne autem in summa debiti episcoporum servitii plus exigeretur, quam opus sit, statuerunt prædictarum ecclesiarum episcopi cum consensu synodali coram antecessore nostro Ottone imperatore, ab archiepiscopo Rabano, cæterisque cum eo in synodo agentibus, ut dentur ad singulas ecclesias porci iv valentes singuli denarii xii, aut arietes viii tantumdem valentes, porcelli iv, auctæ iv, pullæ viii, situlæ xx, de medone, de mellita cervisa xx, de non mellita lx; panes cxx, de avena modios c, manipuli dc, essetque in potestate episcoporum, utrum hæc per singulas ecclesias ad unum mansionaticum, an ad duo vellet habere. Statuimus etiam atque concedimus, juxta decreta prædecessorum nostrorum, liberam utrique loco potestatem eligendæ de propria congregatione in regimen sui per futura semper tempora congruæ personæ. Et ut nullus iudex publicus licentiam in homines ad præfatum monasterium pertinentes ullam judiciariam habeat exercere potestatem, sed omnis eorum res coram advocatione ipsorum diffiniatur. Et ut justitiam quæ appellatur Burchban nemo sibi usurpare in eodem loco præsumat, nisi cui potestas ab ejusdem cœnobii abbate concessa fuerit. Et ut liberi homines licentiam habeant prædia sua eidem monasterio conferre, nec quisvis iudex, aut regia potestas solitum debitum, aut publicum vectigal ab eis deinceps extorqueat, sed seipsos in proprietatem ipsius Ecclesiæ ad jus ministerialium tradere liceat, et de infimo ordine, videlicet de litis, aut de censuariis facere ministeriales abbas potestatem habeat.

Signum domni Conradi Romanorum regis secundi.

(230) Rasta Saxonica designat certum viarum spatium. Duæ autem leucæ seu millaria tria rasta faciunt, ut habet Beda de numerorum divisione.

Ego Arnoldus cancellarius vice Henrici Moguntini archicancellarii recognovi. Anno Domini incarnationis 1147, indictione x, regnante Conrado Romanorum rege secundo, anno vero regni ejus decimo.

Datum apud Frankenevorde feliciter. Amen.

XXVII.

De Winando de Lemburgo excommunicato ob illatas Stabulensi canobio injurias.

(Anno 1148.)

Anno Domini incarnationis 1148 Winandus de Lemburch qui dicebatur de Turri cum suis complicibus Stabulensem ecclesiam multis rapinis et prædis molestaverat, super quo a domino Wihaldo abbate post canonicam ad satisfaciendum evocationem anathematis vinculo innodatus erat. Ordinante interim divina clementia et multiplices casus Stabulensis ecclesiæ miserante, subito idem Winandus decessit, nec usquam in omni Leodiensi episcopatu, metu ejusdem domini abbatis et excommunicationis, christiano more sepeliri potuit, sed ad omnium infidelium superstitionis terrorem, et ad domini abbatis cujus industria hoc effecerat, vel ecclesiæ perpetuum munimentum et honorem, Bailus, quæ juxta *Lemburch* est, extra muros cimiterii sepultus est. Cum tamen idem Winandus consanguineus domni Heinrici tunc Leodiensis pontificis esset, vel quia magnus erat, sui sic eum decessisse non mediocriter dolentes, cum magna humilitatis instantiis, assumptis secum duobus nobilibus dominis suis, Heinrico de Rupe, et Heinricho de Lemburch, quorum alter, id est de Rupe advocatus ecclesiæ nostræ erat, et alterius Heinrici amice filius, domnum abbatem et ecclesiam adeunt, et ut recepta compositione damnorum mortuum suum christianam sepultura non privarent, suppliciter exorabant. Post multimodas igitur supplicationes, summa ablatorum ad c marchas supputata est, quam summam duo prædicti nobiles domino abbati cum suis, quos postea notabimus, se daturos vel deservituros promiserunt. Juraverunt præterea duo dicti nobiles, quod nunquam deinceps per se vel per summam personam in fundis, vel possessionibus, vel libertate sua Stabulensem ecclesiam molestarent vel inquietarent. Juraverunt idem quidam de familia utrorumque et præterea hommagium domino abbati Wihaldo fecerunt, et fidelitatem domino abbati et ecclesiæ juraverunt, quod deinceps in fundis vel possessionibus ejusdem ecclesiæ et familiam ubicumque locorum liberam et intactam ab omni injuria et indebita vexatione conservarent. Quod si qui eorum hanc sponsonem temerarie violarent, juraverunt prædicti duo nobiles Heinricus de Lemburch et Heinrichus de Rupe a castellis et possessionibus suis alienare et exturbare, donec ablata ex integro restituerent, et de injuria domino abbati et ecclesiæ congrue satisfacerent.

XXVIII.

Litteræ Wibaldi abbatis de his quæ in beneficium

Reinero de Rupe apud Novam Villam concessit.

(Anno 1148.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. WIBALDUS, divina favente clementia, Stabulensis abbas successoribus in perpetuum. Cum in rebus nobis a Deo commissis, sive secundum rationem utilitatis, sive secundum necessitatem dispensationis aliquid ordinamus aut statuimus, dignum est ut ad posterorum memoriam scripto diligenter transmittamus. Unde notum esse volumus omnibus, quod cum multiplicibus et pene inextricabilibus periculis et sumptibus id elaboravissimus, ut medietas eorum beneficiorum quæ abbas secundus Poppo dederat, quæ nova beneficia dicebantur, tam a liberis quam a ministerialibus nostris in manus nostras resignari deberet, fidelis noster Reinerner de Rupe, qui juriariam apud Novam Villam et sanctum Vitum a nobis tenebat, ad nos veniens de xxxix solidis, quos de novo beneficio apud Novam Villam habebat xx solidos in manus nostras ad usus fratrum Malmundariensis ecclesiæ refutavit, a quo cum adhuc de xxx solidis, quos in eadem villa singulis annis habebat, medietatem exigeremus, sufficienti testimonio tam laicorum, quam etiam fratrum nostrorum Malmundariensium probavit, patrem suum quondam E. pro his xxx solidis xl solidos quos de antiquissimo beneficio apud Wellnes tenebat, ecclesiæ Malmundariensi in concambium resignasse. Rursus cum de terris scilicet duobus mansis, quos apud prædictam Novam Villam, et de vii rusticis quos de novo etiam beneficio infra bannum Malmundariensium tenere dicebatur, mediam partem habere vellemus, interventu illustris ac præclari viri ducis Waleranni, cujus fide et opera tam nos quam prædecessores nostri in ecclesia nostra sæpenumero usi sumus, necnon nobilissimæ uxoris suæ Judithæ ac filii ejus Heinrici, qui etiam tam nos quam res ecclesiæ nostræ intimo affectu dilexerunt et honoraverunt, et præcipue obsecratione et instantia fratrum nostrorum Malmundariensium, præterea etiam respectu servitii ejusdem Reineri, qui in omnibus necessitatibus nostris tam in persona sua, quam in rebus suis fideliter nobis semper astiterat, animo inclinati, a proposito rigoris nostri destitimus, utilius esse judicantes paucarum rerum parva detrimenta sustinere, quam fratres nostros non audire, quam tot nobilium et fidelium nostrorum petitionibus non consentire. Opponebatur siquidem nobis ab omnibus debere nobis sufficere xx solidos a fidei nostro recepisse, quos cum omni integritate beneficii sui a quatuor prædecessoribus nostris, scilicet domino Poppo secundo, domino Warnero, domino Cuonone, et domino Joanne, ad nos usque obtinuerat, non debere hominem qui se totum nobis exhibebat, mala pro bonis recipere, dignum esse ut mansuetudine lenitatis nostræ et bonitate fruerentur, quatenus hujus pii studii ac laudande intentionis exemplo, alii circa nostri obsequium ex-

citarentur, ac per hoc de studiosis studiosiores, ex devotis devotiores efficerentur. Nos itaque licet dicta tam nobilium quam fidelium nostrorum satis approbaremus, quamvis personam fidelis nostri Reineri, cujus causa agebatur, satis amplecteremur, tamen eo usque perseveravimus, donec fratres Malmundarienses ad nos accesserunt, instanter et attente suggerentes, ut petitionibus tot nobilium acquiesceremus, dicentes plus posse utilitatis ecclesie provenire benevolentia tantorum principum quam detrimenti in dimissione paucorum rusticorum, et unius mansi, qui si forte ad usum ecclesie rediret, ut in brevi absque cultore inutilis omnino efficeretur, aut si fructuosus esse inciperet, aliquorum violentia rursus ab ecclesia subtraheretur. Igitur cum multis hujusmodi persuasionibus in oculis hominum, qui presentes aderant, nos constanter sollicitarent, tunc demum ne ingrati beneficii ac servilis fidelis nostri Reineri esse videremur, ex communi consensu et petitione fratrum nostrorum Malmundariensium et interventu supradictarum personarum, concessimus eidem Reineri, ac per eum hæredibus suis in beneficium perpetuum apud Novamvillam illos duos mansos, de quibus agebamus, et septem rusticos qui contra bannum Malmundarii, scilicet apud Dulfum et Kefosse et Richoltivillam commorabantur, eo jure habendos, quo et illos possidebat, qui ex antiquissima successione beneficii jure sibi competeabant, ita videlicet ut et duos illos mansos, atque septem rusticos, qui in prædictis locis manebant, ad omnem utilitatem suam sive hæredum suorum modis quibuscunque vellet, deinceps coaptaret. Et ut hæc omnia postmodum rata et inconvulsa permanerent, cuncta quæ eidem Reineri sive de novo, sive de antiquo beneficio de manu Stabulensis abbatis possidere debet, hujus nostræ scripturæ testimonio, quod eidem Reineri assensu omnium fratrum nostrorum in capitulo Malmundariensi ac petitione prædictæ ducissæ Judithæ, et filii ejus Heinrici (quippe jam defunctus erat gloriose memorie dux Wallerannus), ac testimonio et approbatione ministerialium nostrorum concesseramus, inserere volumus, ideo scilicet ne idem Reinerus sive hæredes sui supra id quod eis concesseramus aliquando quidquam usurparent, neque (quod absit!) post hæc aliquis successorum nostrorum ipsi Reineri aut suis hæredibus aliquid de eodem beneficio imminuere tentaret. Habet siquidem Reinerus a nobis et a successoribus nostris Stabulensibus abbatibus apud Novamvillam in festo sancti Lamberti de novo beneficio xiv solidos; Item, ibidem in festo sancti Martini illos xxx solidos, pro quibus pater suus olim xl solidos apud Wellines de antiquo beneficio fratribus Malmundariensis Ecclesie ante nostram ordinationem in concambium dederat. De his autem xxx solidos nobis et fratribus sex solidos resignavit; Item in Epiphania Domini apud Novamvillam viii solidos de novo beneficio tenebat, quos ex integro nobis et fratribus reddidit. Rursus ibi-

A dem in medio Maio xvii solidos, ex quibus v solidos in manu nostra ad usum fratrum refutavit. Tenebat etiam idem Reinerus apud Novamvillam de antiquo beneficio juarie mansum unum; item ibidem de antiquo beneficio dimidium mansum et dimidium molendinum in villa quæ Brunefa nuncupatur. Item apud Novamvillam de novo beneficio duos mansos et intra bannum Malmundariensis oppidi, scilicet apud Dulfum et Kefosse et Richoltivillam viii rusticos, qui de novo sunt beneficio. De antiquo vero beneficio habebat apud Rupem dimidium mansum, apud Warcham dimidium molendinum et apud Lonfuit terram super quam quidam Godescalchus manebat. Summa itaque novi beneficii ejusdem Reineri xxxix solidi, ex quibus xx solidi nobis et fratribus ab eo sunt restituti, apud Novamvillam duo mansi, et circa Malmundarium vii rustici, de quibus nos eam medietatem quæ nobis competebat, eidem Reineri atque hæredibus suis, sicut supradiximus, petitione fratrum nostrorum, et virorum illustrium in beneficium tradidimus. Cætera etenim omnia de antiquo beneficio fuisse certissime constat. Observabitur autem tam a Reineri quam ab hæredibus suis, ne unquam aliqua ex occasione de xxi solidis fratribus singulis annis persolvendis aliquid imminuatur. Sic namque a nobis constitutum est, et utriusque concessum, ut omnis defectus de toto supradicto censu non ad fratres, sed ad Reinerum sive suos pertinere debeat, ita ut, sicut prædiximus, fratres singulis annis xx solidos absque defectu habeant. Et quia ista neque levitate, neque temeritate aliqua ducti conscripsimus, ad hoc ut in perpetuum inviolata conserventur, præsentem paginam tam nostri quam Ecclesie nostræ sigilli impressione insigniri jussimus, testesque qui adfuerunt adnotari subter fecimus, obstantes successores nostros, per eam quæ in Christo est gratiam, ne ad ea infirmenda, quæ communi fratrum et fidelium nostrorum consilio, et provida quadam dispensatione acta sunt, aliquando studium aut manum apponant, sed ea quæ cum maximo labore, vel servata invenimus vel dispersa recollegimus ad usum fratrum et pauperum atque hospitum diligentiam adhibeant.

XXIX.

D Conradus regis diploma pro Wibaldo abbate. — *Fodinas argenti et metallorum in monte Eresburg permittit liberar.*

(Anno 1150.)

CONRADUS, Dei gratia Romanorum rex secundus, WIBALDO Corbeensi abbati suisque successoribus regulariter ordinatis in perpetuum.

Venas metalli, videlicet auri, argenti, cupri, plumbi et stanni, et omnem pecuniam, sive rudem, sive formatam, quæ intra montem Eresburg, qui Corbeensi Ecclesie jure proprietario pertinere noscitur, latet, tibi, et per te Corbeensi Ecclesie concedimus, damus, et præsentis scripto confirmamus, et liceat tibi et successoribus tuis, absque ullius persone contradictione, in eodem monte fodere,

omne metallum, quod inventum fuerit, eruere et A
conflare, tuisque et fratrum tuorum usibus licenter
ap̄tore, ut tanto melius possit Corbeiensis Ecclesia
tam divinis quam regni rebus subservire.

Data est hæc monimenti chartula apud Wisse-
burg anno Dominicæ Incarnationis 1150, indictione
xii, propter servitium fidele supra scripti abbatis.

XXX.

(Anno 1150.)

*Diploma Conradi, regis Romanorum II, pro monaste-
rio Corbeiensi. — Precibus motus dilecti et fidelis
sui Wibaldi abbatis Corbeie monasterium contra
ministerialium insolentiam tuetur.*

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Con-
RADUS divina favente clementia Romanorum rex se-
cundus.

Si paci et tranquillitati Ecclesiarum Dei pia et
benigna sollicitudine prospicimus, hanc vicissitudi-
nem nos a pio Creatore nostro accepturos spera-
mus, et ut regni nobis a Deo commissi gubernacula
in hoc tempore cum pace et tranquillitate possi-
dere valeamus, ac post regnum hujus temporis
in regno æternæ beatitudinis requiem apud justum
judicem Deum inveniamus. Notum igitur esse vo-
lumus universis regni nostri fidelibus, tam futuræ
quam præsentis ætatis hominibus, qualiter dilectus
et fidelis noster Wibaldus Corbeiensis monasterii
abbas multimoda necessitate ipsius monasterii com-
pulsus, exposuit in auribus clementiæ nostræ in-
conmoditates et injurias, quas a dapiferis et pin-
cernis suis quidam prædecessores ejus sustinue-
runt, et ipsi a die prælationis suæ in eodem mona-
sterio passus fuit. Siquidem dapiferi et pincernæ et
reliqui, qui ministerii locum in domo Corbeiensis
abbatis tenent, quam dignitatem vulgari nomine of-
ficia appellant, quasdam abusiones in eisdem of-
ficiis sibi usurpaverunt, ut videlicet omnia victualia,
et universam substantiam domus domini sui sub
custodia sua teneant, et cui placuerit, eis, incon-
sulto domino suo, eadem bona servanda et passim
distribuenda conferant, tantamque potestatem in
istis officiis sibi asserere conantur, ut dominis suis
palam, et quasi de jure suo prohibeant, ne claves
et custodiam rerum suarum alicui committant. So-
ent etenim de rebus dominorum suorum proprias
familias alere, ac milites suos pascere, in tantum ut
in propriis domibus plerumque aut tanta aut etiam
plura, quam domini sui de facultatibus eorum, quas
debuerant servare, expendant, et in dissipandis bo-
nis eorum modum omnino nullum teneant. Hujus-
modi ergo superfluas et damnosas rerum suarum
dissipationes cum prænominatus fidelis et dilectus
noster Wibaldus Corbeiensis abbas de eadem domo
eliminare, ac domum suam secundum honorem
Dei, ac propriam utilitatem ordinare tentasset, qui-
dam de ministerialibus ejus Rabano, qui tunc of-
ficiū dapiferi administrabat, cum fratre suo Liu-
dolfo, et paucis consanguineis suis multum ordina-
tioni ejus refragatus est, atque cum multa commi-
natione asserebat, quod potestatem officii sui, quam

A hactenus in domo illa exercuerat, nunquam, dum
viveret, relicturus esset; ita ut sub imperio suo
essent universa victualia domini sui, ac potestatem
haberet de eis tribuendi, cui vellet, ne dati aut
accepti aliquam rationem domino suo redderet, ne
claves rerum servare alicui liceret, nisi quem ipse
ordinasset.

B Hæc itaque contradictio inter ministeriales Cor-
beiensis Ecclesiæ a præfato abbate domino suo ven-
tilata est, et per judicium eorum, tam eidem Raba-
noni, quam omnibus, qui hujusmodi dominationem
sibi de bonis domini sui usurparent, omnis potes-
tas de committendis clavibus, et de custodia rerum
domini sui adjudicata est, hancque potestatem ab-
bati Corbeiensi præscripti ab eo sententiam judicii
unanimitè adjudicaverunt, ut claves, et custodiam
rerum suarum liceret ei committere, absque con-
silio dapiferi et pincernæ, cuicumque voluisset. Da-
pifero autem et pincernæ tale judicium adinvene-
runt, ut in victualibus domini, nullam potestatem
dandi absque voluntate ipsius prorsus habebant,
sed cum domino suo secundum debitum officii sui
ad mensam servierint, hanc dignitatem de officio
suo consequantur, ut resecto domino, ad mensam
ejus cum cæteris ministris de bonis domini sui re-
ficiantur, et præter hanc nullam aliam potestatem
de rebus ipsius exerceant.

C Huic comparium suorum judicio cum idem Ra-
bano acquiescere noluisse, prædictus fidelis no-
ster Corbeiensis abbas apud clementiam nostram
impetravit, quod in plena curia nostra, quam Spiræ
celebravimus, judicium super eodem verbo a mi-
nisterialibus regni sciscitati sumus, qui etiam in
conspectu nostro et principum regni idem judicium,
quod Corbeiensis invenerunt, pari consensu asse-
ruerunt.

D Aliam præterea molestiam idem Rabano fratri-
bus, qui Deo serviunt in Corbeiensi monasterio ir-
rogare præsumpsit, quod videlicet muros, et intra
ambitum cæmeterii ejusdem ecclesiæ hereditariam
mansionem sibi vindicavit, super qua mansiono
cum satis fuisset commonitus, tum a domino suo,
tum a fratribus monachis, tum a comparibus suis,
quatenus ab ea desisteret, noluit eorum salutaribus
monitis obtemperare. Unde ministeriales Corbei-
ensis Ecclesiæ judicii sententiam interrogati, abjudi-
caverunt tam ei quam omnibus sæcularibus bene-
ficio in atrio Ecclesiæ, et quod aliqui abbatum
tale beneficium potuerit præstare. Cum vero adhuc
reluctaretur, nos interrogati a fideli nostro præ-
dicto Corbeiensi abbate, cum interrogassemus mi-
nisteriales nostros super eodem judicio, abjudica-
verunt ei in conspectu nostro et principum infra
atrium ecclesiæ omnem hereditariam mansionem,
et omnibus abbatibus et monachis talis beneficii
concessionem.

Orta est nihilominus et alia temeritas ab eodem
Rabanone, quod intra muros Corbeiensis monasterii
quamdam similitudinem dignitatis sibi hereditario

jure vindicabat, quam praefecturam appellant, et se Burckgraviū appellari faciebat, cum omnes abbates ejusdem monasterii hanc potestatem semper sub se habuerint, ut quidquid a suis infra muros delinqueretur, aut ipse corrigeret, aut camerario vel dapifero suo, seu alicui de familia sua corrigendum absque ulla potestate in perpetuum mansura committeret. Hac autem potestate praefatus Rabano in tantum abusus fuit, ut eam vulgari nomine Burgban, et secundum morem alicujus magnae potestatis saepe infra muros placitaret, et hujusmodi placita Burdinck appellabat. Ad haec placita famuli fratrum monachorum de coquina, aut de pistrino, seu de quolibet eorum servitio cogebantur venire, qui etiam propter impedimenta serviliū fratrum occurrere non poterant, violenter aut contumeliose a famulis illius pertraherentur, et panem et escam fratrum imperfectam relinquere compellebantur. Hujusmodi ergo temeritatem de hac praefectura circa Corbeienſe monasterium ex judicio principum regni prorsus interdicimus, et hanc potestatem in manu abbatis esse, sicut antiquitus fuit, decernimus. Nam in veteribus regum et imperatorum praeceptis continetur, ut nullus dux, nullus comes, nulla secularis potestas alicuiam potestatem infra muros ejusdem ecclesiae exercendi julicū habeat, sed per abbatem et personas temporaliter a se ordinatas, quidquid a famulis monastrii contra juris et aequi rationem admissum fuerit, judicari oporteat. Et si principibus contra privilegium imperiale non licet, multo minus ministerialibus licere constat. Hanc ergo praefecturam, et supradictam infra muros laicorum habitationem, atque dapiferi et pincernae de committendis clavibus potestatem ab aliquo usurpare, et haereditario jure vendicari in supradicto monasterio nullatenus permittimus. Sed has tres praedictas usurpationes secundum judicia ministerialium nostrorum atque sententiam principum regni omnibus laicis decreto in perpetuum valituro interdicimus, et horum omnium potestatem abbati attribuimus.

Judicium de clavibus invenit Conradus ministerialis noster de Haga. Dei habitatione intra muros, et de praefectura judicium dedit. Item ministerialis noster Conradus de Wallehuson camerarius noster a thesauris.

Principes autem cum ministerialibus suis hi interfuerunt: Ortlewus Basileensis episcopus et sui ministeriales, Heremannus Constantiensis episcopus et sui ministeriales, Guntherus Spirensis episcopus et sui ministeriales, Eilulfus Murbacensis abbas et sui ministeriales, Waltherus Selensis abbas et sui ministeriales, Campidonensis abbas et sui ministeriales, Wizenburgensis abbas et sui ministeriales, Clerus et populus Vurnacensis Ecclesiae quae tunc vacabat, Clerus et populus Fuldensis monasterii quod tunc vacabat, Clerus et populus Laureshamensis monasterii quod tunc vacabat, Frithericus dux Sueviae et Alsatie et sui mini-

steriales, Otto Palatinus comes de Withelispach et sui ministeriales, Herimannus marchio de Bathen et sui ministeriales, Wernherus comes Havelklesperch, Othelricus comes de Lensemburch, Wilhelmus comes de Glizperch, Comes Wilhelmus de Juliac, Comes Imikho de Liningen, Comes Vulframus de Wertheim, Marquardus de Grunbach, Arnoldus de Rotenburch dapifer, Henricus marescalcus, Reingerus pincerna, Thiepertus de Winsperch camerarius.

Signum domini Conradi Romanorum regis secundi invictissimi.

Data anno Dominicæ Incarnationis 1150 indicatione xiii, anno vero domni Conradi secundi regis invictissimi xii, anno autem Wiboldi Corbeiensis abbatis tertio.

Actum Spiræ, in Christo feliciter.

XXXI.

Wibaldi abbatis litteræ quibus montem S. Michaelis ad festum S. Remacii et ad anniversarium ordinationis suae celebrandam deputat.

(Anno 1151. — Ex archivis Corbeiae Novæ.)

In nomine sanctæ et individuae Trinitatis. Wibaldus, Dei gratia Corbeiensis abbas, successoribus suis regulariter ordinatis in perpetuum.

Quia memoriam nostram in benedictione apud fratres nostros jugiter permanere summo desiderio optamus, idcirco bona ipsis providere non tantum in animabus, sed et in corporibus pia sollicitudine intendimus; proinde notum esse volumus universis Ecclesiae nostrae fidelibus, tam praesentibus quam futuris, qualiter montem qui vocatur Sancti Michaelis, scilicet ecclesiam cum omnibus ad eam pertinentibus ad festum sancti Remacii et ad anniversarium nostrum ordinavimus. Eundem namque montem, quia de praebenda fratrum fuerat pia memoriae praedecessor noster abbas Erckenbertus quondam iturus Hierosolimam, multis precibus evictus fratribus resignaverat. Verum postquam exierat, circumventus a quodam ministeriali suo Gerberto de Luttemarsen, eidem ipsum montem in beneficio concessit, quem post mortem patris, cum Henricus filius ejus occupasset, per dominum Volcmarum abbatem ab illo receptus est, data ei appromissione, ut cum primum inter ministeriales vacaret, talentum unum in beneficium ab abbate acciperet; illis vero praecedenti tempore servitium unius abbatis apud Luttemarsen cujus curtis ipse villicus est detinere cepit, seque illud tandiu detenturum dicebat, donec praemissum beneficium consequeretur. Unde nos in diebus nostrae praelationis tantum defectum mense abbatis per injuriam fieri per singulos annos aequanimitate non ferentes, evocato eodem Henrico, licet multo labore; tamen eo usque per judicia et sententias comparium suarum iustis rationibus convictum eum destruximus, quod ipsum servitium nobis et mense abbatis Corbeiensis resignavit, sub tali conditione ut cum primum nobis vel successoribus nostris vacaret tale-

tum unum in beneficio acciperet. Nos ergo cum prædictum montem liberum in manu nostra haberemus, licet cum diu fratres repetissent, nequam eundem a prædecessoribus nostris receperant, vel fructum ex eo habuerant, simul considerantes quod idem mons æmulationi et petitioni laicorum semper subjaceret, pro memoria et veneratione beati Remacii domini ac patroni nostri, nec non pro remedio animæ nostræ eundem montem cum omnibus pertinentiis suis, item ecclesia eum dotati manso et villicatione cum mansis et agris ad eam pertinentibus et novalibus quæ a fratre nostro Godamino in ipso monte exstirpata et culta sunt, ad refectionem fratrum Corbeiensium in festo prænominati patroni nostri et in anniversario ordinationis nostræ id est in vigilia undecim millium virginum designavimus, ea videlicet ratione ut a clerico nostro Hildewardo, qui nunc montem habet, vel si quis post eum habuerit in decollatione sancti Joannis Baptistæ cellario fratrum xv solidos qui ad festum pertinent, in festo sancti Dionysii, item xv solidos ad anniversarium diem electionis nostræ, quandiu vivimus, persolvantur. Postquam vero Deus ab hac vita nos evocaverit, in anniversario depositionis nostræ idem xv solidos pro memoria nostra a fratribus in perpetuum habeantur. Porro hoc omnibus notum esse volumus quod hunc montem clerico nostro Hildewardo cum ecclesia et villicatione et omnibus pertinentiis suis sicut supra scriptum est, sub eo pacto commisimus, ut quandiu xxx solidos temporibus superius denotatis fratribus persolverit, eodem beneficio non privetur. Mox vero ut hanc summam administrare noluerit, ipse a beneficio tam ecclesiæ quam curtis cessabit, nec ullo tempore ecclesia, et quæ ad ipsam pertinent a curte et suis pertinentiis separari poterit, sed ut simul juncta xxx solidos annuatim persolvere. Fratres autem festum B. Remacii spontanea voluntate et communi in cappis et quinque candelis solemniter celebrandum instituerunt, in cuius die festo priorem missam in majori ecclesia de S. Remacio, majorem vero missam in capella, quæ domui nostræ adjuncta est et sub ejus titulo consecrata, de Dedicatione celebrabunt. Ne quis igitur successorum nostrorum hanc charitatem fratribus a nobis constitutam, ullo aliquando tempore auferre vel imminuere seu aliquo modo alienare præsumat, sine consensu Corbeiensis capituli, sub attestatione divini nominis, prædictum montem S. Michaelis fratribus Corbeiensibus ad festum beati Remacii et ad nostrum anniversarium, secundum præscriptam rationem decreto in perpetuum permansuro ordinamus atque constituimus. Et, ut ratum atque inconvulsum hoc constitutum per omnia tempora permaneat, hanc nostræ constitutionis paginam sigilli nostri impressione roboramus atque confirmamus.

Hæc vero sunt nomina fratrum, quibus præsentibus et testibus hæc constitutio facta est: Henricus

A prior, Engelgerus, Thiedericus, Walterus, Adelbertus præpositus, Thiedericus, Adolphus, Conradus cellarius, Elumigus, Mechtfridus, Isiko, Heremannus, Tegenhardus, Bruno, Conradus, Reinardus præpositus Eresburg, Heis, Henricus præpositus Groningensis, Reinardus præpositus Kemnad, Conradus portarius, Adelbertus camerarius, Brunnigus, Abraham, Fiko, Lambertus, Othelricus, Heremannus, Thiedericus, Cono, Berenwigus, Ludolphus, Arnoldus, Reinmarus, Giselbertus, Mus, Fridericus. Pueri Rocholfus, Unargus, Wernerus, Robertus, Hartmannus, Reinerus, Dadfo, Burchardus, Markwardus, Wizzelmus, Antonius, Heitholfus, Heremannus.

Actum Corbeie in capitulo anno Domini 1151, indictione xv, in die festo S. confessoris Christi ac pontificis Remacii, anno autem prælationis domini Wibaldi abbatis Corbeiensis sexto.

XXXII.

Diploma Friderici Romanorum regis aureis conscriptum litteris, et in contentu percelebri Mersburgi concessum Wibaldo abbati. — Jura et privilegia Corbeie Novæ instaurat.

(Anno 1152.)

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. FAITHÆ-
nicus, divina favente clementia, Romanorum rex.

Ad regie dignitatis munificentiam pertinet bene de republica merentibus virtutum præmia tribuere, et ut ipsi pro suæ fidei constantia laboris sui emolumenta percipiant, et cæteri ad exsequenda imperii munia bonæ spei pleni et alacres fiant. Noveria igitur omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum, industria quod noster fidelis et charissimus monasterii, quod Nova Corbeia dicitur, abbas Wibaldus nostram clementiam interpellavit, ut privilegia Corbeiensis Ecclesiæ, cui nunc idem venerabilis abbas præesse cognoscitur, innovare et confirmare dignaremur. Cujus religiosæ petitioni, ob insignem ipsius fidem circa dominum et patrum nostrum, beate scilicet recordationis antecessorem nostrum inelytum, regem Conradum, nec non et circa promotionem nostram in regnum, cujus gubernacula, Deo auctore, post mortem ejus suscepimus, aurem pietatis inclinantes, per præsentis pagine seriem, sub regie majestatis tuitionem locum ipsum, Novam videlicet Corbeiam, cum omnibus sibi tam intus quam foris pertinentibus assumimus, eumque perpetua libertate donantes, quemadmodum piæ memoriæ prædecessorem nostrum ejusque progenitores, reges et imperatores ante eum fecisse cognoscimus, nostra et omnium principum auctoritate, lege in perpetuum valitura firmamus. Ne præfatum monasterium Nova Corbeia in potestatem vel ditionem, sive subjectionem alicujus personæ, seu ecclesiasticæ, seu sæcularis dignitatis, per aliquam donationem seu commutationem cedat, sed semper sub ordinatione et defensione regum vel imperatorum consistat, et libertate, quam hactenus obtinuit, in perpetuum potiat. Et quoniam ab imperatore Luthewico duo monasteria constructa sunt, et a no-

istis prædecessoribus honore et divitiis aucta, unum videlicet monachorum, quod Nova Corbeia dicitur, ad normam scilicet Veteris Corbeie, Herivordense vero sanctimonialium, ad similitudinem Suessionensis monasterii, decretum est ab eis ut Corbeiensis abbas, quicumque pro tempore fuerit, procuracionem agat Herivordensis Ecclesiæ, ita videlicet, ut, juxta consuetudinem, qua ancillarum Dei congregationibus procurari solent præpositi ex ordine ecclesiastico, tam in disciplina quam in cunctis negotiis, quæ famulæ Christi pro sexu et professione sua exsequi non possent, ipsarum provisor et patronus existeret. Nos ergo prædecessorum nostrorum vestigia sequentes, confirmamus, et decreto in æternum valituro statuimus ut omnes per successionem Corbeiensis cænobii abbates præscripta procuracione et patrocinio absque ullius contradictione utantur, et servata dignitate abbatissæ, in quibus opportunum fuerit, Herivordensi congregationi assistant. Confirmamus etiam eidem, qui nunc divina vocatione et communi atque concordi fratrum electione Corbeiensi monasterio præest, abbati scilicet Wibaldo, nec non cunctis successoribus ipsius, auctoritate in æternum valitura, monasterium quoddam, quod vocatur Keminada, quod piissimus prædecessor et patruus noster beatæ memoriæ Conradus rex pro fidelitate et petitione prænominati fidelis et charissimi nostri Wibaldi abbatis tradidit super reliquiis corporis sancti Viti martyris, per aureum donationis suæ annulum, in potestatem et jus atque dominationem Corbeiensis monasterii, ita videlicet ut Corbeense monasterium prænominatum monasterium, scilicet Keminada, quemadmodum et a reverendo Patre nostro papa Eugenio per auctoritatis suæ privilegium eidem Corbeiensi monasterio confirmatum esse dignoscitur, cum omnibus prædiis suis, silvis et aquis, tam foris quam intus, ad ipsum locum pertinentibus, habent, possideat, ordinet, utatur et servet sicut tenet sub suo regimine, jure videlicet proprietario, tres abbatias, quas fundator ejusdem Novæ Corbeie Luthewicus Pius, magni Caroli filius, ad eandem Corbeiam contulit, scilicet Eresburch, nobile quondam Saxonum castrum, cum decimis circumquaque per duas Saxonicas rastas adjacentibus, nec non Meppiam atque Wisbik, cum decimis et possessionibus undique ad eas pertinentibus. Ad Herivordense vero monasterium in episcopatu Osnebrugensi, ecclesiam Buinidi cum subjectis sibi ecclesiis in parochia Mimiernivordensi, ecclesiam Rheni cum his quæ ad eam pertinent ecclesiis, præterea, quod ab exordio eorundem monasteriorum, Corbeie scilicet, et Herivord a nostris antecessoribus constitutum est.

Nos quoque firmiter servari volumus, videlicet ut ubique vel ipsa monasteria, vel cellæ eorum, casas aut curtes habuerint ex rebus, quas ibidem laboribus suis acquirunt, decimas dent ad portam monasterii, nec alibi eas dare cogantur, quatenus inde in nostram ac totius generis perennem mercedem

A supervenientibus peregrinis et hospitibus serviat, sicut in regia capitulari, et in decreto synodali permissum est, xenodochia et reliqua fidelium pauperumque construi hospitalia, et mos fuit semper in sacris concedi cænobiis. Statuimus quoque ne episcopi aut eorum archipresbyteri in ipsorum ecclesiis a suis presbyteris missarum celebrationes fieri interdiciant, sed si quid sui juris sibi inde negari putant, ad nostram præsentiam et synodalis examinationis judicium deferant. Sed et hoc decernimus, ut decimas vel decimales Ecclesias, imo universas possessiones suas in quibuslibet episcopis, præcipue in Bremensi, Osnebrugensi, Patherneburnensi, ubi plurimas habent, et res et decimas ita integerrime teneant atque possideant, sicut ab antecessoribus nostris, regibus videlicet et imperatoribus hæcenus tenuerunt atque possederunt. Concedimus etiam, juxta decreta prædecessorum nostrorum, liberam utrique loco potestatem eligendæ de propria congregatione in regimen sui congruæ persone. Et statuimus ut nullus iudex publicus in homines ad monasterium Corbeiense, vel ad prænominatas cellas ipsius pertinentes ullam judicariam habeat exercere potestatem, sed omnis eorum res coram advocato ipsorum diffiniatur. Et ut iustitiam, quæ appellatur Burchban, nemo sibi usurpare præsumat, nisi cui potestas ab eodem cænobii abbate concessa fuerit, et ut liberi homines licentiam habeant tam seipsos quam prædia sua eidem monasterio conferre, nec quis iudex, aut regia potestas solitum debitum, aut publicum vectigal ab eis deinceps extorqueat. Sane quod piissimum prædecessorem nostrum, inclytum et gloriosum principem, felicis memoriæ dominum ac patrum regem Conradum, ex iudicio principum ac ministerialium regni, in plena curia statuisse cognoscimus, nos quoque ejus vestigia sequentes, decreto in æternum valituro firmamus atque statuimus ut nullus laicorum habitationem infra muros prædicti Corbeiensis monasterii sibi aliquando usurpare audeat hæreditario jure, sed cæmeterium, quemadmodum congruum est, religiosorum habitationibus liberum et expeditum omni tempore pateat. Hoc quoque simili firmitate præcepto nostro roboramus, ut dapiferi atque pincernæ Corbeiensis abbatis nullam omnino potestatem de committendis clavibus rerum domini sui habeant, sed in dandis clavibus, et ordinandis rebus domus suæ liberam potestatem, quemadmodum a prædecessore nostro per iudicii sententiam determinatum esse novimus, abbas in perpetuum obtineat. Ut autem hæc omnia rata et inconvulsa in perpetuum habeantur, chartam hanc conscribi et sigilli nostri impressione signari præcepimus.

Testes vero hi adfuerunt, Sueno rex Danorum, qui ibidem regnum suscepit de manu domini regis; Knut alter Danus, qui ibidem regnum in manum domini regis refutavit. Hartwigus Bremensis archiepiscopus, Othelricus Halberstadensis episcopus, Burchardus Argentiniensis episcopus, Wicmannus

Citicensis episcopus, Daniel Pragensis episcopus, A Bernardus Patherbornensis episcopus, Heinricus Mindensis episcopus, Heremannus Ferdensis, Anselmus Havelbergensis, Emehardus Mechelemburgensis, Wikkerus Brandeneburgensis, Marquardus Guldensis abbas, Heinricus Heresfeldensis abbas, Arnoldus Niemburgensis abbas, Heinricus dux Saxoniae, Domnus Welfo avunculus ejus, Conradus marchio de Misnia et filii ejus, Marchio Adelbertus et filii ejus.

Signum domni Fritherici Romanorum regis inri-
ctissimi.

Ego Arnoldus cancellarius vice Heinrici Moguntini archicancellarii recognovi.

Data in curia Mersburch anno Incarnationis Domini 1152, indictione xv, anno domini Fritherici Romanorum regis I. Actum in Christo feliciter. Amen.

XXXIII

Privilegium Adriani IV papae pro monasterio
Stabulensi.

(Anno 1154.)

ADRIANUS, etc.

Quoties illud, etc. *Vide in Adriano ad an. 1159.*

XXXIV.

Privilegium Adriani papae IV Wibaldo abbati concessum. — Usum sandaliorum et dalmaticae, aliaque Corbeiensis monasterii privilegia confirmat.

(Anno 1155.)

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis suis, GUICBALDO Corbeiensi abbati, ejusque fratribus tam praesentibus, quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Officii nostri nos admonet et invitat auctoritas, etc. *Vide in Adriano papa IV, ad an. 1159.*

XXXV.

Diploma Adriani papae IV Wibaldo abbati concessum. — Monasterium Werbense in temporalibus et spiritualibus valde attritum uniti Corbeiensi.

ADRIANUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio WIBALDO Corbeiensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Sacrosancta Romana Ecclesia, etc. *Vide in Adriano.*

XXXVI.

Litterae Adriani Papae IV Moguntino antistiti. — Ut Bobbonem Werbensis abbatis advocatum, qui Wibaldo abbati multa comminatus fuerat, districte moneat, et in ordinem redigat.

(Circa 1155. — Ex ms. Hist. Corbeiae.)

ADRIANUS, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio Moguntino episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Prædecessorum nostrorum vestigia imitati, etc. *Vide in Adriano.*

XXXVII.

Litterae Wibaldi abbatis ad suos successores. — Partem aliquam silvae hospitali Groningensi tradit.

(Anno 1156. — Ex archivo Corbeiae Novæ.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, WIGBALDUS Dei gratia Corbeiensis Ecclesiae abbas omni-
bus successoribus suis in perpetuum.

Si indigentias pauperum de nostra abundantia supplere curamus, et fiduciam magnam nobis coram summo Deo per eleemosynam constituimus, et exemplum posteris nostris relinquimus. Proinde noverit omnium fidelium Corbeiensis Ecclesiae praesentium et futurorum industria quod nos intuitu divinae retributionis partem quamdam silvae, quam juxta Groningen habuimus, cum a quibusdamlais, ut eam a nobis in beneficio acciperent, multum rogaremur, pro remedio animae nostrae et pro salute omnium successorum nostrorum abbatum, videlicet monasterii Corbeiensis, idem nemus, quod habuimus in silva, quae vocatur: Hachel, ad obedientiam hospitalis in Groninga, ex petitione fratrum nostrorum Corbeiensium tradidimus, maxime insistente nobis eo, qui hanc obedientiam tunc temporis servabat, fratre Ruchardo, ut hanc eleemosynam persiceremus. Ejusdem ergo terrae traditione facta ad hospitale in Groninga, omnes successores nostros per tremendam judicii Dei futuram discussionem obtestamur, ne eandem eleemosynam de eodem hospitali ullo unquam tempore auferant vel immnuant, sed eam pro aeternae vitae retributione ibidem jugiter conservare studeant. Ut autem haec nostra traditio per omnia futura tempora hospitali de Groninga rata et inconculsa permaneat, factam a nobis traditionem per has litteras posteris nostris significavimus. In testimonium et donationis nostrae firmitatem, sigillo nostro signari precipimus.

Testes de ministerialibus adfuerunt, Conradus de Amelungessen, Reinerus de Porta, Godescalcus pincerna, Heis, Henricus, Lutherus, Alwinus filius ejus, Volckwinus, Wernerus frater ejus.

Dominica Incarnationis 1156, praelationis autem domini Wibaldi in Corbeiensi Ecclesia x, iv Idus Februarii inter capitulum et horam sextam, in Christo feliciter. Amen.

XXXVIII.

Litterae Theoderici abbatis Corbeiae Novae. — De conscribendis chronicis monasteriorum.

(Anno 1157. — Ex ms. Corbeiae Novae.)

THEODERICUS abbas, monasterii sanctorum martyrum Stephani atque Viti in Corbeia omnibus hactenus lecturis gratiam et salutem in Domino sempiternam. Amantissimi confratres, multum sane refert, ut Ecclesiae nostrae aliarumque eidem subiectarum antiquitates, fundationes, dotationes, jura, privilegia, et laudabiles usus ac consuetudines una cum aliis notabilibus, ad futurorum posterorum memoriam, nostramque informationem, et delectationem colligantur et describantur. Cum igitur pii praedecessores nostri Marquardus et Wigboldus, quorum memoria in benedictione sit, confratribus dilectisque filiis suis cum primis senioribus et experientia rerum conspicuis inque praepositura vel alia dignitate constitutis mandarint, ut quisque suae Ecclesiae seu monasterii, cui pro tempore praerat, Chronicon contexeret, seu ab aliis forsan co-

ptum continuaret : diversi etiam fratres monitis A
hisce obsecundantes, industriam suam egregie pro-
barint; nos inclitis eorum vestigiis insistentes, idem
mandatum ceu justum et salutare tenore præsen-
tium innovamus, et redintegramus, volentes ut quod
quilibet de suo monasterio seu Ecclesia Chronicon
antea scriptum habet, diligenter custodiat, idque
secundum seriem annorum ad sua usque tempora
fideliter continuet. Si vero nullum adhuc exstet, vel

ipse aliquid concinet, seu per alium idoneum et
fidelem virum conscribi curet. Nos libenter ex ar-
chivio et bibliotheca quæcunque necessaria fuerint
suppeditabimus, non tantum sed etiam ejuslibet
studium uti antecessores nostri specialiter cohone-
stabimus. Valete in Domino.

Datum in abbatis nostra imperiali anno gratia
1337, ipso die beate Veronicæ.

ANNO DOMINI MCLVI

ERNALDUS ABBAS BONÆVALLIS

IN DIOECESI CARNOTENSI.

NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA.

ORDIN, Script. eccles., t. II, pag. 1288.

Arnaldus seu Ernaldus Bonævallis in valle Carnotensi abbas, vir quamvis obscuræ originis, non ob-
scure tamen famæ fuit, sancto Bernardo Clarævallis abbati æqualis, atque ipsi maxime intimus et fami-
liaris, uti et Petrus Cellensis. Institutum divi Benedicti professus apud Bonamvallem Carnotensis diocesis,
ut verisimile est, ubi totum se illis addixit studiis, quibus Christiana et religiosa pietas pasci ac foveri so-
let. Divinis ita humanisque litteris instructus, cœnobio huic abbas successu temporum et observantiæ
merito præfectus est, maximo hujus monasterii honore et commodo, quod in agro Carnotensi vix sexto
ab ipsa urbe milliari conditum est. In qua etiam urbe Petrus Celletis paulo post obitum Ernaldi, munus
episcopale gessit. Hic Ernaldus est quem S. Bernardus Clarævallensis abbas plurimum adamavit, ut epi-
stola ipsius 316, ad eum manu propria in extremis a Bernardo scripta, fidem facit. Hic Ernaldus est, ab
Arnulpho quoque Lexoviensi episcopo laudatus, cui in hæc verba egrotanti Arnulphus scripsit : *Cæperunt*
occurrere mihi quæ de vestra dilectione jocunda provenerant. Occurrebat mihi siquidem sanctum illud dulceque
colloquium, quo prævaletis auditorum mentes rerum erudire sollertia, et aures jocundi sermonis suavitatem
mulcere. Recordabar quantum vobis scribendi gratiam bonitas divina contulerat, in qua nescio an magis sen-
tientiarum fructum, an dicendi peritiam debeam admirari. Hæc enim apud vos tanta sibi invicem paritate
respondent, ut neque rerum majestas verborum videatur coarctari angustiis, nec sermonis dignitas, aliqua
sentientiarum excellentia prægrævari. Exstant et aliæ ejusdem ad eundem epistolæ in quibus, sicut etiam
ab Henrico Gandavensi, Ernaldus semper appellatur.

Tanta cum fuerit Ernaldi nostri doctrina et pietas, lucubrationes tamen ejus aliæ quidem hætenus la-
tuerunt, aliæ aliis auctoribus adscriptæ sunt, excideruntve, paucis auctori germano reservatis. Ernaldus,
inquit Henricus Gandavensis, abbas Bonævallis *Vitam sancti Bernardi* in quatuor libris, præter illum
quem abbas S. Theodorici Guillelmus scripserat, explicavit; multa hinc inde tangens, quæ ipsi pertinere
videbantur ad materiam quam scribebat. Commentatus est etiam super quinque vel sex ultimis verbis Domini
in cruce, multipliciter ac subtiliter inde disputans. Verum in hoc lapsus est Henricus quod quatuor libros
de Vita sancti Bernardi Ernaldo tribuerit, cui rectius Trithemius unicum assignat et quasdam epistolas.
Ex libris enim quinque de Vita Bernardi passim obviis, primus est Ernaldi fetus, alter Guillelmi abbatis
Sancti Theodorici, ac postea in Signiaco monachi ordinis Cisterciensis. Tres reliqui spectant ad Gaufridum,
olim Bernardi notarium seu amanuensem, ac postea quartum Clarævallis abbatem. Insuper in
eo hallucinatur Henricus, quod in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* Ernaldum ordinis Cisterciensis fuisse
dicit, quem institui Benedictinorum fuisse certum est. Præter hæc, alia etiam opuscula Ernaldum auctorem
preferunt in diversis bibliothecis, alia hætenus latuerunt aut penitus intercederunt. Ex his omnibus
Ernaldi operibus in ultima editione Operum divi Cypriani, Oxonii anno 1682, e theatro Seldo-
niano, procurata, atque ex anterioribus multis editionibus correctæ, prodierunt *De septem verbis Domini*
in cruce. De operibus Christi cardinalibus, opusculum hucusque perperam D. Cypriano Carthaginensi epi-
scopo attributum. *De operibus beate Mariæ Virginis. Meditationes variæ.* Itemque inter Opera divi Bernardi sæpius, *Liber primus de Vita S. Bernardi*, Bernardo alteri Bonæval-
lensi apud Viennenses (ut aiunt) abbati, suppositus a plerisque; de quibus singulis paulo amplius agendi
occasione hic aucupari, haud incongruum lectori erudiendo fuerit.

Opusculum *De septem verbis Domini in cruce*, a nullo Arnaldo Bonævallis abbati non ascribitur, quan-
quam nonnulli in eo fallunturque, quod Bonævallis apud Vesuntiones abbatem interpretentur. Ve-
rum quæstionem omnino dirimit inscriptio apographo Cisterciensi subjecta : *Arnaldus abbas de Bona-*

valle in Francia, ac verbis Domini: Francie enim nomine Bonnavallem agri Carnotensis ab aliis ejusdem nominis monasteriis satis distingui, quæ sive in diocesi Viennensi, sive Pictaviensi, sive in Ruthemensi constituunt, omnes qui res Gallicanas intelligunt, facile norunt. Istud opusculum a Joanne Gagnio viro erudito primum, Francisco primo Galliarum regi a consiliis et elemosynis, cum hoc titulo, *Ernaldus abbas Bonavallis in diocesi Carnotensi de verbis Domini in cruce*, typis excusum est.

Liber *De cardinalibus Christi operibus* inter sancti Cypriani Opera hactenus vulgatus, Arnaldo etiam nostro tum in Cisterciano et Claravallensi, tum in Oxoniensi apographo collegii Omnium Animarum inscribitur, tametsi in ultimo isto mendose Bonavillanensis pro Bonavallensis abbatis nomen legatur. Ita enim inscriptio se habet in exemplari Claravallensi: *Domini Ernaldi Bonavallensis abbatis liber de cardinalibus Christi operibus*: atque in alio additur, *quem scripsit ad Adrianum papam*, scilicet IV, qui anno 1154 ad Romanam sedem promotus est. Hunc librum Arnaldo isti jam bene multi adjudicaverant, nempe Robertus Locus in *Censura* sua, Philippus Labbeus in *Dissertatione ad Librum Bellarmini De scriptoribus ecclesiasticis*, tomo I, verbo *Cyprianus*, Franciscus Combefisius in *Apparatu ad Bibliothecam concionatoriam*, verbo *Arnaldus*, et Joannes Mabillon in notis ad epistolam 210 S. Bernardi abbatis, editionis Parisiensis anni 1667. Quod tandiu nomen genuini auctoris ignotum fuerit, id ex scriptoris modestia factum, qui sub prologi finem, nomen suum premi his verbis postulat: *Libellus igitur quem de cardinalibus Christi nostri operibus scripsi, paternitati vestræ suppresso nomine misi*. En Arnaldi modestiam, pruriginis scribendi inimicam.

Mirum est opusculum hoc S. Cypriano suppositum fuisse, cum sola ejus lectio contrarium persuadeat. Illud unum afferre sufficit, quod scriptor de baptismo Christi agens, ait, *Baptismum per quemcumque fiat, eundem esse; nec hoc meritis esse datum, sed gratiæ, et proprie sibi omnipotentiam Dei retinere hujus effectum*. Quod non facile dixisset S. Cyprianus, quippe qui omnem baptismum ab hæreticis collatum respueret. 2. Quid quod Scripturæ citationes vulgatæ versionis respondent, quæ a Cypriani temporibus immensum abest. 3. Auctor de unctione chrismatis agens hæc scribit: *Hodie patent carceres, et damnati libertate donantur, severitate deposita hodie iudices mansuescunt*; quod de regibus et iudicibus Christianis intelligendum venit: et hoc quam alienum sit a Cypriani tempore, quo iudices fere omnes gentiles erant, nemo non videt. 4. Denique adhuc in eodem sermone affirmat, *non solum in regibus et sacerdotibus unctionis honorem permansisse, sed et in omnem populum Catholicum effusam esse hujus gratiæ plenitudinem*, cum longe post Cypriani tempora unctio et regibus et sacerdotibus adhibita fuerit. Verum etsi varios codices membranceos qui istud opus Arnaldo vindicant seponeremus, idetiam ex styli similitudine, tum ex mutua ejus comparatione cum aliis ipsius operibus pateret. Exemplo sit quod auctor in libro *De cardinalibus Christi operibus*, ubi de Nativitate, hæc verba profert: *Genitrix est obsteritrix, et dilectam devotio soboli exhibet clientelam*, item eodem loco: *Nec præcedens delectatio aliquam expetat pænarum usuram*. Qui uterque locus in Ernaldi libello *De laudibus beatæ Mariæ Virginis* in hunc modum legitur: *Ubi virgo et obsteritrix et genitrix, sibi ipsi in illa celebritate exhibuit clientelam*. Ex infra: *Nullam ibi usuram pænarum pro voluptate ultro repetebat*.

Illud luculentum quoque hujusce rei argumentum est quod auctor libri istius Cypriano adscripti, ubi de Passione agit, eandem sententiam habet, de Mariæ commendatione Joanni a Christo facta, atque Arnaldus in sermone 3 *De verbis Domini in cruce*. Illic enim ita Arnaldus loquitur: *Ecce Joannes piæ hæreditatis suscipis testamentum, eligeris et in hoc proponeris omnibus. Joseph, qui eatenus ministraverat, te subrogato cedit, nec maritalia jura opponit: ut obstruatur os loquentium iniqua impostorum, quia matrimonium illud dispensationi divinæ, non copulæ carnali servierat. Ideoque nec Joseph, cum Joannes eam suscepit in parentem, queritur de disjunctio connubio, quod dispensatorium fecerat, sine ullo carnalis copulæ commercio. Illic vero auctor iste in hunc modum: Jam exigebat ratio ut conjugii removeretur opinio, nec ultra pater Christi æstimaretur, qui eatenus vicem patris et conjugis tenebat. Habebat Joseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognovisset carnalem maritum, etc. Utrouque auctor et Joseph in passione superstitem fuisse existimat, et Mariæ commendationem Joanni, prætermissis sponso, factam dicit, ut carnalis copulæ removeretur opinio. His si addamus mss. codicum testimonia, qui librum illum Arnaldo nostro tribuunt, extra omnem questionem erit, opus istud Ernaldi nostri genuinum esse factum. Illud vero maxime auctorem commendat, quod ista ejus elucubratio digna visa sit quæ facundissimo Latinorum fere omnium Patrum, Cypriano tribueretur.*

Tractatus *De operibus sex dierum*, qui etiam in mss. codicibus bibliothecæ olim Fulcardi Montis, nunc Colbertine Parisiensis, *De paradiso* inscribitur, opera Dionysii Peronetti ecclesiasticæ urbis Antissiodorensis, sub nomine Arnaldi seu Arnoldi primum editus, auctorem ipsum præferi in multis mss. codicibus, ex quibus illum exscripsit olim et ad dominum Lucam Dacherium transmissit dominus Bertrandus Tissier, prior Bonifontis in Thierascia, Cisterciensis ordinis, in archiepiscopatu Remensi. Atque etiam sub ejusdem nomine in Bibliotheca veterum Patrum sæpius impressus est; idemque de libello inscripto *De laudibus beatæ Mariæ Virginis* dicendum est. Liber autem *Meditationum* anno tantum 1682 ad calcem Operum Sancti Cypriani ab episcopo Exoniensi editus est.

Quod attinet ad librum secundum *De Vita S. Bernardi abbatis*, mirum est quonam æstu, quantoque ardore simul et errore hunc Arnaldum abbatem Bonavallis Carnotensis Benedictinum, accesserint Cisterciensibus suis in *Bibliotheca scriptorum ordinis Cisterciensis*, pag. 23, Carolus de Visch, prior Beatæ Mariæ de Dunis in Flandria. Allegat ad assertionem suam illam stabiliendam magnam scriptorum cohortem idem affirmantium, quos auctores appellat gravissimos. Sixtum Senensem in *Bibliotheca sancta*; Joannem Trithemium et Bellarminum in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*; Possevinum in *Apparatu sacro*; Guilelmum Eisengrenium in *Scriptoribus orthodoxis*; Conradum Gesnerum in *Bibliotheca universalis*; Philippum Seguinum in *Bibliotheca Cisterciensi* mss. Item Henricum Gandavensem *De viris illustribus* cap. 11; Aubertum Miræum in Scholiis ad Henricum Gandavensem supra; Hippolytum Maraccium in *Bibliotheca Mariana*, pag. 144 et 145; Jongelinum denique tam in *Notitia abbatiarum ordinis Cisterciensis* quam in *Originibus et progressibus ejusdem ordinis*. Sed hoc numero auctorum ita affirmantium non obstante hunc Arnaldum auctorem secundi libri Vitæ sancti Bernardi, non fuisse abbatem Bonavallis Viennensis Cisterciensem, sed singularem abbatem Bonavallis Carnotensis, ordinis divi Benedicti, demonstrat eruditissimus Joannes Mabillon in ultima sua editione Operum divi Bernardi, procurata 2 Voluminibus in folio, Parisiis anno 1667, apud Fredericum Leonard, via Jacobæ sub Scuto Veneto. Ita ergo ille ad calcem primi voluminis Operum divi Bernardi in Notis ad epistolam 310, pag. 39: «Scriptores recentiores, nimirum Horstius, Carolus de Visch atque auctor Vitæ Gallicæ sancti Bernardi, contra Trithemium, Bellarminum aliorumque sententiam, Arnaldum hunc distinctum volunt ab auctore libri secundi Vitæ sancti Bernardi, quem auctorem Bernardum vocant, eumque abbatem Bonavallis, non Pictaviensis aut Ruthemensis,

sed Viennensis ordinis Cisterciensis. Alterum vero Arnaldum appellant, Bonævallis Carnotensis abbatem, quæ est monachorum Benedictinorum, ad quem hæc epistola scripta fuerit. Sed tantorum virorum pace dixerim unum et eundem esse. Nam quod pertinet ad nominis diversitatem, auctor libri secundi Vitæ sancti Bernardi in pervetusto codice ms. Corbeiensis scribitur *Ernaldus*, quo nomine noster Arnaldus abbas Carnotensis ab Arnulfo episcopo Lexoviensi, in iis quas ad eum scripsit, epistolis indigitatur. Sed missa nominis controversia, certum est librum in Vitæ sancti Bernardi scriptum esse *Godefrido adhuc Lingonensi episcopo*, ita enim legitur cap. 5, num. 29: *Godefridus prior ejusdem loci, propinquus ejus in carne et spiritu, qui postea in Ecclesia Lingonensi factus episcopus, usque hodie ingrediens et egrediens laudabiliter perseverat*. Scriptus est igitur ante annum 1161, quo Godefridus, dimisso episcopatu, *Claramvallem reversus est ad amplexum suæ Rachelis*, ut scribit Claramvalle Chronicon, ubi anno 1164, sexto Idus Novembris, mortuus legitur. Atqui a fundatione Bonævallis Viennensis, ordinis Cisterciensis, anno 1117, usque ad annum 1180, nullus abbas in ea Arnaldi vel Bernardi nomen sortitus est. Primus enim præfuit sanctus Joannes ab anno 1118 ad annum 1158, quo in episcopum Valentinum assumptus, Gozevino secundo abbati locum cessit, qui Raynaldo Cistercii abbati successit est anno 1151. Tertius Petrus in Bonavalle successit, qui anno 1171 sanctum Hugonem, antea Liuncelli abbatem, successorem habuit, qui Bonævalli Viennensi præfuit ad annum 1180, quo decessisse traditur in Menologio Cisterciensi. Ubi ergo Arnaldus vel Bernardus Bonævallis Viennensis abbas, qui ante annum 1164, quo denatus est Godefridus Lingonensis, librum secundum Vitæ sancti Bernardi scripsit? Hæc autem omnia ex Annalibus Mauriquer inductione constant. Unus igitur atque idem est auctor præfati libri, et sancti Bernardi amicus ille, ad quem morti proximus hanc epistolam scripsit, nimirum noster Arnaldus sive Ernaldus Bonævallis Carnotensis abbas; de quo hæc monuit vir doctissimus R. P. Bertrandus Tissier, qui ea qua pollet sinceritate et judicio, cum nostri Arnaldi Opera penes se haberet, sciretque non posse ea Bibliotheca Patrum Cisterciensium accenseri, ad nostrum Dacherium transmisit quam humanissime, aliquando Deo dante excludenda. Hæc, inquam, de nostro Arnaldo monuit. Hinc patet ex his Mabillonii verbis perperam ab Joanne Merlone Horstio hunc secundum librum Vitæ sancti Bernardi, quem posuit in suis ad Opera Bernardi Prolegomenis, esse inscriptum, tanquam a Bernardo abbate compositum, certoque spectare ad Arnaldum abbatem Bonævallis Carnotensis Benedictinum, divique Bernardi dum viveret singularem amicum, qui manes amici sui scriptione propria honorare voluerit.

Commentarius in Psalmum cxxxiii: Ecce quam bonum et quam jucundum, etc., habetur sub Arnaldi nomine cum aliis ejusdem operibus indubiis, in ms. codice optimæ notæ et scriptori synchrono, in bibliotheca Longipontis, ordinis Cisterciensis, diocesis Suessionensis. Hunc anno 1676 cum varias Gallicani orbis bibliothecas veteres excuterem, detexi, quem postea mihi ab ejusdem loci monacho transcribendum curavi, qui et aliam hujus operis copiam eodem anno ad Joannem Mabillonium monachum Benedictinum misit, tunc temporis de omnibus Ernaldi operibus in unum colligendis atque edendis, meditantem. Editus autem est in 8°, Lugduni Batavorum, anno 1692, apud Petrum Vander Meerche, cum aliis aliorum opusculis. Habet ingenium Arnaldi, nec imparem dictionis suavitatem, quam ubique spirat, ut nullus opinor futurus sit, qui lecto illo, in eandem nobiscum sententiam non veniat. Quamvis in homilia 4 et 5, de relicto textu, hic auctor argumentum aliud a proposito aggressus videatur. Ernaldi autem pietatem, ubi etiam a textu et operis argumento aberrat, plurimam refert.

Opusculum de septem donis Spiritus sancti, sub ejusdem Ernaldi nomine in bibliotheca Cistercii archimonasterii ms. exstat, quod anno 1655 ad Lucam Dacherium a se accurate transcriptum, misit Jacobus de Launoy, hujus cœnobii monachus, homo juvenis litteratis natus. Codex optimæ notæ est, istudque opusculum ob eam doctrinam quam complectitur, Ernaldo abbate cujus et nomen præfert et pietatem redolet, dignissimum est. Negare tamen non possumus ad eam elegantiam atque ornatum, quem in aliis suis tractatibus Ernaldus præfert, dictionem istius haud semper accedere. Addo citationes Scripturarum in illo quoque frequentiores esse quam in aliis Ernaldinis opusculis, quamvis opus suo in genere magnæ industriæ sit, nec a soliditate abbatis nostri abhorreat. Doctrina quam habet singularem cap. 8, *De lotionibus pedum*, doctrinæ Ernaldi, *De operibus Christi cardinalibus* omnino conformis est, ut utrumque conferenti opusculum patebit. Non eodem semper ornatu in opusculis suis procedebant veteres, sed remissius aliquando vel intensius, pro re nata vel argumento. Illud cum opusculo superiore anno 1692 Lugduni Batavorum impressum est curis meis.

Franciscus tandem Titelmannus, qui opusculum Arnaldi *De septem verbis Domini in cruce* recensuit atque post Joannem Gagneum edendum curavit, in prologo præmisso ad editionem suam huic quoque librum *de corpore et sanguine Domini* ascribit his verbis: *Fertur idem auctor, præter duos hos tractatus, nimirum De verbis Domini in cruce, et De laudibus beatæ Mariæ Virginis, alia quoque scripsisse opuscula, de operibus sex dierum, deque corpore et sanguine Domini, quæ hactenus nobis invisa*. Sed fortasse liber ille *De corpore et sanguine Domini*, ad Guillelmum Sancti Theodorici abbatem, ejusdem olim instituti ac ejusdem temporis spectat, qui librum de hoc argumento scripsit, quem in manuscriptis codicibus conjunctum sæpius et collectum cum opusculis Ernaldi abbatis vidimus: quam forsitan ob causam, nonnulli ad Ernaldum spectare opinati sunt. Vel etiam liber ille *De corpore et sanguine Domini* opus aliud non est a tractatu *De cardinalibus Christi operibus*, in quo de eucharistia etiam eximie tractat.

Hæc latissime de scriptis Ernaldi, cujus amplam mentionem faciunt, Carolus de Visch, prior Beate Mariæ de Dunis in Flandria in *Bibliotheca scriptorum ordinis Cisterciensis*, pag. 25, multis eisi vanis contendens, spectare Ernaldum hunc ad ordinem Cisterciensem; Cæsar Egassius Bulleus sæculo iv, *Historia Universitatis Parisiensis*, in Catalogo illustrium Academicorum istius sæculi; Joannes Mabillonius præfatus in notis ad epistolam 510 divi Bernardi citatæ editionis pag. 39; ego ipse in Supplemento Bellarmini *De scriptoribus ecclesiasticis*, tum in Cypriano ad annum 250, tum in Ernaldo ad annum 1160, quos videas: Philippus Labbeus, ibidem; Guillelmus Cuvus in *Historia scriptorum Ecclesiæ*, sæculo iv, ad annum 1162, pag. 680, cum multis aliis.

ERNALDI ABBATIS

TRACTATUS

DE OPERIBUS SEX DIERUM

Per Dionysium Perronnetum melodunensem et ecclesiasten Antissiodorensem in lucem editus.

(Biblioth. Patr. Lugdun., t. XXII, p. 1284.)

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Reverendissimo et illustrissimo cardinali D. D. DU PERRON Senonensi archiepiscopo, et Francia magno eleemosynario.

Eruditorum, et bonorum virorum semper hic mos fuit, cardinalis illustrissime et omni scientiarum genere ornatissime, ut labores suos et vigilas non solum utilitati publicæ dicarent, verum et alios, ut suo exemplo de omnibus bene mererentur, stimularent. Inter quos anus Joannes Gagneus, invictissimi Galliarum regis Francisci primi quondam a consiliis, et ab eleemosynis primus, vir non vulgaris doctrinæ, sed et monumentorum veterum diligens et sagax indagator, ut ea velut e tenebris eruens et in lucem proferens, Ecclesia Catholica inde præceptis optimis instructor fieret, quibus veri studiosi in semitam veritatis, velut face deducti, constantius in ea persisterent et orthodoxæ fidei firmitus adhærescerent, multos edidit libros, in quorum uno, cui titulus est: Arnaldus abbas Bonævallis in diocesi Carnotensi, De septem verbis Domini in cruce, sub finem monet hunc Arnaldum etiam alium scripsisse tractatum de Operibus sex dierum; rogatque nostris, in quorum manus hic liber incidit, illum prælo committere, tanquam melioris notæ librum, et qui in gloriam Dei et Ecclesiæ dedicationem cedat. Quibus viri tanti verbis ita sui suasus, ut tum primum illa perlegi, in animum induxerim meum illius vestigiis insistere, et nihil non tentare quo hujusmodi librum ubicunque gentium delitesceret invenirem. Et in eum finem quas potui percelebres et instructissimas bibliothecas, tum ecclesiarum cathedralium, tum celebriorum conventuum, maxime ordinis Cisterciensis, cujus vir ille doctus alumnus erat, adivi. Quinetiam cum ante annos triginta et quinque, apud Lingones mitteret me illustrissimus Gondynus cardinalis, tunc temporis Lingonensis Ecclesiæ præsul, ejusdem Ecclesiæ canonici me benigne susceptum in suam bibliothecam introduxerunt: in qua cum multa evolvissem, tandem thesaurus quæsitus quasi ex abditissimis tenebris in lucem prodit. Quem rogavi D. Comestorem Nigrepontis episcopum et Lingonensem ecclesiasten, domum suam et bibliotheca transferre, et illum tanquam pretiosum depositum custodire, quousque opportuna sese offerret occasio illum ad me Lutetiam mittendi. Quod libentissime pollicitus est. Sed morte cum præventus fuisset, nec illi pollicitis stare, nec mihi spe frustrato votis potiri licuit. Et inde longum defluxit tempus antequam quid, ne verbum quidem, de isto libello audiverim. Verum cum doctissimus Jacobus Amyotus Antissiodori episcopus, et qui te in munere summi eleemosynarii regis, antecessit, vir, cujus laudes et merita nunquam digne celebrabuntur, me in has partes deduxisset; et ipse, aliquanto post diocesim suam pertransiens, Vermentodunum divertisset et illic aliquam morulam fecisset, interim me confero in cænobium Sanctæ Mariæ Regniacensis, ejusdem ordinis, cujus et hujusce libri auctor, quod non longe inde distat, ubi dum percontarer, forte incidit in casses meos præda tandiu petita. Quam cum agnovi, hujus loci cænobitas, ut illius protypis mihi copiam facerent, precatus sum, quod et ipsi dicto audientes fecerunt. Sed hanc præclaram gemmam invenisse non satis fuisset, nisi in conspectum omnium venisset, ut tanto bono omnes boni fruerentur. Verum cum de illa in lucem proferenda cogito, tam adversa conatibus meis intercedunt, ut in hunc usque diem optata adimplere fas non fuerit. At cum his temporibus summæ bonitati placueris civiles tumultus pacare, pacem nobis largiri, et hoc armis et incendiis laniatum regnum in pristinum splendorem instaurare, mihi etiam, nunc otio liberiore fruente, visum est opportunum tempus venisse, quo et doctorum et meo desiderio satisfacerem, et munus quod erat mihi privatum in publicum ederem. Unicum restabat, nempe cujus potissimum illustris viri tutelæ hoc præclarum opus commendarem. Multi quidem doctissimi viri in mentem venere, sed nemo te doctior, nemo te dignior. Adde quod archiepiscopali Ecclesiæ Senonensi præsis, intra cujus fines et natus et educatus sum: tum quod illustris domus tua vicina est loco, in quo pius et doctus ille Arnaldus abbas hunc librum exaravit. Quare a te obnixè contendo, vir clarissime, ut hoc munusculum, pro tua singulari humanitate, tam æquo suscipias animo, quam benevolo illud tibi offero. Vale in Nestoreos annos.

Antissiodori Idibus Maii, anno Domini 1609.

Tui observantissimus Dionysius PERRONNETUS Melodunensis
et ecclesiastes Antissiodorensis.

INCIPIT TRACTATUS DE OPERIBUS SEX DIERUM.

Omnium quæ sunt, moventur et vivunt, unum principium Deus, in coeterna sibi sapientia dictavit et fundavit originem. Et quasi magni corporis membra, rerum naturas, distinguens propria loca, et nomina, congruas mensuras et officia assignavit. Nihil apud Deum confusum, nihil informe in illa antiquitate fuit, quia rerum materia, ubi facta est, statim in congruas sibi species est formata. Quidquid de mundi æternitate, quidquid de hyle, vel ideis, vel de illa mundi anima, quam noym dicunt, sensere philosophi, plura inducentes principia, primum Geneseos capitulum abolet et confundit, unum præfigens omnis creaturæ principium, scilicet Deum, in quo non est aliud providentia, vel sapientia, ratio, vel ordo, vita, forma, vel materia quam ipse, qui in Verbo suo, quod est æterni secreti manifestatio, quod dicit facit, et quod illuminat format. Neque solitudinem, vel paupertatem ante mundi constitutionem suspiceris in illo, neque arbitris ex subjectione vel obsequio conditorum potentatui ejus vel gloriæ aliquid accrevisse. Nunquam est sola Trinitas, nunquam egens divinitas, non deesse præsens, non ignorare sapiens, non infirmari potest Omnipotens. Non senescit æternitas, non mutatur veritas, nunquam excidit charitas, non rumpitur solidum, non dividitur unum, nihil deest ad perfectum, non crescit totum, non minuitur universum. Sicut erat et erit, ita est, licet erat et erit in eo dicantur improprie, quoniam solum ei præsens est, cui nihil vel accedit, vel præterit. Omnium igitur quæ sunt sola causa est bonitas, non necessitas; et participatio gloriæ rationali creaturæ ita collata est, ut, licet de plenitudine illa hauriat, non tamen sit ejus pars, cui conformata, secundum aliquem modum, patris participat. Inconveniens omnino et nimis absurdum est credere globum mundi informem et artificem simul ab æterno fuisse, et massam illam seorsum positam nullis usibus deservisse, quasi eam Deus vel non potuerit vel non voluerit distinguere et formare, cum omnino in Deo idem est et velle, et posse et facere. Sane voluntas et potentia, et effectus in illa rerum constructione sese indivisibiliter comitata sunt, quoniam dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt (Psal. cXLVIII). Æternum quidem de tam magno opere in sapientia ejus fuit consilium, sed initium temporale nequaquam confusione illa quæ chaos dicitur latuit involutum, nec omnipotentiam vel sapientiam, vel benignitatem Conditoris materiam factam languore [deciit] opprimere, vel dilationibus sæcula-

ribus negligere tantæ excellentiæ fundamenta, cum dilatio corporis inchoati nihil sibi, nihil creaturæ conferret, quia in imperfectione operis sui nulla esset gloria Conditori; neque ipsa creatura insensibilis et inanimata vel defectum in hoc vel profectum haberet, cui sine aliquo sui damno illa informatas vel inutilitas esset: unde constat aptata rerum primordia, verbo Dei, sicut ait Apostolus, ut de invisibilibus visibilia fierent (Hebr. xi), et placeret sub distinctionibus et formis universitatis implexio indissolubili connexionione in illa mente divina, ab æterno astricta. Aperta est janua, et egressa est de illa antiqua arca testamenti multitudo innumerabilis visibilium et invisibilium, spiritualium et corporali-um, et jam cœpit locus esse et tempus, quoniam secundum suum modum omnia circumscriptioni obnoxia sunt, præter illam solem naturam, quæ præcedit et excedit omnia, et intra se universa concludit. Circa illam ineffabilem et immensurabilem magnitudinem vane cogitat homo loca vel tempora, omnino minor est auctore universitas, et quidquid temporale est, ad instar puncti, intra se concludit æternitas. Complectitur omnia, intra solidans, extra protegens, supra forens, infra sustinens, arte investigabili ligans diversa, temperatura mirabili astringens in pacem et in unum jungens contraria, premens levia, ne effluant, sustinens ponderosa ne ruant. In eodem corpore ignem et aquam videas convenire, terræ aerem circumfusum, illamque molem immobilem firmis radicibus levi et subtili fundamento inniti, aquas labiles et supra ferri, et ardoribus non consumi, ut in hoc sapientia et omnipotentia artificis propensiori admiratione considerata, nos in sui reverentiam trahat quo nihil ei impossibile videmus. Cujus moderamine diversa et contraria in unitatem pacis conveniunt et immobilia et errantia ad certum ordinem revocantur; nec intumescunt maxima nec minima consumuntur: nec tota illa mundi fabrica sine ulla ruinæ formidine ex tam dissimilibus partibus uniformis, ex tam diversis una, ex tam contrariis quieta, et solida et concors in sua lege perseverat et ordine. Uni domino omnia subdita non habent quod diver-
D tant; nec ullum patet effugium a principe, nisi in judicem et a iudice in vindicem. Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia (Coloss. i), in quo vivimus, movemur et sumus (Act. xvii); quoque sumus sub certo numero certam habentes mensuram et pondus. Ex ipso sumus natura et origine, per ipsum sumus doctrina et regimine, et in ipso sumus uni-

tate dilectionis et consortio gloriæ. In libro ejus A numerata sunt et conscripta cuncta quæ agimus, et quidquid ibi scribit transgressio, delet confessio. Imo de libro vitæ nihil deletur, quia liber ille æternitatis est, illius in qua nihil corrigitur aut mutatur. Appensa sunt talenta donorum, mensurata distributio gratiarum, ut nihil homo negligat, nihil subtrahat, nihil præsumat. Et quidem ante hunc visibilem mundum, id est ante cœli et terræ creationem, angelicæ claritatis obsequium Creatori non defuit, et præcessit illa spiritalis natura corporalem origine. Unde Ambrosius in Hexameron: « Angeli, dominationes, et potestates, et aliquando cœperunt: erant jam quando hic mundus factus est. » Et Basilii: « Post illa invisibilia et intellectibilia, initium generationis eorum quæ cernuntur B sensuque comprehenduntur Scriptura enarrat. » Hieronymus supra Epistolam ad Titum: « Sex milia nostri temporis necdum complentur anni, et quantas prius ætates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, et dominationes servierunt Deo, et absque temporum vicibus atque mensuris Deo volente substituerunt: »

Sunt qui ita intelligant: non solum Creatorem, sed ipsam etiam cœli et terræ creaturam ante tempora exstitisse, quia ad discretionem diei ac noctis, ab ortu et occasu majorum siderum et minorum secundum principia et fines et reditus concurrentium vicissitudinum, determinatis spatiis certarum horarum numero definita est dies et nox, et dierum C certis collectionibus distinctum sit tempus; et illa quidem opera sex dierum instituta ex nihilo nullam habentia vel ex se, vel aliunde materiam, sed tantum voluntate artificis prolata dicunt, ejus verbo dictata est omnium quæ sunt, et causa, et ratio et origo. Spiritualis quoque naturæ, id est angelicæ, ea plenitudine sentiunt ordinem institutum, ut nullum ad reparandum vel augendam successionem semen invicem transfundi, in genere illo ulla necessitas postulet, quia si quid ad numerum eorum forte deest hoc suppletur ex homine, ejus multiplicatione quod petiit vel quod defuit, restituit, et consumat. Tantumque aiunt fuisse spatium inter opus et opus, quantum sex dierum continent intervalla, id est quantum dies et nox una mora metitur, et sic facta singula quibusdam præcedentibus; quibusdam subsequenter, sicut prius est ordine in edificio fundatum fundamentum, cui ingitur paries et tectum, quæ sicut mens, et opus artificis, gradatim aptat in domum, ita Deum fabricæ suæ molem et species orditum esse, et quasi texuisse pedetentim sentiunt mundum. Verum illius spatii intercedendum qua ante temporum vicissitudinem invisibiliter Dei sapientia prima opera disponebat diffinire temerarium est, maxime cum canonicæ Scripturæ de hoc nihil certi tradiderint. Casus tamen diaboli, quia ab initio fuisse legitur, si ante creationem cœli et terræ fuit, non intelligo vel cui inviderit,

vel ejus fuerit homicida, cum homo non esset. Unde illa Scriptura: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul* (Eccli. i), universam creaturam et angelicam et humanam, et reliquas singulas videtur asserere simul verbo Dei fuisse exortas, licet difficillima sit illa distinctio, et tamen est distinctio qua intellectualis corporalem præcessit. Prius in rebus investigatur ratio essentiae, deinde ordo naturæ, ad ultimum usus et necessitas causæ. Cumque eadem sit causa, et unire et partiri, et recolligere negotium, industriæ est ut in eadem re aliquid primum, et aliquid intelligas ultimum. Hoc secundum nostri intellectus angustias in rerum consideratione ex crassitudine corporea patimur hebetes et lippi ad puræ lucis fulgorem. Verum *sapientia Dei attingens a fine usque ad finem* (Sup. iii), subtilissima celeritate, et prædestinata et creata coessentia intuetur; et quæ ipse simul; nos per partes colligimus, et per aliquas moras collectas unimus. Creavit itaque Deus cœlum et terram, rationalis creaturæ domicilia, ut haberet utrobique colonum et laudatorem implens cœlum et terram divinitas. Et superiora quidem agmina Deo vicinius conjuncta, quasi intellectualia vel spiritualia, amplius naturæ creatrici participantia, hærent stabilitati suæ affixa. Homo vero et terrestri et cœlesti, et caro et spiritus; e cœlo terraque commistus aliquando apud se sobrius manet, nonnunquam mente Deo excedit, et secundum utramque naturam modo infra est, modo rapitur supra. De angelis sane quorum gradus et officia et dignitates in multis locis Patrum distinguit auctoritas, nihil Moyses est locutus. Sed cum alibi in hoc ipso libro Genesios eorum personas et officia introducat, non est dubium quin eorum creationem in nomine cœli intelligat. Ideoque cœlum non est dictum inane et vacuum; etiam cum pars reproba cecidisset, quia non in quorundam lapsu tota angelica collectio est infecta, nec peccatum quorundam nisi in consentaneos prævaricatores redundat, quia non nascitur spiritus de spiritu, sicut caro de carne, nec omnino illa natura descendit ex traduce; et licet omnium sit una natura, nihil tamen habet alter ex altero, quia unicuique singulariter et proprie omnipotentia divina specialis est, ut ita dicam, nativitas et origo. Terra autem, ejus habitator homo est, inanis dicta est et vacua, quia, licet in innocentia sit conditus homo, carnis tamen vigor nondum erat ad integrum solidus, et omnino etiam ante peccatum minus erat purus et perspicax humanus quam angelicus intellectus. Nondum erat reformatum corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis divinæ (Philipp. iii), nec erat in eo statu humana cōditio, quem absque dubietate resurrectio pollicetur. Vacua adhuc illius plenitudine beatitudinis quam acceptura erat, quantum sibi ad plenam compositionem deesset ad lucem accedens didicit, qua circumfusa, melius suum imperfectum considerans, ad eam qui potest implere et componere insufficientiam humanam conver-

conformationem et reformationem suam nihil hæsitans præstolatur; vacua erat terra, non habens possessorem; inanis, non habens decorem, quia informe est quod non illuminat Deus, et vacuum, et egenum quod non implet.

Et dixit Deus: Fiat lux! et facta est lux (Gen. 1). Scriptum est quia Deus lux est (*I Joan. 1*), et quia lucem habitat inaccessibilem (*I Tim. vi*). Ipsemet est lux, quæ facta est, sed lux primordialis illuminans omnia, id est causalium rationum quas apud se habebat reconditas, manifestans efficientiam, conspicabile faciens quod tamen sibi intelligibile erat. Et est illa prima lux repellens tenebras, et constituens dies, abigens ignorantiam, et purificans intellectum sapientia. Per hanc enim omnium rerum conditio disposita est, et ipsarum constitutionum cognitio dies vocatur. Est itaque prima dies ipsius sapientiæ intellectus; secunda, corporalis dispositio creaturæ; tertia, segregatis tenebris a luce, utilitatis rerum certa cognitio, qua in admirabili ordine et pulchritudine considerata in admirationem Creatoris trahuntur invisibilia ipsius, per ea quæ facta sunt contemplantes, ita ut per hoc innotescat nobis sempiterna ejus virtus et divinitas (*Rom. 1*); quarta vero dies, ecclesiastica doctrina et Scriptura sancta divinitus inspirata, in qua cætas fidei regulas invenimus, ut non quisque suo sensu, sed veritatis æternæ auctoritate firmetur; quinta vero dies, colluctatio rationis cum concupiscentiis, quasi cum reptilibus innumeris quibus resistit humana infirmitas, in quibusdam quidem membris suis actionibus hujus sæculi affixa, in quibusdam vero avolans conversationem sibi elegit in cœlestibus et quietem. Jam vero sexta dies est oppressis concupiscentiis et triumpho de hujus mundi victoria celebrato, mundo corde et pacifico spiritu cognitio et contemplatio Dei, per quam deponentes imaginem terreni, et veterem hominem exuentes reformamur, et in similitudinem Dei et imaginem transimus, imaginem quidem exprimentes signaculo charitatis, similitudinem vero stabilitatis et pacis. Ad hæc consideranda sive contemplanda, prima lux, id est cognitio veritatis, quasi inquisitorem suum humanum dirigit intellectum, manifestans ei singulas rerum species, hoc est distinguens dies ac noctes, illuminans egressum de ignorantia, ad cognoscendum ordinem rerum, ut in nomine cœli et terræ omnia cœlestia et terrena intelligat: quæ per quædam spatia, quasi per dies et noctes Scriptura distinguit et separat, et ne quid desit, ne quid causetur infirmitas, superferitur spiritus Dei, fovens et formans rationabiles appetitus, adjuvans infirmitatem, fecundans sterilitatem, excitans devotionem, operiens excessus, et distracta restaurans. Hic est spiritus multiplex, unicus, stabilis, mobilis, humanus, benignus, qui ubi vult spirat, et docet, et replet et suggerit omnia, de cuius inexhausta plenitudine et manatione sincera repleta corda fidelium, unius moris in domo cœ-

A discato in habitaculum Dei, eructaverunt in Ecclesia verbum bonum, invincibili eloquentia et insuperabili inconstantia subjectis contradictoribus, cum repente, facto cœlitus sono illitterati et idiotæ facti sunt fidei assertores, et piscatores disputatores (*Act. n*). Hic, absque emendicatis aliunde suffragiis, quos compungit inungit, quos invitat consummat, quod præcipit efficit. Ideoque in eo quod superferri dicitur, nota magisterii dignitatem, nutritoris affectum, vivificatoris præsidium, charitatis impressionem, affinitatem naturæ, benevolentiam gratiæ. Et primo quidem lux, deinde dies, postea firmamentum, quarto loco illa magna luminaria facta narrantur, quia prima illa angelica natura vigens bono naturæ et gratiæ, dum per humilitatem stetit in veritate, unica luci æternæ segregata est a nocte, et stabiliri meruit et confirmari, et jam absque ruinæ periculo, de gloria sua omnino secum nullum ultra habet ad malum accessum, quia ita est luci superiori terminata, et adeo ex illo fulget splendore, ut lucem quæ ipsa est nullius caliginis vapor interpolet.

Est igitur lux illuminans, Deus; lux illuminata, angelus; firmamentum, radicans in Deo rationalis affectus. Est igitur prima dies, intellectualis vel spiritualis naturæ institutio; secunda, corporalis et visibilis rerum creatio; tertia, rerum ab invicem distinctio, et earundem secundum genus suum fructificatio; quarta, per verbum Dei ex testimonio Scripturarum mentis illuminatio; quinta, inter appetitus carnis et spiritus rationis discretio; sexta, in intellectu et actione, quasi quodam sexu maris et feminæ, imaginis et similitudinis divinæ expressio, ex qua copula spiritalis fetu repletur Ecclesia. Jam vero restat in septima sola vacatio, de quo Sabbato ad sabbatismum octavæ transit ille qui renovatus spiritu mentis suæ potiora probaverit, et de tenebris hujus mundi emergerit, in omnibus intra lucem et tenebras dividens, et fructificans quasi arbor bona secundum gratiam quæ data est sibi. Oportet quippe hominem intelligere in primis, quia Deus est; postea quid sit Deus, ad quod ex creaturæ consideratione paulatim accedit; deinde de luce veritatis accensa, inter carnalia et spiritualia, quasi inter aquas superiores et inferiores, firmamento rationis fixo, expulsa tentationum quasi flatuum salsugine, gramina et arbusta producere, id est virentium gratiarum propagare genimina. Sed et ipsas spirituales intelligentias quæ ex Scripturis nascuntur, diligenter attendere. Quomodo ipsa veritas quasi sol illuminet animam; ipsa vero anima quasi luna irradiat noctem, id est corporales sensus, actiones quasi stellæ multiplicans, quæ caligine tenebrarum hujus mundi non vincantur. Necesse est etiam ut inter reptilia et volatilia ea discretionem utatur, ut, quia aliquos excellentioris vite conspiciat, non contemnat infirmos, quia in omnibus est anima viva, et quæ inhonestiora sunt, iis honorem abundantiorum circumdamus. Iis exercitiis

homo ad formam Dei proficit, ejus est quies cœlestis hæreditas, ejus gloria beata æternitas, et in agnitione Dei omnem exsuperans sensum pacis supernæ felicitas.

Justitia et judicium in primo statim patuere negotio, et sine ulla dilatione assentientium et dissentientium spirituum utraque pars suorum obtinuit stipendia meritorum, et se junctis illico contuberniis separata sunt sancta et impia agmina, expulsi dejectisque irregressibiliter in inferiores mundi partes, sive in infernum (quicumque ille est), his qui sine Deo esse affectaverant. A Dei quippe visione beatifica sine spe misericordiæ in æternum avulsi, imortales quidem, sed tamen passibiles impassibilitati sanctorum angelorum superstitum invident, et licet eos infectare non possint, quoniam illi solidata natura intentabiles sunt, in livore malignitatis, in implacabili odio perseverant: et hoc ipsum invidiæ tormentum, continuæque rubigo malitiæ, jugis ira, infinita tristitia, spes vennis interclusa, quasi flammæ ultrices cor eorum felleum undique allambunt, et est quasi quedam gehennæ fornax semper nocendi aviditate accensa. Mala voluntas est quasi perpetua cæcitas, id est a visione divina præcisâ facultas. Sancti vero angeli adherentes Deo semper vultui ejus assistant, et faciem ejus sine ullo velamine contemplantur. Bibunt de ipso fonte vitæ, et panem suum supersubstantialem, in quo confirmati sunt, ad satietatem comedunt; regnant sine fastu, serviunt sine jugo, gaudent sine metu, obtemperant, sed non servili ter; omnis consummationis vident finem, sed non finaliter. Contemplantur altitudinem divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei; quiescunt in pace illa, quæ omnem exsuperat humanum intellectum; et si est aliqua superior et secretior pax quam solus inhabitat Deus, id ipsum beatitudinis est, quod habent in suo bono sufficientiam, nec cœquari suo superiori præsumunt. Hoc enim illius maligni peccatum est quod non sufficit ei excellentiæ suæ illa admirabilis magnitudo, sed similis esse Altissimo voluit, vel quasi Deus omnino, vel saltem sine Dei dominio. Ideoque cum esset lux in Domino, factus est tenebræ in seipso, et justissimo judicio qui voluit esse summus factus est infimus; qui supra lucem, notici addictus, qui supra regem, carceri mancipatus, de libero servus, de angelo diabolus, de conspicuo obscurus, de nobili et glorioso contemptibilis et horrendus: vere divisa est lux a tenebris, et in eodem consortio bonum et malum esse non possunt. Non est communicatio Christi et Belial, non est participatio justitiæ cum iniquitate (II Cor. vi). *Angustum est stratum, inquit Isaias, ita ut alter decadat, et pallium breve utrumque operire non potest (Isa. xxviii).* Sed et chaos magnum inter bonos et malos angelos est firmatum, et irrefragabiliter sancitum est ut omnino non possit ultra bonus angelus in diabolum, vel Satanæ transire in angelum bonum, quia utrinque rata et immobilis promulgata est sententia, ut

A qui ceciderunt, ultra stare non possint; qui verostant, periculum casus cujuslibet non formident, et sicut peccatum in electos ultra non cadit, ita in reprobos non redit justitia; quia sicut nullam sensit corruptio reorum medelam, ita nullam admittit sanctorum gloria corruptelam. Fallitur Origenes, qui dogma Platonium in Ecclesiam introducens in libris *Peri archon* de quadam revolutione dæmonum in corpora, quasi per crassæ hujus corporeæ oppressionis conversationem indignam purgatione facta, rursum post multa sæcula, per hujusmodi revolutiones expiatum, in statum antiquum Satanam asserit reversurum. Addit etiam nescio quam passivam divinitatem pro reorum redemptione iterum in aere invisibiliter pati; et dum laborat emungendo sanguinem ex quibusdam Scripturarum auctoritatibus, et prædicat Deum misericordem et pium, probat eum mendacem et injustum. Mendax est, si impius cum diabolo et angelis ejus non vadit in ignem æternum; injustus, si injusto et justo idem reddit stipendium. Sed hæc verborum monstra et rationum portenta, non christiana sunt dogmata. Super sedit litteræ Origenes, nec intellexit Isaiam, qui in honore Tyri quedam mystice loquebatur, quæ ille litterator ad proprietatem verbi retorquere conatus est. *Et erit, inquit propheta, in die illa, visitabis Deus super malitiam cæli in excelso, et super reges terræ qui sunt super terram, et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum et claudentur ibi in carcerem, et post multos dies visitabuntur (Isa. xli).* Visitatio hæc non est indulgentiæ, sed severitatis et justitiæ, sicut sæpe visitantur a custodibus, qui in carceribus sunt non ut liberentur, sed ut custoditi diutius et acrius crucientur. Sunt et aliæ Scripturarum auctoritates quas ille quasi de convallibus rapuit, et statim ad eas cum clamore cucurrit. Animas quoque hominum angelos fuisse, et rursum in angelos reversuras, et in restitutione angelos et dæmones, et omnes homines sive Christianos, sive gentiles, sive catholicos, sive hæreticos æquales fore, et iterum animas ad nova corpora reversuras, et ex alio principio iterum alium mundum: et sic alternis vicibus usque in infinitum decessum et successum omnium et sensit et scripsit, et alia multa impia et nefaria quæ etiam replicare criminis est.

Ne igitur detrusis in has inferiores partes malignis spiritibus, si eadem pasim conversatio dæmonum esset hominum, liber et frequentatus accessus, et conflictus assiduus homini esset in jure et pertinax scandalum, et nulla pacis forma esset, ubi indefessa infestatio urgeret, seorsum pars reproba impetus importunos quasi amarissimos fluctus præfixis terminis Deo præcipiente intra se collidere coacta est, et dictum est ei: *Usque huc venies, et hic confringes tumentes fluctus tuos (Job xxviii).* Qui dixerat: *Sedebo in monte testamenti, ero similis Altissimo (Isa. xiv);* jam neque in gregem porcorum audet intrare nisi permissus (Marc. v); sed capi-

strata cervice hac atque illac quantum catenæ longitudo attingit, spumans et fremens relambit quod evomuit, et nihil virium habet illa malitia, nihil effectus illa yesania, nisi quantum vel ad probandum, vel ad puniendum justos vel injustos justitia divina permittit. Habent et ipsi sub principe demoniorum leges officiorum et ministeria distributa, et quantum indulget potestas superior, dico sanctorum angelorum, sub suis potestatibus militant et egrediuntur, et circumeunt, et suscitant tempestates, abscondunt laqueos, tendunt muscypulas, et exquisitis artibus modo violentiam, modo simulationem intentant. Persuadent et suggerunt consiliatores dolosi quæcunque impia, quæcunque impudica: nihil agunt potestative in animas, in quarum potestate potius et voluntate est in forma crucis et sanguine agni resistere, et confusum et victum repellere in gehennam. Et ex propriis illusionibus quibus servos Dei irritat et appetit, ipse repercutitur et illiditur, sique ipse occasio coronæ et gloriæ quibus esse voluit transgressionis laqueus et ruinæ. Sed et si aliquando prædestinatorum aliquis ad ejus statum infectus contabuit, armis penitentiae accinctus fortior securiorque surrexit, et expertus admissi turpitudinem, hostem suggestorem et se consentaneum mira indignatione exhorruit, et rursum cautior et munitior ad confictus accessit. Profigati itaque et repulsi ad seipsos convertuntur, et in maris sui salsugine, hoc est propria cruciantur invidia, et inefficacis malitiæ dolore tabescunt, hoc est mare magnum et spatiosum in quo sunt reptilia quorum non est numerus, in quo drago ille antiquus quasi cete immensum perambulat, cui auctore Deo illuditur (*Psal. ciii*). Ex immissionibus vero quæ per angelos malos fiunt, homo opus divinum non destruit, sed probatur, et recedentibus tentamentis omnique spirituali nequitia quasi intra suum pelagus recolleat, exsiccatis paludibus voluptatum, terra secunda herbarum virentem et ligna fructifera talibus germinat incrementis: qui a cordibus electorum absterse peccati illuvie de virore fidei, ad fastigium spei, et ad ipsum culmen perveniunt charitatis, radicati sicut arbores bonæ in Christo, et fructificantes secundum mensuram donationis ejus, unusquisque in genere suo.

Nomine herbarum viridum simplices et humiles possunt intelligi; arborum vero proceritas sublimioris sapientiæ exprimit dignitatem, lignum sapientiæ, et lignum scientiæ, et lignum vitæ, quæ in hac Scriptura inveniuntur, nos hæc spiritaliter intelligere persuadent, licet fundamentum litteræ non avellant.

Constitutio corporalis vel spiritalis visibilis et invisibilis creaturæ, quæ est quasi prima hujus mundi dies, illuminante mentem Verbo Dei, intelligibili ratione cognita est. Sed oportebat ut eandem lucem intellectus lux copiosior ipsius veritatis vivacioribus documentis accenderet, et acutiora et subtiliora per se dictaret dogmata veritas, quam humani ingenii

vel rationis per se posset experiri capacitas. Condidit itaque sapientia duobus luminaria magna, et constituit in firmamento; et quod intimaverat ex parte per spiritum, loqui voluit per seipsam, ut esset posteritati divina auctoritas, nec errandi locum, aut ignorandi, aut pervertendi verum hæreticorum haberet impietas. Conveniunt sane in unum naturæ et legis decreta: sed majus pondus est, ubi doctor est Deus, quam ubi inquisitor est animus. Moysi in monte Sina datæ sunt tabulæ lapideæ scriptæ digito Dei (*Exod. xx*); apostolis sanctis Verbum quod erat in principio apud Deum, et Deus erat Verbum, et idem Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan. i*): Filius Patris locutus est, et non in tabulis lapideis, sed voce viva prædicavit Evangelium scribens intus in cordibus, clamans extra in auribus: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan. i*). In his duobus testamentis, locutus est Deus multifariam patribus in prophetis, nobis per seipsum in Evangeliiis (*Hebr. i*); et everso modio velaminum, accensam veritatis lucernam figens super candelabrum (*Matth. vi*; *Luc. vi*), quasi diem proposuit divinæ et humanæ naturæ in eadem persona unitum consortium. Ab Adam quippe usque ad Moysen naturalis lex à cæremoniis libera servitute sub familiari mandato primitivum populum docebat et regebat; sed, sicut diximus, doctrina hæc, quia non muniebatur definitione auctoritatis, labi poterat per successiones vel corrupti: ideoque accessit lex scripta quasi luminare minus in æigmatibus et figuris, unius quidem Dei cultum et venerationem exigens, sed ad exercitationem rudium animorum sub multiplici verborum velamine, rerum veritatem occultans. Fecit Moyses tabernaculum et mensam propositionis, et arcam testamenti et velamentum ante Sancta sanctorum et cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium (*Exod. xxv*); multa de circumcisionis ritu, de mundatione lepræ, de lege zelotypiæ, de sacerdotum vel levitarum officiis, de unctione pontificis, de civitatibus refugiorum, de violatoribus Sabbatorum, de generibus holocaustorum, et aliis legis decreis præcepta conscripsit (*Levit. xxiv*). Sed, ut ait Apostolus, luminare illud legis neminem ad perfectum perduxit (*Hebr. vii*). Eruditiv sub timore quasi paedagogus teneram Ecclesiæ nescientis infantiam, et lascivientem primæ ætatis insolentiam oppressit serviliter donec in præfinito tempore a Patre provectus in intelligentia spiritali populus Dei introiret usque in interiora velaminis (*Hebr. vi*), et ipsa Sancta sanctorum, intra quæ nullus ingredi nisi solus summus pontifex præsumebat (*Hebr. ix*). Ubi vero gratia, scilicet luminare majus, intolerabile legis alleviavit onus, expirante Jesu in patibulo, rupta sunt illa velamina. Jam non tantum Aaron et filiis ejus illud privilegium mansit, sed universitati fidelium liber ingressus datus est et ad lignum vitæ et ad Sancta sanctorum. Primus ingressus est non in alieno sanguine honorum pontifex futurorum; et dato illo magno pretio sanguinis, viluit aurum legis,

et veniens Sanctus sanctorum abolevit victimas Judæorum.

Luminare minus fulgebat pro modo suo, cum tantum notus esset in *Judæa Deus* (*Psal. LXXV*), cum illas umbras et ænigmata mandatorum vix etiam pauci electi illius temporis caperent. Ubi lux gratiæ Evangelii luminare effulsit, nullus fuit qui se a calore ejus posset abscondere. Dirupta sunt illa figurarum integumenta, illa verborum involucra, et facta sunt omnia munda mundis, accessibilia et intelligibilia universis, et repulsa multitudo exemplarium, unum pro omnibus omnia continens et excedens, et cujus plenitudinem omnis illa inchoatio figurabat, sanctum et rationabile superfuit holocaustum, unus ordo, una distinctio, nuda veritas, pura charitas. Jam non tantum tribus Levitica ad sacra mysteria separatur, nec de sola tribu Juda regalis persona eligitur, una est tribus populi Christiani gens sancta, populus acquisitionis (*I Petr. II*), et Christus rex noster et pontifex regii sacerdotii pauperibus tribuit dignitatem. Jam vitæ puritas non significatur, sed ostenditur. Jam Agnus Dei digito demonstratur, Messias non expectatur. Jam nobiscum Emmanuel conversatur, fulget in Ecclesia Sol justitiæ, Rex decore suo videtur. Propalata est sanctorum via æterna redemptione inventa (*Hebr. IX*). Nihil est ad hominis perfectionem quod non hæc duo doceant testamenta: omnia legis sacramenta simplicitas evangelica exponit, profunditatem propheticam explanat Apostolus. Et manifeste ad locum istam magnum pietatis arcanum innouit, quod manifestum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria (*I Tim. III*). Stelle quoque in firmamento dispositæ dant lumen suum. Quod exponens Daniel, ait: *Qui docti fuerint fulgebunt sicut splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates* (*Dan. XII*). Docti et doctores stellæ vocantur. Quidam enim exemplo, quidam et verbo proficiunt et exemplo. Dividit hæc Scriptura inter diem et mortem, separans a sinceritate doctrinæ catholicæ hæreticorum inquinamenta et a moribus sanctorum eradicans quæcunque non competunt honestati. Lux ista veritatem separat a mendacio, a nugis seria, a pace discordiam, a Christo idola, a puritate religionis quæcunque impia et obscena. Lux ista cor mundum, et a peccati amore divisum, primum pudicum, deinde pacificum usque ad contemplationis divinæ perducit arcanum. Descriptio Jerusalem in latere, et per Ezechiel adversus civitatem ordinata obsidio, sartago ferrea pro muro erecta et reliqua signum sunt Domini Israel lumbare, juxta Euphratem absconditum et putrefactum, oculi animalium, et pennæ quarum aliæ volant, aliæ caput et pedes sedentis in throno abscondunt, in signum magnæ rei ab Isaia sunt positæ, et per Apostolum in Christo et in Ecclesia signatur sacramentum, cum de nuptiis et conjugii fœdere idem disputaret Apostolus.

A Agar et Sara duo significant testamenta; Isaac et Ismael populos duos, et multa hujusmodi in signum alicujus rei sancta Scriptura ponere consuevit. Sed et temporum et annorum revolutio, et discursus de una ad alteram, volubilitatem mutabilium, et æternitatis stabilitatem distinguit, quia ferventi circuitu rationis desiderium ad principium suum recurrens festinat, ubi nec anni, nec tempora, nec aliquæ mutabiles vicissitudines, sed una sancta est dies consummatio et plenitudo sanctorum, lux non erratica, Deus omnia in omnibus, perpetua illuminatio omnium. Circumcisio in signum est exspoliationis carnis peccati, baptismus sepulturæ, opus altaris crucifixionem carnis, visibilis unctio sanctificationum habitaculum Spiritus sancti significat; templum mentis dies sunt, horum et similium congrui intellectus. Tempora sunt, collectio et concordia novorum et veterum, sicut matutina spatia ad certas metas finesque conveniunt. Licet proprie præsens et præteritum, et quod futurum est nomine temporis censeatur, nihilominus tempus dicitur æstas et hiems, et alia similia, quæ ad intellectum volubilitatem aptata, rerum varietates et finem unitatemque diversorum, reductis ad suum principium causis, et conjunctis partibus expriment. Idem per annos, licet diffusius intelligitur, in quibus sicut et dies, et tempora concluduntur, et ipsi anni extenduntur in sæcula, ita Verbum Dei, lux æterna, omnia per Scripturam sanctam intimat et comprehendit. Loquitur Moyses revelante sibi Spiritu sancto de constitutione mundi, cui temporaliter et corporaliter non interfuit. Paulus prædicat Evangelium, quod ab homine non didicit, sed per revelationem Jesu Christi (*Gal. I*). Ascendit in paradysum, audit quædam arcana, quæ non licet homini loqui (*II Cor. XII*). Joannes apostolus ad æternitatem Verbi, et coessentialitatem et unitatem Patris et Filii ascendit et attingit. Isaïas et Daniel multa de fine mundi et de judicio Dei eloquuntur, in quibus quasi per quosdam scake gradus ascendit et descendit quilibet studiosus, habens Scripturam et tempus, quasi annos in quædam infinita sæcula proficiscens, quippe his omnibus diffuentibus, sicut scriptum est: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (*Matth. XXIV*).

Spiritum sanctum superferri aquis superius diximus, cujus inspiratio subjectæ sibi creaturæ vivificaret et fecundaret originem, non incumbens ei quasi ad tutelam secundum Manichæum contra nescio quam gentem tenebrarum, sed concludens sub se, quia nihil per se, nisi idem spiritus foveat, aut bene vivit, aut sane intelligit. Aquarum nomine generationes hominum intellige, quæ sicut de fonte in rivum, de rivo in fluvium labuntur, ita homines de conceptu in partum, et de infantili ætate in senium, inquieto volumine properant et decurrunt, unus atque idem Spiritus, prout vult, ex eadem materia diversa in varia ministeria operatur: *Et alii dantur sermo scientiæ, alii gratia sanctorum, alii discretia*

spirituum (I Cor. xii). Seminat in agro suo mente hominis semen justitiæ, et quedam quidem ad horrea vitæ activæ, quædam ad cellaria æternitatis implenda prædestinat, ita tamen ut activæ fructus impotribiles, post necessarios vitæ præsentis usus, cœlestibus inferat apothecis. Nascitur ex eodem cespite frumentum et hordeum, et in eodem terræ gremio aurum foditur et argentum. Alia aliis excellentiora, singula in genere suo utilia et necessaria. Ex humano genere, quasi ex aquarum natura, et reptilia procedunt et volueres, quia quidam repunt per hæc terrena; alii vero his neglectis in cœlestibus conversantur. Repit et lento gressu incedit quem premit conjugii servitus potestatis, fastigium, ministerii sollicitudo. Ex occasione officii sæpe officio reddunt ultra quam debeant. Sed licet ligna, fenum, et stipulam congerant (I Cor. iii), a fundamenti tamen stabilitate non recedunt. Utuntur hoc mundo quasi non utantur (I Cor. vii), plantant, ædificant, sed tamen iis animo non hærent, imo ad civitatem Dei, de qua gloriosa sunt dicta (Psal. lxxxvi), mellullatis affectibus suspirant. Neque vero illius civitatis rex a domo sua simplicia hujus mundi excludit reptilia, qui etiam Rahab quasi reptile venenatum purgavit et fecit innocuum, et Tyrum et populum Ethiopum et alienigenas, quasi multa reptilia, congregavit et posuit illic: et ipse natus est in ea quam fundavit Altissimus, et filios adoptionis coheredes constitutos secum lætari et cohabitare voluit in eadem civitate. At vero viri contemplativi, relicto humanæ conversationis nido, nituntur et tendunt in ardua, et per arctas vias non parentes corpori, ubi sit dilectus, investigant, festinant per vepres et tribulos carnisbus cruentatis, transiliunt sepes, et irrumpunt in reclinatorium aureum, ubi Rex in accubitu suo nardi odore delectatur (Cant. i). Suscipiuntur ad osculum, sugunt ubera potiora vino, trahuntur odore, post unguenta concurrunt. Gemit in fluctibus suis immensa actio et suspirat, gaudet contemplatio, et primitias pacis angelicæ jam delibat. Mordetur tentationibus, quasi serpentibus, homo in medio viperarum expositus, et concupiscentiarum lanceis latus nodum transigitur, clamat oppressus: *Infelix ego! quis me liberabit de corpore mortis huius?* (Rom. vii.) Nihil hujusmodi contemplatio sentit; sed rara omnino illa mens est, si aliqua est quæ in hoc mundo ita mente excedat, ut ad illusiones carnis, et pruritus titillationum, non aliquando sive abolita, sive oppressa respiciat. Etiam spirituales dicit Apostolus posse præoccupari in delicto (Gal. vi). Tu quisquis spiritualis es, considera teipsum, ne et tu tenteris (ibid.). Intus in medullarum crassitudine in vapore cordis juge incendium et flamma æstuat perseverans, nullis aquis exstinguitur, et quocunque fugerit, sequitur. Repit humana infirmitas, et ad longum cursum non sufficit: quod et si fugerit, non evadit. Una patientia totum hunc ignem redigit in cineres: qui resistit vincit, qui tolerat superat. Infirmitas sentit, ratio non consentit: nec sensus pec-

catum est, sed consensus. Hic laborat discretio, hic vigilat ratio, hic est limus, hic est lutum faciei, hæc procellarum regio, in qua reptilia conversantur. Sed, sicut diximus, circumfuso Spiritu sancto, qui subiectus est ei, quantæcunque circumfluant tempestates, exercitio proficit, motu purgatur, tentatione probatur, probatione firmatur. Inter hæc duo vitæ genera, quorum alterum reptat, alterum volat, et pusillanimitas et incolumitas creaturæ in altero sentit quid per se, in altero vero quid possit per Deum, ut nemo in se gloriatur quia *neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix).

Enumeratis et distinctis quæ ex terra et quæ ex aquis gignuntur, sequitur quasi auriga omnium inferiorum homo, et ducens præ se pecora et jumenta, B quasi bestiales motus sibi subiectos indicans, dominus mundi constituitur: in eipso quasi alterius machinam exprimens, habens omnium elementorum substantiam, et secundum aliquid omnium creaturarum naturam, dignitate spiritus et animæ rationalis intelligentia alter angelus in terris, societas carnis et vitæ, motus et essentia adeo participans hominibus, ut non solum secundum hoc quod moraliter vel allegorice definivimus, sed etiam secundum proprietatem naturæ ad universitatem rerum quedam sit ei cognitio et affinitas multiplex. Intueri possumus in homine velut quemdam alterum mundum, totum in exiguo, e cœlo terraque commistum, habentem sub se visibilem creaturam, supra se invisibilem, in unius mentis angustia, universalis semina complectentem. Mens in eo quasi quoddam divinitatis insigne, subditos aptat et dispensat affectus. Habet de cœlesti natura sapientiam et intellectum, consilium et scientiam, constantiam et pietatem, et castum timorem: quo ductore in eo a quo est, humiliter gloriatur. Quidquid spirituale in nobis est, inde est: ibi exemplar est ad cuius formam homo sensum acuit, mores componit, aptat sanctioniam, ordinat charitatem. Secundum illam naturam, paulo minor quam angeli propter carnem passibilem, non ignorat, quia ex conjunctionis suæ diversitate aliquando liberabitur, et rursus magnificentius colligabitur, nec jam ultra dissolutioni obnoxius, sed æqualis angelis etiam in corpore constituetur, et illius gloriæ quam modo per patientiam expectat, culmen attinget. Corpus quidem de terra est, in quo, si diligenter consideres, in minimis corporis partibus omnia hujus magni mundi membra reperies. Gravia hæc elementa, terra et aqua, igne et aere quæ levia sunt, circumfusa moventur, et ponderosa materia segregata ab invicem traductione subtiliorum confusione non premitur, sed distinctis singulis ordinatisque accessionibus omnia sibi servant, ut omnino stupenda sit illa rerum discordia in tantam pacem redacta, ut absque ulla dissensione ignis et aqua in eodem vase cohabitent, ita ut et terra aquis non diluatur, et tanta mole subtilitas aeris non excludatur. Imo vero complectuntur se pacifice, ut in hoc quoque mireris ar-

tificem, et in harmonia universorum et compage omnium, bonum pacis quam sit prædicabile, et commendabile videamus, et cum inter se contrarie discordesque naturæ convenient, quantum et quam indissociabile fœdus esse oportet in rationabilibus creaturis, quarum una est origo, una functio, una perventio. Considera in capite humano, in substantia cerebri quasdam cellulas sub quadam quasi camera cœli, testa superiori constitutas, et quasdam pelliculas, quas miningas vocant, cerebrum involventes, ut quasi nubes aquis vaporali bus calorem superiorem humectent, ne nimia siccitate vitalis ille motus arescat. Deinde quasi in firmamento oculi duo magna luminaria micant, interiori quidem igne semper accensa. In narium fistulis introitus et exitus aeris manifeste conspicibilis est. Discursus aquarum per venarum meatus quasi per alveos suos perenni lapsu circumferuntur, et in stomacho et in vesica sentinam et totius colluvionis pelagus vides. Cor igneum, nisi pulmonis ventilabro refrigeretur, succum corporis exhaurit. Caro, quæ quasi terra in homine est, calore cordis vegetatur et fecundatur. Hepar et lien, lacerti et muscoli, et renes et reliqua officialia membra, quasi metallice sunt in corporis officina, eorumque officiis et nutritur, et purgatur, et augetur, et minuitur, prout naturæ ratio exigit hæc corporea et materialis substantia. Viret homo in pueritia sicut herba, floret in adolescentia sicut arbor, et in senectute fructificat. Reptat in ætate decrepita, pascitur, cum docetur, ut pecus; ut jumentum servit cum obedit; volat cum ad suum principium redit. Ita mundum majorem in minore reperies, et nihil est in illa mole immensa quod huic exiguo congrue non aptetur. Quod autem non ad materiam, sed ad mores multa referimus, et interioris hominis affectiones enumerantes, in illa diutius parte quæ præstat moramur, nequaquam abolemus historiam, quæ Scripturæ fundamentum est; nec vim facimus litteræ, proprietatem ejus in sensum alium retorquentes. Ex eodem palmite racemus et vinum, et ex eadem spica et panis et granum. Nulla est injuria, nulla violentia, quam facimus litteræ, si reconditis in ea mysticos revolvimus intellectus, imo honoramus fundamentum, cum super illud, templum Domino ex subtili et invisibili materia, spiritali labore construimus. Sane absque ulla dubitatione credimus, in principio creata simul cælum et terram, in quibus, sicut supra diximus, omnium, quæ postea facta sunt, vel fiunt, elementalis existit causa.

Quod autem dicitur lux postea facta, cum sol nondum esset, si tamen horarum hoc factum putatur intervallis, jam ad litteram lux illa vix potest intelligi, nisi forte ille elementalis ignis per se in suo puro fulgeret. Sed quomodo immistis in materia elementis, rursus eorum separatio fiat, vix humana ratio capit, cum eorum momentanea separatio, illius sit complexionis destructio. Quod commistus aquæ et terræ et aeri, ignis luxis dicitur ante so-

lem, hoc rerum experimento rationalis sensus non didicit, cum hodie sine illis duobus magnis luminaribus nihil nisi tenebrosus in rebus corporalibus possit intelligi, et absentia solis ipsa est nox, et rursum præsentia dies. Proinde si lux illa prima corporalis fuit, remoto sole et luna, in rebus visibilibus similem lucem mihi vellem ostendi, nisi forte per anticipationem effectus ante causam positus est, et prius lucem quam solem cujus lux est eadem Scriptura commemorat. Quod si lux illa per se fuit, et diem discrevit a nocte, minima fuit illa tenebrarum et lucis discretio, quia ipsa lux minima erat et omnino confusione contermina. Hoc ideo dico, quia unam lucem materialem ad discretionem diei et noctis sufficientem fuisse rerum usus usitatusque naturæ cursus insinuat, et, ut ad spiritalem revertamur sensum, lux prima rationis et mentis fuisse, et voluntatis divinæ cognitio in rebus visibilibus apparuit, et intellexit homo mente de mundi constitutione divinum consilium: quod corporali lumine deinde sibi conspexit subiectum. Hoc est incongruum, si prius illuminatur spiritus, deinde corpus: imo sicut omnem actionem naturalem præcedit et prævidet ratio, ita multo efficacius in ordine rerum interiorem ante anteriorem hominem illuminari oportuit, ut de utraque consolatione Creatori obnoxius, cui causæ rerum patuerant de dispositionis æternæ non dubitaret effectu. Spiritualia et intellectualia et corporalia initium habuisse dubium non est, quantum ad hominis pertinet intellectum: et ipsa institutio primitiva sibi lux non erat, sed erraturæ cognitio intelligenti lux fuit, quæ nescienti tenebrosa abyssus erat. Neque enim contra rationem est, vel adversatur auctoritati, si rationalem creaturam prius factam, postea credimus illuminatam, et aliud ei fuerit illuminatio, aliud creatio. In reliquis vero eadem consideratio est, in die et nocte, in mane et vespere. Mane et vespere ita ponitur multis in locis, ac si dicatur, prius et posterius. Et fit vespere et mane dies unus, cum priorum et posteriorum plena fulget cognitio. Mane est inquisitionis opinio vel conjectura nondum perveniens ad veritatem, in ipsa inquisitione ex parte sentiens quod investigat. Si enim nihil sentiret, nihil inquireret, ubi vero ratio rei ad plenum colligitur, et ad liquidum ac perscipue a fine usque ad finem attingit, fit unus dies, et illius causæ assecutio, in cujus discussionem multi meditationum conatus quasi horæ meridianæ expensæ sunt. In prima et secunda et tertia dies est, singularum rerum, quæ in usum interioris vel exterioris hominis creatæ sunt, diligens inspectio, certa cognitio. Quod enim de herbis vel arboribus, vel reptilibus et volatilibus, de jumentis et pecoribus Adam ille primus homo, qui omnibus nomina imposuit, revelante spiritu sensit, et causam et usum universorum agnovit, secundum ordinem et accessionem revelationum quod prius ei patuit, quasi prima dies fuit, et secunda quod posterius. Iterum in ipsa revelatione mane fuit inchoatio do-

etrinæ, vespere et mane plenitudo scientiæ. Nec nomina, nec causas, nec rerum effectus agnosceret, nisi eum divina sapientia doceret, quæ ei et singulariter proposuit, et quidquid corporaliter creaverat, et distinxit, et tradidit, et subiecit. Illa quidem visibilis mundi essentia, licet simul facta sit, simul tamen dici non potuit : et non nisi per verba humana quæ temporalibus intervallis formantur, rerum universitas exprimi potuit, et quod apud Deum in quo tempus non est vel spatium, simplex erat et unum, a Moysæ per partes est visum, et intellectum et dictum, et per loca et species et officia distributum. Nimirum idem Moyses qui primum et secundum et tertium diem, et reliquas tam subtili distinguit libramine, unam esse diem quæ cælum et terra et omne virgultum, et herba creata sunt, ut et in cæteris idem intelligas, statim post enumeratas dierum distinctiones subiungit : *Istæ sunt generationes cæli et terræ, in die quo fecit Deus cælum et terram et omne virgultum agri, et omnem herbam regionis (Gen. 1).* Vide quam manifeste creationem omnium una die factam Moyses dicit, qui tamen sex dierum opera mirabili subtilitate describit. Nunquam angelicæ naturæ, quam sub cæli nomine accepimus, divinæ defuit veritatis intuitus, nec humanæ, quæ per terram exprimitur, quasi lux dividens inter diem et noctem rationabilis intellectus. Firmamentum dividens aquas ab aquis, perseverans est ab æterno inter sanctos et impios disciplina. Congregatio aquarum intra unum litus, et terræ et arborum fructificatio, obedientia est creaturæ in genere suo. Duo luminaria in cælo, desursum esse indicant quidquid in utroque legitur testamento. Lux firmamenti intellectus est testamenti. Reptilia et volatilia ex aquis producta activos et contemplativos ex eadem massa oriri significant. Hæc simul dici omnino non possunt; simul esse non est qui ambigat.

Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1). In omnibus quæ a Deo facta sunt, nihil huiusmodi legimus; sed in omnibus sensibilibus et insensibilibus, et in omnibus quæ sunt et vivunt, dictum est ut essent, et fuerunt. Sol et luna, magni et incomparabilis splendoris luminaria, inter reliquas creaturas servilem obtinent locum. Solus homo ad imaginem Dei factus, hoc singulari privilegio honoratur. Et de angelis quidem, quod ad hanc similitudinem facti sint, nihil legimus. Quoniam sicut eorum creationem, eo quod intellectuales naturæ sint, Scriptura intellectui nostro reliquit, ita eorum dignitatem vel excellentiam prætermittit. Credendum tamen est illam imaginem in illis tanto expressius signatam, quanto illa natura purior est, et divinæ majestati vicinior. Reliqua vero omnia ad imaginem eternitatis non pertinent, quoniam vanitati subjecta, inquieto circuitu rerum vicissitudines obumbrant; neque stabilitatem suæ essentiae per hos discursus et motus conquirunt, et omnino desinent esse id quod modo

A sunt, nullo pacto, postquam dissoluta fuerint, ad corpora sua vel statum quemlibet denuo reversura, Ipse quoque sol in reformatione mundi ab hoc labore suo quiescet: nec opus erit divinis et nocturnis distinctionibus; quando una dies æterna, et sol unus immobilis Deus erit, et, quiescente omni creatura, una erit omnis naturæ stabilitas, una firmitas, una sanitas, una pax, una æqualitas. Elementa vero utrum tunc sint, cælum scilicet ipsum et terra, vel aliquid præter spiritualia, puri pectoris est intueri.

Hoc tamen quod dictum est: *Cælum et terra transibunt (Matth. xxiv)*, nescio si ad hanc possit referri sententiam. Petrus apostolus in secunda Epistola, quæ Canonica dicitur, verbum evangelicum vel exponens, vel sequens ait (c. 11): *Adveniet dies Domini ut fur: in qua cæli magno impetu transient: elementa vero calore solentur, terra autem et quæ in ea sunt exurentur.* Et infra (ibid.): *Cæli ardentes solentur, et elementa ignis ardore tabescent.* Novos vero cælos, et novam terram, et promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. De abolitione vero veteris mundi nulla quæstio superest, quæ tam manifeste a principe Ecclesiæ est prædicta. Sed cujusmodi illud novum cælum et nova terra futura sint, vel si iterum novis creaturis cælestia, vel terrestria implenda sint, omnino prætermissum est. Quia vero dictum est iustitiam habitaturam novitatem illam, potest intelligi quod omne in illa reformatione alterius et multo purgationis naturæ futurum est, et quidquid modo vel corruptibile est, vel corruptum, in illa regeneratione purgabitur, et tota erit mera de reliquo meræ habitatio sanctitatis. Quanto magis homo configuratus corpori claritatis Dei, nihil molis habebit, nihil necessitatis in corpore, quod quidem et spirituale erit, et tamen corpus. Ita et ipsa rationalis creaturæ conversatio quæ utique paradisi erit, et tamen habitatio; quia sive in illo novo cælo, sive in illa nova terra illa glorificata corpora erunt, quæ, licet natura et gloria angelica agantur, veritate tamen corporis non privabuntur, sed sicut scriptum est: *Sancti in terra sua duplicitate possidebunt (Isa. lxi).* Paradisi autem, hoc est illa amœnitas, quies, pax, tranquillitas, et cætera omnia bona quæ adhuc oculus non vidit, nec in cor hominis ascenderunt (Isa. lxiv; I Cor. 11), intelligentia et visio Dei erit, quia videbit homo et audiet et in cor hominis ascendet quidquid illud est quod Deus est, nec de locis corporalibus, vel odoribus, vel saporibus, ulla erit ultra vel cura, vel quæstio, quia, sicut diximus, etiam si localis aliqua tunc erit delectatio, spiritualis erit utique, non carnalis.

Homo ad imaginem Dei conditus, jam tunc nihil habens simile, nihil commune cum jumentis insipientibus, intelliget honorem suum, et in imagine ad quam conditus est intuebitur semetipsum, et mirabitur, et dilatabitur cor ejus, et adherens illi beatitudini, et in divinis fixus aspectibus, ita in

multitudine illius dulcedinis deliciabitur, et in sactietate illa gloriabitur, ut irrigationes fontium, vel obumbrationes arborum, vel veritates fructuum, quas illa antiqua et corporalis habuit paradisi, nec velit, nec querat, cum sit ei Deus fons perennis, umbra refrigerans, lignum vitæ, fructus perpetuus, satiatis infinita. In præsentii quidem vita exteriores sensus per hæc visibilia evagantes minus ad unum se colligunt, et minus illius imaginis dignitas intelligitur, eo quod effusa extrinsecus per multa diverticula occupata ratio diversatur. Aliud est imago, aliud illud cuius est imago; et aliud est similitudo. Similitudo potest referri ad aliquam partem, imago vero integritatem substantiæ representat. Filius dicitur imago Patris, *splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* (Hebr. 1), et forma ejus, quia inter Patrem et Filium nulla diversitas est, nulla distantia, nisi quod Pater non est Filius, et Filius non est Pater.

In Verbo igitur, quod et sapientia Patris est, omnis plenitudo Divinitatis existit, et ipse Filius imago seu figura substantiæ dicitur, eo quod per Verbum vel sapientiam sempiterna nobis revelata sit Divinitas, sicut per imaginem, cum proprie effigata fuerit, representatur et intimatur nobis cujuseunque rei proprietas. Ego cum me in speculo vel in purissimo fonte intueor, non meipsum video, sed exprimit mihi imago mea omnem habitum meum vel gestum, et, quantum ex facie indicari potest, ipsum mentis affectum, ut ibi videas utrum decolor sim an coloratus, et manifeste intelligas utrum turbatus videar, an quietus. Ideo Filius imago dicitur, quia in ipso Patrem intelligimus, et per ipsum accessum habemus ad Deum, quia illuminans nos Verbum et sapientia æterna in intellectu sui Patris quoque aperit intellectum, quoniam qui videt Filium, videt et Patrem, quia unum sunt Pater et Filius. Ad imaginem igitur Dei, hoc est ad intellectum et notitiam Filii, per quem intelligitur et cognoscitur illa paternitas quæ in cælo et in terra nominatur, factus est homo, expressa in mente hominis illius lucis plenitudine, illius sapientiæ conformitate, illius gloriæ communicatione communicat homo justitiæ Dei: bonitatis particeps æternitatis hæres; rationis consors, in appetitu pacis, in intellectu veritatis, in amore charitatis illam imaginem representans, non ad illam similitudinem tendens, ad quam anhelabat qui dixit: *Ero similis Altissimo* (Isa. xiv), sed ad illam de qua scriptum est: *Filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus: cum autem apparuerit, similes ei erimus* (I Joan. iii). Portamus imaginem celestis, cum formatur Christus in nobis, cum in moribus nostris et vita illius generis nobilitas innotescit. Sicut enim exterior facies paternæ generositatis prætendit indicium, et ibi vel pulchritudo, vel deformitas genitoris trajecta est, ut etiam ex vultu intelligas utrum naturalis an adulterinus sit filius, ita in moribus evidentissimum est, si veritatis et

A justitiæ lineamenta imitantia exemplar divinum, ad cuius inspectionem omnis pulchritudo et honestas depingitur, illam formam celestem expresserint, hunc esse Dei Filium et hæredem, quem a paternæ bonitate non degenerem indices. Hæc imago in anima, non in carne est; nec corporis est honor iste, sed spiritus. Exploditur anthropomorphitarum hæresis, quæ, Deum corpus habere mentiens, secundum corporalem effigiem metitur similitudinem divinam, et imaginem Dei membra dicit visibilia circumscriptioni subjecta. Non intellexerant hujus amentitiæ assertores quia Deus spiritus est, et quia ad intelligendam divinam essentiam caro et sanguis non prodest quidquam. Secundum quod vir est, ad imaginem Dei factus est; secundum quod virago, ad similitudinem: *Masculum et feminam*, inquit, *fecit eos* (Gen. 1). Secundum intensiorem plenitudinem spiritus, vir, secundum remissiorem contemplationis appetitum, femina: secundum consummationem, neque vir, neque femina, sed in novitate vitæ creatura integra et perfecta. Dominatio igitur omnium quæ in terra, et quæ in aquis sunt, homini data est: et celestem in eo omne quod ei subjectum est, reveretur originem, et in proposito suo Creatori obedit, nihil ei venerationis impendens ex communitate naturæ, sed ex prærogativa gratiæ. Rebella quidem animalia et domita et indomita sæpe adversus hominem videmus consurgere; sed hanc audaciam et dissidii insolentiam nihil aliud movet, nisi quod ipse in ordine suo non obtemperat Creatori, qui hoc non ex merito, sed ex gratia accepit, ut creatura irrationabilis ejus moveretur arbitrio et regeretur imperio. Justissimum sane est, ut dissentientem ad omnia undique incommoda urgeant, et in eum qui suam voluntati Cratoris præposuit, undecunque omnium affinium exerceat seditio, et extra in eum excandescat persecutio omnis creaturæ, ut caro adversus spiritum, et spiritus adversus carnem contendat, et qui noluit subesse superiori suo, nulla ei ab inferioribus reddatur subjectio. Magna hominis dignitas, ejus factor Deus, consors angelus, minister mundus, regio paradisi! Ibi inter arbores condensas et umbras et opacantia nemora, inter herbas odoriferas, et aromatica gramina, in pratis virentibus, et fontis illius cardinalis vivis emanationibus, inter fructus et visu et usu delectabiles constituitur, in ipsa sua nuditate ostendens quia sicut innocentiam et simplicitatem nulla involvit duplicitas, ita semper fictum animo confusio operit, et circumdat malignitas. Nulla ante transgressionem peccati contumelia quesivit operculum, nihil ingressit caro pudendum, nihil erat quod esset occultandum, non erat in oculis Domini foeda nuditas, nec aliquid pudendum ubi nulla impuritas. Cæteris omnibus sibi expositis, ab una arbore continere præcipitur, et imposita lege obedientiæ, proprio relictus arbitrio majora statim, si staret in mandato, percepturus, probatur in minimò. Sed quia de operibus sex dierum

nos ea quæ sentimus scripturos disposuimus, et hoc ex aliqua parte Deo factum est auctore, alterius laboris erit scribere quid de paradiso, quid de fonte illo, quid de ligno scientiæ boni et mali vel de ligno vitæ, quid de serpente, quid de transgressione, quid de sententiâ in serpentem et virum et mulierem promulgata parvitati nostræ secundum mensuram donationis quam accepimus videatur.

Factus homo extra paradisum, ne aliqua deesse gratia videretur, in paradisum adducitur, ubi postea de ejus costa facta mulier memoratur. Decebat enim hominem ad imaginem Dei conditum, etiam loci illius amœnitas, et licet nulla insontem ubicunque esset posset urgere calamitas, provisa est tamen secundum exteriores sensus in uno loco omnium delectationum stipata collectio, ne si quid ibi deesset in querendo vel expectando quod procul esset, fatigaretur appetitus, sed omnium et præsentia gauderet et usu. Haberet in Creatore, si staret, plenitudinem veritatis et pacis rationalis intellectus, et totam mentem illius unius bonitatis impleret intuitus. Eodem modo etiam haberet homo exterior subjecta sensibus quæcunque suavia et jucunda humanam possunt oblectare naturam, ut esset omnium spiritualium gaudiorum homini summa Deus, et omnium temporalium consolationum sufficientia paradisus. Unde etiam Eden, id est voluptas, dictus est locus ille, et hortus deliciarum propter ubertatem soli, et nemora fructifera. Emanabat e medio fons vitæ irrigans et humectans omne gramen radicibus, nec tamen redundans enormiter, sed elapsu subterraneo totam horti illius arcam imbuens. Frondes patulæ in proceris arboribus subjecta gramina obumbrabant, humorque inferior et superior temperies virorem perpetem in cespite nutriebant. Aderat aura meridiana horis, si quis forte erat vaporem abigens et propellens. Locus omnino nivium ignarus et grandinis, et perpetui veris æqualitate jucundus. Erat ex fructibus et ipsis virgulis aromatica conspersio, et ex ipsis truncis pinguedines pigmentaræ erumpebant. Stillabat storax, et liquor balsami ruptis corticibus ultra pavementi crustas affatim imbuebat. Defluebant per prata nardina unguenta spirantia, et gummis stillantibus sine præli violentia, tota undique regio illa innumeris perfundebatur odoribus. Nihil erat ibi triste, nihil corruptum, quod cætera impediret quia omnia horti illius plantaria, plantatoris sui redolebant virtutem, et cœlestis gloriæ gratiam prædicabant. Sudabant ligna pinguedinem, emissura erat sanctorum charitas puritatem, et in illius suavitatis odore tam prædicationis honestas quam beatitudinis æternæ intimabatur ebrietas. Erat quasi quedam exstasis illa delinens sensus carnis fragrantia, non tamen conspiciens, vel a debitis officiis hominem revocans, sed ad quamcunque operam et studium subtilitatem mentis acuens et emundans. Stacte et myrrha, amomum et spica, et medicata serena ultro prolapsa glebas fertiles impin-

A guabant, et licet non indigeret natura, copiosiore tamen gratia juvabatur. Non erat febris, et jam erat antidotum; nulla adhuc naturæ defectio, et jam languorum remedia germinabant. Operabatur homo non aliquid novum exercitio laborioso ædificans, sed deliciosa cultura aut elucidans aliquid, aut obumbrans, aut aliqua claustra vel diversoria animalibus aptans, ne passim aberrantia ea maxime loca quibus reverentiam pigmentorum dignitas exigebat inconsideratis passibus conculcarent. Hæc atque alia hujusmodi sine tædio, sine molestia, poterat homo cultor diligens operari: quæ etiam exhilarationi ejus maximæ cooperantia delicatam operam delectabant. Custodiebat autem intrinsecus, non timens ne aliquid sibi raperetur, sed sibi a Deo commendata et subjecta, gaudens in obedientia universorum posteritati successuræ providus conservabat, sibi etiam ipsi conservabat, ne aliquid admitteret propter quod inde mereretur expelli. Atque utinam circa animæ suæ plantaria, et virtutum gramina, ea qua oportuit diligentia, vigilasset, operans utilia et conservans, discens ex inferiorum obedientia quantam Creatori subjectionem deberet. In cuius si perseverasset imperio et custodisset quod fuerat imperatum, solidaretur cito quod adhuc erat in pendulo, et ab hac corporalis paradisi amœnitate deliciarum veheretur in illam spiritualem tranquillitatem, cujus pax omnem superat intellectum (*Philipp. iv.*).

C De cuius paradisi beatitudine, nos aliqua secundum sensus nostri angustias et mensuram donationis, spiritualibus spiritualia comparantes in sequentibus perstringemus: nunc de corporali paradiso sensibilibus sensibilia conferentes, et secus doctorum limitem incedentes loqui proposuimus. Et de odoribus quidem horti illius aliqua dicta sunt; alia vero quæ ad reliquos sensus pertinent, differenda supersunt.

Erant ibi ligna fructifera quæ gustui et aspectui deservirent, pulchra ad visum, ad olfactum grata, ad omne delectamentum suavia. Singula secundum genus suum propriis efficientiis mancipata, non tam ad satiandum carnis appetitum, quam etiam ad conservandum humanæ naturæ integrum statum. D Nihil extra, nihil ultra ea quæ præ oculis et manibus erant, ambire poterat concupiscentia. Totum erat in promptu quod postulabat, non dico necessitas, sed voluptas. Nec erat ulla voluptas aliqua passione desiderii inflammata, nec erat ardor lascivientis petulantia: sed erat in exuberanti copia temperans sufficientia et satietas quietissima. Alia quidem erat arborum gloria, alia fructuum; nec erat ibi quidquam inutile, nihil superfluum, ubi et super pinguedinem, et frondes umbram, et poma pabulum porrigebant. Gummi languoribus, umbra ardoribus, cibus defectibus occurrebat. Erant quidem extra, non ultra experientiam nostram ille dulcedines; sed nos ex consuetis inexperta metimur. Vidi egoligna quorum folia vel fructus bruma non

urit, et in citro vel pinu quinti vel sexti anni poma immarcescibilia perseverant. Quare ergo ibi, ubi neque horror hiemis, neque ulla intemperies ingreditur, sed continua veris fixa est novitas cum ex ipsius temporis harmonia quaecunque ibi sunt, in augmento sint; et quidquid vivit, ex natura et ratione materie prægnantis parturiat, non dicamus ligna imputribilia, poma incorruptibilia, et efficacissimos illorum saporum vel odorum effectus, adimplendos usque ad sufficientiam omnes vel gustuum vel olfactum, vel aspectuum appetitus. Quid deerat illi mensæ, illi singulari convivio ubi et oculus pulchritudine, et gustus dulcedine, et olfactus condito spiramine implebatur? Aderat quoque ad deliciarum cumulum fons ille ex vicinis et intra senatis gramini-
bus saporis grati refrigerandi et humectandi calorem intrinsecum habens effectum. Temperabat et mundabat corporis venas, per quas quasi per quosdam tumulos defluebat, irrigans quasi alterum paradisum, et fecundans in genere suo membra singula propriis officiis distributa. Cingebant labia fontis hyacinthini et smaragdini flores, et crustæ purpureæ sedes aptabant intumescensibus glebis, ne recumbentium cervicem vel humeros suspensio aggravaret. Fundebant se humi pro tapetibus strata anetho et croco odorata cubilia, nec mordax cynomyia nudis artubus assidebat: quod genus, si ibi erat, inerme erat, nec terebrantibus spiculis quietis illius delicias infestabat. Et quidem in illis minimis contemptilibusque volatilibus post peccatum miranda est adeo acris efficientiæ importunitas, quæ fere invisibili et omnino fragili stimulo etiam densissimas pelles armentorum penetrans, et, quasi admota spongia vulnere, quidquid intus est humorum vel sanguinis elibit et exhaust. Ante peccatum quidem, quia culpa non erat, nec poena poterat aliqua esse molestia ab inferioribus, ubi superiori suo parum exhibebat famulatum rationis humanæ humilis obedientia, viderer excedere si non describerem voluptatem; sed quidquid dici potest, minus est ab illis deliciis: quippe deliri et fatui sensus, et labe peccati infecti integris illis et virginibus sensibus quibus pura utebatur natura, omnino conquadri non possunt; et omnem hujus corruptionis experientiam illius jucunditatis purissimæ ubertas exsuperat; et ne auditui desit, quæ demulcent, melodia, superne in ramis cedrorum vel aliarum arborum phoenix vivax psallebat, et psittacus, et multiplices concinentium avium sono una erat consonantia: quorum hilaris universitas laudabat secundum modum suum auctorem suum, in voce exsultationis jubilans Creatori, blandiens homini, movens ad mulcendum cum naturalia organa, et originalis musicæ a Deo condita instrumenta. Gemitus turture et columbæ hujus temporis suspiria presignabant. Aliæ singulæ volucres de statu præsentis vel futuræ Ecclesiæ præcinebant quasi quedam oracula; vel gaudium vel affectum quemlibet in suæ naturæ modo et ratione promentia. Nihil tamen triste, nihil lu-

A gubre ibi erat, ubi non varietas concinentium dissonantiam efficiebat; sed sive per arctas sive per amplas faucium fistulas circumflexiones jubilorum impellerentur, ascensiones et descensiones vocum convenientibus in unum differentiis ad unius puncti revertebant harmoniam. Fistula et sambuca et cætera naturam imitantia organa, quæ satis oblectant hujus temporis auditores, tantum ab illius monochordi vivis et claris vocibus differunt, quantum quidquid aliunde scriptum est discrepat ab exemplari. Omnino minor est gratia in raucis foliibus et compactis calamis, sive in testudinibus concavis quæ humanum instauravit ingenium, quam in illis vivis instrumentis quæ artifex natura dictavit. Hujusmodi ad mensam protoplasti excubabant
B tibicines, tales citharistas habet illa originalis antiquitas, et tamen corporalis hæc erat consolatio, non prædestinata felicitas. In paradiso nec mimus erat, nec histrio. Alludebant sibi cuncta simpliciter, nec deceptorii illusionibus simulatio personarum scenas comicas exprimebat. Non emollebat ad lasciviam dissolutas animas sensualitas sauciata, neque extraordinarius pruritus carnalis affectus legitimos terminos transiliebat, intra præceptum se continens; et formam omnium a Creatore descriptam certis regulis, intra metas præfixas motus voluntarius cohibebat, et quiescebat et abundans in rationabili sufficientia non tabescebat æstuans in intemperantia infinita. Omnis quippe usus intemperans
C fœda est et turpis abusus, et miserum facit quæcunque non impletur, et certis non utitur ponderibus, et mensuris, et numeris quantumque rerum experientia. Ideoque effreni et dissoluti animo appetitus et usus voluptatum irruit in tormentum, quia vehementia et ingluvies intemperantiæ suppositis stipulis non sedatur, sed irritatur. Non sic ante prævaricationem homo corporalibus illis utebatur deliciis, ut se vagabundus mergeret usque in faeces profunditatis, sed honesto et modesto accessu deliberans universa, præposituræ rationabilis honorabat dignitatem, et dominabatur affectibus suis moderatione discreta, non oppressione tyrannica. In his quæ ex parte aliqua summatim tetigimus, visus, auditus, olfactus, gustus et tactus, in virginitatis
D suæ integritate perseverantia, habebant lampades accensas, sine aliqua curiositatis amurca, et puro obsequio, venienti Sponso cum luminibus omnium sensuum occurrebant agmina insopita. De lignis illis quæ in illo horto plantaverat Deus præter ea quæ diximus, multa jam spiritaliter restant intelligenda; quia ex quadam vicinia sic sibi e proximo bona corporalia et spiritalia jungebantur, ut fere unirentur: et tamen separatim, et proprie visibilia corpori, invisibilia menti destinata suis distinctionibus necesse est adaptari.

Duo tamen de omnibus lignis paradisi Geneseos liber commemorat, lignum vitæ et lignum scientiæ boni et mali: cum multa alia in illa silva densissima non dubium sit fuisse, quia et lignum sapientiæ le-

gimus, et aliis quoque arboribus nomina virtutum secundum suas efficientias minime defuisse nullo modo ambigimus. Nec nos materialem plantam illius paradisi corporalis eradicare præsumimus, sed spiritalem fructum in visibili colonia metimur, et de olivis fructum sumimus et liquorem. Et in gemmis quidem quæ inter glareas fontis illius cardinalis volvuntur, et ad nos fluminum allapsu delatæ perveniunt plurimam esse virtutem experti sumus, ita et in arboribus, quæ odore et sapore sensuum nostrorum consuetudinem excedunt, quis dubitet singularem inesse gratiam an diversarum causarum remedia, ut et lignum vite senectutis morbum colibeat, et ligum temperantiæ ingluviæ ardorem exstinguat; ita et lignum castitatis ibi procul dubio erat, cujus ejus ita poterat temperare naturam, ut non magis genitales corporis partes moverentur ad copulam, quam reliqua membra: quæ singula sine aliquo titillationis pruritu ordinatis accessionibus sua peragere instituta. Hoc etiam in ejusmodi languore jam senescentibus et arescentibus causarum effectibus camphora satis efficaciter agitur, et sæpe olfacta vel hausta desiccant receptacula spermatis, et illius negotii instrumenta congelata corrugat. Hoc multa semina radicesque jam fere efficit efficiunt. Quanto magis virente mundo, et in paradiso, cum omnia primitivi succi novitate et puritate ferverent occurreret non unum quodlibet gramen, sed semen vel fructus obsequio hominis propter quem facta erant et alia quidem secundum hanc, alia vero secundum aliam causam salutis incorruptibilitatis poculum suo propinarent Domino et cultori. Quod si Salomon ab hyssopo quæ nascitur in maceria, usque ad cedrum Libani disputavit, et tot physici inquisitores naturæ per conjecturas vel experientias assequi potuerunt tam profundæ rei doctrinam, nunquid Adam qui fuit Dei, hoc potuit ignorare, cui ex imagine Dei et similitudine hæc erat gratia, ut omnis creaturæ sibi subditæ intelligeret rationem? Novit plane primogenitus ille omnium corporaliū temporales vicissitudines, novit causas et motus, et essentias, et effectus omnium quæ sensibiliter et visibiliter elementalis origo produxit et materialis essentia enutrivit. Quia vero boni et mali scientia mentis affectio est nec corporis est scire bonum vel malum, sed singulare et proprium est animæ, res quidem videtur spectare ad naturæ et essentiæ suæ proprietatem; nomen vero rei, id est scientia boni et mali, ad spirituale sensum et mysticam intelligentiam. Absit a fide catholica ut alicujus mali creatrix sit illa sempiterna virtus et divinitas! Procul explodatur illa Manichæorum dementia quæ gentem tenebrarum rebellem Deo, et nescio quæ diversis introducit principia. Procul Paterniani exeant, qui secretas et pudendas corporis partes a diabolo, et non a Deo asserunt factas. Excludatur a sensu Christiano Menandriana impietas et Patriciana hæresis, quorum Menander Simonis Magi discipulus, ab angelis, et non a Deo mundum asserit factum;

A Patricius totam humanæ carnis substantiam diaboli esse creationem mentitur. Nec Mambres nec Jannes creatores fuerunt illorum serpentium quos Moyses serpens coram Pharaone absorbit; sed diabolicis præstigiis, virgæ eorum, quæ utique Dei creaturæ erant, versæ sunt in dracones, sicut putris caro in vermes, vel combusta vertitur in cineres. Quis convertibiles neget corporales substantias, cum de carne tua propria lumbricos scaturire, et de veste lineas, et de sudoribus vel quibuscunque putredinibus, vel muscas vel pulices egredi videas? Acceleratus Magorum effectus, et virgarum in serpentes conversio repentina admirationi quibusdam est et stupori, cum mirum non sit de omni re, quæ fieri potest, citrum tarde an cito fiat, cum etiam quorundam hominum ingenia ea sub omni celeritate constituent, quæ multo tempore ab imperitioribus et lentioribus vix fiant. Quanto magis illa diabolica subtilitas, quæ rerum effectus et causas ab antiquo cognovit, secretam naturæ virtutem in publicum trahere prævalet, cum aliquid de re occulta efficiendum est in quo hebetes sensus hominum ludificare possit, et a veritate avertere, ut serviant creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula! Creatura quidem non nisi a solo Deo potest institui, qui nihil malum creavit, sed singula bona, et omnia valde bona (Gen. 1). Et Moyses serpens, vere serpens fuit, quem cum placuit Creatori, et de virga aptavit in colubrum, et rursus reverti præcepit in virgam (Exod. iv). Moyses vero neque auctor, neque creator, sed tamen illius miraculi minister fuit. Ita et columba quæ baptizato Domino super eum apparuit, vere columba fuit, et perfecta dispensatione propter quam ad negotii illius ministerium deducta est, iterum ad naturæ illius formam de qua assumpta est, subito est reversa (Matth. iii; Luc. iii). Ita tres angeli, quorum Abraham pedes lavit, quos etiam de panibus quos Sara paravit, et de vitulo quem coxerat ipse Abraham, legitimus comedis (Gen. xviii), non in phantasticis, sed in veris apparere corporibus, quorum functio, ut acta est, non evanuit, sed est in se reversa assumptio. Hanc formam intelligentiæ custodiri oportet, quoties per verba, vel visibilia signa locutus est Deus vel ad Adam in paradiso vel ad prophetas, ut scias ubicunque est vox, ibi esse et corpus; nec tamen quoties locutus Deus per corporalis ministerium creaturæ, verbum æstimes incarnatum; sed sicut diximus, dispensatoria et perfunctoria erat illa corporalis et personalis assumptio, non essentialis naturarum unio.

Longe digressi sumus occasione hæreticorum, qui Deum vel alicujus mali factorem, vel alium quemlibet mali astruunt creatorem, ut aliud principium, alium artificem vel conditorem ex sanctarum auctoritate Scripturarum emulgeant. Lignum scientiæ boni et mali malum non erat in sua natura, nec fructus vel ante prohibitionem, vel postea, noxius fuit; sed ideo sic nuncupatum est quia in illa prohibitionem experimentum obedientiæ positum est;

eius observatio bonum, prævaricatio malum esset. Scientiam quidem mali ante peccatum homo non habuit, id est nescivit quantum malum esset non obedire Deo, sed docuit eum propria confusio et pœna peccati quid esset peccatum. Si enim pœna transgressionem non sequeretur, et idem esset iustitiæ et iniustitiæ stipendium, nulla esset ratio qua timeretur vel amaretur Deus. Nulla omnino timoris causa esset, si non inobedientia puniretur; nulla dilectionis ratio, nisi amantibus copiosior gratia redderetur. Sciebat Adam non esse violandum mandatum Dei, sed facilem indulgentiam aestimabat, non expertus iram vel iudicium, quia nondum severitatem vel supplicium. Oportebat omnino ut ibi statim in primis parentibus rigor inciperet discipline, ne facilis venia in contemptum Dei filios Adam genus humanum erigeret, et creatura prævaricans et inhonorans Deum, non esset in gloriam, sed in contumeliam Creatori. Poterat homo ex peccato diaboli, cuius dejectionem non ignorabat, considerare strictionem iudicis, et ex illa irrevocabili sententia quæ illum malignum a spe misericordiæ excluserat, simile formidare iudicium. Insani cerebri est et animi delirantis ibi te tibi polliceri veniam, ubi tu provocas iram; in eodem articulo temporis sperare de clementia, in quo contemnitis gratia et conculcatur iustitia. Qualecunque sit vinculum vel fœdus societatis humanæ, rumpenda sunt omnia quæ consuetudo alligat, vel natura, ne offendatur Deus. Non est ista Christiana pietas, quæ nos, divinæ obedientiæ auctoritate contempta, in carnalibus inclinat affectus. Propter conjugii gratiam et complexus uxorios relinquit homo patrem et matrem, et sunt duo in carne una; non tamen deserit etiam debet Deus qui spirituali connubio universum Ecclesiæ corpus in unitate fidei et charitatis compactum, ex conjugio et continentia et cœlibatu unum instaurans corpus et spiritum, ut celebret sibi nuptias modo in spe, in regno vero suo in ipsa veritate disponit.

Scandalizavit Adam oculus suus, id est persuasio conjugis, quem utilius eruisset et projecisset a se, quam blandimentis femineis remisse obtemperans illa peremptoria consilia suscepisset. Nec erat immemor præcepti vel pœnæ, quam, si transgredere, ei Deus fuerat comminatus; sed nescio qua spe de Dei clementia præsumens, exiguitatem, non pondus pensabat præcepti. Nec usquequaque mortem verebatur, quam non attigerat; nec forsitan se aliis bonis privandum putabat, quia neque calamitatis securitæ ordinem illa prohibitionis et compinationis sententia continebat. Comedit de fructu interdieto et facta est arbor illa sciendi bonum et malum occasio unde et ipsum lignum nomen accepit antequam illud tangeret homo, non quia in liqui natura boni esset vel mali scientia, sed quia in transgressionem mandati quod de ligno erat, futura erat utriusque rei experientia. Et illico sensit homo quod ante non senserat; sensit malum concupi-

scientiæ, et pruritum membrorum rebellium: obscenos, et non voluntarios carnis appetitus et motus; et scivit quantum interesset inter libertatem et pacem carnis spiritus, in qua fuerat, et controversiam eorundem, et stimulos titillatorios, quibus pungentibus et urgentibus moribundos et fermentatos artus, languens anima desudabat. A facie insipientiæ suæ longe factus est a sanitate, miser et incurvatus putres et corruptas cicatrices illusiones lumborum plorabat, et cucurrit ad folia ipse jam folio quod a vento rapitur similis et contextis succinatoriis. Abscondit carnes enormes, et operuerunt, tam ipse quam mulier, jam ardentibus intus libidinum carbonibus, horrendas visu sordium officinas. Et cum eadem prius membra essent, pudenda non erant, quia nihil inhonestum erat in corpore, sed habebant omnia membra in suo ordine congruam dignitatem, venerabilem speciem, usum rationabilem, modestiam competentem. Omnia intra modum nihil contra voluntatem, nulla lex dissentiens, omnia quieta et pacifica tam ipsum Creatorem quam ipsam creatam honorabant naturam. Vere, sicut serpens prædixerat, aperti sunt oculi eorum ad propriæ confusionis cognoscendam miseriam, non ad illius præsumptionis qua dii esse affectaverunt gloriam consequendam. Viderunt se, et erubuerunt, et indignos se iudicantes divinis aspectibus, non quasi latere possent vel effugere iudicem, sed quasi rei et jam in pistrino propriæ conscientiæ deputati ad molam, sese in aliquibus recessibus timidi absconderunt. Hoc solum verum in omni illa persuasione diabolica fuit, quod aperti sunt oculi eorum, non ad id quod ille promittebat, sed ad id potius sentiendum quod suggestor mentiens intendebat, qui ei quasi successor, parricidalis odio invidebat. Hic illius philosophi non incongrue aptatur sententia: « Insidiosissime, inquit, nocet, cui gratiæ aguntur pro injuria. » Mendax in reliquis omnibusque pollicebatur, et detestatione dignissimus, ad illud verbum, quo eos nequaquam mori, sed sicut deos futuros asseruit, statim et agnosci et repelli rationis indignatione debebat; sed facilem accessum ad cor femine illa habuit promissio, quæ jam ambiebat propriam potestatem, excusso a cervice sua Creatoris domino. Quod si superba præsumptio jam in mentem ejus intraverat, prius hæc superbiæ quam inobedientiæ rea convineitur.

Hoc aliqui tractatorum senserunt; sed ego pro modo mea ita hunc locum accipio, ut superbiam et inobedientiam eodem puncto concludam, nec ante gustum pomi in elationis malo Evam contabuisse præjudicem. Vere qui in uno offendit, est omnium reus, et ubi mater virtutum charitas læditur, universitas bonorum quasi præcisa radice siccat. Septem spiritus nequam simul cohabitant, nec facile est alterum avelli ab altero, sed forsitan idem ipse est qui, secundum plures, malitiæ effectus diversis nominibus nuncupatur. Spiritus quoque sanctus dicitur septiformis, cum non sit nisi unus, quia ubi

timor castus, ibi est pietas, nec pietati potest deesse scientia; ubi vero est scientia, non deest consilium, et consilio constantia et fortitudo accedit. Sic intelligitur, sic amatur sapientia Dei quæ est Verbum Patris, ubi humilitas mansuetudinem, mansuetudo compunctionem, compunctio fervorem, fervor benignitatem, benignitas puritatem, puritas exprimit pacem. Vides apud Prophetam omnes impietates et injustitias simul in eodem articulo poenitentibus condonari, et negligentibus et reversis ad vomitum, etiam condonata requiri. Omnis quippe superbus consequenter est invidus, quia propriæ excellentiæ appetitor semper est alienæ felicitatis detractor. Ita prudentia, quæ in bono est, sine temperantia nulla est; et quicumque intemperans est, nec de fortitudine gloriari potest, nec de justitia. Unum est corpus virtutum quod nec schisma scindat nec hæresis, et universitas gratiarum ex radice pullulat charitatis. Fundamentum et origo est omnis malitiæ superbia; et licet ipsa omne vitiorum vulgus parturiat, sic tamen habet in se unita et coe-sentia sua genimina, ut absque sua sobole nihil omnino efficiat, nec unquam possit solitaria inveniri. Superbivit, et in eodem momento inobediens mulier fuit, nec æstimanda est temporaliter hæc inobedientiæ successio, cum eadem sit et indivisa utriusque connexio et origo. Adulterini surculi lasciviente radice nonnunquam consertis simul manipulis exsurgunt, ita ut virgulas quidem discernas numero, sed incrementi non videas rationem. Unus sapor viti et palmiti, unus color carni et corpori, unus odor ligno et cortici, et omnibus membris humanis licet sint valde diversa et multiplex eorum sit actio, unum tamen principium et indivisa creatio. Unum venenum diversas efficit passionem, et eadem diffusio phrenesim quæ apoplexiam creat, et quosdam quidem eadem tabe subito intercipi et emori videas, quosdam vero diu languere. Duo promissa sunt mulieri, immortalitas et divinitas: neutrum provenit, sed jumentorum conditio, et hominum sub unius similitudinis comparatione et damnatione promulgata censetur. Ecce Adam, in cujus faciem insufflaverat Deus, quasi omnes sensus, quorum ibi sedes est, et domestica cathedra, purificans et fecundans, bestiali irrationabilitate oculos et aures et reliquos sensus ad inferiora repressit, et avertens a spiritualibus divinum intellectum, ventris animal inferioribus membris degeneri paruit famulum, et sensit caro nudata virtutibus caumata et algores; sensit vacuus spiritus putredines et fetores, sensit inanis gloria miserias et dolores. Sic ille idem serpens ausus est in altero paradiso non deliciarum, sed abstinentiæ aggredi Salvatorem, persuadens ut panem de lapidibus faceret, ut se de pinna templi deorsum mitteret, et recordi dementia ut se dæmonem procidens adoraret (Matth. iv); Christus vero qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philipp. ii), sed cum in forma esset servi usque ad prænitium tempus a Patre, cum

A esset Deus omnium, serviles terminos non excedens, vitam animæ vitæ corporis præponendam, nec gloriam nec potestatem mundi hujus expetendam edocuit, et proprio exemplo quam facile, si patientia prætendatur, Satanæ repelli possit, mansuetissimus magister ostendit. Ad primum sibilum ille primus homo contabuit, de quo post peccatum et damnationem justissimam quasi insultans et increpans Deus dicit: *Ecce factus est Adam quasi unus ex nobis sciens bonum et malum* (Gen. iii). Hoc schema in Scripturis sanctis ironia dicitur, cum figurata locutio personam vel exprobrantis vel indignantis assumit. Unde Apostolus, solidatis post resurrectionem corporibus, et carnis stimulis consopitis, quasi jam intuens quod futurum erat, exprobrans morti clamabat: *Ubi est victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus?* (I Cor. xv.) Deridebat Apostolus mortem, quæ gloriabatur quasi victrix occiso Salvatore et posito in sepulcro. Et quia in generali resurrectione ipsa mors destruetur, applaudebat illi victoriæ, et mortis defectui insultabat. Ita per hanc figuram, Jerusalem civitas sancta, cum jam in mortem Domini conspirasset, per Isaiam vallis visionis invective dicitur (Isa. xxii). Utitur in multis locis hoc genere locutionis sancta Scriptura. Unde de Adam dicit Dominus: *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis sciens bonum et malum*. Æternitatis honor et omnipotentia ad Patrem, sapientiæ et hæreditatis gloria transfertur ad Filium, ad Spiritum sanctum bonitatis insigne. Secundum quas differentias, Trinitatis similitudinem naturæ humanæ integritas exprimebat. Nunc autem sciens malum actione, quod vitare potuerat ratione, privata est æternitate et potentia, hæreditate et sapientia, bonitate et justitia, et a ligno vite longe projecta, donec satisfactione condigna expiaretur admissum, et inobedientiæ scelus, malumque superbiæ, veræ humilitatis poenitentia expurgaret. Ac si diceret Deus: Voluit Adam esse sicut Deus, discat ex pœna et miseria quid tanta præsumptio mereatur; experiatur, excludatur a loci hujus amœnitate, et experiatur quantum distet inter bonum et malum. Non possum satis mirari ad illius tentationis fallaciam, et ad verba mendacii tam cito animum hominis inclinatum. D Sciebat homo quia in animalibus vel reptilibus nolum erat secum particeps rationis. Noverat quippe naturas omnium, quibus et propria aptaverat nomina. Adduxerat quippe ad Adam Deus omne illud viventium genus; in hoc ipso ostendens subjectam sibi omnem irrationabilem creaturam quæ sibi quasi domesticum peculium præsentaretur, ut videret ipse superior et dignior et infra se plebem illius generis obtemperantem sibi, Deo jubente, concorditer: quæ etiam quasi propria mancipia, sciens usum omnium, vocaret ex nomine. Ille est enim scire et vocare ex nomine, propria officia et mores intelligere singulorum. Mugiebant, vel rogiebant, vel hinniebant in genere suo, et, secundum naturæ suæ proprietates, dabant signa, vel sonos, vel mo-

tus, quibus posset eorum affectus intelligi; verbum A solius hominis erat. Et si aliquando Deus voce humana loquebatur, non pertinebat ad eum curiose inquirere quomodo loqueretur, cum de loquente non dubitaret quia Deus esset, et posset loqui ut vellet. Qui enim homini dederat verbum, poterat quod suum erat, cum volebat, capere et formare in quolibet corpore. Nunc autem serpens qui contra naturam et blasphemans Deum, loquebatur, utique ex Deo non erat, sed contra Deum auctor et inventor idololatriæ jam plures Deos futuros docebat, et seminabat errorem quos per multitudinem falsorum numinum una et vera ignoraretur divinitas. Nunquid Satanæ præsentia illi notuit feminæ; quem forsitan putavit verum dicere, quia hoc audiebat quod volebat. Solemus quippe cito credere, cum id nobis consuliatur quod optatur. Quod si Adam vel Eva scientes diabolum esse qui personaliter in eorum auribus erat, contempto Deo perniciosissimis sese consentaneos tradidere consiliis, hic non tantum scelus inobedientiæ, sed et idololatriæ, fide abnegata, intelligo. Idololatria quippe est, cum quia vel seipsum Deum, vel alium quemlibet propter unum Deum constituit. De serpente enim dubium esse non poterat quin illa verba ex sua non proferret natura; nec erat inter omnes creatura Dei aliqua ratione prædita, persuadendi, vel consulendi, vel ratiocinandi habens scientiam vel potestatem præter solam angelicam et humanam. Constat itaque non ignorasse mulierem quia vere ei diabolus in serpente loquebatur; sed appetitu literæ potestatis oppressa, quia sine Dei dominio esse voluit, eum qui contra Deum et ad voluntatem suam loquebatur libenter audivit. Confuse aliquando viri et mulieris nomina posita sunt propter corporis unitatem et peccati similitudinem; Adam tamen non ex diabolo, sed ex muliere verba illa audivit, quibus nec restitit, nec contradixit; et licet forsitan non crederet quod diabolus vel mulier suadebant, ausu tamen nefario sese illi actioni commiscuit. Senserunt quidam serpentem illum non verbo, sed signo aliquo prævaricationem illam homini intimasse; sed hæc sententiæ diversum a re gesta exigit intellectum. Alii nec diabolum fuisse in paradiso affirmant, nisi eo modo, quo vagis et inconstantibus motibus tentationum immitit incendia, quas ideo incendere, vel exagitare dicitur, quia cum corpus ejus omnes reprobi sint, ipse vero caput, non potest diversa eorum esse actio quorum eadem est voluntas. Et hoc opus nihil aliud est quam malitiæ consensus et unitas, per quam communicationem quod nos male agimus ille agens dicitur, et quod ille facit, nos mediante assensu efficimus, sicut in morte Christi quod diabolus, quod Judas, quod Judei, quod Pilatus fecerunt, vicissim et simul ab omnibus actum est; et antequam commemoraret Evangelium quod intraverit in cor Judæ diabolus, legitur quia fur erat, et loculos habebat (Joan. xii). Unde et de hac unitate maligni hominis et dæmonis scriptum est,

PATRUL. CLXXXIX.

cum maledixit impius diabolum, maledixit animæ suæ (Eccli. xxi). Nullum vero inconveniens est si paradysum permittente Deo diabolus intravit, cum apud Job, inter filios Dei legatur astitisse (Job i), et in Regum libro circumstante sanctorum angelorum exercitu ad decipiendum Achab spiritus mendax sedenti in solio seductionis suæ obtulerit famulatum (III Reg. ii). Nec desunt qui allegoricis logibus per serpentem delectationem, per mulierem sensum, per virum mentem accipiat, ut cum delectatio sensum commoverit, mens vero carnali sensui acquiescens delectationis gustum acceperit, de gloria paradisi, id est ab omni bonæ conscientie quiete et pace homo foras pellatur; nec jam ad lignum vite ei reditus pateat, nisi per misericordiam Dei cherubim, qui est plenitudo scientiæ, infatigatum peccatorem reducat ad sapientiam, inflammans cor ejus ad poenitentiam per quam solet versari et mutari ultionis sententia, et possunt morti destinati ad lignum vite reverti. Jam de sententiæ expulsionis et maledictionis aliqua essent dicenda, sed de fonte et fluviis qui ex eo procedunt prius pauca tangenda sunt, ne rem tanti sacramenti subterfugisso videamur, non quod singula quæ usque ad Abel et Cain circa Adam acta sunt suscepimus exponenda, sed quia capitulis quæ proposuimus ita circumstantes coherent sententiæ, ut ea ipsa quæ loqui volumus, quasi multitudinem convivarum affines intellectus ad mensam nostræ dicationis invitent, et intrare compellant.

C Non statim post prævaricationem ejectus est homo de loco voluptatis, sed conscio sceleris nihil delicta paradisi conferebant. Tota enim nostra non in loco, sed in mente est gloria, quia non felicem facit locus, sed vita. Quæcunque prius subditam Deo animam delectabant, in tormentum versa sunt transgressori, tum quia sciebat se cito amissurum, nec sibi posse stare quod stans ipse possederat, tum quia quidquid sine Deo potest de temporibus affluere, non implet possessorem, sed semper vacuum et inanem, quantuscunque sit nebulæ globus, utrem dimittit. Et hic expertus est homo quam longe esset a deitate quam cupierat, quia jam in latebris nudus quasi miseræ et turpitudinis suæ operimentum medicabat. Sane nulla purpura, nullus regie dignitatis amictus illius dignitatis quæ ante peccatum erat imitari potuit gloriam. Honestas quippe non egebat diploide, sicut hodie non honestatur, sed celatur turpitudine, quantilibet pretii superducto velamine abscondatur. Absente Deo vere a corde suo misellus pavebat et conturbabatur, et non tam in amaritudine poenitentis, quam in stupore mentis, et rationis extasi tabescebat. Dilata est aliquantulum sententiæ; necdum conclamatum erat quia oportebat jam tunc legis formam divino exemplo conscribi, et ante judicium in causis humanis, accusationis et defensionis locum non præcipi, sed, datis aliquibus induciis, suspensa interim sententiæ, ii quibus distrusio pragmatica incumbit in medio

actionum suarum munimenta producant. Aut confessus, aut convictus necesse est, servato antiquo ordi, ille sit qui puniatur. Et in hoc quoque pietas divina humanis providit erroribus, ne festinatio, vel impetus, aut ira in rebus inexamini veritatem opprimerent, et innocentem aliquem a rationis intuitu caligantibus æstimationibus condemnarent. Crescebat Adam præ timore et expectatione iræ, et revelatio iudicii imminens miseram animam affligebat. Jam non loci temperies, nec præta vernantia, nec obumbrantia nemora, nec ligna fructifera, nec aromatica gramina, nec melodia vocum, non odorum fragrantia, nec fontis illius saluberrimi vivacitas demulcebat, sed totius dignitatis suæ immemor cæteris rebus vacuus, oneratus contumelia, etiam pecora formidabat. Et de animalibus, quod eis nomina imposuerit dubium non est; de cæteris vero nominibus rerum primordialium quæri potest utrum ab Adam an a Moyse inventa sint. Ego æstimo Adam illis fluminibus, quæ in quatuor partes ab illo fonte divisa emanant, aptasse vocabula, quorum primus est Phison, secundus Gehon, tertius Tigris, quartus Euphrates. Nec ratio nominum latuit inventorem; et intelligebat, cum in honore esset, rei profundæ mysterium, verum corpus corruptibile jam aggravabat animam, et terrena inhabitatio deprimebat sensum multa cogitantem (Sap. ix), et vaga mens jam non vacabat Deo, sed per tumultuantium pelagus discurrere. Neque jam Creatorem per se, neque ea quæ facta sunt execratus considerabat, sed inter passiones et stimulos quibus pungebatur anxius anhelabat. Ipsa nomina fluminum quorum auctor et interpret existerat, possent compungere miserum, et utinam spiritum contribulatum, et pœnitentiæ humilitatem pro sacrificio obtulisset, et erupisset de corde ejus fons lacrymarum irrigans universi corporis ariditatem in satisfactionum fluentia discurrens! Non declinasset superbus et vanus in verba maliitæ, nec excusationes in peccatis quæsisset, sed pronuntiasset adversum se injustitiam suam, et forsitan peccati remissionem impetrasset. Sed reprobam animam jam serpens tanquam cinerem manducabat; repebat quippe jam in pectore et ventre illius terreni et animalis, et quæ Dei sunt, non attendentis. Quod si ipse serpente absorpto, vel per remedium confessionis illuso, cucurrisset ad fontem misericordiæ, lotus redisset ad justitiam, recepisset forisitudinem, amplecteretur temperantiam, invenisset prudentiam. Hæc enim sunt intellectualia flumina, de charitate Christi qui est fons vivus, emanantia. Phison igitur primus fluminum prudentiam significat, et ipse circuit omnem terram Hevilath: ibi est aurum optimum, et lapis prasinus, et carbunculus. Phison intelligitur oris commutatio, Hevilath parturiens vel dolens. In primis quærere oportet quid intellectualis paradisos sit, deinde quid fons ille, postea vero quid flumina quatuor, ut intellectus rerum cædinibus, et quasi per quosdam alveos fluminum narrationis ordine profuente suis

A limitibus singula coaptentur, ne forte deliciarum et voluptatis materia, si confuse tractetur, quod in propria natura est appetibile, imperitia fiat tractatoris odibile. Corporalem, et spirituales et intellectualem paradisos esse quicunque sanctarum Scripturarum diligens inquisitor est ex ipsis intelligit, et corporalem quidem in loco, spirituales vero in anima, intellectualem vero in Deo ratione et auctoritate discernit. In corporali quod Eden dicimus positus est homo, facta est mulier, et benedictio et maledictio in eodem loco pro ratione causarum in humanam promulgata est naturam. Ibi potuit diabolus et tentare et vincere hominem, et multo robustiorem postea expertus est Job, scatenem vermibus, sedentem in stercore (Job ii), quam illum B Adam in loco voluptatis constitutum, manente integra et substantia, et persona. Nec deerat etiam Job linguæ semineæ stimulus, sed irrisit mens solida nugæ uxoriæ, et increpatione modestissima præsumptionem muliebrem virili dignitate coercuit.

Erat utique in paradiso mentis imputribilis inter virtutum delicias, et bonæ conscientiæ gloria nulla ulcerum sanie poterat inquinari. Non erubescere Job, nec ad occultandam plagam suam diversorium quærebat, qui in arce virtutum pro tribunali sedens, de cunctis labentibus indicabat, nec pavebat a facie Dei, coram quo de innocentia gloriabatur, et interrogatus securissime respondebat. Adam longe aliter se habuit in paradiso, et, ubi omnia cooperabantur profectui, ipse nec percussus, nec attritus C defecit, ut disceret infirmata posteritas ex languore et ærumna, quia nulla sine Deo potest esse felicitas, nulla sanitas, nulla pax, nulla integritas. Bona quidem et jucunda erat loci illius voluptas, sed sine Creatore manere non poterat, sine quo nec angelo sursum, nec homini deorsum in tantæ excellentiæ gloria ulla potuit esse stabilitas. Quod si peccati radix non germinasset in homine, nec diffusa tabes agrum hujus propaginis occupasset, locus ille corporalis ita omnia commoda colonis suo ultro largiretur, ut nihil omnino deesset extrinsecus, si Spiritus sanctus in corde, quod proprium est domicilium ejus, maneret intrinsecus. Sapor enim omnium illarum deliciarum et tota illius gratia incolatus et D superna constabant dulcedine, et ipse totius illius voluptatis temperies erat et condimentum. Tradunt nonnulli doctorum Eliam et Enoch ibi a Deo translatos illa miseriarum experte affluentia vivere et quiescere, donec in extremis diebus perditio homini, in quo omnis plenitudo diabolicæ virtutis habitabit, pro testimonio veritatis morituri occurrant.

Alia in superioribus de loci hujus amœnitate, quantum nos, quorum conversatio tota in amaritudine est, sentire possumus, descripta sunt, et, ut verum dicam, tacta sunt, non definita. Nunc de spiritali paradiso, ut aliquid etiam tangamus urgeat promissio. Hortus iste deliciarum intus in anima est, hæc pax, hæc fructificatio intus in spiritu, ubi

lignum vite est charitas et lignum sapientiæ intellectus Dei; et ubi est lignum scientiæ boni et mali veritatis et falsitatis discretio; ubi est lignum iustitiæ, sua cuique reddens rationalis et ordinata distributio. Omne illud virgultum virtutes fructificat, et producit charismata, et, quasi surculæ palmitum bajulæ, sunt ibi quodam sustentacula, quibus vitis onusta incumbit, et famulantur sibi et ad invicem genimina illa gratiarum subserviunt. Abstinencia castitati obsequitur, innititur orationi devotio; in timore humilitas, et in amore mentis puritas requiescit. Nihil vacat in vinea sanctitatis, ubi nec folium cadit, et omnis pampinus aliquis est gradus iustitiæ; ubi etiam vimen in vite, hoc est quod tota in lege. *Lex per Moysen data est (Joan. 1).* Evangelium per ipsum verbum Dei expositum ligna impunitibilia, quod volumina emisere, tam longe et late palmites extenderunt. Scripturarum propaggines mundi climata impleverunt, et de fructu doctrinæ sanctæ plena eructat Ecclesia. Ad has arbores præcidendas diu scrutantes scrutationes laboraverunt hæretici, sed plantatio cœlestis vexationibus non defecit, sed crevit; decorticaverunt ramos, folia combusserunt, sed, elisis fructibus vel ipsis etiam ad solum arboribus dirutis, radix illæsa, et vivacior perseverans multiplicius pullulavit, nec est ex præcisione imminuta, sed aucta. In pace confessio, in tribulationibus claruerunt martyria, et sæpe scissus persecutionum vomere ager Dominicus copiosorem reddidit segetem. In contemplatione Dei carnalis mens, corporis abstensa rubigine, climata et defæcata profecit, et fructus uberes spiritualis cultura de exercitatione religiosa produxit. In paradiso animæ, in horto bonæ conscientiæ, in munditiâ cordis pax Dei gaudium parturit, et pura fides in veritate quiescit. Iustitia disponit omnia suaviter, temperantia moderatur concorditer, sapientia docet, fortitudo corroborat, oratio mundat, abstinencia omnem labem desiccat, spes confortat, humilitas regnat, patientia imperat. Hæc in illis beatitudinibus quies vel gloria animæ, sinus est ille Abrahæ in quo dives ille Lazari animam vidit (*Luc. xvi*), vel illa felicitas quam latroni Dominus de cruce promisit (*Luc. xxiii*). Quidquid videt oculus, vel auris audit, vel in cor hominis ascendit, non est illa quies quam diligentibus se Deus in vita æterna pollicetur. Odoratur tamen pacem illam, quæ omnem superat intellectum, et infra est quidquid vel æstimari valet, vel comprehendere. Nec locus est, nec sonus, nec odor quidquid illud est, nec tangitur, nec videtur; sensus carnis corporeis dimensionibus vallatur et clauditur, et tantum in crassitudine suæ naturæ volvitur et moratur. Ipsius quoque spiritualis acumen naturæ hæc subtilissimum sit, reverberatur tamen superioris lucis splendore, et nihil omnino potest præter illam solam Dei sapientiam quæ a fine usque ad finem attingit. Ideoque in creatura nulla potest esse plenitudo beatitudinis effectum; et cui aliquid deest, nullum efficit consummatum. Nullus corporeus lo-

A cus, nullus incorporeus spiritus ex propria natura plenas habet delicias, quia plenitudo totius est, non partium, et necesse est ut omnis pars minus continens ad fundatorem suum recurrat, in eo finem ligens, a quo habet initium.

Hic occurrit quod idem Apostolus dicit se raptum usque in tertium cælum, et audisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. Nescio, inquit, Deus scit, sive in corpore, sive extra corpus (*II Cor. xii*). Raptum se scit, sed de modo dubitat, de quo omnino non ambigeret, si alterum possibile, et alterum impossibile videretur. Nunc autem, quia et cum corpore potuit rapi, potest intelligi corporalis paradus etiam in cœlo, licet quasi diversa et cælum posuerit et paradisum, quod si eum raptum in corpore diceremus, necesse est ut cælum illud corporeum intelligamus. Si vero in spiritu, jam non locum, sed aliquam intelligibilem tranquillitatem visionis divinæ accipimus. Deinde præter solam Christi personam quæ primitiæ dormientium surrexit (*I Cor. xv*), unus inter mortuos libet de nullo manifeste Scripturæ tradunt canonicæ quod jam duplicia in terra sua possideat (*Isa. lxi*); vel quod corruptibile hoc ante generalem resurrectionem, induat incorruptionem vel mortale immortalitatem (*I Cor. xv*), ut taceamus modo de ipsa theotoco, vel de his qui cum Christo resurrexerunt: quam et alia est, et nodosissima questio. De Paulo, quantum possumus, quod cepimus persequamur. Certe cum hæc scriberet, in carne erat, et in ea carne de qua alibi scripserat: *Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ (Rom. vii)*. Et post cætera: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? (ibid.)* Et datum sibi stimulum carnis suæ, angelum Satanæ colaphizantem se ipse testatur (*II Cor. xii*). Quomodo in corpore rapi potuit sursum, nisi forsitan eo modo quo raptus est in Babylonem Abacuc a Judea (*Dan. xiv*), vel Philippus de Azoto in eunuchi occursum (*Act. viii*)? quod si aliquid hujusmodi a Deo contra naturam sit, res miraculi est et virtutis, nec debet in illa æterna ratione quæ voluntas Dei est, aliquid humanæ rationis ausus detrabere.

Potuit tamen illa Pauli temporalis, imo momentanea assumptio eo modo fieri quo transfiguratus est Christus præsentem Petro et Joanne et Jacobo, quando Moyses et Elias etiam ipsi glorificati visi sunt cum eo (*Matth. xvii*). Passibilis quidem adhuc erat Christus, et ante resurrectionem resurrectionis gloriam ostendit discipulis non solum suam, sed eorum pariter qui assistebant. Ita potuit Paulus configuratus ad horam illi gloriæ quam prædicabat, et in similitudinem spiritualium corporum quæ resurrectio reformabit, sine sensu alicujus infirmitatis, sana et purgata tota natura ad tempus sursum transferri, ut videret et audiret aliquid amplius præ participibus suis, qui plus omnibus in periculis et diversis laboribus ædificans Ecclesiam desudabat. Et sicut Petro adhuc mortali mare fuit calcabile (*Matth. xiv*),

ita potuit Paulo in corpore cælum fieri penetrabile. Si vero Paulum raptum in spiritu dicimus, jam nulla est quæstio, quoniam vere omnem corpoream et spiritualementem creaturam in contemplationem Dei transgrediens, fixus et in Creatore quiescens, nec infra manere vir plenus Spiritu Sancto nec transgredi majestatem præsumebat. Ascenderat quasi duas scalas, rationabiles creaturas, et per ea quæ facta sunt, ad Creatorem quasi ad tertium cælum pervenerat. In ipso quippe intellectualem paradisum esse credimus, ad cuius gloriam in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (*Ephes. iv*) ad sonum novissimæ tubæ occurrentes resurgemus, et sic semper cum Domino erimus (*I Thess. iv*). Corpus humilitatis nostræ illi divinæ configurabitur claritati (*Philip. iii*), et regem in decore suo in splendoribus sanctorum fides Christiana videbit; imo neque fides, neque spes expectationis dilatione ibi languerunt, cum regnum solius apparuerit charitatis. Ibi nihil per speculum, neque in ænigmate, sed facie ad faciem illud summum bonum videbitur, et cognoscemus sicut et cogniti sumus (*I Cor. xiii*). Videbitur Christus, intelligetur Deus, implebitur corda omnium Spiritus Sanctus. Comprenderetur modo incomprehensibilis Trinitas, et arcana Divinitatis universæ patebunt Ecclesiæ. Cessabunt ministeria angelica, nec opus erit legationum discursu, cum civitate Dei perfecta et electionis universitate intus collecta, et omnia omnibus existente, tunc vere in cubito omnia fuerint consummata. Una erit omnium lingua, jubilatio indefessa, unus affectus, amor æternus. Unum erit gaudium, de stabilitate securitas, una erit pax, sufficientiæ æternalis tranquillitas. Patebit veritas, implebitur charitas, et erit integra corporis et animæ sanitas. Fulgebit sicut sol glorificata humanitas, quæta erit et concors spiritus et carnis societas. Angelorum et hominum unum erit conscriptum, unus panis utriusque et unum convivium. Non languebit amor, non liquefiet dilectio, præsentibus omnibus bonis, nulla erit dilationis afflictio. Inebriabuntur ubertate gloriæ illius Patris benedicti, satiabuntur a multitudine dulcedinis omnes electi. Non erit eversio mentis illa ebrietas, sed obliquo ærumnarum et lætitiæ sanctæ perennitas. Nec erit gravis aspectui lucis illius immensitas: Imo tota erit illius summa beatitudinis, quod intelligitur in suo puro esse sincera divinitas. Videbitur et cognoscetur, intelligetur et amabitur Deus: et hæc visio vel cognitio, intellectus et dilectio tota erit illius felicitatis perfectio, quoniam gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei; sed in laudibus tuis humanæ linguae succubere præconia; nullus stygus, nullus te expressit affectus. Magnum est quidquid in te oculus corporaliter videt, majus quod sapit spiritus, amplius quod percipit et fruitur perspicax intellectus. Videt in te oculus carnis omnem materiam, longe aliter videt spiritus materiæ rationem et causam, omnino dissimiliter, purgata mens ipsam intelligit veritatem. Spiritualis quippe visio utitur

A enigmatibus et figuris, et per quasdam similitudines animam circumducat; mens vero ipsam rem sicut est, absque aliquibus phantasiarum simulacris ad liquidam intuitu mundo intelligit. Vidit Balthasar articulum manus scribentis in pariete (*Dan. v*): et quod viderat spiritu retractans jam aliter in cogitatione conspexit. Sciebat et videbat intus per spiritum quia quod ostensum fuerat visibiliter, rei arcane signum esset, quam ulique nesciebat. Adductus est in medium Daniel qui spiritu prophetico mente vidit, et quid sibi vellet visio, protinus intellexit. In illo regno licet totum quod ibi est sit honor et gloria, gloriosior tamen et dignior præ omnibus iste est intellectus, et hæc est visio Dei implens et satians cor hominis. Ipsa est tertium cælum, tertius paradisus. Ibi est finis, ibi est unitas, atque idem finis, quia nulla diversitas. Non erit in illa pæce linguarum varietas, sed morum et affectuum concors et amica societas. In torrente voluptatis illius nihil ultra appetet cumulata satietas, et omnium tristium immemor tantum mente excedit Deo lætæbunda ebrietas. Et licet pro meritis sanctorum diversa sit et gloria, non tamen erit diversitas vel minoribus in invidiam vel majoribus in superbiam, quia in distributionibus coronarum tanta erit discretio charitatis, ut et ordinem teneat, et communem omnibus gloriæ dignitatem exhibeat. Beatifica divinæ majestatis præsentia omnibus erit omnia, et erit in commune omnium omnipotentia, omnium sapientia, omnium iustitia, omnium pax, omnium intelligentia, et a regno illo omnis excluditur malitia. Quasi vellicans aliqua de ligno vite folia, ad illius fructus gustum suspirans vix aliquem succum de corticibus expressi. Neque enim in cor hominis adhuc ascendit id quod latet intrinsecus, et medullam illius dulcedinis nullus adhuc attigit intellectus. Sane fides loquitur, spes non confunditur, et nos interim charitas consolatur.

Fons in medio paradisi recte intelligitur charitas, quæarescentibus aliquando prophetiis et linguis, pleno semper gurgite fluit, nec unquam siccatur. Nihil fecundius irrigat, nihil efficacius mentem impinguat, quam ipsa charitas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Nec charitas fons sanctorum est proprius, nec ad hunc potum quisquam admittitur alienus. In linguis, in fide, in abstinentia et signis, in elemosynis, in martyriis simul boni et fidei communicant, sola charitas ab impiorum se cælibus absentat, et, si defuerit unius hujus pura affectio, sterilis est cujuscunque æstimationis videatur religio. Christus quippe est charitas, sincerissimus liquor, virtus mundissima, refrigerium animarum, purificatio mentium; nec vasis inquinatis mera spiritus bonitas illabitur, nec quisquam immundus unctione illa regi limitur. Charitas quippe est amor, et qui non amat, amari non potest. Qui diligit non negligit, nec otiosa unquam potest esse dilectio; sine dilectione confusa est et indiscreta omnis oblatio, et omnino peccata,

si non dividis priusquam offeras. Non indiget Deus, nec sub nomine pietatis cruentum vult esse satellitem; nec oppressorem pauperum, nec conductitium iudicem, quasi ipse ad illas recumbat delicias quas de suspiriis et sanguine miserorum execranda extruxit crudelitas. Qui diligit non offendit, et si forte ceciderit, ruentem excipiens charitas mater manum supponit. Nec erumpit in flumina lacrymarum, et in pœnitentiæ gurgite lapsos baptizat et renovat et elisos illico restituit et reformat. Occurrit compunctis, suscipit pœnitescentes, quos tamen ipsa et afflicti et compungit. Solut illos qui in malitia perseverant abhorret et fugit; et licet prophetae vel ardeas, licet jejunes vel montes transferas, licet in pauperum viscera quidquid possides congeras, tu si peccati servus es, in vanum laboras: nec in visceribus charitatis ullum locum ficti cordis habet duplicitas. Hæc est origo illorum quatuor fluminum quorum nomina supra posuimus, quia de charitate emanat prudentia, fluit iustitia, fortitudo erumpit et temperantia. Ex iis cardinalibus bonis sub alternis discursibus, rivuli et minoris famæ fontes, secretis meatibus omnem aridam imbuunt, et ex harum torrente virtutum totum nascitur, unde homo proficit et mundatur. Omnis intellectus rationis, et mentis discretio sub sapientia militat, omnisque actio ordinata, et mensura et pondus, et omnis æquitas ad iustitiam se inclinant. Honestas morum ex temperantia, ex fortitudine vero patientia nascitur, et item ex iis subdivisionibus innumeris series gratiarum multiplicibus voluminibus per diversoria animæ illabitur, neque ista diffusio perpetuis exundationibus minuitur, augetur. Phison itaque qui est *oris commutatio* significat sapientiam vel prudentiam, ut diximus, quæ circuit omnem terram Hevilath, quia vere hoc prudentiæ opus est, mutare et convertere irrationabiles et animales homines in cognitionem Dei, et laudem. Animales enim nascimur, sed per doctrinam sapientiæ illuminati, spirituales efficiimur. Unde Apostolus: *Non prius quod spirituale: sed quod animale, deinde quod spirituale* (I Cor. xv).

Mutamus igitur os, et purgatis illo prophetico carbone labiis, non erubescimus, sed prædicamus improprium crucis, nec irridemus sicut vani philosophi, quod Verbum factum est caro, sed gloriamur in humilitate omnipotentis Dei, certi quia sicut ejus uniti sumus personæ, ita uniemur et gloriæ. Exuimus veterem hominem, et induimus novum, mutamus pellem peccati, et succincti munditiæ baltheo currimus expediti (Ephes. iv). Mutamus os, et ipsi quæ probavimus condemnamus, et in nos ipsos severissimi iudices vanitatum et voluptatum consuetudines præscribimus et delimus. Irascimur et indignamur quod tales aliquando fuimus, quales nos sine horrore et tormento non possumus reminisci. Mutamus os, cum sepultis vitiis monstris, quasi resurgentes ex mortuis ablicamus quod volumus et veritatis causam coram

A hominibus ratione, coram Deo zelo et constantia allegamus. Sic terram Hevilath quæ *lutum vel partum* significat, sapientia circuit, quia cum omnis creatura usque adhuc ingemiscat, et parturiat (Rom. viii), non est sapientis hilarescere in loco formidinis, nec ibi quærere cubiculum pacis, ubi est torcular doloris. Non invenitur prudentia in terra eorum qui vivunt suaviter, sicut Job ait; quippe in locis humentibus et secreto calami sub umbra dormiens (Job iv) Satanas commoratur. Panem arctum et aquam brevem prædicat Isaias (Isa. lxx), et David ex verbo Dei per Spiritum sanctum per vias duras ingreditur. In multa sapientia, multa indignatio, et qui apponit scientiam apponit dolorem (Eccle. i), quia vere adversus vanitatum amplexus semper indignans ratio colluctatur, et laborat sanctimonia, ne adulatione titillatoria mentis integritas corrumpatur. Nullus in hoc labor est effeminatis et mollibus, qui ultro se ad omnem divariçant corruptelam. In tentationum infirmitate, virtus servorum Dei perficitur et augetur, et ex lætu compunctionis, devotio sancta gaudium concipit. Circuit pœnitens, et per intimos animæ suæ recessus sparsa congerit, et fascies alligat admissorum. Circuitus contra circuitum, quia flexibile corpus gyrat draco volubilis, et perplexis innodationibus vagos et improvidos usque in labyrinthum impellit, et immersos tenebris in desperationis abyssum concludit. Omnia mens divino timore compuncta discutit et retractat, lugeat in peregrinationis exsilio tentationibus exposita et ærumnis; plorat, quia ignorat, et errat, quia concupiscit; et tabescit, quia non bonum quod vult, hoc agit, sed malum quod odit, hoc efficit. Flet quia mutabilis et instabilis per inania rapitur, quia fragilis et corruptibilis carnis sarcina aggravatur. Quocunque se verterit, luctus causa occurrit, et sicut sit cum libitinarii efferunt funera, cum prosequens agmen lugubri conclamatione commoritur, ita sapiens in omnibus novissima sua commemorans ante mortem, causæ suæ dictat iudicium, et quasi jam præsentem cadavere fodit sepulcrum. Plangentium multitudo et subsequitur et præcedit, quia et de præteritis, et de præsentibus multum est quod seipsum quisque examinans lugeat, ubi tota vita adversus peccatum clamat, et ut aliquid amplius inferam, nec ab illusionibus ipsa sunt somnia aliena. Inter hujusmodi meditationum circuitus, inter lacrymas quas contriti spiritus turbo effundit, quasi ex matutino rore pinguescit devotio, mundatur intentio, et fructificat contemplationi divinæ affixa secunda oratio. Nulla est omnino comparatio inter luctus sanctorum et gaudia reproborum, quia hæc carnalis prosperitas semper auspicatur supplicia, et corrosus animus flagitiorum aculeis a flammarum ultricium exustione formidat. Nulla pacis veritas, nulla veri gaudii in transgressorum corde tranquillitas, in quorum conscientia jam ante tempus incendia sua gehenna præparat, et ad lacerandam peccatricem carnem

vermes horribiles. et terribilia demonum monstrantes jejunos exacuunt. Hos interim stimulos, has vepres voluptuosa modo patitur præsens felicitas, sed adulatur sibi, et spe incerta blanditur prolongans iniquitatem, et extendens malitiam, donec subito veniat finis et culpæ et vitæ, et sit infinita poenarum exactio pro scelere.

At sancti quorum vitam in derisum et in similitudinem improprietatis aestimabat mundana dementia, quorum luctus et jejunia videbantur insaniam, linguis ardentibus et modo saginatis faucibus stillam refrigerantem infundent; sed manebit utrorumque pro meritis immobilis et fixa sententia. Ideoque luctus eorum, etiam in vita præsentis non est cœlestis expers lætitiæ, nec consolatione caret divina: quæ utique in conscientia pacem, et gloriam, et in proventu amplius gaudium protestatur, cujus ipsa, quæ adhuc in spe est, delibatio denuntiat quantæ excellentiæ futura sit illius gloriæ plenitudo. Invenitur quippe vel in ipso flumine, vel in terra Hevilath, quam præterfluit optimum aurum, et carbunculus et lapis prasinus. Sane in prudentia, quæ est ipsius contemplatio veritatis, quia quam nemo potest eloqui, ideo potius eam concipit quam parit, aurum est, id est purgatissima recte vivendi disciplina, quæ ab omnibus terrenis sordibus quasi excocata nitescit. Habet et carbunculum, cujus fulgor nocte non vineitur, quia veritas nulla falsitate fuscatur. Habet et lapidem prasinum, id est semper virentis æternitatis intuitum, et vitæ perpetuæ immarcescibilem statum. Est igitur Phison qui est *oris commutatio* propter causas quas diximus primo loco, quasi necessaria ad intelligendum, ad discernendum, ad standum, ad resurgendum, ad manendum prudentia, in qua est disciplina rectitudinis, veritas agnitionis, via perventionis. Secundo loco Gehon ab illo paradisi fonte egreditur. Hic est Nilus qui notissimo cursu Ægyptum cingens exundationibus annuis certis temporibus et mensuris visitator munificus universæ regioni illabitur, et dilectus maritus agriculturæ illius gremio commissione optata non tam solum, quam arbusta fecundat. Significat hoc nomen vel *pectus*, vel *hiatus*. Fortitudo secundum nominum interpretationem, fluvius iste accipitur, quia robur in pectore maxime constat. Juxta hunc fluvium filii Israel in Ægypto constituti, primum de esu agni accipere præceptum. Sed et de lumbis succingendis promulgata est cautio, quia expeditos esse oportebat divinis obsequiis mancipatos, nec holocaustorum solemnia ab impuris agi decebat. Opus quippe erat fortitudine ad renes stringendos, ut castitas, quasi quidam hiatus terræ, omnes absorberet corporis passiones, et intra se omnem carnis petulantiam sepeliret. Hæc castitatis virtus in qua summa fortitudine et totis opus viribus est, per Æthiopiam quæ vilitatem significat, fluit, quia vilissimæ carnis nostræ exstinguit incensibilem, et lavans sordes turpitudinum resumpta virtute ad integritatem revocat inquinatum. Quam

A nigra est passionum exusta ardoribus pellis peccantium! quam vilis caro quæ se foeditatis facit mancipium, et omnium immunditiarum sentinam! Quam vilis facta es iterans vias tuas, hoc ad personam peccatorum dictum per prophetam intelligimus, quos utique execrabiles constat esse et viles propter lenocinii obscenitatem, cui se impudenter prostituunt, et animam, quæ Dei templum erat, contumeliose Spiritu sancto repulso, fetoris prostitulum, imo ipsius Satanæ lupanar constituunt. Hæc fortitudo eorum est, qui ad immolandum agnum de populis segregantur, qui antequam legem in Sina accipiant, de continentia instruuntur (Exod. xix). Antequam propositionis panes edendos sacerdos David concedat, utrum continuerit, et mundus sit diligenter inquit (I Reg. xii). Aruerat torrens fortitudinis, jam desiccatis plebis Israeliticæ fœcibus, cum thurificantes Beelphegor et idolis initiantes Madianitarum amplexibus captivas animas submisserunt, prævaricationis apostasiam pro pretio turpitudinis prætententes. Nec deficit zeli fortitudo in fremente per spiritum Dei Phineæ sacerdote, qui illius impudentiæ ultor adulterum simul cum scorto in ipsis natibus, pugione immerso per illius fœdi commercii fabricam una impressione transfodit (Num. xxv). Et illico quievit quassatio, et iterum ad canales suos Gehon reversus non est indignatus, nec abjuravit beneficium, eo quod essent, imo fuissent prædicti viri Æthiopes, id est viles; sed iterum sparsum recollegit exercitum, et de infirmis sanitati restitutos rursum multifariam celebravit victoriam. Tertius fluvius est Tygris qui vadit contra Assyrios, et significat temperantiam quæ resistit libidini multum prudentiæ consiliis adversanti. Tygris quippe *reloz* interpretatur, in quo ipsius temperantiæ alacritas intelligitur. Assyrii quippe *dirigentes* lingua Latina sonant. Vide quam velociter qui temperans est per dirigentium regna elabatur, quam directa sit temperantiæ via, cui nihil quod impediat occurrat. *Omnia licent*, ait Apostolus, *sed non omnia expediunt. Omnia licent*; sed ego sub nullius redigam potestate (I Cor. vi). Temperantia nec ad illicita, nec ad licita respicit; sed et per ipsa licita in neutram partem declinans regia via incedit. Hæc nec tangit spurcicias, nec ad aliquam inhonestatem accedit, indignatur ad voluptatis mentionem, nauseat ad olfactum. Non querit tenebrosas crepidines ad impudica cubilia, nec theatrales fornices ad turpia perpetranda. Intra sese colligit, victrix sui ipsius et legitima dominatione, omnibus suis imperat affectionibus. Omnia infra se conspiciat, nec ultra rationabiles metas etiam indulta transire permittit. Quarto loco Euphrates ponitur qui *secundus* vel *fructificans* interpretatur. Ipse est quem Auxen, eo quod foveat et augeat, Assyriorum et Hebræorum volumina nuncuparunt. Hic congruè justitiæ præfert insigne, eo quod ipsa plurimum in genere humano fructificet. Nulla quippe virtus abundantiores fructus facit, quam justitia et æquitas, quæ magis

aliis quam sibi prodest, utilitates suas negligens, communia emolumenta præponens. Nec dictum est de hoc fluvio, qui iustitiæ adaptatur, contra quid vadat, aut quam terram circumeat. Iustitia enim ad omnes animæ partes pertinet, quia ipse est ordo et æquitas animæ, qua sibi tria ista concorditer copulantur. Reliqua quippe in suis cursibus elaborant, quia prudentiæ stat ex adverso malitia, et fortitudini incontinentia; et temperantiæ crapula, et quidquid modum non habet, obsistit, iustitia vero, quia est omnium virtutum convenientium in unum grata concordia, non ex reliquis virtutibus, sed ex se ipsa agnoscitur, quia ipsa est pax et totius unitatis sanctitas, habens in se et totum et singula, nec tamen in singulis tota.

Consummatis quæ de paradiso, vel fonte, vel fluviis nos dicturos promissimus, ad Adam reverti nos cogit propositum, qui ut diximus, post peccatum ex propria nuditate confusus intra alicujus glebæ, vel scopuli crepidinem, a conspectu Dei carnis prurientis contumeliam pavidus occultabat; nec jam sola confusio mentem stupidam stimulabat, sed jam fames, et sitis, et frigus, et reliquarum calamitatum moles miserum affligebant, et hoc maxime quod ipse iudice conscientia, intus in omni amaritudine anxius tabescebat. Quod ubi ad eum vox illa pervenit: *Adam, ubi es?* (*Gen. iii.*) consternata est peccatrix anima; et penitus dissoluta, quia deprehenso in scelere, nec subsidium erat, nec patebat effugium. Deambulabat autem Deus ad auram post meridiem cum vocaret Adam, in vocatione increpationem, in deambulatione migrationem significans, quia jam tepescente charitatis fervore, et veritatis luce ad vespem ignorantiam propinquante, deserto homine de corde ejus migrabat, et lento incessu protrahens allocutionem forsitan ideo morabatur et pedetentim accedebat, ut si compunctus homo in illo quancumque spatio cognosceret facinus, et seipsum iudicans pœniteret, vel ex toto dimitteretur flagitium vel aliquid statueretur clementius in humiliatum. Non, ut ait Ambrosius, de paradiso voce corporea Dominus Adam appellat, sed virtute quadam et præstantiore quam vox corporis potest esse, oraculo eo scilicet modo quo prophetas alloquebatur, vel ipse Moyses clamasse legitur, cum nullus audiretur sonus vocis, sed mentis. Interrogatus latebrarum causam et confusionis nuditatem fatetur, cum amplius de ipso peccato quam de pœna peccati verecundari debuerit. Erubescibat quidem de rebellione animi, de virtute peccati, de irrepente linea voluptatis; sed abundantiore pudore super hoc affici debuisset, quod veste nuptialis spoliatus de illius convivii gloria ligatis manibus et pedibus in tenebras exteriores præcipitari meruerat. Tulerant præcedentes virtutes operimenta dignitatum quibus ornabant Adam, dum obediret Deo, et relinquentes spoliatum in medio transgressorem contumelia affecerunt. Jam texebat miser folia mendacii, et excusationis ordiens te-

lam, non confitebatur errorem, sed quasi subtegmen involvens arundine, et intra suspensos telæ diffundens parietes, responsione cavillata, latenter in auctorem erroris causam refundebat et culpam. *Abscondi, inquit, me, eo quod nudus essem* (*Ibid.*). Vere non consilium contra Dominum est, qui comprehendit sapientes in astutia eorum (*I Cor. iii.*), cui loquitur omnis conscientia, et aperta sunt mentis arcana, cujus intuitum nec inferni chaos impedit, nec abyssus obfundit. Videbat quippe ipse miserum, nec tamen ab illo videbatur, sed tantum audiebatur. Mundo corde videtur Deus (*Matth. v.*), a quo beatico aspectu tollitur impius (*Isa. xxv.*). Audiendi et respondendi non negatur effectus, quia in examinatione causæ, cum secundum distractionem iustitiæ negotium agitur, necesse est quibuscunque tergiversationibus lubrica industria abutatur, ut ex ore suo coram illo iudice reus quilibet convincatur.

Mulier, inquit, quam dedisti mihi, dedit mihi de fructu, et comedi (*Gen. iii.*). Velit nolit, fatetur transgressionem, sed latenter imponit Creatori pondus peccati, qui deceptionis aptaverat instrumentum, et quasi muscipulam in quam collaberetur, solatium collaterale tetenderat. Abominanda suspicio et adversus bonitatem Dei scientia pervicax, sensus malignus, responsio impudens, et ex hoc ipso solo, etiam si aliud in causa non esset, homo morte dignissimus: quod æstimare potuit mulierem sibi in insidiis positam, et se artificiosa inductione circumventum, atque secundum iustitiam se non meruisse damnationis iudicium, qui non suo appetitu, sed suasu femine quam dederat ei Deus, ad prævaricationis declinasset consensum. Imo illam nuditatem perperam sibi illatam, et præjudicatam sibi nimis propterea animadversione conqueri videbatur, nec agit secum ordine æquitatis, cum ipse qui dederat legem, debuisset removere et scandalum et reprehensionem non in eum qui ceciderat, sed in eum deberet refundi qui casus posuerat instrumentum. Hoc illa Adam excusatio continere videbatur redarguens Deum, et contendens ausu seditioso contra tranquillitatem et verissimam iustitiam Dei, quæ adhuc ad pœnitentiam in multa patientia reum expectabat, cum ipse secundum duritiam suam et cor impœnitens thesaurizaret sibi iram in die iræ (*Rom. ii.*). Iustissimo ordine post virum, feminam alloquitur Deus, quæ pertinet superbia, et ipsa admissum excusat, serpentem suasorem deducens in medium. Deceptam tamen se dicit, amplius dolens quod diaboli promissio effectu caruerit, quam quod ejus suggestioni assensum præbuerit. Quia igitur neque vir, neque mulier confessionis, vel pœnitentiæ excogitare consilia, sed addentes prævaricationem inanum argumentorum complexionibus, ad Deum iniustitiæ convincendum laborabant, in superbas et exasperantes animas peccati cumulus est refusus, et oppressit subita ruina iniqui ponderis stipitatores. Et ordinatissima rectitudine a serpente incepit iudicium, ut qui fue-

rat suggestor peccati, esset particeps et tormenti, et qui ad casum consentientium sibi fuerat gratulatus, haberet ex malitiæ merito quod doleret, et in poena æmuli sui intelligeret homo, iudicis charitatem, cum quasi invitatus et coactus proscriptionis videretur dictasse sententiam, qui diu expectaverat lapsi poenitentiam, et tanta indignatione suggestoris puniebat malitiam. Nihil quaeritur a serpente, nulla omnino interrogatio flagitii sciscitatur originem, quia illa in vanum volvitur quaestio quæ sine fructu est, et quam nulla comitatur correctio. Verum cum ille jam iudicatus esset qui ab initio in veritate non stetit (*Joan. viii*), quid sibi vult quod novi constitutio edicti legi antiquæ conscribitur, et quasi minus continentia illius plebis ætate plenam juris mensuram non habuerint, nova adduntur decreta? Ego existimo librum dispositionum cælestium et divinæ paginam providentiæ totum omnino continere quod rerum status, quod processus insinuat, et totum esse oculo majestatis uno momento conspicabile et quod attrivit antiquitas, vel quod intentat æternitas. Nullum in lege æterna aboletur vel mutatur, vel additur capitulum, sed nos non causas rerum, sed effectus attendentes, addi putamus quæ ante nescivimus: deleri vel mutari, quæ quia non intelligimus, aliter provenire videmus quam noster habuerat intellectus. Sed mentis divinæ fixa et immutabilis est ratio, ita disponens corda, sicut movet et tempora.

Cum enim flante aquilone in hieme et effrenata in campo aeris gelidorum flatuum violentia necesse sit humentia quæque, ubi nimii impetus fervor non cohibet, astringi in glaciem, cum tamen necesse non sit ventorum intumescere rabiem, ita necesse cuique causæ suam attribui efficientiam, cum tamen necessitas non urgeat. Nihil punit, nisi quod vetat iustitia, a cuius æquitate alienum est ut sit vindex actionis quam quasi necessitate extorqueat. Sed præcedit prohibitio, ne ignorans vel errans homo offendat, quam utique si contempserit ex ipsius iustitiæ necessitate poenæ succumbit. Sane quidquid evitari potest, constat necessarium nullatenus esse. Ideoque nec per providentiæ premitur, aut violentem attrahitur quidquid rationis arbitrio evitandam exponitur, nec iudicio divino necessitas, sed voluntas punitur, nisi forte illa necessitas fuerit, quam sibi mala consuetudo fecerit, et obstinati animi execrata malignitas Spiritus S. in ipsis crepandis adhuc vagientem mundum jam arguebat de iudicio, quia damnato principi se tradiderat condemnandum, non quod ille iudex sit eorum qui peccant, sed quod ipse, et qui ei, deserto Deo in malo communicant iustissimo iudice Deo ejecti de paradiso voluptatis, id est a gloria Dei in tenebris cohabitent, et in flammis coardeant. In deiectione illa quando miser simul ac intumuit ruit, nihil de tormento ejus, pauca vero de indignitate Scriptura prophetica commemorat, sed de ruina et ruinæ

A causa odibili Deo superbia tam Ezechiel quam Isaias pauca obscure perstringunt. Genesis aliquid amplius sub serpentis figura, vel nomine legentibus intimat, et a mundi principio maledictionis sententiam usque ad ultimum iudicium in fine sæculi infinita connexionione orditur. Ibi nec incenitor erit, nec carnifex, quia tantum sibi vacabit, si tamen dici debet vacatio, ubi miser in gehennalis abyssi voragine clausus et vinctus in igne ardebit æterno. Tunc nec Dominus aeris, nec rector mundi, nec princeps erit, sed infinitæ et inenarrabilis miseriæ irrevocabilis iniquitas: Interim maledictus inter omnes bestias terræ et omnia animantia, super pectus suum gradi et terram comedere omnibus diebus vitæ suæ vel permittitur, vel mandatur. Unde Ambrosius in libro De paradiso, non dixit: Facio te supra pectus tuum vel ventrem ambulare, et terram comedere, sed *ambulabis, inquit, et manducabis* (*Gen. iii*), ut prædixisse magis quam futura sunt videretur, quam præscisse quid faceret. *Maledictus, inquit, inter omnes bestias* (*ibid.*), id est super omnes qui bestialiter et animaliter vivunt, qui possunt fieri aliquando de carnalibus spirituales, et de terrenis cælestes, et qui aliquando tenebræ erant, si convertantur et revertantur mediante gratia Dei, lux possint effici. Ille autem a spe præcisus, et omnino avulsus a gratia, quia odit et semper persequitur charitatem, sicut in obstinatione odii perseverat, ita super maledictionem, inclementiæ privilegium sibi proprie vindicat, et iræ irremissibilis contra se decretum sancit, et in æternum confirmat. Quod autem super pectus et ventrem suum graditur, illud est, quia in pectore recessus quidam sapientiæ esse dicitur, cujus singulari excellentia cum ille frui possit in contemplatione divina, adversus ab intuitu pacis, totum se contulit ad terrena, et est quasi vita ejus studium indefessum in persuasionem peccati. Et in iis quorum Deus venter est, quos Apostolus luget, et inimicos crucis Christi denuntiat (*Philipp. iii*), repit, inspirans eis superbiæ, accendens in immunditiam, devorans quoscunque sibi sicut terram subjecerit. Qui terrena sapiunt, cibus sunt illius serpentis, hujus viperæ pabulum, et super quos repit, vel pectore premit, ventrem ventri conglutinat, de semine venenato imprægnans, et conformem sibi de corrupta anima sobolem generans. Totum studium ejus est innectere se affectionibus carnalibus, et coagulo turpitudinis menti humanæ injecto, omnes per quas se voluerit, semitas inquinare, ut intus et extra aliquid de illius contagionis conspersione adhæreat, quod postea in alicujus monstri personam erumpat.

Terram, inquit, manducabis omnibus diebus vitæ tuæ, quia usque in diem iudicii in quo mors damnationis et clausuræ ejus æternæ adveniet, semper ablingit quos commoverit, et sordidas et terrenas animas intra sterquilinum viscerum suorum sepelit et abscondit. De hujusmodi quos per ventrem accepimus, iis videlicet qui gulæ et luxuriæ serviunt,

vel de iis qui abusione sapientiæ superbiunt, et A conversi ad terrena creaturæ potius quam Creatori obtemperant, belluo impudens voracitatis suæ sentiam ingurgitat, et inexplebili fame, intra pestilentie suæ gurgustium saporatas ossas de carnibus damnatorum intrudit. Quod autem inimicitie statuuntur inter serpentem et mulierem, quasi vir ad hunc conflictum non pertineat, illam arbitror esse causam, quod tentationes diaboli ad eos qui viriliter agunt, non præsumuntur accedere, sed femineis mentibus tentator importunus se ingerit. Neque mens, quæ est quasi Adam, nisi sensu carnis illecto, movetur ad vetitum; sed ad delectationem quam tentator accendit, desiderium carnale suspirat, et concupiscentiæ mole oppressum, reluctan- B tem mentem et repugnantem rationem, assiduæ colluctationis importunitate captivat. Ideoque inter carnem et mentem futuræ inimicitie prædicantur, quia futurum erat per Verbum Dei, quod *caro factum est et habitavit in nobis* (Joan. 1), ut fructificaret aliquando crucifixæ poenitentium caro, et de semine obediencie virtutis segetes crescerent, et carnis continentia de adversatrice concupiscentia triumpharet. Unde illud est, quod *regnum cælorum vim patitur, et violenti diripiunt illud* (Matth. xi): quia mulier, hoc est sensus carnis, mariti, id est rationis adjuncta consiliis serpenti resistit et semini ejus, id est odit ut inimicum, et abigit quidquid sanæ doctrinæ adversatur, et honestatem vitæ commaculat. Violenter mala consuetudo carnis, cum ipsa C ad virum conversa fuerit, dominante ratione præcidi- tur, et quasi alterius crucis vexillum figatur, in medio jugi conflictu seipsam caro superat, imo victor spiritus armata sollicitudine petulantiam carnis dictante Deo pia oppressione affligit et domat. Hanc vim regnum Dei non dignatur pati, nec abijcit latronem cum conficitur, nec apostolorum principem cum amare flens verbi Domini recordatur, nec excludit peccatrici illius unctionem et sletum, ejus horrebat Simon ille leprosus aspectum vel tactum. Semen diaboli est schisma, et hæresis, et avaritia, servitus idolorum, omnisque incontinentia et impietas, omniumque vitiorum abominanda collectio. Semen mulieris, ut diximus, ad virum conversæ, et potestati rationis jam subditæ est, D quidquid boni parturit castitas, quidquid jejunii labor, quidquid sudor martyrii, quidquid ex amplexu diversarum passionum secundissima concipit charitas. Veteres inimicitie ab antiquo inter has emersere familias, nec unquam defuit æmula virtutis invidia: Semper persecuta est humilitatem superbia, et sapientiæ vel justitiæ contraria opposuerunt signa nequitia et malitia.

Verum caput serpentis nobis adhuc in carne constitutis victoria in cruce Domini nostri prosternitur, et sub pedibus nostris jam a pectore et ventre excussus, ipso donante, ligatus coneritur. Fel quod crucifixo oblatum est et neglectum, omnia diaboli tentamenta contemptibilia effecit, et

repulsus amaritudinis haustus sitim peccati, quod fellei saporis est, intimavit a membris ejus facile reprimendam: imo ejusdem sanguinis calice hausto, penitus exstinguendam. Quod *infirmum Dei est, fortius est* (I Cor. i), non dico hominibus, sed dæmonibus. Et hujus carnalis vitæ nostræ infirmitas, de malignis spiritus triumphat, expuens in libidines, et abominans voluptates. Hæc, ut Christum lucrifaciat, Apostolus ut stercorea reputat (Philipp. iii), et victrix sui ipsius sanctorum patientia calcat. Ecce a mulieribus et parvulis caput coneritur tentatoris, quia omnis fœditatis accessus illico prohibetur, et totius spurcitiæ a sanctorum cordibus statim eliminatur audacia. Cognoscitur adulter, et ad lupanaria sua indigne repellitur, nulla sanctorum conventus fœditatis cujuslibet admittunt vestigia. Excutit ab omni munere mandas manus pura justitia, nec se venalem exhibet judicem, qui ut judex fieret, non pretio, sed gratis accepit. Pretium canis, et merces meretricis, ne inferantur in templum, divina lex prohibet, quia oppressores pauperum, et innocentium oblatratores, et qui corrumpunt et polluant veritatem, ex illius quæstus sanguine recte non immolant, et arbitantes quæstum esse pietatem, legem ostendunt, et adversus eos in conspectu Dei veritas et pietas ex eorum ministerio se clamant contumeliam pati. Caput avaritiæ primus pastor Ecclesiæ contrivit viriliter, pecuniam Simonis cum ipso in perditionem excutiens. Caput gulæ præcidit Paulus castigans corpus suum, et redigens in servitutem (I Cor. ix). Nihilominus et omnium fere hæresum idem capita amputavit, in Romanis superbiam et seditionem compescens. In prima ad Corinthios Epistola, quod ad sectam legis Judaicæ induci tam cito potuerunt et converti, et quod erant in eis personarum acceptio et schismata arguit et objurgat. Sed et fornicationis caput in spiritu vehementi ibidem conerit, tradens Satanæ in interitum carnis cum qui uxorem patris sui publice detinebat. De regula quoque conjugii et castitatis, de auctoritate apostolatus, de prostratis in deserto fornicatoribus, et murmuratoribus et idololatriis multa ibi proponit et discutit, in quibus et elisum et elidendum caput maligni ostendit. In secunda quoque ad eosdem Epistola, non esse consensum Christi cum idolis, nec participationem justitiæ cum iniquitate, nec Christum et Belial posse convenire, malignum de medio removens apertissime distinguit. Galatas insensatos, et fascinosos a pseudoprophetis, et ad cæremonias legis conversos increpat et revocat, et illius seductionis caput confringit. Ephesios in ordine statuit, docens viris mulieres subjeci, maritos uxores ut corpus suum in honestate complecti, filios parentibus obedire et honorare, patres ad filios mansuetos esse, servos obsequi, dominos non inflari, et astringens eos in unitatem spiritus in vinculo pacis, inobediencie malum a radice exstirpat. Totum corpus Epistolarum tonitruum est, et singulæ fere

sententiæ sunt quasi fulmina carbones vastatores A
 spargentia, a quorum luce vel flammis caput hostis
 illius veterani, fidei Christianæ virtute exurit. Oc-
 currit Joseph, occurrit Susanna, ille puer, hæc
 mulier delicata, uterque hujus monstri caput hor-
 rendum quanta virtute contriverit, sacræ non si-
 lent Historiæ. Impossibile est enumerare per sin-
 gula, quantas de hoc capite nequam sancti cele-
 brarunt victorias, quoties cerebro ejus victrices
 manus immerserint, quot virgines, quot viduæ in
 primo introitu exsufflaverint irrepentem, qui quia in
 congressu non proficit, et ubi manifeste agnoscitur,
 illico vincitur, tendit insidias, et, si aliquis torpor
 irrepperit sanctitati et aliquo modo rigor justitiæ
 fatigetur et langueat, sedulus præstolatur. Quod si
 sorte ex aliquo neglectu rubigo occupans armis vir-
 tutum adhererit, si ex aliquo justitiæ pruritu scabies
 religionis pellem obduxerit; illico ad tinearum cru-
 stas in quibus aliquid suum agnoscit, paratus il-
 labitur, et defluentem saniem ablingit et glutit.
 Vere appetitus laudis et humanæ gloriæ scabies est
 virtutis, tinea sanctitatis, quod ultimum malum
 sæpe expugnatus hostis in fine expectat. Cum enim
 gloria nostra sit bonæ testimonium conscientiæ,
 sæpe sit ut victores vincamur, dum de ipsa victoria
 in nobis, non in Domino gloriamur. Et sicut est ex
 virtute securitas, ita sæpe ex securitate virtus dissol-
 vitur, et infirmato calcaneo nec recte itur, nec lan-
 guente pede ultra inimica potestas conteritur. In
 primis audacter congregitur, deinde repulsus Satan
 insidiatur novissimis, quia tota humanæ militiæ
 gloria ex ultimis commendatur agonibus. Et cum
 multi currant in stadio, qui non lassatur in cursu,
 nec deficit, solus ille bravium accipit. Certantes
 legitime promerentur coronam, et perseverantes in
 finem a linguæ aculeo, et laqueo caudæ incolumes
 et illæsi evadunt. Ille tamen maledictus terram co-
 medit omnibus diebus vitæ suæ ante judicium, quia
 amatores mundi a ruina voluptatum distensos et
 turgidos rictu patulo absorbet et devorat, et omnem
 domum in ejus postibus sanguis agni non emicat,
 intrepidus invadit, omneque primogenitum ejus
 interficit indefessus. Restat quippe maledictionis
 hujus evidentior in fine perfectio, cum pro hac
 nocendi aviditate et continuo studio dehiscenti
 bus inferis, intra chaos illud gehennale miser ille
 claudetur, et in illa tormentorum abyssu, in tene-
 brosis fetoribus, horrendis ardoribus, quorum im-
 manitas omnem superat intellectum, sine fine mer-
 getur.

Sequitur ex ordine justitiæ mulier quæ suggestio-
 ni acquievit, debitaque poena redditur voluptati, et
 quæ libertatem suam excusso a se Creatoris do-
 minio superbe ambierat, sub viri constituitur ser-
 vitute. Nec absque nutu divino esse quisquam æsti-
 met, quod usque hodie in genere humano servorum
 perseverat nomen et genus, cum hoc originalis me-
 ruerit transgressio, et a primis patribus hujus
 conditionis emanari ratio. Videat homo nobilitatem

divinam, genus celeste, honorem regum, poten-
 tiæ gloriam, æternitatis vitam, sanctitatis imagi-
 nem, et recordetur quid fuerit, et ex jugo quod vi-
 cissim trahunt, invicem erubescant, quia hanc op-
 pressionis ignominiam culpa meruit, non natura.
 Quod enim servi, quod degeneres sunt, et inglo-
 rii, et ignobiles: quod peccatores, quod mortales,
 illius effecit fermenti conspersio, et quidquid ex
 Adam est, illa una occupavit infectio. Multiplican-
 tur ærumnæ, et in dolore mater misera parturit,
 et multiplicatio conceptuum cum angustia exiens,
 parturientis viscera fere dirumpit. Hæc in carne,
 hæc in spiritu sunt, quia cum rationis vel Scriptu-
 rarum semina doctrinæ studio vel intellectus, quasi
 viro infundente, anima subjecta suscepit, per
 multas tribulationes et dolores parturiens anxia-
 tur, et vix obtinet, ut victa mala consuetudine in
 bonum opus assuescat. *Quicumque enim volunt in*
Christo pie vivere, persecutionem patiuntur (II
Tim. II), et torquentur interius lege membrorum,
 perurgentibus concupiscentiis, donec longo usu ina-
 nescent forma hujus mundi, et phantasmata vanita-
 tum dispareant, et sic demum, remotis illecebra-
 rum obstaculis, Christus formetur in nobis. Utro-
 bique calamitas, utriusque puerperia naturæ co-
 mitantur suspiria, quia et caro et spiritus capti-
 vantibus delectationibus statim cum usura reddunt
 tributum, et instat concupiscentia avelles petulan-
 tiæ germina cum tormento. Multiplicantur conceptus
 urgente lascivia, et quia non agnoscitur peccatum
 in immunditiæ contumelia, sentitur in poena, et
 concussis muliebribus uteri, cum ruptis intrinsecus
 naturalibus vinculis profluunt secundinæ, vagiente
 fetu vere miseræ tractatur negotium, cum hæ-
 renti parvulo obstetricantium tremula manus oc-
 currit.

Hora illius angustię satis indicat quæ sit illa
 causa quæ in tales erumpit effectus: et quia omnino
 dulcedo illa venenata est quæ tante amaritudinis
 torrentem effundit, allicitur caro ad libidinosos
 complexus quorumdam prurientium irritata vapo-
 ribus, et, cum ejus sensum quædam mendacia
 blandimenta demulceant, captivum sequitur appe-
 titum; cumque se intra faeces concupitas immer-
 D serit, tunc demum quis sit illarum deliciarum sapor
 ex illius satietatis dulcedine intelligit. Hoc doloris
 privilegium prima mater reliquis matribus dereli-
 quit, et nulla omnino in tota naturæ hujus succe-
 sione excipitur, excepta illa quæ sola concepit de
 Spiritu sancto Virgo, et maritalis ignara consortii,
 penitus aliena fuit ab hujus conscriptionis chiro-
 grapho. In ejus formam, si per humilitatis, et
 obedientiæ disciplinam Eva Spiritui sancto in tem-
 plo cordis sui thalamum adornasset, non deesset
 gratia, et obumbrante virtute Altissimi, nullus con-
 cupiscentiæ æstus dedicatam Deo animam confla-
 garet. Conciperet quidem de viro suo eo modo quo
 terra imbris irrigata fecundissimo proventu ar-
 busta emittit et germina; et sine ulla passione de-

aderli tantum ad seminales rationes gremio conjugali uteretur maritus.

Adæ quoque dixit Deus: Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comediisti de ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo (Gen. iii). Propter hominem maledicetur terra, et sterilitate damnatur, et quæ sine ullo labore præposito suo erat omnimodas expositura delicias, modo etiam culta spinas et tribulos prædicatur germinatura, ut etiam ex ipsis punctionibus æcuminarum posset miser compungi, et rastris pœnitentiæ fatigatus contribulato spiritu, benignissimo satisfaceret iudici, cujus ipsa ultio, doctrina erat provocandæ clementiæ, et flagellum, argumentum. Quia, inquit, rupisti vinculum obedientiæ, tu quoque dissolveris, et in terram ibis, quia terra es. Intellige clementissimum Deum, etiam cum occidit; et vide quia temporales persecutiones ad correctionem proficiunt, et ipsa mors non tam est homini malum quam fluis malorum. In dissolutione hujus corruptionis intersecatur peccatum, et quod æstimatur districtio, invenitur remedium. Proponitur inobedientiæ capitulum, et uxoriam persuasio præceptioni divinæ præposita, et ex ordine justitiæ secundum meritum, stipendium debitum redditur causæ. Labor supervacuum, sterilitas agriculturæ, gemimina degenerationis, et ad cumulum defunctio intimatur. Habet etiam exprobrationis pondus originalis materiæ commemoratio, quod eum de terra sumptum, et terram esse, et in terram reversurum, tanta distinctione diligentia iudicis insinuat, ut confusa illius temeritatis audacia intelligeret ex infirmitate naturæ suæ quia secundum originis suæ rationem, nec gloria, nec stabilitas sibi inerat, et totius excellentiæ honor, nec ex merito, nec ex natura, sed ex sola gratia procedunt. Ex his verbis imo ex ipsa animadversionis experientia didicit homo, non in se, sed in Domino gloriari, et humilitati esse cervix erecta, cui impositum est pro regula libertatis, vinculum servitutis. Grave onus visum est mulieri ferre pondus præcepti, et quasi pressura ingens, auctoritas imminens; sed ubi peccati jugum subiit, et impiam tyrannicæ virtutis experta est dominationem, sentiens quid interesset inter jugum suave et grave, cum regredi non posset ad statum de quo corruerat, amarissimæ salivæ deglutivit rancorem, et corrosit intra se emergentis contumeliæ massam. Intumescebat fermentatæ naturæ conspersio, et primitivi azymi sinceritas ebulliente putredinis acredine rumpebatur, et quasi conviciabatur miseræ animæ titillationes illusoriæ, et exprobrabat ei propriæ virtutis confidentiam sensualitatis importuna. Nulla supererat tergiversatio, ubi ingens verecundia omnes responsionis concluderat vias, et conclamabant etiam ipsa vitia adversus ægrum, non imponentia suum languorem naturæ, sed superbiæ, de cujus radice omnium cogitationum germina pullularunt. Ex illo uno utero egressa sunt collactentia omnia vitia, adversum quæ iudicium Dei ita est justum et

A evidens ut ipse concupiscentiæ motus proprios detestentur, et flagitiorum consummatio propriæ voluptatis abominetur et horreat passionem. Denique ipsa confusio, et verecundia quæ semper turpitudinum castra sequuntur, quasi crudelissimi carni-fices conscientiæ, lacescunt et impropereant peccatori, et instant quasi quædam Eumenides, agitatrices furæ, reprehensionis stimulos cordi saucio affigentes. Ipsa se malitia præjudicat et punit, et contrariis armis in sui defensione utitur veritas. Expellitur a deliciis transgressor, et miser laboribus deputatur, vestitusque pelliciliis tunicis, et pro divinitatis amictu morticinorum spoliis involutus, in illius plaudamenti gestamine intelligebat pellem suam pelli belluinæ consimilem, imo, ut ipsam rem exprimam, amplioris et abjectioris miseræ, cujus infirmitas ardoris et algoris impatiens alieno beneficio foveretur. Imo pellicibus nudo corpori superductis homo bestia videbatur, et omnino convenientissime aptatum est extra corporibus, quod intus erat in moribus.

Agebat homo irrationabilem personam comparatus jumentis insipientibus, et brutæ mentis imperitiam in illa cruda et hispida supellectile exprimebat. Homo de terra terrenus, jam pronus ad infima in limo de quo sumptus erat fugebat intus, et sarcina corruptionis oppressus curvas scapulas sessori peccato præbebat, servus ventris, cliens libidinis, vanitatis mancipium, et vernula vitiorum. Exposuerat animam suam quasi incedem malleatorum ictibus, et in illa fabricarum artifex concupiscentia omnium transgressionum formabat simulacra. Iræ et invidiæ et omnium blasphemiarum idola illius officinæ eructabat incendium, et plebescebant monstra tentationum assidentia cogitationibus, quorum multitudine fatigata ratio gravabatur. Deservierat quippe Deus animam, et ad seipsam conversa turbabatur: et hæc prima mors hominis fuit, cum Creatoris sui custodia caruit, et contumacia prævaricatoris ingratitude ejus execrans indignans abscessit. Privavit eum statim gloria et honore, et vitam, id est cognitionis suæ lumen, in eo exstinxit et execrata anima, cum veritatem amisit, simul cum illo beatifico visu, et reliquas beatitudinis species pariter exhalavit. Recedente Deo nihil boni superfuit, et nisi eo revertente data indulgentia et gratia, ad abjectam et contemptibilem animam illuminationis abolitæ claritas non redit. Nec tamen imago vel similitudo auctoris etiam moriente anima per peccatum omnino deletur, sed dum patientia Dei ad pœnitentiam delinquentes spectat, potest lavari per pœnitentiam quidquid in eadem imagine per negligentiam fuerit obscuratum. Reformatur igitur et restituitur qui resurgit a mortuis, et ad indulgentiæ manumissionem regrediuntur virtutes ad opera destinata: et tunc iterum vivit anima cum videt et odit, et agit quæcumque sibi fuerint divinitus imperata. Cum enim nihil horum agit, mortua est: quia cum vero ejus vita sit Deus, nullus omnino eo absente ad

aliquod bonum aspirat affectus. Hæc prima animæ mors, qua deserente eam Deo, ipsa quasi criminum institutis connexa remanet, et sepulta, non omnino a gleba arida, hujus hiemis frigore, spei reliquias eradicat, quia dives in misericordia Deus magna voce quatruiduano jam fœdido clamat: *Lazare, veni foras* (Joan. xi). Infremuit, clamavit et flevit, intmans rationabilibus animis quam sit efficax fletuum pluvia, et pœnitentiæ tremor, et confessionis clamor: quæ supplicatio non repellitur, imo obtinet veniam scelerum, et statim qui resurgit, ubi solvitur, convalescit. Nullus superest fetor, nullum putredinis vestigium manet in eo quem de stercore erigit Deus, sed cum principibus populi sui, sanctis angelis dico, donat suscitatio consensum, et in solio gloriæ collocatum (*Psal. cxii*), etiam ad proprium eum admittit convivium. Indignetur Novatus, irascatur Phariseus, summa est commendatio charitatis, consummata omnipotentis gloria, bonitas, et clementia, et nihil amplius decet sanctum quam pietas; nec in aliquo honorabilius est præconium Redemptoris, quam cum, eo miserante, convalescit et solidatur humana infirmitas. Tremendus quidem est rigor divinæ justitiæ, et formidabilis districtio judicis, reverenda omnino severitas, et judicium punientis; sed misericordia lenitate est amabilis, et ex gratia prædicabilis. Ubi enim contra merita bonum pro malo redditur, benignitatis superabundantia prædicatur, de cuius plenitudine, nostra ariditas irrigatur. Non est satis sancto Spiritui esse eum sanctis, etiam impios sanctificat, nec improperat, et spirat, et replet, et docet, et ungit, et urit, et publicanos et meretrices reformat et imbuit. Illa amplius admirabilis est potentia quæ elisa restituit, et fracta restaurat, quam quæ vasa integra in thesauris munitis aggregat et conservat. Et quidem mortuos in anima per culpam, pœnitentia reducit ad vitam: desperationis vero obstinatio pertrahit in gehennam. Illa desperationis mors imaginem omnino delet et radit, et illi injuriæ nullum occurrit remedium, nulla clementiæ stilla se infundit.

Sensit Adam mortem illam primam animæ, consolatione divina privatus, expertus est quoque discessum a corpore animæ rationalis: verum hæc ultima per quam dissoluta est corporalis et spiritalis substantia, labores et ærumnas, et servitutem quam meruerat, et vincula calamitatis totius præscriptæ dirupit; et qui vivens et pœnitens acceperat gratiam soluto quod culpa meruerat pretio, iudicium Domino cantavit et misericordiam, in laboribus et contumeliis vite temporalis humilitatem et patientiam thesaurizans in fine quantolibet difficili et arcto pro liberatione sua suo Domino gratias agens. Pungitur concupiscentiis, laborat et sudat, ac torquetur; de loco voluptatis expellitur, demum emoritur: in iis omnibus, quasi vas figuli in fornace excocatus, et multis rimarum rasuris attrita peccati rubigine ad naturalem fulgorem revertitur. Sic circumductus est per desertum Hebraicus populus,

et cum intra paucorum dierum apatium, si recta ierent, possent fines promissos attingere, quadraginta annorum sustinere dispendia, in quibus peregrinationis illius angustias erudiretur illius insolentia multitudinis, ut cum ad diu desideratas et expectatas promissiones accederet, nec ad Ægyptium, nec ad regna cultu Dei vacantia relapsus animo facile suspiraret, a quorum nexibus tanto labore avulsus, vix tandem de male assuetis perfida gentis erroribus, quos longo convictu imbiberat, longa dissuetudine triumpharet. Ibi quippe viderant idola, et circa profanos cultus comessationes et impudica cubilia, quibus concupiscibiles animæ captivos affectus subjecerant, et inhæserant abominationibus, quas patrum suorum Abraham, Isaac, et Jacob abhorruerat disciplina. Ideo lex, ideoque plagæ, et verbera; ideo illa hæreditatis dilatione vilesceret facile consecutum ubertatis tantæ et gloriæ regnum: imo diligentissimo sub timore Dei servaretur prospectui tantis exercitationibus et districtionibus conquisita possessio. Quid, quod in cruce se Redemptor noster derelictum exclamat? quid, quod vita moritur, quod iudex judicatur, quod rex irrisus, quod princeps suspensus est? Mysticæ sunt et sacramentales injuriæ Salvatoris illæ, et granum illud frumenti cadens in terram et moriens spicas silvescentes multiplici germine onustavit. Omnino sic oportuit pati Christum, et intrare in gloriam suam: et quod titulus crucis Hebraice, Græce et Latine conscriptus incorruptus habebat in omnium gentium salute compleri, quas obedientiæ et humilitati consertas, Christo jubente, latrone præmisso ad regnum crucifixi mater eveheret charitas. Vere prædestinatis omnia cooperantur in bonum, et robur et infirmitas proficiunt ad coronam, et status et lapsus coedificant laborantem, quia alterum ex altero et proficit, et temperatur, dum ex consideratione infirmitatis descendit, nec inflatur securitas sanctitatis, et ex puritatis respectu erubescens dissolutio convalescit. Unde in libro quarto decimo De civitate Dei, sanctus Augustinus sic insert: «Audeo dicere superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, unde sibi displiceant, qui jam placendo ceciderunt.» Salubris enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando præsumpsit. Utiliter sæpe deserimur, et dum corripimur, emendamur; dum flagellamur, amamur. *Ad tempus*, inquit Isaias, imo per Isaiam Deus, *derelinquam te, et in miserationibus magnis congregabo te* (Isa. liv). Actoris pœnitentiam de loco voluptatis Adam educitur, quia voluptas et luctus, non bene cohabitant, nec deliciæ et religio ad invicem complectuntur. Et tamen ante paradisum satisfactorius statuitur, ut sæpe videns unde exierat, et intuens quis fuerat et quis esset, humiliato animo execraretur superbiam, et experiretur post contumelias afflictionum quantum esset subjectionis et obedientiæ bonum, per quam etiam lapsus et repulsus reditus et restitui-

tionis suæ non desperaret proventum. Videbat, vel A pauca superius, et tamen prudenti lectori sufficien-
potius intelligebat quid illius gladii quem cherubim
vibrant, motus ille versatilis intimaret, de quo quia
arbitrati sumus.

ERNALDI ABBATIS

COMMENTARIUS

IN PSALMUM CXXXII: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum, etc.* (1)

(GALLAND., *Biblioth. vet. Patr.*, t. XIV, pag. 487.)

HOMILIA I.

In versum 1: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum.*

I. *Ecce quam bonum, etc.* Ecce, vox intuentis et demonstrantis; quam, admirantis et exclamantis. Quatuor sunt proposita, quæ ita congruo ordine colliguntur: intuitio, admiratio, demonstratio, exclamatio. Intuitio mundi cordis indicat puritatem; admiratio, inspectæ rei magnitudinem; demonstratio, socialis animi charitatem; exclamatio, ipsius charitatis amplitudinem. Vide ergo qua laude extulit quod tam abrupto principio de repente protulit, admirando, exclamando, et amicos tanquam ipso digito ad spectaculum invitando.

II. *Bonum est, inquit, et jucundum* quod vobis offero, utile est et delectabile, quod ostendo. Nonne, C
ut verhis utar poetæ,

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,

(HORAT. *De art. poet.*, vers. 343.)

multa sunt bona et non jucunda, ut jejunia, quæ carnem affligunt; multa jucunda, sed nequaquam bona, ut carnis vitia, quæ Deum offendunt? Iste miscuit nobis vinum ad mensam sapientiæ, et proposuit bonitatem simul et jucunditatem, utilitatem et dulcedinem in cratera divinæ clementiæ. Accedamus et bibemus, quia nec inhonestum est quod bonum dicitur, nec onerosum est quod jucundum describitur. Et quid est illud, quæso, quod ita animum afficit propter jucunditatem, et affectum allicit propter commoditatem? *Habitare fratres in unum*: D
brevis descriptio, et quanto brevior, tanto obscurior. *Fratres*, in Scripturis invenio quadrupliciter nuncupari, secundum naturam, ut Jacob et Esau, secundum cognationem, ut Abraham et Lot; secundum gentem, ut totam domum Jacob; secundum fidem, ut omnes Christianos. Primi certant propter hereditatem et ab invicem separantur (*Gen. xxviii*); secundi, multo levius in Genesi alterutrum dividuntur (*Gen. xiii*); tertii, *divisi sunt ab ira vultus ejus* (*Psal. lrv*); et populus stultus et insipiens præ-

B dicantur (*Deut. xxxii*); in quarto quoque gradu multi falsi fratres, multi schismatici inveniuntur (*Gal. ii*; *I Cor. i*). Qui sunt ergo isti tam beati fratres, germani tam laudabiles, quos nec invidia cujusquam, ut primos dividit; nec pecunia, ut secundos secernit; nec vecordia, ut tertios a Deo secludit; nec multitudo in hæreses et sectas disjungit? *Multi sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth. xxii*) Multi vocati faciunt hæreses, pauci electi manent ut fratres. Isti pauci, isti electi, hi sunt fratres Jesu, qui servant unitatem spiritus contra invidiam, voluntariam paupertatem contra pecuniam, dilectionem, quæ fortis est ut mors, contra vecordiam; fraternam charitatem, contra schismaticorum malitiam. Igitur præter illos paucos quos elegit Deus conformes fieri imaginis Filii sui, ut sint isti unum, sicut et ipsi unum sunt, in toto orbe vix, imo nullatenus reperies, qui possit habitare in unum. Nota ergo ipsum verbum *habitare*, quod est immobiliter in unitatem consistere. Habitant autem et ipsi cum habitantibus Cedar, sed carne, non spiritu; necessitate, non voluntate; sicut advenæ, non indigenæ; ut peregrini, non domestici; denique ut compediti, non ut liberi. Unde et in morte, quando scilicet transeunt in libertatem gloriæ filiorum Dei, clamant et dicunt: *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus* (*Psal. cxxii*).

III. Impossibile cuiquam fortasse videbitur quod dixi sanctos immobiliter in unitatem, consistere cum illud unum, vel illam unitatem, non aliud quam ipsum Deum velim accipere (quem solum vere esse unum, vel potius ipsum esse ipsam unitatem, in sequentibus comprobabo), et dicet: Quisnam mortaliū immobiliter in Deum consistat, cum vel ad punctum temporis in illum ire tam rarum tamque difficile videatur? Adverte aliud esse quod dicitur, in Deum; aliud, in Deo. In Deo motionem indicat; in Deo stabilitatem significat. Cum ergo dicimus habitare in unum, vel consistere in Deum, Latina quidem locutio dissonat, sed congruentia sensus edificat: neque enim magnum est aliquoties peccare

(1) Ex mss. codicibus abbatiarum Longipontis et Cistercii.

in Priscianum, si tali peccato ædificare poteris Christianum. Dicimus itaque habitare in unum, ut et habitare stabilitatem assignet, et in unum motionem significet. Stabilitatem ad intentionis propositum, mobilitatem ad affectionis profectum referimus. Habitant ergo in Deum sancti et stabiliter et mobiliter: mobiliter, quia a Deo mens sæpe relabatur, et iterum in illum dirigitur; stabiliter, quia intentio nunquam mutatur. Eo modo et sphaeram cœli videbant philosophi mobilem et immobilem: mobilem, quia perpetuo motu circa Galatiam rotatur; immobilem, quia a loco suo in alium non transferitur. Ita sancti: et mobiles, quia semper festinant ad bravium; et immobiles, quia incommutabile tenent propositum. Itaque in Deum habitant sancti, dum ad illum tendunt constanter; habitant in Deo angeli, dum manent in illo immutabiliter: icti in Deum, illi in Deo. Erit autem quando omnes et sancti et angeli erunt simul in ipso, et ex ipso, et per ipsum, et cum ipso. In ipso refertur ad iustitiam; ex ipso, ad substantiam; per ipsum, ad gratiam; cum ipso, ad permanentiam. In iustitia, similitudo; in substantia, creatio; in gratia, reconciliatio; in permanentia incommutatio accipitur. Nec te moveat quod reconciliatio ad homines similiter et angelos dicitur pertinere; nam sicut homines in Dei gratiam redierunt, ita et angeli in pacem hominum transierunt, ut sint unum ovile sicut et unus pastor. Et omnia quidem habemus ex parte; sed cum venerit quod perfectum est, evacuetur quod ex parte est, et erit Deus omnia in omnibus.

IV. Unum, multifarie multisque modis: Dicitur namque unum secundum collectionem, ut grex unus, cum sit ex multis pecudibus adunatus; secundum similitudinem, ut multorum cantantium vox una, pro similitudine concordiz, in unum redacta; secundum compositionem, ut corpus unum ex partibus diversis compositum; secundum parvitatem, ut atomus unus, qui eo magis ad unitatem accedit, quo sectionem non recipit; secundum simplicitatem, ut anima una, quæ, licet in se diversas habeat potentias, una tamen et simplex est ejus substantia. Poterat et atomus dici unus secundum simplicitatem, sed magis proprie dicitur unus secundum parvitatem, sicut et punctum unum, instans unus, quia, licet in se non possint dividi, tamen partes eorum esse possunt quæ dividi possunt ut plures atomi unum dividuum corpus constituunt, plura puncta unam secabilem lineam faciunt, plures instantes unum interpolare tempus componunt. Hoc idem fortassis potest dici et de anima, quod pars sit constitutiva unius dividuæ rei, id est hominis, ideo non proprie unam appellari secundum simplicitatem: quod utique verum est. Nihil enim vere simplex est, præter Deum. Ipsum ergo solum et summum et principaliter unum fateri necesse est, qui neque ex partibus compositus, neque ex diversis substantiis collectus, neque ex similibus adunatus, vel dissimilibus, neque in indivisibilem parvi-

tatem redactus, neque in plures est potentias dissipatus, ut anima, punctum, vox, grex, et corpus. Unus igitur cum sit solus Deus jam probabile est quod de solo Deo unitas prædicatur.

V. Et nota quod hæc ipsa unitas, de qua hic agitur, longe ab illa unitate quæ pars est numeri separatur; non enim hæc unitas in numerum potest multiplicari; nec ex ea binarius, sive ternarius, vel quilibet alius numerus potest constitui, ut solet dici de numero, quod sit unitatum collectio. Trahit autem etymologiam de Græco, et dicitur unitas quasi onitas, id est entitas sive essentialitas: unde et apud Græcos *ὄν*, id est substantialis, videlicet in se et per se solum immutabiliter semper subsistens, Deus vocatur. Est autem quedam similitudo inter unitatem numeralem et unitatem substantialem. Nam quemadmodum dicitur unitas fons et origo omnium numerorum, ita quodammodo Deus fons est et origo omnium rerum: fons, propter inexhaustæ potentie maiestatem; origo, propter creatricis substantiæ sine principio dignitatem.

VI. Libet nunc item per singulas unitates, ut a prima scilicet usque ad summam unitatem perveniat, explare. Et primo quidem ipsas species unitatis in brevi volo colligere, ut quid ex singulis recolligi debeat compendiose possim describere. Dicitur itaque unitas collectionis, similitudinis, compositionis, parvitatatis, simplicitatis. Collectio pertinet ad monasticam congregationem, ubi Pastor bonus collegit oves suas ab Oriente et Occidente, ut recumbant cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum. Similitudo spectat ad morum conformitatem, ut quemadmodum laudamus Dominum una voce, sic et uno corde et concinna morum similitudine. Parvitas insinuat humilitatem, qua illi semper adversatur qui primus per superbiam deseruit unitatem. Simplicitas respondet ad intentionis puritatem, quæ mundat et præparat oculum ad Dei visionem, quia beati sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v). Quis summa et beata unitas, summa et beata charitas, una in se, tunc omnia erit in omnibus, in æternum et ultra, sive per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II.

In versum 2: Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.

I. Sicut unguentum in capite. Singula verba hujus psalmi suo pondere librata sunt, idcirco non debet præteriri iota unum aut unus apex intactus. Sicut nota est similitudinis: quæ maxime theologiæ familiaris est tribus de causis, tum propter ornatum, tum propter commodum, aliquando et propter necessitatem. Ornatu pertinet ad leporem scientiæ, commodum ad facilitatem intelligentiæ, necessitas ad difficultatem materiæ. Ornat enim sæpe similitudo sententiam, ut in proverbiiis; dat aliquando faciliorem intelligentiam in obscuris et aditis, ut cum dicitur, verbi gratia; quidquid enim ad hoc

sequitur, similitudo præcedentium appellatur. Necessitas quoque aliquoties cogit dari similitudinem in his duntaxat quæ etiam viros acris ingenii solent exercere, et acutissimos sensus reddere impeditos, sicut cum loquuntur sancti de mysterio Incarnationis, de partu Virginis, de proprietatibus Trinitatis. Adhibent similitudines, quibus utcumque nobis possint persuadere quod sentiunt, quia videlicet aperta ratione nullatenus valent insinuare quod cupiunt. Et ideo dixi hanc speciem similitudinis, maxime theologiæ famulari, quia nihil adeo humanæ rationi est perplexum, et, ut ita dicam, involutum, quam tractare de his, quæ etsi non contra rationem, tamen supra rationem esse probantur. Porro ornare sententias et obscura quæque per similitudines explicare, commune est nobis cum cæteris. Intuere igitur quæ et ad quid data sit similitudo, de qua tractamus, et occurrent tria simul, ornatus scilicet, commodum atque necessitas. Nam ut magis commendaret quod dixerat *bonum et jucundum*, urbane satis et eleganter singula statim propria similitudine decoravit, et ait, *bonum ut vos, jucundum sicut unguentum*. Et quoniam idiotis fortasse vel etiam capaciorebus potuit esse obscurum, quod dictum est *habitare in unum*, subiungendum fuit aliquid simile, quod faciliorem faceret intellectum. Et quoniam magna est, imo quia indicibilis est multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam illi sentiunt quos abscondis in abscondito faciei tuæ, hæc maxime fuit causa, ut diceretur, *sicut unguentum in capite*, ut saltem a simili daretur intelligi quod mihi vel mei similibus necdum ullo modo datum est experiri. Illud abscondisti timentibus, sed sicut dicunt, qui experti sunt, revelasti amantibus. Incipiam igitur et ego jam nunc saltem amare, si forte amor iste in anima mea queat suos terminos dilatare; quoniam si creverit amicitia, crescet nimirum et illa scientia quæ ipsi notitia est. Jam ergo ad similitudinis sacramentum placet accedere, quia assimilationis causas me gratulor invenisse.

II. *Sicut unguentum in capite*. Unguentum in capite divinitatem intelligo in Christo homine, qui unctus est oleo lætitiæ, unguento majestatis et gratiæ, ita ut beata anima illa capax esset illius unctionis et gloriæ. Immonsa quippe illa suavis ac dulcis unctio, sed sine mensura totam accepit cui tota plenitudo divinitatis corporaliter se infudit. Ut adivi corporaliter, respiravi, cum essem defunctus, incurvato et abbreviato Elisæo, ut puerum suscicaret. Cum essem enim carnalis, et non possem ea sapere quæ Dei sunt, adhæsit anima mea post Filium Virginis, et exorsus sum meditari, caro carnem, homo hominem, et inveni absconditum mel in favo, unguentum pretiosum in vitro mundissimo. Audivi quoniam querentibus se illud mel aliquoties suam exhalat dulcedinem, illud unguentum suum exspirat odorem. Beatus cui datum est experiri. Unum scio quia oppido bonum est et jucundum habitare ibi in unum, ut sicut ille favus semper fruitur suo melle,

A sicut illa felix anima nunquam caret sua beatitudine, similiter si non æqualiter, interdum vel modicum a parvulis gustetur, *quoniam suavis est* (Psalm. xxxiii). Hic est enim panis qui confortat cor hominis in loco horrois hujus et nostræ solitudinis usque dum paupercula vidua Sarephthæ congreget omnia vasa sua in unam domum, et impleantur omnia oleo Elisæi usque ad summum, et tunc stabit oleum. Nunc autem necesse est illud non stare, sed fluere et decurrere usque ad miserum hominem, qui vulneratus a latronibus jacet in via, et plurima indiget medicina. Fluit igitur hoc unguentum de vivo fonte angelicæ regionis, et irrigat omnem latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel, a summo caelo egressio ejus, et occursus ejus usque in vallem Jericho (Psalm. xvi). ubi occurrit vulneratis et languidis, curans omnem languorem et omnem infirmitatem (Matth. ix). Jam ergo operæ pretium videtur inquirere quinam sint illi beati ad quos descendere dignetur unguentum illud tam potens, tam efficax, tam suave.

III. *Quod descendit in barbam, barbam Aaron*. Barba res est impassibilis, toti corpori præeminens, carni adhærens, de carne incrementum accipiens, sed sub capite constituta. Tales ergo sentio illos spiritus supercelestes, natura impassibiles, corpori totius Ecclesiæ quodam dignitatis privilegio præcædentes, ipsi Verbo quod caro factum est, charitate perpetua adhærentes; ex eadem carne augmentum et reformationem suam, quantum ad numerum præstolantes, sed super se eundem Deum hominem adorantes. Hic est enim solus, cui datum est ut in nomine ejus omne genu flectatur (Philipp. ii). Et hoc est quod per geminationem barbæ voluit confirmare, ut diceret barbam non ejuslibet esse, sed solius Aaron, qui *mons fortitudinis* appellatur, ille scilicet qui primo lapis parvulus crevit in montem magnum et altum: vere magnum, quia implevit orbem terrarum; vere altum, quia supra omnem virtutem ac principatum. Hujus ergo solius est barba, quia huic soli subjecta est omnis angelica creatura. Ab illo igitur, velut ab arce omnium rerum, in proximos angelos descendit effluentia gratiarum. Levavi oculos meos ad istos montes Israel, ad virtutes cælorum, montes valde excelsos et præeminentes, si forte inde veniret auxilium mihi. Circuivi et plateas et vicos civitatis, attendens ut aliquis de sua plenitudine mihi aliquid largiretur. Et ecce unusquisque tenet quod habet, ne alius coronam ejus accipiat; et non est qui de manu eorum aliquid possit eruere. Ut dixi: Unde ergo veniet auxilium mihi? consului Prophetam, et responsum est, mihi: *Quia non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Psalm. lxxviii). Igitur expectans expectavi illum unum, et intendit mihi, quia misericors est, et fecit mihi magna qui potens est. Vere magna; nam et totum misericordiæ suæ sinum aperuit, et dedit homini carnem suam in cibum, sanguinem in potum, animam in pretium, divinitatem

sicut unguentum. Incommunicabile nihil reliquit, omnia sua nostra fecit. Quia ministravit nobis ipse etiam Dominus virtutum, facti sunt et illi nobis omnes ministri, a summis usque ad imos, tota curia angelorum. *Omnes enim sunt administratorii in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis (Hebr. 1).*

IV. Nota quod dicitur, omnes; nullus excipitur, nec illi qui assistant dominatori universæ terræ. Et quid mirum? Nulla est creatura invisibilis, nulla virtus, nulla potestas, qui sibi officium quasi indignum aut velit aut debeat judicare; cum ipse Dominus exercituum per se, et in sua persona dignatus sit ministrare, imo se totum, inquam, exponere adeo ut dicat quidam sanctorum quod pene de suo periclitaverit, ut nostra salvaret. Non ergo solam barbam unguentorum copia venustavit, sed etiam usque ad vestimentum nostri Pontificis, imo usque ad ipsa extrema vestimenta uberrima suavitas ejus descendit. Vestimenti ejus intexturam, formam, modum, qualitatemve describere alterius quidem est negotii, et, fateor, vires excedit. Solam igitur oram vestimenti ejus volo discutere, quæ et pars est ejus humilior et terræ contigua, et a capite præmententi longe remota. Et profecto hæc quanto vilior, quanto inferior, tanto utique mihi vicinior, qui inter evangelicos publicanos et meretrices utinam vel extremum locum obtineam! quia etsi longe videntur a capite esse, tamen in vestimento Domini computantur. Video alios esse circa pectus Domini, qui de intimo corde ipsius et hauriunt et propinant; alios circa brachia, qui filios unice matris et amplectantur et fovent; alios circa renes, qui in virginitate perpetua perseverant; alios circa tibias, qui totius Ecclesiæ membra sustentant. Sola ora vestimenti jacet inferius, tanquam vilis, tanquam indigna, et tamen nescio qua miseratione Domini, a vestimento Domini nunquam divisa. Hæc est vita poenitentium, o egregie Psaltes Israel, Propheta Domini, fistula Spiritus sancti! Quam pulchre, quam magnifice consolatus es poenitentes! Audivit et præ gaudio contremuit cor meum, commota sunt viscera mea; nam facis mentionem de amicis Sponsi, de his qui recumbunt super pectus Jesu, qui ducuntur in montem excelsum seorsum. De solis peccatoribus poterat dubitari utrum et ipsi ad regale sacerdotium pertinerent. Ergo condescende miseris, fove lapsos, solare lugentes. *Quod descendit in oram vestimenti ejus*, unguentum quod totam arancam regionem infundit, unguentum quod omnes empyricæ domus substantias fovet et regit, quod omnibus lignis paradisi vitalem succum infundit, hoc ipsum ad filios iræ, filios gehennæ. Mira res! ad semen nequam, ad gemina viperarum descendit. Qui erant, sed non cum illo, et vivebant, sed non illi; et sapiebant, sed non ipsum, ut insensati, ut ingrati, ut alieni. Reviviscat igitur animus peccatoris, et totum esse suum applicet Creatori, suum vivere Redemptori, suum sapere inspiratori, ita ut

A quod sapit, quod vivit, quod subsistit nulli hominum subtrahat; sed totum omnibus, totum singulis attribuat, quia unum est unguentum, una dulcedo, una suavitas Deus, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

In versum 3: *Quod descendit in oram vestimenti ejus, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.*

I. *Quod descendit in oram vestimenti sui, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Faciendum existimo quod, juxta Timæum Platonis, in omni tractatu fieri decet, ut inter initia consideretur quid sit de quo agitur. Oritur sermo non de villis atque agris, neque de re, quæ sæcularibus et elatis animis soleat esse domestica. Agitur enim de illa invisibili unctione, quæ cum mansuetis ac simplicibus quoddam habet familiare contubernium, et mira quædam atque divina operatur in corde contrito et humili: *Insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc (Psal. xci).* Insipiens quidem est qui seipsum non cognoscit; stultus, qui Dei bonitatem non intelligit. Et hoc duplex malum operatur sola superbia, quæ et furatur homini cognitionem sui, et rapit ab eo intelligentiam Dei: et ita insipientium ejus non est jam numerus. *Ignorans ignorabitur (I Cor. xiv)*: ideo insipiens non cognoscet; et: *Spiritus sanctus auferet a se cognitiones, quæ sunt sine intellectu (Sap. 1)*, ideo stultus non intelliget. Quid non cognoscet, et quid non intelliget? *Quam magnificata sunt opera tua, Domine (Psal. civ)*, quibus scilicet operaris salutem in medio terræ, in medio cordis contriti et humiliati, ut requiescat Spiritus tuus super humilem et quietum, et tremement sermones tuos. Abscondi eloquia tua in corde meo; et timor et tremor venerunt super me, sensi unctionem tuam, et quievi a prava consuetudine. Intellexi quoniam sine te nihil possum facere, et humiliatus sum usquequaque. Hoc totum ignorat stultus, quia elatus, tumultuosus, presumptuosus; præsumptione Deum offendit, tumultuatione proximum lædit, elatione sese confundit. Non immerito dictum est, insipiens et stultus peribunt. O Domine, non veniat mihi pes superbiæ, pes lubricus, pes maledictus, in quo ceciderunt omnes et homines et angeli, male operantes iniquitatem; superbis enim tu resistis: ideo expulsi sunt, nec potuerunt stare. Humilibus autem das gratiam, quæ sola hominem a nexu et compede peccati potens est liberare, ad justitiæ viam revocare, in bono proposito confirmare, ad quietem repromissam inducere: Primum, ne peritum eat; secundum, ne erroneus fiat; tertium, ne iterum corruiat; quartum, ne fructu careat. Hæc est quarta vigilia, in qua eripit laborantes. Nota genera gratiarum; est enim gratia liberans, gratia justificans, gratia confirmans, gratia glorificans. Hæc est illa invisibilis, multiplex, subtilis, et efficax unctio paulo superius prælibata, quæ descendit ad lapides, ut faciat filios Abraham, suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens

pauperem. Et vide qualem inveniat, unde inducat, quo promoveat, ut aliquando restitutus in gradum pristinum sedeat cum principibus, et solium gloriæ dignus sit obtinere. Invenit languidum et tumidum, fetidum; a planta pedis usque ad verticem non erat in eo sanitas. Languor ad incontinentiam, tumor ad superbiam; fetor ad blasphemiam pertinet: blasphemia, locutione, superbia, cogitatione, incontinentia, operatione perficitur. Mittit ergo potentissimus medicus unguentum efficax ad curandum, quod statim curat languorem, premit tumorem, pellit fetorem. Et quia contraria contrariis curantur, opponit incontinentiæ honestatem, superbiæ humilitatem, blasphemiae silentii gravitatem. Omnia quaecunque voluit fecit, et in uno solo homine illos tres mortuos evangelicos suscitavit, in domo, in porta, in monumento: corde, lingua, manu. Funiculus triplex difficile rumpitur; sed omnipotens est unctio quæ hæc operatur.

II. Qui ergo tanta contulit peregrino, vide etiam quanta faciat in exitu Israel de Ægypto. Adest enim morienti, adest exeunti, adest quiescenti. Quis enim angustias mortis patienter sustineat, nisi habeat Spiritum consolantem? quis ad occursum demonum non expavescat, nisi habeat adjuvantem? quis ad requiem transeat, si non habeat præcedentem? Adest ergo unctio ubique ægrotum suum fovens suaviter, ut sustineat non solum patienter, sed aliquoties etiam delectabiliter; transeat constanter, quiescat feliciter. O quanta unguenti hujus potentia, gratia, gloria, quæ tantos lenit dolores, fugat horrores, spirat odores, in abitu angustiae, in transitu miseriæ, in sinu Abraham, ibi sedet pauper cum principibus qui congregati sunt cum Deo Abraham, et habet locum in solio quod est excelsum et elevatum, excelsum Angelis qui nunquam corruunt, elevatum in hominibus qui surrexerunt! Ibi descendit unguentum etiam in oram vestimenti, non utcunque, non humiliter; sed sicut abundantissime descendit ros Hermon in montem Sion. Hermon dicitur *lumen exaltatum*, Christus est, qui seipsum humiliavit usque ad mortem. Propter quod et Deus exaltavit illum (Philipp. II), sed non solum. Solus humiliatus est, sed non solus est exaltatus: omnia enim trahit in se, ad se, per se, ut *via, veritas et vita* (Joan. XIV). *Via*, hic peregrinantibus propter multos errores, et vastum exsilium: *Veritas*, hinc exeuntibus, quando post se relinquunt vanitatem et mendacium. *Vita*, illuc pervenientibus ad terram viventium, ubi Hermon stillat super eos et in eos suum rorem, ubi verum lumen scintillat in eos suum splendorem, et descendit etiam in oram vestimenti, sicut in montem Sion. O mons Sion, civitas veri David, turris excelsa, in alto sita, et super muros tuos angelorum custodia! O civitas sancta, quæ regem habes Christum, senatum multitudinem sanctorum, exercitum choros angelorum, legiones cætes martyrum, qui usque ad sanguinem victoriosissima prælia peregerunt! O pulchra civitas, quam Sol justi-

tie totam irradiat, quam totam ros Hermon insluit et secundat! Me miserum, qui extra castra tua expulsus sum tanquam leprosus! utinam possem figere tabernaculum meum in atris tuis, vel saltem in suburbanis tuis! In atris tuis habitat qui est in excessu, in suburbanis tuis qui est in profectu. Ego miser nec excedo, nec proficio; sed nescio per quæ phantasmata cogitationum in dies revertor ad vomitum sicut canis immundus. Non sicut catelli qui edunt de micis quæ cadunt illis de mensa illa cælesti, de mensa filiorum Dei, qui discumbunt in cœna illa super pectus Jesu. Tria mihi sola supersunt, lugere, continere, timere: propter mala præterita, propter instantia, propter futura. Scio enim ubi hæc tria congregata fuerint in nomine Jesu, ibi est ipse in medio eorum; etsi non ut Sponsus, tamen ut Dominus; necdum tanquam Sponsus amorem imprimit, sed sicut Dominus terrorem incutit: in utroque tamen Jesus, in utroque Salvator, quamvis in isto dulcior, in illo asperior videatur. Erubescio tamen, quia adhuc maneo sub timore; prorsus erubescio, et tædium meum pene nequeo sustinere. Sed ne majori tristitia absorbeatur anima mea, non modice consolatur in eo quod scriptum est: *Beatus homo qui semper est pavidus* (Prov. XXVIII). Semper, notavi illud semper, et abscondi illud in corde meo. Paveo gratia adveniente, gratia recedente, gratia redeunte. Adveniens ingerit mihi pavorem ne illam offendam; recedens incutit mihi tremorem ne statim corruam; rediens inimitit timorem ne iterum illam amittam. Data Letificat, ablata cruciat, reddita ad majorem solertiam me statim provocat. Ita fiat, Domine; timor tuus semper maneat in me, quia et ipse quanto diuturnior, tanto in dies sit castior, ut permanent in sæculum sæculi. Cum autem ad purum fuerit desecatus et in filialem reverentiam commutatus, tum plane legam in libro experientiæ quoniam timor tuus peccatorem et justificat et humiliat, ut sic coram vestimenti tui constituat, ut et vestimentum ad sanitatem et ora pertineat ad humilitatem. Novi enim quia sancti et humiles corde benedicunt nomen tuum, et accipiunt partem in hereditate tua, in regno tuo cælorum, ubi descendit in eas copia unctionis tuæ, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

In versum IV: *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum.*

1. *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum.* Gratissima inchoatio hujus psalmi, qui in bonitate et jucunditate operis subsequenter posuit fundamenta; sed non minus grata ejus conclusio, quæ sermonem terminat in benedictione et vita. Quam sapiens citharæda, nobilis puer iste, in cujus harmonia, tam consono tractu respondent ultima primis! Intueri placet in hoc breve psalmo illam quadrigam Israel, illud novum plaustrum David, cui imposita arca testamenti ducebatur Jerusalem, in clangore et jubilo, et omni musico instrumento. Non est nova interpretatio

David figuratiter esse Christum, arcam testamenti A Ecclesiam, quæ in clangore confessionis, et júbilo devotionis, cum omnium virtutum consonantia, tendit ad illam supernam Jerusalem, matrem nostram, impositam plaustrum, cujus in præsentī psalmo habes quatuor rotas, geminas scilicet in ipsa fronte psalmi affixas, totidemque circa terminum divinitus ordinatas: duæ anteriores, bonitas et jucundatio, duæ sequentes, vita et benedictio. Jucunditas in dilectione Dei, bonitas in amore proximi suam sedem locavit: vita in corporis incorruptione, benedictio in animæ integritate consistit. Duo prima habemus in re, duo postrema tenemus in spe: et hac quadriga quasi igneo curru Eliæ tollimur de medio vanitatis. De hoc igneo curru æstimo dixisse Prophetam: *Rotæ ejus, ignis accensus* (Dan. vii). Nonne aperte ignis appellatur dilectio, ubi dicitur: *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem?* (Cant. viii.) Quam utique ipse auctor charitatis, dum in duo præcepta dividit, velut geminas rotas in curru suo et nostro constituit. Duas vero rotas sequentes, scilicet incorruptionem et integritatem, quare igneas appellavimus, ex subjecta similitudine demonstrabo. Cælum illud in quo creati sunt angeli empyrium appellari, id est igneum, asserit Dionysius Atheniensis, in libro *De sacro principatu*. Igneum autem non a calore, sed a splendore, sicut e contra gehenna dicitur ignea, non a splendore, sed ab ardore, quia et infernales spiritus ardent, nec illuminantur, et coelestes splendent, et non tormentantur, dum et apud inferos ignitus est ardor sine splendore, et apud superos igneus est splendor sine ardore. Eo nimirum modo ignea creditur futura nostra etiam incorruptio corporalis, et integritas spiritalis, quando et ipsam animam splendor corporeus venustabit. Et ne forsitan cuilibet minus exercitatio tanto videatur incongruum, quanto insolitum, quod scilicet igneam animam vel igneam carnem nomino, ac per hoc ignitam animæ integritatem, vel corporis incorruptionem appello, noverit etiam in definitionibus philosophorum animam ipsam ignem, licet invisibilem, nuncupari. Ad quod probandum duas virtuales proprietates ignis dixerunt, unam scilicet mulcebre, alteram vero peremptoriam asserentes, qualis cui inhaeret aut perimit aut consumit; illam vero mulcebre, qua substantiam sibi junctam fovet ac regit. Ac secundum hanc, non incongrue, ut reor, definiunt animam esse ignem, quæ corpus suum quodam moderato calore mulcet et nutrit, et per fenestras oculorum lucem tanquam suum simile ad se trahit, et in ea gaudet, et eam diligit. Probato itaque tam ratione quam auctoritate quod rotæ illæ de quibus hic agitur merito igneæ appellantur, nunc ipsam formam et partes ac compositionem singularum libet assignare; deinde ipsum plaustrum totum conjungere, et ita de quatuor rotis sermonem propositum terminare.

(2) Ita Ernaldi temporibus

II. Primo de forma. Forma rotæ ipso ejus circulo designatur, quod videlicet a rotunditate sumitur, quæ, teste Hieronymo, omnium figurarum pulcherrima comprobatur. Verumtamen, nisi ego fallor, hæc figura non tam pulchra est ad intuendum quam profunda ad intelligendum; magisque utilem animis quam delectabilem oculis demonstro. Dicit Apostolus: *Quoniam invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* (Rom. i). In totalitate rerum visibilium oculum considerationis affigens, nullum invenio simulacrum quod expressius aut similius æternitatem Creatoris denuntiet quam in ea qua rotunditatis effigie decorantur, eo scilicet quod in eis principium nullo modo possit, aut terminus denotari. Quapropter visum est mihi quidquid in mundo pulchrius, quidquid sublimius, quidquid lucidius invenitur, ut, verbi gratia, solem, lunam, globos stellarum, et ipsam machinam, infæ cuius ambitum omne, ut dicitur, corpus tenetur, idcirco in eam speciem esse formatum, ut in his immensitatem intelligeret Conditoris rationabilis creatura. Taceo illius Judaicæ institutionis coronas aureas, circulos, sphaerulas, annulos, et cætera multa in hunc modum formata, sine quibus nec templum perfici, nec tabernaculum erigi, nec altare vel mensa, vel arca portari, nec vetes imponi, nec caudalabrum consummari, nec rationale superhumerali potest connecti. Quæ omnia spirant sacramenta et perfectionem Ecclesiæ, nunc in parte, vel in toto; modo in membris, modo in capite; aliquando de præsentī, aliquoties de futuro; plerumque de carne, nonnunquam de anima; sæpe de toto homine proponentia ænigmata et figuras, de quibus dicere per singula, proximum esse fastidio, et alterius fore negotii judicavi. Venio ad sacramenta Novi Testamenti, quæ tanto profundiora, quanto utique digniora intelligo, interque omnia, illud terribile, illud divinum ac singulare mysterium, corpus Christi. Non in alia forma consuetum est a Patribus consecrari nisi rotunda (2), ut non solam carnem absque peccato, sed ipsum quoque Verbum quod manet et in sua æternitate subsistit, semper intelligas in sua carne Patri offerri. Et hunc ergo æstimo intellectum animæ sacerdotis, multum conferre ad profectum amoris illius qui solet beare animos pietatis capaces. Video et aliud in circulo sacramenti dignam memoria, ut, quoniam Galileus interpretatur *rothabilis*, ille idem intelligatur fore in mensa altaris, qui sedet super cherubim, quorum rotæ in Ezechiele, propter Galileum qui præsidet, volubiles appellantur. Quia ergo sicut ex supradictis potest perpendi, rotunditas est perfectionis insigne: idcirco quatuor illas rotas congrue et juxta rationem nuncupo, quia videlicet in primis duobus, hoc est in dilectione Dei et proximi, perfectio religionis innuitur; et in duobus aliis, id est in incorruptione corporis et in integritate animæ, consummatio humanæ beatitudinis possidetur. Nam et poeta, cum perfe-

etum hominem describere conaretur, in summa subiecit :

...Totus teres atque rotundus.

(HORAT. Sat. I. II, sat. 7, vers. 85.)

Jam ergo post descriptionem formæ ad partes rotarum transeat oratio.

III. Partes rotarum integrales sunt canti, radii et modiolii. Volo itaque singulis rotis suos cantos, suos radios, propriosque modiolos assignare. Prima rota, dilectio Dei. Hæc rota habet cognitionem Dei quasi interiorem modiolum, ex quo videlicet procedunt divisi ac multiplices radii meditationum, quibus per circuitum innexi sunt et infixi multiformes et innumeri canti devotionum, ubi perfectio maxime denotatur. Secunda rota dilectio proximi. Huic interior modiolus est virtus misericordiæ, unde procedunt radii compassionis et fraternæ clementiæ, quibus tot canti incumbentes exterius prominent, quot ad sustentationem proximi, quibus opera pietatis, exercent. Tertia rota, integritas animæ : et hæc compacta est ex modiolio perfectæ justitiæ, et radiis plenæ scientiæ, et cantis consummate lætitiæ. Hujus rote partes, sicut alitrinsecus positæ, aut parum valent, aut prorsus inutiles jacent, vel etiam noxiæ a recto dissident : sic e regione simul adjunctæ ac velut in unius rote compositionem redactæ, in quantum intelligentia mea potest rimari, ad plenam et consummatam felicitatem animam nostram restitunt. Sex quippe sunt offendiola, quæ omne bonum animæ aut deturpant aut puniunt. Nam et lætitia nostra vel immunda esse solet propter vicinum fomitem concupiscentiæ, vel suspecta propter infirmitatem alterius conscientiæ. Et justitia nostra sæpe fit onerosa propter corpus, quod corrumpitur et aggravat animam ; et indiscreta, propter innatam nobis invincibilem ignorantiam : et scientia nostra plerumque nos inflat propter cenodoxiæ vanitatem, aut contristat, dum nostram cognoscimus infirmitatem. Cum autem fuerit Deus omnia in omnibus, jam nec scientiæ nostræ adversabitur superbia aut tristitia, nec justitiæ impediēt gravitudo aut inscientiam, nec lætitiæ invidet suspicio aut concupiscentia, quando conscientia erit humilis propter justitiā et hilaris propter lætitiā, et justitia facilis propter lætitiā, et discreta propter scientiā, et lætitia munda propter justitiā et sine querela propter scientiā. Sequitur quarta rota, quæ supra assignata est esse incorporalis. Et hæc itidem sicut et cæteræ, suum habet modiolum, qui est imperturbabilis et immortalis vivacitas. Inde consurgit velut quinquepartita radiorum dispositio, videlicet subtilis et per omnia spiritui consensiens, quinque sensuum perfecta integritas, ordinatis exterius cantis in habitudine formæ, in quantitate, in qualitate, in splendore. Ubi nihil deforme, nihil superfluum, nihil incongruum, nihil obscurum, sed per omnia reformabitur corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis divinæ, ita ut impleatur illa repositio

A qua dictum est : *Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum* (Matth. XIII). Assignata ut propositum erat, compositione rotarum, nunc ipsa junctura plaustrī colligenda est, quæ ad minus necessario tria habebit, duos videlicet axes qui quatuor rotas conjungant, et machinam cui alitrinsecus duo axes inhæreant.

IV. Igitur in anteriori parte, quæ versus cælum dirigitur, duas illas rotas, scilicet animæ integritatem et corporis incorruptionem, jungit illa pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum. Et hanc ipsam pacem non aliam intelligo quam virtutem et sapientiam Dei, Christum Jesum. *Ipse est pax nostra, qui facit utraque unum* (Ephes. II), ita ut caro jam non concupiscat adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem, quoniam non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium, sed erit Sabbatum et feriatio sempiterna in civitate, cui nomen Dominus ibidem. Et hæc universa, imò valde majora quam sensus humanus modo non potest capere, præstolamur habituri in re, quæ jam omnia possidemus in spe, quoniam propter spem quasi jam omnia tenemus, sicut dicit Apostolus : *Spe salvi facti sumus* (Rom. VIII). Nam et primitias hujus pacis jam accepimus, quando nullus in poenis adversæ potestatis, nulla molestia ejus putredinis quam portamus potest nos perturbare ab ea quiete quæ est in Christo Jesu, dum spiritus adjuvat infirmitatem.

V. In posterioribus hujus plaustrī bifariam partem rotarum, quæ sunt dilectio Dei et amor proximi, copulat axis rectæ intentionis, quoniam hæc et Deum diligere caste, id est propter se solum, et proximum pure facit amari, id est propter Deum. De medio hujus axis procedit spes, quæ ad Christum usque pertingit, et ita totum plaustrum continuat et conjungit. Super hanc sedet arca testamenti, id est anima cujuslibet justī, et habet in se urnam auream plenam manna, dum Christum, hominem plenum gratiæ et veritatis, tenet in sua memoria ; et tabulas testamenti, in quibus accipitur præceptorum Dei scientia : et virga Aaron quæ est florida, est dulcis beatæ Mariæ recordatio cum reverentia. Et ne arca ista facile a plastro isto possit corruere, quadro pariete necesse est illam fulciri, ut ante habeat desiderium præsentis Christi, retro contemptum mundi, in læva fortitudinem contra adversa, in dextera consuetudinem contra prospera. Boves qui hunc currum trahunt, angeli sunt omnes administratorii in ministerium missi propter arcam testamenti, ut capiat hereditatem salutis. Ii boves sub jugo socialis concordiæ, quæ adjuncta est temoni virtutis divinæ, fortiter astricti vinculis charitatis humanæ, ducunt arcam Dei in celestem Sion, in supernam Jerusalem, matrem nostram. Quod autem legitur, quia calcitraverunt boves et inclinata est arca, et sacerdos volens eam relevare, præsumptione occubuit (II Reg. VI), ita intellige quia oportet tentationibus animam exerceri, et, dum circuit per plateas et vicus civitatis ; si forte inveni-

miat dilectum, sunt ad eam immissiones per angelos bonos, et percutiunt et vulnerant eam custodes murorum, et auferunt pallium ejus, ut sciant utrum decorem nodum virtutis apportet, utrum simulatorie, an in veritate querat amicum. Unde et illa aliquoties in fervore spiritus transiit etiam custodes, ne victa difficultatibus expeririatur *Quoniam fortis est ut mors disfectio, dura sicut infernus amulatio* (Cant. viii). Aliquando autem velut arca testamenti inclinatur, humiliatur, et pondus gloriæ sustinere non valens deficitur, sed non obruitur: incurvatur, sed non prosternitur, quoniam non in molli lecto puræ conscientie, tanquam infirmata recipitur. Si quis æstimat se pertinere ad genus electum, regale sacerdotium, non præsumat hujus animæ fulcimentum suæ falsæ virtuti supponere, non præsumat arguere meliorem se, non contristet ullatenus animam plenam Deo, ne forte indignatio oriatur, et præsumptio confundatur, quoniam qui tangit talem animam, quasi qui tangat pupillam oculi Dei, qui semper odit præsumptionem et superbiam, et manus eius gratiam confert et gloriam, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

De definitione loci et multis locorum divisionibus, tum de loco penitentis et solitudinis. Ubi sicut in præcedenti, textu relicto, in planstrum Davidis abreptus est, ita hic varia quoque, neglecto textu, tractans vagatur.

I. Super descriptione loci, audiui plurima inter se dissonantia et valde diversa, quæ omnia si vellem conferre atque in unum colligere, disputationem et contentionis occasionem magis viderer adducere quam inquirere veritatem. Unde quid mihi videatur, et cui magis consentiam, ex occasione hujus loci conabor disserere, si tamen utcumque valeam promulgare quod sentio. Locum esse arbitror, omne quicquid illud est in quo quomodocumque aliquid est; et cum aliquid dicitur esse in aliquo illud in quo est, locus est, quod in ipso est. Quod ut lucidius possit clarescere, dividendum est hoc genus in suas species, quia omnis res divisione melius innotescit. Locus alius corporeus, alius incorporeus; alius simplex, alius compositus: et compositus, alius solidus, alius mathematicus. Incorporeus dividitur in opinabilem, intelligibilem, affectualem, accidentalem, potentialem, naturalem, personalem, intellectibilem. Item intellectibilis, alius imperfectus, alius consummatus. Consummatus, alius superior, alius inferior; imperfectus, alius tenebrosus, alius caliginosus, alius lucidus, alius luminosus. Et in his omnibus taceo de loco, qui apud dialecticos sedes nuncupatur, de quo grandis sermo, multiplexque illius divisio hic penitus omitenda. Facta igitur loci divisione, per quasdam ejus species, nunc a prima usque ad extremam libet decurrere, ut quis sit iste locus de quo hic agitur valeam intimare.

II. Locus corporeus simplex est capacitas simplex cujusque corporis, ut sunt guttæ quæ per po-

ros procedunt ex humano corpore, adeo parvæ: ut nihil minutius, secundum physicos, natura corporea possit habere. Corporea vero simplicia sunt, quæ in partes secari non possunt, ut unisonum, atomus, et his similia, quæ omnia individua proprie et naturaliter appellantur. Naturaliter ideo dico, quoniam tribus modis individuum cum dicatur, videlicet soliditate ut adamas, speciei subjectione ut hæc manus, parvitate ut osonium: hoc solum naturaliter et proprie videtur individuum nuncupari, quod nec ferro ut manus, nec arte ut adamas, nec alio quolibet modo recepit sectionem. Et dic ut quidam hujusmodi corpora non esse quantitatem, sicut nec divisionem, pro eo scilicet quod, secundum Aristotelem, videatur omnis quantitas composita esse. Ubi dividit quantitatem in continuam et discretam; et utramque describens, aliam asserit partes habere copulatas ad communem terminum, aliam itidem partes habere, sed non ad communem terminum copulatas. Quare inferunt simplex corpus non recipere quantitatem, alioquin jam posse in partes dividi, et ita simplicitate privari. Non assentior illud corpus esse sine quantitate, sed Aristotelem æstimo non de simplici quantitate descriptionem dedisse, sed de sola composita. Omne igitur corpus recipit quantitatem; quare et locus corporis, quoniam nonnisi secundum corpus, judicatur de loco.

III. Locus corporeus compositus et solidus est vacuitas illa quæ tale quodlibet corpus continet, cui altitudo et latitudo et longitudo secundum certam dimensionem, possit aptari, ut area et similia. Locus mathematicus est illa quæcumque capacitas, intra cujus ambitum tale corpus tenetur, quod secundum altitudinem et latitudinem, vel aliam quamlibet dimensionem, nullatenus potest describi, ut sonus, vox, strepitus, sibilus, et multa similia: quæ mathematica, id est scientialia, nuncupantur.

IV. Locus incorporeus est quorumlibet incorporeum habitudo in aliquo, sive opinabiliter, ut chimæra in cogitatione, sive intelligibiliter, ut genus in specie; aut affectualiter, ut amor in mente; aut accidentaliter, ut iustitia in homine; aut potentialiter, ut angelus in visibili specie; aut naturaliter, ut superficies in colore; aut personaliter, ut anima in sua carne; aut intelligibiliter, ut spiritus creatus in Spiritu creatore. Opinabile est, ut dicit Timæus, quod non sine aliquo phantasmate percipit humana cogitatio; intelligibile, quod pura et sine imagine intuetur ratio; affectuale, quicquid spectat ad desiderium, et est studium, cujus descriptio est: vehemens applicatio ad aliquid agendum cum magna voluntate; accidentale est, quod et adventitium potest vocari, quod scilicet teste Augustino aliquam inferi mutationem illi rei cui accidit, et potest adesse et abesse præter subjecti corruptionem; potentiale est, quod solitum cursum naturæ, quædam sibi ingenta potentia, potens est mutare; na-

turale, quod soliti et antiqui cursus limitem non excedens, prout institutum est, ab initio perseverat; personale est, quod per seipsum rationalis substantiæ individuum representat; intellectibile est illud solum quod omni et soli bono intellectui præsto est ad fruendum. Huic soli intellectibilitas assignatur; nam cæteræ incorporales substantiæ intelligibiles nuncupantur.

V. Itaque locus intellectibilis est cujuslibet rationalis substantiæ habitudo in Deum: et hæc habitudo vel locus, aliter in cognitione, et aliter in amore, et nunquam sine perfecto amore perfecta potest esse boni illius cognitio. Idcirco locus intelligibilis, alius imperfectus invenitur, ut in hominibus; alius consummatus, ut in superbis spiritibus. Et nota quod, sicut de loco corporali judicatur secundum corpus, ita et de loco intelligibili, secundum quantitatem cognitionis vel amoris, quod scilicet dicitur aliam habere in Deo habitudinem vel locum Michael archangelus, atque aliam quilibet inferior aut superior in illis ordinibus. Et licet omnes perfecti sint sine ulla cognitione, alius tamen alio beator, alius alio in eadem cognitione inferior: non dico, imperfectior, sicut circulus alio alius minor, non tamen imperfectior. Perfecti igitur cum sint in cognitione, sequitur ut sint perfecti et in amore, quia etsi sine amore potest aliqua esse illius boni cognitio, nulla tamen esse potest sine aliqua cognitione ejus dilectio, et in omni pio intellectu æquipollenter hæc duo copulantur, ubi, teste Gregorio, amor ipse notitia est. Sed quoniam de abyssso illo amoris et cognitionis, tunc solum erit facile disputare, cum fuerit, ut repromissum est, humana substantia ad æqualitatem angelorum translata, perfectionem illorum magis optare ac sperare libet quam delineare. Et idcirco adeum locum intelligibilem, qui imperfectus dicitur, placet accedere, quoniam is facilius est ad disserendum, et forsitan utilior est ad rimandum.

VI. Imperfectus, ut supra assignatum est, dividitur in tenebrosum, caliginosum, lucidum, luminosum: tenebrosus nihil habet amoris, caliginosus multum habet timoris; lucidus aliquantum permixtus est amore et timore; luminosus, excluso omni timore, solo illustratur amore. Primus pertinet ad superbos incorrigibiles, secundus, ad conversos et incipientes; tertius, ad profectos et profluentes, qui solus unus recipit excedentes. Superbus in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. Attamen quantulumcumque habens cognitionem Dei, locum habet intellectibilem, sed plenum tenebris; quia lux quidem lucet in tenebris, idcirco locus est intellectibilis; sed tenebræ eam non comprehendunt; ideo tenebratus est locus atque terribilis. Superbus quippe omnis, qui tanquam Pharao induravit cor suum, impietatis arguitur, et in Deum nefas committit. Quoniam infelici similitudine membrum illius efficitur, qui primo quidem æqualitatem

A Dei ut impius affectavit, nunc autem adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Et quoniam ad hujus imitationem cunctis diebus vitæ suæ superbit impius, et superbia ejus ascendit semper, Deus autem superbis resistit, et omnem arrogantem humiliat, nimirum inter tenebras et lucem chaos magnum firmatum est, nec ullo modo fas est hinc inde quemquam transire, aut inde huc aliquem transmeare. Lux etenim cum sit Deus, et tenebræ in eo non sint ullæ, istis ita posuit tenebras latibulum suum, et lucem habitat inaccessibilem, ut merito jam terribiliter inlacetur: *Tollatur impius ne videat gloriam Dei; non enim videbit lumen in æternum (Isa. lxxvi).*

VII. Heu cæcitas cordis humani, per quam factum est ut jam nulla aut prope sit nulla differentia inter dæmones et homines filios tenebrarum! Et (quod deterius est), nescierunt neque intellexerunt quod in tenebris ambulant; imo et avertunt faciem suam ne videant in finem, obturantes aures velut aspides, ne forte audiant et intelligant, et recogitent pariter illud divinum: *Redite, pravificatores, ad cor (Isa. xlvj).* Sed nunquid semper non audient, aut semper non intelligunt? Exaudient sane et intelligunt, sed infructuose, quando, juxta prophetam, *sola vexatio intellectum dabit auditui (Isa. lxxviii).* Non enim semper istas interiores tenebras tanquam phrenetici irridebunt, sed ejicientur in tenebras exteriores, ubi duplici contritione conteret eos Dominus, quoniam dupliciter irritaverunt te, Domine, in vanitatibus suis. Lætantur quippe cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis, mali actu, sed pessimi cogitatu. Nam etsi in multis propriæ concupiscentiæ satisfaciunt, nunquam tamen adimplere valent quod cupiunt: propterea corrupti carne, corrupti et anima, induantur necesse est, sicut diploide, confusione sua. Tibi soli gratias ago, bone Jesu, qui me reum tuum in manu forti et brachio extento, eduxisti de tenebris illius superbiæ ac tumidæ obstinationis per aquas validæ tentationis, in desertum laboriosæ penititudinis, locum afflictionis, locum timoris. Iste est locus, qui paulo ante caliginosus et multum habens timoris est appellatus: quem nequaquam ita celeritate volo transilire, et orationem nimis stricto compendio coarctare, quoniam de isto in libro experientiæ multa legi, eiqua multo tempore vehementi studio totus adhæsi. In hoc loco, tribulatio et angustia invenerunt me, et circumdederunt me dolores mortis æternæ, et sicut inundantis aquæ sic rugitus meus, quoniam Dominus ebibens spiritum meum, sicut abyssus vallavit me, et tanquam pelagus operuit caput meum. Heu! abyssus timoris procedens ex aliis tribus abyssis, scilicet de abyssso peccatorum, de abyssso judiciorum, de abyssso infernalium tormentorum. In abyssso peccati vermis latet, conscientiam semper depascens insatiabilis. In abyssso judiciorum Dei, sententia manet irrevocabilis. Væ misero, quem tertia præstolatur abyssus, ubi ignis inextinguibilis! Itaque

abyssus peccati mei invocavit abyssum iudiciorum Dei, utraque abyssu demergente peccatorem in abyssum interitus sempiterni.

VIII. In hac tam horrenda consideratione expavi, et turbata sunt omnia ossa mea, et dixi: Non videbo prorsus, non videbo Dominum Deum in terra viventium. Sed descendam ad portas inferi, et in profundissimum infernum descendent omnia mea (Job xvii). Ita per singulos dies habitabat in inferno anima mea, et sicut impius per singula momenta projiciebar a facie oculorum Dei, ut plerumque cogere-
tur infelix anima in illam erumpere vocem. Desperavi, nequaquam ultra jam vivam. Hoc totum faciebat, bone Jesu, vox cataractarum tuarum, vox occultarum, multiplicium, terribilium inspirationum tuarum. In hac voce, Domine, commovisti terram, et conturbasti eam. Hæc vox, sicut vox aquarum multarum, sicut vox sublimis Dei, tanquam spiritus vehemens conterens naves Tharsis, sicut spiritus grandis et fortis: et vere grandis et fortis, quia subvertens montes superbiæ et conterens petras obstinationis ante Dominum. Non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio (III Reg. xix); quia commota est et contremuit terra; quoniam respexit Dominus terram, et fecit eam tremere et moveri ad poenitentiam. Non in commotione Dominus, et post commotionem ignis (ibid.), ignis videlicet igne zeli Domini devorans omnem terram, ignis succensus in furore Domini et ardens usque ad novissima inferni, ubi jacebit impius in medio tenebrarum male sopitus. Non in igne Dominus. Ubi ergo Dominus? Nunquid in strepitu hujus tantæ contritionis, commotionis, conturbationis? Non: sed factus est in pace locus ejus (Psal. lxxv). Nam post spiritum grandem et fortem, post commotionem, post ignem, ecce sibilus auræ tenuis (ibid.), subtilis scilicet et paucis cognita inspiratio deitatis. Quæ sicut aura tenuis, suavis, utilis, perficit et fecundat hortum conscientiæ spiritalis, ut fluant, non defluant aromata purissimæ meditationis. Iste sibilus penitus incognitus est initialiter poenitentibus, nec multum consuetus aut familiaris est medioeriter proficientibus, quoniam valde affinis est sublimiter excedentibus.

IX. Locum igitur initialis poenitentiae merito appellaverim nebulosum et caliginosum aut turbidum, ubi non videtur Dominus, non apparet lumen et gloria plebis Israel. Sed quid? Ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum qui digni sunt morte, ignis inferni, sulphur peccati, spiritus procellarum divini iudicii. Agitur quippe in illa infelici conscientia jam quasi præsentialiter dies illa Domini, dies iudicii. Jam apparet iudex immoderate offensus, jam ardet mundus, datur sententia, tartarus aperitur. Non excidit a cogitatione, non potest avelli a memoria dies illa, dies iræ, dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies nebulae et turbinis, dies iubar et clangoris. Ira prædicat et indicat offen-

sum iudicem Deum, quem nemo prævalet sustinere etiam placatum; tribulatio refertur ad tormentum accusantis conscientiae; angustia ad formidolosam præstolationem terribilis illius sententiae; calamitas ad damnationem, quæ præparata est malignis spiritibus; miseria ad conjunctionem hominum cum ipsis daemonibus. Tenebras autem faciet luminarium subtractio, caliginem, concitati aeris turbulenta illa commotio; nebula excitabit totius orbis conflagratio, turbinem vero omnium electorum confusio. Tuba pertinet ad ministerium angelorum, clangor ad impetum et subversionem omnium impiorum: qui cum sublati fuerint, timebunt angeli, et territi purgabuntur. Si ergo timebunt angeli, si justus vix salvabitur, ego impius in Deum, iniquus in proximum, homicida in meipsum, ubi apparebo? Quo ibo a spiritu iudicis mei? et a facie ejus quo fugiam? Nemo eum potest declinare, nemo ei resistere, nemo eum fallere, nemo potest corrumpere, quoniam et ubique ipse est, omnipotens est, et optimus est. Idcirco meditatus sum nocte cum corde meo, consului rationem, allocutus sum conscientiam quid facto opus sit. Et dum anxietur spiritus meus et cogitationes meae conturbarent me, adfuit Spiritus consilii, et susurravit in auribus meis, quoniam Deus noster ipse est Deus salvos faciendi, et fons patens in abluionem peccatorum et menstruate, et petra refugium herinacis; vulneratus propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, et livore ejus sanati sumus. Ideo omnis qui credit in illum, non confundetur, sed fides ipsa reputabitur ei ad justitiam, quoniam is in quem credimus peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Intellexi consilium hoc non esse consilium Achitophel inimici David, sed consilium Chusi, qui sonat silentium, id est Spiritus sancti, qui sine strepitu verborum docet hominem scientiam.

X. Audita voce nuntii hujus, statim revixit spiritus meus, et quasi de gravi somno evigilans, exire cepi de loco illius nebulae et caliginis. Tunc dixit Dominus: Fiat lux. Et facta est lux (Gen. i), quoniam dum habitarem in regione umbræ mortis, lux orta est mihi: Et factus est vespere et mane dies primus (ibid.). Non mane et vespere, sed vespere et mane, quia non prius quod spirituale est, sed quod animale; deinde quod spiritale. Ante istam diem, diem benignitatis, diem consolationis, nullatenus intelligere potui quoniam ad hoc ipsum: In principio mihi creavit Deus caelum et terram (ibid.), animam et carnem meam, ut in his duobus operaretur opera bona valde, et probaret mihi non argumentis, sed rebus, quoniam ipse est qui facit mirabilia magna solus (Psal. cxxxv). Nam et ante hæc mirabilia ejus, terra mea erat inanis et vacua (Gen. i). Inanis, quia tota dedita vanitati per gloriam temporalem, cum nequaquam exsultaret in Deum vivum, sed in vanis et ampullatis sermonibus, in argumentis et sophismatibus, et hujusmodi

erat pars mea in diebus vanitatis meae. Vacua quae erat terra mea, quoniam totum exinanitum erat usque ad fundamentum in ea; nihil boni, nihil gratiae in ea remanserat, praeter id solum quod creatura Dei non esse non poterat. Et tenebrae erant super faciem abyssi illius interioris, super faciem conscientiae peccatricis, tanquam velamen super faciem Moysi, quia obscuratum erat insipiens cor meum, et maculata mens et conscientia, et non potui ut viderem. Attamen Spiritus Dei se rebatur super aquas (Gen. 1), sicut pius, sicut misericors regens aquas fluctuationis et instabilitatis meae, ne lotus pereffluerem, ne peritum irem.

XI. Et vidit Deus lucem quod esset bona (ibid.), lucem visitationis suae, lucem illuminationis meae, et divisit eam a tenebris, ut jam nulla sit participatio Christi ad Belial, nulla societas lucis ad tenebras. Et hanc lucem appellavit diem, in ea qui ambulat, non offendit; et illas tenebras vocavit noctem, quoniam in ea nemo potest operari. Et sic factus est dies unus, dies primus: unus, quia binarius ille, qui primus recessit ab unitate, non pertinet ad hanc diem; primus, quia in ordine profectus preunitatis, cum sex dies sint divinae operationis, per quas quis transit ad Sabbatum contemplationis; earum prima dies ista, quae habet

A vespere timoris et mane consolationis; et hac prima die, incipit homo ingredi locum illum intellectibilem, quem lucidum appellavi. Jam ne forte simplicitatem meam exponam risui eorum qui videntur sibi aliquid esse, et cum aliquid novum audierint, pro qualitate dicentis aut subsannant et detorquent, aut rumore secundo ferunt ad astra, non quia bene aut male sit dictum, sed quia a tali et tali sit editum. Noverit qui ejusmodi est quoniam loca ista quae gratia Divinitatis, ad quam et in quam per ista tenditur, vocavi intellectibilia. Idcirco non debent videri absurda aut insolenter posita, quoniam Christum Dominum invenio apud doctores ecclesiasticos quamdam beatam regionem vocari, in qua pro diversitate animorum diversa utique possit intelligi qualitas mansionum. Iude est illud Augustini: *Sine omni controversia quaedam regio est beatitudinis animi, ipse Deus*. Jam igitur miserante Christo locum hunc ingressus itinere unius diei, festinare cupio et velle mihi adjacet ordinate incedere per reliquas dies, usque ad Sabbatum, ubi solum et maxime datur vacare, sabbatizare, et videre quoniam suavis est Dominus, qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

ERNALDI ABBATIS

LIBELLUS

DE DONIS SPIRITUS SANCTI.

(GALLAND., *Biblioth. V. PP.*, t. XIV, p. 496.)

PROLOGUS.

Nemo cum hac capitula viderit, expectet ut legat tranctantem de sapientia Dei, secundum quod scriptum est: *Omnia in sapientia fecisti* (Psal. ciii), et iterum: *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. viii); aut de intellectu, secundum quod scriptum est: *Intellexisti cogitationes meas de longe* (Psal. cxxxviii); sive de consilio, secundum illud: *Consilium Domini in aeternum manet* (Psal. xxxii); et: *Quis cognovit sensum Domini, aut consiliarius ejus fuit?* (Isa. xl) seu etiam de scientia, qualis est illa: *Ecce, Domine, tu cognovisti omnia*, etc. *Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam* (Psal. cxxxviii). Ego enim mensuram meam cognoscens, propheticae et apostolicae gratiae viris istiusmodi cedo tractatum, contentus de illa mensura donorum spiritualium, tenui licet sermone, tractare, quam Apostolus commendabat, quando dicebat: *Alii datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae* (Cor.

C xii). Si quis sane offenditur, cum legerit scientiam ad humilitatem referri, meminerit me de illo Spiritu scientiae agere qui requievit in Christo. Nam ante adventum Christi, scientia litterarum, scientia artium liberalium ceterarumque in mundo erat; sola perfectae humilitatis scientia deerat. Homo per scientiam boni et mali seductus a diabolo, et hac ipsa scientia inflatus, nesciebat se humiliare homini; nesciebat et Deo. Deus igitur factus homo humiliavit se homini usque ad lavandos pedes ejus, humiliavit se Deo Patri usque ad obedientiam mortis; docuitque hominem humiliare se Deo, humiliare se et homini et Deo, homo Deus. Homo autem, quia se non humiliavit Deo, factus est miser et mortalis; si se humiliaverit autem, fiet beatus et immortalis. Magna proinde scientia est, cum docetur homo humiliare se Deo: docetur enim miseriam et mortem evadere; quae si non evaserit, nulla ei scientia proderit. Non est igitur absurdum scientiam Christi ad humilitatem referri. In quo cum omnes thesauri sapientiae et scientiae

sunt absconditi (Coloss. 11), hanc tamen a se specialiter voluit disci. Si cui videtur nihil tanta materia dignum me dixisse, nec ego nego. Occasionem igitur melius dicendi dederim, cui isdem Spiritus dederit. Si cui vero placerint quæ dicta sunt, oret, rogo, pro eo qui dixerit. Jucundum mihi est, piissime et amabilis frater, pio desiderio tuo obsequi, et de sanctis tecum Scripturis, licet inductus, proferre. Unde et quæ vires meas excedunt, præsumpsi tibi promittere, dum delector ob amorem tui, tecum sermocinari. De Spiritu sancti quippe donis tractare, spiritualis viri est; et de divinis divinorum conscius debet eloqui. Verum quia spes nostra in Deo est, ipse qui facit magnorum fluviorum gurgites redundare, potest et in nostrum fonticulum aliquid distillare: quod sancta sitis tua non pro magna hauriat, non tamen penitus effundendum aestimet.

CAPUT PRIMUM.

De sapientia et intellectu.

I. Sunt igitur quatuor dona Spiritus sancti, sapientia scilicet et intellectus, consilium atque scientia, tantæ inter se vicinitalis, ut pene unum quid esse videantur. De his ergo voluisti ita tractari, ut claresceret quodlibet horum, in quo ab aliq differret; placuitque in communi, ut etiam reliqua tria dona non penitus omitterentur, sed prout res paceret, loco et ordine suo etiam ipsa insererentur.

II. Fuerunt igitur viri quos sapientia Dei in tantum dignata est ut per eam immortalitas suis mortalibus, cum et ipsi mortales essent, innotesceret, præcepta ederet, præmia polliceretur, minas intentaret, dispositiones pronuntiaret. Talis erat Moyses, talis Job, talis deinde Salomon, Joannes Baptista, Paulus apostolus, et horum similes quilibet. Isti itaque qui a sapientia Dei tanti æstimati sunt, ut absque homine mediatore in interius penetrare suum introduceret, familiaresque suos efficeret, spiritu sapientiæ irradiati atque glorificati sunt. Fuerunt itidem minoris quidem, sed tamen magnæ gratiæ viri, qui Spiritu sancto adjuti, illos sapientiæ familiares sublimiter et divine intelligere meruerunt, ipsisque quasi ducibus ac mediatoribus usi, cubiculum sapientiæ et ipsi intraverunt, familiaritatem ejus tametsi supparem consecuti sunt. Isti ergo qui illos primos sapientiæ familiares, claro præcæteris intellectus oculo penetrare meruerunt, spiritu intellectus ditati sunt. Verum quia nunc talis sapientiæ viri aut omnino non sunt, aut certe valde rarescunt; cum tamen spiritum sapientiæ Ecclesiam deseruisse nullus sapiens dicat, præsertim Scriptura dicente: *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum* (Sap. vi), videtur de sapientia, humaniore quodam, ut sic dicam, modo disserendum. Cum igitur Scriptura dicat: (3) *Ecce theosebia*, id est Dei cultus, *ipsa est sapientia*, quisquis Deum recta intentione, ac devota sedulitate colit, hunc vere sa-

pere, hunc spiritu intelligentiæ agi credo. Quoti vero sint qui Deum pie et sancte colant, et tamen invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta non conspiciant, sempiternam quoque virtutem ejus ac divinitatem puto non facile æstimari posse. Probat hoc servorum Dei simplicium tanta numerositas, attestatur Liæ illius, quæ activam nobis vitam post formavit, numerosa fecunditas. Sicut ergo istos in spiritu sapientiæ excellere manifestum est eo ipso quo terrena non sapiunt, et ad fontem sapientiæ in siti currunt, ita in spiritu intellectus eos non eminere apparet, vel quia Scripturarum opaca non penetrant, vel quia ex creaturis Creatorem non intelligunt. Cum vero alicui ex his revelaverit Dominus condensa Scripturarum; nam et Rachel, licet paucissimos, pepererit, spiritui sapientiæ spiritu intellectus addito, augentur atque ditescunt. Verum notandum in ista divisione quod sapientia, quamvis vilior videatur, tamen utilior invenitur; et intellectus, licet dignior æstimatur, impar tamen comprobetur. Nam et hæreticos quædam profunda Scripturarum mire intellexisse atque exposuisse in Patrum litteris invenimus; et philosophos per ea quæ facta sunt invisibilia Dei intellecta conspexisse Deumque cognovisse Apostolus attestatur. Quos tamen postea deformiter errasse, et usque ad colendam creaturam lapsos esse, idem ipse redarguit. Nam et Psalmista non absolute ait: *Beatus qui intelligit* (Psal. xl); sed addidit, *super egenum et pauperem* (ibid.), ut tunc solum intellectum prodesse declaret, si se ad humilitatem inclinaret, si paupertatem suam intimam non dissimularet, si Christi pauperibus compati atque servire amaret. Cumque sibi ipsi intellectum a Deo petiisset, dicens: *Da mihi intellectum* (Psal. cxviii), statim subjunxit, *ut discam mandata tua* (ibid.). Sed et in alio loco de intellectu agens, non eum absolute bonum (Psal. cx), sed *omnibus facientibus eum* (ibid.), bonum esse pronuntiavit. Sapientia vero de qua agimus, in tantum bona est, ut omnes sectatores suos faciat bonos, nullusque nisi per eam efficiatur bonus. Et ipsa quidem sine intellectu isto sufficit ad salutem, cum ipse intellectus nisi a sapientia dirigatur, magis elonget a salute. Quæ cum ita sint, videtur forte contrarium, quod paulo ante dixi, quia cum spiritu sapientiæ pollentibus, spiritus intellectus additur, augentur atque ditescunt. Et tamen contrarium non est; nam si alicui aurum habenti summa argenti conferatur, opes ejus utique augentur et crescent; neque etiam quia sapientiam pluris facimus, ideo intellectum, magnum esse bonum negamus. Utinam omnis homo intelligeret, ut bene ageret!

CAPUT II.

De consilio secundum quod a Scriptura dividitur in præceptum et consilium.

Hactenus de sapientia et intellectu, exinde de consilio agamus. Est autem res pretiosa consilium utile accipienti, salutare danti, in prælatione

(3) Alludū, ut videtur, verbis Eccl. cap. 1, 26: *Initium sapientiæ timor Domini.*

positis congruum, in tribulatione constitutis necessarium. Constat autem in Scripturis alia secundum præceptum, alia secundum consilium Dei: secundum consilium, ut facultatibus terrenis abrenuntiamus; secundum præceptum, ut conjugio contenti, adulterium non faciamus; secundum consilium, ut mulierem non tangentes, virgines permaneamus; secundum præceptum, ut crapula non gravemur, vino non ebriemur; secundum consilium, ut carnem non manducemus, et vinum non bibamus. Sunt autem multi in plebeis constituti, qui Deum quidem præcepta ejus faciendo fideliter colant, ad consilium tamen non assurgant. Isti ergo spiritu sapientiæ pollent, sed spiritum consilii non accipiunt. Videmus alios in spiritu intellectus eo usque profecisse, ut profunda Scripturarum non modo ipsi intelligant, sed et aliis intelligenda tradant; unde et divini, quia divina docent, jam vulgo appellantur. Consilium autem dispergendi divitias et dandi pauperibus, adeo refugere ut ipsum spirituale donum intellectus quod meruerunt, ad carnales divitias contrahendas violenter, heu miseri! intorqueant. Legunt et exponunt: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere* (Psal. lxi). Et eo ipso, quo hoc legunt et exponunt, ut divitiæ sibi affluant, cor apponunt. Istis ergo cum spiritus intellectus adsit, spiritus consilii deest. Sunt vero qui spiritu sapientiæ et intellectus afflati, ad spiritum quoque consilii se erigentes in tantum, sed quadam timiditate atque ignavia, seu infirmitate animi deprimuntur. Unde bene post spiritum consilii spiritus fortitudinis introducit, quia revera magna fortitudine opus est, ut quis non solum usque ad convexa præceptorum, sed etiam usque ad cacumen consilii ascendat in montem Domini.

CAPUT III.

Item de consilio, scilicet secundum quod opus est spiritui consilii his qui aliis consulere debent.

I. Hactenus de spiritu consilii, secundum quod consilium accipitur, egimus: de spiritu quoque fortitudinis, paucissima, velut pro loci sui necessitate, subleximus. Nunc de consilio, secundum quod datur, videamus. Sciendum est igitur, non solum ut quæ scientia sit sciamus, verum etiam ut ex his quæ scimus necessaria tempore opportuno nobis occurrant, consilio Spiritus sancti esse opus. Postquam ergo spiritum scientiæ, ut Deum sinceriter colamus, acceperimus; postquam spiritum intellectus ad penetranda Scripturarum mysteria meruerimus, restat ut cum consilium a nobis queritur, prius ipsam querentis personam qualitatem, professionem, prudenter æstimare noverimus. Ac si demum spiritu consilii adjuti de latitudine Scripturarum tale consilium depromamus, quod et audienti proficiat, et nulli alii officiat. Deinde vel exemplis Scripturarum, vel rationis firmitate, vel similitudinum adaptatione quam præsumpserimus sententiam munire oportet, donec querenti satisfactum sit. Oportet etiam ut affectus nostros ad af-

fectum illius immutemus, et sive lætus tristis, sive tristis lætos invenerit: dum nos vel læto congaudere, vel tristi compati viderit, fidele fore nostrum consilium credat, ac per hoc libentius cedat et acquiescat. Et ad hoc nisi spiritu consilii adjuvetur quis idoneus, videas aliquando virum spiritu sapientiæ et intellectus præditum, dum consilium ab eo queritur, obmutescere, et quadam mentis gravidine deprimi, et nihil gratum, nihil acceptabile, audienti posse proferre. Videas eundem ipsum alio tempore sanum consilium proferre, exemplis Scripturarum elucidare, rationis copia comprobare, similitudinem coaptationibus confirmare. Unde in uno eodemque homine ista diversitas? Nisi quia spiritus consilii secundum sibi nota dicentis et audientis merita, secundum sibi soli nota altitudinis sue consilia, efficaciam suam nunc retrahit, nunc emit. Hoc etiam spiritu consilii opus esse credo, ut ipsum consilium tam modeste, tam convenienter proferamus, ut ipse modus proferendi, consilio prolato loco sit boni condimenti. Porro si talis sit causa de qua consilium queritur, ut consilium ejus in Scriptura divina non habeatur, tale oportet per spiritum consilii consilium inveniri, cui divina Scriptura contraria non inveniatur. Neque enim incredibile est, sapientiæ Dei voluisse in Scripturis sanctis, tot et tantis humanarum miseriarum eventibus consilio obviare, ob hoc ut spiritui consilii locum suum reservaret. Nam dum homo homini consulit, pax et concordia hominum, ac per hoc salus et utilitas crescit. Denique cetera scriptum sit: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* (Psal. cxlvi), consequens videtur ut omnis sapientiæ Dei in Scripturis quantilibet comprehensa sit. Quin potius credibile est semper restare quid de ea possit scribi, quoniam ipsa nullo scripto potest comprehendi. Quæ si ita sint, scivit ipsa sapientiæ Dei et multipliciter in Scripturis sacris consiliis abundare, et tamen locum suum spiritui consilii reservare. Hinc est quod videmus et aliquos litteras ignorare, et bonum ac sanum consilium dare. Certe Salomon legem legerat, spiritu sapientiæ et intellectus præfiliis hominum pollebat: et tamen, ut legitur, quorumdam seniorum consilio cuncta faciebat, explorans nimirum vir sapiens quid sibi responsi de abdito suo, id est de pectore senum, spiritus consilii depromeret. Hæc ergo ad hoc nobis proficiant, ne quis, etiam si religiose vivendo Deum colat, quod est sapientis, si Scripturarum obscura peperet, quod est intellectus, consilium, utpote sibi non necessarium, fastidire præsumat. Sane his qui de divinis Scripturis consilium dant, sciendum est in eisdem Scripturis non omnibus omnia dici, sed multas sententias earum, pro personarum seu temporum varietate opportune intelligi. Verbi gratia: *Cum vos persecuti fuerint, ait Dominus, in civitate ista, fugite in aliam* (Matth. x), qui hoc generale præceptum et quod nulli prætermittere

liceat esse voluerit primum et præcipuum inter A omnes martyres, martyrem Stephanum prævaricationis arguet, quia non fugerit, sed magnanimiter stando magnifice coronatus est. Arguet et ipsos egregios gregis Dominici arietes apostolos, qui in eadem persecutione, cæteris per regiones Judææ et Samaritæ dispersis, in tanto turbine nequaquam cessasse fugiendo, sed manendo stetisse referuntur. Sed hoc quantæ temeritatis sit quis non viderit? Intelligendum est ergo hoc præceptum fugiendi infirmis et ad martyrii certamen imparibus datum esse, aut certe illis illius temporis predicatoribus qui, Judæis verbum Domini repellentibus et indignos se æternæ vitæ judicantibus, conversi sunt ad gentes. Si ergo in tempore persecutionis aliquis, levitatis aut temeritatis spiritu actus, consilium quaesierit, fugiat subeacte certamen: tu vero ad proprium provocaveris, et ille non sufficiens Christum negaverit, vide ne consilio tuo illum perderis quo pro Christo mortuus est. Si verus quilibet Christi athleta consilium quaesierit, tu autem eum dehortatus, fugam magis persuaseris, consilium tuum coronam ei de capite detrahit. Similiter si quem temere ad abrenuntiationem sæculi provocaveris, et illud retro respiciens, aut ex toto ad vomitum suum redierit, aut certe vita ejus et conversatio, bonorum fratrum dolor et persecutio facta fuerit, necesse est ut consilii tui te poeniteat, quod spiritus consilii non regebat. Necessarius ergo est spiritus consilii, etiam eis qui per C spiritum intellectus Scripturas sanctas mernerunt penetrare; ut noverint ex eis prudenter conservis suis, unicuique secundum propriam virtutem, cibaria dispensare. Puto Noemi illam de libro Ruth non sine spiritu consilii nuribus suis, cum se sequi vellent, reditum ad suos persuasisse, ne, dum eam pudore, non judicio sequerentur, secutas se esse citius poeniterent. Noluit illis solatium perpetuum polliceri, sed reditum ad suos magis persuadere, cum tamen infida et inconstans nurus se perdidit. Sic, sic illo spiritu consilii adjuta, et in fide consilii nurus omnis liberata et solatio suorum gratulata est. Si hanc discretionem plerique nostri temporis prælati in admittendis fratribus et scirent tenere, et vellent, cum paucioribus quidem, sed cum pace Deo servirent. *Melior est, inquit Sapientia, unus timens Deum, quam mille filii impij (Eccli. xvi).*

II. Optime sane post spiritum sapientiæ et intellectus, spiritus consilii ponitur, quia qui utrolibet horum caruerit, ad consilium dicendum impar erit. Nam et qui Deum colendo vere sapit, si Scripturarum dispensationes non intelligat, secundum religionis suæ fervorem de cunctis judicans, in consulendo falli potest. Nihilominus et qui Scripturas intelligit, nisi Deum amando et colendo sapiat, difficile est ut hoc alii consulendo persuadeat quod ipse non amat. Restat ergo ut qui spiritu sapientiæ et intellectus caret, spiritum consilii sibi non arroget. Spiritu autem consilii pollens, spiritu quoque forti-

tudinis fulciatur necesse est ut, si alicui bonum consilium dederit, et aliqua inde adversitas oborta fuerit, non frangatur; sed in Domino confidens viriliter agat, donec bonum consilium ad effectum perducatur. Porro si in consilio suo auditus non fuerit, nihilominus spiritu fortitudinis oportet regatur, ne, velut Achitophel, pusillanimis effectus, qui aliis consulebat erga seipsum inconsulte agens perdat. B

CAPUT IV.

Quod spiritus consilii prælatos specialiter deceat.

Sane quod spiritus consilii magis prælatos deceat, Scriptura docet dicens: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi (Deut. xxxii).* Quia enim per ipsa bonorum suorum insignia plurimis innotescunt, plures ab eis consilium petunt. Et in Veteri quidem Testamento multifariam multisque modis Deus et consulebatur et respondebat; et nunc potius, populi Dei tam numerosi consilium penes prælatos ipsius est. Quocirca necesse est ut in prælatis maxime spiritus consilii vigeat. Quorum ad consulendum alii non sufficit, vel in hoc spiritum consilii habeat, ut consilium a sapiente perquirat et perquisito credat. Si autem hoc facere despexerit, illud evangelicum restat: *Cæcus si cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt (Matth. xvi);* et illud: *Si autem lumen quod in te est tenebræ sint, ipsæ tenebræ quæ tæ erunt? (Matth. vi).* Verumtamen quia Dominus illuminat cæcos, adeat Dominum, et dicat ex totis præcordiis suis: *Deus meus, illumina tenebras meas! (Psal. xvii).*

CAPUT V.

Quod in tribulatione positus perneccesarium ait opus consilii.

In tribulatione autem positus perneccesarium est consilium, ne scilicet ipsarum tribulationum molestiis victi, inconsultum aliquid agant, unde Deum offendant, ac per hoc majores sibi non in præsentis tantum, sed et in futuro tribulationes gignant. Est autem unicum in tribulatione positus consilium. *Invoca me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me (Psal. xlii).* Verum quia inaniter Deum voce invocat qui eum male vivendo irritat, tunc præcipue et vitæ corrigendæ opera danda est, juxta illud: *Tribulatio et angustia invenerunt me, mandata tua meditatio mea est (Psal. cxviii).* Difficile autem, imo impossibile est ut quis in tribulatione positus, si Deum fideliter invocaverit, faciemque ejus sacrificio justitiæ placaverit, consolationem non mereatur divinam. Tantum non perdat sustinentiam. *In die, inquit, tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus (Psal. lxxvi).* Sed quidam nisi cito liberati fuerint, deficiunt, ut illi de quibus scriptum est: *Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus, non sustinerunt consilium ejus (Psal. cv),* nequaquam attendentes, quia et beatus Jacob diu in gravi luctu fuit, et sanctus David crebris sibi invicem succedentibus tribulationibus probatus sit. Tobias etiam adeo justus et

pius, ac secundum nominis sui interpretationem bonus Domini, juxta quedam exemplaria, quatuordecim annis cæcitatem sustinuerit. Est autem et hoc in tribulatione positus utile, ut meminerint servis Dei in hoc duntaxat sæculo constitutis, ubicunque fuerint, tribulationem non deesse. Unde et beatus Petrus: *Scientes, inquit, eandem passionem, ei quæ in mundo est vestræ fraternitati fieri (I Petr. v).* Nonnulli namque positi in tribulationibus, moderi sibi putant loci mutatione, sed infidum est hujusmodi remedium, et aliquando vertitur in contrarium. Novimus enim loca, in quibus quondam pax et religio floruerant, scandalls postea et doloribus oppleta fuisse, ita ut in eis illud beati Job impleteretur: *Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igne subversa est (Job xxviii); illud quoque Isaia: Omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas (Isa. lxiv).* Novimus et alia scandalla prius, et infamia scandalis loca, post, respectu Dei et pacis enituisse gratia, et virtutum redoluisse fragrantia. Quibus illud Isaia aptari potest: *In cutilibus in quibus prius habitabant dracones, orietur viror calami et junci (Isa. xxxv).* Ita adhuc quotidie et Libanus vertitur in Charmel, et Charmel in saltem reputatur. Non est igitur certum consilium in tribulatione positus mutatio locorum, quia et ad quæ fugiunt loca gratia Dei destitui, et quæ fugiunt Dei possunt respectu restitui. Certissimum autem his consilium est in Deum sperare, Deum invocare, Deum obsequendo placare, Dei bonitatem longanimitate expectare. Si quid vero humanum ingenium adinvenerit potuerit, quod iniquum non sit et sibi in tribulatione prosit faciat. Nam David per Chusi consilium Achitophel dissipavit, et Apostolus a iratribus in sportam missus evasit, et dissensione inter persecutores suos missa tribulationem suam allevavit. Quia vero quoque audivimus ita nunquam una tribulatio succiditur, ut alia non succrescat, spiritus fortitudinis semper est necessarius, ne deficiamus in tribulationibus.

CAPUT VI.

Item subtilius et altius de spiritu consilii.

Hactenus de spiritu consilii quadrimoda distinctione tractatum est. Verum quia hæc consilia et bonis et malis communia sunt, cum ad consilium pauci, et hi sapientia et fide præstantes soleant admitti, est præter hæc unum et secretum, et cuius boni et electi tantum conscii sint, Spiritus sancti consilium, illa videlicet interna inspiratio ejus, qua suis consulit diaboli insidias et peccati laqueos vitare, mala præsentis exsilii æquanimitèr tolerare, bona cælestis patriæ geminibus inenarrabilibus suspirare, indefesse ad hæc piorum operum præmia festinare, pro salute concivum suorum anxari, in recordationem vultus Domini sui, dulci amaritudine lacrymari. Hinc quidam Sapiens, cum beneficia Dei erga justum commemoraret: *In absconditis, inquit, illius consiliabitur (Eccli. xxxix).* Hinc Dominus per Prophetam: *Nunc quare mærore consumetis? Nunquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus*

A perit? (Matth. iv.) Ac si dicat: Nequaquam te desperabili mærore conficere debes, cui et Christus rex est, et quæ interno sancti Spiritus consilia destituta non es. Magna enim spes est animæ, quæ hoc consilium audire meruerit, sicut et ingens metus ei quæ ab illius auditione obsurderit. Hinc Psalmista: *Deus, inquit, meus, ne sileas a me (Psal. xxvii).* Et ut ostenderet quid periculi immineret ei, a quo Deus sileret: *Nequando, ait, taceas a me; et assimilabor descendantibus in lacum (ibid.).* Homo quippe superbia exigente, interno illi Dei consilio destitutus, suo autem consilio dimissus, descendantibus in lacum assimilatur, quia in peccati voraginem lapsis, et ipse paulatim tepescendo et labendo cœquatur. Qui ideo non cadentibus, sed descendantibus in lacum assimilari dicitur, quia ut ipse casum suum ignoret, sensim ac mirutatum, donec in peccati profunda perveniat, labitur. Verum nec tunc desperare, sed de profundis ad Dominum debet clamare, et expectans expectare, donec educat eum de lacu miserie: ubi et spiritus fortitudinis permaxime necessarius est, cujus ope et virtute, de lacu miserie, de peccati scilicet amore et consuetudine, anima emergat. Nam et ad Dominum clamare, et omni nisu debet ipsa co-nari, quia neutrum horum sine altero potest eam juvare. Multo autem et facilius et felicius est quid, ne cadat, cavere, quam post casum eluctari: *Si populus, inquit, meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset; pro nihilo forsitan inimicos eorum humillasset (Psal. lxxviii).*

CAPUT VII.

De scientia, ubi ostenditur spiritus scientiæ, quæ in Christo requiritur, ad humilitatem maxime pertinere.

1. Nunc de spiritu scientiæ videamus. Nomen scientiæ commune est, quia et in magnis et in minimis rebus ponitur. Sed hic de illa scientia sermo est, quæ Spiritus Dei præcipuum donum est, quæ in Scripturis scientia Dei vocatur, quæ apponit dolorem, de qua dicitur: *Recedere a malo, scientia (Job xxviii).* Tanta est igitur scientiarum diversitas, ut scientia inflet, scientia dolorem apponat; cum inflatio superbia, dolor vero non modo humilitas, sed et profunda humilitas sit. Quantumcunque itaque sciat, et quantumcunque infletur, sciat quod a Dei scientia adhuc longe est qui aut pro peccatis suis, aut pro hujus exsilii prolongatione non dolet, quia qui apponit scientiam, apponit dolorem. Nescit enim qualis sit pulchritudo justitiæ, qualia bona Domini in terra viventium, qui horum adhuc exsors manet, et non dolet. Sed et si quis pro peccatis doleat, et tamen ab his non recedat, nec iste perfectam scientiam obtinet, quia recedere a malo, scientia est. Quocirca ille probatur scientiam Dei scire qui et pro peccatis scit dolere, et a peccatis noverit recedere. Porro hæc scientia, et ab humilitate incipit, et in humilitate perseverat. Et ideo ubi de scientia Spiritus Dei agitur, libenter scientiam humilitatis accipio, quia ille scientiarum dominus, ille magister unus, a se specialiter disci-

mandavit, dicens : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi). Non solum autem verbo, sed et facto pariter et verbo, quanti scientiam humilitatis faceret ostendere curavit. Humilians quippe se Deus ad pedes hominum, cum venisset ab beatum Petrum; ille vero alta quidem humilitate, licet necdum omne mysterium humilitatis edoctus, a tali ministro tale recusaret ministerium, ait : *Quod ego facio, tu nescis modo; scies autem postea* (Joan. xiii). Nescientem dicit, quem necdum humilitatis scientiam ad plenum didicisse scivit, et de humilitate disserturus, scientiam præmittit. Quæ ne parva videatur, non eam mox effundit; sed in futurum differens, auditorum mentes ad ejus expectationem suspendit. Postquam autem lavit pedes eorum, illis jam ad nihil aliud intendentibus, sed ad solum sermonem ejus intentis, auctoritatem suam primo commendat, se magistrum, se Dominum et vocari et esse contestans. Novit enim cordis humani cognitor quanti superbus homo talem doctrinam faceret, si alius quam talis magister eam proferret. Nec inconsulte prius virtutibus ac prodigiis Deum se credi fecit, et sic humilitatis scientiam docuit, quia revera nullus scientiam promittenti et aliud non docenti crederet, nisi ipse prius Deus creditus fuisset. Summa autem doctrine hæc fuit, ut sicut Dominus servis, sic servi conservis pedes lavarent. Deinde intulit : Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Quæ rogo hæc? pedes lavare, quasi vero facile inveniri possit qui hoc non noverit. O scientia abscondita a sapientibus et prudentibus, et revelata parvulis! O scientia, quam omnes videntur scire, et perpauci merentur attingere! *Stultum enim Dei sapientius est hominibus* (I Cor. i). Et quid *Stultum Dei*, nisi quia *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis?* (Philipp. ii.) Unde idem Apostolus : Nos, inquit, *prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam* (I Cor. i). Nam si quis se magistrum profiteretur, cum vero tempus pollicitationis adesset, pedes lavare doceret, quis eum non irideret, quis non eum stultum crederet? Si quis ergo, ut Apostolus ait, *voluerit sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens* (I Cor. iii), humilis fiat, ut beatus sit. Si hæc, inquit, scitis, beati eritis, si feceritis ea.

II. Scientia sæculi in verbis est eloquentiæ, scientia Christi in factis humilitatis : scientia sæculi, ut alius alium verbis concludat; scientia Christi, ut frater fratri per humilitatem serviat. Ilancigitur, Domine, scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi (Psal. cxliii); quam tanti facere dignatus es, ut propter ejus commendationem, Deus homini pedes lavares. Videre nunc et stupere erat eum qui respicit terram et facit eam tremere; sub quo curvantur qui portant orbem; in cuius nomine omne genu flectitur cælestium, terrestrium et infernorum, et genua sua flectere et totum corpus incurvare ad laudandos pedes hominum, ad cuius pedes lavandos

A vix unus in mundo dignus inveniri posset homo. Alioquin hic quo inter natos mulierum non surrexit major, indignum fatetur se calceamenta ejus portare, necdum pedes lavare. Mirentur alii eum ventis imperantem, super mare ambulantem, mortuos vivificantem; æquissimum enim est et omnium in dicto decens ac congruum ut Creator creaturæ suæ dominetur et imperet. Ut vero æternus ille Deus, ille magnus Dominus, ille cuius nutibus cuncta serviunt, ad serviendum mortali homini et fragili sese incurvet, hoc ab omni creatura cum ingenti admiratione, cum admirabili devotione suscipiendum est, hoc a nulla creatura sine quodam pio pavore audiendum est; sed et in lacrymas debent resolvi pii servi, recogitantes tantam humilitatem Domini sui. Et hoc totum ob id solum factum est, ut homo scientiam humilitatis doceatur. His igitur considerationibus adductus sum, spiritum scientiæ qui in Christo est, ad humilitatem referre : quod uberius ostendi potuisset, si diutius in his immorari visum fuisset. Hoc autem adhuc notandum videtur nequaquam sine causa in pedum ablutione humilitatem expressam fuisse, quam constat actionum nostrarum gressus emundare. Videat quisque utrum velit accipere scientiam Christi ad humilitatem præcipue pertinere. Hoc certe nullus qui Christo credit, potest negare, humiles majorem cæteris Dei scientiam habere, attestante ipso : *Quia absconditi hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi). Item cum Dominus dicat : *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem?* (Isa. lxi.) Constat nimirum requiem, quæ est in Spiritu sancto, superbis ignorantibus, humiles et experiri et scire. De qua his quos scientia inflat, recte dicitur : *Ipsi vero non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam* (Psal. xciv). Cæterum si quibus adhuc durum videtur scientiam Christi humilitati deputare, legant qualiter antiqui et sancti Patres illam Domini sententiam exponant, qua dixit Judæis : *Tulistis clavem scientiæ* (Luc. xi), et sic fortasse acquiescent.

CAPUT VIII.

De spiritu pietatis.

Attestantur et duo extrema dona quæ restant, pietas et Dei timor, quæ nonnisi umbra humilitatis sunt; sed alterum ad homines, ad Deum alterum. Nemo enim proprie ad seipsum dicitur pius, sed ad eum erga quem pio moveatur affectu, cuique indigenti ea quæ charitatis sunt pie impendit. Ponitur et pietas in Scripturis pro omni religione; sed talis pietas non tam unum speciale est donum quam ex omnibus septem constat donis. Secundum hoc pietatis genus, et Deus erga hominem plus appellatur, quia ad erigendum eum de stercore miseriæ suæ, mira pietate inclinatus est, cuius rei mysterium, in arcu qui positus est in signum fœderis inter Deum et terram, ne ultra diluvio dissipetur, præcessisse credo; siquidem de Christo Pater per prophetam dicit : *Dedi te in fœdus populi* (Isa. xlvi). Cum igitur

Christus in fœdus populi detur, arcus vero in signum A fœderis ponatur, nimirum constat quia arcus Christum significat. Arcus in signum fœderis ponitur, ne diluvium ultra terram dissipet; Christus in ipsum fœdus datur, ne Ecclesiam credentium in eum ira Dei cum reprobis perdat. Nam salvo eo quod baptismus per diluvium significari traditur, et iram Dei per ipsum figurari Ecclesiasticus liber testatur dicens: *Quomodo cataclysmus aridam inebriavit; sic ira ipsius gentes quæ eum non exquisierunt hæreditabit* (Eccli. xxxix). Porro de arcu ita dicitur: *Vide arcum, et benedic qui fecit illum; valde enim speciosus est in splendore suo* (Eccli. xliii). Speciositatem commendat in arcu, et utique Sapientia Dei speciosior est sole, Christus speciosus forma, præ filiis hominum. Hinc et sponsa: *Totus, inquit, desiderabilis* (Cant. v). Et Petrus inquit: *In quem desiderant angeli prospicere* (I Petr. i). Ipse autem Pater: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. xvii); et propheta de splendore ejus: *Splendor, inquit, ejus ut lux erit* (Habac. iii). De hoc arcu in eodem cantico: *Suscitans, inquit, suscitabis arcum tuum* (ibid.). Et exponens quis ille sit arcus. *Juramenta, ait, tribubus, quæ locutus es* (ibid.). Per semetipsum namque juravit Dominus Abraham, quia in semine tuo, scilicet Christo, benedicerentur omnes gentes terræ. Et in psalmo: *Benedicentur in ipso omnes tribus terræ* (Psal. lxxi). Quod si quis putaverit prolatum testimonium neque ad Christum pertinere, neque ad gentes, quia dicitur *juramenta tribubus quæ locutus es* (tribus enim revera de Judæis magis quam de gentibus dici solent) meminerit illius Davidici: *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini* (Psal. cxi): has enim tribus nemo sapiens ad carnalem magis quam ad spiritualem Israel pertinere dicturus est. Et hoc nihilominus, in Apocalypsi quod legitur: *Iris erat in circuitu sedis* (Apoc. iv), ipsum esse credo quod in psalmo legitur: *Dominus in circuitu populi sui* (Psal. cxiv). Sedet enim in sede sua, ut doceat; circumdat sedem suam, ut protegat. Ut autem quod ad spiritum pietatis proprie pertinet præferamus, arcus ille speciosus a cælo usque ad terram se curvat; et Filius Dei a summo cælo egrediens, pietate mirabili usque ad susceptionem mortalitatis et mortis nostræ sese humiliat, et non solum usque ad terras, sed etiam usque ad inferna pro nobis descendit.

CAPUT IX.

De spiritu timoris Domini.

Jam vero timor Dei, nihil est aliud nisi humilitas. Verum hic non illa accipitur, qua nos foris proximis propter Deum, sed qua intus in conscientia ipsi nos humiliamus Deo. Qui recte septimo loco, eodemque summo ponitur, quia illa humilitas alta est, cum quis et quantum ad hominum et quantum etiam ad proprium judicium perfectus est, et tamen ad judicium Dei adhuc timet, adhuc securus non est. Talis erat apostolus Paulus; nam quia neque alius neque ipse quid in ipso reprehenderet invenire potuit, fiducialiter dicebat: *Mihi pro*

minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque me ipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum (I Cor. iv). Quia vero sub Dei judicio, adhuc timens, securitatem sibi minime arrogabat. Sed non, inquit, in hoc justificatus sum: qui enim judicat me, Dominus est (ibid.). Est quippe et alius timor qui non est in charitate, quia perfecta charitas foras mittit timorem. Sed aliud est, dum is qui graviter offendit, timet ne pereat; aliud dum is qui placet, timet ne vel in minimo offendens, minus placeat. Iste igitur timor veræ Dei scientiæ documentum est, quia ille vere Deum scire probatur, qui usque ad perfectum ejus timorem humiliatur. Qui enim adeo amat, ut vel in parvo offendere magnopere timeat, de hoc tempore bene potest accipere quod scriptum est: *Beatus homo qui semper est pauidus* (Prov. xviii). Ideo namque ponitur, semper, ne unquam, quoad vivit, de justitia præsumens, dum non timet neque cavet, cadat. De hoc tempore in Ecclesiastico Scriptura est: *Magnus qui invenit sapientiam et scientiam; sed non est super timentem Deum* (Eccli. xxv). Timorem Dei super omnia superposuit. Beatus cui donatum est habere timorem Dei!

CAPUT X.

De scientia cæterisque donis.

Igitur scientiam litterarum, scientiam artium diversarum non negamus esse scientiam. Verum sicut is qui necessaria corporis sibi suisque scit providere, dominorumque, vicinorumque suorum gratiam habere, honeste secundum hoc sæculum gerere apud homines sapiens vocatur: et cum omnis sapientia a Domino Deo sit, ille tamen si in æternis sibi suisque prospiciendis, non sapuerit, spiritum scientiæ accepisse dicendus non est, ita ille qui litteras, qui artes, qui ipsas etiam divinas litteras scit, quandiu se humiliare, ad faciendum bonum quod scit, nescit, si spiritum scientiæ sese accepisse confidit, seipsum decept. Neque enim talis scientiæ spiritus super Christum requirit, de quo legitur quia *cæpit facere et docere* (Act. i). Qui enim dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est (I Joan. ii). Quid habet, inquit Salomon, sapiens amplius a stulto, et quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita? (Eccli. vi.) Hoc solo discernens sapientem a stulto, quod humiliter beneficiendo, unde et pauperem eum vocat, ad vitam pergit: quo ille pergere, aut nescit aut conternit. Hæc utinam advertent qui, dum de conversione monentur, ad descendendum malum ire; vel post conversionem, occasione discendi, ad vomitum volunt redire: discernentque magis faciendo discere quam discendo non facere. Hæc de septem donis, secundum quod in membris Christi requiescunt, dicta sunt. Quomodo vero in ipso capite nostro requieverint, ipsi et si quibus ab ipso revelatum fuerit videamus. Sapientia tamen et scientia quæ frequentius in Scripturis ponuntur, secundum quod in eo requie-

runt, facile discerni possunt. Sapientiam quippe habuit, quia Patris voluntati per omnia obediendum esse sapuit. Habuit et scientiam, quia nihil præsens, nihil præteritum, nihil futurum, sive in humanis, sive in diabolicis, sive in angelicis, sive in divinis rebus, cum latuit. Habeat igitur quisque spiritum sapientiae, ut Deum colat; spiritum intellectus, ut Scripturas investiget; spiritum consilii, ut de iis aliis consulat; spiritum fortitudinis, ut seipsum ad fortia virium opera aecingat; spiritum scientiae, ut quicquid fecerit, sine humilitate nihil esse sciat; spiritum pietatis, quo ipsa humilitatis opera fratribus præimpendat; spiritum timoris Dei, quo in his omnibus, non in suis operibus, sed in ipsius misericordia confidat.

CAPUT XI.

Comparatio septem primorum dierum cum septem Spiritus sancti donis, imprimis de primo die, comparato cum spiritu sapientiae.

Videamus nunc an forte his septem intimis quotidianisque Spiritus sancti operibus septem primorum dierum opera aliqua similitudine congruant. Primo die facta est lux, et de sapientia quidam Sapiens dixit: *Proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius (Sap. vii)*. Cum ergo quis ad Deum colendum illuminatur, in eo lux nova creatur. Unde talibus Apostolus: *Fuistis, inquit, aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino (Ephes. v)*. Hoc generaliter in adventu Christi per totum mundum factum est, quando Deus Dominus venit et illuxit nobis. Hoc sigillatim quotidie fit in unoquoque, qui reminiscens et convertens se ad Dominum, abiecit opera tenebrarum, et ambulat ut filius lucis, in omni bonitate et iustitia et veritate. Siquidem in Genesi prius tenebrae, et postea lux a Domino facta esse describitur (Gen. i).

CAPUT XII.

Comparatio secundae diei cum spiritu intellectus.

Secundo die factum est firmamentum quod divideret aquas ab aquis, et vocatum est caelum: quod dono intellectus satis congruit. Et psalmus ait: *Qui fecit caelos in intellectu (Psal. cxxxv)*. Per aquas namque Scripturae sanctae scientia designatur: unde propheta prævidens in adventu Christi Scripturam mysteria reseranda, ad earum intelligentiam provocabat dicens: *Omnes sitientes, venite ad aquas (Isa. lv)*. Sed aquae istae divisionem habent, quia pars earum spiritualibus, pars carnalibus congruit. Cum enim Scriptura de munditia cordis, de virginitate carnis, de compunctione amoris, de meditatione spirituali, de aeternitatis contemplatione disserit, et de spiritualibus imitanda proponit, aquas superiores super firmamentum constituit. Aut cum uxorem diligere, parentibus obedire, malum proximo non facere, pecuniam ad usuram non dare, necessitatibus sanctorum communicare: infirmis aquas sub firmamento ponit. Istiusmodi namque praecepta a spiritualibus transcendere debent. Ipsi siquidem spirituales, quia conversatio eorum in co-

lis est, caelum recte vocantur; et super firmam petram fundati, tentationis tempore non recedunt. Quia ergo ad spiritum intellectus pertinet hoc modo aquas ab aquis dividere, inter spiritualia scilicet et carnalia praecepta discernere, secundi diei operi, secundi doni operibus inveniuntur congruere. Nonnunquam una sententia ita inter utrasque aquas dividitur, ut secundum intellectualem divisionem et ad aquas superiores ascendant, et ad interiores descendant. Unde Paulus de Genesi proponens testimonium: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adheret uxori suae, et erunt duo in carne una (Ephes. v)*; primo secundum mysticum sensum inter aquas superiores sententiam suspendit: *Sacramentum, inquit, hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia (ibid.)*. Ostendit enim quia fide amoris Ecclesia seu quaelibet Christiana anima sponso illi aeterno debeat adherere, cui susceptione infirmæ ac mortalis carniæ ejus sese dignatus est unire. Ostendit etiam hoc iam tunc ab initio sæculi per hanc sententiam prophetam, Christi scilicet incarnationem, et Ecclesie desponsationem, hoc inquam ostendit, sed intelligentibus. Descendit ergo aqua, usque ad firmamentum, per intellectualem divisionem, ut et infirmi possint bibere. Nam ille superior intellectus, velut supra firmamentum collocatus, spirituale potat. Sequitur itaque: *Verumtamen et nos singuli, unusquisque uxorem suam, sicut seipsum diligit (ibid.)*. Sunt itaque in Scripturis, quæ solis carnalibus; sunt et quæ solis spiritualibus; sunt quæ et carnalibus et spiritualibus, si spiritualiter dividantur, congruant. Porro spiritus intellectus quem efficaciter tangit hujus divisionis peritum facit, ut sciat in plerisque aquas suas dividere.

CAPUT XIII.

Comparatio tertiæ diei cum spiritu consilii.

Tertio die virentes herbas lignaque fructifera, utrumque semen afferentia, germinavit; quod ad spiritum consilii satis apte referri potest. Bonum quippe consilium bonum nimirum semen est. Et herba virens et lignum pomiferum cum fructu semen afferunt, cum hi qui bona faciunt semine boni consilii et alios ad benefaciendum trahunt. Sed et hoc quod, congregatis in unum locum aquis, arida apparuisse memoratur, non inuiter factum fuisse existimatur. Primum quippe est ut aliorum, qui jam Deo uniti sunt, irrigatio sua, ipsius vero cuique ariditas appareat: sic pro pluvia, quam segregavit Deus hereditati suæ, cum certa spe ad eum suspiciat, cujus demum aspersione irrigatus, et ipse in bonis operibus fructificet (et alii boni consilii semen subministrat). Licet nunc videre David, ariditatem suam cognoscentem et deplorantem: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi (Psal. cxlii)*; et alibi: *Ego sicut fenum arui (Psal. ci)*. Licet videre eundem de superna irrigatione præsumentem: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram (Psal. cxlii)*; et alibi *Dominus prosperit de excelso*

sancto suo (Psal. ci), Dominus de celo in terram A
aspexit (ibid.). Sed et boni consilii semen pollicens :
Docebo, inquit, iniquos vias tuas; et impii ad te
convertentur (Psal. l). Et quanquam hæc testimo-
nia generaliter in lapsu et restauratione generis hu-
mani jam olim completa sunt, quotidie tamen in
singulis electorum compleri non cessant.

CAPUT XIV.

Comparatio quartæ diei, cum spiritu fortitudinis.

Quarto die sidera in firmamento cœli ad illumi-
nandam terram collocantur; et hoc ad spiritum
fortitudinis pertinet, quia ad exemplum lucis pec-
catoribus præbendum, non incipientes tantum et
teneri, sed fortes et robusti constituendi sunt.
Unde Dominus : Accipietis virtutem Spiritus sancti
in vobis, et eritis mihi testes (Act. i); et iterum :
Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex
alto (Luc. xxiv). Et certe jam spiritu sapientiæ ad
colendum cum illuminati fuerant, jam sensum illis
ut Scripturas intelligerent aperuerat, jam semina
prædicationis, imo et miraculorum, sed sub ejus
magisterio sparserant; et tamen ad regimen Ec-
clesiæ ipsi Christo succedere non permittuntur,
antequam virtute Spiritus ex alto induantur. Nam
et quod in firmamento cœli sunt positi, quodam
modo firmitatem virtutis ab eis exigit. Congruit
et huic sensui Psalmista, Lunam et stellis, inquires,
quæ tu fundasti (Psal. viii). Nam prout mihi vide-
tur, inter omnes virtutes, per universas Scripturas
fortitudo specialiter homini admittitur, et Deo ascri-
bitur : unde David : Diligam te, Domine, fortitudo
mea (Psal. xvii); et iterum : Præcinxisti me vir-
tute ad bellum (ibid.); et iterum : In potentibus
salus dexteræ ejus (Psal. xix); iterumque : Dominus
fortitudo plebis suæ (Psal. xxvii). Multa sunt hujus
testimonia : copia mensuram excedit. Cum ergo
homo et originaliter et materialiter infirmus sit, et
hoc ipsum permaxima pars sit fortitudinis ejus, ut
infirmiorem propriam noverit, attestante Paulo :
Quando enim infirmor, tunc potens sum (II Cor. xii);
si quid aliquando vel in propriis vincendis, vel in
alienis tolerandis potuerit, sibi illud nequaquam
attribuat, sed fortitudinem suam ad Deum custo-
diat, quia sine ipso nihil possumus facere. Siqui-
dem et de luminaribus non est dictum, sicut de
herbis, ut ea terra germinaret, ut supra; neque
sicut de reptilibus, ut aqua ea produceret, ut infra.
sed Deum solummodo ea fecisse scriptum est, ne in
fortitudine anima humana vel sibi vel ingenio suo ali-
quid auderet ascribere, et ita eam mereretur amitte-
re. Nam et Samson, cujus vocabulum solem sonat, et
qui diu in fortitudine ultra humanum modum cla-
rebat, eum per quem erat fortis offendens, captus
est. Et beatus Petrus, dum de viribus suis gloria-
tur, infirmitatem suam experiri coactus est. Sed et
illud quod in Evangelio, et civitas supra montem
(Matth. v) et lucerna super candelabrum posita
(Luc. xi), leguntur, ita convenientissime intelligi po-
test, ut et omnis Ecclesia generaliter a monte mon-

tium Christo portetur, et lucerna, quilibet videlicet
prædicator ejus, ab eodem Christo, velut a cande-
labro sustentetur, Mons siquidem immobilis manere,
candelabrum vero solet moveri. Et Ecclesiam Domi-
nus quidem velut mons immobilis, nunquam desi-
nit sustentare; prædicator vero si offenderit, sta-
tim per Apocalypsim a Christo audit : Age pæni-
tentiam, et prima opera fac; sin autem, movebo cande-
labrum tuum de loco suo (Apoc. ii). Ac si dicat :
Solebam te in te movens sustentare, ne caderes;
at nunc eandem sustentationis gratiam, a te, quia
offendisti, subtraham, nisi me pœnitendo et corri-
gendo placaveris. Sicut autem quod montes plura-
liter intelliguntur prædicatores, non obstitit ne unus
singulariter mons intelligatur Christus; ita quod
B in Apocalypsi per septem candelabra septem Ecce-
lesiæ significantur, non impedit ne per unum cande-
labrum Christus significetur, qui, unum et verum
sustentamentum quarum lucernarum, unica et sola
suorum est fortitudo doctorum. Videtur etiam mihi,
per solem et lunam, quorum alter ut diel, altera facta
est ut præset nocti, sacerdotium et regnum optime
præfigurari potuisse, scilicet propter illuminandos do-
ctrina spirituales, quasi dies; et propter coercendos
a malitia carnales, quasi noctem. Quod si ita est,
quanta huic operi fortitudine opus fuerit sacer-
dotes sancti probaverunt qui, in regimine sanctæ
Ecclesiæ laborantes, ad mortem usque pro justitia
certaverunt. Multa adhuc dici possent quibus magis
magisque luceret qualiter fortitudo quarti diei ope-
ribus responderet.

CAPUT XV.

Comparatio diei quintæ cum spiritu scientiæ, ubi
scientia, sicut et supra, ad humilitatem refertur.

Quinto die reptilia et volatilia ex aquis producta
sunt, et hoc ad donum scientiæ specialiter respicit.
Per aquas enim scientiam significari notum est, ut
supra docuimus. Aquæ igitur reptilia et volatilia pro-
ducunt, quia et ex scientia quidam inflati nimis
ut reptilia remanent; quidam vero humiliter ad cœ-
lestia velut aves evolantes exaltantur. Veræ autem
exaltationis causa, humilitas est, Domino attestante :
Omnis qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xiv), et e
converso. Nam ex scientia nonnullos humilitatem
concupere, et quotidiana experientia, et jam prolata
illa Salomonis docet sententia : Qui apponit scien-
tiam apponit dolorem (Eccl. i). Videas nunc cete
grandia in aquis maris mugitu abundantia nun-
quam sese in libero aere suspendentia, nullam
cantilina suavitatem aliquando edentia. Videas ist-
dem volatilia ipsa, sui parvitate facile per alta co-
lorum volitantia, puritate ætheris, solis luce et calore
sese oblectantia, laudem Creatoris sui dulci modu-
latione garrientia. Illis compara magnos illos ma-
gistros, fama ipsa doctrinæ suæ metuendos, in illa
frigida doctrina sua jugiter commorantes, amo-
rem cœlestium, spiritualem jucunditatem ignoran-
tes, a Conditoris sui laude obmutescientes; istis vero
humiles Christi merito humilitatis ipsius et benefi-

cio Domini sui, incerta mentis pace sæpe fruentes, A
a vero sole Jesu nunc spiritualis scientiæ lumen,
nunc dulcis amoris ardorem concupiscentes, Crea-
tori suo laudes medullitis jubilantes.

CAPUT XVI.

Comparatio diei sextæ cum spiritu pietatis.

Sexto die creatæ sunt bestia, jumenta, et reptilia,
vel secundum aliam translationem, serpentina :
creatus est et homo ad imaginem et similitudinem
Dei. Hæc ad spiritum pietatis convenienter referri
possunt. Nam secundum anteriorem hominem, hæc
creatio ad affectus referenda est. Bestiæ itaque,
secundum divinas Scripturas, animalia sunt silve-
stria, a jugo hominis libera, voluptatibus suis pas-
sim ad libitum abutentia. Unde et de Domino in
deserto jejunante, scriptum est : *Quia erat cum be-*
astiis (Marc. i). In Psalmis quoque : *Posuisti tehe-*
bras et facta est nox ; in ipsa pertransibunt omnes
bestiæ silvæ (Psalm. ciii). Porro serpentina nocendi
avida sunt ; jumenta vero hominum infirmitatem, et
ipsos et ipsorum onera portando, juvant : unde et
jumenta dicta sunt. Per bestias ergo illa hominis
infirmitas, quæ ad voluptatum carnis abusionem con-
cupiscibiliter rapitur, per serpentina illa quæ aliis
malitiose nocere stimulant, figurate exprimitur.
Proinde quia homo infirmus est, oportet portetur ;
necesse est juvetur. Quare per jumenta, domita sci-
licet animalia et onerifica, ille humanus, ille pius
affectus designatur quia homo homini succurrit,
servit, opitulatur : *Debemus*, inquit Apostolus, *nos fir-*
miores imbecillitates infirmorum sustinere (Rom. xv).
Est quidem naturale homini benigne erga homi-
nem, maxime erga cognatos, affici ; sed ad impen-
denda cuilibet proximo charitatis debita, nisi spi-
ritu pietatis affatus, nisi spe æternorum animatus,
nullus homo sufficit. Spiritu ergo pietatis opus est
ut nos nobis alterutrum exhibeamus jumenta, fra-
ternæ infirmitatis portando onera. Hinc est quod
Samaritanus ille, super quem spiritus pietatis prin-
cipaliter requievit, semivivum vulneratum in ju-
mentum suum posuisse legitur. Nam et hoc quod
homo ad similitudinem Dei factus dicitur, ab hoc
sensu non abhorret : *Deus enim charitas est (I Joan.*
iv). Qui cum similitudinem de Samaritano et vul-
nerato proposuisset : *Valde*, ait, *fac similiter (Luc x).*
Item cum discipulis pedes lavisset : *Exemplum*, in-
quit, *dedit vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita*
et vos faciatis (Joan. xiii). Paulus quoque Apostolus
instituere nos volens, qualiter de nobis, ipsis fra-
tribus nostris jumenta faciamus : *Alter*, inquit,
alterius onera portate (Gal. vi). Et de Domino pro-
pheta : *Langores nostros, ipse tulit, et dolores ipse*
portavit (Isa. liii) ; et Joannes : *Debemus*, inquit,
pro invicem animas ponere (I Joan. iii). Sed præmi-
serat : *Sicut Christus pro nobis animam suam po-*
suit (ibid.). In eo igitur ad imaginem Dei
formamur, quod fraternam infirmitatem per spiri-
tum pietatis portamus.

CAPUT XVII.

Comparatio diei septimæ cum spiritu timoris Domini.

Septimo die requievit Deus ab operibus suis. Hu-
jus diei mysterium ipse per prophetam exponit
dicens : *Super quem requiescet spiritus meus, nihil*
super humilem, et quietum, et trementem verba mea?
(Isa. lxvii.) Perfectus ergo in sex diebus operibus
suis, in septimo die Deus requievit, quia qui in
bonis operibus perfectus, in timore Dei humiliter
persistit, in eo Spiritus sanctus requiescit, cumque
vicissim in se requiescere facit. Non quod aliquod
opus bonum, sine ejus opere perfici possit ; sed
aliud est cum pugnanti adjutorium impendit, aliud
cum victorem epulo reficit. *Introibo*, inquit, *ad*
illum, et cainabo cum illo, et ipse mecum (Apor. iii).
Sed et quod sanctificasse et benedixisse diem septi-
mum legitur, a septimo dono alienum esse non in-
venitur : *Dominus*, ait Psalmista, *memor fuit nostri,*
et benedixit nobis (Psalm. cxiii) ; et post pauca :
Benedixit, inquit, *omnibus qui timent Dominum,*
pusillis cum majoribus (ibid.).

CLAUSULA LIBELLI.

En habes, dilectissime, de septem magnis Spiri-
tus sancti donis unum parvum libellum de eo quem
super omnia diligis, conscriptum ab eo quem
inter omnia pie diligis. Si non placet, quia non
meretur, id quod offertur, placeat vel devotio of-
ferentis. Si quid in dubium venit eorum quæ dixi,
non quid temere affirmem, sed quid mihi visum
sit, simpliciter posuisse me crede. Nam et in san-
ctorum Patrum expositionibus, et reor et arbitror ei
puto, non scemel invenitur ; et si hoc illi qui tanti
luerunt, quanto magis ego fumus? Nonnulla tamen
magis claruissent, si non longitudinem onerosam
cavissem. Nam et cum de scientia agerem, venit in
animum querere quid sit quod Apostolus dicit :
Scientia destruetur (I Cor. xiii) ; cum constet, ipse
affirmante, quod in futuro perfectum veniat, cen-
summata scilicet scientia perveniat. Sed propter
memoratam causam supersedi. Rescribat, quæso,
dilectio tua, utrumne gratus sit tibi labor meus ;
verumtamen satis præsumo grata tibi fore quæ ad
te ipsum scripsi, quandoquidem et ea libenter respi-
cis quæ aliis elaboravi. Mihi autem recolecti satis
placuit quod ab uno eodemque præcipuo septem do-
norum, pietatis scilicet spiritu, opusculum ipsum
tunc quidem inde non cogitans inchoavi. Rogo
itaque te, rogo, prædulcis et pie amice, quatenus
ipsum de quo scripsimus Spiritum pio affectu digne-
ris exorare pro me, quo ipsis bonis donis suis in-
ternam meam ariditatem irrigare dignetur ac secu-
dare, non tantum ad scribendum de se quantum ad
fructum se. Et multiplicata sunt enim, et quotidie
multiplicantur mala in terra : ac per hoc ejus solatio
destituit summa infelicitas est. Ipse igitur regat ;
ipse consoletur, ipse sustineat, ipse perducatur. Sed
finiatur tandem, finiatur illa dulcis cum dilecto col-
locutio, nunquam autem finiatur ipsius dilectionis
dulcedo. Amen.

ERNALDI ABBATIS

LIBER

DE CARDINALIBUS OPERIBUS CHRISTI

USQUE AD ASCENSUM EJUS AD PATREM

AD ADRIANUM IV PONTIFICEM MAXIMUM.

(Opp. S. Cypriani ex edit. Nicolai Rigaltii, p. 393. — Paris., 1648, fol.)

PROLOGUS

Solent matres infantulis nuper editis in ipso vite introitu aptare vocabula, et ex aliquibus præcedentibus vel circumstantibus causis, vel ex genere, vel ex eventibus imponere nomina; ut in ipsis primordialibus initiis quædam præfigerentur commonitoria ingredientibus vitam, ne nomen eis esset ad ignominiam, si originalis naturæ tractatio a consueto limite devia-
ret, et a virtute patrum degenerans indigna successio monstri, non hominis, faciem exhiberet; respicerent potius ad nomina vel officia sua, quorum inspectio honestæ conversationis formam eis infunderet et doctrinam, ut honorificarent naturales causas et rationales disciplinas, nec in aliquo elementarias amaricarent dulcedines, vel primarias offenderent dignitates. Nam olim tumultuarie vel inconsiderate nomina rebus imponebantur; sed ex quo ad Adam adducta sunt singula, ut vocaret ea et propria imponeret nomina (Gen. ii), provisum est in populo antiquo et institutum ut aliqua esset in vocabulis ratio, et interpretarentur nomina vitam, et exprimerent aliquam personæ proprietatem secundum quam vel differret a cæteris, vel etiam communicaret. Sic in nominibus patriarcharum Abraham, Isaac et Jacob magnarum rerum exstiterunt indicia, et præloquebantur ventura, nec deerat impositorum nominum secundum sensum suorum effectuum certitudo. Apud gentiles etiam non in nominibus, sed in agnominibus postea a viris illustribus observatum, ut nobilitas generis vel virtutis gloria posteros illustraret, Augusti vel Cæsaris titulo succedentem honorare progeniem, et imperatoris dignitatis hæredes primæ originis irradiare fulgoribus. Sic et philosophi et doctores antiqui tractatibus suis nomina prætexere, brevi titulo grandis materię latitudinem præbantes et propriæ gloriæ præposito nomine suo providentes, ut integritatem operis et laborem auctoris tam styli quam personæ in posterum auctoritatis conservaret et facile scripturæ subtilitas indicaret si aliqua manus invida elegantię

A tractatum elimatorum pannum rudem insueret, vel nugis suis, quasi sua essent quæ alius laudabiliter dictasset, furtiva translatione insereret. Sic in capite libri sui quisque auctorem se posuit, ut et stylus auctori, et stylo auctor famularetur, et auctoritate altrinseca communis gloria muniretur. Hoc virorum illustrium præclara meruerunt ingenia, et per hæc vivax eorum fama et gloria indelebilis perseverat. Nos vero qui vix intelligimus quæ ab eis dicta sunt, sensu et eloquentia omnino eis impares, si quid aliquando scribimus, indignum titulo judicamus, ne forte nobilis materia, cujus explanationi studium adhibemus, decoloratam se potius quam ornatam nostra presumptione queratur. Verum quia solent aliquando patres nugis infantilibus arridere et linguis balbutientibus delectari, indulgentiam meretur humilitas, quæ quo potest accessu sublimitatis vestræ manibus se porrigit atrectandam, non gloriam mendicans, sed gratiam. Ego quidem nec a meipso, neque ab alio quero nomen; neque enim aliquid me existimo esse, cum nihil sim, qui hoc a vobis maxima supplicatione quæsi vi ut non essem quod sum, et humiliter supplicavi ut ab hac flamma in qua crucior me vestra clementia liberaret. Tentavi si possem, manu vestra me sustinente, honeste descendere: quod quia non potui urgentibus flammis, non attendi quo prosilirem, dum me vorax incendium non cremaret. Sublimes materię subtilium ingeniorum exigunt tractatores; nec facile de artibus recte judicat qui artes ignorat. Exercitati in liberalibus disciplinis, simul ingenio conveniente et studio, philosophari possunt et secure aggredi res abditas; eorumque conatibus se perviam penetrata exhibet difficultas, et enigmatibus enodatis rerum secretarum facies patet, cujus serenitatem velabat nubes opposita, et veritati superfusa caligo. Ideoque tam in divinis quam in philosophorum doctrinis, nec tutum est nec honestum ineruditos et ignaros sensuum ad litteras illas pertinentium prosilire ad discussionem eorum quæ nesciunt, et de his sibi usurpare magisterium quæ ignorant

Hujus rei forma seraphim faciem Dei, et pedes A velat (*Iou. vi*); et petentibus quæ in medio sunt, principium finemque majestatis divinæ alarum extensio, infra supraque operiens, aditum ad se temerariis tractatoribus vel scriptoribus interdicat; nec patitur ad liquidum se videri Divinitas, quam utique investigatio fidelis aliquo modo odorat vel sentit, sed puram ejus essentialiam nec conspicit nec comprehendit. Assertio quippe de Dei essentia in promptu haberi non potest; neque enim diffinibilis est Divinitas, sed verius sinceriusque remotio indicat negando quid non ait quam asserendo quid sit, quoniam quicquid sensui subjacet, illud esse non potest quod omnem superat intellectum. Quidquid audiri vel videri vel sciri potest, non convenit majestati: hebes est in hac consideratione omnis acies sensuum, et caligat aspectus. Haec invisibilem lucem, et inaccessibilem naturam sex aliis hinc et inde seraphim statu et volatu circumcunt et abscondunt (*ibid.*); statu æternitatis immobilitatem monstrantes, volatu vero altitudinem ejus, sic in superioribus elevatam, ut quantumlibet ad cor altum homo ascendat [accedat], exaltetur Deus (*Psal. lxxii*), et comprehensionis importunitatem evadat. Nec tamen alæ illæ quæ Dei velant substantiam nestros conspectus diffugiunt, sed illæ puris mentibus æ-visibiles exhibent, et oporum Dei ratio, sive eorum quæ ex nihilo sunt, sive eorum quæ ex materia vel factæ sunt vel fiunt, se intelligibilem exponit; et quæ circa Deum et quæ sub Deo sunt mundi potest cordis quoquomodo sinceritas contemplari. Prima rerum conditio sex instituta diebus fatetur artificem, et proficitur opus auctorem. Neque enim sui ipsius artifex esse, aut potuit quis novam creare materiam, nec potuerunt multa et diversa rerum esse principia, quia, nisi ad unum cuncta respicerent, discordia et infinitate cuncta turbata volverentur in chaos; et repugnarent et colliderentur in se discordes materiæ, nisi omnibus factoris auctoritas imperaret, et unius monarchia potestatis universitatis causas et efficientias ordinaret.

Homo itaque præposituram inferiori accepit, asscien quis hunc honorem contulerit; nec tamen ea scientiæ perfectione illustratus est, ut eo modo cognosceret Conditorum, quo ejus cognitioni reliquæ creaturæ subjectæ sunt; sed distantiam maximam experiretur inter summa et infima; et ex hoc ipso esset Deo acclivis et humilis, quo auctori suo se in nullo posset conferre, cujus effugere dominium nec penetrare consilium, nec poterat vitare iudicium. Itaque qui circa ipsum sunt angelici spiritus, licet invisibilis naturæ sint, in legationibus tamen suis se auditu manifestant et visu, et salutis nostræ ministeriales sæpius experimur, quorum officia et nomina in Scripturis sanctis habentur. Illa quidem superiora agmina nobis prædicant, non indicant Deum; et nuntiant quæ jubentur, spiritualitatem Injuncti negotii peragentes, non universitatis explicantes scientiam, quia ad nos numerus et mensura et pondus refertur. Deus vero

his omnibus non aretatur; sed excedens omnia et æternaliter antecedens potestas et virtus nil habet cœvum; nec immensitatis ejus profundum ulla creatura vel cœlestis vel terrena metitur. Quæ vero sub ipso sunt implent templum et præsens Ecclesia cognitionem earum rerum assequitur, quæ ad cultum justitiæ, quæ ad ordinem vite, quæ ad gradus ascensionum, quæ ad convenientiam morum, quæ ad honestatem hujus conversationis et gratiam pertinent contemplationis: hæc aguntur et exercentur in templo præsenti et per hæc Deus quaeritur, nec tamen quaesitus illico invenitur. Gustamus, delibamus, odoramus, et prope est; cumque accesseris, longius abit. Et quomodo fulgur nubes disrumpit, et repentina coruscatio non tam illuminat quam hebetat oculum, ita aliquando nescio quomodo tangeris, et tangi te sentis; eum tamen qui te tangit non intueris. Dicuntur tibi quædam verba arcana intrinsecus quæ efferi non sufficis, ut dubitare non possis, quia juxta te est, imo intra te qui te sollicitat, nec tamen sicuti est se tibi videndum concedat. Rachel ad odorem, non ad esum, Lia mandragoras concupiscit; tu sponse fide, non complexu conjungeris; tu spe concipis, donec Christus in te formetur, et, deposito pondere hujus cadaveris, ejusdem sint puritatis caro et spiritus, et renovata natura sobolem immaculatam parvuriat. Rachel quippe visum principium sonat. Quod Verbum in principio apud Deum in suo proprio esse (*Joan. i*) mihi non patet, sed quibusdam nominibus Deum invoco et dico, Justitia, Veritas, Sanctificatio, Charitas; et quero aliquas species vel formas, et per quas quid sentio quoquomodo intuem. Nam quod Verbum caro factum est (*ibid.*), facilius video, si hoc sensui meo quasi esu incorporeo; principium autem illud vi remotissimo odoratu quasi pertransiens sentio. Illa quidem intellectualia per visibiles creaturas, quantum fas est animæ videre vel prævidere, divina mente a longe prospicimus; in multis per opinionum et conjecturarum pelagus circumducti, in multis veritati hærentes, in multis magnitudine rerum oppressi, exclamamus cum Apostolo: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* (*Rom. xi.*) Cordi igitur nostro se offert Deus, et aliquid sui luminis infundit invitans et provocans. Nisi enim aliquo modo sentiretur, nec appetendi, nec inquirendi spes esset aliqua vel facultas. Sed quia ex parte sentitur, admirationi est odor ille et sapor, nullam habens cum carnalibus dulcedinibus similitudinem, et per omnia suavitatem differens; eoque desideratur copiosius, quo cætera delectamenta excedit. Desiderium autem inquirentes purificat, et purificatio, exclusis enormitatibus, ad formam Dei provehit ascendentes, atque ita in opere sua imago et similitudo Dei multis laboriosisque provecibus propriam sibi demum indicat dignitatem.

Ad hanc rerum adeo profundarum indaginem, nisi incarnati Verbi magisterium accessisset, humana defecissent ingenia: et nescio si et aliqui auderent

ad hæc tentanda conatus assurgere; sed associata A carni divinitas assumptam naturam ex parte suæ voluit esse claritatis consortem, et apertis cælis super doctorem et Dominum nostrum ad superiora nostrum introducere aspectum, et vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre (*Joan. i*), et de plenitudine gratiæ et veritatis quæ in ipso est, instillata est nobis aliqua portio (*ibid.*). Et cum Philippo audivimus: *Qui videt me, videt et Patrem (Joan. xiv)*. Nec tamen in hac visione plena potest esse sufficientia, donec in splendoribus sanctorum in die virtutis suæ (*Psal. cix*) agnoscatur ratio gignentis et geniti et procedentis, quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ad liquidum hucusque ascendit (*I Cor. ii*). In his omnibus quæ dicta sunt omnino sensum nostrum materiæ excedit sublimitas, et stylum repellit moles nimii ponderis, et ascensionis ardus difficultas; sed præcepti vestri, Pater excellentissime, me cogit necessitas, ut tentarem, si forte importunitate studii aliqua possem de sanctuarii suppellectile vellicare, et reducto in partem velamine arcto subtilique aditu propitiatorium intueri. Præsumpsit meditatio aspicere a longe, et annos æternos inquirere, et quid ante tempora sæcularia esset indagare, si tamen sæculum vel tempus diei potest ante lucem et diem et solem, et quomodo ante causas elementarias et materiales origines illa æternitatis infinitas se haberet, si illa omnipotentia apud se solitaria esset, et ministeriales ei deessent spiritus, et maneret apud se illocaliter sempiterna Divinitas, et in quo esset sapientiæ regnum, cum non esset quod regeretur, et usu specique careret illa inanitas antiquitas. Ab his omnibus repulsus, ad sæcularia visibilia compulsus sum redire. Et utinam me ipsum cognoscam et sciam! Quod si animæ meæ, quæ corporis mei oblinet principatum, nec originem scio, nec metior quantitatem, nec qualis sit intuitu sufficio, si ignota est mihi ratio quare ipsa delectetur in corpore persecutore suo; si nescio quis hanc legem membris instulpsit, ut tam violenta dominatione spiritum opprimat, et melior digniorque natura deteriori succumbat, patienter me ferre oportet si operatorem universitatis non intelligo, qui in minimis operationum suarum particulis meam profiteor cæcitatem. Insolubilis videtur hæc quæstio, quare homo rationalis in negata nitatur et vetita, et semper illicitis delectetur. Omnino rarum est et difficile fieri bonum, facile et primum est esse malum; et hac sine magistro, sine exemplo doctrina statim a pubescentibus annis imbuimur et docemur. Vide in ipsis qui sanctimoniam profitentur, quæ religio manum claudat porrectis muneribus, quæ solitudo aures obserat oblati favoribus, quæ gula communibus est contenta saporibus. Quis non se habeat vilem, si videat humilem? Quis non putet opprobrium, si se sentit inglorium? Quis enumeret voluptatum potius monstra quam species, quæ per concupiscentias carnis

invitam animam trahunt clam palamque de conclavi ad forum, de lupanari ad theatrum? In primis ab-rasa verecundia pudoreque convulso non absconditur scelus, nec nutat ratio, nec discretio reluctatur carnis affectibus; captivus spiritus consentaneam exhibet clientelam.

Hoc ipsum quod dico, carnis affectus improprie dico, quia hæc vitia propriæ animæ sunt, quæ sentit et movet et vivit: cui imputatur peccatum, quia ipsi datum est arbitrium, et judicium, et scientia, et potentia, per quæ possit improbare malum et eligere bonum. Corpore autem sic utitur anima, sicut faber malleo vel incude, in qua format omnium turpitudinum idola, et fabricantur quælibet quarumcunque voluptatum simulacra. Non est caro dictatrix peccati, nec inventrix malitiæ, nec cogitatus format, nec disponit agenda, sed officina est spiritus, qui in ea et per eam quæcunque affectaverit peragit et consummat. Quod autem ipsa insensibilis sit, spiritu recedente dignoscitur: post ejus discessum nulli apta usui superest putredinis massa et paludis acervus. Quidquid enim sentit a natura corporis alienum probatur. Quod vero caro adversus spiritum et spiritus adversus carnem contendere dicitur et repugnare (*Gal. v*), improprie arbitror dictum, quia solius animæ lis ista est quæ secum rixatur et cum proprio arbitrio litigat, certior in hujusmodi questionibus quid bonum sit, quid malum, quam in aliarum rerum inquisitionibus quid verum sit, quid falsum. Nam in abditarum causarum inspectionibus et secretis naturæ potest homo errare vel decipi, quia non per omnia a fine usque ad finem intellectus humanus attingit; sed in his quæ oculis et manibus subjacent, nulla subtilitas judicium impedit, quia fetentia a non fetentibus, decora a turpibus, amara a dulcibus, dura a suavis, et a dissonis consonantia facile discernuntur. Sed desiderii sui veneno mens ebria corpus contumeliis applicat, et junctis complexibus ambo in mortiferas suavitates elapsi obdormiunt. Cumque evigilaverint, sero penitentiam adducit confusio, et iniquamentorum horror fedatæ menti occurrit. Et in cæteris omnibus quæ maligne patrata sunt, hujusmodi ultio peccatorem persequitur, et ipse libidinum labe crapulatus se convomit. Sed avaritiæ solius et quæstus ardor nec satiat cupidum, nec penitet eum cumulas quod crescere optat, non minui; et discolor obstinatus semper quid idolo suo immolet, sedulus coacervat. Unde hæc sitis divitiarum miseris pectoribus assidet, et ambitiosis salsugo bibulam animam occupat, ut per fas et nefas ad loca superiora etiam de latebris eremi nonnulli se ingerant, et de omni gradu ubi aliquis aditus patet anhelu prodeant, discurrant ad iudices, blandiantur mediatoribus, conducant auxilios, et modis omnibus elaborant, ut sedeant cum principibus eo quæstu, ut maledicat Deus quod ipsi benedixerint, et benedicat quod maledixerint. Hæc lex peccati quare, in his et similibus,

legem justitiæ opprimat, et quare enervata ratio, cum stare possit, tam miserabiliter ruat difficile est assequi, maxime cum defectus iste a damnationis sententia pendeat, et hanc inevitabilem poenam antiqua transgressio sit sortita. Ergo si me ipsum nescio, si animæ meæ substantiam et naturam ignoro, si eorum quæ intra me sunt rationem non intelligo, qua audacia supra me erigam oculos, ut videam principium sine principio, et finem sine fine attingam? A talibus ausibus desistendum excellentia majestatis imperat, et ipsa impossibilitas omnes ingenii nostri conatus repellit. Ea igitur quæ licita sunt et concessa tangamus, et circa cunabula Salvatoris prima infantie ejus ferula degustemus, et circumcisi et loti, victo diabolo, sanctitatis affectibus in cœna cum Domino recumbamus, ubi pane angelorum refecti post illius cibi delicias surgamus ad transitum, ut de hoc mundo vehiculo crucis evehamur ad cœlum, Spiritu sancto nos replente, ut qui deinceps nos devehat, et patefaciat quidquid in exsiliis hujus peregrinatione moles corporis et imperfectionis lippiudo fecit obscurum. Librum igitur quem de cardinalibus Christi Domini nostri operibus scripsi, paternitati vestræ, suppresso nomine nostro, misi, in quo fons sacramentorum et disciplinæ hujus in qua stamus origo, formam et exemplar recte vivendi nobis proponens, ab humili adventu usque ad gloriosum ejus reditum ad Patrem gradatim conscendit: quem potius in mente nostra quam in pagina scribi desidero; et utinam in sanctitatis vestræ conspectu memoriam et recordationem nostri supplex mereatur affectus!

I.

DE NATIVITATE CHRISTI.

Adest Christi multum desiderata et diu expectata Nativitas, adest solemnitas inclita; et in præsentia Salvatoris grates et laudes visitatori suo per orbem terrarum sancta reddit Ecclesia. Gaudia nobis cœlitus nuntiantur, lætitia imperatur. Nox ista sacri partus conscia, novis fulgoribus illustratur. Gloriantur in cœlestibus superi, pax in terra bonæ voluntatis hominibus confirmatur. Adsunt angeli, loquuntur pastoribus; non dedignantur loqui personis humilibus, et cum ipsi sublimes sint, infimos non aspernantur. Nec luce insolita, nec angelorum terrentur pastores præsentia; sanæ et puræ fidei homines delectantur in eo quod audiunt consonas laudantium voces cœlestes, gloriæ et gratiæ divinæ præconia modulantes. Nec satis fuit superius arcana reserare cœlestia; etiam hominibus pax red-dita nuntiatur, et bonæ voluntatis novi muneris largitate consecratur affectus. Oportuit bonum Dominum certificare et lætificare in adventu suo bonas expectantium voluntates, et multiplicatis testibus certa præsentis suæ dare indicia, ut jam non expectaretur quasi venturus, sed qui venerat, videretur; et essent angeli quem sibi nova Christi infantia consecrarat, sancti ortus et loci indices. Unus

A Gabriel Virgini obumbrationem virtutis Altissimi nuntiat; multitudo cœlestis exercitus gratulabunda Salvatorem mundi prædicat advenisse, et reconciliata terrestria superis canit; et consilium antiquum prodiit palam, nec jam secretum est, sed innotuit publice in conspectu gentium revelata Christi benignitas, et oblata mundo in nullo a nobis differens, excepto quod peccati expers fuit Salvatoris humanitas. A supernis legationibus incipit Evangelium, cujus primi dictatores angeli exstiterunt. Nec jam in manibus prophetarum similitudines et ænimata involvuntur, sed angelorum júbilo, et hominum stylo et evidenti rerum indicio constant et consonant simul promissa et data, umbrisque remotis, lex et Evangelia sunt unita. Multiplicantur testes, militia cœlestis conclamat, credit pastorum cuneus et exsultat. A sapientibus et prudentibus non querit testimonium qui parvulis se revelat. In hujus doctrinæ initio statim fastus et ambitio condemnatur. Non colores rhetorum, non inductiones persuasoriæ adducuntur: ratio et miracula harum rerum ordinem complectuntur. In primis signa se fidei miscuerunt; et maxima in hoc efficacia dogmatum fuit, cum simul verbis et rebus actum est ut nullum infidelium repugnantia inveniret diffugium. Nox illa omni luce clarior; sermones angelici pacem hominibus nuntiantes, designato loco Bethlehem, ad quærendum puerum cohortantur. Pastores illi, amplius mente quam oculis carnalibus illuminati, ad conspiciendum Emmanuel festinant; et edocti intus invisibili magisterio Spiritus sancti, quem parvulum vident, confitentur immensum, et piæ ei devotionis affectum præsentant. Electa adest humilium personarum simplicitas, ut poneretur regula et indissolubilis daretur forma, quod non nisi pauperibus spiritu Christi pateret humilitas, nec superbos ad intuitum sui posset admittere Veritas. Veniunt in Bethlehem; quem prædixit Gabriel, invenitur Emmanuel; civitas parva, domus pauperula, suppellex exigua. Nulla domus ambitio, nisi reclinatorium in stabulo, mater in seno, filius in præsepio.

Tale elegit fabricator mundi hospitium, hujusmodi habuit delicias sacræ Virginis puerperium. Panniculi pro purpura, pro bysso in ornatu regio lacinia congeruntur, genitrix est et obstetrix, et devotam dilectæ soboli exhibet clientelam, atrectat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam, totum negotium plenum gaudio; nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio. Peditsequas substantia familiaris non patitur, mancipiorum obsequia sumptus tenuis et inops mensa excludit. Nullum domus arcta diversorium occultabat, nec secreti recessus erant illius casulæ; incrustaturam tectum et soli parietes per circuitum vestiebant. Nec locus ibi erat lavacris quæ solent puerperis præparari, quippe nec aliqua naturæ injuria matrem Domini læserat, quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate; et tamen con-

suetudinem sequens ut legi satisfaceret, quasi cum aliis mulieribus esset ei in hoc opere ratio similis, diebus designatis recubuit, et depositi oneris lassitudinem professus oblatæ quieti paruit, et in diebus separationis non se a toro Joseph, qui eam nunquam tetigit, sed ab ingressu templi et cæteris quæ lex prohibebat, continuit. Ultero maturus ab arbore bajula fructus elapsus est: nec oportuit vellicari quod sponte prodibat. Nihil in hac re petiit ultio, nec præcedens delectatio aliquam expetiit pœnarum usuram. Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est; ideoque innoxiam affligi non decuit, nec sustinebat justitia, ut illud vas electionis communibus lassaretur injuriis, quoniam plurimum a cæteris differens, natura communicabat, non culpa. Eratque ei proprium privilegium, quod nulla mulierum nec ante, nec deinceps meruit obtinere, quod erat simul mater et virgo, singulis titulis insignita. Unde et matri plenitudo gratiæ debebatur, et virgini abundantior gloria; quæ carnis et mentis integritate insignis, spiritali et corporali intus et extra Christi præsentia fruebatur. Ornamenta quæ deerant, etiamsi adessent, non haberent oculos inspectores, quia præsentia parvuli, sic eorum qui aderant, Joseph, et si quis forte alius ibi erat, oculos occuparat, sic illuminaverat animos, sic corda illexerat, ut in hoc summo bono omnium bonorum unita collectio videretur, nec opus esset evagari et mendicari per partes, quod simul in se uno fidelibus omnipotens infantia præsentabat. Angelica sane non est credendum ministeria defuisse, nec recesserat a venerabili pectore matris Spiritus sanctus ad verbum Gabrielis elapsus. Possidebat domum suam, et templum quod sibi consecraverat adornabat. Servabat sacrarium suum et sanctimoniam thalamum honorabat; lætinebant consolationes hujusmodi animam benedictam, et tanti habitatoris reverentia concupiscentiarum ludibria abigebat; legem mentis lex carnis non infestabat, rebellio nulla quem spiritus affligebat. Parvulus sugens ubera pura alimonia utebatur, et fons sacri pectoris defæcatum edulium ori mundissimo infundebat. Sed et cor matris quædam dulcedines, quæ humanum superant intellectum, imbuebant: eratque utrinque mira jucunditas, cum pia sanctæ matris et devota humilitas, et Sancti sanctorum immensa benignitas confederatis affectibus mergerentur.

Extrinsecus nuda erant et egena quæ videbantur, nihil in illa paupertate videbatur divinum, nisi his quibus revelatum est desuper; quorum primi fuere supra memorati pastores, quorum innocentia et simplicitas electa est, ut laus Christi perficeretur, quin piscatores et pastores sequentibus temporibus confunderent oratores, et à pauperibus et humilibus præcatio paupertatis haberet initium. Exsecrari solent Ægyptii hoc hominum genus et abominabiles eis sunt oves et pecora. Sed hujusmodi officium ab initio auctoritatem obtinuit: et Abel pater munera de gregibus ovium obtulit, quæ in eo

quod cœlitus inflammari visa sunt, quod grata essent Deo cunctis innotuit. Pastores Abraham, Isaac et Jacob viri Deo familiares; pastores patriarchæ duodecim; pastor ipse Moyses, qui in eremi recessu, dum sequitur pecudes, in rubo conspexit Deum, et potestate signorum collata, populi recipit principatum. Eliseus de aratro propheta constituitur; David de post fetantes accipitur, et in regni solio collocatur. Agnum quem abominatur Ægyptius, sacrificari sibi præcipit Deus, ejusque sanguinis Israelitarum postibus illius exterminatorem angelum repellit et abigit; nec timetur mortis periculum, ubi tantæ reverentiæ conspicitur signum. Ad umbram Petri languentes consurgunt; apostolis subjiciuntur dæmonia; cedit idiotis reproborum eloquentia; prædicante Paulo, captivas complicant manus gentes et regna. Pauperes electi, superbi neglecti: nec fastus, nec altus circa Christi discipulatum aliquem obtinent locum: Christus pauper discipulos divites aspernatur. Pauper mater, pauper filius, inops hospitium, his qui in forma hujus scholæ in Ecclesia militant, præbent efficax documentum. Hunc in cunabulis adorare pastores; et parvulum consistentes, Deum simpliciter argumentosi in spiritu et veritate, quem adoraverunt, noverunt. Fuerat quidem miraculum, quod apertis cœlis, lux fulgoris insoliti nocte super eos fulserat, quod auditi angeli et conspecti, quod ab ipsis fuerant edocti et instructi pastores. Sed licet hæc præcessissent, tamen circa infantiam pueri divinitatis intimatæ nulla humana ratio præbebat experimentum, nec circa illius præsepium angustias, vagiente inter alligaturas infantulo, aliquod majestatis erat indicium, sed auditui fides obtemperans, nullum apud Deum impossibile verbum credidit; et per Spiritum sanctum ad sacramentum hoc intelligendum subtilissimis est intelligentiarum accessibus introducta. Idemque Spiritus qui longe ante prophetas docuerat, etiam nunc humilium mentibus se infundens, dilatabat humani intellectus angustias et aperiebat interiores oculos, ut viderentur invisibilia, intelligerentur ea ad quæ humanus non attingit sensus, nec rationis penetrat intellectus. Hinc est quod prædixerat Isaia: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis* (Isa. ix). Hoc potuit videri, huc nullum fides meritum quaerit. Quod autem sequitur: *Vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isa. vii), *admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis* (Isa. ix), si clausi sint oculi mentis, exterioribus oculis nescio quid mereris. Qui necdum loquitur, quomodo consiliarius erit? parvulus quomodo creditur omnipotens Deus? omnino infirmus, in quo videbitur fortis? nihil omnino possidens, ad apicem regni et principatus fastigium quibus ascensionibus attinget? Sed si fidei mysterium prosequare, in his omnibus subtilissimas et purissimas rationes invenies, et quod omnino necesse fuit immensum fieri parvulum et Filium Dei hominis filium evidenter agnoscere.

Mirabitur etiam et dilatabitur cor tuum, quando intelliges profundissimum sacramentum in eo quod contemptibilis factus est admirabilis, et qui litteras non didicit, nec legibus instructus est, sufficiens sit divinarum humanarumque rerum consiliarius; quomodo divinitas et humanitas in unam personam convenerunt, et ubi æstimata est infirmitas, fortitudo inventa est; et corpus humilitatis nostræ divinæ claritati configuratum (*Philipp. iii.*), non in hoc mundo, sed in cœlesti gloria perpetuum habeat principatum. Ad parvulos venit Christus, et cum parvulis conservatur, pauperes instruit et creat et facit. Ipse in Synagoga Judæorum in Isaïæ volumine cum legisset in Sabbato, complicato libro prophetiam hanc in se completam edocuit, quod à Spiritu sancto unctus sit, et ad evangelizandum pauperibus Pater eum miserit (*Luc. iv.*). Item in Evangelio gloriatur, constitetur Domino cœli et terræ, gratias agens, quod revelata sunt divina mysteria parvulis (*Luc. x.*), a quorum intellectu sublimitas hujus mundi repulsa est; quæ Deo subjici non potest, dum secundum carnem et sanguinem invisibile ipsius suis regulis investigat.

Hic est primus religionis introitus, sicut in mundo primus Christi ingressus; ut quicumque pie vult vivere, humiliter de se sentiat, neque supra se in mirabilibus ambulare præsumat. Fundamentum sanctitatis semper fuit humilitas, nec in cœlo stare potuit superba sublimitas. Hanc primam gratiam ingrediens mundum noster parvulus attulit; et a cunabulis nos sibi conformes fieri volens, teneri voluit in vita, quod exhibuit in persona. Quia vero filii Dei sumus, humanitatis participatione frater noster fieri voluit, ut essemus secum beatitudinis coheredes, et haberet tota compositio hominis perfectam plenamque lætitiā, cum spiritus divinam repræsenteret imaginem, et caro nostra Christi corporis similitudinem; consummatæ societatis beneficium obtineremus, cum nominis Christi et hæreditatis consortes, et divinæ naturæ communicamus per spiritum, et humanæ per corpus. Juravit Dominus et non pœnitebit eum (*Psal. cix.*); et promissionum suarum non immemor, sicut se daturum nobis juraverat, sic complevit. Filius datus est nobis (*Isa. ix.*), qui, cum in forma Dei esset (*Philipp. ii.*), splendor gloriæ et figura substantiæ ejus (*Hebr. i.*), non est confusus se ad formam servi exinanire (*Philipp. ii.*), ut qui de fraternitate ejus gloriantur et volunt ascendere, non erubescant descendere; sed eidem scalæ cum Jacob innitantur (*Gen. xxviii.*), et cantantes Canticum graduum ab imis ad superiora conscendant. O Domine, quam admirabile est nomen tuum (*Psal. viii.*), vere tu es Deus qui facis mirabilia (*Psal. lxxvi.*). Non modo mundi hujus staturam admiror, non stabilitatem terræ, cum eam complectatur volubile firmamentum, non singulos dies, non lunæ defectum et incrementum, non solem semper integrum et laborem ejus perpetuum, non temporum vicissitu-

dines, in quibus quædam arant, quædam virent, et quæ mortua modo videntur, deinceps reviviscunt; miror Deum in utero Virginis, miror Omnipotentem in cunabulis, miror quomodo Verbo Dei caro adhæserit, quomodo incorporeus Deus corporis nostri tegumentum induerit; miror in hac dispensatione tanti dispendia temporis, et tam lentos processus ad obedientiam Salvatoris. In brevi poterat patrari negotium et poterat tantus labor abbreviari ad solum Christi verbum, sicut factus mundus et disposita cuncta ad ejus imperium. Sed elementario mundo dignior est rationalis homo, quod ex eo quod in ejus servitium facta sunt omnia facile creditur. In cæteris quocunque modo aliquæ satisfaciunt rationes, hic solum me complectitur stupor. Et cum Habacuc cano: *Consideravi opera tua, et ex-pari* (*Habac. ii.*). Miror jejunium, miror tentationes, miror Omnipotentem in sepulcro jacentem, miror occisum et resurgentem. Hæc sunt nova mira quæ prædixerat Jeremias: *Norum faciet Dominus super terram. Mulier circumdabit virum* (*Jer. xxxi.*). Opus suum faciet, et peregrinum opus ejus ab eo. Jesus Christus heri et hodie (*Hebr. xiii.*) ante luciferum genitus (*Psal. cix.*), initium carnis sumpsit ex Virgine; quem cœli colorum non capiunt (*III Reg. viii.*); qui implens omnia cum sit in omnibus, ab his tamen non capitur nec tenetur. Novum est et inauditum quod in materni angustia uteri circumdedit intra se fragilis caro virtutem Altissimi, et ordinem rerum eorumque naturæ mutavit sapientia Dei; et ubique divinitas dilatata, plenitudinem sui vasi infundens exiguo, sic est circumdata muliebri utero, cum universa ambiret implens omnia, excedens cuncta, intra se omnia continens, extra universa complectens. Quem nos parvulum, propheta nuncupat virum, insinuans ei nunquam defuisse virtutem, sed semper virilis ætatis affuisse fortitudinem, quem infantilis infirmitas occultabat. Opus suum igitur fecit quod creaverat, salvans quod perierat, ad vitam revocans quod mortuum erat. Sed peregrinum opus fuit in Deo, quod Verbum factum est caro (*Joan. i.*), quod factus est visibilis et comprehensibilis, passibilis et mortalis; et peregrinum a majestate, puer sugens ubera, panniculis involutus et sustinens convitia, Filius Dei in patibulo constitutus.

Consiliarius quoque dictus est parvulus iste, qui et alibi dictus magni consilii Angelus, eo quod secreta Dei quæ ab hominibus erant abscondita, publice revelavit, et cum nemo nosset Patrem, nisi Filius ipse arcana Dei reserans, indaginem Trinitatis explicuit; loquens Patri, et a Patre responsum accipiens, et Spiritum sanctum infundens discipulis, generationis et processionis intimans rationes, subtiliter astruens personarum proprietates, et indissolubilis essentiae unitatem. Alia quoque inferiora, sed tamen necessaria consilia edocens, ut beneficia collata homo intelligat, ut in eo quod stat, gratias agat, et quod possibile est ex Dei gra-

tia, cum ceciderit resurgat. *De virginibus*, ait Apostolus, *præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus (I Cor. vii)*. Vult et laudat ex imperio Domini, ut quæ nupserint, sic permaneant; quæ vero virgines sunt Dei, cumulatione castitatis integritatem exhibeant Christo, et in hunc modum quæcunque auctoritate divina immobilia constant, sic maneant; quæ vero in alterutrum potest libertas arbitrii flectere, locum eligant priorem, quia etsi bona sunt, et a Deo instituta conjugia, melior tamen est continentia, et virginitas excellentior, quam non cogit necessitas aut mandatum, sed perfectionis suadet consilium. Quod si divinis consiliis obviaverint tentamenta et liberas mentes ad carnales revocaverint appetitus; adest Deus fortis, nec spem ponat homo in homine, nec in brachio carnis suæ confidat (*Jer. xvii*), quia qui mundum vicit (*Joan. xvi*), victoriam suis promittit militibus; et qui victores sunt sui, cælo vim inferunt, quoniam sicut scriptum est: *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (Matth. xi)*. In parvuli hujus nomine cum hoste antiquo congregimur, et fortis armatus superveniens fortiore de atrio antiquitus possessio potenter expellitur (*Luc. xi*), et præsumptæ infestationis audacia silentium imperatur. Defectui carnis nostræ quæ a primitivis facibus originalis mali infecta languerat, ex Christi carne redditur fortitudo; et sacramentorum communicatio, per quam illius corporis sinceritati unimur, nos in tantum corroborat, ut de mundo et de diabolo, et de nobis ipsis victoria potiamur, et sacramentali gustu vivificis mysteriis inherentes, una caro, et unus spiritus simus, dicente Apostolo: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est (I Cor. vi)*. Sic hi ad quos sermo fit, dicuntur dii, et filii Excelsi, nominis, et hæreditatis, et æternitatis participes, fortitudine societatis Christi subigentes tentamina, et cum homines sint ex indigiori materia, in captivitate redigunt, et concupunt ligantque dæmonia. Et quidem in hoc tempore in stadio vitæ hujus se exercet militia Christiana, et præeunte Christi vexillo, quem et parvulum vidimus et cognovimus Deum; et quos spiritus consilii et fortitudinis munit, nec Vinci; nec decipi possumus, quæ eruditio, divina scientia et potestate fecit insignes. Videtur autem in presenti disciplina hujusmodi non esse gaudii, sed mœroris (*Hebr. xii*), eo quod non sine periculo certamina peraguntur. Bonum vero certamen certantibus (*II Tim. iv*) pacatissimum fructum in futuro exercitatis in justitia dabit princeps pacis æternæ (*Hebr. xii*), consignans sibi in beatitudine quorum communicavit naturæ. Ipsi gloria et imperium amodo et usque in sempiternum. Amen.

II.

DE RATIONE CIRCUMCISIONIS.

Inter omnia Testamenti Veteris sacramenta nihil circumcissione solemnius antiqua celebravit religio, nec tantum in Hebræos, sed etiam in Phœnices et

A Arabes hæc traditio inolevit. Reliquæ gentes tam mandatum quam factum irrident; et Deo minime asserunt convenire, ut Salvatoris benignitas plagis infantium delectetur, et immeritos in ipso vitæ initio periculo mortis addicat. Hoc de bono Domino sentire, qui neminem vult perire, absurdum et irrationabile judicant. Nec tamen eis omnia reliqua sacrificia sunt horrore, sed in multis naturalem legem sequentes, expiationum retinent instrumenta, et immolant victimas, et incendunt adipem, et cum odoramentis et libaminibus fundunt coram Deo vota et preces. Legimus Job Dei testimonio approbatum, jugibus sacrificiis occupatum (*Job. i*); nec legimus circumciscum. Et poterant esse eo temporum diversis in locis multi viri insignes, qui justitia Dei subiecti, hoc signo carebant; licet filios Esau et Ismael putandum sit hujus traditionis non fuisse expertes. Verum cum opus istud et antiquitas commendet et jubentis auctoritas, inquirenda est tanti mysterii ratio, quæ Abraham specialiter et semini ejus tanto pondere mandata est, ut quisquis in illa gente hujus signi careret differentia, ethnicus, non Judæus reputaretur, et a titulo filiorum Israel abraderetur proscriptus. Hoc cum octava die jussum sit celebrari, et nomen circumciso aptari (*Gen. xvii*); intimatum est his qui digni sanctorum consortio censebantur quod eorum nomina scriberentur in cælis, et æternæ beatitudinis quam post vitæ hujus septimanam octava consequitur, hæredes fierent et consortes, quicunque vitæ innocentia et calibatus sanctimonia sese Domino consecrassent. Tenera itaque infans hujusmodi erat imbuenda doctrina, et ante concupiscibiles motus, quos peccatum meruerat, miserabili pœnæ et inevitabili vindictæ etiam in parvulis adhibenda erat severitas; et antequam ebulliret sargago libidinum, provisum est ventilabrum quo refrigerari posset et extinguï depopulatricis flammæ vagus ardor et universa perlustrans incendium. Ideoque dolor voluptati, et sanguini delectationis sanguis tormenti opponebatur, ut in primis elementis discerent parvuli semper propriæ memores sectionis contraria curare contrariis, et ad cohibendos refrenandosque turpitudinum appetitus necessarium esse sale corrosorio carnis perficere pruritus, et semper recrudescentes desiccare purredines. Ad hoc corpus suum mortificabat Apostolus, non tantum circumcidens illud seminarium membrum, sed totum se crucifigens, et omnibus extraordinariis motibus opponens cauterium, usque adeo corpus suum redigens in servitutem (*I Cor. ix*), ut diceret: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (Gal. ii)*. Cujus facti æmulatores erubescimus in pudendis; et detecto sectoque confusionis opericulo, quamvis conscientia testis semper nobis exponat scaturientes intus peccati insidias, nec internum vitare possimus iudicium, viriliter tamen standum est, et rationis auctoritate increpandi sunt titillatorii sensus, et summopere vigilandum est ne sequatur assensus. Intra nos pudor iste aboleri omnino

non potest, quia nec totum hoc membrum, sed anterior ejus portio jussa est circumcidi. Res sane maxima est, si non egrediatur foras hujus contagio corruptela; et insaniens hestia corrupti anhelitus catenis ferreis in ultimis animæ recessibus alligetur, intusque fractis dentibus seipsam concupiscentia captiva mastiget et corrodat.

Manet itaque erubescencia propter sensum, ut qui in agone contendit, sciens circumcisionis mysterium, ab omnibus se absteineat (*I Cor. ix*) quæ possunt huic flammæ ministrare fomentum. Nec tamen peremptoria est contententibus, sed probatoria hujus sensualitatis colluctatio tam veterina; sed institutum est certamen inter spiritum et carnem, ut victor homo peccati et pœnæ, post triumphos solemnes coronetur in gloria, sine infestationibus deinceps, liber a peccato et pœna. Hanc verecundiam post prævaricationem, vapitatis subjecta, non volens anima pertulit, et vim sustinet inquietudine perurgente, et involuntariis motibus fatigata infelicitatis suæ deplorat miseriam, liberari de corpore mortis hujus desiderans (*Rom. vii*), et pacifici tranquillique status a Deo postulat libertatem. Quotidiano sane conflictus spiritus et caro luctantur, et causatur ratio adversus domesticum malum quod ita intra se exercent regnum quasi natura sit vitium, et secum traxerit creatio prima peccatum. Hoc utique prima non sentit conditio, sed secutum et transgressorem supplicium, et adhæsit individua pœna peccato; de quo erubescant quicunque mundo corde (*Matth. v*) regem in decore suo videre desiderant (*Isa. xxxiii*). Quis in tam assiduus illusionibus non confundatur? Quis non in tantis contumeliis erubescat? Fomes quippe hujus mali intus in tenebrosis recessibus latitans, ut viderit animam alias occupatam et minus ad sui circumspectionem sollicitam, irruptionibus vehementibus erumpit, blanditis venena supponens pudicitie puritatem inopinatis invadit assultibus. Ideoque pudibundus homo nuditatem suam operit, et fœditatem confusus occultat. His rediivivis vulneribus semper hac sanie illitis necessaria est per omnem hujus vitæ septimanam jugis resecatio putredinum, et continua circumcisio cicatricum. Et in cæteris quidem membra omnia imperio rationis obediunt, et arbitrii retinent libertatem. Hic vero, ubi Babylonis fornax exarserit, et quasi pice et naphtha conspersi (*Dan. xi*), libidinum ebullierint appetitus, inflammata caro libertatis privatur honore; intantum ut rebellia membra, velit nolit, in motus nefarios audacter exsurgant.

Præcedebant olim integumenta rerum significantia abolitionem peccati, et ad perfectionem inchoata tendebant. Nec hoc sacramentum consuetudini antiquæ subtrahere voluit Christus, et licet non esset in hoc tempore necessarium, tamen ne antiqua religio prorsus reproba videretur, in se voluit circumcisionis aptari signaculum. Sane originale peccatum quod a primis patribus in totam generis hujus

A successionem defluxit, omni tempore aliquibus remediis oportuit expiari, licet vim plenam significantia non habuerint, donec ad rem ipsam ventum est, quæ figurarum operiebat velamine. Et licet sacramentorum arcana omnibus non paterent, virtus tamen et effectus eorum ignorari non poterat; quia ab Adam usque ad Noe sacrificia Deo constat fuisse accepta, quæ usque ad illud tempus sine legis distinctione divinitus inspirata institutione primi hominis celebrarent. Illa vero sacrificia aut in animalium sanguine, aut aliarum oblationum incensionibus agebantur, non quod fumo aut mortibus pecudum delectaretur Deus, sed ut intelligeretur immutabile judicium et prolata ab initio sententia in peccatum. Immutabile decretum ab æterna lege exierat, concupiscentia affligi, et morte peccatorem puniri, nec poterat plagis exterioribus remedium aliquod subvenire, quin stimulus carnis sine ulla exceptione colaphizaret infirmum, et usque ad dissolutionem mors importuna persequeretur captivum. Et mors quidem carnis concupiscentiarum intersecabat ludibria, nec poterat ultra peccare illud quod erat pœtredini ac dissolutioni prædestinatum et datum; sed supererat post mortem carnis animæ labor et afflictio spiritus, nec poterat ulla ratione illa absolvi damnatio, nisi morti omnium Vita omnium subveniret, et pro generali morbo gratia Dei singulare propinaret antidotum. Hoc antiquum redemptionis nostræ consilium sanctis patribus revelavit Deus, voluitque ut paulatim assuescerent homines passioni et morti necessarie, voluntariæ mortis opponerent libamentum, et pœnam in medelam, et supplicium in remedium commutarent. Hujus oblationis doctrinam sacrificia continebant antiqua; et incensiones et mortes hujus consummationis gratiam præsignabant. Propter hoc cum jam fidei tempora propinquarent, imperata est circumcisio, et pars illa corporis in qua est voluptatum seminarium et libidinis officina, jussa in parvulis amputari, ut proprii primitias sanguinis ei qui totum sanguinem suum oblaturus erat offerrent, et communia singulorum sacrificia singulare præcederent holocaustum. Ubi vero Christus Dominus venit, de quo in capite libri scriptum erat ut in morte sua Patris voluntatem impleret (*Hebr. x*), cessarunt sacrificia; nec jam truncationem præputii Evangelium imperavit, sed circumcisionem cordis (*Coloss. ii*), et omnem tam membrorum quam affectionum petulantiam gladio spiritus (*Ephes. vi*) resecari immutabili decreto mandavit. Et tantæ dignitatis illa una Redemptoris nostri fuit oblatio, ut una ad tollenda mundi peccata sufficeret; qui tanta auctoritate in sancta introivit in sanguine proprio (*Hebr. ix*), ut deinceps nulla supplicantium postulatio sanguine indigeret alieno (*Hebr. vii*). A diebus igitur visitationis nostræ regnum cœlorum vim patitur (*Matth. xi*), nec jam in expoliatione carnis circumcisio agitur, sed Spiritus sancti virtute vetustatis antiquæ sanies expurgatur.

III

DE STELLA ET MACIS, ET INNOCENTIIUM MORTE.

Nato in Bethlehem Salvatore, audita est in Ephrata ejus in terris præsentia, et usque ad silvas camposque gentium novæ hujus nativitatæ est fama porrecta. In Judæa a pastoribus et angelis primo sunt hæc gaudia celebrata, nec multo post Arabum fines hujus rei notitia penetravit, et incolis Saba præclari stella luminis cœleste numen novis splendoribus indicavit. Erant in illis regionibus viri siderum inspectionibus assueti, qui arte mathematica vim discursumque noverant planetarum, quia ex elementorum natura rationem temporum metientes, astrorum ministeria certis experimentis propriis didicerant effectibus assignata. Hi ex vaticiniis Balaam olim audierant stellam oriri in Jacob, et hominem in Israel (*Num. xxiv*), cujus fortitudo quasi rhinocerotis, ad quem in trieribus de Italia venient, qui superarent Assyrios et vastarent Hebræos (*ibid.*), quo temporum nec in Jacob idolum, nec in Israel simulacrum esset (*Num. xxiii*). Diu homines illi hujus prophetiæ proventum expectaverant, et ubi venit plenitudo temporis (*Gal. iv*), orto repente novo sidere, ad antiqua recurrentes volumina, tam testimonio muniti quam signo dromadis inveci in Judæam stella duce perveniunt. Nec potuere Palestinæ incolæ latere tanti nominis personæ; sed ubi auditum est quod stellam indicem nati in Bethlehem parvuli sequerentur, Herodi novi regis inquisitio nuntiatur (*Math. ii*). Evocatis itaque Magis, rei hujus ordinem cum omni diligentia sciscitatur; audit natum in Bethlehem esse parvulum, quem proficentes regem et Deum, qui de Sabba venerant, adorare et venerari festinant: intimatum est ei quod ab antiquis temporibus Moabites propheta, licet gentilis, prædixerat, et contulit cum litteris gentium, sanctorum vaticinia prophetarum quorum scripta per omne Sabbatum legebantur; de quibus nulla in populo Judæorum ambiguitas erat quin rata essent quæ illi vel asseruissent præterita, vel prædixissent futura; a fortitudine ejus qui quasi unicornis obvios penetraret, in cujus obsequium ultrices de Italia trieres in Judææ terminos advenarent, et usque ad finem mundi dilatarent imperium, anxius expavit et timuit. Conturbabat quoque aliud quod in Michæa scriptum est testimonium: Quoniam de Bethlehem, quæ est Ephrata, egredere- tur parvulus, qui dominator esset in Israel, cujus egressus esset ab initio a diebus æternitatis (*Mich. v*). Cumque ea quæ domestici codices continebant, cum his quæ ab alienigenis dicebantur, intelligeret convenire, divinis tentans reluctari consiliis, simulat perfidus religionis assensum, promittens Magis sese ad adorandum parvulum cum omni devotione illico affuturum, cum per revertentes certitudinem de puero accepisset. Turbatur cum rege maligno Hierosolyma, non letatur; expavescit et tabescit, et negare erubescit quod Scriptura testatur. Nec minus horrendum Scribarum sacrilegium quam

A Herodis impietas, quia proprio Judæi abutentes privilegio, cum visitationi divinæ invenirentur ingrati, causam sibi cum Herode fecere communem; cum hinc et inde impietas et infidelitas adversus Dominum et Christum ejus fremerent, et pariter in ejus odio consentirent. Ecce alienigenæ a fluminibus Æthiopie ad parvulum Christum supplices veniunt, et filii dispersorum deferunt munera; accedunt qui longe erant, et qui prope, recedunt; in loco humili et suppellectile vili Rex regum et Dominus dominantium invenitur, cognoscitur et ab aliis adoratur.

Quia vero neminem in conspectu Dei apparere vacuum antiqua lex edocet (*Exod. xxiii*), prævaricatoribus legis abeuntibus vacuis, primitiæ gentium sacramentalia munera proferunt de thesauris, et Domino aurum et odoraamenta præsentant; prostites ex ratione munerum de eo quem adorabant quid crederent, quid sentirent. In auro regem, in thura sacerdotem, in myrrha incorruptibilem, quamvis passibilem profitentur. Oblatio ista incarnati Verbi et exponit mysteria, et brevi subtilique indicio utriusque naturæ humanæ divinæque exprimit unitatem, quod et proprium est unicuique singulatum distinguens. Nam Deo Patri, cujus regnum et imperium suis mundum replet splendoribus, in odorem suavitatis summus sacerdos et pontifex Christus se obtulit, cujus caro passionis cremata carbonibus incensionis suæ fragrantiam transmisit ad cœlos, et usque hodie odor ille suavissimus in terrestri celestique Ecclesia indeficiens perseverat. Quod autem passibilitas quam obediens Deo voluntarie suscepit, incorruptione firmata sit, virtus myrrhæ obviæ corruptelæ suo probat effectu, et visibilium ratione munerum immortalitatis solidæ constat evidens argumentum. Adorato Domino, Magi hilares alio tramite in suam patriam revertuntur, quia necesse est ut qui credunt ad justitiam, ore etiam confessi sunt ad salutem (*Rom. x*), deinde vias eligant arctiores, et se districtioribus mandatis obligent, quoniam per vias latas descensusque præcipientes itur ad inferos, per arctas vero et difficiles reditur ad superos. Propter verba labiorum Dei religiosus quisque vias duras ingreditur (*Psalm. xvi*), et jugulator voluptatum stantem ex diverso hostem securus aggreditur. Arcta via est castitas, trames strictus humilitas; jejunio affligi, et carnem in servitutem redigere, scopulosæ sunt semitæ, sed ad patriam superiorem non nisi per meatus difficiles armati milites revertuntur. Non est tutus ad Herodem regressus, nec expedit cum his qui oderunt Deum fœdera jungere: nec de religione cum malignantibus inire consilia, quorum familiaritas infantiam Christi studiose persequitur; et antequam formetur Christus in nobis, in ipso piæ conversationis initio, ut extinguatur spiritus et suffocetur vita justitiæ, penitus elaborat. Delusum se Herodes conqueritur, cum Magos alias comperit divertisse, quia molestissimum est principi tenebrarum cum excogitatis laqueis tentatos quos-

libet noverit evasisse; et acriori inflammatus rabie in neces Innocentium debachatur. Sic sanctorum persecutionibus tyrannus crudelis illuditur, qui dum putat perdere quos occidit, melioris vite statum eis procurat; et quod ille in perditionem molitur, hi utantur pro beneficio, quibus lucra vite perpetue per hæc momentanea damna celeri compendio acquiruntur. Ecce parvuli isti, quos hostis naturæ, plectatis inimicus, bestialis sævitie, inaudite crudelitatis monstrum Herodes occidit, subito sunt martyres; et dum vice Christi, et pro Christo avulsi, a matrum uberibus detrunctantur, testimonium quod nondum poterant sermone, pernibent passione; et sufficit causa testimonio, licet nondum eloquio distinguatur. Illico spiritus infantilis vasculi receptaculum deserens, jam non tenelli corporis ætatisque novitiæ tempore tenetur; sed ab illis infantilibus coagulata anima expedita, adepta rationis et intellectus plenitudinem in occursum Christi festinat, a quo militiæ suæ quærens stipendium, ad lucis et pacis æternæ præmittitur gaudia; et Epiphaniæ solemnitas in coelestibus celebrat, nec in stellæ alienius lumine, sed in ipsa claritate divinæ præsentis gloriatur. Acta est nativitas solemnitas sursum jubilantibus angelis, deorsum ex ore infantium et lactantium laus est perfecta, resonantibus usque ad coelos victoriæ tubis; et versus est parvulorum vagitus in gaudium, et luctus in jubilationem, sequente non stellam, sed Agnum exercitu Innocentium, et bajulante gloriosissimi triumphi solenne vexillum. Nec potuit mundus inscere nuper agonem ingressum infantilem exercitum; et pedes qui nondum lutum calcaverant, urgens citatæque transitus non est passus ullis sordibus inquinari; sed in ipso vite initio tota illa innocua phalanx, sine ullo integritatis detrimento, ad solidioris vite translata est gloriam. Et quæ expectari poterat annorum elapsu rationis discretio, repente nullis jam ætate illa temporibus subjecta, omnis consummationis reperit finem, et casuum accidentium mutabilitates evasit. Evigilaverunt sensus quos sopor infantie opprimebat, dispoisiquæ palpebris intuiti lucem, in momento assecuti sunt, quæ pacificis et mundo corde debetur, beatitudinem; et ascendentem per omnium virtutum gradus sine doctrinæ humanæ exercitio cumulatam invenire mensuram, ita ut in ordine sanctorum protomartyres primum habeant locum, et secretorum consilii divinatorum, propinquitate familiarissima clementiam Dei pro nostris exorent laboribus; quos usque hodie funestus Herodes persequitur, quorum sanguine et morte diabolus delectatur.

Hi itaque a cunabulis in cælum translati, facti sunt superni capitoli senatores et iudices, nonnullis veniam obtinentes immeritis; assistantque miserationibus et ultionibus divinis, sed sæpius Agni, quem, quocunque ierit, prosequuntur (*Apoc. xiv*), mansuetudine, quam ira vel furore utuntur. Hi super cruore lacteo loti primitias baptismi mar-

A tyrio consecrarunt, tradentes posteris formam, ubi necessitatis articulus excluserit moram, non minus ad lavastrum animæ sanguinem efficacem, quam sanctificatas verbis solemnibus aquas, maxime cum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alveum fluat. Spiritus vero sanctus et aquis et sanguini superfertur, qui subjectos sibi fovet et abluit; quo baptizante, idem eccisio quod mersio operatur, quæ extinctam peccati vitam virtutemque emortuam utriusque rei continet sacramentum. Ipse enim est qui vel hoc vel alio modo, quicumque est ille modus, baptizat, et ad idem refertur quod pura fide agitur per Christum Dominum nostrum.

IV.

DE BAPTISMO CHRISTI ET MANIFESTATIONE TRINITATIS.

Non satis est quod angeli locuti sunt pastoribus, quod apparuit stella regibus, quod nativitati, et personæ et loco consona prophetarum oracula, perfide gentis indicio, Christo perhibentia testimonium, in unam convenere sententiam; sublimius et perfectius testimonium profertur divinitus, et ipse Pater invisibilis auditur, et aures humanas omnipotentis Dei præclara vox penetrat, et inaudita a sæculo fidei species declaratur. Venietat Christus ad baptismum, non egens lavastrum, in quo peccatum non erat, sed ut sacramento perennis daretur auctoritas, et tanti virtutem operis nulla personarum acceptio commendaret, quoniam remissio peccatorum sive per baptismum, sive per alia sacramenta donetur, propriæ Spiritus sancti est, et ipsi soli hujus efficientiæ privilegium manet. Verborum solemnitas, et sacri invocatio nominis, et signa institutionibus apostolicis sacerdotum ministeriis attributa visibile celebrant sacramentum; rem vero ipsam Spiritus sanctus format et efficit, et consecrationibus visibilibus invisibiliter manuum totius bonitatis auctor apponit, et plenitudinem gratiæ unctionis divinæ pinguedo, sanctificationibus officialibus infundit, et rem sacramenti consummat et perficit. Si in Petri vel Pauli nomine baptismi gratia donaretur, posset alius alio videri sublimior; et secundum ministrorum merita hæc singularis gratia æstimari, ut melior esset baptismus ejus qui sanctior videretur, et indignior esset qui ab eo acciperetur quem non amplior æstimatio commendaret. Hæc et in alia sacramenta transferretur injuria, ut non in eis unitas, sed diversitas haberetur, si censerentur a melioribus fieri meliora, et minus haberent utilitatis et ponderis quæ fierent ab indignis. Sic eucharistia una alia melior, et baptismus pro ministerio vel melior, vel deterior credetur. Absit hoc a fide catholica! absit a religione Christiana tantæ corruptionis fermentum! Una nobis fides, unus Dominus, unum baptisma (*Ephes. iv*); quod si ab indigno forte fuerit consecratum, non audeat justus iterare vel corrigere quod semel est factum; quia per quemcunque fiat, idem est; nec hoc privi-

legum meritis est datum, sed gratiæ, et proprie sibi omnipotentia Dei retinet hunc effectum. Neque enim Paulus pro nobis crucifixus est, aut nos gloriamur in Paulo, sed in cruce Domini gloriamur, ejus virtus omnia peragit sacramenta, sine quo signo nihil est sanctum, neque aliqua consecratio meretur effectum. Hinc omnium sanctificationum exsurgit sublimitas et profundum, et longe lateque plenitudo diffunditur gratiarum. Quod ne ulla præsumptio sibi doni hujus in posterum gloriam vindicaret, in hoc sicut et aliis, Domini nostri Ecclesiæ suæ providit benignitas, ut ipse baptizetur a servo, ne conservi conservorum ministerium detractarent, vel aliqui cuiquam in hoc opere præserreretur, quoniam sive Judas sive Paulus baptizet, Christus peccatum lavat, absolvit et delet. Sic Rachel et Lia, Balam et Zelpham maritis accommodant, et liberos accipiunt ex uteris ancillarum. Scribæ et Pharisei in cathedra Moysi sedentes, dum agunt quæ ad cathedram pertinent, per omnia plenitudine potestatis utuntur, et officium, non vita tantis effectibus honoratur. Obediunt dæmones exorcistis : Christum, inquit, scimus, et Paulum novimus, et in nomine Christi, quem Paulus prædicat, adjurati egredimur, vos autem penitus ignoramus (*Act. xix*). Ecce in nomine suo nihil quæstuarii peragunt exorcistæ, nec se eis deferre ipsi dæmones profitentur, sed nomen Christi etiam per lucrorum sectatores suæ gloriæ retinet potestatem et sunt in talibus causis ministri mercenarii, sicut naves onerariæ, quæ per pelagus evehunt institores, quarum rectores potius eorum quos ducunt, pecuniis inhiant quam salutem. Et tamen mare sæculi hujus necessarios habet hujusmodi transvectores, aliqui cessabunt commercia, nec ex transmarinorum copia aliorum inopia habebit subsidium, nec occurrent sibi solatia regionum, si vehicula tollantur de invio, et pelagus imbreabile relinquatur. Bonis quippe sæpe malorum ministeria suffragantur.

Supponit itaque cervicem sanctam manibus hominis humilitas Redemptoris, et licet plenam non habeat virtutem, suscipit tamen Christus baptismum Joannis. Præparabat viam Domino Joannes lavando exterius corpora, ut præcederet exterius lavacrum secuturum baptismum, in quo conferretur animarum allutio, et peccatorum remissio. Præcessit quod erat ex parte, ut consummatio sequeretur. Horret tamen Joannes, et acclive sibi esse sacrum Christi caput non patitur, quia majorem a minore benedicti antiquis regulis refragatur, et criminalis ei visa est usurpatio potestatis. De plenitudine Christi omnes accepisse, et seipsum cum cæteris prædicarat Baptista; ideoque Deo et hominem manus imponere judicabat temerarium, lavare eum in quo non erat peccatum aestimabat superfluum. Se ad solvendam calceamenti hujus corrigiam confessus indignum, formidabat exhibere prælatum, si ipse in magistro sine causa tentaret hoc agere quod ab ipso suscipere necessarium dignoscebat. Ideoque tremebun-

aus, humili satisfactione postulanti ministerium negat assensum; non quod obedientiam detrahat imperanti, sed quod judicio suo servo subdi non competat majestati. Tu, inquit, *venis ad me, et a te debeo baptizari?* (*Matth. iii.*) Cui Dominus: *Sine modo: sic enim decet nos omnem complere justitiam* (*ibid.*) Joannis humilitas non arguitur, nec vituperabile visum est Christo simplicitatis diffugium, quod reverentia, non importunitas suggerebat. In hoc igitur omnem impleri justitiam asseverat, si doctrinam præcedat exemplum, et honore se invicem præveniant qui majorem et qui minorem obtinent locum; et qui major est, fiat minor, et præcessor sicut ministrator (*Luc. xxii*); si in unitate sacramentorum omnes simul conveniant, si pacis ecclesiasticæ fœdera non disrumpant. Baptizatur Christus, nec ultra Jordanis retrorsum convertitur; aruerunt unctiones Judaicæ, cæremoniæ putruerunt; perpetuo lapsu baptismi gratia emanat ad posteros, nec ulla vetustate siccatur. Adesse se tantis mysteriis et præsentiam suam dignosci dignata est sempiterna Divinitas; celisque apertis, in specie columbæ Spiritus sanctus ibi seipsum ostendens, et intelligi voluit et videri, et quietissimo elapsu adveniens, super Christum quievit et mansit. Acceperat quippe familiare super hoc ab eodem spiritu Joannes responsum, quia super quem Spiritum sanctum sub hac specie videret, ipse esset apud quem baptismi maneret auctoritas, qui mundi peccata tolleret (*Joan. i*), qui, solus a nullo sanctificatus et cuncta sanctificans, non tam interesset sanctificationibus et sacramentis omnibus, quam patraret.

Sed et vox Patris audita est cœlis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth. iii*), *ipsum audite* (*Matth. xvii*). Hucusque, Domine, sancte Pater, non audivimus te loquentem, qui multifarie olim patribus locutus es in prophetis, et per angelos sanctos quibus ad diversa sæpe mysteria a te legatio est injuncta. Te ipsum non ita ante hoc tempus locutum audivimus, ut personaliter tibi assignetur locutio quam proferres. Hanc vocem a Paternitate tua delatam nemo est qui ambigat; non est qui sibi hoc verbum audeat arrogare; non est in cœlestibus agminibus qui Dominum Jesum suum D audeat filium nominare. Certe tibi soli nota est Trinitas; et solus Pater scit Filium, Patremque novit Filius, nec a quoquam, nisi eo revelante, est cognitus. In hac divini magisterii schola Pater est qui docet et instruit, Filius qui arcana Dei nobis revelat et aperit, Spiritus sanctus qui nos replet et imbuat. A Patre potentiam, a Filio sapientiam, a Spiritu sancto accipimus innocentiam. Pater eligit, Filius diligit, Spiritus sanctus conjungit et unit. A Patre nobis datur æternitas, a Filio imaginis ejus conformitas, et a Spiritu sancto integritas et libertas. In Patre sumus, in Filio vivimus, in Spiritu sancto movemur et proficimus. Convenerunt simul sempiterna divinitas, et temporalis humanitas, et eo tenore utriusque naturæ facta est unitas, ut im-

possibile sit quod junctum est ab invicem separari; sed Verbum et caro sic sunt una essentia, ut perfectam et integram sinceram conjunctio faciat unitatem. Nec injuria est, sed gratia Dei, si quod minus videtur digniori jungatur, cum inferior natura contumeliam probrumque peccati non contrahat, nec est minoratio majestatis, protectio paupertatis; nec altitudinem Dei in aliquo humilitas dispensatoria debonestat. Hoc testimonium auditum est, quia Filius Dei est quem Joannes tenet in manibus, verus homo, verus Deus, unicus Patris, in sua natura invisibilis, in nostra visibilis, ut fide et experimento fulciatur doctrina, dum et visu et intellectu incarnati Verbi notitiam assequatur. Dilectus a Patre immeritos nos dilexit, ultro visitationis suæ nobis beneficium largitus est, ultro sanavit, ultro curavit, ultro libertate donavit. Etiam ingratos prosequitur hic amor et revocat; neque tunc odit, cum corripit et flagellat, usque ad mortem Christum duxit dilectio, et resurgens a mortuis charas habet, quibus tantæ charitatis affectum ostendit. Duo grata vocabula, filius et dilectus, ipso Deo dictante nostris sensibus imprimuntur; ut communio nominum nos associet collegio munerum, et tantæ dulcedinis nomina nostrum emoliant animum accendantque devotionis affectum. Per omnia sibi Pater in Filio complacuit, nec ulla in eo serpentis sunt reperta vestigia, nec sacerdotii ejus pœnituit Deum, quoniam sacrificium quod in cruce obtulit, sic in beneplacito Dei constat acceptabile, et perpetua virtute consistit, ut non minus hodie in conspectu Patris oblatio illa sit efficax, quam ea die qua de saucio latere sanguis et aqua exivit (*Joan. xix*), et semper reservatæ in corpore plagis salutis humanæ exigant pretium, et obedientiæ donativum requirant.

Hic dilecto Filio tuo, tu Domine, nos præcipis obedire. Loquere igitur, Domine, quia audit servus tuus (*I Reg. iii*). Auditui meo dabis gaudium et lætitiā (*Psal. i*), doctrinam tuam amplector; suave est mihi eloquium tuum, vivus et efficax sermo tuus, ancipiti gladio penetrabilior usque ad divisionem spiritus et animæ meæ attingens, carnales et spirituales intra me separat et sequestrat affectus (*Hebr. iv*); et a vilibus pretiosa distinguens, quasi flagello de funiculis contexto, de meo interiori templo quod tu inhabitas, omnem nundinationem expellit, nec patitur in atriis tuis mercimonia columbarum, sed a sanctuario gratiæ tuæ omnem venalitatem excludit (*Math. xxi*). Audio te cum irasceris, audio cum misereris; sive parcis, sive flagellas, justum et bonum te prædico. In ira te supplico, in clementia gratias ago, nec sanctis sermonibus contradico. Loquere, magister bone, libenter te audio, et cum adversaris mihi, etiam in plagis et doloribus intelligo disciplinam; nec latet me, te docente, ad siccandas corruptionum mearum putredines prodesset cauterium, et mundare cicatrices veteres sal disciplinæ tuæ, Evangelio tuo medente, infusum. Præcipis ut infundam cor: upto pulmone hyssopum,

A et spiritus tui suavitate epota, totius malignitatis inflatio detumescat. A te, Deus bone, humilitatem discentes, quasi mansueta animalia quieto gressu te bajulamus sessorem, nequaquam sub hoc onere lassitudinem, sed quietem inventuri, quia jugum tuum non est grave, sed leve (*Math. xi*), et lex tua, et testimonia justitiæ et præcepta, timor et judicia delectabilia in se rerum continent sacramenta. Lex tua docet vitare peccatum, et corripit transgressores, et ut lotis mundisque pedibus in via immaculata incedant omnia præmonstrat offendicula, et insinuat diverticula quibus periculosi transitus evitentur; nihil impossibile, nihil jubet austerum. In quibusdam per legem tuam promissa præmia nos invitant; in multis pœnæ propositæ, et supplicia vel damna terrores animos a scelerum retrahunt appetitu; neque lex tua scripta a lege naturali in aliquo dissonat, sed reprobatio mali et electio boni sic animæ rationali infixa sunt divinitus, ut de hoc nemo recte causetur, quia nulli ad harum rerum persecutionem deest scientia sive potentia, quia et quod agendum est scimus et quod scimus facere possumus. Quod si impossibilia essent præcepta tua, vel tantis difficultatibus onerata, vel voluntas tua sic abdita ut non posset intelligi quid a nobis tua expectet altitudo, licet invitatus nemo peccet, posset tamen ex multis excusare delictum, nisi nobis et moderatio mandati, et veritatis cognitio, et agendorum distinctio auctoritate, cognoscibili providissent, et simul se complecterentur possibilitas et facilitas, scientia et potestas. Præcipis mihi, Domine Deus, ut diligam te: hoc et possum et debeo; et totum me et interius tibi esse jubes obnoxium; et de proximo jubes ut ad meam eum mensuram complectar. Gratias ago tibi, clementissime Deus, quia quod quæris a me prius ipse donasti; et quomodo tu me dilexeris, si linguis hominum et angelorum loquar, nec digne possum eloqui, nec universa complecti quæ mihi gratiæ tuæ contulit amplitudo. Justum est, Domine, ut diligamus te, quia et ipse nos diligit; et iniquum omnino est ut te in aliquo dilecti tui offendant. Vere hoc mandatum legem complectitur et prophetas, et in hoc verbo omnium Scripturarum volumina coarctantur. Hoc natura, hoc ratio, hoc, Domine, verbi tui clamat auctoritas; hoc ex ore tuo audivimus; hic invenit consummationem omnis religio; primum est hoc mandatum et ultimum, hoc in libro vitæ conscriptum indeficientem et hominibus et angelis exhibet lectionem. Legat hic unum verbum, et in hoc mandato meditetur Christiana religio, et inveniet ex hac scriptura omnium doctrinarum regulas emanasse; et hinc nasci, et huc reverti quicquid ecclesiastica continet disciplina, et in omnibus irritum esse et frivolum quicquid dilectio non confirmat. Non pertinet, Domine, ad te, nec de tuis est qui te non diligit, nec diligit te qui scienter offendit. Dilectioni tuæ detrahit qui terminos a te positos transit, et Evangelii tui decreta transgreditur et contemnit

Non amat te qui pecuniam diligit : tibi et mammonæ remò simul deservit. Non pertinent ad te speciem pietatis habentes et negantes virtutem, nec militantes tibi negotiorum hujus sæculi trajectores; non audiunt te, sed sicut aspis aures suas obturant (*Psal. LVII*), ne eorum corda verbum tuum penetret, quotquot peccato serviunt et voluptati carnalium amatores. Lex tua, Deus, apostolorum et martyrum testimonio confirmata; parvulis tuis pauperibus spiritu, quibus tibi regnum tuum dare complacuit, sapientiam præstitit, et lætificaverunt animas eorum justitiæ tuæ, in quibus per eandem legem edocti vixerunt; et hoc dilectionis præceptum ita fidelissimè mentes illuminavit, ut in pace et sanctimonia viventes pacificis et mundis cordibus te viderent, et simul amor sanctus et timor castus perseverantibus tibi studiis obediunt; usque adeo tibi ascensionibus hujusmodi propinquantes, ut flierent judiciorum tuorum conscii, et per ipsos tua et nunc postmodum judicia exerceres. Præcipisti, Domine, ut audiamus dilectum Filium tuum; gratias tibi agimus, quia nos ejus magisterio commendasti. Nos vero ex præcepto tuo ejus doctrinæ nos tradimus informandos; et inhærentes ei, libenter eum, duce Spiritu sancto, omni tempore audiemus.

V.

DE JEJUNIO ET TENTATIONIBUS CHRISTI.

Anno tricesimo carnis assumptæ, baptizato Domino in Jordane, postquam revelante Patre quod Filius Dei esset innotuit, non jam conveniebat eum putari filium Joseph, vel esse subditum illi. Nec tamen repente ad signa et miracula et doctrinam usus est potestate, sed interim auctoritatem continuit, et antequam notum se faceret mundo, exposuit se tentandum diabolo; non ut divinitatis integritas probaretur, sed ut tentatoris confunderetur præsumptio; dum fame et lassitudine post jejuniū veritas humanitatis pateret, quæ divinitati associata omnino peccati sensu et consensu careret. Hac ætate tempus doctrinæ insinuatum est rationabile, et ante has metas perperam invadi magisterium data est forma, quia non competit annis impubilibus sedere in cathedra, et in primogenitis hominum lege aratio est interdicta. Jam vero cum ætatis et temporis ratio conveniret, et ad obediendum verbo Christi mandatum cœlitus advenisset, voluit tamen Sapientia Dei primo erudiendos informare exemplo, et contra tentamenta proponere documenta ut audiret et videret et sentiret humana rationalitas quam insuperabilis sit victrixque peccati, si libertas arbitrii libero moderamine dirigatur. Igitur desertum Christus ingreditur : ibi suo, id est Spiritu sancto, duce et comite conversatur. Locus secretus eligitur; quia solius Dei judicio jejunia sunt agenda, et singulariter inspectorem adiutoremque Deum volunt hæc habere certamina, neque in agonibus aliquibus periculosius militatur. Nulli religionis exercitio fraudulentius inanis gloria adulatur, nulli virtuti favor ita blanditur. Jejuniū sudoribus laus importuna se in-

A gerit, et subtilissimis aculeis penetrans animam, dum extollit, emollit; et pungit, cum ungit. Virtutem in hypocrisim verit et simpliciter inchoata pervertit. Quasi tineæ quod integrum erat rodit et occupat, et sanctitatis fundamenta evellit et dissipat. Subtilissimum malum proprio laqueo hypocritam jugulat, et propriis armis sanctitatem impugnât. Castigatio carnis spiritum inflat, et macies corporis extenuatum arrogantem impingat. Contemptus venerationem venatur, fames et calamitas laudibus saturantur. Mens hoc veneno imbuta in miseriis deliciatur et occupata hac scabie in ulceribus gloriatur. Religio fit superstîtio et succedit ei ambitio subornata. Exstincto spiritu, quadriduano cadaveri solæ supersunt exuvie, virtutis species exanimis et simulacrum sanctitatis. Tanta est hypocritarum dementia, ut fetoribus pro odoribus abutantur, et pretiosa villa, et aspera suavia arbitrentur, et favorum sapor omnium dulcedinum superet condimenta, omnisque delira sensualitas contrariis delectetur. Propter hoc solitudo carens arbitris, et eremus assentatorum satellitio vacua a jejuniante Christo eligitur, ut non cum carne et sanguine, sed cum spiritalibus nequitiiis dimicetur, et, amotis minarum occasionibus, homo cum diabolo colluctetur, et soli sint in palæstra Christus et Antichristus, Spiritus et antispiritus.

Neque putet homo se evasisse pericula, cum in eremum venerit, quia quanto subtilius, tanto difficilius a tentatore invaditur, qui cogitationum foribus assidens, omnia virtutum germina in ipso ortu strangulare molitur. Imaginem Christi delere cupiens, adulterinos colores naturali pulchritudini superducit, claritatem spiritus interpolat et obnubil. Verum liberius anima expedita obviiat impugnanti, ubi compedes impedimentorum defuerint et aspectus irritante non noverint, securiorque est congressus, ubi singula non vellicant dimicantem, nec inebriant animum lenocinia voluptatum. Honestius cum spiritu quam cum carne luctamur, quia carnis complexus fœdus exhalans nebulas, eum qui sibi adhæserit aliqua ex parte contaminat; nec libidinum morsus quisquam evasit illæsus. Flatus ille pestilens etiam longe positos inficit, et hoc certaminis genus fugam potius quam assultum requirit. Et quia solent oratione et jejuniio dæmones edomari, munitio eremi cum hujusmodi armatura, exemplo Magistri, recipit Christianos; quos, etsi omnes diversorum non excipiat loci, animi tamen omnino necessaria est solitudo, ubi erecta specula, mens sibi insopita provideat, deteresa rubigine, coruscantibus armis importunum hostem terreat et repellat. Jejuniis vitiorum sentina siccatur, petulantia marcescit, concupiscentiæ languent, fugitiæ abeunt voluptates. Exstinguitur ardens Ætæ incendium, et flammivomi fornax Vulcani, exstincta intrinsecus, montes conterminos non adurit. Jejuniū si discretionem regatur, omnem carnis rebellionem edomat, et tyrannidem gulæ spoliât et exarmat. Jeju-

nium extraordinarios motus in cippo claudit et arctat, et appetitus vagos distringit et ligat. Jejunium, si humilitate ornatur, servos Dei, mundi effectus contemtores. Jejunium carnes azymas mundat et solidat; et putredines quæ ex adipè prodeunt, cons. a... et siccant. Jejunium Scripturarum deliciis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, coelesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorum revelatur jejunio, et tres pueri de Babylonio illæsi egrediuntur incendio. Moyses in monte quadraginta diebus cum Domino perseverans, et Dei familiare colloquium et legis ministerium jejunio promeretur. Elias quoque eodem dierum numero abstinens in eremo conversatur. Utilitas jejuniarum temporibus Christianis clarius patuit, et a multis frequentata in plurimos se effudit. Quotquot viros virtutum vidimus, sine jejunio non legimus ascendisse; nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinentia præcessisset. Quoties aliquid a Deo obtinere conati sunt, jejunii incubuere et lacrymis, et pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus supplices beneficia postularunt. Nec defuit proventus, ubi ad pedes Dei sacrificium contriti cordis offerens se prostravit humilitas; sed prope fuit invocantibus se Deus, et porrexit manum naufragis et subvenit afflictis. Si Moyses et Aaron et Samuelem hodie habcret Ecclesia, cum invocarent, exaudirentur, et, orantibus Job et Noe et Daniele, populo parceretur. Rarus hodie Phinees, qui perfodiat impudicos; rarus Moyses, qui occidat sacrilegos; rarus Samuel, qui inobedientes lugeat, rarus Job, qui pro filiorum negligentia sacrificium offerat; rarus Aaron, qui coram Pharaone comminationes divinas edicat; rarus Noe, qui his quibus submersio imminet arcam bitumine litam providcat. Flens cum Apostolo dico inimicos crucis, qui terrena sapiunt magistratus, quorum Deus venter est (*Philipp. iii*); qui in his quæ dicere nefas est, impudentes lætantur et gloriantur. Venerunt periculosa tempora quæ prædixit Apostolus, in quibus voluptatum amatores magis quam Dei, speciem pietatis habentes, virtutem vero abnegantes (*II Tim. iii*). Inveniuntur præpositi innumerabiles, qui jejunia et orationes nec digito movent, in quorum manibus iniquitates sunt et muneribus eorum dextra oneratur (*Psal. xxv*); frustra ab his querantur miracula, frustra auxilia implorentur: non sunt idonei intercessores, Domini contemtores; nec convenienter ad placandum eum accedunt, nec conciliant quem offendunt. Efficax est oratio præcedente jejunio, et, sacris studiis antecedentibus, non patitur postulatio devota repulsam. Eligitur solitudo, ut soli Deo vacans animam, cum in se per continentiam mactaverit voluptates, purgatis affectibus ad cœlestia evelet; et videns Deum ore et adoret et dulcedinis supernæ suavitatem prægustet. Forma igitur jejuniarum proposita fixoque exemplo, postquam quadraginta dierum abstinentiam Dominus consummavit, Satan cum esurientem videret, accessit. Retro-

A actum tempus obtinuerat quies, et secum silentii sera opus illud eximium Salvator exegerat; modo oblata famis occasione tumultuator de latebris prodians foras egreditur, et subdola professione quasi compatiens ei, subvenire periclitanti naturæ hortatur: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant* (*Matth. iv*). Nec vult fateri, nec præsumi; diabolus dissimulat Christum Filium Dei; sed dubie dispenseque contulens tendiculas blandis innectit sermonibus, ut obaudientem sibi reddat obnoxium, et se de compassionis specie reddat acceptum. Caro et lassitudo et cætera hujusmodi hominem testabantur; virtutis integritas et vita carens omni peccato perfectius ei privilegium ascribebant, et divinitas potentissima ex ipsis effectibus negari non poterat. Fuerant et ante Christum viri insignes, prophætæ et sacerdotes, sed in peccatis concepti et nati, nec originali nec personali caruere delicto, ei inventa est in omnibus vel ignorantia, vel insufficientia, in quibus erronei peccaverunt et egerunt misericordia Dei (*Rom. iii*), per quam edocti et restituti gratias egerunt Deo, et ad plenitudinem justitiæ multum sibi deesse confessi sunt, et sperantes in Deo nullam sibi soliditatem attribuere præsumpserunt. Non ita Christus, in quo Verbi carnisque sic convenit natura ut nulla alteri ex altero injuria deveniret, quia in carne socia nullam divinitas maculam reperit, nec secuta est, nec præcessit. Hæc naturarum conjunctio diabolum excecabat, quia impossibile ei videbatur vel quod esurire posset Divinitas, vel quod tantæ tolerantia posset esse, tantæque potestatis corporalis humilitas.

Duplicem itaque inquisitionem sinuosa calliditate orditur, ut de Christo utrum naturalis Filius Dei sit, ipso respondente, certitudinem habeat, ut cum Deum confessus se fuerit, absurdum videatur quod Deus esuriat, et in quacunque partem se responsio verterit, necessitas conclusionis occurrat: Si Filius Dei es, tibi non competit esurire: quod si esuris, manifestum est Filium Dei non esse, quem violentia necessitatis communibus indigentis intercludit. Succurre, inquit, necessitati, si potes, alioqui deficiēs; et præsentis lapides in panis muta substantiam; sic enim fiet ut evadas periculum, et, si hoc poteris, probes te Deum. Non erat digna responsione questio malignantis; neque enim technas diaboli Dominus ignorabat, sed divino cavillatori satisfecit eloquio, subtilissimo dogmate edocens corporis et animæ vitæ propriis alimentis debere subsidia, et cibum animæ, id est verbum Dei eduliis corporalibus præponendum, et citius attentiusque menti providendum quam ventri. Nec opus erat ut hoc facto insidiatori innotesceret, quia nullo signo ejus poterat invidia commutari, cujus incorrigibilem iniquitatem desperatio sugillavit. Superfluum igitur erat ad suggestionem ejus ibi nulla profutura miracula operari, cum satis esset diligenter consideranti quod esurientem cibi non su-

perabat appetitus, et desiderii motus defectio non esset, sed virtus. In nullo Christum aliqua coegit aut dominata est ei necessitas, qui propriæ modamine voluntatis disposuit, et persolvit quod exigit humanitas. Sicut in ipsius voluntate fuit consecrare jejunium, ita et in potestate fuit tempore opportuno sumere cibum: quod utique nec ministerio, nec consilio diaboli fuerat ordinandum, quia et abstinentiæ et refectionis penes ipsum erat et arbitrium et facultas. Itaque nihil certitudinis seductor extorsit, sed dubius incertusque dimissus est; nec obtinuit ut se proderet Christus miraculo, vel intemperanter ab cibum properans obediret seductoris consilio, quasi tunc primum quid fieri oporteret, data doctrina, acceptaque sententia. Repulsus igitur auctoritate Scripturæ et propositi firmitate, defecit scrutinio; nec tamen alia aggredi via destitit, et falsatis argumentis prioribus alia subiciens, quibus ab eo consentaneas sibi responsiones aliquas extorqueret, adiecit. Eo igitur supra templi pinnaculum constituto, quem gula non potuit, vana gloria subvertere nititur. A multis ambigitur utrum fuerit hic translatio corporalis; et si de loco ad locum se Christus transferri permiserit, eo modo quo Habacuc de Judæa in Chaldæam delatus est; et Philippus de Azoto in occursum eunuichi, qui reverens de Hierusalem non intelligens Isaiam, codicem revolvebat. Sed quod corporaliter cum diabolus tulerit, videtur inconveniens; quod humeris ejus Salvator insederit, et pro vehiculo usus sit, quem præcipitorem sciebat; vel ei ferendum se commiserit, ejus insidias agnoscebat. Suo itaque spiritu eum credendum est ductum et in desertum, et super templum, et utroque cum diabolus assumeret ad tentandum. Et localiter quidem in deserto prima fuit tentatio; sed cæteras eo modo circumduxit tentatoris astutia, vel circumduci passa est patientia Salvatoris, quo modo Ezechiel, cum super fluvium Chobar sederet, Hierosolymam raptus in spiritu civitatem edificat et meditur, et muros et templum instaurat. Hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu; sciens quid anti-spiritus affectaret, et hosti se de vana gloria pulsaturo opportunitatem parabat. Hac igitur occasione loci hortatur et consulit, ut in urbe sancta et frequentia populorum quasi novus funambulus in excelso pendulus, se deorsum ad spectaculum vulgi jactet intrepidus, addens ex testimonio Scripturæ angelorum affutura suffragia, quæ ruentem exciperent et conservarent illæsum. O execrabilis diaboli malitia! o stulta nequitia! o insensata versutia! o præsumptio execrata! Putabat malignus quem gula non vicerat, vana gloria superari. Experientia quippe rerum didicerat, et in multis probaverat, vitiis victores sæpe nugis laudationum corruptos, et cognatum propinquumque esse virtutibus malum adulationem, nec facile quemquam posse evadere, quin libenter assentatorum canticis porrigat aures, et laudatorum modulationibus de-

lectetur. Et sicut rarus est, aut nullus qui de se mala dici æquanimiter ferat, ita rarus est qui non bene de se velit sentire, et se, si recte vivit, statem in vitæ rectitudine non diligit æstimari. Quod si opera virtutum foras exierint, rarus est qui hominum judicia conspuat et laudes humanas contemnat. Hoc generale malum in humano genere Satan putabat ex præcedentis occasione victoriæ suggerere Salvatori, ut popularibus laudibus vellet attolli, et facere sibi nomen juxta nomen magnorum qui sunt in terra, si geminato miraculo jejuniorum constantia innotesceret populo, et vectoribus angelis sine offendiculo sustentatus, se Filium Dei tam potenti abstinentia quam angelorum obedientia, comprobaret.

Hujusmodi consiliis filios hominum Satan corrumpere consueverat, et robustis virilibusque animis etiam hujusmodi cogitatus immitit; et si ab ingressu mentis arceatur renitente consensu, ut aliquid tamen de spurcitiis suis ibi evomens, abominationum horrore nauseare compellit. Sic, ut aliquid poeticum inseram, temulentus Cyclops illiciti conjugii appetitor, licet a Pallade repellatur, in gremio tamen ejus Erichthonium fundit; et incorrupta Minerva, superest tamen deforme monstrum; nec omnino affectata scelera in memoria moriantur. *Non tentabis, inquit, Dominum Deum tuum (Matth. iv).* Hoc in Deuteronomio scriptum est (*Deut. vi*): Ecce lex legi objicitur, et Satan auctoritate Scripturæ abutens malus legis interpret præcipitum quasi ex ratione mandati hortatur; sed intellectus fallax et falsus veritate sincera confunditur; et generali edicto interdictum ostenditur, ne, dum patet in quibuslibet angustiis quilibet exitus, Deus ulla præsumptione tentetur. Alia explorator malignus argumenta conatur adducere; et ad summam cumulumque nequitie suæ, continentem et humilem oblata aggreditur potestate, et ostensa mundi hujus sublimitate et gloria (quasi indignum sit tantæ auctoritatis doctorem, et insignium operum patratorem ignobili et contemptibili schemate obumbrari) et dominatione universorum usuque animum dignum honore sollicitat; et daturum se omnia pollicetur, si ei pro tanto munere gratias agat, et procidens adoret tanti culminis largitorem. Solent viris virtutum hujusmodi præstigia se offerre, et testimonium religionis conscientia perhibente, cum ab aliis digni honoribus judicentur, facile acquiescunt; et tam proprio quam alieno fascinati iudicio a rectitudine corruunt, eversa que cathedra mentis, humo fractis cervicibus colliduntur; repenteque et subito quod multis erat partium sudoribus, ambitione irruente obliteratum est; et turbinis hujus impetu avulsum est quicquid antiquæ religionis labor meruerat. Malum hoc Adam in paradiso pulsavit et stravit, cum subjectionem quam Deo debebat fastidians, appetit dominatum; et cum vellet esse sicut Deus, sine Deo se vidit et novit; et conspectam carnis, Evæ abhorruit fœditatem, quam

licet operiret, manens tamen perpes ibi contumelia stetit et adhæsit. Ad suasionem diaboli animam vanitati subjectam deiecit ambitio, poteratque exterminio ejus posteritas didicisse quam misera mutatio fuit de deliciis ad spinas et tribulos emigrasse, et rastrois ligonibusque avaritiam condemnatam. Hoc malo restitit et resistere nos Salvator edocuit, ut soli Deo subjectus sit homo, quantumcunque profecerit, ut in ipso, imo ipse sit substantia nostra, et pateat nobis quod sicut peremptoria est altitudo quæsitæ, ita et periculosissima est oblata, non quod potestas quæ ex Deo est sit damnabilis, aut ordinatio divina peccatorum sit obsestrix, sed quod excellentiam, ejus Spiritus sanctus auctor est, ita debet complecti humilitas, ut qui vocatus est superius, nesciat se sublimem et per omnia agnoscat conditio conditorem et gratia largitorem. Gloriantur aliquando discipuli et complacebant sibi in miraculis, gratulabundi quod eis etiam dæmonia obedirent, sed repressa est, increpante Domino, simplicitatis eorum præsumptio: *Videbam, inquit, Satanam tanquam fulgur descendente de celo (Luc. x).* His verbis eorum animis intimans, quia ante hoc temporale initium ipse in principio, imo ipse principium existens apud Deum, ante hominis conditionem superbientis diaboli ruinam vidit, et affectatæ dominationis ambitionem dejectionis ejus fuisse causam, nec in hoc gaudendum esse, si quis prærogativa celsitudinis donaretur, sed hanc esse certam stabilemque veri gaudii metam, si vocatio nostra justificatione muniretur: et tunc demum ratum constare beatificationis proventum, si hujus ordinis scriptura in conspectu Dei indelebilis servaretur. Hoc igitur attendentes, quod non in nobis quasi ex nobis sufficientes sumus, sed ex Domino sufficientia nostra est (*II Cor. iii*), et contentos solo Deo necesse est ei esse omnes acclives, cui totum debemus quod vivimus, quod movemur, quod sumus (*Act. xvii*); qui de plenitudine sua nobis in terris, prout cuique opus est, donationes partitur, donec ad cumulum perveniat copia consummata; usque adeo conferta coagitalaque mensura, ut nihil vel accedat amplius, vel recedat, sed in cognitione Dei certum finem stabilemque metam omnes et animæ et corporis obtineant appetitus.

Frustra itaque regna hujus mundi transitoria et mutabilia immutabili et æterno regi ostendit vel promittit diabolus, cum ipse dicat regnum suum de hoc mundo non esse (*Joan. xviii*), non quod creationem suam removens, dæmonum subjecerit potestati; sed quia in his qui amorem mundi Dei amoris præponunt, non dignetur Divinitas sibi facere mansionem, et impossibile sit eos a Deo regi, qui se diabolo tradidere, quia Christi et Belial nulla est participatio, nec aliqua justitiæ cum iniquitate potest esse communio (*II Cor. vi*). Regnum hoc non est naturæ, sed malitiæ; persecutio est, non defensio: et tota hujus potestatis virtus in mortem damnationemque eorum qui sub hoc principe mili-

A tant, elaborat. Regnum hoc munitur vitiis, ambitor flagitiis, turres ejus sunt crimina, arma quarumcunque turpitudinum molimina. Hujus regis telonarii sunt pauperum oppressores, tribuni seductores, præfecti judiciorum perversores. Cubicularii ejus sunt quæstum aduncatores, mercimonii tractor, ærarii sacerdotes, nummularii doctores, conductitii defensores, linguæ subdole vel consilii locatores, venales auxiliarii, bilingues caudidici, concinatores mendacii, fabricatores peccati, vestiti mollibus, amici discoloribus. In domo hujus regis sunt qui paludamentis talaribus pavimenta verrentes, capillis mulieribus se in feminas transfigurant, et dignitatem virilem non sine naturæ injuria deponent. In hoc regno sunt quicunque veritatem Dei commutant in mendacium, quicunque quasi in taberna visorum præcones, venales animas impurissimis dæmonibus corrumpendas exponunt. Hic avaras manus cupidi muneribus complicant; hic genu flexo concupiscentiæ suæ quisque idolum colit, et propriæ libidinis adorat simulacrum. Non hæc te, Domine Jesu, gloria movet; non hujus mundi tu tenes imperium; non horum cupidine tu cadis aut prosterneris; non adoras malitiam, non peccato subjeceris qui servis tuis dæmonia subdis, et omnem hujus mundi gloriationem destruis et confundis. Insanissime Satan, qua fronte, qua lingua ausus es dicere Salvatori ut ante te, qui stat inflexibilis et immobilis, cadere? ut te damnatum, ipse qui te damnaverat, adoraret? Quis ausus, quam impudens hæc fuit præsumptio? Quid, desperate, sperasti? An Filium Dei putabas posse tecum apostatam fieri? Si de mundo visibili, id est, celo et terra, et de his quæ in eo aguntur, te tactas habere dominium; nec cæli, nec terræ tu conditor; nec solem moves, nec cursum das sideribus, nec per te volvitur firmamentum; nec vides aut intelligis Deum, nec ullum tibi est cum cælesti militia consortium, vel aliquam habes ad superioris mundi claritatem accessum. Hujus inferioris mundi tua est scabies, languentis sunt ulcera, hæc scalpis, hæc impurus ablingis. Si quid villi est, si quid corruptelæ, tu cadaveribus assides, tu contractas putredines, tu distemperas fæces, tu versas fetores, tu spiritus nequam, tu in pristino sæculi hujus fermentator immundus, tu sanctitatis corruptor et simplicium perturbator, tu incendiator libidinum et omnium turpitudinum adinventor: in his regnas quos inquinas, et in his quos polluis dominaris. Fornicatores et adulteri te habent suggestorem, te habebunt tortorem; te quoque cum illis ultiricia incendia concremabunt.

Stultis vanisque promissionibus nullus a corde Christiano dari debet accessus, sed primis titillationibus obviare debet abigens manu: nec foveri debet coluber, donec in draconem formetur. Mendax est diabolus, et his qui sibi obtemperant, multa se daturum promittit. Malum hoc in universa Ecclesia vagatur, et communis pestilentia innumera-

biles occupat, ut pro gloria hujus mundi qui liberi A erant, se vendant in servos, et per vitia ad servitia deputentur, et obligati pacto chirographum subjectionis conscribant diabolo. Per omne nefas voluptates emuntur, et per omne scelus copiosæ libidines exquiruntur. Judas ille proditor venditurus magistrum, prætaxatum pretium a principibus exegit sacerdotum. *Quid mihi, inquit, tuis dare, et ego eum vobis tradam? (Matth. xxvi.)* Usque ad mortem Domini amor lucri se ingerit; nec vitæ Salvatoris quæstus desiderium parit. Etiam in sinu sacerdotum ambitio dormit, ibi sub umbra recubat, in secreto thalami se fraudulenter occultat. Simon apostolorum temporibus venalem putans Spiritum sanctum Petrum donis aggreditur, et tentat emere potestatem per quam B plura lucretur. Hæc sacrilegii forma per omnia officia gradusque discurrit, et nihil intentatum ambitio prætermittit. Nec dubitet quisquam diaboli hæc esse negotia, et nundinatores ejus quicumque hæc exercent commercia; nec quidquam hujusmodi ab eo, nisi præmissa apostasia, donari. Inverecunde tentator ambitiosos aggreditur, et conditione perniciosa præmissa præmia talia pollicetur, ultra quæ extendi non possit cupiditas; regnorum scilicet omnium monarchiam et universitatis dominatum, ut in omnibus mundanis unus homo quasi Deus habeat potestatem, et uni omnia subjecta sint, et generale vectigal excellentiæ principali cuncta persolvant. Quid ultra cupide quæris? quid C amplius avare desideras? nunquid et sic potest impleri ambitio tua, aut satiari potest fames tua, offa hujus mundi injecta dentibus tuis, et faucibus tuis universa rerum massa intrusa? Mundum habes, Deum non habes; mundus transibit; tu cum eo qui non stat, cades, transibis et ruës. Peremptoria sunt hæc consilia, quæ tibi alia pollicentur, in quibus te necesse est aut vomitu aut ruptis interire visceribus. Sed et pretium quod petitur, ut diabolum adores prostratus: et eum tibi Deum constituas quem non dubitas seductorem, si consenseris ut concedas, casus tui te non potes excusare improvidum; cum ipse tibi casum et ruinam prænominet, et præcipitum exigat, qui tanti se facit nundinatorem culminis, et tantæ tibi promittit fastigia potestatis. Regnum Christi non est de hoc mundo; regnum celorum tibi Deus promittit, ipsum solum adora, ipsi soli memento ut servias, qui, repulso tentatore, te quoque gloria et honore post victoriam coronabit, si in justitiæ rectitudine steteris, nec falsis promissionibus obtemperans, ad venerationem diaboli damnationis ejus factus particeps incurveris.

VI.

DE COENA DOMINI, ET PRIMA INSTITUTIONE CONSUMMANTIS OMNIA SACRAMENTA.

Suscitati Lazari Hierosolymis increbruerat rumor, et tam solemne miraculum ad venerationem Christi excitaverat populum: unde et ei civitatem

ingredienti, cum ramis palmarum obviam processerunt; sedentemque super asinum resonantibus laudibus gratulabundi introduxerunt in urbem, regem Israel confitentes, et acclamantes filium David in nomine Domini advenisse, cujus æternum imperium prophetarum vaticinia antiquitus conclamant. Nec latebat Dominum, qui sciebat omnia, quod in viæ illius confinio de torrente passionis erat libiturus, et ex ea veneratione quæ impendebatur ei a plebe, inflammandam amplius invidiam magistratum, et animos exacerbatos vehementiori insania perturbandos, et conspirationis malignæ non ultra posse occultari consilia; nec differri amplius quæ de ejus interitu cogitabant. Sed volebat pius magister cum jam damnationis suæ dictaretur sententia, et prope esset ut figeretur in cruce, suæ dare indicia potestatis, ut qui animam Lazari revocaverat ab inferis, et quadriduano mortuo reddiderat vitam, dignosceretur virtute divina, non humana, tantum opus patrasse; et impossibile esse suam animam ab inferno teneri, qui alienam potestative extraxerat; nec se necessitate, sed obedientia urgeri ad mortem; et vitam quam aliis reddebat, ad se quoque, ubi juberet, illico redituram. Finem igitur legalibus caeremoniis impositurus, parari sibi voluit Pascha, et ex consuetudine legis ea quæri quæ solemnitas exigebat, agnum assum, panes azymos, et lactucas agrestes. Non oportet esse fermentarios Novi Testamenti ministros, puras sinceræque mentes sanctum quærit convivium, in veru crucis boni odoris assatio omnem excoquat carnalium sensuum crudelitatem; et induret solidetque mentis affectus; nec in Ecclesiæ sanctæ sacrificio ulla sit macula, sed pura simplicitas et innocentia vitæ, in una Ecclesiæ Catholicæ domo a fidelibus de Ægypto egredientibus, transito mari Rubro, lotis Christi sanguine affectibus offeratur.

Cena itaque disposita inter sacramentales epulas obviarunt sibi instituta antiqua et nova, et consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum magister apponit discipulis; nec jam ad elaborata impensis et arte convivii populi invitantur sed immortalitatis alimonia datur, a communibus cibis differens, corporalis D substantiæ retinens speciem, sed virtutis divinæ invisibili efficientia probans adesse præsentiam. Significata olim a tempore Melchisedech prodemuit sacramenta, et filiis Abrahæ facientibus opera ejus summus Sacerdos panem proferit et vinum: *Hoc est, inquit, corpus meum (Luc. xxii).* Manducaverant et biberant de eodem pane secundum formam visibilem, sed ante verba illa cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, et vitæ corporali subsidium ministrabat. Sed ex quo a Domino dictum est: *Hoc facite in meam commemorationem (ibid.),* hæc est caro mea, et hic est sanguis meus quotiescunque his verbis et hac fide actum est, panis iste supersubstantialis et calix benedictione solemnî sacratus, ad totius hominis vitam salutemque pro-

ficit, simul medicamentum et holocaustum ad sanandas infirmitates et purgandas iniquitates existens. Manifestata est etiam spiritalis et corporalis cibi distantia aliud fuisse quod prius est appositum et consumptum, aliud quod a magistro datum est et distributum. Quandiu cibi illi qui ad diem festum erant parati a convalescentibus apostolis sumebantur, veteris Paschæ agebatur memoria, necdum Judas ad veterem vitam pertinens, diabolus invadente et occupante animum ejus egredi cogebatur; sed ubi sacrum cibum mens perfida tetigit, et sceleratam os panis sanctificatus intravit, parricidalis animus vim tanti sacramenti non sustinens, quasi palca de area exsufflatus est, et præceps cucurrit ad prodicionem et pretium, ad desperationem et laqueum. Orta fuerat aliquando, sicut in Evangelio Joannis legitur, de novitate verbi hujus questio, et ad doctrinam mysterii hujus obstupuerant auditores, cum diceret Dominus: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi). Quod quidam quia non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retro, quia horrendum eis et nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes hoc eo modo dici, ut carnem ejus vel clixam, vel assam, sectamque membratim edere docerentur, cum illius personæ caro, si in frusta partiretur, non omni humano generi posset sufficere, qua semel consumpta, videretur interisse religio, cui nequaquam ulterius victima superesset. Sed in cogitationibus hujusmodi caro et sanguis non prodest quidquam, quia sicut ipse magister exposuit, verba hæc spiritus et vita sunt, nec carnalis sensus ad intellectum tantæ profunditatis peneirat, nisi fides accedat (*ibid.*). Panis est esca, sanguis vita, caro substantia, corpus Ecclesia: corpus, propter membrorum in unum convenientiam; panis, propter nutrimenti congruentiam; sanguis, propter vivificationis efficientiam; caro, propter assumptæ humanitatis proprietatem. Hoc sacramentum aliquando corpus suum, aliquando carnem et sanguinem, aliquando panem Christus appellat, portionem vitæ æternæ, cujus secundum hæc visibilia corporali communicavit naturæ. Panis iste communis in carnem et sanguinem mutatus, procurat vitam et incrementum corporibus: ideoque ex consueto rerum effectui fidei nostræ adjuta infirmitas sensibili argumento edocta est visibilibus sacramentis inesse vitæ æternæ effectum, et non tam corporali quam spiritali transitione Christo nos cūiri. Ipse enim et panis, et caro, et sanguis, idem cibus et substantia, et vita factus est Ecclesiæ suæ quam corpus suum appellat, dans ei participationem spiritus. Et nos quidem cum caro essemus et sanguis, corrupta et infirma corporis animæque natura, reformari non poteramus, neque ad similitudinem Dei reverti, nisi morbo inveterato imponeretur malagma conveniens, et in curatione desperatæ infirmitatis contraria removerentur contrariis, et similibus similibus convenirent. Panis iste quem Dominus

A discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia Verbi factus est caro; et sicut in persona Christi humanitas videbatur, et latebat divinitas, ita sacramento visibili ineffabiliter divina se infudit essentia, ut esset religioni circa sacramenta devotio, et ad veritatem, cujus corpus et sanguis sacramenta sunt, sincerior pateret accessus, usque ad participationem spiritus, non quod usque ad consubstantialitatem Christi, sed usque ad societatem germanissimam ejus hæc unitas pervenisset. Solus quippe Filius Patri consubstantialis est, nec divisibilis est, nec partiabilis substantia Trinitatis; nostra vero et ipsius conjunctio nec miscet personas, nec unit substantias, sed affectus consociat et confederat voluntates. Ita Ecclesia corpus Christi effecta obsequitur capiti suo, et superius lumen in inferiora diffusum claritatis suæ plenitudine a fine usque ad finem attingens (*Sap. viii*), totum apud se habens, totum se omnibus commodat, et calor illius identitas ita corpori assidet, ut a capite non recedat.

Panis itaque hic azymus, cibus verus et sincerus, per speciem et sacramentum nos tactu sanctificat, fide illuminat, veritate Christo conformat. Et sicut panis communis quem quotidie edimus vita est corporis, ita panis iste supersubstantialis vita est animæ et sanitas mentis. Panem angelorum sub sacramento manducamus in terris, eundem sine sacramento manifestius edemus in cœlis, non ministerio corporali, sæpe repetitis actionibus ad eundem revertentes, sed consummato sacerdotio nostro, erit et permanebit perpetua et stabilis, implens et reficiens nos sufficientia, qua proferet se palam absque ullis integumentis omnibus conspicabilis summi præsentia sacerdotis. Sacramenta quidem, quantum in se est, sine propria esse virtute non possunt; nec ullo modo divina se absentat majestas mysteriis, sed, quamvis ab indignis se sumi vel contingi sacramenta permittant, non possunt tamen spiritus esse participes, quorum infidelitas vel indignitas tantæ sanctitudini contradicit. Ideoque aliis sunt hæc munera odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem, quia omnino justum est ut tanto priventur beneficio gratiæ contemtores, nec in indignis tantæ gratiæ puritas sibi faciat mansionem. Nova est hujus sacramenti doctrina, et scholæ evangelicæ hoc primum magisterium protulerunt, et doctore Christo primum hæc mundo innotuit disciplina, ut biberent sanguinem Christiani, cujus esum legis antiquæ auctoritas districtissime interdixit. Lex quippe esum sanguinis prohibet, Evangelium præcipit ut bibatur: in quibus mandatis hoc maxime discernere debet Christiana religio, quod sanguis animalium a sanguine Christi per omnia differens, temporalis tantum habeat vivificationis effectum, et vita eorum finem habeat, et sine ulla revocatione terminum constitutum. Ideoque ad obtinendam æternitatem non potest proficere, quod semel oblitum non surgit ulterius, nec aliqua ei superest

virtus, quod sine ulla spe præcis radicibus mors A
penitus exsecavit. Vita vero hominis, licet aliquam
habeat affinitatem cum sanguine, non tamen solo
sanguine regitur, sed anima sanguini dat caloris et
nutrimenti effectum, sicut et cæteris quæ in corpore
sunt propria distribuit officia, et dividit motus, et
quasi talenta partitur. Nec oportuit ut sanguini hu-
mano sanguis pecudum misceretur, quia vita ra-
tionalis hominis vitæ bestiali consociari non habet;
sed omnino a fidelium animis quasi sanguis impurus
detergenda est hæc carnalis opinio, ne putetur vita
hominis eo modo transitoria, quo vita pecudum ina-
nescit, vel quod sanguis consubstantialis sit animæ,
et necesse sit utrumque superveniente suffocatione
dissolvi. Carne quidem animalibus similes sumus,
sed vita dissimiles: ideoque quod commune cum eis
habemus, nobis incorporare licenter possumus;
quod vero dignitati nostræ non convenit, et ab æter-
nitate alienum videtur, a nobis subtilissimo legis
indicio separamus. Bibimus autem de sanguine
Christi ipso jubente, vitæ æternæ cum ipso et per
ipsum participes; animalis vitæ peccata, quasi san-
guinem impurum horrentes, et fatentes nos per pec-
cati gustum a beatitudine privatos et damnatos, nisi
nos Christi clementia ad societatem vitæ æternæ suo
sanguine reduxisset.

Nobis itaque pro quibus sanguis Christi oblatus
est in cruce, et quos reconciliavit Deo, omnes exce-
dens victimas hoc sacrificium singulare, ipse Chris-
tus pincerna porrexit hoc poculum et docuit; ut
non tantum exterius hoc sanguine liniremur, sed et
interius aspersione omnipotentis anima muniremur,
et penetrans omnia tanti medicamenti virtus, quid-
quid esset ictus ibi durum effugaret, et renovaret
sanaretque quidquid morbi carni vel spiritui veteris
vitæ allinierat corruptela. Dixerat sane hujus tra-
ditionis magister quod nisi manducaremus ejus
carnem, et biberemus ejus sanguinem, non habere-
mus vitam in nobis; spiritali nos instruens docu-
mento, et aperiens ad rem adeo abditam intelle-
tum, ut sciremus quod mansio nostra in ipso sit
manducatio, et potus quasi quædam incorporatio,
subjectis obsequiis, voluntatibus junctis, affectibus
unitis. Esus igitur carnis hujus quædam aviditas
est, et quoddam desiderium manendi in ipso, per
quod sic imprimimus et eliquamus in nobis dul-
cedinem charitatis, ut hæreat palato nostro et vi-
sceribus sapor dilectionis infusus, penetrans et im-
buens omnes animæ corporisque recessus. Potus
et ejus ad eandem pertinent rationem, quibus
sicut corporea nutritur substantia et vivit, et inco-
lumis perseverat, ita vita spiritus hoc proprio ali-
mento nutritur; et quod est esca carni, hoc ani-
mæ est fides; quod cibus corpori, hoc verbum spi-
ritui; excellentiori virtute peragens æternaliter,
quod agunt alimenta carnalia temporaliter et fina-
liter. Celebrantes sacramenta commonemur, quasi
ungulam findens et ruminans pecus revocare ad
fauces, et minutati commomlere dominicæ institu-

tionis exemplum, ut semper passio sit in memo-
ria, nec terreant crucifixi hæredes mortis sup-
plicia, sed pascant et reficiant maturatæ resurre-
ctionis lætabunda solemnia. Quam præclarus est ca-
lix iste, quam religiosa est hujus potus ebrietas,
per quam excedimus Deo, et quæ retro sunt obliti
ad anteriora extendimur, non habentes sensum
hujus mundi, sed divitis purpurati delicias con-
temnentes, cruci hæremus, sanguinem sugimus, et
intra ipsa Redemptoris nostri vulnera figimus lin-
guam; quo interius exteriusque rubricati, à sapien-
tibus hujus sæculi judicamur amentes, qui religio-
nis hujus abhorrentes mandatum, usque hodie re-
tro abeunt, et a secretis divinis omnium intra se
mysteriorum continentibus summam diffugiunt, et
recedunt. Qui manducat ex hoc pane, ultra non
esurit; qui bibit, ultra non sitit; quoniam mysterii
hujus sic sufficit gratia, sic reficit intelligentia; ut
cuicumque tante rei innotuerit plenitudo, omnis
consummationis fine invento Christi bajulus ipsum
ferat in pectore, ipsum gerat in mente, et omni
tempore habitatori suo dicta et facta jubilatione
consona laudes resonent, et gratiarum actiones de-
cantent. Hæc ebrietas non accendit, sed exstinguit
peccatum; in hoc vino non est luxuria, nec move-
tur ad ludum post hunc potum lascivia. Cum so-
pivit oblivio cuncta carnis ludibria, mira sunt quæ
sentit, magna quæ videt, inaudita quæ loquitur;
quem Agnus iste paschalis inhabitat, ejus animam
meri hujus fortitudo hilaritate inexplicabili lætificat
et delectat. Inter Dominicæ mensæ convivas anima-
lis homo non admittitur; quidquid caro et sanguis
dictat, ab hoc cætu excluditur; nihil sapit, nihil
prodest quidquid humani sensus molitur subtilitas;
omne quidquid a suis rationibus devium videtur,
sapientes hujus sæculi ad dementia referunt, et a
veritate reputant alienum. Sed veritas ab erroneis
hominibus comprehendi non potuit; et cum in solo
vellet figere oculos, vim luminis non ferens, cæcata
est non illuminata humana præsumptio, et aspectui
ejus lippitudo inhaesit. Vident hæc sacramenta pau-
peres spiritu, et hoc uno contenti ferculo, omnes
mundi hujus delicias aspernantur; et possidentes
Christum, aliquam hujus mundi possidere supel-
lectilem dedignantur. Esurientes et sitientes justi-
tiam cum saturati fuerint, vide quid agant, intellige
quæ loquantur, quam sancti odoris sit quidquid
illa eructat plenitudo, verbum bonum, mores com-
positos, affectus pudicos, sensus pacificos, illa inter-
ior sinceritas ubique diffundit, ita ut post odora-
menta ista gratiæ hujus comparticipes discurrant, et
mutuis ad invicem affectibus complectantur, et qui-
bus unus est panis, unum est corpus, et omnium
unum cor, et anima una, uni Christo adhærens,
cætera omnia quasi fermentata respuens, in unius
azymi sinceritate lætatur.

Perpes est hoc sacrificium et semper permanens
holocaustum; nulla panem hunc multitudo consumit,
nulla antiquitate veterascit. Una est domus Ecclæ-

siz, in qua Agnus editur, nullus ei communicat, quem Israelitici nominis generositas non commendat. Hujus panis figura fuit manna quod in deserto pluit; sic ubi ad verum panem in terra promissionis ventum est, cibus ille deficit. Per singula Sab-
bata panes propositionis jam frigidi et duri mutari consueverant, et calidi panes ejusdem numeri in mensa proponi. Jam nulla sit panis mutatio, unus est panis caloris continui, status integri, qui semel oblatus Deo in sapore dulcissimo et candore purissimo perseverat. Nec solos sacerdotes ad panes hujus dignitatis Leviticæ prærogativa admittit; universa Ecclesia ad has epulas invitatur, æqua omnibus portio datur, integer erogatur, distributus non demembratur; incorporatur, non injuriatur; recipitur, non includitur; cum infirmis habitans non infirmatur, nec pauperum ministerio indignatur; fides pura, mens sincera hunc habitantem delectat, neque immensi et omnipotentis Dei magnitudinem pauperculæ domus nostræ angustia offendit vel arc-
tat. Panis iste angelorum omne delectamentum habens virtute mirifica (*Sap. xvi*), omnibus qui digne et devote sumunt, secundum suum desiderium sapit; et amplius quam manna illud eremi implet et satiat edentium appetitus, et omnia carnalium saporum irritamenta, et omnium exsuperat dulcedinum voluptates. Vide quomodo his qui Christi commemorant passionem intra sacra officia, quasi per quosdam canales de interioribus fontibus egrediantur torrentes, et super omnes delicias lacrymis nectareis anima delectetur; quantam suavitatem
animæ inquirenti ubi sit Deus suus, suspiria contemplationis eliciant. Non illos imbres procellosæ tempestatis deponunt, ros matutinus est de celestibus stillans, et quasi unctio spiritus mentem delin-
niens. Gemitus illos pietas excitat, et inter diem et noctem retro et ante se affectio intuens, inter data condonando se dividens, gratias agit tam uberis beneficii largitori; et se sanctam et sanctificatam agnoscens, fletibus se abluit, et lacrymis se baptizat. Verum hi qui verbo tenus corde sicci et mente aridi sacris intersunt, vel etiam participant donis; lambunt quidem petram, sed inde nec mel sugunt, nec oleum: qui nec aliqua charitatis dulcedine, nec Spiritus sancti pinguedine vegetantur, nec se judi-
cant, nec sacramenta dijudicant, sed sicut cibus communibus irreverentes sacris utuntur muneribus, et Dominicæ mensæ in veste lutulenta se ingerunt impudenter, quibus melius erat mola asinaria collo alligata mergi in pelagus (*Matth. xviii*), quam illota conscientia de manu Domini buccellam accipere, qui usque hodie hoc veracissimum et sanctissimum corpus suum creat, et sanctificat, et benedicit, et pie sumentibus dividit. In hujus præsentia non super-
vacuè mendicant lacrymæ veniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties te in conspectu Domini video suspirantem, Spiritum sanctum non dubito aspirantem; cum intueor fletum, sentio ignoscentem. Tu si templum Spiritus

A sancti violas, si intra te sacrarium Dei deturbas et fœdas, si cum calice Christi de calice demoniorum communicas, contumelia est, non religio; injuria, non devotio. Idolorum servitus et horrenda abominatio, velle simul Baal famulari et Christo. Abi retro cum sacellis tuis, qui lucris inhias et mercedes sectaris, qui opulentus in Sion quotidie crapularis, qui in lectis eburneis recubas, et in stratis segmen-
tatis lascivis, qui vestiris mollibus, et in terra sua-
viter viventium conversaris, cujus manus plene sunt sanguine; cujus lumbi distincti sunt, et sine baltei discurreis ligamine. *Non est tibi pars in sermone isto* (*Act. viii*), quia quod Dei est, auferis Deo, et imaginem Dei consecras idolo. Pauperes quidem spiritu ad hoc mysterium eligit et diligit Spiritus sanctus, et eorum qui pompaticæ et gloriose sacris se altaribus ingerunt obsequia detestatur. Ozias, licet Rex, ob præsumptionem lepra percussus, a sanctuarii ingressu repellitur et ejus oblatio quasi sordida refutatur. Incensi odor de immundorum manibus reputatus est pro fetore, et iram non gratiam præsumptio meruit, quia contra fas rem usurpans illicitam, temerarie in sancta conscendit. Sed et propter malignantium insolentiam altare suum Deus repellit, et sanctificationibus maledicit, odii Sabbata, abominatur solemnia, odorem fœtent, displicent holocausta. In his omnibus laborare se dicit Deus, nec esse voluntatem suam in ministris impuris, indignatione districta testatur.

Sed hierarcha pius quem Spiritus sanctus pungit, excitat, inhabitat, et sanctificat, elevatione manuum crucis mysterium representans, confiden-
ter orat pro sua et populi ignorantia, recolens pudibundi et contriti animi confessione, quod aliquando prævalente adversum se peccato fuerit derelictus, juxta illud quod David plorans ait: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus* (*Psal. xxviii*). Et Dominus per Isaiam: *Ad tempus in modico derelinquam te* (*Isa. liv*). Verecundatur fateri, et tamen fateretur juventutis delicta. Sed accusatrici conscientie necesse est coram judice respondere, nec potest ibi esse ullum diffugium, ubi ipsa testis est quæ accusat, et nihil ei potest esse occultum qui judicat. Sed ubi cum judice agit qui judicatur, et ipse in partem accusatoris transiens, etiam in sua proscriptione sententiam approbat condemnantis, experitur clementiam Salvatoris, et lætabundus canit: *Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem* (*Psal. xxix*). Et iterum per Isaiam audit: *In miserationibus magnis congregabo te* (*Isa. liv*). Sed et in eodem articulo temporis cum jam anima festinet ad exitum, et egrediens ad labia expirantis emerserit, poenitentiam clementissimi Dei benignitas non aspernatur, nec serum est quod verum, nec irremissibile quod voluntarium; et quæcunque necessitas cogat ad poenitudinem, nec quantitas criminis, nec brevis temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas (si verâ contritio, si pura fuerit voluptuatum mutatio) excludit a veniat

sed in amplitudine sinus sui mater charitas prodigos suscipit revertentes, et, velit nolit Novatus hæreticus; omni tempore Dei gratia recipit pœnitentes. Ipse Dominus noster derelictorum personam gerens in cruce, se queritur derelictum (*Matth. xxvii*), et ne desperarent etiam in ultimis constituti, festinans in adjutorium illico adest, et re in arcto posita non differt beneficium, sed repente indulgentiæ celeris documentum ejusdem statuit et exemplum, latroni inquam: *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. xxiii*). Latrocinium damnationem meruerat et supplicium, sed cor contritum pœnam mutavit in martirium, et sanguinem in baptismum. In momento impietas religionem, crudelitas induit pietatem; et statim consummatus civis sanctorum et domesticus Dei præmissus est in regnum, reconciliationis humanæ privilegium secum ferens ad superos; quod Deo Patri tantæ legationis fungens honore, in seipso Scripturæ hujus experimentum continens, libero et securo aditu penetrans, præsentavit. Quid tu, Domine, amplius Stephano contulisti? quid amplius ille obtinuit dilectus tuus, qui supra pectus tuum in cœna recubuit? quid amplius Pauli meruere sudores? quid labores sanctorum? quid tot annorum tormenta? quid martyrum plagæ? Una hora huic collatum est præmium, ad quod illi per tot discrimina pervenerunt. Sic, tu Domine, armentarios statim facis prophetas, opiliones reges, telonarios apostolos, piscatores doctores. Neque ab his quos sanas, lente languor abscedit, sed illico quem restituis ex integro, convalescit, quia consummatum est quod facis, et perfectum quod largiris. Hanc Dei gratiam recolens, qui de sacro calice bibit, amplius sinit; et ad Deum vivum erigens desiderium, ita singulari fame illo uno appetitu tenetur, ut deinceps fellea peccatorum horreat pocula, et omnis sapor delectamentorum carnalium sit ei quasi rancidum radensque palatum acutæ mordacitatis acetum. Ad hæc inter sacra mysteria ad gratiarum actiones convertitur, et inclinato capite, munditia cordis adepta, se intelligens consummatum, restitutus peccator sanctificatam Deo animam quasi depositum custoditum fideliter reddit, et deinceps cum Paulo gloriatur et lætatur dicens: *Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Gal. ii*). Hæc in Christi commemoratione re-
B
C
D
E

A tali profluit et emanat, qui cibus et potus est Dominus noster Jesus Christus.

VII.

DE ABLUTIONE PEDUM.

Jam sacramenta corporis sui apostolis Dominus distribuerat, jam exierat Judas cum repente de mensa surgens, linteo se præcinxit, et ad genua Petri, lavaturus pedes ejus, ipse genibus flexis Dominus servo consummatæ humilitatis obtulit famulatum. Et ne quid consummationi doctrinæ deesset, inter fixa et immobilia præcepta, et ea quæ moveri possunt et repeti, distinctionem posuit, ut, cæteris immutabiliter semel statutis, ultima lavaeri species quotidianis expiationibus commodata commendaretur fidelibus: et sicut lex per singulas offensiones propria sacrificia requirebat, unum figuretur fidei Christianæ remedium, ad quod curreret, quoties se cognosceret offendisse. Quod quidem Petro nondum fuerat revelatum, quippe qui hujus traditionis nondum audierat disciplinam. Docetur ergo quæ sit baptismi et aliorum sacramentorum stabilitas, et quantum ad expiationem proficiat humilis pietas et pia humilitas, et quomodo omni tempore prosequenda et repetenda sit ablutio pedum, per quam recte cognitam et intellectam adherentes animæ sordes quotidiana satisfactione lavantur. Nam baptismum repeti ecclesiastica prohibent regulæ; et semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans præsumit accedere. Nemo sacros ordines semel datos iterum renovat, nemo sacro oleo lita iterum linit aut consecrat, nemo impositioni manuum vel ministerio derogat sacerdotum, quia contumelia esset Spiritus sancti, si evacuari posset quod ille sanctificatio emendaret, quod ille semel statuit et confirmat. Ipse summus sacerdos suis est sacramenti institutor et auctor, in cæteris homines Spiritum sanctum habuere doctorem; et sicut par est Spiritui sancto et Christo divinitas, ita in suis institutis æqua est auctoritas et potestas: nec minus ratum est quod dictante Spiritu sancto apostoli tradiderunt, quam quod ipse traditi, et in sui commemorationem fieri præcepit. Manet singulis propria dignitas, et uniformis in suo genere stat actio omnium, nihil addi, nihil subtrahi, nihil potest corrigi vel mutari. Ornata et honorata est Ecclesia quasi paradus, in amplitudinis suæ umbilico fontem continens gratiæ singularis, flumina creans in vitam æternam salientia, vivam habens originem et decursum perennem. Hinc egredientia quatuor Evangelii flumina per universum mundum secum regenerationis evehunt lavacrum, et de abdito et secretissimo Spiritus sancti munere hujus gratiæ liquor emanat, sic lavans quos parentalis labes infecerat, ut nec actualis, nec originalis macula aliqua sui post ablutionem illam vestigia derelinquat. Præteritis lotis, vita deinceps arbitrio est proprio deducenda, ita tamen ut actualibus aliquando recrudescuntibus

jam non imputentur originalia, nec propter illa damnationi obnoxii sit cui semel illa sunt in baptismo indulta. In originalibus enim corruptio naturæ abjici et exterminari meruerat, sed quia non erat voluntas in culpa, providit Deus generali damnationi remedium, et suæ sententiam justitiæ temperavit, hæreditarium onus a sobole removens, et misericorditer ablutione et unctione medicinali corruptionis primitivæ fermentum expurgans. Sed in eos qui post indulgentiæ hujus gratiam voluntarii per peccata evagati sunt, qui proprio abutuntur arbitrio, et voluntate non necessitate ducuntur, indignatio et ira non immerito redit: nec in morte Christi aliquis eis superest questus, sed justissime eos beneficia contempta condemnant. Nunc contemptum suum non statim ulciscitur Deus, nec per singulas offensas judicantis ira discurret, nec obstruxit fonti misericordiæ suæ ostia meatusque multiplices sed obviat fugientibus, et cogit regredi desperatos, ostendens eis poenitiæ viam, qua nulla latior invenitur: et reversis dat ut iterum eis possint sacramenta injuriata prodesse, quorum si poenitentia non subesset, nullo modo deinceps experiri possent effectum.

Propter hoc, benignissime Domine, pedes lavas discipulis, quia post baptismum quem sui reverentia non patitur iterari, aliud lavacrum procurasti, quod nunquam debeat intermitteri: tamen ipse quod doces facis, ut quanti questus hoc opus sit ex tua bonitate discamus, et inclinata ad pedes nostros altitudine tua, stans adversus proximos, et erigens se contra Deum confundatur superbia hominum, et ad humilitatem Dei noverit de se humilia sapere lutum. Pavent discipuli, nec audent obloqui, et quasi exstasis teneat eos, vel mens alias raptâ peregrinetur, nec magistro resistere, neque quid hoc sit, vel cur fiat inquirunt. Solus Petrus sciens quia perhibuerat ei testimonium quod Filius Dei vivi esset (*Matth. xvi*), et quia verba vitæ æternæ haberet (*Joan. vi*), judicans apud se indignum et inconveniens, Sanctum sanctorum flectere genua ad pedes peccatorum, neutiquam, inquit, tu mihi pedes abluas (*Joan. xiii*), et hujus humilitatis sustinere obsequium, non est nostrum, qui adorare debemus in loco ubi stant pedes tui (*Psal. cxxxi*), et satis est nobis quod sicut catuli de mensæ tuæ reliquiis manducamus (*Matth. xv*). Hoc in muliere peccatrice aliquando passus es, nec dedignatus es in mensa solemni multis convenscentibus infamis personæ suscipere famulatum; cujus devoto usa est tibi capillis pro liateo, oculis pro catino, lacrymis pro baptismo, tetigit, lavit, et unxit unguento (*Luc. 7*). Mactata intrinsecus anima proprium in sancta sanguinem intulit; singula suum præbuere ministerium, cor contritum erupit in lacrymas, fides lavit, charitas unxit. Hæc multa in conspectu tuo congerens holocausta; de fonte cordis sletus hausit quos protulit, de poenitiæ pixide unguenta

A quæ obtulit, caputque pro suppedaneo stravit, criminibus circumfusus pedes sacros involvit et tersit. Nihil sibi de se retinens, totam se tibi devovit: et tu affectum potius quam factum attendens, ungebas ungentem, abluebas lavantem, tergebas intrinsecus poenitentem. Superbo oculo Simon leprosus hanc clementiæ tuæ diligentiam non poterat intueri, sed moleste ferebat quod tangi se ab hujusmodi persona Dominus sustinebat. Qui si lepræ suæ te attenderet mundatorem, non dedignaretur, si de plenitudine gratiæ tuæ alii accipiant, si lavas immundos, si justificas impios, si revocas exsules et abjectos. Honor tuus, Deus, judicium diligit, et æquum est ut omnis terra adoret te, et in nomine tuo omne genu flectatur: verum quod tu ante figmentum tuum curvaris, quod servis pedes abluis; non competit maiestati. Habebat in excusatione sua zelum Dei Petrus, sed non secundum scientiam (*Rom. x*), et tolerabile aliquo modo videretur quod humilitas suggererat, si non obstinatio resistere præceptori niteretur. *Non lavabis*, inquit, *mihi pedes in æternum* (*Joan. xiii*). *Ego, si oportuerit me mori tecum, paratus sum* (*Luc. xxiii*). Hoc enim debeo, hoc amplector. Pro te libenter cervicem porrigo percussori, sed Deum meum et Dominum meum ad pedes meos prostratum non patior, non audeo sustinere. Simili modo et Joannes venienti Domino ad baptismum tentavit resistere, sed mansuetus increpatus, illico obedivit (*Matth. iii*), et quia super hoc etiam responsum acceperat (*Joan. i*), licet territus, acquievit. Sed differentiam causæ hujus Petrus intelligens, lavare magistrum et obsequi ei tolerabile judicabat. Lavari autem ab eo, et tantam humilitatis ejus pati dejectionem, ita videbatur indignum, ut omnino cogi non posset, nisi interminatio periculosissima coartaret.

Ait ei Dominus: *Nisi laverō te, non habebis partem mecum* (*Joan. xiii*). Paulatim mysterii hujus declaratur necessitas quam conditio proposita inevitabilem reddit, et si cum Christo aliter partem habere non possumus, nisi ipse pedes nostros abluat, quandoquidem sic arctatur consensus, lavet et tergat, et sacramenti hujus nobis virtutem exponat. Supra diximus semel lotos baptismate eodem lavacro ulterius non egere; sed hoc lavacrum quotidianis est excessibus institutum, et jugis retractatio usque ad novissima veniens, omnia debet opera et cogitatus singulos perscrutari, et affectus per vitia discurrentes, vagam instabilemque animam per inania evehentes corrigere et lavare; nec quidquam in vita prætermittere indiscussum, quod gemitibus et suspiriis non fuerit expiatum. Hoc cum Dominus suos usque in finem discipulos dilexisset, in fine statuit et dixit neminem posse habere perfectam ablutionem, nisi hac sollicitudine muniatur. Mandatum igitur simul et exemplum complexus est, ut hoc exemplo instructi, non dedignantur in alterutrum agere quod actum est a magistro, et mandato

posteris religionis auctoritas firmaretur. Unde et A subjungit: *Si ego Dominus et magister lavi vestros pedes, et vos debetis alter alterius lavare pedes (Joan. xiii).* Non erubescat servus, si facere jubetur quod prius fecit Dominus; nec difficile nobis esse debet, si sicut ille nobis donavit, et nos invicem condonamus, quia alter alterius onera comportantes sic legem Christi implemus (*Gal. vi*). Quoties igitur cohortamur pusillanimes, et his qui Pharaoni in luto et latere famulati sunt persuademus, ut exeant de Ægypto, quoties cum infirmis infirmamur, et cum his qui scandalum ferunt irimur; quoties cum afflictis gemimus, toties inhærens lutum peccatorum qua possimus sollicitudine lavamus, non quod nostra ablutio ex nobis sufficiat, nisi ad lavandum omni tempore nos pius magister accedat. In hoc se periculo fluctuantem laborans anima in Canticis canticorum conqueritur: *Lavi, inquit, pedes meos, quomodo inquinabo illos? (Cant. v.)* Quod ablutum est, timet iterum inquinare; sed in via lutulenta vix aliquid solidum ubi pedem figat invenit; et in quibus sæpe provoluta est, paludum inquinamenta formidat. Clementissime Magister, quoties ego doctrinæ tuæ transgressus sum regulas, quoties edicta tua, Domine sancte, contempsi, et cum diceres mihi: *Revertere, non sum reversus; cum minareris, non timui; cum bonus esses et lenis, exasperans fui; ultra septuagies septies (Matth. xviii) in cælum et coram te peccavi (Luc. xv)*, quis tot sordes abluet? quis abradet stercora conglobata? Quidquid dicat Petrus, necesse est ut ipse nos abluas: neque enim lavare nos possumus, sed in omnibus quæ agimus indulgentiæ tuæ lavacro indigemus. Ad mensæ tuæ participationem Judas proditor est admissus; sed ab hoc lavaero salutari exclusus, lavari in fine non potuit, quia Apostolatus sui honorem detestabili cupiditate fœdavit. Quia vero apud te fons vitæ est, et miserationum quæ a sæculo sunt (*Psal. xxiv*) profunditas infinita, quos abluiti baptismo, quos lavisti sanguine tuo, quos semper lavas quotidiana peccata donando, transfer a paludibus sæculi hujus, et luto vitæ præsentis ad purgatissimum gloriæ tuæ regnum, ubi nec scabies ulla, nec lippitudo, ubi nemo fluxum sanguinis patiens, nemo immundus, ubi nullo amplius opus est lavaero, configurato corpori claritatis tuæ corpore nostro (*Philipp. iii*), secundum promissam tuam, necesse est ut impleas, et qui incepisti in nobis opus bonum, perficias solidisque per te Christum Dominum nostrum (*Philipp. i*).

VIII.

DE UNCTIONE CHRISMATIS ET ALIIS SACRAMENTIS.

Dies ista multiplicibus mysteriis honoratur. Hac die primum commendata est nobis fractio panis, et mensa Ecclesiæ panem angelorum hominibus proposuit ad manducandum. Hodie Christus pedes lavit apostolis, et hoc solemniter devotione omni tempore agendum instituit. Hodie in Ecclesia cum cæteris unctionibus ad populum acquisitionis (*I Petr.*

A ii) sanctificandum, in participationem dignitatis et nominis, sacrum chrisma conficitur, in quo mistum oleo balsamum, regie et sacerdotalis gloriæ exprimit unitatem, quibus dignitatibus initiandis divinitus est unctio instituta. Hodie reconciliantur Ecclesiæ peccatores, et ejecti foris ad matris ubera reducuntur, et exclusi a cœtu sanctorum, ad communionem qua caruerant revertuntur: hodie patent carceres, et damnati libertate donantur. Severitate deposita hodie iudices mansuescunt, et undique conjugata pietatis negotia, quasi abortivas traditiones antiquas sepeliunt, et Christianæ religionis parturiunt novitatem. Mortuus quippe est Moyses, et veteris litteræ putruerunt ænigmata; a facie novi olei desiccata sunt unctiones antiquæ, tota Veteris Instrumenti incompacta est strues, tabernaculum demolitum, arca ab Allophylis capta, totus templi decor ad Assyrios est translatus. Neque enim decebat ut Christiana religio ornamentis visibilibus occupata, in manufactis delectaretur, sed ipsa tabernaculi consumptio et templi ruina, et sancta in rapinam exposita, excellentioris gloriæ intimarent stabilitatem, et manentia in perpetuum sacramenta cultores suos ad intuitum invisibilium informarent, et abstractum a corporalibus desiderium nostrum, cœlestis templi concupisceret et ambiret decorem; cujus nec antiquatur, nec senescit religio, in quo lucerna inextinguibilis sine fine coruscat. Ubi sanguis animalium non inferitur in sancta, nec sunt hæreditariæ successiones pontificum, vel uni Leviticæ tribui ministeria assignata, sed de omni tribu, et gente et lingua, quos dignos et idoneos divina probat electio, secundum vitæ, non generis meritum statuit sacerdotes, quibus calicem sanguinis sui inexhaustæ plenitudinis abundantia semper refertum, conservandum tradidit et erogandum; cujus aspersione et communione intus et extra corda et corpora mundarentur. Hodie, ut diximus, unguentum ad sanctificationem paratur, cujus fragrantia adolescentulæ et novellæ animæ accedentes ad fidem illectæ delectantur, et exinanitionis ejus suavitate delibutæ, diligunt et sequuntur aromatum largitorem, et usque ad regis accubitus spiramine illo trahuntur, et post odorem illum ubique desiderio sancto perurgente sitibundæ discunt. Nihil hoc oleum commune habet cum liquoribus qui ex quorundam fructuum pinguedine exprimuntur, nec vis ejus est ex crassitudine penetrativa, quæ, secundum quasdam naturales rationes emollit et temperat spissamenta humorum, quos solet intrinsecus astringere siccitas aliqua, vel corruptio conglobare. Non hæc medendis corporibus est unctio instituta, quia sanctificatis elementis jam non propria natura præbet effectum, sed virtus divina potentius operatur, sed adest veritas signo, et spiritus sacramento; ut et ipsis rerum efficientiis gratiæ dignitas pateat, et interiori homini quanta ex his detur auctoritas deiformi conversatione et cælestibus moribus innotescat. Hoc oleo antiquitas

sacerdotes sacrabantur et rege, et ipsi altarium lapides delibuti, spiritalem intelligi volebant sacris mysteriis inesse pinguedinem. Et sicut oleum fluitat et humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis et regie dignitatis secundum formam Dei et Christi sub se omnia continens, regimen et munimen tam activæ quam contemplativæ vitæ obtinet, et ex hoc humore constat descendere omnes gratiarum divisiones, quas Spiritus sanctus, prout vult, singulis distribuit et largitur.

Ex hujus unctionis beneficio et sapientia nobis et intellectus divinitus datur, consilium et fortitudo cœlitus illabitur, scientia et pietas, et timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo uncti cum spiritualibus nequitiiis collectamur, nec fetoribus spuris imbuti possumus, qui balsami spiritualis odore fragramus. Hoc oleum a creditorum usuris sub Eliæ propheta mulierem pauperculam liberavit. Hoc Eliæ tempore Sareptanam pavit, nec lecythus triua effusione defecit. Hoc oleo Jacob lapidem quem supposuerat capiti uaxit, et familiari mandato eruditus inter sacramenta ascensionum et descensionum, et discursus angelicos innixum scalæ sublimi videns Deum, quid virtutis hæc haberet unctio, intellexit. Moyses hoc oleo tabernaculum et sacra vasa perunxit, et super caput Aaron tanta abundantia fudit, ut usque in barbam ejus descenderet, et super oram vestimenti manaret (*Psal. cxxxii*). Samuel quoque ad reges initiandos sine oleo non accedit, et usque ad defectum et reprobationem carnalium cæremoniarum in populo illo hujusmodi perseveravit traditio, sed vasis Judaicis deficientibus defecit gratia, et stetit oleum. Impletis vasis propheticis, et sanctis regibus ad patres appositis, in apostasiam et discolatum versum instabile vulgus, in se non retinuit locum quem posset Spiritus sanctus inhabitare, et vasa amurca plena non suscepere liquorem, steteruntque in summo feces, quæ longo situ induruerunt, et ubi domicilium religionis fuerat sterquilinum peccati computruit. Nec tamen cessantibus his quæ ritu antiquo inoleverant; cum jam in populo Christiano circumcisio videretur damnabilis, et sacrificia idololatriæ imputarentur, unctionis mysterium religio Christiana contempsit, sed ceteris generali sanctorum consensu damnatis, non solum in regibus et sacerdotibus unctionis honor permansit, sed in omnem populum Catholicum effusa est hujus gratiæ plenitudo. Ut sicut Christus a chrismate dictus est, eo quod singularis excellentiæ oleo unxerit eum Deus, ita et participes ejus quotquot sunt, consortes sint tam unctionis quam nominis, et dicantur a Christo Christiani, ut sint sui Christo duce rectores et duces, et offerant Deo quotidianum sacrificium, ordinati a Deo sanctioniæ sacerdotes. Nec immerito huic diei assignata est tanti operis causa; et ex hoc sacramenta hæc obtinere initium; quo hodie in sacramento calicis Christi Ecclesiæ unitas, in lavaero pedum concors societas, et donans invicem charitas et subjecta humilitas; in unctione Chri-

stiani nominis dignitas excellentiæ spiritualis proprie data est et confirmata filiis adoptionis perpetue auctoritas et dignitas perseverans. Dedit itaque Dominus noster in mensa, in qua ultimum cum apostolis participavit convivium, propriis manibus panem et vinum; in cruce vero manibus militum corpus tradidit vulnerandum, ut in apostolis secretius impressa sincera veritas, et vera sinceritas, exponeret gentibus quo modo vinum et panis caro esset et sanguis et quibus rationibus causæ effectibus convenirent, et diversa nomina vel species ad unam reducerentur essentiam, et significantia et significata eisdem vocabulis censerentur. His gratiæ supernæ privilegiis esu sanctificati panis refecti, loti, et uncti, non eam quam amiserant, sed ampliorem et digniorem recuperant libertatem; et ejecti de paradiso nudi, ad lignum vitæ hodie revertuntur vestiti, reddita stola et annulo prolato in medium, et reconciliantur matri Ecclesiæ, quos inobedientiæ malum foras expulerat; et Cherubim flammeum gladium ab introitu tranquillæ status et innocuæ conversationis amovit. Hodie in terra maledicta relictis rastris et gravi vomerum pondere, et stimulis fatigatorum boum cruore perfusis, deterso sudore vultus exusti caloribus, ad paternam domum exsules reducuntur, et egressus obviam revertenti filio lætabundus pater clementiam improperio non corrumpit, nec indulgentiam sœdat conviciis, sed bonitatis suæ honorat magnificentiam, et hilaritate magnificat largitatem. Resonant in susceptione hujus sollemnis musica instrumenta, et communis jubilatio pari consonantia Patri misericordiarum gratias agit, cujus imperio antiquam prædam evomunt inferi, ligantur demones, et diruptis ferreis nexibus diu quassati liberi revertuntur. Hæc dies nocti illi contigua est, qua absolutionis nostræ negotium Dominus inchoavit, qua a principibus sacerdotum ad Romanum præsidem ductus Juxæ omnium sustinuit judicari, passus est rex illudi, et vita occidi; descendensque ad inferos captivam ab antiquo captivitatem reduxit (*Ephes. iv*), hoc Ecclesiæ suæ hodierna traditione exemplum relinquens, ut fieret in Ecclesia absolutio peccatorum, et hereditati redderentur ejecti, et præcedentibus beneficiis quæ supra enumeravimus, libertate donarentur pœnitentes, qui secundum merita, nisi gratia subveniret, fuerant condemnati. Et omnino convenit ut eo tempore quo Christus captivos eduxit ab inferis, conciliati peccatores ad Ecclesiam reducantur, et quo contracta sunt infernalis repagula carceris judiciaria severitas mansuescat; et quo ab infernalibus tormentis cessatum est, humana supplicia crudelitatis horrorem deponant.

IX.

DE PASSIONE CHRISTI.

Domine, audiri auditum tuum et timui (Habac. iii).
Terruit me cum appropinquaret traditor Judas, et immineret passionis hora, quod dixisti ad patrem. *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth.*

xxvi) : et tristem te usque ad mortem præ nimia anxietate sanguineo sudore perfusus coram apostolis es professus. Audiens hæc ego expavi. Quis enim non timeat, si timet ille quem omnia timent, si pavet ille cui omne genu curvatur (*Philipp. ii*), si ille qui mors est mortis et morsus inferni (*Osee. xiii*), morte propinquantem pertimescit? Nonne ad hoc veneras, et ita futurum ipse prædixeras? Nonne hoc et signa, et oracula et vaticinia prophetarum a mundi initio conclamarunt? Si voluntarie obedisti Patri, et non te ut patereris coegit necessitas, quid quereris quid causaris? Nonne tu docueras et instruxeras fideles tuos, ut non timerent eos qui corpus occidunt, quia usque ad animam tyrannica violentia non attingit? (*Matth. x*.) Sed metus ille infirmitatis humanæ communem exprimebat affectum, et generalitatem omnium in carne viventium hoc dolore urgeri, et dissolutionem corporeæ spiritualisque naturæ hac molestia non posse carere, et hanc pœnam universæ successioni Adam sine exceptione impositam, ut difficultas extremi transitus timeretur. Et hæc quidem molestia in eos, qui Dei iudicio rationem reddituri occurrunt, non immerito cadit: qui de eo quod beneficio vitæ et rationis, et reliquorum largitate munerum abusi sunt, accusante conscientia elarguti, examen illud in quo nullum est subterfugium timent, et ipsa avulsio spiritus carnis teneritudinem dirumpit et lædit: hanc nemo anxietatem evasit, et nemo egrediente anima sine amaritudine expiavit. Sed, tu Domine, qui iudex es omnium, qui potestative ponis animam tuam, et potestative resumis, nec pœna te ex necessitate persequitur, nec formidabilis Patris tibi potest esse conspectus, quid anxiaris? quid tremebundus ad orationem discurras? Dormitantibus apostolis pervigil proditorem expectas, nec tamen te abscondis; sed obvis in adventum eorum procedis, qui te ligare veniunt, et trahere ad Pilati tribunal, quos Judas signifer instructa malignitate præcedit. *Audiri, Domine, auditum tuum et expavi*, dum quæris a quærentibus quid quærant, cum noveris quod te quærant, et dixisti eis te esse Jesum Nazarenum. Invasit illico timor tuus eos quos tu timueras, et prostrati solo jacuere exanimis, et armatam cohortem vox unius hominis terruit; et latens in humanitate omnipotentia te discipulis pavidum, coram persecutoribus terribilem exhibebat (*Joan. xix*). Sed ut fieret voluntas Patris, et sacrificium carnis a timore et tristitia inchoaret, suberant victimæ desolatorii carbonēs (*Psal. cxix*), quos obedientiæ liquefactus adeps exstinxit, et cum traheretur vinctus ad præsidem, non supplicavit apparitoribus, sed Petri compescuit zelum; nec gladium passus est adhiberi suffragia, imo et Herodis et Pilati contempsit fastigia; nec potuit altitudo potestatum extorquere ad interrogata responsum. Jam postposito timore, quasi utens potentiori auctoritate, inter sputamenta, et colaphos, et reliqua ludibria, patientia et mansuetudine vesanas persecutorum mentes conturbat, et

A in eo quod inter injurias et convicia se malitia Judaica sentit contemptam, vehementius exacerbatur; et de impietate et malitia suavis pietasque Christi triumphat.

Frustra funestas, iudex, manus in prætorio abluis, a sanguine Domini te profitens innocentem. Tu ipse causam mortis cum diligenter inquisieris, te non invenisse in eo fateris; ipsa conjux tua nihil tibi et justo huic esse mandaverat, quod utique per os ejus dæmonia imminere sibi iudicium sententia testabantur; non excusas sed accusas, causam tibi facis cum Judeis communem. Illi se proditione, tu parricidio tecondemnas. Illi lingua, tu ferro occidis: tam te quam illos inaudite crudelitatis scelus involuit. Veniet anima tua in manus iudicis quem condemnas, fractisque tribunalibus tuis iudicaberis, et demergeris in profundum inferni; eruntque tibi et Judæ scelerato in tenebris et gebennalibus flammis pœnæ irremediales, inconsumptibiles ignes, dolores perpetui, et tormenta æterna.

Et quidem Filius hominis, sicut scriptum est de illo, vadit (*Matth. xxvi*) qui damnatus est, ut liberaret damnatos; doluit, ut sanaret infirmos, timuit, ut faceret securos; opprobria pertulit, ut impropria detrahentium non moverent electos. Deputatus inter impios, quorum alter assumptus, alter reprobatus est, ut daretur exemplum et forma indissolubilis manens in posteros, quia nec in ultimis Dei clementia pœnitens excludit, nec ulla hora sera est, cui compunctio districta occurrit; nec eos qui vitæ suæ quocunque articulo temporis veri sunt iudices iterum iudicari, quia, cum iudicis et tortoris vices non parcens peccator assumit, semetipsum persequens, dum confessionem confusionem honorat holocausti hujus incensio in conspectu Dei veniam impetrat. *Neque enim bis in idipsum iudicat Deus* (*Nahum. i, 9*, juxta LXX), sed impœnitentes ipse iudicat et damnat; pœnitentes vero quia a seipsis suscipit iudicatos, absolvit, neque iudicio quod pœnitentiæ humanæ severitas protulit, aliquid justitia cælestis apponit. Judicati sunt Ægyptii, cum in redeuntibus super se maris fluctibus involverentur iudicati Sodomitæ, cum subversis eorum urbibus flammis sulphureis cremarentur, sed in eisdem subversionibus gementes pœnitentes, temporali pœnæ æternalis non succederet pœna, sed esset eis pro remedio supplicium, et pro absolutione tormentum; nec contritos corde æternum conteneret et aggravaret iudicium. Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, præmissus est in paradysum, et factus est particeps regni, per confessionem factus collega martyrii. Illi vero blasphemus, quia de Domini desperavit potentia, nulla potuit subvenire clementia, nec potuit illi crucis prodesset consortium, cujus malitiam non expiabat pœnitentiæ lavacrum. Ascendisti, Domine, palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus, et potestatibus, et ne-

quittis spiritalibus victoriam; erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erant fortitudo tua abscondita, et imperium tuum super humerum tuum: tu ipse patibuli tui bajulus, hærebas ligno quod tuleras, evectionis et passionis anxietates sustinens et labores. Consideravi opera tua et expavi. Clavis sacros pedes terebrantibus fossisque manibus, de vulnere anxietate non loqueris; de spinis sacrum caput pungentibus non queris, sed satagis ut innotescat posteris quare derelictus a Deo videaris, expositus contumeliis et Judæorum ludibriis. Causam mortis in te non esse Pilatus ipse prædixerat, et Caiphas mortem tuam pro inimico populo satis facturam, cum esset anni illius pontifex, prophetaverat. Tu de morte non agis, de opprobriis non contendis; sed hoc vis intelligi quæ sit causa mortis, quis quæstus; ut utraque re cognita peccatum appareat et gratia; et quanti ponderis sit, utrumque rerum probe effectus, cum originali mortem nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium, nec reconciliare Deo potuerit exules et damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis hujus singulare sacrificium. Et sine hoc holocausto poterat Deus tantum condonasse peccatum; sed facilitas veniæ laxaret habenas peccatis effrenibus, quæ etiam Christi vix cohibent passiones, quæ vix sceleratos animos a voluptatum face avellunt. Vulneri sane tam putrido et antiquarum cicatricum fetori non inveniebatur medicamentum conveniens, nisi unguento sanguinis hujus plaga vetus linderetur, et malagmate carnis in cruce extensæ siccarentur venena, quæ calcaneo primi hominis et omni posteritati ejus serpens ille seductor antiquus infuderat. Hæc una medela corrosit illas quæ in immensum excreverant cicatrices, et vim suam concupiscentiarum perdidit corruptela, et deleta damnationis conscriptione novis litteris assignata est et restituta libertas; privilegio dato, charta indulgentiæ sigillo plagæ lateralis firmata. Considero opera tua, et admiror te cruci inter damnatos affixum, jam nec tristem nec pavidum, sed suppliciorum victorem elevatis manibus triumphantem de Amalec; et quasi sanctificantem de excelso plebem, et elevatum in sublimi, et quasi celo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillum, et inferioribus erexisse scalam in Patris occursum. Ibi dolorum et conviciorum immemor, subtiliter investigas et ipse exponis quare derelictus fueris, indicans anxietates illius querimonie verba esse delictorum tuorum, quorum personam et causam assumpseras, in tantum ut per Moysen et per Apostolum sustineres vocari peccatum et maledictum pro similitudine pœnæ (*Deut. xxi; Gal. iii*), non culpæ, quod pro eis voluisti intelligi, qui deserti a Deo propter peccata meruerant, quorum reconciliationis agebas causam. In qua allegator subtilis pro servis servilem non dedignaris accipere personam, et in tantum infirmis compateris, ut nec cru-

A cisci, ne mori dum illi vivant, et te patrociniæ non pereant, nec erubescas, nec formides, altitudinem tuam derelinquens, ad tempus gloriæ tuæ majestatem evacuans, ut redeant dispersi, et respicient derelicti.

Hæc est causa quare derelictus sis, ut colligeret et revocaret inanitio tua eos qui fuerant derelicti; et qui sine Deo fuerant dum dominaretur eis peccatum, reducti ad justitiam, conformes Christi, et Christi efficerentur et dii. Unde scriptum est: *Ego dixi: Dii estis (Psal. lxxxi)*. Considero, Domine, te in illo patibulo ubi videbaris sine adjutorio, quomodo imperatoria potestate latronem præmittis ad regnum; et in cujus assumptione jam manifeste constat quantum apud derelictos profeceris, quorum primus iste gloria et honore coronatus, ipsa die paradisi civis, et domesticus curiæ cœlestis efficitur. Impossibile quippe erat illam sanctam animam tuam teneri ab inferis, de qua ipse ad Patrem dicit: *Quia non relinques animam meam in inferno (Psal. xv)*, nec corrumpi carnem meam in sepulcro (*ibid.*), quia ubi in præsentia illius effractus inferis est captivata captivitas, præsentata victrice anima in conspectu Patris, ad corpus suum sine dilatione reversa est; et appropinquarent saluti, qui longe erant a salute, et inter mortuos liber (*Psal. lxxxvii*) morti obnoxios perpetua libertate donavit. Considero te in cruce de matre sollicitum (*Joan. xix*), cui volenti loqui tecum, cum evangelizares, negaveras retroactis diebus colloquium, et prætuleras matri auditores verbi, pauperes spiritu, dicens eos tibi esse pro matre et fratribus, qui voluntati Patris obtemperant (*Luc. viii*).

Nunc materno moveris affectu, et thalamum humanitatis tuæ cubiculario dilecto commendas, et provides sedulo benedictæ inter mulieres apostolicam clientelam, et obsequium Virginis virgini discipulo tradis, ut jam non Joseph tanti mysterii oneretur præpositura, sed Joannes, quia jam exigebat ratio ut conjugii removeretur opinio, nec ultra pater Christi æstimaretur, qui eatenus vicem patris et conjugis tenuerat. Habebat Joseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognovisset carnalem maritum; sed quia in spiritu actum erat conjunctionis illius mysterium, passus est Joseph æquanimiter sibi eum in hoc servitio præponi, quem digniorem se judicabat; et ideo maxime quia magistri electio sic negotium ordinabat. Ad hæc sacerdotalis auctoritatis privilegium in medio proferens, mediator inter nos et Patrem oras, pro his qui ad dolorem vulnere tuorum opprobria addiderunt, et pro inimicis impetras veniam, supplicas et obsecras, ut hæc eis iniquitas dimittatur, et a morte tua habeantur innoxii ipsi, qui sanguinem tuum super se et super filios suos manere precantur (*Matth. xxvii*), usque adeo excecati, ut scelus suum non intelligant, nec odium Christi ipsa mors crucifixi exstinguat. Sed charitas tua interim suspendit judi-

cium, et reis ingratissime patientia tua poenitentiae providet locum, tempusque reservat, et differt punire dignos exitio, hæc orans ut aperiantur oculi eorum, et agnoscant quæ sit virtus crucis, quæ efficiencia sanguinis, quæ magnitudo delicti et doni, gratiæ et peccati. Tanta erat spissitudo velaminis, et crassitudo doctrinæ, quæ erant Moyseos scriptura imbuti: ita erant eorum sensus hebetes, et ingenia tenebrosa, ut in verbis legis nihil divinum saperent; nihil aliud quam exterioris umbraculi integumenta viderent, neque ad sacramentorum secreta aliqua intellectus indagare penetrarent, imo si quis eos vellet in sancta inducere, et introducere in arcana profundaque mysteria; impium iudicabant et stultum mel e petra sugere, et de saxo durissimo oleum eliquare.

Dimissum est ergo Christo orante peccatum, et ex parte maxima cæcitas illuminata est, et malignantium perfidia demum credit et intellexit; et de torculari crucis mustum expressit, accepit et bibit; et in calice quod propinaret Moyses vinum merum a facibus segregavit. Ecce plus potuit donum quam delictum, et gratia quam peccatum, quoniam ex debito damnationis obnoxios, gratis s ne ullo merito gratiæ beneficio pietatis absolvit, et iudicium imperante Christo misericordie dedit locum, et districtiois suæ temperamentum iustitia Domino disponente modeste sustinuit. Jam videt Hebræus, et quicumque de servitute Ægyptiæ ad repromissæ patriæ libertatem anhelat, quod sanguis Christi efficacius quam sanguis agni illius, quem in Ægypto Israel immolavit, contrarias abigat potestates, cujus hodie tanta est auctoritas et potestas, ut non solum Israelitica limina munit, sed etiam ab his qui Israelitice non vivunt, solum sacramenti signum repellat dæmonia, et ubicunque conspicta fuerit, terribilis sit eis sacri nominis virtus et sanguinis nota. Denique quicumque sint sacramentorum ministri; qualescunque sint manus quæ vel mergunt accedentes ad baptismum, vel ungunt; qualescunque pectus; de quo sacra exeunt verba, operationis auctoritas in figura crucis omnibus sacramentis largitur effectum, et cuncta peragit nomen quod omnibus nominibus eminet (*Philipp. II.*), a sacramentorum vicariis invocatum. Et licet indigni sint qui accipiant, sacramentorum tamen reverentia et propinquiorem ad Deum parat accessum, et ubi redierint ad cor (*Isa. XLVI.*), constat ablutionis donum, et reddit affectus munerum; nec alias quæri aut repeti necesse est salutiferum sacramentum. Jam sanguis tuus, Domine, non querit ultionem, sanguis tuus lavat crimina, peccata condonat. Clamat sanguis Abel, clamant Sodomorum peccata, et paricidium et libidinis digna sunt ultione. Tu olim ultionem Deus (*Psal. xciii.*), modo miseris et parcis his qui offenderunt; sanas contritos corde et alligas vulneratos, filio prologo revertenti non improperas luxum; mulieri adulteræ non opponis prostibulum; peccatrici publicæ non recusas servitium, debenti

A pecuniam dimittis depositum. Judæis perfidis et edisti gratiam, et demisisti scelus scelerum et peccatorum peccatum. De latere tuo fons egreditur in vitam æternam prosiliens (*Joan. IV.*); et de eadem consubstantialique origine divisus limitibus aqua et sanguis emanant (*Joan. XIX.*), ad complementum perfectionemque totius iustitiæ, sacramenta in perpetuum duratura; et fontis illius ubertas perenni lapsu universam Ecclesiam irrigat et fecundat. Ex hoc fonte non tantum ablutionis primæ, quæ initiantur accedentes ad Christum, undas haurimus; sed et compunctionum et lacrymarum perennes effluunt rivi, misericordiarum suavitas, et totius pietatis effectus emanat. Tu, Domine, sacerdos sancte, qui in tempore iracundiæ factus es reconciliatio (*Eccl. XLIV.*), sancti huius sanguinis permanentem plenitudinem reliquisti, et beneficium huius sancti liquoris in perpetuum tradidisti, et constituisti nobis inconsumptibiliter potum vivificum, crucis signum, et mortificationis exemplum. Tu consummatis omnibus vade ad Patrem, et trahe nos post te; da nobis in vita præsentem, ut simus sine angaria bajuli crucis tuæ, et comprehendamus cum omnibus sanctis quid latitudo, quid longitudo, quid sublimitas, quid profundum huius ligni significet (*Ephes. III.*), quo conspecto non noceat nobis, neque mordeat coluber solitudinis (*Eccl. I.*), sed incolumes per omnia sequamur te; tecum parvuli simus, tecum circumcidamur, tecum baptizemur, tecum jejunemus, tecum lotis pedibus panem angelorum edamus, tecum crucifixi mundo vivamus, tecum Spiritu sancto repleti, et corpore et spiritu in æternum maneamus. Qui vivis, et ultra non moreris in sæcula sæculorum.

X.

DE RESURRECTIONE CHRISTI.

Quæsitis aromatibus ad ungendum Dominum Jesum in monumento positum, sacre mulieres communicato consilio convenerunt, et repertis ibi sine corpore sudariis, quem non invenere putavere sublatum. Nam et lapis revolutus et vacuum monumentum simplicibus animis conjecturæ huiusmodi opponerebant, quod corpus strictum linteis, nisi translatus esset, moveri loco non posset, nec lapis magni ponderis, nisi vi humana, nullatenus revolvitur potuisset: unde et mane venientes quomodo posset ab ostio monumenti lapis gyri anxie causabantur. Sed Dominus qui inspiraverat ut venirent, prævenerat venientes; et egressus de sepulcro vacuum locum reliquerat, apertoque ostio ingredi volentibus liberum dederat aditum, et quasi monebat se alias quæri, qui illi angustiis non poterat occultari. Flebant igitur sacre femine, quæ eum cui obsequi volebant se perdidisse putabant; et obriguerant inertitudine, eo quod devotio sua desiderato frustraretur effectu. Habuerant siquidem eum sicut prophetam, non inferiores fide illis discipulis qui dicebant quod Jesus Nazareus vir propheta fuerat, potens in opere et sermone (*Luc. XXIV.*). Et licet de resur-

rectione sua ipse tam apostolos quam reliquos discipulos, in quorum societate istæ esse meruerant, magister providus instruxisset; incusserat tamen omnibus dubietatem et terrorem supplicium crucis et mortis atrocitas; nec tamen ab eorum cordibus avelli poterat dilectio qua adhæserant, et recordatio signorum quæ viderant, et admiratio doctrinæ quam audierant, et conversationis piæ admirabilis sanctitudo qua fuerant informati. Necdum firmo gressu ibant, sed lababat pes dubitantium, sed quærebant quem amabant, nec maligne desperabant: unde factum est ut questum inventionis dilectionis perseverantia mereretur. Ille itaque primæ viderunt et cognoverunt quæ ardentius dilexerunt, quæ devotius quæsierunt: illæ sermocinatæ cum Christo, certificatæ quod ipse esset qui a mortuis resurrexisset, nuntiant Petro et cæteris (*Marc. xvi*), quod Christus resurgens a mortuis jam non moritur (*Rom. vi*). Evangelizarunt viventem, qui mortuus putabatur; nec jam sepultura ejus odoramentis corporalibus deserviunt; sed aromatibus firmæ fidei et certæ spei, et charitatis sinceræ regnanti Domino famulantur, et virtutum fragrantiam non judicatio præsentant, sed judici. Lætantur apostoli, quos mundus quasi dehiscentes terruerat, et quasi dissolutione elementorum quassaretur, omnia præcipiti ruina sterneret, minas horribiles intentarat; solidatisque et compactis cœlestibus et terrenis, æterna redemptione inventa, gratulabundi adorant quem reliquerant; credunt, nec in aliquo hæsitant; assistant, quantum possunt, ei a quo diffugerant. Quem non fragor ille mundi terreret; quando terra tremuit, sol expalluit, et radios lucis suæ sol contenebratus abscondit? Ipsa monumenta lapides sibi superpositos projecerunt, et indignata superior et inferior plaga tenebris et motibus et scissuris, compassionis suæ et vehementis angustię indicaverunt affectum; nec sustinuit intueri mundus perfidiæ Judaicæ scelus; et visa sunt iusensata elementa sensu uti abundantiore quam homines, quibus secundum naturam ratio inerat, et crudeliores existere feris abutentes intellectu; in tantum Christi sanguinem sitientes, ut se ipsos maledictione æterna damnarent, et in parvulos suos anathematis illius reliquias immobili stabilimento firmarent.

Sed ne in eorum scelere diutius immoremur, qui repulsi sunt et destructi in finem; quorum parricidalia vota servitium et exterminium meruerunt, quos cum Dathan et Abiron (quos ob dissensionis flagitium terra dehiscentes vivos absorbit) constat in tenebris inferi sigillatos, ne tantarum abominationum recordatio paschalem serenitatem interpolet, circa solemnitatis inclytæ gaudia devotis et alacris animis insistamus. Neque enim fas est ut a nobis aliqua his diebus tristitia recitentur; sed sicut filiis Core datum est ut semper læta canerent et prophetarent, et omnes psalmi eorum attitulati nominibus gaudia prædicant, nec aliqua minantur adversa, ita nos ad Christum pertinentes, cujus sanguine conspersa

A creditur Adam calvaria, qui sub loco quo crux Domini fixa est humatus traditur ab antiquis; ejusdem sanguinis sanctificati elapsu, letemur et delectemur in Domino; nec jam amatoribus crucis mors magistri sit horrori, neque pœna sit dolori, nec passio sit pudori, cum hæc omnia vitæ nostræ sint instrumenta, quia mors ejus pro peccatis nostris sacrificium fuit, et pœna crucis excessibus pœna dignis occurrat; labor ejus onera nostra deposuit, dolor ejus nos sanavit, et damnatio indebita nos a damnatione æterna absolvit. Et si quid confusionis visa est in tempore illo pati sancta ejus humilitas, rerum hodie manifestatur effectum quod Apostolus ait: stultum hujusmodi sapientius esse hominibus, et infirmum fortius omni fortitudine, per quod reprobat sapientia hujus mundi (*I Cor. i*), et de sapientibus et potentibus in nomine crucifixi pauperes spiritu potentissime triumpharunt. Cantemus igitur Domino; gloriose enim honorificatus est (*Exod. xv*). Liber populus egreditur de Ægypto, Moysæ duce; mare sit pervium; columna flammea nocte coruscans Israeliticum antecedit exercitum; stat a dextera et leva mare suspensum, desiccato luto profundo, inoffensus abyssus dat transitum; et egresso populo Dei, Pharaonem cum populo suo repentina mole illapsam pelagus intercludit. Jam præcesserat agnus quem Israel in Ægypto immolarat, cujus sanguine limina rubricata percussor angelus non est ausus attingere; nec exterminatoris gladium populus formidabat, cui et de spirit libus nequitias parabat victoriam, illud sine macula sacrificium, et mare divisum, et totum Ægypti robur extinctum. Primum illud antiquum Pascha his miraculis coruscavit, et excluso fermento, præceptum est ut horum dierum celebritas ageretur in azymis; nec solemnitatis hujus gaudia servilibus operibus fuscarentur, nec omnino aliqua tantæ sinceritatis gloriam malignitas inquinaret. Certa data est ex lege distinctio, quæ esset paschalis oblatio, et tempus et locus, et modus; quando, vel ubi, vel quomodo sacra quomodo sacra deberet hostia immolari. Victima, agnus, locus, una per singulas familias domus; caro non elixa, sed assa, hora vespertina. Hæc cum eo tempore fierent in figura, quod nos in veritate D agimus typice loquebantur: et disrupto in Christi morte templi velamine, verus Agnus solus inter filios hominum sine macula Christus ætate ultima, in qua mundi vesperascit conditio, ab una populi Christiani familia in unitate Ecclesiæ assus in cruce, projectis foras hæreticorum fermentis, sinceræ fidei solidata compagine, inconsumptibiliter editur, creditur, et tenetur. Nova et vetera sub hoc nomine convenerunt; egreditur Israel de servitute Ægypti, exit populus Dei de regno diaboli, baptizantur in nube et mari Hebræi, et jam Spiritu sancto et sanguine Christi mundatur a peccatis populus Dei, ex diversis familiis una fit domus, una fit tribus, unus est cibus significantia et significata, res et signa virtus invisibilis, et visibilia sacramenta

sic faciunt unum corpus, sicut caro et spiritus, et quod videtur, et nomine et virtute Christi corpus censetur. In hac rerum convenientia honorificatus est Christus, et gloriöse laudis triumphos letabunda hodie canit Ecclesia, in lapide angulari consocians disjunctos olim parietes, quos in unum mirabilis artifex fuso sanguine glutinavit, et reprobato diu a malignis fidei fundamento, charitatis suæ nexibus divisa copulavit macerías, et redegit partes in totum, et multa in unum, et facti sunt una domus confederati parietes, et stabile fundamentum. Honorificatus est Christus resurgens a mortuis, victor mortis, spolians inferos, et captivos præmittens ad superos.

Hucusque per humilitatis gradus ascendens, modo gloria et honore coronatus, nil mortale, nil passibile retinens, impassibilitatis et immortalitatis donavit nos gloria, et resurgentes in beatitudine constituit sempiterna. Resurrexerunt quidem ante Christum, sed in nomine et fide ejus, sub Elia vivente in corpore, unus; et Eliseo vivo et mortuo, duo qui obierant; sed ad mortem quam gustaverant, iterum redierunt. Resurrexit et Lazarus, et alii nonnulli ad imperium Christi, et aliquo tempore beneficio vitæ usi, iterum ad funera rediere. Res quidem honorabilis et dominatio potestativa fuit ad corpus exanime spiritum revocare; sed resurrectionis hujus cujus sunt in Christo primitiæ, incomparabilis est dignitas; quam nec sequitur corruptela, nec dissolvit antiquitas, nec aliqua mutabilitas labefactat. Mirati sumus in transfiguratione quæ facta est in monte præsentibus apostolis Petro, et Jacobo et Joanne, quando sicut sol resplenduit facies Salvatoris, et vestimenta ejus candorem omnem exsuperantia apostolorum hebetare conspectum; sed momentaneus ille decor imaginem, non speciem similitudinem, non substantiam, partem, non plenitudinem transformationis mirifice explicavit. Sed neque eandem gloriam quam ante ostendit: sed quod videre consueverant, hoc viderunt; et dilata est claritatis illius quam nobis pollicitus est plenitudo, quæ in se erat perfecta, et a nobis expectatur perficienda, lucidior et sincerior, quam æstimari possit ab aliquo, vel quam illa etiam claritas intimaverit, cujus primitiæ in Christo transformato accepimus. Agunt in cœlestibus hæc paschalia gaudia ipsi angelici spiritus, et resurgentis Domini gloriam admirantur, lætantur et delectantur in eo, quod forma servi reversa sit in formam Dei, et exinanitio humilitatis ad depositæ altitudinis redierit majestatem. Sed et in hoc multiplicata sunt gaudia, quod ab his pro quibus se humiliaverat, tantæ excellentiæ beneficium dignatur esse commune, et partiri nobis suæ abundantiam voluit claritatis: ut post resurrectionem corpus non aggravet animam, sed sit caro sine mole et pondere, agilis et mobilis, nullis clausa obstaculis, visu et auditu penetrans omnia et attingens, quocunque voluerit sine impedimento discurrens.

A Inerit resuscitatis corporibus nulli vanitati subiecta libertas; et quæ cogi non possit ad aliquid, in nullo laborans, jam a spe educta, reipsa perfruens, nulla expectatione suspensa, et in pace quietissima confirmata, omnisque expers formilinis, in spiritalibus deliciis jugis illa permansio refloreat. Quam mirabilis est scientia tua Deus, confirmata est super nos, nec possumus ad eam attingere (*Psal. cxxxviii*). Hæc sapientiæ tuæ altitudo, qua mundum non ex præcedente materia, sed solo verbi tui condidisti imperio, creaturis vero corporalibus ex mundi essentia dedisti initium suis incolis singula elementa adornans; hominem quem de mundo fecisti, cunctis in terra et aquis et aere viventibus præficiens, ita ut suo prapósito singula in suo genere ministrarent. Tu aliis vitam temporalem, aliis procurasti perpetuam; admirabili ordine quædam mutans et renovans; et præfinio tempore metam irrationabilibus omnibus præfixisti, et terminum quem transire non possit dissolutioni conditio destinata. Homo quia ex cœlesti et terrena materia compactus est, vestitus extrinsecus pelle et carnibus, tempus accepit, quo te jubente redderet terræ quod de terra assumpserat, et ad immaterialem originem reverteretur spiritus, cujus natura dissolutionis non admittit injuriam. Corpus putredine, et caro vermibus consumenda, secundum naturæ suæ rationem, æternitatis non poterat privilegio perfrui, et quod sibi jure non competebat, a Conditor nequibat exigere; neque ulla eorum interrogatio super hoc merebatur responsum. Sed tu, optime Domine, ultro gratiam volens dare spiritui, decrevisti clementius, ut ex societate et clientela quam reddiderat animæ caro, aliquid ei commodi proveniret: et quæ ei vehiculum fuerat et particeps studiorum, in recompensatione ministerii, iterum dilecto accolæ consociata pudica et pacifica rediret, nullas secum revehens contumelias, quibus deinceps quietis internæ concuteret puritatem. Sed et hoc, Domine, ad cumulum beneficii addidisti, ut inter legem carnis et Spiritus nulla postmodum esset diversitas, nec post initum fœdus ulla iterum inter eos recrudescaat rebellio; sed per manum tuam reconciliatio ordinata stabilis in perpetuum perseveret.

Te igitur jubente, terra sit caro, et expulsa de domo iterum conjugatur viro, non jam ancilla, sed libera: et habitant unus moris in domo murmurantibus consopitis, quas olim compugnantes inter se concupiscentiæ concitabant. Quis, Domine Deus, considerare hæc opera tua sufficit? et quis lutum coagulare potest in carnem, quis formare potest in hominem, quis infundere animam, quis reddere vitam, quis dare æternitatem, quis addere felicitatem? Ad hunc proventum humana laborabat creatio, hæc semper fidelium expectatio fuit. Hoc optabat rex ille humilis qui se noverat imperfectum, ut adderes conditioni tuæ quod deerat, et perficeres et solidares

opus tuum, quod corruptibilitas et mortalitas assidue conviciis multis solabant affligere, et variis opprobriis consueverant infestare. Tu morti imperas, et absorpta eliditur; inanescit corruptio, ubi reger de medente sanatur. Gustasti mortem pro filiis hominum; ut qui tecum mortui erant, tecum viverent, et participes tribulationum, etiam consolatione gauderent. Resurrectio quidem communis est, et ante tribunal Christi necesse est in corpore justos stare et impios, Dei hoc dictante iustitia, ut pietas et impietas in operatoribus debitis stipendiis donarentur; et qui finem habere contempserunt in malis, infinita clauderentur ultione in pœnis, et qui gloriati sunt in cruce, cum crucifixo regnantes beatæ sîerent perennitatis participes. Non sunt participes hujus gaudii, quos damnat ambitio; non potest furivos habens loculos paschalis solemnitas interesse. Nihil proditor et venditor magistri, fermentator profanus commune habet cum azymis; omnis immundus in anima ad esum hujus agni prohibetur accedere. Nulla ad hanc lætitiæ perditionem recipitur; omnis malignitas excluditur; calceatus pedibus ad evangelizandum paratus, accinctus renibus et sanctimonie destinatus, habens baculum in manibus, et festinans ut Ægypti deserat idola, sequens Moysen, nec formidans vitæ discrimina, quisque purus et sincerus sine fraude homo vernus accedat et edat; et securus quod resurgat, mortem optet, ut attingat ad æterna gaudia, in quibus est vita nostra sursum manens, et nos trahens ad bona cœlestia. Qui vivit, etc.

XI.

DE ASCENSIONE CHRISTI.

Celebrata in cruce solemnî victoria, cum jam templum corporis sui, quod persecutio Judæorum effoderat Dominus reparasset, noluit statim ad Patrem ascendere, et glorificati corporis præsentiam inferre cœlestibus; sed necessaria dispensatione discipulorum infirmitati consulens, utiliter distulit; et quadraginta diebus in terra conversatus, et visus est sæpe et locutus cum apostolis, et manducavit et bibit; et vulnera quæ ad dubietatem eorum tollendam in corpore reservarat, et videnda et palpanda exposuit, et impleta in se quæ in Scripturis erant prædicta evidentia rerum edocuit. Ad hoc necessaria fuit hujus temporis mora, ut recollectis quos in fugam timor impegerat, quos supplicium crucis terruerat, in multis argumentis apparens, mentes quæ diffidentia titubaverant, solidaret; nec esse phantasticum, sed verum corpus quod surrexerat, tam commensationibus quam contractationibus probaret. Ad hoc dilata est ascensionis gloria, ut sub hoc dierum interstitio præcedens doctrina affectibus firmaretur, imo ut discipulorum desideria recessionem ejus corporalem ambirent, quia spiritalis præsentie plenitudo, quandiu conspectu carnis præsens aderat, adventare non poterat; et paulatim in hoc conducti sunt, ut libenter consuetudine convictus assueti carerent, cum inhabitator

A Spiritus sanctus earum animas possidens, invisibili accessu sinceriores eis affectus infunderet, et aperiret interiores oculos ad intuendum intellectum puro Patrem luminum (*Isai. 1.*), et substantia rerum sperandarum (*Hebr. xi*) proposita apparentia sepeliret, nec incertitudinis scrupulus superesset, cum Dominus et magister, quem verum hominem probaverant, eis videntibus cælum ascenderet; sed jam securi se crederent secuturos, nec esse impossibile quin et ipsi in carne et spiritu ad superos transferrentur. Omnibus itaque ad tam delectabile spectaculum aggregatis : *Ascendo*, inquit, *ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum* (*Joan. xx*). Horum verborum auctoritas, cum jam eorum virtutem Spiritus sanctus intimasset, omnem poterat excludere diffidentiam, et hilarescebat animi eorum paternitatis divinæ illustrati honore, et fraternitatis Christi honorati consortio, cum audirent et crederent se filios Dei et fratres Christi, in quo omnis excellentiæ plenitudo et sufficientia inerat. Nec jam quasi idiotæ et hebetes huic verbo applaudebant carnaliter; sed subtilissime generationem et dignitatem creaturæ a voluntate et nutu Creatoris habuisse initium, et imaginem et similitudinem Dei in interiori hominæ videbant; et dignoscebant, intellectu potius quam visu, quam affinitatem habere inter se pater et filius, et quia substantivo et naturali Filio filii adoptivi conformes, a prima origine multa habeant ex natura, et multa ex gratia. Sane hujus generositatis consortium, secundum quam simul cum Christo filii Dei sumus, nobilitatem existentie nostræ exponit et intimat : in quo honore si manserimus non degeneres, constat omnino non posse Patrem dissidere a filiis, sed deformibus tutam esse ad paternitatem accessum, nec posse pati, ad hæreditatem possidendam dispositos in petitionibus divinis repulsam; sed in quibuscunque filius filialiter genitorem appellaverit, necesse est bonitatem largitoris juste supplicantis prosequi voluntatem, maxime cum ipse Pater qui largitur ista suggerat peti quæ non differit benigne largiri. Et quidem paterna charitas bonis filiis et hæredibus maxime delectatur; et hoc gloriæ Christi unigeniti dilecti accumulatur, quod beatitudinis suæ non patitur esse solitariam magnitudinem, sed addit fratres; non qui minuunt quasi divisam in plures excellentiam, sed qui altitudinem divitiarum ejus exornent participes et consortes. Quod cum ipsum qui Pater est, constet esse Deum, et eum Deum nostrum sicut et suum Filium attestetur, in eo quod filii sumus, ipse nos possidet : in eo quod noster est Deus, quod nostrum est, ipsum cujus proprii sumus, proprie possidemus.

Dico igitur Domino meo : Deus meus es tu, et dic tibi mihi Dominus meus : Ego dominus Deus tuus. Homo cujus Deus est, quid amplius querit? Si sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus. Bonorum tuorum Deus non indiget, nec conferre potes ei quidpiam, nec auferre. Si esurierit, non dicet tibi. Ejus est or-

his et plenitudo ejus, et magnitudinem ejus cæli et cælorum non capiunt. Non infirmatur, non eget indumento vel cibo; omnia scit, omnia potest, omnia continet: in ipso omnes vivimus, movemur et sumus (*Act. xvii*). Quid tu ei quasi indigno conferes? te solum bonitate non necessitate desiderat. Scriptum est, et ipso jubente tabulis insculpum lapideis, ut diligas eum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua (*Matth. xxii*). Dilige, et diligeris; prope est merces tua, in manibus porrigitur premium: esto tu Dei, et erit tuus Deus tuus. Impar sane commercium pretium inæquale; sed qui pro nobis triginta argenteis appretiat (*Matth. xxvii*); intelligi voluit quanta fuerit in pretio quod pro eo datum est, et in eo quod ipse dedit pro mundo, dissimilitudo, cum ipse exiguo argento emptus et venditus, tanto pretio damnatos redimeret; ut dubium esse non possit quin pretii magnitudo superaret negotium; nec æquari posset damnum, quod omnino damnatio justa meruerat, obedientie Christi, quæ gravis usque ad mortem progressa est, et ultro solvit quod non debebat. His intellectis apostoli sicut filii prophetarum olim verum Eliam ascensurum sciebant, et horam illam præstolabantur gaudentes, nec jam anxiantur parturientes, sed exorta lætitia parati erant prosequi recedentem, minime dubitantes quin et ipsi post modicum conversationis hujus, postquam de torrente passionis in via hac bibissent (*Psal. cix*), exaltato capite et erecto, se ad cœlestia Dominum secuturos. Elevatis igitur manibus hæreditariam eis benedictionem relinquens (*Luc. xxiv*), non manufacto vehiculo, nec auxiliariis carpentis eVectus est Christus; sed naturæ divinæ propria usus virtute, carnem cœlo intulit, et corpus glorificatum Patris conspectibus præsentavit. Non indiguit vectoribus angelis, qui offendicula tollentes et medio, ferrent eum in manibus; sed præcedentes et subsequentes applaudebant victori, et concinentes in jubilatione modulabantur canticum novum, et implebat cœlos consonantiæ illius harmonia, thronis et dominationibus parentibus filio juxta Patrem consessum, cherubin et seraphin pedes pacificos ambientibus, radiantibus undique divinis claritatibus et splendoribus supercœlestibus; quos nec ardor perseverans consumit, nec turbinis alicujus afflatus extinguit, nec interpolatio caliginis ullius abscondit. Celebrat tanti triumphus magnificentiam lætabundus cœlestis exercitus; et qui descendenti coram pastoribus Bethlehemitis decantaverunt in sublimi præconia, modo expressioribus conatibus, et intensioribus jubilibus revertenti ad Patrem solemniora obsequia impendebant, et festivis affectibus venerabantur hominem supra se sublimatum, quem gloria et honore coronaverat Pater (*Psal. viii*), ad dexteram suam collocatum, hoc dato ei privilegio singulari, ut in nomine ejus omne genu flecteretur, et super omne nomen, ejus nomen excellentius coleretur (*Philipp. ii*). Quanta in ejus susceptione in cœlis jucunditas fue-

rit, nemo sufficit enarrare; rei hujus magnificentia omnem superat intellectum. Si linguis hominum vel angelorum quis eloquatur (*I Cor. xiii*), vel ad hoc cujuslibet elaboret acumen ingenii, ut definire velit quæ Patris in reditu Filii hilaritas fuerit; aut si forte illud sempiternum gaudium aliquod tunc admiserit incrementum, si stabilitatis æternæ se aliquo modo mutare possit immobilis magnitudo; scrutator ille majestatis opprimetur a gloria (*Prov. xxv*); et verendum est ne, dum vehementius exprimit verba quam oportet, sanguinem pro lacte emungat.

Attamen invisibilem Deum visibilem Filium recepisse ad dexteram suam manifestum est, et humilitatem carnis nostræ throno judicario honoratam, paternæ complacuisse altitudini duo genera gentium civitati supernæ, de qua gloriosa dicta sunt (*Psal. lxxxvi*), deinceps assignari, et esse supra mansionarios homines et angelos, et beatitudinis illius gloriam his duobus ordinibus in perpetuum frequentari. Hæc merces obedientiæ Christi, hæc crucis et mortis stipendia, hic passionis labor promeruit, ut corpus humilitatis nostræ fieret corpori claritatis Christi conforme (*Philipp. iii*), et mortale hoc indueret immortalitatem, et corruptibile incorruptionem (*I Cor. xv*); et fierent homines cum Christo in cœlestibus judices, qui cum eo judicia pertulerant malignorum, et exstiterant usque ad mortem tribulationum consortes. Hæc die primum invecata est in cœlis hæc novitas inaudita; et gavisus est pater hæreditate amplificata, sobole multiplicata, promissionibus quas locutus fuerat in prophetis redditus et completis. Solum ad hæc quæ prædicta sunt, restat judicium, et examinationi ultimæ adhuc reservant antiqua oracula locum. De judicio quippe et angustia, Christo sublato, superest post misericordiæ tempora quæ ad finem festinant, ut justitiam comitetur judicium, et habeant singuli quod merentur, et honoretur honore dignus, et contemtor confundatur inglorius. Hoc et duo angeli Christo ascendente testati sunt, quia qui judicatis abibat, judex esset terribilis rediturus, et videret collecta in unum generalitas hominum quas foderat manus, quod terebraverat latus, faciem quam conspuerat, et prolata in medium inflexibili sententia, occurrentibus Salvatori electis, remaneant impii infinitis deputati tormentis. Quanta illud edictum sequentur lamenta, illius ultimæ tubæ clangor quam horribilis erit; continuus erit et superfluitus illarum lacrymarum decursus, stridorem illum dentium flammæ inextinguibiles agitant. Immortales miseri vivent, incendia, et inconsumptibiles flammæ nudum corpus allambent. Ardebit purpuratus dives, nec erit qui æstuanti lingue stillam aquæ infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, et inter sartagine flammæas miserabilia corpora cremabuntur, et omni tormento atrociori desperatio condemnatos affliget. Non miserebitur ultra Deus, neque tunc audiet penitentes, sera erit illa confessio; et cum clausa fuerit janua, frustra carentes oleo, acclamabunt exclusi.

Nullum tibi refrigerium, nullum remedium; semel Christus descendit ad inferos, ulterius non descendet. Non ultra videbunt Deum in tenebris sigillati, irreversibilis erit illa sententia, et immutabile iudicium, et stabit damnationis hujus immobile constitutum. Exsultabunt sane sancti in gloria (*Psal. cxlix*), videbunt Deum et gaudebunt, letabuntur et delectabuntur et fruuntur gloria, et in felicitate jucundabuntur æterna. Ibi non gustabunt quam suavis sit Deus, sed implebuntur et satiabuntur dulcedine mirifica; nihil eis deerit, nihil oberit, omne desiderium eorum Christus præsens implebit. Non senescent, non tabescent, non putrescent amplius: perpetua sanitas, felix æternitas beatitudinis illis sufficientiam confirmabunt. Non erit concupiscentia in membris, non ultra ulla exsurget rebellio carnis, sed totus hominis status pudicus et pacificus, sana ex integro natura, sine omni macula et ruga deinceps permanebit. Erit denique Deus omnia in omnibus (*I Cor. xv*), et illius præsentia omnes animæ et corporis implebit appetitus, cessabuntque de cætero consummatis omnibus ministratorii angelicarum virtutum discursus; et impleta ordinataque omnino civitate Dei, nec innovabitur, nec mutabitur ultra fixæ et consummatæ beatitudinis status. Ei igitur, ante cujus tribunal stabimus (*Rom. xiv*), qui nunc vultui Dei apparet pro nobis (*Hebr. ix*), cui de nobis tanta cura fuit, ut pro nobis vellet nasci et mori, in præsentem quesumus, ut cura sit curandi nos, et nobis auctoritatem et potestatem judicandi nosmetipsos et corrigendi concedat, ut in illo terribili iudicio suo inter electos asciti et congregati, liberi a servitute et captivitate, celestibus civibus jungamur, et fruamur bonis, quæ ipse diligentibus se repromisit, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit (*I Cor. ii*).

XII.

DE SANCTO SPIRITU.

Adesto, sancte Spiritus, et paraclesim tuam expectantibus illabere cœlitus, sanctifica templum corporis nostri, et consecra inhabitaculum tuum, desiderantes te animas tua præsentia lætifica, dignam te habitatore domum compone, adorna thalamum tuum et quietis tuæ reclinatorium circumda varietatibus virtutum, sterne pavimenta pigmentis; niteat mansio tua carbunculis flammeis et gemmarum splendoribus; et omnium charismatum intrinsecus spirent odora; affatim balsami liquor fragrantia sua cubiculum tuum imbuat, et abigens inde quidquid tabidum est, quidquid corruptelæ seminarium, stabile et perpetuum hoc facias gaudium nostrum, et creationis tuæ renovationem in decore immarcescibili solidas in æternum. Interfuimus sacræ Verbi infantia, et puerperio Virginis obsecuti sumus, cum cœlesti militia gloriam decantavimus parvulo, confessi sumus omnipotentem quem in cunabulis vidimus vagientem. Circumcisionis celebravimus sacramenta, et truncato præputio voluptatum sanctimonie didicimus mancipari.

Interfuimus baptismati Salvatoris, et audita Patris voce de cœlis, ad obediendum Christo traditi sumus, et instructi cœlitus quomodo Patrem et Filium dilectio jungat et uniat, ita ut in ipsis nominibus intimetur distinctio personarum, et naturæ unitas evidentissime innotescat. Sed et Spiritum sanctum in specie columbæ inter illa mysteria vidimus et intelleximus ex illa specie, gemitus poenitentia et desideria contemplationis divinæ, ex simplicitate cordis et innocentia vitæ immaculatæ incessanter prodire, et neminem nisi suspiriis hujusmodi præcedentibus, et inspiratione divina monente, posse ad cœlestia aspirare, ut suspiratio; et inspiratio et aspiratio a sancto Spiritu et causam habeant, et effectum, et materiam et proventum. Secuti quoque sumus in eremum Dominum jejunantem, et repulsa potenter diaboli vidimus tentamenta. Interfuimus cœnæ, et de calice Domini bibimus; pedes lavimus; mortui sumus cum Christo, et ecce vivimus; prosequimur ascendentem, et præstolamur promissum nobis Spiritum sanctum, cujus unctio nos de omnibus doceat (*Joan. ii*), qui invisibili magisterio nos doceat, et celestibus instruat disciplinis, qui carnales hebetet sensus, et conterat appetitus. Hic Spiritus sanctus ab ipso mundi initio aquis legitur superfusus (*Gen. i*), non materialibus aquis quasi vehiculo egens, quas potius ipse ferebat; et completentibus firmamentum dabat congruum motum, et limitem præfinitum. Hujus sempiterna virtus et divinitas, cum in propria natura ab inquisitoribus mundi antiquis philosophis propriè investigari non posset, subtilissimis tamen intuitu sunt conjecturis compositionem mundi, compositis et distinctis elementorum affectibus præsentem omnibus animam affuisse, quæ secundum genus et ordinem singulorum vitam præberet et motum, et intransgressibiles figere metas, et stabilitem assignaret et usum. Hanc vitam, hunc motum, hanc rerum essentiam animam mundi philosophi vocaverunt, putantes cœlestia corpora, solem dico et lunam et stellas, ipsumque firmamentum, hujus animæ virtute moveri et regi, et aquas, et terram, et aerem hujus semine imprægnari. Qui si spiritum et dominum, et creatorem, et vivificantem et nutritorem crederent omnium quæ sub ipso sunt, convenientem haberent ad fidem accessum. Sed abscondita est a sapientibus et prudentibus tantæ rei majestas; nec potuit humani fastus ingenii secretis interesse celestibus, et penetrare ad superessentialis naturæ altitudinem; et licet intelligerent quod vere esset creatrix et gubernatrix rerum divinitas, distinguere tamen nullo modo poterunt quæ esset deitas trinitas, vel quæ unitas, vel quæ personarum proprietas. Superferebatur quidem elemento purificatorio Spiritus sanctificator, jam tunc baptismi virtutem enuntians. Jam tunc illa præfigurabantur tempora quibus arca Noe aquis invecta diluvii viri justi familiam conservavit illasam, abolita generatione adultera, qui in filiabus hominum bestiali petulantia effrenes, in-

prudenter se illis commiscuerant, nec divinos, nec humanos in flagitiis publicis verebantur aspectus. Arcam illam quæ typum gerebat Ecclesiæ Spiritus sanctus et tunc regebat et adhuc regit, extra quam quisquis perfidus evagatur, involutus fluctibus mergitur in profundum; et impossibile est eum vivere, cui non superfertur Spiritus vitæ, cuius vivificus calor animat omnia, et fovet et provehit et secundat.

Hic Spiritus sanctus omnium viventium anima, ita largitate sua se omnibus abundanter infundit, ut habeant omnia rationabilia et irrationabilia secundum genus suum ex eo quod sunt, et quod in suo ordine suæ naturæ competentia agunt; non quod ipse sit substantialis anima singulis, sed in se singulariter manens, de plenitudine sua distributor magnificus, proprias efficientias singulis dividit et largitur; et quasi sol omnia calefaciens subjecta, omnia nutrit, et absque ulla sui diminutione integritatem suam de inexhausta abundantia, quod satis est et sufficit omnibus, commodat et impartit. Hic Spiritus Rubri maris aquas siccat, et suspensis hinc inde vehementibus fluctibus, ab ollis carnum et Ægypti pulmentariis populum ad spiritalem eremi libertatem eduxit incolumem; et alimoniis celestibus pavit, manna quasi rorem matutinum infundens graminibus, quod colligi jussum est ad mensuram. Aderat plena mensura per totam hebdomadam vacante Sabbati die; cui sexta præcedens dies consueti victus duplicans quantitatem, octavæ præfigurabat quietem, in qua absque labore et sollicitudine in deliciis epulabuntur electi et saturabuntur in terra sua duplicia possidentes, corporis et animæ felici perennitate, et perenni felicitate ditati. Hic est Spiritus sanctus, quem magi in Ægypto tertii signi ostensione convicti, cum sua defecisse præstigia faterentur, Dei digitum appellarunt, et antiquis philosophis ejus intimarunt præsentiam defuisse. Et licet de Patre et Filio aliqua sensissent Platonici, spiritus tamen timidus et humani appetitor favoris sanctificationem intellectus divini mereri non potuit; et ubi ad profunditatem sacramentorum ventum est, omnis eorum caligavit subtilitas, nec potuit infidelitas sanctitudini propinquare. Hic digitus Dei, mundanæ iudex et vindex perfidiæ, novi tempore testamenti potenter expellit dæmonia, nec laborat agendo, sed solo nutu perficit omnia: quod dicit, facit; quod jubet implet; secreta indicat, pandit occulta, revelat ignota, hebetat acutos, et perspicaces confutat. Hoc digito in lapideis tabulis lex primum conscripta, quinquagesimo die post egressum Israel de Ægypto in monte Sina Moysi est commendata; sed populus nequam et gens duræ cervicis, a quorum animis terror ille recesserat, quem mors ardens et flammea juga, et clangor buccinæ, et lampades coruscæ, et horrenda tonitrua nuper incusserant, in apostasiam conversi, et de Moysi reditu desperantes, lege divinitus missa indigni iudicati sunt, quia in oculis eorum Moyses

frangens tabulas, tam verba quam instrumentum comminuit et delevit. Quin etiam sceleris ultione patrata, reversus in montem ad Dominum, quadraginta diebus jejunans et colloquens, tandem obtinuit ut ipse alias ex saxo ad instar priorum exciderit tabulas, in quibus eandem quæ in primis fuerat scripturam insculperet et formaret. Factumque est mirabili dispensatione superni iudicii, ut lex quam sanctus scripserat Spiritus deleteretur, et quam manus humana restituit in posterum teneretur. Quod ea ratione credi potest sic actum, ut populus prior secundum carnem ambulans et vivens, divinis colloquiis et spiritualibus mandatis ostenderetur indignus, nec posse mentes perfidas sancta percipere, nec intelligere sacramenta, quæ exemplarium tegmine velabantur. Porro Testamenti Novi quæ Christo evangelizante patuit veritas, verbo Christi prolata, indissolubilis permansit, et solida deinde stabilitatis perpetuæ auctoritate fulta est, eo quod oblatam gratiam humiles susceperunt, et quod Filius inter pauperes spiritu invenit sibi domum in qua caput reclinaret; et merito reprobato visibiles tabulæ invisibilis Dei indicant contemptores, et ampliori dignos honore incarnati Verbi credulos auditores, et devotos veneratores. Lex igitur a paschalis agni immolatione die quinquagesimo datur, et Pentecostes nomen tante rei solemnitas ex lege accepit, in ipso dierum numero sacramenti magni complicans rationem. Septenarius quippe numerus septies revolutus, quinquagesimum efficit, addito monade; qui præsentis sæculi meta, et futuri initium, perpetuitatem sub octavæ nomine continens, sic præsentia terminat, ut nos ad perpetua introducat. Sacratius hic septenarius numerus a conditione mundi auctoritatem obtinuit, quoniam in sex diebus prima Dei opera patrata sunt, et septima consecrata quieti, quasi sancta et sanctificans solemnitate vacationis honorata, et Spiritui sanctificatori attributa. Unde et cessanti a servilibus operibus populo jubetur ut diem Sabbati sanctificet, et spiritui rectitudinis, et sanctitudinis et fortitudinis ascribat, quod directe, quod honeste, quod viriliter incedit, quia totum ex ejus constat ducatu quod devii diriguntur, quod impii convertuntur, quod debiles confirmantur. Spiritus rectus, Spiritus sanctus, Spiritus principalis regit, componit, consummat et perficit quas inhabitat mentes, et corda quæ possidet; nec errare patitur, nec corrumpi, nec vinci quos docuerit, quos possederit, quos gladio potentissimæ virtutis acinixerit. Septenarius iste ex quaternario et ternario constans, cum in se propter prædictas causas honorabilis habeatur, habet ex partibus suis excellentiam maximam, quia artificis et materiæ videtur exprimere et distinguere primarias substantias, ut ternarius Creatorem propter trinitatem enuntiet, et quaternarius creaturam propter quatuor elementa, quæ rerum omnium causæ sunt et semina, sub hujus numeri brevitate concludat. Spiritus sanctus a Patre procedens, a Patre et

Filio, quaternario superferitur et conditor benignus opus suum amplectitur, et diligit quod plasmavit, et creaturam suam sanctus ipse sanctificat et consociat sibi, et charitatis nexu statuit et conquadrat. His aliisque secretioribus rationibus quas illustrium virorum subtiliora ingenia indagant, septenarius numerus in Scripturis sanctis sæpe sacramentales causas complectitur, et simplex et multiplicatus, necessarios ad intelligentiam divinorum operum parturit intellectus. In hebdomadibus apud Hebræos, dies septimus Sabbatum, id est *requies*, appellatur: qui numerus non tam in septimanis, sed etiam observatur in annis, et annorum hebdomada consummata, septimus annus requietionis est, et ipsi terræ Sabbatum imperatur, nec fas est cuiquam eo anno serere vel metere quidpiam, sed quæ sponte sive in terra, sive in vineis, vel in arboribus nascuntur, alimonie pauperum deputantur. Annorum quoque septimane apud Hebræos quinquagesimum annum faciunt, quem jubileum appellant, in quo decreto legis, ut supra dictum est, sit terræ remissio, et servorum libertas, et restitutio possessionum, quas eatenus distractio alienaverat et cætera huiusmodi gratis ad hæreditatis ordinem revertuntur. De numero septenario cum multa dicta sint, plura supersunt quæ in lege et Evangelio præcipue commendantur. Quinquagesimus itaque annus perficit jubileum, quinquagesimus dies a Pascha Pentecosten, facit in quo vere Spiritu sancto infuso apostolis, ad hæreditatem celestem, a quo venundati sub peccato exsulabant, quos diabolo domino mendicitas et egestas subjecerat, revertuntur. Septem sacerdotalibus clangentibus tubis, Jericho corruit; septem petitionibus orandum Patrem Filius docuit. Remissio peccatorum duplicato septies septenario, Petro mandatur. Leprosus septimi diei inspectione a sacerdote judicatur, summi sacerdotis in septem diebus consecratio consummatur. Dominus Jesus Christus de septem panibus quinque millia hominum refecit; et justus quisque Deo laudes per diem septies dicit. Ipse Dominus Jesus ab Adam secundum generationes, quas Lucas commemorat (*Luc. iii*), septuagesimus septimus invenitur, ut ultionem in Lamech septuagesies septies promulgatam (*Gen. iv*), veniens terminaret. Septem diebus in Pascha editur azyma; septem diebus mense septimo tabernaculorum sollempnitas celebratur. In septem annis templum a Salomone constructum; septem brachiis et totidem luminibus candelabrum adornatur. Celebramus tamen nos quam Judæi quinquagesimum diem, sed illi in typo; nos autem in veritate, non tam significamus quam agimus.

Pentecosten igitur celebrantes, commemoramus quæ olim sub Moyse in veteri testamento sunt acta, et quæ sub Christo facta sunt. Post cujus Ascensionem in cælos Spiritus sanctus visibiliter super apostolos in linguis igneis apparuit (*Act. ii*), et ad instar prioris sæculi universitatem fidelium unius labii esse voluit (*Gen. xi*), ut quorum erat cor unum

A et anima una, una esset et lingua, nec posset impedire intellectum credentium aliqua diversitas verborum; sed evangelica doctrina propria lingua prolata ad omnium auditum eandem efficientiam obtineret, ut Græcis et barbaris omnibusque gentibus verbum Evangelii sic esset intelligibile, ac si in eorum auribus lingue in qua nati erant idiomata resonarent. Aderant Medi et Elamitæ, Mesopotameni et Arabes. Hi omnes, dum Hebræa lingua apostoli prædicarent, locuti Judaica enuntiationis suæ articulos cursu consueto evolvens, nullo exponebatur interprete, sed verbo eorum per Spiritum sanctum inerat virtus et gratia, ut habitantes Pontum et Asiam suam esse dicerent linguam, quam audiebant, quasi primitivæ lingue libertas, ad antiquitatis reversa originem, confusionis contumeliam evasisset. Nec tantum apostolis collata est hæc gratia, sed multitudini credentium idem Spiritus superflusus est, intus ardentibus, extra loquentibus; et complectebantur se dilectio et verbum, et de calore Spiritus sermo fervebat ignitus. Jam omni timore excluso obedire se Deo magis quam hominibus publice profitebantur (*Act. v*) et videbatur eis gloria, si pro Christo injuriam paterentur. Ad hunc modum olim Moyse iustum est ut in viros septuaginta, quos ipse presbyteros judicaret, de spiritu suo partiretur, et in negotiis partem gererent sollicitudinis; quibus cum imposuisset Moyses manus, requievit in eis Spiritus sanctus; qui non Moyse ablatus est, quasi ipse sine spiritu remaneret, vel idem spiritus secaretur in partes; sed secundum mensuram donationis divinæ quæ erat in Moyse gratia singularis facta est multiplex et communis, et data est multis in eo potestas, quod prius solius Moyse disponebat auctoritas. Sic Eliæ spiritum duplicem recepit Eliæ, non quod in duas substantias idem spiritus sit divisus, et duos propheta sanctus habuerit Spiritus, sed quod populo Christiano, cujus typum Eliæus gerebat, accepto Spiritu sancto, data sit potestas in opere et sermone; et ascendentem Eliam, id est Christum, pio desiderio prosecutus, fide claverit et intellectu, et vita, et signis et miraculis fulserit et exemplis. Hic sacrorum ordinum distributor, reges creat et principes, sacrat pontifices, eligit sacerdotes. Hic sapientia Salomonem, intellectu Daniele, Joseph consilio, Samsonem fortitudine, Moysen scientia, David pietate, Job timore prosequitur, et sanctorum animas omnimodis fecundat virtutibus, in tantum affectus pacificos provehens, ut jam in cælis nostra sit conversatio (*Philipp. iii*), diffusa in nobis charitate per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (*Rom. v*). Hic in pudicis mentibus sibi statuit mansionem. Hic humiles exilibet habet domesticos, abominatur ararios, falsarios detestatur. Hic Giezi mercenarium lepra condemnat, et Jeroboam vendentem sacerdotia cum apostatis locat. Hic Simonem gratiæ Dei nundinatorem a sanctorum consortio exhaeret, cujus detestabiles ausus ultrix ruina confundit et quassat.

Hic Ba. aam ad maledicendum conducto silentium A imponit, et per asinam redargutum, colliso ad parietem pede (Num. xx), vacuum pecunia, contumelia oneratum, claudicantem ad propria remisit confusum. Hic omnibus Ecclesiae sacramentis interest, quæ ipse efficit et consummat. Hic peccata diluit, hic justificat impios et ad vitam revocat mortuos. Hic discordes pacificat, et vinculo dile-

ctionis astringit et ligat. Hic nos cælo invehit, et a mundi hujus vanitatibus avulsos superni regni constituit hæredes, cujus summa est felicitas, quod corpus istud spiritali effectum cum angelis conversabitur, nec ultra erit carnis et sanguinis aliquis appetitus, sed erit omnium plena sufficientia cognoscibilis Deus et inhabitator Spiritus sanctus.

ERNALDI ABBATIS

TRACTATUS

DE SEPTEM VERBIS DOMINI IN CRUCE

Cum scholiis et emendatione Francisci Titelmani Hassellensis.

(Biblioth. vet. Patr., edit. Lugdun. t. XXII, p. 1260.)

Primum verbum. *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?*

Secundum. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

Tertium. *Mulier, ecce filius tuus, ad matrem; et ad discipulum: Ecce mater tu*

Quartum. *Sitio.*

Quintum. *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Sextum. *Consummatum est.*

Septimum. *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.*

Juxta communiorem tamen sententiam, non hoc ordine Christus verba ista dicitur protulisse. Quod enim primo loco jam positum fuit, quartum constituunt. In secundo et tertio contentientia est. Quarto, solet dari locus quintus; quinto, locus primus. In sexto et septimo, nulla est dissonantia. Exacte quoque perspicientibus Scripturas, et singula adinvicem diligenter conferentibus, apparebit posterior iste ordo verisimilior, et evangelistarum narrationi consonantior. Et forsitan non ideo auctor istum verborum ordinem est secutus, quod ita putaret ea esse prolata, sed quia suæ devotionis affectui ita voluit deservire. Verum de ipso dictorum ordine aut ordinis ratione, non est quod in præsentiarum anxie disputemus. Ipsa magis quæ sunt dicenda, arrectis auribus et toto pectore intenti audiamus.

ERNALDI PRÆFATIO.

Ultima Christi verba, quæ cruci affixus novi testamenti hæredibus tractanda proposuit, licet sparsim a nonnullis in commentariis Evangeliorum videantur exposita, movit me tamen verborum sanctorum reverentia amplius eorum penetratitia scrutari, et quod illa

B hora qua consummata videbantur (4) quæ de eo fuerant prophetata, prolata sint, cum jam novæ doctrinæ, sed passionis agebatur negotium, et quod in eis sua omnia Christus recapitulat dogmata, et tam diffuse prius prædicata, brevibus coarctat capitulis: ita ut

(4) Geminam hic auctor innuit rationem, quare novissima illa Christi verba in cruce prolata profundiori sint consideratione digna. Prior est, quod illa hora sint à Christo prolata, quando minime loquendi atque docendi tempus esse videbatur, nempe quando totus premebatur passionum tormentis. Ex hoc enim quod nec tantis tormentorum afflictionibus ab horum verborum potuit impediri silentio, intelligimus admodum seria esse debere verba illa, et plurimam in se utilitatem atque necessitatem continere. Veluti cum nos virum gravem loqui videmus eo tempore quod minime aptum videtur locutioni,

intelligimus magnæ necessitatis vel utilitatis esse verbum ejusmodi. Solent item maxime seria esse et familiæ tegimen, bonum proxime concernentia, quæ patresfamilias, cum a domo peregre absecedunt, in ipso abscessu novissimo articulo loquuntur iis quos domi relinquunt. Tunc enim ipsa rerum circumstantia postulat tractari maxime seria. Ita quia Dominus noster a nobis peregre absecessurus, in ipso sui abscessu articulo verba ista prolocutus est novissima, nihil dubium quin verba sint in sese multi ponderis, nobis quoque utilitatis permagnæ. Posterior ratio hæc est, quod mira brevitate plurimam

in illo verborum compendio, Christianæ fidei ratio splendeat, et de semine exiguo seges immensa universitati credentium profutura consurgat. Quanto et enim brevius dicta sunt, et in illo articulo quo seria et necessaria agi rerum circumstantia postulabat, tanto diligentius inquirenda sunt; et tanto penitius intuenda, quanto secundior et causalis et seminalis ratio in eis delitescit.

Evolutis igitur causis, quasi ex quibusdam latebris et ex quodam reclinatorio aureo honorabilem internorum intellectuum majestatem produces in medium, et egredietur palam in decore suo cognoscibilis veritas, quam antea oppositis velaminibus ignorabas, et cum propius accesseris, et infuderis se tibi, illuminans sensum tuum divinæ radiis veritatis, intelliges et videbis in scintilla incendium, et in stilla reperies pelagus, et in lecytho olei, unde creditori reddas debitum, et tibi affatim supersit in inconsumptibilem cibum (4*). Antè tamen exordium attendamus, quisnam ille sit, qui se clamat derelictum. Nonne ipse qui latroni promittit et donat paradysum? Utrobique Verbi virtutem intellige. Audi quid hæc ultima schola subtilitatis edoceat. Hic idem qui se derelictum causatur, non pro latrone Patrem rogat, sed potestative immerito donatis reatibus, repente flagitiosum sanctificat, et cælestibus invehit sedibus, et secum in gloria locat. Hoc fundamentum fidei esse, hoc argumentum probabile et necessarium, omni evidentia constat, quod regni Christi etiam in cruce perfecta sis efficientia. Nec minuatur humilitate carnis imperii dignitas, imo hoc ad gloriam Crucifixi pertineat, quod in illa contumelia crucis, sapientiam et fortitudinem mundi hujus vincat et superet quod

sanctæ eruditionis utilitatem in se contineant, eo quod, penitius considerata, pauca hæc verba universam Christi doctrinam prius diffuse ac late prædicatam, miro compendio in sese videantur concludere. Propter hæc, et semen exiguum appellat istud verborum paucorum compendium, ex ipso dicens segetem anplam consurgere, aptissima nimirum comparatione, quoniam sicut semen quantitate quidem et mole perpusillum est, claudit tamen et abscondit intra se virtutem admirandam, qua de se possit arborem magnæ molis progignere, cum in terra bona absconditum atque mortificatum fuerit: ita et hæc verba syllabarum numero modica, maximam in se sacræ eruditionis vim concludunt: quæ tum demum se proferet, cum intra terram bonam, id est cor mansuetum et humile, abscondita et bene mortua fuerint. Illic enim seges magna de semine exiguo cernetur exsurgere. Atque hoc pacto etiam illud intelligendum est quod ait, in verbis istis multum secundam delitescere causalem et seminalem rationem.

(4*) Alludit ad miraculum illud Elisei prophete, de quo quarti libri Regum, quarto capite legimus, quo videlicet ad precem mulierculæ debitis oppressæ, paululum olei, quod solum in domo sua habebat, mirabiliter multiplicavit, ita ut ex eo repleantur vasa non pauca; quo facto, dixit Eliseus: *Vade, et vende oleum, et redde creditori tuo; tu autem et filii tui, virite de reliquo.*

(5) De serpente fertur, ubi se senserit senio gravari, et velut scabie sive corruptione quadam pellem antiquam perfundi, tum ipsum ad sibi medendum eligere arctum aliquem transitum et angustum

A stultum et infirmum aestimabatur incarnati Verbi venerabile sacramentum (1 Cor. 1). Quod enim Filius in persona derelictorum conqueritur, non est impossibilitatis indicium; sed hoc potius intimat, quod diminutio illa excellentiæ superioris humilitati corporis tribuat incrementum: et vicissim humilitas et sublimitas quibusdam revolutionibus inter se partiantur negotium, forma Dei se exinaniens, et forma servi nomen quod est suæ pœmne nomen accipiens (1 Philipp. 11). Non derelinquitur usquequaque, sed dispensatorie singularum exprimitur ratio naturarum, quia et relinqui et pati et mori quidam arcti et difficiles sunt transitus (5), per quos ad solidum et immobilem statum, quasi pelle peccati deposita, et omni scabie vitiiorum deteresa, renovatus homo perveniat. Unde etiam quod sicut in cruce fons vitæ, quod supplicante Christo, etiam crucifigentibus locus est veniæ, quod inter convicia et supplicia pietate matris afficitur, quod, omnibus consummatis, victor migrat ad Patrem, indiscussum relinquere ingratitudinis esset et torporis, cum hæc singula capitula proprium syntagma requirant (5*), et meditatores legis Dei totius hie religionis reperiant semina, de quibus exercitatus animus divinarum intellectuum fructus uberes metat. Ad quarum rerum indaginem licet insufficientem me iudicem, nec oculis impuris puram lucem intueri sustineam, interim tamen sub umbra divinarum secretorum secedens, a prohibitis et inaccessibilibus abstinens, ad reliquas paradisi arbores præsumpsi manus extendere (6), et experiri gustu quid saporis intra se dulcedinum multitudo proposita contineat.

foramen, per quod magna violentia corpus totum traducens, pellem deponit veterem cum sua scabie, sicut veteri pelle liber, toto corpore velut renovatur, quomodo et de aquila ferunt, per attritionem incurvati rostri ad petram rejuvenescentis. Hocque esse putant et interpretantur nonnulli veteres auctores, quod monet in Evangelio Dominus, prudentes fieri suos discipulos sicut serpentes (Matth. x). Hoc respicit quod hic dicitur relinqui, pati et mori esse arctos quosdam transitus, per quos ad statutum novitatis et immortalitatis debeat homo transire, prius deposita peccati pelle et omni scabie abrasa.

(5*) Proprium syntagma, id est proprium ordinem vel dispositionem. Græcis enim συντάγμα significat dispono, vel compono, vel ordino. Unde συνταγμα significat ordinationem, vel dispositionem.

(6) In paradiso protoparenti Adæ fuit permissum de quibusdam lignis sumere, gustare et edere, sed prohibitum ei fuit lignum scientiæ boni et mali (Gen. 11). Ipse tamen non solum ad concessa, verum etiam ad prohibita ligna præsumpsit manus extendere. Sic in divinis rebus investigatio quedam est prohibita, ea videlicet quæ per curiositatem majora quærunt, quam quæ humanus capus possit comprehendere, de quali investigatione per sapientem dicitur: *Perscrutator majestatis opprimetur a gloria* (Prov. xxv). Quædam vero investigare permissum est, ea scilicet quæ humanum captum non excedunt et animum in vera pietate ædificant. Qui ergo prohibita in rebus divinis scrutari præsumit, recte dicitur, *ad prohibitam arborem manum extendere*. Qui autem concessa humiliter considerat, ad alias arbores non prohibitas dicitur manus extendere.

TRACTATUS PRIMUS.

Super verbo illo : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* (Marc. xv.)

Post regulas fidei evangelico dogmate promulgatas, post signa et miracula et documenta iustitiæ, quia iter longum fuit per præcepta (SENECA, epist. 6), ventum est et ad compendiosum et efficax per exempla. Et ne aliquid doctrinæ deesset, secuta est forma : quæ ideo ad ultimum dilata est, ut quasi piæ hæreditatis testamentum filii superstitibus eo devotius amplecterentur, quo Christi sanguine conscripta privilegia sua viderent, et impressam obedientiæ ejus imaginem bulla imputribilis exhiberet. Ideoque ex illa cathedra crucis quoddam Deuteronomium dictatum est (6*), in recapitulatis breviter quæ multa prolixitate diffusa erant, satagit simul Magister bonus facere et docere (Act. 1) et exemplo consummare doctrinam, nec tam veritatis præceptor esse, quam testis. Modo ultro eloquitur, qui paulo ante ad Herodis et Pilati inquisitiones conticuit (Luc. xxiii), curiositatem et fastum timentium [fort. curiositatem fastu tumentium] hominum aspernatus, pauperes spiritu de patibulo edocet, ibique scholam religionis iterum instituens, pauca proponit capita, in quibus et affectum charitatis intimat, et zeli sancti imitationem commendat. Non possunt impedire tormenta doctrinam; sed quasi hebes contemnitur ferrum, et providet sollicita pietas, ut ad regulam fidei discipulorum mores æquantur, et conquadrate fundamento ædificationis firma stabiliter innitatur. Se igitur ipsum modo

A hominem exhibet, modo Deum, modo omnipotentem et modo infirmum, ut inter se sublimitas et humilitas vices negotio congruas partiantur. Modo supplicat, modo imperat, modo se dicit derelictum, modo latroni promittit paradysum. Agit, secundum utramque naturam, quod exigit causa. In hac contemnitur, in illa gloriam regnumque largitur. Perstrepebant ante crucem clamores irrisorii, et ad dolorem vulnerum cruenta plebs addebat convicia (7), ringebat et torvis aspectibus in faciem quam conspuerat intendebat, et unanimi classico acclamabat : *Vah ! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reedificas* (Matth. xxvii, Marc. xv). Vide quantum mali error et perfidia principum alliniverat plebi, quantum rubiginis suæ affricuerat populo imprudenti auctoritas sacerdotum, quantum convaluerat conjurato facta in Christum cum occiderent eum et nomen ejus deleterent e medio. Non verebantur omnes homicidii titulo in perpetuum esse notabiles (8), uno in se et in parvulos suos tanti sceleris reliquias congerebant, et ultro damnationis suæ chirographo suscribebant. Nondum exspiraverat Christus, sed fossis manibus pedibusque, et, scisso vepribus capite, vivebat in cruce, et, paricidalium mentium intuens vota, non tam clavorum acumine quam illorum crimine pungebatur. Pro his igitur ad Patrem convertitur (9), et charitatis argumento prolato in medium, inauditus dicendi genus

(6*) Multum apposite istud septem verborum novissimorum compendium appellat quoddam Deuteronomium : quod Græcis dicitur quasi *δευτερονόμιον*, id est secunda lex vel iterata lex. Atque ita appellamus quintum librum Moysi, eo quod in ipso Moyses breviter recapitulet pene omnia quæ in aliis libris prioribus, vel quantum ad res gestas, vel quantum ad traditam doctrinam, latius fusiusque descripsit. Ita et hoc septem verborum compendium, quia breviter complectitur omnem Christi doctrinam ante per eum diffusæ prædicatam, non immerito Deuteronomium potest appellari, quasi lex secunda vel lex iterata.

(7) Videtur alludere ad illud psalmi : *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt* (Psal. lxxviii), ubi supplendum videtur, *convicia*, aut aliquid humusmodi. In eo autem quo l statim subditur, *ringe-
bat*, etc., eum exprimit proprietatem, quorum est nasi contumacia in iracundia ringere. Canes enim Scriptura nominat Christi persecutores, veluti cum psalmo xxi, ex Christi persona dicitur : *Circumdederunt me canes multi* (Psal. xxi).

(8) Id factum e. t. Judæis adversus Christum clamantibus : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Matth. xxvii). Tunc enim homicidarum titulum in se susceperunt, contentes se esse auctores mortis illius. Tunc reliquias tanti sceleris, id est ultionem pro tanto scelere debitam in se et in suos parvulos congresserunt. Peccati namque reliquias, vindicta est et pœna quæ debetur pro scelere. Tunc et damnationis suæ suscribebant chirographo, quo-

niam voce propria homicidas sese esse, confessi sunt.

(9) Videntur prima facie quæ hic dicuntur, non pertinere ad verbum propositum : *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* sed magis ad illud : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii). Verumtamen cum diligentius attendimus, comperimus recte omnia de verbo illo priore intelligi. Juxta auctoris namque sententiam, hoc verbo Christus honesta quadam et blanda humilique querimonia suæ passionis a Patre exagebat mercedem, quæ erat hominum salus et peccatorum conversio. Agiturque quasi per justitiam eum Patre, veluti indicans fieri sibi injuriam, si cum ipse secundum divinitatem Patri æqualis in assumpta humana natura ad tantam derelictionis miseriam ultro se submisserit, non ei concedatur postulata hominum salus, pro quibus ita se exinanivit. Atque hoc est quod post paululum auctor ait : *Utrum plus possit peccatum quam justitia, Deo Patri quæstionem proponit*. Justitiæ namque obtentu exigere poterat Christus hominum salutem, postquam pro eis tanta subisset certamina. Injustum enim fuisset tantos filii labores apud Patrem vanos et irritos fieri, id quod clarius exprimit post paululum, cum ita dicit : *Alioqui subtracta sibi agonum suorum stipendia Christus queritur*, etc. Et iterum clarius, cum post multa interposita sic dicit : *Quod autem derelictum se Filius commemorat, mercedem obedientiæ postulare videtur*.

novus orator assumit, et inimicorum causam allegans, ipsis invidis atque negligentibus, parti contrariæ suffragatur et utrum plus possit peccatum quam justitia, Deo Patri questionem proponit. Et dissiderit esse inconveniens ut amplioris sit virtutis delictum quam donum, et prævaleat malitia bonitati, et perditio salutis. Cum enim ipse ad hoc nitatur ut salventur, et Judæi ad hoc ut damnentur, plus debet apud Deum posse Filii charitas, quam populi cæcitas, quia et hoc non minimum habet pondus, quod causæ huic non patrocinatur alienus, sed Filius, neque reipublicæ commodum ex hac indulgentia minuitur, sed augetur: ideoque nec legibus nec judici derogat, si temperatur sententia, quia cum communibus utilitatibus tribunalia deserviant, non est sibi contraria institutio, quæ quocunque tramite ad propositum redit, quæ quod a statu integritatis suæ elapsum erat restituit. Alioqui subtrahitur sibi agonum suorum stipendia Christus queritur, protestans non esse quæstuosos tanti discriminis sudores, si hi quibus tanti laboris opera impensa est sic relinquantur, et ad salutem eorum inefficax sit hæc humilitas, et ita sanguis Filii in conspectu Patris vilescat, ut non omnia postulata obtineat. Clamat igitur: *Heloi, Heloi, quare me dereliquisti?* (Matth. xxvii.) Non improperat Patri, nec derelictum se dicit quasi contumelia crucis contra propositum videatur opposita; ultro enim et ulnas patibulo, et palmas ferro exposuit (10); sed quantum sit obedientiæ fundamentum et culmen, interrogans innuit, cum se et minorem et æqualem ostendit. Deseritur humilitas, adest majestas, fortius est et sapientius omni virtute et sensu hominum, quod in Christo Judæus et Græcus stultum æstimat et infirmum (I Cor. i). Secundum formam servi, legationis suæ ministerium non erubescit, non diffidetur carnis naturam passibilem et mortalem. In hac forma Patri blanditur Mediator attentus, nec abnegat quod videtur, nec rapinam arbitratur, si aliquid pro potestate loquitur, et Patrem aliquando ex æquali affatur.

Deum igitur suum vocat, ne quis quod proprium est alterius ad alterum, existimet alienum; et quod commune videtur, secare præsumat, quasi divinum. Naturæ divinæ communio inter Patrem et Filium non admittit scissuram; et licet sit ibi

(10) Oblatus est quia ipse voluit (Isai. liii).

(11) Potest id dupliciter intelligi. Primo de sanguine proprio ipsius Christi, in quo et per quem nobis est ingressus in sancta, id est in celeste regnum introitus. Quemadmodum Paulus apostolus de ipso ait, quod non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introierit semel in sancta, æterna redemptione inventa (Hebr. ix). Secundo possumus de uniuscujusque sanguine proprio verbi hujus intellectum accipere, ut indicetur unumquemque cum Christo volentem introire in cælos, debere per proprium sanguinem, non per alienum illuc intrare, id est seipsum mactando et immolando, carnem videlicet crucifigendo, juxta Apostoli consilium, cum vitis et concupiscentiis (Gal. v), sicque nos ipsos passioni Christi confor-

A discretio personalis, una tamen est divinitas et essentia naturalis. Spum dicit, ut manifestum fiat quod ille qui suus est in nullo ei contradicere possit. Deum suum dicit, ut vobis minime formidandum judicem intimet, quem sicut suum flectere possit, et ad eum tutum esse accessum, quem non ut alienum appellat, sed suum. Nec parvam confidentiam hujus familiaritatis germanitas exigit, quæ in conspectu Patris tantam derelictorum sollicitudinem gerit, ut se quoque in eo, quod constat voluntarium esse et spontaneum, dicere non dubitet derelictum. Impossibile sane est ut in Patrem bonum, bonæ voluntatis cadat ingratitude, et non magis in tam benigno dilecti sibi Filii affectu complaceat. Quod autem derelictum se Filius commemorat, mercedem obedientiæ postulare videtur; nec diu beneficium differri tolerat, quod deberi sibi obedientia mortis obviam procedens, confidenter proclamatur: *Quare, inquit, me dereliquisti?* Hujus mysterii rationem nondum intellexerat mundus, nec dum tanti sacramenti effectus palam advenerat, et necesse erat ut tam opus quam virtus hujus holocausti innotesceret, et auditoribus Evangelii imprimeretur hæc forma, ut discerent ex presenti regula unumquemque oportere deinceps introire in sancta in sanguine proprio (11), et finem advenisse earum expiationum, quæ factæ erant eatenus in sanguine alieno. Periret enim et prorsus dilueretur religionis auctoritas, si iterum circa imagines et umbras veritatis occuparetur, et non magis ipsam veritatem apprehendens, mores in se taurinos vel hircinos mactaret, et in altari intrinseco puræ devotionis non adoleret fragrantiam, pro torture et columba pietatis et sanctimonie intendens affectui. Deseritur Christus ad modum Jonæ prophætæ, projectum in mare venter belluæ suscipit (Jonæ ii); sed prope erat susceptio matutina, de qua Pater prædixerat dicens ad Filium: *Exsurge, gloria mea* (Psalm. lvi); et Filius ad Patrem: *Exsurgam diluculo* (ibid.). Exarmata erat navis, fractumque remigium (12); sed recollectis reliquiis, iterum navigii suppellectilem gubernator magnus aptat ad cursum; et cujus res deploratæ esse videbantur, dum clauderetur intra sepulcrum, devicta morte victor egrediens, imperavit ventis et mari (Matth. viii). Et infernus obstupuit judicem, quem quasi prædam peculiarem un-

mando. Cui bene respondet, quod paulo post adjungit de moribus hircinis vel taurinis mactandis. Uterque autem intellectus, bene proposito convenit. In hoc enim quod Christus ita in cruce derelictus pendet, clamans: *Deus meus*, etc., primum hoc nobis ostensum est, quod ipse vera sit hostia, per quam esset accipiendi peccati remissio et cælestis regni hæreditas, quoniam ipse qui ita pro nobis loquebatur mediator erat et hostia. Deinde et hoc docuit suo exemplo, debere nos ita nos ipsos immolare in hostiam viventem Deo (Rom. xii), quomodo ipse se ibi immolabat, ut socii facti passionum et similitudini mortis ejus configurati (II Cor. i), consolationem quoque socii et gloriæ consortes efficiamur.

(12) Loquitur per comparisonem sumptam ex

quibus carni infixis pro consuetudine indifferenti attraxerat. Sane ille psalmus cui titulus est : *In finem, pro susceptione matutina* (15), ex persona Christi sic incipit : *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* (Psal. xxi.). Sed hæc erant verba delictorum (ibid.), id est in persona eorum quibus ipse se unierat, quibus per omnia absque peccato similis erat (Hebr. ii). Suos dicit peccatores, propter quos venerat, quorum caput erat; æque membra sua a se abscindi conveniens iudicabat. Alioquin absque nota et labe peccati si corpus inquiras, caput sine corpore constituas, nec erit cui proficiat bonitas, si non sit infra quæ regatur infirmitas.

Agit igitur caput causam corporis sui, et pro infirmis suis sollicitus medicus, in tantum compatitur, ut etiam ex parte se infirmari non dedignetur, et, ut amplius dicam, sit peccatum qui abradebat peccatum. In qua parte patitur, derelinquitur, quia naturæ impassibili in nullo congruit injuriari vel pati. Absentat se passioni divinitas : hoc solius carnis est, in hoc solo se deseri Filius innuit, ut undique sanæ fidei veritas elucescat, et palam sit, quia secundum quod Deus est omnino non moritur; et secundum quod homo, dispensatoria ratione ad tempus moriturus deseritur. Deseritur itaque cum derelictis et pro natura quam assumpserrat, tributum solvit, et evecitur secum genus suum ultra hujus sæculi pelagus, piratis rapacibus nulum carnis protulit, inviscatisque dentibus eorum, illisit voracibus (14), et tam se quam prædam suam abstraxit et evexit. Pro debitoribus debitorem se obicit, et quod ex se non debebat, ultro debere non abnuat : ideoque totius debiti summam, ab eo qui pro omnibus se tradebat, exactor exegit. Relictum vidit ad tempus, et penitus posse extinguere arbitus est; sed abjectio voluntaria non expers erat omnipotentiae, et calix ille amaritudinis, concupiscentiae venena infusa antiquitus, ab imo avulsi, naufragantium periculo, quibus hoc interdum videtur contingere, ut armis omnibus atque instrumentis quibus navis gubernabatur perditis, fractoque remigio, et omnibus rebus desperatis, tandem alienigenis industria navis ad recti itineris cursum et portum quietis dirigatur. Ita videbatur res esse desperata, quantum ad nostram salutem operandam, Christo mortuo et in sepulcro posito, quemadmodum ipsi quoque dicebant in via colloquentes discipuli : *Nos, inquit, sperabamus quod ipse esset redempturus Israel* (Luc. xxiv), quasi res jam videretur desperata. Sed post paululum, gubernator magnus reparavit omnia, et sine bono consummavit.

(15) Psalmus ille in ordine est vicesimus primus, quia miseria passionis initium sumens, fuit in resurrectionis gloria et magna lætitia. Propter quod, potius a fine inscribitur, *pro susceptione matutina*, quæ in resurrectione facta est, quam a principio, *pro derelictione vespertina*, quæ erat passionis tempore. In eo autem quod sequitur : *Sed hæc erant verba delictorum*, quidam codices habebant *derelictorum*, alii *delictorum*. Magis ad propositum videtur, *delictorum*. Videtur enim ad illud psalmi respicere : *Longe a salute mea verba delictorum meorum* (Psal. xxi.). Unde et in declaratione prosequens ostendit, quare dicat Dominus *verba delictorum meo-*

rum, et vomitu repentino tota veteris fermenti conspersio ejecta est. Extensis igitur brachiis Christus in cruce totum corpus suum infra se positum complexus est; et sub alis crucis aggregato genere nostro, ibi et protegit et fovit, ubi nihil posse putabatur, et in quo victus aestimatus est, maximæ victoriæ vexilla erexit, quia neque mors in eum usquequaque prævaluit, neque Pater ullo modo negare Filio indulgentiæ privilegium potuit, quod ad pedes ejus prostrata charitas postulavit. Obtinuit itaque dejectio capitis veniam corpori, et percusso vertice, solidata sunt membra, ut non segnus sit recompensatio, et semper quid debeat homo Christo pro quo ille mortuus est, in hac forma medietur et relegat. Fixumque præ oculis sit hoc charitatis argumentum, maneatque hoc vivum documentum, et continuæ persuasionis exemplum. Sed et nobis, qui toties derelinquimur quoties nos tentamina colaphizant, non negligenda questio est, inquirere cur derelinquimur, et intellectis causis indagare remedia. Quia non poterit in illa mente diu labes obrepere, quæ se provida studuerit circumspectione munire. Deserimur nonnunquam, cum hanc curam negligimus, et commonent nos contumeliæ propulantes, ut solliciti simus, et medetur quandoque negligentiae confusio; compelluntque ad remedia confessionum nonnullos (cum se erubuerint aberrasse) ipsa tentationum ludibria. Castigatur sæpe ex casu superbia, et præsumptio ex ruina. Pulsatur sanctitas, ne extollatur et ut exerceatur, vexatur; ad tempus in modico derelinquitur, et in magnis miserationibus denuo congregatur. Labitur et erigitur; deficit, nec sufficit ex se ut ad medicum recurat. Ad hanc inquisitionis formam proposita a Christo in cruce questio nos invitat, quoties non pungit stimulus carnis, vel rapit in mirabilibus supra nos elatio mentis. Nec tamen peremptorius aestimandus est recrudescens peccati pruritus (15), cui obviam pergit ratio, et serpenti-

rum, declarans quomodo peccatores dicat suos, ac proinde et peccata eorum sua.

(14) Piratas appellat diabolos, qui ante Christum omnes per hujus sæculi pelagus navigantes, id est de mundo transeuntes, rapiabant ad inferna. His quoque Christus carnem suam protulit pro nullo, dum secundum eam dispensatorie mori voluit. Cum autem dicit : *Inriscatisque dentibus eorum*, etc., videtur loqui auctor ex consuetudine navigantium in mari, qui occurrentibus sibi piscibus magnis, a quibus navi timent subversionis nocumentum, extra navem aliqua projiciunt, in quibus, dum illa animalia voracia occupantur, vel dilacerandis vel devorandis, navis transit illæsa; nonnunquam etiam visco aut hujusmodi materia liniunt quæ foras projiciunt, ut ori ac faucibus illa adherentia, a navis et navigantium persecutione voraces impediunt. Ita legimus Daniele cum dracone, qui apud Babylonios colebatur, egisse (Dan. xiv). Massas enim composuit, ex pice et adipe et pilis, quas in os draconis mittens, eum interemit; quæ etiam figura huic loco non male convenit.

(15) Peccatum in homine recrudescit et pruritus excitat, quando concupiscentia ad peccatum semel commissum iterum nos invitat et sollicitat. Ille autem recrudescens peccati pruritus non est ad mor-

scabiei opponit cauterium. Licet enim suffumigant A sedataque procella divinitus, quod putabatur detrimentum, invenitur solatium, et quod relictum et oblitum, assumptum et restitutum.

TRACTATUS SECUNDUS.

Super verbo illo : Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiij).

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra (Psal. viii), qui et ex impiorum ore perficis laudem (16). Ecce unus de derelictis assumitur. Latro ille collateralis tuus, damnatus ob scelera, illum victoriae tuae praecurso-rem constituis, et vivificatum ex gratia in paradisu praemitis : in quo confusus est inimicus, et ultor haereticus, et prolixior perversus discipulus, et detractor Judaeus. Opponebatur a Phariseis Christo pro crimine quod cum peccatoribus, quos lex abdicabat, ad legis injuriam, non tantum verbo, sed etiam communicaret convivio. Cum enim leprosos et immundos ex ritu et decreto extra castra depelleret, abraisque parietibus earum domorum, in quibus fuerant conversati, ipsis quoque in quibus consedisissent subsellis, propria mandaretur purgatio (Num. v; Lev. xiv), hoc arguebant in Christo, quod hujusmodi personarum nec mensam vitaret nec domum, sed susciperet et sanaret. Inoleverat superstitio, et occasione legis intellectae carnaliter, persequerentur quidem ministri legis peccatum, cum tamen nec ipsi essent a peccato immunes, subscriberantque damnationibus propriis, nullum lo-

tem illi qui patitur, non est peremptoria vel mortalis illa ad malum tentatio, modo ratio obstat contra luctando, nec permittendo scabiem malitiae latius serpere, sed cauterium adhibeat et medelam. Quantumvis enim magna et vehemens videatur esse tentatio, si desit consensus, et sic contra se opponat ratio, nihil potest mali contingere; sed Dei gratia fiet ut, juxta Apostolum, diligenti Deum omnia cooperentur in bonum (Rom. viii), et nihil sit damnationis : quod pulchra comparatione consequenter indicat auctor, sumpta ab incendio grandis, quod una gratiae stilla exstinguitur.

(16) Canit Domino Psalmista quod ex ore infantium atque lactentium sibi perfecit laudem (Psal. viii). Auger rem noster auctor, dicens etiam ex impiorum ore Deum sibi perfecisse laudem, id quod in latrone misericordiam consecuto dilucide monstrat. Dicit autem in hoc opere miserationis divinae confusus esse, inimicum haereticum, perversum proditorem discipulum, et detractorem Judaeum, sic pulchre singulis singula tribuens. Et de duobus quidem novissimis bene id demonstrat, inverso ordine, prius de Judaeo detractore, posterius de ultore sive defensore haeretico. De proditore autem discipulo omittit prosequi, quoniam id ex aliis manifestum relinquitur. Confusus enim est ille qui desperavit posse veniam consequi de peccato suo, dum huic latroni tam facile, tam multa, tam magna donantur scelera.

cum misericordiae reservantes (16'). Nefas putabant quod Christus curabat in Sabbato (Luc. xiii; Joan. vii), quod misericordiam praependam docebat judicio. Ita et quidam haeretici, in quibus sunt Novatiani, qui volunt videri defensores Ecclesiae (17), eos qui in quocunque crimine post baptismum lapsi sunt, poenitentia censent indignos, et omnino non posse restitui dogmatizat illa impietas, quem in aliquod crimen humana impegit infirmitas. Veram Christum et falsos defensores fidei haeticos, et inimicos gratiae Judaeos, praesenti judicio destruit et convincit, mutans legem in gratiam, terrorem in mansuetudinem, asperitatem in lenitatem, umbram in veritatem, judicium in misericordiam. Novus rex, nova lex : Novus dux, nova lux, fractis prioribus tabulis, et silice ad silicem comminuto (18), novis subscriptionibus figit titulum, et dictat pietas, et discernit omnia charitas. Scribitur tribus linguis insignibus, Hebraica, Latina et Graeca regnum Christi : et dominatio ejus emanatura in gentes, cruci insculpitur, nec corrumpere Pilatus quod scripserat voluit, et, licet tam insignem titulum deleri perfidia Judaeorum clamose expeteret, obtinere

(16') Nimirum quia juxta beati Jacobi sententiam, iudicium sine misericordia fiet illis, qui non fecerint misericordiam (Jac. ii), et ut Paulus ait, in quo quis alterum iudicat, seipsum condemnat (Rom. ii).

(17) Videtur auctor illud psalmi, ut destruas inimicum et ultorem sive defensorem (Psal. viii), velle particulatim applicare alterum ad Judaeos, alterum ad haeticos. Judaeum vocat inimicum, quasi invidum detractorem et persecutorem. Haeticum autem appellat ultorem sive defensorem, quoniam is se solent jactare haeretici, tanquam propugnatores sint veritatis et defensores Ecclesiae. De his autem Novatianis, deque ipsorum principe Novato, et eorum errore ex libris orthodoxorum Patrum qui adversus illos scriptis depugnant, licet cognoscere.

(18) Silice ad silicem comminuto. Alludit ad historiam libri Exodi, ubi legimus Moysen iratum tabulas lapideas, digito Dei praecepta inscripta continentes, ad radicem montis projecisse de manibus, atque in partes comminuisse, ut iterum necesse fuerit novas tabulas excidi, et iterum scribi (Exod. xxxii) : Quod signum erat commutationis vel potius renovationis et perfectionis veteris legis, per legem novam evangelicam. Silice, inquit, comminuto ad silicem, quia et tabulae erant lapideae, et ad montem, qui erat lapideus, comminutae sunt illae tabulae.

nullo modo prævaluit (*Joan. xix*). Jam ad hanc A Scripturam latro crucifixus pertinebat, et cum intra se illæ litteræ colligebant; jam spes subintrabat converso, quia crucifixo sibi mundo inhiabat celestibus, dilatatusque charitate, quasi consputis repudiatisque quæ infra sunt, cum Christo tractabat de regno, affectabat superiora, et cum jam anima egressum accelerans in primis labris esset (19), et hora ultima adventaret, æquo animo ibat, nec urgebat formido pœnarum conscientiam, quæ se sanguine Christi præterfluente sentiebat ablutam. Exauebant linguas venenatas blasphemantes Christum Judæi, et conclamabant et emovebant convicia, et quasi victores insultabant pendenti. Fugerant apostoli, sola plebs maledicta firmatis nequam sermonibus, celebrabat ludibrium: Romanis militibus B seditionibus tumultuosis cedentibus, pro potestate ministerium potius exhibentibus quam consensum (20). Sed et alter latro oblatrantis plebi assentiens, quod nec se nec alios salvos posset facere, testabatur, irridebatque participem suum, qui in eum quem in eadem secum damnatione videret, spem poneret, et nugatorium omnino videbatur illum credere regem vel Deum, quem secum oppresserat idem opprobrium et simile tormentum.

Erat itaque unus irrisor, alter confessor; unus exprobrator, alter venerator; hic sperans, ille de-

sperans; hic diligens, ille negligens. Aderatque illi controversiæ iudex, qui data sententia blasphemum ad tartara, consentientem præmisit ad regna. Sane hic de quo agimus latro, mansueti animi, et sicut testem Christi debebat, in auditorio publico fidei protulerat argumenta, et novo philosophandi genere supplicii tanti inmemor, cum blasphemo illo de timore Dei, et justitia disputabat. *Neque, inquit, tu times Deum, qui in eadem damnatione es; et nos quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit (Luc. xxiii)*. Credit et confitetur, testis est innocentiae Christi; increpat maledicum, nec sibi parcat; sed tantum accusator sui, seipsum adversum se sententiae veritate prolata, persequitur. Damnatio, inquit, similis quidem est, sed causa differens, cum hic ad hoc destinatus sit ex obedientia, nos ob flagitia. Causam accusat, non arguit pœnam; exsecratur scelus suum, non detractat iudicium. *Neque, inquit, tu times Deum*. Deum fateri non erubescit, quem ex invidia, non ex merito noverat crucifigi. Intelligere enim, revelante non carne et sanguine, sed ipso cui attestabatur, jam poterat, quia quod fiebat, voluntarium erat, non necessarium (21), quia ut sic fieret, voluntarie fuerat delictum. Ibi igitur philosophatur, et prædicat, et fatetur, ubi non tantum diffugiunt et tremunt apostoli, sed et ipsi maligni spiritus jamjam impositi sibi freni salivaria masticantes (22), per antiquum or-

(19) Proverbialiter dicitur anima illi esse in primis labris qui est morti proximus, quando est in proximo ut emigret e suo hospitio anima.

(20) Hoc dicit, ad indicandum quanto crudeliores et petulantiores in Christum fuerint Judæi, quorum tamen non erat, justitiæ sententiam exsequi, quam gentiles præsidis ministri, ad quos spectabat sententiæ præsidis, domini sui, exsecutio. Non enim verisimile est Romanis et ingenuis militibus hanc placuisse petulantiam, quoniam non erat consuetudinis, ita procerat insultare sic in extrema miseria reis pendentibus. Neque dubium quin mirabantur gentiles præsidis ministri improbam Judæorum rabiem et insatiabilem maledicentiam, quam in hominem ita misere damnatum exercere non desinebant.

(21) Christi passio simpliciter voluntaria fuit, et non simpliciter necessaria. Videri tamen posset fuisse non omnino voluntaria, eo quod ita definitum erat in consilio Divinitatis ut Christus pateretur. Quod consilium quia non potest non impleri, videri posset, non fuisse omnino voluntariam, sed partim necessariam Christi passionem. Sed hanc dubitationem auctor evacuat, dum e vestigio adjungit: *Quia ut sic fieret voluntarie fuerat definitum*. Simpliciter enim voluntaria fuit Christi passio, quia voluntarie Pater et Filius delinierunt, ut Filius in assumpta natura humana pateretur. Unde licet supposita definitione illa, necessarium fuerit consequi ejus adimpletionem, quia non potest Dei consilium quod voluntate definitum fuit, irritum fieri, voluntarie tamen impleta est illa definitio, sicut voluntarie ita fuerat definitum. Quidam autem codices hunc locum velut contrario sensu legunt, cum assertionem, hoc modo: *Quod fiebat voluntarium erat et necessarium*. Et ut declaratur, quomodo erat id necessarium subjungitur, *quia ut sic fieret erat voluntarie definitum*. Unde

C cum non possit non impleri, quod definitum est, consequi videtur ut, supposita illa definitione, necessarium fuerit Christum pati. Quam necessitatem non simpliciter necessitatem, sed necessitatem conditionalem, vel necessitatem consequentiæ appellant theologi, priorem appellantes necessitatem simpliciter, aut necessitatem absolutam. Unde neutra lectio falsitatem habet, sed prior videtur loco magis congrua, quam nos quoque secuti sumus.

(22) Aptissimam ab equis ferocibus ad spiritus malignos trahit comparisonem. Videmus enim equos feroces, cum ipsi fuerint injecta per aures frena, salivaria quoque in os immissa vel intrusa (quæ sunt ferramenta illa per os transeuntia, in quibus et noduli sunt vel globuli ferrei volubiles) magnam ostentare impatiantiam, dum quasi frena gestientes rumpere, morsu continuo et linguæ assidua volutatione salivaria illa mordent, volvunt, et quasi masticant, ita ut effluat ab illorum ore salivæ copiosa. Et ita quidem feroces equi impatiantiam monstrant, prius etiam quam se in dorsum sensor gravis injiciat, aut priusquam calcibus urgeat. Hanc rem accommodans malignis spiritibus, innuit, etiam ante Christi per mortem consummationem in passione ipso adhuc constituto, cepisse sentire demones virtutem Christi: propter quod, oblucentes coeperunt injectum sibi frenum mordere, et masticare salivaria, id est impedire passionem Christi conabantur: idque per linguam mulieris, uxorem scilicet Pilati, quam in somnis ad hoc vexaverant demones, ut mortem Christi per eam impedirent, juxta quod sanctorum quidam locum illum sunt interpretati. Linguam autem femineam vocat antiquum organum diaboli, quoniam per eam a principio Adam seduxerat serpens, totumque genus humanum perdidit. Unde per idem nostram tunc reparationem voluit impedire, per quod prius nos ad perditionem deduxerat.

ganum suum, linguam femineam nitebantur colligationes illas impietatis dissolvere: scientes, quia fortis armatus hic, accipiti gladio erat eos de diu possessio hujus mundi atrio ejecturus. Itaque concionator illustris, oblato confessionis et fidei odamento, impositoque latroni blasphemanti silentio, victoriæ suæ palmam et auctoramentum a iudice exigens ad Christum convertitur, et dicit: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (Luc. xxiii). Considerare necesse est quem locum, quem modum, quod tempus hæc causa habuerit, et quam celerem auditum confessio meruerit, quid possit pœnitentia, quomodo bonus Dominus tribulato corde clamantem ad se servum suum etiam in ultimo peccati puncto non negligat. Hora mortis erat jamque consentis anima faucibus hærebat, jamque linguam ejus alligabat angustia; illoque articulo temporis fere ab ipsis apostolis salus desperabatur. Modus passionis, crux, inter omnia supplicia turpissimum et atrocissimum.

Quibus postpositis, quasi plagarum et sanguinis immemor, dictator Evangelii latro efficitur: et (quod persuaderi illa hora difficile erat) Christum Deum in cruce fatetur: ibi orat, ibi adorat, multa simul pietatis officia complectitur. Credit, timet, compungitur et pœnitet; confitetur et prædicat, amat, confidit et orat. Fide illuminatur, timore subditur, compunctione molitur, pœnitentia concutitur, confessione purgatur, prædicatione zelatur, dilectione dilatatur, confidentia sperat, oratione impetrat. Ne irascaris, Princeps apostolorum: tibi dico, Petre, ubi claves regni cœlorum commisisse sunt (Matth. xvi). Et te amare fletum Christus respexerat, et donaverat negationis reatum, qui non ex sententia, sed ex infirmitate desciveras (Matth. xxvi). Te tamen juxta crucem non video; territus lates, nec saltem matrem Christi feminasque sanctas prosequeris, quæ spectaculo lugubri astabant immobiles. Nec ibi apostolica auctoritate uteris, ubi ad invicem, fixis juxta crucibus, privata miscent colloquia Salvator et peccator. Absens eras, et ministerii tui claves (quod pace tua dixerim) modo non profers. Supplet vicem tuam summus sacerdos, apertisque seris antiquis, latro primitiæ derelictorum introducit, aperiente Christo, in regnum cœlorum. Amovetur ab introitu paradisi custodia ab initio pervigil, et versatilis gladius ille minax, quem cherubim ab antiquo non vibraverat (Gen. iii). Ibi latro locatur, unde lucifer corruit; et cui tu forsitan ultra septies ignoscere nolles, ultra septuagies septies rogas, sed absolutus a bono Jesu, modo cum angelis

A conversatur. Resurge, et discite ignoscere, neque annumeres peccata, vel multiplices tempora. Non arctatur numero, non clauditur fine, nullas omnino habet metas divina clementia; sit qui invocet, erit qui exaudiet; sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Non huic pœnitenti multorum annorum jejunia imponuntur, non nudipedalibus vel sacco afficitur; simul et confitetur, et justificatur, et glorificatur. Vide horam, nota personam. Ultima hora, peccatrix persona, multa antiquaque peccata illico abolet gratia, nec processu moraque temporis indulgentia limat corroditque culpæ rubiginem; sed ubi repente facta cœlitus sono Spiritus sanctus illabitur, quidquid immauerat peccati tæbe, siccat; nec superest ullum scditatis vestigium vulneri,

B quod misericordie abluit lavacrum. Fetebat etiam quatruiduanus in monumento Lazarus (Joan. xi); suscitatus non tabescit languore, erigitur, solvitur et statim convalescit. Nulla lepræ crepido, nullus sinus in facie Simonis superest (23). Hospes incolumis, curatori suo hilarem exhibet famulatum, nullum signum horroris comitantibus magistrum, idem conviva et minister præterdit (Luc. vii). Maria Magdalene ad pedes Christi plorat et orat, tergit et ungit: nec improperat Christus vitam infamem et inverecundiam, nec opponit quod diluit, nec exprobrat quod ignoscit; quidquid agit in hujusmodi, celeritutu Spiritus sanctus consummat; nec emendicat aliunde suffragia, qui quod dicit facit, et quod illuminat format, qui statim piscatores facit doctores, et idiotas prædicatores. In hac gratia non affligitur expectatio dilatazione, nec intervallum est inter opatum et datum. David dicit: *Peccavi* (II Reg. xii). Et propheta: *Translatum est peccatum tuum* (ibid.). Ad Cain dicitur: *Peccasti, quiesce* (Gen. iv). Ad mulierem in adulterio deprehensam: *Non te condemnabo, noli ultra peccare* (Joan. viii). Quid commoremur Ninivitas, quorum pœnitentia subito judicem amoret a sententia? (Joan. iii.) Quid Achab et Manassen, reges impios, quorum contritionem in angustiis non est aspernata divina clementia? (III Reg. xxi; II Par. xxxii.) Inter cætera pietatis exempla, latro noster nobis occurrit, pœnitentiæ regula, confessionis forma, indulgentiæ præco, spei exemplum: qui dum ingemit, subito quod querit invenit, quod petit accipit, et illico audit: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii). Non ad loca purgatoria flammæque peccatorum ultrices confitens destinatur, non ad loca tenebrosa et tormenta deducitur, nullam pars adversa gratiæ Dei præsumit inferre calumniam, una crucis pœna omnia abolet

C

D

(23) Crepido a crepo venit, secundum eam significationem qua frangi significat. Unde crepido dicitur prærupti alicujus saxi prominens fractura sive fracturæ altitudo. Sinus vero dicitur curvatura sive inflexio, quemadmodum sinuosa dicuntur litora, quæ multas habent inflexiones sive incurvaturas, aquas ipsas in modum sinus complectentia. Ita in leprosum carnibus, per similitudinem, velut cre-

pidines quasdam et quosdam sinus videmus, ex carnis corrosionem, quæ facit velut crepidinum et sinuum quorundam apparentiam. Hinc ad perfectam sanationem designandam, auctor ait: *Nulla lepræ crepido, nullus sinus in facie Simonis superest, hospes incolumis curatori suo hilarem exhibet famulatum*, etc.

ermina, imo non poena sed gratia. Præmittitur A tus, paradisi civibus id expectantibus et desiderantibus, primus innoxius.

igitur in paradisi hic nostræ nuntius absolutionis, et primitias libertatis nostræ testis libertate dona-

TRACTATUS TERTIUS.

De verbo illo Domini : *Mulier, ecce filius tuus* (Joan. xix.)

Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? (Psal. lxxxviii.) Quid differs? Jam venit hora: mater tua coram te est, et Joannes quem diligis. Latroni loqueris, et matri non loqueris? Intuetur te illa in mulieribus benedicta, et confixis in te oculis, vulnera tua materna pietate considerat. Et, licet non ignoret quid boni conferat mundo passio tua, tamen parentis affectu commoritur, et pectus maternum immanitate doloris aretatur. Suspirat intrinsecus, et erumpentes revocat lacrymas, et eo amplius anxietas intumescit, quo prohibetur egredi, et per luctus lamentaque dissolvi. Emergebant quidem aliquando gemitus, sed increpati reprimebantur, revehebanturque in sinum mentis, de quo prodibant, et collidebant se ad invicem introrsus: eratque in anima illa tempestas valida (24), occurrentibus sibi procellis, et quasi in sartagine fixis medullis ebulliebat amaritudines, quas excoquebat et coagulabat exacerbatio perseverans. Imperabat quippe dolori silentium formido (25), et ringentium Jædæorum torvi in eam oculi illos turbines suffocant. Verum illa tantarum procellarum salsuginem ebibebat. Et (quod difficillimum erat) moriebatur,

et mori non poterat; et clauso tanti doloris tormento intrinsecus, alium vultum palam exhibebat; nec poterat ex facie colligi crux illa animæ et patibulum spiritus, in quo erat hostia viva, beneplacens Deo et medullatum holocaustum: quod cum ipsa incenderet, tantum conscientiae ministerio utebatur ipsaque sine strepitu seipsam mactans, in altario interiori, et ligna et flammam et latices congregabat (26). Nimirum in tabernaculo illo duo videres altaria (27), aliud in pectore Mariæ, aliud in corpore Christi. Christus carnem, Maria immolabat animam. Optabat quidem ipsa, ad sanguinem animæ et carnis suæ addere sanguinem, et elevatis in cruce manibus celebrare cum filio sacrificium vespertinum, et cum Domino Jesu corporali morte redemptionis nostræ consummare mysterium; sed hoc solius summi sacerdotis privilegium erat, ut de sanguine munus intra sancta inferret; nec poterat ei consors hæc esse cum aliquo dignitas, et in reparatione hominis nulli angelo, nulli homini cum eo fuit, aut esse potuit communis auctoritas. Cooperabatur tamen plurimum secundum modum suum ad propitiandum Deum ille matris affectus (28),

(24) Comparationem facit quasi poeticam, fluctuum maris intumescens sequens collidentium et adinvicem confringentium, ad internos illos dolorum affectus qui erant in anima Mariæ, cum juxta crucem suo astaret unigenito filio.

(25) Non ita hoc accipiendum est, quasi carnali vanoque timore mater Domini Jædæus timuerit, ne videlicet aliquid ab ipsis pateretur nocementi, si internum dolorem foris ostenderet, sed quia honestas et constantia vetabat gestus externos coram illis improbis ostendere, ne illi amplius gloriarentur et sævirent adversus filium, si matrem vidissent ita in illius affligi tormentis; item, ne spectatoribus occasionem daret suspicandi quod coactionis et non voluntatis esset filii passio.

(26) Describit oblationem holocausti interni et spiritualis, secundum comparationem ad oblationem holocausti corporalis, quod in exteriori altario offertur, ubi opus est lignis et flamma et laticibus, id est aquis, quæ a latendo vocantur latices. Aquas autem adjungit, vel quia prius lavari debebant hostiæ corporales, quam offerrentur aut incenderentur, vel quia ad Eliæ sacrificium illud in monte Carmeli oblatum respexit, ubi aqua copiosa perfusum fuit holocaustum, antequam cremaretur incendio (III Reg. xviii).

(27) In veteri tabernaculo duo altaria erant: alterum quod hostiis immolandis deputabatur, quod erat ære opertum, et omnia vasa ministerii habebat ærea, de quo legimus, Exodi xxvii; alterum erat altare thymiamatis sive incensi, vestitum auro purissimo, situm coram propitiatorio, super quo

summus sacerdos Aaron incensum suave fragrans mane et vespere ex Domini præcepto adolere debuit. Super cuius etiam cornua, semel in anno sacerdos summus debuit in sanguine oblato pro peccato deprecari et placare Dominum, quemadmodum legimus Exodi xxx. In his duobus altaribus auctor figuram accipit matris et filii. Matrem comparat priori illi altari, in quo offerebantur quidem hostiæ, sed non sacrificium vespertinum neque expiationis illius generalis hostia, quoniam, licet mater in corde seipsam immolaverit, non tamen sacrificium consummationis et expiationis peccatorum mundi ipsa offerre potuit. Filium vero altare facit esse thymiamatis sive incensi, quoniam in ipso immolatum est sacrificium vespertinum, in temporis plenitudine, quod erat consummatio sacrificiorum omnium præcedentium; et in ipso facta est expiatio generalis peccatorum mundi, in sanguine oblato pro peccato. Hanc comparationem indicat auctor, dum subsequenter ait: Optabat quidem et ipsa (nempe mater) ad sanguinem animæ addere sanguinem carnis, id est, sicut spiritus, ita et corpore immolari, et cum filio celebrare sacrificium vespertinum, etc. Quæ verba profundius considerata, magnam habent devotionis dulcedinem.

(28) Videtur hic causam reddere quare matrem Mariam comparaverit altario priori hostiarum, non posteriori thymiamatis. Quemadmodum enim in illo priori per quotidianas hostias, quæ in eo offerebantur, Deus colebatur, et licet non offerretur in eo præcipuum et potissimum sacrificium thymiamatis. Matutinum et vespertinum, aut etiam sanguis ille

cum tam propria quam matris vota charitas Christi perferret ad Patrem, cum quod mater peteret, Filius approbaret, Pater donaret. Diligebat Pater Filium, et Filius Patrem; mater vero post utrumque ardebat, unumque erat quod diversa exhibeant officia, quod Pater bonus, quod Filius pius, quod mater sancta intendebat, quod in commune elaborabat dilectio, simulque se complectebantur pietas, et charitas et bonitas, matre supplicante, Filio interpellante, Patre propitiante. Filius ad pectus matris et ubera, Pater ad Filii crucem et vulnera respiciebat. Et quid inter hæc tanta pignora non moverent? quid illa sanctitatis schola nisi pietatem doceret? quid nisi misericordiam informaret? Dilectio et sanctitas et bonitas nihil sibi contrarium sapere poterant, nec reluctari sibi nec adversari concordie congruebat, et omnino decebat ut supplicatio et sanctificatio et exauditiō in negotio rectitudinis convenirent. Jesus ergo ut per omnia pietatis fœdera commendaret, antiquum decretum quod de honorandis parentibus dictaverat, observavit; et matrem adhuc volens sic esse, ad consolationem apostolorum reservavit superstitem, ut ex his quæ ipsa ab initio audierat et viderat, et contulerat in corde suo, senatus apostolicus doceretur, et evangelica firmaretur doctrina. Honoratur etiam affatu familiarissimo, et licet brevis fuerit sermo, intimatus tamen est debitus affectus, et expressa singularis dilectio. *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus*. Præsens erat Joannes, cui et dicitur: *Ecce mater tua* (Joan. xix). Non est passus Christus, ut Judaica rabies in sanctuarium suum profanam mitteret manum, vel aliqua infestatione violaretur illud templum Spiritus sancti. Positus est fidelis aedituus ad tanti thesauri custodiam. Discipulus qui in cœna Dominica cervical sibi in pectore magistri aptaverat (Joan. xiii), ecce iterum alio privilegio honoratur; et post illud reclinatorium in quo videbat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud*

expiationis generalis, secundum modum tamen aliquem illæ hostiæ operabantur ad placandum Deum, quasi in respectu et virtute sacrificii illius acceptissimi et expiationis generalis, quæ perficiebantur in altari altero thymiamatis: sic dicit, matris affectum secundum suum modum fuisse plurimum cooperatum ad propitiandum Deum; charitatem Christi, quæ in ipsius corde quasi thymiamata suavissimum flagrabat, matris vota simul cum suis perferente ad Patrem, quemadmodum incensio thymiamatis, quæ erat præcipuum sacrificium, cæterarum quoque hostiarum oblationem ante Deum quodammodo faciebat acceptam.

(29) Plerique arbitrantur Joseph ante tempus passionis Christi e vita excessisse. Auctor vero in præsentī loco se indicat alterius fuisse sententiæ, quam etiam plenius in Encomio Virginis exprimit his verbis: *Supererat Joseph, ad quem usque ad illud tempus præcipua obsequii spectaverat ratio, et cui ad hoc ipsum fuit desponsata; et modo quasi hoc ministerio censeatur indignus, Joannes assumitur*.

Et aliis compluribus verbis eandem hanc sententiam inibi prosequitur. De hac tamen re ex Scripturarum auctoritate nihil potest definiri, cum su-

A *Deum* (Joan. i), officina illa in qua *Verbum caro factum est* (ibid.), diligenter a filio ei commendatur, probato dilectoque discipulo pudor virginis, matris thalamus, et sanctimoniz integritas assignatur, ut testis esset idoneus, virgo Virgini, fidei cubicularius matri Domini sui, minister devotus pro reverentia Magistri. Vices filii naturalis, filius accipit adoptivus, et transfunditur in ministrum filialis affectus, formaturque et firmatur in ambobus pietatis unice gratus concorsque complexus, non ex traduce naturæ, sed ex munere gratiæ.

Unum igitur contubernium Joannis et Mariæ virginitas accipit; et unius moris in domo, unum integritatis propositum, unam habitationem meretur communemque convictum. Ecce, Joannes, pie hereditatis suscipis testamentum, eligeris, et in hoc præponeris omnibus. Joseph qui catenus ministraverat, te subrogato, cedit; nec maritalia jura opponit (29), ut obstruatur os loquentium iniqua in posterum, quia matrimonium illud dispensationi divinæ, non copulæ carnalis servierat. Ideoque nec Joseph, cum Joannes eam suscipit in parentem, queritur de disjuncto connubio, quod dispensatorium fuerat sine ullo carnalis copulæ commercio. Hoc testimonium integritatis matris Christus in fine perhibuit, ut haberet Ecclesia sancta ex Evangelio lapidem, quem Bonosi Helvidique hæreticorum impudenti fronti infligerent (30), qui in matris illibatæ virginitatem ausi sunt impia blasphemique garrire. Tu igitur, Joannes sancte, ad hoc eligeris, ut ministres et obsequaris, ea dilectione qua Filius, ea obedientia qua discipulus, ea subjectione qua minister et famulus. Petro commendatur Ecclesia (Matth. xvi), tibi Maria (Joan. xix); illi tumultuosa negotia, tibi pacifica et quæta; illi atria et vestibulum et altaria sanguinum, tibi commendatur altare incensi, et Sancta sanctorum (31). Ad culmen ministerii tui nullus tecum admittitur; solus illi assistis propitiatorio, solus illud vas aureum

per obitu Joseph aut obitus tempore nihil ulla tradat Scriptura canonica.

(30) Alludit ad historiam David, qui blasphemum Goliath impia garriente adversus castra Dei, lapide limpidissimo ex torrente, ut Scriptura refert, desumpto, in fronte illum percussit interfecit (I Reg. xvii). Omnis enim hæreticus in Ecclesia quasi Goliath est, quasi gigas superbiens in fortitudine sapientiæ aut scientiæ suæ, et exprobrans Israelitis veris, castris Domini, id est orthodoxis in unitate Ecclesiæ, quæ est domus et castra Dei, permanentibus. David vero quilibet est fortis rectæ fidei propugnator, qui lapidibus de torrente limpidissimo, id est auctoritatibus ex Evangelio lucidissimo atque mundissimo assumptis, Goliath prosternit, id est hæreticum revincit et confundit.

(31) Vetus illud tabernaculum Israelitarum diisum erat in duas partes. Prior pars simpliciter Sancta dicebatur, et minora continebat: ad quam quotidie erat ingressus sacerdotibus, etiam non summis, sacrificiorum officia, ut ait Paulus, consummantibus (Hebr. ix). Posterior secundum excellentiam dicebatur Sancta sanctorum, in qua erant aureum thuribulum, arca testamenti, urna aurea habens manna et tabulæ testamenti. Volens ergo signifi-

contineas manna, illud divinæ legis scrinium pontifex destinatus observas. Loco Filii positus es, et ut vicem in matre suppleas, ordinarius; nec abnuvit te mater sancta vicarium, licet longe imparem et inferioris tituli, tamen quia sic visum est Filio, amplectitur successorem. Certe piscator fueras, et in hac arte a parentibus institutus, nullum te stragem inclytum facit (32); sed qui infirma mundi elegit ut fortia confundat (I Cor. 1), in assumptione tua, paupertatis et humilitatis et castitatis gloriam commendavit, fundatamque charitatem et illustris animæ puritatem, hoc singulari titulo honoravit. Intueor igitur quadrigam qua currendum est ad Patrem (33), sic debere distinguere, ut per te ad matrem, per matrem ad Filium, per Filium vero attingere possit poenitentis affectus ad Patrem. Et in hoc ferculo quod nos ab hoc sæculo evehit, tu sis columna argentea, mater ascensus purpureus, Filius media charitas, reclinatorium aureum visio Patris in decore suo, et æternæ pacis jocunda tranquillitas. Hanc interim gloriam proprie virginis promeretur. Per hanc in hunc gradum discipulus sublimatur, per hanc ipsa mater et Virgo placuerat Deo, et obumbrante virtute Altissimi (Luc. 1), in illo beatifico utero, *Verbum caro factum est* (Joan. 1), per hanc fuerat Gabriel archangelus Mariæ domesticus, imo tota militiæ celestis multitudo et naturæ angelicæ gloria (admirans quod sic integrum in terris reperisset) circumfuso undique cognato cœlibatui exhibebat reverentiam (34), et di-

A vino incolatui clientelam; proprie tamen Gabriel et Joannes huic assignati officio communibus studiis ministrabant, simulque ab ambobus tam in cœlo quam in terra divina et humana consolatio procurabatur, Joanne, juxta quod res postulabat, providente subsidium, archangelo, pia vota perferente ad Filium. Factum est igitur ut Dominus imperaverat, et cohabitabant simul in bono jocundoque conventu virginitas et humilitas, dilectio et puritas, subjectio et charitas: et erat unanimitatis participatio in idipsum, inter dominam et ministrum, sicut Magistri ordinatæ auctoritas. Bonus itaque Dominus, bono fine consummans pietatis mysterium, in cruce justificat impium, et debitum matri reddit affectum. Addit quoque et tradit exemplum quod ad conservanda quæ sancta sunt, debeat eligi sanctitudo; nec sacramentorum arcana impuris sint exponenda conspectibus, nec possit digne sacris ministrare mysteriis, nisi qui in schola studuerit continentie conversari. Decet enim ut qui mundandis vel mundis officium exhibeat, omnimoda splendeat sanctitate, quia omnino huic formæ contrarium est ut contrectet incorrupta corruptus, et purificatoris muneribus manum apponet impurus. Quod non ideo dicimus, quod in his qui jam abluti sunt et sanctificati de quantiscunque naufragiis evaserint, aliqua post indulgentiam nota permaneat (35), quia nisi ad antiqua revertatur contagia, nulli prior præjudicat vita.

TRACTATUS QUARTUS.

De verbo illo Christi in cruce: *Sitio* (Joan. xix).

Eecce iterum mysteria, et ad invicem sibi sacramenta divina occurrunt. Responsum erat de cruce care quod Joanni sit commissum id quod est in Ecclesiæ tabernaculo post Deum dignissimum, dicit ipsi esse commissum altare incensi quod erat coram propitiatorio, eratque altare præcipuum, ut supra dictum est, et sancta sanctorum: Joannem faciens pontificem, cui soli erat commissa cura sancti sanctorum, Mariam vero comparans cum iis quæ in sanctis continebantur, appellans ipsam urnam auream continuentem manna, propitiatorium sive arcam sanctam, et divinæ legis scrinium, sive testamenti tabulas. Quorum omnium rationes quilibet per se facile agnoscit.

(32) Græcum vocabulum est *στρατήγημα*, per duo e longa, quod Latine per unum ascribitur, *stratagema*, significans gestum militare, egregiamque et insignem in re bellicæ actionem, vel simile consilium. Ostendit autem hoc in loco nihil nobilitatis fuisse Joanni, quoniam quidem nec a parentibus illam traxisset per originem, nec ab industria aut fortitudine nobilitatem sibi ullo nobili opere comparasset, ut solent nonnulli in infima sorte nati, præclaris in re bellicæ actionibus eam quam ex nativitate non habent, per virtutem sibi comparare nobilitatem.

C latroni, et matri; et ad confirmationem spei pietatisque exemplum, latro in regnum præmittitur, ma-

(33) Quadrigam appellat connexionem quatuor, a quorum alio semper ad aliud recto ordine pergitur. Hæc sunt: Joannes discipulus, Maria mater, Jesus filius, Pater Deus. Ad quam quadrigam etiam illud auctor accommodat, quod in Cantici Salomonis legimus: *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani; columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensus purpureum media charitate constravit propter filias Jerusalem* (Cant. iii). Ferculum hoc appellat quadrigam istam, qua sursum fertur affectus fidelium. In hoc ferculo Joannem facit columnam argenteam, matrem ascensus purpureum, filium charitatem mediam, aureum denique reclinatorium, visionem paternam. Quorum rationes devotus animus seipsum facile poterit advertere.

D (34) Est angelis, ut super Lucam ait beatus Ambrosius, semper cognata virginitas, quoniam qui cœlibes vivunt, hæc in parte similes sunt angelis, et in terris vitam ducunt angelicam, qui generationem et generationis actum penitus ignorant.

(35) Cave ne intelligas post peccata dimissa nullum posse reatum in homine permanere, quasi

ter interim ob rerum mysterium reservatur. His pie provideque dispositis, Christus inter supplicia sitit. Exhaustum erat sacrum pectus sudore sanguineo, et lignum illud, cui affixus erat, sanctis bajulaverat humeris, et ut solet ex mœstitia somnus nonnullis obrepere, sic poterat sitis illa accendi. Forsitan sic erat. Ego vero sacramentalem hanc sitim intelligo, in qua non tam desideratur potus, quam hominum salus. Neque enim ab irrisoribus et interfectoribus poterat beneficium expectari, qui omnes ad impietatem proni, paratiores erant augere injurias quam misereri vel compati. Perseverabant adhuc, nec flagellis, nec sputis, nec colaphis poterant saturari. Unde nec consequens videtur ut audita sitis eorum cor immoliret, quibus parum erat quod in cruce pendebat, nec satis actum esse ipsa morte malignantibus videbatur. Christus tamen, sicut per Da-

A vid prædixerat, irrudentibus in se universis (36), *tamquam parieti inclinato et maceria depulsæ* (Psalm. lxi), currit et sitit. Sitit conversionem, currit ad remissionem, exsolvit quod non rapuit. Et licet illi pretium illud magnum cogitare repellere, jam absorpto serpente festinat ad lavacrum inimicorum (37), et moritur pro impiis, et rebelles adoptat, et tanti effectus beneficii largitur ingratis. Hoc etiam in titulo psalmi xxxiii continetur, ubi affectare David in persona Christi prædicitur (58), cum coram Abimelech (39) vultum suum mutasse perhibetur. Affectabat David, et tympanizabat ad ostia civitatis, et ferebatur manibus suis, et in barbam ejus defuebant salivæ (I Reg. xxi). Affectante quippe Christo, et hoc sitiente, ut mansuesceret domus exasperans, et duræ cervicis populus mollioretur, exhaustoque pœnitentiæ antidoto, felleas viscosasque peccati fac-

culpa dimissa consequatur statim et pœnam omnem esse ablatam. Id enim catholico dogmati et orthodoxorum Patrum determinationi est contrarium. Sed hoc tantum vult auctor, propter peccata prius commissa et per pœnitentiam jam deleta, neminem debere immundum reputari, aut a sacris arceri. Id enim sibi vult quod in fine dicitur : *Nisi ad antiqua revertatur contagia, nulli prior præjudicat vita.*

(36) Respicit auctor ad psalm. lxi, ubi sic legimus : *Quousque irrutis in hominem, interfecistis universi vos, tamquam parieti inclinato et maceria depulsæ? Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti. Quem passum in persona Christi exponens sanctus pater Augustinus, ita ait : « Retribuebant mala pro bonis (Psalm. xxxiv). Illi interfeciebant, illi repelliebant, et ego illos sitiebam. Illi honorem meum cogitaverunt repellere, ego eos in corpus meum sitiebam trajicere. Bibendo enim quid facimus, nisi humorem foris positum in membra nostra mittimus, in corpus ducimus nostrum? » Et quibusdam interpositis, subiungit : « Hoc usque in finem sitiit Christus, currit et sitit. Multos enim bibiit, sed nunquam erit sine siti. Inde est enim : « Sitio, mulier, da mihi bibere (Joan. iv). » Samaritana illa ad puteum sitientem Dominum sensit, et a sitiente satiata est. Sensit prior illa sitientem, ut hiberet ille credentem. Et in cruce positus Sitio dixit (Joan. xix), quamvis illi non hoc dederint quod sitiebat. Ipsos enim ille sitiebat; at illi acetum dederunt, non vinum novum quo implentur utres novi, sed vinum vetus et male vetus. » Hactenus Augustini verba : quæ ideo sic prolixè recitavimus, quoniam proposito plurimum videbantur convenientia.*

(37) Beatus Augustinus tractans illud psalmi quadagesimi primi : *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum*, cervorum conditiones aliquot enarrans, inter cæteras hanc notat, quod cum serpentibus pugnent, serpentesque perimant, ac post serpentium interemptionem majori siti inardescant, propter quod, peremptis serpentibus, acrius celariusque ad fontes recurrunt. Hanc cervorum proprietatem auctor respiciens, Christum comparat cervo, qui quoniam in cruce cum serpente diabolo pugnavit eumque jam absorpsit et devicit, proximum consummationi victoriæ, ad lavacrum festinat, dum clamat : Sitio. Ad lavacrum autem inimicorum Christus sitit, quoniam increduli et peccatores, inimici Christi, ipsi erant lavacrum Christi, in quo refrigerari post labores quærebat : ipsi erant fons et aqua unde quærebat ille bibere serpente devicto.

(38) Locus iste multam videtur obscuritatem

continere, maxime si nostri textus verba consideremus. Nam in titulo psalmi trigesimi tertii, de affectatione ista et tympanizatione David nihil legimus, neque quod ferebatur in manibus suis. Hic enim est titulus : *Psalmus David, quando mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* In ipsa quoque lib. Regum historia, ubi prolixius hujus rei gestæ ponitur narratio, secundum tenorem textus nostri Latini, quem ex Hebræo vertit Hieronymus, nihil de affectatione dicitur, neque quod ferebatur in manibus suis. Sic enim primi Regum xxi legimus : *Immutavit David os suum coram Achis, et collabebatur inter manus eorum, et impingebat ad ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam.* Sciendum est ergo omnia quæ hic dicuntur, secundum antiquam editionem tractari et applicari, quæ, immutatis quibusdam, jam citatum ex Regum libro locum ita legit : *Timuit David, et mutavit vultum suum, et affectabat, et tympanizabat ad ostia civitatis, et ferebatur in manibus suis, et prociabat ad ostia portæ, et salivæ decurrerant super barbam ejus.* Atque in hæc verba narrat expresse beatus Augustinus prædictam historiam, in tractatu super psalmum trigesimum tertium, in expositione tituli, ubi prolixè singula quæ hic dicuntur, prosequitur, et declarat plenissime. Ad quem locum te, bone lector, remitto, ut ipse dulcissime super his rebus concionantem audias mellifluum Augustinum, a cujus melleo ore hæc omnia noster auctor desumpsisse videtur, et tu, si volueris, plenam eorum accipere poteris intelligentiam. Quod si prolixam tituli expositionem vel pigebit, vel non vacabit perlegere, saltem epilogum, quem statim ante psalmi enarrationem velut recapitulando præmittit,

D diligenter lege : in quo paucis, quidquid ad hanc comparisonem attinet, invenies. Nonnulla quoque apud beatum Eucherium Lugdunensem diligens lector ad idem propositum invenire poterit, in commentariis super primo libro Regum cap. xxiv, et item apud Rupertum abbatem Tuitiensem, libro secundo Commentariorum in libros Regum, cap. viii.

(39) Abimelech valet patris mei rex vel patris mei regnum, quod apte Judeis applicatur, qui fuerant regnum Dei Patris, et ad regnum specialiter fuerant electi ex promissionibus factis patribus. Achis vero Augustinus interpretatur *quomodo est*. Quoniam vero qui ita interrogat in re fidei, ignorans et errans est; dubitantis enim, errantis et ignorantis est sic quærere. Ob hoc subsequenter dicitur : *Hic Achis, id est ignorans, hic est ex parte populus ille, qui non credit nec intelligit.* Utrumque enim nomen Judeis applicat auctor, appellans eos Abimelech et Achis.

ees evomerent, visa sunt eis hujus doctrinæ verba omni ratione carentia, et dementiæ ascribebant quod eos ad carnis suæ edulium invitabat. Horrebant potum sanguinis, et carnem humanam ut cibum insolitum, mensis suis inferre, impium et nefarium judicabant (*Joan. vi*). Durus erat sermo hujusmodi, quia sensu carnis oppressi, spiritum et vitam in verbis veracibus contemnebant. Hoc intimabant illæ per barbam David fluentes salivæ, quod infantilia hæc verba et frivola æstimarent Judæi, et contemnenda essent a profanis sacramenta Dominica, et quasi arreptitii et furibundi reputandi essent horum dogmatum discipuli, et intellectualium mysteriorum ministri. Sed Christus definitiones patientiæ edocens, nec irascitur, nec ulciscitur, sed sustinet et præstolatur, et affectat, ut illuminetur populi cæcitas, ut convalescat et insurgat infidelitatis mole suffocata illa tyrannica et effrenis obstinatio, tandemque pateat veritas et redeat ab errore conversa impietas.

Tympanizat ergo ad ostia clausa, ad aures oppilat, et incredulis cordibus intonat; et extensa in cruce pelle corporis sui, in psalterio decachordo, Veteris et Novi Instrumenti concutit consonantiam, et quasi incantatis serpentibus ad insolitam harmoniam reddit edomitos, et detractores facit cantores, et impios modulatores. Mutatur omnino facies Christi in specie sacramentorum, coram Abimelech, id est coram Judæis, qui ad regnum Dei Christi ex promissionibus factis ad patres, pertinere videbantur. Hic Achis, id est *ignorans*, hic est ex parte populus ille, qui non credit nec intelligit. Porrigit quidem discipulis suis, imo toti Ecclesiæ propriis manibus eucharistiam, quasi seipsum ferens, quam qui digne accipit, vivit; nec immerito proscribitur qui contemnit; et aliis quidem tantæ rei mysterium odor est vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem (*II Cor. ii*). Unde et Achis David dimittit, quia quibusdam ex Judæis repellentibus verbum hoc et indignos se vitæ æternæ judicantibus doctrinam hujusmodi Christus ad gentes convertit (*Act. xiii*). Abimelech et Achis non sunt unius personæ nomina (40), sed quia unius mysterii continent rationem, non incongrue diversis respectibus uni personæ aptantur. Ex parte, Achis, id est ignorantia et error, adhuc in eodem populo perseverat; et qui

A filii regni videbantur, contempto affectu charitatis Christi, et tympano crucis, quasi David a se dimittunt, ut eat, cum dicunt Christo: *Recede a nobis, scientiam vitarum tuarum nolumus* (*Job xxi*). Maledicunt adhuc Judæi Christo, et veri Elisei derident calvariam (41) (*IV Reg. i*); necdum tamen ursis, id est demonibus, derisores exponit; sed in multa patientia expectat pœnitentiam, et differt, nec infert pro meritis iram. Sed perversa et aversa mens carnalium, sitis hujus non intelligens sacramentum, sancto ori amaritudinem applicat in calamo, et fonti misericordiæ venena propinat. Non tangit, Judææ, Christus poculum tuum, non gustat acetum, de suburbanis Gomorrhæ et vinea Sodomorum (*Deut. xxxii*). Fons ille, de quo aquæ vivæ emanant, cujus rivi in æternitatem prosiliunt (*Joan. iv*), non exaruit, neque ut a te impleatur affectat. Hoc potius ille fons sitit irriguus, ut ex eo affatim haurias, illaque repleatis dulcedine, ut puri te refrigerent latices, et ardentium in te libidinum extinguant carbones. Hoc sitit, ut virens in te charitas perseveret, ut sicut palma in sublime comam spei attollas, et sicut cedrus Libani imputribilis vivas (42) (*Psal. xcii*). Pincernas veneficos sitis ista discernit, et propinatores amaritudinis horret et abjicit. Nullis passionum ardoribus fons iste siccat, nullis pressuris charitas exhauritur. Etiam ubi percussis et irrides, ubi fel porrigis, non commutat se dulcedo in amaritudinem, nec exigit charitas ultionem. Sanguis et aqua de latere exeunt volnerato (*Joan. xix*); aqua in lavacrum, et sanguis in mortis exemplum.

Charitati igitur Christi quæ esurit et sitit justitiam nostram (*Matth. v*), testimonium perhibet in cælo Trinitas (*I Joan. v*): ipse Filius qui justificat, Spiritus qui sanctificat, Pater qui glorificat, quia et justitia, et sanctitas, et claritas nostra desursum est, et testimonium Dei (quod majus est hominis) hæc in nobis dona sua commendat, et informat, et confirmat. Nihilominus in terra, per visibilia et corporalia sacramenta, quod intus invisibiliter agitur, commendatur extrinsecus, et attestantur fidei Christianæ spiritus, aqua et sanguis (*ibid.*); quæ tria unum sunt, et individua manent, nihilque eorum a sui connexionem sejungitur, quia catholica Ecclesia hac fide vivit et proficit, ut jam nec sine

(40) In commentariis libri *Psalmorum*, super hac re nonnihil diximus in annotationibus ex Hebræo super titulo psalmi xxxiii, quod scilicet Achis nomen erat proprium personæ regis. Abimelech vero, nomen commune regibus Palæstinæ, quemadmodum reges Ægypti communi nomine Pharaones vocabantur. Et secundum hoc intelligi debet quod hic dicitur Abimelech et Achis non esse unius personæ nomina, quia non utrumque unius personæ est peculiare, sed alterum quasi commune est, alterum peculiare et personale.

(41) Historia manifesta est *IV lib. Reg. cap. ii*, ubi legimus pueros illuisse Eliseo transeunti, dicentes: *Ascende, calve, ascende, calve*: atque ob hoc, ab ursis de silva exeuntibus fuisse devoratos. In

qua figura, Eliseus Christi typum gerit, quem erant-irrisuri Judæi, erantque ejus calvariam vel calvitium irrisuri, quoniam in monte Calvarie ipsum erant afflicturi et interfecuri. Tunc enim dixerunt pueri Eliseo: *Ascende, calve, ascende, calve*, quando dixerunt Judæi Christo in monte Calvarie in ligno pendenti: *Si Filius Dei es, descende de cruce*, et cætera hujusmodi. Ursis autem tradentur, licet ad præsens differatur ultio, quoniam tandem esca erunt demonum.

(42) Alludit ad illud psalmi: *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur* (*Psal. lxi*). Ac si dicat: Sitit Christus, suo humore et virore talem te facere qualis a Psalmista describitur, dicente: *Justus*, etc.

vera divinitate humanitas, nec sine vera humanitate credatur divinitas. Nec sufficere nobis posset ad intellectum veritatis, testimonium quod de cœlo est, quod sibi ipsi perhibet Trinitas, nisi et nobis innotesceret aliquibus signis et aliquibus argumentis, fidei veritas. Sunt itaque hæc tria, spiritus sanctificationis, sanguis redemptionis, aqua purificationis. Non redimit sanguis, nisi quos gratia vocat et levât; nec nisi ablutos et mortuos peccato spiritus sanctificat. In commune participant redemptio, et ablutio et sanctificatio. Alterum sine altero esse non potest: quodque agitur, unum est, non multiplex. Spiritus namque sanctus superfertur mysteriis, interest sacramentis, quorum rationem aqua mundans significat, quæ illius rei continet signum, cui et sanguis Christi et spiritus Dei præbet effectum (43). In aqua mundamur, in sanguine informamur. Mirum dictu! tremendum relatu! Profluentibus de sacro latere aquis viventibus et emanantibus de fonte uberi largis liquoribus, Christus sitire se perhibet; et ipse mundum irrigans et fecundans, de ariditate causatur. Omnino sane sitis illa exprimit raros tunc exstississe qui crederent, cum ipsi et laterent et dubitarent illa hora apostoli, et adhuc non illabebatur sanguis et aqua in corda discipulorum radicatus, nec immaduerant ebrietate spiritus, quorum animas timor et dubietas siccaverant.

A Te sitit Christus, o Petre, revertere, et dic libere: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v). Revertere et confide, et cum frater tuus in aliquo delicto præoccupatus fuerit, tu, *qui spiritualis es, judica in spiritu lenitatis* (Gal. vi). Et tu tentatus es aliquando, et ad unius vocem ancillæ a proposito excidisti (Matth. xxvi). Verum sanguis Magistri hunc reatum aspersit, manet tibi eadem gratia, non privaris apostolatu, manent tibi claves tuæ, et eadem excellentiæ tuæ dignitas perseverat. Exsurge, et bibe de fonte misericordiæ; et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos (Luc. xxii); et in eadem mensura, qua propinatum est tibi, remittere eis (Matth. vii); et ad formam tuam, *qui stat, videat ne cadat* (I Cor. x), et *qui ceciderit, adjiciat ut resurgat* (Psal. xi). Etiam te, Judæe parricida, Christi charitas sitit. Muta intentionem, replica orationem. Dixisti: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii). Bonum est quod dicis, si recte intenderis. Sit super te sanguis ejus, et consepelire ei per baptismum in mortem (Rom. vi). Opta salvari, non damnari; bibe et tu nobiscum, de calice passionis illius. Non est hoc horroris, sed poculum pietatis. Liminare frontis tuæ lini hoc sanguine; et præter te angelus percussiens, nec tanget primogenita tua, sed attrita Ægypto, evades illæsus (Exod. xii).

TRACTATUS QUINTUS.

De verbo illo Domini in cruce: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii).

Oculum pro oculo, dentem pro dente evelli lex C præcipit (Exod. xxi; Matth. v). Nemini parit Moses, omnes injurias suas persequitur et ulciscitur, et absque ulla miseratione, deceptorum ejus contemptor occiditur. Tempore gratiæ temperantur edicta, et evangelica mansuetudo a populo acquisitionis iram et convicium et contemptum excludit (44), nec raca (Matth. v) fratri dici aut fatue (ibid.), vel etiam irasci magistri nostri disciplina permittit.

Ipse quoque qui iudex est omnium, cujus est vindicta (Rom. xii; Deut. xxxii), nequaquam per singulos dies irascitur (Psal. vii), et gladium in vaginam revocari præcipiens, percussientes in gladio, gladio perituros denuntiat (Matth. xxvi). Ipse scisso dorso verberibus, vellicatis genis, facie sputis illita, puncto capite vepribus, latere sancio, terebratis palmis, pedibus confossis, tanquam agnus jugulatori suo alludens, carnem suam non reluctans

(43) Aqua significat purificationem et emundationem ab omni macula. Hanc tamen aqua ex sua virtute non efficit, sed conditionis suæ proprietate tantum significat. Spiritus vero Dei et sanguis Christi illam purificationem effective operantur. Quod autem subsequenter auctor adjungit, dicens: *In aqua mundamur, in sanguine informamur*, quantum ad partem posteriorem hoc sibi vult, quod oporteat nos Christo commori et concrucifigi, et quasi sanguinem nostrum effundere, sicut ille pro nobis sanguinem fudit et mori voluit, quomodo in passione et in morte Christi dicimus informari, videlicet ad commoriendum et compatiendum; in sepultura, ad consepeliendum, et in resurrectione, ad conresurgendum, ut ait Apostolus (Rom. vi). Idem etiam in sequenti tractatu clarius dicitur his verbis: San-

guis ille nos purgavit Christo aspergente populum semel in sancta illatus, et nos similis introitus formam in proprio sanguine, crucifixis membris nostris, et abdicatis voluptatibus retinemus.

(44) Populus Christianus a Petro apostolo populus acquisitionis nominatur, dicente: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis*, etc. (I Petr. ii.) Idcirco autem populus acquisitionis dicitur populus Christianus, quoniam Christus illum sibi acquisivit et emit pretio magno, nempe sanguine suo. In eo autem quod auctor adjungit: *Iram et convicium et contemptum excludit*, tribus verbis illis Domini sententiam exponit, qua prohibet non irasci, nec dici fratri raca nec fatue. In primo enim simplicem iram dicit prohiberi, in secundo convicium, in tertio contemptum.

explicuit, et nudum corpus, quasi incudem, maleatorum ictibus patienter supposuit. Poterat utique accitis multis millibus angelorum agere pro se (*Matth. xxvi*) et de tantis ludibriis erui, sed qui praeceperat percussori sinistræ maxillæ porrigi dexteram, et auferenti pallium præberi et tunicam (*Matth. v*), seipsum intra regulas suas concludens, voluit, ut a capite patientiæ forma prodiret in membra, et in hoc æmulatio filiorum probaretur, si non se degeneres exhiberent. Igitur quid prius sitierit manifestat; et iterum conversus ad patrem orat ut hæc ignorantia populo dimitatur. Pater, inquit, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt (*Luc. xxiii*). Quid est, Domine, quod dicis? Non accusas, non quæris vindictam, potius excusas, et conjurationis illius spissamentum (45) attenuas, et hæreditarium onus ab impiis transferens, crimen malitiæ non opponis, qui ideo dimittendum censes, quia admissum ignoranter ipse testaris. Ubi est illud quod dixeras prius: Si non venissem et locutus fuisset eis, peccatum non haberent? Nunc autem, et viderunt et oderunt, et me et Patrem meum (*Joan. xv*). Viderunt quidem et oderunt; et quod de te scripserat Moyses, et antiqua conclamabant volumina, omni Sabbato decantabant. Intrasti synagogam et, sicut palam erat nequaquam ex commentario litteratus, librum Isaia explicas, et in auribus omnium legis: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, ad evangelizandum pauperibus misit me (*Luc. iv, Isa. lxi*), et in adjutorio publico, in te impletum hujus Scripturæ vaticinium, protestaris. Quis ignorantie locus erat, cum, ipsis inquirentibus, quomodo litteras nosset quas non didiceras, hoc ipsum divini sapientiæ documentum esset, quod te, quem in scholis suis nunquam elementarium viderant, eruditum in lege probarent? Certe latere non poterat, sed in hoc te universitas mirabatur. Ex te sapiens, ex te intelligis, disputas publice de lege cum scribis, et ex lege brutos hebetesque doctores convincis. Quis dubietatis locus, quæ ignorantie ratio esse potest, ubi cæci vident,

(45) Pro densitate spissum.

(46) Ideo dicit Judæos ascripsisse demonis unctionem Spiritus sancti, quia quæ operabatur Christus ex Spiritu sancto, quo unctus erat, hæc a demonio dicebant fieri.

(47) Purgamenta, id est spinas et tribulos et alia zizania multa, a quibus debet cum labore terra purgari ut fructum bonum proferat. Dicuntur enim purgamenta sordes aut alia supervacua, quæ purgando colliguntur et abijciuntur. Quod autem sequitur: Et de profundis adytis primum submoveri sensus erroneos, per y legendum est, adytis. Est enim adytus secretior locus templi, ad quem solis sacerdotibus dabatur accessus; quemadmodum apud Virgilium dicitur:

..... Isque adytis hæc tristia dicta reportat.

(*VIRGIL. Æneid. lib. ii, vers 115.*)

Græci ἀδύτων neutro genere dicunt. Vult ergo auctor, ex secretioribus Judaici cordis primum debuisse submoveri erroneum judicium. Quidam autem codices habebant additis pro adytis.

(48) Comparationem facit sensus errantis cum in-

claudi ambulanti, leprosi mundantur, resurgunt mortui, pauperes evangelizantur? (*Matth. xi; Luc. vii*.) Sed, obstinatis animis et nolentibus intelligere ut bene agerent (*Psal. xxxiv*), nec signa ipsa persuasoria erant, nec virtutes operariæ. In tantum in eorum pectore Christi induruerat odium, ut et bona quæ negare non poterant, non virtute Dei, sed præstigiis demonum fieri dicerent. Opera Christi Reelzebub ascribebant (*Matth. ix, xii*), et Spiritus sancti unctionem demonis (16). Et tamen Christus nescire eos quid agant asseruit, ideoque pro errore eorum et cæcitate obnixè supplicat Patri. Sed habebat hæc ipsa postulatio ordinem, et necesse erat, in terra sterili et palustri et purgamenta creante pro frugibus (47) usque ad imum fidei fundamenta infligi, et ex profunda adytis primum submoveri sensus erroneos, ut firmam stabilemque domum sibi veritas aptaret et illustraret, fideique fundatum templum spes gloriæ pingeret. Nec tamen, licet tanti criminis molem mediatoris auctoritas elimaret, obstinatio illius infidelitatis ex se excusabilis erat; nec habebat quid opponeret destituta ratione mens, et animus ad vera prospicienda caligans, cui relictissima species veritatis, ad instar remi, qui in aqua demissus curvi præfractique similitudinem reddit (48), aliter intelligebatur quam erat; et cum esset præ oculis res ipsa, nullaque interfectio impediret, ex se in transversum intuens, strabus ludificabatur aspectus. Ideoque nec ratio, nec doctrina in culpa erant, quæ utique non deerant.

Sed dum multo impendio temporis supervacua quærentur, malum inolitum in ipsis visceribus sedens, medicamentum non admittebat manum. Ideoque quia se ægrotare nesciebant, sanitatis contemnebant subsidia. Neque aliquid ipsa luce oculis malignis erat infestius, demissisque palpebris et complois in arcum, violenter sibi cæcitatem imprimebant (49), usque adeo in hoc malum voluntarii ut voluntas consuetudinem, et consuetudo faceret necessitatem; necessitas vero usque ad illam recordiam erumperet, ut nescirent quid facerent. Hæc erat

tellectu errante. Decipitur sensus visus, in remo demisso in aquam; qui cum rectus sit et integer, aspicienti tamen oculo curvus et præfractus videtur, sic intellectus subinde aliter de re et veritate judicat quam ipsa se habeat. Et cum non sit defectus ex parte objecti, nostris oculis nostroque intellectui culpa ascribitur. Oculi enim strabi, non recte aspicientes, sed in transversum, sibi sunt deceptionis causa: sic mens sinistre ex se aspiciens et judicans seipsam fallit in suo judicio, non fallitur a veritate. Quod subsequenter de Judæis pulchre auctor declarat, dicens: Ideoque nec ratio nec doctrina in culpa erant, etc.

(49) Ita nonnunquam oblata re aliqua nostro conspectui, quam omnino videre nolumus, palpebras solemus demittere, easque violenter comprimere, ad claudendum oculos, et impediendum ne videatur quod est præsens. Sic faciebant Judæi, dum noluerunt intelligere ut bene agerent (*Psal. xxxiv*), nec quidquam ipsis deesset nisi voluntas. Aderat enim signorum evidentia, et doctrinæ efficacia. In eo autem quod sequitur: Ut voluntas consuetudinem face-

illa animi crassitudo, quam Isaias populo Judæorum improperat, per quam in hanc hebetudinem venerant, ut videntes non viderent, et audientes non audirent (*Isa. vi*): quia exasperantes animos dignum erat in propriis sensibus confundi; et qui abutebantur justitiæ documentis, et veritatis radios abhorrebant, abdicati a naturæ et gratiæ luce, in cæcitate sua tabescerent et haberent intra se fumosas exhalationes, quæ totum candorem intellectuum et sensuum demigrarent. Legis quippe salvia quam ab antiquo imbibebant, ita eorum faucibus inviscata hærebat, et ceremoniarum veterum sapor palatum mentis perfidiæ ita infecerat, ut esset eis in Satan, quisquis a Moyse doceret discessum, et de occidente littera vivificantem spiritum hauriret. Unde et Moysen Christo præponentes, quasi in blasphemum linguas zelantes armabant: præferebant servum Domino, et discipulum magistro (*Joan. vii, viii*). Nec negare poterant miracula; sed tanti ponderis odium erat, tantæ immanitatis invidia, ut Christi bene gesta vel dicta eis non saperent. Ad vesanas mentes nullus omnino veritati patebat accessus; et quæ palam erant, et nulla tergiversatione abscondi poterant, perverse, prout poterant, interpretabantur, et in defensione legis jam non tam rationibus quam conviciis utebantur. Ex ipsa quippe lege convincebantur, et propriis concludebantur dogmatibus: nec supererat aliquod prævaricatoribus effugium, nisi quod detrahebant et persequantur violentia veritatem, unaque communis intentio omnium ad hoc conspiraverat, ut contumelia gloriam suffocarent, et mortis opprobrio pariter et nomen ejus delerent et famam. In hoc, omne consilium eorum volebatur; et ad hanc definitionem omnia perfidiæ argumenta convenerant, ut sanctum et justum quia contrarius erat eorum operibus de medio tollerent (*Sep. n*); ac per hoc probarent nullum ei esse cum divina natura consortium, cum sicut cæteri homines mortalis et possibilis videretur. Hæc erat cæcitas, hæc ignorantia plebis erroneæ, quam dimitti Christi charitas postulabat, beneficium præstans ingratis: quod utique et ibi ex parte completum est, et in fine perfecte complendum, quando intra hujus indulgentiæ sinum tota Israelitici populi massa concurret, cum gentium intraverit plenitudo (*Rom. xi*). Hoc sciens Jesus quod omnia dederat ei Pater in manus (*Joan. xiii*): cum dare posset quod petebat, et potestative hoc propria contineret auctoritas, supplicantes tamen pro tempore personam exhibuit, ut ex affectu charitas, et ex subjectione humilitas, et ex effectu innotesceret veritas, quod in tanti absolutione criminis nulla

rei, et consuetudo necessitatem, non simpliciter necessitatem accipe, sed quandam necessitatem: quæ non est nisi magna obduratio vel obstinatio in re aliqua, quomodo dicere solemus de homine vitio alicui assuefacto, quod impossibile sit illi hoc agere, aut illud non agere, utpote de homine indurato in odio, quod non possit diligere, sed necessario debeat

A esset inter advocatum et judicem compugnantis voluntatum, sed una et concursus esset in hoc negotio allegatio utriusque; quia nullus omnino severitati locus ibi esse poterat, ubi vulneratus Christus proprii mercedem sanguinis exigebat. Exauditur ergo pro sua reverentia (*Hebr. n*), nec tamen gratis accipit, sed ingens erogatur pretium; ut commendetur his pro quibus res tanti ponderis agitur, quam desperata esset humani generis causa, quæ aliter componi non poterat nisi exsolveretur pro pace ejus tanti pretii quantitas, quod singulariter habebat apud se humilitas Christi et assumpta humanitas.

B Convenerunt itaque justitia et pax, et osculum datum est (*Psal. lxxxiv*); et pro captivo suo vadem fidelem liberator se posuit; tantaque auctoritate firmatum est hujus indulgentiæ privilegium, ut in ipso Christi crucifixi membrana proprio sanguine conscriptæ sint illius absolutionis litteræ, maneatque indurum usque hodie sigillum, plaga lateris, quam semper oculis Patris exhibet præsentia Salvatoris. Perennem igitur hujus gratiæ hereditatem testator noster transmisit ad posteros, et originalis mali præcisa radice, licet recrudescat peccatum in multis, generalitas tamen in illa ita abrasa est, ut ad expiationem eorum quæ quotidie admittuntur, non iterum Christum crucifigi oporteat; sed unum confessionis ad omnia crimina sufficit lavacrum, et ad omnia flagitia una poenitentiae sufficit hostia. Unde illud crucis sacrificium factum est nobis et sanitas et exemplum, quia et proprie sanguis ille nos purgavit, Christo aspergente populum, semel in sancta illatus (*Hebr. ix*): et nos similis introitus formam in proprio sanguine (50), crucifixis membris nostris, et abdicatis voluptatibus, retinemus. Nec nos latitudinis crucis et altitudinis et longitudinis profunditatis (*Ephes. iii*) usquequaque mysteria intacta præterire convenit. Nam sua profunditate usque ad intima nostra penetrat hoc vexillum et cuspidem præcuto rimatur interiora; et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus (*Hebr. iv*), ipsis insiligit affectibus, secretosque et abditos compromittit metus, et totius petulantiae perforat appetitus. Hoc in profundo cordis erux agit abscondita. Intus compungit animam, subterque leviathan verme venenato hoc vecte transfixo, intrinseca nostra pacificat et conscientiam munit, et meditationes sanctificat. Et sicut lignum Moysi a Domino ostensum aquis Marath immersum omnem illarum amaritudinem in dulcedinem vertit (*Exod. xv*), ita sanctæ crucis virtus animo recondita, omnem tentationum salsuginem sua immersione contactuque indulcat. Jam vero longitudo, quæ a pedibus usque ad ligni trans-

odire. Est enim consuetudo quasi altera natura, ut dici solet, atque ita et quandam necessitatem videtur asferre, ita ut aliter non possit fieri, nisi cum multa difficultate.

(50) Hujus loci intellectum supra dedimus in scholiis primi capitis.

versi in crustaturam se erigit (51) continuæ mortificationis Christianæ indicium est, et oportere crucifigi simul cogitationes et opera, efficax documentum. Necesse quippe est, quantumcunque longa sint hujus sæculi spatia, ut omni vitæ infatigabilis ad ea quæ ante sunt semper tendat, semper se evehat patientia constans, et longanimitas perseverans. Latitudo autem charitatis zeli amplitudine universa complectitur, cum ægris infirmatur, et cum his quibus est scandalum uritur (11 Cor. xi). Extendit se et superfitur afflictis affectu nutritio; expansisque aliis pullos implumes aggregat, et fovet, et protegit, et seipsam in tutelam parvulorum exponens, negligit; neque alios ut defendat, propria damna formidat. Cum his etiam qui oderunt pacem, in tantum est pacifica (Psalm. cxix), ut nec læsa exigit ultionem, nec exacerbata referat contumeliam; et si corrigat, omnino sollicitè agit, ut plus agat benevolentia quam severitas, cohortatio quam commotio, humilitas quam potestas. Justum et impium simul complectitur: alterum, ut stet, alterum, ut resurgat. Non est ei advena bonitas, nec emendicat aliunde clementia; non stimulis, non legibus, non loris ad portanda aliena onera urgetur, ultro demisso poplite curvat scapulas, nec grave judicat eos pati qui seipsos ferre non possunt, sed de alterius miseria beneficium ordinat, et liberalitatem exornat. Si qua sunt apud infirmos inhonesta, his abundantius ho-

norem circumdat (11 Cor. xii), non impropere, non diffamat; sanat, non vulnerat; curat non lacerat; exonerat, non gravat. Operit peccata, non divulgat. Hujus latitudinis mysteria Christus etiam inter supplicia commendans, in quod expansis manibus elevataque læva et dextera inter latrones se medium exhibebat, volebat intelligi commune esse illud beneficium, et non solum bonis, sed et impiis quod agebatur proficere, et se potius medicamina illa ægris proposuisse quam sanis, et gratia illa pari libertate donasse eos qui de libera, et eos qui nati fuerant de ancilla (Gal. iv). Restat altitudo, quam usque ad summum intimat pars porrecta. Hæc est bonæ spei confidentia, quæ crucifixos mundo cœlestibus invehit, et ex bonæ conscientie testimonio securos certosque illi gloriæ consociat, jam jamque bonis illis manum intentat, jam gustat, jam os aperit, jam delibet, jam conversatur cum angelis, jam illa prosequitur agmina, jam agnoscit, jam liquescit, jam amat, jam jubilat, jam lætatur et delectatur, hilarescit et quiescit, intelligit et diligit; et tamen quantalibet perfectione quisque quæ sursum sunt sapiat, interest tamen plurimum inter fidem et speciem (52), nec sine cruce est electis id latius plenitudinis, quos jam probatos consummatosque nulla quidem tentatio concutit, sed ut diximus, hoc solum deest ad cumulatum pacis quod nondum ex toto se integram exhibet contemplatio veritatis.

(51) Crusta feminino genere, significat fragmentum lapidis aut ligni aut alterius hujusmodi. A crusta autem, sit crusto, verbum, a quo incrusto, quod est, crustam duco sive crustam applico. Unde crustatio sive incrustatio deducitur, cum crusta alicui applicatur. Idem significat incrustatura. Usque ad ligni ergo incrustaturam, id est usque ad locum illum sursum, ubi lignum transversum applicatur et conjungitur recto ligno. Nam longitudinem crucis ab altitudine sic distinguit (a), ut longitudinem sumat ab imo pedum, usque ad conjunctionem ligni transversal: altitudinem vero sumit, secundum id quod ab incrustatura residuum est desuper. Sic enim

videtur auctor crucis imaginari formam, quomodo fere a pictoribus solet depingi, licet nonnulli putent super incrustaturam non fuisse partem aliam sursum porrectam.

(52) Habebant quædam exemplaria, inter fidem et speciem. Verum id nihil ad propositum facit. Unde manifestum est, speciem non speciem esse legendum. Modo enim, ut ait Apostolus, per fidem ambulamus, non per speciem (11 Cor. v). In patria autem superna per speciem vident Deum, sine ænigmatibus, sicuti est (1 Joann. iii).

(a) Vide I Lipsium De cruce.

TRACTATUS SEXTUS ET SEPTIMUS.

De sexto et septimo ultimis verbis Domini in cruce: Consummatum est; et: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxiii).

Post myrrhatum calicem et reliqua crucis ludibria (53), quod a Matthæo, et Marco et Luca fuerat prætermisum, Joannes non tacuit, hoc videlicet quod, bene dispositis omnibus, et assignato in no-

vissimis testamento gratiæ et certæ spei regulis commendatis, ad intimandum quod nihil omnino deesset ad doctrinam formamque justitiæ Christus intulerit: Consummatum est; ac deinde: In ma-

(53) Duo verba novissima, sextum: Consummatum est: septimum: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, uno tractatu auctor absolvit. Et de hoc quidem paucæ admodum loquitur, in ipso principio; de illo autem prolixius loquitur, ostendens

in multis quomodo per Christum sint consummatæ legales umbræ et cæremoniæ: ad quod propositum illa omnia spectant quæ de agno paschali et ritu esus illius exponit, item de indumentis et ornamentis sacerdotalibus.

nus Patris spiritu commendato, inclinans caput, quasi gratias agens, potestative emisit animam (54), consummans omnem legalium rationem hostiarum, et ultimam ænigmatibus antiquis manum imponens. Sese itaque totum obtulit Patri, et consummata est illius holocausti plenitudo; expensis in illud ministerium carne simul et spiritu, quia et pro carne et pro spiritu hominis agebatur, et totus homo totum Christum habuit sanatore, dum et caro in medellam carnis oblata est in ligno, et ad sanctificationem animæ obtinendam; spiritus ille descendit ad inferos et ascendit ad superos, ibi confringens ferreos vectes (Psal. cxi), hic portas aperiens æternales (Psal. cxiii). Et a corpore quidem anima illi Christi per illud triduum se absentans non ita divinitatem quemadmodum carnem deseruit; sed erat Deus in ea indivisibiliter, mundum reconcilians sibi (II Cor. v), tollens a nobis mortis formidinem per maturam resurrectionem, purgans illa amaritudine quicquid voluptatum venena infecerant, victorie suæ gloriam cœlo exhibens et inferno. Abstractique his qui in illa expectatione diu languerant, etiam angelorum desideria complevit, quibus hæc hominum restitutio grata fuit. Nec fuit mora inter oblatum et impetratum, sed sub omni celeritate se complexæ sunt passio et absolutio. Itaque alterum ex altero constitit, ut eadem hora et repleret superos, et inferos captivaret. Acta sunt tamen in cœlestibus gaudia illa prolixiori spatio, neque statim reversa est, ad corpus suum anima Christi, sed interim his quos de tam antiquis tenebris liberaverat, splendoris divini gratulabundam exhibebat præsentiam; et his qui in mundo erant consolationem dispensatorie aliquantulum differebat, ut et

(54) Videlicet quia ut ipse Christus dixerat nemo tollere potuit a se animam suam, sed ipse eam a seipso posuit, potestatem enim habebat ponendi animam suam, et potestatem iterum sumendi eam (Joan. x). Sic autem animam emittens dicitur consummasse rationem, id est significationem omnium legalium hostiarum. Siquidem non aliud fuerunt omnes legales hostiæ quam figuræ unius acceptissimæ Hostiæ. Ultima quoque manus est imposita antiquis ænigmatibus, id est perfectionem suam ultimam sunt adeptæ umbræ legis. Sic enim proverbialiter dicitur illi manus extrema vel manus ultima apponi, quod suam accipit perfectionem ultimam. Omnes autem umbras illas et figuras veteres manifestum est perfectas, consummatas et impletas esse per ipsius adventum veritatis. Unde et ipse dixit in Evangelio: *Non veni solvere legem, sed adimplere* (Matth. v). Et Paulus apostolus ait: *Legem non destruimus, sed legem perficimus* (Rom. iii).

(55) Quædam exemplaria habebant sinosis, alia spinosis. Utraque lectio bonum sensum habet. Erant enim illæ umbræ legis circuitionis spinosæ, id est aridæ, afflictivæ atque punctivæ, in modum spinarum. Erant et sinosæ, id est curvæ, per inflexus et ambages hominem circumducentes, nec ad ipsam veritatem recta aut compendiosa via perducentes. In eo autem quod sequitur: *Et loqueretur publice qui loquebar: Ecce adsum*, oraculum tangit Isaiæ prophete, qui de Christi adventu verba faciens, in ejus persona sic loquitur: *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quoniam qui loquebar,*

A dilatio angeret desiderium et resurrectionis repentinæ lætitia impleret affectum. Quia igitur hoc in capite libri scriptum erat, ut hanc Patris voluntatem Filius faceret (Psal. cxiii), et res diu expectata et multis præfigurata modis, occultam a sæculo faciem in lucem protulerat, exoneratum peccatis populum, non ultra passus est Christus supervacuis gravari culturis, quia deinceps non esset religio, sed superstitio, si cæremoniæ veterum fæces cum vino mero in evangelico calice miscerentur. Nec tantum passionum suarum finem, sed illarum etiam observantiarum intelligi voluit, ut postquam advenerat veritas, figuræ cessarent, nec ultra superflue vexarentur fideles spinosis circuitionibus (55), per devia aberrando, cum indicaret eis ipsa veritas viam, et loqueretur publice, qui loquebatur, ecce adsum (Isa. lxi). Unctus erat Christus oleo lætitiæ pro cunctis humanæ naturæ participibus (Psal. cxiv), qui etiam præ angelis nomen hæreditabat differentius (Hebr. i), et exsiccata jam erat a facie hujus olei Judaica unctio (56), et necesse erat, ut compicaretur ephod, et theraphim non appareret (57) et quidquid Beseleel vel contexerat vel celaverat, locum daret vivis et rationalibus documentis, et abessent umbræ et imagines et typica integumenta, ubi ipsa veritas nudam formam et puram speciem intuentibus exhiberet (Exod. xxxviii).

C Itaque finem legis advenisse in fine passionum Christi monstratum est, et quicquid ab antiquo in sanguine hircorum et vitulorum, sive in aliis quibuscunque vel odoramentis vel libamentis, lex multipliciter ad expiationem peccatorum agendum decreverat, gratia reduxit ad compendium; et ab-

ecce adsum (Isa. lxi). Ipse, inquit, qui loquebar multifarie multisque modis olim in prophetia (Hebr. i), nunc adsum in assumpta carne, ut perficiam omnia.

(56) Involvit in verbo uno prophetiam duplicem, alteram Isaiæ, alteram Danielis. Apud Isaiam sic legimus: *Erit in die illa, auferetur onus ejus* (nempe Madian) *de humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computrescet jugum a facie olei* (Isa. x). Hoc autem oleum, illud est quo Christus est unctus (Psal. cxv), a facie cujus olei computruit jugum Madian, id est ablata est potestas diaboli, et captivitas qua sub se nos delinebat. Apud Daniele vero de unctione judaica dicitur: *Cum venerit Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra* (Dan. ix). Quid autem hoc est, nisi cum venerit unctio hujus olei, quo unctus erit Sanctus sanctorum, tunc cessabit vestra corporalis unctio? A facie igitur olei Christi, et jugum diabolicum computrescere, et unctio Judaica cessare debuit: quorum utrumque jam magno omnium fidelium gaudio perfecte est adimpletum.

(57) Ephod erat vestis sacerdotalis in lege veteri. De theraphim autem beatus Hieronymus in Commentariis Osee, super verbo illo: *Sedebunt filii Israel simul rege, et sine principe, et sine sacrificio, et altari, et sine ephod, et sine theraphim* (Ose. iii), sic: Theraphim proprie appellantur *μαρτυρία*, id est figuræ et simulacra, quæ nos possumus in præsentī loco duntaxat cherubim, et seraphim, sive alia quæ in templi ornamento fieri jussa sunt dicere.

breviato tantæ fatigationis itinere, unum sanguinem, unam incensionem proposuit, et unum holocaustum omnia continens, ea moderatione aptavit, ut ad id comparandum, quantæcunque mendicitatis esset homo, haberet sufficiens pretium, nec quemquam persona vel locus impediret a tantæ dignationis accessu. Unum igitur agnum habet Ecclesia, neque quoties Pascha revolvitur, queri alterum necesse est, et cum una sit tribus et familia populi Christiani, uni populo una sufficit hostia. et in una domo una ponitur mensa. Unum habet panem et calicem universitas fidei; et multitudini credentium unus cibus apponitur, itemque sumitur, nec consumitur; et cum omnes impleverit, superest et abundat. Mutabantur panes propositionis per singula Sabbata (58), appositisque calidis, frigidi tollebantur, quia veteres oblationes, quasi frigidas et calorem spiritus non habentes, repudiandas tempore gratiæ, ipsa panum mutatio intimabat. Agnus noster idem est, nec diversi per diversas familias immolantur, quia sicut unitas Ecclesiæ nec scindi potest nec dividi, ita necesse est ut unum agatur ab omnibus, et uniforme obsequium devotio communis exhibeat, totiusque universitatis consensum sacrificii singularitas ipsa commendat. Quod vero ad esum agni (59), si forte quid superesset, vicinus conjunctus domui ejus cui supererat, vocari præcipitur (Exod. xii), introductionem gentium ad communionem sacramentorum Ecclesiæ exprimit: quas utique per Evangelium vocatas convivii hujus sapor illexit, et eatenus jejunos ad ea quæ Judaicus populus edere non potuit, grata mater admisit. Mirum omnino est dictum, et res ipsa spiritualem exigit intellectum, quod, cum agnus non nisi ab una familia posset immolari, quæ esse posset tantæ paucitatis familia, ita carens filiis vel nepotibus aliisque propinquis, ut unum non posset per se agneculum edere, maxime cum tam numerosa illius gentis esset fecunditas, multaque conjugia multiplicem sobolem cumularent. Sed, ut diximus, intimata est prophetice vocatio gentium, et admisse sunt per fidem ad participationem sacramentorum, Judæis secundum carnalem sensum litteraturæ hærentibus, nec pervenire valentibus ad spiritualis plenitudi-

(58) Paulus apostolus, apud Hebræos de veteribus oblationibus, ad hostiam Christi præferendam disputans, ex illarum per singulos annos iteratione, arguit earum imperfectionem. Sic enim ait: *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos, eisdem ipsis hostis quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere; alioquin cessasset offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati: sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit (Hebr. x).* Ita in proposito auctor noster ex panum mutatione per singula Sabbata arguit quod non essent perfectæ et consummate illæ oblationes, alioqui non sic mutarentur. Ac præterea speciale notat mysterium, in hoc quod panes frigidi tollebantur, et apponebantur calidi.

(59) Exponuntur hic atque in consequentibus mystice per allegoriam quæ ex Domini præcepto

nem intellectus. Assatus est ergo agnus noster in veru crucis, subter incensis tormentorum carbonibus, nihil crudum aut carnale in eo jam sapimus, nihil elixum aut molle; sed ita illa boni odoris assatio in patibuli flamma induruit, ita solidata est, ut nihil in eo ultra supersit vel passibile vel mortale, sed omnino mortis pyra ab antiquo accensa sanguinis illius conspersione exstincta est. Ideoque et sibi et nobis constat inconsumptibilis illius integritas, quia nec corrumpi potest quod omnino est solidum, nec minui quod æternum. Caput ejus cum pedibus edimus, nec abhorremus intrinseca, quia fides nostra in hoc vivit et proficit, hoc fateatur, hoc credit quod Verbum quod erat in principio apud Deum factum sit caro (Joan. i) in fine sæculorum, et majestas divina usque ad infirmitatis nostræ descenderit intestina, nec nostræ fragilitatis abhorruit officinam; et qui erat nostrum principium, ad finem quoque nostrum accessit, constituens in se nobis metam et terminum, per finem temporalem revocans ad finem infinitum, et consocians corporis et capitis gloriam, indivisa connectione astrinxit in unum. Sic caput, sic pedes, sic intestina comedimus, cum ita altitudinem Christi prædicamus, ut non erubescamus humilitatem; ita infirmum, ut fortitudinem quoque non ogemus; ita stultum, ut sapientiam admiremur, quia hoc amplius stupendum est in illo nostræ redemptionis negotio, quod exinaniri sic se passa est divinitatis sublimitas, quam quod in se incommutabilis virtus et incomprehensibilis magnitudo stat in beatitudine sempiterna immobiliter perseverans. Atque ita et apud Ezechielem faciem et pedes Dei quasi prima et novissima cherubim contegunt, media tantum videnda exponunt (Ezech. i), quia quæ ante mundi constitutionem apud ipsum erant, vel quis status rerum futurus sit post judicium ultimum, cibus est fidei et spei. Interim dum intelligere satagit quæ secundum carnem gesta sunt, et humanitatis indagare affectus quasi ex charitatis ejus visceribus, religionis mansuetudo pascitur.

Carnem igitur hoc modo comedimus, ossa vero igne comburimus (60), quia sacramenta quidem (quæ quasi divinæ virtutis caro sunt, et veritatis

D Moyses circa esum agni paschalis præcepit observari, de quibus omnibus habes, Exod. xii. Primum autem exponit quid sibi velit quod præcipitur, si familia una non sit sufficiens ad manducandum agnum, ut vicinum suum debeat sibi adjungere. Deinde quod præcipitur illis, ut agnum assum igni, et nihil ex eo crudum aut elixum sive aqua coctum comedant, quod facit, dum nonnullis interpositis dicit: *Assatus est ergo agnus noster, etc.*, ac deinde quid sibi velit quod agni caput, pedes et intestina vorari debebant.

(60) Non invenio in textu libri Exodi expresse id de ossibus agni dictum, quod igne essent comburenda. Attamen secundum consequentiam dicitur, cum præcipitur os non confringi, et, si quid de agno residuum fuerit, igne comburi. Sic enim præceptum fuit: *Os non confringetis ex eo (Exod. i, ii).* Et iterum: *Si quid residuum fuerit, igne comburetur (Num. ix).*

integumenta) visibiliter secundum suam speciem percipimus et sumimus; ipsam vero substantiam secundum inintelligibilem et invisibilem statum firmam omnino et solidam, nec frangimus nec minuimus, sed flammis injicimus, id est spiritualibus intelligentiis commendamus, quod spiritus et vita sint in divinis mysteriis, nec fas sit intellectu humano tantæ rei confringi notitiam, quam interim intra se Spiritus sanctus colligit, donec evacuato quod ex parte est (I Cor. xiii), perfectum prodeat palam, et cognoscentes sicut et cogniti sumus, jam non hoc sacramento agimus, sed specie (ibid.). Ideo nocte agnum mactare præcipimur, quia nondum ad liquidum elucet hujus operis ratio, cujus fides ministra est, quam in splendoribus sanctorum detegit veritas, cum novum vinum in regno Dei propinabitur (Matth. xxvi), accensisque lampadibus virginis animæ ad æternas nuptias admittentur (Matth. xxv) positaque inextinguibili lucerna super candelabrum, omnibus qui in domo erunt lucebit tam sacramentorum veritas quam ipsius ratio Trinitatis. Interim sane immensi quæstus res agitur (61), et virtutem invisibilem manifestus effectus eloquitur, fideique certitudinem beneficia indulgentia corroborant, et ex collatione præsentium firma fixaque est expectatio futurorum. Datur nobis Agnus iste ad epulum, datur sanguis ejus ad poculum. Mandatur extrinsecus liminaribus et postibus domorum nostrarum sanguis ipse apponi in signum (Exod. xii), ut munitum sit quod patet et quod latet, habeantque caro et spiritus secunda præsidia, cum cibus potusque divinus animam introrsus alat et vegetet, abigatque extra virtutes contrarias signum crucis et sanguinis nota. Nec dubium quin omnino formident demones passionis formam, terroremque eis characteris hujus inspectio ipsa incutiat. Etiam ipsos sacramenta sana et fidei muniant signa, quos constat non quantum expedit Christiano dogmatis et castis moribus conformari, sed soltas fundamenti obtuitu, cui quoquomodo

inherent, nec statim propter ligna et fenum quæ superponi a negligentibus vident (I Cor. iii), irruunt demones in quoscunque carnales; sed reverentur fundamentum, et disparent ad vividum signum, nec temere accedunt ad consecratam sanguinis balsamo domum. Alioquin, si ad singulos excessus vim suam penitus sacramentorum subtraheret virtus, et inaniter frontibus errantium crucis titulus pingeretur, et nulla spes superesset ruentibus. A quibus licet lapsus articulo Spiritus sanctus abscedat, manent tamen etiam in reis, nec sunt inania sacramenta, ad quæ, ut compungitur qui deliquit, idem spiritus redit. Tantaque est sacramentorum dignitas, ut ipso spiritu absente, non audeat vis inimica ingredi (62), nisi desperatione et consuetudine, deliberatoque consensu signum sanctum victa captivæque mens apostasiæ scalpello eraserit. Hinc est quod exterminator angelus, primogenita quæque Ægyptiorum percussit, viso hoc signo, a liminibus sanguine illitis, quasi increpatus se cohibet: enecatisque Ægyptiis, illæsi incolumesque manent quorum latera frontemque cruoris hujus conspersio rubricaverat (Exod. xii). Sic Raab cum esset meretrix, appensa ad fenestram reste coccinea (63), salvatur, et sola ex Jericho libera eradit, nec patuit domus ejus vastationi et prædæ, quam tam celebris signi reverentia munebat (Josue. vi). Jubetur etiam, ut festinanter et avide hoc agatur convivium, vestesque itinerarios habentes in manibus lumbis præcinctis, panes azymos edant cum lactucis agrestibus (Exod. xii), quia tanti operis ministros, nec desides decet esse nec molles, neque viaticum accipientibus exiturisque de Ægypto, quærenda sunt diversoria voluptatum: sed in exitu de populo barbâro (Psalm. xii), simul se debent componere amaritudo poenitentiae et sinceritas vite.

Hæc carnaliter aliquando, sicut et cætera legis ænigmata, profuerunt, dum fides et pietas ad id quod promiserat veritas concurrebant, sed ubi ve-

(61) Quia videlicet nunc per fidem ambulantes, non per speciem, celestis regni et vite æternæ hereditatem nobis comparamus, quod est lucrum omnium maximum.

(62) Et hoc sane intelligendum de introitu ad plenam et quietam inhabitationem. Aliquo enim modo diabolus in hominem ingreditur, quandocunque peccato tali inquinatur quo fugatur spiritus, id est peccato mortali. Cum enim sic peccans efficiatur filius et servus diaboli, habet aliquo modo diabolus in ipsum introitum. Verum non sic plenum et liberum, quin possit ille eum facile expellere, quoties ponere voluerit. Adjungit autem signanter: Nisi desperatione et consuetudine deliberatoque consensu, signum sanctum victa captivæque mens apostasiæ scalpello abraserit. Ubi notandum multos peccare mortaliter, et spiritu Dei ad tempus privari, qui tamen non penitus ex deliberato consensu a Deo se alienant, neque ut tales derelinquantur a Deo, quemadmodum cum David in peccatum incidit, qui ex infirmitate vel tentatione devictus magis quam ex malitia aut consuetudine, peccavit: propter quod non est a Deo derelictus. Qui vero ex despera-

tionem aut consuetudinem aut consensu deliberato, et malitia et proposito, peccatis se subdunt, hi quasi scalpello eradunt signum sanctificationis suæ, et quasi seipsos ut ita loquamur degradant, ne de familia et domo Dei habeantur: propter quod, liberam in illos demones sibi usurpant potestatem, tanquam si nunquam tali fuissent signo consignati. Sed hæc prolixior forte tractatum requirerent.

(63) In utroque signum est et figura illius salutis, quæ per Christi sanguinem erat mundo conferenda. Quemadmodum enim sanguis ille agni quo erant superliti postes Judæorum Christi sanguinem signabat, et de percussione angeli evasio liberationem signabat credentium per sanguinem Christi, ita restis illa coccinea quæ erat rubri coloris sanguinem Christi rubicundum præfigurabat, in quo salus est data, sicut illudata fuit salus per coccineam restem. Possetque horum prius ad liberationem Judæorum, posterius ad liberationem gentium referri, ut sic in duabus figuris istis idem signatibus, utriusque populi liberatio significetur.

nit plenitudo temporis (*Gal. iv*), finisque legis Christus (*Rom. x*), quidquid de agno, vel hædo, vel juvenca rufa mandatum est, omnia factus secundum congruos status, et in se omnia referens juxta proprios intellectus, cessatum est a multis, ubi unum sufficientiam posuit; nec oportuit adhiberi signantia, ubi significatum advenit. Sacrificia de craticula vel sartagine (*Levit. ii*), zelum fervoremque sanctorum prælocuta sunt: suffumigationes aromatum, incensiones orationum, et pia vota, affectusque sanctorum, incensi adipēs, emortuas voluptates. Indumenta sacerdotum, multiplicium gratiarum ornatum continebant. Feminalia (64), quæ ad operiendam pudenda primo loco posita sunt (*Exod. xxviii*), tantum edocent oportere esse continentiae verecundiam, ut ne suspicioni quidem locum relinquant; et ita abscondi quidquid, id est inhonestatis notabile, ut nullo casu ad ea intueunda, zelotes admittatur aspectus. Sed talem se exhibeat conversatio sacerdotum, quasi sine sexu sit; et omnino abominetur hujusmodi labem: quin etiam confundatur et erubescat ad membra communia, ipsamque operiat naturam consciam sui, detesteturque quod potest, non quod agit, et quasi emortuas et fetidas partes illas sepeliat et abscondat. Secunda vestis, quæ poderis, id est talaris dicitur, linea est; quæ munditiæ perseverantiam intimabat, et vitæ immaculatæ candorem: quæ stricta erat et adhærens corpori, quia singularitatem hoc propositum diligit, et expeditos esse oportet, qui sanctis ministrant altaribus, carnemque et vestem et totam conversationem solitariam exhibere. Tertio loco aderat balteus, lineam tunicam inter umbilicum et pectus astringens, ut in eamdem legem sub ejusdem propositionis vinculo, mens et actio convenirent; et utrumque quadam necessitudine ageretur, carnalisque et spiritualis affectus, hanc regulam sibi pari voto conscriberent, et in idipsum communi studio perenniter consentirent. Quartus ornatus erat tiara vel cidaris: qui capitis cultus (eo quod domestica est ibi camera sensuum, et propria sapientiæ domus) indicat, quo philosophica contemplatio tendat, et quantæ sit sapientiæ, eligere cœlibatum (65). Hæc omnia fieri jussa sunt de lino, unde et byssus aptatur, ut non lateat hujus studii et propositi animos, quia multis

(64) Omnia quæ ab hoc loco ad finem usque sequuntur, de indumentis et ornamentis loquuntur sacerdotum, eaque secundum moralem sensum apte et dilucide explicantur. Quæ quia ad propositum negotium de septem verbis Domini non directe pertinent, et quia satis clare ab auctore dicuntur, non multis neque prolixis scholii duxi vel illustranda vel oneranda. Cæterum de ipsis indumentis et ornamentis, ad litteram si requiras, plenissime omnia habes *Exod. xxviii*, per totum cap., et item ejusdem libri capite xxxix, et *Ecclesiastici xlv*.

(65) Quidam codices habebant pro *philosophica, prophetica*; alii, *physica*: et est in omnibus his lectionibus æqualis veritas, quoniam ad idem tendunt contemplatio prophetica et philosophica et

ablutionibus opus est, ut ad hunc candorem exercitatus quisque perveniat (66): diu torqueri et longa consuetudine caruales solidari affectus, ne tentationum mole facile dirumpantur. Et quidem ad caput nostrum (quod est Christus) hæc cydari signante, tota puritatis nostræ referenda est gloria: et tunc demum tuta poterit esse perseverantia, si in eo fixa sit spes, et fiducia radicata.

Hæc quatuor indumenta minoribus et summis sacerdotibus ex lege et decreto erant communia. Quatuor reliqua sunt proprie summi sacerdotis. In primis, post indumenta prædicta, tunica hyacinthina summus pontifex induebatur; dependebantque in inferiori ejus parte per circumlitum *lxii* tintinnabula, et inter duo tintinnabula unum malum punicum (*Exod. xxviii, Eccli. xlv*). Omnia erant ex auro purissimo, ut totus vocalis ingrederetur in sancta; si aliter ageret, continuo moriturus. Vestis sane illa hyacinthina animam in sanctimonia enutritam ad illum profectum indicat pervenire, at spiritu vivat, spiritu ambulet, a nemine judicetur, et omnia judicet (*I Cor. ii*). Hoc enim est summum sacerdotium, ad hunc apicem sanctitatis attingere, ut totum se vir justus celestem exhibeat moresque supernos et divinam exprimat formam, solique Creatori mente infixæ individua conversatione inhæreat, hoc totum complectens, tunica hyacinthini coloris insinuat. Tintinnabula vero aurea erant; mala autem ex hyacintho et purpura, coccò et bysso, in modum sphaerulæ facta: hoc signante Spiritu sancto, quod viri contemplativi quorum conversatio in cœlis est (*Phil. iii*), et qui quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super terram (*Colos. iii*), fidei Christianæ doctrinam et maxime novissimum debent populis denuntiare terribile judicium; totusque eorum incessus et sermo resonare debent divina mysteria, nec gratiam divinam, quæ data est illis, premere vel suffocare debent silentio. Quia non satis est acceptum in sudario reposuisse talentum, nisi a negotiatione servus revertatur cum lucro (*Matth. xxv; Luc. xix*); nec prodest hyacinthina tunica, nec castitatis continentiaque insignia doctori sufficienti, nec pacificus est ad altaria sancta ingressus, si negligit annuntiare impio viam suam, peccatique stipendium, cum et ille non habens

physica sive naturalis, nempe sursum ad Deum: quod signatur in tiara vel cidari, quæ est mitra sursum tendens. Indicat eadem mitra, quantæ sit sapientiæ eligere cœlibatum, in eo quod caput sacerdotis ipsum eligentis, tali sit candido ornamento adornatum.

(66) Antequam ex lino possit perveniri ad byssum, sive pannum lincum candidum, opus est multi laboris impendio, opus est multis ablutionibus: fila diligenter singula torqueri debent digitis, ut soliditatem et firmitatem accipiant. Nam antequam torta fuerint fila, statim rumpuntur. Sic oportet omnem eum qui velit assequi candorem puritatis et in ea stabilitatem obtinere, multo labore et continua exercitatione illam obtinere.

correctorem in peccato suo pereat, nec prosit doctori sua iustitia, cum sanguinem errantis iudex de manu speculatoris requirat (*Ezech. iii*); nec magnum est sibi vivere, nisi satagat et alios secum vivere, quia, ut ait Seneca, qui res et homines fugit, qui alios videre non potest, sed velut timidum atque iners animal metu deoblituit, nequaquam dicendus etiam vivere sibi, sed somno et ventri. Ideo ingrediens in sancta sanctorum totum vocalem se debet summus pontifex exhibere, et virtute verbi quasi floribus odoriferis allicere auditores, ut prædicatione quasi tintinnabulum ex auro purissimo puritatem perfectionemque singularis intelligentiæ indicet, et ex omni parte per circuitum sermo ejus lucis divinæ intonet claritatem; et ipsi florum colores in hyacintho, ut dictum est, cœlestis desiderium, in purpura magnanimitatem regiam adversus peccatum, in cocco his tincto inflammatum in dilectione Dei et proximi piæ mentis ostendat affectum. Oportet sane ut sacerdotalis actio semper sit et auro sapientiæ fulgida, et hyacintho spei in sublime erecta, et purpura regni ut debellatrix peccati et in captivitate redigens dæmonum monstra circumdata, et cocco his tincto, dilectione gemina, flamme, et byasso retorta semper in oppressione et castigatione carnis sollicita. In malis puniceis, quæ intra corticem unum contegunt multa grana, virtutum multifaria operatio exprimitur: quæ undique uno charitatis integumento ambitur. Et recte tintinnabulis mala miscentur; cum simul prædicatione et actio coherent, et doctor ipse quæ dicit hæc facit. Sextum deinde additur indumentum, quod superhumerales dicitur: hoc apud Hebræos etiam Ephod appellatur. Hoc Samuel, cum puer esset, habuisse legitur (*I Reg. ii*); et David ante arcam hoc tulit (*II Reg. vi*). Sed Ephod, id est superhumerales quod summorum erat pontificum, erat ex hyacintho, et purpura, et cocco byassoque contextum. Aliud vero ephod quod et pro tunica linea accipitur, simplex erat et lineum. In hoc superhumerali duo lapides onychini, auro inclusi inserti erant: unus in ora una, et unus in altera; et sculpta erant nomina filiorum Israel, sex in lapide uno, et sex in altero, itaque in superhumerali pontificis, hoc debet intelligi, quomodo in portandis fratrum oneribus officium illud se habere debeat, quantaque eis ex debito regiminis sollicitudo incumbat, ut propriis humeris ovem perditam ad ovile reportent. In hoc honorum operum patientia, in laboribus perseverantia indicatur.

In coloribus vero superhumeralis, quæ sit ratio, dictum est supra. Quod autem nomina patriarcharum gestat in humeris, ob recordationem eorum utique sit, ut videns populus Patrum nomina con-

A scripta in veste pontificis, eorum imitetur iustitiam, veniatque in memoriam fides Abraham, mansuetudo Isaac, patientia Israel, castitas Joseph, disciplina Moysi, zelus Phinees, victoria Josue, Samuelis sinceritas, David humilitas, eorumque qui de illis xii patriarchis egressi sunt principibus vel sacerdotibus, recte facta vel dicta: qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones (*Heb. xi*). Duplex autem ratio est, quare hæc in humeris pontifex nomina portet, ut et ipse auditoribus sequenda Patrum exempla proponat, et ipse eos quos verbo instruit et exemplo, si præoccupati fuerint in aliquo delicto, in spiritu lenitatis ferat (*Gal. vi*), et amplius exonerare quam gravare infirmos intendat. Eorum enim onera ipsum lege officii sui ferre necesse est, et per singulos, sicut diversi morbi exigunt, cum his qui ignorant vel errant (*Hebr. v*), et infirmari et uri (*II Cor. xi*). Quod autem sex nomina in sinistra parte erant et sex in dextera, in lapidibus onychinis sculpta, illud est quod ad conscriptionem hæreditatis supernæ pertinent, non tantum qui probati perfectique videntur, sed etiam qui minoris æstimationis habentur, quia imperfectum nostrum non abijcit divina perfectio, et calamum quassatum non conterit, et linum fumigans non exstinguit (*Isa. xlii*). Amplexatur quidem dextera ejus, eos qui digni sunt promoveri ad oscula: sed et læva ejus supponitur eorum capibus (*Cant. ii*), quos imbecillitatis vertigo inclinat: nec patitur lapsos omnino collidi, quos corruentes excipit et piæ manum inclinatiss supponit.

(67) Onyx vero lapis est habens angulis similitudinem, albisque cingentibus zonis igniculis emittit: unde per hunc lapidem, in quo dextrorsum et sinistrorsum nomina xii filiorum Israel sculpti iubentur, recte intelligimus hanc Scripturam pertinere ad Christum: qui in carne assumpta quasi unguem se nobis exhibuit, et operuit multitudinem peccatorum zonis candidis, id est continentie doctriinæ cingens electos, et miraculorum igniculis accendens ad fidem, ardebat intus, et lucebat exterius. Ipse est autem lapis ille, in quo et lex est conscripta divinitus, et in quo scribuntur nomina eorum omnium qui nomen ipsius non assumunt in vanum: quas nulla tribulatio vel adversitas, cum semel insculpti fuerint, eradere poterit vel delere. Ideo a dextris et a sinistris locantur, quia fundatos vel scriptos in petra, nec altum conceclit nec profundum, quia per arma iustitiæ (*II Cor. vi*), in prosperis et in adversis gradiuntur invicti.

Sequitur indumentum septimum, quod Hebræice *nosen*, Græce *λογέον*, Latine vero rationale vocatur. Hoc ex eisdem speciebus et coloribus quibus est

(67) Græce *ὄνυξ* unguem significat et propter similitudinem unguis humani, lapis ille onyx dicitur aut lapis onychinus. Christus vero dicitur unguem se nobis exhibuisse, quoniam sicut unguis carnis teneritudinem operit et defendit, sic Christus nostræ

carnis infirmitatem operit, id est peccata delet, et carnem mollem sua duritie vestit ac munit, id est nostræ carnis imbecillitatem sua soliditate confirmat et servat a nocimento.

superhumerales, et propter easdem rationes aptari A locum in anima illa habeat falsitas, quæ ad judicii divini regulam quadrare debet quæcunque vel docet, vel agit, vel statuit, vel corrigit. Superhumerales etiam et rationales, sibi junctis annulis, catenarum complexu ad invicem copulantur; ut puri cogitatus in mente sancta, et rationabiles convenient actiones, et omnia vinculo pacis cohercant, universamque pontificis dispositionem charitatis complexus astringat. Aderat præter has ligaturas, quæ celestibus desideriis piisque affectionibus aptantur, præter ephod, quod posterius et anterior logion conjungebat, balteus tam tunicam hyacinthinam quam ipsum superhumerales et rationales superne constringens, tanta firmitate ut trium indumentorum una species esse videretur, et omnia sibi strictim cohererent: ut daretur intelligi quanta sit diligentia sanctitatis observanda, cui etiam post tantæ excellentiæ gloriam, post dona virtutum, post agones et collucationes et victorias innumerales, restant plerumque circa novissima etiam carnis pericula: et necesse est ut semper hujusmodi sollicitudo et intus et extra invigilet, ut actionum et meditationum in finem illibata gloria perseveret. Etiam summos fulgura feriunt montes (68). Et nisi hoc balteo, etiam cum omnia eatenus bene disposita fuerint, et ratio et opera jugi nexu stringantur, per motus et impulsus diversarum tentationum disjungi potest et dissilire quod nullo turbine propellente firmum videbatur et competenter dispositum. Balteus iste ex purpura erat et hyasso retorta, et hyacintho et cocco bis tinctor, et similitudinem pellis colubri in rotundo contextus. Gestat autem sic ornatus pontifex nomina filiorum Israel, pro diversis rationibus, in pectore et in humeris. In humeris quidem, a dextera et lava, præter causas prædictas. Vel ideo in duobus tantum ordinibus, quia noster summus Pontifex, cuius imperium super humerum ejus (Isa. ix), et gentibus scripturam crucis reliquit, et eorum nomina redemptioni intimavit inscripta, quorum linguas crucis titulus continebat. In rationali vero, quatuor lapidum ordines distincte sunt positi, ut dictum est, in quatuor ejus extremitatibus, supra terni, et infra terni. In nominibus patriarcharum, quæ hærent pectori summi pontificis, hoc intimatur, quod qui in regimine sunt semper affici debeant pro his qui ad eorum sollicitudinem pertinent, et, quantum possibile est, recordari eorum debent, ex nomine, et orationis exhibere suffragia: neque aliud illud peccius occupare debet, quam animarum zelus, quia officii illius est revocare devios, reconciliare erroneos, confirmare eos qui proficiunt in justitia, et qui deficiunt cohortari, ne desperent de venia. Sed et se ipsam etiam ad præcedentium Patrum, quorum gestat nomina, conformare debet exempla, ut quo-

Duplex vero sit propter lapidum pondus, ne forte rumpatur. Quadrangulum quoque erat, et palmi mensuram tam in latitudine quam in longitudine continens. In quaternario, doctrinæ evangelicæ jugem memoriam accipere; in palmi mensura, plenam juris mensuram, quantum possibile est operationi humanæ attingere. Qui enim palmo aliquid metitur, expansis digitis manum extendit ut possit attingere in locum quo tendit. Eadem igitur mensura erit piæ intentioni in longitudine boni operis, et in latitudine charitatis. Intexti quoque erant in eo xii lapides per quatuor ordines terni et terni in latere uno, et terni et terni in latere altero. Et sculpta erant nomina filiorum Israel in singulis singula, per tribuum differentias et ætatum. Per quatuor vero rationalis angulos, quatuor annuli aurei erant, habentes contra se in superhumerali alios quatuor annulos, ut annulus contra annulum veniens, catenulis aureis utrinque ad hoc insertis, superhumerales et rationales invicem jungeret, et mutuo copularet. Sed et unci ni erant in superhumerali infixi, in quibus catenæ inserebantur: quæ annulos utrinque sibi occurrentes neclebant. Erant etiam et in lateribus et in superiori parte rationalis et humeralis annuli, duo in summitate et duo in lateribus, et per singulos discurrentes catenæ sub et supra; ut in quatuor angulis et in ambobus lateribus juncturæ adessent, et ad scapulas et ad extremitates et ad media utrumque indumentum firme stringerent ligaturæ.

Hoc autem indumentum non tantum rationale, sed etiam rationale iudicii a Domino dictum est. In quo doctrina et veritas poni jubentur, et hoc summi pontificis pectus, cum ingreditur in sancta sanctorum, ornatur. In primis diligenter attendendum est quod qui hac veste induitur in qua literis doctrina et veritas impressa est, consecratum doctrinæ et veritati pectus suum intelligat, neque debere sæcularibus negotiis et actionibus et lucris occupari, sed doctrinam fidei exemplo et moribus indicare, quia omnino infame est abuti ratione, et corrumpere doctrinam et circumventionibus vel technis opprimere veritatem. Oportet quippe ut omnia quæ agit moderatrix ratio sic disponat, et sic suis locis aptet misericordiam et iudicium, ut, cum iudicat, severitas non excludat clementiam, et, cum miseretur, justitiam pietas non relinquat; et, sive percutiat sive parcat, a veritatis tramite non recedat. Considerans igitur loca, et tempora, et modos actionum, et ætates et gradus in numero, et pondere et mensura singula suis aptet rationibus discretio sacerdotis, in cuius pectore horum debet esse scientia, cuius etiam necesse est vitam esse doctrinam; nec ullum

periculo, dum in hoc mundo vivant, quomodo montes, quantumvis alti, propter suam altitudinem non sunt ab ictu fulminis liberi.

(68) Ex poeta Horatio, lib. ii, oda 10, ad propositum auctor verbum illud assumit, volens per hoc significare eos etiam qui videntur consummatissimi et perfecti in omnibus non esse absque tentationum

rum recolit gloriam, imitetur et vitam, neque ab eorum fide et operibus se alienum exhibeat, quorum actus et titulos circumfert et prolat. Quod autem duodenarius numerus in quatuor ordines divisus, per singulas partes, ternarium reddit, accipi non incongrue potest quod Evangelii quadratura præ omnibus Scripturis insinuat Trinitatem. Et hæc est apostolica doctrina, quæ decem legis præcepta in duobus consummat (*Matth. xxi; Marc. xii*), et totum illud antiquarum traditionum dispendium (*Levit. xix*), in dilectione Dei et proximi abbreviat et coarctat.

Sequitur octavus ornatus pontificis, tiara videlicet, quam etiam nonnulli vocant galterum, vel cidarim. Hæc etiam minores sacerdotes utebantur, eratque hyssina, circumdata coronula aurea, opere textili facta, sicut hodie phrygium mitris nostrorum pontificum plerumque consuitur (69); eratque in modum cassidis porrecta aliquantulum, verticis cacumen in sublime excedens, astringebaturque capiti vitta hyacinthina, ne casu aliquo immolante pontifice laberetur. At vero summi tiara pontificis excellentior erat, et, præter hæc laminam auream, quam petalum vocant, fronti habebat insertam; in qua nomen Dei, quod apud Hebræos ineffabile dicitur, scriptum erat. Hæc tiara, quæ caput tegit et ornat pontificis, totamque ejus pulchritudinem coronat et protegit, ut dictum est supra, omnes sensus capitis Deo indicat consecratos, et totam corporis gloriam debere ad caput referri. Totus enim bonæ mentis candor, et sapientiæ splendor, prædicationis gratia munditiæque gloria, benignitas charitatis, et quæcunque sanctitatis insignia, ab illo universali capite veniunt, ex quo totum corpus per connexiones et subministrationes crecit ac proficit (*Coloss. ii*), solidatur ac perficitur. Ideoque ad totius candoris indicium, et complanate mentis compositum statum, omniumque sensuum concordiam intimandam, cidaris hyssina in capite pontificis ponitur. In vitta vero hyacinthina quæ cidarim capiti astringit, hoc intelligitur, quod amor et regni cælestis desiderium, hujus perfectionis apicem cumulat, et ille respectus totas gratiarum connexiones unit et sociat. Auri vero lamina, cui nomen illud Dei, quod dissimili non potest ab homine, erat inscriptum, subjectam et suppositam divinæ essentiae omnem indicat creaturam. In superioribus quidem hoc nomen ponitur, ut quidquid undique est, quantumcunque sit, se cognoscat inferius, se fateatur indignius; et si quid habet candidum, si quid conspicuum, ad illud nomen referat unde accepit, illique excellentiæ devotus ascribat. Hoc nomen tetragrammaton, id est quatuor littera-

(69) Phrygium aut Phrygianicum opus mira varietate diversorum colorum et magno artificio erat elaboratum. Unde in psalmo *xlii*, pro eo quod nostra communis lectio habet *circumamicta varietatibus*, alii ex Hebræo vertunt, *inducta phrygianicis vestibus* aut indumentis diversarum figurarum. Tale autem Phrygium sive Phryginiacum opus, vide-

rum erat, scilicet *ioth, eh, vau, heih*, cujus interpretatio lingua Hebraica ineffabile sonat, non quia dici non possit, sed quia ut dictum est supra, sicut est, nec capi humano sensu possit, nec dissimili. In fronte vero hoc nomen pontifex gerit, quod utique est super omne nomen, cui omne genu flectitur (*Philipp. ii*). De quo et in Apocalypsi legitur Joannis, quod cum Agno stabant supra montem Sion centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus et nomen Patris ejus, scriptum in frontibus suis (*Apoc. xiv*). Ibi enim verecundiæ sedes est, et significat professionis nostræ fiduciam; per quam non tantum in nomine gloriæ vel omnipotentis Dei, sed etiam in cruce Christi gloriamur. Unde et ipsæ quatuor litteræ quatuor crucis intimant cornua de quibus Habacuc ait: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus* (*Habac. iii*). Sic ornatus pontifex, creaturarum omnium typum portabat in vestibus sanctis: in quarum coloribus totius mundi similitudinem præferebat. Byssus enim terræ deputatur, de qua gignitur; purpura mari, quia ex ejus coelestis tingitur, hyacinthus aeri, ejus speciem habet; coccus, propter ruborem, igni vel ætheri. Justum enim erat ut pontifex Creatorem non solum pro Israel, sed etiam pro universo mundo (qui ex his quatuor constat) rogaret et indicaret cuncta indigere misericordia Dei; et cum sacrificaret universalis conditio expiaretur; nec tantum pro liberis et parentibus, sed pro omni creatura et voce et habitu præretur.

Hæc quæ dicta sunt in visibili pontifice (70), ad invisibilia justitiæ ornamenta nos mittunt, de quibus dicitur: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psal. xlii*). Et alibi: *Erit justitia cingulum lumborum ejus et fides cinctorium renum ejus* (*Isa. xi*). Hæc omnia noster Pontifex, indutus decore et fortitudine (*Psal. xcii*), in spiritu et veritate consummavit: et ingressus sacratiora cultu quam Aaron, virtutum significatarum ipsam rem amplius nos voluit moribus implere quam vestibus, et lumbos spirituali zona succingi præcipiens (*Luc. xii*), ad lucem sui intellectus et cognitionem divinam, sine carnis mentisque munditia neminem posse pervenire in illa præcinatione nos docuit. Denique ipse tunica inconsutili quasi potere pontificali indutus, integritatem charitatis, et unitatem spiritus in vinculo pacis, in eo nos observare docuit, crucem autem quasi superhumerali, sacrificium oblaturus pro populo, humeris imposuit, et plaga et sanguis loco rationalis, non solum intra se duodecim filiorum Israel nomina concluserunt, sed et totius generis humani opus illud complexum est naturam, sicut et influxus capiti titulus continebat, scriptus Græcæ, Hebraice et Latine (*Joan. xix*). Nihil ab sanguinem Christi, mus consui solitum mitris nostrorum pontificum.

(70) Hic jam prædicta pontificis legalis ornamenta Christo accommodat, et hæc dicta ad propositum adducit verbum, *Consummatum est*, ut ostendat quomodo in Christo sint feliciter omnia consummata, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat gloriosus in omnia sæcula. Amen.

coccus legis bis tinctus apparet, ultra septuagies septies nostra tinctura præcedit : totum pallidum est, quidquid lex typice coloravit; et ad comparationem veritatis totum marcidum est quidquid contextum fuerat in figuris. Nulla hyacinthi comparatio ad carnem Christi, quia, cum *Verbum caro factum sit* (Joan. 1), totum cœleste erat, quod nulla peccati infecerat macula; nec quidquam ei de suo princeps hujus mundi alliniverat. Nec byssus nec purpura ejus munditiæ vel gloriæ aliqua ratione aptantur, omnia superat ejus potestas et sanctitas, sanctitudo naturæ, et principatus justitiæ, et amplioris gloriæ sunt quam fila quælibet torquentibus digitis elaborata, vel conchyliorum sanguine delibuta. Imposita est capiti Christo corona pro cidari, et intextæ illi serto erant pro bracteis spinæ; et pro lamina aurea, in qua nomen Dei sculptum erat, lignum cervici supereminens : in quo Pilatus pro Beseleel conscripserat nomen quo nihil in cœlo vel in terra sanctius, nihil potentius, nihil mirabilius, Jesus Nazareus rex Judæorum. Hæc scripsit gentilis homo, nesciens quia ipse esset Rex etiam gentium. Ideo autem scripsit, utique non intelligens quia ad

A hunc titulum perventus erat ei jungendus aliquando populus gentium. Unxit etiam manus sacerdotis nostri, imo et caput et pedes et latus, sanguis balsamo pretiosior : quem utique puncturæ veprium et clavorum et lanceæ exprimebant, et fundebant extrinsecus; eratque omni oleo liquor ille celebrior, sanctificationem et emundationem nostram non significans, sed consummans. Hæc et alia multa, quæ lex velamine posito super faciem Moysi absconderat Christo transfigurato in monte, paucis patuere discipulis, et consummato in cruce, facta sunt evidentia universis. Ruptum quippe est illud velum integumentorum carnalium, et patuit candelabrum, et propositionis panes, et altare incensi, et cherubin et propitiatorium, et sancta sanctorum. Petræ quoque scissæ sunt, et sepulcra reserata, quia hæc consummatio et lapideis cordibus aperit spiritualem intellectum, et ad eos qui mortui erant in peccato vitalem revocat, spiritum ita ut qui desperati erant et malæ consuetudinis institis illigati, in civitate Dei nostri (quæ est sancta Ecclesia) deinceps viventes apparent; et qui diu fuerant cineres, fiunt doctores; et qui sepulti, magistri.

ERNALDI ABBATIS

LIBELLUS

DE LAUDIBUS B. MARIE VIRGINIS.

(Biblioth. vet. Patr. Lugdun., t. XXII, p. 1281.)

Si linguis hominum loquar et angelorum, nihil C digne, nihil propriè de sanctæ ac perpetuæ Virginis matris Christi Mariæ gloria eloqui poterò, quia vere in laudibus ejus modulandis non invenitur conveniens organum et hebes est cujuscunque subtilitatis ingenium. Cum enim debitæ venerationis summa ad Christum respiciat, ex ejus plenitudine roratum est desuper quod Maria prædicatur gratia plena (Luc. 1), manifestum est individuum esse matris et filii gloriam, et commune esse utriusque præconium, cujus definitio omnem superat intellectum. Quia et si illud antiquum consilium de incarnato in sancta Virgine Verbo, quod Deus apud Deum erat (Joan. 1), palam factum sit mundo, tamen hujus tam insolite actionis modum (quia res miraculi est et ordinem non sequitur naturæ) sensus humanus timet attingere, et hæret ancipiti affectu, quia et stupori est majestas operis, et ingratitudinis foret præterire silentio laudes auctoris. Res mira et inaudita! Mater virgo, Verbum caro, Deus homo : quis in tam celebri miraculo sileat? item quis hæc prædicare sufficiat? Scimus quidem supra nos esse hoc aggredi;

sed illa in cujus sacratissimo utero Verbum caro factum est, locuturis de Verbo conciliat verbum. Nec fas est muta esse gaudia Ecclesiæ, ubi, implente nos Verbo, hoc habemus in mente quod mater in utero. Et ipsum quidem Unigenitum Patris ipsa prius mente concepit quam carne. Salutata ab angelo credidit sibi manere virginitalis propositum; et nasci ex se Sanctum sanctorum, quia et hoc acceperat cœlitus intimatum, quod non esset apud Deum impossibile omne verbum (Luc. 1). In hujus beatitudinis commercio unita sunt divinis humans, terrenis cœlestia. Securus accessum jam habet homo ad Deum, ubi mediatorem causæ suæ Filium habet ante Patrem, et ante Filium matrem. Christus, nudato latere, Patri ostendit latus et vulnera; Maria Christo pectus et ubera; nec potest ullo modo esse repulsa, ubi concurrunt et orant omni lingua disertius hæc elementis monumenta et charitatis insignia. Dividunt coram Patre inter se mater et filius pietatis officia, et miris allegationibus mutant redemptionis humanæ negotium, et conduunt inter se reconciliationis nostræ inviolabile testa-

mentum. Maria Christo se spiritu immolat et pro mundi salute obsecrat, Filius impetrat Pater condonat. Magnum quidem est quod latroni conceditur venia; sed et hoc stupendum quod consummata dispensatione incarnationis, expiraturus Jesus matrem tanto affectu honorat, victor suppliciorum, et quasi sui immemor, ad matrem de cruce convertitur, et colloquitur, intimans quanti apud eum meriti esset ei gratia, quam solam in illo puncto respiceret, cum jam capite vulnerato, fossis manibus et pedibus, in ultimis esset. Movebat enim eum matris affectio, et omnino tunc erat una Christi et Mariæ voluntas, unumque holocaustum ambo pariter offerebant Deo: hæc in sanguine cordis, hic in sanguine carnis (71).

Verum alius repetenda sunt operis hujus capitula, et brevi est sermone colligendum quo initio, quo progressu ad hunc beatitudinis cumulum Virgo sancta devenerit, ut cum Christo communem in salute mundi effectum obtineat, et a dextris ejus regnans in cælestibus, circumamicta varietatibus, in deaurato vestitu assistat (*Psal. xli*), inventa est Virgo ab angelo in Nazareth solitaria, seorsum a turbis, vacans procul dubio meditationibus sanctis, credo secum pertractans, quomodo sine offensione legis maneret in proposito castitatis; quia hanc elegerat, hanc devoverat, et integritatem carnis et spiritus apud se Domino consecrarat. Stabat in adverso lex, urgebat ad conjugium Moyses, qui maledictum intentans sterilibus, semen et sobolem a filiis Israel exigebat. Nullum de virginibus a Domino datum erat præceptum, sed nec erat Apostolus qui daret consilium (*I Cor. vii*). Acceperat tamen hoc ipsam a Deo per Spiritum sanctum familiare mandatum, non ex responso angelico, sed ex inspiratione secreta, quæ ei et affectum virginittatis intimaverat, et usque ad necessitatem voti purum desiderium alligaverat. Quis tamen rei exitus futurus esset, nondum erat intimatum divinitus, sed hujusmodi accessionibus gradatim sibi officinam purgatissimam aptabat Spiritus sanctus. Ob hoc eam rectino el-gisse solitudinem segregatam, ut diebus et noctibus in hujus controversiæ angustis congruis se rationibus muniret; quibus et stare sibi posset optata virginitas, nec tamen quasi in contemptum sui legis indignaretur auctoritas. Hoc enim, ut diximus, id est conjugium, ad propagandum populum Dei, ita lex ab omnibus indifferenter exigebat, ut nec summos sacerdotes pateretur immunes, quia necesse erat filium patri defuncto statim substitui, nec alium quemquam in ordinem pontificalem

A assumi. Ideoque propter successoris necessitatem oportebat eos misceri conjugibus, ut essent parati illi statim, cum pater obisset, consecratione patrata, ad continuationis incensum accedere, et intra sanctam mane et vespere secundum ritum legis omni die inferre. Itaque erat hujus rei necessitas, ut cum immundis et contaminatis concubitu ex aliarum tribuum cujusunque officii personis nullus ad sanctam pateret accessus, solam summi pontificis personam, propter hanc impossibilitatem, lex a ministerio non excluderet: licet et a quibusdam ita accipiantur, ut noctibus propter incensum matutinum uxores non tangerent, et ab illa hora, si hoc egissent, usque ad vesperam permanerent immundi: qua hora purificati, lege non temerata, ex ordine ministrarent.

B Illis difficultatibus vallata, quia humani consilii ratio non occurrebat, qua et decretum et volum pariter convenirent, causam suam Maria Domino commendabat, et meditationibus et sanctis orationibus vacans, de cælo expectabat consilium, ubi spiritu et mente conversationem sibi parabat, ubi coelebs animus medullitis inhærebat. Nec defuit consolatio. Gabriel archangelus desursum illabitur, solus solam affatur: *Ave, inquit, Maria, gratia plena, Dominus tecum (Luc. i)*. Raro in Veteri Testamento salutatione angelica quemquam honoratum reperies. Non salatur Abraham cum extollitur titulo fidei, cum credit nil hæsitans, nasciturum de anu sterili filium sibi jam seni (*Gen. xv*); neque cum eumdem filium de quo et cui promissiones factæ erant mactare jubetur, nec cunctatur (*Gen. xxi*). Non salatur cum jugulatis quinque regibus, erepto Lot, victor revertit; et licet a Melchisedech ablatis decimis dignus sit benedici, non tamen meretur cælitus saluari (*Gen. xiv*). Sub arbore Mambræ et Deo loquitur, et euntem in ultionem Sodomæ supplicationibus devotis prosequitur; et licet convivio et hospitio dignus inventus sit, et si in illis quinque flagitiosis urbibus decem invenirentur immunes reliquis veniam impetrasset, non tamen ad salutationis familiaritatem pervenit (*Gen. xviii*). Non salatur Moyses, cum de rubo eum Deus alloquitur (*Exod. iii*), neque cum in monte Sina testamenti tabulis honoratur (*Exod. xix*). Annuntiatio Christo salutationes incipiunt, et jam proximo Jesu qui est Salvator, mundi salute non longe posita, verbum sanctæ spei, verbum incolumitatis et restitutionis nostræ de cælis ad terras deferitur: jam hoc verbum prius rarum omnino incipit frequentari. Salutat angelus Mariam, nec multo post Elisabeth occurrit, et ipsa salutans

(71) Hoc dicit, quia pendenti in cruce Domino assistens Maria, spiritu parata erat, et desiderabat simul immolari et commori filio: pertransibatque ejus animam doloris gladius, juxta Simeonis vaticinium (*Luc. i*), sed ad carnem gladius ille non pervenit, quoniam propter Ecclesiæ utilitatem, bonum erat illam ad tempus in carne permanere. Eandem hæc sententiam clarius et plenius in Tractatu priorum De vii verbis Domini exprimit, cum super verbo

illo: *Mulier, ecce filius tuus (Joan. xix)*, ita ait: *Christus carnem, Maria immolabat animam. Optabat quidem ipsa ad sanguinem animæ et carnis suæ oddere sanguinem, et elevatis in cruce manibus celebrare cum filio sacrificium vespertinum, et cum Domino Jesu corporali morte redemptionis nostræ consummare mysterium. Nos quoque in scholiis ejus loci nonnihil super hac re diximus.*

et prophetans (*Luc. 1*). Salutant angeli post resurrectionem sanctas mulieres, salutat ipse Christus discipulos (*Joan. xx*). Denique et hunc salutandi morem salvata per Christum semper gaudia sua commemorans, exultans servat Ecclesia. Inventa est in Christo perpes lætitia, et salutis æternæ medicamina per ipsum sunt nobis in poenitentiae balsamis designata. Maria lingua Syriaca *domina* dicitur; Christus Dominus, Maria domina; et licet ipsa se Christi proficatur ancillam, hoc servitutis genus omni regno sublimius esse intelligit. Constituta quippe est super omnem creaturam: et quicunque Jesu curvat genu, matri quoque pronus supplicat et acclivis. In superbis et inferis admirationi est Virgo puerpera; stupent demones, gaudent homines, in cœlo gloriam Deo concinunt principatus et potestates (*Luc. 11*). Non cadit in angelos zelus, nec invidiæ livore candidatus ille tabescit exercitus, nec de præpositis sibi carnis ordine offenduntur, quia etsi Christus aliquando paulominus ab angelis, propter passibilitatem sit imminutus, modo gloria et honore coronatus sub pedibus suis continet omnia subjecta. (*Psal. viii. Hebr. 11*). Nec a dominatione vel potentia filii mater potest esse sejuncta. Una est Mariæ et Christi caro, unus spiritus, una charitas, et ex quo dictum est ei: *Dominus tecum*, inseparabiliter perseveravit promissum et donum. Unitas divisionem non recipit, nec secatur in partes, et si ex duobus factum sit unum, illud tamen ultra scindi non potest, et filii gloriam cum matre non tam communem judico quam eandem. Ecce tabernaculum Dei, habens intra se Sanctum sanctorum (72), virgam signorum, tabulas testamenti, altare incensi, ambo cherubin respicientia in alterutrum, manna, et siue umbra propitiatorum palam expositum. Hæc non in figuris, sed in ipsa veritate sacrarium Virginis in se continebat reposita,

(72) Cum paulo post dicitur: *Hæc non in figuris, sed in ipsa veritate sacrarium virginis in se continebat reposita, exhibens mundo legem et disciplinam, etc.*, diligenter attende, quomodo singula horum singulis præcedentium aptantur, et singula eorum expriment. Mariam enim tabernaculo comparat, quantum ad præcipua quæ in tabernaculo continebantur, dicens singulorum significata in Maria inveniri. In tabernaculo est Sanctum sanctorum et virga signorum: et in Maria est Christus, qui est Sanctum sanctorum et virga signorum, virga scilicet virtutis paternæ, sicut in psalmo dicitur: *Virgam virtutis sue emittet Dominus ex Sion* (*Psal. cix*). Tabernaculum insuper habet in se tabulas testamenti: Maria in se exhibet mundo legem et disciplinam, habet tabernaculum altare thymiamatis, in quo crematur incensum boni odoris; habet Maria zeli ardorem et castitatis odorem. Habet tabernaculum duo cherubin, in alterutrum respicientia: habet Maria in se duo Testamenta, æorumque concordiam. Nam duo cherubin duo Testamenta significant: et ille ad alterutrum respectus duorum Testamentorum concordiam signat. Habet insuper tabernaculum, corporale manna: Habet Maria panem vite inconsumptibilem cibum. Habet tabernaculum altare holocausti et holocaustorum oblationes: habet Maria virtutum holocausta, nempe sanctitatem, humilitatem, obedientiam, atque hujusmodi, quæ in altario cordis sui Deo jugiter immo-

A exhibens mundo legem et disciplinam, incensionem zeli, castitatis odorem, concordiam testamentorum, panem vite inconsumptibilem cibum, sanctitatem, humilitatem, et obedientiæ holocaustum, poenitentiae omnibus tutum naufragis portum. Nulla facta est angelicæ dignitati injuria, si illius excellentiæ cæcumen obumbrat Virgo exaltata sicut cedrus in Libano. Cedrus arbor est procera et imputribilis. Virginitas quoque Mariæ, quia nulla concupiscentiæ carnalis viscatur putredine, in hoc procerior et altior virginitate videntur angelica, quod hæc virtutis, illa naturæ; hæc voluntatis, illa necessitatis: et in carne quod non est carnis agere, res incomparabilis meriti est et gloriæ singularis.

B Prosequi prophetarum oracula quæ de Maria scripta sunt, non est nostri propositi; neque enim rem tanti culminis sibi noster arrogat stylus. Quomodo enim illuc divinum puerperium eloquar, quod ab angelis in Bethlehem celebratum est, ubi in angusto tugurio hospitata Virgo, non habens diversorium, infantem Jesum lacinis reposuit fasciatum (*Luc. 11*); ubi virgo, et obstetrix et genitrix, sibi ipsi in illa celebritate exhibuit clientelam. Nihil quippe doloris, nihil clamoris ibi erat, nullam ibi usuram penarum pro voluptate ultio repelebat (75). Neque enim erat Christus in peccato conceptus, cujus solius est domare peccatum. Unde ipsi egredienti, nullum exigens tormenti vectigal, ultro natura januas reserabat. Aderant illi cherubin et seraphin, et gratulabundus Gloria in excelsis Deo decantabat cœlestis exercitus (*ibid.*), et usque ad pastorum excubantium aures harmoniæ angelicæ consonantia perstrepebat, reges Arabum et Sabba ab Oriente egressi, secuti stellam insoliti luminis, genibus curvatis et humi purpura defluente, Jesum nostrum pannosum adorantes, donis sacramentalibus venerati sunt (*Matth. 11*) (74). Ab ortu Salvatoris

lat. Denique tabernaculum vetus propitiatorium habuit, sed obumbratum per duo cherubin ipsam operientia, et per velamentum intermedium absconditum. Maria quoque propitiatorium in se continet, sed absque umbra et absque tegmine omnibus expositum. Propitiationem enim et remissionem omnibus poenitentibus præstat, suscipit universos, et nemini negat poenitentiae propitiationem.

D (75) Proprie dicit, *usuram penarum*. In iis enim mulieribus quæ communi lege concipiunt et pariunt pro voluptate brevi et modica quæ habetur in concubitu et actu maritali, subsequitur in partu dolor maximus et diuturnus: propter quod recte dicitur ultionem pro voluptate repetere, non simpliciter poenas, sed penarum usuram quam subsequens poenarum mensura, voluptatum præcedentium quantitatem longe superexcedit.

(74) Pannosum dicit Christum, non quasi sordidis sed quasi vilibus et exigui pretii pannis, mendis tamen, involutum. Ut enim propter paupertatem et inopiam non illum potuit pauperula et peregrina mater pannis involvere magni pretii, sic propter eam quam erga filium habebat reverentiam, omnino est verisimile quam mundissimis ab ea pannis fuisse revolutum. Dona ver. Magorum vocat sacramentalia, eo quod ad signandum divina mysteria fuerint aptata.

usque ad baptismum anni triginta defluxerant (Luc. iii), nec toto hoc tempore sejuncta est mater a filio, semper individua astitit, et divini conscia sacrati, humili affectu venerabatur ut Deum, amplectebatur ut filium. Ventum est ad miracula, et illico Judaica perfidia movit calumnias, et corde felico doctrinam evangelicam persecuta, ringens in Christum despumabat convicia, dicens eum in Beelzebub ejicere demonia (Matth. ix), et non esse a Deo Sabbathi contemptorem (Joan. ix). Multa praetoriti succinctus et ad finem properans stylus. Qui singula prosequar? Nec mortuo Christo quierit invidia, nec saturata est cruentae plebis malitia, cum polibus et manibus clavi, cum lancea lateri, sel ori, spinæ capiti, et totum corpus haberet cruci. Observabant milites crucifixum, irridebant Judaei, nec extorquebant responsum. Fugientibus apostolis, in faciem filii se opposuerat mater et gladio doloris animae ejus infixa, vulnerabatur spiritu, et con crucigebatur affectu: et quod in carne Christi agebant clavi et lancea, hoc in ejus mente compassio naturalis et affectionis maternae angustia. Stabat ante crucem (Joan. xix), non minor quam [forte non miror, quia] matrem Christi decebat. Fortasse autem quia in morte filii intelligebat redemptionem mundi (75), et jam sua ipsa morte se aliquid aestimabat publico muneri addituram. Sed Jesus alieno adjutorio non indigebat, qui dixit: *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber* (Psalm. lxxxi). Suscepit quidem parentis affectum, non tamen quaesivit auxilium: imo ipsam inter reliquos pro quibus sui sanguinis Patri sacrificium offerebat, illo generali beneficio complexus est. Ecce, bone Jesu, coram te est mater tua. Cur modo non dicis: *Qua est mater mea, et qui sunt fratres mei?* (Matth. xii). Modo matrem non abjicis, nec ignoras, sed commendas discipulo, et vicariam imponis sollicitudinem illi quem praecipue diligis, qui supra pectus tuum in Cœna recubuit (Joan. xiii). *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus.* (Joan. xix); et ad discipulum: *Ecce mater tua* (ibid.). Supererat Joseph (76) ad quem usque ad illud tempus praecipua obsequii spectaverat ratio, et cui ad hoc ipsum fuerat desponsata; et modo quasi hoc ministerio censeatur indignus, Joannes assumitur. Hunc intellectum circumstantia sermonis videtur exigere. Verum secretiori ratione virginitas virginitati commendatur, ut hoc testimo-

nio juguletur Bonosus haereticus et profanus Helvidius, qui ore fetido ausi sunt garrere quod de utero virginali alius praeter Christum partus effusus est, et post Salvatorem natum Joseph eam licentia maritali contigerit. Ipse Christus de cruce maternae virginitatis est arbiter idem et assertor. *Obstructum est os loquentium iniqua* (Ps. lxxii); *suscepit eam Joannes in suam* (Joan. xix), non abnuente Joseph, nec aliquam calumniam referente, suscepit eam in suam, non quasi maritus, sed loco filii, assecla et custos, et testis et conscius. Erant quidem ambo in ministerio Mariae, Joseph cedente pro tempore et causa, Joanne praeposito. Christus quidem in eum expensis contumeliis et tormentis, jam hora propinquante, in matre amplius quam in se pati videbatur; nec dissimulans quod humano pungeretur affectu, circa novissima expressit quantam matri vellet reverentiam a mundo exhiberi, cui in ultimis tam officiosum reliquit dilectionis indicium, in ipso mortis articulo exponens quod matris esset intermerata virginitas, et quod ei gratia singularis aeterna maneret hereditas. Suscepit itaque discipulus quod ei commendatum est, et Christus dixit: *Consummatum est* (ibid.). Hoc dixit, et bono pietatis sine mysterium omne complevit. Postulabat ordo ut et de cæteris capitulis quæ Christus in cruce tetigit aliqua (77) scriberemus, sed supra nos esse scimus ad tantæ profunditatis mysteria mittere manum. Quis enim disserere sufficiat, quod se derelictum clamet in cruce, quasi infirmus (Matth. xxvii); et latronem in paradysum praemittit, quasi Deus (Luc. xxiii); quod orat pro eis qui se maledicunt, et crucifigentibus obtinet veniam (Joan. xix); et quod in eodem puncto in quo apud patrem totius mundi causam allegat, quam proprie et singulariter matrem reverenter indicat; quod de siti et non de corpore vulnerato eloquitur: quod tunc demum protestatur omnia consummata (ibid.), et sic in manus Patris spiritu commendato, capite inclinato, emoritur. Magis hæc nostro videntur honoranda silentio, quam indigni sermonis ausu temerario contingenda (78). Verum de Maria, quod cepimus, ut breviter prosequamur, hoc ex actionibus apostolorum traditum nobis accepimus, quod post passionem Christi cum apostolis usque ad Pentecostem in orationibus et jejuniis unanimiter conversata est (Act. i). Postea vero Joanne in ejus obsequiis perseverante, non diu vo-

(75) Pie istud est accipiendum, non quasi Maria tam parum tribuerit filio, ut putaverit ipsius mortem non sufficere sine sua ad mundi redemptionem perficiendam, nec quasi tanti fecerit, ut existimaverit se posse in tanto opere filio suo quasi ex se insufficienti cooperari: sed hoc tantum est intelligendum, quod desiderabat Maria se quoque in idem opus impendere in quod filius se impendebat. Videns enim filium mori pro peccatis mundi, libenter et ipsa pro mundi salute cum filio fuisset mortua: non quod illum insufficientem judicaret, sed quia filio similis et conformis esse cupiebat.

(76) De hoc admonuimus in scholiis præcedentis operis, in Tractatu verbi illius: *Ecce mater tua*,

ubi eadem ponitur sententia.

(77) Et commentarium post dedit Arnoldus. De verbis Domini in cruce.

(78) Ex hoc loco satis apparet istud Mariae encomium ante opus præcedens de vii verbis Domini ab auctore fuisse conscriptum, cum hic ad opus illud contremiscat, ut contingere non audeat, quod tamen postmodum arrepta sancta fiducia est aggressus. Unde et hoc colligitur multo ante opus illud fuisse in animo et conceptu auctoris, quam ipsum compleverit, ut solent boni artifices, quoties opus aliquod insigne concipiunt, diu illud in animo gestare, et in mente multo ante fabricare quam ad operationem externam procedant.

atione dilata, migravit ad filium, et angelis occurrentibus et deportantibus illam inclutam animam, assumpta est in cœlum. Utrum in corpore, an sine corpore nullius canonice Scripturæ definivit auctoritas, sed quocunque modo sit, eam cum Christo esse dubium non est. Nec fas est homini loqui, quid illud gloriæ sit, quæ beatitudinis plenitudo qua illa perfruitur, quia sicut scriptum est : *Pax illa omnem superat intellectum [sensus] (Philipp. iv), nec eam oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I Cor. ii; Isa. lxiiv).* Hoc certum est, quod ibi est, ubi tam ipsa quam Filius vultui Dei assistant pro nobis misericordiam postulantes non

A iudicium (*Hebr. ix*), et obtinentes omni penitenti remissionem peccatorum. Imo datum Filio a Patre omne iudicium (*Joan. v*), et ejus est temperare et dispensare severitatis districtæ decretum, qui non facile eos, quorum advocatus existit condemnat : cumque idem sit advocatus et iudex, nequaquam crudeliter iudicat, qui semper misericorditer interpellat. Merces quippe mortis ejus salus est hominum. Nec illud sibi perire facile patitur, pro quo et sanguinis pretium magnum datum est : et tantum reconciliationis humanæ studium fuit, ut sua dispensa non attenderet, dum erroneum lucraretur.

ERNALDI ABBATIS

MEDITATIONES.

[Opp. S. Cypriani ed. Joannis Felli Oxoniensis episcopi; Oxon. et Paris. 1700, fol.]

(79) Noli timere, filia Sion : ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, et sedens super pullum filium subjugalis. Veni Domine Jesu : veni, desiderate cunctis gentibus, quia dormivit anima mea præ tædio moræ tuæ, et oculi mei languerunt præ inopia luminis tui. Orire, sol amabilis, ut exeat homo ad opus suum et ad operationem suam usque ad vesperam : et operetur non cibum qui perit, sed qui permanet in æternum. Noli timere, filia Sion ; timere pusillorum est. Ideo adhuc, filia, quia times ; nondum Jerusalem sed filia Sion, hoc est specula ; ergo discere speculari. Noli timere, quia timor oculum turbat, hilaris pupilla lucide speculatur ; fides est pupilla oculi tui. Quomodo pupilla oculi subtilissima est, et nisi impigre et sollicitè custodiatur a palpebris, levissimo tenuissimi pulveris tactu confanditur : sic acies fidei, nisi pervigilem semper habeat custodiam, nihil citius conturbatur. Sed noli timere, filia Sion : ecce rex tuus venit tibi, oritur tibi sol, qui et te custodiat et illuminet, et perducatur tibi ubi pulvis non est : venit tibi mansuetus ; qualis ipse est, talem te esse vult. Mansuesce jugum ejus portare, ut et ipse sedeat super te asinam suam et pullum filium subjugalis. Et quæ est hæc asina ? Ipsa quæ caro vocatur, et mulier et virago, quia de viro sumpta est. Et quis est pullus ejus ? Masculus vir. Et quomodo pullus ejus est ?

B Quia non prius quod spirituale est, sed quod animale ; deinde quod est spirituale. Prius caro domatur, ut sub iugo habilis sit, deinde nascitur pullus et roboratur, ut sessorem suum portare possit. Et quare filius subjugalis ? quia sub viro est mulier, et mulieris caput vir : et tamen filius est subjugalis, quia per mulierem vir, sed in dolore pariet. Sedeat super utrumque rex mansuetus faciens pacem, ne hæc sibi invicem adversentur. Sedeat, inquam, ut spiritus imperet carni, et caro obtemperet spiritui : spiritus autem et caro obediant suo Creatori.

Venit mansuetus, venit tibi ; et tu non vadis ei ? Egredere de terra carnis tuæ, de cognatione mentis tuæ, et de domo patris tui ; de memoria patris tui. Pater tuus Amorrhæus et mater tua Hethæa : hujus patris obliviscere, et tunc concupiscet rex decorem tuum. Decor magnus est, si audis et vides et inclinas aurem tuam. Audis per obedientiam, vides per intelligentiam, inclinas aurem tuam per humilitatem : hic decore, hæc gloria omnis ab intus est in simbriis aureis ; hunc decorem tuum rex mansuetus concupiscet. Egredere de civitate, quia vidi, inquit, iniquitatem et contradictionem in civitate. Egredere cum pueris Hebræis qui transeunt simpliciter in occursum Domini. Sterne in via ramos olivarum, ut opera misericordiæ pedibus ejus

(79) Noli timere, filia. Opus hoc in vetusto codice Laudensi, qui auctori ipse videtur coævus, reperiunt, reliquis ejus scriptis addendum duximus,

licet tractatus istiusmodi in vulgatis catalogis nulla mentio habeatur.

accommodes. Accipe frondes palmarum, ut triumphes de principibus tenebrarum. Nihil in te resideat quod in occursum Jesu non prodeat : quia nec una ungula in Ægypto Pharaoni relinquenda est : manus et cor lingue concinant hosanna in excelsis.

Videns vidisti, Domine Deus, afflictionem populi tui, qui est in Ægypto, et inclinasti celos tuos, et descendisti liberare nos. Indulta est et mihi, Domine, modica quies ab operibus tenebrarum durissimis ; quibus mentem meam vehementer afflixit importunus exactor Pharaonis, et sabbati tui præparatio jam lætificavit animam meam. Verumtamen nondum usque ad speculum perveni, ubi plenius intelligam pustulas et nævos qui maculant faciem meam, qui valde displicent in oculis tuis ; cum et si laverò me nitro, et multiplicaverò mihi herbam Borith, maculata sum iniquitate mea.

Et tunc, Domine, passionis tuæ dies urgere nos debent magis quam præpositi Pharaonis : cum in operibus tuis justitia est, et pax et gaudium in Spiritu sancto. Nos autem dormitamus, te, Domine, pro nobis orante : quia oculi nostri tempore nostro gravati sunt. Suscita nos ut vigilemus et oremus, ne incidamus in tentationem : quoniam tribulatio valde proxima est nobis, quam cito clauditur oculus ne te videat : collabitur pes noster in hoc mari magno et spatioso manibus, ubi sunt reptilia quorum non est numerus, quæ somniorum suorum phantasiis intentam ludificant animam, et trahunt in cor maris, unde non facilis ad superiora reductus est : nisi tu emittas manum tuam de alto, et liberes nos de aquis multis. Suscita nos, Domine, ut tecum vel una hora vigilemus et oremus. Quis autem est qui tecum una hora vigilet ? Avulsus enim es a nobis quantum jactus est lapidis, et agonizans prolixius, ita ut gutta sanguinis tui decurrat in terram ; longe, longe avulsus es a nobis, quia lapis abscessus est a monte sine manibus, et jactus est lapis et percussit Goliath in fronte, et statuum in pedibus. Iste est jactatus tuus longe a nobis, quia etiam et usque ad interiora velaminis præcursor introisti pro nobis, ubi semper interpellas Patrem. Sed utinam gutta sanguinis qui de agone tuo sudat, usque ad terram nostram decurrat, et aperiat terra os suum, et bibat illam, et clamet ad te, et tecum ad Patrem, melius quam sanguis Abel.

Quis autem est, Domine, qui tecum una hora vigilet ? etiam non est factum silentium, nisi quasi media hora. Quanto minus una hora vigilabimus tecum ; quotiens et quotiens, Domine, venis ad nos, et invenis nos dormientes, sed tamen benigne suscitans nos, et iterum abis secundo et tertio eundem sermonem dicens. Statim autem ut recesseris, iterum somnus occupat nos, nec vigilare possumus, nisi quando nobiscum es, et suscitans nos. Venis in secunda et tertia vigilia, sed beatus ille servus, quem tunc inveneris vigilantem. Jam primæ et quartæ vigilæ nulla mentio fit, quia nec primæ

et ætas sensum recipit vigilandi, nec ultima spem prolixius orandi. Et quid est, Domine, quod tertio rediens copiam dormiendi paras : Dormite jam et requiescite ? Nunquid aliud concedis somnium ubi requiescit, et aliud prohibes in quo oculi gravantur ? Ita est ; qui enim vigilat in te, suaviter dormit et silet, et somno suo requiescit. Qui autem dormit a te, sicut ebrius nocte, nesciens graviter agitur.

Tristis est, inquit, anima mea usque ad mortem. Quis enim sciat utrum ad dextram, an ad sinistram erit : quis sciat quomodo respondeat ad arguentem se, cum iudex sicut parturiens loquitur : Ideo tristis anima mea similis fiat pellicano solitudinis, quæ odit civitatem et conventicula eorum de sanguinibus, et macie solitudinis palleat. Ut sicut nyctiorax in parietinis Scripturæ quærat sibi escam tota nocte ; et evolet in passerem super tectum, vigilantem et caventem quin veniat fur. Vel Judam non videtis, quomodo non dormit, quam pervigiles habet oculos avaritia, quomodo circuit orbem terræ. Non cessat manus ejus, non cessat pes ; et coacerbat sibi iram in die iræ. Et tamen dormit Simon, dormit Jacobus et Joannes. Quare ? quia non attendunt quid post paululum futurum sit. Periculi magnitudo somnum fugat. Nunquid dormivit Petrus in atrio ? Nunquid dormierunt qui relicto eo fugerunt ? Nunquid dormivit adolescens quando tenebant eum, et ille relicta syndone nudus profugit ? et tunc frigus erat, quia stabat Petrus et calefaciebat se ; magnitudo periculi et somnum et frigus et famem facit oblivisci. Evigila, miserabilis anima, si non amore, saltem timore. Cogita saltem cruciatum quem jam passura es in morte. Certe nulla crux durior est quam mors ; mors, inquam, ipsa durissima est crux quæ tibi paratur : ad quam tu quotidie festinas, et non attendis. Vide quomodo te mors crucifigit : corpus rigescit, crura distenduntur, manus et brachia decidunt, pectus anhelat, cervix languescit, labia spumant, oculi stupescunt, facies exsudat, vultus tabescit et horrescit, et velut testa pallescit. Ita crux manet te. Nescio utrum in lecto molli, an in cruce rigida suavius moriatur, nisi quod crux citius dolorem abscedit. Quæ videmus et sentimus levia sunt ad ea quæ animus jam prægustat, nam sensus cito a corpore recedit, animam suam mors semper comitatur.

Cum ambularent animalia, ambulabant pariter et rotæ juxta ea ; si vita nostra proficeret, rota sanctæ Scripturæ nobiscum pariter ambularet. Sed quia per paludes et saxa pedibus euntes offendimur, vix rote nos sequuntur ; passio Domini celebratur, et nos voluptati operam damus, clamat nobis de cruce : O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor similis sicut dolor meus ! et nemo est qui audiat, nemo qui consoletur, nemo qui respondeat. Sitio, inquit, Domine, quid sitis ? ergone te plus cruciat sitis quam crux ? de cruce siles, et de siti clamas ? Sitio, quid ? vestram fidem, vestram salutem, vestrum gaudium ; plus

animarum vestrarum quam corporis mei cruciatus **A** eum Christus, et egressus foras, fleuit amare. me tenet.

O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus. Attendite dolorem meum, ut in dolore meo videatis dolorem vestrum; dolor meus imago vestri doloris est. Quid attenditis in corpore meo? Attendite et videte, si similis dolor non est in corde vestro. Transitus a vobis ad me, retransite a me in vos; et videte si non est similis dolor in vobis, sicut dolor meus. Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, filiae Jerusalem. Vester ille dolor, quem transitis et non attenditis, magis est flendus quam dolor meus; propter scelus enim vestrum percussus sum. Hæc nobis de cruce clamas. o benigne Jesu! et si non verbis, tamen ipsa re. Quid tibi respondeam? quid loquar? quid retribuam? fecisti ergo mihi de corpore tuo speculum animæ meæ. Nesciebam contumelias et terrores et colaphizantem me incessanter Satanam, nisi viderem artem medicinæ tuæ similia similibus curantem, et apprehenderem in statera hinc calamitatem tuam, illinc iniquitatem meam. Dedisti corpus tuum percutientibus, et genas tuas vellentibus: faciem tuam non avertisti a conspuentibus in te, ut alapæ tuæ meas alapas removeant, et flagella flagellis expientur, et opprobria exprobrantium tibi, quæ ceciderunt super te, auferant a me opprobrium sempiternum.

Hæc sunt linteamina mundissima carnis tuæ, quibus vulnera mea alligasti, o Samaritane misericors, ut poneres super jumentum tuum hominem a latronibus spoliatum, et flagellis cæsum, et perduceres in stabulum; cum ipse vere nostros languores tulisti, et dolorem nostrum ipse portasti, cujus livore sanati sumus.

In domo ergo principis sacerdotum velata facie colaphizatur Christus: quia in domo conscientie carcata mente colaphizatur Christianus. Quod enim Christus in publico, ego patior in occulto: et quæ ille foris a ministris Caiphæ, ego intus a nequitiiis Satanæ: quia supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, faciem mihi velaverunt, faciem meam in terram deflexerunt, et dorsum meum incudem suam fecerunt. Et supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, sed adhuc intra domum contineor, **D** ubi puella et moritur et suscitatur: nam et ibidem Petrus negavit. O homo non sum, hominem attendo, non Deum; hominem timeo, non Deum, cujus veritatem nego. Nonne, Petre, in his verbis velatam faciem habuisse videris? unde et tertio colaphizatus est, quia tertio negavit. Et Paulus tertio rogavit Dominum, ut auferret a se angelum Satanæ, qui eum colaphizabat. Uterque ergo apostolus colaphizatus est: uterque ter naufragium passus est, ille intus, iste foris. Voluisset quidem Satanæ; at, si tam licuisset ei tandiu Petrum colaphizando erubescere sicut triticum; donec ab eo omnem fidei medullam excussisset. Sed ego (inquit), Petre, rogavi pro te, ut non deficeret fides tua: unde respexit

PATROL. CLXXXIX.

A Tandiu velatam faciem habuit Petrus, donec respexit eum Christus. Sed nunquid non etiam prius negantem non aspicebat? etiam. Sed Petrus respicientem se Christum non respiciebat, quia velatam faciem habebat, unde bene alius evangelista: Et recordatus est, inquit, Petrus. Recordatio Petri respectus fuit Christi; ergo, cum peccatum flendo recordaris, a Christo videris, imo sublato velamine Christum vides. Et egressus foras propterea negabat, quia intus esse volebat, et tamen, quando negavit, foras egressus est. Unde foras? de domo Christi, de domo fidelium? At ubi de domo Caiphæ foras egressus est, in domum Christi intromissus est.

B Quanti sunt hodie qui dicunt: Nos sumus de domo Christi, nos sumus de domo Ecclesiæ; et sunt de domo Caiphæ, hoc est hypocrisis? Quod Petrus negando, hoc ipsi faciunt affirmando. Sed nisi confitendo foras exeant, et amare fleant, non intrant in Ecclesiam Christi. Amaritudo fletuum velamen diluit oculorum. In domo ergo Caiphæ colaphizatus est Christus, quia in domo Caiphæ colaphizatus est Petrus: et quod Petrus a Satana intus passus est, hoc Christus a ministris Satanæ foris pertulit. Attende ergo et vide, si est dolor tuus similis sicut dolor meus. Vides quis graviora pertulit opprobria, Christus foris in corpore, an Petrus intus in corde?

C Sed jam ad Pilatum eatur: mane autem facto, vinctus adducitur ad Pilatum. Quandiu culpa latet, nox est: at ubi cepit innotescere, mane fit. Tunc jam ligatur a principibus sacerdotum, et traditur Pilato, hoc est principi tenebrarum. Sicut et Apostolus dicit hujusmodi tradere Satanæ in interitum carnis. Effertur adolescens de domo ad portam civitatis, ubi sedet Pilatus pro tribunali: in porta enim iudicium fieri solebat. Pilatus autem apprehensum flagellavit. Sæpe, dum culpa relegitur, per impudentiam peccator effrenatur. Augentur flagitia, plagæ multiplicantur; multa enim flagella; multa peccata.

His flagellis Pharaë cædebat filios Israelis. Post hæc traditur militibus ad illudendum: ipsa est militiæ spiritualis nequitia. Vide originem miserie a principibus sacerdotum: traditur principibus tenebrarum; qui flagellis suis sibi mancipatum militibus suis exponunt altius illudendum, et postea novissime crucifigendum. Post crucem non restat supplicium, quia peccatum cum morte terminatur; sed vicina jam morte, majori dæmonum ludibrio peccator agitur. Exuentes quippe eum veste totius decoris Christiani: quasi pro regio splendore chlamydem ei coccineam, hoc est, vestimentum mixtum sanguine circumdant, cum propter crudelitatem vitæ suæ sanguinolentiam a plerisque et honoratur et circumdatur. Unde et plectentes coronam de spinis ponunt super caput ejus, cum de rapina pauperum spinas ei divitias coacervantes, caput ejus ad

regnum efferunt. Vindicant enim pecunia, quod sapientia dicere solet : Per me reges regnant, et conditores legum justa discernunt. Ubi pecunia, ibi lex, ibi clientium copia. Unde et arundinem ponunt in dextera ejus; potestas enim et regnum impiorum arundo est quæ vento agitur. Regnum autem Christi virga ferrea. Et bene in dextera arundo ponitur; quia dextera eorum dextera iniquitatis. Jam quod subsequitur luce clarius est : quia flexo genu talibus illuditur potius quam servitur.

Ave, rex Judæorum, expuentes in eum laudibus supervacuis. Laudatur enim peccator in desiderii animæ suæ, et iniquus benedicitur. Acceperunt arundinem et percutiebant caput ejus. A talibus enim rectoribus milites eorum potestatem accipiunt nocendi et devorandi pauperes, quod totum tamen abundat in caput ejus; cujus auctoritate se tumentur. Hic tertia mors est, quando sedet sœtens in cathedra pestilentie. His mortibus infelix anima ante extremam crucem mortis affigitur : et quod miserabilis est talibus opprobriis quasi pro magnis honoribus delectatur; et talis quotidie ducitur ad crucem, bajulans ipsa sibi suæ damnationis supplicium.

Sed quid est quod post illusionem chlamyde exuitur, et suis vestimentis reinduitur? nisi quod sæpe superbus Adam, cum per dolorem carnis confusa mortis ingreditur, deposita elatione ad putredinis suæ considerationem revertitur : ubi videlicet vel miseratione divina penitentiae fructus invenit, vel per tremendum judicium duplici contritione conteritur. Sic Herodes cum veste regia perfulgidus, plus quam decuit, a populo acclamaretur : mox percussus ab angelo, exutus chlamyde vestem suam reinduit, et consumptus a vermibus expiravit.

Rectene illusus est? Ave, rex Judæorum. Quid superbis, terra et cinis? quid veste nitida gloriaris? subter te sternetur tineæ, et operimentum tuum vermis, hæc tua vestis est. Illuserunt tibi, qui tibi circumdederunt chlamydem coccineam. Sic Antiochus et dominici natalis hostis Herodes, alienis vestibus depositis, in suis vermibus expiraverunt. Redi ad cor tuum tandem aliquando, redi vetus Adam : vide ubi et quomodo te requisivit et invenit novus Adam : ostendit tibi in corpore suo ignominias animæ tuæ. Non satis fuit quod per colaphos et flagella, et nova irrisionum genera, post te fugientem clamitans et miserans percurrit, et usque ad novissimum crucis supplicium jamjam efflantem consecutus invenit et apprehendit.

Quis enim latro ille fuit nisi Adam; qui, ex quo primum in paradiso sui ipsius homicidium perpetravit, tandiu a Christo fugit reus et abscondit se, donec in crucis articulo novissime consumptus et comprehensus, fugere et latere ultra non potuit. Ibi comprehensus tandem a te, bone Jesu, conversus est, culpam suam confessus est, pœnam libenter amplexus est. Tu enim admonebas ne pati abhor-

reret : quod te quoque secum pati videret. Ille ergo tibi de toto mundo solus et unus adhæsit : et ideo solus de toto hoc mundo tecum in paradysum intravit, ubi et tam firmiter non jam custos paradisi, sed civis et domesticus Dei colligatus est ut amplius inde cadere non possit. O beatissimum latronem, imo non latronem, sed martyrem et confessorem ! Necessitatem enim convertit in voluntatem, et pœnam commutavit in gloriam, et crucem in triumphum. In te, beatissime confessor et martyr, de totius mundi sterilitate fidei reliquias collegit Christus. Tu, fugientibus discipulis et Petro negante, socius et comes passionis ejus fieri gavisus es : tu Petrus in cruce fuisti, et Petrus in domo Caiphæ, latro. Tandiu enim Petrus latro fuit, quandiu intus latitans Christum foris negavit : ideo et Petrum præcessisti in paradysum; quia qui te in cruce complexus est, dux et rector tuus eadem die qua ipse ingressus est, fidelem et gloriosum militem secum te pariter introduxit.

Egenus et pauper ego sum, Domine, et claudus ex utero matris meæ; et ecce sedeo ad portam templi tui quæ dicitur speciosa, non valens nec volens introire. Quin potius egestate bonorum tuorum, mendicans foris alimoniam carnis meæ; æreas et falsas imagines hominum : ubi coacervem mihi talentum iniquitatis, fasciculos deprimentes. Et ecce hora orationis nona est. Ascendunt Petrus et Joannes apostoli tui ut orent ad templum sanctum tuum. Ego autem hæreo terræ et luto, terrena et vana sapiens; et aliis introeuntibus, ego foris remaneo : non querens cum eis quæ Patris tui sunt; sed quæ primi parentes mei, qui me huc foras ponunt, quotidie male concupiverunt. Et ecce jam hora orationis nona est; inclinata est dies, prope est nox : cum surrexero mane diluculo, de his quæ nunc mendico, nihil in manibus meis reperiam. Hora inquam, orationis nona est; orasti enim hæc hora pendens in cruce; orasti inclinato capite, clamans magna voce, et expirasti. Orasti inclinato capite in Spiritu humilitatis, clamans voce magna, altissimo et secretissimo affectu paternæ et nostræ charitatis. In illo, Domine, clamore valido expirasti, et eundem, quem de nobis habebas compassionis animum, tecum portasti : et credo, Domine, quia tecum adhuc reservas : quia charitas tua refrigerare nescit. Erat autem hora orationis nona : et quare nona orationis hæc hora? quia circa horam nonam tenebræ factæ sunt. Repellendus erat horror tenebrarum, qui universam operuerat terram. Repellenda caligo populorum, quæ ex tunc cœperat abundare, ex quo tu cœpisti ad auram post meridiem deambulare. Ex tunc non cessasti, clamans ubi es, Adam; sequens post tergum fugientis et abscondentis se quantum in ipso fuit : et dimissus est de paradiso voluptatis, et pervenit usque ad condignum cruciatum suæ iniquitatis. Sed nos, inquit, digna factis recipimus; hic autem quid fecit?

Adam, quam sero in hæc verba perrupisti! modo

primum te invenit. Amen dico tibi, hodie eris mecum in paradiso. Ideo hora est orationis nona : nona oravit ; nam decima paradisum intravit. Præterea et non introibat claudus in templum : quia nondum usque ad decimam generationem pervenerat ; sed Petrus ad eum : In nomine, inquit, Jesu Christi surge et ambula. Vere vos estis montes ad quos levavi animam meam, unde veniet auxilium mihi. Sed auxilium meum a Domino, quia in nomine Jesu Christi, dicis, surge et ambula. In verbo Christi laxas rete, in verbo Christi claudum levas, in verbo Christi solidantur bases ejus et plantæ. Quæ sunt bases ejus ? fides et timor ; et quæ plantæ ? spes et charitas.

Ideo bene Petrus et Joannes simul ascendebant : quorum alter fidei, alter charitatis insigne ferebat. Ascendebant ad templum tuum, Domine, tecum simul oraturi ; ut et ipsi tecum introeant in paradisu sanctuarii tui, quia scissum est in morte tua velamentum quod erat super faciem Moysis. Sed nolite timere soli ; quia nec tu, Domine, solus in paradisu introisti. Tu latronem, isti claudum introducunt. Sed neque jam latro in paradiso, neque claudus in templo. Quomodo claudus enim, qui stat et ambulat, exsilit et Deum laudat ? aut quomodo latro, si cum Christo in paradiso ? non enim habitabit juxta te malignus. Latro fuerat, quando latebat ante confessionem : justus autem, post orationem. Quid enim oravit ? Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum. O magna fides ! O magna spes ! O magna charitas ! Orat pro futuris, non pro presentibus ; non vult de cruce deponi, sed in Christi regno reponi. Quid enim aliud est dicere, quam cupio dissolvi, et cum Christo esse ? Nescit quid Paulus magis isto latrone cupierit. Memento mei, o cor contritum et humiliatum ! Quid minus, vel humilior potuit orare, quam ut vel sui memor esset ? Memento mei ; cujus mei ? mei, inquam, tam indigni, tam peccatoris. Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper : confundor oculos meos ad te levare ; tibi soli peccavi. Tu solus potes a peccato meo me mundare. Malum coram te feci, cum me tibi volui celare. Latro sum animæ meæ ; homicidium quod feci, volui occultare : sed malum coram te feci. Memento mei, miserere mei : merito in hanc miseriam deveni, qui tuam beatitudinem deserui. Dives eram, et ecce quam miser factus sum. De omni ligno Paradisi poteram comedere et delectari ; et ecce crucior in hoc ligno, et morior. Memento mei, tui oblitus eram ; sed tu, cum iratus fueris, misericordiam recordaberis. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam ; video in te magnam et tuam, hoc est, competentem tibi misericordiam : quæ te mihi ad mei consimilem condescendere fecit miseriam. Et ego, inquam, digna factis, tu autem quid fecisti ? Video te mihi in pœna similem, quem in actu video tam dissimilem.

Non potuisti me longius sequi. Unde venisti ? a

A summo cœlo egressus es : de utero Virginis speciosus forma processisti ; et tecum pendes in ligno ? Quis huc adduxit te ? sola misericordia. Secundum hanc magnam misericordiam tuam, miserere mei, Deus. Deus es, non homo tantum ; Deus es, ego homo plasma tuum, ego quem fecisti ad imaginem et similitudinem tuam : imaginis tuæ, Deus, miserere. Sed in quo te agnoscam misereri ? In eo quia imaginem meam in te video similem et eandem tecum miseriam pati. Quid ergo restat, nisi ut sperem ? De tanta misericordia quis unquam potuit desperare ? Ergo memento mei, dum veneris in regnum tuum. Vadis ad regnum tuum, implesti negotium tuum. Ad hoc venisti, ut me reducas tecum : tecum ire concupisco, et pro hoc amarissimam mortem pati non contremisco, non erubescio.

Quomodo enim contremiscerem, ubi te tecum esse viderem ? Etiam si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu tecum es. Aut quomodo erubescerem, quod te Dominum cœli portare viderem ? Qui enim te erubuerit et tuos sermones, hunc tu erubescas, cum veneris in majestate tua, et Patris, et sanctorum angelorum. Qui non bajulat crucem suam et sequitur me, non est me dignus. Hic est sermo tuus : qui hunc sermonem erubuerit, hunc tu erubescas. Qui enim erubescit crucem tuam, erubescit gloriam tuam : mihi enim absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi. Crux gloria tua est ; crux imperium tuum est. Ecce imperium tuum super humerum tuum. Portas crucem tuam, portas portantem te. Qui portat crucem tuam, portat gloriam tuam ; qui portat gloriam tuam, portat te. Portantem autem te tu portas super humerum tuum ; quia imperium tuum super humerum tuum. Ergo qui te portant, imperium tuum sunt : in ipsis enim tu regnas, o maxime imperator. Sed quomodo aut quo portas imperium tuum super humerum tuum ? Humerus tuus altus est, humerus tuus fortis est, humerus tuus pertingit usque ad Patris consessum super omnem principatum et potestatem et virtutem. Illuc reducis ovem centesimam : illuc reducis ovem Joseph : ad dexteram Patris deducitur ovis Joseph. Vade jam secuta ovis Joseph : Christus te portat super humerum suum. Fortis est humerus ejus, noli timere : altus est, noli ad ima respicere, quia nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei.

Grave jugum super filios Adam a die nativitatis eorum, usque in diem reversionis in matrem omnium. Quamdiu sum filius veteris Adam, grave jugum porto : si essem filius novi Adam, leve jugum portarem. Quod est onus grave ? Talentum plumbi : et quod est onus leve ? Crux Christi. Illud, sicut scriptum est, submergitur in aquis vehementibus : istud enatat super aquas. Mira res, nihil formidolosius homini quam crucem pati. Sed quare timebant homines crucem ? quia latrones sunt : si latrones non essent, crucem non timerent ; ergo qui

timet, latro est. Quomodo, inquis, latro est? Audi Christum: Vos inquit, fecistis eam, hoc est domum meam, speluncam latronum. Templum Dei sanctum est, quod estis vos: faciunt ergo homines seipsos speluncam latronum, jugulant homines, et trahunt in speluncam suam. Quod enim majus homicidium quam ut seipsum interficiat homo? vel quod gravius homicidium, corpus occidere aut spiritum?

O quoties homo se interficit! Quot homicidia in semetipso perficit! Quoties voluntarie et ex studio peccatum perpetrat, quid aliud quam seipsum jugulat? Omnis enim qui accepit gladium, gladio peribit. Gladius animæ peccatum est, peccatum animæ mors est: qui hunc gladium manu propriæ deliberationis accipit, hoc est acceptum habet et gratum, primus in seipsum manum mittit, semetipsum primus interficit. Gladius, inquit, eorum iniret in corda ipsorum. Nec satis est semel occidere et quiescere, sed millies et millies crudeles in se manus convertunt; et veloces sunt pedes eorum ad effundendum sanguinem suum.

Viri sanguinum et dolosi: quomodo dolosi? quia congerunt cadavera mortuorum in speluncam suam, et operiunt aggere terræ, ne vel ipsi videant vel ab aliis videantur. Nolunt ipsi videre, ne horrorem vel putorem ingerant eis in faciem morticina foetentis: nolunt videri, ne forte deprehensi tanquam latrones et homicidæ ad horrenda supplicia pertrahantur. Quid autem in omnibus suppliciis tam horrendum quam crux? ideo timent latrones crucem, quia crux scelerum vindex est, crux impiorum pœna est. Crux æqua lance judicat et remunerat, hinc innocentes, illinc nocentes: ideo crux impiis formidolosa, piis autem super omnia ligna paradisi gratiosa est. Nunquid enim Christus crucem timuit? nunquid Petrus? nunquid Andreas? imo optavit. Exsultavit ut gigas ad eurrendam viam; et desiderio, inquit, desideravi hoc pascha vobiscum manducare, antequam patiar. Manducavit hoc pascha cum discipulis, manducavit pascha, et compassus est, quando transivit ex hoc mundo ad Patrem. Ego, inquit, habeo cibum manducare, quem vos nescitis; meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei: voluntas Patris est ut calicem ejus bibam.

Ergo in cruce manducavit et bibit, et inebriatus est et dormivit. Et risit verenda ejus maledictus Cham; filii autem reverentes altissimi soporis mysterium pallio contexerunt. Immisit quippe Dominus soporem in Adam, et tulit unam de costis ejus formans eam in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Manifesta res est, quia dormivit et soporatus est Christus, et de latere ejus quotidie edificatur et pascitur et nutritur Ecclesia; et adducitur a finibus terræ, ut assistat regina ejus in vestitu deaurato circumdata varietate. In cruce ergo manducavit pascha, quia ascendit in palmam et collegit fructus ejus; cum exaltatus, inquit, fuero a terra, omnia traham ad me. Quæ omnia? Cælum et ter-

ram et inferos: traxit ad se Patrem, quia clamor ejus introivit in aures ejus, et contremuit terra, et petrae scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, quia vocem Filii Dei audierunt. Sic mediator Dei et hominum medius inter cælum et terram pascha manducavit, et fructus arboris undique collegit; quos in corpus suum trajecit, quia confuebant omnia ad arborem vitæ, quæ erat in medio paradisi: restincta enim erat framea quæ viam intercluserat. Quis ergo amplius crucem timeat? Vere qui crucem timet, ipse sibi testis est, quod adhuc latro est. In cruce enim pendet omnis fructus vitæ: quia ipsa est arbor vitæ quæ est in medio paradisi; ipsa est altitudo et latitudo, sublimitas et profundum; ipsa bonos colligit et remunerat, malos disperdit et condemnat; ipsa est mœstorum consolatio, esurientium refectio, perfectorum gloriatio.

Circuire possum, Domine, cælum et terram, mare et aridam, et nusquam te inveniam nisi tantum in cruce: ibi dormis, ibi pascis, ibi cubas in meridie. Crux enim tua fides est; cujus latitudo charitas; longitudo, longanimitas; altitudo spes; profundum timor. In hac cruce te invenit, quicumque te invenit: in hac cruce anima suspenditur a terra, et dulcia poma de ligno vitæ decerpit: in hac cruce Domino suo adhærens dulciter decantat: Susceptor meus es tu, gloria mea, et exaltans caput meum. Nullus ergo te querit, nullus te invenit, nisi crucifixus. O gloriosa Crux, radicare in me ut ascendam in te.

Sed ubi crucifixi erunt enim? In Calvarie loco. Beatus vero locus in quo figitur crux: bona calvities quæ tali fronte vestitur. Ad hanc calvitiam Eliseus ascendeat; vide si non calvus esset noster Eliseus; Filius, inquit, hominis non habet ubi caput reclinet. Ecce, quam calvus est, qui non habet ubi caput reclinet. Calvus est, quia regnum ejus non est de hoc mundo; calvus est noster Eliseus, quia discipuli ejus, relicto eo, omnes fugerunt. Quid enim discipuli ejus nisi capilli capitis, qui omnes numerati sunt? Ergo in Calvarie loco vexillum crucis erigitur. Pro eo, inquit, quod ambulaverant filie Sion extento collo et nutibus oculorum, decalvabit Dominus verticem filiarum Sion: decalvet Dominus verticem capilli perambulantium in delictis suis: decalvet, inquit, filias Sion; et faciat ibi Calvarie locum, ut ibi figatur gloria Christi crux, ubi sibi sedem superbia locaverat. Dilata, inquit, calvitium tuum sicut aquila. Aquila decalvata perspicuo sole fruitur: sic animæ calvities quanto dilatatur, tanto se purius in eam lux vera infundit. Qui autem comam sibi nutriunt, cæcitatibus et gravitatibus sibi damnationem acquirunt.

Propterea lucis hujus beatæ visionem perdidit Absalon: quia gravabat eum cæsaries; et non nisi semel in anno tondebatur; et crines ejus ponderabant ducentis siclis pondere publico; unde et eodem crine suspensus ad arborem, interiit.

Absalon patris pax, ipse est et Judas, et quicum-

que in pace Christo est amaritudo amarissima. Ave, A
Rabbi. Voce et osculo patri pacem ferebant; ore
suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Ho-
mo, inquit, pacis meæ, in quo sperabam, qui edebat
panes meos; magnificabat super me supplantationem.
Unus est et multi sunt: Ecce Absalon! Ecce
Judas! Ecce corpus Satanæ! Sed quomodo comam
nutriebat? Fur erat et loculos habebat. Ista enim
cæsaries gravabat, et semel in anno tonsus est:
quando semel retulit triginta argenteos et projecit
eos in templo, quos ponderavit ducentis siclis; qui
numerus immundorum est, et hoc pondere publico,
non pondere sanctuarii. Pœnitentia enim ductus,
peccatum suum valde ponderavit.

Peccavi, inquit, tradens sanguinem justum. Singula
verba plena sunt ponderibus; sed pondere publico,
non pondere sanctuarii: quia plus erubuit
infamiam quam conscientiam: plus suam nequitiam,
quam Dei misericordiam ponderavit. Audi pondus
sanctuarii: Peccavi, malum coram te feci, dele
iniquitatem meam: hinc iniquitatem meam ego
agnosco, illinc misericordiam tuam magnam atten-
do: miserere mei, Deus. Audi et pondus publicum:
Major est, inquit Cain, iniquitas mea, quam ut ve-
niam merear; retulit ergo triginta argenteos, et
projecit eos in templo. Vide quantum magni pende-
bat eos. Non projecit eos in sterquilinio, sed in
templo: nimirum talibus semper diis templum
suum deoverat. Avaritia enim simulacrorum est
servitus, et avaritia excæcat oculos sapientium.
Ecce infelicem, qualiter excæcatus est. Maluit se
ipsum perdere, quam denarios perire: denarios
templo, seipsum laqueo addixit: amabat hæreses
suos, qui eosdem denarios exinde colligerent, qui
etiam nunc reservant eos in suo corbana. Projecit
eos in templo, et abiens laqueo se suspendit: jam
diu quidem a Christo abierat, et avaritiæ laqueo se
suspenderat; sed quod fecerat in occulto, palam
omnibus innotuit. Exterioris pœnæ qualitas modum
supplicii aperuit; quia per quæ peccaverit homo,
per hæc et punietur.

Suspensus crepuit medius, plenus erat venter, et
ruptus est venter: crepuit medius, ubi sedes erat
Satanæ. Crepuit ergo vas contumeliæ, quia non erat
de vasis figuli, quæ probantur in fornace. Propter
quod in agro figuli in sepultura peregrinorum sor-
tem non habuit; sed velut testa crepitans per inane
dissiluit, et diffusa sunt omnia viscera ejus. Pecunia
sunt viscera avari; illa diffunduntur et perduntur;
sed viscera misericordiæ colliguntur. Pendet
adhuc Judas, ut Absalon per comam capitis sui, et
malus, cui insederat, pertransit. Nolite fieri sicut
equus et mulus; quia mundus transit et concupi-
scentia ejus. Crinis Absalon quo suspenditur, radix
omnium malorum est cupiditas vel avaritia. Ubi
hæc radicaverit, omnium malorum cæsaries abun-
dabit. Mulus vero ex equo et asino mistus; duplex
est animus qui foris ostentat, quod intus non ser-
vat. Talis erat Judas, talis Absalon. Foris pietas,

intus malitia: duplex est iniquitas; equus mani-
feste tumet, asinus simpliciter ambulat: mulus ne-
quam et subdolos incautum precipitat.

Aperi nobis, Domine, aperi nobis ostium lateris
tui, quod est in arca tua; ut introducas nos cum
mundis animalibus septena et septena. Tu es enim
verus Noe; quem solum invenit Deus Pater tuus
justum coram se. Hic est, inquit, filius meus di-
lectus, in quo mihi bene complacui. Tu cognoscis
oves tuas, et illæ agnoscunt te; quia sunt animalia
munda septena et septena: qui septiformi gratia et
operibus lucis Sabbathum ex Sabbatho adepti; jam
digni sunt octavæ conscribi: qui numerus tantum
in arca salvatus est. Introduce et nos ad te per
ostium lateris tui, quod est fides Ecclesiæ: et clau-
de ostium a foris donec pertranseat iniquitas: et
cessante diluculo iterum nobis aperias non jam
fidei, sed spei ostium contra ostium, quod in montis
ædificio Ezechieli prophetæ monstratum est. Inter-
rim tamen et fenestram habes in arca, per quam
dilectus mittit manum suam, et columbam suam
excitat: Surge, inquiens, amica mea, speciosa mea,
columba mea; et veni. Et cum evolat post te ut
apprehendat te, tu effugis, et ascendis super cheru-
bim, et volas super pennas ventorum: ut non inve-
nias columbæ tuæ solidum quid de te ubi re-
quiescat; nisi iterum ad arcam tuam revertatur, et
tu manu apprehensam iterum in sua mansiuncula
reponas. Tutius est enim in portu fidei interim
præstolari et quiescere, quam te nimis et frustra
insequendo, in aquas diluvii intransmeabiles deci-
dere et immergi.

Aquæ enim quæ a dextro templi latere effluunt
mille passus mensurate, usque ad talos veniunt, et
post alios mille passus usque ad genua, iterum post
alios mille passus, usque ad renes ascendunt; post
autem alios mille passus in tantum crescit et intum-
escit fluvius ut transvadari non possit, sed opor-
teat potius redire ad solidum ripæ. Ideo immunda
animalia ibant et non revertebantur: columba ve-
ro, cum non inveniret ubi pes ejus requiesceret, ad
arcam reversa est: at vero corvus semel emissus
nescit reverti, quia non simplici oculo persequens
vanitatis diluvio interceptus est. Et merito; quid
enim columbæ et corvo? quid candidæ et nigro?
quid Judæ et Joanni? quid Christo et Belial? Et ta-
men Christus inter Judam et Joannem medius se-
det: inter electum et reprobum latronem medius
pendet: et Noe inter corvum et columbam, sed
corvus semel emissus non est reversus; quia Judas
egressus in aera submersus est.

Sed quid est, o Domine, quod unus ex militibus
latus tuum lancea aperuit. Quis est ille unus ex mi-
litibus, nisi forte ille qui tunicam tuam inconsulti-
lem accepit? Ipsa est nimirum unitas fidelium quæ
tibi soli militat; cujus lancea prædicationis cunctis
credentibus latus aperuit. Vivus est enim sermo
Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio accipi-
ti. Hæc est illa lancea quam Habacuc propheta ful-

gurantem hastam nominat. Hanc hastam cum urceo aque tulit David a capite Saulis inimici sui dormientis : quia superbis et invidis ac negligentibus sermo sapientiæ cum gratia simul subtrahitur. Sed dormientem filius Sarviæ confodere voluit semel, ut secundo opus non esset, nisi David hunc benigne prohibuisset : quia peccatorem pigrum et contemnentem, nisi misericors et longanimis patientia Dei sustineret, gladius Satanæ hunc in æternum interficeret. Vult enim improbus Satanas quatenus qui dormit non adjiciat ut resurgat ; at vero misericors David de longinquo vertice montis sapius inclamat ; nonne respondebis Abner ? Retribuis enim peccatoribus bona pro malis, mitissime David, et admones et expectas diutius, ut respondeat tibi unum pro mille. Illis autem vox tua improba videtur : quia inquietum eorum somnium inquietas.

Quis es tu, inquit, qui clamas, et inquietas regem ? ab increpatione tua fugient qui ascenderunt equos, nec evigilare eos vult auriga ipsorum, donec principes ruant in profundum. Rex enim impiorum superbia, in umbra dormit, in secreto thalami, in locis humentibus ; et protegunt umbræ umbram ejus. Ipse est Abner qui protegebat Saul : Cur, inquit, inquietas regem ? Compungitur tamen aliquando et superbum cor ad vocem David ; sed non usque ad correctionem. Flectitur humilibus sermonibus superbus Saul, dicente David : Quem persequeris, rex Israel, quem persequeris ? canem mortuum et pulicem unum ; sicut perdidit in montibus. Non sine causa vel cani mortuo vel pulci uno se comparat David. Melior est canis vivus leone mortuo : melior est canis, vivens Deo et mortuus mundo, quam leo superbus et reprobus, Deo mortuus et vivens sæculo. Pulex parvulus mordet et salit ; sic humilis justus carnalium vitia mordet confidenter, et salit in montibus ubi virtutum habet refugium tutissimum ; ut non timeat perdicem adulteram, quæ persecuta est Heliam et Joannem Baptistam interfecit.

Da mihi portionem, Domine, in terra viventium, in sepultura peregrinorum ; in agro Hæceldama : qui pretio magno sanguinis tui emptus est. Ibi enim sepulti sunt omnes patres nostri, qui super terram hanc fuerunt advenæ et peregrini : ibi Abraham pulcherrimam uxorem suam in spelunca duplici sepelivit, Saram scilicet. Sed quid est quod agrum ipsum gratis accipere noluit ; nec in electis eorum sepulcris mortuum suum sepelire ? Quia nec sine pretio sanguinis Christi gratis se per ipsum salvandum credidit ; nec bonum sibi existimavit esse, si in sceleratis mundi sepulcris habitaret. In electis, ait, sepulcris nostris sepeli mortuum tuum. Habet mundus electa sepulcra ; illos utique tumulos quos elationis fastigium vel superstitionis operositas perspicuos reddit.

Tota Ægyptus sepulcris plena est, neque enim erat domus in qua non jaceret mortuus. Illa sepulcra in deserto desiderabant filii Israelis : Deerant

A nobis, inquit, in Ægypto sepulcra ; ut cadavera nostra jaceant in deserto nuda et inhumata. In talibus sepulcris noluit mortuum sepelire sanctissimus patriarcha. Sed ubi ? In spelunca duplici, ubi spes bonorum operum et amor contemplative requiescit. Ibi enim et alia condita jacent : ergo Sara et Lia in spelunca duplici simul absconditæ sunt. Illa prius sterilis, post modo jam senex filium gaudii unum tantummodo peperit : hæc post sex filios parere cessavit ; nisi quod novissime filiam sacri generis ignominiam peperit.

Mira res ! hæc quæ filios sex habuit, parere cessare dicitur ; illa quæ unum tantummodo, parere cessare non memoratur : sed activa finem habet, contemplativa semper parit. Illa in dolore, ista in gaudio parturit : et tamen utraque in eodem agro sepulta est. Nam Rachel juxta Bethlehem subter illicem crucis posita est. Nimirum sedet ad pedes Jesu : ut de domo panis semper fecunda pariat. Ergo Sara et Rachel nunquam parere cessabunt. Lia vero post sex filios aut omnino parere cessat, aut filiam parit. Ipsa est carnalis voluptas ; quæ sub specie discretionis nonnunquam subrepat active ; sed tamen si vere vidua fuerit salvabitur ; non per filias, sed per filiorum generationem.

In spelunca duplici patriarchæ nobiles una cum conjugibus suis sepulti sunt. Habitarunt enim in tabernaculis sicut advenæ et peregrini super terram ; ideo sepulturam peregrinorum tam ipsi quam tota eorum successio hæreditate possident. Sed quid est quod Jacob grandævus, majore quam cæteri ambitione, suavitate et gloria, ibidem a filio suo Joseph sepelitur ? Per Jacobum grandævum perfecta charitas exprimitur, in qua Pater a Filio, imo cum Filio consequitur : dicente Christo. Quia si quis diligit me, sermonem meum servabit ; et Pater meus diligit eum ; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Hæc est illa gloriosa et suavis sepultura Patris antiqui dierum : qui diligentes se sibi consequit, et abscondit eos in abscondito faciei suæ a conturbatione hominum. Illuc etiam ossa Joseph, salvatoris nostri ex Ægypto memoria, quotidie referuntur a filiis Israelis : non enim in Ægypto ossa Joseph ; quia sepulcra scelerum et dealbata detestatur. Et Moysen Deus sepelivit ; sed sepulcrum ejus usque in hodiernum diem ab homine non invenitur.

Denique, quis poterit illuc, ubi ille ascendit per medium nebulae in altissimum montem ; et fuit ibi quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et vidit et perscrutatus est exemplar tabernaculi admirabilis, quod fixit Deus et non homo. Propterea usque hodie dum legitur Moyses velatam habet faciem : quia ab homine mortali sepulcrum ejus non invenitur. In eodem agro sanguinis, et gloriosa regum linea sortem recepit : qui sepulti sunt in sepultura Patrum suorum in Jerusalem. Illic et prophetarum visio et Machabæorum hellicosa virtus gloriose decorata est.

Comparetur jam si placet huic sepulturæ peregrinorum, illa quondam gloriosa in regnis, inclita in superbia Chaldaeorum turris Babel. Quid simile huic sepulturæ nostræ reperitur? Ibi una in plures lingua discinditur: hic quinque civitates Ægypti non jam lingua Ægyptia, sed Cananitide loquuntur, sed civitas solis vocatur una. De illa siquidem turre Babel projecta est meretrix Jezabel, fornicationum mater, idolorum cultrix, avaritiæ artifex; et cum eam sepelire vellent, quia erat filia regis, non invenerunt nisi calvariam tantum et manuum summitates et sanguine respersum parietem. Hæc sane est impiorum sepultura, hæc digna retributio. Quid ex eis nisi manuum summitates, hoc est operum vix extrema vestigia remanent: et calvities, quæ est locus superbiæ spoliatus capillorum gratia? Quia vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, et transivi et ecce non erat. Hæc est calvaria Jezabel quæ vestita erat decore meretricio, et pinxerat oculos suos stibio. Decalvatus est superbiæ vertex. Non est qui eum dignetur aspicere, nisi qui voluerit nefas ejus abhorre; ut lavet manus suas in sanguine peccatoris, et velut equus fortis et velox meretricem projectam ungula sua confodiat, et conculcet, et prætereat. Propter hoc et paries adhuc sanguineus relictus est, ut terreat viros sanguinem et dolosos, qui propter avaritiam suam lapidant humilem Naboth. Sed canes, impudentissimi amatores cadaverum, carnes sibi fornicarias incorporant: unde et sanguinem ejus consequenter lambunt; quia sicut libidinis, ita et ultionis participes erunt. Alii vero sunt canes qui rubri fiunt ex inimicis ab ipso; qui famem justitiæ patiuntur, et circumverunt civitatem non Babylonis sed Ecclesiæ; et quod mortuum a vitis ibidem reperiunt, comedunt et sibi conspeliunt. Væ autem his quos extra civitatem mortuos, volucres, hoc est dæmones, per inane volitantes comedunt; quales fuerunt Achitophel et Absalon, et Jezabel et Judas: qui accipientes in vano animam suam, in vano etiam efflaverunt eam.

Sed redeamus ad agrum Haceldama; ut admiremur et æmulemur potius beatarum animarum mansionem et gloriam: quoniam memoria impiorum peribit cum sonitu, memoria vero justorum vivet in sæcula. Quales fuerunt Joseph qui erat decurio vir justus et bonus: et Nicodemus qui quondam noctis sed jam diei minister: ad perungendum corpus dominicum ferebat misturam myrrhæ et aloes quasi libras centum. Tales sepulturæ suæ ministros amat Jesus, qui corpus suum audacter eripiant de potestate tenebrarum, et sibi vindicent, ut sciat unusquisque vas suum possidere in honorem et sanctificationem: ligantes illud castitatis legibus, et disciplinæ linteis, et a vermium putredine conservantes per misturam myrrhæ et aloes. Sunt enim hæc species amaræ quidem, sed corruptelam removens: quoniam laboriosa quidem est castigatio carnis, sed neque mens neque ipsa caro sine ipsa

A servatur imputribilis. Quasi libras centum. O mensuram bonam atque confertam! Librandum sane est inter corpus et animam deliberatione subtilissima: ut unumquodque plenum suum habere se gaudeat, et fiat pax et æqualitas inter carnem et spiritum, quatenus et mensura teneatur, et non deseratur perfectio. Hæc sunt quasi libras centum, quæ corpus Jesu in sepulcro fidelium integrum semper et suave custodiunt.

En lectulum Solomonis quadraginta fortes ambiunt, omnes tenentes gladios et ad bella doctissimi. Lectulus tuus, Jesu Christe, plusquam Salomonis sepultura tua est, in qua Sabbato requieviisti ab omni opere quod patraisti. Est autem monumentum tuum in horto novum, et in petra excisum: quia amica tua, fidelis anima, hortus conclusus est, et renovatur quotidie in agnitione tua, et consolidatur in petra amoris tui, conspeliens se ipsam tibi in interiore homine, in secreto cubiculi tui. Ibi te ambiunt quadraginta fortes ex fortissimis Israelis, in quibus opera sex dierum, opera bona valde sunt et perfecta: ut in senario et denario legis imaginem et similitudinem tuam conservent. Isti melius te custodiunt quam fallax impiorum custodia: quia sunt ad bella doctissimi, non solum carnis illecebras, sed etiam potestates aërias nocturnosque timores abigere.

Illi autem qui nocte sicut ebrii sepulcrum tuum obsident, illic trepidaverunt timore ubi non est timor: quoniam potestas tenebrarum lucem non sustinens, ad nuntium vitæ facti sunt velut mortui. Non ergo te custodiunt filii noctis, sed filii diei: illis enim horrorem incutit splendor tuus, ut fugiant a te; ipsis autem gaudium, ut approximent ad te.

Nobis autem dormientibus, venerunt discipuli ejus, et furati sunt eum. O mendaces! verum dixistis, sed mentita est iniquitas sibi. Dormientes enim Christum custodire non possunt, sed qui mane, inquit, vigilaverint ad me, invenient me. Vobis quippe dormientibus quid nisi somnia apparent? Ecce habetis copiosam in manibus pecuniam illam, si potestis, custodite, ne fures effodiant vel furentur. Jam discipuli Christi suum thesaurum diligenter custodiunt.

Unusquisque quod amat, hoc servare studet. Certe Michol amabat David magis quam patrem suum Saul: ideo per fenestram dimisit eum et servavit. Quid est hoc? Michol filia Saul, filia quondam superbiæ, postquam nupserit specioso David, incipit odisse patrem suum, cui dicitur in Psalmo: Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui. Unde per fenestram dimittit David; illam intelligite fenestram, per quam dilectus mittit manum suam. Per hanc fenestram dimittitur ab amica sua, ad amicam suam, hoc est ad seipsum, et absconditur in interiore homine, ubi et securus vivat, et iniquos rursus

Abcondit enim se et exit de templo perfidiæ; quoniam, dum cytharizat coram Saul, ut spiritum Domini malum faciat ab eo recedere, ille impius hasta eum cum pariete tentat configere: sed declinante David, quid est quod parieti hasta infligitur, nisi quod recedente Christi gratia, mens indurata suæ malitiæ telo confoditur.

Quid autem hodie ita perosum habet rex tenebrarum Saul, quam David generum suum? Propter quod absente David filiam suam tollit, et dat alteri marito ignobili; sed manu fortis cum redierit et acceperit regnum, rursus suam sibi vindicat, quoniam desponderat eam sibi ducentis præputiis Philistinorum: a qua non solum carnis, sed mentis immunditias abscondat. Væ peccatoribus, Domine, sepulcrum tuum obsidentibus; quoniam vere declinas ab eis, et non inveniunt te in lecto suo suavi et florido; sed potius offendunt in statuam, cordis sui tenebris involutam, habentes ad caput suum pellem caprinam, peccatorum suorum memoriam fortes.

Beatus autem qui vigilat ad monumentum tuum et custodit te; et luctatur mane cum angelo resurrectionis, nec dimittit eum donec audiat aliquid de nomine ejus, quod est mirabile, ut et nomen Jacob commutetur in Israel, et transmissio anime doloris, statim oriatur ei sol justitiæ.

Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti? Clausum est, Domine, ostium mentis meæ, et premit intellectum meum lapis mortalitatis, prægravatus pondere iniquitatis meæ, nec humanæ prorsus vires valent illum amovere, nisi omnipotens sermo tuus a regalibus sedibus veniat; Angelus concilii qui diruit maceriam nostrarum inimicitiarum, et aperiat nobis sensum, ut intelligamus Scripturas et videamus linteamina posita ante nos humanitatis et resurrectionis tuæ verissima testimonia. In quibus qui te scrutari, te adjuvante, potuerit, prægustabit aliquid de gloria resurrectionis quam præparasti diligentibus te: cujus primitias jam in sinu tuo collegisti, offerens eas semper in conspectu tuo et Patris tui tostas igni Spiritus sancti.

Et ille quidem angelus tanti gaudii prænuntius qui revolvit lapidem, et impias mentes perterruit, piæ autem blande leniens timere prohibuit: ille, inquam, Angelus non tantum verbo, sed et vultu, habitu vel actu beate resurrectionis testimonium perhibuit. Revolvit enim lapidem, et super eum sedit: lapidem, inquam, qui etiam nunc advolutus est super nos, et faciem nostram deprimit. Quod in prima quoque resurrectione, quæ est animæ, fieri dubium non est: ut prementem se corruptionis sarcinam versa vice spiritus subjiciat, et velut iudex ac Dominus inferioris sui regimen accipiat.

Quid autem per candorem nivis superantem vestimentorum speciem denotatur, nisi corporis nostri frigida et mundissima castitas; quæ præsidenti in se angelicæ claritati simul testimonium præbet et

A obsequium? Porro aspectus ejus interior, ubi signatum est lumen vultus tui, Domine, sicut fulgur et terribilis et lucidus; terribilis, ut inimicos animæ scindat medios, et perterreat: lucidus autem, ut tibi vero luminis cum justitia semper appareat. Talis erat facies Moysi ex consorcio sermonis tui; hoc est, luminosa et terribilis, quia cornuta erat ad ventilandum inimicos, et velata propter splendorem, quem carnales oculi ferre non poterant.

Et nunc, Domine, scimus et gaudemus, quia resurrexisti vere a mortuis, et longe divisus es a nobis adhuc mortalibus, quia ascendisti super equos tuos igneos, et currum igneum, qui decem millibus multiplex est. Verumtamen cecidit nobis a te, et apud nos usque hodie remansit pallium tuum; quæ sunt linteamina corporis tui: quibus potentiæ tuæ opem experiamur in tempore opportuno; ut Spiritus tuus duplex fiat in visceribus nostris: quatenus in te et Deum et proximum diligamus. Circumdederunt nos dolores mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt nos. Circumdedit nos nostræ mortalitatis indumentum scaturiens; vermes, qui nos assidue comedunt, et non dormiunt; qui sunt dolores prænuntii doloris illius maximi, qui venit super nos velut arena, et improvisos molitur obruere. Quamvis et quis tam providus ut terrorem illius possit sustinere? attamen velimus, nolimus, certe sustinendus est, certe transmeandus est.

C Sed noli oblivisci pallium Helix; alioquin torrentes tibi sine illo non dividetur: sunt et alii torrentes iniquitatis, pelagus peccatorum meorum, qui conturbant me; atque utinam sic turbarent, ut cum dolore clamarem, Pater mi, Pater mi; currus Israelis et auriga ejus: conturbant enim me torrentes iniquitatis, auferentes mihi lumen oculorum meorum, ut non possum videre piissimum Heliam quando tollitur a me: si enim viderem, profecto spiritus ejus duplex fieret in me; et clamarem Pater mi, Pater mi. Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba Pater: duplex Spiritus duplo clamat, Pater mi, Pater mi, Pater mi creator, Pater mi reformator: Pater mi, Pater mi!

D O vox affectuosa: currus Israelis et auriga ejus, portas et regis, sustines et gubernas; quem? Israel videntem te, credentem in te, sperantem in te, suspirantem ad te. Ecce sublatus es, amplius te non videbit tuus Elisens: remansit tamen ei pallium tuum in memoriam tui: ut præsentia absentia tuæ doloris ejus semper et augendo leniat, et leniendoaugeat. Hoc sumite, ait, in meam commemorationem: hoc est sacramentum corporis tui quod sumimus in tua commemorationem; donec venias. Pallium tuum est caro tua qua vestitus ad nos processisti, et latuisti perfidos quidem, sed fidelibus tuis teipsum ostendisti, sicut et usque hodie. Sub pallio tuo isto abscondita est maxima fortitudo tua.

O fortissime Samson: quam etiam a dilecta non diligente te ad ultimum secretum tuum non celasti,

ut inimicam verteres in amicam : in tantum amasti A mulierem non amantem te, sed persequentem te, ut propter amorem stultesceret sapientia ejus, et fortitudo tua infirmaretur. Sed quod stultum est Dei, sapientius factum est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominum : quoniam voluntarie teipsum pati sacrificans, et ex potestate tua moriens concussisti principes tenebrarum, et regnum eorum attrivisti, et facta est crux tua Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitia : his autem qui credunt, Dei virtus et sapientia Dei.

Quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a te, Domine. Ambulas quidem cum his qui diligunt te et loquuntur et tristantur super te; sed tamen peregrina nescis facies tua; et cum cognoscas eos, non cognosceris ab eis. Vere tu es ille Joseph, qui ad fratres tuos quasi ad alienos durius loquebaris, non indignatione sed miseratione : dum illos duos in via ambulantes et tristes appropinquans et docebas et arguebas. O stulti et tardi corde ad credendum!

Veniunt ergo ad te quasi alieni fratres tui, sed tu benignus appropinquas eis : veniunt ergo ad te cum asinis stultitiæ et tarditatis suæ, et cum saccis vacuis præ inopia; sed tu non solum frumento replens eos, quinetiam pecuniam reddis ligatam in ore sacculi. Aperiens, inquit, unus saccum ut daret jumento pabulum, invenit pecuniam in ore sacculi. Reddita est mihi, ait, pecunia : en habetur in sacco. Quidnam est quod fecit nobis Deus? Vacui et stulti veniunt ad te, sed tu remittis eos onustos et abundantes frumento sapientiæ tuæ : insuper et eloquentiæ pecuniam reddis ligatam auctoritate Scripturæ : quia linguas infantium facis disertas; ut dent jumentis nondum intelligentibus te pabulum et mensuram tritici in tempore suo.

Gradere nunc et nobiscum, Domine, ne desolemur et tristemur in via hac qua ambulamus : quoniam tu ipse quondam filios Israel in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem deduxisti : et ad nutum tuum deponebant tentoria, et rursus erigebant. Quid est autem nubes quæ præcedit veros Israelitas, nisi verissimum et sanctissimum corpus tuum quod in altari sumimus; in quo velatur nobis altitudo dei, immensitas majestatis tuæ, cujus et calorem et splendorem mortalis infirmitas sustinere non possit : nisi mediatrix nubes interposita et ardorem temperaret desuper, et tutam subtus se viam præmonstraret.

Hanc nubem totus exercitus tuus sequitur, Domine, rex Sabaoth. Qui autem non sequitur eam, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat. Relucet enim de hac nube semita quæ ducit ad vitam, semita humilitatis et patientiæ, semita mansuetudinis et misericordiæ, et quidquid humano generi per incarnationis tuæ mysterium revelare dignatus es. Relucet nobis ex hac luce legis et prophetiæ gloria, quando Moyses et Elias apparuerunt tecum in monte, sed nubes lucida obumbravit eos;

nec enim ipsi sicut et nos sine tua protectione salvari potuissent. Verumtamen illis sicut amicis et domesticis, imo domesticorum et amicorum tuorum præcipuis sacramenti tui nubes erat perlucida, quæ nobis jacentibus et projectis a facie oculorum tuorum valde subobscura est; sed imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : quoniam sub nube tua nutris et perficis et deducis velut ovem Joseph. Hæc est columna nubis quæ per diem præcedebat filios Israel : columna vero ignis Spiritus sanctus est : qui super apostolos in igneis linguis apparuit; qui cæcitatibus nostræ caliginem illuminat; et sursum erigit, ut sapiamus ea quæ sursum sunt, non quæ super terram. Nubes ergo per diem, et columna ignis per noctem : quia et caro tua divinitatis æstum nobis temperat : et Spiritus sancti lux tenebras nostræ mentis illustrat. Ergo dum loqueris in via duobus discipulis tecum pariter euntibus, et nubes peregrina faciem tuam tegeret; Nonne, inquiunt, cor nostrum ardens erat in nobis de Jesu, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? Ardebat nimirum intus columna ignis, quia foris in columna nubis loquebatur ad eos.

Sed ubi tandem cognoverunt eum? In fractione panis : panis caro tua est : fregisti manibus tuis corpus tuum; quia potestatem habes ponendi animam tuam, et iterum sumendi eam. Fregisti corpus quod foris apparebat, et ostendisti medullam quæ intus latebat; nisi enim patereris, non cognosceris. Ibi, inquit, abscondita est fortitudo ejus; quid est autem fortitudo tua, nisi misericordia, nisi mansuetudo, nisi humilitas, nisi patientia? Has virtutes fortissimas et suavissimas in fractione panis, hoc est in passione tua nobis ostendisti : his virtutibus caro tua, quod nos sumus, nutritur paulatim et proficit et proficiscitur. Et primum quidem inter duas molas spei et timoris molitur sicut frumentum; ut fiat nova conspersio, deinde cum in formam panis transierit, coquitur in clibano passionum : postea cum benedixeris ei omni benedictione spiritali, et dixeris consummatum est; frangis et ipsum corpus nostrum quod in manibus tuis est, et in manus tuas committimus; et ibi agnosceris non specie peregrina, sed in facie propria : ut jam non lancea nobis latus tuum aperiatur, sed digito palpare et videre possimus, quia tu es, Domine Deus noster.

Pater orphanorum et iudex viduarum, nunquid non vides viduam hanc pauperculam et desolatam animam meam, non habentem aliquos neque fratres, neque amicos, aut vicinos, a quibus mutuum accipiam : vasa vacua non pauca, quæ mihi filii mei suggerant, et ego infundam de modico olei, quod mihi de te residuum est, ut tu benedictionis tuæ plenitudinem omnibus exhibeas. Intellego enim, Domine, vasa non vacua esse litterales quosdam et historicos sensus Scripturarum tuarum, quæ non pauca sunt; ut totus mundus ea capere non possit. Quæ quidem vasa sanctissimi templi tui Babylonis

rex, hoc est, principatus superbie captiva sibi ducit; suisque conviviis non ad gloriam sed ad ignominiam suam servire cogit, usurpans sibi scientiam legis tue, et bibens in vasis sanctuarii vinum prostitutionis sue, unguentisque meretricis donaria tua commaculans. Propter quod etiam ex adverso parietis crudelis, sed juxta contra eos sententia conscribitur: quia omne regnum in seipsum divinum desolabitur et tradetur Medis et Persis, qui argentum non querant, nec aurum velint; sed venenatis et ardentibus sagittis parvulos et stultos eorum sensus interficiant.

Tu autem, Domine, aperis et desolatæ viduæ misereberis: ne pessimus et importunus fenerator, qui ad usuram perditionis meæ multa mihi iniquitatis meæ talenta credidit, duos filios meos interiores animæ meæ sensus ad serviendum sibi tollat: bonum et salutare consilium tuum, ut petam mutuo vasa non pauca, et benedictione superabundantis olei redimam peccata mea, de reliquo vivam cum filiis meis: sed quia nec vicinos habeo, nec liberos a quibus commodum exercitium mentis meæ, statim ut remisero manus, invadit me creditor ille improbus, et duos filios meos, hoc est intellectum et affectum, inertie vanisque illusionibus suis deservire cogit. Tu ergo misericors viduarum defensor, quoniam dives es nimis, et das omnibus affluenter, tu, inquam, ipse mihi commoda et vasa quæ nosti ad hoc esse utilia, et oleum: ut tua sunt omnia, et omnia serviant tibi: quia nolo in Ægyptum oleum meum deferre, ut sic peccem tibi. Sed tantummodo ne panem otiosum comedam, quin potius tota die exercear in justificationibus tuis et vivam. Et ecce quod filius memorie meæ mihi obtulit, sicut primum inter manus meas incidet, arripiam.

Stabat Elias in vertice montis, et mittitur ad eum quinquagenarius primus, qui igni consumptus est, et secundus similiter, tertius tamen humilitatis et devotionis merito reservatus est. Ecce vas, sed vacuum, quia potius sic acceptum crudelitatem resonat. Impleatur oleo, et gravis ex eo sonus cessabit. Quis enim Elias stans in vertice montis, nisi tu, Domine Jesu, qui sursum Patri assistis? Venit ad te quinquagenarius primus, quam tibi aridus præ nimia siccitate mundus transmittit; et clamat ad te: Homo Dei, descende de monte; mundus enim cognoscit quia sine te salvari non possit: homo Dei, et Deus homo, moveat te, quem queris, homo, ut homini condescendas. Descende de monte; nullus tibi potest appropinquare, nisi tu appropinqueris ei: nullus ad te potest ascendere, nisi tu descendas ad eum, homo Dei, descende de monte. Tu es mons elevatus super verticem montium. Descende et compare nobis in colivalle lacrymarum. Si homo, inquit, Dei sum, descendat ignis de celo et consumat te: ignem enim veni mittere in terram, et quam volo ut accendatur et devoret te et quinquaginta tuos! Obsecro, Domine, et super me descendat ille ignis, et devoret in me veterem hominem cum acti-

bus suis. Hic est quinquagenarius primus; quem tuus ignis devorat, ut ab omni opere servili requiescere faciat.

Quinquagenarius autem secundus ipsa est activa; quæ similiter finem habet sabbatum ex sabbato. Hanc quoque in holocaustum ignis tuus absumit. Et in primo quidem quinquagenarius cremabatur hircus, in secundo aries incenditur: tertius autem qui est resurrectionis vel contemplationis, finem non habet, sed cum Elia semper vivit. Unde bene lectum est in Evangelio de magnis piscibus centum quinquaginta tribus, qui omnes in unum piscem redacti sunt, quem super prunas positum septem discipuli viderunt: et una cum Jesu, qui octavus erat, pransi sunt. Ipse numerus, hoc est centum quinquaginta qui sunt tres quinquagenarii et septem discipuli, requiem concorditer sonat: et sicut singuli quinquagenarii ad unitatem, ita septem discipuli ad octavam, hoc est ad Christum tendunt, et in uno omnes consummantur.

Sicut autem unum corpus, unus panis, unus homo vel unus piscis Christus et omnes electi; ita diabolus cum omnibus reprobis unum corpus, et unus hostis; est enim aquila grandis magnarum alarum. Aquila, propter nimiam naturæ spiritualis perspicaciam; grandis, propter superbie altitudinem; magnæ alæ adherentes sili et extollescentes eum, malignorum spirituum potestates: longo membrorum ductu, pessimi homines quorum ministerio fungitur ad pugnam contra bonos; et bene longo, quia adhuc quotidie veniunt, et durant usque in finem sæculi, ducatum superbie sequentes: plena plumis, fallax dolis et varietate; quia easdem artes variis modis ad decipiendum transfigurat.

Venit ad Libanum, animam scilicet fidei et vitæ merito candidatam. Tulit medullam cedri, Cedrus imputribilis, altitudo spei; ejus medulla charitas, quam singulariter nititur expugnare diabolus, summitatem frondium ejus avellit: scilicet sermonem sapientiæ qui excellentissimus est avellit ab amore Dei, et transportavit in terra Sennaar, hoc est factoris eorum, quod significat inanem gloriam.

In illa die sibilabit Dominus muscæ quæ est in extremo fluminum terræ Ægypti, et apud quæ est in terra Assur. Sibila, Domine, et huic muscæ immundæ peccatrici animæ meæ: ut Spiritus tuus bonus deducat me in viam rectam, ut vadam ad excelsam et montosam promissionis terram; quæ de superioribus suis irrigatur, et de excelso expectat pluviam; non sicut terra Ægypti quam fluvius de terra ebulliens totam cooperit. Non est enim mons oppositus, non est aliquid obstaculum concupiscentiis Ægypti; sed sicut de terrena mente ebulliunt, super dejectam animæ superficiem sine mora decurrunt. Habet autem septem ostia fluvius Ægyptius, quæ de uno capite, id est, superbia derivantur. Horum extremum intelligitur luxuria carnis, de qua muscæ nascuntur, immunditiæ semper amatrices. Nec istam despiciat superabundantia gratiæ, sed sibilat

ad eam et evocat de extremo fluminum, et jungit A se residbat. Corpus erat sublatum, sed quis auferebat ei ploratum?

Apis virgo est : sed quandiu est in terra Assur, hoc est, elationis, mel non potest operari : Sola re-promissionis terra lacte et melle fluit. Sibilante vero gratia, musca et apis conveniunt, et simul requiescunt in torrentibus vallium : in illis torrentibus, et apis de superbiæ, et musca de luxuriæ sordibus emundantur. Torrentes vallium, disciplinæ sunt humilitatis. Torrentes quare? Quia si quis est mœror, si qua gravitas, in corrigendis vitiis cito prætereunt; unde mulier cum parit, tristitiam habet. Nam labor vertitur in amorem, et tedium in desiderium, et amaritudo in dulcedinem; sicque de torrentibus vallium, proficiunt ad cavernas petrarum. Petræ firmissimi atque fortissimi in fide Patres sunt; in quorum passionibus veluti suis exemplaribus musca et apis quasi columbæ nificantes requiescunt. Unde non cessat manus eorum, nec cessat pes; sed in omnibus fructibus bonorum operum jugiter exerceantur, sic demum ad contemplationis foramina perveniunt. Hæc sunt operativa, Domine Jesu, quia sunt bona valde.

Sic Mariæ Magdalænæ sibilasti, de qua non unum, sed septem demonia, quasi Ægypti flumina, ejecisti. Vide quomodo requievit in torrentibus vallium. Intraivit inter epulas discumbentium, ecurrit ad pedes Jesu, effundebat super eos torrentes lacrymarum : ad lavandum ejus vestigia non aliam quam oculorum suorum undam attulit; capillis suis pro linteis usa est. Tu vero, ubi vehementior incanduit, et velut carbō lacrymarum imbre respersus fortius exarsit, videns ab illa sacratissimis vestigiis creberrima et insatiabilia oscula infigi; videns effusæ unctionis suavitate totam domum compleri : quid ergo illa nisi in torrentibus vallium requiescebat, de qua tot et tanti gratiæ torrentes effundebantur? Unde etiam dimissa ei peccata multa, quia multum dilexerat.

Jam sicut columba quæ in luctu est, tota residbat ad pedes Jesu, juxta fluentia plenissima, cum quidem soror ejus Martha satageret circa frequens ministerium. Quid memorem de sepulturæ officio, quod prævenit : de pedibus ascendens ad unctionem capitis, cum in eam fremeret illud avaritiæ sepulcrum fetens, odorem pietatis ferre non sustinens : non potuit amor tantus Christo etiam moriente mori. Fugientibus et latentibus viris, hoc est, apostolis, mulier imperterrita stabat ad monumentum plorans. Non habebat vivum, et tota super mortuum ardebat. Corpus erat sublatum, a monumento recedere non valebat. Quo plus de manibus et oculis auferebatur, eo ardentius amans insequabatur. Si fieri posset, pro redimendo corpore sepulcrum lacrymis implevisset. Stabat, inquit, plorans : id solum ei de

A se residbat. Corpus erat sublatum, sed quis auferebat ei ploratum?

Indulge, domina, indulge totis habenis, et infundere procures indefatigabiles lacrymas, donec sublatum, imo surgentem Dominum tuum consequaris. Iterum et iterum inclinare, vel locum vacuum ubi positus fuerat sæpius intueri. Amplius et amplius ipse te ad plorandum locus irritat, dum ejus quem quæris absentiam, repræsentat. Vidit, inquit, duos angelos in albis sedentes, unum ad caput et unum ad pedes, ubi fuerat positum corpus Jesu. Mulier, inquiunt, quid ploras? Quem quæris? Et quidem bene noveratis, O piissimi angeli, quid ploraret, et quem quæreret? Quare illam commemorando iterum in fletus excitastis? Sed prope erat insperatæ consolationis gaudium; jam tota vis doloris et plorationis excurrat : conversa retrorsum, vidit Jesum stantem, et nesciebat quia Jesus erat.

O pium ! o delectabile pietatis spectaculum ! Ipse qui quæritur et desideratur, et occultat se et manifestatur. Occultat se, ut ardentius requiratur, et requisitus cum gaudio invenitur, inventus cum sollicitudine teneatur, et tentus non dimittatur; donec in amoris sui cubiculum mansionem facturus introducatur. Hac arte sapientia ludis in orbe terrarum; et deliciæ ejus esse cum filiis hominum. Mulier, quid ploras? Quem quæris? Habes quem quæris et ignoras. Habes verum et æternum gaudium, et ploras? Habes intus, quem foris requiris. Vere stas ad monumentum foris plorans, mens tua monumentum tuum est, illic non mortuus, sed in æternum vivens requiesco. Mens tua hortus meus est, bene existimasti quia hortulanus sum; secundus Adam ego sum, operor et custodio paradisum meum. Fletus tuus, pietas tua, desiderium tuum, opus meum est. Habes me intra te et nescis, ideo foris quæris. Ecce et foris apparebo, ut te intus reducam, et invenias intus, quem foras requiris. Maria, novi te ex nomine, discite me cognoscere ex fide.

Rabboni, id est Magister, quid est discere? Doce me querere te, doce me tangere et ungere te. Noli, ait, me tangere sicut hominem, nec sicut prius tetigisti, et unxisti mortalem. Nondum ascendi ad Patrem meum, nec dum credidisti me Patri coequalem, coæternum et consubstantialtem. Hoc igitur crede, et tetigisti me; hominem vides, ideo non credis; quod enim videtur, non creditur : Deum non vides; crede, et videbis. Credendo me tanges, sicut et illa mulier quæ vestimenti mei simbriam tetigit, et confestim sanata est. Quare? quia fide sua tetigit me. Hac manu tange me : his oculis quære me, his pedibus festinans curre ad me. Nec longe a te sum : Deus enim appropinquans ego sum, verbum in ore tuo et in corde sum. Quid propinquius homini quam cor suum? Illic intus invenior, a quibuscunque invenior. Nam quæ foris videntur, opera quidem mea sunt; sed transitoria sunt, sed

caduca sunt : ego autem horum artifex, in secretissimis et mundissimis cordibus inhabito.

Data est tibi, Domine Jesu, omnis potestas in cœlo et in terra, rex magne, rex virtutum, qui factus es obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce elevata est magnificentia tua super cœlos, et omnia subjecta sunt sub pedibus tuis. Regnavit David prius in Ebron septem annis super Judam; postea vero unctus est super Israel, et regnavit in Israele triginta tribus annis. Cum autem super Judam tantum ungereris, verissime David, in Ebron; jam mortuus erat in eis Saul rex superbie : alioquin vivente illo et dominante eis peccato, non dicerent tibi, os nostrum et caro nostra es. Quis enim membrum Christi simul esse potest et meretricis? Aut quæ conventio Christi ad Belial? Ecce nos, inquit, os tuum et caro tua sumus. Sed heri et nudius tertius cum esset Saul rex super nos, tu eras educens et reducens Israel. Et vere sic est, regnante adhuc principe tenebrarum super nos, tu sustines in multa patientia vasa iræ apta in interitum; et exis ante nos provocans ad bellum contra vitia, et liberas et educis indignos de manu peccatorum. Idcirco prius Juda, id est, confessio ungit te super se regem in Ebron. Mortuo quippe Saule, beneficiorum tuorum reminiscitur, et errorem suum confitendo, transitum facit de peccatis ad te, rex justitiæ.

Regnas autem super Judam septem annis in Ebron; quia reddis eis septuplum in sinu eorum, et septem vitilis expiatis, quibus præerat superbus Saul, tua virtute septemplici reformas. Postea transitus regni tui fit in Jerusalem super universum Israel; quia per negotium confessionis illuminatis jam sensibus pervenitur ad visionem pacis in qua factus est locus tuus. Et ipse est mons quem constitueras discipulis ut irent in Galileam; et viderent et adorarent te ibi post resurrectionem tuam : quia jam unxerat te Deus, Deus tuus, oleo letitiæ præ consortibus tuis; ut esset primogenitus mortuorum et princeps regum terræ.

Porro in Jerusalem triginta tribus annis regnas, triginta tres habet decades. In decade lex quæ decem præceptis consistit, in ternario triplex animæ profectus accipitur; quæ videndo, meditando, vel amando legem Dei custodit. De primo dicitur, laudabo Dominum in vita mea; de secundo, lex tua meditatio mea est; de tertio, quomodo dilexi legem tuam, Domine? Tres vero qui supra triginta sunt, quosdam contemplativorum excellentissimos indicant, qui pietate conscientie, plenitudine sapientiæ, perfectione charitatis, summæ Trinitati approximant. Hic est etiam numerus fortissimorum, qui sunt in exercitu tuo, potentissime : quorum tamen eminentissimi usque ad sapientiam tuam et fortitudinem tuam non perveniunt : quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, aut similis erit Deo in filiis Dei?

A Tu es quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui virginaliter editus, humilitate et charitate tua omnem perforas duriitiam : uno impetu Spiritus tui octingentos interficiens principes militiæ.

Quis ita fortis ut tu, quis ita misericors; qui flevisisti super Jerusalem, et planctum fecisti super interitum inimicorum tuorum? Et nunc, Domine, doleres tu super Saul et super Jonathan filium ejus, qui occumbunt quotidie super montes Gilboe. Nisi enim doleres, non clamares de cœlo : Saule, Saule, quid me persequeris? Quos enim Saul? nisi superbos in Ecclesia tua prælatos significat, qui ab humero et sursum eminere sibi videntur super universum populum? Quid vero Jonathan nisi docilis et elegantis ingenii adolescentes, qui moribus et colloquiis majorum depravati, amicitiam suam non possunt excolere cum David nisi furtim, et quasi caventes ab insidiis detrahentium et illudentium sibi?

B Merito ergo ploras, o benigne David, super Saul et super Jonathan filium ejus : plorandi enim non essent, si bene occubissent; sed ceciderunt super montes Gilboe, qui decurrunt in profundum. Nec in vos gratiæ ros, nec pluvia doctrinæ venit amplius; quia ibi abjectus est clypeus fortium; clypeus Saul. Clypeus fortium, spes et divinæ protectionis, quo ignita diaboli tela repelluntur, quibus graviter vulneratus est Saul a sagittariis, in tantum ut seipsum desperatione interficeret. Clypeus autem Saul, propriæ virtutis confidentia est, quæ non valet resistere sagittis incircumcisorum.

C Væ autem his qui amiserunt sustentiam, hoc est, clypeum fortium; et maledictus qui confidit in homine, quod est clypeus Saul. Erit enim sicut myrica in deserto, quia nec ros, nec pluvia venient super vos, montes Gilboe. Quomodo ceciderunt fortes? Si enim fortes, quomodo ceciderunt? Et si ceciderunt, quomodo fortes? Sed non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua : sed qui gloriatur, in Domino gloriatur; et qui stat, videat ne cadat.

Nam etsi sint aquilis velociores, ut contemplativos velocitate intellectus supervolent : et si leonibus fortiores, ut in fortitudine operis veros prædicatores superent : tamen si de se præsumentes clypeum salutis abjiciant, erunt corruentes coram inimicis suis. Qui autem confidit in Domino sicut mons Sion, non commovebitur in æternum. Sed maluit Saul incumbere super hastam suam quam inniti super Dominum : idcirco baculus Ægypti arundineus perforavit manum ejus. Sua eum hasta, et suus auriga, qui currum insolentis ejus agitabat, interfecit. Sciebam, inquit, quod vivere non posset. Nescit enim humiliari arrogantis obstinatio, ut vivere possit. Jube, rex justissime David, puero tuo, hoc est spiritui puræ discretionis, ut interficiat in me Amalecitam hunc armigerum Saulis, qui ausus est etiam nunc quotidie manum mittere in me.

DE VITA S. BERNARDI

(Vide Patrologiæ tom. CLXXXV, col. 267.)

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

PETRUS VENERABILIS CLUNIACENSIS ABBAS NONUS.

Notitia historica.	9
Notitia litteraria.	11
Vita Petri Venerabilis auctore Rodulpho.	15
Vita altera.	27
Testimonia veterum de Petro Venerabili.	41
Panegyricus Petri Pictaviensis monachi de Petro Venerabili.	47
EPISTOLARUM PETRI VENERABILIS LIBRI SEX.	
LIBER PRIMUS.	
Epist. I. — Ad Innocentium papam.	61
Epist. II. — Ad Matthæum Albanensem episcopum.	62
Epist. III. — Ad Aimericum sedis apostolicæ cardinalem et cancellarium.	69
Epist. IV. — Ad Hugonem Rothomagensium archiepiscopum.	70
Epist. V. — Ad Atonem Trecensem episcopum.	72
Epist. VI. — Ad eundem Atonem Trecensium pontificem.	74
Epist. VII. — Ad eundem Atonem Trecensem episcopum.	75
Epist. VIII. — Ad Stephanum presbyterum jurisperitum.	76
Epist. IX. — Ad Petrum magistrum.	77
Epist. X. — Ad eundem magistrum Petrum.	78
Epist. XI. — Ad Innocentium papam.	79
Epist. XII. — Ad Guillelmum Ebreduonensem episcopum.	80
Epist. XIII. — Ad Odonem.	81
Epist. XIV. — Ad Theotardum.	83
Epist. XV. — Ad domnam Adelam.	84
Epist. XVI. — Ad Pontium germanum suum.	85
Epist. XVII. — Ad Innocentium papam.	87
Epist. XVIII. — Ad Atonem Trecensem episcopum.	87
Epist. XIX. — Ad Dulcianum amicum suum.	88
Epist. XX. — Ad Gislebertum eremitam.	89
Epist. XXI. — Ad Innocentium papam.	101
Epist. XXII. — Ad Atonem Trecensium pontificem.	101
Epist. XXIII. — Ad summum pontificem Innocentium.	102
Epist. XXIV. — Ad Guigonem Carthusiensium priorem, et alios fratres.	103
Epist. XXV. — Guigonis ad Petrum Venerabilem.	106
Epist. XXVI. — Ad Petrum quemdam amicum.	106
Epist. XXVII. — Ad Innocentium papam.	108
Epist. XXVIII. — Ad Bernardum abbatem Claravallensem.	112
Epist. XXIX. — Ad eundem Bernardum Claravallensem abbatem.	159
Epist. XXX. — Ad Theotardum.	161
Epist. XXXI. — Ad Bethlehemiticum episcopum.	162
Epist. XXXII. — Ad Innocentium papam.	163
Epist. XXXIII. — Ad eundem.	164

Epist. XXXIV. — Ad Aimericum sedis apostolicæ cardinalem et cancellarium.	166
Epist. XXXV. — Ad abbatem Cisterciensem, Claravallensem, Pontiniensem et alios simul congregatos.	170
Epist. XXXVI. — Ad eosdem apud Cistercium congregatos.	174

LIBER SECUNDUS.

Epist. I. — Ad eundem hæreticum non nominandum.	175
Epist. II. — Ad Petrum Lugdunensis Ecclesiæ archiepiscopum.	182
Epist. III. — Ad Innocentium papam.	189
Epist. IV. — Ad Gilonem olim Tusculanum præsulem.	191
Epist. V. — Theotardi ad Petrum Venerabilem.	193
Epist. VI. — Ad Theotardum priorem de Charitate.	194
Epist. VII. — Ad eundem.	194
Epist. VIII. — Ad Sigivardum Norvegiæ regem.	196
Epist. IX. — Ad Fratres de Noranthona.	197
Epist. X. — Ad Innocentium papam.	198
Epist. XI. — Ad Matthæum Albanensem episcopum.	199
Epist. XII. — Ad Guigonem priorem et fratres Carthusienses.	201
Epist. XIII. — Ad Henricum Wintoniensium episcopum.	204
Epist. XIV. — Ad Stephanum amicum suum.	206
Epist. XV. — Ad Hugonem.	206
Epist. XVI. — Ad priores obedientiariorum, et ad alios per diversas terrarum partes diffusos.	207
Epist. XVII. — Ad Jordanum, Pontium, Armannum fratres.	208
Epist. XVIII. — Ad Petrum Lugdunensis Ecclesiæ patriarcham.	229
Epist. XIX. — Ad Henricum Wintoniensem episcopum.	250
Epist. XX. — Ad Henricum episcopum.	251
Epist. XXI. — Ad Henricum Wintoniensem episcopum.	253
Epist. XXII. — Ad Petrum.	253
Epist. XXIII. — Ad Henricum Wintoniensem episcopum.	242
Epist. XXIV. — Ad eundem Henricum.	242
Epist. XXV. — Ad eundem.	244
Epist. XXVI. — Innocentii papæ ad Petrum Venerabilem.	245
Epist. XXVII. — Ad Innocentium papam.	245
Epist. XXVIII. — Ad eundem Innocentium.	245
Epist. XXIX. — Ad Bernardum Claravallis abbatem.	247
Epist. XXX. — Ad Gilonem.	247
Epist. XXXI. — Ad Guillelmum Aurasicensem episcopum.	249
Epist. XXXII. — Ad Amedeum comitem et marchio-nem.	250
Epist. XXXIII. — Ad Atonem Trecensium episcopum.	251
Epist. XXXIV. — Ad eundem Atonem.	253

Epist. XXXV. — Ad Petrum Cluniacensem abbatem.	256
Epist. XXXVI. — Ad Innocentium papam.	259
Epist. XXXVII. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	259
Epist. XXXVIII. — Ad Petrum Cluniacensem abbatem.	259
Epist. XXXIX. — Ad Joannem Calum Constantinopolitani urbis imperatorem.	260
Epist. XL. — Ad patriarcham Constantinopolitanum.	263
Epist. XLI. — Ad Robertum.	263
Epist. XLII. — Ad Gaufridum Cathalaunensis episcopi ad Petrum Venerabilem.	264
Epist. XLIII. — Ad Gaufridum Cathalaunensem episcopum.	264
Epist. XLIV. — Ad fratres apud montem Thabor Deo servientes.	266
Epist. XLV. — Ad Atonem Trecensem episcopum.	268
Epist. XLVI. — Ad regem sanctae civitatis Jerusalem.	269
Epist. XLVII. — Ad patriarcham Jerosolymitanum.	270
Epist. XLVIII. — Ad Albericum Hostiensem episcopum.	271
Epist. XLIX. — Atonis Trecensis episcopi ad Petrum Venerabilem.	271
Epist. L. — Ad Atonem Trecensem episcopum.	272
Epist. LI. — Ad Nicolaum.	277
LIBER TERTIUS.	
Epist. I. — Ad Henricum Wintoniensem episcopum.	277
Epist. II. — Ad Alberonem Leodiensis ecclesiae episcopum.	277
Epist. III. — Ad Rotgerium Siciliæ regem.	280
Epist. IV. — Ad Pontium Vizeillacensem episcopum.	282
Epist. V. — Ad Innocentium papam.	282
Epist. VI. — Ad Pontium.	283
Epist. VII. — Ad Gregorium fratrem.	283
LIBER QUARTUS.	
Epist. I. — Ad episcopum Trecensem.	303
Epist. II. — Episcopi Trecensis ad Petrum Venerabilem.	303
Epist. III. — Ad Innocentium papam.	304
Epist. IV. — Ad eundem Innocentium.	308
Epist. V. — Ad eundem.	306
Epist. VI. — Ad Lionem abbatem, Stephanum archidiaconum et Lugdunensis ecclesiae capitulum.	307
Epist. VII. — Ad Innocentium papam.	309
Epist. VIII. — Ad Milonem Morinorum episcopum.	310
Epist. IX. — Ad Innocentium papam.	313
Epist. X. — Ad eundem Innocentium.	315
Epist. XI. — Ad A. Narbonensem episcopum.	316
Epist. XII. — Ad Gaufridum Burdegalensem archiepiscopum.	317
Epist. XIII. — Ad Wintoniensem episcopum.	318
Epist. XIV. — Ad Guarinum Ambianensem episcopum.	319
Epist. XV. — Ad Sugerium sancti Dionysii abbatem.	320
Epist. XVI. — Bernardi Claraeallis abbatis ad Petrum Venerabilem.	321
Epist. XVII. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	321
Epist. XVIII. — Ad Celestinum II papam.	344
Epist. XIX. — Ad Lucium papam.	343
Epist. XX. — Lucii papae ad Petrum Cluniacensem abbatem.	346
Epist. XXI. — Ad Heloisam abbatissam.	347
Epist. XXII. — Ad Lucium papam.	353
Epist. XXIII. — Ad Raimundum monachum Tolosanum.	354
Epist. XXIV. — Ad Lucium papam.	355
Epist. XXV. — Ad Eugenium papam.	356
Epist. XXVI. — Ad Rainardum Cisterciensem abbatem.	356
Epist. XXVII. — Ad Atonem Trecensem episcopum.	357
Epist. XXVIII. — Ad Eugenium papam.	358
Epist. XXIX. — Ad quemdam eremitam.	359
Epist. XXX. — Ad Petrum quemdam.	360
Epist. XXXI. — Arnulphi eremite ad Petrum Pictaviensem.	360
Epist. XXXII. — Roberti fratris ad fratrem Petrum.	361
Epist. XXXIII. — Gisleberti ad Petrum sancti Joannis.	362
Epist. XXXIV. — Ad quemdam eremitam.	364
Epist. XXXV. — Ad quemdam fratrem Petrum.	365

Epist. XXXVI. — Ad Ludovicum Francorum regem.	366
Epist. XXXVII. — Ad Rotgerium Siciliæ regem.	369
Epist. XXXVIII. — Ad priorem Carthusiæ et alios fratres.	371
Epist. XXXIX. — Ad fratres Cluniacenses.	372
Epist. XL. — Ad Theobaldum Parisiensem episcopum.	376
Epist. XLI. — Ad Odonem priorem et ceteros apud S. Martinum de Campis fratres.	377
Epist. XLII. — Ad Dominum de Rupibus.	378
Epist. XLIII. — Ad Gaufridum Carnotensem episcopum.	380

LIBER QUINTUS.

Epist. I. — Ad Petrum abbatem S. Augustini Lemovicensis.	381
Epist. II. — Ad Stephanum amicum suum.	384
Epist. III. — Ad Stephanum de Castello.	385
Epist. IV. — Ad Eugenium papam.	386
Epist. V. — Ad eundem papam Eugenium.	388
Epist. VI. — Ad Humbertum Aduensem archidiaconum.	390
Epist. VII. — Ad Theobaldum sanctae Columbe abbatem.	391
Epist. VIII. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	398
Epist. IX. — Henrici Belvacensis episcopi nuper electi ad Petrum Cluniacensem abbatem.	399

LIBER SEXTUS.

Epist. I. — Ad Ademarium abbatem Figiacensem.	399
Epist. II. — Bernardi Claraeallis abbatis ad Petrum Cluniacensem abbatem.	401
Epist. III. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	401
Epist. IV. — Ad eundem Bernardum abbatem.	404
Epist. V. — Ad fratrem Nicolaum.	408
Epist. VI. — Bernardi Claraeallis abbatis ad Petrum abbatem.	409
Epist. VII. — Nicolai fratris ad Petrum Venerabilem.	409
Epist. VIII. — Eugenii papae ad Hugonem Viennensem archiepiscopum.	409
Epist. IX. — Hugonis Viennensis archiepiscopi ad Petrum abbatem.	409
Epist. X. — Ad Eugenium papam.	410
Epist. XI. — Ad eundem Eugenium.	411
Epist. XII. — Ad eundem papam Eugenium.	411
Epist. XIII. — Ad fratres apud Lemovicis Deo servientes.	414
Epist. XIV. — Ad Eustachium, dilectum germanum.	416
Epist. XV. — Ad priores et custodes ordinis ubique constitutos.	418
Epist. XVI. — Ad Rotgerum Siciliæ regem.	424
Epist. XVII. — Bernardi Claraeallis abbatis ad Petrum Cluniacensem.	425
Epist. XVIII. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	425
Epist. XIX. — Sugerii S. Dionysii abbatis ad Petrum Cluniacensem.	426
Epist. XX. — Ad Sugerium S. Dionysii abbatem.	426
Epist. XXI. — Heloisæ ad Petrum Cluniacensem abbatem.	427
Epist. XXII. — Ad Heloisam.	428
Epist. XXIII. — Prioris Majorevi ad Petrum Venerabilem.	429
Epist. XXIV. — Ad fratres apud Majorevum in eremum habitantes.	429
Epist. XXV. — Ad Eugenium papam.	431
Epist. XXVI. — Ad Ebrardum Templi Dei magistrum.	434
Epist. XXVII. — Ad Eugenium papam.	436
Epist. XXVIII. — Ad eundem papam Eugenium.	439
Epist. XXIX. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	443
Epist. XXX. — Ad Nicolaum suum amicum.	444
Epist. XXXI. — Bernardi Claraeallis abbatis ad Petrum Venerabilem.	444
Epist. XXXII. — Ad Hugonem Rothomagensis archiepiscopum.	444
Epist. XXXIII. — Nicolai fratris ad Petrum Venerabilem.	446
Epist. XXXIV. — Ad Nicolaum fratrem.	447
Epist. XXXV. — Ad Bernardum Claraeallis abbatem.	448
Epist. XXXVI. — Ad Nicolaum fratrem.	449
Epist. XXXVII. — Ad Philippum Claraeallis priorem.	451
Epist. XXXVIII. — Ad Galcherium fratrem.	451

Epist. XXXIX. — Ad Margaritam et Pontiam nepthes suas.	451
Epist. XL. — Ad Basilium Chartusie priorem.	457
Epist. XLI. — Basilii Chartusie prioris ad Petrum Cluniacensem.	458
Epist. XLII. — Ad Eugenium papam.	459
Epist. XLIII. — Ad eundem Eugenium.	460
Epist. XLIV. — Ad eundem.	462
Epist. XLV. — Ad eundem.	464
Epist. XLVI. — Ad Bernardum Claravallis abbatem.	465
Epist. XLVII. — Ad Nicolaum fratrem.	469

SUPPLEMENTUM AD EPISTOLAS PETRI VENERABILIS.

I. — Epistola R. abbatis Vizeliacensis ad Petrum abbatem Cluniacensem. — Misericordiam ab eo flagitat pro Philippo quodam monacho irreligioso.	471
II. — Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis pro Rodulpho de Perrona benefactore. — Ordinatur missas et preces tum Cluniaci, tum in toto ordine celebrandas.	475
III. — Epistola Petri abbatis Cluniacensis ad Diethelmum presbyterum. — Monasterium de Thierbach diocesis Basileensis ordini Cluniacensi aggregat.	474
IV. — Epistola Petri Venerabilis ad Odonem Belvacensem episcopum. — Petrus monachus Cluniacensis fit abbas S. Luciani.	474
V, VI, VII. — Epistolæ tres Petri Venerabilis ad Sugerium abbatem.	474
VIII. — Epistola Sugerii abbatis S. Dionysii ad Petrum Venerabilem.	474
IX, X, XI. — Epistolæ tres S. Bernardi ad Petrum Venerabilem.	474
XII. — Epistola Petri Cellensis ad Petrum Venerabilem.	474
XIII. — Epistola Petri Venerabilis ad Hugonem abbatem de Tribus Fontibus. — Ad petitionem S. Bernardi donationem facit monasterio Trium Fontium.	475
XIV. — Epistola Petri Venerabilis ad R. priorem S. Benedicti. — Permittit electionem abbatis.	476
XV. — Epistola Petri abbatis Cluniacensis ad R. abbatem Moisiaci. Mandat ut fratres beate Mariæ Deauratæ iustitiam faciant canonicis S. Stephani Tolosani.	476
XVI. — Litteræ Petri abbatis Cluniacensis, de societate inita inter Cluniacenses et Resbacenses monachos.	477
XVII. — Epistola Petri abbatis Cluniacensis ad Venetos senatores. — Ad ineundam suffragiorum societatem.	477
XVIII. — Epistola ejusdem Petri ad Carthusienses. — Ejusdem argumenti.	478
XIX. — Epistola Carthusiensium ad Cluniacenses.	478
XX. — Petri Venerabilis præceptio seu constitutio de Balmenis monasterio.	479
XXI. — Indulgentia data Ecclesiis Cluniacensibus Italia a Petro abbate Cluniacensi.	483
XXII. — Epistola prioris Argonensis ad Petrum Venerabilem.	484

DIPLOMATA PETRI VENERABILIS.

I. — Charta Ambroniacensis.	485
II. — Charta super Ecclesia Sancti Dionysii de Carcere.	485
III. — Charta super ecclesia de Morsalimis.	486
IV. — Charta alia super eadem ecclesia.	488

EPISTOLA PETRI VENERABILIS AD PETRUM DE JOANNE. — Contra eos qui dicunt Christum nunquam se in Evangelis aperte Deum dixisse.

488

TRACTATUS ADVERSUS JUDÆOS.

Prologus.	507
Cap. I. — Quod Christus Filius Dei sit.	509
Cap. II. — Quod Christus specialiter Deus sit.	519
Cap. III. — Quod Christus, non sicut Judæi putant, temporalis rex, sed æternus sit et celestis.	538
Cap. IV. — Quod Christus, non sicut Judæi desipiunt, adhuc venturus sit; sed jam certo et præordinato tempore, ad mundi salutem venerit.	538
Cap. V. — De ridiculis atque stultissimis fabulis Judæorum.	602
Epistola de translatione Alcorani.	649
Summula brevis contra sectam Saracenorum.	651
Prefatio Roberti Retensis in libro legis Saracenorum.	657

TRACTATUS ADVERSUS SECTAM SARACENORUM.

Observatio prævia.	659
Capitula Petri Pictaviensis.	661

Prologus in libro contra sectam Saracenorum.	663
Liber primus.	675
Liber secundus.	697

TRACTATUS ADVERSUS PETROBRUSIANOS HÆRETICOS.

Prefatio.	719
Incipit tractatus.	723
Prima propositio novorum hæreticorum.	728
Responsio contra id quod dicunt hæretici parvulos non posse baptizari.	729
Contra id quod dicunt basilicas vel altaria fieri non debere.	763
Contra id quod dicunt crucem Domini nec adorandam, nec venerandam, sed magis confringendam et conculcandam esse.	771
Contra id quod dicunt, missam nihil esse, nec celebrari debere.	787
Contra id quod dicunt, vivorum beneficia nihil prodesse defunctis.	819

DE MIRACULIS LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

Prologus.	851
Cap. I. — De miraculo quod in Arvernico territorio contigit.	851
Cap. II. — De quodam presbytero divina mysteria indigne tractante.	853
Cap. III. — De illo qui Dominicum corpus retinere non potuit, nisi prius facta confessione.	855
Cap. IV. — De obitu cujusdam, et ad ultimum facta confessione.	856
Cap. V. — De alterius cujusdam ficta confessione.	857
Cap. VI. — De illo qui per veram confessionem liberatus est a diabolo.	858
Cap. VII. — Quomodo demones aqua benedicta fugati sint.	861
Cap. VIII. — De Gerardo pure et simplicis vite monacho.	863
Cap. IX. — De his quæ in Cluniaco et circa contigerint.	871
Cap. X. — De Stephani, qui Blancus dicebatur, apparitione mirabili.	873
Cap. XI. — De simili apparitione Bernardi, qui Grossus dicebatur.	874
Cap. XII. — Quanta semper invidia diabolus adversus Cluniacum fremuerit.	876
Cap. XIII. — De fratre quem sub abbatis specie decipere voluit.	876
Cap. XIV. — De illo qui demones audivit flagitia sua jactantes.	877
Cap. XV. — Quid beatus Hugo narraverit in capitulis, vigilia Natalis Domini.	880
Cap. XVI. — De fratre qui demones vidit quasi religiose incedentes.	881
Cap. XVII. — De Algero sene religioso.	882
Cap. XVIII. — De Armano novitio, quem diabolus in specie ursi perterrit.	883
Cap. XIX. — Quod Angelus Domini locum, ubi fratres defunguntur, cruce Christi signaverit.	884
Cap. XX. — De fratre, nomine Benedicto, qui moriens multitudinem albarum vidit.	885
Cap. XXI. — De Turquillo, priore Marciniacensium sororum.	888
Cap. XXII. — Miraculum quod in eodem Marciniacensi monasterio contigit.	889
Cap. XXIII. — De defuncto milite, qui ter apparuit cuidam presbytero.	891
Cap. XXIV. — De Guidone Gebennensi episcopo.	894
Cap. XXV. — De quodam presbytero terribiliter mortuo.	895
Cap. XXVI. — De Gaufrido Sinemurensi domino.	898
Cap. XXVII. — De milite mortuo qui apparuit Humberto Bellocensi.	900
Cap. XXVIII. — Item de alterius apparitione in Hispania.	903

LIBER SECUNDUS.

Prologus.	907
Cap. I. — De oppressore ecclesiarum, qui visibiliter raptus a diabolo et per aera subvectus est, stupentibus qui aderant universis.	909
Cap. II. — De illo qui terra obrutus, per sacrificia et orationes Ecclesie ab angelo pascebatur.	911
Cap. III. — Excusatio quare scriptor horum in narratione rerum gestarum non potuerit tempus et ordinem observare.	912

- CAP. IV. — De ortu et adolescentia bona domni Mat-
 thaei episcopi Albanensis. 913
 CAP. V. — Qualiter venerabili Radalpo, Remorum post-
 ea archiepiscopo, adhaerit. 913
 CAP. VI. — Quomodo ad monasticam vitam aspirans,
 ecclesiasticos honores dimiserit. 914
 CAP. VII. — Quod propter celebrem religionis famam
 Cluniacum eligens, apud S. Martinum de Campis monachi
 habitum suscepit. 915
 CAP. VIII. — Qualem se in prioratu erga Dominum ex-
 hibuit. 917
 CAP. IX. — Qualis erga subditos fuit. 918
 CAP. X. — Qualis erga omnes proximos vel remotos
 exstitit. 920
 CAP. XI. — Qualiter a domno Petro abbate Cluniacum
 evocatus, ordinem rigidissime retinuit. 921
 CAP. XII. — De schismate Cluniacensi per Pontium, qui
 abbas fuerat, concitato. 922
 CAP. XIII. — De fine scandali Cluniacensi, et sapientia
 domni Matthaei. 924
 CAP. XIV. — Quomodo in episcopum Albanensem as-
 sumptus sit, et quam sancte in eo sese habuerit. 926
 CAP. XV. — Quod cum adhuc prior esset, pecunis a
 Judeis mutuari prohibuit. 927
 CAP. XVI. — De schismate Romanæ Ecclesiae, et quam
 viriliter catholicam partem defendit. 928
 CAP. XVII. — De fine ipsius miris insignibus glorioso. 928
 CAP. XVIII. — De visione quam vidit de ipso prior
 Sancti Zenonis. 930
 CAP. XIX. — De visione alterius fratris. 930
 CAP. XX. — Quomodo daemones signo crucis a se fuga-
 verit, et de infatigabili ejus ad Deum intentione. 930
 CAP. XXI. — De revelationibus ante mortem illi osten-
 sis, et de gloria quam sibi preparatam vidit. 931
 CAP. XXII. — Quomodo sancte et gloriose, Natalis Do-
 mini die, prima lucente aurora, de hoc mundo transie-
 rit. 933
 CAP. XXIII. — De exsequiis ejus celeberrimis, et tumu-
 latione honorabili in basilica S. Frigidiani. 934
 CAP. XXIV. — De quodam malo monacho pessime mor-
 tuo. 936
 CAP. XXV. — De visione quam ego Romæ positus vidi. 937
 CAP. XXVI. — De visione fratris Anguizonis. 940
 CAP. XXVII. — De cujusdam pueri vigilantis visione
 mirabili. 941
 CAP. XXVIII. — De institutis Carthusiensium monacho-
 rum. 943
 CAP. XXIX. — De quodam fratre Carthusiensi, qui mira
 vigilans vidit. 946
 CAP. XXX. — De miraculo cereorum Romanorum in
 ecclesia Matris Domini. 949
 CAP. XXXI. — In Sylviano per sanctum Malolum puer
 mortuus restituitur vitali alimento. 950
 CAP. XXXII. — De confessione cujusdam fratris Clunia-
 censis tandem facta Domino abbati veraci et devoto. 951
 SERMONES PETRI VENERABILIS.
 Sermo I. — De Transfiguratione Domini. 953
 Sermo II. — In laudem sepulcri Domini. 973
 Sermo III. — De sancto Marcello papa et martyre. 993
 Sermo IV. — In veneratione quarumlibet reliquiarum. 998

CARMINA PETRI VENERABILIS.

- I. — Defensio carminum sui Petri Pictaviensis adversus
 calumniatores. 1005
 II. — Rhythmus in laudem Salvatoris. 1012
 III. — Rhythmus de Resurrectione Domini. 1017
 IV. — Prosa in honore matris Domini. 1017
 V. — Alia prosa in eodem. 1018
 VI. — Hymnus in honore sanctæ Mariæ Magdalene. 1019
 VII. — Hymnus de sancto Patre Benedicto. 1019
 VIII. — Hymnus in translatione ejusdem. 1020
 IX. — Rhythmus de sancto Hugone, Cluniacensi ab-
 bate. 1020
 X. — Carmina in epitaphio Eustachii comitis. 1022
 XI. — Versus in epitaphio Bernardi prioris. 1022
 XII. — In epitaphio Rainaldi archiepiscopi Lugdunen-
 sis. 1022
 XIII. — In epitaphio Petri Abaelardi. 1022

STATUTA CONGREGATIONIS CLUNIACENSIS.

- Observatio critica. 1023
 Apologetica de quibusdam consuetudinibus mutatis. 1025

DISPOSITIO REI FAMILIARIS CLUNIACENSIS.

1047

PRIVILEGIA QUÆDAM SUMMORUM PONTIFICUM.

- I. — Quod nullius, absque consensu domni abbatis,
 Cluniacensis in abbatibus eidem subjectis electo fiat. Item
 quod non fiat abbatia de prioratu. 1053
 II. — Monasterium Cluniacense qui die dedicationis
 altaris majoris adierint, iis penitentia suscepta dies
 XL remittit Innocentius II. 1054
 III. — Eiusdem Innocentii II aliud diploma. 1053
 IV. — De possessionibus non alienandis, et censibus
 non minuentis. 1053
 V. — Contra rebelles, et de institutionibus observandis
 per abbates. 1053
 VI. — Confirmatio Lucii papæ de terminis circa Clunia-
 censes ul ecclesias, cometeria, monachi, clerici et laici uni-
 versaliter infra terminos in protectione papæ sint. 1056
 VII. — Eugenii papæ III confirmatio, quod nullus homo
 cujusunque conditionis ac potestatis invasionem, præ-
 dam, aut rapinam facere, sive homicidium perpetrare
 infra terminos inferius scriptos non presumat. 1056

DIPLOMATA ET CHARTÆ SUMMORUM PONTIFI- CUM, REGUM ET ALIORUM.

- I. — Charta D. Adalberonis Leodiensis episcopi de
 Bertrées. 1053
 II. — Charta Rainaldi Remorum archiepiscopi, de qui-
 tatione altaris de Turre super Materna. 1058
 III. — De presbyterio de Turre super Materna. 1059
 IV. — Charta Ludovici regis, de S. Petro de Pilueris. 1060
 V. — Charta Ludovici regis, de pedagio quod est apud
 Monasterium, et super exactionibus quas dedit Ecclesiam
 Cluniacensem. 1061
 VI. — De centum marcis in Anglia. 1061
 VII. — Charta Ambronicensis. 1062
 VIII. — Innocentii II papæ diploma, super obedientia
 de Limanz. 1062
 IX. — Confirmatio SS. Facundi et Primitiani in Hispania. 1063
 X. — Charta de Labdecomba in Anglia, et de centum
 marcis argenti. 1063
 XI. — Confirmatio de Labdecomba. 1063
 XII. — Innocentii II papæ diploma, super Manerio de
 Labdecomba in Anglia. 1061
 XIII. — Confirmatio de Rochabovecurt. 1063
 XIV. — Confirmatio Montis Desiderii cum pertinentiis
 suis. 1063
 XV. — De concessione duorum altarium in episcopatu
 Ambianensi. 1063
 XVI. — Confirmatio domus Montispessulani, et S. Ger-
 vastii, et S. Renoberti. 1066
 XVII. — Compositio inter Cluniacum, et S. Benedictum
 super Padum. 1066
 XVIII. — Donatio ecclesiarum de Barbona, et de Lintis
 et Lintellis, uniusque præbendam in ecclesia S. Petri Tre-
 censis, per domnum Halonem episcopum. 1066
 XIX. — Confirmatio S. Remigii de Platore, de Barbona,
 de Lintis, de Lintellis, et de S. Silvestro in Trecenti diocesi. 1067
 XX. — Confirmatio de Prins, cum suis pertinentiis. 1067
 XXI. — Lucii papæ diploma de S. Saba cum pertinentiis
 suis. 1067
 XXII. — Eugenii III papæ diploma, de Calderia de Le-
 done. 1067
 XXIII. — Charta Willelmi comitis, de concordia inter
 ipsum et domnum Petrum abbatem Cluniacensem super
 Manziacensi et Celsiniacensi monasteriis. 1067
 XXIV. — Charta Adefonsi imperatoris Hispaniæ, de S.
 Vincentio de Salamanca. 1069
 XXV. — Confirmatio Sancti Vincentii de Salamanca in
 Hispania. 1069
 XXVI. — Charta domni Frederici imperatoris super
 Balmensi monasterio. 1070
 XXVII. — Adriani IV papæ diploma de abbatia Bal-
 mensi in archiepiscopatu Bisuntinensi cum pertinentiis
 suis. 1071
 XXVIII. — Charta Richardi Constantiensis episcopi
 super Ecclesia de Morsalinis. 1071
 XXIX. — Alia charta super eadem Ecclesia. 1072

ROBERTUS RETENENSIS.

- Notitia. 1075
 Notitia altera. 1075
 Prefatio Roberti Retenensis ad Petrum Venerabilem, 1075

in librum legis Saracenorum, quam Alcoran vocant, a se translaturum. 1073

WIBALDUS ABBAS STABULENSIS ET CORBEIENSIS.

Notitia historica. 1073

Notitia litteraria. 1077

Observationes præviæ ad epistolas Wibaldi. 1087

EPISTOLÆ WIBALDI.

Epist. I. — Wibaldi abbatis Casinensis ad Lotharium imperatorem. Exponit ei Casinensis monasterii calamitates, auxiliumque ac protectionem ejus implorat. 1121

Epist. II. — Ad Lotharium imperatorem et Richizam ejus conjugem. — Recenset depredationes factas Casinensi monasterio a Saracenis, Northmannis et Langobardis. 1125

Epist. III. — Ad monachos Casinenses. — Liberam eis alterius abbatis eligendi facultatem tribuit, cujus electio si canonica fuerit, promittit eos se ab obedientia sibi promissa absoluturum. 1129

Epist. IV. — Ad R. Casinensis monasterii abbatem. — Gratulatur ei de sua electione, absolvit eum a promissa sibi obedientia, annulum et sigillum suum in signum recognitionis abbatis ei remittit. 1130

Epist. V. — Ad Odonem decanum Casinensem. — Absolvit eum aliosque Casinenses fratres a promissa obedientia, rationemque reddit de nonnullis a monasterio detractis. 1130

Epist. VI. — Ad Theodericum abbatem Walciodorensis. — Miracula sancti Forannani a Roberto monacho scriptis consignata approbat. 1131

Epist. VII. — Conradi regis ad Wibaldum abbatem. — Mandat ut Francofurtum accedat regalia abbatis Corbeiensi de manu sua recepturus. 1132

Epist. VIII. — Wibaldi abbatis ad Conradum regem. — Respondet ad præcedentem, examinandam esse Corbeiensium de se electionem, excusaturque se quod ad ipsius curiam non venerit. 1133

Epist. IX. — Conradi regis ad fratres Stabulenses. — Illos hortatur, ut absentiam abbatis sui aequanimitate ferant, et de gratia sua plurimum confidant. 1133

Epist. X. — Corbeiensium ad Stabulenses. — Gratias agunt quod Wibaldum sibi non inviderint abbatem, hortanturque ut ejus absentiam aequanimitate ferant. 1134

Epist. XI. — Stabulensium ad Corbeisenses. — Gratulantur eis de Wibaldi electione, quem illis commendant. 1134

Epist. XII. — Reinardi abbatis magistri ad eundem Wibaldum. — Gratulatur ei de sua electione, gaudium timore miscens pro exaltatione. 1133

Epist. XIII. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Wibaldi absentis et renitentis electionem in abbatem Corbeiensem, atque unionem Keminate et Visbikæ ad Corbeisense monasterium petit confirmari. 1136

Epist. XIV. — Wibaldi abbatis ad Corbeisenses. — Ut de sua in Corbeisensem abbatem electione summo pontifici testimonium perhibeant. 1137

Epist. XV. — W. prioris et fratrum Corbeisensis monasterii ad Eugenium papam III. — Petunt confirmari electionem Wibaldi abbatis et duorum puellarum monasteriorum ad Corbeisense unionem. 1138

Epist. XVI. — Corbeiensium monachorum ad Guidonem cardinalem. — De electione Wibaldi abbatis et unionem duorum puellarum monasteriorum ad Corbeisense. 1139

Epist. XVII. — Herimanni comitis ad Eugenium papam III. — Testimonium perhibet de electione Wibaldi in abbatem Corbeiensem. 1141

Epist. XVIII. — Conradi imperatoris ad H. ducem Saxonie. — Commendat ei Wibaldum abbatem Corbeiensem. 1141

Epist. XIX. — Bremensis Ecclesiæ et Buccensis congregationis ad Wibaldum abbatem Corbeiensem. — Eam causam suæ arbitrio cum episcopo Verdensi eligunt. 1142

Epist. XX. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Significat ei Heinricum filium suum communi principum acclamatione in regem Romanorum electum, seque assumpta cruce accingere ad expeditionem Hierosolymitanam. 1142

Epist. XXI. — Annonis ad Wibaldum abbatem. — De quodam Ebroino, cui hortante Wibaldo benefecerat. 1143

Epist. XXII. — Wibaldi abbatis ad Annonem abbatem Indensem. — Ut Ebroino ex Indensi et Stabulensi monasterio ejecto nihil detur. 1144

Epist. XXIII. — Conradi imperatoris ad H. ducem Saxonie. — De jure advocacionis in Kaminadam et Visbikam, quas Corbeisense monasterio univerat. 1144

Epist. XXIV. — Conradi ad J. abbatissam de Herevord.

— Wibaldo abbati injunxisse se ut facta inquisitione monasterii Herevordensis defectus emendat. 1145

Epist. XXV. — Henrici monachi ad Wibaldum abbatem. — Rationem reddit de his que cum papa egerat ad suam electionis in abbatem Corbeiensem confirmationem. 1145

Epist. XXVI. — Guidonis cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Quod possit transire a Stabulensi ad Corbeiensem abbatiam. 1147

Epist. XXVII. — Wibaldi abbatis ad Guidonem cardinalem. — De suo ad cardinalem adventu, et de captivis Romanæ Ecclesiæ quos redemerat. 1147

Epist. XXVIII. — Eugenii papæ III ad episcopum Havelbergensem. — Ut usurpata a suis prædia Corbeiensium restitui curet. 1148

Epist. XXIX. — Eugenii papæ III ad Reinherium canonicum Havelbergensem. — Ut viginti mansos, quos Corbeiensi monasterio abstulerat, restituat. 1148

Epist. XXX. — Henrici Romanorum regis ad Wibaldum abbatem. — Ipsi in regni administratione et pace firmanda consilium laudat et desiderat. 1149

Epist. XXXI. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Ipsi se commendat precibus, oraque ut filium suum gubernare non desinat. 1149

Epist. XXXII. — A. abbatis Fuldensis ad Wibaldum. — Ipsi apud summum pontificem intercessionem deprecatur. 1149

Epist. XXXIII. — Wibaldi abbatis ad Guidonem cardinalem. — Commendat ipsi causam Fuldensis abbatis et Reinardi olim sui præceptoris. 1150

Epist. XXXIV. — Amici ad Wibaldum. — Gratulatur ei quod suos superaverit adversarios, laudatque Robertum Stabulensem decanum. 1150

Epist. XXXV. — Wibaldi abbatis ad Reinardum Reinehusensem abbatem. Respondet ad præcedentem. 1153

Epist. XXXVI. — Rainardi ad Wibaldum abbatem. — De mutua inter eos dilectione. 1153

Epist. XXXVII. — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Congratulantur ei de suo reditu, conquerunturque de Godefrido comite, qui pactas ab eo insidias fregerat, et de invasione villæ de Tornines. 1154

Epist. XXXVIII. — Roberti decani Stabulensis ad Wibaldum abbatem. — Congratulatur ei de ipsius reditu. 1153

Epist. XXXIX. — Bovonis præpositi ad Wibaldum abbatem. — De damnis præposituræ illatis a comite Namurcensi et aliis. 1153

Epist. XL. — Wibaldi abbatis ad Henricum Leodiensem episcopum. — Ut Eustachium parochianum suum, qui villam de Tornines invaserat, compescat. 1153

Epist. XLI. — Wibaldi abbatis ad suos Stabulenses. — Condolet eorum calamitatibus, quas, eo absente, pertulerunt. 1156

Epist. XLII. — Henrici episcopi Leodiensis ad Wibaldum abbatem. — Optat ejus frui presentia ad corrigendos morum defectus. 1158

Epist. XLIII. — Wibaldi ad Leodiensem episcopum. — Ejus optat frui presentia. 1158

Epist. XLIV. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — Quod legatos hominum de Erevta a quodam ministeriali Stabulensi captos liberos abire permiserit. 1159

Epist. XLV. — Corbeiensium monachorum ad Stabulenses. — Gratias agunt quod sibi Wibaldum abbatem concesserint, quam egregie apud eos in spiritualibus et temporalibus se gesserit enarrant, et de mutua societate. 1159

Epist. XLVI. — Corbeiensium monachorum ad Stabulenses. — Quomodo se gesserint cum papæ legato, quando ab eis quasivit quid de thesauris Ecclesiæ fecissent. 1160

Epist. XLVII. — Guidonis cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Quod ipsius scriptum papæ ostenderit, et ut pontifici presentiam suam exhibeat. 1162

Epist. XLVIII. — Wibaldi ad Guidonem cardinalem. — Suos ei commendat Stabulenses. 1162

Epist. XLIX. — Wibaldi abbatis ad Jordanum cardinalem. — Quid pro procurando papæ Leodii egerit. 1162

Epist. L. — Wibaldi abbatis ad Joannem cardinalem. — Petit ipsius protectionem. 1165

Epist. LI. — Joannis cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Promittit causarum ipsius curam maximam se habiturum. 1165

Epist. LII. — Eugenii papæ III ad Corbeisenses monachos. — Hortatur ut Wibaldo abbati humilem reverentiam exhibeant. 1164

Epist. LIII. — Eugenii papæ III ad Henricum Leodiensem episcopum. — Ut compescat raptos bonorum Stabulensis monasterii. 1165

- Epist. LIV.** — Henrici regis Romanorum ad Eugenium papam III. — Papae patrocinium deprecatur. 1163
- Epist. LV.** — Eugenii papae III ad Henricum Juniorem Romanorum regem. — Laudat ejus pro Ecclesia zelum, prosperaque ei omnia exoptat. 1163
- Epist. LVI.** — Henrici Romanorum regis ad Eugenium papam III. — Ut Henricum Moguntinum archipresulem et alios ad papam transeuntes benigne suscipiat; ducissam Polonie ab excommunicatione solvat, et Wibaldum abbatem habeat sibi commendatum. 1163
- Epist. LVII.** — B. episcopi Hildesheimensis ad Eugenium papam III. — Wibaldi abbas merita praedicat, oratque ut pontifex ratam habeat Kaminadæ unionem ad Corbeisense monasterium. 1163
- Epist. LVIII.** — Henrici ducis Saxonie ad Eugenium papam III. — Ejusdem argumenti. 1166
- Epist. LIX.** — Herimanni comitis Wincenburgensis ad Eugenium papam III. — Ejusdem argumenti. 1166
- Epist. LX.** — H. abbas B. Marie in Flechtorp ad Eugenium papam III. — Ejusdem argumenti. 1167
- Epist. LXI.** — W. abbas S. Blasii ad Eugenium papam III. — Ejusdem argumenti. 1167
- Epist. LXII.** — C. abbas B. M. in Grevengerken ad Eugenium papam III. — Ejusdem argumenti. 1168
- Epist. LXIII.** — Abbas B. Marie in Hamulungesburgen ad Eugenium papam III. — Ejusdem argumenti. 1169
- Epist. LXIV.** — Eugenii papae III ad Henricum Juniorem regem. — Amicitia ipsius provisurum se promittit. 1169
- Epist. LXV.** — Eugenii papae III ad Teutonicos praefatos. — Ut juniori regi Henrico assistant, suisque consiliis et operibus eum adjuvent. 1169
- Epist. LXVI.** — Eugenii papae III ad A. Bremensem, H. Mendensem, et T. Ferdensem antistites. — Ut praedia Kaminata monasterii a variis usurpata curent restitui. 1170
- Epist. LXVII.** — Eugenii papae III ad Corbeisenses monachos. — Confirmat depositionem Henrici abbas. 1170
- Epist. LXVIII.** — Eugenii papae III ad Fuldenses. — Contra suum mandatum factam ab eis electionem declarat irritam, mandaque ut praesentibus quibusdam quos nominat abbatibus ex altero claustris eligant sibi abbatem. 1170
- Epist. LXIX.** — Eugenii papae III ad Ebracensem, Evertacensem, Hersfeldensem et Corbeisensem abbates. — Ut Fuldiam accedentes abbatem ex altero claustris eligant. 1170
- Epist. LXX.** — A. praepositi Corbeiensis ad Wibaldum abbatem. — Camerarium Fuldensem ejus desiderare praesentiam in abbas electione, uti et Corbeisenses pro rerum suarum restauratione. 1170
- Epist. LXXI.** — Wibaldi abbas ad Fuldenses. — Excusat se quod ad eos nequeat accedere, eosque consolari constare, hortaturque ut cito ad electionem procedant. 1171
- Epist. LXXII.** — Henrici comitis Namurcensis ad Eugenium papam III. — Se paratum esse ea observare, quae Treveris in curia papae ordinata fuerant, de causa quae ipsum inter et archidiaeconum Virdunensem vertebatur. 1172
- Epist. LXXIII.** — Wibaldi abbas ad Henricum Romanorum regem. — De electo Fuldensi, de parendo decretis papae, etc. 1172
- Epist. LXXIV.** — Prioris Corbeiensis ad S. abbatem. — Mediante Wibaldo abbate indulget ipsi quidquid in Corbeisenses commiserat. 1173
- Epist. LXXV.** — Wibaldi abbas ad magistrum Baldricum. — Ut suum exerceat ingenium. 1173
- Epist. LXXVI.** — Monachorum Corbeiensium ad Wibaldum abbatem. — Ut absens pro sua Ecclesia laborare non desinat et ut suo privilegio confirmet duorum monasteriorum unionem. 1174
- Epist. LXXVII.** — Corbeiensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Exponent quanta de ejus absentia patiantur, hortanturque ut cito redeat. 1175
- Epist. LXXVIII.** — Wibaldi abbas ad suos Corbeisenses. — Suam praesentiam Stabulensibus maxime necessariam fuisse, seque negotiis expeditis, cito citius Corbeiam convoluturum. 1176
- Epist. LXXIX.** — Wibaldi abbas ad Hadwidem sororem suam. — Excusat se quod eam jamdiu non visitaverit, narrat quanta pro regno, pro suis, et pro amicis fecerit. 1177
- Epist. LXXX.** — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Narrat ea quae sibi sacra in expeditione contigerunt. 1178
- Epist. LXXXI.** — Corbeiensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Congratulantur ei de prospere gestis, et promptum ejus ad se optant reditum. 1179
- Epist. LXXXII.** — A. praepositi Corbeiensis ad Wibaldum abbatem. — Promptum ipsius ad Corbeisenses optat reditum. 1180
- Epist. LXXXIII.** — Walterii camerarii Corbeiensis ad Wibaldum abbatem. — Rationem reddit de aedificiis construendis, optatque ut quam cito redeat Corbeiam. 1181
- Epist. LXXXIV.** — Wibaldi abbas ad suos Corbeisenses. — Jam proxime ad eos reversurus, narrat quam multa bona apud Stabulenses egerit. 1181
- Epist. LXXXV.** — Corbeiensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Urgent ipsius Corbeiam reditum. 1182
- Epist. LXXXVI.** — Wibaldi abbas ad suos Corbeisenses. — Increpat eos quod ejus reditum tot iteratis vicibus urgeant. 1183
- Epist. LXXXVII.** — Wibaldi abbas ad Henricum Romanorum regem. — De causa Everardi et Cuononis. 1184
- Epist. LXXXVIII.** — Henrici regis Romanorum ad Wibaldum abbatem Stabulensem. — Confirmat Francois sententiam in gratiam Everardi prolata. 1186
- Epist. LXXXIX.** — Henrici regis Romanorum ad Wibaldum abbatem. — Gratias agit Wibaldo propter servitium sibi et patri suo exhibitum, optans illius praesentiam in aliis agendis. 1186
- Epist. XC.** — Capituli Leodiensis ad Wibaldum abbatem. — In rebus arduis ipsius petit consilium. 1187
- Epist. XCI.** — Wibaldi abbas ad capitulum Leodiense. — Excusat se quod eorum interesse capitulum non possit, scriptoque significat, quae praesens, si licuisset, consulisset. 1188
- Epist. XCII.** — Wibaldi abbas ad Henricum Leodiensem episcopum. — De vi illata in homines Stabulensis monasterii a Theodorico de Salcerivo. 1189
- Epist. XCIII.** — Henrici regis Romanorum ad Wibaldum abbatem. — Ut sibi Wimbisberch occurrat. 1189
- Epist. XCIV.** — Fuldensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Designato tempore ipsi occurrere promittunt. 1190
- Epist. XCV.** — Bernardi episcopi Patherburgensis ad Wibaldum abbatem. — Orat ut Corbeiam revertendo apud ipsum declinet colloquium secum habiturus. 1190
- Epist. XCVI.** — Wibaldi abbas ad Guidonem cardinalem. — Commendat ei abbatem Brunvillarem. 1190
- Epist. XCVII.** — Capituli S. Liborii ad Wibaldum abbatem. — Conqueruntur de Folquini vexationibus, orantque ut episcopum conveniens hortetur ipsum ut sibi subveniat. 1191
- Epist. XCVIII.** — Wibaldi abbas ad canonicos Patherburgenses. — Respondet ad praecedentem. 1191
- Epist. XCIX.** — Henrici Romanorum regis ad Eugenium papam III. — Archiepiscopus Moguntinum excusat, quod concilio Remensi non interfuerit, eumque ad pontificem proficiscentem commendat. 1193
- Epist. C.** — Wibaldi abbas ad G. aurificem. — Ut quae illi facienda commisit, operibus instanter incumbat. 1193
- Epist. CI.** — G. aurificis ad Wibaldum abbatem. — Respondet ad praecedentem. 1193
- Epist. CII.** — Wibaldi abbas ad Fuldenses monachos. — Excusat se quominus Fuldiam proficiscatur, interim salutaria eis dat monita pro futura abbas electione. 1194
- Epist. CIII.** — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Consilium petunt super quibusdam negotiis temporalibus. 1194
- Epist. CIV.** — Wibaldi abbas ad suos Stabulenses. — Respondet ad praecedentem. 1195
- Epist. CV.** — Wibaldi abbas ad suos Stabulenses. — Enarrat quosdam tumultus, qui in Corbeisense monasterio contigerant, vetatque ne rebelles apud se recipiant. 1197
- Epist. CVI.** — Wibaldi abbas ad H. monachum. — Ejus praedicat virtutes, oratque ut sibi scribat. 1200
- Epist. CVII.** — Fuldensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Orant ut futurae Fuldensis abbas electioni velit interesse. 1201
- Epist. CVIII.** — Fuldensium monachorum ad Corbeisenses. — Ut Wibaldus abbas electioni Fuldensis abbas velit interesse. 1201
- Epist. CIX.** — Stephani monachi ad Wibaldum abbatem. — Optat maxime reverti ad Stabulensem monasterium, scribitque villicationem Godino imponere nequissime. 1201
- Epist. CX.** — O. abbas S. Remigii ad Wibaldum abbatem. — Significat ei obitum Stephani monachi Stabulensis. 1203
- Epist. CXI.** — Henrici monachi ad Wibaldum abbatem.

— Gratias agit pro benevolentia, spondetque ei de sua semper servitutum 1203
 Epist. CXII. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De electione abbatis Fuldensis. 1203
 Epist. CXIII. — Wibaldi abbatis ad Guidonem cardinalem. — Commendat ei Bremensem electum, et praepositum Hartvicum. 1204
 Epist. CXIV. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De actis in electione abbatis Fuldensis. 1204
 Epist. CXV. — H. monachi, ut videtur, Fuldensis Wibaldo abbati. — Scribit ei electum assensum præbuisse electioni suae. 1210
 Epist. CXVI. — Wibaldi abbatis seu diploma. — De locatione cujusdam possessionis. 1210
 Epist. CXVII. — F. abbatis S. Godehardi ad Wibaldum abbatem. — Hortatur ut Henrico abbati deposito reconciliari velit. 1210
 Epist. CXVIII. — Wibaldi abbatis ad Fredericum F. S. Godehardi abbatem. — Rejectis oblati sibi laudibus, respondet se Henrico Corbeiensis abbati deposito omnes injurias ex animo remittere, inflicta vero in eum censura a sede apostolica, solum papam remittere posse. 1211
 Epist. CXIX. — R. abbatis ad Wibaldum abbatem. — Orat ut Henrici quondam Corbeiensis abbatis misereatur. 1213
 Epist. CXX. — Eugenii papae III ad Wibaldum abbatem et fratres Corbeienses. — Ut nullum apud eos locum Henricus depositus inveniat. 1214
 Epist. CXXI. — Henrici archiepiscopi Moguntini ad Wibaldum. — Rationem eorum reddit quæ egerat in concilio Erfordensi. 1214
 Epist. CXXII. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — Scribit in gratiam abbatis S. Medardi adversus Baldinum canonicum Leodiensem. 1215
 Epist. CXXIII. — Wibaldi abbatis ad omnes fideles parochias Lienwart. — De negligentia quatuor presbyterorum. 1216
 Epist. CXXIV. — Thieboldi ad Wibaldum. — De abbatisa Gesekensi. 1217
 Epist. CXXV. — Wibaldi abbatis ad Thieboldum praepositum. — De abbatisa Gesekensi. 1217
 Epist. CXXVI. — Wibaldi abbatis ad Arnoldum Coloniensem archiepiscopum. — De quibusdam ministerialibus qui conspiraverant in eum. 1218
 Epist. CXXVII. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Quæ ipsi Damascum obsidenti contigerint. 1219
 Epist. CXXVIII. — Henrici episcopi Mendensis ad Wibaldum abbatem. — Optat ut consilio Patherburnensis et Monasteriensis episcoporum super lite quæ eos inter versabatur. 1219
 Epist. CXXIX. — Bernardi episcopi Hildenesheimensis ad Wibaldum abbatem. — Intercedit pro Henrico quondam Corbeiensis abbate, ut in professionis suæ claustrum recipiatur. 1220
 Epist. CXXX. — Bernardi ejusdem ad Corbeienses. — Ejusdem argumenti. 1220
 Epist. CXXXI. — Wibaldi ad Bernardum Hildenesheimensem episcopum. — Fasse enarrat totam seriem suam in abbatem Corbeensem electionis, et quæ eam secuta sunt. 1221
 Epist. CXXXII. — Corbeiensium monachorum ad Bernardum episcopum Hildenesheimensem. — Exponunt tres rationes, quæ ipsos deterrent a recipiendo Henrico quondam abbate deposito. 1223
 Epist. CXXXIII. — Wibaldi abbatis litteræ. — De concordia inter Reinherum praepositum et Elvirum comitem. 1229
 Epist. CXXXIV. — Wibaldi abbatis ad B. praepositum. — Discrimen inter mentiri et mendacium dicere. 1240
 Epist. CXXXV. — Theotulini et Guidonis cardinalium ad Henricum Mindensem episcopum. — Arguunt eum quod in Kaminatensi ecclesia divina officia celebrare prohibuerit. 1240
 Epist. CXXXVI. — Wibaldi abbatis ad suos Stabulenses. — Luget fratrum suorum mortem, de quorum felici obitu gratulatur; sed maxime dolet de transitu E., apud quem plura tenacitatis vitia reperta sunt quam expediret. 1240
 Epist. CXXXVII. — Wibaldi abbatis ad Bernardum episc. Patherburnensem. — Quandam causam suam ejus judicio diffinendam relinquunt. 1242
 Epist. CXXXVIII. — Bernardi episcopi Patherburnensis ad Wibaldum. — Respondet ad præcedentem. 1242
 Epist. CXXXIX. — Guidonis cardinalis ad Anselmum episc. Havelbergensem. — Scribit ei suam voluntatem per legatum Poloniæ. 1243
 Epist. CXL. — Ejusdem ad eundem. — Cuius infor-

mari de ipsius statu. 1243
 Epist. CXLI. — Anselmi episcopi Havelbergensis ad Wibaldum abbatem. — Causatur quod sibi amico non scribat, significatque proximum suum ad papam iter. 1243
 Epist. CXLII. — Wibaldi abbatis ad Anselmum episc. Havelbergensem. — Romanis eunti quendam commendat negotia, præsertim in gratiam abbatis Hersefeldensis. 1244
 Epist. CXLIII. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De statu Fuldensis monasterii eum informat. 1246
 Epist. CXLIV. — Wibaldi abbatis ad Henricum abbatem Fuldensis et Hersefeldensem. — Ut dispersos filios benigne recipere velit. 1246
 Epist. CXLV. — Notitia de duello in juramentum commutato. 1247
 Epist. CXLVI. — Manegoldi ad Wibaldum abbatem. — Laudat Wibaldum de scientia liberalium artium. 1248
 Epist. CXLVII. — Wibaldi abbatis ad Manegoldum scholæ magistrum. — Respondet ad præcedentem. 1249
 Epist. CXLVIII. — Wibaldi abbatis ad Hartvicum Bremensem archiepiscopum. — Hartvicum archiepiscopum sibi iratum, eo quod in electione Bremensis antistitis electorum vota in Wibaldum conspirare visa sunt, sibi reconciliare conatur. 1257
 Epist. CXLIX. — Wibaldi abbatis ad H. episcopum Mindensem. — Petit ut designet sibi tempus et locum quibus invicem convenire possint, res suas amice composuri. 1258
 Epist. CL. — Wibaldi abbatis ad abbatem S. Godehardi. — Excusat se quod abbatum Saxonie conventui interesse non possit, hortaturque ut in eo causa abbatis Hersefeldensis veniatur. 1259
 Epist. CLI. — Wibaldi abbatis ad B. abbatem S. Michaelis. — Gratulatur ei et ecclesie de sua electione. 1260
 Epist. CLII. — Wibaldi abbatis ad H. Bremensem electum. — Scribit in gratiam abbatis Hersefeldensis, quem sui monachi ejecerant. 1260
 Epist. CLIII. — Corbeiensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — De quodam puero apud Kaminatam casu defuncto. 1263
 Epist. CLIV. — Wibaldi abbatis ad suos Corbeienses. — Consolatur eos de obitu fratris defuncti apud Kaminatam. 1263
 Epist. CLV. — Wibaldi abbatis ad episcopum Mindensem. — Ut ecclesiam Kaminatensem reconciliare dignetur. 1263
 Epist. CLVI. — Wibaldi abbatis ad suos Malmundarienses. — De quodam fratre inordinato, qui abjecto monachali habitu exiverat. 1264
 Epist. CLVII. — Wibaldi abbatis ad Walterium monachum. — Walterium monachum improbum de multis arguit criminibus. 1265
 Epist. CLVIII. — Wibaldi abbatis ad suos Corbeienses. — De H. et A. ministerialibus Corbeiensis monasterii in ejus gratiam receptis. 1267
 Epist. CLIX. — G. abbatis Solemniacensis ad Wibaldum abbatem. — Ut pro Solemniacensibus gratias agant S. Remaclo qui eos a tribulationibus eripuit. 1267
 Epist. CLX. — Wibaldi abbatis ad Solemniacenses. — Respondet ad præcedentem. 1268
 Epist. CLXI. — Wibaldi abbatis ad H. Trajectensem episcopum. — De providendo pastore Ecclesie de Lienward. 1269
 Epist. CLXII. — Conradi imperatoris ad Wibaldum. — Laudat ejus fidelitatem, significatque se in octava Pentecostes pervenisse ad Ratisbonam. 1269
 Epist. CLXIII. — Wibaldi ad Conradum imperatorem. — Congratulatur ei de reducto e sacra expeditione, hortatur ut injuste oppressos adjuvet, et conquiritur de episcopo Mindensi. 1270
 Epist. CLXIV. — Eugenii papae III ad Conradum imperatorem. — Consolatur de infelici expeditionis Hierosolymitanæ exitu, mittitque ad eum nuntios, cupiens de ipsius statu informari. 1271
 Epist. CLXV. — G. cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Mandat ut ad se veniat ipsius consilio usurum. 1271
 Epist. CLXVI. — Wibaldi abbatis ad G. cardinalem. — Respondet ad præcedentem. 1271
 Epist. CLXVII. — Conradi imperatoris ad H. Mindensem episcopum. — Arguit eum quod fratres Corbeiensis vexet. 1272
 Epist. CLXVIII. — Wibaldi abbatis ad H. Mindensem episcopum. — Causatur de eo quod Kaminatensem ecclesiam non reconciliaverit. 1273
 Epist. CLXIX. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Redux e sacra peregrinatione invitatur eum ad curiam 1273

Erst. CLXX — H. Wibaldo abbati. — Quod rex ejus indigeat consilio. 1274

Erst. CLXXI. — Wibaldi abbatis ad Petrum abbatem Cluniacensem. — De lite que inter Ecclesias de Nameka et de Marcha vertebatur. 1274

Erst. CLXXII. — Conradi imperatoris ad H. episcopum Mindensem. — Arguit ipsum quod Kaminatensem Ecclesiam non reconciliaverit, nec ipsius jussa adimplere curaverit. 1275

Erst. CLXXIII. — G. cardinalis legati ad Henricum Mindensem episcopum. — Mandat ut Ecclesiam Kaminatensem reconciliet. 1276

Erst. CLXXIV. — B. episcopi Patherburnensis et Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De lite que inter Z. prapositum et episcopum Spirensem vertebatur. 1276

Erst. CLXXV. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Ut praposituram Xantensem Thiebaldum capellano suo canonice electo conferre dignetur. 1277

Erst. CLXXVI. — Wibaldi abbatis ad Guidonem cardinalem et cancellarium. — Ut prapositura Xantensis Thiebaldum capellano conferatur. 1277

Erst. CLXXVII. — Eugenii papae III ad Conradum regem. — Thiebaldum capellano suo confirmat praposituram Xantensem, modo aliam praposituram quam antea possidebat, remittit. 1278

Erst. CLXXVIII. — A. ad Wibaldum abbatem. — Gratias agit pro obstita Thiebaldum prapositura Xantensi, petitque ipsius et imperatoris pro eo ad papam intercessionem adversus archiepiscopum Coloniensem. 1278

Erst. CLXXIX. — Thiebaldi prapostiti Xantensis ad Wibaldum abbatem. — Ejusdem argumenti. 1278

Erst. CLXXX. — P. Esculani episcopi ad Wibaldum abbatem. — Ut pro ipso apud imperatorem intercedere dignetur. 1279

Erst. CLXXXI. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Scribit in gratiam Thiebaldi prapostiti Xantensis et Ottonis clerici. 1279

Erst. CLXXXII. — Wibaldi abbatis ad suos successores. — De quibusdam rebus in sua administratione gestis. 1280

Erst. CLXXXIII. — Eugenii papae III ad Conradum imperatorem. — Ejus intuitu iterum confirmat electionem prapostiti Xantensis, et depositionem archiepiscopi Colonienensis differt. 1280

Erst. CLXXXIV. — Wibaldi abbatis ad prapositum Coloniensem. — De victoria junioris regis in Guelfonem, de futuro apud Fuldam ad quod ipsum invitat colloquio, deque Romana legatione. 1281

Erst. CLXXXV. — H. episcopi Constantiensis ad Wibaldum abbatem. — Ut Henricum consanguineum a Welfone detentum imperatoris auctoritate libertate donari procuraret. 1281

Erst. CLXXXVI. — Wibaldi abbatis ad Hermannum episcopum Constantiensem. — Scribit suasisse ut, reportata victoria, imperator hostes urgere pergeret, sed contrariam prevaluisse sententiam. 1282

Erst. CLXXXVII. — Conradi imperatoris ad E. imperatorem Constantinopolitanum. — Excusat se quod detentus infirmitate stare promissis nequiverit. 1283

Erst. CLXXXVIII. — Conradi imperatoris ad imperatricem Græcorum. — Excusat se quod febre correptus promissa imperatoris CP. implere nequiverit, notam facit de Welfone victoriam, petitque neptem mariti ipsius filio suo Henrico uxorem. 1284

Erst. CLXXXIX. — Henrici regis junioris ad Emmanuelem imperatorem C. P. — Nuntiat ipsi quam de Welfone reportaverat victoriam. 1286

Erst. CXC. — Henrici junioris regis ad imperatricem. — Nuntiat ei victoriam a se de Welfone reportatam. 1287

Erst. CXCI. — Wibaldi abbatis ad Arnoldum prapositum majorem Colonienensis Ecclesie. — Ut Fuldam ad imperatorem curiam se conferat, non decere ut rex duas a papa praposituras pro Thiebaldum postulet. 1288

Erst. CXCH. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — Scribit in gratiam canonicorum collegiatus S. Bartholomaei civitatis Leodiensis. 1289

Erst. CXCHII. — Wibaldi abbatis ad Stephanum priorem S. Jacobi Leodiensis. — Hortatur ad subeundum onus curæ pastoralis, ad quod canonice electus fuerat, et quod præ humilitate recusabat. 1290

Erst. CXCHIV. — Wibaldi abbatis ad Theobaldum prapositum Xantensem. — Gaudet quod suus ipsi favor profecerit. 1290

Erst. CXCV. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Ut Arnaldum Coloniensem archiepiscopum benigne suscipiat, ac suæ sedis restitutum remittat. 1291

Erst. CXCVI. — Wibaldi abbatis ad Guidonem cardinalem. — Injunctam esse sibi a rege ad papam legationem. 1292

Erst. CXCVII. — Conradi imperatoris ad Quindelinburgenses moniales. — Nullam sibi videri rationem ob quam a divinis cessent. 1292

Erst. CXCVIII. — Joannis abbatis Fribesellensis ad Wibaldum abbatem. — Scribit se ad regem liturum. 1292

Erst. CXCHX. — Wibaldi abbatis ad Joannem Fribesellensem. — Eunti ad regem commendat res monasterii sui Corbeiensis, præcipue circa unionem Wisbickensis parthenonis. 1293

Erst. CC. — Wibaldi abbatis ad Conradum imperatorem. — De rebellione abbatissæ Kaminatensis, adversus quam imperatoris protectionem implorat. 1294

Erst. CCI. — Wibaldi abbatis ad H. regem curie notarium. — Commendat ei apud imperatorem Corbeiensem causam de Kaminata et Wisbick. 1293

Erst. CCII. — Henrici curie regie notarii ad Wibaldum abbatem. — Responsio ad præcedentem. 1296

Erst. CCIII. — Wibaldi abbatis ad Conradum imperatorem. — Dolet quod nullum ab eo responsum acceperit de negotio Kaminatensis ecclesie. 1297

Erst. CCIV. — Wibaldi abbatis ad Henricum curie regie notarium. — Commendat ei causas monasterii Corbeiensis. 1297

Erst. CCV. — R. ad Wibaldum abbatem. — Petit ab eo aliquos libros eique promittit alios. 1298

Erst. CCVI. — Wibaldi abbatis ad R. prapositum Hildesheimensem. — De suo in litteras humaniores studio. 1298

Erst. CCVII. — Anonymi ad Wibaldum abbatem. — Gratitudinem testatur pro acceptis ab eo beneficiis, doletque quod eum aliqui a se avertere curent. 1299

Erst. CCVIII. — Wibaldi abbatis ad Anselmum episcopum. — De regis in se offensa. 1300

Erst. CCIX. — R. prapostiti ad Wibaldum abbatem. — Rumorem spargi ipsum in proximo eligendum archiepiscopum Coloniensem. 1300

Erst. CCX. — Wibaldi abbatis ad R. prapositum. — Respondet ad præcedentem. 1301

Erst. CCXI. — Senatus populi que Romani ad Conradum imperatorem. — Hortantur imperatorem ut Romanam veniat, se suaque omnia ei offerentes adversus papam et Siculum. 1301

Erst. CCXII. — Sixti, Nicolai et Guidonis consiliatorum curie Romanæ ad Conradum imperatorem. — Ejusdem argumenti. 1303

Erst. CCXIII. — Cujusdam senatoris ad Conradum imperatorem. — Ejusdem argumenti. 1304

Erst. CCXIV. — Guidonis cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Ut Conradum imperatorem avertat ne quid mali adversus Romanam Ecclesiam moliat. 1305

Erst. CCXV. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Ratisbonensem episcopum Jerosolymam tendentem ipsi commendat. 1305

Erst. CCXVI. — Conradi ad Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum. — Commendat ei episcopum Ratisbonensem Hierosolymam proficiscentem. 1306

Erst. CCXVII. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De collapsa omnino in Morbacensi monasterio disciplina ope Ellulphi abbatis, cujus electionem confirmari petit, restauranda. 1306

Erst. CCXVIII. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — Imperatorem adversus eum nihil moliri et de victoria a juniore rege reportata in Guelfonem et Godebaldum. 1307

Erst. CCXIX. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Mittit ad eum legatos, rogatque Ellulphum abbatem monasterii Morbacensis ab eo confirmari, et Ottonem clericum absolvi. 1308

Erst. CCXX. — Wibaldi abbatis ad H. sororem suam. — Gratulatur ei de sua in abbatissam Gerigesheimensis parthenonis electione. 1308

Erst. CCXXI. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Petrum Capuanum archiepiscopum, cujus ope sanitatem recuperaverat, ei commendat. 1309

Erst. CCXXII. — Eugenii papae III ad prælatos Polonie. — Arguit eos quod latam sententiam non observant, atque ut resipiscant eandem sententiam confirmat. 1309

Erst. CCXXIII. — G. diaconi cardinalis ad Conradum imperatorem. — Cum multum in sua legatione pro duce Polonie laboraverit, orat ut ipsi auxilium præstet. 1309

Erst. CCXXIV. — Wibaldi abbatis ad E. imperatorem Constantinopolitanum. — Opiat ut Deus victorem eum reddat de tyranno Sicilie, et ut initum cum Conrado imperatore olim fœdus renovet et firmet. 1310

Epist. CCXXV. — Wibaldi abbas ad G. cardinalem. — De federe Conradi imperatoris cum imperatore Constantinopolitano adversus regem Siciliæ, quod papam maxime tenebat anxium. 1311

Epist. CCXXVI. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Mittit ad eum oratorem magistrum Henricum curiæ suæ notarium. 1312

Epist. CCXXVII. — Wibaldi abbas ad Eugenium papam III. — Significat ei et petit ab eo confirmationem electionis Marcuardi, abbatis Fuldensis. 1313

Epist. CCXXVIII. — Wibaldi abbas ad Eugenium papam III. — Injunctam sibi ad papam legationem explere prohibitus, aliquas ei mittit per subrogatum legalem petitiones pro Corbeiensis monasterio. 1314

Epist. CCXXIX. — H. Moraviensium ad Wibaldum abbatem. — Optatum ad papam iter ei deprecatur. 1315

Epist. CCXXX. — D. episcopi Pragensis ad Wibaldum abbatem. — Ad papam prefecturo mittit munus, oraque ut sui apud pontificem recordetur. 1316

Epist. CCXXXI. — Emeleri monachi ad Wibaldum abbatem. — Commendat ei A. presentium litterarum portitorem. 1317

Epist. CCXXXII. — H. Hamenburger episcopi ad Wibaldum abbatem. — De abbate Resveldensi quem sui monachi expulerant. 1317

Epist. CCXXXIII. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — De H. duce Saxonie, qui ad curiam non venerat, sed ducatum Bavarie invadere copatus fuerat. 1318

Epist. CCXXXIV. — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. Orant ut J. monacho Corbeiensis præteritis noxas indulgeat. 1318

Epist. CCXXXV. — Anselmi episcopi Havelbergensis ad Wibaldum abbatem. — Declarat se deinceps residere velle in Ecclesia sua cum suis fratribus, quos laudat. 1319

Epist. CCXXXVI. — R. monachi ad Wibaldum abbatem. — Reddit rationem de his quæ egerit ad monasterii utilitatem, petitque ab eo præbendam pro consanguineo suo aoveni. 1320

Epist. CCXXXVII. — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Orant ut, si fieri possit, ad eos redeat, ut apud regem promoveat querimoniam de Hengebach. 1321

Epist. CCXXXVIII. — Stabulensium monachorum ad Conradum imperatorem. — Conqueruntur de Goswino de Hengebach et Everardo ejus fratre. 1322

Epist. CCXXXIX. — Joannis notarii ad R. principem et comitem Ric. — De federe Guelphi cum rege Siculo. 1323

Epist. CCXL. — Wibaldi abbas ad Conradum imperatorem. — Monet nihil ipsi esse timendum, et colloquium apud Cranah non esse prætermittendum, hostem denique esse persequendum. 1323

Epist. CCXLI. — Wibaldi abbas ad H. archiepiscopum Bremensem. — Gratias agit quod suum visitaverit monasterium, hortatur ut longiorem apud fratres suos moram faciat, atque armari codices perlustret, et de futuro apud Mindam episcoporum colloquio. 1324

Epist. CCXLII. — Wibaldi abbas ad Henricum episcopum Mindensem. — Conqueritur de eo quod pacem oblatam et petitum accipere et dare noluerit. 1325

Epist. CCXLIII. — Wibaldi abbas ad H. archiepiscopum Moguntinum. — Folcunum de Sualemberch de ipso et episcopo Patherburnensi conquerentem ac tandem obedientem orat ut absolvat. 1327

Epist. CCXLIV. — Henrici episcopi Mindensis ad Wibaldum abbatem. — Purgat se ab objectis sibi supra a Wibaldo. 1328

Epist. CCXLV. — Wibaldi abbas ad Henricum Mindensem episcopum. — Responso ad præcedentem. 1329

Epist. CCXLVI. — Henrici episcopi Mindensis ad Bernardum episcopum Patherburnensem. — De causa quæ ipsum inter et abbatem Corbeiensem vertebatur. 1330

Epist. CCXLVII. — Bernardi episcopi Patherburnensis ad Henricum Mindensem. — Declarat se paratum esse tractatum pacis ipsum inter et abbatem Corbeiensem resumere. 1330

Epist. CCXLVIII. — Wibaldi abbas ad suos Stabulenses. — Paternum eis demonstrat affectum, seseque excusat quod ad eos citius non sit reversus. 1331

Epist. CCXLIX. — Conradi imperatoris ad Henricum Saxonie ducem. — Ut Corbeiensis monachos Kaminatensi ecclesia gaudere faciat. 1332

Epist. CCL. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Ut Corbeie remaneat usque ad festum S. Jacobi. 1333

Epist. CCLI. — Eugenii papæ III ad Wibaldum abba-

tem. — Ut Godebaldum canonicum Mindensem excommunicet, nisi ablatam Everardo Ecclesiam de Hemeringen restituat. 1333

Epist. CCLII. — Wibaldi abbas ad Godebaldum canonicum Mindensem. — Ut ablatam Everardo ecclesiam de Hemeringen, ei restituat, alioquin excommunicationem a solo papa absolvendum denuntiat. 1333

Epist. CCLIII. — Eugenii papæ III ad Wibaldum abbatem. — Laudat ejus in Romanam Ecclesiam zelum, atque in ejus gratiam scribit Mindensi episcopo et Bremensi archiepiscopo. 1334

Epist. CCLIV. — Eugenii papæ III ad Henricum Mindensem episcopum. Kaminatensem ecclesiam propter inopinatum casum et mortem ejusdem monachi reconciliatione non indigere, et ut ablata eidem ecclesie restitui faciat. 1334

Epist. CCLV. — Eugenii papæ III ad H. Bremensem archiepiscopum. — Commendat ei Wibaldum abbatem, et ut ablata Kaminatensis ecclesie pradia restitui faciat. 1334

Epist. CCLVI. — Conradi imperatoris Wibaldo abbati. — Ut ad Romanam legationem se disponat. 1334

Epist. CCLVII. — Eugenii papæ III ad Conradum imperatorem. — Gratiam habet ejus legationem, in qua res Ecclesie et regi firmentur. Morbacensis monasterii negotium commississe se episcopo Lausansen, et de Otone qui clerici nasum amputaverat. 1335

Epist. CCLVIII. — H. notarii ad Wibaldum abbatem. — Cur brevius ei scribere soleat. 1335

Epist. CCLIX. — G. cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Laudat ejus in Romanam Ecclesiam zelum. 1335

Epist. CCLX. — Wibaldi abbas ad Conradum imperatorem. — Excusat se a suscipienda propriis sumptibus legatione Romana. 1336

Epist. CCLXI. — Wibaldi abbas ad Arnoldum prepositum Coloniensem. — Exponit quantas jam expensas pro imperatore et ejus imperio fecerat. 1337

Epist. CCLXII. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Legationem ad papam per alium quam per ipsum et suum cancellarium obiri non posse. 1338

Epist. CCLXIII. — Wibaldi abbas ad Arnoldum Coloniensem prepositum. — Scribit necessario subeundam esse legationem Romanam, et ut diem, quæ ipsum convenire queat, indicet. 1339

Epist. CCLXIV. — Cancellarii ad Wibaldum abbatem. — Excusat se a suscipienda legatione Romana. 1339

Epist. CCLXV. — Wibaldi abbas ad A. cancellarium. — Hortatur ut superatis difficultatibus suscipiant legationem Romanam. 1340

Epist. CCLXVI. — Wibaldi abbas ad Henricum Mindensem episcopum. — De amborum reconciliatione mutua. 1341

Epist. CCLXVII. — Conradi imperatoris ad Henricum episcopum Mindensem. — Gratiam habet quod in pace cum abbate Corbeiensis redierit, eique remittit oronem quam incurerat offensam. 1342

Epist. CCLXVIII. — Henrici Mindensis episcopi ad Wibaldum abbatem. — Excusat Godeboldi innocentiam, quam Everardus presbyter de Hemering impetebat. 1343

Epist. CCLXIX. — H. ducis Bavarie et Saxonie ad Wibaldum abbatem. — Corbeiensis ecclesie bona sub sua suscipit tuitione. 1344

Epist. CCLXX. — Wibaldi abbas ad priorem et fratres Hasteriensis. — Ut contenti antiqua consuetudine loci ad concordiam redeant cum fratribus suis Walciodorensibus. 1344

Epist. CCLXXI. — Wibaldi abbas ad Stephanum episcopum Metensem. — Ut privilegia Walciodorensis monasterii tueri et Hasteriensium audaciam compescere dignetur. 1345

Epist. CCLXXII. — Stephani episcopi Metensis ad Wibaldum abbatem. — Ut Hasteriensis monachos ad obediendum Walciodorensi ecclesie compellat. 1346

Epist. CCLXXIII. — Wibaldi abbas ad Theodericum abbatem Walciodorensium. — Promittit ei suam protectionem, mandatque ut Hasteriensium scrutetur intentionem, et mittat sibi regum et paparum privilegia. 1347

Epist. CCLXXIV. — Stephani episcopi Metensis ad Theodericum abbatem Walciodorensium. — Accusatum de dilapidatione citat ad synodum Metensem. 1347

Epist. CCLXXV. — Wibaldi abbas ad Stephanum Metensem episcopum. — De rebellion monachorum Hasteriensium et de contentis in præcedenti epistola conqueritur. 1348

Epist. CCLXXVI. — Præceptum Conradi II imperatoris, pro monasterio Walciodorensi. — Interventu Wibaldi abbas, confirmat privilegia Walciodorensis monasterii. 1350

Epist. CCLXXVII. — Conradi imperatoris ad H. Leo-

diensem episcopum. — Promittit vindictam de ecclesie Leodiensis hostibus, mandatuque ut et ipse a molestanda ecclesia Stabulensi abstinat. 1352

Epist. CCLXXVIII. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Excusat eum a legatione Romana. 1353

Epist. CCLXXIX. — Henrici episcopi Leodiensis ad Wibaldum abbatem. — Conqueritur de Henrico comite de Rupe, et de comite Namurcensi. 1353

Epist. CCLXXX. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — Scribit se suscipiende legationi Romanæ paratum fuisse, commendatque ei latorem presentium. 1354

Epist. CCLXXXI. — Wibaldi abbatis ad Conradum imperatorem. — Conqueritur de episcopo Leodiensi, de comitibus Namurcensi, de Rupe et de Monte Acuto. 1354

Epist. CCLXXXII. — R. Stabulensis ad Wibaldum abbatem. — De actis Leodii adversus incendiarios prædiorum Stabulensium. 1355

Epist. CCLXXXIII. — Wibaldi abbatis ad Mindensem episcopum. — De causa magistri Godeboldi et presbyteri Everardi. 1357

Epist. CCLXXXIV. — Præpositi, decani et canonicorum Mindensium, ad Wibaldum abbatem. — Frustra tentatam pacem inter Godeboldum, et Everardum ei terminandam committunt. 1358

Epist. CCLXXXV. — Wibaldi abbatis ad Godeboldum. — Significat ei articulos pacis inter eum Everardo presbytero. 1358

Epist. CCLXXXVI. — Wibaldi abbatis ad Henricum Mindensem episcopum. — Facta inter Godebaldum et Everardum pace, mandat ut eidem Everardo de ablati ab aliis iustitiam faciat. 1359

Epist. CCLXXXVII. — Wibaldi abbatis ad H. Moguntinum archiepiscopum. — De solvendo matrimonio Folculini de Suislemburg, ob uxoris dissimulatam infirmitatem. 1360

Epist. CCLXXXVIII. — Wibaldi abbatis ad Henricum Mindensem episcopum. — Scribit in gratiam Regenberni canonici, quem Beate Mariæ in Monte abbatissa vexabat. 1361

Epist. CCLXXXIX. — Wibaldi abbatis ad W. Mindensis ecclesiam præpositum majorem. — Scribit in gratiam Regenberni canonici. 1361

Epist. CCXC. — H. ducis Saxonie et Bavarie ad Wibaldum abbatem. — Rogat ut in curia Ratisbonensi adsit sibi coram rege. 1362

Epist. CCXCI. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — Scribit in gratiam Regenberni canonici. 1362

Epist. CCXCII. — Wibaldi abbatis ad A. Coloniensem præpositum. — Gratias agit pro collatis beneficiis. 1362

Epist. CCXCIII. — Wibaldi abbatis ad suos Stabulenses. — Ancepit an duas ab sese dissitas abbatias regere debeat, consilium ab eis petit quid in tanto sibi periculo sit agendum. 1363

Epist. CCXCIV. — Wibaldi abbatis ad H. Stabulensem monachum. — Declarat rationes quæ ipsum a retinenda Stabulensi abbatia deterreant. 1364

Epist. CCXCV. — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Dehortantur eum a dimittenda abbatia Stabulensi. 1364

Epist. CCXCVI. — Henrici monachi Stabulensis ad Wibaldum abbatem. — Ejusdem argumenti. 1365

Epist. CCXCVII. — Wibaldi abbatis ad suos Stabulenses. — Scribit eos in dando consilio nimis properasse, consulens etiam fuisse Malmundarienses et alios vicinos, precesque ad Deum ante omnia adhiberi debuisse. 1366

Epist. CCXCVIII. — Wibaldi abbatis ad Henricum monachum Stabulensem. — Perseverat in voluntate abdicanda dignitatis abbatialis Stabulensis, optatque hac de re Dei agnoscere beneplacitum. 1367

Epist. CCXCIX. — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Malmundariensium vota suis concordare eo in retinendo. 1368

Epist. CCC. — Henrici monachi Stabulensis ad Wibaldum abbatem. — Ne obediens filius pater optimus deserat. 1369

Epist. CCCI. — Henrici monachi Stabulensis ad Wibaldum abbatem. — Iterum deprecatur ne dignitatem abbatialem Stabulensem monasterii abiciat. 1370

Epist. CCCII. — Corbeiensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Ne ad præsens abbatiam Stabulensium abdicet. 1371

Epist. CCCIII. — Wibaldi abbatis ad H. Corbeiensem monachum. — Priorem eum monasterii Corbeiensis instituit. 1371

Epist. CCCIV. — H. prioris et conventus Corbeiensis monasterii ad Wibaldum abbatem. — Conqueruntur de præposito monasterii, qui vitæ necessaria ipsis denegabat. 1372

Epist. CCCV. — Wibaldi abbatis ad suos Corbeienenses. — Laudat eorum in tolerando rerum necessarium defectu patientiam, excusatque se quod tam cito ad eos redire nequeat. 1373

Epist. CCCVI. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam. — Ut Herimanni Trajectensis episcopi electionem confirmet, et comitem de Ara ab excommunicatione absolvat. 1374

Epist. CCCVII. — Wibaldi abbatis ad B. Leodiensem archidiaconum. — Excusat se a colloquio Holsensi. 1374

Epist. CCCVIII. — Wibaldi abbatis ad fratres Gladbachenses. — Suum eis consilium et auxilium offert, et de illatis eis a ministerialibus injuriis. 1375

Epist. CCCIX. — Henrici episcopi Leodiensis ad Eugenium papam III. — Petit confirmari electionem Arnoldi Coloniensis archiepiscopi. 1376

Epist. CCCX. — Ecclesie Coloniensis ad Eugenium papam III. — De electione Arnoldi majoris ecclesie S. Petri præpositi in archiepiscopum Coloniensem. 1376

Epist. CCCXI. — Wibaldi abbatis ad Arnoldum electum Coloniensem. — Fausta omnia illi optat. 1376

Epist. CCCXII. — Conradi imperatoris ad Henricum archiepiscopum Moguntinum. — Arguit eum quod electum Coloniensem electioni suæ necum assentientem, præpositura de Lemparch privaverit. 1376

Epist. CCCXIII. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — De electione Arnoldi archiepiscopi Coloniensis, quam petit confirmari. 1377

Epist. CCCXIV. — Arnoldi ad Wibaldum abbatem. — Clerum, honoratos et ministeriales ejus ad papam iter retardare, donec pax omnino firmetur. 1377

Epist. CCCXV. — Wibaldi abbatis ad Arnoldum Coloniensem. — Lætatur de ejus rebus prosperis. De pace cum episcopo Leodiensi faciendâ. Hortatur ut iter Romanum non differat, et legatos apostolicæ sedis Coloniæ transeuntes suscipiat honorifice. 1378

Epist. CCCXVI. — Conradi imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Mandat ut Herbipolim ad principum colloquium statuto termino conveniat. 1379

Epist. CCCXVII. — Heriberti capellani ad Henricum priorem Corbeiensem. — Ut litteras regis sine mora Wibaldo transmittat. 1379

Epist. CCCXVIII. — Suenonis regis Daniæ ad Conradum imperatorem. — Gratias agit pro beneficiis, oratque ut se protegere pergat. 1380

Epist. CCCXIX. — Kanuti regis Daniæ ad Conradum imperatorem. — Privatus regno ad eum confugit. 1380

Epist. CCCXX. — Wibaldi abbatis ad Manuelem imperatorem Constantinopolitanum. — Conradum imperatorem parare expeditionem in Siciliam. 1381

Epist. CCCXXI. — Imperatoris Constantinopolitani ad Wibaldum abbatem. — Offert Conrado imperatori vires suas adversus Siciliam. 1382

Epist. CCCXXII. — Conradi ad Romanos. — Significat eis proximum adventum suum in Italiam, interimque legatos ad eos mittit. 1383

Epist. CCCXXIII. — Conradi imperatoris ad Eugenium papam III. — Expeditionem italicam pro Ecclesiæ utilitate se parare significat, commendatque Bremensem archiepiscopum et Wibaldum abbatem. 1383

Epist. CCCXXIV. — Conradi imperatoris ad Pisanos. — De sua in Italiam expeditione adversus Siciliam. 1385

Epist. CCCXXV. — Arnoldi Coloniensis archiepiscopi ad Wibaldum abbatem. — Orat ipsum ut expectet, simul ad imperatorem reversuri. 1384

Epist. CCCXXVI. — Eugenii papæ ad Colonienses. — Arnoldum archiepiscopum propria manu consecratum ac pallio decoratum eis remittit, præcipiens ut ei obediunt. 1385

Epist. CCCXXVII. — Eugenii papæ ad Conradum imperatorem. — Legatos ipsius honorifice suscepisse, ac ipsius votis in omnibus obsecundasse. 1385

Epist. CCCXXVIII. — Eugenii papæ III ad Leodiensem episcopum. — Ut comites de Los et de Monte Acuto ablata Stabulensi monasterio restituere compellat. 1385

Epist. CCCXXIX. — Gregorii et Jacobi cardinalium ad Henricum Leodiensem episcopum. — Ut illatas Stabulensi monasterio injurias a comite Namurcensi resciri curet. 1388

Epist. CCCXXX. — Eugenii papæ ad H. archiepiscopum Bremensem. — Ut ablata a suis parochianis Kammatensi corobio prædia restitui curet. 1386

Epist. CCCXXXI. — Ejusdem ad Henricum archiepiscopum Moguntinum. — Ut ablata Corbeiensi monasterio a suis parochianis restitui curet. 1386

Epist. CCCXXXII. — Ejusdem ad Bernardum episcopum Patherburnensem. — Ut a Vitikindo ablata Cor

beiens monasterio restitui sub anathematis districtione compellat. 1586

Epist. CCCXXXIII. — Ejusdem Hermann Traiectensi episcopo. — Ut pradia Corbeiensis monasterii in suis diocesi sita conservet. 1586

Epist. CCCXXXIV. — Ejusdem ad Ulricum episcopum Halberstadiensem — Ut parochianos suos Corbeiensibus fratribus molestos compescat. 1586

Epist. CCCXXXV. — Ejusdem ad Henricum ducem Saxonie. — Commendat ipsi Wibaldum Corbeensem abbatem. 1586

Epist. CCCXXXVI. — Ejusdem ad Ferdensem episcopum. — Conqueritur quod frater ipsius et alii ejus parochiani bona Kaminatensis monasterii invadant. 1586

Epist. CCCXXXVII. — Ejusdem episcopo Mindensi. — Ut Corbeiensi monasterio benefacere pergat. 1587

Epist. CCCXXXVIII. — Ut ejusdem ad abbatem Lunenburgensem. — Henricum Corbeensem abbatem depositum officio suo non fuisse restitutum. 1587

Epist. CCCXXXIX. — Ejusdem ad prælatos et comites ac barones. — Ut Conrado imperatori in expeditione Italica adsint. 1587

Epist. CCCXL. — Wibaldi abbatis ad suos Corbeienses. — Suum ex legatione Romana reditum significat, ac mortem imperatoris, cui solemnes exsequias celebrari mandata. 1587

Epist. CCCXLI. — Wibaldi abbatis ad Stephanum episcopum Metensem. — Ut negotium de electione abbatis Walciodorensis differat, donec novus eligatur rex Romanorum. 1588

Epist. CCCXLII. — Wibaldi abbatis ad Walciodorenses. — Condolet eis ob mortem abbatis, mittitque privilegium quod eis ab Eugenio papa obtinuerat, cum exemplo litterarum suarum ad episcopum Metensem et ad Hasteriensis. 1589

Epist. CCCXLIII. — Wibaldi abbatis ad Hasteriensis. — Ut de controversia quæ ipsos inter et Walciodorenses erat, agere differant, donec facta imperatoris electione ad ipsos veniat. 1589

Epist. CCCXLIV. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De morte Conradi imperatoris et electione Friderici, deque eam subsequens circa expeditionem Italianam. 1590

Epist. CCCXLV. — Friderici imperatoris ad Eugenium papam III. — Per suos legatos certum eum facit de sua electione, promittitque sinceram Ecclesie Romanæ protectionem. 1592

Epist. CCCXLVI. — Wibaldi abbatis ad E. Bambergensem episcopum. — Dat ei quandam monita in sua legatione observanda. 1592

Epist. CCCXLVII. — Henrici notarii ad Wibaldum abbatem. — Ut sigillum et bullas aureas mittat Bambergenesi episcopo. 1593

Epist. CCCXLVIII. — Wibaldi abbatis ad Henricum regem curie notarium. — Respondet ad præcedentem. 1593

Epist. CCCXLIX. — Walciodorensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Orant ut regimen monasterii ad quod ipsum elegerant suscipiat. 1593

Epist. CCCL. — Henrici Leodiensis episcopi ad Stephanum Metensem. — Adversus Hasteriensis monachos, qui duos in Walciodoro abbates volebant. 1593

Epist. CCCLI. — Henrici Leodiensis episcopi ad Walciodorenses et Hasteriensis. — Ut talem eligant abbatem, qui pene emortuum disciplinam suscitaret. 1596

Epist. CCCLII. — Stephani episcopi Metensis ad Wibaldum abbatem. — Assignat ei diem qua ipsum convenire queat. 1597

Epist. CCCLIII. — Conventio inter Fridericum regem et Bertolum ducem. 1597

Epist. CCCLIV. — Ottonis episcopi Frisingensis ad Wibaldum abbatem. — Explicat quemdam psalmi versiculum. 1598

Epist. CCCLV. — Wibaldi abbatis ad Jordanum cardinalem. — Gratias agit pro exhibitis suis beneficiis, oraturque ut causam Xantensis præpositi committat archiepiscopo Coloniensi terminandam. 1599

Epist. CCCLVI. — Arnoldi Coloniensis archiepiscopi ad Wibaldum abbatem. — Querit ab eo an possit velare sanctimonialia in Pentecoste. 1599

Epist. CCCLVII. — Wibaldi abbatis ad Arnoldum archiepiscopum Coloniensem. — Respondet ad præcedentem et de quibusdam aliis agit. 1400

Epist. CCCLVIII. — Arnoldi Coloniensis archiepiscopi ad Henricum Mindensem episcopum. — Conqueritur quod ejus nutu a fidelibus suis truncatus membris fuerit Vortlevius, citaturque ipsum Coloniæ, et omnes scelus hujus complices coram responsuros. 1401

Epist. CCCLIX. — Wibaldi abbatis ad Fridericum im-

peratorem. — Vindictam petit et illata suis contumelia a Folcuno et Widikindo. 1402

Epist. CCCLX. — Wibaldi abbatis ad Bernardum Patherburnensem antistitem. — Ut de Folcuno et Widikindo qui Corbeiensem Ecclesiam invaserant et violaverant sumat vindictam. 1403

Epist. CCCLXI. — Arnoldi archiepiscopi Coloniensis ad Wibaldum abbatem. — Condolet ejus adversitatibus, notatque ei facit obsidionem Castri Seyne. 1404

Epist. CCCLXII. — Arnoldi archiepiscopi Coloniensis ad Eugenium papam III. — Causam Mindensis episcopi de excommunicatione Wortlievi clerici ei remittit, lata interim excommunicationis sententia in criminis hujus auctores et fautores. 1405

Epist. CCCLXIII. — Monialium de Ostermese ad Wibaldum abbatem. — Conqueruntur de ministerialibus ipsius, qui datam sibi ab eo decimam invadebant. 1406

Epist. CCCLXIV. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — In gratiam Sifridi abbatis Ullesheimensis, quem Ferdensis episcopus nec accusatum, nec convictum expulerat et suo monasterio. 1407

Epist. CCCLXV. — Wibaldi abbatis ad Arnoldum Coloniensem archiepiscopum. — Congratuletur ei de victoria, interceditque apud eum pro episcopo Mindensi. 1408

Epist. CCCLXVI. — Friderici imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Ipsius injurias se promittit ulturum. 1409

Epist. CCCLXVII. — Friderici imperatoris ad Corbeienses monachos. — Ejusdem argumenti. 1410

Epist. CCCLXVIII. — Friderici imperatoris ad civis Huxerienses. — Ejusdem argumenti. 1410

Epist. CCCLXIX. — Wibaldi abbatis ad A. abbatem de Monte. — Gratias agit quod Sifridum abbatem expulsum charitative suscepit. 1410

Epist. CCCLXX. — Henrici notarii ad Wibaldum abbatem. — Ad imperatorem citasse Folcunum et Widikindum super injuriis Corbeiensibus fratribus illatis, episcopum Bambergenensem donatum fuisse abbatia de Alaha, etc. 1411

Epist. CCCLXXI. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De controversia quæ inter abbatem S. Laurentii Leodiensis et abbatem S. Agidii in Monte publicè agebatur. 1417

Epist. CCCLXXII. — Cujusdam canonici regularis ad Wibaldum abbatem. — Proponit ei aliquas difficultates solvendas. 1417

Epist. CCCLXXIII. — Wibaldi abbatis ad anonymum. — Respondet ad præcedentem. 1444

Epist. CCCLXXIV. — Walterii abbatis S. Laurentii Leodiensis ad Wibaldum abbatem. — Gratias agit quod in synodo Leodiensi ejus defensionem suscepit. 1416

Epist. CCCLXXV. — Wibaldi abbatis ad Eugenium papam III. — De litteris quas ad eum scripsit post regis electionem. 1416

Epist. CCCLXXVI. — Wibaldi abbatis ad Hermannum canonicum Bunnensem. — Villicationem de Castinaco ei neptique sue committit. 1417

Epist. CCCLXXVII. — Wibaldi abbatis ad Hillinum archiepiscopum Trevirensis. — Gratulatur ei de nova dignitate, sua ipsi offert obsequia, fratres suos in ipsius episcopatu degentes ei commendat. 1418

Epist. CCCLXXVIII. — Eugenii papæ III ad Fridericum imperatorem. — Gratulatur ei de sua electione, sperans eum inchoata a Conrado, pro Ecclesie exaltatione completurum. 1419

Epist. CCCLXXIX. — Bernardi Patherburnensis episcopi ad Wibaldum abbatem. — Ut Henricum priorem suum in abbatem Mariani monasterii postulatum emancipare dignetur. 1419

Epist. CCCLXXX. — Wibaldi abbatis ad Bernardum episcopum Patherburnensem. — Excusat se ab emancipando priore suo. 1420

Epist. CCCLXXXI. — Eugenii papæ ad capitulum Magdeburgensem. — Ne faveant episcopo Cicensi ecclesie Magdeburgensis invasori. 1421

Epist. CCCLXXXII. — Ejusdem ad E. Salisburgensem et alios antistites. — Arguit eos quod favori principum plus æquo studeant, negatque translationem C. Cicensis episcopi in Magdeburgensem sedem. 1421

Epist. CCCLXXXIII. — Ejusdem ad Wibaldum abbatem. — Commendat ei causam A. Curienensis episcopi et ut ecclesiasticas immunitates adversus laicos tueatur. 1421

Epist. CCCLXXXIV. — Wetzel ad Fridericum imperatorem. — Instat ut, excusso summi pontificis iugo, imperium a senatu populoque Romano recipiat. 1421

Epist. CCCLXXXV. — Concordia inter Eugenium papam et Fridericum imperatorem. 1424

Epist. CCCLXXXVI. — Eugenii papæ III ad Wibaldum abbatem. — Suos ad Fridericum imperatorem legatos ei

commendat.

1424
EPIST. CCLXXXVII. — Friderici imperatoris ad Manuelem imperatorem CP. — Uxorem ex ipsius sanguine habere desiderat, interimque expeditionem parat in Siciliam.

1425
EPIST. CCLXXXVIII. — Wibaldi abbas ad Manuelem imperatorem CP. — Excitat eum ad sinceram cum Friderico imperatore concordiam, cui uxorem de ipsius sanguine habere persuasit.

1426
EPIST. CCLXXXIX. — Bernardi et Gregorii cardinalium ad O. Halberstadensem episcopum. — Ut Liudelfum et Fridericum Palatinum Corbeieense monasterium infestans compescat.

1426
EPIST. CCCXC. — Bernardi et Gregorii cardinalium ad Eugenium papam. — Latorem presentium ei commendat.

1427
EPIST. CCCXCI. — Gregorii cardinalis ad Wibaldum abbatem. — Post mortem papae revocatus, convocat quosdam episcopos Wormatiam, optaque ejus frui presentia coram imperatore.

1427
EPIST. CCCXCII. — Bernardi et Gregorii cardinalium ad Wibaldum abbatem. — Habituri coram rege colloquium orant ut Heribolum veniat.

1427
EPIST. CCCXCIII. — Wibaldi abbas ad Anastasium papam. — Gratulatur ei de ipsius electione gratiamque ejus deprecatur.

1428
EPIST. CCCXCIV. — Wibaldi abbas ad Bernardum cardinalem. — Gratulatur ei de felici in urbem reditu, ipsiusque protectionem pro Corbelensi, et Gregorii ejus sodalis pro Stabulensi canobio petit.

1429
EPIST. CCCXCV. — Wibaldi abbas ad Gregorium cardinalem. — Ejusdem argumenti.

1429
EPIST. CCCXCVI. — Hu. de Baucio ad Wibaldum abbatem. — Ut imperatori notum faciat quanta pro ipsius servio a comite Barcinonensi patitur.

1430
EPIST. CCCXCVII. — A. ad Wibaldum abbatem. — Ut concessio sibi ab imperatore munere perfici faciat.

1431
EPIST. CCCXCVIII. — Stephani episcopi Metensis ad Wibaldum abbatem. — Aliquam ab eo consolationem optat, rogatque per imperatorem, illatum sibi et Ecclesiae dedecus emendari.

1431
EPIST. CCCXCIX. — Friderici imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Injurias se ipsi a comite Sumereburc emendari jussisse; ejus presentiam cupit apud Coloniam.

1432
EPIST. CD. — Stabulensium monachorum ad Wibaldum abbatem. — Multa passi ab adversariis, et formidantes ecclesiae incendium, orant ut ad ipsos veniat, omnia pacifice composuerunt.

1432
EPIST. CDI. — Wibaldi abbas ad Henricum comitem de Salines. — Recenset damna omnia a suis Stabulensi monasterio illata, petitque ea emendari.

1433
EPIST. CDII. — Henrici comitis de Salines ad Wibaldum abbatem. — Ipsius arbitrio controversias suas omnes terminandas relinquit.

1434
EPIST. CDIII. — Litterae Wibaldi abbas ad successores suos. — De reformato quodam abusu, introducto a Poppona II abbate.

1434
EPIST. CDIV. — Gregorii cardinalis ad Wibaldum abbatem. — De annulo sibi a sede apostolica indulto, et per Gerhardum cardinalem deferendo.

1436
EPIST. CDV. — Anastasi papae IV ad Wibaldum abbatem. — Annulli usum ipsi ad vitam duntaxat concedit.

1436
EPIST. CDVI. — O. ad Halberstadensem decanum, archidiaconos, etc. — Fridericum Palatinum comitem declarat excommunicatum.

1437
EPIST. CDVII. — Manuensis imperatoris CP. ad Wibaldum abbatem. — De matrimonio Friderici imperatoris.

1438
EPIST. CDVIII. — Wibaldi abbas ad Manuelem imperatorem. — Amicitiam inter utrumque imperium pro viribus se firmiturum.

1438
EPIST. CDIX. — Wibaldi abbas ad Anastasium papam. — Gratias ei agit, et commendat ei Heribertum regis capellanum.

1439
EPIST. CDX. — C. abbas Patherburnensis ad Wibaldum abbatem. — Gratulatur ei de reditu, doletque quod transentem Patherburnam non exceperit.

1439
EPIST. CDXI. — W. episcopi Mindensis ad Wibaldum abbatem. — Hominem sibi ab eo commendatum a comite Ottone male habitum fuisse.

1440
EPIST. CDXII. — Wibaldi abbas ad Fridericum imperatorem. — Conqueritur de episcopis Osnabrugensibus qui quasdam decimas abstulerant, et de quibusdam aliis.

1440
EPIST. CDXIII. — Adriani papae IV ad Wicmannum episcopum. — Causam quam episcopum Osnabrugensem inter et Wibaldum abbatem de decimis vertebatur terminan-

dam ejus judicio committit.

1441
EPIST. CDXIV. — Wicmanni archiepiscopi Magdeburgensis ad Philippum Osnabrugensem episcopum. — Citat eum ad objecta Wibaldi abbas responsurum.

1441
EPIST. CDXV. — Wicmanni ejusdem ad Wibaldum abbatem. — Citasse Philippum episcopum Osnabrugensem coram se scribit.

1442
EPIST. CDXVI. — Ejusdem ad eundem. — Osnabrugensis episcopi responsionei ei significat.

1442
EPIST. CDXVII. — Friderici imperatoris ad Wicmannum archiepiscopum Magdeburgensem. — Commendat ei causam Corbeiensis monasterii adversus episcopum Osnabrugensem.

1443
EPIST. CDXVIII. — Friderici imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Quam prospere cum ipso omnia agantur enarrat.

1444
EPIST. CDXIX. — Werneri episcopi Mindensis ad archiepiscopum Magdeburgensem. — Episcopum Osnabrugensem ad ipsam accedentem, Hildesli remansisse agrolum.

1444
EPIST. CDXX. — Friderici Monasteriensis episcopi ad Wicmannum archiepiscopum. — Commendat ei episcopum Osnabrugensem.

1445
EPIST. CDXXI. — B. Hildesheimensis episcopi ad Wicmannum archiepiscopum Magdeburgensem. — Orat excusari episcopum Osnabrugensem, qui infirmitate detentus ad eum accedere nequit.

1445
EPIST. CDXXII. — Wicmanni archiepiscopi Magdeburgensis ad Adrianum papam. — Reddit rationem de commissa sibi causa inter episcopum Osnabrugensem et abbatem Corbeieensem.

1446
EPIST. CDXXIII. — Friderici imperatoris ad Wibaldum abbatem. — Laudatum de fidelitate convocat Norwimburgum, et de expeditione in Mediolanenses.

1447
EPIST. CDXXIV. — Friderici imperatoris ad Henricum regem Anglorum. — Commendat ei Gerardum abbatem Solemniacensem.

1448
EPIST. CDXXV. — Henrici ducis Bavariae et Saxoniae ad imperatorem Fridericum. — De gratia Witikindo de Sualenberg indulta et penitentia imposita.

1449
EPIST. CDXXVI. — Wibaldi abbas ad Adrianum papam. — Scribit in gratiam Gerardi canonici de Aluncurt.

1449
EPIST. CDXXVII. — Adriani papae IV ad Wibaldum abbatem. — Camaldulenses Betardingorum et S. Petri de Rota ei commendat.

1451
EPIST. CDXXVIII. — Ejusdem ad Coloniensem archiepiscopum, Constantiensem episcopum et abbatem Stabulensem. — Commendat eis monasterium S. Antimi.

1451
EPIST. CDXXIX. — Ejusdem ad abbatem Corbeieensem. — Commendat ei apud imperatorem res Ecclesiae Romanae et suos legatos cum ipso tractaturos.

1451
EPIST. CDXXX. — Ejusdem ad Wibaldum abbatem. — Suos ad imperatorem legatos ei commendat.

1451
EPIST. CDXXXI. — Ejusdem ad archiepiscopum Bambergensensem episcopum et Wibaldum abbatem. — Abbatem et conventum Farlensem apud imperatorem eis commendat.

1451
EPIST. CDXXXII. — Friderici imperatoris ad Wibaldum abbatem. — De legatis Polonorum.

1451
EPIST. CDXXXIII. — R. monachi ad Wibaldum abbatem. — Gratias agit quod ipsius obtentu ab episcopo Metensi honorifice sit susceptus.

1452
EPIST. CDXXXIV. — Friderici imperatoris ad Wibaldum abbatem. — De victoria reportata in Polonos.

1453
EPIST. CDXXXV. — Henrici ducis Bavariae et Saxoniae ad Wibaldum abbatem. — Letatur de ejus prosperis, promittitque curam se habiturum de curie Papenheim, et Widiknam debita ei soluturum.

1453
EPIST. CDXXXVI. — Friderici imperatoris ad H. de Limburg. — Wibaldum abbatem honoret; nec quidquam attente adversus res Stabulensis monasterii.

1454
EPIST. CDXXXVII. — Adriani papae IV ad Bernardum Patherburnensem episcopum, et G. Liesbornensem abbatem. — Quendam causam ei committit terminandam.

1454
EPIST. CDXXXVIII. — A. Moguntini archiepiscopi ad Wibaldum abbatem. — Conqueritur de comite Palatino Rheno, deprecaturque imperatoris adversus eum auxilium.

1455
EPIST. CDXXXIX. — Adriani papae IV ad Wibaldum abbatem. — Ut imperatori suggerat, ut in veneratione sedis apostolicae permaneat.

1455
EPIST. CDXL. — Friderici imperatoris ad Fridericum episcopum Monasteriensem. — Causam inter Morinum ministerialem Corbeieensem et Folkorum hominem ipsius ei terminandam committit.

1455
EPIST. CDXLI. — Friderici imperatoris ad capitulum

Onubrugense. — Ut de controversa quæ ipsos inter et Corbeiensers versabatur de decimis, amice componant. 1436

APPENDIX AD EPISTOLAS WIBALDI.

I. — Diploma Frederici archiepiscopi Coloniensis, de subjectione Malmundariensis monasterii et superioritate Stabulensis super illud. 1437

II. — De possessionibus Stabulensis monasterii sub S. Poppono abbate. 1439

III. — Diploma Lotharii imperatoris II Wibaldo abbati concessum. — Confirmat monasterii possessiones et immunitates, abbatis electionem, advocatum unicum, etc. 1460

IV. — Charta Wibaldi abbatis Stabulensis, de rebus ab eo gestis et emendatis in curte Andernaci. 1461

V. — Wibaldi abbatis constitutio, De ecclesiarum Longiæ et montis Rainheri investitura a laica manu non accipiendi. 1462

VI. — Charta Stabulensium monachorum. — Villam Boviniacum, in qua tempore persecutionis Danorum latuerat S. Remaci corpus, ad nihilum redactam, Wibaldo abbati restaurandum concedunt. 1463

VII. — Diploma Wibaldi abbatis Stabulensis pro Azone abbate de Monte publico. — Ecclesiam de Heran ei sub anno censu concedit. 1464

VIII. — Diploma Lotharii imperatoris Wibaldo abbati concessum. — Monasterium sub sua suscipit protectione, omniaque illius privilegia confirmat. 1465

IX. — Diploma Lotharii imperatoris aureis characteribus exaratum bullaque aurea insignitum. — In gratiam Wibaldi abbatis, cujus fidelitatem et servitium laudat, omnes Stabulensis monasterii immunitates et possessiones confirmat, electionemque abbatis ex monasterio Stabulensi præ Malmundario, si dignus reperiatur, assumendi, iura advocatorum et eorum officia aliisque determinat. 1467

X. — Charta Wibaldi abbatis Stabulensis. — Decimas de Femala Leodiensi S. Martini ecclesie concedit. 1471

XI. — Diploma Conradi imperatoris. — In gratiam Wibaldi abbatis omnia monasterii privilegia, sed præcipue Lotharii bullam auream confirmat. 1471

XII. — Charta Wibaldi abbatis. — De restauratione Castellii, et translatione villæ Longiæ. 1474

XIII. — Diploma Alberonis episcopi Leodiensis. — De possessione Turnines auctoritate pontificia et regia Stabulensi monasterio restituta. 1477

XIV. — Diploma Conradi II imperatoris Wibaldo abbati concessum. — Varia Stabulensis monasterii privilegia confirmat. 1478

XV. — Diploma Arnoldi archiepiscopi Coloniensis Wibaldo abbati concessum. — Decimas novallum in villa Bullinga ei et suis successoribus in generali synodo concedit. 1480

XVI. — Diploma Arnoldi archiepiscopi Coloniensis Wibaldo abbati concessum. — De auctoritate et potestate abbatis Stabulensis in Malmundariensibus monachis. 1482

XVII. — Charta Wibaldi abbatis, de defectu bovariorum in curte Lernon. 1483

XVIII. — Epistola Cælestini papæ II ad archiepiscopum, clerum et populum Leodiensem. 1484

XIX. — Privilegium Cælestini II papæ Wibaldo abbati concessum. — Monasterium Stabulense sub sedis apostolicæ protectione suscipit, ac varia illius privilegia et immunitates confirmat. 1485

XX. — Privilegium Lucii papæ III pro monasterio Stabulensi. 1485

XXI. — Præceptum Conradi II Romanorum regis a Wibaldo abbate Stabulensi impetratum pro monasterio Reinehusano. 1485

XXII. — Privilegium Eugenii papæ III pro monasterio Stabulensi. 1486

XXIII. — Litteræ monachorum Stabulensis monasterii ad Wibaldum abbatem. — Ipsi concedunt ad vitam Boviniacum et Germiacum villas, etiam si desineret eorum esse abbas. 1486

XXIV. — Litteræ Wibaldi abbatis de Ecclesiæ de Comblentz decimatione Radulpho de Comblentz ad vitam dant. 1487

XXV. — Diploma Conradi Romanorum regis pro monasterio Corbeiensi. — Monasteria Keminada et Wisbeka Corbeie assentit. 1489

XXVI. — Diploma Conradi II, Romanorum regis, pro monasterio Corbeiensi. — Ob insignem Wibaldi abbatis fidem et merita Corbeiensium et Herivordensium privilegia instaurat. 1491

XXVII. — De Winando de Lemburgo excommunicato ob illas Stabulensi curio in iurias. 1494

XXVIII. — Litteræ Wibaldi abbatis de his quæ in beneficium Reineri de Rupe apud Novam Villam concessit. 1494

XXIX. — Conradi regis diploma pro Wibaldo abbate. — Fodinas argenti et metallorum in monte Eresburg permittit liberas. 1496

XXX. — Diploma Conradi, regis Romanorum II, pro monasterio Corbeiensi. — Precibus motus dilecti et fidelis sui Wibaldi abbatis Corbeiense monasterium contra ministerialium insolentiam tuetur. 1497

XXXI. — Wibaldi abbatis litteræ quibus montem S. Michælis ad festum S. Remaci et ad anniversarium ordinationis suæ celebrandum deputat. 1500

XXXII. — Diploma Friderici Romanorum regis aureis conscriptum litteris et in conventu percelebri Mersburgi concessum Wibaldo abbati. — Jura et privilegia Corbeie Novæ instaurat. 1502

XXXIII. — Privilegium Adriani IV papæ pro monasterio Stabulensi. 1503

XXXIV. — Privilegium ejusdem Wibaldo abbati concessum. — Usum sandaliorum et dalmaticæ, aliæque Corbeiensis monasterii privilegia confirmat. 1503

XXXV. — Diploma ejusdem Wibaldo abbati concessum. — Monasterium Werbenne in temporibus et spiritualibus valde attritum unit Corbeiensi. 1503

XXXVI. — Litteræ Adriani papæ IV Moguntino episcopo. — Ut Bobbonem Werbenne abbatis advocatum, qui Wibaldo abbati multa comminatus fuerat, districte noneat, et in ordinem redigat. 1505

XXXVII. — Litteræ Wibaldi abbatis ad suos successores. — Partem aliquam silvæ hospitali Groningensi tradit. 1505

XXXVIII. — Litteræ Theoderici abbatis Corbeie Novæ. — De conscribendis chronicis monasteriorum. 1506

ERNALDUS ABBAS BONÆVALLIS.

Notitia historicolitteraria. 1507

DE OPERIBUS SEX DIERUM. 1513

Epistola nuncupatoria. 1513

Incipit tractatus de operibus sex dierum. 1513

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXXII. 1569

Homilia I, in versum 1. 1572

Homilia II, in versum 2. 1576

Homilia III, in versum 3. 1578

Homilia IV, in versum 4. 1583

Homilia V. — De definitione loci et multis locorum divisionibus, tum de loco penitentis et solitudinis. 1583

DE DONIS SPIRITUS SANCTI. 1589

Prologus. 1591

Cap. I. — De sapientia et intellectu. 1592

Cap. II. — De consilio secundum quod a Scriptura dividitur in præceptum et consilium. 1593

Cap. III. — Item de consilio, scilicet secundum quod opus et spiritu consilii his qui aliis consulere debent. 1593

Cap. IV. — Quod spiritus consilii prælatis specialiter debeat. 1596

Cap. V. — Quod in tribulatione positus pernecessarium sit opus consilii. 1596

Cap. VI. — Item subtilius et altius de Spiritu consilii. 1597

Cap. VII. — De scientia, ubi ostenditur Spiritus scientiæ, quæ in Christo requievit, ad humilitatem maxime pertinere. 1594

Cap. VIII. — De spiritu pietatis. 1600

Cap. IX. — De spiritu timoris Domini. 1601

Cap. X. — De scientia cæterisque donis. 1602

Cap. XI. — Comparatio septem primorum dierum cum septem Spiritus sancti donis, imprimis de primo die comparato cum spiritu sapientiæ. 1603

Cap. XII. — Comparatio secundæ diei cum spiritu intellectus. 1603

Cap. XIII. — Comparatio tertiæ diei cum spiritu consilii. 1604

Cap. XIV. — Comparatio quartæ diei cum spiritu fortitudinis. 1603

Cap. XV. — Comparatio diæ quintæ cum spiritu scientiæ, ubi scientia, sicut et supra, ad humilitatem refertur. 1606

Cap. XVI. — Comparatio diæ sextæ cum spiritu pietatis. 1607

Cap. XVII. — Comparatio diæ septimæ cum spiritu timoris Domini. 1608

Clausula libelli. 1608

DE CARDINALIBUS OPERIBUS CHRISTI.

Prologus.	1609	DE SEPTEM VERBIS DOMINI IN CRUCE.	
I. — De Nativitate Christi.	1613	Prefatio Ernaldi.	1677
II. — De ratione circumcisionis.	1621	Tractus I. — Super verbo illo : <i>Deus, Deus meus, quare me derelquisti.</i>	1681
III. — De stella et magis, et innocentium morte.	1623	Tractus II. — Super verbo illo : <i>Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.</i>	1687
IV. — De baptismo Christi et manifestatione Trinitatis.	1628	Tractus III. — De verbo illo Domini : <i>Mulier, ecce filius tuus.</i>	1693
V. — De jejunio et tentationibus Christi.	1633	Tractus IV. — De verbo illo Christi in cruce : <i>Sitio.</i>	1697
VI. — De cena Domini, et prima institutione consummantis omnia sacramenta.	1641	Tractus V. — De verbo illo Domini in cruce : <i>Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.</i>	1703
VII. — De ablutione pedum.	1650	Tractus VI, VII. — De his verbis : <i>Consummatum est, et : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.</i>	1709
VIII. — De unctione chrismatis et aliis sacramentis.	1653	DE LAUDIBUS B. MARIE VIRGINIS.	
IX. — De passione Christi.	1656	MEDITATIONES.	
X. — De Resurrectione Christi.	1662	DE VITA S. BERNARDI.	
XI. — De Ascensione Christi.	1667		
XII. — De sancto Spiritu.	1671		

FINIS TOMI CENTESIMI OCTOGESIMI NONI.

